శ్రీశుభమస్తు

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

	పుటసంఖ్యా.
పఞ్చమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా	
మనుపుత్రస్యప్రియవ్రతస్యోపాఖ్యానం *	౫౩౪
ఋషభావతారకథా *	౫౫౨
జడభరతోపాఖ్యానం *	౫౬౩
భూగోళస్వరూపాదినిర్ణయకథా *	౫౯౮
నరకలోకవర్ణనకథా *	౬౫౩
షష్ఠస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా	
అజామిళోపాఖ్యానం *	౬౬౬
శ్రీమన్నారాయణకింకరయమకింకరయోస్సంవాదకథా	౬౬౭
దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రం *	౬౮౩
శబళాశ్వాన్ప్రతి నారదోపదిష్ట నివృత్తిమార్గాభివర్ణనకథా *	౬౯౦
దక్షకృతప్రజాసర్గాభివర్ణనకథా *	౬౯౪
ఇంద్రతిరస్కారాత్కుపితస్య బృహస్పతేరంతర్ధానవృత్తాంతః *	౬౯౮
ఇంద్రంప్రతివిశ్వరూపోపదిష్ట శ్రీమన్నారాయణకవచవృత్తాంతః *	౭౦౧
విశ్వరూపశిరచ్ఛేదనవశాదింద్రస్యబ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా *	౭౦౬
హతపుత్రేణత్వష్ట్రామారణహోమవశాద్వృత్రాసురోత్పాదనకథా *	౭౦౭
దేవాసురయుద్ధప్రారంభః *	౭౧౬
వృత్రాసురసంహారవశాదింద్రస్యపునర్బ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా *	౭౨౬
చిత్రకేతోపాఖ్యానం *	౭౩౦
చిత్రకేతోస్తపఃప్రభావేనభగవత్సంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా *	౭౪౭
చిత్రకేతోశ్శివతిరస్కారవశాచ్ఛాపప్రాప్త్యభివర్ణనకథా *	౭౫౨
సవితృవంశాద్యభివర్ణనకథా *	౭౫౭
సప్తమరుత్తాముత్పత్తికథా *	౭౫౭
సప్తమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా	
ధర్మరాజంప్రతినారదోపదిష్టహరికథావిషయః	౭౬౯
హరిద్వారపాలకానాం సనకాదిభ్యశ్శాపప్రాప్త్యభివర్ణనమ్ *	౭౭౫
యమేనాభివర్ణితసుయజ్ఞోపాఖ్యానమ్ *	౭౭౮
హిరణ్యకశిపుంప్రతిబ్రహ్మణాదత్తవరప్రదానకథా	౭౮౬
ప్రహ్లాదచరిత్రప్రారంభః *	౭౯౦
ప్రహ్లాదంప్రతిహిరణ్యకశిపుకృతతర్జనభర్త్సనాద్యభివర్ణనకథా *	౭౯౨
శ్రీనృసింహావతారఘట్టః *	౮౧౨
హిరణ్యకశిపువధకథాఘట్టః *	౮౧౪
శ్రీనృసింహంప్రతిబ్రహ్మాదిదేవకృతస్తుతిః *	౮౧౫
శ్రీనృసింహంప్రతిప్రహ్లాదకృతస్తుతిః *	౮౧౯
త్రిపురాసురసంహారకథాఘట్టః *	౮౩౭
వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయోపదేశఘట్టః *	౮౩౯
ప్రహ్లాదాజగరసంవాదః *	౮౪౯
అష్టమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా	
స్వాయంభువాదిమన్వంతరానువర్ణనకథా	౮౭౦
గజేంద్రమోక్షణకథాప్రారంభఘట్టః *	౮౭౫
క్షీరసాగరమథనకథాప్రారంభఘట్టః *	౮౮౭
కూర్మావతారకథాప్రారంభఘట్టః *	౮౯౭
దేవబృందప్రార్థితపరమేశ్వరకృతవిషభక్షణకథా *	౮౯౮
క్షీరసాగరమథనే ఐరావతాదీనాముత్పత్తికథా *	౯౦౧
శ్రీమహావిష్ణోర్మోహినీవేషధారణకథాఘట్టః *	౯౦౫
దేవాసురయుద్ధప్రారంభఘట్టః *	౯౦౮
మోహినీవేషావలోకనాకులితచిత్తస్యేశ్వరస్యసంజాతమనోవిభ్రమకథా *	౯౧౮
వైవస్వతసూర్యసావర్ణ్యాదిమనూనామితిహాసవర్ణనఘట్టః	౯౨౧
వామనచరిత్రప్రారంభః *	౯౨౪
బలిచక్రవర్తియుద్ధయాత్రాభివర్ణనమ్	౯౨౫
వామనావతారఘట్టః *	౯౩౭
బలిచక్రవర్తిసన్నిధింప్రతివామనాగమనకథా *	౯౩౯
వామనస్యవిశ్వరూపత్వేనవ్యాపనకథా *	౯౪౬
వరుణపాశబంధవినిర్ముక్తస్య బలిచక్రవర్తినస్సుతలప్రవేశకథా *	౯౫౩
మత్స్యావతారకథాప్రారంభఘట్టః *	౯౫౬
నవమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా	
సూర్యవంశాభివర్ణనకథా *	౯౬౫
అంబరీషోపాఖ్యానమ్ *	౯౭౫
ఇక్ష్వాకువంశానుక్రమకథాఘట్టః *	౯౮౭

శ్రీమహాభాగవతపురాణాంతర్గత [illegible]

పుటసంఖ్య			పుటసంఖ్య
సగరచక్రవర్తికథాప్రారంభఘట్టః	[illegible]	దేవయానీప్రతిబోధ [illegible]	[illegible]
ఈశ్వరజటాజూటనిర్గతగంగానదీప్రవాహమహిమావర్ణనమ్	[illegible]	భరతచరిత్రాభివర్ణనమ్	[illegible]
శ్రీరామచరిత్రమ్	౧౦౦౭	రంతిదేవప్రభృతీనామభివర్ణనమ్	[illegible]
భవిష్యద్రాజేతిహాసవర్ణనమ్	౧౦౧౧	యదువంశాభివర్ణనమ్	[illegible]
చంద్రవంశసంభూతభూపాలానామితిహాసవర్ణనం	౧౦౧౪	[illegible]	[illegible]
భగవదంశసంభూతస్యపరశురామస్యేతిహాసవర్ణనం	[illegible]		
శుక్రతనూజాయాః దేవయాన్యాః యయాతేశ్చ వివాహకథా	౧౦౨౭		
యయాతేశ్శుక్రాచ్ఛాపప్రాప్తివృత్తాంతకథా	౧౦౩౦		

[illegible]-నవమ-స్కంధము-[illegible]

[illegible]

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమద్భాగవతమాహాత్మ్యప్రారంభః.

యం ప్రవ్రజంతమనుపేతమపేతకృత్యం ద్వైపాయనో విరహకాతర ఆజుహావ । పుత్రేతి తన్మయతయా తరవోఽభినేదుస్తం సర్వభూతహృదయం మునిమానతోఽస్మి ॥ ౧ ॥ నైమిశే సూతమాసీనమభివాద్య మహామతిమ్ । కథామృతరసాస్వాదకుశలశ్శౌనకోఽబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ * శౌనక ఉవాచ. * అజ్ఞానధ్వాంతవిధ్వంసకోటిసూర్యసమప్రభ । సూతాఖ్యాహి కథాసారం మమ కర్ణరసాయనమ్ ॥ ౩ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాప్తో వివేకో వర్ధతే కథమ్ । మాయామోహనిరాసశ్చ వైష్ణవైః క్రియతే కథమ్ ॥ ౪ ॥ ఇహ ఘోరే కలౌ ప్రాయో జీవశ్చాసురతాం గతః । క్లేశాక్రాంతస్య తస్యైవ శోధనే కిం పరాయణమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రేయసాం యద్భవేచ్ఛ్రేయః పావనానాం చ పావనమ్ । కృష్ణప్రాప్తికరం శశ్వత్సాధనం తద్వదాధునా ॥ ౬ ॥ చింతామణిర్లోకసుఖం సురద్రుః స్వర్గసంపదమ్ । ప్రయచ్ఛతి గురుః ప్రీతో వైకుంఠం యోగిదుర్లభమ్ ॥ ౭ ॥ * సూత ఉవాచ. * ప్రీతిశ్శౌనక చిత్తే తే యతో వచ్మి విచార్య తత్ । సర్వసిద్ధాంతనిష్పన్నం సంసారభయనాశనమ్ ॥ ౮ ॥ భక్త్యోఘవర్ధనం యచ్చ కృష్ణసంతోషహేతుకం । తదహం తేఽభిధాస్యామి సావధానతయా శృణు ॥ ౯ ॥ కాలవ్యాళముఖగ్రాసత్రాసనిర్నాశహేతవే । శ్రీమద్భాగవతం శాస్త్రం కలౌ కీరేణ భాషితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మాదపరం కించిన్మనశ్శుద్ధ్యై న విద్యతే । జన్మాంతరే భవేత్పుణ్యం తదా భాగవతం లభేత్ ॥ ౧౧ ॥ పరీక్షితే కథాం వక్తుం సభాయాం సంస్థితే శుకే । సుధాకుంభం గృహీత్వైవ దేవాస్తత్ర సమాగమన్ ॥ ౧౨ ॥ శుకం నత్వావదన్సర్వే స్వకార్యకుశలాస్సురాః । కథాసుధాం ప్రయచ్ఛస్వ గృహీత్వైవ సుధామిమామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవం వినిమయే జాతే సుధా రాజ్ఞా ప్రపీయతాం । ప్రపాస్యామో వయం సర్వే శ్రీమద్భాగవతామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్వ సుధా క్వ కథా లోకే క్వ కాచః క్వ మణిర్మహాన్ । బ్రహ్మరాతో విచార్యైవం తదా దేవాన్ జహాస హ ॥ ౧౫ ॥ అభక్తాంస్తాంశ్చ విజ్ఞాయ న దదౌ స కథామృతం । శ్రీమద్భాగవతీ వార్తా సురాణామపి దుర్లభా ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞో మోక్షం తథా వీక్ష్య పురా ధాతాపి విస్మితః । సత్యలోకే తులాం బధ్వాఽతోలయత్సాధనాన్యజః ॥ ౧౭ ॥ లఘూన్యన్యాని జాతాని గౌరవేణ త్విదం మహత్ । తదా ఋషిగణాస్సర్వే విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౧౮ ॥ మేనిరే భగవద్రూపం శాస్త్రం భాగవతం క్షితౌ । పఠనాచ్ఛ్రవణాత్సద్యో వైకుంఠఫలదాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥ సప్తాహశ్రవణేనైవ సర్వథా ముక్తిదాయకం । సనకాద్యైః పురా ప్రోక్తం నారదాయ దయాపరైః ॥ ౨౦ ॥ యద్యపి బ్రహ్మసంబంధాచ్ఛ్రుతమేతత్సురర్షిణా । సప్తాహశ్రావణవిధిః కుమారైస్తస్య భాషితః ॥ ౨౧ ॥ * శౌనక ఉవాచ. * లోకవిగ్రహయుక్తస్య నారదస్యాస్థిరస్య చ । విధిశ్రవే కుతః ప్రీతిః సంయోగః కుత్ర తైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ * సూత ఉవాచ. * అత్ర తే కీర్తయిష్యామి భక్తియుక్తం కథానకం । శుకేన మమ యత్ప్రోక్తం రహశ్శిష్యం విచార్య చ ॥ ౨౩ ॥ ఏకదా తు విశాలాయాం చత్వార ఋషయోఽమలాః । సత్సంగార్థం సమాయాతా దదృశుస్తత్ర నారదమ్ ॥ ౨౪ ॥ * కుమారా ఊచుః. * కథం బ్రహ్మన్ దీనముఖః కుతశ్చింతాపరో భవాన్ । త్వరితం గమ్యతే కుత్ర కుతశ్చాగమనం తవ ॥ ౨౫ ॥ ఇదానీం శూన్యచిత్తోఽసి గతవిత్తో యథా జనః । తవేదం ముక్తసంగస్య నోచితం వద కారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ * నారద ఉవాచ. * అహం తు పృథివీం యాతో జ్ఞాత్వా సర్వోత్తమామితి । పుష్కరం చ ప్రయాగం చ కాశీం గోదావరీం తథా ॥ ౨౭ ॥ హరిక్షేత్రం కురుక్షేత్రం శ్రీరంగం సేతుబంధనం । ఏవమాదిషు తీర్థేషు భ్రమమాణ ఇతస్తతః ॥ ౨౮ ॥ నాపశ్యం కుత్రచిచ్ఛర్మ మనస్సంతోషకారకం । కలినాఽధర్మమిత్రేణ ధరేయం బాధితాధునా ॥ ౨౯ ॥ సత్యం నాస్తి తపశ్శౌచం దయా దానం న విద్యతే । ఉదరంభరిణో జీవా వరాకాః కూటభాషిణః ॥ ౩౦ ॥ మందాస్సుమందమతయో మందభాగ్యా హ్యుపద్రుతాః । పాషండనిరతాస్సంతో విరక్తాస్సపరిగ్రహాః ॥ ౩౧ ॥ తరుణీప్రభుతా గేహే శ్యాలకో బుద్ధిదాయకః । కన్యావిక్రయిణో లోభాద్దంపతీనాం చ కల్కనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆశ్రమా యవనై రుద్ధాస్తీర్థాని సరితస్తథా । దేవతాయతనాన్యత్ర దుష్టైర్నష్టాని భూరిశః ॥ ౩౩ ॥ న యోగీ నైవ సిద్ధో వా న జ్ఞానీ సత్క్రియో నరః । కలిదావానలేనాద్య సాధనం భస్మతాం గతం ॥* అట్టశూలా జనపదాశ్శివశూలా ద్విజాతయః । కామిన్యః కేశశూలిన్యస్సంభవంతి కలావిహ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం పశ్యన్కలేర్దోషాన్ప

---

* అట్టమన్నం శివో వేదశ్శూలో విక్రయ ఉచ్యతే । కేశో భగమితి ప్రోక్తమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః ॥ ౧ ॥

ర్యటన్న వనీమహం । యామునంతటమాపన్నో యత్రలీలాహరేరభూత్ ॥ ౩౬ ॥ తత్రాశ్చర్యం మయాదృష్టం శ్రూయతాం తన్మునీశ్వరాః । ఏకాతుతరుణీతత్ర నిషణ్ణా ఖిన్నమానసా ॥ ౩౭ ॥ వృద్ధౌ ద్వౌ పతితౌ పార్శ్వే నిశ్శ్వసంతావచేతనౌ । శుశ్రూషంతీ ప్రబోధంతీ రుదతీ చ తయోః పురః ॥ ౩౮ ॥ దశదిక్షు నిరీక్షంతీ రక్షితారం నిజం వపుః । వీజ్యమానా శతస్త్రీభిర్బోధ్యమానా ముహుర్ముహుః ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వా దూరాద్గతస్సోఽహం కౌతుకేన తదంతికం । మాం దృష్ట్వా చోత్థితా బాలా విహ్వలా చాబ్రవీద్వచః ॥ ౪౦ ॥ ✽ బాలోవాచ ✽ భో భోస్సాధో క్షణం తిష్ఠ మచ్చింతామపి నాశయ । దర్శనం తవ లోకస్య సర్వథాఘహరం పరమ్ ॥ ౪౧ ॥ బహుధా తవ వాక్యేన దుఃఖశాంతిర్భవిష్యతి । యదా భాగ్యం భవేద్భూరి భవతో దర్శనం తదా ॥ ౪౨ ॥ ✽ నారద ఉవాచ ✽ కాసి త్వం కావిమౌ చేమే నార్యః కాః పద్మలోచనాః । వద దేవి సవిస్తారం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్ ॥ ౪౩ ॥ ✽ బాలోవాచ ✽

అహం భక్తిరితి ఖ్యాతా ఇమౌ మే తనయౌ మతౌ । జ్ఞానవైరాగ్యనామానౌ కాలయోగేన జర్జరౌ ॥ ౪౪ ॥ గంగాద్యాస్సరితశ్చేమా మత్సేవార్థం సమాగతాః । తథాపి న చ మే శ్రేయస్సేవితాయాస్సురైరపి ॥ ౪౫ ॥ ఇదానీం శృణు మద్వార్తాం సచింతస్త్వం తపోధన । వార్తా మే వితతాప్యస్తి తాం శ్రుత్వా సుఖమావహ ॥ ౪౬ ॥ ఉత్పన్నా ద్రవిడే సాహం వృద్ధిం కర్ణాటకే గతా । క్వచిత్క్వచిన్మహారాష్ట్రే గుర్జరే జీర్ణతాం గతా ॥ ౪౭ ॥ తత్ర ఘోరకలేర్యోగాత్పాషండైః ఖండితాంగకా । దుర్బలాహం చిరం యాతా పుత్రాభ్యాం సహ మందతామ్ ॥ ౪౮ ॥ బృందావనం పునః ప్రాప్య నవీనేవ సురూపిణీ । జాతాహం యువతీ సమ్యక్ప్రేష్ఠరూపా తు సాంప్రతమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమౌ తు శయితావత్ర సుతౌ మే క్లిశ్యతః శ్రమాత్ । ఇదం స్థానం పరిత్యజ్య విదేశం గమ్యతే మయా ॥ ౫౦ ॥ జరఠత్వం సమాయాతౌ తేన దుఃఖేన దుఃఖితా । సాహం తు తరుణీ కస్మాత్సుతౌ వృద్ధావిమౌ కుతః ॥ ౫౧ ॥ త్రయాణాం సహచారిత్వాద్వైపరీత్యం కుతః స్థితమ్ । ఘటతే జరఠా మాతా తరుణౌ తనయావితి ॥ ౫౨ ॥ అతశ్శోచామి చాత్మానం విస్మయావిష్టమానసా । వద యోగనిధే ధీమన్కారణం చాత్ర కిం భవేత్ ॥ ౫౩ ॥ ✽ నారద ఉవాచ ✽ జ్ఞానేనాత్మని పశ్యామి సర్వమేతత్తవానఘే । న విషాదస్త్వయా కార్యో హరిశ్శం తే కరిష్యతి ॥ ౫౪ ॥ ✽ సూత ఉవాచ ✽ క్షణమాత్రేణ తజ్జ్ఞాత్వా వాక్యమూచే మునీశ్వరః ॥ ✽ నారద ఉవాచ ✽ శృణుష్వావహితా బాలే యుగోఽయం దారుణః కలిః ॥ ౫౫ ॥ తేన లుప్తస్సదాచారో యోగమార్గస్తపాంసి చ । జనా అఘాసురాయంతే శాఠ్యదుష్కర్మకారిణః ॥ ౫౬ ॥ ఇహ సంతో విషీదంతి ప్రహృష్యంతి హ్యసాధవః । ధత్తే ధైర్యం తు యో ధీమాన్స ధీరః పండితోఽథవా ॥ ౫౭ ॥ అస్పృశ్యానవలోక్యేయం శేషభారకరీ ధరా । వర్షే వర్షే క్రమాజ్జాతా మంగళం నాపి దృశ్యతే ॥ ౫౮ ॥ న త్వామపి సుతైస్సాకం కోఽపి పశ్యతి సాంప్రతమ్ । ఉపేక్షితానురాగాంధైర్జర్జరత్వేన సంస్థితా ॥ ౫౯ ॥ బృందావనస్య సంయోగాత్పునస్త్వం తరుణీ నవా । ధన్యం బృందావనం తేన భక్తిర్నృత్యతి యత్ర చ ॥ ౬౦ ॥ అత్రేమౌ గ్రాహకాభావాన్న జరామపి ముంచతః । కించిదాత్మసుఖేనేహ ప్రసుప్తిర్మన్యతేఽనయోః ॥ ౬౧ ॥ ✽ శ్రీభక్తిరువాచ ✽ కథం పరీక్షితా రాజ్ఞా స్థాపితో హ్యశుచిః కలిః । ప్రవృత్తే తు కలౌ సర్వసారః కుత్ర గతో మహాన్ ॥ ౬౨ ॥ దయాపరేణ హరిణాప్యధర్మః కథమీక్ష్యతే । ఇమం మే సంశయం ఛింధి త్వద్వాచా సుఖితాస్మ్యహమ్ ॥ ౬౩ ॥ ✽ నారద ఉవాచ ✽ యది పృష్టస్త్వయా బాలే ప్రేమతశ్శ్రవణం కురు । సర్వం వక్ష్యామి తే భద్రే కశ్మలం తే గమిష్యతి ॥ ౬౪ ॥ యదా ముకుందో భగవాన్ క్ష్మాం త్యక్త్వా స్వపదం గతః । తద్దినాత్కలిరాయాతస్సర్వసాధనబాధకః ॥ ౬౫ ॥ దృష్టో దిగ్విజయే రాజ్ఞా దీనవచ్ఛరణం గతః । న మయా మారణీయోఽయం సారంగ ఇవ సారభుక్ ॥ ౬౬ ॥ యత్ఫలం నాస్తి తపసా న యోగేన సమాధినా । తత్ఫలం లభతే సమ్యక్కలౌ కేశవకీర్తనాత్ ॥ ౬౭ ॥ ఏకాకారం కలిం దృష్ట్వా సారవత్సారనీరసం । విష్ణురాతస్స్థాపితవాన్కలిజానాం సుఖాయ చ ॥ ౬౮ ॥ కుకర్మాచరణాత్సారస్సర్వతో నిర్గతోఽధునా । పదార్థాస్సంస్థితా భూమౌ బీజహీనాస్తుషా యథా ॥ ౬౯ ॥ విప్రైర్భాగవతీ వార్తా గేహే గేహే జనే జనే । కారితా కణలోభేన కథాసారస్తతో గతః ॥ ౭౦ ॥ అత్యుగ్రభూరికర్మాణో నాస్తికా రౌరవా జనాః । తేఽపి తిష్ఠంతి తీర్థేషు తీర్థసారస్తతో గతః ॥ ౭౧ ॥ కామక్రోధమహాలోభతృష్ణావ్యాకులచేతసః । తేఽపి తిష్ఠంతి తపసి తపస్సారస్తతో గతః ॥ ౭౨ ॥ మనసశ్చాజయాల్లోభాద్దంభాత్పాషండసంశ్రయాత్ । శాస్త్రానభ్యసనాచ్చైవ ధ్యానయోగఫలం గతమ్ ॥ ౭౩ ॥ పండితాస్తు కళత్రేణ రమంతే మహిషా ఇవ । పుత్రస్యోత్పాదనే దక్షా అదక్షా ముక్తిసాధనే ॥ ౭౪ ॥ న హి వైష్ణవతా కుత్ర సంప్రదాయపురస్సరా । ఏవం ప్రళయతాం ప్రాప్తో వస్తుసారః స్థలే స్థలే ॥ ౭౫ ॥ అయం తు యుగధర్మో హి వర్తతే కస్య దూషణం । అతస్తు పుండరీకాక్షస్సహతే నికటే స్థితః ॥ ౭౬ ॥ ✽ సూత ఉవాచ ✽ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా విస్మయం పరమం గతా । భక్తిరూచే వచో భూయః శ్రూయతాం తచ్చ శౌనక ॥ ౭౭ ॥ ✽ శ్రీభక్తిరువాచ ॥ సురర్షే త్వం చ ధన్యోఽసి మద్భాగ్యేన సమాగతః । సాధూనాం దర్శనం లోకే సర్వసిద్ధికరం పరమ్ ॥ ౭౮ ॥ జయతి జయతి మాయాం యస్య కాయాధవస్తే వచనరచనమేకం కేవలం చాకలయ్య । ధ్రువపదమపి యాతో యత్కృపాతో ధ్రువోఽయం సకలకుశలపాత్రం బ్రహ్మపుత్రం నతాస్మి ॥ ౭౯ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తినారదసమాగమో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః.

❋ నారద ఉవాచ ❋

వృథా ఖేదయసే బాలే అహో చిన్తాతురా కథం । శ్రీకృష్ణచరణాంభోజం స్మర దుఃఖం గమిష్యతి ॥ ౧ ॥ ద్రౌపదీ చ పరిత్రా-
తా యేన కౌరవకశ్మలాత్ । పాలితా గోపసున్దర్యస్స కృష్ణః క్వాపి నో గతః ॥ ౨ ॥ త్వం తు భక్తిః ప్రియా తస్య సతతం ప్రాణతోఽధికా ।
త్వయాహూతస్తు భగవాన్యాతి నీచగృహేష్వపి ॥ ౩ ॥ సత్యాది త్రియుగే బోధవైరాగ్యౌ ముక్తిసాధకౌ । కలౌ తు కేవలం భక్తి-
ర్బ్రహ్మసాయుజ్యకారిణీ ॥ ౪ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య చిద్రూపః సద్రూపాం త్వాం ససర్జ హ । పరమానన్దచిన్మూర్తిస్సున్దరీం కృష్ణవల్ల-
భామ్ ॥ ౫ ॥ బద్ధ్వాఞ్జలిం త్వయా పృష్టం కిం కరోమీతి చైకదా । త్వాం తదాజ్ఞాపయత్కృష్ణో మద్భక్తాన్పోషయేతి చ ॥ ౬ ॥ అఙ్గీ-
కృతం త్వయా తద్వై ప్రసన్నోఽభూద్ధరిస్తదా । ముక్తిం దాసీం దదౌ తుభ్యం జ్ఞానవైరాగ్యకావిమౌ ॥ ౭ ॥ పోషణం స్వేన రూపే-
ణ వైకుణ్ఠే త్వం కరోషి చ । భూమౌ భక్తవిపోషాయ ఛాయారూపం త్వయా కృతమ్ ॥ ౮ ॥ ముక్తిం జ్ఞానం విరక్తిం చ సహ కృత్వా
గతా భువి । కృతాదిద్వాపరస్యాన్తం మహానన్దేన సంస్థితా ॥ ౯ ॥ కలౌ ముక్తిః క్షయం ప్రాప్తా పాషణ్డామయపీడితా । త్వ-
దాజ్ఞయా గతా శీఘ్రం వైకుణ్ఠం పునరేవ సా ॥ ౧౦ ॥ స్మృతా త్వయాపి చాత్రైవ ముక్తిరాయాతి యాతి చ । పుత్రీకృత్య త్వయేమౌ
చ పార్శ్వే స్వస్యైవ రక్షితౌ ॥ ౧౧ ॥ ఉపేక్షాతః కలౌ మన్దౌ వృద్ధౌ జాతౌ సుతౌ తవ । తథాపి చిన్తాం ముఞ్చ త్వముపాయం
చిన్తయామ్యహమ్ ॥ ౧౨ ॥ కలినా సదృశః కోఽపి యుగో నాస్తి వరాననే । తస్మింస్త్వాం స్థాపయిష్యామి గేహే గేహే జనే జనే ॥
అన్యధర్మాంస్తిరస్కృత్య పురస్కృత్య మహోత్సవాన్ । తదా నాహం హరేర్దాసో లోకే త్వాం న ప్రవర్తయే ॥ ౧౪ ॥ త్వదన్వితా-
శ్చ యే జీవా భవిష్యన్తి కలావిహ । పాపినోఽపి గమిష్యన్తి నిర్భయాః కృష్ణమన్దిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ యేషాం చిత్తే వసేద్భక్తిస్సర్వదా ప్రే-
మరూపిణీ । న తే పశ్యన్తి కీనాశం స్వప్నేఽప్యమలమూర్తయః ॥ ౧౬ ॥ న ప్రేతో న పిశాచో వా రాక్షసో వాసురోఽపి వా । భక్తియు-
క్తమనస్కానాం స్పర్శనే న ప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ న తపోభిర్న వేదైశ్చ న జ్ఞానేనాపి కర్మణా । హరిర్హి సాధ్యతే భక్త్యా ప్రమాణం
తత్ర గోపికాః ॥ ౧౮ ॥ నృణాం జన్మసహస్రేణ భక్తౌ ప్రీతిర్హి జాయతే । కలౌ భక్తిః కలౌ భక్తిర్భక్త్యా కృష్ణః పురః స్థితః ॥ ౧౯ ॥ భక్తి-
ద్రోహకరా యే చ తే సీదన్తి జగత్త్రయే । దుర్వాసా దుఃఖమాపన్నః పురా భక్తవినిన్దకః ॥ ౨౦ ॥ అలం వ్రతైరలం తీర్థైరలం యోగై-
రలం మఖైః । అలం జ్ఞానకథాలాపైర్భక్తిరేకైవ ముక్తిదా ॥ ౨౧ ॥ ❋ సూత ఉవాచ ❋ ఇతి నారదనిర్ణీతం స్వమాహాత్మ్యం నిశ-
మ్య సా । సర్వాఙ్గపుష్టిసంయుక్తా నారదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ ❋ శ్రీభక్తిరువాచ ❋ అహో నారద ధన్యోఽసి ప్రీతిస్తే మయి ని-
శ్చలా । న కదాచిద్విముఞ్చామి చిత్తే స్థాస్యామి సర్వదా ॥ ౨౩ ॥ కృపాలునా త్వయా సాధో మద్బాధా ధ్వంసితా క్షణాత్ । పుత్ర-
యోశ్చేతనా నాస్తి తతో బోధయ బోధయ ॥ ౨౪ ॥ ❋ సూత ఉవాచ ❋ తస్యా వచస్సమాకర్ణ్య కారుణ్యం నారదో గతః । తయో-
ర్బోధనమారేభే కరాగ్రేణ విమర్దయన్ ॥ ౨౫ ॥ ముఖం సంయోజ్య కర్ణాన్తే శబ్దముచ్చైస్సముచ్చరన్ । జ్ఞాన ప్రబుధ్యతాం శీ-
ఘ్రం రే వైరాగ్య ప్రబుధ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్ముహుర్ముహుః । బోధ్యమానౌ తదా తేన కథంచి-
చ్చోత్థితౌ బలాత్ ॥ ౨౭ ॥ నేత్రైరనవలోకన్తౌ జృమ్భన్తౌ సాలసావుభౌ । బకవత్పలితౌ ప్రాయః శుష్కకాష్ఠసమాఙ్గకౌ ॥ ౨౮ ॥
క్షుత్క్షామౌ తౌ నిరీక్ష్యైవ పునస్స్వాపపరాయణౌ । ఋషిశ్చిన్తాపరో జాతః కిం విధేయం మయేతి చ ॥ ౨౯ ॥ అహో నిద్రా క-
థం యాతి వృద్ధత్వం చ మహత్తరం । చిన్తయన్నితి గోవిన్దం స్మారయామాస భార్గవ ॥ ౩౦ ॥ వ్యోమవాణీ తదైవాభూన్మా మునే
ఖిద్యతామితి । ఉద్యమస్సఫలస్తేఽయం భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదర్థం తు సత్కర్మ సురర్షే త్వం సమాచర । తత్తే కర్మాభిధా-
స్యన్తి సాధవస్సాధుభూషణాః ॥ ౩౨ ॥ సత్కర్మణి కృతే తస్మిన్సనిద్రా వృద్ధతానయోః । గమిష్యతి క్షణాద్భక్తిస్సర్వతః ప్రస-
రిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యాకాశవచస్స్పష్టం తత్సర్వైరపి విశ్రుతం । నారదో విస్మయం లేభే నేదం జ్ఞాతమితి బ్రువన్ ॥ ౩౪ ॥ ❋ నారద
ఉవాచ ❋ అనయాఽఽకాశవాణ్యాపి గోప్యత్వేన నిరూపితం । కిం వా తత్సాధనం కార్యం యేన కార్యం భవేత్తయోః ॥ ౩౫ ॥
క్వ భవిష్యన్తి సన్తస్తే కథం దాస్యన్తి సాధనం । మయాత్ర కిం ప్రకర్తవ్యం యదుక్తం వ్యోమభాషయా ॥ ౩౬ ॥ ❋ సూత ఉవాచ ❋
తత్ర తావపి సంస్థాప్య నిర్గతో నారదో మునిః । తీర్థం తీర్థం వినిష్క్రమ్య పృచ్ఛన్మార్గే మునీశ్వరాన్ ॥ ౩౭ ॥ వృత్తాన్తశ్శ్రూయతే
సర్వైః కించిన్నిశ్చిత్య నోచ్యతే । అసాధ్యం కేచన ప్రోచుర్దుర్జ్ఞేయమితి చాపరే ॥ ౩౮ ॥ మూకీభూతాస్తథాన్యే తు కియన్తస్తు ప-
లాయితాః । హాహాకారో మహానాసీత్త్రైలోక్యే విస్మయావహః ॥ ౩౯ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్విబోధితం । భక్తి-
జ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౪౦ ॥ ఉపాయో నాపరోఽస్తీతి కర్ణే కర్ణేఽజపజ్జనాః । యోగినా నారదేనాపి స్వయం
న జ్ఞాయతే తు యత్ ॥ ౪౧ ॥ తత్కథం శక్యతే వక్తుమితరైరిహ మానుషైః । ఏవమృషిగణైః పృష్టైర్నిర్ణీయోక్తం దురాసదమ్ ॥
తతశ్చిన్తాతురస్సోఽథ బదరీవనమాగతః । తపశ్చరామి చాత్రేతి తదర్థం కృతనిశ్చయః ॥ ౪౩ ॥ తావద్దదర్శ పురతస్సనకాదీన్మునీ-
శ్వరాన్ । కోటిసూర్యసమాభాసానువాచ మునిసత్తమః ॥ ౪౪ ॥ ❋ నారద ఉవాచ ❋ ఇదానీం భూరిభాగ్యేన భవద్భిస్సఙ్గమో-
ఽభవత్ । కుమారా వదతాం శీఘ్రం కృపాం కృత్వా మమోపరి ॥ ౪౫ ॥ భవన్తో యోగినస్సర్వే బుద్ధిమన్తో బహుశ్రుతాః । పఞ్చ

హాయనసంయుక్తాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః ॥ ౪౬ ॥ సదా వైకుంఠనిలయా హరికీర్తనతత్పరాః । లీలామృతరసోన్మత్తాః కథామాత్రైకజీవినః ॥ ౪౭ ॥ హరిశ్శరణమేవంహి నిత్యం యేషాం ముఖే వచః । అతః కాలసమాదిష్టా జరా యుష్మాన్న బాధతే ॥ యేషాం భ్రూభంగమాత్రేణ ద్వారపాలౌ హరేః పురా । భూమౌ నిపతితౌ సద్యో యత్కృపాతః పరం గతౌ ॥ ౪౯ ॥ అహో భాగ్యస్య యోగేన దర్శనం భవతామిహ । అనుగ్రహస్తు కర్తవ్యో మయి దీనే దయాపరైః ॥ ౫౦ ॥ అశరీరగిరోక్తం యత్తత్కిం సాధనముచ్యతాం । అనుష్ఠేయం కథం తావత్ప్రబ్రువంతు సవిస్తరమ్ ॥ ౫౧ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం సుఖముత్పద్యతే కథం । స్థాపనం సర్వవర్ణేషు ప్రేమపూర్వం ప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ ✽ కుమారా ఊచుః ✽ మా చింతాం కురు దేవర్షే హర్షం చిత్తే సమావహ । ఉపాయస్సుఖసాధ్యోఽత్ర వర్తతే పూర్వ ఏవ హి ॥ ౫౩ ॥ అహో నారద ధన్యోఽసి విరక్తానాం శిరోమణిః । సదా శ్రీకృష్ణదాసానామగ్రణీర్యోగభాస్కరః ॥ ౫౪ ॥ త్వయి చిత్రం న మంతవ్యం భక్త్యర్థమనువర్తిని । ఘటతే కృష్ణదాసస్య భక్తేః స్థాపనతా సదా ॥ ఋషిభిర్బహవో లోకే పంథానః ప్రకటీకృతాః । శ్రమసాధ్యాశ్చ తే సర్వే ప్రాయస్స్వర్గఫలప్రదాః ॥ ౫౬ ॥ వైకుంఠసాధకః పంథాః స తు గోప్యో హి వర్తతే । తస్యోపదేష్టా పురుషః ప్రాయో భాగ్యేన లభ్యతే ॥ ౫౭ ॥ సత్కర్మ తవ నిర్దిష్టం వ్యోమవాచా తు యత్పురా । తదుచ్యతే శృణుష్వాద్య స్థిరచిత్తః ప్రసన్నధీః ॥ ౫౮ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథాపరే । స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ తే తు కర్మవిసూచకాః ॥ ౫౯ ॥ సత్కర్మసూచకో నూనం జ్ఞానయజ్ఞః స్మృతో బుధైః । శ్రీమద్భాగవతాలాపః స తు గీతశ్శుకాదిభిః ॥ ౬౦ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం తద్ఘోషేణ బలం మహత్ । వ్రజిష్యతి ద్వయోః కష్టం సుఖం భక్తిర్భవిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ప్రళయం హి గమిష్యంతి శ్రీమద్భాగవతధ్వనేః । కలిదోషా ఇమే సర్వే సింహశబ్దాద్వృకా ఇవ ॥ ౬౨ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తా భక్తిః ప్రేమరసావహా । ప్రతిగేహం ప్రతిజనం తతః క్రీడాం కరిష్యతి ॥ ౬౩ ॥ ✽ నారద ఉవాచ ✽ వేదవేదాంతఘోషైశ్చ గీతాపాఠైః ప్రబోధితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౬౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతాలాపాత్తత్కథం బోధమేష్యతి । తత్కథాసు తు వేదార్థః శ్లోకే శ్లోకే పదే పదే ॥ ౬౫ ॥ ఛిందంతు సంశయం హ్యేనం భవంతోఽమోఘదర్శనాః । విలంబో నాత్ర కర్తవ్యః శరణాగతవత్సలాః ॥ ౬౬ ॥ ✽ కుమారా ఊచుః ✽ వేదోపనిషదాం సారాజ్జాతా భాగవతీ కథా । అత్యుత్తమా తతో భాతి పృథగ్భూతా ఫలోన్నతిః ॥ ౬౭ ॥ ఆమూలాగ్రం రసస్తిష్ఠన్నాస్తే న స్వాద్యతే యథా । స భూయః సపృథగ్భూతః ఫలే విశ్వమనోహరః ॥ ౬౮ ॥ యథా దుగ్ధే స్థితం సర్పిర్న స్వాదాయోపకల్పతే । పృథగ్భూతం హి తద్దివ్యం దేవానాం రసవర్ధనమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఇక్షూణామపి మధ్యాంతం శర్కరా వ్యాప్య తిష్ఠతి । పృథగ్భూతా చ సా మిష్టా తథా భాగవతీ కథా ॥ ౭౦ ॥ ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనాయ ప్రకాశితమ్ ॥ ౭౧ ॥ వేదాంతవేదసుస్నాతే గీతాయా అపి కర్తరి । పరితాపవతి వ్యాసే ముహ్యత్యజ్ఞానసాగరే ॥ ౭౨ ॥ తదా త్వయా పురా ప్రోక్తం చతుఃశ్లోకసమన్వితం । తదీయశ్రవణాత్సద్యో నిర్బాధో బాదరాయణః ॥ ౭౩ ॥ తత్ర తే విస్మయః కేన యతః ప్రశ్నకరో భవాన్ । శ్రీమద్భాగవతం శ్రావ్యం శోకదుఃఖవినాశనమ్ ॥ ౭౪ ॥ ✽ నారద ఉవాచ ॥ యద్దర్శనం చ వినిహంత్యశుభాని సద్యః శ్రేయస్తనోతి భవదుఃఖదవార్దితానాం । నిశ్శేషశేషముఖగీతకథైకపానాః ప్రేమప్రకాశకృతయే శరణం గతోఽస్మి ॥ ౭౫ ॥ భాగ్యోదయేన బహుజన్మసమార్జితేన సత్సంగమం చ లభతే పురుషో యదా వై । అజ్ఞానహేతుకృతమోహమదాంధకారనాశం విధాయ హి తదోదయతే వివేకః ॥ ౭౬ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే కుమారనారదసంవాదో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽ నారద ఉవాచ ✽

జ్ఞానయజ్ఞం కరిష్యామి శుకశాస్త్రకథోజ్జ్వలమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనార్థం ప్రయత్నతః ॥ ౧ ॥ కుత్ర కార్యో మయా యజ్ఞః స్థలం తద్వాచ్యతామిహ । మహిమా శుకశాస్త్రస్య వక్తవ్యో వేదపారగైః ॥ ౨ ॥ కియద్భిర్దివసైశ్శ్రావ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । కో విధిస్తత్ర కర్తవ్యో మమేదం వదతాధునా ॥ ౩ ॥ ✽ కుమారా ఊచుః ✽ శృణు నారద వక్ష్యామో వినమ్రాయ వివేకినే । గంగాద్వారసమీపే తు తటమానంద నామకమ్ ॥ ౪ ॥ నానాఋషిగణైర్జుష్టం దేవసిద్ధనిషేవితం । నానాతరులతాకీర్ణం నవకోమలవాలుకమ్ ॥ ౫ ॥ రమ్యమేకాంతదేశస్థం హైమపద్మసుశోభితం । యత్సమీపస్థజీవానాం వైరం చేతసి న స్థితమ్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞానయజ్ఞస్త్వయా తత్ర కర్తవ్యో హ్యప్రయత్నతః । అపూర్వరసరూపా చ కథా తత్ర భవిష్యతి ॥ ౭ ॥ పురస్థం నిర్బలం చైవ జరాజీర్ణకళేబరం । తద్ద్వయం చ పురస్కృత్య భక్తిస్తత్రాగమిష్యతి ॥ ౮ ॥ యత్ర భాగవతీ వార్తా తత్ర భక్త్యాదికం వ్రజేత్ । కథాశబ్దం సమాకర్ణ్య తత్త్రికం తరుణాయతే ॥ ౯ ॥ ✽ సూత ఉవాచ ✽ ఏవముక్త్వా కుమారాస్తే నారదేన సమం తతః । గంగాతటం సమాజగ్ముః కథాపానాయ సత్వరాః ॥ ౧౦ ॥ యదా యాతాస్తటం తే తు తదా కోలాహలోఽప్యభూత్ । భూర్లోకే దేవలోకే చ బ్రహ్మలోకే తథైవ చ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయ రసలంపటాః । ధావంతోఽప్యాయయుస్సర్వే ప్రథమం యే చ వైష్ణవాః ॥ ౧౨ ॥ భృగుర్వసిష్ఠశ్చ్యవనశ్చ గౌతమో మేధాతిథిర్దేవలదేవరాతౌ । రామస్తథా గాధిసుతశ్చ శాకలో మృకండపుత్రో

ఉత్రిజపిప్పలాదాః ॥ ౧౩ ॥ యోగేశ్వరావ్యాసపరాశరౌచఛాయాశుకోజాజలిజహ్నుముఖ్యాః । సర్వేప్యమీమునిగణాస్సహపు
త్రశిష్యాస్స్వస్త్రీభిరాయయురతిప్రణయేనయుక్తాః ॥ ౧౪ ॥ వేదాన్తానిచవేదాశ్చమన్త్రాస్తన్త్రాస్సమూర్తయః । దశసప్తపు
రాణానిషట్ఛాస్త్రాణితథాయయుః ॥ ౧౫ ॥ గఙ్గాద్యాస్సరితస్తత్రపుష్కరాదిసరాంసిచ । క్షేత్రాణిచదిశస్సర్వాదండకాది
వనానిచ ॥ ౧౬ ॥ నగాదయోయయుస్తత్రదేవగంధర్వకిన్నరాః । గురుత్వాత్తత్రనాయాతాః భృగుస్సంబోధ్య చానయత్ ॥ ౧౭ ॥
దీక్షితానారదేనాథదత్తమాసనముత్తమం । కుమారావందితాస్సర్వైర్నిషేదుఃకృష్ణతత్పరాః ॥ ౧౮ ॥ వైష్ణవాశ్చవిరక్తాశ్చ
న్యాసినోబ్రహ్మచారిణః । ముఖ్యభాగేస్థితాస్తేచతదగ్రేనారదస్థితః ॥ ౧౯ ॥ ఏకభాగేఋషిగణాస్తదన్యత్రదివౌకసః । వేదో
పనిషదోన్యత్రతీర్థాన్యత్రస్త్రియోన్యతః ॥ ౨౦ ॥ జయశబ్దోనమశ్శబ్దశ్శంఖశబ్దస్తథైవచ । చూర్ణలాజప్రసూనానాంనిక్షేప
స్సుమహానభూత్ ॥ ౨౧ ॥ విమానానిసమారుహ్యకియంతోదేవనాయకాః । కల్పవృక్షప్రసూనైస్తాంత్సర్వాంస్తత్రసమాకిరన్ ॥
* సూతఉవాచ * ఏవంతేష్వేకచిత్తేషుశ్రీమద్భాగవతస్యచ । మాహాత్మ్యమూచిరేస్పష్టంనారదాయమహాత్మనే ॥ ౨౩ ॥ *
కుమారా ఊచుః * అథతేసంప్రవక్ష్యామోమాహాత్మ్యంశుకశాస్త్రజం । యస్యశ్రవణమాత్రేణముక్తిఃకరతలేస్థితా ॥ ౨౪ ॥ స
దాసేవ్యాసదాసేవ్యాశ్రీమద్భాగవతీకథా । యస్యాశ్శ్రవణమాత్రేణహరిశ్చిత్తంసమాశ్రయేత్ ॥ ౨౫ ॥ గ్రంథోష్టాదశసాహ
స్రోద్వాదశస్కంధసమ్మితః । పరీక్షిచ్ఛుకసంవాదశ్శృణుభాగవతంచతత్ ॥ ౨౬ ॥ తావత్సంసారచక్రేస్మిన్భ్రమత్యజ్ఞానతః
పుమాన్ । యావత్కర్ణగతానాస్తిశుకశాస్త్రకథాక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ కింశ్రుతైర్బహుభిశ్శాస్త్రైఃపురాణైశ్చభ్రమావహైః ।
ఏకంభాగవతంశాస్త్రంముక్తిదానేనగర్జతి ॥ ౨౮ ॥ కథాభాగవతస్యాపినిత్యంభవతియద్గృహే । తద్గృహంతీర్థరూపంహి
వసతాంపాపనాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్వమేధసహస్రాణివాజపేయశతానిచ । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చకలాంనార్హంతిషోడ
శీమ్ ॥ ౩౦ ॥ తావత్పాపానిదేహేస్మిన్నివసంతితపోధనాః । యావన్నశ్రూయతేసమ్యక్ఛ్రీమద్భాగవతంనరైః ॥ ౩౧ ॥ నగం
గానగయాకాశీపుష్కరంనప్రయాగకం । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చఫలేనసమతాంనయేత్ ॥ ౩౨ ॥ శ్లోకార్ధంశ్లోకపాదంవా
నిత్యంభాగవతోద్భవం । పఠస్వస్వముఖేనైవయదీచ్ఛసిపరాంగతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ వేదాదిర్వేదమాతాచపౌరుషంసూక్తమేవచ ।
త్రయీభాగవతంచైవద్వాదశాక్షరఏవచ ॥ ౩౪ ॥ ద్వాదశాత్మాప్రయాగశ్చకాలస్సంవత్సరాత్మకః । బ్రాహ్మణాశ్చాగ్ని
హోత్రంచసురభిర్ద్వాదశీతథా ॥ ౩౫ ॥ తులసీచవసంతశ్చపురుషోత్తమఏవచ । ఏతేషాంతత్త్వతఃప్రాజ్ఞైర్నపృథగ్భావఇష్య
తే ॥ ౩౬ ॥ యశ్చభాగవతంశాస్త్రంవాచయేదర్థతోనిశం । జన్మకోటికృతంపాపంనశ్యతేనాత్రసంశయః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకార్ధం
శ్లోకపాదంవాపఠేద్భాగవతంచయః । నిత్యంపుణ్యమవాప్నోతిరాజసూయాశ్వమేధయోః ॥ ౩౮ ॥ ఉక్తంభాగవతంనిత్యం
కృతంచహరిచింతనం । తులసీపోషణంచైవధేనూనాంసేవనంసమమ్ ॥ ౩౯ ॥ అంతకాలేతుయేనైవశ్రూయతేశుకశాస్త్ర
వాక్ । ప్రీత్యాతస్యైవవైకుంఠంగోవిందోపిప్రయచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥ హేమసింహయుతంచైతద్వైష్ణవాయదదాతిచ । కృష్ణేన
సహసాయుజ్యంసపుమాన్లభతేధ్రువమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆజన్మమాత్రమపియేనశఠేనకించిచ్చిత్తంవిధాయశుకశాస్త్రకథానపీతా ।
చాండాలవచ్చఖరవద్బతతేననీతంమిథ్యాస్వజన్మజననీజనిదుఃఖభాజా ॥ ౪౨ ॥ జీవచ్ఛవోనిగదితస్సతుపాపకర్మాయేనశ్రుతం
శుకకథావచనంనకించిత్ । ధిక్తంనరంపశుసమంభువిభారరూపమేవంవదంతిదివిదేవసరోజముఖ్యాః ॥ ౪౩ ॥ దుర్లభైవకథా
లోకేశ్రీమద్భాగవతోద్భవా । కోటిజన్మసముత్థేనపుణ్యేనైవతులభ్యతే ॥ ౪౪ ॥ తేనయోగనిధేధీమన్ శ్రోతవ్యాసాప్రయత్న
తః । దినానాంనియమోనాస్తిసర్వదాశ్రవణంమతం ॥ ౪౫ ॥ సత్యేనబ్రహ్మచర్యేణసర్వదాశ్రవణంమతం । అశక్యత్వాత్క
లేర్బోధ్యోవిశేషోత్రశుకాజ్ఞయా ॥ ౪౬ ॥ మనోవృత్తిజయశ్చైవనియమాచరణంతథా । దీక్షాంకర్తుమశక్యత్వాత్సప్తాహ
శ్రవణంమతమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రద్ధాతశ్శ్రవణేనిత్యంమాఘేతావద్ధియత్ఫలం । తత్ఫలంశుకదేవేనసప్తాహశ్రవణేకృతమ్ ॥ ౪౮ ॥ మ
నసశ్చాజయాద్రోగాత్పుంసాంచైవాయుషఃక్షయాత్ । కలేర్దోషబహుత్వాచ్చసప్తాహశ్రవణంమతమ్ ॥ ౪౯ ॥ యత్ఫలంనా
స్తితపసానయోగేనసమాధినా । అనాయాసేనతత్సర్వంసప్తాహశ్రవణేలభేత్ ॥ ౫౦ ॥ యజ్ఞాద్గర్జతిసప్తాహఃసప్తాహోగ
ర్జతివ్రతాత్ । తపసోగర్జతిప్రోచ్చైస్తీర్థాన్నిత్యంహిగర్జతి ॥ ౫౧ ॥ యోగాద్గర్జతిసప్తాహోధ్యానాజ్జ్ఞానాచ్చగర్జతి । కింబ్రూ
మోగర్జనంతస్యరేరేగర్జతిగర్జతి ॥ ౫౨ ॥ * శౌనకఉవాచ * సాశ్చర్యమేతత్కథితంకథానకంజ్ఞానాదిధర్మాన్విగణయ్యసాం
ప్రతం । నిశ్శ్రేయసేభాగవతంపురాణంజాతంకుతోయోగవిదాదిసూచకమ్ ॥ ౫౩ ॥ * సూతఉవాచ * యదాకృష్ణోధరాం
త్యక్త్వాస్వపదంగంతుముద్యతః । ఏకాదశంపరిశ్రుత్యాప్యుద్ధవోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ * ఉద్ధవఉవాచ * త్వంతుయాస్యసి
గోవిందభక్తకార్యంవిధాయచ । మచ్చిత్తేమహతీచింతాతాంశ్రుత్వాసుఖమావహ ॥ ౫౫ ॥ ఆగతోయంకలిర్ఘోరోభవిష్యం
తిపునఃఖలాః । తత్సంగేనైవసంతోపిగమిష్యంత్యుగ్రతాంయదా ॥ ౫౬ ॥ తదాభారవతీభూమిర్గోరూపేయంకమాశ్రయేత్ ।
అన్యోనదృశ్యతేత్రాతాత్వత్తఃకమలలోచన ॥ ౫౭ ॥ అతస్సత్సుదయాంకృత్వాభక్తవత్సలమావ్రజ । భక్తార్థంసగుణోజా
తోనిరాకారోపిచిన్మయః ॥ ౫౮ ॥ త్వద్వియోగేనతేభక్తాః కథంస్థాస్యంతిభూతలే । నిర్గుణోపాసనేకష్టమతఃకించిద్విచార

య ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వా ప్రభాసేఽచింతయద్ధరిః। భక్తావలంబనార్థాయ కింవిధేయం మయేతి చ॥ ౬౦ ॥ స్వకీయం యద్భవేత్తేజస్తచ్చ భాగవతేఽదధాత్। తిరోధాయ ప్రవిష్టోఽయం శ్రీమద్భాగవతార్ణవమ్॥ ౬౧ ॥ తేనేయం వాఙ్మయీ మూర్తిః ప్రత్యక్షా వర్తతే హరేః । సేవనాచ్ఛ్రవణాత్పాఠాద్దర్శనాత్పాపనాశినీ॥ ౬౨ ॥ సప్తాహశ్రవణం తేన సర్వేభ్యోఽప్యధికం కృతం । సాధనాని తిరస్కృత్య కలౌ ధర్మోఽయమీరితః॥ ౬౩ ॥ దుఃఖదారిద్ర్యదౌర్భాగ్యపాపప్రక్షాళనాయ చ। కామక్రోధజయార్థం హి కలౌ ధర్మోఽయమీరితః॥ ౬౪ ॥ అన్యథా వైష్ణవీమాయా దేవైరపి సుదుస్త్యజా । కథం త్యాజ్యా భవేత్పుంభిస్సప్తాహోఽతః ప్రకీర్తితః ॥ ౬౫ ॥ ※ సూతఉవాచ ※ ఏవం నగాహశ్రవణోరుధర్మే ప్రకాశ్యమానే ఋషిభిస్సభాయాం । ఆశ్చర్యమేకం సమభూత్తదానీం తదుచ్యతే సంశ్రుణు శౌనక త్వం॥ ౬౬ ॥ భక్తిస్సుతౌ తౌ తరుణౌ గృహీత్వా ప్రేమైకరూపా సహసావిరాసీత్। శ్రీకృష్ణ గోవింద హరే మురారే నాథేతి నామాని ముహుర్వదంతీ ॥ ౬౭ ॥ తాంచాగతాం భాగవతార్థభూషాం సుచారువేషాం దదృశుస్సదస్యాః। కథం ప్రవిష్టా కథమాగతేయం మధ్యం మునీనామితి తర్కయంతః॥ ౬౮ ॥ ఊచుః కుమారా వచనం తదానీం కథార్థతో నిష్పతితాధునేయం। ఏవం గిరస్సా ససుతా నిశమ్య సనత్కుమారం నిజగాద నమ్రా ॥ ౬౯ ॥ ※ భక్తిరువాచ ※ భవద్భిరద్యైవ కృతాస్మి పుష్టా కలిప్రణష్టాపి కథారసేన । క్వాహం తు తిష్ఠామ్యధునా బ్రువంతు బ్రాహ్మ్య ఇదం తాం గిరమూచిరే తే॥ భక్తేషు గోవిందసురూపధర్త్రీ ప్రేమైకకర్త్రీ భవరోగహంత్రీ । సా త్వం చ తిష్ఠస్వ సుధైర్యసంశ్రయా నిరంతరం వైష్ణవమానసేషు ॥ ౭౧ ॥ తతోఽపి దోషాః కలిజా ఇమే త్వాం ద్రష్టుం న శక్తాః ప్రభవోఽపి లోకే । ఏవం తదాజ్ఞావసరేఽపి భక్తిస్తదా నిషణ్ణా హరిదాసచిత్తే॥ ౭౨ ॥ సకలభువనమధ్యే నిర్ధనాస్తేఽపి ధన్యా నివసతి హృది యేషాం శ్రీహరేర్భక్తిరేకా । హరిరపి నిజలోకం సర్వథాతో విహాయ ప్రవిశతి హృది తేషాం భక్తిసూత్రోపనద్ధః ॥ ౭౩ ॥ బ్రూమోఽద్య తే కిమధికం మహిమానమేవం బ్రహ్మాత్మకస్య భువి భాగవతాభిధస్య । యత్సంశ్రయాన్నిగదితే లభతే సువక్తా శ్రోతాపి కృష్ణసమతామలమన్యధర్మైః ॥ ౭౪ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తికష్టనివర్తనో నామ తృతీయోఽధ్యాయః. ※※※※※※※※※※※※※※※※

※ సూత ఉవాచ. ※

అథ వైష్ణవచిత్తేషు దృష్ట్వా భక్తిమలౌకికీం। నిజలోకం పరిత్యజ్య భగవాన్భక్తవత్సలః ॥ ౧ ॥ వనమాలీ ఘనశ్యామః పీతవాసా మనోహరః। కాంచీకలాపరుచిరోల్లసన్ముకుటకుండలః ॥ ౨ ॥ త్రిభంగలలితశ్చారుకౌస్తుభేన విరాజితః । కోటిమన్మథలావణ్యో హరిచందనచర్చితః ॥ ౩ ॥ పరమానందచిన్మూర్తిర్మధురో మురళీధరః। ఆవివేశ స్వభక్తానాం హృదయాన్యమలాని చ॥ ౪ ॥ వైకుంఠవాసినో యే చ వైష్ణవా ఉద్ధవాదయః । తత్కథాశ్రవణార్థం తే గూఢరూపేణ సంస్థితాః ॥ ౫ ॥ తదా జయజయారావో రసపుష్టిరలౌకికీ। చూర్ణప్రసూనవృష్టిశ్చ ముహుశ్శంఖరవోఽప్యభూత్ ॥ ౬ ॥ తత్సభాసంస్థితానాం చ దేహగేహాత్మవిస్మృతిః। దృష్ట్వా చ తన్మయావస్థాం నారదో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ అలౌకికోఽయం మహిమా మునీశ్వరాః సప్తాహజన్యోఽద్య విలోకితో మయా। మూఢాశ్శఠా యే పశుపక్షిణోఽత్ర సర్వేఽపి నిష్పాపతమా భవంతి ॥ ౮ ॥ అతో నృలోకే ననునాస్తి కించిచ్చిత్తస్య శోధాయ కలౌ పవిత్రం । అఘౌఘవిధ్వంసకరం తథైవ కథాసమానం భువి నాస్తి చాన్యత్ ॥ ౯ ॥ కే కే విశుధ్యంతి వదంతు మహ్యం సప్తాహయజ్ఞేన కథామయేన। కృపాళుభిర్లోకహితం విచార్య ప్రకాశితః కోఽపి నవీనమార్గః ॥ ౧౦ ॥ ※ కుమారా ఊచుః ※ యే మానవాః పాపకృతస్తు సర్వదా సదా దురాచారరతా విమార్గగాః । క్రోధాగ్నిదగ్ధాః కుటిలాశ్చ కామినస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౧ ॥ సత్యేన హీనాః పితృమాతృదూషకాస్తృష్ణాకులాశ్చాశ్రమధర్మవర్జితాః । యే దాంభికా మత్సరిణోఽపి హింసకాః సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే॥ ౧౨ ॥ పంచోగ్రపాపాశ్ఛలఛద్మకారిణః క్రూరాః పిశాచా ఇవ నిర్దయాశ్చ యే । బ్రహ్మస్వపుష్టా వ్యభిచారకారిణస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౩ ॥ కాయేన వాచా మనసాపి పాతకం నిత్యం ప్రకుర్వంతి శఠా హఠేన యే । పరస్వపుష్టా మలినా దురాశయాః సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౪ ॥ అత్ర తే కీర్తయిష్యామ ఇతిహాసం పురాతనం యస్య శ్రవణమాత్రేణ పాపహానిః ప్రజాయతే ॥ ౧౫ ॥ తుంగభద్రాతటే పూర్వమభూత్పత్తనముత్తమం। యత్ర వర్ణాస్స్వధర్మేణ సత్యసత్కర్మతత్పరాః ॥ ౧౬ ॥ ఆత్మదేవః పురే తస్మిన్సర్వవేదవిశారదః । శ్రౌతస్మార్తేషు నిష్ణాతో ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షుకో విత్తవాన్లోకే తత్ప్రియా ధుంధులీ స్మృతా । స్వవాక్యస్థాపికా నిత్యం సుందరీ సుకులోద్భవా ॥ ౧౮ ॥ లోకవార్తారతా క్రూరా ప్రాయశో బహుజల్పికా। శూరా చ గృహకృత్యేషు కృపణా కలహప్రియా ॥ ౧౯ ॥ ఏవం నివసతోః ప్రేమ్ణా దంపత్యో రమమాణయోః । అర్థాః కామాస్తయోరాసన్న సుఖాయ గృహాదికమ్ ॥ ౨౦ ॥ పశ్చాద్ధర్మాస్సమారబ్ధాస్తాభ్యాం సంతానహేతవే। గోభూహిరణ్యవాసాంసి దీనేభ్యో యచ్ఛతస్సదా ॥ ౨౧ ॥ ధనార్ధం ధర్మమార్గేణ తాభ్యాం నీతం తథాపి చ। న పుత్రో నాపి వా పుత్రీ తతశ్చింతాతురో భృశమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకదా స ద్విజో దుఃఖాద్గృహం త్యక్త్వా వనం గతః । మధ్యాహ్నే తృషితో జాతస్తటాకం సముపేయివాన్ ॥ ౨౩ ॥ పీత్వా జలం విషణ్ణస్తు ప్రజాదుఃఖేన కర్శితః । ముహూర్తాదపి తత్రైవ సన్న్యాసీ కశ్చిదాగతః ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వా పీతజలం తం తు విప్రో యాతస్తదంతికం । నత్వా చ పాదయోస్తస్య నిశ్వసన్సంస్థితః పురః ॥ ౨౫ ॥

✻ యతిరువాచ ✻ కథం రోదిషి విప్ర త్వం కా తే చింతా బలీయసీ । వద త్వం సత్వరం మహ్యం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ ✻ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ✻ కిం బ్రవీమి ఋషే దుఃఖం పూర్వపాపేన సంచితం । మదీయాః పూర్వజాస్తోయం కవోష్ణముపభుంజతే ॥ ౨౭ ॥ మద్దత్తం నైవ గృహ్ణంతి ప్రీత్యా దేవా ద్విజాతయః । ప్రజాదుఃఖేన శూన్యోఽహం ప్రాణాంస్త్యక్తుమిహాగతః ॥ ౨౮ ॥ ధిగ్జీవితం ప్రజాహీనం ధిగ్గృహం చ ప్రజాం వినా । ధిగ్ధనం చానపత్యస్య ధిక్కులం సంతతిం వినా ॥ ౨౯ ॥ పాల్యతే యా మయా ధేనుః సాపి వంధ్యా సర్వదా భవేత్ । యో మయా రోపితో వృక్షః సోఽపి వంధ్యత్వమాశ్రయేత్ ॥ ౩౦ ॥ యత్ఫలం మద్గృహాయాతం శీఘ్రం తచ్చ విశుష్యతి । నిర్భాగ్యస్యానపత్యస్య కిమతో జీవితేన మే ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యుక్త్వా స రురోదోచ్చైస్తత్పార్శ్వే దుఃఖపీడితః । తదా తస్య యతేశ్చిత్తే కరుణాభూద్గరీయసీ ॥ ౩౨ ॥ తద్భాలాక్షరమాలాం చ వాచయామాస యోగవాన్ । సర్వం జ్ఞాత్వా యతిః పశ్చాద్ద్విజమూచే సవిస్తరమ్ ॥ ౩౩ ॥ ✻ యతిరువాచ ✻ ముంచాజ్ఞానం ప్రజారూపం బలిష్ఠా కర్మణో గతిః । వివేకం తు సమాసాద్య త్యజ సంసారవాసనామ్ ॥ ౩౪ ॥ శృణు విప్ర మయా తేఽద్య ప్రారబ్ధం తు విలోకితం । సప్తజన్మావధి తవ పుత్రో నైవ చ నైవ చ ॥ ౩౫ ॥ సంతతేః సగరో దుఃఖమవాపాంగః పురా తథా । రే ముంచాద్య కుటుంబాశాం సంన్యాసే సర్వథా సుఖమ్ ॥ ౩౬ ॥ ✻ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ✻ వివేకేన భవేత్కిం మే పుత్రం దేహి బలాదపి । నో చేత్త్యజామ్యహం ప్రాణాంస్త్వదగ్రే శోకమూర్ఛితః ॥ ౩౭ ॥ పుత్రాదిసుఖహీనోఽయం సంన్యాసః శుష్క ఏవ హి । గృహస్థః సరసో లోకే పుత్రపౌత్రసమన్వితః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి విప్రాగ్రహం దృష్ట్వా ప్రాబ్రవీత్స తపోధనః । చిత్రకేతుర్గతః కష్టం విధిలేఖవిమార్జనాత్ ॥ ౩౯ ॥ న యాస్యసి సుఖం పుత్రాద్యథా దైవహతోద్యమః । అతో హఠేన యుక్తోఽసి హ్యర్థినం కిం వదామ్యహమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యాగ్రహం సమాలోక్య ఫలమేకం స దత్తవాన్ । ఇదం భక్షయ పత్న్యై త్వం తతః పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ సత్యం శౌచం దయా దానమేకభక్తం తు భోజనం । వర్షావధి స్త్రియా కార్యం తేన పుత్రోఽతినిర్మలః ॥ ౪౨ ॥ ఏవముక్త్వా యయౌ యోగీ విప్రస్తు గృహమాగతః । పత్న్యాః పాణౌ ఫలం దత్త్వా స్వయం యాతస్తు కుత్రచిత్ ॥ ౪౩ ॥ తరుణీ కుటిలా తస్య సఖ్యగ్రే చ రురోద హ । అహో చింతా మమోత్పన్నా ఫలం చాహం న భక్షయే ॥ ౪౪ ॥ ఫలభక్షేణ గర్భః స్యాద్గర్భేణోదరవృద్ధితా । స్వల్పభక్షం తతోఽశక్తిర్గృహకార్యం కథం భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ దైవాద్ధాటిం వ్రజేద్గ్రామే పలాయేద్గర్భిణీ కథం । శుకవన్నివసేద్గర్భస్తం కుక్షేః కథముత్సృజేత్ ॥ ౪౬ ॥ తిర్యక్చేదాగతో గర్భస్తదా మే మరణం భవేత్ । ప్రసూతౌ దారుణం దుఃఖం సుకుమారీ కథం సహే ॥ ౪౭ ॥ మందాయాం మయి సర్వస్వం ననాందా సంహరేత్తదా । సత్యశౌచాదినియమో దురారాధః స దృశ్యతే ॥ ౪౮ ॥ లాలనే పాలనే దుఃఖం ప్రసూతాయాశ్చ వర్తతే । వంధ్యా వా విధవా నారీ సుఖినీ చేతి మే మతిః ॥ ౪౯ ॥ ఏవం కుతర్కయోగేన తత్ఫలం నైవ భక్షితం । పత్యా పృష్టం ఫలం భుక్తం భుక్తం చేతి తయేరితమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఏకదా భగినీ తస్యాస్తద్గృహం స్వేచ్ఛయాగతా । తదగ్రే కథితం సర్వం చింతేయం మహతీ హి మే ॥ ౫౧ ॥ దుర్బలా తేన దుఃఖేన హ్యనుజే కరవాణి కిం । సాబ్రవీన్మమ గర్భోఽస్తి తం దాస్యామి ప్రసూతితః ॥ ౫౨ ॥ తావత్కాలం సగర్భేవ గుప్తా తిష్ఠ గృహే సుఖం । విత్తం త్వం మత్పతేర్యచ్ఛ స తే దాస్యతి బాలకమ్ ॥ ౫౩ ॥ షాణ్మాసికో మృతో బాల ఇతి లోకో వదిష్యతి । తం బాలం పోషయిష్యామి నిత్యమాగత్య తే గృహే ॥ ౫౪ ॥ ఫలమర్పయ ధేన్వై త్వం పరీక్షార్థం తు సాంప్రతం । తత్తదాచరితం సర్వం తథైవ స్త్రీస్వభావతః ॥ ౫౫ ॥ అథ కాలేన సా నారీ ప్రసూతా బాలకం తదా । ఆనీయ జనకో బాలం రహస్యే ధుంధులీం దదౌ ॥ ౫౬ ॥ తయా చ కథితం భర్త్రే ప్రసూతః సుఖమర్భకః । లోకస్య సుఖముత్పన్నమాత్మదేవప్రజోదయాత్ ॥ ౫౭ ॥ దదౌ దానం ద్విజాతిభ్యో జాతకర్మ విధాయ చ । గీతవాదిత్రఘోషోఽభూత్తద్ద్వారే మంగళం బహు ॥ ౫౮ ॥ భర్తురగ్రేఽబ్రవీద్వాక్యం స్తన్యం నాస్తి కుచే మమ । అన్యస్తన్యేన నిర్దుగ్ధా కథం పుష్ణామి బాలకమ్ ॥ ౫౯ ॥ మత్స్వసాయాః ప్రసూతాయా మృతో బాలస్తు వర్తతే । తామాకార్య గృహే రక్ష సా తేఽర్భం పోషయిష్యతి ॥ ౬౦ ॥ పతినా తత్కృతం సర్వం పుత్రరక్షణహేతవే । పుత్రస్య ధుంధుకారీతి నామ మాత్రా ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౬౧ ॥ త్రిమాసే నిర్గతే చాథ సా ధేనుః సుషువేఽర్భకం । సర్వాంగసుందరం దివ్యం నిర్మలం కనకప్రభమ్ ॥ దృష్ట్వా ప్రసన్నో విప్రస్తు సంస్కారాన్స్వయమాదధే । మత్వాశ్చర్యం జనాః సర్వే దిదృక్షార్థం సమాగతాః ॥ ౬౩ ॥ భాగ్యోదయోఽధునా జాత ఆత్మదేవస్య పశ్యత । ధేన్వా బాలః ప్రసూతస్తు దేవరూపీతి కౌతుకమ్ ॥ ౬౪ ॥ న జ్ఞాతం తద్రహస్యం తు కేనాపి విధియోగతః । గోకర్ణం తం సుతం దృష్ట్వా గోకర్ణం నామ చాకరోత్ ॥ ౬౫ ॥ కియత్కాలేన తౌ జాతౌ తరుణౌ తనయావుభౌ । గోకర్ణః పండితో జ్ఞానీ ధుంధుకారీ మహాఖలః ॥ ౬౬ ॥ స్నానశౌచక్రియాహీనో దుర్భక్షీ క్రోధసంయుతః । దుష్పరిగ్రహకర్తా చ శవహస్తేన భోజనః ॥ ౬౭ ॥ చోరః సర్వజనద్వేషీ పరవేశ్మప్రదీపకః । లాలనాయార్భకాన్ధృత్వా సద్యః కూపే న్యపాతయత్ ॥ ౬౮ ॥ హింసకః శస్త్రధారీ చ దీనాంధానాం ప్రపీడకః । చాండాలాభిరతో నిత్యం పాశహస్తః శ్వసంగతః ॥ ౬౯ ॥ తేన వేశ్యాకుసంగేన పిత్ర్యం విత్తం తు నాశితం । ఏకదా పితరౌ తాడ్య పాత్రాణి స్వయమాహరత్ ॥ ౭౦ ॥ తత్పితా కృపణః ప్రోచ్చైర్ధనహీనో రురోద హ । వంధ్యత్వం తు సమీచీనం కుపుత్రో దుఃఖదాయకః ॥ ౭౧ ॥ క్వ తిష్ఠామి క్వ గచ్ఛామి కో మే దుఃఖం వ్యపోహయేత్ । ప్రాణాంస్త్యజామి దుఃఖేన హా కష్టం మమ సంస్థితమ్ ॥ ౭౨ ॥ తదానీం తు సమాగత్య గోకర్ణో జ్ఞానసంయుతః । బోధయామాస జన

క్షంవైరాగ్యంపరిదర్శయన్ ॥ ౭౩ ॥ అసారఃఖలుసంసారోదుఃఖరూపీవిమోహకః । సుతఃకస్యధనంకస్యస్నేహవాఞ్జ్వలతేఽనిశమ్ ॥ ౭౪ ॥ నచేంద్రస్యసుఖంకించిన్నసుఖంచక్రవర్తినః । సుఖమస్తివిరక్తస్యమునేరేకాంతజీవినః ॥ ౭౫ ॥ ముంచాజ్ఞానంప్రజారూపంమోహతోనరకేగతిః । నిపతిష్యతిదేహోఽయంసర్వంత్యక్త్వావనంవ్రజ ॥ ౭౬ ॥ తద్వాక్యంతుసమాకర్ణ్యగంతుకామఃపితాబ్రవీత్ । కింకర్తవ్యంవనేతాతతత్త్వంవదసవిస్తరమ్ ॥ ౭౭ ॥ అంధకూపేస్నేహపాశైర్బద్ధఃపంగురహంశఠః । కర్మణాపతితోనూనంమాముద్ధరదయానిధే ॥ ౭౮ ॥ * గోకర్ణఉవాచ * దేహేఽస్థిమాంసరుధిరేఽభిమతింత్యజత్వంజాయాసుతాదిషుసదామమతాంవిముంచ । పశ్యానిశంజగదిదంక్షణభంగనిష్ఠంవైరాగ్యరాగరసికోభవభక్తినిష్ఠః ॥ ౭౯ ॥ ధర్మంభజస్వసతతంత్యజలోకధర్మాన్ సేవస్వసాధుపురుషాఞ్జహికామతృష్ణాం । అన్యస్యదోషగుణచింతనమాశుముక్త్వా సేవాకథారసమహోనితరాంపిబత్వమ్ ॥ ౮౦ ॥ ఏవంసుతోక్తివశతోఽపిగృహంవిహాయయాతోవనంస్థిరమతిర్గతషష్టివర్షః । యుక్తోహరేరనుదినంపరిచర్యయాసౌశ్రీకృష్ణమాపనియతందశమస్యపాఠాత్ ॥ ౮౧ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేవిప్రమోక్షోనామచతుర్థోఽధ్యాయః.

సూతఉవాచ.

పితర్యుపరతేతేనజననీతాడితాభృశం । క్వవిత్తంతిష్ఠతేబ్రూహిహనిష్యేలత్తయానచేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతితద్వాక్యసంత్రాసాజ్జనన్యాపుత్రదుఃఖితః । కూపేపాతఃకృతోరాత్రౌతేనసానిధనంగతా ॥ ౨ ॥ గోకర్ణస్తీర్థయాత్రార్థంనిర్గతోయోగసంస్థితః । నదుఃఖంనసుఖంతస్యనవైరీనాపిబాంధవః ॥ ౩ ॥ ధుంధుకారీగృహేతిష్ఠత్పంచపణ్యవధూవృతః । అత్యుగ్రకర్మకర్తాచతత్పోషణవిమూఢధీః ॥ ౪ ॥ ఏకదాకులటాస్తాస్తుభూషణాన్యభిలిప్సవః । తదర్థంనిర్గతోగేహాత్కామాంధోమృత్యుమస్మరన్ ॥ ౫ ॥ యతస్తతశ్చసంహృత్యవిత్తంవేశ్మపునర్గతః । తాభ్యోఽయచ్ఛత్సువస్త్రాణిభూషణానికియంతిచ ॥ ౬ ॥ బహువిత్తచయందృష్ట్వారాత్రౌనార్యోవ్యచారయన్ । చౌర్యంకరోత్యసౌనిత్యమతోరాజాగ్రహీష్యతి ॥ ౭ ॥ విత్తంహృత్వాపునశ్చైనంమారయిష్యతినిశ్చితం । అతోఽర్థగుప్తయేగూఢమస్మాభిఃకింనహన్యతే ॥ ౮ ॥ నిహత్యైనంగృహీత్వార్థంయాస్యామోయత్రకుత్రచిత్ । ఇతితానిశ్చయంకృత్వాసుప్తంసంబధ్యరశ్మిభిః ॥ ౯ ॥ పాశంకంఠేనిధాయాస్యతన్మృత్యుముపచక్రముః । త్వరితంనమమారాసౌచింతాయుక్తాస్తదాభవన్ ॥ ౧౦ ॥ తప్తాంగారసమూహాంశ్చ తన్ముఖేహివిచిక్షిపుః । అగ్నిజ్వాలాతిదుఃఖేనవ్యాకులోనిధనంగతః ॥ ౧౧ ॥ తందేహంముముచుర్గర్తేప్రాయస్సాహసికాస్త్రియః । నజ్ఞాతంతద్రహస్యంతుకేనాపీదంతథైవచ ॥ ౧౨ ॥ లోకైఃపృష్టావదంతిస్మదూరంయాతఃప్రియోహినః । ఆగమిష్యతివర్షేఽస్మిన్విత్తలోభవికర్షితః ॥ ౧౩ ॥ స్త్రీణాంనైవతువిశ్వాసోదుష్టానాంకారయేద్బుధః । విశ్వాసేయస్స్థితోమూఢస్సదుఃఖైఃపరిభూయతే ॥ ౧౪ ॥ సుధామయంవచోయాసాంకామినాంరసవర్ధనం । హృదయంక్షురధారాభంప్రియఃకోనామయోషితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సంహృత్యవిత్తంతాయాతాఃకులటాబహుభర్తృకాః । ధుంధుకారీబభూవాథమహాన్ప్రేతఃకుకర్మతః ॥ ౧౬ ॥ వాత్యారూపధరోనిత్యంధావన్దశదిశోఽంతరమ్ । శీతాతపపరిక్లిష్టోనిరాహారఃపిపాసితః ॥ ౧౭ ॥ నలేభేశరణంకుత్రహాదైవేతిముహుర్వదన్ । కియత్కాలేనగోకర్ణోమృతంలోకాదబుధ్యత ॥ ౧౮ ॥ అనాథంతంవిదిత్వైవగయాశ్రాద్ధమచీకరత్ । యస్మింస్తీర్థేతుసంయాతితత్రశ్రాద్ధంప్రవర్తయన్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవంభ్రమన్సగోకర్ణస్స్వపురంసముపేయివాన్ । రాత్రౌగృహాంగణేస్వప్తుమాగతోఽలక్షితఃపరైః ॥ తత్రసుప్తంసవిజ్ఞాయధుంధుకారీస్వబాంధవం । నిశీథేదర్శయామాస మహారౌద్రతరంవపుః ॥ ౨౧ ॥ సకృన్మేషస్సకృద్ధస్తీసకృచ్చమహిషోఽభవత్ । సకృదింద్రస్సకృచ్చాగ్నిఃపునశ్చపురుషోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ వైపరీత్యమిదందృష్ట్వాగోకర్ణోధైర్యసంయుతః । అయందుర్గతికఃకోఽపినిశ్చిత్యాథతమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ * గోకర్ణఉవాచ * కస్త్వముగ్రతరోరాత్రౌకుతోయాతోదశామిమాం । కింవాప్రేతఃపిశాచోవారాక్షసోఽసీతిశంసనః ॥ ౨౪ ॥ * సూతఉవాచ * ఏవంపృష్టస్తదాతేనరురోదోచ్చైఃపునఃపునః । అశక్తోవచనోచ్చారేసంజ్ఞామాత్రంచకారహ ॥ ౨౫ ॥ తతోఽంజలౌజలంకృత్వాగోకర్ణస్తముదీరయత్ । తత్సేకాద్గతపాపోఽసౌప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ ౨౬ ॥ * ప్రేతఉవాచ * అహంభ్రాతాత్వదీయోఽస్మిధుంధుకారీతినామతః । స్వకీయేనైవదోషేణబ్రహ్మత్వంనాశితంమయా ॥ ౨౭ ॥ కర్మణోనాస్తిసంఖ్యామేమహాజ్ఞానేవివర్తినః । లోకానాంహింసకస్సోఽహంస్త్రీభిర్దుఃఖేనమారితః ॥ ౨౮ ॥ అతఃప్రేతత్వమాపన్నోదుర్దశాంచవహామ్యహం । వాతాహారేణజీవామిదైవాధీనఫలోదయాత్ ॥ ౨౯ ॥ అహోబంధోకృపాసింధోభ్రాతర్మామాశుమోచయ । గోకర్ణోవచనంశ్రుత్వాతస్మైవాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ * గోకర్ణఉవాచ * త్వదర్థంతుగయాపిండోమయాదత్తోవిధానతః । తత్కథంనైవముక్తోఽసిమమాశ్చర్యమిదంమహత్ ॥ ౩౧ ॥ గయాశ్రాద్ధాన్నముక్తిశ్చేదుపాయోనాపరస్త్విహ । కింవిధేయంమయాప్రేతతత్త్వంవదసవిస్తరమ్ ॥ ౩౨ ॥ * ప్రేతఉవాచ * గయాశ్రాద్ధశతేనాపిముక్తిర్మేనభవిష్యతి । ఉపాయమపరంకించిత్తద్విచారయసాంప్రతం ॥ ౩౩ ॥ ఇతితద్వాక్యమాకర్ణ్యగోకర్ణోవిస్మయంగతః । శతశ్రాద్ధైర్నముక్తిశ్చేదసాధ్యంమోచనంతవ ॥ ౩౪ ॥ ఇదానీంతునిజంస్థానమాతిష్ఠప్రేతనిర్భయః । త్వన్ముక్తి

సాధకం కించిదాచరిష్యే విచార్య చ ॥ ౩౫ ॥ ధుంధుకారీ నిజం స్థానం తేనాదిష్టస్తతో గతః । గోకర్ణశ్చింతయామాస తాంరా
త్రిం న తదధ్యగాత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రాతస్తమాగతం దృష్ట్వా లోకాః ప్రీత్యా సమాగతాః । తత్సర్వం కథితం తేన యజ్జాతం చ యథా నిశి ॥
విద్వాంసో యోగనిష్ఠాశ్చ జ్ఞానినో బ్రహ్మవాదినః । తన్ముక్తిం నైవ పశ్యంతి పశ్యంతశ్శాస్త్రసంచయాన్ ॥ ౩౮ ॥ తతస్సర్వైశ్చ
తత్సూర్యవాక్యం తన్ముక్తౌ స్థాపితం పరం । గోకర్ణః స్తంభనం చక్రే సూర్యవేగస్య వై తదా ॥ ౩౯ ॥ తుభ్యం నమో జగత్సాక్షిన్ బ్రూ
హి మే ముక్తిహేతుకం ॥ ౪౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా దూరతస్సూర్యః స్ఫుటమిత్యభ్యభాషత । శ్రీమద్భాగవతాన్ముక్తిస్సప్తాహం వాచ
నం కురు ॥ ౪౧ ॥ ఇతి సూర్యవచస్సర్వైర్ధర్మరూపం తు విశ్రుతం । సర్వేబ్రువన్ప్రయత్నేన కర్తవ్యం సుకరం త్విదం ॥ ౪౨ ॥ గోక
ర్ణో నిశ్చయం కృత్వా వాచనార్థం ప్రవర్తితః । తత్ర సంశ్రవణార్థాయ దేశగ్రామాజ్జనా యయుః ॥ ౪౩ ॥ పంగ్వంధవృద్ధమం
దాశ్చ తేపి పాపక్షయాయ వై । సమాజస్తు మహాన్ జాతో దేవవిస్మయకారకః ॥ ౪౪ ॥ యదైవాసనమాస్థాయ గోకర్ణోకథయత్క
థాం । స ప్రేతోపి తదాయాతః స్థానం పశ్యన్నితస్తతః ॥ ౪౫ ॥ సప్తగ్రంథియుతం తత్రాపశ్యత్కీచకముచ్ఛ్రితం । తన్మూలచ్ఛి
ద్రమావిశ్య శ్రవణార్థం స్థితో హ్యసౌ ॥ ౪౬ ॥ వాతరూపీ స్థితిం కర్తుమశక్తో వంశమావిశత్ । వైష్ణవం బ్రాహ్మణం ముఖ్యం శ్రో
తారం పరికల్ప్య సః ॥ ౪౭ ॥ ప్రథమస్కంధతః స్పష్టమాఖ్యానం ధేనుజోకరోత్ । దినాంతే రక్షితా గాథా తదాచిత్రం బభూవ
హ ॥ ౪౮ ॥ వంశైకగ్రంథిభేదోభూత్సశబ్దం పశ్యతాం సతాం । ద్వితీయేహ్ని తథా సాయం ద్వితీయగ్రంథిభేదనం ॥ ౪౯ ॥ తృ
తీయేహ్ని తథా సాయం తృతీయగ్రంథిభేదనం । ఏవం సప్తదినైర్వంశసప్తగ్రంథివిభేదనం ॥ ౫౦ ॥ కృత్వాపి ద్వాదశస్కంధ
శ్రవణాత్ప్రేతతాం జహౌ । దివ్యరూపధరో జాతో తులసీదామమండితః ॥ ౫౧ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామో మకుటీ కుండలాన్వితః ॥
ననామ భ్రాతరం సద్యో గోకర్ణమితి చాబ్రవీత్ ॥ ౫౨ ॥ త్వయాహం మోచితో బంధో కృపయా ప్రేతకశ్మలాత్ । ధన్యా భాగవ
తీ వార్తా ప్రేతపీడావినాశినీ ॥ ౫౩ ॥ సప్తాహోపి తథా ధన్యః కృష్ణలోకఫలప్రదః । కంపంతే సర్వపాపాని సప్తాహశ్రవణే స్థితే ॥
అస్మాకం ప్రళయం సద్యః కథా చేయం కరిష్యతి । ఆర్ద్రం శుష్కం లఘు స్థూలం వాఙ్మనఃకర్మభిః కృతం ॥ ౫౫ ॥ శ్రవణం విదహేత్పా
పం పావకః సమిధో యథా । అస్మిన్వై భారతే వర్షే సూరిభిర్దేవసంసది ॥ ౫౬ ॥ అకథాశ్రావిణాం పుంసాం నిష్ఫలం జన్మ కీర్తి
తం । కిం మోహతోరక్షితేన సుపుష్టేన బలీయసా ॥ ౫౭ ॥ అధ్రువేణ శరీరేణ శుకశాస్త్రకథాం వినా । అస్థిస్తంభం స్నాయుబ
ద్ధం మాంసశోణితలేపితం ॥ ౫౮ ॥ చర్మావనద్ధం దుర్గంధం పాత్రం మూత్రపురీషయోః । జరాశోకవిపాకార్తం రోగమందిరమా
తురం ॥ ౫౯ ॥ దుష్పూరం దుర్ధరం దుష్టం సదోషం క్షణభంగురం । కృమివిడ్భస్మసంజ్ఞాంతం శరీరమితి వర్ణితం ॥ ౬౦ ॥ అస్థిరేణ స్థి
రం కర్మ కుతోయం సాధయేన్న హి । యత్ప్రాతః సంస్కృతం చాన్నం సాయం తచ్చ వినశ్యతి ॥ ౬౧ ॥ తదీయరససంపుష్టే కాయే
కా నామ నిత్యతా । సప్తాహశ్రవణాల్లోకే ప్రాప్యతే నికటే హరిః ॥ ౬౨ ॥ అతో దోషనివృత్త్యర్థమేతదేవ హి సాధనం । బుద్బు
దా ఇవ తోయేషు మశకా ఇవ జంతుషు ॥ జాయంతే మరణాయైవ కథాశ్రవణవర్జితాః ॥ ౬౩ ॥ జడస్య శుష్కవంశస్య యత్ర గ్రం
థివిభేదనం । చిత్రం కిము తదా చిత్తగ్రంథిభేదః కథాశ్రవాత్ ॥ ౬౪ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః । క్షీయం
తే చాస్య కర్మాణి సప్తాహశ్రవణే కృతే ॥ ౬౫ ॥ సంసారకర్దమాలేపప్రక్షాళనపటీయసి । కథాతీర్థే స్థితే చిత్తే ముక్తిరేవ బుధైః
స్మృతా ॥ ౬౬ ॥ ఏవం బ్రువతి వై తస్మిన్ విమానమగమత్తదా । వైకుంఠవాసిభిర్యుక్తం ప్రస్ఫురద్దీప్తిమండలం ॥ ౬౭ ॥ సర్వేషాం
పశ్యతాం భేజే విమానం ధుంధులీసుతః । విమానే వైష్ణవాన్వీక్ష్య గోకర్ణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౮ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * అత్రై
వ బహవస్సంతి శ్రోతారో మమ నిర్మలాః । ఆనీతాని విమానాని న తేషాం యుగపత్కుతః ॥ ౬౯ ॥ శ్రవణం సమభాగేన సర్వేషా
మిహ దృశ్యతే । ఫలభేదః కుతో జాతః ప్రబ్రువంతు హరిప్రియాః ॥ ౭౦ ॥ * హరిదాసా ఊచుః * శ్రవణస్య విభేదేన ఫలభేదోపి సం
స్థితః । శ్రవణం తు కృతం సర్వైర్న తథా మననం కృతం ॥ ౭౧ ॥ ఫలభేదస్తతో జాతో భజనాదపి మానద । సప్తరాత్రముపోష్యై
వ ప్రేతేన శ్రవణం కృతం ॥ ౭౨ ॥ మననాది తథా తేన స్థిరచిత్తే కృతం భృశం । అదృఢం చ హతం జ్ఞానం ప్రమాదేన హతం శ్రుతం ॥
సందిగ్ధో హి హతో మంత్రో వ్యగ్రచిత్తో హతో జపః । అవైష్ణవో హతో దేశో హతం శ్రాద్ధమపాత్రకం ॥ ౭౪ ॥ హతమశ్రోత్రియే
దానమనాచారం హతం కులం । విశ్వాసో గురువాక్యేషు స్వస్మిన్ దీనత్వభావనా ॥ ౭౫ ॥ మనోదోషజయశ్చైవ కథాయాం ని
శ్చలా మతిః । ఏవమాది కృతం చేత్స్యాత్తదా వై శ్రవణే ఫలం ॥ ౭౬ ॥ పునశ్శ్రవాంతే సర్వేషాం వైకుంఠే వసతిర్ధ్రువం । గోకర్ణ
తవ గోవిందో గోలోకం దాస్యతి స్వయం ॥ ౭౭ ॥ ఏవముక్త్వా యయుస్సర్వే వైకుంఠం హరికీర్తనాః । శ్రావణే మాసి గోకర్ణః క
థామూచే తథా పునః ॥ ౭౮ ॥ సప్తరాత్రవతీం భూయః శ్రవణం తైః కృతం పునః । కథాసమాప్తౌ యజ్జాతం శ్రూయతాం తచ్చ
నారద ॥ ౭౯ ॥ విమానైస్సహ భక్తైశ్చ హరిరావిర్బభూవ హ । జయశబ్దా నమశ్శబ్దాస్తత్రాసన్బహవస్తదా ॥ ౮౦ ॥ పాంచజన్య
ధ్వనిం చక్రే హర్షాత్తత్ర స్వయం హరిః । గోకర్ణం తు సమాలింగ్యాకరోత్స్వసదృశం హరిః ॥ ౮౧ ॥ శ్రోతౄనన్యాన్ ఘనశ్యా
మాన్ పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినః కుండలినస్తథా చక్రే హరిః క్షణాత్ ॥ ౮౨ ॥ తద్గ్రామే యే స్థితా జీవా ఆశ్వచాండాలజాత
యః । విమానే స్థాపితాస్తేపి గోకర్ణకృపయా తదా ॥ ౮౩ ॥ ప్రేషితా హరిలోకే తే యత్ర గచ్ఛంతి యోగినః । గోకర్ణేన స గోపా

లోగోలోకంగోపవల్లభం ॥ ౭౪ ॥ కథాశ్రవణతఃప్రీతోనిర్యయౌభక్తవత్సలః । అయోధ్యావాసినఃపూర్వంయథారామేణ సంగతాః ॥ ౭౫ ॥ తథాకృష్ణేనతేనీతాగోలోకంయోగిదుర్లభం । యత్రసూర్యస్యసోమస్యసిద్ధానాంనగతిఃకదా ॥ తంలోకం హిగతాస్తేతుశ్రీమద్భాగవతశ్రవాత్ ॥ ౭౬ ॥ బ్రూమో౽ద్యతేకింఫలవృందముజ్జ్వలంసప్తాహయజ్ఞేనకథాసుసంచితం । కర్ణేనగోకర్ణకథాక్షరోయైఃపీతశ్చతేగర్భగతాంనభూయః ॥ ౭౭ ॥ వాతాంబుపర్ణాశనదేహశోషణైస్తపోభిరుగ్రైశ్చిరకాలసంచితైః । యోగైశ్చసంయాంతినతాంగతింవైసప్తాహగాథాశ్రవణేనయాంతియాం ॥ ౭౮ ॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంశాండిల్యో౽పిమునీశ్వరః । పఠతేచిత్రకూటస్థోబ్రహ్మానందపరిప్లుతః ॥ ౭౯ ॥ ఆఖ్యానమేతత్పరమంపవిత్రంశ్రుతంసకృద్వైవిదహేదఘౌఘం । శ్రాద్ధేప్రయుక్తంపితృతృప్తిమావహేన్నిత్యంసుపాఠాదపునర్భవంచ ॥ ౮౦ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేగోకర్ణవర్ణనంనామపంచమో౽ధ్యాయః ***********************************

కుమారాఊచుః.

అథతేసంప్రవక్ష్యామఃసప్తాహశ్రవణేవిధిం । సహాయైర్వసుభిశ్చైవప్రాయఃసాధ్యోవిధిఃస్మృతః ॥ ౧ ॥ దైవజ్ఞంతుసమాహూయముహూర్తంపృచ్ఛ్యయత్నతః । వివాహేయాదృశంవిత్తంతాదృశంపరికల్పయేత్ ॥ ౨ ॥ నభస్యఆశ్వినోర్జౌచమార్గశీర్షఃశుచిర్నభః । ఏతేమాసాఃకథారంభేశ్రోతౄణాంమోక్షసూచకాః ॥ ౩ ॥ మాసానాంవిప్రహేయానితానిత్యాజ్యానిసర్వథా । సహాయాశ్చేతరేచాత్రకర్తవ్యాఃసోద్యమాశ్చయే ॥ ౪ ॥ దేశేదేశేతథాసేయంవార్తాప్రేష్యాప్రయత్నతః । భవిష్యతికథాచాత్రఆగంతవ్యంకుటుంబిభిః ॥ ౫ ॥ దూరేహరికథాఃకేచిద్దూరేచాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియఃశూద్రాదయోయేచతేషాంబోధోయతోభవేత్ ॥ ౬ ॥ దేశేదేశేవిరక్తాయేవైష్ణవాఃకీర్తనోత్సుకాః । తేష్వేవపత్రంప్రేష్యంచతల్లేఖనమితీరితం ॥ ౭ ॥ సతాంసమాజోభవితాసప్తరాత్రంసుదుర్లభః । అపూర్వరసరూపైవకథాచాత్రభవిష్యతి ॥ ౮ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయరసలంపటాః । భవంతశ్చతథాశీఘ్రమాయాతప్రేమతత్పరాః ॥ ౯ ॥ నావకాశఃకదాచిచ్చేద్దినమాత్రంతథాపితు । సర్వథా౽౽గమనంకార్యంక్షణో౽త్రైవసుదుర్లభః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమాకారణంతేషాంకర్తవ్యంవినయేనచ । ఆగంతుకానాంసర్వేషాంవాసస్థానానికల్పయేత్ ॥ ౧౧ ॥ తీర్థేవాపివనేవాపిగృహేవాశ్రవణంమతం । విశాలావసుధాయత్రకర్తవ్యంతత్కథాస్థలమ్ ॥ ౧౨ ॥ శోధనంమార్జనంభూమేర్లేపనంధాతుమండనమ్ । గృహోపస్కరముద్ధృత్యగృహకోణేనివేశయేత్ ॥ ౧౩ ॥ అర్వాక్పంచాహతోయత్నాదాస్తీర్ణానిప్రమేళయేత్ । కర్తవ్యోమండపఃప్రోచ్చైఃకదళీఖండమండితః ॥ ౧౪ ॥ ఫలపుష్పదలైర్విష్వగ్వితానేనవిరాజితః । చతుర్దిక్షుధ్వజారోపోబహుసంపద్విరాజితః ॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వంసప్తైవలోకాశ్చకల్పనీయాస్సవిస్తరం । తేషువిప్రావిరక్తాశ్చస్థాపనీయాఃప్రబోధ్యచ ॥ ౧౬ ॥ పూర్వంతేషామాసనానికర్తవ్యానియథోత్తరమ్ । వక్తుశ్చాపితదాదివ్యమాసనంపరికల్పయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉదఙ్ముఖోభవేద్వక్తాశ్రోతావైప్రాఙ్ముఖస్తదా । ప్రాఙ్ముఖశ్చేద్భవేద్వక్తాశ్రోతాచోదఙ్ముఖస్తదా ॥ ౧౮ ॥ అథవాపూర్వదిగ్జ్ఞేయాపూజ్యపూజకమధ్యతః । శ్రోతౄణామాగమేప్రోక్తాదేశకాలాదికోవిదైః ॥ ౧౯ ॥ విరక్తోవైష్ణవోవిప్రోవేదశాస్త్రవిశుద్ధికృత్ । దృష్టాంతకుశలోధీరోవక్తాకార్యో౽తినిస్పృహః ॥ ౨౦ ॥ అనేకధర్మవిభ్రాంతాఃస్త్రైణాఃపాఖండవాదినః । శుకశాస్త్రకథోచ్చారేత్యాజ్యాస్తేయదిపండితాః ॥ ౨౧ ॥ వక్తుఃపార్శ్వేసహాయార్థమన్యఃస్థాప్యస్తథావిధః । పండితఃసంశయచ్ఛేత్తాలోకబోధనతత్పరః ॥ ౨౨ ॥ వక్త్రాక్షౌరంప్రకర్తవ్యందినాదర్వాగ్వ్రతాప్తయే । అరుణోదయే౽సౌనిర్వర్త్యశౌచంస్నానంసమాచరేత్ ॥ ౨౩ ॥ నిత్యంసంక్షేపతఃకృత్వాసంధ్యాద్యంసంప్రయత్నతః । కథావిఘ్నవిఘాతాయగణనాథంప్రపూజయేత్ ॥ ౨౪ ॥ పితౄన్సంతర్ప్యశుద్ధ్యర్థంప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ । మండలంచప్రకర్తవ్యంతత్రస్థాప్యోహరిస్తథా ॥ ౨౫ ॥ కృష్ణముద్దిశ్యమంత్రేణచరేత్పూజావిధింక్రమాత్ । ప్రదక్షిణనమస్కారాన్పూజాంతేస్తుతిమాచరేత్ ॥ ౨౬ ॥ సంసారసాగరేమగ్నందీనంమాంకరుణానిధే । కర్మమోహగృహీతాంగంమాముద్ధరభవార్ణవాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీమద్భాగవతస్యాపితతఃపూజాప్రయత్నతః । కర్తవ్యావిధినాప్రీత్యాధూపదీపసమన్వితా ॥ ౨౮ ॥ తతస్తుశ్రీఫలంధృత్వానమస్కారంసమాచరేత్ । స్తుతిఃప్రసన్నచిత్తేనకర్తవ్యాకేవలంతదా ॥ ౨౯ ॥ శ్రీమద్భాగవతాఖ్యో౽యంప్రత్యక్షఃకృష్ణఏవహి । స్వీకృతో౽సిమయానాథముక్త్యర్థంభవసాగరే ॥ ౩౦ ॥ మనోరథోమదీయో౽యంసఫలస్సర్వథాత్వయా । నిర్విఘ్నేనైవకర్తవ్యోదాసో౽హంతవకేశవ ॥ ౩౧ ॥ ఏవందీనవచఃప్రోక్త్వావక్తారంచాథపూజయేత్ । సంభూష్యవస్త్రభూషాభిఃపూజాంతేతంచసంస్తవేత్ ॥ ౩౨ ॥ శుకరూపప్రబోధజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద । ఏతత్కథాప్రకాశేనమదజ్ఞానంవినాశయ ॥ ౩౩ ॥ తదగ్రేనియమఃపశ్చాత్కర్తవ్యశ్శ్రేయసేముదా । సప్తరాత్రంయథాశక్త్యాధారణీయస్సఏవహి ॥ ౩౪ ॥ వరణంపంచవిప్రాణాంకథాభంగనివృత్తయే । కర్తవ్యంతైర్హరేర్జాప్యంద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౩౫ ॥ బ్రాహ్మణాన్వైష్ణవాంశ్చాన్యాంస్తథాకీర్తనకారిణః । నత్వాసంపూజ్యదత్తాజ్ఞస్స్వయమాసనమావిశేత్ ॥ ౩౬ ॥ లోకవిత్తధనాగారపుత్రచింతాంవ్యుదస్యచ । కథాచి

త్తస్య శుద్ధమతిస్సలభేత్ఫలముత్తమం ॥ ౩౭ ॥ ఆసూర్యోదయమారభ్య సార్ధత్రిప్రహరాంతికం । వాచనీయా కథా సమ్యక్ ధీరకంఠం సుధీమతా ॥ ౩౮ ॥ కథావిరామః కర్తవ్యో మధ్యాహ్నే ఘటికాద్వయం । తత్కథామను కార్యం వై కీర్తనం వైష్ణవైస్తదా ॥ ౩౯ ॥ మలమూత్రజయార్థం హి లఘ్వాహారస్సుఖావహః । హవిష్యాన్నేన కర్తవ్యో హ్యేకవారం కథార్థినా ॥ ౪౦ ॥ ఉపోష్య సప్తరాత్రం వై శక్తిశ్చేచ్ఛృణుయాత్తదా । ఘృతపానం పయఃపానం కృత్వా వై శృణుయాత్సుఖమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఫలాహారేణ వా శ్రావ్యమేకభక్తేన వా పునః । సుఖసాధ్యం భవేద్యత్తు కర్తవ్యం శ్రవణాయ తత్ ॥ ౪౨ ॥ భోజనం తు వరం మన్యే కథాశ్రవణకారకమ్ । నోపవాసో వరః ప్రోక్తః కథావిఘ్నకరో యది ॥ ౪౩ ॥ సప్తాహవ్రతినాం పుంసాం నియమాఞ్ఛృణు నారద । విష్ణుదీక్షావిహీనానాం నాధికారః కథాశ్రవే ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచర్యమధస్సుప్తిః పత్రావల్యాం చ భోజనమ్ । కథాసమాప్తౌ భుక్తిం చ కుర్యాన్నిత్యం కథావ్రతీ ॥ ౪౫ ॥ ద్విదళం మధు తైలం చ గరిష్ఠాన్నం తథైవ చ । భావదుష్టం పర్యుషితం జహ్యాన్నిత్యం కథావ్రతీ ॥ ౪౬ ॥ కామం క్రోధం మదం మానం మత్సరం లోభమేవ చ । దంభం మోహం తథా ద్వేషం దూరయేచ్చ కథావ్రతీ ॥ ౪౭ ॥ వేదవైష్ణవవిప్రాణాం గురుగోవ్రతినాం తథా । స్త్రీరాజమహతాం నిందాం వర్జయేద్యః కథావ్రతీ ॥ ౪౮ ॥ రజస్వలాంత్యజమ్లేచ్ఛపతితవ్రాత్యకైస్తథా । ద్విజద్విడ్వేదబాహ్యైశ్చ న వదేద్యః కథావ్రతీ ॥ ౪౯ ॥ సత్యం శౌచం దయాం మౌనమార్జవం వినయం తథా । ఉదారమానసం తద్వదేవం కుర్యాత్కథావ్రతీ ॥ ౫౦ ॥ దరిద్రశ్చ క్షయీ రోగీ నిర్భాగ్యః పాపకర్మవాన్ । అనపత్యో మోక్షకామః శృణుయాచ్చ కథామిమామ్ ॥ ౫౧ ॥ అపుష్పా కాకవంధ్యా చ వంధ్యా యా చ మృతార్భకా । స్రవద్గర్భా చ యా నారీ తయా శ్రావ్యః ప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ ఏతేషు విధినా శ్రావ్యే తదక్షయ్యతరం భవేత్ । అత్యుత్తమా కథా దివ్యా కోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥ ౫౩ ॥ ఏవం కృత్వా వ్రతవిధిముద్యాపనమథాచరేత్ । జన్మాష్టమీవ్రతమివ కర్తవ్యం ఫలకాంక్షిభిః ॥ ౫౪ ॥ అకించనేషు భక్తేషు ప్రాయో నోద్యాపనాగ్రహః । శ్రవణేనైవ పూతాస్తే నిష్కామా వైష్ణవా యతః ॥ ౫౫ ॥ ఏవం నగాహయజ్ఞేఽస్మిన్ సమాప్తే శ్రోతృభిస్తదా । పుస్తకస్య చ వక్తుశ్చ పూజా కార్యాతిభక్తితః ॥ ౫౬ ॥ ప్రసాదతులసీమాలాః శ్రోతృభ్యశ్చాథ దీయతాం । మృదంగతాలలలితం కర్తవ్యం కీర్తనం తతః ॥ ౫౭ ॥ జయశబ్దం నమశ్శబ్దం శంఖశబ్దం చ కారయేత్ । విప్రేభ్యో యాచకేభ్యశ్చ విత్తమన్నం చ దీయతామ్ ॥ ౫౮ ॥ విరక్తశ్చేద్భవేచ్ఛ్రోతా గీతా వాచ్యా పరేఽహని । గృహస్థశ్చేత్తదా హోమః కర్తవ్యః కర్మశాంతయే ॥ ౫౯ ॥ ప్రతిశ్లోకం చ జుహుయాద్విధినా దశమస్య చ । పాయసం మధు సర్పిశ్చ తిలాన్నాదికసంయుతమ్ ॥ ౬౦ ॥ అథవా హవనం కుర్యాద్గాయత్ర్యా సుసమాహితః । తన్మయత్వాత్పురాణస్య పరమస్య చ తత్త్వతః ॥ ౬౧ ॥ హోమాశక్తౌ బుధో హౌమ్యం దద్యాత్తత్ఫలసిద్ధయే । నానాచ్ఛిద్రనిరోధార్థం న్యూనతాధికతాఖ్యయోః ॥ ౬౨ ॥ దోషయోః ప్రశమార్థం చ పఠేన్నామసహస్రకం । తేన స్యాత్సఫలం సర్వం నాస్త్యస్మాదధికం యతః ॥ ౬౩ ॥ ద్వాదశ బ్రాహ్మణాన్పశ్చాద్భోజయేన్మధుపాయసైః । దద్యాత్సువర్ణం ధేనుం చ వ్రతపూర్ణత్వహేతవే ॥ ౬౪ ॥ శక్తౌ పలత్రయమితం స్వర్ణసింహం విధాయ చ । తత్రాస్య పుస్తకం స్థాప్యం లిఖితం లలితాక్షరమ్ ॥ ౬౫ ॥ సంపూజ్యావాహనాద్యైస్తదుపచారైః సదక్షిణం । వస్త్రభూషణగంధాద్యైః పూజితాయ యతాత్మనే ॥ ౬౬ ॥ ఆచార్యాయ సుధీర్దత్త్వా ముక్తస్స్యాద్భవబంధనైః । ఏవం కృతే విధానే చ సర్వపాపనివారణే ॥ ౬౭ ॥ ఫలదం స్యాత్పురాణం తు శ్రీమద్భాగవతం శుభం । ధర్మకామార్థమోక్షాణాం సాధనం స్యాన్న సంశయః ॥ ౬౮ ॥ ॥ కుమారా ఊచుః ॥ ఇతి తే కథితం సర్వం కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి । శ్రీమద్భాగవతేనైవ భుక్తిముక్తీ కరే స్థితే ॥ ౬౯ ॥ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వా తే మహాత్మానః ప్రోచుర్భాగవతీం కథాం । సర్వపాపహరాం పుణ్యాం భుక్తిముక్తిప్రదాయినీమ్ ॥ ౭౦ ॥ శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సప్తాహం నియతాత్మనాం । యథావిధి తతో దేవం తుష్టువుః పురుషోత్తమమ్ ॥ ౭౧ ॥ తదంతే జ్ఞానవైరాగ్యభక్తీనాం పుష్టతా పరా । తారుణ్యం పరమం చాభూత్సర్వభూతమనోహరమ్ ॥ ౭౨ ॥ నారదశ్చ కృతార్థోఽభూత్సిద్ధే స్వీయే మనోరథే । పులకీకృతసర్వాంగః పరమానందసంభృతః ॥ ౭౩ ॥ ఏవం కథాం సమాకర్ణ్య నారదో భగవత్ప్రియః । ప్రేమగద్గదయా వాచా తానువాచ కృతాంజలిః ॥ ౭౪ ॥ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి భవద్భిః కరుణాపరైః । అద్య మే భగవాంల్లబ్ధః సర్వపాపహరో హరిః ॥ ౭౫ ॥ శ్రవణం సర్వధర్మేభ్యో వరం మన్యే తపోధనాః । వైకుంఠస్థో యతః కృష్ణః శ్రవణాద్యస్య లభ్యతే ॥ ౭౬ ॥ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఏవం బ్రువతి వై తత్ర నారదే వైష్ణవోత్తమే । పరిభ్రమన్ సమాయాతః శుకో యోగేశ్వరస్తదా ॥ ౭౭ ॥ తత్రాయయౌ షోడశవార్షికస్తదా వ్యాసాత్మజో జ్ఞానమహాబ్ధిచంద్రమాః । కథావసానే నిజలాభపూర్ణః ప్రేమ్ణా పఠన్ భాగవతం శనైశ్శనైః ॥ ౭౮ ॥ దృష్ట్వా సదస్యాః పరమోరుతేజసం సద్యస్సముత్థాయ దదుర్మహాసనం । ప్రీత్యా సురర్షిస్తమపూజయత్సుఖం స్థితోఽవదత్సంశృణుతామలాం గిరం ॥ ౭౯ ॥ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిగమకల్పతరోర్గలితం ఫలం శుకముఖాదమృతద్రవసంయుతం । పిబత భాగవతం రసమాలయం ముహురహో రసికా భువి భావుకాః ॥ ౮౦ ॥ ధర్మః ప్రోజ్ఝితకైతవోఽత్ర పరమో నిర్మత్సరాణాం

సతాంవేద్యంవాస్తవమత్రవస్తుశివదంతాపత్రయోన్మూలనం । శ్రీమద్భాగవతేమహామునికృతేకింవాపరైరీశ్వరస్సద్యోహృద్యవరుధ్యతేఽత్రకృతిభిశ్శుశ్రూషుభిస్తత్క్షణాత్ ॥ ౮౧ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణతిలకంయద్వైష్ణవానాంధనంయస్మిన్పారమహంస్యమేవమమలంజ్ఞానంపరంగీయతే । యత్రజ్ఞానవిరాగభక్తిసహితంనైష్కర్మ్యమావిష్కృతంతచ్ఛృణ్వన్ప్రపఠన్విచారణపరోభక్త్యావిముచ్యేన్నరః ॥ ౮౨ ॥ స్వర్గేసత్యేచకైలాసేవైకుంఠేనాస్త్యయంరసః । అతఃపిబంతుసద్భాగ్యామామాముంచతకర్హిచిత్ ॥ ౮౩ ॥ * సూతఉవాచ * ఏవంబ్రువాణేసతిబాదరాయణేమధ్యేసభాయాంహరిరావిరాసీత్ । ప్రహ్లాదబల్యుద్ధవఫల్గునాదిభిర్వృతఃసురర్షిస్తమపూజయచ్చతాన్ ॥ ౮౪ ॥ దృష్ట్వాప్రసన్నంమహదాసనేహరింతేచక్రిరేకీర్తనమగ్రతస్తదా । భవోభవాన్యాకమలాసనస్తుతత్రాగమన్కీర్తనదర్శనాయ ॥ ౮౫ ॥ ప్రహ్లాదస్తాలధారీతరలగతితయాచోద్ధవఃకాంస్యధారీవీణాధారీసురర్షిఃస్వరకుశలతయారాగకర్తాఽర్జునోఽభూత్ । ఇంద్రోఽవాదీన్మృదంగంజయజయసుకరాఃకీర్తనేతేకుమారాయత్రాగ్రేభావవక్తారసవిరచనయావ్యాసపుత్రోబభూవ ॥ ౮౬ ॥ ననర్తమధ్యేత్రికమేవతత్రభక్త్యాదికానాంనటవత్సుతేజసాం । అలౌకికంకీర్తనమేతదీక్ష్యహరిఃప్రసన్నోఽపివచోఽబ్రవీత్తత్ ॥ ౮౭ ॥ మత్తోవరంభాగవతావృణుధ్వంప్రీతఃకథాకీర్తనతోఽస్మిసాంప్రతం । శ్రుత్వేతితద్వాక్యమతిప్రసన్నాఃప్రేమార్ద్రచిత్తాహరిమూచిరేతే ॥ ౮౮ ॥ నగాహగాథాసుచసర్వభక్తైరేభిస్త్వయాభావ్యమతిప్రయత్నాత్ । మనోరథోఽయంపరిపూరణీయస్తథేతిచోక్త్వాంతరధీయతాచ్యుతః ॥ ౮౯ ॥ తతోఽనమత్తచ్చరణేషునారదస్తథాశుకాదీనపితాపసాంశ్చ । అథప్రహృష్టాఃపరినష్టమోహాఃసర్వేయయుఃపీతకథామృతాస్తే ॥ ౯౦ ॥ భక్తిఃసుతాభ్యాంసహరక్షితాసాశాస్త్రేస్వకీయేఽపితదాశుకేన । అతోహరిర్భాగవతస్యసేవనాచ్చిత్తంసమాయాతిహివైష్ణవానాం ॥ ౯౧ ॥ దారిద్ర్యదుఃఖజ్వరదాహితానాంమాయాపిశాచీపరిమర్దితానాం । సంసారసింధౌపరిపాతితానాంక్షేమాయవైభాగవతంప్రగర్జతి ॥ ౯౨ ॥ * శౌనకఉవాచ * శుకేనోక్తంకదారాజ్ఞేగోకర్ణేనకదాపునః । సురర్షయేకదాబ్రాహ్మైశ్ఛింధిమేసంశయంత్విమం ॥ ౯౩ ॥ * సూతఉవాచ * ఆకృష్ణనిర్గమాత్త్రింశద్వర్షాధికగతేకలౌ । నవమీతోనభస్యేచకథారంభంశుకోఽకరోత్ ॥ ౯౪ ॥ పరీక్షిచ్ఛ్రవణాంతేచకలౌవర్షశతద్వయే । శుద్ధేశుచౌనవమ్యాంచధేనుజోఽకథయత్కథాం ॥ ౯౫ ॥ తస్మాదపికలౌప్రాప్తేత్రింశద్వర్షశతేసతి । ఊచురూర్జేసితేపక్షేనవమ్యాంబ్రహ్మణస్సుతాః ॥ ౯౬ ॥ ఇత్యేతత్తేసమాఖ్యాతంయత్పృష్టోఽహంత్వయాఽనఘ । కలౌభాగవతీవార్తాభవరోగవినాశినీ ॥ ౯౭ ॥ కృష్ణప్రియంసకలకల్మషనాశనంచముక్త్యేకహేతుమిహభక్తివిలాసకారి । సంతఃకథానకమిదంపిబతాదరేణలోకేహితార్థపరిశీలనసేవయాకిం ॥ ౯౮ ॥ స్వపురుషమపివీక్ష్యపాశహస్తంవదతియమఃకిలతస్యకర్ణమూలే । పరిహరభగవత్కథాసుమత్తాన్ప్రభురహమన్యనృణాంనవైష్ణవానాం ॥ ౯౯ ॥ అసారేసంసారేవిషయవిషసంగాకులధియఃక్షణార్ధంక్షేమార్థంపిబతశుకగాథాతులసుధాం । కిమర్థంవ్యర్థంభోవ్రజతకుపథేకుత్సితకథేపరీక్షిత్సాక్షీయచ్ఛ్రవణగతముక్త్యుక్తికథనే ॥ రసప్రవాహసంస్థేనశ్రీశుకేనేరితాకథా । కంఠేసంబధ్యతేయేనసవైకుంఠప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఇతిచపరమగుహ్యంసర్వసిద్ధాంతసిద్ధంసపదినిగదితంతేశాస్త్రపుంజంవిలోక్య । జగతిశుకకథాతోనిర్మలంనాస్తికించిత్పిబపరసుఖహేతోర్ద్వాదశస్కంధసారం ॥ ౧౦౨ ॥ ఏతాంయోనియతతయాశృణోతిభక్త్యాయశ్చైనాంకథయతిశుద్ధవైష్ణవాగ్రే । తౌసమ్యగ్విధికరణాత్ఫలంలభేతేయాథార్థ్యాన్నహిభువనేకిమప్యసాధ్యం ॥ ౧౦౩ ॥ ************************

ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే
శ్రవణవిధికథనంనామ షష్ఠోఽధ్యాయః
హరిః-ఓమ్-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీ రుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

దశమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారంభః

అతిక్రాన్తస్కన్ధాన్తే "జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్ సుతశతాని కృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్సమీజ ఆత్మానమాత్మనిగమం ప్రథయఞ్జనేష్వి"త్యాదిశ్లోకద్వయేన సంగృహ్య ప్రదర్శితం కృష్ణావతారచరిత్రం విస్తరేణ శుశ్రూషురతిక్రాన్తస్కన్ధార్థానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథిత ఇత్యాదినా శ్లోకదశకేన ॥ తత్ర పూర్వస్కన్ధార్థమనువదతి ॥ కథిత ఇతి సార్ధేన ॥ సోమసూర్యయోః తదుభయవంశజాతానాం చ రాజ్ఞాం వంశవిస్తారః తేషాం పరమాద్భుతం చరిత్రం చ కథితమ్ ॥ ౧ ॥ హే మునిసత్తమ నితరాం ధర్మ ఏవ శీలం యస్య తస్య యదోర్వంశవిస్తారః కథితః అధునా తత్ర యదోర్వంశే అంశేన బలరామేణ సహావతీర్ణస్య యద్వా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన వా దివ్యవిగ్రహాంశేన వా అన్యథా "ఏతే చాంశకలా విష్ణోః కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయ"మితి పూర్వోత్తరవ్యాఘాతాపత్తేః విష్ణోః శ్రీకృష్ణస్య వీర్యాణి వీర్యగుణప్రకారకాణి చరిత్రాణి నః శుశ్రూషుభ్యోఽస్మభ్యం శంస విస్తరతః కథయ ॥ ౨ ॥ కాని వీర్యాణీత్యత్రాహ ॥ అవతీర్యేతి ॥ యద్వా న పరవ్యూహాదిరూపేణావస్థితస్య వీర్యాణి కింతు యదోర్వంశేఽవతీర్య భగవాన్ యాని వీర్యాణి కృత

శ్రీమద్భగవతశ్శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణః వివిధవిచిత్రలీలావిశేషవర్ణనాకర్ణనాయ
పరీక్షిన్నరేన్ద్రశ్శుకమహర్షిం పృచ్ఛతి

హరిః ఓమ్ ॥ రాజోవాచ ॥ కథితో వంశవిస్తారో భవతా సోమసూర్యయోః । రాజ్ఞాం చోభయవంశ్యానాం చరితం పరమాద్భుతమ్ ॥ ౧ ॥ యదోశ్చ ధర్మశీలస్య నితరాం మునిసత్తమ । తత్రాంశేనావతీర్ణస్య విష్ణోర్వీర్యాణి శంస నః ॥ ౨ ॥ అవతీర్య యదోర్వంశే భగవాన్ భూతభావనః । కృతవాన్ యాని విశ్వాత్మా తాని నో వద విస్తరాత్ ॥ ౩ ॥ నివృత్తతర్షైరుపగీ

వాన్ - తాని వీర్యాణి - విస్తరతః - నః - అస్మభ్యం - వద శంస, అవతరణప్రభృతీని స్వలోకగమనపర్యన్తాని వీర్యాణి విస్తరేణ కథయేతి భావః ॥ అత ఏవ పునరవతీర్యేత్యుక్తం ॥ అవతారప్రయోజనం తన్నిమిత్తం చ విస్తరేణ వక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ భూతభావనః - భూతాని సాధుభూతాని భావయతి విభావయతి త్రాయత ఇతి తథా । విశ్వాత్మా విశ్వస్యాన్తరాత్మా - విశ్వమాత్మా శరీరం యస్యేతి వా విశ్వాత్మా ॥ ౩ ॥ నను విష్ణోర్వీర్యాణ్యభీక్ష్ణశశ్శ్రుతాన్యేవ కిం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ నివృత్తతర్షైరితి ॥ క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాదిత్యస్యామృతాదితి శేషః - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః గుణానువాదరూపాదమృతాత్ - పశుఘ్నం వినా కః పుమాన్ - విరజ్యేత, న కోఽపీత్యర్థః. ప్రసిద్ధామృతవైలక్షణ్యం సూచయితుం విశినష్టి - నివృత్తః తర్షః పిపాసా యేష్వలంబుద్ధిర్యేషాం - తైః - విగతవిషయస్పృహైర్యోగిభిరుపగీయమానాత్ - ప్రసిద్ధం త్వమృతం అనివృత్తతర్షైరుపగీయమానమిత్యర్థః - భవౌషధాత్ - భవస్య సంసారస్య రోగరూపస్య ఔషధం ఔషధమివ ప్రతీకారరూపాత్ - ప్రసిద్ధం తు భవవర్ధనమితి భావః - శ్రోత్రమనసోరభిరామాత్, ప్రసిద్ధం తు రసనేన్ద్రియమాత్రాభిరామమితి భావః - గుణానువాదో గుణకథా స శుంహన్తీతి పశుఘ్నో గోఘ్నః - తం వినేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పశువద్ధన్తి గచ్ఛతి వ్యాప్రియత ఇతి పశుఘ్నః - తం వినేత్యర్థః - పశుతుల్యవృత్తిః కేవలమూర్ఖ ఇతి యావత్ - యద్వా - అపశుఘ్నాదితిచ్ఛేదః - పశు ఇతి సమ్యగర్థకమవ్యయం - న పశు అసమ్యక్ - హన్తి

గచ్ఛతిబుధ్యతీతితథా “ హనహింసాగత్యోః ,,గత్యర్థానాస్సర్వేషాంజ్ఞానార్థకాః- సమ్యగుపకారమవిద్వాన్-కృతఘ్న ఇతియావత్-ఉత్తమశ్లోకకృతోపకారాభిజ్ఞస్తద్గుణానువాదాత్కఃపుమాన్ విరజ్యేతేత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ కోఽసౌతత్కృతోపకారః,యదభిజ్ఞానాత్తద్గుణానువాదాన్నవిరజ్యతే- బహుషుభగవదవతారతచ్చరితేషుసత్స్వపికింవిశేషేణకృష్ణావతారచరిత్రాదికమేవపృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పితామహాఇతిద్వాభ్యాం ॥ అమరఞ్జయైఃదేవానపిజేతుంసమర్థైః-భీష్మాద్యతిరథరూపైః తిమిఙ్గిలైః-హేతుభిః-దుఃఖేనాప్యత్యేతుంపారఙ్గన్తుమశక్యం - కౌరవాణాం-సైన్యమేవ-సాగర- స్తం- యోభగవాన్కృష్ణ ఏవ-ప్లవోనౌర్యేషాంతే-పితామహాయుధిష్ఠిరాదయః - వత్సపదంకృత్వాగోష్పదతుల్యంకృత్వా- అతరన్స్మపారంజగ్ముఃకిల - శ్లోకద్వయస్థయచ్ఛబ్దయోర్వీర్యాణితస్యేత్యేతేనాన్వయః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ద్రౌణీతి॥ కించ-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణతత్ప్రయుక్తబ్రహ్మశీర్షనామకాస్త్రేణ - విప్లుష్టందగ్ధ - మిదం-మదఙ్గంమచ్ఛరీరం- కురూణాం-పాణ్డవానాంచ-సన్తానస్యబీజంప్రవర్తకం-వంశద్వయేఽపిస్వస్యైవాఅవశేషితత్వాత్తదుభయసన్తానబీజమిత్యర్థః - యో జుగోప-కథంభూతః - శరణంగతాయా-మమమాతురుత్తరాయాః-కుక్షిం-ప్రవిష్టః,ఆత్తంధృతం-చక్రంసుదర్శనం-యేన-తథాభూతో , మత్పితామహప్రభృతీనామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణదీక్షితస్యమహోపకర్తుర్గుణానువాదాత్కృతజ్ఞఃకథమహంవిరజ్యేయమితిభావః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ వీర్యాణీతి ॥యతఏవమతో-హేవిద్వన్నఖిలానాం-దేహభాజాం,అన్తర్బహిఃపూరుషకాలరూపై-రమృతం-మృత్యుంచ-ప్రయచ్ఛతః,క్షేత్రజ్ఞానాంకాలావయవానాంచబహుత్వాద్బహువచనం - క్షేత్రజ్ఞకాలాత్మకైః,రూపైశ్శరీరైః,తత్రాన్తః - పురుషరూపేణా-మృతమమరణంస్థితిం-ప్రయచ్ఛతః-స్థితిహేతోరిత్యర్థః-ఉతఅపిచ-బహిః-కాలరూపేణ , మృత్యుం-ప్రయచ్ఛతఃవినాశహేతోరిత్యర్థః

యమానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోఽభిరామాత్ । క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పుమాన్విరజ్యేతవినాపశుఘ్నాత్॥ ౪ ॥పితామహామేసమరేఽమరంజయైర్దేవవ్రతాద్యాతిరథైస్తిమింగిలైః । దురత్యయంకౌరవసైన్యసాగరంకృత్వాఽతరన్వత్సపదంస్మయత్ప్లవాః ॥ ౫ ॥ ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమిదంమదఙ్గంసన్తానబీజంకురుపాణ్డవానామ్। జుగోపకుక్షింగతఆత్తచక్రోమాతుశ్చమేయశ్శరణంగతాయాః॥ ౬ ॥వీర్యాణితస్యాఖిలదేహభాజామన్తర్బహిఃపూరుషకాలరూపైః।ప్రయచ్ఛతోమృత్యుముతామృతంచమాయామనుష్యస్యవదస్వవిద్వన్॥ ౭ ॥ రోహిణ్యాస్తనయఃప్రోక్తోరామస్సఙ్కర్షణస్త్వయా । దేవక్యాగర్భసమ్బన్ధఃకుతోదేహాన్తరంవినా॥ ౮ ॥కస్మాన్ముకున్దోభగవాన్పితుర్గేహాద్వ్రజంగతః । క్వవాసంజ్ఞాతిభిస్సార్ధంకృతవాన్సాత్వతాంపతిః॥ ౯ ॥ వ్రజేవసన్కిమకరోన్మధుపుర్యాంచకేశవః। భ్రాతరంచావధీత్కంసంమాతురద్ధాఽతదర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దేహంమానుషమాశ్రిత్యకతివర్షాణివృష్ణిభిః । యదుపుర్యాంసహావాత్సీత్పత్న్యఃకత్యభవన్ప్రభోః ॥ ౧౧ ॥ఏతదన్యచ్చసర్వంమేమునేకృష్ణవిచేష్టితమ్ । వక్తుమర్హసిసర్వజ్ఞశ్రద్దధానాయవిస్తృతమ్॥ ౧౨ ॥నైషాతిదుస్సహాక్షున్మాంత్యక్తోద

స్యేత్సృష్టజగత్కారణస్యేత్యర్థః “ కారణంతుధ్యేయ ,, ఇతికారణస్యైవవస్తునోధ్యేయత్వాచ్ఛ్రవణాద్ధ్యేయస్యచ శ్రవణమననాదిపూర్వకత్వాత్తద్విషయకశుశ్రూషామమాస్తీతిజ్ఞాపనాయాఖిలదేహభాజామిత్యాద్యుక్తం-తత్రైవ్యస్తముక్తం-తస్యైవంభూతస్యకథంమనుష్యత్వాపత్తిరిత్యతోవిశినష్టి-మాయామనుష్యస్యసంకల్పజ్ఞానేనమనుష్యస్య - ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్యవాతస్యకృష్ణస్య-వీర్యాణి-వదస్వప్రకాశయ “ భాసనోపసంభాషే ,, త్యాదినావదస్తజ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అంశేనావతీర్ణస్యవిష్ణోరిత్యంశచరిత్రమపికథనీయంసూచితం-తదేవవ్యఞ్జయన్పృచ్ఛతి॥రోహిణ్యాఇతి ॥ సఙ్కర్షణఃభగవదంశసమ్భూతసఙ్కర్షణావతారరూపోబలరామః,రోహిణ్యా- స్తనయః-ప్రోక్తః తథా - తస్యదేవక్యాగర్భసన్దర్భశ్చప్రోక్తఃత్వయానవమఇతిశేషః - ఉభయం-దేహాన్తరంవినైవఏకేనదేహేనైవ-తస్య-కుతఃకస్మాద్ధేతో - రభవత్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ “కృతవాన్యానివిశ్వాత్మా దేత్సనినోవదే,,తిసామాన్యతఃపృష్టానివీర్యాణివిశేషతఃపృచ్ఛతి ॥ కస్మాదితిచతుర్భిః॥భగవాన్ముకున్దః-కస్మాద్ధేతోః-పితుర్వసుదేవస్య-గేహా-ద్వ్రజం-గతః-సాత్వతాంభక్తానాంపతిర్భగవాన్-జ్ఞాతిభిర్యదుభిస్సహ - క్వ-వాసం -కృతవాన్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ వ్రజే-మధుపుర్యాంచ-వసన్-కింకి-మకరోత్-మాతుర్దేవక్యాః-అద్ధాసాక్షా- ద్భ్రాతరం-అతఏవా-తదర్హణంవధానర్హంకంసం-కుతో,ఽవధీత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ మానుషంమానుషవదవభాసమానం - దేహం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహ-మాశ్రిత్యపరిగృహ్య-వృష్ణిభిర్యదుభిస్సహ-యదుపుర్యాంద్వారకాయాం-కతివర్షాణ్య - వాత్సీ దుషితవాన్ - తస్య-పత్న్యః-కతి - బభూవుః-హేవిభో ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏతత్పృష్ట-మన్యదపృష్టంచ-యద్య-త్సర్వం-కృష్ణవిచేష్టితం-హేమునే - శ్రద్ధధానాయశ్రవణోపయుక్తత్వరాన్వితాయ-మేశుశ్రూషవే-మహ్యం- హేసర్వజ్ఞసాకల్యేనకృష్ణచేష్టితాభిజ్ఞవిస్తృతంయథాతథా-వక్తు-మర్హసి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ప్రాయోపవిష్టస్యాశనాయాపిపాసాభ్యామర్దితస్యకథం శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానసంభవఇత్యత్రాహ ॥ నైషేతి॥

త్యక్త - ముదపానం-యేన-తథాభూతమపి-మాం - దుస్సహాసోఢుమశక్యా - ఏషా క్షుత్-నబాధతే-తత్ర హేతుంవదన్నా
త్మానంవిశినష్టి॥త్వన్ముఖాంభోజా - చ్చ్యుతంగళితం హరికథైవామృతం-తత్-పిబన్తం- మామిత్యన్వయః ❁॥ ౧౩ ॥ ❁
ఇత్థమాపృష్టోభగవాన్శుకశ్శ్రీకృష్ణచరిత్రంవిస్తరతఃకథయితుమారేభ ఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ హేభృగునన్దనశౌనక-ఏ
వమిత్థం-సాధువాదంసాధోఃపరిక్షితోవాదముక్తింప్రశ్నరూపం,నిశమ్య-స-భగవాన్-వైయాసకిశ్శుక-స్తతో-విష్ణురాతంపరీ
క్షితం- ప్రత్యర్చ్యప్రత్యభినన్ద్య , కలికల్మషఘ్నంశృణ్వతాంవదతాంచకలికాలకృతపాపఘ్నం - కృష్ణస్యభగవత-శ్చరిత్రం-
వ్యాహర్తుంవిస్తరతోవక్తుం-దశమైకాదశస్కన్ధద్వయేనవక్తుమితియావత్ , ఆరభతప్రారేభే - యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయే
ణవిశినష్టి - భాగవతప్రధానః - భాగవతంభగవత్స్వరూపగుణాద్యనుసంధానమేవ - ప్రధానంముఖ్యంప్రయోజనం-యస్య-
తథాభూతః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తావత్ప్రీత్యార్చ్యాహసమ్యగితిద్వాభ్యాం॥ హేరాజర్షిసత్తమ-తవ-బుద్ధి- స్సమ్య-గ్వ్యవసితాని
శ్చితా-హేయోపాదేయవివేకయుక్తేత్యర్థః - కుతఏతజ్జ్ఞాతవ్యమిత్యత్రాహ - యత్ యస్మా -ద్వాసుదేవకథాయామేవ తవ-
మతి-ర్నైష్ఠికీనిష్ఠాయుక్తా-వాసుదేవకథాశ్రవణఏవపరినిష్ఠితేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁కింతచ్ఛ్రవణనిష్ఠామాత్రేణేత్యత్రాహ॥
వాసుదేవేతి ॥ వాసుదేవకథాప్రశ్న ఏవ-కింపున - స్తచ్ఛ్రవణాదిక-మిత్యభిప్రాయేణప్రశ్న ఇత్యుక్తం- యద్వా-ప్రశ్నప్రతివ
చనతచ్ఛ్రవణానాంత్రయాణాముపలక్షణార్థఃప్రశ్నశబ్దః-త్రీన్పురుషా-న్పునాతి-వక్తారంప్రతివక్తారం - పృచ్ఛకంపృచ్ఛన్తం
శ్రోతౄంశ్చ - త్రీన్ - వక్తృప్రతివక్త్రోశ్చఏకైకేనభావ్యమిత్యభిప్రాయేణవక్తారంపృచ్ఛకంచేత్యేకవచననిర్దేశః , శ్రోతృభి
స్తుబహుభిరపీతిబహువచననిర్దేశః-యథా-తస్యవాసుదేవస్య - పాదసలిలంగాఙ్గమమ్భః , పునాతితద్వదితిపవిత్రీకరణమాత్రే

మపిబాధతే। పిబన్తంత్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్యుతంహరికథామృతమ్॥ ౧౩ ॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఏతన్నిశమ్యభృగు
నన్దనసాధువాదంవైయాసకిస్సభగవానథవిష్ణురాతమ్ । ప్రత్యర్చ్యకృష్ణచరితంకలికల్మషఘ్నంవ్యాహర్తుమా

❁ శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః. ❁

రభతభాగవతప్రధానః॥ ౧౪ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥సమ్యగ్వ్యవసితాబుద్ధిస్తవరాజర్షిసత్తమ।వాసుదేవకథాయాం
తేయజ్జాతానైష్ఠికీమతిః॥౧౫॥వాసుదేవకథాప్రశ్నఃపురుషాంస్త్రీన్పునాతిహి । వక్తారంపృచ్ఛకంశ్రోతౄం
స్తత్పాదసలిలంయథా॥ ౧౬ ॥ భూమిర్దృప్తనృపవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః । ఆక్రాన్తాభూరిభారేణబ్ర
హ్మాణంశరణంయయౌ॥ ౧౭ ॥గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీఖిన్నారుదన్తీకరుణంవిభోః। ఉపస్థితాన్తికేతస్మైవ్యస
నంసమవోచత ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మాతదుపధార్యాథసహదేవైస్తయాసహ । జగామసత్రినయనస్తీరంక్షీరపయో
నిధేః ॥ ౧౯ ॥ తత్రగత్వాజగన్నాథందేవదేవంవృషాకపిమ్ । పురుషం❁పురుషసూక్తేనహ్యుపతస్థేసమాహి
తః ॥ ౨౦ ॥ గిరంసమాధౌగగనేసమీరితాంనిశమ్యవేధాస్త్రిదశానువాచ । గాంపౌరుషీంమేశృణుతామరాఃపు
నర్విధీయతామాశుతథైవమాచిరమ్ ॥ ౨౧ ॥ పురైవపుంసాఽవధృతోధరాజ్వరోభవద్భిరంశైర్యదుషూపజ

దృష్టాన్తః - నతుపురుషత్రయపవిత్రీకరణే - త్రయాణాంతత్రాసంభవాత్-యద్వా - యథాగాఙ్గంసలిలముపస్పృశన్తం-త
స్యపితరంపితామహంచ-పునాతి - తద్వదితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః - యథాతత్పాదసలిల-ముపస్పృశన్తమేకమేవపురుషంపునా
తి-నతథాతత్కథాప్రశ్నఃపునాతి ,అపితుత్రీ-నితివ్యతిరేకదృష్టాన్తోవాభిప్రేతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తమిత్థంప్రత్యర్చ్యావతారప్ర
భృతీనివీర్యాణివిస్తరతోవివక్షుస్తావదవతారనిమిత్తభూతాంభూప్రార్థనాముపపాదయతి ॥ భూమిరిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥
దృప్తాఃగర్వితాః-నృపవ్యాజాఃనృపవదవభాసమానాః-యే , దైత్యా - స్తేషా-మనీకానాం-శతానా-మయుతైః- ర్భూరిభా
రేణతదుపనిరవధికభారేణ-ఆక్రాన్తాపీడితా-భూమిః-బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-శరణం- యయౌ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁తదేవప్రపఞ్చ
యతి-గౌర్భూత్వాగోరూపంబిభ్రాణా-ఖిన్నాదీనా- అశ్రూణిముఖేయస్యా-స్తథాభూతా - కరుణంయథాతథా-రుదన్తీ-వి
భోఃబ్రహ్మణో - ఽన్తికేసమీపే - ఉపస్థితా స్తువన్తీ వ్యసనంస్వదుఃఖం - తస్మైబ్రహ్మణే-సమ్య - గవోచతవిజ్ఞాపయామా
స ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁బ్రహ్మేతద్వ్యసన-ముపధార్యజ్ఞాత్వా-అథ-దేవగణైః - స్తయాభూమ్యాసహ - సత్రినయనస్సరుద్రః-క్షీరసా
గరస్య-తీరం-జగామ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తత్రతీరే-గత్వా-సమాహితచిత్తో-జగన్నాథం - పరమపురుషం - వృషాకపింశ్రీమహావి
ష్ణుంపురుషసూక్తేనో-పతస్థేతుష్టావ-స్తుతిపూర్వకంనిదధ్యావిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁తదా-గగనే -సమీరితాంగిరంఅశరీరాం
వాణీం-సమాధౌ-నిశమ్య - వేధాఃబ్రహ్మా-త్రిదశాన్దేవాన్ప్రత్య-వోచత - తదేవాహగామిత్యాదిభిస్సార్ధైఃపఞ్చభిః-హేఅమ
రాః-సమాధౌ-మయా-శ్రుతాం-పౌరుషీంపరమపురుషసంబన్ధినీం- గాంగిరం - మేమత్తఃకథయత-శ్శృణుత-యథా-ఈశ్వరే
ణాతిదిష్టం-భవద్భి-ర్విధీయతాంక్రియతాం-చిరంవిలమ్బం- మాకార్ష్ట ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁కానామగౌరిత్యత్రాహ॥పురైవేతి॥పు

రా-భవద్విజ్ఞప్తేః పూర్వమేవ - యద్వా-పురైవ స్వావతారాత్పూర్వమేవేత్యర్థః-పుంసా-ఈశ్వరేణ-ధరాజ్వరో భూక్లేశోఽవ
ధృతః విజ్ఞాతః-భవద్భిః, ర్యదుష్వం - శైః-రుపజన్యతాముత్పద్యతాం, జీవానామంశేనోత్పత్తిర్నామధర్మభూతజ్ఞానేన జీవా
న్తరాధిష్ఠాతృత్వం, స్వరూపస్యాణుత్వేనానేకదేహావృత్త్యసంభవాత్, కదాఽస్మాభిరుత్పత్తవ్యమిత్యత్రాహ॥ సః-ఈశ్వ
రాణామస్మాకమపీశ్వరో భగవా - న్స్వసంబన్ధిన్యా - కాలాఖ్యయా - శక్త్యా కార్యోపయుక్తా పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయాత
న్యా ఉర్వ్యా భూమేర్భరం-క్షపయన్, నిరసితుమితిభావః, భువి, యావ - చ్చరేదవతరేత్తతః పూర్వమేవ-జన్యతామిత్య
ర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తథా, వసుదేవస్య-గృహే, భగవాన్పూర్ణషాడ్గుణ్యః, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః-పరమపురుష, స్సాక్షాజ్జని
ష్యతే అవతరిష్యతి, నకపిలాదివజ్జీవాన్తరాధిష్ఠాతృత్వే నావతరిష్యతి, కిన్త్వద్వారకమేవేత్యభిప్రాయేణ సాక్షాదిత్యుక్తమ్,
తస్య జనిష్యమాణస్య పరమపురుషస్య, పూజార్థం పరిచర్యార్థం, క్రీడార్థమితియావత్, అమరాణాం, స్త్రియోఽపి, సమ్భవన్తు
స్వాంశైరుత్పద్యన్తామ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తథా, ఋషయోఽపి, తస్య భగవత, ఆదేశాదనుశాసనా, త్పశురూపిణః, కల్ప్యన్
తాం గోరూపిణస్సమ్భవన్తు, కిమర్థం తత్రాహ, హేసురాః, పయోదానముఖేన క్షీరప్రదోహనద్వారాఽపి-విష్ణుం, తర్పయి
తుం, తపఆదిభిస్తర్పయన్త్యేవ అధునా పయోదానముఖేనాపి తర్పయితుం గోరూపిణః కల్ప్యన్తామిత్యపిశబ్దాభిప్రా
యః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తథా, యో, వాసుదేవస్య, కలా, అంశః, కోఽసౌ, యః, అనన్తః సహస్రముఖః-స్వరాడకర్మవశ్యః, సోఽ
పి-హరేః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా, అగ్రజో, భవితా, తస్యాగ్రజో భవిష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తథా, విష్ణో, ర్యా- మాయా, సా
క్షా, యయా మాయయా, ఇదం, జగచ్చేతనవర్గః-సమ్మోహితమ్, సాఽపి, భగవతీ పూజ్యా, మాయాధిష్ఠాత్రీ దేవతా, ప్రభుణా

న్యతామ్। సయావదుర్వ్యా భరమీశ్వరేశ్వరస్స్వకాలశక్త్యా క్షపయంశ్చరేద్భువి॥ ౨౨ ॥ వసుదేవగృహే సాక్షా
ద్భగవాన్ పురుషః పరః। జనిష్యతే తత్పూజార్థం సంభవన్త్వమరస్త్రియః॥ ౨౩ ॥ ఋషయోఽపి తదాదేశాత్క
ల్ప్యన్తాం పశురూపిణః। పయోదానముఖేనాపి విష్ణుం తర్పయితుం సురాః॥ ౨౪ ॥ వాసుదేవకలాఽనన్తస్సహ
స్రవదనస్స్వరాట్। అగ్రజో భవితా దేవో హరేః ప్రియచికీర్షయా॥ ౨౫ ॥ విష్ణోర్మాయా భగవతీ యయా సమ్మో
హితం జగత్। ఆదిష్టా ప్రభుణాంశేన కార్యార్థే సమ్భవిష్యతి॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యామరగణా
న్ప్రజాపతిపతిర్విభుః। ఆశ్వాస్య చ మహీం గీర్భిస్స్వధామ పరమం యయౌ॥ ౨౭ ॥ శూరసేనో యదుపతిర్మధు
రామావసత్పురీమ్। మధురాన్ శూరసేనాంశ్చ విషయాన్బుభుజే పురా॥ ౨౮ ॥ రాజధానీ తతస్సాఽభూత్సర్వ
యాదవభూభుజామ్। మధురా భగవాన్యత్ర నిత్యం సన్నిహితో హరిః॥ ౨౯ ॥ తస్యాం తు కర్హిచిచ్ఛౌరిర్వసుదేవః
కృతోద్వహః। దేవక్యా సూర్యయా సార్ధం ప్రయాణే రథమారుహత్॥ ౩౦ ॥ ఉగ్రసేనసుతః కంసో భగిన్యాః ప్రి
య❋చికీర్షయా। రశ్మీన్హయానాం జగ్రాహ రౌక్మై రథశతైర్వృతః॥ ౩౧ ॥ చతుశ్శతం పారిబర్హం గజానాం హే

నియన్త్రా భగవతా-అదిష్టా సతీ, తస్య-కార్యార్థే ప్రయోజనార్థ - మంశేన-సమ్భవిష్యతి జనిష్యతే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఇత్యేవం భగవ
తోక్తమేవ-అమరగణాన్ప్రత్యా - దిశ్య అనుజ్ఞాప్య; ప్రజాపతీనాం దక్షాదీనామపి-పతిః విభుః బ్రహ్మా, గీర్భి, ర్మహీం-మాశ్వా
స్య సాన్త్వయిత్వా-పరమం శ్రేష్ఠం, స్వధామ స్వలోకం-యయౌ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తదేవమవతారనిమిత్తముపపాదితమ్-అథావ
తారప్రకారం పితుర్గేహాద్వ్రజగమననిమిత్తం చ వర్ణయితుం తదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహ ॥ శూరసేన ఇత్యాదినాఽఽ
వదధ్యాయసమాప్తి ॥ పురా పూర్వకాలే-యదూనాంపతిః-శ్శూరసేనో నామ-మధురాంపురీ-మధివసన్ - మధురాన్ శూరసే
నాంశ్చ, విషయాన్దేశా-న్బుభుజే - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః- నతు పాలనమ్-తత్ర “ భుజోఽనవన ,, ఇత్యాత్మనేపదప్రతిషే
ధాత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యత-శ్శూరసేనో-రాజా, అధ్యవస-త్తత-స్సా మధురాపురీ, సర్వేషాం-యాదవభూపాలానాం-రాజ
ధానీ-బభూవ-తత్ర పుర్యాం-హరి-ర్భగవా-న్నిత్యం-సన్నిహిత, ఆవిర్భావస్థానత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కదాచి-త్త
స్యాం పుర్యాం-శౌరిః శూరస్య సుతో-వసుదేవః-కృతవివాహః-దేవక్యా - సూర్యయా భార్యయా నవోఢయా సహ - ప్రయాణే
స్వగృహం ప్రతి ప్రయాణనిమిత్తే-రథ-మారురోహ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తత-ఉగ్రసేనస్య-సుతః-కంసః భగిన్యాః దేవక్యాః, ప్రియం
కర్తుమిచ్ఛయా-స్వయం-రౌక్మైః హేమమయైః - రథానాం, శతైః - పరివృతో-భగినీరథవాహానామశ్వానామ్- ప్రగ్రహాన్-జ
గ్రాహ ❋॥ ౩౧ ॥ ❋ తదా-దేవక, ఉగ్రసేనస్య భ్రాతా-దుహితృవత్సలః-హేతుగర్భమిదం-దుహితృవత్సలత్వా-ద్దుహిత్రే దే
వక్యై-పారిబర్హముపాయనం దదౌ ॥ పారిబర్హం దర్శయతి ॥ హేమమాలాలఙ్కృతానాం గజానా-మయుతం-తథావిధా
- మశ్వానాం-సార్ధమర్ధేన పఞ్చసహస్రాధిక్యసహిత - మయుతం-రథానాం తు - త్రిషట్చతం అష్టాదశశతం చ, యానైః గమ

నసాధనైస్సహ-దాసీనాం-సుకుమారీణాం-సమలఙ్కృతే ద్వేశతే ❀ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❀ హేతాత-వరవధ్వోఃప్రయాణోపక్రమే-మఙ్గళార్థమ్-శఙ్ఖాదీని-దున్దుభయశ్చ,సమంయుగప-న్నేదుఃదధ్వనుః-సుమఙ్గళమితిక్రియావిశేషణంవా ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తతోమార్గే - ప్రగ్రహిణంహయరశ్మిధరం-కంస-ముద్దిశ్య- శరీరవా-గాహ - ఉత్సృష్టాబభూవ-తామేవదర్శయతి ॥ అస్యాఇతి॥ యాంభగినీం, ప్రియచికీర్షయా-నయసే-భర్తృగృహంప్రాపయసి-అస్యా - అష్టమో-గర్భః - అపత్యపరోగర్భశబ్దః,హన్తా హనిష్యతి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇత్థ-ముక్తో-భోజానాం-కులపాంసనఃకులమలరూపః-కులాధమఇతియావత్ -ఖలోమూర్ఖః , పాపాత్మా కంసః-తథాభూతత్వా , ఖడ్గఃపాణౌయస్య, తథాభూతో,భగినీంస్వప్రాణాపహారనిదానభూతాంభగినీం-హన్తు-ముద్యుక్తః,కచేఽగ్రహీత్ కేశపాశంజగ్రాహేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ జుగుప్సితంనిన్దితంభగినీవధోద్యోగరూపంకర్మ,యస్య,తతఎవ-నృశంసంక్రూరం - అతఎవ-నిరపత్రపం-నిర్లజ్జం - తంకంసంపరిసాన్త్వయన్ ఉపచ్ఛన్దయన్ - మహాభాగోమహాభాగ్యయుక్తో-మహాబుద్ధిమాన్,వసుదేవ-ఉవాచ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥శ్లాఘనీయేత్యాదిభిర్వచోభిః॥శూరైః,శ్లాఘనీయాఃస్తుత్యాః, గుణాః,యస్య - భోజానాంభోజవంశ్యానాంయశఃకీర్తింకరోతీత్యావహతీతితథా-స-భవా-నేవంభూతత్వా - త్కథం- స్త్రియం-తత్రాప్యుద్వాహకర్మణ్యుద్వాహోఙ్గగృహప్రవేశకర్మణి- తత్రాపి-భగినీం-హన్యాఃహన్తుముద్యుక్తోఽసి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ మన్మరణనిదానభూతత్వాద్భగినీమపిహన్యామిత్యత్రాహ ॥ మృత్యురితి ॥ హేవీర-జన్మవతాముత్పత్తిమతాం-దేహేనైవసహ-మృత్యు-ర్జాయతే-మృత్యుశ్చాయమేవదేహముత్పత్తేరారభ్యానువర్తతఏవ- కిన్తుకాలమాత్రమపేక్షతఇతిభావః , అతోఽ

మమాలినామ్ । అశ్వానామయుతంసార్ధంరథానాంచత్రిషట్ఛతమ్॥ ౩౨ ॥దాసీనాంసుకుమారీణాంద్వేశతే సమలంకృతే। దుహిత్రేదేవకః ప్రాదాద్యానే దుహితృవత్సలః ॥ ౩౩ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానినేదుర్దున్దుభయస్సమమ్ । ప్రయాణోపక్రమేతాతవరవధ్వోస్సుమఙ్గళమ్ ॥ ౩౪ ॥ పథిప్రగ్రహిణంకంసమాభాష్యాహాశరీరవాక్ । అస్యాస్త్వామష్టమోగర్భోహన్తాయాంనయసేఽబుధ॥ ౩౫ ॥ఇత్యుక్తస్సఖలఃపాపోభోజానాంకులపాంసనః । భగినీంహన్తుమారబ్ధఃఖడ్గపాణిఃకచేఽగ్రహీత్॥ ౩౬ ॥ తంజుగుప్సితకర్మాణంనృశంసంనిరపత్ర

❀ దేవకీహననోద్యుక్తంకంసంప్రతివసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః. ❀

పమ్ । వసుదేవోమహాభాగఉవాచపరిసాన్త్వయన్ ॥ ౩౭ ॥శ్లాఘనీయగుణశ్శూరైర్భవాన్భోజయశస్కరః। సకథంభగినీంహన్యాస్త్రియముద్వాహకర్మణి॥ ౩౮ ॥మృత్యుర్జన్మవతాంవీరదేహేనసహజాయతే।అద్యవాఽబ్దశతాన్తేవామృత్యుర్వైప్రాణినాంధ్రువః॥ ౩౯ ॥దేహేపఞ్చత్వమాపన్నేదేహీకర్మవశానుగః। దేహాన్తరమనుప్రాప్యప్రాక్తనంత్యజతే❀వపుః॥ ౪౦ ॥వ్రజంస్తిష్ఠన్పదైకేనయథైవైకేనగచ్ఛతి ।యథాతృణజలూకైవం దేహీకర్మగతింగతః ॥ ౪౧ ॥ స్వప్నేయథాపశ్యతిదేహమీదృశంమనోరథేనాభినివిష్టచేతనః । దృష్టశ్రుతా

ద్యవా-వర్షశతాన్తేవా-ప్రాణినాం-మృత్యుః-ధ్రువఃనిశ్చితః అపరిహార్యఇతియావత్ ❀॥ ౩౯ ॥❀నన్వబ్దశతాన్తేజరయాజీర్ణం శరీరమస్తుమృత్యుగ్రస్తం,అధునాత్విదంకల్యాణతరంశరీరముపేతిచేత్పునరేవంవిధందుర్లభమిత్యతఆహ॥దేహఇతి ॥ దేహే-పఞ్చత్వంమరణ,మాపన్నేఆప్తేసత్యుద్యుక్తేసతి,దేహీతద్దేహస్థోజీవః,కర్మవశానుగఃప్రాచీనకర్మవశ్యతామనుప్రాప్తః , కర్మానుగుణంశరీరాన్తరం, ప్రాప్యైవ,ప్రాక్తనంవపు,స్త్యజతే-కర్మానుగుణశరీరాన్తరస్యాయత్నలభ్యత్వాదేవంవిధజుగుప్సితకర్మసంపాద్యస్యశరీరస్యనిహీనస్యైవాపత్తేస్తాదాత్వికంమరణభయమపహాయభగినీప్రాణపరిత్రాణరూపాచ్ఛుభకర్మణఃపునతోఽపికల్యాణతరదేహప్రాప్తేశ్చఫానహన్తవ్యేతిభావః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ "దేహాన్తరమనుప్రాప్యప్రాక్తనంత్యజతేవపు,,రిత్యేతదేవసదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ వ్రజన్నితి ॥ ఇయంప్రసిద్ధా-తృణజలూకాతృణగతఃకీటవిశేషః-స-యథా- వ్రజన్గన్తుముద్యుక్తః-ఏకేన-పాదేన - తిష్ఠన్తృణమవలమ్బ్యస్నేవ-ఏకేన-పదేన-గచ్ఛతి-ఏవం-దేహీజీవోఽపి-పఞ్చత్వ-మాపన్నందేహంత్యజన్-కర్మగతింకర్మానురూపంశరీరం - గతఃఅధిష్ఠితః-ప్రాక్తనం,వపు-స్త్యజతీత్యర్థః- అణోర్జీవస్యకథంపఞ్చత్వామాపత్స్యమానందేహమధితిష్ఠతఎవపునర్దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమితినశఙ్కనీయం-గేహాద్గేహాన్తరంప్రవిశత ఇవస్వోపకరణేన్ద్రియప్రాణాదిప్రాపణపూర్వకత్వాద్దేహాన్తరప్రాప్తేః - ధర్మభూతజ్ఞానద్వారావాదేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమిలినవిరోధః-యద్వా-దేహాన్తరపరిగ్రహపూర్వకమేవపూర్వదేహపరిత్యాగేదృష్టాన్తస్తృణజలూకా - ఛాయయైవమృత్యోస్సాఽనుగతత్వాజ్జీవదశాయామపిమృతప్రాయత్వేదృష్టాన్తాన్తరముచ్యతే ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా ॥ యథా-ఏకేన-పదేన-వ్రజన్గచ్ఛన్-పురుషః పున-రేకేన-పాదేన - తిష్ఠన్నేవ-గచ్ఛతి-తద్వ-జ్జీవన్నపి పురుషః-మృతప్రాయఏవసన్-జీవతీతి- అతఏవ - వ్రజంస్తిష్ఠన్నితిపుంస్త్వనిర్దేశః-యథాశబ్దద్వయంచ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ననుతృణజలూకావిద్యమానశరీరేణైవగన్తవ్యదేశమవష్టభ్యైవపూర్వదేశం

త్యజతీతియుక్తం తస్యాభయశోకాద్యభావ ఇతి - దార్ష్టాన్తికే తు న తథా - న హి ప్రాక్తనవపుర్విశిష్టో వపురన్తరం ప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతి వపురన్తరవైశిష్ట్యాకారేణ వపురన్తరప్రాప్త్యసమ్భవాత్ - అపి తు - విశేష్యాకారేణైవ వపురన్తరప్రాప్తిః - ప్రాక్తనవపుస్త్యాగశ్చ - అతః ప్రాక్తనకల్యాణతరవపుస్త్యాగప్రయుక్తభయశోకోపనిపాతసంభావనయా తత్పరిహారోఽవశ్యకర్తవ్య ఇత్యత్ర తదనుభవసిద్ధస్వప్నదృష్టాన్తేన దేహాన్తరప్రాప్తిపూర్వకపూర్వదేహత్యాగం తత్ప్రయుక్తభయాద్యభావం చ దార్ష్టాన్తికే సఞ్జమయతి ॥ స్వప్న ఇతి ॥ స్వప్నే - యథా దృష్టశ్రుతాభ్యాం దృష్టశ్రుతమణిశిలాభార్థం - మనసా, ఽనుచిన్తయన్ సఙ్కల్పవికల్పౌ కుర్వన్ - మనోరథేన దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకాదిరూపమనోరథేన - అభినివిష్టా - చేతనా బుద్ధిర్యస్య తథాభూతో జీవః - ఈదృశం శయానదేహసదృశం తత్కిమపి తతో విలక్షణం వా కిమపి శరీరం - స్వప్నమాత్రావస్థాయిత్వేన స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వేన చ స్వాప్నదేహస్య శయానతుల్యదేహతయా చిన్తితుమశక్యత్వాత్ కిమపీత్యుక్తం - తావత్పశ్యతి తత - స్తత్ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిః శయానదేహవిషయకస్మృతిరహితశ్చ భవతి - అత ఏవ తత్త్యాగప్రయుక్తభయశోకాదిరహితశ్చ భవతి - హీతి స్వపరానుభవప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి పశ్యతి ప్రపద్యత ఇత్యనేన ప్రథమం జ్ఞానేనానుప్రవేశః - తతః స్వరూపేణేతి సూచితం - ఏవం దార్ష్టాన్తికేఽప్యవగన్తవ్యమితి భావః - న హీదానీమస్మదాదీనాం ప్రాక్తనదేహత్యాగప్రయుక్తభయశోకాదికముపలభ్యత ఇతి చ భావః - న చ స్వప్నేఽపి శయానదేహేనైవ దేశాన్తరగమనాదికమనుభూయత ఇతి యుక్తమ్, అపవరకాదౌ శయానస్య దేశాన్తగమనాద్యసమ్భవాత్, తత్తదవస్థామాత్రావస్థాయి తద్ద్రష్టృమాత్రానుభావ్యదేహాన్తరేణైవ తదనుభవః, యద్వా, పూర్వార్ధం దృష్టాన్తపరమ్ - ఉత్తరార్ధం తు దార్ష్టాన్తికపరం - తదయమర్థః - స్వప్నే దేశాన్తరగమనాదిమనోరథాభినివిష్టచిత్తో, జీవః - యథా - ఈదృశం శయానదేహవదాత్మాభిమానవిషయం స్వప్నదృశ్యమాత్రానుభావ్యఫలప్రదపుణ్యాకర్మానుగుణం పరమపురుషసృష్టం తావత్కాలమాత్రావస్థాయి స్వప్నద్రష్ట్రైకావగమ్యం దేహం పశ్యతి జ్ఞానద్వారాఽధితిష్ఠతి - జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాదీననుభవతీతి భావః - అపస్మృ

భ్యాం మనసాఽనుచిన్తయన్ ప్రపద్యతే తత్కిమపి హ్యపస్మృతిః ॥ ౪౨ ॥ యతో యతో ధావతి దైవచోదితం మనో
వికారాత్మకమాప పఞ్చసు । గుణేషు మాయారచితేషు దేహ్యసౌ ప్రపద్యమానః సహ తేన జాయతే ॥ ౪౩ ॥ జ్యోతి
ర్యథైవోదకపార్థివేష్వదస్సమీరవేగానుగతం విభావ్యతే । ఏవం స్వమాయారచితేష్వసౌ పుమాన్ గుణేషు రాగాను

తిః, అపగతా - శయానదేహవిషయా - స్మృతిర్యస్య - తథాభూతశ్చ భవతి, తద్వధాదిసమ్భావనాప్రయుక్తభయాదిరహితశ్చ భవతి, ఉత్తరార్ధస్య తథేత్యాదిః, ఏవం దృష్టశ్రుతాభ్యామితి తాదర్థ్యే చతుర్థీ, దృష్టమైహికం సుఖం - శ్రుతమాముష్మికం - తాభ్యాం తదర్థం - మనసాఽనుచిన్తయన్, కిమపి కర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టం కిమపి శరీరం ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిశ్చ భవతి, ప్రథమం - జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ ప్రాక్తనవపుర్విషయస్మృతిరహితః - తతస్స్వరూపేణ ప్రవిశతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ కిమపి ప్రపద్యత ఇత్యేతదేవ వివృణ్వన్ తదేవ జీవస్యోత్పత్తిర్నామేత్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ దైవమత్ర దిష్టం కర్మ - వాసనాత్మకం, తచ్చోదితం తదనుగుణప్రవృత్తం వికారాత్మకం సఙ్కల్పవికల్పరూపవికారప్రకారకం స - మనో, మాయారచితేషు సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపేషు - పఞ్చసు, గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు మధ్యే - యతో యతో ధావతి యం యం స్మరతి, తం తమేవ, ప్రపద్యమానః అనుప్రవిష్టః - తేన సహ, జాయతే, ఇయమేవ జీవస్యోత్పత్తిర్నామేతి భావః ॥ యం యం వాఽపి స్మరన్ భావం త్యజత్యన్తే కలేబరమ్ । తం తమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావితః ॥ ఇతి భగవదుక్తేరితి భావః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తేన సహ జన్మరూపోపాధిప్రయుక్తమేవ జీవస్య దేవమనుష్యత్వాదినానాత్వం - వస్తుతస్తు సర్వత్ర శరీరేషు జ్ఞానైకాకారత్వేనావతిష్ఠత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ యథా, అదః అన్తరిక్షస్థమేకరూపమేవ సూర్యాదిజ్యోతిః - ఉదకేషు - పార్థివేషు పృథివీపరిణామరూపేషు దర్పణాదిషు చ - ప్రతిబిమ్బితమ్ - తత్ - సమీరస్య వాయోః - వేగేనానుగతమనువృత్తం సద్విభావ్యతే - సమీరవేగశబ్దోఽల్పత్వమహత్త్వాద్యుపాధిగతధర్మోపలక్షకః - వివిధం భావ్యతే వృద్ధిహ్రాసాదిధర్మభాక్త్వేన - భావ్యతే దృశ్యతే - అస్మదాదిభిరితి శేషః - ఏవమసౌ, పుమాన్ జీవః - స్వతో జీవమనుష్యాదినానాత్వరహితోఽపి - స్వమాయారచితేషు, స్వదేహారమ్భకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసూక్ష్మారబ్ధేషు - గుణేషు గుణపరిణామాత్మకేషు శరీరేషు - రాగానుగతః రాగేణ శబ్దాదివిషయస్పృహయా హేతుభూతయా - అనుగతోఽనుప్రవిష్టః - విముహ్యతి దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యేవం నానావిధం మోహం ప్రాప్నోతి - యద్యపి దృష్టాన్తే సూర్యాదిజ్యోతిరుదకాద్యుపాధిష్వనవస్థితమేవ స్వచ్ఛద్రవ్యప్రతిహతనివృత్తస్వరశ్మిభిస్తైస్తుభిస్సమీపస్థజనైర్విభావ్యతే - దార్ష్టాన్తికే తు దేహేష్వవస్థిత ఏవ సన్ పుమాన్ముహ్యతీతి తయోర్వైషమ్యమ్ - తథాపి వస్తుతో నానాత్వాభావేఽప్యుపాధికనానాత్వమాత్రేణ దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావో

ఽపగచ్ఛన్త్యః ॥ ౪౪ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్వస్తుస్థితేరేవంవిధత్వాత్ తథావిధః వస్తుతత్త్వాభిజ్ఞః పుమాన్ ఆత్మనః స్వస్య, క్షేమమన్విచ్ఛన్ ఆన్విచ్ఛుః కస్యచిత్, ద్రోహం నాచరేత్ న కుర్యాత్, ఏవంచేత్ తస్య న కుతశ్చిదపి భయమస్త్యర్థాత్తు, భయమిత్యాహ ద్రోగ్ధుర్వై పరతోఽన్యస్మాద్భయమిత్యర్థః యద్వా పరతః పరమేశ్వరాద్భయం భూతద్రోగ్ధుస్సర్వభయం వై భయమస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సామాన్యతో హితాహితం వివిచ్యాథ విశేషేణ వివేచయతి ॥ ఏషేతి ॥ అనుజా త్వత్స్త్రీత్వబాల్యదైన్యపుత్రికాతుల్యత్వకల్యాణత్వాదిధర్మయుక్తైషా మవధ్యా అత ఇమాం త్వం హన్తుం నార్హసి హన్తృత్వానర్హతాం సూచయితుం సమ్బోధయతి హే దీనవత్సలేతి ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం సామభిః శ్లాఘనీయేత్యాదిగుణకీర్తనపూర్వకముపలాలనైః భేదైః దృష్టాదృష్టభయసూచకవచోభిశ్చోద్యమానోఽపి వధోద్యోగనివృత్త్యర్థం ప్రేర్యమాణోఽపి స కంసో దారుణః క్రూరః హేతుగర్భమిదం దారుణత్వాత్ తత్ర హేతుః పురుషాదానాం రక్షసాం అనువ్రతః అసురసంపత్త్యభిజాతః హే కౌరవ్య న న్యవర్తత వధోద్యోగాదితి శేషః ॥ ౪౭ ॥ తస్య కంసస్య సమ్బన్ధినం నిర్బన్ధమనివృత్తవధోద్యోగరూపం జ్ఞాత్వా ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః ప్రాప్తం సముపస్థితం కాలం పత్న్యా మృత్యుం ప్రతివ్యోఢుం పరిహర్తుం, విచిన్త్య ఉపాయమితి శేషః తత్ర కాలపరిహారే, ఇదం వక్ష్యమాణం అన్వపద్యత ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ॥ ౪౮ ॥ విచారపూర్వకం ప్రతిపత్తిమేవ దర్శయతి ॥ మృత్యురిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః, బుద్ధిమతా పుంసా యావద్బుద్ధిబలోదయం యథామతి యథాశక్తి చ అపోహ్యః పరిహార్యః, ఏవమపి, యద్యసౌ మృత్యుః, న నివర్తేత తర్హి తస్య దేహినోఽపరాధో నాస్తి ॥ ౪౯ ॥ అతః పుత్రాన్ జనిష్యమాణాన్, మృత్యురూపేణోపస్థితాయ కంసాయ మృత్యవే, ప్రదాయ ప్రదాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ, దీనామిమాం స్త్రియం, మోచయే త్యాజయామి, ప్రతిజ్ఞాయా దోషరూపత్వమాశఙ్క్య వ్యవస్యతి, యది, మే మమ, సుతా, జాయేరన్

గతో విముచ్యతి ॥ ౪౪ ॥ తస్మాన్న కస్యచిద్ద్రోహమాచరేత్స తథావిధః । ఆత్మనః క్షేమమన్విచ్ఛన్ ద్రోగ్ధుర్వై పరతో భయమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా । హన్తుం నార్హసి కల్యాణీమిమాం త్వం దీనవత్సల ॥ ౪౬ ॥ ఏవం స సామభిర్భేదైర్బోధ్యమానోఽపి దారుణః । న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదాననువ్రతః ॥ ౪౭ ॥ నిర్బన్ధం తస్య తం జ్ఞాత్వా విచిన్త్యానకదున్దుభిః । ప్రాప్తం కాలం ప్రతివ్యోఢుమిదం తత్రాన్వపద్యత ॥ ౪౮ ॥ మృత్యుర్బుద్ధిమతాఽపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయమ్ । యద్యసౌ న నివర్తేత నాపరాధోఽస్తి దేహినః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదాయ మృత్యవే పుత్రాన్మోచయే కృపణామిమామ్ । సుతా మే యది జాయేరన్ మృత్యుర్వా న మ్రియేత చేత్ ॥ ౫౦ ॥ విపర్యయో వా కిం న స్యాద్గతిర్ధాతుర్దురత్యయా । ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పునరాపతేత్ ॥ ౫౧ ॥ అగ్నేర్యథా దారువియోగయోగయోరదృష్టతోఽన్యన్న నిమిత్తమస్తి । ఏవం హి జన్తోరపి దుర్విభావ్యః శరీరసంయోగవియోగహేతుః ॥ ౫౨ ॥ ఏవం విమృశ్య తం పాపం యావదాత్మనిదర్శనమ్ । పూజయామాస వై శౌరిర్బహుమానపురస్సరమ్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రసన్నవదనామ్భోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్ । మనసా దూయమా

సమ్భావనాయాం లిఙ్ యది, మృత్యుః కృష్ణ్యభూతః కంసో వా, మత్సుతోత్పత్తేః పూర్వమేవ, న మ్రియేత న మరిష్యతి తర్హి పుత్రాన్ నార్పయామి, మమ పుత్రోత్పత్తేః కంసావస్థానస్య చ పాక్షికత్వాత్ పుత్రార్పణప్రతిజ్ఞానదోష ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ పాక్షికత్వమేవ సమ్భావయతి ॥ విపర్యయో వేతి ॥ విపర్యయః మమ పుత్రః కంసస్య మృత్యుర్వా, తస్యావస్థితౌ మమ పుత్రాభావో వా కిం న స్యాత్, అతోఽపి న దోష ఇతి భావః, నన్వశరీరవాణ్యా ఈశ్వరవచస్త్వాన్నాసత్యతా అతోఽన్యథా ఏవ నిశ్చితః స విపర్యయ ఇత్యాశఙ్క్య వ్యవస్యతి, ధాతురీశ్వరస్య, గతిః, దురత్యయా అర్వాచీనైర్దుర్జ్ఞేయా ధాత్రా తథోక్తత్వేఽపి కదాచిత్తద్విపర్యయోఽపి స్యాదితి భావః, తత్రోదాహరణమాలోచ్యాధ్యవస్యతి ॥ ఉపస్థిత ఇతి ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః క్వచిన్నివర్తేత, యథా మార్కణ్డేయాదేః, నివృత్తో వరదానాత్ నివృత్తోఽపి, మృత్యుః పునరాపతేత్, యథా హిరణ్యకశిపురావణాదేః, అతః ప్రతిజ్ఞానదోష ఇత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ యద్యపి కదాచిద్విపర్యయ ఏవ స్యాత్ తథాపీయం ప్రతిజ్ఞా న దుష్యతి, న హి మత్పుత్రమృత్యుర్మత్ప్రతిజ్ఞాపరతన్త్రః, తస్య కర్మాధీనత్వేన పురుషాధీనత్వాభావాదితి సదృష్టాన్తమధ్యవస్యతి ॥ అగ్నేరితి ॥ యోగవియోగశబ్దాభ్యాం శీఘ్రవిలమ్బోత్పత్తీ వివక్షితే, దారుశబ్దేనారణిః, యథా, అగ్నేః, దారువియోగయోగయోః, హేతురదృష్టతః కర్మణోఽన్యో, దుర్విభావ్యః దురధ్యవసేయః మత్ప్రతిజ్ఞామాత్రం న హేతుః, కిన్తు తేషాం కర్మైవేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ యావదాత్మనిదర్శనమ్, ఆత్మా ఉగ్రబుద్ధిః, నిదర్శనం తస్యాః ప్రసరః, యావద్బుద్ధిప్రసరం విమృశ్య నిశ్చిత్య శౌరిర్వసుదేవః, తం పాపం పాపోద్యుక్తం కంసం, బహుమానపురస్సరం బహుమానపూర్వకం పూజయామాస స్వేన విమృష్టమర్థం తత్సమ్మతీచకార ॥ ౫౩ ॥ తదేవ దర్శయితుం పూజోపయుక్తం వాక్యమాహేత్యాహ ॥

ప్రహృష్టేతి॥ అన్తర్భావితణ్యర్థః - ప్రహృష్టః ప్రహృష్టం వికాసితం బలాద్వదనామ్భోజం యేన - తథాభూతః - వసుదేవః - దూయమానేన ఉపతప్తేన - మనసా - ప్రహసన్ బహిర్హసన్ - నిర్లజ్జం కంసం ప్రతి - దంపత్యమాణం వాక్య - మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తదేవాహ నహీతి ॥ హే సౌమ్య, తవ, అస్యాః స్త్రియాస్సకాశా - ద్భయం మృత్యుభయం - నాస్తి హి కిన్త్వస్యాః పుత్రాదితి భావః, యత్ యేభ్యోఽస్యాః పుత్రేభ్యః, భయ, మశరీరిణీ, వాక్, ఆహ, యతో యేభ్యశ్చ - తే, భయ, ముత్థితం సముపస్థితం, తాన్పుత్రా - నహం, తుభ్యం, సమర్పయిష్యే దాస్యామీతి త్వం తు తాన్ జహి మా వా న తు తత్ర మేఽపరాధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తత - స్తస్య వసుదేవస్య - వాక్యసారవిత్ వాక్యాభిప్రాయం జానన్ - కంస - స్స్వసుర్భగిన్యాః - వధా - న్నివవృతే న్యవర్తత - తతో వసుదేవోఽపి, ప్రీత, స్తం కంసం, ప్రశస్య, స్వగృహం ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ అథ, కాలే గర్భధారణయోగ్యకాలే, ఉపావృత్తే సముపస్థితే సతి - సా - సర్వదేవతాప్రాయా దేవతాంశత్వా త్తత్తుల్యా, దేవకీ, ప్రతివత్సర - మష్టౌ, సుతాన్, ఏకాం కన్యాం చ సుషువే ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తదా తావ - త్స్వప్రతిజ్ఞాం పాలయన్, వసుదేవః, ప్రథమజం, కీర్తిమన్తం కీర్తిమన్నామానం - పుత్రం - కృచ్ఛ్రేణ దుఃఖేన - కంసాయా - ర్పయామాస - తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి, అనృతాదనృతభాషణా - దతివిహ్వలః భయవిహ్వలః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ పుత్రానురాగం విహాయ కథం సమర్పయామాసేత్యత్రాహ ॥ కిమితి ॥ సాధూనాం, దుస్సహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం, కిం న్వస్తి, న కిమపి, సర్వమపి సుసహమేవేత్యర్థః, పుత్రవిపత్తిరపి సుసహైవేతి భావః, తథా - విదుషాం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినాం పుంసాం, కిం న్వపేక్షితం - న కిమపి - శరీరతదనుబన్ధ్యాదిక మపేక్షితం నాస్తీతి భావః, కిమపేక్షితమితి పా

నేనప్రహసన్నరబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ నహ్యస్యాస్తే భయం సౌమ్య యద్వై త్వాఽఽహాశరీరవాక్ । పుత్రాన్సమర్పయిష్యేఽస్యా యతస్తే భయముత్థితమ్ ॥ ౫౫ ॥ స్వసుర్వధాన్నివవృతే కంసస్తద్వాక్యసారవిత్ । వసుదేవోఽపి తం ప్రీతః ప్రశస్య ప్రావిశద్గృహమ్ ॥ ౫౬ ॥ అథ కాల ఉపావృత్తే దేవకీ సర్వదేవతా । పుత్రాన్ప్రసుషువే చాష్టౌ కన్యాం చైవానువత్సరమ్ ॥ ౫౭ ॥ కీర్తిమన్తం ప్రథమజం కంసాయానకదున్దుభిః । అర్పయామాస కృచ్ఛ్రేణ సోఽనృతాదతివిహ్వలః ॥ ౫౮ ॥ కిం దుస్సహం ను సాధూనాం విదుషాం కిమపేక్షితమ్ । కిమకార్యం కదర్యాణాం దుస్త్యజం కిం ధృతాత్మనామ్ ॥ ౫౯ ॥ దృష్ట్వా సమత్వం తచ్ఛౌరేస్సత్యే చైవ వ్యవస్థితమ్ । కంసస్తుష్టమనా రాజన్ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రతియాతు కుమారోఽయం న హ్యస్మాదస్తి మే భయమ్ । అష్టమాద్యువయోః పుత్రాన్మృత్యుర్మే విహితః కిల ॥ ౬౧ ॥ తథేతి సుతమాదాయ యయావానకదున్దుభిః । నాభ్యనన్దత ❁ తద్వాక్యమసతోఽవిజితాత్మనః ॥ ౬౨ ॥ నన్దాద్యా యే వ్రజే గోపా యాశ్చామీషాం చ యోషితః । వృష్ణయో వసుదేవాద్యా దేవక్యాద్యా యదుస్త్రియః ॥ ౬౩ ॥ సర్వే వై దేవతాప్రాయా ఉభయోరపి భారత । జ్ఞాతయో బన్ధుసుహృదో యే చ కంసమనువ్రతాః ॥ ౬౪ ॥ అసురాస్సర్వ ఏవైతే లోకోపద్రవకారిణః । ఏతత్కంసాయ భగవాన్ఛశంసాభ్యేత్య నారదః ॥ భూమేర్భారాయమాణానాం దైత్యానాం చ వధోద్యమమ్ ॥ ౬౫ ॥ ఋషేర్వినిర్గమే కంసో యదూన్మత్వాఽసురానితి । దేవక్యా గర్భసమ్భూతం విష్ణుం చ స్వవధం ప్రతి ॥ ౬౬ ॥ దేవకీం వసుదేవం

ఠాన్తరం - తదా - విదుషామితి సాధూనాం విశేషణం, కదర్యాణామపేక్షితం, అకార్యం చ - కిమస్తీత్యన్వయః, కదర్యశబ్దః క్షుద్రపర్యాయః, ఇదమిదం కంసాభిప్రాయకం - ధృతః స్వవశీకృత, ఆత్మా మనో - యేషాం, దుస్త్యజం కిం, దేహతదనుబన్ధ్యాదికం సర్వం సుత్యజమేవేతి భావః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి ॥ వ్యవస్థితమితి భావే క్తః, శౌరేర్వసుదేవస్య, తత్సమత్వం సుఖదుఃఖయోస్సామ్యం, సత్యే - వ్యవస్థితం నిశ్చలత్వం - దృష్ట్వా - కంస - స్తుష్టం మనో యస్య తథాభూతః, హే రాజన్ - ప్రహస - న్నిదం వక్ష్యమాణం - అబ్రవీత్ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ ప్రతీతి ॥ అయం కుమారః, ప్రతియాతు, గృహం ప్రతిగచ్ఛతు, అస్మాత్కుమారా, ద్భయం మృత్యుభయం, నాస్తి హి, యువయో రష్టమా - త్పుత్రా దేవ హి - మమ, మృత్యు, ర్విహితః, కిల ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తత, స్తథేత్య - ఙ్గీకృత్య, ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః - సుత - మాదాయ, యయౌ కిన్తు, అసతః పాపినో, ఽనవస్థితచిత్తస్య, కంసస్య, తదుక్తం వాక్యం, నాభ్యనన్దత్ "అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కరః" ఇతి న్యాయాదితి భావః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ నన్దాద్యా ఇత్యాది సార్ధశ్లోకత్రయ మేకాన్వయం ॥ హే భారత, ఉభయోర్నన్దవసుదేవయోః, జ్ఞాతయః బన్ధవః - సుహృదోఽపి - దేవతాప్రాయాః దేవాంశైర్జాతత్వాద్దేవతాప్రాయా - స్తత్తుల్యా ఇత్యర్థః - యే తు - కంసం - మనువ్రతా - స్తే సర్వే, అసురా అసురసమ్భూత్యా జాతాః, అత ఏవ, లోకోపద్రవకారిణః, ఇత్యేత - ద్భూమే - ర్భారాయమాణానాం - నృపవ్యాజానాం, దైత్యానాం - భగవత్కర్తృకం, వధోద్యోగం చ - తతో - భగవా - న్నారదో, ఽభ్యేత్య ఆగత్య, కంసాయ - శశంస కథయామాస ❁ ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ ❁ తతః - ఋషే ర్నారదస్య వినిర్గమానన్తరం - కంసో - యదూన్, సురాంశసమ్భవాన్, స్వవధం, ప్రత్యుద్దిశ్య, దేవక్యా, గర్భే, సంభవిష్యన్తం - విష్ణుం చ, జ్ఞాత్వా ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ దేవకీం - వసుదేవం చ - నిగలైః శృఙ్ఖలైః - గృహే కారాగృహే - నిగృహ్య నిగ్రహపూర్వక

మాబధ్య, అజనశఙ్కయా అరిష్టశఙ్కయా - అర్దనశఙ్కయేతిపాఠేఽప్యపీడాశఙ్కయా-తయోః దేవకీవసుదేవయోః-పుత్రం, జాతంజాత-మహన్ జఘాన ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ నిర్ఘృణః కథమహన్నిత్యత్ర లోకపరిపాటీం దర్శయతి॥ మాతరమితి॥ భువి-రాజానః-ప్రాయోఽసుతృపాః పరప్రాణైరాత్మప్రాణతర్పకాః-లుబ్ధాః నిషాదసదృశాః-మాత్రాదీనపిఘ్నన్తిహి ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ ఆత్మానం, ప్రాక్పూర్వజన్మని-విష్ణునా-హతం, మహాసురం కాలనేమిం, మిహాస్మిన్ జన్మన్యాత్మరూపేణ-జాతం, జానన్ నారదవాక్యాజ్జానన్-సకంసః, యదుభిస్సహ-వ్యరుధ్యత విరోధం కృతవాన్ ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ భోజానామన్ధకానాంచ-యాదవానామధిపం-పితరముగ్రసేనం, నిగృహ్య, స్వయం, మహాబలః-కంసః, శూరసేనాన్ జనపదాన్-బుభుజే ఉపభుక్తవాన్ ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ************

యదుభిస్సవ్యరుధ్యతేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ భగవతో దేవకీజఠరప్రవేశప్రకారం తత్ప్రవేశప్రయుక్తప్రభాతిశయయుక్తదేవకీదర్శనోద్విగ్నస్య కంసస్యావస్థానప్రకారం గర్భస్థం విష్ణుముద్దిశ్య బ్రహ్మాదీనాం స్తుతిప్రకారం చాహ ద్వితీయేన ॥ ప్రలమ్బేతి ॥ ప్రలమ్బాదిభి-రన్యైశ్చ, అసురప్రకృతిభి-ర్బాణాద్యైర్బాణాదిభిః-పరివృతః, భౌమో నరకాసురః, బలిమాగధాసంశ్రయో యస్య తథాభూతః-బలీతి మాగధవిశేషణం వా-మాగధో జరాసన్ధః-యదూనాం-కదనముపద్రవం-చకార ❁ ॥౧॥౨॥ ❁ తదా, తే, యదవః కేచి-త్పీడితాః, కుర్వాదీన్జనపదాన్నివివిశుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏకే తు జ్ఞాతయః-తం కంసమనురున్ధానా అనువర్త

చనిగృహ్య నిగడైర్గృహే । జాతంజాతమహన్పుత్రం తయో ❁ రజనశఙ్కయా ॥ ౬౭ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పుత్రాంశ్చ సుహృదశ్చ తాన్ । ఘ్నన్తి హ్యసుతృపో లుబ్ధా రాజానః ప్రాయశో భువి ॥ ౬౮ ॥ ఆత్మానమిహ సంజాతం జానన్ప్రాగ్విష్ణునా హతమ్ । మహాసురం కాలనేమిం యదుభిస్సవ్యరుధ్యత ॥ ౬౯ ॥ ఉగ్రసేనం చ పితరం యదుభోజాన్ధకాధిపమ్ । స్వయం నిగృహ్య బుభుజే శూరసేనాన్మహాబలః ॥ ౭౦ ॥ ************ ************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రలమ్బబకచాణూరతృణావర్తమహాశనైః । ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేశిధేనుకైః ॥ ౧ ॥ అన్యైశ్చాసురభూపాలైర్బాణభౌమాదిభిర్యుతః । యదూనాం కదనం చక్రే బలీ మాగధసంశ్రయః ॥ ౨ ॥ తే పీడితా నివివిశుః కురుపాఞ్చాలకేకయాన్ । సాల్వాన్విదర్భాన్నిషధాన్మగధాన్కోసలానపి ॥ ఏకే తమనురున్ధానా జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే ॥ ౩ ॥ హతేషు షట్సు బాలేషు దేవక్యా ఔగ్రసేనినా । సప్తమో వైష్ణవం ధామ యమనన్తం ప్రచక్షతే ॥ గర్భో బభూవ దేవక్యా హర్షశోకవివర్ధనః ॥ ౪ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మా విదిత్వా కంసజం భయమ్ । యదూనాం నిజనాథానాం యోగమాయాం సమాదిశత్ ॥ ౫ ॥ గచ్ఛ దేవి వ్రజం భద్రే గోపగోభిరలఙ్కృతమ్ । రోహిణీ వసుదేవస్య భార్యాఽఽస్తే నన్దగోకులే ॥ ౬ ॥ అన్యాశ్చ కంససంవిగ్నా వివరేషు వసన్తి హి । దేవక్యా జఠరే గర్భం శేషాఖ్యం ధామ మామకమ్ । తత్సన్నికృష్య రోహిణ్యా ఉదరే సన్నివేశయ ॥ ౭ ॥ అథాహమంశభాగేన దేవక్యాః పుత్రతాం శుభే । ప్రాప్స్యామి త్వం యశోదాయాం నన్దపత్న్యాం భవిష్యసి ॥ ౮ ॥ అర్చిష్యన్తి మను

మానాః, పర్యుపాసతే, పర్యచరన్ తత-ఔగ్రసేనినా నంసేన, షట్సు, దేవక్యా, గర్భేషు, అపత్యేషు, హతేషు సత్సు, యః-వైష్ణవం విష్ణోస్సమ్బన్ధి, ధామ తేజో, ఽంశ ఇతి యావత్, కోఽసౌ, యమంశ, మనన్తం, ప్రచక్షతే-స, దేవక్యాః, సప్తమో, గర్భో, బభూవ, కథమ్భూతః, తస్యాః, హర్షశోకౌ వివర్ధయతీతి తథా, కంసభయాచ్ఛోక ఇతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో భగవాన్విశ్వాత్మా, హేతుగర్భమిదం-కంసాజ్జాతం-నిజ ఆత్మా-నాథో-యేషాం- తేషాం-యదూనాం - భయం-జ్ఞాత్వా-యోగమాయాం స్వమాయాధిష్ఠాత్రీం దేవతా-మాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ గచ్ఛేత్యాదినా ॥ సందిష్టైవమిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే దేవి- హే భద్రే-త్వం-గోపైః-గోభిశ్చా-లఙ్కృతమ్-నన్దవ్రజం-గచ్ఛ - తత్ర గత్వా కిం విధేయమిత్యత్రాహ-నన్దగోకులే నన్దస్య గోవ్రజే వసుదేవస్య-భార్యా-ఆస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథా-అన్యాశ్చ-తస్య భార్యాః - కంసాత్సంవిగ్నా భీతాః-తత్ర - వివరేషు పర్వతబిలాదిషు-ప్రచ్ఛన్నా-వసన్తి - అధునా, మామకం మదీయం- శేషాఖ్యం-ధామాంశం - దేవక్యా-జఠరే గర్భరూపేణావస్థితమ్- తస్మాద్దేవకీజఠరాత్, సన్నికృష్య సమ్యగ్బహిర్నిష్కాస్య-రోహిణ్యా- జఠరే సమ్యఙ్నివేశయ - అనేన రోహిణ్యాస్తనయః ప్రోక్తః, ఇత్యాది ప్రోక్తన ప్రశ్నోత్తరముక్తం భవతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథాహ - మంశభాగేన మదంశాంశభూతేన సఙ్కర్షణేన సహ- హే శుభే-దేవక్యాః- పుత్రత్వం - ప్రాప్స్యామి॥ త్వం తు-నన్దస్య పత్న్యాం-యశోదాయాం-భవిష్యసి-సమ్భ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సర్వేషాం-కామానాం ఇష్టార్థానాం వరాణాం చ - ప్రదాత్రీం-సర్వకామప్రదానామపి - ఈశ్వరీం- త్వాం-

నానావిధై-రుపహారైర్నైవేద్యై-రన్యైశ్చ-బలిభిఃపూజాభి ర్నరా-అర్చిష్యన్తి- ఏవమనుగృహ్ణామీతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తథా-భువి-తవ-స్థానానిమన్దిరాణి-నామధేయానిచ-కుర్వన్తి॥తత్రనామానిదర్శయతి॥దుర్గేతీతి ❁ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ❁ తథా-త్వయా-దేవకీజఠరా-త్సఙ్కృష్టం-శేష - మతఏవప్రవృత్తినిమిత్తాత్సఙ్కర్షణాత్ - సఙ్కర్షణశబ్దవాచ్యమ్- లోకరమణాల్లోకరఞ్జనాన్నిమిత్తా-ద్రామేతిరామశబ్దవాచ్యంబలాధిక్యాన్నిమిత్తాద్బలభద్రశబ్దవాచ్యంభువి-ప్రాహుర్వక్ష్యన్తి-యద్వా-తం-తేభ్యోనిమిత్తేభ్యస్తచ్ఛబ్దైర్వ్యవహరిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-భగవతా- సందిష్టాఆదిష్టా - యోగమాయా-తస్య భగవతో-వచ-స్తథేత్యోమితి - తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకారపూర్వకం-ప్రతిగృహ్యాభినన్ద్యతం-ప్రదక్షిణీకృత్య-గాంభూమిం-గతా ప్రవిష్టాసతీ-తథైవయథోక్త-మకరోత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో-యోగనిద్రయాభగవద్యోగనిద్రాధిష్ఠాత్ర్యాశక్త్యా-దేవక్యా గర్భే-రోహిణీంప్రతి-ప్రణీతేప్రాపితేసతి-తదా-పౌరాజనా-అహో-దేవక్యా-గర్భో - విస్రంసితఃవిస్రస్తః“స్రంసుఅధఃపతనే”ఇతిధాతుః-విచుక్రుశుఃరురుదుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో-భక్తానామభయఙ్కరఃభక్తాభయచికీర్షుః విశ్వాత్మాభగవాన్-అంశభాగేన-జాతస్యేతిశేషః “ సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా ,, ఇతిదేవతానాంభగవదంశత్వశ్రవణాదానకదున్దుభేర్దేవాంశేనజాతత్వాచ్చేతిభావః-మనః-ఆవివేశసఙ్కల్పజ్ఞానేనావివేశేత్యర్థః “ యోమనసితిష్ఠన్నితిపూర్వమేవావిష్టత్వావగమాత్-అంశభాగేనసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనావివేశేతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ వసుదేవః-పౌరుషం “ భగవత్సంబన్ధి-తేజో,బిభ్రద్బిభ్రాణః యథా,రవి-స్తథా,భ్రాజమానః-దురాసదఃఇత్థంతయాఽభిసంహితుమశక్యేనతేజసాయుక్తః-భూతానాంకంసాదీనాం

ష్యాస్త్వాంసర్వకామప్రదేశ్వరీమ్। నానోపహారబలిభిస్సర్వకామవరప్రదామ్॥౯॥నామధేయానికుర్వన్తిస్థానా
నిచనరాభువి। దుర్గేతిభద్రకాళీతివిజయావైష్ణవీతిచ ॥ ౧౦ ॥ కుముదాచణ్డికాకృష్ణామాధవీకన్యకేతిచ।
మాయానారాయణీశానాశారదేత్యమ్బికేతిచ ॥ ౧౧ ॥ గర్భసఙ్కర్షణాత్తంవైప్రాహుస్సఙ్కర్షణంభువి।
రామేతిలోకరమణాద్బలభద్రంబలోచ్ఛ్రయాత్ ॥ ౧౨ ॥ సందిష్టైవంభగవతాతథేత్యోమితితద్వచః।ప్రతిగృ
హ్యపరిక్రమ్యగాంగతాతత్తథాఽకరోత్ ॥ ౧౩ ॥ గర్భేప్రణీతేదేవక్యారోహిణీంయోగనిద్రయా। అహో
విస్రంసితోగర్భఇతిపౌరావిచుక్రుశుః ॥ ౧౪ ॥ భగవానపివిశ్వాత్మాభక్తానామభయంకరః। ఆవివేశాంశభా
గేనమనఆనకదున్దుభేః ॥ ౧౫ ॥ సబిభ్రత్పౌరుషంధామభ్రాజమానోయథారవిః। దురాసదోఽతిదుర్ధర్షోభూ
తానాంసంబభూవహ ॥ ౧౬ ॥ తతోజగన్మఙ్గళమచ్యుతాంశమ్సమాహితంశూరసుతేనదేవీ। దధారసర్వా
త్మకమాత్మభూతంకాష్ఠాయథాఽఽనన్దకరంమనస్తః ॥ ౧౭ ॥ సాదేవకీసర్వజగన్నివాసనివాసభూతానిత
రాంనరేజే।భోజేన్ద్రగేహేఽగ్నిశిఖేవరుద్ధాసరస్వతీ ❁ జ్ఞానఖలేయథాసతీ ॥ ౧౮ ॥ తాంవీక్ష్యకంసఃప్రభ
యాజితాన్తరాంవిరోచయన్తీంభవనంశుచిస్మితామ్। ఆహైషమేప్రాణహరోహరిర్గుహాంధ్రువంశ్రితోయ
న్నపురేయమీదృశీ ॥ ౧౯ ॥ కిమద్యతస్మిన్కరణీయమాశుమేయదర్థతన్త్రోనవిహన్తివిక్రమమ్। స్త్రియా

దుర్ధర్షఃదుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యో-బభూవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః-శూరసుతేనవసుదేవేన-నిహితంజగతాం-మఙ్గలం-యస్మాత్తం అచ్యుతఃఅప్రచ్యుతో-ఽంశఃసఙ్కల్పరూపంజ్ఞానం-యస్య-తం - సర్వాత్మకంసర్వశరీరకమాత్మనోఽప్యాత్మభూతంభగవన్తం,దేవకీ-దధార-జఠరఇతిశేషః-యథా , కాష్ఠాపూర్వాదిక్-మనస్థమభ్రపిహిత-మానన్దకరం-చన్ద్రం,బిభర్తి తద్వత్-వసుదేవాపత్యేష్వసిద్ధమేతావద్వసుదేవహృద్గతఃపశ్చాద్దేవకీజఠరంప్రవివేశేత్యర్థః-పూర్వాదిశశ్చన్ద్రస్యేవవసుదేవదేవకీజఠరయోర్భగవతస్సమ్బన్ధఇతిభావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సాధృతపరమపురుషాదేవకీ,సర్వజగదాధారభూతస్యభగవతో-నివాసభూతాసతీ-అతితరాం-నరేజేనరరాజ-యథా- భోజేన్ద్రస్యోగ్రసేనస్యకంసస్యవా , గృహే , ఉపరుద్ధా-అగ్నేశ్శిఖా-అభూతోపసమేయం,యథాచజ్ఞానఖలేవేదవిరుద్ధజ్ఞానేనమూర్ఖేపుంసి-సతీనిరుద్ధా-సరస్వతీఉపనిషన్నరాజతే-తద్వత్-పరమాత్మగర్భత్వాదగ్నిశిఖాదృష్టాన్తః “ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మావ్యవస్థిత ,, ఇతిశ్రుతేః-జ్ఞానబలఇతిపాఠాన్తరమ్ - తదావేదావిరుద్ధజ్ఞానవతీత్యర్థః- ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా-ప్రభయా - జితాన్యన్తరాణిదిగన్తరాణియస్యాః-శుచివిశుద్ధం-స్మితం-యస్యాస్తామ్-భవనంగృహం-విరోచయన్తీం-దేవకీ-మవలోక్య- కంసఆహ-ఉక్తిమేవదర్శయతి ॥ ఏషఇత్యాదినా ॥ ఇతిఘోరేత్యతఃప్రాణేన-మేమమ-ప్రాణహరఃప్రాణాపహర్తా-రః , యఏష - హరిః -గుహాందేవకీజఠరవివరం , శ్రితః-పురా - ఇయందేవకీదృశీ - ఏవంవిధప్రభాన్వితానాసీత్ - అతో - నూనం - గుహామాశ్రితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అర్థతన్త్రో దేవకార్యప్రధానోఽయంహరి-ర్మమ, విక్రమం - యథా - నవిహన్తి - తథాఽత్రహరివిషయే - మమయా - అధునా- ఆశు - కింకరణీయం

౧౮॥శ్లో ❁ పా॥జ్ఞానబలే

కింఘటనీయం - యద్యేనాంహన్మి తర్హ్యస్యాః స్త్రియాః- తత్రాపి - స్వసుర్భగిన్యాః - తత్రాపి . గురుమత్యాః గురుతర గర్భిణ్యాః - వధో - ఽయం - యశఆదీని - హన్తి క్షపయతి - అనుకూలమిత్యాయుర్విశేషణమ్ - అనుకాయమితి పాఠాన్తరమ్ , తదా ప్రతిశరీరంయశఆదీనిహన్తీత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సః గురుమతీహన్తా , స్వయం-జీవన్నపి-సంపరేతః మృతప్రాయః-ఖలు-యః పుమాన్ , అత్యన్తనృశంసి తేనక్రూరచేష్టితేన-వర్తిత-తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినో - దేహే-మృతే నష్టేసతి-మనుజా - స్తం,శపన్తి-సచాన్ధంతమోనరకం-ధ్రువంనూనం-గన్తాగమిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇతీత్థం - ఘోరతమాద్భావాద్గురుమతీవధోద్యోగరూపాత్ - స్వయం-ప్రభుస్తాంహన్తుంసమర్థోఽపి-నివృత్తః,తత్తతః-హరేర్జన్మ-ప్రతీక్షమాణస్సన్ వైరానుబన్ధం వైరావిచ్ఛేదం-కుర్వన్-ఆస్తే ఆస ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆసనాదిక్రియాస్వపి-హరిమేవ-చిన్తయమానః-జగత్తన్మయంవ్యాప్తం కేశమయం - తత్పూర్ణ-మపశ్యత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్ర దేవకీసన్నిధౌ-నారదాదిభిర్మునిభి-స్సానుచరైః,దేవైశ్చ సహ-బ్రహ్మా చతుర్ముఖో -భవో రుద్రశ్చ-గీర్భి రౌపనిషదానుకారిణీభిర్వాగ్భిః- ధిషణాంధిషణాయుక్తంసర్వజ్ఞంభగవన్తం,ఐడయన్ తుష్టువుః॥వ్యాన్తాన్నివృత్త ప్రేరణాదీడేర్లఙ్ ॥నారదాద్యభిప్రాయకంబహువచనమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥సత్యవ్రతమిత్యాదినా ॥ ప్రకృతిపురుషాసహ్యైవిత్రైర్ధర్మైర్విశిష్టంస్తువన్తి॥ సత్యవ్రతమితి ॥సత్యవ్రతంసత్యసఙ్కల్పం - అనేనప్రతిజ్ఞాతార్థోయథార్థీకృత ఇతిసూచితం,సత్యపరంచిదచిదాత్మకంజగత్సత్యం " యదన్యద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చతత్సత్ - అథయద్దేవాశ్చప్రాణాశ్చతత్సత్యం-తదేకయావాచాఽభివ్యవహ్రియతే సత్య,, మితిశ్రుతేః-తతః-పరంవిలక్షణం-ఇదంసాధ్య-మత్రసత్యవ్రతత్వాదీనిహేతవః , కథంసత్యవ్రతత్వంతత్రాహ॥త్రిసత్యంత్రయః ప్రకృతిపురుషకాలాః సత్యాః యస్యతం- ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకమిత్యర్థః - ప్రకృత్యాద్యాత్మకస్యకృత్స్నస్యజగతస్స్వనియామ్యత్వేనస్వసఙ్కల్పప్రతిభటాభావాదవ్యాహతసఙ్కల్ప

స్స్వసుర్గురుమత్యావధోఽయంయశశ్శ్రియంహన్త్యనుకూలమాయుః ॥ ౨౦ ॥స ఏష జీవన్ఖలుసంపరేతోవర్తేతయోఽత్యన్తనృశంసితేన।దేహేమృతేతంమనుజాశ్శపన్తిగన్తాతమోఽన్ధంతనుమానినోధ్రువమ్ ॥ ౨౧ ॥ఇతిఘోరతమాద్భావాత్సన్నివృత్తస్స్వయంప్రభుః।ఆస్తేప్రతీక్షంస్తజ్జన్మహరేర్వైరానుబన్ధకృత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆసీనస్సంవిశంస్తిష్ఠన్భుఞ్జానః పర్యటన్పిబన్। చిన్తయానోహృషీకేశమపశ్యత్తన్మయంజగత్ ॥ ౨౩ ॥బ్రహ్మాభవశ్చతత్రైత్యమునిభిర్నారదాదిభిః । దేవైస్సానుచరైస్సాకంగీర్భిర్వృషణమైడయన్ ॥ ౨౪ ॥ దేవా ఊచుః॥సత్య

బ్రహ్మేశానాదిదేవగణాః దేవకీగర్భస్థితంపరమపురుషం స్తువన్తి

వ్రతంసత్యపరంత్రిసత్యంసత్యస్యయోనింనిహితంచసత్యే।సత్యస్యసత్యమృతసత్యనేత్రంసత్యాత్మకంత్వాంశరణంప్రపన్నాః॥ ౨౫ ॥ ఏకాయనోఽసౌద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసః పఞ్చవిధష్షడాత్మా * । సప్తత్వగష్టవిట

ఙ్కల్ప ఇత్యర్థః-యతస్సత్యవ్రత - మతఏవ-సత్యస్యయోనిం-సత్యస్యచిదచిత్ప్రపఞ్చస్య-యోనింకారణం - సత్యే నిర్వికారేపరే వ్యోమ్ని - నిహితం-కర్తరి క్తః అధితిష్ఠన్తమిత్యర్థః - త్రిసత్యంసత్యస్యయోనిమితిలీలావిభూతిమత్త్వముక్తం- నిహితఞ్చ సత్య ఇతి నిత్యవిభూతిమత్త్వం - ఏతదుభయంసత్యపరత్వహేతుః-తథా-సత్యస్యసత్యంజీవేభ్యోఽపిసత్యం - ధర్మతోఽపినిర్వికారత్వాత్ " సహ్యోతస్మాదితినేతినేత్యన్యత్పరమస్త్యథనామధేయంసత్యస్యసత్య మితిప్రాణా వై సత్యం తేషామేష సత్య,, మితిశ్రుతేః-తదర్థస్తు ఇతినేతియద్బ్రహ్మ ప్రతిపాదితం , తస్మాదేతస్మాద్వస్తు,పరం-నహ్యస్తి-బ్రహ్మణో ఽ న్యత్స్వరూపతో గుణతశ్చ పరంనాస్తీత్యర్థః ,నత్వన్యమాత్రనిషేధః-తథాహి సత్యన్యత్పరమితినైయర్థ్యాపత్తేః,తదుపపాదయతి॥అథేతి॥ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేభ్యశ్చేతనేభ్యో ఽ పికదాచిదపిజ్ఞానాదిసంకోచాభావాత్పరమాత్మా సత్యంనిర్వికారమిత్యర్థః " నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామితిశ్రుత్యన్తరసంవాదాత్ ॥ అన్యత్తుప్రకృతైతావత్త్వమితిశారీరకసూత్రభాష్యాదవగన్తవ్యం , విస్తరభయాన్నాత్రలిఖ్యతే,ఋతసత్యనేత్రం - సత్యమాదిత్యః " అసావాదిత్యస్సత్య ,, మితిశ్రుతేః,తత్సాహచర్యాదృతశబ్దశ్చన్ద్రపరః-చన్ద్రాదిత్యయో-ర్నేతంప్రశాసితారమిత్యర్థః " యఆదిత్యేతిష్ఠన్ యశ్చన్ద్రమసితిష్ఠ,, న్నిత్యాదిశ్రుతేః, యద్వా , తౌనేత్రేయస్యతం " చక్షుషీచన్ద్రసూర్యా ,, వితిశ్రుతేః " ఏవంపుణ్యస్యకర్మణోదూరాద్గన్ధోవాతీ ,, తిపుణ్యకర్మప్రతిసంబన్ధితయా " ఏవమృతాదాత్మానంజుగుప్సే ,, దిత్యపుణ్యకర్మణ్యనృతశబ్దప్రయోగా-దృతంపుణ్యమనుష్ఠేయంకర్మ , సత్యముచ్యమానధర్మః,తయో-ర్నేతారం-సత్యాత్మకంస్వరూపేణాపినిర్వికారం-అనేన ప్రధానవ్యావృత్తిః-ఏవంభూతం-త్వాం-వయం-శరణం-ప్రపన్నాః అధ్యవస్యామః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథత్రిసత్యత్వమేవోపపాదయితుంకృత్స్నజగద్వృక్షత్వేనరూపయిత్వాతస్యభగవద్ధారత్వమాహుః ॥ ఏకాయనఇతి ॥ ఏకంపరంబ్రహ్మ-యనమాశ్రయో - యస్య-ద్విఫలః - ద్వేసుఖదుఃఖే-ఫలే-యస్య-త్రయస్సత్త్వాదయోగుణా-మూలం-యస్య-చత్వారో-రసాః-ధర్మాదిపురుషార్థాః-యస్య-పఞ్చ-శిఖాజటాః ఉత్తరమూలానిభూతసూ

ష్యాత్మకాని-యస్య - షడాత్మా నడూర్మయో-మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణివా , యస్య సప్త-త్వక్ వసామాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థిశుక్లరూపాధాతవఏవత్వ , గ్యస్య,అష్టౌహస్తౌపాదౌశిరఃకణ్ఠోవక్షోజఠరశ్చేతి-విటపాశ్శాఖాః-యస్య , నవా-క్షాణ్శ్ఛిద్రకోటరా, యస్య,దశచ్ఛదః దశ - శబ్దాదయఏవానుకూలాఃప్రతికూలాశ్చ-ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానసనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనఞ్జయరూపాఃప్రాణోపప్రాణావా-చ్ఛదాఃపత్రాణి - యస్య , ద్వౌజీవపరమాత్మరూపౌ - ఖగౌపక్షిణౌ-యస్మిన్-స,ఆదివృక్షఃప్రవాహానాదిశరీరాఖ్యవృక్షః,ఏకస్త్వమేవ,అయనమాశ్రయోధారణం-యస్య,తథాభూతఇతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథసత్యస్యయోనిత్వముపపాదయన్తి ॥ త్వమితి ॥ అస్యపరిదృశ్యమానస్యచిదచిదాత్మకస్య,సతోజగతః , ప్రసూతిర్జన్మకారణం-త్వ,మేకఏవ , అస్య , సన్నిధానంసన్నిధీయతేఽపసంహ్రియతేఽస్మిన్నితిసన్నిధానంప్రళయాధికరణమిత్యర్థః - త్వ,మేకఏవ,అస్యా,నుగ్రహః , అనుగృహ్ణాతీష్టప్రదానేనేత్యనుగ్రహఃస్థితికారణమిత్యర్థః , ననునాహంసత్పరః-కేచిన్మాంజీవాదభిన్నంపశ్యన్తీత్యత్రాహుః ॥ త్వన్మాయయా-మోహితం-చేతో - యేషాం-మత ఏవ-నవిపశ్చితఃఅజ్ఞాః-నశబ్దోఽయంనిషేధారకః,సతో "నలోపోనఞ్" ఇతినలోపాభావః - యే-జనా,స్తే,త్వాం,నానాపశ్యన్తిజీవరూపేణావస్థితంపశ్యన్తీత్యభిప్రాయః-పశ్యన్తీత్యుక్తేః , నహిజీవవిలక్షణంపరస్వరూపందృశ్యతే-కుతో నానాదర్శనం "మోహితంనాభిజానాతిమామేభ్యఃపరమవ్యయ" మితిత్వదుక్తేరితిభావః-యద్వా , ఏవంకృత్స్నజగత్కారణత్వముపపాద్యకార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వసూచనాయతద్భేదవాదంనిరాకుర్వన్తి ॥ త్వన్మాయయేతి ॥ త్వాంనానాత్వాంవినా - ఇదంజగ-త్పశ్యన్తి-త్వత్తఃపృథక్సిద్ధంజగత్పశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ త్వమనుగ్రహఇతిస్థితికారణత్వముక్తం, తచ్ఛాస్త్రీయమిత్యస్యావతారమన్వద్యనుప్రవేశేనేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ బిభర్షీతి ॥ అవబోధఆత్మజ్ఞానస్వరూపః,అసన్ధిరార్షః-యద్వా-అవబోధఃజ్ఞానస్వరూపః-ఆత్మాసర్వాన్తరాత్మా చస-న్నిత్యసమస్తంపదద్వయం-యద్వా , అవబోధఇతిసప్తమ్యన్తం , అవబోధేజ్ఞానస్వరూపేజీవే,ఆత్మా

పోనవాక్షో దశచ్ఛదోద్వి ఖగోహ్యాదివృక్షః ॥ ౨౬ ॥ త్వమేకఏవాస్య సతః ప్రసూతిస్త్వం సన్నిధానంత్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయాసంవృతచేతసస్త్వాం పశ్యన్తినానానవిపశ్చితో యే ॥ ౨౭ ॥ బిభర్షిరూపాణ్యవబోధఆత్మాక్షేమాయలోకస్య చరాచరస్య । సత్త్వోపపన్నానిసుఖావహానిసతామభద్రాణిముహుఃఖలానామ్ ॥ ౨౮ ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్ని సమాధినాఽఽవేశితచేతసైకే।త్వత్పాదపోతేనమహత్కృతేనకుర్వన్తిగోవత్సపదంభవాబ్ధిమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్వయంసముత్తీర్యసుదుస్తరం ద్యుమన్భవార్ణవంభీమమదభ్రసౌహృదాః।భవత్పదామ్భోరుహనావమత్రతేనిధాయయాతాస్సదనుగ్రహోభవాన్ ॥ ౩౦ ॥ యేఽన్యేఽరవిన్దాక్షవిముక్తమానినస్త్వయ్యస్తభావాదవిశుద్ధబుద్ధయః । ఆరుహ్యకృచ్ఛ్రేణపరంపదంతతఃపతన్త్యధోఽనాదృత

అన్తరాత్మతయాఽవస్థిత-స్త్వ,మస్యచరాచరాత్మకస్యలోకస్య - క్షేమార్థం - రూపాణిఅవతారరూపాణి-బిభర్షి-కథంభూతాని-సత్త్వోపపన్నానిశుద్ధసత్త్వమయాని-సతాంసాధూనాం - సుఖావహాని-ఖలానాందుష్కృతాం - ముహుర్ముహురభద్రాణి-ముహుస్త్వంబిభర్షీతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంనిఖిలజగదుత్పాదకకారణత్వేనస్తుత్వా,అథ"కారణంతుధ్యేయ" ఇతికారణత్వసమనియతత్వేనశ్రుతముపాస్యత్వమపిత్వన్నిష్ఠమేవేత్యభిప్రాయేణస్తువన్తి ॥ త్వయీతి ॥ హేఅమ్బుజాక్ష- అమలసత్త్వధామ్ని , శుద్ధసత్త్వమయం - ధామస్థానం , విగ్రహఇతియావత్ , తద్యస్యతస్మిన్-విశుద్ధసత్త్వమయవిగ్రహాయుక్తేత్వయ్యే,కేవిపశ్చితః, అవతారరూపశ్రవణాదిపరాఃపురుషావా-సమాధినా , ఆవేశితం-చేతః-యై - స్తథాభూతాః-చేతసైకఇతిసన్ధిరార్షః,సమాధినాత్వయ్యావేశితచేతసోపలక్షితాఇతివా-మహత్కృతేన,మహతాసదాచార్యేణకర్ణధారస్థానీకృతేనసన్నిధాపితేనప్రదర్శితేన-తవ-పాదపోతేనపాదకమలరూపప్లవేన - భవస్సంసారః - సఏవా-బ్ధి , స్తం,గోవత్సపదం-కుర్వన్తి,తదివసుఖేనాతితరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ నకేవలంతేస్వయమేవగోవత్సపదంకుర్వన్తి- అపితుఅన్యేష్వప్యేవంకుర్యురితిప్రదర్శయన్తఇవకుర్వన్తీత్యభిప్రాయేణస్తువన్తి ॥ స్వయమితి ॥ హేద్యుమన్నిత్యవిభూతిమన్ ద్యుమిదితిపాఠే - ద్యుమద్భవార్ణవమితిసమస్తంపదం , స్వర్గాదిస్థానోపేతంభవార్ణవం-భీమందుస్తరమపి - అదభ్రమనల్పం,సౌహృదంత్వద్భక్తిరూపం-యేషాం-తథాభూతా,స్తే, స్వయం-సముత్తీర్య - త్వత్పాదపోతేనేత్యనుషఙ్గః , భగవతః-పదామ్భోరుహమేవ-నా-స్తామత్ర-నిధాయ,ఇయమేవసంసారోత్తారసాధనభూతేతిప్రదర్శ్య,యాతాస్త్వత్పదంప్రాప్నువన్తి "బిభర్షిరూపాణి" త్యాదినోపక్రాన్తమనుగృహీతృత్వప్రతిపాదనముపసంహరన్తి,ఏవంభవాన్సదనుగ్రహఃసదనుగ్రహశీలః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తన్నిహితభవత్పదామ్బురుహనావమననువర్తమానానాం "సమాధినావేశితచేతసైక" ఇత్యుక్తవిపరీతానాంగతింవదన్తస్స్తువన్తి॥ యఇతి ॥ హేఅరవిన్దాక్ష-యేఽన్యేపూర్వశ్లోకద్వయప్రస్తుతేభ్యోఽన్యేయేజనాః , విముక్తావయమితివృథాభిమానినః , త్వ

యే, అస్తభావాత్ భక్తిహీనత్వాద్ధేతోః - అవిశుద్ధబుద్ధయః ఏషాం తథాభూతాః పరం పదం వర్ణాశ్రమాదిరూపముత్కృష్టం స్థానం, కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన, ఆరుహ్యాపి సుకృతవిశేషాద్విప్రాదిరూపం శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః, అనాదృతయుష్మదఙ్ఘ్రయః అనుపాసితభగవచ్చరణాస్సన్తః - తతో, ఽధః పతన్తి పునర్నిహీనం జన్మ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఆదృతయుష్మదఙ్ఘ్రీణాం న కర్హిచిదధఃపతనమస్తీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ తథేతి ॥ హే మాధవ - తే - తావకాస్త్వద్భక్తాః - తథా త్వద్భక్తిరహితవత్ క్వచిత్ కదాచిదపి - న భ్రశ్యన్తి నాధః పతన్తి - తత్ర హేతుం వదన్తస్తాన్ విశింషన్తి ॥ త్వయ్యేవ బద్ధం సౌహృదం భక్త్యాత్మకం - యేషాం తే - న భ్రశ్యన్తి - కింతు, త్వయా, ఽభిగుప్తా అత ఏవ రక్షితాః “ తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహం ” మితి త్వదుక్తేరితి భావః - హే ప్రభో - వినాయకానీకపమూర్ధసు విఘ్నసేనాపతిశిరస్సు - విచరన్తి - జీవద్దశాయాం విఘ్నానుపహతత్వద్భక్తియోగాస్తతస్త్వాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యద్యపి సంకల్పమాత్రపరికల్పితనిఖిలప్రపఞ్చస్త్వం సఙ్కల్పమాత్రేణైవ జగత్త్రాతుం ప్రభుః, అవతారమపేక్షసే - తథాప్యుపాసకానాముపాసనాలమ్బనార్థమవతరసీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వమితి ॥ స్థితౌ, స్థితిః పాలనం, తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం స్థిత్యర్థం, భవాన్ - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం - సత్త్వం సత్త్వమయం వపుశ్శరీరం - శ్రయతే బిభర్తి - సంశ్రయణే ముఖ్యం ప్రయోజనం దర్శయన్తో వపుర్విశింషన్తి, శరీరిణాం - శ్రేయఉపాయనం - శ్రేయసే ఉపేయతే “ ఇణ్ గతౌ ” “గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః” - ఉపాస్యత ఇత్యుపాయనం - యేన వపుషా ఆలమ్బనభూతేన - ఉపలక్షితస్య - తవ - జనో - వేదక్రియాదిభిః - రర్హణమారాధనం - సమీహతే కురుతే - వేదక్రియా వేదపూర్వభాగచోదితక్రియా యజ్ఞాదిక్రియా - యోగ ఉత్తరభాగచోదితముపాసనం - తపస్తదనుగ్రాహకమనశనాదిరూపం. సమాధిర్వేదక్రియాతపోభ్యామనుగృహీతేన యోగేన నిర్వర్త్యం చిత్తైకాగ్ర్యం - యది - భవాన్ - వపుర్న సంశ్రయతే - తర్హ్యారాధ్యరూపాపరిజ్ఞానాదారాధకాస్త్వామారాధితుమప్రభవస్స్యుః - అతో - భవానారాధకానుగ్రహార్థం వ

యుష్మదఙ్ఘ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తథా న తే మాధవ తావకాః క్వచిద్భ్రశ్యన్తి మార్గాత్త్వయి బద్ధసౌహృదాః । త్వయాఽభిగుప్తా విచరన్తి నిర్భయా వినాయకానీకపమూర్ధసు ప్రభో ॥ ౩౨ ॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయఉపాయనం వపుః । వేదక్రియాయోగతపస్సమాధిభిస్తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే ॥ ౩౩ ॥ సత్త్వం న చేద్ధాతరిదం నిజం వపుర్విజ్ఞానమజ్ఞానభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతే భవాన్ప్రకాశతే యస్య చ యేన వా గుణః ॥ ౩౪ ॥ న నామరూపే గుణకర్మజన్మభిర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవర్త్మనో దేవ క్రియాయాం ప్రతియన్త్యథాపి హి ॥ ౩౫ ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చ చిన్తయన్నామాని రూ

పుస్సంశ్రయత ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవ స్పష్టీకుర్వన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వం న చేదితి ॥ హే ధాతః విశ్వకారణభూత - ఇదం విజ్ఞానం ప్రకాశక - మజ్ఞానభిదాపమార్జనం ధ్యాతౄణామజ్ఞానకృతదేవాదిభేదాభిమానాపమార్జనం శుద్ధసత్త్వమయం - నిజమసాధారణం - వపు - ర్న చేత్ న భవాన్నాశ్రయతే చేత్ - తర్హి యస్య పుంసః - యేన కారణేన కాలకర్మాదిరూపేణ - యో గుణస్సత్త్వాద్యన్యతమః - ప్రకాశతే ఉన్మిషతి - తస్య - తైర్గుణప్రకాశైః గుణోన్మేషైర్గుణకార్యైః - భవా - ననుమీయతే కార్యస్య కారణభూతః దేవమనుష్యాదివిలక్షణః న జ్ఞాయతే కిన్తు ఇతరసజాతీయతయాఽనుమీయతే - యది భవాన్వపురాశ్రయతే తర్హి తద్వపురసాధారణాని దేవమనుష్యాదిష్వసమ్భావితాని గుణచేష్టితాని దృష్ట్వా తైర్దేవాదివిజాతీయం మన్యమానో ధ్యాతృవర్గో ధ్యాయతీతి భావః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ నన్వహమపి దేవాదిసజాతీయవపుష్మానేవేత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ మనోవచోభ్యాం - వచసా వేదవాక్యేన - తదనుసారేణ మనసా చా - నుమేయస్వభావస్య - సర్వసాక్షిణ - స్తవ - గుణకర్మజన్మభిస్సహ - నామరూపే - న నిరూపితవ్యే గుణకర్మజన్మనామరూపాణీతరసజాతీయతయా న నిరూపణీయాని “ యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం, నిష్క్రియం నిష్కలం, అజాయమాన ” ఇత్యాదిభిరితరసజాతీయాని గుణాదీని ప్రతిషిధ్య “ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । యస్యైష తత్కర్మ స వై వేదితవ్యః, బహుధా విజాయతే ” ఇత్యాదిభిర్విలక్షణానామేవ గుణాదీనాం శ్రవణాత్ “ జన్మ కర్మ చ మే దివ్యం ” మితి త్వదుక్తేశ్చేతి భావః, యద్యపి దేవాదివిలక్షణగుణకర్మాదియుక్తః, తథాపి త్వాం వేదక్రియాయాం ప్రతియన్తి అగ్నీన్ద్రాదినామరూపాణి తదన్తరాత్మభూతస్య తవైవేతి బుద్ధ్యా త్వద్విశిష్టమపి త్వాం వేదావగతయజ్ఞాదిక్రియాయాం ప్రతియన్తి ఆరాధ్యం మన్యన్తే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇన్ద్రాదినామరూపేభ్యస్స్వాసాధారణనామరూపాణాం ధ్యేయత్వాదికం వదన్తస్స్తువన్తి ॥ శృణ్వన్నితి ॥ యః పుమాన్ - తే తవ - మఙ్గళావహాని - నామరూపాణి, శృణ్వన్ వక్తృసన్నిధౌ సతి, గృణన్ శ్రోతృసన్నిధౌ - తదుభయాసన్నిధౌ, నామాని స్మరన్ - రూపాణి చిన్తయన్, సంస్మరయన్నితి ణిజర్థస్త్వవివక్షితః, క్రియాసు వైదికక్రియాసు, ఆసనాటనభోజనాదిక్రియాస్వపి, త్వచ్చరణారవిన్దయోన్యస్త

మతి-ర్యస్య-తథాభూత-స్సపుమాన్ - భవాయ-శ్రేయస్సమృద్ధ్యై, కల్పతే-నేతిపాఠే,భవాయసంసృతయే నకల్పతే-కిన్తుము క్త్యయిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ఆత్మనాంప్రకృతావతారప్రయుక్తమానన్దమావిష్కుర్వన్తస్స్తువన్తి। దిష్ట్యేతి ।దిష్ట్యేత్యాన న్దద్యోతకమవ్యయం - హేహరే।అ,శితా-ర్తిహారిన్-తవేశ్వరస్య-జన్మనా-భవత స్తవ-పదాపాదవిన్యాసేనచ - పదఇతిపాఠేత తశ్చ,అస్యా,భువో-భారో,ఽపనీతఃఅపనీతప్రాయః-ఇదం-దిష్ట్యాఅస్మాకమానన్దఇత్యర్థః,ఏవముత్తరత్రాపి-సుశోభనైఃధ్వజ వజ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నైశ్చారుభిః,పదకైః పాదవిన్యాసైరలఙ్కృతాం,తవత్వయా , అనుకమ్పితాంచ,గాంభూమిం,ద్యాం, ద్రక్ష్యామః-నిత్య విభూతిమివద్రక్ష్యామః - ఏత ద్దిష్ట్యా సఙ్కల్ప మాత్ర-నిర్వర్త్య జగద్రక్షణస్య తవావతార ప్రయోజనం భక్తానుగ్రహఏవేత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ అథావతారనిమిత్తమావిష్కుర్వన్తస్తువన్తి । నేతి ॥ హేఈశఅభవస్య క ర్మాధీనోత్పత్తిరహితస్య - తవ - భవస్యజన్మనః - కారణంనిమిత్తం - వినావినోదంలీలార్థంసఙ్కల్పంవినా - అన్య - న్న త ర్కయామహే , బతేత్యాశ్చర్యే , అనితరసాధారణత్వాద్విస్మయః - యథాసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపారోవినోదమాత్రాను కూలసఙ్కల్పమూలకః-తద్వజ్జన్మాదీత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ భవఇతి ॥ హేఅభయయతోవినోదాదేవనిమిత్తాత్ - అవిద్య యాసంసారిణాంజ్ఞానవిరోధిన్యాప్రకృత్యా,జగత , ఉత్పత్త్యాదయో వికారా , స్తస్యాశ్రయేఆధారభూతే , అన్తరాత్మని చ-త్వయి-కృతాః-తమేవవినోద-మభవస్య-తవ-భవకారణం- మన్యామహఇత్యర్థః - ఆశ్రయాత్మనికృతాఇత్యనేనఉత్పత్త్యాద యోవికారాఃప్రకృతిగతాఃనస్వరూపగతాఇతిసూచితమ్ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽యథా,మత్స్యాద్యవతారపరిగ్రహేణాస్మాన్రక్షి

పాణిచమఙ్గళానితే । క్రియాసుయస్త్వచ్చరణారవిన్దయోరావిష్ట ✽చిత్తో నభవాయకల్పతే॥ ౩౬ ॥ దిష్ట్యాహరే ఽస్యాభవతః† పదోభువోభారోఽపనీతస్తవజన్మనేశితుః।దిష్ట్యాఽఙ్కితాంత్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యా మగాంద్యాంచతవానుకమ్పితామ్॥ ౩౭ ॥ నతేఽభవస్యేశభవస్యకారణంవినావినోదంబతతర్కయామహే। భవోనిరోధఃస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్త్వయ్యభయాశ్రయాత్మని॥ ౩౮ ॥మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసిం హహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః । త్వంపాహినస్త్రిభువనంచయథాఽధునేశభారంభువోహ రయదూత్తమవన్దనంతే॥ ౩౯ ॥దిష్ట్యాఽమ్బతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసాక్షాద్భగవాన్భవాయనః । మా భూద్భయంభోజపతేర్ముమూర్షో ✽ర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయ ద్రూపమనిదంయథా । బ్రహ్మేశానౌపురోధాయదేవాఃప్రతిదివంయయుః॥ ౪౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథసర్వగుణోపేతఃకాలఃపరమశోభనః।యర్హ్యేవాజనజన్మర్క్షంశాన్తర్క్షగ్రహతారకమ్॥౧॥

తవాన్ఏవమధునాభూభారాపహారద్వారాఽస్మాన్పాహీత్యాహుః ॥ మత్స్యేతి ॥ మత్స్యాదిషు,కృతఃపరిగృహీతో, ఽవ తారః-యేన-తథాభూత-స్త్వ , మస్మాన్ , త్రిలోకీంచ-యథా-పాసిరక్షితవాన్-తథా, అధునాఽపి-భువో భారం-హరఅ పనయ-హేయదూత్తమ, తేతుభ్యం,వన్దనంనమఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽దేవకీంప్రత్యాహుః॥దిష్ట్యేతి॥ హేఅమ్బ,నోఽస్మా కం , భవాయసమృద్ధ్యై , అంశేనస్వసఙ్కల్పేనహేతునా,పరమపురుషో,భగవా,న్సాక్షా , త్తవ-కుక్షిం,ప్రవిష్టః, ముమూ ర్షో ర్భోజపతేఃకంసాద్భయం,తవ,మాభూత్,తవాత్మజో-యదూనాం-గోప్తా , భవితాభవిష్యతి ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽యథా, యస్యభగవతో-రూప-మనిదన్-తథా-స్వమత్యనుసారేణ-తంపరమపురుషమభిష్టూయ, బ్రహ్మరుద్రౌ పురస్కృత్య , దేవా, స్త్రిదివంప్రతి- యయుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథభగవదవతారంప్రస్తౌతి ॥ అథేతి ॥ యర్హ్యేవ,అజనజన్మ,అజనస్యకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్యభగవతో-జన్మ,అ థతదా-కాలః-సర్వైర్గుణై-రుపేతః - అతఏవ-పరమశోభనో - ఽభూదితిశేషః-తదేవప్రపఞ్చయతి-శాన్తర్క్షగ్రహతారకం, ఋక్షంభగవజ్జన్మర్క్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్-శాన్తాఅనుకూలాః,అన్యేషుచ-నక్షత్రేషు-గ్రహాస్సూర్యాదయః-తారకాఃఅశ్వి న్యాదివ్యతిరిక్తనక్షత్రాణిచ,యస్మిన్,యథాభవతితథాభూదితిక్రియావిశేషణం,యద్వా , అజనాద్భగవతోజన్మయస్య,తస్య ప్రజాపతేర్యదృక్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్నిత్యాదిపూర్వవత్ ✽॥ ౧ ॥ ✽తథా,దిశః,ప్రసేదుఃప్రసన్నాబభూవుః-గగనం- నిర్మలానా - ముడూనాంనక్షత్రాణాం - గణో-యస్మిన్,తథాభూతం,పురాణాం ప్రాకారోపేతానాం , గ్రామాణాంత

౩౬ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ చిత్తస్సభవాయ. ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ పదాభువః.

ద్రహితానాం, వ్రజానాం,గోష్ఠానాంచా,కరాఆశ్రయభూతా,మహీమఙ్గళభూయిష్ఠాబభూవ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋నద్యస్తు,ప్రసన్నానిసలిలానియాసుతథాభూతాః హ్రదాస్తు , జలరుహాణాం , శ్రీః,యేషు,తథాభూతాఃవనానాం,రాజయఃప జ్తయస్తు, ద్విజానాంపక్షిణాం , అళీనాంభృఙ్గాణాంచ-కులానాంసంఘానాం - సన్నాదో,యేషుతాని - స్తబకాని,యాసు,తథాభూతాః,వాయుస్తు- శుచిఃధూళీరహితః,పుణ్యగన్ధవహఃసుగంధి,స్సుఖస్పర్శశ్చ ,వవౌ,ప్రససార ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ద్విజాతీనాం త్రైవర్ణికానా ,మగ్నయః,పూర్వం శాన్తా - స్తదా,సమైన్ధత “ ఞిఇన్ధీ దీప్తౌ ,, జజ్వలుః,సమేధితాఇతిపాఠేతు-సవార్థః -యద్వా, శాన్తాఃఅకలుషాః,అసురద్రుహాం,దేవానాం,సాధూనాంచ,మనాంసి,ప్రసన్నాన్యాసన్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋తస్మిన్భగవతి,జాయమానేసతి,దివి-దున్దుభయో,నేదుఃదధ్వనుః,కుసుమానిసమంతతోముముచురిత్యన్వయః ❋ ॥౫॥౬॥ ❋జనార్దనే,జాయమానే-నిశీథేఅర్ధరాత్రే,తమసాఅన్ధకారేణో,ద్భూతేవ్యాప్తేసతి,మేఘాః,మన్దంమన్ద,మనుసాగరంసాగరమనుసృత్య,జగర్జుః,యథాసాగరోధ్వనతి,తద్వత్,సాదరమితిపాఠే,ఆదరయుక్తంయథాతథా,అనుజగర్జుః❋॥౭॥❋తదా,దేవభూతాయాం దేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యాయాం , సర్వేషాంజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఃప్రభృతీనాంగుణానా, మాశ్రయో,విష్ణు , రావిరాసీదావిర్బభూవ-యథా,ప్రాచ్యాందిశి పుష్కలష్షోడశకలాపరిపూర్ణ- స్తద్వత్ ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే ❋ ॥ ౮ ॥ ❋అవతీర్ణంభగవన్తంవసుదేవ,ఐక్షత అపశ్య-దిత్యన్వయః- కథంభూతం,అద్భుతమదృష్టరూపత్వా దాశ్చర్య విషయంఅమ్బుజేఇవఈక్షణేనేత్రేయ

దిశః ప్రసేదుర్గగనంనిర్మలోడుగణోదయమ్। మహీమఙ్గళభూయిష్ఠాపురగ్రామవ్రజాకరా❋॥ ౨ ॥నద్యః ప్రసన్నసలిలా హ్రదాజలరుహశ్రియః।వవౌవాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యగన్ధవహశ్శుచిః॥ ౩ ॥అగ్నయశ్చద్విజాతీనాంశాన్తా స్తత్రసమైన్ధత । మనాంస్యాసన్ప్రసన్నానిసాధూనామసురద్రుహామ్॥ ౪ ॥జాయమానే జనేతస్మిన్నేదుర్దున్దుభయోదివి । జగుఃకిన్నరగన్ధర్వాస్తుష్టువుస్సిద్ధచారణాః॥ ౫ ॥ విద్యాధర్యశ్చననృతురప్సరోభిస్సమంతదా । ముముచుర్మునయోదేవాస్సుమనాంసిముదాన్వితాః ॥ ౬ ॥ మన్దంమన్దంజలధరా జగర్జురనుసాగరమ్ । నిశీథేతమసో

❋ శ్రీకృష్ణావతారఘట్టః ❋

ద్భూతేజాయమానే జనార్దనే॥ ౭ ॥దేవక్యాం దేవభూతాయాంవిష్ణుస్సర్వగుణాశ్రయః। ఆవిరాసీద్యథాప్రాచ్యాందిశీన్దురివపుష్కలః॥ ౮ ॥తమద్భుతంబాలకమమ్బుజేక్షణంచతుర్భుజంశఙ్ఖగదాద్యుదాయుధమ్ । శ్రీవత్సలక్ష్మం ❋ గళశోభికౌస్తుభంపీతామ్బరంసాన్ద్రపయోదసౌభగమ్ ॥ మహార్హవైడూర్యకిరీటకుణ్డలత్విషాపరిష్వక్తసహస్రకున్తలమ్। ఉద్దామకాఞ్చ్యఙ్గదకఙ్కణాదిభిర్విరోచమానంవసుదేవఐక్షత॥ ౯ ॥సవిస్మయోత్ఫుల్లవిలోచనోహరింసుతంవిలోక్యానకదున్దుభిస్తదా । కృష్ణావతారోత్సవసంభ్రమోఽస్పృశన్ముదాద్విజేభ్యోఽయుతమాప్లుతోగవామ్॥ ౧౦ ॥అథైనమస్తౌదవధార్యపూరుషంపరంనతాఙ్గఃకృతధీఃకృతాఞ్జలిః।స్వరోచిషా

❋ స్వస్వరూపేణావిర్భూతంభగవంతం ప్రతివసుదేవకృతస్తుతిః ❋

భారతసూతికాగృహంవిరోచయన్తంగతభీఃప్రభావవిత్॥ ౧౧ ॥ వసుదేవఉవాచ ॥విదితోఽసిభవాన్సాక్షా

స్య-చతుర్భుజాయస్యశఙ్ఖాదీన్యుద్ధృతానిఆయుధానియస్య,ఆదిశబ్దేనచక్రపద్మసంగ్రహః-శ్రీవత్సంలక్ష్మచిహ్నంయస్యఅస్మిన్నాత్మత్వోపఃయద్వా,శ్రీవత్సఏవలక్ష్మ , తదస్యాస్తీతిశ్రీవత్సలక్ష్మ ఃఅర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ “న స్తద్ధిత,,ఇతిటిలోపఃశ్రియాంలక్ష్మ్యాంవత్సలాసాపత్న్యదోషనివృత్త్యాఅనుకూలా- త్మాభూమి - ర్యస్యేతివ్యాఖ్యానాన్తరంగళేకణ్ఠే,శోభిశోభావాన్-కౌస్తుభోయస్యపీతంఅమ్బరంయస్య.సాన్ద్రనీలామ్బుదస్యేవ-సౌభగంసౌన్దర్యంవర్ణఇతియావత్ - యస్య,మహార్హాణ్యనర్ఘాణి-వైదూర్యాదిరత్నాని-యస్మిన్తస్యకిరీటస్య కుణ్డలయోశ్చ - త్విషాకాన్త్యాపరిష్వక్తాఃఅనువిద్ధాః-సహస్రకున్తలాః-యస్య ఉద్దామైశ్శ్లక్ష్ణైః,కాఞ్చ్యాదిభి-ర్విరోచమానమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋వసుదేవఃతంహరింసుతం - విలోక్య , విస్మయేనోత్ఫుల్లేవికసితే-లోచనే,యస్య-కృష్ణావతారరూపాదుత్సవాత్సంభ్రమో - యస్య- తథాభూత- స్తదైవాప్లుతః-స్నాతః-ద్విజేభ్యో-గవా-మయుత-మస్పృశత్ దాతుంసంకల్పితవానిత్యర్థఃతదాకంసనిగృహీతస్య దానాసంభవాత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అథహేభారతస్వరోచిషా-సూతికాగృహం-విరోచయన్తం- ఏనంకుమారం - పరమపురుష-మవధార్యనిశ్చిత్యనతం ప్రణతం-అఙ్గం-యస్యకృతోబద్ధోఽఞ్జలిర్యేన-కృతాసమాహితాధీర్యేన-గతా-భీఃకంసజా- యస్యతథాభూతో - వసుదేవ- స్తస్యభగవతఃప్రభావం జానన్నస్తౌత్తుష్టావ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ స్తుతిమేవదర్శయతి॥ విదితోఽసీత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావత్ “సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం-యతోవాఇమాని భూతాని,, త్యాభిర్వేదాన్తవాక్యైరవగతంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చప్రకృతిపురుషవిలక్షణంబ్రహ్మతదేవత్వమితిస్తౌతి॥విదితోఽసీతిద్వాభ్యాం॥ప్రకృతిశబ్దేనాత్ర “ భూమిరాపోఽనలోవాయుః అవ

రేయమిత్యుక్తస్త్వన్యా,, మిత్యశ్లోకద్వయప్రతిపాదితం చిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయం - తస్మై ప్రకృతివిలక్షణం సత్త్వచేతనప్రకృతిరేవ-స
ర్వబుద్ధిదృగిత్యసర్వసాక్షిత్వోక్తేః జీవాద్వ్యావృత్తేరవగమాత్ - ముక్తజీవస్వరూపస్యతత్సమ్భవేఽపి " స్వప్రకృత్యేదం
సృష్ట్వాఽగ్రేత్రిగుణాత్మకం ,, మిత్యవగతజగద్వ్యాపారాసమ్భవాత్ - తదసమ్భవస్య " జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్ని
హితత్వాచ్చ ,, ఇతిసూత్రితత్వాత్ - యద్వా - ప్రకృతేః పర ఇత్యనేన, అచేతనప్రకృతేః పరత్వముచ్యతే, సర్వబుద్ధిదృక్ స ఏవేత్యా
దినాబద్ధముక్తజీవాభ్యాం పరత్వముచ్యతే - యః , ప్రకృతేః - పరో విలక్షణో - ఽసౌ - కేవలమనుభవః జ్ఞాన - మానన్దశ్చ , స్వరూ
పం - యస్యసః - అనుభవస్వరూప ఇత్యేతావదుక్తే దుఃఖస్యాపిజ్ఞానాత్మకత్వే నతత్స్వరూపత్వం ప్రతీయేత - అతస్తద్వ్యా
వృత్తయేఆనన్ద ఇత్యుక్తం - ఆనన్దోఽనుకూలం జ్ఞానం - స్వరూపం - యస్యేత్యర్థః - కేవలశబ్దేనదుఃఖసమ్భిన్నానుభవవ్యావృ
త్తిః - సర్వా,,ద్ధీస్తద్వృత్తీర్యుగపత్పశ్యతీతితథా , అనేనబద్ధజీవాద్వ్యావృత్తిరుక్తా ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ అథముక్తజీవాద్వ్యావ
ర్తయితుమాహ ॥ స ఏవేతి ॥ యః, ప్రకృతేః - పరః - సర్వబుద్ధిదృక్ స ఏవ - త్వం - అగ్రే సృష్టేః ప్రా - క్కారణత్వేనావస్థిత ఇతిశే
షః , స్వప్రకృత్యా స్వశరీరభూతయా మహదాదిపృథివ్యన్తరూపేణ పరిణతయా త్రిగుణాత్మికయా , ఇదం పరిదృశ్యమానం
స్థూలచిదచిదాత్మకం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామరూపత్వేన తద్వశ్యజీవప్రచురత్వేన చ తదాత్మకం ,జగ , త్సృష్ట్వా, అనుప
శ్చా,,త్తజ్జగత్ప్రవిష్టః స్థిత్యర్థం సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేప్రవిష్టః , సృష్టిదశాయామపిప్రవిష్టత్వాత్ - తథాప్య - ప్రవిష్ట ఇవ - భావ్య
సే - ప్రవిష్టజగద్గతవికారైరస్పృష్ట ఇవ భావ్యసే విభావ్యసే విజ్ఞాయస ఇత్యర్థః - తథా శ్రూయతే " తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రా
విశత్, సత్యం చానృతం చ సత్యమ భవ ,, దితి విచిత్రచిదచిద్రూపేణ విక్రియమాణమపి బ్రహ్మ , సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదో
షమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకస్వరూపమేవాభవదిత్యర్థః ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః అప్రవిష్టఇవ తద్గతదోషాస్పృష్ట ఏవ భావ్యస
ఇత్యర్థః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ నను - కార్యానుప్రవిష్టస్య మమ కార్యాత్ప్రాగేవ తత్కారణతయాఽవస్థానం కథం - కథం తరాం కార్య
గతవికారాస్పృష్టత్వం చేత్యాశఙ్క్యాతదుభయం మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ యథేత్యాది
భిశ్చతుర్భిః ॥ తావద్దృష్టాన్తం శిక్షయతి ॥ యథేతిద్వాభ్యాం ॥ స ప్త - మహదహఙ్కారతన్మాత్రరూపాః వికృతాః ప్రకృతివికా

త్పురుషః ప్రకృతేః పరః । కేవలానుభవానన్దస్వరూపస్సర్వబుద్ధిదృక్ ॥ ౧౨ ॥ స ఏవ స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రే
త్రిగుణాత్మకమ్ । తదను త్వం హ్యప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే ॥ ౧౩ ॥ యథేమేఽవికృతా భావాస్తథా తే వికృతైస్స
హ । నానావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజం జనయన్తి హి ॥ ౧౪ ॥ సన్నిపత్య సముత్పాద్య దృశ్యన్తేఽనుగతా ఇవ ।
ప్రాగేవ విద్యమానత్వాన్న తేషామిహ సమ్భవః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం భవాన్బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైర్గ్రాహ్యైర్గుణైస్స

రాత్మకాః - భావాః పదార్థాః, యే, త ఇమే - తైర్వికృతైః తద్వికారరూపైః - ఆకాశాదిస్థూలభూతై - రిన్ద్రియైస్తదధిదైవతై
శ్చ సహ, తథా తైరితి పాఠే - యేచ వికృతా మహదాదయో భావాః - తథా, యేచ - తద్వికారాః స్థూలభూతరూపాః - తైస్తై
స్సహేత్యన్వయః, తావ, న్నానావీర్యా విభిన్నశక్తయః - బ్రహ్మాణ్డరూపైకకార్యోత్పాదనోపయుక్తైకరూపసామర్థ్యరహి
తా ఇత్యర్థః - అత్ర హేతుః - పృథగ్భూతాః పరస్పరసమ్మేళనరహితాః - స్తావ, దేవం భూతాస్సన్తః " హన్తాహమిమాస్తిస్రో
దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణి - నామరూప
వ్యాకరోత్ - త్రివృతం త్రివృతమేకైకామకరో ,, దితిశ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వదనుప్రవేశపూర్వకత్వత్కర్తృక త్రివృత్కరణద్వా
రా - త్రివృత్కరణం పఞ్చీకరణస్యాప్యుపలక్షణం - సన్నిపత్య సముత్పాద్య సంహతత్వం సమాగతత్వం చేత్యవస్థాద్వయం ప్రా
ప్య " సమేత్యాన్యోన్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః ,, ఇతి వైష్ణవవచనాత్ - తత్రసంహతత్వం నామ పృథక్స్థిత్యనర్హసం
యోగమాత్రం - సమాగతత్వం పృథక్స్థిత్యనర్హసంశ్లేషవిశేషః - విరాజం బ్రహ్మాణ్డం త్వచ్ఛయనస్థానం - జనయన్తి - హిశబ్ద
సః " మహదాద్యా విశేషాన్తా హ్యణ్డముత్పాదయన్తి తే ,, ఇతి వైష్ణవాదిపురాణాన్తర ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే - ఏవం - సమ్యగ్విరాజ - ము
త్పాద్య - అనుగతా ఇవ - దృశ్యన్తే - అణ్డాన్తర్గతా ఇవ దృశ్యన్తే - ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః - అణ్డాన్తర్గతా ఇవ తత్రోత్పన్నా ఇవ -
దృశ్యన్తే - న త్వణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ విద్యమానా ఇవేత్యర్థః - తచ్చైతావతా తేషాం తత్రోత్పత్తిరితి శక్యం వక్తుమిత్యభిప్రాయేణా
హ ॥ ప్రాగేవేతి ॥ అణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ - విద్యమానత్వా - త్పృథివ్యాదీనామణ్డాన్తరుత్పత్తిరిత్యర్థః ※ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ దృష్టాన్తా
భిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికేఽనుగమయ ఇతి ॥ ఏవమితి ॥ యథా - మహదాదివిశేషాన్తానామణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ తత్కారణత
యాఽవస్థాన - మణ్డాన్తర్గతదేవమనుష్యాదిభావేష్వనువృత్తిశ్చ - తథా - భవానపి - కృత్స్నజగదుత్పత్తేః ప్రాగేవ - తత్కా
రణతయాఽవస్థిత - స్తదనుప్రవిష్టః - అథానుప్రవిష్టోఽప్యప్రవిష్ట ఇవ భావ్యస ఇత్యేతదుపపాదయతి ॥ బుద్ధీతి ॥ సన్నపి దేవమ
నుష్యాదిపదార్థేష్వనుప్రవిశ్య విద్యమానోఽపి - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః జ్ఞాననిరూప్యస్వభావైః - గ్రాహ్యైరిన్ద్రియగ్రాహ్యైః గు

స్థైః గుణమయైర్దేవాదిపదార్థైర్గుణకార్యై - ర్విశిష్టోఽపీతి శేషః -తద్గుణాగ్రహః-తద్గుణైర్దేవాదిభావగతవికారైః-రగృహ్యత్వేనో పాదీయతేనస్పృశ్యత ఇతి యావత్-తథాతద్గుణగ్రహ ఇతి పాఠే - తద్గుణమయకార్యసాక్షాత్కర్తా-భవాన్ స్వబుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః - గ్రాహ్యై - ర్గుణై -ర్విశిష్టోఽపిసన్ - ఏకరూపోనిర్వికారః-నిరస్తనిఖిలదోషః అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపః ఏకరూపత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః - యద్వా - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యైర్గుణై -స్సన్నపి తైస్సహావర్తమానోఽపి-తద్గుణాగ్రహః తద్గతవికారాస్పృష్టః - పాఠాన్తరే-తత్సాక్షాత్కర్తా-నతు తద్గతవికారస్పృష్ట ఇత్యన్వయః - కథం తద్విశిష్టస్యాపి తద్గతవికారాస్పర్శ ఇత్యత్రాహ ॥ అనావృతత్వాదితి ॥ అనావృతత్వాదసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాన్నిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన జీవస్యేవ కర్మాయత్తజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాదివికారాభావాత్ - అనేన జీవగతవికారాస్పర్శ ఉక్తః- అనావృతత్వే హేతుమాహ ॥ బహిరన్తరం న త ఇతి ॥ బహిర్భాగః-తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యన్తర్భాగశ్చ- తేతవ-నాస్తి- వ్యాపిత్వాదపరిచ్ఛిన్నస్యావరణాసమ్భవాదితి భావః - వ్యాపిత్వమచేతనగతదోషాస్పర్శం చాహ-సర్వస్య కృత్స్నజగత్కారణతయా తదనన్యత్వేనావస్థితస్య-కేం సర్వత్వం స్వరూపేణ - నేత్యాహ-సర్వాత్మనః సర్వశరీరకస్య-శరీరాత్మభావనిబన్ధనమేవానన్యత్వం - నతు స్వరూపాభేదరూపమితి భావః - శరీరగోచరబుద్ధిశబ్దానాం శరీరిపర్యన్తత్వాత్సర్వశరీరకత్వేఽపి సర్వానన్యత్వమవిహతమేవ ఇతి భావః- యత-స్సర్వాత్మా - అతఏవ-న సర్వగతదోషసంస్పర్శప్రసఙ్గః- నహి దేహగతా బాల్యాదయో ధర్మాస్తదాత్మని ప్రసజన్తీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మవస్తున ఇతి ॥ సర్వేషామాత్మభూతస్య-తవ-బహిరన్తరం నేత్యన్వయః-యద్యపి బాలోఽహం యువాఽహమితి దేహధర్మాస్తదాత్మని ప్రతీయన్తే - తథాఽపి-సా ప్రతీతిర్జీవానాం దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా - పరమపురుషస్య త్వనావృతత్వాదావరణమూలక దేహాత్మభ్రాన్త్యాదేరభావాదాత్మని న శరీరగతదోషసంస్పర్శస్తత్ప్రతీతిశ్చాస్తీతి భావః ॥ ౧౭ ॥ ఏతదేవ విశదయితుం పరమపురుషస్య ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వేన దేహాత్మభ్రాన్త్యభావం జీవస్య తద్వైపరీత్యం చాహ॥ యఇతి ॥ యో భగవాన్-బుధస్సర్వజ్ఞః-శశ్వత్స్వయాథాత్మ్యజ్ఞ-ఆత్మనస్స్వస్మా - ద్వ్యతిరేకతః భేదాధ్యవసాయాత్-దృశ్యగుణేషు-దృశ్యేష్విన్ద్రియకేషు - గుణేషు గుణకార్యేషు దేవాదిభావేషు-సన్నితి-వ్యవస్యతే-దేవాదిపదార్థేష్వన్తరాత్మతయాఽ

న్నపి తద్గుణాగ్రహః । అనావృతత్వాద్బహిరన్తరం న తే సర్వస్య సర్వాత్మన ఆత్మవస్తునః ॥ ౧౭ ॥ య ఆత్మనో దృశ్యగుణేషు సన్నితి వ్యవస్యతే * స్వవ్యతిరేకతో బుధః । వినాఽనువాదం చ న తన్మనీషితం సమ్యగ్యతస్త్యక్తముపాదదత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ త్వత్తోఽస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో వదన్త్యనీహాదగుణాదవిక్రియాత్ । త్వయీశ్వరే బ్రహ్మ

వస్థితమప్యాత్మానం సన్నిత్యేవ నిరస్తనిఖిలదోషత్వేనాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనచైకరూపతయా నిర్వికారత్వేనై వ-వ్యవస్యతి వివినక్తి : ఆత్మనే పదం త్వార్షం-చస్త్వర్థః-తన్మనీషితం తు తస్య జీవస్య-మనీషితమధ్యవసాయః-బాలోఽహం యువాఽహం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యధ్యవసాయస్తు - అనువాదం వినా-నసమ్యక్-వివేకిభి - ర్నిషేధార్థమనువాదం వినా నసమ్యక్ నాబాధితః - తన్మనీషితం కేవలనిషేధార్థమనువాదరూపతయోపయుజ్యతే న త్వబాధితమిత్యర్థః- కుతః - యతః-వివేకిభిస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిద్భి - స్త్యక్తం పరిహృతం బాధితం-మనీషితం-పుమాన్ దేహాత్మభ్రాన్తిమాన్ - నుపాదదత్ హితబుద్ధ్యోపాదత్తే - తదేవం శశ్వత్ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వాద్దేహాత్మభ్రాన్త్యభావాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతవికారాభావాత్ప్రవిష్టస్యాప్యప్రవిష్టప్రాయత్వాత్కృత్స్నజగదుత్పత్తేః - ప్రాక్తత్కారణతయా నిర్వికారత్వేన చావస్థితో భవానిదం జగత్ససర్జేతి సముదాయార్థః ॥ ౧౮ ॥ నను నిర్వికారస్య మమ కథం వికారాశ్రయత్వరూపం జగత్కారణత్వమిత్యత్రాహ॥ త్వత్త ఇతి ॥ హే విభో-అనీహాత్ సఙ్కల్పేతరవ్యాపారరహితాత్ -అగుణాత్ సత్త్వాదిగుణత్రయరహితాత్ - దవిక్రియాదవిక్రియస్వరూపాదపి-త్వత్త ఏవ-కారణాత్ - దస్య జగతో-జన్మాదీన్వదన్తి - సంయమో లయః “ నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనమ్ । సత్యం జ్ఞానమనన్తం, సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షత బహుస్స్యాం ,, మిత్యాదయో వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః - కథమగ్నినా సిఞ్చేదితివదసఙ్గతమర్థం వేదాన్తా అపి ప్రతిపాదయేయురిత్యత్రాహ ॥ త్వయీతి ॥ తజ్జగత్కారణత్వ - మీశ్వరే ప్రకృతిపురుషనియన్తరి తచ్ఛరీరకే-బ్రహ్మణి నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాద్యనన్తకల్యాణగుణైః స్వరూపేణ చ బృహత్త్వవతి సర్వశక్తౌ - త్వయి-న విరుధ్యతే సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే సర్వశక్తౌ త్వయి కారణత్వమవిరుద్ధమేవ - స్వరూపస్య నిర్వికారత్వేఽపి స్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారా వికారాశ్రయత్వాత్తదాశ్రయత్వరూపం కారణత్వమవిరుద్ధమేవేత్యర్థః - నను, సృజ్యత్వాదేశ్శరీరభూతచిదచిద్గతత్వాత్కథం మమ సాక్షాత్స్రష్ట్రత్వాదివ్యపదేశ ఇత్యత్రాహ ॥ ఆశ్రయత్వాదితి ॥ స్వశరీరభూతకార్యవర్గస్యాశ్రయత్వాదన్తరాత్మతయా ధారకత్వాచ్ఛరీరగతైర్గుణైస్త్వాద

భిర్విశిష్టేత్వయి-త-దుపచర్యతే శరీరద్వారకమచ్యతే-నతుసాక్షాదుచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ననునాహంజగజ్జన్మ సంయమకారణ-మపితుబ్రహ్మరుద్రాదీత్యత్రాహ ॥ సత్వమితి ॥ సఉక్తవిధ- స్త్వం-త్రిలోకస్య, స్థితయేపాలనాయ-ఆత్మనస్స్వస్య-మాయయాసఙ్కల్పేన - శుక్లంవిశుద్ధం- వర్ణమాకారం-రజస్తమోభ్యామననువిద్ధమప్రాకృతంశుద్ధసత్వమయం - విగ్రహం, బిభర్షి సాక్షాదుపాదత్సే - సర్గాయత్రిలోకసృష్టయేతు-రజసారజోగుణోపలక్షితేనచతుర్ముఖాఖ్యజీవేనో- పబృంహితంఅధిష్ఠితం-రక్తంవర్ణం-రజోగుణమయం-వర్ణంశరీరం-బిభర్షి-చతుర్ముఖాఖ్యజీవద్వారాబిభర్షీత్యర్థః,తథా-జనస్యోత్పత్తిమతఃత్రిలోకస్యాత్యయేప్రళయేనిమిత్తే - తమసాగుణేనోపలక్షితేనరుద్రాఖ్య జీవేనో-పబృంహితంకృష్ణంతమోగుణమయం - వర్ణంశరీరంబిభర్షి బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవానుప్రవేశేనజన్మ సంయమౌకరోషిస్థితింతుసాక్షాత్త్వమేవకరోషీత్యర్థః - అత్రశుక్లరక్తకృష్ణశబ్దైస్సత్వరజస్తమోగుణాలక్ష్యన్తే - యథా “ అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణా „ మిత్యత్ర-తద్వ , ద్రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాంతద్గుణప్రచురౌబ్రహ్మరుద్రాఖ్యౌజీవౌ - వర్ణశబ్దేనశరీరం-సత్వమిత్యేకంపదంవా-శుక్లంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధసత్వంశుద్ధసత్వమయం-వర్ణంశరీరంబిభర్షీత్యన్వయః ॥ ౧౯ ॥ యద్యపిభవాన్సృష్ట్యాదివినాశపూర్వకంత్రిలోకపాలనాధికృతత్వాత్తదుపయుక్తయాస్వాసాధారణ్యాతన్వాఅవాతర - త్తథాప్యేనాంతిరోధాప్యమనుష్య సజాతీయాంతనుమాశ్రయ - అన్యథా,అధునైవాయంకంసోఽభిద్రవతీత్యత్రాహ ॥ త్వమస్యేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేవిభో-అఖిలేశ్వర అస్య -లోకస్య- రిరక్షిషుః పాలయితుమిచ్ఛుః - మమ-గృహేకళత్రే-అవతీర్ణో,ఽసి,అస్యేతికర్మణిషష్ఠీ - రాజన్యసంజ్ఞా-యే అసురసఙ్ఘా-స్తేషాం-కోటిభి-ర్నిర్యూహ్యమానాఃప్రచోద్యమానా-శ్చమూస్సేనాః-నిహనిష్యసి ॥ ౨౦ ॥ తథా, హేసురేశ్వర-అసభ్యస్సత్సభాప్రవేశానర్హాః-ఖలేశ్వర - ఇతిపారేదుష్టాగ్రగణ్యః,అయంకంసో-మమ-గృహే-తవ-జన్మ-శ్రుత్వాభవిష్యతీతిశ్రుత్వా- తస్మాత్స

ణేనోవిరుధ్యతేతదాశ్రయత్వాదుపచర్యతేగుణైః ॥ ౧౮ ॥ సత్వంత్రిలోకస్థితయేస్వమాయయాబిభర్షిశుక్లంఖలువర్ణమాత్మనః । సర్గాయరక్తంరజసోపబృంహితంకృష్ణంచవర్ణంతమసాజనాత్యయే ॥ ౧౯ ॥ త్వమస్యలోకస్యవిభోరిరక్షిషుర్గృహేఽవతీర్ణోఽసిమమాఖిలేశ్వర । రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూథపైర్నిర్వ్యూహ్యమానానిహనిష్యసేచమూః॥ ౨౦ ॥అయంత్వసభ్యస్తవజన్మనోగృహేశ్రుత్వాగ్రజాంస్తేన్యహన త్సురేశ్వర।

స్వస్వరూపేణావిర్భూతంశ్రీపరమపురుషంప్రతి దేవకీకృత స్తుతిః

సతేఽవతారంపురుషైస్సమర్పితంశ్రుత్వాఽధునైవాభిసరత్యుదాయుధః॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైనమాత్మజంవీక్ష్యమహాపురుషలక్షణమ్। దేవకీతముపాధావత్కంసాద్భీతాశుచిస్మితా॥ ౨౨ ॥దేవక్యువాచ॥రూపం

శ్యాదేవహేతో - స్తవాగ్రజాన్-న్యహనత్ హతవాన్-కంసోఽధునా పురుషైస్స్వభటైః - స్సమర్పితంనివేదితం-శ్రావితమితియావత్ -తవా-వతారం,శ్రుత్వా - అధునైవోద్ధృతమాయుధంఖడ్గంయేనతథాభూతో,ఽభిసరతిఆభ్యేతి- అతఏవ-తనూంతిరోధాపయేతిభావః , అధునాఅభిసరన్తమపిహన్తుంప్రభురేవత్వం , తథాప్యహంతతోబిభేమీతిచభావః ॥ ౨౧ ॥ అథైనం దేవక్యపిస్తుత్వా ప్రార్థయామాసేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ మహాపురుషస్య భగవతోఽసాధారణవిలక్షణాని చతుర్భుజత్వాదీనియస్య , త,మేన,మాత్మజం,వీక్ష్య,పరమపురుషంజ్ఞాత్వా,పూర్వంకంసాద్భీతాఽపి,శుచి,స్మితం,యస్యా,స్తథాభూతా,స్వపుత్రరూపభగవద్దర్శనేననివృత్తభీతిత్వాచ్ఛుచిస్మితాసతీ,దేవకీ,త, ముపాధావత్తుష్టావ ॥ ౨౨ ॥ ఉపాధావనమేవాహ॥రూపమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ తత్ప్రసిద్ధం-య - ద్వేదాన్తైకసమధిగమ్యంపరమాత్మస్వరూపం-సఏవ-త్వ-మితిస్తౌతి॥రూపమితి॥య-త్త-ద్రూపం-వేదాన్తాః-ప్రాహు -స్స-సాక్షా-ద్విష్ణు- స్త్వమిత్యన్వయః-రూప్యతేప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేననిరూప్యతఇతిరూపం - పరమాత్మస్వరూపం - వైలక్షణ్యమేవదర్శయితుంవిశినష్టి॥అవ్యక్తమిత్యాదినా॥తత్రావ్యక్తంనిర్గుణంసత్తామాత్రంనిర్విశేషమిత్యేతానిప్రకృతివ్యావర్తకానివిశేషణాని , ఇతరాణితుపురుషవ్యావచ్ఛేదకానీతివివేకః-అవ్యక్తం-వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యతేనవిషయీక్రియతఇత్యవ్యక్తమదృశ్యమతీన్ద్రియమిత్యర్థః- ప్రధానంతుపృథివ్యాదిరూపేణవ్యక్తమితిభావః-అత్ర“యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్య„మిత్యాదిశ్రుతిరనుసన్ధేయా- యద్వా-తదన్యార్థకోనఞ్ పృథివ్యాదిరూపేణవ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదన్యదవ్యక్తమితిసాధ్యధర్మోక్తిః - తత్రహేతుః - ఆద్యంఅదౌభవంఆద్యం- వ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదాదౌకారణత్వేనావస్థితం-కింతర్హితత్స్వాత్మావస్థమచిద్ద్రవ్యం , నేత్యాహ-నిర్గుణంసత్వాదిగుణరహితం-అనేనస్వాత్మావస్థాచిద్వ్యావృత్తిః-సత్తామాత్రం - సతోభావస్సత్తా-సైవసత్తామాత్రం-సచ్ఛబ్దస్సతతైకరూపవస్తువాచీ-వృద్ధిక్షయాదిరహితమిత్యర్థః-నిర్విశేషం - విశేషాశ్శబ్దస్పర్శాదయఆకాశాదిభూతపఞ్చకగుణా- స్తేభ్యోనిర్గతంతద్రహితమిత్యర్థః-ఏవంకా

౨౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ న్యహనత్ఖలేశ్వరః

ర్యకారణోభయావస్థాచిద్ద్రవ్యవ్యావృత్తిః-అథచిద్ద్రవ్యవ్యావృత్తయేవిశినష్టి ॥ జ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - కింతర్హితద్బద్ధజీవః-నేత్యాహ-నిర్వికారంశోకమోహాదివికారరహితం - నిరీహంపుణ్యపాపరూపవ్యాపారరహితం-తర్హితత్కింముక్తజీవః నేత్యాహ-అధ్యాత్మదీపః-ఆత్మన్యధ్యాత్మమితివిభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః- ఆత్మని-దీపః - దీపవత్స్వప్రకాశంనిత్యమసఙ్కుచితంధర్మభూతంజ్ఞానం-యస్యసః-అనేనముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాంసంసారదశాయాంసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాత్-తర్హికింనిత్యసిద్ధజీవః-నేత్యాహ-బ్రహ్మ-స్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - అనేననిత్యసిద్ధవ్యావృత్తిః - తత్స్వరూపస్యాప్యణుత్వాత్-స,త్వం,విష్ణు,రధ్యాత్మదీపఇతిపుంస్త్వనిర్దేశోవిధేయప్రాధాన్యాభిప్రాయకః-తత్త్వంసాక్షాదితిపాఠాన్తరం-తద్,తస్యభావస్తత్త్వమబాధితమిత్యర్థః-ఏవంప్రకృత్యాదివిలక్షణమబాధితంయద్రూపం-తత్త్వమిత్యధ్యాహారః ॥ యద్వా॥ తత్త్వమితిపదద్వయం-యత్తదిత్యత్రతచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధిద్యోతకః- యత్ప్రసిద్ధంప్రకృత్యాదివిలక్షణంరూపం,త,త్త్వమిత్యన్వయః ప్రకృత్యాదీనామపితచ్ఛరీరకత్వేనతదాత్మకత్వాత్తదనన్యదేవేతితద్వ్యావృత్తయేసాక్షాత్తత్త్వమిత్యుక్తం - ప్రకృత్యాదీనాంతదనన్యత్వంశరీరాత్మభావకార్యకారణభావనిబన్ధనమ్ - తవతుతద్రూపానన్యత్వంమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదరూపమితిసాక్షాచ్ఛబ్దాభిప్రేతోఽర్థః-చతుర్ముఖాదిదేవాన్తరవ్యుదాసాయవిష్ణురిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఆద్యత్వమేవదర్శయితుంప్రాకృతప్రళయావశిష్టంవస్తుత్వమేవేత్యాహ ॥ నష్టఇతి ॥ చతుర్ముఖస్యతన్మానేనవర్షశతాత్మకమాయుస్తస్యపఞ్చాశద్వర్షాత్మకంపూర్వార్ధముత్తరార్ధంచపరార్ధముచ్యతేతదుక్తం “ బ్రహ్మణస్స్వస్యమానేనఆయుర్వర్షశతంస్మృతమ్ ॥ తత్పరంవైతదర్ధంతుపరార్ధమభిధీయత ,, ఇతి ॥ ద్విపరార్ధావసానేద్వయోఃపరార్ధయోరవసానేచతుర్ముఖలయఇత్యర్థః-కాలస్య,వేగేనహేతునా-మహాభూతేషుపృథివ్యాదిషు,స్వకారణపరమ్పరయా - ఆదిభూతంభూతాదిమహఙ్కారం-గతేషుతస్మిన్లీనేషుసత్సు-తథావ్యక్తేఽహఙ్కారప్రకృతిభూతేమహత్తత్త్వే-అవ్యక్తంసూక్ష్మావస్థమచిద్ద్రవ్యం,యాతేగతేసతిఇద“మవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతేతమఃపరేదేవఏకీభవతీ ,, తిశ్రుత్యర్థస్యాప్యుపలక్షణం - ఏవంసతి-యశ్శిష్యతే-పదార్థః-స-ఏకో-భవానేవ-యతోభవానవశిష్యతే-అతఏవనిమిత్తాచ్ఛేషసంజ్ఞఃశేషశబ్దాభిధేయశ్చ-నామరూపవిభాగా

యత్తత్ప్రాహురవ్యక్తమాద్యంబ్రహ్మజ్యోతిర్నిర్గుణంనిర్వికారమ్ । సత్తామాత్రంనిర్విశేషంనిరీహంసత్వం
సాక్షాద్విష్ణురధ్యాత్మదీపః॥ ౨౩ ॥నష్టేలోకేద్విపరార్ధావసానేమహాభూతేష్వాదిభూతంగతేషు । వ్యక్తేఽ
వ్యక్తంకాలవేగేనయాతేభవానేకశ్శిష్యతేశేషసంజ్ఞః॥ ౨౪ ॥యోఽయంకాలస్తస్యతేఽవ్యక్తబన్ధోచేష్టామా

నర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయాఽవశిష్టఏకస్త్వమేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః అనేన “ తమఃపరేదేవఏకీభవతీ,,తిశ్రుత్యుక్తైకీభావశ్చాభిప్రేతః-నామరూపాభ్యామవిభాజ్యతయాస్వాశ్రయవస్తుసంశ్లేషోహ్యేకీభావః - అనేనప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యత్వంఫలితం,ఎతదభిప్రాయేణైవహిశ్రుతౌ “అక్షరంతమసిలీయత,, ఇత్యేతత్పర్యన్తంసర్వత్రలయఉక్తః “ తమఃపరేదేవఏకీభవతీ,,త్యత్రత్వేకీభావః ॥ అయమర్థః॥అత్రద్వివిధోహిలయోవివక్షితః - ఏకస్తావత్స్వావస్థాప్రహాణేనపూర్వావస్థాప్రాప్తిరూపః-యథాపృథివీత్వావస్థాయాః ప్రహాణేనస్వావస్థాప్రాప్తిః - ఇతరస్తుస్వావస్థాప్రహాణమన్తరేణైవస్వాన్తరవిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః - యథాప్రకృతిపురుషయోఃపురుషరూపంప్రకృతిరూపంచపరిత్యజ్యనిత్యసిద్ధమబాధిత్వావిశేష్యభూతేనభగవతావిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః-తదేవ “ తమఏకీభవతీ ,, తివిశిష్టైక్యరూపతయాఅభిధీయతే-తదేవచాత్రైకశబ్దేనాప్యభిప్రేతం-పూర్వంతు“పృథివ్యప్సుప్రలీయత,,ఇత్యాదినాసాక్షాల్లయశబ్దఏవప్రయుజ్యతే “ ఉభావేతౌలీయేతేపరమాత్మనీ,,తివైష్ణవవచనమపిప్రకృతిపురుషయోర్భగవతాసహసంశ్లేషమాత్రమేవకథయతీతినవిరోధః-సంసర్గవిశేషేఽపిలయశబ్దఃప్రయుజ్యతేయథా “వృక్షేషుపక్షిణోలీయన్త,,ఇతిఅతఏవ“ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి ।అచేతనాపరార్థాచనిత్యాసతతవిక్రియా,,త్యాదిషు “తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిల ,,మిత్యాదివేదపారవేదినాంపరాశరాదీనాంవాక్యేషుచ ప్రకృతిపురుషయోరనాదిత్వంప్రోక్తం -తస్మాదపితయోర్నసాక్షాద్విలయః -యథా-ఆయుధరూపేణపరిణతేఅయసిపరిగృహీతంతోయంతోయరూపేణైవతిష్ఠతి అన్యథాస్నేహానువృత్త్యాద్యయోగాత్ - తద్వత్ప్రకృతిపురుషావపిభగవత్యవిభాగార్హసంసర్గమాత్రేణైకీభావవ్యవహారవిషయమాత్రభూతావిశేషణజగత్సృష్ట్యాదావుపకురుతఇతి“ మహాన్వ్యక్తేలీయత ,, ఇత్యాదిశ్రుతావవ్యక్తశబ్దశ్చిత్సమష్టిసంసృష్టాచిత్సమష్ట్యవస్థావిశేషపరః - అక్షరశబ్దస్త్వచిత్సమష్టిపరః తమశ్శబ్దస్తుసర్వాచిత్ప్రపఞ్చకారణభూతాజహత్స్వావస్థసూక్ష్మచిత్పరః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ నను-కాలవేగేనేతికాలావశేషస్యాపిసూచితత్వేనకథమేకస్యైవమైవావశేషఇత్యత్రాహ ॥ యోఽయమితి ॥ అవ్యక్తబన్ధో-అవ్యక్తస్యనిరతిశయసూక్ష్మదశామాపన్నస్యప్రధానస్య - బన్ధో-తదాశ్రయత్వరూపంతద్బన్ధుత్వమిహావివక్షితం - ఇదందృష్టాన్తార్థముక్తం - యథాసూక్ష్మచిద్ద్ర

ష్యం త్వయి సంశ్లేషమాపన్నం త్వత్పృథక్సిద్ధవిశేషణం సత్త్వదేకత్వావిరోధి - తద్వదయం కాలోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణభూత
స్సన్నైకత్వావిరోధీతి-యోఽయం-నిమేషాది-ర్వత్సరాన్తః - కాలస్య సూక్ష్మావస్థా నిమేషః - స్థూలావస్థా తు వత్సరః-మహీ
యాన్ - మహీయస్త్వమత్ర బ్రహ్మాదీనామపి ప్రభుత్వరూపం వివక్షితం - యేన కాలేన నిమిత్తేన-భవాన్-విశ్వం, చేష్టతే కరోతి
సృజత్యవత్యత్తి చ-యద్వా - విశ్వం కర్తృ - చేష్టతే ప్రవర్తతే-తం కాలం-తస్యోక్తవిధస్య - తేఽవ చేష్టా-మాహుః-చేష్టాతు
ల్యమపృథక్సిద్ధవిశేషణమాహుః. అతో-నాయం త్వదేకత్వవిరోధీతి భావః - యం కాలం-యస్య తవ-చేష్టామాహు- స్తం - మీశా
నం కాలస్యాపి నియన్తారం క్షేమధామ క్షేమస్యాశ్రయం - క్షేమఙ్కరం-త్వాం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి - హేతుగర్భమి
దం-క్షేమధామత్వాత్ప్రపద్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కీదృశం తత్క్షేమధామత్వం యతో మాం ప్రపద్యస ఇత్యత్రాహ॥ మర్త్య ఇ
తి ॥ మర్త్యః మరణశీలః - జన్మనోఽప్యుపలక్షణమిదం-జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్సన్ - మృత్యువ్యాళభీతః - మృ
త్యుః జన్మమరణాదిరూపస్సంసార-స్స ఏవ-వ్యాళః దుష్టసత్త్వః - తస్మాత్ - భీతః ముముక్షుస్సన్నిత్యర్థః-సర్వాన్ - లోకాన్ ప్రతి-
పలాయన్ పలాయమానః- పరస్మైపదమార్షం - లోక్యన్తే ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యన్త ఇతి లోకా ఉపాయాః - సర్వానుపా
యాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - నిర్భయం భయస్యాభావో నిర్భయం- అర్థాభావేఽవ్యయీభావః-మృత్యువ్యాళభయాభావం-నాధ్య
గచ్ఛత్ న ప్రాప న ముక్తో బభూవేతి భావః ॥ యదృచ్ఛయా యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషపరిపాకేన-త్వత్పాదాబ్జం- ప్రాప్య ఉపా
యత్వేన ప్రాప్య శరణం ప్రపద్యేతి భావః - స్వస్థః మృత్యువ్యాళభయనివృత్త యేకర్తవ్యోపాయాన్తరరహితః - శేతే యావ
జ్జీవం సుఖం వర్తతే తతోఽస్మాత్ - మృత్యుః-రపైతి అపగచ్ఛతి-సంసారాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః - స్వపదాబ్జశరణవరణమాత్రేణ

హుశ్చేష్టతే యేన విశ్వమ్ । * నిమేషాదిర్వత్సరాన్తో మహీయాంస్తం త్వేశానం క్షేమధామ ప్రపద్యే॥ ౨౫ ॥ మ
ర్త్యో మృత్యువ్యాళభీతః పలాయన్ * లోకాన్సర్వాన్నిర్భయం నాధ్యగచ్ఛత్ । త్వత్పాదాబ్జం ప్రాప్య య*దృచ్ఛ
యాఽద్య స్వస్థశ్శేతే మృత్యురస్మాదపైతి॥ ౨౬ ॥ స త్వం ఘోరాదుగ్రసేనాత్మజాన్నస్త్రాహి *త్రస్తాన్భృత్యవి
త్రాసహాఽసి । రూపం చేదం పౌరుషం ధ్యానధిష్ణ్యం మా ప్రత్యక్షం మాంసదృశాం కృషీష్ఠాః ॥ ౨౭ ॥ జన్మ తే మ
య్యసౌ పాపో మా విద్యాన్మధుసూదన । సముద్విజే భవద్ధేతోః కంసాదహమధీరధీః ॥ ౨౮ ॥ ఉపసంహర విశ్వా
త్మ❁న్నదో రూపమలౌకికమ్। శఙ్ఖచక్రగదాపద్మశ్రియా జుష్టం చతుర్భుజమ్॥ ౨౯ ॥ విశ్వం యదేతత్స్వతనౌ నిశా
న్తే యథావకాశం పురుషః పరో భవాన్ । బిభర్తి సోఽయం మమ గర్భగోఽభూదహో నృలోకస్య విడమ్బనం
మహత్ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ త్వమేవ పూర్వసర్గేఽభూః పృశ్నిస్స్వాయమ్భువే సతి। తదాఽయం సుతపా నా

నిఃశ్రేయసప్రదస్య తవ కియదేతల్లౌకికశ్రేయఃప్రదత్వమితి భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇత్థమభీష్టాయార్థం హృద్గతం విజ్ఞాపయతి॥ సత్వ
మితి ॥ సః క్షేమఙ్కర- స్త్వం - ఘోరాత్ ద్రష్టుమప్యశక్యాత్-దుగ్రసేనస్యాత్మజాత్కంసాత్ - త్రస్తాన్ భీతాన్ నోఽస్మాన్-
త్రాహి పాహి-యత-స్త్వం-భృత్యానాం విత్రాసహా భయాపహర్తా - భవసి - పౌరుషం పరమపురుషాసాధారణం పరమపు
రుషత్వసూచకం- ఇదం-రూపం-ధ్యానధిష్ణ్యం యోగినాం ధ్యానైకశుభాశ్రయభూతం- అతస్త్వం మాంసదృశాం మాంసచక్షు
షాం, ప్రత్యక్షం-మా కృషీష్ఠాః మా కార్షీః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హే మధుసూదన-అయం-పాపః కంసో-మయి-తవ-జన్మ, మా విద్యాత్
న జానాతు-తత్ర హేతుమాహ॥ భవద్ధేతోః త్వద్రూపాహరణాత్- భవదవతారరూపనిమిత్తాదితి యావత్ - కంసాదహం-
అధీరధీః- హేతుగర్భమిదం, ధైర్యరహితబుద్ధిత్వాత్-సముద్విజే బిభేమి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ హే విశ్వాత్మన్ - అదోఽదః అద ఇతి పా
ఠే, అదః ఏతత్ -శఙ్ఖాదిభి-ర్జుష్టం - శ్రీర్లక్ష్మీః-శఙ్ఖాదీనాం శ్రియా జుష్టం వా-చత్వారో భుజా యస్మిన్ - అత ఏవ - అలౌకికం ప్రా
కృతజనైస్సమ్భావితం-రూపం-ఉపసంహర తిరోధాపయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ స్వనాభికమలస్థాఖిలలోకమపరిచ్ఛిన్నవైభవం భగ
వన్తం గర్భే ధృతవత్యస్మీతి విస్మయతే ॥ విశ్వమితి ॥ నిశా ప్రళయః తస్యా అన్తస్సృష్టిదశా-తదా-స్వతనౌ స్వైకదేశభూతే
నాభీకమలే-యః పరమపురుషో-భవాన్-ఏతత్ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం విశ్వం - బిభర్తి - సోఽయం భవాన్-మమ-గర్భగః-
అభూ - దితి యత్-తత్ - నృలోకస్య - విడమ్బనం తద్వదనుకరణమాత్రః అహో అత్యాశ్చర్యమేతస్య భగవతో మహాత్మ్యమితి
స్మయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదేవం పితృభ్యాం సంస్తుతః ప్రార్థితశ్చ స్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శననిమిత్తం వివక్షుస్తదుపో
ద్ఘాతరూపమితిహాసమాహ భగవాన్ ॥ త్వమిత్యాదినా ॥ ఏతద్వ్యాఖ్యాస్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ పూర్వసర్గే ఇతస్తృతీయే జన్మ
ని-స్వాయమ్భువే మన్వన్తరే-త్వమేవ-పృశ్నిర్నామ-యోషి-దభూః-తదా - ఽయం తవ భర్తా - వసుదేవస్తు-సుతపా నామ - ప్ర

---

౨౯ ॥ శ్లో❁పా ॥ విశ్వాత్మన్నదోరూపం

జాపతి-రభూత్-కథంభూతః-అకల్మషఃశుద్ధః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సతి-యదా-యువాం-బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-ఆదిష్టౌ-తత-ఇన్ద్రియగ్రామంఆన్తర్బాహ్యేన్ద్రియగణం-సమ్యఙ్నియమ్యనిగృహ్య-పరమం,తపః-తేపాథేచక్రాథే పాకమ్పచతీతివన్నిర్దేశః ॥ ౩౨ ॥ తపసఃపరత్వమేవదర్శయితుం-తౌవిశినష్టి॥వర్షాదీనాం-కాలధర్మాన్-ఋతుధర్మాననుక్రమేణ-ప్రాప్తాన్-సహమానౌ-ఘర్మఆతపజంస్వేదోదకం "ఘృక్షరణే,, ఇతిధాతుః శ్వాససనిరోధేన ప్రాణవాయునిరోధేన-నిర్ధూతం-మనసోమలంరజస్తమోభ్యామభిభవరూపం-యయో-ర్జీర్ణానిస్వతఃపతితాని-పర్ణాని-అనిలశ్చ-ఆహారో-యయో-స్తథాభూతౌ మత్తఃకామా-న్కామానిష్టార్థా-నభీప్సన్తౌ ఉపశాన్తేనరాగాదిభిరకలుషితేన-చేతసా-మదారాధన-మీహతుఃఈహాఞ్చక్రాతే-కృతవన్తావిత్యర్థః ఆర్షత్వా"దిజాదే,, రిత్యామభావస్తజభావశ్చ-అనుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనేపదస్య చక్షిఙోఙిత్కరణాదనిత్యత్వాద్వా-అధిజహీర్షిభవచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యాభిప్రాయకః ప్రథమపురుషప్రయోగః ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ హేభద్రే,ఏవమిత్థం-పరమదుష్కరంతీవ్రం-తపశ్చరతోః మయ్యేవాత్మమనో-యయో-స్తయో-ర్యువయోః-దివ్యానిదేవమానపరిమితాని-వర్షాణాంవత్సరాణాం-సహస్రాణి-ద్వాదశ-ఈయుః-వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ॥ ౩౫ ॥ తతో-హేఅనఘే-నిత్యం,భక్త్యా-హృది-భావితఃఅనుధ్యాతః వాంయువయో-స్తపసాఅనశనాదిరూపేణ,శ్రద్ధయాచ-పరితుష్టస్సన్-వరదరాడహం యువయోః-కామదిత్సయావరాన్దాతుమిచ్ఛయా-అమునాచతుర్భుజాదిమతా-వపుషా-ప్రాదురాసంప్రాదుర్భూతోఽస్మి ॥ తతః-ప్రాదుర్భూతేన-మయా-వరోఽభిమతోఽర్థః-ప్రియతా-మిత్యుక్తేసతి వాంయువా

మప్రజాపతిరకల్మషః ॥ ౩౧ ॥ యువాం వై బ్రహ్మణాదిష్టౌ ప్రజాసర్గేయదాతతః । సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం తేపాథే పరమంతపః ॥ ౩౨ ॥ వర్షవాతాతపహిమఘర్మకాలగుణాననుః । సహమానౌ శ్వాసరోధవినిర్ధూతమనోమలౌ ॥ ౩౩ ॥ జీర్ణపర్ణానిలాహారావుపశాన్తేన చేతసా । మత్తఃకామానభీప్సన్తౌ మదారాధనమీహతుః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం వాం తప్యతోర్భద్రే తపఃపరమదుష్కరమ్ । దివ్యవర్షసహస్రాణి ద్వాదశేయుర్మదాత్మనోః ॥ ౩౫ ॥ తదా వాం పరితుష్టోఽహమమునా వపుషాఽనఘే । తపసా శ్రద్ధయా నిత్యం భక్త్యా చ హృది భావితః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాదురాసం వరదరాడ్యువయోః కామదిత్సయా । వ్రియతాం వర ఇత్యుక్తే మాదృశో వాం వృతస్సుతః ॥ ౩౭ ॥ అజుష్టగ్రామ్యవిషయావనపత్యౌ చ దంపతీ । న వవ్రాథేఽపవర్గం మే మోహితౌ మమ మాయయా ॥ ౩౮ ॥ గతే మయి యువాం లబ్ధ్వా వరం మత్సదృశం సుతమ్ । గ్రామ్యాన్భోగానభుఞ్జాథాం యువాం ప్రాప్తమనోరథౌ ॥ ౩౯ ॥ అదృష్ట్వాఽన్యతమం లోకే శీలౌదార్యగుణైస్సమమ్ । అహం సుతో వామభవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః ॥ ౪౦ ॥ తయోర్వాం పునరేవాహమదిత్యామాస కశ్యపాత్ । ఉపేన్ద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వాచ్చ వామనః ॥ ౪౧ ॥ తృతీయేఽస్మిన్భవేఽహం వై తేనైవ వపుషా యువామ్ । జాతో భూయస్తయోరేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి ॥ ౪౨ ॥ ఏతద్వాం దర్శి

భ్యాం-శేషషష్ఠీయం-మాదృశస్సుతఃపుత్రో-వృతః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ననుముక్తిదం భగవన్తం సాక్షాత్కృత్యముక్తిరేవ కుతోన్న వృతేత్యత్రాహ ॥ అజుష్టేతి ॥ అజుష్టాఃఅసేవితాః,గ్రామ్యవిషయాశ్శబ్దాదయో-యాభ్యాం,నవిద్యతేఅపత్యం యయో-స్తౌ-దంపతీ-యువాం-మమ-మాయయా-మోహితౌ-మేమత్తః-అపవర్గం,ముక్తిం నవవ్రాథే అననుభూతవిషయత్వాదనపత్యత్వాన్మన్మాయామోహితత్వాచ్చ నాపవర్గం వవ్రాథే ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ మత్సదృశం-సుతమేవ-వరం-లబ్ధ్వా,యువాం,మయి-గతేసతి,ప్రాప్తఃమనోరథోయాభ్యాం,తథాభూతౌ-యువాం-గ్రామ్యాన్,భోగాన్ విషయాన్,అభుఞ్జాథాం-అన్వభూతమ్ ॥ ౩౯ ॥ తదా,అహం-రూపాదిభిః,గుణైః,సమం మత్సదృశం,అన్యతమ-మదృష్ట్వా"నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే-నత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్య,, ఇత్యుక్తరీత్యామత్సదృశపురుషాన్తరాభావం దృష్ట్వా, అహమేవ-వాంయువయోః-సుతః,అభవం,తదాఽహం-పృశ్నిగర్భ ఇతి-స్మృతః-పృశ్నేస్తవగర్భభూతత్వాత్తథా ప్రసిద్ధః ॥ ౪౦ ॥ తయోః పృశ్నిసుతపసో రేవా-నన్తరజన్మని కశ్యపాదితిరూపేణ జాతయో-ర్వాం యువయో-రథ-కశ్యపా-దదిత్యా-మహ-మాసం,పుత్రోఽభూవమ్, ఉపేన్ద్ర ఇతి-విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః, ఇన్ద్రానుజత్వాదితిభావః-తథా-వామనత్వాద్ధ్రస్వమూర్తిత్వా,ద్వామనశ్చేతి-విఖ్యాతోఽభూవమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఏవం జన్మద్వయముక్తం,అథతృతీయం జన్మేదమేవేత్యాహ ॥ అస్మింస్తృతీయే-భవే జన్మని-తయోరేవాదితికశ్యపయోరేవ వైతద్రూపేణ జాతయోర్యువయో-స్తేనైవ చతుర్భుజాదిమతా-వపుషా, భూయోఽహం-జాతః-హేసతి-మే మను-వ్యాహృతం భాషితం-సత్యమేవహి ॥ ౪౨ ॥ వాంయువాభ్యాం,ఏతచ్చతుర్భుజాదిమద్రూపం దర్శితం-కిమర్థం-తేతవ,ప్రాగ్జన్మస్మరణాయపూర్వమప్యావయోరయమేవోత్పన్న ఇతిజ్ఞాపనార్థం, అన్యథాప్రథర్శి

రూపదర్శనాభావే చ మద్భవజ్ఞానం మదవతారజ్ఞానం మర్త్యానాం యుష్మాకం - న జాయతే - మద్భవమితి పాఠే, మద్విషయకం మదవతారవిషయకమితి యావత్ ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ నన్వేవమపి కథమావయోర్ముక్తిస్స్యాదిత్యాహ ॥ యువామితి ॥ అసకృత్, పుత్రభావేనాపి - సకృదపి వా, బ్రహ్మభావేన పరబ్రహ్మత్వేన - మాం, స్మరన్తౌ - యువా, కృతో మయి నిబద్ధః, స్నేహో - యయో, స్తౌ - పరాముత్కృష్టాం మద్గతిం, యాస్యాథ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ ఇతీత్థం, ముక్త్వా, హరి, స్తూష్ణీం - బభూవ - తతః - పిత్రోర్దేవకీవసుదేవయోః - సంపశ్యతోస్సతోరేవ - సద్యస్తదైవ - ప్రాకృతః మానుషశిశుర్బభూవ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తతః - భగవతా శిశురూపేణ, ప్రచోదిత ఆదిష్టః, స - శౌరిర్వసుదేవ - స్తం, సుత - మాదాయ - సూతికాగృహా - ద్బహి - ర్యదా - గన్తు, మియేష ఐచ్ఛత్ - తర్హి తదా, వ్రజే - నన్దస్య జాయయా యశోదయా, అజా ప్రకృత్యభిమానినీ యోగమాయాశక్తి - రజని - జనేః కర్మణి చిణః పరస్య తశబ్దస్య లుక్ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ తయా యోగమాయయా - హృతాః - ప్రత్యయాః బుద్ధయః సర్వవృత్తయ స్తత్పూర్వకసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాశ్చ, యేషాం - తేషు, అత ఏవ - సర్వేషు - ద్వాస్స్థేషు ద్వారపాలేషు పౌరేషు జనేషు చ శాయితేషు నిద్రితేషు సత్సు - అథ - బృహత్ని - కవాటేషు, ఆయసాన్యయోమయాని - కీలాని పరస్పరబన్ధకశఙ్కువిశేషాత్మకాని - శృఙ్ఖలాశ్చ, యాసు - తాః - తృతీయాన్తపాఠే బృహద్భిః, కవాటై, రాయసకీలై, శృఙ్ఖలైశ్చ, పిహితాః ఛాదితాః బృహత్కవాటేషు ఆయసకీలశృఙ్ఖలైః పిహితా ఇతి వా ॥ అత ఏవ - దురత్యయా దురతిక్రమాః - యాః - ద్వారః ద్వారాణి ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ తాస్సర్వాః, కృష్ణవాహే కృష్ణం వహతీతి తథా - తస్మిన్,

తం రూపం ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ మే । నాన్యథా ✻ మద్భవజ్ఞానం మర్త్యలిఙ్గేన జాయతే ॥ ౪౩ ॥ యువాం మాం పుత్రభావేన బ్రహ్మభావేన వాసకృత్ । చిన్తయన్తౌ కృతస్నేహౌ యాస్యేథే ✻ మద్గతిం పరామ్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽసీద్ధరిస్తూష్ణీం భగవానాత్మమాయయా । పిత్రోస్సంపశ్యతోస్సద్యో బభూవ ప్రాకృతశ్శిశుః ॥ ౪౫ ॥ తతశ్చ శౌరిర్భగవత్ప్రచోదితస్సుతం సమాదాయ స సూతికాగృహాత్ । యదా బహిర్గన్తుమియేష తర్హ్యజా యా యోగమాయాఽజని నన్దజాయయా ॥ ౪౬ ॥ తయా హృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషు ద్వాస్స్థేషు పౌరేషు చ శాయితేష్వథ । ద్వారస్తు సర్వాః పిహితా దురత్యయా బృహత్కవాటాయసకీలశృఙ్ఖలాః ॥ ౪౭ ॥ తాః కృష్ణవాహే వసుదేవ ఆగతే స్వయం వ్యశీర్యన్త యథా తమో † రవౌ । వవర్ష పర్జన్య ఉపాంశుగర్జితశ్శేషోఽన్వగాద్వారి నివారయన్ఫణైః ॥ ౪౮ ॥ మఘోని వర్షత్యసకృద్యమానుజా గమ్భీరతోయౌఘజవోర్మిఫేనిలా । భయానకావర్తశతాకులా నదీ మార్గం దదౌ సిన్ధురివ శ్రియః పతేః ॥ ౪౯ ॥ నన్దవ్రజం శౌరిరుపేత్య తత్ర తాన్గోపాన్ప్రసుప్తానుపలభ్య నిద్రయా । సుతం యశోదాశయనే నిధాయ తత్సుతాముపాదాయ పునర్గృహానగాత్ ॥ ౫౦ ॥ దేవక్యాశ్శయనే న్యస్య వసుదేవోఽథ దారికామ్ । × ప్రతిముచ్య పదోర్లోహమాస్తే పూర్వవదావృతః ॥ ౫౧ ॥ యశోదా నన్ద

వసుదేవే, ఆగతే సతి స్వయమేవ వ్యశీర్యన్త వివృతా బభూవుః - యథా - రవౌ సూర్యే, ఉదితే సతి తమోఽన్ధకారో విశీర్యతే - తద్వత్ - రవేరితి పాఠే - రవేస్సకాశాత్ - తదా - పర్జన్యః ఉపాంశుగర్జితః మన్దగర్జితో - వవర్ష - పౌరాణామప్రబోధార్థమితి భావః, శేషః అనన్తః, ఫణైః, వారి జలం - నివారయ - న్నన్వగాత్ అనుయయౌ ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ అసకృ, న్మఘో - నితరాం వర్షతి సతి గమ్భీరస్య, జలపూరస్య, జవేన - యే, ఊర్మయః, తైః, ఫేనిలాః ఫేనాన్యస్యాస్సన్తీతి తథా - భయఙ్కరాణా - మావర్తానాం - శతైరాకులా వ్యాప్తాఽపి యమానుజా - యమునానదీ - మార్గం, దదౌ, యథా, సిన్ధుస్సముద్రః, శ్రియః పతేః సీతాపతేః, దదౌ, తద్వత్ ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ తత, శ్శౌరిర్వసుదేవో - నన్దవ్రజ - ముపేత్య, తత్ర, యోగమాయయా హేతుభూతయా, నితరాం, సుప్తాన్ - తాన్నన్దాదీన్ గోపా - నుపలభ్య జ్ఞాత్వా, యశోదాయా - శ్శయనే శయ్యాయాం, స్వసుతం - నిధాయ - తస్యా యశోదాయాస్సుతాం మాయాత్మికాం, ఆదాయ - పునః, గృహా, నగాత్ ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ తత, స్తాం బాలికాం, దేవక్యా, శ్శయనే, న్యస్య నిధాయ, పూర్వవ, చ్ఛృఙ్ఖలాం, పాదయోః, కృత్వా ఆబధ్య, ఆవృతః పిహితకవాటస్స, న్నాస్తే ఆస్త, పూర్వవదవస్థిత, ప్రతిముచ్య పదోర్లోహమితి పాఠే, లోహం లోహమయనిగళం, పదోః పాదయోః, ప్రతిముచ్య పునర్బద్ధ్వేత్యర్థః ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻ నన్దపత్నీ - యశోదా తు, జాత, మపత్యం పుత్రం పర - మబుధ్యత, తత్పురుషమాత్రమబుధ్యత, న తు తల్లిఙ్గం తద్గతచిహ్నాని, తత్ర హేతుః, పరిశ్రాన్తా, తత్రాఽపి హేతు, ర్నిద్రయా మాయాశక్త్యుపబృంహితయా నిద్రయా - అపగతా స్మృతిర్యస్యా - స్తథా, యద్వా, జాతమపత్యం, న సుతం, నాపి కన్యాం చా, బుధ్యత, కిన్తు - జాతమాత్రమబుధ్యత, తత్ర హేతుః, తల్లిఙ్గే పరిశ్రాన్తా తల్లిఙ్గే స్త్రీపుంసా

౪౩ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ మద్భవం జ్ఞానం. ౪౮ ॥ శ్లో † పా ॥ రవేః. ౫౧ ॥ శ్లో × పా ॥ శృఙ్ఖలాం పాదయోః కృత్వా ✻ ఆస్తే

స్యేతరచిహ్నాపరామర్శే,పరిశ్రాన్తా,తత్ర మోతు,ర్నిద్రయాఽపగతస్మృతిః పూర్వవదర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రిచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ****************

ఏవం భగవదవతారం ప్రస్తుత్యాథ తతః ప్రభృతి కంసోద్యోగం ప్రస్తౌతి॥ బహిరితి॥ యదా,వసుదేవః పూర్వవదాస్త-త దా-బహి-రన్తశ్చ-సర్వాః-పురస్య-ద్వారః ద్వారాణి- పూర్వవదేవా-వృతాః పిహితా- స్తతో-బాలధ్వనిం శిశుధ్వని-మాకర్ణ్య గృహపాలాః వసుదేవాధిష్ఠితకారాగృహపాలాః , సముత్థితా ,బభూవుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తేచా - తితూర్ణ-ముప వ్రజ్య కంసస మీపమేత్య-దేవక్యా-గర్భజన్మ గర్భస్థశిశూత్పత్తిం-భోజరాజాయ కంసాయా - చఖ్యుః -కథమ్భూతం-య ద్గర్భజన్మైవ-సము ద్విగ్నో మృత్యుభయభీతః-కంసః-ప్రతీక్షతే-తథాభూతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సభోజరాజః- కాలోఽయమితి అయమేవ తద్వ ధకాలః,అన్యథా-ప్రవర్ధితో మామేవ హన్యా-దితి బుద్ధ్యా-తూర్ణం-తల్పాచ్ఛయనా- దుత్థితో , విహ్వలః కాతరః-అనవహిత ఇతి యావత్-అతఏవ-ప్రస్ఖలన్ విక్షిప్తగతిః-ముక్తా విక్షిప్తా,మూర్ధజాః కేశా-యస్య-తథాభూత-శ్శీఘ్రం- సూతికాగృహ,మగాద్య యౌ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తమాగతం భ్రాతరం కంసం-దేవీ సతీ దేవకీ,కృపణాదీనా-కరుణం యథా తథా -వాచ-తదేవాహ- స్నుషే యమితి॥ సార్ధద్వయేన॥ హే కల్యాణ-తవే-యం-స్నుషా భగినీసుతా-ఏనాం - స్త్రియం- హన్తుం-త్వం-నార్హసి-దైవనిసృష్టేన

పత్నీ చ జాతం పరమబుధ్యత। ❁ న తల్లిఙ్గం పరిశ్రాన్తా నిద్రయాఽపగతస్మృతిః ॥ ౫౨ ॥ **********
**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బహిరన్తః పురద్వారః సర్వాః పూర్వవదావృతాః । తతో బాలధ్వనిం శ్రుత్వా గృహపాలాస్సముత్థితాః ॥ ౧ ॥ తే తు తూర్ణముపవ్రజ్య దేవక్యా గర్భజన్మ తత్ । ఆచఖ్యుర్భోజరాజాయ యదుద్విగ్నః ప్రతీక్షతే ॥ ౨ ॥ స తల్పాత్తూర్ణముత్థాయ కాలోఽయమితి విహ్వలః । సూతీగృహమగాచ్ఛీఘ్రం ప్రస్ఖలన్ముక్తమూర్ధజః॥ ౩ ॥ తమాహ భ్రాతరం దేవీ కృపణా కరుణం సతీ । స్నుషేయం తవ కల్యాణ స్త్రియం మా హన్తుమర్హసి॥ ౪ ॥ బహవో హింసితా భ్రాతశ్శిశవః పావకోపమాః। త్వయా దైవనిసృష్టేన పుత్రికైకా ప్రదీయతామ్॥ ౫ ॥ నన్వహం తే హ్యవరజా దీనా హతసుతా ప్రభో ః । దాతుమర్హసి మన్దాయా అఙ్గేమాం చరమాం ప్రజామ్॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఉపగుహ్యాత్మజామేవం రుదత్యా దీనదీనవత్ । యాచితస్తాం వినిర్భర్త్స్య హస్తాదాచిచ్ఛిదే ఖలః ॥ ౭ ॥ తాం గృహీత్వా చరణయోర్జాతమాత్రాం స్వసుస్సుతామ్ । అపోథయచ్ఛిలాపృష్ఠే స్వార్థోన్మూలితసౌహృదః ॥ ౮ ॥ సా తద్ధస్తాత్సముత్పత్య సద్యో దేవ్యమ్బరం గతా । అదృశ్యతానుజా విష్ణోస్సాయుధాష్టమహాభుజా॥ ౯ ॥ దివ్యస్రగమ్బరాలేపరత్నాభరణభూషితా । ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశఙ్ఖచక్రగదాధరా॥ ౧౦ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైరప్సరఃకిన్నరోరగైః । ఉపాహృతోరుబలిభిస్స్తూయమానేదమబ్రవీత్॥ ౧౧ ॥ కిం మయా హతయా మన్ద జాతః ఖలు

దైవప్రేరితేన,దేవేన మత్పుత్రమృత్యుతయా కల్పితేన-బహవః, పావకవత్ప్రకాశమానాః-మమ- శిశవో,హతాః, హే భ్రాతః ఇయ-మేకా-పుత్రికా-ప్రదీయతామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❁ నను హే భ్రాతః-అహం-తవా - వరజా కనీయసీ-దీనా చ-హతాస్సుతా యస్యా-స్తథాభూతా చ-అతో- హే ప్రభో-అఙ్గ హే భ్రాతః-మన్దభాగ్యాయా - మహ్య -కాం - చరమాం-కన్యకాం-దాతు-మర్హసీతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇత్థ-మాత్మజా-ముపగుహ్య-ఉరసి బాహుభ్యాం సంవేష్ట్య- దీనదీనవత్ - దీనాదపి దీన స్తద్వత్-నితరాం దీనవదిత్యర్థః-పత్కార ణేన స్వసుతస్యాన్యత్రస్థితత్వాద్వ్యస్తుతో దైన్యాభావస్సూచ్యతే॥ రుదన్త్యా-తయా , యాచితోఽపి-ఖలో దురాత్మా కంస-స్తాం వినిర్భర్త్స్య-హస్తాదాచిచ్ఛిదే హృతవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తాం - జాతమాత్రామేవ-స తు కృతనాశ ఛేదామిత్యర్థః భగిన్యా-స్సుతాం-చరణయోః-గృహీత్వా - స్వప్రయోజనార్థం,త్యక్తభగినీతత్సుతాస్నేహ-శ్శిలాపృష్ఠే-అపోథయత్ అతాడయత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సా-విష్ణో-రనుజా-కన్యా-తస్య - కంసస్య-హస్తా-త్సముత్పత్య ఊర్ధ్వముత్పత్య-సద్యఏవ-దేవీ - స్వస్వరూపం బిభ్రతీ సతీ-అమ్బరమాకాశం-గతా అధిష్ఠితా- అదృశ్యత కంసాదిభిర్దృష్టా బభూవ-కథంభూతా-ఆయుధైః-సహితా-అష్టౌ మహాన్తో భుజా యస్యాః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ దివ్యస్రగాదిభి-ర్భూషితా-అమ్బరం వస్త్రం - ఆయుధాన్యేవ దర్శయన్వి శినష్టి॥ ధనురాదీ-న్బిభ్రతీ-తథా-ఉపాహృతాస్సమర్పితాః - బలయః ఉపాయనాని-యై స్తైః-సిద్ధాదిభిః-స్తూయమానా సై,దం వక్ష్యమాణ,మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సదేవాహ॥ కిమితి॥ హతయాఽపి-మయా - తవ-కిం ప్రయోజనమ్ న కిఞ్చిదపి-హే మన్ద-తవా- న్తకృన్నాశకృత్-పూర్వశత్రుర శరీరవాన్యా పూర్వముక్తశ్శత్రు ర్యత్రక్వచిత్ప్రదేశే - జాతఏవ ఖలు ఇత ఊర్ధ్వ

౫౨ శ్లో ❁ పా॥ న తల్లిఙ్గే,

జనిష్యమాణానపి శిశూన్ హన్యాదితి సమ్భావ్య వారయతి ॥ కృపణాన్, శిశూన్ - వృథా - మా హింసీః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఇతీత్థం కం
సం ప్రభాష్య - సా - భగవతీ పూజ్యా - మాయా - దేవీ, భువి - బహునామనికేతేషు నానాసంజ్ఞకస్థానేషు - బహూని పూర్వం భగవ
దుక్తాని - దుర్గాదీని నామాని - యస్యాః, తథాభూతా, బభూవ, హేత్యాశ్చర్యే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తత - స్తయా మాయయా, అభిహి
త - మాకర్ణ్య - కంసస్సుతరాం విస్మితః - దేవకీం వసుదేవం చ - విముచ్య నిగళాన్నిర్మోచ్య - వినీత - ఇద - మబ్రవీత్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ త
దేవాహ ॥ అహో ఇతి సార్ధైరష్టభిః - భగినీపతిర్భావః - పురుషాద ఇవ రాక్షస ఇవ రాక్షసేనేవేత్యర్థః విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః ఉపే
త్య సమీపమేత్య మయా - పాప్మనా పాపాత్మనా వాం యువయోః, బహవ - స్సుతాః - హింసితాః - బతేతి ఖేదే ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ స తు
త్వత్పుత్రహన్తా అహం తు - త్యక్తం కారుణ్యం యేన - త్యక్తా జ్ఞాతయస్సుహృదశ్చ, యేన - తథాభూతః, అత ఏవ, ఖలః, అత ఏవ,
కాంస్తు - లోకాన్ - ప్రాప్స్యామి కేవలం స్థావరతాం గమిష్యామీతి భావః, అత ఏవ - బ్రహ్మహేవ - శ్వసన్ జీవన్నపి - మృతః మృ
తతుల్యః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ పూర్వం తు "అస్యాస్త్వామష్టమో గర్భో హన్తా" ఇతి దైవ - మువాచ, ఇదానీం తు, యత్రక్వచిత్తవమృ
త్యుర్జాత ఏవేతి శ్రుతం - అతో, మానుషవ - ద్దైవమప్య - నృతం, వక్త్యేవ యస్యైవ - వచనే - విశ్వాసాదహం, భగినీసుతాన్, హ
తవాన్, ఇదమతిజుగుప్సితం కర్మ కృతవానస్మి కిల ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ అథాఽపి, మహాభాగౌ వివేకినౌ, యువాం, మాత్మజాన్ప్రతి, మా
శోచతం శోకం మా కార్ష్టం - తేషామశోచ్యత్వం సూచయితుం విశినష్టి ॥ స్వకృతం భుజః స్వకృతకర్మఫలభోక్తౄన్, జన్తవః, దై
వాధీనాః - స్వస్వకృతకర్మానుగుణప్రవృత్తదైవవశ్యాః, అత ఏవ, సదై - కత్ర, నాసతే నావతిష్ఠన్తే - కిన్తు, తత్తత్కర్మానుగుణ
జన్మమరణాదిభాజో భ్రమన్తి ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ సదా సహానవస్థానే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా, భువి, భౌమాని - రజాంసి యాన్తి

తవాన్తకృత్ । యత్రక్వచిత్పూర్వశత్రుర్మా హింసీః కృపణాన్వృథా ॥ ౧౨ ॥ ఇతి ప్రభాష్య తం దేవీ మాయా భ
గవతీ భువి । బహునామనికేతేషు బహునామా బభూవ హ ॥ ౧౩ ॥ తయాఽభిహితమాకర్ణ్య కంసః పరమవిస్మి
తః । దేవకీం వసుదేవం చ విముచ్య ప్రశ్రితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ అహో భగిన్యహో భామ మయా వాం బత పాప్మనా ।
పురుషాద ఇవోపేత్య బహవో హింసితాస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ స త్వహం త్యక్తకారుణ్యస్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృత్ఖలః । కాం
స్తు లోకాన్గమిష్యామి బ్రహ్మహేవ మృతశ్శ్వసన్ ॥ ౧౬ ॥ దైవమప్యనృతం వక్తి న మర్త్యా ఏవ కేవలమ్ । యద్విస్ర
మ్భాదహం పాపస్స్వసుర్నిహతవాన్ శిశూన్ ॥ ౧౭ ॥ మా శోచతం మహాభాగావాత్మజాన్స్వకృతం ✻ భుజః । జ
న్తవో న సదైకత్ర దైవాధీనాస్సహాసతే ॥ ౧౮ ॥ భువి భౌమాని భూతాని యథా యాన్త్యపయాన్తి చ । నాయ
మాత్మా తథైతేషు విపర్యేతి యథైవ భూః ॥ ౧౯ ॥ యదానైవంవిధో భేదో యత ఆత్మవిపర్యయః । దేహయోగ
వియోగైశ్చ సంసృతిర్న నివర్తతే ॥ ౨౦ ॥ తస్మాద్భద్రే స్వతనయాన్మయా వ్యాపాదితానపి । మాఽనుశోచయతం
సర్వస్స్వకృతం విన్దతేఽవశః ॥ ౨౧ ॥ యావద్ధతోఽస్మి హన్తాఽస్మీత్యాత్మానం మన్యతేఽస్వదృక్ । తావత్తదభి

పయాన్త్యపగచ్ఛన్తి, తద్వ, ద్భూతాన్యపి కర్మవశాత్, క్వచిత్సంయుజ్య పునర్వియుజ్యన్తే, భౌమానాం గమనాగమనాద్యవ
స్థావత్త్వేపి యథా న భువస్తథాత్వం. తథా, శరీరేషు జన్మమరణాదివికారవత్స్వపి - తద్ధారకతయాఽవస్థిత - ఆత్మా - జీవః,
న విపర్యేతి విపర్యయం న ప్రాప్నోతి - నాన్యథాభవనం గచ్ఛతి కిం త్వేకరూపతయా నిత్యతయా చావతిష్ఠత ఇత్యర్థః, జన్మమరణా
ద్యవస్థావత్త్వస్యాభావాద్దేహా వశోచ్యాః, నాప్యాత్మా వి - క్రియాభావాన్నిత్యత్వాచ్చేతి భావః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ నను జాతోఽ
హం మృతోఽహం హతోఽహమహం హన్మీత్యేవమాత్మనోఽపి జననమరణహన్తృహన్తవ్యభావప్రతీతేః కథం న స విపర్యే
తీత్యత్ర సా ప్రతీతిర్దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా, సైవ చాస్య దేహసంయోగవియోగరూపసంసృతిహేతుశ్చేత్యాహ ॥ యదేతి ॥ యదా
నైవంవిధో, భేదః, దేహాత్మనోర్వైలక్షణ్యరూపో భేదః - న స్యాత్, అనుష్ఠానపర్యన్తత్వేన నాధ్యవసితస్స్యాత్, యతః అనధ్య
వసితాదేవ భేదా - దాత్మని విపర్యయః దేహధర్మప్రతీతిర్భవతి, తావ, ద్దేహసంయోగవియోగై - రుపలక్షితా, సంసృతి - ర్న ని
వర్తతే, తత్సంయోగాదిరూపా సంసృతిర్న నివర్తతే - జన్మాద్యన్తృహన్తవ్యప్రతీతిరపి న నివర్తత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తస్మా
ద్దేహాత్మనోర్వైలక్షణ్యస్వభావత్వా, దాత్మన ఏవాశోచ్యత్వాచ్చ, హే భద్రే, మయా, వ్యాపాదితానపి వ్యాపత్తిం ప్రాపితానపి - హ
తానపీతి యావత్, స్వసుతాన్ప్రతి - యువాం, మాఽనుశోచయతం, నిజత్వస్త్వవిషక్తితః, యతః, సర్వోఽపి జన్తు, రవశః అస్వ
తన్త్రః కర్మవశ్యః, స్వకృతం స్వోపాత్తకర్మరూపఫలం జన్మమరణాదికం విన్దతే లభతే ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కిఞ్చ, యావ, దస్వదృక్ దే
హవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యాదర్శీ, హతోఽస్మి హననవిషయోఽస్మి, హన్తాఽస్మి హననకర్తాఽస్మీత్యా - త్మాన, మభిమ
న్యతే దేహాత్మభ్రాన్త్యా దేహగతం హన్తృహన్తవ్యభావమాత్మన్యనుసన్ధత్తే - తావదేవ, తదభిమానీ తన్మూలకహన్తృహన్త
వ్యభావాభిమానీ చ, అత ఏవ, అజ్ఞస్సన్, బాధ్యబాధకతాం వధ్యఘాతుకభావమితి యావత్, ప్రాప్నుయాత్ తత్ప్రయుక్తః

కృపాపాదికం ప్రాప్స్యథేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ అత-సాధవో, బన్ధువత్సలాశ్చ, యూయం, మమ, దౌరాత్మ్యం-క్షమధ్వమిత్యుక్త్వా-అథ, అశ్రూణి ముఖే యస్య తథాభూతః, స్యాలస్స సోఽసౌ వసుదేవదేవక్యోః, పాదావగ్రహీత్, పత్నీభ్రాతృవాచితయా ప్రసిద్ధోఽపి స్యాలశబ్దః అత ఏవ ప్రయోగాద్భగినీభర్తర్యపి వర్తతే ॥ ౨౩ ॥ తతః, కన్యకాయా, గిరా, విస్రబ్ధః విశ్వాసనిర్దుష్టావితి విశ్వస్తః, స్వస్య సౌహృదం-దర్శయన్, దేవకీం, వసుదేవం చ, నిగళాన్మోచయామాస, పూర్వోక్తమేవ మోచనం సంప్రపఞ్చం స్మారితమితి న పౌనరుక్త్యం ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం భ్రాతుః-సమనుతప్తస్య సతః-దేవకీ, క్షాన్త్వా క్షమాం కృత్వా రోషం-వ్యసృజత్-తథా-వసుదేవోఽపి క్షాన్త్వా-ప్రహస్య, తం, కంస-మువాచ ॥ ౨౫ ॥ తదేవాహ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్॥ హే మహాభాగ-త్వం, యథా-వదసి-త-దేవమేవ తథైవ - కం మయోక్తం - యదనుమన్యస-ఇత్యత్రాహ-దేహినా-మహంధీర జ్ఞాన్తా-అహం హత ఇత్యేవంరూపా ధీ-రజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమజా - యద్వా అహంధీః దేహాత్మధీః-అజ్ఞానప్రభవా-ఆత్మయాథాత్మ్యానవభాసమూలా-అహంధియం విశినష్టి॥ యతోఽహంధియః-స్వపరేతి భిదా శత్రుమిత్రభిదా-భవతి ॥ ౨౬ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి॥ శోకేతి ॥ పృథగ్దృశః, ఆత్మనః పృథగ్భూతే దేహే-దృగాత్మాభిమానో, యేషాం-తథాభూతాః, అత ఏవ-శోకాదిభి-రన్వితాః-భావైరచేతనైః ఖడ్గాదిభిః-భావం మచ్ఛబ్దార్థం - ఘ్నన్తం- ఈశ్వరం-న పశ్యన్తి, కిన్తు, కేవలం స్వపరభేదమేవ పశ్యన్తీతి భావః - తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తిస్యేశ్వరస్యైవ జన్మమరణాది హేతుత్వాన్న కేనాప్యపరాధ ఇతి భావః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం, విస్రబ్ధం పశ్వాసయుక్తం యథా భవతి తథా, ఆభాషితః, కంసః - ప్రసన్నాభ్యాం-దేవకీవసుదేవా

మాన్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతామియాత్ ॥ ౨౨ ॥ క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బన్ధువత్సలాః । ఇత్యుక్త్వాఽశ్రుముఖః పాదౌ స్యాలః స్వస్రోరథాగ్రహీత్ ॥ ౨౩ ॥ మోచయామాస నిగళాద్విస్రబ్ధః కన్యకాగిరా । దేవకీం వసుదేవం చ దర్శయన్నాత్మసౌహృదమ్ ॥ ౨౪ ॥ భ్రాతుస్సమనుతప్తస్య క్షాన్త్వా రోషం చ దేవకీ । వ్యసృజద్వసుదేవశ్చ ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమేతన్మహాభాగ యథా వదసి దేహినామ్ । అజ్ఞానప్రభవాఽహంధీస్స్వపరేతి భిదా యతః ॥ ౨౬ ॥ శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితాః । మిథో ఘ్నన్తం న పశ్యన్తి భావైర్భావం పృథగ్దృశః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విస్రబ్ధం ప్రతిభాషితః । దేవకీవసుదేవాభ్యామనుజ్ఞాతోఽవిశద్గృహమ్ ॥ ౨౮ ॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం కంస ఆహూయ మన్త్రిణః । తేభ్య ఆచష్ట తత్సర్వం యదుక్తం యోగమాయయా ॥ ౨౯ ॥ ఆకర్ణ్య భర్తుర్గదితం తమూచుర్దేవశత్రవః । దేవాన్ప్రతికృతామర్షా దైతేయా నాతికోవిదాః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం చేత్తర్హి భోజేన్ద్ర పురగ్రామవ్రజాదిషు । అనిర్దశాన్నిర్దశాంశ్చ హనిష్యామోఽద్య వై శిశూన్ ॥ ౩౧ ॥ కిముద్యమైః కరిష్యన్తి దేవాస్సమరభీరవః । నిత్యముద్విగ్నమనసో జ్యాఘోషైర్ధనుషస్తవ ॥ ౩౨ ॥ అస్యతస్తే శరవ్రాతైర్హన్యమానాస్సమన్తతః । జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య పలాయనపరాయయుః ॥ ౩౩ ॥ కేచిత్ప్రాఞ్జలయో భీతా న్యస్తశస్త్రా దివౌకసః । ముక్తకచ్ఛశిఖాః కేచిద్భీతాస్స్మ ఇతి వాదినః ॥ ౩౪ ॥ న త్వం విస్మృతశస్త్రాస్త్రాన్విరథాన్భయసన్నతాన్ । హంస్యన్యాసక్తవిముఖాన్భగ్నచాపానయుధ్యతః ॥ ౩౫ ॥ కిం

భ్యాం అనుజ్ఞాతః, స్వగృహం ప్రావిశత్ ॥ ౨౮ ॥ అథ ప్రభాతే-మన్త్రిణ-ఆహూయ-కంస-స్తేభ్యో-మన్త్రిభ్యో యోగమాయోక్తమాహ ॥ ౨౯ ॥ తతః-కంసోక్తమాకర్ణ్య, దేవానాం-శత్రవః, దైతేయాః-మన్త్రిణః, దేవానుద్దిశ్య, కృతః అమర్షో యైస్తథాభూతాః-నాతికోవిదాః కార్యాకార్యవివేకరహితాః, తం కంస-మూచుః ॥ ౩౦ ॥ తదేవాహ॥ ఏవమిత్యాదిస్సైతం దుర్మన్త్రిభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ ఏవం చేన్మాయయైవముక్తం చేత్, తర్హి హే భోజేన్ద్ర - పురాదిషు-అనిర్దశాననతిక్రాన్తదశదినాన్, నిర్దశాంశ్చ, శిశూ-నద్య హనిష్యామః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం చేత్, సమరభీరవో, దేవాః, కిం, మస్మాను ద్యమైః ప్రయత్నైః-కరిష్యన్తి, నకిఞ్చిదపి, కిం చ, తే, తవ, ధనుషో, జ్యాఘోషైరేవ, నిత్యం, ముద్విగ్నం భీతం, మనో, యేషాం, తథాభూతాః ॥ ౩౨ ॥ అస్యతః శరాన్ క్షిపతస్తవ, శరసఙ్ఘైః, హన్యమానాః, జీవితుమిచ్ఛవః, పలాయనమేవ పరం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతాః, ఉత్సృజ్య, స్వస్థానానీతి శేషః, సమన్తతో, యయుః ॥ ౩౩ ॥ కేచిచ్చ, దివౌకసో దేవా, భీతాః, త్వత్త ఇతి శేషః, అత ఏవ-త్యక్తాని శస్త్రాణి యైస్తథాభూతాః-కేచిచ్చ, ముక్తాః విశ్లథాః, కచ్ఛాః, శిఖాశ్చ, యేషాం, ముక్తకచ్ఛశిఖా ఇతి పాఠే ముక్తగ్రన్థయః, శిఖా యేషాం తథాభూతాః, భీతాస్స్మ ఇతి, వదన్తః, ప్రాఞ్జలయస్తస్థురితి శేషః ॥ ౩౪ ॥ అథాపి, త్వం-విస్మృతాని, శస్త్రాణ్యస్త్రాణి చ, యైః - మన్త్రశిక్షోపబృంహితాన్యస్త్రాణి, తరాణి తు శస్త్రాణీతి వివేకః-విగతా, రథా, యేషాం-తాన్, భయాత్, సన్నతాన్ కృతప్రణామాన్, న హంసి న హతవాన్, శరణాగతరక్షకత్వాదితి భావః, తథా, అన్యాసక్తాన్ యుద్ధవిషయప్రయోజనాన్తరాసక్తాన్, పరాఙ్ముఖాంశ్చ, భగ్నచాపానత ఏవ, అయుధ్యతశ్చ, దేవా-న్న హంసి ॥ ౩౫ ॥

౩౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ముక్తకత్స్య.

మేవ స్వగృహ ఏవ, శూరైః, స్వయం యుగాదితరత్ర, వికత్థనం ప్రాగల్భ్యవచనం, యేషాం తైః, విబుధైః కిం, న కిఞ్చిదపి కర్తుం శక్యమిత్యర్థః, ఆస్తాం తావత్సామాన్యదేవానాం వార్తా, దేవశ్రేష్ఠైః హరిహరేన్ద్రహిరణ్యగర్భైరపి న కిఞ్చిదిత్యాహుః॥ రహ ఇతి ॥ రహోజుషా త్వద్భయాన్నిర్జనదేశసేవినా, యద్యపి తైః కిఞ్చిదపి న కర్తుం శక్యం, తథాఽపి సాపత్న్యాచ్ఛత్రుత్వాద్దేవా నోపేక్షణీయా, ఇతి మన్యామహే॥ తత స్తన్మూలఖననే సపత్నమూలోన్మూలనే నిమిత్తే అనువ్రతాన్ భృత్యాన్ అస్మాన్ నియుఙ్క్ష్వ ఆజ్ఞాపయ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సాపత్న్యాన్నోపేక్ష్యా ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయన్తి॥ యథేతి॥ యథా అఙ్గే శరీరే సముత్పన్న ఆమయో వ్యాధిః నృభిరుపేక్షితః అత ఏవ రూఢమూలః చికిత్సితుం ప్రతికర్తుం న శక్యతే యథా చ తావద్యోగిభిరుపేక్షితః ఇన్ద్రియగ్రామ స్తతో దుర్నిగ్రహ స్తథా రిపురపి, తావదుపేక్షిత స్తతో రూఢబల శ్చాలయితుమపి న శక్యతే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తర్హి కిం తత్సపత్నానాం మూలం యద్వినాశితవ్యమిత్యత్రాహుః ॥ మూలమితి॥ సనాతనః అనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసమ్ప్రదాయవేదబోధితో, ధర్మః వర్ణాశ్రమానుగుణో, యత్ర విష్ణౌ, యద్విష్ణ్వధీనః, స విష్ణుర్దేవానాం, మూలం, రహస్సేవీ స కథం ఛేత్తవ్య ఇత్యత్రాహుః, తస్య చేతి, బ్రహ్మ వేదః, గావశ్చ, విప్రాశ్చ గోవిప్రాః, తప ఇతి పృథక్పదం బ్రహ్మాదయః తస్య విష్ణోర్మూలమిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తస్మాత్ హే రాజన్ సర్వాత్మనా నానోపాయేన బ్రహ్మవాదిత్వాదిగుణయుక్తాన్, బ్రాహ్మణాన్, హవిస్సాన్నాయ్యం దుహన్తీతి తథా, తా, గాశ్చ, హన్మః హనిష్యామః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ విప్రాదయో, హరే,

---

క్షేమశూరై ర్విబుధై రసంయుగవికత్థనైః । రహోజుషా కిం హరిణా శమ్భునా వా వనౌకసా ॥ ౩౬॥ కిమిన్ద్రేణాల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా । తథాఽపి దేవాః సాపత్న్యాన్నోపేక్ష్యా ఇతి మన్మహే । తత స్తన్మూలఖననే నియుఙ్క్ష్వాస్మా ననువ్రతాన్ ॥ ౩౭ ॥ యథాఽఽమయోఽఙ్గే సముపేక్షితో నృభిర్న శక్యతే రూఢపదశ్చికిత్సితుమ్। యథేన్ద్రియగ్రామ ఉపేక్షిత స్తథా రిపుర్మహాన్ బద్ధబలో న చాల్యతే ॥ ౩౮ ॥ మూలం హి విష్ణు ర్దేవానాం యత్ర ధర్మః సనాతనః। తస్య చ బ్రహ్మ గోవిప్రా స్తపో యజ్ఞాః సదక్షిణాః॥ ౩౯ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ బ్రాహ్మణాన్ బ్రహ్మవాదినః। తపస్వినో యజ్ఞశీలాన్ గాశ్చ హన్మో హవిర్దుఘాః ॥ ౪౦ ॥ విప్రా గావశ్చ వేదాశ్చ తపస్సత్యం దమశ్శమః । శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ క్రతవశ్చ హరే స్తనూః ॥ ౪౧ ॥ స హి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్విడ్గుహాశయః । తన్మూలా దేవతాస్సర్వాస్సేశ్వరాస్సచతుర్ముఖాః ॥ అయం హి తద్వధోపాయో యదృషీణాం విహింసనమ్॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం దుర్మన్త్రిభిః కంసస్సహ సమ్మన్త్ర్య దుర్మతిః । బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాలపాశావృతోఽసురః ॥ ౪౩ ॥ సందిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్ । కామరూపధరాన్దిక్షు దానవాన్ గృహానావిశత్ ॥ ౪౪ ॥ తే వై రజః ప్రకృతయ స్తమసా మూఢచేతసః । సతాం విద్వేషమాచేరు రారాదాగతమృత్యవః ॥ ౪౫ ॥ ఆయుః శ్రియం యశో ధర్మం లోకానాశిష ఏవ చ । హన్తి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసాం మహదతిక్రమః ॥ ౪౬ ॥ ****************************

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ************

స్తనూః శరీరమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ స హి, విష్ణుః, సురాణాం, మధ్యక్షోఽధిపతి, రసురాన్ ద్వేష్టీతి తథా భూతశ్చ, హృదయగుహాశయః, గూఢ స్స విష్ణురేవ, మూలం యాసాం తథాభూతాః, సేశ్వరా ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః, చతుర్ముఖబ్రహ్మసహితాశ్చ సర్వా దేవతాః, ఏవం సత్యయమేవ తస్య విష్ణోర్వధోపాయః, కోఽసౌ యదృషీణాం హింసనమిత్యేషః యద్వా తద్వధోపాయః దేవవధోపాయః, ఋషివిహింసనేన తచ్ఛరీరే విష్ణౌ నష్టే సతి తన్మూలా దేవాస్స్వయమేవ నశ్యన్తీతి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇత్థం, దుర్మన్త్రిభిస్సహ, సమ్మన్త్ర్యాలోచ్య, స, దుర్మతిః, అసురః కంసః, కాలపాశేన యమపాశేన, ఆవృతః, బ్రహ్మహింసామేవ, హితం మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తత, స్సాధుజనస్య, కదనే ఉపద్రవే నిమిత్తే, తత్కదనమేవ, ప్రియం, యేషాం, తాన్, కామరూపధరాన్ దానవాన్ దిక్షు ఆజ్ఞాప్య, స్వయం గృహమావివేశ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తత, స్తే దానవాః, రజసా, విక్షిప్త స్వభావాః, స్తమసా విమూఢమావృతం, చేతో, యేషాం, అత ఏవ, తే సతామేవ విద్వేషణమప్రీతిం దుఃఖమితి యావత్ చేరుః చక్రుః కథంభూతాః, సన్నిహితమృత్యవః సద్విద్వేషణస్య మృత్యుసాన్నిధ్యావహత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ న కేవలం మృత్యుమేవావహన్తి అపి త్వాయురాదీన్యపి హన్తీత్యాహ ॥ ఆయురితి ॥ మహదతిక్రమః మహద్విషయాపచారః పుంసామపచరతాం ఆయురాదీని, సర్వాణి శ్రేయాంసి హన్తి నాశయతి శ్రీస్సమ్పత్తిః ధర్మః పుణ్యం లోకా ధర్మప్రాప్యఫలాని యద్వా దేహానుబన్ధినో జనాః, ఆశిషః కామాః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ************************************

ఏవం“తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా„ మిత్యాదినా మధురాయాం ప్రాభాతికవృత్తాన్తముక్తః అథ వ్రజే తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నన్దస్త్విత్యాదినా తత ఆరభ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ఆత్మజే- ఉత్పన్నే సతి-జాతఆహ్లాదో యస్య-మహదౌదార్యప్రవణం-మనో,యస్య-తథాభూతో-నన్దో-వేదజ్ఞాన్- బ్రాహ్మణానాహూయ-స్వయం - స్నాత్వా-శుచి - రలఙ్కృతశ్చ-స్వస్త్యయనం మాఙ్గళికసూక్తం-వాచయిత్వా - యథావిధి-జాతకర్మ-కారయామాస - తథా-పితౄణాం-దేవానాం చార్చనం-కారయామాస ✽ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ✽ తత-స్సమ్యగలఙ్కృతే- ద్వే-ధేనూనాం-నియుతే లక్షే-విప్రేభ్యః-ప్రాయచ్ఛత్-తథా రత్నౌఘైః-శాతకుమ్భామ్బరైస్సువర్ణరజతాఙ్కవస్త్రైః స్సువర్ణనిష్కై , రమ్బరైర్వా - దక్షిణార్థం సహితైః -రావృతాన్ సప్త-తిలపర్వతాన్-ప్రాదాత్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ కిమర్థమేవం స్నానాదికమకరోత్కారయామాసేత్యత్రాహ॥ కాలేనేతి॥ ఆత్మాత్మవిద్యయేతి దృష్టాన్తార్థం-యథా- ఆత్మవిద్యయా పరమాత్మోపాసనయా-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా విశుధ్యతి హేయగన్ధరహితో భవతి - తథా-ద్రవ్యాణ్యపి-కాలాదిభిరేవ-శుధ్యన్తీత్యభిప్రాయేణ తద్విశుద్ధ్యర్థమకరోదిత్యర్థః-ద్రవ్యశబ్దోఽత్ర ఆత్మానుబన్ధి గేహదేహాపత్యదేవతా పశుహిరణ్యాదివిషయకః తథాన్యేష్వపి క్రియాభిప్రాయకః - తత్ర-కాలేన దశదినాత్మకేన గేహస్య శుద్ధిః-స్నానశౌచాభ్యాం దేహస్య - జాతకర్మాదిసంస్కారైరపత్యస్య-తపసా మన్త్రజపేనేజ్యయా చ-గృహదేవతాయాః-దానైః పశుహిరణ్యధనధాన్యానాం-సన్తుష్ట్యా మనస ఇతి వివేకః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తదా,విప్రాః సౌమఙ్గళ్యగిరః స్వస్తిపారకా - బభూవుః - సూతాదయో- గాయకాశ్చ - జగుః , పురాణాదీనితి శేషః , తత్ర , సూతాః పౌరాణికాః - మాగధాః వంశావ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దస్త్వాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనాః । ఆహూయ విప్రాన్వేదజ్ఞాన్స్నాతశ్శుచిరలఙ్కృతః॥ ౧ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం జాతకర్మాఽఽత్మజస్య వై । కారయామాస విధినా పితృదేవార్చనం తథా॥ ౨ ॥ ధేనూనాం నియుతే ప్రాదాద్విప్రేభ్యస్సమలఙ్కృతే । తిలాద్రీన్సప్త రత్నౌఘశాతకుమ్భామ్బరావృతాన్॥ ౩ ॥ కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారైస్తపసేజ్యయా। శుధ్యన్తి దానైస్సన్తుష్ట్యా ద్రవ్యాణ్యాత్మాఽఽత్మవిద్యయా ॥ ౪ ॥ సౌమఙ్గల్యగిరో విప్రాస్సూతమాగధవన్దినః । గాయకాశ్చ జగుర్నేదుర్భేర్యో దున్దుభయో ముహుః॥ ౫ ॥ వ్రజస్సమ్మృష్టసంసిక్తద్వారాజిరగృహాన్తరః। చిత్రధ్వజపతాకాస్రక్చైలపల్లవతోరణైః॥ ౬ ॥ గావో వృషా వత్సతరా హరిద్రాతైలరూషితాః । విచిత్రధాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాఞ్చనమాలినః॥ ౭ ॥ మహార్హవస్త్రాభరణకఞ్చుకోష్ణీషభూషితాః । గోపాస్సమాయయూ రాజన్నానోపాయనపాణయః ॥ ౮ ॥ గోప్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా యశోదాయాస్సుతోద్భవమ్ । ఆత్మానం భూషయాఞ్చక్రుర్వస్త్రాకల్పాఞ్జనాదిభిః॥ ౯ ॥ నవకుఙ్కుమకిఞ్జల్కముఖపఙ్కజభూతయః । బలిభిస్త్వరితం జగ్ముః పృథుశ్రోణ్యశ్చలత్కుచాః॥ ౧౦ ॥ గోప్యస్సుమృష్టమణికుణ్డలనిష్కకణ్ఠ్యశ్చిత్రామ్బరాః పథి శిఖాచ్యుతమాల్యవర్షాః। నన్దాలయం సవలయా వ్రజతీ ✽ ర్విరేజు

లీపారకాః,వన్దినః స్తుతిపారకాః - భేర్యో - దున్దుభయశ్చ - ముహుర్ముహు - ర్నేదుః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ సమ్మృష్టాః సమ్మార్జిన్యా శోధితాని-సంసిక్తాని చన్దనోదకాదిభిస్సమ్యక్స్నపితాని - ద్వారాణ్య -జిరాణ్యఙ్గణాని - గృహాన్తరాణి గృహమధ్యాని చ-యస్మిన్-తథాభూతో- వ్రజో-బభూవ తథా - విచిత్రధ్వజాదిభిః - అలఙ్కృత ఇతి శేషః- ధ్వజాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః-చిత్రపదం ప్రత్యేకాన్వయి - ద్వన్ద్వాదౌ శ్రుతత్వాత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ గవాదయో - హరిద్రాతైలాభ్యాం - రూషితాః-ఉపలిప్తాః-విచిత్రాః-గైరికాదిధాత్వాదయః- యేషాం-స న్తీతి - తథాభూతాః-బభూవుః-తత్ర - బర్హస్రజో మయూరపిఞ్ఛమాలాః,మహార్హాణ్యనర్ఘాణి, వస్త్రాదీన్యేవ, భూషణాన్యలఙ్కారా,యేషాం,భూషితా ఇతి పాఠే,తైర్భూషితా అలఙ్కృతాః,ఉపాయనాని పాణిషు యేషాం ,తథాభూతా,గోపాః, హే రాజన్ ,సమాయయు రాజగ్ముః ✽ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✽ తథా,గోపానాం స్త్రియోఽపి,యశోదాయాః , సుతోదయ ,మాకర్ణ్య , ముదితా హృష్టా,వస్త్రాభి,రాత్మాన,మలఞ్చక్రుః, ఆకల్పా భూషణాని ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపాదిసఙ్గ్రహః , నవాః కుఙ్కుమకిఞ్జల్కా యేషు , తేషాం , ముఖపఙ్కజానాం భూతిః శ్రీః శోభా , యాసాం తాః,కుఙ్కుమానాం కిఞ్జల్కత్వరూపణేన ముఖానాం పఙ్కజత్వరూపణం ఫలం , పృథుశ్రోణ్యః పృథుజఘనాః , చలన్తౌ కుచౌ యాసాం తాః,బలిభిరుపాయనైస్సహితా , స్త్వరితం యథా తథా,జగ్ముః ✽ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✽ సమ్మృష్టాని నిర్మలీకృతాని,మణికుణ్డలాని , యాసాం తాశ్చ , నిష్కాః పదకాఖ్యభూషణాని,కణ్ఠే , యాసాం తా ఇతి బహువ్రీహిద్వయగర్భకర్మధారయః , చిత్రాణ్యమ్బరాణి , యాసాం , పథి, శిఖాభ్యః,చ్యుతానాం గళితానాం , మాల్యానాం పుష్పాణాం,వృష్టయో , యాసాం,వ్యాలోలానాం గతిరభసేన చలతాం,కుణ్డలాదీనాం,శోభా,యాసాం తాః , వలయైస్సహి

తా, నన్దస్యాలయం ప్రతి, వ్రజతీః వ్రజన్త్యః, విరేజుః ॥ ౧౧ ॥ తా గోప్యః, పాహీత్య, స్మానితి శేషః, బాలకే, ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాః, హరిద్రాచూర్ణైః హరిద్రాయాస్తైలమిశ్రైశ్చూర్ణైః అద్భిశ్చ, యద్వా, హరిద్రాతైలేన - చూర్ణైస్సుగన్ధాఖ్యద్రవ్యచూర్ణైః, అద్భిర్దధిమిశ్రోదకైశ్చ - పరస్పరం - జనం సిఞ్చన్త్య ఉజ్జగుః ॥ ౧౨ ॥ అనన్తే నబలరామేణసహ విశ్వేశ్వరే కృష్ణే - నన్దవ్రజముపేయుషిసతి - తస్మిన్మహోత్సవే - విచిత్రాణి - వాద్యాని - అవాద్యన్త ॥ ౧౩ ॥ గోపాస్తు - హృష్టాః - పరస్పరం - దధ్యాదిభిరాసిఞ్చన్తో - నవనీతైః - విలిమ్పన్తశ్చ - తే చిక్షిపుః ॥ ౧౪ ॥ నన్దస్తు - విపులకీర్తిః - అతఏవ - తేభ్యస్సూతాదిభ్యః - అన్యేచయే విద్యోపజీవినః భరతశాస్త్రాదివిద్యయోపజీవన్తీతి - తథా - భూతేభ్యశ్చ - వస్త్రాదికం - దదౌ - తైస్తైః - తేషామభీష్టైః - రుచ్చావచైః - కామైః - ర్యథోచిత - మదీనాత్మా ఉదారమనాః - నన్ద - స్సమ్యగపూజయత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణోర్గృహదైవతస్యా - రాధనార్థం - స్వపుత్రస్యా - భ్యుదయార్థం చ - దివ్యైః - వాసః ప్రభృతిభిర్భూషితా సతీ - మహాభాగ్యవతీ రోహిణీ - నన్దేనా - న్యైర్గోపైశ్చా - భినన్దితా - వ్యచరత్ ॥ ౧౬ ॥ అథనన్దవసుదేవయోర్యాదృచ్ఛికసమాగమం వివక్షుస్తావద్వ్రజస్య సర్వసమ్పత్సమృద్ధిత్వమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః ఆరభ్య భగవత్ప్రవేశాదారభ్య - నన్దస్య - వ్రజ - స్సర్వాస్సమృద్ధయో భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయోఽస్యసన్తీతి తథా - హరేః - నివాసేన హేతునా - యే - ఆత్మగుణా మహోత్సవాదయ - స్తైః - రమాక్రీడం లక్ష్మీవిహారస్థానం చా - భూత్ - హే నృప - ఆక్రీడమితి నపుంసకత్వమార్షం - సామాన్యే నపుంసకం వా - క్రియావిశేషణం వా ॥ ౧౭ ॥

ర్వ్యాలోలకుణ్డలపయోధరహారశోభాః ॥ ౧౧ ॥ తా ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాశ్చిరం పాహీతి బాలకే । హరిద్రాతైలచూర్ణాద్భిస్సిఞ్చన్త్యో జనముజ్జగుః ॥ ౧౨ ॥ అవాద్యన్త విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మహోత్సవే । కృష్ణే విశ్వేశ్వరేఽనన్తే నన్దవ్రజముపేయుషి ॥ ౧౩ ॥ గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీరఘృతామ్బుభిః । ఆసిఞ్చన్తో విలిమ్పన్తో నవనీతైశ్చ చిక్షిపుః ॥ ౧౪ ॥ నన్దో మహామనాస్తేభ్యో వాసోఽలఙ్కారగోధనమ్ । సూతమాగధవన్దిభ్యో యేఽన్యే విద్యోపజీవినః ॥ తైస్తైః కామైరదీనాత్మా యథోచితమపూజయత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణోరారాధనార్థాయ స్వపుత్రస్యోదయాయ చ । రోహిణీ చ మహాభాగా నన్దగోపాభినన్దితా ॥ వ్యచరద్దివ్యవాసస్స్రక్కణ్ఠాభరణభూషితా ॥ ౧౬ ॥ తత ఆరభ్య నన్దస్య వ్రజస్సర్వసమృద్ధిమాన్ । హరేర్నివాసాత్మగుణై రమాక్రీడమభూన్నృప ॥ ౧౭ ॥ గోపాన్గోకులరక్షాయాం నిరూప్య మధురాం గతః । నన్దః కంసస్య వార్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ ॥ ౧౮ ॥ వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నన్దమాగతమ్ । జ్ఞాత్వా దత్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదవమోచనమ్ ॥ ౧౯ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణమివాగతమ్ । ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యాం సస్వజే ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౨౦ ॥ పూజితస్సుఖమాసీనః పృష్ట్వాఽనామయమాదృతః । ప్రసక్తధీస్స్వాత్మజయోరిదమాహ విశాం పతే ॥ ౨౧ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీమప్రజస్య తే । ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా యత్సమపద్యత ॥ ౨౨ ॥ దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మిన్వర్త

ఏవం సతి - కదాచి - న్నన్దో - గోకులరక్షాయాం నిమిత్తే వ్రజరక్షార్థం - గోపా - న్నిరూప్య - ఆదిశ్య, కంసస్య - వార్షిక్యం వర్షే దేయం - కరం స్వామిగ్రాహ్యం భాగం - దాతుం - హే కురూద్వహ మధురాం - గతః ॥ ౧౮ ॥ తదా - వసుదేవో భ్రాతర - మాగతం - నన్ద - మాకర్ణ్య - రాజ్ఞే కంసాయ దత్తః కరో యేన - తం చ - జ్ఞాత్వా - తస్య నన్దస్యా - వమోచనం - యయౌ - అవముచ్యన్తే నగమనోపయుక్తపరికరబన్ధాయ త్రేతి తదవమోచనం అవతరణస్థానమ్ ॥ ౧౯ ॥ త - మాగతం - వసుదేవం - దృష్ట్వా - ప్రాణం ప్రతి - దేహ ఇవ - యథా ప్రాణ ఆగతే సతి దేహ ఉత్తిష్ఠతి - తద్వత్ - అనేన ప్రాణవన్నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం సూచితం - సహసా ఆశూ, త్థాయ - నితరాం - ప్రీతః - ప్రేమ్ణా - విహ్వలశ్చ - ప్రియతమం - వసుదేవం - దోర్భ్యాం, సస్వజే ఆలిఙ్గితవాన్ ॥ ౨౦ ॥ తత - స్తేన - పూజితో - వసుదేవ - స్సుఖం యథా తథా - ఆసీనముపవిష్టం నన్ద - మనామయం ఆరోగ్యమాధివ్యాధిరాహిత్య - మాదరయుక్తః - పృష్ట్వా - హే విశాం పతే - ఆత్మజయోః - ప్రసక్తధీరాసక్తచిత్త - ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ ॥ ౨౧ ॥ తదేవాహ ॥ దిష్ట్యేత్యాదిభిః షడ్భిః ॥ హే భ్రాతః - అప్రజస్య అనపత్యస్య సతః - ప్రవయసః వృద్ధస్య - అతఏవ - ప్రజాశాయాస్సన్తానవాఞ్ఛాయాః - నివృత్తస్య - తవా - ధునా - ప్రజా పుత్ర - స్సమపద్యత జాత ఇతి యత్ - ఏతత్ - దిష్ట్యా - దిష్ట్యేత్యానన్దద్యోతకమవ్యయం - అయమస్మాకం మహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః । ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ౨౨ ॥ అస్మిన్సంసారచక్రే - వర్తమానః - పుమాన్ పునర్భవతీతి పునర్భవః - పుత్రరూపేణోత్పన్న ఇత్యేత - ద్దిష్ట్యా - త - దద్య - భవా - న్మయో - పలబ్ధో దృష్ట ఇత్యేత ద్దిష్ట్యా - తత్ర హేతుః - దుర్లభం హి - ప్రియస్య - దర్శనమితి - యద్వా - అస్మిన్సంసారచక్రే - వర్తమాన ఏవా - హం - పునర్భవః - పునర్జాతః - కథంచిత్కంసభయాన్నివృత్తః పునర్జాతప్రాయ ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అస్మిన్నేవ జన్మని - మయా - పునర్జాత - ప్రాయేణ - త్వ - ముపలబ్ధ

ఇత్యేతత్-దిష్ట్యా శృఙ్ఖలితస్య మమ ప్రియతమ భవద్దర్శనం దుర్లభం హీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తద్దుర్లభత్వమేవాహ ॥ నైకత్రేతి ॥ సుహృదాం-ఏకత్ర-ప్రియసంవాసః - ప్రియశ్చాసౌ సంవాసశ్చ, ప్రేమ్ణా ప్రియగోష్ఠీపూర్వకం సహవాస ఇతి వా-హే ప్రియ ఇతి వా, న సులభః-కిన్తు దుర్లభ ఇత్యర్థః-యథా-స్రోతసః ప్రవాహస్య-ఓఘేన పూరేణ - వ్యూహ్యమానానామితస్తతో వివిధం నీయమానానాం-అతఏవ-చిత్రకర్మణాం వివిధకర్మణాం-ప్లవానాం-ప్లవన్తీతి తథా-ప్లవానాముత్ప్లుత్యగచ్ఛతాం కాష్ఠాదీనా-మేకత్ర-వాసో-దుర్లభ-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ యత్-పశవ్యం పశుభ్యో హితం-నిరుజం నీరోగం, భూరిబహుళమమ్బు జలం-తృణాదీని-వీరుధో గుల్మాని చ-యస్మిన్-యస్మింశ్చ - త్వం-సుహృద్భిః వృత ఆస్సే-తద్వనం మధునా-కచ్చిత్-దాస్తే-కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, కుశలమాస్తే కిం-తదస్మాకమిష్టమిత్యర్థః-❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తథా-హే భ్రాతః - మమ-సుతో- బలరామః-మాత్రా రోహిణ్యా సహ-భవతో వ్రజే-కచ్చిత్ కథమాస్తే-భవన్తమేవ-తాతం పితరం - మన్వానః-భవద్భ్యాం దమ్పతిభ్యాం-పుత్రవదుపలాలితః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అథ సత్యపి సన్తానే తద్దర్శనస్పర్శనోపలాలనాద్యభావాన్నిర్విణ్ణః కిఞ్చిల్లోకప-పాట్యాఽఽహ పుంస ఇతి ॥ త్రివర్గస్త్రయాణాం ధర్మార్థకామానాం వర్గః, స్స-యది-సుహృదో-దేహానుబన్ధినః ప్రతి-అనుభావితః అనుభవం ప్రాపితః, తర్హి-స-పుంసో యుక్తః-యద్వా, విహితః శాస్త్రానుమతః, అన్యథా, త్రివర్గస్యానుభవమాత్రపర్యవసితే సత్య-తఏవ హేతోః-స్వహృత్సు-క్లిశ్యమానేషు చ సత్సు-త్రివర్గో, ఽర్థాయ ప్రయోజనాయ-న కల్పతే-వ్యర్థ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అథ వసుదేవం సాన్త్వయన్నాహ నన్దః ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అహో ఇతి ఖేదే - క్షేత్రజత్వశఙ్కా-వ్యావృత్తయే తే ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఏవమనుశోచ్యాథ తత్త్వబోధేన సమాధత్తే ॥ నూనమితి ॥ అయం పరిదృశ్యమానో - జనో - నూనం ధ్రువ - మదృష్టనిష్ఠః

మానః పునర్భవః । ఉపలబ్ధో భవానద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౩ ॥ నైకత్ర ప్రియసంవాసః సుహృదాం చిత్రకర్మణామ్ । ఓఘేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం స్రోతసో యథా ॥ ౨౪ ॥ కచ్చిత్పశవ్యం నిరుజం భూర్యమ్బుతృణవీరుధమ్ । బృహద్వనం తదధునా యత్రాస్సే త్వం సుహృద్వృతః ॥ ౨౫ ॥ భ్రాతర్మమ సుతః కచ్చిన్మాత్రా సహ భవద్వ్రజే । తాతం భవన్తం మన్వానో భవద్భ్యాముపలాలితః ॥ ౨౬ ॥ పుంసస్త్రివర్గో విహితః సుహృదో హ్యనుభావితః । న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గో ఽర్థాయ కల్పతే ॥ ౨౭ ॥ నన్ద ఉవాచ ॥ అహో తే దేవకీపుత్రాః కంసేన బహవో హతాః । ఏకావశిష్టా ఽవరజా కన్యా సా ఽపి దివం గతా ॥ ౨౮ ॥ నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠో ఽయమదృష్టపరమో జనః । అదృష్టమాత్మనస్తత్త్వం యో వేద న స ముహ్యతి ॥ ౨౯ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ కరో వై వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ తే । నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతాశ్చ గోకులే ॥ ౩౦ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః ప్రోక్తాస్తే శౌరిణా యయుః । అనోభిరనడుద్యుక్తైస్తమనుజ్ఞాప్య గోకులమ్ ॥ ౩౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

అదృష్టఏవ నిష్ఠా సమాప్తిర్యస్య సః - అదృష్టసమాప్త్యనుసమాప్తసుఖదుఃఖాదిక ఇత్యర్థః - పుత్రోత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖకారణభూతాదృష్టానురోధిత్వాత్తదుత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖేన నియత ఇత్యర్థః "యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ, సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పత,, ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖయోరనియతత్వాత్తత్ర సామాన్యే న భవితవ్యమితి భావః - అతఏవ అదృష్టమేవ - పరమం ప్రభుః వశీ యస్య సః- అదృష్టాయత్త ఇత్యర్థః-ఏవ-మాత్మనస్స్వస్య-తత్త్వం, తస్య సుఖదుఃఖాదిమతో భావస్తత్త్వం, సుఖదుఃఖాదిమత్త్వం, అదృష్టమదృష్టమూలకం-యః పుమాన్వేద-స-న ముహ్యతి, సమసుఖదుఃఖో భవతీత్యర్థః-యద్వా ॥ సుఖదుఃఖాదికమదృష్టాయత్తం మత్వా అదృష్టమతీన్ద్రియం, స్వసంవేద్య, మాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, యో, వేద దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవపరో భవేత్స-న ముహ్యతి దేహతదనుబన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖవైచిత్ర్యేణ న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవం వివేకోద్బోధకం నన్దవచో నిశమ్య నన్దం ప్రతి ప్రకృతం వక్తవ్యమాహ వసుదేవః ॥ కర ఇతి ॥ రాజ్ఞే కంసాయ, వార్షికః, కరో, దత్తః, అతః ప్రయోజనం నావశేషితమితి భావః, తే త్వయా, వయం, దృష్టాశ్చ, అతో, ఽత్ర-త్వయా, బహుదినం బహూనాం దినానాం సమాహారః, స్థేయం అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, బహుదినమితి చోహేత్వర్థః-యతః, గోకులే, బహవ, ఉత్పాతాః, సన్తి, అతో, న స్థేయమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థం-శౌరిణా వసుదేవేన, ప్రోక్తాస్తే నన్దాదయో, గోపాః-తం వసుదేవం, అనుజ్ఞాయ ఆపృచ్ఛ్య, తం కంసం వా అనడుద్భిః వృషభై-ర్యుక్తాని-తైరనోభిః శకటై ర్గోకులం యయుః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ వ్రజం ప్రతి నన్దగమనాత్పూర్వమేవ తత్ర వసుదేవసూచితోత్పాతం భగవతా తన్నిరాకరణప్రకారం నిరాకృత తత్ప్రసంగ తస్య రక్షావిధానప్రకారం చాహ ॥ నన్ద ఇత్యాదినా తావన్నన్దాదయో గోపా ఇత్యేతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ నన్ద ఇతి ॥ యదా-నన్దః-పథి గతః-న తు వ్రజం గతః - తదా-వసుదేవస్య-వచః-న మృషా కిన్తు-తథ్యమేవ స్యాత్-ఇతి చిన్తయన్ ఉత్పాతాగమముత్పాతోపనిపాతసమ్భావనా - మా శఙ్కితః-యద్వా, పథి, ఉత్పాతాగమాద్వాపక్షిచలనాదిరూపాత్ - వ్రజే కశ్చిదుపద్రవం సమ్భావ్య-హరిం స్వారాధ్యదైవం - శరణం జగామ రక్షోపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదా నన్దగమనాత్పూర్వమేవ-కంసేన, ప్రహితా ప్రేషితా - బాలఘాతినీ-పూతనాఖ్యా రాక్షసీ తత్ర పురాదిషు-శిశూన్-నిఘ్నన్తీ సతీ - చచార ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కృష్ణప్రేషితత్కృతః కశ్చిదుపద్రవో బభూవ కిమిత్యాశఙ్కాం తావన్నిరాహ ॥ నేతి ॥ సాత్వతాం మేకాన్తినాం భక్తానాం-భర్తుః-భగవతః-శ్రవణాదీని గుణశ్రవణకీర్తనాదీని - కదమ్భూతాని-రక్షోఘ్నాని-యత్ర దేశే-స్వకర్మసు స్వవ్యాపారేషు సత్స్వపి, న కుర్వన్తి-జనాః-తత్రైవ హి - యాతుధాన్యః రాక్షస్యః- న తు శ్రవణాదికర్తృజనాధిష్ఠితదేశే - కిం పునస్సాక్షాద్భగవదధిష్ఠితదేశ ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సా పూతనా-ఖేచరీ కదాచిద్గోకులసమీపమేత్య - మాయయా ఆశ్చర్యవేషేణ-గోపిత్వా స్వాసాధారణం రూపం తిరోధాప్య - తత్సామర్థ్యం సూచయన్స్వేశినష్టి ॥ కామం యథేష్టరూపపరిగ్రహేణ చరతీతి తథా - ప్రావిశత్, గోకులం ప్రావిశత్ - యోషిత్వా మాయయేతి పాఠాన్తరం తదా - మాయయా అభిమతరూపపరిగ్రహోపయుక్తాశ్చర్యశక్త్యా-ఆత్మానం-యోషిత్వా యోషితం కృత్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యోషిద్రూపధరాం తాం వర్ణయతి ॥ తామితి ॥ తాం గోప్యః-శ్రియమివా-మంసతేత్యుత్తరేణాన్వయః - కేశబన్ధే-వ్యతిషిక్తాః సంసక్తాః - మల్లికాః మల్లికాకుసుమాని - యస్యాః - బృహ

పూతనాసంహారఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దః పథి వచశ్శౌరేర్న మృషేతి విచిన్తయన్ । హరిం జగామ శరణముత్పాతాగమశఙ్కితః ॥ ౧ ॥ కంసేన ప్రహితా ఘోరా పూతనా బాలఘాతినీ । శిశూంశ్చచార నిఘ్నన్తీ పురగ్రామాకరాదిషు ॥ ౨ ॥ న యత్ర శ్రవణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు । కుర్వన్తి సాత్వతాం భర్తుర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర హి ॥ ౩ ॥ సా ఖేచర్యేకదోపేత్య పూతనా నన్దగోకులమ్ । ❁ గోపి ❁ త్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశత్కామచారిణీ ॥ ౪ ॥ తాం కేశబన్ధవ్యతిషక్తమల్లికాం బృహన్నితమ్బస్తనకృచ్ఛ్రమధ్యమామ్ । సువాససం కమ్పితకర్ణభూషణత్విషోల్లసత్కున్తలమణ్డితాననామ్ ॥ ౫ ॥ వల్గుస్మితాపాఙ్గవిసర్గవీక్షితైర్మనోహరన్తీం వనితాం వ్రజౌకసామ్ । అమంసతామ్భోజకరేణ రూపిణీం గోప్యశ్శ్రియం ద్రష్టుమివాగతాం పతిమ్ ॥ ౬ ॥ బాలగ్రహస్తత్ర విచిన్వతీ శిశూన్యదృచ్ఛయా నన్దగృహేఽసదన్తకమ్ । బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శ తల్పేఽగ్నిమివాహితం భసి ॥ ౭ ॥ విబుధ్య తాం బాలకమారికాగ్రహం చరాచరాత్మాస నిమీలితేక్షణః । మహేశ్వరత్వేపి చ బాలభావం ❁ నిభావయన్కిఞ్చిదువాచ న ప్రభుః ॥ ౮ ॥ అజ్ఞాయ ❁ కంసాజ్ఞధని శాచరీ హరిం నిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితమ్ । అనన్తమారోప

ద్భ్యాం నితమ్బాభ్యాం - స్తనాభ్యాం చ కృచ్ఛ్రః కష్టః భజ్యమాన ఇవావస్థిత ఇతి యావత్ సూక్ష్మత్వాదితి భావః - స-మధ్యమః ప్రదేశో-యస్యాః - శోభనం వాసో యస్యాః-చలితయోః కర్ణభూషణయోః-త్విషా, ఉల్లసద్భిః, కున్తలైః - మణ్డితమలఙ్కృతమాననం యస్యాః-వల్గుసున్దరం - స్మితం-యేషాం తైః - స్తస్మిహితైరిత్యర్థః-తథాభూతైః - రపాఙ్గనేత్రాన్తయోః-ర్విసర్గః ప్రసరో-యేషాం - తైశ్చ-వీక్షణైః కటాక్షైః-వ్రజౌకసాం-వ్రజ-ఓకః స్థానం-యేషాం తేషాం గోపానాం - మనో-హరన్తీం అమ్భోజకరేణ పద్మయుక్తపాణినా - ఉపలక్షితాం-రూపిణీం ప్రశస్తరూపవతీం-పతిం కృష్ణం- ద్రష్టుమాగతాం-లక్ష్మీమివ-తాం వనితాం-గోప్యోఽమంసత అమన్యన్త ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ స, యోషిద్రూపో బాలగ్రహః-తత్ర తత్ర-వ్రజస్థాన్-శిశూన్, విచిన్వతీ అన్వేషయన్తీ - యదృచ్ఛయా-నన్దగృహే-బాలం-దదర్శ - స్వసౌన్దర్యావలోకనపరవశాభిర్గోపీభిరనివారితా దదర్శేత్యర్థః-కథంభూతం - అసతామన్తకం మృత్యుం-తర్హి నిర్భయా కథం దదర్శేత్యతో విశినష్టి ॥ ప్రతిచ్ఛన్నం తిరోధాపితం-నిజం స్వాసాధారణం-ఉరు-అధికం - తేజో-యేన భసి భస్మన్యాహితం తిరోహితం, అగ్నిమివ స్థితమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదా-స-చరాచరాత్మా సర్వబుద్ధిద్రష్టా భగవాన్ తత ఏవ-తాం-బాలకమారికాగ్రహం బాలఘ్నగ్రహం - బుధ్వా - నిమీలితేక్షణ ఏవ యేన - తథాభూతః, స్వయం, మహేశ్వరత్వేపి, ప్రభురపి సఙ్కల్పమాత్రేణైవ హన్తుం సమర్థోఽపి, బాలభావం బాలత్వం, విభావయన్ననుకుర్వన్-న కిఞ్చిదువాచ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథ సా నిశాచరీ, తం బాలం, హరిం దుష్కృత్ప్రాణహరం, నిసర్గతస్స్వభావతో, విజ్ఞాతం-జగతో విచేష్టితం, యేన-తం-నిసర్గేతి పదేన తస్య సర్వబుద్ధిద్రష్టృత్వం స్వాభావికమేవ, న తు కర్మాయత్తమిత్యభిప్రేతం, అన్త

౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యోషిత్వా.

కమాత్మనో మృత్యుభూతమజ్ఞాత్వా, అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితమథాపి, మనుష్యచేష్టానుకరణేన పరిచ్ఛిన్నతాం ప్రాప్తమివ స్థితమితి భావః, అతఏవ-అఙ్క-మారోపయత్ అఙ్కే-నిదధ ఇత్యర్థః, యథా-అబుద్ధిర్మూఢః-అతఏవ-రజ్జురితిధీర్యస్య సః-సుప్త-మురగం-అఙ్కే-నిదధాతి-తద్వత్ ॥ ౯ ॥ రోహిణీయశోదే అపి తాం నన్యవారయతామిత్యాహ॥ తామితి ॥ కోశపరిచ్ఛదాసివత్-కోశో మృదులచర్మనిర్మితం-పరిచ్ఛదమావరణం పిధానం-యస్య-తమసిం ఖడ్గమివ-అన్తః-తీక్ష్ణచిత్తాం క్రూరతరామపి బహి-ర్వామచేష్టితాం శోభనచేష్టితాం, అనుకూలచేష్టితామితి యావత్-తాం-వరస్త్రియం శ్రేష్ఠస్త్రియమివ స్థితాం-పరస్త్రియమితి పాఠే-పరస్యాన్యస్య కస్యచిత్పుంసః-స్త్రియమివ స్థితాం వీక్ష్య-తస్యాః-ప్రభయా ధర్షితే అభిభూతే-జననీ జనన్యౌ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘ ఆర్షః-నిరీక్షమాణే అప్యతిష్ఠతాం తూష్ణీమాసతాం-న తు న్యవారయతామిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అథ-ఘోరా ఘోరచేష్టితా పూతనా-తం శిశుం కృష్ణ-మాదాయ శిశోః-తస్మిన్ ముఖే-స్తనం-దదౌ-కథమ్భూతం, దుర్జరవీర్యం-దుఃఖేనాపి జరయితుం జీర్ణయితుమశక్యం-వీర్యం విషరూపం-యస్మిన్-అతఏవోల్బణం దుస్సహం-వీర్యస్యోల్బణత్వాదుల్బణం-అథ-భగవాన్-రోషసమన్వితః-ప్రపీడ్య-స్తనమిత్యనుషఙ్గః-ప్రాణైస్సమం ప్రాణైస్సహ తత్తస్య-మపిబత్-తస్యాః ప్రాణైస్సహ-స్తనమపిబదితి వా ॥ ౧౧ ॥ తదా సా-అఖిలజీవమర్మసు సర్వప్రాణమర్మసు పీడ్యమానా-అలం-ఏతావతా అలం, ఆశు-ముఞ్చ ముఞ్చేతి-ప్రభాషిణీ-నేత్రే, వివృత్య పరిభ్రామ్య, చరణౌ-భుజౌ చ-ముహుర్ముహుః-ప్రక్షిపతీ-స్విన్నాని స్వేదయుక్తాని-గాత్రాణి అఙ్గాని, యస్యాస్సా, రురావ జుఘోష ॥ ౧౨ ॥ అతిగభీరం, రంహః రభసః వేగో వా-య

యదఙ్కమనన్తకం యథోరగం సుప్తమబుద్ధిరజ్జుధీః ॥ ౯ ॥ తాం తీక్ష్ణచిత్తామతివామచేష్టితాం వీక్ష్యాన్తరా కోశపరిచ్ఛదాసివత్ । వరస్త్రియం తత్ప్రభయా చ ధర్షితే నిరీక్షమాణే జననీ హ్యతిష్ఠతామ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ స్తనం దుర్జరవీర్యముల్బణం ఘోరాఙ్కమాదాయ శిశోర్దదావథ । గాఢం కరాభ్యాం భగవాన్ ప్రపీడ్య తత్ప్రాణైః సమం రోషసమన్వితోఽపిబత్ ॥ ౧౧ ॥ సా ముఞ్చ ముఞ్చాలమితి ప్రభాషిణీ నిష్పీడ్యమానాఽఖిలజీవమర్మసు । వివృత్య నేత్రే చరణౌ భుజౌ ముహుర్విస్విన్నగాత్రా క్షిపతీ రురావ హ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాః స్వనేనాతిగభీరరంహసా సాద్రిర్మహీ ద్యౌశ్చ చచాల సగ్రహా । రసా దిశశ్చ ప్రతినేదిరే జనాః పేతుః క్షితౌ వజ్రనిపాతశఙ్కయా ॥ ౧౩ ॥ నిశాచరీత్థం వ్యథితస్తనా వ్యసుర్వ్యాదాయ కేశాంశ్చరణౌ భుజావపి । ప్రసార్య గోష్ఠే నిజరూపమాస్థితా వజ్రాహతో వృత్ర ఇవాపతన్నృప ॥ ౧౪ ॥ పతమానోఽపి తద్దేహస్త్రిగవ్యూత్యన్తరద్రుమాన్ । చూర్ణయామాస రాజేన్ద్ర మహదాసీత్తదద్భుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యం గిరికన్దరనాసికమ్ । గణ్డశైలస్తనం రౌద్రం ప్రకీర్ణారుణమూర్ధజమ్ ॥ ౧౬ ॥ అన్ధకూపగభీరాక్షం పులినారోహభీషణమ్ । బద్ధసేతుభుజోర్వఙ్ఘ్రి శూన్యతోయహ్రదోదరమ్ ॥ ౧౭ ॥ సన్తత్రసుః స్మ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్యః కళేబరమ్ । పూర్వం తు తన్నిఃస్వనితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః ॥ ౧౮ ॥ బాలం చ తస్యా ఉరసి క్రీడన్తమకుతోభయమ్ । గోప్యస్తూర్ణం సమభ్యేత్య జగృహుర్జాతసమ్భ్రమాః ॥ ౧౯ ॥ య

స్య, తేన, తస్యాః, స్వనేన, సపర్వతా మహీ భూః-సగ్రహా ద్యౌశ్చ, చచాల, రసాతలం-దిశశ్చ, ప్రతినేదిరే ప్రతిధ్వనుః, జనాః-వజ్రనిపాతశఙ్కయా-క్షితౌ, నిపేతుః ॥ ౧౩ ॥ వ్యథితౌ పీడితౌ, స్తనౌ, యస్యాస్సా-నిశాచరీ, వ్యాదాయ ముఖం వివృత్య, నిజరూప-మాస్థితా-మరణస్యాసాధారణరూపగతత్వాదితి భావః-హే నృప, వజ్రేణ హతో-వృత్రాసుర ఇవాపతత్ ॥ ౧౪ ॥ తస్య, దేహః, పతమానః, షట్క్రోశమధ్యవర్తినో-ద్రుమాన్, చూర్ణీచకార, హే రాజేన్ద్ర-తచ్ఛరీరం-మహదద్భుతమాసీత్ ॥ ౧౫ ॥ అద్భుతత్వమేవ దర్శయితుం విశింషన్ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్యశ్చ బిభ్యురిత్యాహ॥ ఈషేత్యాది ॥ ఈషాలాఙ్గలదణ్డః-తత్ప్రమాణా, ఉగ్రా-దంష్ట్రా-యస్మిన్-తదాస్యం, యస్మిన్-గిరికన్దర ఇవ-నాసికే యస్మిన్, గణ్డశైలవదున్నతౌ-స్థూలౌ చ-స్తనౌ-యస్మిన్, రౌద్రం భీమం, ప్రకీర్ణా, అరుణాశ్చ-మూర్ధజాః కేశా యస్మిన్, అన్ధకూపావివ-గభీరే-అక్షిణీ యస్మిన్-పులినవ-దారోహా జఘనే-తాభ్యాం-భీషణం-బద్ధాః సేతవ ఇవ భుజాః ఊరూ-అఙ్ఘ్రీ చ, యస్మిన్, శూన్యం, తోయం, యస్మిన్ తథాభూతో, హ్రద ఇవ, ఉదరం-యస్మిన్, తత్కళేబరం, వీక్ష్య, గోపా గోప్యశ్చ-సన్త్రస్తాః-కథమ్భూతాః, పూర్వం పతనాత్పూర్వం తస్యాః, నిశ్వసితం శబ్దః-నిశ్వాసమారుతో వా, తేన-భిన్నాని-హృదాదీని యేషాం-తథాభూతాః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ తథా, తస్యాః-పరి-క్రీడన్తం, నకుతోఽపి భయం యస్య-తం, బాలం చ-వీక్ష్యేతి పూర్వేణాన్వయః-జగృహురిత్యుత్తరేణ వా, తూర్ణం యథా తథా-సమభ్యేత్య-జాతః-తస్యా మరణాద్బాలస్య జీవనాచ్చ-జాతస్సమ్భ్రమో, యాసాం-తాః గోప్యో-జగృహుః ఆదదుః ॥ ౧౯ ॥ తత స్తా-గోప్యో-యశోదారోహిణీభ్యాం-బాలస్య

శ్వరస్యకృష్ణస్యగోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిరుపాయై-రక్షాం చక్రుః * ॥ ౨౦ ॥ * తదేవప్రపఞ్చయతి,గోమూత్రేణేత్యాదినా॥ఆ
దిశబ్దగ్రాహ్యాన్యాదర్శయతి ॥ గోమూత్రేణేతి ॥ తావ-చ్ఛిశుం,గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా - తతో,గోరజసాచ-స్నాపయి
త్వా,గోశకృతా గోమయేన,ద్వాదశస్వ-ఙ్గేషుస్థానేషు లలాటాదిషు-కేశవాదిద్వాదశనామభిః,రక్షాం-చక్రుః * ॥ ౨౧ ॥ *
ఏవమనాచాన్తా ఏవ సంభ్రమేణ రక్షాం విధాయాథలబ్ధాశ్వాసా ఆచాన్తా విశేషతో రక్షాం చక్రురిత్యాహ ॥ గోప్య ఇతి ॥ సంస్పృ
ష్టసలిలా ఆచాన్తాః - గోప్య - ఆత్మనిస్వశరీరే,కరయో రితరేష్వ- ఙ్గేషు-పృథగేకైకశో న్యస్య అకారాదిక్షకారాన్తానిమాతృ
కాబీజాదిన్యస్యా-థ-బాలస్యా - త్మని కరయో-రఙ్గేషుచ బీజన్యాస,మకుర్వత అకుర్వన్ - చికీర్షితాజాదిభగవన్నామఘటితవిష్ణు
కవచపఠనయోగ్యతాయైతత్సిద్ధ్యర్థమేవ స్వాత్మన్యఙ్గేషుబీజన్యాసం విధాయాథతత్కవచమన్త్రజపపూర్వకర
క్షాప్రార్థనాయాస్సుప్రతిష్ఠితత్వాయబాలస్యాఙ్గేషుబీజన్యాసంచక్రురిత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * అథకవచమన్త్రజపపూర్వకర
క్షావిధానందర్శయతి ॥ అవ్యాదిత్యాదినా ఇతిప్రణయోక్త్యన్తేన ॥ అజాదిశబ్దా యోగరూఢిభ్యాం భగవదసాధార
ణాః - అజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః భగవా-నఙ్ఘ్రిమఙ్ఘ్రి - అవ్యాద్రక్షతు-జానుజానునీ - అణిమా-అణోర్జీవస్యాప్యన్తరా
త్మతయా ప్రవేశయోగ్యః - పాతు-ఊరూ-యజ్ఞః యజ్ఞారాధ్యో యజ్ఞఫలదశ్చ- కటితటం-అచ్యుతః- ఆశ్రితాన్నచ్యావ
యతీత్యచ్యుతః,హయాస్యో హయగ్రీవః-జఠర-మవ్యాత్-హృచ్చకేశశ్చ తేషాం సమాహారః-తత్- ఈశః-పాతు - వస్తిస్త
త్రకోశః-వస్త్యుదరహృత్కేశమితిక్రమోఽత్రవివక్షితః - అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమీశ్వరః కమిత్యుపక్రమోపసంహారాభ్యాం పా

శోదారోహిణీభ్యాం తాస్సమం బాలస్య సర్వతః। రక్షాం విదధిరే సమ్యగ్గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ గోమూత్రే
ణ స్నాపయిత్వా పునర్గోరజసాఽర్భకమ్ । రక్షాం చక్రుశ్చ శకృతా ద్వాదశాఙ్గేషు నామభిః ॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్సం
స్పృష్టసలిలా అఙ్గేషు కరయోః పృథక్ । న్యస్యాత్మన్యథ బాలస్య బీజన్యాసమకుర్వత ॥ ౨౨ ॥ అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమ
ణిమా తవ జాన్వథోరూ యజ్ఞోఽచ్యుతః కటితటం జఠరం హయాస్యః । హృత్కేశవస్త్వదుర ఈశ ఇనస్తు కణ్ఠం
విష్ణుర్భుజం ముఖమురుక్రమ ఈశ్వరః కమ్ ॥ ౨౩ ॥ చక్ర్యగ్రతస్సహగదో హరిరస్తు పశ్చాత్త్వత్పార్శ్వయోర్ధను
రసీ మధుహాఽజితశ్చ । కోణేషు శఙ్ఖ ఉరుగాయ ఉపర్యుపేన్ద్రస్తార్క్ష్యః క్షితౌ హలధరః పురుషస్సమన్తాత్ ॥ ౨౪ ॥
ఇన్ద్రియాణి హృషీకేశః ప్రాణాన్నారాయణోఽవతు । శ్వేతద్వీపపతిశ్చిత్తం మనో యోగేశ్వరోఽవతు ॥ ౨౫ ॥
పృశ్నిగర్భస్తు తే బుద్ధిమాత్మానం భగవాన్పరః । క్రీడన్తం పాతు గోవిన్దశ్శయానం పాతు మాధవః ॥ ౨౬ ॥ వ్రజన్త
మవ్యాద్వైకుణ్ఠ ఆసీనం త్వాం శ్రియః పతిః । భుఞ్జానం యజ్ఞభుక్పాతు సర్వగ్రహభయఙ్కరః ॥ ౨౭ ॥ డాకిన్యో
యాతుధాన్యశ్చ కూశ్మాణ్డా యేఽర్భకగ్రహాః । భూతప్రేతపిశాచాశ్చ యక్షరక్షోవినాయకాః ॥ ౨౮ ॥ కోటరా
రేవతీ జ్యేష్ఠా పూతనా మాతృకాదయః । ఉన్మాదా యే హ్యపస్మారా దేహప్రాణేన్ద్రియద్రుహః ॥ ౨౯ ॥ స్వప్నదృ
ష్టా మహోత్పాతా వృద్ధబాలగ్రహాశ్చ యే । సర్వే నశ్యన్తు తే విష్ణోర్నామగ్రహణభీరవః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ప్రణయబద్ధా

దాదిశిరః పర్యన్తావయవక్రమస్యాత్ర వివక్షితత్వప్రతీతేః- జఠరం నాభేరుపరిభాగః - తత ఉపరిభాగ ఉదర-మితివివేకః - కేశశ
బ్దోఽత్ర లోమపరః-కణ్ఠం-ఇనః సర్వవ్యాపకః,“ఇణ్ గతౌ ” ఇతిధాతుః,యద్వా, గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః సర్వజ్ఞః అతఏవ-విష్ణురిత్య
నేన సపౌనరుక్త్యం , విష్ణుః వ్యాపకః “విష్ల్ వ్యాప్తౌ ” ఇతిధాతుః-ముఖం-ఉరవస్త్రిలోకసఙ్గ్రాహకాః క్రమాః పాదవిక్షే
పా-యస్య,సః-కం మూర్ధానం - ఈశ్వరః ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మా,ఈశస్సర్వాధిపతి-రితినపౌనరుక్త్యం - విష్ణుశబ్దేన వ్యా
ప్తిమాత్రం - ఈశ్వరశబ్దేన తు ప్రశాసనపూర్వకవ్యాప్త్యాధారకత్వమ్ * ॥ ౨౩ ॥ * ఏవం పాదాదిశిరః పర్యన్తం రక్షాం వి
ధాయాథదిక్షు రక్షాం విదధుః - చక్రీ-అగ్రతః పురతశ్చక్రధరః-పశ్చాత్పృష్ఠతః-సహగదో గదాసహితో - హరిరాశ్రితార్తిహ
రః-పార్శ్వయోస్తు - ధనురసీ ధనుఃఖడ్గౌ-బిభ్రతావితి శేషః-మధుహా అజితశ్చ- ధనుర్ధరో మధుహా - అసిధరోఽజితశ్చేత్యర్థః,
కోణేష్వాగ్నేయాదిషు , శఙ్ఖః శఙ్ఖోఽస్యాస్తీతి అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్- ఉపర్యూర్ధ్వాయాం దిశ్యు , పేన్ద్రః, క్షితౌ అధ
స్తాద్ధలధరః సఙ్కర్షణః-సమన్తాత్సర్వతః - అనుక్తాదిశః కాశ్చిత్సన్తిచేత్తత్రసర్వత్ర , పురుషః సర్వప్రాణిహృదయగుహావస్థి
తః * ॥ ౨౪ ॥ * ఏవం బహిరఙ్గరక్షాం సమ్పాద్యాథాన్తరఙ్గరక్షాం ప్రార్థయామాసుః ॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ హృషీకాణామిన్ద్రి
యాణా-మీశో-న్తః ప్రవిశ్యనియన్తా - యోగేశ్వరో యోగనిర్వాహకః , పృశ్నేర్గర్భత్వాదపత్యత్వాత్ పృశ్నిగర్భః , భగ
వాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - ఆత్మానమిత్యనేనచిత్తాహఙ్కారౌ వివక్షితౌ-సర్వగ్రహభయఙ్కర
ఇత్యేతద్యజ్ఞభుగ్విశేషణమ్ * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ * కూశ్మాణ్డాదయో గ్రహావాన్తరవిశేషాః-దేహాదీన్ద్రుహ్యన్తీతి తథా-
వృద్ధగ్రహాః-బాలగ్రహాశ్చ - తే-సర్వే- విష్ణోర్నామనిగృహ్ణన్తీతి తథా- తేభ్యో-భీరవః భీతాః-నశ్యన్తు * ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ *

ఇత్థం-ప్రణయేన స్నేహేన-బద్ధాభిర్యన్త్రితాభిః-కృతం రక్షణం యస్య - తం-ఆత్మజం-మాతా యశోదా - స్తనం-పాయయిత్వా- సంన్యవేశయత్ శాయయామాస ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తావత్తదా-నన్దాదయో గోపాః,మథురాయాస్సకాశాత్,వ్రజ-మాగతాస్సన్తః-పూతనాయాః-దేహ-మవలోక్య - అతివిస్మితా-బభూవుః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ వసుదేవోక్తం యథార్థమేవాభూదితి సోదాహరణం విస్మయన్తే ॥ నూనమితి॥ ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవ-స్సమాగతో,ఽయ-ముత్పాతం-ప్రాహ-స ఏవో-త్పాతో-ఽధునా-ఽస్మాభిః దృష్టః - అత-స్స ఆనకదున్దుభిః - ఋషి-ర్యోగీవా-పూర్వజన్మని స-న్నధునా-ఏవంరూపేణ-నూనం-సంజాతః బతేతి విస్మయే,ఋషిత్వముత్పత్తిసిద్ధాతీన్ద్రియార్థదర్శిత్వం-యోగిత్వం తపః ప్రభావకృతతద్దర్శిత్వ-మితి వివేకః - సయుద్గత ఇతి పాఠాన్తరం-తదా,వసుదేవ-ఋషి,ర్యోగీశో వా సన్నధునై-వంసఞ్జాతః,కుతః , యత్ యతః-గతః సమాగతః-ఆనకదున్దుభిర్యముత్పాతమాహ.సోఽధునాఽస్మాభిర్దృష్ట ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత-స్తే వ్రజౌకస,స్తత్పూతనాకళేబరం - అవయవశః,పరశుభిశ్ఛిత్వా,దూరే,క్షిప్త్వా కాష్ఠై-ర్వేష్టితం,కృత్వా-దదహుః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ విస్మయాన్తరమాహ॥ దహ్యమానస్యేతి॥ దహ్యమానస్య,దేహస్య-సమ్బన్ధీయో-ధూమః,సోఽగరుసన్నిభః కృష్ణాగరుతుల్యగన్ధస్స ముత్థితః,సోఽగరుసన్నిభో , బభూవేతి శేషేణవాఽన్వయః,అగరుసౌరభ ఇతి పాఠాన్తరం-అగరోస్సౌరభ ఇవ సౌరభో యస్య స ఇత్యర్థః॥ తత్ర హేతుం వదన్దేహం విశినష్టి॥ కృష్ణేతి॥ కృష్ణస్య భగవతో,నిర్భుక్త్యా హేతుభూతయా,సపద్యేవ-కాత్స్న్యేన-ఆహతం,పాపం,యస్య-తస్య-కృష్ణనిర్భుక్త్యేతి పాఠాన్తరం,తదా,కృష్ణేన భగవతా హేతునా,నిర్భుక్త్యా హేతుభూతయేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ యతో హతపాప్మా,ఽత ఏవ,ముక్తిమనర్హాఽపి, ప్రాపేత్యాహ ॥ పూతనేతి॥ అపిశబ్దస్య లోకబాలఘ్న్యాదిభిః ప్రత్యేకం సమ్బన్ధః,జిఘాంసయా

భిర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్। పాయయిత్వా స్తనం మాతా సంన్యవేశయదాత్మజమ్ ॥౩౦॥ తావన్నన్దాదయో గోపా మథురాయా వ్రజం గతాః । విలోక్య పూతనాదేహం బభూవురతివిస్మితాః॥ ౩౨ ॥ నూనం బతర్షిస్సఞ్జాతో యోగీశో వా ❀ సమాగతః । స ఏవ దృష్టో హ్యుత్పాతో యమాహానకదున్దుభిః॥ ౩౩ ॥ కళేబరం పరశుభిశ్ఛిత్వా తత్తే వ్రజౌకసః । దూరే క్షిప్త్వాఽవయవశో దదహుః కాష్ఠవేష్టితమ్॥ ౩౪ ॥ దహ్యమానస్య దేహస్య ధూమశ్చా † గరుసౌరభః। ఉత్థితః + కృష్ణనిర్భుక్తసపద్యాహతపాప్మనః॥ ౩౫ ॥ పూతనా లోకబాలఘ్నీ రాక్షసీ రుధిరాశనా। జిఘాంసయాఽపి హరయే స్తనం దత్త్వాఽఽప సద్గతిమ్॥ ౩౬ ॥ కిం పునశ్శ్రద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే। యచ్ఛన్ప్రియతమం కిఞ్చిద్రక్తాస్తన్మాతరో యథా॥ ౩౭ ॥ పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వన్ద్యాభ్యాం లోకవన్దితైః। అఙ్గం యస్యాస్సమాక్రమ్య భగవానపిబత్స్తనమ్ ॥ ౩౮ ॥ యాతుధాన్యపి సా స్వర్గమవాప జగతీపతిమ్। కృష్ణభుక్తస్తనక్షీరాః కిము గావోఽనుమాతరః॥ ౩౯ ॥ పయాంసి యాసామపిబత్పుత్రస్నేహస్నుతాన్యలమ్। భ

గవతో హన్తుమిచ్ఛయా,హరయే,స్తనం, దత్త్వాఽపి,సద్గతిం సతాం ప్రాప్యాం గతిం ముక్తి,మవాప॥ యతోఽప్రియం గరళం యచ్ఛన్తీ ముక్త్యనర్హాఽపి కేనచిద్భగవస్సమ్బన్ధమాత్రేణైవ సద్గతిమవాప , కిం పునర్భగవద్భక్త్యా సద్గతిం ప్రాప్నువన్తీత్యాహ॥ కిం పునరితి॥ శ్రద్ధయా భగవత్ప్రియాచరణోపయుక్తయా త్వరయా,భక్త్యా చ, పరమాత్మనే , కృష్ణాయ,కిఞ్చిత్ప్రియతమం,యచ్ఛన్ సమర్పయన్,సద్గతిం,ప్రాప్నోతీతి,కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః, ప్రియం యచ్ఛన్ సద్గతిం ప్రాప్నోతీత్యత్ర దృష్టాన్తః,రక్తాస్తన్మాతరో యథేతి,రక్తా అనురక్తా,స్తస్య కృష్ణస్య,మాతరో యశోదాదయో, యథా , ప్రియతమం స్తన్యం,యచ్ఛన్త్యః,సద్గతిం ప్రాపు,స్తద్వత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ నను మాతౄణాం సద్గతిప్రాప్తిరసిద్ధేతి కథం దృష్టాన్తతేత్యాశఙ్క్యాయాం తామపి కైముత్యన్యాయేన సిద్ధవత్కరోతి ॥ పద్భ్యామితి సార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ లోకైర్వన్దితా-యే- బ్రహ్మాదయ-స్తైరపి-వన్ద్యాభ్యాం - భక్తానాం-హృదయకమలస్థాభ్యాం-పద్భ్యాం- భగవాన్యస్యాః పూతనాయా-అఙ్గం-సమాక్రమ్య- స్తనం విషపూర్ణం స్తన-మిహ, పిబత్ - సా యాతుధానీ పూతనా స్వర్గం నిరతిశయానన్దరూపం జగతీపతి-మవాప-కిముత-కృష్ణేన-భుక్తం - స్తనయోః క్షీరం-యాసాం- తాః మాతరః-జగతీపతిమవాపురితి కిముత వక్తవ్యమిత్యర్థః - పౌరవీభద్రామదిరాదిమాత్రన్తరాభిప్రాయకం బహువచనం-అనుశబ్దోఽత్ర యథాశబ్దార్థకః-యథా,గావ,స్తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ❀ తాసామపి ముక్తిరసిద్ధేతి దృష్టాన్తానుపపత్తిరిత్యత స్తాం విశినష్టి॥ యాసాం గవాం,పుత్రస్నేహేనైవ, స్నుతాని,పయాంస్య,లం నితరాం,భగవా,నపిబత్,కథం భూతః,దేవకీపుత్రః,కైవల్యాద్యఖిలార్థదః,కైవల్యం ప్రకృతిబన్ధరాహిత్యం ముక్తిరితి యావత్ - తత్ప్రభృతి పురుషార్థచతుష్టయ

దః,కైవల్యాదిపురుషార్థప్రదానాయ దేవకీపుత్రత్వేనావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కృష్ణే,అవిరతం అవిచ్ఛేదం యథాతథా సుతేక్షణం సుతబుద్ధిం,కుర్వతీనాం,తాసాం మాతౄణాం , హే రాజన్,అజ్ఞానసమ్భవః,సంసారః , పున,ర్నకల్పతే న ప్రవర్త్తత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ వ్రజౌకసః,కటధూమస్య శవధూమస్య,సౌరభ్యం,ఆఘ్రాయ , కిమిదమిత్యాశ్చర్యమిదం,కుతో వాఽస్య సౌరభ్యమాగత,మిత్యేవం,వదన్తః , వ్రజం,జగ్ముః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తే మధురాయా ఆగతా నన్దాదయః , గోపైర్వ్రజస్థైర్వర్ణితం,పూతనాయా,ఆగమనాదిప్రకారం,తస్యాః , నిధనం మరణం , శిశోః కృష్ణస్య,స్వస్తి సుఖేనావస్థానం,శ్రుత్వా,సునితరాం.విస్మితా,బభూవుః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ పోఽవ్యుదశాన్తరం గత్వా పునరాగతో , నన్ద,ఉదారధీః విపులానన్దయుక్తబుద్ధిః,స్వపుత్రం,మాదాయ-మూర్ధ్ని-అవఘ్రాయ,హే కురూద్వహ,పరమాం,ముదం, ప్రాప ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ప్రకృతపూతనావృత్తాన్తాదిశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పుమాన్ , ఏతత్పూతనామోక్షం ఏతదితి సామాన్యాభిప్రాయకః క్లీబత్వం , యచ్చ,కృష్ణస్య,అద్భుతం,కర్మ,చేష్టితం తచ్చ,యుక్తస్సమాహితచిత్తః , నిశమ్యాకర్ణ్య,గోవిన్దే , గతిం,లభతే గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః గతిం జ్ఞానం భక్తిమితియావత్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః **

ఏవం తావత్పూతనానిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపం భగవద్బాలచేష్టితమభిధాయాథ చేష్టితాన్తరాణి వివక్షుస్తా

గవాన్దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః॥ ౪౦ ॥ తాసామవిరతం కృష్ణే కుర్వతీనాం సుతేక్షణమ్। న పునః కల్పతే రాజన్సంసారోఽజ్ఞానసమ్భవః॥ ౪౧ ॥ కటధూమస్య సౌరభ్యమవఘ్రాయ వ్రజౌకసః। కిమిదం కుత ఏవేతి వదన్తో వ్రజమాయయుః॥ ౪౨ ॥ తే తత్ర వర్ణితం గోపైః పూతనాగమనాదికమ్ । శ్రుత్వా తన్నిధనం స్వస్తి శిశోశ్చాసన్సువిస్మితాః ॥ ౪౩ ॥ నన్దస్స్వపుత్రమాదాయ ప్రోష్యాగత ఉదారధీః । మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ పరమాం ముదం లేభే కురూద్వహ ॥ ౪౪ ॥ య ఏతత్పూతనామోక్షం కర్మ కృష్ణస్య చాద్భుతమ్ । నిశమ్య శ్రద్ధయా మర్త్యో గోవిన్దే లభతే గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ******************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బహూని కర్మాణి గోపానాం శం సయోషితామ్ । నన్దస్య గేహే వవృధే కుర్వన్విష్ణుర్జనార్దనః॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ యేన యేనావతారేణ భగవాన్ హరిరీశ్వరః । కరోతి కర్ణరమ్యాణి మనోజ్ఞాని చ నః ప్రభో॥ ౨ ॥ యచ్ఛృణ్వతోఽపైత్యరతిర్వితృష్ణా సత్త్వం చ శుద్ధ్యత్యచిరేణ పుంసః। భక్తిర్హరౌ తత్పురుషే చ సఖ్యం తదేవ ❀ హారం వద మన్యసే చేత్॥ ౩ ॥ అథాన్యదపి కృష్ణస్య లోకాచరితమద్భుతమ్ । మానుషం లోకమాసాద్య తజ్జాతిమనురున్ధతః॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ కదాచిదౌత్థానికకౌతుకాప్లవే జన్మర్క్షయోగే సమవేతయోషితామ్ । వాది

తదాఽజ్ఞస్త్విపృచ్ఛిషాముత్పాదయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం విధాని దుష్టనిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపాణ్యన్యాన్యపి - బహూని-బాలచేష్టితాని-సయోషితాం సస్త్రీకాణాం,గోపానాం-శ,మానన్దంచ-కుర్వ,న్విష్ణుర్జనార్దనో-భగవా-న్నన్దస్య-గేహే వవృధే వృద్ధిం బభూవ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తర్హి తాని వద-యాని భగవానకరో - దితి పిపృచ్ఛిషుస్తావదితరచేష్టితేభ్యః కృష్ణావతారచేష్టితానాం వైలక్షణ్యం వదన్పృచ్ఛతి-భగవాన్- హరి-రీశ్వరో-యేన యేన మత్స్యాద్యవతారేణ - యాని యాని-కర్మాణి-కరోతి చకార-తాని-నోఽస్మాకం-కర్ణరమ్యాణి శ్రోత్రసుఖావహాని తథా - హే ప్రభో - మనోజ్ఞాని మనః ప్రీతికరాణి చ - భవన్త్యేవ ❀ ॥ ౨॥ ❀ తథాపి-యత్-కృష్ణచేష్టితం - శృణ్వతః పురుషస్య పురుషమాత్రస్యా,రతిః మనోగ్లానిః- బుద్ధేరస్వాస్థ్యం వా-యస్మిన్సతి సుఖహేతవోఽపి న సుఖాయ భవన్తి తథావిధం తత్ - వివిధా- తృష్ణా శబ్దాదివిషయస్పృహా చా-పైత్యపగచ్ఛతి-అచిరేణ-సత్త్వమన్తఃకరణం చ - శుద్ధ్యతి-హరౌ భగవతి రతిరనురాగ- స్తత్పురుషేషు భగవద్భక్తేషు-సఖ్యం చ-భవతి-తదేవ-చరిత్రం-భూయః పునః-భూయో విపులం యథాతథా - వద-తదేవ హారమితి పాఠే హారం మనోహరి-చేష్టితమిత్యర్థః-మన్యసే చేత్ వక్తుమిష్టం మన్యసే చేత్ - వద స్వతన్త్రస్త్వమహం త్వాం నియోక్తుమప్రభురితి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కిం తదిత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ మానుషం లోకమాసాద్య మానుషావతారం ప్రాప్య-తజ్జాతిం మానుషజాతిం-అనురున్ధతోఽనుకుర్వతః-కృష్ణస్య-య - దన్యదపి పూతనానిర్హరణరూపబాలచేష్టితాదన్యదప్యద్భుతం-లోకాచరితం బాలచేష్టితం-వదేత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోఽన్యాన్యపి బాలచేష్టితాని వివక్షుస్తావచ్ఛకటాసురవధాత్మకం చేష్టితం వర్ణయతి॥ కదాచిదిత్యాదినా ఏకదేశ్యతః ప్రాక్త

దె॥శ్లో ❀ పా॥భూయో వద

నేన॥ ఔత్థానికకౌతుకాప్లవే. ఉత్థానం గృహాద్బహిశ్శోర్నిష్క్రమణం - తత్సంబన్ధ్యౌత్థానికం. తస్మిన్ కౌతుకే ఉత్సవే - యః - ఆప్లవః స్నానం, యస్మిన్ - తస్మిన్దినే - జన్మర్క్షేణ రోహిణీనక్షత్రేణాపి - యోగే సతి - మహోత్సవే - సమవేతానాం సముదితానాం యోషితాం - మధ్యే - వాదిత్రాదిభిస్తమభిషేచనం, సూనోః - స్సతీ యశోదా - చకార ॥ ౫ ॥ అన్నాద్యైః - రన్నైర్వాసోభిః స్రగ్భిః - రన్యైశ్చ - భీష్టార్థైః - ధేనుభిశ్చ - సుపూజితైః - ర్విప్రైః. కృతం స్వస్త్యయనం యస్య - కృతం మజ్జనాదికం యస్య - ఆదిశబ్దేనాఙ్గరక్షాదికం వివక్షితం. సంజాతనిద్రే అక్షిణీ యస్య, తం - సుతం - నన్దస్య పత్నీ, శనైః - రశీశయత్ శాయయామాస ॥ ౬ ॥ ఔత్థానికే ఉత్సవ ఏవ - ఔత్సుక్యయుక్తం - మనో - యస్యాః - స్తథాభూతా - మనస్వినీ ఔదార్యప్రవణమనా - స్సా యశోదా - సమాగతాన్, వ్రజౌకసః - పూజయన్తీ సుతస్య - రుదితం నశుశ్రావ - సహి - స్తనార్థీ - రుదన్ - చరణౌ - వుదక్షిపత్ ఊర్ధ్వముచ్చాలయత్ ॥ ౭ ॥ తదా - అధః - వ్యోమ్న్యపతతో ఽసురాత్మకస్య శకటస్యాధోలమ్బమానస్య అఙ్ఘ్ర్యర్ధః - శయానస్య, శిశోః శ్రీకృష్ణస్య - అల్పకశ్చాసౌ ప్రవాళవన్మృదుశ్చ - యో ఽఙ్ఘ్రిః, స్తేన - హతం - అనః శకటం - వ్యవర్తత విపరీతమవర్తత - తదేవ దర్శయితుం విశినష్టి - విధ్వస్తాని - నానారసవన్తి - కుప్యభాజనాని స్వర్ణరజతవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయాని భాజనాని - యస్మిన్, వ్యస్తే - చక్రే అక్షశ్చ చక్రాధారదారువిశేషశ్చ - యస్మిన్ విభిన్నః - కూబరో యుగన్ధరో - యస్మిన్ - తచ్చ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వేతి॥ యశోదాప్రభృతయో - వ్రజస్త్రియో - యాశ్చ - ఔత్థానికే కర్మణి సమాగతాః - స్తాః - నన్దాదయో - గోపాశ్చ - దృష్ట్వా - అద్భుతదర్శనేనాకులాః సంభ్రాన్తాః - కథమేతచ్ఛకటం - స్వయమేవ - విపర్యగాత్ విపరీతమభూదిత్యేవం - బ్రువన్తః - బ్రువన్తశ్చ బ్రువత్యశ్చ బ్రువ

త్రగీతద్విజమన్త్రవాచనైశ్చకార సూనోరభిషేచనం సతీ ॥ ౫ ॥ నన్దస్య పత్నీ కృతమజ్జనాదికం విప్రైః కృతస్వస్త్యయనం సుపూజితైః । అన్నాదివాసస్స్రగభీష్టధేనుభిస్సంజాతనిద్రాక్షమశీశయచ్ఛనైః ॥ ౬ ॥ ఔత్థానికౌత్సుక్య

❋ శకటాసురభఞ్జనవృత్తాన్తః ❋

మనా మనస్వినీ సమాగతాన్పూజయతీ వ్రజౌకసః । నైవాశృణోద్వై రుదితం సుతస్య సా రుదన్ స్తనార్థీ చరణావుదక్షిపత్ ॥ ౭ ॥ అధశ్శయానస్య శిశోరనల్పకప్రవాళమృద్వఙ్ఘ్రిహతం వ్యవర్తత । విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనం వ్యత్యస్తచక్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వా యశోదాప్రముఖా వ్రజస్త్రియ ఔత్థానికే కర్మణి యాస్సమాగతాః । నన్దాదయశ్చాద్భుతదర్శనాకులాః కథం స్వయం వై శకటం విపర్యగాత్ ॥ ఇతి బ్రువన్తో ఽతివిషాదమోహితా జనాస్సమన్తాత్పరివవ్రురార్తవత్ ॥ ౯ ॥ తదోచురవ్యక్తమతీన్గోపాన్గోపీశ్చ బాలకాః । రుదతా ఽనేన పాదేన క్షిప్తమేతన్న సంశయః ॥ ౧౦ ॥ న తే శ్రద్దధిరే గోపా బాలభాషితమిత్యుత । అప్రమేయం బలం తస్య బాలకస్య న వై విదుః ॥ ౧౧ ॥ రుదన్తం సుతమాదాయ యశోదా గ్రహశఙ్కితా । కృతస్వస్త్యయనం విప్రైస్సూక్తైస్స్తనమపాయయత్ ॥ ౧౨ ॥ పూర్వవత్స్థాపితం గోపైర్బలిభిస్సపరిచ్ఛదమ్ । విప్రా హుత్వా ఽర్చయాఞ్చక్రుర్దధ్యక్షతకుశామ్బుభిః ॥ ౧౩ ॥ యే ఽసూయానృతదమ్భేర్ష్యాహింసామానవివర్జితాః । న తేషాం సత్య

న్తః - పుమాంసః స్త్రియశ్చ, పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః - అతీవ - విషాదేన దుఃఖేన - మోహితాః - జనా యశోదాదయః - ఆర్తవత్ - సమన్తాత్సర్వతః - పరివవ్రుః పరివేష్టితవన్తః ॥ ౯ ॥ తదా - అవ్యక్తా శకటభఙ్గమనతత్త్వే సర్వథా యా అగోచరా, మతి - ర్యేషాం, తాన్ గోపాన్, గోపీశ్చ ప్రతి, బాలకాః - కృష్ణస్య సమన్తతః క్రీడన్తో బాలకాః, ఊచుః - కిమితి, ఏతచ్ఛకటం, మనేన బాలకేన కర్త్రా - పాదేన - నిక్షిప్తం విపర్యస్తం ... - న సంశయః - కార్య ఇతి ॥ ౧౦ ॥ తే నన్దాదయో - న శ్రద్దధిరే విశ్వాసం న జగ్ముః - బాలస్యైతన్న సంభవతి - ఏతే చ బాలకాః కిం జానన్తీతి - బాలకస్యాప్రమేయమపారం బలం చ నైవ విదుః ॥ ౧౧ ॥ తతో - రుదన్తం - సుత - మాదాయ - యశోదా - బాలగ్రహశఙ్కితా - కర్తరి క్తః - బాలగ్రహమాశఙ్కమానా - అత ఏవ - విప్రైః కర్తృభిః సూక్తైః రక్షోఘ్నమన్త్రైః కరణైః - కృతం స్వస్త్యయనం యస్య - తం - కృతానిష్టపరిహారకకర్మాణం - శిశుం - స్తన - మపాయయత్ ॥ ౧౨ ॥ తతో - బలిభిశ్శక్తై - రథవా ఽష్టదిక్షు బలిభిః, గృహశాన్తికారిభిః పూజార్హైస్సహితం సపరికరం - యథాపూర్వం - స్థాపితం - విప్రాః - దధ్యాదిభి - రర్చయామాసుః - హుత్వా గృహాదిహోమం విధాయ ॥ ౧౩ ॥ తతో, యే ఽసూయాదిదోషవివర్జితా - స్తేషాం - సత్యశీలానాం అనృతవాదశీలానాం - మాశిషః - కదాచిదపి - విఫలా - న భవన్తీతి బుద్ధ్వా - బాలకమాదాయేత్యన్వయః - అసూయా గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్కరణం - అనృతం మిథ్యాభాషణం - దమ్భో వఞ్చనం ఈర్ష్యా స్వతుల్యమహిమాసహనం హింసా భూతద్రోహః - మానో ఽహంకారః - ద్విజోత్తమైః ఋగ్భిః సామర్గ్యజుర్మన్త్రై - రుపాకృతైః సంస్కృతైః - పవిత్రౌషధయో యేషు తై - ర్జలై - రభిషిచ్య స్నాపయిత్వా

స్వస్త్యయనం వాచయిత్వా చ - నన్దాఖ్యో గోపః సమాహితచిత్తః - హుత్వా హావయిత్వా - మహాగుణం షడ్రసోపేతమ న్నం - ద్విజాతిభ్యః - ప్రాదాత్ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ సాధుస్వబహుక్షీరత్వాదిభిస్సర్వైర్గుణైర్యుక్తాః - వాసాంసి - స్రజః హేమమాలాశ్చ - సాంసస్తీతి తథా - తాః - గాశ్చ - ఆత్మజస్యాభ్యుదయార్థం - ద్విజాతిభ్యః - ప్రాయచ్ఛత్ - తే చ మన్త్రవిదో - యుక్తాస్సమాహితా - ద్విజాతయః అన్వయుఞ్జత ప్రయుయుజిరే - ఆశిష ఇతి శేషః ॥ ౧౭ ॥ యదభిప్రాయేణాశిషోఽన్వ యూయుజన్ తాశ్చ తథైవ బభూవురిత్యాహ - తైర్విప్రైః - యాః - ఆశిషః - తదా ప్రోక్తాః - తాః - కదాచిదపి స్ఫుటం నూనం - నిష్ఫ లాః - న భవిష్యన్తి ॥ ౧౮ ॥ అథ తృణావర్తాసురవధాత్మకమన్యదపి భగవతో బాలచేష్టితం వివక్షుస్తావదుపోద్ఘాతరూపం - చేష్టితమాహ ॥ ఏకదేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ కదాచి - త్సతీ యశోదా - ఆరోహముత్సఙ్గ - మారూఢం - బాలకం సుతం - లాలయన్తీ - గిరికూ టవద్గిరిశృఙ్గస్యేవ శిశోః - గరిమాణం భారం - న సేహే నాసహత - తృణావర్తాన్మాతురపమృత్యు పరిహారాయ చికీర్షితకార్యోప యోగాయ చ తదఙ్కాదవరోఢుం చ భగవతా కృతం భారం న సేహే ఇతి భావః ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదప్యస్య శిశోరేవంవిధో గరిమా న దృష్ట ఇతి విస్మితా - భారేణ పీడితా చ - శిశుం - భూమౌ - నిధాయ - త్యక్త్వా తత్ శఙ్కయా మహాపురుషం భగవన్తం - ఆదధ్యౌ ధ్యాతవతీ తతో జగతాం కర్మసు గార్హ్యకర్మసు - ఆసక్తా ప్రవృత్తా బభూవ - యద్వా - శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాం జగతాం భారేణ పీ

శీలా నామాశిషో విఫలాః కృతాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి బాలకమానీయ సామర్గ్యజురుపాకృతైః । జలైః పవిత్రౌషధిభిర
భిషిచ్య ద్విజోత్తమైః ॥ ౧౫ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం నన్దగోపః సమాహితః । హుత్వా చాగ్నిం ద్విజాతిభ్యః
ప్రాదాదన్నం మహాగుణమ్ ॥ ౧౬ ॥ గావస్సర్వగుణోపేతా వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః । ఆత్మజాభ్యుదయార్థాయ
ప్రాదాత్తే చాన్వయుఞ్జత ॥ ౧౭ ॥ విప్రా మన్త్రవిదో యుక్తాస్తైర్యాః ప్రోక్తాస్తదాఽఽశిషః । తా నిష్ఫలా భవి

తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాన్తః

ష్యన్తి న కదాచిదపి స్ఫుటమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏకదాఽఽరోహమారూఢం లాలయన్తీ సుతం సతీ । గరిమాణం శిశోర్వోఢుం
న సేహే గిరికూటవత్ ॥ ౧౯ ॥ భూమౌ నిధాయ తం గోపీ విస్మితా భారపీడితా । మహాపురుషమాదధ్యౌ జగతా
మాస కర్మసు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యో నామ్నా తృణావర్తః కంసభృత్యః ప్రచోదితః । చక్రవాతస్వరూపేణ జహారాసీన
మర్భకమ్ ॥ ౨౧ ॥ గోకులం సర్వమావృణ్వన్ముష్ణంశ్చక్షూంషి రేణుభిః । పూరయన్సుమహాఘోరశబ్దేన చ దిశో
దశ ॥ ౨౨ ॥ ముహూర్తమభవద్గోష్ఠం రజసా తమసాఽఽవృతమ్ । సుతం యశోదా నాపశ్యత్తస్మిన్న్యస్తవతీ యతః ॥
నాపశ్యత్కశ్చనాత్మానం పరం చాపి విమోహితః । తృణావర్తనిసృష్టాభిశ్శర్కరాభిరుపద్రుతః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి ఖ
రపవనచక్రపాంసువర్షే సుతపదవీమబలా విలక్ష్య మాతా । అతికరుణమనుస్మరన్త్యశోచద్భువి పతితా మృతవ
త్సకా యథా గౌః ॥ ౨౫ ॥ రుదితమనునిశమ్య తత్ర గోప్యో భృశమనుతప్తధియోఽశ్రుపూర్ణముఖ్యః । రురుదురను
పలభ్య నన్దసూనుం పవన ఉపారతపాంసువర్షవేగే ॥ ౨౬ ॥ తృణావర్తశ్శాన్తరయో వాత్యారూపధరో హరన్ ।
కృష్ణం నభోగతో గన్తుం నాశక్నోద్భూరిభారభృత్ ॥ ౨౭ ॥ తమశ్మానం మన్యమాన ఆత్మనో గురుమత్తయా । గ

డితా సతీ యద్వా - జగతాం మధ్యే కర్మసు ఆస - న తు జగదుదరం తం వేదేత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తదా - తృణావర్తాఖ్యో - దైత్యః - కంసస్య - భృత్యః - తేన - ప్రచోదిత - శ్చక్రవాతరూపేణ - గత్వా - ఆసీనమర్భకం - జహార గృహీతవాన్ ॥ ౨౧ ॥ కథంభూత స్సన్ - కృత్స్నం - గోకులం - చక్రవాతరూపేణ - వృణ్వన్ వ్యాప్నువన్ - రేణుభిః - వ్రజౌకసాం - చక్షూంషి - పిధాపయన్ - మహతా - ఘోరేణ చ - శబ్దేన - దశ చ - దిశః - పూరయన్ - ఈరయన్నితి పాఠే - నాదయన్ ॥ ౨౨ ॥ తదా - గోష్ఠం - ముహూర్తం - రజసా తమసా చ పరాగాన్ధకారాభ్యా - మావృతమభూత్ - తదా చ - యశోదా - యతో యత్ర - న్యస్తవతీ నిహితవతీ తత్ర దేశే సు తం - నాపశ్యత్ న దదర్శ ॥ ౨౩ ॥ తదా - కోఽపి జనః - పరమన్య - మాత్మానం చ - నాపశ్యత్ - కుతః యతో - విమోహితః - తత్ర హేతుః - తృణావర్తేన - విసృష్టాభిః ప్రయుక్తాభిః - శర్కరాభిస్సికతాభిః - ఉపద్రుతః ॥ ౨౪ ॥ ఇతీత్థం - ఖరాత్కారిణా - త్పవనచక్రా - త్పాంసువర్షే సతి - సుతపదవీ - మవిలక్ష్య అదృష్ట్వా - అబలా మాతా యశోదా - అతికరుణం యథా తథా - అనుస్మరన్తీ - భువి - పతితా - యథా - మృతవత్సా గౌ - స్తద్వత్ - శుశోచ ॥ ౨౫ ॥ తత - స్తస్యా రుదిత - మాకర్ణ్య - భృశం నితరాం - అను తప్తాః - ధియో మనాంసి - యాసాం - అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం - తథాభూతాః గోప్య - స్తత్రాగత్య - నన్దసూను - మనుపలభ్యా దృష్ట్వా - రురుదుః - ఉపారతః - పాంసువర్షస్య వేగో - యస్మిన్ - తథాభూతే సతి - పవనే - తత్ర - తస్యా రుదితమనునిశమ్యేత్యన్వ యః ॥ ౨౬ ॥ వాత్యా చక్రవాత - స్తద్రూపధర - స్తృణావర్తః - కృష్ణం హరన్ - శాన్తవేగః - కథంచి - న్నభోగతః తతః - ప రం నభో - గన్తుం - నాశక్నోత్ - తత్ర హేతుః - భూరిభారభృత్ ॥ ౨౭ ॥ తం బాలం - గురుమత్తయా - ఆత్మనస్స్వస్యా

శ్మానం కూపే పిపతిషోః కంఠలగ్నపాషాణతుల్యం - మన్యమానః-యద్వా-ఆత్మనస్సకాశాదపి-గురుమత్తయా - అశ్మానం వా లవ్యాజమశ్మానం-మన్యమాన - స్తేన-దృఢం-గళే-గృహీతః-త-ముత్స్రష్టుం త్యాజయితుం-నాశక్నోత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ గళగ్రహణేనైవ-నిశ్చేష్టో-నిర్గతే ఉద్గతే - లోచనే యస్య-స దైత్యః అవ్యక్తమస్పష్టం-వాక్యం వచో-యస్య - తథాభూతః-నిర్బద్ధగళత్వాదితిభావః బాలేన-సహితో-వ్యసుర్గతప్రాణో-వ్రజే-న్యపతత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అన్తరిక్షా-చ్ఛిలాయాం-పతిత-ఏతఏవ-విశీర్ణా-స్సర్వావయవా - యస్య-తం-దైత్యం, రుద్రశరేణ-విద్ధం - పురమివ-కరాళం భయఙ్కరం - సఙ్ఘీభూతా-రుదన్త్యశ్చ-స్త్రియో దదృశుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత-స్తస్య దైత్యస్య, ఉరసి, లమ్బమానం, కృష్ణం, ఆదాయ, మాత్రే యశోదాయై, ప్రతిగృహ్య సమర్ప్య విస్మితాః, బభూవుః - విహాయసా గగనమార్గేణ, పురుషాదేన దైత్యేన, నీత, మథాపి, మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తం- స్వస్తిమన్తం జీవన్తం - బాలం, నన్దప్రధానా, గోపా, గోప్యశ్చ, నితరాం, మోదం హర్షం, ప్రాపుః కిల ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ అథగోపాదీనాంమిథస్సంతోషవాదమాహ । అహోఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ రక్షసా, నివృత్తిం గమితో వినాశం ప్రాపితః, ఏషబాలః, పునరభ్యగాత్, అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్ - కోఽత్రవిస్మయః యుక్తమేవైతదితి తేష్వేవ కేచిదాహుః॥ హింస్రఇతి ॥ హింస్రః క్రూరః, ఖలః, స్వపాపేనైవ - నిహతః, సాధుస్తు, సమత్వేన సర్వస్మిన్నితరేషు చ సమభావేన, భయాన్ముక్తో-భవతీతి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కిమితి॥ నోఽస్మాభిః, తప ఆద్యన్యతమం - కించి, చ్చీర్ణం పూర్వజన్మని సంపాదితం, స్యాత్, కుతః, యద్యస్మా - త్సంపరేతో మృతోఽపి,

---

శేగృహీతఉత్స్రష్టుం నాశక్నోద్దద్భుతార్భకమ్॥ ౨౮ ॥ గళగ్రహణనిశ్చేష్టో దైత్యో నిర్గతలోచనః । అవ్యక్తరావో న్యపతత్సహబాలో వ్యసుర్వ్రజే ॥ ౨౯ ॥ తమన్తరిక్షాత్పతితం శిలాయాం విశీర్ణసర్వావయవం కరాళమ్। పురం యథా రుద్రశరేణ విద్ధం స్త్రియో రుదన్త్యో దదృశుస్సమేతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆదాయ మాత్రే ప్రతిగృహ్య విస్మితాః ❀ కృష్ణం చ తస్యోపరి లమ్బమానమ్ । తం స్వస్తిమన్తం పురుషాదనీతం విహాయసా మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తమ్ ॥ గోప్యశ్చ గోపాః కిల నన్దముఖ్యా లబ్ధ్వా పునః ప్రాపురతీవ మోదమ్ ॥ ౩౧ ॥ అహో బతాత్యద్భుతమేష రక్షసా బాలో నివృత్తిం గమితోఽభ్యగాత్పునః । హింస్రస్స్వపాపేన విహింసితః ఖలస్సాధుస్సమత్వేన భయాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౩౨ ॥ కిం నస్తపశ్చీర్ణమధోక్షజార్చనం పూర్తేష్టదత్త ❀ ముత భూతసౌహృదమ్। యత్సంపరేతః పునరేవ బాలకో దిష్ట్యా స్వబన్ధూ ❀ న్ప్రణయన్నుపస్థితః॥ ౩౩ ॥ దృష్ట్వాఽద్భుతాని బహుశో నన్దగోపో బృహద్వనే। వసుదేవవచో భూయో మానయామాస విస్మితః॥ ౩౪ ॥ ఏకదాఽర్భకమాదాయ స్వాఙ్కమారోప్య భామినీ। ప్రస్నుతం

❀ స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః ❀

పాయయామాస స్తనం స్నేహపరిప్లుతా॥ ౩౫ ॥ పీతప్రాయస్య జననీ సుతస్య రుచిరస్మితమ్ । ముఖం లాలయతీ ❀ రాజఞ్జృమ్భతో ❀ దదృశే జగత్॥ ౩౬ ॥ ఖం రోదసీ జ్యోతిరనీకమాశాస్సూర్యేన్దువహ్నిశ్వసనామ్బుధీంశ్చ । ద్వీ

బాలకః, పునరపి, స్వబంధూన్ - రమయన్, ఉపస్థితః, దిష్ట్యా, అయం మహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః -అన్యథైతదుర్లభమితిభావః॥ తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాది - పూర్తం స్మార్తం కర్మ-తటాకాదినిర్మాణం వా, ఇష్టం శ్రౌతం, దత్తం దానం, తేషాం సమాహారద్వన్ద్వః-ప్రణయన్నితి పాఠే, ప్రణయన్ హర్షయన్, ఉపస్థిత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవంవిధాన్యన్యాన్యద్భుతాని, బహుశో, బృహద్వనే, బృహతి వ్రజప్రాన్తవనే, దృష్ట్వా - నన్దగోపో, విస్మితః, పునః, వసుదేవస్య - వచో " నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతాశ్చ గోకులే ,, ఇత్యేతద్వచో, మానయామాస, సత్యమేవాభూదిత్యమన్యత ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అథ భగవాన్ తృణావర్తాగమే ప్రదర్శితస్య గరిమ్ణో మూలం దర్శయామాసేత్యాహ । ఏకదేతి ॥ ప్రస్నుతం, కర్తరి క్తః, స్తనం ప్రస్నుపన్తం స్తనం, పాయయామాస, కథంభూతా, స్నేహేన, పరిప్లుతా పరితో వ్యాప్తా ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ హే రాజన్, పీతప్రాయస్య పీతప్రాయస్తనస్య, కృతస్తన్యపానస్యేత్యర్థః, పీతమితి భావే క్తః, పీతం పానమస్యాస్తీతి పీతం, అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ - తత్ప్రాయః, యద్వా, భుక్తా బ్రాహ్మణా ఇతివత్కర్తరి క్తః, ప్రాయశబ్దః సదృశవాచీ సన్నప్యత్రానతిరిక్తార్థపరః-తస్య సుతస్య, రుచిరం సున్దరం-స్మితం-యస్మిన్-తన్ముఖం, లాలయన్తీ చుమ్బనాదినా లాలనం కుర్వన్తీ-జృమ్భతః ఆస్యం వివృణ్వత-స్తస్య-ముఖే- ఇదం వక్ష్యమాణం ఖాద్యాత్మకం జగ, ద్దదర్శ-ముఖ ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-రుచిరస్మితం-సుతం-లాలయన్తీ, పీతప్రాయస్య- జృమ్భతస్సుతస్య, ముఖే-ఇదం-జగ, ద్దదృశే-ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తద్దృష్టజగదన్తర్భూతపదార్థానాహ॥ ఖమితి॥ ఖమాకాశం-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యర్థకమవ్యయం, జ్యోతిరనీకం శుక్రాఙ్గారకాది జ్యోతిశ్చక్రం-సూర్యాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః, నగాన్గి

---

౩౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ స్వబన్ధూన్రమయన్నుపస్థితః

రేః-తద్బహిర్భూతప్రాగ్ధ్వదీః, యాని,స్థావరజఙ్గమాత్మకాని-భూతాని - తానిచ-దదృశ ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ హేరాజన్-సా-మృగశాబాక్షీయశోదా - సుతస్య-ముఖే,ఖాదియుక్తంవిశ్వ-మవలోక్య - సంజాతో-వేపథుశ్శరీరకమ్పో , యస్యాః-స్త థాభూతా-స్వకీయే- నేత్రే-నిమీల్య - విస్మితా,బభూవ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవత వ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథగర్గేణకృతనామకరణసంస్కారస్య తదుచిత మాహాత్మ్యస్య భగవతోమాతేపశ్వ రూపప్రదర్శనంతద్విస్మా పనాదిరూపంచచరిత్రమాహాష్టమే॥గర్గ ఇతి॥గర్గో,యదూనాం- పురోహితః , అతఏవ,వసుదేవేన,ప్రచోదితః,నన్దస్యవ్రజంజ గామ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ అధోక్షజధియాభగవద్బుద్ధ్యా,నమస్కారపూర్వకంయథాతథా,ఆనర్చఅర్చితవాన్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అతిథ యేనివేదితమన్నాదికమాతిథ్యం-త-త్కృతంభుక్తం - యేన,తం, సూపవిష్టం,గర్గం , సూనృతయామధురయా-గిరా,నన్దయి త్వాహ్లాదయిత్వా-అబ్రవీత్॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదినా ॥ యదూనామహమిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ హేబ్రహ్మ-న్పూ ర్ణస్యఆప్తకామస్య-తవ,కింకరవామ-నకిమప్యపూర్వప్రీతికరంకర్మకర్తుంప్రభవామేత్యర్థః,పూర్ణస్యపరబ్రహ్మానన్దానుభవపూ ర్ణస్యతవకింకరావయమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ పూర్ణశ్చేదహంకథంధనినాంగృహమాగత స్తత్రాహ ॥ మహద్విచలనమితి॥ హే భగవన్,మహతాంభవతాం,విచలనంస్వాశ్రమాదన్యత్రసంచారః-విషయాసఙ్గదీనచేతసాం - మాదృశాం,గృహిణాం,నిశ్శ్రే యసాయైవ-కల్పతే,అన్యథాతు, కదాచిదపినకల్పతే - నతుస్వార్థంకింతుమాదృశామనుగ్రహార్థమేవేత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ త్వ

పాన్నగాం స్తద్బహిర్భూతాన్యాన్యానిభూతానియానిస్థిరజఙ్గమాని॥ ౩౭ ॥సావీక్ష్యవిశ్వంసహసారాజన్సంజాతవే పథుః । సమ్మీల్యమృగశాబాక్షీనేత్రేఆసీత్సువిస్మితా॥ ౩౮ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ గర్గఃపురోహితోరాజన్యదూనాంసుమహాతపాః । వ్రజంజగామనన్దస్యవసుదేవప్ర చోదితః॥ ౧ ॥తందృష్ట్వాపరమప్రీతఃప్రత్యుత్థాయకృతాఞ్జలిః।ఆనర్చాధోక్షజధియాప్రణిపాతపురస్సరమ్॥ ౨॥ సూపవిష్టంకృతాతిథ్యంగిరాసూనృతయాముని్మ్ । నన్దయిత్వాఽబ్రవీద్బ్రహ్మన్పూర్ణస్యకరవామకిమ్॥ ౩ ॥ మహద్విచలనంనౄణాంగృహిణాందీనచేతసామ్ । నిశ్శ్రేయసాయభగవన్కల్పతేనాన్యథాక్వచిత్॥ ౪॥జ్యో తిషామయనంసాక్షాద్యత్తజ్జ్ఞానమతీన్ద్రియమ్ ప్రణీతంభవతాయేనపుమాన్వేదపరావరమ్ ॥ ౫ ॥ త్వంహిబ్ర హ్మవిదాంశ్రేష్ఠస్సంస్కారాన్కర్తుమర్హసి। బాలయోరనయోర్నౄణాంజన్మనాబ్రాహ్మణోగురుః॥ ౬ ॥గ ర్గఉవాచ ॥ యదూనామహమాచార్యః ఖ్యాతశ్చభువిసర్వతః । సుతంమయాసంస్కృతంతేమన్యతేదేవకీసు తమ్॥ ౭ ॥కంసఃపాపమతిస్సఖ్యంతవచానకదున్దుభేః।దేవక్యాఅష్టమోగర్భోనస్త్రీభవితుమర్హతి॥ ౮ ॥ఇతిసం చిన్తయన్ఛ్రుత్వాదేవకీదారికావచః । అపిహన్తాగతాశఙ్కస్తర్హితన్నోఽనయోమహాన్॥ ౯ ॥నన్దఉవాచ॥అ

యాబాలయోర్నామక్రియాకార్యేతివక్తుంతస్య విజ్ఞానాతిశయమాహ ॥ జ్యోతిషామయనమితి ॥ య - జ్జ్ఞాన-మతీన్ద్రియం అతీన్ద్రియజ్ఞానసాధనం-జ్యోతిషా-మయనంగమనప్రతిపాదకం,జ్యోతిశ్శాస్త్రమిత్యర్థః,త,త్సాక్షా, ద్భవతా,ప్రణీతం-యేన జ్యోతిషామయనేన-అన్యోఽపి-పుమాన్-పరాపరమతీతమాగామిచ-వేద ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ వివక్షితమాహ॥త్వ మితి॥భోబ్రహ్మవి దాంశ్రేష్ఠ,త్వ-మనయోర్బాలకయో- స్సంస్కారాదీన్నామకరణాదీన్,క ర్తు- మర్హసి-వైవజ్ఞత్వాన్నత్రవిత్త్వాచ్చత్వమే వకర్తుమర్హసీతిభావః ॥ ననునాహంత్వద్గురురిత్యత్రాహ॥నృణాం,జన్మనా - బ్రాహ్మణోగురురితిసామాన్యనిర్దేశేనబ్రాహ్మ ణానాంక్షత్రియాదీనాంచబ్రాహ్మణమాత్రస్స్వభావతోగురురిత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అత్యాత్మహీనంనన్దంప్రతిగుప్తమే తత్కార్యమిత్యభిప్రాయేణప్రత్యాచష్టేణఇవాహ ॥ యదూనామితి॥యదూనా - మాచార్యత్వేనభువిప్రసిద్ధో,ఽహం, య దిత్వత్పుత్రంసంస్కుర్యాం-తర్హిమయాసంస్కృతం-త్వత్పుత్రమపి-దేవకీసుతమేవ - పాపమతిః-కంసో-మన్యతే-మత్కర్తృ కసంస్కారేణలిఙ్గేనదేవకీసుతమేవాధ్యవస్యతీత్యర్థః ॥ ననుయదుకులాచార్యేణత్వయాసంస్కృతంకథంచిద్యదుకుమారం జానాతు-తత్రవసుదేవస్యపుత్రస్తత్రాపిదేవక్యాంజాతఇతికుతోజానీయాత్తత్రాహ ॥ సఖ్యమిత్యాది ॥ నన్దవసుదేవయో- స్సఖ్యం-ప్రసిద్ధమేవ-వర్తతే-అశరీరవాణ్యాఽభిహితో-దేవక్యా-అష్టమో-గర్భో-నస్త్రీభవితుమర్హతి - కింతు-పుమానేవ-సః మద్భయా-ద్వసుదేవేన-సఖ్యుస్సన్నిధౌ-నిహిత-ఇత్యేవం-దేవకీదారికావచ-శ్చిన్తయన్ - గతాశఙ్కః-గతసంశయః-హన్తాఽ పిహన్యాత్-తర్హి-తన్నోఽస్మాకం-మహా-ననయః-అనీతిః-అనుచితం- స్యాత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❋ ఏవముక్తవన్తంగర్గంప్రత్యా హనన్దః॥అలక్షితఇతి॥అస్మి-న్గోకులే, మామకైరస్మదీయైరప్య-లక్షితః- రహసినిర్జనేదేశే-స్వస్తివాచనపూర్వకం-ద్విజాతిసం

సంస్కారం ద్విజాతీనామవశ్యకర్తవ్యం సంస్కారం తూర్యఘోషాదిరహితం కుర్విత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం సమ్యక్ప్రార్థితో ద్విజో గర్గః స్వేనకర్తుమిష్టమేవ తద్బాలకయోర్నామకరణం రహసి గూఢస్సన్ చకార ॥ ౧౧ ॥ తదేవ దర్శయతి॥ అయమిత్యాదినా ॥ గుణైస్సుహృదో రమయన్నితి తస్మిన్ రామశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తప్రదర్శనం, బలాధిక్యాదితి బలశబ్దస్య, తథా, యదూనామపృథగ్భావాత్కుతశ్చిన్నిమిత్తాద్విప్రతిపన్న్యమానానాం తేషామన్యోన్య సామరస్యఘటనేనైకమత్యసంపాదనరూపాత్ప్రవృత్తినిమిత్తాత్సఙ్కర్షణశబ్దాభిధేయముశన్తీచ్ఛన్తి జనా ఇతి శేషః - సమ్యక్కర్షత్యాకర్షతి వై ముఖ్యానివర్తనేనైకతాం నయతీతి సఙ్కర్షణముశన్తీత్యర్థః, గర్భసఙ్కర్షణాత్సఙ్కర్షణః సఙ్కర్షణాఖ్యస్యానన్తస్యాంశత్వాద్వా సఙ్కర్షణ ఇతి వ్యుత్పత్తిద్వయమప్యభిప్రేతమ్ ॥ ౧౨ ॥ పరమాత్మత్వం సూచయన్నివ తిరోధాపయన్నివ నామాని చకారేత్యభిప్రాయేణాహ॥ ఆసన్నితి॥ ప్రతియుగం, తనూర్విగ్రహాన్, గృహ్ణతః ఉపాదదతః, అస్య తవ పుత్రస్య శుక్లాదయస్త్రయో వర్ణా ఆసన్ అధునా తు, కృష్ణతాం, ప్రాప్తః, అతః, కృష్ణ ఇత్యేకం, నామ, భవిష్యతి, అనుయుగం తనూర్గృహ్ణత ఇత్యనేన పరమపురుషత్వం సూచితం "కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచకః - తయోరైక్యం పరం బ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయత" ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యన్తరాణి త్వభిప్రేతాని ॥ ౧౩ ॥ ఆధునికమపి వసుదేవాపత్యత్వమాచ్ఛాదయన్ ప్రాహ ॥ ప్రాగయమితి॥ అయం, శ్రీమాన్, ప్రాక్ వసుదేవాపత్యత్వాద్వాసుదేవ, ఇత్యభిజ్ఞాః సంప్రచక్షతే, అనయా సామ్యోక్త్యా ఋషిరయం జన్మాన్తరగతం నామ కథయతీతి నన్దో మన్యతే స్మ "వసన్తి యత్ర భూతాని వసత్యత్రేతి వై యతః - తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిగీయత" ఇతి వ్యుత్పత్తిస్త్వభిప్రేతా శ్రీమానిత్యనేన శ్రియః పతిత్వం సూచితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తథా గుణకర్మానురూపాణి బహూన్యస్య నా

లక్షితేఽస్మిన్ ప్రహసి మామకైరపి గోవ్రజే । కురు ద్విజాతిసంస్కారం స్వస్తివాచనపూర్వకమ్॥ ౧౦ ॥ ఏవం సంప్రార్థితో విప్రస్స్వచికీర్షితమేవ తత్ । చకార నామకరణం గూఢో రహసి బాలయోః॥ ౧౧ ॥ అయం హి రోహిణీపుత్రో రమయన్ సుహృదో గుణైః । ఆఖ్యాస్యతే రామ ఇతి బలాధిక్యాద్బలం విదుః । యదూనామపృథగ్భావాత్సఙ్కర్షణముశన్త్యత॥ ౧౨ ॥ ఆసన్ వర్ణాస్త్రయో హ్యస్య గృహ్ణతోఽనుయుగం తనూః। శుక్లో రక్తస్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః॥ ౧౩ ॥ ప్రాగయం వసుదేవస్య క్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః । వాసుదేవ ఇతి శ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౪ ॥ బహూని సన్తి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే । గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః॥ ౧౫॥ ఏష వశ్శ్రేయ ఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః। అనేన సర్వదుర్గాణి యూయమఞ్జస్తరిష్యథ ॥ ౧౬ ॥ పురాఽనేన వ్రజపతే సాధవో దస్యుపీడితాః । అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యుర్దస్యూన్ సమేధితాః॥ ౧౭ ॥ య ఏతస్మిన్మహాభాగ ప్రీతిం కుర్వన్తి మానవాః। నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౧౮ ॥ తస్మాన్నన్దాత్మజోఽయం తే నారాయణసమో గుణైః। శ్రియా కీర్త్యాఽనుభావేన గోపాయస్వ సమాహితః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యాత్మానం సమాదిశ్య గర్గే చ

మాని సన్తీత్యాహ॥ గుణేతి ॥ యాని గుణానురూపాణి భగవాన్నారాయణ ఇత్యాదీని - కర్మానురూపాణి మధుసూదన ఇత్యాదీని బహూని నామాన్యహం మాదృశో మునిరేవ వేద - న తు త్వాదృశ ఇత్యర్థః - అనేనాపి పరమపురుషత్వం సూచితం॥ యద్వా అహమేవ న వేద కింపునస్త్వాదృశో న వేదేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ జాతకఫలమాహ ॥ ఏష ఇతి॥ వః యుష్మాకమేష శ్రేయ ఐహికమాముష్మికం చాధాస్యతి గోపాన్ గోకులం గవాం కులం చ నన్దయతీతి నన్దనః - అనేన సుతేన హేతుభూతేన యూయం సర్వాణి దుర్గాణి దుఃఖాన్యఞ్జః ఆశు తరిష్యథ, అఞ్జ ఇతి తత్త్వశీఘ్రార్థకమవ్యయమ్ ॥ ౧౬ ॥ హే వ్రజపతే అరాజకే సంరక్షకరహితే జగతి తదా దస్యుభిర్దుష్టసత్త్వైః పీడితాస్సాధవో ధర్మానువర్తినః - అనేన త్వత్పుత్రేణ పురా పూర్వజన్మని సమేధితా రక్ష్యమాణాశ్చ దస్యూన్ జిగ్యుః జితవన్తః - అనేన "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ ధర్మసంస్థాపనార్థాయ" ఇతి భగవదుక్తిరభిప్రేతా, అధునాఽపి సాధుపరిత్రాణార్థమేవ జాత ఇతి చ భావః ॥ ౧౭ ॥ హే మహాభాగ అస్మిన్ త్వత్పుత్రే పురా పూర్వజన్మని సమేధితాః యే మానవాః ప్రీతిం కుర్వన్తి తాన్ అరయశ్శత్రవో నాభిభవన్తి యథా విష్ణురేవ పక్షః ఆశ్రయో యేషాం తాన్ దేవాన్ అసురాస్తద్వత్ - అత్ర ప్రీతిశబ్దేన ప్రీత్యాత్మికా భక్తిరభిప్రేతా - అరిశబ్దేన ప్రకృతిసంబద్ధప్రయుక్తకామక్రోధాదయః - యేఽస్మిన్ భక్తిం కుర్వన్తి తే ముక్తా భవన్తీతి భావః - విష్ణుపక్షానివాసురా ఇతి దృష్టాన్తేనాయం సాక్షాద్విష్ణుః - యూయం తు దేవాద్యంశప్రభవాః - కంసాదయస్త్వసురసంపత్త్యాభిజాతా ఇత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౧౮ ॥ తస్మాదేవం భావిగుణత్వాత్ - హే నన్ద - శ్రియా - కీర్త్యా - ప్రభావేన, అన్యైశ్చ గుణైః - నారాయణతుల్యోఽయం భవితా - అతః ఏనం - సమాహితస్సావధానచిత్తః - త్వం - గోపాయ పాలయ ॥ ౧౯ ॥ ఇతీత్థమాత్మానం ప్రతి సమాదిశ్య గర్గే స్వగృహం గతే సతి - తతో నన్దః ప్రముదిత ఆశిషామభిమతార్థజాతేన పూర్ణస్వాత్మా య

మాత్మాన-మమన్యత ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అథభగవతః కాశ్చిద్బాలక్రీడా అనువర్ణయన్విశ్వరూపప్రదర్శనాదికమాహ ॥ కాలేనే(త్యా)॥ గచ్ఛతా అతిక్రమమాణేన-కియతా-కాలేన వ్రజే-రామకేశవౌ-సహజానుభ్యాం - పాణిభ్యాం చేత్యర్థః-రఙ్గమాణౌ చఙ్క్రమణం కుర్వన్తౌ-సరీసృపన్తౌ విలియావత్-విజహ్రతుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ విహారమేవ వర్ణయతి॥ తావితి॥ తౌ రామకేశవౌ-ఘోషప్రఘోషరుచిరం-ఘోషాః పాదభూషణకఙ్కిణ్యః-తేషాం-ఘోషేణ-వ్రజగతశ్లాఘ్యధ్వనినా వా - రుచిరం యథాతథా-వ్రజకర్దమేష్వఙ్ఘ్రియుగ-మనుకృష్య, పురః ప్రసారితజాన్వనుగతం యథాతథా పశ్చాద్గతజానుసమాకృష్యేత్యర్థః. సరీసృపన్తౌ పునః పునరతిశయేన వా చరన్తౌ తేషాం ఘోషాణాం-నాదేన, తస్య ఘోషస్య వ్రజస్య నాదేన వా-హృష్టం-మనో-యయోస్తౌ-లోకమితస్తతః పర్యటన్తం జన-మనుసృత్య, త్రిచతురాణి పదాన్యనుగమ్య-ముగ్ధవత్ప్రభీతవచ్చ-మాత్రోః రోహిణీయశోదయోః, అన్తిసమీప-ముపేయతురుపజగ్మతుః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదా-తయోః రామకేశవయోః మాతరౌ, ఘృణయా-కరుణయా, స్నువత్స్తన్యపయః పూర్ణస్తనాభ్యాం పయస్స్రవన్త్యౌ పఙ్కరూపేణాఙ్గరాగేణ రుచిరౌ, సుతౌ, బాహుభ్యాం, ముపగుహ్యా, రసినం వేష్ట్య, స్తనం - దత్వామఙ్కే నిధాయ - ప్రపిబతో - స్సుతయో - ర్ముగ్ధం సున్దరం - స్మితం, అల్పాదశనాస్స్వల్పాదన్తాశ్చ-యస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ప్రమోదం-ప్రాపతుః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యర్హీతి యదా- అఙ్గనానాం-దర్శనీయాః కుమారలీలా-యయో-స్తౌ, తథాభూతౌ, వ్రజమధ్యే, వ్రజస్థా-అబలాః - ప్రేక్షమాణాః-విస్మృతగృహకృత్యాః-హాసన్త్యో జహృషుః క

స్వగృహం గతే । నన్దః ప్రముదితో మేన ఆత్మానం పూర్ణమాశిషామ్॥ ౨౦ ॥ కాలేన వ్రజతాఽల్పేన గోకులే రామకే

❀ బాలక్రీడాసు విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః ❀

శవౌ । జానుభ్యాం సహ పాణిభ్యాం రిఙ్గమాణౌ విజహ్రతుః ॥ ౨౧ ॥ తావఙ్ఘ్రియుగ్మమనుకృష్య సరీసృపన్తౌ
ఘోషప్రఘోషరుచిరం వ్రజకర్దమేషు । తన్నాదహృష్టమనసావనుసృత్య లోకం ముగ్ధప్రభీతవదుపేయతురన్తి
మాత్రోః॥ ౨౨ ॥ తన్మాతరౌ నిజసుతౌ ఘృణయా స్నువన్త్యౌ పఙ్కాఙ్గరాగరుచిరావుపగూహ్య దోర్భ్యామ్ । ద
త్త్వా స్తనం ప్రపిబతోః స్మ ముఖం నిరీక్ష్య ముగ్ధస్మితాల్పదశనం యయతుః ప్రమోదమ్ ॥ ౨౩ ॥ యర్హ్యఙ్గనాదర్శ
నీయకుమారలీలావన్తర్వ్రజే తదబలాః ప్రగృహీతపుచ్ఛైః । వత్సైరితస్తత ఉభావనుకృష్యమాణౌ ప్రేక్షన్త్య
ఉజ్ఝితగృహా జహృషుర్హసన్త్యః॥ ౨౪ ॥ శృఙ్గ్యగ్నిదంష్ట్ర్యసిజలద్విజకణ్టకేభ్యః క్రీడాపరావతిచలౌ స్వసుతౌ
నిషేద్ధుమ్ । గృహ్యాణి కర్తుమపి యత్ర న తజ్జనన్యౌ శేకాత ఆపతురలం మనసోఽనవస్థామ్॥ ౨౫ ॥ కాలేనాల్పేన రాజ
ర్షే రామః కృష్ణశ్చ గోవ్రజే । అకృష్టజానుభిః పద్భిర్విచక్రమతురఞ్జసా॥ ౨౬ ॥ తతస్తు భగవాన్కృష్ణో వయస్యై
ర్వ్రజబాలకైః। సహరామో వ్రజస్త్రీణాం చిక్రీడే జనయన్ముదమ్॥ ౨౭ ॥ కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం వీక్ష్య కౌమా
రచాపలమ్। శృణ్వన్త్యాః కిల తన్మాతురితి హోచుస్సమాగతాః॥ ౨౮ ॥ వత్సాన్ముఞ్చన్క్వచిదసమయే క్రోశసం
జాతహాసః స్తేయం స్వాద్వత్త్యథ దధిపయః కల్పితైః స్తేయయోగైః । ❀ మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాత్తి

థం భూతౌ-తాభ్యాం, ప్రగృహీతాని పుచ్ఛాని యేషాం తైః, ర్వత్సైః, రితస్తతో, ఽనుకృష్యమాణౌ, జగృహురితి పాఠే-తాగృహీతవత్య ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ నితరాం క్రీడాసక్తౌ, అతిచలావితి పాఠే, క్రీడాపరా-వత ఏవాతిచలౌ సర్వతశ్చరన్తౌ అతిబలావిత్యపి పాఠః, శృఙ్గ్యాదిభ్యః, స్వసుతౌ-నిషేద్ధుం వారయితుం గృహ్యాణి గృహోచితాని, కర్మాణి-కర్తుం చ-యదా-తయో-ర్జనన్యౌ, న శేకాతే నాశక్నుతాం-నిషేధగార్హ్యయుగపత్కర్తుమసమర్థే అభూతామిత్యర్థః, శృఙ్గిణో హరిణాదయః, దంష్ట్రిణః శ్వానకాదయః-ద్విజా మయూరాదయః పక్షిణః-తదా-తే మాతరౌ, అలం నితరాం, మనసో, ఽనవస్థాం అకుశలతాం, ప్రాపతు-రితి గృహిణాం సౌఖ్యస్య పరాకాష్ఠా ప్రదర్శితా ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హే రాజర్షే అకృష్టజానుభిః-పద్భిః, విచక్రమతుః-కదాచిజ్జానుభ్యాం క్రమణం కదాచిత్పద్భ్యాం గమనం చేతమిశ్రం చక్రతురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తతో వయస్యైస్తుల్యవయస్కైః, వ్రజబాలకైస్సహ-రామేణ-సహ తతః, కృష్ణో, వ్రజస్త్రీణాం, హర్షం, జనయన్-చిక్రీడే ❀॥ ౨౭ ॥ ❀ రుచిరం సున్దరం-కౌమారప్రయుక్తం చాపల్య, మవలోక్య, తస్య కృష్ణస్య, మాతుః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచుః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ వత్సానిత్యాదినా సార్ధద్వయేన ॥ అసమయే-క్వచిద్వత్సాన్ముఞ్చన్-క్రోశేన జనానామాక్రోశేన-సంజాతో హాసో యస్య-తథాభూతో-భవతి - స్తేయం చౌర్యార్జితం-న తు దత్తం - తత్రాపి స్వాదు-నేతరత్-దధిపయశ్చ - త్తి ఖాదతి-కల్పితైః-స్తేయయోగైశ్చౌర్యోపాయైః- స్వయం, భోక్ష్యమాణః-మర్కాన్ప్రతి-విభజ్య-దదాతి-తేషామపి మధ్యే - తృప్తః కోఽపి నాత్తి-తర్హి-భాణ్డం, భినత్తి, మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాత్తీతి పాఠే, మర్కాన్నవనీతం ॥ మర్కం తు దధిసారస్స్యాన్న

౨౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాస్తి.

వనీతం ప్రచక్షత ,, ఇత్యభిధానాత్, విభజతి, సఖిభ్య ఇతి శేషః-యద్వా-సమర్కటో, నాస్తిచేత్ స్వభుక్తావశిష్టనవనీతోపేతం భాణ్డం భినత్తీత్యర్థః, క్వచిన్నవనీతాది ద్రవ్యాలాభే సతి ప్రచ్ఛన్నసన్నిహితతయా తదలాభే సతి - స్వగృహకుపితః అస్మద్గృహేభ్యః కుపితః, సగృహేతి పాఠే-సకృష్ణః-యద్వా, సగృహో గృహిణ, స్తేభ్యః కుపితః- తేషాం తోకాన్ పర్యఙ్కాదిషు సుప్తాన్, ఉపక్రోశ్య రోదయిత్వా, యాతి ✻ ॥ ౨౯ ॥ కల్పితైః స్తేయయోగైరిత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥హస్తాగ్రాహ్య ఇతి॥ఉచ్చస్థేన నవనీతాది భాణ్డే, హస్తేన గ్రహీతుమశక్యే సతి- పీఠకోలూఖలాద్యై , ర్విధిం తద్గ్రహణసాధనవిధానం-రచయతి శిక్యస్థభాణ్డేష్వన్తర్నిహితేషు దధ్యాదౌ- వయునం జ్ఞానం యస్య, తథాభూతః , ఛిద్రం రచయతి శిలోత్క్షేపణాదిభిః ఛిద్రం కరోతి-తద్విత్ ఛిద్రరచనాదివిత్ , ధ్వాన్తాగారే అన్ధకారావృతగేహే , ధృతమణిగణం దివ్యమణివిభూషితం-మత ఏవార్థప్రదీపం తత్తదర్థప్రకాశకం-స్వాఙ్గం-రచయతి సన్నిధాపయతి-యస్మిన్కాలే గోప్యో, గృహకర్మసు , ప్రవణచిత్తా- స్తదైవం కరోతీత్యన్వయః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ ఏవం కుర్వన్ చోరోఽయమిత్యుక్తశ్చే , ద్ధార్ష్ట్యాని ప్రాగల్భ్యాన్యుశతి జల్పతి , త్వమేవ చోరోఽహమేవ గృహస్వామీతి జల్పతీత్యర్థః , వాస్తౌ స్వస్వస్య గృహే- మేహనాదీని మూత్రోత్సర్జనాదీని కురుతే , స్తేయోపాయై- ర్విరచితా-కృతిః కర్మ, యేన-తథాభూతోఽపి త్వత్సమీపే యథా సుప్రతీకస్సాధు , స్తద్వదాస్తే, ఏవమిత్థం - సభయేన యనేయస్మిన్-తచ్చత-చ్ఛ్రియుక్తం-ముఖం తత్కృష్ణముఖ-మవలోకినీభిః , స్త్రీభిః, వ్యాఖ్యాతాః ప్రఖ్యాపితా అర్థాశ్చౌర్యాదివ్యాపారా యస్యా , స్తథాభూతా

భాణ్డం భినత్తి ద్రవ్యాలాభే † స్వగృహకుపితో యాత్యుపక్రోశ్య తోకాన్॥ ౨౯ ॥హస్తాగ్రాహ్యే రచయతి విధిం పీఠకోలూఖలాద్యైశ్ఛిద్రం హ్యన్తర్నిహితవయునశ్శిక్యభాణ్డేషు తద్విత్ । ధ్వాన్తాగారే ధృతమణిగణం స్వాఙ్గమర్థప్రదీపం కాలే గోప్యో యర్హి గృహకృత్యేషు సువ్యగ్రచిత్తాః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ధార్ష్ట్యాన్యుశతి కురుతే మేహనాదీని వాస్తౌ స్తేయోపాయైర్విరచితకృతిస్సుప్రతీకో యథాస్తే । ఏవం స్త్రీభిస్సభయనయనశ్రీముఖాలోకినీభిర్వ్యాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ న హ్యుపాలబ్ధుమైచ్ఛత్॥ ౩౧ ॥అధికపాఠః॥ (గోప్యః కదాచన పృథక్పృథగూహ్య కృష్ణమేత్యైకదైవ గదితుం ప్రసృతాస్తదాగః । దృష్ట్వా తదన్యథతమేవ నిజాన దృష్ట్వా సర్వాశ్చ తా నివవృతుస్స్వగృహాన్సలజ్జాః) ॥ ఏకదా క్రీడమానాస్తే రామాద్యా గోపదారకాః ।కృష్ణో మృదం భక్షితవానితి మాత్రే న్యవేదయన్॥ ౩౨ ॥ సా గృహీత్వా కరే కృష్ణముపాలభ్య హితైషిణీ । యశోదా భయసంభ్రాన్తప్రేక్షణాక్షమభాషత॥ ౩౩ ॥యశోదోవాచ॥కస్మాన్మృదమదాన్తాత్మన్ భవాన్భక్షితవాన్రహః। వదన్తి తావకా హ్యేతే కుమారాస్తేఽగ్రజోఽప్యయమ్॥ ౩౪ ॥శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ నాహం భక్షితవానమ్బ సర్వే మిథ్యాభిశంసినః। యది సత్యగిరస్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్॥ ౩౫ ॥ యద్యేవం తర్హి వ్యాదేహీత్యుక్తస్స భగవాన్హరిః । వ్యాదత్తావ్యాహతైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః ॥ ౩౬ ॥ సా తత్ర దదృశే విశ్వం జగత్స్థాస్ను చ ఖం దిశః । సాద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం స

పి, ప్రహసితం ముఖం యస్యాస్సా , యశోదా, ఉపాలబ్ధుం పుత్రమాక్షేప్తుం, నైచ్ఛత్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ కదాచిదపరాధాన్తరేణ సత్యోపాలభతే తదాతు మహదాశ్చర్యమభూదితి కథయన్నాహ॥ఏకదేతి॥శ్లోకార్థః స్పష్టః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ సా యశోదా-హితమిచ్ఛన్తీ కృష్ణం-కరే, గృహీత్వా, ఉపాలభ్య, నిర్భర్త్స్య , భయేన-సంభ్రాన్తప్రేక్షణే చపలాలోకనే- అక్షిణీ, యస్య, తం-కృష్ణమభాషత ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ భాషణమేవాహ॥కస్మాదితి॥ హే అదాన్తాత్మన్ చపలగాత్ర, ఉద్ధతస్వభావేతి వా, కస్మాద్ధేతోః-భవాన్-రహసి, మృదం-భక్షితవాన్-నాహం భక్షితవానిత్యత్రాహ॥వదన్తీతి॥భక్షితవానితి వదన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవముక్తః కృష్ణ ఆహ॥ నాహమితి- హే అమ్బ-నాహం భక్షితవాన్, మత్కృతే సర్వే మృషావాదా ఏవాస్తీతి భావః - ఏతే వదన్తీత్యేతత్ప్రక్షిపతి ॥ సర్వ ఇతి॥ యద్యేతే-సత్యాగిరో వాచో యేషాం, తథాభూతా - స్తర్హి-సమక్షం ప్రత్యక్షం-మమ, ముఖం, పశ్య ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఏవముక్తయా-జనన్యా-తర్హి-ముఖం ఆస్యం - వ్యాదేహి వివృతం కుర్విత్యుక్తః - భగవాన్-హరిః, వ్యాదత్త అపివృతమకరోత్, వ్యాత్తాననం విశ్వరూపప్రదర్శనోపయుక్తేన ధర్మేణ విశినష్టి , అవ్యాహతమవతారదశాయామప్రచ్యుత, మైశ్వర్యమీశ్వరసాధారణం ,, పరాఽస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాది వేదాన్తావగతం సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణజాతం, యస్య - సః- తర్హ్యేవంభూతస్య జీవవత్కర్మతో మనుష్యబాలకత్వాపత్తి - స్తత్రాహ, క్రీడయా నిమిత్తభూతయా, మనుజబాలకః నతు కర్మణేతి భావః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ సా యశోదా, తత్ర వివృతే ఆస్యే-విశ్వం దదర్శ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, జగత్ జఙ్గమం, స్థాస్నుస్థావరం ఖం అన్తరిక్షలోకః, పర్వతద్వీపసముద్రసహితః, భూలోకః, వాయుః ప్రవహశ్చ , అగ్నిర్వైద్యుతశ్చ , ఇన్దుశ్చ , తారకాశ్చ, తత్సహితం, జ్యోతిశ్చక్రం, జలం ఆవరణజలం , తేజః సూర్యాదిజ్యోతిః నభః ఆకాశః, స్వర్గో

† సగృహకుపితః.

స్వర్గలోకః,వివరాణిఅతలాదీని - వైకారికాణిసాత్త్వికాహంకారకార్యాణి, శ్రోత్రాదీనిదశేన్ద్రియాణి,మనశ్చ -మాత్రాస్తా
మసానిశబ్దాదితన్మాత్రాణి,పఞ్చ-త్రయో,గుణాఃసత్త్వరజస్తమాంసి ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ఏవ,మేత,ద్విచిత్రం-విశ్వంసహైక
దైవ,వీక్ష్య , విచిత్రతామేవవిశినష్టి ॥ జీవాఃక్షేత్రజ్ఞాః,సర్వోత్పత్తినిమిత్త గుణక్షోభకశ్చకాలః,పరిణామహేతుఃస్వభావ
శ్చ,జన్మహేతుఃకర్మచ , ఆశయోవాసనాచ,తైః , లిఙ్గానాంశరీరాణాంభేదోయస్మిన్,తత్-సహాత్మానంఆత్మనాయశోద
యాకృష్ణేనచసహితం,వ్రజంచ-సూనో,స్తనౌ-తత్రాపి-విదారితేవ్యాత్తే,ఆస్యేఅవలోక్యశఙ్కాంసంశయ-మాప ॥ ౩౯ ॥
శఙ్కామేవదర్శయతి॥ కిమితి ॥ఏషః-శిశోః,అల్పవదనే-విశ్వదర్శనరూపం-కిం-స్వప్నః , జాగరావస్థాయాంనహిస్వప్నస్స
మ్భవతీతివిమృశ్యవితర్కయతి॥ ఉతదేవమాయేతి ॥ తథాచేద్ఘటపటాదీనివసర్వేకింనపశ్యన్తీతివిమృశ్యశఙ్కతే ॥ కింవేతి ॥బు
ద్ధిమోహోబుద్ధివిపర్యాసః-భ్రమఇతియావత్,తథాచేత్పునఃపునర్దర్శనేఽపియథావత్కథంప్రతీతిః-అతోనబుద్ధిమోహఇతి
విమృశ్యాశఙ్కతే॥ అథో ఇతి॥అథో,అథవా - మదీయస్యాముష్యార్భకస్యాపిసతః - యఃకశ్చనఅచిన్త్యః,ఔత్పత్తికఃఉత్ప
త్తిసిద్ధఃస్వాభావికఇతియావత్ - ఆత్మయోగః - ఆత్మనఃపరమాత్మనఃస్వస్య-యోగఃకుక్షిస్థాఖిలవిశ్వత్వాదికల్యాణగుణయో
గః-తన్మూలకఇతి ॥ ౪౦ ॥ చరమంపక్షమాశ్రిత్యాయమీశ్వరఇతినిశ్చిత్యతంప్రణమతి ॥ అథో ఇతి ॥ చేతసాబుద్ధ్యా-మ
నఃకర్మణామనోవ్యాపారేణ-వచోభిశ్చ-అఞ్జసాతత్త్వతః- అథవా - యథావత్ యాథాత్మ్యేన-అథో-విశ్వం-నవితర్కగోచ
రంనానావిధతర్కాగోచరం-యదాశ్రయంయదాధేయం-యతః-ఉత్పద్యతఇతి శేషః-యేన , జీవతి-ప్రమీయతేయస్మిన్ లీయ
తే,యతోవాఇమానిభూతానీ,,తిశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానసామర్థ్యాద్యతోయేన ప్రమీయతఇతిపదాపేక్షితానాంజాయతేజీవ

వాయ్వగ్నీన్దుతారకమ్॥ ౩౭ ॥జ్యోతిశ్చక్రంజలంతేజోనభస్స్వర్వివరాణిచ । వైకారికాణీన్ద్రియాణిమనోమా
త్రాగుణాస్త్రయః॥౩౮॥ఏతద్విచిత్రంసహజీవకాలస్వభావకర్మాశయలిఙ్గభేదమ్।సూనోస్తనౌవీక్ష్యవిదారితా
స్యేవ్రజంసహాత్మానమవాపశఙ్కామ్॥౩౯॥కింస్వప్నఏతదుతదేవమాయాకింవామదీయోబతబుద్ధిమోహః। అ
థోఅముష్యైవమమార్భకస్యయఃకశ్చనౌత్పత్తికఆత్మయోగః॥౪౦॥అథోయథావన్నవితర్కగోచరంచేతో
మనఃకర్మవచోభిరఞ్జసా । యదాశ్రయంయేనయతఃప్రమీయతేసుదుర్విభావ్యంప్రణతాఽస్మితత్పదమ్ ॥ ౪౧॥
అహంమమాసౌపతిరేషమేసుతోవ్రజేశ్వరస్యాఖిలవిత్తపాసతీ । గోప్యశ్చగోపాస్సహగోధనాశ్చమేయన్మా
యయేత్థంకుమతిస్సమేగతిః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థంవిదితతత్త్వాయాం గోపికాయాంస ఈశ్వరః । వైష్ణవీంవ్యతనోన్మా
యాంపుత్రస్నేహమయీంవిభుః ॥ ౪౩ ॥ సద్యోనష్టస్మృతిర్గోపీఆరోప్యారోహమాత్మజమ్ । ప్రవృద్ధస్నేహ
కలితహృదయాఽఽసీద్యథాపురా॥ ౪౪ ॥త్రయ్యాచోపనిషద్భిశ్చసాంఖ్యయోగైశ్చసాత్వతైః।ఉపగీయమా
నమాహాత్మ్యంహరింసాఽమన్యతాత్మజమ్ ॥ ౪౫ ॥ రాజోవాచ॥ నన్దఃకిమకరోద్బ్రహ్మన్శ్రేయఏవంమహో

దయస్మిన్నితిపదానామధ్యాహారః-తత్సుదుర్విభావ్యం,ఇదమిత్థంతయాచేతోమనఃకర్మవచోభిస్తర్కయితుమశక్యం- పదం
పద్యతేగమ్యతేప్రాప్యతఇతిపదంముముక్షుప్రాప్యంపరమాత్మస్వరూపం - ప్రణతాస్మినమస్కృతవత్యస్మి న వితర్కగోచర
మితికార్యస్యజగతస్తర్కాగోచరత్వముక్తం - తత్కృతఇత్యపేక్షాయాంకారణస్యతథావిధత్వాదిత్యభిప్రాయేణసుదుర్వి
భావ్యమిత్యుక్తం,ప్రతీయతఇతిపాఠే-యతః, ప్రతీయతేవ్యజ్యతేఉత్పద్యతఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ మమాహంమమతేయత్సం
కల్పాయత్తేసఏవమమతన్నివృత్త్యుపాయఇత్యధ్యవస్యతి॥అహమితి ॥ మమ-సౌనన్దః- పతిః-ఏషమే-సుతః-సగోపాః- స్సహ
గోధనాశ్చ-గోప్యో-మేమదీయాః అహం -సతీ-వ్రజేశ్వరస్యనందస్య-ఖిలవిత్తపాసమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ,అస్మీతి-కుమతి-రహం
మమతాబుద్ధి-ర్యన్మాయయాయస్యసంకల్పేనా-భూ-త్సఏవభగవా-న్మమ,గతిరహంమమతానివృత్త్యుపాయః ॥౪౨॥
ఇత్థం-గోపికాయాంయశోదాయాం-విదితం-తత్త్వంబాలస్యయాథాత్మ్యం-యయా- తథాభూతాయాంసత్యామేవ-సకృ
ష్ణరూప-ఈశ్వరఃవిభు-విష్ణోస్స్వస్య-సంబధినీం-ప్రజాస్నేహమయీంపుత్రస్నేహప్రాచుర్యావహాం-మాయాం-వ్యతనోత్
విస్తారితవాన్ ॥ ౪౩ ॥ సద్యస్తదైవ-నష్టా-స్మృతిఃపుత్రేపరమాత్మత్వస్మృతి - ర్యస్యాః, సా,గోపీ-పుత్ర- మారోహ
మఙ్కమారోప్య-పూర్వవత్ప్రవృద్ధేనస్నేహేనకలితంవ్యాప్తం-హృదయం- యస్యాః, స్తథాభూతా-బభూవ ॥౪౪॥
మాయావైభవంప్రకటయితుమాహ ॥ త్రయ్యేతి॥ త్రయ్యావేదపూర్వభాగేన - తద్బోధితతత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన-ఉపనిష
ద్భిఃవేదోత్తరభాగైః-సర్వకారణత్వోపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదినా - సాంఖ్యైర్యోగైశ్చ జ్ఞానయోగకర్మయోగానుగృహీత
భక్తియోగైకప్రాప్యత్వేన-సాత్వతైఃపఞ్చరాత్రసంహితాభిః-పరవ్యూహవిభవార్చారూపత్వేన - ఉపగీయమానంమాహా
త్మ్యంయస్య-తం-హరిం-సావిదిత్వాపి - తథైవకేవలమాత్మజ-మమన్యత ॥ ౪౫ ॥ శ్రుత్వైవంవిధయశోదానన్దభాగ్య

శయస్తత్కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ నన్ద ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే బ్రహ్మన్ నైవమేవంవిధం - మహత్, ఉదయఉత్తరఫలం, యస్య-తచ్ఛ్రేయః-యతః కారణాదభవత్, తత్కిం, మకరోత్, నన్దోఽయశోదా చేతి ప్రశ్నః, మహాభాగ్యమేవ సూచయన్ యశోదాం విశినష్టి ॥ యస్యాః, స్తనం, హరిః, పపౌ అపిబత్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ కుతశ్చ కారణాత్ పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ, కృష్ణస్య, ఉదారం, విపులమర్భకే హితమద్భుతచేష్టితం, నాన్వవిన్దేతాం న ప్రాప్నుతాం, న దృష్టవన్తౌ ఇతి ప్రశ్నాన్తరం ఈహితం విశినష్టి - యత్కృష్ణోదారార్భకేహితం, లోకస్య శృణ్వతో వదతశ్చ జనస్య, దురితాపహం కర్తృ, కవయో నారదాదయోఽద్యాపి, గాయన్తి ఈదృశే హితాదర్శనే నిమిత్తం కిమితి ప్రశ్నార్థః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఇత్థమాపృష్ట ఆహ శుకః ॥ ద్రోణ ఇతి ॥ వసూనాం, ప్రవరః ప్రకృష్టో, ద్రోణః, ధరయా ధరాఖ్యయా భార్యయా సహ, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, దేశాన్ గోరక్షణాదిరూపాన్, కరిష్యమాణః, తం బ్రహ్మాణమువాచ, భూభారావతరణాయ భగవానవతరిష్యతి పయః ప్రదానేనాపి భగవన్తమారాధయితుం గోరూపేణ మనయశ్చ స్వాం శైఘ్రనిష్యన్తే, త్వం తు గోరక్షణార్థం భార్యయా సహ గోపేషు జనిష్యసే, ఇత్యేవం బ్రహ్మణోక్తస్తమాహేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఉక్తమేవాహ ॥ జాతయోరితి ॥ భువి లోకే, జాతయోః, నౌ ఆవయోః, ర్భువ్యవతీర్ణే విశ్వేశ్వరే, మహాదేవే బ్రహ్మాదీనామపి దేవే, భగవతి, పరమా, భక్తిః, స్యాత్, యథా భక్తిః స్యాత్తథాఽనుగృహాణేత్యర్థః, తత్ప్రార్థనాయాం హేతుం వదన్ తాం విశినష్టి ॥ యయా భక్త్యా, దుస్తరం దుపాయాన్తరేణ తర్తుమశక్యం, సంసృతి నిమిత్తం, పాపవర్జనం, తరేత్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ అస్త్వితి ॥ తథైవాస్త్వితి, బ్రహ్మణోక్తః, స ఏవ భగవాన్, ద్రోణ ఏవ-హ లోకే, వ్రజే, నన్ద ఇతి, ఖ్యాతో,

---

దయమ్ । యశోదా వా మహాభాగా పపౌ యస్యాః స్తనం హరిః ॥ ౪౬ ॥ పితరౌ నాన్వవిన్దేతాం కృష్ణోదారార్భకేహితమ్ । గాయన్త్యద్యాపి కవయో యల్లోకశమలాపహమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ద్రోణో వసూనాం ప్రవరో ధరయా సహ భార్యయా । కరిష్యమాణ ఆదేశం బ్రహ్మణస్తమువాచ హ ॥ ౪౮ ॥ జాతయోర్నౌ మహాదేవే భువి విశ్వేశ్వరే హరౌ । భక్తిః స్యాత్పరమా లోకే యయాఽఞ్జో దుర్గతిం తరేత్ ॥ ౪౯ ॥ అస్త్విత్యుక్తః స ఏవేహ ద్రోణో వ్రజే స భగవాన్వ్రజే । జజ్ఞే నన్ద ఇతి ఖ్యాతో యశోదా సా ధరాఽభవత్ ॥ ౫౦ ॥ తతో భక్తిర్భగవతి పుత్రీభూతే జనార్దనే । దంపత్యోర్నితరామాసీద్గోపగోపీషు భారత ॥ ౫౧ ॥ కృష్ణో బ్రహ్మణ ఆదేశం సత్యం కర్తుం వ్రజే విభుః । సహరామో వసంశ్చక్రే తేషాం ప్రీతిం స్వలీలయా ॥ ౫౨ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా గృహదాసీషు యశోదా నన్దగేహినీ । కర్మాన్తరనియుక్తాసు నిర్మమన్థ స్వయం దధి ॥ ౧ ॥ యాని యానీహ గీతాని తద్బాలచరితాని చ । దధినిర్మన్థనే కాలే స్మరన్తీ తాన్యగాయత ॥ ౨ ॥ క్షౌమం వాసః పృథుకటితటే బిభ్రతీ సూత్రనద్ధం పుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగం జాతకమ్పం చ సుభ్రూః । రజ్జ్వాకర్షశ్రమభుజచలత్కఙ్కణౌ కుణ్డలే చ స్విన్నం వక్త్రం కబరవిగలన్మాలతీ నిర్మమన్థ ॥ ౩ ॥ తాం స్తన్యకామ ఆసాద్య మథ్నతీం జననీం హరిః ।

జజ్ఞే-సైవ ధరా, యశోదా, అభవత్, యశోదారూపేణ జజ్ఞే ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ హే భారత, గోపగోపీషు మధ్యే దంపత్యోర్యశోదానన్దయోః, పుత్రీభూతే అపుత్రేఽపి పుత్రతాం ప్రాప్తే, జనార్దనే, భగవతి, తతో బ్రహ్మవరాత్ భక్తిః, ఆసీత్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ కుతస్తయోః పుత్రీభూతస్తత్రాహ ॥ కృష్ణ ఇతి ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-దేశం వరదానాత్మకం, సత్యం, కర్తుం, స్వస్యాశయోః పుత్రీభూతస్య, లీలయా బాలచేష్టయా- తేషాం నన్దాదీనాం, ప్రీతిం చ, కర్తుం, రామేణ, సహితో, వ్రజే వాసం వసతిం, చకార, చతుర్ముఖాదేశ ఏవ నన్దయశోదయోరుక్తశ్రేయః ప్రాప్తౌ దేవకీవసుదేవయోః కృష్ణోదారార్భకేహితాలబ్ధౌ చ కారణమిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋
ఇత్థం ప్రదర్శితవిశ్వరూపస్య కృష్ణస్యాథాపరిమేయతారూపపూర్ణతాం ప్రదర్శయితుమాహ నవమేన ॥ ఏకదేతి ॥ గృహదాసీషు, కర్మాన్తరనియుక్తాసు వ్యాపారాన్తరేష్వాదిష్టాసు సతీషు, అత ఏవ, యశోదా, స్వయమేవ, దధి-నిర్మమన్థ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తస్య శ్రీకృష్ణస్య, బాలచేష్టితాని గద్యపద్యాదిరూపేణ కవిభిర్నిబద్ధాని, తాని, సర్వాణి, తదా దధినిర్మన్థనకాలే, అగాయత చ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కథంభూతా మమన్థేత్యత్రాహ ॥ క్షౌమమితి ॥ వాసః ప్రభృతీనాం ద్వితీయాన్తానాం బిభ్రతీత్యనేనాన్వయః, పృథుకటితటే సూత్రనద్ధం కాఞ్చీబద్ధం క్షౌమం, వాసః వస్త్రం, జాతః నిర్మథనానుకూలవ్యాపారజః, కమ్పో, యస్య, తత్, తత్పుత్రస్నేహేన, స్నుతయోః పయః స్రావిణోః కుచయోర్యుగం చ- రజ్జ్వాకర్షణశ్రమో యయోస్తయోర్భుజయోశ్చలన్తౌ కఙ్కణౌ చ కుణ్డలే చ స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం-వక్త్రం చ-బిభ్రాణా-కబరాద్విగలన్త్యో మాలత్యో-యస్యాః-శోభనే భ్రువౌ యస్యాః- సా తథాభూతా నిర్మమన్థ-అగాయత చేత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తామేవం నిర్మథతీం జననీ-మాసాద్య సమీపమేత్య- స్తన్యం-కామయమానో హరిః శ్రీకృష్ణః-

తస్యాః-ప్రీతి-మావహన్-దధిమన్థనదణ్డం-గృహీత్వా-న్యషేధత్ వారయామాస ※ ॥ ౪ ॥ ※తంనిషేధన్త మఙ్కమారూఢం-సుతం-స్నేహేనస్నుతం-స్తన - మపాయయత్ - కథంభూతా - స్మితేనసహితం-సుతస్యముఖ-మీక్షతీ తదా-అధిశ్రితేచుల్ల్యారోపితే-పయసిక్షీరే - ఉత్సిచ్యమానేగాఢాగ్నిసంపర్కాత్పాత్రాద్బహిర్నిర్గచ్ఛతిసతి - అతృప్తం స్తన్యపానాదతృప్తంపుత్ర-ముత్సృజ్య- సాయశోదా-జవేన-యయా జలప్రక్షేపాదినాక్షీరతాపంశమయితుంజగామ ※ ॥ ౫ ॥ ※ సఉత్సృష్టః-కృష్ణః,సంజాతకోపః-దద్భిఃదన్తైః-స్ఫురితంచలన్త - మరుణ-మధరమధరోష్ఠం-సందశ్య-మృషాఅశ్రూణియస్య తథాభూతో-దృషదశ్మనాపేషణ్యాశ్మనా-దధిమన్థభాణ్డం - నిర్భిద్య-న్తరంగృహమధ్యం - గతః-హయ్యఙ్గవంనవనీతం-జఘాసఏకాన్తే నవనీతమభక్షయదిత్యర్థః ※ ॥ ౬ ॥ ※తదా-గోపీయశోదా-సుశృతంసుపక్వం-పయ-ఉత్తార్యచుల్ల్యాఅవరోప్య పున-స్తత్రప్రవిశ్య-దధ్యమత్రకందధిమథనభాణ్డంభగ్నం - విలోక్యచ-త-త్సుతస్య - కర్మ - ప్రతిజహాసహసితవత్ -తం-సుతం తత్ర-నపశ్యతినాపశ్యచ్చ ※ ॥ ౭ ॥ ※తతః-ఉలూఖలాఙ్ఘ్రిరుపరి-అధోముఖవిన్యస్తోలూఖలస్యోపరి వ్యవస్థితం మర్కాయమర్కటాయ-మార్జారాయేతికేచిత్-నవనీతార్థమాగతాయసఖిజనాయవా - హయ్యఙ్గవంనవనీతం - కామమిష్టం యథాతథా-దదతం ప్రయచ్ఛన్తం-చౌర్యేణ-విశఙ్కితేచక్షుషీ-ఈక్షణే-యస్య-తం-నిరీక్ష్య-పశ్చాత్పృష్ఠత, శ్శనై-రాజగామ ※ ॥ ౮ ॥ ※ తామాగతాం-ఆత్తా-ఉద్ధృతా-యష్టి- ర్యయా-తాం-ప్రసమీక్ష్య - త్వరయాసహిత-స్తతఉలూఖలాఙ్ఘ్రేః - అవరుహ్య-భీతవ-దపససారపలాయితవాన్-తదా-సా-తమపసరన్తంసుత-మన్వధావత్ “ యతోవాచోనివర్తన్తే అప్రాప్యమనసాసహ ,, ఇత్యు

గృహీత్వాదధిమన్థానంన్యషేధత్ప్రీతిమావహన్ ॥ ౪ ॥ తమఙ్కమారూఢమపాయయత్స్తనంస్నేహస్నుతం సస్మితమీక్షతీముఖమ్। అతృప్తముత్సృజ్యజవేనసాయయావుత్సిచ్యమానేపయసిత్వధిశ్రితే॥ ౫ ॥ సంజాతకోపఃస్ఫురితారుణాధరంసందశ్యదద్భిర్దధిమన్థభాజనమ్ । భిత్త్వామృషాశ్రుర్దృషదశ్మనారహోజఘాసహయ్యఙ్గవ*మన్తరంగతః ॥ ౬ ॥ ఉత్తీర్యగోపీసుశృతంపయఃపునఃప్రవిశ్యసందృశ్యచదధ్యమత్రకమ్ । భగ్నంవిలోక్యస్వసుతస్యకర్మతజ్జహాసతంచాపినతత్రపశ్యతి ॥ ౭ ॥ ఉలూఖలాఙ్ఘ్రేరుపరివ్యవస్థితంమర్కాయకామందదతంశుచిస్మి

—※ యమళార్జునభఞ్జనకథారమ్భః ※—

తమ్ ।హయ్యఙ్గవం*చౌర్యవిశఙ్కితేక్షణంనిరీక్ష్యపశ్చాత్సుతమాగమచ్ఛనైః॥ ౮ ॥ తామాత్తయష్టింప్రసమీక్ష్యసత్వరస్తతోఽవరుహ్యాపససారభీతవత్ । గోప్యన్వధావన్నయమాపయోగినాంక్షమంప్రవేష్టుంతపసేరితం మనః ॥ ౯ ॥ అన్వఞ్చమానాజననీబృహచ్చలచ్ఛ్రోణీభరాక్రాన్తగతిస్సుమధ్యమా।జవేనవిస్రంసితకేశబన్ధనచ్యుతప్రసూనానుగతిఃపరామృశత్ ॥ ౧౦ ॥ కృతాగసంతంప్రరుదన్తమక్షిణీకషన్తమఞ్జన్మషిణీస్వపాణినా । ఉద్వీక్షమాణంభయవిహ్వలేక్షణంహస్తేగృహీత్వాభి*షయన్త్యవాగురత్ ॥ ౧౧ ॥ త్యక్త్వాయష్టింసుతంభీతంవిజ్ఞాయార్భకవత్సలా।ఇయేషకిలతంబద్ధుందామ్నాఽతద్వీర్యకోవిదా ॥ ౧౨ ॥నచాన్తర్నబహిర్యస్యనపూర్వంనాపి

క్తరిత్వాద్వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యవైభవంపద్భ్యామన్వధావదిత్యేతదహోవిచిత్రమిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ యంకృష్ణం- యోగినాం,మనోఽపి-ప్రవేష్టుం,నక్షమమసమర్థ,మాస,త,మన్వధావత్-కథంభూతంమనః,తపసా,ఈరితంప్రవణీకృతమ్ ※ ॥ ౯ ॥※ అన్వఞ్చమానాఅనుధావన్తీ-బృహత్యోః - శ్రోణ్యోః-భరేణ - క్రాన్తాస్తబ్ధా-గతి-ర్యస్యాః - శోభనో-మధ్యమఃమధ్యప్రదేశోయస్యాః- జవేనహేతునా-విస్రంసితా-త్కేశబన్ధనాత్-చ్యుతైః - ప్రసూనైః - అనుగతిరనుగమనం-యస్యాస్సా-జననీ-పరామృశత్ పస్పర్శ-జగ్రాహేత్యర్థః ※ ॥ ౧౦ ॥ ※తం-హస్తే- గృహీత్వా-భిషయన్తీభయంప్రాపయన్తీ-అవాగురత్తాడయితుముద్యతహస్తా - అభూత్-కథంభూతం-కృత-మాగోఽపరాధో-యేన-తం-అక్షిణీసర్వతఃప్రసరన్తీమషిఃకజ్జలం-యయోస్తే-అక్షిణీ-స్వపాణినా-కషన్తంమర్దయన్తం-భయేన-విహ్వలేచకితే-ఈక్షణే-యస్య ※ ॥ ౧౧ ॥ ※తం-తదా-అపగురన్త్యపి-సా-సుతం-భీతం-విజ్ఞాయా - ర్భకవత్సలా-అతఏవ-యష్టిం-త్యక్త్వా-తత్ప్రభావానభిజ్ఞా - దామ్నారజ్జ్వాబద్ధు - మియేషైచ్ఛత్కిలు ※ ॥ ౧౨ ॥ ※కింతద్వీర్యం-యదనభిజ్ఞానాత్ బద్ధుమియేషేత్యత స్తద్దర్శయన్ తదనభిజ్ఞాప్రాకృతమివబబన్ధేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ బన్ధోహింబహిరేవసంవీతేనదామ్నాఅన్తరాగృహీతస్యభవతి- తథా - పూర్వాపరవిభాగవతో వస్తునఃపూర్వందామతోధృత్వాపరితఃపరివేష్టనేన-నత్వేతదస్తీత్యాహ॥ నచాన్తరంతి ॥కించ - వ్యాపకేనవ్యాప్యస్యబన్ధోభవతితచ్చవిపరీతమిత్యాహ॥పూర్వాపరమితి॥యో-జగతఃకృత్స్నస్య - పూర్వంపూర్వావధిః-పరముత్తరావధిశ్చ-బహిశ్చా-న్తశ్చ - వ్యాప్యవర్తతే తస్య - జగదన్తర్భూతేనవ్యాప్యే నదామ్నాకథంబన్ధనంభవేదిత్యభిప్రాయః - కించ-సర్వస్యతత్కారణకతయాతదన్తరాత్మ

కత్వే నతచ్ఛరీరతయా చ తత్పృథక్సిద్ధవస్త్వన్తరాభావాత్స్వనిష్ఠవస్తుసాధనకం బన్ధనం న సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥ జగచ్ఛ్రయ ఇతి॥ కార్యకారణశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మర్త్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య తం - మర్త్యవిధమధోక్షజం - మత్వా - గోపీ - దామ్నా సాధనేనోలూఖలే - బబన్ధ బన్ధనోద్యమం చకార - యథా - ప్రాకృతం కేవలమర్త్యం - తద్వత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కృతాగసోఽత ఏవ - బధ్యమానస్య సతః - తద్బన్ధనార్థముపాత్తం - దామ - ద్వ్యఙ్గులోనం ద్వాభ్యామఙ్గులీభ్యామపూర్ణమభూత్ - తేన ద్వ్యఙ్గులోనేన దామ్నా సహాన్యద్దామాన్తరం - సందధే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ యత్సంహితం దామ - తదపి - న్యూనమభవదిత్యేవం - యద్యదాదత్తసంధాతుం జగ్రాహ - తత్సర్వం - న్యూనమేవాభూత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవం - స్వగృహస్థాని - సర్వాణి - దామాని - సందధత్యపి - సందధత్యేవ - న తు తథాపి నివృత్తేత్యర్థః - తద్వీక్ష్య - విస్మయన్తీనాం గోపీనాం మధ్యే స్వయం - విస్మితా - బభూవ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తదా - స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం - గాత్రం - యస్యాః - విస్రస్తం - కబరం - స్రజశ్చ - యస్యాః - తస్యాః - స్వమాతుః - పరిశ్రమం - దృష్ట్వా - తస్యాం - కృపయా - స్వబన్ధనే - అనుగుణః - ఆసీత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ న చైతావతా స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ ఇత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ స్వవశేన స్వతన్త్రేణాపి - స్వవశత్వమేవాహ - యస్య - వశే అధీనతాయాం - బ్రహ్మాదీశ్వరసహితమిదం జగద్వర్తతే - తేన కృష్ణేన - హరిణా - ఏవమిత్థం - అఙ్గ హే రాజన్ - భక్తవశ్యతా - సందర్శితా - సర్వత్ర స్వతన్త్రోఽప్యహం భక్తేషు పరతన్త్ర ఇతి దర్శయితుమబధ్యతేత్యర్థః ॥ తథా చాహుః శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రాః “ అనన్యాధీనసత్త్వం తవ కిల జగుర్వైదికగిరః పరాధీనం త్వాం తు ప్రణతపరతన్త్రం మనుమహే ” ఇతి॥ తథా చోక్తం భగవతాఽప్యష్టమే “అహం భక్తప

చాపరమ్ । పూర్వాపరం బహిశ్చాన్తర్జగతో యో జగచ్చ యః ॥ ౧౩ ॥ తం మత్వాఽఽత్మజమవ్యక్తం మర్త్యలిఙ్గమధోక్షజమ్ । గోపికోలూఖలే దామ్నా బబన్ధ ప్రాకృతం యథా ॥ ౧౪ ॥ తద్దామ బధ్యమానస్య స్వార్భకస్య కృతాగసః । ద్వ్యఙ్గులోనమభూత్తేన సందధేఽన్యచ్చ గోపికా ॥ ౧౫ ॥ యదాఽసీత్తదపి న్యూనం తేనాన్యదపి సందధే । తదపి ద్వ్యఙ్గులం న్యూనం యద్యదాదత్త బన్ధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం స్వగేహదామాని యశోదా సందధత్యపి । గోపీనాం విస్మయన్తీనాం స్మయన్తీ విస్మితాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ స్వమాతుః స్విన్నగాత్రాయా విస్రస్తకబరస్రజః । దృష్ట్వా పరిశ్రమం కృష్ణః కృపయాఽఽసీత్స్వబన్ధనే ॥ ౧౮ ॥ ఏవం సందర్శితా హ్యఙ్గ హరిణా భక్తవశ్యతా । స్వవశేనాపి కృష్ణేన యస్యేదం సేశ్వరం వశే ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నేమం విరిఞ్చో న భవో న శ్రీరప్యఙ్గసంశ్రయా । ప్రసాదం లేభిరే గోపీ యత్తత్ప్రాప విముక్తిదాత్ ॥ ౨౦ ॥ నాయం ❋ సుబోధో భగవాన్దేహినాం గోపికాసుతః । జ్ఞానినాం చాత్మభూతానాం యథా భక్తిమతామిహ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణస్తు గృహకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం మాతరి ప్రభుః । అద్రాక్షీదర్జునౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ ॥ ౨౨ ॥ పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపితౌ మదాత్ । నలకూబరమణిగ్రీవావితి ఖ్యాతౌ శ్రియాన్వితౌ ॥ ౨౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

రాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజ ఇతి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నను సత్యం భక్తపరతన్త్ర ఇతి, గోపీ తు న భక్తేతి కథం తత్పారతన్త్ర్యమీశ్వరస్యేత్యత్రాహ ॥ నేమమితి ॥ భక్తిప్రయోజనం హి భగవత్ప్రసాద, స్తం చ, యాదృశం నిగ్రహానుగ్రహాదిపర్యన్తవిషయత్వరూపం, విముక్తిదాద్భగవతో, గోపీ, లేభే, న, తాదృశం, బ్రహ్మరుద్రౌ, సాక్షాద్వక్షస్థలాశ్రయా, లక్ష్మీరపి, లేభిరే, ప్రేమపూర్వకానుధ్యానాత్మికా హి భక్తిః, సా గోప్యామప్యవిశిష్టేతి భావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ తథా చ భక్తానామేవాయం సులభో నాన్యేషామిత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అయం భగవాన్గోపీసుతో, యథేహ, భక్తిమతాం, ఆత్మా - స్వయమేవ పోతః భవార్ణవతరణే ప్లవస్థానీయో యేషాం, తేషాం, జ్ఞానినాం, యథా, సుఖాపః సుఖప్రాప్యః, న తథేతరేషాం దేహినామిత్యర్థః। సుబోధ ఇతి పాఠే। సుఖేన బోద్ధుం శక్య ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్, యత్సంసృతిబన్ధబ్రహ్మశాపాదిమోచనోఽపి భగవాఁల్లౌకికేన దామ్నా బద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణ యమలార్జునముక్తిప్రదత్వరూపం చరిత్రాన్తరం ప్రస్తోతుమాహ॥ కృష్ణస్త్వితి॥ మాతర్యులూఖలే బద్ధవత్యాం యశోదాయాం, గృహకృత్యేషు, వ్యగ్రాయాం ప్రవణచిత్తాయాం సత్యాం, బద్ధః, కృష్ణః, ప్రభుః విప్రశాపాదిమోచనసమర్థః, పూర్వం, ధనదస్య కుబేరస్య, ఆత్మజౌ, గుహ్యకౌ యక్షౌ, నలకూబరమణిగ్రీవాఖ్యౌ, శ్రియా యుక్తౌ సన్తావపరాధమదాచ్ఛ్రీమదాన్నిమిత్తాన్నారదస్య కుపితస్య - శాపేన - వృక్షతాం తరుజన్మ - ప్రాపితౌ - అర్జునౌ అర్జునాఖ్యౌ వృక్షౌ - దదర్శ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ❋

ఏవముక్తేలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథ్యతామితి ॥ యద్విగర్హితం కర్మ-యేనవా-దేవర్షిర్భాగవతశ్రేష్ఠః, కుపితః-తదేతత్కర్మ - తయోః-శాపస్య - కారణం-హే భగవన్ కథ్యతాం దేవర్షేర్యేనవా తమ ఇతిపాఠే - దేవర్షేర్భాగవతోత్తమస్యాపి తమః క్రోధ-ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రుద్రస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయం స్పష్టార్థమ్ ❁ ॥౨॥౩॥ ❁ గఙ్గాయామన్తర్మధ్యే, కథంభూతే అమ్బుజానాం- వనాని-తేషాం-రాజయో-యస్మిన్-తస్మిన్ వ్రీహ్యాదిత్వాదినిః ॥ కరేణుభిరిభీభిర్గజావివ-యువతిభిస్సహ-చిక్రీడతుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ హే కౌరవ-భగవాన్-దేవర్షిర్యదృచ్ఛయా-తత్ర-గతో-దదర్శ-క్షీబౌ మదాన్ధౌ-సమబుధ్యత చ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కుత ఇత్యత్రాహ॥ తం దృష్ట్వేతి ॥ పర్యధుః పరిహితవత్యః-గుహ్యకౌతు-నైవపర్యధాతాం-కింతు-వివస్త్రావనగ్నావేవా-సాతామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సురస్యకుబేరస్య-ఆత్మజౌ-దృష్ట్వా-మదనాశరూపానుగ్రహార్థం-శాపం-దాస్యన్-తావిదం వక్ష్యమాణం-జగాద, అనుగ్రహార్థాయ భవిష్యద్భగవద్దర్శనరూపప్రయోజనాయచేతి కేచిద్వ్యాచక్షతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ జోష్యాన్ ప్రియాన్ - జుషతః సేవమానస్య-పుంసః-శ్రీమదాత్సంపత్ప్రయుక్తమదా-దన్య ఆభిజాత్యాదిః - ఆదిశబ్దేన విద్యాది సంగ్రహః-ఆభిజాత్యాదిజనితో మదః-స్త్రీమదవద్బుద్ధిభ్రంశకరః రజోగుణకార్యకామక్రోధాదివర్ధనో, నహి, కింతు, శ్రీమదప్యనితరాం బుద్ధిభ్రంశకరో రజోగుణస్యేత్యర్థః ॥ తదాహ॥ యత్రేత్యాదినా॥ యత్ర యస్మిన్ శ్రీమదే సతి, స్త్రీస్సద్యూతమధుపానాదిరూపదుర్వ్యసనాని సంభవన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కించ, యత్ర శ్రీమదే సతీమం, దేహం, జరాదిరహితం, మన్యమానైః, రతఏవ, అజితేన్ద్రియైర్నరైః ఏవ-నిర్దయైః, పశవో-హన్యన్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇమమిత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి॥ దేవేతి॥ దేవసంజ్ఞితమపి నరదేవభూదేవస్వర్దేవాదిసంజ్ఞితమపి - శరీర-మన్తే, తదారమ్భకప్రారబ్ధావసానే క్రిమ్యాదిసంజ్ఞితమేవ- దగ్ధం చేద్భస్మసం

రాజోవాచ ॥ కథ్యతాం భగవన్నేతత్తయోశ్శాపస్య కారణమ్ । యత్తద్విగర్హితం కర్మ యేనవా ❁ దేవర్షిః కుపితః ❁ ॥ ౧ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ రుద్రస్యానుచరౌ భూత్వా సుదృప్తౌ ధనదాత్మజౌ । కైలాసోపవనే రమ్యే మన్దాకిన్యాం మదోత్కటౌ ॥ ౨ ॥ వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదాఘూర్ణితలోచనౌ । స్త్రీజనైరనుగాయద్భిశ్చేరతుః పుష్పితే వనే ॥ ౩ ॥ అన్తః ప్రవిశ్య గఙ్గాయామమ్భోజవనరాజిని । చిక్రీడతుర్యువతిభిర్గజావివ కరేణుభిః ॥ ౪ ॥ యదృచ్ఛయా చ దేవర్షిర్గతవాంస్తత్ర కౌరవ । అపశ్యన్నారదో దేవౌ క్షీబాణౌ సమబుధ్యత ॥ ౫ ॥ తం దృష్ట్వా వ్రీడితా దేవ్యో వివస్త్రాశ్శాపశఙ్కితాః । వాసాంసి పర్యధుశ్శీఘ్రం వివస్త్రౌ నైవ గుహ్యకౌ ॥ ౬ ॥ తౌ దృష్ట్వా మదిరామత్తౌ శ్రీమదాన్ధౌ సురాత్మజౌ । తయోరనుగ్రహార్థాయ శాపం దాస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౭ ॥ న హ్యన్యో జుషతో జోష్యాన్ బుద్ధిభ్రంశో రజోగుణః । శ్రీమదాదాభిజాత్యాదిర్యత్ర స్త్రీ ద్యూతమాసవమ్ ॥ ౮ ॥ హన్యన్తే పశవో యత్ర నిర్దయైరజితాత్మభిః । మన్యమానైరిమం దేహమజరామృత్యు నశ్వరమ్ ॥ ౯ ॥ దేవసంజ్ఞితమప్యన్తే క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞితమ్ । భూతధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః ॥ ౧౦ ॥ దేహః కిమన్నదాతుః స్వం నిషేక్తుర్మాతురేవ వా । మాతుః పితుర్వా క్రేతుర్వా బలినోఽగ్నేశ్శునోఽపి వా ॥ ౧౧ ॥ ఏవం సాధారణం దే

జ్ఞితం-శ్వభిర్భక్షితం చేత్ - విట్సంజ్ఞికం అన్యథా-క్రిమిసంజ్ఞితమిత్యర్థః-తత్కృతే ఏవం విధశరీరసుఖార్థం - యో-భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా-యతో భూతద్రోహాన్నిరయో నరకః-సపుమాన్ కిం వేద సకిమపి-హితమహితం చ న జానాతీత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ నన్వన్తే యత్కించిత్సంజ్ఞికమస్తు - జీవద్దశాయాం స్వాధీనతయా దేహసుఖార్థం యతితవ్యమేవేత్యత్ర తద్దశాయామపి న నియతం స్వత్వమస్తీత్యాహ ॥ దేహ ఇతి ॥ అగ్నేశ్శునోఽపి వేతి దృష్టాన్తార్థం-దేహో యథా, అన్తే, అగ్నేః, శ్వనశ్చ, స్వం, తథా-జీవద్దశాయామపి నియమో నాన్నదాత్రాదీనాం స్వం కిం న భవతీత్యర్థః - కిమిత్యనేన లోకప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే - తావదన్నపరిణామరూపత్వాద్దస్యాన్నదాతృతస్వత్వం, తథా-రేతఃప్రభవత్వాన్నిషేక్తుర్గర్భధాతుః-తథా - మాతుః పితుః తత్పితుర్మాతామహస్య చ-పుత్రీకరణకాలే తథా సంకల్పాత్పిత్రవస్థాతృపితరం ప్రత్యపి పారతన్త్ర్య చిత్యాదితి భావః ॥ విక్రేతుః ద్రవ్యదానే నస్వీకర్తుః-బలినో బలాద్గృహీతుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం, సాధారణం-నత్వేకస్యైవ నియతస్వం, అవ్యక్తాత్ప్రకృతేః-ప్రభవః-ఉత్పత్తిః-తస్మిన్నేవాప్యయో లయశ్చ - యస్య, తమిమం-దేహ-మాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మేతి మత్వా, అసతో మూఢాన్, ఋతే వినా విద్వాన్-కః పుమాన్-జన్తూన్ - హన్తి, దేహాభిమానినశ్చేద్ధన్యుః-విద్వాంస్తు న హన్యాదేవేత్యర్థః, యద్వా, ఏవ, మిమం దేహం-సాధారణ-మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చ - విద్వాన్ జానంశ్చే, దసతో అసాధారణదేహాభిమానినః పురుషాన్ - ఋతేనా-కోఽపి పుమా-నాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మత్వేన మత్వా, జన్తూన్-హన్యాత్-ఏవం విద్వాంస్తు పునర్దేహాత్మాభిమానేన న హన్యాత్- సాధారణమవిద్వాంసస్తు దేహాత్మాభిమానేన హన్యురిత్యర్థః, అవిద్వానితి వాచ్ఛేదః తదా-సాధారణ - మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చా-

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దేవర్షేస్తమః

విద్వానజానంశ్చే, త్సత స్తజ్ఞా, స్వినా-అన్యః కశ్చిద్దేహాత్మాభిమానేన హన్యాదిత్యన్వయః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఏవం శ్రీమదస్యానర్థమూలతాం ప్రదర్శ్య - అథ తత్ప్రతీకారార్థం నిశ్చినోతి॥ అసత ఇతి॥ తత్కృత ఇత్యత్రాహ॥ ఆత్మౌపమ్యేనేతి॥ దరిద్రః- కేవల-మాత్మదృష్టాన్తేన-భూతానీ, క్షుతే యథా స్వస్యాఘాతాదినా దుఃఖాదికం-తథా-పరస్యాపీ-త్యాత్మౌపమ్యేన భూతాని పశ్యన్-న తేభ్యో ద్రుహ్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఉక్తమేవార్థం సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ యథా కణ్టకవిద్ధాఙ్గః లిఙ్గైరన్తర్గతసుఖదుఃఖాదివ్యఞ్జకముఖవికాసమ్లానతాదినిమిత్తైః, జీవసామ్యం గతః- స్వేతరజీవానాం స్వస్య చ తౌల్యం మన్వానః - తాం కణ్టకవేధజాం-వ్యథాం దుఃఖం-కణ్టకవేధాం వా - నేచ్ఛతి, తథైవ, మవిద్ధకణ్టకో. న నేచ్ఛతీతి నేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ కించ, దారిద్ర్యం పరంపరయా ముక్తిసాధనమపీత్యాహ ॥ దరిద్ర ఇతి చతుర్భిః ॥ నిరహం స్తమ్భః, నిర్గతాహంకారరూపగర్వః, సర్వైరభిజనవిత్తవిద్యాప్రియుక్తై, ర్మదై, ర్ముక్తః, యదృచ్ఛయా స్వప్రయత్నమన్తరేణైవ, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాదికం, ప్రాప్నోతి, తత్కృచ్ఛ్రమేవా, స్య, పరం కేవలముత్కృష్టం వా- తపః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ నిత్యమితి॥ క్షుధా- క్షామః క్షీణో- దేహో- యస్య, తత్ర హేతుః- అన్నకాంక్షిణః, తత్రాపి హేతుః, దరిద్రస్య- ఇన్ద్రియాణి- శుష్యన్తి- అత ఏవ- హింసా చ- నివర్తతే ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏవం విధస్య- దరిద్రస్యైవ- సమదర్శినః- సాధవో యుజ్యన్తే సంగతా భవన్తి- నను పరిశుష్కేన్ద్రియస్యాపి విషయతృష్ణానపాయాచ్ఛ్రీమదాన్ధాత్కోఽస్య విశేష ఇత్యత్రాహ ॥ సంగతైస్సద్భిస్తైః తుభి- స్తత్తర్షం విషయతృష్ణాం- క్షిణోతి క్షపయతి- యద్వా- తత్తర్షం కర్తృ క్లిశ్యమానం క్షిణోతి నశ్యతి- తతస్తత్తర్షక్షయా- దారాత్సమనన్తరమేవ - విశుధ్యతి ప్రకృతిసమ్బన్ధరూపాశుచిరహితో భవతి- సిధ్యతీతి పాఠే- ముక్తో భవ

హా మవ్యక్తప్రభవాప్యయమ్ । కో విద్వానాత్మసాత్కృత్వా హన్తి జన్తూనృతేఽసతః ॥ ౧౨ ॥ అసతః శ్రీమదాన్ధ
స్య దారిద్ర్యం పరమాఞ్జనమ్ । ఆత్మౌపమ్యేన భూతాని దరిద్రః పరమీక్షతే ॥ ౧౩ ॥ యథా కణ్టకవిద్ధాఙ్గో జన్తోర్నేచ్ఛ
తి తాం వ్యథామ్ । జీవసామ్యం గతో లిఙ్గైర్న తథాఽవిద్ధకణ్టకః ॥ ౧౪ ॥ దరిద్రో నిరహం స్తమ్భో ముక్తస్సర్వమదై
రిహ । కృచ్ఛ్రం యదృచ్ఛయాఽఽప్నోతి తద్ధి తస్య పరం తపః ॥ ౧౫ ॥ నిత్యం క్షుత్క్షామదేహస్య దరిద్రస్యాన్న
కాఙ్క్షిణః । ఇన్ద్రియాణ్యనుశుష్యన్తి హింసాఽపి వినివర్తతే ॥ ౧౬ ॥ దరిద్రస్యైవ యుజ్యన్తే సాధవస్సమదర్శినః ।
సద్భిః క్షిణోతి తం తర్షం తత ఆరాద్విశుధ్యతి ॥ ౧౭ ॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం ముకున్దచరణైషిణామ్ । ఉపే
క్ష్యైః కిం ధనస్తమ్భైరసద్భిరసదాశ్రయైః ॥ ౧౮ ॥ తదహం మత్తయోర్మాధ్వ్యా వారుణ్యా శ్రీమదాన్ధయోః । త
మోమదం హరిష్యామి స్త్రైణయోరజితాత్మనోః ॥ ౧౯ ॥ యదిమౌ లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వా తమఃప్లుతౌ । న వి
వాససమాత్మానం విజానాతే సుదుర్మదౌ ॥ ౨౦ ॥ అతోఽర్హతః స్థావరతాం స్యాతాం నైవం యథా పునః । స్మృ
తిస్స్యాన్మత్ప్రసాదేన తత్రాఽపి మదనుగ్రహాత్ ॥ ౨౧ ॥ వాసుదేవస్య సాన్నిధ్యం లబ్ధ్వా దివ్యశరచ్ఛతే । వృత్తే స్వ

తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ నను ధనవతామేవ సాపేక్షితమత ఆహ ॥ సాధూనామితి ॥ ముకున్దచరణమేవ నిరతిశయపురుషార్థరూపమనుస్వానానాం- సమచిత్తానాం స్వాతుల్యభూతాన్తరదర్శినాం సాధూనా- మత ఏవో, పేక్ష్యైః - ధనస్తమ్భైః స్తబ్ధహేతుభిర్ధనై- రసద్భిరనర్థమూలమదహేతుత్వేన దుష్టైః అత ఏవ- అసతా, మాశ్రయైః - స్తైరాశ్రయో యేషాం తైరిరివా, ఏవం విధైర్ధనస్తమ్భైః- కిం, న కించిదపి ప్రయోజనమిత్యర్థః॥ యద్వా॥ సాధూనామపి ధనిక ఏవ ప్రియస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ సాధూనామితి॥ ధనేన స్తబ్ధా యేషాం తై- రసదాశ్రయైస్సదాశ్రయరహితైః- సత్సమాగమరహితైరిత్యర్థః అత ఏవ- ఉపేక్ష్యైరసద్భిః కిమితి ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ యస్మాత్, శ్రీమదనిమిత్తైరేవ పురుషార్థపర్యవసాయిత్వా- ద్వారుణ్యా, మాధ్వ్యా సురయా మత్తయోః శ్రీమదేనాన్ధయో- రజితేన్ద్రియయోః స్త్రీవశ్యయోః - యువయో, స్తమోమద - మజ్ఞానకృతం మదం - హరిష్యామి అపనేష్యామి ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ యద్యస్మాల్లోకపాలస్య- పుత్రౌ- భూత్వాపి ఇమౌ భవన్తౌ - తమసావ్యాప్తౌ- వివాససం నగ్న- మాత్మానం- సవిజానాతే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ అతః- స్థావరతా- మర్హతః- వివాససమాత్మానమజానతోర్వస్త్రాచ్ఛాదనరహితతరుజన్మ యుక్తమితి భావః- ఇత్థం శప్త్వాఽనుగృహ్ణాతి॥ స్యాతామిత్యాదినా॥ ఏవమేవ- సర్వదా స్థావరాకృతీ- యథా - నస్యాతాం- తథాఽర్హతః- యద్వా కిమర్థమేవం నిరపరాధయోశ్శాపం ప్రయచ్ఛసీత్యత్రాహ - పురా తరుజన్మనః ప్రాక్- యథా స్యాతాం యాదృశౌ శ్రీమదాన్ధౌ స్యాతా- మేవం- తరుజన్మనః పశ్చా- న్మా భూతా - మిత్యేవమనుగ్రహార్థం శప ఇత్యర్థః, ప్రకారాన్తరేణాప్యనుగృహ్ణాతి॥ తత్రాపి స్థావరత్వేఽపి, మత్ప్రసాదేన హేతునా- స్మృతిః పూర్వజన్మస్మృతిః, స్యాత్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తథా, మదనుగ్రహాద్ధేతోః- దివ్యవర్షశతాన్తే వాసుదేవస్య వసుదేవసూనోః భగవత - సాన్నిధ్యం- లబ్ధ్వా - వృత్తే- శరత్వే అతీతే సతి- పున- స్స్వలోక

---

౧౭ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ విసిధ్యతి

త్వాం దేవత్వం-లబ్ధ్వా-వాసుదేవే-లబ్ధాభక్తిర్యాభ్యాం- తథాభూతౌ - భవిష్యతః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ స దేవర్షి-రిత్థ-ముక్త్వా-బద
ర్యాశ్రమం-గతః నలకూబరమణిగ్రీవౌ,సహజాతౌ , వర్జునౌవృక్షౌ , ఆసతుః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ భాగవతముఖ్యస్య,నారదస్య,
తద్వచ,స్సత్యం,కర్తుం,శ్రీకృష్ణ,శ్శనై,రులూఖలమాకర్షన్ , యత్ర,యమళార్జునౌ-స్థితౌ,తత్ర-జగామ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తద్వచ
స్సత్యంకర్తుమిత్యేత దేవప్రపఞ్చయతి ॥ యత్ యతో,దేవర్షిర్మమ-ప్రియతమః,తత్తస్మా,త్తేన , మహాత్మనా,ధనదాత్మజావు
ద్దిశ్య,యద్గీతం,త,త్సాధయిష్యామీ,త్యభిప్రాయేణ,యమయోరర్జునయో,రన్తరేణ , మధ్యే,యయా॥ తదా ఆత్మనస్స్వస్య,ప్ర
వేశమాత్రేణో,లూఖలం,తిర్యక్పతిత,మభూత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అన్వాఞ్చతీత్యన్వక్,అనుసరత్,త, ములూఖలం,నిష్కర్ష
యతా దామోదరేణ హేతునా,తరసాబలా,దుత్కలితావుత్పాటితౌ,వఙ్ఘ్రి బన్ధౌమూలభాగౌ,యయోః,పరమస్య శ్రీకృష్ణ
స్య-విక్రమితేన,అతివేపఃకమ్పో,యేషు, తే-స్కన్ధాదయో - యయోః - కృత-శ్చణ్డశ్శబ్దో - యాభ్యాం-తథాభూతౌ-నిష్పేత
తుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తత్ర తదా-తయోః వృక్షయో ర్వా-పరమయా-శ్రియాశోభయా - కకుభోదిశః - స్ఫురన్తౌ ప్రకాశయన్తౌ కుజ
యోః వృక్షయోః-స్థితో-ఽగ్ని-ర్యథా-మూర్తిమా-న్బహిరుద్గచ్ఛ తి-తద్వ-దుత్థితౌ - సిద్ధౌ-భూత్వా-ఉపేత్య కృష్ణసమీపమేత్య-
కుజయోర్జాత వేదా ఇవ సిద్ధావుపేత్య ఉత్థా యేతివా-అఖిలలోకానాం - నాథమీశ్వరం-కృష్ణం - శిరసా-ప్రణమ్య-బద్ధో-ఽఞ్జలి-
ర్యాభ్యాం-విగతం రజః రజోగుణకార్యం-యయో-స్తౌ- సాత్త్వికా విత్యర్థః-నిర్మలా వితివా - తౌ-నలకూబరమణిగ్రీవా-వదంవ
క్ష్యమాణ-మూచతుః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ గోపాలం మాం యువాం దేవాః కిమితి ప్రణతా విత్యత్రాహతుః- హే కృష్ణ మహాయోగిన్
అచిన్త్యప్రభావ-న కేవలం గోపబాలస్త్వ - మపితు-పరమపురుషః-కోఽసౌ-య-ఆద్యజగత్కారణభూతః- నను కార్యకా

శ్లోక తాం భూయో లబ్ధభక్తీ భవిష్యతః॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్త్వాతు దేవర్షిర్గతో నారాయణాశ్రమమ్ । నళకూబర❋మ
ణిగ్రీవావాసతుర్యమళార్జునౌ॥ ౨౩ ॥ ఋషేర్భాగ❋వతముఖ్యస్య సత్యం కర్తుం వచో హరిః । జగామ శనకైస్త
త్రయత్రాస్తాం యమళార్జునౌ॥ ౨౪ ॥ దేవర్షిర్మే ప్రియతమో యదిమౌ ధనదాత్మజౌ । తత్తథా సాధయిష్యామి
యద్గీతం తన్మహాత్మనా॥ ౨౫ ॥ ఇత్యన్తరేణార్జునయోః కృష్ణస్తు యమయోర్యయౌ । ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణ తిర్య
గ్గతములూఖలమ్॥ ౨౬ ॥ బాలేన నిష్క❋ర్షయతాఽన్వగులూఖలం తద్దామోదరేణ తరసోత్కలితాఙ్ఘ్రిబన్ధౌ।
నిష్పేతతుః పరమవిక్రమితాతివేపస్కన్ధప్రవాళవిటపౌ కృతచణ్డశబ్దౌ॥ ౨౭ ॥ తత్ర శ్రియా పరమయా కకుభః స్ఫు
రన్తౌ సిద్ధావుపేత్య కుజయోరివ జాతవేదాః । కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఽఖిలలోకనాథం బద్ధాఞ్జలీ విరజసావిదమూ

❋ శాపవినిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః ❋

చతుఃస్మ॥ ౨౮ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగింస్త్వమాద్యః పురుషః పరః । వ్యక్తావ్యక్తమిదం విశ్వం రూపం తే బ్రాహ్మ
ణో విదుః॥ ౨౯ ॥ త్వమేకస్సర్వభూతానాం దేహాస్వాత్మేన్ద్రియేశ్వరః । త్వమేవ కాలో భగవాన్విష్ణురవ్యయ ఈ
శ్వరః ॥ ౩౦ ॥ త్వం మహాన్ప్రకృతిస్సూక్ష్మా రజస్సత్త్వతమోమయీ । త్వమేవ పురుషోఽధ్యక్షస్సర్వక్షేత్రవి

రణయోః ప్రాయశస్సాలక్షణ్యాదర్శనాత్కథం చిదచిదాత్మకస్య జగతస్త ద్విలక్షణోఽహం కారణమిత్యత్రాహ॥ వ్యక్తం నామ
రూపాభ్యాం - అవ్యక్తం చే-దం విశ్వం-బ్రహ్మణః సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణైర్బృహత - స్తవ-రూపం శరీరం-విదుః వేదా
న్తా ఆమనన్తీత్యర్థః - వేదాన్తాశ్చ “యస్య పృథివీ శరీరం,యస్యాత్మా శరీరం,యస్యావ్యక్తం శరీరం,యస్యాక్షరం శరీర,”మిత్యా
ద్యాః-సూక్ష్మ-చిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణభూతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కార్యావస్థశ్చ త్వమేవేతి భావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ న కేవ
లముపాదానకారణమేవా , పితు-నిమిత్తకారణమపీత్యభిప్రాయేణ తదుపయుక్తగుణవత్త్వమాహతుః ॥ త్వమితి॥ ఏకశబ్దేనా
ధిష్ఠాత్రన్తరవ్యావృత్తిః - సర్వభూతానాం-యాని దేహాదీని- తేషా-మీశ్వరః నియన్తా-అసవః ప్రాణాః, ఆత్మా మనః-భవన్తి దే
వమనుష్యాదిరూపేణ జాయన్త ఇతి భూతాని క్షేత్రజ్ఞా - స్తేషాం- దేహాదిసంబన్ధోపాదానోపయుక్త సార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగే
నాన్తః ప్రవిశ్య నియన్తేత్యర్థః - ఏవం నిఖిలజగత్కారణత్వం తచ్ఛరీరకత్వం చోక్తం- అథ తదుభయనిబన్ధనం జగదన్తర్యామితకా
లాదిసామానాధికరణ్యమాహతుః ॥ త్వమేవ కాల ఇతి ॥ యద్వా,త్వమేక ఇతి స్థితికారణత్వముక్తం- త్వమేవ కాల ఇతి లయకార
ణత్వం-కాలో మృత్యుః - త్వం మహానిత్యాదినా సామానాధికరణ్యముచ్యత ఇతి వివేకః- హే భగవన్- అవ్యయ ఇత్యనేన కారణ
త్వ ప్రయుక్త దోషపరిహారః - భగవన్నిత్యనేన అవతారదశాయామపి షాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా - విష్ణురిత్యనేన దేవతావిశేష
త్వమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ త్వం,మహాన్ మహత్కారణత్వాత్తచ్ఛరీరకత్వాచ్చ తత్సమానాధికరణః - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం,
న కేవలం మహానేవా-పితు - తత్తత్కారణభూతా-రజఆదిగుణత్రయాత్మికా-సూక్ష్మా నామరూపవిభాగానర్హా - ప్రకృతిరపి-
త్వమేవ-తథా-పురుషో జీవ - స్త్వమేవ-కథంభూతః, అధ్యక్షః దేహప్రభృతిజీవపర్యన్తానామధిష్ఠాతా - క్షేత్రాణి శరీరాణి బు

ద్ధిపర్యన్తైన్ద్రియసహితాని - తానివేత్తీతితథా-యుగపత్ క్షేత్రేన్ద్రియవృత్తివిదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽రూపంతేబ్రహ్మణోవిదు రిత్యనేనైవంవిధంత్వాం కేవలంవేదాన్తా ఏవవిదుఃనత్విన్ద్రియాణీత్యభిప్రేతం-తదేవవిశదయన్తావుపపాదయతః ॥ గృహ్యమా ణై రితి ॥ ప్రాకృతైః,గుణైర్వికారైః గుణపరిణామరూపైరిన్ద్రియైః, త్వం , మగ్రాహ్యఃగ్రహీతుంవిషయీకర్తుమశక్యః ॥ తత్ర హేతుంవదన్తౌగుణాన్విశింష్టః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥యథాశ్రోత్రాదిభిర్గృహ్యమాణాశ్శబ్దాదయోనశ్రోత్రాదీన్ గృహ్ణన్తి, తథాత్వయాగృహ్యమాణావికారాస్త్వాంనగృహ్ణన్తీతిభావః । నన్వగ్రాహ్యస్యమమకారణత్వసమవ్యాప్త్యోపాస్యత్వానుప పత్తిస్తతశ్చకారణత్వానుపపత్తిరిత్యత్రాహతుః ॥ కోన్వితి ॥ గుణైఃగుణకార్యైరిన్ద్రియైః , సంవృతఆవృతస్సహితఇతియా వత్-కోనుపుమాన్ - ప్రాక్సిద్ధంగుణేభ్యఃప్రాగేవతత్కారణతయాతత్ప్రకాశకతయాచసిద్ధం -త్వామిహజ్ఞాతుంవిషయీ కర్తుం,అర్హతి, గుణసంవృతఃకోవాఽర్హతీత్యనేనయోగవిశుద్ధమనాస్తుజ్ఞాతుమర్హతీతిసూచితం , అనేనానుపాస్యత్వంపరి హృతం,యద్వా , నసుతర్హిజీవోజానాత్విత్యతఆహతుః,కోన్వితి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఏవముక్తవిధస్యభగవతస్సర్వజ్ఞత్వంజీవైర్దు ర్జ్ఞేయత్వంచానుసందధతౌనమస్కురుతః ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మైకృష్ణకృష్ణేత్యాదినోక్తగుణవిశిష్టాయ,భగవతేషాడ్గుణ్యపూర్ణా య సాధుపరిత్రాణార్థంవసుదేవాత్మజత్వేనావతీర్ణాయ - సర్వకర్త్రే,ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నేజీవానాందురవబో ధమహిమ్నే-ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్నమహిమ్న ఇతిపాఠే , ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశశ్చ,గుణచ్ఛన్నమహిమాచేత్యర్థః,స్వరూ పేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతే, తుభ్యం , నమః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ వాసుదేవాయేత్యనేనాభిప్రేతంవివృణ్వానౌవత్సర్వా వతారయాథాత్మ్యమాహతుః ॥ యస్యేతి ॥ శరీరిషుమర్త్యాదిశరీరిణాం మధ్యే , అశరీరిణః కర్మకృతశరీరరహితస్య ,

కారవిత్॥ ౩౧ ॥గృహ్యమాణైస్త్వమగ్రాహ్యోవికారైఃప్రాకృతైర్గుణైః । కోన్విహార్హతివిజ్ఞాతుంప్రాక్సి ద్ధంగుణసంవృతః॥ ౩౨ ॥తస్మైతుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే। ✽ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నేబ్ర హ్మణేనమః॥ ౩౩ ॥ యస్యావతారాజ్ఞాయన్తేశరీరేష్వశరీరిణః । తైస్తైరతుల్యాతిశయైర్వీర్యైర్దేహిష్వసంగ తైః ॥ ౩౪ ॥ సభవాన్సర్వలోకస్యభవాయవిభవాయచ । అవతీర్ణోంఽశభాగేనసాంప్రతంపతిరాశిషామ్ ॥ నమఃపరమకల్యాణనమస్తేవిశ్వమఙ్గళ।వాసుదేవాయశాన్తాయయదూనాంపతయేనమః॥ ౩౬ ॥అనుజానీహినా భూమంస్తవానుచరకింకరౌ । దర్శనంనౌభగవతఋషేరాసీదనుగ్రహాత్॥ ౩౭ ॥ వాణీగుణానుకథనేశ్రవణం కథాయాంహస్తౌచకర్మసుమనస్తవపాదయోర్నః । స్మృత్యాంశిరస్తవనివాసజగత్ప్రణామేదృష్టిస్సతాంద

యస్యతవ , అవతారాః , స్సర్వే , నిస్సమాభ్యధికైః , కర్మకృతదేహిష్వ , సంగతైరసంభావితైః , తైస్తైస్తత్తదవతారప్ర తినియతైః,ర్వీర్యైఃజ్ఞాయన్తేకర్మకృతదేహిభ్యో విలక్షణత్వేనజ్ఞాయన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ అంశభాగేనబలరామేణ సహ , యద్వా , సంకల్పరూపజ్ఞానేన - నతుకరణేతిభావః-సాంప్రతమధునా , అవతీర్ణః-యద్వా , సాంప్రతమితియుజ్య తఇత్యేతదర్థకోనిపాతః . యతో , భవా , నాశిషాం , పతిః ప్రభుః దాతా , అతో , భవార్థం , విభవార్థంచ , అంశే నావతీర్ణ ఇతియుక్తమేవేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ప్రకృతావతారసాధారణగుణాననుసందధతౌనమస్కురుతః - వి శ్వమఙ్గళావహత్వమమ ఙ్గళతరుజన్మవిమోచనేనాపరోక్షమేవ ప్రదర్శితమితితథాసంబోధనాభిప్రాయః - స్వయ మమఙ్గళస్యాన్యేషాంమఙ్గళావహత్వమనుపపన్నమితితదపిసిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణపరమకల్యాణేతిసంబోధనమ్ - శా న్తాయఊర్మిషట్కరహితాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవష్షడూర్మయః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇత్థంసంస్తు త్యాత్మనఃకృతార్థత్వాయతద్దాసపర్యన్తదాస్యంప్రార్థయమానౌవిజ్ఞాపయతః॥అనుజానీహీతి ॥ హేభూమన్నిరవధికాన న్దశాలిన్-తవానుచరకింకరౌ-యథా-భవావ-తథా-అనుశాధీత్యర్థః॥కిమిదంప్రార్థయేథే - ఇత్యత్రోచతుః ॥ ఋషేస్తవాను చరస్య-అనుగ్రహాదేవ-భగవతష్షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య - పురుషార్థనిధే - స్తవ-దర్శనం-నౌ - ఆవయో-రాసీత్-మహాఫలత్వాత్త్వ ద్దాసదాస్యమేవానుగృహాణేతిభావః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽కించా-వయోర్వాణ్యాదయస్త్వద్గుణానుకథనాదిప్రవణాయథాస్యు స్తథాఽనుగృహాణేత్యూచతుః ॥ వాణీతి ॥ శ్రవణేశ్రోత్రే-కర్మసుపూజాయాపేషు-తవ-పాదయోః,స్మృత్యాంస్మరణే-మ నో-ఽస్తు-నివాసోజగద్యస్యతస్యసంబుద్ధిః-జగతోనివాసేతివా - ఆర్షఃపరనిపాతః-తవ - ప్రణామే-శిరః,భవత్తనూనాంభవ తోమూర్తీనాం-సతాంచ-దర్శనే-దృష్టి-రస్తు॥ యద్వా ॥తవసతాంతావకానాంసతాంచ- ప్రణామే శిరః - అస్తు-భవత్తనూ

౩౩॥శ్లో॥ ✽ పా॥ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్న

నాందర్శనే-దృష్టిరస్తు ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇత్థమిత్యాదిశ్లోకః స్పష్టార్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదేవాహ జ్ఞాతమితి వాగ్భిః "నహ న్యోఽజుషతో జోష్యా" ,, నిత్యాదిభిః, శ్రీమదాన్ధయో-ర్యువయోః-శ్రీవిభ్రంశరూపో ఽనుగ్రహః-కృత-ఇతియ-దేత-త్పూర్వైవ-మమమయా-జ్ఞాతమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యుక్తమేవైతదిత్యాహ ॥ సాధూనామితి ॥ మత్కృతాత్మ నాం మయ్యర్పితచిత్తానాం-సాధూనాం, దర్శన-మన్తో-యస్య-సః దర్శనావధికః-పుంసో-బన్ధో-భవేత్, యథా, సవితు, ర్దర్శనాన్తో-ఽక్ష్ణో-ర్బన్ధస్తమోరూప స్తద్వత్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ హే నలకూబర, యువాం-తత్తస్మాత్ - సాదనం సదనం స్వనికేతనం స్వనికేతనం ప్రతి - గచ్ఛతం, కథంభూతౌ-అహమేవపరో మా-యస్మా - త్స, యయోస్తౌ-నవిద్యతే భవస్సంసారో యస్మా-త్సో ఽభవః-మయి-భావోఽభిప్రాయవిశేషః ప్రీత్యాత్మకః-వాం యువయోః, సంజాత ఏవ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇత్థ-ముక్తౌ-తౌ-బద్ధములూఖలం యస్మి న్-తం-కృష్ణం-పరిక్రమ్య-పునఃపునః-ప్రణమ్య-ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వో-త్తరాం-దిశం, జగ్మతుః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ************************************

గోపా ఇతి ॥ పతతోః-ద్రుమయోరర్జునయోః రవం ధ్వనిం - శ్రుత్వా-హే కురుశ్రేష్ఠ-కిం వజ్రపాతో ఽభవ, దిత్యేవం-భయేన-వితర్క-యన్తో నన్దాదయో, గోపా- స్తత్రా జగ్ముః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తే-లక్ష్యం ప్రత్యక్షతః పురతో దృశ్యమపి-పతనకారణ-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముః భ్రాన్తా బభూవుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కిం తల్లక్ష్యం పతనకారణం యదజ్ఞానాద్బభ్రముః తత్రాహ ॥ ఉలూఖలమి

---

*ర్శనేఽస్తు భవత్తనూనామ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం సంకీర్తితస్తాభ్యాం భగవాన్గోకులేశ్వరః । దామ్నా చోలూఖలే బద్ధః ప్రహసన్నాహ గుహ్యకౌ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ జ్ఞాతం మమ పురైవైతదృషిణా కరుణాత్మనా । యచ్ఛ్రీమదాన్ధయోర్వాగ్భిర్విభ్రంశోఽనుగ్రహః కృతః ॥ ౪౦ ॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం సుతరాం మత్కృతాత్మనామ్ । దర్శనాన్నో భవేద్బన్ధః పుంసోఽక్ష్ణోః సవితుర్యథా ॥ ౪౧ ॥ తద్గచ్ఛతం మత్పరమౌ నలకూబర సాదనమ్ । సంజాతో మయి భావో వామీప్సితః పరమోఽభవః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తౌ తౌ పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ పునః పునః । బద్ధోలూఖలమామన్త్ర్య జగ్మతుర్దిశముత్తరామ్ ॥ ౪౩ ॥ ******************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోపా నన్దాదయః శ్రుత్వా ద్రుమయోః పతతో రవమ్ । తత్రాజగ్ముః కురుశ్రేష్ఠ నిర్ఘాతభయశఙ్కితాః ॥ ౧ ॥ భూమ్యాం నిపతితౌ తత్ర దదృశుర్యమళార్జునౌ । బభ్రముస్తదవిజ్ఞాయ లక్ష్యం పతనకారణమ్ ॥ ౨ ॥ ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం చ బాలకమ్ । కస్యేదం కుత ఆశ్చర్యముత్పాత ఇతి కాతరాః ॥ ౩ ॥ బాలా ఊచురనేనేతి తిర్యగ్గతములూఖలమ్ । వికర్షతా మధ్యగేన పురుషావప్యచక్ష్మహి ॥ ౪ ॥ న తే తదుక్తం జగృహుర్న ఘటేతేతి తస్య వై । బాలస్యోత్పాటనం తర్వోః కేచిత్సందిగ్ధచేతసః ॥ ౫ ॥ ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం స్వమాత్మజమ్ । విలోక్య నన్దః ప్రహసద్వదనో విముమోచ హ ॥ ౬ ॥ క్రీణీహి భోః ఫలానీతి పృష్ట్వా మాతరమచ్యుతః । ఫలార్థీ ధాన్యమాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః ॥ ౭ ॥ ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్ । ఫలైరపూరయద్ర

తి ॥ ఏవంవిధం బాలకమేవ-పతనకారణం-లక్ష్య-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముగిత్యన్వయః - భ్రమమేవదర్శయతి ॥ కస్యేతి ॥ ఇదం తరునిపాతనరూపం కర్మ-కస్యసంబన్ధి-ఇదం, కుతః కారణాత్ - అహో ఆశ్చర్యం-నః-ఉత్పాతాః - ఇత్యేవం-కాతరాః, భీతాస్సన్తో-బభ్రమురిత్యర్థః-కస్యేతికర్తృసందేహః-కుత ఇతి నిమిత్తసందేహః, ఉత్పాతా ఇతి నిశ్చయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవం బభ్రమ్యమాణాన్ ప్రతి-తత్రత్యా-బాలా, ఊచుః, కిమితి-తిరశ్చీనం - ఉలూఖలం, వికర్షతా, వృక్షయో-ర్మధ్యగేనా-నేన బాలేన-దం కర్మ - కృతం న కేవలమేతావత్-వృక్షాభ్యాం, నిర్గతౌ, దివ్యౌ - పురుషావప్య-చక్ష్మహి ద్రష్టవన్తో వయమితి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవముక్తానాం తేషాం మధ్యే - కేచిత్కేవలతార్కికాః - ఇదం - నఘటతే - ఇతి వదన్తః -త - ద్బాలకై - ర్భాషితం-నజగృహుః, నవిశ్వసితవన్తః - అన్యేతు-బాలస్య బాలకర్తృకే - తర్వో - రుత్పాటనే - సందిగ్ధసంశయయుక్తం - చేతో, యేషాం తథా బభూవుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథ భగవన్మాయామోహితస్య నన్దస్యాచరితమాహ ॥ ఉలూఖలమితి ॥ ప్రహస-ద్వదనం-యస్య స నన్దో-విలోక్య-తం - దామబన్ధాద మోచయత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అత్ర క్వచిత్పుస్తకేషు "క్రీణీహి భోః ఫలానీతి పృష్ట్వా మాతరమచ్యుతః । ఫలార్థీ ధాన్యమాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః ॥ ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్ ॥ ఫలైరపూరయద్రత్నైః ఫలభాణ్డమపూరి చ" ఇతి శ్లోకద్వయమధికం దృశ్యతే, తత్ర, భోః కృష్ణ-ఫలాని విక్రీణీహీతి-బన్ధం మోచితవతా-నన్దేనో క్తః-అచ్యుతః-స్వయం-స్వర్గాపవర్గఫలదోఽపి-కేవలం ప్రాకృతబాల ఇవ - ఫలార్థీ సన్ - మాతరం, పృష్ట్వా, ధాన్య-మఞ్జలినా-ఆదాయ యయౌ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తథా-ఫలవిక్రయిణీ-స్త్రీ-తస్యాచ్యుతస్య, చ్యుతం ధాన్యం యస్మాత్త-త్కరయోః ద్వయం-ఫలై-రపూరయత్-

ఫలవిక్రయిణ్యాః-యత్ఫలభాణ్డం తద్రత్నైః, అపూరి పూరితమభూత్ - తత్కరద్వయాచ్చ్యుతేన ధాన్యేన రత్నాత్మకతామాపన్నేన ఫలభాణ్డం పూరితమభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అథ భగవతః కాంశ్చిద్బాల్యానుకారప్రకారాన్ దర్శయతి ॥ గోపీభిరితి ॥ క్వచిత్-స్తోభితః ఉపచ్ఛన్దనేనోద్యోగం ప్రాపితః-కరతలాదినా ప్రోత్సాహితో వా - ఉద్గాయతి సతి-గోపీజన ఇతి శేషః. దారుయన్త్రవద్దారునిర్మితపాఞ్చాలికావ-త్తద్వశగః గోపీవశ్యః-ముగ్ధ ఇవా-నృత్యత్-నృత్యన్నితి పాఠే-తద్వశః గోపీజనవశగస్సన్-నృత్యన్-గాయతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ క్వచి-దాజ్ఞప్తః ఆనయేతి నియుక్తః-పీఠకాదికమానేతుమసమర్థ ఇవ-బిభర్తి ఉవాహ పీఠకం విష్టరం-ఉన్మానం ప్రస్థాది-పీఠభాజనపాదుక-మితి పాఠే-భాజనం కాంస్యాదిపాత్రం - తథా. బాహుక్షేపం భుజచలనం కురుతే-కిం కుర్వన్-గోపీనాం-ప్రీతి, మావహన్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తద్విదాం భగవదైశ్వర్యవేదినాం - భృత్యవశ్యతాంచ-దర్శయన్-ఏవం-బాలచేష్టితైః-వ్రజస్య వ్రజస్థజనస్య-హర్షం- ఉవాహ ఆవహత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అథ తన్మాయామోహితయోర్యశోదారోహిణ్యోః కాంశ్చిదాచరితాన్యాహ ॥ సరిదిత్యాదినా ॥ భగ్నావర్జునౌ యేన - తం-సరితో యమునాయాః తీరస్థం, కృష్ణమాహ్వయత్ ఏహీత్యాహూతవతీ, యదా, ఆహూతౌ-క్రీడాసఙ్గేన-నాగచ్ఛతాం, తదా, పుత్రవత్సలా, రోహిణీ-యశోదాం ప్రేషయామాస ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ సా రోహిణీప్రేషితా యశోదా - అతివేలం, వేలాం భోజనాదివేలామతిక్రాన్తం.బాలకైస్సహ

తైః ఫలభాణ్డమపూరి చ ॥ ౮ ॥ గోపీభిస్స్తోభితో ❀ నృత్యద్భగవాన్బాలవత్క్వచిత్ । ఉద్గాయతి క్వచిన్ముగ్ధస్తద్వశో దారుయన్త్రవత్ ॥ ౯ ॥ బిభర్తి క్వచిదాజ్ఞప్తః † పీఠకోన్మానపాదుకమ్ । బాహుక్షేపంచ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతిమావహన్ ॥ ౧౦ ॥ దర్శయంస్తద్విదాం లోక ఆత్మనో భృత్యవశ్యతామ్ । వ్రజస్యోవాహ వై హర్షం భగవాన్బాలచేష్టితైః ॥ ౧౧ ॥ సరిత్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జునమథాహ్వయత్ । నోపేయాతాం యదాహూతౌ క్రీడాసఙ్గేన పుత్రకౌ ॥ యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తం సా సుతం బాలైరతివేలం సహాగ్రజమ్ । యశోదాఽజోహవీత్కృష్ణం పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణ కృష్ణారవిన్దాక్ష తాత ❀ ఏహి స్తనం పిబ । అలంవిహారైః క్షుత్క్షాన్తస్తద్భవాన్భోక్తుమర్హతి ॥ ౧౪ ॥ హే రామాగచ్ఛ తాతాశు సానుజః కులనన్దనః । ప్రాతరేవ కృతాహారః క్రీడాశ్రాన్తోఽసి పుత్రక ॥ ౧౫ ॥ ప్రతీక్షతే వాం దాశార్హౌ భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః ॥ ఏహ్యావయోః ప్రియం దేహి స్వగృహాన్యాత బాలకాః ॥ ౧౬ ॥ ధూళిధూసరితం తేఽఙ్గం తాత మజ్జనమావహ । జన్మర్క్షంచాద్య భవతో విప్రేభ్యో దేహి గాశ్శుచిః ॥ ౧౭ ॥ పశ్య పశ్య వయస్యాంస్తే మాతృమృష్టాన్స్వలఙ్కృతాన్ । త్వంచ స్నాతః కృతాహారో విహరస్వ స్వలఙ్కృతః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం యశోదా తమశేషశేఖరం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధధీర్నృప । హస్తే గృహీత్వా సహ రామమచ్యుతం నీత్వా స్వవాటం కృతవత్యథోదయమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోపవృద్ధా మహోత్పాతాననుభూయ బృహద్వనే । నన్దాదయస్సమాగమ్య వ్రజకార్యమమన్త్రయన్ ॥ ౨౦ ॥

❀ బృన్దావనప్రస్థానకథారమ్భః ❀

తత్రోపనన్దనామాఽఽహ గోపో జ్ఞానవయోఽధికః । దేశకాలార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రియకృద్రామకృష్ణయోః ॥ ౨౧ ॥ ఉ

క్రీడన్తం-తం, సరామం, సుతం కృష్ణ, మవలోక్య-స్నేహేన-స్నుతౌ, స్తనౌ-యస్యాః, తథాభూతా, అజుహావ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఆహ్వానప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ కృష్ణేతి ॥ దాశార్హో వ్రజాధిపో నన్దో భోక్ష్యమాణో - వాం భవన్తౌ, ప్రతీక్షతే, యువయోరాగమనం ప్రతీక్షమాణ ఆస్తే ॥ ఆవయోః రోహిణ్యాః-స్వస్యాశ్చ, ప్రియం, దేహి, హే బాలకాః రామకృష్ణానుచరాః, స్వగృహాన్ ప్రతి-గచ్ఛత ❀ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ మజ్జనం స్నాన, మావహ కురు-అద్యాస్మిన్నహని, భవతో-జన్మర్క్షం జన్మనక్షత్రం, అతః, శుచిః, స్నాతో, విప్రేభ్యో, గాః, దేహి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ మాతృభిః స్నాపితాన్, స్వలఙ్కృతాంశ్చ, వయస్యాన్ త్వత్సవయస్కాన్, పశ్య, త్వమపి, స్నాతః, స్వలఙ్కృతః-కృతాహారో యేన తథాభూతో, విహరస్వ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థ-మశేషాణాం బాలానాం శేఖరం శ్రేష్ఠం-బ్రహ్మాదిభ్యోపి శ్రేష్ఠమితి వా, తథాభూతమపి-తం- కేవలం - సుతం-మత్వా, స్నేహేన, నిబద్ధా-ధీ, ర్యస్యాః, తథాభూతా, హే నృప, సరామ, మచ్యుతం, హస్తే-గృహీత్వా, స్వ వాటం స్వగృహం-నీత్వా అథో, దయం మాఙ్గళికం కర్మ కృతవతీ చకార ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏవం స్థితే కదాచి, ద్గోపవృద్ధాః, పూతనాశకటాదికృతా, న్మహోత్పాతా, ననుభూయ, సమాగమ్య సమేత్య, వ్రజకార్యం గోకులస్య హితకృత్యం, ఆమన్త్రయన్నాలోచితవన్తః, బృందావనం గన్తుమిచ్ఛతా కృష్ణేనాన్తరాత్మనా ప్రేరితా ఆమన్త్రయన్నితి భావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తతో, పనన్దనామా, కశ్చిద్గోప- స్సచ, గోపానాం మధ్యే జ్ఞానేన, వయసా చాధికః-దేశకాలానుగుణకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞః రామకృష్ణయోః, ప్రియకృ, త్సావ, న్నన్దాదీ , నాహ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఉక్తమే

---

౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ స్తోభితో నృత్యన్భగవాన్ ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పీఠభాజనపాదుకమ్

పాహ ॥ ఉత్థాతవ్యమిత్యాదినా ॥ తచ్ఛ్రుత్వేత్యంతః ప్రోక్తేన ॥ గోకులస్య, హితమిచ్ఛద్భిరస్మాభిరితో వ్రజాదుత్థాతవ్యం నిర్గన్తవ్యం, ప్రజానామత్రత్యానాం నః నాశహేతవో, బహవః, ఉత్పాతాః, ఆయాన్తి ఆయాస్యన్తి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అతీతాన్ త్స్వపరోక్షదృష్టానేవేత్యాహ ॥ ముక్త ఇతి ॥ కథంచిద్దైవవశాన్ముక్తః-తథా, భగవదనుగ్రహాద్, అనశ్శకటమపి, బాలస్యోపరి-నాపతత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తథా, చక్రవాతేన, వీనాం పక్షిణాం, పదం విహారస్థానం, వియదాకాశం ప్రత్య-యం బాలో, దైత్యేన, నీతః వియదాకాశం, తతో, విపదమాపదం చ, నీత, ఇతి వా ॥ సురేశ్వరైరస్మదిష్టదైవతైః-పరిత్రాతః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కుతః, యత్ యస్మాద్ద్రుమయోరర్జునయోః, పతతోర, న్తరం మధ్యం, ప్రాప్యాప్య, సౌ బాలకః, అన్యతమో వాఽపి, కశ్చిత్, న మృతః, తచ్చాప్యచ్యుతేన అస్మదిష్టదైవతేన, రక్షణమాసీత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ యావదుత్పాతప్రయుక్తో, ఽరిష్టో ఽనర్థో, వ్రజం, నాభిభవేన్న పీడయేత్తావదేవ, బాలాన్, ఆదాయ, యాస్యామః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ క్వ యాస్యామ ఇత్యత్రాహ ॥ వనమితి ॥ యద్బృన్దావనాఖ్యం వనం, తత్రాద్యైవ, యాస్యామః, కథంభూతం, పశవ్యం, పశుభ్యో హితం, నవాని, కాననాని పర్యన్తవనాని, యస్మిన్, గోపాదీనాం, సేవ్యం వా సయోగ్యం, పుణ్యా రమణీయా, అద్రయో, యస్మిన్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ శకటాన్ యుఙ్క్త ప్రస్థానయోగ్యాన్ కురుధ్వం, గోధనాని చ, అగ్రతో, యాన్తు-యది-మదుక్తం, భవతాం రోచతే, తర్హ్యుత్థాతవ్యమితి శేషః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ శ్రు

ఉత్థాతవ్యమితోఽస్మాభిర్గోకులస్య హితైషిభిః। ఆయాన్త్యత్ర మహోత్పాతాః ప్రజానాం నాశహేతవః ॥ ౨౨ ॥ ముక్తః కథంచిద్రాక్షస్యా బాలఘ్న్యా బాలకో హ్యసౌ। హరేరనుగ్రహాన్నూనమనశ్చోపరి నాపతత్ ॥ ౨౩ ॥ చక్రవాతేన నీతోఽయం దైత్యేన విపదం వియత్। శిలాయాం పతితస్తత్ర పరిత్రాతస్సురేశ్వరైః ॥ ౨౪ ॥ యన్న మ్రియేత ద్రుమయోరన్తరం ప్రాప్య బాలకః। అసావన్యతమో వాఽపి తదప్యచ్యుతరక్షణమ్ ॥ ౨౫ ॥ యావదౌత్పాతికోఽరిష్టో వ్రజం నాభిభవేదితః। తావద్బాలానుపాదాయ యాస్యామోఽన్యత్ర సానుగాః ॥ ౨౬ ॥ వనం బృన్దావనం నామ పశవ్యం నవకాననమ్। గోపగోపీగవాం సేవ్యం పుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ తత్తత్రాద్యైవ యాస్యామశ్శకటాన్యుఙ్క్త మా చిరమ్। గోధనాన్యగ్రతో యాన్తు భవతాం యది రోచతే ❀ ॥ ౨౮ ॥ తచ్ఛ్రుత్వైకధియో గోపాస్సాధు సాధ్వితి వాదినః। వ్రజాన్ స్వాన్ స్వాన్ సమాయుజ్య యయూ రూఢపరిచ్ఛదాః ॥ ౨౯ ॥ వృద్ధాన్ బాలాన్ స్త్రియో రాజన్ సర్వోపకరణాని చ। అనస్స్వారోప్య గోపాలా యత్తా ఆత్తశరాసనాః ॥ ౩౦ ॥ గోధనాని పురస్కృత్య శృఙ్గాణ్యాపూర్య సర్వతః। తూర్యఘోషేణ మహతా యయుస్సహపరిచ్ఛదాః ॥ ౩౧ ॥ గోప్యో రూఢరథా నూత్నకుచకుఙ్కుమకాన్తయః। కృష్ణలీలాం జగుః ప్రీతా ❀ నిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః ॥ ౩౨ ॥ తథా యశోదారోహిణ్యావేకం శకటమాస్థితే। రేజతుః కృష్ణరామాభ్యాం తత్కథాశ్రవణోత్సుకే ॥ ౩౩ ॥ బృన్దావనం సమావిశ్య సర్వకాలసుఖావహమ్। తత్ర చక్రుర్వ్రజావాసం శకటైరర్ధచన్ద్రవత్ ॥ ౩౪ ॥ బృన్దావనం గోవర్ధనం యమునాపులినాని చ। వీక్ష్యాసీదుత్తమా ప్రీతీ రామకేశవయోర్నృప ॥ ౩౫ ॥ ఏవం వ్రజౌకసాం ప్రీతిం యచ్ఛన్తౌ బాలచేష్టితైః। కలవాక్యైస్స్వకాలేన వత్సపాలౌ బభూవతుః ॥ ౩౬ ॥ అవిదూరే వ్రజభువస్సహ గోపాలదా

గోధనాని యాన్త్వితి తావదుపసన్దవచః, శ్రుత్వా, గోపా, ఏకధియః విప్రతిపత్తిరహితాః, వ్రజాన్ శకటవ్యూహాన్, సమానీయ, రూఢాః శకటేష్వారోపితాః, పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని, యైస్తే, యయుః జగ్ముః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వృద్ధానితి ॥ హే రాజన్, అనస్సు శకటేషు, ఆరోప్య, యత్తాస్సన్నద్ధాః, ఆత్తాని గృహీతాని, శరాసనాని ధనూంషి, యైస్తథాభూతాః, శృఙ్గాణి విషాణాన్, ఆపూర్య ముఖమారుతైర్ధ్వనయిత్వా, మహతా, తూర్యఘోషేణ, సహ-యయుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❀ రూఢా ఆరూఢాః, రథాః, యాభిః, నూత్నైః, కుచగతైః కుఙ్కుమైః, కాన్తి, ర్యాసాం, నూత్నేషు కుచేషు, కుఙ్కుమం, తేన-కాన్తి-ర్యాసాం వా, నిష్కాః పతకాఖ్యాః, కణ్ఠేషు, యాసాం - స్నిగ్ధకణ్ఠ్య ఇతి పాఠే-మధురస్వనాః-ప్రీతాః-కృష్ణస్య-లీలాం జగుః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏకం-శకట-మాస్థితే ఆరుహ్యస్థితే-రామకృష్ణాభ్యాం సహ-రేజతుః - తాభ్యాం సహైకం శకటమాస్థితే రేజతురితి వాఽన్వయః-కథంభూతే-తస్య కృష్ణస్య-కథాయాః-శ్రవణే ఉత్సవః ఔత్సుక్యం-యయో-స్తే ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ అర్ధచన్ద్రవదర్ధచన్ద్రతుల్యసన్నివేశం వ్రజావాసం గోకులస్థానం-చక్రుః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ హే నృప, వీక్ష్య-సంచరతో-రవస్థితయోర్వేతి శేషః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ కలాన్యవ్యక్తమధురాణి-వాక్యాని, యయో, స్తౌ-రామకృష్ణౌ-బాలచేష్టితైః, వ్రజౌకసాం, ప్రీతి-మావహన్తౌ స్వకాలేన కౌమారప్రాప్తియోగ్యకాలేన, వత్సపాలౌ, బభూవతుః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథ కౌమారలీలాం వర్ణయతి ॥ అవి

౩౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ స్నిగ్ధకణ్ఠ్యః

దూర ఇత్యాదినా॥ వ్రజభువః బృన్దావనస్థ వ్రజభూమేః, రవిదూరదేశసమీపే, నానావిధాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని, యయోః, తౌ, వత్సాన్, చారయామాసతుః ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వాదయతః క్షిపత ఇతి చలటో ద్వివచనం, క్షేపణైః బిల్వామలకాదిభిస్తాడనసాధనైః, గోపాలకాన్, క్షిపతః తాడయతః, క్వచిచ్చ, కిఙ్కిణీయుక్తైః, పదైశ్చ, క్షిపతః, క్వచిత్ - కృత్రిమగోవృషైః జానుభ్యాం, హస్తాభ్యాం చ భువిచరద్భిః కృష్ణకమ్బళాదిపిహితాఙ్గైః వృషానుకారిభిః, తథైవ నర్దద్భిర్గోపైస్సహ, స్వయమపి, వృషాయమాణౌ తదనుకారిశబ్దాన్ కుర్వాణౌ - మిథో - యుయుధాతే యుద్ధం కుర్వాతే ఇత్యర్థః - తథా - రుతైః శబ్దైః జన్తూన్ హంసమయూరాదీన్ - అనుకృత్య - యథా - ప్రాకృతౌ బాలౌ - తద్వ - చ్చేరతుః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ✻ అథ వత్సాసురవధాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా ॥ స్వకైః - వయస్యైస్సహ - కృష్ణబలయోః - వత్సాన్ - చారయతోస్సతోః, తౌ, హన్తుమిచ్ఛుః - దైత్యః - ఆజగామ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ తం దైత్యం వత్సరూపధరం - వత్ససమూహాన్తః ప్రవిష్టం - వీక్ష్య జ్ఞాత్వా - బలదేవాయ దర్శయన్ - స్వయం, శనైః, ముగ్ధ ఇవ అనభిజ్ఞ ఇవ - సమీపే, జగామ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ అపరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గూలం పుచ్ఛం గృహీ

లకైః । చారయామాసతుర్వత్సాన్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదౌ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్వాదయతో వేణుం క్షేపణైః క్షిపతః క్వచిత్ । క్వచిత్పాదైః కిఙ్కిణీభిః క్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః ॥ ౩౮ ॥ వృషాయమాణౌ నర్దన్తౌ యుయుధాతే పర

✻ వత్సాసురవధఘట్టః ✻

స్పరమ్ । అనుకృత్య రుతైర్జన్తూంశ్చేరతుః ప్రాకృతౌ యథా ॥ ౩౯ ॥ కదాచిద్యమునాతీరే వత్సాంశ్చారయతోస్స్వకైః । వయస్యైః కృష్ణబలయోర్జిఘాంసుర్దైత్య ఆగమత్ ॥ ౪౦ ॥ తం వత్సరూపిణం వీక్ష్య వత్సయూథగతం హరిః । దర్శయన్ బలదేవాయ శనైర్ముగ్ధ ఇవాసదత్ ॥ ౪౧ ॥ గృహీత్వాఽపరపాదాభ్యాం సహలాఙ్గూలమచ్యుతః । భ్రామయిత్వా కపిత్థాగ్రే ప్రాహిణోద్గతజీవితమ్ ॥ ౪౨ ॥ స కపిత్థైర్మహాకాయః పాత్యమానైః పపాత హ । తం వీక్ష్య విస్మితా బాలాః శశంసుస్సాధు సాధ్వితి । దేవాశ్చ పరిసన్తుష్టా వవర్షుః పుష్పసంత

✻ బకాసురవధఘట్టః ✻

తిమ్ ॥ ౪౩ ॥ తౌ వత్సపాలకౌ భూత్వా సర్వలోకైకపాలకౌ । సప్రాతరాశౌ గోవత్సాంశ్చారయన్తౌ విచేరతుః ॥ ౪౪ ॥ స్వం స్వం వత్సకులం సర్వే పాలయిష్యన్త ఏకదా । గత్వా జలాశయాభ్యాశం పాయయిత్వా పపుర్జలమ్ ॥ ౪౫ ॥ తే తత్ర దదృశుర్బాలా మహాసత్త్వమవస్థితమ్ । తత్రసుర్వజ్రనిర్భిన్నం గిరేశ్శృఙ్గమివ చ్యుతమ్ ॥ ౪౬ ॥ స వై బకో నామ మహానసురో బకరూపధృత్ । ఆగత్య సహసా కృష్ణం తీక్ష్ణతుణ్డోఽగ్రసద్బలీ ॥ ౪౭ ॥ కృష్ణం మహాబకగ్రస్తం దృష్ట్వా రామాదయోఽర్భకాః । బభూవురిన్ద్రియాణీవ వినా ప్రాణం విచేతసః ॥ ౪౮ ॥ తం తాలుమూలం ప్రదహన్తమగ్నివద్గోపాలసూనుం పితరం జగద్గురోః । చచ్ఛర్ద సద్యోఽతిరుషాఽక్షతం బకస్తుణ్డేన హన్తుం పునరభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య తుణ్డయోర్దోర్భ్యాం బకం కంససఖం సతాం గతిః ।

త్వా - తత ఏవ - గతం జీవితం జీవనం యస్య - తం, కపిత్థస్య వృక్షస్య - అగ్రే - ప్రాహిణోత్ ఉదక్షిపత్ ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ మహాకాయత్వేన దుర్భరత్వాద్వోఢుమశక్తైః, పాత్యమానైః, కపిత్థాగ్రైః కరణైస్సహ - తౌ, భువి - పాతితం పతితమవలోక్య - సాధు సాధ్వితి - శశంసుః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ అథ బకాసురవధాత్మకం చరిత్రమాహ ॥ తావిత్యాదినా ॥ సర్వలోకైకపాలకావపి - వత్సపాలౌ - భూత్వా - ఏకదా - ప్రాతర్భోక్తవ్యపర్యుషితాన్నసహితౌ - గవాం, వత్సాన్ - చారయన్తౌ విచేరతుః ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ సర్వే రామకృష్ణప్రధానా గోపాలాః - స్వం స్వం - వత్ససమూహం - పాలయిష్యన్తః - తావ - జ్జలాశయస్య - అభ్యాశం సమీపం, గత్వా - వత్సాన్ - జలం, పాయయిత్వా - స్వయమపి, పపురపిబన్ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తత్ర - అవస్థితం - సత్త్వం జన్తుం, దదృశుః - తత్రసుః అభిభయుశ్చ, కథంభూతం, వజ్రేణ - నిర్భిన్నం - అత ఏవ, చ్యుతం - గిరేః, శృఙ్గమివ స్థితమ్ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ స వై - సత్త్వః బకాఖ్యః - మహాన్ - అసురః - బకరూపధరః. సహసేత్యాకస్మికావిమర్శయోర్ద్యోతకమవ్యయం, తీక్ష్ణతుణ్డో నిశితచఞ్చుః - బలీ - కృష్ణ, మగ్రసత్ ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ ప్రాణం వినేన్ద్రియాణీవ - కృష్ణం వినా, విచేతసః అచేతనప్రాయాః - బభూవుః - రామాదయ ఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః. నతు రామః ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ జగద్గురోః బ్రహ్మణః - పితరమపి - లీలయా, గోపాలసూనుం - అగ్నివ - త్తాలుమూలం - ప్రదహన్తం - తం కృష్ణం - సద్య ఏవ, చచ్ఛర్ద ఉదగిరత్, త - మక్షతం - కృష్ణం, తుణ్డేన - హన్తుం రుషా - పున - రభ్యపద్యత అభిముఖమాపద్యత ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ స కృష్ణః - తమాపతన్తం - కంససఖం, బకం - నిగృహ్య హుఙ్కారేణ నివార్య - బాలేషు - పశ్యత్సు సత్సు - దోర్భ్యాం

లీలయా-తుణ్డయోశ్చఞ్చ్వో - ర్ద్వారవిదారితవాన్, చఞ్చ్వోర్వ్యస్తితరాంగృహీత్వాదదారేతివాఽన్వయః - వీరణవత్ గ్రన్థిరహితతృణవిశేషవత్-కథంభూతః, సతాం, గతిఃస్వప్రాప్త్యుపాయః, దివౌకసాం, ముద, మావహతీతితథా ॥ ౫౦ ॥ తదా, నన్దనజాభి-ర్మల్లికాభి-ర్బకారింకృష్ణం-సమాకరన్-భేరీశఙ్ఖరవసహితై - స్తోత్రై - స్తుష్టువుశ్చ-గోపసుతాస్తు- నితరాం, విస్మితా, బభూవుః ॥ ౫౧ ॥ స్వస్థానంప్రత్యాగతం - ప్రాణమిన్ద్రియాణాం-గణఇవ, బకస్య-ముఖా-న్ముక్తం-కృష్ణం- ప్రాప్యఆలిఙ్గ్యచ, సుఖితాః-వత్సాన్ - ప్రణీయైకీకృత్య - వ్రజ-మాగత్య-తద్బకాసురవధాత్మకంకర్మ - గోపేభ్యో - జగదుః ॥ ౫౨ ॥ తద్గోపబాలగదితం-శ్రుత్వా-విస్మితాః-అతిప్రియేణ, దరయుక్తా-ఆగత్య - ప్రేత్యాగతమివలోకాన్తరాదాగతమివ-తృషితాన్యతృప్తాన్యమృతంపిబన్తీవ ఈక్షణాని-యేషాం తథాభూతాః-ఔత్సుక్యాదైక్షన్తాపశ్యన్ ॥ ౫౩ ॥ అహో ఇత్యాదిశ్లోకత్రయస్య, ఇతినన్దాదయఇత్యుత్తరత్రాన్వయః - అహో ఇత్యాశ్చర్యే - బతేతిఖేదే-తత్రఖేదహేతుం- విశదయన్తి - అస్య-బాలస్య - మృత్యుహేతవో-బహవో - ఽభవన్ అపితథాపి- తేషామేవ-విప్రియందుఃఖ-మాసీత్, యదుక్తమేవైతదిత్యాహుః-పూర్వంజన్మాన్తరే-యతోయేభ్యః-భయం, కృతం, తేభ్యఏవ-తేషాం-భయ, ముపస్థితమిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ఏతే, ఘోరదర్శనా అప్యే - నంబాలం, నాభిభవన్తినధర్షయన్తి - కిన్తు - హన్తుమిచ్ఛయా, ఏనంబాల-మాసాద్య, స్వయమేవ-నశ్య

పశ్యత్సు బాలేషు దదార లీలయా ముదావహో వీరణవద్దివౌకసామ్ ॥ ౫౦ ॥ తదా బకారిం సురలోకవాసినస్సమాకిరన్నన్దనమల్లికాదిభిః । సమీడిరే చానకశఙ్ఖసంస్తవైస్తద్వీక్ష్య గోపాలసుతా విసిస్మిరే ॥ ౫౧ ॥ ముక్తం బకాస్యాదుపలభ్య బాలకా రామాదయః ప్రాణమివేన్ద్రియోగణః । స్థానాగతం తం పరిరభ్య నిర్వృతాః ప్రణీయ వత్సాన్ వ్రజమేత్య తజ్జగుః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వా తద్విస్మితా గోపా గోప్యశ్చాతిప్రియాదృతాః । ప్రేత్యాగతమివౌత్సుక్యాదైక్షన్త తృషితేక్షణాః ॥ ౫౩ ॥ అహో బతాస్య బాలస్య బహవో మృత్యవోఽభవన్ । అప్యాసీద్విప్రియం తేషాం కృతం పూర్వం యతో భయమ్ ॥ ౫౪ ॥ అథాప్యభిభవన్త్యేనం నైవ తే ఘోరదర్శనాః । జిఘాంసయైనమాసాద్య నశ్యన్త్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౫౫ ॥ అహో బ్రహ్మవిదాం వాచో నాసత్యాస్సన్తి కర్హిచిత్ । గర్గో యదాహ భగవానన్వభావి తథైవ తత్ ॥ ౫౬ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః కృష్ణరామకథాం ముదా । కుర్వన్తో రమమాణాశ్చ నావిన్దన్భవవేదనామ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం విహారైః కౌమారైః కౌమారం జహతుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః ॥ ౫౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః.

అఘాసురవధారమ్భఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ క్వచిద్వనాశాయ మనో దధద్వ్రజాత్ప్రాతస్సముత్థాయ వయస్యవత్సపాన్ । ప్రబోధయఞ్ఛృఙ్గరవేణ చారుణా వినిర్గతో వత్సపురస్సరో హరిః ॥ ౧ ॥ తేనైవ సాకం పృథుకాస్సహస్రశః స్నిగ్ధాస్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః । స్వాన్స్వాన్సహస్రోపరిసంఖ్యయాఽన్వితాన్వత్సాన్పురస్కృత్య వినిర్యయుర్ముదా ॥ ౨ ॥ కృష్ణవత్సైరసంఖ్యేయైర్యూథీకృత్య స్వవత్సకాన్ । చారయన్తోఽర్భలీలాభిర్విజహ్రుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౩ ॥ ఫలప్రవాళ స్తబ

న్తి-యథా-అగ్నౌ-పతఙ్గా-శ్శలభా-స్తద్వత్ ॥ ౫౫ ॥ అహో బ్రహ్మవిదాం-వాచః, కదాచిదప్య-సత్యా నసన్తినభవన్తి తథాహి-భగవా-న్గర్గో, య-దాహ "నారాయణసమో గుణైః", రితి-త-త్తథైవా-స్మాభి, రన్వభావి అన్వభూయత ॥ ౫౬ ॥ భవవేదనాం సాంసారికక్లేశం-నావిన్దన్ నప్రాపుః ॥ ౫౭ ॥ ఏవంవిధైః కౌమారైః కౌమారచేష్టితైః - తాన్యేవకానిచిద్దర్శయతి-నిలాయనైః నిలయకరణానుకారిభిః - ఏవముత్తరత్రాపి - వ్రజే-కౌమారం కౌమారావస్థాం జహతుః అనుక్రాన్తవన్తౌ ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః

ఇతః ప్రభృత్యధ్యాయత్రయం ప్రక్షిప్తమితి వ్యాసాచార్యైరుపేక్షితమథాపి ప్రాయశోఽవ్యవ హ్రియమాణత్వాత్ కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ వ్యాఖ్యాయతే ॥ అత్రాద్యేనాఘాసురవధాత్మకం చరిత్రమనువర్ణ్యతే ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ కదాచిద్భగవాన్ - ప్రాతరుత్థాయ-సవయస్కాన్-వత్సపాన్, ప్రబోధయన్-వనఏవ - ప్రథమభోజనాయ-మనః కుర్వన్, వత్సాః పురస్సరా యస్య-స్తథాభూతః-చారుణా-విషాణానాంరవేణ-వ్రజా-ద్వినిర్జగామ ॥ ౧ ॥ తథా-శిక్ శిక్యం, శోభనాశ్శిక్యాదయో-యేషాం తే - స్నిగ్ధాః పరస్పరానురాగయుక్తాః-పృథుకాబాలకా - స్సహస్రశ - స్తేనైవకృష్ణేనైవసహ-సహస్రాదుపరిసంఖ్యయా, అన్వితాన్ పరిచ్ఛన్నాన్-స్వస్వవత్సాన్-పురస్కృత్య ముదా-వినిర్యయుః ॥ ౨ ॥ తతః-స్వస్వవత్సా-నసంఖ్యాతైః కృష్ణస్య-వత్సైస్సహ-సంఘీకృత్య-చారయన్త, స్తత్రతత్ర, అర్భకలీలాభిః విహృతవన్తః ॥ ౩ ॥

తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఫలేనేతి ॥ పూర్వం-మాతృభిః-కాచాదిభి ర్భూషణై - ర్భూషితా అపి ఫలాదిభి-రాత్మాన-మనుభూషయన్-తత్ర-ప్రవాళాః పల్లవాః- తేషాం- స్తబకైః-పుష్పస్తబకైశ్చ-యుక్తై-ర్దామభిః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అన్యోన్యేషాం-శిక్యాదీన్-ఆదిశబ్దేన వేత్రవిషాణవేణూనాం సంగ్రహః - ముష్ణన్తశ్చోరయన్తః - జ్ఞాతాన్ శిక్యాదీ-నారాద్దూరే-చిక్షిపుః-తత్రత్యాన్, తాన్-పున-స్తత, ఆరాత్-క్షిపన్తో-హసన్తః-పున-రాదదుః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ వనశోభాదర్శనార్థం-యర్హి-కృష్ణో-దూరం-గతో, భవతి-తం కృష్ణ మహమేవ పూర్వం స్పృశామీత్యేవం వదన్త - స్తం - సంస్పృశ్య - రేమిరే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ శృఙ్గాణి-ధ్మాన్తః ముఖవాయుభిః పూరయన్తః, శృఙ్గైస్సహ, ప్రగాయన్తః - కోకిలైస్సహ, కూజన్తః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ విచ్ఛాయాభిస్సహ పక్షిచ్ఛాయాభిస్సహ ప్రధావన్తః, కలాపిభిః బర్హిభిస్సహ, నృత్యన్తః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ కీశవాలాన్, వృక్షశాఖాస్వధోలమ్బమానానివానరాణాం లాఙ్గూలాని - ఆకర్షన్తః తైర్వానరైస్సహ - పునర్ద్రుమానారోహద్భి - రారోహన్తః తైర్వానరైస్సాకం దన్తవదనభ్రూవిజృమ్భాదిభి-ర్వికారాన్ కుర్వన్తః-పలాశేషువృక్షేషు -వల్గన్తః-ప్లవన్తః శాఖాయాశ్శాఖాన్తరం గచ్ఛన్త ఇతి యావత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ భేకైర్మణ్డూకైస్సహ-విలఙ్ఘన్తః లఙ్ఘమానాః సరితోయమునాయాః-స్రోతసా-పరిప్లుతా ఆర్ద్రాస్సన్తః అన్యోన్య ప్రతిబిమ్బాని - హసన్తః - ప్రతిస్వనాన్ - శపన్తః దూషయన్తశ్చ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తద్విహారమభినన్దన్నాహ - ద్వయేన ॥ ఇత్థమితి ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవేన - తద్దాస్యం - గతానాం, బ్రహ్మానన్దానుభవసంభూత ప్రీతికారితదాస్యం గతానామిత్యర్థః-సతాం సాధూనాం, పరదైవతేనాపి - మాయాశ్రితానాం ప్రకృతిబద్ధానాం మనుష్

కుసుమైః పిఞ్ఛధాతుభిః। కాచగుఞ్జామణిస్వర్ణభూషితా అప్యభూషయన్ ॥ ౪ ॥ ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీన్ జ్ఞాతానారాచ్చ చిక్షిపుః। తత్రత్యాంశ్చ తతో దూరాద్ధసన్తః పునరాదదుః ॥ ౫ ॥ యది దూరం గతః కృష్ణో వనశోభేక్షణాయ తమ్। అహం పూర్వమహం పూర్వమితి సంస్పృశ్య రేమిరే ॥ ౬ ॥ కేచిద్వేణూన్వాదయన్తో ధ్మాన్తశ్శృఙ్గాణి కేచన। కేచిద్భృఙ్గైః ప్రగాయన్తః కూజన్తః కోకిలైః పరే ॥ ౭ ॥ విచ్ఛాయాభిః ప్రధావన్తో గచ్ఛన్తస్సాధుహంసకైః। బకైరుపవిశన్తోఽన్యే నృత్యన్తశ్చ కలాపిభిః ॥ ౮ ॥ వికర్షన్తః కీశవాలానారోహన్తశ్చ తైర్ద్రుమాన్। వికుర్వన్తశ్చ తైస్సాకం వల్గన్తశ్చ పలాశిషు ॥ ౯ ॥ సాకం భేకైర్విలఙ్ఘన్తః సరితస్స్రోతసి పరిప్లుతాః। విహసన్తః ప్రతిచ్ఛాయాశ్శపన్తశ్చ ప్రతిస్వనాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం సతాం బ్రహ్మసుఖానుభూత్యా దాస్యం గతానాం పరదైవతేన। మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్ధం విజహ్రుః కృతపుణ్యపుఞ్జాః ॥ ౧౧ ॥ యత్పాదపాంసుర్బహుజన్మకృచ్ఛ్రతో ధృతాత్మభిర్యోగిభిరప్యలభ్యః। ❋ స ఏవ యద్దృగ్విషయస్స్వయం స్థితః కిం వర్ణ్యతే దిష్టమహో వ్రజౌకసామ్ ॥ అథాఘనామాఽభ్యపతన్మహాసురస్తేషాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః। నిత్యం యదన్తో నిజజీవితేచ్ఛుభిః పీతామృతైరప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వాఽర్భకాన్కృష్ణముఖానఘాసురః కంసానుశిష్టస్స బకీబకానుజః। అయం తు సోదర్యవినాశకృత్తయోర్ద్వయోర్మమైనం సబలం హనిష్యే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ఏతే యదా మత్సుహృదస్తిలాపః ❋

బాలభూతేన-కృష్ణేన సహేత్థం, విజహ్రుః విహృతవన్తః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ గోపాన్విశినష్టి ॥ కృతాః, పుణ్యానాం పుఞ్జా రాశయో, యైస్తథాభూతాః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ కృతపుణ్యపుఞ్జత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్విస్మయతే ॥ యత్పాదేతి ॥ బహుషు, జన్మసు, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాత్మకం-యేషాం-ధాతః విశుద్ధ-ఆత్మా మనో, యేషాం, తై, ర్యోగిభిరపి-యస్య, పాదపాంసు, రలభ్య, స్స ఏవ-భగవాన్-స్వయమేవ, యేషాం వ్రజౌకసాం - దృగ్విషయే, స్థితః, దృగ్విషయతాం ప్రాప్తః, తేషాం దిష్టమదృష్టం కిం కియదితి-వర్ణ్యతే, అహో ఆశ్చర్యమేతత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇత్థం విహరత్సు, అఘాఖ్యో, మహాసుర-స్తేషాం, సుఖేన, యత్క్రీడనం తస్య, వీక్షణే-నవిద్యతే క్షమా యస్య, తథాభూతః, అభ్యపతత్ అభిముఖమాజగామ-తదేవ ప్రపఞ్చయన్నఘాసురస్య దేవానామపి మృత్యుభయశఙ్కావహత్వమభిసంధివిశేషం చాహ ॥ నిత్యమితి ॥ సార్ధద్వయేన ॥ పీతమమృతం యైస్తైః-మరణభయరహితైరపీతి భావః, అమరైః నిజజీవితేచ్ఛుభిః-మృత్యుభయరహితా నస్మాన్ హన్తుం సమర్థమఘాసురం హత్వా అస్మజ్జీవితం కదా సుప్రతిష్ఠితం కుర్యాదిత్యేవం స్వజీవితమిచ్ఛద్భిః, నిత్యం, యదన్తః, యస్యాఘాసురస్యాన్తో నాశః, కదా వా స్యాదితి, ప్రతీక్ష్యతే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ స-బకీబకయో-రనుజః, అఘాసురః, కంసేనా, నుశిష్టః ఆదిష్టః-కృష్ణో, ముఖం ప్రధానం, యేషాం, తా, నర్భకాన్-దృష్ట్వా, ఇతి-వ్యవస్యనిశ్చిత్యాజగరం-బృహ-ద్వపుః, ధృత్వా, తేషాం-గ్రసనాయ, పథివ్యాశేత ఇతి తృతీయేనాన్వయః ॥ కథం వ్యవస్యత్యత అహ ॥ ఆయం త్వితిసార్ధేన ॥ ద్వయో స్తయో రామకృష్ణయోర్మధ్యే, అయం కృష్ణస్తు, మమ, సోదర్యస్య బకాసురస్య వినాశం కృతవానితి తథా, అత-ఎనం, బలరామేణ సహితం, హనిష్యామి, బలశబ్దోఽత్రేతరగోపబాలానాముపలక్షణార్థః-ఎత ఇత్యుత్తరానుగుణ్యాత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ యదైతే, కృష్ణాదయః, మత్సుహృదో మత్సోదరస్య, తిలాపః కృతాః తిలా

దకవత్త్ర పిహితత్వేన ఏతేషాం హననమేవ మత్సుహృదస్తిలాపఇతిభావః, తదా, సర్వే, వ్రజౌకసః, నష్టప్రాయాః, తథా
హి, ప్రాణైగతేషు తేషు సత్సు, వర్ష్మసు శరీరేషు, కా నామానుచిన్తా- నహి ప్రాణైగతే శరీరం క్షణమవస్థాతుం శక్నోతి కిన్తు నశ్యత్యేవ,
ప్రాణభృతః, ప్రజాః, పుత్రా ఏవాసవః ప్రాణా యేషాం తథాభూతా, హి, ప్రాణస్థానీయేషు పుత్రేషు మయా
హతేషు ప్రజౌకసస్స్వే స్వయమేవ నఙ్క్ష్యన్తీతి పదర్థం న ప్రయత్నః కార్య ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఇత్థం, ని
శ్చిత్య, స- దురాత్మా అఘాసురో, రామకృష్ణాదీన్, గ్రసితుమిచ్ఛయా, ఆజగరం, వపుః, ధృత్వా- పథివ్యశే
త శయితవాన్, నన్వేవంవిధం భూతం, బృహద్విపులం, తదేవాహ, యోజన ప్రమాణేన దైర్ఘ్యేణ యుక్తం చ, తన్మహా
ద్రివత్ స్థూలంచ, వ్యాత్తం ప్రసారితం, గుహాతుల్యమాననం, యస్మిన్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అద్భుతత్వమేవ దర్శయితుమసురం
విశినష్టి ॥ ధరాధర, సుధరోష్ఠో- యస్య, జలదేషూ- త్తరోష్ఠో, యస్య, దర్యా గిరికన్దరా వివ, ఆననస్యాన్తస్సృక్వణీ- యస్య, గిరేః,
శృఙ్గాణీవ, దంష్ట్రా, యస్య, ధ్వాన్తో ఽన్ధకారో ఽస్మిన్నస్తీతి ధ్వాన్తవత్- త- దన్తరాస్యం - యస్య, దీర్ఘీభూతమధ్వవజ్జి
హ్వా- యస్య, పరుషానిలవచ్ఛ్వాసో- యస్య - సః- దావాగ్నిరివ ఈక్షణయోరుష్ణః దాహకదృష్టిరిత్యర్థః విశేషణోభయపదకర్మ
ధారయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ వస్తుతో- ఽజగరమేవ- వ్యాత్తతుణ్డం- బృన్దావనస్య- శ్రీః సమ్పదః- ఏషేతి భ్రాన్త్యా- మత్వా- విపరీతం
వ్యాత్తాజగరతుణ్డసాదృశ్యేనోత్ప్రేక్షితవన్తః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తేషాముత్ప్రేక్షామేవ ప్రశ్నోత్తరాభ్యామాహ ॥ అహో

కృతాన్తస్తానష్టసహావ్రజౌకసః । ప్రాణైగతే వర్ష్మసు కానుచిన్తా ప్రజాసవః ప్రాణభృతో హి లోకే ॥ ౧౫ ॥ ఇతి
వ్యవస్యాజగరం బృహద్వపుస్స యోజనాయామమహాద్రిపీవరమ్ । కృత్వాఽద్భుతం వ్యాత్తగుహాననం తదా ప
థివ్యశేత గ్రసనాశయా ఖలః ॥ ౧౬ ॥ ధరాధరోష్ఠో జలదోత్తరోష్ఠో దర్యాననాన్తో గిరిశృఙ్గదంష్ట్రః । ధ్వాన్తాన్త
రాస్యో వితతాధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ణః ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా తం తాదృశం సర్వే మత్వా బృన్దావన
శ్రియమ్ । వ్యాత్తాజగరతుణ్డేన హ్యుత్ప్రేక్షన్తే స్మ లీలయా ॥ ౧౮ ॥ అహో విచిత్రం మిత్రాణి సత్త్వకూటం పురః స్థి
తమ్ । అస్మత్సఙ్గ్రసనవ్యాత్తవ్యాళతుణ్డాయతే న వా ॥ ౧౯ ॥ సత్యమర్కకరారక్తముత్తరాహనువద్ఘనమ్ । అ
ధరాహనువద్రోధస్తత్ప్రతిచ్ఛాయయాఽరుణమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్వభ్యాం సవ్యాసవ్యే నగోదరే । తు
ఙ్గశృఙ్గాళయోఽప్యేతాస్తద్దంష్ట్రాభిశ్చ పశ్యత ॥ ౨౧ ॥ ఆస్తృతాయామమార్గోఽయం రసనాం ప్రతిగర్జతి । ఏషా
మన్తర్గతం ధ్వాన్తమేతదప్యన్తరాననమ్ ॥ ౨౨ ॥ దావోష్ణఖరవాతోఽయం శ్వాసవద్భాతి పశ్యత । తద్దగ్ధసత్త్వదు
ర్గన్ధోఽప్యన్తరామిషగన్ధవత్ ॥ ౨౩ ॥ విశన్తు సర్వే గ్రసితా కిమస్మాన్ నయం తథా చేద్బకవద్వినఙ్క్ష్యతి । క్షణాద
నేనేతి బకార్యుశన్ముఖం వీక్ష్యోద్ధసన్తః కరతాడనైర్యయుః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం మిథోఽతథ్యమతజ్జ్ఞభాషితం శ్రుత్వా విచి
న్త్యేత్యమృషా మృషాయితమ్ । రక్షో విదిత్వాఽఖిలభూతహృత్స్థితః స్వానాం నిరోద్ధుం భగవాన్మనో దధే ॥ ౨౫ ॥

ఇతి ॥ అహో- మిత్రాణి సుహృదః- పురస్స్థిత- మిదం వస్తు సత్త్వకూటం సత్త్వవదవభాసమానం- తత్ప్రాచ్య- స్మాన్- సఙ్గ్రసితుం
వ్యాత్తవ్యాళతుణ్డవ- దాచరతి, న వా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏవముక్తాః కేచిత్తథైవేత్యాహుః ॥ సత్యమితి ॥ అర్కకరైః- రారక్తం- ఘనం మేఘ-
మన్తరోష్ఠవ- త్పశ్యత, తస్య- ఘనస్య, ప్రతిచ్ఛాయయా- అరుణం- రోధః కూలం- అధరోష్ఠవ- త్పశ్యతే- తి సర్వత్రాన్వేతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀
సవ్యాసవ్యనగయోర్వామదక్షిణగిర్యో- రుదరే దర్యౌ- సృక్వభ్యామోష్ఠప్రాన్తాభ్యాం - ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయావర్తేతే- స
వ్యాసవ్యగిర్యోస్తు- శృఙ్గాణాం ఆళయః పఙ్క్తయః- తస్య- దంష్ట్రాభిః- స్పర్ధన్త ఇతి వచనవిపరిణామేనాన్వయః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀
ఆస్తృతో విస్తృతశ్చాసౌ- వాయామమార్గదైర్ఘ్యవాన్మార్గః- స - తస్య- రసనాం జిహ్వాం- ప్రతిగర్జతి ప్రతిస్పర్ధతే- ఏషాం- శృ
ఙ్గాణా - మన్తర్గతమేవ, ధ్వాన్తమస్య - న్తరాననమాస్యమధ్యం - ప్రతిగర్జతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ దావాగ్నినోష్ణః- ఖరః కఠినశ్చ
వాతః- శ్వాసవ- ద్భాతి- తేన దావాగ్నినా- దగ్ధానాం- సత్త్వానాం జన్తూనాం- దుర్గన్ధస్స త్వన్తర్గతామిషగన్ధవ- ద్భాతి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀
ఏవం సత్యమేవాజగరమన్యథోత్ప్రేక్ష్య నిర్భయా యయురిత్యాహ ॥ విశన్త్వితి ॥ సర్వే వత్సాన్ వత్సపాలాశ్చ- త్ర- విశన్తు- అస్మా
న్ గ్రసితా కిం గ్రసిష్యతి కిం- తథా చేద్గ్రసిష్యతి- బకవద్బకాసురవ- దయమప్య, నేన శ్రీకృష్ణేన- క్షణాద్- వినఙ్క్ష్యతి నాశం గమిష్యతి-
ఇత్థం బకారేః- రుశత్కమనీయం, ముఖమవలోక్య, చైచ్చః- హసన్తః, కరతాళై- రుపలక్షితాః, యయుః, కరతాడనాని కుర్వ
న్తో యయురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ మిథోఽన్యోన్యం, అతజ్జ్ఞానాం యథార్థాజగరమజానతాం - భాషిత, మతథ్యమసత్యం, శ్రు
త్వా, భగవాన్, మృషాఽపి సత్యమప్యేతైర్మృషాయితమయథార్థీకృత- మిత్యేవం, విచిన్త్య, అఖిలే భూతహృత్స్థితః, హేతు
గర్భమిదం- తత్త్వా - ద్రక్షో విదిత్వా రాక్షస ఇతి జ్ఞాత్వా - స్వానాం- స్వానువర్తనో వత్సపాంశ్చ - నిరోద్ధుం నివారయితుం-

యావత్, స్మ నో-దశేచ కార ॥ ౨౫ ॥ తావత్-తతః పూర్వమేవ-శిశవో వత్సపా-వత్సైస్సహితాః-అసురస్య-అన్తరోదరం ఉదరమధ్యం-ప్రవిష్టాః కేవలం ప్రవిష్టా ఏవ, న తు రక్షసా జీర్ణతాం ప్రాపితాః. తత్ర హేతుం వదన్ రక్షో విశినష్టి-హత-స్స్వస్య కాన్త-స్సుహృద్భ్రాతా-తస్య-స్మరణేన హేతునా బకారేః-కృష్ణస్య-వేశనం ప్రవేశనం-ప్రతీక్షమాణేన ॥ ౨౬ ॥ సర్వేషా-మభయప్రదో-భగవాన్-ప్రవిష్టాన్-అవలోక్య విస్మితః-కరుణయా-ఉర్దితో వ్యాప్తశ్చ-స్య ఖలస్య-వినాశన-మమీషాం, సతాం సాధూనాం జీవనం చే-త్యేతద్-ద్వయం-యుగపత్-కథం, స్యాత్-అత్రోభయనిమిత్తే-కృత్యం-కిమితి-విచిన్త్య-శేషదృక్-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా-తత్కృత్యం జ్ఞాత్వా, హరిరాశ్రితార్తిహర-స్స్వయమప్య-స్య-తుణ్డ-మవిశదిత్యన్వయః-కథమ్భూతాంస్తాన్-నవిద్యతే స్వవ్యతిరిక్తో నాథో యేషాం-స్వకరాత్స్వభుజాశ్రయా-ద్భ్రష్టాన్-దిష్టబలేన ప్రారబ్ధబలేన హేతునా-మృత్యోర్జఠరాగ్నేః ఘాసస్థానీయాన్ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ తదా-మేఘచ్ఛన్నా-దేవా-భయాత్-హా హేతి-చుక్రుశుః-అఘాసురస్య-బాన్ధవాః కంసాద్యాః-కౌణపాః కుణపాశినో రాక్షసాస్తు-హృష్టవన్తః ॥ ౨౯ ॥ తద్-దేవానాం హా హేత్యాక్రోశనం-శ్రుత్వా-భగవాన్, కృష్ణః, స్వయ, మవ్యయో-ఽక్షత ఏవ సన్-ఆత్మానం-చూర్ణీకర్తుమిచ్ఛో-రసురస్య-గళే తరసా ఆశు-వవృధే వివర్ధాం బభూవ ॥ ౩౦ ॥ తత-స్తస్యాసురస్యా-న్తరఙ్గే దేహాభ్యన్తరే-పూరితో నిరుద్ధః. పవనో-ఽత ఏవ పూర్ణో-ఽత ఏవ-బ్రహ్మరన్ధ్రం-భిత్త్వా-బహి-ర్నిర్గతః-కథంభూతస్య విపులకాయస్య-నిరుద్ధ-మార్గా నాసారన్ధ్రా-వస్య

తావత్ప్రవిష్టాస్త్వసురాన్తరోదరం పరం న జీర్ణాశ్శిశవస్సవత్సపాః । ప్రతీక్షమాణేన బకారివేశనం హతస్వకాన్తస్మరణేన రక్షసా ॥ ౨౬ ॥ తాన్వీక్ష్య కృష్ణస్సకలాభయప్రదో హ్యనన్యనాథాన్ స్వకరాదవచ్యుతాన్ । దీనాంశ్చ మృత్యోర్జఠరాగ్నిఘాసాన్ ఘృణార్దితో దిష్టకృతేన విస్మితః ॥ ౨౭ ॥ కృత్యం కిమత్రాస్య ఖలస్య జీవనం న వా అమీషాం చ సతాం వినాశనమ్ । ద్వయం కథం స్యాదితి సంవిచిన్త్య తజ్జ్ఞాత్వాఽవిశత్తుణ్డమశేషదృగ్ఘరిః ॥ ౨౮ ॥

తదా ఘనచ్ఛదా దేవా భయాద్ధా హేతి చుక్రుశుః । జహృషుర్యే చ కంసాద్యాః కౌణపాస్త్వఘబాన్ధవాః ॥ ౨౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్కృష్ణస్త్వవ్యయస్సార్భవత్సకమ్ । చూర్ణీచికీర్షోరాత్మానం తరసా వవృధే గళే ॥ ౩౦ ॥ తతోఽతికాయస్య నిరుద్ధమార్గిణో హ్యుద్గీర్ణదృష్టేర్భ్రమతస్త్వితస్తతః । పూర్ణోఽన్తరఙ్గే పవనో నిరుద్ధో మూర్ధన్వినిర్భిద్య వినిర్గతో బహిః ॥ ౩౧ ॥ తేనైవ సర్వేషు వినిర్గతేషు ప్రాణేషు వత్సాన్సుహృదః పరేతాన్ । దృష్ట్యా స్వయోత్థాప్య తదన్వితః పునర్వక్త్రాన్ముకున్దో భగవాన్వినిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ పీనాహిభోగోత్థితమద్భుతం మహజ్జ్యోతిస్స్వధామ్నా జ్వలయద్దిశో దశ । ప్రతీక్ష్య ఖేఽవస్థితమీశనిర్గమం వివేశ తస్మిన్మిషతాం దివౌకసామ్ ॥ ౩౩ ॥ తతోఽతిహృష్టాస్స్వకృతోఽకృతార్హణం పుష్పైస్సురా అప్సరసశ్చ నర్తనైః । గీతైస్సురా వాద్యధరాశ్చ వాద్యకైః స్తవైశ్చ విప్రా జయనిస్స్వనైర్గణాః ॥ ౩౪ ॥ తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయాద్యనేకోత్సవమఙ్గళస్వనాన్ । శ్రుత్వా స్వధామ్నోఽన్త్యజ ఆగతోఽచిరాద్దృష్ట్వా మహీశస్య జగామ విస్మయమ్ ॥ ౩౫ ॥ రాజన్నాజగరం చర్మ శుష్కం బృన్దావనేఽద్భుతమ్ । వ్రజౌకసాం బహుతిథం బభూవాక్రీడగహ్వరమ్ ॥ ౩౬ ॥ నైతద్విచిత్రం

న్త ఇతి-తథాభూతస్య-అత ఏవో-ద్గీర్ణే ఉద్గతే-దృష్టీ లోచనే-యస్య-ఇతస్తతో-భ్రమతశ్చ ॥ ౩౧ ॥ తేన బహిర్గతేన పవనేన సహైవ-సర్వేషు-ప్రాణేషు-బహిర్గతేషు సత్సు-పరేతాన్ పరలోకగతప్రాయాన్-వత్సాన్-సుహృదో వత్సపాంశ్చ-స్వయా-అమృతవర్షిణ్యా, దృష్ట్యా-ఉత్థాప్య-తై-రన్వితో-భగవా-న్ముకున్ద-స్తస్య-వక్త్రా-త్పున-ర్నిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ తతోఽసురో ముక్తః కృష్ణమేవ వివేశేత్యాహ ॥ పీనేతి ॥ పీనాత్సర్పదేహా-దుత్థిత మద్భుతం-మహా-దర్శభూతజ్ఞానేన బృహత్-జ్యోతిస్స్వయంప్రకాశం జీవస్వరూపం-స్వధామ్నా-దశ-దిశో జ్వలయ-త్ఖే-ఽన్తరిక్షే, అవస్థితం స-దీశస్య కృష్ణస్య భగవతో-నిర్గమం, ప్రతీక్ష్య, తదా, ఆశ్చర్యం, దేవానాం పశ్యతాం సతాం-తత, స్తస్మిన్నిర్గతే కృష్ణే-ప్రవివేశ ॥ ౩౩ ॥ తతో-ఽతీవహృష్టాః, దేవాః-స్వకృతః స్వకార్యకర్తుః కృష్ణస్యా,ర్హణం-పుష్పైః, రకృత అకుర్వన్-వ్యత్యయేనైకవచనం-సుష్ఠు గాయన్తీతి సుగాః గన్ధర్వాదయః-గీతైః, పూజయామాసుః-విప్రాస్తు-స్తవైః స్తోత్రైః, గణా భృత్యగణాః జయశబ్దైః ॥ కిఞ్చ ॥ అజో బ్రహ్మ, స్వధామ్నః స్వస్థానస్యాన్తిసమీపే-తేషాం గన్ధర్వాదీనా-మద్భుతాని, స్తోత్రాణి-సువాద్యాని వాద్యాదీన్-గీతికాః గీతాని చ జయశబ్దా ఆదిర్యేషాం, తా-ననేకా-నుత్సవా-న్మఙ్గళాశాసనధ్వనీంశ్చ, శ్రుత్వా, అచిరా, దాగతః, ఈశస్య కృష్ణస్య, మహిమమహిమానం-దృష్ట్వా-విస్మయం-జగామ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ హే రాజన్-ఆజగరం-చర్మ-శుష్కం స-ద్బహుకాలం, బృన్దావనే, స్థితానాం, వ్రజౌకసాం, క్రీడాస్థానం బభూవ-క్రీడార్థం మహాబిలమాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అస్య దతిచిత్రం వృత్తమిత్యాహ నైతదితి ॥ ఏతదేవ-న చిత్ర-మపి తు-పరే దేవ ఋష్యాదయః-అపరే అపకృష్టా-యేషాం బ్రహ్మాదీనాం, తేషామపి-పరమస్య-వేధ

సః సర్వస్రష్టురపి లీలయా కపటమనుజబాలకస్య, స్పర్శనమాత్రేణ - విధూతం - పాతకం, యస్య, తథాభూతః, అఘాసురోఽపి అసతాం - దుష్ప్రాపం, ఆత్మసామ్యం భగవత్సామ్యం - ప్రాప లేభే, ఇతి యత్, తదేవ, అతిచిత్రమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏతదేవ కిం పునర్న్యాయేన ద్రఢయతి ॥ సకృదితి ॥ యస్య భగవతోఽఙ్గప్రతిమా అఙ్గప్రతికృతిరర్చామూర్తిః, మనోమయీ మనఃప్రచురా - తత్ప్రాచుర్యం చాత్ర తన్నిధాపితభగవచ్ఛక్తికత్వం, అన్తరాహితా ధ్యానేనాన్తర్హృదయే నిధాపితా సతీ, భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదౌ, అఙ్గ హే రాజన్ - నిత్యనిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపః, ప్రాకృతగుణరహితో - నిస్సమాభ్యధిక - స్స ఏవ భగవాన్ - సాక్షాదన్తరాహితో - భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదాతీతి - కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ అన్యదపి చిత్రం వృత్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి "కౌమారం పఞ్చమాబ్దాన్తం పౌగణ్డం దశమావధి। కైశోరమాపఞ్చదశాద్యౌవనం తు తతః పర" ఇతి తదభిజ్ఞవచనం - హరేః, ఏతత్ - కౌమారజం పఞ్చమాబ్దకృతం - కర్మ, తదైవ దృష్ట్వా - బాలకాః పౌగణ్డకే షష్ఠేఽబ్దే, వ్రజే - ఊచుః అద్యైవైతద్వృత్తమిత్యూచురిత్యర్థః - అయమహో భగవన్మహిమాతిశయః యదన్యకాలికకర్మణస్తాదాత్వికత్వానుసన్ధానం గోపానామితి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ******************************

కౌమారకం కర్మ పౌగణ్డకే ప్రోచురిత్యుక్తం - తత్ర కారణబుభుత్సయాఽపృచ్ఛద్రాజేత్యాహ సూతః ॥ ఇత్థమితి ॥ హే ద్విజాః - యాదవదేవః శ్రీకృష్ణః - తేన - దత్తః, పరీక్షిద్, ఇత్థం - విచిత్రం స్వభర్తుశ్చరిత్రం, శ్రుత్వా, పునః, వృణ్యావహం - తదేవ

మనుజార్భమాయినః పరావరాణాం పరస్య వేధసః। అఘోఽపి యత్స్పర్శనధౌతపాతకః ప్రాపాత్మసా-
మ్యం త్వసతాం సుదుర్లభమ్॥ ౩౭ । సకృద్యదఙ్గప్రతిమాఽన్తరాహితా మనోమయీ భాగవతీం దదౌ గతిమ్। స ఏ-
వ నిత్యాత్మసుఖానుభూతిర్వ్యుదస్తమాయః పరమోఽఙ్గ కిం పునః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్కౌమారజం కర్మ హరేరాత్మా-
హిమోక్షణమ్। మృత్యోః పౌగణ్డకే బాలా దృష్ట్వోచుర్విస్మితా వ్రజే ॥ ౩౯ ॥ *************
*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. **********
శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇత్థం ద్విజా యాదవదేవదత్తః శ్రుత్వా స్వభర్తుశ్చరితం విచిత్రమ్। పప్రచ్ఛ భూయోఽపి తదేవ
పుణ్యం వైయాసకిం యన్నిగృహీతచేతాః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్ కాలాన్తరకృతం తత్కాలీనం కథం భవేత్।
యత్కౌమారే హరికృతం విదుః పౌగణ్డకేఽర్భకాః ॥ ౨ ॥ తద్బ్రూహి మే మహాయోగిన్ పరం కౌతూహలం గురో।
నూనమేతద్ధరేరేవ మాయా భవతి నాన్యథా ॥ ౩ ॥ వయం ధన్యతమా లోకే గురోఽపి క్షత్రబన్ధవః। యత్పిబామో
ముహుస్త్వత్తః పుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్మ పృష్టస్స తు బాదరాయణిస్సంస్మా-
రితానన్తహృతాఖిలేన్ద్రియః। కృచ్ఛ్రాత్పునర్లబ్ధబహిర్దృశిః శనైః ప్రత్యాహ తం భాగవతోత్తమోత్తమమ్ ॥ ౫ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ త్వయా భాగవతోత్తమ। యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వన్నపి కథాం ము-

---

పౌగణ్డకే కౌమారజం ప్రోచురిత్యేతదేవ - వైయాసకిం, పప్రచ్ఛ, ప్రశ్నే హేతుం వదన్ రాజానం విశినష్టి, యేన భగవతా - నితరాం - గృహీతం, చేతో, యస్య, తథాభూతః ❁ ॥౧॥ ❁ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ కాలాన్తరే కౌమారకాలే, కృతం, కర్మ, తత్కాలీనం పౌగణ్డకాలీనం, కథం, భవేత్ పౌగణ్డకే కథం జ్ఞాత్వోచురిత్యర్థః, తదాహ ॥ యదితి ॥ యద్వా ॥ తత్కాలీనం పౌగణ్డకకాలే వాచ్యం, కథం - భవేత్ యత్కాలావచ్ఛేదేన కృతం తత్, తత్కాలే విస్మృతం సత్కాలాన్తరే చ స్మృతం సద్వాచ్యం స్యాదేవేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మాత్కారణాత్ కౌమారే కృతం - పౌగణ్డకే, విదుః - సన్నికృష్టకాలే స్మరణాభావః కాలాన్తరే స్మరణం చ న వినా కారణేన భవతీతి తత్కారణం వదేతి ప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ త - దేత, త్కారణం, బ్రూహి - హే మహాయోగిన్ - మే మహ్యం, తత్కారణం, శ్రోతుం - పరమధికం - కౌతూహలం - వర్తతే మమ త్వేవం ప్రతిభాతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతత్కారణం, హరేః - మాయా ఆశ్చర్యశక్తిరేవ, నూనం ధ్రువం, అన్యథా త్వేవం న ఘటతే ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఆత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్ భగవత్కథాం స్తౌతి ॥ వయమితి ॥ హే గురో - క్షత్రబన్ధవోఽపి వయం - లోకే - ధన్యతమాః కృతార్థా ఏవ - కుతః - యతః - కృష్ణస్య, కథామృతం, ముహుర్ముహుః - త్వత్తః పిబామః - అధన్యానాం నైవం ఘటేతేతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇత్థం - మా పృష్టో భగవాన్ బాదరాయణిస్తదాహేత్యాహ సూతః ॥ ఇతీతి ॥ సతు, బాదరాయణిః, ఇత్థం, పృష్టః అత ఏవ - తావత్సంస్మారితేన, అపరిచ్ఛిన్నవైభవేన భగవతా - హృతాన్యఖిలానీన్ద్రియాణి, యస్య - తథాభూతోఽపి పునః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్ - కథంచిల్లబ్ధా బహిర్దృశిర్యేన - తథాభూతః, తం భాగవతోత్తమోత్తమం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ భాగవతోత్తమోత్తమేతి పాఠే, హే శౌనక ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రశ్నస్యోత్తరం వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి

సాధ్వితి ॥ సాధుయథాతథా-పృష్టం-కుతః-యత్ యస్మాత్-కథామృతం-శృణ్వన్నపి-నూతనయసి నూతనం కరోషి * ॥ ౬ ॥ * యుక్తమేవైతదిత్యాహ ॥ సతామితి ॥ సారగ్రాహిణాం-సాధూనా-మయం-నిసర్గః స్వభావ ఏవ కోఽసౌ-అచ్యుతస్య- వార్తా ప్రతిక్షణం-సాధు-నవ్యవ - ద్భవతీ-తియ-దేషః-కథం-స్త్రైణానాం-స్త్రియాః కామిన్యాః-వార్తేవ-కథమ్భూతానామపి సతాం, యః అచ్యుత ఏవా - ర్థో విషయో-యేషాం-తాని-వాణీశ్రుతిచేతాంసి-యేషాం తథాభూతానామపి * ॥ ౭ ॥ * శృణుష్వే త్యభిముఖీకరణం- అవహిత ఇతి శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానం-గుహ్యం గోప్యమపి * ॥ ౮ ॥ * వివక్షితం వృత్తేన సఙ్గమయతి॥ అథేతి ॥మృత్యుతుల్యా,దఘాసురస్య ముఖా-ద్వత్సాన్-తత్పాలకాంశ్చ,రక్షిత్వే,దం వక్ష్యమాణ-మువాచ * ॥ ౯ ॥ * పులిన ఏవాశిశిషాముత్పాదయితుం తత్ స్తౌతి ॥ అహో ఇతి ॥ హే వయస్యాః,స్వీయానాం- కేళీనాం-సంపదో-యస్మిన్-మృదుళా, అచ్ఛా, వాలుకా-యస్మిన్ - స్వకేళిసమృద్ధ్యర్థం మృదుళా వాలుకా యస్మిన్నితి వా-స్ఫుటత్ వికసత్-సరః - సరోరుహం బాహుళ్యాదుపచారాత్సర ఏవ వికసదిత్యుక్తం - తస్య,గన్ధేన హృతా ఆకృష్టా- అళయః-పత్రిణశ్చ - తేషాం-కేఉదకే-ధ్వనయ - స్తేషాం-ప్రతిధ్వానా-స్తైః -లసన్తో-ద్రుమా-స్తై-రాకులం వ్యాప్తమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * అత్ర అత్యైవ దివా దినం-రూఢం ప్రవృద్ధం-భోజనవేళాఽతీతేత్యర్థః - క్షుధా,ఽర్దితా-వత్సా,అపః పీత్వా,అత్ర-సమీప ఏవ-శనకై- స్తృణం-చరన్తు అదన్తు * ॥ ౧౧ ॥ * తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా - అర్భాః బాలాః వత్సా-నపః-పాయయిత్వా-శాద్వలే తృణహరిత దేశే-వత్సా - నారుధ్య- భగవతా స

హుః॥ ౬ ॥సతామయం సారభృతాం నిసర్గో యదర్థవాణీశ్రుతిచేతసామపి। ప్రతిక్షణం నవ్యవదచ్యుతస్య యత్స్త్రియా విటానామివ సాధు వార్తా* ॥ ౭ ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నపి గుహ్యం వదామి తే । బ్రూయుస్స్నిగ్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్యమప్యుత ॥ ౮ ॥ అథాఘవదనాన్మృత్యో రక్షిత్వా వత్సపాలకాన్ । సరిత్పులినమానీయ భగవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ అహో*ఽతిరమ్యం పులినం వయస్యాః స్వకేళిసమ్పన్మృదులాచ్ఛవాలుకమ్। స్ఫుటత్సరోగన్ధహృతాళిపత్రికధ్వనిప్రతిధ్వానలసద్ద్రుమాకులమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్ర భోక్తవ్యమస్మాభిర్దివారూఢం క్షుధార్దితాః। వత్సాస్సమీపేఽపః పీత్వా చరన్తు శనకైస్తృణమ్॥ ౧౧ ॥తథేతి పాయయిత్వాఽర్భా వత్సానారుధ్య శాద్వలే। ముక్త్వా శిక్యాని బుభుజుస్సమం భగవతా ముదా॥ ౧౨ ॥కృష్ణస్య విష్వక్పురురాజిమణ్డలై రభ్యాననాః ఫుల్లదృశో వ్రజార్భకాః* । సహోపవిష్టా విపినే విరేజుశ్ఛదా ఇవామ్భోరుహకర్ణికాయాః॥ ౧౩ ॥ కేచిత్పుష్పైర్దళైః కేచిత్పల్లవైరఙ్కురైః ఫలైః । శిగ్భిస్త్వగ్భిర్దృషద్భిశ్చ బుభుజుః కృతభాజనాః॥ ౧౪ ॥మిథస్సర్వే దర్శయన్తస్స్వస్వభోజ్యరుచిం పృథక్ ।హసన్తో హాసయన్తశ్చాభ్యవజహ్రుస్సహేశ్వరాః॥ ౧౫ ॥బిభ్రద్వేణుం జఠరపటయోశ్శృఙ్గవేత్రే చ కక్షే వామే పాణౌ మసృణకబళం తత్ఫలాన్యఙ్గుళీషు । తిష్ఠన్మధ్యే స్వపరిసుహృదో హాసయన్నర్మభిస్స్వైస్స్వర్గే లోకే మిషతి బుభుజే యజ్ఞభుగ్బాలకేళిః॥ ౧౬ ॥భారతైవం వత్సపేషు భుఞ్జానేష్వచ్యుతాత్మసు।వత్సాస్త్వన్తర్వణే దూరం వివిశుస్తృణలోభితాః॥ ౧౭ ॥ తానదృష్ట్వా భయత్రస్తానూచే కృష్ణోఽస్య భీభయమ్।మి

హ-శిక్యాని పర్యుషితాన్నగ్రన్థీ-న్ముక్త్వా-బుభుజుః * ॥ ౧౨ ॥ * తదా- తే- రేజుః కథంభూతాః-కృష్ణస్య- విష్వక్పరితః-బహుభిః-పఙ్క్తిమణ్డలై స్సహ - నైరన్తర్యేణోపవిష్టాః-కృష్ణాభిముఖాన్యాననాని యేషాం తే-ఫుల్లదృశో వికసితనయనాః-యథా-కమలకర్ణికాయాః- పరితః-స్థితాని-దళాని-తద్వత్ * ॥ ౧౩ ॥ * పుష్పైః దళైః పుష్పదళైః-పుష్పదళాదిభిః-కృతాని భాజనాని పాత్రాణి-యై - స్తథాభూతాః-బుభుజుః యద్వా-పుష్పైః సఙ్ఘటిత పుష్పదళైః-దళైః పద్మినీదళై-రన్యైర్వా పత్రైః, పల్లవైః ప్రవృద్ధారుణకోమలపత్రై - రఙ్కురై స్తతోఽపి పూర్వావస్థావిశిష్టై-రుభయత్రాపి భూమానిరన్ధ్రమాస్తీర్ణైః , ఫలై రపి-తథాభూతైః,త్వగ్భిః భూర్జాదిత్వగ్భిః * ॥ ౧౪ ॥ * మిథ ఇతి॥ సహేశ్వరాః। శ్రీకృష్ణసహితాః అభ్యవజహ్రుః బుభుజుః * ॥౧౫॥ * యజ్ఞభుగపి-భగవాన్-లీలయా - బాలస్యేవ కేళిర్యస్యసః-స్వర్గే స్వర్గస్థే-లోకే దేవజనే మిషతి పశ్యతి సతి బుభుజే-కథంభూతః జఠరవస్త్రయోర్మధ్యే - వేణుం-బిభ్రాణః-ఇదముత్తరత్రాప్యన్వేతి వామ ఇతి కాకాక్షివత్కక్షపాణ్యోర్విశేషణం - వామే కక్షే-శృఙ్గవేత్రే-బిభ్రత్-పాణౌ - మసృణకబళం స్నిగ్ధదధ్యన్నకబళం - తదుచితాని-బిల్వామ్రాదిఫలాన్య - ఙ్గుళిసన్ధిషు బాలానాం మధ్యే-తిష్ఠన్ స్వస్య - పరితః, ఉపవిష్టాన్,సుహృదో మిత్రాణి,నర్మభిః పరిహాసవాక్యైః - హాసయన్ * ॥ ౧౬ ॥ * హే భారత,అచ్యుతే కృష్ణ ఏవా - త్మా చిత్తం,యేషాం తేషు-భుఞ్జానేషు సత్సు,వత్సాః . తృణలోభితాః,దూరం,మన్తర్వణే వనమధ్యే,వివిశుః * ॥ ౧౭ ॥ * తాన్,వత్సాన్,అదృష్ట్వా,అత ఏవ,భయత్రస్తాని,మిత్రాణి సఖీన్ - భీభయం,భయహేతుభ్యో భయం,అస్య,నిరస్య , ఊచే,తదేవాహ, ఆశాత్ భోజనాత్,మా విరమత విరామం మా కురుత , హి యస్మాత్,అహం,వత్సాన్,

నాన్వేష్యే ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వా, ప్రాణోకబలేనసహితః, అద్రిషు, దరీషు కుఞ్జేషుచ, గహ్వరేషు గజ్యటస్థానేషుచ, వత్సాన్, స్వ
విచిన్వన్నయాత్ ॥ ౧౯ ॥ తతః-అమ్భోజన్మజనిః పద్మజః, జనిః జననం, యస్య-స, చతుర్ముఖః, తస్మిన్నన్తరే అవసరే, ఆగతః, తదేవ,
ఛిద్రం ప్రాప్తో వా, యో బ్రహ్మా, పురా, భగవతః, అఘాసురమోక్షణరూపం కర్మ, ఖే, ఉపస్థితో, దృష్ట్వా, విస్మయం, ప్రాప్తః,
సోఽన్యోఽపిశిశు, కర్మాణ్యపి, రమణీయం, మహిత్వం మహిమానం, ద్రష్టుం, గత్వా, వత్సాన్, వత్సపాంశ్చ-ఇతోఽన్యత్ర, నీత్వా, అన్తరధాత్
-తిరోహితో బభూవ ॥ ౨౦ ॥ తతో-వత్సాన్, అదృష్ట్వా, ఆగతః, పులినే, వత్సపాంశ్చ, దృష్ట్వా, ఉభావపి వత్సవత్సపాన్స
ముదాయ-విచికాయ అన్వేషితవాన్ ॥ ౨౧ ॥ అన్తర్విపినే వనమధ్యే-క్వాప్యదృష్ట్వా-విశ్వదృక్-హేతుగర్భమిదం-త
త్ర్వ-స్వకృతం వత్సవత్సపాహరణరూపం కర్మ-చతుర్ముఖకృతం, ఆశు-అవగతవాన్ ॥ ౨౨ ॥ తేషాం వత్సానాం వత్సపా
నాం చ-మాతౄణాం-కస్యచ బ్రహ్మణశ్చ ప్రీతిం, కర్తుం-విశ్వకృదీశ్వరః శ్రీహేతుగర్భం - విశ్వదృక్ః సర్వద్రష్టా పరిణామో
పయుక్తసాగ్వ్యాదిగుణయుక్తత్వాదీశ్వరత్వాత్ ప్రభుత్వాత్ సర్వశక్తిత్వాచ్చ- ఆత్మానమేవ, ఉభయాయితం వత్సవత్సపా
యితం తదుభయం వదావరస్తం-చక్రే ॥ ౨౩ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యావదితి॥ యావచ్ఛుద్రస్వాకల్పాద్యర్థః-అజః శ్రీకృష్ణః
యావద్వత్సానాం-వత్సపానాంచ, అల్పవపురాదికం, తావత్స్వరూపో బభౌ. కథం-విష్ణుమయం సర్వం జగదితి- యా-

త్రాణ్యాశాన్మా విరమ * తహ్యన్వేష్యే వత్సకానహమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽద్రిదరీకుఞ్జగహ్వరేష్వాత్మవత్సకాన్ ।

* వత్సాపహారఘట్టః *

విచిన్వన్భగవాన్కృష్ణః సపాణికబలో యయౌ ॥ ౧౯ ॥ అమ్భోజన్మజనిస్తదన్తరగతో మాయార్భకస్యేశితుర్ద్ర
ష్టుం మఞ్జు మహిత్వమన్యదపి తద్వత్సానితో వత్సపాన్ । నీత్వాఽన్యత్ర కురూద్వహాన్తరదధాత్ఖేఽవస్థితో యః
పురా దృష్ట్వాఽఘాసురమోక్షణం ప్రభవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో వత్సానదృష్ట్వైత్య పులినేఽ
పి చ వత్సపాన్ । ఉభావపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమన్తతః ॥ ౨౧ ॥ క్వాప్యదృష్ట్వాఽన్తర్విపినే వత్సాన్పాలాంశ్చ వి
శ్వవిత్ । సర్వం విధికృతం కృష్ణః సహసాఽవజగామ హ ॥ ౨౨ ॥ తతః కృష్ణో ముదం కర్తుం తన్మాతౄణాం చ కస్య
చ । ఉభయాయితమాత్మానం చక్రే విశ్వకృదీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపుర్యావత్కరాఙ్ఘ్ర్యా
దికం యావద్యష్టివిషాణవేణుదళశిగ్యావద్విభూషామ్బరమ్ । యావచ్ఛీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహా
రాదికం సర్వం విష్ణుమయం గిరోఽఙ్గవదజః సర్వస్వరూపో బభౌ ॥ ౨౪ ॥ స్వయమాత్మాఽఽత్మగోవత్సాన్
పరివార్యాత్మవత్సపైః । క్రీడన్నాత్మవిహారైశ్చ సర్వాత్మా ప్రావిశద్వ్రజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్తద్వత్సాన్పృథఙ్నీత్వా
తత్తద్గోష్ఠే నివేశ్య సః । తత్తదాత్మాఽభవద్రాజంస్తత్తత్సద్మ ప్రవిష్టవాన్ ॥ ౨౬ ॥ తన్మాతరో వేణురవత్వరోత్థి
తా ఉత్థాప్య దోర్భిః పరిరభ్య నిర్భరమ్ । స్నేహస్నుతస్తన్యపయస్సుధాసవం మత్వా సుతం బ్రహ్మసుతానపా
యయన్ ॥ ౨౭ ॥ తతో నృపోన్మర్దనమజ్జలేపనాలఙ్కారరక్షాతిలకాశనాదిభిః । సంలాలితస్స్వచరితైః ప్రహ
ర్షయన్సాయం గతో యామయమేన మాధవః ॥ ౨౮ ॥ గావస్తతో గోష్ఠముపేత్య సత్వరం హుఙ్కారఘోషైః పరి

ప్రసిద్ధా వాణీ- తస్యా, అఙ్గవత్తదగ్రమూర్తివత్-సాఙ్గీరేవార్థస్య రూపేణ ప్రత్యక్షా యథా భవతి తథా-బభావిత్యర్థః దళానిభూ
షార్థం శిరస్సునిహితాని కిసలయదళాని, శిక్ శిక్యాని - శీలానిస్వభావాః - అభిధా నామాని-ఆకృతిరవయవసంస్థానం .గిరోఽర్థ
వదితి పాఠే-ప్రత్యక్షస్తదర్థ ఇవేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం స్వయమేవ - సర్వాత్మా సన్ - ఆత్మాభిన్నై-ర్వత్సపైః-ఆత్మాభి
న్నాన్, గవాం వత్సాన్-స్వయమాత్మైవ ప్రయోజకః-పరిపాల్య-ఆత్మవిహారైః-క్రీడన్-వ్రజం-ప్రావిశత్ ॥ ౨౫ ॥ పృథ
ఙ్నీత్వా పృథక్కృత్య - తత్తద్గోష్ఠే ప్రవేశ్య - తత్తదాత్మా తత్తద్బాలకప్రతిరూపో - భూత్వా-తత్తద్బాలగృహం - ప్రవిష్ట
వాన్ ॥ ౨౬ ॥ అథ గోపికామోహనప్రకారమాహ ॥ తన్మాతర ఇతి॥ వేణురవేణ వేణునాదేన-త్వరయోత్థితా- స్తద్వత్సపమా
తరః-సుతాన్మత్వా-పరంబ్రహ్మైవ-దోర్భ్యాం - నిర్భరం పూర్ణానన్దం యథా తథో-త్థాప్యఉపగూహ్య స్నేహస్నుతః-స్నే
హేన-స్నుతపయోధరాస్సత్యః-యద్వా, స్నేహేన-స్నుతం-స్తన్యపయ ఏవ - సుధావత్స్వాదు- ఆసవవన్మాదకం - పాయ
యామాసుః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం-మాధవః, యామయమేన తత్కాలనియమేన, సాయం - గతః ప్రాప్త- స్తత-శోభనై-రాచ
రితైశ్చేష్టితైః-ప్రహర్షయన్- హే నృప-ఉన్మర్దనాదిభి-స్సంస్కారితో-బభూవ ॥ ౨౮ ॥ అథ గవాం మోహనప్రకారమా
హ ॥ గావ ఇతి ॥ హుఙ్కారఘోషైః-పరిహూతాంశ్చ-తాన్వత్సాన్ - ముహుర్ముహుః, ర్విలిహన్త్యః-స్రవత్, ఔధసం ఆపీ

నోద్భవం,పయఃక్షీరం,అపాయయన్ * ॥ ౨౯ ॥ * ఏతావత్తువైషమ్యం కృష్ణస్యాపి దుర్నివారమాసీదిత్యాహ ॥ గోగోపీనామితి ॥ గవాం-గోపీనాంచ,తస్మిన్ వత్సవత్సపాత్మకతామాపన్నే కృష్ణే స్నేహర్ధికాం-స్నేహసమృద్ధింవినా-స్నేహాధిక్యంవినేతియావత్-మాతృతా-ఉపలాలనాదిరూపా,సర్వా-పూర్వవ-దాసీత్ - తథా-అసుగోపీషు,హరే-స్తోకతా-బాలభావః-పూర్వవదేవాసీత్-కిన్తు-మాయయావినామమేయంమాతాఅహమస్యాః పుత్ర ఇతి మోహంవినేత్యర్థః * ॥ ౩౦ ॥ * స్నేహర్ధికామేవదర్శయతి॥ వ్రజౌకసామితి॥ వ్రజౌకసాం-కృష్ణే యశోదానన్దనే-స్వపుత్రేభ్యోఽపి-స్నేహవల్లీ స్నేహసన్తతిః-పూర్వమేవ-వవృధే-ఇదానీం-స్వతోకేషు స్వాపత్యేష్వప్యాబ్దం సంవత్సరపర్యన్తం వవృధే, నిస్సీమనిరవధికం యథాతథా-తథైవా,వర్ధతేత్యర్థః * ॥ ౩౧ ॥ * ఇత్థం-వత్సతత్పాలనవ్యాజేన-ఆత్మనైవా-త్మానం-పాలయన్ -వనగోష్ఠయో-ర్వర్షం సంవత్సరం,చిక్రీడే విహృతవాన్ * ॥ ౩౨ ॥ * తావత్పర్యన్తం రామస్యాపి మోహ ఏవాసీత్ . సంవత్సరాన్తే తు కథంచిజ్జ్ఞాతవానితిదర్శయన్నాహ ॥ ఏకదేతి ॥ పఞ్చసుషట్సువా,త్రియామాసు రాత్రిషు - హాయనాపూరణీషు సంవత్సరపూరకతయాఽవశిష్టాస్విత్యర్థః వత్సాన్-చారయన్,సరామో,వనమావివేశ * ॥ ౩౩ ॥ * తదాగోవర్ధనాద్రేః, శిఖరే-విదూరమేవ-తృణం, చరన్త్యః,గావో,ఽనువ్రజం వ్రజస్యోపాన్తే చరతో,వత్సాన్,దదృశుః * ॥ ౩౪ ॥ * సః,దృష్ట్వాన్ -గవాం వ్రజస్సఙ్ఘః, తేషాంవత్సానాం,స్నేహేనా,కృష్టః,అతఏవ,విస్మృత ఆత్మా యేనసః,వ్రజసమీపమాగాత్,కథమ్భూతః,అతిక్రాన్తా,ఆత్మపాగో

హూతసజ్జతాన్ । స్వకాన్ స్వకాన్ వత్సతరానపాయయన్ ముహుర్లిహన్త్యస్స్రవదౌధసంపయః ॥ ౨౯ ॥ గో
గోపీనాం మాతృతాఽస్మిన్ సర్వా స్నేహర్ధికాం వినా । పురోవదాస్వపి హరేస్తోకతా మాయయా వినా ॥ ౩౦ ॥
వ్రజౌకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహమ్ । శనైర్నిస్సీమవవృధే యథాకృష్ణేతుపూర్వవత్ ॥ ౩౧ ॥
ఇత్థమాత్మాఽఽత్మనాఽఽత్మానం వత్సపాలమిషేణ సః । పాలయన్వత్సపో వర్షం చిక్రీడే * వనగోష్ఠయోః ॥ ౩౨ ॥
ఏకదా చారయన్వత్సాన్ సరామో వనమావిశత్ । పఞ్చషట్సు * త్రియామాసు హాయనాపూరణీష్వజః ॥ ౩౩ ॥
తతో విదూరాచ్చరతో గావో వత్సానుపవ్రజమ్ । గోవర్ధనాద్రిశిరసి చరన్త్యో దదృశుస్తృణమ్ ॥ ౩౪ ॥ దృష్ట్వా
థ తత్స్నేహవశోఽస్మృతాత్మా సగోవ్రజోఽత్యాత్మపదుర్గమార్గః । ద్విపాత్కకుద్గ్రీవ ఉదాస్యపుచ్ఛో
ఽగాద్ధుంకృతైరాస్నుపయా జవేన ॥ ౩౫ ॥ సమేత్య గావోఽధో వత్సాన్ వత్సవత్యోఽప్యపాయయన్ । గిళన్త్య
ఇవ చాఙ్గాని లిహన్త్యస్స్వౌధసం పయః ॥ ౩౬ ॥ గోపాస్తద్రోధనాయాసమౌఘ్యలజ్జోరుమన్యునా । దుర్గా
ధ్వకృచ్ఛ్రతోఽభ్యేత్య గోవత్సైర్దదృశుస్సుతాన్ ॥ ౩౭ ॥ తదీక్షణోత్ప్రేమరసాప్లుతాశయా జాతానురాగా
గతమన్యవోఽర్భకాన్ * । ఉదూహ్య దోర్భిః పరిరభ్య మూర్ధని ఘ్రాణైరవాపుః పరమాం ముదం తే ॥ ౩౮ ॥ త
తః ప్రవయసో గోపాస్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః । కృచ్ఛ్రాచ్ఛనైరపగతాస్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః ॥ ౩౯ ॥ వ్రజస్య
రామః ప్రేమర్ధేర్వీక్ష్యౌత్కణ్ఠ్యమనుక్షణమ్ । ముక్తస్తనేష్వపత్యేష్వప్యహేతువిదచిన్తయత్ ॥ ౪౦ ॥ కిమేతద

పా,యేన,తథా,దుర్గో మార్గో యస్య సః-సచ-తథా- ద్విపాత్ అత్యన్తధావనేన పాశ్చాత్యపాదయోః పూర్వపాదాభ్యాం సఙ్ఘట్టనాత్తథా ప్రతీయమాన ఇత్యర్థః-కకుది గ్రీవా యస్య సః-తావదుదఞ్చితగ్రీవ ఇత్యర్థః - ఉన్నమితాన్యాస్యాని పుచ్ఛాని చ యేన సః-ఆస్నుసర్వతః స్రవత్పయో, యస్య సః, హుఙ్కృతైః, రుపలక్షితః, గోవ్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోఽప్యగురితి సూచితమ్ * ॥ ౩౫ ॥ * తత్రాపి విశిష్య ధేనూనాం చేష్టితమాహ ॥ సమేత్యేతి ॥ వత్సవత్యోఽపి పునః ప్రసూతా అపి,గావః-పూర్వవత్సాన్-స్వౌధసం స్వాపీనోద్భవం-పయః-అపాయయన్-కథమ్భూతాః-వత్సానా-మఙ్గాని గిళన్త్య ఇవ,లిహన్త్యః * ॥ ౩౬ ॥ * ఏవం రామేణ దృష్టం వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయముక్త్వా అథ గోపానామపి దర్శయితుమాహ ॥ గోపా ఇతి ॥ తాసాం గవాం రోధనేన-యశ్చ-ఆయాసః-తస్య మౌఘ్యేన నైయర్థ్యేన-యా-లజ్జా తత్సహితేనోరుణా-మన్యునా,దుర్గమార్గజనితక్లేశేన చ అన్వేత్యాగత్య-గోవత్సైః,సహితాన్-సుతాన్ - దదృశుః * ॥ ౩౭ ॥ * తతశ్చ-తేషామీక్షణేన-ఉద్గతో-యః-ప్రేమరస,స్తస్మిన్నాప్లుతః నిమగ్న-ఆశయో,యేషాం-లజ్జామన్యుకృచ్ఛ్రస్తానపి తాడయితుమాగతాస్సన్త,స్తతోగతమన్యవః-ప్రత్యుత-జాతోఽనురాగోయేషాం తే,దోర్భి,రుదూహ్య-పరిరభ్యచ మూర్ధన్యవఘ్రాణైః-పరమామదృష్టపూర్వాం-ముదం ప్రాపుః * ॥ ౩౮ ॥ * ఏవం-పశుభిః గోభిస్సహితా-గోపాస్తోకానామపత్యానా, మాలిఙ్గనేన, సుఖితాస్తేషాం తోకానామనుస్మృత్యా-ఉద్గచ్ఛన్త్యశ్రూణి యేషాం-తథాభూతాస్సన్తః,కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్-శనైస్తతోఽపగతా విశ్లిష్య వనం ప్రతిగతా ఇత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * ప్రేమాధిక్య,మౌత్కణ్ఠ్యమతిశయం - ముక్తం స్తన్యం యైస్తేష్వపత్యేషు,అనుక్షణం-దృష్ట్వా తథావిధస్యాదృష్టపూర్వస్య స్నేహస్య-కారణం-చిన్తితవాన్ * ॥ ౪౦ ॥ * చిన్తామేవాహ ద్వాభ్యాం॥ కిమేతదితి ॥ వాసుదేవే

యథా పురా-ప్రేమ-తథా,వ్రజస్య-స్వతోకేష్వప్య,పూర్వం,ప్రేమ , వర్ధత,ఇత్యేత,దద్భుతం,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః,కింకిమ త్రకారణమిత్యర్థః॥కించ॥సాత్మనః,ఆత్మసహితస్యవ్రజస్య-మమ తేషుప్రేమకారణంకిమితిభావః ॥ వాసుదేవేతుయుక్తమేవేత్యభి ప్రాయేణవిశినష్టి-అఖిలాత్మని-ఆత్మాహినిరతిశయప్రీతివిషయః, తత్రాప్రేత్తద్యుక్తమితిభావః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ కే-యం-మాయా దైవీదేవప్రయుక్తా-అథవా-నరప్రయుక్తా- యద్వా-ఆసురీ - మమత్వేవంభాతీత్యాహ-ప్రాయశో,మద్భర్తుఃకృష్ణస్యైవతు- మాయా,అన్యాతు,సకలజనవిమోహినీ-నస్యాదితి , మాయాశబ్దఆశ్చర్యశక్తిపరః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ఏవం-సఞ్చిన్త్య,దాశార్హో రామః,వయునేనదివ్యజ్ఞానమయేనచక్షుషాసర్వాన్వత్సాన్వత్సపాంశ్చ-వైకుణ్ఠందదర్శకృష్ణమేవాపశ్యదిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ ఏవంకృష్ణరూపేణసామాన్యతోజ్ఞాత్వాకృష్ణంద్రుష్ట్వా తదుపదేశేనవిశేషతోజ్ఞాతవానిత్యాహ ॥ నైతదితి॥వదేత్యన్తంరామ స్యప్రశ్నప్రకారపరం,అయమర్థః,పాల్యమానా,వత్సా,ఋషీణా-మంశాః,వత్సపాశ్చ-దేవానా - మంశా,ఇతితావ,దహం, వేద్మి,ఇదానీన్తు,నతథా,కిన్త్వ,స్మిన్,భిదాశ్రయేవత్సవత్సపాదిభేదవిషయకేజ్ఞానేఽపి , త్వమేవ,విషయతయా,ఽవభాసి అ త-స్త్వం-సర్వం,పృథగ్వివిచ్య,కథంవృత్త,మితి-వదే,త్యుక్తేన,ప్రభుణా , కృష్ణేన,వక్త్రా,నిగమాత్సంక్షేపతఏవో,క్తం,బలో రామో,ఽవైత్ విదితవాన్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ తతఃకింవృత్తమిత్యపేక్షాయామాహ॥ బ్రహ్మేతి ॥ వత్సాన్వత్సపాంశ్చతిరోధా పయిత్వా,బ్రహ్మాఽపి,స్వస్థాన-గతః,తత్రస్వస్యాసనే,స్థితేన, చతుర్ముఖరూపేణ,శౌరిణా , మోహితై,ర్ద్వారపాలైః,పరిభూ తఃపరమేష్ఠిన్యాసనమధితిష్ఠత్యేవకస్త్వమాగతోఽసీత్యేవంపరిభవంప్రాపిత,స్తతో,న్యావర్తత ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తావత్,నజాతే

ద్భుతమివవాసుదేవేఽఖిలాత్మని । వ్రజస్యసాత్మనస్తోకేష్వపూర్వం ప్రేమవర్ధతే ॥ ౪౧ ॥ కేయంవాకుతఆయాతా దైవీవానార్యుతాసురీ । ప్రాయోమాయాతుమేభర్తుర్నాన్యా మమవిమోహినీ ॥ ౪౨ ॥ఇతిసఞ్చిన్త్యదాశార్హో వత్సాన్సవయసానపి । సర్వానచష్టవైకుణ్ఠంచక్షుషావయునేనసః ॥ ౪౩ ॥ నైతేసురేశాఋషయోన చైతేత్వమేవభాసీశభిదాశ్రయేఽపి ।సర్వంపృథక్త్వంనిగమాత్కథంవదేత్యుక్తేనవృత్తంప్రభుణాబలోఽ వైత్ ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మాఽపిస్వాసనస్థేనచతురాస్యేనశౌరిణా ।మోహితైస్స్వపురద్వాస్థైఃపరిభూతోన్యవర్తత ॥ ౪౫ ॥ తావదేత్యాఽఽత్మభూరాత్మమానేన త్రుట్యనేహసా । పురావదాబ్దంక్రీడన్తందదృశేసబలంహరిమ్ ॥ ౪౬ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ యావన్తోగోకులేబాలాస్సవత్సాస్సర్వఏవహి । మాయాశయేశయానామేనాద్యాపిపునరుత్థితాః ॥ ౪౭ ॥ ఇతఏతేఽత్రకుత్రత్యామన్మాయామోహితేతరే।తావన్తోయాఽదద్యాబ్దంక్రీడన్తో విష్ణునాసమమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏవమేతేషుభేదేషుచిరంధ్యాత్వా సఆత్మభూః । ✻సదాశ్రయాఏతఇతిజ్ఞాతుం నేశే ✻కథంచన ॥ ౪౯ ॥ ఏవంసమ్మోహయన్విష్ణుంవిమోహంవిశ్వమోహనమ్ । స్వయైవమాయయాఽజోఽపిస్వ యమేవవిమోహితః॥ ౫౦ ॥తమ్యాంతమోవన్నైహారంఖద్యోతార్చిరివాహని।మహతీతరమాయైశ్యంనిహ

సతీత్యర్థః,ఆత్మభూఃబ్రహ్మా,స్వమానేన,త్రుట్యనేహసాస్ఫుటికాలేనా,గత్య, పూర్వవ,దబ్దపర్యన్తం,క్రీడన్తం,సరామం,కృష్ణం దదర్శ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ దృష్ట్వాచవ్యతర్కయదిత్యాహద్వాభ్యామ్॥ యావన్త ఇతి ॥గోకులే,యావన్తో,వత్సా, వత్సపాశ్చ-సర్వే, మమ,మాయాశయేమాయాతల్పే,శయానాస్సన్తోఽ-ద్యాపి,నోత్థితా ఏవ ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ ఏతేతు , మన్మాయామోహితేభ్య,ఇ తరే,అత్ర,దృశ్యమానాః,కుత్రత్యాః,తావన్తఃమయాపహృతాయావన్తస్తావన్తఏవ , యావదద్యాబ్దమ్-అతీతాద్దారభ్యఅద్య, ప్రవిష్టాబ్దపర్యన్తం,కృష్ణేన,సమంసహ,క్రీడన్తో,దృశ్యన్తే ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ ఇత్యేవం , వితర్క్య యదముమోహేత్యాహద్వా భ్యాం॥ఏవమితి॥ఏవ,మేతేషు,వత్సవత్సపాదిరూపభేదేషూ,భయేషు , చిరం , ధ్యాత్వా,కిం, తఏవైతే,ఉత,భిన్నా,స్తథాచో క్తుకుత్రత్యాఃకుతస్సమాగతాః-ఇత్యేవం-ధ్యాత్వాఽప్యా-త్మభూఃబ్రహ్మా - సదాశ్రయాస్సచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మభూతకృ ష్ణాత్మకా-ఇతి-జ్ఞాతుం-కథంచన - నేశేనప్రబభూవ-మాయాశ్రయా,ఏత ఇతిపాఠే- భగవతఆశ్చర్యశక్త్యాఽఽవిర్భావితా-ఇ తి-జ్ఞాతుంనప్రబభూవేత్యర్థః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ కింత్వే-వం-విష్ణుం-విమోహయన్విమోహయితుముద్యుక్త - శ్చతుర్ముఖః-స్వమా యయా-స్వయమేవ-మోహితః-నతుకృష్ణః-తత్ర హేతుంవదన్ తంవిశినష్టి ॥విమోహంవిగతమోహం - విశ్వంమోహయతీతి తథా-తం-స్వయైవమాయయేత్యనేనస్వశరీరకపరమాత్మమాయయేతివివక్షితమ్ ✻ ॥౫౦॥ ✻ విశ్వమోహనేభగవతిమా యాన్తరస్యాకిఞ్చిత్కరత్వేదృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ తమ్యామితి ॥ తమ్యాంతమిస్రాయాం రాత్రౌ - నైహారంనీహారకణ ప్రభవం,తమఇవ-తద్యథానపృథగాకారకం,కిన్తుతత్రైవలీయతే,యథాచ,ఖద్యోతార్చి,రహని, నపృథక్ప్రకాశంకరోతి ఏ వం,మహతిపురుషే,యుఞ్జతఃమాయాంకర్తుముద్యుఞ్జానస్యపుంసః, ఇతరానీచామాయా,తత్ర,నకిఞ్చిత్కరోతి , కిన్త్వ,త్మ

౪౯ శ్లో ✻ పా॥మాయాశ్రయా

నిస్వస్మిన్నేవ ఐశ్వర్యమైశ్వర్యం సామర్థ్యం-నిహన్తి ❀॥౫౧॥ ❀ అన్యదత్యాశ్చర్యమాహ॥ తావదితి॥ అజస్య బ్రహ్మణః-పశ్యతస్సతః-తావత్సర్వేవత్సాః వత్సపాశ్చ-తత్క్షణాదేవ-వ్యదృశ్యన్త-కథమ్భూతాః-నీలామ్బుదఇవశ్యామాః ❀॥ ౫౨ ॥❀ చత్వారోభుజా యేషాం-శఙ్ఖాదయః పాణిషు యేషాం-రాజీవం కమలం. కిరీటాన్యేషాం సన్తీతి తథా-శ్రీవత్సప్రభాయుక్తాన్యఙ్గదాని-దోష్షుభుజేషు-యేషాం-రత్నమయాని-కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవద్వర్తులాని-కఙ్కణాని-పాణిషు-యేషాం-తేచ-తే-తథోక్తాశ్చ-శ్రీవత్సేన-రఙ్కితాని-వక్షాంసి-యేషాం-కౌస్తుభేన-ఆముక్తాస్సంయుక్తాః-కన్ధరాగ్రీవా-యేషాం-తే బహుజన్మార్జితపుణ్యవదర్పితైస్తులసీవనదామభిరాపాదమస్తకం-సర్వగాత్రేషు-ఆపూర్ణాః-చన్ద్రికావ-విశదస్మితయుక్తైరారుణ్యసహితాపాఙ్గవీక్షితైః-స్వకార్థానాంస్వభక్తమనోరథానాం-స్రష్టారః-పాలకాశ్చేతి-తథా-రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః-సత్త్వవద్విశదస్మితేన-పాలకాఇవ-రజోవదరుణాపాఙ్గేన స్రష్టారఇవ-తాదృక్కటాక్షైః-ద్యోతమానాఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫॥ ౫౬॥౫౭॥ ❀ ఆత్మా చతుర్ముఖ-స్తత్ప్రభృతిభిః-స్తమ్బపర్యన్తైః, మూర్తిమద్భి-శ్చరాచరైః కర్తృభిః-నృత్తాద్యనేకార్హణైస్సాధనైరుపాసితాః-అత్రాచరాణామపి తదుపాసనోచితమూర్తిమత్త్వం తత్తదభిమానదేవతాద్వారేణేతి బోధ్యమ్ ❀॥౫౮॥❀ అజాదిభి-ర్విభూతిభిః కార్యోపయోగినీభిశ్శక్తిభి-ర్మహదాదిభి-శ్చతుర్వింశతిభి-స్తత్త్వైః అజాద్యాదిభిరితి ప్రకృతేః పృథగుక్తేస్తత్త్వానాం జీవాత్మనా సహ చతుర్వింశతిత్వమ్ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ కాలోనిమేషాదిర్వత్సరాన్తః-గుణక్షోభహేతుః స్వభావః-

త్యాత్మనియుక్షితః॥ ౫౧ ॥ తావత్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్। వ్యదృశ్యన్త ఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః॥ ౫౨ ॥ చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయః। కిరీటినః కుణ్డలినో హారిణో వనమాలినః॥ ౫౩ ॥ శ్రీవత్సాఙ్గదదోర్రత్నకమ్బుకఙ్కణపాణయః। శ్రీవత్సాఙ్కితవక్షస్కాః కౌస్తుభాముక్తకంధరాః॥ ౫౪ ॥ నూపురైః కటకైర్భాతాః కటిసూత్రాఙ్గులీయకైః॥ ౫౫ ॥ అఙ్ఘ్రిమస్తకమాపూర్ణాస్తులసీనవదామభిః। కోమలైస్సర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవదర్పితైః॥ ౫౬ ॥ చన్ద్రికావిశదస్మేరైస్సారుణాపాఙ్గవీక్షితైః। స్వకార్థానామివ రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాదిస్తమ్బపర్యన్తైర్మూర్తిమద్భిశ్చరాచరైః। నృత్తగీతాద్యనేకార్హైః పృథక్పృథగుపాసితాః ॥ ౫౮ ॥ అణిమాద్యైర్మహిమభిరజాద్యాభిర్విభూతిభిః। చతుర్వింశతిభిస్తత్త్వైః పరీతా మహదాదిభిః॥ ౫౯ ॥ కాలస్వభావసంస్కారకాలకర్మగుణాదిభిః। స్వమహిధ్వస్తమహిభిర్మూర్తిమద్భిరుపాసితాః॥ ౬౦ ॥ సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకరసమూర్తయః। అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అపి హ్యుపనిషద్దృశామ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం సకృద్దదర్శాజః పరబ్రహ్మాత్మనోఽఖిలాన్। యస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి సచరాచరమ్॥ ౬౨ ॥ తతోఽతి † కౌతుకోద్వృత్య స్తిమితైకాదశేన్ద్రియః। తద్ధామ్నాఽభూదజస్తూష్ణీం పూర్దేవ్యన్తీవ పుత్రికా॥ ౬౩ ॥ ఇతీరేశేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితికే పరత్రాజాతోఽతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ। అనీశే

పరిణామహేతుః సంస్కారశ్శోభోద్బోధహేతుః-కామః కర్మహేతుః-కర్మచాదృష్టమ్ ఉపలబ్ధిహేతుః-గుణాస్సత్త్వాదయో జ్ఞానవిక్షేపమోహహేతవః-తై-రుపాసితాః కథమ్భూతైః-స్వస్య భగవతో-మహిమ్నా-ధ్వస్తమహిభిస్తిరస్కృతస్వాతన్త్ర్యైర్మూర్తిమద్భిశ్చ ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ సత్యేతి॥ నిత్యనిర్వికారజ్ఞానానన్దాపరిచ్ఛిన్నమాత్రస్య-పరబ్రహ్మణ-ఏకమూర్తయః అసాధారణమూర్తయః మాత్రశబ్దేనవికారజాడ్యదుఃఖపరిచ్ఛేదానాం వ్యావృత్తిః, ఉపనిషదాం-దృశాం జ్ఞానోవృత్తీనామప్యస్పృష్టమవిషయభూతమియత్తయాపరిచ్ఛేత్తుమశక్యం, అనవధికమాహాత్మ్యం, యేషామ్ ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ అఖిలాన్వత్సాన్వత్సపాంశ్చ, పరబ్రహ్మాభిన్నానేవ, మజశ్చతుర్ముఖస్సకృద్దదర్శ, బ్రహ్మ విశినష్టి॥ సచరాచర, మిదంజగద్యస్య, భాసా, భాతి తత్పరబ్రహ్మాత్మన ఇత్యన్వయః-తద్ధామ్నాతూష్ణీమభూదిత్యుత్తరేణవా ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ అతికౌతుకేనాత్యాశ్చర్యేణ ఉద్వృత్య వృష్టింపరావృత్య, హంసపృష్ఠేనిపాత్య-కౌతుకశబ్దోత్తరతృతీయాయాశ్ఛాన్దసోలుక్, అతికౌతుకోద్రిక్తస్తిమితేతి పాఠాన్తరం-తదా- అతికౌతుకేన-ఉద్రిక్తాన్యుత్కటాన్య-తఏవ-స్తిమితాని దీనప్రాయాణి-పారవశ్యం ప్రాప్తానీతి యావత్-తాన్యే, కాదశేన్ద్రియాణి-యస్య స ఇత్యర్థః, తేషాం-ధామ్నా, అభిభూత ఇతి శేషః, అజో బ్రహ్మ, తూష్ణీంబభూవ నిశ్చలోఽభవత్-యథాపూర్దేవీ వ్రజాధిష్ఠాత్రీ కాచిద్దేవతా, తస్యాః, అన్తిసమీపే, పుత్రికా చతుర్ముఖీ కనకప్రతిమా తద్వత్ ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ ఏవం ముహ్యతే చతుర్ముఖాయ పూర్వవదాత్మవత్సవత్సపాదీన్దర్శయితుమసాధారణస్వమూర్తిదర్శనాచ్ఛాదికాం మాయాం మాక్ష్యాన్నితవానిత్యాహ॥ ఇతీతి॥ పరో మాయస్మాత్స-పరమః-సర్వాభ్యధికః-అజః కర్మాయత్తోత్ప

౬౩ ॥ శ్లో † పా ॥ కౌతుకోద్రిక్త.

ర్తిరహితః, శ్రీకృష్ణః-సపది, జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖస్యావస్థాం జ్ఞాత్వా, అజాం యవనికాం అజారూపాం యవనికాం తిరస్కరిణీం, చచ్ఛాద॥ ఆవృతవాన్ ॥ కస్మిన్సతి-స్వాసాధారణో మహిమా యస్మిన్-తస్మిన్, స్వస్వరూపే-విషయభూతే, ఇత్థమిదమితి ఏతాదృశస్వరూపతయా-ఈశే, బ్రహ్మణి, ద్రష్టుమపి, నీశే అసమర్థే-ప్రత్యుత ఇదం కిమితి-ముహ్యతి సతి-నిజమహిమ్నా-దర్శనాశక్యత్వం దర్శయితుం పశ్యన్తీ॥ అతర్క్యే ఇదమిత్థం తయా కేవలతర్కాగోచరే, తత్ర హేతుః అజాతః పరత్ర, అజాతః అజాయాః ప్రకృతేః, పరత్ర విలక్షణే, ప్రాకృతమేవ కథంచిత్తర్కగోచరమితి భావః, స్వప్రమితిః స్వయం ప్రకాశం జ్ఞానం-కం సుఖం-సుఖాత్మకం, యస్మిన్, కశబ్దేనాత్ర సంకోచకాభావాదపరిచ్ఛిన్నసుఖవాచినాపరిమితసుఖస్వరూపజీవవ్యావృత్తిః, ఇతోఽప్యతర్క్యత్వమవగన్తవ్యం, అతర్క్య ఇత్యనేన తస్య ప్రత్యక్షాగోచరత్వమపి వివక్షితం - ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రమాణాభ్యామనవగన్తవ్య ఇతి ఫలితోఽర్థః॥ అర్హా కిం శశవిషాణవత్తుచ్ఛం, నేత్యాహ॥ అతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ, అతదపరమాత్మవస్తు ప్రకృతిపురుషాదికం తస్య, నిరసనముఖేన-పరమాత్మస్వరూపత్వనిరసనద్వారా, బ్రహ్మణో వేదస్య, కేనముణ్డకోపనిషద్భాగే నేతి యావత్ - మితిరవగతిర్యస్య-తస్మిన్-ప్రత్యక్షాదిమానాన్తరానవగమ్యస్వరూపస్వభావస్య పరమాత్మనః కేవలవేదాన్తవేద్యస్య ప్రాకృతచక్షుషా ద్రష్టుమయోగ్యత్వాత్తద్దర్శనాశక్తే సతి బ్రహ్మణ తజ్జ్ఞాత్వా యథావస్థితవత్సవత్సపాదిదర్శనార్థం ప్రదర్శితస్యాసాధారణరూపాచ్ఛాదనార్థం చాజాం చచ్ఛాదేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ తతః మాయాయవనికాచ్ఛాదనానన్తరం, అర్వాగ్బహిః, ప్రతిలబ్ధాన్యక్షాణీన్ద్రియాణి-యేన, సః కః బ్రహ్మా, పరేతవదుత్థితః మృతో యథా పునః

ఽపి ద్రష్టుం కిమిదమితి వా ముహ్యతి సతి ❋ చచ్ఛాదాజో జ్ఞాత్వా సపది పరమోఽజాయవనికామ్॥ ౫౭ ॥ తతోఽర్వాక్ప్రతిలబ్ధాక్షః కః పరేతవదుత్థితః । కృచ్ఛ్రాదున్మీల్య వై దృష్టీ ❋ రాచష్టేదం సహాత్మనా॥ ౫౮ ॥ సపద్యేవాభితః పశ్యన్దిశోఽపశ్యత్పురఃస్థితమ్ । బృన్దావనం జనాజీవ్యద్రుమాకీర్ణం సమాప్రియమ్॥ ౫౯ ॥ యత్ర నైసర్గదుర్వైరాస్సహాసన్నృమృగాదయః । మిత్రాణీవాజితావాసద్రుతరుట్తర్ ❋ షకాదికే॥ ౬౦ ॥ తత్రోద్వహత్పశుపవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వయం పరమనన్తమగాధబోధమ్ । వత్సాన్సఖీనివ పురా పరితో విచిన్వదేకం సపాణికబళం పరమేష్ఠ్యచష్ట॥ ౬౧ ॥ దృష్ట్వా త్వరేణ ❋ నిజధోరణతోఽవతీర్య పృథ్వ్యాం వపుః కనకదణ్డమివాభిపాత్య । స్పృష్ట్వా చతుర్ముకుటకోటిభిరఙ్ఘ్రియుగ్మం నత్వా ముదశ్రుసుజలైరకృతాభిషేకమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఉత్థాయోత్థాయ కృష్ణస్య చిరస్య పదయోః పతన్ । ఆస్తే మహిత్వం ప్రాగ్దృష్టం స్మృత్వా స్మృత్వా పునః పునః ॥ ౬౩ ॥ శనైరథోత్థాయ విమృజ్య లోచనే ముకున్దముద్వీక్ష్య వినమ్రకన్ధరః । కృతాఞ్జలిః ప్రశ్రయవాన్సమాహితస్సవేపథుర్గద్గదయైడతేలయా॥ ౬౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

కథంచిదుత్థితః తద్వదుత్థితః-సంజ్ఞాం ప్రాప్తః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్, దృష్టీః నేత్రాణి - మీల్య ఉన్మిమిషితే కృత్వా, దృష్టిరితి పాఠే - మీల్యేడున్మిషితే దృష్టీ యస్య సః - ఆత్మనా సహైవ ఇదం జగదపశ్యత్ - పూర్వం భగవద్రూపేభ్యోఽన్యదపశ్యన్నిదానీం జగజ్జగదేవాత్మానమాత్మానమేవాచష్టేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ తతః పురస్స్థితం, బృన్దావనం చాపశ్యత్, కథంభూతం, జనానాం, ఆజీవ్యైరుపజీవ్యైః ద్రుమైః-ఆకులం వ్యాప్తం-సమాప్రియం సమ్యక్సర్వేషాం సమన్తాత్ప్రియాణి యస్మిం స్తత్ ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ తదాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర వనే, నైసర్గదుర్వైరాః - నైసర్గికం దుర్వైరమప్రతికార్యం వైరం-యేషాం, తే, నరాః సింహాదయో-మృగాశ్చ, మిత్రాణి సుహృద ఇవ సన్తః, సహైవాసన్, తత్ర హేతుః, అజితస్య భగవత-ఆవాసేన-ద్రుతాః పలాయితాః రుట్తర్షాదయః క్రోధలోభాదయో యస్మాత్ ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ తత్ర-పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, పురేవ పూర్వవత్తథైవ, అపశ్యత్-కథంభూతం, గోపాలశిశుత్వనటనాముద్వహత్ శ్రీకృష్ణాత్మకం-పరం బ్రహ్మ, అద్వయం స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం, స్వతుల్యగోపబాలాన్తరరహితం వా, అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపమనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం, ఏకమసహాయం, పాణౌ కబళేన సహితం, సఖీన్ వత్సాంశ్చ విచిన్వత్-ఏవంభూతం-కృష్ణాత్మకం, బ్రహ్మ, చష్టేత్యర్థః ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ఇత్థం, దృష్ట్వా, త్వరయా నిజధోరణాత్స్వవాహనాదవతీర్య, పృథ్వ్యాం, కనకదణ్డమివ స్వశరీరం, పాతయిత్వా, చతుర్ణాం - ముకుటానాం కిరీటానాం, కోటిభిరగ్రైః, అఙ్ఘ్రియుగ్మం, స్పృష్ట్వా, ఆనన్దాశ్రురూపైస్సలిలైరభిషేకం, అకృత అకరోత్ ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋ చిరస్య చిరం పదయోః-పతన్, ప్రాగ్దృష్టం, మహిత్వం, పునః పునః, స్మృత్వా, ఆస్తే ఆస్త ❋ ॥ ౬౩ ॥ ❋ అథ, శనైరుత్థాయ, నేత్రే విమృజ్య, ముకున్దం, ముద్వీక్ష్య, నమ్రా కన్ధరా గ్రీవా, యస్య సః, వినయయుక్తః, సవేపథుః సకమ్పః, అత ఏవ-గద్గదయా, వాచా, ఐడత అస్తౌత్ ❋ ॥ ౬౪ ॥ ❋
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

---

౫౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ దృష్టిరచష్టేద.

వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణావిష్కారపూర్వకం స్వాపరాధం క్షమాపయితుకామస్తావత్ త్వన్మాయాతితరణే త్వత్ప్రపత్తిరేవోపాయో నాన్యోఽస్తీత్యభిప్రాయేణ ప్రస్తుతయోపయుక్తం భగవన్తం శరణం వ్రజతి ॥ నౌమీతి ॥ హే ఈడ్య - తే తుభ్యం - కేవలం - నౌమి " ణు స్తుతౌ - స్తుతిరత్రాపగాధసహనమాయాతరణతదర్థశరణ్యత్వాద్యుపయుక్తవాత్సల్యక్షమాదిగుణావిష్కారపూర్వకోపాయత్వాధ్యవసాయరూపా వివక్షితా, స్తుతేః గుణినిష్ఠగుణాభిధానరూపత్వాత్తస్యాశ్చోపాయత్వాధ్యవసాయార్థత్వాద్ధాతోర్లక్షణయా తత్ర వృత్తిసంభవాత్ - త ఇతి కర్మణ్యేవ సంప్రదానత్వవివక్షయా చతుర్థీ తదతిరేకేణ ప్రార్థకస్య తత్సాధనత్వనిరాసాయ తథా వివక్షా కృతా - ఉపాయత్వాధ్యవసాయాత్మకప్రపదనేఽపి తస్యైవ ప్రయోజకకర్తృత్వేన తస్యా అపి తదధీనత్వేన తస్యాః స్వతస్సాధనత్వాభావాదితి భావః - తావత్ సౌశీల్యాద్యనన్తకల్యాణగుణనిలయస్య భగవతః కృష్ణస్య సౌశీల్యమావిష్కుర్వన్ విశినష్టి ॥ పశుపాఙ్గజాయ నన్దసుతాయ - నిస్సీమమహిమ్నః సౌశీల్యమన్తరేణ పశుపాఙ్గజత్వాసమ్భవేన సౌశీల్యమావిష్కృతం - తచ్చ మహతోఽపకృష్టైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం - మృదూ పాదౌ యస్య, కబళాదిభిః లక్ష్మభిశ్చిహ్నైః శ్రీః శోభా యస్య - వనజానాం పుష్పాణాం స్రక్ యస్య గుఞ్జాభిరవతంసః కర్ణభూషణే - పరితః పిఞ్ఛబర్హాపీడం - తైర్లసన్ముఖం యస్య - తటిదివామ్బరం యస్య - అభ్రవద్వపుర్యస్య - తస్మై - తే - నౌమీత్యన్వయః ॥ ౧ ॥ నిస్సీమమహిమత్వమేవ కైముత్యన్యాయేన దర్శయన్ స్తౌతి ॥ అస్యాపీతి ॥ అస్య మహ్యం ప్రదర్శితస్య పశుపాఙ్గజరూపస్యాపి - వపుషో - మహి - మహిమానం - నుమన్తరేణ మనసా అన్తరిన్ద్రియేణ మనసాప్యవసితుం అధ్యవసితుం - కోఽపి బ్రహ్మాపసన్నహమపి - నేశే న ప్రభవామి, కిం పునరాత్మనః పరమాత్మనః స్సుఖానుభూతేరనుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య - తవ - మహిమానమవసితుం - నేశ - ఇత్యన్వయః కిం తద్వపుషో మహిత్వం - యదవసితుం న ప్రభవతీత్యపేక్షాయాం తద్వాఙ్మనసాగోచరమిత్యభిప్రాయేణాస్మదాదివపుషో వైలక్షణ్యమాత్రం వేద్మీతి తద్వపుర్విశినష్టి ॥ మదనుగ్రహస్య మయ్యనుగ్రహో యస్య - మత్ప్రార్థనాం సఫలీకర్తుముపాత్తస్యేత్యర్థః, స్వేచ్ఛామ

॥ వత్సాపహారణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః ॥

బ్రహ్మోవాచ ॥ నౌమీడ్య తేఽభ్రవపుషే తటిదమ్బరాయ గుఞ్జావతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ । వన్యస్రజే కబళవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదుపదే పశుపాఙ్గజాయ ॥ ౧ ॥ అస్యాపి దేవ వపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామయస్య న తు భూతమయస్య కోఽపి । నేశే మహి త్వవసితుం మనసాఽన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిముతాత్మసుఖానుభూతేః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్య నమన్త ఏవ జీవన్తి సన్ముఖరితాం భవదీయవార్తామ్ । స్థానే స్థితాః శ్రుతిగతాం తనువాఙ్మనోభిర్యే ప్రాయశోఽజిత జితోఽప్యసి తైస్త్రిలోక్యామ్ ॥ ౩ ॥ శ్రేయస్సృతిం భక్తిముదస్య తే విభో

యస్య - స్వేచ్ఛాత ఆగతః స్వేచ్ఛామయః "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చ" ఇతి మయట్, స్వేచ్ఛామాత్రపరిగృహీతస్య - న త్వస్మదాదిజీవవపుర్వత్కర్మాయత్తస్యేత్యర్థః - కించ ॥ న తు భూతమయస్య అభూతసంఘసంస్థానరూపస్య "న భూతసఙ్ఘసంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మన" ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసంధేయః, శుద్ధసత్త్వమయస్యేతి భావః ॥ ౨ ॥ నను - మాం మోహయితుం ప్రవృత్తః పరాజితశ్చ త్వం మచ్ఛరణాగతిమాత్రేణ కథం మామజితం జేతుముద్యుక్తః - కిఞ్చ - జీవస్వరూపమపి సుఖానుభూతిరూపమేవ - తతః ప్రకృతివియుక్తతత్స్వరూపావస్థితిరూపకైవల్యాయ తదుపాసనమేవ కురు - కిం మచ్ఛరణవరణేనేత్యత ఆహ ॥ జ్ఞాన ఇతి ॥ జ్ఞానే జ్ఞానయోగే, ప్రకృతివివిక్తప్రత్యగాత్మోపాసనయోగే - ప్రయాసం - త్యక్త్వా - నమన్త ఏవ శరణాగతా ఏవ - త్వామేవ - త్వన్మాయాతితరణసాధనత్వేన - అధ్యవస్యన్తీతి యావత్ - ఉపాయవాచి శరణాదిపదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగో దృష్టచరః "ద్వాపద్యాసహితాస్సర్వే నమశ్చక్రుర్జనార్దన" మితి - స్థానే - స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మానుష్ఠానరూపే త్వదాజ్ఞారూపత్వేన ప్రపన్నైరప్యనతిలఙ్ఘ్యే స్థానే - స్థితాః - తన్వాదికరణత్రయేణ - సద్భిః - ప్రకటితాం - భవదీయవార్తాం త్వత్కథాం - శ్రుతిగతాం శ్రవణపథం ప్రాప్తాం - యే - జీవన్త్యుపజీవన్తి - భవదీయవార్తామేవ ధారకీకుర్వన్తీత్యర్థః - హే అజిత - కైరప్యజితోఽపి త్వమితి సంబోధనాభిప్రాయః, తైరుక్తవిధైః - త్రిలోక్యాం త్రిలోక్యన్తర్భూతైరైహికాముష్మికవిషయేష్వసక్తైః "షిఞ్ బన్ధనే" అనాసక్తైః - ప్రాయశః - త్వం - జిత ఏవ - త్వచ్ఛరణాగతిరేవ త్వద్వశీకారోపాయ ఇతి భావః - జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్యేత్యనేన - జ్ఞానయోగః కేవలప్రయాసమాత్రఫలో - న తు పురుషార్థపర్యవసాయీతి సూచితం "స త్వేవ్య వనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తు మోక్షభాగీ" తి కేవలినోఽపి చ్యవనధర్మత్వాభిధానాదితి భావః ॥ ౩ ॥ నను తర్హి జ్ఞానయోగస్యాస్తి కర్తవ్యతయా కిమర్థముచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం కైవల్యార్థజ్ఞానయోగస్య పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేఽపి భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠితస్య తత్పర్యవసాయిత్వమస్త్యేవేతి సూచయన్ ప్రపత్తియోగవద్భక్తియోగస్యాపి త్వద్వశీకరణోపాయ

త్వమస్తీత్యాహ॥ శ్రేయస్సృతిమితి॥ హేవిభో - శ్రేయస్సృతిం - శ్రేయసః - సృతిః స్రవో - యస్యాస్తాం - త్వన్మాయా తరణద్వారా నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపత్వాత్ప్రీతిరూపశ్రేయసో దోగ్ధ్రీం - తేతవ - భక్తిం - ముదస్య - త్యక్త్వా - కేవలప్రత్యగాత్మానుభూతిలబ్ధయే కైవల్యాయ - యే క్లిశ్యన్తి - సాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతాం త్వద్భక్తిం తదనుగ్రాహకం జ్ఞానయోగం చ విహాయ కేవలకైవల్యార్థతయా జ్ఞానే క్లిశ్యన్తీత్యర్థః, తేషాం - అసౌ - క్లేశలవో - ఽవశిష్యతే - న త్వన్యత్ఫలం - క్లేశల ఏవేతి పాఠే - క్లేశం - లాత్యాదత్త ఇతి క్లేశలః - క్లేశావహ ఇత్యర్థః - అన్తస్సారభూతతణ్డులకణరహితాన్ స్థూలధాన్యాభాసాన్ తుషాన్ - అవఘ్నన్తీతి తథా - తేషాం, యథా - తద్వత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నను భక్త్యా ముక్తః కశ్చిత్క్వచిద్దృష్టచర ఇత్యపేక్షాయాం - న కేవలం కశ్చిదేవ - అపి తు బహవ ఇత్యాహ ॥ పురేతి ॥ హే భూమన్ విపులానన్దరూప - ఇహ లోకే బహవః పురుషాః - యోగినః భక్తియోగానుగ్రాహకాత్మయాథాత్మ్యయోగయుక్తాః - త్వయ్యర్పితా - ఈహా చేష్టా వర్ణాశ్రమానుగుణధర్మానుష్ఠానరూపా చేష్టా - యైస్తథాభూతాః, నిజకర్మభిః వర్ణాశ్రమానుగుణైస్స్వకర్మభిర్లబ్ధయా నిష్పన్నయా, యద్వా - త్వదర్పితేహాః - ఈహా ఫలలిప్సా - ఫలాభిసన్ధిరహితా ఇత్యర్థః - నిజకర్మభిర్లబ్ధయా - అనేన ఫలాభిసన్ధిరహితవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతత్వముక్తం - కథోపనీతయా నిత్యం త్వత్కథాశ్రవణాదిభిః ప్రత్యక్షరూపతాం ప్రాపితయా, భక్త్యైవ - విబుధ్య యథావస్థితస్వరూపస్వభావం త్వాం జ్ఞాత్వా, దృష్ట్వేతి యావత్ “భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య ❁ అహమేవంవిధోఽర్జున । జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ” ఇతి భగవదుక్తేః - హే అచ్యుత - భక్తాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుతేతి సంబోధనాభిప్రాయః పరాం గతిం ముక్తిం - ప్రపేదిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నను - నేశే మహిత్వవసితుమితి మన్మహిమా మదనుగ్రహపూర్ణపాత్రభూతైనాపి త్వయా దురవబోధత్వాదితరైర్దురవబోధః కైముత్యన్యాయేనోక్తః - అత్ర తు - విబుధ్య భక్త్యేతి సుఖావబోధ్య ఉక్తః, కథమేతద్విరుద్ధం వదసీత్యత్రాహ ॥ తథాపీతి ॥ హే భూమన్ - యద్యపి - అగుణస్య ప్రాకృతగుణరహితస్య - తవ - మహిమహత్త్వం - అమలాన్తరాత్మ

క్లిశ్యన్తి యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామసౌ ❁ క్లేశల ఏవ శిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘాతినామ్॥౪॥
పురేహ భూమన్ బహవోఽపి యోగినస్త్వదర్పితేహా నిజకర్మలబ్ధయా । విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీతయా ప్రపేదిరే
ఽఞ్జోఽచ్యుత తే గతిం పరామ్॥ ౫ ॥ తథాఽపి భూమన్మహిమాగుణస్య తే విబోద్ధుమర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః। అ
విక్రియాత్స్వానుభవాదరూపతో హ్యనన్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా ॥ ౬ ॥ గుణాత్మనస్తేఽపి గుణాన్విమా

భిస్సనకాదిభిర్మత్ప్రభృతిభిః కర్తృభిర్విబోద్ధుం తేషాం బోధగోచరీభవితుం - నార్హతీ నార్హతి, తథాప్యవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హత్యేవేత్యనుషజ్యతే, న చాన్యథా పరిచ్ఛిన్నత్వాదిరూపేణ నార్హతి, అవిక్రియాత్ వికారాభావాత్, అరూపతః కర్మాయత్తశరీరసంయోగవియోగరహితత్వాత్ - స్వయాథాత్మ్యానుభవాదనన్యబోధ్యాత్మతయా స్వేతరాబోధ్యస్వరూపతయా, స్వసంవేద్యైకస్వరూపతయేతి యావత్ - అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపత ఇతి నిర్దేశాభావప్రధానాః - తృతీయార్థే పఞ్చమ్యార్షత్వాత్ - అవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హతి - స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారరహితత్వేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన స్వరూపేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రకృతేస్స్వరూపతో వికారాత్ పురుషస్య స్వరూపతః తదభావేఽపి స్వభావతస్తత్సంభవాత్ - ఏవం చ జీవవత్స్వభావతో వికారం వారయితుమరూపత ఇత్యుక్తం - కర్మాయత్తశరీరవియోగసంయోగప్రయుక్తో హి జీవస్య ధర్మభూతజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాత్మకో వికారః - అతో రూపాభావాదవిక్రియత్వేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - జీవస్య రూపవత్త్వం చ స్వయాథాత్మ్యాననుభవప్రయుక్తమితి తదననుభవో వార్యతే స్వానుభవాదిత్యనేన - స్వరూపస్యైవంవిధత్వాత్తన్మహిమాఽప్యఖిలేతరసాధారణత్వవేషేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అవిక్రియాదిత్యనన్యబోధ్యాత్మతాయాం హేతుః, అవిక్రియాదిత్యత్ర హేతురరూపత ఇతి - తత్రాపి హేతుస్స్వానుభవాదితి, అయమర్థః - నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యానుభవాద్ధేతోః పరాభిధ్యానమూలకకర్మాయత్తశరీరాభావాత్తత్సంయోగవియోగప్రయుక్తస్వభావవికారాభావాదచేతనవత్స్వరూపవికారాభావాచ్చ స్వరూపతస్స్వభావతో హ్యవికృతస్యైవాన్యబోధ్యస్వరూపత్వాత్తదుభయాభావేనానన్యబోధ్యాత్మతయా జ్ఞాయత ఇతి - అనన్యబోధ్యాత్మస్వరూపోఽయమేకో మహిమా అమలాన్తరాత్మభిః జ్ఞాయతే - న తు స్వరూపస్వభావయోరియత్తా జ్ఞాయత ఇతి సముదాయార్థః - అమలాన్తరాత్మభిస్సనకాదిభిస్సహ - మాలక్ష్మీరపి - మహత్త్వం విబోద్ధుం - నార్హతీతి కేచిద్యోజయన్తి - తత్ర - తథాపీత్యస్యానన్వయాపత్తిః - తేనాక్షేపపరిహారయోః ప్రతీతేర్నష్టేరధ్యాహారప్రసఙ్గశ్చ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ న చాన్యథేత్యనేనాభిప్రేతమేవ వివృణోతి॥ గుణాత్మన ఇతి॥ గుణానాం కల్యాణగుణానాం -

ఆత్మనః ఆశ్రయస్య-తవ-గుణాన్ - అపిశబ్దాత్స్వరూపమపి-విమాతుమియత్తయా పరిచ్ఛేత్తుం - క-ఈశిరే కః ప్రభవన్తి-స కో౽పీత్యర్థః - సత్యం- పరత్వేనావస్థితస్య మమ గుణానపి మాతుం నేశిరే-న తు విభవస్థితస్యేతి శఙ్కాం వారయన్విశినష్టి-అస్య జగతో, హితాయావతీర్ణస్య విభవావస్థితస్యాపి - విమాతుం-నేశిరే, ఇతి భావః, క ఇత్యనేన బుద్ధికుశలా వివక్షితాః - స్తదేవ దర్శయితుం క ఇత్యనేన వివక్షితాన్విశినష్టి ॥ కాలేనేతి ॥ యైః-సుమహతా కాలేనాపి-భువః-పాంసవః-తథా-ఖే-మిహికాః-హిమకణాః - స్తథా-ద్యుభాసః దివి నక్షత్రాదికిరణపరమాణవో, విమితా విశేషేణ గణితాః-భవేయుః-తే౽పి క ఈశిర ఇత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ ఏవం భక్తిప్రపత్త్యోర్భగవద్వశీకారసాధనత్వముక్త్వేదానీం ప్రపత్తేర్విశేషమాహ ॥ తదితి ॥ తస్మాద్దురవబోధనిస్సీమమహిమత్వాత్-త్వత్ప్రాప్తిమన్తరేణ త్వన్మాయాయా దుస్తరత్వాచ్చ - కేవలం-తన్వాదిభిః-కరణైః, తుభ్యం-నమో విదధత్ శరణం కుర్వన్ - తవ-అనుకమ్పామపరాధానవేక్షణేన కేవలమనుజిఘృక్షారూపాం కృపాం - సుసమీక్షమాణః- కృతాపరాధానామపి ప్రపన్నానాముత్తారికాం-మన్వానః - ఆత్మకృతం స్వకర్మసమ్పాదితం - విపాకం సుఖదుఃఖాదిఫలం-భుఞ్జాన ఏవ- అనేన ప్రపన్నానాం ప్రారబ్ధానుభవమాత్రమేవ కార్యం - న తు-భగవత్ప్రాప్త్యుపాయాన్తరమితి సూచితం - యః పుమాన్ - జీవేత-స-ముక్తిపదే-దాయభాగం శభాగ్భవతి "అవిజ్ఞాతాః కుమారకాః" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వత్కుమారప్రాయైర్గిజైర్నిత్యైర్ముక్తైస్సహ త్వదనుభవాత్మకం దాయం రిక్థం విభజ్యానుభవతీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఇత్థమభిష్టూయ స్వాపరాధం క్షమాపయితుం తావన్నిరూపయతి ॥ పశ్యేతి ॥ హే-ఈశ మమ-అనార్యం దౌర్జన్యం-పశ్య-కిం తత్-యదహం మాయినామాశ్చర్యయుక్తానామపి - మాయిని అత్యాశ్చర్యశక్తియుక్తే - అనన్తే అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావే-జగత్కారణభూతే-పరమాత్మని - మాయాం, వితత్య ఆచ్ఛాద్య, ఆత్మైశ్వర్యం, ఈక్షితుం, ఐచ్ఛమభిలషితవానిత్యేతత్, అహం, ఏవం త్వయి కుర్వన్నహం-కియాన్-న కించిదతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః, యథా-అగ్నౌ, వృద్ధితార్చిః జ్వాలాస్ఫులిఙ్గస్తద్వత్ ॥ ౯ ॥ మమ యుక్తమేవైతదితి వదన్నపరాధం

తుం హితావతీర్ణస్య క ఈశిరే౽స్య । కాలేన యైర్వా విమితాః సుకల్పైర్భూపాంసవః ఖే మిహికా ద్యుభాసః ॥
తత్తే౽నుకమ్పాం సుసమీక్షమాణో భుఞ్జాన ఏవాత్మకృతం విపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే జీవేత
యో ముక్తిపదే స దాయభాక్ ॥ ౮ ॥ పశ్యేశ మే౽నార్యమనన్త ఆద్యే పరాత్మని త్వయ్యపి మాయిమాయిని । మా
యాం వితత్యేక్షితుమాత్మవైభవం హ్యహం కియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥ అతః క్షమస్వాచ్యుత మే రజోభు
వో హ్యజానతస్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమో౽న్ధచక్షుష ఏషో౽నుకమ్ప్యో మయి నాథ
వానితి ॥ ౧౦ ॥ క్వాహం తమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్వి

క్షమాపయతి ॥ అత ఇతి ॥ హే అచ్యుత-రజోభువః రజసా జాతస్య, తవ-అజానతః స్త్వన్మహిమేతి శేషః-త్వత్తః - పృథగీశమాత్మానం మాం మన్వానస్య-అజో బ్రహ్మేతి-యో౽వలేపః గర్వః - స ఏవాన్ధం తమస్తేనాన్ధీభూతే-చక్షుషీ-యస్య, ఏవంవిధస్య, దౌర్జన్యం యుక్తమేవేతి భావః, అతః దౌర్జన్యం, క్షమస్వ, క్షమాప్రకారమాహ-మయి-నాథవాన్ మద్భృత్య ఏవ-తత్-ఏషో౽నుకమ్ప్య, ఇతి మత్వా, క్షమస్వేత్యన్వయః ॥ ౧౦ ॥ నన్వణ్డాధిపతిస్త్వమీశ్వర ఏవ-న తు పృథగీశమానీ-తో న మయా౽నుకమ్ప్యస్తత్రాహ ॥ క్వాహమితి ॥ తమః ప్రధాన-మహాన్ మహత్-అహఙ్కారో భూతాదిః-ఖం ఆకాశః-తచ్చరో వాయుశ్చ- అగ్నిః వాః జలం-తమ ఆదిభిః, వేష్టితే - అణ్డఘటే-స్వమానేన-సప్తవితస్తి పరిమితః కాయో యస్య, సో౽హం-క్వ, ఏవంభూతస్య మమ-మహిత్వం, కియత్, న కించిదపి, అతితుచ్ఛమితి భావః-క్వ చ-తవ-మహిత్వం-కథంభూతస్య-ఈదృగ్విధాని-యాని - అవిగణితాన్యసఙ్ఖ్యాతాన్య - ణ్డాని తాన్యేవ-పరమాణవ - స్తేషాం-చర్యా భ్రమణం, తదర్థం, వాతాధ్వానో గవాక్షా ఇవ-రోమవివరాణి-యస్య, తస్య, తవ, అత్ర తమ ఆదిషు పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరాణ్యన్తరావరణాని విజ్ఞేయాని-వార్భ్వత్యత్ర భ్వితి వారాం విశేషణం, వారి చ తాని భూతాని చ వార్భూణి - అగ్నేరుత్పన్నాని వారి చేత్యర్థః - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్యాపి పూర్వనిపాతః, తతస్తమ ఆదీనాం ద్వంద్వః, న తు వార్భిః భువా పృథ్వ్యా చ సంవేష్టిత ఇత్యర్థః- వైష్ణవే పురాణే భువ ఆవరణత్వానుక్తేరావరణానాం సప్తత్వోక్తేశ్చ ॥ తథా హి "దశోత్తరేణ పయసా మైత్రేయాణ్డం చ తద్వృతమ్ । సర్వో౽మ్బుపరిధానో౽సౌ వహ్నినా వేష్టితో బహిః ॥ వహ్నిశ్చ వాయునా వాయుర్మైత్రేయ నభసా వృతః । భూతాదినా నభస్సో౽పి మహతా పరివేష్టితః ॥ దశోత్తరాణ్యశేషాణి మైత్రేయైతాని సప్త వై । మహాన్తం చ సమావృత్య ప్రధానం సముపస్థితమ్ ॥ అనన్తస్య న తస్యాన్తః సఙ్ఖ్యానం చాపి విద్యతే । తదనన్తమసఙ్ఖ్యాతప్రమాణం చేతి వై యతః ॥ హేతుభూతమశేషస్య ప్రకృతిస్సా పరా మునే," ఇతి-దశోత్తరాణ్యుత్తరోత్తరం దశగుణాధికానీత్యర్థః - న చ ఖచరో వాయురేకమావరణం - తేన సహ తమ ఆదీని సప్తేతి నిర్వా

హః- ఆకాశస్యావరణత్వాభావప్రసఙ్గేన “ వాయుర్మైత్రేయనభసాఽఽవృత ” ఇత్యుదాహృతవచనవిరోధాపత్తేః-తస్మా
ద్యథోక్త ఏవార్థః- అతోఽతితుచ్ఛత్వాత్త్వయానుకమ్ప్యోఽహమితిభావః ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ అపిచ- హే అధోక్షజ గర్భగత
స్యశిశోః, పాదయోః, రుత్క్షేపణమ ఘాతః - కిమ్మాతు-రాగసే-ఽపరాధాయ భవతి - నభవత్యేవేత్యర్థః - విషమోఽయన్దృ
ష్టాన్తః, తవమద్గర్భస్థత్వాభావాదిత్యత్రాహ ॥ కిమితి ॥ తవ కుక్షే - రన్తఃబహిః-కియదపికించిన్మాత్రమపి, అస్తినాస్తీవ్య-
పదేశభూషితం అస్తినాస్తీతివ్యవహారచిహ్నితం - తద్వ్యవహారవిషయభూతమితియావత్ - చిదచిదాత్మకంజగత్కిమస్తి
నకించిదిత్యర్థః, చిద్వస్తునస్సతతమేకరూపత్వాత్సదాఽస్తీత్యేవవ్యవహారభూషితత్వం, అచిద్వస్తునస్తుసతతపరిణామిత్వాత్
పూర్వపూర్వావస్థాంవిహాయోత్తరోత్తరావస్థాపత్తేస్సత్యాం పూర్వపూర్వావస్థానాంనాస్తీతివ్యపదేశభూషితత్వాత్త
త్త్వమవగన్తవ్యం - అతస్సర్వస్యతత్కుక్షిగతత్వేనమమాపితథాత్వాన్మాతృవన్మదపరాధస్సోఢవ్యఇతిభావః ※ ॥ ౧౨ ॥ ※
కించ, విశేషతస్త్వత్త ఏవమమజన్మప్రసిద్ధమిత్యాహ ॥ జగదిత్యాది ॥ జగత్త్రయస్యాన్తే ప్రళయే, య, ఉదధీనాం-సంప్లవస్సం
శ్లేష, స్తస్మిన్నుదకే-నారాయణస్యో - దరే-నాభి- స్తస్యా - నాళా-దజో-వినిర్గత, ఇతి జనవాక్-సాతు-మృషామిథ్యా-న
భవతికింత్వమృషైవ - వైనిశ్చితం-తథాహి- హే-ఈశ్వర-త్వత్త్వత్తః - వినిర్గతఉత్పన్నో, నాస్మికిం - అపతూత్పన్నఏవేత్య
ర్థః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ తర్హ్యస్తుభవాన్నారాయణపుత్రస్తథాపిమమకిమాయాతంతదాహ ॥ నారాయణస్త్వమితి ॥ నహీతికాక్వాత్వ
మేవనారాయణఇత్యుపపాదయతి - కుతోఽహంనారాయణఇతిచే - త్తత్రాహ, యత -స్సర్వదేహినా, మాత్మాఽసి, నారం
జీవసమూహ, స్తస్యాయనమాశ్రయ - స్సోవా అయనంయస్యసః - త్వమేవ - సర్వదేహినామాశ్రయత్వాత్సర్వశరీరక
త్వేనతదాశ్రయకత్వాచ్చ నారాయణఇతిభావః - హే అధీశ - త్వం - నారాయణోనహీతిపునఃకాకుః - కుతః - యతః-
అధీశః ప్రవర్తకః - నారస్య, అయనం ప్రవృత్తి - ర్యస్మా, త్స- ఇతిఘటకంచ, త్వ - మఖిలలోకసాక్షిఅఖిలంలోకంసాక్షాత్పశ్య
తీతితథా - అతో-నారమేషిజానాసీతినారాయణః “ ఇణ్ గతౌ ” గత్యర్థాబుధ్యర్థాః-నన్వాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః-నన్వేదంనా

ధావిగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్య చ తే మహిత్వమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉత్క్షేపణం గర్భగతస్య పాద
యోః కింకల్పతే మాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూషితం తవాస్తి కుక్షేః కియదప్యనన్తః ॥ ౧౨ ॥
జగత్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోదే నారాయణస్యోదరనాభినాళాత్ । వినిర్గతోఽజస్త్వితివాఙ్న వై మృషా ※ కింత్వీశ్వ
రత్వన్న వినిర్గతోఽస్మి ॥ ౧౩ ॥ నారాయణస్త్వం నహి సర్వదేహినామాత్మాఽస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ । నారా
యణోఽఙ్గం నరభూజలాయనాత్తచ్చాపి సత్యం న తవైవ మాయా ॥ ౧౪ ॥ తచ్చేజ్జలస్థం తవ సజ్జగద్వపుః కిం మేన

రాయణపదవ్యుత్పత్తిభేదేవం - తత్త్వన్యథాప్రసిద్ధం-తథాహి “ ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః । అయనం తస్య
తాః ప్రోక్తాస్తేన నారాయణస్స్మృత ” ఇత్యత్రాహ ॥ నారాయణోఽఙ్గమితి ॥ నరః పరమాత్మా “ జహ్నుర్నారాయణో నర ” ఇ
తినరశబ్దస్యభగవన్నామసుపాఠాత్ “ రిష్ క్షయే ” నరీయతెనక్షీయతెననశ్యతీతినరఇతివ్యుత్పన్ననరశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య
నిత్యత్వస్యభగవత్యేవానుగతత్వాచ్చ - తతశ్చ-నరా-ద్భవాంజాతానాం-జలానా-మయనా-ద్యో - నారాయణః - ప్రసిద్ధః-
సోఽప-త్తవైవా-ఙ్గంమూర్తిః - రాహోశ్శిర ఇతివత్తవాఙ్గమిత్యభేదసంబన్ధేషష్ఠీ-సోఽపిత్వమేవేత్యర్థః -నన్వహమేవనారాయ
ణశ్చే “ ద్విశ్వంనారాయణందేవమక్షరంపర ” మిత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్విశ్వసమానాధికృతత్వేన ప్రతీయమానస్యవిశ్వవ్యాప
కస్యకథంవిశ్వాన్తర్భూతజలమాత్రవర్తిత్వమతఆహ ॥ తచ్చాపిసత్యమితి ॥ తవవిభోరప్-జలాశ్రయత్వం-త-త్సత్యమబాధిత
మేవవ్యతిరేకముఖేనాపి-ద్రఢయతి-నతుమాయేతి-తజ్జలశాయిత్వం - నమాయానమృషా - కింతు-సత్యమేవేత్యర్థః “ అణోరణీ
యాన్మహతోమహీయాన్ ఏషమ ఆత్మాఽన్తర్హృదయే అణీయాన్ వ్రీహేర్వాయవాద్వా సర్షపాద్వా శ్యామాకాద్వాశ్యామా
కతణ్డులాద్వా ఏషమ ఆత్మాఽన్తర్హృదయే జ్యాయాన్పృథివ్యా జ్యాయానన్తరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివో జ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యః
ఉభేఽస్మిన్ద్యావాపృథివీ అన్తరేవసమాహితే ఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చసూర్యాచన్ద్రమసావుభౌవిద్యున్నక్షత్రాణియ
చ్చాస్యేహాస్తి యచ్చనాస్తిసర్వంతదస్మిన్సమాహిత ” మిత్యాదిభిరవగతంస్వరూపతోరూపతశ్చ అణోరణీయస్త్వం మహ
తోమహత్తరత్వంచేత్యుభయంజగన్నిర్మాణోపాసనాద్యుపయుక్తతయాజీవహృదయగుహాదిష్వవస్థితస్యసర్వశక్తేస్త
వోపపన్నమితిజలశాయిత్వమబాధితమేవేత్యర్థః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ ఏవంచతుర్ధానారాయణశబ్దవ్యుత్పత్తిర్దర్శితానరాణామా
త్మత్వాదధీశత్వాచ్చాఖిలలోకసాక్షిత్వాచ్చజలాయనత్వాచ్చ నారాయణఇతి ॥ అస్త్వేవంనమయ్యేతానిప్రవృత్తినిమిత్తా
నిదృష్టానీతినాహంనారాయణఇత్యపేక్షాయాంతత్ప్రవృత్తినిమిత్తచతుష్టయమపితస్మిన్స్వానుభవేనదర్శయతి ॥ తచ్చేదిత్యా
దినా ॥ సన్నివిద్యమానానిజగన్తియస్మిన్-త- త్తవవపు-స్స్పష్టాయదా-జలస్థంచేత్ -త్వంనారాయణఏవేత్యర్థః-సజ్జగదిత్యనేనస

ర్వజగద్ధారకత్వరూపతదాత్మత్వమాద్యం ప్రవృత్తినిమిత్తం తస్మిన్ప్రదర్శితం - జలస్థమిత్యనేన తురీయం - తవేత్యనేన తవాపి కుక్షిస్థాఖిలచిదచిదాత్మకలోకస్య ప్రత్యక్షమాణస్య సర్గోపయుక్తప్రవర్తకత్వం సాక్షిత్వం చేత్యుభయం వివక్షితం - తవ - అధీశస్య అఖిలలోకసాక్షిణశ్చేత్యర్థః - చేదితి యద్యర్థకమవ్యయం - యదిశబ్దశ్చ సంభావనాయాం, సా చ క్రియాసుయోగ్యతాధ్యవసాయరూపా - జలస్థం చేజ్జలావస్థితివిషయకమదధ్యవసాయవిషయం చేదిత్యర్థః - తత్ర స్వానుభవమేవ కాక్వా నిశదయతి ॥ హే భగవన్ - తదేవ జలస్థమేవ - వపుః - మయా - న దృష్టం కిం - దృష్టమేవేత్యర్థః - యజ్జలస్థం - తదేవ - మే, హృది - నేత్యనుషఙ్గః న సుదృష్టం కిం - సుదృష్టమేవేత్యర్థః - పునః - సపద్యేవ తదైవ నో వ్యదర్శి తిరోధాపితం న కిం - త్వయేతి శేషః - నో వ్యదర్శీత్యనేన తత్ర ప్రత్యభిజ్ఞా ప్రమాణత్వేనోపన్యస్తా ॥ ౧౫ ॥ నను - యజ్జలస్థం యచ్చ భవతా జలే హృది చ దృష్టం యచ్చ తిరోభూతం తద్వపురనిరుద్ధమూర్తేర్జగత్కారణభూతస్యైవ - న తు మమ - తో నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షాయామేతదవతారదశాయామపి తచ్ఛతుష్టయం త్వన్మాత్రాఽపి దృష్టమేవేత్యాహ ॥ అత్రైవేతి ॥ హే మాయాదమన - అస్మదాదికర్తృకమాయాం మోహనాత్మికాం దమయతి నిరస్యతీతి తథాభూత - ప్రపన్నానాం ప్రకృతిసంబన్ధనివర్తకేతి వా, బహిస్స్ఫుటస్య - స్వ చిదచిదాత్మకస్య - ప్రపఞ్చస్య, అస్మిన్నేవ, అవతారే, అన్తర్జఠరే - జనన్యాః ప్రదర్శనేనేతి శేషః - తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం - ప్రకటీకృతమేవ విపులం జగదల్పీయసి మత్కుక్షౌ జనన్యా దృష్టమిత్యేతద్వచస్త్వదీయమగ్నినా సిఞ్చేదితివదయోగ్యార్థప్రతిపాదకమితీయమాశఙ్కా, మాయాత్వం ప్రకటీకృతమిత్యనేన వ్యుదస్తా విచిత్రశక్తియుక్తత్వాత్తద్దర్శయితుం ప్రభురేవ త్వమితి భావః ॥ ౧౬ ॥ తదేవ కాక్వా వివృణోతి ॥ యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం - సాత్మమాత్మభ్యామావాభ్యాం సహితం - సర్వం యథా - బహిః - భాతి - తథా - తత్సర్వం, త్వయ్యపి త్వజ్జఠరే - భాతమితి శేషః - హేతి తదాశ్చర్యశక్తివిషయకవిస్మయద్యోతకం - ఇదం త్వజ్జఠరే భానం, మాయయా త్వదాశ్చర్యశక్త్యా - వినా - కిం - తన్మూలకమేవేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ న కేవలం జనన్యాః - మమా

దృష్టం భగవంస్తదేవ । కింవా సుదృష్టం హృది మే తదేవ కిం నో సపద్యేవ పునర్వ్యదర్శి ॥ ౧౫ ॥ అత్రైవ మాయాదమనావతారే హ్యస్య ప్రపఞ్చస్య బహిస్స్ఫుటస్య । కృత్స్నస్య చాన్తర్జఠరే జనన్యా మాయాత్వమేవ ప్రకటీకృతం తే ॥ ౧౬ ॥ యస్య కుక్షావిదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా । తత్త్వయ్యపీహ తత్సర్వం కిమిదం మాయయా వినా ॥ ౧౭ ॥ అద్యైవ త్వదృతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వమాదర్శితం హ్యేకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తా అపి । తావన్తోఽసి చతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకం మయోపాసితాస్తావన్త్యేవ జగన్త్యభూస్తదమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ అజానతాం త్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాఽఽత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్ । సృష్టావివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వమేషోఽన్త ఇవ త్రినేత్రః ॥ ౧౯ ॥ సురేష్వృషిష్వీశ తథైవ నృష్వపి తిర్యక్షు

పిత థైవ విచిత్రశక్తిర్దర్శితేత్యాహ ॥ అద్యైవేతి ॥ అద్య త్వదృతే ఆధునికం త్వాం వినా - అధునా గోపాలకావస్థావస్థితత్వాం వినేత్యర్థః - అస్య - త్వత్పూర్వోత్తరావస్థాద్వయం పశ్యతో మమ - తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం, నాదర్శితం కిం - దర్శితమేవేత్యర్థః విచిత్రశక్తిమూలకం కిం కింతే వదర్శితమిత్యత్రాహ ॥ ప్రథమం మయా వత్సవత్సపాపహరణదశాయామేకోఽసి, తతః - సమస్తాః - వ్రజసుహృదో గోపబాలా వత్సాశ్చాసి - తతః - తావన్తః - యావన్తో వ్రజసుహృద్వత్సాస్తావన్తః - చతుర్భుజా అసి కథంభూతాః - మయా సహ - అఖిలైః - చరాచరాదిభిరుపాసితాః, తతః - తావన్తి యావన్తశ్చతుర్భుజాస్తావన్తి - జగన్త్యభూః - తావన్తి విరాడ్రూపాణ్యాసీరిత్యర్థః - ఇదం ప్రాగనుక్తమపి తదా దృష్టమత్రోచ్యత ఇతి జ్ఞేయం - తతః - అమితమపరిచ్ఛిన్నం, అద్వయం - తుల్యవస్త్వన్తరరహితం - కృష్ణాత్మకం - బ్రహ్మ - శిష్యతే అవశిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ మయా సాకమఖిలైరుపాసితా ఇత్యుక్తం ॥ తత్ర - నన్వహమేవంవిధశ్చేత్సర్వేషామప్యేవం కిం న ప్రతీయతేత్యత్రాహ ॥ అజానతామితి ॥ అనాత్మని దేహే - ఆత్మా - ఆత్మనా ఆత్మభావేన - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిహేతునా - త్వత్పదవీం త్వద్యాథాత్మ్యమజానతాం భాసి, కిం కృత్వా - మాయా వితత్య తేషు మాయాం ప్రసార్య - కథం భాసి - జగతః - సృష్టౌ - అహమివ - సృష్టౌ నిమిత్తభూతాయాం

సృష్ట్యర్థమితి యావత్ - ఏవముత్తరత్రాపి, అహమివ చతుర్ముఖ ఇవ, విధానే రక్షణే - ఏష త్వమివ - విష్ణురివ, అన్తే సంహారే, త్రినేత్ర ఇవ రుద్ర ఇవ - పృథక్స్వతన్త్ర ఇవ, భాసి - త్వత్పదవీం జానతాం తు, బ్రహ్మరుద్రాదిజీవాన్తర్యామితయా తచ్ఛరీరకత్వేన విధానే తు సాక్షాత్స్వావతారరూపత్వేన - భాసీత్యర్థః ॥ మాయాశబ్దస్త్వత్ర ప్రకృతిపరః - ప్రకృతిగుణాన్ రజఆదీన్వితత్యేత్యర్థః - సహిమాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాదితి ప్రమాణవశాత్ క్వచిత్ప్రకృతిపరః " మాయావయునం జ్ఞానమితి నిఘణ్టుపాఠాన్మాయయా సతతం వేత్తీత్యభియుక్తప్రయోగాచ్చ క్వచిజ్జ్ఞానపరః - క్వచిచ్చ విచిత్రశక్తిపరః " యోగమాయాం సమాదిశదితి భాగవతప్రయోగాదేవ, " ఋతే మాయాం విశాలాక్షి " మితి శ్రీరామాయణప్రయోగాచ్చ " జలం సంస్తభ్య మాయయే " తి జలస్తమ్భనశక్తౌ భారతప్రయోగాచ్చ - తస్మాత్తత్ర తత్ర యథోచితస్తదర్థో గ్రాహ్యః ॥ ౧౯ ॥ విధానేత్వమిత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ సు

రేష్వితి ॥ హే ఈశ, అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్య, తేతవ, సురాదిషు జన్మ అవతారః, హే ప్రభో, విధాతః, దుష్కృతాం దుర్మదనాశాయ, సాధూనామనుగ్రహాయ చ, భవతి, తత్ర సురేషూపేన్ద్రాదిరూపం జన్మ, ఋషిషు నరనారాయణాత్మకం, నృషు దాశరథ్యాదిరూపం, తిర్యక్షు వరాహాదిరూపం, యాదస్సు మత్స్యకూర్మాదిరూపమ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అవతారప్రసఙ్గాత్తేషాం జాతిప్రకారసఙ్ఖ్యాకాలనియమాభావం క్రీడైకప్రయోజనత్వం విచిత్రశక్తిమత్త్వం చాహ ॥ కో వేత్తీతి ॥ అవతారదశాయామపి స్వాసాధారణవిపులానన్దరూపత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వప్రశాసితృత్వయోగనిర్వాహకత్వాద్యప్రహాణప్రదర్శనార్థం భూమన్నిత్యాదిసమ్బోధనచతుష్టయం, భవతస్తవ, ఊతీర్గతీశ్చేష్టాః, త్రిలోక్యాం, కః పుమాన్, క్వ వా కస్యాం జాతౌ, కథం కేన ప్రకారేణ, కతి కియత్సఙ్ఖ్యాకాః, కదా కస్మిన్కాలే, అవతారా ఇత్యేతచ్చ, వేద, న కోఽపి జానాతీత్యర్థః, కేవలమాశ్చర్యశక్తిం విస్తారయన్నేవం క్రీడసీతి మమ భాతీతి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కిఞ్చ, జానతామహమాదీనాం రూపేణ కేవలం త్వమేవ భాసి జగదపి విపరీతం భాతీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్త్వద్వ్యతిరిక్తస్వతన్త్రవస్త్వభావాన్నిత్యసుఖబోధతనౌ నిత్యానుకూలజ్ఞానరూపే త్వయ్యేవానన్తే అపరిచ్ఛేద్యమహిమ్ని, యన్మాయాతః స్వాసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాదుద్యత్ ఉత్పద్యమానం సమపి యల్లీయమానం, అతస్త్వదపృథక్సిద్ధమితి భావః, పురుభ్యో దుఃఖేభ్య ఉపరి తథావిధాని దుఃఖాని యస్మిన్, స్వప్నాభం స్వప్నతుల్యం, సర్వత్ర దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోస్సాధర్మ్యే సతి వైధర్మ్యేణ భవితవ్యం, మన్యథా తయోరైక్యమేవ స్యాత్ తత్రోభయానుగం సాధర్మ్యమనిత్యత్వరూపం, స్వప్నే తు తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వం తద్ద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వరూపం వైధర్మ్యం, దార్ష్టాన్తికే తు కాలాన్తరేఽప్యవస్థాయిత్వం అనేకానుభావ్యత్వరూపం చేతి వివేకః ఇదం చిదచిదాత్మకమశేషం జగదసత్స్వరూపమపి అజానతాం సదివ భాతి, సతతవికారవదపి తద్విపరీతవదాభాతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ యద్యసదిదం జగత్త్వచ్ఛరీరభూతం మయ్యేవాన్యస్మిన్స్థలీయమిత్యేతర్హి సద్గతదోషభాగహమస్య సన్నేవేత్యత స్తం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన శోధయతి ఏక ఇతి ॥ సత్యః స్వయంజ్యోతిరనన్త ఇతిపదత్రయేణ "సత్యం జ్ఞానమనన్తమ్" ఇతి జగత్కారణత్వేన లక్షితే సూక్ష్మచిదచిద్వి

యాదస్స్వపి తేఽజనస్య । జన్మాసతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాతస్సదనుగ్రహాయ ॥ ౨౦ ॥ కో వేత్తి భూమన్ భగవన్పరాత్మన్యోగేశ్వరోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్ । క్వ వా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయన్క్రీడసి యోగమాయామ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూపం స్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవ నిత్యసుఖబోధతనావనన్తే మాయాత ఉద్యదపి యత్సదివావభాతి ॥ ౨౨ ॥ ఏకస్త్వమాత్మా పురుషః పురాణః స

శిష్టే వస్తుని విశేష్యాంశశోధకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే, సత్యః నిర్వికారః, అనేనాచేతనాత్తత్సంసృష్టచేతనాచ్చ వ్యావృత్తిః, స్వయంజ్యోతిః, సఙ్కోచకాభావాన్నిత్యాసఙ్కుచిత స్వయంప్రకాశస్వరూప ఇత్యర్థః, అనేన ముక్తజీవానాం వ్యావృత్తిః, తేషాం బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితప్రకాశత్వాత్ అనన్తః స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః, అనేన నిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః, తేషాం స్వభావత ఆనన్త్యేఽపి స్వరూపతస్తదభావాత్, తత్ర సత్యత్వమేవ వివృణోతి, ఉపాధితోఽమృతః, నిరఞ్జనోఽక్షరశ్చేతి, అమృత ఇతిచ్ఛేదః, జీవస్యోపాధితో మరణం నామ కర్మాయత్తదేహవియోగాత్మకం, తద్రహిత ఇత్యర్థః, అమృత ఇత్యజాతత్వస్యాప్యుపలక్షణం, ఉపాధిత ఇత్యస్య కాకాక్షిన్యాయేనాముక్త ఇత్యనేనాపి సమ్బన్ధః, ఉపాధితో ముక్తః నిత్యం కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధాన్ముక్తః, తత్ప్రతిభట ఇత్యయముపాధితోఽమృతత్వే హేతుః, నిరఞ్జనః పుణ్యపాపరూపాఞ్జనరహితః, తత్ప్రతిభటః అనేన ప్రకృతిసంసృష్టజీవవ్యావృత్తిః స్పష్టీకృతా భవతి, అక్షర ఇత్యనేన షడ్భావవికారాత్మకక్షుద్గణస్వభావరహితవస్తువాచినా ప్రకృతేర్వ్యావృత్తిః స్పష్టీక్రియతే ॥ ఆనన్త్యం వివృణోతి ॥ నిత్యః పూర్ణోఽద్వయశ్చేతి, నిత్య ఇతి కాలపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః, పూర్ణ ఇతి దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే "తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వవస్తువ్యాపకత్వం తేన వివక్షితం, అతో దేశపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః స్పష్టైవ, అద్వయ ఇత్యనేన వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే, అద్వయః అబ్రహ్మాత్మకద్వితీయవస్తురహితః, సర్వస్యాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం భవతి ॥ యద్వా ॥ అద్వయః స్వస్వరూపగుణాపేక్షయోత్కృష్టగుణయుక్తవస్త్వన్తరరహితః, నిరతిశయగుణయుక్తత్వమపి వస్త్వపరిచ్ఛేదః, తత్రాద్యకల్పే స్వరూపస్యైవ సర్వశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం, న తు గుణానాం మిత్యవగన్తవ్యం, ద్వితీయే తు నిరతిశయత్వం స్వరూపే గుణేషు చానుగతమిత్యుభయోరపి వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమితి వివేకః, ఏవం ప్రకృతిపురుషవ్యావృత్తస్య స్వరూపస్యోక్త్వా అజస్రసుఖ, ఇతి అజస్రం సన్తతమపరిచ్ఛిన్నం దుఃఖాసమ్భిన్నమితి యావత్ తత్సుఖం యస్య, సః బహువ్రీహిణాఽవగతస్యాజస్రసుఖస్యాన్యపదార్థసమ్బన్ధో రాహుశ్శిర ఇతివద్భేదరూపః, కథమేవంవిధస్య మమాసత్స్వరూపజగత్కారణత్వమిత్యత ఉక్తం, మాద్య

ఇతి,ఆదౌభవఆద్యః - ఏవంవిధోఽపిజగత్కారణభూతఇతిసాధ్యధర్మనిర్దేశః , అత్రోపపత్తిరుచ్యతే,ఏక,ఆత్మా , పురుషఃపురాణ,ఇతి " ఏకమేవాద్వితీయ ,, మితిస్థానప్రమాణేనతత్రైవాత్రాపిసృష్టిదశావస్థనామరూపవిభాగనిబన్ధనప్రపఞ్చగతబహుప్రతిసంబన్ధితదవిభాగనిబన్ధనైకత్వమేకశబ్దేనోచ్యతే - నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయైకత్వవ్యపదేశానర్హః,నవిశేష్యాకారేణకారణభూతః-కిన్తు - విశిష్టత్వాకారేణేతిభావః - ఆత్మేత్యనేనస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలాదిద్రష్టృత్వంవివక్షితం,స్వక్షేత్రస్యద్రష్టాహ్యాత్మా " ఏతద్యోవేత్తి ,, తిభగవదుక్తేః-యద్యపిసాక్షేత్రజ్ఞశబ్దవ్యుత్పత్తి - స్తథాపి-తత్పర్యాయతయాప్రయుజ్యమానస్యాత్మశబ్దస్యాన్తః ప్రవిశ్యధారకవాచినస్తత్పర్యన్తతాఽత్రవివక్షితా - అనేననిమిత్తకారణత్వోపయుక్తం సర్వజ్ఞత్వం వివక్షితం - ఇదముపాదానకారణత్వోపయుక్త సర్వశక్తిత్వస్యాప్యుపలక్షణం-ఏక ఇత్యుపాదానాదికారణత్వంప్రసాధితం - అదననిమిత్తకారణత్వంసాధయతి - పురుషఃపురాణః - పురుషశబ్దేనాత్రకర్తృత్వంవివక్షితం-తస్యైవ కర్తృత్వదర్శనాత్ " కర్తాశాస్త్రార్థవత్వా ,, దితిసూత్రస్వారస్యాచ్చ - పురాణః-పురాజగత్సృష్టేఃపూర్వంవర్తమానఃపురుషఃజగత్కర్తేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ యతస్త్వమేవంకారణభూతోఽతఏవ"కారణంతుధ్యేయ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వామేవంవిధంధ్యాత్వాముచ్యన్తఇత్యాహ ॥ ఏవమితి॥యేజనాః-గురురేవార్కస్సూర్యవత్తమసోఽజ్ఞానస్యనివర్తకత్వాత్తథారూపణం-తస్మాదుపలబ్ధాయా-ఉపనిషద్వేదాన్తః - అత్రోపనిషచ్ఛబ్దేనతద్వాక్యార్థజ్ఞానం వివక్షితం-సైవచక్షుః, స్తేనైవంవిధం-త్వాం - విచక్షతే చక్షిర్దర్శనేఽపివర్తతే-పశ్యన్తిగురుముఖాద్వేదాన్తవాక్యార్థంనిశ్చిత్యతన్మననపూర్వకంప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తరూపాముపాసనాం యేకుర్వన్తీతిభావః - కథంభూతం - కథంచ-తత్రాహ - సకలాత్మనాంసర్వేషామాత్మనాముపాసకానాంచాన్తరాత్మానం - ఆత్మనాముపాసకానామాత్మతయాత్వచ్ఛరీరతయా ॥ యద్వా ॥ సకలాత్మనాంసర్వజీవానాందేవమనుష్యాదీనాం-యే - ఆత్మానఃదేవమనుష్యాదిశరీరాన్తర్వర్తినోజీవా - స్తేషామప్యన్తరాత్మతయా-స్వాత్మాన-ముపాసకానామప్యన్తరాత్మానం-యే - ఇహ-విచక్షతే-తఏవ-భవాన్నృతామ్బుధింతరన్తీత్య

త్యస్స్వయంజ్యోతిరనన్తఆద్యః । నిత్యోఽక్షరోఽజస్రసుఖోనిరఞ్జనఃపూర్ణోఽద్వయోముక్తఉపాధితోఽమృతః॥ ౨౩ ॥ ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమాత్మాత్మతయావిచక్షతే। గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషాయేతేతరన్తీవభవానృతామ్బుధిమ్॥ ౨౪ ॥ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతంనిఖిలంప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయోఽపిచతత్ప్రలీయతేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా॥ ౨౫ ॥అజ్ఞానసంజ్ఞౌభవబన్ధమోక్షౌద్వౌనామనాన్యౌస్తఋతజ్ఞభావాత్ । అజస్రచిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేతరణావివ

స్వాయః-భవేసంసారే-యాన్యనృతాని-తాన్యేవామ్బుధి-స్తం " యథాసంపుష్పితస్యవృక్షస్యదూరాద్గన్ధోవాతి ,,త్యాదినాపుణ్యకర్మప్రస్తుత్యతత్ప్రతిసంబన్ధినిపాప " ఏవమనృతాదాత్మానంజుగుప్సే ,, దిత్యనృతశబ్దప్రయోగాదనృతశబ్దఃపాపకర్మవాచి-పాపత్వంచానిష్టసాధనత్వం-ముముక్షోఃస్వర్గాదిఫలస్యాప్యనిష్టత్వేనతత్సాధనకర్మాప్యనృతశబ్దేనవివక్షితం-ఏవంచపుణ్యపాపానితరన్తీత్యర్థః॥౨౪॥ యేవిచక్షతేతేతరన్తీత్యుక్తం-అథప్రసఙ్గాన్విరీతానాంకాగతి-ర్యదిసంసృతి-స్తర్హికస్తన్నివృత్త్యుపాయ-స్తత్రాహ॥ఆత్మానమితి॥అవిజానతామితిచ్ఛేదః-ఆత్మానంపరమాత్మానం-త్వా-మాత్మతయైవసర్వాన్తరాత్మతయైవ-అవిజానతాం-తేనైవతదవిజ్ఞానేనైవ-నిఖిలంప్రపఞ్చితంజాతంప్రపఞ్చోజాతఃసంసారఃప్రాప్తఇత్యర్థః-దేహాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మభ్రమమూలకపరమాత్మానుపాసనాదినైవసంసారఃప్రాప్తఇత్యర్థః - తత్ప్రపఞ్చితం-పునః - జ్ఞానేనదేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - నప్రతీయతేనశ్యతి - నివర్తతఇతియావత్ - పరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావప్రయుక్తసంసారస్యజ్ఞానసద్భావేసతినివృత్తౌదృష్టాన్తమాహ ॥ యథా - రజ్జ్వామధిష్ఠానభూతాయా-మహేస్సర్పస్య-యో-భోగశ్శరీరం-తస్య - భవాభవౌభోగవిషయజ్ఞానోదయతల్లయౌరజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తౌ- తద్వద్దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతత్సద్భావప్రయుక్తౌసంసారతన్మోక్షావిత్యర్థః - మృషావాదినస్త్వత్రరజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తసర్పభ్రమస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతే - ఏవ - మపరమార్థభూతోబన్ధోబ్రహ్మభిన్నోజీవేతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతఇతివ్యాచక్షతే-తత్ర-వాక్యార్థజ్ఞానస్యనివర్తకత్వానుపపత్తి-స్తేనసత్యభూతస్యైవబన్ధస్యనివృత్త్యనుపపత్తిశ్చ - భాష్యాదిషుసవిధానుపపత్తిప్రతిపాదనపరప్రకరణేద్రష్టవ్యా - విస్తరభయాత్త్వత్రనలిఖ్యతే ॥ ౨౫ ॥ ఉక్తదృష్టాన్తేనాభిప్రేతమేవదార్ష్టాన్తికేపునర్దృష్టాన్తాన్తరేణానుగమయతి ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞావితి ॥ భవస్సంసార-స్తద్రూపో-బన్ధ-స్తస్మాన్మోక్షశ్చ - త్యేతౌ-ద్వౌ,అజ్ఞానసంజ్ఞౌ- అజ్ఞానముక్తవిధపరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావః - సంజ్ఞాతదుపాసనాత్మకజ్ఞా

జ్ఞానం తేఽనయోః స్తఇతితథాభూతౌ - అగ్న్యాదిత్వాన్నత్వర్థీయోఽచ్ - సంబన్ధోఽత్ర హేతుహేతుమద్భావరూపః-ఉపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతస్సఞ్జాతహేతుకౌభవబన్ధమోక్షౌవిత్యర్థః - నాన్యౌస్తః అన్యమూలకౌన స్తఇత్యర్థః - నామశబ్దశ్శ్రీయప్రసిద్ధిద్యోతకః ఏవంస్థితే-యథా - అహని-తరణౌసూర్యే- సతి-తమఇవేతి శేషః-తథా -అజ్ఞభావాదృతేదేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమంవినా - అజ్ఞభావంవిహాయేత్యర్థః -అజస్రచితినిత్యజ్ఞానైకాకారే - ప్రత్యగాత్మని, కేవలే-పరేపరస్మిన్నాత్మనిపరమాత్మని, విచార్యమాణేప్రత్యగాత్మాన్తరాత్మత్వేనవేదాన్తవాక్యార్థవిచారపూర్వకంపరమాత్మన్యుపాస్యమానఇత్యర్థః-తత్ప్రలీయతఇత్యనుషఙ్గః-ప్రపఞ్చితంప్రలీయతఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ అజ్ఞభావాదిత్యనేనోక్తమజ్ఞత్వమేవవిశదయన్విస్మయతే ॥ త్వామితి ॥ దేహాత్మభ్రమోఽహమేవేశ్వరఇత్యేవంస్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చేతిద్వివిధోఽపిభ్రమోఽనర్థహేతుతయాత్యాజ్యతయాచతత్రతత్రోచ్యతే - అత్రాప్యుభయవిధభ్రమస్యాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకత్వముక్త్వావిస్మయతే - పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - ఆత్మానంప్రకృతిపురుషాన్తఃప్రవేశేనతద్గతదోషాసంస్పర్శేనప్రశాసనైర్భర్తృత్వం-యథోక్తంభగవతా “ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృతః । యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర ” ఇతిఏవమత్యన్తవిలక్షణమపిత్వామిత్యర్థః - ఏవంవిధం, త్వా-మాత్మానంప్రత్యగాత్మానం-మత్వా - చస్త్వర్థః - ఆత్మానంచప్రత్యగాత్మానంతు-పరమన్యం, దేహమేవ-మత్వేత్యర్థః - ఆత్మా పరమాత్మా- పున-ర్బహి-ర్మృగ్యఃమృగ్యతఇత్యర్థః - అహోఅజ్ఞజనానాం, ఇయ-మజ్ఞతా, నహిగృహేనష్టంవనేమృగ్యతఇతిభావః-వివేకినస్తుజీవాన్తరాత్మతయైవత్వాముపాసతేచఇతిభావః ॥ ౨౭ ॥ ఇదమేవదృష్టాన్తముఖేనకాక్వా, ఉపపాదయతి॥ అన్తర్భవఇతి॥ హేఅనన్త, సన్తోవివేకినః, అన్తర్భవే-భవతీతిభవోదేహః, స్తన్మధ్యే, అతత్ తదన్యార్థకోనఞ్-పరమాత్మనోఽన్యద్యజ్జీవపర్యన్తంపఞ్చవింశతితత్త్వజాతం, తత్త్యజన్తః - తస్మిన్పరమాత్మాభిమానంత్యజన్త, స్తద్విలక్షణ, మేవముక్తవిధం, భవన్తం, త్వాం, మృగయన్తివి

వాహనీ॥ ౨౬ ॥త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవచ । ఆత్మా పునర్బహిర్మృగ్య॥ అహోఅజ్ఞజనాజ్ఞతా॥ ౨౭ ॥అన్తర్భవేఽనన్తభవన్తమేవహ్యతత్త్యజన్తోమృగయన్తిసన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణసన్తంగుణంతంకిముయన్తిసన్తః॥ ౨౮ ॥ తథాఽపితేదేవపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతఏవహి॥ జానాతితత్త్వంభగవన్మహిమ్నోనచాన్యఏకోఽపిచిరంవిచిన్వన్॥ ౨౯ ॥ తదస్తుమేనాథసభూరిభాగోభవేఽత్రవాఽన్యత్రతువాతిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోఽపిభవజ్జనానాంభూత్వానిషేవేతవపాదపల్లవమ్॥ ॥ ౩౦ ॥ అహోఽతిధన్యావ్రజగోరమణ్యః స్తన్యామృతంపీతమతీవతేముదా । యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజాత్మనా

విచ్యోపాసతఇత్యర్థః “సోఽన్వేష్టవ్యస్సవిజిజ్ఞాసితవ్య” ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్, సన్తఃవివేకినః, రజ్జ్వాయాథాత్మ్యజ్ఞానవన్తః, అన్తిసమీపే, సన్తతత్త్వేనైవప్రతీయమానం - గుణంరజ్జు-మసన్తమప్య - హింసర్పం కిముప్రతియన్తి- సన్నిహితస్యాపివిస్మరణేవ్యవహితాధ్యానేచాయందృష్టాన్తః, యథావివేకినస్సంనిహితేగుణేఽహివిలక్షణతయాప్రతీయమానేనవ్యవహితసర్పబుద్ధింకుర్వన్తి - ఏవం-జీవాన్తరాత్మతయాసంనిహితేత్వయిజీవపర్యన్తతత్త్వవిలక్షణతయాప్రమితేనజడజీవబుద్ధింకుర్వన్తి-కింతుతాంవిహాయస్వరూపతస్స్వభావతశ్చతద్విలక్షణంత్వామధ్యవస్యన్తఉపాసతఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ననుకేచిదజ్ఞాస్సన్తస్సంసరన్తి, కేచిత్తువివేకినస్సన్తోమాముపాస్యతరన్తీత్యుక్తంకస్తర్హివివేకావివేకహేతురిత్యత్రభవదనుగ్రహవిశేషభావాభావావేవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ తథాపీతి॥ యద్యపికేచిదజ్ఞాస్సంసరన్తి- కేచిద్వివేకినస్సన్తస్తరన్తి-తథాపి, హేదేవ, తవ, పదామ్బుజస్యప్రసాదలేశేనానుగృహీతఏవ, పుమాన్, ప్రణత్యాలమ్బనస్యపదామ్బుజద్వయస్యతత్ప్రసాదమూలత్వాదేవముక్తిః-భగవతస్తవ, మహిమ్నః, స్తత్త్వంయాథాత్మ్యం, జానాతి, అన్యోఽననుగృహీతస్తు, ఏకోఽపినిర్జనదేశస్థోఽపిచిరమపి, విచిన్వన్, నచనైవ, జానాతిహి ॥ ౨౯ ॥ కస్తర్హిమదనుగ్రహహేతురిత్యత్ర, త్వద్భక్తజనసఙ్గవిశేషఏవేత్యభిప్రయన్ తమేవాత్మనఃప్రార్థయతే, తదస్త్వితి, తత్తస్మాత్, త్వదనుగ్రహస్యైవవివేకహేతుత్వాత్, హేదేవ, స, భూరిభాగఃమహాభాగ్యః, మహాన్ స్తోకోసౌ, యేనభాగ్యేనాహం, మత్ర, భవేచతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్రతువామనుష్యజన్మని కింబహునా-తిరశ్చాంమధ్యేవా, భవజ్జనానాం కేనాపిప్రకారేణత్వదాభిముఖ్యాఙ్గానాంజనానాంమధ్యే, ఏకోఽపియఃకశ్చిదపి భూత్వా, తవ, పాదపల్లవం, నిషేవేఽతరాంసేవే, తావన్మాంభవజ్జనాన్తర్భూతత్వేనానుగృహాణేతిభావః ॥ ౩౦ ॥ చతుర్ముఖజన్మతోఽపియత్రక్వచిత్త్వజ్జనసఙ్గిజన్మైవశ్రేయఇత్యుక్త్వైతస్సత్యేనన్దగోపగోపికాదీనభినన్దతిసప్తభిః॥ అహోఇత్యాదిభిః ॥ వ్రజస్య, గావో, రమణ్యోగోప్యశ్చ, అతిధన్యాః, కుతఇత్యత్రతావిశినష్టి-యాసాంవ్రజగోరమణీనాం, స్తన్యామృతం-వత్సరూపేణాత్మజరూపేణచ-త్వయాపీతం

విభో, స ఏవ, తృప్తయే, అధ్వరాస్సర్వే యజ్ఞాశ్చ, నాలం న పర్యాప్తాస్తే నత్వమే, త్యన్వయః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ నన్దాదీనాం, భాగ్యం, మహో కుతః, నిరతిశయానన్దం, సర్వవ్యాపకం, సనాతనం, బ్రహ్మ-మిత్రం, మధూనాత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ హే అచ్యుత, తేషాం నన్దాదీనాం, భాగ్యస్య, మహిమా, తావదాస్తాం, కస్తమియత్తయా వర్ణయితుం శక్నుయాదిత్యర్థః, శర్వోఽహఙ్కారాధిష్ఠాతా, ఆది త్యేషాం, మనోబుద్ధిచిత్తాధిష్ఠాతౄణాం, చన్ద్రాదీనాం, తే, వయ, మేకాదశ చ-స్వస్య చిత్తాధిష్ఠాతృత్వేఽపి మేధాద్యధిష్ఠాతృత్వాచ్చ ఏకాదశేత్యుక్తం, ఏవం, చతుర్దశవయమితి భావః, వయం మేధాదికర్మజ్ఞానేన్ద్రియోభయాధిష్ఠాతారశ్చ, భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః, వయమిత్యాత్మానమేవ బహుమన్యమానస్యోక్తిః- ఏవం మనోబుద్ధ్యహఙ్కారోభయాధిష్ఠాతారః త్రయోదశ దేవా వివక్షితాః, కుతః, యస్మాత్, దేషాం, హృషీకాణీన్ద్రియాణ్యేవ, చషకాణి, తైః, స్తవాఙ్ఘ్రిరేవ, ఉదజం కమలం, తస్య, మధు మకరన్దస్తదేవామృతం స్వాదు, ఆసవం మాదకం, పిబామః, ఏతదుక్తం భవతి॥ యథా ప్రత్యేకేన్ద్రియాభిమానినో వయం కీర్తిసౌగన్ధ్యాద్యైకైకదేశసేవినోఽపి కృతార్థాస్తథా సర్వేన్ద్రియైస్సర్వసేవినామేతేషాం కిము వర్ణ్యతే భాగ్యమితి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ యన్మయా ప్రార్థనీయం తదేతదేవేత్యాహ ॥ తదితి॥ యన్మయా ప్రార్థనీయం-భూరిభాగ్యం, త, దేత-దేవేత్యర్థః కిం తత్-ఇహ మనుష్యలోకే-య, త్కిమపి-మనుష్యజన్మ-తత్రాప్యటవ్యాం, యత్-తత్రాపి గోకులే-యత్-అహో సత్యలోకం విహాయాత్ర జన్మ నిజాతేకో లాభః అత ఆహ ॥ గోకులవాసినాం మధ్యేఽపి కతమస్య యస్య కస్యాపి-అఙ్ఘ్రిరజసా-అభిషేకో-యస్మిన్-తత్-కతమం విశినష్టి-యస్య గోకులవాసినః-కతమస్యాపి, జీవితం-భగవాన్ముకున్ద ఏవ-ముకున్దపరమేవ జీవనమిత్యర్థః, తస్య దుర్లభత్వమాహ॥ ద్యాపీతి॥ యస్యైతవ, పదరజః, కేవలం, శ్రుతిభిర్వేదాన్తైః-మృగ్యత ఏవ, న తు దృశ్యత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀

యత్తృప్తయేఽద్యాపి చ నాలమధ్వరాః॥ ౩౧ ॥ అహో భాగ్యమహో భాగ్యం నన్దగోపవ్రజౌకసామ్ । యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౩౨ ॥ తేషాం తు భాగ్యమహిమాఽచ్యుత తావదాస్తామేకాదశైవ హి వయం బత భూరిభాగాః । ఏతద్ధృషీకచషకైరసకృత్పిబామశ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవం తే॥ ౩౩ ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహ జన్మ కిమప్యటవ్యాం యద్గోకులేఽపి కతమాఙ్ఘ్రిరజోఽభిషేకమ్। యజ్జీవితం తు నిఖిలం భగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపి యత్పదరజశ్శ్రుతిమృగ్యమేవ ॥ ౩౪ ॥ ఏషాం ఘోషనివాసినాముత భవాన్కిం దేవ రాతేతి నశ్చేతో విశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరం కుత్రాప్యయం ముహ్యతి । సద్వేషాదివ పూతనాఽపి సకులా త్వామేవ దేవాపితా యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౫ ॥ తావద్రాగాదయస్స్తేనాస్తావత్కారాగృహం గృహమ్ । తావన్మోహోఽఙ్ఘ్రినిగళో యావత్కృష్ణ న తే జనాః॥ ౩౬ ॥ ప్రపఞ్చం నిష్ప్రపఞ్చోఽపి విడమ్బయసి భూతలే । ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం ప్రథితుం ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ జానన్త ఏవ జానన్తు కిం బ

ఇదమపి న ప్రార్థయే, కిన్తు-కమపి త్వత్సంబన్ధవిశేషమేవేత్యభిప్రాయేణ యేన కేనాపి రాగద్వేషాద్యన్యతమేన త్వత్సంబన్ధమాత్రేణైవ నిరతిశయానన్దపురుషార్థభూతత్వాత్ప్రాప్యాంతతోఽన్యత్కిం ఫలం దాతుం వ్రజవాసిభ్యో భవతిష్ఠస ఇతి మన్మనో నితరాం ముహ్యతీత్యాహ॥ ఏషామితి॥ హే దేవ- సకులా బకాసురాదిసహితా - పాపిష్ఠాఽపి పూతనా, సద్వేషాదివ, సతాం సాధూనాం-వేషాదివ - సాధువేషానుకారమాత్రేణైవేత్యర్థః-వస్తుతో జిఘాంసయాఽపీతి భావః-యం త్వామేవ-ప్రాపితా, సోఽయం భవానేషాం-ఘోషవాసినాం-విశ్వస్య - పురుషార్థభూతాత్-త్వత్తోఽన్యత్, త్వరముత్కృష్టం-ఫలం, రాతా దాస్యతీతి-నోఽస్మాకం-చేతః, కుత్రాపి క్వాపి-సర్వత్ర-ముహ్యతి విశ్వఫలభూతస్త్వం ప్రత్యక్షతోఽవతిష్ఠస ఏవ-తత ఉత్కృష్టస్య ఫలస్యాభావాత్కిం దాస్యసీతి నశ్చేతో ముహ్యతీత్యర్థః ఘోషవాసినో విశినష్టి॥ యేషాం ఘోషనివాసినాం - ధామాదయ- స్త్వత్కృతే త్వదర్థా ఏవేత్యర్థః-ధామ గృహం-అర్థో ధనం-తనుర్దేహః- ఆశయో మనః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ నను, మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకరాగద్వేషాదిమతాఽపి మత్సంబన్ధవిశేషమాత్రేణైవ కథం మత్ప్రాప్తిస్తత్రాహ॥ తావదితి ॥ హే కృష్ణ, తావదేవ-రాగాదయః-స్తేనాశ్చోరాః-భవన్తి-త్వత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకా భవన్తి-తథా, తావద్గృహమపి, కారాగృహం బన్ధనాగారం మోహోఽపి తావదేవ-పాదశృఙ్ఖలం-యావ-త్తేతవ, జనాః - యేన కేనాపి ప్రకారేణ త్వత్సంబన్ధినో న భవన్తి - త్వదీయానాం తు రాగాదయోఽపి త్వన్నిష్ఠా మోచకా ఏవేతి భావః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఏవం మోహితచిత్తోఽపి పునరేవ మధ్యవస్యామీత్యభిప్రాయన్నాహ ప్రపఞ్చమితి ॥ నిష్ప్రపఞ్చోఽపి "నిష్క్రియం నిష్కలం" మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రాకృతశరీరతద్వ్యాపారరూపప్రపఞ్చరహితోఽపి-మాయయా సఙ్కల్పేన, ప్రపఞ్చం, విడమ్బయసి అనుకరోషి-కిమర్థం - హే ప్రభో, ప్రపన్నజనసమూహస్యానన్దసన్తతిం ప్రథితుం ఆవిష్కర్తుం-వర్ధయితుమితి యావత్ - మమ త్వేవం నిశ్చయ ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ నను-మమ ప్రపఞ్చవిడమ్బన హేతుం తత్త్వం స్వం న జానీష ఇత్యత్రాహ॥ జానన్త ఇతి ॥ యే జనా- స్తవ తత్స్వరూపస్వభావాదికం - జానన్తి-త ఏవ-విడమ్బన

హేతుం జానన్తు, మమ-బహుభాషితేన-కిం-న కించిదపి సాధ్యమస్తీత్యర్థః-ఏవమాత్మనోఽజ్ఞత్వమావిష్కృతం, పునస్సర్వజ్ఞస్య తవ మతమేతత్తు జానామీత్యభిప్రాయేణాహ॥ మనస ఇతి ॥ తవ, వైభవం మమ మనఆదికరణత్రయస్య గోచరం - నేతి వర్తతే-న గోచరం న విషయమిత్యర్థః-వపుష ఇతి దృష్టాన్తార్థం-యథా వపుషో న గోచరం-తథా - వాఙ్మనసయోరపీతి-అథవా-తవ-వపుషోఽపి-వైభవం-వాఙ్మనసాగోచర-మిత్యేతావత్తు - జానామీ-త్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అథ జిగమిషురావయోస్తారతమ్యం సర్వజ్ఞస్త్వమేవ వేత్సీతి వదన్ననుజ్ఞాం పృచ్ఛతి॥ అనుజానీహీతి ॥ హే కృష్ణ-సర్వదృక్- హేతుగర్భమిదం-తస్మాత్త్వ - త్సర్వం-వేత్సి, జగతాం-నాథ, స్త్వం, న త్వహమితి భావః-ఏతత్పరిదృశ్యమానం- జగ - త్తవ త్వయా అర్పితం ఉత్పాద్యస్వస్మిన్నేవ సహితమిత్యర్థః నతు మమేతి భావః-అతో-మా-మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఏవమాపృచ్ఛ్యాక్షిసంకోచనేనైవ తదనుజ్ఞాతః పునస్స్తోత్రాతిశయాత్ప్రీతకృతావతారాసాధారణధర్మైస్సంబోధయన్ పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ జగామేత్యాహ॥ శ్రీకృష్ణేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ వృష్ణికులపద్మస్య-ప్రీతిదాతృత్వేన-సూర్యోపమా-స్మా న్నిర్జరాః భూదేవాః - యే - ద్విజా- స్తేషాం- యద్వా-క్ష్మాయాః-నిర్జరాణాం దేవానాం-ద్విజానాం, పశూనాం, య-ఉదధివ, ద్విస్తార- స్తస్య , వృద్ధిం కరోతీతి తథాభూత -తత్సముదాయవృద్ధికారిత్వేన చన్ద్రోపమా-దుర్ధర్షః పాషణ్డధర్మ-స్స ఏవ- శార్వరం తమః, త-ద్ధరతీతి-తథా , అనేన హి ద్వయోపమా, హే క్షితిరాక్షసద్రుక్ క్షితౌ-యే-రాక్షసాః-కంసాదయః, ఉద్యన్నేవ తేభ్యో ద్రుహ్యతీతి పునస్సూర్యోపమా- సూర్యాద్యుపమాఽపిన్యూనేతి మత్వాఽఽహ॥ అర్కం అర్క-మభివ్యాప్య - సర్వేషాం - సుమహాన్ పూజ్య - హే భగవన్ - ఆకల్పం కల్పపర్యన్తం - తే తుభ్యం-న

మహాత్మ్యం న మే ప్రభో । మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వం త్వం వేత్సి సర్వదృక్ । త్వమేవ జగతాం నాథో జగచ్చైతత్తవార్పితమ్॥ ౩౯ ॥ శ్రీకృష్ణ వృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మానిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వరహర క్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవన్నమస్తే॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యభిష్టూయ భూమానం త్రిః పరిక్రమ్య పాదయోః । నత్వాఽభీష్టం జగద్ధాతా స్వధామ ప్రత్యపద్యత॥ ౪౧ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రాగవస్థితమ్। వత్సాన్పులినమానిన్యే యథాపూర్వసఖం స్వకమ్॥ ౪౨ ॥ ఏకస్మిన్నపి యాతేఽబ్దే ప్రాణేశం చాన్తరాత్మనః। కృష్ణమాయాహతా రాజన్ క్షణార్ధం మేనిరేఽర్భకాః॥ ౪౩ ॥ కిం కిం న విస్మరన్తీహ మాయామోహితచేతసః। యన్మోహితం జగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతాత్మకమ్॥ ౪౪ ॥ ఊచుశ్చ సుహృదః కృష్ణం స్వాగతం తేఽతిరంహసా। నైకోఽప్యభోజి కబళ ఏహీతస్సాధు భుజ్యతామ్॥ ౪౫ ॥ తతో హసన్హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః। దర్శయంశ్చర్మాజగరం న్యవర్తత వనాద్వ్రజమ్॥ బర్హప్రసూనవనధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవేణుదళశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః। వత్సాన్గృణన్ననుగగీతపవిత్రకీర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేశ గోష్ఠమ్॥ ౪౭ ॥ అద్యానేన మహావ్యాలో యశోదానన్దసూనునా । హతోఽవితా వ

మః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ ఇతీత్థం-సంబోధనైః-పూర్వోక్తైశ్చ ధర్మై-రభిష్టూయ జగద్ధాతా బ్రహ్మ-భూమానమపి-లీలయా సఙ్కుచితవిగ్రహం-భగవన్తం-పరిక్రమ్య, పాదయో-ర్నత్వా ప్రణమ్య-స్వధామ సత్యలోకం, ప్రత్యపద్యత జగామ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తత ఇతి॥ స్వస్మాద్భవం చతుర్ముఖ-మాజ్ఞాప్య-అక్షిసఙ్కోచేనేతి శేషః, యథాపూర్వం, సఖాయో - యస్మిన్-త-త్స్వకం-పూర్వావధిష్ఠితం పులినం-ప్రత్యేవ-వత్సా-నానిన్యే ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ నన్వేతావన్తం కాలమేతే కథం తత్రైవోపవిష్టాః కథం వా తేషాం క్షుత్పిపాసాదివిస్మరణం-తత్రాహ ॥ ఏకస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం ॥ అబ్దేఽపి-యాతే-ఆత్మనః - ప్రాణేశం-కృష్ణ, మన్తరా వినాఽపి-ప్రియవిరహక్షణోఽపి వర్షాధికో భవతి, తథాపి-హే రాజన్-కృష్ణస్య - మాయయా - హతాః మోహితాః - క్షణార్ధం మేనిరే ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ భగవన్మాయయా- మోహితాని చేతాంసి యేషాం తే అత ఏవ , కిం కిం-న విస్మరన్తి, సర్వం విస్మరన్త్యేవ యస్య-మాయయా - మోహితం-జగ - దభీక్ష్ణం పునః పునః , విస్మృత ఆత్మైవ యేన-త- త్తథా - కిముత క్షుత్పిపాసాదికమితి భావః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ అత ఏవైవమూచురిత్యాహ ॥ ఊచుశ్చేతి॥ తే త్వయా , అతివేగేన-స్వాగతం సమ్యగాగతం-ఏకోఽపి-గ్రాసః-త్వాం వినా-అస్మాభి-ర్నాభోజన భుక్తః-అత ఏవ హి, సాధు అవిక్షేపేణ - భుజ్యతా, మితి ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తతో-ఽర్భకసహితో-ఽభ్యవహృత్య భుక్త్వా-వనాద్వ్రజం ప్రతి , న్యవర్తత ఆజగామ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ కథంభూతో న్యవర్తత-తత్రాహ॥ బర్హేతి॥ బర్హాదిభి-ర్విచిత్రితాన్యఙ్గాని-యస్య ధాతవో గైరికాదయః , ప్రోద్ధామాః దాధ్మాయమానాః, యే, వేణవః-దళాని చ, తదుపజ్ఞాని వేష్టనీకృత్య ముఖవాయుపూరితాని, శృఙ్గాణి చ, తేషాం, రవేణ, య, ఉత్సవో హర్ష స్తేనాఢ్యః, వత్సాన్, గృణన్, హుఙ్కారాదిభిః ప్రేరయన్నిత్యర్థః, అనుగైర్వత్సపైః-గీతా , పవిత్రా, కీర్తిర్యస్య, గోపీదృశా, ముత్సవరూపా , దృశిర్దర్శనం, యస్య తథాభూతో, గోష్ఠం ప్రవివేశ ❀॥ ౪౭ ॥ ❀ తతో, వ్రజే ఆగతా, బాలా వత్సపాః, జగుః జగదుః-కిమితి, అద్యాస్మిన్నహన్యన్యేనా

జగరోహతః-అస్మాన్మహావ్యాళముఖాద్వయ ,మనేన,నీతాః,వ్రజంప్రాపితాశ్చేతి ❁ ॥౪౮॥ ❁ వ్రజౌకసాంస్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహ,మిత్యుక్తంపురస్తాత్,తత్ర స్నేహాధిక్యకారణంపృచ్ఛతి ॥ రాజా॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ స్వోద్భవేష్వప్య,పత్యేషు, అభూతపూర్వః ప్రేమా-స-పరోద్భవే-కృష్ణే-కథ-మభూ-దితిప్రశ్నః.కథ్యతాం-తత్ర హేతుఃకథ్యతామ్ ❁॥ ౪౯ ॥ ❁ " న వా అరేపత్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయపతిఃప్రియోభవతీ ,, త్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాపుత్రాదిషుప్రేమాయత్సఙ్కల్పాయత్తం , తస్మిన్నేవసాక్షాత్పుత్రతామాపన్నేసతియుక్తమేవ ప్రేమాధిక్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వాత్మా జీవాన్తరాత్మా - పరమపురుషఏవ-నిరతిశయప్రియః -ఇతరేతు దేహాతదనుబన్ధ్యాదయోజీవపర్యన్తా-స్తస్య-పరమాత్మనో-వల్లభతయైవ - నిరతిశయప్రియత్వేనైవ హేతునా-ప్రియాః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తస్మాత్ - హే రాజేన్ద్ర-దేహినాం నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసఙ్కల్పాయత్తప్రీతియుక్తానాంజీవానాం , స్వస్వదేహే-యా-మమతా , తదవలమ్బి-ప్రేమా-యథా-స్వస్వదేహే-నతథా-పుత్రాదిషు - అయంభావః- సాక్షాన్నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంబన్ధాత్మనియాప్రీతిర్నసాదేహే-జీవేనవ్యవహితత్వాత్ - యాచదేహేప్రీతిః - నసాపుత్రే-దేహాత్మభ్యాంవ్యవధానాత్ - యాచపుత్రే-నసావిత్తే-యాచవిత్తే- నసాగృహాదిష్వితి ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇదంచ దేహాత్మాభిమానితదనభిమానానిసాధారణమనుభవసిద్ధమిత్యాహ ॥ దేహాత్మవాదినామితి ॥ హే రాజన్యసత్తమ- అపిశబ్దస్యదేహాత్మాభిమానరహితానామపీతిభావః-తం దేహమనుదేహానుబన్ధినో-యే-ఇత్యర్థః తే-నతథానదేహవత్ప్రియా-కింతు-తారతమ్యేనేతిభావః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ వివేకిష్వేతావాన్విశేషఇత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ మమతాభాక్ యేషాందేహోఽపిమమతావిషయః నత్వహన్తావిషయఇతిభావః - తర్హి,తేషా-మ

యంచాస్మాదితిబాలావ్రజేజగుః ॥ ౪౮ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్పరోద్భవేకృష్ణఇయాన్ప్రేమాకథంభవేత్ ।
యోఽభూతపూర్వస్తోకేషుస్వోద్భవేష్వపికథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సర్వేషామేవజన్తూనాంనృప
స్వాత్మైవవల్లభః । ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యాస్తద్వల్లభతయైవహి॥ ౫౦ ॥తద్రాజేన్ద్రయథాస్నేహస్స్వస్వకాత్మ
నిదేహినామ్।నతథామమతాలమ్బిపుత్రవిత్తగృహాదిషు॥ ౫౧ ॥దేహాత్మవాదినాంపుంసామపిరాజన్యసత్తమ ।
యథాదేహఃప్రియతమస్తథానహ్యనుయేచతమ్ ॥ ౫౨ ॥ దేహోఽపిమమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌనాత్మవత్ప్రి
యః। యజ్జీర్యత్యపిదేహేఽస్మిన్జీవితాశాబలీయసీ। ౫౩ ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్స్వాత్మాసర్వేషామపిదేహినామ్।త
దర్థమేతత్సకలంజగదేతచ్చరాచరమ్॥ ౫౪ ॥కృష్ణమేనమవేహిత్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్। జగద్ధితాయసో
ఽప్యత్రదేహీవాభాతిమాయయా॥ ౫౫ ॥ వస్తుతోఽజానతామత్రకృష్ణంస్థాస్నుచరిష్ణుచ । భగవద్రూపమ

సౌ-మమతాభా - గ్దేహః-నాత్మవ-త్ప్రియః-కింతు తతఃకించిదూనప్రియఇత్యర్థః - నను- వివేకినోదేహేసుతరాంప్రీత్యభావఃకిం నస్యాత్ - తత్రాహ యత్ యస్మా - ద్దేహే-జీర్యత్యపివిపత్తుముద్యుక్తవత్యపి.జీవితాశా,బలీయసీ-న,జీర్ణతాం-యాతి కింతు-బలీయస్యేవావతిష్ఠతే.అతఃకించిదూనప్రియఇతిభావః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అస్తుప్రకృతేకిమాయాతం-తత్రాహ॥ తస్మాదితి ॥తస్మాత్ లోకపరిపాటేరేవంవిధత్వాత్ - జన్మినాంజనవతాందేహభృతామిత్యర్థః - ప్రియతమః-కృష్ణఇతిశేషః - తత్ర హేతుః-స్వాత్మా స్వేషాంజీవానామన్తరాత్మా - అత - ఏత-చ్చరాచరాత్మకం జగ-త్సర్వం - తదర్థమేవ ప్రియం-తదిష్టసంపత్త్యఏవప్రియమిత్యర్థః " ఆత్మనస్తుకామాయ ,, తిశ్రుత్యనుగుణోఽయంనిర్దేశః-అర్థశబ్దఃప్రయోజనవాచీ - ప్రయోజనంచేష్టసంపత్తిః - తదిష్టసంపత్త్యఏవప్రియమితియావత్ " నవా అర ,, ఇతిశ్రుతేస్త్వయమర్థః-పతిపుత్రాదీనాం-కామాయకామసిద్ధ్యై - తదభీష్టసిద్ధ్యై- భార్యాపిత్రాదీన్ప్రతిపతిపుత్రాదీనామభీష్టసిద్ధ్యర్థం-నపతిపుత్రాదయః-ప్రియా-భవన్తి , అపిత్వా-త్మనః - తత్తత్పుత్రాదినిమిత్తభోగప్రదాతుఃపరమపురుషస్యైవ - సఙ్కల్పా- త్తేషాంపతిపుత్రాదీనాంభార్యాపుత్రాదీన్ప్రతి ప్రియత్వం-భగవత్సఙ్కల్పాయత్తం - అస్యాభార్యాయాఅయంపతిఃఅస్యపితురయంపుత్రఃప్రియస్స్యాదిత్యేవంభగవతా సఙ్కల్పితేసతితత్తత్ప్రియంభవతీతి - ఏవంచస్వస్యనిరతిశయ ప్రియరూపత్వాభావేసతీతరేషాం ప్రియావహత్వాసంభవాత్తస్యతత్త్వంకైముత్యన్యాయసిద్ధమ్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కృష్ణేపరమాత్మత్వసంశయంనిరాహ॥ కృష్ణమితి ॥ఏనంకృష్ణం-అఖిలాత్మనాం - ఆత్మాన-మవేహిజానీహి - యద్యయమఖిలాత్మనామాత్మా - తర్హికిమర్థంమానుషతామాపన్న-స్తత్రాహ మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన - అత్రలోకేగోపాదిషు-దేహీవకర్మాయత్తదేహభృదివా-భాతి-అవివేకినామితిభావః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తదేవవిశదయతి-వస్తుతః - స్థావరజఙ్గమాత్మకం - కృత్స్నం - జగత్-భగవత-శ్శరీర-మన్యత్తత్పృథక్సిద్ధంవస్తు-కించిదపి,నవిద్యత-ఇత్యేవం,వస్తుతోఽత్రా-జానతాం-దేహీవా-భాతీ-త్యన్వయః - ఏవంజానతాంతు-దేవమనుష్యాదివిజాతీయత్వేనైవ

సర్వశరీరకత్వేనైవ చ భాతీత్యర్థః ✻ ॥ ౫౬ ॥ ✻ నాన్యద్వస్త్వస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ సర్వేషామితి ॥ ధాతుశబ్దో ఽత్ర “
భూవాదయో ధాతవ„ ఇతి సఙ్కేతితధాతుపరః-స చ తదుత్తరప్రత్యయానాం తదుభయార్థానాం చోపలక్షకః - సర్వే శబ్దా
వ్యుత్పన్నా ఇతి వ్యుత్పత్తిపక్షస్యాభిప్రేతః-భవతిరితి భూధాతుః “ ఇక్శ్తిపౌ ధాతునిర్దేశే „ ఇతి విహితశ్తిప్ప్రత్యయాన్తో ఽత్ర
నిర్దిష్టః - తదయమర్థః-సర్వేషాం శబ్దానాం తదర్థానాం చ-యో-భావస్సత్తా, స ఏవా, ర్థో ఽభిధేయో-యస్య - తథాభూతో-భ
వతిర్యా భ ధాతుః-స్మృతః “ భూ సత్తాయా„ మితి స్మృత ఇత్యర్థః, సత్తా చ ప్రమాణసంబన్ధార్హత్వరూపా, ఏవం చ-తస్య సర్వ
శబ్దతదర్థానాం చ-యా, సత్తా - తద్బోధకస్య- భూధాతోః - స్తదర్థతత్ప్రత్యయతదర్థాదే-రపి శబ్దాత్సర్వధాతుతత్ప్రత్యయత
దుభయార్థానాం చ-యో భావస్సత్తా-స - భగవాన్ - కృష్ణః-తత్సత్తానిర్వాహకః కృష్ణ ఇతి ఫలితార్థః - ఏవం చ సత్యా-న్యత్కృ
ష్ణాత్పృథక్సిద్ధం వస్తు - కిమస్తి - త, న్నిరూప్యతామితి-కిమతద్వస్త్వితి పాఠే-అతదకృష్ణాత్మకం-వస్తు-కి-మస్తి - య-న్నిరూప్య
తేత్యర్థః ✻ ॥ ౫౭ ॥ ✻ ఏవం భగవతః పరత్వం సర్వకారణత్వం చోపపాద్య “ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం, కారణం తు ధ్యేయ„ ఇ
త్యుక్తరీత్యా తద్వేదనమేవానిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణక్షమమితి వదన్నుపసంహరతి ॥ సమాశ్రితా ఇతి ॥ పుణ్యం యశో
యస్య-తస్య-మురారే-ర్మహత్పదం మహతామాశ్రయం-పదపల్లవప్లవం-యే-సమాశ్రితాః-సమాశ్రయణమత్రన్యాసోపాస
నాన్యతరరూపం- తేషామేవ-భవామ్బుధి-ర్వత్సపదతుల్యో భవతి - కించ-పరం పదం వైకుణ్ఠాఖ్యం - పదం స్థానం-భవతి-విప
దాం-యా-త్పదం విషయః-త, త్పునః-కదాచిదపి- తేషాం-న భవతి-తతో న నివర్తన్త ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౫౮ ॥ ✻ ప్రశ్నస్యోత్తరం కథి

పరం నాన్యదస్తీహ కించన ॥ ౫౬ ॥ సర్వేషామేవ ధాతూనాం భావార్థో భవతి స్మృతః । తస్యాపి భగవాన్కృష్ణః కి
మేతద్వస్తు రూప్యతామ్ ॥ ౫౭ ॥ సమాశ్రితా యే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశో మురారేః । భవామ్బుధి
ర్వత్సపదం పరం పదం ✻ పదం పదం యద్విపదాం న తేషామ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యత్పృష్టో ఽహమి
హ త్వయా । యత్కౌమారే హరికృతం పౌగణ్డే కీర్తితం భువి ॥ ౫౯ ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితం మురారే రఘార్దనం శాద్వ
ల భోజనం చ । వ్యక్తేతరం రూపమజస్య సంస్తుతిం శృణ్వన్గృణన్నేతి నరో ఽఖిలార్థాన్ ॥ ౬౦ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుర్దశో ఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻

ధేనుకాసురభఞ్జనఘట్టః.

తతశ్చ పౌగణ్డవయస్సమాశ్రితౌ బభూవతుస్తౌ పశుపాలసమ్మతౌ । గాశ్చారయన్తౌ సఖిభిస్సమం పదైర్బృన్దావ
నం పుణ్యమతీవ చక్రతుః ॥ ౧ ॥ తన్మాధవో వేణుముదీరయన్వృతో గోపైర్గృణద్భిస్స్వయశో బలాన్వితః । పశూ
న్పురస్కృత్య పశవ్యమావిశద్విహర్తుకామః కుసుమాకరం వనమ్ ॥ ౨ ॥ తన్మఞ్జుఘోషాళిమృగద్విజాకులం మహ
న్మనః ప్రఖ్యపయస్సరస్వతా । వాతేన జుష్టం శతపత్రగన్ధినా నిరీక్ష్య రన్తుం భగవాన్మనో దధే ॥ ౩ ॥ స తత్ర తత్రా
రుణపల్లవశ్రియా ఫలప్రసూనోరుభరేణ పాదయోః । స్పృశచ్ఛిఖాన్వీక్ష్య వనస్పతీన్ముదా స్మయన్నివాహాగ్రజమా

తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్ప్రత్య-హం-పృష్టః-కిం తత్-య, త్కౌమారే-శ్రీకృష్ణకృతం, త, త్కథ, మర్భకాః, పౌగణ్డకే-విదు,
రిత్యేత-దేతదుత్తరం-సర్వం- తే తుభ్యం-మయా-ఆఖ్యాతమ్ ✻ ॥ ౫౯ ॥ ✻ అధ్యాయత్రయార్థశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥
సుహృద్భి-శ్చరితం “ ముష్ణన్తో ఽన్యోన్యశిక్యాదీ„ నిత్యాదినోక్తం-మురారికర్తృకమఘాసురహననం, శాద్వలే-భోజనం-జీ
వనమితి పాఠే ఽపి-స ఏవార్థః - వ్యక్తాత్ప్రకృతిరూపా-దితర - ద్రూపం-శుద్ధసత్త్వాత్మకం - వత్సవత్సపాదిరూపం-అజస్య బ్ర
హ్మణో-ఽభీష్టస్తుతిం చే-త్యేత-త్సర్వం-శృణ్వన్-గృణన్ కథయంశ్చ-పుమా-నఖిలాభీష్టార్థాన్-ప్రాప్నోతి ✻ ॥ ౬౦ ॥ ✻ ఇతి శ్రీ
భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్దశో ఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ పౌగణ్డకావస్థావస్థితయో రామకృష్ణయోః కాంచిత్క్రీడాం వర్ణయన్ రామకర్తృకం ధేనుకాసురభఞ్జనం - ఉ
భయకర్తృకం తదనుచరభఞ్జనం- కృష్ణకృతం కాలియహ్రదజలపానమూర్ఛితగోగోపోత్థాపనం చ వర్ణయతి ॥ పఞ్చదశేన ॥ త
తః కైశోరానన్తరం- ప్రాప్తపౌగణ్డవయసౌ-పశుపాలనే-సమ్మతౌ-రామకృష్ణౌ - సఖీభిస్సహ-గా-శ్చారయన్తౌ - పదైః పా
దవిన్యాసైః-బృన్దావన-మతీవ, పుణ్యం, చక్రతుః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తత్తదా-స్వకీర్తిం- గృణద్భిః-గోపైః, పరివృతో-బలేన సహ స
మన్వితో-వేణు-ముదీరయన్ నాదయన్-పశూ-న్పురస్కృత్య, విహర్తుమిచ్ఛుః, కుసుమానా-మాకరం పశుభ్యో హితం-వనం.
ప్రావిశత్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ మఞ్జుః రమణీయో-నాదో, యేషాం, తై, రళిమృగపక్షిభిః-వ్యాప్తం, మహతాం యోగినాం-మనసా-తు
ల్యం-స్వచ్ఛం-పయో-యస్మిన్-తత్సర-ఆశ్రయత్వేనా-స్తి, యస్య, తేన, ఏవమతిశైత్యముక్తం, శతపత్రాణాం-గన్ధో, యస్య,
తేన-వాతేన-జుష్టం, ఏవం పరిమళయుక్తత్వముక్తం - ఏవంవిధం-వనం-నిరీక్ష్య-రన్తుం-మన-శ్చక్రే ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ అరుణపల్లవా

నాం - శ్రియా సహ - ఫలానాం ప్రసూనానాం చ భరేణ - పాదయోః స్పృశన్త్యః - శిఖాః అగ్రాణి - యేషాం - తాన్ - తరూన్ - వీక్ష్య - ఆదిపురుషః కృష్ణః - ముదా, స్మయన్నివ - అగ్రజం రామం ప్రతీదం వక్ష్యమాణ, మాహ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహో అమీ ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ స్వయమాదిపురుషోఽపి - లోకమర్యాదాస్థాపనార్థమవతీర్ణత్వాత్స్వశేషభూతమపి శేషమగ్రతోఽవతీర్ణత్వమాత్రేణ స్వతోఽధికమివ సంభావయన్నాహ ॥ అహో అమీ ఇతి ॥ హే దేవవర - యద్వా - దేవవరైరమరైః - రర్చితం - తవ - పదామ్బుజం - పుష్పఫలాదిరూపం - పూజాసాధన - ముపాదాయ, శిఖాభిః - ర్నమన్తి - తరవః - కిమర్థం - ఆత్మనః - స్తమసః పాపస్యాపహత్యై నాశాయ - యేన తమసా - తరుజన్మ - కృతం సంపాదితం - తస్య తమసోఽపహత్యా, ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హే ఆదిపురుష - ఏతే - భృఙ్గాః - స్తవ - అనుపదమ - ఖిలలోకపావనం - యశో - గాయన్తః - భజన్తే - అరణ్యాం కథమేవంవిధం జ్ఞానం తత్రాహ - అమీ - అళయః - ప్రాయేణ - భవద్భక్తేషు - ముఖ్యాః మునిగణా ఏవ - అత ఏవ - అనఘానాం - ఆత్మనాం - దైవం దైవతం గూఢం - గోపవేషేణేతి శేషః - త్వాం - న జహతి న త్యజన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ హే ఈడ్య - అమీ - శిఖినో మయూరాః నృత్యన్తి - తథా - హరిణ్యో గోప్య ఇవ, ఈక్షణేన - తే తుభ్యం - ప్రియం - కుర్వన్తి తథా - స్వగృహం ప్రత్యాగతాయ - తే, కోకిలానాం - గణాః, సూక్తైః - ప్రియం - కుర్వన్తి - ఏతే - కోకిలాదయో - వనౌకసోఽపి, ధన్యా ఏవ, సతాం, నిసర్గః స్వభావః - ఇయాన్ హి, యన్మృదూక్త్యాదిభిః బహుమాన, మియానేవ హి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇయం, ధరణీ, తృణవీరుధశ్చ, ధన్యాః - కుతః, యతః, తవ, పాదౌ స్పృశన్తీతి తథా, త

దిపూరుషః॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహో అమీ దేవవరామరార్చితం పదామ్బుజం తే సుమనఃఫలార్హణమ్। నమన్త్యుపాదాయ శిఖాభిరాత్మనస్తమోఽపహత్యై తరుజన్మ యత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతేఽళయస్తవ యశోఽఖిలలోకతీర్థం గాయన్త ఆదిపురుషానుపదం భజన్తే । ప్రాయో అమీ మునిగణా భవదీయముఖ్యా గూఢం వనేఽపి న జహత్యనఘాత్మదైవమ్॥ ౬ ॥ నృత్యన్త్యమీ శిఖిన ఈడ్య ముదా హరిణ్యః కుర్వన్తి గోప్య ఇవ తే ప్రియమీక్షణేన। సూక్తైశ్చ కోకిలగణా గృహమాగతాయ ధన్యా వనౌకస ఇయాన్ హి సతాం నిసర్గః॥ ౭ ॥ ధన్యేయమద్య ధరణీ తృణవీరుధస్త్వత్పాదస్పృశో ద్రుమలతాః కరజాభిమృష్టాః । నద్యోఽద్రయః ఖగమృగాః సదయావలోకైర్గోప్యోఽన్తరేణ భుజయోరపి యత్స్పృహా శ్రీః॥ ౮ ॥ ఏవం బృన్దావనం శ్రీమత్పశ్యన్ ప్రీతమనాః పశూన్। రేమే సంచారయన్నద్రిసరిద్రోధస్సు సానుగః॥ ౯ ॥ క్వచిద్గాయతి గాయత్సు మదాన్ధాళిష్వనువ్రతైః। ఉపగీయమానచరితః స్రగ్వీ సఙ్కర్షణాన్వితః॥ ౧౦ ॥ క్వచిచ్చ కలహంసానామనుకూజతి కూజితమ్। అనునృత్యతి నృత్యన్తం బర్హిణం హాసయన్ క్వచిత్॥ ౧౧ ॥ మేఘగమ్భీరయా వాచా నామభిర్దూరగాన్ పశూన్ । క్వచిదాహ్వయతి ప్రీత్యా గోగోపాలమనోజ్ఞయా॥ ౧౨ ॥ చకోరక్రౌఞ్చచక్రాహ్వభారద్వాజాంశ్చ బర్హిణః। అనురౌతి స్మ సత్త్వానాం భీతవద్వ్యాఘ్రసింహయోః॥ ౧౩ ॥ క్వచిత్క్రీడాపరిశ్రాన్తం గోపోత్సఙ్గోపబర్హణమ్। స్వయం విశ్రామయత్యార్యం పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౪ ॥ నృత్యతో గాయతః క్వాపి వల్గతో యుధ్యతో మిథః। గృహీతహస్తౌ గోపాలాన్ హసన్తౌ ప్రశశంసతుః॥ ౧౫ ॥ క్వచిత్ప

థా, ద్రుమలతాశ్చ - ధన్యాః - కుతః, కరజైః నఖైః - అభిమృష్టాః, తథా - అద్ర్యాదయోఽపి, ధన్యాః - కుతః, సదయైరవలోకనైః - త్వయా వీక్షితా ఇతి శేషః, తథా గోప్యోఽపి, ధన్యాః - కుతః, భుజయోరన్తరేణ వక్షసా, ఆలిఙ్గితా ఇతి శేషః, కథంభూతేన - యత్ యస్మిన్ - స్పృహా యస్యాస్తథావిధా - శ్రీః తేన ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవ, మగ్రజం - వదన్ - శోభావద్బృన్దావనం - పశ్యన్ - అద్రిసరితాం - రోధస్సు తటేషు - గాః - శ్చారయన్ - సహానుగో - రేమే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ శ్రేదామత్తః మత్తః ప్రాప్తేనేన॥ మదేన మధుపానమదేనాన్ధేషు - భృఙ్గేషు - గాయత్సు సత్సు, స్వయం - స్రగ్వీ, హాసయన్ - క్వచి - దనుగాయతి, అనువ్రతైః, రుద్గీయమానం - చరితం - యస్య సఖిభిః సఙ్కర్షణేన చాన్వితో, రేమే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ క్వచి - త్కలహంసానాం - కూజిత - మనుసృత్య, కూజతి చుకూజ తథా, నృత్యన్తం, బర్హిణ - మభినృత్యతి అనునన ర్త ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ క్వచి - న్మేఘస్యేవ - గమ్భీరయా, వాచా - సఙ్కేతితనామభిః - సఖీన్, హాసయన్ - దూరగాన్ - పశూ - నాహ్వయతి ఆజుహావ - కయా - గవాం, గోపానాం చ - మనోజ్ఞయా, ప్రీత్యా తయోపలక్షితో వా ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్వచి - చ్చకోరాదీ - ననుసృత్య, రౌతి రురావ, సత్త్వానాం మృగాణాం మధ్యే - వ్యాఘ్రసింహయోః - తాభ్యాం, భీతవ - ద్భవతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ క్వచి - ద్గోపానా - ముత్సఙ్గోఽఙ్క ఏవో - పబర్హణముపధానం - యస్య - తం, క్రీడాపరిశ్రాన్త, మార్యమగ్రజం - స్వయం, పాదపీడనాదిభి - ర్విశ్రామయతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ వల్గతః ఉత్ప్లవతః - నృత్యాదీన్ కుర్వతో - గోపా - న్గృహీతౌ - హస్తౌ, యాభ్యాం - తథాభూతౌ, ప్రశశంసతుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ క్వచి న్నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన - యః - శ్రమ, స్తేన - కర్శితః గ్లానః - వృక్షమూలాశ్రయః - పల్లవతల్పేషు - గోపానాం, ఉత్సఙ్గ - ఉపధానం - యస్య, తథాభూతః శే

తేశిశ్యే ❁ ॥౧౬॥ ❁ తదా-తస్య-మహాత్మనః కృష్ణస్య,పాదసంవాహనం కేచిచ్చక్రుః-అపరే, అపహతపాప్మానః-తత్సేవాలాభాదితిభావః-తరుపల్లవనిర్మితైః-వ్యజనైః,సమ్య, గవీజయన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అన్యేతు-హేమహారాజ,ప్రేమార్ద్రచిత్తాః,హృదయంగమాని తదనురూపాణి,చేష్టితాని-జగుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థం,నిగూఢా,ఆత్మరతిస్స్వాత్మానుభూతిర్యేన-తథాభూతః-స్వసజాతీయత్వేన-చరితైశ్చేష్టితైః, గోపాత్మజత్వం , అనుకుర్వన్-రమయా-లాలితౌ-పాదావేవపల్లవౌ-యస్య,తథాభూతోఽపి,గ్రామ్యైః ప్రాకృతైస్సహ-తద్వత్ , రేమే,కథంభూతః-మధ్యేమధ్యే, ఈశ్వరాసాధారణాని-చేష్టితాని-యస్య- తథాభూతః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥శ్రీదామేత్యాదినా॥శ్రీదామా,సుబలాదయశ్చ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ మహాసత్త్వమహాబలే-తిరామస్యవిశేషణం - దుష్టనిబర్హణదుష్టఘ్నే-తికృష్ణస్య - అవిదూరేసమీపే-తాళానాం-పఙ్క్తిభిః- వ్యాప్తం-మహ-ద్వన-మాస్తే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కానిచి-త్ఫలాని-పతన్తిపతితుముద్యుక్తాని-కానిచి-త్పతితానిచ-సన్తి- కింతు,తాని,దురాత్మనా,ధేనుకాసురేణా-వరుద్ధాని ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సచాసురో,ఽత్యన్తంవీర్యంయస్య-తథాభూతః,ఖరరూపంబిభ్రాణశ్చ,స్వసరూపైః,బహుభిః,జ్ఞాతిభిః,పరివృతశ్చ,కృతః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కృతః,నరా ఏవాహారో,యేన,తస్మా,దసురా,ద్భీతైః-నృభి-రభుక్తపూర్వాణికదాప్యననుభూతాని,సురభీణిచ,ఫలాని,సన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏషః అత్రాపిసర్వతో వ్యాప్త , స్తత్ఫలసురభిః

ల్లవతల్పేషునియుద్ధశ్రమకర్శితః । వృక్షమూలాశ్రయశ్శేతేగోపోత్సఙ్గోపబర్హణః॥ ౧౬ ॥ పాదసంవాహనంచ
క్రుః కేచిత్తస్యమహాత్మనః । అపరేతుహతపాప్మానోవ్యజనైస్సమవీజయన్॥ ౧౭ ॥ అన్యేతదనురూపాణిమనో
జ్ఞానిమహాత్మనః।గాయన్తిస్మమహారాజస్నేహక్లిన్నధియశ్శనైః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంనిగూఢాత్మరతిస్స్వమాయయా
గోపాత్మజత్వంచరితైర్విడమ్బయన్। రేమేరమాలాలితపాదపల్లవో।గ్రామ్యైస్సమంగ్రామ్యవదీశచేష్టితః ॥౧౯॥
శ్రీదామనామాగోపాలోరామకేశవయోస్సఖా।సుబలస్తోకకృష్ణాద్యాగోపాః ప్రేమ్ణేదమబ్రువన్ ॥౨౦॥ రామ
రామమహాసత్త్వకృష్ణదుష్టనిబర్హణ।ఇతోఽవిదూరేసుమహద్వనంతాళాళిసఙ్కులమ్॥ ౨౧ ॥ఫలానితత్రభూరీ
ణిపతన్తిపతితానిచ। సన్తికింత్వవరుద్ధానిధేనుకేనదురాత్మనా ॥ ౨౨ ॥ సోఽతివీర్యోఽసురోరామహేకృష్ణఖర
రూపధృక్ । ఆత్మతుల్యబలైరన్యైర్జ్ఞాతిభిః పరివారితః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృతనరాహారాద్భీతైర్నృభిరమిత్ర
హన్।విద్యన్తేఽభుక్తపూర్వాణిఫలానిసురభీణిచ॥ ౨౪ ॥ఏషవైసురభిర్గన్ధోవిషూచీనోఽనుగృహ్యతే।ప్రయచ్ఛ
తానినః కృష్ణగన్ధలోభితచేతసామ్॥ ౨౫ ॥వాఞ్ఛాసీన్మహతీరామగమ్యతాంయదిరోచతే॥ ౨౬॥ ఏవంసుహృద్వ
చశ్శ్రుత్వాసుహృత్ప్రియచికీర్షయా।ప్రహస్యజగ్మతుర్గోపైర్వృతౌతాలవనంప్రభూ॥ ౨౭ ॥ బలః ప్రవిశ్యబా
హుభ్యాంతాళాన్సంపరికమ్పయన్।ఫలానిపాతయామాసమతఙ్గజఇవౌజసా॥ ౨౮ ॥ఫలానాంపతతాంశబ్దం
నిశమ్యాసురరాసభః। అభ్యధావత్క్షితితలంసనగంపరికమ్పయన్ ॥ ౨౯ ॥ సమేత్యతరసాప్రత్యగ్ద్వాభ్యాం ప
ద్భ్యాంబలంబలీ।నిహత్యోరసికాశబ్దంముఞ్చన్పర్యసరత్ఖరః ॥ ౩౦ ॥ పునరాసాద్యసంరబ్ధఉపక్రోష్టాపరాక్స్థి
తః।చరణావపరౌరాజన్బలాయప్రాక్షిపద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ సతంగృహీత్వాప్రపదోర్భ్రామయిత్వైకపాణి
నా । చిక్షేపతృణరాజాగ్రేభ్రామణత్యక్తజీవితమ్॥ ౩౨ ॥ తేనాహతోమహాతాళః పతమానోబృహచ్ఛిరాః।

గన్ధో , ఽనుగృహ్యతే-అస్మాభిః,హేకృష్ణ,తత్ఫలగన్ధేన,లోభితానిచేతాంసి,యేషాం,తేషాం - నో ఽ స్మభ్యం , తానిఫలాని-ప్రయచ్ఛాదాయదేహి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హేరామ-మహతీ-వాఞ్ఛాతత్ఫలానుబుభూషా-వర్తతే-యది-రోచతే-తర్హి,గమ్యతాం,నవయంనియన్తుంప్రభవామఇతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇత్థం,సుహృదాం,వచః,శ్రుత్వా,తేషాం,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-ప్రహస్య,గోపైః,వృతౌ , ప్రభూరామకేశవౌ-తాలవనంప్రతి-జగ్మతుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత్ర,బలోరామః,ప్రవిశ్య,బాహుభ్యాం-తాలా,న్పరితః,కమ్పయన్,కథం,మత్తగజఇవ-ఓజసాబలేన,ఫలాని,పాతయామాస ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదా,పతతాం-ఫలానాం,శబ్ద,మాకర్ణ్య,రాసభరూపో,ఽసురః-సవృక్షం,క్షితితలం-కమ్పయన్,అభ్యధావత్ ❁॥౨౯॥❁ బలంరామం,స,బలీఅసురః,సమేత్య-పాశ్చాత్యాభ్యాం-పాదాభ్యాం,తరసాబలేన,ఉరసి,నిహత్య- కాశబ్దంగర్దభధ్వనిం,ముఞ్చన్,సఖరః,పర్యసరత్ పరితశ్చచార ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పున,రాశు,ఆసాద్య,సంరబ్ధః క్రుద్ధః,ఉపక్రోష్టాగర్దభః,అనభిముఖం,స్థితః,హేరాజన్,రుషా,అపరౌపాశ్చాత్యౌ,పాదౌ,రామాయ-ప్రాక్షిపదుద్యోజయామాస ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదా,స,రామ,స్తం,మేకేనైవ,పాణినా,పాదయోః,గృహీత్వా , భ్రామయిత్వాచ , భ్రామణేనైవ - త్యక్తంజీవితంయేన-తం-తృణరాజాగ్రతాళాగ్రే-చిక్షేపప్రాక్షిపత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తేనప్రక్షిప్తేనాసురేణ,హతస్తాడితో,మహాన్,తాలః,భగ్నః-పతమానో-బృహ,చ్ఛిరోఽగ్రభాగో,యస్య-అతఏవ , పార్శ్వస్థం,తాలం , పాతయన్,పపాతేతిశేషః , సచపార్శ్వస్థః-పతమాన,స్తథైవాన్యం,సోఽపి , తథైవా,

న్యమ్ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ బలస్య,రామస్య,లీలయా,ఉత్సృష్టేన,ఖరదేహేన,హతాః,యే,తైః,హతాః,సర్వే,తాలాః,చకమ్పిరే,యథా,మహావాతేనేరితాః కమ్పితాః,తద్వత్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ జగదీశ్వరే,అనన్తే,ఏతత్,న,చిత్రం-కుతః,అఙ్గ,హే,రాజన్,తన్తుషు పటఇవ-ఇదం,జగత్,యస్మిన్,ఓతం,ప్రోతంచ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ తతః,ధేనుకస్య,యే,జ్ఞాతయః,క్రోష్టారః,గర్దభాః,ఖరశబ్దంకుర్వన్తోవా,హతః,బాన్ధవః,యేషాం,తే,అతఏవ,సంరబ్ధాః,సర్వే, అభ్యద్రవన్ అభిముఖంజగ్ముః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ హేనృప,గృహీతౌ-పశ్చాచ్చరణౌ,యేషాం,తాన్,తాన్,శేషు,ప్రహిణోత్ ప్రాక్షిపత్ , ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ ఫలసమూహైః,సఙ్కీర్ణా-ధరా,గతప్రాణైః-దైత్యదేహైః-కరిణైః,తాలాగ్రైశ్చ,ఘనైః-నభస్థలమివ,రరాజ,ఖరదేహైస్తాలాగ్రైరిత్యరుణశ్వేతనీలఘనసాదృశ్యసంపాదనమ్ ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ నిశామ్యదృష్ట్వా,విబుధాదయః,పుష్పవర్షాణి,ముముచుర్వర్షుః,వాద్యానిదున్దుభీంశ్చ క్రుః వాదయామాసుః,తుష్టువుః ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ అథతతః,గతభయాః , మనుష్యాః,తాలఫలాన్యాదన్ భక్షితవన్తః॥హతో ధేనుకోయస్మిన్,తస్మిన్కాననే,పశవశ్చ-తృణ,మచరన్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ శ్రోత్రాణాం, కీర్తయతాంచ,పుణ్యావహం,యచ్ఛ్రవణం,కీర్తనంచ,తత్,యస్య,సః , కృష్ణఃసాగ్రజః,వ్రజ,మావివేశ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ త-మావిశన్తం,దిదృక్షి

పార్ష్ణ్యద్ధంకమ్ప యన్భగ్నస్సచాన్యంసోఽపిచాపరమ్ ॥ ౩౩ ॥ బలస్యలీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః।
తాళాశ్చకమ్పిరేసర్వేమహావాతేరితాఇవ ॥ ౩౪ ॥ నైతచ్చిత్రంభగవతిహ్యనన్తేజగదీశ్వరే।ఓతంప్రోతమిదం
యస్మింస్తన్తుష్వఙ్గయథాపటః॥ ౩౫ ॥తతఃకృష్ణంచరామంచజ్ఞాతయోధేనుకస్యయే । క్రోష్టారోఽభ్యద్రవన్స
ర్వేసంరబ్ధాహతబాన్ధవాః॥ ౩౬ ॥తాంస్తానాపతతఃకృష్ణోరామశ్చనృపలీలయా।గృహీతపశ్చాచ్చరణాన్ప్ర
హిణోత్తృణరాజసు॥ ౩౭ ॥ఫలప్రకరసంకీర్ణందైత్యదేహైర్గతాసుభిః।రరాజఖరతాళాగ్రైర్ఘనైరివనభస్థ
లమ్॥ ౩౮ ॥తయోస్తుసుమహత్కర్మనిశామ్యవిబుధాదయః । ముముచుఃపుష్పవర్షాణిచక్రుర్వాద్యానితుష్టువుః॥
అథతాళఫలాన్యాదన్మనుష్యాగతసాధ్వసాః । తృణంచపశవశ్చేరుర్హతధేనుకకాననే ॥ ౪౦ ॥ కృష్ణఃకమలప
త్రాక్షఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్తూయమానోఽనుగైర్గోపైస్సాగ్రజోవ్రజమావిశత్॥ ౪౧ ॥తంగోరజశ్ఛురితకు
న్తలబద్ధబర్హవన్యప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్। వేణుంక్వణన్తమనుగైరుపగీతకీర్తిం గోప్యోదిదృక్షితదృ
శోఽభ్యగమన్సమేతాః ॥ ౪౨ ॥ పీత్వాముకున్దముఖసారసమక్షిభృఙ్గైస్తాపంజహుర్విరహజంవ్రజయోషితోఽ
హ్ని। తత్సత్కృతింసమధిగమ్యవివేశగోష్ఠంసవ్రీడహాసవినయంయదపాఙ్గమోక్షమ్ ॥ ౪౩ ॥ తయోర్యశోదా
రోహిణ్యౌపుత్రయోఃపుత్రవత్సలే। యథాకాలంయథాకామంవ్యధత్తాంపరమాశిషః॥ ౪౪ ॥తతోగతశ్రమా
తత్రమర్దనోన్మజ్జనాదిభిః । వాసోవసిత్వారుచిరందివ్యస్రగ్గన్ధమణ్డితౌ॥ ౪౫ ॥జనన్యుపహృతంప్రాశ్యస్వాద్వన్న
ముపలాలితౌ। సంవిశ్యవరశయ్యాయాంసుఖంసుషుపతుర్వ్రజే॥ ౪౬ ॥ఏవంసభగవాన్కృష్ణోబృన్దావనచరఃక్వ

✻ కాళియమర్దనఘట్టః ✻

చిత్ । యయౌరామమృతేరాజన్కాళిన్దీంసఖిభిర్వృతః॥ ౪౭ ॥ అథగావశ్చగోపాశ్చనిదాఘాతపపీడితాః।దు
ష్టంజలంపపుస్తస్యాస్తృషార్తావిషదూషితమ్॥ ౪౮ ॥విషామ్భస్తదుపస్పృశ్యదైవోపహతచేతసః । నిపే

తాః,దృశః,యాసాం,తాః,గోప్యః,సమేతాస్సముదితాః,అభ్యగమన్, అభిముఖమాజగ్ముః,కథంభూతం,గోరజోభిః,వ్యాప్తేషు-కున్తలేషు , బద్ధం , బర్హం , వన్యాని , ప్రసూనానిచ , యస్య,రుచిర , మీక్షణం-చారుః , హాసశ్చ , యస్య , అనుగైః,ఉపగీతా - కీర్తి - ర్యస్య , తమ్ ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ముకున్దస్య - ముఖసారసం ముఖపద్మం , పీత్వా - తద్గతం మధుపీత్వేత్యర్థః-అహ్ని-యో।విరహ-స్తజ్జం - తాపం -జహుః,తాసాం వ్రజయోషితాం - సత్కృతింబహుమానం - సమధిగమ్య సత్కృతిస్వరూపమేవాహ - సలజ్జం - సహాసం - సవినయం చ - యథా తథా - అపాఙ్గయోః - నేత్రాన్తయోః,రోక్షుః ప్రసరణం-యస్మిన్-తత్-యత్-తద్రూపం - తాసాం - సత్కృతిం - ప్రాప్య-గోష్ఠం- వివేశ ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ యథాకామమిచ్ఛానుగుణం-కాలానుగుణంచ-యథాతథా-పరమా-ఆశిషః-కామాన్-వ్యధత్తాంఅకుర్వతామ్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ తదేవదర్శయన్నాహ॥తత్రగృహే అఙ్గమర్దనాదిభిః-గతః - అధ్వసంబన్ధీశ్రమో-యయో-స్తౌ ॥ రుచిరంనవం,వస్త్రం-వసిత్వా దివ్యాభ్యాం-స్రగ్గన్ధాభ్యా-మలఙ్కృతౌ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ జనన్యా-ఉపహృతంపాత్రేదత్తం-స్వాదుమృష్ట-మన్నం-ప్రాశ్య- ఉపలాలితౌసుఖంయథాతథా-సుప్తవన్తౌ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ కదాచి-ద్రామంవినా - ఇతరైః-సఖిభిః-వృతః- హేరాజన్-కాళిన్దీంయము నాం-యయౌ ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ నిదాఘోగ్రీష్మర్తౌ,యః,ఆతప- స్తేన, పీడితాః - అతఏవ-తృషార్తాః-తస్యాః కాళిన్ద్యాః-కాళియవిషేణ-దూషిత-మతఏవ,దుష్టం-జలం-పపుఃపీతవన్తః ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ త-ద్విషోదక-ముపస్పృశ్య,దైవోపహతచేతసః,

ర్చితాః-వ్యసవః ప్రాణవాయువిరహితాః-హే కురూద్వహ-నిపేతుః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తథాభూతాన్మూర్ఛితాన్-పతితాంశ్చ తాన్-దృష్ట్వా, మృతసంజీవనాదియోగనిర్వాహకః-కృష్ణః-స్వ ఆత్మైవ-నాథో రక్షకో-యేషాం, తాన్, అమృతవర్షిణ్యా-ఈక్షయా వృష్ట్యా-సమ్యగజీవయత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తాశ్చ తేచ-తే॥ పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః, గావో-గోపాశ్చ సంప్రతీతాః సమ్యక్ప్రాప్తాః స్మృతయః-యై-స్తథాభూతాః-జలాన్తికా-దుత్థాయ, పరస్పరం-వీక్షమాణాః-సువిస్మితాశ్చాసన్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ విషం, పీత్వా, సంపరేతస్య మృతస్యాత్మనో-యదుత్థానం-తద్గోవిన్దస్యానుగ్రహేక్షణకృత-మమన్యన్త ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ************

అథ కాళియదమనాత్మకం కంకర్మానువర్ణయితుకామస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సఙ్గృహ్యాదర్శయతి॥ విలోక్యేతి॥ కృష్ణాహినా కాళియేన-దూషితాం-కృష్ణాం యమునాం-విలోక్యాలోచ్య-తస్యాః కృష్ణాయాః-విశుద్ధి-మన్విచ్ఛః, తం, సర్పముదవాసయత్ ॥ తతో నిష్కాసితవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర విస్మితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి॥ అన్తర్జలే-తత్ప్రాప్య, గాధేతత్ప్రాప్య, హిం సర్పం, కథం, నిగృహీతవాన్, స వై అహిః, బహూని-యుగాన్యావసతీతి, తథా ॥ భూతో, యథా, యేన ప్రకారేణా, సీత్తదపి, హే విప్ర, కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఆత్మనశ్శుశ్రూషాధిక్యం వ్యనక్తి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ భూమ్నః విపులమాహాత్మ్యస్య, స్వతన్త్రస్యాపి-లీలయా-గోపాలస్య సతః, యదుదారం, చరితం, తదేవామృతం, జుషన్, కః-పుమాన్, తృప్యేత, న కోఽ

తుర్వ్యసవస్సర్వే మూర్ఛితా వై కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ వీక్ష్య తాన్వై తథాభూతాన్కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః।
ఈక్షయాఽమృతవర్షిణ్యా స్వనాథాన్సమజీవయత్ ॥ ౫౦ ॥ తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలాన్తికాత్। ఆస
న్సువిస్మితాస్సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్॥ ౫౧ ॥ అన్వమంసత తద్రాజన్ గోవిన్దానుగ్రహేక్షితమ్। పీత్వా విషం
పరేతస్య పునరుత్థానమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ******************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః। తస్యా విశుద్ధిమన్విచ్ఛన్ సర్పం
తముదవాసయత్ ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమన్తర్జలేఽగాధే న్యగృహ్ణాద్భగవానహిమ్। స వై బహుయుగావా
సో యథాసీత్తత్ర కథ్యతామ్॥ ౨ ॥ బ్రహ్మన్భగవతస్తస్య భూమ్నస్స్వచ్ఛన్దవర్తినః। గోపస్యోదారచరితం కస్తృ
ప్యేతామృతం జుషన్॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాళిన్ద్యాం కాళియస్యాసీద్ధ్రదః కశ్చిద్విషాగ్నినా। శ్రప్యమాణప
యా యస్మిన్పతన్త్యుపరిగాః ఖగాః॥ ౪ ॥ విప్రుష్మతా విషోదోర్మిమారుతేనాభిమర్శితాః। మ్రియన్తే తీరగా యస్య
ప్రాణినః స్థిరజఙ్గమాః॥ ౫ ॥ తం చణ్డవేగవిషవీర్యమవేక్ష్య తేన దుష్టాం నదీం చ ఖలసంయమనావతారః। కృష్ణః క
దమ్బమధిరుహ్య తతోఽతితుఙ్గాదాస్ఫోట్య గాఢరశనో న్యపతద్విషోదే ॥ ౬ ॥ సర్పహ్రదః పురుషవర్యనిపాత
వేగసంక్షోభితోరగవిషోచ్ఛ్వసితామ్బురాశిః। పర్యక్ప్లుతో విషకషాయితభీషణోర్మిరధావద్ధనుశ్శతమనన్తబల
స్య కిం తత్॥ ౭ ॥ తస్మిన్ హ్రదే విహరతో భుజదణ్డఘూర్ణవార్ఘోషమఙ్గ వరవారణవిక్రమస్య। ఆశ్రుత్య తం స్వసద

షి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ విషాగ్నినా, పచ్యమానం, పయో-యస్మిం స్తస్య, హ్రదస్యోపరిగాః ఉపరిచరన్తః, ఖగాః పక్షిణః, పతన్తి పేతుః-విషజలవాయుప్రసారమాత్రేఽపి మూర్ఛితాః పతన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యస్య హ్రదస్య, తీరగాః, స్థిరజఙ్గమాః వృక్షాదిరూపాః మృగాదిరూపాశ్చ ప్రాణినః-విప్రుష్మతా శీకరయుక్తేన, విషజలతరఙ్గాణాం, మారుతేనాభిమర్శితాః సంస్పృష్టాః మ్రియన్తే, తథావిధః కశ్చిద్ధ్రదః కాళియస్యావాసభూతః కాళిన్ద్యామాసీదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స్పర్శమాత్రేణైవ వ్యాపనశీలం, విషమేవ, వీర్యం బలం, యస్య, తం, కాళియం, హ్రదం వా, తేన-దుష్టాం, నదీం యమునాం చావలోక్య, ఖలానాం, సంయమనాయ దమనాయ, అవతారో, యస్య, సః, హేతుగర్భమిదం, తత్ జ్ఞాత్వా, తత్-కదమ్బం వృక్షం, మధిరుహ్య, గాఢా దృఢీకృతా, రశనా కాఞ్చీ, యస్య సః, ఆస్ఫోట్య కరతలేన భుజముత్సఙ్గం వా ఆహత్య, అత్యున్నతా, త్తతః కదమ్బాద్, విషోదే-న్యపతత్, అమృతమాహరతా గరుత్మతాఽఽక్రాన్తత్వాత్స కదమ్బో విషజలేనాపి న శుష్క ఇత్యాహుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సర్పస్య, హ్రదః-పురుషవర్యస్య పురుషోత్తమస్య-నిపాతవేగేన-సంక్షోభితానాం-ఉరగాణాం, విషైరుచ్ఛ్వసితః ప్రవృద్ధో-ఽమ్బురాశిర్వారిపూరో-యస్య, విషైః కషాయితాః కషాయీకృతాః, క్వాథితాః-భీషణా-ఊర్మయో, యస్మిన్-తథాభూతః-పర్యక్ పరితో-ఽధావద్ధనుశ్శతం తత్పరిమాణస్థలం ప్లుత ఆవృతః॥ నైతచ్చిత్రమిత్యాహ॥ అనన్తబలస్య-తత్-కిం-కియత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతో-హ్రదే-విహరతః-గజశ్రేష్ఠస్యేవ విక్రమో యస్య-తస్య భగవతః, భుజదణ్డాహతోదకఘోష-మాకర్ణ్య, అఙ్గ హే రాజన్, స్వనిలయతిరస్కార-మస

హామాన శ్చక్షుశ్శ్రవాః సర్ప - స్స్వసైన్యసహితః - సమసరదాజగామ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ భుజగః కాళియ - స్తం కృష్ణం-మర్మసు-సందశ్య-చఛాద వేష్టితవాన్-కథంభూతం-ప్రేక్షణీయశ్చ-సుకుమారశ్చ-ఘనవన్నిర్మలశ్చ - తం శ్రీవత్సశబ్దోఽత్రార్శఆద్యజ న్తః, శ్రీవత్సయుక్తం, పీతం వస్త్రం యస్య, తంచ-స్మితేన సున్దర-మాననం-యస్య-ప్రతిపక్షాద్భయరహితం, కమలవదుదర మఙ్ఘ్రిచ యస్య-తమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ నాగస్య-భోగేన దేహేన-వేష్టిత-మతఏవా - దృష్టా-ఇతరైరలక్షితా-చేష్టా- యస్య-తం-కృష్ణ-మాలోక్య-తస్యకృష్ణస్య-ప్రియాస్సఖాయః-గోపాః-భయేనార్తాః, కృష్ణ ఏవా-ర్పితా-ఆత్మానో మనాంసి-శరీరాణివా-సుహృదాదయశ్చ, యై- స్తథాభూతాః - అర్థో విత్తం, కామాః ఇష్టార్థాః - దుఃఖాదిభి-ర్మూఢా ధియో-యేషాం-తే-నిపేతుః, దుఃఖం మానసికం శోకో రోదనమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ వత్సతర్యో దమ్యాః - సుతరాం-దుఃఖితాః, క్రన్దమానా ఆహ్వాయ న్త్యః-కృష్ణ ఏవ-న్యస్తానీ-క్షణాని, యాభి-స్తాః-రుదన్త్య ఇవ-తస్థుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ దివి భువ్యా-త్మని, త్యేవం-త్రివిధా, ఆసన్నభయసూచకాః - ఉత్పాతాః-బభూవుః-తత్ర భువ్యుత్పాతా భూకమ్పాదయః-దివ్యుల్కాపాతాదయః - ఆత్మని వామనేత్రస్ఫురణాదయః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తానుత్పాతా-నాలక్ష్య-భయేన-ఉద్విగ్నాః కమ్పితగాత్రాః-నన్దప్రభృతయో-గోపాః-రామేణ వినా-గాశ్చారయితుం-గతం-కృష్ణం-జ్ఞాత్వా ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తన్మాహాత్మ్యానభిజ్ఞా-స్తైః, దుర్నిమిత్తైః-నిధనం తద్విపత్తిం ప్రాప్తమివ, జ్ఞాత్వా-యతః, స్తస్మిన్నేవ ప్రాణాః-తస్మిన్నేవ మనాంసిచ-యేషా-మత-శ్శోకభయాభ్యా, మాతురాః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సర్వే-

---

నాభిభవం స సైన్యశ్చక్షుశ్శ్రవాస్సమసరత్తదమృష్యమాణః ॥ ౮ ॥ తం ప్రేక్షణీయసుకుమారఘనావదాతం శ్రీవత్సపీతవసనం స్మితసున్దరాస్యమ్ । క్రీడన్తమప్రతిభయం కమలోదరాఙ్ఘ్రిం సందశ్య మర్మసు రుషా భుజగశ్చఛాద ॥ ౯ ॥ తం నాగభోగపరివీతమదృష్టచేష్టమాలోక్య తత్ప్రియసఖాః పశుపా భృశార్తాః । కృష్ణేఽర్పితాత్మసుహృదర్థకళత్రకామా దుఃఖానుశోకభయమూఢధియో నిపేతుః ॥ ౧౦ ॥ గావో వృషా వత్సతర్యః క్రన్దమానాస్సుదుఃఖితాః । కృష్ణన్యస్తేక్షణాభీతా రుదన్త్య ఇవ తస్థిరే ॥ ౧౧ ॥ అథ వ్రజే మహోత్పాతాస్త్రివిధా అతిదారుణాః । ఉత్పేతుర్భువి దివ్యాత్మన్యాసన్నభయశంసినః ॥ ౧౨ ॥ తానాలక్ష్య భయోద్విగ్నా గోపా నన్దపురోగమాః । వినా రామేణ గాః కృష్ణం జ్ఞాత్వా చారయితుం గతమ్ ॥ ౧౩ ॥ తైర్దుర్నిమిత్తైర్నిధనం మత్వా ప్రాప్తమతద్విదః । తత్ప్రాణాస్తన్మనస్కాస్తే దుఃఖశోకభయాతురాః ॥ ౧౪ ॥ ఆబాలవృద్ధవనితాస్సర్వేఽఙ్గ పశువత్సలాః । నిర్జగ్ముర్గోకులాద్దీనాః కృష్ణదర్శనలాలసాః ॥ ౧౫ ॥ తాంస్తథా కాతరాన్వీక్ష్య భగవాన్మాధవో బలః । ప్రహస్య కిఞ్చిన్నోవాచ ప్రభావజ్ఞోఽనుజస్య సః ॥ ౧౬ ॥ తేఽన్వేషమాణా దయితం కృష్ణం సూచితయా పదైః । భగవల్లక్షణైర్జగ్ముః పదవ్యా యమునాతటమ్ ॥ ౧౭ ॥ తే తత్ర తత్రాబ్జయవాఙ్కుశాశనిధ్వజోపపన్నాని పదాని విశ్పతేః । మార్గే గవామన్యపదాన్తరాన్తరే నిరీక్షమాణా యయురఙ్గ సత్వరాః ॥ ౧౮ ॥ అన్తర్హ్రదే భుజగభోగపరీతమారాత్కృష్ణం నిరీహముపలభ్య జలాశయాన్తే । గోపాంశ్చ మూఢధిషణాన్పరితః పశూంశ్చ సఙ్క్రన్దతః పరమకశ్మలమాపురార్తాః ॥ ౧౯ ॥ గోప్యోఽనురక్తమనసో భగవత్యనన్తే తత్సౌహృదస్మితవిలోకగిరస్స్మరన్త్యః । గ్రస్తేఽహినా ప్రియతమే భృశదుఃఖతప్తాః శూన్యం ప్రియవ్యతిహృతాం దదృశుస్త్రిలోకీమ్ ॥ ౨౦ ॥ తాః కృష్ణమాతరమపత్యమను

అఙ్గ హే రాజన్ -పశువత్సలాః ధేనువద్వాత్సల్యయుక్తాః-కృష్ణస్య-దర్శననిమిత్తే- లాలసాః-నిర్జగ్ముః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తదా, తాన్నిర్గచ్ఛతః-కాతరాంశ్చా-వలోక్య - మాధవో-బలో రామః-మధువంశప్రభవత్వాన్మాధవః - అనుజస్య-ప్రభావాభిజ్ఞో ఽత ఏవ-ప్రహస్య-కించిదపి-నోవాచ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తే నన్దాదయః-కృష్ణం-మృగయ న్తః- భగవన్తం లక్షయన్తీతి తథా-తైః ధ్వజవజ్రాదిచిహ్నైస్తైరితి భావః-పదైః, సూచితయా-పదవ్యా మార్గేణ-యమునాయా-స్తటం-జగ్ముః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ త ఇత్యనేన ॥ విశ్పతేర్విశ్వస్యపత్యుః కృష్ణస్య, తత్ర తత్ర-ధ్వజాది రేఖాభిరుపపన్నాని యుక్తాని-పదానిత త్రా-శనిర్వజ్రః, గవాం-మార్గే, అన్యేషాం - పదానా-మన్తరాన్తరే మధ్యేమధ్యే - నిరీక్షమాణాః - అఙ్గ హే రాజన్- త్వరాయుక్తాః యయుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ జలమధ్యే-భుజగభోగేన-పరివేష్టితమదృష్టచేష్టితం-కృష్ణం-హ్రదస్య-తీరే-మూర్ఛితా-న్గోపాంశ్చ-సఙ్క్రన్దతః, పశూంశ్చా-రాదేవో- పలభ్యజ్ఞాత్వా-ఆర్తాస్సన్తో-మహా-త్కశ్మలం మోహం, ప్రాపుః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తస్యకృష్ణస్య-సౌహృదేన సౌహార్దేన - య - త్స్మితం - యేచ - విలోకాః కటాక్షా - స్తా - న్గిరశ్చ - స్మరన్త్యః - నిరతిశయప్రీతివిషయే - తస్మిన్, సర్పేణ, గ్రస్తే సతి-నితరాం, దుఃఖేన, తప్తాః- ప్రియేణ, రహితాః-త్రిలోకీం-శూన్యాం-దదృశుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తాం కృష్ణస్యమాతరం యశోదా-మపత్య-ముద్దిశ్య - ప్రతప్తాం దుఃఖితాం -అనుగృహ్య సమ్యగ్గృహీత్వా-హ్రదే పతితుముద్యుక్తాం

నిత్యర్థః-శుచో-ఽశ్రూణి,స్రవన్త్యః - తయా-తుల్యదుఃఖాః - ప్రియో-వ్రజో యస్య,తస్యకృష్ణస్య-తాస్తాఃపూతనాయమళార్జునభఞ్జనాదిరూపాః. కథయన్త్యః-కృష్ణస్య-ఆననే - అర్పితాఃనిహితాఃదృశో-యాభి-స్తాః-మృతకప్రతీకాఃమృతకల్పాః ఆసన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁కృష్ణఏవప్రాణో యేషాం తాన్-కృష్ణైకజీవనాన్ - నన్దాదీన్ -తంహ్రదం-విశతఃప్రవేష్టుముద్యుక్తాన్ రామః-ప్రత్యషేధత్ నివారితవాన్-తత్ర హేతు- స్తత్ప్రభావవిత్- తత్రాపి హేతుర్భగవాన్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁నవిద్యతే-ఽన్యా గతిఃరక్షణోపాయో-యస్య-తత్ ఆత్మనఃస్వస్య,హేతోః- స్త్రీకుమారపర్యన్తం-దుఃఖితం - గోకులం-నిరీక్ష్యఆజ్ఞాయతద్దుఃఖంజ్ఞాత్వా,మర్త్యపదవీ-మనువర్తమానో - ఽతఏవ-ముహూర్తమాత్రం-తూష్ణీంస్థిత్వా - తతఉరగబన్ధా-దుదతిష్ఠత్-త్యాజితోరగబన్ధోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తస్యకృష్ణస్య-ప్రథ్యమానేనభారీక్రియమాణేన-పృథుశబ్దాత్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్ « రఋతోహలాదే,, రితికృతరభావాత్ కర్మణిలటఃశానచ్ - వపుషా-వ్యథితస్వశరీరో-భుజఙ్గః-కృష్ణ-మున్ముచ్య-కుపితః ఫణాన్సున్నమయ్య , శ్వసన్-కేవలం-హరి-మీక్షమాణః-తస్థౌ - కథంభూతః-నాసారన్ధ్రేషువిషంయస్య - అమ్బరీషవత్స్తబ్ధాని స్తబ్ధానిచక్షణాని-యస్య- అమ్బరీషశబ్దోభ్రాష్ట్రవాచీ « అమ్బరీషఃపుమాన్భ్రాష్ట్రం - క్లీబేఽమ్బరీషంభ్రాష్ట్రనే ,, త్యాదినామానుశాసనాత్ , అమ్బరీషఇత్యాణాదికసూత్రేణా « బిశబ్దే ,, ఇత్యస్మాద్ధాతోః« కృఞాతృభ్యామీష ,,న్నిత్యత-ఈషన్నిత్యనువర్తమానేతత్సన్నియోగేనరుడాగమోనిపాత్యతే - సమస్తపారే-నాసికాచ్ఛిద్రమేవ-విషపాకభ్రాష్ట్రం- యస్య-సచాసౌ-

---

ప్రతప్తాంతుల్యవ్యథాస్సమనుగృహ్యశుచస్స్రవన్త్యః । తాస్తాఃప్రియవ్రజకథాఃకథయన్త్యఆసన్కృష్ణాననేఽర్పితదృశోమృతకప్రతీకాః॥ ౨౧ ॥కృష్ణప్రాణాన్నివిశతోనన్దాదీన్వీక్ష్యతద్ధ్రదమ్।ప్రత్యషేధత్సభగవాన్రామఃకృష్ణానుభావవిత్॥ ౨౨ ॥ఇత్థంస్వగోకులమనన్యగతింనిరీక్ష్యసస్త్రీకుమారమతిదుఃఖితమాత్మహేతోః।ఆజ్ఞాయమర్త్యపదవీమనువర్తమానఃస్థిత్వాముహూర్తముదతిష్ఠదురఙ్గబన్ధాత్॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రథ్యమానవపుషా వ్యథితాత్మభోగస్త్యక్త్వోన్నమయ్యకుపితఃస్వఫణాన్భుజఙ్గః।తస్థౌశ్వసఞ్ఛ్వసనరన్ధ్ర ❁ విషోఽమ్బరీషస్తబ్ధేక్షణోల్ముకముఖోహరిమీక్షమాణః॥ ౨౪ ॥తంజిహ్వయాద్విశిఖయాపరిలేలిహానంద్వేసృక్వణీఅతికరాళవిషాగ్నిదృష్టిమ్। క్రీడన్నముంపరిససారయథాఖగేన్ద్రోబభ్రామసోఽప్యవసరంప్రసమీక్షమాణః॥ ౨౫॥ఏవంపరిభ్రమహతౌజసమున్నతాంసమానమ్యతత్పృథుశిరస్స్వధిరూఢఆద్యః। తన్మూర్ధరత్ననికరస్ప ❁ ర్శాతితామ్రపాదామ్బుజోఽఖిలకలాదిగురుర్ననర్త ॥ ౨౬ ॥ తంన ❁ ర్తుముద్యతమవేక్ష్యతదాతదీయాగన్ధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్వః । ప్రీత్యామృదఙ్గపణవానకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభిస్సహసోపసేదుః॥ ౨౭ ॥ యద్యచ్ఛిరోననమతేఽఙ్గశతైకశీర్ష్ణస్తత్తన్మమర్దఖలదణ్డధరోఽఙ్ఘ్రిపాతైః । క్షీణాయుషోభ్రమతఉల్బణమాస్యతోఽసృఙ్నస్తోవమన్పరమకశ్మల

స్తబ్ధేక్షణః-ఉల్ముకాన్యగ్నికణాని ముఖేయస్య-ఉల్ముకవజ్జ్వలన్ముఖోవా ❁ ॥ ౨౪॥ ❁ ద్వేశిఖేఅగ్రభాగౌ-యస్యాః - స్తయా-జిహ్వయా-ద్వే-సృక్వణీఓష్ఠప్రాన్తౌ - లేలిహానం,అతికరాళా-విషాగ్నిభీషణా-దృష్టి-ర్యస్య - త-మముంకాళియం- క్రీడన్నివ-పరితశ్చచార « అభితఃపరితస్సమయా ,, త్యాదివచనేనాముమితిషష్ఠ్యర్థేద్వితీయా , అముష్యపరితస్ససారేత్యర్థః- యథా-గరుడ- స్తద్వత్-సోఽపికాళియో-ఽప్య-వసరందంశనార్థమన్తర-మన్వేషయ-న్పరిబభ్రామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ఏవం-పరిభ్రమణేనైవగతబలం- ఉన్నతాంసాయస్యతం-కాళియ-మానమ్యనమ్రంకృత్వా , తస్యపృథుషువిపులేషు-శిరస్స్వధిరూఢః - ఆద్యఃఅఖిలవిద్యాకారణభూతః , అఖిలానాంభరతశాస్త్రవిదాం - ఆదిగురుః-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ -చపలేష్వపి-శిరస్సు - ననర్త, కథంభూతః-తస్య - మూర్ధసు-యే-రత్నసమూహాః - స్తేషాం-స్పర్శేనాత్యరుణం-పదామ్బుజం-యస్య - తథాభూతః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁నృత్యంకర్తుముద్యుక్తం-తంకృష్ణ-మవేక్ష్య-తదీయాభగవత్సేవకాః-గన్ధర్వాదయః-ప్రీతిపూర్వకం-మృదఙ్గాదిభి-రుపలక్షితా-స్సహసాఆశు,ఉపసేదురాజగ్ముః - యద్వా - తదీయాఃకాళియస్యపరిజనాః - ఉపసేదుః-గన్ధర్వాదయశ్చతథా-భగవన్తం-సేవితుం-మృదఙ్గాదిభిస్సహో-పసేదు-రిత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శత-మేకానిముఖ్యాని-శిరాంసి-యస్య-తస్య-శతైకశీర్ష్ణఃకాళియస్యఆర్షత్వాత్ « ఛ్ఛీర్షన్ఛన్దసీ ,, తిశిరశ్శబ్దస్యశీర్షన్నాదేశః,యద్య-చ్ఛిరో - ననమతేనమ్రంనాభూ,దఙ్గహేరాజన్ - తత్త-చ్ఛిరః- కర్మఅఙ్ఘ్రిపాతైః-ఖలదణ్డధరః-హేతుగర్భం,తత్త్వాత్ - న్మమర్ద-కథంభూతస్య,క్షీణ -మాయు-ర్బలంవా-యస్య,భ్రమతః-తదా- ఆస్యతోముఖేభ్యః , నస్తోనాసికాభ్యశ్చో , ల్బణముష్ణ-మధికంవా-అసృగ్రుధిరం -వమన్నద్రి

రన్,సనాగఃకాళియః,పరమధికం,కశ్మలంమోహం, మూర్ఛాం దుఃఖంవా,అవాపలేభే ॥ ౨౮ ॥ అక్షిభిర్నేత్రైః-విష-ముద్వమతః-పునః-రుషాక్రోశేన-ఉచ్చైః - నిశ్వసతఃశ్వాసంముఞ్చత- స్తస్య - శిరస్సుమధ్యే-యద్య-చ్ఛిరః-కర్తృ,సమున్నమతి-ఉద్ధృతంబభూవేత్యర్థః-తత్తత్పదాపాదభూతేన-అనునమయన్ ప్రహ్వీకుర్వన్- ఇత్థం-నృత్యన్ - దమయాంబభూవదణ్డయాస - కథంభూతః , పుష్పైఃపుష్పవర్షైః-సుపూజితః, గన్ధర్వాభిరితికర్తృపదాధ్యాహారః - తాదాత్వికంభగవన్తంలక్షయతి-ఇహఅస్మిన్నవసరే,పురాణఃపుమానివ శేషాసనోభగవానివా - లక్ష్యతేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తస్యభగవత-శ్చిత్రేణోద్భటేన-తాణ్డవేననృత్తేన-నిరుగ్ణంనితరాంపీడితం- ఫణానాం-సహస్రం - యస్య-భగ్నంగాత్రంయస్య-సకాళియః- హేనృపముఖైః-రుధిర,మనువమన్ ఉద్గిరన్-తదా- తంకృష్ణం-చరాచరాత్మకసర్వభూతనియన్తారం - పురాణంపురుషం - శ్రీనారాయణం-స్మృత్వా-తమేవ-మనసా,అరణంశరణం,జగామ ॥ ౩౦ ॥ కృష్ణస్య-గర్భే-యజ్జగత్తస్యా- తిభారేణా-వసన్నంపీడితం-పార్ష్ణిప్రహారైఃపాదపృష్ఠభూతైః,పరితో-రుగ్ణాఃపీడితాః-ఫణాఏవా- తపత్రాణి -యస్య- త-మహింకాళియం,దృష్ట్వా-అముష్యకాళియస్య-పత్న్యః,ఆర్తాదుఃఖితాః-విస్రంసమానా- వసనాదయో - యాసాం - తాః-ఆద్యంశ్రీకృష్ణ-ముపసేదురుపజగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తాఃకాళియస్యపత్న్యః-సువిగ్నానినితరాంభీతాని - మనాంసి-యాసాం-అతఏవ- పురస్కృతాఃపురోనిధాపితాః- అర్భాఃబాలాః-యాభి -స్తాస్తథాభూతాః- భువి-కాయాన్దేహాన్ - నిధాయదణ్డవత్పాతయిత్వా - తం-భూతపతిమపరాధానవేక్షణేనశరణాగతభూతమాత్రరక్షితారం - కృష్ణం-ప్రణేముఃనమశ్చక్రుః , తత-స్తాః-సాధ్వ్యఃపతివ్రతాః శమలస్యపాప్మనో-భర్తుఃబిభ్రతః-మోక్షేచ్ఛవః, భర్తుశ్శమలస్యవా-ధృతాఞ్జలిపుటాః - శరణదం-శరణంరక్షణోపాయమా

మాపనాగః ॥ ౨౮ ॥ తస్యాక్షిభిర్గరళముద్వమతశ్శిరస్సుయద్యత్సముస్నమతినిశ్వసతోరుషోచ్చైః । నృత్యన్పదాఽనునమయన్దమయాంబభూవపుష్పైస్సుపూజితఇవేహపుమాన్పురాణః ॥ ౨౯ ॥ తచ్చిత్రతాణ్డవనిరుగ్ణఫణాసహస్రోరక్తం ముఖైరురువమన్నృపభగ్నగాత్రః । స్మృత్వాచరాచరగురుంపురుషంపురాణంనారాయణంతమరణంమనసాజగామ॥ ౩౦ ॥కృష్ణస్యగర్భజగతోఽతిభరావసన్నంపార్ష్ణిప్రహారపరిరుగ్ణఫణాతపత్రమ్। దృష్ట్వాఽహిమాద్యముపసేదురముష్యపత్న్యఆర్తాశ్శ్లథద్వసనభూషణకేశబన్ధాః ॥ ౩౧ ॥తాస్తంసువిగ్నమనసోఽథపురస్కృతార్భాఃకాయాన్నిధాయభువిభూతపతింప్రణేముః । సాధ్వ్యఃకృతాఞ్జలిపుటాశ్శమలస్యభ

కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః

ర్తుర్మోక్షేచ్ఛవశ్శరణదంశరణంప్రపన్నాః॥ ౩౨ ॥నాగపత్న్యఊచుః ॥ న్యాయ్యోహిదణ్డఃకృతకిల్బిషేఽస్మింస్తవావతారఃఖలనిగ్రహాయ। రిపోస్సుతానామపితుల్యదృష్టిర్ధత్సేదమం*ఫలమేవానుశంసన్ ॥ ౩౩ ॥ అనుగ్ర

త్వాసం.దహాతీ-తితథా-తం“యఆత్మదాబలదా„ఇతిశ్రుతేః-తంకృష్ణం- శరణముపాయం - ప్రపన్నాఃఅధ్యవసితవత్యః“అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాసపూర్వకమ్తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతి „ రిత్యుక్తవిధాంప్రపత్తించక్రురిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తత్రభగవత స్తదితరాసాధ్యస్వభర్తృ ప్రాణసంరక్షణాత్మకస్వాభీష్టోపాయతాంమహావిశ్వాసపూర్వకంయియాచిషవ-స్తావద్యాచనీయతోపయుక్తగుణవత్తాం స్తుతివ్యాజేనావిష్కుర్వత్య-స్తావ- ద్రక్షణీయస్యస్వభర్తుఃకార్పణ్యం,భవాన్తరసుకృతవత్త్వంచ,సూచయన్త్యః,ప్రకృతమేతస్యదమనమహితవ్యాజంహితమేవ-తచ్చసమదృశాత్వయాకర్తుముచితమేవేతివిజ్ఞాపయామాసుః,న్యాయ్యఇత్యాదినాద్వయేన - తతశ్చతుర్భిఃకార్పణ్యసుకృతవత్త్వే,తతోదశభిర్యాచనీయతోపయుక్తగుణానావిష్కర్తుం స్తుతిః-తతఃపఞ్చభిర్యాఞ్చేతివివేకః-కృతం - కిల్బిషంప్రహ్లాదవిదూషణాత్మకం-త్వద్దంశనాత్మకంవా-యేనఅస్మిన్-యః- స్త్వయా-ధృతో-దణ్డః-స-న్యాయ్యఉచితఏవ-కృతకిల్బిషఇత్యనేన,తస్య-దణ్డ్యత్వం-ఆకించన్యం ప్రత్యుతసాపరాధత్వంచ సూచితం,అథతద్దణ్డయితృత్వంన్యాయ్యమిత్యభిప్రాయేణాహుః॥ తవావతారఃఖలనిగ్రహాయ- ఖలానాందుష్కృతాం,నిగ్రహార్థంహి తవా- వతార , ఇత్యర్థఃనన్వేవమపివాత్సల్యనిధేర్మమైతదనుచితమిత్యత్రాహుః॥రిపోరితి ॥ రిపో , స్సుతానామపివిషయే,తుల్యావైషమ్యరహితా,దృష్టి-ర్యస్య - తథాభూత, స్త్వం,ఫలంహితాత్మకమేవా,నుసమనన్తరమేవ,శంసన్సూచయన్-తావ-ద్దమందణ్డం-ధత్సేకరోషి - రిపోస్సుతానామపీత్యనేనమిత్రామిత్రవిభాగానాదరేణాపరాధినాంసర్వేషామపిదమంధత్సఇతిసూచితం,అతఏవ,తుల్యదృష్టిః-యద్వా “ హరిర్దుఃఖానిభక్తానాంహితబుద్ధ్యాకరోతివై-శస్త్రక్షారాగ్నికర్మాణిస్వపుత్రాయపితాయథే „ త్యుక్తరీత్యాఅనుగృహ్యమాణానాంతావత్పుత్రాదీనామివసర్వేషామపితాదాత్వికాహితవ్యాజంహితమేవకరోషీతిసూచితం-అతోఽయందణ్డోఽనుగ్రహరూపఏవ-అతఏవ-వాత్సల్యనిధేస్తవోచితశ్చేతి-భావః॥ ౩౩ ॥దణ్డస్యానుగ్రహరూపతామేవస్పష్టయన్తి॥ అనుగ్రహఇతి ॥ భవతా,యః-కృతో-దణ్డస్సోఽయం

నోఽస్మాక-మస్మద్విషయే, అనుగ్రహ ఏవ, కుతః, తేదణ్డస్త్వత్కర్తృకో దణ్డోఽసతాం, నోఽస్మాకం, కల్మషాపహః దురితాపహః, కిం తత్కల్మషం, యదపహన్తా మద్దణ్డ, స్తత్రాహుః అముష్య దేహినః కాళియాఖ్యజీవస్య, యత్ యస్మాత్కల్మషా-ద్దన్దశూకత్వం సర్పత్వం-ప్రాప్త-మితి శేషః, తత్కల్మషాపహ ఇత్యర్థః-అత స్తవ, క్రోధోఽప్య-నుగ్రహ ఏవానుగ్రహగర్భ ఏవ-సమ్యక్-మతః విజ్ఞాతః ॥ ౩౪ ॥ కృతకిల్బిషో దన్దశూకత్వమితి పదద్వయేన సాధనాన్తరరాహిత్యాత్మకమాకించన్యరూపం కార్పణ్యం సూచితం - అథేశ్వరానుగ్రహనిమిత్తం సుకృతవత్త్వమనుమాన్తి ॥ తప ఇతి ॥ అనేనాస్మద్భర్త్రా - పూర్వం పూర్వస్మిఞ్జన్మని-నిరస్తాహఙ్కారేణ మానదేన మహద్భ్యః పూజాప్రదేన చ సతా-కిం-తపః-స్సుతప్తం సుష్ఠుకృతం-పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - అథవా-సర్వభూతానుకమ్పయా-కశ్చి-ద్ధర్మో వా, అనుష్ఠిత-స్స్యాత్-కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహుః-యత-స్సర్వా - న్జీవయతి « కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ » ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భోగమోక్షప్రదానేనోజ్జీవయతీతి తథా - భవాన్ - తుష్యతి తుష్టో భవితుం తావద్దణ్డయతీతి భావః - తపోధర్మయోరనిర్వచనీయత్వాభిప్రాయకః కింశబ్దః-అనేనానుష్ఠితౌ తపోధర్మౌ ఇదమిత్థం తయా నాస్మాభిరల్పబుద్ధిభిర్నిర్వక్తుం శక్యౌ - కింతు - కేవలం సర్వాన్తరాత్మనో భవతస్తోషాల్లిఙ్గాత్తన్నిమిత్తం కించిత్తప ఆదికం కృతమిత్యనుమాస్యామహ ఇతి భావః -యద్వా-తప ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః కార్పణ్యమేవావిష్క్రియతే - అయమర్థః - పూర్వమనుగ్రహరూపాద్దణ్డాత్ప్రాగనేన నిసర్గతః క్రూరేణానేన సర్పేణ-కిం-తపః-స్సుతప్తం-నకించిత్-అథవా-కో ధర్మః, నకశ్చి, ద్యతో యేన తపసా ధర్మేణ వా-భవాంస్తుష్యతి-తన్న కించిదపి కృతమిత్యర్థః, స్వభావతః క్రూరస్య నిరస్తమానత్వాద్యసంభావనాత్ప్రశ్నా యతద్విశేషణాని ॥ ౩౫ ॥ కస్యేతి-అస్య కాళియస్య, త్వత్పాదరజస్స్పర్శాధికారః-కస్య పుణ్యస్య - అనుభావః ప్రభావః-తత్పుణ్య, మయం-న వేద-వయమపి-న విద్మః - యద్వా, కస్య న కస్యచిదపి తాదృ

కేయమ్భవతా కృతో హి నో దణ్డోఽసతాం తే ఖలు కల్మషాపహః । యద్దన్దశూకత్వమముష్య దేహినః క్రోధోఽపి తేఽనుగ్రహ ఏవ సమ్మతః ॥ ౩౪ ॥ తపస్సుతప్తం కిమనేన పూర్వం నిరస్తమానేన చ మానదేన । ధర్మోఽథవా సర్వజనానుకమ్పయా యతో భవాంస్తుష్యతి సర్వజీవనః ॥ ౩౫ ॥ కస్యానుభావోఽస్య న దేవ విద్మహే తవాఙ్ఘ్రిరేణుస్పర్శాధికారః । యద్వాఞ్ఛయా శ్రీర్లలనాఽచరత్తపో విహాయ కామాన్సుచిరం ధృతవ్రతా ॥ ౩౬ ॥ న నాకపృష్ఠం న చ సార్వభౌమం న పారమేష్ఠ్యం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా వాఞ్ఛన్తి యత్పాదరజః ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తదేష నాథాప దురాపమన్యైస్తమోజనిః క్రోధవశోఽప్యహీశః । సంసారచక్రే భ్రమత

శం పుణ్య - మస్మిన్సర్వజాతౌ కించిదపి సంభావిత-మిత్యయం - న వేద-వయమపి న విద్మహే, ఇత్యర్థః తవేత్యనేన-తదఙ్ఘ్రిరేణోర్దౌర్లభ్యమభిప్రేతం-తదేవావిష్కుర్వన్తి ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యద్వాఞ్ఛయా యదఙ్ఘ్రిరేణులిప్సయా, శ్రీర్లలనా, శ్రీర్లక్ష్మీరేవ లలనా-యస్యాః, పాదరజో, బ్రహ్మాదయో, లిప్సన్తి, సా, శ్రీరపి, కామాన్ త్వదఙ్ఘ్రిరేణువ్యతిరిక్తాన్పురుషార్థాన్-విహాయానిచ్ఛన్తీ, ధృతవ్రతా, ధృతం - తపశ్చర్యోపయుక్తమిన్ద్రియజయాత్మకం వ్రతం-యయా-తథాభూతా-తపో బహుకాలమచరత్-పురా శ్రీర్వేదవతీరూపేణ తపశ్చచారేతి శ్రీరామాయణకథాఽత్ర సూచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ న నైశ్వర్యకైవల్యాదిషు ప్రార్థనీయపురుషార్థేషు సత్స్వపి తాన్విహాయ కిం విశేషేణ మదఙ్ఘ్రిరేణుం వాఞ్ఛన్తీత్యత్రాహుః ॥ నేతి ॥ యే - త్వత్పాదరజః ప్రపన్నా, స్తే, పారమేష్ఠ్యాదికం-న వాఞ్ఛన్తి - పారమేష్ఠ్యాదిభ్యోఽతిశయపురుషార్థరూపం త్వత్పాదరజస్స్వమానాస్తేనైవ తృప్తాః పారమేష్ఠ్యాదికం న వాంఛన్తీత్యర్థః, తత్ర-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం, నాకపృష్ఠం-స్వర్లోకం, సార్వభౌమం చక్రవర్తిత్వం, రసాధిపత్యం భూలోకాదధస్తనలోకాధిపత్యం, యోగసిద్ధీరణిమాదీన్, అపునర్భవం కైవల్యం ॥ ౩౭ ॥ తర్హ్యేవం కృపణస్యాపి కథం దుర్లభతమమత్పాదరజస్స్పర్శాధికార, స్తత్రాహుః, తదితి, ఏషః, అహీశస్సర్పాధిప-స్తమోజనిస్తమః ప్రచురజన్మా - అత ఏవ-క్రోధవశ, స్తదపి తథాపి-హే నాథ-అన్యైః, దుష్ప్రాపం-త్వత్పదామ్బుజస్పర్శం, ఆపలేభే, యద్భవతః, స్సమక్షం ప్రత్యక్షత్వం, తదన్యైర్దురాపమప్యేష, ఆపేతి వాఽన్వయః ॥ యుక్తం చైతదిత్యాహుః ॥ సంసారచక్రే-స్వకర్మభి-ర్భ్రమతో-జీవస్య, యదృచ్ఛయా-భవత-స్సమక్షత్వం, స్యాత్ « ఏవం సంసృతిచక్రేఽస్మిన్భ్రామ్యమాణే పురత్యయే, జీవే దుఃఖాకులే విష్ణోః కృపా కాప్యుపజాయత » ఇతి స్మరణాదితి భావః, విభవ ఇతి పాఠే, విభవస్త్వదనుగ్రహరూపో విభవ, స్సమక్షః ప్రత్యక్షస్స్యాదేవ యాదృచ్ఛికాది సుకృతవిశేషరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనానుజిఘృక్షోర్వాత్సల్యనిధేస్తవానుగ్రహరూపో విభవః ప్రత్యక్షస్స్యాదేవ, అన్యథా, కస్యాపి చేతనస్య నిర్దుష్టస్యాసంభవాత్త్వత్కృపా నిర్విషయైవ

స్యాదితిభావః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం కార్పణ్యమావిష్కృత్యాథ శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైర్విశిష్య స్తువన్తి ॥ నమ ఇత్యాదిభిర్దశభిః ॥ చతుర్థ్యన్తానాం భగవత ఇత్యాదీనాం తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః, తత్ర, ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకా ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాశ్చేతి ద్వివిధాశ్శరణ్యగుణాః తత్ర జ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదయ ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకాః జ్ఞానమనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తరూపం, తచ్చ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయ ఇత్యనేనోక్తం, జ్ఞానమనిష్టపరిహారోపయుక్తం విజ్ఞానమిష్టప్రాపణోపయుక్తం, తయోర్నిధిరాశ్రయః, తస్మై, శక్తిర్నామ-ఘటితఘటనసామర్థ్యాద్యాత్మికా-సా చ-అనన్తశక్తయ ఇత్యనేనోక్తా, బ్రహ్మణ ఇత్యనేన సర్వశేషిత్వాదిగుణబృహత్త్వవాచినా, భగవత ఇత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వవాచినా, పూర్తిప్రాప్తీ అపి వక్షితే- పూర్తిరవాప్తసమస్తకామత్వం, ప్రాప్తిర్నిరుపాధికశేషిత్వం, ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాస్తు గుణాః పరత్వస్వామిత్వసౌశీల్యవాత్సల్యాదయః- తత్ర, భూతాయ పరాయ పరమాత్మన ఇతి పరత్వముక్తం, పరత్వం నామ, స్వేతరాపేక్షయోత్కృష్టత్వం "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః । యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః" ఇతి స్వేతరనిఖిలజగదన్తః ప్రవేశనప్రశాసనాభ్యాం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శే నచ ధారకత్వం హి పరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమవగతం అనేన స్వేతరనియామ్యసర్వవస్త్వపేక్షయోత్కృష్టత్వం స్పష్టమేవ, పరాయ భూతాయ, భూతత్వమత్ర సర్వేభ్యః కారణతయా ప్రాగవస్థితత్వం, పరమకారణాయేత్యర్థః- అనేనాపి పరత్వం స్పష్టమేవ- భూతావాసాయేత్యనేన సౌలభ్యమవగతం- పరత్వే యుక్తోఽపి న మేర్వాదివద్దూరంతరో, ఽపి తు, సర్వభూతహృదయగుహావాస ఇతి భావః, అనేన సౌలభ్యం సువ్యక్తమేవ- పురుషాయ మహాత్మన ఇత్యనేన సౌశీల్యం వివక్షితం, స్వయం వాచామగోచరమాహాత్మ్యయుక్తోఽపి యాదవానామన్యతమపురుషరూపేణ తైస్సహ సంశ్లేషస్వభావ ఇతి భావః, మహతో మన్దైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం హి సౌశీల్యం, మహాపరాధినం కాలియమనుగ్రహీతుముద్యోగప్రఖ్యాపనపరేణానేన ప్రకరణేన వాత్సల్యం వ్యక్తమేవావగతం, భూ

శ్శరీరిణో* యదృచ్ఛయా * స్యాద్భవతస్సమక్షమ్॥ ౩౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే। భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే। అగుణాయావికారాయ నమస్తే ప్రాకృతాయ చ॥ ౪౦ ॥ కాలాయ కాలనాభాయ కాలావయవసాక్షిణే। విశ్వాయ విశ్వరూపాయ

తావాసాయ పరమాత్మన ఇతి వ్యాపకత్వోక్త్యా ప్రసక్తం వ్యాప్యగతదోషం పరిజహ్రుః॥ అగుణాయేతి ॥ హేయగుణరహితాయ, పరాయ భూతాయేతి కారణత్వోక్త్యా ప్రసక్తవికారాశ్రయత్వపరిహారాభిప్రాయేణావికారాయేత్యుక్తిః- సద్వారకవికారాశ్రయత్వేన కారణత్వేఽపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చావికారాయేత్యర్థః, సద్వారకవికారాశ్రయత్వమేవ స్పష్టయన్తి॥ ప్రాకృతాయ "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యాం" మితి శ్లోకద్వయోక్తప్రధానపురుషాత్మకప్రకృతిద్వయద్వారా తద్గతవికారాశ్రయాయ * ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ * సత్త్వాదిప్రకృతిగుణక్షోభనిమిత్తకాలస్యాపి పృథఙ్నిమిత్తతాఖ్యాదాసాయ తస్య తత్సామానాధికరణ్య నిర్దేశః- కాలాయేతి- కాలాత్మకాయేత్యర్థః- తదాత్మకత్వం నమృదాత్మకో ఘట ఇతివత్స్వరూపాభేదనిబన్ధనమపి త్వా- త్మా దేవో జాత ఇతివచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణాహుః- కాలనాభాయేతి - కాలో, నాభివదఙ్గభూతో, యస్య, సః- కాలనాభః "అచ్ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః" ఇత్యత్ర జితియోగవిభాగాశ్రయణాత్సర్వసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః- యద్వా, కాలస్య, నాభిః, చక్రస్యారాదీనాం నాభివద్ధారకః, ఆత్మభూత ఇతి యావత్, దేవమనుష్యాదిదేహపారవశ్యేన జీవస్య తచ్ఛరీరకత్వవన్న కాలపారవశ్యేన తచ్ఛరీరకత్వ, మపి తు, తద్యాథాత్మ్యావలోకనేనేత్యభిప్రాయేణాహుః "కాలావయవసాక్షిణ ఇతి॥ కాలావయవానాం నిమేషాదివత్సరాన్తానాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, పరాయ భూతాయేత్యుక్తకారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వాభిప్రాయేణ కార్యసామానాధికరణ్యేన నిర్దిశన్తి॥ విశ్వాయేతి॥ విశ్వాత్మకాయేత్యర్థః॥ తదాత్మకత్వం కిం తత్స్వరూపాభేదనిబన్ధనం- నేత్యాహుః, విశ్వరూపాయేతి, విశ్వం, రూపం శరీరం, యస్య, తస్మై, శరీరాత్మభావనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమితి భావః॥ యద్వా॥ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యైవ కారణత్వాత్తస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టేనాత్మనా సాకమనన్యత్వాభిప్రాయేణ విశ్వాయేత్యుక్తిః, విశేష్యాంశస్యాపి శరీరాత్మభావనిబన్ధనవిశ్వసామానాధికరణ్యాభిప్రాయేణ విశ్వరూపాయేత్యుక్తిః, న కేవలముపాదానకారణభూతాయ, అపి తు, జగన్నిమిత్తభూతాయ చేత్యభిప్రాయేణాహుః, తత్కర్త్ర ఇతి, ఉపకరణాధికరణాదికమపి త్వమేవేత్యభిప్రాయేణోక్తం, విశ్వస్య హేతవ ఇతి హేతుత్వం కారకష

---

౩౮ ॥ శ్లో * పా ॥ స్యాద్విభవస్సమక్షః

ట్కసాధారణం-గోబలీవర్దన్యాయేనతత్కర్త్రీత్యుక్తిః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ విశ్వాయవిశ్వరూపాయేత్యుక్తయోః కార్యేణస హవిశిష్టవిశేష్యాంశసామానాధికరణ్యయోర్నిబన్ధనద్వయమాహుః॥ భూతేతి ॥ భూతాదిరూపేణపరిణతత్వాద్భూతాద్యా త్మనే, అత్రభూతాదిశబ్దాః భూతాదికార్యరూపేణపరిణతాచిద్విశిష్టబ్రహ్మపరాః ఏవంచ కార్యావస్థబ్రహ్మాభిన్నకారణా వస్థబ్రహ్మణ ఇత్యర్థః-భూతాదీనా - మాత్మనేతదన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాంభర్త్రే ఇత్యప్యర్థస్తన్త్రేణవివక్షితః అన్తఃప్ర వేశప్రశాసనాభ్యాంభర్తృత్వమేవహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, తత్ర, భూతాన్యాకాశాదీని, మాత్రాః శబ్దాదయః పఞ్చ ఇన్ద్రి యాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని దశ, ప్రాణాః, పఞ్చ మనో, బుద్ధిశ్చ, ఆశయో వాసనా, ఏవం సూక్ష్మాచిద్విశిష్ట బ్రహ్మణః స్థూలావస్థాచిద్విశిష్టబ్రహ్మాభేదేతయోః కార్యకారణభావోఽపి విశేషణవిశేష్యయోశ్శరీరాత్మభావశ్చేతి నిబన్ధనద్వయ ముక్తం, అథచిత్సామానాధికరణ్యేఽపి నిబన్ధనమాహుః॥ త్రిగుణేనేత్యర్ధేన ॥ త్రిగుణేనగుణత్రయహేతుకేనా, భిమానేనదేహా త్మాద్యభిమానేన, గూఢాచ్ఛన్నా, స్వాత్మానుభూతిః జీవానాం, యస్మాత్తస్మై జ్ఞానవికాసరూపజీవగతకార్యం ప్రతికారణ భూతాయేత్యభిప్రేతార్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఏవం జగత్కారణత్వేనపరత్వనిర్వాహణలక్షితస్య పరమాత్మనశ్చిదచిద్విశిష్టస్యస్వ రూపం విశేష్యాంశభూతం జగన్నిమిత్తకారణం విశోధయన్తి॥ నమోఽనన్తాయేతి ॥ అత్ర సత్యాదివాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే, అ నన్తపదేనతస్య, కూటస్థపదేన నిర్వికారవాచినా సత్యపదస్య, విపశ్చిచ్ఛబ్దేనజ్ఞానపదస్యచ, ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, వివిధం పశ్యతీతివిప శ్చిత్తస్మై, నిత్యాసఙ్కుచితసర్వవస్తువిషయకధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయేత్యర్థః-పృషోదరాదిత్వాద్యశబ్దస్య చిభావః-ఏవ మచేతనాత్త్రివిధజీవేభ్యశ్చ వ్యావృత్తాయేత్యుక్తంభవతి, అనన్తాయేత్యనేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూప వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమప్యుక్తం - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వంచసర్వాన్తఃప్రవేశేనతచ్ఛరీరకత్వేనచ,

తత్క ✽ ర్త్రే విశ్వహేతవే। ౪౧ ॥ భూతమాత్రేన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాశయాత్మనే। త్రిగుణేనాభిమానేనగూ
ఢస్వాత్మానుభూతయే। ౪౨ ॥ నమోఽనన్తాయసూక్ష్మాయకూటస్థాయవిపశ్చితే। నానావాదానురోధాయ
వాచ్యవాచకశక్తయే॥ ౪౩ ॥ నమః ప్రమాణమూలాయకవయేశాస్త్రయోనయే। ప్రవృత్తాయనివృత్తాయనిగ
మాయనమోనమః॥ ౪౪ ॥ నమః కృష్ణాయరామాయవసుదేవసుతాయచ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయసాత్వ

తత్రకథమణుస్వరూపజీవాన్తఃప్రవేశేనతచ్ఛరీరకత్వం విభోః పరమాత్మనస్సఙ్గచ్ఛత ఇత్యత్రాహుః ॥ సూక్ష్మాయేతి “అణోరణీయాన్, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ,, మిత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా సూక్ష్మాదపిసూక్ష్మత్వాజ్జీవాన్తః ప్రవేశయోగ్యాయేతిభావః ॥ నన్వేవంభూతం త్వాం కథం కేచిన్నిమిత్తకారణమేవవదన్తి, కేచిచ్చ, జీవాభిన్నమిత్యాదీ, త్యత్రాహుః-నానావాదాః వేదవిరుద్ధాః, తాననువృత్యావస్థితాయ, అనధిగతవేదాన్తవాక్యైకవాక్యానాం విప్రతిపన్నబుద్ధీనాం తత్తద్వాదానురూపేణాపి ప్రతీతాయేత్యర్థః- తత్ర హేతుః - వాచ్యవాచకశక్తయే - వాచకాస్తత్తద్వాదిప్రయుక్తాః వివక్షితార్థవిషయాశ్శబ్దాః, వాచ్యాస్తత్తచ్ఛబ్దవివక్షితా అర్థాః - తత్రవాచ్యశక్తిరుపస్థాప్యయోగ్యతాలక్షణా - వాచకశక్తిరుపస్థాపకత్వలక్షణా-తదుభయశక్తినిర్వాహకత్వాన్నానావాదానురోధాయేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఏవమపి-కేవలం శాస్త్రయోనయే-శాస్త్రం, యోనిః కారణం స్వస్వరూపస్వభావప్రమితిజనకం-యస్య, తస్మై-శాస్త్రస్య భ్రమప్రమాదవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషసమ్భావనాం నిరాకుర్వతో వ్యవిశిషన్తి॥ ప్రమాణమూలాయ, ప్రమాణం స్వప్రమితిసాధనం శాస్త్రం, తస్య-మూలాయ తదావిష్కర్తృత్వేన తత్కారణాయ, తథాచస్మర్యతే “అనాదినిధనా హ్యేషా వాగుత్సృష్టా స్వయమ్భువా। ఆదౌ వేదమయీ నామ్నా యతస్సర్వాః ప్రసూతయః,, ఇతి, శ్రూయతేచ “ తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇతి “ ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే, ఛన్దాగ్ంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్, యజుస్తస్మాదజాయతే,, తిచ, ప్రమాణమూలత్వాసమ్భావనాం నిరాకుర్వన్తి - కవయే - పూర్వపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టత్వేనశాస్త్రావిష్కారోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యయుక్తాయ-నకేవలం ప్రమాణమూలాయ, అపితుప్రమేయనిర్వాహకాయాపీత్యాహుః, ప్రవృత్తాయనివృత్తాయచ-ఉభయకర్మనిర్వాహకాయ-నిగమాయోపనిషజ్జ్ఞానప్రవర్తకాయ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ సత్యం పరత్వావస్థితోఽహముక్తగుణయుక్తోఽనతువ్యూహవిభవాద్యవస్థ ఇత్యత్రాహుః ॥ నమః కృష్ణాయేతి ॥ రామకృష్ణాదివిభవావస్థాయాం ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదివ్యూహావస్థాయాం చాహీనస్వస్వభావాయేతిభావః - విభవావస్థాయాం సౌశీల్యమేకమధికమావిష్కృతమిత్యభిప్రాయేణాహుః - వసుదేవసుతాయేతి ॥ యా

౪౫ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ చాస్యహేతవే

ద్వా। శరణ్యత్వోపయుక్తమాశ్రితార్తిపరిజిహీర్షైకశీలత్వమాహుః॥ నమఃకృష్ణాయేతి॥ వ్యూహవిభవాదిరూపేణ-సాత్వతా మాశ్రితానాంపతయేఅనిష్టపరిహారపూర్వకంపాలకాయ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ పాలకత్వప్రకారమేవాహుః॥ గుణప్రదీపాయేతి॥ సాత్వతామిత్యనువర్తతే-తేషాం, గుణస్యధర్మభూతజ్ఞానస్య, ప్రదీపాయ ప్రదీపవద్విషయావారకనివారకాయ - సాత్వతాంగుణప్రదీపాయేత్యనేన, అసాత్వతాంతద్వైపరీత్యంసూచితం। తదేవస్పష్టీకుర్వన్తి॥ గుణాత్మచ్ఛాదనాయ గుణేనగుణమయమాయయా, ఆత్మనోజీవా-నసాత్వత,శ్ఛాదయతిసఙ్కుచితజ్ఞానాన్కరోతీ,తితథా-తస్మై,ఏతద్విశేషణద్వయప్రసక్తవైషమ్యపరిజిహీర్షయావిశింషన్తి, గుణవృత్త్యుపలభ్యాయ, గుణస్యగుణపరిణామాత్మకమనసో,వృత్త్యాన్యాసోపాసనాన్యతరరూపయా, ఉపలభ్యాయఉపలక్ష్యాయ, గుణవృత్తిరూపవ్యాజమాత్రాపేక్షత్వాద్వైషమ్యరహితాయేతిభావః॥ గుణవృత్త్యపరిజ్ఞానాసంభావనాంనిరాకుర్వన్తి॥ గుణద్రష్ట్రే, సర్వాన్తఃకరణవృత్తీనాంసాక్షాద్యుగపద్ద్రష్ట్రే, తత్రహేతుః- స్వసంవిదే-స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్ననిరుపాధికనిత్యాసఙ్కుచితధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ యద్యహంగుణద్రష్టా - తర్హితథాత్వేనకింనజ్ఞాయే-ఇత్యత్రాహుః॥ అవ్యాకృతేతి॥ అవ్యాకృతోఽనభివ్యక్తః. విహారఃగుణద్రష్టృత్వాదిరూపో యస్య- తస్మై - నకేవలంగుణద్రష్ట్రే-అపితు సర్వవ్యాకృతానాందేవాదిపదార్థానాంతద్బుద్ధివృత్తీనాంచ - సిద్ధయేనిష్పత్తిహేతవే- నకేవలంతేషాంసిద్ధిహేతురేవా-పితు - సర్వేన్ద్రియప్రశాసితాచే - త్యభిప్రాయేణసంబోధయన్తి॥ హృషీకేశేతి॥ హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం -ఈశఃనియన్తా- శరణ్యత్వోపయుక్తంగుణాన్తరమాహుః-మునయే-తాపత్రయాతురజీవోజ్జీవనాయయాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమసుకృతలేశానుచిన్తనాత్మకమననశీలాయ - మౌనశీలీఅజల్పాకః- పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగత్తృణీకృత్య జోషమాసీనాయేత్యర్థః. అయమపిపరత్వావహోగుణః ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ పరావరగతిజ్ఞాయబన్ధమోక్షాభిజ్ఞాయ - ఆశ్రితానాంమోచకాయా-నాశ్రితానాంబన్ధకాయచేత్యర్థః- తథాచోక్తంభగవతైవ “ తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరా ,, దితి “ తానహంద్విషతఃక్రూరాన్సంసారేషు

తాంపతయేనమః॥ ౪౫ ॥నమోగుణప్రదీపాయగుణాత్మచ్ఛాదనాయచ । గుణవృత్త్యుపలభ్యాయగుణద్రష్ట్రే

స్వసంవిదే॥౪౬॥అవ్యాకృతవిహారాయసర్వవ్యాకృతసిద్ధయే।హృషీకేశనమస్తేఽస్తుమునయేమౌనశీలినే॥౪౭॥

నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిష్వి ,, తిచ - ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకోఽయంగుణః కృతాపరాధానప్యాశ్రయణరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనరక్షితుముద్యమోహ్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకః - అనేనవైషమ్యరాహిత్యం కారుణికత్వంచాభిప్రేతం తథాచస్మర్యతే“ సర్వజ్ఞోఽపిహిసర్వేశస్సదాకారుణికోఽపిసన్।సంసారతన్త్రవాహిత్వాద్రక్షాపేక్షామపేక్షత ,, ఇతి - సర్వాధ్యక్షాయసర్వపురుషార్థాధిపతయే - ఆశ్రితానాంధర్మాదిస్వాత్మపర్యన్తప్రదాతృత్వరూపమహోదారాయేత్యర్థః - అయమాశ్రితకార్యాపాదకోగుణః - పూర్వంపరాయభూతాయేత్యుక్తపరత్వోపయుక్తజగదుపాదానత్వప్రయుక్తవిశ్వానన్యత్వం - విశిష్టస్యతథాత్వేఽపివిశేష్యాంశస్యవిశ్వశరీరకత్వేనతద్భిన్నత్వం - తన్నిమిత్తత్వం- తత్సృష్టాస్వేతరోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వంచ “ విశ్వాయవిశ్వరూపాయతత్కర్త్రేవిశ్వహేతవ ,, ఇత్యుక్తం,తదేవవిశ్వా యతుభ్యం నమఇతి యుష్మచ్ఛబ్దవివక్షితషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభిముఖత్వాది విశేషణానాంవిశ్వశబ్దాద్యభిప్రేతవిశ్వానన్యత్వాదీనాం చైకవిశేష్యవృత్తిత్వరూపమర్థసామానాధికరణ్యముక్తం- అథభిన్నప్రవృత్తినిమిత్తవద్విశేష్యాభిధాయినాంతత్తచ్ఛబ్దానామేకవిశేష్యపర్యవసానాత్మకంశబ్దసామానాధికరణ్యమాహుః - విశ్వాయ “ నతాస్మ్యసర్వవచసాంప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీ-వచసాంవాచ్యముత్తమ ,, మిత్యుక్తరీత్యాసకలశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః - విశ్వశబ్దస్యా- త్రపూర్వత్రచలాక్షణికత్వాత్సర్వనామకార్యాభావః - సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాద్వా - ఏకస్యైవసర్వశబ్దవాచ్యత్వప్రయుక్తంసర్వేషాంశబ్దానాంపర్యాయత్వంనిరాహుః - అవిశ్వాయేతి తదన్యత్వమత్రనఞర్థః - నవిశ్వఃఅవిశ్వ-స్తస్మై - తత్తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తేభ్యోవిలక్షణాయేత్యర్థః - నహిస్వస్వప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణైకవిశేష్యనిష్ఠప్రవృత్తినిమిత్తవిశిష్టైకవిశేష్యాభిధాయినాంశబ్దానాంపర్యాయత్వప్రసఙ్గ ఇతిభావః - కథంజాతిగుణాద్యాశ్రయతత్తద్విశేష్యపర్యవసాయినామేకవిశేష్యాభిధాయిత్వమిత్యత్రాహుః॥ విశ్వహేతవ ఇతిఅస్యచహేతవేఇతిచపాఠఃతదా - విశ్వపరామర్శీదంశబ్దః-జాతిగుణాద్యాశ్రయనిఖిలవిశేష్యజాతగతసత్తాస్థితి ప్రవృత్తిహేతవే - తత్సత్తాదిహేతుత్వేనవిశ్వస్యతదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాంమత్వర్థీయప్రత్యయమన్తరేణాపివిశేష్యపర్యవసాయిత్వమాకృతినయసిద్ధమితిభావః - విశ్వసత్తాదిహేతుత్వాత్సం

భావనాంనికర్తుం హేతుత్వోపయుక్తజ్ఞానవత్త్వామాహుః- తద్వ్యష్ట్విత్తి ॥ ౪౮ ॥ ఇతి దేవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణవి
శిష్టం స్తుత్వాథా « విజ్ఞాతాఽసుచూరకా ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వత్కుమారప్రాయస్యత్వచ్ఛరీరభూతస్యాస్మద్భర్తుః కదా
చిదననుకూలస్య స్వశరీరస్యైవస్వపుత్రస్యైవ చాపరాధః కరణకళేబరాది ప్రదానేనాఖిలజీవోజ్జీవయిషయా సర్వజగదుద
యవిభవలయలీలేన సర్వశరీరేణవిష్ఫలాపరాధవత్త్వే ఽపికించిదానుకూల్యయుక్తజీవోజ్జీవయిషయాకృతావతారేణత్వ
యాసోఢుముచిత ఇతిక్షమాపయన్త్యస్తావద్భర్తృప్రాణరక్షాం కైఙ్కర్యంచ ప్రార్థయన్తే ॥ త్వమితి. ఇచ్ఛభిః ॥ హే పితో-
త్వంహ్యనాదికాలాఖ్యశక్తియుక్తిః, అనీహస్సజల్పేతరవ్యాపారశూన్యః, అనేనా « కలితశ్రేమ ఏ సృజస్యసా ,, వితివచ
నార్థోభిప్రేతః, గుణైః రజస్సత్వతమోభిః, రస్యజగతో, జన్మస్థితిలయాన్, కుర్వన్నితి శేషః - తత్తత్స్వభావాన్ ఏజ స్తమస్తదు
భయస్వభావానపి సతో జీవాన్-సమీక్షయా అనుగ్రహగర్భయాదృష్ట్యా - ప్రబోధయన్-తావద్దృష్టేన ప్రబుద్ధాన్కుర్వన్,
అప్రతిహతజగద్వ్యాపారరూపవిహార-శ్చేష్టసే-యద్వా - త్వం - సమీక్షయా « బహుస్యాంప్రజాయేయ ,, ఇత్యుక్తయా స
జల్పాత్మికయాదృష్ట్యా - అనీహస్తద్వ్యతిరిక్తవ్యాపారశూన్యః - ప్రలయదశాయాం-తత్తత్స్వభావాన్ తత్తత్కర్మవాస
నాత్మకస్వభావమాత్రయుక్తాన్- సంకుచితజ్ఞానా-నసత్ప్రాయా - న్సతో జీవా - న్ప్రతిబోధయన్ స్వారాధనోపయుక్తకర
ణకళేబరాదిప్రదానేనవికసితజ్ఞానా-న్కుర్వన్ - ఏవంవిధంమహోపకారంకర్తుమితిభావః - అప్రతిహతజగద్వ్యాపారా
త్మకవిహారో- ఽస్యజగతో-జన్మాదీ నీహసచేష్టసే - కరోషీతియావత్-తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్నిత్యనేన-సర్వజీవసా
ధారణ్యేనతద్విషయకమహోపకారైకశీలత్వంసూచితం . ఏవమపరాధానవేక్షణేన కేవలముపకారైకశీలస్యతవకీయోఽస
యమపరాధ ఇతిభావః ॥ ౪౯ ॥ జన్మాదీ-నీహమానస్య- తేతవ-త్రిలోక్యా-మమూస్సర్వా-శ్శాన్తాస్తాన్త్విక్యః-అశాన్తాః

పరావరగతిజ్ఞాయసర్వాధ్యక్షాయతేనమః । అవిశ్వాయచవిశ్వాయతద్ద్రష్ట్రే ॥ స్యచహేతవే ॥ ౪౮ ॥ త్వంహ్య
స్యజన్మస్థితిసంయమాన్విభోగుణైరనీహోఽకృతకాలశక్తిధృత్ । తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్సతస్సమీ
క్షయాఽమోఘవిహారఈహసే ॥ ౪౯ ॥ తస్యైవతేఽమూస్తనవస్త్రిలోక్యాం శాన్తాఅశాన్తాఉతమూఢయో
నయః । శాన్తాః ప్రియాస్తేహ్యధునాఽవితుంసతాంస్థాతుశ్చ తేధర్మపరీప్సయేహతః ॥ ౫౦ ॥ అపరాధస్సకృ
ద్భర్త్రాసోఢవ్యస్స్వప్రజాకృతః । క్షన్తుమర్హసిశాన్తాత్మన్మూఢస్యత్వామజానతః ॥ ౫౧ ॥ అనుగృహ్ణీష్వభగవ
న్ప్రాణాంస్త్యజత్యయంపన్నగః । స్త్రీణాంనస్సాధుశోచ్యానాంపతిః ప్రాణః ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ విధేహితేకిఙ్క
రీణామనుష్ఠేయంతవాజ్ఞయా । యచ్ఛ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠన్వైముచ్యతేసర్వతోభయాత్ ॥ ౫౩ ॥ శ్రీబాదరాయణిరు

రాజన్యః-మూఢయోనయస్తామస్యశ్చ - ప్రజా- స్తనవః దేహాః-ఆధేయావిధేయాశ్శేషాశ్చేత్యర్థః - సర్వా అప్యనుగ్రాహ్యా ఏవే
తిభావః-నను-సర్వాసామనుగ్రాహ్యత్వేజగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ- స్తత్రాహుః-యద్యప్యేవం-తథాపి-స్థాతుః స్థితికర్తుః
అతఏవ-సతాం-ధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా-ఈహతః ప్రవర్తమానస్య-కృతావతారస్యేతియావత్ - తేతవ శాన్తా- స్తనవః-అవి
తుం రక్షితుం-ప్రియా ఇష్టాహి - సదా సకలజన్మసు సాపరాధా అప్యధునాఽపరాధవిరిరంసవః ప్రియాః - అతోఽస్యానుగ్రా
హ్యత్వేఽపినజగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ ఇతిభావః ॥ ౫౦ ॥ అతోఽయంయావచ్చాన్తిదణ్డితోఽప్యధునోపశాన్తః పు
త్రవత్సోఢవ్య ఏవేత్యాహుః ॥ అపరాధ ఇతి ॥ భర్తురస్మద్భర్తు-రపరాధ-స్సకృత్సోఢవ్యః - ఇతః పరం పునరపరాధః కృతశ్చేన్న
సోఢవ్య ఇత్యభిప్రాయేణసకృదిత్యుక్తిః - స్వప్రజాకృతః - స్వపుత్రకృతత్వాచ్చ సోఢవ్య ఇత్యర్థః-అనేనభగవతః పితృస్థానీయ
త్వం సర్వజీవానాంపుత్రస్థానీయత్వం చాభిప్రేతం. కించా-జ్ఞానకృతో ఽ పరాధః క్షమాపణేన సహ్య ఏవ సర్వథేతిలోకపరిపా
టీమభిప్రేత్యాహుః క్షన్తుమర్హసీతి - అధునాత్వయి శాన్త్యాభవితవ్య మిత్యభిప్రాయేణ శాన్తాత్మన్నితిసంబోధనం-యద్వా
కృతాపరాధేష్వప్యధునాశాన్తేషు,త్వదానుకూల్యోపయుక్తశాన్తిమత్సు - ఆత్మా అనుగ్రహప్రవణం మనో-యస్య-తథాభూ
తేతిసంబోధనం-మూఢస్యా- తఏవ - త్వామజానతః-క్షన్తు-మర్హసి అపరాధమితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-ప్రకృతత్వా-
చ్చేశేషః ॥ ౫౧ ॥ హేభగవ-న్నయం-పన్నగస్సర్పః-ప్రాణాన్ - త్యజతి-అతో-ఽనుగృహ్ణీష్వ-సాధుశోచ్యానాంసా
ధుభిర్దయనీయానాం-స్త్రీణా-మస్మాకం-పతిరేవ- ప్రాణస్సన్-ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ యుష్మదనుగ్రహోఽస్మాకం ప్ర
త్యురేవేతిచేత్తత్రాహుః విధేహి-త్వదాజ్ఞయా- య-త్తవ కిఙ్కరీణామస్మాక-మనుష్ఠేయం - త-ద్విధేహి-అనుష్ఠేయంవిశిం
షన్తి-సపుమాన్కాళియో-య-దనుష్ఠేయం-శ్రద్ధయా-ఽనుతిష్ఠన్- భయాత్ప్రకృతాన్మృత్యుభయా-న్ముచ్యతే-యథాఽస్మత్తో
లోకానభీతాస్స్వ-ర్యథాచాయంమృత్యుభయాన్ముచ్యేత- తాదృశమనుష్ఠేయం కర్మాజ్ఞాపయేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇత్థం-స

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విస్వహేతవే

భగవాన్ కృష్ణో-నాగపత్నీభి-రభిష్టుతః యాచితశ్చ-ఘ్రిసఙ్ఘట్టనైః-భగ్నశిరసం-మూర్ఛితంచ-కాళియంవిససర్జ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తత-శ్శనకైః-ప్రతిలబ్ధానీన్ద్రియాణి - ప్రాణాశ్చ-యేన-తథాభూతః- కాళియః-కృచ్ఛ్రాదత్యాయాసా-చ్ఛ్వాసం-ముఞ్చ-న్కృతాఞ్జలిః, హరిం-ప్రాహ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ వయమితిత్రిభిః ॥ వయ-ముత్పత్త్యాసహ ఉత్పత్తిప్రభృతి-ఖలాః దుష్టాః-తామసాః-దీర్ఘమన్యవ శ్చైషాంతథాభూతాశ్చ- వయమితితిర్యగభిప్రాయేణనిర్దేశః - అతఏవ"వయంచతత్రభగవ,, న్నిత్యనేనాపౌనరుక్త్యం- హేనాథ భూతానాం-స్వభావజోత్పత్తికో గుణః - దుస్త్యజః-యద్యతః-స్వభావః-అసద్గ్రహః దుష్టపిశాచతుల్యః-అతో-దుస్త్యజః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ త్వయేతి ॥ హేధాతః-గుణైర్వివిధతయా సృజ్యతఇతిగుణవిసర్జన-మిదం-తిర శ్చాం-జాలం-త్వయా-సృష్టం-కథంభూతం-నానా-స్వభావాదయో -యస్య తథాభూతం-తత్ర-వీర్యంబల- మోజః-ప్రవృత్తి సామర్థ్యం-యోనిరుత్పత్తిక్షేత్రం-బీజంకారణం-ఆకృతిస్సంస్థానమ్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తతఃకి-మతఆహ॥ వయంచేతి ॥ హేభగ వన్ - తత్రాపితిరశ్చాంమధ్యేఽపి - సర్పాః-జాత్యాజన్మనైవో-రుర్మన్యవ శ్చైషాం-తథాభూతాః-దుస్త్యజాం త్వదనుగ్రహ మన్తరేణదుఃఖేనాపిత్యక్తుమశక్యాం - త్వన్మాయా మోహితాః- వయం-కథం - త్వన్మాయాం మాయాగుణరజఃకార్యంక్రో ధం-కథం త్యజామః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ హేయస్మా - త్తత్రత్వన్మాయాత్యాగే-భవానేవ, కారణం, త్వంతు-సర్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్ర హోచితజ్ఞానవా-ఞ్జగదీశ్వరః తదుచితసామర్థ్యయుక్తః - అత-స్త్వ, మనుగ్రహం-నిగ్రహంవా-మన్యసే- జ్ఞాతుమేవంకుర్వి

వాచ ॥ ఇత్థం స నాగపత్నీభిర్భగవాన్ సమభిష్టుతః। మూర్ఛితం భగ్నశిరసం విససర్జాఙ్ఘ్రికుట్టనైః॥ ౫౪ ॥ ప్రతిలబ్ధేన్ద్రియప్రాణః కాళియశ్శనకైర్హరిమ్ । కృచ్ఛ్రాత్సము-చ్ఛ్వసన్దీనః కృష్ణం ప్రాహ కృతాఞ్జలిః॥ ౫౫ ॥ నాగ ఉవాచ॥ వయం ఖలాస్సహోత్పత్త్యా తామసా దీర్ఘమన్యవః। స్వభావో దుస్త్యజో నాథ భూతానాం యదసద్గ్రహః ॥ ౫౬ ॥ త్వయా సృష్టమిదం సర్వం ధాతర్గుణవిసర్జనమ్ । నానాస్వభావవీర్యౌజోయోనిబీజాశయాకృతిః॥ ౫౭ ॥ వయంచ తత్ర భగవన్ సర్పా జాత్యోరుమన్యవః । కథం త్యజామస్త్వన్మాయాం దుస్త్యజాం మోహితాస్తయా॥ ౫౮॥ భవాన్హి కారణం తత్ర సర్వజ్ఞో జగదీశ్వరః । అనుగ్రహం నిగ్రహం వా మన్యసే తద్విధేహి నః॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాకర్ణ్య వచః ప్రాహ భగవాన్ కార్యమానుషః । నాత్ర స్థేయం త్వయా సర్ప సముద్రం యాహి మాచిరమ్॥ స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాఢ్యో గోభిర్భుజ్యతాం నదీ॥ ౬౦ ॥ య ఏతత్సంస్మరేన్మర్త్యస్తుభ్యం మదనుశాసనమ్ । కీర్తయన్నుభయోస్సన్ధ్యోర్న యుష్మద్భయమాప్నుయాత్॥ ౬౧ ॥ యోఽస్మిన్స్నాత్వా మదాక్రీడే దేవాదీంస్తర్పయేజ్జలైః। ఉపోష్య వా స్మరన్నర్చేత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౬౨॥ ద్వీపం రమణకం హిత్వా హ్రదమేతదుపాశ్రితః । యద్భయాత్స సుపర్ణస్త్వాం నాద్యాన్మత్పాదలాఞ్ఛనమ్॥ ౬౩ ॥ ఉక్తో భగవతా రాజన్ కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా । తం పూజయామాస తదా నాగపత్న్యశ్చ సాదరమ్॥ ౬౪ ॥ దివ్యామ్బరస్రఙ్మణిభిః పరార్ధ్యైరపి భూషణైః। దివ్యగన్ధానులేపైశ్చ మహత్యోత్పలమాలయా॥ ౬౫ ॥ పూజయిత్వా జగన్నాథం ప్రసాద్య గరుడధ్వజమ్। నాగరాజోఽభ్యనుజ్ఞాతః పరిక్రమ్యాభివన్ద్య తమ్ ॥ సకళత్రసుహృత్పుత్రో ద్వీపమబ్ధేర్జగామ హ ॥ ౬౬ ॥ తదైవ

తినియన్తుం చాహం న ప్రభురితిభావః ॥ త-త్త్వదభిమతం-నోఽస్మభ్యం-విధేహి ఆజ్ఞాపయ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ కార్యమానుషః దుష్టనిర్దమన సాధుపరిత్రాణాత్మక కార్యార్థం మానుషః స్వేచ్ఛోపాత్తమనుష్యాకృతిః - ఇత్థం-కాళియస్య ,వచ-ఆకర్ణ్య-ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నాత్రేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హేసర్ప-అత్రహ్రదే-త్వయా-న స్థేయం,కింతు-స్వజ్ఞాత్యాదిభిస్సహ-మాచిర మచిరా-త్సముద్రం,యాహి-నదీయమునా-గోభి,ర్నృభిశ్చ-భుజ్యతాంపీయతామ్ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తుభ్యం- మత్కర్తృకదణ్డ నాత్మకం-ఏతచ్చరిత్రం-యః పుమా-నుభయో-స్సంధ్యయో-స్సంస్మరన్-కీర్తయంశ్చ- స్యా - త్స-యుష్మత్తో భయం సర్వేభ్యో మృత్యుభయం-నాప్నుయాదిత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తద్విహారస్థానే,స్మిన్ హ్రదే-యః,పుమాన్-స్నాత్వా-జలైః,దే, వానాదిశబ్దాత్పితౄనృషీంశ్చ - తర్పయే-దుపోష్య - మాం-స్మరన్-అర్చేచ్చ -స,సర్వైః- పాపై - ర్ముచ్యతే,ఇత్యాజ్ఞాన్త రమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ననుసుపర్ణ భయాద్రమణకాఖ్యం సాముద్రద్వీపంహిత్వాఽస్మిన్ హ్రదేప్రవిష్టః పునరిత స్తత్రగతంమాంగ రుడోఽద్యా త్తత్రాహ ॥ ద్వీపమితి ॥ యస్యసుపర్ణస్య-భయా-దేనం-హ్రదం-త్వ-మాశ్రిత-స్స-సుపర్ణ స్త్వాం-నాద్యాత్-తత్ర హేతుః-మత్పాదలాఞ్ఛనమితి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ హేరాజ-న్నిత్థ-ముక్తో- నాగ-స్తంకృష్ణం - పూజయామాస తథా,నాగస్యప త్న్యశ్చ-సాదరం-దివ్యామ్బరాదిభిః,పూజయామాసుః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ పరార్ధ్యైరనర్ఘై-స్తత- స్తం-పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్యా, భివాద్యచ-కళత్రాదిభిః,సహితః-అబ్ధేః,ద్వీపంరమణకాఖ్యం-జగామ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ❁ క్రీడార్థం-నతుకర్మ ఫలభోగార్థం,

మానుషంరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్యభగవతో - ఽనుగ్రహాత్ - తదైవ-సాయమునా-నిర్విషా - అమృతతుల్యజలాచా- భవత్ ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ✽✽✽

యదుక్తం॥ ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతముపాశ్రితఃయద్భయా ,, దితి,తత్రకాళియస్యద్వీపత్యాగనిమిత్తస్యసుపర్ణాద్భయస్యనిమిత్తంబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా॥ నాగాలయమితి ॥ నాగాలయమిత్యనేనతద్ద్వీపస్థానాంనాగానాంసుపర్ణాద్భయమస్తీతిసూచితం॥అతఏవపృచ్ఛతి॥కృతమితి- తేనైకేనకాళియేన- స్వస్య,భయనిమిత్తం-సుపర్ణస్య,సమఞ్జసమప్రియం-కిం-కృతం - అన్యేషునిర్భయేషుసత్స్వప్యనేనస్వ భయనిమిత్తంకిమప్రియంకృత-మన్యేషాంవాభయాభావనిమిత్తం చకిమితి ప్రశ్నార్థః ✽॥ ౧ ॥ ✽తావత్తత్రత్యానాంనాగానాంసుపర్ణాద్భయాభావనిమిత్తమాహ॥ఉపహార్యైరితి॥ హేమహాబాహో పాక్పురాకాలే-సర్వైర్జనైః-సర్పాణాం,మాసమాసి- నాగానాంప్రాక్,ద్వాదశంత్వితి,తేషాం,యో,బలిరుపహార్యైర్భక్ష్యైః-మాసిమాసి- వానస్పత్యః- వనస్పతిరపుష్పఫలవృక్షః,తస్మాలేదేయోవానస్పత్యః-వనస్పతిగతేచన్ద్రే అమావాస్యాయాంప్రవర్తమానోవా - నిరూపితః కల్పితః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽తత్రసర్వే,నాగా-జనైః-పర్వణి,కల్పితే, బలౌ,స్వంస్వం,భాగ - మాత్మనాం-గోపీథాయరక్షణార్థంమహాత్మనేసుపర్ణాయ-ప్రచ్ఛన్తి-అత-స్తత్రత్యానాంనగరుడాద్భయమస్తీత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ఏవం- సర్వేషు-నాగేషు,ప్రయచ్ఛత్స్వేవ,ష-కాద్రవేయఃకద్రూస్సుతఃకాళియస్తు,విషవీర్యాభ్యాం , యో,మద-స్తేనా,విష్ట,స్సుపర్ణం-కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య-విగణయ్యేతియావత్-తంగరుడాయదేయం-బలింస్వబలిభాగం , స్వయమేవ,బుభుజే ✽ ॥ ౪ ॥ ✽హేరాజన్,తత్కా-

సాఽమృతజలాయమునానిర్విషాభవత్ । అనుగ్రహాద్భగవతఃక్రీడామానుషరూపిణః॥ ౬౭ ॥✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీరాజోవాచ ॥ నాగాలయంరమణకంకస్మాత్తత్యాజకాళియః।కృతంకింవాసుపర్ణస్యతేనైకేనాసమఞ్జసమ్॥౧॥ శుకఉవాచ॥ఉపహార్యైస్సర్వజనైర్మాసిమాసీహయోబలిః।వానస్పత్యోమహాబాహోనాగానాంప్రాఙ్నిరూపితః॥ ౨ ॥స్వంస్వంభాగంప్రయచ్ఛన్తినాగాఃపర్వణికల్పితే । గోపీథాయాత్మనాంసర్వేసుపర్ణాయమహాత్మనే॥ ౩ ॥విషవీర్యమదావిష్టఃకాద్రవేయస్తుకాళియః।కదర్థీకృత్యగరుడంస్వయంతంబుభుజేబలిమ్॥౪॥తచ్ఛ్రుత్వాకుపితోరాజన్భగవాన్భగవత్ప్రియః । విజిఘాంసుర్మహావేగఃకాళియంసముపాద్రవత్॥ ౫ ॥ తమాపతన్తంతరసావిషాయుధఃప్రత్యభ్యయాదుచ్ఛ్రితనైకమస్తకః । దద్భిస్సుపర్ణంవ్యదశద్దదాయుధఃకరాళజిహ్వోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనః॥ ౬ ॥ తంతార్క్ష్యపుత్రస్సనిరస్యమన్యుమాన్ప్రచణ్డవేగోమధుసూదనాసనః। పక్షేణసవ్యేనహిరణ్యరోచిషాజఘానకద్రూసుతముగ్రవిక్రమః॥ ౭ ॥ సుపర్ణపక్షాభిహతఃకాళియోఽతీవవిహ్వలః । హ్రదంవివేశకాళిన్ద్యాస్తదగమ్యందురాసదమ్ ॥ ౮ ॥ తత్రైకదాజలచరంగరుడోభక్ష్యమీప్సితమ్ । నివారితస్సౌభరిణాప్రసహ్యక్షుధితోఽహరత్ ॥ ౯ ॥ మీనాన్సుదుఃఖితాన్దృష్ట్వా-దీనాన్మీనపతౌహతే। కృపయాసౌభరిఃప్రాహతత్రత్యక్షేమమాచరన్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రప్రవిశ్యగరుడోయదిమత్స్యాన్సఖాదతి। సద్యఃప్రాణైర్వియుజ్యేతసత్యమేతద్ బ్రవీమ్యహమ్

ళియస్యకర్మా-కర్ణ్య,భగవతః,ప్రియో,భగవాన్గరుడః-కాళియం , హన్తుమిచ్ఛు,ర్మహావేగ,స్సముపాద్రవత్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽త, మాపతన్తంగరుడం-విషమేవాయుధంయస్య, సకాళియ,స్తరసాబలేన ప్రత్యభ్యపతత్ , దద్భిర్దన్తైః,వ్యదశద్దష్టవాంశ్చ,కథంభూతః,ఉచ్ఛ్రితాన్యూర్ధ్వ్రతాని-నైకాన్యనేకాని-మస్తకానిఫణా-యేన-దన్తాఏవాయుధానియస్య కరాళజిహ్వశ్చ,ఉచ్ఛ్వసితో గ్రలోచనశ్చఉచ్ఛ్వసితాన్యుచ్ఛ్రితానిఉగ్రాణి,లోచనాని-యస్యసః ✽॥౬॥✽మధుసూదనస్య,సనముపవేశనం-యస్మిన్,సః,ఉగ్రఃవిక్రమోయస్య,ప్రచణ్డఃవేగోయస్యసః, తార్క్ష్యపుత్రోగరుడో,మన్యుమాన్-తం ,కద్రూసుతం-నిరస్యక్షిప్త్వా తతఃప్రక్షిప్య-హిరణ్యరోచిషా,సవ్యేనవామేన,పక్షేణ,జఘానతాడితవాన్ ✽॥ ౭ ॥✽సుపర్ణస్య,పక్షేణా,భిహతః,కాళియః , అతీవ-విహ్వలఉద్విగ్న,స్తేనసుపర్ణేనా,గమ్యంగన్తుమశక్యం ,దురాసదమగాధతయాఽన్యైశ్చదుష్ప్రవేశం,యమునాయాః,హ్రదం ,వివేశ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽కుతస్తదగమ్యమిత్యత్రతత్కారణమాహ॥తత్రేత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ తత్రహ్రదే,కదాచి-ద్గరుడ-స్స్వాభీష్టం-భక్ష్యం-జలచరంమీనపతిం,క్షుధితః,ప్రసహ్యాబలా,దహరజ్జహారకథంభూతః , సౌభరిణాఋషిణా,నివారితోఽపి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ఏవం,మీనపతౌ,గరుడేన,హృతేసతి,సుతరాం-దుఃఖితా-న్దీనా-న్మీనాన్,దృష్ట్వా , సౌభరిః,కృపయా-తత్రత్యానాంహ్రదస్థానాంజన్తూనాం-క్షేమంగరుడాద్భయాభావరూప-మాచరన్కుర్వన్, ప్రాహ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽కిం-అత్రహ్రదే-ప్రవిశ్య,యది-గరుడో-మత్స్యాన్-ఖాదతి-తర్హి-సగరుడః,సద్యఏవ,ప్రాణైర్వియుజ్యేత॥ ఏత-దహం సత్యం బ్రవీమీతిబ్రాహ్మణవాక్యస్యమా

గనీయత్వాత్పరమపురుషైకదేవగరుత్మతా తత్ప్రతిఘాతశక్తిమతాఽపి తస్యానురోధ ఉపపద్యతే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తచ్ఛ్రావ్యాత్మ
కం సౌభరేర్వచః, కేవలం, కాళియ ఏవ వేద-తదన్యః, కోఽపి, లేలిహాస్సర్పో, న వేద, అతో,ఽయం-గరుడాద్భీత-స్తత్రహ్రదే
అవాత్సీత్ తతః కృష్ణేన-వివాసితః నిష్కాసితశ్చే-తి కాళియదమనాత్మకవృత్తాన్తోపసంహారః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథ తత ఉపరితన
సంవృత్తాన్తమాహ॥ కృష్ణమితి॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ దివ్యాని స్రగ్గన్ధవాసాంసి-నాగపత్నీభిస్సమర్పితాని-యస్య-మహా
తామనర్ఘాణాం, మణీనాం-గణై-రాకీర్ణం-సర్వతః-సమలఙ్కృతం-జామ్బూనదేన సువర్ణేన - అలఙ్కృతం-హ్రదా-ద్వినిర్గచ్ఛ
న్తం-కృష్ణ-ముపలభ్యాలక్ష్య-లబ్ధప్రాణా-అసవ ఇన్ద్రియాణీవ-సర్వే గోపాదయ- ఉత్థితాః తతః ప్రమోదేన-నిభృతాః పూర్ణా
ఆత్మానో దేహాః - మనాంసి వా- యేషాం-తథాభూతా-గోపాః-ప్రీత్యా-కృష్ణ-మభిరేభిరే। ఆలిఙ్గితవన్తః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ య
శోదాదయో- గోప్యో - నన్దాదయో - గోపాశ్చ- హే కౌరవ - కృష్ణం-సమేత్య సఙ్గత్య లబ్ధచేష్టా - బద్ధమనోరథాశ్చ, బభూ
వుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ రామస్తు-కృష్ణమాలిఙ్గ్య-అస్య కృష్ణస్య-ప్రభావం-జానన్- కేవలం . జహాస హసితవాన్-తత-స్తం కృష్ణ-మ
ఙ్క-మారోప్య పునః పునః-ప్రీత్యా-సమవైక్షత॥ నగాదయః-పరమాం-ముదం-లేభిరే॥ తత్ర, నగా వృక్షాః-వృక్షా అపి పూర్వం శో
షాక్రాన్తాః పునః ఫలపుష్పాదిభిర్విరూఢా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సభార్యా, విప్రా, నన్దం-సమేత్య-కాళియేన-గ్రస్త-స్తవాత్మజో
ముక్తః-తస్మాద్విముక్తః కిల దిష్ట్యా అయం మహానానన్దః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నష్టప్రాయా-పునర్లబ్ధా ప్రజా పుత్రో-యయా- సా-స

ద్బ్రువీమ్యహమ్ ॥ ౧౧ ॥ తత్కాళియః పరం వేద నాన్యః కశ్చన లేలిహః। అవాత్సీద్గరుడాద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసి
తః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణం హ్రదాద్వినిష్క్రాన్తం దివ్యస్రగ్గన్ధవాససమ్ । మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృ
తమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఉపలభ్యోత్థితాస్సర్వే లబ్ధప్రాణా ఇవాసవః । ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాఽభిరేభి
రే ॥ ౧౪ ॥ యశోదా రోహిణీ నన్దో గోప్యో గోపాశ్చ కౌరవ । కృష్ణం సమేత్య లబ్ధేహా ఆసన్లబ్ధమనోరథాః ॥ ౧౫ ॥ రామ
శ్చాచ్యుతమాలిఙ్గ్య జహాసాస్యానుభావవిత్ । ప్రేమ్ణా తమఙ్కమారోప్య పునః పునరుదైక్షత ॥ నగా గావో వృషా
వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్ ॥ ౧౬ ॥ నన్దం విప్రాస్సమాసాద్య గురవస్సకళత్రకాః । ఊచుస్తే కాళియగ్రస్తో ది
ష్ట్యా ముక్తస్తవాత్మజః ॥ ౧౭ ॥ యశోదా చ మహాభాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య ముమోచా
శ్రుకణాన్ముహుః ॥ ౧౮ ॥ (తతశ్చాస్తంగతే భానౌ కృష్ణో వా సమకల్పయత్ । సరామస్స హ గోపాలై ర్గో
ష్ఠా త్రిపితాప్రగోధనః) ॥ ౧౯ ॥ తాం రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్ర క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమకర్శితాః । ఊషుర్వ్రజౌకసో
గావః కాళిన్ద్యా ఉపకూలతః ॥ ౨౦ ॥ తదా శుచివనోద్భూతో దవాగ్నిః సర్వతో వ్రజమ్ । సుప్తాన్నిశీథ ఆసాద్య

దావాగ్నితో గోపసంరక్షణఘట్టః

ప్రదగ్ధుముపచక్రమే ॥ ౨౧ ॥ తత ఉత్థాయ సమ్భ్రాన్తా దహ్యమానా వ్రజౌకసః । కృష్ణం యయుస్తే శరణం మాయా
మానుషమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హే రామామితవిక్రమ । ఏష ఘోరతమో వహ్నిస్తావకాన్గ్రస
తే హి నః ॥ ౨౩ ॥ సుదుస్తరాన్నస్స్వాన్పాహి కాలాగ్నేస్సుహృదః ప్రభో । న శక్నుమస్త్వచ్చరణం సంత్యక్తు
మకుతోభయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః । తమగ్నిమపిబత్తీవ్రమనన్తోఽనన్తశక్తి
ధృత్ ॥ ౨౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻

తీ-యశోదా-సుతం-పరిష్వజ్య-అఙ్క-మారోప్య-బహుశః- నానన్దాశ్రుకణా-న్ముమోచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తత-స్తాం-రాత్రిం-తత్ర
యమునాయా స్తీర ఏవ-వ్రజౌకసః ఊషుః ఉషితవన్తః-కథంభూతాః-క్షుత్తృడ్భ్యాం, శ్రమేణ చ-కర్శితాః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ త
దా రాత్రౌ-వనాగ్నేః ప్రభవో-దవాగ్నిః నిశీథే-సుప్తం, వ్రజం వ్రజస్థం, పరిత - ఆవృత్య-ప్రదగ్ధు-ముపక్రాన్తవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁
తతో-దవాగ్నినా దహ్యమానా-వ్రజౌకస-ఉత్థాయ - సంభ్రాన్తాః వ్యాకులచిత్తాః-మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-మనుజం-సా
క్షాదీశ్వరం-కృష్ణం-శరణం-యయుః - రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవసితవన్తః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ శరణయానప్రకారమేవాహ॥ కృ
ష్ణ కృష్ణేతి॥ తావకాన్ త్వదేకరక్షాన్-నః అస్మాన్-ఏష వహ్నిః- గ్రసతే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స్వాన్ స్వకాన్-సుహృదో-నః అస్మాన్
సుదుస్తరా-త్కాలాగ్నేః ప్రళయాగ్నితుల్యాద్దవాగ్నేః పాహి- హే ప్రభో-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మా-త్తం-తవ చరణం
సంత్యక్తుం-న శక్నుమః - న వయం మృత్యోర్బిభీమః-అపి తు త్వచ్చరణవియోగా- దితి భావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స్వజనానాం-వైక్ల
బ్యం-నిరీక్ష్య, అనన్తశక్తిధృత్ - హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా, చ్ఛీఘ్రం, తమగ్నిమపిబత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి
కాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తదశోధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ బలదేవకృతం కృష్ణకారితం ప్రలమ్బాసురవధాత్మకం కర్మానువర్ణయత్యష్టాదశేన - తావత్తదుపోద్ఘాతత్వేన కాశ్చిత్ప్రాగ్వత్క్రీడాః - తదుపయుక్తం వనం కాలం చానువర్ణయితుం లోకవృత్తేన సఙ్గమయితుం వృత్తశేషమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ తద్రాత్రివ్యతిక్రమానన్తరం - ముదితాః - ఆత్మానో మనాంసి - యేషాం - తైః - జ్ఞాతిభిః గోపైః - రనుగీయమానో - భగవాన్ - గవాం - సమూహేన - మణ్డితం - వ్రజం - ప్రావిశత్ ॥ ౧ ॥ గోపాలచ్ఛద్మ గోపాల ఇతి వ్యాజో - యస్యాః - తయా మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన - ఇత్థం - వ్రజే సమ్యక్ - క్రీడతోస్సతోః రామకృష్ణయోరితి శేషః - గ్రీష్మాఖ్యః - ఋతుః - ప్రవృత్తః - అనేనోక్తాః క్రీడా వాసన్తికా ఇతి సూచితమ్ ॥ ౨ ॥ స చ యద్యపి శరీరిణాం నాతీవ సుఖకరస్తథాఽపి బృన్దావనస్య - గుణైః - వసన్తర్తుతుల్యైః - బభూవ - కే తే గుణాః - యైర్వసన్త ఇవ లక్షితః - ఋతుధర్మమతిక్రమ్యాపి కుతస్తస్య తే గుణా - ఇత్యత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ భగవదావాసప్రభావేన గుణవ్యత్యయ ఇతి భావః - యత్ర బృన్దావనే భగవానవసత్ - తస్య గుణైరిత్యన్వయః ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మస్య వసన్తతుల్యతాం ఖ్యాపయితుం బృన్దావనగుణాననువర్ణయతి ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర శబ్దానాం బృన్దావనసహచరితే గ్రీష్మఋతావిత్యర్థః - నిర్ఝరాణాం - ఘోషేణ నివృత్తస్వనాః ఛన్నధ్వనయః - ఝిల్లికాః కఠోరధ్వనయః సూక్ష్మకీటవిశేషాః, యస్మిన్ - తథాభూతం బృన్దావనం - అభవదిత్యర్థః - కించ - శశ్వత్సదా - తేషాం నిర్ఝరాణాం - శీకరైరమ్బుకణైః - ఋజీషాః స్నిగ్ధాః - యే ద్రుమాః - తేషాం - మణ్డలైః - మణ్డితమ్ ॥ ౪ ॥ సరిదిత్యాది ॥ సరితాం - సరసాం - ప్రస్రవణానాం నిర్ఝరాణాం చ - యే - ఊర్మయః - తేషాం - సమ్బన్ధినా - వాయునా, కహ్లారాదీనాం - రేణూన్ హరతీతి తథాభూతేన - యత్ర - అతిశాద్వలే అతిహరితతృణాకీర్ణే -

గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారమ్భః.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కృష్ణః పరివృతో జ్ఞాతిభిర్ముదితాత్మభిః । అనుగీయమానో న్యవిశద్వ్రజం గోకులమణ్డితమ్ ॥ ౧ ॥ వ్రజే విక్రీడతోరేవం గోపాలచ్ఛద్మమాయయా । గ్రీష్మో నామర్తురభవన్నాతిప్రేయాన్ శరీరిణామ్ ॥ ౨ ॥ స చ బృన్దావనగుణైర్వసన్త ఇవ లక్షితః । యత్రాస్తే భగవాన్ సాక్షాద్రామేణ సహ కేశవః ॥ ౩ ॥ యత్ర నిర్ఝరనిర్హ్రాదనివృత్తస్వనఝిల్లికమ్ । శశ్వత్తచ్ఛీకరర్జీషద్రుమమణ్డలమణ్డితమ్ ॥ ౪ ॥ సరిత్సరఃప్రస్రవణోర్మివాయునా కహ్లారకఞ్జోత్పలరేణుహారిణా । న విద్యతే యత్ర వనౌకసాం దవో నిదాఘవహ్న్యర్కభవోఽతిశాద్వలే ॥ ౫ ॥ అగాధతోయహ్రదినీతటోర్మిభిర్ద్రవత్పురీష్యాః పులినైస్సమన్తతః । న యత్ర చణ్డాంశుకరా విషోల్బణా భువో రసం శాద్వలితం చ గృహ్ణతే ॥ ౬ ॥ వనం కుసుమితం శ్రీమన్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్ । గాయన్మయూరభ్రమరం కూజత్కోకిలసారసమ్ ॥ ౭ ॥ క్రీడిష్యమాణస్తత్కృష్ణో భగవాన్ బలసంయుతః । వేణుం విరణయన్ గోపైర్గోధనైస్సంవృతోఽవిశత్ ॥ ౮ ॥ ప్రవాలబర్హస్తబకస్రగ్ధాతుకృతభూషణాః । రామకృష్ణాదయో గోపా ననృతుర్యుయుధుర్జగుః ॥ ౯ ॥ కృష్ణస్య నృత్యతః కేచిజ్జగుః కేచిదవాదయన్ । వేణుపాణితలైః శృఙ్గైః ప్రశశంసురథాపరే ॥ ౧౦ ॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నా దేవా గోపాలరూపిణః । ఈడిరే కృష్ణరామౌ చ నటా ఇవ నటం నృప ॥ ౧౧ ॥ భ్రామణైర్లఙ్ఘనైః క్షేపై

అతిక్రాన్తశాద్వలేఽపి వా - నిదాఘో గ్రీష్మః - తేన - తాత్కాలికవహ్న్యర్కాభ్యాం చ - భవతి - యో - దవస్తాపః - స - వనౌకసాం - న విద్యతే ॥ ౫ ॥ నను శాద్వలమేవ కుతః - తత్రాహ ॥ అగాధేతి ॥ అగాధాని - తోయాని - యాసాం - తాసాం హ్రదినీనాం - తటస్పర్శిభిః - ఊర్మిభిర్హేతుభిః పులినైస్సహ - ద్రవత్పురీషం పఙ్కో - యస్యాః - తస్యాః - భువః రసం - శాద్వలితం శాద్వలరూపతాం చ - విషవదుల్బణా అపి - సూర్యస్య - రశ్మయో - యత్ర - న విగృహ్ణతే న హరన్తి - ఆశుతరవ్యాప్త్యా విషవద్దుష్టాః, తద్వనమావిశదిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౬ ॥ శ్రీమత్ఫలకిసలయాదిసమృద్ధిమత్ - భగవదావాసత్వాల్లక్ష్మీవద్వా - నదన్తః - చిత్రాః - మృగాః - ద్విజాః పక్షిణశ్చ - యస్మిన్ - గాయన్తో - మయూరాః - భ్రమరాశ్చ - యస్మిన్ - కూజన్తః - కోకిలాః - సారసాశ్చ - యస్మిన్ తత్ ॥ ౭ ॥ ఏవంభూతం - భగవాన్ - కృష్ణః - క్రీడిష్యమాణో - బలదేవేన - సంయుతః - వేణుం - విశేషేణ రణయన్ - నాదయన్ గోపైః - గోధనైశ్చ - సంవృతః - ప్రావిశత్ ॥ ౮ ॥ తతః - ప్రవాలాదిభిః - కృతాని, భూషణాని - యైః - తథాభూతాః - రామకృష్ణాదయో - గోపాః - ననృతుః - యుయుధుః, మిథో బాహుభిః జగుశ్చ ॥ ౯ ॥ తత్ర - కృష్ణస్య - నృత్యతస్సతః - కేచిద్గోపాః - జగుః, కేచిచ్చ - వేణ్వాదిభిరవాదయన్, కేచిచ్చ - ప్రశశంసుః ॥ ౧౦ ॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నాః - సాక్షాదీశ్వరావతారభూతౌ - రామకృష్ణౌ - గోపాలరూపిణో, దేవాః - ఈడిరే తుష్టువుః, హే నృప - నటం నటా ఇవ ॥ ౧౧ ॥ భ్రామణాదిభిః, నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన చ - కాకపక్షధరౌ - రామకృష్ణౌ - క్వచిచ్చ క్రీడతుః - కాకపక్షౌ చూడాకర్మణః ప్రాక్తనకేశాః - తత్ర - భ్రామణం నామ జిఘృక్షతః ప్రతిద్వన్ద్విజనాదాత్మానం సంకోచలేన వఞ్చయతా పరితస్తత్సంచారణం - లఙ్ఘనమాసన్నస్య ప్రాప్తస్వగ్రహణస్య వఞ్చనార్థం లాఘవేనేతస్తతో వల్గనం - స్వగృహీతస్య భూమౌ పాతనం క్షేపః - కరతలైర్భుజైర్వా వ్యాఘాత ఆస్ఫోటనం బలపరీక్షార్థమన్యో

న్యమాకర్షణంవికర్షణమ్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ క్వచి-దన్యేషు గోపేషు,నృత్యత్సుసత్సు-స్వయం,గాయకౌ-వాదకౌచ,భూత్వా- హే మహారాజ,సాధుసాధ్వితి-వదన్తౌ-ప్రశశంసతుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ క్వచి-ద్బిల్వాదిభి,రిత్యేవం,లోకప్రసిద్ధాభిః,బాలక్రీడాభి రామకృష్ణౌ-విచేరతుః - సఞ్చరితవన్తౌ - కుమ్భో నామవృక్షవిశేషః-తస్యఫలైః - గుచ్ఛైరితిపాఠాన్తరం - ఆమలకైః-శుక్తిభిః కాలిన్దీపులినగతముక్తాస్ఫోటైశ్చ - అస్పృశ్యం-ఆవాంమిథోనస్పృశ్యావితిభాషాబన్ధనేనతదనుకూలంకర్మ,నేత్రబన్ధఆగమిష్యతో నామకథనార్థం పాణిభ్యాంకస్యచిన్నేత్రప్రచ్ఛాదనం-మృగాణాం-ఖగానాంచే-హయాతత్సజాతీయచేష్టయాదర్దురప్లావైర్లఙ్ఘనాకప్లుతిభిః-ఉపహాసకైఃపరిహాసకవాక్యైఃఆన్దోళికయాతదాకారదోలాలమ్బనేన-నృపాణామివలీలయాచ॥నద్యాదిషు-రామకృష్ణయో-ర్గోపైస్సహ-పశూం-శ్చారయతోః-గోపరూపీ-ప్రలమ్బోఽగాదిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ద్రోణిః-పర్వతసన్ధిప్రదేశః-తజ్జిఘాంసయా-రామకృష్ణహననేచ్ఛయా ✽ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✽ సర్వదర్శనః-హేతుగర్భమిదం.సర్వజ్ఞత్వా-త్తం-జిఘాంసు-మాగతం-గోపరూపిణం-ప్రలమ్బాసురం,విద్వానపి-సద్యో-నతం-జఘానే- తివాక్యశేషః-కింతూపాయాన్తరేణతస్య వధంవిచిన్తయన్- తేనసహ-సఖ్యమేవా-న్వమోదత అన్వమన్యత ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తత్ర-గోపా-నాహూయ-తద్వధోచితవిహారక్రమాభిజ్ఞః-ప్రాహ॥ఉక్తిమేవాహ॥ హేగోపాఇతి॥ యథాయథమాకృతివయోబలానురూపం-ద్వంద్వీభూయసంఘద్వయం

రాస్ఫోటనవికర్షణైః।చిక్రీడతుర్నియుద్ధేనకాకపక్షధరౌక్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ క్వచిన్నృత్యత్సుచాన్యేషుగాయకౌ వాదకౌస్వయమ్ । శశంసతుర్మహారాజసాధుసాధ్వితివాదినౌ ॥ ౧౩ ॥ క్వచిద్బిల్వైఃక్వచిత్కుమ్భైఃక్వచామలకముష్టిభిః । అస్పృశ్యనేత్రబన్ధాద్యైఃక్వచిన్మృగఖగేహయా॥ ౧౪ ॥ క్వచిచ్చదర్దురప్లావైర్వివిధైరుపహాసకైః । కదాచిదాన్దోళికయాకర్హిచిన్నృపచేష్టయా॥ ౧౫ ॥ఏవంతౌలోకసిద్ధాభిఃక్రీడాభిశ్చేరతుర్వనే॥ ౧౬ ॥ నద్యద్రిద్రోణికుఞ్జేషుకాననేషుసరిత్సుచ । పశూంశ్చారయతోర్గోపైస్తద్వనేరామకృష్ణయోః ॥ గోపరూపీప్ర

ప్రలమ్బవధఘట్టః.

లమ్బోఽగాదసురస్తజ్జిఘాంసయా॥ ౧౬ ॥తంవిద్వానపిదాశార్హోభగవాన్సర్వదర్శనః।అన్వమోదతతత్సఖ్యం వధంతస్యవిచిన్తయన్ ॥ ౧౭ ॥ తత్రోఽపాహూయగోపాలాన్కృష్ణఃప్రాహవిహారవిత్ । హేగోపావిహరిష్యామోద్వన్ద్వీభూయయథాయథమ్॥ ౧౮ ॥ తత్రచక్రుఃపరిబృఢౌగోపారామజనార్దనౌ । కృష్ణసంఘట్టినఃకేచిదాసన్రామస్యచాపరే॥ ౧౯ ॥ఆచేరుర్వివిధాఃక్రీడావాహ్యవాహకలక్షణాః । యత్రారోహన్తిజేతారోవహన్తిచపరాజితాః॥ ౨౦ ॥వహన్తోవాహ్యమానాశ్చచారయన్తశ్చగోధనమ్ । భాణ్డీరకంనామవటంజగ్ముఃకృష్ణపురోగమాః ॥ ౨౧ ॥ రామసంఘట్టినోయర్హిశ్రీదామవృషభాదయః । క్రీడాయాంజయినస్తాంస్తానూహుఃకృష్ణాదయోనృప ॥ ౨౨ ॥ ఉవాహకృష్ణోభగవాన్శ్రీదామానంపరాజితః।వృషభంభద్రసేనస్తుప్రలమ్బోరోహిణీసుతమ్ ॥ ౨౩ ॥ అవిషహ్యంమన్యమానఃకృష్ణందానవపుఙ్గవః । వహన్ద్రుతతరంప్రాగాదవరోహణతఃప

భూత్వా-విహరిష్యామఇతి ✽ ॥౧౮॥ ✽ తత్రైవంభగవతోక్తేసతి- గోపాః రామకృష్ణౌ-పరిబృఢౌ,సఙ్ఘయో-ర్నాయకౌ-చక్రుః ॥ తతః-కేచిద్గోపాః-కృష్ణసఙ్ఘట్టినఃకృష్ణపక్షీయా - బభూవుః-అపరేతు- రామస్య-సఙ్ఘట్టినః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఇత్థంభూత్వా,వాహ్యవాహకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-వాహ్యత్వవాహకత్వే-లక్షణేఫలే-యాసు - తాః-వాహ్యా-వాహకాశ్చ-జయపరాజయకృతా-యాస్వితివా-తథాభూతా-వివిధాః,క్రీడా,శ్చేరుః వాహ్యవాహకలక్షణాఇత్యేతదేవవిశదయతి॥యత్రేతి॥యత్రయాసుక్రీడాసు,జేతార,ఆరోహన్తి,పరాజితాస్తు,వహన్తీతి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏవంక్రీడాయాం , జయేన,వాహ్యమానాః,పరాజయేనహేతునా,వహన్తశ్చ,గోధనం,చారయన్తశ్చ,కృష్ణప్రభృతయో , గోపా- శ్శనై-ర్భాణ్డీరాఖ్యం,వటంవృక్షం,జగ్ముః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తత్రయర్హియదా,శ్రీదామాదయో,రామసంఘట్టినః-క్రీడాయాం ,జిగ్యు,స్తదా ,తాన్, హేనృప,కృష్ణాదయః,ఊహుఃఊఢవన్తః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తత్ర,భగవాన్,శ్రీకృష్ణః-పరాజితః,శ్రీదామాన , ముహావా,భద్రసేన స్తు,వృషభం, తథా,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీప్రలమ్బాసురో,రోహిణీసుతంబలదేవ, మువాహ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తావద్రామసంఘట్టీకింనబభూవప్రలమ్బఇతీమామాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్తంవిశినష్టి ॥ కృష్ణ-మవిషహ్యంసోఢుమశక్యం,వ్యోమాసురవృత్తాన్తస్మరణేనదుర్వహం,మన్యమానః,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీభూత్వా రామేణపరాజితస్తమేవోవాహేత్యర్థః॥యద్యహంరామసంఘట్టీభవేయం,తర్హియదాకృష్ణేనపరాజితస్తంవహేయం-తర్హివ్యోమాసురవన్మ్రియేయేత్యభిప్రాయేణకృష్ణసఙ్ఘట్టీబభూవేత్యభిప్రాయః॥రోహిణీసుతం,వహన్,అవరుహ్యతేఽస్మిన్నిత్యవరోహణం,మర్యాదాస్థానం, తతఃపరందూరం,ద్రుతతరంయథాతథాప్రాగా

త్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ధరణీధరేన్ద్రవత్పర్వతవ-ద్గౌరవం,యస్య-తం. బలదేవం , వహన్,స,మహాసురః,ప్రలమ్బః,నిహతరయో-నష్టవేగః-నిజం-స్వాసాధారణం,వపు,రాస్థితస్సన్,స్వర్ణాలఙ్కారైః-బభౌ,తటిద్ద్యుమాన్-నిత్యాలఙ్కారోపమః , ఉడుపతిమాన్-ఇవ తిరోమోపమః,యదియధోచితస్థానేషు-విద్యుతో-భాన్తి, ఉపరి-చ-ఉడుపతి-స్తదా , సోఽమ్బుదో-యథా-భవతి,తద్వ,ద్బభావిత్య ర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ నిరీక్ష్యేతి॥హలధర-స్తద్వపు-ర్నిరీక్ష్య-కిఞ్చి-దబిభేత్-కథంభూతం- అమ్బరేచరత్ ఆకాశస్పృక్ అత్యున్నత మిత్యర్థః-అల-మతివేగేన-ప్రదీప్తే-దృశౌ-యస్మిన్ భ్రుకుటితటలగ్నా - ఉగ్రదంష్ట్రా యస్మిన్-తచ్చ,తచ్చేతి-వా-జ్వలన్త్యః- శిఖాః కేశాః-యస్మిన్-కటకాదీనాం-త్విషా-అద్భుతంచిత్రమ్ ❋॥ ౨౬ ॥ ❋ అథా గతస్మృతిర్లబ్ధాసురస్వశక్త్యాదిజ్ఞానః - అతఏవా-భయః బలదేవః - ఆత్మన-స్సార్థం సహాయం-గోపసమూహం-విహాయ దూరతోహర న్తం - రిపుం - రుషా-శిరసి దృఢేన-ముష్టినా-జఘాన-యథా-సురాధిపఇన్ద్రో-వజ్రరంహసా-వజ్రవేగేన,గిరిం-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సోఽసురః,ప్రలమ్బః-ఆహతః తాడితః-సపద్యేవ - భగ్నశిరాః-ముఖా - ద్రుధిరం-వమన్ముద్గిర-న్నపస్మృతః - అపగతం-స్మృతం,స్మృతి ర్యస్యసః,మహారవము చ్చైఃస్వర-మీరయన్-వ్యసుర్గతప్రాణో-ప్యపతత్-యథామఘవత ఇన్ద్రస్యా-యుధేన-ఆహతో-గిరి- స్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ బలశాలినా-బలదేవేన-హత,మసురం-దృష్ట్వా విస్మితా,బభూవుః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఆశిషః,ప్రయుఞ్జానాః- ప్రశంసార్హం-తం.

రమ్ ॥ ౨౪ ॥ తముద్వహన్ధరణిధరేన్ద్రగౌరవంమహాసురోవిహతరయోనిజంవపుః । సఆస్థితఃపురటపరిచ్ఛదోబభౌతటిద్ద్యుమానుడుపతిమానివామ్బుదః ॥ ౨౫ ॥ నిరీక్ష్య తద్వపురలమమ్బరేచరత్ప్రదీప్తదృగ్భ్రుకుటితటోగ్రదంష్ట్రకమ్ । జ్వలచ్ఛిఖంకటకకిరీటకుణ్డలత్విషాఽద్భుతంహలధరఈషదత్రసత్ ॥ ౨౬ ॥ అథాగతస్మృతిరభయోరిపుంబలోవిహాయసార్థమపహరన్తమాత్మనః । రుషాఽహనచ్ఛిరసిదృఢేనముష్టినాసురాధిపోగిరిమివవజ్రరంహసా ॥ ౨౭ ॥ సఆహతస్సపదివిశీర్ణమస్తకోముఖాద్వమన్రుధిరమపస్మృతోఽసురః । మహారవంవ్యసురపతత్సమీరయన్గిరిర్యథామఘవతఆయుధాహతః ॥ ౨౮ ॥ దృష్ట్వాప్రలమ్బంనిహతంబలేనబలశాలినా । గోపాస్సువిస్మితాఆసన్సాధు-సాధ్వితివాదినః ॥ ౨౯ ॥ ఆశిషోఽభిగృణన్తస్తంప్రశశంసుస్తదర్హణమ్ । ప్రేత్యాగతమివాలిఙ్గ్య ప్రేమవిహ్వలచేతసః ॥ ౩౦ ॥ పాపేప్రలమ్బేనిహతేదేవాఃపరమనిర్వృతాః । అభ్యవర్షన్బలంమాల్యైశ్శశంసుస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , అష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

× దవాగ్నిపానవృత్తాన్తః. ×

శ్రీశుకఉవాచ ॥ క్రీడాసక్తేషుగోపేషుతద్గావోదూరచారిణీః ❋ । స్వైరంచరన్త్యోవివిశుస్తృణలోభేనగహ్వరమ్ ॥ ౧ ॥ అజాగావోమహిష్యశ్చనివిశన్త్యో ❋ వనాద్వనమ్ । ఇషీకాటవీం ❋ నివివిశుఃక్రన్దన్త్యోదావతాపితాః ॥ తేఽపశ్యన్తఃపశూన్గోపాఃకృష్ణరామాదయస్తదా । జాతానుతాపానవిదుర్విచిన్వన్తోగవాంగతిమ్ ॥ ౩ ॥ తృణైస్తత్ఖురదచ్ఛిన్నైర్గోష్పదైరఙ్కితైర్గవామ్ । మార్గమన్వగమన్సర్వేనష్టాజీవ్యావిచేతసః ॥ ౪ ॥ ముఞ్జాట

బలదేవం-ప్రశశంసుః ॥ మృతిం,ప్రాప్య-పునరాగతమివా-లిఙ్గ్య-ప్రేమ్ణా-విక్లబాన్యస్పృష్టాని-చేతాంసి-యేషాం- తే-ప్రశశంసు రిత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ పరమనిర్వృతాఃనితరాంహృష్టాః-మాల్యైఃపుష్పైః-బలదేవ-మభ్యవర్షన్ సాధుసాధ్వితి-ప్రశశం సుశ్చ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋

అథదవాగ్నిపానాన్తరంకర్త్రా సువర్ణ యితుంతావ త్తత్ప్రక్తనంవృత్తాన్తమాహ ॥ క్రీడేతి ॥ప్రలమ్బవధానన్తర మపీత్యాదిః గోపేషు - క్రీడాసక్తేషుసత్సు - తేషాం-గావో-దూరచారిణ్యో - యథేచ్ఛంచరన్త్యః-తృణలోభేన-గహ్వరం-వివిశుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవప్రపఞ్చయతి॥అజాఇతి॥అజాదయో,వనా,ద్వనం-విశన్త్యః- దావేనతాపేన-తర్షితాఃతృషితాః-ఆక్రోశన్త్యః - ఇషీకాటవీమత్యుచ్ఛ్రితసాన్ద్ర తృణవిశేషారణ్యాం - వివిశుః - ఇషీకాటవ్యా వపూర్వ త్రగహానశబ్దవివక్షితా ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తత-స్తేక్రీడాసక్తాః-కృష్ణాదయో,గోపా- స్తదా-పశూ,నపశ్యన్తో ఽతఏవ,జాతా-అనుకమ్పా- యేషాం-తథాభూతాః-గవాం గతింగతిక్రృతంఖురవిన్యాసాత్మకంచిహ్నం-విచిన్వన్తోఽపి-నవిదుః,నలక్షితవన్తః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తతః-కథంచి-ల్లబ్ధైః-తాసాంగవాం ఖురైః - దద్భిః దన్తైశ్చ-ఛిన్నైః - తృణైః-గోష్పదైశ్చ -అఙ్కితం-గవాం,మార్గం-అన్వగమన్ అనుసృత్యజగ్ముః - తతః-పునరపి-నష్టాజీవ్యాః- నష్టఃలీనఃఆజీవ్యఃజీవనసాధనమార్గో-యేషాం- తే-అతఏవ,విచేతసఃవిచారాక్రాన్తచిత్తాః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ముఞ్జాటవ్యాం భ్రష్టోలీనః-మార్గో-యస్య-త-తక్రన్దమానం,గోహూపధన-మప్రాప్య-తృషితాః,

అతఏవ-శ్రాన్తాః-తే-గోపాః-స్వం-స్వం-వర్త్మ-యన్ ప్రత్యాజగ్ముః-అన్వేషణాద్విరేమిరే ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ తదా-భగవతా-కర్త్రా-మేఘస్యేవ-గమ్భీరయా,గిరా - ఆహూతాః- తాః,గావః,స్వస్వనామ్నాం - ధ్వనిమాకర్ణ్య-ప్రహర్షితాః ప్రతిదధ్వనుః,తతఃప్రతినాదేనగోధనానిసంజగ్మురిత్యర్థతోఽత్రవివక్షితమ్ ॥ ౭ ॥ తతస్తదా,యదృచ్ఛయా-మహాన్-ధూమకేతుర్దవాగ్నిః-రభూదుదభవత్,కథంభూతః,వనౌకసాం,క్షయంనాశం-కరోతీతితథా-సారథినా-వాయునా-సమీరితః ఉద్దీపితః-ఉల్బణైః-రుల్ముకైః-జ్వాలాయుక్తైః తృణకాష్ఠాదిభిః-స్థావరజఙ్గమాత్మకం-భూతజాతం-విలేలిహానః పురఃపురస్సంస్పృశన్ ॥ ౮ ॥ పరితః-ఆపతన్తం వ్యాప్యాగచ్ఛన్తం-దవాగ్నిం - మవలోక్య-భీతాః-స గావః-గోపాః,సరామం-కృష్ణం - ప్రపన్నాః శరణంగతాః- ఊచుః.యథా-మృత్యుభయేనార్దితాః పీడితాః జనాః.హరిమాశ్రితబన్ధహరంభగవన్తం - ప్రపన్నాః - స్వదైన్యం విజ్ఞాపయన్తి తద్వత్ ॥ ౯ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం ॥త్వమేవ-బాన్ధవో-యేషాం-తే.అవసాదితుందుఃఖితుం-నార్హాస్త్వ-నూనంధ్రువం - హేధర్మజ్ఞప్రపన్నపరిపాలనాత్మకధర్మజ్ఞ-వయం-త్వమేవ,నాథో రక్షకో-యేషాం- త్వమేవ,పరమయనంరక్షణోపాయో-యేషాం,తథాభూతాశ్చ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ హరిరాశ్రితార్తిహరో-భగవాన్,కృపణం,బన్ధూనాం-వచో నిశమ్యాకర్ణ్య-మాభైష్టభయంమాకురుత లోచనాని,నిమీలయతపిహితానికురుతే,త్యువాచ ॥ ౧౨ ॥ తథేత్యగ్నిక్రీ

వ్యాంభ్రష్టమార్గంక్రన్దమానంస్వగోధనమ్। అపశ్యన్తః పిపాసార్తాస్తతస్తే సన్న్యవర్తయన్ ॥ ౫ ॥ (కృష్ణః ప్రోత్తుఙ్గమారుహ్య శృఙ్గం మేఘనిభచ్ఛవిమ్ । ఆర్తాస్తా ఆహ్వయామాస దగ్ధ్యన్నాస్వనామభిః) ॥ ౬ ॥ తా ఆహూతా భగవతా మేఘగమ్భీరయా గిరా। స్వనామ్నాంనినదంశ్రుత్వా ప్రతినేదుః ప్రహర్షితాః ॥ ౭ ॥ తతస్సమన్తాద్వనధూమకేతుర్యదృచ్ఛయాఽభూత్క్షయకృద్వనౌకసామ్। సమీరణస్సారథినోల్బణోల్ముకైర్విలేలిహానస్స్థిరజఙ్గమం మహాన్ ॥ ౮ ॥ తమాపతన్తం పరితో దవాగ్నింగోపాస్సగావః ప్రసమీక్ష్యభీతాః । ఊచుశ్చకృష్ణం సబలంప్రపన్నా యథాహరిం మృత్యుభయార్దితో జనః ॥ ౯ ॥ కృష్ణకృష్ణమహావీర్య హేరామామితవిక్రమ। దవాగ్నినాదహ్యమానాన్ ప్రపన్నాంస్త్రాతుమర్హథః ॥ ౧౦ ॥ నూనంత్వద్బాన్ధవాః కృష్ణనచార్హన్త్యవసాదితుమ్ వయంహిసర్వధర్మజ్ఞత్వన్నాథాస్త్వత్పరాయణాః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వచోనిశమ్య కృపణం బన్ధూనాం భగవాన్హరిః । నిమీలయతమాభైష్టలోచనానీత్యభాషత ॥ ౧౨ ॥ తథేతిమీలితాక్షేషు భగవానగ్నిముల్బణం। పీత్వామిఖేన తాన్కృచ్ఛ్రాద్యోగాధీశోవ్యమోచయత్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చ తేఽక్షీణ్యున్మీల్య పునర్భాణ్డీరమాగతాః । నిశామ్యవిస్మితా ఆసన్నాత్మానంగాశ్చమోచితాః ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణస్యయోగవీర్యం తద్యోగమాయానుభావితాః।దవాగ్నేరాత్మనాంక్షేమంవీక్ష్య తంమేనిరేఽమరమ్ ॥ ౧౫ ॥ గాస్సన్నివర్త్య సాయాహ్నే సహరామో జనార్దనః। వేణుంవిరణయన్గోష్ఠం ప్రాగాద్గోపైరభిష్టుతః ॥ ౧౬ ॥ గోపీనాంపరమానన్ద ఆసీద్గోవిన్దదర్శనే। క్షణంయుగశతానీవయాసాం యేనవినాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ ****************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః************

—*— వర్షర్తువర్ణనఘట్టః —*—

శ్రీశుక ఉవాచ॥తయోస్తదద్భుతంకర్మ దవాగ్నేర్మోక్షమాత్మనః। గోపాస్స్త్రీభ్యస్సమాచఖ్యుః ప్రలమ్బవధమే

త్య, సర్వేషు, గోపేషు,మీలితాక్షేషు సత్సు,స్తథాభూతేషుసత్సు,భగవాన్, ఉల్బణముత్కటమగ్నిం,ముఖేనపీత్వా,తత్రహేతుః, యోగాధీశః ఆశ్చర్యశక్త్యాత్మకయోగవతామధీశః - ముఖేనపీత్వేత్యస్యఉత్పత్తిస్థానేలీనంకృత్వేత్యర్థః " ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే,, తిశ్రుతేః.కృచ్ఛ్రాత్ దవాగ్నిజాద్దుఃఖాత్,సగోధనాన్గోపాన,మోచయత్ ॥ ౧౩ ॥ తతస్తేగోపా,లోచనాన్య - న్మీల్య- పున,ర్భాణ్డీరంప్రత్యాగతాః - ఆత్మానంఆత్మనః - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం-తథా- మోచితా-గాశ్చ-లోక్య విస్మితా-ఆసన్ ॥ ౧౪ ॥ తత.స్తస్యకృష్ణస్య-యోగమాయయాఆశ్చర్యశక్తిరూపయా-అనుభావితాస్తత్ప్రభావవిషయీకృతాః-కృష్ణస్య-యోగాత్మకం-వీర్యం - దవాగ్నే - రాత్మనాం- క్షేమంచ-వీక్ష్య-తంకృష్ణ-మమరం దైవతం-మేనిరే ॥ ౧౫ ॥ తతస్సాయాహ్నే -గాః-సన్నివర్త్యసఙ్గీకృత్య-సరామః-కృష్ణో- వేణుం-వాదయన్-గోపై-రభిష్టుతో-గోష్ఠం-ప్రాగాత్ ॥ ౧౬ ॥ తదా-గోవిన్దస్య- దర్శనం-గోపీనాంయశోదాదీనాం-పరమానన్దకర-మాసీత్-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి - యాసాంగోపీనాం-యేనకృష్ణేన-వినా-క్షణమపి- యుగశతమివా - భవత్॥ అతస్తద్దర్శనంపరమానన్దకరంబభూవ ॥ ౧౭ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ***

ఓం ॥ ఏవంవసన్తగ్రీష్మయోర్భగవతః క్రీడాఅనువర్ణితాః - అథప్రావృట్ఛరదోస్తా అనువర్ణయితుందృష్టాన్తైస్తావద్

యోపాదేయవిభాగం ప్రదర్శయన్నేవ ప్రావృషం తాత్కాలికాన్ కాంశ్చిద్విహారాంశ్చానువర్ణయతి వింశేన ॥ తావద్వృత్తశేషమాహ ॥ తయోరితి ద్వాభ్యాం ॥ ఆత్మనః ఆత్మనాం-దవాగ్నేః-మోక్షణాత్మకం-త-ద్రామకృష్ణయోః-రద్భుతం-కర్మ-ప్రలమ్బవధంచ-గోపాః-స్త్రీభ్యో యశోదాదిభ్యః-కథయామాసుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తద్గోపబాలైరుక్తమాకర్ణ్య-విస్మితా-గోపవృద్ధా-గోప్యశ్చ-రామకృష్ణౌ-వ్రజం-గతౌ-దేవశ్రేష్ఠౌ మేనిరే-దేవశ్రేష్ఠావేవ రామకృష్ణరూపేణ వ్రజే జనితావిత్యమన్యన్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తతః-ప్రావృడ్వర్షఋతుః-ప్రావర్తత ॥ ప్రావృషం విశినష్టి ॥ సర్వేషాం-ప్రాణినాం-సముద్భవః ఉత్పత్తిర్జీవనతశ్చ-యస్యాం-విద్యోతమానాః-పరిధయో దిశో-యస్యాం-విస్ఫూర్జితం వజ్రనిర్ఘుష్టం-నభస్థలం యస్యాం, సా, ప్రావృట్ ప్రావర్తతేత్యన్వయః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ సాన్ద్రేతి ॥ సాన్ద్రైర్నిబిడైః-నీలామ్బుదైః-విద్యుద్గర్జితసహితైః-రాచ్ఛన్నం-మత ఏవ-అస్పష్టాని-జ్యోతీంషి సూర్యచన్ద్రాదీని, యస్మిన్-త-ద్వ్యోమ-సగుణం-బ్రహ్మేవ-బభౌ ॥ యథా ప్రకృత్యా తిరోహితం-జ్యోతిః జ్ఞానరూపత్వాద్విషయప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానం-యస్య-త-త్సగుణం బ్రహ్మ గుణత్రయవశ్యం-బ్రహ్మ గుణతో బృహత్త్వాద్బ్రహ్మ జీవస్వరూపం భాతి-తద్వదిత్యర్థః-అనేన, ఆకాశస్థానీయావచ్ఛేదకనీలామ్బుదవిద్యుత్స్తనయిత్నుసంబన్ధవజ్జీవస్యావస్థాత్రిగుణవశ్యత్వం-సూర్యాదిజ్యోతిస్థానీయధర్మభూతజ్ఞానస్య సఙ్కోచేన ప్రసరాభావః-వ్యోమవత్స్వతో నిర్మలస్యాగన్తుకమాలిన్యం చేతి తదపనోదకమోక్షోపాయే యతితవ్యమిత్యభిప్రేతం. బ్రహ్మశబ్దేన ముక్తిదశాయాం జ్ఞానద్వారా బృహత్త్వమస్తీతి సూచితమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అష్టావితి యత్-అష్టౌ-మాసాన్-అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-కార్తికాదారభ్య యావజ్జ్యేష్ఠం-స్వగోభిః స్వకిరణైః-నితరాం పీతం గృహీతం-ఉదకాత్మకం వసుధనం-త-త్స్వగోభిరేవ పునరుచితకాలే ఆగతే ప్రాప్తే సతి-

ఉవాచ ॥ ౧ ॥ గోపవృద్ధాశ్చ గోప్యశ్చ తదుపాకర్ణ్య విస్మితాః । మేనిరే దేవప్రవరౌ కృష్ణరామౌ వ్రజం గతౌ ॥ ౨ ॥ తతః ప్రావర్తత ప్రావృట్సర్వసత్త్వసముద్భవా । విద్యోతమానపరిధిర్విస్ఫూర్జితనభస్థలా ॥ ౩ ॥ సాన్ద్రనీలామ్బుదైర్వ్యోమ సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః । అస్పష్టజ్యోతిరాచ్ఛన్నం బ్రహ్మేవ సగుణం బభౌ ॥ ౪ ॥ అష్టౌ మాసాన్నిపీతం యద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు । స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే ॥ ౫ ॥ తటిత్వన్తో మహామేఘాశ్చణ్డశ్వసనవేపితాః । ❀ ప్రాణినాం జీవనం హ్యస్య ముముచుః కరుణా ఇవ ॥ ౬ ॥ తపఃకృశా దేవమీఢా * ఆసీద్వర్షీయసీ మహీ । యథైవ కామ్యతపసస్తనుస్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్ ॥ ౭ ॥ నిశాముఖేషు ఖద్యోతాస్తమసా భాన్తి న గ్రహాః । యథా పాపేన పాషణ్డా న హి వేదాః కలౌ యుగే ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వా పర్జన్యనినదం మణ్డూకా వ్యసృజన్గిరః । తూష్ణీం శయానాః ప్రాగ్యద్వద్బ్రాహ్మణా నియమాత్యయే ॥ ౯ ॥ ఆసన్నుత్పథవాహిన్యః క్షుద్రనద్యో† ఽమ్బుపూ

మోక్తుం-పర్జన్యో వర్షాధిదేవః సూర్యః-ప్రారేభే-అనేన రాజ్యాధికృతః శిక్షితః-పర్జన్యవద్యథోచితకాలే ప్రజాభ్యో ధనాని గృహీత్వా పునరర్థిభ్యో దద్యాదితి-యావజ్జ్ఞానోదయం గృహీతాన్ కామాన్ సతి జ్ఞానోదయే జహ్యాదితి ముముక్షుశ్శిక్షితో వా ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తటిత్వన్త ఇతి ॥ చణ్డశ్వసనేన తీవ్రవాయునా-కమ్పితాః-మేఘాః-ప్రాణినాం-జీవనం జీవనసాధనమమ్బుజలం-కరుణా ఇత్యర్థః ఆర్ద్రజన్తః కరుణావన్త ఇవ-ముముచుః ॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య ముముచురితి పాఠాన్తరం-తదా-అస్య విశ్వస్య-ప్రాణసంజీవనకరం-జీవనం జలం, కరుణా ఇవ-ముముచురిత్యర్థః ॥ అనేన దుఃఖితం జనమవలోక్య మేఘవచ్ఛ్వాసేన కమ్పితగాత్రాః కరుణావన్తశ్చ స్వజీవనపర్యన్తదానేనోపకుర్యురితి శిక్షితాః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తపఃకృశేతి ॥ తపసా గ్రీష్మేణ-కృశా శుష్కా, దేవేన పర్జన్యేన, మీఢా సిక్తా-భూమిః వర్షీయసీ ప్రవృద్ధా-బభూవ-సస్యాదిసంపన్నా బభూవేత్యర్థః-యథా-కామ్యం తపో యస్య-తస్య, పుంస-స్తను-స్తావత్తపోదశాయాం-కృశా సతీ, తత్ఫలం కామ్యతపఃఫలం-ప్రాప్య-పరిపుష్టా, భవతి-అనేన కామ్యస్య తపసః కేవలం దేహసుఖసాధనత్వమేవ నత్వాత్మసుఖసాధనత్వమితి శిక్షితమ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నిశాముఖేష్వితి-నిశాముఖేషు-ఖద్యోతా ఏవ-భాన్తి-న తు-గ్రహాశ్చన్ద్రగురుశుక్రాదయః-మేఘకృతతమోవృతత్వాద్గగనస్యేత్యర్థః-యథా, కలౌ యుగే, పాపేన-పాషణ్డా వేదవిరుద్ధా ఆగమా ఏవ-భాన్తి-న తు-వేదాః-అనేన వైదికధర్మాభాసరుచిః పాపహేతుకేతి సూచితమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ శ్రుత్వేతి ॥ పర్జన్యస్య-నినదం గర్జితం, ఆకర్ణ్య, మణ్డూకాః-గిరం వ్యసృజన్ ధ్వనిం చక్రుః-యథా-బ్రాహ్మణాః శిష్యాః ఆచార్యస్య నిత్యకర్మణః-ప్రాక్ తూష్ణీం శయానాః, తస్య, నియమాత్యయే-నిత్యకర్మావసానే, తస్య ధ్వనిం శ్రుత్వా అధీయతే, తద్వత్, అనేనాచార్యసన్నిధావధ్యయనావసరం ప్రతీక్షమాణ ఆసీతేతి సూచితమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఆసన్నితి ॥ అమ్బుభిః వర్షజలైః పూరితాః-క్షుద్రనద్యః-ఉత్పథవాహిన్య, ఆసన్-క్షుద్రనద్యోఽనుశుష్యతీః ,, రితి పాఠే శోషరహితాస్సత్యః ఉత్పథవాహిన్య ఆసన్నిత్యర్థః-అను

౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య   ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ నశుష్యతీః ॥ క్షుద్రనద్యోఽనుశుష్యతీః.

శుష్యతీరిత్యపి పాఠః తదా,ఆసన్నశోషా ఇత్యర్థః ఉభయతాప్యవిభక్తిప్యత్యయ ఆర్షః-యథా-అస్వతన్త్రస్యేన్ద్రియపరవశస్య పుంసో,గృహద్రవ్యసమృద్ధయః-నశుష్యన్త్యః,దానభోగయోరభావాత్,యద్వా,అనుశుష్యన్త్యః,ధర్మానుపయుక్తత్వేనేతిభావః,జితేన్ద్రియస్యతు - దానభోగాభ్యాం శుష్యన్త్యః , ధర్మోపయోగద్వారాఽఽసన్నశోషాశ్చ , ద్రవ్యసంపదాం శోషోనామతద్వ్యయ ఏవ,అమ్బుపూరితా ఇతిపాఠేతు,అజితేన్ద్రియస్య- యథా , ద్రవ్యసంపదః-వరాటికాపర్యన్తైరప్యార్జనైః-పూరితాః తతః పునః ,వృద్ధ్యాదిభిర్నిన్దితైర్వర్ధన్త ఏవ,అపాత్రగామిన్యోవా , తద్వదిత్యర్థః-అనేనైవాస్వతన్త్రేన్ద్రియ సంపదశ్చలావ్యర్థాశ్చేతిసూచితమ్ * ॥ ౧౦ ॥ *హరితేతి॥ భూమిః,హరిభిఃహరితవర్ణైః శష్పైఃబాలతృణైః,హరితవర్ణాః ఇన్ద్రగోపైః కీటవిశేషైః లోహితా, ఉద్గతైః-శిలీన్ధ్రకుసుమైఃకృతచ్ఛాయా , లోహితపీతవర్ణాచ-బభూవ,నృణాం,శ్రీరివ యథా,నృణాం రాజ్ఞాం,శ్రీః సేనాసంపద్ధరితలోహితపీతవర్ణపటై -ర్విచిత్రవర్ణా భవతి , తద్వత్,ఇదంవాస్తవార్థకథనం ॥ యద్వా॥నృణాంస్వదేహాలఙ్కారమాత్రపరాణాం, శ్రీర్వస్త్రాభరణాదిసంపత్తథేత్యర్థః,అనేనమూర్ఖాణాంసంపతోస్వోపకారమాత్రపర్యవసన్నానతుపరోపకారార్థేతిసూచితమ్ * ॥ ౧౧ ॥ *క్షేత్రాణీతి ॥ క్షేత్రాణి,సస్యసమృద్ధిభిః,కృషీవలానాం,ముదం ఫలమదృష్టాధీనమిత్యజానతాం,మానినాంఫలసమృద్ధిద్వేషిణాం,అనుతాపంచ - దదుః-అనేనపరసమృద్ధిమతాభవితవ్యమితిశిక్షితమ్ * ॥ ౧౨ ॥ *జలస్థలౌకసఇతి॥జలౌకసః,స్థలౌకసశ్చ,సర్వే,నవస్య, వారిణోనిషేవయా,రుచిరం,రూపం అబిభ్రన్ అభిభరుః-సఙ్జ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాభ్యస్తలక్షణజుసభావః, యథా,హృదయకమలస్థహరినిషేవయా,రుచిరం,రూపం,బిభ్రతి-తద్వత్ “వసతిహృదిసనాతనేచతస్మిన్ భవతిపుమాన్ జగతోఽస్యసౌమ్యరూపః”,ఇతివచనార్థోఽత్రోక్తః,హరిశేవయావినానసౌమ్యతేతిసూచితమ్ * ॥ ౧౩ ॥ *సరిద్భిరితి ॥ సిన్ధుస్సముద్రః,సరిద్భిః,సఙ్గతో,వాతోద్ధూ

రితాః।పుంసోయథాఽస్వతన్త్రస్యగృహద్రవిణసంపదః ॥ ౧౦॥ హరితో హరిభిశ్శష్పైరిన్ద్రగోపైశ్చ లోహితా । ఉచ్ఛిలీన్ధ్రకృతచ్ఛాయానృణాంశ్రీరివభూరభూత్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణియస్యసంపద్భిఃకర్షకాణాంముదందదుః । మానినామనుతాపంచదైవాధీనమజానతామ్॥ ౧౨ ॥జలస్థలౌకసస్సర్వేనవవారినిషేవయా।అబిభ్రన్రుచిరంరూపంయథాహరినిషేవయా॥ ౧౩ ॥సరిద్భిస్సంశ్రితస్సిన్ధుశ్చుక్షోభశ్వసనోర్మిమాన్। అపక్వయోగినశ్చిత్తంకామార్తంగుణయుగ్యథా॥ ౧౪ ॥ గిరయోవర్షధారాభిర్హన్యమానానవివ్యథుః । *అభిభూయమానావ్యసనైర్యథాఽధోక్షజచేతసః॥ ౧౫ ॥మార్గాబభూవుస్సందిగ్ధాస్తృణైశ్ఛన్నాఅసంస్కృతాః ।నాభ్యస్యమానాశ్శ్రుతయోద్విజైః కాలాహతా ఇవ॥ ౧౬ ॥లోకబన్ధుషుమేఘేషువిద్యుతశ్చలసౌహృదాః । స్థైర్యంనచక్రుః కామిన్యఃపురుషేషుగుణిష్వివ॥ ౧౭ ॥ధనుర్వియతిమాహేన్ద్రంనిర్గుణంచగుణిన్యభాత్। వ్యక్తేగుణవ్యతికరేగుణ

తతరజశ్చ,చుక్షోభసంచచాల,యథా,అపక్వయోగినఃఅనిష్పన్నసమాధేః,పుంసః, చిత్తం విషయస్పృహాయుక్తం,గుణయుక్చ,గుణైః-ర్విషయైర్యుజ్యతఇతితథాభూతంచసత్ , క్షుభ్యతి,తద్వత్,కామాసక్తమితిశ్వసనోర్మిసామ్యం,గుణయుగితిశ్వసనోర్మిసరిత్సఙ్గసామ్యం, చిత్తచాఞ్చల్యనిమిత్తకామాఙ్గనగుణయోగనివర్తకభగవత్సమాధివిపాకార్థంయతితవ్యమితిసూచితమ్*॥౧౪॥ *గిరయఇతి॥వర్షధారాభి,రభిహన్యమానా,గిరయో,నవివ్యథుః,యథా,అధోఽక్షజఏవచేతాంసియేషాంతే,వ్యసనైరాధ్యాత్మికాదితాపైః,పీడ్యమానాఅపి,నవ్యథన్తి-తద్వత్,భగవద్భక్తిరేవతాపత్రయవిఘాతినీత్యుక్తంభవతి*॥౧౫॥ *మార్గాఇతి॥తృణైశ్ఛన్నాఅసంస్కృతాఅక్షుణ్ణాఃవర్షాసుపథికానాంప్రాయశోగమనాభావాదితిభావఃఅతఏవసందిగ్ధాబభూవుః.యథాశ్రుతయోవేదాః-ద్విజైః,నాభ్యస్యమానాఃఅనావర్త్యమానాఇత్యసంస్కృతసామ్యంయతోనాభ్యస్యమానాఃఅతఏవ,కాలేనకేనచిత్కాలేన,ఆహతావిస్మృతాశ్చ,భవన్తి, కాలేనచాహతా ఇతితృణాచ్ఛాదనసామ్యం-అనేనాధీతానాంవేదానామావృత్తింకుర్వతైవస్థేయం,అన్యథాతుప్రత్యవాయఇతిసూచితం॥తథాచస్మర్యతే।అధీతమపియోవేదంనానుపాలయతిద్విజః॥సజీవన్నేవశూద్రత్వమాశుగచ్ఛతిసాన్వయఇతి *॥౧౬॥ *లోకబన్ధుష్వితిసర్వప్రాణిజీవనభూతజలప్రదానేనమహోపకర్తృత్వాల్లోకానాంబన్ధుషు-మేఘేషు,విద్యుతస్తటితః,చలంసౌహృదంయాసాం-తథాభూతా-బభూవుః-అనియతదేశమల్పకాలంచసఙ్గంచక్రురిత్యర్థః॥ యద్వా ॥ స్థైర్యంనచక్రురిత్యపిదార్ష్టాన్తికాన్వయి-చలసౌహృదాస్సత్యః-స్థైర్యం నచక్రుః యథా కామిన్యఃపుంశ్చల్యః- గుణిషుసౌన్దర్యసౌశీల్యాదిగుణాశ్రయేష్వపి - నిర్ధనేషుపురుషేషు-చలసౌహృదాః-స్థైర్యం- నకుర్వన్తి-తథా-అనేనయత్నతఃకామినీసఙ్గఃపరిహార్యఇతిసూచితమ్ * ॥ ౧౭ ॥ *ధనురితి॥ గుణినిశబ్దగుణకే-వియత్యాకాశే మాహేన్ద్రం - ధను-ర్గుణం,మౌర్వీరహిత-మభాద్బభౌ-యథా-గుణవ్యతికరేగుణత్రయపరిణామరూపే వ్యక్తేదేహే-అగుణవాన్

గుణత్రయరహితః పురుషః జీవో-భాతి-తద్వత్-వియదనుషోరివ దేహాత్మనోర్విలక్షణస్వరూపస్వభావత్వముక్తమ్ ❀ ॥౧౮॥ ❀ నే
తి॥ ఉడుపః చన్ద్రః-స్వజ్యోత్స్నయా రాజితైః - ప్రకాశితైః - ఋక్షైః-తైః-మేఘైః-ఛన్నో - నరరాజ-ఋక్షేభ్యో విలక్షణతయా నరరా
జేశ్వర్థః-యథా-పురుషః ప్రత్యగాత్మా-స్వభాసా స్వాపృథక్సిద్ధధర్మభూతజ్ఞానేన-భాసితయా సమున్నతయా - అహంమత్యా
దేహాత్మభ్రాన్త్యా - దేహాత్పృథగ్-న ప్రకాశతే తద్వత్ - దేహాత్మభ్రాన్తిరాత్మస్వరూపాపహ్నవహేతురితి సా యత్నేన ప
రిహార్యేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ మేఘేతి॥ మేఘాగమే-ఉత్సవః-యేషాం-మతో-హృష్టాః-శిఖణ్డినః మయూరాః-ప్రత్యనన్దన్-య
థా-గృహేషు తప్తాః - త్రిభిస్తాపైరితి శేషః - అత ఏవ-నిర్విణ్ణాః-జనాః-అచ్యుతభక్తానాం-ఆగమనే సతి-ప్రతినన్దన్తి - తద్వత్-
తాపత్రయతప్తైరవశ్యమచ్యుతజనసఙ్గతిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ పీత్వేతి॥ పాదపాః వృక్షాః-పద్భిః మూలైః- ఆపోజలా
ని-పీత్వా - నానాత్మమూర్తయః -నానావిధా-ఆత్మనాం-మూర్తయః శాఖాపల్లవపుష్పఫలాదిరూపాః-యేషాం-తథాభూ
తా-బభూవుః - యథా - ప్రాక్-కామ్యతపః ఫలరూపకామానుసేవాతః ప్రాక్తపశ్చర్యాదశాయాం, తపసా - శ్రాన్తాః క్షా
మాః కృశాశ్చ- జనాః- కామానుసేవయా-నానాత్మమూర్తయో భవన్తి - తద్వత్ - అనేన కామ్యతపసశ్శరీరావయవపుష్టిఫల
కత్వమాత్రం సూచితం - యద్వా - ఫలాభిసంధిరహితభగవదారాధనాత్మకతపశ్చర్యాదశాయాంతపసా శ్రాన్తాః కృశాశ్చ-
తత్ఫలానుభవాత్మకముక్తిదశాయాం - కామ్యన్త ఇతి కామాః భగవతః కల్యాణగుణాః - తేషాం - మనుసేవయా " స ఏకధా భ
వతి త్రిధా భవతీ ,, త్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా నానాత్మమూర్తిమన్తో - భవన్తి- తద్వత్- అనేన భగవదారాధనాత్మకతపసస్స్వ
చ్ఛానురూపాప్రాకృతానేకశరీరపరిగ్రహేణ భగవతా భోగసామ్యసాధనత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ సరస్స్వితి ॥ అజ్ఞహా

వాన్పురుషో యథా॥ ౧౮ ॥ నరరాజోడుపశ్ఛన్నస్స్వజ్యోత్స్నారాజితైర్ఘనైః। అహంమత్యా భాసితయా స్వ
భాసా పురుషో యథా॥ ౧౯ ॥ మేఘాగమోత్సవా హృష్టాః ప్రత్యనన్దఞ్శిఖణ్డినః। గృహేషు తప్తనిర్విణ్ణా య
థాఽచ్యుతజనాగమే ॥ ౨౦ ॥ పీత్వాఽపః పాదపాః పద్భిరాసన్నానాత్మమూర్తయః। ప్రాక్క్షామాస్తపసా
శ్రాన్తా యథా కామానుసేవయా॥ ౨౧ ॥ సరస్స్వశాన్త ❀ రోధస్సు న్యూషురఙ్గాపి సారసాః। గృహేష్వశాన్త
కృత్యేషు గ్రామ్యా ఇవ దురాశయాః॥ ౨౨ ॥ జలౌఘైర్నిరభిద్యన్త సేతవో వర్షతీశ్వరే। పాషణ్డినామసద్వాదైర్వే
దమార్గాః కలౌ యథా॥ ౨౩ ॥ వ్యముఞ్చన్వాయుభిర్నున్నా భూతేభ్యోఽథామృతం ఘనాః। యథాఽఽశిషో ❀
శ్పతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః॥ ౨౪ ॥ ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్వఖర్జూరజమ్బుమత్। గోగోపాలైర్వృతో రన్తుం
సబలః ప్రావిశద్ధరిః ॥ ౨౫ ॥ ధేనవో మన్దగామిన్య ఊధోభారేణ భూయసా। యయుర్భగవతాఽఽహూతా ద్రుతం ప్రీ
త్యా స్నుతస్తనీః ❀॥ ౨౬ ॥ వనౌకసః ప్రముదితా వనరాజీర్మధుచ్యుతః। జలధారా గిరేర్నాదానాసన్నా దదృశే

రాజః - ఆశాన్తాన్యసర్వకలాని - కలుషితానీతి యావత్ -తాని-తోయాని-యేషు తథాభూతేష్వపి-సరస్సు - సారసాః చక్రవా
కాః గోనర్దాఖ్యపక్షివిశేషా వా న్యూషుః నితరాముషితవన్తః " అశాన్తరోధస్స్వ ,, తి పాఠే అశాన్తాని సలిలాకులాని పఙ్క
కణ్టకాదియుక్తాని-రోధాంసి తటాని-యేషాం - తేష్వపి సరస్స్విత్యర్థః - అశాన్తాన్యనుపరతాని కృత్యాని యేషు - తేష్వపి గృ
హేషు-దురాశయాః నైషయికసుఖాభాసలేశలిప్సవో - గ్రామ్యాః పామరా ఇవ- తే యథా నివసన్తి తద్వత్ - అనేన గ్రామ్యా
ణాం విషయా దుఃఖప్రచురా అల్పసుఖాశ్చేత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ జలౌఘైరితి ॥ ఈశ్వరే పర్జన్యే వర్షతి సతి-జలపూరైః-
ఉత్కటైః సేతవః జలనిరోధార్థమ్ మృత్పాషాణనిర్మితాః - నిరభిద్యన్త త్రుటితా బభూవుః - యథా- కలౌ యుగే-ప్రవృత్తే సతి
పాషణ్డానాం వేదబాహ్యానాం , అసద్వాదైః వేదమార్గా వర్ణాశ్రమధర్మాణి , భిద్యన్తే,తద్వత్ - అనేన పాషణ్డవాదానామ
శ్రోతవ్యత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ వ్యముఞ్చన్నితి ॥ వాయునా-నున్నాః ప్రేరితాస్సన్తో,ఘనా మేఘా, భూతేభ్యోఽమృతముపజీ
వనహేతుం,జలం,వ్యముఞ్చన్,యథా,ద్విజైః పురోహితాదిభిః - ఈరితాః ప్రేరితాః, విశ్పతయో జనాధ్యక్షా రాజానః ఉచి
తకాలేషు,శిషః కామాన్,అర్థిభ్యో,విముఞ్చన్తి,తద్వత్ , రాజభిరేవం భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవం వర్షర్తు
మనువర్ణ్యాథ తత్ర కృతాని కానిచిద్భగవతశ్చేష్టితాని వర్ణయతి ॥ ఏవమిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ ఇత్థం- పక్వాని-ఖర్జూరాదిఫలాన్య
స్మిన్సన్తీతి తద్వత్-తత్-వర్షిష్ఠం వృద్ధం - ప్రభూతమితి యావత్-వనం-హరిః - సబలదేవో-గోపాలైస్సహ-రన్తుం - ప్రావి
శత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ భూయసా ఊధసః పయఃకోశస్య-భారేణ-మన్దగామిన్యోఽపి-ధేనవో-భగవతా-ఆహూతాః-స్నుతస్తన్య
స్స్తన్యో-ద్రుతమేవ-యయుః ❀॥౨౬॥ ❀ వనౌకః ప్రభృతీన్దదర్శేత్యన్వయః-ప్రముదితాః-మధుచ్యుత-ఇతి చ-వనరాజీత్యస్యవి

---

౨౧ । శ్లో ❀ పా ॥ రోధస్సు

శేషణం-మధుచ్యుతః మధూని స్రవన్త్యః, ప్రముదితాః ఫలపుష్పసమృద్ధిభిర్ముదితా ఇవ స్థితాః. వనౌకసః పుళిన్దీరితి వా, గిరేస్సకాశాత్, జలధారాః, తాసాం-నాదాః-నాసన్నా నికటవర్తినీః, గుహాశ్చ, దదృశురిత్యర్థః ❋ ॥౨౭॥ ❋ కదాచిత్, వర్షన్త్యాం, అభితో వర్షతి సతి, వనస్పతిక్రోడే వృక్షమూలే-గుహాయాం వా-ప్రవిశన్-కన్దాని-మూలాని-ఫలాన్యేవ-అశనం-యస్య-తథాభూతో-రేమే ❋ ॥౨౮॥ ❋ కదాచిద్గృహాదానీతం-దధ్యన్నం-సలిలసమీపే స్థితాయాం శిలాయాం పాత్రభూతాయాం-సహభోజనీయైః గోపైస్సహ-బుభుజే ❋ ॥౨౯॥ ❋ క్వచిచ్ఛాద్వలోపరి హరితతృణాకీర్ణప్రదేశే-ఉపవిశ్య-వృషాదీన్-వీక్ష్య, భగవాన్-సర్వభూతానాం-ముదమావహతీతి తథా-తాం-ఆత్మశక్త్యా స్వసఙ్కల్పాత్మికయా-ఉపబృంహితాం ప్రవర్ధితాం-తాం, ప్రావృట్ఛ్రియం-పూజయాంచక్రే బహ్వమన్యతేత్యన్వయః-చర్వతో-మీలితేక్షణాన్-దృష్ట్వా-ఇతి చ-వృషానిత్యస్య విశేషణం. చర్వతః తృణాని ఖాదతః-మీలితాని ఈక్షణాని యైస్తాన్, దృష్ట్వా నిర్వృతాన్-స్వోధసాం, భరేణ-శ్రమో-యాసాం, తాః, గాశ్చ ❋ ॥౩౦॥౩౧॥ ❋ అథ శరదాగమమాహ॥ ఏవమితి॥ తస్మిన్ వ్రజే-ఇత్థం-నివసతో-శ్శరత్ సమ్యక్-ప్రావర్తత-కథంభూతా-విగతాన్యభ్రాణి యస్యాం-స్వచ్ఛాన్యమ్బూని-యస్యాం-అపరుషస్సుఖస్పర్శోఽనిలో యస్యాం-తత్, త్రయాణాం కర్మధారయః ❋ ॥౩౨॥ ❋ అథ ముముక్షూణాం హితం దర్శయన్నివ సమీచీనైర్దృష్టాన్తైశ్శారదాన్ధర్మాననువర్ణయతి॥ శారదానీత్యాదినా॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ పూర్వం, శారదాని-నీరాణి జలాని-నిర్మలాన్యవస్థితాని-అన్తరా-ప్రావృషి-రజోత్పత్త్యా పఙ్కప్రాదుర్భావేన-భ్రష్టానీత్యుత్తరస్వారస్యాదధ్యాహర్తవ్యం, పునః, ప్రకృతిం స్వస్వభావం-యయుః-య

గుహాః॥౨౭॥ క్వచిద్వనస్పతిక్రోడే గుహాయాం చాభివర్షతి। నిర్విశ్య భగవాన్రేమే కన్దమూలఫలాశనః॥౨౮॥ దధ్యోదనముపానీతం శిలాయాం సలిలాన్తికే। సమ్భోజనీయైర్బుభుజే గోపైస్సఙ్కర్షణాన్వితః॥౨౯॥ శాద్వలోపరి సంవిశ్య చర్వతో మీలితేక్షణాన్। దృష్ట్వా వృషాన్వత్సతరాన్గాశ్చ స్వోధోభరశ్రమాః॥౩౦॥ ప్రావృట్ఛ్రియం చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతముదావహామ్। భగవాన్పూజయాంచక్రే ఆత్మశక్త్యుపబృంహితామ్॥౩౧॥ ఏవం నివస-

శరదృతువర్ణనమ్.

తోస్తస్మిన్రామకేశవయోర్వ్రజే। శరత్సమభవద్వ్యభ్రా స్వచ్ఛామ్బ్వపరుషానిలా॥౩౨॥ శారదానీరజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః। భ్రష్టానామివ చేతాంసి పునర్యోగనిషేవయా॥౩౩॥ వ్యోమ్నోఽబ్దం భూతశాబల్యం భువః పఙ్కమపాం మలమ్। శరజ్జహారాశ్రమిణాం కృష్ణభక్తిర్యథాఽశుభమ్॥౩౪॥ సర్వస్వం జలదా హిత్వా విరేజుశ్శుభ్రవర్చసః। యథా త్యక్తైషణాశ్శాన్తా మునయో ముక్తకల్మషాః॥౩౫॥ గిరయో ముముచుస్తో-

---

థా-యోగినాం-చిత్తాని, నిర్మలాన్యేవ, క్వచిద్యోగభ్రష్టాన్యపి, పునరపి, పునర్యోగనిషేవయా-ప్రకృతిం, యాన్తి-తద్వత్-యోగభ్రంశేన చిత్తకాలుష్యే సతి పునర్యోగమేవ సేవతేతి శిక్షితం "శరదా నీరజోత్పత్త్యా" ఇతి పాఠాన్తరం-నీరజానాం, ముత్పత్తిర్యస్యాం-తయా, శరదా హేతుభూతయా, నీరాణి, ప్రకృతిం స్వచ్ఛత్వావికారత్వశాన్తత్వాదిరూపాం, యయుః-ఉత్తరార్ధం తు పూర్వవత్ ❋ ॥౩౩॥ ❋ వ్యోమ్న ఇతి॥ క్రమేణ, వ్యోమభూతపృథ్వీజలానాం, చతుర్ణాం-అభ్రశాబల్యపఙ్కమలాని, చత్వారి శరదహరత్-యథా-చతుర్ణామాశ్రమిణామశుభం-కృష్ణభక్తిః-హరతి-తద్వత్-తత్రాబ్దం మేఘం-భూతానాం జ్యోతిస్సలిలమరుతాం-శాబల్యం సంపర్కం-వర్షాసు తేషాం మిథస్సంపర్కాచ్ఛరది తన్నివృత్తేరితి భావః-యథా-కృష్ణభక్తిర్బ్రహ్మచారిణో గురూపదిష్టార్థగ్రహణప్రతిబన్ధకమజ్ఞానాత్మకమశుభం హరతి-యథా చ-గృహస్థస్య విషయసఙ్గదోషం యథా వనస్థస్య కదాచిదశక్త్యా స్వాశ్రమోచితధర్మాననుష్ఠానప్రయుక్తప్రత్యవాయం-యథా చ యతినః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యపాపాత్మకమశుభం హరతి తథేత్యర్థః-అనేనావశ్యం చతుర్భిరప్యాశ్రమిభిః కృష్ణభక్తిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❋ ॥౩౪॥ ❋ సర్వస్వమితి॥ జలదా మేఘాః-సర్వస్వం స్వభూతం-జలం-హిత్వా-శుభ్రం వర్చో యేషాం-తథాభూతాః, విరేజిరే యథా-మునయో-భగవన్మననశీలాః-త్యక్తా దారధనపుత్రాణాం, ఏషణాః, యైః, తథాభూతాః-నివృత్తపాపా విరాజన్తే-తద్వత్-అవశ్యం ముముక్షుభిరేషణాస్త్యాజ్యా ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥౩౫॥ ❋ గిరయ ఇతి॥ పర్వతాః-క్వచిన్నిర్మలం-జలం-ముముచుః-క్వచిన్న ముముచుశ్చ, జ్ఞానినో-యథా-క్వచిత్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకమమృతం-కేభ్యశ్చిచ్ఛుశ్రూషుభ్యో-దదతే అనేన-సర్వేభ్యోఽపి ప్రష్టృభ్యో నోపదేష్టవ్యం జ్ఞానిభిర్జ్ఞానమిత్యుక్తమ్। తథా చోక్తం భగవతా "తద్విద్ధి ప్రణిపా-

---

౩౩॥ శ్లో ❋ పా॥ శరదానీరజోత్పత్త్యా

తేన పరిప్రశ్నేన సేవయా । ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః ,, ఇతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ నైవేతి ॥ గాధజలేచరాః అల్పజలచారిణః-క్షీయమాణం జలం - నైవావిదన్ నైవజ్ఞాతవన్తః-యథా-మూఢాః అజ్ఞాః-కుటుమ్బపోషణరతాః-నరాః - అల్పాయుషస్తథాఽప్యన్వహం క్షీయమాణమాయుర్న జానన్తి - తద్వత్ - అనేన కుటుమ్బిభిరపి దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం పరిశీలయద్భిరన్వహమాయుఃక్షయానుసన్ధాననిమిత్తపరితాపవద్భిశ్చ భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ గాధేతి ॥ గాధవారిచరాః క్షుద్రజలచరాః-శరది యోఽర్కః, తజ్జం, తాపమవిన్దన్ లేభిరే యథా, అజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరతన్త్రః - కుటుమ్బీ, దరిద్రః ధనధాన్యహీనః కృపణః దీనః -క్షుత్ప్రయుక్తం తాపం-జానాతి తద్వత్-జితేన్ద్రియేణ భవితవ్యమితి సూచితమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ శనైశ్శనైరితి ॥ స్థలాని శనైశ్శనైః, పఙ్కం, జహుః-వీరుధః, స్వామపక్వతాం-యథా ధీరాః జ్ఞానినః , శరీరాదిషు దేహేన్ద్రియాదిషు-అనాత్మసు ఆత్మత్వేన వ్యతిరిక్తేషు - అహమ్మమతాం అహన్తాం మమతాం చ-జహతి - తద్వత్-తత్రాహన్తాసామ్యం పఙ్కస్య , మమతాసామ్యమామస్యేతి వివేకః - అవశ్యం జ్ఞానిభిరహఙ్కారమమకారౌ యత్నేన పరిహర్తవ్యావిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ నిశ్చలామ్బుధర ఇతి ॥ శరదాగమే శరదః ప్రవృత్తౌ సత్యాం, సముద్రో-నిశ్చలామ్బుధర-స్తూష్ణీం-బభూవ, యథా, మునిః స్వభావాశ్రయమననశీలః వ్యుపరతః - ఆగమః అన్నపానాద్యాగమో-యస్య-సః - అనుపనతాన్నపానోఽపి ఆత్మని శరీరే-ఉపరతేఽపి, ఆదికర్మణి క్తః-ఉపరన్తుమారబ్ధవత్యపి-దేహావిపత్తిపర్యన్తదశాయామపి - నిశ్చలస్తూష్ణీమాస్తే - తద్వత్ -మునినైవం భవితవ్యమితి శిక్షా ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కేదారేభ్య ఇతి పఞ్చమీ-కృషీవలాః-శాలిక్షేత్రేభ్యః-ప్రవహన్తీః-అపః జలాని-దృఢైః - సేతుభిర్బన్ధనైః - రగృహ్ణన్ నిరుద్ధవన్తః - తతః పరం వృష్ట్యభావాదితి భావః-యథా-యోగినః - ప్రాణైః ఇన్ద్రియైః- స్తద్వారా-స్ర

యం క్వచిన్న ముముచుశ్శివమ్ । యథా జ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞానినో దదతే సదా ॥ ౩౬ ॥ నైవావిదన్ క్షీయమాణం జలం గాధజలేచరాః । యథాఽఽయురన్వహం క్షీణం నరా మూఢాః కుటుమ్బినః ॥ ౩౭ ॥ గాధవారిచరాస్తాపమవిన్దన్ శరదర్కజమ్ । యథా దరిద్రః కృపణః కుటుమ్బ్యవిజితేన్ద్రియః ॥ ౩౮ ॥ శనైశ్శనైర్జహుః పఙ్కం స్థలాన్యామం చ వీరుధః । యథాఽహంమమతాం ధీరాః శరీరాదిష్వనాత్మసు ॥ ౩౯ ॥ నిశ్చలామ్బుధరస్తూష్ణీం సముద్రశ్శరదాగమే । ఆత్మన్యుపరతే యద్వన్మునిర్వ్యుపరతాగమః ॥ ౪౦ ॥ కేదారేభ్యస్త్వపోఽగృహ్ణన్ కర్షకా దృఢసేతుభిః । యథా ప్రాణైః స్రవజ్జ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః ॥ ౪౧ ॥ శరదర్కాంశుజం తాపం భూతానాముడుపోఽహరత్ । దేహాభిమానజం ❀ బోధో ముకున్దో వ్రజయోషితామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఖమశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్ । సత్త్వయుక్తం యథా చిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్ ॥ ౪౩ ॥ అఖణ్డమణ్డలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగణైశ్శశీ । యథా యదుపతిః కృష్ణో వృష్ణిచక్రావృతో భువి ॥ ౪౪ ॥ ఆశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమారుతమ్ । జనాస్తాపం జహు

వత్ - బాహ్యవిషయగ్రహణప్రవణం భవత్ - జ్ఞానం ధర్మభూతజ్ఞానం-తన్నిరోధేన ప్రాణనిరోధేన - ఆత్మస్వరూపగోచరం-కుర్వన్తి-తద్వత్-ఇన్ద్రియనిరోధపరేణాత్మస్వరూపపరిశీలనపరేణ చ భవితవ్యమితి సూచితమ్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ శరదర్కాంశుజమితి ॥ ఉడుపశ్చన్ద్రః- భూతానాం, శరది, యోఽర్కః-తస్యాంశుభ్యో, జాతాన్, తాపాన్, జహార - ఉత్తరార్ధస్య యథేత్యాదిః, యథా-దేహాభిమానేన జాతం-తాపం - పరకృతనిన్దాదిప్రయుక్తం - దేహయాథాత్మ్యగోచరో-బోధో-హరతి -యథా చ-వ్రజయోషితాం-తాపం మన్మథప్రయుక్తం, ముకున్దో-జహార-తద్వత్ " దేహాభిమానజం తాప ,, మితి పాఠే బోధ ఇతి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం - యథోక్త ఏవార్థః -అనేన హేయత్వజ్ఞానార్థం దేహయాథాత్మ్యపరిశీలనమపి కర్తవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఖమితి ॥ నిర్మేఘం మేఘరహితం, శరది, విమలాస్తారకా యస్మిన్, తథాభూతం స-త్సమశోభత, యథా-సత్త్వయుక్తం సత్త్వగుణయుక్తం - సత్త్వప్రచురమితి యావత్ -తచ్చిత్తం శబ్దబ్రహ్మణో వేదస్య, యోఽర్థో అర్థపఞ్చకరూపః- తం పశ్యతీతి తథా, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః ॥ యద్వా ॥ శబ్దబ్రహ్మార్థో దృశ్యతేఽనేనేతి తథా-కరణే ల్యుట్-సత్త్వప్రవణం-చేతో-రాగాద్యకలుషితం సన్నిర్మలమతీన్ద్రియవేదార్థప్రకాశకం భవతి - తద్వదిత్యర్థః - సత్త్వప్రాచుర్యాయాహారశుద్ధ్యా భవితవ్య మితి సూచితం-అత్ర తారకాస్థానీయాః వేదార్థాః - పరమాత్మతదారాధనారాధకాదిస్వరూపాత్మకాః - ఆకాశస్థానీయం చేతః, మేఘస్థానీయం రజస్తమశ్చేతి వివేకః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ అఖణ్డమణ్డల ఇతి ॥ శశీ చన్ద్రో-వ్యోమ్న్యాకాశే, నిర్మేఘే- అఖణ్డం పూర్ణం-మణ్డలం, యస్య- తథాభూతో - నక్షత్రసమూహైస్సహ-రరాజ, యథా-యదుపతిః శ్రీకృష్ణో-భువి-వృష్ణీనాం-సమూహేనావృతో-రరాజ తద్వత్-అనేన యదుపతేశ్చన్ద్రవత్సర్వలోకాహ్లాదకరత్వమభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఆశ్లిష్యేతి ॥ జనాః-సమం మితం-శీతం-ఉష్ణం చ-యస్య-తం - ప్రకృష్టాని-సూనాని కుసుమాని-యస్య-తస్య - వనస్య-మారుత-మాశ్లిష్య అనుభావ్య-తాపం-

౪౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తాపమ్

జహుః - గ్రీష్మశైత్యప్రయుక్తం దుఃఖం జహురిత్యర్థః - గోప్యస్తు - తాపం మన్మథతాపం-న జహుః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ కృష్ణేన-హృతాని, చేతాంసి - యాసాం - తథాభూతాః, అనేన కృష్ణస్య యావనావస్థా గోపీచిత్తసమాకృష్టిశ్చ సూచితా ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ గావ ఇతి॥ గవాదయః, స్వస్వవృషైః స్వస్వప్రియైః-రన్వీయమానాః-శ్శరదా నిమిత్తభూతయా-పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యో బభూవుః, యథా-ఈశ్వరారాధకాత్మికాః - క్రియాః, స్వసాధ్యైః - ఫలైః ధర్మాదిపురుషార్థైః - అన్వీయమానాః, స్వమస్తభోగగర్భా-భవన్తి-తద్వత్-అనేనేశ్వరక్రియాణాం ఫలావినాభావిత్వముక్తమ్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఉదహృష్యన్నితి॥ కుముదమితి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, కుముదాన్యుత్పలాని వినా, సర్వాణి, వారిజాని, సూర్యేణోఽదహృష్యన్, వికాసేన హృష్టా ఇవ లక్షితా బభూవుః- యథా, హే నృప-దస్యూన్ చోరవ్యాఘ్రాదీన్ వినే-తరే, సర్వే జనాః - రాజ్ఞా హేతునా - నిర్భయా, హృష్యన్తి-తద్వత్-అనేన రాజ్ఞా దస్యూనుద్వేజయతా భవితవ్యమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ పురగ్రామేష్వితి॥ పురేషు-గ్రామేషు చా - గ్రయణైర్నూతనవ్రీహ్యాదిభక్షణాభ్యనుజ్ఞానార్థైః ఆగ్రయణాఖ్యయాగరూపైః- రైన్ద్రియైరిన్ద్రియప్రీత్యర్థై-రన్యైశ్చ-మహద్భిః, ఉత్సవైః, స్సర్వసస్యాఢ్యా, భూః, బభౌ, హరేః కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తు, నితరాం, బభౌ-ఛత్రిన్యాయేన కలాభ్యామిత్యుక్తిః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ వణిగిత్యాది॥ వణిగాదయః, తావద్వర్షేణ-రుద్ధాః, శరది, నిర్గమ్యార్థాన్ప్రయోజనాని, ప్రపేదిరే తత్ర, వణిజః క్రయవిక్రయాదివ్యాపారిణః, మునయః సంన్యాసినః, నృపాః జయినః, స్నాతాః తీర్థయాత్రాపరాః, ఏతే, వాణిజ్యస్వచ్ఛన్దసంచారవిజయతీర్థస్నానాదిరూపాన్, అర్థాన్, ప్రపేదిరే, ఇత్యర్థః - యథా - సిద్ధాస్తపస్సిద్ధాః-ఫలకాలే, ఆగతే సత్యస్మాల్లోకాన్నిర్గత్య, స్వపిణ్డాన్ స్వస్వతపస్సాధ్యభోగ్యజాతం - ప్రతిపద్యన్తే - తద్వత్ - అనేన తపసః ఫలావినాభావిత్వము

గోప్యోఽనకృష్ణహృతచేతసః॥ ౪౫ ॥ గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్యశ్శరదాగమే । అన్వీయమానాస్స్వవృషైః ఫలైరీశక్రియా ఇవ॥ ౪౬ ॥ ఉదహృష్యన్వారిజాని సూర్యోత్థానే కుముదం వినా। రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథా దస్యూన్వినా నృప॥ ౪౭ ॥ పురగ్రామేష్వాగ్రయణైరైన్ద్రియైశ్చ మహోత్సవైః। బభౌ భూః పక్వసస్యాఢ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః॥ ౪౮ ॥ వణిఙ్మునినృపస్నాతా నిర్గమ్యార్థాన్ప్రపేదిరే। వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధాస్స్వపిణ్డాన్కాల ఆగతే ॥ ౪౯ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం శరత్స్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగన్ధినా । న్యవిశద్వాయునా వాతం సగోగోపాలకోఽచ్యుతః॥ ౧ ॥ కుసుమితవనరాజిశుష్మిభృఙ్గద్విజకులఘుష్టసరస్సరిన్మహీధ్రమ్। మధుపతిరవగాహ్య చారయన్గాస్సహ పశుపాలబలశ్చుకూజ వేణుమ్॥ ౨ ॥ తద్వ్రజస్త్రియ ఆశ్రుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్ । కాశ్చిత్పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్॥ ౩ ॥ తద్వర్ణయితుమారబ్ధాః స్మరన్త్యః కృష్ణచేష్టితమ్। నాశకన్స్మరవేగేన విక్షిప్తమనసో నృప ॥ ౪ ॥ బర్హాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం బిభ్రద్వాసః కనకకపిశం వైజయన్తీం చ మాలామ్ ।

క్తమ్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః❋❋❋

ఇత్థం-శరదమనువర్ణ్యాథ తదా బృన్దావనే క్రీడతో వేణుం రణయతో భగవతో గోపీచిత్తాపహారిణః కాంశ్చిద్విహారాన్ స్వవేణుగీతాన్ గోపీభిర్మిథోఽనువర్ణితాన్ ఆహైకవింశేన॥ ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవంభూతం - శారదగుణసంపన్నం, వనమితి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, ఇత్థమిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకాశయన్ విశినష్టి ॥ శరదా, స్వచ్ఛాని, జలాని, యస్మిన్, పద్మాకరైః, శోభనో, గన్ధో, యస్య, తేన వాయునా-వాతం వ్యాప్తం, వనం-గోభిర్గోపాలైశ్చ సహితోఽచ్యుతో-న్యవిశత్ ❋ ॥ ౧॥ ❋ తతశ్చ, కుసుమితవనరాజిషు శుష్మిణాం మత్తానాం, భృఙ్గాణాం-ద్విజానాం పక్షిణాం చ, కులైః, ఘుష్టా, సరాంసి సరితః - మహీధ్రాః పర్వతాశ్చ, యస్మిన్, తద్వనం-విగాహ్య ప్రవిశ్య, మధుపతిః కృష్ణః, పశుపాలైః-బలదేవేన చ - సహితః. గాశ్చారయన్, వేణుం, చుకూజ ఆవాదాయత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ స్మరస్యోదయో యస్మాత్-తత్కృష్ణస్య, వేణుగీత-మాకర్ణ్య, కాశ్చిద్వ్రజస్త్రియః-తస్య, పరోక్షమసమక్షం-స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తత్కృష్ణస్య వేణుగీతం-చేష్టితం-వర్ణయితుం-ఆరబ్ధాః ఆరబ్ధవత్యః-తత్స్మరన్త్యో హే నృప-స్మరవేగేన-వ్యాకులితచిత్తాస్తా వర్ణయితుమేవ- నాశక్నువన్ అశక్తా న బభూవుః - కృష్ణస్య చేష్టితం చ తయోస్సమాహారః కృష్ణచేష్టితం-యాదృశస్తదా కృష్ణః-చేష్టితం చ-తదుభయం- స్మరన్త్యః, నాశక్నువన్నిత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ కీదృశం కృష్ణచేష్టితమిత్యత్రాహ॥ బర్హాపీడమితి॥ బర్హాత్మక-మాపీడం శిరోభూషణం-ద్వితీయాన్తానాం-బిభ్రదిత్యన్వయః - కర్ణయోః శ్రోత్రసన్ధ్యోః, కర్ణికారం లాఙ్గలీకుసుమాత్మకం-కర్ణపూరం-కనకవత్కపిశం పిశఙ్గం-వాసః-వైజయన్తీం మాలాం -నటాత్మకవరస్యేవ వపుశ్చ-బిభ్రత్-నటవరవపురితి బహువ్రీహిణా కృష్ణవిశేషణం వా, తస్య తత్పురుషపక్షే తద్విశేషణత్వమపి బర్హాపీడమిత్యస్య బహు

ప్రీహిణాసంభవతి-అధరస్య-సుధయా-వేణో-రన్ధ్రాన్-పూరయన్ - సాధరసుధేన , ముఖవాయునా వేణుం నాదయన్నిత్యర్థః-గోపానాం-బృన్దైః గీతా-కీర్తిర్యస్య-తథాభూతః-స్వపదైరఙ్కితైః,రమణం రతిజనకం- బృన్దావనం-ప్రావిశత్॥ ఉక్తవేషం కృష్ణం బర్హాపీడాదిధారణవేణురన్ధ్రపూరణబృన్దారణ్యప్రవేశనాత్మకం చేష్టితం చ-స్మరన్త్యో నాశక్నువన్నితి భావః ❀ ॥౫॥ ❀ ఏవం తావద్వర్ణయితుమశక్తాస్తతశ్శనైర్లబ్ధావకాశా వావర్ణయామాసురిత్యాహ॥ఇతీతి॥ హే రాజన్-ఇతి ఇత్థం తావ-దేవం భూతా-వ్రజస్త్రియః-సర్వభూతానాం-మనోహరం-వేణురవమాకర్ణ్య-తమేవ సచేష్టితం-వర్ణయన్త్యః-అభిరేమిరే - తద్వర్ణనాత్మకం విహారం చక్రుః అభిరేభిర ఇతి పాఠే-వర్ణయితుం బుద్ధౌ సన్నిధాపితమన్మథమన్మథం భగవన్తం పరిరేభిర ఇత్యర్థః ❀ ॥౬॥ ❀ వర్ణనామేవాహ॥అక్షణ్వతామిత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఇతీత్యస్య వక్ష్యమాణప్రకారేణేతి వా అర్థః-తదాతమేవ ప్రకారమక్షణ్వతామిత్యాదినా దర్శయతి॥ హే సఖ్యః- చక్షుష్మతాం జనానాం - చక్షుషా-మిదమేవ-ఫల-మన్యత్తు-న విద్మః-కిం తత్-యద్వ్రజేశస్య నన్దస్య సుతయోః,రామకృష్ణయో- ర్వక్త్రం ముఖం-యైః-నితరాం పీతమనుభూతం-దృష్టమితి యావత్-తదేతత్-యైర్వా సపీతమితి పాఠః యైస్తైర్నిపీతమితి పాఠో దృశ్యతే-తదా యైశ్చక్షుర్భిస్సాధనైః-తైరక్షుర్భిః కర్తృభిః నిపీత-మిత్యేవ-దిత్యర్థః-కథంభూతయోః వయస్యైస్సవయస్కైః గోపైస్సహ - పశూననునివేశయతోర్వనం ప్రతి ప్రవేశయతోః కథంభూతం వక్త్రం, అనువేణు వేణుమనువర్తమానం - వేణుం వాదయదిత్యర్థః-జుష్టం పశ్యతాం నిరతిశయప్రీతివిషయం-అనురక్తానాం స్నిగ్ధానాం-కటాక్షాణాం - మోక్షో విసర్గో యస్మింస్తథాభూతమ్ ❀ ॥౭॥ ❀ అన్యాస్త్వాహుః॥చూతేతి॥ఏవముత్తరత్రాపి-అత ఏవ సర్వత్ర వక్తృభేదాన్నాతీవ సఙ్గతిరపేక్షితా॥ చూతపల్లవాదీనాం - మాలాభిరనుయుక్తైః ఈష

రన్ధ్రాన్వేణోరధరసుధయాపూరయన్గోపబృన్దైః బృన్దారణ్యం స్వపదరమణం ప్రావిశద్గీతకీర్తిః॥ ౫ ॥ ఇతి వేణురవం రాజన్సర్వభూతమనోహరమ్। శ్రుత్వా వ్రజస్త్రియస్సర్వా వర్ణయన్త్యోఽభిరేమిరే॥ ౬ ॥గోప్య ఊచుః॥ అక్షణ్వతాం ఫలమిదం న పరం విదామస్సఖ్యః పశూననువివేశయతోర్వయస్యైః। వక్త్రం వ్రజేశసుతయోరనువేణుజుష్టం యైర్వా నిపీతమనురక్తకటాక్షమోక్షమ్॥ ౭ ॥చూతప్రవాళబర్హస్తబకోత్పలాబ్జమాలానుయుక్తపరిధానవిచిత్రవేషౌ। మధ్యే విరేజతురలం పశుపాలగోష్ఠ్యాం రఙ్గే యథా నటవరౌ క్వచ గాయమానౌ ॥ ౮ ॥ గోప్యః కిమాచరదయం కుశలం స్మ వేణుర్దామోదరాధరసుధామపి గోపికానామ్। భుఙ్క్తే స్వయం యదవశిష్టరసం హ్రదిన్యో హృష్యత్త్వచోఽశ్రు ముముచుస్తరవో యథార్యాః॥ ౯ ॥బృన్దావనం సఖి భువో వితనోతి కీర్తిం యద్దేవకీసుతపదామ్బుజలబ్ధలక్ష్మి। గోవిన్దవేణుమను మత్తమయూరనృత్తం ప్రేక్ష్యాద్రిసాన్వపరతాన్యసమస్తసత్త్వమ్॥ ధన్యాశ్చ మూఢగతయోఽపి హరిణ్య ఏతా యా నన్దనన్దనముపాత్తవిచిత్రవేషమ్। ఆకర్ణ్య వేణురణితం సహకృష్ణ

దన్తరాన్తరా సంయుక్తైః-అనుపృక్తేతి పాఠే ఏవార్థః-పరిధానే నీలపీతామ్బరే- తాభ్యాం విచిత్రౌ-వేషౌ-యయోః తౌ క్వచ కదాచి-ద్గాయమానౌ-గోపసభాయాం మధ్యే-నితరాం-విరేజతుః - యథా-రఙ్గే-నటశ్రేష్ఠౌ తథాఽహో పశ్యతాం భాగ్యమితి భావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ గోప్య ఇతి॥ హే గోప్యః-అయం కృష్ణకరస్థః-వేణుః-కిం స్మ-కుశలం పుణ్య- మాచరచ్చకార-కుతః యత్ యస్మాత్-గోపికానామపి-అపిశబ్దో దౌర్లభ్యద్యోతకః-గోపికానాం అస్మాకమపి-దుర్లభాం-దామోదరస్యా -ధరసుధాం-స్వయం భుఙ్క్తే-అనేకోపభోగ్యాం స్వయమేక ఏవ భుఙ్క్తే-అవశిష్టరసం తు-హ్రదిన్యో నద్యస్తరవశ్చ భుఞ్జతే కృత్స్నా యా-మధరసుధాయాం వేణునైకేన పీయమానాయాం యద్గళితమధరసుధాస్వకరసకణజాలం హ్రదిన్యస్తరవశ్చ భుఞ్జతే అశ్రు-ఇతి జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం-అవశిష్టరసభోగప్రయుక్తహర్షాశ్రూణి ముముచుః-హృష్యత్త్వచశ్చ - తత్ర హ్రదిన్యో వికసితకమలవ్యాజేన హృష్యత్త్వచ ఉదఞ్చితరోమాణ ఇవ లక్ష్యన్తే - తరవస్తు మధుమిషేణానన్దాశ్రూణి ముముచురితి భావః యథా-ఆర్యా భాగవతశేషరసాభిజ్ఞాస్తద్భుక్తావశిష్టముపభుజ్య హృష్యత్త్వచోఽశ్రూణి ముఞ్చన్తశ్చ భవన్తి తద్వత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ బృన్దావనమితి హే సఖి-బృన్దావనం-భువః-కీర్తిం-వితనోతి - అనితరలోకసాధారణీం కీర్తిం - జనయతీత్యర్థః-అత్ర హేతుం వదన్త్యో విశింషన్తి-యద్బృన్దావనం-దేవకీసుతస్య-పదామ్బుజాభ్యాం-లబ్ధా - లక్ష్మీస్సౌన్దర్యసంప-ద్యేన-కిం చ -గోవిన్దస్య - వేణుమనువేణుగీతమనుసృత్య-మన్దఘూర్జితనీలమేఘభ్రాన్త్యా-మత్తా-యే-మయూరా-స్తేషాం-నృత్త-మవలోక్యా-ద్రిసానుషు , పరతాని వేణుగీతతదనురూపమయూరనృత్తదిదృక్షయా నివృత్తస్వస్వవ్యాపారాణి-అన్యాని మయూరవ్యతిరిక్తాని -సమస్తాని - సత్త్వాని జన్తవో-యస్మిన్ - తథాభూతం - న హ్యన్యోఽస్త్యేవంవిధో లోక ఇతి భావః ❀ ॥౧౦॥ ❀ ధన్యా ఇతి ॥ మూఢగతయః తిర్యగ్గతయోఽపి మతయ ఇతి పాఠే సున్దరాసున్దరవస్తువివేకరహితా - అపి - గతయ ఇతి పాఠేఽప్యయమప్యర్థస్సంభవతి " గత్య

ర్థాబుధ్యర్ధా ,, ఇతిన్యాయాత్ - ఏతా - హరిణ్యో - ధన్యాః కృతార్థాః - ఏవంకుతఇత్యత్రవిశింషన్తి - యాః - హరిణ్యః వేణుగీత - మాకర్ణ్యఉపాత్తస్సీవకృతో - బర్హాదిభిర్విచిత్రో - వేషో - యేన - తం - నన్దస్య - నన్దనంప్రతి -ప్రణయసహితైః - అవలోకైః - పూజాంసమ్మానం - దదుః - కృతవత్యః - కించ - కృష్ణసారైస్స్వపతిభి, స్సహితా - ఏవదదుఃఅస్మత్పతయస్తుగోపాఃక్షుద్రాస్తన్నసహాన్తేసమతునితిభావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ అన్యాస్తుహేగోప్యఇదమప్యద్భుతంశృణుతేత్యాహుః।కృష్ణమితి॥వనితానా-ముత్సవో-యస్మా-త్త-చ్ఛీలం-యస్య-తం-కృష్ణం-నిరీక్ష్య-తేన-వాదితస్య-వేణో-రసజ్కీర్ణం-గీతమాకర్ణ్య-విమానైః గచ్ఛన్త్యో దేవానాం-అఙ్కేషు-స్థితాః-స్మరాపహృతధైర్యా-ముహుర్ముహుః-భ్రశ్యత్ప్రసూనాః-కబరాశ్చూడాఃయాసాంతాః-విగతాసీవ్యోయాసాంతాః-శిథిలనీవీబన్ధనాః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ గావఇతి॥కృష్ణముఖాన్నిర్గతం- వేణుగీతమేవ-పీయూషమమృతంఉత్తమ్భితైరవనమనేనురణశఙ్కయోహోన్నమితైః-కర్ణపుటైః-పిబన్త్య, స్తస్థుః-తదా - శాబావత్సాశ్చ, స్తన్యపానప్రవృత్తాః,గీతం,శ్రుత్వా,తదేవ-పీయూష , ముత్తభితకర్ణపుటైఃపిబన్తః స్నుతపయఃకబళాఃకేవలంస్తనేభ్యోగళితక్షీరగ్రాసాః,ముఖేషుయేషాం, తే , తస్థుః-విస్మృతస్వవ్యాపారాబభూవురిత్యర్థః-అత్రహేతుః-గోవిన్దం దృశాదృష్టిమార్గేణా-త్మనిచిత్తే,స్పృశన్త్యఃఆలిఙ్గన్త్యః అతఏవా,శ్రూణాం-కలాలేశాః- లోచనయోః-యాసాం-తాః-గావస్తేచశాబాః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ప్రాయఇతి॥అమ్బహేమాతః,అమాతరమపిపూజార్థంసంబోధయన్త్యమ్బేతి,అస్మిన్వనే,విహగాఃపక్షిణః, ప్రాయశో-మునయో-భవితు-మర్హన్తి - కుతః-యేవిహగాః - రుచిరాః ప్రవాలాఃపల్లవాః- యేషాం-తాన్ - ద్రుమభుజాన్తరుశాఖాః-ఆరుహ్య - స్వభోజ్యం-ఫలాదికం విహాయ - కేవలం-కృష్ణస్యే-క్షితందర్శనం-యస్మిన్ - త-ద్యథాభవతితథా-తే

స్సారైఃపూజాందధుర్విరచితాంప్రణయావలోకైః ॥ ౧౧ ॥ కృష్ణంనిరీక్ష్యవనితోత్సవరూపశీలం శ్రుత్వాచతత్క్వణితవేణువివిక్తగీతమ్ । దేవ్యోవిమానగతయస్స్మరనున్నసారాభ్రశ్యత్ప్రసూనకబరాముముహుర్వినీవ్యః ॥ ౧౨ ॥ గావశ్చకృష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయూషముత్తభితకర్ణపుటైఃపిబన్త్యః । శాబాస్స్నుతస్తనపయఃకబళాస్మతస్థుర్గోవిన్దమాత్మనిదృశాఽశ్రుకలాస్స్పృశన్త్యః ॥ ౧౩ ॥ ప్రాయోబతామ్బమునయోవిహగావనేఽస్మిన్కృష్ణేక్షితంతదుదితంకలవేణుగీతమ్ । ఆరుహ్యయేద్రుమభుజాన్రుచిరప్రవాలాన్శృణ్వన్తిమీలితదృశోవిగతాన్యవాచః॥ ౧౪ ॥ నద్యస్తదాతదుపధార్యముకున్దగీతమావర్తలక్షితమనోభవభగ్నవేగాః । ఆలిఙ్గనస్థగితమూర్మిభుజైర్మురారేర్గృహ్ణన్తిపాదయుగళంకమలోపహారాః ॥ ౧౫ ॥ ❋ దృష్ట్వాతపేవ్రజపశూన్సహరామగోపైస్సంచారయన్తమనువేణుముదీరయన్తమ్ । ప్రేమప్రవృద్ధఉదితఃకుసుమావళీభిస్సఖ్యుర్వ్యధాత్స్వవపుషాఽమ్బుదఆతపత్రమ్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణాఃపులిన్ద్యఉరుగాయపదాబ్జరాగశ్రీకుఙ్కుమేనదయితాస్తనమణ్డితే

నోదితంప్రకటితం మధురం - వేణుగీతం-కేనాపి,సుఖేన మీలితదృశః - వ్యక్తాన్యవాచస్సన్తః-శృణ్వన్తి-తథాహి - మునయః వేదద్రుమశాఖాశ్రితాః కృష్ణదర్శనంయథాభవతితథా - వేదోక్తకామ్యకర్మఫలపరిత్యాగేనభగవదేకదృష్టయః - సుఖిన-స్తన్మహిమానమేవశృణ్వన్తి - అత - స్తఏవైతేభవితుమర్హన్తీతి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఆస్తాంచేతనానాంకథాన్యాభిప్రాయేణకాశ్చిదాహుః ॥ నద్యఇతి ॥ తథాయథాచేతనాస్తద్వ-దచేతనానద్యోఽపి-త,న్ముకున్దస్య-వేణుగీత-ముపధార్యశ్రుత్వా-ఉత్ప్రేక్షామాత్రాభిప్రాయమిదం - ఆవర్తైఃపరిభ్రమైః - లక్షితేనసూచితేన మనోభవేనకామేన,భగ్నో - వేగో,యాసాం,తాః-ఆలిఙ్గనేన-స్థగితమాచ్ఛాదితంయథాభవతితథా - ఊర్మయఏవభుజా-స్తైః- కమలాన్యు- పహరన్త్యః - మురారేః పాదయుగళం-గృహ్ణన్తిధారయన్తి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ దృష్ట్వేతి॥తపేయమునాతీరే-ఆతపఇతిపాఠాన్తరం,కదా,తస్మిన్,రామేణ-గోపైశ్చ-సహ-వ్రజపశూన్-సంచారయన్తం - అనుగవాంపశ్చాద్భాగే,వేణు,ముదీరయన్తం - కృష్ణం,దృష్ట్వా - అమ్బుదఃఉదితఃఘనఃప్రేమ్ణాప్రవృద్ధః , సఖ్యుఃకృష్ణస్య - లోకార్తిహరత్వనీలవర్ణత్వాదిసామ్యాత్సఖిత్వవ్యపదేశః-ఉపరీతిశేషః - కుసుమసమూహతుల్యైః-తుషారైస్సహ-స్వవపుషా-ఆతపత్రం - వ్యధాచ్చకార ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ శబరాఙ్గనానామపిభాగ్యంవయంనలేభిమహఇతిసనిర్వేదమాహుః ॥ పూర్ణాఇతి ॥ పులిన్ద్యశ్శబరాఙ్గనాః-పూర్ణాః-కృతార్థాః-కుతస్తత్రాహుః - ఉరు అధికం-గీయతేమునిభిరిత్యురుగాయః-కృష్ణః-తస్య - పదామ్బుజయోః-రాగేణారుణ్యేనశ్రీరౌజ్జ్వల్యం - యస్య తేన-కుఙ్కుమేన-కర్దంభూతేన - దయితాయాఃమహాలక్ష్మ్యాః - స్తనయోర్మణ్డితేనఅలంకృతేన, సమయేలక్ష్మ్యాస్తనయోర్నిహితత్వాదురుగాయపదాబ్జయోఃకుఙ్కుమసంబన్ధః - ఉరుగాయపదాబ్జాభ్యాంవనసంచారదశాయాం , తృణేషు-రూషితేనలిప్తేన - ఆననేషు కుచే

౧౬ ॥ శ్లో ❋ పా॥వృష్ట్వాఽఽతపే

షు-లిమ్పన్త్యః-కథమ్భూతాస్సత్యః-తస్యకుఙ్కుమస్య-దర్శనేన - స్మరకృతా-రుక్-యాసాం-తథాభూతాస్సత్యః - ఆననేషు కుచేషులిమ్పన్త్యః తద్బాధాం కామవ్యథాం జహుః-అతస్తాః పూర్ణా ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హన్తేతి॥ హే అబలాః, అయమద్రిః-హరిదాసశ్రేష్ఠః, అహో అచరాణామపి హరిదాస్యాభిరుచిరితి - విస్మియతే హన్తేతి ॥ కుతః-యత్ యస్మాత్ -రామకృష్ణయోః-చరణస్పర్శేన - ప్రమోదో-యస్య-సః - ఉదఞ్చితైః-తృణైః-రోమహర్షమాలక్ష్య తేన రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోదః ఆలక్ష్యతే-కించ గోభిస్సఖిగణైః - సహితయోః - స్తయోః రామకృష్ణయోః అయం గోవర్ధనాద్రిః - పానీయాదిభిః అర్ఘ్యోచితం. మానం పూజా-మాతిథ్యాత్మకాం-కరోతి - తత్ర - సూయవసాని శోభనాని తృణాని-సుశబ్దేదీర్ఘ ఆర్షః, సంయవసేతి పాఠాన్తరం, తదాపి స ఏవార్థః, కన్దరేషు-కన్దాః, మూలానిచ-తైః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ హే గోప్యః, ఇదం త్వతిచిత్రమతి కాశ్చిదాహుః॥ గా ఇతి॥ హే సఖ్యః, గోపైస్సహ, ప్రతివనం, గాః, శ్చారయన్తౌ, నిర్యోగాః, నిర్యుజన్తే గావ ఏభిరితి నిర్యోగాః దోహనవేళాయాం గవాం పాదబన్ధనార్థం రజ్జవః, పాశాస్తు దుష్టగవాకర్షణార్థాః, తైః-కృతం, చిహ్నం లక్షణం, యయోః, శిరసి నిర్యోగవేష్టనస్కన్ధయోః పాశధరణేన చ గోపశ్రియా విరాజమానయోరిత్యర్థః - ఏవంభూతయోః, స్తయోః రామకృష్ణయోః, కలాన్యవ్యక్తమధురాణి, పదాని శబ్దాః-యేషు-తైః - మహావేణురవైః హేతుభిః-దేహినాం మధ్యే - చరాణాం, అస్పన్దనమీషదప్యచలనం, తరూణాం స్థావరాణాం, పులకోద్గమాశ్చ, ఇతి చిత్రం. జఙ్గమానాం స్థావరధర్మః - స్థావరాణాం జఙ్గమధర్మశ్చ, త్యేత-దతిచిత్రమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ క్రీడానువర్ణనాముపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ బృన్దావనచారిణో, భగవతః-ఇత్థంభూతాః, అన్యాశ్చ, యాః-క్రీ

న। తద్దర్శనస్మరరుజస్తృణరూషితేన లిమ్పన్త్య ఆననకుచేషు జహుస్తదాధిమ్॥ ౧౭ ॥ హన్తాయమద్రిరబలా హరిదాసవర్యో యద్రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోదః। మానం తనోతి సహగోగణయోస్తయోర్యత్పానీయసూయవసకన్దరకన్దమూలైః॥ ౧౮ ॥ గా గోపకైరనువనం నయతోరుదారవేణుస్వనైః కలపదైస్తనుభృత్సు సఖ్యః। అస్పన్దనం గతిమతాం పులకస్తరూణాం నిర్యోగపాశకృతలక్షణయోర్విచిత్రమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవంవిధా భగవతో యా బృన్దావనచారిణః। వర్ణయన్త్యో మిథో గోప్యః క్రీడాస్తన్మయతాం యయుః॥ ౨౦ ॥ ******

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ******

✱ గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః ✱

శ్రీశుక ఉవాచ॥ హేమన్తే ప్రథమే మాసి నన్దవ్రజకుమారికాః। చేరుర్హవిష్యం భుఞ్జానా మాసం కాత్యాయనీవ్రతమ్॥ ఆప్లుత్యామ్భసి కాళిన్ద్యా జలాన్తే చోదితేఽరుణే। కృత్వా ప్రతికృతిం దేవీమానర్చుర్నృప సైకతీమ్॥ ౨ ॥ గన్ధైర్మాల్యైస్సురభిభిర్బలిభిర్ధూపదీపకైః। ఉచ్చావచైశ్చోపహారైః ప్రవాలఫలతణ్డులైః ॥ ౩ ॥ కాత్యాయని మహామాయే మహాయోగిన్యధీశ్వరి। నన్దగోపసుతం దేవి పతిం మే కురు తే నమః ॥ ఇతి మన్త్రం జపన్త్యస్తాః పూజాం చక్రుః కుమారికాః॥ ఏవం మాసం వ్రతం చేరుః కుమార్యః కృష్ణచేతసః। భద్రకాళీం సమానర్చుర్భూయాన్నన్దసుతః పతిః॥ ౫॥ ఉ

డాః-తాశ్చ, మిథో, వర్ణయన్త్యో, గోప్య - స్తన్మయతాం కృష్ణప్రచురతాం - కృష్ణవిషయబుద్ధిప్రాచుర్యం - యయురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ***

ఏవం గోపీభిర్మిథో వర్ణితాని శారత్కాలికాని కానిచిద్భగవచ్చేష్టితాన్యుక్త్వా - అథ కానిచిద్వక్తుం స్తావదన్తరా సింహావలోకితన్యాయేన పౌగణ్డవయసో భగవతః కానిచిచ్చేష్టితాని హైమన్తకాలికాన్యనువర్ణయతి సప్తభిరధ్యాయైః - తత్ర కించిచ్చేష్టితం వక్తుముపోద్ఘాతమాహ ॥ హేమన్త ఇతి ॥ హేమన్తే ఋతౌ, తత్రాపి-ప్రథమే మాసే మార్గశీర్షే -నన్దవ్రజస్థాః- గోపకుమారికాః కాత్యాయన్యాః దుర్గాయాః - అర్చనాత్మకం - వ్రతం, చేరురనుష్ఠితవత్యః-కథమ్భూతాః, హవిష్యం భుఞ్జానాః, నియతాహారా ఇతి భావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కథం చేరురిత్యత్రాహ॥ ఆప్లుత్యేతి॥ అరుణే ఉదితే అరుణోదయవేళాయాం, యమునాయా- అమ్భసి స్నాత్వా-జలాన్తతటే-ప్రతికృతిం-వాలుకామయీం కాత్యాయనీప్రతిమాం-విధాయ, హే నృప ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ గన్ధాదిభి-స్సమ్యగానర్చుః-సురభిభిః, గన్ధైః - మాల్యైః పుష్పైశ్చ-ధూపైర్దీపైశ్చ-నైవేద్యైః-నానావిధైః, బలిభిః పూజాసాధనైః నానావిధైః, ఉపహారైః నైవేద్యైః-పల్లవాదిభిశ్చ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తథా, కాత్యాయనీత్యాదిమన్త్రం జపన్త్య, స్తాః కుమారికాః, పూజాం-చక్రుః - హే మహామాయే ఆశ్చర్యశక్త్యధిష్ఠాత్రి-మహాయోగిని స్వారాధనాత్మకమహాయోగనిర్వాహికే, అధీశ్వరి ఆరాధకసమీహితఫలదానసమర్థే - హే దేవి, నన్దగోపసుతం, మమ, పతిం, కురు - నమ ఇతి ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం, ఏవంభూతాయాః స్తవనకించిదప్యశక్యమితి సంబోధనానామభిప్రాయః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఇత్థం-మాసం, వ్రతం, చేరుశ్చక్రుః, మాసమిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-కృష్ణచేతస్త్వమేవాహ-భూయాన్నన్దసుతః పతి, రిత్యా, నర్చురితి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఇత్థంమాసంవ్ర

తం చరిత్వా, ఏకదాచిదుషసి, నామభిర్గోత్రైశ్చ, ప్రబోధ్య-పరస్పరం, గృహీతాః పాణయో యాభిస్తాః, కాళిన్ద్యాం, స్నాతు-ముద్యతాః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆగత్య, పూర్వవ-న్నద్యాః, తీరే-వాసాంసి, నిక్షిప్య, కృష్ణమేవ, గాయన్త్యః, సలిలే, ముదా, విజహ్రుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదా, సర్వజ్ఞో-భగవాన్-తత్కర్మ తాసాం విహరణం చ, జ్ఞాత్వా, తాసాం, కర్మణో వ్రతస్య, సిద్ధయే-తత్కర్మ సఫలీకర్తుం, వయస్యైస్సహ-తత్రాగతస్సన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తాసాం, వాసాంసి, గృహీత్వా, సత్వరో, నీపం కదమ్బ, మారుహ్య, హసద్భి, ర్బాలైః, సహితః ప్రహసన్, పరిహాసవాక్య, మువాచ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవ దర్శయతి॥ అత్రేతి॥ హే అబలాః, ఇదం-సత్యమేవ, బ్రువాణి, నో నర్మ న పరిహాసం, యద్యస్మా, ద్యూయం, వ్రతేన-కర్శితాః శ్రాన్తాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వవచనప్రామాణ్యం ససాక్షికమాహ ॥ నేతి ॥ మయా, అనృతం-నోదితపూర్వం నోక్తపూర్వం, కదాప్యనృతం మయా నోక్తమిత్యర్థః, త-దనృతస్యానుక్తపూర్వత్వ, మిమే గోపా, విదుః, అతో-హే సుమధ్యమాః, ఏకైకశో వా, ఆగత్య, స్వీకురుత-సహ వా-నాస్మాకమాగ్రహః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం-కృష్ణస్య-క్ష్వేళితం పరిహాసం-దృష్ట్వా, ప్రేమ్ణా-పరితో వ్యాప్తాః-అన్యోన్యం-ప్రేక్ష్య-వ్రీడితాశ్చ-హసన్త్యో న నిర్యయుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం-బ్రువతి సతి నర్మణా పరిహాసేనా, క్షిప్తం గృహీతం-చేతో-యాసాం తాః-శీతోదకే-ఆకణ్ఠమగ్నాః-అత ఏవ-కమ్పమానాః, కృష్ణ మబ్రువన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ భోః కృష్ణ-అనయమన్యాయం-మాకృథాః-త్వాం-నన్దరాజస్య సుత-మత ఏవ-తస్య ప్రియం చ జానీమః-నన్దరాజోఽపి ప్రేమ్ణా త్వామనయకారిణమపి న శిక్షయతీతి భావః-నవనీతచౌ

షస్యుత్థాయ తా గోత్రైరన్యోన్యా సక్తబాహవః। కృష్ణముచ్చైర్జగుర్యాన్త్యః కాళిన్ద్యాం స్నాతుముద్యతాః॥
నద్యాం కదాచిదాగత్య తీరే నిక్షిప్య పూర్వవత్। వాసాంసి కృష్ణం గాయన్త్యో విజహ్రుస్సలిలే ముదా॥ ౭ ॥ భగవాం
స్తదభిప్రేత్య కృష్ణో యోగీశ్వరేశ్వరః। వయస్యైరావృతస్తత్ర గతస్తత్కర్మసిద్ధయే॥ ౮ ॥ తాసాం వాసాంస్యు
పాదాయ నీపమారుహ్య సత్వరః। హసద్భిః ప్రహసన్బాలైః పరిహాసమువాచ హ॥ ౯ ॥ అత్రాగత్యాబలాః కా
మం స్వం స్వం వాసః ప్రగృహ్యతామ్। సత్యం బ్రువాణి నో నర్మ యద్యూయం వ్రతకర్శితాః॥ ౧౦ ॥ న మయోదిత
పూర్వం వా అనృతం తదిమే విదుః। ఏకైకశః ప్రతీచ్ఛధ్వం సహైవేతి సుమధ్యమాః॥ ౧౧ ॥ తస్య తత్క్ష్వేళితం దృ
ష్ట్వా గోప్యః ప్రేమపరిప్లుతాః। వ్రీడితాః ప్రేక్ష్య చాన్యోన్యం జాతహాసా న నిర్యయుః॥ ౧౨ ॥ ఏవం బ్రువతి గోవిన్దే
నర్మణాఽఽక్షిప్తచేతసః। ఆకణ్ఠమగ్నాః శీతోదే వేపమానాస్తమబ్రువన్॥ ౧౩ ॥ మాఽనయం భోః కృథాస్త్వాం
తు నన్దగోపసుతం ప్రియమ్। జానీమోఽఙ్గ వ్రజశ్లాఘ్యం దేహి వాసాంసి వేపితాః॥ ౧౪ ॥ శ్యామసున్దర తే దాస్యః
కరవామ తవోదితమ్। దేహి వాసాంసి ధర్మజ్ఞ నో చేద్రాజ్ఞే బ్రువామ హే॥ ౧౫ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ॥ భవత్యో యది మే
దాస్యో మయోక్తం వా కరిష్యథ। అత్రాగత్య స్వవాసాంసి ప్రతీచ్ఛత శుచిస్మితాః॥ ౧౬ ॥ తతో జలాశయాత్సర్వా
దారికాః శీతవేపితాః। పాణిభ్యాం యోనిమాచ్ఛాద్య ప్రోత్తేరుస్తీరమజ్జనాః॥ ౧౭ ॥ భగవానాహతా వీక్ష్య శుద్ధ

ర్యాదిషు ధార్త్యం ప్రసిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషన్తి ॥ శ్లాఘ్యమితి ॥ యద్వా ॥ అస్మదనుష్ఠితవ్రతేన నన్దరాజసుతం త్వాం శ్లాఘ్యం ప్రియం భవిష్యన్తం జానీమ ఏవ-కిన్త్వధునైవానయం మాకృథాః-వయం తు-శీతోదక వేపితాః-అతో-వాసాంసి-ప్రయచ్ఛ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హే, శ్యామ, సున్దర-తే తవ, దాస్యో, వయం-తవోదితం త్వయోక్త-మన్యద్యత్కించి-త్కరవామ-భావగర్భమిదం-నిరతిశయత్వత్సౌన్దర్యాదిభిస్త్వద్దాస్యస్సత్యః, త్వదభిప్రేతం-కరవామైవేత్యభిప్రాయః-హే ధర్మజ్ఞ అనేకాన్తేన నగ్నస్త్రీదర్శనాకరణరూపధర్మజ్ఞ స్త్రీణాం లజ్జాస్వభావరూపధర్మం జానాతీతి వా-వాసాంసి-ప్రయచ్ఛ-ముగ్ధభావాదనుపపన్నమపి త్రాసయన్త్య ఇవాహుః, నో చేన్న ప్రయచ్ఛసి చే-ద్రాజ్ఞే నన్దాయ కంసాయ వా-బ్రువామహే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవముక్తో భగవాన్ యదుక్తం " నో చేద్రాజ్ఞే బ్రువామహే ,, ఇతి-తదిదమనుపపన్నం-నహి జలాన్నిర్గత్య వాసాంసి గ్రహీతుమేవ లజ్జ స్త్రీణాం రాజ్ఞే బ్రువామహ ఇత్యుక్తిరుపపన్నా-నగ్నానాం రాజసన్నిధౌ గమనాసమ్భవాత్-న చాన్య ప్రేషణయా నివేదనసమ్భవః-ప్రేషణీయస్య జనస్యాత్రాభావా-దితి తదుక్తేరుత్తరం న దేయమేవేత్యభిప్రేత్య " తే దాస్యః కరవామ తవోదితం ,, మిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ భవత్య ఇతి ॥ హే శుచిస్మితాః-న హి స్వామినోక్తం కించిదేవ స్వసమ్మతం దాసీభిః కర్తవ్యమితి నియమః-కిన్తు సర్వమపి తదభిమతం కర్తవ్యమేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్వామ్యభిమతకరణం దాసీనాముచితమేవేత్యభిప్రేత్య-శీతేన-కమ్పితాః-కుమారికాః-కాళిన్దీ హ్రదా-త్ప్రోత్తేరుః నిర్జగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో-భగవా-నాహతాః-ఈషదక్షతయోనీః-బాల్య యౌవనసన్నిధిస్థాః-స్త్రీః కుమారికా-అవలోక్య, శుద్ధభావేన-నిష్కపటభావేన-యథోక్తానతిక్రమశీలేన భావేన హేతునా-ప్రసాదితః ప్రసాదో అనుగ్రహః అస్య సంజాత ఇతి తథా అనుగ్రహయుక్తః , శ్రీ

తస్స స్మితశ్చ - పున రువాచ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ యూయమితిధృత వ్రతాస్సత్యో, వివస్త్రాః - యూయ - మపో-వ్యగాహత - అప్సుస్నాతా ఇతి-య - త్తదేత, ద్దేవ హేలనముత అపరాధఏ వేత్యర్థః - వ్రతవై గుణ్యాభీతానాం ప్రాయశ్చిత్త విధానమాహ, అస్యా, ంహసః పాపస్య-అపను త్తయే అపనోదనాయ మూర్ధ్న్య- ఞ్జలిం బధ్వా-నమస్కృత్య-వసనం-ప్ర గృహ్యతామ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఇత్థ-మచ్యుతేన-అభిహితాః-అఙ్గనాః-ఏకేనవామేన-పాణినా-యోని-మాచ్ఛాద్య-తరేణ పాణి నా-నేముః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ పునరపిభగవాం-స్తా-వీక్ష్య-ఇదంవక్ష్యమాణం-ధర్మ్యంధర్మాదనపేతం -వాక్య,మాహ॥తదేవాహ॥ ఏకేనేతిసార్ధేన ॥ ఏకేనపాణినానేము రిత్యాదిసార్ధశ్లోకద్వయంక్వచిన్నదృశ్యతే ॥ తస్మాదితి ॥హ స్తద్వయసంపుటస్యైవాఞ్జ లిశబ్దార్థత్వాదితిభావః ✽॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఇత్థ- మచ్యుతేనా-భిహితాః-వ్రజకుమారికాః,వివస్త్రస్నానప్రయుక్తాం-వ్రతచ్యు తింవ్రతభ్రంశం-మత్వా - తస్యవ్రతస్య - పూ_ర్తిమ్మవై గుణ్యం-కామయమానా- స్తస్యవ్రతస్యా- న్యేషాంకర్మణాంచ సాక్షా త్క_ర్తార, మచ్యుతం - నేముః-హ స్తద్వయేనమూర్ధ్న్యఞ్జలింబధ్వానేమురిత్యర్థః - కుతః,యతః-కేవల,మశేషకర్మ ణాంన సాక్షాత్కృదేవా పితు - అవద్యమృక్- అవద్యంకర్మవై గుణ్యాపాదకంపాపం,తస్మా - న్మోచయతీతితథా న్యర్థగర్భ్యోఽత్ర మ్రుచిః-అతఃప్రణేమురిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ అథ భగవాం- స్తదా-అవనతా-స్తా-దృష్ట్వా-తేనప్రణామేన-తోషిత- స్తరుణశ్చ,క రుణఇతిపాఠేకరుణావాన్-తాభ్యఃకుమారికాభ్యో-వాసాంసి-ప్రదదౌ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఇత్థమితి॥యద్యపీ-త్థంప్రలబ్ధా " యూ

భావప్రసాదితః । స్కన్ధేనిధాయవాసాంసిప్రీతఃప్రోవాచసస్మితమ్॥ ౧౮ ॥ యూయంవివస్త్రాయదపోధృతవ్రతా వ్యగాహతైతత్తదుదేవహేళనమ్ । బద్ధ్వాఞ్జలిం మూర్ధ్న్యపనుత్తయేఽంహసఃకృత్వానమోఽధో వసనంప్రగృహ్యతామ్॥ ౧౯ ॥ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాధర్మ్యయుక్తంమహాత్మనః । ఏకేనపాణినానేమురేకేనా చ్ఛాద్యచాఙ్గనాః ॥ ౨౦ ॥ తావీక్ష్యోవాచభగవాన్భూయోధర్మ్యమిదంవచః । ఏకేనపాణినాయోవై ప్రణమేద్దే వమచ్యుతమ్ ॥ తస్యదణ్డఃకరచ్ఛేదఇతివేదవిదోవిదుః॥ ౨౧ ॥తస్మాదుభాభ్యాం పాణిభ్యాంప్రణమేత్స్వామినం నరః । తథాచయూయంకురుతతస్మైప్రియతరంభవేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యచ్యుతేనాభిహితావ్రజాబలామత్వావివ స్త్రాప్లవనంవ్రతచ్యుతిమ్ । తత్పూర్తికామాస్తదశేషకర్మణాంసాక్షాత్కృతంనేమురవద్యమృగ్యతః॥ ౨౩ ॥ తా స్తథాఽవనతాదృష్ట్వాభగవాన్దేవకీసుతః, వాసాంసితాభ్యఃప్రాయచ్ఛ ✽ త్తరుణస్తేనతోషితః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థంప్రలబ్ధాస్త్రపయాచహాపితాఃప్రస్తోభితాఃక్రీడనవచ్చకారితాః । వస్త్రాణిచైవాపహృతాన్యథాప్యమూ స్తంనాభ్యసూయన్ప్రియసఙ్గనిర్వృతాః॥ ౨౫ ॥ పరిధాయస్వవాసాంసిప్రేష్ఠసఙ్గమసజ్జితాః । గృహీతచిత్తా నోచ్చేలుస్తస్మిన్లజ్జాయితేక్షణాః॥ ౨౬ ॥ తాసాంవిజ్ఞాయభగవాన్స్వపాదస్పర్శకామ్యయా ।ధృతవ్రతానాం సఙ్కల్పంప్రాహదామోదరోఽబలాః॥ ౨౭ ॥సఙ్కల్పోవిదితస్సాధ్వ్యోభవతీనాంమదర్చనే।మయానుమో దితస్సోఽసౌసత్యోభవితుమర్హతి॥ ౨౮ ॥నమయ్యావేశితధియాంకామఃకామాయకల్పతే । భర్జితాఃక్వథితా

యంవివస్త్రా,, ఇత్యాదినాఽధిక్షిప్తాః - త్రపయాలజ్జయా-హాపితాః " బధ్వా ఞ్జలీనిత్యాదినాప్రాయశ్చిత్తవ్యాజేనయ న్త్రపాఞ్చాలికావన్నర్తితాః ,, వాసాంసిచా -పహృతాని-తథాప్య - మూః కుమారికాః-తంకృష్ణం - నాభ్యసూయన్- గుణేషుసత్స్వపిఉత్క్రాన్ దోషాన్నావిష్కరుః-తత్రహేతుః-నిరతిశయప్రియస్య - కృష్ణస్య - సఙ్గేన నిర్వృతాఃసుఖితాః -తస్స ఙ్గనిర్వృత్యావిస్మృతదోషాఇతిభావః-నాభ్యసూయన్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కిన్తు-స్వవాసాంసి పరిధాయధృత్వా-ప్రేష్ఠస్య- సఙ్గ మేన-వశీకృతాః - అతఏవ-తదపహృతచిత్తా-నోచ్చేలుఃనచలితవత్యః - గృహీతచిత్తత్వమేవాహ తస్మిన్కృష్ణే-లజ్జాయితం లజ్జావిలసితం-ఈక్షణం-యాసాం-తాః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తతో-భగవాన్-దామోదరః-స్వపాదస్పర్శకామ్యయాస్వపాదస్పర్శ శబ్దేనాత్రతాత్పర్యతఃస్వేనసహక్రీడావివక్షితా - తత్కామ్యయా-ధృతమనుష్ఠితం-వ్రతంకాత్యాయన్యర్చనాత్మకం, యాభి, స్తాసాం-సఙ్కల్పమభిసన్ధివిశేషం-విజ్ఞాయ, ప్రాహ-తదేవాహ ॥ అబలాఇత్యాదినా ॥ హేఅబలాః-హేసాధ్వ్యః,మదర్చనే మయాసహక్రీడాత్మకేఅర్చనేనిమిత్తే, యో భవతీనాం-సఙ్కల్పః, స-మయా విజ్ఞాతః,అనుమోదితోఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్యర్థః, సోఽసౌసఙ్కల్పః-సత్యఏవ భవితు మర్హతి ✽॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ✽ కేనాపివ్యాజమాత్రేణానుజిఘృక్షైకశీలత్వాచ్చ దేహో న్తేతా సాంముక్తిమపిసఙ్కల్పయతి-మయ్యా, వేశితా-ధీః,యాభి, స్తాసాం-భవతీనాం-కామఃమద్విషయకోఽభిలాషః, కామాయకేవ లంవిషయభోగాయైవ , నకల్పతేనభవతి,కిన్తు, ముక్తయేఽపీత్యర్థతోఽత్రవివక్షితం-విషయవైలక్షణ్యామహిమ్నామద్విష యకకామస్యాపిసంసృతిబీజభర్జనద్వారాముక్తిహేతుత్వాదితిభావః ॥ యద్వా ॥ మయ్యావేశితాయాంధియోవిషయవై లక్ష

౨౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ప్రాయచ్ఛత్కరుణ

ణ్యాదవిప్లుతత్వే నయావద్దేహపాతానువర్తిత్వాత్తదా సంసృతిబీజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వాన్మద్విషయకః కామః కేవలం న కామాన్నైవకల్పత ఇతిభావః ॥ నిర్వీర్యం సంసృతిబీజం న పునస్సంసృతయే భవతీత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ప్రాయో - భర్జితాః భ్రాష్ట్రే క్వథితాః - క్వాథితాః స్విన్నాః క్వాశ్చ - ధానాః, బీజాయ నేష్యతే అఙ్కురోద్గమాయ - నేష్యతే నేష్యన్తే - వచనవ్యత్యయ ఆర్షః ॥ ప్రాయ ఇత్యస్య భర్జితాః క్వథితా ఇత్యాభ్యామన్వయః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ యత ఏవ, మత్తో - హే బాలాః - యూయం - సిద్ధాః - పూర్ణమనోరథాః - వ్రజం - యాత గచ్ఛత - సిద్ధత్వమేవాహ - మయాసహ - ఇమాః ఆగామినీః - రాత్రీః శారదీః, రంస్యథ - దేవతారాధనం - న ముధా భవితుమర్హతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యదీతి - సతీః హే సత్యః, యన్మయా సహ క్రీడనాత్మకం ప్రయోజనముద్దిశ్య - భవత్యః - ఇదం - మార్యాయాః కాత్యాయన్యాః - వ్రతం - చేరుః చక్రుః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థం కృష్ణేనాదిష్టాః కుమారికాః - లబ్ధప్రాయాః కామా ఇష్టార్థా యాభి - స్తథాభూతా - స్తస్య భగవతః - పదామ్భోజం - ధ్యాయన్త్యః - స్తమేవానుచిన్తయన్త్య ఇత్యర్థః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్ - వ్రజం - న్యవిశుః - తద్విశ్లేషాసహిష్ణుత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ కదాచి - ద్బృన్దావనా - ద్దూరం - గతః - సాగ్రజో - గాః - శ్చారయన్, తీక్ష్ణే - నిదాఘార్కే - స్యగ్రీష్మార్క - స్య - తపే - ఆత్మనస్స్వస్య, స్వాభిశ్ఛా - యాభి - రాతపత్రవదాచరితాన్ - ద్రుమా - నవలోక్య - వ్రజౌకసో - గోపా - నాహ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ హే స్తోకకృష్ణేత్యాభిః ॥ స్తోకకృష్ణాఖ్యః కశ్చిద్గోపబాలః, ఏతాన్ - ద్రుమాన్ - పశ్యత - కథంభూతాన్ - పరార్థం -

~~~~~~

ధానాః ప్రాయో బీజాయ ❋ నేష్యతే ॥ ౨౯ ॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః । యదుద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరురార్యార్చనం సతీః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధకామాః కుమారికాః । ధ్యాయన్త్యస్తత్పదామ్భోజం కృచ్ఛ్రాన్నిర్వివిశుర్వ్రజమ్ ॥ ౩౧ ॥ అథ గోపైః పరివృతో భగవాన్దేవకీసుతః । బృన్దావనాద్గతో దూరం చారయన్గాః సహాగ్రజః ॥ ౩౨ ॥ నిదాఘార్కాతపే తిగ్మే ఛాయాభిస్స్వాభిరాత్మనః । ఆతపత్రాయితాన్వీక్ష్య ద్రుమానాహ వ్రజౌకసః ॥ ౩౩ ॥ హే స్తోకకృష్ణ హే ❋ అంశో శ్రీదామన్సుబలార్జున । విశాల వృషభౌజస్విన్ దేవప్రస్థ వరూథప ॥ ౩౪ ॥ పశ్యతైతాన్మహాభాగాన్పరార్థైకాన్తజీవితాన్ । వాతవర్షాతపహిమాన్సహన్తో వారయన్తి నః ॥ ౩౫ ॥ అహో ఏషాం వరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్ । సుజనస్యేవ యేషాం వై విముఖా యాన్తి నార్థినః ॥ ౩౬ ॥ పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః । గన్ధనిర్యాసభస్మాస్థితోక్మైః కామాన్వితన్వతే ॥ ౩౭ ॥ ఏతావజ్జన్మసాఫల్యం దేహినామిహ దేహిషు । ప్రాణైరర్థైర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆచరణం సదా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి ప్రవాళస్తబకఫలపుష్పఫలోత్కరైః । తరూణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతాః ॥ ౩౯ ॥ తత్ర గాః పాయయిత్వాపస్సుమృష్టాః శీతలాః శివాః । తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదు పపుర్జలమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యా ఉపవనే కామం చారయన్తః పశూన్నృప । కృష్ణరామా † వుపాగమ్య క్షుధార్తా ఇదమబ్రువన్ ॥ ౪౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

~~~~~~

పరోపకారార్థం, ఏకాన్తం నియతం - జీవితం - యేషాం ॥ తదేవాహ పశ్యతేతి ॥ స్వయం - వాతాదీన్ - సహమానాః - నోఽస్మాకం - తాన్వారయన్తి హిమానితి పుంస్త్వమార్షమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అహో - సర్వప్రాణిన ఉపజీవన్తీతి తథా - త - ఏషాం ద్రుమాణాం జన్మ - పరం మనుష్యజన్మనః శ్రేష్ఠం - కించ - సుజనస్య వదాన్యస్యేవ - యేషా - మర్థినో విముఖా - నయాన్తి - కిన్తు - ఛాయాఫలాదిభిస్సత్కృతా ఏవ భవన్తి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ పత్రేతి ॥ పత్రాదిభిః - అర్థినాం - కామాన్ - స్వీయాన్వితన్వతే విస్తారయన్తి దదత ఇత్యర్థః, నిర్యాసః ఘనీభూతరసః, అస్థీని శాన్తాగ్నయోఽఙ్గారాః - తోక్మాః పల్లవాద్యఙ్కురాః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అనుపకారిణాం జన్మవృథేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతావదితి ॥ ఇహలోకే - దేహిషు మధ్యే, దేహినాం - జన్మనః - సాఫల్య - మేతావదేవ - కియత్, ప్రాణాదిభిః - శ్రేయ ఆచరణం పరహితకరణమిత్యేతావత్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఇతీత్థ - మభినన్దన్ - ప్రవాళాదీనా - ముత్కరైః సమూహైః, రమ్యా - శ్శాఖా - యేషాం - తేషాం - తరూణాం - మధ్యేన, యమునాం గతాః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తత్ర యమునాయాం - మధురా - శ్శీతలా - నిర్మలాశ్చ, అపః జలాని గాః - పాయయిత్వా హే నృప - గోపాః కృష్ణాదయః స్వయమపి, మృష్టం జలం - పపుః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తత - స్తస్యా యమునాయాః, సమీపే - వనే - పశూం - శ్చారయన్తో - గోపాః హే నృప కృష్ణరామావుపామన్త్ర్య ఆహూయ సంబోధ్య వా - ఉపగమ్యేతి పాఠే - సమీపమేత్య - ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రువన్ - కథంభూతాః - క్షుధార్తాః - ప్రాతర్భుక్తవన్తోఽపి విప్రపత్నీరనుజిఘృక్షతా భగవతోత్పాదితయా క్షుధా - పీడితా ఇతిభావః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

---

౨౯ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ కల్పతే ౪౧ ॥ శ్లో † పా ॥ వుపాహూయ

ఇత్థమబ్రువన్నిత్యుక్తం-కింతదిత్యత్రాహ ॥ రామరామేతి ॥ నోఽస్మాన్,ఏషా క్షుద్బాధతే,తస్యాః క్షుధః శాన్తిం,కర్తు-మర్హథ ॥ ౧ ॥ విప్రభార్యాయా ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - విప్రభార్యాణాం-ప్రసీదన్ - తా అనుజిఘృక్షుః ఇద-మబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ తదేవాహ॥ప్రయాతేతి॥ బ్రహ్మవాదినో బ్రాహ్మణాః దేవా ఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి దేవయజన-మాఙ్గిరసాఖ్యం-సత్రం-మాసతే అనుతిష్ఠన్తి ॥ ౩ ॥ హే గోపా-స్తత్ర సత్రవాటే- గత్వా,అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రేషితాః వయమితి వదన్తోఽన్నం-యాచత యాచధ్వమ్॥అస్మద్విసర్జితా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ భగవత-ఆర్యస్య అగ్రజస్య-రామస్య-మమ చా-భిధాం నామధేయం-కథయన్తో- యాచతే - త్యన్వయః ॥ ౪ ॥ భగవతేత్థ మాదిష్టా- స్తే-గోపా- స్తత్ర-గత్వా యథోక్త-మయాచన్త॥యాచ్ఞాప్రకారమేవ దర్శయతి॥కృతాఞ్జలిపుటా ఇతి-తాన్-విప్రా- నుద్దిశ్య,భువి-దణ్డవ-త్పతితాః, కృతాన్య-ఞ్జలిపుటాని యైస్తథాభూతా, స్తే గోపాః ॥ ౫ ॥ హే భూమిదేవాః-శృణుత - కిం,కృష్ణస్యాజ్ఞాకరణశీలాన్, రామేణ చోదితాన్,నిహ ప్రాప్తాన్-అస్మాన్ గోపాలాన్,జానీత- వో యుష్మభ్యం భద్రమస్తు ॥ ౬ ॥ కిమర్థం చోదితా ఇహ ప్రాప్తాశ్చేత్యత్రాహ ॥ గా ఇతి॥ఇతో,ఽవిదూరే సమీపే-గా- శ్చారయన్తౌ,రామకృష్ణౌ-బుభుక్షితౌ- వః యుష్మాక,మోదనం, లషతః అభిలషతః- యల్లషత ఇతి పాఠే,యత్ యస్మా-ల్లషతః-అతో, హే ద్విజాః, వః యుష్మాకం-శ్రద్ధా-వర్తతే చేత్,అర్థినోః తయోః ఓదనం,యచ్ఛత-దీక్షితానామస్మాకమన్నం న భోజ్యమితి శఙ్కాం-నిరాకుర్వన్తస్సంబోధయన్తి ॥ హే ధర్మవిత్తమా ఇ

విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః.

గోపా ఊచుః ॥ రామ రామ మహావీర్య కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ । ఏషా వై బాధతే క్షున్నస్తచ్ఛాన్తిం కర్తుమర్హథః ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విజ్ఞాపితో గోపైర్భగవాన్ జగదీశ్వరః । భక్తాయా విప్రభార్యాయాః ప్రసీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ప్రయాత దేవయజనం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః । సత్రమాఙ్గిరసం నామ హ్యాసతే స్వర్గకామ్యయా ॥ ౩ ॥ తత్ర గత్వౌదనం గోపా యాచతాస్మద్విసర్జితాః । కీర్తయన్తో భగవత ఆర్యస్య మమ చాభిధామ్ ॥ ౪ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా గత్వాఽయాచన్త తే తథా । కృతాఞ్జలిపుటా విప్రాన్ దణ్డవత్పతితా భువి ॥ ౫ ॥ హే భూమిదేవాః శృణుత కృష్ణస్యాదేశకారిణః । ప్రాప్తాఞ్జానీత భద్రం వో గోపాన్నో రామచోదితాన్ ॥ ౬ ॥ గాశ్చారయన్తావవిదూర ఓదనం రామాచ్యుతౌ వో లషతో బుభుక్షితౌ । తయోర్ద్విజా ఓదనమర్థినోర్యది శ్రద్ధా చ వో యచ్ఛత ధర్మవిత్తమాః ॥ ౭ ॥ దీక్షాయాః పశుసంస్థాయాః సౌత్రామణ్యాశ్చ సత్తమాః । అన్యత్ర దీక్షితస్యాపి నాన్నమశ్నన్హి దూష్యతి ॥ ౮ ॥ ఇతి తే భగవద్యాచ్ఞాం శృణ్వన్తోఽపి న శుశ్రువుః । క్షుద్రాశా భూరికర్మాణో బాలిశా వృద్ధమానినః ॥ ౯ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః ॥ ౧౦ ॥ తద్బ్రహ్మ పరమం సాక్షాద్భగవన్తమధోక్షజమ్ । మనుష్యదృష్ట్యా దుష్ప్రజ్ఞా మర్త్యాత్మానో న తే విదుః ॥ ౧౧ ॥ న తే తదోమితి ప్రోచుర్న నేతి చ పరన్తప । గోపా నిరాశాః ప్రత్యేత్య తదూచూ రామకృష్ణయోః ॥ ౧౨ ॥ తదుపాకర్ణ్య

తి ॥ ౭ ॥ తదేవోపపాదయన్తి॥దీక్షాయా ఇతి॥ హే సత్తమాః , దీక్షాయాః దీక్షాపూర్వికాయాః-అగ్నీషోమీయపశుసంస్థాయాః,ఊర్ధ్వం,సౌత్రామణ్యా అన్యత్రాన్తరేచ , దీక్షితస్య యజమానస్య,అన్నం,అశ్నన్,న దుష్యతి,బుభుక్షురితి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం , దీక్షితశబ్దో యజమానపరః-సౌత్రామణ్యాం దీక్షణీయేష్టిపూర్వకసఙ్కల్పాభావాత్ ॥ ౮ ॥ ఇత్థం-భగవతో,యాచ్ఞాం,బ్రాహ్మణాః,శృణ్వన్తోఽపి- నాద్రియన్త ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి॥క్షుద్రేస్వర్గాదా,వాశా మాత్రం యేషాం,తదర్థం,భూరీణి క్లేశావహాని,కర్మాణి,యేషాం, తే స్వయం , బాలిశా మూర్ఖా అపి-వృద్ధమానినః,వృద్ధం జ్ఞానాధికమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా ॥ ౯ ॥ దేశాది-ర్యన్మయః యస్ప్రచురః-తం కృష్ణం సాక్షా-త్పరబ్రహ్మభూతం-షాడ్గుణ్యపూర్ణమధోఽక్షజం-న మేనిరే-కిన్తు,కేవలం ప్రాకృతం , మనుష్య,మేవా , మన్యత తత్ర హేతుః-దుష్ప్రజ్ఞాః కర్మమీమాంసోపచితజ్ఞానాః,మర్త్యాత్మానః మర్త్యే మరణశీలే దేహే,ఆత్మా ఆత్మబుద్ధిర్యేషాం, తే,తత్ర-దేశ “ సమేయతే,, త్యాద్యుక్తః,కాలో వసన్తాదిః-పృథగ్ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం-ధర్మోఽపూర్వం , ఏతేషాం భగవత్ప్రచుర్యం తచ్ఛరీరత్వేన తన్నిర్వాహ్యత్వేన చేతి జ్ఞేయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ శృణ్వన్తోఽపి న శుశ్రువురిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ నేతి ॥ తే బ్రాహ్మణాః, హే పరన్తప, ఓమితి,న ప్రోచుః,నాపి నేతి,ఓమిత్యఙ్గీకారద్యోతకమవ్యయం,తతో, గోపాః నిరాశాః ప్రత్యాగత్య,తద్విప్రాణామనాదరణం-రామకృష్ణయో,రూచుః ॥ ౧౨ ॥ తతో,భగవాన్, లౌకికీం గతిం “ నహి కార్యార్థినో నిర్విద్యన్తే,తృణాదపి లఘుంస్తూలస్తూ

---

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యల్లషతో

లాదపిచ యాచక , ఇత్యుక్తరూపాం లోకపరిపాటీం దర్శయన్నేవ పునర్గోపాన్వ్యాజహారోవాచ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥
మామితి॥ సఙ్కర్షణేనసహితం, మా, మాగతం-పత్నీభ్యః, ద్విజానామితి శేషః , జ్ఞాపయత, తాశ్చ-కేవలం, దేహేన, గృహే.వ
సన్తి,ధియాతు,మయ్యేవోషితాః,మయిస్నిగ్ధాః,అతః , కామంయథేష్ట-మన్నం,దాస్యన్తి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ,గోపాః,పత్నీ
శాలాయాం,గత్వా,స్వలఙ్కృతా,ఆసీనాశ్చ,ద్విజసతీః,దృష్ట్వా,ప్రశ్రితానమ్రాస్సన్త,ఇదంవక్ష్యమాణ,మబ్రువన్ * ॥౧౫॥ *
విప్రపత్నీభ్యో-వోయుష్మభ్యం-నమః-నోఽస్మాకం - వచాంసి-నిబోధతశృణుత-కిం-ఇతఃసమీపే-సంచరతా-కృష్ణేన వయం
ప్రేషితాః ❁॥౧౬॥ ❁ సరామో-గోపైస్సహ-దూరంఆగతః-వ్రజాదితి శేషః-అధునా-బుభుక్షితస్య-సానుచరస్య-తస్యాన్నం-
ప్రదీయతామ్ *॥౧౭॥* పూర్వమేవ-తస్యకృష్ణస్య-కథయా-ఆక్షిప్తాన్యాహృతాని-మనాంసి-యాసాం,తాః- అతఏవ-తద్దర్శన
తత్పరా-స్తదా-త-మాగతం-శ్రుత్వా-జాతసంభ్రమా- బభూవుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ చతుర్విధంభక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయాత్మకం
బహుగుణంరససౌరభ్యాదిబహుగుణక-మన్నం - పాత్రై-రాదాయ - సర్వాః-విప్రపత్న్యః - ప్రియంనిరతిశయప్రీతివిష
యం-భగవన్త-మభిజగ్ముః కథంభూతాః- పత్యాదిభిఃనివార్యమాణా అపి భగవతి-దీర్ఘంబహుకాలం-శ్రవణేన-ధృత ఆశయో
యాసాం-తాః-అతఏవ-నద్యః-సముద్రంప్రతీవ,ప్రతిబన్ధాః-ప్రియం- అభిసస్రురిత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యమునాస
మీపవనే కథంభూతే-అశోకానాంతరూణాం-నవైః-పల్లవైః,మణ్డితే- విచరన్తం-అగ్రజేనసహితం-గోపైశ్చ-వృతం-కృష్ణం

భగవాన్ప్రాహసన్నగదీశ్వరః । వ్యాజహారపునర్గోపాన్దర్శయఁల్లౌకికీంగతిమ్॥ ౧౩ ॥ మాంజ్ఞాపయతపత్నీభ్యస్సస
ఙ్కర్షణమాగతమ్ । దాస్యన్తికామమన్నంవస్స్నిగ్ధామయ్యుషితాధియా॥ ౧౪ ॥ గత్వాచపత్నీశాలాయాందృ
ష్ట్వాఽఽసీనాస్స్వలఙ్కృతాః । నత్వాద్విజవధూర్గోపాఃప్రశ్రితాఇదమబ్రువన్ ॥ ౧౫ ॥ నమోవోద్విజపత్నీ
భ్యోనిబోధతవచాంసినః। ఇతోఽవిదూరేచరతాకృష్ణేనప్రేషితావయమ్॥ ౧౬ ॥ గాశ్చారయన్సగోపాలైస్స
రామోదూరమాగతః । బుభుక్షితస్యతస్యాన్నంసానుగస్యప్రదీయతామ్॥ ౧౭ ॥ శ్రుత్వాఽచ్యుతముపాయా
తంతాస్తుతద్దర్శనోత్సుకాః । తత్కథాక్షిప్తమనసోబభూవుర్జాతసంభ్రమాః॥ ౧౮ ॥ చతుర్విధంబహుగుణ
మన్నమాదాయభాజనైః । అభిసస్రుఃప్రియంసర్వాస్సముద్రమివనిమ్నగాః॥ ౧౯ ॥ నిషిధ్యమానాఃపతిభిర్భ్రా
తృభిఃపితృభిస్సుతైః । భగవత్యుత్తమశ్లోకేదీర్ఘశ్రుతధృతాశయాః ॥ ౨౦ ॥ యమునోపవనేఽశోకనవపల్లవమ
ణ్డితే । విచరన్తంవృతంగోపైర్దదృశుస్సాగ్రజంస్త్రియః॥ ౨౧ ॥ శ్యామంహిరణ్యపరిధింవనమాల్యబర్హధాతు
ప్రవాళనటవేషమనువ్రతాంసే । విన్యస్తహస్తమితరేణధునాన ❁ మబ్జంకర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్॥
ప్రాయశ్శ్రుతప్రియతమోదయకర్ణపూరైర్యస్మిన్నిమగ్నమనసస్తమథాక్షిరన్ధ్రైః । అన్తఃప్రవేశ్యసుచిరంపరిర
భ్యతాపంప్రాజ్ఞం ❁ యథాఽభిమతయోవిజహుర్నరేన్ద్ర॥ ౨౩ ॥ తాస్తదాత్యక్తసర్వాశాఃప్రాప్తాఆత్మదిదృ
క్షయా । విజ్ఞాయాఖిలదృగ్ద్రష్టాప్రాహప్రహసితాననః॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ స్వాగతంవోమహాభాగా

స్త్రియోద్విజపత్న్యః దదృశుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కథంభూతం-శ్యామం- హిరణ్యవ-త్పరిధిః పరిధానం,యస్య,తం-పీతామ్బరమి
త్యర్థః-వనమాల్యైఃవన్యైఃపుష్పైః-బర్హైర్ధాతుభిర్గైరికాదిభిః-ప్రవాళైఃపల్లవైశ్చ- నటవద్వేషోయస్య - అనువ్రతస్యస
ఖ్యు-రంసేస్కన్ధే విన్యస్తో-హస్తోవామకరో,యేన - ఇతరేణా-బ్జం-ధునానంలీలయాభ్రామయన్తం-కర్ణయోః-ఉత్పలే యస్య-
అలకాఃకపోలయోర్యస్య-ముఖాబ్జేహాసోయస్య,తం-తథావిధం-దదృశు-రిత్యన్వయః ❁॥ ౨౨ ॥ ❁ బహుశః-ఆకర్ణితాః-ప్రియ
తమస్యో-దయాఉత్కర్షా-స్తఏవ-కర్ణాపూరయన్తిక్ర తార్థాకర్వన్తితథా - త్రైః,కర్ణాభరణైరితివా-యస్మిన్కృష్ణే-నిమగ్న
మనసఆదిష్టచిత్తా-స్తంకృష్ణం అథదర్శనానన్తరం-అక్షిరన్ధ్రైఃలోచనద్వారైః-అన్తః - ప్రవేశ్య-సుచిరం - పరిరభ్యఉపగూ
హ్య తాపం-తద్దర్శనాభావజం-జహుః- హేనరేన్ద్ర - అభిమతయఃభగవద్భక్తానాంతద్దృష్ట్యాత్మికాబుద్ధయః-ప్రాజ్ఞంపరమా
త్మానం" ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తః - ప్రాజ్ఞేనాన్వారూఢ ,, ఇతిశ్రుతేః-తం దృష్ట్వా-యథా-తద్దర్శనాభావజం - తాప-
మాధ్యాత్మికాదికంవా-జహాతి-తద్వత్-అభిమతయఇతిపాఠే-జ్ఞానాధికాః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదా-భగవా-నాత్మనఃస్వస్య-దిదృక్ష
యా-ప్రాప్తా-స్తా-దృష్ట్వా-త్యక్తాఃఆశాఃపత్యాదివిషయాః - యాభి-స్తథాభూతాః విజ్ఞాయ-తత్ర హేతుః-అఖిలంపశ్యతీతి
తథా-ప్రహసితమాననంయస్య-సః-ప్రాహ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ స్వాగతఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥ హేమహాభాగాఃఅస్మ
దనుగ్రహవిషయతారూపమహాభాగ్యశాలిన్యః - వః-స్వాగతంశోభనమాగమనం - భర్త్రాదిభిరనిర్బద్ధాఃకుశలమాగతాః-ఆ
స్యతాంఉపవిశ్యతాం-వోయుష్మాకం-కింకార్యం- అత్రాగమనప్రయోజనంకిమితిప్రశ్నః-యదికించిదస్తి-త-దవశ్యం-వయం

కరవామ-సర్వజ్ఞత్వాత్తదభిప్రేతంవిజ్ఞాయతస్యౌచిత్యమావిష్కరోతి ॥ యదితి ॥ నోఽస్మాకం-దిదృక్షయాఽభ్యాగతా-ఇతి యత్తదిదం-వోయుష్మాకం-ఉపపన్నం ఉచితమేవ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఔచిత్యమేవోపపాదయతి ॥ నన్వితి॥ నను హే ద్విజపత్న్యః కుశలా ఆత్మహితాహితవివేకినః-స్వార్థందర్శనాః స్వప్రయోజనాభిజ్ఞా జనాః-ఆత్మనః స్వస్మాదపి - ప్రియే-మయ్యద్ధామయ్యేవ అద్ధేతిస్ఫుటావధారణయోః-అహైతుకీంఫలాభిసన్ధిరహితా-మవ్యవహితామవిచ్ఛిన్నాం-భక్తింయథావత్కుర్వన్తి ❋॥ ౨౬ ॥❋ ఆత్మప్రియ ఇత్యేతదేవకాక్వోపపాదయతి॥ ప్రాణేతి ॥ స్వాత్మా స్వదేహః-స్వోజీవః - ఆత్మా ఇత్యేవా - ప్రాణాదయో-యత్సంపర్కాద్యత్సంబన్ధాత్ప్రియా-భవన్తి- తతో మత్తః ప్రియో - ఽన్యః-కో ను - న కోఽపి-నిరతిశయప్రియోఽహమేవ-ఇత్థంభూతే-మయ్యహైతుక్యవ్యవహితా-భక్తిర్భగలీనా - ముచితైవేతితత్కారితామద్దిదృక్షౌచిత్యైవేతిభావః-యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఇత్యనేన "న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థో వివక్షితః-తదర్థస్తూక్తః పురస్తాత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తస్మాదాగమనప్రయోజనస్య మద్దర్శనస్య జాతత్వా-ద్దేవయజనం సత్రవాటం-గచ్ఛత॥ వో యుష్మాకం-పతయో బ్రాహ్మణాః-గృహమేధినః గార్హస్థ్యధర్మపరాయణాః - యుష్మాభిరేవ సహాయభూతాభిః - స్వసత్రం, పారయిష్యన్తి -దంపత్యోస్సహాధికారాదితిభావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ స్వమనోరథాననుగుణోక్తిశ్రవణాన్నిర్విణ్ణా ఆహుః ॥ మైవమితి॥ హే విభో, భవా-నేవం "తద్యాత దేవయజనం" మిత్యేవం, నృశంసం పరుషం-వచో-వక్తుం-నార్హతి-కిన్తు-యో , నిగమః "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః॥ న మే భక్తః ప్రణశ్యతి" ఇత్యాదివచనరూపస్తం-సత్యం-కురుష్వ-నిత్యమితిపాఠేఽపిస

~~~

ఆస్యతాం కరవామ కిమ్ । యన్నో దిదృక్షయాఽఽయాతా ఉపపన్నమిదం హి వః॥ ౨౫ ॥ నన్వద్ధా మయి కుర్వన్తి కుశలాః స్వార్థదర్శినః । అహైతుక్యవ్యవహితాం భక్తిమాత్మప్రియే యథా॥ ౨౬ ॥ ప్రాణబుద్ధిమనస్స్వాత్మదారాపత్యధనాదయః । యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఆసంస్తతః కో న్వపరః ప్రియః॥ ౨౭ ॥ తద్యాత దేవయజనం పతయో వో ద్విజాతయః । స్వసత్రం పారయిష్యన్తి యుష్మాభిర్గృహమేధినః ॥ ౨౮ ॥ విప్రపత్న్య ఊచుః ॥ మైవం విభోఽర్హతి భవాన్గదితుం నృశంసం సత్యం కురుష్వ నిగమం తవ పాదమూలమ్ । ప్రాప్తా వయం తులసి-దామ పదాఽవసృష్టం కేశైర్నివోఢుమతిలఙ్ఘ్య సమస్తబన్ధూన్॥ ౨౯ ॥ గృహ్ణన్తి నో న పతయః పితరౌ సుతా వా న భ్రాతృబన్ధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే । తస్మాద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం నో నాన్యా భవేద్గతిరరిన్దమ తద్విధేహి॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పతయో నాభ్యసూయేరన్పితృభ్రాతృసుతాదయః। లోకాశ్చ వో మయోపేతా దేవా అప్యనుమన్వతే ॥ ౩౧ ॥ న ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యఙ్గసఙ్గో నృణామిహ । తన్మనో మయి యుఞ్జానా అచిరాన్మామవాప్స్యథ॥ ౩౨ ॥ (శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్ । న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్) ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్యస్తా యజ్ఞవాటం పునర్గతాః। తే చానసూయవస్తాభిః స్త్రీభిస్సత్రమపారయన్। ౩౩ ॥ తత్రైకా విధృతా భర్త్రా భగవన్తం యథాశ్రుతమ్ । హృదోపగుహ్య విజ

~~~

ఏవార్థః-వయన్తు - సమస్తబన్ధూ - నతిలఙ్ఘ్య పదావసృష్టమవజ్ఞయాపీడత్తమితిభావః త-త్తులసీదామ-కేశైః -బహుమానేన-వోఢుం-ప్రాప్తాః-దాసా భవితుం ప్రాప్తా ఇతిభావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కించ అతిలఙ్ఘితబన్ధూ రస్మా-న్పత్యాదయ ఏవ-పరిగృహ్ణన్తి-కుతో , ఽపరే గృహ్ణీయుః, తస్మాత్-హే అరిన్దమ-భవతః - ప్రపదయోః పాదాగ్రయోః, పతితా - ఆత్మానో దేహా-యాసాం, తాః-పతితాస్సమర్పితాః - ఆత్మానః ప్రత్యగాత్మానః-యాభిః - స్తాసాం వా, నోఽస్మాకం, నాన్యాగతిః- అస్మత్సమీహితోపాయోఽన్యో నాస్తి, అత-స్త్వమేవ-అస్మదభిమతం, విధేహి ॥ యద్వా ॥ అన్యాగతిస్స్వర్గాదిరపి, మా భూత్, కింతు, త్వదవిశ్లేషేణ త్వద్దాసత్వమేవాస్మాకం సంపాదయ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఏవముక్తో భగవాంస్తావద్యదుక్తం పత్యాదయః కేఽపి నాస్మాన్గృహ్ణన్తీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ పతయ ఇతి ॥ వో యుష్మా,న్పత్యాదయః- అన్యే-లోకా జనాః, కిముత, మయోపేతా మత్ప్రాప్తయో, దేవాశ్చ-నాభ్యసూయేరన్ న దోషదృష్ట్యా ద్రక్ష్యన్తి - కిన్త్వనుమన్వతే అనుమోదన్తే ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ యదుక్తం తద్విధేహీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ నేతి ॥ ఇహ లోకే, నృణాం, మదఙ్గసఙ్గః దేహయోగః న ప్రీతయే న వైషయికసుఖాయ-అపి తు, మయ్యనురాగా య-జన్మనః ఫలం మద్భక్తిరేవేత్యర్థః - యద్వా - నృణాం చేతనానాం-అఙ్గసఙ్గ-స్తాత్కాలికరాగాయ-న తు కాలాన్తర ప్రీతయే, విశ్లేషస్తు కాలాన్తరేఽపి ప్రీతివర్ధక ఇత్యభిప్రాయః - తస్మా - త్పరోక్షమపి, మయి-మనో-యుఞ్జానాః - అచిరాదేవ, మాం, మవాప్స్యథ-సంసృతిబన్ధాన్ముక్తాః నిత్యం మద్దాస్యం కరిష్యథేతిభావః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇత్థం-భగవతో,క్తా - స్తా, ద్విజపత్న్యః, యజ్ఞవాటం, జగ్ముః-తత-స్తే-ద్విజాః-అనసూయవ ఏవ-తాభిస్సహ, సత్ర, మపారయన్ సమాపితవన్తః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తత్ర ద్విజపత్నీనాం మధ్యే, కాచి-ద్భర్త్రా, విధృతా నివారితా సతీ-యథాశ్రుతం-భగవన్తం - హృదో-పగుహ్య సంశ్లిష్య - కర్మానుబన్ధనం

ర్మాయత్తం-స్వదేహం-తత్యాజ ॥ ౩౪ ॥ అథ,భగవాన్,తేనైవద్విజపత్నీసమర్పితేనైవ - అన్నేన గోపకాన్,భోజయిత్వా.తతశ్చతుర్విధ,మన్నం స్వయమపి,బుభుజే ॥ ౩౫ ॥ లీలయా-నతుకర్మణా-నరస్యేవవపుఃయస్య- సభగవాన్-ఇత్థం.రూపాదిభిః-కృతాని-చేష్టితాని-తైశ్చ-నృలోక-మనుశీలయన్ అనుకుర్వన్ - గోగోపగోపీనామితికర్మణిషష్ఠీ-గవాదీన్,రమయన్-స్వయమపి-రేమే॥యద్వా॥నృలోక,మనుశీలయన్ అనురఞ్జయంశ్చ-గోగోపగోపీనాంమధ్యేరేమే ॥ ౩౬ ॥ అథేతి॥అథ-విప్రాః- అనుస్మృత్యభగవాన్యదుష్వవతీర్ణ ఇతిశ్రుతత్వాదనుస్మృత్యేత్యర్థః-కృతాగసః - హేతుగర్భమిదం,తత్త్వాదన్వతప్యన్-కింతదాగః-యతోఽన్వతప్యన్-తత్రాహ॥యత్ యస్మాత్ - మర్త్య-మనుకుర్వతోః- ర్విశ్వేశ్వరయోః-ర్యాచ్ఞా-మహన్ బభఞ్జుః-తతః-కృతాగసః అహన్నితియావత్-తదేవాగ ఇతివా ॥ ౩౭ ॥ తదా , భార్యామానయన్తోభగవద్భక్తిరహితమాత్మానంవ్యనిన్దన్నిత్యాహ॥దృష్ట్వేతి॥అలౌకికీమనితరజనసాధారణీం-తయాకృష్ణభక్త్యాహీనంరహితమ్ ॥ ౩౮ ॥ గర్హాప్రకారమేవాహ ॥ ధిగితి ॥ నోఽస్మాకం-జన్మ - ధిక్ " ఉభసర్వతసోఃకార్యాధి ,, గిత్యాదివచనేనశేషషష్ఠ్యపవాదకత్వేనజన్మాదీనాంద్వితీయా - ధిక్శబ్దోనిన్దాద్యోతకః - అస్మాకం - జన్మాదయో- నిన్ద్యా ఇత్యర్థః॥క్రియాయజ్ఞాదిరూపాదాక్ష్యంతదనుష్ఠానసామర్థ్యం - తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి - యేవయ - మధోఽక్షజే - విముఖాః - త్రివృదితిపాఠే , తజ్జన్మనోఽకేవలం , శౌక్లంసావిత్రందైక్షమితి త్రిగుణీకృతంజన్మేత్యర్థః ॥ నస్తుధిగ్బహ్విదమితిపాఠే , స్పష్టోఽర్థః॥వ్రతంబ్రహ్మచర్యమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవన్మాయాతరణహేతుస్తద్భక్తిరేవ-నతూక్తజన్మాదయ,ఇత్యభిప్రాయేణాహుః

హాదేహంకర్మానుబన్ధనమ్॥ ౩౪ ॥భగవానపిగోవిన్దస్తేనైవాన్నేనగోపకాన్।చతుర్విధేనాశయిత్వాస్వయం
చబుభుజేప్రభుః॥ ౩౫ ॥ఏవంలీలానరవపుర్నృలోకమనుశీలయన్। రేమేగోగోపగోపీనాంరమయన్రూపవా
క్కృతైః ॥ ౩౬ ॥ తదనుస్మృత్యవిప్రాస్తే అన్వతప్యన్కృతాగసః।యద్విశ్వేశ్వరయోర్యాచ్ఞామహన్మనృత్యవి
డమ్బయోః ॥ ౩౭ ॥ దృష్ట్వాస్త్రీణాంభగవతికృష్ణేభక్తిమలౌకికీమ్ । ఆత్మానంచతయాహీనమనుతప్యావ్యగర్హ
యన్॥ ౩౮ ॥ ధిగ్జన్మన స్త్రివృద్విద్యాంధిగ్వ్రతంధిగ్బహుజ్ఞతామ్ । ధిక్కులంధిక్క్రియాదాక్ష్యంవిముఖా
యేత్వధోఽక్షజే ॥ ౩౯ ॥ నూనంభగవతోమాయాయోగినామపిమోహినీ । యద్వయంగురవోనృణాంస్వా
ర్థేముహ్యామహేద్విజాః॥ ౪౦ ॥అహోపశ్యతనారీణామపికృష్ణేజగద్గురౌ। దురన్తభావంయోఽవిధ్యన్మృత్యు
పాశాన్గృహాభిధాన్॥ ౪౧ ॥నాసాంద్విజాతిసంస్కారోననివాసోగురావపి।నతపోనాత్మమీమాంసానశౌచం
నక్రియాశ్శుభాః॥ ౪౨ ॥తథాపిహ్యుత్తమశ్లోకేకృష్ణేయోగేశ్వరేశ్వరే। భక్తిర్దృఢానచాస్మాకంసంస్కారాది
మతామపి॥ ౪౩ ॥నహిస్వార్థవిమూఢానాంప్రమత్తానాంగృహేహయా । అహోనస్స్మారయామాసగోపవా
క్యైస్సతాంగతిః॥ ౪౪ ॥ అన్యథాపూర్ణకామస్యకైవల్యాద్యాశిషాంపతేః । ఈశితవ్యైఃకిమస్మాభిరీశస్యైత

నూనమితిద్వాభ్యాం ॥ నూనం - మాయినామపి-మోహినీ-యత్ యస్మాత్ - ద్వయం-ద్విజాఅపి - ఉక్తజన్మాదిమన్తోఽపితత్రాపి నృణాంగురవోఽపి- స్వార్థేస్వహితేవిషయే-ముహ్యామహే - భగవన్మాయయామోహితావేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ అహోనారీణామపి, ఉక్తజన్మాదిమధ్యేకేనాపిరహితానామపీతిభావః - కృష్ణే-దురన్తభావమనవధికభక్తిం - పశ్యత-యోదురన్తభావః - గృహాభిధాన్మృత్యుపాశాన్-భగవన్మాయా ప్రయుక్తాన్ - నవిధ్యత్ అచ్ఛినత్-తందురన్తభావంపశ్యతేత్యన్వయః ॥ ౪౧ ॥ ద్విజాఅపినారీణామపీత్యనేనాభిప్రేతంస్పష్టయన్తి॥నాసామితిద్వాభ్యాం॥ఆసాంనారీణాం-నద్విజాతిసంస్కారః - నోపనయనాన్తసంస్కారః - నచగురుకులవాసః-నాపితపఆదయః - ఆత్మమీమాంసాదేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మవిచారః క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదిరూపాః - అథాప్యేషామభావేఽపి-కృష్ణే-దృఢా-భక్తి - ర్విద్యతే-ద్విజాతిసంస్కారాదిమతామప్య-స్మాకం సానవిద్యతే ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ అస్మాకంవివేకోదయార్థమేవభగవతోయాచ్ఞా-అన్యథాస్వా-వాప్తసమస్తకామస్యానసఙ్గతేత్యాహుః ॥ నహీత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ గృహేహయాగృహవ్యాపారేణ- ప్రమత్తానాం,మతఏవ-స్వహితేఽపి-విమూఢానామప్య - స్మాక-మహో-సతాంగతిః-హేతుగర్భమిదం,సతాంగతిత్వా - ద్గోపవాక్యైః - స్మారయామాస-సాధుపరిత్రాణార్థమవతీర్ణంనిరతిశయపురుషార్థస్వరూపమాత్మానంయాచ్ఞావ్యాజేనస్మారయామాసేత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ కైవల్యాదీత్యాదిశబ్దోభోగమోక్షసఙ్గ్రాహకః - కైవల్యాదిపురుషార్థదస్య - ఈశస్యసర్వనియన్తుః-రీశితవ్యైః-రస్మాభిః-కిం-నకించిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః ॥ అతఏవ - తద్యాచనం-విడమ్బనమనుకరణమాత్రం-తాత్పర్యంత్వస్మదనుజిఘృక్షయామితిభా

౩౯॥శ్లో॥ పా॥ దిగ్జన్మనస్త్రివృద్వృత్తం   ధిగ్జన్మనస్తుధిగ్బుద్ధం

వః * ॥ ౪౫ ॥ * పూర్ణకామత్వమేవ వ్యఞ్జయితుమాహుః ॥ హిత్వేతి ॥ శ్రీర్మహాలక్ష్మీః-అన్యాన్ బ్రహ్మాదీన్, హిత్వా-యం కృష్ణం, సకృదపి - పాదస్పర్శేచ్ఛయా -స్వాత్మదోషాపవర్గేణ చఞ్చలత్వరూపస్వదోషప్రహాణేన - భజతే ॥ ఏవం శ్రియాప్యనువర్త్యస్య పూర్ణకామత్వం కిము వక్తవ్యమితి భావః ॥ అత-స్తస్యైవం భూతస్య -యాచ్ఞా- కేవలం, జనమోహినీ, జనానామశ్రుతావతారాణా-మాత్మమహిమాచ్ఛాదనీ - శ్రుతావతారాణామస్మాకం తు తత్స్మారిణీతి భావః * ॥ ౪౬ ॥ * శ్రుతావతారాణామస్మాకం తావద్విమోహిన్యేవాభూ- దిత్యముత్రాశ్రుతావతారాణామిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ దేశ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ దేశాదయో-యన్మయా-స్స ఏవ-భగవాన్-సాక్షా,ద్యదుషు, జాతోఽవతీర్ణ-ఇత్యాశ్రుత్యాపి- తావ- న్నవిద్మహే న విజ్ఞాతవన్తః * ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ * ఇత్థమనుతప్తాః ప్రణామమన్తరేణ స్వాపరాధక్షమాసిమిత్తమనుపలభమానా నమస్కుర్వాణాః క్షమాపయన్తి ॥ నమ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అజ్ఞానకృతమపరాధం జానాత్యేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషన్తి ॥ అకుణ్ఠమేధస ఇతి ॥ ప్రతిహతా-మేధా ధిషణా, యస్య - తస్మై " నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయో " రిత్యసిచ్-స్వయం త్వకుణ్ఠమేధాః, వయం తన్మాయా మోహితధియః-అతః- క్షన్తుమర్హస్యేవేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ యన్మాయేతి ॥ కర్మవర్త్మసు తద్భక్తివిధురేషు కేవలం యజ్ఞాదికర్మమార్గేషు భ్రమామః పురుషార్థసాధనబుద్ధిం కుర్మః - యద్వా " తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాల " మిత్యాద్యుక్తవిధగమనాగమన - మార్గేషు పుణ్యపాపాత్మకకర్మాయత్తస్వర్గనరకాదిమార్గేషు వా- భ్రమామః * ॥ ౪౯ ॥ * అత- స్స్వమాయయా మోహితచిత్తానా-మత ఏవా-విజ్ఞాతో-ఽనుభావో మహిమా-యై- స్తేషాం నోఽస్మాకం-వ్యతిక్రమమపరాధం, క్షన్తుమర్హసీతి * ॥ ౫౦ ॥ *

ద్విడమ్బనమ్ ॥ ౪౫ ॥ హిత్వాఽన్యాన్భజతే యం శ్రీః పాదస్పర్శాశయాసకృత్ । స్వాత్మదోషాపవర్గేణ తద్యాచ్ఞా జనమోహినీ ॥ ౪౬ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః ॥ ౪౭ ॥ స ఏవ భగవాన్సాక్షాద్విష్ణుర్యోగేశ్వరేశ్వరః । జాతో యదుష్విత్యాశ్రుత్య * అపి మూఢా న విద్మహే ॥ ౪౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । యన్మాయామోహితధియో భ్రమామః కర్మవర్త్మసు ॥ ౪౯ ॥ స వై న ఆద్యః పురుషః స్వమాయామోహితాత్మనామ్ । అవిజ్ఞాతానుభావానాం క్షన్తుమర్హత్యతిక్రమమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి స్వాఘమనుస్మృత్య కృష్ణే తే కృతహేళనాః । దిదృక్షవో వ్రజమథ కంసాద్భీతా న చాచలన్ ॥

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ********

* ఇన్ద్రయాగభఞ్జన గోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తత్రైవ బలదేవేన సంయుతః । అపశ్యన్నివసన్గోపానిన్ద్రయాగకృతోద్యమాన్ ॥ ౧ ॥ తదభిజ్ఞోఽపి భగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః । ప్రశ్రయావనతోఽపృచ్ఛద్వృద్ధాన్నన్దపురోగమాన్ ॥ ౨ ॥ కథ్యతాం మే పితః కోఽయం సమ్భ్రమో వ ఉపాగతః । కిం ఫలం కస్య చోద్దేశః కేన వా సాధ్యతే మఖః ॥ ౩ ॥ ఏతద్బ్రూహి మహాన్కామో మహ్యం శుశ్రూషవే పితః । న హి గోప్యం హి సాధూనాం కృత్యం సర్వాత్మనామిహ ॥ ౪ ॥ అస్త్యస్వపర

ఇత్థం తావ - త్కృష్ణవిషయే-కృతం- హేళనమపరాధో-యై - స్తథాభూతా, శ్శనైః - స్వకృత-మపరాధ-మనుస్మృత్య తత, స్తం - ద్రష్టుమిచ్ఛవోఽపి-కంసా - ద్భీతాః-స్వస్థానా-న్నచలితవన్తః ద్రష్టుం న జగ్ముః - కిన్తు తం ధ్యాయన్తః స్వస్థాన ఏవ తస్థుః * ॥ ౫౧ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ***

అథేన్ద్రప్రీతికరయాగభఞ్జనం తతస్సంక్రుద్ధేన్ద్రచోదితమహావాతవర్షపీడితశరణాగతవ్రజవాసిరిరక్షిషయా కృతం గోవర్ధనాచలోద్ధరణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి ॥ ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం ॥ భగవానితి ॥ తత్రైవ బృన్దావన ఏవ-నివస-న్నిన్ద్రయాగార్థం, కృత-ఉద్యమః ప్రయత్నో-యై-స్తా-న్గోపా-నపశ్యత్ * ॥ ౧ ॥ * సర్వాత్మా సర్వదర్శనశ్చేతి చ హేతుగర్భం. అత- స్తదభిజ్ఞోఽపి-ఉద్యమస్యేన్ద్రయాగార్థత్వం జానన్నపి-అజ్ఞ ఇవా-వనతో నమ్రః-నన్దప్రభృతీన్-వృద్ధా, నపృచ్ఛత్ * ॥ ౨ ॥ * ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కథ్యతామితి ॥ హే పితః-వో యుష్మాకం-కః-సంభ్రమః, ఉపస్థితః, సంభ్రమో న భవతి మఖోఽయమిత్యత్రాహ ॥ కిం ఫలమితి ॥ మఖశ్చేత్కిమత్ర ఫలం, కస్య సమ్బన్ధీ- ఉద్దేశః కా దేవతే-తి ప్రశ్నః- కేన సాధనేన సాధ్యత ఇతి సాధనప్రశ్నః * ॥ ౩ ॥ * హే పితః శ్రోతుమిచ్ఛవే-మహ్య, మేతన్మత్పృష్టం, బ్రూహి- అత్ర-మహా-న్కామః శుశ్రూషా-వర్తతే-గోప్యత్వాద్వక్తుం శ్రోతుం చ న యోగ్యమిత్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ నహీతి ॥ సాధూనాం, కృత్యం-న హి గోప్యం - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాం సర్వే ప్యాత్మాన ఆత్మతుల్యా - యేషాం , జ్ఞానైకాకారత్వేన సర్వేఽప్యాత్మాన ఏకరూపా ఏవేతి జానతామిత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * అస్త్యస్వపరదృష్టీనాం-అస్వాం రహితా-స్వపరేషు స్వపరాభిమతదేహేషు-దృష్టిర్యుష్మదస్మద్దర్శనం, యేషాం- దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యజ్ఞానామిత్యర్థః - అత ఏవ, మిత్రోదాసీనశత్రురహితానాం-న హి సమదర్శినాం గోప్య

మస్తీతిభావః-విషమదర్శినామపిసుహృద్విషయేనగోప్యమస్తీత్యాహ ॥ ఉదాసీనఇతి ॥ అరివ దుదాసీనోఽపి-వర్జ్యఏవ అనేనోదాసీనామిత్రయోర్గోప్యశ్రవణనిషేధఉక్తః-సుహృత్తు- ఆత్మవత్ స్వతుల్య-ఉచ్యతే - అతస్సుహృదహంశ్రోతుంయోగ్య ఏవేతిభావః ॥ ౫ ॥ కశ్చిత్-సుహృద్భిస్సహ-జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వావ్రుసఃపునర్విచార్యైవా - యం - లౌకికో-జనః-కర్మాణ్యనుతిష్ఠతీతి-లోకపరిపాటీప్రదృశ్యతే-గతానుగతమాత్రేణానుష్ఠానేత్వన్ధపరంపరాప్రసజ్గఇతిభావః॥ కించ॥యథా-విదుషః-కర్మసిద్ధిః నా-విదుష-స్తథా-భవేత్ ॥ ౬ ॥ తత్తస్మాత్ఏవంసతి-భవతా,మయం-క్రియాయోగః-సుహృద్భిః శాస్త్రతః-కిం,విచారితఇత్యర్థః-ఆహోస్విత్-కేవలం-లౌకికఏవఆచారప్రాప్తఏవ - భ్రాన్తిమూలకోఽప్యాచారోఽస్తీతిభావః-తదేతత్సర్వం-సాధుయథాతథా-పృచ్ఛతో-మమ- వ్యాఖ్యాతాంకథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఆచారప్రాప్తఏవేతివదన్,తస్యకర్తవ్యత్వంసహేతుకమాహ॥నన్దః॥పర్జన్యఇతి॥పర్జన్యోవర్షాధిదేవతా, సాచఇన్ద్రఏవ - యద్యపి«అష్టౌమాసాన్నిపీతంయద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు- స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యఃకాలఆగతే,, ఇత్యాదిషుపర్జన్యస్సూర్యఇతిప్రతీయతే-తథాపీన్ద్రశాసనానువర్తిమేఘద్వారకంతస్యవర్షకత్వమిత్యవిరోధః-అస్త్వేవన్ద్రః పర్జన్యః - తతఃకిమతఆహ - మేఘాస్తస్యేన్ద్రస్యాత్మమూర్తయః స్వశరీరతుల్యాః,తద్వన్నియామ్యఇత్యర్థః- తేచమేఘాః- భూతానాంజీవానాం-జీవనంప్రాణధారణసాధనభూతం,ప్రీణనమాప్యాయకం-ప్రాణాప్యాయనద్వారాతద్ధారణసాధనం-పయఃజలం-వర్షన్తి ॥ ౮ ॥ తతోఽపికిమిత్యత్రాహ॥ తమితి॥ హేతాత-తం-వార్ముచాంమేఘానాం,పతింపాలకమీశ్వరంనియన్తారంచేన్ద్రం-అస్మత్ప్రభృతయః - సర్వేనరాఃఇన్ద్రస్య,రేతసా రేతస్థానీయేనజలేన-సిద్ధైః,నానావిధైః-ద్రవ్యైఃద్రవ్యసాధనకైఃక్రతుభిర్యజన్తే ॥ ౯ ॥ ఏవ- మిష్ట్వా-తచ్ఛేషేణ

దృష్టీనామమిత్రోదాస్తవిద్విషామ్ । ఉదాసీనోఽరివద్వర్జ్యఆత్మవత్సుహృదుచ్యతే॥ ౫ ॥జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వాహికర్మాణిజనోఽయమనుతిష్ఠతి।విదుషఃకర్మసిద్ధిస్స్యాద్యథానావిదుషోభవేత్ ॥ ౬ ॥తత్రతావత్క్రియాయోగోభవతాంకింవిచారితః । అథవాలౌకికస్తన్మేపృచ్ఛతస్సాధుభణ్యతామ్॥ ౭ ॥నన్దఉవాచ ॥ పర్జన్యోభగవానిన్ద్రోమేఘాస్తస్యాత్మమూర్తయః। అభివర్షన్తిభూతానాంజీవనంప్రీణనంపయః॥ ౮ ॥తంతథావయమన్యేచవార్ముచాంపతిమీశ్వరమ్।ద్రవ్యైస్తద్రేతసాసిద్ధైర్యజన్తేక్రతుభిర్నరాః॥౯॥ తచ్ఛేషేణోపజీవన్తిత్రివర్గఫలహేతవః। పుంసాంపురుషకారాణాంపర్జన్యఃఫలభావనః॥ ౧౦ ॥యఏనంవిసృజేద్ధర్మంపారంపర్యాగతంనరః । కామాల్లోభాద్భయాద్ద్వేషాత్సవైనాప్నోతిశోభనమ్॥ ౧౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥వచోనిశమ్యనన్దస్యతథాఽన్యేషాంవనౌకసామ్।ఇన్ద్రాయమన్యుంజనయన్పితరంప్రాహకేశవః॥ ౧౨ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ కర్మణాజాయతేజన్తుఃకర్మణైవప్రలీయతే। సుఖందుఃఖంభయంక్షేమంకర్మణైవాభిపద్యతే ॥ ౧౩ ॥ అస్తిచేదీశ్వరఃకశ్చిత్ఫలరూప్యన్యక

యాగవిశిష్టేనద్రవ్యేణోపజీవన్తి-జీవికాంకల్పయన్తి - కిమర్థం-త్రివర్గఫలహేతవేధర్మార్థఫలహేతవే-లం-యజన్తీత్యన్వయః-త్రివర్గఫలహేతవేఉపజీవన్తీతివా-ఏవమిన్ద్రయాగావశిష్టేనజీవనంతతస్త్రివర్గసిద్ధిరిత్యుక్తమ్ ॥ ననువృష్ట్యాదిభిరుపజీవనంతతస్త్రివర్గసిద్ధిరితి-కిమిన్ద్రేణేత్యతఆహ॥ పుంసామితి ॥ పురుషం-కుర్వన్తిత్రివర్గఫలయుక్తంకుర్వన్తీ - తిపురుషకారాః-త్రివర్గప్రాపకాఇతియావత్- తేషాంమధ్యే-పర్జన్యఇన్ద్రఏవ-పుంసాం-ఫలభావనః - ఫలప్రాపకః-స్వాయత్తవృష్ట్యాదిద్వారేతిభావః ॥ ౧౦ ॥ ఇత-స్తదారాధనాత్మకం- మిమం వృద్ధాచారపరంపరాప్రాప్తం , యఃపుమాన్ - కామాద్యన్యతమాద్ధేతోస్త్యజేత్స,శోభనంసుఖం-నాప్నోతి-కింతు-దుఃఖమేవేతిభావః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం - వచో , నిశమ్య-భగవానిన్ద్రాయ-మన్యుంజనయన్ క్రోధజననద్వారాగర్వంనారయితుం- నన్దం,ప్రాహ ॥ ౧౨ ॥ యదుక్తం«పర్జన్యఃఫలభావన,,ఇతితత్ప్రతిక్షేప్తుకామస్తావదీశ్వరారాధనభూతకర్మణామవశ్యకర్తవ్యతాం-వక్తుకామఫలసాధనత్వప్యుదాసాయప్రాధాన్యేనపుణ్యపాపకర్మణాంసుఖదుఃఖాదిహేతుత్వమాహ॥ కర్మణేతి ॥సుఖ ఐహికం,క్షేమంపారలౌకికం , జాయతేప్రలీయత ఇతిదృష్టాన్తార్థం-యథా,కర్మణైవహేతునా,జాయతేప్రలీయతేచ,తథాసుఖం,దుఃఖంచ - కర్మణైవ-ప్రాప్నోతి , ఏవకారేణకేవలదేవతానిరాసోగూఢమభిసంహితః ॥ ౧౩ ॥ ననుక్షణికస్యజడస్యచకర్మణఃకదంకాలాన్తరభావివిచిత్రఫలహేతుత్వం,నత్వపూర్వద్వారా,తస్యస్థిరత్వేఽపిజడత్వావిశేషాత్ , దత« స్తృప్తఏవైనమిన్ద్రఃప్రజయాపశుభిస్తర్పయతి,,త్యాద్యుక్తరీత్యా కర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవతీదేవతైవసుఖదుఃఖాదిహేతు, స్తత్రాహ॥అస్తిచేదితి॥ అన్యకర్తృకః,కర్మణాం,ఫలం,రూపయతి కల్పయతీతి,తథా,ఫలదాతా,కశ్చి , దీశ్వరో,ఽస్తిచే- త్తర్హి హేపితః,ఈశ్వరః,కర్తారమేవ,భజతే ,యస్స్వారాధనరూపం కర్మానుతిష్ఠతితమేవానువర్తతే-తస్మాఏవఫలందదాతి,నహ్యకర్తుః ప్రభుఃఫలదః , ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంకర్మణఏవఫల

సాధనత్వం ఈశ్వరస్య తత్తత్కర్మానువర్తిత్వేన తత్పారతన్త్ర్యం చోక్తం - కశ్చిదీశ్వరోఽస్తి చేదిత్యనేన ఇన్ద్రస్యానీశ్వరత్వమభిప్రేతం, సంభావితస్యేశ్వరస్యైకత్వం హి వివక్షితం॥ అయంభావః ॥ క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కేవలకర్మణః - ఫలదత్వం న సమ్భవతీతి దేవస్తైః ఫలదేతి బ్రూషే, తర్హి సా, కిమిన్ద్రవాయ్వాదిరూపేణానైకా, ఉతైకా, ఇన్ద్రాదీనాం కార్యత్వేన కర్మవశ్యత్వదుఃఖిత్వాదేః ప్రతిపన్నత్వేన ఫలదత్వాసంభవాత్ - న హి స్వదుఃఖనిరాకరణేష్టసాధనాసమర్థస్యాన్యేష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసామర్థ్యం, అత ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామ్యేకః సర్వశక్తిస్సర్వాభ్యధికః కశ్చిదీశ్వర ఏకః ఫలదః, సోఽప్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మానువర్తిత్వేన తత్పరతన్త్ర ఇతి, న చైవమీశ్వరస్య స్వాతన్త్ర్యాదిభఙ్గః - జన్మమరణసుఖదుఃఖాదేః కర్మాయత్తత్వేఽపీశ్వరస్య పూర్వపూర్వకర్మవాసనానురోధేన జీవప్రేరకత్వాత్తస్య మూలకారణత్వాత్, ఈశ్వరస్య హి స్వకేష్వపి వ్యాపారేషు స్వయం జ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నవత్త్వాత్తత్కర్తృత్వం - చేతనప్రవృత్తిహేతుత్వాత్కారయితృత్వం, స్వయం సర్వకార్యహేతుత్వేన సామాన్యకారణత్వాదుదాసీనత్వం, ప్రవృత్తస్య చేతనస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తృత్వం, సర్వవ్యాపారసాక్షాత్కర్తృత్వాత్సాక్షిత్వం - విశేషకారణభూతతత్తత్కర్మసాహిత్యేనైవ విశేషకార్యహేతుత్వాత్సహకారిత్వం, కర్మభిరారాధితస్యైవ ఫలహేతుత్వాత్ఫలదత్వం - చేతనశేషిత్వాత్తత్తచ్చేతనఫలోపభోగస్యాపి స్వోపభోగశేషత్వాత్ఫలిత్వం, కర్మానురోధేనైవ ఫలప్రదానాదవిషమత్వం, సహకారిసన్నిధిక్రమానురోధేనైవ పరదుఃఖనిరాచికీర్షాశాలిత్వాదనైర్ఘృణ్యం, తత్తత్కర్మానురోధేన నిగ్రహానుగ్రహసద్భావేఽపి కించిదానుకూల్యమవలోక్య నిశ్శేషనిగ్రహప్రహాణేన యావదాత్మభావి మోక్షప్రదానాదనుగ్రహప్రాబల్యం, అత ఏవ పరమోదారత్వం చే, త్యాది సర్వముపపన్నమేవ, తస్మాదీశ్వరస్య కర్మపారతన్త్ర్యకథనమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణః ఫలసాధనత్వాభావవ్యుదాసార్థం నచైతావతా ఈశ్వరస్య ఫలదత్వవ్యుదాసః,, కర్తారం భజతే సోఽపీత్యనేన తస్యాపి ఫలదత్వావగమాత్ - నచాన్యతరసాధనత్వమన్యతరేణ ప్రతిబధ్యతే - కర్మణామీశ్వరానుగ్రహనిగ్రహద్వారా సుఖదుఃఖాదిఫలసాధనత్వాదీశ్వరస్య తుపాక్షాదితి విరోధాభావాత్ - చేదితిసం

ర్మణామ్। కర్తారం భజతే సోఽపి నహ్యకర్తుః ప్రభుర్హి సః॥ ౧౪ ॥ కిమిన్ద్రేణేహ భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తి
నామ్। అనీశేనాన్యథా కర్తుం స్వభావవిహితం నృణామ్॥ ౧౫ ॥ స్వభావతన్త్రో హి జనస్స్వభావమనువర్తతే।
స్వభావస్థమిదం సర్వం సదేవాసురమానుషమ్॥ ౧౬ ॥ దేహానుచ్చావచాన్ జన్తుః ప్రాప్యోత్సృజతి కర్మణా। శత్రు
ర్మిత్రముదాసీనః కర్మైవ గురురీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ తస్మాత్సంపూజయేత్కర్మ స్వభావస్థస్స్వకర్మకృత్। అఞ్జసా యేన వర్తే

భావనయా ఈశ్వరాస్తిత్వవాదిషు పక్షేష్వరుచిః సూచితా - అస్తీతి తదభ్యుపగమేన - తస్యకర్మానువర్తిత్వకథనేన చేశ్వరానభ్యుపగమవాదో ధర్మిగ్రాహకమానవిరుద్ధ ఇతి సూచితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తదేవమీశ్వరారాధనభూతకర్మణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వం ఫలితం - ఈశ్వర ఇత్యేకవచనేనేన్ద్రవహ్న్యాదీనామనీశ్వరత్వమవగతం - తదేవవ్యక్తీకుర్వన్నాహ॥ కిమితి॥ స్వస్వకర్మానువర్తినాం రాజసాదిస్వస్వభావానుగుణపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మానువర్తినాం - భూతానాం - ఇన్ద్రేణ - కిం - స్వభావానుగుణకర్మణామేవ సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వేన తదిన్ద్రస్యన తద్ధేతుత్వమితిభావః స్వస్వకర్మానువర్తినామిత్యనేన - కర్మవైచిత్ర్యే తత్తత్కర్తృస్వభావవైచిత్ర్యమేవ నిమిత్తమిత్యభిప్రేతం - నను భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తిత్వేఽపి స్వస్వకర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవానీశ్వర ఏవ ఫలద ఇతి చేత్ - అస్త్వేవమీశ్వరః కిమిన్ద్రేణానీశేనేత్యాహ॥ అనీశేనేతి ॥ నృణాం, స్వభావవిహితం స్వభావానుగుణకర్మవిహితం సుఖదుఃఖాదికమన్యథాకర్తుం - అప్రభుణా - ఇన్ద్రేణ - కిం - న కించిదపీత్యర్థః -, అన్యథాకర్తుమనీశేనేత్యనేన సర్వేశ్వరస్తు సాధ్వసాధుకర్మకారయితృత్వద్వారాఽన్యథాచ కర్తుం ప్రభురితి సూచితమ్ ॥ ౧౫ ॥ స్వస్వకర్మానువర్తినామితి। స్వభావవిహితమితి చ - భూతానాం స్వస్వభావానువర్తిత్వం సూచితం - తదుపపాదయతి॥ స్వభావతన్త్ర ఇతి ॥ స్వభావస్థం, సర్వం, జగత్ - స్వభావానుగుణప్రవృత్తిమదిత్యర్థః - అథవా, జగదన్తర్భూతం దేవాదివస్తు - నిస్స్వభావం నాస్తీత్యర్థః - తథా చ గీతం భగవతా “ న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః - సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణై,,రితి ॥ ౧౬ ॥ స్వభావమనువర్తత ఇత్యనేన ప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణస్స్వభావానువర్తిత్వముక్తం - కర్మణా జాయత ఇత్యనేన కర్మణోఽపి జన్మాదిన్నిమిత్తత్వముక్తం - తదుభయముపపాదయన్ కర్మైవ బహుమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ దేహానితి॥ జన్తుః జీవః - కర్మణా, స్వభావానుగుణేనేతి శేషః, నానావిధాన్ కర్మానురూపాన్, దేహాన్ప్రాప్య, త్యజతి - అరిమిత్రాదికం చ - కర్మైవ కర్మకృతమేవేత్యర్థః - ఈశ్వరః - ఇన్ద్రాదిగతం సావధికమీశ్వరత్వమపి కర్మకృతమేవేతి భావః ॥ ౧౭ ॥ యతః - కర్మైవ సుఖదుఃఖాదిహేతుః - తస్మాత్, స్వభావస్థః పుమాన్ - స్వకర్మకృత్ స్వస్వభావానురూపకర్మశీలః - కర్మ - పూజయేత్ బహుమన్యేత కర్మైతద్వితీయాన్తం - అహో కర్మణో వైభవమితి శ్లాఘేతేత్యర్థః - కించ వయం కేవలం వనౌకసః ద్విజానామాశిషో గాః పర్వ

తంచోపజీవామః-తత స్తఏవాఽరాధ్యా ఇత్యభిప్రాయః అన్యథాసదృష్టాన్తమనర్థమాహ ॥ అజ్ఞసేతినాఽర్ధేన ॥ యేన-అఞ్జసా-సుఖం-వర్తేతజీవేత-తదేవా-స్యజిజీవిషో-ర్దైవతం-దైవతత్వేనద్రష్టవ్యం-తద్వదారాధనీయమితియావత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋యస్త్వే కతరమన్యతరం-భావంపదార్థ-ముపజీవ్యా-న్యతర-ముపధావతి-అనువర్తతే- భజత ఇతియావత్ సతస్మాదుపజీవ్యబుద్ధ్యాఽఽ రాధ్యమానాత్-క్షేమంవవిన్దతే,అసతీపుంశ్చలీ,నారీ,పతి-ముపజీవ్య - మనారాధ్య - జార-మనువృత్త్య,యథా-నతస్మా త్క్షేమం విన్దతే-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋కించాస్మద్వృత్తిరప్య యాగానపేక్షాచేతివివక్షుస్తావత్స్వ వృత్తింవక్తుందృష్టాన్తత్వేనవర్ణా నాంవృత్తిభేదమాహ॥వర్తేతేతి॥ విప్రోబ్రహ్మణా వేదేన-వర్తేత-వేదాధ్యాపనాదినోపజీవేదిత్యర్థః-వార్తయా,వైశ్యో-వర్తే త-ద్విజసేవయాతు శూద్రస్సేవయా ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋వర్ణాన్తరాణామపి ప్రతినియతస్వస్వ వృత్త్యలాభేవార్తైవవృత్తిరిత్యభి ప్రయన్నేతత్స్వరూపందర్శయితుంతస్యాశ్చాతుర్విధ్యమాహ॥కృషీతి॥కృష్యాదీనాంద్వంద్వః-కృష్యాదయః-స్త్రియః-కుసీదం వృద్ధిజీవనం,తురీయంచతుర్థ-మేవం,వార్తా,చతుర్విధోచ్యతే- కృషిగోరక్షవాణిజ్యా ఇతిత్వపపాఠః - రక్షాశబ్దస్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ఇత్థంవృత్తీరభిధాయాథస్వవృత్తిమాహ॥తత్రేతి॥తత్రవార్తాభేదానాంచతుర్ణాంమధ్యే గోవృత్తయః గోరక్షావృత్తిర్యేషాం తథాభూతాః-వయమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋అథస్వవృత్తేరిన్ద్రారాధనానపేక్షత్వమాహ॥సత్త్వమితి॥త్రిభిః,తత్ర తావద్గవాంవృత్తేర్మ హేన్ద్రాధీనత్వశఙ్కానిరాకుర్వన్నాహ ద్వాభ్యాం ॥ సత్త్వాదయో-జగతః-స్థితిసృష్ట్యన్తహేతవః తత్ర - రజసా - హే తుభూతేన,అన్యోన్యం,స్త్రీపురుషయోగేన,జగదుత్పద్యతే ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋తతఃకిమతఆహ ॥ రజసేతి॥రజసారజస్స్వభావే

తత ఏవాస్య హి దైవతమ్॥ ౧౮ ॥ఆజీవ్యైకతరంభావంయస్త్వన్యముపజీవతి।నతస్మాద్విన్దతే క్షేమంజారాన్నా ర్యసతీయథా॥ ౧౯ ॥వర్తేతబ్రహ్మణావిప్రోరాజన్యోరక్షయాభువః । వైశ్యస్తువార్తయాజీవేచ్ఛూద్రస్తుద్విజ సేవయా॥ ౨౦ ॥కృషివాణిజ్యగోరక్షాఃకుసీదంతుర్యముచ్యతే । వార్తాచతుర్విధాతత్రవయంగోవృత్తయోఽని శమ్ ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వంరజస్తమ ఇతిస్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః। రజసోత్పద్యతేవిశ్వమన్యోన్యంవివిధంజగత్ ॥౨౨॥ రజసాచోదితామేఘావర్షన్త్యమ్బూనిసర్వతః। ❋ప్రజాస్తైరేవసిధ్యన్తిమహేన్ద్రఃకింకరిష్యతి॥౨౩॥ ననఃపురో జనపదానగ్రామానగృహావయమ్ । వనౌకసస్తాతనిత్యంవనశైలనివాసినః॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గవాంబ్రాహ్మణానా మద్రేశ్చారభ్యతాంమఖః। య ఇన్ద్రయాగసంభారాస్తైరయంసాధ్యతాంమఖః॥ ౨౫ ॥పచ్యన్తాంవివిధాఃపాకా స్సూపాన్తాఃపాయసాదయః।సంయావాపూపశష్కుల్యస్సర్వదోహశ్చగృహ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ హూయన్తామ ఙ్గయస్సమ్యగ్బ్రాహ్మణైర్బ్రహ్మవాదిభిః।అన్నంబహుగుణంతేభ్యోదేయంవోధేనుదక్షిణాః॥ ౨౭ ॥అన్యేభ్య

న,ప్రేరితాః - సర్వత్రనదీసముద్రపర్వతాదిషు వర్షన్తి - సముద్రేష్వపివృష్టిదర్శనాన్నప్రేక్షాపూర్వకత్వంవృష్టేరితిభా వః ॥ ప్రజాఃగవాదయఃప్రజాః - తైరేవమేఘైరేవ సిధ్యన్తిజీవన్తి - ప్రజా ఇతిపాఠేగోసమూహా ఇత్యర్థః - ఏవంసతి-మహే న్ద్రః,కిమస్మాకమిష్టం-నకరిష్యతి కిఞ్చిదపినోపకరిష్యతిచేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋నోఽస్మాకం-పురఃపత్తనాని-జనపదాదేశాః-గ్రా మా గృహాశ్చ-నసన్తినపురాదయోవాసస్థానానీత్యర్థః-కిన్తు-హేతాత-వయం-నిత్యం,వనాదినివాసినః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋తస్మా దస్మజ్జీవనహేతూనాం గవాం -బ్రాహ్మణానా-మస్మత్కులమాశాసానాం , అద్రే-స్తృణజలాదిభిః , నిత్యం,గోవర్ధనస్యా- ద్రేశ్చ,తుష్ట్యర్థో-మఖోయాగ , ఆరభ్యతామ్ , అనేనఅఞ్జసాయేనవర్తేతతదేవాస్యహిదైవతమిత్యభిప్రేతంస్పష్టీకృతం-కథ మారభ్యతే ఇత్యత్రాహ॥య ఇతి॥సంభారాస్సాధనాని- తైరయంవక్ష్యమాణవిధః-సాధ్యతామ్ ❋॥ ౨౫ ॥❋అయమిత్యనేనా భిప్రేతంప్రకారందర్శయతి॥పచ్యన్తామిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥పాకాః,పచ్యన్తాంక్రియన్తాం - సూపపాయసాదిశబ్దాస్తత్పాకప రాః,యద్వా- పాకశబ్దోఽత్రబాహుల్యగ్రహణాదసంజ్ఞాయామప్యకర్తరిచకారకేఽసంజ్ఞాయామితికర్మణిఘఞన్తః,పక్త వ్యాఃపచ్యన్తామిత్యర్థః॥సూపాన్తాఃపాయసాదయ ఇతిపృథక్పాకక్రమవిపర్యయద్యోతనార్థముక్తం,తత్రసూపాదయఃపాయ సాన్తాహిపచ్యన్తే,సంయావాదయోగోధూమాదివిక్రియాః,సర్వదోహఃవ్రజేకృత్స్నంక్షీరం,గృహ్యతాం,పాయసాద్యర్థమే కత్రసమ్ముహ్రియతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋యాగశోభార్థంశ్రద్ధోత్పాదనార్థంచాహ॥హూయన్తామితి॥ బ్రహ్మవాదిభిః-బ్రాహ్మ ణైః,సమ్యక్ యథావత్ , అగ్నయః-హూయన్తాం- తేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యో , బహుగుణంషడ్రసోపేత , మన్నం-,వః-యు ష్మాభిః-దేయం- ధేనుసహితా-దక్షిణా-స్తా ఏవదక్షిణా వా- దేయాః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋శ్వాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్య , మన్నాది కం-దేయం,శ్వపర్యన్తా- అన్నాదిభిస్తర్పణీయా ఇత్యర్థః - తథా-గవాం-యవసంతృణం-దత్వా , గవామితిసంప్రదానస్య శే

౨౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ప్రజాస్తైరేవ

పత్వావివక్షయ పక్షి,గిరయేగోవర్ధనాయ బలిః-దీయతామ్ ✽॥ ౨౮ ॥ ✽శోభనానివాసాంసి యేషాం-తథాభూతాః-గవాదీ, న్ప్రదక్షిణం-కురుత-హే తాతాః , త,దేవంవిధం,కర్మ , అస్మాభిఃకర్తవ్యత్వేన-మమ సమ్మతం యదీ-దం-రోచతే-తర్హి-క్రియతాం,అయంమదుక్తో, మఖో-గవాదీనాం,మహ్యంమమచైవా , తిప్రియః , గవాద్యన్తర్గాత్మనోమమప్రీతికరఇతిగూఢాభిసన్ధిః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✽శక్రస్య,దర్పం,నిరాచికీర్షతా-కాలాత్మనాకాలరూపేణ-బహిఃకాలాత్మనాఽన్తఃప్రవేశరూపేణచనియమయతేలిభావః - తేనభగవతా,ప్రోక్తం,నిశమ్య,అతద్విదఃశక్రదర్పజిఘాంసామజానానాఅపి, నన్దాద్యాః,త,త్సాధ్వ, గృహ్ణాన్ అభ్యుపజగ్ముః ✽॥ ౩౧ ॥ ✽తతో,యథోక్తం,చక్రుః-తదేవాహ॥ వాచయిత్వేతి॥స్వస్త్యయనంపుణ్యాహం,తద్ద్రవ్యేణ ఇన్ద్రయాగార్థద్రవ్యేణ గిరిం,ద్విజాంశ్చ - ద్దిశ్య ✽॥ ౩౨ ॥✽ బలిం,గవాం-యవసంచో - పహృత్యసమర్ప్య,సర్వే,నన్దాదయ, ఆదరయుక్తా,గోధనన్య,గ్రతః-కృత్వా,ప్రదక్షిణం చక్రుః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽అనడుద్యుక్తానివృషభయుక్తాన్య,నాంసిశకటాన్యా, రుహ్య,తేనన్దాదయ స్తథా , స్వలఙ్కృతాః-గోప్యశ్చ,ద్విజానా-మాశీర్వాదసహితాః , కృష్ణస్యచేష్టితాని- గాయన్త్య,గిరిం, ప్రదక్షిణంచక్రు-రిత్యన్వయః ✽॥ ౩౪ ॥ ✽కథమయమచేతనోగిరిర్బలింగృహ్ణాతి,కథంతరామస్మాననుగృహ్ణాతిచే-త్యాదిరూపాంనన్దాదీనామాశఙ్కామపనుదన్-కృష్ణః స్వయం , గోపానాం , విశ్వాసకరం తన్మధ్యగత మేక-మన్యచ్చ రూపం-ప్రా

శ్చశ్వచణ్డాలపతితేభ్యోయథార్హతః । యవసంచగవాందత్వాగిరయేదీయతాంబలిః॥ ౨౮ ॥స్వలఙ్కృతాభుక్తవన్తస్స్వనులిప్తాస్సువాససః । ప్రదక్షిణంచకురుతగోవిప్రానలపర్వతాన్ । ౨౯ ॥ ఏతన్మమమతంతాతక్రియతాంయదిరోచతే। అయంగోబ్రాహ్మణాద్రీణాంమహ్యంచదయితోమఖః॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥కాలాత్మనాభగవతాశక్రదర్పంజిఘాంసతా।ప్రోక్తంనిశమ్యనన్దాద్యాస్సాధ్వగృహ్ణన్తతద్వచః॥ ౩౧ ॥తథాచవ్యదధుస్సర్వంయథాహమధుసూదనః । వాచయిత్వాస్వస్త్యయనంతద్ద్రవ్యేణగిరిద్విజాన్। ౩౨ ॥ ఉపహృత్యబలీన్సర్వానాదృతాయవసంగవామ్।గోధనానిపురస్కృత్యగిరించక్రుఃప్రదక్షిణమ్॥ ౩౩ ॥ అనాంస్యనడుద్యుక్తానితేచారుహ్యస్వలంకృతాః।గోప్యశ్చకృష్ణవీర్యాణిగాయన్త్యస్సద్విజాశిషః॥ ౩౪ । కృష్ణస్త్వన్యతమంరూపంగోపవిస్రమ్భణంగతః। శైలోఽస్మీతిబ్రువన్భూరిబలిమాదద్బృహద్వపుః॥ ౩౫ ।తస్మైనమోవ్రజజనైస్సహచక్రే✽త్మనాఽఽత్మనే । అహోపశ్యతశైలోఽయంరూపీనోఽనుగ్రహంవ్యధాత్ ॥ ౩౬ । ఏషోఽవజానతోమర్త్యాన్కామరూపీవనౌకసః । హన్తిహ్యస్మైనమస్యామశ్శర్మణేహ్యాత్మనోగవామ్॥ ౩౭ । ఇత్యద్రిగోద్విజమఖంవాసుదేవప్రచోదితాః।యథావిధాయతేగోపాస్సహకృష్ణావ్రజంయయుః॥ ౩౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రస్తదాఽఽత్మనఃపూజాంవిజ్ఞాయవిహతాంనృప । గోపేభ్యఃకృష్ణనాథేభ్యోనన్దాదిభ్యశ్చుకోపహ॥ ౧ ॥ గణంసాంవర్తకంనామమేఘానాంచాన్తకారిణామ్ । ఇన్ద్రఃప్రాచోదయత్క్రుద్ధోవాక్యంచాహేశమాన్యుత॥ ౨॥అహోశ్రీమదమాహాత్మ్యంగోపానాంకాననౌకసామ్।కృష్ణంమర్త్యముపాశ్రిత్యయేచక్రు

ప్తః- తత్ర-బృహద్వపుష్మాన్-గిరే,రుపరి-స్థిత్వా , శైలోఽస్మీ-తి - బ్రువన్ బలింస్వీకుర్వన్పున-గ్గోపమధ్యగతరూపేణ, అహోఇత్యాదిసార్ధశ్లోకంపఠన్ , గోపజనైస్సహ-మహాత్మనేబృహద్వపుషే , స్వస్మాఏవ-తస్మై గిరిరూపాయ-నమశ్చక్రఇత్యన్వయః ॥ అహోఇతి ॥ అహోహేగోపాః పశ్యత,అసౌశైలః-రూపీ, అస్మదుపహృతబల్యాదానోపయుక్తరూపధరః, నోఽస్మాక , మనుగ్రహ-మథాదకరోత్- ఏష కామరూపీయథేష్టరూపగ్రహణసమర్థః -గిరి-రవజానతఃఅవహేళనంకుర్వాణాన్-వనౌకసో-మర్త్యాన్ హన్తి, అత , ఆత్మనోఽస్మాకం-గవాం - శర్మణేక్షేమాయా-స్మై గిరయే-నమస్యామఃనమస్కరవామ ✽॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ✽ఇతీత్థం-వాసుదేవేన-చోదితా-గోపాలా-అద్ర్యాదీనాం-మఖం-యథావ ద్విధాయ-కృష్ణేన, సహితా , వ్రజంప్రతి - జగ్ముః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఇన్ద్రఇతి॥ హేనృప తదా,ఇన్ద్రః , స్వస్య-పూజాం-కృష్ణేన,విహతాం,జ్ఞాత్వా- కృష్ణో-నాథోరక్షితా-యేషాం- తేభ్యో,గోపేభ్య-శ్చుకోప-క్రుద్ధవాన్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽తదా,క్రుద్ధః,అన్తకారిణాం, మేఘానాం-సాంవర్తకాఖ్యం,గణం, ప్రాచోదయత్-ఇదంవక్ష్యమాణంవాక్యంచా-హ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽తదేవాహ॥అహోఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః-కాననౌకసాం గోపానాం-శ్రీమదస్యధనసంపత్తికృతస్యమదస్య- మాహాత్మ్యంవైభవం,అహోఆశ్చర్యకరం । తదేవదర్శయతి॥యేగోపాః,కృష్ణం,మర్త్యం

మరణశీల ముపాశ్రిత్య, దేవస్యమమ-హేళనంఅపరాధం చక్రుః-మద్యాగంబభఞ్జురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కింత్వద్యాగమాత్రే ణేత్యతఆహ ॥ ఆత్మవిద్యాం-హిత్వా,కైవలం,దృష్టైః, నౌకాతుల్యైః,కర్మాత్మకైః, క్రతుభిః,రస్మదారాధనాత్మకైరేవసా ధనైః,భవార్ణవం-యథావ,త్తితీర్షన్తి- తరీతుమిచ్ఛన్తి- వివేకినఇతి శేషః - అహమేవము క్తిదోఽపి-మద్యాగఎవత త్సాధనమపీ తిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఎవంసతి- కేవలం,వాచాలంకుత్సితంబహుచవదన్తం,బాలిశంమూర్ఖం,స్తబ్ధమవినీతం,అజ్ఞం,పణ్డితమా త్మానంమన్యమానం-మర్త్యంమన్నిగ్రహాన్మరిష్యమాణంచ-కృష్ణ-మాశ్రిత్య,యేగోపాః-మమా-ప్రియం-చక్రుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ శ్రియాసంపదా-గర్వితానాం - కృష్ణేనా-ధ్మాయితాఃవర్ధితాః - ఆత్మానోదేహాః-యేషాంతేషాం-గోపానాం , శ్రీమదప్ర యుక్తం, మవినయం-ధునుతఅపాకురుత-తథా-పశూ౯-సంక్షయంనాశం-నయత ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ బిభ్యతస్తాన్ప్రత్యాహ॥అహ- మద్యైరావతం గజ మారుహ్య , మహావేగైః , మరుద్భిస్సహ,వ్రజంప్రత్య - నువ్రజే-యుష్మత్పృష్ఠతఎవాగమిష్యామి॥కిమ ర్థం-నన్దాదయో-యే-గోపా , స్తేషాం-జిఘాంసయా-హన్తుమిచ్ఛయేత్యర్థః, సనర్థస్త్వ శ్వేనజిగమిషతీతవదవివక్షితః-హననార్థ మిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్థ-మిన్ద్రేణా,దిష్టాః,మేఘాః-ముక్తాని బన్ధనానిశృఙ్ఖలాని యేషాంతథాభూతాః , ఆగత్య,సారైఃజ లధారాసంపాతైః,యావద్బలం-నన్దవ్రజం పీడయామాసుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ పీడామేవప్రపఞ్చయతి॥తటిద్భి,ర్విద్యోతమానాః- స్తనయిత్నుభిఃఅశనిభిః , గర్జన్తః, యద్యపి స్తనయిత్నుశబ్దోగర్జన్మేఘపరః,తథాప్యౌచిత్యాదేవంవ్యాఖ్యాతం , చణ్డవాతస

ర్దైవహేళనమ్॥ ౩ ॥యథాదృఢైఃకర్మమయైఃక్రతుభిర్నామనౌనిభైః।విద్యామాన్వీక్షికీంహిత్వాతితీర్షన్తిభవా ర్ణవమ్॥ ౪ ॥వాచాలంబాలిశం స్తబ్ధమజ్ఞంపణ్డితమానినమ్।కృష్ణంమర్త్యముపాశ్రిత్యగోపామేచక్రురప్రియమ్॥ ఏషాంశ్రియాఽవలిప్తానాంకృష్ణేనాధ్మాయితాత్మనామ్ । ధునుత శ్రీమదస్తమ్భం పశూన్నయతసంక్ష యమ్ ॥ ౬ ॥ అహంచైరావతంనాగమారుహ్యానువ్రజే❁వ్రజమ్ । మరుద్గణైర్మహావేగైర్నన్దగోపజిఘాంస యా॥ ౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంమఘవతాఽఽజ్ఞప్తా మేఘానిర్ముక్తబన్ధనాః।నన్దగోకులమాసారైఃపీడయామా సురోజసా ॥ ౮ ॥ విద్యోతమానావిద్యుద్భిస్స్తనన్తస్స్తనయిత్నుభిః ।తీవ్రైర్మరుద్గణైర్నున్నావవృషుర్జలశ ర్కరాః ॥ ౯ ॥ స్థూణాస్థూలావర్షధారాముఞ్చత్స్వభ్రేష్వభీక్ష్ణశః । జలౌఘైఃప్లావ్యమానాభూర్నాదృశ్యత ❁నతోన్నతమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్యాసారా † తివాతేనపశవోజాతవేపనాః।గోపాగోప్యశ్చశీతార్తాగోవిన్దంశర ణంయయుః ॥ ౧౧ ॥ శిరస్సుతాంశ్చకాయేనప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః । వేపమానాభగవతఃపాదమూలము పాయయుః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాభాగత్వన్నాథంగోకులంప్రభో। త్రాతుమర్హసిదేవాన్నఃకుపితాద్భక్త వత్సల॥ ౧౩ ॥శిలావర్షనిపాతేనహన్యమానమచేతనమ్।నిరీక్ష్యభగవాన్మేనేకుపితేన్ద్రకృతంహరిః॥౧౪॥అపర్త్వ త్యుల్బణంవర్షమతివాతంశిలామయమ్।స్వయాగేవిహతేఽస్మాభిరిన్ద్రోనాశాయవర్షతి ॥ ౧౫ ॥ తత్రప్రతివిధింస మ్యగాత్మయోగేనసాధయే ।లోకేశమానినాంమౌఢ్యాద్ధరిష్యేశ్రీమదంతవః॥ ౧౬ ॥నహిమద్భావయుక్తానాం

ఘాతైః,ప్రేరితాస్సన్తో జలశర్కరాఃవర్షోపలా-న్వవర్షుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అభీక్ష్ణశోఽవిచ్ఛేదేన- స్తంభవత్ స్థూలా,వర్షధారా, మేఘేషు-ముఞ్చత్సుసత్సు , జలప్రవాహైః, ప్లావ్యమానాసతీ , పృథివీ-నిమ్నోన్నతా-నాదృశ్యత-నతోన్నతమితిపాఠే-తద్వ దేవతథా,ఽదృశ్యత ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అత్యాసారై,రత్యన్తవాతేనచ,అత్యాసారానిపాతేనేతిపాఠే,అత్యాసారస్య,త్యన్తపా తేనసిష్ఠురపాతేన-జాతకమ్పనాః-పశవో,గోపా-గోప్యశ్చ , శీతేనా , ర్తాఃపీడితాః-భగవన్తం,శరణం, ప్రాపుః-పరీతాఇతి పాఠే-పరితోవ్యాప్తాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ శరణయాచనప్రకారమేవాహద్వాభ్యాం ॥ శిరఇతి ॥జాతావేకవచనం-శిరాం సి-స్వస్వసుతాంశ్చ,కాయేన,ప్రచ్ఛాద్య,ఆసారపీడితాః కమ్పమానాః-భగవతః,పాదమూల-ముపాయయుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హేమహాభాగఅస్మద్రక్షోపయుక్తజ్ఞానరూపమహాభాగ్యశాలి౯ - త్వమేవనాథోయస్య - త - ద్గోకులం,కుపితా-ద్దేవాత్పర్జ న్యా,త్త్రాతు-మర్హసి-భక్తవత్సలస్యాధునోపేక్షానోచితేతితత్సంబోధనాభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ శిలావర్షస్య,నిష్ఠురపాతే, న-పీడ్యమాన - మతఎవ - జడీభూతం-గోకుల-మవలోక్య, ఆశ్రితార్తిహరో-భగవా౯-కుపితేనే-న్ద్రేణ-కృత-మేత-త్కర్మ,ఇ తి,మేనే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మననప్రకారమేవాహ॥అపగతో-వర్ష ఋతు-ర్యస్య - అత్యన్తోవాతోయస్య-త-చ్ఛిలామయ-మత్యుల్బ ణం-వర్షం-అస్మాభిః-స్వయాగే-విహతేసత్య-స్మన్నాశాయ వర్షతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథభగవతఃప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగోవర్ధనో ద్ధరణమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్త్రైవంసతి-ప్రతివిధింవర్షప్రయుక్తపీడాప్రతీకారం-స్వసామర్థ్యేన - సాధయిష్యామి మౌఢ్యా ల్లోకేశమాత్మానంమన్యమానస్య-శ్రీమదాత్మకం-తమఃఅజ్ఞానంతమోగుణకార్యంశ్రీమదం హరిష్యామి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ నను

---

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నతోన్నతా ౧౧ ॥ శ్లో † పా ॥ అతిపాతేన

పేన్ద్రాదిరూపేణ తద్రక్షణశీలః కథం తదనర్థోద్యుక్త ఇత్యపవాదశఙ్కయా స్వయమేవ సోపపత్తికం తత్సమాధాతుమాహ ॥ న
హీతి ॥ మద్భావయుక్తానాం-మయి భక్త్యాత్మకభావబన్ధయుక్తానాం - సురాణాం సత్త్వప్రచురాణాం- ఈశౌవయవిత్రి-విస్మ
యోగర్వో - నహినాస్త్యేవ- అథాపి-ప్రకృతివశాత్-కదాచి-దసతామీశవిస్మయవతాం- తేషాం, మానభఙ్గ - ఈశవిస్మయ
భఙ్గః - ప్రశమాయైవో - పకల్పతే తద్రక్షైకశీలస్య మమ తస్మాన్నభఙ్గద్వారా తదుపశాన్త్యుపయుక్తోద్యోగ ఉచిత ఏవేతి భా
వః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ తస్మాత్తదుద్యోగస్య సూచితత్వాత్ గోకులస్య శరణాగతత్వాచ్చ-అహమేవ-నాథో రక్షితా-యస్యాహమే
వ-రక్షణోపాయో-యస్య - అహమేవ-పరిగ్రహః శరణ్యః ప్రాప్యో - యస్య-తత్-గోష్ఠం - స్వాత్మయోగేన స్వసామర్థ్యేన-గో
పాయే రక్షేయం, సోఽయం శరణాగతరక్షణమద్భక్తవిస్మయభఙ్గరూపో వ్రతో, మయా, ఆహితః ధృతః ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ ఇతీత్థ
ముక్త్వా, ఏకేనైవ - హస్తేన - గోవర్ధనాచలం-కృత్వా ఉత్కృత్య - త్పాట్యేతియావత్-సప్తహాయనో-విష్ణుః శ్రీకృష్ణః లీల
యా-శిలీన్ధ్రమివ-దధార ॥ వామకరకనిష్ఠికానఖాగ్రేణ దధారేత్యర్థః ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ అథ ధారణానన్తరం-భగవాన్గోపా-నా
హ ॥ ఉక్తిమేవాహ - అమ్బేత్యాదినా తథేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హేఅమ్బ- హేతాత, హేవ్రజౌకసః, యథాసుఖం గోధనాః-
సర్వే-యూయం గిరిగర్తం-విశత ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ మద్ధస్తాద్-అద్రేః పాత-స్తస్మాదిహాధునా-త్రాసో భయం, న కర్తవ్యః-వా
తవర్షాభ్యాం-యద్భయం-తేనాలం-తన్న కర్తవ్యమిత్యర్థః-తత్త్రాణం వాతవర్షభయాత్త్రాణం మయా-విహితమ్ ※ ॥ ౨౧ ॥ ※
తథా-కృష్ణేన-సమాధాపితచిత్తాః - సగోధనాః - సపుత్రపౌత్రాః-భృత్యపురోహితాదివర్గసహితాశ్చ-సర్వే- వ్రజౌకసో-

---

సురాణామీశవిస్మయః। మత్తోఽసతాం మానభఙ్గః ప్రశమాయోపకల్పతే॥ ౧౭ ॥ తస్మాన్మచ్ఛరణం గోష్ఠం మన్నా
థం మత్పరిగ్రహమ్ । గోపాయే ※ స్వాత్మయోగేన సోఽయం మే వ్రత ఆహితః॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన కృ
త్వా గోవర్ధనాచలమ్ । దధార లీలయా విష్ణుశ్ఛత్రాకమివ బాలకః ॥ ౧౯ ॥ అథాహ భగవాన్గోపాన్ హేఽమ్బ
తాత వ్రజౌకసః । యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః॥ ౨౦ ॥ న త్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాత
నాత్ । వాతవర్షభయేనాలం తత్త్రాణం విహితం మయా॥ ౨౧ ॥ తథా నివివిశు※ర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః।
యథావకాశం సధనాః సవ్రజాః సోపజీవినః॥ ౨౨ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం హిత్వా తైర్వ్రజవాసిభిః।
వీక్ష్యమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచలత్పదాత్ ॥ ౨౩ ॥ కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేన్ద్రోఽతివిస్మితః।
నిస్తమ్భో భ్రష్టసఙ్కల్పస్స్వాన్మేఘాన్సంన్యవారయత్ ॥ ౨౪ ॥ ఖం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారు
ణమ్ । నిశామ్యోపరతం గోపాన్గోవర్ధనధరోఽబ్రవీత్॥ ౨౫ ॥ నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపాస్సస్త్రీధనార్భ
కాః । ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః॥ ౨౬ ॥ తతస్తే నిర్యయుర్గోపాస్స్వం స్వమాదాయ గోధ
నమ్। శకటోఢోపకరణం స్త్రీబాలస్థవిరాశ్శనైః ॥ ౨౭ ॥ భగవానపి తం శైలం స్వస్థానే పూర్వవత్ప్రభుః । పశ్య
తాం సర్వభూతానాం స్థాపయామాస లీలయా॥ ౨౮ ॥ తం ప్రేమవేగాన్నిభృతా వ్రజౌకసో యథా సమీయుః పరి
రమ్భణాదిభిః । గోప్యశ్చ సస్నేహమపూజయన్ముదా దధ్యక్షతాద్భిర్యుయుజుస్సదాశిషః ॥ ౨౯ ॥ యశోదా రో

యథావకాశమసఙ్కీర్ణం యథా తథా-గిరిగర్తం-వివిశుః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ స్వావలోకనజానన్దపూర్త్యైవ తేషాం క్షుత్తృట్వ్య
థపీడాం వారయన్ సప్తాహం తథా దధారేత్యాహ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం చ-హిత్వా - కేవలం-ఈక్షమాణో భగ
వాన్ సప్తాహ,మద్రిం-దధార-పదాన్న చచాల-యత్రోద్ధారసమయే-పదం-విన్యస్తం-న తతశ్చచాలేత్యర్థః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※
తత-స్తం-కృష్ణస్య యోగానుభావం సామర్థ్యప్రభావం-దృష్ట్వా - ఇన్ద్రో తీవ,విస్మితః - భ్రష్టసఙ్కల్పోఽత ఏవ నిస్తమ్భః నిర్గ
ర్వః-మేఘాన్-న్యవర్తయత్ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ తత-ఉపరతం-వాతవర్షం,అత ఏవ-విగతాన్యభ్రాణి యస్మాత్-తత ఏవ,ఉదితః ప్రకా
శమాన,ఆదిత్యో, యస్మిన్,తదాకాశంచ-దృష్ట్వా,గోవర్ధనధరో-భగవాన్,గోపాన్,ఆహ ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ ఉక్తమేవాహ ॥ ని
ర్యాతేతి ॥ హేగోపాః-స్త్రీభి-ర్ధనైః - అర్భకైశ్చ - సహితాః-నిర్గచ్ఛత,త్రాసం భయం-త్యజత-వాతవర్ష-ముపారతం-నివృ
త్తం-నిమ్నగాః వ్యుదప్రాయాః-నిరుదకప్రాయాశ్చ - స్వల్పజలాశ్చేత్యర్థః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ తతో భగవదుక్త్యనన్తరం-సర్వే-
గోపాః,స్త్రియో-బాలాః - స్థవిరా వృద్ధాశ్చ-శనైః - శకటై-రూఢాని-గృహోపకరణాని యస్మిన్-తద్యథా భవతి తథా,స్వం
స్వం - గోధన-మాదాయ-నిర్యయుః గర్తాన్నిర్జగ్ముః ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ అథ-భగవానపి-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం సతాం-లీల
యా-పర్వతం-స్వస్థానే-స్థాపయామాస ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ తం స్థాపితవన్తం భగవన్తం - ప్రేమాతిశయాత్-పరిరమ్భణాదిభిః-యథా
ర్హం - సంజగ్ముః నిభృతాస్సుఖితాశ్చ-బభూవుః-తథా,గోప్యశ్చ - దధ్యాదిభిః-సస్నేహం యథా భవతి తథా-ముదాహ
ర్షేణా-పూజయన్,సదాశిషః శ్రేష్ఠాశీర్వాదాన్-ప్రయుయుజుః ※ ॥ ౨౯ ॥ యశోదేతి॥ స్నేహకాతరాః స్నేహేన వ్యాకులి

తచిత్తాః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ దివీతి-దేవగణాదయః-తుష్టాః-తుష్టువుః-పుష్పాణి-ముముచుఃవవర్షుశ్చ-హేపార్థివ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ శఙ్ఖేతి॥ నేదుఃదధ్వనుః॥ హేనృప ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తతో-రాజన్-అనురక్తైః-పశుపాలైః-పరివృతో-బలదేవేనసహితో-హరిః-స్వగోష్ఠం-జగామ గోపికాశ్చ - తథావిధానిగోవర్ధనోద్ధరణతుల్యాని- అమానుషాణి , అస్యభగవతః , కృతానికర్మాణి-గాయన్త్యః-హృదిస్పృశః , శ్రీకృష్ణహృదయంగమాస్సత్యః - హృదిస్పృశ ఇతిభగవద్విశేషణంవా - ముదితాస్సత్యః - ఈయుఃవ్రజంజగ్ముః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః ❋❋

అథామానుషగోవర్ధనోద్ధరణాత్మకచేష్టితస్మారితపూతనాశకటాసురవధాదివృత్తాన్తైరతిమానుషైఃకృష్ణమమానుషంశఙ్కమానైః గోపైః పృష్టోనన్దోగర్గగీతానువాదేనసాక్షాదయంనారాయణోనకేవలంమర్త్య ఇత్యాహేత్యాహమునిఃషడ్వింశేన ॥ ఏవమితి ॥ తేగోపాః-కృష్ణస్య - ఏవంవిధానిగోవర్ధనోద్ధరణాదివదమానుషాణి-పూతనాదివధాత్మకానికర్మాణి-వీక్ష్య - నుస్మృత్య-నతద్వీర్యవిదఃకృష్ణాసాధారణజగద్వ్యాపారాదిరూపాపారమహిమానమజానన్తః-కేవల-మేతైరేవ-కర్మభి-స్తం-విస్మయపూర్వక-మాశఙ్కమానాః-విస్మయప్రయుక్తముఖవికాసయుక్తాః-నన్ద-మభిగమ్య-చుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఉక్తమేవాహ ॥ బాలకస్యేత్యాదిభిస్త్రయోదశభిః ॥ యద్యస్మా-దేతాని-బాలకస్య , కర్మాణ్యద్భుతాని-తస్మా-ద్గ్రామ్యేషు

హిణీనన్దోరామశ్చబలినాంవరః । కృష్ణమాలిఙ్గ్యయుయుజురాశిషస్స్నేహకాతరాః ॥ ౩౦ ॥ దివిదేవగణాస్సాధ్యాస్సిద్ధగన్ధర్వచారణాః । తుష్టువుర్ముముచుస్తుష్టాః పుష్పవర్షాణిపార్థివ ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్దివిదేవప్రచోదితాః । జగుర్గన్ధర్వపతయస్తుమ్బురుప్రముఖానృప ॥ ౩౨ ॥ తతోఽనురక్తైఃపశుపైఃపరిశ్రితోరాజన్స్వగోష్ఠంసబలోఽవ్రజద్ధరిః । తథావిధాన్యస్యకృతానిగోపికాగాయన్త్యఈయుర్ముదితాహృదిస్పృశః ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే. దశమస్కన్ధే,పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంవిధానికర్మాణిగోపాఃకృష్ణస్యవీక్ష్యతే । నతద్వీర్యవిదఃప్రోచుస్సమభ్యేత్యసువిస్మితాః ॥ ౧ ॥ బాలకస్యయదేతానికర్మాణ్యత్యద్భుతానివై । కథమర్హత్యసౌజన్మగ్రామ్యేష్వాత్మజుగుప్సితమ్ ॥ ౨ ॥ యస్సప్తహాయనోబాలఃకరేణైకేనలీలయా । కథంబిభ్రద్గిరివరంపుష్కరంగజరాడివ ॥ ౩ ॥ తోకేనమీలితాక్షేణపూతనాయామహౌజసః । పీతస్స్తనస్సహప్రాణైఃకాలేనేవవయస్తనోః ॥ ౪ ॥ హిన్వతోఽధశ్శయానస్య ❋ మాస్యస్యచరణావుదక్ । అనోఽపతద్విపర్యస్తంరుదతఃప్రపదాహతమ్ ॥ ౫ ॥ ఏకహాయనఆసీనోహ్రియమాణోవిహాయసా । దైత్యేనయస్తృణావర్తమహన్కణ్ఠగ్రహాతురమ్ ॥ ౬ ॥ క్వచిద్ధైయ్యఙ్గవస్తైన్యేమాత్రాబద్ధఉలూఖలే । గచ్ఛన్నర్జునయోర్మధ్యేబాహుభ్యాంతావపాతయత్ ॥ ౭ ॥ వనేసంచారయన్వత్సాన్సరామోబాలకైర్వృతః । హన్తుకామంబకందోర్భ్యాంముఖతోఽరిమపాటయత్ ॥ ౮ ॥ వత్సేషువత్సరూపేణప్రవిశన్తంజిఘాంసయా । హ

గోపేషు కథ,మసౌ,ఆత్మనఃస్వస్య-జిగుప్సితమననురూపం-జన్మా-ర్హతి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అద్భుతానికర్మాణ్యేవాహ-ద్వాదశభిః॥ య ఇతి ॥ కృష్ణః-కథంబిభ్రత్ స్థితః-పుష్కరంపద్మం , మహాగజఇవ-ధారణాయోగ్యత్వసూచకంబాలస్సప్తహాయనఇతిచవిశేషణద్వయం-సాధనత్వాయోగ్యత్వసూచనాయకరేణైకేనేత్యుక్తమ్ - ధార్యత్వానర్హత్వసూచనాయగిరివరమిత్యుక్తం-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తోకేనేతి ॥ మహౌజసోమహాబలాయాః-పూతనాయాః,ప్రాణైస్సహ-స్తనః-తోకేనశిశునా-తత్రాపి - మీలితాక్షేణనేత్రోన్మీలనేఽప్యసమర్థవయసేతిభావః - కథంపీతః-యథా-తనోఃశరీరస్య - వయోయౌవనం,కాలేన-పీయతే-తద్వత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ హిన్వతఇతి॥శకటస్యాధ-శ్శయానస్య-బాలస్య-మాస్యస్యైతేపారే-మాసాస్త్రయః పరిచ్ఛేదకాయస్య,తస్య,ఉదగూర్ధ్వం-చరణౌ,హిన్వతశ్చాలయతః-రుదతశ్చ,ప్రపదాపాదాగ్రేణ,హత-మనశ్శకటం-విపర్యస్తం-స-త్కథ-మపతత్,సర్వత్రకథంశబ్దోఽనువర్తతే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఏకహాయనఇతి॥యఃకృష్ణఃఏకాబ్దవయస్కః-భువి-నిషణ్ణో-దైత్యేనతృణావర్తేన,ఆకాశమార్గేణ-నీయమాన-స్తం-కణ్ఠగ్రహణేనా-తురంపీడితం-తృణావర్తం- కథ-మహన్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ క్వచిదితి ॥ కదాచి-న్నవనీతచౌర్యేసతి-క్రుద్ధయా- మాత్రా - ఉలూఖలే-బద్ధో-బాహుభ్యాం-అర్జునయోర్మధ్యే-గచ్ఛన్సన్-తావర్జునౌ-కథ-మపాతయత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ వనఇతి॥ రామేణసహితో-బాలకైశ్చవృతో-వత్సాన్-వనే-చారయన్-జిఘాంసుం బకాసుర-మరిం,ముఖే-భుజాభ్యాం-కథం-విదారితవాన్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ వత్సేష్వితి ॥ హన్తుమిచ్ఛయా-వత్సరూపేణ-వత్సేషు-ప్ర

---

౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ బాలస్య

విష్టం-వత్సాసురం-హత్వా-లీలయా-న్యపాతయత్ - తేనవాతితేనదైత్యకళేబరేణ-కపిత్థానిచ-న్యపాతయత్ ❊ ॥ ౯ ॥ ❊ హత్వేతిబలదేవేనసహితో - రాసభాసురం - తద్బన్ధూంశ్చ - హత్వా - పరిపక్వైః - ఫలై-రన్వితం - తాలవనం - క్షేమం-చక్రే ॥ సర్వైః ప్రవేష్టుంక్షేమంచక్ర ఇత్యర్థః ❊ ॥ ౧౦ ॥ ❊ ప్రలమ్బమితి ॥ బలశాలినా - బలదేవేనో - గ్రం,ప్రలమ్బ-మసురం - ఘాతయిత్వా - స్వయం - వ్రజపశూన్ - గోపాంశ్చ - దవాగ్నే - రమోచయత్ ❊ ॥ ౧౧ ॥ ❊ అశీవిషేత్యాది॥అశీవిషతమఃఅతిశయేనవిష-స్సచాసా-వహీన్ద్రశ్చ,తం-బలాద్దమిత్వా-తతో-విగతమదం - తం-హ్రదా-దుద్వాస్యనిష్కాస్య యమునాం న్నిర్విషోదకాం-చక్రే ❊ ॥ ౧౨ ॥ ❊ దుస్త్యజఇతి ॥ హేనన్దతేతవ-తనయేఽస్మిన్ కృష్ణే-నోఽస్మాకం-సర్వేషాం వ్రజౌకసాం,అనురాగః - దుస్త్యజః-కథం - తస్యైవంవిధాతిమానుషచేష్టితస్య-అస్మాసు-ఔత్పత్తికఃజన్మసిద్ధోఽనురాగః-కథం - అతస్సర్వశక్తిస్సర్వేషామాత్మాచకింతవాత్మజఇత్యాశఙ్కామహఇతిభావః ❊ ॥ ౧౩ ॥ అన్యథైతన్నఘటతఇత్యాశఙ్కామేవావిష్కుర్వన్తి॥క్వేతి॥హేవ్రజనాథ - తతోఽద్రి-ధారణాదేః , తవాత్మజే - శఙ్కా-సర్వశక్తిపరమాత్మశఙ్కా-జాయతే ❊ ॥ ౧౪ ॥ ❊ ఏవమాపృష్టఃప్రాక్శ్రుతశ్రీకృష్ణజాతకాత్మకగర్గవాక్యో నిత్యంతచ్చరిత్రపరశీలననివృత్తేశ్వరా

త్వాన్యపాతయత్తేనకపిత్థానిచలీలయా ॥ ౯ ॥ హత్వారాసభదైతేయంతద్బన్ధూంశ్చబలాన్వితః।చక్రేతాళవనంక్షేమంపరిపక్వఫలాన్వితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రలమ్బంఘాతయిత్వోగ్రంబలేనబలశాలినా । అమోచయద్వ్రజపశూన్గోపాంశ్చారణ్యవహ్నితః ॥ ౧౧ ॥ ఆశీవిషతమాహీన్ద్రందమిత్వావిమదంహ్రదాత్ । ప్రసహ్యోద్వాస్యయమునాంచక్రేఽసౌనిర్విషోదకామ్॥ ౧౨ ॥దుస్త్యజశ్చానురాగోఽస్మిన్సర్వేషాంనోవ్రజౌకసామ్। నన్దతేతనయేఽస్మాసుతస్యాప్యౌత్పత్తికఃకథమ్॥ ౧౩ ॥ క్వసప్తహాయనోబాలఃక్వమహాద్రివిధారణమ్ । తతోనోజాయతేశఙ్కావ్రజనాథతవాత్మజే ॥ ౧౪ ॥ నన్దఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమేవచోగోపావ్యేతుశఙ్కాచవోఽర్భకే।ఏనంకుమారముద్దిశ్యగర్గోమేయదువాచహ ॥ ౧౫ ॥ వర్ణాస్త్రయఃకిలాస్యాసన్గృహ్ణతోఽనుయుగంతనూః॥శుక్లోరక్తస్తథాపీతఇదానీంకృష్ణతాంగతః॥ ౧౬ ॥ ప్రాగయంవసుదేవస్యక్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః।వాసుదేవఇతిశ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౭ ॥బహూనిసన్తినామానిరూపాణిచసుతస్యతే।గుణకర్మానురూపాణితాన్యహంవేదనోజనాః॥ ౧౮ ॥ఏషవశ్శ్రేయఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః । అనేనసర్వదుర్గాణియూయమఞ్జస్తరిష్యథ॥ ౧౯ ॥పురాఽనేనవ్రజపతేసాధవోదస్యుపీడితాః । అరాజకేరక్ష్యమాణాజిగ్యుర్దస్యూన్సమేధితాః॥ ౨౦ ॥ యఏతస్మిన్మహాభాగప్రీతింకుర్వన్తిమానవాః।నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౨౧ ॥తస్మాన్నన్దకుమారోఽయంనారాయణసమోగుణైః।శ్రియాకీర్త్యాఽనుభావేనతత్కర్మసునవిస్మయః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యద్ధామాంసమాదిశ్యగర్గేచస్వగృహంగతే।మన్యేనారాయణంసాక్షాత్కృష్ణమక్లిష్టకారిణమ్॥ ౨౩ ॥ఇతినన్దవచశ్శ్రుత్వాగర్గగీతంవ్రజౌకసః। ముదితానన్దమానర్చుఃకృష్ణంచవిగతస్మయాః॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ దేవేవర్షతియజ్ఞవిప్లవరుషావజ్రాశ్మవర్షానిలైస్సీదత్పాలపశుస్త్రి❊యాత్మశరణందృష్ట్వాఽనుకమ్ప్యుత్స్మయన్ । ఉత్పాట్యైకక

సంభావనోన్నన్దస్సైనైవగర్గవాక్యేనగోపానామాశఙ్కామపనుదతి॥ హేగోపాః , ఏనంకృష్ణముద్దిశ్య-గర్గో-యదువాచ,త-చ్ఛ్రూయతాం,తచ్ఛ్రవణేనైవా-స్మిన్నర్భకే-విషయే,భవతాం, శఙ్కా-వ్యేతునివర్తతామ్ ❊ ॥ ౧౫ ॥ ❊ కింతద్గర్గోక్తంమేనశఙ్కావ్యేతీత్యత్రతదేవాహ॥వర్ణ ఇత్యాదిభిః॥ఇత్యద్ధేత్యతఃప్రాక్తనైః॥ఇమేశ్లోకాఃపురస్తాదేవవ్యాఖ్యాతాః ❊ ॥ ౧౬ ॥ ❊ ౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨ ॥ ❊ ఇత్యద్ధేతినన్దోక్తిః ॥ ఇతినన్దవచఇత్యాదిస్తుశుకోక్తిః ॥ ఇతీన-మద్ధాస్ఫుటం-మాం,సమాదిశ్యసమ్యక్ జ్ఞాపయిత్వా-గర్గే- స్వగృహం,గతేసత్య - హం-కృష్ణం-సాక్షాన్నారాయణం-మన్యే ॥ తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥ అక్లిష్టకారిణం-అక్లిష్టానిక్లేశరహితాన్యతిమానుషచేష్టితానికరోతీతితథా-తం-అతో-నారాయణం,మన్యఇత్యర్థః ❊॥ ౨౩ ॥ ❊ ఇత్యేవంవివిధం-గర్గగీతం-నన్దవచ - శ్శ్రుత్వా-సర్వే వ్రజౌకసో-విగతాశ్చర్యా - ముదితాశ్చ-నన్దం-కృష్ణంచ ఆనర్చుః॥కృష్ణంప్రతిగతవిస్మయానన్దమానర్చుః॥ బహ్వామన్యన్తేతివా ❊॥ ౨౪ ॥ ❊ గోవర్ధనోద్ధరణంసపరికరమనుస్మరన్ప్రకటితైశ్వర్యస్యభగవతఃస్వవిషయప్రీతిం ప్రార్థయతేశుకమునిః ॥ దేవఇతి ॥ యజ్ఞవిఘాతేన హేతునా-యా రుట్-తయా హేతుభూతయా-దేవేఇన్ద్రే-వర్షతిసత్య - శనిశిలావర్షవాతైః - సీదన్తఃక్లిశ్యన్తో-బాలాః,పశవః- స్త్రియశ్చ-యస్మి-న్తథా-స్వయమేవ-శరణంరక్షితారక్షణోయస్య - యస్య-త-ద్గోష్ఠం - దృష్ట్వా,స్త్రియాత్మతీయజార్షః - అనుకమ్పాయుక్తః - ఉత్స్మయన్ స్వమహాత్మ్యమాపిశ్చికీర్షుస్తావదసన్ : అబలఃబాలోఽపి-శైలం-లీలార్థముత్పాటితం-ఛత్రాకమివ - కేన,కరేణో-త్పాట్య-బిభ్రాణో-గోష్ఠం

యో-రరక్ష-స-మహేన్ద్రమదభిత్-గవామిన్ద్రః-నః-అస్మాకం-ప్రీయాత్-ప్రీయతాం-యదుత్తరాధ్యాయస్థం సురభివాక్యాది "త్వం న ఇన్ద్రో జగత్పతి" రిత్యాది, తదప్యనుసందధతా శుకేన విశేషితో గవామిన్ద్ర ఇతి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ కృతాపరాధేనేన్ద్రేణ స్తుతిపూర్వకం క్షమాపితస్య తదనుగ్రహప్రకారం సురభీన్ద్రాదికృతతీర్థగఙ్గాజలాద్యభిషేకప్రకారం తన్నిమిత్తం గోవిన్దనామధేయం తాదాత్మ్యకం తుమ్బురునారదహూహ్వప్రయుక్తగానాదిప్రకారం చాహ సప్తవింశేన ॥ గోవర్ధన ఇతి ॥ సురభిః కామధేనుః-గోవర్ధనే-ధృత ఇతీన్ద్రస్య సభయాగమనే హేతుః-ఆసారాద్రక్షితే వ్రజ ఇతి సురభేస్సహాగమనే హేతుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ నన్విన్ద్ర ఆగత్య కిం కృతవానిత్యత్రాహ ॥ వివిక్త ఇత్యాదినా-అథాహ సురభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ కృతం హేలనమపరాధో-యేన, అతఏవ-వ్రీడితో లజ్జితో-ఽతఏవ-ఏకాన్తే-సమీప-మేత్య-అర్కస్యేవ వర్చో యస్య-తేన-కిరీటేనైనం-కృష్ణం-పాదయోః పస్పర్శ నమశ్చకార ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ దృష్టేతి ॥ అమితం-తేజః ప్రభావో-యస్య-తస్య-కృష్ణస్య-దృష్టః శ్రుతశ్చ-అనుభావో-యేన-తథాభూతః-అతఏవ-నష్టోఽపగతః త్రిలోకేశోఽహమితి-మదో-యస్య-కృతః అఞ్జలిర్యేన-తథాభూత-ఇదం వక్ష్యమాణం స్తుత్యాత్మకం క్షమాపణాత్మకం చ వాక్యమాహ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తత్ర స్తుత్యాత్మకం వాక్యం తావద్దర్శయతి ॥ విశుద్ధసత్త్వమిత్యాదినా తత్ర తతః ప్రాక్ త్రిలోకేశమదావిష్టోఽహమధునా యథాశ్రుతాదైవమానుషత్వన్మహాత్మ్యావలోకనాధ్యవసితనిత్యనిరుపాధికత్రిలోకేశత్వం తదసాధారణమితి మత్వా త్యక్తత్రిలోకేశమదోఽభవమిత్యభిప్రాయేణాకర్మాయత్తవిభూతిద్వయసంబన్ధవిశిష్టం స్తౌతీన్ద్రః ॥ విశుద్ధసత్త్వమితి ॥ తవ-ధామ స్థానం-పరమవ్యోమేతి యావత్, విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం సత్త్వం సత్త్వమయం-అతఏవ-ధ్వస్తరజస్తమస్కం-నిర్ధూతరజస్తమోగన్ధం-అతఏవ-శాన్తం రాగద్వేషా

రేణాశైలమబలోపిలోచ్చిలీన్ధ్రం యథా బిభ్రద్గోష్ఠమపాన్మహేన్ద్రమదభిత్ప్రీయాన్న ఇన్ద్రో గవామ్ ॥ ౨౫ ॥ ❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవర్ధనే ధృతే శైల ఆసారాద్రక్షితే వ్రజే । గోలోకాదావ్రజత్కృష్ణం సురభిశ్శక్ర ఏవ చ ॥ ౧ ॥ వివిక్త ఉపసఙ్గమ్య వ్రీడితః కృతహేళనః । పస్పర్శ పాదయోరేనం కిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౨ ॥ దృష్టశ్రుతానుభావోఽస్య కృష్ణస్యామితతేజసః । నష్టత్రిలోకేశమద ఇదమాహ కృతాఞ్జలిః ॥ ౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ విశుద్ధసత్త్వం తవ ధామ శాన్తం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్ । మాయామయోఽయం గుణసంప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహణానుబన్ధః ॥ ౪ ॥ కుతో ను తద్ధేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేఽబుధలిఙ్గభావాః । అథాపి దణ్డం భగవాన్బిభర్తి ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ ॥ ౫ ॥ పితా గురుస్త్వం జగతామధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదణ్డః । హితాయ

దిరహితం-కేవలత్వదుపాసనాత్మకతపస ఆగతం - తతోఽగమ్యమిత్యర్థః-తవేతి స్వస్వామిభావరూపసంబన్ధే షష్ఠీ ఏవం నిత్యవిభూతినాయకత్వముక్తం-అథ తదేవ ధామ విశింషన్ లీలావిభూతినాయకత్వమాహ ॥ తే తవ-అయం - మాయామయః మాయాయాః ఆగతః "పూర్వత్ర తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చే"తి మయట్ - సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్త ఇత్యర్థః-సత్త్వాదిగుణకార్యరూపస్సంసార-స్తస్యాలకః గ్రహణానుబన్ధః-శరీరగ్రహణకారణభూతః కర్మానుబన్ధశ్చ-న విద్యతే-యత్రేతి శేషః. యత్ర గుణసంప్రవాహః-గ్రహణానుబన్ధశ్చ న విద్యతే-తథాభూతం-త్వద్ధామేత్యర్థః, తవ మాయామయ ఇతి గుణసంప్రవాహస్య భగవత్సఙ్కల్పాయత్తత్వోక్త్యా తస్య తాదధీన్యలాభాల్లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం భవతి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నన్వహమేవంవిధశ్చేత్కథం రాగాదయః కథం తన్మూలాదణ్డాదిప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్క్య పరిహరతి ॥ కుత ఇతి ॥ యద్యపి-త్వద్ధామైవ గుణసంప్రవాహగ్రహణానుబన్ధాదిరహితం-అతో-హే-ఈశ నిరుపాధికసర్వేశ్వర - తత్కృతాస్తేన శరీరగ్రహణేన కృతాః-స్తత్ప్రయుక్తా ఇత్యర్థః-తద్ధేతవః పునరన్యస్య శరీరగ్రహణస్య హేతవో-యే, రాగాదయ - స్తే కుతో ను తవ న సన్త్యేవేత్యర్థః-అత్యన్తాసంభావనాయాం హేతుం వదన్ రాగాదీన్విశినష్టి ॥ అబుధలిఙ్గభావాః అబుధానాం దేహాత్మభ్రమవతాం - లిఙ్గభావాః చిహ్నభూతపదార్థభూతాః-రాగాదిభిరేవ హ్యబుధత్వం వ్యజ్యతే - నిత్యం స్వయాథాత్మ్యానుభవస్వరూపస్య తవ కథం రాగాదిసంభావనా-ఇతి భావః-తథాపి-హే భగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్య భవాన్-ధర్మసంస్థాపనాయ - ఖలానాం నిగ్రహాయ చ-దణ్డం-బిభర్తి-భగవానితి పారేషాడ్గుణ్యపూర్ణో భవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ న చ ఖలనిగ్రహేణ తవ వైషమ్యప్రసఙ్గః-తన్నిగ్రహస్యాపి తద్దమనద్వారా తదనుగ్రహహేతుత్వాదిత్యభిప్రాయేణ ఖలనిగ్రహస్యౌచిత్యం ద్యోతయితుం విశింషన్ వైషమ్యాభావమాహ ॥ పితేతి ॥ సర్వజగతాం-పితా జనకః, గురుః హితోపదేష్టా - అధీశో నియన్తా - దురత్యయః న తు లౌకికనియన్తృవత్కథంచిదత్యే

తుంశక్యః-కాలేఉచితకాలే , ఉపాత్తోదణ్డోయేన , తథా - నహిలోకేపితా పుత్రాన్ దయయఉత్పథగామినఃపుత్రాన్ దణ్డశిక్షయాస న్మార్గేప్రవర్తయితుంప్రభవోఽప్యపేక్షన్తే-నచైతావతా తేషాంవైషమ్యం - చేతిభావః,అతస్సర్వజగత్పితృత్వాదిసంబన్ధ విశిష్టస్య ప్రభోస్తవోచితఏవఖలనిగ్రహార్థోదణ్డఇత్యర్థః - అత , త్వం , జగదీశమాత్మానం మన్యమానానాం , మాదృశాం , మానం గర్వం , విధున్వన్ , అస్మాకంహితార్థమేవస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యతనుభిరుపలక్షితః - ఈహసే చేష్టసే, అతోనవైషమ్యమితిభావః ॥ ౬ ॥ దణ్డస్య హితార్థత్వమేవోపపాదయతి ॥ యఇతి ॥ యే , మాదృశాశ్చ-తే,అజ్ఞాశ్చ-జగదీశమాత్మానంమన్యమానా-స్తే-ఉచితకాలే,భయంభయఙ్కరం,దణ్డధరం,త్వాం,వీక్ష్య,తన్మదం జగదీశాభిమానప్రయుక్తంమద-మాశు,హిత్వా - అపస్మయాఃఅపగతగర్వాః - ఆర్యమార్గంసతాంవర్త్మ - ప్రభజన్తిఅనువర్తన్తే అత - స్తవే-హాచేష్టాఽపి-ఖలానా-మనుశాసనం,శిక్షైవ ॥ ౭ ॥ తదేవంభగవతఃకేవలంలోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమభిధాయక్షమాపయతి ॥ సత్వమితి ॥ మదైశ్వర్యేణేన్ద్రాధిపత్యేన-యో-మద-స్తేన-ప్లుతస్యవ్యాప్తస్య ఉత్పథంప్రతిపన్నస్యవా-మమైశ్వర్యేతిపాఠాన్తరం-తదా , ఐశ్వర్యేణేన్ద్రాసనపత్యేనేత్యేవార్థః , అతఏవ- తేతవ-ప్రభావ-మవిదుషః-అతఏవ-కృత-మాగోఽపరాధో యేన-తస్య - మమ-అపరాధమితిశేషః - ఏవంభూత-స్త్వం,క్షన్తు, మర్హసి-హేప్రభోనిగ్రహీతుమనుగ్రహీతుంచసమర్థ,అథ-పున ర్మూఢచేతసో-మమా-సతీదుష్టా, ఏవంవిధామతిః-మాభూత్ , తథాఽనుగృహాణేతిప్రార్థనా ॥ ౮ ॥ లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమేవోపపాదయతి॥తవేతి॥హేఅధోక్షజ భువః-ఉరుభారస్య జన్మ,యేభ్య-స్తేషాం-భువోభరాణాంభూభృతాం - చమూపతీనాం , అథవాయసంసారాభావాయదణ్డద్వారాముక్తిప్రదానాయేతిభావః-హేదేవ-యుష్మచ్చరణానువర్తినాం,భవాయవిభవాయ - ఉత్తరోత్తరమనువృత్త్యభివృద్ధయేచ - హలోకే-తవా వతా

చేచ్ఛాతనుభిస్సమీహసేమానంవిధున్వన్జగదీశమానినామ్ ॥ ౬ ॥ యేమద్విధాజ్ఞాజగదీశమానినస్త్వాంవీక్ష్య
కాలేభయమాశుతన్మదమ్ । హిత్వాఽఽర్యమార్గంప్రభజన్త్యపస్మయాఈహాఖలానామపితేఽనుశాసనమ్ ॥ ౭ ॥
సత్వం మమైశ్వర్యమదప్లుతస్యకృతాగసస్తేఽవిదుషఃప్రభావమ్। క్షన్తుంప్రభోఽథార్హసిమూఢచేతసో
మైవంపునర్భూన్మతిరీశమేఽసతీ॥ ౮ ॥తవావతారోఽయమధోక్షజేహభువోభరాణామురుభారజన్మనామ్।
చమూపతీనామభవాయదేవభవాయయుష్మచ్చరణానువర్తినామ్ ॥ ౯ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేపురుషాయమహా
త్మనే।వాసుదేవాయకృష్ణాయసాత్వతాంపతయేనమః॥ ౧౦ ॥స్వచ్ఛన్దోపాత్తదేహాయవిశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే।
సర్వస్మైసర్వబీజాయసర్వభూతాత్మనేనమః॥ ౧౧ ॥మయేదంభగవన్గోష్ఠనాశాయాసారవాయుభిః। చేష్టితంవి
హతేయజ్ఞేమానినాతీవ్రమన్యునా॥ ౧౨ ॥త్వయేశానుగృహీతోఽస్మిధ్వస్తస్తమ్భోవృథోద్యమః । ఈశ్వరంగు

రః ॥ ౯ ॥ క్షన్తుమర్హసీత్యుక్తిఃతత్ర “అఞ్జలిఃపరమాముద్రాక్షిప్రందేవప్రసాదనీ ,, త్యుక్తరీత్యాఽఞ్జలిబన్ధనపురస్కృతిపూర్వకతచ్చరణాగతిమన్తరేణనాన్యోస్తిక్షమోపాయఇత్యభిప్రయన్శరణ్యగుణానావిష్కుర్వన్నఞ్జలిబన్ధనపూర్వకంస్వాపరాధమావేదయన్కార్పణ్యంచ ప్రకాశయన్శరణంవ్రజతి - నమస్తుభ్యమితిచతుర్భిః - భగవతే ఇత్యాదిభిశ్శరణ్యగుణావిష్కారః - పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తయే - మహాత్మనేశరణాగతశబ్దభాజమనలోక్యాపరాధవిస్తరణేన కేవలమనుజిఘృక్షైకప్రవణచిత్తాయ - వాసుదేవాయవసుదేవపుత్రాయ - అనేనసౌలభ్యంసౌశీల్యంచాభిప్రేతం - కృష్ణాయేత్యనేన కేవలం క్షేమంకరత్వం - సాత్వతాంభక్తానాంపతయేఇత్యనేనకృతాగసామపిభక్తానాంమాదృశాంపునర్నికృష్యాపాలకాయేతి - పురుషాయమహాత్మనఇతిపదద్వయేన“మహాన్ప్రభుర్వైపురుషస్సత్త్వస్యైషప్రవర్తక, ఇత్యుక్తసత్త్వప్రవర్తకత్వమ్ ॥ ౧౦ ॥ స్వచ్ఛన్దేనస్వేచ్ఛయైవ-నతుకర్మణా - ఉపాత్తఃపరిగృహీతో-దేహోయస్య-తస్మై,ఇత్యనేనకర్మోపాత్తదేహానాంబ్రహ్మాదీనాంప్రపిత్సు తుల్యత్వం భగవత ఏవా శ్రితకార్యావహానక్షమత్వంచ - విశుద్ధంనిత్యం సఙ్కోచవికాసాదివికారరహితం-జ్ఞానం మూర్తిః ఆకారఃప్రకారఇతియావత్-సా-యస్య-తస్మై,అనేన “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపర ,, మితిప్రక్రమ్య “ సత్యంజ్ఞానమనన్త ,, మిత్యుక్తజ్ఞానశబ్దార్థ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్పరత్వముక్తంభవతి ॥ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ సర్వస్మైసర్వపదార్థానన్యస్మైఅనన్యత్వంచమృదనన్యోఘటఇతివన్నస్వరూపాభేదనిబన్ధన-మపితు - కారణత్వాన్తరాత్మత్వనిబన్ధన - మిత్యభిప్రాయేణోక్తంసర్వబీజాయ-సర్వకారణాయ-సర్వభూతానామాత్మనఇతి ॥ ౧౧ ॥ స్వాపరాధమావేదయతి॥మయేతి ॥యజ్ఞేవిహతేసతి-తన్నిమిత్త-స్తీవ్రోమన్యుర్యస్య ; తేన-మానినాదేహాత్మాభిమానినా-మయా-హేభగవన్-పూర్ణషాడ్గుణ్యేన-త్వయా - అనుగృహీతస్య-గోష్ఠస్య,నాశాయ,ఆసారవాయుభిః - ఇదం,మత్కృత్యం,చేష్టితంకృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథాప్యహం-హేఈశ,త్వయా-

౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ మమైశ్వర్య

ధ్వస్తః అవినయో యస్య - సః, మదాపనయనద్వారా - అనుగృహీత ఏవాస్మి - సమ్ప్రతి - హతః, ఉద్యమః, అపచికీర్షాత్మకో - యస్య, సః, అనేనాధునాఽపరాధచికీర్షాభిసన్ధిరాహిత్యమావేదితమ్ - అనేనైవ కార్పణ్యం చ ప్రకాశితమ్ - ఏవమ్భూతోఽహం, అధునా - త్వాం, శరణం గతః - శరణాగతావపి త్వమేవ ప్రయోజకకర్తేత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఈశ్వరమితి ॥ శరణాగతమేమాం నియమయన్తమిత్యర్థః, ఆచార్యసన్నిధ్యాభావశఙ్కా - ప్రయుక్తశరణాగతివైయర్థ్యశఙ్కాపరిహారాయ విశినష్టి ॥ గురుమితి ॥ దేహాత్మాభిమానక్రోధాదిదుర్గుణాపనయనద్వారా హితప్రవర్తకత్వేనాచార్యకృత్యమపి ప్రాప్తమిత్యర్థః, నను నతవేదం శరణం గతోఽస్మీతి వచో నిర్వ్యలీకమితి శఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి ॥ ఆత్మానమితి ॥ అన్తరాత్మనస్తవావిదితం కిమస్తీతి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం - మఘోనేన్ద్రేణ - సఙ్కీర్తితః, కృష్ణోఽముం మఘవాన - మువాచ ॥ ౧౪ ॥ తదేవాహ ॥ మయేతి త్రిభిః ॥ హే మఘవన్, అనుజిఘృక్షతా - మయా - త్వద్యజ్ఞభఙ్గః - కృతః - సోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత్ర తద్దర్శయతి ॥ ఇన్ద్రశ్రియా ఇన్ద్రాధిపత్యేన - ఇన్ద్రేతి సమ్బోధనం వా - నితరాం - మత్తస్య - తవ - నిత్యం, మద్విషయకానుస్మృతయే - మఖభఙ్గోఽకారీత్యన్వయః, మదనుస్మృత్యాపాదనమేవానుగ్రహ ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥ మత్తస్య మదనుస్మృతయ ఇత్యనేన మదస్యైవాస్యానుస్మృతిప్రతిబన్ధకత్వం, మత ఏవ తదపనయనస్య హితత్వం సూచితమ్ - తదేవ వ్యనక్తి ॥ మామితి ॥ ఐశ్వర్యశ్రీమదాభ్యాం ఆధిపత్యసమ్పన్మదాభ్యాం, అన్ధోఽపి వివేకశూన్యో, జనః దణ్డధరం, మాం, న పశ్యతి, అతో యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి, తం, సమ్పద్భ్యః, భ్రంశయామి తస్య, సమ్పదభిలాషం నివర్తయామీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ హే శక్ర - వో యుష్మాకమితః పరం, మదనుస్మృత్యాత్మకం - భద్రమేవ - భవేత్ - బహువచనం వరుణాద్యభిప్రాయకం, కిన్తు, మమానుశాసనం - క్రియతాం కిం తదనుశాసనం, యు

రుమాత్మానం త్వామహం శరణం గతః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థం సఙ్కీర్తితః కృష్ణో మఘోనా భగవానముమ్ । మేఘగమ్భీరయా వాచా ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మయా తేఽకారి మఘవన్మఖభఙ్గోఽనుగృహ్ణతా । మదనుస్మృతయే నిత్యం మత్తస్యేన్ద్రశ్రియా భృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ మామైశ్వర్యశ్రీమదాన్ధో దణ్డపాణిం న పశ్యతి । తం భ్రంశయామి సమ్పద్భ్యో యస్య చేచ్ఛామ్యనుగ్రహమ్ ॥ ౧౬ ॥ గమ్యతాం శక్ర భద్రం వః క్రియతాం మేఽనుశాసనమ్ । స్థీయతాం స్వాధికారేషు యుక్తైర్వస్స్తమ్భవర్జితైః ॥ ౧౭ ॥ అథాహ సురభిః కృష్ణమభివాద్య మనస్వినీ । స్వసన్తానైరుపామన్త్ర్య గోపరూపిణమీశ్వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్విశ్వాత్మన్విశ్వసమ్భవ । భవతా లోకనాథేన సనాథా వయమచ్యుత ॥ ౧౯ ॥ త్వం నః పరమకం దైవం త్వం న ఇన్ద్రో జగత్పతే । భవాయ భవ గోవిప్రదేవానాం యే చ సాధవః ॥ ౨౦ ॥ ఇన్ద్రం నస్త్వాఽభిషేక్ష్యామో బ్రహ్మణా చోదితా వయమ్ । అవతీర్ణోఽసి విశ్వాత్మన్భూమేర్భారాపనుత్తయే ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృష్ణముపామన్త్ర్య సురభిః పయసాఽఽత్మనః । జలైరాకాశగఙ్గా

ష్మాభిః కర్తవ్యం - తత్రాహ ॥ అవినయరహితైః, యుక్తైః స్వాధనైః, వో యుష్మాభిః, విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః, స్వాధికారేష్వేవ స్థీయతామ్ ॥ ౧౭ ॥ సురభిరప్యాగ్రజదిత్యుక్తం సాఽగత్యాకించకారేత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ మనస్వినీతి తద్వ్యాఖ్యాతార్థ ప్రశంసాన్ ప్రవణరూప ప్రశస్తమనస్కా, పయస్వినీతి పాఠాన్తరం, తదా ప్రభూతపయస్కా, సురభిః - స్వసన్తానైః స్వాపత్యైస్సహ, గత్య - గోపస్యేవ రూపమస్యాస్తీతి తథా, తం, సాక్షాదీశ్వరం, కృష్ణమభివాద్యోవాచ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి త్రిభిః ॥ హే విశ్వస్యాన్తరాత్మన్, విశ్వస్య సమ్భవో యస్మాత్ తథాభూత, హే మహాయోగిన్, యుజ్యత ఇతి యోగో ధర్మః - సోఽస్యాస్తీతి తథా - స్వాసాధారణకల్యాణగుణశాలిన్, వయం, లోకనాథేన - సాక్షాద్భవతైవ, సనాథాః, కృతాః, నాథాభావేనేన్ద్రేణ హతా అపి త్వయా రక్షితత్వాత్త్వమేవ నో నాథ ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ త్వమేవ, నోఽస్మాకం, పరో మాన్యస్తేయస్మాత్తథాభూతం - దైవతం, హే జగత్పాలక - గవాం, విప్రాణాం, దేవానాం, యే, సాధవః, తేషాం చ నోఽస్మాకం చాభ్యుదయాయ, త్వమేవేన్ద్రో, భవ ॥ ౨౦ ॥ నను గవాదీనామస్మిన్నిన్ద్రే సత్యేవేత్యత్రాహ ॥ ఇన్ద్రమితి ॥ తత్తదధికారప్రదేన, బ్రహ్మణా, చోదితా - వయం, త్వామేవ, ఇన్ద్రం, అభిషేక్ష్యామః, పురన్దరస్యాలమిన్ద్రత్వేనేతి భావః, నను దేవ ఇన్ద్రో భవితుమర్హతి న త్వహం మర్త్య ఇత్యత్రాహ ॥ అవతీర్ణ ఇతి ॥ భారావతరణాయ, దేవానామపి దేవస్త్వమితి భావః ॥ ౨౧ ॥ ఇత్థం, సురభిః కృష్ణం సంప్రార్థ్య, ఆత్మనః, పయోభిః క్షీరైః - అభ్యషిఞ్చత్, తథేన్ద్రోఽపి, దేవమాతృభిః [illegible] చోదితః, దేవైః, స్వాత్మనా [illegible] సురైః - ఋషిభిః, సహితశ్చ - ఐరావతకరోద్ధృతైః [illegible] ప్రమాణాన్తరావిరోధాదేవం వ్యాఖ్యాతం, ఆకాశగఙ్గాయాః, జలైః - [illegible] అభిధాం చకార, గాః పశూన్ నవనీతాదిభిః [illegible] ఇత్యాశయః

దన్వర్థసంజ్ఞామకరోదిత్యర్థః, గాం భువం విన్దతీతి సంజ్ఞా తు స్వాభావికీత్యభిప్రాయః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రేత్యాదిగ్రన్థస్య కృష్ణేఽభిషిక్త ఇత్యాదిః - తుమ్బురుప్రభృతయో - హరేః, లోకస్య శృణ్వతః సంస్మరతశ్చ మల - మపహన్తీతి తథా - తద్యశో - జగుః - సురాణామఙ్గనా రమ్భాదయః - సమ్యక్ - ననృతుః ॥ ౨౪ ॥ తమితి ॥ దేవసఙ్ఘేషు - కేతువద్దర్శనీయాః - ముఖ్యా ఇత్యర్థః, అద్భుతాభిః - పుష్పవృష్టిభిః - అభితో - ఽవాకిరన్, త్రయో లోకాః - పరాం నిర్వృతిం ఆనన్దనం - ప్రాపుః - గావో గాం పృథ్వీం, పయోభిః క్షీరైః, ప్లుతాం సిక్తా - మనయన్ చక్రుః ॥ ౨౫ ॥ సరితో - నానారసౌఘాః క్షీరాదివాహిన్యో - బభూవుః వృక్షాస్తు - మధూని స్రవన్తీతి తథాభూతాః - ఓషధయోఽకృష్టపచ్యాః కృషిం వినైవ వ్రీహ్యాదయః ఫలితా అసన్నిత్యర్థః - సన్ధిరార్షః ॥ యద్వా ॥ అకృష్టపచ్యా ఓషధయో యేషు - తే - గిరయః - ఉన్మణీన్ ఉద్గతాన్బహిః ప్రకటాన్ మణీన్ అబిభ్రత్ అబిభరుః ॥ ౨౬ ॥ తదా - హే కురునన్దన - కృష్ణేఽభిషిక్తే సతి, ఇన్ద్రేణ సతీతి భావః - ఏతాని - స్వభావతః - క్రూరాణ్యపి - సర్వాణి భూతాని సర్పవ్యాఘ్రాదీని, హే తాత - నిర్వైరాణ్యభవన్ ॥ ౨౭ ॥ స ఇన్ద్రః, ఇత్థం గవాం - గోకులస్య, పతిం - గోవిన్దం - అభిషిచ్యేత్యుక్తార్థోపసంహారః - తేనా - భ్యనుజ్ఞాతః - కృష్ణాధీనస్వాధికారో భూత్వేతి తాత్పర్యం, దేవాదిభిః, పరివృతో - దివం స్వర్గలోకం - యయౌ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తవింశోఽధ్యాయః **

యాఽఽఐరావతకరోద్ధృతైః ॥ ౨౨ ॥ ఇన్ద్రస్సురర్షిభిస్సాకం చోదితో దేవమాతృభిః । అభిషిచ్య తదా దాశార్హం గోవిన్ద ఇతి చాభ్యధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్రాగతాస్తుమ్బురునారదాదయో గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । జగుర్యశో లోకమలాపహం హరేస్సురాఙ్గనాస్సంననృతుర్ముదాన్వితాః ॥ ౨౪ ॥ తం తుష్టువుర్దేవనికాయకేతవో హ్యవాకిరంశ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః । లోకాః పరాం నిర్వృతిమాప్నువంస్త్రయో గావస్తదా గామనయన్ పయఃప్లుతామ్ ॥ ౨౫ ॥ నానారసౌఘాస్సరితో వృక్షా ఆసన్ మధుస్రవాః । అకృష్టపచ్యౌషధయో గిరయోఽబిభ్రదున్మణీన్ ॥ ౨౬ ॥ కృష్ణేఽభిషిక్త ఏతాని సత్త్వాని కురునన్దన । నిర్వైరాణ్యభవంస్తాత క్రూరాణ్యపి నిసర్గతః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి గోగోకులపతిం గోవిన్దమభిషిచ్య సః । అనుజ్ఞాతో యయౌ శక్రో వృతో దేవాదిభిర్దివమ్ ॥ ౨౮ ॥ ******************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః. *********

** శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాన్తః **

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకాదశ్యాం నిరాహారస్సమభ్యర్చ్య జనార్దనమ్ । స్నాతుం నన్దస్తు కాళిన్ద్యాం ద్వాదశ్యాం జలమావిశత్ ॥ ౧ ॥ తం గృహీత్వాఽనయద్భృత్యో వరుణస్యాసురోఽన్తికమ్ । అవిజ్ఞాయాసురీం వేళాం ప్రవిష్టముదకం నిశి ॥ ౨ ॥ చుక్రుశుస్తమపశ్యన్తః కృష్ణ రామేతి గోపకాః । భగవాంస్తదుపశ్రుత్య పితరం వరుణాహృతమ్ ॥ ౩ ॥ తదన్తికం గతో రాజన్ స్వానామభయదో విభుః । ప్రాప్తం వీక్ష్య హృషీకేశం లోకపాలస్సపర్యయా ॥ ౪ ॥ మహత్యా పూజయిత్వాఽఽహ తద్దర్శనమహోత్సవః । అద్య మే నిభృతో దేహః అద్యార్థోఽధిగతః ప్రభో ॥ ౫ ॥ అక్ష్ణోర్వాచశ్చ సాఫల్యం తవ మే దర్శనాద్విభో । త్వత్పాదభాజో భగవన్నవాపుః పారమధ్వనః ॥ ౬ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే

అథ వరుణదూతాహృతనన్దానయనస్వలోకప్రదర్శనాత్మకం కర్మానుష్ఠయత్యష్టావింశేన ॥ ఏకాదశ్యామితి ॥ కదాచిన్నన్దః - ఏకాదశ్యాం, నిరాహారో, జనార్దనం సమ్యగభ్యర్చ్య కలామాత్రావశిష్టాయాం - ద్వాదశ్యాం, పారణాభినివేశేనాసురీం అసురసఞ్చారసహచరితాం, వేళా - మర్ధరాత్రరూపా, మవిజ్ఞాయైవ, తదా - స్నాతుం, కాళిన్ద్యాం, జల, మావివేశ ॥ ౧ ॥ తం, నిశ్యుదకం ప్రవిష్టం - నన్దం, వరుణస్య, భృత్యోఽసురో, గృహీత్వా, వరుణస్య, సమీప, మనయత్ ॥ ౨ ॥ తతః ప్రభాతే, నన్ద - మపశ్యన్తో, గోపాః, హే కృష్ణ హే రామేతి, రురుదుః ఆజుహువుశ్చ ॥ ౩ ॥ తదా, భగవాన్, తదాక్రోశనం వరుణాహృతం, పితరం చ శ్రుత్వా జ్ఞాత్వా చేతి శేషః ॥ హే రాజన్ - స్వానాం, అభయదః, విభుస్సమర్థః - హేతుగర్భమిదం ఏవంవిధత్వాత్ తస్య వరుణస్యాన్తికం, గతః, తదా, లోకపాలో వరుణః, స్వాన్తికం, ప్రాప్తం, కృష్ణ - మవలోక్య, తస్య దర్శనమేవ మహానుత్సవో యస్య తథాభూతో మహత్యా సపర్యయా పూజయా సాధనేన - పూజయిత్వాఽబ్రవీత్ ॥ తదేవాహ ॥ అద్యేత్యపఞ్చభిః ॥ హే ప్రభో, అద్య అధునా, మే మయా, దేహో, నిభృతః ధృతః - యదా త్వద్దర్శనం జాతం, తదైవ దేహసాఫల్యం ప్రాప్తమిత్యర్థః ॥ యద్వా నిభృతః పూర్ణమనోరథ ఇత్యర్థః, కిఞ్చ, అర్థోఽద్యైవ, అధిగతః - సకలరత్నాకరపతినాపీతః పూర్వం నైవం ప్రథః పురుషార్థః ప్రాప్త ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తథా, మమ, అక్ష్ణోః, సాఫల్యం దర్శనాత్, జ్ఞాతం త్వద్గ్రన్థానాం మమ ముక్తిరపి కరస్థేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ హే భగవన్, త్వత్పాదం భజన్తీతి తథా, తేఽపి, సంసారాధ్వనః, పారం - త్వా, మాపుః - కిము తత్త్వద్దర్శనభాగహమితి భావః ॥ ౬ ॥ ఏవం కృతార్థతామావిష్కృత్య ధృష్టతామాపయితుకామః క్షమాహేతుః కేవలమఞ్జలిముద్రైవేత్యభిప్రయన్ సాధారణగుణైర్వి

శింషన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, లోకత్రయాన్తః ప్రవేశవ్యాప్త్యగతధర్మాస్పర్శాభ్యాం నియన్త్రే భర్త్రే చ - తుభ్యం, నమః - యత్ర త్వయి, లోకస్య జీవలోకస్య, దృష్టిం జ్ఞానం, వికల్పయతి వివిధం కల్పయతి, గుణత్రయోన్మేషానుగుణకర్మరుచిజననద్వారా జ్ఞానసంకోచవికాసాదిహేతుర్మాయా, న శ్రూయతే, నామ్నాఽపి న శ్రూయతే న సుతరాం స్వకార్యకృత్త్వమితి భావః ॥ లోకసృష్టీతి పాఠే - లోకసృష్టిం దేవమనుష్యాదిశరీరసృష్టిం నానావిధాం - కల్పయతీతి తథా - దేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణ విక్రియమాణా - యత్ర త్వయి - న శ్రూయతే. తస్మై అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదేహాయ తుభ్యమిత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథ స్వాపరాధం నివేదయన్ క్షమాపయతి ॥ అజానతేతి ॥ అకార్యవేదినా కార్యాకార్యవేదినా - వివేకశూన్యేతి యావత్ - మూఢేనాజ్ఞేన - త్వత్పితర - మజానానేన త్వత్ప్రభావానభిజ్ఞేన - మామకేన మద్భృత్యేన - తవ - పితా ఆనీత ఇతి యత్ - తదిదం - క్షన్తుం - త్వం - మర్హసి - హే ప్రభో నిగ్రహానుగ్రహసమర్థ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యద్యస్మాత్ - దేవ - తవ పితా - మయా - ఆనీతః - అత ఏవ హి, దుర్లభమపి త్వద్దర్శనం - నోఽస్మాకం - జాతం - భృత్యకృతాపరాధోఽపి మహాఫలాయ బభూవేతి భావః ॥ నన్దం సమర్పయతి ॥ గోవిన్దేతి ॥ హే గోవిన్ద హే పితృవత్సల - కృతాపరాధే స్వస్మిన్ననుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ ప్రజా ఇతి ॥ ప్రజాః పుత్రప్రాయాః - వయం - మత ఏవ హే ప్రభో - సాపరాధా అప్య - నుగ్రాహ్యా ఏవ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇత్థం - ప్రసాదితః ప్రసన్నీకృతః - కృష్ణః - పితర - మాదాయ - బన్ధూనాం - ముదం - ఆవహన్ - జగామ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నన్దస్త్వతీన్ద్రియ - మదృష్టపూర్వం - వరుణస్య - మహోదయమైశ్వర్యం - తేషాం వరుణాదీనాం - కృష్ణే - సన్నతిం నమ్రతాం - భృత్యతామితి యావత్ - దృష్ట్వా అతీవ - విస్మితః - తత్ జ్ఞాతిభ్యోఽన్వవర్ణయత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత - స్తే నన్దస్య జ్ఞాతయో - గోపాః - హే రాజన్ - తం కృష్ణం - సాక్షాదీశ్వరం పరమపురుషం,

---

బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । న యత్ర శ్రూయతే మాయా ❁ లోకసృష్టివికల్పనా ॥ ౭ ॥ అజానతా త్వత్పితరం మూఢేనాకార్యవేదినా । ఆనీతోఽయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షన్తుమర్హసి ॥ ౮ ॥ పితైష తే మయాఽఽనీతో యన్నస్త్వత్పాదదర్శనమ్ । గోవిన్ద నీయతామేష పితా తే పితృవత్సల ॥ ప్రజా వయమనుగ్రాహ్యాస్సాపరాధా అపి ప్రభో ॥ ౯ ॥ ఏవం ప్రసాదితః కృష్ణో భగవానఖిలేశ్వరః । ఆదాయాగాత్స్వపితరం బన్ధూనాం చావహన్ముదమ్ ॥ ౧౦ ॥ నన్దస్త్వతీన్ద్రియం దృష్ట్వా లోకపాలమహోదయమ్ । కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ తే చౌత్సుక్యధియో రాజన్మత్వా గోపాస్తమీశ్వరమ్ । అపి నస్స్వగతిం సూక్ష్మాముపాధాస్యత్యధీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి స్వానాం స భగవాన్ విజ్ఞాయాఖిలదృక్స్వయమ్ । సఙ్కల్పసిద్ధయే తేషాం కృపయైతదచిన్తయత్ ॥ ౧౩ ॥ జనోఽయం లోక ఏతస్మిన్నవిద్యాకామకర్మభిః । ఉచ్చావచాసు గతిషు న వేద స్వాం గతిం భ్రమన్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి సంచిత్య భగవాన్మహాకారుణికో హరిః । దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమసః పరమ్ ॥ ౧౫ ॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తం యద్బ్రహ్మజ్యోతిస్సనాతనమ్ । యద్ధి పశ్యన్తి మునయో గుణాపాయే సమాహితాః ॥ ౧౬ ॥ తే తు బ్రహ్మహ్రదం నీతా మ

మత్వా ఔత్సుక్యయుక్తాధియ ఏషాం - శోధా భూతాః - అయ - మీశ్వరః కృష్ణః సూక్ష్మాం అతీన్ద్రియాం - స్వగతిం స్వస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకారం - నోఽస్మాక - ముపాధాస్యత్యపి దర్శయిష్యతి కిమితి సఙ్కల్పితవన్తః - ఉపాధానమత్ర దర్శనం - ధాతూనామనేకార్థకత్వాదుత్తరానుగుణ్యాచ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం స్వానాం - అభిప్రాయమితి శేషః - అఖిలదృక్ హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్స్వయమేవ - విజ్ఞాయ - తేషాం - మనోరథసిద్ధయే - కృపయా - తద్వక్ష్యమాణ - మచిన్తయత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ చిన్తితమేవాహ జన ఇతి ॥ జనోఽయం గోపజన్మభృత్ జీవలోకో - ఽస్మిన్లోకే - విద్యాదిభి - రుత్తమమధ్యమాధమాసు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిదేహప్రవేశరూపాసు - గతిషు భ్రమన్ - స్వాం మదసాధారణాం గతిం - న వేద బత - తత్రావిద్యా దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమూలమజ్ఞానం - కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ తదనుగుణా చేష్టా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థం - సంచిన్త్య - మహాకారుణికో విభుః - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - గోపానాం - స్వం లోకం - దర్శయామాస - స్వం స్వరూపం లోకం నిత్యవిభూతిం చ దర్శయామాసేత్యర్థః - తత్ర సత్యం జ్ఞానమిత్యర్థేన స్వం విశినష్టి - తమసః పరమిత్యనేన యద్ధీత్యర్ధేన చ లోకమితి వివేకః - తమసః పరం ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిర్భూతం, త్వయం - తమస్య రజసః పరాకే - ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా,, దిత్యాదిశ్రుతేః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సత్యం నిర్వికారం - నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం - జ్ఞానాత్మకం చ - త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం - స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్స్వయం ప్రకాశ - మనాదినిధనం - సమాధినిష్ఠా మునయో - గుణాపాయే త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తౌ సత్యాం - యత్పశ్యన్తి తదతిస్థానకటాక్షేణ నపుంసకనిర్దేశః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్వలోకయోరతీన్ద్రియత్వమాలోచ్య భగవతా ప్రకారాన్తరేణ దర్శితౌ దదృశురిత్యాహ ॥ త ఇతి ॥ తే గోపాః - బ్రహ్మహ్రదం ప్రతి - భగవతా - ప్రాపితాః - తదాజ్ఞయా - తత్ర మగ్నాః - ఉద్ధృతాః - స్సమాధియుక్తాః

బ్రహ్మణో-లోకం-దదృశుః కోఽసౌ బ్రహ్మహ్రదః- తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర యస్మిన్ యమునాహ్రదే- అక్రూరః-పురాధ్యగాత్-బ్రహ్మలోకమిత్యనువర్తతే దృష్టవాన్-స ఏవ బ్రహ్మహ్రదాఖ్యః-పురేతి కథాప్రవృత్తేః పూర్వకాలో వివక్షితః ॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయః-తం లోకం-దృష్ట్వా, పరమానన్దభరితాః-కృష్ణం-సమ్యగభిష్టూయ - బహుమన్వానాః - సుతరాం - విస్మితాశ్చ-బభూవుః ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః ॥

అథ వివక్షితాని యాని భగవతశ్శారదాని చేష్టితాన్యనువర్ణయతి పఞ్చభిరధ్యాయైః ॥ యదుక్తం భగవతా "మయేమా రంస్యథ క్షపాః" ఇతి తత్సత్యాపయితుమనుజిఘృక్షైకశీలత్వాత్కేనాపి వ్యాజేన గోపీః కృతార్థయితుం చ తాభిస్సహ చిక్రీడిషుస్తావద్వేణుగీతేనైవ తాస్సమాహూయ తన్మనఃపరీక్షాపూర్వకం తాభిస్సహ విజహారేత్యాహ ఏకోనత్రింశేన ॥ భగవానపీతి ॥ "నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః" ఇత్యుక్తభగవల్లోకదర్శనజానన్దపారవశ్యప్రయుక్తాత్మారామనన్దాదిసముచ్చయార్థోఽపిశబ్దః-తాః-యాః "మయేమా రంస్యథ క్షపాః" ఇతి ప్రతిజ్ఞాతాః-స్తా ఇత్యర్థః శరదా హేతుభూతయా, ఉత్ఫుల్లా-మల్లికా-యాసు - తాః-రాత్రీః-రవలోక్య రన్తుం - మనశ్చక్రే, చిక్రీడిషాయాః ప్రసక్తం కర్మమూలత్వం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి, యోగమాయాముపాశ్రితః-యుజ్యత ఇతి యోగా - తాం - మాయామాత్మీయం సఙ్కల్పమాశ్రితః-స్వసఙ్కల్ప ఏవ కేవలం తన్మూలం-న తు కర్మేతి భావః ॥ ౧ ॥ తదా-యదా రన్తుం మనశ్చక్రే తదైవ - తత్ప్రియయా- సశారద ఉడురాజశ్చన్ద్రః-ఉదగాదుదితః కిం కుర్వన్-దీర్ఘేణ కాలేన దర్శనం - యస్య-సః-చిరం ప్రోష్యాగతః-ప్రియః స్వప్రియాయాః-ముఖమరుణేన కుఙ్కుమేన-యథా-విలిమ్పతి, తథా, ప్రాచ్యాః కకుభో దిశః-ముఖం, శన్తమైస్సుఖతమైః-కరైః రశ్మిభిః, అరుణేనోదయరాగేణ - విలి

గాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః । దదృశుర్బ్రహ్మణో లోకం యత్రాక్రూరోఽభ్యగాత్పురా ॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః । కృష్ణం చ సమభిష్టూయమానయన్తస్సువిస్మితాః ॥ ౧౮ ॥ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః. ॥

రాసక్రీడారమ్భఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తా రాత్రీశ్శరదోత్ఫుల్లమల్లికాః । వీక్ష్య రన్తుం మనశ్చక్రే యోగమాయాముపాశ్రితః ॥ ౧ ॥ తదోడురాజః కకుభః కరైర్ముఖం ప్రాచ్యా విలిమ్పన్నరుణేన శన్తమైః । స చర్షణీనాముదగాచ్ఛుచో మృజన్ప్రియః ప్రియాయా ఇవ దీర్ఘదర్శనః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా కుముద్వన్తమఖణ్డమణ్డలం రమాననాభం నవకుఙ్కుమారుణమ్ । వనం చ తత్కోమలగోభిరఞ్జితం జగౌ కలం వామదృశాం మనోహరమ్ ॥ ౩ ॥ నిశమ్య గీతం తదనఙ్గవర్ధనం వ్రజస్త్రియః కృష్ణగృహీతమానసాః । ఆజగ్మురన్యోన్యమలక్షితోద్యమాస్స యత్ర కాన్తో జవలోలకుణ్డలాః ॥ ౪ ॥ దుహన్త్యోఽభియయుః కాశ్చిద్దోహం హిత్వా సముత్సుకాః । పయోఽధిశ్రిత్య సంయావమనుద్వాస్యాపరా యయుః ॥ ౫ ॥ పరివేషయన్త్యస్తద్ధిత్వా పాయయన్త్యశ్శిశూన్పయః । శుశ్రూషన్త్యః పతీన్కాశ్చిదశ్నన్త్యోఽపాస్య భోజనమ్ ॥ ౬ ॥ లిమ్పన్త్యః ప్రమృజన్త్యోఽన్యా అఞ్జన్త్యః కాశ్చ లోచనే । వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కా

మ్పన్నరుణీకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ తథా - చర్షణీనాం ఓషధీనాం - మనుష్యాణాం చ, శుచస్తాపగ్లానీః - మృజన్నపనయన్, చేతనాచేతనతాపం నిరాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ కుముత్కుముదం వికసనీయం విద్యతే, యస్య తం, యద్వా - కోః, పృథివ్యాః ముదస్య అస్తీతి తం, భూమేరానన్దకరం, చన్ద్రం, తస్య కుముద్వతః. కోమలైః గోభిః కిరణైరఞ్జితం రమణీయం - వనం చ, దృష్ట్వా, వామదృశాం కామినీనాం, మనోహరం మధురం చ, యథా తథా, భగవాన్, జగౌ వేణుమవాదయదిత్యర్థః, కుముద్వన్తం కథంభూతం, అఖణ్డం సమ్పూర్ణం, మణ్డలం, యస్య, తం, నవకుఙ్కుమమివ అరుణం, అతః కుఙ్కుమారుణకాన్తాముఖసదృశమ్ ॥ ౩ ॥ నిశమ్యేతి ॥ తత్ మన్మథోద్దీపకం గీతమాకర్ణ్య - వ్రజస్త్రియః - స కృష్ణో - యత్ర - తత్ర - ఆజగ్ముః - కథంభూతాః - కృష్ణేన - గృహీతం ఆకృష్టం-కృష్ణే నివేశితం వా - మానసం యాసాం, పరస్పరమలక్షితో న జ్ఞాపితః- ఉద్యమః కృష్ణం ప్రతి గమనోద్యోగః - యాసాం-జవేన వేగేన-లోలాని చఞ్చలాని-కుణ్డలాని-యాసాం తాః ॥ ౪ ॥ కృష్ణగృహీతమానసత్వమేవ తచ్చేష్టాభిః ప్రపఞ్చయతి ॥ దుహన్త్య ఇత్యాదినా ॥ కాశ్చిద్వ్రజస్త్రియో-గాః-పయో-దుహన్త్యస్సత్యో - దోహం-హిత్వా-అభియయుః. అపరాస్తు, స్థాలీస్థం - క్షీరం-చుల్ల్యామధిరోప్య, తత్క్వాథమప్రతీక్షమాణాః-యయుః, కాశ్చిత్తు - సంయావం గోధూమకణాన్నం, పక్వమనుద్వాస్య అనవరోప్య ॥ ౫ ॥ కాశ్చిత్పరివేషయన్త్యః పత్యపత్యాదీన్ భోజనార్థం నివేశ్య అన్నాదికం పాత్రేషు దదత్యః, తత్పరివేషణం-హిత్వా - పరాస్తు-శిశూన్-పయః-పాయయన్త్యః-తద్ధిత్వా, అన్యాస్తు-పతీన్ శుశ్రూషన్త్యః ఉపచరన్త్యః-శుశ్రూషాం-హిత్వా-పరాస్తు, అశ్నన్త్యో-భాజనం పాత్రమపాస్య హిత్వా ॥ ౬ ॥ ఏవమన్యా - లేపనమార్జనా

ఞ్జనాదీన్ కుర్వాణాః-లేపనాదీన్-విహాయ-లోచనే, అఞ్జన్త్య ఇత్యన్వయః, కాశ్చిత్తు-వ్యత్యస్తాని విపరీతస్థానాని - వస్త్రాభరణాని-యాసాం-తథాభూతాః కృష్ణసమీపం-ఆయయుః ॥ ౭ ॥ ఏవం గచ్ఛన్త్యః, పిత్రాదిభిర్వార్యమాణా అపి-కృష్ణగృహీతమానసత్వాత్, తాః-కాశ్చిన్న న్యవర్తన్త-న గృహానాజగ్ముః ॥ ౮ ॥ కాశ్చిత్-గోప్యస్తు, అన్తర్గృహగతాః పతిభిరన్తర్గృహే నిరుద్ధా ఇత్యర్థః - అత ఏవ-నలబ్ధో-నిర్గమో-యాసాం-తాః - ప్రాగపి కృష్ణభావనాయుక్తాః, తదా-నితరాం-కృష్ణం, దధ్యుః ధ్యాతవత్యః కథంభూతాః మీలితే లోచనే యాభిః, తథాభూతాః ॥ ౯ ॥ ఏవం ధ్యాతవతీనాం ప్రారబ్ధకర్మక్షయపూర్వక భగవత్ప్రాప్తిమాహ ॥ దుస్సహేతి ద్వాభ్యాం ॥ దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యో-యః ప్రియతమస్య కృష్ణస్య-విరహస్తేన-యస్తీవ్రతాపః-తేన-ధుతాః నిరస్తాః - అశుభాః ప్రారబ్ధపాపకర్మాణి-యాసాం, ధ్యానేన, ప్రాప్తో, యః, అచ్యుతస్య, ఆశ్లేషః, తేన-యా, నిర్వృతిరానన్దః, తయా, క్షీణాని, మఙ్గళాని ప్రారబ్ధపుణ్యాని, యాసాం, తాః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం, సద్య ఏవ, ప్రక్షీణాని-బన్ధనాని సంసృతిబన్ధనిమిత్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని, యాసాం, తాః, పరమాత్మానం కృష్ణమేవ, జారబుద్ధ్యాఽపి, సఙ్గతాః, సత్త్వాదిగుణప్రచురం, దేహం, తత్యజుః, ఏవకారాపిశబ్దాభ్యాం కోఽపి భావో భగవదనన్యవిషయో ముక్తయే ఉపకల్పత ఇత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౧౧ ॥ తదేవ తన్ముఖేన విశదయితుం పృచ్ఛతి రాజా ॥ కృష్ణమితి ॥ హే మునే, కృష్ణం, పరం కేవలం, కాన్తమేవ, విదుః, నతు పరబ్రహ్మత్వేన, తాసాం, ఏవంభూతానాం, గుణధియాం విషయాసక్తధియాం గోపీనాం కథం, గుణప్రవాహస్య సత్త్వాదిగుణమయదేహపరమ్పరాయాః, ఉపరమో నిశ్శేషక్షయః ॥ ౧౨ ॥ అస్య ప్రశ్నస్యోత్తరం సప్తమ ఏవాభిహితమిత్యాహ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్త ఇతి ॥ ఏతదత్ర వక్తవ్యముత్తరం -తుభ్యం - పురస్తాత్సప్తమస్కన్ధ ఏవోక్తం “ గోప్యః కామాద్భయాత్కంస ” ఇత్యాదినా ॥ కోఽపి భగవత్యనన్యభావో ముక్తిహేతురేవేత్యుక్తమేవేత్యర్థః ॥ ఉక్తేప్యుత్తరే కైము

శ్చిత్కృష్ణాన్తికం యయుః ॥ ౭ ॥ తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృబన్ధుభిః । గోవిన్దాపహృతాత్మానో నన్యవర్తన్త కాశ్చన ॥ ౮ ॥ అన్తర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోఽలబ్ధవినిర్గమాః । కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యుర్మీలితలోచనాః ॥ ౯ ॥ దుస్సహప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః । ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృత్యా క్షీణమఙ్గళాః ॥ ౧౦ ॥ తమేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాఽపి సఙ్గతాః । జహుర్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షీణబన్ధనాః ॥ ౧౧ ॥
రాజోవాచ ॥ కృష్ణం విదుః పరం కాన్తం నతు బ్రహ్మతయా మునే । గుణప్రవాహోపరమస్తాసాం గుణధియాం కథమ్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్తే చైద్యః సిద్ధిం యథా గతః । ద్విషన్నపి హృషీకేశం కిముతాధోక్షజప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ వ్యక్తిర్భగవతో నృప । అవ్యయస్యాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ కామం క్రోధం భయం స్నేహమైక్యం సౌహృదమేవ చ । నిత్యం హరౌ విదధతో యాన్తి తన్మయతాం హి

త్యన్యాయేనోపపత్తిమాహ ॥ చైద్య ఇత్యాదినా ॥ చైద్యః శిశుపాలో-హృషీకేశం-ద్విషన్నపి యథా-సిద్ధిం-పునరావృత్తిరహితాం, గతః, య ఇతి నిదర్శనం వా-ద్విషన్నపి సిద్ధిం గతః-కిము-తస్య- ప్రియా గోప్యస్సిద్ధిం యయురితి ॥ ౧౩ ॥ కించ కేనాపి స్వానన్యవిషయకనిరన్తరభావేన భావితమానసాననుగ్రహీతుమవతీర్ణః కామాద్యన్యతమం భావం యే కుర్వన్తి న తేషాం ముక్తౌ విస్మయః కార్య ఇత్యాహ ॥ నృణామితి ॥ అవ్యయస్య జీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదివికారరహితస్య, అప్రమేయస్య-అపరిచ్ఛిన్నస్య, వాఙ్మనసాగోచరస్య వా-సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితస్య - అనన్తకల్యాణగుణాశ్రయస్య-భగవతో-భువి లోకే-వ్యక్తిః-నృణాం-నిశ్శ్రేయసార్థాయైవ, అవ్యయస్యేత్యాదివిశేషణైరేవంభూతస్యాప్యుత్పత్త్యాదివికారాశ్రయత్వాదివద్భావం కేవలం లోకానుగ్రహార్థమేవేత్యుక్తం-తద్వ్యక్తేర్జీవవ్యక్తివైలక్షణ్యం చ ॥ ౧౪ ॥ నిత్యం- కామాద్యన్యతమం-భావం-యే-హరౌ-విదధతః కుర్వాణాః-వర్తన్త ఇతి శేషః-కామాదివిదధజ్జనసంసృతిబన్ధహారిణి కుర్వన్తీత్యర్థః - తే తన్మయతాం-యాన్తి - స్వార్థేఽత్ర మయట్, తత్ప్రకారతాం తత్సాధర్మ్యం యాన్తీత్యర్థః - హి ప్రసిద్ధిశ్చైద్యాదిషు దృశ్యత ఇతి, ప్రాచుర్యే వాఽత్ర మయట్, యే కామాద్యన్యతమం కుర్వన్తి తే, తత్తజ్జ్ఞానప్రచురతాం యాన్తి తద్ద్వారా ముక్తా భవన్తీత్యర్థః, కామాదీన్కుర్వాణా నిత్యం తత్సౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యేణ కామాదీనపి విస్మృత్య ముక్తా భవన్తీతి భావః - శిశుపాలో హి కృష్ణసౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యేణ ద్వేషం విస్మృతవాన్ - తత్ర కామో మన్మథప్రయుక్తాభిలాషవిశేషః - ఐక్యమేకకులప్రసూతత్వానుసన్ధానం - స్నేహస్సఖ్యం సౌహృదం భక్తిః “ గోప్యః కామాత్ ” ఇత్యాదిస్థానప్రామాణ్యాత్, హరావిత్యనేన కామాద్యన్యతమభావవిధాయిజనబన్ధహరత్వరూపవస్తుస్వభావోఽభిప్రేతః - అజ్ఞానేనాపి స్పృష్టస్యాగ్నేర్దాహకత్వవత్-తత్ర వస్తుస్వభావాన్ముక్తిప్రతిబన్ధకప్రారబ్ధకర్మక్షయాభావః - ఉద్దేశ్యాన్తరప్రతిపత్తిశ్చ - అత ఏవ-ఉద్దేశ్యాన్తరప్రతిపత్తేర్జ్ఞానస్య మోక్షాభావః-గోపీనాం తు “ దుస్సహ ” ఇత్యాదినా ప్రారబ్ధకర్మక్షయోక్తేర్భగవద్వ్యతిరేకేణోద్దేశ్యాన్తరాభావేన తత్ప్రతిపత్త్యభావాచ్చ వస్తుస్వభావాద్య

త్తో మోక్షముపపన్నః-వస్తుతస్తుగోపీనామపిగోవర్ధనోద్ధరణాదిభిరీశ్వరత్వజ్ఞానమస్త్యేవ * ॥ ౧౫ ॥ * నచేతి॥ఏవమేవంసతి కృష్ణేవిషయే న-భవతా-విస్మయః-కార్యః - విస్మయాసంభావనాంద్యోతయితుంవిశినష్టి ॥ అధోఽక్షజే - అధఃకృతాఅనితరవిషయా, అక్షజాఇన్ద్రియవృత్తయో,యస్మాత్ - తస్మిన్ - స్వవిషయకకామక్రోధాదిమజ్జనేన్ద్రియాణాంఅన్యవిషయానభిముఖ్యావహే - తథాకర్తుంసమర్థానామపీశ్వరేనియన్తరి - కామాదిప్రయుక్తసమాధినిర్వాహకజనేశ్వరేవా - భగవతితదుపయుక్తజ్ఞానాదిగుణాశ్రయే-యతః కృష్ణాద్ధేతో-రేతత్స్థావరాదికమపి విముచ్యతే-తస్మిన్ * ॥ ౧౬ ॥ * ప్రస్తుతమాహ॥ తాదృష్ట్వేతి॥ తాః-ఆగతాఃగోపీః-దృష్ట్వా- వదతాంనిపుణవాదినాంమధ్యే-శ్రేష్ఠో-భగవాన్-వాగ్విలాసైః - విమోహయన్-ఉవాచ-తన్మనఃపరీక్షార్థమాహేత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * ఉక్తమేవాహ॥ స్వాగతమిత్యాదినా ॥మత్ప్రియస్థానాంవోభాగ్యంవాచామగోచరమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి ॥ మహాభాగాఇతి ॥ వోయుష్మాక-మాగతమాగమనం-శోభనంజాతం కింతు, వ్రజస్యా - నామయమాధివ్యాధిరాహిత్య-మితిప్రశ్నః,త-త్కచ్చిదస్తిదిష్టమిత్యర్థః-యద్యనామయంతర్హ్యాగమనకారణం,బ్రూత-తదనామయాపాదనాదన్య-ద్వః-కింప్రియం-కరవామ * ॥ ౧౮ ॥ * లజ్జాప్రయుక్తమన్దహాసమాలక్ష్యాహ॥ రజనీతి ॥ఏషారాత్రిః-స్వయం-భయఙ్కరా -భయఙ్కరైః-సత్త్వైః-వ్యాళవ్యాఘ్రాదిభిః,నిషేవితాసహచరితాచ, అతో-వ్రజంప్రతి,గచ్ఛత-హేసుమధ్యమాః,ఇహాస్మిన్వనే-రాత్రౌ,స్త్రీభిః న,స్థాతుం-యుక్తమ్ *॥౧౯॥ *కించ-మాత్రాదయో-యుష్మా,నపశ్యన్తో-మృగమేయుః,అతో-బన్ధూనాం-మాత్రాదీనాంసాధ్వసంభయం-మాకృధ్వంనోత్పాదయత *॥౨౦॥* ఏవంప్రత్యాచక్షాణఈషత్ప్రణయకోపాన్వితావిలోకయన్తీఃప్రత్యాహ ॥ దృష్టమితి ॥ రాకేశస్యపూర్ణచన్ద్రస్య ,కరైః,రఞ్జితం-యమునాస్పర్శినో,ఽ-

తే॥ ౧౫ ॥నచైవంవిస్మయఃకార్యోఽధోక్షజేభగవత్యజే।యోగేశ్వరేశ్వరేకృష్ణేయతఏతద్విముచ్యతే॥౧౬॥ తా దృష్ట్వాఽన్తికమాయాతాభగవాన్వ్రజయోషితః।అవదద్వదతాంశ్రేష్ఠోవాచఃపేశైర్విమోహయన్॥ ౧౭ ॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాగతంవోమహాభాగాఃప్రియంకింకరవామవః। వ్రజస్యానామయంకచ్చిద్బ్రూతాగమనకారణమ్॥ ౧౮ ॥రజన్యేషాఘోరరూపాఘోరసత్త్వనిషేవితా । ప్రతియాతవ్రజంనేహస్థేయంస్త్రీభిస్సుమధ్యమాః॥ ౧౯ ॥మాతరఃపితరఃపుత్రాభ్రాతరఃపతయశ్చవః। విచిన్వన్తిహ్యపశ్యన్తోమాకృధ్వంబన్ధుసాధ్వసమ్॥ దృష్టంవనంకుసుమితంరాకేశకరరఞ్జితమ్ । యమునానిలలీలైజత్తరుపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౧ ॥ తద్యాతమాచిరంఘోషంశుశ్రూషధ్వంపతీన్సతీః । క్రన్దన్తిబాలావత్సాశ్చతాన్పాయయతదుహ్యత॥ ౨౨ ॥అథవామదభిస్నేహాద్భవత్యోయన్త్రితాశయాః । ఆగతాహ్యుపపన్నంతత్ప్రీయన్తేమయిజన్తవః॥ ౨౩ ॥భర్తృశుశ్రూషణంస్త్రీణాంపరమోధర్మోహ్యమాయయా । తద్బన్ధూనాంచకల్యాణ్యఃప్రజానాంచానుపోషణమ్॥ ౨౪ ॥దుశ్శీలోదుర్భగోవృద్ధోజడోరోగ్యధనోపివా।పతిస్స్త్రీభిర్నహాతవ్యోలోకేప్సుభిరపాతకీ॥ ౨౫ ॥ అస్వర్గ్యమయశస్యంచ

నిలస్య,లీలయామన్దగత్యా,కమ్పమానైః,తరూణాంపల్లవైః , శోభితం-వనం-దృష్టంహి * ॥ ౨౧ ॥ * అతో,ఽత్రాగమనప్రయోజనం-జాత-మితి , యాత-చిరం విలమ్బం-మాకురుత-గత్వాకింవిధేయం-తత్రాహ ॥ సతీఃహేసత్యః , విభక్తివ్యత్యయఆర్షః - పతివ్రతానామేవంవిధమాగమనమనుచితమితిసాక్షేపంసంబోధనం , పతీన్ శుశ్రూషధ్వంపరిచరత-కించ-వత్సాః , గావఃమితిశేషః-బాలాశ్చ , క్రన్దన్తిక్రన్దేయుః - అతః-తాన్వత్సాన్-బాలాంశ్చ , పాయయత-క్షీరమితిశేషఃదుహ్యత-గాఇతిశేషః-తదర్థంగాదుహ్యతేత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * నను త్వయిస్నేహాద్వయమాగతాఃఅతఃకథమేవంవక్తుమర్హసీత్యత్రాహ॥అథవేతి॥మయి-ప్రేమప్రకర్షాద్వశీకృతచిత్తా -య-ది-యూయ-మాగతా- స్తర్హి-దమాగమన-ముపపన్నంయుక్తమేవ కుతః-హియస్మా-జ్జన్తవో-మయిప్రియన్తేమయిప్రీతియుక్తాభవన్తి-సర్వాన్తర్యామిణిసర్వసుహృదిమయిసర్వజన్తుసాధారణంప్రీతిమాత్రంభవతీనామప్యవిరుద్ధమ్*॥౨౩ ॥*నకేవలంత్వదభిస్నేహమాత్రాదాగతాః-కింతు-త్వయాసహరన్తుమిచ్ఛయేత్యత్రదృష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥భర్తృశుశ్రూషణమితిత్రిభిః॥య-దమాయయానిష్కాపట్యేన-భర్తుః,శుశ్రూషణపరిచరణం-తదేవ-స్త్రీణాం-పరోమాయస్మా- త్తథావిధః ధర్మః-తథా హేకల్యాణ్యః -తస్యభర్తుః-బన్ధూనాం,పితృభ్రాత్రాదీనాం,ప్రజానాంస్వాపత్యానాంచ-యథార్హం-శుశ్రూషణం-అనుపోషణంచ పరమో-ధర్మః*॥ ౨౪ ॥*దుశ్శీలఇతి॥దుశ్శీలోదురాచారతః,దుర్భగఃకురూపః-వృద్ధోజరితో,రోగోఽస్యాస్తీతితథా నవిద్యతే ధనంవిత్తం-యస్య-తథాభూతోఽపి-పతిః-లోకేప్సుభిఃపుణ్యాలోకానిచ్ఛన్తీభిః - నత్యాజ్యః-మహాపాతకసంయుక్తస్తుహాతవ్యఇత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి॥అపాతకీతి॥యద్వా,ఏవంవిధోఽపి పతి రపాతకీ - స్త్రీణాం నిర్దుష్టఏవ-అత-స్స-నహాతవ్యఇత్యర్థః-లోకేప్సుభిరిత్యనేన-అదృష్టంభయంప్రదర్శితమ్*॥౨౫॥*అథదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥ అస్వర్గ్యమితి ॥కులస్త్రియాః, ఔపపత్యంభర్తరిసత్యసతివాయోఽన్యఃసఙ్గచ్ఛతేస

ఉపపతిః-తస్య కర్మ ఔపపత్యం తత్సఙ్గమనం "పత్యన్తపురోహితాదిభ్యో యక్" ఇతి కర్మణి యక్, అథవా-భావే యక్ - ఉపపతిమత్త్వం, తత్తాదస్వర్గ్యమసుఖకరం-మయశస్కరం-తుచ్ఛం, దుఃఖావహం-భయావహం చ-సర్వత్ర నిన్దితం చ ॥ ౨౬ ॥ "పతిం విశ్వస్యైష భూతాధిపతిః-మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృద్గతిశ్చ నారాయణః" ఇత్యుక్తరీత్యా సతోఽనిరుపాధికశ్చ పతిర్బన్ధుశ్చ త్వమేవేత్యాశయవతీరాలక్ష్యాహ ॥ శ్రవణాదితి ॥ న చ గోపీనామేవంవిధాభిప్రాయసంగతిః-తస్మిన్ తాసాం పరబ్రహ్మత్వజ్ఞానాభావాదితి శఙ్క్యం - అనుపదం వక్ష్యమాణైరేవ తాసాం వచోభిః "ప్రేష్ఠో భవాంస్తనుభృతాం కిల బన్ధురాత్మా" "యర్హ్యమ్బుజాక్ష తవ పాదతలం రమాయాః" - "శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమే" ఇత్యాదిభిరేవ తజ్జ్ఞానావిష్కారాత్ - మయి నిత్యే నిరుపాధికే పత్యౌ బన్ధౌ చ మయి - శ్రవణాదిభిర్యాదృశో భావో భవతి న తథా-సన్నికర్షేణాఙ్గసఙ్గేన భవతి - అతో-గృహాన్ప్రతియాత గచ్ఛత - భావః ప్రీత్యాత్మకోఽభిప్రాయవిశేషః - తత్ర-శ్రవణం మత్స్వరూపరూపగుణశ్రవణం కీర్తనం గుణనామకీర్తనం-ధ్యానం తత్పూర్వకమనుచిన్తనం-తద్దర్శనం తత్పూర్వకసాక్షాత్కారః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం-స్వమనోరథాననుగుణం-గోవిన్దస్య వచో-నిశమ్య, గోప్యో-భగ్నసఙ్కల్పా యాసాం తాః, అత ఏవ-విషణ్ణా దుఃఖితాః అత ఏవ, అనవధికాం, చిన్తాం, ప్రాపుః ॥ ౨౮ ॥ చిన్తాప్రాప్తానాం స్థితిమాహ ॥ కృత్వేతి ॥ అవ అవాక్-ముఖాని-కృత్వా, కథంభూతాని-శుచః శోకాద్యః, శ్వసనః సోష్ణనిశ్వాసమారుతః-తేన శుష్యన్తో-బిమ్బఫలవదధరా-యేషు-తథాభూతాని - తథా, వామచరణాఙ్గుష్ఠేన, మహీం-లిఖన్త్యః, తథా-గృహీతాని కజ్జలాని యైస్తైరశ్రుభిః-కుచయోః-కుఙ్కుమాని-క్షాళయన్త్యః, ఉరుః దుఃఖభారో యాసాం-తథాభూతాస్తూష్ణీం-స్థితా-బభూవుః ॥ ౨౯ ॥ కిఞ్చ ॥ ప్రేష్ఠమితి ॥ తత-శ్శనైః-రుదితేన రోదనేనోపహతే శోకా

ఫల్గు కృచ్ఛ్రం భయావహమ్ । జుగుప్సితం చ సర్వత్ర హ్యౌపపత్యం కులస్త్రియాః ॥ ౨౬ ॥ శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్ । న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విప్రియమాకర్ణ్య గోప్యో గోవిన్దభాషితమ్ । విషణ్ణా భగ్నసఙ్కల్పాశ్చిన్తామాపుర్దురత్యయామ్ ॥ ౨౮ ॥ కృత్వా ముఖాన్యవశుచశ్శ్వసనేన శుష్యద్బిమ్బాధరాణి చరణేన భువం లిఖన్త్యః । అస్రైరుపాత్తమషిభిః కుచకుఙ్కుమాని తస్థుర్మృజన్త్య ఉరుదుఃఖభరాశ్చ తూష్ణీమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రేష్ఠం ప్రియేతరమివ ప్రతిభాషమాణం కృష్ణం తదర్థవినివర్తితసర్వకామాః । నేత్రే విమృజ్య రుదితోపహతే స్మ కిఞ్చిత్సంరమ్భగద్గదగిరోఽబ్రువతానురక్తాః ॥ ౩౦ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ మైవం విభోఽర్హతి భవాన్గదితుం నృశంసం సన్త్యజ్య సర్వవిషయాంస్తవ పాదమూలమ్ । ప్రాప్తా భజస్వ దురవగ్రహ మా త్యజాస్మాన్దేవో యథాఽఽదిపురుషో భజతే ముముక్షూన్ ॥ ౩౧ ॥ యత్పత్యపత్యసుహృదామనువృత్తిరఙ్గ స్త్రీణాం స్వధర్మ ఇతి ధర్మవిదా త్వయోక్తమ్ । అస్త్వేవమేతదుపదేశపదే త్వయీశ ప్రేష్ఠో భవాంస్తనుభృ

శ్రుపూర్ణతయాఽలుప్తదర్శనే, నేత్రే విమృజ్య - కిఞ్చిత్కోపవశేన గద్గదాః-గిరో-యాసాం-తథాభూతాః - అనురక్తాస్త్వయ్యనురాగయుక్తాః - అత ఏవ-తదర్థం, త్యక్తాస్సర్వే, మనోరథా-యాభిస్తథాభూతాః గోప్యః-కృష్ణ, మూచుః-కథంభూతం, ప్రేష్ఠం, తథాఽపి ప్రియేతరం వైరిణమివ-భాషమాణం, ఇదం విశేషణద్వయం సంరమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మైవమిత్యేకాదశభిః ॥ హే విభో, ఇత్థం క్రూరం యథా తథా వక్తుం, భవాన్నార్హతి ॥ హే దురవగ్రహ స్వచ్ఛన్ద, సర్వాన్విషయాన్ భోగ్యాన్ పత్యపత్యాదీన్, స్వహాయ-సర్వనిగమమితి పాఠే - సర్వేషాం పత్యాదీనాం-నిగమమాజ్ఞాం-సన్త్యజ్య - తవ-పాదమూలం-ప్రాప్తాః భక్తా ఇతి పాఠే-భజమానాః-అతోఽస్మాన్న త్యజ-కిన్తు-భజస్వ అనుకూలో భవ, ముముక్షూన్భజమానాన్భక్తానాదిపురుషో భగవాన్యథా- న త్యజతి తద్వత్ ॥ ౩౧ ॥ యదుక్తం భర్తుశ్శుశ్రూషణమిత్యాది-తదనూద్య తత్రోత్తరమాహుః ॥ యదితి ॥ అఙ్గ హే కృష్ణ-ధర్మవిదా-త్వయా-పత్యాదీనామనువృత్తిరేవ-స్త్రీణాం స్వధర్మః స్వానురూపో ధర్మ-ఇత్యుక్తం-తదేతత్త్వయ్యుపదేశపదే సతి - పద్యతే గమ్యత ఇతి పదం-త్వయ్యుపదేశార్థం గన్తవ్యే సతి - ఏవమేవాస్తు-ఉపదేశపదత్వాభిప్రాయేణ సమ్బోధయన్తి ॥ ఈశేతి ॥ ఈశ ఇతి సప్తమ్యన్తోఽపి పాఠః- న వయముపదేశార్థం ప్రాప్తాః కిన్తు త్వత్సఙ్గతయ ఇతి భావః - తదేవావిష్కుర్వః భవాన్ - ప్రేష్ఠః ప్రియతమ, ఇతి బుద్ధ్యా-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః- ప్రేష్ఠత్వే హేతుః తనుభృతామాత్మా, నిరుపాధికబన్ధుశ్చ-కిలేతి శ్రౌతీం ప్రసిద్ధిం ద్యోతయన్తి ॥ యద్వా ॥ యత్పత్యాద్యనువృత్తిరేవ స్త్రీణాం స్వధర్మ ఇత్యుక్తం-తదేతత్పత్యాదిషు, కర్తవ్యమనువర్తనముపదేశపదే-ఉపదిశ్యత ఇత్యుపదేశః-అనువర్తనీయత్వేనోపదేష్టవ్యపత్యాదిరూపేణావస్థితే నిత్యనిరుపాధికపత్యాదిరూపే సర్వవిధబన్ధౌ త్వయ్యేవ తేషు కర్తవ్యత్వేనోపదిష్టానువృత్తిర

స్త్వీత్యర్థః॥ తదేవాభిప్రేత్య విశింషన్తి॥ ప్రేష్ఠ ఇత్యాదినా ॥ ౩౨ ॥ అత్ర సదాచారం ప్రమాణయన్త్యో విజ్ఞాపయన్తి॥ కుర్వన్తీతి॥ కుశలాః శాస్త్రనిపుణాః-ఆత్మన్ ఆత్మని-అత ఏవ, నిత్యప్రియే, త్వయ్యేవ- రతిం కుర్వన్తి, నిత్యప్రియ-ఇత్యనేన సోపాధిక పత్యాదీనామనిత్యప్రియత్వం సూచితం - తథాచోక్తం “తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునర్దుఃఖాయ జాయతే। తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే॥ తస్మాద్దుఃఖాత్మకం నాస్తి న చ కించిత్సుఖాత్మకమ్” ఇతి॥ కుశలా ఇత్యనేన “న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ” ఇత్యాది శాస్త్రార్థాభిజ్ఞత్వమభిప్రేతం - యత ఏవ-మతోఽన్తతో. దుఃఖదైః-స్సోపాధికైః-పత్యాదిభిః-కిం, న కించిత్సాధ్యమస్తీతి భావః-తత్తస్మా-న్నోఽస్మాకం, ప్రసీద - త్వయి-చిరం - ధృతాం బద్ధామస్మాక - మాశాం - మాస్మ ఛిన్ద్యాః విఫలాం న కుర్యాః - ఆత్మపర్యన్తవదాన్యస్యాత్మ వేదమాశాచ్ఛేదనమనుచితమిత్యభిప్రాయేణ వరదేశ్వరేతి సంబోధనం - త్వత్సౌన్దర్యావలోకనేన త్వయ్యేవాశా ధృతేత్యభిప్రాయేణ సంబోధయన్త్యరవిన్దనేత్రేతి ॥ ౩౩ ॥ యదుక్తం “తద్యాత మాచిరం గోష్ఠ”మిత్యాది, తత్రోత్తరమాహుః॥ చిత్తమితి॥ య-చ్చిత్తం గృహేషు నిర్విశతి నిర్విశేశ-గృహాభినివిష్టం-యచ్చిత్తమిత్యర్థః - త-త్సుఖేన అనాయాసేన, భవతా-అపహృతం-తథా-ఉతాపి చ యౌ-గృహకృత్యే గృహకార్యే-అనివిష్టౌ- కరౌ-తావపి-భవతా - అపహృతౌ వ్యాపారరహితౌ కృతావిత్యర్థః - తథా-పాదావపి, తవ, పాదమూలాత్-పదమాత్రమపి-న చలతః-కథం, వ్రజం-యాస్యామః-అథో అనన్తరం వా కింకరవామ ॥ ౩౪ ॥ తర్హి కిం మయా విధేయమిత్యత్రాహుః॥ సిఞ్చేతి॥ అఙ్గ హే కృష్ణ-తవ-అధరామృతస్య - పూరకేణ ప్రవాహేన-నోఽస్మాకం-హాసయుక్తేన-త

తాం కిల బన్ధురాత్మా ॥ ౩౨ ॥ కుర్వన్తి హి త్వయి రతిం కుశలాస్స్వ ఆత్మన్నిత్యప్రియే పతిసుతాదిభిరార్తిదైః కిమ్।
తన్నః ప్రసీద వరదేశ్వర మాస్మ ఛిన్ద్యా ఆశాం ధృతాం త్వయి చిరాదరవిన్దనేత్ర॥ ౩౩ ॥ చిత్తం సుఖేన భవతాఽపహృతం గృహేషు యన్నిర్విశత్యుత కరావపి గృహ్యకృత్యే। పాదౌ పదం న చలతస్తవ పాదమూలాద్యామః కథం వ్రజమథో కరవామ కిం వా ॥ ౩౪ ॥ సిఞ్చాఙ్గ నస్త్వదధరామృతపూరకేణ హాసావలోకకలగీతజహృచ్ఛయాగ్నిమ్। నో చేద్వయం విరహజాగ్న్యుపయుక్తదేహా ధ్యానేన యామ పదయోః పదవీం సఖే తే ॥ ౩౫ ॥ యర్హ్యమ్బుజాక్ష తవ పాదతలం రమాయా దత్తక్షణం క్వచిదరణ్యజనప్రియస్య। అస్ప్రాక్ష్మ తత్ప్రభృతి నాన్యసమక్షమఞ్జ స్థాతుం త్వయాఽభిరమితా బత పారయామః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమే తులస్యా లబ్ధ్వాఽపి వక్షసి పదం కిల భృత్యజుష్టమ్। యస్యాస్స్వవీక్షణకృతేఽన్యసురప్రయాసస్తద్వద్వయం చ తవ పాదరజః ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తన్నః ప్రసీద వృజినార్దన తేఽఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాప్తా విసృజ్య వసతీస్త్వదుపాసనాశాః। త్వత్సున్దరస్మి

తా-వలోకన - మధుర వేణునాదేన చ - జాతం-హృచ్ఛయాగ్నిం కామాగ్నిం సిఞ్చ శమయ-నో చేదేవం న కరోషి-తర్హి-హే సఖే-వయం - భవద్వియోగజాగ్నినా - దగ్ధదేహాస్సన్త్యః-త్వద్ధ్యానేన సాధనేన-తవ - పదయోః పదవీం-యామ ప్రాప్నవామ-త్వయాఽనుపభుక్తం వ్యర్థమిదం శరీరం త్వద్విరహాగ్నినా దగ్ధ్వా ధ్యానేన త్వత్సన్నిధిమేవ ప్రాప్స్యామః - మృత్వాపి త్వాం ప్రత్యాజేమేతి భావః ॥ ౩౫ ॥ నను-స్వపతయ ఏవాధరామృతం సిఞ్చేయుస్తత్రాహుః॥ యర్హీతి॥ హే అమ్బుజాక్ష-అరణ్యజనానాం మునీనాం - ప్రియస్య- తవ-రమాయాః లక్ష్మ్యాః, దత్తక్షణం దత్తోత్సవం - దత్తావసరం వా-తదపి, కదాచిదేవ-న సర్వదా, అరణ్యజనప్రియత్వాదితి భావః-ఏవంవిధం, పాదతలం, యర్హి యదా, వయ, మస్ప్రాక్ష్మ స్పృష్టవత్యః, అరణ్యజనప్రియత్వాదరణ్యే క్వచిద్యదా స్పృష్టవత్యః - తత్ర చ-త్వయా-అభిరమితా అభినన్దితాస్సత్యః-తత ఆరభ్య-అఙ్గ హే కృష్ణ, అన్యసమక్షం, స్థాతుమపి న పారయామః-పురుషాన్తరసమక్షమవస్థాతుం న శక్నుమః, తుచ్ఛాస్తే న రోచన్త ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ త్వత్పాదసౌరభ్యం త్వతివిచిత్రమిత్యాహుః॥ శ్రీరితి॥ శ్రీః లక్ష్మీః-తవ-వక్షసి - సాపత్న్యం ఉన్నతం చ-పదం స్థానం, లబ్ధ్వాఽపి, తులస్యాస్సపత్న్యా సహ- య-త్తవ - పదామ్బుజరజః-కామయతే స్మ, కథంభూతం-భృత్యైస్సర్వైర్జుష్టమితి సౌభాగ్యాతిశయోక్తిః- కథంభూతా శ్రీః-యస్యాః శ్రియః - స్వవీక్షణకృతే స్వావలోకనార్థం - శ్రీరస్మానవలోకయత్విత్యేతదర్థం- అన్యేషాం-సురాణాం బ్రహ్మాదీనాం-అన్యతపః ప్రయాస ఇతి పాఠే, అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం-తపఃక్లేశ ఇత్యర్థః - సా శ్రీ-శ్చకమ - ఇత్యన్వయః- తద్వత్-శ్రీవత్-వయమపి, తవ, పాదరజః-ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ హే వృజినార్దన దుఃఖహన్తః-త్వదుపాసనే త్వద్భజన ఏవాశా-యాసాం-తాః - వయం-వసతీః గృహాన్, విసృజ్య-యోగిన ఇవ, తవాఙ్ఘ్రిమూలం, ప్రాప్తాః-తత్తస్మా - న్నోఽస్మాకం-ప్రసన్నో, భవ॥ కీదృశః ప్రసాదః కార్య ఇత్యత్రాహ॥ తవ-సున్దరం స్మితం యస్మిన్- తేన-నిరీక్షణేన-య- స్తీవ్రః-స్మరతాపః-స్తే

న-తప్తా - ఆత్మానో దేహాః-యాసాం, తాః తాసాం, మస్మాకం - హే పురుషరత్న, త్వద్దాస్యం, దేహి ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ వసుభోగ్యం గృహాదికం విహాయ కిమితి మద్దాస్యం ప్రార్థ్యత ఇత్యత్రాహుః ॥ వీక్ష్యేతి ॥ కుణ్డలయోః శ్రీ-ర్యయో- స్తే, గణ్డస్థలే యస్మిన్- అధరసుధా యస్మిన్, హసితయుక్తోఽవలోకో యస్మిన్, తథాలకైశ్చూర్ణకున్తలైః, రావృతం, ముఖం- ఆశ్రితానాం, మభయప్రదం - భుజదణ్డయో - ర్యుగ్మం - శ్రియో మోలక్ష్మ్యా - ఏకం ముఖ్యం - రతిజనకం - క్రీడాయోగ్యం వా - వక్షశ్చ- విలోక్య-తవైవ - దాస్యో-భవామ - త్వద్రూపస్య నిరతిశయభోగ్యత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ యదుక్తం "జుగుప్సితం చ సర్వత్ర హ్యౌపపత్య,, మితి- తస్యోత్తరమాహుః ॥ కాస్త్రీతి ॥ అఙ్గ హే కృష్ణ -కలాని మధురాణి - పదాని - యస్మిన్-త - దాయతం దీర్ఘం మూర్ఛితం స్వరాలాపభేద - స్తేన - సమ్మోహితా సతీ - కలపదామృతవేణుగీతసమ్మోహితేతి పాఠే స్పష్టోఽర్థః- లోకత్రయసున్దర మిదం - రూపం, నిరీక్ష్య చ-త్రిలోక్యామపి-కా వా స్త్రీ - ఆర్యచరితాత్సదాచారాన్నిజధర్మా - న్న చలేత్- సర్వాపి చలే దేవేత్యర్థః-యద్యతో - గావో - ద్విజాః పక్షిణో - మృగాశ్చాపి-పులకాని రోమాఞ్చాన్-నబిభ్రన్న బిభరుః -త్వద్వ్రోశ్రితకశబ్దశ్రవణమాత్రేణాపి తిరశ్చామపి నిజధర్మత్యాగో దృష్టః కిం పునరస్మాదృశామితి భావః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ వ్రజజనార్త్యపాకరణాయావతీర్ణస్య పునస్తదార్త్యుత్పాదనమనుచితమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ వ్యక్తమితి ॥ యథా-ఆదిపురుష-ఉపేన్ద్రాదిరూపేణ-సురలోకార్తిహరసనేన, తద్రక్షణార్థమవతీర్ణ- స్తథా- త్వమపి, వ్రజజనస్యా- ర్తిహరో, నూనం, జాతః-త త్తస్మాత్-హే ఆర్తబన్ధో-కి

తనిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాం పురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్ ॥ ౩౮ ॥ వీక్ష్యాలకావృతముఖం తవ కుణ్డలశ్రీగణ్డస్థలాధరసుధం హసితావలోకమ్ । దత్తాభయం చ భుజదణ్డయుగం విలోక్య వక్షశ్శ్రియైకరమణం చ భవామ దాస్యః ॥ ౩౯ ॥ కా స్త్ర్యఙ్గ తే ✽ కలపదాయతమూర్ఛితేన సమ్మోహితాఽఽర్యచరితాన్న చలేత్త్రిలోక్యామ్ । త్రైలోక్యసౌభగమిదం చ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్రుమద్విజమృగాః పులకాన్యబిభ్రన్ ॥ ౪౦ ॥ వ్యక్తం భవాన్ వ్రజజనార్తిహరో హి జాతో దేవో యథాఽఽదిపురుషస్సురలోకగోప్తా । తన్నో నిధేహి కరపఙ్కజమార్తబన్ధో తప్తస్తనేషు చ శిరస్సు చ కిఙ్కరీణామ్ ॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విక్లబితం తాసాం శ్రుత్వా యోగేశ్వరేశ్వరః । ప్రహస్య సదయం గోపీరాత్మారామోఽప్యరీరమత్ ॥ ౪౨ ॥ తాభిస్సమేతాభిరుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్ఫుల్లముఖీభిరచ్యుతః । ఉదారహాసద్విజకున్దదీధితిర్వ్యరాజతైణాఙ్క ఇవోడుభిర్వృతః ॥ ౪౩ ॥ ఉప✽గీయమాన ఉద్గాయన్వనితాశతయూథపః । మాలాం బిభ్రద్వైజయన్తీం వ్యచరన్మణ్డయన్వనమ్ ॥ ౪౪ ॥ నద్యాః పులినమాసాద్య గోపీభిర్హిమవాలుకమ్ । జుష్టం తత్తరళానన్దికుముదామోదవాయునా ॥ ౪౫ ॥ బాహుప్రసారపరిరమ్భకరాలకోరునీవీస్తనాలభననర్మనఖాగ్రపాతైః । క్ష్వేళ్యాఽఽవలోకహసితైర్వ్రజసున్దరీణాముత్తమ్భయన్రతిపతిం రమయాంచకార ॥ ౪౬ ॥ ఏవం భగవతః కృష్ణాల్లబ్ధమానా మహాత్మనః । ఆత్మానం మేనిరే స్త్రీణాం మానిన్యో

ఙ్కరీణాం నోఽస్మాకం, తప్తేషు స్మరతాపతప్తేషు- స్తనేషు-శిరస్సు చ, పఙ్కజవచ్ఛీతలం కోమలం-కరం, నిధేహి నిధాయ-ర్తిం శమయేతి భావః ॥ ఆర్తబన్ధో ఇతి తదనుగుణం సంబోధనం- కిఙ్కరీణామిత్యపేక్షణీయసంబన్ధావిష్కారః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఇత్థం-తాసాం-విక్లబితం పారవశ్యప్రలపిత-మాకర్ణ్య-యోగేశ్వరేశ్వరో ప్యా-త్మారామో - గోపీః రరీరమత్ రమయామాస-ఆత్మారామత్వాద్విషయవిముఖో ఽప్యార్తిహరస్వభావత్వాత్తాభిస్సహ రేమ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ తాభిరిత్యాదినా ॥ ప్రియస్య స్వస్యే-క్షణేన-ఉత్ఫుల్లాని-ముఖాని-యాసాం - తాభి-స్సఙ్గతాభిః-గోపీభిస్సహ, అచ్యుతః-ఉదారహాసశ్చ-ద్విజా దన్తాశ్చ- తేషు-కున్దకుసుమవ-ద్దీధితి-ర్యస్య-తథాభూతో- వ్యరోచత రరాజ-ఉడుభిః-వృత-శ్చన్ద్ర ఇవ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ గోపీభి-రుద్గీయమానః-స్వయం చో-ద్గాయన్-వనితాశతానాం - యూథపః కరీ యూథప ఇవేతి భావః-వైజయన్తీం, మాలాం- బిభ్రాణో-వన-మలఙ్కుర్వన్-వ్యచరత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ హిమమయ్యో-వాలుకాః సికతా-యస్మిన్-త-న్నద్యా యమునాయాః పులినం-కథంభూతం-తస్యా యమునాయా- స్తరళానాం, తరఙ్గాణాం సంబన్ధినాం, కుముదానా - మామోదో-యస్య- తేన-వాయునా-జుష్ట-మాసాద్య అధిష్ఠాయ-రమయాంబభూవే-త్యుత్తరేణాన్వయః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ కిం కుర్వన్, బాహుప్రసారః స్కన్ధస్యోపరి బాహుప్రసారణం, పరిరమ్భః ఆలిఙ్గనం, కరేణా-లకాదీనా, మాలభనం సంస్పర్శశ్చ, నర్మపరిహాసశ్చ-నఖాగ్రపాతాః నఖక్షతాశ్చ- తైః క్ష్వేళ్యా క్రీడయా చా-వలోకనైశ్చ, హసితైశ్చ-మన్మథం-తాసా-ముద్దీపయన్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ ఇత్థం-మహాత్మనః-ఆసక్తచిత్తా-ద్భగవతో హేతోః, లబ్ధో-మానో గర్వో, యాభి-స్తాః - మానిన్యో గోప్యః, ఆత్మానం-భువి-స్త్రీణాం మధ్యే-అ

---

౪౦ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ కలపదామృతవేణుగీత

భ్యధికం సర్వోత్కృష్టం మేనిరే ॥ ౪౭ ॥ తతః కిమత ఆహ॥ తాసామితి ॥ తాసాం గోపీనాం, స చాసౌ సౌభగేన సౌన్దర్యాభిమానేన యో మదః తం మానం చిత్తసమున్నతిం మత్స్వాధీనతామితి యావత్, తం చ వీక్ష్య కేశవః బ్రహ్మరుద్రయోరపి నియన్తా, భగవాన్, ప్రశమాయ, తాసాం, మదమానయోః ప్రశాన్తయే ప్రసాదాయ, ఉత్తరోత్తరాభినివేశాపాదనరూపానుగ్రహాయ చ తత్రైవ పుళినే, అన్తర్హితవాన్ ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ****************************

అథాన్తర్హితభగవద్దర్శనజతాపతప్తానాం భగవతో గత్యనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితాలాపవిహారవిభ్రమాపహృతచిత్తానామున్మత్తాయితానాం గోపీనాం తచ్చేష్టానుకరణం తావచ్చేతనాచేతనావిభాగేన ప్రశ్నపూర్వకమన్వేషణప్రకారమపలక్షణతస్సన్నిన్తరాసక్త్యధ్యవసాయప్రకారం స్త్ర్యన్తరస్యాపి తద్వన్మదమానప్రశమనార్థమన్తర్ధానం తయా సహ పునరన్వేషణప్రకారం చాహ త్రింశేన॥ అన్తర్హిత ఇతి॥ భగవత్యన్తర్హితే సతి తమవీక్షమాణాః యూథపమపశ్యన్త్యః, కరిణ్య ఇవ సహసా అవిమర్శేనైవ అన్వతప్యన్ ॥ ౧ ॥ గత్యేతి॥ రమాపతేః గత్యా అనురాగస్మితాభ్యాం యాని విలాసనిరీక్షణాని తైశ్చ మనోరమాలాపైశ్చ, విహారాః క్రీడాశ్చ విభ్రమా అన్యే చ విలాసాశ్చ తైః ఆక్షిప్తాన్యాకృష్టాని చిత్తాని యాసాం, తాః అత ఏవ తదాత్మికాః, తస్మిన్నేవ ఆత్మా చిత్తం యాసాం తాః, తజ్ఞానప్రచురా ఇత్యర్థః అత ఏవ, భగవతస్తాస్తా వివిధాశ్చేష్టాః జగృహుః అనుచక్రుః ॥ ౨ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ గతీతి ॥ తదాత్మికాః అత ఏవ, ప్రియస్య కృష్ణస్య, గత్యాదిషు ప్ర

ఽభ్యధికం భువి ॥ ౪౭ ॥ తాసాం తత్సౌభగమదం వీక్ష్య మానం చ కేశవః । ప్రశమాయ ప్రసాదాయ తత్రైవాన్తరధీయత ॥ ౪౮ ॥ ****************************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ॥ అన్తర్హితే భగవతి సహసైవ వ్రజాఙ్గనాః । అతప్యంస్తమచక్షాణాః కరిణ్య ఇవ యూథపమ్॥ ౧ ॥ గత్యాఽనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితైర్మనోరమాలాపవిహారవిభ్రమైః । ఆక్షిప్తచిత్తాః ప్రమదా రమాపతేస్తాస్తా విచేష్టా జగృహుస్తదాత్మికాః॥ ౨ ॥ గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషు ప్రియాః ప్రియస్య ప్రతిరూఢమూర్తయః । అసావహం త్విత్యబలాస్తదాత్మికా న్యవేదిషుః కృష్ణవిహారవిభ్రమాః॥ ౩ ॥ గాయన్త్య ఉచ్చైరముమేవ సంహతా విచిక్యురున్మత్తకవద్వనాద్వనమ్ । పప్రచ్ఛురాకాశవదన్తరం బహిర్భూతేషు సన్తం పురుషం వనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ దృష్టో వః కచ్చిదశ్వత్థ ప్లక్ష న్యగ్రోధ నో మనః। నన్దసూనుర్గతో హృత్వా ప్రేమహాసావలోకనైః ॥ ౫ ॥ కచ్చిత్కురవకాశోకనాగపున్నాగచమ్పకాః । రామానుజో మానినీనాం గతో దర్పహరస్మితః ॥ ౬ ॥ కచ్చిత్తులసి కల్యాణి గోవిన్దచరణప్రియే । సహ త్వాఽలికులైర్బిభ్రద్దృష్టస్తేఽతిప్రియోఽచ్యుతః ॥ ౭ ॥ మాలత్యదర్శి వః కచ్చిన్మల్లికే జాతి

తిరూఢమూర్తయః భగవద్గత్యాద్యనుకారేషు చికీర్షితేషు సత్సు హృదయారూఢాస్తస్య మూర్తయో యాసాం తాః, అతః కృష్ణవిహారా ఇవ విభ్రమాః క్రీడా యాసాం తాః తస్య, ప్రియాః, అబలా గోప్యః, అసావహం కృష్ణోఽహమితి మిథో, నివేదితవత్యః ॥ ౩ ॥ కించ గాయన్త్య ఇతి॥ సంహతాస్సముదితాః, సఙ్ఘీభూతా ఇతి యావత్. అముం కృష్ణమేవ గాయన్త్యః వనాద్వనం గచ్ఛన్త్యః, ఉన్మత్తవద్విచిక్యుః మృగయన్, వనస్పతీన్ ప్రతి, పప్రచ్ఛుశ్చ, కథం భూతం ఆకాశవద్భూతేషు చరాచరాత్మకేష్వన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్య వసన్తం, పురుషం పురుషాకారం, పురుషశబ్దవాచ్యం వా, పరమపురుషం వా, ఏవం భూతమపి, ప్రాకృతమివ, పప్రచ్ఛురిత్యర్థః వనస్పతీన్ ప్రచ్ఛురిత్యనేనోన్మత్తతుల్యత్వం దర్శితమ్ ॥ ౪ ॥ భగవద్విరహవ్యథాముషితచేతనా చేతనతిర్యగతిర్యగ్వివేకానాం ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ నవభిః॥ అశ్వత్థాదీనాం ప్రత్యేకసంబోధనేన ప్రశ్నోఽపి ప్రత్యేకమవగన్తవ్యః, ప్రేమహాసవిలోకనైః అస్మాకం, మనో, హృత్వా, చోర ఇవ నన్దసూనుర్గతః వో యుష్మాభిః కిం దృష్టం అశ్వత్థాదీనాం మహత్త్వవ్యఞ్జనం గత్వాత్త తారీశ్వత్థస్య భగవద్విభూతిత్వాచ్చ తే పశ్యేయురిత్యాదావశ్వత్థాదీన్ పృచ్ఛన్తి, తతో మహాన్తః పుష్పైః ఫలైశ్చ హూపకారిణశ్చేతి కురవకాదీన్ పృచ్ఛన్తీత్యేవం యథాసంభవం కేచిద్వ్యాచక్షతే ॥ ౫ ॥ కచ్చిదితి॥ హే కురవకాదయః, మానినీనాం, దర్పహరం స్మితం యస్య, స, రామానుజః ఇహాగతః కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, దృష్టః ఆగతశ్చ కిం, తదస్మదిష్టమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ౬ ॥ హే తులసి హే గోవిన్దచరణప్రియే, అత ఏవ, హే కల్యాణి, అళికులైస్సహ, త్వాం, బిభ్రాణః తవ, అతిప్రియశ్చాచ్యుతః త్వయా, దృష్టః కచ్చిత్ ॥ ౭ ॥ గుణాతిరేకేఽపి నమ్రా ఇతీమాః పశ్యేయురితి పృచ్ఛన్తి॥ మాలతీతి॥ హే మాలతి హే మల్లికే, హే జాతి, హే యూథికే, వో యుష్మాభిః అదర్శి కచ్చిద్దృష్టః కిం,

మాధవః,కరస్పర్శేన-యుష్మాకం ప్రీతిం,జనయన్,కిం యాతః,అత్ర, మాలతీజాత్యోరవాన్తరవిశేషోద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఫలాదిభిస్సర్వప్రాణిసంతర్పకా ఇమే పశ్యేయురితి పృచ్ఛన్తి ॥ చూతేతి ॥ చూతామ్రయోఃకదమ్బనీపయోశ్చ వాన్తరభేదో ద్రష్టవ్యః హే చూతాదయః,భవన్తః-యే చాన్యే-పరార్థమేవ,భవికాజన్మ-యేషాం,తే,యమునాకూలసమీపే వర్తమానాః,తీరవాసిన ఇత్యర్థః-రహితాత్మనాం శూన్యచేతసా-మస్మాకం కృష్ణపదవీం-శంసన్తు కథయన్తు ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే క్షితీతి ॥ త్వయా,కిం-తపః,కృతం,అన్యథేదం న ఘటత ఇత్యాహుః,యా,త్వం, కేశవస్యా-ఙ్ఘ్రిస్పర్శేనో-త్సవో-యస్యాః-స్తథాభూతా-కుతః,అఙ్గరుహైః-ఉత్పులకితా రోమాఞ్చితా-విభాసి శోభసే-ఉదఞ్చితానిత్యణాన్యేవత్య- తేన రోమాఞ్చః-తత్ర హేతుః కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శః,తత్ర చ హేతుః ప్రాక్తనం తపశ్చ, తి సంభావ్యా, ధోత్సవే హేత్వన్తరాణ్యపి సంభావయన్తి ॥ అపికిం-మయ-ముత్సవో-ఽఙ్ఘ్రిసంభవః అధునైకదేశే భగవదఙ్ఘ్రిస్పర్శసంభవః-కిం వా,పూర్వమేవ-ఉరుక్రమస్య త్రివిక్రమస్య ,విక్రమాత్పాదసఞ్చారకమణా,జాతః,అథవా-తతోఽపిపూర్వం,వరాహవపుషః భగవతః-పరిరమ్భణేనాలిఙ్గనేన,జాతః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హరిణ్యా దృష్టిలాలిత్యస్య శ్రీకృష్ణదర్శనజహర్షయుక్తతాం సంభావ్య పృచ్ఛన్తి ॥ అపీతి॥ హే ఏణపత్ని,వో యుష్మాకం,దృశాం,సునిర్వృతిం,నిరతిశయానన్దం, గాత్రైస్స్వన్దరైః పాణిపాదాదిభిరవయవైః, వితన్వన్విస్తరేణ జనయన్-అచ్యుతః-ప్రియయా సహ-ఇహోపగతః,అపి కిం,ఆగతః కిమిత్యర్థః ॥ నోపగత ఇతి మా వోచ ఇత్యభిప్రేత్య తత్ర లిఙ్గమాహుః ॥ కాపత్యేన సంబ్రూయురితి సఖ్యమాపాదయన్తీభిస్సంబోధ్యతే ॥ హే సఖీతి ॥ కాన్తాయాః, అఙ్గసఙ్గేన ఆలిఙ్గనేన-య-త్కుచకుఙ్కుమం-తేనరఞ్జితాయాః,కులపతేః గోకులనాథస్య కృష్ణస్య , కున్దస్రజో గన్ధ, ఇహ-వాతి ప్రసరతి, అనేన కాన్తయా సహోపగతత్వే లిఙ్గముక్తం భవ

యూథికే । ప్రీతిం వో జనయన్యాతః కరస్పర్శేన మాధవః ॥ ౮ ॥ చూతప్రియాలపనసాసనకోవిదారజమ్బ్వర్క-
బిల్వబకులామ్రకదమ్బనీపాః । యేఽన్యే పరార్థభవకా యమునోపకూలాః శంసన్తు కృష్ణపదవీం రహితాత్మ
నాం నః ॥ ౯ ॥ కిం తే కృతం క్షితి తపో బత కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శోత్సవోత్పులకితాఙ్గరుహైర్విభాసి । అప్యఙ్ఘ్రిసంభవ
ఉరుక్రమవిక్రమాద్వా ఆహో వరాహవపుషః పరిరమ్భణేన॥ ౧౦ ॥ అప్యేణపత్న్యుపగతః ప్రియయేహ గాత్రై
స్తన్వన్దృశాం సఖి సునిర్వృతిమచ్యుతో వః । కాన్తాఙ్గసఙ్గకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః కున్దస్రజః కులపతేరిహ వాతి
గన్ధః॥ ౧౧ ॥ బాహుం ప్రియాంస ఉపధాయ గృహీతపద్మో రామానుజస్తులసికాలికులైర్మదాన్ధైః । అన్వీయమా
న ఇహ వస్తరవః ప్రణామం కిం వాభినన్దతి చరన్ప్రణయావలోకైః॥ ౧౨ ॥ పశ్యతేమా లతా బాహూనప్యాశ్లిష్టా వ
నస్పతేః । నూనం తత్కరజస్పృష్టా బిభ్రత్యుత్పులకాన్యహో ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యున్మత్తవచో గోప్యః
కృష్ణాన్వేషణకాతరాః । లీలా భగవతస్తాస్తా హ్యనుచక్రుస్తదాత్మికాః ॥ ౧౪ ॥ కస్యాశ్చిత్పూతనాయన్త్యాః కృ
ష్ణాయన్త్యపిబత్స్తనమ్ । తోకయిత్వా రుదత్యన్యా పదాహన్శకటాయతీమ్॥ ౧౫ ॥ దైత్యాయిత్వా జహారాన్యా

తి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఫలభారేణ నతాం స్తరూన్ కృష్ణదర్శనాత్ప్రణతాన్మత్వా ప్రియయా సహితస్య గతివిలాసం సమ్భావయన్త్యః పృచ్ఛన్తి ॥ బాహుమితి ॥ హే తరవః,రామానుజో-గృహీతం దక్షిణపాణినా ధృతం పద్మం-యేన తథాభూతః,ప్రియాయాః, స్కన్ధే-బాహుం వామబాహుం-నిధాయ తులసికాయా-అళికులైః-స్తదామోదమదాన్ధైః,రన్వీయమానోఽనుగమ్యమాన-ఇహ చరన్-ప్రణయసహితైః,రవలోకైః,వో యుష్మాకం-ప్రణామ-మభినన్దతి కిమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తత్ర కాశ్చిత్కాశ్చిద్గోపీరాహుః ॥ పశ్యతేతి ॥ హే సఖ్యః,ఇమాః లతాః-కృష్ణేన నూనం-స్పృష్టాః-పశ్యత-పృచ్ఛతేతి పాఠాన్తరం-తదా-ఇమాః-పృచ్ఛతే-త్యర్థః ॥ నను స్వపతిసఙ్గతౌ తత్స్పర్శోద్ధుర్ఘటా తత్రాహుః ॥ వనస్పతేః పత్యుః-బాహూన్ స్కన్ధాన్ ఆశ్లిష్టా అపి కర్తరి క్తః-ఆశ్లిష్యేతి పాఠాన్తరం తదా-ఆశ్లిష్యాపి నూనం తస్య కృష్ణస్య-కరజైః-నఖైః-స్పృష్టాః-కుతః-యత-ఉత్పులకాని-బిభ్రతి-నహి స్వపతిసఙ్గతానామపి దృక్పులకసంభవ ఇతి భావః-ఉదఞ్చితకోరకాణి పులకత్వేన సంభావయన్తీనామియముక్తిః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఉన్మత్తకవత్ పప్రచ్ఛురిత్యేతత్ప్రపఞ్చితమ్-అథ “రమాపతేస్తాస్తా విచేష్టా జగృహుస్తదాత్మికా” ఇతి యదుక్తం తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి-ఉన్మత్తస్యేవ వచాంసి యాసాం తాః-గోప్యః-కృష్ణాన్వేషణేనాతికాతరాః అతివిహ్వలాః-తదాత్మికాశ్చ-భగవత-స్తాస్తాః-లీలా-అనుచక్రుః అనుకృతవత్యః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కస్యాశ్చిదిత్యాదిభిశ్చతుర్భిరనుకరణం ప్రపఞ్చ్యతే-తతశ్చతుర్భిస్తన్మయత్వం-పునరేకేనానుకరణమితి వివేకః-కస్యాశ్చిద్గోపికాయాః పూతనావదాచరన్త్యాః,కాచిత్కృష్ణవదాచరన్తీ-స్తన-మచుమ్బత్-అన్యా తు-తోకయిత్వా శిశువదాత్మానం కృత్వా-రుదన్తీ-శకటాసురవదాచరన్తీం, కాంచి-త్పదాచరణేనాహన్ తాడయామాస ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కాచిత్తు-దైత్య ఇత్యాత్మానం తృణావర్తవదాత్మానం కృత్వా-అన్యాం కాఞ్చి-త్కృష్ణస్యార్భబాల్యం-భావయన్తీం, జహార హృతవతీ-కాచిత్తు-ఘోషాణాం ధ్వనతాం భూషణానాం నిస్స్వనో-యయోః-స్తా-

భూషణనిస్వనావితి పాఠాన్తరం-తా-వఙ్ఘ్రీ చరణౌ కర్షన్తీ, రిఙ్ఖయామాస-జానుచఙ్క్రమణం చకార ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ద్వే గోప్యౌ, కృష్ణరామావివాచేరతుః-కాశ్చన-గోపావత్సాశ్చ తద్వదాచేరుః, తత్ర-కాచిద్వత్సాసురవదాచరన్తీం కాంచిత్, గృహీత్వా భ్రామయిత్వా, న్యపాతయత్-కాచి-ద్బకాసురవదాచరన్తీం, ఘ్నతీవ-బభూవ ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తదా, దూరగాః దూరే వర్తమానాః, గోవదాచరన్తీః, కాచిత్-యద్వత్, కృష్ణః తద్వదాహ్వాయత్ ఆజుహావ, ఆహూయేతి పాఠే-యద్వత్కృష్ణః తద్వద్దూరగా ఆహూయ పున-స్త-మనుకుర్వతీం కృష్ణత్వమితి పాఠే కృష్ణభావ మనుకుర్వతీం-తదేవదర్శయతి-వేణుం-క్వణయన్తీం - కేవలం ముఖేన గాయన్తీం-క్రీడన్తీమితి పాఠాన్తరం-కాశ్చి, త్సాధుసాధ్వితి, శంసన్తి ప్రశశంసుః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ కాచిత్తు, తన్మనాః కృష్ణాభేదాభిమానయుక్తమనాః - కస్యాంచిత్స్వభుజం, న్యస్య - కస్యాశ్చిదంసే స్వభుజం నిధాయేత్యర్థః - చలన్తీ పాదవిన్యాసానుకుర్వతీ, అపరాః ప్రత్యాహ-కిమితి నను హే సఖ్యః-అహం-కృష్ణః-మమ లలితాం సున్దరతరాం-గతిం-పశ్యతేతి ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ తథా-కాచి-త్కృష్ణోఽహ-మితి, వదన్తీ - వర్షవాతాభ్యాం - మా భైష్ట భయం మా కార్ష్ట తాభ్యాం వర్షవాతాభ్యాం-త్రాణం రక్షణం-మయా, విహిత-మిత్యుక్త్వా, అమ్బరముత్తరీయ-మేకేన హస్తేన-వితత్య విస్తృత్యో, న్నిదధే ఊర్ధ్వం ధృతవతీ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ హే నృప-కాంచి త్కాళీయాయన్తీం - శిరసి-పదా, ఆక్రమ్య అపరా-కాచి-దువాచ-కిమితి హే దుష్టసర్ప- గచ్ఛ ఇతో హ్రదాదపసర, నను హే అహో, అహం-ఖలానాం, దణ్డధృక్ దణ్డయితా, జాతః అవతీర్ణ ఇతి ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తథా, తత్ర-గోపీనాం మధ్యే-

---

మేకా కృష్ణార్భభావనామ్ । రిఙ్ఖయామాస కాప్యఙ్ఘ్రీ కర్షన్తీ ఘోషనిస్వనైః ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణరామాయితే ద్వే తు గోపవత్సాయితాః పరాః । వత్సాయితాం గృహీత్వాన్యా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్ ॥ కృష్ణాయితా ఘ్నతీ చాన్యా తత్రైకా తు బకాయితీమ్ ॥ ౧౭ ॥ ✻ ఆహ్వాయ దూరగా యద్వత్కృష్ణస్తమనుకుర్వతీమ్ । వేణుం క్వణన్తీం † క్రీడన్తీమన్యాశ్శంసన్తి సాధ్వితి ॥ ౧౮ ॥ కస్యాఞ్చిత్స్వభుజం న్యస్య చలన్త్యాహాపరా నను । కృష్ణోఽహం పశ్యత గతిం లలితామితి తన్మనాః ॥ ౧౯ ॥ మా భైష్ట వాతవర్షాభ్యాం తత్త్రాణం విహితం మయా । ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన వితత్యున్నిదధేఽమ్బరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరుహ్యైకా పదాఽఽక్రమ్య శిరస్యాహాపరాం నృప । దుష్టాహే గచ్ఛ జాతోఽహం ఖలానాం ననుదణ్డధృక్ ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకాచాహ హే గోపా దావాగ్నిం పశ్యతోల్బణమ్ । చక్షూంష్యాశ్వపిదధ్వం వో విధాస్యే క్షేమమఞ్జసా ॥ ౨౨ ॥ బద్ధాన్యైకా స్రజా కాంచిత్త్వామద్యోలూఖలే హరే । బధ్నామి భాణ్డభేత్తారం హైయ్యఙ్గవముషం త్వితి ॥ భీతా సుదృక్పిధాయాస్యం భేజే భీతివిడమ్బనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం కృష్ణం పృచ్ఛమానా బృన్దావనలతాస్తరూన్ । వ్యచక్షత వనోద్దేశే పదాని పరమాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ పదాని వ్యక్తమేతాని నన్దసూనోర్మహాత్మనః । లక్ష్యన్తే హి ధ్వజామ్భోజవజ్రాఙ్కుశలతాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ తైస్తైః పదైస్తత్పదవీమన్విచ్ఛన్త్యోఽగ్రతోఽబలాః । వధ్వాః పదైస్సుపృక్తాని విలోక్యార్తాస్సమబ్రువన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్యాః పదాని చైతాని యాతాయా నన్దసూనునా । అంసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాః కరేణోః కరిణా యథా ॥ ౨ ॥ అనయాఽఽరాధితో నూనం

కాచి, దువాచ ॥ కిమితి ॥ హే గోపాః, ఉల్బణం దుస్సహం, ప్రభూతం వా, దవాగ్నిం-పశ్యత, చక్షూంషి పిదధ్వం నిమీలయత వో యుష్మాకం, మాశు, క్షేమ, మఞ్జసా సుఖేన, విధాస్యే కరిష్యామీతి ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఏకా తు, స్రజా, కాంచి, ద్బద్ధ్వా స్త్రీ, ప్రోవాచ, కిమితి-హే హరే, అధునా-త్వాం-హైయ్యఙ్గవముషం నవనీతచోరం-తద్భాణ్డభేత్తారం చా, తః, ఉలూఖలే, బధ్నామీతి - తథైవం, బద్ధో-క్తా చ, సా, భీతేవ, శోభనే దృశౌ-యస్మిన్-త-దాస్యం-పిధాయ హస్తాభ్యామాచ్ఛాద్య సుదృక్ వరాక్షీ వా, సతీ, ముఖం-పిధాయ-భీతివిడమ్బనం భయానుకరణం, భేజే చకార ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఇత్థం-పునరపి-బృన్దావనే - లతా-స్తరూంశ్చ, కృష్ణం-పృచ్ఛమానాః-వనప్రదేశే-పరమాత్మనః కృష్ణస్య-పదాని-వ్యచక్షత అపశ్యన్ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తదా దృష్టభగవత్పదానాం తాసాముక్తిమాహ ॥ పదానీతి ॥ ఇమాని-మహాత్మనో, నన్దసూనోః - పదాని-వ్యక్తం నూనం కుతః-హి యస్మాత్ - ధ్వజాదిభి- రేఖాత్మకైః లక్ష్యన్త ఇతి ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తతః-తైస్తైః ధ్వజాదిచిహ్నైస్తైః-పదైః తస్య కృష్ణస్య-పదవీం-పురః పురో-ఽన్విచ్ఛన్త్యః అన్వేషయన్త్యః-అబలా గోప్యః-తదా-కస్యాశ్చి-ద్వధ్వాః, పదైః-సంపృక్తాని అన్తరాన్తరాయుక్తాని - భగవతః-పదాని, విలోక్యా-ర్తా దుఃఖితా, ఊచుః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ కస్యా ఇత్యాదిభిస్సార్ధైరష్టభిః ॥ కరిణా సహ-కరిణ్యా ఇవ-నన్దసూనునా సహ-గచ్ఛన్త్యాః-కస్యాశ్చి-ద్వధ్వాః-పదాని- హే గోప్యః, పశ్యత-కథంభూతాయాః అంసే స్కన్ధే న్యస్తః-ప్రకోష్ఠో - యస్యాః, తస్యాః, అన్యథైవంవిధః పదానాం సంపర్కో నస్యాదితి భావః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ అనయా కృష్ణేన సహ యాతయా భగవాన్, హరిరీశ్వరో

---

౧౮ శ్లో ✻ పా॥ ఆహూయ   ≠ కృష్ణత్వమను   † గాయన్తీమ్

నూనం,ఆరాధితః-పూర్వజన్మనీతి శేషః-కుతః యత్-అస్మాన్-నోఽస్మాన్-సర్వాః , విహాయ - గోవిన్దః ప్రీతియుక్తో రహః-ఏకా న్తం-యాం-అనయత్,నహ్యనారాధితేశ్వరాణాంరహసిగోవిన్దసఙ్గస్సులభ ఇతిభావః * ॥ ౨౮ ॥ * కాశ్చిదాహుర్ధన్యాఇతి హేఆళ్యః-సఖ్యః అమీ,గోవిన్దస్య,పాదాబ్జరేణవః,ధన్యాః,అహో॥తత్ర హేతుః ॥ యానితి॥యాన్-గోవిన్దాఙ్ఘ్రిజరేణూన్ బ్రహ్మేశాదయో-దేవాః-అఘనుత్తయే గోవిన్దప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపాపాపనుత్తయే, మూర్ధ్నిధృతవన్తః - అస్మాభిరప్యేతద్రేణ్వ భిషేకేణతథైవకృష్ణః ప్రాప్తుంశక్య ఇతిభావః * ॥ ౨౯ ॥ * అన్యాస్త్వాహుః ॥ తస్యాఇతి ॥ తస్యాఃగోవిన్దేనసహయాతా యాః,అమూని-పదాని-నోఽస్మాకం ఉచ్చైఃభృశం - క్షోభం చిత్తక్షోభం,కుర్వన్తి-తత్ర హేతుః-యా , స్వయమేకైవ- సర్వాసాంగోపీనాం,సమ్బన్ధి-సర్వస్వభూత,మచ్యుతస్యాధర,మధరామృత - మపహృత్య,రహసి-భుఙ్క్తే * ॥ ౩౦ ॥ * అన్యా తుకేవలమసంపృక్తానికృష్ణస్యైవపదానిదృష్ట్వాసామర్షమాహ॥నలక్ష్యన్తఇతి ॥ తస్యాఃవధ్వాః,పదాన్యత్ర నదృశ్యన్తే- కుతః-యతోనూనం-తృణాఙ్కురైః-ఖిద్యన్తీ- సుజాతేసుకుమారే - అఙ్ఘ్రితలే,యస్యాస్తాం-ప్రేయసీం,ప్రియః-శ్రీకృష్ణః-ఉ న్నిన్యే-స్కన్ధమారోపితవాన్ * ॥ ౩౧ ॥ * అపరాస్తుసత్యమతఏవాధికలగ్నానిపదానిపశ్యతేత్యాహుః ॥ ఇమానీతి॥హే గోప్యః,వధూం,వహతో,గామినోగచ్ఛతః,కామినఇతిపాఠే,కామినః-అతఏవ , వధూం, వహతః,కృష్ణస్య,తఏవ-భారాక్రా న్తాన్యత ఏవ,అధికలగ్నానీమాని-పదాన్యత్ర, పశ్యత * ॥ ౩౨ ॥ * కాశ్చిత్ క్షోణీసమ్మర్దమాలక్ష్యాహుః॥ అత్రేతి॥మహాత్మ నా,కామినాఅత్రపుష్పహేతోఃపుష్పాపచయార్థం,కాన్తా-అవరోపితా, అత్రతు-ప్రియార్థేప్రియామలంకర్తుం,ప్రేయసాకృ ష్ణేన,ప్రసూనానామపచయఃపుష్పలవనం-కృతః * ॥ ౩౩ ॥ * అతఏవ, ప్రపదాభ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం,ఉచ్చప్రసూనాపచ

భగవాన్హరిరీశ్వరః । యన్నోవిహాయగోవిన్దఃప్రీతోయామనయద్రహః॥ ౨౮ ॥ ధన్యాఅహోఅమీఆళ్యోగోవి న్దాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణవః । యాన్బ్రహ్మేశాదయోదేవాఃదధుర్మూర్ధ్న్యఘనుత్తయే ॥ ౨౯ ॥తస్యాఅమూనినఃక్షోభం కుర్వన్త్యుచ్చైఃపదానియత్ । ఏకాఽపహృత్యగోపీనాంధనంభుఙ్క్తేఽచ్యుతాధరమ్॥ ౩౦॥ నలక్ష్యన్తేపదాన్య త్రతస్యానూనంతృణాఙ్కురైః। ఖిద్యత్సుజాతాఙ్ఘ్రితలామున్నిన్యేప్రేయసీంప్రియః॥ ౩౧॥ఇమాన్యధికలగ్నా నిపదానివహతోవధూమ్।గోప్యఃపశ్యతకృష్ణస్యభారాక్రాన్తానికామినః॥ ౩౨ ॥అత్రావరోపితాకాన్తాపుష్ప హేతోర్మహాత్మనా । అత్రప్రసూనాపచయఃప్రియార్థేప్రేయసాకృతః॥ ౩౩ ॥ప్రపదాక్రమణఏతేపశ్యతా సకలేపదే । కేశప్రసాధనంత్వత్రకామిన్యాఃకామినాకృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ తానిచూడయతాకాన్తాముపవిష్టమిహ ధ్రువమ్। ఇత్యేవం * ప్రలపన్త్యస్తాగోప్యశ్చేరుర్విచేతసః॥ ౩౫ ॥ రేమేతయాచాత్మరతఆత్మారామోఽప్యఖణ్డి తః । కామినాందర్శయన్దైన్యంస్త్రీణాంచాపిదురాత్మతామ్ ॥ ౩౬ ॥ యాంగోపీమనయత్కృష్ణోవిహాయాన్యా స్స్త్రియోవనే । సాచమేనేతదాఽఽత్మానంవరిష్ఠాంసర్వయోషితామ్॥హిత్వాగోపీఃకామయా * నామామసౌ భజతేప్రియః ॥ ౩౭ ॥ తతోగత్వావనోద్దేశందృప్తాకేశవమబ్రవీత్ । నపారయేఽహంచలితుంనయమాంయత్ర

యార్థం-మాక్రమణం,యయోః- స్తాః-అస్య-పదే-అర్ధమగ్నే-ఇతి-పదే-పదాదౌ-ఏ-,పశ్యత కాశ్చిత్తస్యాఃకృష్ణజాన్వన్తరముపవిష్టా యాశ్చిహ్నం,క్షోణీసమ్మర్దనాదికమాలక్ష్యాహుః॥ కేశప్రసాధనమితి॥అత్ర,కామినాకృష్ణేన,కామిన్యాః , కేశప్రసాధనం,కే శానామితస్తతోవిశ్లథతాం,ప్రసాధనంపునస్సమన్తసమీకరణాభ్యాంబన్ధనం - కృతమ్ * ॥ ౩౪ ॥ * కాన్తామధికృత్య-తాని ప్రసూనాని,చూడయతాశిరోభూషణంకుర్వతా,కృష్ణేనేహ , నూనం,ఉపవిష్టం , ఇత్యుక్తప్రకారేణఏవంప్రకారాన్తరా ణ్యపి-ప్రలాపంకుర్వత్యః,దర్శయన్త్య ఇతిపాఠే-మిథస్తచ్చిహ్నానిదర్శయన్త్యః-స్తాగోప్యః - తత్రతత్ర - విచేతసఉన్మత్తసదృ శాః-విచేరుః * ॥ ౩౫ ॥ * కింవిచేతోభిర్గోపీభిఃకేవలమిత్థంసంభావనామాత్రంకృతం- ఉతతత్సత్యమేవేతిరాజ్ఞస్సంశయంని రాహమునిః॥ రేమఇతి॥తయా-గోపీభిరుద్భావితయా-కయాచిద్గోప్యాసహ-భగవాన్-రేమే॥కథంభూతః-ఆత్మారామోఽప్య- ఖణ్డితోఽపి,అవాప్తసమస్తకామత్వేనస్త్రీవిభ్రమైరఖణ్డితచిత్తోఽపి * ॥ ౩౬ ॥ * తథాచేత్కిమితిరేమేఽతఆహ॥ కామినామితి ॥ కామినాంవిషయాసక్తచిత్తానాం - దైన్యంతత్పారవశ్యాత్మకం- స్త్రీణాం,దౌర్జన్యంచ,దర్శయన్దర్శయితుమిత్యర్థః. స్త్రీణాందురాత్మతామాహ॥యామితి॥అన్యాస్స్త్రియోవిహాయ-కృష్ణో-యాంగోపీ-మనయ-త్సాచ,తదా-సర్వయోషితాం మధ్యే,ఆత్మానం-వరిష్ఠా, మమన్యత-మననప్రకారమేవాహ॥ హిత్వేతి ॥ కామో-యాన-మాగమనసాధనం-యాసాం-తాః, సర్వా , గోపీర్విహాయ అసౌప్రియో-మామేవ-భజతేఅనువర్తతే- అతో , ఽహం-సర్వయోషితాం , శ్రేష్ఠే , తిమేనేత్య ర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * తతఏవమభిమత్యనన్తరం,కించిద్దూరం-గత్వా-గర్వితాసతీ-కేశవంకృష్ణ-మబ్రవీత్॥ కిమితి ॥అహం-గన్తుం

చలితుం-నశక్నోమి-అతో యత్ర-తే మనః జిగమిషసి తత్ర-మాం-నయ ఇతి ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ కామినాం దైన్యం దర్శయతి॥ ఏవమి తి॥ ఇత్థ-ముక్తో, భగవా-న్ప్రియా-మాహ॥ కిమితి॥ స్కన్ధే ఆరుహ్యతా, మితి త్వ మేత శేషః, అఖణ్డితత్వమాహ ॥ తత శ్చేతి ॥ తత స్త స్యాం స్కన్ధారోహాద్యతాయాం సత్యాం - అన్తర్హితవాన్ తతస్తదైవ సావధూ-రనుతప్తవతీ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ అనుతాప ప్రకారమేవాహ ॥ హా నాథేతి ॥ హేతిఖేదే-హేనాథ-హేప్రియతమ-హే మహాభుజ-క్వాసి-తవ కింకర్యాః-కృపణాయాః దీనాయాశ్చ-మమ-హే సఖే-తవ, సన్నిధిం-దర్శయ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఇత్థం -ప్రియస్య విశ్లేషణ-మోహితాం విచిత్తాం- దుఃఖితాం చ, తా-మవిదూరతః-తా గోప్యో-దదృశుః, కథంభూతాః, భగవతో-మార్గ, మన్వేషయన్త్యః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తస్-స్తయా స్వస్యాః, మాధవా-న్మానప్రాప్తిం సమ్మానప్రాప్తిం, తథా, ఆత్మనో దౌరాత్మ్యహేతోః, అవమానంచ కథిత మాకర్ణ్య, సర్వా-గోప్యః, పరమం విస్మయం, ప్రాపుః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తత, స్తయా సహితాః, కృష్ణాన్వేషణాయ-యావచ్చన్ద్రికా, ప్రకాశతే-తావ, ద్వనం, చేరుః-తత-స్తమసా సాన్ద్రతరుచ్ఛాయాకృతేన-ప్రవిష్టం వ్యాప్తం వన-మాలక్ష్య, తతో, నివృత్తాః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఏవం-తమః ప్రాప్తా అపి స్వగృహాన్నైవ స్మృతవత్యః, తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ తస్మిన్ కృష్ణ ఏవ-మనో-యాసాం, అత ఏవ తదాత్మికాః తజ్జ్ఞానప్రచురాః, అతఏవ తస్యైవాలాపో యాసాం - తస్యైవ వివిధా చేష్టా యాసాం-తా, స్తస్యైవ, గుణా, న్గాయన్త్యః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ కింతు-పూర్వం, కృష్ణేన యత్ర, సఙ్గతా, స్తదేవ-కాళిన్ద్యాః, పులిన-మాగత్య, సమవేతాస్సమ్భూతాః, కృష్ణభావనాయుక్తాః, కృష్ణస్యాగమనే-కాఙ్క్షితం కాఙ్క్షా, యాసాం-తాః కృష్ణమేవ జగుః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవ

తే మనః॥ ౩౮ ॥ ఏవముక్తః ప్రియామాహ స్కన్ధమారుహ్యతామితి। తతశ్చాన్తర్దధే కృష్ణస్సావధూరన్వతప్యత॥
హా నాథ రమణ ప్రేష్ఠ క్వాసి క్వాసి మహాభుజ। దాస్యాస్తే కృపణాయా మే సఖే దర్శయ సన్నిధిమ్॥ ౪౦ ॥ అన్విచ్ఛన్త్యో
భగవతో మార్గం గోప్యోఽవిదూరతః। దదృశుః ప్రియవిశ్లేష మోహితాం దుఃఖితాం సతీమ్ ॥ ౪౧ ॥ తయా కథిత
మాకర్ణ్య మానప్రాప్తించ మాధవాత్। అవమానంచ దౌరాత్మ్యాద్విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽవి
శన్వనంచన్ద్రజ్యోత్స్నా యావద్విభావ్యతే। తమః ప్రవిష్ట మాలక్ష్య తతో నివవృతుః స్త్రియః॥ ౪౩ ॥ తన్మనస్కా
స్తదాలాపా స్తద్విచేష్టా స్తదాత్మికాః। తద్గుణానేవ గాయన్త్యో నాత్మాగారాణి సస్మరుః ॥ ౪౪ ॥ పునః పులినమా
గత్య కాళిన్ద్యాః కృష్ణభావనాః। సమవేతా జగుః కృష్ణం తదాగమన కాఙ్క్షితాః ॥ ౪౫ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

+ గోపికాగీతారమ్భః +

గోప్య ఊచుః ॥ జయతి తేఽధికం జన్మనా వ్రజశ్శ్రయత ఇన్దిరా శశ్వదత్రహి। దయిత దృశ్యతాం దిక్షు తావకాస్త్వ
య్యధృతాసవస్త్వాం విచిన్వతే ॥ ౧ ॥ శరదుదాశయే సాధుజాతసత్సరసిజోదర శ్రీముషా దృశా। సురతనాథ తేఽ

తే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
"తద్గుణానేవ గాయన్త్యః కృష్ణం జగు,, రితి చోక్తం, తదేవ గానం ప్రపఞ్చయత్యేకత్రింశేన॥ జయతీతి ॥ వ్రజ, స్తేతవ, జన్మనా హేతునా నితరాం, జయత్యుత్కర్షం ప్రాప్నోతి-కిఞ్చ, తవ, జన్మనా, ఇన్దిరాలక్ష్మీ రపి, నిత్య-మత్ర వ్రజే, శ్రయతే-వ్రజమలఙ్కుర్వత్యస్మాభిరలక్ష్యమాణా చాత్రైవ వర్తత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా అత్ర వ్రజే-శ్రయతే, త్వామితి శేషః-నిత్యానపాయిత్వాదితి భావః॥ ఇన్దిరా మహతీ సమృద్ధిర్వా, ఏవం సర్వస్మిన్వ్రజే మోదమానేఽత్ర-త్వదీయా-వయంతు - త్వయి నిమిత్తే స్వదర్థమేవేత్యర్థః-కథంచిద్ధృతా, అసవః ప్రాణాః, యాభి, స్తథాభూతా, స్త్వామేవ - మృగయన్తే, అత-స్త్వయా-దృశ్యతాం ప్రత్యక్షీభూయతా, మస్మాక-మితి శేషః-అత్ర వక్తృబాహుళ్యాత్ప్రతిశ్లోకమపరా ఆహురిత్యవతారణా ద్రష్టవ్యా తత్ర యథా సంభవం పూర్వోత్తరవచసాం సఙ్గతిరుచ్యతే ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తత్ర విచిన్వన్తుమమకిం-తత్రాహుః॥ శరదితి॥ శరత్కాలికే-సరసి సమ్యక్, జాతస్య, అనేన గమ్భీరామ్భస్సముద్భూతత్వమభిప్రేతం, సత్సరసిజస్య, సత్త్వమత్ర సుమృష్టనాళత్వ రవికరవికసితత్వాదికం వివక్షితం, ఉదరే గర్భే, యా-శ్రీ స్తాం, ముష్ణాతి హరతి తిరస్కరోతీతి యావత్ తథా - తయా-దృశా నేత్రేణ-హే సురతనాథ సంభోగవర్ధక-తేఽస్మాకం యాచనీయమేతి వా-హే ఆత్మపర్యన్తాభీష్టప్రద-తవా, శుల్కదాసికాః మూల్యం వినా దాస్యః-మూల్యం వినాఽపి దాస్యం ప్రాప్తాః-శుల్కదాసికా ఇతిచ్ఛేదే, తవ సంబన్ధినా - శుల్కేన సౌన్దర్యాత్మకేన మూల్యేన-దాసీ-రస్మాన్నిఘ్నతో మారయత-స్తేతవ-త్వయా క్రియమాణః ఇహలోకే-అయం - వధో-నభవతి కిం-శస్త్రైరేవ వధో వధః దృశా వధో వధః కిం న భవతీతి భావః దృశా నిఘ్నత ఇత్యనేన దృశా నః ప్రాణానపహృతవత ఇత్యభిప్రేతం-అత- స్త్వద్దృశాఽపహృతప్రా

ణప్రత్యర్పణాయత్వయాదృశ్యతామితియథాసంభవంసర్వత్రవాక్యశేషః ॥ ౨ ॥ కించ-కృపయాబహుభ్యోమృత్యుభ్యో రక్షితవతోఽధునాదృశైవఘాతోఽనుచితఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విషేతి ॥ హేఋషభశ్రేష్ఠ, విషమయాత్కాళియహ్రదజలా-ద్యోఽప్యయోనాశః,తస్మా, త్తథా.వ్యాళరాక్షసాదఘాసురాత్,వర్షా-న్మారుతా,ద్వైద్యుతానలాదశనిపాతజాదగ్నేః, వృషోఽరిష్ట-స్తస్మా-న్మయాత్మజాద్వ్యోమాసురా,ద్విశ్వతఃఅన్యస్మాదపిసర్వతో,భయాచ్చ, కాళియమదదమనాదిభిః-పునఃపునారక్షితాః-కిమిదానీంకేవలప్రశాఘాతయసీతిభావః ॥ ౩ ॥ కించనిఖిలజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్యతత్రాపి స్వాశ్రితపక్షపాతిన స్తవాశ్రితోపేక్షాఽనుచితేత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ నఖల్వితి॥ హేసఖే,భవాన్,ఖలు,నూనం.యశోదాసుతో-నభవతి,ప్రాకృతఃకేవలంయశోదాసుతోనభవతి కింతు - అఖిలదేహినా,మన్తరాత్మా,అతోదృక్-పశ్యతిసర్వమితిదృక్,కర్తరిక్విప్-అన్తఃప్రవిష్టశ్శుభాశుభసాక్షీపరమాత్మేత్యర్థః-సకింకర్మాయత్తదేహభాగ్భవతినేత్యాహుః ॥ విఖనసావిరిఞ్చేనా, విశ్వపాలనాయ-ప్రార్థితః-సాత్వతాంభక్తానాంయదూనాం-కులే, ఉదేయివాన్ స్వేచ్ఛయాఽవతీర్ణః-నతుప్రాకృతవత్కర్మణాజాతఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ తస్మాత్తావకానామస్మాకమభిమతమేతచ్చతుష్టయంసంపాదయేత్యాహుశ్చతుర్భిః ॥ హేవృష్ణివర్య సంసృతేర్భయా,త్తవ-చరణమీయుషాంశరణంగతానాం.జనానాం,విరచితందత్త-మభయం-యేన-తత్ కామదమభీష్టదం.తథాశ్రియోలక్ష్మ్యాః,కరం,గృహ్ణాతీతితథా.త-త్కరసరోరుహం-హేకాన్త-నోఽస్మాకం-శిరసి- నిధేహి ॥ ౫ ॥ హేవ్రజజనార్తిహన్-హేవీర-నిజజనానాం-యః-స్మయోగర్వః-తం - ధ్వంసయతీతితథా-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరిల్యుః-తథాభూతంస్మితం-యస్య,హేతథాభూత-హేసఖే , భవత్కింకరీః నోఽస్మాన్-భజానువర్తస్వ,స్మనిశ్చితం-అద్భుతంవా ,సు

శుల్కదాసికావరదనిఘ్నతో నేహకింవధః॥ ౨ ॥విషజలాప్యయాద్వ్యాళరాక్షసాద్వర్షమారుతాద్వైద్యుతా
నలాత్ । వృషమయాత్మజాద్విశ్వతోభయాదృషభతేవయంరక్షితాముహుః॥ ౩ ॥నఖలుగోపికానన్దనోభవా
నఖిలదేహినామన్తరాత్మదృక్ ।విఖనసాఽర్థితోవిశ్వగుప్తయేసఖఉదేయివాన్సాత్వతాంకులే॥ ౪ ॥విరచితా
భయంవృష్ణిధుర్యతేచరణమీయుషాంసంసృతేర్భయాత్ । కరసరోరుహంకాన్తకామదంశిరసిధేహినశ్శ్రీకర
గ్రహమ్॥ ౫ ॥వ్రజజనార్తిహన్వీరయోషితాంనిజజనస్మయధ్వంసనస్మిత ।భజసఖేభవత్కింకరీస్స్మనోజలరుహా
ననంచారుదర్శయ ॥ ౬ ॥ ప్రణతదేహినాంపాపకర్శనంతృణచరానుగంశ్రీనికేతనమ్ । ఫణిఫణార్పితంతేపదా
మ్బుజంకృణుకుచేషునఃకృన్ధిహృచ్ఛయమ్ ॥ ౭ ॥ మధురయాగిరావల్గువాక్యయాబుధమనోజ్ఞయాపుష్కరేక్షణ ।
విధికరీరిమావీరముహ్యతీరధరసీధునాఽఽప్యాయయస్వనః ॥ ౮ ॥ తవకథామృతంతప్తజీవనంకవిభిరీడితంకల్మ
షాపహమ్ । శ్రవణమఙ్గళంశ్రీమదాతతంభువిగృణన్తియేభూరిదాజనాః॥ ౯ ॥ప్రహసితంప్రియప్రేమవీక్షితం

న్దరం-జలరుహాననం-తావ ద్యోక్షీకామస్మాకం-దర్శయ ॥ ౬ ॥ అవిశేషేణప్రణతానాం - దేహినాం-పాపహన్తృ, తృణచరాగావ-స్తా అనుసృత్యగచ్ఛతీతితథా- సౌభాగ్యేన- శ్రియో - నికేతనంఆశ్రయభూతం-వీర్యాతిరేకేణ,ఫణినఃకాళీయస్య ఫణేష్వర్పితం-తవ-పదామ్బుజం-నోఽస్మాకం-కుచేషు-కృణునిధేహి-హృచ్ఛయంకామం కృన్ధిఛిన్ధి ॥ ౭ ॥ హేపుష్కరేక్షణబుధానాంహృద్యయా-వల్గూనివాక్యానియస్యాం- తయా-అతఏవ - మధురయాకోకిలాదిశబ్దవచ్ఛ్రావ్యయా-తవ-గిరాముహ్యతీ-ర్విధికరీఃకింకరీశ్చ-ఇమాః-నోఽస్మా-నధరామృతేనా - ప్యాయయస్వసంజీవయ ॥ ౮ ॥ కించాస్మాకంత్వద్విరహేణమరణంప్రాప్తప్రాయమేవ కింతుత్వత్కథామృతంమిథఃయేపాయయన్తి- తైర్వఞ్చితమిత్యభిప్రేత్యాహుః॥తవేతి॥ తవ-కథైవ-అమృతం-తత్ర హేతుః- తప్తానాంతాపత్రయతప్తానాం- జీవనం - ప్రసిద్ధామృతాదుత్కృష్టతామాహుః-కవిభిర్బ్రహ్మాదిభిః-ఈడితం స్తుతం-దేవభోగ్యంత్వమృతంతైఃతుచ్ఛీకృతమితిభావః-కించ - కల్మషాపహం,శ్రోతౄణాంవదతాంస్మరతాంచపాపహరం-ప్రసిద్ధంతునైవంవిధమితిభావః-కించ - శ్రవణమాత్రేణైవ-మఙ్గళంనిశ్రేయసరూపం-యస్మా- త్తథాభూతం-ప్రసిద్ధంతుపునస్సంసారనిమిత్తమితిభావః-కించ- శ్రీమత్ శాన్త్యాదిగుణావహం - ప్రసిద్ధస్తుమాదకమితిభావః,ఏవంభూతం-త్వత్కథామృతంఆతతంవిస్తృతంయథాతథా-భువియేగృణన్తినిరూపయన్తి- తేజనాః - భూరిదాఃబహువదాన్యాః జీవితందదతీత్యర్థః-పూర్వజన్మసుబహుదత్తవన్తస్సుకృతినఇతియావదితివా ॥ ౯ ॥ తర్హిమత్కథామృతశ్రవణేనైవతృప్తాభవతేత్యత్రతథాఽపిత్వద్విలాసక్షుభితచిత్తావయంనశాన్తిమాప్నుమఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ ప్రహసితమితి॥ హేప్రియ-హేకుహకవఞ్చక-తవ-ప్రహసితంచ - ప్రేమ్ణావీక్షితంచ - ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానేనాపిమఙ్గళంసుఖంయస్మా-త్త-ద్విహరణంచ, యాశ్చ-రహసి-సంవిదఃసఙ్కేతచేష్టాః-కథంభూతాః-హృదిస్పృశోహృదయారూఢాఃతాశ్చ-నోఽస్మాకం-మనః-క్షోభ

యన్తి హి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ త్వయి వయమతీవ ప్రేమార్ద్రచిత్తాః త్వం తు కుతోఽస్మాన్ వ్యథయసీత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం॥ హే నాథ హే కాన్త యద్యదా, పశూన్, చారయన్, వ్రజాత్ చలసి తదా నళినవత్సున్దరం కోమలం, తే తవ, పదం శిలైః కరిషైః తృణైః అఙ్కురైశ్చ, సీదతీతి నోఽస్మాకం మనః కలిలతాం అస్వాస్థ్యం గచ్ఛతి యాతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంభూతాస్త్వత్కృతే శఙ్కితచిత్తా వయం॥ త్వం తు దినపరిక్షయే సాయంకాలే నీలకున్తలైః ఆవృతం వనరజస్వలం గోరజశ్ఛురితం వనరుహాననం, అళిమాలాకులపరాగచ్ఛురితపద్మతుల్యం, ఆననం ముహుర్ముహుః దర్శయన్, నోఽస్మాకం మనసి కేవలం హే వీర, స్మరం యచ్ఛసి కామముద్దీపయసి న తు సఙ్గం దదాసి తతః కపటస్త్వమితి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అతోఽధునా కపటం విహాయ సఙ్గతో భవేతి ప్రార్థయన్తే ద్వాభ్యాం హే రమణ, తవ చరణపఙ్కజం, అస్మాకం, స్తనేషు, అర్పయ, నిధాయ కామాగ్నిం శమయేతి భావః తదనుగుణం సమ్బోధయన్తి హే ఆధిహన్నితి ఆధిర్మనఃపీడా కథంభూతం, శన్తమం సేవాసమయే సుఖతమం, ఆపది ధ్యేయం చ ధరణ్యాః మణ్డనం అలఙ్కారభూతం పద్మజేన బ్రహ్మణా, అర్చితం ప్రణతాభీష్టదం చ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా హే వీర తవాధరామృతం, వితర దేహి కథంభూతం నృణాం, ఇతరేషు సార్వభౌమాదిసుఖేషు, రాగం ఇచ్ఛాం విస్మారయతి లోపయతీతి, తత్తథా, స్వరితేన నాదితేన, వేణునా స్వరయుక్తేన వేణునా, సుష్ఠు యథా తథా చుమ్బితం, నాదామృతవాసితమితి భావః॥ శోకనాశనం తాపత్రయజదుఃఖశామకం, ముత్తరోత్తరం రతివర్ధకం చ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ, క్షణమపి త్వద్విశ్లేషమసహమానాః సర్వసఙ్గపరిత్యాగేన వయం యథా యథా ఇవ త్వాముపాగతాః త్వం తు కథమస్మాన్ త్యక్తుముత్సహస ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం

విహరణం చ తే ధ్యానమఙ్గళమ్ । రహసి సంవిదో యా హృదిస్పృశః కుహక నో మనః క్షోభయన్తి హి ॥ ౧౦ ॥ చలసి యద్వ్రజాచ్చారయన్ పశూన్ నళినసున్దరం నాథ తే పదమ్। శిలతృణాఙ్కురైః సీదతీతి నః కలిలతాం మనః కాన్త గచ్ఛతి॥ ౧౧ ॥ దినపరిక్షయే నీలకున్తలైర్వనరుహాననం బిభ్రదావృతమ్। వనరజస్వలం దర్శయన్ ముహుర్మనసి నః స్మరం వీర యచ్ఛసి॥ ౧౨ ॥ ప్రణతకామదం పద్మజార్చితం ధరణిమణ్డనం ధ్యేయమాపది। చరణపఙ్కజం శన్తమం చ తే రమణ నః స్తనేష్వర్పయాధిహన్॥ ౧౩ ॥ సురతవర్ధనం శోకనాశనం స్వరితవేణునా సుష్ఠు చుమ్బితమ్ । ఇతరరాగవిస్మారణం నృణాం వితర వీర నస్తేఽధరామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ అటతి యద్భవానహ్ని కాననం త్రుటిర్యుగాయతే త్వామపశ్యతామ్। కుటిలకున్తలం శ్రీముఖం చ తే జడ ఉదీక్షతాం పక్ష్మకృద్దృశామ్ ॥ ౧౫ ॥ పతిసుతాన్వయభ్రాతృబాన్ధవానతివిలఙ్ఘ్య తేఽన్త్యచ్యుతాగతాః। గతివిదస్తవోద్గీతమోహితాః కితవ యోషితః కస్త్యజేన్నిశి॥ ౧౬ ॥ రహసి సంవిదం హృచ్ఛయోదయం ప్రహసితాననం ప్రేమవీక్షణమ్ । బృహదురః శ్రియో వీక్ష్య ధామ తే ముహురతిస్పృహా ముహ్యతే మనః ॥ ౧౭ ॥ వ్రజవనౌకసాం వ్యక్తిరఙ్గ తే వృజినహన్త్ర్యలం విశ్వమఙ్గళమ్। త్యజ మనాక్చ నస్త్వత్స్పృహాత్మనాం స్వజనహృద్రుజాం యన్నిషూదనమ్॥ ౧౮ ॥ యత్తే సుజాతచరణామ్బురుహం స్తనేషు భీతాః శనైః

యద్యదా, అహ్ని బృన్దావనం ప్రత్యటతి, గచ్ఛతి తదా, త్వాం అపశ్యతాం ప్రాణినాం, త్రుటిః క్షణార్ధమపి యుగప్రాయం భవతి, ఏవమదర్శనే దుఃఖముక్తం పునశ్చ, కథంచిద్దినాన్తే, తవ, కుటిలాని కున్తలాని యస్మిన్, తత్ శ్రీమత్ ముఖం, ఉదుచ్చైః, ఈక్షమాణానాం తేషాం, దృశాం, పక్ష్మకృద్బ్రహ్మా జడో, మన్ద ఏవ॥ నిమేషమాత్రమప్యసహ్యమితి దర్శనసుఖముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్మాద్హే అచ్యుత పతీన్, సుతాన్, అన్వయాన్ తత్సంబన్ధినః భ్రాతౄన్ బాన్ధవాంశ్చ అత్యన్తం, విలఙ్ఘ్య తే తవ, అన్తి సమీపం, ఆగతాః, వయం కథంభూతాః త్వం, గతివిదః అస్మదాగమనం జానతః గతివిదో, వయం, తవోద్గీతేన మోహితాః, హే కితవ ధూర్త ఏవంభూతాః, యోషితో, నిశి, స్వయమాగతాః, త్వాం వినా, కస్త్యజేన్న కోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అతస్త్వయా త్యక్తానామస్మాకం ప్రాప్తేన త్వద్దర్శననిదానహృద్రోగస్య త్వత్సఙ్గత్యైవ చికిత్సాం కుర్విత్యాహుర్ద్వాభ్యాం॥ రహసీతి ॥ తవ, రహసి, సంవిదం సాఙ్కేత్యం కర్మ, హృచ్ఛయోదయం కామజనకం, ప్రేమ్ణా, వీక్షణం చ ప్రహసితమాననం చ, శ్రియో లక్ష్మ్యాః, స్థానభూతం, బృహద్విశాలం, ఉరో వక్షశ్చ, వీక్ష్య, అస్మాకమతీవ స్పృహా, భవతి, తయా చ, ముహుర్ముహుః, మనో, ముహ్యతే మోహం ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అఙ్గ హే కృష్ణ, తవ, అభివ్యక్తిరవతారో, వ్రజవనౌకసాం గోపానాం మునీనాం చ, వృజినహన్త్రీ పాపనిరసనీ దుఃఖనిరసనీ వా, విశ్వస్య మఙ్గళావహా చ, అత, స్త్వత్స్పృహాత్మనాం త్వత్స్పృహారుగ్ణమనసాం, నోఽస్మాకం మనాగీషత్ త్యజ ముఞ్చ కించిద్దేహీత్యర్థః కిం తత్, యత్స్వజనస్య, హృద్రోగాణాం, నిషూదనం నివర్తకం, ఔషధం, తత్తు త్వమేవ, వేత్సీతి గూఢాఽభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అతిప్రేమధర్షితా రుదన్త్య ఆహుః ॥ యదితి॥ హే ప్రియ, యత్తవ, సుకుమారం పదాబ్జం, తన్నః, కఠినేషు, స్తనేషు, సమ్మర్దశఙ్కితాః, శనైః శనైః, ధారయామ, తేన పదాబ్జేన అధునా, అటవీం అటసి చరసి, నయసీతి పాఠే అటవీం ప్రతి, పశూన్ ఆత్మానం వా, నయసి ప్రాపయసి ॥ తత్పదాబ్జం, కూర్పాదిభిస్తీక్ష్ణసూక్ష్మశిలాదిభిః కింస్విన్న వ్యథతే

కథంనునామనవ్యథతే,వ్యథతఏవేతి-నోఽస్మాకం,ధీః,భ్రమతి,నస్వస్థాభవతి-కథంభూతానాం, భవాన్-ఏవ,ఆయుః,జీవితం-యాసాం,తథాభూతానాం,త్వదధీనజీవితానామిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకత్రింశోధ్యాయః ***************************

ఇత్థంగోపీనాంగానముపవర్ణిత - మథేత్థంగాయతీర్గోపీరనుజిఘృక్షో రావిర్భూతస్య భగవతోదర్శనహర్షజాంతాసాం విక్రియాంసరససాక్షేపసల్లాపాంతాంక్రీడాంచానువర్ణయతిద్వాత్రింశేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం,భగవతో,గుణాన్,ప్రగాయన్త్యః, చిత్రధా, అనేకధా, ప్రలపన్త్యశ్చ, హేరాజన్-కృష్ణదర్శనే,లాలసాఅతిస్పృహా,యాసాం, తాః,సుస్వరంయథాతథా, ఉచ్చైః,రురుదుః ॥ ౧ ॥ తాసాంరుదతీనాం,అగ్రే,శౌరి, రావిర్బభూవ,కథంభూతః,స్మయమానంముఖామ్బుజం. యస్య,సః,జగన్మోహకస్యకామస్యాపి, మోహకః ॥ ౨ ॥ తమాగతం-ప్రేష్ఠంకృష్ణ,మవలోక్య,అబలాః,గోప్యః-ప్రీత్యా ఉత్ఫుల్లావికసితా,దృశో,యాసాం,తథాభూతాః,యుగప,త్సర్వా, ఉత్తస్థుః ॥ యథా,ఆగతం, ప్రాణం,తన్వఃశరీరాణి, తద్వత్,వియుక్తేప్రాణేపునరాగత్యసుస్దేసతియథాతనురుత్తిష్ఠతేతద్వదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఆగతాః,కృష్ణముఖే,యల్లావణ్యం. తదేవ-సుధా,తాం - నయనరూపై-ర్భాజనైఃపానపాత్రైః - పునఃపున-రాపీయాపిపీత్వాపి-నాతృప్యన్ నతృప్తాబభూవుః. యథా-సన్తఃభక్తా- స్తచ్చరణంభగవత్పాదాబ్జలావణ్యం - పునఃపునరనుభూయాపినతృప్యన్తి-తద్వత్ ॥ ౪ ॥ కాచిద్గోపీ,

ప్రియయదధీమహికర్ణశేషు। తేనాటవీమటసితద్వ్యథతేనకింస్విత్కూర్పాదిభిర్భ్రమతిధీర్భవదాయుషాంనః॥౧౯॥**
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకత్రింశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిగోప్యఃప్రగాయన్త్యః ప్రలపన్త్యశ్చచిత్రధా । రురుదుస్సుస్వరంరాజన్కృష్ణదర్శనలాలసాః॥ ౧ ॥ తాసామావిరభూచ్ఛౌరిస్స్మయమానముఖామ్బుజః।పీతామ్బరధరస్స్రగ్వీసాక్షాన్మన్మథమన్మథః॥ ౨ ॥ తంవిలోక్యాగతంప్రేష్ఠంప్రీత్యుత్ఫుల్లదృశోఽబలాః।ఉత్తస్థుర్యుగపత్సర్వాస్తన్వఃప్రాణమివాగతమ్॥ ౩ ॥ కృష్ణస్యముఖలావణ్యసుధాంనయనభాజనైః।ఆపీయాపీయనాతృప్యన్సన్తస్తచ్చరణంయథా॥ ౪ ॥ కాచిత్కరామ్బుజంశౌరేర్జగృహేఽఞ్జలినాముదా । కాచిద్దధారతద్బాహుమంసేచన్దనరూషితమ్॥ ౫ ॥ కాచిదఞ్జలినాఽగృహ్ణాత్తన్వీతామ్బూలచర్వితమ్ । ఏకాతదఙ్ఘ్రియుగళంసన్తప్తస్తనయోరధాత్ ॥ ౬ ॥ ఏకాభ్రుకుటిమాబధ్యప్రేమసంరమ్భవిహ్వలా। *ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షేపైస్సన్దష్టదశనచ్ఛదా॥ ౭ ॥ అపరాఽనిమిషద్దృగ్భ్యాంజుషాణా తన్ముఖామ్బుజమ్ । ఆపీతమపినాతృప్యత్సన్తస్తచ్చరణంయథా॥ ౮ ॥ తంకాచిన్నేత్రరన్ధ్రేణహృదికృత్వానిమీల్యచ। పులకాఙ్గ్యుపగూహ్యాస్తేయోగీవానన్దసంప్లుతా ॥ ౯ ॥ సర్వాస్తాఃకేశవాలోకపరమోత్సవనిర్వృతాః। జహుర్విరహజంతాపంప్రాజ్ఞంప్రాప్యయథాజనాః ॥ ౧౦ ॥ తాభిర్విధూతశోకాభిర్భగవానచ్యుతోవృతః । వ్యరో-

హరేః-కరామ్బుజం-హర్షేణా-ఞ్జలినా-జగ్రాహ- కాచిత్తు-చన్దనేన, లిప్తంరూషితం - తస్య బాహుం-అంసేఆత్మనఃస్కన్ధే-బభార ॥ ౫ ॥ కాచి-త్తన్వీయోషి-దఞ్జలినాసంహర్షేహ స్తద్వయేన-తస్య-తామ్బూలచర్వితంతామ్బూలం-జగ్రాహ ॥ కాతు-విరహతాపేన-తప్తయోః- స్తనయో,స్తస్యభగవతో-ఽఙ్ఘ్రికమలంకమలవచ్ఛీతలమఙ్ఘ్రి , మధాత్ ॥ ౬ ॥ కాచి-త్తు-భ్రుకుటింభ్రువ - మాబధ్యకుటిలీకృత్య - ప్రేమసంరమ్భేణప్రేమగర్భక్రోధేన-విహ్వలా-సన్దష్టో-దశనచ్ఛదో-యయా-తథాభూతా-కటాక్షేణ-ఘ్నన్తీవతాడయన్తీవ-ఐక్షతకటాక్షైరితిపాఠే, కటాక్షపాతైరిత్యర్థః॥ సాం- హోయు రాతు - నిమేష - మకుర్వతీభ్యాం-దృగ్భ్యాం-తస్య-ముఖామ్బుజ-మాపీతమపి-పునఃపున-ర్జుషాణా-సే మి-మనుష్యాయ నతృప్తాబభూవ-యథా-సన్తోభక్తా- స్తచ్చరణం-పునఃపున-రనుభూయాపి-నతృప్యన్తి-తద్వత్ ॥ ౮ ॥ స్మరూపశృఙ్ఖలాంస న్ధిద్వారేణ-తంకృష్ణం-హృది - నిధాయో-పగూహ్యాలిఙ్గ్యచ - నిమీల్య-నేత్రేఇతిశేషః-పులకానిపులకితాని-అఙ్గాన్యస్యాస్సన్తీతి-తథాభూతా-ఆనన్దేన-సంప్లుతా ఆనన్దమగ్నా-యోగీవా-స్తేఆస్త ॥ ౯ ॥ తాస్సర్వా-గోప్యః- కేశవస్యావలోకనమేవ-పరమ-ఉత్సవ, స్తేన-సుఖితాః-విరహజంతద్విశ్లేషజం- తాపం-విజహుఃతత్యజుః-యథా-జనాయోగిజనాః - ప్రాజ్ఞంపరమాత్మానం - ప్రాప్యసాక్షాత్కృత్య-ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం-జహతి-తద్వత్-యద్వా "ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకిఞ్చనవేదనాన్తరంప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢ" ఇత్యుక్తరీత్యా - యథాసుషుప్తిదశాయాంపరమాత్మనాసంపరిష్వక్తాజాగ్రత్కాలికబాహ్యాభ్యన్తరక్లేశాన్ జహతి-తద్వ-దిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్రతదా - తాభి-ర్విగతవిరహజశో-

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షేపైః

కాభిః-పరివృతః-నితరాం-వ్యరోచత - హేతాత - యథా-పురుషో జీవ-శ్శక్తిభిశ్చతుర్వింశతితత్త్వాత్మికాభిః-వృతో-రోచతే. యద్వా,పురుషఃపరమపురుషః-శక్తిభిర్విమలాదికాభిః-పరివృత-స్తద్వత్ * ॥ ౧౧ ॥ *తతో-విభుఃకృష్ణః-తాః- స్సమాదాయ కాళిన్ద్యాః-పులినం-నిర్విశ్య-తత్ర-తాభిః-పరివృతో-వ్యరోచతే - తిపూర్వేణాన్వయః ॥ పులినంకథంభూతం-వికసద్భిః-కున్దైః-మన్దారైః-స్సురభి ర్యో-మన్దానిలః-తస్మాత్-షట్పదాభృఙ్గా-యస్మిన్ *॥౧౨॥* శరచ్చన్ద్రాంశూనాంసన్దోహైస్సమూహైః-ధ్వస్తం-దోషాతమో-రాత్రితమో-యస్మిన్ - అత-శ్శివంకరం-కృష్ణాయాః-యమునాయాః-హస్తరూపైః - స్తరళైః - స్తరఙ్గైః-రారచితాఆస్తృతాః-కోమలా-వాలుకా,యస్మిన్-తథాభూతమ్ * ॥ ౧౩ ॥ *తస్యభగవతో-దర్శనేన-య-ఆహ్లాద-స్తేన,విధూతానిరస్తా,హృద్రుజ-స్తద్విశ్లేషజామనఃపీడాః-యాసాం-తాః-గోప్యః - మనోరథాన్తంమనోరథప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం-ప్రాప్తాః యథా-శ్రుతయ- స్తద్వత్-యథాభాగవద్వ్యాప్తికాశ్శ్రుతయస్తాత్పర్యవృత్త్యాఽభిధయాచప్రతిపిపాదయిషితంపరమాత్మానం ప్రతిపాద్యప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్నువన్తి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ఇత్థంపూర్ణమనోరథాః ప్రేష్ఠమభజన్నిత్యాహ॥కుచకుఙ్కుమేనా, ఙ్కితైః-స్వైః-స్వకీయైః-రుత్తరీయైః-ఆత్మబన్ధవే-ఆసనం - రచయామాసుః * ॥ ౧౪ ॥ *యోగీశ్వరాణా-మన్తర్హృది హృదయకమలమధ్యే- కల్పితమాసనంయస్య తథాభూతోఽపీశ్వరో-భగవాన్-తత్రగోప్యుత్తరీయరచితాసనే - సమాసీనః- గోపీసముదాయమధ్యగత - స్త్రైలోక్యసౌన్దర్యైకాశ్రయం-వపు-ర్దధత్ బిభ్రాణశ్చకాస-దర్శయన్ శుశుభే * ॥ ౧౫ ॥ *అనఙ్గంకామందీపయతీత్యుద్దీపయతితథా-తం-భగవన్తం-సహాసలీలేక్షణేన విభ్రమోయస్యాం,తయా-భ్రువా-సభాజయిత్వారఞ్జయిత్వా - యద్వాఆత్మభిఃసహక్రీడయిత్వా - ఉక్తవిధయాభ్రువాఽప

చతాధికంతాతపురుషశ్శక్తిభిర్యథా ॥ ౧౧ ॥ తాస్సమాదాయకాళిన్ద్యానిర్విశ్యపులినంవిభుః । వికచత్కున్దమన్దారసురభ్యనిలషట్పదమ్ ॥ ౧౨ ॥ శరచ్చన్ద్రాంశుసన్దోహధ్వస్తదోషాతమశ్శివమ్ । కృష్ణాయాహస్తతరళాచితకోమలవాలుకమ్॥ ౧౩ ॥తద్దర్శనాహ్లాదవిధూతహృద్రుజోమనోరథాన్తంశ్రుతయోయథాయయుః। స్వైస్వరుత్తరీయైఃకుచకుఙ్కుమాఙ్కితైరచీక్లృపన్నాసనమాత్మబన్ధవే॥ ౧౪ ॥తత్రోపవిష్టోభగవాన్స ఈశ్వరోయోగీశ్వరాన్తర్హృదికల్పితాసనః । చకాసగోపీపరిషద్గతోఽర్చితస్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యేకపదంవపుర్దధత్॥ ౧౫ ॥ సభాజయిత్వాతమనఙ్గదీపనంసహాసలీలేక్షణవిభ్రమభ్రువా । సంస్పర్శనేనాఙ్కకృతాఙ్ఘ్రిహస్తయోస్సంస్తుత్య ఈషత్కుపితాబభాషిరే॥ ౧౬ ॥గోప్య ఊచుః॥భజతోఽనుభజన్త్యేక ఏక ఏతద్విపర్యయమ్। నోభయాంశ్చభజన్త్యన్యఏతన్నోబ్రూహిసాధుభోః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥మిథోభజన్తియేసఖ్యస్స్వార్థైకాన్తోద్యమాహితే । నతత్రసౌహృదంధర్మస్స్వార్థార్థంతద్ధినాన్యథా ॥ ౧౮ ॥ భజన్త్యభజతోయేవై కరుణాఃపితరోయ

ఉక్షితాః,గోప్యః,అఙ్కేష్వాత్మనామూరుషు , యౌ,కృతౌనిహితౌ - భగవతశ్చరణౌ , తయోః,యౌ,వాత్మనాంహస్తౌ,తయోః,సంస్పర్శనేన , కరణస్య శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - తాభ్యాం,మర్దనేన,తత్పూర్వకం - సంస్తుత్యదృశమఙ్ఘ్రిగృహీత్వేత్యర్థః,ఈషత్కుపితాస్సత్యో,బభాషిరే * ॥ ౧౬ ॥ *భాషణమేవాహ॥కేచి-ద్భజతోఽనువర్తమానాన్భజన్త్యనువర్తన్తే-చ్యుత-ఏతద్విపర్యయంకుర్వన్తి - అభజతోభజన్తీత్యర్థః ॥ అన్యేతు-భయాన్ భజతశ్చాభజతశ్చ-నభజన్తి-భోకృష్ణ-ఏత-దస్మ కథంభూతస్సోక్తవిధాం స్తత్రప్రవర్తకంసాధ్యంగుణదోషతారతమ్యంచబ్రూహీత్యర్థః , తృతీయకోట్యన్తర్భూతస్స్వయోషితో,నిశి,స్వయం * విదితాభిప్రాయఉత్తరమాహ॥మిథఇతి॥హేసఖ్యః,యే-మిథోభజన్తి పరస్పరముపకుర్వన్తోఽనువర్తన్తే స్వార్థస్వనిదానస్వప్రయోజనఏవనిమిత్తే - ఏకాన్తఃనియత - ఉద్యమో-యేషాం-తథాభూతాః - స్వప్రయోజనమాత్రపర్యన్తక్రియార్థః - యస్మాదేవ-మత - ఏవ-తత్రమిథోభజనే-నసౌహృదం-మిథోభజనప్రవర్తకంనసౌహృదమిత్యర్థః- కింతూపచికీర్షాప్రత్యుపచికీర్షైవతత్రకారణమితిభావః , అతఏవ- నతత్రధర్మఃనతత్సాధ్యోధర్మఇత్యర్థః , కిన్తు కేవలందృష్టమేవ తత్సాధ్యంప్రయోజనమితిభావః॥తదేవాహ-తన్మిథోభజనం-స్వార్థార్థం - స్వార్థస్స్వప్రయోజనం-యస్య - తథాభూతంహి-నత్వన్యథా-స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారార్థద్వారాధర్మార్థంనభవతీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ *ద్వితీయకోట్యన్తర్గతానాహ॥ భజన్తీతి ॥ హేసుమధ్యమాః-అభజతః- యే,భజన్తి- తే-కరుణాఃకరుణావన్తః - అర్శఆద్యచ్-స్వార్థనిరపేక్షపరోపచికీర్షాకరుణా-సాచపిత్రాదిష్వతీవప్రసిద్ధేతి తాన్నిదర్శయతి ॥ పితరోయథేతి ॥ అత్రాభజద్భజనే - సౌహృదంసర్వభూతసుహృత్త్వం-ప్రవర్తకం , తత్సాధ్యస్తునిరపవాదోనిర్బాధో-ధర్మః - అతఏవ్యోభగవదనుగ్రహరూపధర్మఇత్యర్థః ॥ అథతృతీయాన్త్రేధావిభజ్యదర్శయతి ॥ భజతోఽపీతి ॥ యే-భజతోఽపి,నవైభజన్తి-కుతోఽభజతో-జజెయుః-తేత్వ,ఆత్మారామాదయః-అ

త్రాత్మారామాః కేవలం స్వదేహమాత్రపోషణపరాయణాః, నతుజ్ఞానినః - తేషాం సర్వభూతసుహృత్త్వేన ద్వితీయకోట్యన్తర్గతత్వాత్, ఆప్తకామాః శబ్దాదివిషయభోగతదుపకరణతత్సాధనసమృద్ధిమన్తః, అకృతజ్ఞాః కృతఘ్నాః - అకృతజ్ఞానామేవ పరాం కష్టాం దర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ యద్వా ॥ అకృతజ్ఞత్వకార్యం దర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ గురుభిః కృతమప్యుపకారమననుస్మృత్య తేభ్యోఽపి ద్రుహ్యన్తీతి తథాభూతాః - ఏతేషాం త్రయాణామితరభజనాభావాత్ ప్రవర్తకసాధ్యగుణదోషానోక్తాః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్థం భగవతోక్తాః గోప్యస్తావదనువర్తమానానస్మాన్న భజన్నయం తృతీయకోట్యన్తర్భూతః - స్తత్రాపి నాత్మారామో నాప్యాప్తకామశ్చ - తథాచేదస్మాభిస్సహ వనే విహారాసంభవాత్ - అతోఽయం నూనమకృతజ్ఞ ఇత్యాక్షిపన్త్యః - సజ్ఞైః పరస్పరం సూచయన్తీర్దృష్ట్వా ప్రత్యాహ ॥ నాహం త్వితి ॥ హే సఖ్యః, భజతోఽపి, జన్తూన్ - నాహం - భజామి - న తేషాం దృష్టిగోచరో భవామీత్యర్థః - తథాఽపి నాకృతజ్ఞ ఇతి భావః ॥ తర్హి కిమర్థం న భజసీత్యత ఆహ ॥ అమీషాం మాం భజతాం జన్తూనాం - అనువృత్తివృత్తయే - అనువర్తనస్య మదనుధ్యానరూపస్య - విచ్ఛేదాయ - అనేనాత్మనః కృతజ్ఞత్వం పరమకారుణికత్వం చోక్తం - ప్రియస్యాపృశ్యమానస్యాత్యన్తాభినివేశవిషయత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్ - కదాచిత్ - దైవాల్లబ్ధే - ధనే - వినష్టే సతి, తచ్చిన్తయా వినష్టధనచిన్తయా - నిభృతో వ్యాప్తః - అన్యన్న వేద నాన్యత్స్మరతి - కింతు - తదేవ నష్టం ధనమవిచ్ఛేదేనానుస్మరన్నవతిష్ఠతే - అవినష్ట ఇతి వా చ్ఛేదః ॥ తస్మిన్నవినష్టే సతి - చిన్తయా విషయచిన్తయా - నిభృతః పూర్ణః, తద్ధనమన్యచ్చ, న వేద నానుస్మరతి - కిన్తు ప్రమత్తో భవతీతి భావః, అస్మిన్పక్షే వ్యతిరేకే దృష్టాన్తః ॥ ౨౧ ॥ ఆత్మనః కృతజ్ఞతామావిష్కుర్వన్ కారుణికత్వమేవాహ ॥ ఏవమితి ॥ హే అబలాః - మదర్థముజ్ఝితాస్త్యక్తాః - లోకః - యుక్తా

థా ధర్మో నిరపరాధోఽత్ర సౌహృదం చ సుమధ్యమాః ॥ ౧౯ ॥ భజతోఽపి న వై కేచిద్భజన్త్యభజతః కుతః । ఆత్మారామా హ్యాప్తకామా హ్యకృతజ్ఞా గురుద్రుహః ॥ ౨౦ ॥ నాహం తు సఖ్యో భజతోఽపి జన్తూన్భజామ్యమీషామనువృత్తివృత్తయే । యథాఽధనో లబ్ధధనే వినష్టే తచ్చిన్తయాఽన్యన్నిభృతో న వేద ॥ ౨౧ ॥ ఏవం మదర్థోజ్ఝితలోకవేదస్వానాం హి వో మయ్యనువృత్తయేఽబలాః । మయా పరోక్షం భజతా తిరోహితం మాసూయితుం మార్హథ తత్ప్రియం ప్రియాః ॥ ౨౨ ॥ న పారయేఽహం నిరవద్యసంయుజాం స్వసాధుకృత్యం విబుధాయుషాపి వః । యా మాభజన్దుర్జరగేహశృఙ్ఖలాః సంవృశ్చ్య తద్వః ప్రతియాతు సాధునా ॥ ౨౩ ॥ ****************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః *********

** రాసక్రీడారమ్భః **

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం భగవతో గోప్యః శ్రుత్వా వాచస్సుపేశలాః । జహుర్విరహజం తాపం తదఙ్గోపచితాశిషః ॥ ౧ ॥ తత్రారభత గోవిన్దో రాసక్రీడామనువ్రతైః । స్త్రీరత్నైరన్వితః ప్రీతైరన్యోన్యాబద్ధబాహుభిః ॥ ౨ ॥

యుక్తాప్రతీక్షణాత్ - వేదః ధర్మాధర్మానపేక్షణాత్ - స్వా జ్ఞాతయశ్చ - స్నేహత్యాగాద్యాభిః - స్తాసాం - వః యుష్మాకం - అనేన కృతజ్ఞత్వమావిష్కృతం - మయ్యనువృత్తయే - పరోక్షం భజతా పరోక్షముపకుర్వతా - మయా - తిరోహితం - అనేన కారుణికత్వముక్తం - తత్తస్మాత్ - హే ప్రియాః - ప్రియతమం - మా - మసూయితుం దోషదృష్ట్యా ద్రష్టుం - నార్హథ ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మనః కృతజ్ఞతాకాష్ఠామాహ ॥ న పారయ ఇతి ॥ నిరవద్యం నిష్కపటం యథా తథా - సంయుజ్య తే భజన్త ఇతి తథా తాసాం - వో యుష్మాకం - సుసాధు యథా తథా - కర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం - అహం - విబుధాయుషాఽపి - న పారయే న శక్నోమి - మనుష్యాయుషా న శక్నోమ్యేవ - బ్రహ్మాయుషాఽపి న శక్నోమీతి భావః యా భవత్యః - దుర్జరగేహశృఙ్ఖలా - మచ్ఛేద్యగృహరూపశృఙ్ఖలాం సంవృశ్చ్య ఛిత్త్వా - మా - మభజన్, తత్తస్మాత్ - తాసాం, వః, సాధు శృఙ్ఖలా - అధునా - ప్రతియాతు భూయో వినివర్తతామిత్యర్థః మయా కార్యః ప్రత్యుపకారో ముక్తిప్రదానమేవ - తత్తు సదృశం భవేదితి భావః, యద్వా, తస్మాత్, వ్యుష్మాకమేవ - సాధునా సాధుకృత్యేన - తద్యుష్మత్సాధుకృత్యం, ప్రతియాతు ప్రతికృతం భవతు ‹‹ మయ్యేవ జీర్ణతాం యాతు యత్త్వయోపకృతం హరే । నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తిమభికాఙ్క్షతి ,, ఇత్యుక్తరీత్యా యుష్మత్సాధుకృత్యం తేనైవ జీర్యత్వితి భావః ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః *****************

అథైవం సూక్తాభిర్గోపీభిస్సహ భగవతో రాసక్రీడామనువర్ణయతి త్రయస్త్రింశేన ॥ ఇత్థం - భగవతః స్వతరాం, పేశలా మృదులా - వాచః - శ్రుత్వా - గోప్యః - తస్య, అఙ్గానాం సఙ్గేనోపచితాస్సమృద్ధా - ఆశిషో - యాసాం - తథాభూతాః - విరహజం - తాపం జహుః ॥ ౧ ॥ అథ తత్ర పులినే - భగవాన్ - స్త్రియ ఏవ రత్నాని, తైః సహితో - రాసక్రీడామారబ్ధవాన్ - కథంభూ

తైః,అనువ్రతై-రన్యోన్యస్యాబద్ధాస్సఙ్గ్రథితా బాహవో,యైః,స్తథాభూతైః - రాసో నామానేకనర్తకనర్తకీయుక్తో నృత్తవిశేషః * ॥ ౨ ॥ * అనేకనర్తకనర్తకీసాహిత్యమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ రాసోత్సవ ఇత్యాదినా నభస్తావదిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ తాసాం మణ్డలరూపేణ స్థితానాం - ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే-ప్రవిష్టేన-కృష్ణేన-గోపీమణ్డలమణ్డితో - రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తః, ఇత్యన్వయః - కథంభూతానాం, తేనైవ-కణ్ఠే , గృహీతానాం-ఉభయత ఆలిఙ్గితానాం , కథమ్భూతేన-యం కృష్ణం-పార్శ్వాః-స్త్రియః-స్వనికటస్థం - మన్యేరన్-మామేవాశ్లిష్టవానితి మన్యేరన్-తథాభూతేన , తదర్థం,ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే,ప్రవిష్టేనేత్యర్థః-నన్వేకస్య కథం తథా ప్రవేశః- సర్వసన్నిహితే తస్మిన్నేకథం తాసాం స్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమాన ఇత్యతో విశినష్టి॥యోగీశ్వరేణేతి॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తినేతి భావః-బహురూపతామాపన్నేన తాసాం స్వస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమానం జనయతా చేతి గూఢాభిసన్ధిః-తథా చ వక్ష్యతి«కృత్వా తావన్తమాత్మానం యావతీర్వ్రజయోషిత,, ఇతి-అత ఏవ«చీక్లృపన్నాసనమాత్మబన్ధవ ,, ఇత్యుక్తముపపన్నం,నభ ఇతి-యదా రాసోత్సవస్సంప్రవర్తితః , తావత్తత్క్షణమేవ-ఔత్సుక్యాపహృతమనసాం-సస్త్రీకాణాం- దేవానాం-విమానశతైః-సఙ్కీర్ణం నభో బభూవ * ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ * తత ఇతి॥సస్త్రీకా-గన్ధర్వశ్రేష్ఠా అమలం శృణ్వతాం వదతాం చ పాపహరం-తస్య భగవతో-యశో-జగుః * ॥ ౫ ॥ * వలయానామితి ॥ సప్రియాణాం కృష్ణసహితానాం-యోషితాం-యే , వలయాదయ-స్తేషాం-శబ్దస్తుములస్సఙ్కీర్ణో-బభూవ * ॥ ౬ ॥ * తత్రాపీతి ॥ హైమానాం-మణీనాం-మధ్యే - మహామరకతః నీలమణిరివ తాభిస్స్వర్ణవర్ణాభి-రాశ్లిష్ట, స్తత్రా-తీవ-శుశుభే - గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణైకవచ

రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తో గోపీమణ్డలమణ్డితః।యోగేశ్వరేణకృష్ణేన తాసాం మధ్యే ద్వయోర్ద్వయోః॥౩॥ ప్రవిష్టే
నగృహీతానాం కణ్ఠే స్వనికటం స్త్రియః।యం మన్యేరన్నభస్తావద్విమానశతసఙ్కులమ్ ॥ దివౌకసాం సదారాణా
మౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్ ॥ ౪ ॥ తతో దున్దుభయో నేదుర్నిపేతుః పుష్పవృష్టయః ॥ జగుర్గన్ధర్వపతయస్సస్త్రీ
కాస్తద్యశోఽమలమ్॥ ౫ ॥వలయానాం నూపురాణాం కిఙ్కిణీనాం చ యోషితామ్ । సప్రియాణామభూచ్ఛబ్దస్తు
ములో రాసమణ్డలే॥ ౬ ॥తత్రాతిశుశుభే తాభిర్భగవాన్దేవకీసుతః । మధ్యే మణీనాం హైమానాం మహామరకతో
యథా॥౭॥ పాదన్యాసైర్భుజవిధుతిభిస్సస్మితైర్భ్రూవిలాసైర్భజ్యన్మధ్యైశ్చలకుచపటైః కుణ్డలైర్గణ్డలోలైః।
స్విద్యన్ముఖ్యః కబరరశనాగ్రన్థయః కృష్ణవధ్వో గాయన్త్యస్తం తటిత ఇవ తా మేఘచక్రే విరేజుః ॥ ౮ ॥ ఉచ్చైర్జగు
ర్నృత్యమానా రక్తకణ్ఠ్యో రతిప్రియాః।కృష్ణాభిమర్శముదితా యద్గీతేనేదమావృతమ్॥ ౯ ॥ కాచిత్సమం ముకున్దే
న స్వరజాతీరమిశ్రితాః। ఉన్నిన్యే పూజితా తేన ప్రీయతా సాధు సాధ్వితి ॥ తదేవ ధ్రువమున్నిన్యే తస్యై మానం
చ బహ్వదాత్॥ ౧౦ ॥కాచిద్రాసపరిశ్రాన్తా పార్శ్వస్థస్య గదాభృతః। జగ్రాహ బాహునా స్కన్ధం శ్లథద్వలయమ
ల్లికా॥ ౧౧ ॥తత్రైకాంసగతం బాహుం కృష్ణస్యోత్పలసౌరభమ్ । చన్దనాలిప్తమాఘ్రాయ హృష్టరోమా చుచు

నం-ఏవముత్తరత్రాప్యవగన్తవ్యమ్ * ॥ ౭ ॥ * యథా తాభిర్భగవాఞ్ఛుశుభే తథా తేన తాశ్చ విరేజురిత్యాహ ॥ పాదన్యాసైరితి ॥ పాదవిక్షేపైః,భుజవిధుతిభిః శరచాలనైః , స్మితేన సహితైః,భ్రూవాం విలాసైశ్చ-భజ్యమానైః,మధ్యైః, చలద్భిః,కుచైశ్చ , పటైశ్చ,గణ్డేషు , చలైః - కుణ్డలైశ్చ , ఉపలక్షితా - స్విద్యన్తి స్వేదముద్గిరన్తి, ముఖాని-యాసాం-తాః కబరేషు రశనాసు చ గ్రన్థయో యాసాం,యద్వా , తేషు తాసు చ నవిద్యన్తే గ్రన్థయో యాసాం , తాః , శిథిలకబరాదిగ్రన్థిమత్య ఇత్యర్థః, ఏవంభూతాః - కృష్ణస్య - వధ్వః - తం కృష్ణం- గాయన్త్యః-తేన - విరేజుః - యథా - మేఘచక్రే- తటిత స్తద్వత్-తత్ర కృష్ణో మేఘచక్రమివ-తాస్తు బహువిధాస్తటిత ఇవ, స్వేదస్తుషార ఇవ గానం గర్జితమివేతి యథాసమ్భవమూహ్యం *॥౮॥* ఉచ్చైరితి॥నృత్యన్త్యో-నానారాగైరనురఞ్జితకణ్ఠ్యః - కృష్ణస్యా - భిమర్శేన-ముదితా,ఉచ్చైర్-జగుః యద్గీతేన యాసాం యచ్చనీతేన,ఇదం-విశ్వ - మావృతం వ్యాప్తం కృత్స్నం జగత్తద్గీతైకదేశవదితి భావః * ॥ ౯ ॥ * తత్ర-కాచి-దఙ్గనా- ముకున్దేన సహ- స్వరజాతీస్స్వరభేదాన్ షడ్జఋషభగాన్ధారమధ్యమపఞ్చమధైవతనిషాదాఖ్యాన్- అమిశ్రితాః కృష్ణోన్నీతాభిః అసఙ్కీర్ణాః, ఉన్నిన్యే అమూర్ఛయత్-కథంభూతా - ప్రీయతా ప్రీయమాణేనా - నేన కృష్ణేన-సాధుసాధ్వితి-పూజితా సమ్మానితా జాత్యున్నయమేవ-ధ్రువం ధ్రువాఖ్యం తాళవిశేషం-కృత్వో-న్నిన్యే ఉన్నీతవతీ-ఇత్థ-మున్నీతవత్యై - బహుమానం సమ్మానం-అదాచ్చకార-కృష్ణ ఇతి శేషః * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవం నృత్తగీతవాద్యాదినా కృష్ణసంమానితానాం తాసామతిప్రేమవిలసితం వృత్తమాహ॥కాచిదిత్యాదినా॥ రాసేన-పరిశ్రాన్తా,శ్లథన్తి- వలయాని-మల్లికాశ్చ యస్యాః, స్తథాభూతా - ఆత్మనో - బాహునా-పార్శ్వస్థస్య భగవతో-ఽంసం జగ్రాహ *॥౧౧॥* తత్ర తాసాం మధ్యే-ఏకా త్వాత్మనో-ఽంసగతం స్కన్ధే నిహిత -ముత్పలసౌరభమివ సౌరభం యస్య తం-చన్దనేన-సమన్తాల్లిప్తం-కృష్ణస్య-బాహు-మాఘ్రాయ-హృష్టాని పులకితాని -రోమాణి,యస్యాః, స్తథా

భూతా-బాహు,నుధరంవా-చుచుమ్బ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నాట్యేవనృత్యేన, విక్షిప్తయోశ్చఞ్చలయోః-కుణ్డలయో-స్త్విషేణత్విషా,అద స్తత్వమార్షం-మణ్డితం-కపోలం-తథాభూతే - స్వగణ్డే-సన్దధత్యాస్సంయోజయన్త్యాః - కస్యాశ్చి-త్కస్యైచి-త్తామ్బూలచర్వితం-దదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కాచిత్తు-నృత్యన్తీ,గాయన్తీచ,కూజన్తీ-నూపురే- మెఖలాచ-యస్యాః,స్తథాభూతా శ్రాన్తా-శివంశాన్తం-పార్శ్వస్థస్యాచ్యుతస్య-హస్తాబ్జంఅబ్జంఛిత్వకలంహస్తం-స్తనయో-రధాత్ నిదధే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థమన్యాఅపిగోప్యోయథాయథంనానావిధైర్విభ్రమైర్విజహ్రురిత్యాహ॥గోప్యఇతి॥ శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఏకాన్తవల్లభమనన్యపతిం-లబ్ధ్వా,తస్యాచ్యుతస్య-దోర్భ్యాంగృహీతాఃకణ్ఠాయాసాంతా-స్తమచ్యుతం - గాయన్త్యోవిజహ్రిరే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత్రవాదకేషుగాయకేషుచసస్త్రీకేషుగన్ధర్వకిన్నరాదిషురసావేశేనముహ్యత్సునృత్యత్సు చాన్యాః-మెవవాద్యాదిసంపత్తిందర్శయన్ రాససంభ్రమమాహ॥ కర్ణోత్పలేతి॥ కర్ణోత్పలైః-కర్ణావతంసైః-రుత్పలైశ్చ- అలకవిటఙ్కైః-అలకాలఙ్కృతైః-కపోలైశ్చ-ఘర్మైః స్వేదబిన్దుభిశ్చ-వక్త్రేషు-శ్రీఃశోభా-యాసాం - తాః-గోప్యః,ఘోషాఃకిఙ్కిణ్యః,వలయాదిభి-ర్వాద్యైః వాదిత్రైశ్చ-భగవతాసహ,భ్రమరాఏవగాయకా,యస్యాం - తస్యాంరాససభాయాం - ననృతుః-కథమ్భూతాః-స్వకేశేభ్యః-స్రస్తాః స్రజో-యాసాం-తథాభూతాః - ఏతేనతాళగతిసంతుష్టాః కేశాస్స్వశిరఃకమ్పాః పాదేషుపుష్పవృష్టిమివాకుర్వన్నిత్యుత్ప్రేక్షితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థంగోప్యోనానావిభ్రమైర్భగవతాసహవిజహ్రుః॥ తథాభగవానపిస్వవిలాసైస్తాభిస్సహ రేమఇత్యాహ॥ఏవమితి॥ఇత్థం-రమేశఃశ్రియఃపతిః- భగవానపి-వ్రజసున్దరీభిస్సహపరిష్వఙ్గాదిభిః - రేమే-తత్ర,పరిష్వఙ్గైః పరిరమ్భైః-కరాభిమర్శైఃకరేణ స్తనయోః- బాహ్వాదీనాంసంస్పర్శైః - స్నిగ్ధేక్షణంసానురాగావలోకనం ఉద్దామవిలాసఉదా

వ్యహ॥ ౧౨ ॥ కస్యాశ్చిన్నాట్యవిక్షిప్తకుణ్డలత్విష❁మణ్డితమ్। గణ్డంగణ్డేసందధత్యాఅదాత్తామ్బూలచర్వితమ్॥
నృత్యన్తీగాయ❁తీకాచిత్కూజన్నూపురమెఖలా। పార్శ్వస్థాఽచ్యుతహస్తాబ్జంశ్రాన్తాఽధాత్స్తనయోశ్శివమ్॥ ౧౪ ॥ గోప్యోలబ్ధ్వాఽచ్యుతంకాన్తంశ్రియఏకాన్తవల్లభమ్। గృహీతకణ్ఠ్యస్తద్దోర్భ్యాంగాయన్త్యస్తం విజహ్రిరే ॥ ౧౫ ॥ కర్ణోత్పలాలకవిటఙ్కకపోలఘర్మవక్త్రశ్రియోవలయనూపురఘోషవాద్యైః। గోప్యస్సమం భగవతాననృతుస్స్వకేశస్రస్తస్రజోభ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవంపరిష్వఙ్గకరాభిమర్శస్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహాసైః। రేమేరమేశోవ్రజసున్దరీభిర్యథాఽర్భకస్స్వప్రతిబిమ్బవిభ్రమైః❁॥ ౧౭ ॥ తదఙ్గసఙ్గప్రముదాకులేన్ద్రియాఃకేశాన్దుకూలంకుచపట్టికాంవా❁। నాఞ్జఃప్రతివ్యోఢుమలం వ్రజస్త్రియోవిస్రస్తమాల్యాభరణాఃకురూద్వహ॥ ౧౮ ॥ కృష్ణవిక్రీడితంవీక్ష్యముముహుఃఖేచరస్త్రియః। కామార్దితాశ్శశాఙ్కశ్చసగణోవిస్మితోఽభవత్ ॥ ౧౯ ॥ కృత్వాతావన్తమాత్మానంయావతీ❁ర్గోపయోషితః। రరామ❁భగవాంస్తాభిరాత్మారామోఽపిలీలయా॥ ౨౦ ॥ తాసాంరతివిహారేణశ్రాన్తానాంవదనానిసః। ప్రామృజత్కరుణఃప్రేమ్ణాశన్తమేనాఙ్గ

రలీలా,పరిష్వఙ్గాదిరూపంవిహారంకృతవానిత్యర్థః-రమేశః రేమఇత్యనేనావాప్తసమస్తకామత్వాదనపేక్షితవిహారోఽపిసర్వకారణత్వాదస్యాస్మకవస్త్వన్తరరహితోఽపి కేవలం రేమఇతిసూచితం - కథమేవంభూతస్యక్రీడాసఙ్ఘటతఇత్యతోదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ అర్భకో-యథా- స్వప్రతిబిమ్బైశ్చ - ర్విభ్రమఃక్రీడా,యస్య,తథాభూతోభవతి-తద్వత్,స-యథా,స్వప్రతిబిమ్బైః-స్వానన్యైరేవ-రమతే-తథా,రమేశోఽపి-స్వాత్మికాభిః-వ్రజసున్దరీభిఃకామినాంస్త్రీపారవశ్యందర్శయన్నివ రేమఇత్యర్థః-అత్రబిమ్బప్రతిబిమ్బయోరివస్వాత్మికానాంవ్రజసున్దరీణాంస్వశరీరత్వేనస్వకార్యత్వేనచస్వానన్యత్వమాత్రేఽర్భకదృష్టాన్తః-నత్వజ్ఞత్వాదావపీతిద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాస్తుభగవతస్తద్విలాసైరనభిభూతస్యవిలాసైరాకులా బభూవురిత్యాహ॥తదఙ్గసఙ్గేతి॥తస్యభగవతోఽఙ్గసఙ్గేన-ప్రకృష్టా- ముత్ప్రీతిః తయా-ఆకులాన్యవశానీన్ద్రియాణి,యాసాం విస్రస్తావిశ్లథా-మాలా- ఆభరణానిచ - యాసాం-తథాభూతాః , విశ్లథబన్ధాన్ కేశాదీన్,అఞ్జసాఆశు,ప్రతివ్యోఢుంయథాపూర్వంధర్తుం,నాలంనప్రబభూవుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నకేవలంతాఏవాకులేన్ద్రియాః- కిన్తుపశ్యన్త్యోదేవానాంస్త్రియోఽపీత్యాహ॥కృష్ణవిక్రీడితమితి॥ఖేచరాణాందేవానాం,స్త్రియః- కించ,శశాఙ్కశ్చన్ద్రః,స్వగణైస్తారకగుర్వాదిగణసహితః విస్మితోబభూవ॥ అనేనైతత్సూచితం , విస్మితేనశశాఙ్కేనస్వగతౌవిస్మృతాయామితరేఽపిగ్రహాఃస్వస్వగతింవిస్మృత్యతత్రతత్రైవతస్థురతోరాత్రిర్దీర్ఘాచబభూవేతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కథమేకోఽనేకాభిర్యుగపద్రేమ ఇత్యత ఆహ॥కృత్వేతి॥గోపయోషితః-యావతీర్యావత్యః,స్తావన్త-మాత్మానం,కృత్వా,తాభిస్సహ, లీలయా , రేమే,అధ్యాయేనవసతీతివల్లీలమేతి హేతౌ తృతీయా,ఆత్మారామోఽపిషాడ్గుణ్యపూర్ణోఽపి-కేవలం , లీలార్థమేవ-రేమఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్యతాసుకృపా-తిశయమాహ॥తాసామితి॥సభగవాన్,రతివిహారేణరతివిహారాభ్యాం,శ్రాన్తానాం - తాసాంగోపానాం,వదనాని,ప్రస్విన

హే రాజన్, కరుణః కరుణావాన్, శన్తమేన నిరతిశయసుఖకరేణ, పాణినా, ప్రామృజత్ పరిమృష్టవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతో ఽతిహృష్టానాం గోపీనాం చరితమాహ॥ గోప్య ఇతి॥ తస్య భగవతః కరరుహైః నఖైః స్పర్శేన ప్రమోదో, యాసాం తాః గోప్యః స్ఫురతాం, స్వర్ణకుణ్డలానాం, కున్తలానాంచ త్విషాం, గణ్డేషు, యా, శ్రీ స్తయా సుధితేనామృతాయితేన హాసయుక్తనిరీక్షణేన చ ఋషభస్య భర్తుః కృష్ణస్య, మానం, దధత్యః పూజాం కుర్వత్యః, పురటకుణ్డలాదిత్విడాదిభిస్తస్య హర్షం జనయన్త్య ఇత్యర్థః తస్య, కర్మాణి చేష్టితాని జగుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అథ తస్య తాభిస్సహ జలక్రీడామాహ॥ తాభిరితి ద్వాభ్యాం॥ తాసాం, మజ్జసఙ్గేన ఘృష్టా సమ్మర్దితా, యా స్రక్, తస్యాః, అత ఏవ తాసాం కుచకుఙ్కుమేన రఞ్జితాయా, స్సంబన్ధిభిర్గన్ధర్వపాళిభిః గన్ధర్వపాః గన్ధర్వపతయ ఇవ గాయన్తో, యే ఽళయో భృఙ్గాః తై రనుద్రుతః అనుగతః సకృష్ణః తాభిస్సహ, శ్రమం రతివిహారజమపోహితుం అపాకర్తుం, వార్జలమావిశత్, యథా, భరాడ్గజపతిః శ్రాన్తో, గజీభిస్సహ, జలం, ప్రవిశతి తద్వత్, భిన్నసేతుర్విదారితతటః దార్ష్టాన్తికే వ్యతీతలోకవేదమర్యాదః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స ఇతి॥ స భగవాన్, స్వయమాత్మనా, స్వరతిరాత్మారామో ఽపి గజేన్ద్రస్యేవ లీలా యస్య, తథాభూతాః తదేవాహ, అఙ్గ భృశం లంనితరాం, ప్రహసతీభిర్యువతీభిః ప్రేమ్ణా, ఉక్షితస్సిక్తః, స్వయమపి తాస్సిచ్యమానః భ్వాదివద్దివాదేరాకృతిగణత్వాన్కర్తరి శ్యన్, సేచయన్నిత్యర్థః యద్వా, తాభిస్తావత్కించిదుక్షితః, ప్రత్యుక్షణేన పునః, పరితస్సిచ్యమానః, అఙ్గ హే రాజన్, కుసుమానివర్షన్తీతి తథా, తైర్వైమానికైర్విమానారూఢైర్దేవై రీడ్యమానస్తూయమానః రేమే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం స్థలజలక్రీడే వర్ణితే అథ వనక్రీడాం వర్ణయతి॥ తతశ్చేతి॥ జల

పాణినా॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్స్ఫురత్కనకకుణ్డలకున్తలత్విడ్గణ్డశ్రియా సుధితహాసనిరీక్షణేన। మానం దధత్య ఋషభస్య జగుః కృతాని పుణ్యాని తత్కరరుహస్పర్శప్రమోదాః॥ ౨౨ ॥ తాభిర్యుతశ్శ్రమమపోహితుమఙ్గసఙ్గఘృష్టస్రజస్స్వకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః। గన్ధర్వపాళిభిరనుద్రుత ఆవిశద్వాశ్శ్రాన్తో గజీభిరిభరాడివ భిన్నసేతుః॥ ౨౩ ॥

జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః

సో ఽమ్భస్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేమ్ణేక్షితః ప్రహసతీభిరితస్తతో ఽఙ్గ। వైమానికైః కుసుమవర్షిభిరీడ్యమానో రేమే స్వయంస్వరతిరత్ర గజేన్ద్రలీలః॥ ౨౪ ॥ తతశ్చ కృష్ణోపవనే జలస్థలప్రసూనగన్ధానిలజుష్టదిక్తటే। చచార భృఙ్గప్రమదాగణావృతో యథా మదచ్యుద్ద్విరదః కరేణుభిః॥ ౨౫ ॥ ఏవం శశాఙ్కాంశువిరాజితా నిశాః స సత్యకామో ఽనురతాబలాగణః। సిషేవ ఆత్మన్యవరుద్ధసౌరతస్సర్వాశ్శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః॥ ౨౬ ॥ రాజోవాచ॥ సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ। అవతీర్ణో హి భగవానంశేన జగదీశ్వరః॥ ౨౭ ॥ స కథం ధర్మసేతూనాం వక్తా కర్తా ఽభిరక్షితా। ప్రతీపమాచరద్బ్రహ్మన్పరదారాభిమర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ ఆప్తకామో యదుపతిః కృతవాన్వై జుగుప్సితమ్। కిమభిప్రాయ ఏతన్నస్సంశయం ఛిన్ధి సువ్రత॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాంచ సాహసమ్। తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నేస్సర్వభుజో యథా॥ ౩౦ ॥ నైతత్సమా

స్థలప్రసూనానాం, గన్ధో యస్మిన్ తేనానిలేన, జుష్టాని దిశాం తటాని అన్తాః, యస్మిన్, యద్వా, దిశశ్చ, తటం స్థలంచ, యస్మిన్ కృష్ణాయా యమునాయా, ఉపవనే ప్రాన్తవనే, భృఙ్గాణాం, ప్రమదానాంచ, గణైరావృతశ్చచార, యథా, మదచ్యుత్ మదధారాస్రవన్, ద్విరదః మత్తగజః కరేణుభిః ఇభీభిస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ రాసక్రీడాం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం స భగవాన్, సత్యసంకల్పో ఽనురతో ఽనురాగీ, స్త్రీణాం గణో, యస్య, తథాభూతో ఽప్యాత్మన్యేవావరుద్ధః సౌరతశ్చరమధాతుః సతు స్ఖలితో యస్య, తథాభూత, ఇతి కామజయస్సూచ్యతే, చన్ద్రాంశుభిర్విరాజితాః, సర్వాశ్శరది కావ్యేషు, కథ్యమానాః యే కథారసాస్తేషాం, ఆశ్రయభూతా, నిశాస్సిషేవే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉపదేశానుష్ఠానవిరోధినిరసనాదిభిః కేవలం ధర్మపరిత్రాణార్థమవతీర్ణస్య భగవతః కథం పరదారపరిగ్రహరూపాధర్మాచరణమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ సంస్థాపనాయేతి॥ ఇతరస్యాధర్మస్య, ప్రశమనార్థంచాంశేన బలరామేణ సహ స్వసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేనైవ నతు కర్మణేతి వా, అవతీర్ణః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఏవంభూతః ధర్మమర్యాదానాం, స్వయం కర్తా అనుష్ఠాతా వక్తా ఉపదేష్టా చ విరోధినిరసనేనాభితో రక్షితా చ సన్, హే బ్రహ్మన్, పరదారాభిమర్శనాత్మకం ప్రతీపం ప్రతికూలం, మధర్మమితి యావత్, కథమాచరత్ కృతవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కించ స్వయమవాప్తసమస్తకామో ఽపి యదుపతిః జుగుప్సితం నిన్దితం కర్మ కృతవాన్ అనవాప్తకామస్యేన్ద్రియపరవశస్య జుగుప్సితాచరణం దృష్టం నత్వాప్తకామస్య స్వతన్త్రస్యేతి భావః అతః కేనాభిప్రాయేణ కృతవానితి పృచ్ఛతి ॥ కిమభిప్రాయ ఇతి తత్ ఏతస్మిన్విషయే, నో ఽస్మాకం, సంశయః తం హే సువ్రత ఛిన్ధి నిరాకురు ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కైముత్యన్యాయేనోత్తరం వివక్షుః వ్యత్వప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యతావతామేవ శాస్త్రవిరుద్ధం కర్మ ప్రత్యవాయజనకం, నత్వకర్మవశ్యానామశాస్త్రవశ్యా

నామితి తావదుత్తరమాహ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమ ఇతి ॥ యద్యపీశ్వరాణామశాస్త్రవశ్యానాం, ధర్మవ్యతిక్రమః శాస్త్రోక్తధర్మాతిలఙ్ఘనం-సాహసం సహసా శాస్త్రావిమర్శేన కృతం సాహసం, కామచార ఇతియావత్, తదుభయం, దృష్టం-తథాపి-తత్-తేజీయసాం-న దోషాయ న ప్రత్యవాయావహం, స్వర్గిణాం ముక్తానాంచ వ్యాపారేషు వ్యభిచారాదితి భావః ॥ నహి స్వర్గిముక్తవ్యాపారశ్శాస్త్రానువర్తి న వా ప్రత్యవాయావహః - తేజీయస్త్వం త్రశాస్త్రవశ్యతానాపాదకసామర్థ్యవత్త్వరూపం వివక్షితం-పదార్థానాం విలక్షణశక్తికత్వాదితి తాత్పర్యం ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ వహ్నేరితి ॥ యథా, సర్వభుజః సర్వదాహకస్య-వహ్నేః-దాహమాత్రేణ దాహ్యపటాదిగతమాలిన్యసమ్బన్ధో న విద్యతే-తద్వత్ - నవ్యాపాదిషు స్వసంబద్ధపృథివ్యాదిగతలౌహిత్యాదికం దృష్టమితి వహ్నేరపి తద్వత్ప్రసఙ్గ ఇతి భావః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తర్హి “ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః ” ఇతి న్యాయేనాన్యోఽప్యేవం కుర్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నైతదితి ॥ ఏతదశాస్త్రవశ్యత్వేనాచరితమనీశ్వరశ్శాస్త్రవశ్యః- కదాచిదపి-మనసాఽపి నాచరేత్-చికీర్షామపి న కుర్యాదిత్యర్థః-విపర్యయే బాధకమాహ ॥ నశ్యతీతి ॥ మౌఢ్యాత్-స్వస్య శాస్త్రవశ్యత్వాజ్ఞానాత్ తత్ప్రతిషిద్ధమాచరన్నాశు-నశ్యతి-నాశోఽత్ర నిరయప్రాప్తిః ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ రుద్రో-యథాఽబ్ధిజం-విషమాచరదభక్షయత్-తథా-తదన్యో, భక్షయన్-ఆశు, నశ్యతి - రుద్రస్య విషపానప్రయుక్తప్రాణవిపత్త్యనాపాదకశక్తిమత్త్వం స్వస్య తదభావంచాజానన్కేవలం రుద్రో భక్షితవాంస్తథాఽహమపి భక్షయిష్యామీతి యో మౌఢ్యాద్భక్షయతి-స నశ్యత్యేవేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ కథం తర్హి శ్రేష్ఠాచారస్య ప్రామాణ్యమిత్యాశఙ్క్య - న కార్త్స్న్యేన శ్రేష్ఠాచారః ప్రమాణం-కిన్తు శాస్త్రావిరోధ్యేవ-శ్రేష్ఠవచస్తు కార్త్స్న్యేన ప్రమాణమిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామితి ॥ ఈశ్వరాణాం కర్మవశ్యత్వాభావప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వాభావవతా-మేవం కుర్వేవం మా కుర్విత్యేవం రూపం వచః - కార్త్స్న్యేన-సత్య-మబాధితం ప్రమాణమితి యావత్-ఆచరితం తు-క్వచిదేవ కస్మింశ్చిదేవ ప్రమాణమిత్యర్థః-కిం తదాచరితం-యత్ప్రమాణం-తత్రాహ- తేషామీశ్వరా

నైతత్సమాచరేజ్జాతు మనసాఽపి హ్యనీశ్వరః । నశ్యత్యాశ్వాచరన్మౌఢ్యాద్యథాఽరుద్రోఽబ్ధిజం విషమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఈశ్వరాణాం వచస్సత్యం తథైవాచరితం క్వచిత్ । తేషాం యత్స్వవచోయుక్తం బుద్ధిమాం ✽ స్తత్సమాచరేత్ ॥ ౩౨ ॥ కుశలాచరితేనైషామిహ స్వార్థో న విద్యతే । విపర్యయేణ చానర్థో నిరహఙ్కారిణాం ప్రభో ॥ ౩౩ ॥ కిముతాఖిలసత్త్వానాం తిర్యఙ్మర్త్యదివౌకసామ్ । ఈశితుశ్చేశితవ్యానాం కుశలాకుశలాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగనిషేవ ✽ తృప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మబన్ధాః । స్వైరం చరన్తి మునయోఽపి న నహ్యమానాస్తస్యేచ్ఛయాఽఽ

ణాం-యదాచరితం - స్వవచోయుక్తం స్వవచసా సమాయుక్తం స్వవచసోఽవిరుద్ధం-తత్సత్య - మిత్యర్థః-తత్తస్మాద్బుద్ధిమానపీశ్వరవచసోఽనుకూలమేవేశ్వరాచరితమాచరేత్-బుద్ధిమాన్స్తదాచరేదితి పాఠాన్తరం-తదా-అయుక్తమితిచ్ఛేదః స్వవచసః ఈశ్వరవచసః-అయుక్తం విరుద్ధం ఈశ్వరాణామాచరితం-నాచరేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తేజీయసాం న దోషాయేత్యేతదేవ స్పష్టయతి ॥ కుశలాచరితేనేతి ॥ యేషాం తేజీయసామీశ్వరాణాం - ఇహలోకే-కుశలాచరితేన సాధనేన-అర్థస్వార్థ్యం ప్రయోజనం-న విద్యతే- నాపి - విపర్యయేణాకుశలాచరితేనా-నర్థోఽపి న విద్యతే ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ నిరహఙ్కారిణామితి ॥ అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితానామిత్యర్థః-హే ప్రభో - దేహాత్మాభిమానో హి పూర్వపూర్వకర్మమూలకః పునరుత్తరోత్తరకర్మమూలంచ- తదభావాత్కర్మవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్ఛాస్త్రవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్చ ధర్మాధర్మమూలకావర్థానర్థౌ న స్త ఇతి భావః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ యతోఽకర్మవశ్యానాం జీవానామేవ కుశలాకుశలాచారనిమిత్తకావర్థానర్థౌ న స్తః - కింపునస్తేషామపి నియన్తురపహతపాప్మనో భగవత ఇత్యాహ ॥ కిముతేతి ॥ తిర్యగాదిరూపేణావస్థితానాం-అఖిలానాం-సత్త్వానాం-నియామ్యానాం - నియన్తుస్సర్వేశ్వరస్య -కుశలాకుశలాన్వయో - నాస్తీతి కిముత వక్తవ్య-మిత్యర్థః ॥ కుశలాకుశలకర్మప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిసమ్బన్ధోఽత్ర కుశలాకుశలాన్వయశబ్దవివక్షితః ॥ సత్త్వశబ్దో జీవపరః “ సత్త్వమస్త్రీ తు జన్తుష్విత్ ” ఇతి కోశాత్-జన్తుశబ్దః జీవపర్యాయః “ ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జన్తుజన్యశరీరిణః ” ఇతి నామపాఠాత్-సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తమితి భగవదుక్తేశ్చ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఉక్తమర్థం వ్యతిరేకేణోక్తమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్పాదేతి ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగస్య-నిషేవణేన-తృప్తాః నివృత్తశబ్దాదివిషయాభిలాషాః - యోగప్రభావేన - యస్య-పాదపఙ్కజానుధ్యానాత్మకయోగసామర్థ్యేన విధుతా-అఖిలాః-కర్మాత్మకా-బన్ధా- యేషాం - తే - మునయస్సనకాదయోఽపి-న నహ్యమానాః అనహ్యమానాః - అనాబధ్యమానాశ్శాస్త్రావశ్యా ఇతి యావత్ - స్వైరం యథేచ్ఛం - చరన్తి-కిముత-ఇచ్ఛయా న తు కర్మణేతి భావః-ఆత్తం పరిగృహీతం-వపు-రప్రాకృతం శుద్ధసత్త్వమయం - యేన - తస్యా-పహతపాప్మనో-భగవతః కుత ఏవ-బ

ర్థః కుతశ్చిదప్యాచరితాత్తైస్స్వరాద్బన్ధో నాస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ యత్స్వపృష్టమూర్తకామో యదుపతిరిత్యాదినా౽వాప్తసమస్తకామస్య స్వతో నిరతిశయానన్దస్యాగార్హ్యచేష్టాన్వయః- కథమితి . తస్యోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం ॥ గోపీనాం-తాసాం పతీనాంచ-తథా-౽న్యేషాం - దేహినాం జీవానాంచ - యో౽-న్తశ్చరతి అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య వస్నియమయతి ॥ యశ్చా-ధ్యక్షః కర్తృతత్కర్మానుగుణ సుఖదుఃఖాదిఫలదశ్చ- స ఏష భగవాన్ - కృష్ణః-క్రీడనదేహభాక్-నత్వస్మదాదివత్సుఖదుఃఖాదిభోగాయ కర్మాధీన దేహభాగిత్యర్థః-క్రీడాన్యదేహభాగితిపాఠాన్తరం-తదా-నరాకృతిభాగిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య కిం క్రీడాజన్యసుఖలేశేనేతిశఙ్కాం నిరాహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానామనుగ్రహాయ అస్మదాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం. మానుషం మనుష్యస్యేవ సన్నివేశవిశిష్టం- దేహ . మాస్థితః తాదృశీరుక్తవిధాః - క్రీడాః-భజతే కరోతి-క్రీడాత్వవాన్తరప్రయోజనం - భూతానుగ్రహస్తు భగవదవతారస్య ప్రయోజనమితిభావః ॥ అవతారస్య క్రీడార్థత్వం క్రీడాయాస్త్వనుగ్రహార్థత్వం చోక్తం-కథం క్రీడాయా అనుగ్రహార్థత్వమిత్యత ఆహ ॥ యాశ్శ్రుత్వేతి ॥ యాః క్రీడాః-శ్రుత్వా-తత్పరః భగవత్పరో భవేత్ - జన ఇతి కర్తృపదాధ్యాహారః-మత్క్రీడాశ్శ్రుత్వా లోకస్యాతిశయపురుషార్థభూతే మయ్యిష్టానిష్టప్రాపణపరిహారదక్షే నితరామాసక్తిర్యథాస్యాదిత్యేవమనుగ్రహాయ క్రీడా భజతే న తు స్వయమపరిపూర్ణో భజత ఇతిభావః ॥ ౩౭ ॥ నన్వేవమప్యుక్తాభిప్రాయేణ క్రీడా భజన్తం తదభిప్రాయానభిజ్ఞా గోపీనాం పతయః కిం నాభ్యసూయన్నిత్యత ఆహ ॥ నాసూయన్నితి ॥ వ్రజౌకసాం పతయ-స్తస్య కృష్ణస్య-మాయయా - మోహితాః స్వాన్స్వాన్ దారాన్,స్వపార్శ్వస్థానేవ - మన్యమానాః-కృష్ణాయ,నాసూయన్ దోషబుద్ధ్యా న దదృశుః-కృష్ణాయేత్యత్ర క్రుధద్రుహే,, త్యాదినా చతుర్థీ ॥ ౩౮ ॥ ప్రకృతమాహ ॥ బ్ర

న్తర్వపుషః కుత ఏవ బన్ధః ॥ ౩౫ ॥ గోపీనాం తత్పతీనాంచ సర్వేషాంచాపి దేహినామ్ । యో౽న్తశ్చరతి సో౽ధ్యక్ష ఏష క్రీడనదేహభాక్ ॥ ౩౬ ॥ అనుగ్రహాయ భక్తానాం మానుషం దేహమాస్థితః । భజతే తాదృశీః క్రీడాః యాశ్శ్రుత్వా తత్పరో భవేత్ ॥ ౩౭ ॥ నాసూయన్ఖలు కృష్ణాయ మోహితాస్తస్య మాయయా । మన్యమానాస్స్వపార్శ్వస్థాన్స్వాన్స్వాన్దారాన్వ్రజౌకసః ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మరాత్ర ఉపావృత్తే వాసుదేవానుమోదితాః । అనిచ్ఛన్త్యో యయుర్గోప్యస్స్వగృహాన్భగవత్ప్రియాః ॥ ౩౯ ॥ విక్రీడితం వ్రజవధూభిరిదంచ విష్ణోః శ్రద్ధాన్వితో౽నుశృణుయాదథ వర్ణయేద్యః । భక్తిం పరాం భగవతి ప్రతిలభ్య కామం హృద్రోగమాశువిధునోత్యచిరేణ ధీరః ॥ ౪౦ ॥ ****

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయస్త్రింశో౽ధ్యాయః ********

అహిరూపధారిణస్సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్య శాపమోక్షణమ్.

ఏకదా దేవయాత్రాయాం గోపాలా జాతకౌతుకాః । అనోభిరనడుద్యుక్తైః ప్రయయుస్తే౽మ్బికావనమ్ ॥ ౧ ॥ తత్ర

హ్మరాత్ర ఇతి ॥ బ్రహ్మరాత్రే బ్రాహ్మే ముహూర్తే- ఉపావృత్తే ప్రాప్తే సతి-వాసుదేవేనా-నుమోదితాః అనుమోదనపూర్వకమాజ్ఞాపితా అపి గోప్యః - భగవానేవ నిరతిశయప్రియో యాసాం తథాభూతాః-అత ఏవ- అనిచ్ఛన్త్యః-గన్తుమితి శేషః -కథంచిత్స్వగృహాన్ప్రతి-యయుః ॥ ౩౯ ॥ ప్రకృత రాసక్రీడా శ్రవణాదిఫలమాహ ॥ విక్రీడితమితి ॥ వ్రజవధూభిస్సాకమిదం-విష్ణోః కృష్ణస్య-విక్రీడితం-భావే క్తః-యః పుమాన్-శ్రద్ధాన్వితో౽నుక్రమేణ- శృణుయాత్ , అథవా-వర్ణయేచ్చాపినయేచ్చ-స భగవతి-పరాముత్కృష్టాం-భక్తిం,ప్రాప్య, ధీరః జీవద్దశాయాం జితేన్ద్రియః-కామం నితరాం - హృద్రోగం రోగవదనర్థకరం హృత్స్థమజ్ఞానం ఆశ్వచిరేణ-విధునోతి నిరస్యతి-శ్రోతా ఆశు ధునోతి- తథా-వర్ణయితాప్య-చిరేణ ధునోతీ-తి ప్రత్యేకాభిప్రాయకో౽చిరేణాశుశబ్దయోః ప్రయోగః-అతో న పౌనరుక్త్యం యద్వా ॥ హృద్రోగనాశోపక్రమణయోర్నైయత్యకాలవిలమ్బాభావాభిప్రాయక ఆశుశబ్దః -శ్రవణోన్ముఖస్య రోగాదేరివ చిరేణ నిశ్శేషనాశశఙ్కావ్యుదాసాయాచిరేణశబ్దః అచిరేణ-ధీరః ఆశు విధునోతీతి వా౽న్వయః-హృద్రోగరూపం-కామం మదన-మాశు-విధునోతి విజయతే , ఇత్యన్యో వా ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయస్త్రింశో౽ధ్యాయః. ************

అథ సుదర్శనాఖ్య విద్యాధరస్య బ్రాహ్మణశాపాత్సర్పత్వం గతస్య శాపవిమోచనాత్మకం సప్రస్తావం తథా శఙ్ఖచూడాఖ్యయక్షవధ తచ్ఛిరోమణ్యుపహారాత్మకం చ భగవతః కర్మానువర్ణయతి చతుస్త్రింశేన ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ కదాచిద్దేవయాత్రాయాం సామ్బం పశుపతిం ప్రతిగమనతత్పూజాద్యాత్మికాయాం నిమిత్తభూతాయాం - అనడుద్భిః వృషైః- ర్యుక్తై-రనోభిశ్శకటై-రమ్బికావనం-యయుః , దేవయాత్రాయాం విషయభూతాయాం , జాతం కౌతుకం యేషాం- తే తథాభూతాః-యయు-రితి వా ॥ ౧ ॥ తత్ర తద్వనసమీపస్థాయాం-సరస్వత్యాఖ్యాయాం-నద్యాం - స్నాత్వా-హే నృపతే,అర్హ

పూజాసాధనైః,గన్ధాదిభిః-దేవంపశుపతిం-దేవీమమ్బికాంచ భక్త్యా - పూజయామాసుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో-గావఃగాః-హిరణ్యం-వాసాంసి మధుమధురం-మధుసహితంఅన్నంచ - బ్రాహ్మణేభ్యో - దదుః - కథమ్భూతాః-దేవఃపశుపతిః-నోఽస్మాకం-ప్రీతో-భవత్విత్యభిప్రాయవన్తః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో-జలమాత్రం-ప్రాశ్య - యతవ్రతాః-యతంనియతం వ్రతంబ్రహ్మచర్యాత్మకం - యేషాం - తే-తథాభూతాః - తత్రైవ సరస్వత్యాస్తీరే-నన్ద ప్రభృతయో గోపాః-స్తాం రాత్రి - మూషితవన్తః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్విపినేఅమ్బికావనే-కశ్చి-న్మహాన్విపులకాయోఽహిస్సర్పః,అతీవ-బుభుక్షితో-వ్యవస-దితి శేషః-సచోరగః-యదృచ్ఛయాఽఽగతఃతత్రసఞ్చరన్నన్దంప్రాప్తః,త-మగ్రసీత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సచగ్రస్యమానోనన్దఃచుక్రోశ-కృష్ణమాహ-చ।కిమితి॥ హేతాతపుత్ర-మహా,నయం,సర్పో,మాం,గ్రసతే,ప్రపన్నంశరణంగతం-మాం-సర్పా,న్మోచయేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అస్యనన్దస్య-క్రన్దితంరోదన-మాహ్వానంవా, శ్రుత్వా,గోపా,స్సర్వే ఆశూ,త్థితాః-సర్వేణ - గ్రస్తం-నన్దం-దృష్ట్వాచ,భ్రాన్తావ్యాకులచిత్తాః-సర్ప,ముల్ముకైస్స్వాఙ్గారకాష్ఠై-ర్వివ్యధుః తాడయామాసుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సోఽహి,రలాతై రుల్ముకైః-తాడ్యమానోఽపి-తంనన్దం,నతత్యాజ తతః-ప్రపన్నానాం-పాలకో-భగవా-నాగత్య- పదా-తంసర్పం-పస్పర్శ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సచ సర్పో-భగవతః- శ్రీమతః-పాదస్య - స్పర్శేన,హత,మశుభంసర్పతాపాదకం,యస్య - తథాభూతః,సర్పశరీరం,త్యక్త్వా,విద్యాధరై- స్సమ్మాననీయం-రూపం,విద్యాధరరూపం,ప్రాప ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతః,ప్రణతంకృతప్రణామం పురతః దీప్యమానే

స్నాత్వాసరస్వత్యాం దేవంపశుపతింప్రభుమ్ । ఆనర్చు రర్హణైర్భక్త్యా దేవీంచనృపతేఽమ్బికామ్ ॥ ౨ ॥ గావో*హిరణ్యంవాసాంసిమధుమధ్వన్నమాదృతాః । బ్రాహ్మణేభ్యోదదుస్సర్వే దేవోనఃప్రీయతామితి॥ ౩॥ ఊషుస్సరస్వతీతీరేజలంప్రాశ్యయతవ్రతాః।రజనీంతాంమహాభాగాస్సనన్దానన్దకాదయః॥ ౪ ॥ కశ్చిన్మహానహిస్తస్మిన్విపినేఽతిబుభుక్షితః । యదృచ్ఛయాఽఽగతోనన్దం శయాన మురగోఽగ్రసీత్ ॥ ౫ ॥ సచుక్రోశాహినాగ్రస్తః కృష్ణకృష్ణమహానయమ్ ।సర్పోమాంగ్రసతేతాతప్రపన్నంపరిమోచయ॥ ౬ ॥తస్యచాక్రన్దితంశ్రుత్వాగోపాలాస్సహసోత్థితాః । గ్రస్తంచదృష్ట్వాసంభ్రాన్తాస్సర్పంవివ్యధురుల్ముకైః ॥ ౭ ॥ అలాతైర్దహ్యమానోఽపినాముఞ్చత్తమురఙ్గమః । తమస్పృశత్పదాఽభ్యేత్యభగవాన్సాత్వతాంపతిః ॥ ౮ ॥ సవైభగవతశ్శ్రీమత్పాదస్పర్శహతాశుభః । భేజేసర్పవపుర్హిత్వారూపంవిద్యాధరార్చితమ్ ॥ ౯ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశఃప్రణతంసముపస్థితమ్ । దీప్యమానేనవపుషాపురుషంహేమమాలినమ్॥ ౧౦ ॥శ్రీకృష్ణఉవాచ ॥ కోభవాన్పరయాలక్ష్మ్యారోచతేశుభదర్శన । కథంజుగుప్సితామేతాంగతింవాప్రాపితోఽవశః॥ ౧౧ ॥సర్పఉవాచ॥అహంవిద్యాధరఃకశ్చిత్సుదర్శనఇతిశ్రుతః । శ్రియాసురూపసంపత్త్యావిమానేనచరన్దిశః ॥ ౧౨ ॥ ఋషీన్విరూపాం*ఙ్గిరసఃప్రాహసంరూపదర్పితః । తైరిమాంప్రాపితోయోనింప్రలబ్ధైస్స్వేనపాప్మనా ॥ ౧౩ ॥ శాపోమేఽనుగ్రహాయైవకృతస్తైఃకరుణాత్మభిః ।యదహంలోకగురుణాపదాస్పృష్టోగతాశుభః॥ ౧౪ ॥తంత్వాఽహంభవభీతానాంప్రపన్నానాం

న,వపుషా,తిష్ఠన్తం, హేమమాలాధరం,తంపురుషం-భగవా-న్పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥కోభగవానితి॥ అధునా,యః,పరయా,లక్ష్మ్యా,కాన్త్యా, రోచతేప్రకాశతే-స-భవా,న్కః, అహంవిద్యాధరఇతిచే- త్తర్హి - హేశుభదర్శన-కథం-నిన్దితా-మేతాం ,గతింసర్పతాం,ప్రాపితః , విప్రశాపాదితిచే- త్తత్రాహ ,అవశః-కథంశాపనిమిత్తాపచారనిమిత్తదేహపారవశ్యమితిభావః , యద్యపిసర్వజ్ఞస్యప్రశ్నానుపపత్తి, స్తథాప్య, త్మనఃప్రభావంప్రకాశయితుమవిదుషఇవప్రశ్నోపపత్తిః,అతఏవ, సుదర్శనపదపర్యాయేణశుభదర్శనపదేనసంబోధనంకృతమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టస్స్వపూర్వవృత్తంవిజ్ఞాపయన్నాత్మనఃకృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అహమితి ॥ అహంతావ-త్కశ్చి-ద్విద్యాధర-స్సుదర్శన,ఇతి-స్మృతఃప్రసిద్ధః, సోఽహం,శ్రియాకాన్త్యా, సురూపసంపత్త్యాసౌన్దర్యసమృద్ధ్యాచ - ఉపలక్షితః కదాచి-ద్విమానేనసాధనేన,సర్వా, దిశ-స్సమన్తా,త్సంచరన్,సౌన్దర్యేణ - గర్వితో- విరూపా,నఙ్గిరసః,ఋషీన్-దృష్ట్వా,హసితవానస్మి - తదా-మదీయేనైవ, పాప్మనాపాపేన హేతునా-ప్రలబ్ధైరుపహసితై- స్తైరఙ్గిరోభిఃఋషిభిః,ఇమాంయోనింసర్పజన్మ, ప్రాపితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్రలబ్ధైరపి - తైరఙ్గిరోభిః-కరుణాత్మభిః హేతుగర్భమిదం-కారుణ్యస్వభావత్వా- న్మదనుగ్రహార్థమేవ శాపః - కృతః-కుతః, యత్ యస్మా,దహం , త్రిలోకగురుణా-త్వయాకర్త్రా , పదా-స్పృష్టః,అన్యథైతన్నసంభావ్యతఇతిభావః-గత-మశుభంపాపం-యస్య-తథాభూతశ్చా,హం-పాదస్పర్శాద్ధేతోః శాపేన నిర్ముక్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హేఅమీవహన్, అమీవంపాపం-దుఃఖంవా-త,ద్ధన్తీతితథాభూతం-తం, త్రిలోకగురుం-భవాన్త్వం సారాత్-భీతానాం , ప్రపన్నానాం-భయమపహన్తీతితథా

భూతం, త్వా, మాపృచ్ఛ్య స్వర్లోకం గన్తుమనుజ్ఞాం యాచే ॥ ౧౫ ॥ హే మహాయోగిన్నచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తే, హే మహాపురుష - హే సతాం పతే - త్వాం, ప్రపన్నోఽస్మి, మా-మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ హే అచ్యుత తవ-దర్శనాదేవ హేతో-స్సద్యః, బ్రహ్మశాపా-ద్విముక్తోఽహ-మిత్యేత-న్న చిత్ర-మితి వాక్యశేషః ॥ ౧౬ ॥ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేన స్పష్టయతి । యన్నామేతి ॥ యస్య తవ-నామమాత్రమేవ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్ పుమా, నాత్మానం - శ్రోతౄంశ్చ, సర్వా, న్జనాన్, సద్యః, పునాతి. కింపున, స్సాక్షా, త్తాదృశప్రభావవన్నామ్న స్తవ, పదా-సంస్పృష్టః, శాపాద్విముక్త ఇతి-కియదేతదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థ-మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం గృహీత్వా, దాశార్హం కృష్ణం - ప్రదక్షిణీకృత్యా-భివాద్య చ సుదర్శన స్స్వర్గం ప్రతి, యయౌ, నన్దోఽపి, కృచ్ఛ్రాత్సర్పగ్రాసా, న్మోచితః ॥ ౧౮ ॥ తతో, వ్రజౌకసో గోపాః, కృష్ణస్యా, త్మవైభవమనితరసాధారణం ప్రభావం, నిశామ్య దృష్ట్వా, విస్మితం చేతో యేషాం, తథాభూతా - స్తస్మిన్నమ్బికావనే నియమవ్రతం, సమాప్యా- దరయుక్తాః-కృష్ణస్యా, త్మవైభవమేవ, కథయన్తో, హే నృప, పునః - వ్రజం ప్రత్యా-జగ్ముః ॥ ౧౯ ॥ అథ శఙ్ఖచూడవధతచ్ఛిరోమణ్యాదానాత్మకకథాం ప్రస్తౌతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ అద్భుతవిక్రమ ఇతి రామకృష్ణయోరుభయోరపి విశేషణం, తౌ, ఉభౌ-వనే, గవాం , వ్రజస్త్రీణాం చ, మధ్యే, విజహ్రతుః ॥ ౨౦ ॥ కథంభూతౌ-బద్ధం నిశ్చలం, సౌహృదం-యేషాం తైః

భయాపహమ్ । ఆపృచ్ఛే శాపనిర్ముక్తః పాదస్పర్శాదమీవహన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రపన్నోఽస్మి మహాయోగిన్ మహాపురుష సత్పతే । అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వలోకేశ్వరేశ్వర ॥ బ్రహ్మదణ్డాద్విముక్తోఽహం సద్యస్తేఽచ్యుత దర్శనాత్ ॥ ౧౬ ॥ యన్నామ గృహ్ణన్నఖిలాన్ శ్రోతౄనాత్మానమేవ చ । సద్యః పునాతి కిం భూయ స్తస్య స్పృష్టః పదా హి తే ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యనుజ్ఞాప్య దాశార్హం పరిక్రమ్యాభివాద్య చ । సుదర్శనో దివం యాతః కృచ్ఛ్రాన్నన్దశ్చ మోచితః ॥ నిశామ్య కృష్ణస్య తదాత్మవైభవం వ్రజౌకసో విస్మితచేతస స్తతః । సమాప్య తస్మిన్నియమం పునర్వ్రజం నృపాయయు స్తత్కథయన్త ఆదృతాః ॥ ౧౯ ॥

శఙ్ఖచూడవధఘట్టః

కదాచిదథ గోవిన్దో రామశ్చాద్భుతవిక్రమః । విజహ్రతుర్వనే రాత్ర్యాం మధ్యగౌ వ్రజయోషితామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉపగీయమానౌ లలితం స్త్రీజనైర్బద్ధసౌహృదైః । స్వలంకృతానులిప్తాఙ్గౌ స్రగ్విణౌ విరజోమ్బరౌ ॥ ౨౧ ॥ నిశాముఖం మానయన్తావుదితోడుపతారకమ్ । మల్లికాగన్ధమత్తాళిజుష్టం కుముదవాయునా ॥ ౨౨ ॥ జగతుస్సర్వభూతానాం మనశ్శ్రవణమఙ్గళమ్ । తౌ కల్పయన్తౌ యుగపత్స్వరమణ్డలమూర్ఛితమ్ ॥ ౨౩ ॥ గోప్యస్తద్గీతమాకర్ణ్య మూర్ఛితా నావిదన్నృప । స్రంసద్దుకూలమాత్మానం స్రస్తకేశస్రజం తతః ॥ ఏవం విక్రీడతోస్స్వైరం గాయతోస్సంప్రమత్తవత్ । శఙ్ఖచూడ ఇతి ఖ్యాతో ధనదానుచరోఽభ్యగాత్ ॥ ౨౫ ॥ తయోర్నిరీక్షతో రాజం స్తన్నాథం ప్రమదాజనమ్ । క్రోశన్తం కాలయామాస దిశ్యుదీచ్యామశఙ్కితః ॥ ౨౬ ॥ క్రోశన్తం కృష్ణ రామేతి విలోక్య స్వపరిగ్రహమ్ । యథా గా దస్యునా గ్రస్తా భ్రాతరావన్వధావతామ్ ॥ ౨౭ ॥ మా భై

స్త్రీజనైః, లలితం యథా తథో-పగీయమానౌ , స్వలఙ్కృతౌ స్వ, నులిప్తాని చా, ఙ్గాని-యయోః , స్రజౌ అనయో స్త ఇతి తథాభూతౌ, విరజసీ నిర్మలే, అమ్బరే వాససీ, యయో, స్తౌ ॥ ౨౧ ॥ ఉదిత, ఉడుపశ్చన్ద్ర, స్తారకాశ్చ, యస్మిన్, తత్, మల్లికానాం, గన్ధేన-మత్తై- రళిభి - ర్జుష్టం సేవితం-సహచరితమిత్యర్థః - కుముదవాయునా కుముదగన్ధయుక్తేన వాయునా చ జుష్టం నిశాముఖం, మానయన్తౌ ప్రశంసన్తౌ ॥ ౨౨ ॥ జగతురితి, తౌ రామకేశవౌ-అనిబద్ధత్వాదన్యైర్యుగపత్కల్పయితుమశక్యమపి స్వరమణ్డలస్య మూర్ఛనం యుగపత్కల్పయన్తౌ - మనశ్శ్రవణయో, ర్మఙ్గళం యథా తథా - జగతుః గీతవన్తౌ, స్వరమణ్డలమూర్ఛనం షడ్జాదిస్వరసముదాయస్య మూర్ఛనమారోహావరోహణప్రకారః ॥ ౨౩ ॥ గోప్య ఇతి । తయో, ర్గీత-మాకర్ణ్య, మూర్ఛితాః పరవశాః-తతః-హే నృప - ఆత్మానం దేహం-నవిదుః నానుసమదధత-కథంభూతం, స్రంసద్భ్రశ్య-ద్దుకూలం-యస్మాత్-స్రస్తాః-కేశేభ్యః, స్రజో-యస్య-తం చ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం స్వైరం యథేష్టం, సంప్రమత్తవ-ద్రామగోవిన్దయో-ర్విహరతోః-గాయతోశ్చ సతోః-కుబేరస్యా-నుచరః-శఙ్ఖచూడాఖ్య- ఆజగామ ॥ ౨౫ ॥ స చ-శఙ్కారహితః-తయో రామకృష్ణయోః-నిరీక్షమాణయోస్సతోః-తౌ రామకృష్ణౌ-నాథౌ-యస్య - తం , స్త్రీజన-ముదీచ్యాం దిశి-కాలయామాస ॥ హృత్వా ప్రేరయామాస ॥ తత స్తతో నిస్సారయామాసేత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ కథంభూతం-క్రోశన్తం హే కృష్ణ హే రామేతి సరోదనమాహ్వయన్తం, తదైవం-దస్యునా వ్యాఘ్రేణ - గ్రస్తా - గావ ఇవ-క్రోశన్తం - తేనోదీచీం దిశం ప్రతికృష్యమాణం స్వపరిగ్రహం స్వపరిగృహీతం స్త్రీజన-మవలోక్య-భ్రాతరౌ రామకృష్ణౌ, అన్వధావతామ్ ॥ ౨౭ ॥ సాలవృక్షౌ హ స్తయోర్యయో స్తౌ, భయం-మా కార్ష్టేత్యేవంవిధో-రవశ్శబ్దః, యయో - స్తథాభూతౌ-మహాబలినౌ-రామకృష్ణౌ త్వరితం యథా తథా-గుహ్యకాధమం శఙ్ఖ

చూడ మాసేదతుః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ గుహ్యకాధమః-కాలమృత్యూఇవ-ప్రాప్తౌ-తౌ రామకృష్ణౌ-వాలోక్య ఉద్విజన్, స్త్రీజనం-విహాయ జీవితుమిచ్ఛయా-ప్రాద్రవత్ ॥ మూఢః స్వచ్ఛరణాగత్యాత్మకజీవనోపాయానభిజ్ఞః-కేవలం-ప్రాద్రవత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ స శఙ్ఖచూడో, యత్ర యత్ర-ధావతి తత్ర తత్ర, శఙ్ఖచూడం కృష్ణో, ఽన్వధావత్ కించికీర్షుః - తస్య-శిరోరత్నం హర్తుమిచ్ఛుః బలరామస్తు, స్త్రియో-రక్షన్-తత్రైవ-తస్థౌ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తతో, ఽవిదూరే సమీప ఏవ, అభ్యేత్య తదభిముఖం గత్వా, విభుర్భగవాన్, ముష్టినైవ-హే రాజన్ చూడామణిసహితం - దురాత్మన - స్తస్య శఙ్ఖచూడస్య - శిరో మూర్ధానం, జహార తాడయామాస ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇత్థం-శఙ్ఖచూడం-హత్వా-భాస్వరం తేజోయుక్తం-మణి మాదాయ-గత్య-యోషితాం - పశ్యన్తీనాం సతీనాం-ప్రీత్యా- అగ్రజాయ రామాయ-దదౌ దత్తవాన్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథేత్థం నిశాసు భగవతా సహ విహరన్తీనామహస్సు తేన విశ్లిష్టానాం గోపీనాం తల్లీలానువర్ణనేన కాలనిర్యాపణప్రకారమాహ పఞ్చత్రింశేన ॥ గోప్య ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణే, వనం-యాతే సతి త్యస్యాహస్స్విత్యాదిః- తం కృష్ణం, మను ద్రుతం అనువృత్తం, తదాసక్తమితి యావత్, త-చ్చేతో, యాసాం తాః, గోప్యః - కృష్ణలీలా-గాయన్త్యః - వాసరాన్ అహాని- దుఃఖేన కృచ్ఛ్రేణ కథంచి, న్నిన్యుః నిర్యాపయామాసుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కీదృశం తల్లీలాప్రగానం-యేన వాసరాన్నిన్యు, రిత్యేతద్దర్శయతి ॥ వామబాహుకృతవామకపోల ఇత్యాదినా ॥ అత్ర ద్వాద్వా శ్లోకావేకవాక్యతయాఽన్వేతవ్యౌ ॥ హే గోప్యః - కృష్ణో-యత్ర యదా-వా

~~~~~~

తైస్త్యభయారావౌ సాలహస్తౌ తరస్వినౌ । ఆసేదతుస్తం తరసా త్వరితం గుహ్యకాధమమ్ ॥ ౨౮ ॥ స వీక్ష్య తావనుప్రాప్తౌ కాలమృత్యూ ఇవోద్విజన్ । విసృజ్య స్త్రీజనం మూఢః ప్రాద్రవజ్జీవితేచ్ఛయా ॥ ౨౯ ॥ తమన్వధావద్గోవిన్దో యత్ర యత్ర స ధావతి । జిహీర్షుస్తచ్ఛిరోరత్నం తస్థౌ రక్షన్ స్త్రియో బలః ॥ ౩౦ ॥ అవిదూర ఇవాభ్యేత్య శిరస్తస్య దురాత్మనః । జహార ముష్టినైవాఙ్గ సహ చూడామణిం విభుః ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడం నిహత్యైవం మణిమాదాయ భాస్వరమ్ । అగ్రజాయాదదాత్ప్రీత్యా పశ్యన్తీనాం చ యోషితామ్ ॥ ౩౨ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀

❀ దివా కాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా. ❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోప్యః కృష్ణే వనం యాతే తమనుద్రుతచేతసః । కృష్ణలీలాం ప్రగాయన్త్యో నిన్యుర్దుఃఖేన వాసరాన్ ॥ ౧ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ వామబాహుకృతవామకపోలో వల్గితభ్రురధరార్పితవేణుమ్ । కోమలాఙ్గులిభిరాశ్రితమార్గం గోప్య ఈరయతి యత్ర ముకున్దః ॥ ౨ ॥ వ్యోమయానవనితాః సహ సిద్ధైర్విస్మితాస్తదుపధార్య సలజ్జాః । కామమార్గణసమర్పితచిత్తాః కశ్మలం యయురపస్మృతనీవ్యః ॥ ౩ ॥ హన్త చిత్రమబలాః శృణుతేదం హారహాస ఉరసి స్థిరవిద్యుత్ । నన్దసూనురయమార్తజనానాం నర్మదో యర్హి కూజితవేణుః ॥ ౪ ॥ బృన్దశో వ్రజవృషా మృగ

~~~~~~

మబాహౌ తస్మాత్ - కృతః అర్పితః, వామః-కపోలో-యేన వల్గితేన త్రితే - భ్రువౌ, యేన, తథాభూతః- కోమలాభి, రఙ్గులిభి-రాశ్రితా- మార్గాస్స్తస్వరచ్ఛిద్రాణి-యస్య-త - మధరే-అర్పితం-వేణు-మీరయతి వాదయతి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదా-వ్యోమయానానాం-వనితాః-కశ్మలం మోహం-యయు - రిత్యన్వయః ॥ వ్యోమ్ని- యానం గమనం-యేషాం-తే-వ్యోమయానాః - వ్యోమ్నియాన్తీతి వా వ్యోమయానాస్సిద్ధాః-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి ల్యుః, తేషాం, వనితాః, సిద్ధైస్స్వపతిభిస్సహ-వర్తమానా అపి-తద్వేణుగీత, ముపధార్యాకర్ణ్య, ప్రథమం, విస్మితాః-తతః కామస్య మదనస్య-మార్గణే-సమర్పితాని-చిత్తాని, యాభి స్తాస్తత్పరవశా ఇత్యర్థః-సలజ్జాస్సత్యః - కశ్మలం, యయుః-తత్ర లిఙ్గం వదన్త్యస్తా విశింషన్తి - అపస్మృతనీవ్యః - అపస్మృతా విస్మృతాః, నీవ్యః భ్రశ్యద్దుకూలబన్ధా - యాభి స్తథాభూతాః - ఏవంవిధస్య కృష్ణస్య విశ్లేషం కథం సహామేతి సర్వత్ర వాక్యశేషః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ హన్తేతి ॥ హే అబలాః-ఇదం-చిత్రం శృణుత, హన్తాత్యాశ్చర్యమేతత్, అయం-నన్దసూనుః హారవద్విశదో హాసో యస్య యద్వా, హారేషు స్ఫురన్ హాసో యస్య, ఉరసి స్థితా విద్యుదివ లక్ష్మీర్యస్య తథాభూతః - ఆర్తజనానాం తద్విశ్లేషజదుఃఖపీడితానాం మాదృశానాం-నర్మదో నితరాం దుఃఖకారకస్సన్, యర్హి యదా- కూజితో వాదితో-వేణు- ర్యేన - తథాభూతో-భవతి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తదా, వ్రజే, యే, వృషాః-మృగా-గావశ్చ- వేణువాద్యేన, హృతాని, చేతాంసి- యేషాం- తే, ఆరాద్దూరాదేవ-దన్తైర్దష్టా ఏవ-న తు చర్వితాః - కబళాస్తృణగ్రాసా-యై, స్తైః ధృతాః ఉత్తమ్భితాః, కర్ణాః-యై స్తై, ర్నిద్రితాస్సఞ్జాతనిద్రా ఇవ- లిఖితచిత్రమివ చిత్రితవృషాదిరివ చ - ఆసన్ తస్థుః-అవిదుషాం తిరశ్చాముపీదమానన్దపారవశ్యజనకం వేణుగీతమతోఽతిచి

త్రమితిభావః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఇతోఽప్యతిచిత్రంశృణుతేతికాశ్చిదాహుః॥ బర్హిణేతి॥ హేఆళిసఖి బర్హిణస్యమయూరస్య, స్తబకో
బర్హః-యద్వా-బర్హిణశబ్దేనతత్పిఞ్ఛోలక్ష్యతేసచ - స్తబకాగుచ్ఛాః - ధాతవోగైరికాదయశ్చ - పలాశానిపల్లవాశ్చ-తైః,ర్బద్ధ
శ్చాసౌ, మల్లానాం-పరిబర్హః పరికరశ్చ - తం-విడమ్బయత్య నుకరోతీతితథా సముకున్దో - బలరామేణసహితః-కర్హియదా
యత్రదేశే, గోపైః-గాః-స్సమాహ్వయతిఅస్యవేణుగీతేనేత్యాదిః-వేణుగీతేన-గోపాన్ - గాశ్చ-సమాహ్వయతి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀
తర్హి తదా, అచేతనాస్సరితోఽపి, అనిలేన-నీతంప్రాపితం , తస్య,పదామ్బుజరజః-స్పృహయతీః,స్పృహ న్త్యఇవ భగ్నాగ
తిర్యాసాంతథాభూతాః-సై - నిశ్చితం-భుగ్నగతయఇతిపాఠే - కుటిలగతయః - తథాఽపి-తాః,వయమివా,బహుపుణ్యైః-
యతో,నప్రాప్నువ న్తి - కేవలం-ప్రేమ్ణా వేపితాఃకమ్పితాః-భుజా స్తరఙ్గా-యాసాం - స్తిమితానిశ్చలా,ఆపో-యాసాం-త
థాభూతాశ్చ-గోప్యోఽపిలోచనయోస్స్తిమితజలాభవ న్తీతివయమివేతిదృష్టాన్తాభిప్రాయః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ స్థావరేష్వప్యతిచి
త్రందృశ్యతఇత్యాహుః॥ అనుచరైరితి॥ సకృష్ణోయదాహివనే-చరన్ గిరేస్తటేషు - చరన్తీర్గాః-వేణునా-తత్తన్నామ్నా
హేతేనవేణుగీతేనా-హ్వయతి॥ కథమ్భూతః,అనుచరైర్గోపైర్దేవాదిభిర్వా-సమ్యగ్వర్ణితం-వీర్యం-యస్య - తథాభూతః-
ముగ్ధానాంవచనమాదిపూరుషఇవేతి , అచలా - విభూతిర్లక్ష్మీ - ర్యస్య-సచేతి - ఇతరేషుచలాఽపిలక్ష్మీర్నతస్మిన్ చలేతిభా
వః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తదా- ప్రణతాః - భారేణ-విటపాః - యాసాం-తాః - పుష్పైః , ఫలైశ్చాఢ్యాః - ప్రేమ్ణాః - హృష్టా
ఉదఞ్చితా - స్తనవో - యాసాం - తా - వనగతా - లతా - స్స్వస్మిన్ - విష్ణుం - ప్రకాశమానం - సూచయన్త్యఇవ
మధుధారా - వనృషుః - తథా - తరవశ్చ - తత్ప్రీనామపితథైవానన్దఇతిభావః - స్మవిస్మయే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కమలవ

గావో వేణువాద్యహృతచేతసఆరాత్।దన్తదష్టకబళాధృతకర్ణానిద్రితాలిఖితచిత్రమివాసన్॥ ౫ ॥ బర్హిణస్తబ
కధాతుపలాశైర్బద్ధమల్లపరిబర్హ*విడమ్బః। కర్హిచిత్సబలఆళిసగోపైర్గాస్సమాహ్వయతియత్రముకున్దః॥ ౬ ॥-
తర్హి ❀ భగ్నగతయస్సరితోవైతత్పదామ్బుజరజోఽనిలనీతమ్। స్పృహ * యతీర్వయమివాబహుపుణ్యాఃప్రే
మవేపితభుజాస్స్తిమితాపః॥ ౭ ॥అనుచరైస్సమనువర్ణితవీర్యఆదిపూరుషఇవాచలభూతిః।వనచరోగిరితటేషుచ
రన్తీర్వేణునాహ్వయతిగాస్సయదాహి॥ ౮ ॥వనలతాస్తరవఆత్మనివిష్ణుంవ్యఞ్జయన్త్యఇవపుష్పఫలాఢ్యాః।ప్ర
ణతభారవిటపామధుధారాఃప్రేమహృష్టతనవస్ససృజుస్స్మ॥ ౯ ॥ దర్శనీయతిలకోవనమాలాదివ్యగన్ధతులసీమ
ధుమత్తైః। అళికులైరలఘుగీతమభీష్టం*ఆద్రియన్*య*ర్హిసన్ధితవేణుః॥ ౧౦ ॥ సరసిసారసహంసవిహఙ్గా*
శ్చారుగీతహృతచేతసఏత్య। హరిముపాసతతేయతచిత్తాహన్తమీలితదృశోధృతమౌనాః॥ ౧౧ ॥సహబలస్స్ర
గవతంసవిలాససానుషుక్షితిభృతోవ్రజదేవ్యః। హర్షయన్*ర్హివేణురవేణ*జాతహర్ష † ఉపరఞ్జతివిశ్వమ్॥
మహదతిక్రమణశఙ్కితచేతామన్దమన్దమనుగర్జతిమేఘః। సుహృదమభ్య*వర్షత్సుమనోభిశ్ఛాయయాచవి* దధ

నేషువిహరతాంపక్షిణామపి చిత్తాకర్షకంతద్గీతంకింపునరన్యేషామిత్యభిప్రాయేణాహుః॥ సరసీతి॥ దర్శనీయతిలక
ఇతి - దర్శనీయానాంసున్దరాణాంమధ్యే - శ్రేష్ఠః - కృష్ణః - వనమాలాయాం - యా - దివ్యగన్ధతులసీ - తస్యా - మధు
నామత్తైరళికులైః క్రియమాణ - మలఘుమచ్చై-రభీష్టమాద్రియన్ఆదరేణగృహ్ణన్యర్హి-అధరే - సంహితవేణు - ర్భవ
తి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తదా-యే-సరసి-సారసాశ్చ-హంసాశ్చా,న్యేవిహఙ్గమాస్తే - చారుణాగీతేన-హృతంచేతోయేషాం-తథా
భూతా-ఏత్యాగత్య,హరింకృష్ణ-ముపాసతఅభజన్త-తత్సమీపేవివిశుర్వా , కథమ్భూతాః,యతంవిషయాన్తరేభ్యఆహృతం
చిత్తం-యైః,యతంనియతం-మౌనంసంశీలనం- యేషాం-తథాభూతాశ్చ - హన్తేతిభగవద్విరహజఖేదే ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ మే
ఘోహరిముపాస్తఇత్యాహుః॥సహబలఇతి॥ హేవ్రజదేవ్యఃగోప్యః- సహబలఃసరామః-కృష్ణః-స్రగ్భిర్నిర్మితాభ్యా-మవతం
సాభ్యాం-విలాసో,యస్య-యద్వా-ముక్తాస్రగాపీడేనవిలాసోయస్య - క్షితిభృతోగిరేస్తటేషు - వర్తమానః-స్వయం - జాత
హర్షః-విశ్వం-హర్షయన్,యదా - వేణురవేణ-ఉపరమ్భితవిశ్వఃఉపగ్రథితవిశ్వః - అనురక్తలోకోభవతీత్యర్థఃఉపరఞ్జతివిశ్వ
మితిపాఠాన్తరం-తదా-ఉపరఞ్జతినాదయతి-నాదేనపూరయతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తదా, స్వతుల్యచ్ఛాయత్వేనవిశ్వార్తిహ
రణాదినాచసామ్యాత్స్వసఖోమేఘః-మహతఃకృష్ణస్యా, తిక్రమేణ , శఙ్కితంచేతోయస్య,తథాభూతః,పురతో,నయాతి-న
చోచ్చైర్గర్జతి-కిన్తు,తత్రైవస్థితస్సన్,వేణురమను , మన్దంమన్దం-గర్జతి సుహృదంకృష్ణం-సుమనోభి,రభ్యవర్షత్,ఛాయయా
ప్రతపత్రంఆతపత్రంవ్యదధత్ అకరోచ్చ॥ విదధదితిపాఠేత్వడభావఆర్షఃశత్రన్తంవా,ప్రతపత్రంకుర్వన్సుమనోభిరభ్యవర్ష

౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ భుగ్నగతయః. ౧౨ ॥ శ్లో † పా ॥ ఉపరమ్భతి.

చ్చైత్యర్థః-అదృశ్యైర్దైవైః క్రియమాణంకుసుమవర్షంమేఘకర్తృకంకల్పయిత్వేత్యర్థముక్తం - తుషారోవాకుసుమతయాకల్పితః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽బ్రహ్మాదీనామపిపారవశ్యజనకంత్వత్సుతవేణురణితమితియశోదాంప్రత్యాహుః॥ వివిధగోపచరణేష్వితి॥ హేసతియశోదే,యదాతవ,సుతో,నానాగోపక్రీడాసు - నిపుణః - అధరబిమ్బేబిమ్బతుల్యేఽధరే,నిహితోవేణుర్యేన,సః- వేణువాద్యవిషయే, ఉరుధాబహుప్రకారా - నిజైవ - శిక్షాయాసు, తాః, నత్వన్యశిక్షితాఇత్యర్థః - స్వరజాతీః నిషాదర్షభాదిస్వరాలాపభేదాన్-అనయత్ఉన్నీతవాన్ ✽॥౧౪॥✽తదా-శక్రప్రభృతయః-తత్ - తాఃస్వరజాతీః-సవనశఃవారం-వారంమన్ద్రమధ్యమతారభేదేనవా-క్రమశోవా-యతోగీతధ్వనిరాగతస్తత-ఆనతా-కన్ధరా-చిత్తంచ-యేషాం, తే ఉపధార్య సమ్యగాకర్ణ్య - కవయఃకోవిదాఅపి - అనిశ్చితం-తత్త్వంతచ్ఛేదో - యై - స్తథాభూతాః - కశ్మలంమోహంప్రాపుః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽అస్మాకంతుమోహంకింబ్రూమఇత్యాహుః॥నిజపదాబ్జదలైరితి॥ ధ్వజాదీని విచిత్రాణి-లలామాని-చిహ్నాని-యేషాం-తైః-నిజాని-పదాన్యేవా-బ్జదలాని - తైః-వ్రజభువః - ఖురతోదంఖురాక్రమణవ్యథాం-శమయన్వర్ష్మణాశరీరేణ-ధుర్యఃధురంవహతీతితథా-సచగజరాజ-స్తద్వత్-గతిర్యస్య - సః-కృష్ణః-వాదితవేణుస్సన్- వ్రజతీతి-యత్తేననిమిత్తేన సవిలాసవీక్షణేనచ-అర్పితోమనోభవవేగోయాసుతాః,వయంకుజావృక్షాస్తేషాం - గతింప్రకారం-నిశ్చేష్టతామితియావత్, గమితాఃప్రాపితాస్సత్యో-మోహేన-కబరం-వసనంవా,నవిదామః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ✽కించ - మణిధరః-మణీన్గ్రథితాన్ గోగణనార్థంధరతీతిమణిధరః-క్వచిద్దేశే-తైఃమణిభిః గాః - ఆసమన్తాద్గణయన్-తథా-దయితగన్ధాఇష్టగన్ధా-యా,తులసీ-తస్యా-మాలయా-పలక్షితః-ప్రణయినఃప్రియస్య - అనుచరస్యాంసే-స్కన్ధే-భుజం - ప్రక్షిపన్నిదధత్-యత్రయదా-కదాచిద

~~~

త్పత్రపత్రమ్॥ ౧౩ ॥వివిధగోపచరణేషువిదగ్ధో వేణువాద్యఉరుధానిజశిక్షాః । తవసుతస్సతియదాఽధరబిమ్బే దత్తవేణురనయత్స్వరజాతీః॥ ౧౪ ॥సవనశస్తదుపధార్యసురేశాశ్శక్రశర్వపరమేష్ఠిపురోగాః।కవయఆనమితకన్ధరచిత్తాఃకశ్మలంయయురనిశ్చితతత్త్వాః॥ ౧౫ ॥నిజపదాబ్జదలైర్ధ్వజవజ్రనీరజాఙ్కుశవిచిత్రలలామైః। వ్రజభువఃశమయన్ఖురతోదంవర్ష్మధుర్యగతిరీరితవేణుః॥౧౬ ॥వ్రజతితేనవయంసవిలాసవీక్షణార్పితమనోభవవేగాః । కుజగతింగమితానవిదామఃకశ్మలేనకబరంవసనంవా ॥ ౧౭ ॥ మణిధరఃక్వచి✽దాగణయన్గామాలయాదయితగన్ధతులస్యాః । ప్రణయినోఽనుచరస్యకదాంసేప్రక్షిపన్భుజమగాయతయత్ర॥ ౧౮ ॥ క్వణితవేణురవవఞ్చితచిత్తాఃకృష్ణమన్వ ✽ సతకృష్ణగృహిణ్యః । గుణగణార్ణ✽మనుగత్యహరిణ్యోగోపికాఇవవిముక్తగృహాశాః ॥ ౧౯ ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేషోగోపగోధనవృతోయమునాయామ్ । నన్దసూనురనఘేతవవత్సోనర్మదఃప్రణయినాంవిజహార॥ ౨౦ ॥మన్దవాయురుపవాత్యనుకూలంమానయన్మలయజస్ప✽ర్శేన।వన్దినస్తముపదేవగణాయేవాద్యగీతబలిభిఃపరివవ్రుః ॥ ౨౧ ॥వత్సలోవ్రజభువాంయదగధ్రోవన్ద్యమానచరణఃపథివృ

~~~

గాయక ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽తదా-తత్ర-క్వణితస్యవాదితస్య-వేణో- రవేణ - వఞ్చితాన్యపహృతాని చిత్తాని-యాసాం-తాః-యన్త్రితచిత్తాఇతిపాఠే, పరవశీకృతానిచిత్తానియాసాంతాః, కృష్ణస్యహరిణస్య-గృహిణ్యోభార్యా-హరిణ్యః-గుణగణార్ణవంగుణసముద్రంకృష్ణ-మనుగత్యప్రాప్య,తంకృష్ణమేవా,న్వాసతఅన్వాసత-నస్యవర్తన్తేత్యర్థః॥కుతః ॥ యతో,విముక్తాఃత్యక్తాః గృహాశాః,యాభిః-కథంగోపికాఇవతాఅపిహ్యేవమేవతమన్వాసతేతి ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ఏవంబృన్దావనప్రదేశేషుక్రీడతోలీలాఃప్రగీతాః॥అథసాయాహ్నేగోధనానిపరావృత్య యమునాయాం క్రీడతస్సౌభాగ్యమనువర్ణయన్తి॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేష ఇతి॥కున్దదామభిఃకున్దకుసుమస్రగ్భిః,కృతః,కౌతుకేనఉత్సవేన-వేషో,ఽలఙ్కారో,యేనసః, హేఅనవద్యేయశోదే, తవ-వత్సఃపుత్రః,నన్దసూనుఃశ్రీకృష్ణః-యద్వా, సహైవబహ్వ్యఃకథయన్త్యః,కాశ్చిత్తవవత్సఇతి, కాశ్చిన్నన్దసూనురితి,చాహుః, ప్రణయినాంసఖీనాం-శర్మదఃహర్షదః-గోపైః-గోపకులేనచ-వృతో- యమునాయాం-విజహారయదేతిశేషః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽మన్దవాయురిత్యస్యతుతదేత్యాదిః॥తదా-మన్దవాయు-ర్మలయజస్యేవ - సురభిశ్శీతస్పర్శస్తేన-కృష్ణం-సమ్మానయన్-అనుకూలంయథాభవతితథా-ఉపవాతివీజయతి యద్వా - మలయజోదక్షిణోవాయుః - యద్వా-మలయజస్యకృష్ణేనానులిప్తస్య-స్పర్శేన-మానయన్నితివా॥కించయే॥వన్దినఃస్తావకాః-ఉపదేవగణాఃసిద్ధవిద్యాధరాదయః - తే-వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః తంకృష్ణంపరివవ్రుఃపరితఉపాసత ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽అథాయాన్తమవలోక్యహృష్యన్త్యఃపరస్పరమూచుః ॥వత్సలఇతి॥వ్రజస్య-గవాంచ-వత్సలః-యద్వా-వ్రజనిబద్ధానాం-గవా-మనుకమ్ప్యానామస్మాకంచ- వత్సలోహితకృత్ - కుతః యత్ యస్మాత్-అగధ్రః-అగంగోవర్ధనంధరతీతితథా-ఇదంబహుశోరక్షణస్యోపలక్షణం - వృద్ధైఃబ్రహ్మాదిభిః-పథి వన్ద్యమానౌచరణౌయస్యసః-దినాన్తే

సాయంకాలే కృత్స్నం-గోధనం-ఉపోహ్య ఏకీకృత్య - గీతయుక్తో వేణుర్యస్య సః-అనుగైః అనుచరైః -ఈడితా కీర్తిర్యస్య సః స్మరరుజాస్మరరోగేణ , అస్తాః నష్టప్రాయాః , దృశో దృష్టయో, యాసాం- తాసా - మస్మాకం, నేత్రాణా, ముత్సవం హర్ష-మున్నయన్ ఉచ్చైః ప్రాపయన్ - ఖురరజోభిః, వ్యాప్తాః, స్రజో, యస్య సః, సుహృదామస్మాకం - ఆశిషః మనోరథస్య- దిత్సయా దాతుమిచ్ఛయా, దేవక్యాః - జఠరే భవతీతి దేవకీజఠరభూ-స్స ఏష ఉడురాజశ్చన్ద్ర ఇవ - ఏతి ఆగచ్ఛతి, నిర్వృతిహేతుత్వేన స ఏష ఏవేత్యుక్తమ్ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ కాశ్చిదతిసంభ్రమేణ సమీపమాయాన్తం-బలరామం కథయన్తి। మదవిఘూర్ణితలోచన ఇతి ॥ ఈషత్-మదేన వారుణీమదేన విఘూర్ణితే లోచనే-యస్య - సః-స్వసుహృదాం, మానదః ఈషత్పక్వబదరవ, త్పాణ్డు-వదనం, యస్య - సః , అత్ర హేతుః-కనకకుణ్డలయోః, లక్ష్మ్యా-మృదూ గణ్డౌ, యస్మిన్, తద్వదనం, మణ్డయన్ - కోమలం గణ్డ మణ్డయన్నితి వా, ద్విరదరాజస్యైరావతస్యేవ, విహారో, యస్య , సః , బలభద్రస్య శ్వేతవర్ణత్వాత్ - దినాన్తే - చన్ద్ర ఇవ-ముదితం ప్రసన్నం-వక్త్రం-యస్య సః-వ్రజభువామస్మదాదీనాం-దురన్తమపారం - దనే-స్వవిశ్లేషజం తాపం మోచయన్ త్యాజయన్, ఉపయాతి॥ ఏష సమీపమాయాతి॥ యద్వా ॥ ఇదం శ్లోకద్వయం కృష్ణపరమేవ యోజ్యం, తదా , మదేన మన్థేన వి-ఘూర్ణితే, లోచనే, యస్య, సః, ద్విరదరాజవిహారో గజేన్ద్రగతిః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఉపసంహరతి శుకః ॥ హే రాజన్, ఇత్థం కృష్ణస్య, లీలా, అనుగాయన్త్యః, గోప్యః, అహస్స్వపి, తస్మిన్, చిత్తం చేతనా జీవితం, యాసాం, తస్మిన్నేవ-మనస్సఙ్కల్పవికల్పరూ

ఢ్యైః । కృత్స్నగోధనముపోహ్య దినాన్తే గీతవేణురనుగేడితకీర్తిః ॥ ౨౨ ॥ ఉత్సవం స్మరరుజాఽస్తదృశీనామున్న యన్ ఖురరజశ్ఛురితస్రక్ । దిత్సయైతి సుహృదాశిష ఏష * దేవకీజఠరభూరుడురాజః ॥ ౨౩ ॥ మదవిఘూర్ణిత * లోచన ఈషన్మానదస్స్వసుహృదాం వనమాలీ । బదరపాణ్డువదనో మృదుగణ్డం మణ్డయన్ కనకకుణ్డలలక్ష్మ్యా ॥ ౨౪ ॥ యదుపతిర్ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతిరివైష దినాన్తే । ముదితవక్త్ర ఉపయాతి దురన్తం మోచయన్ వ్రజగవాం దినతాపమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం వ్రజస్త్రియో రాజన్ కృష్ణలీలానుగాయతీః । రేమిరేఽహస్సు తచ్చిత్తాస్తన్మనస్కా మహోదయాః ॥ ౨౬ ॥ ********************** ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః. *********

వృషభాసురవధఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ తర్హ్యాగతో గోష్ఠమరిష్టో వృషభాసురః । మహీం మహాకకుత్కాయః కమ్పయన్ ఖురవిక్షతామ్ ॥ రమ్భమాణః ఖరతరం పదా చ విలిఖన్మహీమ్ । ఉద్యమ్య పుచ్ఛం వప్రాణి విషాణాగ్రేణ చోద్ధరన్ ॥ కించిత్కించిచ్ఛకృన్ముఞ్చన్మూత్రయన్ స్తబ్ధలోచనః ॥ ౨ ॥ యస్య నిర్హ్రాదితేనాఙ్గ నిష్ఠురేణ గవాం నృణామ్ । పతన్త్యకాలికా గర్భాస్స్రవన్తి చ భయేన వై ॥ ౩ ॥ నివిశన్తి * ఘనా యస్య కకుద్యచలశఙ్కయా । తం తీక్ష్ణశృఙ్గముద్వీక్ష్య గోప్యో గోపాశ్చ తత్రసుః ॥ ౪ ॥ పశవో దుద్రువుర్భీతా రాజన్సంత్యజ్య గోకులమ్ । కృష్ణ కృష్ణేతి తే సర్వే గోవిన్దం శరణం యయుః ॥ ౫ ॥ భగవానపి తద్వీక్ష్య గోకులం భయవిహ్వలమ్ । మా భైష్టేతి గిరాఽఽశ్వాస్య వృషాసురముపాహ్వయత్ ॥

పం, యాసాం, తాః, అత ఏవ, మహాన్, ఉదయ ఉత్సవో , యాసాం, తథాభూతాః, రేమిరే ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః ******************

అథ వృషభాసురవధాత్మకం భగవతః కర్మానువర్ణయన్నారదముఖాత్తదా శ్రుతవతః కంసస్య భగవద్ధననోద్యోగమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ ఇత్థం శ్రీకృష్ణేన వ్రజే హర్షం వ్యూహే సతి, తర్హ్యథా, రిష్టాఖ్యో , వృషభాసురో, గోష్ఠం ప్రత్యాగతః ॥ తం వర్ణయతి ॥ సార్ధత్రయేణ ॥ మహీమిత్యాదినా ॥ మహాన్తౌ కకుత్కాయౌ, యస్య, సః, ఖురైః నితరాం, క్షతాం విదారితాం, మహీం, కమ్పయన్ ॥ ౧ ॥ ఖరతరం యథా తథా, రమ్భమాణః వృషభజాతిశబ్దం కుర్వన్, పదా-మహీం, విలిఖంశ్చ, పుచ్ఛ, ముద్యమ్య ఉన్నమయ్య, శృఙ్గాగ్రేణ , వప్రాణి ఉన్నతస్థలాని- ఉద్ధరన్ క్షిపన్ ఏవ మధ్యే మధ్యే, కించిత్కించిచ్ఛకృత్పురీషం, ముఞ్చన్-మూత్రయన్ మూత్రం ముఞ్చన్, స్తబ్ధే అనిమిషే - లోచనే-యస్య, సః ॥ ౨ ॥ అఙ్గ హే రాజన్ యస్యారిష్టస్య-నిష్ఠురేణ కఠినేన-నిర్హ్రాదేన గవాం, నారీణాం చ గర్భా , అకాలికాః అప్రాప్తప్రసవకాలా అపి, భయేన-పతన్తి - స్రవన్తి చ ॥ ఆ చతుర్థాద్భవేత్స్రావః పాతః పఞ్చమషష్ఠయోః । అత ఊర్ధ్వం తు నారీణాం ప్రసవః పరికీర్తితః ॥ ౩ ॥ యస్యారిష్టస్య-కకుది గళపృష్ఠే, అచలశఙ్కయా పర్వతశృఙ్గభ్రాన్త్యా, మేఘా నివిశన్తి - విపులకకుద్మానిత్యర్థః, తీక్ష్ణశృఙ్గం-తమరిష్టం , మవలోక్య-గోప్యో-గోపాశ్చ తత్రసురభిభయుః ॥ ౪ ॥ హే రాజన్-పశవస్తు , భీతాః గోకులం, సంత్యజ్య-దుద్రువుః, తే గోపా గోప్యశ్చ, కృష్ణకృష్ణేతి, వదన్తస్తం శరణం, ప్రాపుః ॥ ౫ ॥ అథ-భగవాన్-భయేన-విహ్వలం-తద్గోకుల-మవలోక్య, మా భై

ష్టభయంమాకాష్టేతి గిరా, ఆశ్వాస్య, సాంత్వయిత్వా, వృషాసుర-ముపాహ్వాయత్ ఆజుహావ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఆహ్వానప్రకార
మేవాహ ॥ సఖాలైరితి ॥ హే మన్ద, సఖాలైః సవత్సైః, పశుభిః, కిం తేభ్యో భయజననేన తవ కిం ప్రయోజనమిత్యర్థః. హే అస
త్తమ, త్వద్విధానాం-దురాత్మనాం, బలందర్పంచ హరతీతి తథాభూతో-ఽహమవస్థితః ॥ ౭ ॥ ✽ ఇతీత్థ, మాహ్వాయ-న్నా-
శ్రితార్తిహర-ఆశ్రితాన్నచ్యావయతే న చ్యవత ఇత్యచ్యుతః, ఆస్ఫోట్య కరతలేన బాహుమాహత్య, తలశబ్దేన, అరిష్టం, కోపయన్
కోపయుక్తం కుర్వన్ సఖ్యుః, అంసే స్కన్ధే- భుజఏవాభోగః సర్పదేహ-స్తం, ప్రసార్య, అవస్థితః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తత-స్సోఽరిష్టో
ఽపీ-త్థం-కుపితః-ఖురేణ, భూమి ముత్క్షిపన్-ఉద్యతా ఊర్ధ్వంగచ్ఛతా - పుచ్ఛేన-భ్రమన్తో-మేఘా-యస్యసః-క్రుద్ధస్సన్-కృష్ణ-
ముపాద్రవత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ అగ్రేన్యస్తే-విషాణాగ్రే, యేన-స్తబ్ధే అసృగ్లోచనే రక్తనేత్రే-యస్య సోఽపి-కృష్ణం
కటాక్షిప్య కటాక్షేణ తిర్యగ్వీక్ష్య-యథే-న్ద్రేణ-ముక్తో - ఽశనిః-తద్వ-త్తూర్ణ-మాద్రవత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తదా-సోఽచ్యుతః-అ
రిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-అష్టాదశ-పదాని-ప్రత్యపోవాహ॥ ప్రత్యగనయత్॥ యథా-గజః ప్రతిగజం-తద్వత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽
సోఽరిష్టో-భగవతా అపవిద్ధః అవక్షిప్తః-ప్రతిగమనేన పాతితః-పున - రుత్థాయ-సత్వర - స్స్విన్నాని ప్రస్వేదయుక్తాని-సర్వా
ఙ్గాని యస్య-సః-క్రోధేన - మూర్ఛితః పరవశః-నిశ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్ పున-రాద్రవత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ స భగవాన్-పున

సఖాలైః పశుభిర్మన్ద త్రాసితైః కిమసత్తమ । ✽ బలదర్పహాఽహం దుష్టానాం త్వద్విధానాం దురాత్మనామ్॥ ౭ ॥
ఇత్యాస్ఫోట్యాచ్యుతోఽరిష్టం తలశబ్దైః కోపయన్ । సఖ్యురంసే భుజాభోగం ప్రసార్యావస్థితో హరిః॥ ౮ ॥
సోఽప్యేవం కోపితోఽరిష్టః ఖురేణావనిముల్లిఖన్। ఉద్యత్పుచ్ఛభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణముపాద్రవత్ ॥ ౯ ॥ అగ్ర
న్యస్తవిషాణాగ్ర స్తబ్ధాసృగ్లోచనోఽచ్యుతమ్ । కటాక్షిప్యాద్రవత్తూర్ణ మిన్ద్రముక్తోఽశనిర్యథా ॥ ౧౦ ॥ గృహీ
త్వా శృఙ్గయో స్తస్యాష్టాదశపదాని సః। ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం యథా ॥ ౧౧ ॥ సోఽపవిద్ధో
భగవతా పునరుత్థాయ సత్వరమ్ । అద్రవత్స్విన్నసర్వాఙ్గో నిశ్వసన్ క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తం స
నిగృహ్య శృఙ్గయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతలే। నిష్పీడయామాస యథాఽఽర్ద్రమమ్బరం కృత్వా విషా
ణేన జఘాన సోఽపతత్ ॥ ౧౩ ॥ అసృగ్వమన్మూత్రశకృత్సముత్సృజన్ క్షిపంశ్చ పాదా ననవస్థితేక్షణః। జగామ కృ
చ్ఛ్రం నిరృతేరథ క్షయం పుష్పైః కిరన్తో హరిమీడిరే ✽ ఽసురాః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్తూయమాన

✽ నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘటః ✽

స్స్వజాతిభిః। వివేశ గోష్ఠం సబలో గోపీనాం నయనోత్సవః॥ ౧౫ ॥ అరిష్టే నిహతే గోష్ఠే కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా।
కంసాయాథాహ భగవాన్నారదో దేవదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ యశోదాయాస్సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణమే
వచ । రామంచ రోహిణీపుత్రం వసుదేవేన బిభ్యతా ॥ న్యస్తౌ స్వమిత్రే నన్దే వై యాభ్యాం తే పురుషా హ
తాః ॥ ౧౭ ॥ నిశమ్య తద్భోజపతిః కోపాత్ప్రచలితేన్ద్రియః । నిశాతమసిమాదత్త వసుదేవ జిఘాంస

రాపతన్తం-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-స్వచరణేన సమాక్రమ్య అవష్టభ్య - భూతలే నిపాత్య-యథా-ఆర్ద్రమమ్బరంప
ప్రాన్తద్వ-న్నిపీడ్య-నిష్పీడయామాస॥ తతః-కృత్వా "కృతీచ్ఛేదనే", ఉత్పాట్య-విషాణమితి శేషః - తేన విషాణేన-జఘాన తాడ
యామాస, సచ తాడితోఽరిష్ట అపతత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ మూత్రం-శకృచ్చ - తయోస్సమాహారః-త- దుత్సృజన్-అసృగ్రుధిరం
వమన్ ఉద్గిరన్ పాదాన్-క్షిపన్నిత స్తతశ్చాలయన్ - అనవస్థితేక్షణః ప్రచలితనేత్రః-కృచ్ఛ్రం కష్టం-ప్రాణోత్క్రమణాత్మకం
జగామ-అథ నిరృతేః మృత్యోః-క్షయంనివాసం- జగామ - తత స్సురా అపి-పుష్పైః కిరన్తో-హరిం-తుష్టువుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఇ
త్థం-కకుద్మినం అరిష్టం-హత్వా- భగవాన్స్వజాతిభిర్గోపైః స్తూయమానః - గోపానాం నయనానాం-మూర్తిమాన్-ఉత్సవః
సరామో గోష్ఠం వివేశ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇత్థం గోష్ఠే అద్భుతకర్మణా - కృష్ణేనా-రిష్టే-హతే సతి-దేవదర్శనో దేవర్షిః నారదో
యద్వా - ఏవం కథితే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షాద్దేవచేష్టితాభిజ్ఞః కంసాలయంగత - స్తం, ప్రాహ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కిమాహేత
త్రాహ॥ యశోదాయా ఇతి॥ దేవక్యాః- కన్యా - మష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం-యశోదాయా, స్సుతా-మాహ, తథా-యశోదా
యాః-పుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం-కృష్ణం-దేవక్యా-అష్టమంగర్భ మాహ॥ తథా-రోహిణీపుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం - రామంచ, దేవక్యాః, స
ప్తమంగర్భ - మాహ - తిసంబన్ధః-దేవకీసుతౌ చేత్ కథం వ్రజం గతౌ తత్రాహ ॥ వసుదేవేన-కంసా-ద్బిభ్యతా, స్వమిత్రే-న
న్దే న్యస్తౌ న్యాసరూపేణ నిహితౌ, యాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - తవ పురుషా భృత్యా - అరిష్టాదయో హతాః. వసుదేవహ
తే తుతౌ పలాయితౌ-మతస్స నవధ్య - ఇత్యర్థతోఽత్ర ద్రష్టవ్యమ్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తన్నారదోక్తం, నిశమ్యాకర్ణ్య-భోజపతిః కం

సః కోపాత్ప్రచలితానీన్ద్రియాణి-యస్య సః వసుదేవం హన్తుమిచ్ఛయా-తీక్ష్ణంఖడ్గమాదదే ॥ ౧౮ ॥ తతో-నారదేన నివారితః-తస్యవసుదేవస్య, సుతమేవా - త్మనఃస్వస్య-మృత్యుంహన్తారం-జ్ఞాత్వా-నారదోపదేశాదితి శేషః లోహమయైః-పాశైః-భార్యయా దేవక్యాసహ-వసుదేవం-బబన్ధ ॥ ౧౯ ॥ తతో- నారదే - గతేసతి కంసః-కేశినంనామ రాక్షసమాహూయ-ప్రేషయామాసకిమితి॥భవతా-రామకేశవౌహన్యేతా-మితి ॥ ౨౦ ॥ తతో- ముష్టికాదీన్-అమాత్యాంశ్చ-హస్తిపాంశ్చ, సామోక్త్యా ఆహూయో - వాచ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభోఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః ॥ భోభోఇతిద్విర్వచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం - వీరచాణూరేతికర్మధారయః - ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-సుతౌ - రామకృష్ణౌ-నన్దవ్రజే-వర్తేతేఖలు ॥ ౨౨ ॥ తౌతు-మమ-మృత్యూహన్తారౌ- కాలేనదైవేన - నిదర్శితౌజ్ఞాపితౌ-అతః-కథంచిదుపాయేనే-హానీతౌ-భవద్భ్యాం-మల్లలీలయా - హన్తవ్యౌ ॥ ౨౩ ॥ మఞ్చాఉత్తుఙ్గస్తమ్భాదిరచితస్థానాః, క్రియన్తాం-కథమ్భూతాః-మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః మల్లయుద్ధస్థానపర్యన్తస్థానవిశిష్టాః-కిమర్థంతత్రాహ-పౌరాఃపురవాసినో-జానపదాదేశవాసినశ్చ-సర్వే-మఞ్చేషూ, పవిశ్య-స్వైరంయథేష్టం సంయుగంయుద్ధం-పశ్యన్తు ॥ ౨౪ ॥ హేమహామాత్రహస్తిపకతస్యైవసంబోధనంమహామతేఇతి-ఇదంవక్ష్యమాణం,మమ, వచ శ్శృణు కువలయాపీడాఖ్యో,ద్విపోగజో,రఙ్గస్యయుద్ధస్థాన

యా ॥ ౧౮ ॥ నివారితో నారదేనతత్సుతౌహన్తుమాత్మనః । జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశైర్బబన్ధసహభార్యయా ॥ ౧౯ ॥ ప్రతియాతేతు దేవర్షౌకంస ఆహూయ కేశినమ్ । ప్రేషయామాసహన్యేతాంభవతారామకేశవౌ ॥ ౨౦ ॥ తతోముష్టికచాణూరచ్ఛలతోసనకాదికాన్ । అమాత్యాన్హస్తిపాంశ్చైవసమాహూయాహభోజరాట్ ॥ ౨౧ ॥ భోభోనిశమ్యతామేతద్వీరచాణూరముష్టికౌ । నన్దవ్రజేకిలాసాతేసుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౨ ॥ రామకృష్ణౌతుతౌమహ్యంమృత్యూకాలనిదర్శితౌ ।భవద్భ్యామిహసంప్రాప్తౌహన్యేతాంమల్లలీలయా॥ ౨౩ ॥మఞ్చాఃక్రియన్తాంవివిధామల్లరఙ్గపరిశ్రితాః । పౌరజానపదాస్సర్వేపశ్యన్తుస్వైరసంయుగమ్ ॥ ౨౪ ॥ మహామాత్రనిబోధేదంవచోమమమహామతే । గజఃకువలయాపీడః ప్రభిన్నకరభాముఖః॥ ౨౫ ॥ సంస్థాప్యోద్వారిరఙ్గస్యకరారోపితముద్గరః । తేనతౌతత్రహన్తవ్యౌసుతావానకదున్దుభేః॥ ౨౬ ॥అథసోఽపిమహామాత్రఃప్రాహవ్యాకులమానసః । కథంమయానిహన్తవ్యౌస్వసీయౌపృథివీపతేః॥ ౨౭ ॥మహామాత్రేణైవముక్తఃకంసస్తత్రైవదుర్మతిః । ఉవాచభూయోవచనంసమేతాన్శ్రావయన్నృపః॥ ౨౮ ॥కంస ఉవాచ ॥ శృణుధ్వమేతద్వచనంమయోదితంనిశమ్యసర్వం హృదిధారయన్తుతత్ । యేనాహమేతేష్వసుహృత్త్వమాదితశ్చరామిబద్ధ్వాపితత్రకారణమ్॥ ౨౯ ॥మాతామమమహాభాగాకదాచిత్కమలేక్షణా । విచరన్తీగృహోద్యానేమన్దమారుతవీజితే॥ ౩౦ ॥ప్రోత్ఫుల్లాశోకవకుళపూగపున్నాగశోభితే। భ్రమద్భ్రమరసఙ్ఘాతేకూజత్కోకిలసంయుతే॥ ౩౧ ॥నృత్యచ్ఛిఖణ్డినివహామర్కటాటోపసున్దరే । వసన్తసమయేరమ్యేసాలమణ్డలమ

స్య-ద్వారి సంస్థాప్యః-కథంభూతః-ప్రభిన్నేవికసితాగ్రే- కరేభాఃకాన్తిర్యస్య-తన్ముఖం, యస్య ॥ ౨౫ ॥ కరే ఆరోపితోగృహీతో-ముద్గరో-యస్య,సః-తేనకువలయాపీడేన-తౌ,వానకదున్దుభేః సుతౌ,తత్రైవద్వారేన-హన్తవ్యౌ ॥ ౨౬ ॥ అథసః-మహామాత్రః,వ్యాకులచిత్తః,ప్రాహ॥కిమితి ॥ పృథ్వీపతేఃభోజరాజస్యకంసస్యతవ - భగినీపుత్రౌ-రామకృష్ణౌకథం-మయా-హన్తవ్యావితి ॥ అయోగ్యతాసూచనాయస్వస్రీయావిత్యాద్యుక్తిః ॥ ౨౭ ॥ తేనమహామాత్రేణేత్థ-ముక్తః సకంసో-దుర్మతిః-నృపః-సముదితాన్సర్వాన్,శ్రావయన్,పునరాహ ॥ ౨౮ ॥ కంసవచనమేవాహ ॥ శృణుధ్వమిత్యాదినా॥భూతరాజాయమీఢుష,,ఇత్యన్తేన ॥ ఎతద్వచనం - శృణుధ్వమితిశ్రవణాభిముఖ్యప్రార్థనా,మయో-దిత-మాకర్ణ్య-తత్సర్వే,భవన్తో హృది-ధారయన్త్వి - తిశ్రుతస్యచిత్తేస్థిరీకరణప్రార్థనా, కింతదిత్యపేక్షాయాంతావ-దాత్మనోబన్ధుషువిద్వేషకారణపరమితిహాసంప్రతిజానీతే॥ యేనేతి ॥ యేనహేతునా- అహంబన్ధుషు-అసుహృత్త్వంవిద్వేష-మాశ్రిత-స్తేష్వేవ-చరామి,తస్యవిద్వేషపూర్వకచరణస్య, కారణం,బ్రవీమీ - తి శేషః ॥ ౨౯ ॥ తత్పరమితిహాసమాహ॥మాతేత్యాదినా॥ మహాభాగాసున్దరీ భాగ్యశాలినీవా,మమ,మాతా,మహత్యుద్యానేవనే-కదాచి , ద్విచరన్తీ-బభూవ,కథమ్భూతేవనే,మన్దేనమారుతేన,వీజితేసంచలితే ॥ ౩౦ ॥ ప్రోత్ఫుల్లైః-అశోకాదిభిః-శోభితే,భ్రమతాం, భ్రమరాణాం-సఙ్ఘాతస్సఙ్ఘో,యస్మిన్కూజద్భిః, కోకిలైః-వ్యాప్తే ॥ ౩౧ ॥ నృత్యతాం,శిఖణ్డినాంమయూరాణాం, నివహస్సఙ్ఘో,యస్మిన్,మర్కటానాం-ఆ

టోపేన,సంభ్రమేణ సున్దరైః,వసన్తకాలసహచరితైః,రమ్యైః,సాలానాం,వృక్షాణాం,మణ్డలేన, మణ్డితే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్రైవం భూతే,మహోద్యానే,చరన్తీ,సువ్రతా,పతివ్రతా,ఋతుస్నాతా, స్వలఙ్కృతా చ , మమ,మాతా,భర్తారం, చిన్తయామాస ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదైవ,కశ్చిత్,నామ్నా,ద్రమిళ ఇతి ప్రసిద్ధః-గన్ధర్వః , ఇతరైః,అలక్ష్యమాణః,చరన్ .తాం,మమమాతరమసహాయచారిణీం,దృష్ట్వా,తస్యాః,చిత్తం,విజ్ఞాయ,సర్వేషాం,తత్త్వతోఽభిప్రేతమర్థం,వేత్తీతి తథాభూతః , హేతుగర్భమిదం మత్వా,విజ్ఞాయ, సస్మితైః,ఆలాపవీక్షితైః , యస్య-తత్-ఔగ్రసేనం,ఉగ్రసేనసదృశం, వపుః,బిభ్రాణః,కామార్తః,తాం,పతివ్రతాం,కామయానాం,ఇచ్ఛానురూపం,వనే,చరన్తీం , మాససాద,సస్మితాలాపవీక్షితమితి,క్రియావిశేషణం వా,సా,త్వ,జానన్తీ-అశక్త్యా.తేన సహ,రేమే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదిఙ్గితాభిః-కథంచిత్-వృత్త్యా,రహస్యం,విదిత్వా,సతీపతివ్రతా,హేతుగర్భమిదం,అతో,నితాంతః,అపారః,ఖేదో , యస్యాః, ఆవిలే,వ్యాకులే,లోచనే , ఆశయో,మనశ్చ,యస్యాః,తథాభూతా , పాహి,హా హా,కితవ,ధూర్త - యేన,దురాత్మనా - త్వయా- ఈదృశం - ఆర్యైః,గర్హితం,నిన్దితం - కృతం - స-త్వం.కః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇత్థం - బ్రువన్తీం - తాం- శనైః - పరిసాన్త్వయన్-స - దీర్ఘబాహుః - ద్రమిళః - ప్రాహ॥ తదేవాహ ॥ వయమితి॥ వయం,తావ - ద్గన్ధర్వకులజాః,గన్ధర్వాః గీర్వాణైః దైవైః - తుల్యాః-అమరవల్లభస్య -అనుచరాశ్చ-తుల్యామరేత్యత్ర సన్ధిరా

ణితే॥ ౩౨ ॥ చరన్తీ తత్ర మే మాతా చిన్తయామాస సువ్రతా । భర్తారం కామసన్తప్తా ఋతుస్నాతా స్వలఙ్కృతా॥ ౩౩ ॥ తదైవ కశ్చిద్గన్ధర్వో ద్రమిళో నామ నామతః । చరన్నన్తర్హితః కాలే దృష్ట్వా తామేకచారిణీమ్॥ ౩౪ ॥ విజ్ఞాయ చిత్తం తస్యాస్స సర్వతత్త్వాశయార్థవిత్ । ఔగ్రసేనం వపుర్బిభ్రత్సస్మితాలాపవీక్షితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తామాససాద కామార్తః కామయానాం పతివ్రతామ్ । అజానమానా సాఽశక్త్యా రేమే తేన సమం వనే ॥ ౩౬ ॥ సా తం విదిత్వా రమణేతరం సతీ నితాన్తఖేదావిలలోచనాశయా । ఉవాచ కస్త్వం కితవార్యగర్హితం దురాత్మనా యేన కృతం త్వయేదృశమ్॥ ౩౭ ॥ ఇతి బ్రువన్తీం పరిసాన్త్వయన్ శనైస్స దీర్ఘబాహుర్ద్రమిళోఽభ్యభాషత । వయం హి గన్ధర్వకులోద్భవా బలే గీర్వాణతుల్యామరవల్లభానుగాః॥ ౩౮ ॥ భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం జానీహి భద్రే సులభా వయం న చ । జనుర్వినాశాద్యఖిలాధిభాగినాం నృణాం సురాణాం మహదన్తరం శుభే॥ ౩౯ ॥ ఇతి బ్రువన్తం సా భూయః ప్రాహ క్రోధాకులేన్ద్రియా । కిం మాం సాన్త్వయసే భూయః కృత్వేదం దుష్టచేష్టితమ్॥ ౪౦॥ ఇమానతిక్రమ్య మహీజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేశసూర్యాన్ । దిక్కాలధర్మాంశ్చ ఉభే చ సన్ధ్యే దురాత్మనేత్థం మలినీకృతాఽహమ్ ॥ ౪౧ ॥ గజేనేవ మదాన్ధేన పద్మినీ వనమధ్యగా । విశృఙ్ఖలేన విమలా యేనాహం మలినీకృతా॥ ౪౨ ॥ స త్వం కిమితి మాం భూయస్సాన్త్వయస్యమరాధమ । ఇతి బ్రువన్తీం ప్రోవాచ స భయశ్శాపశఙ్కితః॥ ౪౩ ॥ అనులోమస్తుజాక్షి మనుష్యాసు దివౌకసామ్। నరాణాం దేవకాన్తాసు ప్రతిలోమో హి సఙ్గమః ॥ ౪౪ ॥ జానీహి మామనాగస్కం తేన పఙ్కజగన్ధిని । తస్మాత్తే జాయతాం పుత్రో మద్వీర్యం న వృథా భవేత్ ॥ శ్రీమాన్ధీమాంశ్చ మహాత్మా హి న మే వాగ్జాయతే మృషా॥ ౪౫ ॥ ఇత్యేవం వాదినం క్రుద్ధా మమ మాతా యశస్వినీ । ప్రా

ప్తః-కర్మధారయో వా ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ హే భద్రే - వయం - భవాదృశీనాం - మనుజాశనానాం మనుజోపభోగ్యానాం-మానుషీణామితి యావత్ -న చ సులభాః.కింతు దుర్లభాః,వయ , మిత్యర్థః,తత్ర హేతుమాహ ॥ జనురితి ॥ జనుర్వినాశౌ జన్మ మరణే-ఆదీ,యేషాం,తా , నాధీన్మనః పీడాః , ఇదం వ్యాధీనాముప్యలక్షణం,తా భజన్తీతి తథా , తేషాం,నృణాం , తద్విపరీతానాం,సురాణాం,మహ,దన్తరం,వ్యత్యాస,మస్తి-తస్మాత్ వయం దుర్లభా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థం బ్రువన్తం,ద్రమిళం ప్రతి,సా,క్రోధాకులాని,ఇన్ద్రియాణి,యస్యాః,సా,పునః,ప్రాహ,తదేవాహ॥ కిమితి ॥ ఇత్థం,దుష్టచేష్టితం,కృత్వా,భూయః-కిమర్థం,మాం సాన్త్వయసే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇమాన్,జలాదీన్,ద్వాదశ,పుణ్యపాపసాక్షిణః,అతిక్రమ్య,ఉభే,సన్ధ్యే,తిరస్కృత్య చ, యేన,త్వయేత్థ-మహం,మలినీకృతా,నిశేశశ్చన్ద్రః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ యథా,మదాన్ధేన,గజేన్ద్రేణ,పద్మినీ,తద్వత్-వనమధ్యస్థా-నిర్మలా చాహం, విశృఙ్ఖలేన లోకవేదమర్యాదాతిలఙ్ఘినా,యేన,త్వయా-మలినీకృతా ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ స త్వం,మాం మలినీకృతాం,హేఽమరాధమ,కిమితి,సాన్త్వయసే,ఇత్థం,బ్రువన్తీం,తాం,స-పునః-శాపశఙ్కితః,ప్రోవాచ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥అనులోమ ఇతి॥ హే సరోజాక్షి మనుష్యాసు,దివౌకసాం,సఙ్గమో,ఽనులోమః క్రమప్రాప్తః,న్యాయ్య ఏవేతి భావః,దేవకాన్తాసు ,నరాణాం తు,ప్రతిలోమః,అన్యాయ్య ఇతి జానీహి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తేన కారణేన,హే పఙ్కజగన్ధిని,నాహ,మపరాధకృత్ -కిన్తు,తస్మాదనులోమాత్సఙ్గమాచ్ఛ్రీమాన్,ధీమాన్,మహాత్మా హి స,పుత్రో-జాయతాం,సర్వథా,మద్వీర్యం,మన్యథా న భవేత్,నాపి,మే వాక్ మృషా,భవేత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇత్థం వాదినం ప్రతి,క్రుద్ధా,మమ-మాతా,సుదుర్లభం,పాతివ్రత్యం,సన్త్యజ్య,తద్,ఏవ,సన్తప్తా,పరితప్తా

ప్రాహ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తదేవాహ, నిస్నేహో రితి, మర్యాదాతిలఙ్ఘినః, భిన్నం సర స్తం, వృత్తం సదాచారో - యేన, తస్య, పాపాత్మనః, లోకవేదప్రతిషిద్ధాచారవర్తినః, తవ, జనిష్యమాణ, స్తనయః, క్రౌర్యాదిగుణకో, భూయాత్, అగుణః అక్రోధాద్యాత్మగుణరహితః, దేవతానాం, తపస్వినాం, నిగ్రాహ్యః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం, తస్యాం మన్త్రాతరి, బ్రువత్యాం క్రుద్ధాయాం చ సత్యాం, సద్రమిళః, శాపశఙ్కితః, మహ్యమియం శపేతేతి శఙ్కితః, సన్, హే, తావకానాం త్వద్వంశ్యానామేవ శత్రుః - భవే - దిత్యుక్త్వాఽన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తస్మిన్నద్రమిళే, మహోద్యానాద్గతే సతి, మమ, మాతా, గృహోద్యానే, కేనాప్య - జ్ఞాతః, స్వవృత్తాన్తో, యస్యా, స్తథాభూతా, గృహానేవా, భ్యపద్యత ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తత, స్సా గర్భం, ధృత్వా, ప్రసవకాలే సైవ - మాం - సుషావ ప్రసూతవతీ, కదమయం వృత్తాన్త స్త్వయా విజ్ఞాత ఇత్యత్రాహ ॥ ఇతీతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ యదా - నారద, ఆహ - తత, ఆరభ్య - అహం బన్ధుషు - తాం స్తా - న్దుర్జనాన్ - మత్ప్రతికూలాన్ - ద్వేష్మి - ఏతేఽపి - మాం - సదా, ద్విషన్తి - తత్ర - యూయం ప్రమాణం ఖలు భవన్తో జానన్త్యేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అత - ఉగ్రసేనాదీన్ - హత్వా వర్తమానస్యాపి మమ - దోషో - న జాయతే - తత్ర హేతుః గన్ధర్వజన్మనః, గన్ధర్వాన్నతూగ్రసేనా - జ్జన్మ ఉత్పత్తి - ర్యస్య - తస్య - మమేతి యతో - న దోష - స్తేన కారణేనాహం, ఆదేక్ష్యామి ఆజ్ఞాపయామి, కిమితి, తౌ రామకృష్ణౌ - పరుషం యథా తథా, హన్యేతామితి ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తావ - ద్బలీయసా, కుఞ్జరేణ

హా సంత్యజ్య స న్తప్తా పతివ్రత్యం సుదుర్లభమ్ ॥ ౪౬ ॥ నిస్నేహోర్భిన్నవృత్తస్య పాపస్యోన్మార్గవర్తినః । క్రూర స్తే తనయో భూయాత్ స్నేహసాదగుణోఽగుణః ॥ నానుగ్రాహ్యో దేవతానాం ద్విజానాం చ తపస్వినామ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇత్థం వదన్త్యాం తస్యాం స క్రుద్ధాయాం శాపశఙ్కితః । తావకానాం భవేచ్ఛత్రురిత్యుక్త్వాఽన్తరధీయత ॥ ౪౮ ॥ గతే తస్మిన్ గృహోద్యానాన్మాతా మమ యశస్వినీ । కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాన్తా గృహానేవాభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తత స్సా గర్భిణీ కాలే కాలే సైవ సుషావ మామ్ । ఇతి మే నారదః ప్రాహ కదాచిద్భగవానృషిః ॥ ౫౦ ॥ తతః ప్రభృత్యహం ద్వేష్మి తానేతాన్బన్ధుదుర్జనాన్ । యూయమత్ర ప్రమాణం హి ద్విషన్తి తేఽపి మాం సదా ॥ ౫౧ ॥ ఉగ్రసేనం చ దుర్బుద్ధిం దేవకం చ దురాశయమ్ । వసుదేవం చ కేతవమన్యాంశ్చ తదుపాశ్రయాన్ ॥ ౫౨ ॥ హత్వా న జాయతే దోషో మమ గన్ధర్వజన్మనః । తేనాదేక్ష్యామి పరుషం హన్యేతామితి తావహమ్ ॥ ౫౩ ॥ తాభ్యాం హతాభ్యాం బాలాభ్యాం కుఞ్జరేణ బలీయసా । కృత్వా పారత్రకీం పూజాం యాన్తు తత్పదవీమిమే ॥ ౫౪ ॥ వసుదేవోగ్రసేనౌ చ తథా తౌ నన్దదేవకౌ । గోపాలా యాదవా శ్చైవ యే చాన్యే తాననువ్రతాః ॥ ౫౫ ॥ పశ్యన్తు నిభృతైర్నేత్రైర్హన్యమానౌ స్వదారకౌ । ఆహూయ న్తాం జానపదాః పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్ ॥ ౫౬ ॥ మహామాత్ర త్వయా భద్ర రఙ్గద్వార్యుపనీయతామ్ । ద్విపః కువలయాపీడో జహి తేన మమాహితౌ ॥ ౫౭ ॥ ఆరభ్యతాం ధనుర్యాగశ్చతుర్దశ్యాం యథావిధి । విశసన్తు పశూన్మేధ్యాన్భూతరాజాయ మీఢుషే ॥ ౫౮ ॥ ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థతన్త్రజ్ఞ ఆహూయ యదుపుఙ్గవమ్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం తతోఽక్రూరమువాచ హ ॥ ౫౯ ॥ భో భో దానపతే మహ్యం క్రియతాం మైత్రమాదృతః । నాన్య స్త్వత్తో హితతమో విద్యతే భోజవృష్ణిషు ॥ ౬౦ ॥ అత స్త్వామాశ్రితః సౌమ్య కార్యగౌరవసాధనమ్ । యథేన్ద్రో విష్ణుమాశ్రిత్య స్వార్థమధ్యగమద్విభుః ॥ ౬౧ ॥ గచ్ఛ నన్దవ్రజం తత్ర సుతావానకదున్దు

కువలయాపీడేన - హతాభ్యాం - బాలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం, పూజోపకరణభూతాభ్యాం, పారత్రకీం పరలోకస్యైవ స్వతాద్యుద్దేశ్యక పూజాం, కృత్వా, ఇమే వసుదేవాదయోఽపి - తయోః, పదవీం - యాన్తు - తయోస్తావల్లోకాన్తరప్రాప్తిరేవ వసుదేవాదిభిః పరత్రకర్తవ్యా పూజేతి భావః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ అతో - వసుదేవాదయ, స్తదనువ్రతాశ్చ - సర్వే, హన్యమానౌ - దారకౌ బాలౌ, నిభృతైః పూర్ణైః, నేత్రైః - పశ్యన్తు - జానపదా దేశవాసినః ఆహూయన్తాం, కిమర్థం - స్వైరసంయుగం పశ్యన్తు ❁ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ❁ హే మహామాత్ర - హే భద్ర - త్వయా కువలయాపీడాఖ్యో - రఙ్గద్వార్యు - పనీయతాం ప్రాప్యతాం, తేన కువలయాపీడేన - మమ - శత్రూ - న్జహి - ఘాతయ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ చతుర్దశ్యాం - యథావిధి - ధనుర్యాగ, ఆరభ్యతాం - మీఢుషే ఇష్టవర్షిణే - భూతరాజాయ రుద్రాయ, మేధ్యాన్ - పశూన్ - విశసన్తు ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఇత్థమాజ్ఞాప్య, అర్థతన్త్రజ్ఞః స్వప్రయోజనసిద్ధ్యుపాయాభిజ్ఞః - కంసః - యదుశ్రేష్ఠం అక్రూర - మాహూయ తస్య - పాణిం - స్వపాణినా - గృహీత్వా, అక్రూరం - యథా తథా - ఉవాచ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ భో భో ఇతి ॥ ఆదరాత్సంబోధనద్వయం - దానపతే మహోదార మహ్యం కించిత్ - త్వయా - మైత్రం మిత్రకృత్యం - క్రియతామ్ - యత - స్త్వత్తోఽన్యో, హితతమః - భోజేషు వృష్ణిషు చ న విద్యతే ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ అత - స్త్వామేవ - హే సౌమ్య - అహ - మాశ్రితః - కథంభూతం - గురుతరకార్యసాధకం - యథా - విష్ణు - మాశ్రిత్య - ఇన్ద్రః, స్వార్థం స్వాభీష్ట - మధ్యగమత్, ప్రాప్తవాన్ - తథా, అహమపి - త్వా, మాశ్రితః - ప్రాప్నువాని ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ అత - స్త్వం - నన్దవ్రజం - గచ్ఛ కిమర్థం - తత్ర నన్దవ్ర

జే-వసుదేవస్య-పుత్రౌ-వాసాతే-తౌ-వనేనరథేన-హా-నయప్రాపయ-చిరంవిలమ్బం-మాకార్షీః ॥ ౩౨ ॥ కిమర్థం.తత్రాహ ॥ నిసృష్టావితి ॥ సంశ్రీయతఇతిసంశ్రయః-వైకుణ్ఠోవిష్ణుః-సంశ్రయో-యేషాం-తైః-దేవైః-స్తౌ-మమ-మృత్యూ,నిసృష్టౌకల్పితౌ-ఖలు-అత-స్సాభ్యుపాయనైః-నన్దాదిభి-ర్గోపైస్సహ-తౌ-విహా-నయ ॥ ౩౩ ॥ ఆనీతౌచ-తౌ-వనేన-మృత్యుతుల్యేన-హస్తినా, ఘాతయిష్యే-యది,తతో-హస్తినా-ముక్తౌ-భవిష్యత-స్తర్హి అశనితుల్యైః-మల్లైశ్చాణూరాదిభిః-ఘాతయే ॥ ౩౪ ॥ తత-స్తయోః,నిహతయో,స్తప్తాన్ దుఃఖితాన్,వసుదేవప్రభృతీన్-తద్బన్ధూంశ్చ-వృష్ణ్యాదీన్-హనిష్యామి-తథా-స్థవిరమప్యధునాఽపి-రాజ్యమేవకామయమానం-మత్పితరం-ఉగ్రసేనం,తస్య-భ్రాతరం-దేవకంచ తథాఽన్యేచ-మమ-విద్విష-స్తాన్-సర్వాన్-హనిష్యామి.తతశ్చైవంసతి-హేమిత్ర-ఇయం,పృథ్వీనష్టకణ్టకానష్టశత్రుర్భవిష్యతి ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ కుత స్త్వంసర్వాన్హన్తుంప్రభు స్తత్రాహ॥జరాసన్ధఇతి॥ద్వివిదోవానరః-ప్రియసఖః-శమ్బరాదయోఽసురాః-మయ్యేవసహ-కృతంసౌహృదంయై-స్తథాభూతాః తైర్జరాసన్ధాదిభిః-సహితో-ఽహం-సురపక్షీయాన్-నృపాన్-హత్వా-ఇమాం-భోక్ష్యే అనుభవిష్యామి ॥ ౩౭ ॥ ఎతత్సర్వంమయాచికీర్షితం-జ్ఞాత్వా-త్వం-రామకృష్ణా-వర్భకౌ-విహ-ఆనయ-నను-వాంహన్తుంకంసఆహూతవానిత్యుక్తేసతితౌపలాయేతాం-తత్రాహ॥ ధనురితి ॥ ధనుర్మఖనిరీక్షణా

ఖ్యః । ఆసాతేతావిహానేనరథేనానయమాచిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ నిసృష్టౌఃఖలుమేమృత్యుర్దేవై ర్వైకుణ్ఠసంశ్రయైః । తావానయసమంగోపైర్నన్దాద్యైస్సాభ్యుపాయనైః ॥ ౩౩ ॥ ఘాతయిష్యఇహానీతౌ కాలకల్పేనహస్తినా। యదిముక్తౌతతోమల్లైర్ఘాతయేవైద్యుతోపమైః॥ ౩౪ ॥తయోర్నిహతయోస్తప్తాన్వసుదేవపురోగమాన్ । తద్బన్ధూన్నిహనిష్యామివృష్ణిభోజదశార్హకాన్॥ ౩౫ ॥ఉగ్రసేనంమత్పితరంస్థవిరంరాజ్యకాముకమ్ । తద్భ్రాతరందేవకంచయేచాన్యేవిద్విషోమమ ॥తతశ్చైషామహీమిత్రభవిత్రీనష్టకణ్టకా ॥ ౩౬ ॥ జరాసన్ధోమమగురుర్ద్వివిదోదయితస్సఖా।శమ్బరోనరకోబాణోమయ్యేవకృతసౌహృదాః ॥ తైరహంసురపక్షీయాన్హత్వా భోక్ష్యే మహీంనృపాన్ ॥ ౩౭ ॥ఎతజ్జ్ఞాత్వాఽఽనయక్షిప్రంరామకృష్ణావిహార్భకౌ । ధనుర్మఖనిరీక్షార్థంద్రష్టుంమధుపురశ్రియమ్॥ ౩౮ ॥అక్రూరఉవాచ ॥ రాజన్మనీషితంసమ్యక్తవస్వావద్యమార్జనమ్ । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమంకుర్యాద్దైవంహిఫలభావనమ్॥ ౩౯ ॥ మనోరథాన్కరోత్యుచ్చైర్జనోదైవహతానపి । యుజ్యతేశోకహర్షాభ్యాంతథాప్యాజ్ఞాంకరోమితే॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వ న్తమామన్త్ర్యమన్త్రిణశ్చవిసృజ్యసః। ప్రవివేశగృహంకంస స్తథాఽక్రూరస్స్వమాలయమ్ ॥ ౪౧ ॥ **********************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,షట్త్రింశోఽధ్యాయః **********

* కేశిసంహారఘట్టః *

శ్రీశుకఉవాచ॥ కేశీతుకంసప్రహితఃఖురైర్మహీంమహాహయోనిర్జరయన్మనోజవః ।సటావధూతాభ్రవిమానసంకులంకుర్వన్నభోహేషితభీషితాఖిలః ॥ ౧ ॥ విశాలనేత్రోవికటాస్యకోటరోబృహద్గలోనీలమహాచలోప

ర్థం-మధుపురశ్రియం ద్రష్టు-మాహూతవా-నితి-త్వయావాచ్యమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఇత్థముక్తఃప్రాహాక్రూరః॥రాజన్నితి॥ స్వావద్యంస్వమరణం,తస్య-మార్జనంపరిహార,ఇతియ, త్తవ-మనీషితంవిచారితం-త-త్సమ్యగేవ-తథాప్యత్రాభినివేశోనకార్యఇతిభవిష్యత్సూచయన్నాహ॥సిద్ధ్యసిద్ధ్యోరితి, హియస్మా-ద్దైవం-ఫలభావనంఫలదం-అతః-సిద్ధ్యసిద్ధ్యో-స్సమః-కర్మ,కుర్యాత్ ॥ ౩౯ ॥ పురుషకారస్యవ్యభిచారమాహ॥ మనోరథానితి ॥దైవహతానప్యుచ్చైః-మనోరథా-న్కరోతి-జన-స్స్వసుఖార్థకర్మణా-దుఃఖేన-యుజ్యతే కదాచి-త్సుఖేన-తథా-పరదుఃఖార్థేన-స్వయమేవ-దుఃఖేన-యుజ్యతే-పరస్తు-సుఖేనైవేతి-యద్యప్యేవం-తథాఽపి-తవ-ఆజ్ఞాం-కరోమి ॥ ౪౦ ॥ ఇత్యుక్తవన్తంఅక్రూర-మామన్త్ర్యపృష్ట్వాఅనుజ్ఞాప్యవా-మన్త్రిణో-విసృజ్య-ఆజ్ఞాప్య-కంసః-స్వగృహం-ప్రవివేశ-తథా-ఽక్రూరశ్చ-స్వగృహం-ప్రవివేశ ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషట్త్రింశోఽధ్యాయః. *************

ఓం॥ "ప్రతియాతేతుదేవర్షౌకంసఆహూయకేశినమ్।ప్రేషయామాసే,, త్యుక్తం-ప్రేషితస్సకిమకరోదిత్యత్రాహ॥ కేశీత్విత్యాదినా ॥ కేశీనామాసురః-తేన-ప్రేషితః-మహాశ్వస్సన్-మనసఇవవేగోయస్యసః-ఖురైః-ర్మహీంపృథ్వీం-నిర్జరయన్ విదారయన్-సటాభిః కేసరైః-రవధూతానీత స్తతఃక్షిప్తాని, అభ్రాణి-విమానానిచ-తైస్సఙ్కీర్ణం,నభః-కుర్వ-న్హేషితైః అశ్వజాతిశబ్దైః-భీషిత-మఖిలం-విశ్వం-యేన ॥ ౧ ॥ విశాలేనేత్రేయస్య,వికటంవిశాల-మాస్యబిలం-యస్య-బృహన్

పీనోదీర్ఘశ్చ-గలో-యస్య - నీలో-మహాంశ్చ-ఘనో మేఘ-ఉపమా యస్య - దురాశయః-దుష్టాఆశయఃకృష్ణజిఘాంసాత్మకాభిప్రాయో-యస్య- సఃప్రసిద్ధఃకంసస్య-హితంకర్తుమిచ్ఛుః - నన్దస్య-వ్రజం-కమ్పయన్ జగామ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హేషితైః,తత్స్వస్వగోకులం-త్రాసయన్తంభీషయన్తం-వాలైఃప్రచ్ఛురోమభిః విఘూర్ణితాః పరిభ్రామితాః- అమ్బుదా-యేన-తం - ఆజ్ఞాయ ధ్దనిమిత్తే- ఆత్మానంకృష్ణం-మృగయన్తంఅన్వేషయన్తం - తం కేశిన-మగ్రేపురతో-నిర్గతస్సన్-భగవాన్ - ఆహ్వయదాజుహావ-స కేశీ-రుషా-మృగేన్ద్రవ-న్నాద-మకరోత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత- స్సకేశీ- తమాహ్వయన్తం-కృష్ణం-నిశామ్యఅవలోక్య,భీమఖస్సన్-ముఖేనా - కాశం పిబన్నివా త్యమర్షణఃఅత్యన్తక్రోధయుక్తః - అభ్యద్రవత్ అభ్యపతత్॥ కించ ॥ ప్రత్య-క్పద్భ్యాం,అరవిన్దలోచనంకృష్ణం,జఘానతాడితవాన్ - కథంభూతః-దురాసదఃఅన్యైరభిభవితుమశక్యః - చణ్డఃదురతిక్రమో- జవో వేగో-యస్య-సః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తద్ధననం-వఞ్చయిత్వా-తం కేశినం-హననాయప్రసారితయోఃపాదయోః-హస్తాభ్యాం-గృహీత్వా-పరివిధ్యభ్రామయిత్వా ధనుశ్శతాన్తరేధనుశ్శతపరిమితదూరే-సావహేళనంయథాతథా - ఉత్సృజ్య పాతయిత్వా -వ్యవస్థితఃయథా-తార్క్ష్యసుతోగరుత్మా,నురగ-ముత్సృజ్య-వ్యవతిష్ఠతే-తద్వత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స కేశీ,లబ్ధా-సంజ్ఞాచేతనా-యేన-సః-మూర్ఛితఃపునర్లబ్ధస్మృతిరిత్యర్థః-పునరుత్థితః-రుషా,వ్యాదాయ-వక్త్రమిత్యర్థఃబలేన-పునః-హరింప్రత్య -భ్యద్రవత్-తదా-హాసన్-నిర్భయః-సోఽపిహరిరస్య,స్యకేశినో-వక్త్రే-సవ్యభుజం-ప్రవేశయామాస,నిర్భయత్వేదృష్టాన్తః-యథోరగంబిలఇతి-యథా,

మః। దురాశయఃకంసహితంచికీర్షు ❁ ర్వ్రజంసనన్దస్యజగామకమ్పయన్॥ ౨ ॥తంత్రాసయన్తంభగవాన్సగోకులంతద్ధేషితైర్వాలవిఘూర్ణితామ్బుదమ్ । ఆత్మానమాజౌమృగయన్తమగ్రణీరుపాహ్వయత్సవ్యనదన్మృగేన్ద్రవత్॥ ౩ ॥సతంనిశామ్యాభిముఖోముఖేనఖంపిబన్నివాభ్యద్రవదత్యమర్షణః। జఘానపద్భ్యామరవిన్దలోచనం దురాసదశ్చణ్డజవోదురత్యయః॥ ౪ ॥తద్వఞ్చయిత్వాతమధోక్షజోరుషాప్రగృహ్యదోర్భ్యాంపరివిధ్యపాదయోః । సావజ్ఞముత్సృజ్యధనుశ్శతాన్తరేయథోరగంతార్క్ష్యసుతోవ్యవస్థితః॥ ౫ ॥సలబ్ధసంజ్ఞఃపునరుత్థితోరుషావ్యాదాయకేశీతరసాఽపతద్ధరిమ్ । సోఽప్యస్యవక్త్రేభుజముత్తరంస్మయన్ప్రవేశయామాసయథోరగంబిలే। ౬ ॥దన్తానిపేతుర్భగవద్భుజస్పృశస్తేకేశినస్తప్తమయస్పృశోయథా । బాహుశ్చతద్దేహగతోమహాత్మనోయథాఽఽమయస్సంవవృధేహ్యుపేక్షితః। ౭ ॥ సమేధమానేనసకృష్ణబాహునానిరుద్ధవాయుశ్చరణాంశ్చవిక్షిపన్ । ప్రస్విన్నగాత్రఃపరివృత్తలోచనఃపపాతలణ్డంవిసృజన్ క్షితౌవ్యసుః॥ ౮ ॥తద్దేహతఃకర్కటికాఫలోపమాద్వ్యసోరపాకృష్యభుజంమహాభుజః। అవిస్మితో ఽయత్నహతారిరుత్సిమైః ప్రసూనవర్షై

❁ శ్రీకృష్ణం ప్రతినారదాగమనమ్ ❁

ర్వవర్షద్భిరుపాసితోఽభవత్॥ ౯ ॥దేవర్షిరుపసఙ్గమ్యభా ❁ గవతప్రవరోనృప । కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణంరహస్యేతదువాచ హ॥ ౧౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్యోగేశజగదీశ్వర । వాసుదేవాఖిలావాససాత్వతాం

సర్పవిద్యావి, త్సర్పం-బిలే,ప్రవేశయతి తద్వత్,యద్వా - సర్పభోగవద్దీర్ఘం- భుజం,బిలవద్దుష్ప్రవేశతదాస్యకుహరే-ప్రవేశయామాసే,తిదృష్టాన్తార్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతః కిం-తదాహ-దన్తా- ఇతి భగవద్భుజంసంస్పృశన్తీతితథా- తే,తస్య కేశినో- దన్తా నిపేతుః-యథా,తప్తమయఃతప్తంలోహపిణ్డం-స్పృశన్తో,నిపతన్తి - తద్వత్ ,తస్య కేశినో, దేహే- ప్రవిష్టో - మహాత్మనో భగవతో,భుజస్తు,వవృధేఏధాంబభూవ,యథా,ఉపేక్షితఃఅచికిత్సితః- ఆమయోజలోదరో,వర్ధతే-తద్వత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ స కేశీ,సమ్య, గేధమానేన కృష్ణస్య - బాహునా,నిరుద్ధః-వాయుశ్శ్వాసో,యస్య - సః చరణా-న్విక్షిప-న్నిత స్తతశ్చాలయన్-ప్రస్విన్నంప్రస్వేదయుక్తం,శరీరం , యస్య,పరివృత్తేపరిభ్రమమాణే , లోచనే,యస్య సః ,విగతప్రాణో,లణ్డంపురీషం,విసృజన్ భూమ్యాం,పపాత ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కర్కటికాఫలంహి,పక్వంస,దాద్యన్తవిదీర్ణంభవతి,తద్వ,ద్విదీర్ణాత్తస్య కేశినో- దేహా-ద్వ్యసోర్గతప్రాణాత్-మహాభుజోభగవాన్,భుజ - మాకృష్టవాన్-అపస్మితోగర్వరహితః. అయత్నేన-హతో - ఽరిశ్శత్రు-ర్యేన,సః,ప్రసూనవర్షాణి-వర్షద్భి-రుత్సిమైర్దేవై - రీడితఃస్తుతః .బభూవ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అథేత్థంహతకేశినేభగవతేఽనన్తరంకర్తవ్యమావేదయద్దేవర్షి రిత్యాహ । దేవర్షి రితి ॥ హేనృప-భాగవతశ్రేష్ఠో-దేవర్షిర్నారదః - ఉదారచేష్టితం,కృష్ణముపసఙ్గమ్య,రహసి,ఎతద్వక్ష్యమాణ,ముపాచ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ కృష్ణేతి ॥సర్వజ్ఞంకర్తవ్యాభిజ్ఞమపిభగవన్తంత్వరయన్నివేదయితుంతావత్కృతం కేశివధమభినన్దితుకామస్తావత్స్వసంకల్ప మాత్రపరిక్లప్తజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్య తవదుష్కృద్వినాశనముచితమేవేత్యభిప్రయన్స్తౌతి ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం। యతోఽప్రమేయాత్మత్వాదిగుణకస్తతఆత్మనైవాత్మాశ్రయస్సన్ జనేతిహేతుహేతుమద్భావపరతయావ్యాఖ్యేయం , కర్త్రాద్యనేకకారకసాధ్యాహిసర్వా క్రియాలోకేదృ

ష్టా - జగత్సృష్ట్యాది క్రియాతు కర్త్రాదికారకషడ్భావాపన్నత్వ దేకసాధ్యేత్యుచ్యతే - పూర్వం సృష్టేః ప్రాక్-త్వ - మాత్మనాస్వేనైవ - కర్త్రా - ఆత్మాస్వయమేవ - ఆశ్రయ ఆధారో - యస్య - తథాభూతః - మాయయాస్వసంసంకల్పేనైవ - గుణాన్స్వ శరీరభూత ప్రధానగుణకార్యభూతాన్ మహదాదీన్ - సృజసీ - తిహితదర్థః “ తదాత్మానగ్గ్స్వయమకురుత బ్రహ్మావనం బ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః,, ఇత్యాదిశ్రుతేరితిభావః-తత్రైకస్యైవానేకకారక భావోపయుక్త గుణవత్త్వాం వదన్ సంబోధయతి ॥ అప్రమేయాత్మన్నిత్యాదిభిః ॥ కథమేకస్యానేకకారకభావాపత్తిరిత్యతస్సంబోధయతి ॥ యోగేశేతి ॥ వివిధవిచిత్రానన్తశక్తైఇత్యర్థః - ననుమహదాదయఏవసృజ్యా నత్వహం, తత్రాహ, అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనసర్వస్సృజ్యశరీరకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాత్స్వయమేవసృజ్య ఇతిభావః, నను, చతుర్ముఖాదయస్సృష్ట్యాదికర్తారో నత్వహం, తత్రాహ, జగదీశ్వర జగన్నియన్తః కార్యభూతజగదన్తర్భూతచతుర్ముఖాదినియన్తృత్వేనతద్గతం కర్తృత్వం త్వయ్యేవపర్యవసన్నమితిత్వమేవకర్తేతిభావః నను బ్రహ్మాణ్డాదిరాధారో నత్వహమిత్యత ఆహ వాసుదేవేతి వాసుదేవశబ్దార్థం వదన్ సంబోధయతి ॥ అఖిలాధారేతి॥ అఖిలస్య బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతాదివస్తునః, ఆధారభూత, అఖిలమాధారో వ్యాప్యం, యస్యతథాభూతేతిచార్థః-నన్వేవంభూతః పరమాత్మా. నత్వహమిత్యత ఆహ ॥ సాత్వతాం ప్రవర, సాత్వతామితికర్తరిషష్ఠీ-సాత్వద్భిః భక్తైః ప్రకర్షేణవ్రియమాణేత్యర్థః-పరమాత్మైవసన్ భక్తైస్సమాశ్రయణీయత్వాయైవం రూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః-ప్రభో అకర్మవశ్య ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ పరమాత్మత్వమేవోపపాదయతి ॥ త్వమితి ॥ సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానాం - మహదాదిపృథివ్యన్తానాంచైక- స్త్వమేవ, ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేనధారకః-ఏకస్సర్వత్రైకరూపః-వ్యాప్యవస్తుగతవికారరహిత ఇత్యర్థః-ఇదమేవహి పరమాత్మత్వం. యత్సర్వానుప్రవేశతద్గతధర్మాస్పర్శనియమనైర్భర్తృత్వం - ఏకత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథైధసాం కాష్ఠానాం

ప్రవర ప్రభో ॥ ౧౧ ॥ త్వమాత్మా సర్వభూతానామేకో జ్యోతిరివైధసామ్ । గూఢో గుహాశయస్సాక్షీ మహాపురుష ఈశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయః పూర్వం మాయయా సృజసే ❀ గుణాన్ । తైరిదం సత్యసఙ్కల్పస్సృజస్యత్స్యవసీశ్వర ॥ ౧౩ ॥ సత్వం భూభారభూతానాం దైత్యప్రమథరక్షసామ్ । అవతీర్ణో వినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ ॥ ౧౪ ॥ దిష్ట్యాఽద్య నిహతో దైత్యో లీలయాఽయం హయాకృతిః । యస్య హేషితసంత్రస్తాస్త్యజన్త్యనిమిషా దివమ్ ॥ ౧౫ ॥ చాణూరం ముష్టికం చైవ మల్లానన్యాంశ్చ హస్తినమ్ । కంసం చ నిహతం ద్రక్ష్యే ❀ పరశ్వోఽహని తే విభో ॥ ౧౬ ॥ తస్యానుశఙ్ఖయవనమురాణాం నరకస్య చ । పారిజాతాపహరణమిన్ద్రస్య

అన్తర్జ్యోతిరేధోగతవక్రత్వాదిభిన్నస్సృశ్యతే-తద్వ - దిత్యర్థః-యద్వహం సర్వభూతానామాత్మా, తర్హి తైర్దృశ్యేయేత్యత ఆహ ॥ గూఢ ఇతి ॥ అత్రాపిజ్యోతిరివైధసామిత్యేతద్దృష్టాన్తతయా యోజ్యం- యథైధస్సుజ్యోతిరన్తర్గతమపిగూఢం మథనాద్యుపాయమన్తరేణ న తేభ్యో వివిచ్యదృశ్యతే - తథాయోగవిశుద్ధమనసావినానదృశ్యత ఇత్యర్థః-క్వగూఢ ఇత్యత ఆహ॥ గుహాశయః గుహాయాం హృదయకుహరే -జీవేవా- శేత ఇతి-తథా- కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యమాహ॥ సాక్షీతి॥ సర్వస్య సాక్షాద్ద్రష్టా-సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః అతఏవ-మహాపురుషః బ్రహ్మాదిజీవవిలక్షణః పురుషః- ఈశ్వరస్తేషామధిపతిశ్చ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ యత ఏవంభూతస్తతో, హే ఈశ్వర, సత్యసఙ్కల్ప, త్వం, సకలకారకభావమాపన్నస్త్వం-స్వసంకల్పేనగుణకార్యభూతాన్-స్వశరీరభూతాన్ - మహదాదిపృథివ్యన్తాన్-సృజసి-తతః - తైర్గుణైః-ఇదం పరిదృశ్యమానం విచిత్రసన్నివేశవిశిష్టం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం జగత్-సృజసి - అవసి పాలయసి, అత్సి సంహరసి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తత్ర-పాలనం స్వావతారైః మనుష్యాదిరూపేణ చేత్యనేకవిధం-తత్ర - స్వావతారేణ పాలనం దుష్కృద్వినాశపూర్వకమిత్యభిప్రేత్యాహ॥ సత్వమితి ॥ సఉక్తవిధస్త్వం, భువో, భారభూతానాం. దైత్యాదీనాం-వినాశాయ, సాధూనాం, రక్షణాయచ, అవతీర్ణః-ప్రమథాఃచప్రభూతాని రక్షణాయ చేతిచశబ్దో వినాశాయేత్యనేనాన్వేతవ్యః, సచాన్వాచయద్యోతకః - దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికమవతారప్రయోజనం సఙ్కల్పమాత్రేణాపి తత్సిద్ధేః. సాధుపరిత్రాణమేవపరమమవతారప్రయోజనమితిబోధ్యమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవంవిధస్యత వేదం కేశిహననముచితమేవేత్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ అయమశ్వాకృతిర్దైత్యః కేశీ, లీలయైవ- తేత్వయా, హతః. దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః-లీలయాహత ఇత్యనేనదుర్వధోఽపి లీలయాహత ఇత్యేతదద్భుతమిత్యభిప్రేతం.-దుర్వధత్వమేవ వ్యనక్తి-యస్య కేశినో- హేషితేన-సన్త్రస్తాస్తరాంభీతాస్సన్తః- అనిమిషా ఇన్ద్రాదయో-దివం-త్యజన్తీతి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కర్తవ్యమావేదయతి ॥ చాణూరమిత్యాదినా ॥ అద్యైవాహన్యక్రూర ఏష్యతి - శ్వోమధురాం గన్తాసి-పరశ్వశ్చాణూరాదీన్ త్వయానిహతాన్ ద్రక్ష్యామీ-తిసిద్ధవన్నిర్దేశో విజ్ఞాపన ప్రకారవిశేషః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తస్యానుతదనన్తరం, శఙ్ఖాదీనాం-నరకస్య

ఈ-వధమితి శేషః-ద్రక్ష్యే ఇత్యనుషఙ్గ-శఙ్ఖః పఞ్చజనః- భావినిర్దేశమాత్రమేవైతత్ - నత్వానన్తర్యం వివక్షితం-పారిజాతాపహరణాదీని యాని,ద్వారకా,మధివసత్,భవా,స్వీర్యాణి చేష్టితాని- కర్తా కరిష్యతి - తాని సర్వాణి కవిభిః అస్మదాదిభిః-గేయాన్య-హం-ద్రక్ష్యామీ-తిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ వీర్యమేవ, శుల్కాదిలక్షణం ప్రదేయద్రవ్య స్వరూపం - యస్మిన్-తం-వీరాణాంభీష్మకాదీనాం-యాః-కన్యాః రుక్మిణ్యాదయః- తాసాం - వివాహమిత్యర్థః-నృగస్య-శాపా-న్మోక్షణం త్యాజన-మితిసంబన్ధః హేజగత్పతే-భార్యయా జామ్బవత్యా సత్యభామయా చ సహ-ద్వారకాయాం స్యమన్తకాఖ్యస్య-మణే,రాదానం-బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణాయ - స్వధామతః స్వస్థానాత్సం కర్షణలోకాదిత్యర్థః-ఆసీయేతి శేషః - మృతానాం- పుత్రాణాం - ప్రదానమ్ ❁ ॥౧౮॥౧౯॥ ❁ దీపనం దాహనం-మహాక్రతౌ యుధిష్ఠిర రాజసూయే,చైద్యస్య శిశుపాలస్య చ-నిధనం వధం ❁ ॥౨౦॥౨౧॥ ❁ అథనను-అముష్య - భూభారస్య కర్శనేషష్ఠీ-క్షపయిష్ణోః పచి-కీర్ణోః-కాలశరీరస్య-తేత్వయా, అక్షౌహిణీనాం సేనానాం-నిధనం - ద్రక్ష్యే మి-హేఅర్జునసారథే అర్జునాది ప్రయోజ్య కర్తృభిః క్షపయిష్ణోరిత్యభిప్రాయేణార్జునసారథ ఇతిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం విజ్ఞాప్య కృతాభినన్దనం భగవన్తం ప్రపద్య నమస్కరోతి॥ విశుద్ధేతి ద్వాభ్యాం॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం అపహతపాప్మత్వాదిగుణక కేవలజ్ఞానైకస్వరూపం స్వసంస్థయా స్వనిష్ఠయా- నిరతిశయానన్దస్వాత్మానుభవనిష్ఠయా-సమాప్తాః సర్వే-అర్థాః కామాః,యస్యతం , ప్రయోజనాన్తరానపేక్షమిత్యర్థః ॥ యద్వా॥ సమ్యగాప్తాః,సర్వే,అర్థా-యస్యత్తం-అవాప్తసమస్తకామమిత్యర్థః-సత్యసంకల్పతామాహ॥ అమోఘవాఞ్ఛితమితి ॥ ఆమోఘవర్తినమితి పాఠే , అమోఘం యథా-భ

చపరాభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉద్వాహం వీరకన్యానాం వీర్యశుల్కాదిలక్షణమ్ । నృగస్య మోక్షణం శాపాద్ద్వారకాయాం జగత్పతే ॥ ౧౮ ॥ స్యమన్తకస్య చ మణేరాదానం సహ భార్యయా । మృతపుత్రప్రదానం చ బ్రాహ్మణస్య స్వధామతః ॥ ౧౯ ॥ పౌణ్డ్రకస్య వధం పశ్చాత్కాశిపుర్యాశ్చ దీపనమ్ । దన్తవక్త్రస్య నిధనం చైద్యస్య చ మహాక్రతౌ ॥ ౨౦ ॥ యాని చాన్యాని వీర్యాణి ద్వారకామావసన్భవాన్ । కర్తా ద్రక్ష్యామ్యహం తాని గేయాని కవిభిర్భువి ॥ ౨౧ ॥ అథ తే కాలరూపస్య క్షపయిష్ణోరముష్య వై । అక్షౌహిణీనాం నిధనం ద్రక్ష్యామ్యర్జునసారథే ॥ ౨౨ ॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం స్వసంస్థయా సమాప్తసర్వార్థమమోఘవాఞ్ఛితమ్ । స్వతేజసా నిత్యనివృత్తమాయా*గుణప్రవాహం భగవన్తమీమహి ॥ ౨౩ ॥ త్వామీశ్వరం స్వాశ్రయమాత్మమాయయా వినిర్మితాశేషవిశేషకల్పనమ్ । క్రీడార్థమద్యాత్తమనుష్యవిగ్రహం నతోఽస్మి ధుర్యం యదువృష్ణిసాత్వతామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం యదుపతిం కృష్ణం భా*గవతప్రవరో మునిః । ప్రణిపత్యాభ్యనుజ్ఞాతో యయౌ తద్దర్శనోత్సుకః ॥ ౨౫ ॥ భగవానపి గోవిన్దో హత్వా కేశినమాహవే । పశూనపాలయత్పాలైః ప్రీతైర్వ్రజసుఖావహః ॥ ౨౬ ॥ ఏకదా తే పశూన్పాలాం

*** వ్యోమాసురవధఘట్టః ***

శ్చారయన్తోఽద్రిసానుషు । చక్రుర్నిలాయనక్రీడాం చోరపాలాపదేశతః ॥ ౨౭ ॥ తత్రాసన్కతిచిచ్చోరాః పాలాశ్చ కతిచిన్నృప । మేషాయితాశ్చ తత్రైకే విజహ్రురకుతోభయాః ॥ ౨౮ ॥ మయపుత్రో మహామాయో వ్యో

వతిత థా-కార్యే ప్రవర్తమానం-స్వతేజసా పరాభిభవసామర్థ్యేన-నిత్యం-నివృత్తాః - మాయాగుణాః,స్తేషాం,ప్రవాహో యస్యతం,భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణ-మీశ్వరం , త్వా - మీమహే ప్రపద్యేమహి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స్వయమేవాశ్రయో యస్య తం॥ "స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత,-ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాఽనన్యాధారమిత్యర్థః - ఆత్మమాయయా స్వసఙ్కల్పేన-వినిర్మితాః-అశేషాస్సర్వే,విశేషాః పృథివ్యాదయ , స్తేషాం,కల్పనా దేవాదిరూపాస్సృష్టి-ర్యేనతం-అద్యాధునా-క్రీడార్థ-మాత్తః-మనుష్య,స్స్వవిగ్రహో,యేన-తం యద్వాదీనాం ధుర్యం శ్రేష్ఠం- త్వాం-నతోఽస్మి - యద్యపి సాత్వచ్ఛబ్దో భాగవతపరః - తథాపి సాత్వతేష్వపి భక్త్యోగాన్ప్రవర్తతే- ఏవమన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవమితి॥ తస్య-దర్శనా-దుత్సుకః హృష్టమనాః-ప్రయయౌ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ-భగవా-నాహవే యుద్ధే- కేశినం,హత్వా- నారదేన - విజ్ఞాపితశ్చ,వ్రజస్య,సుఖమావహతీతి తథాభూతః-గోపైస్సహ,పశూ - నపాలయత్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రాతరేవ కేశివధానన్తరం నారదోక్తమఙ్గీకృత స్యపున స్తథైవ పశూన్పాలయతో వ్యోమాసురో హతః॥ యద్వా॥ వ్యోమవధః పూర్వమేవ వృత్తోఽపి వేషధారివధప్రసఙ్గాదత్రోచ్యత ఇతి ద్రష్టవ్యం - కేచిత్పునశ్శఙ్ఖచూడవధాత్పూర్వమేవ పఠన్తి చ ॥ తమనువర్ణయతి॥ ఏకదేతి॥ కదాచి - త్తేగోపాః-పశూ , నద్రే-స్సానుషు -చారయన్తః-చోరపాలవ్యవహారేణ-నిలాయనాఖ్యాం క్రీడాం చక్రుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తామేవదర్శయతి॥ తత్రేతి॥ తత్ర గోపానాం మధ్యే కతిచిద్గోపాః,శ్చోరవ్యపదేశ్యా,బభూవుః, హేనృప-కేచిత్తు - పాలాశ్చోరేభ్యో రక్షకాః-అవశిష్టాస్తు కేచి-న్మేషవదాచేరుః ఏవం నిర్భయా విజహ్రుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవం సతి-తదా, మయస్య-పుత్రో-వ్యోమః-మహామాయః- అతఏవ-గోపాలస్యేవ రూపం,

భ్రాణః-స్వయం-ప్రాయశః, చోరవదాచరన్ మేషవదాచరితాన్, బహూన్, గోపాన, పోవాహ ॥ అపకృష్యనాయత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవం-నీతాన్నీతాన్ గోపాన్, గిరిదర్యాం గిరిగుహాయాం, వినిక్షిప్య, తస్యాః ద్వారం, శిలయా, పిదధాదితవాన్, క్రీడాయాం తు, చత్వారః పఞ్చ వా, గోపాః, అవశేషితాః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తదా - తస్య వ్యోమస్య, కర్మ చేష్టితం, విజ్ఞాయ, సతాం, శరణదః ఆశ్రయప్రదః, హేతుగర్భం, గోపాన్, నయన్తం, వ్యోమం-సింహో, వృకమివౌజసా బలేన, జగ్రాహ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదా, స వ్యోమః, పర్వతశ్రేష్ఠతుల్యం, స్వాసాధారణరూపం, బిభ్రత్, బలీ, గ్రహణాత్పీడితః, ఆత్మానం, విమోక్తుం, ఇచ్ఛన్నపి, నాశక్నోత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తథా, తం వ్యోమం-నితరాం గృహీత్వా, భూతలే, పాతయిత్వా చ, దివి-దేవానాం పశ్యతాం సతాం, పశుమారో యథా భవతి తథా-యజ్ఞియపశుమివేతి యావత్, మారయామాస ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తతో, గుహాయాః-పిధానం, నిర్భిద్య కృచ్ఛ్రతో దుర్గాద్గిరిదరీపఞ్జరాన్నిస్సార్య, గోపైః స్తూయమానశ్చ, స్వగోకులం, వివేశ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

“ అథాక్రూరస్స్వమాలయమిత్యుక్తం, తతస్స కిమరోదిత్యత్రాహ ॥ అక్రూరోఽపీతి ॥ మహామతిః భగవద్విషయా, మతిర్యస్య, సః-ఉషిత్వా స్థిత్వా, ప్రభాతే, రథం, మధిరుహ్య, నన్దగోకులం ప్రతి, యయౌ ప్రతస్థే ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ మహాభాగః దుర్లభతరభక్తిత్వాద్భగవద్దర్శనాత్మకమహాభాగ్యవాన్ - భగవతి - పరాం, భక్తిం - ప్రాప్తః - ఇతిక్తం వక్ష్యమాణ ప్రకారేణా-చిన్త,

---

మేషపాలవేషధృక్ । మేషాయితానపోవాహ ప్రాయశ్చోరాయితో బహూన్ ॥ ౨౯ ॥ గిరిదర్యాం వినిక్షిప్య నీతం నీతం మహాసురః । శిలయా పిదధే ద్వారం చతుఃపఞ్చావశేషితాః ॥ ౩౦ ॥ తస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ కృష్ణశ్శరణదస్సతామ్, గోపాన్నయన్తం జగ్రాహ వృకం హరిరివౌజసా ॥ ౩౧ ॥ స నిజం రూపమాస్థాయ గిరీన్ద్రసదృశం బలీ । ఇచ్ఛన్ విమోక్తుమాత్మానం నాశక్నోద్గ్రహణాతురః ॥ ౩౨ ॥ తం నిగృహ్యాతతో దోర్భ్యాం పాతయిత్వా మహీతలే । పశ్యతాం దివి దేవానాం పశుమారమమారయత్ ॥ ౩౩ ॥ గుహాపిధానం నిర్భిద్య గోపాన్నిస్సార్య కృచ్ఛ్రతః । స్తూయమానస్సురైర్గోపైః ప్రవివేశ స్వగోకులమ్ ॥ ౩౪ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋

రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అక్రూరోఽపి చ తాం రాత్రిం మధుపుర్యాం మహామతిః । ఉషిత్వా రథమాస్థాయ ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్ ॥ ౧ ॥ గచ్ఛన్పథి మహాభాగో భగవత్యమ్బుజేక్షణే । భక్తిం పరాముపగత ఏవమేతదచిన్తయత్ ॥ ౨ ॥ కిం మయాచరితం భద్రం కిం తప్తం పరమం తపః । కిం వాఽప్యర్హతే దత్తం యద్ద్రక్ష్యామ్యద్య కేశవమ్ ॥ ౩ ॥ మమైతద్దుర్లభం మన్య ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ । విషయాత్మనో యథా బ్రహ్మకీర్తనం శూద్రజన్మనః ॥ ౪ ॥ మైవం మమాధమస్యాపి స్యాదేవాచ్యుతదర్శనమ్ । హ్రియమాణః కాలనద్యా క్వచిత్తరతి కశ్చన ॥ ౫ ॥ మమాద్యామఙ్గళం నష్టం ఫలవాంశ్చైవ మే భవః । యన్నమస్యే భగవతో యోగిధ్యేయాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ ॥ ౬ ॥ కంసో బతాద్యాకృత మేఽత్యనుగ్రహం ద్రక్ష్యేఽఙ్ఘ్రిపద్మం ప్రహితో మురారేః । కృతావతారస్య దురత్యయం తమః పూర్వే

యత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కంసకృతనిర్బన్ధాదలబ్ధభగవద్దర్శనస్సం ప్రతి తత్ప్రేషణయా భగవన్తం దిదృక్షుస్స్వావదాత్మన స్తద్దర్శనసిద్ధానం బహుధా తర్కయతి - కిమ మేతి - అర్హాతే యోగ్యాయ సత్పాత్రభూతాయ, దత్తం, కిం, మితుర్యాహ, కుతః-యత్ యస్మాదద్య, కేశవం-ద్రక్ష్యామి, అన్యథైతన్న సంభావ్యత ఇతి భావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ పునశ్శ్రేయాంసి బహువిఘ్నానీతి న్యాయేన దర్శనాసంభవమాశఙ్క్య పునస్సంభావయతి ॥ మమైతదితి ద్వాభ్యాం ॥ విషయాత్మనః విషయావిష్టచిత్తస్య - మమైతదుత్తమైర్బ్రహ్మాదిభిః-కేవలం, శ్లోకస్య వితర్కస్యేతి యావత్, న తు దృశ్యస్యేతి భావః-తస్య-దర్శనం, దుర్లభం-మన్యే-యథా, శూద్రాజ్జన్మ యస్య, తస్య-బ్రహ్మకీర్తనం వేదప్రవచనం, దుర్లభం, తద్వత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ యద్వా మైవం, కిన్త్వధమస్యాపి చ మమాప్యచ్యుతదర్శనం-స్యాదేవ, కుత ఇత్యత ఆహ ॥ హ్రియమాణ ఇతి ॥ అయం భావః ॥ యథా, నద్యా హ్రియమాణానాం తృణాదీనాం మధ్యే, కించిత్ తటాదౌ చిత్తరతి ॥ తథా-కర్మవశేన, కాలే-హ్రియమాణానాం, జీవానామపి మధ్యే, కశ్చిత్తరేదితి సంభవతీతి ❋ ॥ ౫ ॥ అనయా ప్రవృత్త్యైవ-మమా-మఙ్గళం - నూనం, నష్టం - మమ భవో జన్మాపి-సఫలం-జాతం, కుతః, యద్యతో-భగవతో-యోగిభిః, కేవలం - ధ్యేయమేవ, న తు దృశ్యం, మఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-నమస్కరిష్యే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అద్యాధునా-కంసో, మహ్యం-అత్యర్థ-మనుగ్రహమేవా, కృత అకరోత్ - బతేత్యాశ్చర్యే-కుతః-యతః - ప్రహితః ప్రేషితో, ఽహం మురారేరఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-ద్రక్ష్యామి కథం భూతస్య, కృతః-అవతారో, యేన - తస్య కథం భూతం-యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజ్యస్య, నఖమణ్డల

ష్విషా-హృది-భావ్యమానయా సాధనభూతయా, పూర్వే ప్రహ్లాదాదయో - దురత్యయం తమః కార్యం సంసారం, అతరన్, తమః పాపం॥ పాప్మా వై తమః,, ఇతి శ్రుతేః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ అఙ్ఘ్రిపద్మం విభావయతి ॥ యదితి ॥ యచ్ఛబ్దయోస్తదఙ్ఘ్రిపద్మం ద్రక్ష్యామీతి పూర్వేణ సంబన్ధః బ్రహ్మరుద్రౌ, ఆది-ర్యేషాం, తైః, సురైః-రర్చితం, అనేన పరత్వముక్తం, దేవ్యా, దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధిన్యా శ్రియా లక్ష్మ్యా-అర్చితం అనేన పారమైశ్వర్యముక్తం - శ్రియా బ్రహ్మాదిభిరా, శ్రీయమాణయా లక్ష్మ్యా వ్యర్చితత్వోక్తేః సాత్వతైః భక్తైస్సహ, మునిభిరప్య-ర్చితమిత్యనేన సౌభాగ్యాతిశయ ఉక్తః-సాత్వన్తత ఏవ సాత్వతాః- ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థే ఽణ్ అనుచరైస్సహ వనే- గోచారణార్థ-మనుచర, దిత్యనేన వాత్సల్యం సౌలభ్యం చోక్తం - గోపికానాం, కుచకుఙ్కుమై రఞ్జిత,మిత్యనేన-కమనీయత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ద్రక్ష్యామీతి॥ నూనం, మహం ముకున్దస్య, ముఖం, ద్రక్ష్యామి, తత్సూచకశుభం దృష్ట్వా ఽప్యాహ్యన్నాహ అమీ-మృగాః- మే మమ-ప్రదక్షిణం యథా తథా - చర న్తిగచ్ఛన్తి-కథం భూతం ముఖం-శోభనౌ, కపోలౌ నాసికా చ, యస్మిన్, స్మితసహితః- అవలోకో, యస్మిన్, తచ్చ-అరుణే, పఙ్కజవల్లోచనే, యస్మిన్, తచ్చ గుడాలకైర్వక్రకేశై-రావృతమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ పునరప్యన్యచ్చిన్తయతి ॥ అప్యద్యేతి॥ భువో- భారావతారాయ భారాపనోదనాయ, నిజేచ్ఛయా న తు కర్మణా, మనుజత్వ,మీయుషః ప్రాప్తవతో, నిరతిశయలావణ్యాశ్రయస్య-విష్ణో రుపలబ్ధ్వం దర్శనం, భవిష్యతి-అప్యద్య ఽద్యథునైవం స్యా- త్కిన్ని-మహ్యం, మమ దృశో లోచనస్య, అఞ్జసా ఆశు-అవ్యవహితం, ఫలం-న స్యాదితి న-అపి తు, స్యాదేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ నను కో ఽసా వస్మదాదివిలక్షణో విష్ణు-ర్యో, మనుజత్వమీయివాన్, యస్య చ దర్శనం బహుమన్యసే-ఇత్యాశఙ్క్యాహ చతుర్భిః ఇత్యాదిభిః ॥ యచ్ఛబ్దయోస్స చావతీర్ణ ఇత్యుత్తరేణ సంబన్ధః- అహంరహిత ఇత్యత్రాహంశబ్దేనానాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహఙ్కారో లక్ష్యతే - అసత్సతోస్స్వశరీరభూతయోః ప్రకృతిపురుషయోః ఈక్షితా ద్రష్టా జ్ఞాతా ఽపి అహంరహితః జీవవత్స్వభేదభ్రమరహితః జీవో హి దేహం పశ్యన్ స్వాభిన్నమనుసన్ధత్తే-తద్వ-ద్యః - ప్రకృతిపురుషా

ఽతరన్యన్నఖమణ్డలత్విషా ॥ ౭ ॥ యదర్చితం బ్రహ్మభవాదిభిస్సురైః శ్రియా చ దేవ్యా మునిభిస్ససాత్వతైః। గోచారణాయానుచరైశ్చరద్వనే యద్గోపికానాం కుచకుఙ్కుమాఙ్కితమ్ ॥ ౮ ॥ ద్రక్ష్యామి నూనం సుకపోలనాసికం స్మితావలోకారుణకఞ్జలోచనమ్। ముఖం ముకున్దస్య గుడాలకావృతం ప్రదక్షిణం మే ప్రచరన్త్యమీ మృగాః ॥ ౯ ॥ అప్యద్య విష్ణోర్మనుజత్వమీయుషో భారావతారాయ భువో నిజేచ్ఛయా । లావణ్యధామ్నో భవితోపలమ్భనం మహ్యం న న స్యాత్ఫలమఞ్జసా దృశః ॥ ౧౦ ॥ య ఈక్షితా ఽహంరహితో ఽప్యసత్సతోస్స్వతేజసాపాస్తతమోభిదాభ్రమః। స్వమాయయా ఽఽత్మన్రచితైస్తదీక్షయా ❀ ప్రాణాక్షధీభిస్సదనేష్వభీయతే ॥ ౧౧ ॥ యస్యాఖి

పశ్యన్నపి-న స్వాభిన్నావనుసన్ధత్తే-కిన్తు, స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ స్వస్మాదత్యన్తవిలక్షణావేవ పశ్యతీత్యర్థః అనేన బద్ధజీవవైలక్షణ్యముక్తం - తత్ర హేతుం వదన్ ముక్తవైలక్షణ్యమాహ ॥ స్వతేజసేతి॥ స్వతేజసా స్వాసాధారణనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-అపాస్తం నిరస్తం, ప్రతిక్షిప్తం-తమో ఽజ్ఞానం, తన్మూలకో-భిదాభ్రమః భేదభ్రమః, అస్వాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమశ్చ యస్య, సః ముక్తో హి బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానేనానిరస్తాజ్ఞానతన్మూలకా బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమయుక్తః, ఏవ యద్వా, స్వతేజసా స్వసంబన్ధినాపరాభిభవసామర్థ్యేన-నిరస్తం తమో ఽజ్ఞానం-తన్మూలకో, భిదాభ్రమః-స్వస్మిన్ననాద్యవిరకదేవత్వమనుష్యత్వాదిభేదభ్రమశ్చ-యస్య-సః-కథమేవంభూతో విజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ॥ స్వమాయయా స్వశరీరభూతయా ప్రకృత్యా కారణభూతయా-తదీక్షయా తద్విషయకేనకరణభూతేన స్వసంకల్పేన ఆత్మని స్వస్మిన్నేవాధారభూతే-రచితైః- ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః-రచితాభిః ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః కార్యభూతాభిః - సదనేషు భోగాయతనేషు దేహేషు- అభీయతే అభిగమ్యతే బుధ్యతే - ప్రాణాదీనాం కారణతయా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రాణాదిభిర్జన్తుషు భాతిచిత్రధేతి పాఠే- ప్రాణాదీనామపి పరమాత్మ శరీరత్వాత్తైర్విశిష్టశ్చిత్రధా భాతీ, తిశాస్త్రవశాదవగమ్యాహ - న చ ప్రాణాదిసృష్టిః జీవకర్తృకైవేతి తత్కారణతయా జ్ఞాయమానో జీవాన్నాతిరిచ్యత ఇతి వక్తుం యుక్తం - స్వస్య ప్రాణాదిసృష్టేః స్వస్వకర్తృకత్వాసంభవాత్ - న హి ప్రబుద్ధః స్వదుఃఖసాధనాని స్వయం సృజతి - నాపి సర్వప్రాణాదిసృష్టిరేకజీవకర్తృకేతి యుక్తిమత్, తస్యాపి స్వయం ప్రాణాదిరహితస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ - ప్రాణాదిమత ఏవ కర్తృత్వదర్శనాత్ - ప్రాణాదిమత్త్వే తు తత్సృష్టేః కర్త్రన్తరసాపేక్షత్వాత్ - న చ తావత్స్వస్య ప్రాణాదీన్సృష్ట్వా తతో ఽన్యేషామపి సృజతీతి వక్తుం యుక్తం - తావత్ప్రాణాదిరహితస్య ప్రాణాదిసృష్టికర్తృత్వాసంభవాదన్యోన్యాశ్రయాచ్చ - పరమాత్మా తు కరణాయత్తజ్ఞాననిరపేక్షస్సఙ్కల్పమాత్రేణైవ ప్రాణాదీన్స్రష్టుం శక్నోతీతి తత్కారణతయా జ్ఞాయత ఇతి సుష్ఠూక్తమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ యస్యేతి॥ అఖిలానాం జీవ

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రాణాదిభిర్జన్తుషు భాతి చిత్రధా ❀ ॥

తాంశ్శృణ్వతాంచజనానాం - అమీవం పాపంఘ్నన్తీతితథా - తై-ర్యస్య-గుణకర్మజన్మభిః - సుమఙ్గలైఃనిరతిశయశ్రేయస్క-
రైః-విమిశ్రాః-వాచోగిరః - ప్రాణన్తిశుమ్భన్తీత్యన్తర్భావితణ్యర్థనిర్దేశః-జగ - జ్జీవయన్తి-శోభయన్తి - పునన్తిచే-త్యర్థః-త
త్ర-గుణాఃవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదయః - కర్మాణిజగద్వ్యాపారప్రభృతీనిచేష్టితాని-జన్మానిరామకృష్ణాదీని - యావాచ-
స్తద్విరక్తాః భగవద్గుణాదిప్రతిపాదనరహితా-స్తాః - పదలావణ్యార్థలావణ్యాయుక్తాఅపి - శవశోభనాఃవస్త్రాద్యలఙ్కృత
శవవచ్ఛోభనాః-మతాఃజ్ఞాతాః-శవకల్పానామభిమతా ఇతిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సచేతి॥ యఏవంవిధోవిష్ణురీశ్వరః-సఏవ-సా
త్వతాన్వయేయాదవకులే - శ్రీకృష్ణరూపేణా-వతీర్ణఃకిల ॥ స్వసేతుఃస్వకృతమర్యాదా-తంపాలయతీతితథా-తేషా - మమర
వర్యాణాందైవసంపత్తిమభిజాతానాం-శర్మసుఖం- కరోతీతితథాభూతః - యశఃకీర్తిం - వితన్వన్-వ్రజే-ఆస్తే-యశోవిశిన
ష్టి-అశేషాణ్యఖిలాని-మఙ్గళాని-యస్మా, త్తత్-యచ్చ-దేవా-గాయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తమితి తం-సాత్వతానాం,కులే-అవతీ
ర్ణ-ముక్తవిధ-మహా-మద్య - నూనం-ద్రక్ష్యామి-యతో-మమ - ఉషసః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః.ఉషాంసి-ప్రభాతసమయాః- సుద
ర్శనాఃప్రసన్నాఃసుఖప్రభాతారజన్యః - శుభసూచకాబభూవురిత్యర్థః, కథంభూతం-మహతాంసాధూనాం-గతింస్వప్రా
ప్త్యుపాయం - గురుంహితకారిణం - కించ-రూపంవిగ్రహం,దధానంబిభ్రాణం,కథంభూతంరూపం-త్రైలోక్యకాన్తంత్రి
లోకసున్దరం,దృశిమతాంచక్షుష్మతాం-మహః-నుత్సవోహర్షో, యస్మా, త్తత్-శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఈప్సితమాస్పదం, ఆశ్రయ
భూతమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ॥అథేతి॥అథాస్యదర్శనానన్తరం సపది-రథావరూఢోఽహ-మీశ్వరయోః- ప్రధానపుంసోఃపు
రుషోత్తమయోః - రామకృష్ణయో-శ్చరణం - నూనంధ్రువం-నమస్యే - చరణంకథంభూతం-యోగిభిరప్యా-త్మలబ్ధయేస్వస

లామీవమాభిస్సుమఙ్గలైర్వాచోవిమిశ్రాగుణకర్మజన్మభిః ।ప్రాణన్తిశుంభన్తిపునన్తివైజగద్యాస్తద్విరక్తాశ్శవశో
భనామతాః ॥ ౧౨ ॥ సచావతీర్ణఃకిలసాత్వతాన్వయేస్వసేతుపాలామరవీర్యశర్మకృత్ । యశోవితన్వన్వ్రజ
ఆస్తఈశ్వరోగాయన్తిదేవాయదశేషమఙ్గళమ్ ॥ ౧౩ ॥ తంత్వద్యనూనంమహతాంగతింగురుంత్రైలోక్య
కాన్తందృశిమన్మహోత్సవమ్ । రూపందధానంశ్రియఈప్సితాస్పదంద్రక్ష్యే❁మమాసన్నుషసస్సుదర్శనాః॥
అథావరూఢస్సపదీశయోరథాత్ప్రధానపుంసోశ్చరణంస్వలబ్ధయే । ధియాధృతంయోగిభిరప్యహంధ్రువంన
మస్యఆభ్యాంచసఖీన్వనౌకసః ॥ ౧౫ ॥అప్యఙ్ఘ్రిమూలేపతితస్యమేవిభుశ్శిరస్యధాస్యన్నిజహస్తపఙ్కజమ్॥
దత్తాభయంకాలభుజఙ్గరంహసాప్రోద్వేజితానాంశరణైషిణాంనృణామ్ ॥ ౧౬ ॥ సమర్హణంయత్రనిధాయ
కౌశికస్తథాబలిశ్చాపజగత్త్రయేన్ద్రతామ్ । యద్వావిహారేవ్రజయోషితాంశ్రమంస్పర్శేనసౌగన్ధికగన్ధ్య
పానుదత్ ॥ ౧౭॥ నమయ్యుపైష్యత్యరిబుద్ధిమచ్యుతఃకంసస్యభృత్యఃప్రహితోఽపివిశ్వదృక్ । యోఽన్తర్బహి
శ్చేతసఏతదీహితంక్షేత్రజ్ఞఈక్షత్యమలేనచక్షుషా ॥ ౧౮ ॥ అప్యఙ్ఘ్రిమూలేఽవహితంకృతాఞ్జలింమామీక్షి

త్మాసిద్ధ్యై-ధియా,కేవలం-ధృతంభావితం-నతుదృష్టమితిభావః - తథా-ఆభ్యాంప్రధానపుంభ్యాంసహ - అనయోః-సఖీ - న్వ
నౌకసోగోపా-న్నమస్యే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించా-థానన్తర-మఙ్ఘ్రిమూలే-పతితస్య-మమ-శిరసి-విభుఃశ్రీకృష్ణః,స్వయం-హస్త
పఙ్కజం అధాస్యత్,అధాస్యహస్తపఙ్కజంవిభావయతి ॥ దత్తాభయమిత్యాదినాసార్ధేన ॥ కాలఏవభుజఙ్గ - స్తస్య,రం
హసావేగేన,ప్రోద్వేజితానాంసంసారభీరూణాం,శరణైషిణాంరక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యతాంజనానాం- దత్తమభయం
యేనతత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిఞ్చ,యత్రయస్మిన్హస్తపఙ్కజే బలిర్వైరోచనిః,పదత్రయపరిమితభూదానసమయే,అర్హణమ
ర్ఘ్యం-విధాయ జగత్రయేన్ద్రతాం,ప్రాప్తవా,నితిప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్యముక్తం , ఏవంముముక్షూణాంమోక్షదంసకామానా
మభ్యుదయప్రదంచేత్యుక్తం,అనురక్తానాంపరమసుఖదంచేత్యాహ॥యద్వేతి॥వాశబ్దోవితర్కే,ఉక్తసముచ్చయద్యోతకోవా॥
నిపాతానామనేకార్థత్వాత్ ॥ యచ్చేత్యర్థః,వ్రజయోషితాం,విహారే-యః,శ్రమ,స్తం,సౌగన్ధికగన్ధియద్ధస్తపఙ్కజంకర్తృ
అపానుదత్ దూరీచకారసౌగన్ధికస్యేవగన్ధోయస్యతత్సౌగన్ధికగన్ధి, సౌగన్ధికంకమలజాతివిశేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవంపరమాను
గ్రహంసంభావ్యపునరప్యసంభవమాశఙ్క్యపరిహరతి ॥ నమయీతి ॥ యద్యప్యహం,కంసేన , ప్రహితఃప్రేషితః-తద్భృత్యో
శ్చ తథాఽపి,మయి , అరిబుద్ధింఅరేరయమితిబుద్ధింనోపైష్యతినకరిష్యతీత్యర్థః,యత,స్స - విశ్వదృక్సర్వసాక్షీ-విశ్వదృక్త్వ
మేవప్రపఞ్చయతి- క్షేత్రజ్ఞఃయుగపత్సర్వాణిక్షేత్రాణిజానన్నీశ్వరఃనియన్తాచసన్ - ఏత - దస్మచ్చేతస - ఈహితంవ్యాపా
రం-చేతసోఽన్తర్బహిశ్చ-వసన్ "యోమనసితిష్ఠ,,న్నితిశ్రుతేః-యః-అమలేనసంకోచరూపవికారరహితేన-చక్షుషాధర్మ
జ్ఞానేన- ఈక్షతేసర్వంయుగపత్సాక్షాత్క-రోతి , అయంభావః-బహిరేవాహంకంసమనువర్తే- అన్తస్తుశ్రీకృష్ణమేవ-తదేత
దస్మాహృదిస్థోజానాతీతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అపి-తచ్చరణోపాన్తే,అవహితఃసంయతం-బద్ధాఞ్జలించ-మాం- స్మితేనసహితం,య

తాతథా - కృపామృతేనార్ద్రయా, దృశా దృష్ట్వా ద్రక్ష్యతి, తర్హి, సపద్యేవ, అపధ్వస్తాఖిలకల్మషః, విగతశఙ్కశ్చోర్జితాం, ముదం, వోఢా ప్రాప్స్యామి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ కిఞ్చ, సుహృత్తమం, జ్ఞాతిం-నవిద్యతే తస్మాదన్యద్దైవతం యస్యతం, మాం, పృథుభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం, భుజాభ్యాం-పరిరప్స్యతే ఆలిఙ్గిష్యతి-యదా - తదైవ, మమ, ఆత్మా, దేహః, తీర్థీక్రియతే పవిత్రీకరిష్యతే, అతో హేతోః-మమ - కర్మాత్మకః, బన్ధశ్చ, ఉచ్ఛ్వసితి శిథిలీభవిష్యతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ కించ-ఉరుశ్రవాః శ్రీకృష్ణః లబ్ధోఽఙ్గసఙ్గః పరిరమ్భో, యేన, తం, బద్ధాఞ్జలించ, మాం, హే అక్రూర, హే తత హే తాతేతిచ, వక్ష్యతి సమ్బోధయతి-తదా, వయం, జన్మభృతః సఫలజన్మానః, భవిష్యామః-యస్తుపుమాన్, మహీయసా భగవతా, నైవాదృతః ఆదృతో న భవతి, అముష్యానాదృతస్య, తజ్జన్మ, ధిక్ నిన్ద్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ పునరపి సుహృత్తమస్య జ్ఞాతిత్వాది ప్రయుక్తపరిరమ్భాదరసమ్భవమాశఙ్క్యానన్యదైవతత్వప్రయుక్తస్య సమ్భవమాహ ॥ నతస్యేతి ॥ యద్యపి సమస్యతస్య, నదయితాదయః, సన్తి, నవిషమాబుద్ధిరస్తీత్యర్థః, తథాఽపి, యథా, భక్తాః-ఆత్మానం, భజన్తే, తథా, భక్తాన్, భజత ఏవ « యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్। ప్రియోహి జ్ఞానినో ఽత్యర్థమహం సచ మమప్రియః ,, ఇతి తదస్తేరితి భావః, అవైషమ్యే ఽపి భక్తానేవానుభజత ఇత్యత్ర దృష్టాన్తః సురద్రుమః కల్పతరుః-యద్వద్యథా, ఉపాశ్రితానాం భజతామేవా, ర్థదః కామద, స్తద్వత్ నవైషమ్యాపాదకతా తస్య వైషమ్యాపస్తీతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కిఞ్చ, యదూత్తమో, ఽగ్రజో రామః, అవనతం ప్రణతం-మాం, స్మయన్-పరిష్వజ్య, యో-మయా, ఽఞ్జలిః, క్రియతే, తస్మిన్నేవ, గృహీతం-మాం, గృహం - ప్రవేశ్య, ప్తానిలబ్ధాని, సమస్తసత్కృతాన్యర్ఘ్యాదీని, యేన, తం,

తాః సస్మితమార్ద్రయా దృశా । సపద్యపధ్వస్తసమస్తకిల్బిషో వోఢా ముదం వీతవిశఙ్క ఊర్జితామ్ ॥ ౧౯ ॥ సుహృత్తమం జ్ఞాతిమనన్యదైవతం దోర్భ్యాం బృహద్భ్యాం పరిరప్స్యతేఽథ మామ్ । ఆత్మా హి తీర్థీక్రియతే తదైవ మే బన్ధశ్చ కర్మాత్మక ఉచ్ఛ్వసిత్యతః ॥ ౨౦ ॥ లబ్ధాఙ్గసఙ్గం ప్రణతం కృతాఞ్జలిం మాం వక్ష్యతేఽక్రూర తతేత్యురుశ్రవాః । తదా వయం జన్మభృతో మహీయసా నైవాదృతో యో ధిగముష్య జన్మ తత్ ॥ ౨౧ ॥ న తస్య కశ్చిద్దయితః సుహృత్తమో న చాప్రియో ద్వేష్య ఉపేక్ష్య ఏవ వా । తథాఽపి భక్తాన్భజతే యథా తథా సురద్రుమో యద్వదుపాశ్రితార్థదః ॥ ౨౨ ॥ కిం చాగ్రజో మాఽవనతం యదూత్తమః స్మయన్పరిష్వజ్య గృహీతమఞ్జలౌ । గృహం ప్రవేశ్యాప్తసమస్తసత్కృతం సమ్ప్రక్ష్యతే కంసకృతం స్వబన్ధుషు ॥ ౨౩ ॥ ఇతి సఞ్చిన్తయన్కృష్ణం శ్వఫల్కతనయోఽధ్వని । రథేన గోకులం ప్రాప్తః సూర్యశ్చాస్తగిరిం నృప ॥ ౨౪ ॥ పదాని తస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః। దదర్శ గోష్ఠే క్షితికౌతుకాని విలక్షితాన్యబ్జయవాఙ్కుశాద్యైః ॥ ౨౫ ॥ తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసమ్భ్రమః ప్రేమ్ణోర్ధ్వరోమాఽశ్రుకలాకులేక్షణః । రథాదవప్లుత్య స తేష్వచేష్టత ప్రభోరమూన్యఙ్ఘ్రిరజాంస్యహో ఇతి ॥ ౨౬ ॥ దేహంభృతామియానర్థో హిత్వా దమ్భం భియం శుచమ్ । సన్దేశాద్యో హరేర్లిఙ్గదర్శనశ్రవణాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ చిరమావేష్ట్య చోత్థాయ రథమారుహ్య వేగతః । క్వ తిష్ఠతి గవేశానః కృష్ణో రామ ఇతి బ్రువన్ ॥

మాం ప్రతి, స్వబన్ధుషు పిత్రాదిభూతేషు-కంసకృతం, ద్రోహం-సంప్రక్ష్యతే, ప్రచ్ఛక్ష్యత్యాయాం వాచి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఇత్థం, శ్వఫల్కతనయో ఽక్రూరః- పథి, క్రమేణానుచిన్తయన్-రథేనగమనసాధనేన గోకులం, ప్రాప్తః, హే నృప-సూర్యశ్చ, అస్తగిరిం, ప్రాప్తః, అస్తమితో బభూవ, యద్యపి గోకులమథుపుర్యోరన్తరా క్రోశత్రయమేవ, అక్రూరస్తుప్రభాతసమయ ఏవ రథారూఢో మధుపుర్యాః ప్రతస్థే, తథా ఽపి కృష్ణానుచిన్తయాపరవశస్తత్ర తత్ర విలమ్బయన్ సాయన్తనవేలాయాం గోకులం ప్రాప్త ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ పదానీతి॥ అఖిలైః, లోకపాలైః, కిరీటేషు-జుష్టాః, అమలాః-పాదరేణవో యస్య, తస్య, భగవతః, సమ్బన్ధీని-క్షితేః, అలఙ్కారరూపాణి, అబ్జాది రేఖాభిర్విలక్షితాని చిహ్నితాని-పదాని గోష్ఠే-దదర్శ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తేషాం పదానాం, దర్శనేన-య ఆహ్లాద, స్తేన-వివృద్ధ-స్సమ్భ్రమో-యస్య, ప్రేమ్ణా ధ్వాన్యూర్ధ్వాని తాని-రోమాణి-యస్య-అశ్రూణాం పర్జన్యానాం, కలాభిర్లేశైః, రాకులే, ఈక్షణే-యస్య-సో ఽక్రూరః-రథాదవప్లుత్య, తేషు పదేషు, అవేష్టత వ్యలుఠత్, అహో అమూని ప్రభోః కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రి రజాంసి బ్రహ్మాదీనామపి దుర్లభానీతి భావయన్నవేష్టతేత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ నన్వేవ సాదవ మద్యర్థో ఽపి భక్తియోగవిరోధీ, అతః కిమిత్యేవమవేష్టతేత్యాహ॥ దేహంభృతామితి ॥ దేహభాజాం-మేతావానేవ పురుషార్థః-యో ఽసౌ-దమ్భాదీన్-త్యక్త్వా, హరేః - సందేశాద్యత్రాన్తాద్గణానుకదనా, ల్లిఙ్గానాం విగ్రహాణాం చిహ్నానాంచ దర్శనశ్రవణాదిభిశ్చ, యో ఽవస్థావిశేషః, సఏవేతి ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః, భక్తైః పరాం కాష్ఠాం దర్శయితుం మవేష్టతేతి భావః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తతో, వ్రజే, కృష్ణం రామం చ దదర్శ-కథంభూతౌ, గావో దుహ్యన్తే ఽస్మిన్నితి గోదోహనం తత్స్థానం-గతౌ

ప్రాప్తౌ, శ్యామలశ్చ శ్వేతశ్చ,తౌ.శ్రియోలక్ష్మ్యాః, శోభాయాశ్చ, శ్రయభూతౌ బృహద్భుజౌపీనవర్తులదీర్ఘభుజయుక్తౌ శోభనే,ప్రసన్నే,ముఖే,యయోః,తౌ,బాలద్విరదస్యకలభస్యేవ,పదవిన్యాసో యయోః ❀॥ ౨౮ ॥ ❀ధ్వజాదిరేఖాభిః,చిహ్నితైః రఙ్ఘ్రిపఙ్కజైః. వ్రజమలఙ్కుర్వన్తౌ-మహాత్మానౌసుశీలౌ, అనుక్రోశోఽనుకమ్పా,తద్వలసితంస్మితయుక్త - మీక్షణం-యయోః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ఉదారారుచిరా, క్రీడా-యయోః,స్రజౌవనయోస్తఇతితౌ-పుణ్యేన-చన్దనేనా-నులిప్తాన్యఙ్గాని యయోః-విరజేనిర్మలే-వాససీ-యయోః ❀॥ ౩౦ ॥ ❀ప్రధానపురుషౌశ్రేష్ఠపురుషౌ,ఆద్యౌసృష్టేఃపూర్వంవిద్యమానౌ జగత్కారణభూతౌ,జగన్మయాజగచ్ఛరీరకత్వేనతత్ప్రభూ,జగత్యర్థేజగత్పరిపాలనార్థ-మంశేనసఙ్కల్పేనా-వతీర్ణౌ-బలాధిక్యాద్బలః-కేశౌబ్రహ్మరుద్రౌ-వాతిఉత్పాదయతీ,తికేశవః ॥ క ఇతిబ్రహ్మణోనామఈశోఽహంసర్వదేహినామ్। ఆవాంతవాఙ్గసమ్భూతౌతస్మాత్కేశవనామవా,నితిరుద్రేణైవకేశవశబ్దార్థస్యనిరుక్తేః-బలశ్చకేశవశ్చబలకేశవౌ ❈ ॥౩౧॥ ❈ హేరాజన్,స్వయా,ప్రభయా-దిశో-వితిమిరాః-కుర్వాణౌ,యథా-కనకేనాచితః-మధ్యేఉపచితః,మరకతశైలఃఇన్ద్రనీలపర్వతఇతియావత్, ఇయంకృష్ణస్యోపమా-రౌప్యఇత్యస్యాప్యనాచితఇతిశేషః-ఇయంరామస్యోపమా,ఏవంభూతౌ-దదర్శేతిసంబన్ధః ❀ ॥౩౨॥ ❀ తదా-సోఽక్రూరః-తత్క్షణమేవ,రథా-దవప్లుత్య,ప్రేమ్ణా,విహ్వలః-రామకృష్ణయోః,శ్చరణోపాన్తే-దణ్డవత్పపాత ❀ ॥౩౩॥ ❀ భగవద్దర్శనజాహ్లాదేన య-ద్బాష్పం - తేన-పరిత,ఆకులేవ్యాప్తే,ఈక్షణే-యస్య,సః - పులకై - రాచితంవ్యాప్తం,అఙ్గం-యస్య - తథాభూతః-హేనృప, ఔత్కణ్ఠ్యాత్-స్వాఖ్యానేఅక్రూరోఽహంనమస్కరోమీతికథనే, నాశకత్న ప్రబభూ

దదర్శ రామంకృష్ణంచగోష్ఠేగోదోహనంగతౌ। పీతనీలామ్బరధరౌశారదామ్బురుహేక్షణౌ ।కిశోరౌ-శ్యామలశ్వేతౌశ్రీనికేతౌబృహద్భుజౌ।సుముఖౌసున్దరవరౌబాలద్విరదవిక్రమౌ ॥ ౨౮ ॥ ధ్వజవజ్రాఙ్కుశామ్భోజైశ్చిహ్నితైరఙ్ఘ్రిభిర్వ్రజమ్ । శోభయన్తౌమహాత్మానౌసానుక్రోశస్మితేక్షణౌ ॥ ౨౯ ॥ ఉదారరుచిరక్రీడౌస్రగ్విణౌవనమాలినౌ। పుణ్యగన్ధానులిప్తాఙ్గౌస్నాతౌవిరజవాససౌ॥ ౩౦ ॥ప్రధానపురుషావాద్యౌజగద్ధేతూజగత్పతీ । అవతీర్ణౌజగత్యర్థే స్వాంశేనబలకేశవౌ॥ ౩౧ ॥దిశోవితిమిరారాజన్కుర్వాణౌప్రభయాస్వయా । యథామరకతశైలోరౌప్యశ్చకనకాచితః ॥ ౩౨ ॥రథాత్తూర్ణమవప్లుత్యసోఽక్రూరస్స్నేహవిహ్వలః।పపాత చరణోపాన్తేదణ్డవద్రామకృష్ణయోః॥ ౩౩ ॥ భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః । పులకాఞ్చితఔత్కణ్ఠ్యాత్స్వాఖ్యానేనాశకన్నృప ॥ ౩౪ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్యరథాఙ్గాఙ్కితపాణినా । పరిరేభేఽభ్యుపాకృష్యప్రీతఃప్రణతవత్సలః॥ ౩౫ ॥సఙ్కర్షణశ్చప్రణతముపగూహ్యమహామనాః। గృహీత్వాపాణినాపాణిమనయత్సానుజోగృహమ్॥ ౩౬ ॥పృష్ట్వాచస్వాగతంతస్మైనివేద్యచవరాసనమ్। ప్రక్షాళ్యవిధివత్పాదౌమధుపర్కముపాహరత్॥ ౩౭ ॥నివేద్యగాంచాతిథయేసంవాహ్యశ్రాన్తమాదృతః। అన్నంబహుగుణంమేధ్యంశ్రద్ధయోపాహరద్విభుః॥ ౩౮ ॥తస్మైభుక్తవతేప్రీత్యారామఃపరమధర్మవిత్ । ముఖవాసైర్గన్ధమాల్యైఃపరాంప్రీతింవ్యధాత్పునః॥ ౩౯ ॥ పప్రచ్ఛసత్కృతంనన్దఃకథంస్థనిరనుగ్రహే ।కంసేజీవతిదాశార్హసౌనపాలాఇవావయః॥

వ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀భగవాన్కృష్ణః-త-దక్రూరోఽయమేతదర్థమిహాగతఇత్యేత-జ్జ్ఞాత్వా-ప్రణతవత్సలత్వా,ద్రథాఙ్గేనచక్రేణాఙ్కితో-యః-పాణిః-తేన-త-మభిముఖం-సమీపే ఆకృష్య,ప్రీతః-పరిరేభేఆలిఙ్గితవాన్ ❀॥౩౫॥ ❀తత-స్సఙ్కర్షణోఽపి, ప్రణత-మక్రూర,ముపగూహ్యాశ్లిష్య,ప్రీతమనాః,స్వపాణినా తస్య-పాణిం-గృహీత్వా-సానుజో-గృహ-మనయత్ ❀॥ ౩౬ ॥ ❀తత-స్స్వాగతం-పృష్ట్వా,తస్మై- అక్రూరాయ, శ్రేష్ఠ-మాసన-సమర్ప్య, యథావిధి-పాదౌ-ప్రక్షాళ్య, మధుపర్క,ముపాహృత్యానీయ-సమర్పితవాన్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀తత-ఆదృతోఽధిక మేఽక్రూరాయ- గాం-సమర్ప్య-శ్రాన్తం-తం-సంవాహ్యపాదసంవాహనాదికంకారయిత్వా - మేధ్యంవిశుద్ధం - బహుగుణోపేతంషడ్రసయుక్త - మన్నం-శ్రద్ధయా-సమర్పయామాస ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀తస్మా ఇతి॥ముఖవాసైఃకర్పూరాదిభిః,గన్ధమాల్యతామ్బూలైశ్చ తస్మైతస్య-పరాం-ప్రీతిం-వ్యధాదుపాపాదయత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀తతో-నన్దస్తం-కుశలం-పప్రచ్ఛ॥ ప్రశ్నమేవాహ కథమిత్యాదినావిమృశామ ఇత్యన్తేన॥ నిరనుగ్రహేప్రత్యుతక్రూరేచ-దాశార్హ-కంసే-జీవతిసతి-కథంకేనప్రకారేణ- స్థజీవతే-త్యర్థః - సౌనాఃపశుఘాతినః-పాలకాః-యేషాం-తే-అవయోమేషాఇవ-తత్తుల్యాయూయమిత్యర్థః ❀॥ ౪౦ ॥ ❀నిరనుగ్రహతామేవాహ।యోఽవధీదితి॥స్వసుర్భగిన్యాః-క్రోశన్త్యాస్సత్యాః-తోకాన్యపత్యాన్య-వధీత్ - అసుతృప్ అసూన్తర్పయతీతితథా-అతః. ఖలః తస్యైవంవిధస్యకంసస్య - ప్రజానాం-యోయుష్మాకం - కుశలం- కీదృశమితివిమృశామహే, యేషాంజీవనమాత్రమపిదుర్లభంతేషాంవఃకుశలంకిమితివిచా

రయామేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇత్థం,నన్దేన-సూనృతయా-మధురయా,వాచా- పరిపృష్ట-స్సత్కృతశ్చ,అక్రూరః,అధ్వశ్రమం-జహౌ ॥౪౨॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టత్రింశోఽధ్యాయః ॥॥॥

అథసమవాప్తమనోరథేనాక్రూరేణవిజ్ఞాపితకంసచికీర్షస్యభగవతః ప్రస్థానసముద్యోగసమవలోకనభవిష్యద్భగవద్విశ్లేషజతాపతప్తగోపీజనమిథస్సంభాషణంమధ్యేమార్గమక్రూరాయస్వాసాధారణదివ్య విగ్రహప్రదర్శన ప్రకారంచానువర్ణయత్యేకోనచత్వారింశేన ॥ సుఖోపవిష్టఇత్యాదినా॥ భక్తానాంమనోరథాస్సత్యాభవన్తీతిదర్శయన్నాహ॥సుఖోపవిష్టఇతి॥ రామకృష్ణాభ్యా-మత్యధికం-సమ్మానితః-పర్యఙ్కే,సుఖంయథాతథోపవిష్టో,ఽక్రూరః-పథి-యాన్మనోరథాన్,చకార-తాన్సర్వాన్-లేభేప్రాప ॥౧॥ తథాహి॥భగవతిపాడ్గుణ్యపూర్ణే - శ్రీనికేతనేశ్రీనివాసే,ప్రసన్నేసతి-కిం-మలభ్యం-సర్వంసులభమేవేత్యర్థః, తత్రైశ్వర్యకైవల్యభగవత్ప్రాప్త్యాద్యన్యతమంస్వసమీహితంకిమితినవృణ్వతఇత్యత్రాహ-తథాఽపి,యద్యపిసర్వంసులభమేవ,తథాపి,హేరాజన్,తత్పరాఃభగవత్పరాః,కిఞ్చిదపినవాఞ్ఛన్తిహి, తదనుభవాపేక్షయాసర్వస్యతుచ్ఛత్వాదితిభావః॥౨॥ తదా,భగవాన్,దేవకీసుతః,సాయఙ్కాలభోజనం,కృత్వా,స్వసుహృత్సువసుదేవాదిషు,కంసస్య,వృత్తిమన్వపృచ్ఛ,తస్య,చికీర్షితం-పప్రచ్ఛ ॥౩ ॥ప్రశ్నమేవాహ॥తాతేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥హేతాత-సౌమ్య ఆగతః త్వం కచ్చిత్ ఇదమస్మదిష్టంస్వాగతంనిర్విఘ్నమాగమనంజాతంకిల-వోయుష్మాకం భద్రమస్తుసర్వత్రసర్వదాకుశలమేవభూయాత్ స్వ

యోఽవధీస్స్వస్వసుస్తోకాన్క్రోశన్త్యాఅసుతృప్ఖలః । కిన్నుస్విత్తత్ప్రజానాంవఃకుశలంవివృశామహే॥౪౧॥
ఇత్థంమధురయా వాచానన్దేనసుసభాజితః । అక్రూరఃపరిపృష్టేనజహావధ్వపరిశ్రమమ్॥ ౪౨ ॥॥॥
॥॥॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టత్రింశోఽధ్యాయః ॥॥॥
శ్రీశుకఉవాచ॥సుఖోపవిష్టఃపర్యఙ్కేరామకృష్ణోరుమానితః। లేభేమనోరథాన్సర్వాన్పథియాన్సచకారహ ॥౧॥
కిమలభ్యంభగవతిప్రసన్నేశ్రీనికేతనే। తథాఽపితత్పరారాజన్నహివాఞ్ఛన్తికిఞ్చన॥ ౨ ॥సాయన్తనాశనంకృత్వాభగవాన్దేవకీసుతః । సుహృత్సువృత్తంకంసస్యపప్రచ్ఛాన్యచ్చికీర్షితమ్॥ ౩ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ తాతసౌమ్యాగతఃకచ్చిత్స్వాగతంభద్రమస్తువః। అపిస్వజ్ఞాతిబన్ధూనామనమీవమనామయమ్ ॥ ౪ ॥ కింనునఃకుశలంపృచ్ఛే ఏధమానేకులామయే । కంసేమాతులనామ్న్యఙ్గ స్వానాంనస్తత్ప్రజాసుచ॥ ౫ ॥అహోఅస్మదభూద్భూరిపిత్రోర్వృజినమార్యయోః । యద్ధేతోఃపుత్రమరణంయద్ధేతోర్బన్ధనంతయోః॥ ౬ ॥దిష్ట్యాఽద్యదర్శనంస్వానాంమహ్యంవస్సౌమ్యకాఙ్క్షితమ్ । సంజాతంవర్ణ్యతాంతాతతవాగమనకారణమ్॥ ౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ పృష్టోభగవతాసర్వంవర్ణయామాసమాధవః। వైరానుబన్ధంయదుషువసుదేవవధోద్యమమ్॥ ౮ ॥యత్సన్దేశోయదర్థంవాదూతస్సంప్రేషితస్స్వయమ్ । యదుక్తంనారదేనాస్యస్వజన్మానకదున్దుభేః॥ ౯ ॥శ్రుత్వాఽక్రూ

హోమాత్రీయాణాం-జ్ఞాతీనాం-సపిణ్డానాం-బన్ధూనాంఅసపిణ్డానాం-చఅనమీవంఅశుభరహితం-అనామయంఆరోగ్యఞ్చాపి,అస్తికచ్చిత్ ॥ ౪॥ ఏవంప్రశ్నోఽపిమమనాతీవసజ్జచ్ఛత ఇత్యాహ॥కింన్వితి॥అఙ్గహేతాత-మాతులనామ్ని నామమాత్రేణమాతులే,నతువృత్త్యేతిభావః- అస్మాకం- కులామయేకులస్యరోగతుల్యేకంసే -వర్ధమానేసతి నోఽస్మాకం-స్వానాంజ్ఞాతీనాం-తత్ప్రజాసుతదపత్యేషుచ-కుశలం-కిన్నుకిమితి-పృచ్ఛే ॥ ౫ ॥ అహోఅస్మత్ అస్మత్తోనిమిత్తా-దార్యయోఃపూజ్యయోః-నిరపరాధయో-ర్వా-మాతాపిత్రో-ర్భూరి-వృజినందుఃఖం-ప్రాప్తం॥తదేవప్రపఞ్చయతి॥యత్ యస్మాత్ - అస్మత్తో-హేతోఃనిమిత్తా-త్పుత్రాణాంఅస్మదగ్రజానాం-మరణం-య-దస్మన్నిమిత్తా-త్తయోఃపిత్రోః-బన్ధనంచ ప్రాప్తమ్ ॥౬ ॥ అస్తుతావత్,హేసౌమ్య-చిరం-వాఞ్ఛితం-స్వానాం - వోయుష్మాకం-దర్శనంత్వ-ద్య-సంజాతం-ఏత,ద్దిష్ట్యాఆనన్దజనకం,అస్మాకం। హేతాత-తవా-గమనకారణం-వర్ణ్యతాంకథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఇతీత్థం-భగవతా-పృష్టో- మాధవోమధువంశప్రభవో-ఽక్రూర-స్సర్వం,వర్ణయామాస ॥ సర్వశబ్దవివక్షితమేవప్రపఞ్చయతి ॥ వైరానుబన్ధమితిసార్ధేన - యదుషువిషయభూతేషు-కంసస్య-వైరానుబన్ధవైరప్రీతిఃతదనుబధ్యతఇత్యనుబన్ధః-తత్కార్యక్లేశాపాదనంచ - తథా-వసుదేవస్య -వధోద్యమంవధార్థయత్నమ్ ॥ ౮ ॥ యః-ధనుర్యాగచ్ఛద్మనాసన్దేశో-యస్యసః- స్వయమాత్మా - దూతఃదూతీకృతః,యదర్థంసోపాయంసమానయనేనచాణూరాదిభిర్ఘాతనార్థం - ప్రేషితః- ఆనకదున్దుభేఃవసుదేవాత్సకాశా , త్స్వజన్మకృష్ణజన్మచ-యన్నారదేనా-స్యకంసస్యో,క్తం-తచ్చే - త్యేతత్సర్వం-వర్ణయామాసేతిసంబన్ధః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం-వర్ణిత-మక్రూరస్య,వచ ఆకర్ణ్య-కృష్ణః-పరాన్శత్రూన్వీరాన్హన్తీతితథా-బలో రామశ్చ, ప్రహస్య-రాజ్ఞాకంసేన-ఆదిష్టం - సర్వం-నన్దంప్రతి విజ్ఞా

తుః॥ విజ్ఞాపయామాసుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ సోఽపి నన్దోఽపి-గోపాన్-సమాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస॥ సమాదేశప్రకారమేవాహ॥ గృహ్యతామిత్యాదినా కిలేత్యన్తేన॥ గోరసః క్షీరాదిః- గృహ్యతాం-తథో- పాయనాన్యుత్తమవస్తూని-గృహ్ణీధ్వం-శకటాని-యుజ్యన్తాం-వృషభైరితి శేషః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ శ్వస్సమనన్తరేఽహ్ని, మధుపురీం ప్రతి గమిష్యామః - నృపతేః కంసాయ, సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ-రసాన్ క్షీరఘృతాదీన్-దాస్యామః- అత్ర మధుపుర్యాం - మహోత్సవం ధనుర్యాగం-ద్రక్ష్యామః-జానపదా దేశవాసినస్తత్ర - యాన్తి కిల - తాంశ్చ ద్రక్ష్యామ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం-నన్దగోపః-స్వస్య, గోకులే, క్షత్తా సూతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా। అఘోషయత్ హే నృప-తాః గోకులస్థాః- గోప్యః - తదా -అక్రూరం - రామకృష్ణౌ-వా నేతుమాగత-ముపశ్రుత్య వ్యథితా-బభూవుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ వ్యథాలిఙ్గాన్యాహ పఞ్చభిః ॥ కాశ్చిదితి॥ కాశ్చిద్గోప్యః- తేన శ్రవణేన కృతో-హృత్తాప- స్తేన-య-శ్శ్వాసః సోష్ణనిశ్శ్వాసమారుత- స్తేన-మ్లానా, ముఖశ్రీ-ర్యాసాం - తాః, శ్లథాని - దుకూలాని-వలయాని-కేశగ్రన్థయశ్చ-యాసాం-తథాభూతాః-కాశ్చన-బభూవుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అన్యాస్తు- తస్య భగవతో-ఽనుధ్యానేన-నివృత్తా-అశేషా-శ్చక్షురాదివృత్తయో-యాసాం తాః - ఇమం లోకం దేహమపి - నాభ్యజానన్ నానుసమదధత-ఆత్మైవలోకస్తం-గతా-ఆత్మసాక్షాత్కారిణః-యోగారూఢా ఇవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ అపరాః స్త్రియః , శౌరేః -గిరః, స్మరన్త్యః, సమ్ముముహుః-కథంభూతా గిరః-అనురాగేణ యత్-స్మితం-తేన-ఈరితాః- హృదిస్పృశన్తీతి తథా-మనోజ్ఞాః విచిత్రాణి-పదాని-యా

రవచః కృష్ణో బలశ్చ పరవీరహా। ప్రహస్య నన్దం పితరం రాజ్ఞాఽఽదిష్టం విజజ్ఞతుః॥ ౧౦ ॥ గోపాన్సమాదిశత్సోఽపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః। ఉపాయనాని గృహ్ణీధ్వం యుజ్యన్తాం శకటాని చ॥ ౧౧ ॥ యాస్యామః శ్వో మధుపురీం దాస్యామో నృపతే రసాన్। ద్రక్ష్యామోఽత్ర మహోత్సవం యాన్తి జానపదాః కిల॥ ఏవమాఘోషయత్ క్షత్త్రా నన్దగోపః స్వగోకులే॥ ౧౨ ॥ గోప్యస్తాస్తదుపశ్రుత్య బభూవుర్వ్యథితా నృప। రామకృష్ణౌ పురీం నేతుమక్రూరం వ్రజమాగతమ్॥ ౧౩ ॥ కాశ్చిత్తత్కృతహృత్తాపశ్వాసమ్లానముఖశ్రియః। స్రంసద్దుకూలవలయకేశగ్రన్థ్యశ్చ కాశ్చన॥ ౧౪ ॥ అన్యాశ్చ తదనుధ్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః। నాభ్యజానన్నిమం లోకమాత్మలోకం గతా ఇవ॥ ౧౫ ॥ స్మరన్త్యశ్చాపరాః శౌరేరనురాగస్మితేరితాః। హృదిస్పృశశ్చిత్రపదా గిరస్సమ్ముముహుస్స్త్రియః॥ ౧౬ ॥ గతిం సులలితాం చేష్టాం స్నిగ్ధహాసావలోకనమ్। శోకాపహాని నర్మాణి ప్రోద్దామచరితాని చ॥ ౧౭ ॥ చిన్తయన్త్యో ముకున్దస్య భీతా విరహకాతరాః। సమేతాః సఙ్ఘశః ప్రోచురశ్రుముఖ్యోఽచ్యుతాశయాః॥ ౧౮ ॥ గోప్య ఊచుః॥ అహో విధాతస్తవ న క్వచిద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః। తాంశ్చాకృతార్థాన్వియునఙ్క్ష్యపార్థకం ❁ విచేష్టితం తేఽర్భకచేష్టితం యథా॥ ౧౯ ॥ యస్త్వం ప్రదర్శ్యాసితకున్తలావృతం ముకున్దవక్త్రం సుకపోలమున్నసమ్। శోకాపనోదస్మితలేశసున్దరం కరోషి పారోక్ష్యమసాధు తే కృతమ్॥ ౨౦ ॥ క్రూరస్త్వమక్రూరసమాఖ్యయా స్మ నశ్చక్షుర్హి దత్తం హరసే బతాజ్ఞవత్। యేనైకదేశేఽఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయమద్రాక్ష్మ వ

సుతాః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కాశ్చిత్తు-విరహేణ భావినా-కాతరా విహ్వలాః-ముకున్దస్య-సున్దరతరాం - గతిం-తథాభూతాం-చేష్టాం రాసక్రీడాద్యాత్మికాం-స్నిగ్ధో-యో-హాసః- స్తద్యుక్త-మవలోకనం చ-శోకమపఘ్నన్తీతి తథా - తాని-కర్మాణి పూతనాశకటాసురాదివధాత్మకాని కర్మాణి చ-ప్రోద్దామాని గమ్భీరాణి-చరితాని శయనాసనభోజనాదీని చ - స్మరన్త్యః-అచ్యుత ఏవ-ఆశయః చిత్తం-యాసాం-తాః, అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం తాః-సఙ్ఘశస్సమేత్య తత్ర తత్ర సఙ్ఘశోభూత్వా-ప్రోచుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ తావచ్ఛ్రీకృష్ణసఙ్గతిం విధాయ విఫలయతీతి విధాతారం ప్రత్యేవాక్రోశన్త్య ఆహుః అహో ఇతి త్రిభిః- హే విధాతః-తవ, క్వచిదపి-దయా-నాస్త్య-హో , తథాహి ॥ మైత్ర్యా హితాచరణేన-ప్రణయేన స్నేహేన, విశ్వాసేన చ-దేహినో జనాన్-తావత్ మిథః - సంయోజ్య, అకృతార్థాన ప్రాప్తభోగానేవ-తాన్ - వియునఙ్క్షి వియోజయసి తస్మాన్న, తవ-దయా ఽస్తి, అత- స్తవ-చేష్టిత-మపార్థకం ప్రయోజనశూన్యం - యథా, బాలకచేష్టితం-తద్వత్-మూర్ఖస్త్వమితి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ విగర్హితం చ తవ కర్మేత్యాహుః॥ యస్త్వమితి ॥ అసితైః - కున్తలై-రావృతం తద్వత్-శోభనా కపోలౌ యస్మిన్-ఉన్నతా నాసికా యస్మిన్-తత్-శోకమపనుదతీతి శోకాపనోదః, స చాసౌ - స్మితలేశ- స్తేన- సున్దరం -ముకున్దస్య వక్త్రమస్మాకం-ప్రదర్శ్య-యస్త్వం, పున, స్తస్య, పరోక్షమదృశ్యతాం - కరోషి-అత- స్తే తవ-కృతం కర్మ-అసాధు నిన్ద్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నన్వక్రూర స్తత్పారోక్ష్యం కరోతి న త్వహమిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ క్రూర స్త్వమితి॥ యేన-త్వయా, నోఽస్మభ్యం, చక్షుః - దత్తం - తత్పున- స్త్వమేవా , జ్ఞవద్దుఃఖానభిజ్ఞవన్మూర్ఖవ-దక్రూరసమాఖ్యయా-హరసే-అక్రూర ఇతి

వ్యాజమాత్రమేవ-నసత్త్వతోఽన్యః - న హ్యేవం కర్తుమన్యః ప్రభవతీత్యభిప్రాయేణాక్రూరసమాఖ్యయేత్యుక్తం, అతో నామ్నాన్తరేణాప్యక్రూరవంత్వమేవాగతోఽదత్తమపహరన్ క్రూర ఇత్యర్థః ॥ ననుకృష్ణం హరామి, నతు యుష్మచ్చక్షురిత్యాశఙ్క్యాహుః ॥ యేనత్వద్దత్తేన చక్షుషా, మధుద్విషః, శ్రీకృష్ణస్య, ఏకదేశే నేత్రవక్త్రాదౌ, త్వదీయం, సమగ్రసృష్టినైపుణ్యం, మద్రాక్ష్మ ద్రష్టవత్యో, వయం, అయం భావః-తవ సర్వం రహస్యమస్మాభిర్జ్ఞాతమిత్యమర్షేణ కృష్ణం వియోజయన్నస్మానన్ధీకరోషీతి ॥ ౨౧ ॥ ఏవం విధా తారం విహాయ పరస్పరమాహుః ॥ నన్దసూనురితి ॥ బత ఇతి ఖేదే క్షణభఙ్గం అస్థిరం, సౌహృదం, యస్య, సనన్దసూనుః, గృహాదీన్-విహాయ, అద్ధా సాక్షాత్, తస్యైవ తస్యైవ-దాస్యం, ఉపగతాః, స్వకృతైనైవ స్మితాదినా, ఆతురాః, పరవశా అపి నోఽస్మాన్ సమీక్షితాన సమీక్షిష్యతే, తత్ర హేతుం సైర్ష్యమాహుః ॥ నవప్రియః ॥ నవః పురస్త్రీజనః, ప్రియో యస్య, తథాభూతః, అత ఏనం నివారయామ ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ పునస్సేర్ష్యమాహుః ॥ సుఖప్రభాతేతి ॥ పురయోషితాం, మధురాపురస్థయోషితాం, ఇయం, రాత్రిః, సుఖప్రభాతా, తథా, తాసాం ఆశిషః కామాశ్చ-సత్యాః, బహూవుః అత్ర హేతుం వదన్త్యస్తా విశింషన్తి ॥ యాః పురయోషితః, పుర్యాం, ప్రవిష్టస్య, వ్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్య ముఖాగమ అర్హః, పారస్కరాదేరాకృతిగణత్వాద్వా, అపాఙ్గైర్నేత్రాన్తైర్న-వలత్కలితమజ్జృమ్భితం-స్మితమేవ-ఆసవో రసో-యస్య, తత్-ముఖం-పాస్యన్తి, ముఖకమలస్య స్మితాసవం పాస్యన్తీతి భావః ॥ ౨౩ ॥ మధురాంగతోఽపి పునరాయాస్యతీత్యుద్బాష్పవయస్తీః కాశ్చిత్ప్రత్యాహుః ॥ తాసామితి ॥ హే అబలాః, తాసాం పురస్త్రీణాం-మధువన్మఞ్జుభిః, భాషితైః వశీకృతచిత్తః-తథా, తాసాం, సలజ్జితైర్విభ్రమైః-భ్ర

యం మధుద్విషః ॥ ౨౧ ॥ నన్దసూనుః క్షణభఙ్గసౌహృదస్సమీక్షితా నస్స్వకృతాతురా బత । విహాయ గేహాన్ స్వజనాన్సుతాన్పతీస్తద్దాస్యమద్ధోపగతా నవప్రియః ॥ ౨౨ ॥ సుఖం ప్రభాతా రజనీయమాశిషస్సత్యా బభూవుః పురయోషితాం ధ్రువమ్ । యాస్సంప్రవిష్టస్య ముఖం వ్రజస్పతేః పాస్యన్త్యపాఙ్గోత్కలితస్మితాసవమ్ ॥ ౨౩ ॥ తాసాం ముకున్దో మధుమఞ్జుభాషితైర్గృహీతచిత్తః పరవాన్మనస్వ్యపి । కథం పునర్నః ప్రతియాస్యతేఽబలా గ్రామ్యాస్సలజ్జస్మితవిభ్రమైర్భ్రమన్ ॥ ౨౪ ॥ అద్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యతే దాశార్హభోజాన్ధకవృష్ణిసాత్వతామ్ । మహోత్సవశ్శ్రీరమణం గుణాస్పదం ద్రక్ష్యన్తి యే చాధ్వని దేవకీసుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ మైవంవిధస్యాకరుణస్య నామ భూదక్రూర ఇత్యేతదతీవ దారుణః । యోఽసావనాశ్వాస్య సుదుఃఖితం జనం ప్రియాత్ప్రియం నేష్యతి పారమధ్వనః ॥ ౨౬ ॥ అనార్ద్రధీరేష సమాస్థితో రథం తమన్వమీ చ త్వరయన్తి దుర్మదాః । గోపా అనోభిస్స్థవిరైరుపేక్షితం దైవం చ నోఽద్య ప్రతికూలమీహతే ॥ ౨౭ ॥ నివారయామస్సముపేత్య మాధవం కిం నోఽకరిష్యన్కు

మన్, ముకున్దః-స్వతో-మనస్వ్యపి ధీరోఽపి, పరవాన్ పురస్త్రీపరతన్త్రస్సన్, గ్రామ్యా అవిదగ్ధాః-నోఽస్మాన్ ప్రతి, కథం, యాస్యతే న కథంచిదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ కిం-చాస్మదుత్సవభాజోఽన్య ఏవాద్య భవిష్యన్తీత్యాహుః ॥ అద్యేతి ॥ తత్ర పురే-దాశార్హాదీనాం-దృశో దృష్టేః-రద్య-మహాన్-ఉత్సవః-భవిష్యతే భవిష్యతి-ఆత్మనేపదమార్షం-తథా-యే చ జనాః-అధ్వని-శ్రీరమణం లక్ష్మీకాన్తం, గుణానాం కల్యాణానా-మాశ్రయం-దేవకీసుతం-ద్రక్ష్యన్తి-తేషాం చ-దృశః నూన-ముత్సవో-భవిష్యతి ॥ యద్వా ॥ దృశ ఇతి ద్వితీయాబహువచనాన్తం-తేషాం దృశో నేత్రాణి-మహోత్సవో-భవిష్యతే ప్రాప్స్యతే, ప్రాప్త్యర్థస్య భవతేరాత్మనేపదిత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥ అక్రూరాయ శపన్త్య ఆహుః ॥ మైవంవిధస్యేతి ॥ ఏవం-విధా విధానం కర్మ-యస్య, ఏతద్విధస్యేతి పాఠే, ఏషా విధా యస్య-తస్య-అత ఏవ-నిష్కృపస్య-అక్రూర ఇతీదం-నామ-మాభూత్-తత్ర హేతు-రతీవ దారుణ ఇత్యాది-దారుణః క్రూరః-అతః క్రూర ఇత్యేవ వ్యపదేష్టవ్య ఇతి భావః-యోఽసావక్రూరః-సుతరాం-దుఃఖితం-జనమస్మత్సముదాయాత్మకమనాశ్వాస్య అసాన్త్వయిత్వా-ప్రియాత్ ప్రాణాదపి-ప్రియం, కృష్ణం-అధ్వనః పారం నేష్యతి అస్మదగోచరమతిదూరదేశం నేష్యతీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం బ్రువతీనాం సతీనాం ప్రభాతే రథారూఢం కృష్ణమాలక్ష్య శపన్త్య ఆహుః ॥ అనార్ద్రధీరితి ॥ అనార్ద్రా ధీర్యస్య, స ఏవ, కృష్ణో, రథ, మవయాథః, త, మనుసృత్యైవా, మీ-దుర్మదా, గోపాశ్చ, అనోభిశ్శకటైర్గమనసాధనైః-స్థవిరైః వృద్ధైః-ఉపేక్షితం, మూర్ఖత్వాత్తైరప్యుపేక్షితం-తేన నివారితవన్త ఇతి భావః-తం కృష్ణం-త్వరయన్తి-కించ-దైవమప్య-ద్య-నోఽస్మాకం-ప్రతికూలం యథా తథా-ఈహతే చేష్టతే అయం భావః-యది దైవమస్మాకమనుకూలం భవేత్-విఘ్నైరయం విహన్యేత-ఆకస్మాదథ నైవ వ్రజే కించిదరిష్టం వా స్యాత్-న తు తత్కించిదస్త్యతో దైవమపి ప్రతికూలమితి ॥ ౨౭ ॥ పరస్పరం సమ్మన్త్ర్య సాహసమధిరుహ్యాహుః నివారయామ ఇతి ॥ తం మాధవ-ముపేత్య-వయం-నివార

౨౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ మైతద్విధస్య

యేమ,వ్రజే-వృద్ధా-బాన్ధవాశ్చ - నోఽస్మాకం-కిమకరిష్యన్ నకిఞ్చిదపికర్తుమర్హన్తి-తత్ర హేతుంవదన్త్యఆత్మనోవిశింషన్తి - నిమి
షార్ధమపి దుస్త్యజాన్ముకున్దస్య - సఙ్గా-ద్దైవేన-విధ్వంసితాః వియోజితాని-అతఏవ-దీనానిచేతాంసియాసాం. తాసాం-నఇతి
సబన్ధః-ఏవంభూతానామస్మాకంనమృత్యోరపిభయమస్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఇతోఽప్య వశ్యంసాహసమేవావలమ్బనీ
యమిత్యాహుః ॥ యస్యేతి ॥ యస్య-అనురాగేణ లలితంచ-వల్గుమన్త్రః సున్దరతరరహస్సల్లాపశ్చ-లీలావలోకశ్చ - పరిరమ్భ
ణంచ ఏతాని-యస్యాం - రాసగోష్ఠ్యాం రాసక్రీడాసభాయాం-నోఽస్మాభిః-క్షణదాః రాత్రయః క్షణమివ-నీతాః క్రమితాః,
తమముంకృష్ణం రుదన్తం-తమోవిరహజందుఃఖం-కథంన్వతితరేమ-కథంచిదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఆస్తాంతావత్తమోఽతితర
ణం-జీవనమేవకథంస్యాదిత్యాహుః ॥ య ఇతి ॥ యోఽనన్తస్యరామస్య-సఖా తత్సఖ ఇత్యర్థః-గోపైశ్చ-పరివృతః - అహ్నాః క్షయే
దినావసానే-గవాం-ఖురరజోభిః-ఛురితాధూసరితా - అలకాః స్రజశ్చ,యస్య, సః, వ్రజం-విశన్-వేణుం-వాదయన్ స్మి
తేన-యత్కటాక్షవీక్షణం- తేన నోఽస్మాకం-చిత్తం-క్షిణోతిహరతి-తమముంకృష్ణం వినా-కథం,భవేమజీవేమ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽
ఇతీత్థం - బ్రువాణాః భృశంనితరాం-కృష్ణవిషక్తాని మానసాని-యాసాంతాః , అతఏవ-తద్విరహేణభావినా - ఆతురాః వ్రజ
స్త్రియః లజ్జాంవిసృజ్య- సుస్వరముచ్చైః - హేగోవిన్ద- దామోదర- హేమాధవేతిచ-రురుదుస్స ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఇత్థం-స్త్రీ
ణాం-రుదన్తీనాంసతీనాం-సవితరిసూర్యే - ఉదితేసతి-అనన్తర-మక్రూరః-కృతం-మైత్రంమిత్రస్యకృత్యం - త-దాదిర్యస్య,త,

అవృద్ధబాన్ధవాః । ముకున్దసఙ్గాన్నిమిషార్ధదుస్త్యజాద్దైవేనవిధ్వంసితదీనచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యానురాగలలి
తస్మితవల్గుమన్త్రలీలావలోకపరిరమ్భణరాసగోష్ఠ్యామ్ । నీతాస్మనః క్షణమివక్షణదావినాతంగోప్యః
కథంన్వతితరేమతమోదురన్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ యోఽహ్నః క్షయేవ్రజమనన్తసఖః పరీతోగోపైర్విశన్ఖురరజశ్ఛురి
తాలకస్రక్ । వేణుంక్వణన్స్మితకటాక్షనిరీక్షణేనచిత్తం క్షిణోతితమృతేనుకథంభవేమ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥
ఏవంబ్రువాణావిరహాతురాభృశం వ్రజస్త్రియః కృష్ణవిషక్తమానసాః । విసృజ్యలజ్జాంరురుదుస్మసుస్వరం
గోవిన్దదామోదరమాధవేతి ॥ ౩౧ ॥ స్త్రీణామేవంరుదన్తీనాముదితేసవితర్యథ । అక్రూరశ్చోదయామాసకృ
తమైత్రాదికోరథమ్ ॥ ౩౨ ॥ గోపాస్తమన్వసజ్జన్తనన్దాద్యాశ్శకటైస్తతః । ఆదాయోపాయనంభూరికుమ్భా
న్గోరససమ్భృతాన్ ॥ ౩౩ ॥ గోప్యస్సదయితంకృష్ణమనువ్రజ్యానురఞ్జితాః । ప్రత్యాదేశంభగవతః కాఙ్క్షన్త్య
శ్చావతస్థిరే ॥ ౩౪ ॥ తాస్తథాతప్యతీర్వీక్ష్యస్వప్రస్థానేయదూత్తమః । సాన్త్వయామాససంప్రేమైరాయాస్యఇతిదౌత్యకైః ॥ ౩౫ ॥ యావదాలక్ష్యతేకేతుర్యావద్రేణూరథస్యచ । అనుప్రస్థాపితాత్మానోలేఖ్యానీవో
పలక్షితాః ॥ ౩౬ ॥ తానిరాశానివవృతుర్గోవిన్దవినివర్తనే । విశోకాఅహనీనిన్యుర్గాయన్త్యః ప్రియచేష్టి
తమ్ ॥ ౩౭ ॥ భగవానపిసంప్రాప్తోరామాక్రూరయుతోనృప । రథేనవాయువేగేనకాళిన్దీమఘనాశినీమ్ ॥ ౩౮ ॥ త
త్రోపస్పృశ్యపానీయంపీత్వామృష్టంమణిప్రభమ్ । వృక్షషణ్డముపవ్రజ్యసరామోరథమావిశత్ ॥ ౩౯ ॥ అక్రూ

ద్యస్య-సః-గోపేషు-ప్రదర్శితసౌహృద ఇత్యర్థః - రథం-చోదయామాస-మైత్రం-మిత్రస్యార్యస్య - స్తద్దైవత్యం ప్రాతస్సన్ధ్యోపా
సనం-తదాదికర్మ- కృతం-యేనేతివా ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ గోరసపూర్ణకుమ్భాన్,భూరిప్రభూత-ముపాయనంచా-దాయ-తతో-
నన్దాద్యాః,గోపాః,తంరథ,మనుపృష్ఠతః-సమసజ్జన్తసఙ్గతాయయుః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తదా-గోప్యః-శ్రీకృష్ణ-మనువ్రజ్య-తేనా-
నురఞ్జితాః ఆశ్వాసితాః-భగవతః- ప్రత్యాదేశంప్రత్యుత్తరం,కాఙ్క్షన్త్యః-తత్రైవా-వతస్థిరే ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తదా-యదూ
త్తమోభగవాన్-స్వస్య , ప్రస్థాననిమిత్తే- తప్యతీః పరితపన్తీః - స్తాః-ప్రత్యాదేశాకాఙ్క్షిణీః-గోపీస్సమావలోక్య- శీఘ్ర-
మాగమిష్యామీతి-దౌత్యకైః దూతద్వారాప్రేషితైః-వాక్యై-స్సాన్త్వయామాస ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తదా,శ్రీకృష్ణ-మనుప్రస్థాపి
తాః-ఆత్మానశ్చిత్తాని-యాభిస్తాః-గోప్యః - యావ - త్కేతుః పతాకా-లక్ష్యతే యావచ్చ,రథస్య , రేణుః దృశ్యతే,తావ-
త్తత్రైవ-లేఖ్యానిచిత్రస్థప్రతిమా ఇవ-ఉపతస్థిరే ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తతో-గోవిన్దస్య నివర్తనే దూరగమనేసతి-నిరాశాః,తాః-గో
ప్యో-నివవృతుః ॥ న్యవర్తన్త ॥ తతః,ప్రియస్యకృష్ణస్య-చేష్టితం-గాయన్త్యః, తేనైవ-విగతశోకాః- అహాని-న్యిన్యుః క్రమితవ
త్యః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ హేనృప-రామాక్రూరాభ్యాం-యుక్తో-భగవానపి-వాయోరివవేగోయస్య,తేనరథేనగమనసాధనేన అ
ఘంనాశయతీతితథాతాం కాళిన్దీంకాళిన్దీగతంతీర్థవిశేషం,ప్రాప్తః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ మృష్టస్యనిఘర్షణేననిర్మలీకృతస్య- మణేరి
న్ద్రనీలస్యేవ , ప్రభాయస్య,త-త్పానీయంజలం-పీత్వా , ఉపస్పృశ్యాచమ్యచ-వృక్షాణాంషణ్డం సమూహ-ముపవ్రజ్య-స
రామో-రథ-మావిశత్ ఆరూఢవాన్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తదా,అక్రూర,శ్శత్రుభ్యశ్ఛిద్యతః-తౌ రామకృష్ణౌ-రథోపరి నివేశ్య-ఆ

మన్త్ర్యుపస్పృష్ట్వా-మాధ్యాహ్నికార్థం, కాలిన్ద్యా, హ్రద-మాగత్య-తత్ర యథావిధి స్నాన-మాచరత్ కర్తుమారేభే ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తస్మిన్ జలే-సనాతనం బ్రహ్మ నిత్యబ్రహ్మస్వరూపా వేదకం ప్రణవం జపన్-నిమజ్య - సమన్వితౌ సహభూతౌ- తావేవ రామకృష్ణౌ దదర్శ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఏవం, దృష్ట్వా, సోఽక్రూరః తౌ, ఆనకదున్దుభే స్సుతౌ, రథస్థౌ, కథ-మిహ- స్థః, యది రథాదవరుహ్యాగతౌ, తస్మిన్, రథే-న స్త, ఇతి-వితర్క్య, ఉన్మజ్య-దదర్శ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తత్రాపి రథే-పి-పూర్వవ-దాసీనౌ, దృష్ట్వా-తయోః, సలిలే, మమ దర్శనం మత్కర్తృకదర్శనం కిం, మృషా, ఉత, సత్యం-యది తర్హి పునర్ద్రక్ష్యామీతి-చిన్తయన్-పునర్న్యమజ్జత్ పునర్నిమగ్నః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తత్రాపి జలే తావ. దహీశ్వరం శేషం, దదర్శ, కథమ్భూతం- నతాః, కన్ధరాః గ్రీవాః, యేషాం- తైః, సిద్ధాదిభిః, స్తూయమానమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ సహస్రం, శిరాంసి ఫణా-యస్య, తం, దేవం దీప్యమానం, సహస్రఫణేషు, మౌళయః కిరీటాన్యస్య సన్తి, సహస్రఫణమౌళినః, పామాదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోనప్రత్యయః, తం, నీలం, అమ్బరం యస్య తం. బిసవత్పద్మతన్తువ, చ్ఛ్వేతం, హిరణ్మయైః, శృఙ్గైః రజితగిరిమివ స్థితమ్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తస్య అహీశ్వరస్య, ఉత్సఙ్గే భగవన్తం భోగి పురుష- మద్రాక్షీత్ - క్వేమౌ బాలౌ క్వ మల్లావిత్యాశఙ్కాపజిహీర్షయా ప్రదర్శితమాత్మానమద్రాక్షీదితి భావః, కథమ్భూతం-నీలమేఘవచ్ఛ్యామం - పీతకౌశేయే వాససీ యస్య - చత్వారో భుజా యస్య, శాన్తం ప్రసన్నం, పద్మపత్రే ఇవ, ఆ

రస్తావుపామన్త్ర్య నివేశ్య చ రథోపరి । కాళిన్ద్యా హ్రదమాగత్య స్నానం విధివదాచరత్ ॥ ౪౦ ॥ నిమజ్య తస్మిన్ సలిలే జపన్ బ్రహ్మ సనాతనమ్ । తావేవ దదృశేఽక్రూరో రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ ॥ ౪౧ ॥ తౌ రథస్థౌ కథమిహ సుతావానకదున్దుభేః । తర్హి స్విత్స్యన్దనే న స్త ఇత్యున్మజ్య వ్యచష్ట సః ॥ ౪౨ ॥ తత్రాపి చ యథాపూర్వమాసీనౌ పునరేవ సః । న్యమజ్జద్దర్శనం యన్మే మృషా కిం సలిలే తయోః ॥ ౪౩ ॥ భూయస్తత్రాపి సోఽద్రాక్షీత్ స్తూయమానమహీశ్వరమ్ । సిద్ధచారణగన్ధర్వైరసురైర్నతకన్ధరైః ॥ ౪౪ ॥ సహస్రశిరసం దేవం సహస్రఫణమౌళినమ్ । నీలామ్బరం బిసశ్వేతం శృఙ్గైః శ్వేతమివ స్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ తస్యోత్సఙ్గే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ । పురుషం❀చతుర్భుజం శాన్తం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్ ॥ ౪౬ ॥ చారుప్రసన్నవదనం చారుహాసనిరీక్షణమ్ । సుభ్రూన్నసం చారుకర్ణం సుకపోలారుణాధరమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రలమ్బపీవరభుజం తుఙ్గాంసోరఃస్థలశ్రియమ్ । కమ్బుకణ్ఠం నిమ్ననాభిం వళిమత్పల్లవోదరమ్ ॥ ౪౮ ॥ బృహత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయాన్వితమ్ । చారుజానుయుగం దీర్ఘజఙ్ఘాయుగళసంయుతమ్ ॥ తుఙ్గగుల్ఫారుణనఖవ్రాతదీధితిభిర్నృప । నవాఙ్గుల్య❀ఙ్గుష్ఠదలైర్విలసత్పాదపఙ్కజమ్ ॥ ౫౦ ॥ మహార్హమణిభిర్వ్యాప్తకిరీటకటకాఙ్గదైః । కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహారనూపురకుణ్డలైః ॥ ౫౧ ॥ భ్రాజమానం పద్మకరం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజ❀త్కౌస్తుభం వనమాలినమ్ ॥ ౫౨ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైః పార్షదైః సనకాదిభిః । సురేశైర్బ్రహ్మరుద్రాద్యైః కవిభిశ్చ ద్విజోత్తమైః ॥ ౫౩ ॥ ప్రహ్లాదనారదవసు❀ప్రముఖైర్భాగవతోత్తమైః । స్తూయమానం పృథగ్భావైర్వచోభిరమలాత్మభిః ॥ ౫౪ ॥ శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయో

యతే, ఈక్షణే నేత్రే-యస్య ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ చారుసున్దరం, ప్రసన్నం చ-వదనం-యస్య, చారుహాసేన యుక్తం నిరీక్షణం-యస్య- శోభనే-భ్రువౌ, ఉన్నతా-నాసికా చ-యస్య - చారూ-కర్ణౌ శ్రోత్రే యస్య - శోభనౌ కపోలౌ యస్య, అరుణః అధరో యస్య, తమ్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః, పీవరాశ్చ-భుజా-యస్య-తుఙ్గౌ ఉన్నతౌ, స్కన్ధౌ యస్య-స చాసౌ, ఉరసి శ్రీర్యస్య చ-తం, కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవత్ - రేఖాత్రయోపేతః, నాతిదీర్ఘో నాతిహ్రస్వశ్చ పీనశ్చ. కణ్ఠో-యస్య, నిమ్నా నాభిర్యస్య, వళిమద్వళిత్రయోపేత-మశ్వత్థపల్లవవ-దుదరం-యస్య ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ బృహతా-కటితటేన, శ్రోణ్యా చ-కరభసదృశోరుద్వయేన చ, అన్వితం-చారు-జాన్వోర్యుగం-యస్య, దీర్ఘయో - ర్జఙ్ఘయోర్యుగళేన-సంయుతమ్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తుఙ్గావీషదున్నతౌ-గుల్ఫౌ-అరుణనఖవ్రాతశ్చ, తేషాం, దీధితిభిః, హే నృప తథా, నవాఙ్గుల్యః నవాఙ్గుష్ఠౌ చ- తాన్యేవ దలాని, తైశ్చ, శోభమానే-పాదపఙ్కజే యస్య, తమ్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ మహార్హా, మణివ్రాతా- యేషు-తైః-కిరీటాదిభిః, భ్రాజమానం-పద్మం, కరే దక్షిణే-యస్య, తం. అవశిష్టైః త్రిభిః-కరైః-శఙ్ఖచక్రగదాః, ధరతీతి తథా-తం - శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య - భ్రాజన్ భ్రాజమానః-కౌస్తుభో-యస్య-తం-వనమాలాస్యాస్తీతి తథా ❀ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❀ సునన్దాదిభిః, పార్షదైః- స్సనకాదిభిశ్చ, సురశ్రేష్ఠైః, బ్రహ్మరుద్రాదిభిశ్చ, కవిభిః, ద్విజోత్తమైర్మరీచ్యాదిభిశ్చ-విశుద్ధమానసైః - క్రమేణ-సర్వశేషీతి-పరబ్రహ్మేతి సర్వకారణమితి -ప్రజాపతిరితి, ఏవం పృథక్పృథగభిప్రాయవద్భిః-వచోభిః, స్తూయమానం-శక్త్యాదిభిః-మూర్తివిశిష్టైశ్శక్తిభిః, ద్వాదశభిః-నిషేవితమ్ ❀ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ❀

ఏవంభూతం, విలోక్య, నితరాం ప్రీతః, ఉత్కృష్టయా-భక్త్యా చ-యుక్తః, అతఏవ-హృష్యన్తి ఉదఞ్చితాని, తనూరుహాణి లో
మాని-యస్య-భావేన ప్రీత్యతిశయేన-పరిక్లిన్నే ఆర్ద్రే-ఆత్మా చిత్తం-లోచనే చ-యస్య-సః-సాత్వతోఽక్రూరః-సత్త్వం ధైర్యం, ము
పలభ్య-మూర్ధ్నా, ప్రణమ్య, అవనతః ప్రహ్వః, కృత-అఞ్జలిపుటం-యేన-సః-గద్గదయా-వాచా శనైస్తుష్టావ ✻ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ✻
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

అస్తౌషీదిత్యుక్తం, తాం స్తుతిమేవ దర్శయతి చత్వారింశేన ॥ నతోఽస్మీత్యాదినా ॥ తావత్సర్వజగత్కారణత్వ సర్వా
న్తరాత్మాదిభిః స్తువన్నమస్కరోతి ॥ నతోఽస్మీత్యాదినా ద్వాభ్యాం - అఖిలహేతుహేతుం-త్వా-మహం-నతోఽస్మి అ
ఖిలస్య వ్యష్టిప్రపఞ్చస్య- యే-హేతవః - మహదాదయ, స్తేషామపి హేతుం కారణమిత్యర్థః-నన్వఖిలహేతుహేతుః సద్బ్ర
హ్మ తత్త్వాకాశప్రాణాదిష్వన్యతమో, నత్వహమిత్యత ఆహ ॥ నారాయణమితి ॥ కృత్స్నకారణత్వస్యానేకనిష్ఠత్వే " నతత్స
మశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికాద్వితీయవస్త్వసిద్ధ్యా తస్యైకనిష్ఠత్వస్య వాచ్యత్వాత్సదాదిసా
మాన్యశబ్దఘటితకారణవాక్యాభిప్రేతకారణవస్తువిశేషాకాఙ్క్షాయామేకేన విశేషశబ్దాత్మకనారాయణపదఘటితైః " కోహ
వై నారాయణ ఆసీ ,, దితివాక్యేన నారాయణేతరస్య నిషేధపూర్వకం తస్యైవ కారణత్వం శ్రావయతా కారణత్వేనావగ
తో నారాయణ ఏవ, స చ త్వమేవేతి భావః - నను త్వమహం నారాయణ ఇతి-స ఏవాఖిలహేతురితి చ తథాఽపి మమాపి కారణా
న్తరం స్యాత్తత్రాహ, పూరుషమాదిం ఆదిపూరుషం కారణత్వపరాకాష్ఠాభూతం స్వయం కారణాన్తరరహితమిత్యర్థః- ఏ
వమప్యవ్యయం - నిర్వికారం వికారాణాం శరీరమాత్రచిదచిద్గతత్వాదితి భావః - అఖిలహేతుహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥
యన్నాభీతి ॥ ఏష దృశ్యమానో, వ్యష్టిప్రపఞ్చః, యతో - బభూవ, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - యస్య తవ-నాభేః, జాతాదరవిన్దకోశా

ర్జయా । విద్యయాఽవిద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవితమ్ ॥ ౫౫ ॥ విలోక్య సుభృశం ప్రీతో భక్త్యా పరమయా
యుతః । హృష్యత్తనూరుహో భావపరిక్లిన్నాత్మలోచనః ॥ ౫౬ ॥ గిరా గద్గదయాఽస్తౌషీత్సత్త్వమాలమ్బ్య సా
త్వతః । ప్రణమ్య మూర్ధ్నాఽవహితః కృతాఞ్జలిపుటశ్శనైః ॥ ౫౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻

అక్రూరకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః

అక్రూర ఉవాచ ॥ నతోఽస్మ్యహం త్వాఽఖిలహేతుహేతుం నారాయణం పూరుషమాదిమవ్యయమ్ ✻ । య
న్నాభిజాతాదరవిన్దకోశాద్బ్రహ్మాఽఽవిరాసీద్యత ఏష లోకః ॥ ౧ ॥ భూస్తోయమగ్నిః పవనః ఖమాదిర్మహానజా
దిర్మన ఇన్ద్రియాణి । సర్వేన్ద్రియార్థా విబుధాశ్చ సర్వే యే హేతవస్తే జగతోఽఙ్గభూతాః ॥ ౨ ॥ నైతే స్వరూ
పం విదురాత్మనస్తే హ్యజాదయో ✻ ఽనాత్మతయా గృహీతాః । అజోఽనుబద్ధస్స గుణైరజాయా గుణాత్ప

దావిరాసీత్ ఉదభవత్-అనేన వ్యష్టిసృష్టిశ్చతుర్ముఖద్వారికా, సమష్టిసృష్టిస్త్వద్వారికేతి దర్శితా ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ నను కిమిదమఖిల
హేతుత్వం నిమిత్తత్వరూపముతోపాదానత్వరూపమిత్యాశఙ్కాయాముభయరూపం చేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భూరితి ॥ పృ
థివ్యాదీన్యాకాశాన్తాని పఞ్చభూతాని, తేషా - మాదిః కారణమహఙ్కారః-తథా, తస్యాపి కారణం మహాన్, తస్యాప్యా
దిః కారణ-మజా మూలప్రకృతిః-సా హి సర్వకార్యాణామాదిభూతా, తథా సాత్త్వికాహఙ్కారకార్యభూతానీన్ద్రియా
ణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి-మనశ్చ, తేషా-మధిష్ఠాతారో, విబుధా దేవాః దిగ్వాతార్కప్రచేతోశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్ర
ప్రజాపతిచన్ద్రరుద్రాః-ఇన్ద్రియాణామర్థా విషయాః శబ్దాదయశ్చేతి-యే -జగతో, హేతవః- తే సర్వే, తే తవాఙ్గభూతాః శరీర
భూతాః-అనేన - మూలప్రకృతివిశిష్టో మహదాదిశరీరకతయా తత్తద్రూపేణ పరిణత ఇత్యుపాదానత్వముక్తం-మూలప్రకృ
తేర్మహదాదీనాం చ శరీరత్వకథనేన నియన్తృనియామ్యభావసిద్ధేర్నిమిత్తత్వమప్యుక్తం-జగతో, యే హేతవ ఇతి జగదన్త
ర్గతజ్ఞానవికాసాత్మకకార్యావస్థజీవకారణభూతజ్ఞానసఙ్కోచరూపకారణావస్థజీవానామపి తదఙ్గత్వప్రతీత్యా జీవా
న్ప్రత్యుపాదాననిమిత్తత్వరూపోభయవిధకారణత్వసిద్ధిః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ నను త్వమిహ సర్వైర్ప్యేవంవిధం సర్వకారణం సర్వాన్త
రాత్మానం సర్వశరీరకం చ మాం కిం న జానీయుస్తత్రాహ ॥ నైత ఇతి ॥ ఏతే త్వచ్ఛరీరభూతా, అజాదయః అన్తరాత్మనః-తవ
స్వరూపం, న విదుః - అజాదయ ఇత్యత్రాదిశబ్దః ప్రకృతితత్కార్యసఙ్గ్రాహకః, స చ దృష్టాన్తార్థః-జడాః ప్రకృత్యాదయో యథా
న తవ స్వరూపం విదుః-ఏవం జీవా అపి న విదురిత్యర్థః నను, జడత్వాత్ప్రకృత్యాదయో న విదురితి యుక్తం-వజడా జీవాస్తు క
తో న విదురిత్యత ఆహ ॥ అనాత్మతయా గృహీతా ఇతి ॥ అన్యస్మిన్స్వస్మాద్భిన్నే దేహే-ఆత్మతయా-ఆత్మాభిమానేన-తథా-ఆ

౩॥శ్లో ✻ పా॥ నాత్మతయా

న్యస్మిన్ స్వతన్త్రత్వప్రతీతిః అన్యస్మిన్ - స్వాత్మని అస్మత్తయా స్వాతన్త్ర్యాభిమానేనచ - గృహీతాః గ్రస్తాః దేహాత్మాభిమాన స్వాతన్త్ర్యాత్మాభిమానాభ్యాం గ్రస్తాః - స్వాత్మానమేవ దేహవిలక్షణమీశ్వరపరతన్త్రంచ నజానన్తి - కథన్తు త్వాం విదురిత్యర్థః ఇత్థమేవ బ్రహ్మాపి నవేద - కిముత తత్సృజ్యాస్తదర్వాచీనా ఇతి కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ అజ ఇతి ॥ అజో బ్రహ్మాఽపి - స్వగుణైః స్వశరీరారమ్భక సత్వరజస్తమోగుణైః - అనుబద్ధః - తత్పరవశ ఇతియావత్ - అజాయాః ప్రకృతేః - గుణాత్, జాతావేకవచనం, గుణేభ్యస్సత్వాదిభ్యః పరం విలక్షణం - తస్మిన్ యన్నృత్తవ - స్వరూపం - నవేద కిముతాన్యే నవిదురితిభావః ॥ అనాత్మత యేతిపాఠే జడత్వేనదృష్టాః - అజాదయః - ప్రకృత్యాదయః, యథా - నవిదు, రేవ - మజో బ్రహ్మాఽపి - నవేద కిముతాన్యేనవిదురితియోజనీయమ్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ నను సర్వైర్వేద్యం మత్స్వరూపం శశవిషాణప్రాయం స్యాదితిమాశఙ్క్య - దేహాత్మాద్యభిమానినాం మాంసచక్షురాద్యవేద్యమపి యోగవిశుద్ధమనో వేద్యమేవ ఇత్యభిప్రాయేణ తదేవ నానావిధ బ్రహ్మవిద్యాభిః జ్ఞానయోగినః కర్మయోగినశ్చయజన్తీత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ యోగిన ఇత్యస్య కేచిదిత్యాదిః - కేచిద్యోగినః ఆనన్దవల్ల్యాదివిహితోపాసనానిష్ఠాః, మహాపురుషం, ప్రకృతేః తత్సంసృష్టాచ్చేతనాన్ముక్తాన్నిత్యాచ్చ విలక్షణ - మీశ్వరం - త్వామద్ధా త్వామేవ, అద్ధేత్యవధారణే - సాక్షాత్త్వామేవ «సత్యం జ్ఞానమనన్తం» ఇత్యాద్యుక్తప్రకారం - యజన్తి ఆరాధయన్తి - ఉపాసత ఇతియావత్ - కేచిత్సాధవస్తు అన్తరాదిత్య ప్రతర్దనాదిపద్య సిద్ధాస్తు - సాధిదైవం ఆదిత్యాన్తస్థమిన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామిణమిన్ద్రాదిశరీరకం - త్వాం, యజన్త్యుపాసనాం కుర్వన్తీత్యర్థః - కేచిత్తు, సాధ్యాత్మం ఆత్మని శరీరే ఆధ్యాత్మం - తేనసహితం సాధ్యాత్మం, శరీరావయవేషు హృదయాదిషు వసన్తం, త్వాం, యజన్తి - తథాహి ఛాన్దోగ్యే «య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే» ఇత్యుపక్రమ్య «తస్యర్క్చ సామచ గేష్ణౌ» ఇత్యధిదైవతం, అథాధ్యాత్మం «య ఏషోఽన్తరక్షిణి పురుషో దృశ్యతే» ఇత్యుక్తం, అపరేతు యోగినః సాధిభూతం సర్వభూతస్థం సర్వశరీరకం - త్వాం, భజన్తి «సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలాన్» ఇత్యుక్తవిధముపాసనం కుర్వన్తీత్యర్థః, తదేవముపాసనానాం అద్వారకసద్వారకభేదేన ద్వైవిధ్యం దర్శితమ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ అథ కర్మణామపి తదారాధ

రం వేదన తేస్వరూపమ్ ॥ ౩ ॥ త్వాం యోగినో యజన్త్యద్ధా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చ సాధిభూతం చ సాధవః ॥ ౪ ॥ త్రయ్యా చ విద్యయా కేచిత్త్వాం వై వైతానికా ద్విజాః । యజన్తే వితతైర్యజ్ఞైర్నానారూపామరాఖ్యయా ॥ ౫ ॥ కేచిత్త్వాఽఖిలకర్మాణి సంన్యస్యోపశమం గతాః । జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజన్తి జ్ఞానవిగ్రహమ్ ॥ ౬ ॥ అన్యే చ సంస్కృతాత్మానో విధినాఽభిహితేన చ । యజన్తి త్వన్మయాస్త్వాం

నాత్మకానాం ద్వైవిధ్యమభిప్రాయేణ తావత్సద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ ॥ త్రయ్యా చేతి ॥ కేచి - ద్వైతానికాః కర్మయోగినో, ద్విజాః - నానారూపామరాః నానావిధత్వచ్ఛరీరభూతా ఇన్ద్రాదయో దేవా, స్తేషా - మాఖ్యాః నామాని - యస్యాం, తయా, త్రయ్యా విద్యయా వేదపూర్వభాగాత్మికయా విద్యయా, బోధితై - ర్వివిధైర్యజ్ఞై - ర్యజన్తే ఇన్ద్రాదిదేవతాన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం త్వామారాధయన్తీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ నానావిధాని, రూపాణి వజ్రహస్తత్వాదీని, యేషాం, తేషాం - ఇన్ద్రాదీనాం ఆఖ్యయా, అభిధేయమితి శేషః, ఆకృత్యధికరణన్యాయేన ఇన్ద్రాద్యన్తరాత్మభూతస్య త్వత్పర్యన్తాభిధాయిభిః, ఇన్ద్రాదినామభిరభిధేయం, తచ్ఛరీరకం - త్వాం, యజన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ సింహావలోకనన్యాయేన పునస్సాక్షాజ్జ్ఞానయోగవిశేషారాధ్యమాహ ॥ కేచిత్త్వితి ॥ కేచిత్తు, త్వా ఇతిచ్ఛేదః - త్వా త్వాం, యజన్తీతి సమ్బన్ధః - కేచిత్తు - జ్ఞానినః భగవచ్ఛేషతైకరసాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినః, భగవచ్ఛేషతైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ - భగవాం స్త్వసఙ్ఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతర ఇత్యేవం జ్ఞానవన్త ఇత్యర్థః, అఖిలకర్మాణి ఉక్తవిధస్వస్వరూపవిరుద్ధాన్యహఙ్కారమమకారగర్భాణి కామ్యాని కర్మాణి వా - సంన్యస్య త్యక్త్వా - యద్వా «మయి సర్వాణి కర్మాణి» ఇత్యుక్తరీత్యా క్రియమాణానాం నిత్యనైమిత్తికాదీనాం ఫలసాధనతాకారపరిత్యాగపూర్వకం భగవదారాధనరూపతామనుసన్ధాయేత్యర్థః, ఇదమేవహి భగవతి కర్మణాం యత్తత్కైఙ్కర్యరూపత్వానుసన్ధానమితి, ఉపశమం శబ్దాదివిషయేషు భోగ్యతాబుద్ధిరాహిత్యం, గతాః ప్రాప్తాః, జ్ఞానయజ్ఞేన ప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి యన్మనోరథవిషయభూతం తత్సర్వం పరమపురుష ఏవేత్యేవంవిధజ్ఞానయోగేన, జ్ఞానస్వరూపం, త్వాం, యజన్తి ॥ యద్వా ॥ జ్ఞానవిగ్రహం, ఏవంవిధజ్ఞానేనయజతామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తజ్ఞానాశ్రయం - త్వాం యజన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అథాద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ ॥ అన్యే చేతి ॥ తేత్వయా, అభిహితేన - విధినా పఞ్చరాత్రాత్మకేన, త్వదుక్తశ్రీమత్పఞ్చరాత్రోక్తప్రకారేణేత్యర్థః - సంస్కృతాత్మానః, తాపాదిభిః పఞ్చభిస్సంస్కారైస్సంస్కృతాత్మానః ॥ దేహా - యేషాం, తథాభూతా, స్త్వన్మయాస్త్వజ్జ్ఞానప్రచురాః, అన్యే భగవచ్ఛాస్త్రనిష్ఠాః, సాక్షాత్త్వామేవ

వ్యూహవిభవరూపేణ బహుమూర్తికం - పరరూపేణైకమూర్తికంచ. యజన్తి, పాఞ్చకాలికైర్ధర్మైః - రారాధయన్తి ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ అథ॥ యేఽప్యన్యదేవతాభక్తా యజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః - తేఽపి మామేవ కౌన్తేయ యజన్త్యవిధిపూర్వక,,మిత్యుక్తరీత్యా తత్తద్దేవతామాత్రపర్యవసితబుద్ధిమత్కృతయజనస్య తత్తద్దేవతాశరీరకతదన్తరాత్మభూతపరమపురుషారాధనతాం వక్తుం తావత్ప్రదర్శనార్థమాహ॥ త్వామేవాన్య ఇతి॥ హే భగవన్, బహూనా, మాచార్యాణాం కాపాలికకాలాముఖశైవపాశుపతాదిరూపాణాం - భేద ఆచారభేదో, యస్మిన్ - తేన - శివోపదిష్టమార్గేణ శైవాద్యాగమోక్తప్రకారేణ, త్వామేవ - శివరూపిణ - ముపాసతే - ఉపాసకానాం తద్బుద్ధ్యభావేఽప్యుపాసనాతత్రైవపర్యవసానస్యైవ. కిన్తు - తదుపాసనమవిధిపూర్వకమత ఏవాన్తవత్ఫలసాధనమితి భావః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ కథమతద్విషయకోపాసనానాం తత్పర్యవసానమిత్యతస్సదృష్టాన్తం తదుపపాదయతి ॥ సర్వ ఏవేతి॥ ద్వాభ్యాం॥ హే ప్రభో - నానాదేవతాభక్తాః - తే - యద్యప్యన్యధియః పరమాత్మేతరవిషయోపాసనాత్మకధీమన్తః - తథాఽపి - తే సర్వే - త్వామేవ - యజన్తే తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ సర్వదేవమయేశ్వరం॥ స ఆత్మా, అఙ్గాన్యన్యా దేవతా,, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వదేవతాశరీరకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్ సర్వదేవమయః, స చాసౌ - తేషామీశ్వరోఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా చ - తం - సర్వదేవానాం స్వాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన త్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేన త్వత్తో వ్యతిరేకాభావాత్ తద్విషయకోపాసనాః త్వద్విషయికా ఏవేతి భావః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ త్వయ్యేవ పర్యవస్యన్తీత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ అద్రేస్సకాశాత్ప్రభవన్తీత్యుత్పద్యన్త ఇతి తథా, నద్యః - పర్జన్యేనా - పూరితాః బహుస్రోతసస్సత్యః - సర్వతః - సిన్ధుం సముద్రమేవ, విశన్తి తద్వత్ గతయో బుద్ధయోఽప్యన్తతః పర్యవసానతః - త్వామేవ విశేష్యభూతం - విశన్తి విషయీకుర్వన్తి ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ గతయ ఇత్యనేన జ్ఞానమాత్రస్య విశేషణభూతప్రపఞ్చవిషయకస్య విశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తత్వం సూచితం - తదేవ వ్యఞ్జయితుం సర్వస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య తద్విశేషణతామాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ భవతః ప్రకృతేః త్వచ్ఛరీరభూతప్రధానస్యేత్యర్థః॥ యు

వై బహుమూర్త్యేకమూర్తికమ్ ॥ ౭ ॥ త్వామేవాన్యే శివోక్తేన మార్గేణ శివరూపిణమ్ । బహ్వాచార్యవిభేదేన భగవన్సముపాసతే ॥ ౮ ॥ సర్వ ఏవ యజన్తి త్వాం సర్వదేవమయేశ్వరమ్ । యేనానాదేవతాభక్తా యద్యప్యన్యధియః ప్రభో ॥ ౯ ॥ యథాఽద్రిప్రభవా నద్యః పర్జన్యాపూరితాః ప్రభో । విశన్తి సర్వతస్సిన్ధుం తద్వత్త్వాం గతయోఽన్తతః ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి భవతః ప్రకృతేర్గుణాః । తేషు హి ప్రాకృతాః ప్రోతా ఆబ్రహ్మస్థావరాదయః ॥ ౧౧ ॥ తుభ్యం నమస్తేఽస్త్వవిషక్తదృష్టయే సర్వాత్మనే సర్వధియాం చ సాక్షిణే । గుణప్రవాహో యదవిద్యయాఽసకృత్ప్రవర్తతే దేవనృతిర్యగాత్మసు ॥ ౧౨ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేఽవనిరఙ్ఘ్రిరీక్షణం సూర్యో నభో నాభిర

స్యావ్యక్తం శరీర,,మితి శ్రుతేః - యే సత్త్వాదయో - గుణాః - తేష్వేవ - ఆబ్రహ్మస్థావరాన్తాః - ప్రాకృతాః ప్రకృతిపరిణామాత్మకాః - తన్తుషు పటవత్ - ప్రోతాః ప్రవిష్టాః - బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితా దేహాః త్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతగుణమయప్రకృతికార్యతయా త్వదాయత్తసత్తాదిమన్తస్త్వద్విశేషణభూతా ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవమచేతనప్రపఞ్చస్య త్వద్విశేషణత్వముక్తం - అథ బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం తచ్ఛరీరత్వేన తద్విశేషణత్వం తదాయత్తబన్ధమోక్షాదిమత్త్వం తస్య బన్ధాపాదనాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వం చ వదన్నమస్కరోతి ॥ తుభ్యమితి ॥ సర్వాత్మనే - సర్వేషాం బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం - ఆత్మనే - అనేన క్షేత్రజ్ఞానాం తచ్ఛరీరత్వేన తద్విశేషణత్వం ఫలితం ॥ యది సర్వాత్మా తర్హి జీవవత్కిం దేహాత్మాభిమానీ - నేత్యాహ॥ అవిషక్తదృష్టయే అవిషక్తా దేహాదిష్వనభినివిష్టా దృష్టిర్యస్య - తస్మై - దేహాభిమానరహితాయేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - సర్వధియాం సాక్షిణే - సర్వాసాం - బుద్ధీనాం - సాక్షాద్ద్రష్ట్రే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వాన్న క్వాపి దేహాత్మాద్యభిమానలేశ ఇతి భావః. కించ యదవిద్యయా యదీయయా ప్రకృత్యా హేతుభూతయా - దేవనృతిర్యక్ష్వాత్మనో దేహాః - యేషాం - తేషు - క్షేత్రజ్ఞేషు అయం పరిదృశ్యమానో, గుణప్రవాహః, గుణైస్సత్త్వాదిభిర్నిమిత్తభూతైః ప్రవహతే ప్రాప్నోతీతి తథా సంసారః - అసకృద్బహుకృత్వః - ప్రవర్తతే - తస్మై - తుభ్యం తే నమః॥ అస్తు॥ యదవిద్యేత్యనేన,, దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ,, ఇత్యాదివచనార్థోఽభిప్రేతః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఉక్తం చిదచిచ్ఛరీరకత్వమేవ ప్రపఞ్చయితుం విశ్వరూపం స్తౌతి ॥ అగ్నిరిత్యాదినా ॥ అత్ర, అగ్న్యాద్యనువాదేన ఈశ్వరముఖాద్యవయవతా విధీయతే - యోఽయమగ్నిః, స - తవ - ముఖ - మిత్యాది, అవనిః, తవాఙ్ఘ్రిః - అవనిశబ్దః పాతాళప్రభృతిమహీతలపర్యన్తసఙ్గ్రాహకః - అఙ్ఘ్రిశబ్దస్తు పాదమూలప్రభృతిజఘనపర్యన్తావయవసఙ్గ్రాహకః నాభిశబ్దస్తు తత్ప్రభృతీనాముదరోగ్రీవావదనలలాటానాం, దిశః, తవ, శ్రుతిః శ్రోత్రం - ద్యౌస్సత్యలోకః, తవ, కం శిరః - సురేశా ఇన్ద్రాదయః, తవ - బాహవః, అర్ణవాస్సముద్రాః - తవ - కుక్షిః, మరుద్వాయుః - తవ - ప్రాణశ్చ బలం చ తయోస్సమాహారః - తత్కల్పితం రచితం, త్వయేతి శేషః,

యద్వా॥ ఉపాసకైరితి శేషః ॥ కల్పితం ధ్యాతమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ వృక్షా-ఓషధయశ్చ-తవ-రోమాణి-మేఘాస్తు-శిరోరుహాః కేశాః-అద్రయో గిరయః పరస్య - తే తవ-అస్థీని నఖానిచ, రాత్రిశ్చ, అహశ్చ, తే తవ, నిమేషణం, ప్రజాపతి- ర్మేఢ్రః, వృష్టిస్తవ, వీర్యం, ఇష్యతే-ఉపాసనాయామితి శేషః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ న కేవలమేతావదేవ, కిన్తు సర్వోఽప్యయం ప్రపఞ్చస్త్వదవయవభూత ఏవేత్యాహ ॥ త్వయీతి ॥ హే అవ్యయాత్మన్ అవికృతస్వరూప-విశ్వశరీరకత్వేఽపి తద్గతవికారైరస్పృష్టేతి సంబోధనాభిప్రాయః, బహుభిర్జీవైః-సఙ్కులాః వ్యాప్తాః పాలకైస్సహితాః - సర్వే-లోకాః-మనోమయే విశుద్ధమనోగ్రాహ్యే, పరమపురుషే-త్వయి-కల్పితాః, సంజిహతే చరన్తి-జలే యథా, జలౌకసః సూక్ష్మప్రాణిరాశయః, యథా వా-ఉదుమ్బరాన్తః కేసరేషు-మశకాః-పరస్పరవార్తానభిజ్ఞాః ఏవ-మనన్తాని- బ్రహ్మాణ్డాని త్వయి-సఞ్జిహతే చరన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తస్మాదేవం భూతం తవ స్వరూపం దురవగాహమితి త్వదవతారకథామృతమేవ సేవన్త ఇత్యాహ ॥ యానీతి ॥ త్వం, క్రీడార్థం -యాని యాని-రూపాణి-బిభర్షి తై రనుసంహితైః-రామృష్టాః పరిమార్జితాః-శుచః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః - యేషాం తే- లోకాః రసజ్ఞాః జనాః-ముదా తవ-యశో, గాయన్తి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కాని తాని రూపాణి - యై రామృష్టశుచ-ఇత్యత్ర కతిచిత్తాని దర్శయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇత్యాదినా ॥ కారణమత్స్యాయ కారణపదేనావతారప్రయోజనం సూచ్యతే-ఏవం - మధుకైటభమృత్యవ ఇత్యనేన-ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అకూపారాయ కూర్మాయ - క్షిత్యుద్ధార ఏవ విహారో యస్య -తస్మా ఇతి ప్రయోజనముచ్యతే ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ హే సాధులోకభయాపహేతి సంబోధనం ప్రయోజనకథనాభిప్రాయకం క్రాన్తం త్రి

ధో దిశస్స్రుతిః । ద్యౌః కం సురేన్ద్రాస్తవ బాహవోఽర్ణవాః కుక్షిర్మరుత్ప్రాణబలం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౧౩ ॥ రోమాణి వృక్షౌషధయశ్శిరోరుహా మేఘాః పరస్యాస్థినఖాని తేఽద్రయః । నిమేషణం రాత్ర్యహనీ ప్రజాపతిర్మేఢ్రస్తు వృష్టిస్తవ వీర్యమిష్యతే ॥ ౧౪ ॥ త్వయ్యవ్యయాత్మన్పురుషే ప్రకల్పితా లోకాస్సపాలా బహుజీవసఙ్కులాః । యథా జలే సంజిహతే జలౌకసోఽప్యుదుమ్బరే వా మశకా మనోమయే ॥ ౧౫ ॥ యాని యానీహ రూపాణి క్రీడార్థం త్వం బిభర్షి హి । తై రామృష్టశుచో లోకా ముదా గాయన్తి తే యశః ॥ ౧౬ ॥ నమః కారణమత్స్యాయ ప్రలయాబ్ధిచరాయ చ । హయశీర్ష్ణే నమస్తుభ్యం మధుకైటభమృత్యవే ॥ ౧౭ ॥ అకూపారాయ బృహతే నమో మన్దరధారిణే । క్షిత్యుద్ధారవిహారాయ నమస్సూకరమూర్తయే ॥ ౧౮ ॥ నమస్తేఽద్భుతసింహాయ సాధులోకభయాపహ । వామనాయ నమస్తుభ్యం క్రాన్తత్రిభువనాయ చ ॥ ౧౯ ॥ నమో భృగూణాం పతయే దృప్తక్షత్రవనచ్ఛిదే । నమస్తే రఘువర్యాయ రావణాన్తకరాయ చ ॥ ౨౦ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమస్సఙ్కర్షణాయ చ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః ॥ ౨౧ ॥ నమో బుద్ధాయ శుద్ధాయ దైత్యదానవమోహినే । మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహన్త్రే నమస్తే కల్కిరూపిణే ॥ ౨౨ ॥ భగవన్జీవలోకోఽయం మోహితస్తవ మాయయా । అహం మమేత్యసద్గ్రాహో భ్రామ్యతే కర్మవర్త్మసు ॥ ౨౩ ॥ అహం చాత్మాత్మజాగారదారార్థస్వజనాదిషు । భ్రమామి స్వప్నకల్పేషు మూఢ

భువనం యేన తస్మా ఇత్యవతారప్రయోజనముచ్యతే ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ దృప్తం గర్వితం- ప్రభూతం వా - క్షత్రకులమేవ-వనం-తస్య-ఛేత్రే-ఇతి ప్రయోజనమ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ రామకృష్ణావిభవౌ - వాసుదేవసఙ్కర్షణౌ వ్యూహౌ చ తన్త్రేణాభిప్రేత్య నమస్కరోతి ॥ నమస్తే వాసుదేవాయేత్యర్ధేన-ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధౌ వ్యూహౌ నమస్కరోతి ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయేతి-సర్వేషాం ప్రయోజనాభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ సాత్వతాం పతయ ఇతి ॥ సాధుపరిత్రాత్రే-ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ వాసుదేవాయేత్యాదిభిశ్చతుర్భిర్వ్యూహచతుష్టయం నమస్క్రియతే-సాత్వతాం పతయ ఇత్యనేన రామకృష్ణనమస్కృతిః ॥ తేనైవ ప్రయోజనం చాభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ వేదాప్రామాణ్యాద్యుపదేష్టృత్వేఽపి-శుద్ధాయ విశుద్ధకర్మణే తస్య దుష్కృద్విమోహనార్థత్వాదిత్యభిప్రేత్య ప్రయోజనం చ వదన్ విశినష్టి ॥ దైత్యదానవమోహిన ఇతి ॥ దైత్యాన్ దానవాంశ్చ మోహయతీతి తథా తస్మై-మ్లేచ్ఛప్రాయం మ్లేచ్ఛతుల్యం-యత్-క్షత్రకులం-తస్య-హన్త్రే ఇతి ప్రయోజనముక్తం ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవం స్తుత్వా బన్ధమోక్షం ప్రార్థయన్నాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ । సర్వో జనః-తవ-మాయయా-మోహితః-అత ఏవ-చాత్మన్యాత్మాభిమానరూపాదస్మిన్ స్వత్వాభిమానరూపాచ్చ-సతో దుష్టాదసద్గ్రహాద్ధేతోః-దుష్టాదనర్థకరాద్గ్రాహాద్ధేతోరాత్మకజ్ఞానాత్-కర్మసు కర్మమార్గేషు శబ్దాదివిషయసాధనభూతేషు-భ్రామ్యతే ॥ యద్వా ॥ అహం మమేత్య - సతి ప్రకృతిపరిణామరూపదేహతదనుబన్ధ్యాదౌ-గ్రాహః అభినివేశో-యస్య తథాభూత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ భ్రామ్యత్వేవం లోకస్తవ కిం-తత్రాహ ॥ అహం చేతి ॥ అహమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిస్తావదాత్మనః కార్పణ్యమావేద్య సోఽహమిత్యేకేన ప్రపద్య శరణ్యగుణావిష్కారపూర్వకం గోప్తా భవేతి ప్రార్థయతే ॥ యథా సర్వలో

కే స్తథా తదన్తర్గతోఽహమపి - గేహాపత్యాదిషు - స్వప్నపదార్థతుల్యేషు - అనిత్యేష్విత్యర్థః - సత్యధియా నిత్యబుద్ధ్యా - భ్రమామి అతోఽహం మూఢః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ మూఢత్వమేవావిష్కరోతి॥ అనిత్యేతి॥ అహం - మనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యస్తామతిర్య స్యసః - అనిత్యేషు వస్తుషు నిత్యమతిమాన్ , అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానీ - అన్తతో దుఃఖాత్మకేషు శబ్దాదివిషయేషు దుఃఖాభి మానీ చేత్యర్థః - ద్వన్ద్వేషు సుఖదుఃఖాదిషు - ఆరమతే క్రీడతీతి తథా - సః - వైషయికసుఖానుబన్ధితయా ప్రాప్తం దుఃఖమపి సుఖవ న్మన్యమాన ఇత్యభిప్రాయః - తత్ర హేతుః తమసా గుణేన వ్యాప్తః - ఆత్మనః - ప్రియం న జానే నిరతిశయనిత్యనిరుపాధికప్రీతివిష యం - త్వాం న జానామీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఉక్తమేవ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ తస్మాజ్జలాదుద్భవన్తీతి తథా - తైస్తృ ణాదిభిః , శ్ఛన్నం - జలం , హిత్వా , అత ఏవా బుధో , మృగతృష్ణాం , జలవదవభాసమానాం మరీచికామభ్యేతి తథా - అహమపి - త్వాం - నిరతిశయపురుషార్థభూతం తత్సాధనభూతం చ త్వాం - త్యక్త్వా , పరాఙ్ముఖః దేహాద్య భిముఖో , వర్తే , ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ న చైవం జానతః , కుతస్తవ విషయాభిముఖ్యం తత్రాహ ॥ నోత్సహే ఇతి ॥ కృపణా విషయవాసనాయుక్తా - ధీః యస్య - సః - అత ఏవ - న్తః - కామకర్మభ్యాం - హతం క్షుభితం - ఇన్ద్రియైః - ప్రమాదిభిర్బలిభిర్విషయసంయుక్తైరితస్తత ఆకృష్యమాణం - మనో - రోద్ధుం నియన్తుం - నోత్సహే న శక్నోమి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తదేవం విషయపరవశస్సాధనాన్తరరహితోఽహం - తవాఙ్ఘ్ర్యుపగతః అఙ్ఘ్రిముపగతః శరణం ప్రాప్తః - కథం మ్యాతమ ఙ్ఘ్రిం , అసతాం - దుష్ప్రాపం ॥ నన్విన్ద్రియపరవశస్యైతదపి కుతస్తత్రాహ ॥ తచ్చాపీతి ॥ తదఙ్ఘ్ర్యుపగమనం భవదనుగ్రహం త్వ దనుగ్రహమూలకం - మన్యే , అన్తరాత్మతయాఽనుజిఘృక్షోస్తవానుగ్రహకారితం మన్య ఇత్యభిప్రాయేణేశేతి సమ్బోధయ తి , అనేన శరణవరణస్య స్వాతన్త్ర్యనివృత్తిస్సూచితా - నను ప్రపత్తస్సత్త్వమూలికా - న తు మదనుగ్రహమూలికేత్యత్రా

స్సత్యధియా విభో ॥ ౨౪ ॥ అనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యాసమతిర్హ్యహమ్ । ద్వన్ద్వారామస్తమోవిష్టో న జానే త్వాఽఽత్మనః ప్రియమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథాఽబుధో జలం హిత్వా ప్రతిచ్ఛన్నం తదుద్భవైః । అభ్యేతి మృగతృష్ణాం వై హిత్వా త్వాఽహం పరాఙ్ముఖః ॥ ౨౬ ॥ నోత్సహేఽహం కృపణధీః కామకర్మహతం మనః । రోద్ధుం ప్రమా థిభిశ్చాక్షైర్హ్రియమాణమితస్తతః ॥ ౨౭ ॥ సోఽహం తవాఙ్ఘ్ర్యుపగతోఽస్మ్యసతాం దురాపం తచ్చాప్యహం భవదనుగ్రహమీశ మన్యే । పుంసో భవేద్యర్హి సంసరణాపవర్గస్త్వయ్యబ్జనాభ సదుపాసనయా మతిస్స్యాత్ ॥ నమో విజ్ఞానమాత్రాయ సర్వప్రత్యయహేతవే । పురుషేశప్రధానాయ బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే ॥ ౨౯ ॥ నమస్తే వా సుదేవాయ సర్వభూతక్షయాయ చ । హృషీకేశ నమస్తుభ్యం ప్రపన్నం పాహి మాం ప్రభో ॥ ౩౦ ॥ ❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే చత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్తువతస్తస్య భగవాన్దర్శయిత్వా జలే వపుః । భూయస్సమాహరత్కృష్ణో నటో నాట్యమివాత్మ

హ ॥ యదా , పుంసః సంసారిణః - సంసరణస్యాపవర్గః సమాప్తిర్యస్మాత్సః , అనుగ్రహ ఇతి విశేష్యాధ్యాహారః - తథాభూ త - స్త్వదనుగ్రహో భవే - త్తదా - హే అబ్జనాభ - సతాముపాసనయా - త్వయి - మతి - స్స్యాత్ త్వత్ప్రపిత్సాత్మికా మతిస్స్యా దిత్యర్థః “ ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛాసుకృతం తదా - విష్ణోః కటాక్షః ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా సత్సఙ్గాది ప్రణాడ్యా మపి త్వ దనుగ్రహ ఏవ నిదానమితి భావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ విజ్ఞానమాత్రాయ అనుకూలాత్మకజ్ఞానమాత్రస్వరూపాయ , మాత్రశబ్దేన స్వ రూపే క్వచిదపి జడత్వశఙ్కా వ్యుదాసః - సర్వప్రత్యయహేతవే సర్వేషాం జ్ఞానప్రదాయ , పురుషో జీవః తస్యేశః - స చాసౌ , ప్రధానశ్చ - ప్రధానశబ్దస్తచ్ఛరీరవాచకః - ప్రధానపురుషేశ్వరాయేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పురుషస్య , ఈశాః సుఖదుఃఖాదిప్రాప కాః , కాలకర్మాదిస్వభావాదయః , తేషాం , ప్రధానాయ నియన్త్రే , యద్వా - ఈశః ఈశ్వరో హరిః , ప్రధానో - యస్య , పురుష స్య , సావీశప్రధానశ్చ , తస్మై , హరిప్రధానభూతేన పురుషేణ రూపేణ స్వరూపేణ చావస్థితాయేత్యర్థః , బ్రహ్మణే స్వరూపే ణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే , అనన్తాః , శక్తయః జగత్సర్గాద్యుపయుక్తసామర్థ్యవిశేషాః - యస్య , తస్మై ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ వాసు దేవశబ్దార్థమాహ ॥ సర్వభూతక్షయాయ - సర్వభూతనివాసాయ - హే హృషీకేశ , తుభ్యం - నమః , అహం త్వచ్ఛేషభూతః - మమ , న - నాహం మచ్ఛేషభూతః , ఏవం ప్రపన్నం , మాం - పాహి త్రాయస్వ - అత్ర విజ్ఞానమాత్రాయేత్యనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తం నిరతిశయానన్దస్వరూపం వివక్షితం , సర్వప్రత్యయహేతవ ఇత్యనేన ప్రపిత్సాహేతుత్వం , పురుషేశప్రధానాయేత్యనేన స ర్వశేషిత్వం , బ్రహ్మణ ఇత్యనేన వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదిగుణపూర్ణత్వం - అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన బన్ధమోక్షాద్యాపా దనోపయుక్తసామర్థ్యవత్త్వం , వాసుదేవాయేత్యనేన ధారకత్వం , హృషీకేశేత్యనేన నియన్తృత్వమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభా గవతచన్ద్రచన్ద్రికావ్యాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం ప్రదర్శితాక్రూరసంస్తుతస్వాసాధారణరూపో భగవానథ ప్రాప్తమథురోపవనోఽజ్ఞీకృతాక్రూరప్రార్థనః

ప్రేషితా క్రూరఃశ్వః ప్రవిష్టమథురో నిగృహీతరజకస్తన్తువాయమాలాకారౌ పరమభాగవతావకరోదిత్యేకచత్వారింశేన॥ స్తువత ఇత్యాదినా॥ భగవాన్కృష్ణః,ఆత్మనస్స్వస్య-వపుఃస్తువత,స్తస్యాక్రూరస్య-దర్శయిత్వా,స్వాసాధారణరూపం ప్రదర్శ్య,పున-స్సమాహరద న్తర్ధాపయామాస॥ యథా - నటో,నాట్యం నాట్యార్థరూపం , దర్శయిత్వా-ఽ న్తర్ధాపయతి, తథా ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ సోఽప్యక్రూరోఽపి,అ న్తర్హితం-వీక్ష్యజ్ఞాత్వా-జలా-దున్మజ్య-త్వరయాయుక్తః-ఆవశ్యకంమాధ్యాహ్నికంనిత్యకర్మ-సర్వం-కృత్వా-విస్మితస్స-న్రథ-మావిశత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తమావిష్టవన్తమక్రూరం-కృష్ణః-పప్రచ్ఛ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ కిన్త్విత్యాదినా,ఇహారథే- భూమౌ -వియత్యాకాశే-జలేవా కి-మద్భుతం త్వయా,దృష్టం-నకిమపిదృష్టమితిమావోచ ఇత్యభిప్రేత్యాహ॥ తథాదృష్టాద్భుతం-త్వాం-లక్షయామహే చిహ్నైరనుమినుమః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహాక్రూరః॥ అద్భుతాసీతి॥ భూమ్యాదిషు-యావన్త్యద్భుతాని-తాని-విశ్వశరీరకే , త్వయ్యేవ-సన్తి - తంచ త్వాంపశ్యతో-మేమయా-కిందృష్టం-నకిమప్యద్భుతంత్వయ్యవిద్యమానం-దృష్టమితికాక్వభిప్రేతోఽర్థః ❀ ॥౪॥ ❀ దృష్టంవదేత్యత ఆహ॥యత్రేతి॥ హేబ్రహ్మన్ "సంబుద్ధౌనపుంసకానాంవే,, తివికల్పాన్నలోపాభావః,యత్రత్వయి-కర్మాణ్యద్భుతాని,తం,త్వామిహ-పశ్యతో-మే-అన్యత్రభూమ్యాదౌ-కి-మద్భుతం-దృష్టం-త్వాంవినానకించిదద్భుతమిత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఇతీత్థ,ముక్త్వాగాన్దినీసుతఃఅక్రూరః-స్యన్దనంరథం-చోదయామాస-తతో , రామం-కృష్ణంచ-దినాత్యయేదినావసానే-మధురాం , ప్రాపయామా

నః॥ ౧ ॥సోఽపిచాన్తర్హితంవీక్ష్యజలాదున్మజ్యసత్వరః। కృత్వాచావశ్యకంసర్వంవిస్మితోరథమావిశత్॥ ౨ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశఃకింతేదృష్టమిహాద్భుతమ్।భూమావియతితోయేవాతథాత్వాంలక్షయామహే॥ ౩॥అక్రూరఉవాచ॥యత్రాద్భుతానిసర్వాణిభూమౌవియతివాజలే।త్వయివిశ్వాత్మకేసన్తికింమేదృష్టంవిపశ్యతః॥ ౪ ॥ యత్రాద్భుతానిసర్వాణిభూమౌవియతివాజలే। తంత్వాఽనుపశ్యతోబ్రహ్మన్కిమ్మేదృష్టమిహాద్భుతమ్॥౫॥ఇత్యుక్త్వాచోదయామాసస్యన్దనంగాన్దినీసుతః।మధురామనయద్రామంకృష్ణంచైవదినాత్యయే॥ ౬ ॥మార్గేగ్రామజనారాజంస్తత్రతత్రోపసఙ్గతాః।వసుదేవసుతౌవీక్ష్యప్రీతాదృష్టింసచాదదుః॥ ౭ ॥ తావద్వ్రజౌకసస్తత్రనన్దగోపాదయోఽగ్రతః।పురోపవనమాసాద్యప్రతీక్షన్తోఽవతస్థిరే॥ ౮ ॥ తాన్సమేత్యాహభగవానక్రూరంజగదీశ్వరః। గృహీత్వాపాణినాపాణింప్రశ్రితంప్రహసన్నివ॥ ౯ ॥భవాన్ప్రవిశతామగ్రేసహయానఃపురీంగృహమ్। వయంత్విహావముచ్యాథప్రాతర్ద్రక్ష్యామహేపురీమ్॥ ౧౦ ॥ అక్రూరఉవాచ॥నాహంభవద్భ్యాంరహితఃప్రవేక్ష్యేమధురాపురీమ్। త్యక్తుంనార్హసిమాంనాథభక్తంతేభక్తవత్సల॥ ౧౧ ॥ ఆగచ్ఛయామగేహాన్నస్సనాథాన్కుర్వధోక్షజ। సాగ్రజస్సహగోపాలైస్సుహృద్భిశ్చసురోత్తమ॥ ౧౨ ॥పునీహిపాదరజసాగృహాన్నోగృహమేధినామ్। యచ్ఛౌచేనానుతృప్యన్తిపితరస్సాగ్నయస్సురాః॥ ౧౩ ॥అవనిజ్యాఙ్ఘ్రియుగళమా

స ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తదాతత్రతత్ర-మార్గే-గ్రామేషు,జనాః వసుదేవస్య , సుతౌ-రామకృష్ణా-వుపసఙ్గతాస్సన్తస్తౌ-దృష్ట్వా-ప్రీతాః-దృష్టిం,నాదదుఃనప్రత్యాజహ్రుః,పశ్యన్తఏవస్థితాఇత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తావదితి॥యావద్రామకృష్ణౌ-మధురా-మనయ-త్తావదేవతతఃపూర్వమేవ-నన్దాదయో,గోపా , ఉపవనం , ప్రాప్య , శ్రీరామకృష్ణాగమనం , ప్రతీక్షమాణాః , స్థితాః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తాన్నన్దాదీన్-సమేత్య జగదీశ్వరో భగవా-న్స్వపాణినా-వినీత-మక్రూరం-పాణిం,గృహీత్వా-ప్రహసన్నివక్ష్యమాణం-ఉవాచ॥ఇవశబ్దేనహాస్యేఈషత్త్వం ద్యోత్యతే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ భవానితి॥భవాన్-సహయానస్సరథః-పురీం,తత్ర-స్వగృహమగ్రే విశతాం, వయంతు - ఇహోపవనే,అవముచ్యఉత్తార్య,విశ్రామ్యేత్యర్థః - అథ-ప్రాతః,వోయుష్మాకం పురీంమధురాం-ద్రక్ష్యామః ❀॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవముక్తః,ప్రాహాక్రూరః॥నాహమితిషడ్భిః॥ హేవిభో-భవద్భ్యాం-రహితోవియుక్తో, ఽహం-పురీం-నప్రవేక్ష్యే, హేనాథ భక్తం - మాం-త్యక్తుం - నార్హసి తత్ర హేతుంవదన్సంబోధయతి-హేభక్తవత్సలేతి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అతో-హేఅధోఽక్షజ త్వ-మాగచ్ఛ , యామః,త్వయైవసహ-వయం-గమిష్యామః నోఽస్మాన్-సనాథాన్ సేశ్వరాన్-కురు-సాగ్రజఃసరామః-గోపాలైశ్చ , సుహృద్భిస్సహ-హేసురోత్తమ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ పాదరజసా-గృహమేధినాం - అస్మాకం,గృహం-పునీహిపవిత్రీకురు-యస్య పాదరజస-శ్శౌచేనక్షాళనోదకేన-పీతేన - శిరసిధృతేనచా-స్మాకం,పితరో-అగ్నయః,సురాశ్చ-తృప్యన్తితృప్తాభవన్తి , తేనపాదరజసేత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కిఞ్చ॥తవాఙ్ఘ్రియుగళ,మవనిజ్యప్రక్షాళ్య, బలిర్వైరోచనిః-శ్లోక్యఃవిపులకీర్త్యర్హః - మహాన్గన్గైరితిశేషః,ఆసీద్భభూవ-త్వత్సఙ్కల్పాల్లిఙ్గప్రాయ , మైశ్వర్యం , లేభేప్రాప్తవాన్,తథై - కాన్తినాం అనన్యప్రయోజనానాం ప్రపన్నానాం,యా,గతిఃత్వత్ప్రా

ప్తిరూపా, తాంచ-తే భైలబ్ధవత్యా ప్రియో బభూవ ॥ ౧౪ ॥ కిఞ్చ-తవ అఙ్ఘ్రిప్రభవ నేజన్యః క్షాళనాః, ఆపః, గాఙ్గాః, శ్శుచ యఃపవిత్రాః - త్రిస్లోకాన్ - అపునన్ పవిత్రితవత్యః, కిఞ్చ-యా ఆపః శర్వేరుద్రః శిరసా, ధృతవాన్, కిఞ్చ-యాభిరద్భిః-సగరాత్మజాః, స్వర్గం-గతాః, బభూవుః, ఏవంవిధమహామహిమశాలిపదత్రతత్సఙ్గాదిరూపతీర్థాశ్రయపాదంజసాపుణ్యకీర్తిస్త్వయః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం ప్రార్థ్యమానోఽనితరసాధారణధర్మ్యయుక్తం సంబోధయన్ను పస్కరోతి ॥ దేవ దేవేతి ॥ బ్రహ్మాదీనామపి దేవ, జగతో నాథ, పుణ్యం శ్రుణ్వతాంవదతాం పుణ్యావహం, యస్య, శ్రవణం- కీర్తనంచ, తద్యస్య, సః, పుణ్యశ్రవణకీర్తనః-తస్యసమ్బోధనం, ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే ఈడ్యత ఇతి తథా -ఉత్తమః శ్లోకో యశో, యస్య వా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఆయాస్య ఇతి ॥ యదుచక్రాయ యదువంశజసమూహాయ, ద్రుహ్యతి, యదుచక్రద్రుహం, కంసం, హత్వా తతోఽగ్రజసమన్వితో, ఽహం, భవతో, గృహం ప్రత్య, ఆయాస్య ఆగమిష్యామి, తథా, ఽన్యేషాం చ, సుహృదాం, ప్రియం, నిరర్శ్యే కరిష్యామి ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థం, భగవతోక్తో-ఽక్రూరః, విమనా ఇవ కశ్చిదసన్తుష్టమనా ఇవ, భూత్వా-పురీం-ప్రవిష్టః-కర్మ రామకృష్ణావానీతావితి స్వకృతం కర్మ-వేద్య-స్వగృహం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అథ శ్వోఽపరాహ్ణే భగవాన్ - సకృష్ణః సఙ్కర్షణేనాన్వితో-గోపైః-పరివృతో-ద్రష్టుమిచ్ఛుః-మధురాం-ప్రావిశత్ ॥ ౧౯ ॥ తాం మధురాం-దదర్శ కథమ్భూతాం స్ఫాటిక-స్ఫటికమయాని - తుఙ్గాన్యుచ్ఛ్రితాని - గోపురాణిపురద్వారాణి-అన్యానిచ-ద్వా

సీచ్ఛోక్యోబలిర్మహాన్ । ఐశ్వర్యమతులం లేభే గతించైకాన్తినాంతుయా ॥ ౧౪ ॥ ఆపస్తేఽఙ్ఘ్రివనేజన్యస్త్రీన్
ల్లోకాన్ శుచయోఽపునన్ । శిరసాఽధత్తయాశ్శర్వస్స్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః ॥ ౧౫ ॥ దేవదేవజగన్నాథ
పుణ్యశ్రవణకీర్తన । యదూత్తమోత్తమశ్లోకనారాయణనమోఽస్తుతే ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఆయాస్యే భవ
తో గేహమహమార్యసమన్వితః । యదుచక్రద్రుహంహత్వా వితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥

కృష్ణరామయోర్మధురానగరప్రవేశఘట్టః

ఏవముక్తో భగవతా సోఽక్రూరో విమనా ఇవ । పురీం ప్రవిష్టః కంసాయ కర్మావేద్య గృహం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అథాప
రాహ్ణే భగవాన్కృష్ణస్సఙ్కర్షణాన్వితః । మధురాం ప్రావిశద్గోపైర్దిదృక్షుః పరివారితః ॥ ౧౯ ॥ దదర్శ తాం స్ఫా
టికతుఙ్గగోపురద్వారాం బృహద్ధేమకవాటతోరణామ్ । తామ్రారకోష్ఠాం పరిఖాదురాసదాముద్యానరమ్యో
పవనోపశోభితామ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌవర్ణశృఙ్గాటకహర్మ్యనిష్కుటైః శ్రేణీసభాభిర్భవనైరుపస్కృతామ్ । వైదూ
ర్యవజ్రామలనీలవిద్రుమైర్ముక్తాహరిద్భిర్వలభీషు వేదిషు ॥ ౨౧ ॥ జుష్టేషు జాలాముఖరన్ధ్రకుట్టిమేష్వావిష్టపారా
వతబర్హినాదితామ్ । సంసిక్తరథ్యాపణమార్గచత్వరాం ప్రకీర్ణమాల్యాఙ్కురలాజతణ్డులామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆపూర్ణ
కుమ్భైర్దధిచన్దనోక్షితైః ప్రసూనదీపావలిభిస్సపల్లవైః । సవృన్తరమ్భాక్రముకైస్సకేతుభిస్స్వలఙ్కృతద్వా
రగృహాం సపట్టికైః ॥ ౨౩ ॥ తాం సంప్రవిష్టౌ వసుదేవనన్దనౌ వృతౌ వయస్యైర్నరదేవవర్త్మనా । ద్రష్టుం సమీ

రాణి-యస్యాః-తామ్రం - ఆరం ఆరకూటశ్చ-తన్మయాః ప్రకోష్ఠాః - ధాన్యాదిశాలాదయో-యస్యాం - తాం-పరిఖాభిఃపరితఃఖాతాభిః-దుర్గమాం - ఉద్యానాని మారస్థానివనానిరమ్యాణ్యుపవనానిచసకటాని-తైః - రుపశోభితాం - సౌవర్ణాః-శృఙ్గాటకాశ్చతుష్పథాః హర్మ్యాణి ధనినాం గృహాణిచ-తేషు - నిష్కుటాః గృహోచితా ఆరామా-స్తైః - శ్రేణీనామేకరూపశిల్పోపజీవినాం-సభాభిరుపవేశస్థానైః-అన్యైశ్చ - భవనైః గృహై రుపస్కృతామలఙ్కృతాం - అమలః స్ఫటికః- హరిత్ మరకతః-వైదూర్యాదిరత్నైః జుష్టేషు సంయుక్తేషు - వలభ్యాదిషు, ఆవిష్టైః - పారావతైః-ర్మయూరైశ్చ - నాదితాం-తత్ర-వలభ్యః గృహపురోభాగస్తమ్భనిహితాచ్ఛాదనోపష్టమ్భవక్రదారూణి - వేదయః వలభీనామధ్యదేశేవిరచితావష్టమ్భవేదికాః-జాలాముఖరన్ధ్రాణి గవాక్షచ్ఛిద్రాణి - కుట్టిమాని మణిబద్ధా రథ్యాభూమయః - రథ్యా రాజమార్గాః- ఆపణాః పణ్యవీథయః, మార్గా అన్యే - చత్వరాణ్యఙ్గణాని - సంసిక్తానిరథ్యాదీనియస్యాం - వికీర్ణాస్తత్రతత్రావకీర్ణా - మాల్యాదయో-యస్యాం, తత్ర-మాల్యానిమాలార్హాణి పుష్పాణి - ఆపూర్ణైః-కుమ్భైః-దధ్నా - చన్దనేనచోక్షితైస్సిక్తైః- ప్రసూనానాం దీపానాంచావలయో-యేషు-తైః -సవృన్తాః ఫలగుచ్ఛసహితాః-రమ్భాః-కదల్యః - క్రముకాశ్చ తైః-కేతుభిశ్చ - సహితైః పట్టికాః-నితస్త్రివిస్తారపట్టవస్త్రాణి-తత్సహితైశ్చ - స్వలఙ్కృతాని ద్వారాణి-యేషాం-తే గృహా యస్యాం తాం, తత్ర తయాః-రీతిః-చ్ఛూర్ణాభయవస్తణ్డులానాముపరికుమ్భాః - తత్పరితః ప్రసూనావళయః-కణ్ఠేసపట్టికాః - ముఖేచూతాదిపల్లవాః - తదుపరిపత్రాన్తరేదీపావళయః-తత్సన్నిధౌ రమ్భాః-క్రముకాః, కేతవః-తోరణానిచేతి ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ తామేవంభూతాం ప్ర

రీం-వయస్యైస్సఖిభిస్సహితౌ-నరదేవవర్త్మనా రాజవీథ్యా-ప్రవిష్టౌ-వసుదేవనన్దనౌ-ద్రష్టుం-పురస్త్రియః త్వరితాః-స్నమీయుః తత్రతత్రసముదితాః భూషణాః-తథా-హే నృప-ఉత్సుకాస్సత్యః హర్మ్యాణ్యారురుహుః ॥ ౨౪ ॥ ॥ త్వరామాత్సుక్యంచాహద్వాభ్యామేన ॥ కాశ్చిదితి ॥ విపర్యగ్విపరీత-మయథాయథం-ధృతాని-వస్త్రాణి-భూషణానిచ-యాభిః-స్తాః-కాశ్చిదేవంభూతాః, అపరాస్తు-యుగళేషు-ధార్యేషు కుణ్డలకఙ్కణాదిషు-ఏకం-విస్మృత్య-సమీయు-రిత్యనుషఙ్గః, అన్యాస్తుకృతం సహితం-ఏకమేవ-పత్రంతాటఙ్కః-యయో-స్తే-శ్రవణే శ్రోత్రే-యాసాం తాః-ఏకమేవ-నూపురంచరణాభరణం-యాసాం-తాశ్చ-స్వకీయ-మేకం-లోచనం-నాఙ్క్త్వా-ఏకస్మిన్నేవలోచనేకజ్జలంనిధాయేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ॥ ఏకాస్తు-అశ్నన్త్యః-తద్భోజనం-విహాయ, కాశ్చిత్తు, అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణాభ్యఙ్గాః-అకృతస్నానా ఏవ-కాశ్చిత్తు-స్వపన్త్యః, నిస్వనం-నిశమ్య, త్యక్త్వాయ అపరాస్తు-మాతరః-అర్భకం-అపాయయన్త్యః-స్తన్యమితి శేషః-తమర్భకం-విహాయ-సమీయురితిసర్వత్రసమ్బన్ధః ॥ ౨౬ ॥ ॥ మత్తగజేన్ద్రస్యేవ-విక్రమః పాదవిక్షేపో యస్యసః-శ్రియఃకాన్తో భగవాన్-ప్రగల్భాః-యాః, లీలాః-తాభిః-హసితానీ-క్షణానిచ-తైః-స్తాసాంపురస్త్రీణాం దృశాం మహోత్సవం మహాహర్షం-విదధానస్తాసాం మనాంసిచిత్తాన్యపహృతవాన్ ॥ ౨౭ ॥ ॥ ముహుశ్శ్రుత త్వా-త్తద్గతచేతస-స్తం-దృష్ట్వా-హే అరిన్దమ-తస్యప్రేక్షణంచ స్మితంచ తదేవ-సుధా-తయోః-ఉక్షణం సేచనం-తేన-లబ్ధో మానో-యాభిస్తాః దృశా ఉద్ఘాటితనేత్రద్వారా-ఆత్మనిమనసి లబ్ధం

యుస్త్వరితాః పురస్త్రియో హర్మ్యాణి చైవారురుహుర్నృపోత్సుకాః ॥ ౨౪ ॥ కాశ్చిద్విపర్యగ్ధృతవస్త్రభూషణా విస్మృత్య చైకం యుగళేష్వథాపరాః । కృతైకపత్రశ్రవణైకనూపురా నాఙ్క్త్వా ద్వితీయం త్వపరాస్త్వలోచనమ్॥ ౨౫ ॥ అశ్నన్త్య ఏకాస్తదపాస్య సోత్సవా అభ్యజ్యమానా అకృతోపమార్జనాః । స్వపన్త్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్వనం నిపాయయన్త్యోఽర్భమపోహ్య మాతరః ॥ ౨౬ ॥ మనాంసి తాసామరవిన్దలోచనః ప్రగల్భలీలాహసితావలోకనైః । జహార మత్తద్విరదేన్ద్రవిక్రమో దృశాం దదచ్ఛ్రీరమణోత్మనోత్సవమ్॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా ముహుశ్శ్రుతమనుద్రుతచేతసస్తం తత్ప్రేక్షణస్మితసుధోక్షణలబ్ధమానాః । ఆనన్దమూర్తిముపగూహ్య దృశాఽఽత్మలబ్ధం హృష్యత్త్వచో జహురనన్తమరిన్దమాధిమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాసాదశిఖరారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖామ్బుజాః । అభ్యవర్షన్సౌమనస్యైః ప్రమదా బలకేశవౌ॥ ౨౯ ॥ దధ్యక్షతైస్సోదపాత్రైస్స్రగ్గన్ధైరభ్యుపాయనైః । తావానర్చుః ప్రముదితాస్తత్రతత్ర ద్విజాతయః॥ 30 ॥ ఊచు పౌరా ॥ అహో గోప్యస్తపః కిమచరన్మహత్ ।

॥ రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాంసమ్మానఘట్టః ॥

యా హ్యేతావనుపశ్యన్తి నరలోకమహోత్సవౌ॥ 3౧ ॥ రజకం కఞ్చిదాయాన్తం రఙ్గకారం గదాగ్రజః । దృష్ట్వాఽయాచత వాసాంసి ధౌతాన్యత్యుత్తమానిచ॥ 3౨ ॥ దేహ్యావయోస్సముచితాన్యఙ్గ వాసాంసి చార్హతోః । భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతుస్తే నాత్ర సంశయః ॥ 33 ॥ సయాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః । సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృత్యో రాజ్ఞస్సుదుర్మదః॥ 3౪ ॥ ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః । పరిధత్త కిముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ॥ 3౫ ॥ యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యది జిజీవిషా । బధ్నన్తి ఘ్నన్తి లుమ్పన్తి దృప్తా రా

ప్తం-ఆనన్దమూర్తిం-పరిష్వజ్య-పులకితత్వచః-తదప్రాప్తిజ-మనవధిక-మాధింవ్యథాం-జహుః ॥ ౨౮ ॥ ॥ ప్రీత్యోత్ఫుల్లాని-ముఖామ్బుజాని-యాసాం-తాః-ప్రమదాః-స్త్రియః-సౌమనస్యైః కుసుమసమూహైః-రామకృష్ణా-వభ్యవర్షన్ ॥ ౨౯ ॥ ॥ ద్విజాతయో బ్రాహ్మణ్య-స్తత్రతత్ర-ప్రముదితాస్సత్యః-దధ్యాదిభిః-రామకృష్ణా-వానర్చుః ॥ 30 ॥ ॥ పౌరాః స్త్రియః పరస్పరమూచుః-ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ గోప్యః-కిం-మహ-త్తప-శ్చరుః, అన్యథైతన్నసమ్భవతీత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ యాః గోప్యః-నరలోకస్య-మహోత్సవౌయాభ్యాం-తావేతౌ-రామకృష్ణా-వనుపశ్యన్తి ॥ 3౧ ॥ ॥ ఇత్థం తాసు కథయన్తీషు-తదా-గదాగ్రజో భగవాన్, కఞ్చి-దాయాన్తం-రజకః వస్త్రనిర్ణేజకః-సఏవవస్త్రాణాం రఙ్గముపికుర్వన్ రఙ్గకార-స్తం, దృష్ట్వా, ధౌతాని నిర్ణిక్తాని, అద్భుతానిచ, వస్త్రాణ్య, యాచత ॥ 3౨ ॥ ॥ యాచ్ఞాప్రకారమేవ ॥ దేహీతి॥ హే అఙ్గ హే రజక-యోగ్యయో, రావయో, స్సముచితాని-వాసాంసి, దేహి, దాతు-స్తవ, పరముత్కృష్టం శ్రేయో-భవిష్యతి-నాస్మిన్నర్థే, సంశయోఽస్తి ॥ 33 ॥ ॥ ఇత్థం-భగవతా-సర్వతః, పరిపూర్ణేనపూర్ణకామేన-యాచిత, స్సరజకః-రాజ్ఞః కంసస్య-భృత్యః, దుర్మదశ్చ-హేతుగర్భ మిదం విశేషణద్వయం అతో, రుషితః క్రుద్ధః-సాక్షేపం హేతుగర్భం యథాతథా-ప్రాహ ॥ 3౪ ॥ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ ఈదృశానీతి ద్వాభ్యాం హే ఉద్వృత్తాః ఉత్పథాః-గిరౌ-వనేచ-చరన్తి యే-తే, యూయమీదృశాన్యేవ వాసాంసి పరిధత్త కిం, సంభావనాయాం లోట్-రాజద్రవ్యాణ్య, భీప్సథ-స్వాధికారమనాలోచ్యేతి శేషః ॥ 3౫ ॥

హే బాలిశాః- అసు - యాత-యది-జీవితుమిచ్ఛా-తర్హి-మైవం ప్రార్థనీయం - యద్యేవం ప్రార్థయతే-తర్హి-రాజకులాని రాజకీయాః, దృప్తాన్యుష్మాన్-స్వభృత్యా నిబధ్నీయుః ఘ్నన్తి హన్యుః, లుమ్పన్తి నిస్స్వం కుర్యుః ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం-రజకస్య-వికత్థమానస్య సతః భగవాన్, క్రుద్ధః-కరాగ్రేణ తస్య, శిరః-కాయాత్, అపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥ తతస్తస్య రజకస్య - అనుజీవినః-సర్వే, వాసఃకోశాన్వస్త్రపుటకాన్ విసృజ్య-సర్వతో మార్గాన్ప్రతి-దుద్రువుః పలాయితవన్తః తతో, భగవాన్-వాసాంసి, ఆదత్త ॥ ౩౮ ॥ తదా-సఙ్కర్షణః-కృష్ణశ్చ-ఆత్మప్రియే స్వాభీష్టవస్త్రే వసిత్వా పరిధాయ - శేషాణి-గోపేభ్యః-అదత్త అదాత్ ॥ కానిచిద్వాసాంసి-భువి విసృజ్య త్యక్త్వా అగాదితి శేషః ॥ ౩౯ ॥ తతః - కశ్చి-ద్వాయకస్తన్తువాయకః-ప్రీతః ప్రీతియుక్తో-విచిత్రవర్ణైః-చైలేయైః వస్త్రమయైః - ఆకల్పైః భూషణైః-యథానురూపం, తయోః రామకృష్ణయోః - వేషం అలఙ్కార-మకల్పయత్ విదధే ॥ ౪౦ ॥ తదా-తౌ రామకృష్ణౌ-నానావిధవేషాభ్యాం-విరేజతుః-యథా-పర్వణ్యుత్సవే-స్వలఙ్కృతౌ, సితేతరౌ శ్వేతవర్ణకృష్ణవర్ణౌ బాలగజౌ-తద్వత్ ॥ ౪౧ ॥ తతః భగవాన్ - ప్రసన్నః , తస్య వాయకస్య-స్వసారూప్యం స్వసాధర్మ్యం, ముక్తిమితి యావత్, ప్రాదాత్ దేహావసానే దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-శ్రియమిత్యాది-అస్య, జీవద్దశాయామితి శేషః ఇహ లోకే, పరమాం శ్రియం-బలం చైశ్వర్యం చ-స్వవిషయకస్మృతిం చేన్ద్రియం తత్పాటవం చాదాత్ ॥ ౪౨ ॥ తతస్సుదామ్నః సుదామాఖ్యస్య-మాలాకారస్య, గృహం-జగ్మతుః గతవన్తౌ స చ తౌ, రామకృష్ణౌ - దూరాదేవ దృష్ట్వో-త్థాయోత్థాయేత్యర్థః, శిరసా, భువి-ననామ నమశ్చక్రే ॥ ౪౩ ॥ తయో-రాసన, మానీయ ఆదాయ సమర్ప్య, పాద్యం చ -సమర్ప్యేతి శేషః

జకులాని హి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం వికత్థమానస్య కుపితో దేవకీసుతః । రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయాదపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥ తస్యానుజీవినస్సర్వే వాసఃకోశాన్విసృజ్య వై । దుద్రువుస్సర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహేఽచ్యుతః ॥ ౩౮ ॥ వసిత్వాఽఽత్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణస్సఙ్కర్షణస్తథా । శేషాణ్యదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్ ॥ ౩౯ ॥ తతస్తు వాయకః ప్రీతస్తయోర్వేషమకల్పయత్ । విచిత్రవర్ణైశ్చైలేయైరాకల్పైరనురూపతః ॥ ౪౦ ॥ నానాలక్షణవేషాభ్యాం రామకృష్ణౌ విరేజతుః । స్వలఙ్కృతౌ బాలగజౌ పర్వణీవ సితేతరౌ ॥ ౪౧ ॥ తస్య ప్రసన్నో భగవాన్ప్రాదాత్సారూప్యమాత్మనః । శ్రియం చ పరమాం లోకే బలైశ్వర్యస్మృతీన్ద్రియమ్ ॥ ౪౨ ॥ తతస్సుదామ్నో భవనం మాలాకారస్య జగ్మతుః । తౌ దృష్ట్వా స సముత్థాయ ననామ శిరసా భువి ॥ ౪౩ ॥ తయోరాసనమానీయ పాద్యం చార్ఘ్యార్హణాదిభిః । పూజాం సానుగయోశ్చక్రే స్రక్తామ్బూలానులేపనైః ॥ ౪౪ ॥ ప్రాహ నస్సార్థకం జన్మ పావితం చ కులం ప్రభో । పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యాగమనేన వామ్ ॥ ౪౫ ॥ భవన్తౌ కిల విశ్వస్య జగతః కారణం పరమ్ । అవతీర్ణావిహాంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ ॥ ౪౬ ॥ న హి వాం విషమా దృష్టిస్సుహృదోర్జగదాత్మనోః । సమయోస్సర్వభూతేషు భజన్తం భజతోరపి ॥ ౪౭ ॥ మామాజ్ఞాపయతం భృత్యం కిమహం కరవాణి వామ్ ।

అర్ఘ్యార్హణాదిభిః-స్రగాదిభిశ్చ - సానుగయో-స్తయోః, పూజాం , చక్రే-అర్హణశబ్దః ఉపాత్తేతరపూజాసాధనసఙ్గ్రహార్థః ॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ-ప్రాహ చ ఉక్తిమేవాహ ॥ నస్సార్థకమిత్యాదినా ॥ ఇత్యభిప్రేత్యేత్యర్థః ప్రాక్తనే-వాం యువయోః, ఆగమనేన నోఽస్మాకం, జన్మ-సార్థకం జాతం, నః-కులం చ - పావితం పవిత్రీకృతం , పితృదేవర్షయశ్చ, మహ్యం, తుష్టా బభూవుః ॥ ౪౫ ॥ కథం యాదవయో రావయోరాగమనమాత్రేణ సర్వమేతత్సంపన్నం తత్రాహ ॥ భవన్తావితి ॥ విశ్వస్య ప్రపఞ్చస్య, భవన్తౌ, పరం కారణం మూలకారణభూతావిత్యర్థః-కథమేవంభూతయోః కర్మకృతం - ప్రాకృతం జన్మేత్యత ఆహ ॥ అవతీర్ణావితి ॥ అంశేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-నతు కర్మణేతి భావః, ఇహ లోకే-అవతీర్ణౌ-జన్మనస్సుఖదుఃఖానుభవార్థత్వం వారయన్ప్రయోజనమాహ ॥ క్షేమాయ , సాధూనామితి శేషః - క్షేమః ప్రాప్తశ్రియః పాలనం , భవో లబ్ధసుఖప్రాపణం ॥ ౪౬ ॥ న నుకంచిదనుగృహ్ణన్తావావాం నేశ్వరాక్తిస్తు ప్రాకృతౌ జీవావిత్యత ఆహ ॥ నహీతి ॥ జగత, ఆత్మనోః, అత ఏవ - సుహృదోః, నహి స్వశరీరే కస్యచిదసౌహార్దం దృష్టమితి భావః ॥ యువయోః, విషమా, దృష్టిః నవిద్యతే, తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి భజన్తం-భజతోరనుగృహ్ణతోరపి సమయోః, నహి భక్తేష్వనుగ్రహో వైషమ్యమూలకః-నహ్యుపాశ్రితార్థదస్య సురద్రుమస్య వైషమ్యమస్తి-వైషమ్యపరిహారార్థమేవ భజనాత్మకం వ్యాజమపేక్షత ఇతి భావః ॥ ౪౭ ॥ స్వస్మిన్నత్యన్తపారతన్త్ర్యమావేదయితుం కైఙ్కర్యానుశాసనం ప్రార్థయతే ॥ సాధ్వితి ॥ వాం యువయోః అహం - కిఙ్కరవాణి కిఙ్కరోఽస్మీత్యర్థః - అతో-భృత్యం . మాం-సాధు యథా తథా-ఆజ్ఞాపయతం - ఏతావతైవాహమనుగృహీతో భవిష్యామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ భవద్భిః , నియుజ్యతే అనుశిష్యత ఇత్యనేనైవ పుంసో జీవస్యా - నుగ్రహస్తత్కృతో

హః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ ఇత్థం, విజ్ఞాపయన్నితి శేషః॥ హే రాజేన్ద్ర, అభిప్రేత్య, అయోరభిమతం జ్ఞాత్వా- ప్రీతమానసః, సుదామా- ప్రశస్తైః- సుగన్ధిభిః-కుసుమైః ర్విరచితాం-మాలాం, తాభ్యాం-దదౌ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తాభిర్మాలాభిరలఙ్కృతౌ వరదౌ తస్మై- ప్రపన్నాయ-శరణాగతాయ వరాన్ అభీష్టార్థాన్ దదతుః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ కే తే వరాః తేన వృతాః-యాన్ దదతురిత్యత ఆహ॥ సోఽపీతి॥ అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగతః, ఆత్మని-తస్మిన్ భగవతి, అచలాం భక్తిం- భాగవతేషు సౌహార్దం అనుకూల్యం - భూతేషు భగవచ్ఛరీరచేతనాచేతనాత్మకేషు దయాం స్వార్థపరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూపాం వృతవాన్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ ఇతీత్థం- యథావృతం, తస్మై - వరం-దత్త్వా, తేనావృతా-మన్వయవృద్ధిసీంవంశవృద్ధిమతిం ,శ్రియం-తథా-బలాదీంశ్చ- దత్త్వా-సహాగ్రజః- తతో-నిర్జగామ తత్ర-బలం దేహధారణసామర్థ్యమ్ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ త్రివక్రాసమర్పితాఙ్గరాగానులిప్తాఙ్గ ఋజ్వీకృత త్రివక్రో గృహం ప్రాప్య చాపశ్చోపశకే ఘూర్ణితం తత్పాలకాంశ్చ హత్వా భీతకంసభయహేతుం నన్దస్య సవేశమావివేశేత్యాహ ॥ ద్విచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ మాలాకారానుగ్రహానన్తరం రాజమార్గేణ-వ్రజన్-గృహీతాని-అఙ్గవిలేపనానాం సుగన్ధచన్దనానాం-భాజనాని యయా తాం-త్రివక్రయా-వరం సున్దరం-ఆననం-యస్యాః-స్తాం-కుబ్జాం విలోక్య, సుఖప్రదో-భగవాన్-ప్రహసన్ తాం యువతీం- పప్రచ్ఛ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ కా

పుంసోఽప్యనుగ్రహో హ్యేష భవద్భిర్యన్నియుజ్యతే॥ ౪౮ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య రాజేన్ద్ర సుదామా ప్రీతమానసః । శస్తైస్సుగన్ధైః కుసుమైర్మాలాం విరచితాం దదౌ॥ ౪౯ ॥ తాభిస్స్వలఙ్కృతౌ ప్రీతౌ రామకృష్ణౌ సహానుగౌ। ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతుర్వరదౌ వరాన్॥ ౫౦ ॥ సోఽపి వవ్రేఽచలాం భక్తిం తస్మిన్నేవాఖిలాత్మని । తద్భక్తేషు చ సౌహార్దం భూతేషు చ దయాం పరామ్॥ ౫౧ ॥ ఇతి తస్మై వరం దత్త్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధినీమ్ । బలమాయుర్యశః కాన్తిం నిర్జగామ సహాగ్రజః ॥ ౫౨ ॥✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ । అథ వ్రజన్ రాజపథేన మాధవః స్త్రియం గృహీతాఙ్గవిలేపభాజనామ్ । విలోక్య కుబ్జాం యువతీం వరాననాం పప్రచ్ఛ యాన్తీం ప్రహసన్ రసప్రదః ॥ ౧ ॥ కా త్వం వరోర్వేతదిహానులేపనం కస్యాఙ్గనే వా కథయస్వ సాధు నః । దేహ్యావయోరఙ్గవిలేపముత్తమం శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి॥ ౨ ॥ సైరన్ధ్ర్యువాచ। దాస్యస్మ్యహం సున్దర కంససమ్మతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి । మద్భావితం భోజపతేరతి ప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమస్తదర్హతి ॥ ౩ ॥ రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షితైః। ధర్షితాత్మా దదౌ సాన్ద్రముభయోరనులేపనమ్॥ ౪ ॥ తతస్తావఙ్గరాగేణ స్వవర్ణేతరశోభినా । సమ్ప్రాప్తపరభాగేన శుశుభాతేఽనురఞ్జితౌ॥ ౫ ॥ ప్రసన్నో

త్వమితి॥ హే అఙ్గనే హే వరోరు, ఇతి సోపహాససమ్బోధనం, త్వం కా, ఇహాస్యాం పుర్యాం, ఏతత్ - దనులేపనం-కస్య వా కస్మై వ యసీత్యర్థః॥ సాధుయథార్థం-నోఽస్మభ్యం-కథయస్వ, కస్మైచిద్భవతు, కిన్తు ఉత్తమమిమ, మఙ్గలేప మావయోరావాభ్యాం దేహి-తతోఽనులేపనదానేన హేతునా-తవ, చిరాదేవ, శ్రేయో, భవిష్యతి ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఇత్థమాపృష్టాయా-చిత్రా చ సాహ॥ దాసీతి॥ హే సున్దర-అహం-కంసస్య, సమ్మతా, తస్య దాసీ, త్రివక్రనామ్నీ, ఇత్యనులేపకర్మణి, తేన నియుక్తాఽస్మి, త్రిస్థగ్రీవోరుకటయః, వక్రాః, యస్యాస్సా, త్రివక్రేత్యన్వర్థం నామ, కంససమ్మతత్వే హేతుమాహ ॥ మద్భావితం మయా సాధితం-అనులేపనం భోజపతేః కంసస్యాతీవ-ప్రియం-అతోఽహం తస్య సమ్మతేతి భావః ॥ అతః- తద్రాజ్ఞః ప్రియ-మనులేపనం వాం వినా భవద్భ్యాం వినా-అన్యః-కో వా పుమాన్, నర్హతి- యువామేవార్హావిత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ రూపేతి ॥ భగవత ఇత్యాదిః-భగవతో, రూపాదిభిః, మోహిత, ఆత్మా చిత్తం - యస్యాః, సా సాన్ద్రం-తదనులేపన-ముభయోః - దదౌ. తత్ర, రూపమఙ్గసౌష్ఠవం, పేశలం సౌకుమార్యం-మాధుర్యం రసికత్వమ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తత ఇతి॥ స్వవర్ణేతరశోభినా- స్వస్యాఙ్గరాగస్య-యో-వర్ణః వరాహారుధిరవల్లోహితవర్ణః-తస్మాదితరౌ, యౌ, వర్ణౌ-తయోశ్శరీరగతౌ, విశుద్ధౌ, సితాసితవర్ణౌ, తాభ్యాం, శోభినా, అత ఏవ, ప్రాప్తః, పరభాగో మహాతిశయో, యేన- తేనానురఞ్జితౌ, తౌ, రామకృష్ణౌ, శుశుభాతే, యద్వా, తౌ రామకృష్ణౌ, స్వదేహగతవిశుద్ధసితాసితవర్ణాభ్యాం, ఇతరేణ ఇతరవర్ణేనా, తవ, శోభినా, అత ఏవ చ, సమ్ప్రాప్త మహాతిశయేన, యద్వా, సమ్ప్రాప్తః-పరః ఉత్కృష్టః భాగశ్శరీరైకదేశో, యేన - తేనానురఞ్జితావిత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ “శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి,, ఇత్యుక్తం శ్రేయశ్శకారేత్యాహ ॥ ప్రసన్న ఇతి॥ స్వదర్శనఫలం, తస్యాః, దర్శయన్, తాం త్రివక్రామృజ్వీం కర్తుం, అవక్రాం కర్తుం-మన

శ్చక్రే మనస్కారపూర్వకమృజ్వీచకారేత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తత్ప్రకారమేవాహ ॥ పద్భ్యామితి ॥ తస్యాః,ప్రపదే పాదా
గ్రద్వయం , స,పద్భ్యాం , మాపీడ్య-ఆక్రమణేనావష్టభ్య , ద్వే , అఙ్గుళీ - ఉత్తానే ఉన్నతే ,యస్మిన్,తథాభూతేన ,పాణి
నా,తస్యాః,చిబుకే ముఖస్యాధోభాగే,గృహీత్వా,అధ్యాత్మం దేహం , ఉదనీనమత్ ఉన్నమయామాస ❀॥ ౭ ॥ ❀సా,తదైవ,
ఋజు,సమానం అనురూపం చాఙ్గం,యస్యాః,బృహత్యౌ,శ్రోణీ , పయోధరౌ చ, యస్యాః , స్తథాభూతా,ముకున్దస్పర్శనాన్ని
దానాత్,సద్య ఏవ- ప్రమదోత్తమా-బభూవ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కిఞ్చ రూపాదిసమ్పన్నా సతీ జాతః-హృచ్ఛయః కామో-యస్యా-
స్సా అత ఏవ స్మయన్తీ ముకున్ద-ముత్తరీయాగ్ర - మాకృష్య,ప్రాహ - తత్ర-రూపం సౌన్దర్యం-గుణా యావ్వనాదయః ఔదా
ర్యం గత్యవలోకనాదిశ్రైష్ఠ్యమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏహీతి ॥ హే వీర,అస్మద్గృహం ప్రత్యా-గచ్ఛ-యామః-ఇహ
త్వాం-త్యక్తుం - నోత్సహే నశక్నోమి-త్వయో - న్మథితం క్షోభితం-చిత్తం - యస్యాః-తస్యాః- మమ,ప్రసీద-హే పురుషర్ష
భ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థం తయా స్త్రియా-రామస్య-పశ్యతస్సతః-యాచ్యమానో,భగవా - ననుగానాం గోపానాం,చశబ్దాద్రా
మస్య చ-ముఖ-మవలోక్య-ప్రహసన్-తామువాచ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ఏష్యామీతి॥ హే సుభ్రు-సాధితః-కంసవధరూ
పోఽర్థః ప్రయోజనం,యేన-తథాభూతః-పుంసాం,మాధివికర్షణం కామప్రయుక్తమనః పీడాశమనం - తవ,గృహం ప్రత్యాగమి
ష్యామి అగృహాణాం-నవిద్యన్తే గృహాః అస్యాం పుర్యాం యేషాం తేషాం-పాన్థానాం , అస్మాకం - త్వమేవ-పరాయణం ఉప

భగవాన్కుబ్జాం త్రివక్రాం రుచిరాననామ్ । ఋజ్వీం కర్తుం మనశ్చక్రే దర్శయన్దర్శనే ఫలమ్॥ ౬ ॥ పద్భ్యామా
క్రమ్య*ప్రపదే ద్వ్యఙ్గుళ్యుత్తానపాణినా। ప్రగృహ్య చిబుకేఽధ్యాత్మముదనీనమదచ్యుతః॥ ౭ ॥ సా తదర్జుసమా
నాఙ్గీ బృహచ్ఛ్రోణిపయోధరా। ముకున్దస్పర్శనాత్సద్యో బభూవ ప్రమదోత్తమా॥ ౮ ॥ తతో రూపగుణౌదార్య
సంపన్నా ప్రాహ కేశవమ్। ఉత్తరీయం సమాకృష్య స్మయన్తీ జాతహృచ్ఛయా॥ ౯ ॥ ఏహి వీర గృహం యామో
న త్వాం త్యక్తుమిహోత్సహే । త్వయోన్మథితచిత్తాయాః ప్రసీద పురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం స్త్రియా యాచ్యమా
నః కృష్ణో రామస్య పశ్యతః । ముఖం వీక్ష్యాను గోపానాం చ ప్రహసంస్తామువాచ హ ॥ ౧౧ ॥ ఏష్యామి తే గృహం సు
భ్రు పుంసామాధివికర్శనమ్ ।సాధితార్థోఽగృహాణాం నః పాన్థానాం త్వం పరాయణమ్॥ ౧౨ ॥విసృజ్య వాణ్యా
మాధ్వ్యా తాం వ్రజన్మార్గే వణిక్పథే । నానోపాయనతామ్బూలస్రగ్గన్ధైః సాగ్రజోఽర్చితః॥ ౧౩ ॥ తద్దర్శన
స్మరక్షోభాదాత్మానం నావిదన్ స్త్రియః । విస్రస్తవస్త్రకబరవలయా లేఖ్యమూర్తయః ॥ ౧౪ ॥ తతః పౌరా
న్పృచ్ఛమానో*ధనుషః స్థానమచ్యుతః । తస్మిన్ప్రవిష్టో దదృశే ధనురైన్ద్రమివాద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥ పురుషైర్బహు
భిర్గుప్తమర్చితం పరమర్ద్ధిమత్ ।వార్యమాణో నృభిః కృష్ణః ప్రసహ్య ధనురాదదే॥ ౧౬ ॥కరేణ వామేన సలీలముద్ధృ
తం సజ్యం చ కృత్వా నిమిషేణ పశ్యతామ్ । నృణాం ప్రకృష్య ప్రబభఞ్జ మధ్యతో యథేక్షుదణ్డం మదకర్యురుక్ర
మః॥ ౧౭ ॥ధనుషో భజ్యమానస్య శబ్దః ఖం రోదసీ దిశః । పూరయామాస యం శ్రుత్వా కంసస్త్రాసముపాగమత్॥
తం రక్షిణస్సానుచరా రుషితా ఆతతాయినః।గ్రహీతుకామా ఆవవ్రుర్గృహ్యతాం బధ్యతామితి॥ ౧౯ ॥అథ తా

భోగ్యత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవంవిధయా,మాధ్వ్యా మధురయా-వాణ్యా,తాం-విసృజ్య-ఉత్తరీయాన్తం త్యాజయిత్వేతి భా
వః-తతో-మార్గే-వ్రజన్,తతో-వణిక్పథే-ప్రవిష్టః-తత్ర - నానావిధై-రుపాయనైః శ్రేష్ఠవస్తుభిః-తామ్బూలాదిభిశ్చ-సరామ
స్సమర్చితో-బభూవ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదా-తస్య భగవతో,దర్శనేన-యః,స్మరక్షోభ,స్తేన-స్త్రియః- ఆత్మానం దేహం , నావి
దన్ నానుసమదధత॥ వేదనాభావ మేవ దర్శయన్విశినష్టి ॥ విస్రస్తాః-వాసః ప్రభృతయో,యాసాం, తాః- లేఖ్యవల్లిఖితప్రతిమా
వన్నిశ్చలా,మూర్తయో,యాసాం-తాః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తతో, ధనుషః స్థానం ధనుర్ముఖశాలాం,పౌరాన్పృచ్ఛమానో-ఽచ్యు
తః-తస్మి-న్ధనుషః స్థానే,ప్రవిష్టః-ఐన్ద్రం ధనురివా-ద్భుతం,బహుభిః,పురుషైః-గుప్తం,అర్చితం, పరమా,ఋద్ధిః స్వర్ణాలఙ్కా
రసంపత్తిః,అస్యాస్తీతి తథా,త-ద్ధనుః-దృష్టవాన్,తదా,తత్రత్యైః - పాలకైః-,బహుధా,వార్యమాణోఽపి-కృష్ణః ప్రసహ్య
బలా-త్తద్ధనుః,ఆదదే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఉరుక్రమో భగవాన్,సలీలం యథాతథా,వామేన-కరేణో,ద్ధృతం,ధను,స్సజ్యం
సమారోపితజ్యాకం - కృత్వా-నిమేషేణాశు-నృణాం,పశ్యతాం సతాం , వికృష్య,మధ్యతో,బభఞ్జ భగ్నమకరోత్,యథా-మ
త్తగజః-ఇక్షుదణ్డం,తద్వత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదా,భజ్యమానస్య,ధనుషో,ధ్వనిః-ఖమాకాశం - రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ,దిశశ్చ
పూరయామాస,యం శబ్దం-శ్రుత్వా,కంస- స్త్రాసం భయం- , ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తస్య ధనుషో,రక్షిణః పాలకా-
స్సానుచరాః,ఆతతాయినః జిఘాంసయా గృహీతశస్త్రాః,జిఘృక్షవః, గృహ్యతాం - బధ్యతాం ఇతి-బ్రువాణాః,ఆవవ్రుః॥ఆ
వృతవన్తః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తాన్ ఆగతాన్,దురభిప్రాయాన్ జిఘాంసూ,నవలోక్య,రామకృష్ణౌ-ధనుషః,శకలే,ఆదాయ-తా

భ్యాం,తాన్,జఘ్నతుః ॥ ౨౦ ॥ ॥తదా,కంసేన-ప్రేషితం,సైన్యం,హత్వా,తతః , శాలాద్వారాన్నిర్గత్య,తత్రతత్ర పురసంపదో,నిరీక్ష్య,హృష్టౌ-చేరతుః ॥ ౨౧ ॥ ॥తయోఃరామకృష్ణయో-స్తద్ధనుర్భఞ్జనాద్యాత్మకం-కర్మ - నిశామ్యదృష్ట్వా శ్రుత్వాచ-తేజఃపరాభిభవనసామర్థ్యం , ప్రాగల్భ్యంధృష్టతా,రూపం, తేషాంసమాహృ,స్తేనానితరసాధారణేన-తౌ-దేవోత్తమౌ-మేనిరేఅమన్యన్త ॥ ౨౨ ॥ ॥స్వైరంయథాతథా-తయోః - విచరతోస్సతోః-సూర్యోఽ-స్తం,ప్రాప్తః-తతః-తౌ - గోపైస్సహ , పురాచ్ఛకటంశకటానావమోచనస్థానం-నన్దాదీనాంవిశ్రమస్థానమితియావత్ - ఈయతురాజగ్మతుః ॥౨౩ ॥ ॥ముకున్దస్య-విగమే-వ్రజాన్నిర్గమనవేళాయాం,విరహేణ,తురా-గోప్యః, యాయా,ఆశిషః,ఆశాసత‹‹సుఖంప్రభాతారజనీయం‹‹అద్యధ్రువంతత్రదృశోభవిష్యత„ఇత్యాదికముక్తవత్యః తా - స్సర్వా,ఆశిషో,మధుపుర్యాం,పురుషభూషణస్య-గాత్రలక్ష్మీం,పశ్యతాం-జనానాంబభూవుః - కథంభూతస్య,గాత్రస్య,భజతస్స్వమానా-నితరాస్త్రీహిత్వా,శ్రీఃమహాలక్ష్మీః-యద్గాత్ర,మాశ్రయం,చకమేఅచీకమత-యామితిపాఠే , యాంగాత్రలక్ష్మీమిత్యర్థః-యమితిపాఠేయంపురుషభూషణమితిసంబన్ధః ॥ ౨౪ ॥ ॥అవసిక్తం,క్షాళిత - మఙ్ఘ్రియుగళం, యయోస్తౌ,క్షీరమవసేచనంయస్య-త-దన్నం-క్షీరవిమిశ్రాన్నమిత్యర్థః-భుక్త్వాఅపరేద్యుః - కంసచికీర్షితం-జ్ఞాత్వాచ - సుఖంయథాతథా-తాం-రాత్రిమూషతుఃఉషితవన్తౌ ॥ ౨౫ ॥ ॥కంసస్తు-రామకృష్ణయోః-కేవలం,క్రీడారూపం,ధనుర్భఙ్గం-తద్రక్షిణాం - స్వబలస్యచ

స్తరభి॥ప్రాయాన్విలోక్యబలకేశవౌ।క్రుద్ధౌధనుషఆదాయశకలేతాన్విజఘ్నతుః॥ ౨౦ ॥ బలంచకంసప్రహితంహత్వాశాలాముఖాత్తతః । నిష్క్రమ్యచేరతుర్హృష్టౌనిరీక్ష్యపురసంపదః॥ ౨౧ ॥ తయోస్తదద్భుతంవీర్యంనిశామ్యపురవాసినః। తేజఃప్రాగల్భ్యరూపంచమేనిరేవిబుధోత్తమౌ॥ ౨౨ ॥తయోర్విచరతోస్స్వైరమాదిత్యోఽస్తముపేయివాన్ । కృష్ణరామౌవృతౌగోపైఃపురాచ్ఛకటమీయతుః ॥ ౨౩ ॥ గోప్యోముకున్దవిగమేవిరహాతురాయాఆశాసతాశిషఋతామధుపుర్యభూవన్ । సంపశ్యతాంపురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీంహిత్వేతరాన్స్తుభజతశ్చకమేను॥యంశ్రీః॥ ౨౪ ॥అవసిక్తాఙ్ఘ్రియుగళౌభుక్త్వాక్షీరోపసేచనమ్। ఊషతుస్తాంసుఖంరాత్రింజ్ఞాత్వాకంసచికీర్షితమ్॥ ౨౫ ॥ కంసస్తుధనుషోభఙ్గంరక్షిణాంస్వబలస్యచ । వధంనిశమ్యగోవిన్దరామవిక్రీడితంపరమ్॥ ౨౬ ॥దీర్ఘప్రజాగరోభీతోదుర్నిమిత్తానిదుర్మతిః।బహూన్యచష్టోభయథామృత్యోర్దౌత్యకరాణిచ॥ ౨౭ ॥ అదర్శనంస్వశిరసఃప్రతిరూపేసుసత్యపి । అసత్యపిద్వితీయేచద్వైరూప్యంజ్యోతిషామపి॥౨౮॥ ఛిద్రప్రతీతిశ్ఛాయాయాంప్రాణఘోషానుపశ్రుతిః ।స్వర్ణప్రతీతిర్వృక్షేషుస్వపదానామదర్శనమ్॥ ౨౯ ॥స్వప్నేప్రేతపరిష్వఙ్గఃఖరయానంవిషాదనమ్। యాయాన్నళదమాల్యేకస్తైలాభ్యక్తోదిగమ్బరః॥ ౩౦ ॥అన్యానిచేత్థంభూతానిస్వప్నజాగరితానిచ।పశ్యన్మరణసంత్రస్తోనిద్రాంలేభేనచిన్తయా॥౩౧ ॥వ్యుష్టాయాంనిశికౌరవ్యసూర్యేచాద్భ్యస్స

వధం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భీతో , దీర్ఘప్రజాగరఃఅలబ్ధనిద్రః,దుఃఖితో -బహూని , ఉభయథాస్వాప్నజాగరితభేదేన,స్వప్నాని-జాగరితానిచ,మృత్యోఃదౌత్యకర్తాణి-దుష్టాని , నిమిత్తాన్య,చష్టదదర్శ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ॥తాన్యేవకానిచిదాహత్రిభిః ॥తావజ్జాగరితానితాన్యాహ॥ అదర్శనమితిద్వాభ్యాం ॥ వియజ్జలాదౌప్రతిరూపేదృశ్యమానేసతి - స్వశిరస , స్తత్ప్రతి, దర్శనం-అసత్యపి-ద్వితీయే,జ్యోతిషాంచన్ద్రాదీనాం- ద్విత్వమ్ ॥ ౨౮ ॥ ॥ఛాయాయాం - ఛిద్రప్రతీతిఃరన్ధ్రయోఃపిహితయోస్సతోరన్తశ్శ్రూయమాణోయోధ్వనిస్సప్రాణఘోషః-తస్యా,శ్రవణం-వృక్షేషు- స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః-రజఃకర్దమాదిషు,స్వపదనామదర్శన-మిత్యాదీని,జాగరితానిదుర్నిమిత్తాని ॥ ౨౯ ॥ ॥అథస్వాప్నాన్యాహ ॥ స్వప్నఇతి॥ప్రేతానాంమృతానాం,పరిష్వఙ్గఃఆలిఙ్గనం,ఖర-మారుహ్య,యానం, బిసభక్షణం-నలదమాలీజపాకుసుమమాలీతైలేన , అభ్యక్తఃదిగమ్బరశ్చైకోఽసహాయో,యాయాద్గచ్ఛే,దితియ,త్త,దేకం,దుర్నిమిత్తమితి ॥ ౩౦ ॥ ॥అన్యాన్యపీత్థంభూతాని,స్వాప్నాని, జాగరితానిచదుష్టా,నిమిత్తాని,పశ్యన్,తత్సూచితమరణా,దతీవభీత,శ్చిన్తయా,నిద్రాం - నలేభేనప్రాప్తవాన్ ॥ ౩౧ ॥ ॥హేకౌరవ్య-కథఞ్చి,న్నిశి,వ్యుష్టాయాంప్రభాతాయాం‹‹సత్యాం,అద్భ్యస్సకాశాత్, సూర్యే,సముత్థితేసతి ‹‹ యఉదగాన్మహతోఽర్ణవాత్ విభ్రాజమానస్సరిరస్యమధ్యాత్సమాఋషభోలోహితాక్షః , సూర్యోవిపశ్చిన్మనసాపునాత్వి „ తిశ్రౌతీంప్రసిద్ధిముపజీవ్యాద్భ్యస్సూర్యేసముత్థితఇత్యుక్తం॥మల్లానాం,క్రీడైవ,మహా,నుత్సవః-తం-యద్వా,మల్లానాం-క్రీడార్థం,య,స్తేషా, ముత్సవః,

౨౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యాంశ్రీః - యచ్ఛ్రీః.

మజ్జలీస్నానాదిరూపః,తం కంసః-కారయామాస ❁ ॥ ౩౨॥ ❁ పురుషాభ్యర్త్యాః రఙ్గంమల్లక్రీడాస్థానం,మానర్చుః,మార్జనచన్దనాభ్యాం స్నేచనాదిభిరితి శేషః,తూర్యాణి,భేర్యో భేరీశ్చ,జఘ్నిరే తాడితవన్తః- స్రగ్భిః పతాకాభి,శ్చైలైశ్చిత్రవస్త్రై,స్తోరణైశ్చ,మఞ్చాఃదిదృక్షూణాముపవేశస్థానాన్యుచ్చాని,స్వలంకృతాః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత,స్తేషుమఞ్చేషు,బ్రాహ్మణక్షత్రియాదయః పౌరాఃపురవాసినః,జానపదాదేశవాసినశ్చ,జనాః, యథోపవేశంరాజాజ్ఞామనతిక్రమ్య, యథోపజోషమితిపాఠే,యథాసుఖం,వివిశుఃతథా,రాజానఃదేశాన్తరేభ్యస్సమాహూతాః,తే, రాజానః,కృతానిపరిగృహీతాన్యా, సనానిసింహాసనాని,యై,స్తథాభూతాః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కంసస్తు, మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థః,విదూయతాతప్యమానేన,హృదయేన,సహిత ఇతి శేషః అమాత్యైర్మన్త్రిభిః,పరివృతో,రాజమఞ్చమఖణ్డమణ్డలేశ్వరోపయోజ్యంమఞ్చ,ముపావిశత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదామల్లానాం,తాలైఃకరతలైర్భుజాస్ఫాలన,ముత్తరః-ఉచ్చైశ్శ్రూయమాణో,యేషు,తేషు, తూర్యేషు,వాద్యమానేషుసత్సు,ఉపాధ్యాయా,మల్లాచార్యా,స్తైస్సహితా,స్సర్వే,మల్లా,స్స్వలఙ్కృతా, స్సమావిశన్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా,చాణూరాదయోమల్లాః,వల్గువాద్యైఃమధురవాద్యైః,ప్రహర్షితాః,త,దుపస్థానంమల్లరఙ్గ,మాసేదుఃఆజగ్ముః, ❁ ॥ ౩౭॥ ❁ తథా,నన్దాదయో,గోపాశ్చ,భోజరాజేనకంసేన,ఆహూతాః,నివేదితాన్యుపాయనానియై స్తైఏకస్మిన్మఞ్చే-ఆవివిశుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ముత్థితే। కారయామాసవైకంసోమల్లక్రీడామహోత్సవమ్॥ ౩౨ ॥అనర్చుఃపురుషారఙ్గంతూర్యభేర్యశ్చజఘ్నిరే। మఞ్చాస్స్వలఙ్కృతాస్స్రగ్భిఃపతాకాచేలతోరణైః॥ ౩౩ ॥ తేషుపౌరాజానపదాబ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః। యథోప❁జోషంవివిశూరాజానశ్చకృతాసనాః॥ ౩౪ ॥కంసఃపరివృతోఽమాత్యైరాజమఞ్చముపావిశత్। మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థోహృదయేనవిదూయతా॥ ౩౫ ॥వాద్యమానేషుతూర్యేషుమల్లతాలోత్తరేషుచ।మల్లాస్స్వలఙ్కృతాదృప్తాస్సోపాధ్యాయాఉపావిశన్ ॥ ౩౬ ॥ చాణూరోముష్టికఃకూటశ్శలస్తోసలఏవచ । తదాసేదురుపస్థానంవల్గువాద్యప్రహర్షితాః॥ ౩౭ ॥ నన్దగోపాదయోగోపాభోజరాజసమాహు❁తాః । నివేదితోపాయనాస్తఏకస్మిన్మఞ్చఆవిశన్ ॥ ౩౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథకృష్ణశ్చరామశ్చకృతశౌచౌపరన్తప । మల్లదున్దుభినిర్ఘోషంశ్రుత్వాద్రష్టుముపేయతుః॥ ౧ ॥

❁ కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా ❁

రఙ్గద్వారంసమాసాద్యతస్మిన్నాగమవస్థితమ్ ।❁అపశ్యత్కువలయాపీడంకృష్ణోఽమ్బష్ఠప్రచోదితమ్॥ ౨ ॥బద్ధ్వాపరికరంశౌరిస్సమూహ్యకుటిలాలకాన్। ఉవాచహస్తిపంవాచామేఘనాదగభీరయా॥ ౩ ॥అమ్బష్ఠామ్బష్ఠమార్గంనోదేహ్యపక్రమమాచిరమ్ । నోచేత్సకుఞ్జరంత్వాఽద్యనయామియమసాదనమ్॥ ౪ ॥ఏవంనిర్భర్త్సితోఽమ్బష్ఠఃకుపితఃకోపితంగజమ్ । చోదయామాసకృష్ణాయకాలాన్తకయమోపమమ్ ॥ ౫ ॥ కరీన్ద్రస్తమభిద్రుత్యకరేణతరసాఽగ్రహీత్ । కరాద్విగళితస్సోఽముంనిహత్యాఙ్ఘ్రిష్వలీయత॥ ౬ ॥సఙ్క్రుద్ధస్తమచక్షాణోఘ్రాణ

“ ఉషతుస్తాం సుఖంరాత్రింజ్ఞాత్వాకంసచికీర్షిత,, మిత్యుక్తం - అథకింపరేద్యుఃకంసచికీర్షితం-కింవాతావకురుతామిత్యత్రాహ ॥ అథేత్యాదినా- హేపరంతప-అథ-పరేద్యుఃప్రాతః - రామః-కృష్ణశ్చ-కృతశౌచౌ-కృతం - శౌచంస్నానాదికర్మ-యాభ్యాం-తౌ-మల్లానాంచ-దున్దుభీనాంచ-నిర్ఘోషం-శ్రుత్వా-ద్రష్టుం- ఆజగ్మతుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రఙ్గస్యమల్లక్రీడాస్థానస్య,ద్వార- మాసాద్య - తస్మిన్ద్వారే - అవస్థితం-అమ్బష్ఠేనహస్తిపేన,ప్రచోదితం , కువలయాపీడాఖ్యం-గజం-భగవా-నపశ్యత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పరికరంపరిధానం-యథోచితం-బద్ధ్వా,కుటిలాలకా-న్సమూహ్య-గర్జితవద్గభీరయా-వాచా-హస్తిప- మువాచ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ అమ్బష్ఠేతి॥అపక్రమమార్గంపరిత్యజ-మాచిరంవిలమ్బంమాకార్షీః-నోచేత్ మార్గంనదాస్యసిచేత్,అద్య-సకుఞ్జరం-త్వాం-హత్వా-యమలోకం-ప్రాపయామి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇత్థం-భర్త్సితో-హస్తిపః- క్రుద్ధః-కోపితం - అన్తకోమృత్యుః-కాలస్తన్నిమిత్తం - యమస్తుతన్నియన్తా-ఉపమా-యస్య-తం - గజం-కృష్ణాయ చోదయామాస-కృష్ణంప్రతిప్రద్రావయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కరీన్ద్రః తంకృష్ణం-అభిద్రుత్య-బలాత్కారేణా-గ్రహీత్-సకృష్ణః-కరాద్విగళితఃవిచ్యుతః-అముంకరీన్ద్రం - నిహత్యముష్టినాప్రతాడ్య-తస్యాఙ్ఘ్రిషుచరణానాంమధ్యే - అలీయతతస్యాదృశ్యోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తం-కృష్ణ-మచక్షాణోఽపశ్యన్-అతఏవ-సఙ్క్రుద్ధః-కరీన్ద్రః - ఘ్రాణదృష్టిఃహస్తాగ్రదృష్టిర్యస్యతథాభూ

---

౩౪ । శ్లో ❁ పా ॥ దేశం.

తః-కేశవం-పుష్కరేణతుణ్డాగ్రేణ-పరామృశన్-అన్వేషయామాస, సకృష్ణః-ప్రసహ్యబలాత్కారేణ, ఝటితి-మధ్యాద్వినిర్గతః ॥ ౭ ॥ తమతిబలం-పుచ్ఛే-ప్రగృహ్య-ధనుషః-పఞ్చవింశతిర్యావ-త్తావన్తం దేశం-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్-యథా-సుపర్ణః గరుడః-లీలయా-నాగం సర్పం-కర్షతి-తద్వత్ ॥ ౮ ॥ స ఇతి॥ సభగవాన్-పుచ్ఛగ్రాహిణమాత్మానం గ్రహీతుం యదిగజో దక్షిణతః పరివర్తతే-తర్హి-సవ్యతో భ్రామయన్-యదాఽపసవ్యః పరివర్తతే-తదా దక్షిణతో భ్రామయన్-ఏవం-పర్యావర్తమానేన-కరిణా సహ-స్వయం-బభ్రామ-యథా-బాలో-భ్రామ్యమాణేన-గోవత్సేన సహ-భ్రామ్యతి తద్వత్-అత్ర బాలకః కృష్ణ ఏవ బాల్యదశావస్థో దృష్టాన్తతయా వివక్షితః ॥ ౯ ॥ తతో-వారణం గజ-మభిముఖ-మభ్యేత్య-పాణినా-ఆహత్య-ప్రద్రవన్-పదేపదే-వారణేన-స్పృశ్యమానః, పాతయామాస-సయథా భ్రమతి తథా తం వఞ్చయన్ ప్రాద్రవదిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ యదా చ గజః పతతి-తదా-సభగవానపి-క్రీడయా ధావన్ భూమౌ పతతి-పతితం దృష్ట్వా స యదాఽభిధావతి-తదా భగవానుత్థితో ధావతి-గజస్తు-పతితం-స్థితమేవ-మత్వా-క్రుద్ధః-కేవలం-దన్తాభ్యాం-క్షితితల-మహనత్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేవం-స్వస్యగజస్య-విక్రమే ప్రతిహతే క్షీయమాణే సతి-కుఞ్జరేన్ద్రః-కేవలమత్యన్తం-క్రోధమాత్రయుక్తః-హస్తిపైర్బలాచ్చోద్యమానః ప్రేర్యమాణః కృష్ణం-రుషాఽభ్యద్రవత్ అభ్యధావత్ ॥ ౧౨ ॥ తదా-భగవా-నాపతన్తం-గజమాసాద్య-స్వపాణినా-హస్తం తస్య తుణ్డం, ప్రగృహ్య-భూతలే-పాతయామాస ॥ ౧౩ ॥ పతితం-గజేన్ద్రం-పదాపాదేనా

దృష్టిస్స కేశవమ్ । పరామృశత్పుష్కరేణ స ప్రసహ్య వినిర్గతః ॥ ౭ ॥ పుచ్ఛే ప్రగృహ్యాతిబలం ధనుషః పఞ్చవింశతిమ్। విచకర్ష యథా నాగం సుపర్ణ ఇవ లీలయా॥ ౮ ॥ స పర్యావర్తమానేన సవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః।బభ్రామ భ్రామ్యమాణేన గోవత్సేనేవ బాలకః॥ ౯ ॥ తతోఽభిముఖమభ్యేత్య పాణినాఽఽహత్య వారణమ్। ప్రద్రవన్పాతయామాస స్పృశ్యమానః పదేపదే॥ ౧౦ ॥ స ధావన్క్రీడయా భూమౌ పతిత్వా సహసోత్థితః । తం మత్వా పతితం క్రుద్ధో దన్తాభ్యాం సోఽహనత్క్షితిమ్ ॥ ౧౧ ॥ స్వవిక్రమే ప్రతిహతే కుఞ్జరేన్ద్రోఽత్యమర్షితః। చోద్యమానో మహామాత్రైః కృష్ణమభ్యద్రవద్రుషా॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తమాసాద్య భగవాన్మధుసూదనః । ప్రగృహ్య పాణినా హస్తం పాతయామాస భూతలే॥ ౧౩ ॥ పతితస్య పదాఽఽక్రమ్య మృగేన్ద్ర ఇవ లీలయా । దన్తముత్పాట్య తేనాఽహన్ హస్తినం హస్తిపాంశ్చ హరిః॥ ౧౪ ॥ మృతకం ద్విపముత్సృజ్య దన్తపాణిస్సమావిశత్ । అంసన్యస్తవిషాణోఽసృఙ్మదబిన్దుభిరఙ్కితః ॥ విరూఢస్వేదకణికవదనామ్బురుహో బభౌ॥ ౧౫ ॥ వృతౌ గోపైః కతిపయైర్బలదేవజనార్దనౌ । రఙ్గం వివిశతూ రాజన్గజదన్తవరాయుధౌ॥ ౧౬ ॥ మల్లానామశనిర్నృణాం నరవరః స్త్రీణాం స్మరో మూర్తిమాన్గోపానాం స్వజనోఽసతాం క్షితిభుజాం శాస్తా స్వపిత్రోశ్శిశుః । మృత్యుర్భోజపతేర్విరాడవిదుషాం తత్త్వం పరం యోగినాం వృష్ణీనాం పరదేవతేతి విదితో రఙ్గం గతస్సాగ్రజః ॥ ౧౭ ॥ హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తావతిదుర్జ

* చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథా. *

యౌ। కంసో మనస్వ్యపి తదా భృశముద్విజతే నృప॥ ౧౮ ॥ తౌ రేజతూ రఙ్గగతౌ మహాభుజౌ విచిత్రవేషాభరణస్ర

క్రమ్య అవష్టభ్య-సింహ ఇవ-దన్తముత్పాట్య-తేనైవ దన్తేనైవ-హస్తిప-మహనత్ ॥ ౧౪॥ మృతం-గజముత్సృజ్య-దన్తః-పాణౌ యస్య తథాభూతః-తతః, అంసే న్యస్తః-నిహితో-విషాణో గజదన్తో, యేన-సః, అసృజః రుధిరస్య-మదోదకస్య చ, బిన్దుభిః, అఙ్కితః, విరూఢా ఉద్గతాః-స్వేదకణికా-యస్మిన్-తద్వదనామ్బురుహం, యస్య-తథాభూతో-బభౌ ॥ ౧౫ ॥ రామకృష్ణౌ-కతిపయైర్గోపైః, పరివృతౌ, గజదన్తావేవ, వరేశ్రేష్ఠే ఆయుధే యయోస్తౌ-హేరాజన్ రఙ్గం మల్లక్రీడాస్థానం-వివిశతుః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర శృఙ్గారాదిసర్వరసకదమ్బైకమూర్తిర్భగవాంస్తత్తదభిప్రాయానుసారేణ బభాసే సాకల్యేన సర్వేషామిత్యాహ ॥ మల్లానామితి ॥ మల్లాదీనాం ద్రష్టౄణాం-మశన్యాదిరూపేణ దశధా-విదితస్సన్-సాగ్రజో-రఙ్గస్థానం-గత-ఇత్యన్వయః, అశనిరశనివద్రౌద్రః-స్త్రీణాం-మూర్తిమాన్స్మరః-విదితః, అసతాం దుష్టానాం-క్షితిభృతాం-శాస్తా, స్వపిత్రోశ్శిశుః, అనేన కరుణరసః ప్రదర్శితో భవతి, భోజపతేః కంసస్య, మృత్యుః, అనేన భయానకరసః అవిదుషాం, దేహాత్మాభిమానినాం, విరాట్ దేహమాత్రబుద్ధివిషయః, యోగినాం పరమాత్మోపాసనాత్మకయోగనిష్ఠానాం, పరం-తత్త్వమితి, విదితః స్వోపాస్యవస్తుత్వేన విదిత ఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ హతమితి॥ హతం-కువలయాపీడం, దృష్ట్వా, తతః-తౌ రామకృష్ణౌ, అతిదుర్జయావితి, జ్ఞాత్వా, మనస్వీ ధీరోఽపి కంసః, హే నృప, నితరాం, ఉద్విజతే భీతో బభూవ ॥ ౧౮ ॥ తావితి ॥ విచిత్రో-వేషః-తథా, ఆభరణాని, స్రజశ్చ, యయోస్తౌ, రామకృష్ణౌ, పశ్యతాం-జనానాం, మనః-క్షిపన్తౌ క్షోభయన్తౌ, అపహ

రన్తౌవా, రేజతుః, యథోత్తమవేషధారిణౌ-నటౌ-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నిరీక్ష్యేతి॥ హేనృప, పౌరా, జానపదాశ్చ, జనాః-తౌ, ఉత్తమపూరుషౌ, నిరీక్ష్య, వస్థితా, నిశ్చలాః, ప్రహర్షవేగేన, ఉత్కలితాని ఉజ్జృమ్భితాని-ఈక్షణాన్యాననాని చ, యేషాం, తే-నయనైః లావణ్యపానపాత్రభూతైః, స్తయోః-రాననం పపుః ఆననగతం లావణ్యరసం పీతవన్త - ఇత్యర్థః, పరం తు-నతృప్తాః నిరాకాఙ్క్షా న బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ పిబన్త ఇవేతి ॥ శ్లిష్యన్తః పరిష్వఙ్గం కుర్వన్త ఇవ, ఇత్థం లక్షితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఊచురితి॥ యథాదృష్టం ధనుర్భఙ్గాది-యథాశ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది-తదనతిక్రమ్య తదనురూపమిత్యర్థః-తే నాగరరాష్ట్రికాః, పరస్పర, మూచుః, కథమ్భూతాః, తయోః-రూపం గజదన్తాదియుక్తం, గుణాః శౌర్యాదయః, మాధుర్యం హసితాలాపాదిగతం - ప్రాగల్భ్యం ధార్ష్ట్యం, తైః-స్మారితా ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవ-అనితరసాధారణ తద్రూపగుణాదియాథాత్మ్యవేదిన ఇవ, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తద్యోతకః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవ దర్శయన్ తేషాముక్తిమాహ ॥ ఏతావిత్యాదిభిరష్టభిః॥ ఏతౌ రామకృష్ణౌ-నారాయణస్యాంశేనా - వతీర్ణౌ నారాయణ ఏవ స్వసఙ్కల్పరూపేణాంశేన రామకృష్ణరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఛత్రిన్యాయేనాంశేనావతీర్ణావిత్యుక్తం, శ్రీకృష్ణస్య సాక్షాన్నారాయణావతారత్వాత్ రామస్య తదంశభూతసఙ్కర్షణావతారత్వాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్ర కృష్ణస్య చరిత్రం జన్మన ఆరభ్య సఙ్గృహ్ణన్తి॥ స ఏష ఇతి॥ దేవక్యాం జాతః-వసుదేవాదిత్యధ్యాహారః-గోకులం ప్రతి-నీతః, వసుదేవేనేతి శేషః - కిలేత్యాశ్చర్యే ప్రసిద్ధౌ వా-ఏతావన్తం కాలం-అ

గమ్భీరౌ । యథా నటావుత్తమవేషధారిణౌ మనః క్షిపన్తౌ ప్రభయా నిరీక్ష❁తామ్॥ ౧౯ ॥ నిరీక్ష్య తావుత్తమపూరుషౌ జనా మఞ్చస్థితా నాగరరాష్ట్రికా నృపాః । ప్రహర్షవేగోత్కలితేక్షణాననాః పపుర్న తృప్తా నయనైస్తదాననమ్॥ ౨౦ ॥ పిబన్త ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహన్త ఇవ జిహ్వయా । జిఘ్రన్త ఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యన్త ఇవ బాహుభిః॥ ౨౧ ॥ ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్। తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారితా ఇవ॥ ఏతౌ భగవతః సాక్షాద్ధరేర్నారాయణస్య హి। అవతీర్ణావిహాంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని॥ ౨౩ ॥ స ఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీతశ్చ గోకులమ్ । కాలమేతం వసన్గూఢో వవృధే నన్దవేశ్మని ॥ ౨౪ ॥ పూతనాఽనేన నిహతా చక్రవాతశ్చ దానవః। అర్జునౌ ధేనుకః కేశీ గుహ్యకోఽన్యే చ తద్విధాః॥ ౨౫ ॥ గావః సపాలా ఏతేన దవాగ్నేః పరిమోచితాః। కాళియో దమితః సర్ప ఇన్ద్రశ్చ విమదః కృతః ॥ ౨౬ ॥ సప్తాహమేకహస్తేన ధృతోఽద్రిప్రవరోఽమునా । వర్షవాతాశనిభ్యశ్చ పరిత్రాతం చ గోకులమ్ ॥ ౨౭ ॥ గోప్యోఽస్య నిత్యముదితహసితప్రేక్షణం ముఖమ్ । పశ్యన్త్యో వివిధాంస్తాపాంస్తరన్తి స్మాశ్రమం ముదా॥ ౨౮ ॥ వదన్త్యనేన వంశోఽయం యదోః సుబహు ❁ విశ్రుతః । శ్రియం యశో మహత్త్వం చ లప్స్యతే పరిరక్షితః॥ ౨౯ ॥ అయం చాస్యాగ్రజః శ్రీమాన్రామః కమలలోచనః । ప్రలమ్బో నిహతో యేన వత్సకో ధేనుకాదయః ॥ ౩౦ ॥ జనేష్వేవం బ్రువాణేషు తూర్యేషు నినదత్సు చ । కృష్ణరామౌ సమాభాష్య చాణూరో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ హే నన్దసూనో హే రామ భవన్తౌ వీరసమ్మతౌ । నియుద్ధకుశలౌ శ్రుత్వా రాజ్ఞాఽఽహూతౌ దిదృక్షుయా॥ ౩౨ ॥ ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుర్వత్యః శ్రేయో విన్దన్తి హి ప్రజాః । మనసా కర్మ

త్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, నన్దగేహే, గూఢ ఇతరైరవిజ్ఞాతో, వసన్-వవృధే ఏధాఞ్చక్రే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అనేన శ్రీకృష్ణేన - పూతనా-నిహతా, తథా, చక్రవాతస్తృణావర్తశ్చ, దానవో, నిహతః ॥ అర్జునావితి ॥ పాతితావితి శేషః-అనేనేత్యనుషఙ్గః-ధేనుకాదయశ్చ-తథావిధా-అన్యే చ అఘాసురాదయో, నిహతాః-తత్ర, గుహ్యకః శఙ్ఖచూడః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతేనైవ-గోపాలైః, సహితా, గావశ్చ-అగ్నేః సకాశాత్, పరిమోచితాః-కాళియాఖ్యః-సర్పశ్చ-అనేనైవ దమితః - విగతః మదో యస్య-తథాభూతః ఇన్ద్రః-కృతః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అద్రిప్రవరో గోవర్ధనః-అమునా కృష్ణేన కర్త్రా, ఏకేన-హస్తేన - ధృతః. వర్షధారాభ్యోఽశనిభ్యశ్చ-గోకులం-పరిత్రాతమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నిత్యముదితం- హసితమీక్షణం చ-యస్మిన్, తత్, దస్య-ముఖం-పశ్యన్త్యః, యద్వా నిత్యవికసితం-హసితేనేక్షణాభ్యాం చ యుక్తం-అస్య, ముఖం-ముదా, పశ్యన్త్యః-వివిధాన్- తాపాన్ ఆధ్యాత్మికాదీన్-శ్రమం, నవిద్యతే శ్రమో యస్మిన్ తద్యథా భవతి తథా-తరన్తి స్మ, అతివర్తన్తే స్మ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అనేన, పరిరక్షితో - యదోర్వంశః, సుబహువిస్తరస్సన్- విశ్రుత ఇతి పాఠే-ప్రసిద్ధస్సన్-శ్రియం కీర్తిం, మహత్త్వం పూజ్యతాం చ - లప్స్యతే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ రామస్య గుణాన్ సఙ్గ్రహేణాహుః ॥ అయం చేతి॥ అస్య శ్రీకృష్ణస్య, అగ్రజో-ఽయం - రామః-కమలలోచనః-శ్రీమాన్ కల్యాణగుణసమృద్ధిమాన్-అనేన-ప్రలమ్బాదయో-నిహతాః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్థం-బ్రువాణేషు-జనేషు- తూర్యేషు వాద్యేషు - వాద్యమానేషు సత్సు-చాణూరః కృష్ణరామౌ-సమాభాష్య-సమ్బోధ్య-వాక్యముమువాచ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ హే నన్దసూనో ఇతి త్రిభిః॥ భవన్తౌ, వీరాణాం, సమ్మతౌ-మల్లయుద్ధప్రవీణౌ, ఇతి-శ్రుత్వా, దిదృక్షుణా యుద్ధదర్శనేచ్ఛునా-రాజ్ఞా, ఆహూతౌ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ మనః

---

౨౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విస్తరః

ప్రభృతికరణత్రయేణ - రాజ్ఞః-ప్రియం - కుర్వత్యః - ప్రజాః-శ్రేయః - సుఖంలభన్తే.అన్యథాఅప్రియంకుర్వత్యస్తు-విపరీత
మశ్రేయో,దుఃఖం.విన్దన్తి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ నావాం,నియుద్ధేకుశలావిత్యత ఆహ ॥ నిత్యమితి ॥ వత్సపాలాః వత్సపాలనయోగ్యా
ద్వయసఆరభ్యేతిభావః.గోపాఃయావద్గోపాలనయోగ్యవయసః - భవన్తః - వనే-మల్లయుద్ధేన-క్రీడన్తఏవ-గాః-శ్చారయన్తి
అతో నియుద్ధకుశలావేవేతిభావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్మాద్యుయం-వయంచ- రాజ్ఞః-ప్రియం కరవామహే-ఏవం-రాజ్ఞి ప్రీతే-
సర్వాణి,భూతాని,నోఽస్మాకం-ప్రసీదన్తి కుతః-యతో - రాజా - సర్వభూతమయఃసర్వభూతాత్మకః ॥ ౩౫ ॥ ❁ తచ్చా
ణూరవాక్యం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భగవాన్నియుద్ధం-స్వస్యాభిమతమేవ- మన్యమానో - ఽతఏవ-తద్వచో-ఽభినన్ద్య-దేశకాలో
చితం-వచో-ఽబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ ప్రజా ఇతి॥అస్య,భోజపతేఃకంసస్య-వనేచరా,వయమపి-ప్రజాఏవ,తద్దేశవ
నోపజీవిత్వాద్వయమపికథంచిత్ ప్రజాఏవేత్యర్థః - నతుయుష్మద్విధా ఇతిభావః , అతః-తస్య-ప్రియం , కరవామ-పరంకేవ
లం-త-త్కథంచిత్తత్ప్రీతిరిత్యేత న్నోఽస్మాకం , అస్మద్విషయో-అనుగ్రహః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ వయంతు-బాలాః,అత,స్తుల్యబ
లైస్సహ-క్రీడిష్యామః నత్వధికబలైర్భవద్భిరితిభావః , యథోచితం , నియుద్ధం,భవేత్-మల్లసభాసదఃమల్లసభాధికృతా-న
ధర్మో-మాస్పృశేత్ - హేమల్లేతిసంబోధనంవా ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవముక్తఃప్రాహచాణూరః॥నబాలఇతి ॥బాలశబ్దోఽత్యన్తశై
శవపరః-తచ్చదృష్టాన్తార్థం-యథానాత్యన్తశిశు-స్తథా-నకిశోరోఽపి-కిన్తు,యువేతిభావః॥ అథాపిబలహీనఇత్యతఆహ ॥బ
లినాంవరః-యాదృశస్త్వంతాదృశఏవరామోఽపీత్యాహ ॥ బలశ్చేతి ॥ బలినాంవరత్వేలిఙ్గంవదన్ విశినష్టి ॥ యేనత్వయా-

ణావాచావిపరీతమతోఽన్యథా॥ ౩౩ ॥నిత్యంప్రముదితాగోపావత్సపాలాస్తథాస్ఫుటమ్ । వనేషుమల్లయుద్ధే
నక్రీడన్తశ్చారయన్తిగాః॥ ౩౪ ॥తస్మాద్రాజ్ఞఃప్రియంయూయంవయంచకరవామహే । భూతానినః ప్రసీదన్తి
సర్వభూతమయోనృపః॥ ౩౫ ॥ తన్నిశమ్యాబ్రవీత్కృష్ణోదేశకాలోచితంవచః । నియుద్ధమాత్మనోఽభీష్టంమ
న్యమానోఽభినన్ద్యచ॥ ౩౬ ॥శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ ప్రజాభోజపతేరస్యవయంచాపివనేచరాః।కరవామప్రియంని
త్యంతన్నఃపరమనుగ్రహః॥ ౩౭ ॥బాలావయంతుల్యబలైః క్రీడిష్యామోయథోచితమ్ । భవేన్నియుద్ధంమా
ఽధర్మఃస్పృశేన్మల్లసభాసదః॥ ౩౮ ॥చాణూరఉవాచ॥నబాలోనకిశోర స్త్వంబలశ్చబలినాంవరః। లీలయేభో
హతోయేనసహస్రద్విపసత్త్వభృత్॥ ౩౯ ॥తస్మాద్బలిభ్యాంబలిభిర్యోద్ధవ్యంనానయోఽత్రవై । మయివిక్రమ
వార్ష్ణేయబలేనసహముష్టికః॥ ౪౦ ॥❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ।ఏవంచర్చితసఙ్కల్పోభగవాన్మధుసూదనః।ఆససాదాథచాణూరంముష్టికంరోహిణీసుతః ॥౧॥
హస్తాభ్యాంహస్తయోర్బద్ధ్వాపద్భ్యామేవచపాదయోః।విచకర్షతురన్యోన్యంప్రసహ్యవిజిగీషయా॥ ౨ ॥అర
త్నీద్వేఅరత్నిభ్యాంజానుభ్యాంచైవజానునీ।శిరశ్శీర్ష్ణోరసోరస్తావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః ॥ ౩ ॥ పరిభ్రమణవిక్షే
పపరిరమ్భావపాతనైః।ఉత్సర్పణాపసర్పణైశ్చాన్యోన్యంప్రత్యరున్ధతామ్॥ ౪ ॥ఉత్థాపనైరున్నయనైశ్చా

లీలయైవ-సహస్రద్విపానాం- బలంసత్త్వంబిభర్తీతిసః-తథా-ఇభోగజః-కువలయాపీడో,హతః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తస్మాద్బలిభ్యాం
యువాభ్యాంబలవద్భిర్మాదృశైః,యోద్ధవ్యం-అత్రయుద్ధే అనయోః అధర్మో-నవిద్యతే - వైనూనం-హేవార్ష్ణేయ-మయాసహ
విక్రమం-పరాక్రమం-కురు-యుధ్యస్వేతియావత్-బలేనరామేణసహ-ముష్టికో - విక్రమిష్యతే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవత
చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా యాందశమస్కన్ధే త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథచాణూరముష్టికకూటశలతోశలకంసవధాత్మకంకర్మానువర్ణయతిచతుశ్చత్వారింశేన ॥ ఇత్థం-చర్చితః-నిశ్చితః-స్వస
ఙ్కల్పఏవ-యస్య-సః-చాణూర,మాససాదఅభ్యపతత్॥అథ,రోహిణీసుతోరామః-ముష్టిక -మాససాద ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదా-
తౌకృష్ణచాణూరౌ-రామముష్టికౌచ-హస్తయోః-హస్తాభ్యాం-పాదయోః-పాదాభ్యాంచ-బద్ధ్వా పరస్పరం- జేతుమిచ్ఛయా
అన్యోన్యం-విచకర్షతుఃవికృష్టవన్తౌ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కృతముష్టిర్హస్తోఽరత్నిః-అరత్నిభ్యాం - ద్వే- అరత్నీ-మిథో - ఽభిజఘ్నతుః
తథా - జానుభ్యాం,జానునీ , శిరసా - శిరః - ఉరసో - రశ్చ - అభిజఘ్నతుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పరిభ్రమణం హస్తాదిష
గృహీత్వా పరితశ్చాలనం - విక్షేపోనోదనం - పరిరమ్భో బాహుభ్యాం పీడనం - అవపాతనమధః పాతనం - ఉత్సర్ప
ణంఉత్సృజ్య పురతోగమనం-అపసర్పణంపృష్ఠతోగమనం- ఏతైః-స్తౌకృష్ణచాణూరౌ - రాముముష్టికౌచా - న్యోన్యం
ప్రత్యరున్ధతాంప్రత్యావృతవన్తౌ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఉత్థాపన పాదౌజానునీచపిణ్డీకృత్యపతితస్యోత్థాపనం-ఉన్నయనంహస్తాభ్యా
ముద్ధృత్యానయనం-చాలనంకట్యాదిషులగ్నస్యనిస్సరణం - స్థాపనంపాణిపాదాదేఃపిణ్డీకరణం - ఏభిః-పరస్పర-మాత్మనోదే

హస్యా-ఉపచక్రతురపకృతవన్తౌ ॥ ౫ ॥ తదా-హే రాజన్-సర్వా,యోషితః, సఙ్ఘశస్సమేతాస్సహితాః,సానుకమ్పాః రామకృష్ణవిషయకానుకమ్పాయుక్తాః,అతఏవ-పరస్పరం,బలాబలవదూచుః-ఏకతో బల,మన్యతోఽబలం,తద్యుద్ధం,విషమమిత్యూచురిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తదేవదర్శయితుం తాసాముక్తిమాహ॥ మహానయమితి ॥ ఏషాం,రాజసభాసదాం రాజసభాధికృతానా-మయం,మహా-నధర్మః-బతేతిఖేదేఽసావధర్మ ఇత్యత్రవిశేషణముఖేనాహుః ॥ యఇతి॥ యే రాజసభాసదః,బాలయోశ్చ, బలవతోశ్చ - యుద్ధ-మన్విచ్ఛన్తి-రాజా చేత్పశ్యేత్స్వయం - వారణీయః , ఏతేతు - రాజ్ఞః పశ్యతస్స్వయమప్యన్విచ్ఛన్తి అనుమన్యన్తే, ఇత్యయం మహానధర్మ ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ బాలబలవద్యుద్ధమేవదర్శయన్తి పఞ్చభిః ॥ క్వేతి ॥ వజ్రవత్, కఠినాని, సర్వాఙ్గాని, యయోః, స్తౌ, శైలేన్ద్రతుల్యౌ - మల్లౌ - క్వ - అతిసుకుమారాణ్యఙ్గానియయోః - రనాప్తమప్రాప్తం , యౌవనం ,యాభ్యాం, తౌ-వేతౌ-కిశోరౌ,క్వ ॥ ౮ ॥ అతోఽస్య,సమాజస్య సభాయాః,మహాన్ , ధర్మవ్యతిక్రమః ధర్మవిపర్యయః అధర్మో,భవేత్,కింవిధేయమితి కాభిశ్చిదుక్తే కాశ్చిదాహుః ॥ యత్రా ధర్మ ఇతి॥ సముత్తిష్ఠేత్ప్రవర్తేత తత్ర,కర్హిచిత్ క్షణమపి,నస్థేయమితి ॥ ౯ ॥ అపరా ఆహుః ॥ నసభామితి॥ సభ్యానాం, దోషా-ననుస్మరన్ - ప్రాజ్ఞశ్చే - త్సభాం-నప్రవిశేత్ - అబ్రువన్ జ్ఞాత్వాఽపి తూష్ణీం తిష్ఠన్-విబ్రువన్ విపరీతం బ్రువ - న్నజ్ఞః అజ్ఞ ఇవతిష్ఠన్-జ్ఞాత్వాఽపి నజానామీతి బ్రువన్నిత్యర్థః-ఏవంవిధో-యో-నరః-స కిల్బిషం-అశ్నుతే ప్రాప్నోతి ॥ ౧౦ ॥ అన్యాస్త్వాహుః ॥ వల్గత ఇతి ॥ శత్రుమభితః శత్రోస్సర్వతః-వల్గతో ధావతః-కృష్ణస్య,అమ్బుకణైః - పద్మకోశమివ-శ్రమవారి

లసైస్స్వాపనైరపి । పరస్పరం జిగీషన్తావపచక్రతురాత్మనః॥ ౫ ॥తద్బలాబలవద్యుద్ధం సమేతాస్సర్వయోషితః।
ఊచుః పరస్పరం రాజన్సానుకమ్పా వరూథశః॥ ౬ ॥మహానయం బతాధర్మ ఏషాం రాజసభాసదామ్ । యే బాలబలవద్యుద్ధం రాజ్ఞోఽన్విచ్ఛన్తి పశ్యతః॥ ౭ ॥ క్వ వజ్రసారసర్వాఙ్గౌ మల్లౌ శైలేన్ద్రసన్నిభౌ । క్వ చాతిసుకుమారాఙ్గౌ కిశోరౌ నాప్తయౌవనౌ ॥ ౮ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో హ్యస్య సమాజస్య ధ్రువం భవేత్ । యత్రాధర్మస్సముత్తిష్ఠేన్న స్థేయం తత్ర కర్హిచిత్ ॥ ౯ ॥ నసభాం ప్రవిశేత్ప్రాజ్ఞస్సభ్యదోషాననుస్మరన్ । అబ్రువన్విబ్రువన్నజ్ఞో నరః కిల్బిషమశ్నుతే ॥ ౧౦ ॥ వల్గతశ్శత్రుమభితః కృష్ణస్య వదనామ్బుజమ్ । వీక్ష్యతాం శ్రమవార్యుప్తం పద్మకోశమివామ్బుభిః ॥ ౧౧ ॥ కిం న పశ్యత రామస్య ముఖమాతామ్రలోచనమ్। ముష్టికం ప్రతి సామర్షం హాససంరమ్భశోభనమ్ ॥ ౧౨ ॥ పుణ్యా బత వ్రజభువో యదయం నృలిఙ్గగూఢః పురాణపురుషో వనచిత్రమాలీ। గాః పాలయన్సహబలః క్వణయంశ్చ వేణుం విక్రీడయాఞ్చతి గిరిత్రరమార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౩ ॥ గోప్యస్తపః కిమచరన్యదముష్య రూపం లావణ్యసారమసమోర్ధ్వమనన్యసిద్ధమ్ । దృగ్భిః పిబన్త్యనుసవాభినవం దురాపమేకాన్తధామ యశసః శ్రియ ఐశ్వరస్య॥ ౧౪ ॥యా దోహనేఽవహననే మథనోపలేపప్రేఙ్ఖేఙ్ఖనార్భరుదితోక్షణమార్జనాదౌ । గాయన్తి చైనం

ణా-వ్యాప్తం-వదనామ్బుజం-దృశ్యతామ్ ॥ ౧౧ ॥ అపరా ఊచుః॥ కింనపశ్యతేతి॥ ఈషత్ - సమన్తాదా-తామ్రే-లోచనే యస్మింస్తత్-ముష్టికం ప్రతి-సామర్షం సక్రోధం-హాసేన-సంరమ్భ ఆవేశ - స్తేన-శోభనం-రామస్య-ముఖం - కింనపశ్యత ॥ ౧౨ ॥ అన్యా ఊచుః॥ పుణ్యాబతేతి ॥ స్వయం-పురాణపురుషః శ్రీమన్నారాయణస్సన్-నృలిఙ్గేన మనుష్యస్యేవ శరీరేణ గూఢః తిరోధాపితస్వస్వరూపగుణః-వనస్థాని - విచిత్రాణి-మాల్యాని-యస్యసః - గిరిత్రరమాభ్యాం రుద్రమహాలక్ష్మీభ్యాం-అర్చితావఙ్ఘ్రీ యస్యసః - గిరిత్రగ్రహణం చతుర్ముఖాదీనామప్యుపలక్షణం - సహబలః బలరామేణ సహితః-వేణుం-వాదయన్-గాశ్చ-పాలయన్ - విక్రీడయా-అఞ్చతి అటతి॥ అయంభావః ॥ ధిగిమాం సభాం యస్యామయం పరిభూయతే తాస్తు వ్రజభువో ధన్యాః యతో యం స్వయం కృష్ణో వివిధక్రీడయాచరతీతి ॥ ౧౩ ॥ అహో అల్పపుణ్యావయం యతోఽస్మాభిరనవసరేఽయం దృష్టః-గోప్యస్తు బహుపుణ్యా ఇత్యాహుస్త్రిభిః ॥ గోప్య ఇతి॥ గోప్యః-కిం-తప-స్సమాచరన్ - తాభిరాచరితం తపోఽనిర్వచనీయమిత్యర్థః - కుతః-యత్ యస్మా - దముష్య శ్రీకృష్ణస్య-రూపమఙ్గం-లావణ్యేనసారం శ్రేష్ఠం-కించా-సమోర్ధ్వం- నసమమూర్ధ్వమధికంచ-యస్య-తత్-నిస్సమాభ్యధికమిత్యర్థః - తదపి-నాన్యేనాభరణాదినా-సిద్ధం - కిన్తు-స్వత ఏవా-కర్షాయత్తం వా-కించ-యశసః - శ్రియో లక్ష్మ్యాః-ఈశ్వరస్యభావ ప్రధానోఽయం నిర్దేశః, ఐశ్వర్యస్యచ-ఏకాన్తధామ అవ్యభిచారస్థానం-సదా-నవాభినవం దురాపమకృతపుణ్యానాంచక్షుషాఽపి ప్రాప్తుమశక్యం , ఏవంభూతం,రూపం-యాః, నేత్రైః - అనుపిబన్తి పశ్యన్తీతి ॥ ౧౪ ॥ కించ-యాః-దోహనాదిషు,ఏనం-గాయన్తి-తాః-వ్రజస్త్రియో ధన్యాః కథమ్భూతాః-ఉరుక్రమే చిత్తం-ఉరుక్రమచిత్తం - తదేవ,యానం సర్వపురుషార్థప్రాప్తిసాధనం-యాసాం-తాః - పాఠాన్తరే-ఉరుక్రమం చిన్తయన్తీనామిత్యర్థః-కుతః-అనురక్తధియః తత్రలిఙ్గ - మశ్రుకణ్ఠ్యః ఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠ్యః - తత్ర-దోహనం గవాం-ఉపవహనం జలాన

యనం-మథనందధ్నః - ఉపలేపోగృహాణాం-ప్రేఙ్ఖణండోళాందోళనం,అర్భరుదితంరుదదర్భకసాన్త్వనం,ఉక్షణంసేచనం.
మార్జనంగృహసమ్మార్జనమ్*౧౫॥*అపిచ॥ప్రాతరితి॥యా-అబలాః-గోభిస్సహ-ప్రాతః-వ్రజా-న్నిర్గత్య-తత-స్సాయ,మావి
శతశ్చ-వేణుం-క్వణయతః,తస్య-వేణురవ-మాకర్ణ్య-గృహాత్తూర్ణం-నిర్గత్య-పథి తస్య-సదయో-ఽవలోకో-యస్మిన్-స్మితయు
క్తం-ముఖం-పశ్యన్తి,తా-భూరిపుణ్యాః*॥౧౬॥*ఇత్థం-స్త్రీషు-ప్రభాషమాణాసుసతీషు-హేభరతర్షభ యోగీశ్వరోభగవాన్
హరిః॥శ్రీకృష్ణః-శత్రుం-హన్తుం-మనశ్చక్రే*॥౧౭॥*తదా-పితరౌ దేవకీవసుదేవౌనన్దవసుదేవౌవా-పుత్రయోః రామకృష్ణయో
ర్బలమజానన్తౌ-కేవలం , స్త్రీణాముక్తరీత్యా ప్రభాషమాణానాం-గిరోవచాంస్యా - కర్ణ్య అన్వతప్యేతాం అనుతప్తవ
న్తౌ ☸॥ ౧౮ ॥ ☸అచ్యుతేతరౌకృష్ణచాణూరౌ-అన్యోన్యం,నానావిధైః- స్తైస్తై-ర్ని యుద్ధవిధిభిఃపూర్వోక్తపరి భ్రమణవిక్షేపా
దిభిః-యథా,యుయుధాతే తథైవబలముష్టికౌ రామముష్టికౌచయుయుధాతే*॥ ౧౯ ॥*తదా-భగవతో గాత్రస్య-నిష్పాతైః
అరత్నిజాన్వాదిప్రహారైః - వజ్రస్య, నిష్పేషః తీవ్రప్రహారః-తద్వ-న్నిష్ఠురై-ర్భజ్యమానాఙ్గ,శ్చాణూరో-ముహుఃగ్లానిం-ప్రాప్త
వాన్*॥౨౦॥*సచాణూరః-శ్యేనస్యేవ వేగోయస్య,ఉత్పత్య,క్రుద్ధః-ఉభౌ-ముష్టీకృతకరౌ-వాసుదేవం- వక్షస్య, తాడయత్ ము
ష్టీకృతకరాభ్యాంవాసుదేవస్యవక్షస్యతాడయదిత్యర్థః॥ముష్టీకృత్యేతిపాఠే॥ఉభౌ-కరౌ,ముష్టీకృత్య*॥౨౧॥*భగవాన్-తత్ప్ర

నమనురక్తధియోఽక్షకణ్ఠ్యోధన్యావ్రజస్త్రియఉరుక్రమచిత్తయానాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాతర్వ్రజాద్వ్రజతఆవిశత
శ్చసాయంగోభిస్సమంక్వణయతోఽస్యనిశమ్యవేణుమ్ । నిర్గత్యతూర్ణమబలాఃపథిభూరిపుణ్యాః పశ్యన్తిసస్మి
తముఖంసదయావలోకమ్॥ ౧౬ ॥ఏవంప్రభాషమాణాసుస్త్రీషుయోగేశ్వరోహరిః । శత్రుంహన్తుంమనశ్చక్రే
భగవాన్భరతర్షభ॥ ౧౭ ॥ ఉపశ్రుత్యగిరస్త్రీణాంపుత్రస్నేహశుచాతురౌ । పితరావన్వతప్యేతామజానన్తౌ
తయోర్బలమ్॥ ౧౮ ॥తైస్తైర్నియుద్ధవిధిభిర్వివిధైరచ్యుతేతరౌ ।యుయుధాతేయథాఽన్యోన్యంతథైవబలము
ష్టికౌ ॥ ౧౯ ॥ భగవద్గాత్రనిష్పాతైర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః । చాణూరోభజ్యమానాఙ్గోముహుర్గ్లానిమవాప హ॥
సశ్యేనవేగఉత్పత్య ☸ముష్టీకృతకరావుభౌ।భగవన్తంవాసుదేవంక్రుద్ధోవక్షస్యబాధత॥ ౨౧ ॥నాచలత్తత్ప్ర
హారేణస్రగ్భిర్హతఇవద్విపః । బాహ్వోర్నిగృహ్యచాణూరంబహుశోఽభ్రామయన్హరిః॥ ౨౨ ॥భూపృష్ఠే
పోథయామాసతరసాత్యక్తజీవితమ్ । విస్రస్తాకల్పకేశస్రగిన్ద్రధ్వజఇవాపతత్॥ ౨౩ ॥తథైవముష్టికఃపూర్వం
స్వముష్ట్యాఽభిహతేనవై ।బలభద్రేణబలినాతలేనాభిహతోభృశమ్॥ ౨౪ ॥ప్రవేపితస్సరుధిరముద్వమన్ముఖతోఽ
ర్దితః । వ్యసుఃపపాతోర్వ్యుపస్థేవాతాహతఇవాఙ్ఘ్రిపః॥ ౨౫ ॥తతఃకూటమనుప్రాప్తంరామఃప్రహరతాం
వరః । అవధీల్లీలయారాజన్సావజ్ఞంవామముష్టినా*॥ ౨౬ ॥తర్హ్యేవహిశలఃకృష్ణపాదాపహతశీర్షకః। ద్విధావి
శీర్ణస్తోసలకఉభావపినిపేతతుః ॥ ౨౭ ॥ చాణూరేముష్టికేకూటేశలేతోసలకేహతే। శేషాఃప్రదుద్రువుర్మల్లా
స్సర్వేప్రాణ † పరీప్సవః ॥ ౨౮ ॥ గోపాన్వయస్యానాకృష్య తైస్సంహత్యవిజహ్రతుః। వాద్యమానేషుతూ

హారేణ-నాచలత్ -యథా,స్రగ్భిః,హతస్తాడితో-ద్విపోగజో-నచలతితద్వత్-కిన్తు,తరసా,చాణూరం,బాహ్వోః,గృహీత్వా,
బహుకృత్వో,భ్రామయన్- తేనైవ , త్యక్తంజీవితంయేన-తం , గతప్రాణం,భూపృష్ఠే-పోథయామాసఆస్ఫోటయత్ - తేనై
వంపాతితః,చాణూరః,విస్రస్తావిక్షిప్తాః - కేశాః- ఆకల్పాఆభరణాని - స్రజశ్చ,తథాభూతో-న్యపత్,ఇన్ద్రధ్వజోనామ గౌడ
దేశేషుప్రసిద్ధః కస్మింశ్చిదుత్సవేమహాన్ స్తమ్భో ధ్వజపతాకాద్య లంకృతఃపురుషాకృతిరుచ్ఛ్రియతేసయథాపతతితద్వద
తి☸ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ☸తథా,ముష్టికోఽపి-తావ-త్స్వముష్టినా-తాడితేన-రామేణ-కర్త్రా,భృశం-కరతలేనా-భితాడితః-ప్రవే
పితఃకమ్పితః . అర్దితఃపీడితః,ముఖతో-రుధిర,ముద్వమన్ ఉద్గిరన్-గతప్రాణో , వాతేనచణ్డమారుతేనా-హతఉన్మూలితమూ
లో,ఽఙ్ఘ్రిపోవృక్షఇవ,ఉర్వ్యుపస్థేభూపృష్ఠే-పపాత☸॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ☸తతో-రామ-స్సమనుసమనన్తరం,ప్రాప్తం-కూ
టాఖ్యంమల్లం , సావజ్ఞంసావహేళనంయథాతథా-లీలయా-వామముష్టినా,అవధీత్ ☸ ॥ ౨౬ ॥ ☸తథైవ,కృష్ణస్య,ప్రప
దాపాదాగ్రేణ-తాడితశిరాః , శలాఖ్యోమల్లః-తోసలస్తు , ద్విధా-విదీర్ణః విదారితః , ఉభౌ-తావేతౌసలతోసలకౌ-నిపేత
తుః☸ ॥ ౨౭ ॥ ☸ఇత్థం,చాణూరాదిషు,హతేష్వ,వశిష్టాస్సర్వే,మల్లాః , ప్రాణపరీప్సయాప్రాణానాప్తుమిచ్ఛయా,జీవితు
మిచ్ఛయేతియావత్,ప్రదుద్రువుఃపలాయితవన్తః, ప్రాణపరీప్సవఇతిపాఠే,జీవితుమిచ్ఛవఇత్యర్థః☸ ॥ ౨౮ ॥ ☸తతో-రామ
కృష్ణౌ-వయస్యాన్సఖీన్గోపాన్ , ఆకృష్యాహూయ-తైః - స్సంసృజ్యసఙ్గమ్య,తూర్యేషువాద్యేషు వాద్యమానేషుసత్సు-

౨౧ ॥ శ్లో ☸ పా ॥ ముష్టీకృత్య ౨౮ ॥ శ్లో † పా ॥ పరీప్సయా

రుణీనూపురేయయోస్తౌ-వల్గన్తౌనృత్యాదికంకుర్వన్తౌ-విహృతవన్తౌ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ తదా-కంసంవినా-సర్వే- జనాః-రామకృష్ణయోః,కర్మణా నియుద్ధాత్మకేన-నితరాం,హృష్టవన్తః-తథా-సాధవో-విప్రశ్రేష్ఠాశ్చ,సాధుసాధ్వితి,ఊచుః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థం-మల్లవర్యేషుచాణూరాదిషు - హతేష్వ-వశిష్టేషు-పలాయితేషుచసత్సు,స-భోజరాట్కంసః- తూర్యాణి,న్యవారయత్-ఇత్థం-వక్ష్యమాణంవాక్య-మువాచచ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ నిస్సారయతేతిద్వాభ్యాం ॥దుర్వృత్తౌ-వసుదేవస్యాత్మజౌ-ద్వితీయాన్తమిదం- పురా-న్నిస్సారయతనిష్కాసయత-స్వభృత్యాన్ప్రతీయముక్తిః-గోపానాం - ధనం - హరతగృహ్ణీత-తథా-దుష్టాబుద్ధిర్యస్యతం,నన్దం,బధ్నీతబద్ధంకురుత ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అసత్తమోదురాత్మా-వసుదేవః, ఆశు-హన్యతాం-తథా-నోఽస్మాకం,పితా,ఉగ్రసేనశ్చ,పరపక్షగఃశత్రుపక్షపాతీ-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా,త్సానుగో-హన్యతామ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇత్యేవం-కంసే-వికత్థమానేవిరుద్ధం యథాతథాకథయతిసతి - వ్యయోభగవాన్ - ప్రకుపితో-లఘిమ్నాలాఘవేన,ఉత్ప్లుత్య-తరసాబలేనో - త్తుఙ్గమున్నతం-మఞ్చంకంసాధిష్ఠితం,వీర-మారురోహ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తదా-తాత్కాలికకర్తవ్యాభిజ్ఞః,కంసః,స్వమృత్యుమివా-పతన్తం,కృష్ణ-మాలోక్య,సహసాత్వరయా,ఆసనా-దుత్థాయ-ఖడ్గఖేటౌ-జగృహే ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అవిషహ్య,ముగ్రం- తేజో-యస్య- సః,భగవాన్ - ఖడ్గఃపాణౌయస్యతం-దక్షిణతో-వామతో - అమ్బరేఊర్ధ్వంచ-శ్యేనంయథాశ్యే

ర్యేషువల్గన్తౌచారునూపురౌ ॥ ౨౯ ॥ జనాఃప్రజహృషుస్సర్వేకర్మణారామకృష్ణయోః । ఊచుతేకంసంవిప్రముఖ్యాస్సాధవస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౦ ॥ హతేషుమల్లవర్యేషువిద్రుతేషుచభోజరాట్ । న్యవారయత్స్వతూర్యాణి వాక్యం చేదమువాచహ ॥ ౩౧ ॥ నిస్సారయతదుర్వృత్తౌవసుదేవసుతౌపురాత్ । ధనం హరతగోపానాం నన్దంబధ్నీతదుర్మతిమ్ ॥ ౩౨ ॥వసుదేవస్తుదుర్మేధాహన్యతామాశ్వసత్తమః । ఉగ్రసేనఃపితాచాపిసానుగః

కంసవధఘట్టః.

పరపక్షగః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవికత్థమానేవైకంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః । లఘిమ్నోత్పత్యతరసామఞ్చముత్తుఙ్గమారుహత్ ॥ ౩౪ ॥ తమాపతన్తమాలోక్యమృత్యుమాత్మనఆసనాత్ । మనస్వీసహసోత్థాయజగృహేసోఽసిచర్మణీ ॥ ౩౫ ॥తంఖడ్గపాణింవిచరన్తమాశు శ్యేనంయథాదక్షిణసవ్యమమ్బరే। సమగ్రహీద్దుర్విషహోగ్రతేజాయథోరగంతార్క్ష్యసుతః ప్రసహ్య ॥ ౩౬ ॥ ప్రగృహ్యకేశేషుచలత్కిరీటంనిపాత్యరఙ్గోపరితుఙ్గమఞ్చాత్ । తస్యోపరిష్టాత్స్వయమబ్జనాభఃపపాతవిశ్వాశ్రయఆత్మతన్త్రః ॥ ౩౭ ॥ కంసంపరేతంవిచకర్ష భూమౌహరిర్యథేభంజగతోవిపశ్యతః । హాహేతిశబ్దస్సుమహాంస్తదాఽభూదుదీరితస్సర్వజనైర్నరేన్ద్ర ॥౩౮॥ సనిత్యదోద్విగ్నధియాతమీశ్వరంపిబన్నదన్వాపిచరన్స్వపఞ్శ్వసన్ । దదర్శచక్రాయుధమగ్రతోయతస్తదేవరూపందురవాపమాప ॥ ౩౯ ॥తస్యానుగాభ్రాతరోఽష్టౌకఙ్కన్యగ్రోధకాదయః । అభ్యధావన్నతిక్రుద్ధాభ్రాతుర్నిర్వేశకారిణః ॥ ౪౦ ॥ తదాఽతిరభసాంస్తాంస్తుసంయత్తాన్రోహిణీసుతః । అహన్పరిఘముద్యమ్యపశూనివమృగాధిపః ॥ ౪౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయోవ్యోమ్నిబ్రహ్మేశాద్యావిభూతయః । పుష్పైఃకిరన్తస్సంప్రీతాశ్శశంసుర్ననృతుఃస్త్రియః॥ ౪౨ ॥ తేషాంస్త్రియోమహారాజసుహృన్మరణదుఃఖితాః।తత్రాభ్యయుర్వినిఘ్న

నమివ-చరన్తం-కంసం - సమగ్రహీత్ యథా- తార్క్ష్యసుతఃకశ్యపపుత్రోగరుడః, ప్రసహ్యాబలా-దురగంసర్పం - గృహ్ణాతి తద్వత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తతః- కేశేషు-ప్రగృహ్యాదృఢంగృహీత్వా చలద్విక్షిప్తం-కిరీటం-యస్య- తం-కంసం-ఉన్నతా-న్మఞ్చా-ద్రఙ్గోపరి-నిపాత్య - తస్యకంసస్యో-పరిష్టాత్-స్వయ-మబ్జనాభోభగవా-న్పపాత-కథంభూతః - విశ్వాధారః , అనేనగరిష్ఠత్వముక్తం-ఆత్మతన్త్రస్స్వతన్త్ర-స్సంహర్తేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తతః-జగతోజనస్యపశ్యతస్సతః-పరేతంగతప్రాణం-కంసం-భూమౌ-విచకర్ష - యథా-హరిఃసింహః - ఇభంగజం-తద్వత్-తదా- హేనరేన్ద్ర - సర్వై - ర్జనైః-సుమహా-నత్యుచ్చైః-హాహేతిశబ్దః-ఉదీరితఃఉద్ఘోషితో-ఽభూత్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ యత-స్సదా, ఉద్విగ్నయాభీతయా-ధియా-తమీశ్వరంకృష్ణమేవ-పానభోజనాద్యవస్థాస్వ - గ్రత-శ్చక్రాయుధం-దదర్శ - తత-స్సకంసో-దురాసదమపి-తదేవరూపంప్రాప్తవాన్- తత్సారూప్యలక్షణాంముక్తిమవాపేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తత-స్తస్యకంసస్య- భ్రాతరఃకఙ్కాదయో-ఽష్టౌ-భ్రాతు-ర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం-తత్కారిణః-అతిక్రుద్ధాః-అభ్యధావన్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తదా-అతిమాత్రో-రభసోవేగో-యేషాంతాన్-సంయత్తాన్ ఉద్యుక్తాన్, రామః-పరిఘముద్యమ్య,అహన్జఘాన-మృగాధిపఃసింహః-పశూనివ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తదా-స్వవిభూతిభూతా-బ్రహ్మరుద్రాదయః-పుష్పైః,కిరన్తః-శశంసుఃతుష్టువుః,స్త్రియోఽప్సరసో-ననృతుః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తేషామితి॥ హేమహారాజ-

తేషాం కంసకఙ్కాదీనాం, స్త్రియః పత్న్యః, భర్తృమరణేన హేతునా-దుఃఖితాః-స్వశిరాంసి నిఘ్నన్త్యః, అశ్రూణిలోచనయోః యాసాం తాః-తత్ర భర్తృసన్నిధౌ-ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ వీరశయ్యాయాం యుద్ధభూమౌ-శయానాన్-స్వభర్తౄన్-ఆలిఙ్గ్య-శోచన్త్యః, ముహుః-శుచోఽశ్రూణి-విసృజన్త్యః-సుస్వరం యథాతథా-విలేపుః విలాపం చక్రుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ విలాపనప్రకారమేవాహ ॥ హా నాథేతి ॥ నాథేత్యాదీని విలాపే ప్రేమసమ్బోధనాని-హా తేన-త్వయా సహైవ-తే త్వదీయాః-సగృహాః, ప్రజాశ్చ-వయమపి నిహతప్రాయాః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ పత్యా ప్రభుణా-త్వయా-విరహితా-ఇయం పురీ-హే పురుషర్షభ-యథా-వయం-తద్వన్-నివృత్తా-ఉత్సవా, మఙ్గళాని సుఖానిచ-యస్యాం-తథాభూతాః, పూర్వవన్న శోభత ఇతి కుద్రృష్ట్యోచుః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అథ పరమాత్మదృష్ట్యోచుః ॥ అనాగసామితి ॥ త్వం. నిరపరాధానాం-భూతానాం దుస్సహం-ద్రోహం కృతవాన్-తేన కారణేన, భో భర్తః-ఇమాం - దశాం-ప్రాప్తః, భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా-సః-కో వా, శం సుఖం-లభేత - కిన్తు దుఃఖమేవేతి భావః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కిఞ్చ, ఏష శ్రీకృష్ణః-సర్వేషాం-భూతానాం, ప్రభవః-ప్రభవన్త్యస్మాదితి ప్రభవః-స్రష్టేత్యర్థః-అపియన్తి లీయన్తేఽస్మిన్నిత్యప్యయః - సంహర్తేత్యర్థః - గోప్తా రక్షితా చ- అతః - తదనవధ్యాయీ-తస్మిన్ విషయే-అవధ్యానమవజ్ఞా-తత్కర్తుం శీలం యస్య సః-క్వచిదపి-సుఖం యథాతథా - నైధతే న వర్ధతే కిన్తు దుఃఖమేవాశ్నువన్నశ్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇత్థం శోచతీః - రాజయోషితః, సాన్త్వయిత్వా - లోకభావనః, లోకం భావయతి శ్రేయోయుక్తం కరోతీతి తథా-తత్త్వాత్-హతానాం, యాం, లౌకికీం సాంస్థితీం-సంస్థాం దాహాదిక్రియా-మాహుః, మనుయాజ్ఞవల్క్యాదయః, తా-మకారయత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁

న్త్యశ్శ్లిష్టాఙ్గ్యశ్రువిలోచనాః ॥ ౪౩ ॥ శయానాన్వీరశయ్యాయాం పతీనాలిఙ్గ్య శోచతీః * । విలేపుస్సుస్వరం నార్యో విసృజన్త్యో ముహుశ్శుచః ॥ ౪౪ ॥ హా నాథ ప్రియధర్మజ్ఞ కరుణానాథవత్సల । త్వయా హతేన నిహతా వయం తే సగృహప్రజాః ॥ ౪౫ ॥ త్వయా విరహితా పత్యా పురీయం పురుషర్షభ । న శోభతే వయమివ నివృత్తోత్సవమఙ్గళా ॥ అనాగసాం త్వం భూతానాం కృతవాన్ద్రోహముల్బణమ్ । తేనేమాం భో దశాం నీతో భూతధ్రుక్కో లభేత శమ్ ॥ ౪౬ ॥ సర్వేషామేవ భూతానామేష హి ప్రభవాప్యయః । గోప్తా చ తదవధ్యాయీ న క్వచిత్సుఖమేధతే ॥ ౪౭ ॥ రాజయోషిత ఆశ్వాస్య భగవాన్లోకభావనః । యామాహుర్లౌకికీం సంస్థాం హతానాం తామకారయత్ ॥ ౪౮ ॥ మాతరం పితరం చైవ మోచయిత్వాఽథ బన్ధనాత్ । రామకృష్ణౌ వవన్దాతే శిరసాఽఽస్పృశ్య పాదయోః ॥ ౫౦ ॥ దేవకీ వసుదేవశ్చ విజ్ఞాయ జగదీశ్వరౌ । కృతసంవన్దనౌ పుత్రౌ సస్వజాతే న శఙ్కితౌ ॥ ౫౧ ॥ ****************
****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ******

⟶ ** పిత్రసాన్త్వనఘట్టః ** ⟵

బాదరాయణిరువాచ ॥ పితరావుపలబ్ధార్థౌ విదిత్వా పురుషోత్తమః । మా భూదితి నిజాం మాయాం తతాన జనమోహినీమ్ ॥ ౧ ॥ ఉవాచ పితరావేత్య సాగ్రజస్సాత్వతర్షభః । ప్రశ్రయావనతః ప్రీణన్నమ్బ తాతేతి సాదరమ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ నాస్మత్తో యువయోస్తాత నిత్యోత్కణ్ఠితయోరపి । బాల్యపౌగణ్డకైశోరాః పుత్రాభ్యామభవ

తతో రామకృష్ణౌ-మాతరం పితరం దేవకీం వసుదేవం చ - బన్ధనాన్, మోచయిత్వా - తయోః - పాదయోః శిరసా-ఈషత్స్పృష్ట్వా-వవన్దాతే ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కృతం సంవన్దనం యాభ్యాం తౌ- పుత్రౌ - జగదీశ్వరౌ- విజ్ఞాయ - న శఙ్కితౌ కంసభయశఙ్కారహితౌ-సస్వజాతే ఆలిఙ్గితవన్తౌ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ******************************

అథ పితృసాన్త్వనోగ్రసేనరాజ్యాభిషేచనోపనయనగుర్వభిగమనవిద్యాగ్రహణగురుదక్షిణాప్రదానాత్మకం చరిత్రమనువర్ణయతి పఞ్చచత్వారింశేన " విజ్ఞాయ జగదీశ్వరౌ ,, ఇత్యుక్తం తత్ర భగవాన్స్వయి పుత్రే సత్యనయోర్మద్విషయకం జ్ఞానం న దుర్లభం - కిన్తు మద్యాథాత్మ్యానుభవాదపి మయి పుత్రే ప్రేమ జాయన్తో ఽతిరిచ్యత ఇత్యాలోచ్య స్వవిషయకయాథాత్మ్యజ్ఞానతిరోధాపినీం మాయామాతతానేత్యాహ ॥ పితరావితి ॥ ఉపలబ్ధః విజ్ఞాతః-అర్థః-నిరతిశయపురుషార్థః-ఆత్మా, యాభ్యాం, తథాభూతౌ పితరౌ-విదిత్వా - పురుషోత్తమో భగవాన్ - మా భూదితి అవిచ్ఛిన్నం స్వయాథాత్మ్యజ్ఞానం మా భూదితి, జనమోహినీం, మాయాం, తతాన విస్తృతవాన్ - ఆచ్ఛాదితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత స్సాగ్రజస్స రామ-స్సాత్వతర్షభో భగవాన్, ఆత్మమాయయా ఆత్మానం కేవలం పుత్రమేవ మన్వానౌ పితరౌ - ఉపేత్య, ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతో నమ్రః-సాదరం, యథాతథా, హే అమ్బ-హే తాతేతి-సమ్బోధనేన, ప్రీణన్ ప్రీతిం జనయన్-ఉవాచ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ నాస్మత్త ఇతి స ప్తభిః ॥ హే తాత, అస్మత్తోఽస్మన్నిమిత్తం, నిత్యముత్కణ్ఠితయోరపి-యువయోః-పుత్రాభ్యాం పుత్రయోరావయోః-బా

ల్యాద్యవస్థాః-క్వచిద్భవదన్తికే-నాభవన్,అన్యత్రఇయాన్కాలోగతః నతుయుష్మదన్తికఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తదేవాహ ॥న
లబ్ధఇతి ॥ దైవేన-హతయోఃహతభాగ్యయోః నౌఆవయోః-భవదన్తికే-వాసో,నలబ్ధః - ఆవామేవభాగ్యహీనావిత్యర్థః- పితృ
గేహస్థా-బాలాః-యాం-ముదం-విన్దన్తి - సాచ-నలబ్ధేతి ॥ ౪ ॥ ఏవంయువయోరావయోశ్చకామహానిర్జాతేత్యుక్తం-అ
థావయోఃపునర్యుష్మత్పరిచర్యాలోపేనధర్మహానిరపిజాతేత్యాహ ॥ సర్వార్థసంభవఇతి ॥ సర్వేషాం-పురుషార్థానాంధర్మా
దీనాం-సమ్భవో-యస్మిన్-సదేహో-యతోయాభ్యాం- జనితః-పోషితశ్చ -తయోః,ర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం - మర్త్యః
శతవత్సరమాత్రేణాపి-నైతినప్రాప్నోతి ॥ ౫ ॥ తన్మధ్యే-పితు-ర్యః-పుత్రః-కల్యస్సమర్థస్సన్- న్నాత్మనాదేహేన ధనేన
చ,పిత్రోః,వృత్తింజీవికాం,నదద్యాన్నకల్పయేత్,తం-ప్రేత్యలోకాన్తరే,యమదూతాః - స్వస్యైవ,మాంసం-ఖాదయన్తి
హి ॥ ౬ ॥ కించ॥సమర్థోఽపి,మాత్రాదీన్యథోచిత-మబిభ్రత్ అపుష్ణన్,శ్వసన్నపి,మృతఃజీవన్నపిమృతప్రాయః, ॥ ౭ ॥
తత్తస్మాదుద్విగ్నంభీతం-చేతో-యయో, స్తయో - ర్వాంయువయోః - అనర్చయతోరపూజయతోః-వామితికర్మణస్సంబన్ధ
వివక్షయాషష్ఠీ అసమర్థయో-ర్నొ ఆవయో-ర్మోఘంవృథా-బహవ- ఏతేదివసా - వ్యతిక్రాన్తాఃయద్వా,వామితిద్వితీయా-యు
వా-మనర్చయతోః-తత్రహేతు- రకల్యయోరసమర్థయో- స్తత్రాపిహేతు - ర్నిత్యం-కంసా-దుద్విగ్నచేతసో-ర్నొ ఆవయో-
ర్మోఘమేతే,వ్యతిక్రాన్తా-ఇత్యన్వయః ॥ కంసాదుద్విగ్నచేతసోరిత్యనైశ్వర్యమభినయతోరుక్తిః ॥ ౮ ॥ హేమాతః-ప
రతన్త్రయో-రావయో- స్తత్రయష్మదనర్చాయాంనిమిత్తభూతాయాం - త-దాగః-తు స్తు-మర్హథః-కథంభూతయోః-భృశ

నక్వచిత్ ॥ ౩ ॥నలబ్ధోదైవహతయోర్వాసోనౌభవదన్తికే, యాంబాలాఃపితృగేహస్థావిన్దన్తెలాలితాముదమ్॥
సర్వార్థసమ్భవోదేహోజనితఃపోషితోయతః।నతయోర్యాతినిర్వేశంపిత్రోర్మర్త్యశ్శతాయుషా॥౫॥యస్తయో
రాత్మజఃకల్యఆత్మనాచధనేనచ।వృత్తింనదద్యాత్తంప్రేత్యస్వమాంసంఖాదయన్తిహి॥ ౬ ॥మాతరంపితరంవృ
ద్ధంభార్యాంసాధ్వీంసుతంశిశుమ్ । గురుంవిప్రంప్రపన్నంచకల్యోఽబిభ్రచ్ఛ్వసన్మృతః ॥ ౭ ॥ తన్నావకల్య
యోఃకంసాన్నిత్యముద్విగ్నచేతసోః।మోఘమేతేవ్యతిక్రాన్తాదివసావామనర్చతోః॥ ౮ ॥తత్క్షన్తుమర్హథస్తాత
మాతర్నౌపరతన్త్రయోః । అకుర్వతోర్వాంశుశ్రూషాంక్లిష్టయోర్దుర్హృదోభృశమ్॥ ౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతి
మాయామనుష్యస్యహరేర్విశ్వాత్మనోగిరా।మోహితావఙ్కమారోప్యపరిష్వజ్యాపతుర్ముదమ్॥౧౦॥సిఞ్చన్తా
వశ్రుధారాభిఃస్నేహపాశేనసంవృతౌ।నకిఞ్చిదూచతూరాజన్బాష్పకణ్ఠౌవిమోహితౌ॥౧౧॥ ఏవమాశ్వాస్య
పితరౌభగవాన్దేవకీసుతః । మాతామహంతూగ్రసేనంయదూనామకరోన్నృపమ్॥ ౧౨ ॥ ఆహచాస్మాన్మహా
భాగప్రజాస్త్వాజ్ఞప్తుమర్హసి।యయాతిశాపాద్యదుభిర్నాసితవ్యంనృపాసనే॥ ౧౩ ॥ మయిభృత్యఉపాసీనేభవ
తోవిబుధాదయః । బలింహరన్త్యవనతాఃకిముతాన్యేనరాధిపాః ॥ ౧౪ ॥ సర్వాన్స్వాన్జ్ఞాతిసంబన్ధాన్దిగ్భ్యః
కంసభయాకులాన్ । యదువృష్ణ్యన్ధకమధుదాశార్హకుకురాదికాన్॥ ౧౫ ॥ సభాజితాన్సమాశ్వాస్యవిదేశా
వాసకర్శితాన్ । న్యవాసయత్స్వగేహేషువిత్తైస్సంతర్ప్యవిశ్వదృక్॥ ౧౬ ॥ కృష్ణసఙ్కర్షణభుజైర్గుప్తాలబ్ధమ

నితరాం-క్లిష్టయో-ర్వాంయువయో-శ్శుశ్రూషా,మకుర్వతో-రతఏవ-దుర్హృదో - దుర్గాత్మనోః ॥ ౯ ॥ ఇతీత్థం-మా
యయాస్వసఙ్కల్పేన-మనుష్యస్య-హరే-ర్గిరా-మోహితౌ - దేవకీవసుదేవౌ - పుత్రావఙ్కమారోప్య-పరిష్వజ్యచ-ముదం-
ప్రాపతుః ॥ ౧౦ ॥ హేరాజన్విమోహితౌ , వతఏవ-స్నేహఏవపాశ,స్తేన,యన్త్రితౌబద్ధౌ-అశ్రూణాంధారాభిః
పుత్రౌ-అభిషిఞ్చన్తౌ బాష్పఃకణ్ఠయోర్యయోస్తౌ-కిఞ్చిదపి నోచతుః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం-భగవాన్దేవకీసుతః, పితరౌ,వాశ్వా
స్యసాంత్వయిత్వా,మాతామహముగ్రసేనం-యదూనా,మధిపతి-మకరోత్ ॥ ౧౨ ॥ తమువాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥అస్మా
న్మహాభాగేత్యాదినరాధిపాఇత్యన్తేన॥ హేమహాభాగ - త్వ-మస్మాన్-త్వత్ప్రజాభూతా-నాజ్ఞప్తుమర్హసివినేయాన్కర్తు
మర్హసి అధిపతిర్భవితుమర్హసీత్యర్థః॥నను,సమర్థస్త్వమేవరాజాభవితుమర్హసీ-త్యతఆహ ॥ యయాతిశాపాదితి॥నృపాసనే-
నాసితవ్యంనోపవేష్టవ్యం,తవతుయాదవత్వేఽపిమదాజ్ఞయానదోషఇతిభావః ॥ ౧౩ ॥ నన్వహమసమర్థఃకథమధిపతి
ర్భవితుమర్హామీత్యతఆహ ॥ మయీతి ॥ త్వద్భృత్యే- మయి-త్వాం , సేవమానేసతి-విబుధశ్రేష్ఠాఅప్యవనతానమ్రాస్సన్తో
భవతే-బలిం-హరన్తిసమర్పయన్తి కిముత-అన్యేనరాధిపా-అర్పయన్తీతి-మత్ప్రభావాత్సర్వంభవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ త
తో-విశ్వదృగ్భగవాన్-సర్వాన్-స్వజ్ఞాతీన్ - స్వసంబన్ధినశ్చ , యాదవాదీన్ - కంసభయా - త్పలాయితాన్-సాన్త్వయి
త్వా , సభాజితాన్సంమానితాన్- కృత్వా , పరదేశావాసేన - కృశీభూతాన్-విత్తై-స్సన్తర్ప్య-స్వస్వగేహేషు-న్యవాస
యత్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ తతః-కృష్ణరామాభ్యాం-గతోనివృత్తో-జ్వరస్తాపో, యేషాం-లబ్ధఃమనోరథఃయైస్తే-సిద్ధాః

ర్ణకామాః-కృష్ణసఙ్కర్షణయోః-భుజై-ర్గుప్తాః పాలితాః-గృహేషు-రేమిరే ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ దయాస్మితాభ్యాం-సహితే-వీక్షణే-యస్మిన్-శ్రీమత్సౌన్దర్య-వన్నిత్యం-ప్రముదితం వికసితం, ముకున్దస్య-ముఖామ్బురుహం, మహారహాః-పశ్యన్తో-రేమిర ఇత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తత్ర తదా - ప్రవయసో వృద్ధా అపి-ముహుః-ర్ముకున్దస్య, ముఖామ్బుజసుధాం-నేత్రైః, పిబన్తో యువానో, నితరాం బలీయాంసశ్చ, సన్, అతిబలౌజస ఇతి పాఠే-అతిశయితం, బల మోజశ్చ, యేషాం తే, ఆసన్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అథేతి ॥ నన్దం-సమాసాద్య సమీపమేత్య-హే రాజేన్ద్ర, త-మాలిఙ్గ్య, దం వక్ష్యమాణ, మూచతుః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ త్రిభిః ॥ హే పితః స్నిగ్ధాభ్యాం అనురక్తాభ్యాం, యువాభ్యాం, భృశమాత్మనోఽప్యాధిక్యేన-పోషితౌ, లాలితౌ చ, న చాశ్చర్యమేతదిత్యాహతుః ॥ పిత్రోరితి ॥ మాతాపిత్రోః, ఆత్మనస్స్వశరీరాదప్యాత్మజేష్వభ్యధికా హి-ప్రీతిరితి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ననుయువయోః పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నావామిత్యత్రాహతుః ॥ సపితేతి ॥ పోషణే, రక్షణే చ, కల్యైరసమర్థై-ర్బన్ధుభిః-ఉత్సృష్టాన్ త్యక్తాన్, శిశూన్, యౌ, పుత్రవత్-పుష్ణీతాం పోషితవన్తౌ-తావేవ-పితరా-విత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అస్తు ప్రకృతే కిం తత్రాహతుః ॥ యాతేతి ॥ హే తాత-యూయం, వ్రజం ప్రతి, గచ్ఛత-వయం త్వత్రత్యానాం, సుహృదాం, ప్రియం, విధాయ, అస్మత్స్నేహేన, దుఃఖితాన్, యుష్మాన్ జ్ఞాతీన్, ద్రష్టు-మేష్యామ ఆగమిష్యామః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఇత్థం, సభాయాం - సవ్రజం వ్రజవాసిభిస్సహితం-నన్దం-సా

నోరథాః । గృహేషు రేమిరే సిద్ధాః కృష్ణరామగతజ్వరాః ॥ ౧౬ ॥ వీక్షన్తో ❋ ఽహరహః ప్రీతా ముకున్దవదనామ్బుజమ్ । నిత్యం ప్రముదితం శ్రీమత్సదయస్మితవీక్షణమ్ ॥ ౧౭ ॥ తత్ర ప్రవయసోఽప్యాసన్యువానో ❋ ఽతిబలౌజసః । పిబన్తోఽక్షైర్ముకున్దస్య ముఖామ్బుజసుధాం ముహుః ॥ ౧౮ ॥ అథ నన్దం సమాసాద్య భగవాన్దేవకీసుతః । సఙ్కర్షణశ్చ రాజేన్ద్ర పరిష్వజ్యేదమూచతుః ॥ ౨౦ ॥ పితర్యువాభ్యాం స్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌ లాలితౌ భృశమ్ । పిత్రోరభ్యధికా ప్రీతిరాత్మజేష్వాత్మనోఽపి హి ॥ ౨౧ ॥ స పితా సా చ జననీ యౌ పుష్ణీతాం స్వపుత్రవత్ । శిశూన్బన్ధుభిరుత్సృష్టానకల్యైః పోషరక్షణే ॥ ౨౨ ॥ యాత యూయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహదుఃఖితాన్ । జ్ఞాతీన్వో ద్రష్టుమేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం సాన్త్వయ్య భగవాన్నన్దం సవ్రజమచ్యుతః । వాసోఽలఙ్కారకుప్యాద్యైరర్హయామాస సాదరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తౌ పరిష్వజ్య నన్దః ప్రణయవిహ్వలః । పూరయ

❋ శ్రీరామకృష్ణయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారమ్భఘట్టః. ❋

న్నశ్రుభిర్నేత్రే సహ గోపైర్వ్రజం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ అథ శూరసుతో రాజన్ పుత్రయోస్సమకారయత్ । పురోధసా బ్రాహ్మణైశ్చ యథావద్ద్విజసంస్కృతిమ్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యోఽదాద్దక్షిణా గావో ❋ రుక్మమాలాస్స్వలఙ్కృతాః । స్వలఙ్కృతేభ్యస్సంపూజ్య సవత్సాః క్షౌమమాలినీః ॥ ౨౭ ॥ యాః కృష్ణరామజన్మర్క్షే మనోదత్తా మహామతిః । తాశ్చాదదాదనుస్మృత్య కంసేనాధర్మతో హృతాః ॥ ౨౮ ॥ తతశ్చ లబ్ధసంస్కారౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య సువ్రతౌ । గర్గాద్యదుకులాచార్యాద్గాయత్రం వ్రతమాస్థితౌ ॥ ౨౯ ॥ ప్రభవౌ సర్వవిద్యానాం సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ । నాన్యసిద్ధామలం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః ॥ ౩౦ ॥ అథో గురుకులే వాసమిచ్ఛన్తావుపజగ్మతుః । కాశ్యం సాన్దీపనం నామ ❋ అవన్తిపురవాసినమ్ ॥ ౩౧ ॥ అథోపసాద్య తౌ దాన్తౌ గురౌ వృత్తిమనిన్దితామ్ । గ్రాహ

న్త్వయ్య, వస్త్రాదిభి, స్సాదరం యథా, తథా, అర్హయామాస ॥ తత్ర, కుప్యాని స్వర్ణరజతాదివ్యతిరిక్తాని కాంస్యాదిపాత్రాణి తత్ప్రభృతిభిః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఇత్థ-ముక్తో-నన్దస్తౌ రామకృష్ణావాలిఙ్గ్య, ప్రణయేనానురాగేణ, విహ్వలః, అశ్రుభిః, నేత్రే-పూరయన్-గోపైస్సహ-వ్రజం ప్రతి-యయౌ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అథానన్తరం, శూరసుతో వసుదేవః - పురోధసా గర్గాచార్యేణ-బ్రాహ్మణైశ్చ - యథావిధి, ఉభయోః రామకృష్ణయోః, ద్విజన్మసంస్కృతిం ద్విజత్వాపాదకసంస్కారం, ఉపనయనం, సమ్యక్, అకారయత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తతః, స్వలఙ్కృతేభ్యో, బ్రాహ్మణేభ్య-స్సంపూజ్య, దక్షిణాం, గావో గాశ్చ, అదాత్ ॥ కథంభూతాః రుక్మస్య సువర్ణస్య, మాలాయాసాం తాః సుష్ఠు అలఙ్కృతాః, వత్సైస్సహితాః, క్షౌమవస్త్రమాలావతీః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ రామకృష్ణజన్మనక్షత్రే, యా, గావో, మనోదత్తాః- తాశ్చ, అనుస్మృత్య, అదదౌ ననుతాః కంసేనాపహృతాః, సత్యం, రాజగోష్ఠాదాచ్ఛిద్య దత్తా ఇత్యాహ ॥ కంసేనాధర్మత ఇతి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తతశ్చేతి ॥ లబ్ధస్సంస్కార ఉపనయనాఖ్యో, యాభ్యాం, తౌ, ద్విజత్వం, ప్రాప్య, యదుకులస్యాచార్యాద్గర్గాద్గాయత్రం గర్గోపదిష్టం బ్రహ్మచర్యం, ఆస్థితావాశ్రితౌ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ అథో తతః, సర్వవిద్యానాం, ప్రభవౌ, ప్రకర్షేణ భవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ ... వత ఏవ, సర్వజ్ఞౌ, స్వతస్సిద్ధ-మమలం, జ్ఞానం, నరచేష్టాభిః, ప్రచ్ఛాదయన్తౌ-గురుకులే, వాస, మిచ్ఛన్తౌ, కాశ్యం కాశ్యగోత్రజ మవన్తిపురవాసినం, సాన్దీపనాఖ్యం, గురు, మభిజగ్మతుః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తౌ రామకృష్ణౌ-యథావ-త్త, ముపసాద్య, దాన్తౌ జితేన్ద్రియా సన్తౌ నిర్దుష్టాం, గురౌ, వృత్తిం, శుశ్రూ

౧౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ అతిబలీయసః

న్తా౯హ-పస్తౌశిక్షయన్తౌ,ఆదరయుక్తౌ-దేవమివ,భక్త్యా,గురు, ముపేతౌసేవితవన్తావిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀శుద్ధః-భావో,యా
సు,తాభిరనువృత్తిభి,స్తుష్టో,ద్విజవరో,గురు రఙ్గైశ్శిక్షాకల్పాదిభిష్షడ్భిః , ఉపనిషద్భిశ్చ,సహితా,నఖిలాన్-వేదాన్,తయోః,
ప్రోవాచ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀తథా, సరహస్యంమన్త్రదేవతాజ్ఞానసహితం,ధనుర్వేదం,ధర్మ న్యాయపథాన్ ,మన్వాదిధర్మశా
స్త్రాణి , మీమాంసన్యాయాదీంశ్చ , ఆన్వీక్షికీంతర్కవిద్యాం,షడ్విధాంసన్ధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయరూ
పాం-రాజనీతించ,ప్రోవాచేత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀సర్వమితి ॥ హేనృప - తావమరశ్రేష్ఠౌపరమపురుషావతఏవ సర్వవి
ద్యాప్రవర్తకౌ-అతఏవ-సకృన్నిగదమాత్రేణఉక్తిమాత్రేణైవ-తద్గురూపదిష్టంసర్వం - సంజగృహతుః॥సమ్యగ్గృహీతవ
న్తౌ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀కియతాకాలేనకతివిద్యాస్సంజగృహతురిత్యత్రాహ॥అహోరాత్రైరితి॥ అహోరాత్రాణాంచతుష్షష్ట్యా
చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకైర్దివసైః చతుష్షష్టివిద్యాః-సంజగృహతు-రిత్యన్వయః॥తతో - హేనృప,గురుదక్షిణయేతి హేత్వర్థేతృతీయా
గురవేదేయదక్షిణార్థ-మాచార్యం-ఛన్దయామాసతుః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ద్విజఇతి ॥ హేరాజన్, ద్విజఃసాన్దీపన- స్తయోరామకృ
ష్ణయోః-తంచతుష్షష్టిదివసైస్తావత్కాలాగ్రహణాత్మకమద్భుతం - మహిమాన , మమానుషీంమనుష్యైస్సంభావితాం,చే
ష్టాగతించావలోక్య-మహాపురుషావిమావితినిశ్చిత్యేఇతిశేషః - పత్న్యాసహ - లోచ్య,ప్రభాసక్షేత్రే,మహార్ణవేమృతం,బా
లంస్వపుత్ర,మయాచత,హేతివిస్మయేమృతప్రత్యాదానమసమ్భావితమితివిస్మయతే ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀తదా-తథేత్యఙ్గీకృత్య-

యన్తావుపేతౌస్మభక్త్యాదేవమివాదృతౌ॥ ౩౨ ॥తయోర్ద్విజవరస్తుష్టశ్శుద్ధభావానువృత్తిభిః । ప్రోవాచ వేదాన
ఖిలాన్సాఙ్గోపనిషదోగురుః ॥ ౩౩ ॥ సరహస్యం ధనుర్వేదంధర్మ న్యాయపథాంస్తథా । తథాచాన్వీక్షికీంవి
ద్యాం రాజనీతించషడ్విధామ్॥ ౩౪ ॥సర్వంతదమరశ్రేష్ఠౌసర్వవిద్యప్రవర్తకౌ।సకృన్నిగదమాత్రేణతౌసం
జగృహతుర్నృప॥ ౩౫ ॥ అహోరాత్రైశ్చతుష్షష్ట్యాసంయత్తౌతావతీఃకలాః । గురుదక్షిణయాఽఽచార్యం
ఛన్దయామాసతుర్నృప ॥ ౩౬ ॥ ద్విజస్తయోస్తంమహిమానమద్భుతంసంవీక్ష్య రాజన్నతిమానుషీంగతిమ్ ।
సమ్మన్త్ర్యపత్న్యాసమహార్ణవేమృతంబాలంప్రభాసేవరయాంబభూవహ ॥ ౩౭ ॥తథేత్యథారుహ్యమహార
థౌరథంప్రభాసమాసాద్యదురన్తవిక్రమౌ । వేలాముపవ్రజ్య నిషేదతుఃక్షణంసిన్ధుర్విదిత్వాఽర్హణమాహరత్త
యోః ॥ ౩౮ ॥ తమాహభగవానాశుగురుపుత్రః ప్రదీయతామ్ । యోఽసావిహత్వయాగ్రస్తోబాలకోమహ
తోర్మిణా ॥ ౩౯ ॥ సముద్రఉవాచ ॥నాహార్షమహందేవదైత్యఃపఞ్చజనోమహాన్ । అన్తర్జలచరఃకృష్ణశఙ్ఖ
రూపధరోఽసురః ॥ ౪౦ ॥ ఆస్తేతేనాహృతోనూనంతచ్ఛ్రుత్వాసత్వరంప్రభుః । జలమావిశ్యతంహత్వానా
పశ్యదుదరేఽర్భకమ్ ॥ తదఙ్గప్రభవంశఙ్ఖమాదాయరథమారుహత్॥ ౪౧ ॥ తతస్సంయమనీంనామయమస్యద
యితాంపురీమ్ । గత్వాజనార్దనశ్శఙ్ఖంప్రదధ్మౌసహలాయుధః॥ ౪౨ ॥శఙ్ఖనిర్హ్రాదమాకర్ణ్యప్రజాసంయమనో
యమః । తయోస్సపర్యాంమహతీంచక్రేభక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉవాచావనతఃకృష్ణంసర్వభూతాశ
యాలయమ్ । లీలామానుషహేవిష్ణోయువయోఃకరవామకిమ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥గురుపుత్రమిహానీతంని

మహారథౌరామకృష్ణౌ-రథ-మారుహ్య,దురన్తోఽపారో, విక్రమో , యయో,స్తౌ-ప్రభాసం-ప్రాప్య,తత్ర, వేలాం,తీరం-సము
ద్రస్యేతిశేషః-ఉపవ్రజ్య-క్షణంనిషేదతుః ఉపవిష్టవన్తౌ॥తదా-సిన్ధుఃసముద్రో-విదిత్వా-ఈశ్వరావిమావితిజ్ఞాత్వా-తయో,రర్హ
ణంపూజా-మాజహారసమర్పయామాస-చకారేతియావత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀భగవాన్సిన్ధుమాహ॥కిమితి॥ఇహయో,బాలకోద్విజ
స్త్వయాకర్త్రా-మహతోర్మిణాతరఙ్గేణ-గ్రస్తఃఅన్తర్ధాపితః, సోఽస్మద్గురుపుత్రఃఆశు-ప్రదీయతామితి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀
ఇత్థముక్తఃప్రాహసిన్ధుః॥నాహార్షమితి॥ హేదేవ తంద్విజపుత్ర,మహం , నాహార్షంనాపహృతవాన్-కిన్తు-హేకృష్ణ,పఞ్చజనా
ఖ్యోదైత్యోఽహార్షీత్ సచ మహాన్మమాసాధ్యఇత్యర్థః-తదేవాహ ॥ సోఽసురః-అన్తర్జలచరః,శఙ్ఖాకృతిధరశ్చ,స్తేనివేత్తు
మశక్యఇతిభావః॥ తేనపఞ్చజనేన-నూన-మపహృత-ఇతి సిన్ధో,ర్వచః,శ్రుత్వాప్రభుఃశ్రీకృష్ణః-సత్వరంయథా , తథా-జల,మా
విశ్య,పఞ్చజనం,హత్వా,తస్యో,దరే,బాలం,నాపశ్యత్-కిన్తుతస్యపఞ్చజనస్యా,ఙ్గాజ్జాతం-శఙ్ఖంపాఞ్చజన్యాఖ్య-మాదాయ
రథ-మారురోహ ❀ ॥ ౪౦॥ ౪౧ ॥ ❀తతో-యమస్యప్రియాంసంయమనీంనామ,పురీం,గత్వా,శఙ్ఖంపాఞ్చజన్యం-దధ్మౌధ్వన
యామాస ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀తదాప్రజానాంశాస్తాతిలఙ్ఘినాం,శాస్తా , యమ,శ్శఙ్ఖనిర్హ్రాదం,శ్రుత్వాఆగత్య,భక్త్యుత్కలి
తాం,తయోః-పూజాం,చక్రే ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀సర్వేషాం- భూతానాం,ఆశయాహృదయాని , తాన్యాలయాః,యస్య,తం,కృ
ష్ణం-అవనతఃప్రాహ॥కిమితి ॥ హేలీలామానుషలీలార్థంపరిగృహీతమనుష్యసంస్థాన , హేవిష్ణో యువయోః,కింకరవామకిఙ్క
రావయమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ఇత్థముక్తఃప్రాహభగవాన్॥గురుపుత్రమితి ॥ ఇహత్వత్సన్నిధౌ , వానీతం ,త్వద్భటై రితిశే

షః,నిజకర్మనిబన్ధనంస్వకర్మాధీనం,స్వకర్మణైహ,ప్రాపిత , మస్మద్గురుపుత్రం, హేమహారాజయమ , మచ్ఛాసనపురస్కృత్య,
త్వ,మానయస్వ,మదాజ్ఞాపురస్కారేణానయ,అత స్తవనదోషఇతిభావః॥౪౫॥❀తథేత్యఙ్గీకృత్య, తేనయమేనో , పనీతం,
గురుపుత్ర-మాదాయా,గత్య,స్వగురవే,దత్త్వా,పునః,వరా న్తరం , వృణీష్వేత్యూచతుః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఏవము క్తః,ప్రాహ,ద్వి
జః॥సమ్యగితి, హేవత్సౌ,భవద్భ్యాం,గురునిష్క్రయః,గురుదక్షిణా , సమ్యక్,సంపాదితః,యుష్మద్విధయోర్గురోర్మ,మ-కా
మానాంమధ్యే,కోనుకామోఽవశిష్యతే,నకోఽపిఅతో, హేవీరౌ,స్వగృహం,గచ్ఛతం,వాంయువయోః-కీర్తిర్లోకం,పునానా
అస్తు,విపులాభవతు ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ఇత్థం,గురుణా,అనుజ్ఞాతౌ, హేతాత , అనిలవద్రంహో,వేగో , యస్య , పర్జన్యో,మేఘః
తద్వన్నినదో,యస్యతేన,రథేన,గృహా,మాజగ్మతుః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తావ-ద్బహూన్యహాని-అత్యన్తసంయోగే,ద్వితీయా,అప
శ్యన్త్యః-ప్రజాః,మధురాస్థాః,తదా,రామజనార్దనౌ-నష్టమదృష్టం పునః,లబ్ధం , ధనం , యాభి, స్తాదృశాఇవ-సమనన్దన్సంజ
హృషుః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే పఞ్చచత్వా
రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథాధ్యాయత్రయేణభగవతస్స్వసఖోద్ధవముఖేనగోపీసాన్త్వనాత్మకంచరిత్రమనువర్ణ్యతే, గోపీసాన్త్వనమతిరహస్యం
సన్మిత్రసాధ్యమిత్యేతదర్థముద్ధవంవిశినష్టి॥వృష్ణీనామితి॥దయితస్సఖా,ప్రియసఖః-సాక్షాద్బృహస్పతేః,శిష్యః,అనేనబుద్ధికౌశలం

జకర్మనిబన్ధనమ్ । ఆయనస్వమహారాజమచ్ఛాసనపురస్కృతః॥ ౪౫ ॥తథేతి తేనోపనీతంగురుపుత్రంయదూత్తమౌ ।దత్త్వాస్వగురవేభూయోవృణీష్వేతితమూచతుః॥ ౪౬ ॥సమ్యక్సంపాదితోవత్సభవద్భ్యాంగురునిష్క్రయః । కోనుయుష్మద్విధగురోఃకామానామవశిష్యతే ॥ గచ్ఛతంస్వగృహంవీరౌకీర్తిర్వామస్తుపావనీ ॥ ౪౭ ॥ గురుణైవమనుజ్ఞాతౌరథేనానిలరంహసా । ఆయాతౌస్వగృహంతాతపర్జన్యనినదేనవై॥ ౪౮ ॥సమనన్దన్ప్రజాస్సర్వాదృష్ట్వారామజనార్దనౌ।అపశ్యన్త్యోబహ్వహానినష్టలబ్ధధనాఇవ ॥ ౪౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀

బాదరాయణిరువాచ ॥ వృష్ణీనాంప్రవరోమన్త్రీకృష్ణస్యదయితస్సఖా।శిష్యోబృహస్పతేస్సాక్షాదుద్ధవోబుద్ధిసత్తమః॥ ౧ ॥తమాహభగవాన్ప్రేష్ఠంభక్తమేకాన్తినంక్వచిత్ । గృహీత్వాపాణినాపాణింప్రపన్నార్తిహరోహరిః॥ ౨ ॥గచ్ఛోద్ధవవ్రజంసౌమ్యపిత్రోర్నఃప్రీతిమావహ। గోపీనాంమద్వియోగాధింమత్సన్దేశైర్విమోచయ॥ ౩ ॥తామన్మనస్కామత్ప్రాణామదర్థేత్యక్తదైహికాః । మామేవదయితంప్రేష్ఠమాత్మానంమనసాఽగమన్।యేత్యక్తలోకధర్మాశ్చమదర్థేతాన్బిభర్మ్యహమ్॥ ౪ ॥మయితాఃప్రేయసాంప్రేష్ఠేదూరస్థేగోకులస్త్రియః । స్మరన్త్యోఽఙ్గవిముహ్యన్తివిరహౌత్కణ్ఠ్యవిహ్వలాః॥ ౫ ॥ ధారయన్త్యతికృచ్ఛ్రేణప్రాయఃప్రాణాన్కథంచన । ప్రత్యాగమనసందేశైర్వల్లవ్యోమేమదాత్మికాః॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తఉద్ధవోరాజన్సన్దేశంభర్తురాదృతః।ఆదాయరథమారుహ్యప్రయయౌనన్దగోకులమ్॥ ౭ ॥ ప్రాప్తోనన్దవ్రజంశ్రీమన్నిమ్లోచతివిభావసౌ । ఛన్నయానః

సూచితం-బుద్ధిసత్తమఃనిసర్గతోఽపిబుద్ధ్యాశ్రేష్ఠః॥౧॥తమితి॥క్వచిన్నిర్జనే-దేశే,ప్రపన్నార్తిహరః-హేతుగర్భమిదం-తస్మా
త్సందేశప్రేషణముచితమితిభావః॥౨॥గచ్ఛేతి॥ హేఉద్ధవ-హేసౌమ్య,నో,ఽస్మాకం పిత్రోఃనన్దయశోదయోః, ప్రీతిమావహ
హర్షంజనయ-మత్సన్దేశైరిత్యపకర్షః-మద్వియోగాద్ధేతోః,య,ఆధిర్మనఃపీడా-తం-మోచయత్యాజయ ॥౩॥గోపీనాంవిశేష
తస్సందేశనయనకారణమాహ ॥ తాఇతి॥మయ్యేవ , సఙ్కల్పాత్మకంమనో -యాసాం-అహమేవప్రాణో,యాసాం-తాః,
దర్థేత్యక్తదైహికాఃత్యక్తదేహపోషణాః,మామేవదయితం,దయాఽస్యసంజాతేతిదయితః ,తం , దయావన్తం - ప్రియత
మం,తత్రహేతు,రాత్మానం,మనసా, అగమన్ , గత్యర్థాఃబుద్ధ్యర్థాః-అధ్యవసితవత్యః,సన్త్యేవంవిధాస్తాఃకింతవేత్యతఆహ॥
యే,జనాః-మదర్థే,త్యక్తా , లోకధర్మాః-యై , స్తై, తాన్-బిభర్మి,సంవర్ధయామి,సుఖయామీతియావత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తాసాం
వియోగాధిందర్శయతిద్వయేన॥మయితాఇతి ॥ ప్రేయసాంప్రీతివిషయాణాంమధ్యే, నిరతిశయప్రీతివిషయేదూరస్థేపి,మయివి
షయభూతే,స్మరన్త్యః,తాఃగోకులస్థాః-స్త్రియః-అఙ్గహేఉద్ధవ - విరహేణ- య,దౌత్కణ్ఠ్యం-తేన , విహ్వలాఃపరవశాః
ముహ్యన్తిదేహధర్మాన్విస్మరన్తి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀కిఞ్చ గోకులాన్నిర్గమనసమయే,శీఘ్రమాగమిష్యామీతి-యే,ప్రత్యాగమనసన్దేశా
స్తైః,ర్మదీయాః,వల్లవ్యోగోప్యః,మచ్చిత్తాః,కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణక్లేశేన-ప్రాణాన్, ధారయన్తి-విరహతాపేనదహ్యన్త్యేవ-మచ్చి
త్తత్వాత్తథంచిజ్జీవన్తీతిభావః❀ ॥ ౬ ॥❀ఇత్థం-ఉక్త,ఉద్ధవః-హేరాజన్,ఆదృతః,భర్తుర్భగవతస్సన్దేశం,భవతీనాంవియోగో
మేనహిసర్వాత్మనాక్వచిదిత్యాదినావక్ష్యమాణమాదాయ,రథమారుహ్య,నన్దగోకులం,జగామ❀ ॥౭॥❀ ప్రాప్తఇతి॥విభా

వసౌ సూర్యే-నిమ్రోచతి అస్తంగచ్ఛతి సతి, శ్రీమత్సంపత్తిమత్, నన్దవ్రజం-ప్రాప్తః- అక్రూరవద్భక్త్యుద్రేకాన్మధ్యే విలమ్బాభ్
స్తమయవేళాయాం వ్రజం ప్రాప్త ఇతి భావః, కథంభూతః, ప్రవిశతాం-పశూనాం, ఖురరేణుభిః-ఛన్నం, యానం రథో-
యస్య, సః, అనేన గోపీభిరజ్ఞాతస్సన్నన్దసంగమం లబ్ధవానితి సూచ్యతే ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ వ్రజం వర్ణయతి పఞ్చభిః॥ వాసితాః పుష్పిణ్యో
గావః, తదర్థం సంయోగార్థమితి యావత్-పరస్పరం-నియుధ్యద్భిః శుష్మిభిర్మత్తైః- వృషైః, నాదితం-తథా వా స్రావోభిర్ధేనుభిః-
ఊధోభారైః, ఉపలక్షితాభిరితి శేషః-వత్సాన్ ప్రతిధావన్తీభిర్మణ్డితమ్ ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ తథా, ఇతస్తతః- విలఙ్ఘద్భిః-సితైః బద్ధై
శ్చ, గోవత్సైశ్చ, మణ్డితం- గోదోహశబ్దైస్సహ, అభిరవాః వత్సం ముఞ్చ మాముఞ్చ నయ మా నయ ఇత్యాదివిధాస్తైః, వేణూ
నాం-స్వనేన చ ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ రామకృష్ణయోః- చేష్టితాని-గాయన్తీభిః, గోపీభిః గోపైశ్చ-స్వలఙ్కృతైరితి లిఙ్గవ్యత్యయేన సంబ
న్ధః, సువిరాజితమ్ ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ అగ్న్యర్కాద్యర్చనాన్వితైః, గోపగృహైః, ధూపాదిభిశ్చ, మనోరమం. మనోరమైరితి పాఠే- తై
ర్గోపావాసైర్ధూపాదిభిశ్చ, సువిరాజితమితి సంబన్ధః ✱ ॥ ౧౨ ॥ ✱ పరితః, పుష్పితాని వనాని యస్మిన్-ద్విజానాం పక్షిణాం-
భృఙ్గాణాంచ, సమూహైః, నాదితం, హంసైః, కారణ్డవైర్జలకుక్కుటైశ్చ, ఆకీర్ణం వ్యాప్తం, పద్మసమూహైశ్చ, మణ్డితం,
హంసకారణ్డవాద్యాకీర్ణపద్మషణ్డమణ్డితసరః ప్రాన్తవర్తిద్విజాళికులనాదితపుష్పితవనమణ్డితమిత్యర్థః ✱ ॥ ౧౩ ॥ ✱ తావ
త్కంచిత్సమాగతం, తత్, తం, కృష్ణస్యానుచరం, ప్రియముద్ధవ, మాకర్ణ్య, అభ్యేత్యేతి శేషః, ప్రీతః, పరిష్వజ్య భగవద్బ

ప్రవిశతాం పశూనాం ఖురరేణుభిః॥ ౮ ॥ వాసితార్థేనియుధ్యద్భిర్నాదితం శుష్మిభిర్వృషైః। ధావన్తీభిశ్చ వా
స్రాభిరూధోభారైశ్చ వత్సకాన్ ॥ ౯ ॥ ఇతస్తతో విలఙ్ఘద్భిర్గోవత్సైర్మణ్డితం సితైః। గోదోహశబ్దాభిరవై
ర్వేణూనాం నిస్వనేన చ॥ ౧౦ ॥ గాయన్తీభిశ్చ కర్మాణి శుభ్రాణి బలకృష్ణయోః। స్వలఙ్కృతాభిర్గోపీభిర్గోపైశ్చ సు
విరాజితమ్॥ ౧౧ ॥ అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః। ధూపదీపైశ్చ మాల్యైశ్చ గోపావాసైర్మనో
రమమ్॥ ౧౨ ॥ సర్వతః పుష్పితవనం ద్విజాళికులనాదితమ్ । హంసకారణ్డవాకీర్ణం పద్మషణ్డైశ్చ మణ్డితమ్॥ ౧౩ ॥ త
మాగతం సమాకర్ణ్య కృష్ణస్యానుచరం ప్రియమ్। నన్దః ప్రీతః పరిష్వజ్య వాసుదేవధియాఽర్చయత్ ॥ ౧౪ ॥ భోజి
తం పరమాన్నేన సంవిష్టం కశిపౌ సుఖమ్। గతశ్రమం పర్యపృచ్ఛత్పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౫ ॥ నన్ద ఉవాచ॥ కచ్చి
దఙ్గ మహాభాగ సఖా నః శూరనన్దనః। ఆస్తే కుశల్యపత్యాద్యైర్యుక్తో ముక్తస్సుహృద్వృతః॥ ౧౬ ॥ దిష్ట్యా కంసో హ
తః పాపస్సానుగస్స్వేన పాప్మనా। యదూనాం ధర్మశీలానాం సాధూనాం ద్వేష్టి యస్సదా॥ ౧౭ ॥ అపి స్మరతి నః
కృష్ణో మాతరం సుహృదస్సఖీన్। గోపాన్వ్రజం చాత్మనాథం గావో బృన్దావనం గిరిమ్॥ ౧౮ ॥ అప్యాయాస్యతి గో
విన్దస్స్వజనాన్సకృదీక్షితుమ్ । తర్హి ద్రక్ష్యామ తద్వక్త్రం సునాసం సుస్మితేక్షణమ్॥ ౧౯ ॥ దవాగ్నేర్వాతవర్షాచ్చ
వృషాత్సర్పాచ్చ రక్షితాః। దురత్యయేభ్యో మృత్యుభ్యః కృష్ణేన సుమహాత్మనా॥ ౨౦ ॥ స్మరతాం కృష్ణవీర్యాణి
లీలాపాఙ్గనిరీక్షణమ్ । హసితం భాషితం చాఙ్గ సర్వా నశ్శిథిలాః క్రియాః॥ ౨౧ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశాన్ముకున్దపద

ద్ధ్యా, పూజయామాస ✱ ॥ ౧౪ ॥ ✱ తతః, పరమేణోత్కృష్టేన, అన్నేన, భోజితం, పరమాన్నేనేతి కర్మణః కరణత్వవివక్షయా
తృతీయా, పరమాన్నం భోజితమిత్యర్థః ॥ కశిపౌ పర్యఙ్కే, సుఖం యథా తథా, సంవిష్టం గతో ఽధ్వశ్రమో యస్య, తముద్ధవం,
పాదసంవాహనాదిభిః, పరిచరన్నితి శేషః, పర్యపృచ్ఛత్ ✱ ॥ ౧౫ ॥ ✱ ప్రశ్నమేవాహ॥ కచ్చిదిత్యాదినా॥ అఙ్గ హే, మహాభాగ,
నోఽస్మాకం, సఖా, శూరనన్దనో వసుదేవః, ముక్తః, బన్ధనాదితి శేషః, సుహృద్భిః, వృతః, అపత్యాద్యైస్సహ, కుశలీ సుఖీ, ఆ
స్తే కచ్చిత్ ✱ ॥ ౧౬ ॥ ✱ పాపః, కంసః, సానుగః, స్వకీయేన, దుష్టేన, కర్మణా నిదానేన-హతః, దిష్ట్యా, అయం నో మహానానన్ద
ఇత్యర్థః- పాపమేవ వ్యనక్తి॥ సాధూనామితి॥ కర్మణి షష్ఠీ, యః కంసః, సాధూన్, ధర్మ ఏవ శీలం యేషాం తాన్, యదూన్, ద్వేష్టి, అ
ద్వేక్షుదిత్యర్థః ✱ ॥ ౧౭ ॥ ✱ పిత్రాదిరూపాన్, నోఽస్మాన్, ఆత్మా స్వయం, నాథో, యస్య, తద్వ్రజం-గావో గాః-బృన్దావనం-
గిరిం గోవర్ధనం చ, అపి స్మరతి స్మరతి కిమిత్యర్థః ✱ ॥ ౧౮ ॥ ✱ అప్యాయాస్యతీ ఆగమిష్యతి కిం, తర్హి యదా ఆయాస్యతి, తదా, త
స్య ముకున్దస్య, వక్త్రం, ద్రక్ష్యామి. కథంభూతం, శోభనా నాసికా యస్మిన్, సుస్మితే శోభనస్మితయుక్తే, ఈక్షణే, యస్మిన్
తత్ ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ భగవత్కృతానుపకారాననుస్మరతి॥ దవాగ్నేరితి॥ వాతాత్, వర్షాచ్చ, వృషాత్, సర్పాచ్చ, అన్యేభ్యశ్చ-దురతి
క్రమేభ్యో, మృత్యుభ్యః, కృష్ణేన, వయం-రక్షితాః, కథంభూతేన, సుమహాత్మనా ఆశ్రితార్తిహరస్వభావేన ✱ ॥ ౨౦ ॥ ✱ ఆ
త్మనామవస్థానప్రకారమేవాహ ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ, భగవతో, వీర్యాణి చేష్టితాని, లీలయా, అపాఙ్గేన, నిరీక్షణం చ, హసితం చ,
భాషితం చ, నోఽస్మాకం, సర్వాః, క్రియా వ్యాపారాః-శ్లథిలాః ✱ ॥ ౨౧ ॥ ✱ న కేవలం శ్లథితా ఏవ ॥ కిన్తు శనైరుపరమన్తీత్యా

హ॥ సరిదితి॥ సరితశ్చ, శైలాశ్చ, వనోద్దేశాశ్చ, తాన్-ఆక్రీడాన్-క్రీడాస్థానాని చ, ఈక్షమాణానాం, నః-మనః, తదాత్మతాం కృష్ణాత్మతాం, కృష్ణానన్యవిషయకతాం, ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అసితరసాధారణచేష్టితైర్లిఙ్గై రామకృష్ణౌ భగవదవతారావిత్యధ్యవస్యతి ॥ రామం, కృష్ణం చ సురోత్తమౌ సఙ్కర్షణనారాయణౌ-ఇహ లోకే, ప్రాప్తౌ అవతీర్ణౌ, మన్యే, కిమర్థం, సురాణాం-మహతే, అర్థాయ ప్రయోజనాయ-తత్ర శిష్టసంవాదం ప్రమాణయతి - గర్గస్య వచనం యథేతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్ర లిఙ్గాన్యాహ ॥ కంసమితి త్రిభిః ॥ నాగాయుతస్య గజాయుతస్య, ప్రాణో బలం యస్య, తం, కంసం, బహువచనాన్తపాఠే తాన్ మల్లాన్, గజపతిం గజేన్ద్రం కువలయాపీడం, లీలయైవ, అవధిష్టాం హతవన్తౌ, యథా, సింహః పశూన్, తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తాలం, పరిమాణవిశేషః, తత్త్రయపరిమితం, మహాసారం, అయోవద్దృఢం, ధనుః-బభఞ్జ, యథా-గజేన్ద్రో, యష్టిం ఇక్షుదణ్డం, తద్వత్, తథైకేన, హస్తేన, గిరిం గోవర్ధనం, సప్తాహ-మత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-అదధాద్ధధార ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తథా-దేవదానవజయినః - ప్రలమ్బాదయో దైత్యాః, యే-కృష్ణేన - హతాః-ఏతాన్యమానుషాణి చేష్టితాని పరత్వలిఙ్గానీతి భావః - యేనేతి ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్త్రోస్సాధారణనిర్దేశః, అతః ప్రలమ్బో హత ఇత్యస్యావిరోధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతీతి॥ కృష్ణే అనురక్తా అనురాగయుక్తా - ధీః-యస్య-అశ్రూణి కణ్ఠే యస్య- ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రేమోద్రేకేణ-విహ్వలః పరవశః తూష్ణీం-బభూవ - న కించిదువాచ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తదా-యశోదా చ - వర్ణ్యమానాని-భర్త్రేతి శేషః-పుత్రచరితాని శృణ్వతీ-స్నేహేన స్నుతౌ ప్రస్రుతస్తన్యౌ, పయోధరౌ-యస్యాః- సా-అశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్ ఆనన్దజనేత్రజలబిన్దూన్ వవర్ష ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇత్థం-నన్దయశోదయోః,

భూషితాన్। ఆక్రీడానీక్షమాణానాం మనో యాతి తదాత్మతామ్॥ ౨౨ ॥ మన్యే కృష్ణం చ రామం చ ప్రాప్తావిహ సురోత్తమౌ। సురాణాం మహదర్థాయ గర్గస్య వచనం యథా॥ ౨౩ ॥ కంసం నాగాయుతప్రాణం మల్లాన్గజపతిం తథా। అవధిష్టాం లీలయైవ పశూనివ మృగాధిపః॥ ౨౪ ॥ తాలత్రయం మహాసారం ధనుర్యష్టిమివేభరాట్। బభఞ్జైకేన హస్తేన సప్తాహమదధాద్గిరిమ్॥ ౨౫ ॥ ప్రలమ్బో ధేనుకోఽరిష్టస్తృణావర్తో బకాదయః। దైత్యాస్సురాసురజితో హతా యేనేహ లీలయా॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సంస్మృత్య సంస్మృత్య నన్దః కృష్ణానురక్తధీః। అశ్రుకణ్ఠోఽభవత్తూష్ణీం ప్రేమప్రసరవిహ్వలః॥ ౨౭ ॥ యశోదా వర్ణ్యమానాని పుత్రస్య చరితాని చ। శృణ్వన్త్యశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్స్నేహస్నుతపయోధరా॥ ౨౮ ॥ తయోరిత్థం భగవతి కృష్ణే నన్దయశోదయోః। వీక్ష్యానురాగం పరమం నన్దమాహోద్ధవో ముదా॥ ౨౯ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ॥ యువాం శ్లాఘ్యతమౌ నూనం దేహినామిహ మానద। నారాయణేఽఖిలగురౌ యత్కృతా మతిరీదృశీ॥ ౩౦ ॥ ఏతౌ హి విశ్వస్య చ బీజయోనీ రామో ముకున్దః పురుషః ప్రధానమ్। అన్వీయ భూతేషు ❁ విలక్షణస్య జ్ఞానస్య చేశాత ఇమౌ పురాణౌ ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్జనః ప్రాణవియోగకాలే క్షణం సమావేశ్య మనో విశుద్ధమ్। నిర్హృత్య కర్మాశయమాశు యాతి పరాం గతిం బ్రహ్మమయోఽర్కవర్ణః ॥ ౩౨ ॥ తస్మి

భగవతి-పరమ-మనురాగం అవలోక్య-ఉద్ధవః-ముదా-నన్దమాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ యువామిత్యాదినా॥ ఏవం నిశాసైత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే మానద-యువాం దంపతీ దేవానామపి - శ్లాఘ్యతమౌ-పూజ్యతమావిత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-అఖిలగురౌ-నారాయణే కృష్ణే భగవతి-ఏవంవిధానురాగయుక్తా - మతిః-కృతా-అనేన కృతకృత్యత్వం సూచితం-హితకృత్త్వేన నియన్తృత్వేన జనకత్వేన చాఖిలగురుత్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదేవోపపాదయతి ॥ ఏతావితి ॥ రామో-ముకున్దశ్చేత్యేతౌ - విశ్వస్య-బీజయోనీ బీజభూతానాం పృథివ్యాదీనాం కారణభూతౌ - నను - విశ్వసజాతీయౌ ప్రకృతిపురుషౌ తస్య బీజయోనీ-నైతావిత్యత ఆహ ॥ పురుషః ప్రధానం, ప్రధానపురుషశరీరకావేతావేవ - బీజయోనీ ఇత్యర్థః-అనేన జనకత్వం స్పష్టీకృతం ॥ ఇమౌ-పురాణౌ పురుషౌ - విలక్షణేషు దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధేషు భూతేషు- అన్వీయ అన్తః ప్రవిశ్య జ్ఞానస్య-ఈశాతే విలక్షణస్యేతి పాఠే-శబ్దాదివిషయగోచరస్య, జ్ఞానస్య ఈశాతే నియన్తారౌ-ప్రవర్తకౌ భగవత ఇతి యావత్ - అనేన నియన్తృత్వముక్తం-యద్వా - విలక్షణస్య జ్ఞానస్యేతి సమ్యగ్జ్ఞానస్య ప్రవర్తకత్వేన హితకృత్త్వం, ఈశాతే ఇతి నియన్తృత్వం చోక్తమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యత్కృతా మతిరీదృశీత్యనేన సూచితాం కృతకృత్యతామేవోపపాదయతి॥ యస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం॥ యస్మిన్నిత్యస్య తస్మిన్నిత్యుత్తరేణ సంబన్ధః, క్షణం క్షణమాత్రమపి విశుద్ధం విషయాన్తరవిముఖం - మనః-యస్మిన్-నిధాయ- కర్మాశయం కర్మవాసనాం-నిర్హృత్య దగ్ధ్వా, బ్రహ్మమయః జ్ఞానప్రచురః - అర్కవర్ణః అప్రాకృతరూపః-పరాం గతిం తత్పదం, యాతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తస్మిన్-నారాయణే-కారణమర్త్యమూర్తౌ సాధుపరిత్రాణరూపనిమిత్తాత్ స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుష్య

౩౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విలక్షణేషు

విగ్రహే-మహాత్మని - అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య- జగతః - ఆత్మని కారణభూతేచ భవన్తౌ - వత్స్యన్తం భావమనురాగం-వ్యథత్తాం అకురుతాం, అతో-యువయోః కిం-కృత్య-మవశిష్టం - నకించిదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ప్రస్తుతమాహ॥ ఆగమిష్యతీతి॥ అదీర్ఘేణాల్పేన కాలేన - అచ్యుతో - వ్రజం ప్రత్యా - గమిష్యతి తదా-భగవాన్-పిత్రోర్యువయోః - ప్రియం-విధాస్యతే కరిష్యతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వేషాం-సాత్వతానాం యాదవానాం-భగవద్భక్తానాం వా, ప్రతీపం ప్రతికూలం-కంసం రఙ్గమధ్యే, హత్వా, భగవాన్ కృష్ణః-వో యుష్మాన్ప్రతి - యదాహ ‹‹ యాత యూయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహదుఃఖితాన్। జ్ఞాతీన్వో ద్రష్టుమేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియమ్, ఇతి యదాహ-త-త్సత్యం, కరిష్యతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ విలమ్బమసహమానౌ ప్రత్యాహ॥ మా ఖిద్యతమితి ॥ హే మహాభాగౌ-మా ఖిద్యతం ఖేదం మా కురుతం - అన్తికే అనతి ప్రవిష్టకాలే-కృష్ణం - ద్రక్ష్యథః-కిం-చ-న భగవాన్ మధురాయామేవాస్తే, కింత్వత్రాపీత్యాశయేనాహ ॥ అన్తర్హృదీతి ॥ తర్హి సర్వైః కిమితి న దృశ్యతే-తత్రాహ॥ జ్యోతిరివైధసీతి॥ యథైధసి దారుణి-జ్యోతిరగ్నిః - మథనాద్యుపాయమన్తరేణ న దృశ్యతే తద్వ-ద్భగవాన్ కృష్ణోభక్తిం వినా న దృశ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అస్మత్తోఽపి ప్రియతమాన్వసుదేవాదీన్విహాయాత్రాగమిష్యతీత్యేతదసంభావితమిత్యత్రాహ॥ నహ్యస్యేతి॥ అస్య భగవతః, ప్రియాదయో-న సన్తి - తత్ర హేతు-రమానినః సమానస్యేతిచ - అమానినః మమతాభిమానరహితస్య - సర్వసమానస్య ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మాత్రాదయస్సన్త్యేవేత్యత్రాహ ॥ న మాతేతి ॥ తత్ర హేతుర్న దేహ ఇతి-దేహస్యైవాభావే కుతస్తత్సంబన్ధినో మాత్రాదయ ఇతి భావః, నను-పలభ్యతే తస్యాపి దేహః, తత్కథం న చాస్య దేహ ఇతి బ్రూషే, అత ఆహ ॥ కర్మ చైవ వేతి ॥ పుణ్యపాపాత్మకకర్మారబ్ధదేహో నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నను-పలబ్ధా తస్యాపి దేహోత్పత్తిస్తత్రాహ ॥ న చాస్య జన్మేతి ॥ తస్యోత్పత్తిరవతారరూపేతి భావః ॥ కిమర్థమవతారస్తత్రాహ ॥ లోక ఇతి॥ సోఽపి జన్మకర్మాదిరహితో

స్స్వవన్తావఖిలాత్మయోనౌ నారాయణే కారణమర్త్యమూర్తౌ । భావం వ్యధత్తాం నితరాం మహాత్మన్ కిం వాఽవశిష్టం యువయోస్సుకృత్యమ్॥ ౩౩ ॥ ఆగమిష్యత్యదీర్ఘేణ కాలేన వ్రజమచ్యుతః । ప్రియం విధాస్యతే పిత్రోర్భగవాన్సాత్వతాం పతిః॥ ౩౪ ॥ హత్వా కంసం రఙ్గమధ్యే ప్రతీపం సర్వసాత్వతామ్ । యదాహ వస్సమాగత్య కృష్ణస్సత్యం కరోతి తత్॥ ౩౫ ॥ మా ఖిద్యతం మహాభాగౌ ద్రక్ష్యథః కృష్ణమన్తికే। అన్తర్హృది స భూతానామాస్తే జ్యోతిరివైధసి॥ ౩౬ ॥ న హ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియో వాఽస్త్యమానినః । నోత్తమో నాధమో వాపి సమానస్యాసమోఽపి వా॥ ౩౭ ॥ న మాతా న పితా తస్య న భార్యా న సుతాదయః। నాత్మీయో న పరశ్చాపి న దేహః కర్మ చైవ వా॥ ౩౮ ॥ న చాస్య జన్మ వా లోకే సదసన్మిశ్రయోనిషు। క్రీడార్థం సోఽపి సాధూనాం పరిత్రాణాయ కల్పతే॥ ౩౯ ॥ సత్వం రజస్తమ ఇతి భజతే నిర్గుణో గుణాన్ । క్రీడన్నతీతోఽపి గుణైస్సృజత్యవతి హన్త్యజః॥ ౪౦ ॥ యథా భ్రమరికాదృష్ట్యా

ఽపి - క్రీడార్థం - సాధూనాం పరిత్రాణరూపపరమప్రయోజనాయ చ, సదసన్మిశ్రయోనిషు ఉత్తమాధమమధ్యమయోనిషు దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు, కల్పతే ఆవిర్భవతి, అనేన విలక్షణజన్మకర్మాదిభిర్జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదేవ విశదయతి ॥ సత్వమితి ॥ నిర్గుణస్సత్వాది ప్రాకృతగుణేభ్యో నిర్గతః, గుణపారవశ్యరహిత ఇత్యర్థః - జీవస్తు సత్వాదిగుణవశ్య ఇతి భావః - సత్వాదీ - న్గుణా - న్భజతే స్వలీలోపకరణతయా నియామ్యతయా చ తాన్పరిగృహ్ణాతి - జీవస్తు భోగ్యతయా నియమనాశక్త్యా చ తాననువర్తత ఇతి భావః గుణై రుపకరణభూతైః. క్రీడన్నపి - తా - నతీతః - అతిక్రాన్తః-స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ గుణైరనభిభూత ఇత్యర్థః - జీవస్తు తైస్స్వభావతోఽభిభూత ఇతి భావః - క్రీడన్నిత్యనేన జీవస్య గుణకార్యశబ్దాదివిషయభోగస్సూచితః - సోఽసౌ క్రీడేత్యతస్తాం దర్శయతి ॥ సృజతీతి॥ విశ్వమితి కర్మపదమధ్యాహార్యం - అజః స్వయం విశ్వగతోత్పత్త్యాదిరహితః, సృజతి - అవతి రక్షతి- సంహరతి చ, జగద్వ్యాపారస్తస్య క్రీడేతి దర్శితం భవతి - అనేన జీవస్తు సుఖదుఃఖాద్యనుభవాయ పుణ్యపాపాత్మకకర్మాణి కరోతీతి సూచితం అజ ఇత్యనేన విశ్వగతోత్పత్త్యాదిభాక్త్వం జీవః జాతోఽహం మృతోఽహమితి దేహధర్మానాత్మని మన్యత ఇతి చ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి॥ భ్రమరికా అతివేగభ్రమణక్రియా-తయో-పలక్షితయా - దృష్ట్యా - యథా-భూరపి - భ్రామ్యతీవ బంభ్రమ్యమాణేవ- ఈయతే ప్రతీయతే-తథా - ఆత్మా-కర్తా చ సన్నేవ జీవ - స్తత్రాత్మన్య-కర్తరి చ-చిత్తే చిత్తశబ్దోపలక్షితే దేహే. అహం ధియా స్వాభేదాభిమానేన-స్మృతః మతః - స్వగతకర్తృత్వాత్మత్వజ్ఞాతృత్వాదీన్విస్మృత్య దేహమేవ తథావిధం మన్యత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవం జీవవిలక్షణో భగవాన్ కృష్ణస్తద్వ్యథాత్మ్యవిద్భిస్స్వతుల్యతయా దృశ్యత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి ॥ స్వయం భ్రమరికారహితాఽపి-భూ-ర్యథా-భ్రమరికాదృష్ట్యా, భ్రామ్యతీవ ప్రతీయతే-తథా ఽయం కృష్ణః, అహం ధియా స్వతుల్యబుద్ధ్యా, కర్తా పుణ్యపాపాత్మకకర్మకర్తా, య-ఆత్మా జీవః-స ఇవ-చిత్తే, అకర్తాపి-స్మృతః - కరణభూతే చిత్తే॥

సుస్సన్ధీయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కర్తరీత్యేవచ్ఛేదః. కర్తరి జీవే యచ్చిత్తం, తస్మిన్నహంధియా, తామేవ ప్రపఞ్చయతి। తత్ర చిత్తే-ఆత్మా-కర్తైవ పుణ్యపాపాదికర్తా తదాయత్తదేహభాగ్జీవ ఇవ స్మృతః మతః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవం జీవవైలక్షణ్యముపపాద్య తయోస్తస్మిన్ కేవలం పుత్రత్వాభిమానం వారయన్ తదనవగతసమ్బన్ధాన్తరాణ్యుపదిశన్ తాని చ సర్వసాధారణానీత్యాహ ॥ యువయోరితి ॥ అయం జ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరః నిరస్తనిఖిలదోషః-ఆశ్రితబన్ధహరః-శ్రీకృష్ణః-యువయోరేవా-త్మజ ఏవ-న భవతి-కిన్తు-సర్వేషామప్యా-త్మజః, కుతః-యద్యస్మా-దాత్మా సర్వాన్తరాత్మా-తత్తదాత్మజాద్యన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేన తద్రూపత్వాదితి భావః-న కేవలమాత్మజ ఏవ-అపి తు పితా-సర్వకారణత్వాదితి భావః-మాతా చ హితైకకారిత్వాదితి భావః ॥ యద్వా ॥ సర్వాత్మకత్వాన్మాత్రాదిరూపోఽపి స ఏవేతి భావః-ఈశ్వరః స్వామీ చ-అనేన "మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృద్గతిశ్చ నారాయణ" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽభిసంహితః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సర్వేషామాత్మేత్యనేనోక్తం సార్వాత్మ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ దృష్టమితి ॥ దృష్టాద్యన్యతమం యత్కించిద్వస్త్వచ్యుతం వినా నాస్తి, సర్వమచ్యుతాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ తదాత్మకమేవేత్యర్థః-కుతః-యతః, పరమాత్మభూతః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన తస్య భర్తా వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టశ్చ-అత-స్సర్వం-జగ-త్స ఏవ-విశేషణబుద్ధిశబ్దయోరాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తత్వస్వాభావ్యాద్విశేషణస్య చ విశిష్టవస్త్వన్తర్భూతత్వేన విశిష్టాత్పృథగవస్తుత్వాచ్చ జగద్రూపేణ స ఏవానుసంధేయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవమితి॥ హే రాజ-న్నిత్థం-కృష్ణానుచరస్యోద్ధవస్య, నన్దస్య చ మిథో-బ్రువతస్సతః-సా-నిశా-వ్యతిక్రాన్తా-బ

భ్రామ్యతీవ మహీయతే। చిత్తైకర్తరి తత్రాత్మా కర్తైవాహంధియా స్మృతః॥ ౪౧ ॥ యువయోరేవ నైవాయమాత్మజో భగవాన్హరిః। సర్వేషామాత్మజో హ్యాత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః॥ ౪౨ ॥ దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్స్థాస్నుశ్చరిష్ణుర్మహదల్పకం చ। వినాఽచ్యుతాద్వస్త్వితరన్న కించిత్స ఏవ సర్వం పరమాత్మభూతః ॥౪౩॥ ఏవం నిశా సా బ్రువతోర్వ్యతీతా నన్దస్య కృష్ణానుచరస్య రాజన్। గోప్యస్సముత్థాయ నిరూప్య దీపాన్వాస్తూన్ * సమభ్యర్చ్య దధీన్యమన్థన్॥ ౪౪ ॥ తా దీపదీప్తైర్మణిభిర్విరేజూ * రజ్జూర్వికర్షద్భుజకఙ్కణస్రజః। చలన్నితమ్బస్తనహారకుణ్డలత్విషత్కపోలారుణకుఙ్కుమాననాః ॥ ౪౫ ॥ ఉద్గాయ * తీనామరవిన్దలోచనం వ్రజాఙ్గనానాం దివమస్పృశద్ధ్వనిః। దధ్నశ్చ నిర్మన్థనశబ్దమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశామమఙ్గళమ్॥ ౪౬ ॥ భగవత్యుదితే సూర్యే వ్రజద్వారి వ్రజౌకసః। దృష్ట్వా రథం శాతకౌమ్భం కస్యాయమితి చాబ్రువన్ ॥ ౪౭ ॥ అక్రూర ఆగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః। యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః ॥ ౪౮ ॥ కిం సాధయిష్యత్యస్మాభిర్భర్తుః ప్రేతస్య నిష్కృతిమ్। ఇతి స్త్రీణాం వదన్తీనాముద్ధవోఽగాత్కృతాహ్నికః॥ ౪౯ ॥ *************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం వ్రజస్త్రియః ప్రలమ్బబాహుం నవకఞ్జలోచనమ్। పీతామ్బరం పుష్క-

---

భూవ-తదా నిశాయాః పశ్చిమే యామే గోప్య-స్సముత్థాయ-దీపా-న్నిరూప్య ప్రజ్వాల్య-వాస్తూన్ దేహల్యాదీన్-సమభ్యర్చ్య, గన్ధాదిభిరితి శేషః-దధీన్య-మన్థన్ మమన్థుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ మథ్నతీస్తా వర్ణయతి॥ తా ఇతి॥ తాః మథ్నత్యో గోప్యో-దీపై-ర్దీప్తాః, యే కాఞ్చ్యాదిస్థితా-మణయః-తై-ర్విరేజుః-కథంభూతాః-మన్థనదణ్డరజ్జూః-వికర్షత్సు-భుజేషు-కఙ్కణానాం-స్రజో, యాసాం-తాః చలన్తో నితమ్బాః-స్తనహారాశ్చ-యాసాం-కుణ్డలైః-త్విషన్తః స్ఫురన్తః-కపోలాః-యాసాం-అరుణాని కుఙ్కుమాని-యేషు-తాన్యా-నననాని యాసాం-తాశ్చ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తాదాత్వికధ్వనిం లక్షయతి॥ ఉద్గాయ * తీనామితి॥ అరవిన్దలోచనం కృష్ణం-ఉచ్చైర్గాయన్తీనాం-గోపీనాం ధ్వనిః-దధ్నో నిర్మథనజశబ్దేన మిశ్రితో-దివమస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్-యేన ధ్వనినా-దిశా-మమఙ్గళం-నిరస్యతే అపనుద్యతే ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తదా-భగవత్యా-దిత్యే ఉదితే సతి, వ్రజౌకసో గోప్యః-ద్వారి శాతకౌమ్భం సువర్ణాలఙ్కృతం రథం-దృష్ట్వా-కస్యా-య-మిత్యూచుః-సక్రోధమితి శేషః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అక్రూర ఇతి॥ కిం వా సోఽక్రూర, ఆగతః-కోఽసా-యః కంసస్యా-ర్థః ప్రయోజనం-సాధితవాన్-తదాహ-యేన చ, కృష్ణో-మధుపురం-ప్రాపితః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ కంసం సంఘాతయిత్వా పునః కిమర్థమాగత ఇత్యాశఙ్క్య కార్యం సంభావయతి ॥ కిమితి ॥ తథా-సాధితేన-కార్యేణ-ప్రేతస్య మృతస్య-భర్తుః కంసస్య-నిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికం-అస్మాభిః-కృత్వా-సాధయిష్యతి కిం-అస్మన్మాంసైః పిణ్డాన్కృత్వా దాస్యతి కిమిత్యర్థః-ఇత్థం స్త్రీణాం-వదన్తీనాం సతీనాం తస్మిన్నేవావసరే-కృతస్నానాదినియమ-ఉద్ధవ-ఆజగామ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః *************

అథ తాసాం తేన సహ సంవాదప్రకారం భగవతి ప్రేమాతిశయం చానువర్ణయతి సప్తచత్వారింశేన ॥ తమితి ॥ కృష్ణస్యానుచ

రంభృత్యం, ప్రలమ్బౌ-ఆజానులమ్బినౌ, బాహూ, యస్య-నవకఞ్జసదృశే వికసితపద్మదళే ఇవ-లోచనే-యస్య-పీతే పిశఙ్గే-అమ్బరే-యస్య-స్రక్-రమాలా-పద్మమాలా అస్యాస్తీతి తథా. వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః-ముఖం అరవిన్దమివ ముఖారవిన్దం ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభిః, ఇతి సమాసః-లసన్ముఖారవిన్దం యస్య-పరిమృష్టే నిర్మలీకృతే-కుణ్డలే-యస్య-తం-ఉద్ధవం-వీక్ష్య-వ్రజస్త్రియస్సర్వాః-ఉత్సుకాస్సత్యః-ఉత్తమశ్లోకస్య-పదామ్బుజమేవాశ్రయో యస్య-తం-ఉద్ధవం-పరివవ్రుః పరివేష్టితవత్య ఇత్యన్వయః-కిం కుర్వత్యః-అపీచ్యం సున్దరం-దర్శనం-యస్య-అచ్యుతస్యేవ-వేషో-భూషణాని చ-యస్య-సః-కోఽయం కుతో వా-కస్య వేతి వదన్త్య ఇతి శేషః-స్మేతి విస్మయే ※ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ※ తమితి ॥ సవ్రీడేన హాసేన, ఈక్షణేన-సూనృతేన మధురభాషణేన-ఆదిశబ్దేనార్ఘ్యాదిభిశ్చ-సత్కృతం-రహస్యేకాన్తే, ఆసనే, ఉపవిష్టం-తం-రమాపతేః కృష్ణస్య-సందేశహారం వార్తాహర్తారం-విజ్ఞాయ జ్ఞాత్వా-అవనతాః నమ్రాః-ప్రణతా ఇతి యావత్-ప్రశ్రయేణ వినయేన-అపృచ్ఛన్ పప్రచ్ఛుః ※ ॥ ౩ ॥ ※ ప్రశ్నమేవాహ ॥ జానీమ ఇతి ॥ త్వాం, యదుపతేర్భగవతః-పార్షదం భృత్యం-అత్ర-సముపస్థితం సమాగతం జానీమః-కిమర్థం సముపస్థితోఽహమిత్యత్రాహుః ॥ భర్త్రేతి ॥ భర్త్రా యదుపతినా-పిత్రోర్నన్దయశోదయోః-ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా-అత్ర-భవాన్, ప్రేషితః ※ ॥ ౪ ॥ ※ కుతోఽయం నిశ్చయ ఇత్యత్రాహ ॥ అన్యథేతి ॥ అన్యథా పిత్రోః ప్రియచికీర్షామన్తరేణేత్యర్థః-తస్య-వాప్తసమస్తకామస్యేతి భావః-గోవ్రజే నిహీన ఇతి భావః ॥ స్మరణీయం స్మర్తుం యోగ్యం-వస్తు-న చక్ష్మహే న పశ్యామః-ప్రియచికీర్షమేవాత్ర హేతుః ॥ స్నేహానుబన్ధ ఇతి ॥ బన్ధూనాం పిత్రాదీనాం-సమ్బన్ధీ-స్నేహరూపో, యో బన్ధః పాశః-మునేరపి-త్యక్తుమశక్యః ※ ॥ ౫ ॥ ※

రమాలినం లసన్ముఖారవిన్దం పరిమృష్టకుణ్డలమ్ ॥ ౧ ॥ శుచిస్మితాః కోఽయమపీచ్యదర్శనః కుతశ్చ కస్యాచ్యుతవేషభూషణః । ఇతి స్మ సర్వాః పరివవ్రురుత్సుకాస్తముత్తమశ్లోకపదామ్బుజాశ్రయమ్ ॥ ౨ ॥ తం ప్రశ్రయేణావనతాస్సుసత్కృతం సవ్రీడహాసేక్షణసూనృతాదిభిః । రహస్యపృచ్ఛన్నుపవిష్టమాసనే విజ్ఞాయ సందేశహరం రమాపతేః ॥ ౩ ॥ జానీమస్త్వాం యదుపతేః పార్షదం సముపస్థితమ్ । భర్త్రేహ ప్రేషితః పిత్రోర్భవాన్ ప్రియచికీర్షయా ॥ ౪ ॥ అన్యథా గోవ్రజే తస్య స్మరణీయం న చక్ష్మహే । స్నేహానుబన్ధో బన్ధూనాం మునేరపి సుదుస్త్యజః ॥ ౫ ॥ అన్యేష్వర్థకృతా మైత్రీ ※ యావదర్థవిడమ్బనా । పుమ్భిః స్త్రీషు కృతా యద్వత్సుమనస్స్వివ షట్పదైః ॥ ౬ ॥ నిస్స్వం త్యజన్తి గణికా అకల్యం నృపతిం ప్రజాః । అధీతవిద్యా ఆచార్యమృత్విజో దత్తదక్షిణమ్ ॥ ౭ ॥ ఖగా వీతఫలం వృక్షం భుక్త్వా చాతిథయో గృహాన్ । దగ్ధం మృగాస్తథాఽరణ్యం జారో భుక్త్వా రతాం స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతి గోప్యో హి గోవిన్దే గతవాక్కాయమానసాః । కృష్ణదూతే వ్రజం యాతే ఉద్ధవే త్యక్తలౌకికాః ॥ ౯ ॥ గాయన్త్యః ప్రియకర్మాణి రుదన్త్యశ్చ గతహ్రియః । తస్య సంస్మృత్య సంస్మృత్య యాని కైశోరబాల్యయోః ॥ ౧౦ ॥ కాచిన్మధుకరం దృష్ట్వా ధ్యాయన్తీ కృష్ణసఙ్గమమ్ । ప్రియప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ గోప్యువాచ ॥ మధు

అన్యేష్వబన్ధుషు-మైత్రీ-అర్థకృతా స్వప్రయోజనప్రయుక్తా, అత-స్సా, యావదర్థనిబన్ధనా యావత్ప్రయోజనం నిబన్ధనం కారణం-యస్యాః, సా తథాభూతేత్యర్థః, యావదర్థం విడమ్బనేతి పాఠే-యావత్ప్రయోజనం-విడమ్బ్యతే అనుక్రియతే-తథాభూతేత్యర్థః నతు సాత్త్వికమైత్రీతి భావః ॥ క్వచిదేవం దృష్టమిత్యత్రాహుః ॥ పుమ్భిరితి ॥ యద్వద్యథా-స్త్రీషు పుంశ్చలీషు-పుమ్భిః-కృతా మైత్రీ-యథా చ, సుమనస్సు మధుభరితేషు కుసుమేషు-షట్పదైః భృఙ్గైః. కృతా, ఏతే ఉదాహరణే-నతు దృష్టాన్తౌ ※ ॥ ౬ ॥ ※ ఉదాహరణాన్తరముఖేన యావదర్థనిబన్ధనత్వమేవ స్పష్టయన్త్యః ప్రాహుః ॥ నిస్స్వమితి ద్వాభ్యాం ॥ నిస్స్వం నిర్ధనం గణికా వేశ్యా-స్త్యజన్తి-యావత్స్వమనువృత్య తతస్తం త్యజన్తీత్యర్థః-ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అకల్యం ప్రజాపాలనాసమర్థం-నృపం-అధీతా విద్యా యైస్తే-శిష్యా ఇత్యధ్యాహారః-దత్తా దక్షిణా యేన తం-యజమానం-ఋత్విజ-స్త్యజన్తి-వీతాని విగతాని, ఫలాని, యస్మాత్, తం, వృక్షం-ఖగాః పక్షిణః, తథా, దగ్ధం, అరణ్యం-మృగా-స్త్యజన్తి-తథా జారః, స్త్రియం, భుక్త్వా-రతామస్పృష్టామేవ-త్యజన్తి ※ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ※ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-కృష్ణస్య, దూతే-ఉద్ధవే, వ్రజం-గతే సతి-గోప్యో-గోవిన్దం-గతాని నివిష్టాని-వాగాదీని-తద్వ్యాపారా-యాసాం తాః-తస్య కృష్ణస్య-భగవతో, యాని-కైశోరబాల్యయోః-కర్మాణి-తాని-పునః పునస్సంస్మృత్య-త్యక్తలజ్జాః రుదన్త్యశ్చ, త్యక్తలౌకికవ్యవహారాః-అపృచ్ఛన్నితి పూర్వేణ సంబన్ధః ※ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ※ తత్ర-కాచిద్గోపీ-కృష్ణస్య-సఙ్గమం-ధ్యాయన్తీ-మధుకరం భ్రమరం-దృష్ట్వా, తం-ప్రియేణ-ప్రేషితం ప్రస్థాపితం-దూతం కల్పయిత్వా-కృష్ణేన మాం ప్రసాదయితుం ప్రేషితోఽయం దూత ఇత్యభిమత్యేత్యర్థః ॥ ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీజ్జగౌ-యద్వా, తస్మిన్ప్రియచరే-ప్రియప్రస్థాపితోద్ధవదృష్టిం కృత్వా-మధుకరాపదేశేన, ఉద్ధవమేవాబ్రవీదిత్యర్థః ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ మధుపేతి ॥ హేమ

---

౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ యావదర్థం విడమ్బనా

ధుపభ్రమర-కితవస్యధూర్తస్య బన్ధో-నోఽస్మాకం అఙ్ఘ్రిం చరణం-మాస్పృశ -మామాంనమస్కురు-మాప్రార్థయస్వేత్యర్థః॥తత్కిమిత్యపేక్షాయాంకృష్ణవర్ణస్యతస్యశ్మశ్రూణాంలోహితత్వే కారణముత్ప్రేక్షమాణాసాసూయంప్రాహ ॥ సపత్న్యాః-కుచాభ్యాం-విలుళితాసమ్మర్దితా-యా-మాలా-అతఏవచ-తస్యాః-కుఙ్కుమం-యేషు తైః-శ్మశ్రుభిః - ఉపలక్షితః-త్వం-మాస్పృశేతిసమ్బన్ధః-కిన్తు-యదుపతిః-మధుపతిరితిపాఠే.మధూనాంయాదవవిశేషాణాంపతిః - తాసా-మస్మత్సపత్నీనాం-మానినీనాంప్రసాదంవహతుప్రసాదపాత్రంభవతు-నవయంప్రసాదనీయా ఇత్యర్థః॥కుతఇత్యతఆహ ॥యద్యస్మాత్ ఉ,ఇత్యవధారణేవిడమ్బ్యంప్రణయిత్వమితి శేషః యస్మా-ద్యత్ప్రణయిత్వం-సదసివిడమ్బ్యం అపహాస్యం -కృష్ణస్యప్రణయిత్వం-సభాయాముదీక్ష్యమిత్యర్థః॥యస్మాచ్చ-యస్య భగవతోభుక్తపూర్వయోషిత్త్యాగినః-ఈదృగ్భుక్తపూర్వ పుష్పత్యాగశీలో-దూత-స్త్వ-మాగతఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ననుకిమిత్యేవమవజానీథకింవస్తేనాపకృతమిత్యత్రాహ ॥ సకృదితి॥ మోహినీంతాపత్రయవిస్మారిణీం,స్వాం స్వాసాధారణీమధరస్యసుధాం. సకృ - త్పాయయిత్వాఅస్మాన్ - తత్యజేత్త్యక్తవాన్-యథా-త్వం సుమనసఃపుష్పాణి-పీతమధూని త్యజసి-తద్వత్-అత-స్స-భవాదృక్ - త్వమీదృగిత్యుక్తం - అత్రతుసభవాదృగితి-అయంభావః త్వంతాదృశః-సతుభవాదృశః - అహోయువయోరేషస్వామిభృత్య భావోవిధాత్రానిర్మితఇతి॥అహోబతాకృతజ్ఞస్యపాదపద్మంకథంశ్రీస్సేవతే విదితమ్మ యేత్యాహ ॥ అపీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-జల్పైర్మిథ్యాకథాభిః-హృతంచేతోయస్యాః-తథాభూతా-తత్పాదపద్మంపరిచరతి - బతేతిఖేదే- వయంతునలక్ష్మీవదవిచక్షణా ఇతిభావః ॥ ౧౩ ॥ ఝఙ్కారాన్బహుధాకుర్వాణంతమస్మత్ప్రసాదలాభాయ శ్రీకృష్ణంగాయతీతిమత్వాహ ॥ కిమిహేతి॥ హేషడఙ్ఘ్రే ఇహ-అగృహాణాంవనచారిణీనాం-నోఽస్మాక-మగ్రతఃపురతః-పురాణంబహుశోఽనుభూతం- యదుపతిం - కింకిమర్థం-గాయసి నతేనతవ

పకితవబన్ధోమాస్పృశాఙ్ఘ్రింసపత్న్యాః కుచవిలులితమాలాకుఙ్కుమశ్మశ్రుభిర్నః । వహతుమధుపతిస్తం మానినీనాంప్రసాదంయదుసదసివిడమ్బ్యంయస్యదూతస్త్వమీదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సకృదధరసుధాంస్వాం మోహినీంపాయయిత్వాసుమనసఇవసద్యస్తత్యజేఽస్మాన్భవాదృక్ । పరిచరతికథంతత్పాదపద్మంనుపద్మాహ్యపిబతహృతచేతాఉత్తమశ్లోకజల్పైః ॥ ౧౩ ॥ కిమిహబహుషడఙ్ఘ్రేగాయసిత్వంయదూనామధిపతిమగృహాణామగ్రతోనఃపురాణమ్ । విజయసఖసఖీనాంగీయతాంతత్ప్రసఙ్గఃక్షపితకుచరుజస్తేకల్పయన్తీష్టమిష్టాః॥ ౧౪ ॥ దివిభువిచరసాయాంకాస్త్రియస్తద్దురాపాఃకపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భస్యయాస్స్యుః । చరణరజఉపాస్తేయస్యభూతిర్వయంకాహ్యపిచకృపణపక్షేహ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః॥ ౧౫ ॥విసృజశిరసిపాదంవేద్మ్యహంచాటుకారైరనునయవిదుషస్తేఽభ్యేత్యదౌత్యైర్ముకున్దాత్ । స్వకృతఇహవిసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకావ్యసృజదకృతచే

తాచిరిష్టసిద్ధిరితిభావః -కిన్తువిజయసఖస్యశ్రీకృష్ణస్య-సఖీనాంపౌరస్త్రీణాం-అగ్రత-స్తస్యవిజయసఖస్య-ప్రసఙ్గోగీయతాం ఏవంచే-త్తస్యేష్టా-స్తా- స్తవేష్టంకల్పయన్తి-అపేక్షితందాస్యన్తి-తత్రహేతుంవదన్తీతావిశినష్టి ॥ క్షపితావిజయసఖాలిఙ్గనేనసిరస్తా-కుచరుగ్యాసాం-తాః ॥ ౧౪ ॥ నన్వయదిపౌరస్త్రియస్తద్వశంగతాస్తదాలిఙ్గనక్షపితకుచరుజోభవేయుస్తదామదిష్టంకల్పయేయుస్తస్యతాఏవదుష్ప్రాపాఇత్యతఆహ ॥ దివీతి ॥ దివి-భువి,రసాయాంపాతాలేచ-యాః స్త్రియ-స్స్యుః-తాసాంమధ్యే-కాః-స్త్రియః - తదితిపృథక్పదమవ్యయం - తస్యకృష్ణస్య-దురాపాఃదుష్ప్రాపాః-సర్వాఅపిస్త్రియస్సులభాఏవేత్యర్థః॥తత్రహేతుంబ్రువతీవిశినష్టి॥కపటో-రుచిరస్సున్దరశ్చ-హాసో - భ్రూవిక్షేపశ్చ-యస్య-తస్య అతఏవ-యస్యభగవతశ్చరణరేణుం-భూతిర్లక్ష్మీరప్యు-పాస్తే,కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భాభ్యాంతద్వశగాతచ్చరణరజస్సేవతఇత్యర్థః ॥వయంతు-విచక్షణాః-తాభ్యాంనతద్వశగా ఇతిభావః॥తదాహ॥వయంకాహీతి॥ వయం , తద్వశగానాంనకాశ్చిదిత్యర్థః॥కించ-కృపణపక్షేకృపణానాందీనానాంజనానాం-పక్షే- కోట్యామేవహ్యు-త్తమశ్లోకశబ్దఃఉత్తమశ్లోకప్రసఙ్గగోచరశబ్దో గేయ-ఇతిశేషః-నత్వదీనపక్షేస్మత్సముదాయఇతిభావః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం భ్రమణశీలం భ్రమరంస్వపాదమూలేచరన్తమాత్మానంప్రసాదయితుమివాలక్ష్యతంప్రత్యుక్తం-అథస్వశిరసిభ్రామ్యన్తం తం క్రోధాన్నిస్స్యపాంశుప్రియోక్తిరభిధాతుంచరన్తమివాలక్ష్యాహ ॥ విసృజేతి॥శిరసి- పాదం-న్యస్తమితిశేషః-విసృజ పాదేనమచ్ఛిరోమాస్పృశేత్యర్థః-తథాప్యనుచ్ఛన్తమాహ॥వేద్మీతి॥ముకున్దా-దభ్యేత్య-తతశ్శిక్షిత్వేత్యర్థః- దౌత్యైఃదూతకర్మభిః,చాటుకారైః ప్రియవచనైశ్చాలం - అనునయవిదుషః ప్రార్థనాచతురస్య-తే-వేద్మి-సర్వంవివక్షితంవేద్మీత్యర్థః ॥ ముకున్దవత్త్వమపినవిశ్వసనీయఇతిభావః - ననుతేనకిమపరాద్ధం తత్రాహ॥స్వకృతఇతి॥స్వకృతేతదర్థమేవ - విసృష్టాన్యపత్యానిపతయోఽన్యేలోకాధర్మసాధ్యా,యాభి-స్తాః,అస్మా-న్వ్యసృజత్ - కస్తతోఽన్యోఽపరాధఇతిభావః ॥ అతోఽసావకృతచేతాఃఅకృతజ్ఞఃకృతఘ్న ఇతియావత్-అతో-ఽస్మిన్,సన్ధేయం

సంధినా సాధ్యం-కిమస్తీత్యర్థః-నహి కృతఘ్నేన సన్ధిరుచితః - న వా కృతోఽపీష్టసాధనమితి భావః ॥ ౧౬ ॥ ॥ న కేవలమయమకృతజ్ఞ ఏవ-అపితు-క్రౌర్యకారిత్వాదియుక్తశ్చేత్యాహ ॥ మృగయురివేతి ॥ మృగయురివ వ్యాధ ఇవ-వఞ్చిత్వా-కపీన్ద్రం నిరపరాధం వాలినం-వివ్యాధ జఘాన-అతోఽయం - లుబ్ధధర్మా లుబ్ధస్యేవ - ధర్మాః క్రౌర్యకారిత్వాదయః- తద్యుక్త ఇత్యర్థః యద్వా అలుబ్ధత్యధర్మేతిచ్ఛేదః మృగయురివేత్యనేనైవ తత్సాదృశ్యలాభాత్-అలుబ్ధధర్మా లుబ్ధేష్వసంభావితా-యే-ధర్మా-స్తద్యుక్త ఇత్యర్థః-లుబ్ధకోఽపి హి మాంసమత్తుం మృగాన్ హన్తి-అయం తు న తథేతి - వృథాకారిత్వాదిమానితి భావః - తథా-స్త్రీజితః-స్త్రియా వైదేహ్యా జితః-తద్వశం గత ఇత్యర్థః-కామయానాం - కామ ఏవ - యానం ప్రాప్తిసాధనం యస్యాస్తాం-కామేన యాతీతి స్వేచ్ఛయా చరతీతి తథా- తామితి వా- నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః - స్త్రియం శూర్పణఖాం-విరూపాం-అకృత, ఛిన్ననాసికామకరోదిత్యర్థః ఏవం దాశరథిరామరూపేణ-తథా వామనరూపేణ, యో ధ్వాఙ్క్షవద్వాయసవత్-బలిం పూజాం వైరోచనిసమర్పితాం, అత్త్వా భుక్త్వా పరిగృహ్యేత్యర్థః-బలిం వైరోచనిం-అవేష్టయత్ - పాశైరితి శేషః-బబన్ధేత్యర్థః, తత్తస్మాదపి-తస్య శ్రీకృష్ణస్య సఖ్యైః, అలం-అసితేత్యనేన నైల్యం దుష్టం హీతి పామరన్యాయోఽభిప్రేతః -ఏవం చేన్నిత్యం కింగాయథేత్యత్రాహ ॥ దుస్త్యజ ఇతి ॥ తస్యాసితస్య, కథారూపోఽర్థో - దుస్త్యజః త్యక్తుమశక్యః ॥ ౧౭ ॥ ॥ న కేవలమస్మాకమేవ తత్కథార్థో దుస్త్యజః కిన్త్వన్యేషామపి, నాపి వయమేవ తదర్థే విసృష్టాపత్యాదయః అపిత్వన్యేఽపీతి స్తుతిగర్భం నిన్దన్త్యాహ ॥ యదనుచరితేతి ॥ ఇహ లోకే, బహవో-జనాః, యస్యాసితస్య, సుచరితమేవ లీలా-తదేవ - కర్ణయోః, పీయూషం అమృతం-తస్య విప్రుట్ కణికా - తస్యాః, సకృదదనం సేవనం, తేన, విధూతా నిరస్తా, ద్వన్ద్వధర్మాః రాగద్వేషాదయో, యేషాం, తే అ

తాః కిం ను సన్ధేయమస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ మృగయురివ కపీన్ద్రం వివ్యధే లుబ్ధధర్మా స్త్రియమకృత విరూపాం స్త్రీజితః కామయానామ్ । బలిమపి బలిమత్త్వాఽవేష్టయద్ధ్వాఙ్క్షవద్యస్తదలమసితసఖ్యైర్దుస్త్యజస్తత్కథార్థః ॥ ౧౭ ॥ యదనుచరితలీలాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వన్ద్వధర్మా వినష్టాః । సపది గృహకుటుమ్బం దీనముత్సృజ్య దీనా బహవ ఇవ విహఙ్గా భిక్షుచర్యాం చరన్తి ॥ ౧౮ ॥ వయమృతమితి జిహ్మవ్యాహృతం శ్రద్దధానాః కులికరుతమివాజ్ఞాః కృష్ణవధ్వో హరిణ్యః । దదృశురసకృదేతత్తన్నఖస్పర్శతీవ్రస్మరరుజ ఉపమన్త్రిన్ భణ్యతామన్యవార్తా ॥ ౧౯ ॥ ప్రియసఖ పునరాగాః ప్రేయసా ప్రేషితః కిం వరయ కిమనురున్ధే మాననీయోఽసి మేఽఙ్గ । నయసి కథమిహాస్మాన్ దుస్త్యజద్వన్ద్వపార్శ్వం సతతమురసి సౌమ్య శ్రీర్వధూః సాకమాస్తే ॥ ౨౦ ॥ అపి బత మధుపుర్యామార్యపుత్రోఽధునాస్తే స్మరతి స పితృగేహాన్ సౌమ్య బన్ధూంశ్చ గోపాన్ । క్వచిదపి స కథా నః కిఙ్కరీణాం గృణీతే భుజమగురుసుగన్ధం మూర్ధ్న్యధాస్యత్కదా ను ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథోద్ధవో నిశమ్యైవం కృష్ణదర్శనలాలసాః । సాన్త్వయన్ ప్రియసందేశైర్గోపీరిదమభాషత ॥ ౨౨ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ అహో యూయం స్మ పూర్ణార్థా భవత్యో లో

త ఏవ-వినష్టాః అసత్తుల్యాః, అచేతనప్రాయా ఇతి యావత్ , లబ్ధాత్మస్వరూపసత్తాకా ఇతి స్తుతిరప్యభిప్రేతా, సముస్తత్వే అవినష్టా ఇతిచ్ఛేదాత్, సపది తదైవ, దీనం దుఃఖితం-గృహకుటుమ్బం, విహాయ, దీనా, విహఙ్గా ఇవ, భిక్షుచర్యాం, చరన్తి, సన్న్యాసివత్ప్రాణధారణమాత్రం కుర్వన్తి ॥ ౧౮ ॥ ॥ తర్హ్యేవం పఞ్చత్వ మాస్తావద్యూయం కథం తద్వశం, గతా ఇత్యత్రాహ ॥ వయమితి ॥ కృష్ణస్య హారిణ్యో వధ్వో హరిణ్యః , అజ్ఞాః-కులికరుతమివ మృగపిశ్వాసకర్తుర్గానరూపశబ్దమివ-వయం, జిహ్మస్య కుటిలస్య, తస్య, వ్యాహృతం భాషణం, ఋతమితి సత్యమితి-శ్రద్దధానాః , తస్య, నఖస్పర్శైః నఖక్షతైః తీవ్రాః, స్మరరుగ్యాసాం, తథాభూతాః-సకృదేతత్ప్రణయిత్వం-దదృశిమ అద్రాక్ష్మ-అతో- హే ఉపమన్త్రిన్ దూత, అన్యవార్తా , భణ్యతాం కథ్యతాం తద్వార్తయాత్వలమితి భావః ॥ ౧౯ ॥ ॥ పరావృత్య పునరాగతం ప్రత్యాహ ॥ ప్రియసఖేతి ॥ ప్రియస్య సఖే-పునః ప్రేయసా ప్రియతమేన కృష్ణేన - ప్రేషితః- స్త్వం, ఆగాః కిమాగతోఽసి కిం తర్హి-అఙ్గ హే భ్రమర. మమ-త్వం-మాననీయోఽసి పూజ్యోఽసి, అతః, కిం యత్కిఞ్చిదనురున్ధే భవాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛతి-తద్వరయ వృణీహి, ఇహ-స్థితా ఇతి శేషః, అస్మాన్కథం, దుస్త్యజం-ద్వన్ద్వం మిథునీభావో, యస్య, తస్య భగవతః, పార్శ్వం సమీపం, నయసి నేష్యసి తథా హి, హే సౌమ్య శ్రీః లక్ష్మీ ర్నామ వధూః, సాకం సహైవ-తత్రాప్యురసి వక్షస్యేవ , సతత-మాస్తే ॥ ౨౦ ॥ ॥ అపిబతేతి హర్షే హే సౌమ్య, ఆర్యపుత్రః శ్రీకృష్ణః-అధునా, మధుపుర్యాం, ఆస్తే కిం -పితృభ్యాం , గేహైశ్చ సహితాన్-బన్ధూన్గోపాన్ - స్మరతి కిం, క్వచిదపి కదాచిదపి, కిఙ్కరీణాం, నోఽస్మాకం, కథాం వార్తాం, గృణీతే కిం-కదా ను కదా వా , అగరువత్సుగన్ధం భుజం, నో, మూర్ధ్ని అధాస్యత్ నిధాస్యతి ॥ ౨౧ ॥ ॥ అథేతి ॥ కృష్ణదర్శనోత్సుకాః, గోపీః, నిశమ్య దృష్ట్వా , ప్రియప్రేషితైః, సందేశైః-సాన్త్వయిష్యన్, ఇదం వక్ష్యమాణం, అభాషత ॥ ౨౨ ॥ ॥ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదిభిః షడ్భిః ॥ నూనం, యూయం, పూర్ణార్థాః కృ

త్యర్థాః, భవత్యో యూయం, లోకేషు, పూజితాః, ఉభయత్ర హేతుం వదన్త్యో విశినష్టి, యాసాం యుష్మాకం, ఇత్థం, భగవతి వాసుదేవే, మనః, అర్పితం, నిహితమ్ ॥ ౨౩ ॥ కథం తదర్పణమాత్రేణ పూర్ణార్థతా పూజితతా చేత్యత్రాహ ॥ దానేతి ॥ దానాదిభిః అన్యైశ్చ శ్రేయస్సాధనైః నానావిధైః, యా, భగవతి, భక్తిః, న సాధ్యతే న సాధయితుం శక్యతే, సా, భక్తిః అనుత్తమోత్కృష్టా, మునీనామపి, దుర్లభా, యుష్మాభిః, దిష్ట్యా సుఖేనైవ, భగవతి, ప్రవర్తితా, దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః ॥ తత్ర దానం సత్పాత్రే విత్తత్యాగః, తపోఽనశనాది స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం, సంయమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః, అత్ర, నాహం వేదైర్న తపసా, ఇత్యాదిభగవద్వచనార్థోఽభిప్రేతః "నాన్యః పన్థా" ఇతి శ్రుత్యర్థశ్చ, పుత్రాదీన్, త్యక్త్వా, యద్యస్మాద్యూయం, కృష్ణాఖ్యం, పరమపురుషం, వృణీత వృతవత్యః, అతః పూర్ణార్థాః లోకపూజితాశ్చేతి సంబన్ధః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ భవతీభిరహమపి కృతార్థీకృత ఇత్యాహ ॥ సర్వాత్మభావ ఇతి ॥ హే మహాభాగాః, విరహేణ హేతునా, అధునా, అధోక్షజే భవతీనాం, కర్తరి షష్ఠీ, యుష్మాభిః, యః సర్వాత్మభావోఽధికృతః ప్రస్తుతః, సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ భావో భక్తిః, సర్వోఽప్యాత్మనో మనసః భావోఽభిప్రాయవిశేషః అధికృతః ప్రస్తుతః ప్రకాశిత ఇతి వా, ఏష మే మహ్యం, మహాననుగ్రహః కృతః, తత్స్మరణేనాహమపి కృతార్థీకృత ఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం తాః ప్రశస్యాథ ప్రియసందేశః శ్రూయతామిత్యాహ ॥ శ్రూయతామితి ॥ హే భద్రాః భవతీనాం సుఖకరః, ప్రియస్య, సందేశః, శ్రూయతాం. సన్దేశం విశినష్టి భర్తుః భగవతః, రహస్కరః రహస్యప్రకాశకః అహం, యం సన్దేశమాదాయ, గతః ॥ ౨౮ ॥ స్వానన్తానిష్టభ్రమదేహాత్మభ్రమరూపమోహశాన్తయే చిదచిదీశ్వరతత్త్వోపదేశపరాణి ప్రియసందేశవచనాన్యేవ సాన్త్వనరూపాణ్యాహ ॥ భవతీనామితి ॥ మమ, సర్వాత్మనా భావప్రధానోఽసన్దేశః సర్వేషామన్తరాత్మతయా, భవతీనాం, వియోగో, మద్విశ్లేషో, నాస్తి, నహ్యాత్మానం వి

కపూజితాః । వాసుదేవే భగవతి యాసామిత్యర్పితం మనః ॥ ౨౩ ॥ దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః । శ్రేయోభిర్వివిధైశ్చాన్యైః కృష్ణే భక్తిర్హి సాధ్యతే ॥ ౨౪ ॥ భగవత్యుత్తమశ్లోకే భవతీభిరనుత్తమా । భక్తిః ప్రవర్తితా దిష్ట్యా మునీనామపి దుర్లభా ॥ ౨౫ ॥ దిష్ట్యా పుత్రాన్పతీన్దేహాన్స్వజనాన్భవనాని చ । హిత్వావృణీత యూయం యత్కృష్ణాఖ్యం పురుషం పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సర్వాత్మభావోఽధికృతో భవతీనామధోక్షజే । విరహేణ మహాభాగా మహాన్మేఽనుగ్రహః కృతః ॥ ౨౭ ॥ శ్రూయతాం ప్రియసందేశో భవతీనాం సుఖావహః । యమాదాయాగతో భద్రా అహం భర్తూ రహస్కరః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భవతీనాం వియోగో మే న హి సర్వాత్మనా క్వచిత్ । యథా భూతాని భూతేషు ఖం వాయ్వగ్నిర్జలం మహీ ॥ తథాహం చ మనఃప్రాణబుద్ధీన్ద్రియగుణాశ్రయః ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మన్యేవాత్మనాఽఽత్మానం సృజే హన్మ్యనుపాలయే । ఆత్మమాయానుభావేన భూతేన్ద్రియగు

హాయ శరీరం తిష్ఠతీతి భావః ॥ సర్వకారణతయాఽపి న వియోగ ఇతి దృష్టాన్తముఖేనాహ ॥ యథేతి ॥ యథా, భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు శరీరేషు, కార్యేషు, ఆకాశాదీని మహాభూతాని, వర్తన్త ఇతి శేషః వాయ్వగ్నిజలమితి సమాహారద్వన్ద్వే ఏకవచననిర్దేశః యథా మహాభూతానాం తత్కార్యాణాం చ మిథో వియోగో నాస్తి కారణతయా తేషాం తేషు సమన్వయాదిత్యర్థః తథాఽహమపి మనఆదీనామాశ్రయః ఆధారః తద్విశిష్ట ఇతి యావత్ కృత్స్నజగదన్తర్యామ్యతశ్చిదచిదాత్మకపదార్థేషు కారణతయా సమన్వితః అత్ర ప్రాణో జీవః, ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని, గుణాశ్శబ్దాదయస్తేషామాశ్రయః. గుణపదేన మహత్ప్రాణోఽపి సంగృహ్యతే. వాయుపరిణామవిశేషరూపత్వాత్, అయం భావః, మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనవర్గశరీరకః కృత్స్నజగద్రూపేణ పరిణతోఽహమతో న వియోగః నహి కారణం విహాయ కార్యం తిష్ఠతి కారణస్యైవోత్తరోత్తరావస్థావిశిష్టస్య కార్యత్వాదితి ॥ ౨౯ ॥ సత్యం కార్యం న కారణాద్వియుజ్యతే, మనఆదిశరీరకస్వరూపవిశిష్టవేషేణ త్వం కృత్స్నజగదుపాదానకారణం, తథాఽపి మనఆదీనామస్మత్కారణకత్వేఽపి తు న తవ కృత్స్నజగదుపాదానత్వసిద్ధిః తథాఽఽధారోపకరణకర్తృహేతుస్థితిలయకారణానామన్యత్వేఽపి చేత్యత ఆహ ॥ ఆత్మన్యేవేతి ॥ ఆత్మన్యేవేత్యనేనాధారాన్తరస్య వ్యావృత్తిః, ఆత్మనేత్యనేనోపకరణాన్తరస్య, ఆత్మానమితి సృజ్యాన్తరస్య, సృజ ఇత్యనేన నిమిత్తాన్తరస్య, అనుపాలయే హన్మీతి పదాభ్యాం స్థితిలయకారణాన్తరయోః, ఏవం న కేవలం వ్యష్టిరూపేణైవ సృజామి, అపి తు, సమష్టిరూపేణాపీత్యభిప్రాయేణ భూతేన్ద్రియగుణాత్మనేత్యుక్తం, అనేన మహదాదిపృథివ్యన్తానామపి స్వోపాదానకత్వసిద్ధిః ఆత్మమాయా స్వసంకల్పః "బహు స్యాం ప్రజాయేయ" ఇత్యేవంరూపః తస్యాః, అనుభావేన ప్రభావేన హేతునా, అనేన హేత్వన్తరవ్యావృత్తిః కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తశ్చాభిప్రేతా, అత్ర "బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీత్, తదాఽఽత్మానం స్వయమకురుత" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః - తత్రాధారత్వనిమిత్తత్వస్థితికారణత్వాద్యవిశిష్టబ్రహ్మగతాని ఉపాదానత్వోపకరణత్వసృజ్యత్వవ్యష్టిసృష్టిసం

రకారణత్వాని తు చిదచిచ్ఛరీరకబ్రహ్మగతానీతి వివేకః ॥ ౩౦ ॥ తదేవమబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుత్వభ్రమో నిరస్తః అథ దేహాత్మభ్రమం నిరస్యతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా జీవః, వ్యతిరిక్తః, దేహేన్ద్రియమనఃప్రాణాదిభ్య ఇతి శేషః, అత ఏవ, గుణాన్వయః వస్తుతః ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణరహితః. యద్వా, గుణాన్వయ ఇతిచ్ఛేదః, వ్యతిరిక్తోఽపి, కర్మనిమిత్తో గుణానామన్వయో యస్మిన్నితి తథాభూతః, అత ఏవ, స్వతః స్వరూపతః, శుద్ధః-నిర్మలః, అస్తు కిం తత్స్వరూపం తత్రాహ ॥ జ్ఞానమయః అన్యోఽన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయ, ఇత్యత్రైవ స్వార్థికో మయట్ జ్ఞానస్వరూప ఇత్యర్థః-యద్వా ॥ ప్రాచుర్యే మయట్ ॥ న చ జ్ఞానప్రాచుర్యమజ్ఞానాల్పత్వమవగమయతీతి శక్యం, తత్ప్రాచుర్యస్య తదల్పత్వస్యైవ వ్యావర్తకత్వాత్, వ్యతిరిక్తస్య కథం న తథా ప్రతీతిః కథం వా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం సుప్తోఽహం కిల విలలాప సుఖమహమస్వాప్సమిత్యాదిరూపేణ ప్రతీతిస్తత్రాహ ॥ సుషుప్తీతి ॥ మాయావృత్తిభిః-ప్రకృతిపరిణామభూతమనోవ్యాపారవిశేషాత్మికాభిః - జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభిః, దేవాదిశరీరాత్మతాదాత్మ్యాదివిషయాభిః, దేవాదిరూపేణ ప్రతీయత ఇత్యర్థః, తత్ర-జాగ్రన్మాయావృత్తిః బాహ్యేన్ద్రియద్వారా బాహ్యవిషయగోచరాఽన్తరసుఖదుఃఖాదిగోచరా చ, న తు వ్యతిరిక్తాత్మత్వస్వరూపగోచరా - అతో దేవోఽహం ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమితి ప్రతీతిః, స్వప్నవృత్తిస్తు తద్దశాయాం తత్తత్స్వప్నద్రష్టృకర్మానుగుణం తదేకకరణతయా తత్కాలమాత్రావస్థాయితయా చ పరమపురుషసృష్టచక్షురాదీన్ద్రియద్వారికా అద్వారికా వా తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపరమపురుషసృష్టవిషయదేహాదిగోచరా న తు వ్యతిరిక్తాత్మగోచరేతి తదా న తథా ప్రతీతిః, సుషుప్తౌ తు యద్యపి న మనసోఽపి వ్యాపారః - అత ఏవ-న దేవాద్యాకారప్రతీతిః - ఏవం చ వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపప్రతీతిరపి సులభా తథాఽప్యప్రబోధమహమిత్యేవ ప్రకాశతే - న తు దేహేన్ద్రియాదిభ్యో వ్యతిరిక్తోఽహమితి - ప్రతియోగిగ్రాహకమనోవ్యాపారాభావాత్ప్రతియోగిన ఏవాప్రతీతేః యద్యపి సుషుప్తావహమితి ప్రతీతిర్న మాయావృత్తిస్తథాఽపి ఛత్రిన్యాయేన మాయావృత్తిరిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవం సంసృతిహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదిర్మనఃపారవశ్యకృత ఇత్యుక్తం భవతి - కథం తర్హి తత్పారవశ్యనివృత్తిరిత్యపే

ణాత్మనా ॥ ౩౦ ॥ ఆత్మా జ్ఞానమయశ్శుద్ధో వ్యతిరిక్తో గుణాన్వయః । సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్భిర్మాయావృత్తిభిరీయతే ॥ ౩౧ ॥ యేనేన్ద్రియార్థాన్ధ్యాయేత మృషా స్వప్నవదుత్థితః । తన్నిరున్ధ్యాదిన్ద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ ఏతదన్తస్సమామ్నాయో యోగస్సాఙ్ఖ్యం మనీషిణామ్ । త్యాగస్తపో దమస్సత్యం సముద్రాన్తా ఇవాపగాః ॥ ౩౩ ॥

క్షాయాం తన్నియమనే నైవేత్యాహ ॥ యేనేతి ॥ ఉత్థితః-స్వప్నాదితి విభక్తిపరిణామేన సన్నిహితత్వాత్సంబధ్యతే - ప్రబుద్ధః స్వప్నవత్ స్వప్నస్థానివ - యేన మాయాపరిణామరూపేణ మనసా - ఇన్ద్రియార్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్-మృషా సంప్రత్యవిద్యమానానపి- పూర్వమనుభూతాననుభూతాన్ స్వానుభూతసజాతీయాన్ దుర్లభాన్- ధ్యాయేత-తన్మనో నిరున్ధ్యాన్నియచ్ఛేదితి సంబన్ధః ॥ ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే । సఙ్గాత్సంజాయతే కామః, ఇత్యుక్తరీత్యా విషయధ్యానస్య సంసారాపాదనద్వారా మనసో బన్ధకత్వమితి యేనేన్ద్రియార్థానిత్యనేనోక్తం ॥ యేనేత్యపాత్తం మనో నిశినష్టి ॥ యేన చేన్ద్రియాణి బాహ్యానీన్ద్రియాణి - ప్రత్యపద్యన్త ప్రాప్నుయుః - కథంభూతః. వినిద్రః ఆలస్యరహితః సన్-నిరున్ధ్యాత్-యద్వా తన్మన ఇన్ద్రియాణి చేతి శేషః వినిద్రః దేహాత్మభ్రమరహితః - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాణి-నిరున్ధ్యాత్ - ప్రత్యపద్యతేత్యస్య మామిత్యాదిః. యేన నిరుద్ధేన మనసా మాం యథావజ్జానీయాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ యదిన్ద్రియం సత్ తైః తేభ్యో విషయేభ్యో ధ్యాతేభ్యః-ఇన్ద్రియాణి నిరున్ధ్యాత్-యథేన్ద్రియాణి తత్ప్రవృత్త్యరహితాని భవేయుః తథా నిరున్ధ్యాదిత్యర్థః- అనేన మనసో బాహ్యేన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథంభూతః-వినిద్రః-పూర్వవదర్థః - అనేన మనోనియమనోపయుక్తం దేహాత్మభ్రమరాహిత్యముక్తం - ఏవమన్తరిన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథమేతదుభయం లభ్యం - తత్రాహ ॥ ప్రత్యపద్యతే-మామితి పూర్వవచ్ఛేదః - మాం ప్రత్యపద్యతేత్యర్థః-మద్విషయజ్ఞానేన తత్సులభమితి భావః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ కిం మనోనియమనేనేత్యత్రాహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయాదయః-సత్యాన్తాః - ఏతదన్తాః మనోనియమనాన్తాః-అన్తః ఫలం - మనోనియమనఫలా ఇత్యర్థః - ఏతదన్త ఇత్యేకవచనం సమామ్నాయాదిప్రత్యేకాభిప్రాయకం-నియమితే చ మనసి మత్ప్రాప్తిః సులభేతి భావః - తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ సముద్రాన్తా ఇవాపగా ఇతి ॥ సముద్రపర్యన్తగమనమేవ నదీభిః కార్యం - తతస్తత్ప్రాప్తిర్యథా సులభా - తద్వద్విషయాన్తరేభ్యో మన ఆకృష్య మయి నియన్తవ్యం, తతో మత్ప్రాప్తిరయత్నలభ్యేతి తాత్పర్యం ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యపద్యతేతీన్ద్రియనియమస్య యథావత్స్వవిషయకజ్ఞానం ఫలమితి సూచితం-తదేవ సదృష్టాన్తం వివృణోతి ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయ ఉపదేశః-వేదార్థజ్ఞానానుష్ఠానే వా - యోగః వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతః సాక్షాత్ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యావలోకనం - త్యాగో దానం-తపోఽనశనాది - దమ ఇన్ద్రియని

హః - సన్న్యాసస్యావదనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యద్యప్యుక్తరీత్యా త్వద్వియోగో నాస్తి - తథాపి నిరతిశయసుఖావహం రూపం కిం న దర్శయసీత్యత్రాహ ॥ యత్త్వితి ॥ హే ప్రియాః - అహం భవతీనాం దృశాం - దూరే వర్తే, ఇతి యత్ - తత్తు - మదనుధ్యానకామ్యయా మదనుధ్యానార్థం - తచ్చ మనసః - సన్నికర్షార్థమ్ ॥ ౩౪ ॥ కించ చక్షుర్గోచరే స్థితస్య యదనుధ్యానం మనస్సన్నికర్షశ్చ న లభ్యత ఇత్యతో నేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ప్రేష్ఠే ప్రియతమే - దూరచరే సతి - తస్మిన్ యథా - స్త్రీణాం - మనః ఆవిశ్య - వర్తతే - స్థిరతయేతి శేషః, తథా - తాసాం, చేతః - సన్నికృష్టే - అక్షిగోచరే చ - ప్రియతమే - న వర్తతే ॥ ౩౫ ॥ కిం త్వదనుధ్యానేన మనస్సన్నికర్షేణ చ సాధ్యమిత్యత ఆహ ॥ మయీతి ॥ విముక్తాః - అశేషాః, వృత్తయః వ్యాపారాః - యస్మాత్తత్ - తథాభూతం మనః - కృత్స్నం కార్త్స్న్యేన ఆవిశ్య - నివేశ్య - మామేవ - నిత్యం - అనుస్మరన్త్యః - అచిరాదేవ, మామ్, ఉపైష్యథ ప్రాప్స్యథ ॥ ౩౬ ॥ వ్యామోహనమాత్రమేతదిత్యతో నివర్తయతి ॥ యా ఇతి ॥ హే కల్యాణ్యః - యాః స్త్రియో, వ్రజ ఏవ - స్థితాః - భర్త్రాదిప్రతిబన్ధాదితి భావః వనే క్రీడతా - మయా సహ - న లబ్ధః - రాసః క్రీడా, యాభిః, తథాభూతాః మద్వీర్యాణాం మచ్చేష్టితానాం - అనుచిన్తయా - మామేవ - ఆపుః ఖలు ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం - ప్రియతమేన, భగవతా - ఆదిష్టం - శ్రుత్వా - తస్య, సన్దేశేన - ఆగతా - స్మృతిః - యాసాం - తాః - వ్రజస్త్రియః - ప్రీతాః హృష్టాః - ఉద్ధవ, మూచుః ॥ ౩౮ ॥ దిష్ట్యేతి ॥ యదూనాం - అహితః శత్రుః - అఘకృద్దుఃఖకృత్, కంసః - హతః కిల - ఏతద్దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః ॥ లబ్ధాః - సర్వే - అర్థాః పురుషార్థా - యైస్తైః - ఆప్తైర్మిత్రైస్సహ, అచ్యుతో - అధునా, కుశలీ, ఆస్తే కిల ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిదితి ॥ హే సౌమ్య, గదాగ్రజః కృష్ణః పురయోషితాం స్నిగ్ధం చ తత్ - సవ్రీడ

యత్త్వహం భవతీనాం వై దూరే వర్తే ప్రియో దృశామ్ । మనసస్సన్నికర్షార్థం మదనుధ్యానకామ్యయా ॥ ౩౪ ॥
యథా దూరచరే ప్రేష్ఠే మన ఆవిశ్య వర్తతే । స్త్రీణాం చ న తథా చేతస్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే ॥ ౩౫ ॥ మయ్యావేశ్య
మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తి యత్ । అనుస్మరన్త్యో మాం నిత్యమచిరాన్మాముపైష్యథ ॥ ౩౬ ॥ యా మయా క్రీడ
తా రాత్ర్యాం వనేఽస్మిన్వ్రజ ఆస్థితాః । అలబ్ధరాసాః కల్యాణ్యో మాఽఽపుర్మద్వీర్యచిన్తయా ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక
ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రియతమాదిష్టమాకర్ణ్య వ్రజయోషితః । తా ఊచురుద్ధవం ప్రీతాస్తత్సన్దేశాగతస్మృతీః ॥ ౩౮ ॥
గోప్య ఊచుః ॥ దిష్ట్యాఽహితో హతః కంసో యదూనాం సానుగోఽఘకృత్ । దిష్ట్యాఽఽప్తైర్లబ్ధసర్వార్థైః కుశల్యాస్తేఽ
చ్యుతోఽధునా ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిద్గదాగ్రజస్సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్ । ప్రీతిం నస్స్నిగ్ధసవ్రీడహాసోదారేక్షణా
ర్చితః ॥ ౪౦ ॥ కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రియశ్చ పురయోషితామ్ । నానుబధ్యేత తద్వాక్యైర్విభ్రమైశ్చానుభావితః ॥ ౪౧ ॥
అపి స్మరతి నస్సాధో గోవిన్దః ప్రస్తుతే క్వచిత్ । గోష్ఠీమధ్యే పురస్త్రీణాం గ్రామ్యాస్స్వైరకథాన్తరే ॥ ౪౨ ॥ తాః కిం
నిశాః స్మరతి యాసు తదా ప్రియాభిర్బృన్దావనే కుముదకున్దశశాఙ్కరమ్యే । రేమే క్వణచ్చరణనూపురరాసగోష్ఠ్యా
మస్మాభిరీడితమనోజ్ఞకథః కదాచిత్ ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీహ దాశార్హస్తప్తాస్స్వకృతయా శుచా । సఞ్జీవయన్ను నో
గాత్రైరిన్ద్రో వనమివామ్బుదైః ॥ ౪౪ ॥ కస్మాత్కృష్ణ ఇహాయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః । నరేన్ద్రకన్యా ఉ
ద్వాహ్య ప్రీతస్సర్వసుహృద్వృతః ॥ ౪౫ ॥ కిమస్మాభిర్వనౌకోభిరన్యాభిర్వా మహాత్మనః । శ్రీపతేరాప్తకామస్య క్రి

హాసేనోదారం - ఈక్షణం - తేన - అర్చితో బహుమతో - వశీకృత ఇతి భావః ॥ తాసాం - ప్రీతిం, అస్మాసు కర్తవ్యాం - కరోతి కచ్చిదితీష్టప్రశ్నే ॥ ౪౦ ॥ నను స్వతన్త్రస్స కథం తద్వశస్స్యాదత ఆహుః ॥ కథమితి ॥ తద్వాక్యైః - తద్విభ్రమైశ్చ - అనుభావితః వశీకృతః - కథం, నానుబధ్యేత - అనుబధ్యేతైవేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ అపీతి ॥ హే సాధో, పురస్త్రీణాం గోష్ఠీమధ్యే - తత్రాపి - గ్రామ్యస్వైరకథాన్తరే - గ్రామేషు భవా గ్రామ్యా జనాః - తేషాం సమ్బన్ధి యద్యాదృచ్ఛికకథాన్తరం - తస్మిన్ ప్రస్తుతే అధికృతే సతి - తథా, నోఽస్మాన్ - స్మరతి కిం - ప్రాధాన్యేన నాస్మాన్స్మరత్యేవ - యదృచ్ఛయాఽపి స్మరతి కిమిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ పునరన్యా ఊచుః ॥ తాః కిమితి ॥ కుముదైః, కున్దైః, శశాఙ్కేన చ రమ్యే, బృన్దావనే క్వణన్తి - చరణనూపురాణి, యస్యాం, రాసగోష్ఠ్యాం - అస్మాభిః - ప్రియాభిః - ఈడితాః - మనోజ్ఞాః, కథాః, యస్య - తథా, యాసు నిశాసు, రేమే - తాః కదాచిత్ - కిన్ను - స్మరతి ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీతి ॥ ఆగమిష్యతి కిం - స్వనిమిత్తేన - శోకేన - సన్తప్తాః - నోఽస్మాన్, దాశార్హః కృష్ణః, దాశార్హేతి పాఠే - హే ఉద్ధవ - స్వకరస్పర్శాదిభిః సంజీవయిష్యతి కిం - యథా, వనమిన్ద్రో, అమ్బుదైః - సఞ్జీవయతి - తద్వత్ ॥ ౪౪ ॥ అన్యా ఊచుః ॥ కస్మాదితి ॥ అనన్యగతిత్వేన పూర్వమత్రోషితవాన్ అధునా తు - ప్రాప్తం రాజ్యం యేన - హతాః - అహితాః శత్రవో - యేన - తథాభూతః నరేన్ద్రకన్యా - ఉద్వాహ్య, ప్రీతః సుహృద్భిశ్చ - వృతః - కస్మాద్ధేతోః, ఇహ ఆగమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ అన్యాస్తు పరమార్థమూచుః ॥ కిమస్మాభిరితి ॥ వనవాసినీభిః, పురయోషిద్భిర్వా - మహాత్మనః - కృష్ణస్య కిం కో వా, అర్థః ప్రయోజనం - క్రియతే న కించిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః. తత్ర హేతుం బ్రువత్యో విశిషన్తి ॥ మహాత్మనః, శ్రియః పతేః - తదప్యాస్తాం, స్వత ఏవ, అవాప్తసమస్తకామ

స్య * ॥ ౪౬ ॥ * అస్యాః పునరాహుః ॥ పరం సౌఖ్యమితి ॥ యత్పిఙ్గళాఖ్యా వేశ్యా, ప్రాహ-నైరాశ్యం-పరమం-సౌఖ్యం హీతి-త, జ్జానతీనామపి-నోఽస్మాకం-తథాఽపి నైరాశ్యస్య సుఖహేతుత్వదర్శనేఽపి కృష్ణవిషయే - ఆశా-దురత్యయా అపరిహార్యా * ॥ ౪౭ ॥ * యుక్తం చైతదితి కాశ్చిదాహుః ॥ క ఇతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-సంవిదమేకాన్తవార్తాం-త్యక్తుం-కో జనః ఉత్సహేత-న కోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః ॥ తత్సంవిత్త్యాగానుత్సాహమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్త్యస్తం విశింషన్తి ॥ శ్రీః లక్ష్మీః, అనిచ్ఛతోఽకామయమానస్యాపి అస్యోత్తమశ్లోకస్య-అఙ్గాదురస్స్థలాత్ క్వచిత్కదాచిదపి-న చ్యవతే * ॥ ౪౮ ॥ * కిం చ తద్విస్మృతౌ తు నాస్మాకం దుఃఖమస్తి-సాపి న సంభవతీత్యాహుః స్త్రియః ॥ సరిచ్ఛైలేతి ॥ ప్రభో హే ఉద్ధవ సఙ్కర్షణసహితేన, కృష్ణేన, సరిదాదయ-ఆచరితాస్సేవితాః * ॥ ౪౯ ॥ * తతః కిమిత్యత ఆహుః, పునః పునః, నన్దగోపసుతం, స్మారయన్తి, బత, శ్రీనికేతైరిత్యత ఆహుః, శ్రీనికేతైః శ్రియః సౌన్దర్యసంపదో, నికేతైః ఆశ్రయైః, తస్య భగవతః, పదకైః, పదానీవ పదకాని " ఇవేప్రకృతికృతా ,, ఇతి కప్రత్యయః-తైః-స్మారయన్తీతి పూర్వేణ సంబన్ధః-అతస్తం విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః * ॥ ౫౦ ॥ * కించ ॥ గత్యాదిభిః-హృతా-ధీః-యాసాం-తా-వయం - కథం - తం కృష్ణం విస్మరామ హే ॥ తతశ్చ స్మారకైర్గిర్జైస్తత్స్మృతిరవర్జనీయా - తతశ్చ దుఃఖమపీతి భావః * ॥ ౫౧ ॥ * తతశ్చేదం దుఃఖం స ఏవ భగవానపనుదత్వితి ప్రార్థయన్తే ॥ హే నాథేతి ॥ బుద్ధ్యా సన్నిధాపితస్య భగవతస్సంబోధనాని హే నాథేత్యాదీని- వృజినార్ణవే దుఃఖాబ్ధౌ-మగ్నం-గోకుల-ముద్ధర - నాహం శక్త ఇత్యత్ర సంబోధయన్తి ॥ హే నాథేతి ॥ ఈశ్వరస్య తవ కిమశక్యమితి భావః ॥ నన్వీశ్వరో నిగృహ్ణాత్యపీత్యత ఆహుః ॥ హే రమానాథేతి " లక్ష్మ్యా సహాప్యపీ కేశో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా - రక్షకస్సర్వసిద్ధాన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలకారుణ్యమూర్త్యా పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా సహితస్య

యతేఽఙ్ఘ్రోమహాత్మనః ॥ ౪౬ ॥ పరం సౌఖ్యం హి నైరాశ్యం స్వైరిణ్యప్యాహ పిఙ్గళా । తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే తథాప్యాశా దురత్యయా ॥ ౪౭ ॥ క ఉత్సహేత సంత్యక్తుముత్తమశ్లోకసంవిదమ్ । అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీరఙ్గాన్న చ్యవతే క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే । సఙ్కర్షణసహాయేన కృష్ణేనాచరితాః ప్రభో ॥ ౪౯ ॥ పునః పునస్స్మారయన్తి నన్దగోపసుతం బత । శ్రీనికేతైస్తత్పదకైర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః ॥ ౫౦ ॥ గత్యా లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః । మాధ్వ్యా గిరా హృతధియః కథం తద్విస్మరామ హే * ॥ ౫౧ ॥ హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన । మగ్నముద్ధర గోవిన్ద గోకులం వృజినార్ణవే ॥ ౫౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతస్తాః కృష్ణసన్దేశైర్వ్యపేతవిరహజ్వరాః । ఉద్ధవం పూజయామాసుర్జ్ఞాత్వాఽఽత్మానమధోక్షజమ్ ॥ ౫౩ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్గోపీనాం వినుదన్ శుచః । కృష్ణలీలాకథాం గాయన్ రమయామాస గోకులమ్ ॥ ౫౪ ॥ యావన్త్యహాని నన్దస్య వ్రజేఽవాత్సీత్స ఉద్ధవః । వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయాణ్యాసన్కృష్ణస్య వార్తయా ॥ ౫౫ ॥ సరిద్వనగిరిద్రోణీర్వీక్షన్ * కుసుమితాన్ ద్రుమాన్ । కృష్ణం సంస్మారయన్ రేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్ ॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్వైవమాదిగోపీనాం కృష్ణావేశితకిల్బిషమ్ । ఉద్ధవః పరమప్రీతస్తా నమస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౫౭ ॥ ఏతాః పరం తనుభృతో నను గోపవధ్వో గో

యుక్తస్య తవానుగ్రహ ఏవోచిత ఇతి భావః ॥ నన్వేవమపి కాంశ్చిన్నిగృహ్ణాస్యేవ దృశ్య ఇత్యత్రాహుః ॥ వ్రజనాథేతి ॥ వ్రజం త్వన్నుగృహ్ణాస్యేవ దృశ్యస ఇత్యభిప్రాయః-తమేవావిష్కుర్వన్తి ॥ హే ఆర్తినాశనేతి ॥ విషజలాశయవ్యాళరాక్షసవర్షమారుతప్రయుక్తపీడాహారిత్వం బహుశో దృష్టమితి భావః * ॥ ౫౨ ॥ * తత ఇతి ॥ తా గోప్యః శ్రీకృష్ణస్య-సందేశైః వాచికైః - వ్యపేతో విరహజ్వరో యాసాం తాః- అధోఽక్షజం కృష్ణ-మాత్మానం సర్వాన్తరాత్మానం - జ్ఞాత్వా - కృష్ణసందేశైరధోక్షజమాత్మానం జ్ఞాత్వా వ్యపేతో విరహజ్వరో యాభిస్తా ఇతి వా-ఉద్ధవం-పూజయామాసుః * ॥ ౫౩ ॥ ఉవాసేతి ॥ శుచః దుఃఖాని-వినుదన్నపనయన్-రమయామాస సుఖయామాస * ॥ ౫౪ ॥ * యావన్తీతి ॥ ఉద్ధవో నన్దస్వామికే-వ్రజే యావన్త్య-హాని దినాన్య,వాత్సీత్ ఉవాస-తావన్త్యహాని-శ్రీకృష్ణస్య,వార్తయా,క్షణతుల్యాని,బభూవుః * ॥ ౫౫ ॥ * సరిదితి ॥ సరిదాదీన్పశ్యన్-తేషు-ప్రత్యేకం-కృష్ణలీలాప్రశ్నాదిభిః-తం-వ్రజౌకసాం-స్మారయన్-రేమే * ॥ ౫౬ ॥ * దృష్ట్వేతి ॥ ఏవం ప్రదర్శిత-మాది-ర్యస్య-తద్గోపీనాం-కృష్ణావేశేన , ఆత్మనో మనసో-విక్లబం వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం- దృష్ట్వా-నితరాం - ప్రీతః- ఉద్ధవస్తా గోపీ-ర్నమస్యన్ నమస్కరిష్యన్ , ఇదం వక్ష్యమాణం - జగౌ - ఉత్తమస్యాత్మనో గోపస్త్రీనమస్కృతిరన్యాయ్యా న భవతీతి ద్యోతయితుం తాసాం మహత్త్వం షడ్భిర్జగాదిత్యర్థః * ॥ ౫౭ ॥ * ఏతా ఇతి ॥ ఏతాః గోపవధ్వః - పరం కేవలం-తనుభృతః సకలజన్మానః-తత్ర హేతుం వదన్ గోపవధూర్విశినష్టి ॥ ఏవమిద్ధ - మాత్మని సర్వాన్తరాత్మని గోవిన్ద ఏవ-రూఢః-భావః ప్రేమాత్మకో - యాసాం-తాః-అతస్తా ఏవ తనుభృత్త్వమిత్యత ఆహ ॥ యత్ యస్మాత్, భవభియో ముముక్షవః - మునయః శుభాశ్రయమననశీలాః-వయమపి భక్తాశ్చాస్మదాదయః- వాఞ్ఛన్తి , రూఢభావమితి విభక్తివిపరిణామేన సంబన్ధః - యద్రూఢభావత్వమితి వా-యత ఏవ

మతః॥ అనన్తస్య గోవిన్దస్య - కథాసు - రసోఽనురాగో - యస్య, తస్య, బ్రహ్మజన్మభిః శౌక్లసావిత్రయాజ్ఞికైస్త్రిభిః, కింకోఽతిశ
యః, అనన్తకథాసు రసోఽనురాగో యస్య, రసవత్త్వమేవాతిశయావహం నతు బ్రహ్మజన్మ నేతి భావః ॥ యద్వా ॥ అనన్తక
థారసస్య - బ్రహ్మజన్మభిశ్చతుర్ముఖజన్మభిరపీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ వనువర్ణాశ్రమధర్మానుగ్రాహిభ్యో నిరూఢభావ - స్తదభావే
ఽపి కేవలమాభిర్లబ్ధ ఇత్యఘటితఘటనదక్షస్యేశ్వరస్య స్వయమేవ స్వప్రాప్తౌ కేనాపి వ్యాజేన హేతురితి సంభావయన్నాహ ॥ క్వేమా
ఇతి ॥ ఇమాః స్త్రియః - జాత్యాపి నిహీనా ఇతి భావః - వనచరా ఇత్యనేన సత్సఙ్గాదిసాధనాద్యభావోఽభిప్రేతః, వ్యభిచారశీలా
ఇత్యనేన బాధకసద్భావః, ఏవంవిధానాం సర్వథాఽధికారరహితానాం - పరమాత్మని కృష్ణే - నిరూఢభావః - క్వ, దుర్ఘటమే
తదితి భావః - యద్యప్యేవం - తథాపీశ్వరః, స్వాత్మయాథాత్మ్యమజానతోఽప్య, నుభజతః - కేనాపి భావేన, అనువర్తమాన
స్య - సాక్షాత్స్వయమేవ - శ్రేయః - స్తనోతి - నను ఖలు - అవిదుషామపి శ్రేయస్కార్యకరత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ అగదేతి ॥ యథా, అ
గదరాజః ఔషధశ్రేష్ఠః - ఉపయుక్తః భుక్తః - ఆరోగ్యం - తనోతి - తద్వత్ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ అత్యన్తాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః
ప్రసాద ఇత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అఙ్గే వక్షసి - అహో - నితాన్తరతేః - నితాన్తా ఏకాన్తా, రతిర్యస్యాః, స్తస్యాః, శ్రియః లక్ష్మ్యాః -
నాయం, ప్రసాదోఽనుగ్రహో, ఽస్తి నళినస్యేవ గన్ధో, రుక్కాన్తిశ్చ, యాసాం - తాసాం - స్వర్యోషితాం స్వర్గాఙ్గనానాం -
అప్సరసామపి నాస్తి, అన్యా ఇతరస్త్రియస్తు - కుతః - ప్రసాదవిషయా ఇతి శేషః దూరతో నిరస్తా ఇతి భావః - కోఽసౌ ప్రసాదః -
యః, శ్రియా స్వర్యోషిద్భిశ్చ న లబ్ధ, ఇత్యత్రాహ ॥ రాసోత్సవ ఇతి ॥ రాసక్రీడాయాం - కృష్ణస్య - భుజదణ్డాభ్యాం - గృహీతఆలిఙ్గి

విష్ట ఏవమఖిలాత్మని రూఢభావాః । వాఞ్ఛన్తి యద్భవభియో మునయో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభిరనన్తకథారస
స్య ॥ ౫౮ ॥ క్వేమాః స్త్రియో వనచరా వ్యభిచారశీలాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మని రూఢభావః । నన్వీశ్వరోఽనుభ
జతోఽవిదుషోఽపి సాక్షాచ్ఛ్రేయస్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః ॥ ౫౯ ॥ నాయం శ్రియోఽఙ్గ ఉ నితాన్తర
తేః ప్రసాదః స్వర్యోషితాం నలినగన్ధరుచాం కుతోఽన్యాః । రాసోత్సవేఽస్య భుజదణ్డగృహీతకణ్ఠలబ్ధాశిషాం
య ఉదగాద్వ్రజవల్లవీనామ్ ॥ ౬౦ ॥ ఆసామహో చరణరేణుజుషామహం స్యాం బృన్దావనే కిమపి గుల్మలతౌష
ధీనామ్ । యా దుస్త్యజం స్వజనమార్యపథం చ హిత్వా భేజుర్ముకున్దపదవీం శ్రుతిభిర్విమృగ్యామ్ ॥ ౬౧ ॥ యా వై శ్రి
యాఽర్చితమజాదిభిరాప్తకామైర్యోగేశ్వరైరపి యదాత్మని రాసగోష్ఠ్యామ్ । కృష్ణస్య తద్భగవతశ్చరణారవి
న్దం న్యస్తం స్తనేషు విజహుః పరిరభ్య తాపమ్ ॥ ౬౨ ॥ వన్దే నన్దవ్రజస్త్రీణాం పాదరేణుమభీక్ష్ణశః । యాసాం హరిక
థోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్ ॥ ౬౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నన్దమేవ చ । గోపానామ
న్త్ర్య దాశార్హో యాస్యన్నారురుహే ❀ రథమ్ ॥ ౬౪ ॥ తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః । నన్దాద
యోఽనురాగేణ ప్రావోచన్నశ్రులోచనాః ॥ ౬౫ ॥ మనసో వృత్తయో నః స్యుః కృష్ణపాదామ్బుజాశ్రయాః । వా

తైః, కణ్ఠః, స్తేన - లబ్ధా - ఆశిషో - యాభి, స్తాసాం, గోపీనాం - ముదగాదావిర్బభూవ, వల్లవీనాం మధ్యే ఉదగాజ్జగావిత్యేషః ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀
కిం చాసాం భాగ్యం సర్వేషాం దుర్లభమేవ, మమ త్వేతావత్ప్రార్థ్యమిత్యాహ ॥ ఆసామితి ॥ ఆసాం గోపీనాం చరణరేణుజుషాం,
గుల్మలతౌషధీనాం మధ్యే, అహం - కిమపి - స్యాం, కేనాపి తృణకీటాదిరూపేణ తచ్చరణరేణుసంస్పర్శయోగ్యో భవేయమితి,
తత్ర హేతుం వదన్ తా విశినష్టి ॥ యా ఇతి ॥ యాః గోప్యః, స్వజన - మార్యాణాం పన్థానం ధర్మం, హిత్వా, శ్రుతిభిః, విమృగ్యాం,
ముకున్దస్య - పదవీం భేజుః - ముకున్దస్వరూపరూపగుణానుచిన్తనపరా బభూవురిత్యర్థః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ పునస్తా విశినష్టి ॥ యా వా ఇ
తి ॥ యద్భగవతః కృష్ణస్య, చరణారవిన్దం - రాసగోష్ఠ్యాం, స్తనేషు - న్యస్తం నిహితం - తద్యా, గోప్యః - పరిరభ్య, తాప, మాన్త
రం - బాహ్యం చ జహురితి సంబన్ధః ॥ చరణారవిన్దం విశినష్టి ॥ శ్రియా లక్ష్మ్యా - అర్చితం - తథా, ఆప్తకామైః అజాదిభిశ్చతుర్ముఖా
దిభిశ్చ, తథా - యోగీశ్వరైః, రాత్మని చిన్తితే చార్చితమ్ ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ ఇత్థం వ్రజౌకసాం నమస్కారార్హతాం ప్రతిపాద్య నమస్క
రోతి ॥ వన్ద ఇతి ॥ అభీక్ష్ణశః పునఃపునః - నన్దవ్రజస్థానాం, స్త్రీణాం, పాదరజో - వన్దే సేవే - కథంభూతానాం - యాసాం నన్దవ్రజస్త్రీ
ణాం - హరికథోద్గీతం, ఉద్గీతమితి భావే క్తః హరికథోద్గానం, లోకత్రయం - పునాతి - తథాభూతానామ్ ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ అథేతి ॥ అ
నుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా - ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, దాశార్హ ఉద్ధవః - యాస్యన్ "లక్షణహేత్వోః" రితి శత్రాదేశః - యాతుం -
రథ - మారురోహ ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ తమితి ॥ నిర్గతం వ్రజాన్నిష్క్రాన్త - ముద్ధవం - సమాసాద్య, అనురాగేణ, ప్రోచుః - కథంభూతాః -
నానావిధాన్యుపాయనాని అర్హణవస్తూని - పాణిషు - యేషాం, అశ్రూణి లోచనయోర్యేషాం - తథాభూతాః ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀
ఉక్తిమేవాహ ॥ మనస ఇతి ॥ నోఽస్మాకం - మనసో - వృత్తయః - కృష్ణపాదామ్బుజవిషయాః - స్యుః, వాచస్తు, తన్నామ్నా, మభిధా

యిన్య-స్స్మృతయః, కాయా దేహాస్తు-తన్నమస్కారాదిషు, ప్రవణాస్స్యుః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ కర్మభిరితి ॥ యత్రక్వచి దీశ్వరేచ్ఛయా-క ర్మానుగుణయా-కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః, భ్రామ్యమాణానాంసంసరతా-మస్మాకం యది . మఙ్గళాచరితానిశుభకర్మా ణి-దానానిచ-సన్తి, తర్హి, తైస్తైస్తుభిః-కృష్ణేభగవతి - రతిరనురాగ - స్స్యాదితి-మఙ్గళానిచరితప్రదర్శనార్థం దానైరిత్యు క్తమ్ ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ ఏవమితి॥ హేనరాధిపరాజన్, ఇత్థం-గోపైః కర్తృభిః-కృష్ణభక్త్యాకరణభూతయా-సభాజితః సమ్మానితః-స ఇతిపృథక్పదంవా, ఉద్ధవః-కృష్ణేన-పాలితాం-లాలితామితిపారే, అనురక్షితాం-మధురాం-పునరాజగామ ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ తతః కృష్ణాయ-నమస్కృత్య, ప్రీత్యాహర్షేణ, వ్రజౌకసాం-భక్త్యుత్కర్షం, ప్రాహ ॥ వాసుదేవాయకృష్ణాయ-రామాయ, రాజ్ఞేఉగ్రసేనాయచో-పాయనాని-నన్దాదిభిస్సమర్పితాన్యర్హవస్తూన్య - దాత్సమర్పితవాన్ ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచ న్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేసప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

పూర్వంత్రివక్రయాఽకూరేణచప్రార్థితోభగవాన్ తయోఃగృహాన్ప్రత్యేష్యామీత్యుక్తవానిత్యుక్తం-అధునాస్య వచస్సత్యాపయితుంభగవాంస్తద్గృహాన్గత్వాతదిష్టంచకారేత్యనువర్ణయత్యష్టచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా॥ అథోద్ధవాగ మనానన్తరం-విజ్ఞాయ-ఆగమిష్యామీత్యుక్తంత్రివక్రాక్రూరయోరభిప్రేతంచానుస్మృత్య - తత్రహేతు-స్సర్వాన్తరాత్మా-అతఏవ-సర్వదర్శనః-యుగపత్సర్వార్థసాక్షాత్కర్తా- తావ-త్కామేన - తస్యాయాః-సైరన్ధ్ర్యాః-ప్రియ-మిచ్ఛ-న్కర్తుమి

చోఽభిధాయినీ* గ్నామ్నాంకాయస్తత్ప్రహ్వణాదిషు ॥ ౬౬ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణానాంయత్రక్వాపీశ్వరే చ్ఛయా। మఙ్గళాచరితైర్దానైర్మతిర్నఃకృష్ణ ఈశ్వరే॥ ౬౭ ॥ ఏవంసభాజితోగోపైఃకృష్ణభక్త్యానరాధిప। ఉద్ధ వఃపునరాగచ్ఛన్మధురాంకృష్ణపాలితామ్॥ ౬౮ ॥ కృష్ణాయప్రణిపత్యాహభక్త్యుద్రేకంవ్రజౌకసామ్। వాసుదే వాయరామాయరాజ్ఞేచోపాయనాన్యదాత్॥ ౬౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథవిజ్ఞాయభగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః। సైరన్ధ్ర్యాఃకామతప్తాయాఃప్రియమిచ్ఛన్గృహం యయౌ॥ ౧ ॥ మహార్హోపస్కరైరాఢ్యంకామోపాయోపబృంహితమ్। ముక్తాదామపతాకాభిర్వితానశయనా సనైః॥ ౨ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్దీపైస్స్రగ్గన్ధైరపిమణ్డితమ్। కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైర్నానావర్ణైస్సుశోభనైః॥ ౩ ॥ గృహంతమాయాన్తమవేక్ష్యచాసనాత్సద్యస్సముత్థాయసుజాతసమ్భ్రమా। యథోపసఙ్గమ్య సఖీభిరచ్యుతం సభాజయామాససదాసనాదిభిః ॥ ౪ ॥ అథోద్ధవస్సాధుతయాఽభిపూజితోన్యషీదదుర్వ్యామభిమృశ్య చాస నమ్। కృష్ణోఽపితూర్ణంశయనంమహాధనంవివేశలోకాచరితాన్యనువ్రతః॥ ౫ ॥ సామజ్జనాలేపదుకూలభూష ణస్రగ్గన్ధతామ్బూలసుధాసవాదిభిః। ప్రసాధితాత్మోపససారమాధవంసవ్రీళలీలాస్మితవిభ్రమేక్షితైః॥ ౬ ॥ ఆ హూయకాన్తాంనవసఙ్గమహ్రియావిశఙ్కితాంకఙ్కణభూషితేకరే। ప్రగృహ్యశయ్యామధివేశ్యరామయా

తిశేషః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ గృహమనువర్ణయతిద్వాభ్యాం-మహార్హైరనర్ఘైరుపకరణై - రాఢ్యమన్వితం-కామోపాయైఃక్రీ డోపకరణైరుపబృంహితంసమృద్ధం-వితానైర్విపులై-శ్శయనాసనైశ్శయ్యాదిభిఃవితానైఃగృహోపరిగ్రహై-శ్శయనాది భిశ్చేతివా, సురభిభి, ర్దీపైః-స్రగ్భిర్గన్ధైశ్చ, మణ్డితమలఙ్కృతం-తథా - నానావర్ణైస్సుశోభనైస్సున్దరైశ్చ - కామశాస్త్రశ్రుతా లేఖ్యైః కామశాస్త్రోపదిష్టైఃరతిబన్ధాదిభిరాలేఖ్యై-రభిమణ్డితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ గృహ, మిత్యుక్తవిధంగృహంప్రత్యా-యా న్తం, కృష్ణ-మవలోక్య-సుజాతస్సమ్భ్రమోయస్యాస్సా, సైరన్ధ్రీ, సద్యఃతదైవా, సనా-త్సముత్థాయ, సఖీభిస్సహ-యథాయ థోచితం-ఉపసఙ్గమ్య-అభిసమేత్య, సమీచీనై-రాసనాదిభిః-ఆదిశబ్దాదర్ఘ్యాదిభిశ్చ, సభాజయామాసపూజయామాస ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథేతి॥ అథో, ద్ధవ-స్తయా సైరన్ధ్ర్యా-సాధుయథాతథా - అభిపూజిత-స్తయా, సమర్పిత, మాసనం-అభిమృశ్యసంస్పృశ్య ఉర్వ్యామేవ-న్యషీదత్ ఉపవివేశ - నత్వాసనే భగవతాసామ్య మనుచితంమన్వానః కేవలముర్వ్యామేవఉపవిష్టవానిత్యర్థః-కృష్ణస్తు, లోకానాంకాముకానాం-చరితానిచేష్టితాన్య-నువ్రతఃఅనుసరన్ - తూర్ణంనపీనంకైశ్చిదప్యనధిరూఢం - మహాధన మనర్ఘం-శయనంపర్యఙ్క, మావివేశ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సేతి ॥ సాసైరన్ధ్రీ-మజ్జనాదిభిఃప్రసాధితో యోగ్యతామాపాదిత - ఆత్మా దేహో-యయా-సవ్రీడం-య-ల్లీలయా-ఉద్గతం-స్మితం-త-ద్యేషు-విభ్రమేషు - తద్యుక్తై-ర్వీక్షితై-రుపలక్షితా-మాధవ-ముపస సారోపజగామ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆహూయేతి॥ నవసఙ్గమేవిషయే- యా-హ్రీర్లజ్జా-తయా-విశఙ్కితాంసఙ్గన్తుంలజ్జమానామిత్య ర్థః-తాంకాన్తాం-ఆహూయ, కఙ్కణేన-భూషితే-హస్తే- గృహీత్వా - శయ్యామధివేశ్య-విలేపార్పణమేవపుణ్యలేశోయస్యా

స్త్రియా రామయా సహ, రేమే॥ అనులేపార్పణాదన్యత్తస్యాః పుణ్యం నాస్తీతి దర్శయితుం లేశ ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౭ ॥ సేతి ॥ విభోః సర్వత్ర సన్నిహితత్వాదనన్తచరణమితి విభక్తిపరిణామేన సమ్బన్ధః అనన్తస్య భగవతశ్చరణం జిఘ్రన్తీ తేనానన్తచరణేన హేతునా అనఙ్గేన కామేన తప్తయోః స్తనయోరురసోరక్ష్ణోశ్చ రుజః పీడాః మృజన్తీ అపనయన్తీ కుచాదిషు నిధాపనేన తద్గతాః పీడాః నిరాకుర్వన్తీత్యర్థః స్తనాన్తరగతం కుచమధ్యగతం యథా తథా, కాన్తం ప్రియతమం ఆనన్దఘనం భగవన్తం దోర్భ్యాం పరిరభ్య అతిదీర్ఘం బహుకాలానువృత్తం తాపమనఙ్గతాపమజహాత్ త్యాజ ॥ ౮ ॥ సైవమితి ॥ సా సైరన్ధ్రీ కైవల్యం ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యం, తస్య నాథం మోక్షదం యోగిభిరపి దుష్ప్రాపం తం భగవన్తమేవమిత్థం కేవలమఙ్గరాగార్పణేనైవ హేతుభూతేన సుభగా ఏతి శేషః॥ దుర్భగా భాగ్యహీనా ఇదం వక్ష్యమాణమయాచత॥ అహో ఇతి ఖేదే, సాక్షాన్నిరతిశయపురుషార్థమాత్మమోక్షదం ప్రాప్యాపి కేవలం తుచ్ఛమేవాయాచత దుర్భగేతి మునిః ఖిద్యతి ॥ ౯ ॥ యాచ్ఞామేవాహ॥ ఆహోతి ॥ హే అమ్బురుహేక్షణ తవ సఙ్గం త్యక్తుం, నోత్సహే న ప్రభవామి, హే ప్రేష్ఠ మయా సహ, కతిచిద్దినాని రమస్వ, అత్ర ఇహ మద్గృహే, ఉష్యతాం త్వయేతి శేషః ఏవమాహ ॥ ౧౦ ॥ తస్యా ఇత్థం యాచమానాయై సైరన్ధ్ర్యై మానయిత్వా మధురభాషణాదిభిస్సమ్మాన్య కామమేవ వరం దత్వా, యాచితం సఫలీకర్తుం పునరేష్యామీత్యుక్త్వేత్యర్థః సర్వేశః స్వోపదిష్టహితగ్రహణోపయుక్తతన్మనోనియమనశక్తః, మానదః సమ్మాననాచరణశీలః అత స్తస్యై వం సమ్మాననం కామవరదానం చ యుక్తమితి భావః॥ ఉద్ధవేన సహ, సర్వసమ్పత్సమృద్ధం స్వగృహమాజగామ ॥ ౧౧ ॥ దు

~~~~~~

రేమేఽనులేపార్పణపుణ్యలేశయా॥ ౭ ॥ సాఽనఙ్గతప్తకుచయోరురసస్తథాఽక్ష్ణోర్జిఘ్రన్త్యనన్తచరణేన రుజో మృజన్తీ। దోర్భ్యాం స్తనాన్తరగతం పరిరభ్య కాన్తమానన్దమూర్తిమజహాదతిదీర్ఘతాపమ్ ॥ ౮ ॥ సైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాపమీశ్వరమ్ । అఙ్గరాగార్పణేనాహో దుర్భగేదమయాచత॥ ౯ ॥ ఆహోష్యతామిహ ప్రేష్ఠ దినాని కతిచిన్మయా । రమస్వ నోత్సహే త్యక్తుం సఙ్గం తేఽమ్బురుహేక్షణ॥ ౧౦ ॥ తస్యై కామవరం దత్వా మానయిత్వా చ మానదః । సహోద్ధవేన సర్వేశస్స్వధామాగాత్సమృద్ధిమత్॥ ౧౧ ॥ దురారాధ్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్ । యో వృణీతే మనోగ్రాహ్యమసత్త్వాత్కుమనీష్యసౌ ॥ ౧౨ ॥ అక్రూరభవనం కృష్ణస్సహరామోద్ధవః ప్రభుః। కించిచ్చికీర్షయా ప్రాగాదక్రూరప్రియకామ్యయా॥ ౧౩ ॥ స తాన్నరవరశ్రేష్ఠానారాద్వీక్ష్య స్వబాన్ధవాన్ । ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత॥ ౧౪ ॥ ననామ కృష్ణం రామం చ స తాభ్యామభివాదితః । పూజయామాస విధివత్కృతాసనపరిగ్రహాన్॥ ౧౫ ॥ పాదావనేజనీరాపో ధారయఞ్ఛిరసా నృప । అర్హణేనామ్బరైర్దివ్యైర్గన్ధస్రగ్భూషణోత్తమైః॥ ౧౬ ॥ అర్చిత్వా శిరసాఽఽనమ్య పాదావఙ్కగతౌ మృజన్ । ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామావభాషత॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా పాపో హతః కంసస్సానుగో వామి

~~~~~~

ర్భగేత్యుక్తం తస్యా దౌర్భాగ్యమేవ స్పష్టయతి ॥ దురారాధ్యమితి ॥ దురారాధ్యం భక్తిప్రపత్తివ్యతిరిక్తోపాయేన దుష్ప్రాప్యం సర్వేశ్వరో బ్రహ్మా, తస్యాపీశ్వరం, భగవన్తం, సమారాధ్య కేవలమఙ్గరాగదానేనైవ ప్రసాద్య, యా సైరన్ధ్రీ మనోగ్రాహ్యం శబ్దాదివిషయసుఖం, అసత్త్వాదసాధుత్వాత్తచ్ఛృత్వా తద్వతోఽయాచత తతోఽసౌ సైరన్ధ్రీ కుమనీషీ కుబుద్ధిర్దుర్భాగ్యా దుర్భగేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం సైరన్ధ్రీమనోరథం సఫలీచకారేత్యుక్తం అథాక్రూరాభిమతం సఫలీకర్తుం తద్గృహం జగామేత్యాహ॥ అక్రూరభవనమితి॥ కంచిద్ధస్తినాపురప్రస్థానం కారయితుమిచ్ఛయా తావ రామోద్ధవాభ్యాం సహితో, భగవాన్కృష్ణః అక్రూరస్య ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా తస్య భవనం ప్రతి ప్రాగాత్ ॥ ౧౩ ॥ స ఇతి॥ సోఽక్రూరః తావ న్నరవరేభ్యోఽపి శ్రేష్ఠాన్ రామకృష్ణోద్ధవాన్ ఆరాద్దూరత ఏవ, వీక్ష్య ప్రత్యుత్థాయ నితరాం ముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత అభినన్దితవాన్ ॥ ౧౪ ॥ ననామేతి ॥ సోఽక్రూరః కృష్ణం రామఞ్చ ననామ వవన్దే చకారాదుద్ధవం చ తథా తైః, రామకృష్ణోద్ధవైరప్యభివాదితః కృతఆసనపరిగ్రహాన్ తాన్ విధివత్, పూజయామాస ॥ ౧౫ ॥ పాదేతి హే నృప సోఽక్రూరః పాదౌ, అవనిజ్యేతే ప్రక్షాల్యేతే యాభిస్తథా తా ఆ, అప ఇతిచ్ఛేదః విశేషణస్య ద్వితీయాన్తత్వాత్ ఆ సర్వతః శిరసా ధారయన్ అర్హణేనార్ఘ్యాదినా అమ్బరాదిభిశ్చార్చిత్వా దివ్యైరితి పూర్వోత్తరాన్వయి అఙ్కగతావుత్సఙ్గే నిధాపితౌ పాదౌ శిరసా ప్రణమ్య, మృజన్ స్వోత్తరీయేణేతి శేషః యద్వా, సంవహన్ ప్రశ్రయేణ వినయేన నమ్రః కృష్ణరామౌ ప్రత్యభాషత ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ భాషితమేవాహ ॥ దిష్ట్యేత్యాదినా॥ దిష్ట్యా అయమానన్ద ఇత్యర్థః కింసానుగః సానుచరః పాపాత్మా కంసో, హతః వాం యువయో రిదం కులం దురన్తాపారాత్కృచ్ఛ్రాత్కంసకృతాద్దుఃఖాదుద్ధృ

తం-సమేధితంసమ్యగ్వర్ధితంచేతి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఉక్తం హి తద్యువయోరిత్యాహ । యువామితి ॥ ప్రధానపురుషౌ-శ్రేష్ఠపురుషౌ-పురుషోత్తమావిత్యర్థః ॥ జగతో-హేతూ-కారణభూతౌ-అత ఏవ-జగన్మయౌ-స్వార్థేమయట్ ॥ జగద్రూపౌ-ప్రధానపురుషావితివిశేషణద్వయవ్యావర్త్యం దర్శయతి ॥ భవద్భ్యాంవినా-పరముత్కృష్టం-కించిదపి-నాస్తీతి-భవన్తావేవసర్వోత్కృష్టావిత్యర్థః ॥ జగన్మయావిత్యస్యవ్యావర్త్యమాహ ॥ నచాపరమితి ॥ అపరమన్యత్-తదతదాత్మకం-నాస్తీత్యర్థః-యద్వా-ప్రధానపురుషావిత్యనేనప్రకృతిపురుషశరీరకత్వంవివక్షితం "యస్యావ్యక్తంశరీరంయస్యాక్షరంశరీరం"మితిప్రకృతిపురుషయోఃపరమాత్మశరీరత్వశ్రవణాచ్ఛరీరవాచిశబ్దానామపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాంగవాదిశబ్దానాంవ్యక్తిపర్యన్తబోధకత్వవదాత్మపర్యన్తబోధకత్వాత్తత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః-జగద్ధేతూ ఇత్యనేనప్రకృతిపురుషశరీరకత్వవేషేణజగదుపాదానత్వంవిశేష్యాకారేణతన్నిమిత్తత్వంచాభిప్రేతం-యతోవిశిష్టాకారేణోపాదానత్వ-మతఏవకార్యస్యకారణాదభిన్నత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తంనాస్తీత్యభిప్రాయేణోక్తం-జగన్మయానచాపరమితి ॥ జగన్మయావిత్యన్వయముఖేనజగత్తాదాత్మ్యోక్తిః-నచాపరమితివ్యతిరేకముఖేనేతివివేకః-నచాస్తిపరమిత్యనేననిమిత్తకారణాన్తరవ్యుదాసః-యువయోర్జగదుదయవిభవలయైకకారణత్వాద్యథాత్మసంకల్పం కంసాదిసంహారస్స్వకులోద్ధారశ్చోచిత ఏవేతిభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నను లోకే వివిధకార్యవర్గాణాంవివిధోపాదానకత్వదర్శనాత్కథంజగతోఽస్యైకకారణత్వం-కథంవైకస్యమహానేకదేవమనుష్యాదిపదార్థాత్మకత్వ-మతఆహ । ఆత్మసృష్టమితి । స్వశక్తిభిస్స్వవిశేషణభూతైః ప్రకృతిపురుషకాలైః-ఆత్మసృష్టం-ఆత్మనః ప్రకృతిపురుషశరీరకాత్స్వస్మాదుపాదానభూతాత్-సృష్టం ఆత్మనా ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్త్రా స్వేన-సృష్ట-మిత్యర్థద్వయమత్రతన్త్రేణవివక్షితం-అనేనోపాదానాన్తరస్యనిమిత్తాన్తరస్యచవ్యావృత్తిః-ఇదం, నామరూపవిభాగవిభక్తం చిదచిదాత్మక, విశ్వ-మన్వావిశ్యనియన్తృతయాఽన్తరాత్మతయాచానుప్రవిశ్య-హే బ్రహ్మన్-బహుధా-ఈయసే ప్రతీయసే-ఈయతఇతిపాఠేభవానిత్యధ్యాహారః-స్వాత్మన్యాధారభూతేస్వేనైవకర్త్రా స్వాత్మానం ప్రకృతిపురుషశరీరకంజగద్రూపేణపరిణమయ్యతత్తస్మిన్నియన్తృతయాఽఽత్మత్వేనచాను

దంకులమ్ । భవద్భ్యాముద్ధృతంకృచ్ఛ్రాద్దురన్తాచ్చసమేధితమ్ ॥ ౧౮ ॥ యువాంప్రధానపురుషౌజగద్ధేతూజగన్మయౌ । భవద్భ్యాంనవినాకించిత్పరమస్తినచాపరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మసృష్టమిదంవిశ్వమన్వావిశ్యస్వశక్తిభిః । ఈయసేబహుధాబ్రహ్మన్శ్రుతిప్రత్యక్ష ❋ గోచరః ॥ ౨౦ ॥ యథాహిభూతేషుచరాచరేషుమహ్యాదయోయో

ప్రవిశ్య స్వపర్యన్తదేవమనుష్యాదిశబ్దబుద్ధివిషయతయా నానా ప్రతీయస ఇత్యర్థః-అనేనకృత్స్నం విశ్వం ప్రతి పరమపురుషస్యైకస్యైవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణోపాదానత్వం స్వస్వరూపేణనిమిత్తత్వం తదుభయకారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోరాత్మభూతతత్పర్యన్తత్వం చోక్తం భవతి, నను లౌకికానాందేవాదిబుద్ధిశబ్దయోః దేవాదిమాత్రవిషయత్వేనానుభవసిద్ధత్వాత్కథంతయోస్తత్పర్యన్తతా-విశ్వస్యతదేకోభయకారణత్వే చ కిం ప్రమాణ-మిత్యతస్తం విశినష్టి । శ్రుతప్రత్యక్షగోచర ఇతి ॥ శ్రుతిప్రత్యక్షయోః-గోచరో విషయః "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనురభవంసూర్యశ్చకక్షీవానృషిరస్మి విప్ర"ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధానాంసాక్షాత్కృతబ్రహ్మపర్యన్తస్వాత్మయాథాత్మ్యానాంతత్పర్యన్తత్వేనగృహీతచిదచిద్వాచిశబ్దశక్తీనాంవామదేవాదీనాం-ప్రత్యక్షస్య "అయమాత్మాబ్రహ్మ-తత్త్వమసి-ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుతీనాంచోక్తవిధత్వేనవిషయఇత్యర్థః ॥ నహిదేహాత్మభ్రమవతాన్త్మభ్రమయుక్తలౌకికానుభవమాత్రేణదేవాదిబుద్ధిశబ్దానాంతత్పర్యన్తత్వహానిరితిభావః ॥ శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరమితిపాఠేక్రియావిశేషణమ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఉక్తమేవోపాదానకారణత్వంకారణస్య తదవస్థాయామేకత్వేనావస్థితస్య వికార్యావస్థాయాంనానాత్వేనభానంచసదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథాహీతి ॥ దృష్టాన్తేయోనిష్విత్యస్యాత్మాదిదార్ష్టాన్తికేఆత్మయోనిష్విత్యాత్మశబ్దప్రయోగాత్స్వే-మహ్యాదయో-యోనయఃఉపాదానకారణాని-యేషాం-తేషు-చరాచరాత్మకేషు-భూతేషు-వ్యష్టిభూతేషు,మహ్యాదయః-సమష్టయః-నానా-భాన్తి-కారణానిసమష్టిభూతాన్యేకైకశోఽవస్థితాన్యనేకకార్యాత్మనాభాన్తీతిదృష్టాన్తార్థః ॥ ఏవంభవాన్కేవలఃఏకరూపః,అవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషకాలశరీరకః, ఆత్మా, యోనిఃకారణం,యేషాం-తేషు,వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసర్వపదార్థేషు, బహుధా-విభాతి, యోనిష్వాత్మయోనిష్విత్యుభయత్రసప్తమీనిర్దేశస్యాయమభిప్రాయః, అవస్థాభేదమాత్రమేవ, నతుకార్యంనామకారణాదతిరిక్తం వస్త్వస్తీతికార్యావస్థాదశాయాంకారణమేవతత్తత్కార్యాఖ్యావస్థావి

౨౦ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ గోచరమ్

శేషవిశిష్టతయాబహుధా ప్రతిభాతీతి - నకేవలంతవకారణతయైవకార్యతాయాంచబహుధాభానమపితర్హ్యన్తరాత్మతయాఽపీత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ ఆత్మేతి ॥ అయమ్భావః యథైకస్యజీవస్యక్రమేణదేవమనుష్యాద్యనేకశరీరవిశిష్టత్వాకారేణబహుధాప్రతీతిః - యథాచ, సౌభర్యాదేర్యుగపదనేకశరీరవిశిష్టత్వవేషేణ-తథాభవతఃకృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వాత్తత్తచ్చిదచిద్విశిష్టతాకారేణబహుధాభానమితి - ననుజీవదృష్టాన్తేనయద్యేకస్యానేకధాతత్తచ్ఛరీరవిశిష్టతాకారేణభానం-తర్హి-తద్వదేవకర్మవశ్యతాపత్తిరిత్యతోవిశినష్టి ॥ ఆత్మతన్త్రఇతి ॥ స్వతన్త్రః- అకర్మవశ్య ఇత్యర్థః-నహ్యేకస్యానేకధాఽవస్థానమేవకర్మవశ్యత్వాపాదకమపితుసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వం-తత్తునతవాస్తి, తథాచశ్రూయతే « అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీ,,తిభావః - అనేనజీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋తదేవోపపాదయతి ॥ సృజసీతి ॥ స్వశక్తిభిఃకార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణాత్మకైః-రజఆద్యాఖ్యైః-ప్రకృతిగుణైః-ర్విశ్వం-సృజసి లుమ్పసిహరసి-పాసిరక్షసి - రజః ప్రచురచతుర్ముఖాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణసృజసి-తమఃప్రచురరుద్రాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణలుమ్పసి - సత్త్వప్రవర్తకస్వావతారేణపాసీత్యర్థః-యద్యప్యేవ,మథాఽపి,తైర్గుణైః, కర్మభిఃరజఆదిగుణమూలకసృష్ట్యాదివ్యాపారైశ్చ, నచబధ్యసే-గుణపారవశ్యాభావాత్సృష్ట్యాదికర్మణాంపుణ్యాపుణ్యమూలకత్వాభావాచ్చ సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాపాదకకర్మబన్ధోనాస్తీత్యర్థః॥ బన్ధాభావహేతూపన్యాసేనబన్ధహేతుంనిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మనఇతి ॥ జ్ఞానాత్మనఃస్వస్వరూపేణావస్థితస్య- స్వతఏవనిరస్తనిఖిలదోషస్య - సమస్తకల్యాణగుణస్య - గుణపారవశ్యపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మాన్వయరహితస్య-తవ-బన్ధహేత్వభావాత్ప్రత్యుతబన్ధప్రతిభటధర్మయోగాచ్చ నబన్ధశఙ్కా- హేతుసంభావనాపీత్యర్థః - జీవస్తూక్తవిధత్వవిపరీత ఇతిభావః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋తదేవంస్వేనరూపేణావస్థితస్యజీవవైలక్షణ్యాపాదకగుణకర్మాన్వయాభావ-స్తతఏవబన్ధాభావశ్చోక్తః, అథజీవశరీరకస్యాపిజీవగతబన్ధమోక్షాద్యస్పర్శమాహ॥ దేహాద్యుపాధేరితి ॥దేవమనుష్యాదిదేహాదిరూపోపాధే-రనిరూపితత్వాల్ భోగార్థతయానిరూపితత్వాభావాత్-తదాత్మనఃజీవాన్తరాత్మనః-తవ,భవస్సంసారః,సాక్షాన్నాస్తి-శరీరభూత

నిమభాన్తినానా । ఏవంభవాన్కేవలఆత్మయోనిష్వాత్మాఽఽత్మతన్త్రోబహుధావిభాతి॥ ౨౧ ॥ సృజస్యథో లుమ్పసిపాసివిశ్వంరజస్తమస్సత్త్వగుణైస్స్వశక్తిభిః ❋ । నబధ్యసేతద్గుణకర్మభిర్వాజ్ఞానాత్మనస్తేక్వచబన్ధహేతుః॥ ౨౨ ॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవోనసాక్షాచ్ఛ ❋ తదాత్మనస్స్యాత్। అతోనబన్ధస్తవనైవమోక్షస్స్యాతాంనికామంత్వయినోవివేకః॥ ౨౩ ॥ త్వయోదితోఽయంజగతోహితాయయదాయదావేదపథఃపు

జీవస్యైవేతిభావః-యథానృసింహస్యేత్యత్ర-త్తైక్ష్ణ్యం దేహగతంనత్వాత్మగతం,తద్వత్-భిదాత్మనస్స్యాదితిపాఠాన్తరం-తదాభిదాత్మనఇత్యేవేపదృష్టాన్తోఽభిప్రేతః యథాశరీరగతాదేవత్వమనుష్యత్వాదిభిదా,నతదాత్మనస్సాక్షాత్స్యా,దపితుశరీరద్వారా,తథా,జీవగతోభవోఽపినసాక్షాద్భవతస్స్యా,దపితు జీవద్వారా-స్వరూపతస్తుభవాన్వయరహితఏవభవానిత్యర్థః॥యద్వా । ఆత్మనఇతిహేతుగర్భమిదంవిశేషణంఆత్మనశ్చిదచిదన్తరాత్మత్వా,త్తవ,నశరీరభూతచిదచిద్గతాభిదాఽసి,నహిశరీరగతబాల్యాదిభిదాశరీరిణిప్రసజతీతిభావః ॥ ననుశరీరగతధర్మాన్వయరహితేఽపిజీవఇవభవాన్వయోదుర్వార ఇత్యతఆహ ॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవోనేతి ॥ జీవస్యకర్మమూలకసుఖదుఃఖాదిభోగార్థతయాకరణకళేబరాద్యుపాధేర్నిరూపితత్వాద్భవోఽస్తి,తవతుక్రీడార్థతయేతినభవోస్తీతిభావః॥అతఃయతోనభవోఽస్త్యతః,బన్ధఃభవనిదానభూతఃకర్మబన్ధః,నాస్తి,తస్మాన్మోక్షశ్చనాస్తి,బన్ధాభావాత్తదవధికమోక్షశ్చనాస్తి,అత-స్తావుభౌనస్యాతామితినఞావృత్త్యావాక్యభేదేనాన్వయః-అతో-బన్ధోమోక్షశ్చనస్యాతామితి ॥ అన్వయేతునఞన్తరవైయర్థ్యం-ప్రత్యేకాన్వయేతుస్యాతామితిద్వివచనాన్వయానుపపత్తిః-యద్వా - నఞాభ్యాంబన్ధమోక్షయోఃప్రత్యేకమేవనిషేధ్యత్వావగతేర్నఞోశ్చప్రత్యేకమేవక్రియాన్వయిత్వావగమస్స్యాత్స్యాచ్చస్యాతామితిద్వివచనమత్రస్యాదిత్యర్థః ॥ నన్వహమపిరామకృష్ణాదిమనుష్యాదిరూపభాగతఃకర్మవశ్యఇత్యతఆహ ॥ నకామస్త్వయీతి॥నఃరామకృష్ణాదిరూపదేహాద్యుపాధిః - కామ్యతఇతికామఃకేవలంస్వేచ్ఛామూలకో-నతుకర్మమూలకఇత్యర్థః, తర్హి-తథానస్త్వైఃకింనావసీయతఇత్యతఆహ ॥ నోవివేకఇతి॥యోఽస్మాకమితివివేకః-జీవేశ్వరయాథాత్మ్యవివేకాభావప్రయుక్తత్వద్దేహాద్యుపాధేఃకర్మమూలత్వోద్భావనమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ననుదేహాద్యుపాధేః-కర్మమూలత్వ-మతఏవతత్ఫలమూలసుఖదుఃఖాద్యఖిలభోగార్థత్వంచజీవేషునిశ్చితం .మద్దేహాద్యుపాధేర్యదిస్వేచ్ఛైకమూలత్వేకింతత్ప్రయోజనమిత్యతఆహ॥ త్వయోదితఇతిద్వాభ్యాం జగతోహితార్థత్వం,య-స్త్వయో-పదిష్టఃపూర్వాణో-వేదమార్గఃత్వన్నిశ్వసితభూతవేదబోధితోధర్మమార్గః-స- యథా,అసద్భిఃసమీహితాసాధనైఃప్రత్యుతా,నర్థావహైః-పాషణ్డపథైః

౨౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ భిదాఽఽత్మనస్స్యాత్

వేదపథవిరోధిభిః-బాధ్యేత-తదా-భవాన్-సత్వగుణం శుద్ధసత్వమయం-విగ్రహం-బిభర్తి॥ "యదాయదాహిధర్మస్య-పరిత్రాణాయసాధూనా"మితిశ్లోకద్వయోక్తప్రయోజనార్థ-మవతరసి-నతుకర్మఫలభోగార్థం-జీవవజ్జన్మమరణాదిమచ్ఛరీరద్వారా జాయస ఇతిభావః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ సఇతి॥ యో-రామాదిరూపేణావతీర్ణ-స్స-త్వం, హేప్రభో, అధునా, ఇహలోకే-వసుదేవగృహే, స్వాంశేనబలరామేణసహ, సఙ్కల్పరూపేణజ్ఞానేనవా, అవతీర్ణోఽసి, కింకర్తుం, సురేతరాణామసురప్రకృతీనాం, రాజ్ఞాం కంసాదీనాం-అక్షౌహిణీనాం, యానిశతాని, తేషాం-వధేన-భూమే-ర్భార-మపనేతుం నిరాకర్తుం, అముష్య యాదవస్య, యశో-వితన్వన్ "లక్షణహేత్వోః" రితిశత్రాదేశః, విస్తారయితుంచేత్యర్థః ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ ఇత్థం-భగవన్తం స్తుత్వా సంప్రతితదాగమనేనాత్మతదనుబన్ధినాం కృతార్థతామావిష్కరోతి॥ అద్యేతి॥ హేఈశ, అధునా-నోఽస్మాకం-వసతయః గృహాః-భూరిభాగాః బహుభాగ్యవత్యః, తత్రహేతుం వదన్ భగవన్తం వసతీశ్చ విశినష్టి॥ హేఽధోక్షజ జగద్గురు-స్త్వం-యాః వసతీః ప్రవిష్టః-కథంభూతః-యోభవాన్-సర్వే, దేవాః బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాద్యాశ్చ-పితరశ్చ-భూతానిచ-నృదేవాశ్చ-మూర్తిశ్శరీరం-యస్య, తథాభూతః-ఆత్మా "అజ్ఞోన్యస్యాదేవతా" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః-యస్యచతవ-పాదయోః శౌచేనక్షాళనేన, పవిత్రం-సలిలం గఙ్గాత్మకం కర్తృ త్రిలోకీం-పునాతి-సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిరితిదేవాదీనాంశరీరత్వకథనేనపారతన్త్ర్యముక్తమ్ ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ అతఏవ "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోన స్యాత్। ఏషహ్యేవానన్దయాతీ" తి శ్రుత్యుక్తరీత్యా కామమోక్షప్రదః తదుపాయభూతశ్చత్వమేవేతివక్తుముపాయత్వోపయుక్తగుణైస్తమేవవిశింషన్ తదన్యం శరణమిచ్ఛుర్యాహ్యేత్యాహ॥ కఇతి॥ పణ్డితఇత్యస్యచేదితిశేషః-పణ్డితశ్చే-త్కోవా, త్వత్ త్వత్తోఽన్యం శరణం-సమీయాద్వ్రజేత్-సమీహితసాధనత్వేనాధ్యవస్యేదిత్యర్థః-యోఽన్యం-శరణం సమీయాత్స మూర్ఖ ఇతిభావః, కథంభూతాత్ భక్తప్రియాత్-భక్తాః ప్రియాయస్య-భక్తానాంప్రియశ్చ-తస్మాత్ "ప్రియోహిజ్ఞానినోఽ

రాణః। బాధ్యేత పాషణ్డపథైరసద్భిస్తదాభవాన్సత్వగుణంబిభర్తి॥ ౨౪ ॥ సత్వంప్రభోఽద్యవసుదేవగృహేఽవతీర్ణస్స్వాంశేనభారమపనేతుమిహాసిభూమేః। అక్షౌహిణీశతవధేనసురేతరాణాంరాజ్ఞామముష్య చకులస్యయశోవితన్వన్॥ ౨౫ ॥ అద్యేశనోవసతయః ఖలుభూరిభాగ్యాయస్సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిః। యత్పాదశౌచసలిలంత్రిజగత్పునాతిసత్వంజగద్గురురధోక్షజయాః ప్రవిష్టః॥ ౨౬ ॥ కఃపణ్డితస్త్వదపరంశరణంసమీయాద్భక్తప్రియాదృతగిరస్సుహృదఃకృతజ్ఞాత్। సర్వాన్దదాతిహిభవాన్భజతోఽభికామానాత్మానమప్యుపచయాపచయౌనయస్య॥ ౨౭ ॥ దిష్ట్యాజనార్దనభవానిహనఃప్రతీతోయోగేశ్వరైరపిదురాపగతిస్సురేశైః। ఛి

త్యర్థమహంసచమమప్రియః" ఇతిత్వదుక్తేరితిభావః-తత్రబహువ్రీహిపక్షే భక్తానాం ప్రీతివిషయత్వోక్త్యా తత్ప్రతిపత్తిక్షణపూర్వకం తత్సుఖాపాదకత్వలాభాచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వమభిప్రేతం-తత్పురుషపక్షేతు, భక్తప్రీతివిషయత్వోక్త్యా ప్రాప్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వం-ఋతాసత్యా-గీర్వాక్-యస్య, తస్మాత్ "పార్థనైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యతే। అనృతంనోక్తపూర్వం మేనచవక్ష్యే కదాచన" తిసప్రతిజ్ఞంసత్యమేవ బ్రువతఇత్యర్థః-అయమపిశరణ్యత్వోపయుక్తగుణః, కృతజ్ఞాత్-కృతం యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమం-తత్కర్తృవిజ్ఞాతం-స్వతస్స్వకృతమపి-సుకృతత్వేన జానాతీతితథా-తస్మాత్-రక్షణేవ్యాజమాత్రాపేక్షిణోనతుపుష్కలకారణాపేక్షిణ ఇతిభావః-అనేనదయాళుత్వంఫలితం-సుహృదః హితైకాచరణశీలాత్-అనేనకంసాదిశిక్షాప్యన్తతస్తద్ధితార్థైవేతిభావః-కుతః-యతో-భవాన్-సుహృదః భవతోఽన్యైకకరవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠాననిష్ఠస్య, భజతోభక్తిం కుర్వతః పురుషస్య, అభికామాన్ సర్వాన్ సమీహితాన్-దదాతి కింబహునా-దభికామాన్ దదాతీతి-యతో నిరతిశయానన్దరూప-మతఏవ, నిరతిశయపురుషార్థరూపంచా-త్మానమపి-దదాతి. అనేనమోక్షప్రదత్వముక్తం భవతి-కథంభూతమాత్మానం-యస్యాత్మనస్స్వస్య, ఉపచయాపచయౌ వృద్ధిహ్రాసౌ-నభవత-స్తం, అనేననిర్వికారత్వం-తతఏవచిదచిద్వైలక్షణ్యంచఫలితమ్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ అథైవంభూతస్యదుర్దర్శస్యతస్య కేవలంస్వమాంసచక్షుర్విషయతాపత్త్యా తస్మిన్ సౌలభ్యం, తయాస్వస్యాలభ్యలాభరూపమహానన్దప్రాప్తించ-వదన్ స్తన్మాయానివృత్తిమేతమేవోపాయత్వేనప్రార్థయతే॥ దిష్ట్యేతి॥ హేజనార్దన-సర్వాన్తరాత్మన్-సురేశైర్బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైస్సనకాదిభిశ్చ, దురాపాదుష్ప్రాపా-గన్తుమశక్యా, గతిః ప్రకారో-యాథాత్మ్యమితియావత్-సా-యస్య-స, భవా-నిహమనుష్యలోకే-నోఽస్మాకం కేవలమజ్ఞానాం-ప్రతీతః చాక్షుషసాక్షాత్కారాత్మకప్రతీతివిషయోజాతః-దిష్ట్యాఽయంమహానానన్దోఽస్మాకమిత్యర్థః। ఇహేత్యస్యాస్మిన్ గృహఏవేతివేత్యర్థః-నను-మద్దర్శనమేవ కింబహుమన్యసే-నతుసమీహితంయాచ ఇతిచే-దిదంయాచస ఇత్యభిప్రాయేణాహ। ఛిన్ధీతి॥ నోఽస్మాకం-భవదీయమాయాకార్యానాత్మాం-సుతా

షు మోహ ఏవ-రశనా పాశ-స్తాం - మాం ఆశు, ఛిన్ధి, ఇదమేవ మమ ప్రార్థనీయమిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థమితి ॥ భక్తేనాఽక్రూరేణార్చితః స్తుతశ్చ, హరిః సస్మితం-స్మితేన సహితం యథా తథా, అక్రూరం, ప్రాహ ॥ కథంభూతో-వాగ్భిరేవ సమ్మోహయన్నివ స్వమాహాత్మ్యవిషయకమోహం జనయన్నివ, ఇవశబ్దేనైవ మపి న తస్య నిత్యయుక్తస్య మోహ ఇతి సూచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ త్వమితి సప్తభిః ॥ త్వం-నోఽస్మాకం గురుః హితకృత్ పితృవ్యః పితృభ్రాతా చ, అనేన పూజ్యత్వముక్తం, శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ - న తు కంసాదివన్నిన్ద్యబన్ధుః, నాప్యుపేక్ష్యః, అపి తు ప్రశస్యబన్ధుః, అనేనాన్యోన్యప్రీతివిషయత్వముక్తం - త్వ-మేవం విధః-వయం తు రక్ష్యాః, స్త్వమేతి శేషః - గురుత్వాద్ధితోపదేశేనాహితాద్రక్ష్యాః, పోష్యాః పితృవ్యత్వాద్వర్ధితవ్యాః, అనుకమ్ప్యాః - మద్విషయకప్రీత్యాశ్రయత్వాద్దయనీయాః-వో యుష్మాకం - ప్రజాః పుత్రా వయమిత్యర్థః - అతో న వయం పూజ్యాః కింతు త్వమేవ ఇతి భావః ॥ ౩౦ ॥ న కేవలమస్మాకమేవ యూయం పూజ్యాః - అపి తు-సర్వేషామపీతి సహేతుకమాహ ॥ భవద్విధా ఇతి ॥ భవాదృశా-భాగవతాః - అత ఏవ-అర్హసత్తమాః ఉత్కృష్టతమాః. అత ఏవ, ఆత్మవిశుద్ధరూపశ్రేయస్కామైః. స్వైః, నృభిః, నిత్యం, సన్నిషేవ్యాః నను - ఆత్మవిశుద్ధయే నృభిర్దేవాస్సన్నిషేవ్యా ఇతి ప్రసిద్ధం తత్రాహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవా ఇన్ద్రాదయః - స్వార్థాః స్వప్రయోజనపరాః-న సాధవః న తే పరోపకారిణః - యూయం తు, న స్వార్థాః, కింతు పరోపకారిణ ఏవేత్యర్థః-తస్మాద్యూయమేవ సన్నిషేవ్యాః ॥ ౩౧ ॥ నన్వేవమపి శ్రేయస్కామైర్గఙ్గాదిపుణ్యసరితాం మృచ్ఛిలామయభగవత్ప్రతిమానామేవ నిషేవ్యతా పావిత్ర్యావహత్వాదిత్యత ఆహ ॥ న హీతి ॥ అమ్మయాని జలమయాని గఙ్గాదీని న-తీర్థాని. న భవద్విధా ఇవ పావనకరాణి-పునన్తీత్యస్యాపకర్షో వా - న తథా పునన్తీత్యర్థః - తథా, మృచ్ఛిలామయాః, దేవాః, భగవత్ప్ర

న్ధ్యాశు నస్సుతకళత్రధనాప్తగేహదేహాది మోహరశనాం భవదీయమాయామ్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చిత
స్సంస్తుతశ్చ భక్తేన భగవాన్హరిః । అక్రూరం సస్మితం ప్రాహ గీర్భిస్సమ్మోహయన్నివ ॥ ౨౯ ॥ త్వం నో గురుః పితృ
వ్యశ్చ శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ నిత్యదా । వయం తు రక్ష్యాః పోష్యాశ్చ * అనుకమ్ప్యాః ప్రజా హి వః ॥ ౩౦ ॥ భవద్విధా భా
గవతా నిషేవ్యా అర్హసత్తమాః । శ్రేయస్కామైర్నృభిర్నిత్యం దేవాస్స్వార్థా న సాధవః ॥ ౩౧ ॥ న హ్యమ్మ
యాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః । తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౩౨ ॥ స భవాన్సుహృదాం
వై నశ్శ్రేయాన్ శ్రేయశ్చికీర్షయా । జిజ్ఞాసార్థం పాణ్డవానాం గచ్ఛస్వ * గజసాహ్వయమ్ ॥ ౩౩ ॥ పితర్యుపరతే
బాలాస్సహ మాత్రాఽతిదుఃఖితాః । ఆనీతాస్స్వపురం రాజ్ఞా వసన్త ఇతి శుశ్రుమ ॥ ౩౪ ॥ తేషు రాజాఽమ్బికా
పుత్రో భ్రాతృపుత్రేషు దీనధీః । సమో న వర్తతే నూనం దుష్పుత్రవశగోఽన్ధదృక్ ॥ ౩౫ ॥ గచ్ఛ జానీహి తద్వృత్తమ

తిమాస్స్వ-యథా భవద్విధాః పునన్తి న తథా పునన్తి - కింతు ప్రకారాన్తరేణ పునన్తీత్యర్థః - అభిప్రేతం వైషమ్యం విశదయతి ॥ తే ఇతి ॥ తాని చ తే పుంశేవ అర్హాః, అమ్మయాని దేవాశ్చ, ఉరుకాలేన-స్నానపానపరిచర్యాదిసహచరితేన దీర్ఘేణ కాలేన పునన్తి, సాధవో భవద్విధాస్తు-దర్శనాదేవ-పునన్తి - అత్ర కేచిదేవం వ్యాచక్షతే-కిం దేవాదయో న సేవ్యా ఇత్యత ఆహ ॥ న హీతి ॥ అమ్మయాని తీర్థాని మృచ్ఛిలామయాశ్చ, దేవా, న భవన్తీతి న, అపి తు భవన్త్యేవ-తథాఽపి-సాధూనాం చ తేషాం చ మహదన్తరమిత్యాహ ॥ తే పునన్తీతి ॥ తచ్చిన్త్యం ॥ దేవాస్స్వార్థా న సాధవ ఇత్యనేనైవాసేవ్యత్వస్యోక్తత్వాత్-పునరసేవ్యత్వాశఙ్కాపరిహారయోరయుక్తత్వాత్ - సేవ్యత్వాపాదకపవిత్రత్వాపాదకత్వతదభావయోరేవ సంశయోదయాత్ - అత ఏవ, తే పునన్త్యురుకాలేనేతి పవిత్రతాకరత్వ తారతమ్యోక్తిస్సఙ్గచ్ఛతే - కించామ్మయానాం మృచ్ఛిలామయానాం చాతీర్థత్వాదేవత్వాదిశఙ్కాయాం హి " న చ ద్వయం ప్రకృతమర్థం సూచయతి " తిన్యాయేన తీర్థత్వదేవత్వసిరీకరణోపపత్తిః-తదా హ్యేవమాశఙ్కనీయం స్యాత్ కిం అమ్మయాని న తీర్థాన్యేవ - మృచ్ఛిలామయాః కిం న దేవా ఏవేతి - న చ పూర్వగ్రన్థాదియం శఙ్కోదేతి- అతో యథోక్త ఏవార్థః ॥ ౩౨ ॥ కించికీర్షయా ప్రాగాదితి యదుక్తం, తత్కార్యమాదిశతి ॥ స ఇతి ॥ ఉక్తవిధో-భవాన్నోఽస్మాకం, మే, సుహృద, స్తేషాం మధ్యే శ్రేయాన్, అతో, నః-శ్రేయః కర్తుమిచ్ఛయా-పాణ్డవానాం, జిజ్ఞాసార్థం సుఖదుఃఖవిచారార్థం, హాస్తినపురం-గచ్ఛ ॥ ౩౩ ॥ పితరి పాణ్డౌ-ఉపరతే స్వర్గతే సతి-బాలాః-అత ఏవ, అతిదుఃఖితాః-రాజ్ఞా ధృతరాష్ట్రేణ, స్వపురం ప్రత్యానీతాః-తత్రాధునా-వసన్తీతి, శుశ్రుమ ॥ ౩౪ ॥ అమ్బికాపుత్రో ధృతరాష్ట్రః, రాజా - భ్రాతృపుత్రేషు విషయభూతేషు-దీనాః కృపణా, ధీర్యస్య - తథాభూతః-సమో న వర్తతే-నూనం నిశ్చితం, తత్ర హేతుః-దుష్పుత్రో దుర్యోధనః-తద్వశగః, తత్ర హేతు, రన్ధదృక్ అజ్ఞః ॥ ౩౫ ॥ అత, స్త్వం, గచ్ఛ, సాధ్వ, సాధు వా- తేషాం పాణ్డవానాం వృత్తం వర్తనమవస్థానమితి యావత్-త, జ్జానీహి తద్వృత్తం-విజ్ఞాయ-తత, స్సుహృదాం పాణ్డవానాం-శం సుఖం, యథా భవే-త్తథా, విధా

స్యామః కిం స్యామః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య - తత, స్సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం సహ, స్వగృహం - గతవాన్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టచత్వారింశో ఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

అథైవం ప్రేరితో ఽక్రూరస్సంవిజ్ఞాతసుహృద్వృత్తాన్తః పునరాగత్య తద్భగవతే న్యవేదయదిత్యాహైకోనపఞ్చాశత్తమేన ॥ స గత్వేత్యాదినా ॥ సో ఽక్రూరః, కౌరవేన్ద్రాణాం, యశోభిః యశస్సూచకదేవబ్రాహ్మణాద్యాయతనాదిభి, రఙ్కితం, హాస్తినపురం, గత్వా తత్ర, భీష్మేణ సహిత - మామ్బికేయం ధృతరాష్ట్రం - విదురాదీంశ్చ - దదర్శేతి సంబన్ధః, తత్ర, పృథా కున్తీ, బాహ్లీకపుత్రః సోమదత్తః, గౌతమః కృపాచార్యః, భారద్వాజో ద్రోణః, ద్రౌణిరశ్వత్థామా ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ యథావదితి, గాన్దినీసుతో ఽక్రూరః, యథావద్యథాయోగ్యం, బన్ధుభిస్సహ, సముపేత్య - తైర్బన్ధుభి - స్సంపృష్టస్వకుశల, స్స్వయమపి, సుహృదా - మవ్యయం కుశలం, పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య వృత్తపరిశీలనార్థం, కతిచి, న్మాసా, నుషితవాన్ కథం భూతస్య, దుష్టాః ప్రజాః పుత్రా, యస్య, అనిజభావ ఆర్షః అల్పః మన్దః సారో ధృతిర్యస్య, ఖలానాం కర్ణాదీ, నను వర్తితుం శీలమస్యేతి తథా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేజ ఇత్యాది ॥ పార్థేషు ప్రజానా, మనురాగం, తేషాం, తేజ ఆది గుణాంశ్చ, సహమానైః, ధార్తరాష్ట్రైః దుర్యోధనాదిభిః, య, త్కృతం విషప్రదానాదిక, మపేశలం కరినం దుష్టం కర్మ - యచ్చ - చికీర్షితం, తత్సర్వ, మస్మై అక్రూరాయ పృథా, విదురశ్చ, చఖ్యౌ - తత్ర, తేజః పరాభిభవః, ఓజః పరైరనభిభూతత్వం, బలం శారీరం ధానుషం చ - వీర్యం శౌర్యం తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ పృథా త్వితి ॥ తత్ర, పృథా తు, తదాఖ్యానాత్పూర్వమేవ, సమాగతం -

---

ధునా సాధ్వసాధు వా । విజ్ఞాయ తద్ద్విధా స్యామో యథా శం సుహృదాం భవేత్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యక్రూరం సమాదిశ్య భగవాన్ హరిరీశ్వరః । సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం వై తతస్స్వభవనం యయౌ ॥ ౩౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టచత్వారింశో ఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స గత్వా హాస్తినపురం కౌరవేన్ద్రయశో ఽఙ్కితమ్ । దదర్శ తత్రామ్బికేయం సభీష్మం విదురం పృథామ్ ॥ ౧ ॥ సహపుత్రం చ బాహ్లీకం భారద్వాజం స గౌతమమ్ । కర్ణం దుర్యోధనం ద్రౌణిం పాణ్డవాన్సుహృదో పరాన్ ॥ ౨ ॥ యథావదుపసఙ్గమ్య బన్ధుభిర్గాన్దినీసుతః । సంపృష్టస్తైస్సుహృద్వార్తాం స్వయం చాపృచ్ఛదవ్యయమ్ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞో వృత్తవివిత్సయా । దుష్ప్రజస్యాల్పసారస్య ఖలచ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ తేజ ఓజో బలం వీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చ సద్గుణాన్ । ప్రజానురాగం పార్థేషు న సహద్భిశ్చికీర్షితమ్ ॥ ౫ ॥ కృతం చ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాద్యపేశలమ్ । ఆచఖ్యౌ సర్వమేతస్మై పృథా విదుర ఏవ చ ॥ ౬ ॥ పృథా తు భ్రాతరం ప్రాప్తమక్రూరముపసృత్య తమ్ । ఉవాచ జన్మనిలయం స్మరన్త్యశ్రుకలేక్షణా ॥ ౭ ॥ అపి స్మరన్తి నస్సౌమ్య పితరౌ భ్రాతరశ్చ మే । భగిన్యౌ భ్రాతృపుత్రాశ్చ జామయస్సఖ్య ఏవ చ ॥ ౮ ॥ భ్రాత్రేయో భగవాన్కృష్ణశ్శరణ్యో భక్తవత్సలః । పైతృష్వసేయాన్స్మరతి రామశ్చామ్బురుహేక్షణః ॥ ౯ ॥ సపత్నమధ్యే శోచన్తీం వృకాణాం హరిణీమివ । సాన్త్వయిష్యతి మాం వాక్యైః పితృహీనాంశ్చ బాలకాన్ ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్సర్వాత్మన్విశ్వభావన । ప్రపన్నాం

భ్రాతరం, అక్రూర, ముపసృత్య సముపేత్య, జన్మనిలయం జననభవనం స్మరన్తీ, అశ్రూణాం, కలాః లేశాః, యయో, స్తే ఈక్షణే, యస్యాస్సా - తమక్రూర, మువాచ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీతి షడ్భిః ॥ హే సౌమ్య, మే - పిత్రాదయో - నో ఽస్మాన్, స్మరన్త్యపి స్మరన్తి కిం - తత్ర, జామయః కులస్త్రియః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ భ్రాత్రేయ ఇతి ॥ దేహసంబన్ధేనాప్యాత్మనాం రక్షకత్వఖ్యాపనాయ భ్రాత్రేయ ఇత్యుక్తిః, భ్రాతుః పుత్రో భ్రాత్రేయః - శరణముపాయ ఆమర్హతీతి శరణ్యః, అనేన దేహసంబన్ధాదికమనాదృత్య శరణాగతరక్షాశీలత్వముక్తం, తదుపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే ॥ భగవానితి ॥ శరణాగతానపి కదాచిద్దోషాన్వేషణేన న రక్షేదిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్వ్యాచష్టే భక్తవత్సల ఇతి ॥ భక్తేషు దోషాదర్శీ - పితృష్వసుః పితృభగిన్యా మమ - పుత్రాన్ యుధిష్ఠిరాదీన్ - స్మరతి - అపీతి శేషః, అనుషజ్యో వా, స్మరతి కిమిత్యర్థః - తథా - అమ్బురుహ ఇవ ఈక్షణే యస్య - స - రామో ఽపి - స్మరతి కిం - తదీక్షణప్రసారమాత్రేణైవ నిస్తాపా వయం భవిష్యామ ఇత్యభిప్రాయేణ తదీక్షణయోరమ్బురుహోపమా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సపత్నమధ్య ఇతి ॥ వృకాణాం - మధ్యే - హరిణీమివ - శత్రూణాం - మధ్యే - శోచన్తీం - మాం - పితృహీనాన్ బాలకాన్ పుత్రాంశ్చ, వాక్యైః సాన్త్వయిష్యతి కిమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమక్రూరం ప్రతి పరోక్షముక్త్వా ఽథ సర్వాన్తరాత్మానం భగవన్తం బుద్ధ్యా సన్నిధాప్య కార్పణ్యావేదనపూర్వకమాత్మాత్మీయరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి ॥ హే మహాయోగిన్ హే సర్వజ్ఞ - సర్వాన్తరాత్మన్ - విశ్వం భావయతి స్వభక్తజనం సుఖయుక్తం కరోతీతి తథా - శిశుభిః పుత్రైస్సహ - అవసీదన్తీం క్లి

శ్శ్యక్తే-మధునా-ప్రపన్నాం శరణాగతాం చ-మాం-పాహి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ నను బ్రహ్మరుద్రాదిషు సత్సు కిం మామేవ శరణం గచ్ఛ సీత్యత్రాహ ॥ నాన్యదితి ॥ మృత్యురూపాత్ సంసారాద్బిభ్యతాం-బ్రహ్మాదీనామప్య-పవర్గప్రదా-దీశ్వరస్య తవ-పదామ్భోజా-దన్య-న్నృణాం-శరణమిష్టసాధనం-న పశ్యామః- బ్రహ్మాదీనామపి ప్రపత్తృతుల్యయోగక్షేమత్వాన్న ప్రపత్తవ్యతేతి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ప్రపత్తిమపి యథావత్కర్తుమశక్నువన్త్యాః మమ భగవత్ప్రసాదీ అఞ్జలిరేవేత్యభిప్రాయేణ ప్రణమతి ॥ నమ ఇతి ॥ శుద్ధాయ రాగద్వేషాదివిరహితాయ - కించిత్స్వానుకూల్యమాత్రాపేక్షో మేతి యావత్ - అఞ్జలిరేవ తం ప్రసాదయితుమలమితి భావః - బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, అనేన పరిపూర్ణస్య నాస్మాభిర్విధేయమన్యదపేక్షితమిత్యభిప్రేతం - పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భక్తేః స్వప్రశాసనానురూపమేవాస్మత్ప్రవృత్తిరిత్యభిప్రేతం - యోగేశ్వరాయ - తత్తదధికార్యనురూపమనేకధావస్థితస్యాపాస్య కాయయోగాయ, యుజ్యతే సర్వాత్మభిరితి యోగ-స్తస్మై, నిరుపాధికసర్వవిధబన్ధవే, ఏవంభూతాయ-కృష్ణాయ స్వర్గాపవర్గసుఖహేతవే నమః - త్వాముక్తవిధమహం - కృపణా-శరణం గతా శరణాగతశబ్దభాగస్మీతి భావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ ఇదం శ్రీమచ్ఛుకవచనం ॥ హే రాజన్ భవతాం-ప్రపితామహః పాణ్డోః తస్య స్త్రీ, కున్తీ ఇతీత్థం-కృష్ణం స్వజనం-చానుస్మృత్య-దుఃఖితా సతీ, ఉపారుదత్ రురోద ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తదా-సమం దుఃఖం చ యస్య సః-కున్త్యాస్సహేతి శేషః, యద్వా బన్ధుజన సుఖదుఃఖదర్శనజన్య నోవికారరహితః - జ్ఞాననిష్ఠత్వాత్, అక్రూరో- విదురశ్చ, తస్యాః-పుత్రాణాం, మత్పత్తిహేతుభిః జనకైః - ధర్మానిలేన్ద్రాదిభిః, తత్కథనైరిత్యర్థః. సత్పుత్రేతి పాఠాన్తరం, తత్ర సద్భిః ధర్మానువర్తిభిః - పుత్రైః - స్తదుత్పత్తిహేతుభిశ్చ పూర్వోక్తైః - కున్తీం - సాన్త్వయామాసతుః - ధర్మానువర్తిత్వే

పాహి గోవిన్ద శిశుభిశ్చావసీదతీమ్ ॥ ౧౧ ॥ నాన్యత్తవ పదామ్భోజాత్పశ్యామి శరణం నృణామ్ । బిభ్యతాం మృత్యుసంసారాదీశ్వరస్యాపవర్గికాత్ ॥ ౧౨ ॥ నమః కృష్ణాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । యోగేశ్వరాయ యోగాయ త్వామహం శరణం గతా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యనుస్మృత్య స్వజనం కృష్ణం చ జగదీశ్వరమ్ । ప్రారుదద్దుఃఖితా రాజన్ భవతః ప్రపితామహీ ॥ ౧౪ ॥ సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరో విదురశ్చ మహాయశాః । సాన్త్వయామాసతుః కున్తీం ❀ తత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్ రాజానమభ్యేత్య విషమం పుత్రలాలసమ్ । అవదత్సుహృదాం మధ్యే బన్ధుభిః సౌహృదోదితమ్ ॥ ౧౬ ॥ అక్రూర ఉవాచ ॥ భో భో వైచిత్రవీర్య త్వం కురూణాం కీర్తివర్ధన । భ్రాతర్యుపరతే పాణ్డావధునాఽఽసనమాస్థితః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మేణ పాలయన్నుర్వీం ప్రజాః శీలేన రఞ్జయన్ । వర్తమానః సమస్స్వేషు శ్రేయః కీర్తిమవాప్స్యసి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథా త్వాచరన్ లోకే గర్హితో యాస్యసే తమః । తస్మాత్సమత్వే వర్తస్వ పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ ॥ ౧౯ ॥ నేహ చాత్యన్తసంవాసః కస్యచిత్కేనచిత్సహ । రాజన్ స్వేనాపి దేహేన కిము జాయాత్మజాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ ఏకః ప్రసూయతే జన్తురేక ఏవ ప్రలీయతే । ఏకోఽనుభుఙ్క్తే సుకృతమేక ఏవ

[illegible] జత్వాత్ భగవదభిమానవిషయత్వాచ్చ న తేషామశుభమస్తీత్యేవం పితైరుపదేశైరిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ యాస్యన్నితి ॥ యాస్యన్ గమిష్యన్ - మధురాం ప్రతీతి శేషః - పుత్రలాలసం పుత్రేష్వాసక్తబుద్ధిం - అత ఏవ - విషమం - భ్రాతృపుత్రేష్వితి శేషః - విషమబుద్ధిం - రాజానం ధృతరాష్ట్రం - అభ్యేత్య - బన్ధుభిః కృష్ణాదిభి - ర్యత్సౌహృదేన సౌహార్దేన - కథితం - త - త్సుహృదాం మధ్యే - అవోచత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఉక్తమేవాహ ॥ భో భో ఇతి నవభిః ॥ హే వైచిత్రవీర్య- హే కురూణాం కీర్తివర్ధన - ఏవంవిధస్య - తవ - అయం - విషమా - బుద్ధి - రనుచితేతి సంబోధనద్వయాభిప్రాయః - భ్రాతరి పాణ్డౌ- ఉపరతే స్వర్గతే సత్య-ధునా - త్వం నృపాసన-మధిష్ఠితవాన్ - ఇతోఽప్యనుచితం నేతి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదాహ ॥ ధర్మేణేతి ॥ శీలేనావైషమ్యాదిస్వభావేన- రఞ్జయన్ స్వస్మిన్ తాసామనురాగం జనయన్ - స్వేషు త్మీయేషు - సమో వర్తమానః అవిషమస్సన్ శ్రేయః, కీర్తిం చ-ప్రాప్స్యసి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అన్యథా వైషమ్యమాచరన్-జనై - ర్నిన్దితః తత-స్తమో నరకం-యాస్యసి ప్రాప్స్యసి తస్మాత్పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ విషయే - సమత్వ ఏవ వర్తస్వ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నన్వనపాయిష్వాత్మజేషు-యావత్స్వర్థమనువర్తమానేషు భార్యాపుత్రాదిషు చ- కథం సామ్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ నేహేతి ॥ ఇహలోకే-కస్యచి-త్కేనచిత్సాక - మత్యన్తసంవాసః నిత్యం సహ స్థితి ర్నాస్తి సంయోగవియోగయోః కర్మమూలత్వేన యావత్కర్మైవ తావిత్యర్థః- తదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ హే రాజన్ ధృతరాష్ట్ర స్వేన స్వకీయేన - దేహేనసహాపి-నాత్యన్తసంవాసః, భార్యాపుత్రాదిభిస్సహాత్యన్తసంవాసో నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఏతదేవ నిదర్శయతి ॥ జన్తుశ్శరీరీ ఏక ఏవ - ప్రసూ

౧౫ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సత్పుత్రోత్పత్తి

యతే నతు జాయాత్మజాదిభిస్సహేతి భావః. తథా ఏక ఏవ ప్రలీయతే న హి మ్రియమాణేన సహ తజ్జాయాదయో మ్రియన్త ఇతి భావః ॥ సుకృతదుష్కృతశబ్దౌ తత్ఫలభూతస్వైహికసుఖదుఃఖపరౌ. న తద్భోగేఽపి కేనచిత్సాహిత్యమితి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ యదా చ సహ సంవసన్తి తదా క్లేశోపార్జితవిత్తాపహారితయా పుత్రా నామ శత్రవ ఏవ జ్ఞేయా ఇత్యాహ అధర్మోపచితమితి ॥ సంభోజనీయాః పోష్యాః పుత్రాదయ, ఇతి వ్యపదేశైః అల్పమేధసః మూఢస్య అధర్మేణార్జితం విత్తం హరన్తి యథా జలౌకసో మత్స్యస్య జీవనభూతాని జలాని తత్పుత్రా హరన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కించ ॥ పుష్ణాతీతి ॥ స్వబుద్ధ్యా ఆత్మీయబుద్ధ్యా యాన్ పుష్ణాతి తే ప్రాణాః రాయో ధనాని సుతాదయః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యభార్యాదయః ప్రాణశబ్దశ్శరీరోపలక్షకః, తం పుష్ణన్తమకృతార్థం అప్రాప్తభోగం కామానభుక్త్వైవ మృతం ప్రహిణ్వన్తి త్యజన్తి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స్వయమ్ ఇత్యనర్థకోవిదః స్వానర్థమేవ కుశలం నతు స్వహితమితి భావః తైః ప్రాణాదిభిస్త్యక్తః కిల్బిషం తత్పోషణార్థం కృతం పాపమాదాయ అసిద్ధార్థః అపరిపూర్ణమనోరథః స్వధర్మవిముఖః హేతుగర్భమిదం తస్మాత్ అన్ధం తమో అన్ధతామిస్రాఖ్యం నరకం ప్రవిశతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉపదేశముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ హే రాజన్ తస్మాత్ త్వం స్థితేరేవంవిధత్వాత్ ఇదం దేహం తదనుబన్ధ్యాదికం దేహసర్వం లోకం, స్వప్నమాయామనోరథం ఆశ్చర్యమనోరథమివ అనిత్యం వీక్ష్య జ్ఞాత్వా ఆత్మనా బుద్ధ్యా ఆత్మానం మాయయ్య నియమ్య హే ప్రభో సమః సర్వత్ర సమబుద్ధిస్సన్ శాన్తః రాగద్వేషాదినిర్ముక్తో భవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇత్థం ప్రతిబోధితః ప్రాహ ధృతరాష్ట్రః ॥ యథేతి ॥ హే దానపతే దానాధిప అత్యుదార మామథమస్యైవం జ్ఞానప్రదానేన సంజీవయిషోస్తవౌదార్యమనితరసాధారణమితి సంబోధనాభిప్రాయః యదా భవాన్

చదుపకృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అధర్మోపచితం విత్తం హరన్త్యన్యేఽల్పమేధసః । సమ్భోజనీయాపదేశైర్జలానీవ జలౌకసః ॥ ౨౨ ॥ పుష్ణాతి యానధర్మేణ స్వబుద్ధ్యా తమపణ్డితమ్ । తేఽకృతార్థం ప్రహిణ్వన్తి ప్రాణా రాయస్సుతాదయః ॥ ౨౩ ॥ స్వయం కిల్బిషమాదాయ తైస్త్యక్తో నార్థకోవిదః । అసిద్ధార్థో విశత్యన్ధం స్వధర్మవిముఖస్తమః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాల్లోకమిమం రాజన్ స్వప్నమాయామనోరథమ్ । వీక్ష్యాయమ్యాత్మనాఽఽత్మానం సమశ్శాన్తో భవ ప్రభో ॥ ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ ॥ యథా వదతి కల్యాణీం వాచం దానపతే భవాన్ । తథాఽనయా న తృప్యామి మర్త్యః ప్రాప్య యథామృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపి సూనృతా సౌమ్య హృది న స్థీయతే చలే । పుత్రానురాగవిషమే విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౨౭ ॥ ఈశ్వరస్య విధిం కో ను విధునోత్యన్యథా పుమాన్ । భూమేర్భారావతారాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే ॥ ౨౮ ॥ యో దుర్విమర్శపథయా నిజమాయయేదం సృష్ట్వా గుణాన్విభజతే తదనుప్రవిష్టః । తస్మై నమో దురవబోధవిహారతన్త్రసంసారచక్రగతయే పరమేశ్వరాయ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య నృప

కల్యాణీం కల్యాణావహాం వాచం వదతి తదా అనయా వాచా న తృప్యామి నతస్యా చలం బుద్ధిం కరోమీత్యర్థః ఇదానీం న తృప్యామ్యేవ శృణ్వన్నపి న తృప్యామీత్యభిప్రాయేణ యదా తదా శబ్దయోః ప్రయోగః యథా మర్త్యో మరణశీలః అమృతం ప్రాప్య అశిత్వా న తృప్యతి తద్వత్ నిరతిశయమహితాత్వద్వాగితి భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తథాపీతి ॥ హే సౌమ్య యద్యపి భవతో వాక్ సూనృతా మధురా హితా చ తథాపి సద్వచః హృది న స్థీయతే న ప్రతిష్ఠితం భవతి ॥ తత్ర హేతుం వదన్ హృదో విశినష్టి ॥ పుత్రానురాగేణ విషమే యథా సౌదామనీ విద్యుత్ తద్వత్ సుదామా పర్వతః తేనైకదిక్ సౌదామనీ ప్రభవతీయావత్ సుదామ్ని హి స్ఫటికశిలామయే స్ఫురితా తటిత్ తద్దైవలీయతే తద్వదిత్యర్థః యద్వా సుదామా అలాతః తన్నిష్ఠా సౌదామనీ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నన్వేవం జానతోఽపి కథమయం మోహ ఇత్యత ఆహ ॥ ఈశ్వరస్యేతి ॥ కో వా పుమానీశ్వరస్య విధిం చికీర్షితం అన్యథా విదధాతి ॥ అన్యథాకరోతి ॥ కోఽసావీశ్వర ఇత్యత ఆహ ॥ భూమేరితి ॥ యో యదోః కులే భూమేః భారస్య మత్పుత్రతదనుబన్ధిరూపస్య అవతారాయ అవతీర్ణః మత్పుత్రశిక్షాహేతుకభగవచ్చికీర్షానుగుణమేవ తన్మమ యోఽనర్థహేతుదుస్సీమా ప్రవర్తత ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యుక్తం చైతద్దురవబోధమాయత్వాత్సర్వనియన్తృత్వాచ్చేత్యభిప్రాయాన్ కేవలం తమేవేశ్వరం ప్రణమతి ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వరః దుర్విమర్శపథయా ఇతరైర్జ్ఞాతుమశక్యప్రకారయా స్వశక్త్యా ఇదం బ్రహ్మాదితనుజాలం సృష్ట్వా తనుమచతుర్ముఖాదిశరీరేషు, ప్రవిష్టః తత్తదధిష్ఠాతృజీవాన్తర్గతతయా ప్రవిష్టః తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, ఇతివత్ స్థితస్తోఽన్తర్యామిత్వప్రవేశ ఉక్తః గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ విభజతే బ్రహ్మాదిభ్య ఇతి శేషః ప్రతినియతాన్ శబ్దాదీన్ తేభ్యో విభజ్య ప్రయచ్ఛతీత్యర్థః అన్యైః దురవబోధః ఈశ్వరస్య విహారః క్రీడా తాదృశవిహారతన్త్రా శ్రిష్టికా సంసారచక్రగతిర్యస్మై తస్మై సర్వోత్కృష్టాయ ఈశ్వరాయ నమః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ స, యాదవోఽక్రూరః నృపా

తేః ధృతరాష్ట్రస్య అభిప్రాయం అభిప్రేత్య జ్ఞాత్వా - సుహృద్భిః పాణ్డవాదిభిః - సమ్యగనుజ్ఞాతః పునర్మధురాం ఆజగామ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ తతో హే కౌరవ్య పాణ్డవాన్ప్రతి యద్ధృతరాష్ట్రస్య విచేష్టితం కృతం - విషప్రదానాదియస్య చేష్టితస్య

తేరభిప్రాయం స యాదవః । సుహృద్భిస్సమనుజ్ఞాతః పునర్యదుపురీమగాత్ ॥ ౩౦ ॥ శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్ । పాణ్డవాన్ప్రతి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్స్వయమ్ ॥ ౩౧ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

✻§ శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్. §✻

విజ్ఞానార్థమేవ స్వయం భగవతా ప్రేషితః తత్సర్వం కృష్ణరామాభ్యాం శశంస కథయామాస ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతషట్ప్రిచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻ శ్రీభాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్. ✻

ఇతిశ్రీమద్భాగవతె దశమస్కన్ధెఉత్తరార్ధారమ్భః

వ్యాఖ్యాతం దశమస్కన్ధపూర్వార్ధం మేయథాశ్రుతమ్ । యథామతీతస్తుష్యన్తు క్షామ్యన్తు గుణవత్తమాః॥ అథజరాసన్ధ
జయాత్మకం భగవచ్చేష్టితం వర్ణయితుకామః తావజ్జరాసన్ధస్య భగవతాసహయుయుత్సాకారణం ప్రస్తౌతి । అస్తిః ప్రాప్తి
శ్చేతి సార్ధద్వయేన ॥ హేభరతసత్తమ - అస్తిః-ప్రాప్తిశ్చ-ఇతి-ద్వే - కంసస్య-భార్యే-భర్తరికంసే-హతే సతి-భగవతేతి శేషః-
దుఃఖార్తే దుఃఖపీడితే భూత్వా -పితుర్జరాసన్ధస్య-గృహాన్-ఈయతుః-జగ్మతుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతో-మగధదేశాధిపతయే-జరాస
న్ధాయ-స్వపిత్రే-దుఃఖితే-అస్తిప్రాప్తీ-సర్వ-మాత్మనో-వైధవ్యకారణం-నివేదయాంచక్రతుః జ్ఞాపితవత్యౌ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సజ
రాసన్ధః-త - ద్దుహితృభ్యాముపావేదితం-అప్రియ-మాకర్ణ్య, శోకామర్షాభ్యాం , యుతః-మహీం-యాదవాఖ్యరరహితాం-
కర్తుం-పరమ-ముద్యమం ప్రయత్నం-చక్రే ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అక్షౌహిణీతి ॥ త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీబలపరివేష్టిత ఇత్య
ర్థః-యదురాజానా-మాశ్రయభూతాం-మధురాం-చతుర్దిక్షు-నిరుద్ధవాన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ శ్రీకృష్ణః - ఉద్వేలం లఙ్ఘితమర్యాదం-
సాగరమివ,స్థితం-తస్యజరాసన్ధస్య - బలం- తేనబలేన-సంరుద్ధం - స్వపురం-భయేన వ్యాకులం-స్వజనంచ-నిరీక్ష్య - చిన్తయా
మాసే-తిసంబన్ధః-హరిః కారణమానుష ఇతి హేతుగర్భం - యద్యపినతస్యోపద్రవః- సర్వకారణత్వేననతద్బలసంహారే ప్రయా
సశ్చ - తథాఽప్యాశ్రితార్తిహరత్వాత్సర్వకారణత్వేఽపి మానుషత్వాత్ గృహీతమనుష్యరూపతత్సజాతీయచేష్టితత్వా
న్మనుష్యవచ్చిన్తయామాస-చిన్తయిత్వా నిశ్చితవానిత్యర్థః ॥ కింకథమిత్యత్రాహ ॥ తద్దేశేతి ॥ తద్దేశకాలానుగుణం యథాభవ
తి తథా-స్వావతారప్రయోజనం-విచార్య అధ్యవాస్యత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ విచార్యనిశ్చితమేవదర్శయతి॥ హనిష్యామీతి చతుర్భిః॥

దశమస్కన్ధే ఉత్తరార్ధారమ్భః.

జరాసన్ధయవనాగమనాదికథా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అస్తిః ప్రాప్తిశ్చ కంసస్య మహిష్యౌ భరతర్షభ । హతే భర్తరి దుఃఖార్తే ఈయతుస్స్వపితుర్గృ
హామ్ ॥ ౧ ॥ పిత్రే మగధరాజాయ జరాసన్ధాయ దుఃఖితే । వేదయాంచక్రతుస్సర్వమాత్మవైధవ్యకారణమ్ ॥ ౨ ॥
సతదప్రియమాకర్ణ్య శోకామర్షయుతో నృపః। అయాదవాం మహీం కర్తుం చక్రే పరమముద్యమమ్ ॥ ౩ ॥ అక్షౌహిణీ
భిర్వింశత్యా తిసృభిశ్చాపి సంయుతః। యదురాజధానీం మధురాం న్యరుణత్సర్వతోదిశమ్ ॥ ౪ ॥ నిరీక్ష్య తద్బలం కృ
ష్ణ ఉద్వేలమివ సాగరమ్ । స్వపురం తేన సంరుద్ధం స్వజనంచ భయాకులమ్ ॥ ౫ ॥ చిన్తయామాస భగవాన్హరిః
కారణమానుషః । తద్దేశకాలానుగుణం స్వావతారప్రయోజనమ్ ॥ ౬ ॥ హనిష్యామి బలం హ్యేతద్భువిభారం స
మాహితమ్ । మాగధేన సమానీతం పశ్యతాం సర్వభూభుజామ్ ॥ ౭ ॥ అక్షౌహిణీభిస్సఙ్ఖ్యాతం భటాశ్వరథస
కులమ్ । మాగధస్తు న హన్తవ్యో భూయః కర్తా బలోద్యమమ్ ॥ ౮ ॥ ఏతదర్థోఽవతారోఽయం భూభారహరణా
య మే । సంరక్షణాయ సాధూనాం కృతోఽన్యేషాం వధాయ చ ॥ ౯ ॥ అన్యోఽపి ధర్మరక్షాయై దేహస్సంభ్రియ
తే మయా । విరామాయాప్యధర్మస్య కాలే ప్రభవతః క్వచిత్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం ధ్యాయతి గోవిన్ద ఆకాశాత్సూర్యవర్చ

వంశేభవాః వంశ్యాః- తేషాం-సర్వేషాం-భూభృతాం రాజ్ఞా మేతత్-భూమే - ర్భారరూపం - సమాహితం సముదితం-మా
గధేనజరాసన్ధేనా నీతం అత్రప్రాపితమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ పదాతిభిరశ్వైః-రథైశ్చ-సఙ్కులం వ్యాప్తం-అక్షౌహిణీభిః త్రయో
వింశతిసఙ్ఖ్యాకాభిరితి శేషః - సఙ్ఖ్యాతం- బలం-హనిష్యామి-మాగధస్తు - మయా-నహన్తవ్యః హన్తుమనర్హః - తత్రకారణమా
విష్కరోతి - భూయః పునః-బలాద్యో - ద్యమం-కర్తా కరిష్యతి-యద్యధునైవమాగధో హతః-భూయో బలస్యానేతా నస్యాత్-
యదినహతః - తదా పునర్బలం సమానయన్నవతిష్ఠతైవ - ఏవంచేత్కృత్స్నం బలం హతం స్యాత్ - అత-స్సోఽధునా నహన్త
వ్య ఇతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ననుకింవృథాబలహననేన మమార్థః-యోద్వేష్టి స ఏవ హన్తవ్య ఇత్యాశఙ్క్యాతద్ధ్యవతరణం నార్థవత్స్యా
దిత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ ఏతదర్థ ఇతి ॥ మేమమా-వతార - ఏతదర్థః ఏషః-అర్థః ప్రయోజనం-యస్య-తథాభూతః-కోఽసావర్థ ఇ
త్యపేక్షాయాం భూభారేత్యాదిభిశ్చతుర్థ్యన్తైః ప్రయోజనవిశేషాన్నిర్దిశతి ॥ భూభారహరణాద్యర్థ - మయా- మవతారః-కృ
త-ఇత్యన్వయః, అన్యేషాం అసాధూనాం-వధాయచ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నేదం ప్రయోజనవిశేషపరిగణన-మపితు ప్రదర్శనమాత్రమి
త్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్యోఽపీతి ॥ అన్యోఽప్యవతారస్యా-ర్థః ప్రయోజనం-కోఽసా-వతస్తం దర్శయతి ॥ ధర్మరక్షాయా ఇతి॥
అన్యోఽపీత్యేకవచనం సామాన్యాభిప్రాయకం॥ కాలే-కదాచి-త్క్వచి-త్ప్రభవతః - ప్రకర్షేణభవతోవర్ధమానస్య,అధర్మస్య-
విరామాయ విధ్వంసనాయచ-మయా- దేహః సంభ్రియతే పరిగృహ్యతే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమితి॥ ధ్యాయతి విచార్య నిశ్చితవతి సతి తస్మై
దివ్యౌ,రథౌ-ఆకాశా-దవతీర్ణౌ,ఉపస్థితౌ- స్తః- కథంభూతౌ-సూర్యస్యేవవర్చో యయోస్తౌ-సారథిసహితౌ , పరిచ్ఛదః పరిక

రః ధ్వజకవచాదిః-తత్సహితౌ ॥ ౧౧ ॥ అథ-హృషీకేశః-పురాణాని పురాతనాని-దివ్యాన్యమానుషాణ్యాయుధాని-చకారాత్, తైస్సహితౌ-రథౌచ-దృష్ట్వా-సఙ్కర్షణం ప్రత్యువాచ ॥ ౧౨ ॥ ఉక్తిమేవాహ సార్ధద్వయేన॥ హే ఆర్య హే ప్రభో-యదూనాం, వ్యసనం, ప్రాప్త - మేత-త్పశ్య-నైతే యదవ ఉపేక్ష్యా ఇత్యభిప్రాయేణ తాన్విశినష్టి॥ సాత్వతామితి॥ సాత్వతాం భక్తానాం-భృత్యానామితియావత్-నహి స్వామీభృత్యానుపేక్షితుమర్హతీతి భావః - తర్హి కిం విధేయమిత్యత్రాహ॥ ఏష ఇతి॥ దయితాని ప్రియాణ్యాయుధాని-చకారాత్కవచాదీనిచ-యాతాని, లిఙ్గవచనవిపరిణామః ॥ ౧౩ ॥ ఏనం రథమాస్థాయాధిష్ఠాయ, ఏతత్పరబలం జహి-నాశయ-స్వాన్ స్వకీయాన్ - వ్యసనాదాపద, ఉద్ధర-ఏతదర్థం ప్రతిపక్షనిరసనార్థం హి-ఇహలోకే-నౌ ఆవయోః-జన్మ అవతారః-యద్వా-నౌ - జన్మ- ఏతత్ప్రతిపక్షనిరసన-మర్థః ప్రయోజనం- యస్య-త- త్తథా- సాధూనాం - శర్మకృత్సుఖకారిచ - అత - స్త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యవ్యపదేశం కేవలం-భూమే-ర్భార-మపాకురు అపనయ ॥ ౧౪ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-మిథః-సమ్మన్త్ర్య ఆలోచ్య-దాశార్హౌ రామకృష్ణౌ-దంశితౌ కవచితౌ-రథినౌ రథారూఢౌ-స్వాసాధారణైః - రాయుధైః - రాభ్యాయుక్తౌచ- అల్పీయసా కతిపయేన-బలేనచ, ఆవృతౌ-భూత్వా-పురాన్మథురాయాః-నిష్క్రాన్తౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో-హరిః-దారుకాఖ్య-స్సారథి - ర్యస్య-తథాభూతః- శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం, దధ్మౌ ధ్వనయామాస - తతశ్శఙ్ఖధ్వానాత్ - పరసైన్యానాం - హృది-విత్రాసో భయం, తేన-వేపథుర్గాత్రకమ్పో బభూవ ॥ ౧౬ ॥ తావితి॥ తౌ రామకృష్ణౌ-అవలోక్యాహ॥ ఉక్తమేవాహ॥ కృష్ణేత్యాదినా॥ గుప్తేన-కర్తరి క్తః-గోపయతా, ఆత్మా

సారథావుపస్థితౌ సద్యస్ససూతౌ సపరిచ్ఛదౌ ॥ ౧౧ ॥ ఆయుధానిచ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా । దృష్ట్వా తాని హృషీకేశస్సఙ్కర్షణమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదూనాం సాత్వతాం ప్రభో । ఏష తే రథ ఆయాతో దయితాన్యాయుధానిచ ॥ ౧౩ ॥ ఏనమాస్థాయ జహ్యేతద్వ్యసనాత్స్వాన్సముద్ధర । ఏతదర్థం హి నౌ జన్మ సాధూనామిహ శర్మకృత్ ॥ త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమేర్భారమపాకురు ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సమ్మన్త్ర్య దాశార్హౌ దంశితౌ రథినౌ పురాత్ । నిర్జగ్మతుస్స్వాయుధాఢ్యౌ బలేనాల్పీయసావృతౌ ॥ ౧౫ ॥ శఙ్ఖం దధ్మౌ వినిర్గత్య హరిర్దారుకసారథిః । తతోఽభూత్పరసైన్యానాం హృది విత్రాసవేపథుః ॥ ౧౬ ॥ తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ । గుప్తేన హి త్వయా మన్దనయోత్స్యే యాహి బన్ధుహన్ ॥ న త్వయా యోద్ధుమిచ్ఛామి బాలకేనైవ లజ్జయా ॥ ౧౭ ॥ త్వం తు రామ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ ధైర్యముద్వహ ॥ హిత్వా వా మచ్ఛరైశ్ఛిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హి శూరా వికత్థన్తే దర్శయన్త్యేవ పౌరుషమ్ । న గృహ్ణీమో వచో రాజన్నాతురస్య ముమూర్షతః ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసుతస్తావభిగమ్య మాధవౌ మహాబలౌఘేన బలీయసాఽఽవృణోత్ । ససైన్యయానధ్వజవాజిసారథీ * సూర్యానలౌ వాయురివాభ్రరేణుభిః ॥ ౨౦ ॥ సుపర్ణతాలధ్వజచిహ్నితౌ రథావలోకయన్త్యో హరిరామయోర్మృధే । స్త్రియః పురాట్టాలకహర్మ్యగోపురం

నమితి శేషః-స్వజనేనేతివా, త్వయా సహ-నయోత్స్యే నయుద్ధం కరోమి-యాహి గచ్ఛ - తత్ర కారణం వదన్ సంబోధయతి-హే మన్దమూఢ-తత్ర హేతుః- హే బన్ధుహన్-అతఏవ - హే పురుషాధమ - బన్ధుర్మాతుల - స్తస్య-హన్తా ః న కేవలం యోత్స్యే త్వయైవ-అపితు - త్వయా యోద్ధుం నేచ్ఛామ్యపి-యథా బాలకేన సహ లజ్జయా నయుయుత్సే తద్వత్ ॥ ౧౭ ॥ అథ రామమాహ॥ త్వమితి॥ యది- శ్రద్ధా-యుద్ధార్థమస్తీతి శేషః, తర్హి, యుధ్యస్వ స్థైర్య-మావహ-నతు ప్రారభ్య పలాయస్వేతి భావః ॥ ఏవంచే- న్మచ్ఛరైః-భిన్నం-దేహం-త్యక్త్వా-స్వః స్వర్గం-యాహి యాస్యసీత్యర్థః-యద్వా-సమర్థశ్చే-త్త్వం-మామేవ జహి ॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ భగవాన్॥ నహీతి॥ వికత్థన్తే-వివిధమాత్మానం శ్లాఘన్తే, శూరాః-కిన్తు-పౌరుషమేవ దర్శయన్తి-అత-స్తవా, శూరస్య-మర్తుమాశంసమానస్య, తత ఏవ-ఆతురస్య- వచో-వయం, న గృహ్ణీమః నబహుమన్యామహే ॥ ౧౯ ॥ జరాసుత ఇతి॥ తౌ- సైన్యాదిభి, స్సహితౌ-మధువంశజత్వాద్ద్వయోరపి మాధవావితి నిర్దేశః - రామస్య మాధవాంశత్వాద్వా మాధవవ్యపదేశః, అభివృత్య అభిముఖమాగత్య-బలీయసా మహతా - సైన్యసమూహేన, ఆవృణోత్ ఆవృతవాన్-ససైన్యేత్యస్య ప్రథమైకవచనాన్తత్వే జరాసుతవిశేషణత్వం - యథా-వాయు-రభ్రైః-స్సూర్యం - రేణుభిశ్చా-గ్నిం - ఆవృణోతి, తథేతి దృష్టాన్తార్థః-అనేనాదర్శనమాత్రమేవ నావరణమితి సూచితమ్ ॥ ౨౦ ॥ సువర్ణేతి॥ తథా-పురస్త్రియః-పురస్య- అట్టాలకాదీనాంచ- సమాహారః-త-త్సమాశ్రితా అధిరూఢాః- అట్టాలకా ఉపరిభూమికాః - మృధే యుద్ధే - సుపర్ణధ్వజతాలధ్వజాభ్యాం, చిహ్నితౌ సంజాతచిహ్నౌ, హరిరామయోః-రథా-వపశ్యన్త్యః, అతఏవ, శుచా, అర్పితాః వ్యాప్తాః-సమ్ముముహుః విచిత్రా బభూ-

౨౦ ॥ శ్లో॥ * పా॥ సారథిస్సానలౌ

ఫుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హరిరితి॥ పరస్యానీకాని సైన్యాని-తాన్యేవ-పయోముచో మేఘాః-శిలీముఖాః బాణా-స్తేషాం, అత్యుల్బణం దుస్సహం, వర్షం-తేన - పీడితం, స్వసైన్య-మాలోక్య-సురై-రసురైశ్చ-బహుమతం, అన్వర్థశార్ఙ్గాఖ్యం - శరాసనోత్తమంధను శ్శైఘ్ర్యం. వ్యస్ఫూర్జయదుజ్జృమ్భితవాన్ -సఘోషజ్యాయుక్తమకరోదితివా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ గృహ్ణన్నితి॥ నిషఙ్గాత్తూణా-చ్ఛరాన్ - గృహ్ణన్-ధనుషీతి శేషః వికృష్య, సన్నిహితత్వాచ్ఛరానాకృష్య - నిశితబాణసమూహా-న్ముఞ్చన్-రథాదీ-న్నిఘ్నన్ ధ్వంసయన్, అవతస్థ ఇతి శేషః, పత్తయః పదాతయః-నవిద్యతే, అన్తరం విచ్ఛేదో-యస్యాం, గృహణాది క్రియాయాం. తద్యథా భవతి తథా, అవతస్థ ఇత్యర్థః, తాదాత్వికభగవచ్ఛార్ఙ్గస్యదృష్టాన్తమాహ ॥ యద్వదలాతచక్రమితి ॥ యద్వద్యథా-జ్వలత్కాష్ఠభ్రమణం చక్రవద్భాతి-తద్వ, ద్ధనురాసీదిత్యర్థః, నిరన్తరమిత్యలాతచక్రస్యైవవావిశేషణం, విచ్ఛేదరహితమలాతచక్రం. యథా-తద్వత్-తద్ధనుర్వ్య స్ఫూర్జయదితిపూర్వేణసంబన్ధోవా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తాదాత్వికం భగవచ్ఛరపీడితం పరసైన్యమనువర్ణయతి॥ నిర్భిన్నేతి॥ నిర్భిన్నాని - కుమ్భాని కుమ్భస్థలాని-యేషాం, తే, కరిణో గజాః-నిపేతుః, తథా, అశ్వాశ్చ, నైకశః, శరై -ర్వృక్ణాః-కన్ధరా గ్రీవాః, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతురిత్యనుషజ్యతే-హతాః, అశ్వాః, ధ్వజాః, సూతా-నాయకా రథినశ్చ, యేషు-తే, రథా, స్తథా, పదాతయశ్చ, భిన్నా, భుజా, ఊరవః, కన్ధరాశ్చ, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ భగవచ్ఛరనిర్భిన్నపరసైన్యోత్థ సుభవరుధిరనదీః ప్రసిద్ధనదీత్వేన నిరూపయతి ॥ సఞ్ఛిద్యేతి ॥ సఞ్ఛిద్యమానేభ్యః, పదాతిగజాశ్వానా-మఙ్గేభ్యః, ప్రసూతా, అసృగాపగాః రుధిరనద్యః, శతశః, ప్రవర్తితా, ఇతితృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథమ్భూతాః, భుజా

సమాశ్రితాస్సమ్ముముహుశ్చాఽర్పితాః॥ ౨౧ ॥ హరిః పరానీకపయోముచాం ముహుశ్శిలీముఖాత్యుల్బణవర్ష పీడితమ్ । స్వసైన్యమాలోక్య సురాసురార్చితం వ్యస్ఫూర్జయచ్ఛార్ఙ్గశరాసనోత్తమమ్॥ ౨౨ ॥ గృహ్ణన్నిషఙ్గాదథ సందధచ్ఛరాన్ వికృష్య ముఞ్చన్ శితబాణపూగాన్ । నిఘ్నన్ రథాన్కుఞ్జరవాజిపత్తీన్నిరన్తరం యద్వదలాతచక్రమ్॥ ౨౩ ॥ నిర్భిన్నకుమ్భాః కరిణో నిపేతు రనేకశోఽశ్వాశ్శరవృక్ణకన్ధరాః । రథాహతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరాః॥ ౨౪ ॥ సఞ్ఛిద్యమానద్విపదేభవాజినామఙ్గప్రసూతాశ్శతశోఽసృగాపగాః । భుజాహయః పూరుషశీర్షకచ్ఛపాః హతద్విపద్వీపహయగ్రహాకులాః॥ ౨౫ ॥ కరోరుమీనా నరకేశశైవలా ధనుస్తరఙ్గాయుధగుల్మసఙ్కులాః । అచ్ఛూరికావర్తభయానకా మహామణిప్రవేకాభరణాశ్మశర్కరాః ॥ ప్రవర్తితా భీరుభయావహా మృధే మనస్వినాం హర్షకరీః పరస్పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ వినిఘ్నతాఽరీన్ముసలేన దుర్మదాన్ సఙ్కర్షణేనాపరిమేయతేజసా। బలం తదఙ్గార్ణవదుర్గభైరవం దురన్తపారం మగధేన్ద్రపాలితమ్ ॥ క్షయం ప్రణీతం వసుదేవపుత్రయోర్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్థిత్యుద్భవాన్తం భువనత్రయస్య యస్సమీహతేఽనన్తగుణస్స్వలీలయా । న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహస్తథాఽపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే ॥ ౨౮ ॥ జగ్రాహ విరథం

ఏవ, అహయః సర్పా, యాసు పూరుషాణాం, శీర్షాణ్యేవ, కచ్ఛపాః-యాసు-తథాభూతాః, హతాః, ద్విపా గజా ఏవ, ద్వీపాః, అన్తరీపభూమయః-హయా అశ్వా ఏవ, గ్రహాః, తైశ్చ-కులాః వ్యాప్తాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కరా, ఊరవశ్చైవ-మీనా-యాసు-నరాణాం, కేశా ఏవ, శైవలం-యాసు-తాః, ధనూంష్యేవ, తరఙ్గా, ఆయుధాన్యేవ, గుల్మానిచ, తైశ్చ, సఙ్కులాః, అచ్ఛూరికాశ్చక్రాణి - తా ఏవా, వర్తాః, తై-ర్భయానకాః, మహామణీనాం, ప్రవేకాః శ్రేష్ఠాః, ఉత్తమాభరణానిచ-యథాయథం, శిలా, శ్శర్కరాశ్చ, యాసు-తాః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భీరూణాం, భయావహాః, మనస్వినాం ధీరాణాం, మిథో-హర్షకారిణ్యః॥ వినిఘ్నతేతి॥ కిం చ, అఙ్గ హే రాజన్, అపరిమేయమపరిచ్ఛేద్యం, తేజః పరాభిభవసామర్థ్యం, యస్య, తేనా రీన్ శత్రూ-న్ముసలేనాయుధేన - వినిఘ్నతా తాడయతా, సఙ్కర్షణేన, కర్త్రా, తన్నిహతావశిష్టం, మగధేన్ద్రేణ, పాలితం, అర్ణవవ, ద్దుర్గమం, భైరవంచ, బలం, క్షయం ప్రణీతం, నాశితమిత్యర్థః, అద్భుతమేతద్వాభ్యామేవ త్రయోవింశత్యనీకాత్మకం బలం హతమితి విస్మయమానం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ వసుదేవపుత్రయోరితి ॥ య, దుక్తం, రామకృష్ణయోః-కర్మ, కేవలం, జగదీశ్వరయోః-తయోః. క్రీడితం క్రీడామాత్రమేవ-నతు పరాక్రమ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నచాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ॥ స్థితీతి॥ స్థిత్యాదీనాం సంహారద్వంద్వః, యో, భగవా-నసంఖ్యేయకల్యాణగుణః - స్వలీలయైవ - త్రిలోక్యాః, స్థిత్యాదికమేవే-హతే కరోతి, తస్య, శత్రుపక్షనిగ్రహో-నచిత్రం నాశ్చర్యవిషయః-తర్హి కిమితి వైచిత్ర్యేణోపవర్ణ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ తథాఽపీతి॥ చిత్రత్వాభావేఽపి-మర్త్యా-ననువిధత్తే అనుకరోతీతి తథా-తస్య-వర్ణ్యతే-కస్మైచి శేషః - మర్త్యానువిధస్యా మానుషం కర్మ చిత్రమేవేత్యభిప్రాయేణ వర్ణ్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ జగ్రాహేతి॥ హతాన్య-నీకాని సైన్యాని-యస్య - అవశిష్టా-అసవః ప్రాణా ఏవ - యస్య-సచాసౌ సచ-తం

విరథం జరాసన్ధం జగ్రాహ గృహీతవాన్ - యథా సింహః క్షుద్రమృగం గృహ్ణాతి తద్వత్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ బధ్యమానమితి ॥ హతా అరాతయో యేన, తం - వారుణైః మానుషైశ్చ, పాశైస్సాధనైః - బధ్యమానం జరాసన్ధం రామేణేతి శేషః. గోవిన్దః దృష్ట్వేతి శేషః, వారయామాస రామమితి శేషః ॥ తత్ర హేతుః, తేన జరాసన్ధేన సహ యత్కార్యం పునర్యుద్ధాత్మకం, తత్కర్తుమిచ్ఛయా హేతుభూతయా న్యవారయదితి సంబన్ధః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ స ఇతి ॥ లోకనాథాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం, విముక్తస్స వీరశ్రేష్ఠో జరాసన్ధః తావత్ తపసే తపశ్చరితుం - వనం ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః, పథి, రాజభిః శిశుపాలాదిభిః కర్తృభిః విచిత్రాః అర్థాః పదాని శబ్దాశ్చ, యేషు - తైః, వాక్యైః - ప్రాకృతైర్న్యాయ్యైశ్చ - సాధనైః - ర్వారితః అత్ర లౌకికన్యాయమాహుః ॥ స్వకర్మేతి ॥ యదుభిరల్పకైః - ర్యద్ధతః, తే పరాభవః, కేవలం - స్వకర్మబన్ధప్రాప్త ఇత్యేవంవిధైః - ర్న్యాయైరితి సంబన్ధః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ✽ హతేష్వితి ॥ సర్వేష్వనీకేషు - హతేషు సత్సు బార్హద్రథో జరాసన్ధః రాజా - భగవతోపేక్షితో - దుఃఖితచిత్తో మగధాన్ జనపదాన్ యయౌ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ముకున్ద ఇతి ॥ అక్షతమవిహతం - బలం వీర్యం యస్య, నిస్తీర్ణః అరీణాం బలమేవార్ణవో యేన తథాభూతః ముకున్దః అపిః త్వర్థః - ముకున్దస్త్విత్యర్థః ॥ సాధు సాధ్వితి దేవైరనుమోదితః కుసుమైర్వికీర్యమాణశ్చ విగతః - జ్వరః శత్రుపీడాత్మకో యేభ్యస్తైః - రత ఏవ, ముదితచిత్తైః - ర్మాథురైః - ర్జనైః - రుపసఙ్గమ్య మిళిత్వా సూతాదిభిః ఉపగీయమానో, విజయో - యస్య తథాభూతో, యయావితి సంబన్ధః ॥ తత్ర, సూతాః పౌరుషప్రకాశకాః, మాగధాః

రామో జరాసన్ధం మహాబలమ్ । హతానీకావశిష్టాసుం సింహః క్షుద్రమృగం యథా ॥ ౨౯ ॥ బధ్యమానం హతా
రాతిం పాశైర్వారుణమానుషైః । వారయామాస గోవిన్దస్తేన కార్యచికీర్షయా ॥ ౩౦ ॥ స ముక్తో లోకనాథా
భ్యాం వ్రీడితో వీరసమ్మతః । వనం వివక్షుస్తపసే వారితః పథి రాజభిః ॥ ౩౧ ॥ వాక్యైర్విచిత్రార్థపదైర్న్యాయై
శ్చ ప్రాకృతైరపి । స్వకర్మబన్ధప్రాప్తోఽయం యదుభిస్తే పరాభవః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । హతేషు సర్వానీకేషు నృ
పో బార్హద్రథస్తదా । ఉపేక్షితో భగవతా మగధాన్ దుర్మనా యయౌ ॥ ౩౩ ॥ ముకున్దోఽప్యక్షతబలో నిస్తీర్ణారిబ
లార్ణవః । వికీర్యమాణః కుసుమైస్త్రిదశైరనుమోదితః ॥ ౩౪ ॥ మాథురైరుపసఙ్గమ్య విజ్వరైర్ముదితాత్మభిః । ఉప
*గీయమానవిజయస్సూతమాగధవన్దిభిః ॥ ౩౫ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయో నేదుర్భేరీతూర్యాణ్యనేకశః । వీణావేణుమృద
ఙ్గాని పురం ప్రవిశతి ప్రభౌ ॥ ౩౬ ॥ సిక్తమార్గాం హృష్టజనాం పతాకాభిరలఙ్కృతామ్ । నిర్ఘుష్టాం బ్రహ్మఘోషే
ణ కౌతుకాబద్ధతోరణామ్ ॥ ౩౭ ॥ నిచీయమానో నారీభిర్మాల్యదధ్యక్షతాఙ్కురైః । నిరీక్ష్యమాణస్సస్నేహం ప్రీ
త్యుత్కణ్ఠితలోచనైః ॥ ౩౮ ॥ ఆయోధనాగతం విత్తమనన్తం వీరభూషణమ్ । యదురాజాయ తత్సర్వమాహృ
తం ప్రాదిశత్ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ ఏవం సప్తదశ*కృత్వస్తావత్యక్షౌహిణీబలః । యుయుధే మాగధో రాజా యదుభిః
కృష్ణపాలితైః ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వంస్తద్బలం సర్వం వృష్ణయః కృష్ణతేజసా । హతేషు స్వేష్వనీకేషు త్యక్తోఽయాదరి
భిర్నృప ॥ ౪౧ ॥ అష్టాదశ*మసఙ్గ్రామ ఆగామిని తదన్తరా । నారదప్రేషితో వీరో యవనః ప్రత్యదృశ్యత ॥ ౪౨ ॥ రు
రోధ మథురామేత్య తిసృభిర్మ్లేచ్ఛకోటిభిః । నృలోకే చాప్రతిద్వన్ద్వో వృష్ణీన్ శ్రుత్వాఽఽత్మసమ్మితాన్ ॥ ౪౩ ॥

గాయకాః వన్దినః స్తుతిపాఠకా - ఇతి వివేకః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ✽ శఙ్ఖేతి ॥ ప్రభౌ భగవతి, పురం, ప్రవిశతి సతి - శఙ్ఖాదయో, వినేదుః దధ్వనుః, భేర్యశ్చ తూర్యాణి చ, తాని పరవల్లిజగతా, తథా, వీణావేణుమృదఙ్గాని చ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ పురం విశినష్టి ॥ సిక్తమార్గామితి ॥ సిక్తాశ్చన్దనామ్బుభిః మార్గాః యస్యాం, హృష్టా - జనా యస్యాం, బ్రహ్మఘోషేణ నినాదితాం - కౌతుకేనోత్సవేన ఆ సర్వతో బద్ధాని తోరణాని, యస్యాం ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ నిచీయమాన ఇతి ॥ మాలామర్హన్తీతి మాల్యాని కుసుమాని, తత్ప్రభృతిభిః, నిచీయమానః కీర్యమాణః ప్రీత్యా, ఉత్కణ్ఠితాని భరితాని, లోచనాని, యేషాం, తైః జనైరితి శేషః - స్నేహేన సహితం, యథా తథా, నిరీక్ష్యమాణో, ముకున్దః ప్రవివేశేతి విపరిణతేనాన్వయః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ఆయోధనేతి ॥ ఆయోధనం రణభూమిః తత్ర ఆ సమన్తాద్గతం స్థితం, యత్ - తత్సర్వ, మనన్తం, ఆనీతం, వీరాణాం, భూషణం, యదురాజాయోగ్రసేనాయ, ప్రాదిశత్సమర్పితవాన్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ ఇత్థం, పునఃపునః, తావత్యస్త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యకా, అక్షౌహిణ్యో, బలం యస్య తథాభూతః - స సప్తదశవారం, కృష్ణపాలితైర్యదుభిస్సహ - యుయుధే ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ అక్షిణ్వన్నితి ॥ కృష్ణతేజసా హేతుభూతేన వృష్ణయో యాదవాస్తస్య జరాసన్ధస్య, బలం. సర్వ, మక్షిణ్వన్ నాశితవన్తః ॥ ఇత్థం, స్వేష్వనీకేషు - హతేషు సత్సు, నృపో జరాసుతో, అరిభిః రామాదిభిస్త్యక్తో, జగామ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ అథా, ష్టాదశమే యుద్ధే, ఆగామిని భావిని సతి, తదన్తరా తన్మధ్యే అష్టాదశసఙ్గ్రామాత్పూర్వమిత్యర్థః - నారదేన, ప్రేషితః, కాలయవనాఖ్యో, వీరః ప్రత్యదృశ్యత, మాథురైర్జనైరితి శేషః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ రురోధేతి ॥ మనుష్యలోకే, న విద్యతే, ప్రతిద్వన్ద్వః తుల్యబలో, యస్య, తథాభూతః, కాలయవనః యదూన్

స్త్వా,తేన,తుల్యబలాన్ , శ్రుత్వా , నారదముఖాదితి శేషః-తిసృభిః-మ్లేచ్ఛానాం కోటిభిస్సహ,గత్వా,మధురాం,సర్వతో,నిరుద్ధవాన్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తమితి ॥ తం కాలయవనం,దృష్ట్వా - చిన్తయామాస,చిన్తామేవాహ ॥ అహో ఇతి సార్ధద్వయేన-ఉభయతో,యవనాజ్జరాసన్ధాచ్చ,వృజినం దుఃఖం,యదూనాం, ప్రాప్తమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ మహాన్,బలం,యస్య-స యవనో-ఽద్య-అస్మాన్-నిరుద్ధ్వైవ నిరుణద్ధి,అద్యాస్మిన్నహని వా-శ్వః పరస్మిన్నహని వా - పరశ్వః తదనన్తరేఽహని వా-మాగధో-ఽప్యాగమిష్యతి ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఆవయో-ర్యవనస్య చ మమ చ,మిథో - యుధ్యతో-స్సతోః,జరాసుతో-యద్యాగమిష్యతి-సతర్హి,అస్మద్బన్ధూన్ యదూన్ - హనిష్యతి-అథవా,తాన్-స్వపురం ప్రతి-నేష్యతి ప్రాపయిష్యతి-యతః,స-బలీ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అథ విచార్య నిశ్చితమాహ ॥ ద్విపదైర్మనుష్యైః,దుఃఖేనాపి గన్తుమశక్యం-దుర్గం జలదుర్గం - విధాస్యామః కరిష్యామః,తత్ర దుర్గే జ్ఞాతీన్ యదూన్,సమాధాయ నిధాయ,యవనం,మారయామహే ఘాతయామహే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇత్థం,సమ్మన్త్ర్య విచార్య,నిశ్చిత్య-భగవాన్-సముద్రమధ్యే-దుర్గం-తత్ర-నగరం చ,అచీకరత్ కారయామాస,విశ్వకర్మణేతి శేషః ॥ నగరం విశినష్టి ॥ ద్వాదశయోజనవిస్తీర్ణం-కృత్స్నాద్భుతం సర్వాశ్చర్యమయమ్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ యత్ర నగరే-త్వాష్ట్రం విశ్వకర్మణస్సంబన్ధి, విజ్ఞానసూచకం క్రియాకౌశలం,దృశ్యతే ❁ ౪౯ ॥ ❁ తదాహ సార్ధైస్త్రిభిః ॥ రథ్యేతి ॥ రథ్యా రాజమార్గాః పురతః,వీథ్యః ఉపమార్గాః -పురతః పశ్చిమతః, ఉభయతోఽపి చత్వరాణి అఙ్గణాని-తన్మధ్యే కోష్ఠాః-తతోఽప్యన్తస్సువర్ణభవనాని , తదుపరి స్ఫటికాట్టాలకాః

తం దృష్ట్వాఽచిన్తయత్కృష్ణస్సఙ్కర్షణసహాయవాన్ । అహో యదూనాం వృజినం ప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్ ॥ ౪౪ ॥ యవనోఽయం నిరుద్ధోఽస్మానద్య తావన్మహాబలః । మాగధోఽప్యద్య వా శ్వో వా పరశ్వో వాఽఽగమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ ఆవయోర్యుధ్యతోరస్య యద్యాగన్తా జరాసుతః । బన్ధూన్హనిష్యత్యథవా నేష్యతే స్వపురం బలీ ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదద్య విధాస్యామో దుర్గం ద్విపదదుర్గమమ్ । తత్ర జ్ఞాతీన్సమాధాయ యవనం మారయామహే ॥ ఇతి సమ్మన్త్ర్య భగవాన్దుర్గం ద్వాదశయోజనమ్ । అన్తస్సముద్రే నగరం కృత్స్నాద్భుతమచీకరత్ ॥ ౪౮ ॥ దృశ్యతే యత్ర హి త్వాష్ట్రం విజ్ఞానం శిల్పనైపుణమ్ ॥ ౪౯ ॥ రథ్యాచత్వరవీథీభిర్యథావాస్తు వినిర్మితమ్ ॥ ౫౦ ॥ సురద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్ । హేమశృఙ్గైర్దివిస్పృగ్భిః స్ఫాటికాట్టాలగోపురైః ॥ ౫౧ ॥ రాజతారకుటైః కోష్ఠైర్హేమకుమ్భైస్స్వలఙ్కృతైః । రత్నకూటైర్గృహైర్హైమైర్మహామరకతస్థలైః ॥ ౫౨ ॥ వాస్తోష్పతీనాం చ గృహైర్వలభీభిశ్చ నిర్మితమ్ । చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణం యదుదేవగృహోల్లసత్ ॥ ౫౩ ॥ సుధర్మాం పారిజాతం చ మహేన్ద్రః ప్రాహిణోద్ధరేః । యత్ర చావస్థితో మర్త్యో మర్త్యధర్మైర్న యుజ్యతే ॥ ౫౪ ॥ శ్యామైకకర్ణాన్వరుణో హయాఞ్ఛుక్లాన్మనోజవాన్ । అష్టౌ నిధిపతిః కోశాన్లోకపాలా నిజోదయాన్ ॥ ౫౫ ॥ యద్యద్భగవతా దత్తమాధిపత్యం స్వసిద్ధయే । సర్వం ప్రత్యర్పయామాసుర్హరౌ భూమిగతే నృప ॥ ౫౬ ॥ తత్ర యోగప్రభావేన నీత్వా

తదుపరి హేమకుమ్భా ఇతి బహుభూమికం,యథావాస్తు గృహాదినిర్మాణస్థానం, త-దనతిక్రమ్య,నిర్మితమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ సురాణాం,ద్రుమాః,లతాశ్చ,యేషు,తాని-ఉద్యానాని, విచిత్రాణి, ఉపవనాని చ-తై,రన్వితం, హేమమయాని శృఙ్గాణి,యేషాం తైః-దివిస్పృగ్భిరత్యుచ్చైః, స్ఫాటికాట్టాలకా ఉపరిభూమికాః-గోపురాణి - చత్వరాణి,తైః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ రాజతారకుటైః రజతం చారకుటం చ-పీతలోహఽపి త్త్రశమితి యావత్ , తాభ్యాం,నిర్మితైః-కోష్ఠైః అశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః,కథమ్భూతైః హేమైః-కుమ్భైః,స్వలఙ్కృతైః-తథా-రత్నకూటైః పద్మరాగాదిశిఖరైః-సౌవర్ణైః , మహాన్తి,మరకతస్థలాని , యేషు తైః,గృహైశ్చ జుష్టం సేవితమ్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ కిం చ ॥ నగరగృహాదౌ,వాస్తోష్పతీనాం దేవానాం చ ,గృహైః-వలభీభిశ్చన్ద్రశాలికాభిశ్చ,నిర్మితం,యదుదేవగృహై- రుల్లసత్ శోభమానమ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ సుధర్మాం నామ,సభాం,పారిజాతం చ,మహేన్ద్రో హరయే-ప్రాహిణోత్ ప్రస్థాపయామాస- తిశుకపరీక్షిత్సంవాదాత్ పూర్వో భావిత్వాద్భూతనిర్దేశః ॥ సుధర్మాం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ మర్త్యోఽపి-యత్ర సుధర్మాయాం,స్థితో, మర్త్యధర్మైః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాదిభి-ర్న యుజ్యతే ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ వరుణస్తు-శ్యామః-ఏకకర్ణః-యేషాం, తాన్,సర్వతః,శుక్లాన్ , మనోజవాన్,అశ్వాన్,ప్రాహిణోదిత్యనుషఙ్గః ॥ నిధిపతిః కుబేరస్తు-అష్టౌ, కోశాన్ నిధీన్ , పద్మశ్చ మహాపద్మో మత్స్యః కూర్మస్తదావరః,నీలో ముకున్దశ్శఙ్ఖశ్చ నిధయోఽష్టౌ ప్రకీర్తితాః ॥ ఇత్యుక్తాన్ ప్రాహిణోత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తథా అన్యే చ,లోకపాలాః , నిజోదయాన్ నిజవిభూతీః తథా అన్యే చ,సిద్ధాదయో-యద్యత్,స్వాధికారసిద్ధయే,భగవతా,దత్త-మాధిపత్యం,త-త్సర్వం , భగవతి, భూమిగతే,భూమావవతీర్ణే సతి,తస్మై-ప్రత్యర్పయామాసుః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ యథా, కాలయవనో,మాథురాశ్చ-జనా,న జానీయుః,తథా,యోగ

ప్రభావేన, యోగమాయాత్మకాశ్చర్యశక్తిప్రభావేన, మాధురం, సర్వం జనం, తత్ర దుర్గే నీత్వా ప్రాపయ్య, పున, రాగత్యా ధ, రామేణా, మన్త్రితః ఆలోచితో, భగవాన్, పద్మమాలాధరో, నిరాయుధశ్చ, భూత్వా, పురద్వారాత్, నిష్క్రాన్తవాన్ ❋॥౫౭॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋❋

దుష్కృన్నిగ్రహసాధ్వనుగ్రహైకవేకేన భగవచ్చేష్టితేన దర్శయన్ కథాశేషమాహ ॥ తమిత్యాదినా ॥ పురద్వారాన్ని ష్క్రాన్తం, తం-కృష్ణ-మవలోక్య, నారదోక్తై-రేతై, ర్లక్షణైః-అయం, పుమా-న్వాసుదేవో, నాన్యో, భవితు, మర్హతి॥ అయం చ-నిరాయుధః, అనేన, పద్భ్యామేవ, చలన్, నిరాయుధశ్చా, హం-యోత్స్యమీ, తి నిశ్చిత్య-పరాఙ్ముఖం, ప్రాద్రవన్తం, అన్వ ధావ, దిత్యన్వయః॥ తం కథమ్భూత, ముజ్జిహాన ముద్గచ్ఛన్తం, ఉడుపం చన్ద్రమివ స్థితం, అతీవ, దర్శనీయం, పీతే కౌశేయే, వాససీ, యస్య, శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య, భ్రాజతా, కౌస్తుభేనా, ముక్తా బద్ధా, అలఙ్కృతేతి యావత్, సా-గ్రీవా, యస్య, పృథవః పీనాః, దీ ర్ఘాశ్చ, త్వారో, బాహవో, యస్య, నవకఞ్జ ఇవా, రుణే, ఈక్షణే, యస్య తం, నిత్య ప్రముదితేత్యాదిముఖారవిన్దవిశేషణం, శ్రీ మత్ సౌన్దర్య సంపద్వత్, శోభనౌ కపోలౌ యస్మిన్ - శుచి విశుద్ధం స్మితం, యస్మిన్, స్ఫురన్తీ, మకరాకారే, కుణ్డలే, యస్మిన్, తథాభూతం, ముఖారవిన్దం, బిభ్రాణం, శ్రీవత్సో, లాఞ్ఛనం చిహ్నం యస్య, చత్వారో భుజా యస్య, అరవి

స్సాన్ భగవాన్హరిః । మథురామేత్య రామేణ కృష్ణస్స మనుమన్త్రితః ॥ నిర్జగామ పురద్వారాత్పద్మమాలీ నిరాయుధః ॥ ౫౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

❋ ముచుకున్దస్య శ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః ❋

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తం విలోక్య వినిష్క్రాన్తముజ్జిహానమివోడుపమ్। దర్శనీయతమం శ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ ॥౧॥ శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభాముక్తకన్ధరమ్। పృథుదీర్ఘచతుర్బాహుం నవకఞ్జారుణేక్షణమ్॥ ౨ ॥ నిత్యప్రముదితం శ్రీమత్సుకపోలం శుచిస్మితమ్। ముఖారవిన్దం బిభ్రాణం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౩ ॥ వాసుదేవో హ్యయమితి పుమాన్ శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః। చతుర్భుజోఽరవిన్దాక్షో వనమాల్యతిసున్దరః॥ ౪ ॥ లక్షణైర్నారదప్రోక్తైర్నాన్యో భవితుమర్హతి। నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాం యోత్స్యేఽనేన నిరాయుధః ॥ ౫ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య యవనః ప్రాద్రవన్తం పరాఙ్ముఖమ్। అన్వధావజ్జిఘృక్షుస్తం దురాపమపి యోగినామ్॥ ౬ ॥ హస్తప్రాప్తమివాత్మానం హరిణా స పదే పదే। నీతో దర్శయతా దూరం యవనేశోఽద్రికన్దరమ్॥ ౭ ॥ పలాయనం యదుకులే జాతస్య తవ నోచితమ్। ఇతి క్షిపన్ననుగతో నైనం ప్రాపాహతాశుభః ॥ ౮ ॥ ఏవం క్షిప్తోఽపి భగవాన్ప్రావిశద్గిరికన్దరమ్। సోఽపి ప్రవిష్టస్తత్రాన్యం శయానం దదృశే నరమ్ ॥ ౯ ॥ నన్వసౌ దూరమానీయ శేతే మామిహ సాధువత్। ఇతి మత్వాఽచ్యుతం మూఢస్తం పదా సమతాడయత్ ॥ ౧౦ ॥ స ఉత్థాయ చిరం సుప్తశ్శనైరున్మీల్య లోచనే। దిశో విలోకయన్పార్శ్వే తమద్రాక్షీదవస్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ స తావత్తస్య రుష్టస్య దృష్టిపాతేన భారత। దేహజేనాగ్నినా దగ్ధో భస్మసాదభవత్క్షణాత్ ॥ ౧౨ ॥ రాజోవాచ ॥ కో నామ స పుమాన్బ్రహ్మన్కస్య కిం-వీర్య ఏవ చ। కస్మాద్గుహాం గతశ్శిష్యే కిం తేజో

న్దే ఇవాక్షిణీ యస్య వనమాలాఽస్యాస్తీతి తథా-ప్రీహ్యదిత్యా న్మశ్వర్ధియఇసః ॥ ఏవంవిధై-ర్నారదప్రోక్తైః-లిఙ్గై-ర్వాసుదేవ ఏవాయమిత్యన్వయః ❋ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-నిశ్చిత్య, యవనః, పలాయమానం, పరాఙ్ముఖం చ భగవన్తం గ్రహీతుమిచ్ఛుః-అన్వధావత్, తస్య దుష్ప్రాప్యతాం వక్తుం విశినష్టి ॥ యోగినామపి, దురాపం, యోగవిశుద్ధమనసాపి దుర్గ్రహమ్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ హస్తేతి॥ ప్రతిపదం, ఆత్మానం, హస్తప్రాప్తమివ-దర్శయతా, భగవతా దూరం, నీత, స్స, యవనాధీశో, ఽన్తతో, ఽద్రికన్దరం, ప్రాపితః ❋॥౭॥ ❋ యదుకులే, జాతస్య తవ-పలాయన-మనుచితమిత్యేవం క్షిపన్నభిభవ, న్నాశు, గతోఽపి యవన, ఏనం భగవన్తం, న ప్రాప॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి॥ అహతాశుభః అక్షీణదుష్కృతః ❋ ॥౮॥ ❋ భగవాం స్త్విత్థం-క్షిప్తోఽపి తూష్ణీం-గిరికన్దరం-ప్రావిశత్ ॥ స తు యవన, స్తత్ర గిరికన్దరే ప్రవిష్ట- స్తత్రా-న్యం, శయానం, కఞ్చి, త్పురుష-మద్రాక్షీత్ ❋॥౯॥❋ శయానం, పురుష, మసౌ, వాసుదేవో, మామిత్థం, దూర, మానీయ, సాధువ, దధునా, తూష్ణీం- శేతే నూన, మసౌ-కృష్ణ ఏవేతి, మూఢ స్స, న్నచ్యుతమేవ-మత్వా తం-పదా పాదేనా, తాడయత్ ❋॥౧౦॥ ❋ తాడితః పురుషః-ఉత్థాయ-చిరం-సుప్తః, హేతుగర్భ వి దం-శత్వా, చ్ఛనై-ర్లోచనే, ఉన్మీల్య, దిశో, విలోకయన్-పార్శ్వే స్థితం-తం, యవనం దదర్శ ❋॥౧౧॥ ❋ హే భారత -స-యవనః-రుష్టస్య క్రుద్ధస్య, తస్య పుంసః-దృష్టిపాతేన-సన్దీప్తో-య, స్స్వదేహజో - ఽగ్నిః, తేన-తావ, త్తదైవ-క్షణా - ద్భస్మీబభూవ ❋॥ ౧౨॥ ❋ తత్ర శయానస్య పురుషస్య కులనామవీర్యశయనకారణాదిబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా॥ కో నామేతి॥ హే బ్రహ్మన్

స-యవనార్దనో-యవనస్యహన్తా,శయానః,కోవాకోనామ,కింతస్యనామధేయమిత్యర్థః-కస్యసంబన్ధీ-కస్య-కులే , జాతః-కింకీ
దృశం-వీర్యంయస్య సః - కస్మాత్కారణా-ద్గుహాం ప్రాప్త,శ్చైతేస్మకిం,కీదృశం తేజో - యస్య-తథాభూతః॥ ❁ ॥౧౩॥ ❁
తతో-ప్యుత్తరమాహాముని ॥సఇతి॥బ్రహ్మణి-బ్రహ్మకులేసాధుః-బ్రహ్మణ్యః, సత్యోధర్మ్యః,సఙ్గరోయుద్ధం-యస్యసః ❁ ॥౧౪॥ ❁ స
ఇతి,సచముచుకున్దః- అసురేభ్యః,భీతై -రిన్ద్రాదిభి,ర్దేవై,రాత్మనః-రక్షణేనిమిత్తే,సహాయత్వేన,యాచిత,శ్చిరం- తేషాం,రక్షా,
మకరోత్ ❁ ॥౧౫॥ ❁ తదా, తేదేవాః,గుహంకార్తికేయం,స్వఃపాలంస్వర్గపాలకం, సేనాన్యం,లబ్ధ్వా,అథ-ముచుకున్ద-మ
బ్రువన్ ❁ ॥౧౬॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥రాజన్నితిసార్ధైశ్చతుర్భిః- హేరాజన్,నో-ఽస్మాకం,పరిపాలనాత్మకాత్,కృచ్ఛ్రాచ్ఛ్ర
మా,ద్భవా,న్విరమవిరామంప్రాప్నోతు హేవీర-శత్రురహితం,రాజ్యం,నరలోకంచ , త్యక్త్వా, కేవల, మస్మాన్పాలయత,స్తే
కర్తరిశేషేషష్ఠీ-త్వయా,సర్వే,కామాభోగాః,ఉజ్ఝితా స్త్యక్తాః ❁ ॥౧౭॥ ❁ కించ, తవ సుతాదయః,త్వత్తుల్యకాలీనాః,
ప్రజాశ్చ,కాలితాః కాలవశీకృతాః,అధునా,నసన్తి,కిన్తు,కాలవశంగతాః, మృతాఇతియావత్ ❁ ॥౧౮॥ ❁ కో-ఽసావత్ర
బలీయాన్ కాలోనామేతిశఙ్కాయామాహ బ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తకృత్స్నజగతః కాలవశ్యతాం కాలస్య బలీయస్త్వంచవ
క్తుం కాలోనామనేశ్వరాత్పృథగ్భూతః,కిన్తుకాలశరీరక ఈశ్వర ఏవకలయతీత్యాహ ॥ కాలఇతి ॥ కాలః కాలశరీరకః,అ
వ్యయః కాలకృతనాశాదివికారరహితః-ఈశ్వరస్సర్వనియన్తా-భగవా - న్స్వయం-క్రీడ-న్ప్రజాః - కాలయతేవశీకరోతి-య
థా-పశుపాలః-పశూ-న్వశీకరోతి-తద్వత్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ అత- స్త్వ-మద్య - నో-ఽస్మాన్ ప్రతి-వర-మభిమతం-వరయతర్హి ము
క్తింప్రయచ్ఛతేత్యత్రాహ ॥ఋతేకైవల్యమితి॥ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యంముక్తిమితియావత్ - తతో-ఽన్యం-వ

యవనార్దనః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । స ఇక్ష్వాకుకులే జాతో మాన్ధాతృతనయో మహాన్ । ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతో
బ్రహ్మణ్యస్సత్యసఙ్గరః ॥ ౧౪ ॥ స యాచితస్సురగణైరిన్ద్రాద్యైరాత్మరక్షణే । అసురేభ్యః పరిత్రస్తైస్తద్రక్షాం
సో-ఽకరోచ్చిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ లబ్ధ్వా గుహం తే స్వఃపాలం ముచుకున్దమథాబ్రువన్ । రాజన్విరమతాం కృచ్ఛ్రాద్భ
వాన్నః పరిపాలనాత్ ॥ ౧౬ ॥ నరలోకం పరిత్యజ్య రాజ్యం చ హతకణ్టకమ్ । అస్మాన్పాలయతో వీర కామాస్తే స
ర్వ ఉజ్ఝితాః ॥ ౧౭ ॥ సుతా మహిష్యో భవతో జ్ఞాతయో-ఽమాత్యమన్త్రిణః । ప్రజాశ్చ తుల్యకాలీయా నాధునా
సన్తి కాలితాః ॥ ౧౮ ॥ కాలో బలీయాన్బలినాం భగవానీశ్వరో-ఽవ్యయః । ప్రజాః కాలయతే క్రీడన్పశుపాలో
యథా పశూన్ ॥ ౧౯ ॥ వరం వృణీష్వ భద్రం తే ఋతే కైవల్యమద్య నః । ఏక ఏవేశ్వరస్తస్య భగవాన్విష్ణురవ్యయః ॥
ఏవముక్తస్స వై దేవానభివాద్య మహాయశాః । అశయిష్ట గుహావిష్టో నిద్రయా దేవదత్తయా ॥ ౨౧ ॥ ప్రతిబోధయతి
త్వాం వై స్వపన్తం యస్త్వచేతనః । స త్వయా దృష్టిమాత్రేణ భస్మీభవతు తత్క్షణాత్ ॥ ౨౨ ॥ యవనే భస్మతాం నీ
తే భగవాన్సాత్వతర్షభః । ఆత్మానం దర్శయామాస ముచుకున్దాయ ధీమతే ॥ ౨౩ ॥ తమాలోక్య ఘనశ్యామం పీతకౌ

రంవరయేత్యర్థః-కైవల్యస్యావరణీయత్వే హేతుమాహ ॥ ఏకఏవేతి ॥ తస్యకైవల్యస్య-ఈశ్వరః అధిపతిః-దాతేతియా
వత్-భగవా-న్విష్ణు-రేకఏవ-అతోనవయంకైవల్యందాతుంప్రభవఇతిభావః ❁ ॥౨౦॥ ❁ ఏవమితి॥ దేవై - స్త్వంబహుకాలమని
ద్రస్యమశయచార్థంసర్జనంప్రదేశంప్రదర్శ్య యతేత్యుక్తేత్యర్థసామర్థ్యాదత్ర శేషోబోద్ధవ్యః ॥ ఏవంస్వపన్తంయస్త్వే
తివక్ష్యమాణప్రకారేణోక్తో- మహాయశాః - సచ-ముచుకున్దో - దేవైః ప్రదర్శితాయాంతస్యాం - గుహాయాం-ప్రవిష్టః-
దేవైః - దత్తయావిఘ్నానుపహతీకృతయా-నిద్రయా - అధ్యయనేనవసతీతివద్ధేతౌ తృతీయా- అశయిష్టశయితవాన్ ॥ని
మిత్తభూతయావా ❁ ॥౨౧॥ ❁ ఏవంశబ్దవివక్షితంప్రకారమాహ॥స్వపన్తమితి॥అచేతనో-ఽజాన-న్యఃకశ్చిత్స్వపన్తంశయానం
ప్రతిబోధయతిజాగ్రదవస్థాంప్రాపయిష్యతి- సపుమాన్ - త్వయాకర్త్రా -దృష్టిమాత్రేణకరణేన- త్వద్దృష్టిప్రసరమాత్రేణే
తిపదద్వయఫలితోర్థః,తత్క్షణా-ద్భస్మీభవతు ❁ ॥౨౨॥ ❁ ఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్త్వాప్రకృతాంకథామాహ॥యవనఇత్యా
దినా ॥ భస్మతాంనీతేభస్మతాంప్రాపితేసతి - సాత్వతర్షభః భగవాన్కృష్ణః ధీమతేముచుకున్దాయ - ఆత్మానం - దర్శయామా
స ❁ ॥౨౩॥ ❁ తమితి॥తస్యభగవత-స్తేజసా-ధర్షితః-అభిభూతో-ఽతఏవ,శఙ్కితః,కస్యేదంతేజఇత్యాదిశఙ్కమాన- స్తేజ
సా-దుర్ధర్షంఅధృష్యమివస్థితం-తంభగవన్తం-శనకై - రవలోక్య-మహతీవిపులా-బుద్ధి - ర్యస్య-స , రాజాముచుకున్దః,పర్యపృ
చ్ఛదితిసంబన్ధః- తంకథంభూతం,ఘనమివశ్యామం , పీతకౌశేయేవాససీయస్య-శ్రీవత్సోవక్షసియస్య,తథాభూతం - భ్రాజ
తా-కౌస్తుభేన - విరాజితం-వైజయన్త్యావనమాలయా-శోభమానంచ , విరాజితమిత్యుక్తసముచ్చయార్థశ్చశబ్దః, అనుక్తాభ
రణాన్తరసముచ్చయార్థోవా - సున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం,యస్య-తం , త్రిలోకస్య-ప్రేక్షణీయందర్శనీయం-సున్దరతమమి

అపీచ్యవత్ అపీచ్యం సున్దరం వయో, యస్య, తం, ప్రాదుర్భూతవయసమితి భావః, మత్తస్య సింహస్యేవ, ఉదారో, విక్రమః పరాక్రమః, పాదవిక్షేపో వా, యస్య తమ్ ※ ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ※ సంప్రశ్నమేవాహ॥ కో భవానిత్యాదినా॥ వయంత్విత్యతః ప్రాక్తనేన॥ ఇహ, సంప్రాప్తో, భవాన్, కః, కిం దేవః, ఉత మానుషః, ఇతి వివక్షితమాహ, విపినే అరణ్యే, తత్రాపి గిరిగహ్వరే దేశే పద్భ్యాం వనస్థానే, తత్రాప్యురూణి కణ్టకాని యస్మిన్ తస్మిన్, పద్మపలాశసదృశాభ్యాం, విచరసి ※ ॥ ౨౮॥ ※ కింస్విత్ కింవా, త్వం, తేజస్వినాం, యత్తేజః తదేవ, మూర్తీభూతః, కింవా, భగవాన్ విభావసురగ్నిః, అథవా సూర్యః, యద్వా, సోమో మహేన్ద్రో యోఽపరస్సోమః, ఉత, వరుణాద్యన్యో, లోకపాలః ※ ॥ ౨౯॥ ※ సర్వత్రాపరితోషాదాహ॥ మన్య ఇతి॥ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవానాం, త్రయాణాం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాణాం, తేషాం, మధ్యే యః, పురుషోత్తమో, భగవాన్, తం, త్వా, మహం, మన్యే, కుతః, యత్ యస్మాత్ గుహాధ్వాన్తం, హృదయగుహాస్థమపి ధ్వాన్తమజ్ఞానం చ, బాధసే విధునోషి యథా, దీపః, స్వప్రభయా, అన్ధం తమస్తద్వత్ ※ ॥ ౩౦॥ ※ శుశ్రూషతామితి॥ యద్యపి చతుర్భుజత్వాదిలిఙ్గైః పరమాత్మాసాధారణైః పురుషర్షభం మన్య ఇతి పురుషోత్తమత్వం నిశ్చిత్య నరపుఙ్గవేతి సంబోధనానుపపత్తిః, తథాఽపి పునస్తథైవ ద్విభుజత్వాదివిశిష్టరూపేణావస్థితం తమవలోక్య తథా సంబోధితం, నరశబ్దస్య పురుషమాత్రపరత్వం వా. జన్మ, కర్మ, గోత్రం, వా శబ్దశ్చార్థకః, శ్రోతుమిచ్ఛతామస్మాకమవ్యలీకం నిష్కపటం యథా తథా కథ్యతాం యది రోచతే న వయం నిర్బన్ధుం ప్రభవ ఇతి భావః ※ ॥ ౩౧॥ ※ తర్హి త్వ

శేయవాససమ్। శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభేన విరాజితమ్॥ ౨౪॥ చతుర్భుజం రోచమానం వైజయన్త్యా చ మాలయా। చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౨౫॥ ప్రేక్షణీయం నృలోకస్య సానురాగస్మితేక్షణమ్। అపీచ్యవయసం మత్తమృగేన్ద్రోదారవిక్రమమ్॥ ౨౬॥ పర్యపృచ్ఛన్మహాబుద్ధిస్తేజసా తస్య ధర్షితః। శఙ్కితః శనకై రాజా దుర్ధర్షమివ తేజసా॥ ౨౭॥ ముచుకున్ద ఉవాచ॥ కో భవానిహ సంప్రాప్తో విపినే గిరిగహ్వరే। పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం విచరస్యురుకణ్టకే॥ ౨౮॥ కింస్విత్తేజస్వినాం తేజో భగవాన్వా విభావసుః। సూర్యః సోమో మహేన్ద్రో వా లోకపాలోఽపరోఽపి వా॥ ౨౯॥ మన్యే త్వాం దేవదేవానాం త్రయాణాం పురుషర్షభమ్। యద్బాధసే గుహాధ్వాన్తం ప్రదీపః ప్రభయా యథా॥ ౩౦॥ శుశ్రూషతామవ్యలీకమస్మాకం నరపుఙ్గవ। స్వజన్మ కర్మ గోత్రం వా కథ్యతాం యది రోచతే॥ ౩౧॥ వయం తు పురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వాకాః క్షత్రబన్ధవః। ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతో యౌవనాశ్వాత్మజః ప్రభో॥ ౩౨॥ చిరప్రజాగరశ్రాన్తో నిద్రయాఽపహతేన్ద్రియః। శయేఽస్మిన్విపినే కామం కేనాప్యుత్థాపితోఽధునా॥ ౩౩॥ సోఽపి భస్మీకృతో నూనమాత్మీయేనైవ పాప్మనా। అనన్తరం భవాన్ శ్రీమాన్ లక్షితోఽమిత్రశాసనః॥ ౩౪॥ తేజసా తేఽవిషహ్యేణ భూరి ద్రష్టుం న శక్నుమః। హతౌజసో మహాభాగ మాననీయోఽసి దేహినామ్॥ ౩౫॥ ఏవం సంభాషితో రాజ్ఞా భగవాన్భూతభావనః। ప్రత్యాహ ప్రహసన్వాణ్యా మేఘనాదగభీరయా॥ ౩౬॥ శ్రీభగవానువాచ॥ జన్మకర్మాభిధానాని సన్తి మేఽఙ్గ సహస్రశః। న శక్యన్తేఽనుసఙ్ఖ్యాతు

జన్మాదికం కథయేత్యత ఆహ॥ వయంత్వితి॥ వయమితి వంశ్యాభిప్రాయకం బహువచనం హే పురుషవ్యాఘ్ర తావద్వయం క్షత్రబన్ధవః, క్షత్త్రేణ వర్ణేన బధ్యన్త ఇతి క్షత్రబన్ధవః, క్షత్రియా ఇత్యర్థః తత్రాప్యైక్ష్వాకాః ఇక్ష్వాకువంశ్యాః, వాఢీనాయ సహ మాత్రేణ నిపాతనాత్సాధుః, బహుషు లుగభావ ఆర్షః, తత్రాప్యహం, యౌవనాశ్వాత్మజః, యువనాశ్వస్యాపత్యం యౌవనాశ్వో మాన్ధాతా తస్యాత్మజః పుత్రః ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతః ※ ॥ ౩౨॥ ※ చిరం బహుకాలం, ప్రజాగరేణ, శ్రాన్తః, అత ఏవ నిద్రయా అపహతాన్యభిభూతాని ఇన్ద్రియాణి యస్య సోఽహమస్మిన్ విజనే దేశే కామం యథేచ్ఛం శయే శయితవానస్మి. అధునా కేనాపి కేనచిదుత్థాపితశ్చ ※ ॥ ౩౩॥ ※ యో మాముత్థాపితవాన్, సోఽపి, స్వీయేనైవ పాపేన హేతునా నూనం భస్మీకృతః, అస్మద్దృష్టిప్రసారస్తు నిమిత్తమాత్రమితి భావః అనన్తరం భస్మీభవనానన్తరమమిత్రశాసన శత్రూణాం శాస్తా శ్రీమాన్ భవాన్ లక్షితః దృష్టః మయేతి శేషః. సోఢుమశక్యేన తే తేజసా అభిభూతదృష్టయో వయం త్వాం భూరి చిరం ద్రష్టుం, న శక్నుమః. మహాభాగ హే భగవన్ హతమోజః సామర్థ్యం యేషాం తేషాం కర్మసఙ్కుచితజ్ఞానాత్మకసామర్థ్యానాం, అజ్ఞానాం, మాదృశాం దేహినాం, మాననీయోఽసి పూజ్యోఽసి భజనీయోఽసీతి యావత్ ※ ॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ※ ఏవమితి॥ రాజ్ఞా ముచుకున్దేనేత్థం, ఉక్తో, భగవాన్ ప్రహసన్, మేఘగర్జితవద్గమ్భీరయా, గిరా ప్రత్యువాచ ※ ॥ ౩౬॥ ※ ఉక్తిమేవాహ॥ జన్మకర్మేత్యాదినా॥ ఇత్యుక్త ఇత్యతః ప్రాక్తనేన॥ యత్తావత్పృష్టం స్వజన్మకర్మేత్యాది తస్యోత్తరమాహ॥ జన్మేతి॥ అఙ్గ హే ముచుకున్ద మమ జన్మాదీని సహస్రశః బహూని సన్తి అత ఏతాన్యత్రాధునా మయాఽపి సఙ్ఖ్యాతుమేతావన్తీతి పరిచ్ఛిద్య వక్తుం న శక్యన్తే, నను కిమనాదిసంసరణశీలైరస్మదాదిభిరివ విస్మృతత్వాన్న శక్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యావారణా

యానన్తత్వాన్మయాపీత్యుక్తం ॥ అయంభావః ॥ యద్యపి భవజ్జన్మాదీని కర్మ సఙ్కుచితజ్ఞానైర్భవద్భిర్విస్మృతత్వాద్బహుత్వాచ్చ వసఙ్ఖ్యాతుం శక్యన్తే-తథాఽపి-సర్వజ్ఞేన మయా తు శక్యన్త ఏవ-అస్మజ్జన్మాదీని త్వానన్త్యాత్తైరేవ శక్యన్తే-నచైవం సర్వజ్ఞత్వహానిః-అనన్త్యా వాచా మానస్తృష్ణా ఏవ హి సర్వజ్ఞత్వావహం-నతు తేషాం పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానం-తస్యాయథార్థత్వేనాజ్ఞత్వావహత్వాత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సఙ్ఖ్యేయత్వమేవోపపాదయతి॥ క్వచిదితి॥ యద్యపి-క్వచిత్-కదాచిత్-కశ్చిత్సూక్ష్మబుద్ధిమాన్-బహుభిః-జన్మభిః-పృథివ్యాస్సంబన్ధీని-రజాంసి-విమమే-గణయేత్-తథాఽపి-మమ-గుణకర్మాభిధానాని-నవిమమే-గణయితుం నశక్నుయాదిత్యర్థః ‹‹ విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసి ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తథాహి,పరమర్షయః పరాశరవైశంపాయనశౌనకాదయః-కాలత్రయోపపన్నాని కాలత్రయోపయుక్తాని కాలత్రయగోచరాణీతి యావత్-జన్మాని-కర్మాణి చ-అనుక్రమన్తోఽనువర్ణయన్తో-ఽద్యాపి-అన్తం పారం-నైవ గచ్ఛన్తి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యద్యప్యేవం-తథాప్యఙ్గ హే ముచుకున్ద-అద్యతనాన్యాధునికాని-మమ-జన్మాని-గదతో-మత్తః-శృణు-ధర్మపరిత్రాణార్థం,భూమే-ర్భారభూతానాం-ఆసురాణాం అసురసంపత్త్యాఽభిజాతానాం-క్షయాయ చ-బ్రహ్మణా-ప్రార్థితోఽహం-యదుకులే-తత్రాప్యానకదున్దుభేః వసుదేవస్య-గృహే-గృహిణ్యామితి భావః-అవతీర్ణవాన్-అస్మి-జ్ఞానశక్త్యాదిస్వస్వభావమజహదేవ జాత ఇత్యవతీర్ణ శబ్దప్రయోగాభిప్రాయః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవమాధునికం జన్మోక్తం॥ అథ నామధేయమాహ ॥ వదన్తీతి ॥ వసుదేవసుత ఇత్యస్య హేతుత్వద్యోతకో హి శబ్దః-వసుదేవసుతత్వా-ద్వాసుదేవ-ఇతి-వదన్తి, సన్ధిరార్షః,ప్రాతిపదికమాత్రానువాదో వా-తస్యైవ నామధేయత్వేన ప్రదర్శనీయత్వాద్విభక్తేస్సాధుత్వార్థత్వాచ్చ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అథాధునికాని కర్మాణ్యాహ ॥ కాలనేమిరితి ॥ హే రాజన్-తవ-తిగ్మేన తీక్ష్ణేన-చక్షుషా-నిమిత్తేన మయైవా-యం-యవనో-ద

మనన్తత్వాన్మయాఽపి హి॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్రజాంసి విమమే పార్థివాన్యురుజన్మభిః । గుణకర్మాభిధానాని న మే జన్మాని కర్హిచిత్॥ ౩౮ ॥ కాలత్రయోపపన్నాని జన్మకర్మాణి మే నృప। అనుక్రమన్తో నైవాన్తం గచ్ఛన్తి పరమర్షయః॥ ౩౯ ॥ తథాఽప్యద్యతనాన్యఙ్గ శృణుష్వ గదతో మమ। విజ్ఞాపితో విరిఞ్చేన పురాఽహం ధర్మగుప్తయే॥ ౪౦ ॥ భూమేర్భారాయమాణానామసురాణాం క్షయాయ చ। అవతీర్ణో యదుకులే గృహ ఆనకదున్దుభేః॥ ౪౧ ॥ వదన్తి వాసుదేవేతి వసుదేవసుతం హి మామ్ । కాలనేమిర్హతః కంసః ప్రలమ్బాద్యాశ్చ విద్విషః॥ ౪౨ ॥ అయం చ యవనో దగ్ధో రాజంస్తే తిగ్మచక్షుషా । సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహామేతాముపాగతః॥ ౪౩ ॥ ప్రార్థితః ప్రచురం పూర్వం త్వయాఽహం భక్తవత్సలః । వరాన్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామి తే ॥ మాం ప్రపన్నో జనః కశ్చిన్న భూయోఽర్హతి శోచితుమ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తం ప్రణమ్యాహ ముచుకున్దో ముదాఽన్వితః । జ్ఞాత్వా నారాయణం దేవం గర్గవాక్యమనుస్మరన్ ॥ ౪౫ ॥ ముచుకున్ద ఉవాచ ॥ విమోహితోఽయం జన ఈశ మాయయా

గ్ధః-ధర్మగుప్త్యాద్యర్థప్రార్థితత్వాద్యుక్త్యైవ తదుపయుక్త సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాముక్తప్రాయత్వాన్న పృథగ్గుణోక్తిః,తర్హీహాకిమర్థమాగత ఇత్యత ఆహ ॥ సోఽహమితి ॥ సఉక్తవిధో-ఽహం-త్వా-మనుగ్రహీతుం-ఇమాం-గుహాం ప్రతి సముపాగతః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సర్వానపి జనాన్కిం నానుగృహ్ణాసీత్యత ఆత్మానం విశినష్టి॥ భక్తవత్సల ఇతి । నాహం భక్త ఇత్యతో విశినష్టి ॥ పురా జన్మని-త్వయా-అహం-ప్రచురం యథా తథా-ప్రార్థిత ఆరాధితః-కోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత ఆహ॥ వరానితి॥ హే రాజర్షే-తే తుభ్యం-సర్వాన్-కామ్యన్త ఇతి కామాః-తా-నిష్టాన్-దదామి,నన్వివర్థం ప్రచోదితేన మయా దేవాః ప్రత్యాఖ్యాతా ఇతి సర్వజ్ఞస్త్వం కిం న జానాసీత్యత్రాహ । మామితి । భూయః పున-శ్శోచితుం సంసర్తుం-నార్హతి కింతు ముక్తిమేవార్హతీతి భావః-ముక్తిం దాస్యామ్యేవ-కింతు-తతోఽన్యేఽపి యది కామాః ప్రార్థ్యా-స్తానపి ప్రార్థయస్వేతి భావః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ఇత్థం-భగవతో-క్తో-ముచుకున్ద-స్తం శ్రీకృష్ణం-దేవం-తత్రాపి-నారాయణం-జ్ఞాత్వా-తదుక్తిభిరితి శేషః-గర్గస్య వృద్ధగర్గస్యర్షే-ర్వాక్యం-అష్టావింశతితమే యుగే భగవాన్వసుదేవగృహేఽవతరిష్యతీత్యేవంవిధ-మనుస్మరంశ్చ-ముదాహర్షేణాయుతః-ప్రణమ్యా,వాచ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ విమోహిత ఇత్యాదిత్రయోదశశ్లోకాత్మికాం యదుక్తం ‹‹ వరాన్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామి తే ,, ఇతి॥ తస్యోత్తరోపయుక్తమాహ॥ విమోహిత ఇతి ॥ విషయాభిలాషైర్వనితాదానైర్ధృశసంసృతిరూపానర్థం-ప్రాప్తోఽహంభూయో-విషయానేవ-వరయేతి-చోదయతా-త్వయా-వఞ్చిత-స్స్యా-మతో-భక్తవఞ్చనం-తవా-నుచిత-మితి-మైవం వాదీరిత్యభిప్రాయః-హే ఈశ-త్వదీయయా-మాయయా-మోహితో-యోఽయం-మత్ప్రభృతి-ర్యోషిచ్చ-పురుషశ్చ-యోషిదాత్మకః పురుషాత్మకశ్చేత్యర్థః-జన-స్త్వాం-నిరతిశయపురుషార్థభూతం-నభజతి-కిన్తు-స్వానర్థవిషయే-దృగ్బుద్ధి-ర్యస్య-తథాభూతః-వస్తుతోఽనర్థహేతుమప్యర్థవన్మన్యమానః-ప్రభవన్త్యేభ్య ఇతి ప్రభవాః-దుఃఖ

స్యాత్ప్రభవాః, తేషు-దుఃఖైకనిధానేషు- గృహేషు సుఖలేశాభాసప్రభవేషు - సుఖాయ-సజ్జతే, సక్తో భవతి - స జనః పూర్వమేవ త్వయా-వఞ్చిత ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ నన్విత్థం జనం వఞ్చయన్నహం నిర్ఘృణో విషమశ్చ కిమిత్యత ఆహ॥ లబ్ధ్వేతి॥ హే అనఘ-నవిద్యతే యద్భజనాదఘం తథాభూతేత్యర్థః - అయం నతస్వప్రయత్నమన్తరేణాపి, కేవలమనుజిఘృక్షైకస్వభావత్వాత్సఙ్కల్పాదేవ హేతోః-అత్ర కర్మక్షేత్రే-దుర్లభమపి - మానుషం - మఙ్గం శరీరం-త్వదారాధనోపయుక్తం - ప్రాప్యాప్య-యం-జనః-త్వత్పాదారవిన్దం - నిరతిశయపురుషార్థరూపం - తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతంచ - న భజతి, కిన్తు-అసన్మతిః-ప్రకృతిపరిణామాత్మకదేహ ఏవ-మతిరాత్మాభిమానో- యస్య-తథాభూతః- కేవలం-గృహమేవా-న్ధకూపః-తస్మిన్ - పతితో-భవతి - యథా-పశుః-రజ్జ్వానం, తృణావృతకూపే - జిఘత్సయా-గత- స్తత్ర - పతితో- భవతి - తద్వత్-నహ్యేతావతా తవ వైషమ్యాదికమాపాదయితుముచితం - కేవలమనుజిఘృక్షయైవ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానాదితి భావః ॥ ౪౭ ॥ జనస్సామాన్యోద్దేశేనోక్తమర్థం స్వస్మిన్పర్యవసాయయతి ॥ మమేతి ॥ హే అజిత-ఏష భూతః-కాలో-మమ నిష్ఫలో, గతః, మయా నిష్ఫలో నీత ఇత్యర్థః-కథమ్భూతస్య-రాజ్యశ్రియోన్నద్ధః ప్రభూతో- మదో -యస్య-దుష్టా విషయాభిలాషిణీ-మతి, ర్యస్య - తత్ర హేతుః-మర్త్యే మరణశీలే- దేహే-ఆత్మబుద్ధి-ర్యస్య-న కేవలం మర్త్యాత్మబుద్ధేరేవ-కిన్తు - సుతాదిషు - తద్రక్షణపోషణాదివిషయయా-అపారచిన్తయా-ఆసజ్జమానస్య అసక్తస్య - అహఙ్కారమమకారయుక్తస్యేతి పదద్వయఫలితోఽర్థః తత్ర - కోశో ధనాగారమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఉన్నద్ధమదత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ కళేబర ఇతి॥ ఘటకుడ్యసదృశే, జడే-అస్మిన్-కళేబరే- రూఢమూలః-మానః-ఆత్మాభిమానో-యస్య-సోఽహం-నరదేవ-ఇత్య- భిమన్యమాన-ఇతి శేషః ॥ రథాశ్చ-ఇభా గజాశ్చ, పదాతయశ్చ, తేషాం- మనీకాః, సైన్యాని-తాని, పాన్తీతి తథా- తైః-పరివృతో - గాం భూమిం. పర్యటన్-త్వా - మవిగణయ్య-తుచ్ఛీకృత్య-దు

త్వదీయయా త్వాం న భజన్త్యనర్థదృక్ । సుఖాయ దుఃఖప్రభవేషు సజ్జతే గృహేషు యోషిత్పురుషశ్చ వఞ్చితః ॥ ౪౬ ॥
లబ్ధ్వా జనో దుర్లభమత్ర మానుషం కథఞ్చిదవ్యఙ్గమయత్నతస్తవ । పాదారవిన్దం న భజత్యసన్మతిర్గృహాన్ధకూపే పతితో యథా పశుః ॥ ౪౭ ॥
మమైవ కాలోఽజిత నిష్ఫలో గతో రాజ్యశ్రియోన్నద్ధమదస్య భూపతేః । మర్త్యాత్మబుద్ధేస్సుతదారకోశభూష్వాసజ్జమానస్య దురన్తచిన్తయా ॥ ౪౮ ॥
కళేబరేఽస్మిన్ఘటకుడ్యసన్నిభే నిరూఢమానో నరదేవ ఇత్యహమ్ । వృతో రథేభాశ్వపదాత్యనీకపైర్గాం పర్యటంస్త్వాఽగణయన్సుదుర్మదః ॥ ౪౯ ॥
ప్రమత్తముచ్చైరితికృత్యచిన్తయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషు లాలసమ్ । త్వమప్రమత్తస్సహసాఽభిపద్యసే క్షుల్లేలిహానోఽహిరివాఖుమన్తకః ॥ ౫౦ ॥
పురా రథైర్హేమపరిష్కృతైశ్చరన్మతఙ్గజైర్వా నరదేవసంజ్ఞితః । స ఏవ కాలేన దురత్యయేన తే కళేబరో విట్కృమిభస్మసంజ్ఞితః ॥ ౫౧ ॥
నిర్జిత్య దిక్చక్రమభూతవిగ్రహో వరాసనస్థస్సమరాజవన్దితః । గృహేషు మైథున్యసుఖేషు యోషితాం క్రీడామృగః పూరుష ఈశనీయతే ॥ ౫౨ ॥ కరోతి కర్మాణి తప

ర్మదః, ఆస-మితి శేషః ॥ ౪౯ ॥ త్వామగణయన్తమిత్థం దుర్మదం మాం త్వం కాలరూపేణాక్రమసీత్యాహ॥ ప్రమత్తమితి॥ ఇతికృత్యచిన్తయా ఏవమేవం కర్తవ్యమితి మనోరథపరమ్పరయా , నితరాం, ప్రవృద్ధః, లోభో-యస్య, తం , విషయేషు శబ్దాదిషు లాలసం ఆసక్తచిత్తం-ప్రమత్తం స్వహితానభిజ్ఞం - మాం-త్వం, అప్రమత్తః , అన్తం కరోతీత్యన్తకః-వినాశహేతుః-కాలరూపో, భూత్వా, అభిపద్యసే-ఆకర్షసి-గ్రససీతియావత్ - యథా - క్షుధా బుభుక్షయా- లేలిహానః ఆస్వాదమానః-క్షుధా-లోలజిహ్వ ఇతియావత్-యఙ్లుగన్తాల్లిహేః కర్తరి లటశ్శానజాదేశః-అహిస్సర్పః, ఆఖుం మూషకం-ఆపద్యతే తద్వత్ ॥ ౫౦ ॥ నన్వతిదుర్లభకల్యాణతరనరదేవశరీరం ప్రాప్యాపి కిమితి తన్నిన్దసీత్యాశఙ్కాయామన్తతః కాలాభిపన్నస్య తస్య గతిం పశ్యేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ పురేతి ॥ పురా తావ-త్సువర్ణాలఙ్కారాలఙ్కృతైః-రథైః-గజైర్వా-సఞ్చర-న్యో - నరదేవసంజ్ఞితః- నరదేవసంజ్ఞాఽస్య సంజాతేతి తథా-తారకాదిత్వాదితచ్ , స ఏవ - దేహః, దురతిక్రమేణ-కాలేనా-భిపన్నశ్చే-త్తావ-చ్ఛ్వసృగాలాదిభిః-భక్షితో-విట్సంజ్ఞితః తైరభక్షితశ్చే-త్కృమిసంజ్ఞితః-దగ్ధశ్చే-ద్భస్మసంజ్ఞితః, భవతీత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ “సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన” ఇతి శ్రుత్యుక్తవివిధసర్వవస్తుపతిస్వాతన్త్ర్యం త్వామవిగణయ్య స్వాతన్త్ర్యం మన్యస్య మమ నిహీనప్రతియోగికపారతన్త్ర్యమవర్జనీయమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ నిర్జిత్యేతి ॥ దిక్చక్రం దిఙ్మణ్డలం-నిర్జిత్యాభూతః అసమ్భావితః-విగ్రహః విరోధో, యస్య - తథాభూతః , అసమ్భావితప్రతిపక్ష ఇత్యర్థః వరాసనస్థః సార్వభౌమాసనాధిష్ఠితః- యే-పూర్వం, సమాస్తుల్యా-రాజాన-స్తైరపి-వన్దితః - పురుషః- హే ఈశ - మైథున్యమేవ-సుఖం, యేషు, తేషు, గృహేషు-యోషితాం స్త్రీణాం- కేవలం-క్రీడామృగః-క్రీడార్థం పోషితో వానరాదిరివ - నీయత ఇతస్తతశ్చాల్యత ఇత్యర్థః ॥ పూరుష ఇతి పారోక్ష్యనిర్దేశస్సర్వాధి స్వజయా పురుషాభిప్రాయకః ॥ ౫౨ ॥ నను-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధాన్ రాజగృహాన్ దుఃఖప్రభవేషు మైథున్యసు

క్షిప్యేతి చ కథం నిన్దసీత్యత స్తత్ర సుఖాభావమాహ ॥ కరోతీతి ॥ పునశ్చ జన్మాన్తరేఽపి - స్వరాట్సార్వభౌమో - భూయాస-
మితీత్థం-ప్రవృద్ధః - తర్షః తృష్ణా-యస్య - తథాభూత- స్తపస్సు జన్మాన్తరీయ సార్వభౌమ సాధనేషు తపస్సు - అధశ్శయన
బ్రహ్మచర్యాదిషు నిష్ఠితః సంజాతనిష్ఠః- అతఏవ - నివృత్తో భోగో యస్య - తథాభూతః - తదపేక్షయా భావిజన్మభోగాపేక్ష-
యా - దధత్ బిభ్రాణః , తపాంసీతి విపరిణతేనాన్వయః - కర్మాణి వర్తమానదేహభోగార్థాని భోజనాదికర్మాణి - కరోతి-
ఇత్థంభూతోఽసౌ - న - సుఖాయ కల్పతే - న సుఖీ భవతి - కిన్తు దుఃఖ్యేవేతి భావః ॥ యద్వైవమన్వయః ॥ తావ - ద్రాజ
శరీర ప్రాప్తిసాధనాని - కర్మాణి - కరోతి - తతో - దధత్ - రాజశరీర - మితి శేషః ॥ నివృత్తభోగః - తపస్సు నిష్ఠితః-
తదపేక్షయా - తద్ధేతుభూతః- స్వరాట్స్యామితి ప్రవృద్ధః,తర్షో - యస్య- తథాభూతో న దుఃఖాయ కల్పత ఇతి ॥ ౫౩ ॥
తర్హి కదా సుఖాయ కల్పత ఇత్యాహ ॥ భవాపవర్గ ఇతి ॥ ఏవం - సంసృతౌ - భ్రమతః - పుంసో - భవాపవర్గః సంసారాన్తః-
భవనివృత్తిర్ముక్తిరితి యావత్ -స-యదా-భవే-దాసన్నస్స్యా - త్తదైవా-యం-సుఖాయ-కల్పతే - ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః-కదా
త్వస్య భవాపవర్గో భవేదిత్యత ఆహ ॥ తర్హీతి ॥ హే అచ్యుత - అస్య సంసరతో జనస్య,యర్హి యదా- యస్మిన్ జన్మని-సత్సమాగమః
సద్భిః భాగవతై -స్సమాగమః సఙ్గతి-స్సహవాస ఇతి యావత్ , తదా-భవాపవర్గః - నహి సత్సమాగమస్సాక్షాద్భవాపవర్గసా
ధనభూతః-కిన్తు త్వద్భక్తిజననాదిప్రణాడ్యేత్యాహ ॥ సత్సఙ్గమ ఇతి ॥ యదా హి,సత్సఙ్గమ- స్తర్హ్యేవ,పరేశిన్ద్రాదయః-అప
రేఅవమా,యస్మాత్తస్య,చతుర్ముఖస్యాపి- శేనియన్తరి - సతాంగతౌ త్వత్ప్రాప్త్యుపాయభూతే,త్వయి,మతిర్భక్త్యాత్మికా
బుద్ధిర్జాయతే ఉత్పద్యతే ॥ ౫౪ ॥ యదుక్తం “సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహామేతాముపాగత,, ఇతి-తత్సత్యమేవ-కిన్తు-
పూర్వమేవ దేహానుబన్ధాపనయనేనాలిఙ్గేన త్వయాఽనుగృహీతోఽహమితి మన్య ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ మన్య ఇతి ॥ హే-ఈశ-
యదృచ్ఛయా త్రిదశసాహాయ్యకవ్యాజేన-రాజ్యరూపో- యోఽనుబన్ధః పాశ- స్తస్యా-పగమోఽపాయః-కృత- ఇత్యేష-మహాన్

స్సునిష్ఠితో నివృత్తభోగ స్తదపేక్షయా దధత్ । పునశ్చ భూయాసమహం స్వరాడితి ప్రవృద్ధతర్షో న సుఖాయ కల్ప
తే ॥ ౫౩ ॥ భవాపవర్గో భ్రమతో యదా భవేజ్జనస్య తర్హ్యచ్యుత సత్సమాగమః । సత్సఙ్గమో యర్హి తదైవ సద్గతౌ
పరావరేశే త్వయి జాయతే మతిః ॥ ౫౪ ॥ మన్యే మమానుగ్రహ ఈశ తే కృతో రాజ్యానుబన్ధాపగమో యదృచ్ఛ
యా । యః ప్రార్థ్యతే సాధుభిరేకచర్యయా వనం వివిక్షద్భిరఖణ్డభూమిపైః ॥ ౫౫ ॥ న కామయేఽన్యం తవ పా
దసేవనాదకిఞ్చనప్రార్థ్యతమాద్వరం విభో । ఆరాధ్య కస్త్వా మపవర్గదం హరే వృణీత ఆర్యో వరమాత్మబన్ధ
నమ్ ॥ ౫౬ ॥ తస్మాద్విసృజ్యాశిష ఈశ సర్వతో రజస్తమస్సత్త్వగుణానుబన్ధనాః । నిరఞ్జనం నిర్గుణమద్వయం పరం

త్వయైవానుగ్రహః కృత-ఇతి మన్యే ॥ తస్యానుగ్రహప్రయుక్తత్వే హేతుం వదం స్తమేవ రాజ్యానుబన్ధాపగమం విశినష్టి ॥ య
ఇతి ॥ యో రాజ్యానుబన్ధాపనయ-స్సాధుభిర్వివేకిభి- స్తపసే , వనం - ప్రవేష్టుమిచ్ఛద్భి,స్సార్వభౌమై, రేకచర్యయా-ఏకచర్యా
ర్థం-ఏకాకిత్వేన సంచారార్థం- ప్రార్థ్యతే ॥ ౫౫ ॥ తదేవం ప్రతివచనోపయుక్తార్థ ఉక్తః-అథ సాక్షాత్ప్రతివచనమాహ
న కామయ ఇతి ॥ హే విభో,అకిఞ్చనైరనన్యప్రయోజనై రేకాన్తిభి-రతితరాం - ప్రార్థనీయా- త్తవ-పాదసేవనా,దన్యం,వరం
న కామయే-అన్యో మదిష్టో వరణీయోఽర్థ ఏవ నాస్తీత్యభిప్రాయః , ఆర్యః-శ్రేష్ఠో-వివేకీ-చేతో-వా-పుమాన్-సాక్షా-న్ముక్తి
ప్రదం-త్వామారాధ్య ఆగాధసేవప్రసన్నీకృత్య - కేవల-మాత్మబధ్యతే , యేన-త,దాత్మబన్ధనం-శబ్దాదివిషయజాలం-వృణీ
త వృణుయాత్-మూర్ఖ స్త్వేవ వృణీత ఇత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ యస్మా-త్త్వత్పాదారవిన్దసేవనమేవ-ప్రార్థనీయం-తస్మాత్ - హే-ఈ
శ-సర్వశః సర్వాః,రజస్తమస్సత్త్వగుణైః రజఆదిగుణకార్యైః - కామక్రోధాదిభిః అనుబధ్యన్తే స్పృష్టతస్సంబధ్యన్త ఇతి తథా
కామక్రోధాద్యుత్తరఫలకా ఇత్యర్థః-ఆశిషః కామాన్-విసృజ్యా-హం-త్వాం - వ్రజామి,, వ్రజగతౌ,,గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః,త్వ
త్ప్రాప్త్యుపాయత్వేన త్వామధ్యవస్యామీత్యర్థః-శరణ్యస్య తస్య జీవతుల్యత్వ వారణాయ తం విశినష్టి ॥ నిరఞ్జనం పుణ్యపాప
సంబన్ధరహితం-ప్రకృతిపారవశ్యరూపాఞ్జనరహితం వా - నను-కిమహం ముక్తజీవః-నేత్యాహ, నిర్గుణం కదాపి గుణత్రయసం
బన్ధరహితం- అనేన , బద్ధదశాయాం గుణత్రయతత్కార్యరాగాదిసంబన్ధవన్ముక్తవ్యావృత్తిః , తర్హి కిం నిత్యసిద్ధః నేత్యాహ ॥ అ
ద్వయం-ద్వితీయరహితం- సమాభ్యధికరహితం,తత్సత్త్వే హీశ్వరద్విత్వప్రసఙ్గః అతస్సమాభ్యధికరాహిత్యాదీశ్వరద్విత్వం
నాస్తి నిత్యసిద్ధస్తు సమాభ్యధికవాన్ ఇతి తద్వ్యావృత్తిః , అతః-పరం సర్వోత్కృష్టం - సౌలభ్యాభావే కేవలం పరత్వం న శరణ్య
త్వప్రయోజకమతస్సౌలభ్యమాహ - పురుషం , పురుషరూపేణ యదుషు వర్తమానమితి భావః ॥ దివ్యాత్మస్వరూపం నిర్దిశతి ॥
జ్ఞప్తిమాత్రమితి ॥ మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః - జ్ఞానైకస్వరూపమిత్యర్థః అత్ర-పురుషపదసౌలభ్యమస్యేష్టమతి

వాత్సల్యాదినిరవధ్యాతిశయయుక్తగుణానాముపలక్షణమ్ ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ ఇత్థం శరణం ప్రతిపద్య, ధాత్మనః కార్పణ్యానివేదనపూర్వకం ఏతిబ్రాప్తప్రార్థ్యయతే ॥ చిరమితి ॥ ఇహ సంసారే, ఉరుభిస్త్రిప్రభైః-స్తాపైః-రాధ్యాత్మికాదిభిః-తప్యమానో, ఽతఏవ-చిరం, వృజినేనదుఃఖేనార్తః ఏతైః-అవిజితాష-డమిత్రైః స్త్రోమషడ్షట్సపత్నీన్ద్రియాణి - యేన, సః. అవిత్తృషషడమిత్ర ఇతి పాఠే-విగతాతృషా యేషాం, తే వితృషాః, అవితృషాః-షట్-అమిత్రాః, యస్యేత్యర్థః, అతఏవాలబ్ధాశాన్తిర్మనః ప్రసాదో యేన, తథాభూతోఽహం, హేశరణద, కథంచిత్త్వన్మత్కృపాదివశేన, త్వత్పదాబ్జం, సముపేతః శరణం గతవాన్, పదాబ్జం కథమ్భూతం, నవిద్యతే, భయం సంసారో, యస్మాత్-అతఏవ, నవిద్యతే శోకో యస్మాత్-ఋతం సత్యం, నిత్యం వా, అనేన, స్వర్గయాగాదిసాధ్యసాధనవైలక్షణ్యముక్తం, హే పరాత్మన్ పరమాత్మన్, హే సర్వనియన్తః, ఇత్థం, మాం పన్నమాపదాప్తం, అధునా, ప్రపన్నం మాం, పాహి, సంసృతిభయాత్రాయస్వ ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ ఏవం విజ్ఞాపితః ప్రాహ భగవాన్ వాత్సల్యమూర్తిః సార్వభౌమేతి ॥ తవ మతిః, విమలా రాగాదిమలరహితా, ఊర్జితా బలవతీ, నివృత్తిధర్మ ఏవ దృఢేత్యర్థః కుతః-యతః, వరైర్హేతుభిః-ప్రలోభం-ప్రాపితస్యాపి తవ మతిః-కామైః విషయైః-నవిహతా నాపిహన్యతే ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ వరైః-ప్రలోభిత ఇతి యత్-తద్ప్రమాదాయ విద్ధి-బుద్ధేరప్రమాదార్థం విజానీహి-నను-ప్రలోభనాత్కదాచిద్బుద్ధిప్రమాదోఽపి స్యాత్తతశ్చ భ్రశ్యే-దత ఆహ ॥ నధీరితి ॥ మయ్యేకభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తానాం. మతిః-క్వచిత్కదాచిదప్యాశీర్భిః కామైః నభిద్యతే న విహన్యతే ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ అభక్తానాం తు భిద్యత ఏవేత్యాహ ॥ యుఞ్జానానామితి ॥ ప్రాణాయామాదిభిః-ఉపాయైః. యుఞ్జానానాం నియుఞ్జానానాం, మనో నియమనం కుర్వతాం తు, మనః, అక్షీణవాసనం, అక్షీణా వాసనా యస్య, తత్, హేతుగర్భమి

త్వాం జప్తిమాత్రం పురుషం వ్రజామ్యహమ్॥ ౫౭ ॥ చిరమిహ వృజినార్తస్తప్యమానోఽనుతాపైరవితృషషడమిత్రోఽలబ్ధశాన్తిః కథంచిత్ । శరణద సముపేతస్త్వత్పదాబ్జం పరాత్మన్నభయమృతమశోకం పాహి మాఽఽపన్నమీశ ॥ ౫౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సార్వభౌమ మహారాజ మతిస్తే విమలోర్జితా । వరైః ప్రలోభితస్యాపి న కామైర్విహతా యతః ॥ ౫౯ ॥ ప్రలోభితో వరైర్యత్త్వమప్రమాదాయ విద్ధి తత్ । న ధీర్మయ్యేకభక్తానామాశీర్భిర్భిద్యతే క్వచిత్॥ ౬౦ ॥ యుఞ్జానానామభక్తానాం ప్రాణాయామాదిభిర్మనః । అక్షీణవాసనం రాజన్ దృశ్యతే క్వచిదుత్థితమ్॥ ౬౧ ॥ విచరస్వ మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః । అస్త్వేవం నిత్యదా తుభ్యం భక్తిర్మయ్యనపాయినీ॥ ౬౨ ॥ క్షాత్రధర్మస్థితో జన్తూన్ న్యవధీర్మృగయాదిభిః । సమాహితస్తత్తపసా జహ్యఘం మదుపాశ్రయః॥ ౬౩ ॥ జన్మన్యనన్తరే రాజన్ సర్వభూతసుహృత్తమః । భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మాముపైష్యసి కేవలమ్॥ ౬౪ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం సోఽనుగృహీతోఽఙ్గ కృష్ణేనేక్ష్వాకునన్దనః । తం పరిక్రమ్య సన్నమ్య నిశ్చక్రామ గుహాముఖాత్ ॥ ౧ ॥ స వీక్ష్య క్షుల్లకాన్ మర్త్యాన్ పశూన్ వీరుద్వనస్పతీన్ । మత్వా కలియుగం ప్రాప్తం జగామ దిశముత్త

దం, తస్మాత్-క్వచిద్విషయే-కదాచిద్వా, ఉత్థితం విషయప్రవణం దృశ్యతే ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ విచరస్వేతి॥ మయి, ఆవేశితం-మానసం-యేన-తథాభూత-స్త్వం - మహీం, కామం యథేచ్ఛం. విచరస్వ - మయి, నిత్యా, మనపాయినీ-భక్తిస్తు, అస్త్వేవ తథాఽనుగృహ్ణామీతి భావః ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ నను భక్త్యైకలభ్యోఽభవాన్ తావదనన్తరేణాప్యధునా ప్రత్యక్షితః, కిమితి ముక్తిం విలమ్బయసీ. త్యవిదితతదభిప్రాయః ప్రాహ ॥ క్షాత్రేతి ॥ క్షత్రవర్ణోచితధర్మనిష్ఠో-మృగయాదిభిః లోకరక్షోఽనుపయుక్తమృగయాదివ్యాపారైః-జన్తూన్-హతవానసి తతః-త్వం - మహామేవోపాశ్రయస్సంశ్రయో - యస్య - సః-మద్భక్తినిష్ఠస్సన్-తపసా-మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధనివర్తకేన-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకనివర్తకేన వా తపసా - జన్తువధప్రయుక్తం - పాపం-జహి అపనయ॥ ప్రత్యక్షితపరమాత్మనా మప్యఘప్రారబ్ధేతపసాఽనుభవేన వా వినాశితే సత్యేవ పరమాత్మప్రాప్తిరితి భావః ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ కదా తర్హ్యపునర్భవయా త్వత్ప్రాప్తిస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ జన్మనీతి ॥ అనన్తరే ఏతజ్జన్మాన్యవహితోత్తరజన్మని-త్వం-ద్విజశ్రేష్ఠో-భూత్వా-సర్వభూతసౌహార్దవాన్-సమః-కృత్స్నం-జగద్బ్రహ్మాత్మకం - పశ్యంశ్చ - కేవలం ప్రకృతిమణ్డలాత్పరతః స్థితం-మాం-ముపైష్యసి ప్రాప్స్యసి-వై నూనమ్ ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథావశిష్టం ముచుకున్దవృత్తాన్తం, ఇత్థం ముచుకున్దమనుజ్ఞాప్యానుగృహీతవతో భగవతోఽనన్తరచేష్టితం చాహ ॥ ఇత్థమితి॥ అఙ్గ హే రాజన్, శ్రీకృష్ణేనేత్థం, మనుగృహీతో, ముచుకున్దస్తం శ్రీకృష్ణం-ప్రదక్షిణీకృత్య - ప్రణమ్య చ, గుహాద్వారాన్నిర్గతవాన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స ముచుకున్దః, క్షుల్లకానల్పపరిమాణాన్మర్త్యాదీన్ అవలోక్య - కలియుగం-ప్రాప్తం - విజ్ఞాయోత్తరాం,

దిశంప్రతి-జగామ॥తపసఇతిశేషః ✲ ॥ ౨ ॥ ✲ ధీరోజితేన్ద్రియః-దేహతదనుబన్ధ్యాదిష్వాసక్తిరహితః,ముక్త, స్సంశయస్సే త్యావ్యమివానవేత్యేవంవిధో-యేన-సః - శ్రద్ధాయుతఃకర్తవ్యవిషయత్వరాయుక్తః - కృష్ణేభవతి-స్వమనస్సమ్య, గాధాయ స్థిరీకృత్యగన్ధమాధనం,పర్వతం,ప్రావిశత్ ✲ ॥ ౩ ॥ ✲ తత్రాపి,బదర్యాశ్రమంనరనారాయణయోరాశ్రమం,ప్రాప్య,సర్వా ణిద్వంద్వానిశీతోష్ణాదీని సహతఇతి-తథా-శాన్తఃజితమనాః, హరిమాశ్రితబద్ధహరింభగవన్తం - తపసా, ఆరాధయామా స ✲ ॥ ౪ ॥ ✲ అథముచుకున్దానుగ్రహానన్తరంభగవచ్చేష్టితమాహ॥భగవానిత్యాదినా॥యవనైః, రావృతాం-మధురా-మా గత్యమ్లేచ్ఛానాం-బలం హత్వా,తదీయంమ్లేచ్ఛసంబన్ధి సర్వం,ధనం-ద్వారకాంప్రతి నిన్యే,ప్రాపయామాస ✲ ॥ ౫ ॥ ✲ అచ్యు తేన , చోదితైః, నృభిఃకర్తృభిః-గోభిఃసాధనైః , ధనే నీయమానేసతి-పూర్వవ- త్త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యాధిపతిః-జ రాసన్ధ, ఆజగామ ✲ ॥ ౬ ॥ ✲ మాధవౌ రామకృష్ణౌ-జరాసన్ధసైన్యస్య,వేగరభసంవేగోద్రేక-మవలోక్య, మనుష్యచేష్టాం, ప్రాప్తౌచికీర్షన్తౌ,హేతుగర్భంవా-తత్త్వాత్ - హే రాజన్,ద్రుతంత్వరితంయథాతథా-దుద్రువతుః,పలాయితవన్తౌ ✲ ॥ ౭ ॥ ✲ తదేవాహ ॥ విహాయేతి ॥ ప్రచురంప్రభూతం-యావనం-విత్తం , విహాయ , భీతావపి-భీతవత్-పద్మపత్రసదృశాభ్యాం , ప ద్భ్యాం,బహుయోజనందేశం-చేరతుఃజగ్మతుః ✲ ॥ ౮ ॥ ✲ మాగధోజరాసన్ధః-తౌదృష్ట్వా,బలీస్వబలోపేతః,జైహికబలో పేతోవా-ఈశయోరామకృష్ణయో- రప్రమాణవిత్- ఈశయోః - ప్రమాణంస్వరూపగుణౌనస్త్యరూపం - నవేత్తీతితథా

రామ్॥ ౨ ॥తపశ్శ్రద్ధాయుతోధీరోనిర్మలోముక్తసంశయః।సమాధాయమనఃకృష్ణేప్రావిశద్గన్ధమాదనమ్॥ ౩॥
బదర్యాశ్రమమాసాద్యనరనారాయణాలయమ్।సర్వద్వన్ద్వసహశ్శాన్తోతపసాఽఽరాధయద్ధరిమ్॥ ౪ ॥భగవా
న్పునరావ్రజ్యమధురాంయవనావృతామ్।హత్వామ్లేచ్ఛగణంనిన్యేతదీయంద్వారకాంధనమ్॥ ౫ ॥నీయమానే
ధనేగోభిర్నృభిశ్చాచ్యుతచోదితైః।ఆజగామజరాసన్ధస్త్రయోవింశత్యనీకపః॥ ౬ ॥ విలోక్యవేగరభసంరిపుసై
న్యస్యమాధవౌ । మనుష్యచేష్టామాపన్నౌరాజన్దుద్రువతుర్ద్రుతమ్ ॥ ౭ ॥ విహాయవిత్తంప్రచురమభీతౌభీతభీత
వత్ ।పద్భ్యాంపద్మపలాశాభ్యాంచేరతుర్బహుయోజనమ్ ॥ ౮ ॥ పలాయమానౌతౌదృష్ట్వామాగధఃప్రహ
సన్బలీ। అన్వధావద్రథానీకైరీశయోరప్రమాణవిత్॥ ౯ ॥ ప్రద్రుత్యదూరంసంశ్రాన్తౌతుఙ్గమారుహతాం
గిరిమ్ । ప్రవర్షణాఖ్యంభగవాన్నిత్యదాయత్రవర్షతి। ౧౦ ॥గిరౌనిలీనావాజ్ఞాయ ✲ చాధిగమ్యపదంనృప। దదా
హగిరిమేధోభిస్సమన్తాదగ్నిముత్సృజన్॥ ౧౧ ॥తతఉత్పత్యతరసాదహ్యమానతటాదుభౌ । దశైకయోజనోత్తు
ఙ్గాన్నిపేతతురధోభువి । ౧౨ ॥ అలక్ష్యమాణౌరిపుణా సానుగేనయదూత్తమౌ । స్వపురంపునరాయాతౌస
ముద్రపరిఖాంనృప॥ ౧౩ ॥సోఽపిదగ్ధావితిమృషామత్వాతౌబలకేశవౌ । బలమాకృష్యసుమహన్మగధాన్మా గ
ధోయయౌ ॥ ౧౪ ॥ ఆనర్తాధిపతిశ్శ్రీమాన్రైవతోరేవతీంసుతామ్ । బ్రహ్మణాచోదితఃప్రాదాద్బలాయేతిపు
రోదితమ్ ॥ ౧౫ ॥ భగవానపిగోవిన్దఉపయేమేకురూద్వహ । వైదర్భీంభీష్మకసుతాంశ్రియోమాత్రాంస్వయం

భూతః-రథానీకైఃరథసైన్యైస్సహ,అన్వధావత్-అనుదుద్రావ ✲ ॥ ౯ ॥ ✲ తౌరామకృష్ణౌ- ప్రద్రుత్యపలాయ్య-శ్రాన్తౌ- సన్తౌ - తుఙ్గమత్యున్నతం-ప్రవర్షణాఖ్యంగిరి-మారూఢవన్తౌ-ఆఖ్యాయా అన్వర్థతామాహ ॥ భగవానితి ॥ భగవాన్పర్జన్యో- యత్రగిరౌ-నిత్యదా,వర్షతి ॥ ప్రకృష్టంనిత్యమస్మిన్వర్షతీతిప్రవర్షణః-అధికరణేల్యుట్ ✲ ॥ ౧౦ ॥ ✲ హేనృప సజరాసన్ధః-ప దంరామకృష్ణయోఃపదాఙ్కితం , తత్రతత్ర-భూప్రదేశం , అధిగమ్యావలోక్య, తేనలిఙ్గేన,గిరౌ-విలీనౌఅన్తర్హితౌ,ఆజ్ఞాయా నుమాయ-నాధిగమ్యేతిపాఠే తత్ర,విచిన్వన్నపి తయోః - పదంనియతస్థాన-మజ్ఞాత్వా-కేవలంతత్రవిలీనావాజ్ఞాత్వా,తంగిరిం-స ర్వతోదశయోజనం,ఏధోభిఃకాష్ఠైః-చితింకారయిత్వేతిశేషః,తత్రాగ్ని - ముత్సృజన్-దదాహ ✲ ॥ ౧౧ ॥ ✲ తదా,దహ్య మానాని-తటాని,యస్య-తస్మాద్గిరేరుత్ప్లుత్య,దశై, కంచ యోజనాని-యానితావదుత్తుఙ్గాద్గిరే ర్మాగధసంరోధదేశమతిక్ర మ్య,పరతః, అధో-నిపేతుః ✲ । ౧౨ ॥ ✲ తతో-రిపుణామాగధేనా-దృశ్యమానౌ-రామకృష్ణౌ-సముద్రఏవపరిఖాయస్యాస్తాం- స్వపురీంద్వారకాంప్రతి-పునరాజగ్మతుః ✲ ॥ ౧౩ ॥ సోఽపిమాగధోఽపి-రామకృష్ణౌ-దగ్ధావితి మృషాయథాతథా-మన్వా నః బలంసైన్య , మాకృష్యాదాయ-మాగధాన్ దేశా-న్ప్రత్యాజగామ ✲ ॥ ౧౪ ॥ ✲ అథశ్రీకృష్ణస్యవివాహన్నిరూపయితు కామఃతావద్బలభద్రవివాహంనవమస్కన్ధోక్తమనుస్మరతి॥ ఆనర్తేతి ॥స్పష్టోర్థః ✲ ॥ ౧౫ ॥ ✲ అథభగవద్వివాహన్నిరూప యితుకామఃతావద్రుక్మిణీకల్యాణంతద్విస్తరబుభుత్సాముత్పాదయన్సంగ్రహేణాహ ॥ భగవానపీతిద్వాభ్యాం ॥ హేకు రూద్వహ-శ్రియోలక్ష్మ్యాః , మాత్రామంశభూతాం-భీష్మకస్యరాజ్ఞః , సుతాం,వైదర్భీం , యథా-తార్క్ష్యపుత్రోగరుడః

సుధామాజహార-తద్వ, త్స్వయంవరే - సర్వభూతానాం-పశ్యతాం సతాం, చైద్యపక్షపాతిన-స్సర్వాన్, స్సాల్వాదీన్-రాజ్ఞః క్షత్రియాన్, తరసా బలేన, ప్రమథ్య ఆలోడ్య - అభిభూయేతి యావత్, ఆహృతామితి శేషః - ఉపయేమే, ఇత్యన్వయః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ తత్ర తద్విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవానితి ॥ రుచిరం సున్దర-మాననం-యస్యాస్తాం, ఉపయేమే వివాహితవానితి, శ్రుతం, మయేతి శేషః, త్వన్ముఖా-దధునా శ్రుతమితి భావః ॥ నియుద్ధ్యానీయయా వివాహో రాక్షసవివాహః ।. రాక్షసో యుద్ధహరణాత్, ఇతి స్మృతేః, యద్వా, యుద్ధేనైవ రాక్షసో వివాహః-తథా చ-రాక్షసేన వివాహేన హేతుభూతేనైవ-పశ్చా,ద్యథావ-దుపయేమే ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ భగవన్నితి ॥ యథా యేన ప్రకారేణ-మాగధాదీ,నేకః సన్, జిత్వా పున-రాగమత్, వైదర్భీమాదాయేతి శేషః- త,మమిత తేజసః శ్రీకృష్ణస్య - జయాగమనాదిప్రకారం - శ్రోతు మిచ్ఛామి ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మనశ్శ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కరోతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ శ్రీకృష్ణస్య, కథాః, పుణ్యాః- శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహాః, మాధ్వీః శ్రుతిసుఖావహాః న కేవలం పుణ్యా ఏవ, అపి తు-శృణ్వతో గదతశ్చ జనస్య, మలాపహాః పాపఘ్నీశ్చ అత, స్తాః, శ్రుతజ్ఞః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయసుఖసారాసారవివేకీ చేత్ కో వా, పుమాన్-శృణ్వాన్ శుశ్రువాన్, ఉపజీ దీర్ఘ శ్రౌష్ఠః, న సేవేత, శ్రుతజ్ఞస్తత్సర్వోఽపి సేవేతేత్యర్థః ॥ సత్యం సేవేతేతి సకృచ్ఛ్రుత్వా పునర్న సేవేతేత్యత స్తాం విశినష్టి ॥ నిత్యనూతనా ఇతి ॥ ౨౦ ॥ ఏవమాపృష్టో విస్తరతో వర్ణయతి ॥ రాజాఽఽసీదితి ॥ విదర్భాణాం దేశానా,మధిపతిః, మహాన్ గుణైరితి శేషః, తస్య భీష్మకస్య, సుతాః-పఞ్చ, కన్యకా త్వే, కైవ-సా-వరాననా ఆననగ్రహణం సర్వావయవానాముపలక్షణం-సర్వావయవసౌన్దర్యవతీత్య

వరే ॥ ౧౬ ॥ ప్రమథ్య తరసా రాజ్ఞస్సాల్వాదీంశ్చైద్యపక్షగాన్ । పశ్యతాం సర్వలోకానాం తార్క్ష్యపుత్రస్సుధామివ ॥ ౧౭ ॥ రాజోవాచ ॥ భగవాన్ భీష్మకసుతాం రుక్మిణీం రుచిరాననామ్ । రాక్షసేన వివాహేన ఉపయేమ ఇతి శ్రుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి కృష్ణస్యామితతేజసః । యథా మాగధసాల్వాదీన్ జిత్వైకః పునరాగమత్ ॥ ౧౯ ॥ బ్రహ్మన్ కృష్ణకథాః పుణ్యా మాధ్వీర్లోకమలాపహాః । కో ను తృప్యేత శృణ్వానః శ్రుతజ్ఞో నిత్య

రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః

నూతనాః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ రాజాఽఽసీద్భీష్మకో నామ విదర్భాధిపతిర్మహాన్ । తస్య పఞ్చాభవన్ పుత్రాః కన్యైకా చ వరాననా ॥ ౨౧ ॥ రుక్మ్యగ్రజో రుక్మరథో రుక్మబాహురనన్తరః । రుక్మకేశో రుక్మమాలీ రుక్మిణ్యేషాం స్వసా సతీ ॥ ౨౨ ॥ సాపశ్రుత్య ముకున్దస్య రూపవీర్యగుణశ్రియః । గృహాగతైర్గీయమానాస్తం మేనే సదృశం పతిమ్ ॥ ౨౩ ॥ తాం బుద్ధిలక్షణౌదార్యరూపశీలగుణాశ్రయామ్ । కృష్ణశ్చ సదృశీం భార్యాం సముద్వోఢుం మనో దధే ॥ ౨౪ ॥ బన్ధూనామిచ్ఛతాం దాతుం కృష్ణాయ భగినీం నృప । తతో నివార్య కృష్ణద్విడ్ రుక్మీ చైద్యమమన్యత ॥ ౨౫ ॥ తదవేత్యాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ దుర్మనా భృశమ్ । విచిన్త్యాప్తం ద్విజం కంచిత్ కృష్ణాయ ప్రాహిణోద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౬ ॥ ద్వారకాం స సమభ్యేత్య ప్రతిహారైః ప్రవేశితః । అపశ్యదాద్యం పురుషమాసీనం కాఞ్చనాసనే ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా బ్రహ్మణ్యదేవస్తమవరుహ్య నిజాసనాత్ । ఉపవేశ్యార్హయాంచక్రే యథాఽఽత్మానం దివౌకసః ॥ ౨౮ ॥ తం భుక్తవ

ర్థః ॥ ౨౧ ॥ పుత్రాన్ నామభిర్నిర్దిశన్ కన్యకాఖ్యామాహ ॥ రుక్మీతి ॥ అగ్రజో-రుక్మీ, తతః, క్రమేణ రుక్మరథాదయః, ఏషాం రుక్మ్యాదీనాం-స్వసా భగినీ-రుక్మిణీ సతీ సుశీలా ॥ ౨౨ ॥ సా రుక్మిణీ, స్వగృహాన్ ప్రత్యా-గతైః-జనైః, గీయమానాః శ్రీకృష్ణస్య, రూపసౌన్దర్యవీర్యగుణాః, అన్యే, గామ్భీర్యౌదార్యాదయః - శ్రియో భాగ్యభోగోపకరణాదిసంపత్తిః, ఏతాః పశ్యన్తీ శృణ్వతీ తం ముకున్దమేవా-త్మనః - సదృశమనురూపం-పతిం-మేనే ॥ ౨౩ ॥ తథా-కృష్ణోఽపి -గృహాగతజనముఖాద్బుద్ధ్యాదిగుణైకతానాం, తాం రుక్మిణీం, శ్రుత్వా, ఆత్మనోఽనురూపాం, భార్యాం, సముద్వోఢుముపయన్తుం మనశ్చక్రే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం స్థితే, రుక్మీ, బన్ధూనాం, రుక్మీతరేషామితి శేషః-కృష్ణాయైవ, భగినీం, దాతుమిచ్ఛతాం సతాం, హే నృప - తత, స్తాన్నివార్య - శ్రీకృష్ణం ద్వేష్టీతి తథాభూతస్సన్ చైద్యం శిశుపాలమేవ, భగిన్యాః పతి, మమన్యత, చైద్యాయైవ దాతుం నిశ్చికాయేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ త,ద్భ్రాతుః, నిశ్చిత,మాలక్ష్య, సితౌ అపాఙ్గౌ యస్యాస్సా, వైదర్భీ, దుఃఖితచిత్తా - తతో - విచిన్త్యా-ప్తం - కంచి - ద్విప్రశ్రేష్ఠం- ద్రుతం త్వరితం యథా తథా, శ్రీకృష్ణాయ ప్రాహిణోత్-శ్రీకృష్ణమానేతుం ప్రేషయామాసేత్యర్థః ॥ క్రియార్థోపపదస్యేతి చతుర్థీ ॥ ౨౬ ॥ స ద్విజః - ద్వారకాం ప్రతి, గత్వా-తత్ర-ద్వారపాలై,రన్తః-ప్రవేశితః - కాఞ్చనమయే-సింహాసనే-స్థితం-జగత్కారణం పురుషం శ్రీకృష్ణం-దదర్శ ॥ ౨౭ ॥ తం దృష్ట్వేవ న్తం-ద్విజ-మవలోక్య, బ్రహ్మణి కుశలే సాధవో బ్రహ్మణ్యాః- తేషాం మధ్యే, దేవః దీప్యమానః-శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః-స భగవాన్నిజాసనా-దవరుహ్య-ద్విజ, ముపవేశ్య - అర్హయాంచక్రే పూజయామాస - యథా- దేవా - ఆత్మానం - పూజయన్తి-తద్వత్ ॥ ౨౮ ॥ తమితి ॥ విశ్రాన్తం విగతాధ్వశ్రమం-తం ద్విజం-ఉపగమ్య-స్వయం-సతాం-గతిః శ్రేయః ప్రాప్త్యుపాయ

స్తతా వ-త్సద్భి రేవమనుష్ఠేయమితిప్రదర్శయన్నివేతిభావః - అభిమృశన్ శనైస్సమ్మృశన్-, అవ్యగ్రః అవహితచిత్త- స్తం ద్విజ-మపృచ్ఛత ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ప్రశ్నమేవవర్ణయతి ॥ కచ్చిదితి ॥ హేద్విజశ్రేష్ఠానామపి-శ్రేష్ఠ-తవ-ధర్మః, ఆర్యసమ్మతో-వర్తతే-కచ్చిత్ మదిష్టఇతిభావః. కోఽసావార్యసమ్మతః-త్వదిష్టశ్చే-త్యతో, విశినష్టి - నాతికృచ్ఛ్రేణ అనతిక్లేశేన-అయత్నలబ్ధేన-సదా సంతుష్టంమనో యస్య - తవ-ధర్మ ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః సన్తోష ఏవబ్రాహ్మణస్య పరమోధర్మ ఆర్యసంమతో మదిష్టశ్చేతిభావః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ సంతుష్టఇతి॥ యర్హి యదా, యేనకేనచిత్ - అయత్నలబ్ధేనైవ దేహధారణోపయుక్తేన-సంతుష్టః, స్వాత్ స్వస్మాత్- ధర్మాద్వర్ణాశ్రమోచితాద్ధర్మాత్ - అహీయమానః-వర్తేత సహినిత్యసన్తోషరూపోధర్మః, అస్యనిత్యసంతుష్టస్య-స్వధర్మాదనపేతస్యచ-పుంసః- అఖిలా-న్కామానిష్టార్థాన్ , దోగ్ధీతితథా-స్యాదిత్యత్ర, పూర్వాదిభ్యో నవభ్యోవా, ఇతివికల్పాత్తస్మాదాదేశాభావః-అఖిలకామధుగిత్యనేనవృద్ధసమ్మతత్వంఫలితం-శిష్టసమ్మతస్యైవధర్మస్యఫలసాధనత్వావ్యభిచారాత్ - ఫలసాధనత్వాధ్యవసాయినామేవశిష్టత్వాత్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవంసన్తోషస్య పారలౌకికసుఖసాధనత్వముక్తం ॥ అథేహలోకేఽపి సుఖహేతుత్వంవక్తుమసన్తోషస్యోభయత్రదుఃఖహేతుతామాహ ॥ అసన్తుష్టఇత్యర్ధేన ॥ సురేశ్వరోఽప్య-సన్తుష్టశ్చే-ల్లోకాన్-అనుకూలతయాలోక్యన్తఇతిలోకాఆనన్దాః సుఖానీతియావత్ - తాన్నైహికా-నాముష్మికాంశ్చ, నప్రాప్నోతి-అకిఞ్చనోఽపి-సన్తుష్టశ్చే-త్సర్వాఙ్గవిజ్వరః - కస్మింశ్చిదఙ్గేఽపితాపరహిత-శ్శేతే ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ అగసన్తోషస్యస్వాభిమతత్వమాహ॥ విప్రానితి॥ స్వలాభేనస్వసత్తాలాభేన, స్వోజ్జీవనేచ్ఛా యది తేస్వసత్తాయాంస్పృహాయది, ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యంస్వభావంచసదాస్మర, ఇత్యుక్తహరిదాస్యాద్యనుసన్ధానప్రయుక్తాత్మలాభేనేత్యర్థః - తేనైవ,

స్తం విశ్రాన్తముపగమ్య సతాం గతిః । పాణినాఽభిమృశన్పాదావవ్యగ్రస్తమపృచ్ఛత ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥
కచ్చిద్ద్విజవరశ్రేష్ఠ ధర్మస్తే వృద్ధసమ్మతః । వర్తతే నాతికృచ్ఛ్రేణ సన్తుష్టమనసస్సదా ॥ ౩౦ ॥ సన్తుష్టో యర్హి వర్తేత
బ్రాహ్మణో యేన కేనచిత్ । అహీయమానస్స్వద్ధర్మాత్సహ్యస్యాఖిలకామధుక్ ॥ ౩౧ ॥ అసన్తుష్టోఽసకృల్లో
కానాప్నోత్యపి సురేశ్వరః । అకిఞ్చనోఽపి సన్తుష్టశ్శేతే సర్వాఙ్గవిజ్వరః ॥ ౩౨ ॥ విప్రాన్స్వలాభసన్తుష్టాన్సా
ధూన్భూతసుహృత్తమాన్ । నిరహఙ్కారిణశ్శాన్తాన్నమస్యే శిరసాఽసకృత్ ॥ ౩౩ ॥ కచ్చిద్వః కుశలం బ్రహ్మ
న్రాజతో యస్య హి ప్రజాః । సుఖం వసన్తి విషయే పాల్యమానాస్స మే ప్రియః ॥ ౩౪ ॥ యతస్త్వమాగతో దుర్గం
నిస్తీర్యేహ యదిచ్ఛయా । సర్వం మే బ్రూహ్యగుహ్యం చేద్వయం కింకరవామహే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సం
పృష్టసంప్రశ్నో బ్రాహ్మణః పరమేష్ఠినా । లీలాగృహీతదేహేన తస్మై సర్వమవర్ణయత్ ॥ ౩౬ ॥ రుక్మిణ్యా ప్రేషిత
స్సోఽహం సకాశం పురుషోత్తమ । తస్యాస్సన్దేశమాకర్ణ్య క్రియతాం తదనన్తరమ్ ॥ ౩౭ ॥ నిధాయ లిఖితం పత్రం
పాదయోః ప్రణనామ తమ్ । తదాదాయ జగన్నాథస్స్మితసున్దరలోచనః ॥ వాచయామాస ధర్మాత్మా సాదరం
స్పృహయన్నివ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీరుక్మిణ్యువాచ ॥ శ్రుత్వా గుణాన్భువనసున్దర శృణ్వతాం తే నిర్విశ్య కర్ణవివరైర్హరతోఽ

సన్తుష్టా - న్సాధూన్ పరోపకారిణః - నిరహఙ్కారిణః దేహాత్మాభిమానరహితాన్-శాన్తాన్ జితేన్ద్రియాన్-ద్విజానహం-అసకృ, చ్ఛిరసా నమస్యే నమస్కరోమి - అతీవమదిష్టంకుర్వద్భ్యస్తేభ్యః ప్రత్యుపకర్తుమశక్తః కేవలంనమస్కరోమీత్యభిప్రాయః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ హే బ్రహ్మన్-వో యుష్మాకం-రాజతః రాజ్ఞస్సకాశా-త్కుశలం-కచ్చిత్-యస్యరాజ్ఞో- విషయే దేశే, ప్రజాః-పాల్యమానాః-సుఖంయథాతథా-వసన్తి- సరాజా-మమప్రియః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ యతో యస్మాద్దేశాత్, ఇహ-దుర్గం సాముద్రజలాత్మకం , నిస్తీర్య , యదిచ్ఛయా యత్ప్రయోజనేచ్ఛయా హేతుభూతయా , ఆగతః త, త్సర్వ్వ,మగుహ్యం చే, న్నోఽస్మభ్యం, బ్రూహి, వయం, కింకరవామ హే కిం కురవామ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ లీలయా హేతుభూతయా, గృహీతో-దేహో, యేన-పరో-మా-యస్మా - త్తస్మై , న్మహిమ్ని, తిష్ఠతీతితథా॥ స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతిశ్రుతేః- తేనభగవతా, సంపృష్టః ప్రశ్నః ప్రశ్నవిషయో-యస్య-స, బ్రాహ్మణ, స్తస్మై శ్రీకృష్ణాయ సర్వం , పృష్టం, వర్ణయామాస ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ రుక్మిణ్యేతి ॥ తవ-సకాశంసమీపంప్రతి-ప్రేషితః తస్యారుక్మిణ్యాః, సన్దేశంవాచిక-మాకర్ణ్య, అనన్తరం-త - ద్రుక్మిణ్యుక్తం- క్రియతాం-యద్వా, తదనన్తరంశ్రవణానన్తరం-క్రియతాంయథోచితమితి శేషః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఏవ-ముక్త్వా, లిఖితం-రుక్మిణ్యేతి శేషః, పత్రం, పాదయోః-భగవతఇతి శేషః , నిధాయ, తంకృష్ణం-ప్రణనామనమస్కృతవాన్ - తత్పత్ర, మాదాయ, సాదరంయథాతథా-వాచయామాస - బ్రాహ్మణముఖేనైవేతి శేషః , కథమ్భూతః-స్మితేన సున్దరే-లోచనే-యస్య - సః, ధర్మాత్మా యాచితార్థప్రదానరూపధర్మప్రవణబుద్ధిమాన్ - స్పృహయన్నివ - వాచనేనైవలిఙ్గేనతద్విషయకస్పృహాంవ్యఞ్జయన్నివేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ బ్రాహ్మణః కృష్ణానుజ్ఞయా వాచికం వక్తి ॥ శ్రుత్వేతి ॥ హేభువనసున్దర - అనేనఔత్సుక్యంద్యోతయతి-త్వద్గు

ణాన్-శృణ్వతాం జనానాం, కర్ణరన్ధ్రైః నిర్విశ్య - ప్రవిశ్య, అఙ్గతాపం ఆధ్యాత్మికం తాపం, హరతః, తే తవ, గుణాన్, తథా, దృశిమతాం చక్షుష్మతాం, దృశాం-అఖిలార్థానాం అనుకూలవిషయాణాం-లాభో-యస్మాత్, తథాభూతం చ తవ, రూపం చ-శ్రుత్వా, హే అచ్యుత-మమ చిత్తం నిర్లజ్జం యథా తథా-చిత్తవిశేషణం వా-త్వయ్యేవా-విశతి ఆసజ్జతే, క్వ తవ మహిమా, క్వ చాహం రూపశీలాదిహీనయుక్తా, తథాప్యపత్రపం నిర్విశతీత్యభిప్రాయేణాపత్రపమిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ అహో కులకన్యానామిదమతిధార్ష్ట్యమితి మాశఙ్కిష్ఠా ఇత్యాహ ॥ కా త్వేతి ॥ హే ముకున్ద, హే నృసింహ నరశ్రేష్ఠ కా నామ, కన్యా, కులవతీ, తథా, మహతీ గుణోదారా, తథా, ధీరా స్థిరచిత్తా చ, త్వా త్వాం, పతిం, న వృణీత, తేన న మయ్యేవ, కేవలం దోషశఙ్కేతి భావః, కథమ్భూతం, గుణశీలాదిభిః ఆత్మనైవ, తుల్యం, నిరుపమమిత్యర్థః, ద్రవిణం ద్రవ్యసంపత్, ధామ తేజః ప్రభావ ఇతి యావత్, తథా, నరలోకస్య, మనసః, అభిరామమత్యన్తానుకూలవిషయభూతం, కిం చ, కాలే వివాహావసరే ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ తన్మ ఇతి ॥ హే విభో, తత్ తస్మాత్, మే మయా, భవాన్, ఖలు, పతిః, వృతః, ఆత్మా చ, భవతే తుభ్యం, అర్పితః, అతః-అఙ్గ హే కృష్ణ, జాయాం భార్యాం, విధేహి, త్వమాగత్య మామితి శేషః, విపక్షబాధకం ద్యోతయన్నాహ ॥ మా వీరభాగమితి ॥ హే అమ్బుజాక్ష, మృగపతేః సింహస్య - బలిం - గోమాయుః సృగాల ఇవ, వీరస్య - తవ, భాగభూతాం, మాం, చైద్యః శిశుపాలః-ఆరాచ్ఛీఘ్రం, మాగత్య-మాభిమర్శతు మాస్పృశతు ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ అనేకజన్మార్జితసుకృతైరిదమేవమేభూయాదితి ప్రార్థయతే ॥ పూర్తేతి ॥ పూర్తం స్మార్తం కర్మ - వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణం వా, ఇష్టం వైదికం యాగాదికర్మ, దత్తాదయః ప్రదర్శనార్థాః, తత్ర, దత్తం దానం సత్పాత్రద్రవ్యత్యాగాత్మకం, నియమస్తీర్థస్నానాది - వ్రతం కృచ్ఛ్రాది, దేవాదీనాం ద్వన్ద్వః- తేషామర్చనం, ఆదిశ

ఙ్గతాపమ్ । రూపం దృశాం దృశిమతామఖిలార్థలాభం త్వయ్యచ్యుతావిశతి చిత్తమపత్రపం మే ॥ ౩౯ ॥ కా త్వా ముకున్ద మహతీ గుణరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణధామభిరాత్మతుల్యమ్ । ధీరా పతిం కులవతీ న వృణీత కన్యా కాలే నృసింహ నరలోకమనోఽభిరామమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్మే భవాన్ఖలు వృతః పతిరఙ్గ జాయామాత్మాఽర్పితశ్చ భవతోఽత్ర విభో విధేహి । మా వీరభాగమభిమర్శతు చైద్య ఆరాద్గోమాయువన్మృగపతేర్బలిమమ్బుజాక్ష ॥ ౪౧ ॥ పూర్తేష్టదత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభిరలం భగవాన్పరేశః । ఆరాధితో యది గదాగ్రజ ఏత్య పాణిం గృహ్ణాతు మే న దమఘోషసుతాదయోఽన్యే ॥ ౪౨ ॥ శ్వో భావిని త్వమజితోద్వహనే విదర్భాన్గుప్తస్సమేత్య పృతనాపతిభిః పరీతః । నిర్మథ్య చైద్యమగధేన్ద్రబలం ప్రసహ్య మాం రాక్షసేన విధినోద్వహ వీర్యశుల్కామ్ ॥ ౪౩ ॥ అన్తఃపురాన్తరచరీమనిహత్య బన్ధూంస్త్వాముద్వహే కథమితి ప్రవదామ్యుపాయమ్ । పూర్వేద్యురస్తి మహతీ కులదేవయాత్రా యస్యాం బహిర్నవవధూర్గిరిజాముపేయాత్ ॥ ౪౪ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజస్స్నపనం మహాన్తో వాఞ్ఛన్త్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై । యర్హ్యమ్బుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిస్స్యామ్ ॥ ౪౫ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ ఇత్యేతే గుహ్యసన్దేశా యదుదేవ మయాఽఽహృతాః । విమృశ్య కర్తుం

బ్దేన భూతహితత్వదయాదిసంగ్రహః, ఏభిః, యది నూనం, భగవాన్, ఆరాధితః, స్యాత్, తర్హి, గదాగ్రజః శ్రీకృష్ణః శ్వః, ఆగత్య-మమ-పాణిం, గృహ్ణాతు- న త్వన్యే-దమఘోషసుతాదయః శిశుపాలాదయః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ నను బన్ధుభిశ్చైద్యాయార్పితాయాం త్వయి కిమధునా విధేయమిత్యత్రాహ ॥ శ్వో భావినీతి ॥ హే అజిత శ్వో, భావిని-ఉద్వహనే వివాహే త్వం, తావద్గుప్తః అలక్షిత ఏవాగత్య, తతః-సేనాపతిభిః, పరివృతస్సన్-చైద్యాదిబలం, నిర్మథ్య పరాభూయ-ప్రసహ్య హఠాత్-వీర్యం ప్రభావదర్శనమేవ-శుల్కం వైవాహికం దేయం-యస్యాస్తాం-మాం, రాక్షసేన, విధినా, ఉద్వహేత్యుపదేశరహస్యమ్ ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ నను-భవతు శిశుపాలాదిబలప్రమథనమన్తఃపురగతాయాస్తవ హరణే త్వద్బన్ధువధోఽపి ప్రసజ్యేతేత్యత ఆహ ॥ అన్తఃపురేతి ॥ అన్తఃపురమధ్యచరీం-మాం-బన్ధూనహత్వా - కథముద్వహే-ఇతి చేత్ - తత్రోపాయం-వదామి-పూర్వేద్యుః-వివాహదినాదితి శేషః-మహతీ కులదేవయాత్రా-అస్తి-యస్యాం - యాత్రాయాం - బహిః, పురాదితి శేషః - నవవధూ-రహం-గిరిజామమ్బికాముపేయాం గచ్ఛేయం-దర్శనార్థమితి శేషః అమ్బికాగృహే దేవ మమ హరణం సుకరమితి భావః ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ నను కిమనేనానర్థకారిణా నిర్బన్ధేన-చైద్యోఽపి తావత్ప్రఖ్యాతగుణకర్మా-యోగ్య ఏవ వర-ఇత్యత ఆహ ॥ యస్యేతి ॥ హే అమ్బుజాక్ష-యస్య-తవ- భవతోఽఙ్ఘ్రిరజోభిః, స్నపనమాత్మనః, తమసోఽపహత్యై అజ్ఞాననివృత్త్యై- ఉమాపతిరివ-అన్యేఽపి-మహాన్తో - వాఞ్ఛన్తి-తస్య భవతః, ప్రసాదం యర్హ్యహం - న లభేయ న ప్రాప్నుయాం, తర్హి - వ్రతైరుపవాసాదిభిః కృశాన్-అసూన్ ప్రాణాన్ జహ్యాం త్యజేయమ్ ॥ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ శతజన్మభిరపి స్యాం-తవాహం భార్యా స్యామిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ ఇత్థం వాచికం పఠిత్వాఽఽహ ద్విజః ॥ హే యదుదేవ - ఇత్యేవంవిధా-గుహ్యాస్తమాః-సన్దేశా-మయా, ఆహృతాః-అత్ర-యత్కర్తవ్యం-తద్విమృశ్య క్రియతామ్.

తాం-తచ్చ-సమనన్తరమేవ-క్రియతా-మితి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్విపఞ్చాశోऽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

వైదర్భ్యా ఇతి ॥ తత-స్స భగవాన్-యదునన్దనస్తు-వైదర్భ్యా-స్సన్దేశ-మాకర్ణ్య-స్వపాణినా-ద్విజం-పాణౌ-గృహీత్వా-ప్రహస-న్నువాచ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ యథేతి ॥ మచ్చిత్తేతి నిద్రాయా అలాభహేతుః-తథా తచ్చిత్త ఇత్యపి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హేత్వన్తరం చాహ ॥ వేదేతి ॥ మయి-ద్వేషాద్ధేతోః, రుక్మిణా-మదుద్వాహో-నివారిత-ఇత్య-హం, వేద్మి ॥ అతశ్చాహం-నిద్రాం-న లభ ఇత్యర్థః ॥ అధునాతు-రాజన్యాధమా-న్మృధే ఉన్మథ్య-అనవద్యాని నిర్దుష్టాని-శోభనాన్య-ఙ్గాని-యస్యాః, అహమేవ పరో యస్యా-స్తాం-మచ్చిత్తాం వా-తాం-రుక్మిణీం-ఆనయిష్యామి ॥ ఉన్మథ్యానయనే దృష్టాన్తః-ఏధసో దారుణో-ऽగ్నిశిఖామివేతి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇతి బ్రాహ్మణముక్త్వాऽథ సూతమాహేత్యాహ ॥ ఉద్వాహేతి ॥ మధుసూదనో-రుక్మిణ్యా-ఉద్వాహర్క్షం-పరశ్వో రాత్రౌ వివాహనక్షత్ర-మితి-విజ్ఞాయ-సారథి, మాహ ॥ కిమితి ॥ హే దారుక, రథ, స్సంయుజ్యతా-మశ్వైస్సంయుక్తః క్రియతామ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తతో-దారుకః-శైబ్యాద్యాఖ్యైః-చతుర్భిః, శ్రేష్ఠైః, అశ్వై-ర్యుక్తం-రథ-ముపసమీప-మానీయా-గ్రతః పురతః-బద్ధాఞ్జలి-స్తస్థౌ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఆరుహ్యేతి ॥ తావత్-ద్విజ-మారోప్య తత-స్స్వయమపి-స్యన్దనం రథ-మారు

యశ్చాత్ర క్రియతాం తదనన్తరమ్ ॥ ౪౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ద్విపఞ్చాశోऽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వైదర్భ్యాస్స తు సన్దేశం నిశమ్య యదునన్దనః । ప్రగృహ్య పాణినా పాణిం ప్రహసన్ద్విజమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యథా సా రుక్మిణీ నిత్యం మచ్చిత్తాऽऽస్తే సుశోభనా । తథాऽహమపి తచ్చిత్తో నిద్రాం చ న లభే నిశి ॥ ౨ ॥ వేదాహం రుక్మిణో ద్వేషాన్మమోద్వాహో నివారితః । తామానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపసదాన్మృధే । మత్పరామనవద్యాఙ్గీమేధసోऽగ్నిశిఖామివ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఉద్వాహర్క్షం స విజ్ఞాయ రుక్మిణ్యా మధుసూదనః । రథస్సంయుజ్యతామాశు దారుకేత్యాహ సారథిమ్ ॥ ౪ ॥ స చాశ్వైశ్శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకైః । యుక్తం రథముపానీయ తస్థౌ ప్రాఞ్జలిరగ్రతః ॥ ౫ ॥ ఆరుహ్య స్యన్దనం శౌరిర్ద్విజమారోప్య తూర్ణగైః । ఆనర్తాదేకరాత్రేణ విదర్భానగమద్ధయైః ॥ ౬ ॥ రాజా స కుణ్డినపతిః పుత్రస్నేహవశం గతః । స్వాం కన్యాం శిశుపాలాయ దాస్యన్కర్మాణ్యకారయత్ ॥ ౭ ॥ పురం సమ్మృష్టసంసిక్తమార్గరథ్యాచతుష్పథమ్ । చిత్రధ్వజపతాకాభిస్తోరణైస్సమలఙ్కృతమ్ ॥ ౮ ॥ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణైర్విరజోऽమ్బరభూషితైః । జుష్టం స్త్రీపురుషైశ్శ్రీమద్గృహైరగరుధూపితైః ॥ ౯ ॥ పితౄన్దేవాన్సమభ్యర్చ్య విప్రాంశ్చ విధివన్నృప । భోజయిత్వా యథాన్యాయం వాచయామాస మఙ్గలమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుస్నాతాం సుదతీం కన్యాం కృతకౌతుకమఙ్గలామ్ । అహతాంశుకయుగ్మేన భూషితాం భూషణోత్తమైః ॥ ౧౧ ॥ చక్రుస్సామర్గ్యజుర్మన్త్రైర్వధ్వా రక్షాం ద్విజోత్తమాః । పురోహితోऽథర్వమన్త్రైర్జుహావ గ్రహశాన్తయే ॥ ౧౨ ॥ హిరణ్యరూప్యవాసాంసి తిలాంశ్చ గుడమిశ్రితాన్ । ప్రాదాద్ధే

హ్య-ఆనర్తాత్స్వదేశా-ద్విదర్భాన్ దేశాన్-హయైస్తూర్ణగై-రేకరాత్రేణాగమత్-తస్యాం రాత్ర్యాం ప్రస్థాయ ప్రాతర్విదర్భదేశా-నగమదిత్యర్థః ॥ “శ్వో భావిని త్వమజితోద్వహనే” ఇతి రుక్మిణీసన్దేశాత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ రాజేతి ॥ కుణ్డినపతిర్భీష్మకః పుత్రస్య రుక్మిణః-స్నేహవశం గతః-పుత్రస్నేహేన తత్పరతన్త్రీభూత ఇత్యర్థః-దాస్యన్ “లక్షణహేత్వోః” ఇతి శత్రాదేశః, దాతుమిత్యర్థః-కర్మాణి పునరాలఙ్కారపితృదేవార్చనాదీని, కారయామాస ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కర్మాణ్యేవాహ ॥ పురమితి చతుర్భిః ॥ సమ్మృష్టా-స్సంసిక్తాశ్చ, మార్గాదయో-యస్మిన్-తత్-చిత్రధ్వజేషు-పతాకా, స్తాభి, స్తోరణైశ్చ-సమ్య-గలఙ్కృతమకారయత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణై రిత్యత్ర మత్వర్థీయ అర్శ ఆద్యచ్ ద్రష్టవ్యః, స్రగాదిమద్భిః-తథా-విరజోऽమ్బరైశ్చ, భూషితైః, స్త్రీపురుషై-ర్జుష్టం-తథా-శ్రీమద్భిః, అగరుణా, ధూపితై-ర్గృహైశ్చ జుష్టమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ పితౄ-న్దేవాంశ్చ-సమ్య-గభ్యర్చ్య-హే నృప-సవిసర్గపాఠే-భీష్మకః-విప్రా, న్యథావిధి-భోజయిత్వా-విధివ-త్సమభ్యర్చ్యేతి వా, యథాన్యాయం-భోజయిత్వా, రుక్మిణీం ప్రతి-మఙ్గలం, వాచయామాస-యథాన్యాయ-మన్యాశ్చ-కన్యాః-ప్రతి-మఙ్గలం వాచయామాసేతి వార్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కథమ్భూతాం-కృతం, కౌతుకేన వివాహసూత్రేణ-మఙ్గలం, యస్యా-స్తాం-అహతయోర్నవీనయో, రంశుకయో, ర్యుగ్మేన-భూషణోత్తమైశ్చ, లఙ్కృతాం, చక్రురితి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ వధ్వా-స్తస్యాః కన్యాయాః, సామాదిభి, ర్మన్త్రైః-రక్షాం చ, చక్రుః, అథర్వమన్త్రవి, త్పురోహితః-ప్రతికూలగ్రహశాన్త్యర్థం, జుహావ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ హిరణ్యేతి ॥ విధివిదాం విధిజ్ఞా

ణాం వరో-రాజాభీష్మకః,హిరణ్యాదీన్-ధనూశ్చ-విప్రేభ్యః ప్రాదాత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ఏవం,యథారుక్మిణ్యై-తథా-దమఘోష-స్సుతాయశిశుపాలాయచ-సర్వ,మభ్యుదయోచితం-కర్మ-మన్త్రజ్ఞైః,ద్విజైః-కారయామాస ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀తతో-మదజలాని,స్రవద్భి,ర్గజానాం,అనీకైః, హేమ్నోమాలాయేషాంసన్తీతితథా-తైః-రథైః - పదాతిభి-రశ్వైశ్చ సంకులై-ర్వ్యాప్తైస్సైన్యైశ్చ-పరివృత-శ్చైద్యఇతిశేషః॥కుణ్డినంపురం-యయౌ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀తంచైద్యం-సమభ్యేత్యాభిపూజ్యచ, కల్పితంనిర్మితం,యదన్య,న్నివేశనం-తస్మిన్,ముదా-నివేశయామాస ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀తత్రేతి॥కృష్ణరామాద్విషన్తీతితథా-తే-చైద్యపక్షానుసారిణః,శాల్వాదయః,పౌణ్డ్రకాద్యాశ్చ-సహస్రశః-యత్తాస్సన్తః-చైద్యాయ-కన్యాం-సాధయితు-మాజగ్ముః❀॥౧౭॥❀కవంభూతాః-రామాద్యై,ర్యదుభిః - పరివృతః-కృష్ణః-ఆగత్య-యది - కన్యాం-హరేత్-తర్హి-సర్వే-వయం-సఙ్ఘీభూతా-స్తేనకృష్ణేనసహ-యోత్స్యామః-చైద్యాయ - కన్యాం-సాధయిష్యామః-ఇతీత్థం-కృతనిశ్చయోమ్మై,స్తథాభూతాః ॥ తథా-అన్యేచ-భూభుజో రాజాన-స్సమగ్రాణి-బలాని-వాహనాని-యేషాం-తథాభూతాః-ఆజగ్ముః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀బలవాన్ప్రశస్తబలసంపన్నః-రామః- విపక్షీయాణాం-శత్రుపక్షీయాణాం-రాజ్ఞాం - ముద్యమం ప్రయత్నం-శ్రుత్వా-కన్యాం- మాహర్తుం - గత,మేకమసహాయం-కృష్ణంచ-జ్ఞాత్వా, నూనంతత్రకలహోభవిష్యతీ-తి శఙ్కా - ఽస్యసంజాతేతితథాభూతః - భ్రాతరకృష్ణ-

నూశ్చవిప్రేభ్యోరాజావిధివిదాంవరః॥ ౧౩ ॥ఏవంచేదిపతీరాజాదమఘోషస్సుతాయవై । కారయామాసమన్త్రజ్ఞైస్సర్వమభ్యుదయోచితమ్॥ ౧౪ ॥మదచ్యుద్భిర్గజానీకైస్స్యన్దనైర్హేమమాలిభిః। పత్త్యశ్వసఙ్కులైస్సైన్యైఃపరీతఃకుణ్డినంయయౌ॥ ౧౫ ॥తంవైవిదర్భాధిపతిస్సమభ్యేత్యాభిపూజ్యచ । నివేశయామాసముదాకల్పితాన్యనివేశనే॥ ౧౬ ॥తత్రశాల్వోజరాసన్ధోదన్తవక్త్రోవిదూరథః । ఆజగ్ముశ్చైద్యపక్షీయాఃపౌణ్డ్రకాద్యాస్సహస్రశః ॥ కృష్ణరామద్విషోయత్తాఃకన్యాంచైద్యాయసాధితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ యద్యాగత్యహరేత్కృష్ణోరామాద్యైర్యదుభిర్వృతః । యోత్స్యామ*స్సహితా స్తేన*ఇతినిశ్చితమానసాః ॥ ఆజగ్ముర్భూభుజశ్చాన్యేసమగ్రబలవాహనాః॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వైతద్భగవాన్రామోవిపక్షీయనృపోద్యమమ్ । కృష్ణంచైకంగతంహర్తుంకన్యాంకలహశఙ్కితః ॥ ౧౯ ॥ బలేనమహతాసార్ధంభ్రాతృస్నేహపరిప్లుతః। త్వరితఃకుణ్డినంప్రాగాద్గజాశ్వరథపత్తిభిః॥ భీష్మకన్యావరారోహాకాఙ్క్షన్త్యాగమనంహరేః।ప్రత్యాపత్తిమపశ్యన్తీద్విజస్యాచిన్తయత్తదా॥౨౧॥అహో త్రియామాన్తరితాఉద్వాహోమేఽల్పరాధసః।నాగచ్ఛత్యరవిన్దాక్షోనాహంవేద్మ్యత్రకారణమ్॥౨౨॥ సోఽపినావర్తతేఽద్యాపిమత్సన్దేశహరోద్విజః । అపమృశ్యనవద్యాత్మాదృష్ట్వాకిఞ్చిజ్జుగుప్సితమ్ ॥ మత్పాణిగ్రహణేనూనంనాయాతిహికృతోద్యమః॥ ౨౩ ॥దుర్భగాయానమేధాతానానుకూలోమహేశ్వరః । దేవీవావిముఖీగౌరీరుద్రాణీగిరిజాసతీ॥ ౨౪ ॥ఏవంచిన్తయతీబాలాగోవిన్దహృతమానసా । న్యమీలయతకాలజ్ఞానేత్రేఅశ్రుకలాకులే॥ ౨౫ ॥ఏవంవధ్వాఃప్రతీక్షన్త్యాఃగోవిన్దాగమనంనృప।వామఊరుర్భుజోనేత్రమస్ఫురన్ప్రియశంసినః॥ అథకృష్ణవినిర్దిష్టస్సఏవద్విజసత్తమః।అన్తఃపురచరీందేవీంరాజపుత్రీందదర్శహ ॥ ౨౭ ॥ సాతంప్రహృష్టవదన

స్నేహేన-వ్యాప్తః-మహతావిపులేన-బలేనసైన్యేనసహ॥బలమేవప్రపఞ్చయతి ॥ గజాశ్వరథపత్తిభిరితి ॥ త్వరితఃసంజాతత్వరః,కుణ్డినంపురంప్రతి-ప్రాగాత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀తతఃపూర్వమేవరుక్మిణీ-ఔత్సుక్యాదచిన్తయదిత్యాహ॥భీష్మకన్యేతి॥ హరే-రాగమన-మాకాఙ్క్షన్తీ-ద్విజస్య-ప్రేషితస్య-ప్రత్యాపత్తింప్రత్యాగమన-మపశ్యన్తీచా-చిన్తయత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ అహోఇతిచతుర్భిః ॥ త్రియామారాత్రిః-తావన్మాత్రాన్తరితో-మన్దభాగ్యాయా-మమ - వివాహః-అరవిన్దాక్షఃకృష్ణో,ఽద్యా-ఽపి-నాగచ్ఛతి-అత్ర-అనాగమనే-కారణంనవేద్మి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀యశ్చ-మత్సన్దేశహరో- ద్విజస్సోఽప్య-ద్యాపి, నావర్తతేనాగచ్ఛతి-అపికింవా,అనవద్యాత్మా-ముకున్దః-కిఞ్చి-న్మయి - జుగుప్సితంధార్ష్ట్యాదికం- దృష్ట్వా-మత్పాణిగ్రహణేనిమిత్తే-కృతః,ఉద్యమఃప్రయత్నో-యేన-తథాభూతః,నూనంనాయాతి- నాగచ్ఛత్యేవకి-మిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀కిం వా-ధాతావిశ్వకృన్మహేశ్వరో-దుర్భగాయా-మమా-ననుకూలఏవ-కింవా-రుద్రస్యస్త్రీ మమ-విముఖీప్రతికూలా ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ఏవమితి॥ఇత్థం-చిన్తయన్తీ-బాలారుక్మిణీ-గోవిన్దేన-హృతం,మానసం-యస్యాః-సా,కాలజ్ఞాద్యాపిగోవిన్దాగమనకాలఇతిమన్వానా,అశ్రుబిన్దుభి-రాకులేస్తబ్ధే-లోచనే-న్యమీలయతనిమీలితవతీ❀॥ ౨౫ ॥❀హేనృప,ఇత్థం-గోవిన్దాగమనంగోవిన్దాగమనవార్తాహరంద్విజం,తదాగమనద్వారంచ,ప్రతీక్షన్త్యాః,రుక్మిణ్యాః,ఊర్వాదయః-ప్రియశంసినఃకృష్ణాగమనరూపప్రియసూచకాః,అస్ఫురన్సఞ్చలితవన్తః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀అథతతః,యః,పూర్వం,ఆత్మనా-ప్రేషితః,సఏవ-ద్విజః-కృష్ణేనాదిష్టో-ఽన్తఃపురచరీం-రుక్మిణీం-దదర్శహ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀సారుక్మిణీ,నవ్యగ్రా,ఆత్మనోదేహస్య-గతి-ర్యస్య, ప్రహృష్టంవదనంయస్య-తం

ద్విజ-మాలక్ష్య-లక్షణాభిజ్ఞాదూతలక్షణతత్కార్యాభిజ్ఞా-అతఏవ,శుచిస్మితా సతీ,సమ్యగపృచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁తస్యై పృచ్ఛన్త్యై రుక్మిణ్యై, రామేణసహితం - కృష్ణం-ప్రాప్తమాగత-మావేదయత్ శశంస ॥ ఆత్మోపనయసంప్రతి ॥ ఆత్మనోరుక్మిణ్యాః,ఉపనయనంస్వసమీపప్రాపణంప్రతి-భగవతా,య, త్సత్య,వచన-ముక్తం « తామానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపశదాన్మృధే।మత్పరామనవద్యాఙ్గీమేధసోఽగ్నిశిఖామివే,,త్యుక్తంసత్యవచనం-శశంసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తత-స్తంకృష్ణమాగతం,జ్ఞాత్వా-హృష్టంమానసంయస్యాః,సా,రుక్మిణీ , బ్రాహ్మణాయ,ప్రత్యుపకర్తుం , ప్రియంయోగ్యం , వస్త్వ,పశ్యన్తీ-కేవలం,ననామ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ప్రాప్తావితి॥స్వదుహితు-రుద్వాహప్రేక్షణేనిమిత్తే-ఉత్సుకౌప్రాప్తౌ,ఉద్వాహాదిదృక్షయాఽఽగతావిత్యర్థః,శ్రుత్వా,తూర్యఘోషేణ , సమర్హణైః పూజాసాధనైశ్చసహ,అభ్యాజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తత-స్సభీష్మకో-మధుపర్కాదీని-సమర్ప్య,యథావిధి-సమ్యగపూజయత్ ॥తత్రో-పాయనాని శ్రేష్ఠవస్తూని ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁మహామతిర్భీష్మక-స్తయోరామకృష్ణయోః , శ్రీమత్-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ , నివేశనంగృహ-ముపకల్ప్య , సభృత్యయో-స్ససైన్యయో ర్యథావ-దాతిథ్యం,చక్రే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఇత్థ-మన్యేషామపి-సర్వేషాం-సముదితానాం-రాజ్ఞాం-తత్తద్వీర్యవయఃప్రభృత్యనురూపం-సర్వైఃకామైః,అపూజయత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁కృష్ణమితి॥విదర్భపురవాసినఃకుణ్డినపురవాసినోజనాః- కృష్ణ-మాగతం,శ్రుత్వా - ఇత స్తతఃస్థిత్వేతి శేషః-తస్యకృష్ణస్య - ముఖపఙ్కజం ముఖపఙ్కజస్థలావణ్యసుధాం॥నేత్రరూపై-రఞ్జలిభిః-

మవ్యగ్రాత్మగతింసతీ । ఆఽత్యలక్షణాభిజ్ఞాతమపృచ్ఛచ్ఛుచిస్మితా ॥ ౨౮ ॥ ఆవేదయామాసతస్యైతంప్రాప్తం యదునన్దనమ్ । ఉక్తంచసత్యవచనమాత్మోపనయనంప్రతి॥ ౨౯ ॥తమాగతంసమాజ్ఞాయవైదర్భీహృష్టమానసా । నపశ్యన్తీబ్రాహ్మణాయప్రియమన్యన్ననామసా॥ ౩౦ ॥ ప్రాప్తౌశ్రుత్వాస్వదుహితురుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకౌ । అభ్యయాత్తూర్యఘోషేణరామకృష్ణౌసమర్హణైః ॥ ౩౧ ॥ మధుపర్కముపానీయవాసాంసిరుచిరాణిసః । ఉపాయనాన్యభీష్టానివిధివత్సమపూజయత్॥ ౩౨ ॥తయోర్నివేశనంశ్రీమదుపకల్ప్యమహామతిః।ససైన్యయోస్సానుగయోరాతిథ్యంవిదధేయథా ॥ ౩౩ ॥ ఏవంరాజ్ఞాంసమేతానాంయథావీర్యంయథావయః । యథాబలంయథావృత్తంసర్వైఃకామైస్సమర్హయత్ ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణమాగతమాకర్ణ్యవిదర్భపురవాసినః।ఆగత్య నేత్రాఞ్జలిభిఃపపుస్తన్ముఖపఙ్కజమ్ ॥ ౩౫ ॥ అస్యైవభార్యాభవితుంరుక్మిణ్యర్హతినాపరా । అసావప్యనవద్యాత్మాభైష్మ్యాస్సముచితఃపతిః ॥ ౩౬ ॥ కించిత్సుచరితంయన్నస్తేనతుష్టస్త్రిలోకకృత్। అనుగృహ్ణాతుగృహ్ణాతువైదర్భ్యాఃపాణిమచ్యుతః ॥ ఏవంప్రేమకలాబద్ధావదన్తిస్మపురౌకసః ॥ ౩౭ ॥కన్యాచాన్తఃపురాత్ప్రాగాద్భటైర్గుప్తాఽమ్బికాలయమ్ । పద్భ్యాంవినిర్యయౌద్రష్టుంభవాన్యాఃపాదపల్లవమ్॥ ౩౮ ॥ సాచానుధ్యాయతీసమ్యఙ్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । యతవాఙ్మాతృభిస్సార్ధంసఖీభిఃపరివారితా ॥ గుప్తారాజభటైశ్శూరైస్సన్నద్ధైరుద్యతాయుధైః ॥ ౩౯ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవాస్తూర్యభేర్యశ్చజఘ్నిరే॥ ౪౦ ॥నానోపహారబలిభిర్వారముఖ్యాస్సహస్రశః । స్రగ్గన్ధవస్త్రాభరణైర్ద్విజపత్న్యస్స్వలఙ్కృతాః ॥ ౪౧ ॥ గాయన్తశ్చస్తువన్తశ్చగాయకావాద్యవాదకాః । పరివార్యవధూంజగ్ముస్సూతమాగధవన్దినః ॥ ౪౨ ॥ ఆసాద్యదేవసదనంధౌతపాదకరామ్బు

పపుఃపీతవన్తః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁కించ॥ఏవమిత్థం-ప్రేమకలాబద్ధాః-ప్రేమాశ్రుగద్గదస్వరాస్సన్తః-పురౌకసఃపురవాసినోజనాః ఊచుః॥కిమితి॥అసౌకృష్ణః-అనవద్యాత్మా సున్దరతరతనుః-అపిశబ్దో భైష్మ్యా అప్యనవద్యాత్మత్వసముచ్చయార్థః-సముచితోఽనురూపః-పతిః అతః అస్యైవ-రుక్మిణ్యేవా-ర్హత్వేన - అసావేవ-భైష్మ్యా ఏవ -సముచిత ఏవే - తి పదవధారణాన్నిర్నోఽస్మాభిః-కించి-త్సుచరితంస్వనుష్ఠితం - యద్యస్మాకంప్రాచీనంపుణ్యమస్తీత్యర్థః- తేనసుచరితేన - తుష్టఃప్రీతః-త్రిలోకకృత్ బ్రహ్మ-వైదర్భ్యాః-పాణి-మచ్యుతో-గృహ్ణాత్వితి-అనుగృహ్ణాత్వితి ❁ ॥ ౩౬ ॥౩౭ ॥ ❁ఏవంస్థితే - తదా - భైష్మీ కన్యా-భటై-ర్గుప్తాసతీ అన్తఃపురాదమ్బికాగృహంప్రతి-భవాన్యాః,పాదపఙ్కజం- ద్రష్టుం - పద్భ్యామేవ-నిర్జగామ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁కథంభూతా సారుక్మిణీ-ముకున్దచరణామ్బుజం-సమ్యగ్ధ్యాయన్తీ- యతవాక్ మౌనినీ-మాతృభి - స్సఖీభిశ్చ-పరివారితా-ఉద్ధృతాన్యాయుధాని-యై - స్తైస్సన్నద్ధైరాయత్తైఃశూరైః-రాజభటైః-గుప్తా ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తదా - మృదఙ్గాదయో- జఘ్నిరే-వాదితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁నానావిధై-రుపహారైః నైవేద్యైః-బలిభిఃపూజాసాధనైశ్చ-సహ-సుష్ఠ్వ-లఙ్కృతాః-ద్విజపత్న్యః గణికోత్తమాశ్చ-తథా-గాయకా-గాయన్తః-స్తువన్తః, సూతాదయః - వాద్యాదీనాంతూర్యాదీనాం-వాదకాః-వాదయన్తశ్చేతి శేషః,వధూంకన్యాం,పరివార్యపరివేష్ట్య,జగ్ముః ❁ ॥ ౪౧ ॥౪౨ ॥ ❁ఆసాద్యేతి ॥దేవసదనమమ్బికాపతిగృహం-ఉపగమ్య తత్ర-ధౌతే ప్రక్షాళితే-పాదామ్బుజే - కరామ్బుజేచ-యస్యాః-సా- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-తఏవ-శుచిః,శాన్తాసమాహితచిత్తా

చా-మ్బికాగృహం-ప్రవివేశ * ॥ ౪౩ ॥ * తతః-ప్రవయసోవృద్ధాః-విధిజ్ఞాశ్చ-విప్రయోషితః భవస్య,పత్నీం-భవేనాన్వితాం భవానీం-ప్రతి-తాంకన్యాం-వన్దయాఞ్చక్రుః- యద్యపిభవానీమితిపుంయోగలక్షణఙీషైవభవసంబన్ధలాభః-తథాఽపిసాహిత్య లాభార్థం తత్రాపిభవస్యప్రాధాన్యసూచనార్థం భవాన్వితామిత్యుక్తం - పుంయోగశ్చాత్రభర్తృభార్యాసంబన్ధవిశేష రూపఇతిద్యోతయితుంభవపత్నీమితి * ॥ ౪౪ ॥ * తథారుక్మిణీనమస్యఇత్యాదిచు స్త్రీయమపూర్వమేవపశ్యన్తీజన్మభేనస్వమ నీషితంచప్రార్థయన్తీయథావత్పూజయామాసేత్యాహ ॥ నమస్యఇతిత్రిభిః ॥ హేఅమ్బికే-స్వసన్తానయుతాంగణేశాదిసహి తాం,శివాంమఙ్గళరూపాం-త్వా - మభీక్ష్ణంపునఃపునః నమస్యేనమస్కరోమి । భగవాన్ కృష్ణః-మమ-పతి-ర్భూయా-దితి-య- త్తత్-జనుమోదతాంఅనుగృహ్ణాతు-భవతీతికర్తృపదాధ్యాహారః । యద్వా ॥ కృష్ణో-మమ-పతి-ర్భూయాత్-కృష్ణ ఏవ-త-దను మోదతా-మితి-త్వ,మనుగృహ్ణీష్వేత్యర్థః * । ౪౫ ॥ * ఇత్థం,ప్రార్థయన్తీ-సారుక్మిణీ-ద్విజపత్నీభిః- పురస్కృతాపురోఽవ స్థాపితా,అర్చాదిభిర్యథావిధి-దేవీం, ఉమాం,దేవం-శివంచ-పూజయామాసేత్యర్థః * ॥ ౪౬ ॥ * అద్భిశ్శుద్ధోదకైః గన్ధైశ్చ స్ధనై, రక్షతైశ్చ,వాసోభిఃదివ్యామ్బరైఃస్రగ్భిర్మాల్యై - ర్భూషణైశ్చ - నానావిధై , రుపహారై ర్నైవేద్యై,ర్బలిభిశ్చ ‘‘ యద్యపివైదర్భీంభీష్మకసుతాంశ్రియోమాత్రా ,, మితిలక్ష్మ్యవతారత్వేనోక్తాయాభగవన్నిత్యానపాయిన్యాస్సర్వోత్తమా యారుక్మిణ్యాః కేవలప్రాకృతస్త్రియాఇవామ్బికావన్దనాదికమనుచితం , తథాఽపిభగవతఇవతమనువ్రతాయాఅస్యామాన వ్యవతారత్వాత్ ‘‘ యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠ ,, ఇతిన్యాయేనలోకానుగ్రహశీలత్వాచ్చతథాకృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ * ॥ ౪౭ ॥ *

జా । ఉపస్పృశ్యశుచిశ్శాన్తాప్రవివేశామ్బికాన్తికమ్॥ ౪౩ ॥ తాంవైప్రవయసోబాలాంవిధిజ్ఞావిప్రయోషితః। భవానీంవన్దయాంచక్రుర్భవపత్నీంభవాన్వితామ్ । ౪౪ ॥ నమస్యేత్వామ్బికేఽభీక్ష్ణంస్వసన్తానయుతాంశి వామ్ । భూయాత్పతిర్మేభగవాన్ కృష్ణస్తదనుమోదతామ్॥ ౪౫ ॥ఇతిసంప్రార్థయన్తీసా దేవీందేవముమాంశి వమ్ । పూజయామాసవిధివద్ద్విజపత్నీపురస్కృతా ॥ ౪౬ ॥ అద్భిర్గన్ధాక్షతైర్ధూపైర్వాసస్స్రఙ్మాల్యభూష ణైః । నానోపహారబలిభిఃప్రదీపావలిభిఃపృథక్ । ౪౭ । విప్రస్త్రియఃపతిమతీస్తథాతైస్సమపూజయత్। లవ ణాపూపతామ్బూలకణ్ఠసూత్రఫలేక్షుభిః ॥ ౪౮ ॥ తస్యైస్త్రియస్తాఃప్రదదుశ్శేషాంయుయుజురాశిషః। తా భ్యోదేవ్యైనమశ్చక్రేశేషాంచజగృహేవధూః । ౪౯ ॥ మౌనవ్రతమథత్యక్త్వానిశ్చక్రామామ్బికాగృహాత్ । ప్రగృహ్యపాణినాభృత్యాంరత్నముద్రోపశోభితామ్ ॥ ౫౦ ॥ తాందేవమాయామివవీరమోహినీంసుమధ్య మాంకుణ్డలమణ్డితాననామ్ । శ్యామాంనితమ్బార్పితరత్నమేఖలాంవ్యఞ్జత్స్తనీంకున్తలశఙ్కితేక్షణామ్॥౫౧॥ శుచిస్మితాంబిమ్బఫలాధరద్యుతిశ్శోణాయమానద్విజకున్దకుట్మలామ్ । పదాచరన్తీంకలహంసగామినీంశిఞ్జత్క లానూపురధామశోభినా ॥ విలోక్యవీరాముముహుస్సమాగతాయశస్వినస్తత్కృతహృచ్ఛయార్దితాః॥ ౫౨ ॥ యాంవీక్ష్యతేనృపతయస్తదుదారహాసవ్రీడావలోకహృతచేతసఉజ్ఝితాస్త్రాః । పేతుఃక్షితౌగజరథాశ్వగ

తత-స్తథా-లవణాపూపాదిభి- స్తైరర్చాదిభిశ్చపతిమతీఃజీవద్భర్తృకాః-విప్రస్త్రీశ్చ-సమ్యక్ పూజయత్ * ॥ ౪౮ ॥ * తత- స్తాః - ద్విజపత్న్యః- శేషాంస్వపూజోపయుక్తావశిష్టాంసామగ్రీంయద్వా- శేషాశబ్దస్స్త్రీలిఙ్గోదేవతోపభుక్తస్రగాదినిర్మా ల్యవాచీ , తదా- శేషాంగౌర్యుపభుక్తనిర్మాల్యమిత్యర్థః తస్యైరుక్మిణ్యై - ప్రదదుః-అలఙ్కారాద్యర్థమితి శేషః-తథా-ఆశిషో యుయుజుః పెరుః-తదా,వధూః రుక్మిణీ- తాభ్యోద్విజపత్నీభ్యో- దేవ్యైచ-నమశ్చక్రే- శేషాం-జగృహేచ * ॥ ౪౯ ॥ * తతో మౌనవ్రతం విహాయరత్నముద్రికాభి-రుపశోభితాం-భృత్యాం సఖీం - గృహీత్వా-రత్నముద్రికోపశోభితం సఖీపాణింస్వపా ణినాగృహీత్వేత్యర్థః-అమ్బికాగృహా-న్నిర్గతవతీ * ॥ ౫౦ ॥ * తదా- తాం- విలోక్య- సమాగతాః-సర్వే-ప్రసిద్ధా-వీరా- స్తద్ద ర్శనోదితకామాతురా-ముముహు - రితితృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథంభూతాం- దేవమాయామివ-సర్వాశ్చర్యకరీంమూర్తి భూతాం దేవమాయామివస్థితామిత్యర్థః వీరాన్మోహయన్తీతితథా - తాం-శోభనః కృశో - మధ్యప్రదేశో-యస్యాః-కుణ్డలా భ్యాం-మణ్డిత-మాననం,యస్యాః,తాం . శ్యామాంఅజాతరజస్కాం , నితమ్బయోశ్శ్రోణ్యో,రర్పితానిబద్ధా-రత్నమయీ, మేఖలా-యస్యాః,వ్యఞ్జన్తౌయౌవనప్రాదుర్భావసూచకౌ, స్తనౌ-యస్యాః - కున్తలేభ్యశ్శఙ్కితేఇవ-చపలేఈక్షణే , య స్యాః * ॥ ౫౧ ॥ * శుచి,స్మితం,యస్యాః బిమ్బఫలమివ,యో,ఽధరోష్ఠ- స్తస్య , ద్యుభిః కాన్తిభిః-శోణాయమానా,ద్విజా ద న్తాఏవ-కున్దానాం,కుట్మళానిముకుళాని,యస్యా,స్తాం, కలహంసవద్గచ్ఛతీతితచ్ఛీలా , తథాతాం-కలాశోభా,తద్వతీ,నూపురే శిఞ్జన్తీకూజన్తీచ-తే, కలనూపురేచ - తయోః,ధామదీప్తి- స్తేన , శోభతఇతితథో క్తేన-పదాపాదేన-పద్భ్యామిత్యర్థః-చర న్తీమ్ * ॥ ౫౨ ॥ * నకేవలంముముహురపితుపేతుశ్చేత్యాహ॥యామితి॥ రథాద్యారూఢా,స్తేనృపతయో,యాంత్రామిమే

ణాహర. యే-స్వలావణ్యం,మర్పయన్తీం,యాం,వీక్ష్య,తస్యాః,ఉదారహాసేన , వ్రీడావలోకనేనచ-హృతాని-చేతాంసి,యేషాం తే అత ఏవ-మూఢాః,అత ఏవచ-ఉజ్ఝితాని,త్యక్తాన్యస్త్రాణి,యై - స్తే భూమౌ,నిపేతుః ॥ ౫౩ ॥ సైవమితి॥సా,రుక్మిణీ ఇత్థం-పద్మకోశతుల్యౌ,చరణౌ,శనైశ్శనైశ్చలయన్తీ,తత్ర,హేతుర్భగవతః,శ్రీకృష్ణస్య,ప్రాప్తిం, ప్రసమీక్షమాణా,వామకరనఖైః,అలకానుత్సార్య,అపాకృత్య , అపాఙ్గైః,స్త్రాన్,ప్రాప్తాన్-నృపాన్ - హ్రియా-అవైక్షత - తదైవా - చ్యుతంచ-దదర్శ ॥ ౫౪ ॥ తామితి॥తదా-కృష్ణః-రథ-మారోఢు-మిచ్ఛన్తీం-తాం,రాజపుత్రీం-ద్విషతాం,చైద్యాదీనాం-సమీక్షతాం,సతాం,జహార-తతో,మాధవః,సుపర్ణలక్షణం,గరుడధ్వజం-రథమారోప్య,రథోపస్థే,ఆరోప్యేత్యర్థః ॥ రాజన్యమణ్డలం,పరిభూయ-తుచ్ఛీకృత్య,రామః,పురోగమః,అగ్రయాయీ-యస్య , తథాభూత-శ్శనై-ర్యయౌ ॥ శనైరిత్యనేన,నిర్భయత్వం,సూచ్యతే॥ హరిస్సింహః-సృగాలమధ్యా,ద్యథా-స్వభాగహృ-చ్ఛనై,ర్యాతి,తద్వత్ ॥ ౫౫ ॥ తదితి॥మానినః,కేవలం,దురహఙ్కారిణ-శ్శత్రవో-జరాసన్ధాదయః,త-త్కన్యాహరణం,స్వాభిభవం, యశఃక్షయంచ, న సేహిరే ॥ అసహమానానాం తేషామాక్రోశమాహ॥అహో ఇతి॥అస్మత్కీర్తిం.ధిక్ కుతః,యతః,ఆత్తధన్వనాం,ధనుర్ధారిణాం,అస్మాకం-స్వమితి శేషః,గోపైరుపహృతం-కేసరిణాం,సింహానాం-భాగో వృకైరివేతి ॥ ౫౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ************************************

తాః విమూఢాః యాత్రాచ్ఛలేన హరయేఽర్పయతీం స్వశోభామ్ ॥ ౫౩ ॥ సైవం శనైశ్చలయతీ చలపద్మకోశౌ ప్రాప్తిం తదా భగవతః ప్రసమీక్షమాణా । ఉత్సార్య వామకరజైరలకానపాఙ్గైః ప్రాప్తాన్ హ్రియైక్షత నృపాన్ దదృశేఽచ్యుతం చ ॥ ౫౪ ॥ తాం రాజకన్యాం రథమారురుక్షతీం జహార కృష్ణో ద్విషతాం సమీక్షతామ్ । రథం సమారోప్య సుపర్ణలక్షణం రాజన్యచక్రం పరిభూయ మాధవః ॥ తతో యయౌ రామపురోగమః శనైః సృగాలమధ్యాదివ భాగహృద్ధరిః ॥ ౫౫ ॥ తం మానినః స్వాభిభవం యశఃక్షయం పరే జరాసన్ధముఖా న సేహిరే । అహో ధిగస్మాన్ యశ ఆత్తధన్వనాం గోపైర్హృతం కేసరిణాం మృగైరివ ॥ ౫౬ ॥ ************************

**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,రుక్మిణీహరణం నామ త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ****

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతి సర్వే సుసంరబ్ధా వాహానారుహ్య దంశితాః । స్వైః స్వైర్బలైః పరిక్రాన్తా అన్వీయుర్ధృతకార్ముకాః ॥ ౧ ॥ తానాపతత ఆలోక్య యాదవానీకయూథపాః । తస్థుస్తత్సంముఖా రాజన్ విస్ఫూర్జ్య స్వధనూంషి తే ॥ ౨ ॥ అశ్వపృష్ఠే గజస్కన్ధే రథోపస్థే చ కోవిదాః । ముముచుః శరవర్షాణి మేఘా అద్రిష్వపో యథా ॥ ౩ ॥ పత్యుర్బలం శరాసారైశ్ఛన్నం వీక్ష్య సుమధ్యమా । సవ్రీడమైక్షత్తద్వక్త్రం భయవిహ్వలలోచనా ॥ ౪ ॥ ప్రహస్య భగవానాహ మా స్మ భైర్వామలోచనే । వినఙ్క్ష్యత్యధునైవైతత్తావకైః శాత్రవం బలమ్ ॥ ౫ ॥ తేషాం తద్విక్రమం వీరా గదసఙ్కర్షణాదయః । అమృష్యమాణా నారాచైర్జఘ్నుర్హయగజాన్ రథాన్ ॥ ౬ ॥ పేతుః శిరాంసి రథినామశ్వినాం గజినాం భువి । సకుణ్డలకిరీటాని సోష్ణీషాణి చ కోటిశః ॥ ౭ ॥ హస్తాః సాసిగదేష్వాసాః కరభోరుభుజా

అథాసహమానానాం యదుభిస్సహ సంగ్రామం పరాజయం చానువర్ణయతి చతుఃపఞ్చాశత్తమేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి- అహో ధిగిత్యేవం , బ్రువాణాః-సర్వే,సుతరాం,క్రోధావిష్టాః , దంశితాః,కవచితాశ్చ,వాహానశ్వాదీ-నారుహ్య,స్వస్వబలైః.పరిక్రాన్తాః,పరివృతాః ధృతాని,కార్ముకాణి,ధనూంషి,యై-స్తే , అన్వీయు,రన్వధావన్ ॥ ౧ ॥ తా-నాపతత,శ్శత్రూన్, అవలోక్య-తే,యాదవసైన్యాధిపతయః- హే రాజన్-స్వధనూంషి-విస్ఫార్య,టఙ్కారయిత్వా,సమ్ముఖా-ఉత్తస్థుః ॥ ౨ ॥ పరేషాం శరాణాం బాహుల్యే యాదవానామల్పత్వే చ దృష్టాన్తః ॥ మేఘా ఇత్యాది ॥ మేఘా-యథా,అద్రిషు-అపో,జలధారా-ముఞ్చన్తి-తద్వ,దశ్వపృష్ఠాదిషు-కోవిదాశ్శత్రవో-యాదవసైన్యేషు-శరవర్షాణి-ముముచుః ॥ ౩ ॥ తదా-సుమధ్యమా,రుక్మిణీ-శరాసారైః , ఛన్నం,భర్తు , ర్బలమవలోక్య- భయేన,కాతరేలోచనే,యస్యాస్సా,సవ్రీడం,యథా,తథా,తస్య,పత్యు-ర్వక్త్రం,ముఖ,మైక్షత ॥ ౪ ॥ తదా-భగవాన్,ప్రహస్య,తా-మాహ॥ఉక్తిమేవాహ॥మాస్మేతి॥హే వామలోచనే-త్వం-మాస్మ,భైః,భయం మాకృథాః,అధునైవ-త్వదీయైః,సైన్యైః,శాత్రవం బలం-వినఙ్క్ష్యతి,నాశమేష్యతి ॥ ౫ ॥ ఇతి తేషాం చైద్యాదీనాం తథావిధవిక్రమ-మసహమానా-వీరా గదాదయో-యాదవాః-నారాచైః,హయాన్-జఘ్నుః ॥ ౬ ॥ తదా అశ్వినాం , అశ్వా యేషాం సన్తి తేషాం , అశ్వారూఢానాం - రథినాం గజానాం చ కోటిశః శిరాంసి,కుణ్డలకిరీటసహితాని-ఉష్ణీషసహితానిచ - భువి-నిపేతుః ఖడ్గగదాధనుర్భిః , సహితా-హస్తాశ్చ, కరభాః,ప్రకోష్ఠాశ్చ- ఊరవశ్చాఙ్ఘ్రయశ్చ,నిపేతుః,కరభాస్తత్సదృశా,ఊరవ,ఇత్యూరువిశేషణం,తథా-అశ్వాదీనాం,శిరాంసిచ-నిపేతుః-తత్ర,నాగా గజాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥

ఇత్థం-జయకాఙ్క్షిభి, ర్యదుభి, ర్హన్యమానాని-బలానీకాని-సైన్యసముదాయాః - యేషాం-తే జరాసన్ధాదయో-రాజానో-విముఖాః-పరాఙ్ముఖాస్సన్తో-జగ్ముః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత-స్తే,సర్వే,శిశుపాల,మభ్యేత్య,బ్రువన్-కథంభూతం, అప్రాప్తదారమేవ హృతదారమివా-తురం నష్టత్విషం-నిస్తేజస్కం,గతఉత్సాహో-యస్మాత్,శుష్యద్వదనం-యస్య-తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభో ఇతి ॥ హేపురుషశ్రేష్ఠ,దౌర్మనస్యం-విషాదం,త్యజ-నహి,సుఖదుఃఖయోః, దేహిషు,స్థైర్యం,దృశ్యతే-కిన్తు-తే-క్షణికే - ఆగమాపాయినీ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నన్వప్రతిహతపౌరుషాణామస్మాకమయంపరాభవోఽవిషహ్య ఇత్యత ఆహ ॥ యథేతి ॥ కుహకోనర్తక,స్తస్యేచ్ఛయా-ఇచ్ఛానుసారమిత్యర్థః, దారుమయీయోషిత్పుత్రికా-నృత్యతే ॥ తథా,అయం దేహివర్గ-ఈశ్వరపరతన్త్రః, సుఖదుఃఖయోరీహతే, సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తభూతయోశ్చేష్టతే-సుఖదుఃఖార్థకర్మాణి కరోతీత్యర్థః ॥ నహిసుఖదుఃఖప్రాపణేస్వాత్మనస్స్వాతన్త్ర్యమస్తి ॥ అపితు-సుఖాన్యేవేహమానోఽయం జనః స్వస్వకర్మానుగుణేశ్వరేచ్ఛయా-సుఖదుఃఖే ప్రాప్నోతి-అతః కింవిధేయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమీశ్వరపారతన్త్ర్యముక్త్వా తత్రచాహమేవదృష్టాన్త ఇత్యాహ-జరాసన్ధః ॥ శౌరేరితి ॥ సప్తదశ-సంయుగాని-యుద్ధాని-కృత్వేతి శేషః, త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీకైః-సైన్యైః-సహితో, ఽప్యహం, శౌరేః శ్రీకృష్ణసకాశా-త్పరాజితః, సప్తదశకృత్వ ఇతి శేషః ఏకసంయుగం-త్వ - హం-పరం కేవలం జిగ్యేజితవానస్మి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథాఽపి,సప్తదశకృత్వః పరాజయకాలేఽప్య,హం, కర్హిచిన్న శోచామి నాపి జయకాలే-హృష్యామి-

ఞ్చయః । అశ్వాశ్వతరనాగోష్ట్రఖరమర్త్యశిరాంసి చ ॥ ౮ ॥ హన్యమానబలానీకా వృష్ణిభిర్జయకాఙ్క్షిభిః । రాజానో విముఖా జగ్ముర్జరాసన్ధపురస్సరాః ॥ ౯ ॥ శిశుపాలం సమేత్యాథ హృతదారమివాతురమ్ । నష్టత్విషం గతోత్సాహం శుష్యద్వదనమబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ భోభోః పురుషశార్దూల దౌర్మనస్యమిదం త్యజ । న ప్రియాప్రియయో రాజన్నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ యథా దారుమయీ యోషిన్నృత్యతే కుహకేచ్ఛయా । ఏవమీశ్వరతన్త్రోఽయమీహతే సుఖదుఃఖయోః ॥ ౧౨ ॥ జరాసన్ధ ఉవాచ ॥ శౌరేస్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః । త్రయోవింశతిభిస్సైన్యైర్జిగ్య ఏకమహం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తథాఽప్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్హిచిత్ । కాలేన దైవయుక్తేన జానన్విద్రావితం జగత్ ॥ ౧౪ ॥ అధునాఽపి వయం సర్వే వీరయూథపయూథపాః । పరాజితాః ఫల్గుతన్త్రైర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౧౫ ॥ రిపవో జిగ్యురధునా కాల ఆత్మానుసారిణి । తదా వయం విజేష్యామో యదా కాలః ప్రదక్షిణః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రబోధితో మిత్రైశ్చైద్యోఽగాత్సానుగః పురమ్ । హతశేషాః పునస్తేఽపి యయుస్స్వం స్వం పురం నృపాః ॥ ౧౭ ॥ రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహన్స్వసుః । పృష్ఠతోఽన్వగమత్కృష్ణమక్షౌహిణ్యా వృతో బలీ ॥ ౧౮ ॥ రుక్మ్యమర్షీ సుసంరబ్ధశ్శృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్ । ప్రతిజజ్ఞే మహాబాహుర్దంశితస్సశరాసనః ॥ ౧౯ ॥ అహత్వా సమరే కృష్ణమప్రత్యూహ్య చ రుక్మిణీమ్ । కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి వః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా రథమారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః । చోదయాశ్వాన్యతః కృష్ణస్తేన మే సంయుగో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ అద్యాహం నిశితైర్బాణైర్గోపాలస్య సుదుర్మ-

మిచ-కింకుర్వన్ - దైవమదృష్టం,తద్యుక్తేన - కాలేన కాలశరీరేణేశ్వరేణ, దైవమీశ్వర- స్తద్యుక్తేన తదాత్మకేన-కాలేనేతి వా-కృత్స్నం-జగ,ద్విద్రావితం-ఉపద్రుతం,జానన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతో,ఽధునాఽపి వయం-సర్వే,వీరయూథపా అపి ఫల్గుతన్త్రైరపి,అల్పబలైరపి-పరాజితాః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ రిపవస్తు,ఆత్మానుసారిణి స్వానుకూలే-కాలే-ప్రాప్తే సతి జిగ్యుః, యదాచ-ప్రదక్షిణోఽస్మదనుకూలః-కాలో-భావీ,తదా,వయమపి జేష్యామ ఏవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం,మిత్రైర్జరాసన్ధాదిభి ర్బోధితః సానుగ-శ్చైద్యః,స్వపురం ప్రతి జగామ ॥ తతో-హతశేషా, స్తే జరాసన్ధాదయోఽపి,నృపాః,స్వంస్వం, గృహం ప్రతి-జగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతః-కృష్ణద్విట్,రుక్మీ తు-స్వసుర్భగిన్యాః,రాక్షసోద్వాహ-మసహమానః,అక్షౌహిణ్యా,సైన్యేన-పరివృతః,,కృష్ణం-పృష్ఠతో, ఽన్వధావత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అనుధావనాత్పూర్వం తస్య సంరమ్భమాహ ॥ రుక్మీతి ॥ అమర్షీ క్రుద్ధః-సుసంరబ్ధస్సన్నద్ధః - తదేవ ప్రపఞ్చయతి - దంశితః కవచితః - శరాసనేన ధనుషా - సహితః - సర్వభూభుజాం - శృణ్వతాం సతాం - ప్రతిజజ్ఞే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రతిజ్ఞామేవాహ ॥ అహత్వేతి ॥ అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ సత్వరస్త్వరయా సహితః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ చోదయేతి సార్ధేన-యతో యత్ర-కృష్ణ - స్తత్రాశ్వా,న్హే సూత-చోదయ గమయేత్యర్థః ॥ తేన కృష్ణేన సహ - మమ సం - యుగః సఙ్గ్రామో, భవేత్ భవితవ్యః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సుతరాం, దుర్బుద్ధేర్గోపాలస్య వీరమదం, వీరోఽహమేవేత్యేవంవిధం మదం, నేష్యే, తతో నయామి, త్యాజయామీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుం

వదన్విశినష్టి ॥ యేనకృష్ణేన, మమ, భగినీ, ప్రసహ్యానీతా అపహృతా ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ వికత్థమాన ఇతి ॥ ఈశ్వరస్యకృష్ణ స్య - ప్రమాణం జ్ఞానశక్తిబలాదీనామనన్తపరిమాణత్వ - మజానన్ అతఏవ, కుమతి - రతఏవస్తై, వం, వికత్థమానః ప్రగల్భం భాషమాణః, తిష్ఠతిష్ఠేతి, వదన్నితి శేషః-ఉపాద్రవదన్వధావత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ధనురితి ॥ దృఢం, ధను, ర్వికృష్య, శరాస్సన్ధాయేతి శేషః, కృష్ణ-మురో వక్షస్థలం, జఘ్నే, ఆహచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క్షణమిత్యాదినా ॥ స్మయన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే యదు కులదూషక - క్షణం-తిష్ఠ, మమాగ్రత ఇతి శేషః ॥ ధ్వాఙ్క్షః కాకః, స, యథా, హవిః-హృత్వా, యాతి, తథా, మమ, స్వ సారం-ముషిత్వా, క్వ- యాస్యసి నైష్యమయోగ్యస్త్వం చ దృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ హే మన్ద-కూటయోధినః-కూటస్స మదితో యుధ్యతి-తచ్ఛీలః-తథా, తస్య-ఏకాకితయా యోద్ధుమసమర్థస్యేత్యర్థః-తవ - మదం, హరిష్యే-మమ-బాణై - ర్యావ, ద్ధతో, న శయీత-భవాన్-తతః-పూర్వమేవ-దారికాం కన్యాం, ముఞ్చ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ స్మయన్నితి ॥ షడ్భి-ర్బాణైరితి శేషః, తథోత్తరత్రాపి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ సచేతి ॥ సః రుక్మీ తైః రుక్మిప్రయుక్తైశ్శరాగ్రై-స్తాడితః-కృష్ణస్తదపి-ధను - శ్చిచ్ఛేద, ఏవం-పునః పున, ర్య-ద్ధను-రాదదే, తదప్య-వ్యయో భగవాన్-చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తతః-పరిఘాదికమపి - యద్య - దాదదే-తత్సర్వమప్య-చ్ఛినత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ ఖడ్గః పాణౌ యస్య-స రుక్మీ - రథా-దవప్లుత్య-హన్తుమిచ్ఛయా-పతఙ్గః శలభః-పావకమివ-కృష్ణ మభ్యపతత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఆపతత- స్తస్య రుక్మిణః-ఖడ్గం-చర్మ ఖేటం చే - షుభి స్తిలప్రమాణశ, శ్చిచ్ఛేద ఏవం -ఛిత్త్వా-రుక్మి

తేః । నేష్యే వీరమదం యేన స్వసా మే ప్రసభం హృతా ॥ ౨౨ ॥ వికత్థమానః కుమతిరీశ్వరస్యాప్రమాణవిత్ । రథేనైకేన గోవిన్దం తిష్ఠ తిష్ఠేత్యుపాద్రవత్ ॥ ౨౩ ॥ ధనుర్వికృష్య సుదృఢం జఘ్నే కృష్ణం త్రిభిశ్శరైః । ఆహ చాత్ర క్షణం తిష్ఠ యదూనాం కులపాంసన ॥ కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాఙ్క్షవద్ధవిః ॥ ౨౪ ॥ హరిష్యేఽద్య మదం మన్ద మాయినః కూటయోధినః । యావన్న మే హతో బాణైశ్శయీథా ముఞ్చ దారికామ్ ॥ ౨౫ ॥ స్మయన్కృష్ణో ధనుశ్ఛిత్త్వా షడ్భిర్వివ్యాధ రుక్మిణమ్ । అష్టభిశ్చతురో వాహాన్ ద్వాభ్యాం సూతం త్రిభిర్ధ్వజమ్ ॥ ౨౬ ॥ స చాన్యద్ధనురాదాయ కృష్ణం వివ్యాధ పఞ్చభిః । తైస్తాడితశ్శరౌఘైస్తు చిచ్ఛేద ధనురచ్యుతః ॥ పునరప్యన్యదాదత్త తదప్యచ్ఛినదవ్యయః ॥ ౨౭ ॥ పరిఘం పట్టిశం శూలం చర్మాసీ శక్తితోమరౌ । యద్యదాయుధమాదత్త తత్తత్సర్వం సోఽచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౨౮ ॥ తతో రథాదవప్లుత్య గృహీత్వా ఖడ్గచర్మణీ । కృష్ణమభ్యద్రవత్క్రుద్ధః పతఙ్గ ఇవ పావకమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్య చాపతతః ఖడ్గం తిలశశ్చర్మ చేషుభిః । ఛిత్త్వాఽసిమాదదే తిగ్మం రుక్మిణం హన్తుముద్యతః ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వా భ్రాతృవధోద్యోగం రుక్మిణీ భయవిహ్వలా । పతిత్వా పాదయోః పత్యురువాచ కరుణం సతీ ॥ ౩౧ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ యోగేశ్వరాప్రమేయాత్మన్ దేవదేవ జగత్పతే । హన్తుం నార్హసి కల్యాణ భ్రాతరం మే మహాభుజ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తయా పరిత్రాసవికమ్పితాఙ్గయా శుచాఽవశుష్యన్ముఖరుద్ధకణ్ఠయా । కాతర్యవిస్రంసితహేమమాలయా గృహీతపాదః కరుణో న్యవర్తత ॥ ౩౩ ॥ చైలేన బద్ధ్వా తమసాధుకారిణం సశ్మశ్రుకేశం ప్రవపన్వ్యరూపయత్ । తా

ణం-హన్తుం - నిశితం - ఖడ్గ-మాదత్త ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తదా - భ్రాతృవధార్థ-ముద్యోగం ప్రయత్నం, దృష్ట్వా -భయకమ్పితా సతీ రుక్మిణీ-భర్తుః, పాదయోః, పతిత్వా - కరుణం యథా తథో - వాచ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ యోగేశ్వరేతి ॥ హే యోగేశ్వర యోగనిర్వాహక - యోగీశ్వరేతిపాఠే - యోగిహృత్కమలాభివ్యక్త - తస్మిన్యన్తస్స్వైత్యర్థః- యోగపరిశుద్ధానోగ్రాహ్యస్య తవ స్వరూపస్య భావాదికం కథమయం దేహాభిమానీ విద్యాత్ తతోఽయం మూఢః కేవలమనుగ్రాహ్య ఏవేతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః ॥ నన్వసాధులోకదమనార్థమవతీర్ణోఽహమేనం నిగృహ్ణామ్యేవేత్యతస్స బోధయతి - హే జగత్పతే శరణాగత జగత్పాలక-నాయం శరణాగతోఽపి తు కృతాపరాధ ఏవేత్యత ఆహ ॥ శరణాగతాయా- మమ భ్రాతరం-హన్తుం-నార్హసీతి - శరణ్యత్వోపయుక్తం వీరత్వవాత్సల్య సౌశీల్యాదికమపి సంబోధనేనైవాహ ॥ దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపి - దేవ - అప్రమేయాత్మన్ అపారవాత్సల్యసౌశీల్యాద్యస్వభావస్వరూప లోకదృష్ట్యైవ నాతవైతద్వధో నోచిత ఇతి సంబోధయతి ॥ కల్యాణేతి ॥ ఆరబ్ధవివాహరూపకల్యాణే ఽపరిసమాప్తవివాహాన్తరామధ్యే భ్రాతృవధోఽనుచిత ఇత్యర్థః-అహో దృష్టం సఖడ్గస్యత్వద్భుజస్య సౌన్దర్యమితి సాక్షేపం సంబోధయతి మహాభుజేతి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తయేతి ॥ పరిత్రాసేన పరితో భయేన-విశేషతః-కమ్పితాన్య-ఙ్గాన్య- స్యాః - శుచా శోకేన-అవశుష్యన్-ముఖం- యస్యాః -రుద్ధః-కణ్ఠో-యస్యాః-సా చ సా- కాతర్యేణ వైక్లబ్యేన-విస్రంసితా-హేమమయీ-మాలా - యస్యాః- స్తయా - రుక్మిణ్యా-గృహీతౌ-పాదౌ-యస్య-సః-కరుణః కరుణావాన్-న్యవర్తత-రుక్మివధాదితి శేషః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ చైలేనేతి ॥ త - తస్త-మసాధుకారిణం-రుక్మిణం-చైలేన తద్వస్త్రేణ-బద్ధ్వా-సశ్మశ్రుకేశం-సహితాని స్థానే స్థానే అవశిష్టాని-శ్మశ్రూణి- కేశాశ్చ-యథా భవన్తి తథా - తేనైవాసినా-ప్రవపన్ ము

ద్దాయక్-నిహాప-మకరోత్॥నళినీంయథాగజాఇతిదృష్టాన్తేనానాయాసేనసకలనమాత్రంచాభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కృష్ణాన్తికమితి॥ దదృశుః యదుప్రవీరా ఇతికర్తృపదానుషఙ్గః భగవాన్ సఙ్కర్షణః తథాభూతంవిరూపతాంప్రాపన్నం.హతప్రాయంహతతుల్యం.రుక్మిణం దృష్ట్వా-సకరుణో-బద్ధం-విముచ్య-కృష్ణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥అసాధ్వితి॥హేకృష్ణ అసాధ్వసమఞ్జసం-నిన్దితంచేదంకర్మ,కృతం-ననుబద్ధువధఏవాసాధుఃజుగుప్సితశ్చేత్యత ఆహ ॥ వపనమితి ॥ సుహృదోబన్ధోః-వధోనామశ్మశ్రుకేశవపనం-వైరూప్యకరణంచేత్యేషఏవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథరుక్మిణీంసాన్త్వయతి ॥ మైవాస్మానితి॥హేసాధ్వి-భ్రాతృవైరూప్యప్రయుక్తయా-చిన్తయాఅస్మాన్-మాసూయేథాః-ననుదుఃఖప్రదాయూయమసూయితవ్యాఏవేత్యతఆహ॥సుఖేతి॥సుఖప్రదఃదుఃఖప్రదశ్చ అన్యో-నాస్తి యతః పుమాన్-స్వకృతభుక్ స్వకృతకుశలాకుశలకర్మాపాదితసుఖదుఃఖభుక్-సుఖగ్రహణందృష్టాన్తార్థమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పునఃకృష్ణమాక్షిపతి॥బన్ధురితి ॥ హేబన్ధోవధాయార్హఉచితః-దోషో-యస్య-సోఽపి బన్ధుర్వధం-నార్హతి కిన్తు-త్యాజ్యఏవ-సహి-తేనవధార్హేణ-దోషేణ-హతఏవహతప్రాయఏవ హతోఽపి పునర్హన్యతే-కిమితి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ భూయోరుక్మిణీంప్రత్యాహ॥ క్షత్రియాణామితి॥ప్రజాపతినా-బ్రహ్మణా-నిర్మితోఽయం-పరో-ధర్మః-కోఽసౌ-యేనధర్మేణ-భ్రాతాఽపి భ్రాతరం-హన్యాత్-యశ్చ,ఘోరతరఃఅతిదారుణః-అతః-కో నామాస్మాకమపరాధఇతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ పునఃకృష్ణంప్రత్యాహ॥రాజ్యస్యేతి॥ శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేనాన్ధాఃవివేకరహితాః,మానినోదురహఙ్కారిణో-జనాః-రాజ్యాదేః-అన్యస్యవా-హేతోఃకారణాత్-రాజ్యాద్యర్థం-వేత్యర్థః క్షిపన్తిహి-నిరస్యన్తి-బన్ధూనితి శేషః-అస్మాకంత్వేతదనుచితమితిభావః ॥ త్రియః-మానస్య వయమేవవీరాఇత్యభిమానస్య-తేజసఃపరాభిభవనసామర్థ్యస్య ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సాన్త్వ తామపివిషణ్ణామేవతామాలక్ష్యాన్తరేణతత్త్వోపదేశముస్యావిషాదోపశామ్యతీతిమ

వన్నమర్దుఃపరసైన్యముద్ధతంయదుప్రవీరానలినీంయథాగజాః ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణాన్తికముపవ్రజ్య దదృశుస్తత్రరుక్మిణమ్।తథాభూతంహతప్రాయందృష్ట్వాసఙ్కర్షణోవిభుః॥విముచ్యబద్ధంకరుణోభగవాన్కృష్ణమబ్రవీత్॥౩౫॥
అసాధ్విదంత్వయాకృష్ణకృతమస్మజ్జుగుప్సితమ్। వపనంశ్మశ్రుకేశానాంవైరూప్యంసుహృదోవధః॥౩౬॥ మైవాస్మాన్సాధ్వ్యసూయేథాభ్రాతుర్వైరూప్యచిన్తయా। సుఖదోదుఃఖదోనాన్యోయతస్స్వకృతభుక్పుమాన్॥
బన్ధుర్వధార్హదోషోఽపినబన్ధోర్వధమర్హతి।త్యాజ్యస్స్వేనైవరూపేణహతఃకింహన్యతేపునః॥ ౩౭ ॥క్షత్రియాణామయంధర్మఃప్రజాపతివినిర్మితః।భ్రాతాఽపిభ్రాతరంహన్యాద్యేనఘోరతరస్తతః॥ ౩౮ ॥ రాజ్యస్యభూమేర్విత్తస్యస్త్రియోమానస్యతేజసః।మానినోఽన్యస్యవాహేతోశ్శ్రీమదాన్ధాఃక్షిపన్తిహి॥ ౪౦ ॥తవేయంవిషమాబుద్ధిస్సర్వభూతేషుదుర్హృదామ్। యన్మన్యసేసదాఽభద్రంసుహృదాంభద్రమజ్ఞవత్॥ ౪౧ ॥ ఆత్మమోహోనృణామేవకల్ప్యతేదేవమాయయా। సుహృద్దుర్హృదుదాసీనఇతిదేహాత్మమానినామ్॥ ౪౨ ॥ ఏకఏవపరోహ్యాత్మాసర్వేషామపిదేహినామ్। నానేవగృహ్యతేమూఢైర్యథాజ్యోతిర్యథానభః॥ ౪౩ ॥దేహఆద్యన్తవానేష

త్త్వాతత్త్వముపదిదిక్షుఃతావద్దేహానుబన్ధిషుసౌహార్దస్యతదభద్రప్రయుక్తచిత్తవికారస్యచాజ్ఞానప్రయుక్తత్వమాహ ॥ తవేతి॥ ద్వాభ్యాంఅజ్ఞవత్ దేహాత్మస్వతన్త్రాత్మాభిమానివత్-సదా-సుహృదాం-భద్రం-దుర్హృదామహితానా-మభద్రంచ-మన్యస-ఇతియత్-తవే-యం-బుద్ధి-స్సర్వేషు-భూతేషు-విషయభూతేషు-విషమా-అసమా-ఏకరూపా-నభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కుతఇత్యతఆహ॥ఆత్మమోహఇతి ॥ నృణా-మేవః-ఆత్మమోహోబుద్ధిమోహో-భగవన్మాయయా,అనాత్మన్యాత్మబుద్ధి-మస్వతన్త్రేస్వాతన్త్ర్యబుద్ధించ-కల్పయన్త్యా,కల్పితః-కోఽసౌ-యో-దేహాత్మవాదినాం-సుహృదిత్యాదిరూపః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సుహృదాదివిభాగస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమేవోపపాదయతి ॥ ఏకఏవేతి ॥ సర్వేషామపి-దేహినాంజీవాత్మనా,మాత్మాఅన్తరాత్మా-ఏకఏవపరః,గూఢతయాఽవస్థానేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథాజ్యోతిరితి ॥ యథా, జ్యోతిరగ్నిః-కాష్ఠేగూఢతయాఽవతిష్ఠతే-తథా-పరమాత్మాపీత్యర్థః-అవస్థితస్యాపిపరస్యతత్తద్వస్తుగతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథానభఇతి ॥ యథాసర్వత్రవ్యాప్నువతఆకాశస్యనవ్యాప్యగతదోషస్పర్శస్తథేత్యర్థః-ఏవంస్థితేఏకస్య పరమాత్మనఃకృత్స్నంజగచ్ఛరీరభూతమిత్యేకశరీరభూతపాణిపాదాదిషుశత్రుమిత్రాదివిభాగోఽనుపపన్నః-మూఢైఃపరమాత్మశరీరత్వానభిజ్ఞైస్తునానేవశత్రుమిత్రాదివిభాగయుక్తమివ,జగ-ద్విజ్ఞాయత-ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కోఽసౌదేహాతిరిక్తోజీవోనామ-కీదృశశ్చ-దేహశ్చకీదృశః-కథంచదేహాతిరిక్తస్యాత్మనస్సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వ-మిత్యతఆహ ॥ దేహఇతి॥దేహస్తావద్ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః-ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం-ప్రాణాఇన్ద్రియాణి, గుణాఃపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకగుణాఃగన్ధాదయఃసత్త్వాదిప్రకృతిగుణారబ్ధద్రవ్యాదితత్త్వాన్తరసముదాయరూపః-ఆత్మాతు-జ్ఞానాత్మకఇతిభావః, సచ-ఆద్యన్తవాన్ఉత్పత్తి

వినాశవాన్-ఆత్మా తు నిత్య ఇతి భావః-స చా, ఽవిద్యయా ప్రకృత్యా ఆత్మని-క్లృప్తస్సన్, దేహినం జీవాత్మానం, సంసారయతి॥ తస్య జన్మజరామరణాదిదుఃఖం జనయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ నను యది దేహస్స్వసంబన్ధమాత్రేణ జీవాత్మానం సంసారయేత్తర్హి, పరమాత్మానమపి స్వసంబన్ధాదేవ సంసారయత్విత్యత ఆహ॥ నాత్మన ఇతి॥ హే సతి, ఆత్మనః పరమాత్మనః, అసతా దేహేన-జీవపరాభ్యాం అన్యేన సహ, జీవస్యేవ-సంయోగవియోగౌ ఉత్పత్తిమరణాత్మకౌ-న భవతః, అనేన జీవస్యోత్పత్తివినాశౌ నామ దేహసంయోగవియోగాత్మకావేవేత్యుక్తం॥ కుతః, తత్ప్రసిద్ధేః, దేహోత్పత్తేః-సంయోగవియోగోత్పత్తేర్వా, తద్ధేతుత్వాత్పరమాత్మసఙ్కల్పహేతుకత్వాత్, పరమాత్మాధీనత్వాద్దేహః, పరమాత్మనో న బన్ధక ఇత్యర్థః, తదధీనేన తస్య బన్ధాభావే దృష్టాన్తమాహ॥ దృగ్రూపాభ్యాం యథా రవేరితి॥ ఆదిత్యేనానుగ్రాహ్యాం చక్షుస్తేన ప్రకాశ్యం శ్యామాదిమరూపం చేత్యుభాభ్యాం, ఆదిత్యస్య, న సంసర్గః, దూరస్థత్వాత్, ఏవం పరమాత్మాధీనేన దేహేనాన్తఃస్థితస్యాపి పరమాత్మనో దూరస్థస్యేవ న తత్కృత దోషాశ్రయత్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఆద్యన్తవానిత్యనేన సూచితమాత్మనో జన్మాద్యభావముపపాదయతి॥ జన్మాదయస్త్వితి॥ జన్మాదయో, విక్రియా వికారా, దేహస్యైవ, క్వచిదపి శరీరే స్థితస్యాపి, ఆత్మనో-న సన్తి॥ యథా, కలానామేవ-న-చన్ద్రస్య-తద్వత్ - ద్రవ్యాదిసంఘాతాత్మక దేహానామేవ, న - జీవస్యేత్యర్థః, జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన బాల్యాదివికారసంగ్రహః- తర్హి " విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతీ ,, తి జీవవినాశవాదినీ శ్రుతిర్విరుధ్యేతేత్యత ఆహ॥ మృతిరప్యస్య కుహూరివేతి॥ అస్య జీవస్య, మరణం-చన్ద్రస్య, కుహూరివే-త్యన్వయః, నష్టేన్దుకలా పఞ్చదశీ కుహూః, యథా, చన్ద్రస్య కలానాశాదేవామావాస్యా కుహూరిన్దుక్షయ ఇతి వ్యపదిశ్యతే తద్వదస్యాత్మనో దేహనాశాదేవ మృతిరితి వ్యవహార ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ దేహో దేహినం సంసారయతీత్యుక్తం, తత్ర, యావదయం సంసరతి, కింవాత్ర కారణం-దేహ

ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః। ఆత్మన్యవిద్యయా క్లృప్తస్సంసారయతి దేహినమ్॥ ౪౪ ॥ నాత్మనోఽన్యేన సంయోగో వియోగశ్చాసతః సతి। తద్ధేతుత్వాత్తత్ప్రసిద్ధేర్దృగ్రూపాభ్యాం యథా రవేః॥ ౪౫ ॥ జన్మాదయస్తు దేహస్య విక్రియా నాత్మనః క్వచిత్। కలానామివ నైవేన్దోర్మృతిర్హ్యస్య కుహూరివ ॥ ౪౬ ॥ యథా శయాన ఆత్మానం విషయాన్ఫలమేవ చ। అనుభుఙ్క్తేఽప్యసత్యర్థే తథాఽఽప్నోత్యబుధో భవమ్॥ ౪౭ ॥ తస్మాదజ్ఞానజం శోకమాత్మశోషవిమోహనమ్। తత్త్వజ్ఞానేన నిర్హృత్య స్వస్థా భవ శుచిస్మితే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। ఏవం భగవతా తన్వీ రామేణ ప్రతిబోధితా। వైమనస్యం పరిత్యజ్య మనో బుద్ధ్యా సమాదధే॥ ౪౯ ॥ ప్రాణావశేష ఉత్సృష్టో ద్విడ్భిర్హతబలప్రభః। స్మరన్విరూపకరణం వితథాత్మమనోరథః। చక్రే భోజకటం నామ నివాసాయ మహత్పురమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహత్వా దుర్మతిం కృష్ణమప్రత్యూహ్య యవీయసీమ్। కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వా తత్రావసద్రుషా॥ ౫౧॥ భగ

❁ రుక్మిణీవివాహఘట్టః. ❁

వాన్భీష్మకసుతామేవం నిర్జిత్య భూమిపాన్। పురమానీయ విధివదుపయేమే యదూద్వహః ॥ ౫౨ ॥ తదా మహో

సంబన్ధ ఏవేతి చేన్న, పరమాత్మనోఽపి తదవిశేషాత్సంసారాపత్తేరిత్యతస్సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అర్థే-స్వాప్నే, అసత్యపి అస్థిరేఽపి-శయానః-పురుషః - స్థిరబుద్ధ్యా, యావదాత్మానం భోక్తారం-విషయాన్స్వాప్నాన్విషయాన్-ఫలం తద్భోగం చానుభుఙ్క్తే-తద్వద్విషయధ్రువబుద్ధ్యా విషయాన్యావదనుభవతి-తదా తావదయమబుధోఽజ్ఞస్సన్-భవం సంసారం ప్రాప్నోతి-న తు, తతో ముచ్యతే, ప్రబుద్ధస్తు ముచ్యత ఇతి భావః ॥ స్వరూపేణాత్మనో నిత్యత్వేఽపి స్వాప్నావస్థాపైశిష్ట్యస్యానిత్యత్వాత్తన్నిత్యత్వబుద్ధిస్తదనుభవనిమిత్తేత్యభిప్రాయేణాత్మానమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఉపసంహరతి॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్తత్త్వస్థితేరీదృశత్వాదాత్మానం మానసం-శోషయత్యథాస్వరయతి-విమోహయతి చేతి-తథా, త-మజ్ఞానప్రభవం, సుహృద్దుర్హృదుదాసీన ఇత్యేవంవిధం, మోహం, తత్త్వజ్ఞానేన కృత్స్నస్య జగతః పరమాత్మశరీరకత్వజ్ఞానేన, నిర్హృత్య అపాకృత్య, హే శుచిస్మితే-స్వస్థా స్వస్మిన్స్థితా, జ్ఞానానన్దస్వరూపాత్మవిమర్శనపరా-భవ సుస్థేతి పాఠే నిర్విషాదా భవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ తన్వీ రుక్మిణ్యే-వం, ప్రతిబోధితా, వైమనస్యం త్యక్త్వా, బుద్ధ్యా తత్త్వనిర్ణయాత్మికయా, మనః-సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం-సమాహితవతీ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ రుక్మిణస్త్వేవం శ్రుతవతోఽపి నాజ్ఞానం నివృత్తమితి సూచయన్నాహ॥ ప్రాణేతి॥ రుక్మీ తు-ద్విడ్భిః శత్రుభిః, హతం-బలం-ప్రభా తేజశ్చ-యస్య-సః-అత ఏవ-ప్రాణమాత్రావశిష్ట - స్త్యక్తః- వితథో వ్యర్థః, స్వమనోరథో-యస్య-సః-ఆత్మనస్స్వస్య, విరూపకరణం-కృష్ణకర్తృకమితి శేషః-స్మరన్-భోజకటాఖ్యం, విపులం పురం చక్రే ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తత్రేత్థం సఙ్కల్ప్య వసచ్చేత్యాహ ॥ అహత్వేతి ॥ దుర్మతిః-రుక్మీ - యవీయసీం కనీయసీం కన్యాం రుక్మిణీం-అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య-కుణ్డినం పురం-న ప్రవేక్ష్యామీ-తి - ప్రతిజ్ఞాయ-రుషా క్రోధేన-తత్ర భోజకటే న్యవసత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ భగవానితి॥ పురం ప్రతి, ప్రాపయ్య - యదూద్వహో-భగవాన్-యథావిధి-వివాహితవాన్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తదేతి॥ తదా ఉద్వాహాదినేష్వి త్యే

ర్వైః-న్యూణాం-ఉత్సవో-బభూవ-కథంభూతానాం-యదుపతౌకృష్ణే-అనన్యభావానాం ఏకాన్తస్నేహానామ్ * ॥ ౫౩ ॥ * నరా ఇతి॥ ప్రమృష్టాని నిర్మలీకృతాని-మణిమయకుణ్డలాని-యేషాం-యాసాం చ-తే, తాశ్చ-వరయోర్వరవధ్వోః-దేయం-పారిబర్హముపస్కారం-ఆనిన్యుః * ॥ ౫౪ ॥ * తాం తాదృశీం పురమాలక్షయతి॥ సేతి॥ ఉత్తభితైరుద్ధృత్య ప్రతిబద్ధైః, రిన్ద్రకేతుభిః ధ్వజకేతువిశేషైః-విచిత్రైర్మాల్యాదిభిశ్చ - గృహాణాం-ద్వారే ద్వారే, ఉపక్లృప్తాని-మఙ్గళాని లాజాఙ్కురపుష్పప్రకరాదీని-తైశ్చ, సమన్తాత్, పూర్ణైః-కుమ్భైః-అగరుధూపైః, దీపైశ్చ-సా-వృష్ణీనాం పురీ ద్వారకా-బభౌ * ॥ ౫౫ ॥ * సిక్తేతి॥ ఆహూతాః, యే-శ్రేష్ఠా-భూభుజో నృపాః, తేషాం-సమ్బన్ధిభిర్మదోదకం-స్రవద్భిః-గజైః-సిక్తాః-గజమదోదకైః సిక్తా ఇత్యర్థః - తే-మార్గా వీథయో యస్యాం, సా-తథా-ద్వాస్థు-పరామృష్టాః ఉచ్ఛ్రితాః-రమ్భాః కదళ్యః, తాభిః-పూగైశ్చ- పశోభితా అలఙ్కృతా చ-బభౌ * ॥ ౫౬ ॥ * కుర్వితి॥ సంభ్రమాదౌత్సుక్యాత్-పరితో-వీథిషు-ధావతాం సఞ్చరతాం-బన్ధూనాం-మధ్యే-కురూద్యాదయో-మిథః-స్నేహేత్య-ముదం-ప్రాపుః * ॥ ౫౭ ॥ * రుక్మిణ్యాహరణమితి॥ తత స్తత స్తత్ర తత్ర-దేశేషు, గీయమానం-రుక్మిణ్యానయనాత్మకం-భగవచ్చేష్టితం-శ్రుత్వా, నితరాం-విస్మితా-బభూవుః * ॥ ౫౮ ॥ * ద్వారకాయామితి॥ హే రాజన్-రమయా లక్ష్మ్యవతారరూపయా-రుక్మిణ్యా- సహితం-శ్రీకృష్ణం, దృష్ట్వా, పురవాసినాం-మహాన్-మోదో-బభూవ * ॥ ౫౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే రుక్మిణీవివాహో నామ చతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః *

త్సవో న్రూణాం యదుపుర్యాం గృహే గృహే। అభూదనన్యభావానాం కృష్ణే యదుపతౌ నృప ॥ ౫౩ ॥ నరా నార్యశ్చ ముదితాః ప్రమృష్టమణికుణ్డలాః। పారిబర్హముపానిన్యుర్వరయోశ్చిత్రవాససోః॥ ౫౪ ॥ సా వృష్ణిపుర్యుత్తభితేన్ద్రకేతుభిర్విచిత్రమాల్యామ్బరరత్నతోరణైః। బభౌ ప్రతిద్వార్యుపక్లృప్తమఙ్గళైరాపూర్ణకుమ్భాగరుధూపదీపైః॥ ౫౫ ॥ సిక్తమార్గా మదచ్యుద్భిరాహూతప్రేష్ఠభూభుజామ్। గజైర్ద్వాస్థు పరామృష్టరమ్భాపూగోపశోభితా ॥ ౫౬ ॥ కురుసృఞ్జయకైకేయవిదర్భయదుకున్తయః। మిథో ముముదిరే తస్మిన్ సంభ్రమాత్పరిధావతామ్ ॥ ౫౭ ॥ రుక్మిణ్యాహరణం శ్రుత్వా గీయమానమితస్తతః। రాజానో రాజకన్యాశ్చ బభూవుర్భృశవిస్మితాః ॥ ౫౮ ॥ ద్వారకాయామభూద్రాజన్మహామోదః పురౌకసామ్। రుక్మిణ్యా రమయోపేతం దృష్ట్వా కృష్ణం శ్రియః పతిమ్॥ ౫౯ ॥ **

** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, రుక్మిణీవివాహో నామ చతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః **

ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః

శ్రీశుక ఉవాచ॥ కామస్తు వాసుదేవాంశో దగ్ధః ప్రాగ్రుద్రమన్యునా। దేహోపపత్తయే భూయస్తమేవ ప్రత్యపద్యత॥ ౧ ॥ స ఏవ జాతో వైదర్భ్యాం కృష్ణవీర్యసముద్భవః। ప్రద్యుమ్న ఇతి విఖ్యాతస్సర్వతోఽనవమః పితుః॥ ౨॥ తం శమ్బరః కామరూపీ హృత్వా తోకమనిర్దశమ్। స విదిత్వాఽఽత్మనశ్శత్రుం ప్రాస్యోదన్వత్యగాద్గృహమ్ ॥ ౩॥ తం నిర్జగార బలవాన్మీనస్సోఽప్యపరైస్సహ। వృతో జాలేన మహతా గృహీతో మత్స్యజీవిభిః॥ ౪ ॥ తం శమ్బరాయ కై

ఇత్థం భగవతో రుక్మిణీవివాహస్సవిస్తరమనువర్ణితః ॥ అథ జామ్బవత్యాదివివాహాన్ వివక్షుస్తేభ్యః ప్రాగేవ ప్రద్యుమ్నజన్మేతిహ తదనువర్ణయతి ॥ పఞ్చపఞ్చాశత్తమేన ॥ కామ ఇత్యాదినా॥ యద్యపి శమ్బరాగారాత్ప్రత్యాగమనాదికం తు వివాహేభ్యః పాశ్చాత్యం, తథాఽపి-కథాపర్యవసానాయాత్రోక్తమితి ద్రష్టవ్యం ॥ కామ స్త్వితి॥ కామో మన్మథ, స్తస్య చ వాసుదేవాంశ ఇతి విశేషణేన భావిజన్మప్రభృతి సమ్బన్ధః కీర్తితః, వాసుదేవవిభూతిత్వాద్వాసుదేవాంశః, అత ఏవ-పున, ర్దేహోపపత్తయే దేహసంయోగాయ, తమేవ వాసుదేవమేవ, ప్రత్యపద్యతేత్యుక్తం, ప్రత్యపద్యత భగవత్తనుమాశ్రిత్యావతస్థ ఇత్యర్థః, అనేన చతుర్వ్యూహేషు తృతీయవ్యూహవిభూతిత్వముచ్యతే, నామసామ్యం చ తద్విభూతిత్వనిబన్ధనమేవ * ॥ ౧ ॥ * స ఏవ కామ ఏవ, కృష్ణస్య భగవతో, వీర్యాత్ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకాత్, సముద్భవో-యస్య-సః-వైదర్భ్యాం రుక్మిణ్యాం, జాతః-ప్రద్యుమ్న - ఇతి-ఖ్యాతః అభిహితః-సర్వతః సర్వప్రకారేణ, పితు-రనవమః అన్యూన-స్తుల్య ఇత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * తమితి॥ స ప్రసిద్ధః-కామశత్రుః-శ్శమ్బర స్తు-ప్రద్యుమ్నం- ఆత్మనస్స్వస్య-శత్రుం - విదిత్వా- నారదముఖాదితి శేషః-అనిర్దశం అనతీతదశాహం-తోకం శిశుం-కామరూపీ సన్ -హృత్వా-ఉదన్వతి సముద్రే- ప్రాస్య క్షిప్త్వా-గృహం ప్రత్య-గాత్ * ॥ ౩ ॥ * తం శిశుం-కశ్చిద్బలవాన్-మీనో మత్స్య-నిర్జగార నిగీర్ణవాన్॥ తతః కదాచిన్మత్స్యజీవిభిర్దాశై-స్సోఽపి మీనోఽన్య-పరై-ర్మీనైస్సహ-మహతా-జాలేన-వృతః ఆవృతో-గృహీతశ్చ * ॥ ౪ ॥ * కైవర్తా దాశా-స్తం మహామీనం-శమ్బరాయో- పాయన-ముపాజహ్రుః సమర్పయామాసుః ॥ తత స్సూదాః పాచకాః-ఛేత్త్రా లోహా- మహానసం పాకగృహం ప్రతి, తం మీనం- ప్రాపయ్య-స్వధితినా శస్త్రవి

శేషేణ-అవధ్యన్ ఖణితవస్త్రః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋తదా-తస్యమత్స్యస్యో-దరే- అద్భుతం-బాలందృష్ట్వా-తం-మాయా - వత్యై మ
త్స్యఘపత్యైర్వత్యాఖ్యాయై -శంబరేణప్రసహ్య హృత్యమహానసే స్థాపితాయై న్యవేదయన్ ॥ కోసావయంబాలఇతిమమభ
ర్తైవస్థితః,కింవాసఏవాయ-మిత్యేవం-శఙ్కితంచేతోయస్యాస్తస్యామాయావత్యాః నారదః - తత్సర్వంకథయామాస॥కింత
త్సర్వం-య-దకథయ-త్తత్రాహ॥ బాలస్యేతి॥ తత్త్వంయాథార్థ్యం - కామఏవాయ-మిత్యేవంవిధం-మత్స్యోదరనివేశనా
దికంచే-తి-సర్వ-మకథయత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋సాచేతి॥సా-శమ్బరేణ , సూదైస్సహ - ఓదనసాధనే పాకగృహే-నిరూపితా-సూ
దానాంపరిచారకతయా స్థాపితా-మాయావతీ-పత్యుఃకామస్య- దేహోత్పత్తిం - ప్రతీక్షమాణా-స్థితాసతీ తంశిశుం-నారద
ముఖా-త్కామదేవం-జ్ఞాత్వా-తస్మిన్నర్భకే-అవిచ్ఛిన్నం , స్నేహం- చక్రే ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❋కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యంప్రద్యు
మ్నః-నాతిదీర్ఘేణాల్పేనైవ-కాలేన-రూఢంప్రాప్తం,యౌవనం,యస్య-సః-విభ్రమంసమ్మోహం-జనయామాస ❋ ॥ ౯ ॥ ❋
సేతి॥ అఙ్గహేరాజన్ సా,మాయావతీ-తంప్రద్యుమ్నం - రూఢయౌవనం - ప్రీత్యా-సౌరతైర్భావైః,ఉపతస్థే అభజత్॥క
థంభూతా-వ్రీడయాసహితో-యో-హాసస్తేన-ఉత్తభితే-భ్రువౌ - యస్యాః-తయా - దృశేతివిశేషాద్వ్యాహారః-ఈక్షతి-ఈక్ష
మాణా ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋తదాభగవాన్-కార్ష్ణిస్తాం-మాయావతీ - మాహ॥ఉక్తిమేవాహ ॥ మాతరితి ॥ హేమాత-స్తవ-మతి

వర్తాఉపాజహ్రురుపాయనమ్ । సూదామహానసంనీత్వాఽవద్యన్స్వధితినాఽద్భుతమ్॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాతదుదరే
బాలంమాయావత్యైన్యవేదయన్ । నారదోఽకథయత్సర్వంతస్యాశ్శఙ్కితచేతసః ॥ బాలస్యతత్త్వముత్ప
త్తింమత్స్యోదరనివేశనమ్॥౬॥సాచకామస్యవైపత్నీరతిర్నామయశస్వినీ।పత్యుర్నిర్దగ్ధదేహస్యదేహోత్పత్తిం
ప్రతీక్ష❋తీ॥ ౭ ॥నిరూపితాశమ్బరేణసాసూదౌదనసాధనే।కామదేవంశిశుంమత్వాచక్రేస్నేహంతదాఽర్భకే॥
నాతిదీర్ఘేణకాలేనసకార్ష్ణీరూఢయౌవనః।జనయామాసనారీణాంవీక్ష❋న్తీనాంచవిభ్రమమ్॥ ౯ ॥సాతంపతింప
ద్మదళాయతేక్షణంప్రలమ్బబాహుంనరలోకసున్దరమ్ । సవ్రీళహాసోత్త❋భితభ్రువేక్ష ❋ తీప్రీత్యోపతస్థేరతిర
ఙ్గసౌరతైః॥ ౧౦ ॥ తామాహభగవాన్కార్ష్ణిర్మాతస్తేమతిరన్యథా । మాతృభావమతిక్రమ్యవర్తసేకామినీయ
థా ॥ ౧౧ ॥ రతిరువాచ ॥ భవాన్నారాయణసుతశ్శమ్బరేణాహృతోగృహాత్।అహంతేదయితాపత్నీరతిఃకా
మోభవాన్ప్రభో॥ ౧౨ ॥ ఏషత్వాఽనిర్దశంసిన్ధావక్షిపచ్ఛమ్బరోఽసురః। మత్స్యోఽగ్రసీత్తదుదరాదిహ
ప్రాప్తోభవాన్ప్రభో॥ ౧౩ ॥తమిమంజహిదుర్ధర్షందుర్జయంశత్రుమాత్మనః। మాయాశతవిదంత్వంచమాయా
భిర్మోహనాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ పరిశోచతితేమాతాకురఙ్గీవహృతప్రజా । పుత్రస్నేహాకులాదీనావివత్సాగౌర్యథా
ఽఽతురా ॥ ౧౫ ॥ ప్రభావైష్ణవందదౌవిద్యాంప్రద్యుమ్నాయమహాత్మనే। మాయావతీమహామాయాంస
ర్వమాయావినాశనీమ్ ॥ ౧౬ ॥ సచశమ్బరమభ్యేత్య సంయుగాయసమాహ్వయత్ । అవిషహ్యైస్తమాక్షే
పైఃక్షిపన్సఞ్జనయన్కలిమ్॥ ౧౭ ॥ సోఽధిక్షిప్తోదుర్వచోభిఃపాదాహతఇవోరగః । నిశ్చక్రామగదాపాణి
రమర్షాత్తామ్రలోచనః ॥ ౧౮ ॥ గదామావిధ్యతరసాప్రద్యుమ్నాయమహాత్మనే। ప్రక్షిప్యవ్యనదన్నాదంవజ్రని

రన్యథా విపరీతా-బభూవ-అన్యథాత్వమేవదర్శయతి ॥ మాతృభావమితి ॥ కామినీపుంశ్చలీ,యథా,తద్వత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ఏ
వముక్తాప్రాహరతిః ॥ భవానితి ॥ నారాయణస్య కృష్ణస్య - సుతః-ఏవంచేత్తద్గృహఏవకింన్నవసామీత్యతఆహ ॥ శమ్బరేణే
తి ॥ గృహాన్నారాయణస్యగృహాత్ తవా-హం - దయితాప్రియతమాపత్నీ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ఏష-శమ్బరో-ఽసురః-అనతీతదశా
హమేవ-త్వాం-సముద్రే - పాతయామాస ॥ హేప్రభోసమర్థ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋త-మాత్మనశ్శత్రుంశమ్బరం-జహి॥దుర్జయత్వే
హేతుః-మాయాశతవిదమితి-కథంతర్హిహన్తవ్యస్తత్రాహ ॥ మాయాభిరితి ॥ మోహన - మాది-ర్యాసాం-తాభి-ర్మాయాభిః
మయోపదేక్ష్యమాణాభిరితి శేషః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋నచాత్రవిలమ్బఃకార్యఇత్యాహ ॥ పరిశోచతీతి ॥ తవమాతారుక్మిణీ-హృతావి
నష్టా-అదృష్టేతియావత్-ప్రజాపుత్రో-యస్యా-స్సా-కురఙ్గీహరిణీవ - పరిశోచతి-కించ పుత్రస్నేహేనా- తురా-వివత్సావిన
ష్టవత్సా-అతఏవ-ఆతురా-గౌ-ర్యథా-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ప్రభావైతి ॥ సర్వా- శ్శత్రోస్సంబన్ధినీ-ర్మాయాః, వినాశయతీ
తితథా-తాం-మాయాంమోహనాదిమాయాత్మికాం- విద్యాందదౌ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋తత-స్సచప్రద్యుమ్నః,సంయుగాయయు
ద్ధార్థం-సమాహూతవాన్-కింకుర్వన్-సోఢుమశక్యైః- అధిక్షేపైః-తంశమ్బరం - క్షిపన్ పరిభవన్ కలింకలహం , జనయం
శ్చ ❋॥౧౭॥ ❋సఇతి॥సః,శమ్బరః,పాదేన,తాడితః-సర్పఇవ-దుర్వచోభిరధిక్షేపై , రధిక్షిప్తః-అతఏవ,క్రోధా-త్తామ్రేలోచ
నేయస్య గదాపాణౌ యస్య-సః-నిశ్చక్రామ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తరసాబలేన,గదా- మావిధ్యభ్రామయిత్వా-ప్రక్షిప్యప్రయుజ్య

వజ్రస్యాశనేః క్షిప్తస్యేవ నిష్ఠురాత్, యథా-నిష్ఠురస్తీవ్రో-నాదో-భవతి, తథాభూతం-నాదం-వ్యనదచ్చకార॥ పాకంపచతీతివచ యస్య ద్వేష్టా ॥ ౧౯ ॥ తామితి॥ ప్రద్యుమ్నః-స్వగదయా - తాం-శమ్బరప్రయుక్తాం-ఆకాశే-ఆపతన్తీం-గదాం-అపాస్య నిరస్య-స ఇవ-స్వయమపి-నృప, శత్రవే-శమ్బరాయ, స్వగదాం-ప్రాయుఙ్క్త ॥ ౨౦ ॥ స-శమ్బరః-మయేన-దైత్యదానవాచార్యేణ దర్శితాముపదిష్టాం - మాయామన్తర్ధానాద్యాత్మికాం - సమాశ్రిత్య-వైహాయసః-ఆకాశే-స్థితః-కార్ష్ణౌ-ప్రద్యుమ్నే-శిలామయం-వర్షం-ముముచే ॥ ౨౧ ॥ తదా - రౌక్మిణేయః-ప్రద్యుమ్నః - శిలావర్షేణ-వధ్యమానః-తాడ్యమానః-సత్త్వాత్మికాం-సత్త్వగుణమయీం-మహావిద్యాఖ్యాం-సర్వాసురమాయోపఘాతినీం-ప్రాయుఙ్క్తేత్యుత్తరస్యాపకర్షః ॥ ౨౨ ॥ తతః-పునః-దైత్యః-గుహ్యకానాం-సంబన్ధినీం-తథా-గన్ధర్వాదిసంబన్ధినీం-చ-మాయాం - ప్రాయుఙ్క్త - కార్ష్ణిస్తు-తాః-సర్వా-మాయాః-వ్యధమయత్-వ్యనాశయత్ ॥ ౨౩ ॥ తతః-నిశితం - ఖడ్గం-ఉద్ధృత్య, నిర్మాయస్య-తామ్రాణి-శ్మశ్రూణి-యస్య-తస్య శమ్బరస్య-కాయాత్-సకిరీటం-సకుణ్డలం-చ-శిరః-జహార-పాతయామాసేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఆకీర్యమాణ ఇతి॥ స్తువద్భిః-విబుధైః-దైవైః-కర్తృభిః-కుసుమోత్కరైః-కుసుమాఞ్జలిభిః-కుసుమజాలైర్వా-ఆకీర్యమాణః-ప్రద్యుమ్నః-అమ్బరే-స్వయం-చరతి-అన్యాంశ్చ-చారయతి-తచ్ఛీలా-తథా-తయా-భార్యయా-కర్త్ర్యా-విహాయసా-ఆకాశమార్గేణ-పురీం-ద్వారకాం-ప్రతి-నీతః ॥ ౨౫ ॥

స్యేవనిష్ఠురమ్ ॥ ౧౯ ॥ తామాపతన్తీం గదయా ప్రద్యుమ్నస్తరసా గదామ్। అపాస్య శత్రవే క్రుద్ధః ప్రాహిణోత్స్వగదాం నృప॥ ౨౦ ॥ స చ మాయాం సమాశ్రిత్య దైతేయీం మయదర్శితామ్। ముముచేఽశ్మమయం వర్షం కార్ష్ణౌ వైహాయసోఽసురః॥ ౨౧ ॥ బాధ్యమానోఽశ్మవర్షేణ రౌక్మిణేయో మహాబలః। సత్త్వాత్మికాం మహావిద్యాం సర్వమాయోపమర్దినీమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతో గౌహ్యకగాన్ధర్వపైశాచోరగరాక్షసీః। ప్రాయుఙ్క్త శతశో దైత్యః కార్ష్ణిర్వ్యధమయత్స తాః॥ ౨౩ ॥ నిశాతమసిముద్యమ్య సకిరీటం సకుణ్డలమ్। శమ్బరస్య శిరః కాయాత్తామ్రశ్మశ్ర్వోజసాహరత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆకీర్యమాణో విబుధైః స్తువద్భిః కుసుమోత్కరైః। భార్యయాఽమ్బరచారిణ్యా పురీం నీతో విహాయసా ॥ ౨౫ ॥ అన్తఃపురవరం రాజన్లలనాశతసఙ్కులమ్। వివేశ పత్న్యా గగనాద్విద్యుతేవ బలాహకః ॥ ౨౬ ॥ తం దృష్ట్వా జలదశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్। ప్రలమ్బబాహుం తామ్రాక్షం సుస్మితం రుచిరాననమ్॥ ౨౭ ॥ అలఙ్కృతముఖామ్భోజం నీలవక్రాలకాలిభిః। కృష్ణం మత్వా స్త్రియో హ్రీతా నిలిల్యుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౨౮ ॥ అవధార్య శనైరీషద్వైలక్షణ్యేన యోషితః। ఉపజగ్ముః ప్రముదితాః సస్త్రీరత్నం సువిస్మితాః॥ ౨౯ ॥ అథ తత్రాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ వల్గుభాషిణీ। అస్మరత్స్వసుతం నష్టం స్నేహస్నుతపయోధరా ॥ ౩౦ ॥ కో న్వయం నరవైదూర్యః కస్య వా కమలేక్షణః। ధృతః కయా వా జఠరే క్వేయం లబ్ధా త్వనేన వా॥ ౩౧ ॥ మమ చాప్యాత్మజో నష్టో నీతో యః సూతికాలయాత్। ఏతత్తుల్యవయోరూపో యది జీవతి కుత్రచిత్॥ ౩౨ ॥ కథం త్వనేన సమ్ప్రాప్తం సారూప్యం శార్ఙ్గధన్వనః। ఆకృత్యాఽవయవైర్గత్యా స్వరహాసావలోకనైః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ భగవాన్నూ

తత్ర-హే రాజన్-లలనాః-స్త్రియ ఏవ-రత్నాని-తైః - సఙ్కులం-అన్తఃపురశ్రేష్ఠం - పత్న్యా సహ-ప్రవివేశ ॥ యథా-విద్యుతా సహ-బలాహకో నీలమేఘః-తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ తమితి॥ తం ప్రవిష్టం ప్రద్యుమ్నం -దృష్ట్వా-స్త్రియః- కృష్ణమేవ-మత్వా-లజ్జితాః-తత్ర తత్ర-నిలిల్యుః -కృష్ణం మత్వేత్యత్ర హేతుం వదన్ కృష్ణాసాధారణైర్ధర్మైర్విశినష్టి-జలదశ్యామమిత్యాది-ప్రలమ్బౌ దీర్ఘౌ-బాహూ-యస్య-తం-నీలాః-వక్రాశ్చ, యే-అలకాః-త ఏవ-అలయః - తైః-అలఙ్కృతం-ముఖామ్బుజం, యస్య, తమ్ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ తతః-తాః-యోషితః-శనైః-ఈషత్-వైలక్షణ్యేన-శ్రీవత్సాద్యభావరూపేణేతి భావః - అవధార్య కృష్ణో న భవత్యయమితి నిశ్చిత్య-స్త్రీరత్నేన సహితం-ప్రద్యుమ్నం-ఉపజగ్ముః ॥ ౨౯ ॥ అథ తత్రేతి॥ వల్గు సున్దరం యథా తథా-భాషత ఇతి తథా-సా, వైదర్భీ రుక్మిణీ-నష్టం - సుతం - అస్మరత్-స్నేహేన సుతస్నేహేన-స్నుతౌ క్షరన్తౌ - పయోధరౌ-యస్యాః- సా - ఇత్థం ప్రాహేతి శేషః ॥ ౩౦ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ కోన్వితి పఞ్చభిః॥ అయం-నర ఏవ-వైదూర్యః-పురుషరత్నమిత్యర్థః కోను కో వా-కస్య వా-సంబన్ధీ, పుత్ర ఇతి యావత్-కయా స్త్రియా- జఠరే-ధృతః-కస్యాః పుత్ర ఇత్యర్థః-అనేన- ఇయం స్త్రీ, క్వ-లబ్ధా ॥ ౩౧ ॥ యోఽసౌ-మమాత్మజః-సూతికాగృహాన్నీతో-నష్టోఽదృష్టశ్చ-స ఏవాయం కిం వేత్యర్థః- ఏతేన - తుల్యం, వయో-రూపం చ యస్య, సః-అసౌ మత్పుత్రః-క్వచిద్యది జీవతి కిం వా జీవతి ॥ ౩౨ ॥ తస్య స్వపుత్రత్వం సంభావయన్త్యాహ కథమితి ॥ ౩౩ ॥ నిశ్చినోతి ॥ స ఏవేతి ॥ యో భగవాన్ కృష్ణాంశభూతో-మమ గర్భగతః-స ఏవాయం- నూనం ధ్రువం-స ఏవాయం భవేదితి పాఠాన్తరం

---

౩౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ స ఏవాయం భవేన్నూనమ్.

తత్ర హేతుః, అముష్మిన్ అస్మిన్, మమ - ప్రీతి - రధికా - భవతి, మమ - వామో, భుజశ్చ, స్ఫురతి సఞ్చలతి, అన్యస్యై తన్న ఘటేతేతి భావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇత్థం వైదర్భ్యాం మీమాంసమానాయాం తర్కయన్త్యాం సత్యాం - ఉత్తమశ్లోకో భగవాన్ దేవకీవసుదేవాభ్యాం సహ తత్రాజగామ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ విజ్ఞాతోఽధ్యవసితః అర్థః ఇతరసంశయవిషయభూతోఽర్థో యేన, తథాభూతోఽపి తూష్ణీమాస తదా - నారదః శమ్బరాహరణాదికం సర్వమకథయత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తన్నారదకథితం మహదాశ్చర్యం శ్రుత్వా కృష్ణాన్తఃపురస్త్రియో దేవక్యాదయశ్చ మృతం పుత్రం పునరాగతమివ బహూన్ సమ్వత్సరాన్ నష్టమదృష్టం దృష్ట్వేతి శేషః అభ్యనన్దన్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తౌ దమ్పతీ దేవకీవసుదేవౌ రుక్మిణీ చ పరిష్వజ్య ప్రద్యుమ్నమితి శేషః నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమిత్యస్యాపకర్షో వా ముదం యయుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నష్టమితి ॥ ద్వారకౌకసో ద్వారకావస్థాయినో జనా ఇత్థం అబ్రువన్ కిమితి ॥ అహో మృతో బాలః పునరిహాయాతః దిష్ట్యా అయమానన్ద ఇతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ సౌన్దర్యాతిశయేన ప్రద్యుమ్నం వర్ణయతి ॥ యమితి ॥ పితా శ్రీకృష్ణః తత్సరూపతయా నిజ ఆత్మీయః - ఈశః భర్తేతి భావో భావనా యాసాం తాః పితృసారూప్యాన్నిజభర్తృబుద్ధిసహితా ఇత్యర్థః తన్మాతరః శ్రీకృష్ణపత్న్యః - రహసి నిరూఢభావాస్సత్యః యమభజన్నితి యత్తన్న ఖలు చిత్రం ॥ తన్మాతరో మనసిజార్దితదృశో బభూవురితి పాఠే తాః కృష్ణపత్న్యః - యం ప్రద్యుమ్నం దృష్ట్వేతి శేషః కామవశాత్ స్నిగ్ధదృష్టయోఽభవన్నితీయన్నైతచ్చిత్రమితి సమ్బన్ధః స్మరేస్స్మర్యమాణత్వేనైవ క్షోభకే కామే అక్షివిష

నం యో మే గర్భగతోఽర్భకః । అముష్మిన్ప్రీతిరధికా వామస్స్ఫురతి మే భుజః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం మీమాంసమానాయాం వైదర్భ్యాం దేవకీసుతః । దేవక్యానకదున్దుభ్యాముత్తమశ్లోక ఆగమత్ ॥ ౩౫ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాంస్తూష్ణీమాస జనార్దనః । నారదోఽకథయత్సర్వం శమ్బరాహరణాదికమ్ ॥ ౩౬ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా మహదాశ్చర్యం కృష్ణాన్తఃపురయోషితః । అభ్యనన్దన్బహూనబ్దాన్నష్టం పునరివాగతమ్ ॥ ౩౭ ॥ దేవకీ వసుదేవశ్చ కృష్ణరామౌ తథా స్త్రియః । దమ్పతీ తౌ పరిష్వజ్య రుక్మిణీ చ యయుర్ముదమ్ ॥ ౩౮ ॥ నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమాకర్ణ్య ద్వారకౌకసః । అహో మృత ఇవాయాతో బాలో దిష్ట్యేతి చాబ్రువన్ ॥ ౩౯ ॥ యం వై ముహుః పితృసరూపనిజేశభావాస్తన్మాతరో ❁ యదభజన్రహరూఢభావాః । చిత్రం న తత్ఖలు రమాస్పదబిమ్బబిమ్బే కామే స్మరేఽక్షివిషయే కిము తాన్యనార్యః ॥ ౪౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

❁ స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః ❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజితస్స్వతనయాం కృష్ణాయ కృతకిల్బిషః । స్యమన్తకేన మణినా స్వయముద్యమ్య దత్తవాన్ ॥ రాజోవాచ ॥ సత్రాజితః కిమకరోద్బ్రహ్మన్కృష్ణస్య కిల్బిషమ్ । స్యమన్తకః కుతస్తస్య కస్మాద్దత్తా సుతా హరేః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆసీత్సత్రాజితస్సూర్యభక్తశ్చ పరమస్సదా । ప్రీతస్తస్మై మణిం ప్రాదాత్సూర్యస్తుష్టస్స్యమన్తకమ్ ॥ ౩ ॥ స తం బిభ్రన్మణిం కణ్ఠే భ్రాజమానో యథా రవిః । ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజంస్తేజసా నోపలక్షితః ॥ ౪ ॥ తం విలోక్య జనా దూరాత్తేజసా ముష్టదృష్టయః । దీవ్యతేఽక్షైర్భగవతే శశంసుస్సూర్యశఙ్కి

యే సతి - కించ రమాయా ఆస్పదం శ్రీకృష్ణస్తస్య బిమ్బం మూర్తిస్తస్య బిమ్బే ప్రతిబిమ్బే భగవద్విగ్రహసదృశే పుత్రే సతీత్యర్థః, తత్కిముత వక్తవ్యం - యదన్యా నార్యో భజేయురితి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ సత్యభామాజామ్బవత్యోర్వివాహం వర్ణయితుకామస్తద్విస్తరం పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుమాహ ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ సత్రాజిత ఇత్యకారాన్తః క్వచిత్తకారాన్తోఽప్యన్వయానుసారేణ ద్రష్టవ్యః - తత్రాకారాన్తః కర్తరి క్తాన్తః సత్రేణ ఆసమన్తాజ్జితః జితవాన్ సర్వోత్కర్షేణ వర్తితవానితి తథా సచ తావత్ కృతం కిల్బిషమపరాధో యేన తథాభూతః స్యమన్తకాఖ్యేన మణినా సహ స్వతనయాం సత్యభామాం కృష్ణాయోద్యమ్యోద్ధృత్య దదౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ తావత్సత్రాజిత్కిం కిల్బిషమపరాధమకరోత్ తస్య సత్రాజితస్య స్యమన్తకః కుతః కస్మాల్లబ్ధః కస్మాద్ధేతోః సుతా చ హరేః హరయే దత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతి పృష్టస్సవిస్తరమనువర్ణయితుం తావదుపోద్ఘాతమాహ ॥ ఆసీదితి ॥ సత్రాజితాఖ్యః కశ్చిద్రాజా సదా పరమసూర్యభక్తః ఆసీత్ ॥ సూర్యస్తుష్టః భక్త్యేతి శేషః తస్మై సత్రాజితాయ స్యమన్తకాఖ్యం మణిం దదౌ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సత్రాజిత్తం మణిం బిభ్రాణః రవిరివ భ్రాజమానః హే రాజన్ మణితేజసా అనుపలక్షితశరీరో ద్వారకాం ప్రవిష్టః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తం ప్రవిష్టమవలోక్య జనాః దూరాదేవ తస్య తేజసా ము

౪౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మనసిచార్ద్రదృశో బభూవుః.

ష్టా అపహృతాః అభిభూతాః, దృష్టయో - యేషాం తే - సూర్యోఽయమితి శఙ్కితాస్సన్తః. అక్షైః దీవ్యతే క్రీడాం కుర్వాణాయ భగవతే శ్రీకృష్ణాయ - శశంసుః కథయామాసుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నమస్కుర్యుమాగతం సూర్యం సంభావ్య భక్త్యుద్రేకేణ భగవన్తం సంబోధయన్తి - నారాయణేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏష ఇతి - ఏష ఇత్యాగచ్ఛతో రూపప్రదర్శనపరం - సూర్యః - త్వాం - ద్రష్టుమిచ్ఛుః - హే జగత్పతే - ఆయాతి ॥ కథంభూతః ॥ తిగ్మాస్తీక్ష్ణాః - గావో రశ్మయః - యస్య - సః - గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన - నృణాం - చక్షూంషి - ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నచైతదఘటమానమిత్యాహుః ॥ అన్విచ్ఛన్తీతి ॥ విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః - త్రిలోక్యాం - తవ - మార్గ - మన్విచ్ఛన్తి అన్వేషయన్తి త్వం యద్రూపగుణకర్మకస్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ॥ అతోఽధునా - యదుషు గూఢం గృహీతయదువేషం త్వాం - జ్ఞాత్వా, హే ప్రభో - అజస్సూర్య అయాతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ బాలానామాగచ్ఛతో యాథాత్మ్యానభిజ్ఞానాం - వచన - మాకర్ణ్య - ప్రహస్యాహ ॥ నాసావితి ॥ అసావాగచ్ఛన్ దేవో - రవిస్సూర్యః కిన్తు సత్రాజిత్ - కుతస్తస్యైదృశం తేజ ఇత్యతో విశినష్టి ॥ మణినా స్యమన్తకేన - జ్వలన్ దీప్యమాన ఆయాతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కీదృశస్స్యమన్తకప్రభావ ఇతి జిజ్ఞాసుం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః ॥ సత్రాజిదితి ॥ అస్య ॥ సూర్యాల్లబ్ధమణేః, రిత్యాదిః - శ్రీమాన్ - భాగ్యవాన్ - సత్రాజి - త్కృతాని - కౌతుకేనోత్సవేన మఙ్గళాని - యస్మిన్ - త - త్స్వగృహం - ప్రవిశ్య - దేవసదనే, విప్రైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - మణిం - న్యవేశయత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స చ మణిః హే ప్రభో రాజ - న్ప్రతిదిన - మష్టౌ - స్వర్ణభారాన్ - సృజతి అసూత భారః ప్రమాణవిశేషః తథాహి ॥ చతుర్భిర్వ్రీహిభిర్గుఞ్జం గుఞ్జాన్ పఞ్చ పణం పణాన్, అష్టౌ ధరణమష్టౌ తాన్ కర్షం తాంశ్చతురః ప

తాః ॥ ౫ ॥ నారాయణ నమస్తేఽస్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర । దామోదరారవిన్దాక్ష గోవిన్ద యదునన్దన ॥ ౬ ॥ ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షుర్జగత్పతే । ముష్ణన్ గభస్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః ॥ ౭ ॥ అన్విచ్ఛన్తి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః । జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః । ప్రాహ నాసౌ రవిర్దేవస్సత్రాజిన్మణినా జ్వలన్ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజిత్స్వగృహం శ్రీమాన్ కృతకౌతుకమఙ్గళమ్ । ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రైర్న్యవేశయత్ ॥ ౧౦ ॥ దినే దినే స్వర్ణభారానష్టౌ స సృజతి ప్రభో ॥ ౧౧ ॥ దుర్భిక్షమార్యరిష్టాని సర్వాధివ్యాధయోఽశుభాః । న సన్తి మాయినస్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః ॥ ౧౨ ॥ స యాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా । నైవార్థకాముకః ప్రాదాద్యాచ్ఞాభఙ్గమతర్కయన్ ॥ ౧౩ ॥ తమేకదా మణిం కణ్ఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్ । ప్రసేనో హయమారుహ్య మృగయాం వ్యచరద్వనే ॥ ౧౪ ॥ ప్రసేనం సహయం హత్వా మణిమాచ్ఛిద్య కేసరీ । గిరిం విశన్ జామ్బవతా నిహతో మణిమిచ్ఛతా ॥ ౧౫ ॥ సోఽపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే । అపశ్యన్ భ్రాతరం భ్రాతా సత్రాజిత్పర్యతప్యత ॥ ౧౬ ॥ ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః । భ్రాతా మమేతి తచ్ఛ్రుత్వా కర్ణే కర్ణేఽజపన్ జనాః ॥ ౧౭ ॥ భగవాంస్తదుపశ్రుత్య దుర్యశో లిప్తమాత్మని । మార్ష్టుం ప్రసేనపదవీమన్వపద్యత నాగరైః ॥ ౧౮ ॥ హతం ప్రసేనమశ్వం చ వీక్ష్య కేసరిణా వనే । తం చాద్రిపృష్ఠే నిహతమృక్షేణ

లమ్ - తులాం పలశతం ప్రాహుర్భారస్స్యాద్వింశతిస్తులా,, ఇతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కిఞ్చ ॥ దుర్భిక్షేతి ॥ మారీ నామ అకాలమృత్యుః - అరిష్టమభద్రం - అశుభాః దుఃఖహేతవః ఆధిర్మనఃపీడా - వ్యాధయో రోగాః - మాయినో వఞ్చకాః - చోరా ఇతి యావత్ - యస్మి న్దేశే - స మణి - రర్చితః - స్యాత్తత్ర - కదాచిదపి, దుర్భిక్షాదయో న సన్తి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్వాపి కదాచిత్ - యదురాజాయోగ్రసేనార్థం - శౌరిణా - మణిం యాచితోఽపి స సత్రాజిత్, అర్థకాముకః - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ యాచ్ఞాభఙ్గం యాచ్ఞావైయర్థ్యం - అవిచారయన్నేవ - నైవ వదదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవం స్థితే - మహతీ - ప్రభా దీప్తి - ర్యస్య - తం - మణిం - ఏకదా - ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా కణ్ఠే ప్రతిముచ్య బద్ధ్వా - అశ్వ - మారుహ్య వనే - మృగయాం వ్యచరత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదా - కశ్చి - త్కేసరీ సింహః సాశ్వం ప్రసేనం - హత్వా - మణిమాచ్ఛిద్య ఆకృష్య - గృహీత్వా గిరిం, ప్రవిశన్ - ఆత్మానం - దృష్టవతా - మణిమిచ్ఛతా - జామ్బవతా ఋక్షరాజేన - హతః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సోఽపి జామ్బవానపి - బిలే స్వనివాసభూతే గిరిబిలే - తం మణిం - స్వకుమారస్య - క్రీడనకం క్రీడాసాధనం - చక్రే - భ్రాతా సత్రాజి - ద్భ్రాతరం - ప్రసేనం - మణిం చా - పశ్యన్ - పర్యతప్యత పరితప్తో హేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ మణిః గ్రీవాయాం యస్య సః మమ భ్రాతా - వనం ప్రతి - గత - స్తత్ర - ప్రాయో బహుధా - ధ్రువమితి యావత్ - శ్రీకృష్ణేనైవ - హత - ఇత్యేత - ద్వచో - జనః శ్రుత్వా - కర్ణే కర్ణే - అజపదుపాంశ్వవోచత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ క్రమేణ - భగవానపి తద్వచ ఆకర్ణ్య, ఆత్మని స్వస్మిన్ - దుర్యశో లిప్తం - భావేక్తః - దుర్యశో లేపం - ప్రమార్ష్టుం అపోహితుం - నాగరైర్జనైస్సహ - ప్రసేనపదవీం - అన్వపద్యత అన్వగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హతమితి ॥ తం కేసరిణం చ - అద్రిపృష్ఠే - ఋక్షేణ జామ్బవతా - నిహతం

దదృశుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఋక్షరాజబిలమితి ॥ తత-స్తత్రబిలద్వారే - ప్రజాః-నాగరాన్ - జనానవస్థాప్య - భగవా - నేకోఽసహాయఏవ-తద్బిలంప్రవివేశ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్రేతి॥తత్రబిలే, క్రీడనకం-క్రీడాసాధనంయథాతథా-కృతం-మణిశ్రేష్ఠం దృష్ట్వా-హర్తుం-కృతానిశ్చితామతిర్యేన-సః-తస్మిన్నర్భకసమీపే-అవతస్థే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమితి॥తముపస్థిత-మదృష్టపూర్వం నరం-దృష్ట్వా-భీతవత్, ధాత్రీఉపమాతా-చుక్రోశ ॥ తచ్ఛ్రుత్వేతి॥తదాక్రోశనం - అభ్యద్రవదభ్యధావత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ స నైజామ్బవా-న్నానుభావవిత్ భగవత్ప్రభావమజానన్, అతఏవ-తం-కేవలం-ప్రాకృతంలౌకికం,పురుష మేవ-మత్వా, ఆత్మనః స్వస్య-స్వామినాఽపి తేనభగవతాసహ యుయుధే అయుధ్యత ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ద్వన్ద్వయుద్ధమితి ॥ విజిగీషతోః జేతుమిచ్ఛతోః-దోర్భిర్భుజైశ్చ-యథా-క్రవ్యార్థే అమిషార్థే-శ్యేనయో-ర్యుద్ధం భవతి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఆసీదితి॥ ఇతరేతరయోరన్యోన్యయో-ర్ముష్టిభిః-వజ్రనిష్పేషైః వజ్రనిర్ఘాతైః,తద్వ,న్నిష్ఠురై స్తత్ ద్వన్ద్వయుద్ధం -నవిద్యతేవిశ్రమోయస్మిన్ - తద్యథాతథా- అహర్నిశ-మష్టావింశతిదినాన్యాసీత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ శ్రీకృష్ణేతి॥ శ్రీకృష్ణస్య-ముష్టీనాంనిర్ఘాతైః పాతైః-నిష్పిష్టానివిశ్లథాన్యఙ్గాన్యూ-రూణి బన్ధనానిసన్ధిస్థానాని-యస్యసః-అతఏవక్షీణబలః, అతఏవ,స్విన్నంప్రస్వేదయుక్తం-గాత్రం-యస్యసః, కదాఽపిమద్బలవినాశోనదృష్టః అహో అధునామృతప్రాయోఽభవ - మిత్యేవ-మతీవవిస్మితః - తతో-విమృశం - స్తంకృష్ణ-మాహ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥జానేఇతిత్రిభిః॥జానే-త్వాం-కథంభూతం, ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం సహో వేగః-బలం ధారణసామర్థ్యం-ప్రాణాదీనాం నిర్వాహకమిత్యర్థః-పురాణపురుషం జగత్కారణపురుషం -ప్రభవిష్ణుంజగద్రూపేణప్రభవనశీలంసమర్థ

దదృశుర్జనాః॥ ౧౯ ॥ఋక్షరాజబిలంభీమమన్ధేనతమసావృతమ్। ఏకోవివేశభగవానవస్థాప్యబహిఃప్రజాః॥౨౦॥

తత్రదృష్ట్వామణిశ్రేష్ఠంబాలక్రీడనకంకృతమ్ । హర్తుంకృతమతి స్తస్మిన్నవతస్థేఽర్భకాన్తికే॥ ౨౧ ॥ తమపూర్వంనరందృష్ట్వాధాత్రీచుక్రోశభీతవత్ । తచ్ఛ్రుత్వాభ్యద్రవత్క్రుద్ధో జామ్బవాన్బలినాంవరః॥ ౨౨ ॥సవై భగవతాతేనయుయుధేస్వామినాత్మనః । పురుషంప్రాకృతంమత్వాకుపితోనానుభావవిత్ ॥ ౨౩ ॥ ద్వన్ద్వయుద్ధంసుతుములముభయోర్విజిగీషతోః । ఆయుధాశ్మద్రుమైర్దోర్భిః క్రవ్యార్థే శ్యేనయోరివ॥ ౨౪ ॥ ఆసీత్తదష్టావింశాహమితరేతరముష్టిభిః। వజ్రనిష్పేషపరుషైరవిశ్రమమహర్నిశమ్॥ ౨౫ ॥శ్రీకృష్ణముష్టినిర్ఘాతనిష్పిష్టాఙ్గోరుబన్ధనః। క్షీణసత్త్వస్స్విన్నగాత్ర స్తమాహాతీవవిస్మితః ॥ ౨౬ ॥ జానేత్వాంసర్వభూతానాంప్రాణఓజస్సహోబలమ్ । విష్ణుంపురాణపురుషంప్రభవిష్ణుమధీశ్వరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వంహివిశ్వసృజాంస్రష్టాసృజ్యానామపి యచ్చసత్ । కాలః కలయతామీశః పరమాత్మాతథాఽఽత్మనామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యేషదుత్కలితరోషకటాక్షమోక్షైర్వర్త్మాదిశత్క్షుభితనక్రతిమిఙ్గిలోఽబ్ధిః । సేతుః కృతస్స్వయశసోజ్జ్వలితాచలజ్వాలారక్షశ్శిరాంసిభువిపేతు రిషుక్షతాని॥ ౨౯ ॥ఇతివిజ్ఞాతవిజ్ఞానమృక్షరాజానమచ్యుతః । వ్యాజహారమహారాజభగవాన్దేవకీసుతః॥ ౩౦॥ అభిమృశ్యారవిన్దాక్షః పాణినాశఙ్కరేణతమ్ । కృపయాపరయాభక్తం మేఘగమ్భీరయాగిరా॥ ౩౧ ॥మణిహే

భవనశీలం వా-కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసార్వశక్త్యాదియుక్త మిత్యర్థః-అధీశ్వరంసర్వాన్తరాత్మానం - తత్రదేవతావిశేషనిర్ధారణాయవిష్ణుమితి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ పురాణపురుషత్వే హేతుంవదన్విశినష్టి॥ త్వంహీతి ॥విశ్వసృజాంమహదాదిపృథివ్యన్తానాంతత్త్వానాం-స్రష్టా - అనేననిమిత్తకారణముక్తం - ఉపాదానత్వమాహ-సృజ్యానాంమహదాదీనాం-యత్-సదుపాదానకారణం తదపి,త్వమేవ- ఉపాదానత్వప్రయుక్తంసార్వాత్మ్యమాహ ॥ కాలఇతి ॥ కలయతాంపరిచ్ఛిన్దతాంసర్వంస్వవశీకుర్వతామితియావత్-తేషాం - ఈశః ప్రభుః-కాలః సోఽపిత్వమేవ-తచ్ఛరీరక ఇత్యర్థః - తథా - ఆత్మనాంజీవానాం-పరమాత్మా అన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసనేనధర్తా- వ్యాప్యగతదోషైరస్పృష్టశ్చ జీవశరీరకశ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యతఏవంభూతస్తతో-మమేష్టదైవతం శ్రీరఘునాథఏవత్వమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యరఘుపతేః - ఈష-దుత్కలితఉద్దీపితః-యో-రోషః-తేన-యే-కటాక్షమోక్షా- స్తైః-క్షుభితాః-నక్రాగ్రాహాః-తిమిఙ్గిలామహామత్స్యాశ్చ-యస్మిన్-సోఽబ్ధిః-వర్త్మమార్గ-మదిశత్-దత్తవాన్ ॥ యేన-స్వయశసా ‟ అద్యాపి నవసతీ „ తివద్ధవ్యద్ధ్యతీయా స్వకీర్త్యర్థం-సేతుః కృతో నిర్మితః - యేనచ జ్వాలా-ఉజ్జ్వలితాదగ్ధా-యస్యచే-షుభిః-క్షతానిచ్ఛిన్నాని-రక్షసోదశకణ్ఠస్య - శిరాంసి - భువి-పేతుః -సత్వమితిజానఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఇత్థం-విజ్ఞాతం-విజ్ఞానంవిజ్ఞేయం-యేన-త-మృక్షరాజానం-అనిత్యత్వాద్దార్ఢ్యత్వాద్వా ‟రాజాహః„ రితిసమాసాన్తాభావః-వ్యాజహారోవాచ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కథమిత్యతఆహ॥అభిమృశ్యేతి॥శఙ్కరేణ పాణినా-భక్తం- తమృక్షరాజ-మభిత-స్సంస్పృశ్య-పరయానిరతిశయయా-కృపయో-పలక్షితః-మేఘధ్వనివ-ద్గమ్భీరయా-గిరా-ప్రాహ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ మణిహేతోరితి ॥ హేఋక్షపతే-మణ్యర్థ-మిహ బిలంప్రతి-వయ-మాగతాః- అపా స్తసమస్తకామస్యతవకింమణినేత్యాహ॥

మిథ్యేతి ॥ అమునా మణినా హేతునా - ఆత్మనో-యో-మమ-మిథ్యాభిశాపః మిథ్యాపవాదః - ప్రసక్తః - స్తమమునా-మణినైవ - విమృజన్ ॥ లక్షణహేత్వోః, రితిశత్రా ఽదేశః-విమార్ష్టుమపనేతుమితియావత్-విమృజన్నహమాగత - ఇతిశాబ్దయోజనా ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-ముక్తః - సజామ్బవాన్-మణినాసహ-సప్రసిద్ధః, జామ్బవాన్ జామ్బవతీ-ముపాయనార్థం-శ్రీకృష్ణాయ-సమర్పయామాస ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తతో-ఽనైశ్చ - మణిశ్రేష్ఠైః-పూజితో-భక్తవత్సలో-భగవాన్-తస్మై జామ్బవతే పరాముత్కృష్టాం, పునరావృత్తిరహితాం-ముక్తిం-దదౌ దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-తదైవదదావితి నా ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ అదృష్ట్వేతి ॥ బిలం-ప్రవిష్టస్య-శౌరేః-పునః-నిర్గమ-మదృష్ట్వా - ద్వాస్స్థా జనాః-ద్వాదశదినాని-ప్రతీక్ష్య - దుఃఖితాః-పురం ద్వారకాం-జగ్ముః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ నిశమ్యేతి ॥ దేవక్యాదయో-బిలా-దనిర్గతం-కృష్ణం-శ్రుత్వా అశోచన్ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తే-దుఃఖితాస్సన్తః-సత్రాజితం-శపన్తః - కృష్ణప్రాప్తయే-మహామాయాం-దుర్గాం-ఉపతస్థుః అభజన్ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తేషామితి ॥ స చ కృష్ణస్తేషాం-ప్రాదుర్బభూవ-కదా-తస్యా దేవ్యా-ఉపస్థానా-త్తయా-తాన్ప్రతి-ఆదిష్టా, ఆశిషః శ్రీకృష్ణం ద్రక్ష్యథేత్యేవం విధాః-యేషాం తేషాం సతాం-కథమ్భూతః-సిద్ధస్సాధితో-ఽర్థః మణ్యానయనరూపప్రయోజనం-యస్య సః-సదారః జామ్బవతీసహితః-అతఏవ-హర్షయన్ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ఉపలభ్యేతి ॥ యథా లోకే-జనాః-మృతం-బన్ధుం-పున-రాగత-ముపలభన్తే-తద్వ-

తో రిహప్రాప్తావయమృక్షపతే బిలమ్ । మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజన్నాత్మనో మణినా ఽమునా ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్తః స్వాం దుహితరం కన్యాం జామ్బవతీం ముదా । అర్హణార్థం స మణినా కృష్ణాయోపజహార సః ॥ ౩౩ ॥ తతో ఽనైశ్చ మణిశ్రేష్ఠైః పూజితో భక్తవత్సలః । తస్మై దదౌ పరాం ముక్తిం పునరావృత్తివర్జితామ్ ॥ ౩౪ ॥ అదృష్ట్వా నిర్గమం శౌరేః ప్రవిష్టస్య బిలం జనాః । ప్రతీక్ష్య ద్వాదశాహాని దుఃఖితాస్తే పురం యయుః ॥ ౩౫ ॥ నిశమ్య దేవకీ దేవీ రుక్మిణ్యానకదున్దుభిః । సుహృదో జ్ఞాతయో ఽశోచన్బిలాత్కృష్ణమనిర్గతమ్ ॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితం శపన్తస్తే దుఃఖితా ద్వారకౌకసః । ఉపతస్థు✽ర్మహామాయాం దుర్గాం కృష్ణోపలబ్ధయే ॥ ౩౭ ॥ తేషాం తు దేవ్యుపస్థానాత్ప్రత్యాదిష్టాశిషాం స చ । ప్రాదుర్బభూవ సిద్ధార్థస్సదారో హర్షయన్హరిః ॥ ౩౮ ॥ ఉపలభ్య హృషీకేశం మృతం పునరివాగతమ్ । సహ పత్న్యా మణిగ్రీవం సర్వే జాతమహోత్సవాః ॥ ౩౯ ॥ సత్రాజితం సమాహూయ సభాయాం రాజసన్నిధౌ । ప్రాప్తిం చాఖ్యాయ భగవాన్మణిం తస్మై న్యవేదయత్ ॥ ౪౦ ॥ స చాతివ్రీడితో రత్నం గృహీత్వా ఽవాఙ్ముఖస్తతః । అను✽తప్యమానో భవనమగమత్స్వేన పాప్మనా ॥ ౪౧ ॥ సో ఽనుధ్యాయం✽స్తమేవార్థం బలవద్విగ్రహాకులః । కథం మృజామ్యాత్మరజః ప్రసీదేద్వా ఽచ్యుతః కథమ్ ॥ ౪౨ ॥ కిం కృత్వా సాధు మహ్యం స్యాన్నశపేద్వా జనో యథా । అదీర్ఘదర్శనం మూఢం మాం ధిగ్ద్రవిణలోలుపమ్ ॥ ౪౩ ॥ దాస్యే దుహితరం తస్మై స్త్రీరత్నం రత్నమేవ చ । ఉపాయో ఽయం సమీచీనస్తస్య శాన్తిర్న చాన్యథా ॥ ౪౪ ॥ ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సత్రాజిత్స్వసుతాం శుభామ్ । మణిం చ స్వయముద్యమ్య కృష్ణాయోపజహార హ ॥ ౪౫ ॥ తాం సత్యభామాం భగవానుప

ద్ధృషీకేశం-తత్రాపి, పత్న్యా సహితం-మణిః గ్రీవాయాం యస్య-త-ముపలభ్య-సర్వే-జాతమహోత్సవా ఆసన్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ సత్రాజితమితి ॥ రాజ్ఞః ఉగ్రసేనస్య-సన్నిధౌ - ప్రాప్తిం మణిలాభప్రకార-మాఖ్యాయ-తస్మై సత్రాజితే, మణిం, న్యవేదయత్ అర్పయామాస ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ స చేతి ॥ స్వేన-పాప్మనా యాచ్ఞావైఫల్యకరణమిథ్యాపవాదాపాదనాదిరూపేణా-నుతప్యమానః స్వగృహం, జగామ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ స సత్రాజి - త్తమేవా-ర్థమపరాధరూప-మనుచిన్తయన్-అఘమితి చ పాఠః-బలవతా భగవతా-యో-విగ్రహో విరోధ-స్తేన-ఆకులశ్చ-చిన్తయామాసేతి శేషః-చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ కథమితి సార్ధేన ॥ ఆత్మరజః స్వాపరాధం-మృజామ్యపనయామి-కథం వా-అచ్యుతః - ప్రసన్నో-భవేత్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ కిం కృత్వా-ఽస్మిన్కర్మణి కృత ఇత్యర్థః-సాధుభద్రం-స్యాత్ కథం చ - మాం, జనో - న శపేత్-మాం-ధిక్-అహం నిన్ద్య ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ అదీర్ఘదర్శనం దూరం పిచారాసభిజ్ఞం-మూఢం మన్దమతిం -విత్తైకాసక్తమ్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఇత్థం విచార్య ఽశ్చినోతి ॥ దాస్య ఇతి ॥ స్త్రీరత్నం దుహితరం-రత్నం స్యమన్తకం చ - కృష్ణాయ-దాస్యామి-అన్యథా - యదిన దాస్యే ఇత్యర్థః-తస్య కృష్ణస్య-శాన్తిశ్చిత్తసమాధి-ర్నభవేత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ బుద్ధ్యా-వ్యవసితః-నిశ్చిన్వన్-శుభాం శుభలక్షణాం-స్వసుతాం సత్యభామాం-మణిం స్యమన్తకం చ ఉద్యమ్య ఉద్ధృత్య ఆదాయ వా, కృష్ణాయ, సమర్పయామాస ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తామితి ॥ ఉపయేమే వివాహితవాన్

౪౨ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ధ్యాయంస్తదేవాఘమ్.

కథంభూతాం. బహుభిః కృతవర్మశతధన్వాదిభిః యాచితాం. రూపాదిభిరన్వితాం చ. తత్ర రూపం సౌష్ఠవం, శీలం సుస్వభావః, గుణాః మ్రదిమకరుణాదయః ॥ ౪౬ ॥ భగవానితి ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ న మణిమితి ॥ హే నృప సత్రాజిత మణిం న ప్రతీచ్ఛామః న ప్రతిగృహ్ణీమః. కిన్తు స్త్రీరత్నమేవ ప్రతీచ్ఛామః. దేవభక్తస్య తవైవ మణిరాస్తాం తిష్ఠతు, వయం తు కేవలం ఫలభాగినః దుర్భిక్షాదిశాన్తిరూపఫలభాగినః. యద్వా తవాపుత్రత్వాత్ త్వదీయం ధనమస్మాకమేవేత్యతస్తతః ఫలభాగిన ఇత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః ॥

ఫలభాగిన ఇత్యుక్తం. తదేవ దర్శయితుం మణికథాశేషమాహ సప్తపఞ్చాశత్తమేన ॥ విజ్ఞాతార్థ ఇత్యాదినా ॥ విజ్ఞాతః విదితః అర్థః పాణ్డవాః బిలద్వారేణ జతుగృహాన్నిర్గతా ఇత్యేవంవిధోఽర్థో యేన తథాభూతోఽపి కేవలం ప్రాకృతలోక ఇవ, పాణ్డవాన్ కున్తీం చ దగ్ధాన్ జతుగృహేష్వితి శేషః, ఆకర్ణ్య కుల్యకరణే కులోచితసంవ్యవహారార్థం రామేణ సహితః, కురూన్ దేశాన్ యయౌ ॥ ౧ ॥ భీష్మం కృపమితి ॥ పాణ్డవేతరేషాం జతుగృహదుఃఖాభావాద్భీష్మాదీన్ సమాగమ్యేత్యుక్తం ॥ తుల్యకష్టౌ ఆత్మనా తుల్యదుఃఖాన్, హా కష్టం దుఃఖం ప్రాప్తమిత్యేవం తాన్ ప్రత్యూచతుః, సాన్త్వయామాసతుః ॥ ౨ ॥ జ్ఞాత్వేతి ॥ తదా అక్రూరకృతవర్మాణౌ భగవానధునా అత్ర నాస్తి, అయమేవావసర, ఇత్యేవమన్తరం సమయం, జ్ఞాత్వా, హే రాజన్ శతధన్వానమూచతుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మణిరిత్యాదినా సపాదేన ॥ న గృహ్యతే త్వయేతి

యేమే యథావిధి । బహుభిర్యాచితాం శీలరూపౌదార్యగుణాన్వితామ్ ॥ ౪౬ ॥ భగవానాహ న మణిం ప్రతీచ్ఛామో వయం నృప । తవాస్తాం దేవభక్తస్య వయం తు ఫలభాగినః ॥ ౪౭ ॥ ****************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాన్ దగ్ధానాకర్ణ్య పాణ్డవాన్ । కున్తీం చ కుల్యకరణే సహరామో యయౌ కురూన్ ॥ ౧ ॥ భీష్మం కృపం సవిదురం గాన్ధారీం ద్రోణమేవ చ । తుల్యకష్టౌ సమాగమ్య హా కష్టమితి హోచతుః ॥ ౨ ॥ జ్ఞాత్వా తదన్తరం రాజన్ శతధన్వానమూచతుః । అక్రూరకృతవర్మాణౌ మణిః కస్మాన్న గృహ్యతే ॥ ౩ ॥ యోఽస్మభ్యం సంప్రతిశ్రుత్య కన్యారత్నం విగృహ్య నః । కృష్ణాయాదాన్న సత్రాజిత్ కస్మాద్భ్రాతరమన్వియాత్ ॥ ౪ ॥ ఏవం భిన్నమతిస్తాభ్యాం సత్రాజితమసత్తమః । శయానమవధీల్లోభాత్స పాపః క్షీణజీవితః ॥ ౫ ॥ స్త్రీణాం విక్రోశమానానాం క్రన్దన్తీనామనాథవత్ । హత్వా పశుం సౌనికవన్మణిమాదాయ జగ్మివాన్ ॥ ౬ ॥ సత్యభామా చ పితరం హతం వీక్ష్య శుచార్పితా । వ్యలపత్తాత తాతేతి హా హతాస్మీతి ముహ్యతీ ॥ ౭ ॥ తైలద్రోణ్యాం మృతం ప్రాస్య జగామ గజసాహ్వయమ్ । కృష్ణాయ విదితార్థాయ తప్తాచఖ్యౌ పితుర్వధమ్ ॥ ౮ ॥ తదాకర్ణ్యేశ్వరౌ రాజన్ననుసృత్య నృలోకతామ్ । అహో నః పరమం కష్టమిత్యస్రాక్షౌ విలేపతుః ॥ ౯ ॥ ఆగత్య భగవాంస్తస్మాత్సభార్యః సాగ్రజః పురమ్ । శతధన్వానమారేభే హన్తుం హర్తుం మణిం తతః ॥ ౧౦ ॥ సోఽపి కృష్ణోద్యమం జ్ఞాత్వా భీ

శేషః ॥ ౩ ॥ గ్రాహ్యత్వే హేతుః ॥ య ఇతి ॥ యః సత్రాజిత్, కన్యారత్నం సత్యభామాం, మహ్యం ప్రతి శ్రుత్య దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ, నోఽస్మాన్ విగృహ్య అనాదృత్య కృష్ణాయాదాదదాత్ అతః మణిర్గ్రాహ్య ఇతి భావః ॥ నను జీవన్ సత్రాజిత్కథం మణిం దాస్యతీత్యత్రోచతుః ॥ నేత్యాది ॥ సత్రాజిత్ కస్మాద్ధేతోః, భ్రాతరం ప్రసేనం నాన్వియాన్నానుగచ్ఛేత్ హన్తవ్య ఏవ స ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం తాభ్యామక్రూరకృతవర్మభ్యాం భిన్నా భేదితా మతిర్యస్య సోఽసత్తమః, పాపాత్మా శతధన్వా క్షీణజీవితః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ లోభాన్మణిలోభాచ్ఛయానం సత్రాజితం, హతవాన్ ॥ ౫ ॥ స్త్రీణామితి ॥ యథా, సౌనికః పశుహింసకః పశుం హన్తి తద్వద్ధత్వా, అనాథవత్, స్త్రీణాం సత్రాజిన్నారీణాం, విక్రోశన్తీనామాక్రోశన్తీనాం రుదన్తీనాం సతీనామేవ మణిమాదాయ జగామ ॥ ౬ ॥ సత్యభామేతి ॥ శుచా శోకేనార్పితా వ్యాప్తా ముహ్యతీ మగ్నా మగ్నా మూర్చ్ఛాం ప్రాప్నువతీ వ్యలపత్, విలాపనప్రకారమేవాహ, తాత తాతేతి ॥ హా హతాస్మీతి ॥ ౭ ॥ తతో, మృతం పితరం, తైలద్రోణ్యాం తైలకటాహే ప్రాస్య నిధాయ హస్తినపురం, జగామ, తత్రాగత్య, విజ్ఞాతపితృమరణరూపార్థాయ అజానత ఇవ స్థితాయ, కృష్ణాయ, పితుర్వధం, శతధన్వకృతమాచఖ్యౌ ॥ ౮ ॥ తదాఖ్యానం శ్రుత్వా, హే రాజన్, ఈశ్వరౌ రామకృష్ణౌ, నృలోకతామనుసృత్య నరచేష్టామభినయన్తావిత్యర్థః అస్రాక్షౌ అస్రపూర్ణనేత్రౌ, అహో, నోఽస్మాకం, పరమమనవధికం, కష్టం దుఃఖం ప్రాప్తం, ఇత్యేవం, విలేపతుః విలపితవన్తౌ ॥ ౯ ॥ తతః సభార్యః సత్యభామాసహితః, సాగ్రజః, స భగవాన్, పురం ద్వారకామాగత్య, శతధన్వానం, హన్తుం, తతః శతధన్వనో, మణిం, హర్తుం చ, ఆరేభే ఉద్యుక్తవాన్ ॥ ౧౦ ॥ సోఽపీతి శతధన్వాఽపి కృష్ణస్యోద్యమముద్యోగమాకర్ణ్య, ప్రాణపరీప్సయా ప్రాణ

రిరక్షిషయా, కృతవర్మాణం, సాహాయ్యం సహాయార్థం, అయాచత, సచకృతవర్మా అబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ నాహమితి ॥ ద్వాభ్యాం ॥ హేళనం ప్రాతికూల్యం - నకుర్యాం, తత్ర హేతుమాహ ॥ కోన్వితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః, వృజినమపరాధం, కుర్వాన్, కోనుపురుషాన్, క్షేమాయకల్పేత క్షేమం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః నకోపీతిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కింత్వయేత్థం దృష్టమిత్యత్రోదాహరణమాత్రమాహ ॥ కంసఇతి ॥ యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే, ద్వేషాద్ధేతోః - శ్రియా రాజ్యశ్రియా, ప్రాణైశ్చేతి శేషః - త్యాజితః - తథా - జరాసన్ధోఽపి సప్తదశసఙ్ఖ్యకా - త్సంయుగా, ద్విరదః, శరీరమాత్రావశిష్టో - గతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇత్థం - తేన - ప్రత్యాఖ్యాతః, అక్రూరం, సహాయ్యం, మయాచత ॥ సోపీతి ॥ సోఽప్యక్రూరోఽపి ఉక్తిమేవాహ క ఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనైనమ ఇత్యన్తేన ఈశ్వరయోః రామకృష్ణయోః, బలం జానన్ కః - పుమాన్, విరుధ్యేత, ఈశ్వరాభ్యామితి శేషః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ భవతో బలంవక్తుం తావత్తస్య కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వమాహ ॥ యఇతి ॥ అవతిరక్షతి ॥ అజః సృజ్యగతజన్మాదిస్పర్శరహితః, తేన - కోవిరుధ్యేతేతిభావః ॥ సర్వేప్యేవం కింనవిదురిత్యత ఆహ ॥ చేష్టామితి ॥ యస్య భగవతః, అజయా మాయయా - మోహితా, స్తస్య, చేష్టాం విశ్వసృష్ట్యాదిరూపాం, నవిదుః, మోహితాజయేత్యత్ర సన్ధిరార్షః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ బలం ప్రపఞ్చయతి ॥ యఇతి ॥ యో భగవాన్, బాల, స్తత్రాపి సప్తవర్షవయాస్సన్నేవ, శైలం గోవర్ధన, మేకేనైవ పాణినో, త్పాట్య, లీలయా దధార, యథా అర్భక, శ్శిలీన్ధ్ర - ముత్పాట్య, ధరతి, తద్వత్, శిలీన్ధ్రం భూతాళకుసుమమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అతస్స కేవలం నమస్కార్య ఏవేత్యభి

తః ప్రాణపరీప్సయా । సాహాయ్యం కృతవర్మాణమయాచత స చాబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ నాహమీశ్వరయోః కుర్యాం హేళనం రామకృష్ణయోః । కో ను క్షేమాయ కల్పేత తయోర్వృజినమాచరన్ ॥ ౧౨ ॥ కంసస్సహానుగోఽపేతో యద్ద్వేషాత్త్యాజితశ్శ్రియా । జరాసన్ధస్సప్తదశసంయుగాద్విరథో గతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స చాక్రూరం పార్ష్ణిగ్రాహమయాచత । సోఽప్యాహ కో విరుధ్యేత విద్వానీశ్వరయోర్బలమ్ ॥ ౧౪ ॥ య ఇదం లీలయా విశ్వం సృజత్యవతి హన్త్యజః । చేష్టాం విశ్వసృజో యస్య న విదుర్మోహితాఽజయా ॥ ౧౫ ॥ యస్సప్తహాయనశ్శైలముత్పాట్యైకేన పాణినా । దధార లీలయా బాల ఉచ్ఛిలీన్ధ్రమివార్భకః ॥ ౧౬ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుతకర్మణే । అనన్తాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స తేనాపి శతధన్వా మహామణిమ్ । తస్మిన్న్యస్యాశ్వమారుహ్య శతయోజనగం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ గరుడధ్వజమారుహ్య రథం రామజనార్దనౌ । అన్వయాతాం మహావేగైరశ్వై రాజన్ గురుద్రుహమ్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాయాముపవనే విసృజ్య పతితం హయమ్ । పద్భ్యామధావత్సన్త్రస్తః కృష్ణోఽప్యన్వద్రవద్రుషా ॥ ౨౦ ॥ పదాతేర్భగవాంస్తస్య పదాతిస్తిగ్మనేమినా । చక్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససోర్వ్యచినోన్మణిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అలబ్ధమణిరాగత్య కృష్ణ ఆహాగ్రజాన్తికమ్ । వృథా హతశ్శతధనుర్మణిస్తత్ర న విద్యతే ॥ ౨౨ ॥ తత ఆహ బలో నూనం స మణిశ్శతధన్వనా । కస్మింశ్చిత్పురుషే న్యస్తస్తమన్వేష్టుం పురం వ్రజ ॥ ౨౩ ॥ అహం వైదేహమిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ । ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్ వివేశ య

ప్రయన్నమస్కరోతి ॥ నమఇతి ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ, అత ఏవ, అద్భుతమమానుషమద్రేర్వంచ, కర్మ, యస్య, తస్మై - అనన్తాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ ఆదిభూతాయ జగత్కారణభూతాయ, కూటస్థాయ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ నిర్వికారాయ, ఆత్మనే సర్వాన్తరాత్మనే, కృష్ణాయ, తస్మై, నమోనమః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ప్రత్యాఖ్యాతఇతి ॥ తేన అక్రూరేణాప్యేవం, ప్రత్యాఖ్యాతః, స శతధన్వా, మహామణిం, తస్మిన్నక్రూరే న్యస్య నిధాయ, అక్రూరాధీనం కృత్వేత్యర్థః, శతయోజనగం శతయోజనైర్గన్తవ్యం దేశం, యయౌ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా, గరుడోధ్వజే యస్మిన్, తం, రథ, మారుహ్య, హే రాజన్, మహావేగైః, అశ్వైర్గమనసాధనైః, గురుద్రుహం శ్వశురహన్తారం, శతధన్వాన, మన్వయాతాం ॥ అన్వగచ్ఛతామ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ మిథిలాయామితి ॥ శతయోజనమాత్రగామిత్వాత్తతః పరంగన్తుమశక్తం - పతితం, హయమశ్వం, విసృజ్య, సన్త్రస్తః, పద్భ్యామధావత్, ఏవం ధావన్తం, శతధన్వానం, రుషా, భగవానప్య, న్వధావత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పదాతేరితి ॥ తిగ్మనేమినా తీక్ష్ణధారేణ, చక్రేణ, తస్య, శిర - ఉత్కృత్య ఛిత్వా - తస్య వాససోరన్తరీయోత్తరీయయో - ర్మణిం, వ్యచినోత్ మృగయామాస - అక్రూరే మణిరస్తీతి సర్వజ్ఞతయా విదిత్వాఽపి రామవచనార్థం తథా కృతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదాహ ॥ అలబ్ధమణిరితి ॥ నలబ్ధో మణి, ర్యేన, తథాభూతః - అగ్రజాన్తిక, మాగత్యో, వాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ వృథేతి, తత్ర, శతధన్వని ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం వఞ్చితోఽపి స, బలో బలభద్రః, సర్వజ్ఞత్వాత్, తం కృష్ణ, మాహ ॥ నూనమితి ॥ నూనం - కస్మింశ్చి, త్పురుషే, మణిః - న్యస్తః, అత, స్తమన్వేష్టుం స్వపురం, ద్వారకాం, గచ్ఛేతి ॥ ౨౩ ॥ తతః పునః - సర్వజ్ఞేనైవం చేష్టితం మద్వఞ్చనాయేతి గూఢమన్యురాహ ॥ అహమితి ॥ వైదే

హం జనకం ॥ ఇతీతి ॥ హే రాజన్, యదునన్దనో బలభద్రః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ మైథిలో జనకః, తం రామం, దృష్ట్వా, ప్రీతమానసస్సహసా, ఉత్థాయ, పూజార్హం, రామం అర్హణైః పూజాసాధనైర్యథావిధి పూజయామాస ॥ ఉవాసేతి ॥ విభూ రామః, కతిచిత్సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ప్రాసఙ్గికమాహ ॥ తత ఇతి ॥ ధృతరాష్ట్రస్యాపత్యం, సుయోధనః, తదా, కాలే లబ్ధావసరే, తతో రామాత్, గదాం, అశిక్షత్, గదాధారణవిద్యాం గృహీతవానిత్యర్థః ॥ సుయోధనం విశినష్టి ॥ మానిత ఇతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ సత్యభామామప్యవఞ్చయదిత్యాహ ॥ కేశవ ఇతి ॥ ఏత్యాగత్య, శతధన్వనో, నిధనం వధం, మణేరలాభం చ, ప్రియాయాస్సత్యభామాయాః, ప్రాహ ॥ ప్రియకృత్ప్రియం కుర్వన్నివ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ సుహృద్భిః, సహితో, భగవాన్ - హతస్య బన్ధోశ్శ్వశురస్య సత్రాజితస్య, క్రియా ఉత్తరక్రియాః, కారయామాస, కాస్తాః యాః, కారయామాసే, త్యత్రాహ ॥ యా యాః క్రియాః, సాంపరాయికాః పరలోకహితాః తా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అక్రూర ఇతి ॥ ప్రయోజకౌ మణిహరణార్థం శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - భయేన - విత్రస్తౌ - కృతవేపథూ - ద్వారకాయాస్సకాశాత్ - వ్యూషతుః ప్రోషితవన్తౌ - తత్రాక్రూరః కృష్ణానుమత ఏవ గతః - కృతవర్మా తు భక్తపక్షపాతప్రాకట్యభయాదేవాపేక్షిత ఇతి గమ్యతే - కథమన్యథా సర్వజ్ఞేశ్వరవఞ్చనం తయోస్సంభవతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తదేవం వారాణస్యాం దానపతిసమాఖ్యయా మణిహస్తేఽక్రూరే రుక్మవేదికైర్మహాధ్వరైర్యజమానే నివసతి సతి - కృష్ణేనైవ ప్రస్థాపితోఽక్రూర ఇతి కర్ణేకర్ణే జపతి సతి జనే - సత్యభామారామాదీనామప్యవిశ్వాసే జనసఙ్గ్రహాయాక్రూరమాహూయ సాక్షేపం కృష్ణః ప్రాహ - ఇదం చ భగవన్మతం సంగోప్య కేచన ఋషయః అక్రూరానయనే కారణాన్తరమ

దునన్దనః ॥ ౨౪ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ మైథిలః ప్రీతమానసః । అర్హయామాస విధివదర్హణీయం సమర్హణైః ॥
ఉవాస తస్యాం కతిచిన్మిథిలాయాం సమా విభుః ॥ ౨౫ ॥ తతోఽశిక్షద్గదాం కాలే ధార్తరాష్ట్రస్సుయోధనః ।
మానితః ప్రీతియుక్తేన జనకేన మహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ కేశవో ద్వారకామేత్య నిధనం శతధన్వనః । అప్రాప్తిం చ మణేః
ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః ॥ ౨౭ ॥ తతస్స కారయామాస క్రియా బన్ధోర్హతస్య వై । సాకం సుహృద్భిర్భ
గవాన్ యా యాస్స్యుస్సాంపరాయికాః ॥ ౨౮ ॥ అక్రూరః కృతవర్మా చ శ్రుత్వా శతధనోర్వధమ్ । వ్యూషతుర్భయ
విత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ ॥ ౨౯ ॥ అక్రూరే ప్రోషితేఽరిష్టా ఆసన్ వై ద్వారకౌకసామ్ । శారీరా మా
నసాస్తాపా ముహుర్దైవికభౌతికాః ॥ 30 ॥ ఇత్యఙ్గోపదిశన్త్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్ । మునివాసనివా
సే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్ ॥ 31 ॥ దేవేఽవర్షతి కాశీశః శ్వఫల్కాయాగతాయ వై । స్వసుతాం గాన్దినీం ప్రాదా
త్తతోఽవర్షత్స్మ కాశిషు ॥ 32 ॥ తత్సుతస్తత్ప్రభావోఽసావక్రూరో యత్ర యత్ర హ । దేవోఽభివర్షతే తత్ర నో
పతాపా న మారికాః ॥ 33 ॥ ఇతి వృద్ధవచశ్శ్రుత్వా నైతావదిహ కారణమ్ । ఇతి మత్వా సమానీయ ప్రాహాక్రూ

నువర్ణయన్తి ॥ తద్దూషయితుమనువదతి మునిః ॥ అక్రూర ఇతి ॥ ప్రోషితే దేశాన్తరం గతే సతి - ద్వారకాస్థానాం జనానాం - శారీరా మానసా ఇత్యాధ్యాత్మికతాపకీర్తనం - తత్ర - శారీరా వ్యాధయః - మానసా ఆధయః - దైవికా ఇత్యాధిదైవికతాపోక్తిః - భౌతికా ఇత్యాధిభౌతికస్య ❀ ॥ 30 ॥ ❀ ఇతీతి ॥ అస్యాతోఽక్రూరమానయామాసేత్యాదిః ఏవ - మన్యే ఋషయః, ఉపదిశన్తీత్యనువాదః ॥ అథ తద్దూషయతి ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ ప్రాగుదాహృతం - శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం, యత్ర యత్ర భగవాన్ వసన్నః తత్ర తత్ర తాపత్రయసంభావనా నాస్త్యేవంవిధం - విస్మృత్య - తథోపదిశన్తీత్యర్థః - తదేవాహ ॥ మునివాసనివాస ఇతి ॥ మునీనాం స్వనివాసదేశేషు తాపత్రయనివర్తకానాం - వాసస్యాశ్రయభూతస్య శ్రీకృష్ణస్య - నివాసే సత్య - రిష్టదర్శనం దుఃఖోత్ప్రేక్షణం - దుఃఖసంభావనాఽపి తియావత్ - కిం ఘటేత - న ఘటత ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ 31 ॥ ❀ అథాన్యదపి ఋషిమతం దూషయితుమనువదతి ॥ దేవ ఇత్యాదినా ॥ శ్రుత్వేత్యన్తేన ॥ శ్రుత్వేత్యనన్తరమతోఽక్రూరమానయామాసేతి శేషః ॥ వృద్ధవచః ప్రదర్శనమేవ దేవ ఇత్యాదినా - ఇతీత్యన్తేన ॥ పురా కిల - కాశిషు కాశీదేశేషు - దేవే పర్జన్యే - అవర్షతి సతి - తద్దేశాధిపతిః - తత్రా - గతాయ - శ్వఫల్కాయ - స్వసుతాం - గాన్దినీం - దదౌ - తతః - స పర్జన్యః - తద్దేశేష్వవర్షత్ ❀ ॥ 32 ॥ ❀ తత్సుతః శ్వఫల్కస్య సుతః - తత్ప్రభావః పితృతుల్యప్రభావోఽక్రూరో - యత్ర యత్ర - వసతి - తత్ర తత్ర - దేవోఽభివర్షతే - న తత్రోపతాపా - మారికా అపమృత్యుహేతవశ్చ - సన్తి ❀ ॥ 33 ॥ ❀ ఇత్యేవంవిధం - వృద్ధానాం - వచః ఆకర్ణ్య - అక్రూరమానయామాసేతి ॥ తద్దూషయతి ॥ సత్యమేవం - తథాఽప్యేతావదేవ అక్రూరానవస్థానమాత్రమేవ - తత్ర వృష్ట్యాద్యుపతాపాద్యభావే చ - న కారణం - కింతు - మణ్యవస్థానం చేతి ॥ ఇతి మత్వైతి ॥ ఇతి ఏవం సత్యక్రూరే దేశాన్తరస్థే సతీత్యర్థః - మత్వా - అక్రూరం - సమ్యగానీయ - ప్రాహ ॥ స్వాభిమతానయనకారణం తు - వక్ష్యమాణేన "కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి" ఇతి భగవద్వచనేనైవ స్ఫుటీభవిష్యతీత్యత్ర

నోక్తం ॥ యద్వా ॥ అద్భుతచేష్టితో భగవాన్ అక్రూరానయనార్థం వ్యాజేన స్వనివాసభూతాయా మపి ద్వారకాయాం త్రాపత్ర
యముత్పాద్య - అజ్ఞ హే ఆర్య - హే సత్యభామే, అహో అక్రూరే ప్రోషితే సత్య - త్రి - తాపా - ఉపస్థితాః - తథాహ్యన్యే జనాః -
ప్రాజ్ఞ యోదాహృతం - మణిప్రభావ, మవిస్మృత్యైవ ముపదిశన్తి ॥ మునిర్మనన శీలోఽక్రూర, స్తస్య - మణియుక్తస్య - నివా
స - స్తన్నివాసేతత్సమీపనివాసదేశేఽపి - మణియుక్తాక్రూరనివాససమీపదేశస్య - రిష్టదర్శనం - నఘటత ఏవే - త్యుక్త్వా - తథై
వ - దేవ ఇత్యాదిరూపం - వృద్ధవచ - శ్శ్రుత్వా - అక్రూరావస్థానమాత్రమేవ - న కారణం కిన్తు - మణేరపి - త్యేవం రామాదివిశ్వా
సార్థం - వృద్ధవచశ్చ - విమృశ్య దూతై - రక్రూర - మానయామాసే త్యాహ ॥ అక్రూర ఇత్యాదిభిః ॥ అస్మిన్పక్షే అవిస్మృత్యేతిచ్ఛే
దః అరిష్టదర్శనమిత్యస్యానన్తర - మిత్యుక్త్వేతి శేషః - దేవోఽభివర్షతే తత్రేత్యస్య కాశీదేశేష్విత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కథమిత్యత
ఆహ ॥ పూజయిత్వేతి ॥ ఏనమక్రూర - మభిభాష్య సంబోధ్య - విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః సర్వాభిప్రాయజ్ఞః - యే పురుషాః - తే యే
న - విజ్ఞాతాః - స తథా - బుద్ధిమత్పురుషాన్తర్గతవేదీ - మహాభాగవతస్యాస్య మయాదత్తేఽపి మణావపేక్షా నాస్త్యేవ - తస్మాదా
హూతో మణినాసహైవాగత ఇతి జానన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ నన్వితి చతుర్భిః ॥ హే దానపతే - అక్రూర స్త్వైవే
దం నామాన్తరం - స్యమన్తకమణిః - శతధన్వనా - త్వయి - నిహితః - అధునా - ఆస్తే చ నోఽస్మాకం - పూర్వమేవ శతధన్వనో వధా
త్ప్రాగేవ - విదితః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతః కిం, మత ఆహ ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ అనపత్యత్వాదపుత్రకత్వా - త్తస్య - దుహితుః సుతాదౌహి
త్రా - స్తస్య - అపస్తిలోదకాని - పిణ్డాంశ్చ - వినీయ దత్త్వా - ఋణం - విముచ్యాపాకృత్య - అవశేషితం - సర్వం - దాయం రిక్థం -
గృహ్ణీయుః - ఋణాపాకరణే యావదపేక్షితం తదతిరిక్తం సర్వమపుత్రస్య ధనం దౌహిత్రా గృహ్ణీయురితి శాస్త్రార్థ ఇత్య

రం జనార్దనః ॥ ౩౪ ॥ పూజయిత్వాఽభిభాష్యైనం కథయిత్వా ప్రియాః కథాః । విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః స్మయమా
న ఉవాచ హ ॥ ౩౫ ॥ నను దానపతే న్యస్తస్త్వయ్యాస్తే శతధన్వనా । స్యమన్తకో మణిః శ్రీమాన్ విదితః పూర్వమేవ
నః ॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితోఽనపత్యత్వాద్గృహ్ణీయుర్దుహితుస్సుతాః । దాయం నినీయాపః పిణ్డాన్విముచ్యర్ణం చ శేషి
తమ్ ॥ ౩౭ ॥ తథాఽపి దుర్ధరస్త్వన్యైస్త్వయ్యాస్తాం సువ్రతే మణిః । కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం
ప్రతి ॥ ౩౮ ॥ దర్శయస్వ మహాభాగ బన్ధూనాం శాన్తిమావహ । అవిచ్ఛిన్నా మఖాస్తేఽద్య వర్తన్తే రుక్మవేదయః ॥
ఏవం సామభిరాలబ్ధశ్శ్వఫల్కతనయో మణిమ్ । ఆదాయ వాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్యమ
న్తకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో రజ ఆత్మనః । ప్రమృజ్య పాణినా భూయస్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః ॥ ౪౧ ॥ యస్త్వే
తద్భగవత ఈశ్వరస్య విష్ణోర్వీర్యాఢ్యం వృజినహరం సుమఙ్గళం చ । ఆఖ్యానం పఠతి శృణోత్యనుస్మరేద్వా దు
ష్కీర్తిం దురితమపోహ్య యాతి శాన్తిమ్ ॥ ౪౨ ॥ ******************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః *********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా పాణ్డవాన్ద్రష్టుం ప్రతీతాన్పురుషోత్తమః । ఇన్ద్రప్రస్థం గతశ్శ్రీమాన్ యుయుధానాదిభిర్వృ

ర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తథాఽపీతి ॥ తథాఽప్యేవం శాస్త్రార్థేఽపి - మణి - స్త్వయ్యేవాస్తాం తథైవ తిష్ఠతు న తు తద్దౌహిత్రైః గృహ్య
త ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్మణిమక్రూరం చ విశినష్టి ॥ అన్యైర్దుర్ధరః ధర్తుమశక్యః - సువ్రతే - శోభనం వ్రతమాచారో - యస్మిన్ - తస్మిన్
త్వయి - కిన్త్వ - గ్రజో రామః - మణిం ప్రతి - సమ్య - ఙ్న ప్రత్యేతి - న విశ్వసితి - మణిమహం తిరోధాపితవానిత్యాశఙ్కత ఇతి భావః -
అతో - హే మహాభాగ్యవన్ - దర్శయస్వ - మణిమితి శేషః - శాన్తిం చిత్తసమాధి - మావహ సంపాదయ ॥ నాస్తీతి మావోచ ఇ
త్యాహ ॥ అవిచ్ఛిన్నా ఇతి ॥ యత - స్తే - స్వర్ణవేదయః - సంతతా - మఖా యజ్ఞాశ్చ - వర్తన్తే - ప్రవర్తన్తే - అతోఽస్త్యేవేత్యనుమినోమీ
త్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ఇత్థం - సామోక్తిభి - రాలబ్ధః స్పృష్టః దదౌ - కృష్ణాయేతి శేషః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ స్యమన్తకమితి ॥ వి
భుః శ్రీకృష్ణః - జ్ఞాతిభ్యో రామాదిభ్యః - ఆత్మనః స్వస్య - రజః మిథ్యాభిశాపం - ప్రమృజ్య అపాస్య - పాణినా స్వహస్తేనైవ - పునః -
తస్మై అక్రూరాయ - మణిం - ప్రత్యర్పయద్దదౌ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఉక్తాఖ్యానకథనశ్రవణస్మరణాదిఫలం వదన్నిగమయతి ॥ యస్త్వితి ॥
విష్ణో - ర్వీర్యేణ ప్రభావప్రకాశనేనాఢ్యం యుక్తం - వదతాం, శృణ్వతాం - స్మరతాం చ - పాపహరం - అనేనానిష్టనివర్తకత్వ
ముక్తం - సుమఙ్గళం మఙ్గళావహం చేత్యనేన ఇష్టప్రాపకత్వం - యః పుమా - నేవంవిధ - మాఖ్యానం - వదే - చ్ఛృణుయా - దనుస్మ
రేద్వా - స - దుష్కీర్తిం - దురితం - చ - విరస్య - మనశ్శాన్తిం - ముక్తిసాధనభూతాం - యాతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవత
చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ***************
అథ భగవతః కాళిన్దీమిత్రవిన్దానాగ్నజితీభద్రాలక్ష్మణానాం వివాహం వర్ణయత్యష్టపఞ్చాశత్తమేన - తావత్కాళిన్దీవి
వాహోపోద్ఘాతమాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ అథోపయేమ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ప్రతీతాన్ద్రష్టా ఇతి శ్రుతానపి పునర్ద్రష్టుం పదగ్ర

సోదరైర్వృష్టాన్-పాణ్డవాన్ - ద్రష్టుం- యుయుధానస్సాత్యకి-రాదిర్యేషాం, తైః - యదుభిః-పరివృతః-ఇన్ద్రప్రస్థం-యయౌ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀దృష్ట్వేతి॥పృథాయాః కున్త్యాః-అపత్యాని-వీరాః యుధిష్ఠిరాదయః - తమాగతం-కృష్ణం దృష్ట్వా-యుగప-దుత్తస్థుః-యథా,ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి-ఆగతం-ముఖ్యం పఞ్చవృత్తిప్రాణ-మనూత్తిష్ఠన్తి,తద్వత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ పరిష్వజ్యేతి॥ప్రీతాః-త్వమచ్యుత-మాలిఙ్గ్య - అచ్యుతస్య-అఙ్గసఙ్గేన-హతాన్యే-నాంసి పాపాని-యేషాం- తే-పార్థాః-తస్య- సురాగణసహితం-స్మితం యస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ముదం హర్షం ప్రాపుః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀యుధిష్ఠిరస్యేతి॥ పాదాభివన్దనం కృత్వా- తయోరధికవయస్త్వాదితి భావః - ఫల్గునం అర్జునం-పరిరభ్యాలిఙ్గ్య - తస్య తుల్యవయస్త్వాత్-యమాభ్యాం యమళాభ్యాం నకులసహదేవాభ్యాం-అభివాదితః నమస్కృతః-తయోర్న్యూనవయస్త్వాదితి భావః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ పరమాసనమితి ॥ కృష్ణా ద్రౌపదీ-నవోఢా-నవమచిర-మూఢా వివాహితా-అతఏవ-కిఞ్చి-ద్వ్రీడితా సతీ శనైః-ఆగత్య-కృష్ణ-మభ్యవన్దత ననామ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తథైవేతి॥ యథా కృష్ణ- స్తథా-సాత్యకిశ్చ - యథాయోగ్యం-పూజితః - బహుమతః-అభివన్దితశ్చ-నిషసాదోపవిష్టవాన్-తథా - ఽన్యే చ యదవః-పార్థైః-పూజితాః-కృష్ణం-పరిత-ఉపాసత ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ పృథామితి॥ పృథాం కున్తీం సమభ్యేత్య-కృత మభివన్దనం-యేన-సః, అతిస్నేహేనార్ద్రే సజలే, దృశౌ-యస్యాః,తయా , పృథయా,అభిరమ్భితః పరిష్వక్తః-పితృభగిన్యా పృథయా-పరిపృష్టాః కుశలప్రశ్నవిషయాః , బాన్ధవా వసుదేవాదయో , యస్య సః-సస్నుషాం పుత్రభార్యాసహితాం,తాం పృథా-మాపృ

తః॥ ౧ ॥దృష్ట్వా తమాగతం పార్థా ముకున్దమఖిలేశ్వరమ్। ఉత్తస్థుర్యుగపద్వీరాః ప్రాణా ముఖ్యమివాగతమ్॥ ౨ ॥ పరిష్వజ్యాచ్యుతం వీరా అఙ్గసఙ్గహతైనసః। సానురాగస్మితం వక్త్రం వీక్ష్య తస్య ముదం యయుః॥ ౩ ॥ యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్। ఫల్గునం పరిరభ్యాథ యమాభ్యామభివాదితః॥ ౪ ॥ పరమాసనమాసీనం కృష్ణా కృష్ణమనిన్దితా। నవోఢా వ్రీడితా కిఞ్చిచ్ఛనైరేత్యాభ్యవన్దత॥ ౫ ॥ తథైవ సాత్యకిః పార్థైః పూజితశ్చాభివన్దితః। నిషసాదాసనేఽన్యే చ పూజితాః పర్యుపాసత॥ ౬ ॥ పృథాం సమాగత్య కృతాభివన్దనస్తయాఽతిహార్దార్ద్రదృశాఽభిరమ్భితః। ఆపృష్టవాంస్తాం కుశలం సహస్నుషాం పితృష్వసారం పరిపృష్టబాన్ధవః॥ ౭ ॥ తమాహ ప్రేమవైక్లబ్యరుద్ధకణ్ఠాఽశ్రులోచనా। స్మరన్తీ తాన్బహూన్క్లేశాన్క్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్॥ ౮ ॥ తదైవ కుశలం నోఽభూత్సనాథాస్తే కృతా వయమ్। జ్ఞాతీన్నః స్మరతా కృష్ణ భ్రాతా మే ప్రేషితస్త్వయా॥ ౯ ॥ న తేఽస్తి స్వః పర ఇతి విశ్వస్య సుహృదాత్మనః। తథాఽపి స్మరతాం సర్వాన్క్లేశాన్హంసి హృది స్థితః॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ కిం న ఆచరితం శ్రేయో న వేదాహమధీశ్వర। యోగేశ్వరాణాం దుర్దర్శో యన్నో దృష్టః కుమేధసామ్॥ ౧౧ ॥ ఇతి వై వార్షికాన్మాసాన్రాజ్ఞా సోఽభ్యర్థితః సుఖమ్। జనయన్నయనానన్దమిన్ద్రప్రస్థౌకసాం విభుః॥ ౧౨ ॥ఏకదా

ష్టవాన్ కుశలం పప్రచ్ఛ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀తమితి॥ప్రేమ్ణా-వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం - తేన,రుద్ధః,కణ్ఠో,యస్యాః,సా,అశ్రు,లోచనయోః-యస్యాః,సా - పృథా-తాన్ భూతపూర్వాన్ క్లేశాన్స్మరన్తీ , క్లేశాపాయాయాత్మానం దర్శయతీతి తథా , తం - కృష్ణమాహ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ఉక్తిమేవాహ॥తదైవేతి॥నోఽస్మాకం,కుశల,మభూత్, తథా,వయం- తే త్వయా-సనాథాశ్చ,కృతాః-కదా-యదా,జ్ఞాతీన్ బన్ధూ-న్నోఽస్మాన్-స్మరతా, త్వయా-మమ,భ్రాతా అక్రూరః,ప్రేషితః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀జ్ఞాతీనిత్యనేన ప్రాప్తాం మమతాం వారయితుమాహ ॥ నేతి ॥ తే తవ-స్వః-పర-ఇతి చ-భ్రాన్తి-ర్నాస్తి-తత్ర హేతుః-విశ్వస్యేతి-జగత-స్సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా చ,తస్య-కథం తర్హి యుష్మాన్ స్మరామీత్యత ఆహ॥తథాపీతి॥స్వపరభ్రాన్త్యభావేఽపి-స్మరతాం భక్తానాం-హృది,స్థిత-స్త్వం-శశ్వత్సదా-క్లేశాన్-హంసి నాశయసి ❀॥౧౦॥❀అథ యుధిష్ఠిరః ప్రాహ॥కిమితి॥ హే అధీశ్వర,అస్మాభిః ,కిం-పుణ్యం,చరితం కృత-మితి,న వేద్మి,కృతం పుణ్యమీదృశమితి న వేద్మి కిన్తు,సామాన్యతో మహత్పుణ్యం కృతమేవేతి తు వేద్మీతి భావః - కుతః-యత్ యస్మాత్,యోగీశ్వరాణామపి-ద్రష్టు,మశక్యో-భవాన్,కుమేధసాం విషయాసక్తచిత్తానామస్మాకం-దృష్టః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఇతీతి॥ ఇత్థం-రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణా-భ్యర్థితో బహుమతః,స భగవాన్,వార్షికా-న్మాసాన్,సుఖం యథా తథా,న్యవసదితి శేషః ❀॥౧౨॥❀ కాళిన్దీదర్శనప్రసఙ్గమాహ॥ఏకదేతి॥తదైకదా , విజయోఽర్జునః,వానరో హనూమత్ప్రతికృతిః , ధ్వజే యస్మిన్-తం,రథమారుహ్య-అక్షయౌ అక్షీణౌ,సాయకౌ,యయోః,తౌ,తూణౌ ఇషుధీ చాదాయ,సన్నద్ధః కవచితః - కృష్ణేన సహితో, విహర్తుం-నిర్జనం,వనం,ప్రావిశత్,వ్యాళాస్సర్పాః,గజా వా,అయం వక్ష్యమాణకథాయాః « యదా చ కృష్ణస్సందిష్ట ,, ఇత్యాదికాయాః

పాఞ్చాల్యావృత్తాన్తః,ఖాణ్డవదహనాత్పూర్వం గాణ్డీవప్రాప్త్యనుపపత్తేః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁తత్రేతి॥తత్రవనే,శరైః-వ్యాఘ్రాదీ-నవిధ్యజఘాన ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తానితి॥తత్ర,మేధ్యాన్ కర్మార్హా-న్మృగా, న్రాజ్ఞేయుధిష్ఠిరాయ,కిఙ్కరాః,నిన్యుఃప్రాపయామాసుః- భక్షణార్థత్వశఙ్కాం వారయతి , పర్వణ్యుపాగత ఇతి - పర్వప్రయుక్తకర్మణ్యుపస్థితే సతీత్యర్థః,తతః,తృట్పరీ్క్లాన్తః అశనాయాపిపాసాభ్యాం,పరిశ్రాన్తో-బీభత్సుఃఅర్జునః,యమునాం,జగామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఉపస్పృశ్యస్నాత్వా,మహారథౌకృష్ణార్జునౌ , విశదంనిర్మలం , వారిజలం-పీత్వా,చారుసున్దరం దృశ్యతఇతితథా, తాం,చరన్తీం , కాంచిత్కన్యాం,దదృశతుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁తామితి॥సఖ్యాకృష్ణేన,ప్రేషితః , ఫల్గునోఽర్జునః శోభనా-ద్విజాఃదన్తాః,యస్యాః,రుచిరమాననం యస్యా,స్తాం,వరమాకాఙ్క్షన్తీమివస్థితాం-ప్రమదోత్తమాం,పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ప్రశ్నమేవాహ॥ కాత్వమితి ॥కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి,కింకర్తుమిచ్ఛసి,అహన్తు,పతిమిచ్ఛన్తీం-కన్యాం-త్వాం,మన్యే , హేశోభనే కథయ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁అహమితి॥ సవితురాదిత్యస్య,దుహితేతి కస్యాసీత్యస్యోత్తరం , కిఞ్చికీర్షసీత్యస్యోత్తరమాహ॥ పతిమిత్యాది ॥ వరేణ్యంవరణీయం-విష్ణుం-పతిం-కామయమానా-పరమం-తపః-ఆస్థితా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁బహుషుసత్సుకింవిశేషేణవిష్ణుమేవకామయసఇత్యతఆహ॥ నాన్యమితి ॥ హేవీర-తంవిష్ణుం , ఋతేవినా,అన్యం,నవృణే తత్ర హేతుంవదన్తితంవిశినష్టి,శ్రియోనికేతనంఆశ్రయం , శ్రీస్థా

రథమారుహ్యవిజయోవానరధ్వజమ్ । గాణ్డీవంధనురాదాయతూణౌచాక్షయసాయకౌ॥ ౧౩ ॥సాకంకృష్ణేనసన్నద్ధోవిహర్తుంవిజనంవనమ్।బహువ్యాలమృగాకీర్ణంప్రావిశత్పరవీరహా॥ ౧౪ ॥తత్రావిధ్యచ్ఛరైర్వ్యాఘ్రాన్సూకరాన్మహిషాన్రురూన్ । శరభాన్గవయాన్ఖడ్గాన్హరిణాన్శశశల్యకాన్ ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిన్యుఃకిఙ్కరారాజ్ఞేమేధ్యాన్పర్వణ్యుపాగతే। తతఃతృట్పరిశ్రాన్తోబీభత్సుర్యమునామగాత్॥ ౧౬ ॥తత్రోపస్పృశ్యవిశదంపీత్వావారిమహారథౌ । కృష్ణౌదదృశతుఃకన్యాంచరన్తీంచారులోచనామ్॥ ౧౭ ॥తామాసాద్యవరారోహాంసుద్విజాంరుచిరాననామ్ । పప్రచ్ఛప్రేషితస్సఖ్యాఫల్గునఃప్రమదోత్తమామ్॥ ౧౮ ॥ కాత్వంకస్యాసిసుశ్రోణికుతోవాకించికీర్షసి । మన్యేత్వాంపతిమిచ్ఛన్తీంకన్యేకథయశోభనే॥ ౧౯ ॥కాళిన్ద్యువాచ ॥ అహందేవస్యసవితుర్దుహితాపతిమిచ్ఛతీ । విష్ణుంవరేణ్యంవరదంతపఃపరమమాస్థితా॥ ౨౦ ॥ నాన్యంవృణేపతింవీరతమృతేశ్రీనికేతనమ్ । తుష్యతాంమేసభగవాన్ముకున్దోఽనాథసంశ్రయః॥ ౨౧ ॥కాళిన్దీతిసమాఖ్యాతావసామియమునాజలే । నిర్మితేభవనేపిత్రాయావదచ్యుతదర్శనమ్॥ ౨౨ ॥తథాఽవదద్గుడాకేశోవాసుదేవాయసోఽపితామ్।రథమారోప్యతద్విద్వాన్ధర్మరాజముపాగమత్॥ ౨౩ ॥ యదాచకృష్ణస్సందిష్టఃపార్థానాంపరమాద్భుతమ్ । కారయామాసనగరంవిచిత్రంవిశ్వకర్మణా॥ ౨౪ ॥భగవాంస్తత్రనివసన్స్వానాంప్రియచికీర్షయా । అగ్నయేఖాణ్డవందాతుమర్జునస్యాససారథిః॥ ౨౫ ॥సోఽగ్నిస్తుష్టోధనుశ్చాదాద్ధయాన్శ్వేతాన్రథం-నృప । అర్జునాయాక్షయౌతూణౌవర్మచాభేద్యమస్త్రిభిః॥ ౨౬ ॥ మయశ్చమోచితోవహ్నేస్సభాంసఖ్యఉపాహరత్ । యస్మిన్దుర్యోధనస్యాసీజ్జలస్థలమతిభ్రమః ॥ ౨౭ ॥సతేనసమనుజ్ఞాతస్సుహృద్భిశ్చానుమోదితః । ఆయయౌద్వారకాంభూయస్సాత్యకిప్రముఖైర్వృతః॥ ౨౮ ॥అథోపయేమేకాళిన్దీంసుపుణ్యర్త్వృక్షఊర్జితే । వితన్వన్పరమానన్దం

సర్వోత్తమంతమేవాశ్రితవతీ , అతోఽహమపి-తమేవ-వృణే , ఇతిభావః , దుర్లభస్సకథంత్వదిచ్ఛామాత్రేణలభ్యేత ఇత్యతఆహ॥తుష్యతామితి॥తత్ర హేతుః, అనాథానామనన్యనాథానాం సంశ్రయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁అథకాత్వమిత్యస్యోత్తరమాహ॥ కాళిన్దీతి॥పిత్రాసవిత్రా-యావ-దచ్యుతస్యశ్రీకృష్ణస్య,దర్శనం-తావ-న్నివసామి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁తథేతి॥గుడాకేశోఽర్జునః,వాసుదేవార్థం,తాంకన్యాం ,రథ-మారోప్య-తద్భగవదభిప్రేతం-జానన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁అథార్జునాయగాణ్డీవాదిప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితమాహ ॥ యదాచేతి ॥ సన్దిష్టఃఆదిష్టః,పార్థైరితివిభక్తివిపరిణామః-కృష్ణఃప్రయోజకకర్తా-విచిత్రంనానావిధశిల్పోపేతం,అత్యాశ్చర్యం,నగరం-పార్థానామావాసార్థం , కారయామాస ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తదా-స్వానాం ,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-తత్రనగరే నివసన్,అగ్నయే-ఖాణ్డవంనామవనం-దాతు-మర్జునస్య-సారథిర్బభూవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁సఇతి॥సదగ్ధఖాణ్డవోఽగ్నిః,అతఏవ-తుష్టః, హేనృప,అర్జునాయ-ధనురాదీన్-దదౌ,అస్త్రిభిరస్త్రధారిభి-రభేద్యం,వర్మకవచమ్❁॥ ౨౬ ॥ ❁మయశ్చేతి॥మయఃఖాణ్డవవనవాసీ-వహ్నేస్సకాశా-న్మోచితః సఖ్యేఅర్జునాయ-సభా-ముపాహారదదాత్॥తాంవిశినష్టి॥యస్యామితి ॥యస్యాంసభాయాం-జలస్థలమతిభ్రమః-జలేస్థలబుద్ధిః-స్థలేజలబుద్ధిః,ఇత్యేవంవిధో-యో-భ్రమః-స-బభూవ❁॥ ౨౭ ॥ ❁సఇతి సకృష్ణః- తేనార్జునేన-సమనుజ్ఞాతః-సుహృద్భిర్యుధిష్ఠిరాదిభిః-అనుమోదితశ్చ, భూయఃపునః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁అథేతి॥ఊర్జితే గ్రహబలవతి-సుపుణ్యమనుకూల-మృతుంనక్షత్రం-యస్మిన్-తస్మిన్సుముహూర్తే,స్వానాం-ద్వారకౌకసాం-పరమానన్దం-విస్తారయన్.

పరమం-మఙ్గళం,యస్య సః-వివాహితవాన్ ❋॥ ౨౯ ॥ ❋అథపఞ్చమంమిత్రవిన్దావివాహంప్రస్తౌతి ॥ విన్దానువిన్దావితి ॥ అవ
న్త్యౌఅవన్తిరాజౌ-దుర్యోధనవశందుర్యోధనాధీనతాం,అనుగచ్ఛత ఇతితథా-తౌ-న్యషేధతాంన్యవారయతామ్ ❋ ॥ ౩౦॥ ❋
రాజాధిదేవ్యా ఇతి ॥ తథా-భగవాన్ పితృష్వసుఃస్వపితృభగిన్యాః - రాజాధిదేవ్యాః,తనయాం రాజ్ఞాం, పశ్యతాంసతామే
వ-హే రాజన్,ప్రసహ్య,హృతవాన్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋అథషష్ఠంనాగ్నజితీవివాహమనువర్ణయతి॥ కౌసల్యఃకోసలదేశాధిపతిః,
అయోధ్యాధిపతిరిత్యర్థః,తస్య,దేవికాన్నిమతీ,సత్యానామ-కన్యా- అభూత్ , అన్వర్థంనామాన్తరమప్యాహ ॥ నాగ్నజితీతి॥
నగ్నజితోఽపత్యంస్త్రీ ,తథా- హే నృప ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ నేతి ॥ ఖలాన్ దుర్వృత్తాన్-వీరాణాం,గన్ధమపినసహన్త ఇతితథా,
తాన్-సోఢుమశక్యాన్ గోవృషాన్,యో-జయతి- తేన-లభ్యాం . తాంనాగ్నజితీం-తాన్గోవృషాన్ , అజిత్వా- గా అనుధా
వమానానితిగోశబ్దాభిప్రాయః,వోఢుముద్వోఢుం,న శేకుఃనప్రబభూవుః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋తామితి॥ఏవంస్థితే-భగవాన్-తాం,
వృషజితైవ-లభ్యాం,శ్రుత్వా,కౌసల్యపురమయోధ్యాం జగామ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋సఇతి॥ ప్రత్యుత్థాయా-సనాదిభిః,మహతా,అ
ర్హణేనపూజాసాధనేన-పూజయ-న్ననుమోదితశ్చభగవన్తం,నూహ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ఉక్తింవివక్షుస్తావన్నాగ్నజిత్యాస్తాన్నా
మనువర్ణయతి ॥ వరమితి ॥ నరేన్ద్రకన్యా,చకమేఅకామయత-కిమితి- అయమేవ-మమ-పతిర్భూయాత్-కథంమదిచ్ఛామాత్రే
ణభూయాదితిస్వయమేవాశఙ్క్యకామయతే ॥ మే మమా - శిషః-కామాః అమలాః-నిర్విఘ్నాః-సత్యాస్సతీశ్చయథాగ్నిశ్చ-

---

స్వానాంపరమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ విన్దానువిన్దావావన్త్యౌదుర్యోధనవశానుగౌ । స్వయంవరేస్వభగినీంకృష్ణేస
క్తాంన్యషేధతామ్॥ ౩౦ ॥ రాజాధిదేవ్యాస్తనయాంమిత్రవిన్దాంపితృష్వసుః । ప్రసహ్యహృతవాన్కృష్ణో రాజ
న్రాజ్ఞాంప్రపశ్యతామ్॥ ౩౧ ॥నగ్నజిన్నామకౌసల్యఆసీద్రాజాఽతిధార్మికః । తస్యసత్యాఽభవత్కన్యాదేవీ
నాగ్నజితీనృప॥ ౩౨ ॥తాంనశేకుర్నృపావోఢుమజిత్వాసప్తగోవృషాన్ । తీక్ష్ణశృఙ్గాన్సుదుర్ధర్షాన్వీరగన్ధా
సహాన్ఖలాన్ ॥ ౩౩ ॥ తాంశ్రుత్వావృషజిల్లభ్యాంభగవాన్సాత్వతాంపతిః । జగామకౌసల్యపురంసైన్యేనమ
హతావృతః॥ ౩౪ ॥సకోసలపతిఃప్రీతఃప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః। అర్హణేనాపిగురుణాపూజయన్ప్రతినన్దితః॥
వరంవిలోక్యాభిమతంసమాగతంనరేన్ద్రకన్యాచకమేరమాపతిమ్ । భూయాదయంమేపతిరాశిషోఽమలాఃక
రోతుసత్యాయదహంధృతవ్రతా॥ ౩౬ ॥అర్చ్యంపునరిత్యాహనారాయణజగత్పతే। ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యక
రవాణికిమల్పకః॥ ౩౭ ॥యత్పాదపఙ్కజరజశ్శిరసాబిభర్తిశ్రీరబ్జజశ్చగిరిశస్సహలోకపాలైః। లీలాతనూస్స్వ
కృతసేతుపరీప్సయాయఃకాలేదధత్సభగవాన్మమకేనతుష్యేత్॥౩౮॥శ్రీశుకఉవాచ ।తమాహభగవాన్కృష్ణః
కృతాసనపరిగ్రహః । మేఘగమ్భీరయావాచాసస్మితంకురునన్దన॥౩౯॥శ్రీభగవానువాచ ॥ నరేన్ద్రయాచ్ఞాకవిభి
ర్విగర్హితారాజన్యబన్ధోర్నిజధర్మవర్తినః।తథాఽపియాచేతవసౌహృదేచ్ఛయాకన్యాంత్వదీయాంనహిశుల్క
దావయమ్॥ ౪౦॥రాజోవాచ॥కోఽన్యస్తేఽభ్యధికోనాథకన్యావరఇహేప్సితః । గుణైకధామ్నోయస్యా

కరోతు-భగవానితిశేషః ॥ తత్రహేతుముద్భావయతి ॥ యద్యహంధృతంవ్రతంయయాసా - కృతపుణ్యా - భవేయ-మిత్య
ర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋అథోక్తిమాహ ॥ అర్చ్యమితి॥ యద్యపికోసలపతిఃపాహేత్యనేనైవాస్యరాజోక్తిర్వ్యాభ-స్తథాఽపి-వర
మిత్యాదినాన్తవహితత్వాదత్రార్చితమాహేత్యుక్తం - పునశ్శబ్దోవాక్యాలఙ్కారే - హే నారాయణ - హే
జగత్పతే స్వా - నన్దేనైవ - పూర్ణస్య - తవ - అల్పకఃతుచ్ఛోఽహం - కిం - కరవాణి - నకిమపిప్రియంకర్తుం శక్తఇ
త్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కింకరవాణకింకరోఽహం - అత - ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వభావికకింకరతాంద్యోతయి
తుంనారాయణేత్యాదిసంబోధనం - ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యేతివిశేషణంచేత్యవగన్తవ్యం ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అథపరత్వం
వ్యనక్తి॥ యత్పాదేతి ॥ అబ్జజోబ్రహ్మా-స-రుద్రః-లోకపాలైశ్చ- సహితః -శ్రీఃలక్ష్మీశ్చ,శిరసా-యస్యభవ-పాదపఙ్కజరజో
బిభర్తి-ఏకవచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం - నాహంనారాయణః- కింతు-యదుష్వన్యతమ-ఇత్యతఆహ ॥ లీలాతనూరితి॥ స్వేన
త్వయా-కృతాః-యే-ధర్మసేతవోధర్మమర్యాదాః-తేషాం-పరిత్రాణేచ్ఛయా-కాలేధర్మజ్ఞానహానికాలే - లీలాతనూఃలీలావి
గ్రహాన్ అనేనాకర్మవశ్యత్వముక్తం-దధత్ బిభ్రాణః-అనేననారాయణఏవసన్ధర్మపరిత్రాణాయయదుష్వవతీర్ణ ఇతి
లబ్ధం-ఏవంవిధో-భగవాన్-మమ-కేనకైంకర్యేణ-తుష్టోభవేత్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋తమితి ॥ కృత-ఆసనపరిగ్రహో - యేన-సకృ
ష్ణః-తంకౌసల్యం-హేకురునన్దన-స్మితేనసహితం-యథా-తథా-ప్రాహ ❋॥ ౩౯ ॥ ❋ఉక్తిమేవాహ ॥ నరేన్ద్రేతి॥ హే నరేన్ద్ర
యద్యపి స్వధర్మనిరతస్య రాజన్యబన్ధోఃక్షత్రియస్య యాచ్ఞా-విగర్హితానిన్దితా - ప్రతిషిద్ధేతియావత్-తథాపి సౌహృదేచ్ఛయా
త్వద్బన్ధుత్వేచ్ఛయా-త్వదీయాం-కన్యాం- యాచే - శుల్కదాద్రవ్యాదిప్రదాః-న భవామః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ఇత్థముక్తఆహనగ్న

జిత్కఇతి ॥ హేనాథ-తత్త్వత్తః,అభ్యధికః-కన్యాయా-ఈప్సితో-వరః-కోవాఽస్తి - సన్తిబహవఇత్యతోవిశినష్టి॥గుణైకఇతి॥
గుణానాంకల్యాణానా-మేకమేవ-ధామస్థానం-తథాభూతాత్ - యస్యేత్యపేక్షయా-షష్ఠ్యన్తంవా- యస్యతివా-శ్రీవక్షసి-
శ్రీర్నిత్యానపాయినీ నివసతి ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀కిన్త్వితి-హేసాత్వతర్షభ-సమయఃభాషాబన్ధనం-కిమర్థం-పుంసాంవరత్వేనాగతా
నాం సాఽపికిమర్థేత్యత్రాహ-కన్యాయా- వరః-అనురూప-స్తత్పరీప్సయా హేతుభూతయా ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀కోఽసౌసమయ
ఇత్యత్రతమేవ క్తుం తావత్తత్రాన్యేషా మసమర్థతామాహ ॥ సప్తేతి ॥ హేవీర-దుర్దాన్తాఃఅశిక్షితాః-దురవగ్రహాఃఅపరా
యత్తాః-తత్రనిదర్శనమాహ॥ఏతైరితి॥ఏతైఃగోవృషైః-భిన్నాని-గాత్రాణి-యేషాం- తథా - బభూవుః-ఏతాన్యోగృహ్ణాతితత
స్యేయంకన్యేతిభావః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀యదీతి ॥ అతో-యదీ-మే-వృషా- స్త్వయా - నిగృహీతా-స్స్యుస్తర్హి-భవానేవ-మమ-
దుహితు-రభిమతో-వరః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ఏవమితి ॥ పరికరముత్తరీయాదికం-లీలయైవేత్యనేనశ్రమాభావఉక్తః-తాన్వృషాన్
న్యగృహ్ణాత్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀బధ్వేతి॥దామభీరజ్జుభిః-భగ్నాఃదర్పా యేషాం-అతఏవ-హతం-ఓజోబలం-యేషాం,తాన్-వృషాన్
బధ్వా-వ్యచకర్షఆకృష్టవాన్-యథా-బాలో-బద్ధాన్ - దారుమయాన్ , వృషాన్,వికర్షతి తద్వత్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ తతఇతి ॥
తతో - వృష గ్రహణాత్ - ప్రీతఃపూర్వమేవప్రీతఃతతస్సుతరాం ప్రీత ఇత్యర్థః - విస్మితశ్చ - రాజానగ్నజిత్ - ప్రభుః శ్రీ

శ్రీర్నిత్యానపాయినీ ॥ ౪౧ ॥ కిన్త్వస్మాభిఃకృతఃపూర్వం సమయస్సాత్వతర్షభ । పుంసాంవీర్యపరీక్షార్థం క
న్యావరపరీప్సయా ॥ ౪౨ ॥ సప్తైతేగోవృషావీరదుర్దాన్తాదురవగ్రహాః।ఏతైర్భగ్నాస్సుబహుశోభిన్నగాత్రా
నృపాత్మజాః ॥ ౪౩ ॥ యదీమేనిగృహీతాస్స్యుస్త్వయైవయదునన్దన। వరోభవానభిమతోదుహితుశ్శ్రియః
పతే ॥ ౪౪ ॥ ఏవంసమయమాకర్ణ్యబధ్వా పరికరంవిభుః । ఆత్మానంసప్తధాకృత్వా న్యగృహ్ణాల్లీలయైవ
తాన్ ॥ ౪౫ ॥ బధ్వాతాన్దామభిశ్శౌరిర్భగ్నదర్పాన్హతౌజసః । వ్యచకర్షతథాబధ్వాబాలోదారుమయాన్య
థా॥౪౬॥తతఃప్రీతస్సుతాంరాజాదదౌకృష్ణాయవిస్మితః। తాంప్రత్యగృహ్ణాద్భగవాన్విధివత్సదృశీంప్రభుః॥౪౭॥
రాజపత్న్యశ్చదుహితుఃకృష్ణంలబ్ధ్వాప్రియంపతిమ్ । లేభిరేపరమానన్దంజాతశ్చపరమోత్సవః ॥ ౪౮ ॥శఙ్ఖ
భేర్యానకానేదుర్గీతవాద్యద్విజాశిషః । నరానార్యః ప్రముదితాస్సువాసస్స్రగలఙ్కృతాః ॥ ౪౯ ॥ దశధేను
సహస్రాణిపారిబర్హమదాద్విభుః । యువతీనాంత్రిసాహస్రంనిష్కగ్రీవసువాససామ్ ॥ ౫౦ ॥ నవనాగసహ
స్రాణినాగాచ్ఛతగుణాన్రథాన్ । రథాచ్ఛతగుణానశ్వానశ్వాచ్ఛతగుణాన్నరాన్ ॥ ౫౧ ॥ దంపతీరథమారో
ప్యమహత్యాసేనయావృతౌ । స్నేహప్రక్లిన్న ❀హృదయాయాపయా †మాసకోసలః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వైతద్రు
రుధుర్భూపానయన్తంపథికన్యకామ్ । భగ్నవీర్యాస్సుదుర్ధర్షాయదుభిర్గోవృషైఃపురా ॥ ౫౩ ॥ తానస్యతశ్శ
రవ్రాతాన్బన్ధుప్రియకృదర్జునః । గాణ్డీవీకాలయామాససింహఃక్షుద్రమృగానివ॥ ౫౪ ॥పారిబర్హముపానీయ
ద్వారకామేత్యసత్యయా । రేమేయదూనామృషభోభగవాన్దేవకీసుతః ॥ ౫౫ ॥ శ్రుతకీర్తేస్సుతాంభద్రాము

కృష్ణః-సదృశీంఅనురూపాం-తాంకన్యాం-యథావిధి-ప్రత్యగృహ్ణాదుపయేమఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀రాజపత్న్యఇతి ॥ దు
హితుః-ప్రియం-పతిం-లబ్ధ్వా-రాజపత్న్యః-పరమానన్దం-ప్రాపుః-తదా-మహానుత్సవశ్చాసీత్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ఉత్సవమేవ
ప్రపఞ్చయతి ॥ శఙ్ఖేతి ॥ నేదుఃదధ్వనుః-తదా-గీతయుక్తాని- వాద్యాని-ద్విజానాం-ఆశిషఆశీర్వాదాశ్చ-నేదుః-శోభనై-ర్వాసో
భిః . స్రగ్భిశ్చ-లఙ్కృతా-ఆసన్నితిశేషః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀విభుర్నగ్నజిత్ - దశధేనూనాం-సహస్రాణి-పారిబర్హముపాయన-
మదాత్-నిష్కగ్రీవా-స్సువాససశ్చ-తాసాం-యువతీనాందాసీనాం త్రిసహస్ర-మదాదిత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀నాగానాం
గజానాం-సహస్రాణి-నాగాత్ నాగేభ్యః-శతగుణంశతగుణాన్నవలక్షాణి- రథాన్రథాద్రథేభ్యః-శతగుణాన్నవపద్మాన్,
అశ్వాన్-నరాన్భృత్యాన్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀దంపతీఇతి ॥ దంపతీనగ్నజిద్భార్యేతదా - రథ-మారోప్య,సభార్యం-కృష్ణమితి శే
షః-స్నేహేన-ప్రక్లిన్నమార్ద్రం-హృదయం,యయోస్తౌ-యాపయామాసతుఃగమయామాసతుః - యాపయామాసకోసల
ఇతిపాఠేస్నేహప్రక్లిన్నహృదయఇతిపాఠ్యం-దంపతీనాగ్నజితీశ్రీకృష్ణౌ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀శ్రుత్వేతి ॥ ఏతద్భగవతోయానం-శ్రు
త్వా-యదుభిర్గోవృషైశ్చ-సప్తభి-ర్భగ్నంవీర్యం యేషాం-తథాభూతా అపి-దుర్ధర్షాః -కన్యకాం నయన్తం-కృష్ణం-పథి రురు
ధుః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀తానితి ॥ శరసమూహాన్-సస్యతఃక్షిపతః- ప్రయుఞ్జానానితియావత్ - తాన్భూపాన్-బన్ధూనాంకృష్ణా
దీనాం , ప్రీతికృదర్జునః-గాణ్డీవిధృతగాణ్డీవః , కాలయామాసపలాయయాంచక్రే , యథా , క్షుద్రమృగాన్,సింహస్త
ద్వత్ ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀పారిబర్హం-శ్వశురదత్త-మేత్యఆగత్య , సత్యయానాగ్నజిత్యాసహ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀అథస్తామంవివాహ

౫౨ ॥ శ్లో ❀పా ॥ హృదయా   ౫౨ ॥ శ్లో † పా ॥ మాసతుస్తదా.

మాహ ॥ శ్రుతకీర్తేరితి ॥ సన్తర్దన-ఆదిర్యేషాం,తైః-భ్రాతృభిః-దత్తాం-కైకయస్యాపత్యభూతాం, స్వపితృష్వసుఃశ్రుతకీర్తే
స్సుతాం-భద్రాంనామ-కన్యా-ముపయేమే ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽అష్టమంవివాహమాహ॥ సుతామితి ॥ మద్రదేశాధిపతేః , సుతాం
శుభైః-లక్షణైః-ర్యుక్తాం,లక్ష్మణాంనామ-కన్యాం,స్వయంవరే, అసహాయఏవసన్ , జహార , యథా,సుపర్ణోగరుత్మాన్,సు
ధాం,తద్వత్ ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ఇత్థంప్రధానపత్నీరుక్త్వాఅథాన్యాఅప్యాహ ॥ అన్యాశ్చేతి॥ కాస్తాఇత్యతఆహ ॥ భౌమమితి॥
భౌమంనరకాసురం,హత్వా,తన్నిరోధా,దానీతాః ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతా ఇత్యుక్తం - తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ యథేతి ॥ యేనభౌమేన-
తాఃస్త్రియో-నిరుద్ధాః సభౌమః యథా యేనప్రకారేణ - హతః, చకారాద్యేనకారణేనేత్యపిబోద్ధవ్యం-త - దాచక్ష్వేత్యా
హ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ఆచష్టే॥ఇన్ద్రేణేతి॥ఇన్ద్రేణ-భౌమచేష్టితం-జ్ఞాపితస్సన్-ప్రాగ్జ్యోతిషపురం-యయౌ-ఇతిసమ్బన్ధః-కథంభూతే
న - హృతంభౌమేనహృతం-ఛత్రం - యస్య - తేన - లోకపాలప్రధానత్వాదిన్ద్రస్యవరుణచ్ఛత్రహరణేఽపితస్యైవమానభ
ఙ్గఇతితథోక్తం-హృతేకుణ్డలేయస్యాస్సా-బన్ధుర్మాతాఅదితి - ర్యస్య- తేన-హృత - మమరాద్రిస్థానంమణిపర్వతాత్మకం-య
స్య-తేన - సత్యభామాగృహేభగవన్తమిన్ద్రఆగత్యవిజ్ఞాపితవాన్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽తదా-తస్యాఃకౌతుకాయత్తయాభార్యయాస

పయేమేపితృష్వసుః । కైకయీంభ్రాతృభిర్దత్తాంకృష్ణస్సన్తర్దనాదిభిః ॥ ౫౬ ॥ సుతాంచమద్రాధిపతేర్లక్ష్మ
ణాంలక్షణైర్యుతామ్ । స్వయంవరేజహారైకస్సుపర్ణస్సుధామివ ॥ ౫౭ ॥ అన్యాశ్చైవంవిధాభార్యాఃకృ
ష్ణస్యాసన్సహస్రశః । భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతాశ్చారుదర్శనాః॥ ౫౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽

✽ నరకాసురవధారమ్భః. ✽

రాజోవాచ ॥ యథాహతోభగవతాభౌమోయేనచతాస్స్త్రియః । నిరుద్ధాఏతదాచక్ష్వ విక్రమంశార్ఙ్గధన్వ
నః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రేణహృత✽ఛత్రేణహృతకుణ్డలబన్ధునా । హృతామరాద్రిస్థానేనజ్ఞాపితోభౌమచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ స
భార్యోగరుడారూఢఃప్రాగ్జ్యోతిషపురంయయౌ । గిరిదుర్గైశ్శస్త్రదుర్గైర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్ ॥ మురపాశా
యుతైర్ఘోరైర్దృఢైస్సర్వతఆవృతమ్ ॥ ౩ ॥ గదయానిర్బిభేదాద్రీన్శస్త్రదుర్గాణిసాయకైః । చక్రేణాగ్నింజ
లంవాయుంమురపాశాంస్తథాసినా॥ ౪ ॥శఙ్ఖనాదేనయన్త్రాణిహృదయానిమనస్వినామ్ । ప్రాకారంగదయా
గుర్వ్యానిర్బిభేదగదాధరః ॥ ౫ ॥ పాఞ్చజన్యధ్వనింశ్రుత్వాయుగాన్తాశనిభీషణమ్ । మురశ్శయానఉత్తస్థౌదై
త్యఃపఞ్చశిరాజలాత్ ॥ ౬ ॥ త్రిశూలముద్యమ్యసుదుర్నిరీక్షణోయుగాన్తసూర్యానలరోచిరుల్బణః । గ్రసంస్త్రి
లోకీమివపఞ్చభిర్ముఖైరభ్యద్రవత్తార్క్ష్యసుతంయథోరగః ॥ ౭ ॥ ఆవిధ్యశూలంతరసాగరుత్మతేనిరస్యవక్త్రై
ర్వ్యనదత్సపఞ్చభిః । ఖంరోదసీసర్వదిశోఽమ్బరంమహానాపూరయన్నణ్డకటాహమావృణోత్ ॥ ౮ ॥ తదాప

హాయయావితి ॥ యద్వా ॥ త్వదనుజ్ఞయైవత్వత్సుతంహనిష్యామీతిహాసేనోక్తంభూమ్యైవరందత్తంసత్యాపయితుంసత్య
భామాయాభూమ్యంశత్వాత్తయాసహాయయావితి॥ యద్వా ॥నారదానీతపారిజాతైకకుసుమేరుక్మిణ్యైదత్తేసతికుపితాం
సత్యభామాంసాన్త్వయితుంతుభ్యం పారిజాతతరుమేవ దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతమితిహరివంశేప్రసిద్ధం - తదర్థంతాంసీతవా
నితి-గరుడారూఢఇత్యత్రహేతుంవదన్పురంవిశినష్టి ॥ గిరీతి ॥ గిరిదుర్గైః-శస్త్రదుర్గైశ్చ-పలక్షితం- జలాగ్న్యనిలైశ్చ-పరితో
వర్తమానైశ్చదుర్గమం-ఘోరైః-దృఢైశ్చ- మురస్య-పాశైః-పరిత-ఆవృతమ్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽గదయేతి-చక్రేణసుదర్శనేన-అగ్ని
జలవాయూన్-నిర్బిభేద-అసినాఖడ్గేన ✽ ॥ ౪ ॥ ✽మనస్వినాంవైరిణాంమురాదీనాం-హృదయాని - యన్త్రాణి - శఙ్ఖనాదే
న ✽ ॥ ౫ ॥ ✽పాఞ్చజన్యేతి-యుగాన్తాశనేః-ధ్వనివద్భీషణం-పాఞ్చజన్యధ్వని-మాకర్ణ్య ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ త్రిశూలమితియుగాన్తే,
సూర్యాగ్న్యోరివ-రోచిర్దీప్తి - ర్యస్య-స-మురాసురః-అతఏవో-ల్బణోదుస్సహోదుర్నిరీక్షస్సన్ , త్రిశూల-ముద్ధృత్య-పఞ్చ
భిర్ముఖై-స్త్రిలోకీం-గ్రసన్నివా-భ్యధావత్-యథో,రగస్సర్పః-తార్క్ష్యసుతంగరుడం-తద్వత్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ఆవిధ్యేతి॥ సము
ర-శూల-మావిధ్యాలోల్య - తరసాబలేన-గరుడాయ - ప్రయుజ్య-పఞ్చభిర్వక్త్రైః- వ్యనదన్నాద-కింకుర్వన్-రోదసీద్యా
వాపృథివ్యౌ - ఖమన్తరిక్షంలోకోపరితనమాకాశం - సర్వేషాంశ్రోత్రబిలంవా-దిగన్తరంచా-పూరయన్ - నాదేనేతిశేషః-
కృత్స్నమప్య-ణ్డకటాహ-మావృణోత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽తదేతి॥తిస్రశ్శిఖాయస్య-త- ద్గరుడాయ-గచ్ఛ-త్రిశూలం ఓజసాబలేన-

శరాభ్యాం - త్రిధా-చిచ్ఛేద-తంమురంచ-ముఖేషు-తాడయామాస ॥ సోఽపిమురో ఽపి-రుషా తస్మైకృష్ణాయ-గదాం-వ్యముఞ్చత్ప్రాయుఙ్క్త ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తామితి॥ గదాగ్రజో-భగవాన్-స్వగదయా-తాంమురప్రయుక్తాం-ఆపతన్తీం-గదాం-మృధేయుద్ధే - సహస్రధా నిర్బిభేద,తతో-బాహూ-ఉద్ధృత్య-అభిధావతో-మురస్య - పఞ్చ-శిరాంస్య -జితో భగవాన్ చక్రేణ-చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ వ్యసురితి॥నికృత్తాని-శీర్షాణిశిరాంసి-యస్యసః,అతఏవ-వ్యసుర్గతప్రాణో ఽమ్భసిజలే-పపాత॥యథా-ఇన్ద్రతేజసో-వలశక్తేః తేన-వజ్రేణ-నికృత్తశృఙ్గో గిరి - స్తద్వత్ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యమురస్య-ఆత్మజాః-సప్త-పితుర్వధా- ద్దుఃఖితాః-ప్రతిక్రియాయై - అమర్షజుషఃక్రోధావిష్టాః భౌమేన,ప్రేషితాః,ధృతాన్యాయుధానియైస్తేచ,మృధేయుద్ధే,నిమిత్తే, పీఠనామానం-చమూపతిం-పురస్కృత్య - సముద్యతా ఆయత్తాః ,నిరగమన్ నిర్గతాబభూవురితిసంబన్ధః॥ తానేవసప్తనిర్దిశతి ॥ తామ్ర ఇతి ❁॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రాయుఙ్క్తేతి॥ఉల్బణాః, తేతామ్రాదయఆసాద్య అభ్యేత్య-రుషాక్రోధేనా-జితేకృష్ణే,శరాదీన్,ప్రాయుక్తవన్తః-తథా-భగవాన్-స్వమార్గణైస్స్వశరైః-తచ్ఛస్త్రజాలం- తిలప్రమాణశ-శ్చిచ్ఛేద-హేతివిస్మయే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తానితి ॥ నికృత్తాశ్ఛిన్నాని-శీర్షాదీని-యేషాం తాంస్తామ్రాదీ న్యమసదన-మనయత్ - వర్ష్మశరీరం - తచ్ఛోపాత్తాతిరిక్తప్రదేశపరం-ఇదమర్థం పృథగన్వేతవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ స్వానీకపానితి॥స్వాన్-కాంశ్చి-దనీకపాన్ సేనాపతీన్ - అచ్యుతస్యసాయకైః-

తద్దైత్యత్రిశిఖంగరుత్మతేహరిశ్శరాభ్యామహనత్త్రిధా జసా । ముఖేషుతంచాపిశరైరతాడయత్తస్మైగదాంసోఽపిరుషావ్యముఞ్చత ॥ ౯ ॥ తామాపతన్తీంగదయామృధేగదాంగదాగ్రజోనిర్బిభిదేసహస్రధా । ఉద్యమ్యబాహూనభిధావతోఽజితశ్శిరాంసిచక్రేణజహారలీలయా॥ ౧౦ ॥ వ్యసుఃపపాతామ్భసికృత్తశీర్షోనికృత్తశృఙ్గోఽద్రిరివేన్ద్రతేజసా । తస్యాత్మజాస్సప్తపితుర్వధాతురాఃప్రతిక్రియామర్షజుషస్సముద్యతాః॥౧౧॥ తామ్రోఽన్తరిక్షశ్శ్రవణోవిభావసుర్వసుర్నభస్వానరుణశ్చసప్తమః । పీఠంపురస్కృత్యచమూపతింమృధేభౌమప్రయుక్తానిరగన్ధృతాయుధాః॥ ౧౨ ॥ ప్రాయుఞ్జతాసాద్యశరానసీన్గదాశ్శక్త్యృష్టిశూలాన్యజితేరుషోల్బణాః।తచ్ఛస్త్రకూటంభగవాన్స్వమార్గణైరమోఘవీర్యస్తిలశశ్చకర్త హ॥ ౧౩ ॥ తాన్పీఠముఖ్యాననయద్యమక్షయం నికృత్తశీర్షోరుభుజాఙ్ఘ్రివర్ష్మణః॥ ౧౪ ॥ స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయకైస్తథానిరస్తాన్నరకోధరాసుతః । నిరీక్ష్యదుర్మర్షణఆస్రవన్మదైర్గజైఃపయోధిప్రభవైర్నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ దృష్ట్వాసభార్యంగరుడోపరిస్థితంసూర్యోపరిష్టాత్సతటిద్ఘనంయథా । కృష్ణంసతస్మైవ్యసృజచ్ఛతఘ్నీంయోధాశ్చసర్వేయుగపత్స్మవివ్యధుః ॥౧౬॥ తద్భౌమసైన్యంభగవాన్గదాగ్రజోవిచిత్రవాజైర్నిశితైశ్శిలీముఖైః । నికృత్తబాహూరుశిరోఽఙ్ఘ్రివిగ్రహంచకారతర్హ్యేవహతాశ్వకుఞ్జరమ్॥ ౧౭ ॥ యానియోధైఃప్రయుక్తానిశస్త్రాస్త్రాణికురూద్వహ । హరిస్తాన్యచ్ఛినత్తీక్ష్ణైశ్శరైరేకైకశస్త్రిభిః ॥ ఉహ్యమానస్సుపర్ణేనపక్షాభ్యాంనిఘ్నతాగజాన్ ॥ ౧౮ ॥ గరుత్మతాహన్యమానాస్తుణ్డపక్షనఖైర్గజాః । పురమేవావిశన్నార్తానరకోయుధ్యయుధ్యత ॥ ౧౯ ॥దృష్ట్వావిద్రావితంసైన్యంగ

హతానితిశేషః - తథా-కాంశ్చి - న్నిరస్తాన్ దూరతఃపాతితాంశ్చ-దృష్ట్వా - ధరాసుతోనరకః-దుస్సహః - స్రవన్మదో-యేషాం తైః-పయోధిప్రభవైః పయోధ్యన్తర్ద్వీపజైః-గజైస్సహనిరాక్రమత్నిర్గతవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి ॥ యథా-సూర్యస్యోపరిష్టాత్ , తటిత్సహితం , ఘనంనీలమేఘం-తద్వత్సభార్యం-గరుడోపరిస్థితంకృష్ణం-తత్ర-సూర్యస్థానీయోగరుడః-తటిత్స్థానీయాభార్యా - ఘనస్థానీయస్తుకృష్ణః - ఇతివివేకః - సభౌమ-స్తస్మైకృష్ణాయ-శతఘ్నీంశక్తివిశేషం,వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త , తథా , యోధాశ్చ,భౌమసంబన్ధినః,యుగప - త్స్మవివ్యధుఃతాడయామాసుఃస్వస్వాయుధైరితి శేషః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదితి ॥ విచిత్రా-వాజాఃపత్రాణి-యేషాం , తైః-నిశితైః-శిలీముఖైః-బాణైః-నికృత్తా,బాహవ- ఊరవశ్శిరోధరా,విగ్రహా దేహాశ్చయస్య-హతాఅశ్వాః, కుఞ్జరాశ్చ,యస్మిన్-తథాభూతం-తర్హ్యేవయదావివ్యధుః,తస్మిన్నేవక్షణే-చకార ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యానీతి ॥ హేకురూద్వహేత్యత్రాప్యశ్చ్యసంబోధనం-తథాహి , తైర్యోధైర్యానిశస్త్రాణి-ప్రయుక్తాని - బభూవుః-తత్ప్రాప్తైః పూర్వమేవతత్సైన్యం,సర్వం,హత్వా, పశ్చాత్తానిశస్త్రాణి, చిచ్ఛేద-తత్రాప్యేకైకంశస్త్రం, త్రిభిశ్శరైరితికథంభూతః పక్షాభ్యాం,గజాన్నిఘ్నతా-గరుత్మతో-హ్యమానః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కించ॥ గరుత్మతేతి ॥ గరుత్మతాకర్త్రా,తుణ్డాదిభిఃసాధనైః హతాఃతాడితాఃఅతఏవార్తాగజాఃపురంప్రాగ్జ్యోతిషపురం-వివిశుః. నరకస్తు-యుద్ధే-అయుధ్యత ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి॥ విద్రావితంపలాయితం-గరుడేన-పీడితం,స్వకీయం - బల - మాలోక్య - భౌమ,స్తంగరుడం-శక్త్యా-ప్రాహరత్ తాంవిశినష్టి॥

యతః యయా శక్త్యా-వజ్రః-ప్రతిహతః ॥ ౨౦ ॥ నేతి ॥ తయా శక్త్యా, తాడితోఽపి-గరుడో - నాకమ్పత-యథా-మాలయా-గజో-హత- స్తద్వత్ ॥ గరుడే- వ్యర్థోద్యమస్సన్, శూల-మాదదే స్వీకృతవాన్ ॥ ౨౧ ॥ తద్విసర్గాచ్ఛూలప్రయోగాత్పూర్వమేవ,హరిః-నరకస్య-శిర-శ్చక్రేణ-చిచ్ఛేద-కథంభూతేన , క్షురస్యేవ-నేమిః ధారా యస్య తేన ॥ ౨౨ ॥ సకుణ్డలమితి ॥ కుణ్డలాభ్యాంసహితం-సున్దరేణ కిరీటేన-భూషితం శిరః పృథివ్యాం,పతితం-స త్సమ్యగజ్వలత్ ॥నరకసంబన్ధినో హా హేతి-ఋషయ స్తు-సాధు సాధ్వితి ఊచుః . సురేశ్వరాస్తు కుసుమై-ర్వికిరన్తో-ముకున్దం తుష్టువుః ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చేతి॥ భూః భూమి - ర్నరకస్య మాతా-ప్రతప్తే-జామ్బూనదే,యాని,రత్నాని,తై - ర్భాస్వరే కుణ్డలే,తథా,వైజయన్త్యా,వనమాలయా సహ-ప్రాచేతసం వారుణం-ఛత్రం-మేర్వంశభూతం-మన్దరశిఖరం-మహామణించ-కృష్ణాయ,అర్పయామాస ॥ ౨౪ ॥ అస్తౌషీదితి ॥ హే రాజన్, దేవో,దేవవరైరర్చితశ్చ,తం,కృష్ణం,భక్త్యా,ప్రవణా,యా,ధీ స్తయా,ఉపలక్షితా,తుష్టావ ॥ ౨౫ ॥ స్తుతిమేవాహ ॥ నమస్త ఇతి ॥ తావత్పరత్వభక్తానుగ్రహశీలత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదివిశిష్టం స్తువన్తీ నమస్కరోతి ॥ దేవానామిన్ద్రాదీనాం - దేవో బ్రహ్మా-తస్యేశ-భక్తేచ్ఛయా భక్తానుగ్రహేచ్ఛయా ఉపాత్తరూపాయ గృహీతవిగ్రహాయ,తుభ్యం హే పరమాత్మన్,నమః ॥ ౨౬ ॥ పఙ్కజనాభాయేతి మన్త్రవిశేషేణ నమస్కరోతి ॥నమ ఇతి ॥ పఙ్కజం చతుర్ముఖోత్పత్తిస్థానభూతం-నాభిర్యస్య, తస్మై-జగత్కారణభూతాయేతి భావః , అతఏవ,సత్కీర్తిమయీ,పఙ్కజమాలా యస్య,తస్మై-పఙ్కజనేత్రాయ , పఙ్కజవత్ప్రపన్నజనతాపత్రయోపశమననేత్రాయ,పఙ్కజవత్సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యాదియుక్తాఙ్ఘ్రయే,అనేన భక్తైర్ధ్యేయత్వముక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ అథ ధ్యేయత్వసమనియతకారణత్వవిశిష్టం నమస్కరోతి ॥ నమో

రుడేనార్దితం స్వకమ్ । తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః ॥ ౨౦ ॥ నాకమ్పత తయా విద్ధో మాలాహత ఇవ ద్విపః । శూలం భౌమోఽచ్యుతం హన్తుమాదదే వితథోద్యమః ॥ ౨౧ ॥ తద్విసర్గాత్పూర్వమేవ నరకస్య శిరో హరిః । అపాహరద్గజస్థస్య చక్రేణ క్షురనేమినా ॥ ౨౨ ॥ సకుణ్డలం చారుకిరీటభూషితం శిరః పృథివ్యాం పతితం సమజ్వలత్ । హా హేతి సాధ్విత్యృషయస్సురేశ్వరా మాల్యైర్ముకున్దం వికిరన్త ఈడిరే ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చ భూః కృష్ణముపేత్య కుణ్డలే ప్రతప్తజామ్బూనదరత్నభాస్వరే । సవైజయన్త్యా వనమాలయాఽర్పయత్ప్రాచేతసం ఛత్రమథో మహామణిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అస్తౌషీదథ విశ్వేశం దేవ దేవవరార్చితమ్ । ప్రాఞ్జలిః ప్రణతా రాజన్ భక్తిప్రవణయా ధియా ॥ ౨౫ ॥ భూరువాచ ॥ నమస్తే దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర । భక్తేచ్ఛోపాత్తరూపాయ పరమాత్మన్నమోఽస్తు తే ॥ ౨౬ ॥ నమః పఙ్కజనాభాయ నమః పఙ్కజమాలినే । నమః పఙ్కజనేత్రాయ నమస్తే పఙ్కజాఙ్ఘ్రయే ॥ ౨౭ ॥ నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణవే । పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే నమః ॥ ౨౮ ॥ అజాయ జనయిత్రేఽస్య బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । పరావరాత్మన్భూతాత్మన్పరమాత్మన్నమో

భగవత ఇతి ॥ భగవత ఇతి కారణత్వోపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే, ఆదిబీజాయ కారణాయ,అనేన సృష్టికారణత్వముక్తం,అథ స్థితికారణత్వమాహ , వాసుదేవాయ విష్ణవే పురుషాయేతి, స్థితిర్హి మన్వాద్యన్తఃప్రవేశస్వావతారాదిభిః , తత్ర వాసుదేవాయేత్యనేన వసుదేవపుత్రత్వాదిరూపస్వావతారేణ స్థితిరభిప్రేతా , పురుషాయేత్యనేన మన్వాదిపురుషశరీరాన్తఃప్రవేశేన,విష్ణవ ఇత్యనేన కృత్స్నజగదన్తరాత్మతయా చాభిప్రేతా.పూర్ణబోధాయేత్యనేన లయకారణత్వం సూచితం,ప్రళయదశాయాం స్వానన్దానుభవపూర్ణాయా సహాయత్వేన స్థితాయేత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అథ కారణత్వప్రయుక్తవికారాదిదోషప్రసఙ్గం వారయన్తీ నమస్కరోతి ॥ అజాయేతి॥అస్య జగతో,జనయిత్రే, అనేన నిమిత్తకారణత్వముక్తం , ఉపాదానకారణత్వం త్వాదిబీజాయేతి పురస్తాదేవోక్తం-తథాఽప్య, జాయ కార్యగతోత్పత్త్యాదివికారరహితాయ , వికారాణాం స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాదితి భావః , నహి లోకే కించిదేవం దృష్టమిత్యేవంవిధదుర్ఘటత్వశఙ్కాం వ్యావర్తయతి ॥ అనన్తశక్తయ ఇతి॥ అనన్తా అపరిమితాః,శక్తయః స్వాసాధారణాః ,అగ్నేర్దాహకత్వాదయ ఇవ , యస్య , తస్మై, బ్రహ్మణ ఇతి దృష్టాన్తార్థం-యథా స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం త్వదసాధారణం , తథా కారణత్వమజత్వం చేతి,తర్హి జగదుపాదానత్వం కేనాకారేణేత్యపేక్షాయాం " నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా చిదచిద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వోపయుక్తాన్తరాత్మత్వేనేత్యభిప్రేత్య సంబోధయతి ॥ పరావరాత్మన్ ఉచ్చావచజీవాన్తరాత్మన్. భూతాత్మన్ అచిదన్తరాత్మన్ - అచిదన్తరాత్మత్వం జీవసాధారణమితి తద్విశేషే పర్యవసాయయతి - పరమాత్మన్నితి - పరమాత్మశబ్దశ్చ గీతాచార్యేణ నిరుక్తః " యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః ,, ఇతి-జీవ ఆత్మాపి స్వభావేన వ్యయః

త్వంతు స్వరూపతస్స్వభావతశ్చావ్యయ ఇత్యభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఉక్తనామభిరభిప్రేతమేవకారణత్వం సువ్యక్తమాహ ॥ త్వంవా ఇతి ॥ హేవిభో-తావ-త్త్వం - స్రష్టుమిచ్ఛుః-ఉత్కటం-రజో-బిభర్షి-రజోగుణప్రధానచతుర్ముఖాఖ్యదేహానుప్రవేశేన సృజసీత్యర్థః - జగతాం -వినాశాయ సంహారాయ తమః ప్రధానకాగ్నిరుద్రాదీ - ననుప్రవిశసి తథా త్వేనవినాశయసీత్యర్థః-స్థానాయ స్థితయేతు- హేజగత్పతే - ఉత్కటం సత్త్వం - బిభర్షి - సత్త్వప్రధానమన్వాదిశరీరకోభూత్వా పాలయసీత్యర్థః- నకేవలం సృష్ట్యాదివత్పాలనమపి సద్వారకమేవ అపి త్వద్వారకమపీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ అసంవృతః - అసంవృతో ఽపి జీవాదిసంవరణరహితో ఽపి - కేవలస్వావతారరూపేణాపి-పాలయసీత్యర్థః-ఉపాదానకారణత్వప్రయుక్తం కార్యానన్యత్వం వక్తుం కారణత్వం నస్వరూపేణాపితు ప్రకృతిపురుషకాలవైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రేత్య కారణత్వావస్థాయాం ప్రకృత్యాదిశరీరకత్వమాహ ॥ కాలఇత్యాది ॥ ఇదం సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనం-అతఏవ-స్వరూపతాదాత్మ్యనిబన్ధనత్వాశఙ్కానిరాసాయ విశినష్టి ॥ పర ఇతి ॥ పరో ఽన్యః- సన్నిహితత్వాత్కాలాదేరన్య ఇత్యర్థః “ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం- తత్సత్యం స ఆత్మా ,, ఇతివదయం నిర్దేశః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ అథకార్యానన్యత్వమాహ ॥ అహమితి ॥ అహం పృథివీ-పయో జలం జ్యోతిః ఏవ ప్రదర్శనార్థమనల ఇత్యుక్తం - అనిల ఇతి తత్కారణస్యాకాశస్యాప్యుపలక్షణం - మాత్రాణి గన్ధాదితన్మాత్రాణి - దేవా ఇన్ద్రియాధిష్ఠితారః దిగ్వాతాదయః - ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి కర్మేన్ద్రియాణి చ దశ - కర్తా దేహే ఽహం బుద్ధిహేతుత్వాత్కర్తేత్యహంకారో వివక్షితః-యద్వా - మహానితి తత్కార్యస్యాహఙ్కారస్యాప్యుపలక్షణం-కర్తా జీవః “ కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ,, దితిసూత్రాత్ ,ఇత్యేవంవిధ-మఖిలం - చరాచరాత్మకం-జగత్ - అద్వితీయే స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితే - త్వయ్యేవ ప్రకృతిపు

స్తుతే॥ ౨౯ ॥ త్వం వై సిసృక్షూ రజ ఉత్కటం ప్రభో తమో నిరోధాయ బిభర్ష్యసంవృతః । స్థానాయ సత్త్వం జగతో జగత్పతే కాలః ప్రధానం పురుషో భవాన్పరః॥ ౩౦ ॥ అహం పయో జ్యోతిరథానిలో ఽనిలో మాత్రాణి దేవా మన ఇన్ద్రియాణి ✽ । కర్తా మహానిత్యఖిలం చరాచరం త్వయ్యద్వితీయే భగవన్నయం భ్రమః॥ ౩౧ ॥ తస్యాత్మజో ఽయం తవ పాదపఙ్కజం భీతః ప్రపన్నార్తిహరోపసాదితః । తం పాలయైనం కురు హస్తపఙ్కజం శిరస్యముష్యాఖిలకల్మషాపహమ్॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి భూమ్యార్చితో వాగ్భిర్భగవాన్భక్తినమ్రయా । దత్త్వా ఽభయం భౌమగృహం ప్రావిశత్సకలర్ద్ధిమత్॥ ౩౩ ॥ తత్ర రాజన్యకన్యానాం షట్సహస్రాధికాయుతమ్। భౌమాహృతానాం విక్రమ్య రాజభ్యో దదృశే హరిః॥ ౩౪ ॥ తం ప్రవిష్టం స్త్రియో వీక్ష్య నరవర్యం విమోహితాః । మనసా వవ్రిరే ఽభీష్టం పతిం దైవోపసాదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ భూయాత్పతిరయం మహ్యం ధాతా తదనుమోదతామ్ । ఇతి సర్వాః పృథక్కృష్ణే భావేన హృదయం దధుః॥ ౩౬ ॥ తాః ప్రాహిణోద్ద్వారవతీం సుమృష్టవిరజో ఽమ్బరాః । నర

రుషకాలశరీరకే త్వయ్యేవ - మృదిఘట ఇవ వర్తత ఇతి శేషః - అతో మృదయం ఘట ఇతివత్త్వదభిన్నమేవేత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఉపాదానత్వం కాలాదివైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రాయేణ కాలాదితాదాత్మ్యమాహ ॥ కాల ఇతి ॥ తచ్చ తాదాత్మ్యం న స్వరూపాభేదనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణ తేభ్యో ఽన్యత్వమాహ॥ పర ఇతి ॥ తర్హి కింనిబన్ధనమితి జిజ్ఞాసాయాం శరీరాత్మనిబన్ధనమిత్యుపపాదయతి ॥ అహమితి ॥ త్వయ్యేవాన్తః ప్రవిశ్య ధారకే ఆత్మన్యవతిష్ఠత ఇత్యర్థః - పృథివ్యాదిషు స్వతన్త్రబుద్ధిస్తు భ్రమమాత్రికేత్యాహ॥ అయం భ్రమ ఇతి ॥ అయం-పృథివ్యాదిషు స్వతన్త్రవస్తుత్వప్రత్యయో-భ్రమః భ్రమమాత్మక ఇత్యర్థః ॥ వ్యాసార్యైస్తు “ దేహానాం జీవాభిమానభ్రమహేతుత్వాత్పృథివ్యాదితత్త్వజాతం భ్రమ ఇత్యుచ్యత ,, ఇతివ్యాఖ్యాతమ్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవం స్తుత్వా కిఞ్చిత్ప్రార్థయతే॥ తస్యేతి ॥ అయం భగదత్తనామా, తస్య భౌమస్యాత్మజః-భీతస్సన్ , హేప్రపన్నార్తిహర-తవ-పాదపఙ్కజ-ముపసాదితః - తం ప్రపన్నమేనం-పాలయ , అముష్య భగదత్తస్య శిరసి-అఖిలాశుభహన్తృ-త్వత్కరపఙ్కజం-కురు నిధేహి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఇతీతి॥ భక్త్యా, నమ్రా ప్రణతా -తయా- భూమ్యా కర్త్ర్యా, వాగ్భిః సాధనభూతాభిరర్చితః-సకలా ఋద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో, యస్మిన్సన్తీతి త-ద్భౌమస్యగృహం - ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తత్రేతి॥ పరాక్రమ్య-రాజభ్యో-భౌమేనాహృతానాం- రాజకన్యానాం - షట్సహస్రాణ్యధికాని యస్మిన్ , త - దయుతం దశసహస్రాణి-షోడశసహస్రాణీత్యర్థః దదర్శ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తమితి ॥ నరవర్యం నరశ్రేష్ఠం , తం కృష్ణం-దైవేన ప్రాపితం భాగ్యలబ్ధమభీష్టం పతిం-వవ్రిరే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ మననప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ భూయాదితి ॥ మహ్యం మమ - త-దస్మదభిమతం, ధాతా బ్రహ్మా-అనుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు-సత్యాపయత్విత్యర్థః ॥ ఇతీతి ॥ పృథక్ప్రత్యేకం-భావేనోక్తాభిసన్ధినా , కృష్ణే-హృదయం చిత్తం-దధుః నిదధుః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తా ఇతి॥ విగతమాలిన్యాన్యమ్బరాణి యాసాం-తాస్సుమృష్టాశ్చ-స్నాపితాః-ధౌతవస్త్రాద్యలఙ్కృతాశ్చేత్యర్థః ॥ నరయానైరాన్దోళికాభిః-ద్వారకాం ప్రతి ప్రేషయామాస - మహానోక్షః శోభో మేషాం తా-ననర్ఘ్యప్రధాదీ-స్వపు

లం ధనంచ - ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస * ॥ ౩౭ ॥ * ఐరావతేతి ॥ చత్వారో దన్తా యేషాం తాన్ - తరస్వినః బలిష్ఠాన్, ఐరావతకులోద్భవాన్ - తథైవ పాణ్డురాన్ - శ్చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకాన్ - ప్రేషయామాస * ॥ ౩౮ ॥ * గత్వేతి ॥ సప్రియస్సత్యభామః ఇన్ద్రాణ్యా శచ్యా - పూజితః - భార్యయా సత్యభామయా - చోదితః ప్రేరితః - పారిజాతం తరు - ముత్పాట్య - గరుత్మత్యారోప్య, సేన్ద్రాన్, దేవాన్, నిర్జిత్య పురంద్వారకాం ప్రతి - ప్రాపయామాస * ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ * సచతరుః, స్థాపితః, ఆలవాల, ఇతి శేషః, సత్యభామాయా - గృహారామే - శోభావహో - బభూవ - తస్య, సౌరభమకరన్దయోః, లోలుపాః, భ్రమరాః - స్వర్గాదన్వగచ్ఛన్, సేన్ద్రాన్విబుధాన్నిర్జిత్యేత్యుక్తం ఇన్ద్రకృష్ణయోః పారిజాతార్థస్సఙ్గ్రామ ఉక్తః * ॥ ౪౧ ॥ * నన్విన్ద్రః పరాజితః కిమకరోదత ఆహ ॥ యయాచేతి ॥ ఆనమ్య, ఇన్ద్రో మూర్ధానమితి కర్తృకర్మపదాధ్యాహారః, కిరీటాగ్రైః, పాదౌ - స్పృశన్, అర్థసాధనమాశ్రితజనాభిమతప్రయోజననిష్పాదకం - కల్పతరుం - యయాచే, తమేవంకృతవన్తమిన్ద్రం నిన్దతి ॥ సిద్ధార్థ ఇతి ॥ తావన్నిష్పన్నస్వప్రయోజన - స్సమనన్తరమేతేన స్వప్రయోజనసాధకేన భగవతా, విగృహ్యతే, విరుధ్యతే, తత్సమనన్తరమేవ, మహాన్, యాఞ్చయా ప్రార్థితకల్పతరుత్వేనాఢ్యో, బభూవ ॥ తస్మాదహో, సురాణాం, తమః అహఙ్కార, మాఢ్యతాంచ - ధిక్, తదుభయం, నిన్ద్యమిత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * అథేతి ॥ అథ తతః, ఏకస్మిన్నేవ ముహూర్తే, నానాబహుష్వగారేషు - యావత్యః స్త్రియస్తావత్సు గృహేష్విత్యర్థః - తథా - తావన్తి - రూపాణి శరీరాణి, ధరతీతి తథాభూతః - తాః షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః - స్త్రియః

యానైర్మహార్హైః శాస్త్రధాంశ్చ ద్రవిణం మహత్ ॥ ౩౭ ॥ ఐరావతకులేభాంశ్చ చతుర్దన్తాం స్తరస్వినః । పాణ్డురాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాస కేశవః ॥ ౩౮ ॥ గత్వా సురేన్ద్రభవనం దత్వాదిత్యై చకుణ్డలే । పూజితస్త్రిదశేన్ద్రేణ మహేన్ద్ర్యాణ్యాచ సప్రియః ॥ ౩౯ ॥ చోదితో భార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరుత్మతి । ఆరోప్య సేన్ద్రాన్విబుధాన్నిర్జిత్యోపానయత్పురమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్థాపితస్సత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః । అన్వగుర్భ్రమరాస్స్వర్గాద్యద్గన్ధాస్వాదలంపటాః ॥ ౪౧ ॥ యయాచ ఆనమ్య కిరీటకోటిభిః పాదౌ స్పృశన్నచ్యుతమర్థసాధనమ్ । సిద్ధార్థ ఏతేన విగృహ్యతే మహానహో సురాణాంచ తమో ధిగాఢ్యతామ్ ॥ ౪౨ ॥ అథో ముహూర్త ఏకస్మిన్నానాగారేషు తాః స్త్రియః । యథోపయేమే భగవాంస్తావద్రూపధరోఽవ్యయః ॥ ౪౩ ॥ గృహేషు తాసామనపాయ్యతర్క్యకృన్నిరస్తసామ్యాతిశయేష్వవస్థితః । రేమే రమాభిర్నిజకామసంప్లుతో యథేతరో గార్హకమేధికాంశ్చరన్ ॥ ౪౪ ॥ స్వదారేషు పృథగ్భావో భక్తచిత్తానువర్తినః । అనన్తస్యాద్వితీయస్య కిం ను చిత్రం మురద్విషః ॥ యోగేశ్వరేశ్వరః కృష్ణో భక్తైరద్యాపి లక్ష్యతే । అన్తర్బహిస్సమన్తాచ్చ శతధాచ సహస్రధా ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరహమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమజల్పలజ్జాః ॥ ౪౬ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజన

స్త్రీరూపయేమే ఉదవోఢేతి భగవన్మహిమాతిశయోక్తిః * ॥ ౪౩ ॥ * అహో తాసాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ గృహేష్వితి ॥ అతర్క్యాణ్యచిన్త్యాని చేష్టితాని - కరోతీతి తథా ॥ సభగవాన్నిజధామ్నా స్వతేజసా - ఉపాత్తమనుజరూపత్వేఽప్యపరిత్యక్తస్వాసాధారణప్రభావేనేత్యర్థః, సంప్లుతో వ్యాప్తోఽపి, స్వానన్దానుభవపూర్ణోఽపి - వా - నిరస్తసామ్యాతిశయేషు - భోగ్యాదిసమృద్ధ్యా సమాభ్యధికరహితేషు - తాసాం - గృహేషు - అనపాయి అవిశ్లేషరహితో - ఽవస్థితః, ప్రాకృతజనవత్ - గార్హస్థ్యధర్మవాన్ గృహస్థధర్మవాం - శ్చరన్ అనుతిష్ఠన్ - రమాభిః రమణీయాభిః - స్త్రీభిస్సహ రేమే * ॥ ౪౪ ॥ * అతిచిత్రమేతదేకస్యానేకధా భవనమితి విస్మయమానం ప్రత్యాహ ॥ స్వదారేష్వితి ॥ అపరిచ్ఛిన్నస్య - సమాభ్యధికరహితస్య - స్వభక్తచిత్తానువర్తినో - మురారేః - స్వదారేషు - పృథగ్భావః ఏకదైవ తత్తదభిమతరూపధారణం - కిం - చిత్రం - తదద్భుతచేష్టితేషు నేదం చిత్రమిత్యర్థః * ॥ ౪౫ ॥ * భక్తచిత్తానువర్తిన ఇతి విశేషణాభిప్రేతం వ్యనక్తి - అద్యాపి - న కేవలం తదైవ - అపి త్వధునాఽపి - యోగేశ్వరేశ్వరో యోగవిద్యావాహకః - కృష్ణోఽన్తర్హృది, బహి - స్తత్రాపి - సమన్తాచ్చ - భక్తైః పరిపూర్ణభక్తియోగైః, శతధా, సహస్రధాచ - లక్ష్యతే * ॥ ౪౬ ॥ * అథాహరహస్తాసాం వృత్తిక్రమమాహ ॥ ఇత్థమితి ద్వాభ్యాం ॥ రమాపతిం శ్రీకృష్ణం తం విశినష్టి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్య సంబన్ధినీం - పదవీం మహిమానం - బ్రహ్మాదయోఽపి - న విదు - స్తం - పతి - మవాప్య - అవిరహమవిచ్ఛిన్నం - సంతతమితి యావ - త్తద్యథా తథా - వర్ధితయా - ముదా - అనురాగసహితో హాస - స్తత్పూర్వకావలోకశ్చ - తత్పూర్వకో నవసఙ్గమశ్చ - తత్రజల్పాః నర్మవచనాని - తేషు - లజ్జాం - భేజుః ప్రాపుః * ॥ ౪౭ ॥ * కించ - ప్రత్యుద్గమేతి ॥ దాస్య - శ్శతాని - యాసాం, తథాభూతా అపి - స్వయమేవ - విభోర్భర్తుః - ప్రత్యుద్గమాదిభిః - దాస్యం - విదధుశ్చ

శ్రూషః-తత్ర ప్రత్యుద్గమః ప్రత్యుత్థానం- ఆసనవరార్హణమాసనశ్రేష్ఠసమర్పణం-పాదశౌచంపాదప్రక్షాళనం-విశ్రమణంపాదసంవాహనాదినాశ్రమాపహరణమ్ ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథభగవతోరుక్మిణ్యాసహప్రేమకలహంవర్ణయతిషష్టితమేన ॥ కర్హిచిదితి ॥ భైష్మీరుక్మిణీ,జగద్గురుం-స్వపర్యఙ్క-స్థంతత్రాపి-సుఖంయథాతథా-ఆసీనం-సఖీజనైస్సహితా-వ్యజనేనచామరేణ - పర్యచరదుపచచార ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్విత్యాదినా- ఉపాసాంచక్రేఈశ్వరమిత్యన్తేన ॥ తావజ్జగద్గురుత్వంప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి॥సృజతిస్వాదనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనహితంకరోతి ॥ అత్తిసంహరతి ॥ సంసరతాంజీవానాం ప్రళయముఖేనవిశ్రాన్తిరూపహితంకరోతి-అవతిపాలయతి॥అనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణరూపహితంకరోతీతిభావః॥కించ॥ సేతూనాంస్వకృతధర్మమర్యాదానాం గోపీథాయరక్షణాయ,యదుషు-జాతః-కథంభూతోఽపిఅజోఽపికర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽపి-స్వేచ్ఛయా-యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యర్థః॥గురుత్వంహితైకకారిత్వం - ఏవంజగద్గురురితిభావః-య ఏవంవిధ-స్తమీశ్వర-ముపతస్థ-ఇతియచ్ఛబ్దస్యసంబన్ధః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అథస్వతల్పస్థమిత్యుక్తతల్పంవర్ణయితుంతావత్తల్పాశ్రయమన్తర్గృహంవర్ణయతి ॥ తస్మిన్నితిత్రిభిః ॥ తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిపరః-తృతీయాన్తానాంవిరాజిత ఇత్యనేనాన్వయః - భ్రాజన్తిభ్రాజమానానిముక్తాదామాని- తేషాం-విలమ్బా-యస్మిన్

గన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాధశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపివిభోర్విదధుస్స్మదాస్యమ్॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋

❋§ శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోఃపరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః §❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కర్హిచిత్సుఖమాసీనంస్వతల్పస్థంజగద్గురుమ్ । పతింపర్యచరద్భైష్మీవ్యజనేనసఖీజనైః॥ ౧ ॥ యస్త్వేతల్లీలయావిశ్వంసృజత్యత్త్యవతీశ్వరః । సహిజాతస్స్వసేతూనాంగోపీథాయయదుష్వజః॥ ౨ ॥తస్మిన్నన్తర్గృహేభ్రాజ❋న్ముక్తాదామవిలమ్బినా। విరాజితేవితానేనదీపైర్మణిమయైరపి॥౩॥మల్లికాదామభిర్దివ్యైర్ద్విరేఫకుల❋నాదితైః । జాలరన్ధ్రప్రవిష్టైశ్చగోభిశ్చన్ద్రమసోఽమలైః॥ ౪ ॥పారిజాతవనామోదవాయునోద్యానశోభినా । ధూపైరగరుజైరాజఞ్జాలరన్ధ్రవినిర్గతైః॥ ౫ ॥పయఃఫేననిభేశుభ్రేపర్యఙ్కేకశిపూత్తమే।ఉపతస్థేసుఖాసీనంజగతామీశ్వరంపతిమ్ ॥ ౬ ॥ వాలవ్యజనమాదాయరత్నదణ్డంసఖీకరాత్ । తేనవీజయ❋తీదేవీ ఉపాసాంచక్రఈశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ సోపాచ్యుతంక్వణయ❋తీమణినూపురాభ్యాం రేజేఽఙ్గులీయవలయవ్యజనాగ్రహస్తా । వస్త్రాన్తగూఢకుచకుఙ్కుమశోణహారభాసానితమ్బధృతయాచపరార్ధ్యకాఞ్చ్యా ॥ ౮ ॥ తాంరూపిణీంశ్రియమనన్య † గతింనిరీక్ష్య యాలీలయాధృతతనోరనురూపరూపా । ప్రీతస్స్మయన్నలకకుణ్డలనిష్కకణ్ఠ

తేన-వితానేనఉల్లోచేన- మణిమయైరపి , దీపైరిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ద్విరేఫాణాంభ్రమరాణాం-కులేనసమూహేన-నాదితైః-మల్లికాదామభిశ్చ-విరాజితఇత్యన్వయః- నాదితఇతిపాఠాన్తరం - తదా-సౌరభలోభభ్రమద్భ్రమరకులైః-నాదితేతత్రహేతుర్మల్లికాదామభిర్ధూపైశ్చ విరాజితఇతిఅరుణైః-ఔదయకాలికత్వాదితిభావః ॥ జాలరన్ధ్రద్వారా- అన్తః ప్రవిష్టైఃచన్ద్రమసో-గోభిః-రశ్మిభిశ్చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఉద్యానవనే శోభతేరోచతేఇతితథా- తేన-పారిజాతవనామోదేన-యుక్తేన-వాయునా-అగరుజైరగరుకాష్ఠజైః-గవాక్షరన్ధ్రవినిర్గతైః ధూపైశ్చ,హేరాజన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథతల్పంవర్ణయతి ॥ పయఃఫేనేతి॥ దుగ్ధఫేనవన్మృదులే-ధవళేచ-పర్యఙ్కే-య- త్కశిపూత్తమమాస్తరణశ్రేష్ఠం-తస్మిన్ , సుఖంయథాతథా,ఆసీనం,పతిం-ఉపతస్థేసన్నిధిమవాపేత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ రత్నమేవ-దణ్డస్థానీయం-తదాకారంచ - యస్య-త-ద్వాలవ్యజనంచామరం సఖ్యాః,కరాద్ధస్తా-దాదాయ-తేనవాలవ్యజనేన-వీజయన్తీదేవీరుక్మిణీ - ఉపాసాంచక్రే-తమేవపర్యచరదిత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తాంసాత్త్వికీంతామనువర్ణయతి ॥ సేతి॥సారుక్మిణీ-ఉపాచ్యుతం అచ్యుతసమీపే మణిమయనూపురాభ్యాం , క్వణయతీధ్వనిముత్పాదయన్తీ అఙ్గుళీయాదయోఽగ్రహస్తేహస్తాగ్రేయస్యాస్సా - వస్త్రాన్తేన గూఢయోఃస్థగితయోః-కుచయోః కుఙ్కుమేన-శోణో-యో-హారః-తస్య-భాసాదీప్త్యా,నితమ్బయోః,ధృతయా-పరార్ధ్యయాఅనర్ఘ్యయా-కాఞ్చ్యాచ-రేజే ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తామితి ॥ తాంరుక్మిణీం,నిరీక్ష్య-ప్రీతో,హరిః-స్మయన్నీషద్ధసన్ , ఆబభాషేఉవాచే-తిసంబన్ధః-కథంభూతాం రూపిణీంమనుష్యరూపధారిణీం-శ్రియం - మహాలక్ష్మీం-నవిద్యతేఅన్యఃపతిః-ప్రత్యవతారంయస్యాస్తాం-అనన్యగతిమితిపాఠాన్తరం తదా

౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ నాదితే.   ౯ ॥ శ్లో † పా ॥ అనన్యపతిమ్

నవివ్యతే అవ్యాగతిః ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం, అనన్యప్రాప్యామిత్యర్థః ధృతతనోః ఉపాత్తమనుష్యరూపస్య, హరేర్గ్యా-అనురూపా-తాం అలకైః కున్తలైః - కుణ్డలాభ్యాం నిష్కేణపతకాఖ్యభూషణేన-అలఙ్కృతేన కణ్ఠేన-చతుర్భిః-శోభితే-వక్త్రే ఉల్లసన్తీ స్మితమేవసుధా, యస్యాస్తాం-యద్వా, అలకకుణ్డలనిష్కాణి - యథాస్థానం కణ్ఠవక్త్రయోః, యస్యాస్తాం-అనేనఅనపాయినోః శ్రీశ్రీపత్యోర్వక్ష్యమాణో వివాదః కేవలం నృలోకవిడమ్బనాయేతి సూచ్యతే ✿ ॥ ౯ ॥ ✿ భాషణమేవాహ ॥ రాజపుత్రీత్యాదిభిరేకాదశభిః ॥ తాన్ప్రత్యాస్తామనుచరస్త్రీమతీనన్దయన్నేవ శౌర్జన్యత్రాణ్యత్కోపవాన్నివకూటవచాంసి ప్రయుక్తే ॥ హే రాజపుత్రి-లోకపాలానామివ విభూతిరైశ్వర్యం- యేషాం-మహాన్ ప్రభావో, యేషాం భోగ్యాదిసమృద్ధిమద్భిః-లోకపాలవిభూతిభిరిత్యస్యైవప్రపఞ్చః, శ్రీమద్భిః రూపాదిభిరుర్జితైః ఉత్కృష్టైః-భూపైః త్వ-మీప్సితా - రూపం సౌన్దర్య-మౌదార్యం వదాన్యత్వం బలం శత్రుపరిభవసామర్థ్యం, ఇదం సర్వం వస్తుగత్యా అత్రాస్తి మిత్యభిప్రేతం-శబ్దతస్త్వ పరిత్యాజ్యత్వే తాత్పర్యమ్ ✿ ॥ ౧౦ ॥ ✿ తానితి ॥ తానేవంవిధాన్, అర్థినో యాచమానాన్ ప్రాప్తానాగతాన్, స్మరేణ కామేన-దుర్మదో యేషాం తాన్, చైద్యాదీన్, త్వం, పిత్రా, భ్రాత్రా చ దత్తాసతీ, సమానననురూపాన్, కస్మాద్ధేతోః, న వవృషే న వృతవత్యసినోవవృష ఇతిపాఠే, అర్థినో హిత్వేతి పాఠ్యం-తాన్, హిత్వా, నోఽస్మాన్, కస్మాద్ధేతోః, వృతవత్యసీత్యర్థః అత స్త్వం మన్దేతి భావః ॥ తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ అసమానితి ॥ అననురూపానిత్యర్థః బహువచనం కోపాపాదనార్థం ॥ అస్మాసు త్వదనురూపః కోఽధునా వావరణీయోఽస్తీతి ॥ న తస్య సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత, ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా సర్వోత్తమం మాం కస్మాద్ధేతోః వృతవత్యసీతం హేతుం ఆవయోః లక్ష్మీనారాయణయోరనపాయిత్వరూపం జానాన్స్వైవేష హార్దో భావః ✿ ॥ ౧౧ ॥ ✿ అసమత్వమేవ ప్రపఞ్చయితుం విశినష్టి ॥ రాజభ్య ఇతి ॥ హే సుభ్రు, రాజభ్యో జరాసన్ధాదిభ్యో, బిభ్యతః, భీతాన్, అత ఏవ, సముద్రం, శరణం గృహం, ప్రాప్తాన్, సముద్రాన్తర్ద్వీపమావాసస్థానత్వేనాశ్రితానిత్యర్థః-హార్దభావపక్షేతు-అబిభ్యత ఇతి చ్ఛేదః ॥

వక్త్రోల్లసత్స్మితసుధాం హరిరాబభాషే ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ రాజపుత్రీప్సితా భూపైర్లోకపాలవిభూతిభిః ।
మహానుభావైః శ్రీమద్భీ రూపౌదార్యబలోర్జితైః ॥ ౧౦ ॥ తాన్ప్రాప్తానర్థినో ✿ యత్త్వం చైద్యాదీన్స్మరదుర్మదాన్ । దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మాన్నః † వవృషేఽసమాన్ ॥ ౧౧ ॥ రాజభ్యో బిభ్యతః సుభ్రు సముద్రం శరణం గతాన్ । బలవద్భిః కృతద్వేషాన్ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనాన్ ॥ ౧౨ ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం పుంసామలోకపథమీ

షుమాభీతస్త్వం త్వదానయనకాలే కిం త్వయానదృష్టమితి భావః - సముద్రం శరణం గతానిత్యస్యాయం భావః ॥ త్వత్పిత్రా క్షీరసాగరగతసముద్రస్య ధర్మయోగిత్వమాత్రప్రయుక్తే ప్రేమాలిశయేన లవణార్ణవాన్తర్ద్వీపమాశ్రితానాం కిం ప్రసన్నస్యాపాత్త్వత్పితరి దుగ్ధార్ణవే పాణౌచ్ఛ్వశురే అస్మాకం ప్రీతిః కింతరాం సాక్షాత్త్వయీతి, బలవద్భిరితి బలశాలిభిః జరాసన్ధాదిభిస్సహ, కృతఉత్పాదితో, ద్వేషో, యైస్తానితి శాబ్దోఽర్థః-పక్షాన్తరేతు, బలవద్భిరితి విస్తాయాం షష్ఠీ “భూమాసిన్దౌప్రశంసాస్వి”త్యనుశాసనాత్ బలం ధారణసామర్థ్యం- తథా చ, బలవద్భిః నిన్దితబలైః, ఇన్ద్రియాణామాత్మవశ్యతయా ధర్తుమసమర్థైః అజితేన్ద్రియైరితియావత్ కృతః ద్వేషో యేషు తాన్ - అజితేన్ద్రియాణామేకపత్నీప్రసూతానామపత్యద్వ్యాశ్రయత్వాణాం మయి ద్వేషః తవ తు జితేన్ద్రియాయాః అత ఏవ మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాస్త్వయి మమేవ మయి ప్రీతిరభ్యధికైవేతి ప్రకృతోపచారప్రశంసాయాం తాత్పర్యం ॥ ప్రాయః ప్రాయశః-త్యక్తం నృపాసనం యైస్తాన్-శాపవశాత్ సింహాసనానర్హవంశప్రభవత్వాదితి భావః - పక్షాన్తరేతు - భయవిభూతిదాయకస్యపరస్థనో మమ కేవలప్రాకృతజనాధిష్ఠేయనృపాసనస్యాయోగ్యత్వాదితి భావః - మమ భర్తా నారాయణశ్చేదయమస్పృష్టశాపదోషో నృపాసనమధితిష్ఠేదేవేత్యనారాయణత్వసంభావనానిరాసాయేదముక్తం-నృపాసనపరిత్యాగస్యాభియమాత్రత్వాచ్చేత్యపి తాత్పర్యమ్ ✿ ॥ ౧౨ ॥ ✿ కించ, సత్కులప్రసూతానాం త్వాదృశీనామస్మదాశ్రితకులోత్పన్నాత్పృథగ్వఙ్చకమాదృశానువర్తనం దుఃఖహేతురిత్యాహ ॥ అస్పష్టేతి ॥ వర్త్మగతిః ప్రకారః - జాతిరితియావత్-కిమయం వసుదేవసుతః క్షత్రియః- ఉత నన్దాత్మజస్తృతీయవర్ణప్రసూత ఇత్యేవ-మస్పృష్టం సంశయవిషయం - వర్త్మ - యేషాం-తేషాం - అలోకపథం లోకవిరుద్ధపథం- ఉత్పథమిత్యర్థః-ఈయుషామన్వర్థ్యాదానామిత్యర్థః - ఏవంవిధానాం మాదృశాం పుంసాం-పదవీ మాస్థితా అనువృత్తాః-స్త్రియః త్వద్విధాః- హే సుమధ్యే ప్రాయశః సీదన్తి క్లిశ్యన్తి ॥ పక్షాన్తరేతు ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం దుర్జ్ఞేయస్వరూపస్వభావానామపి- అలౌకికపథముకర్మవశ్యానాం - ఆచారం చేష్టితమితియావత్ - ప్రాప్తానాం

౧౧ ॥ శ్లో ✿ పా ॥ అర్థినోఽపి హిత్వా   † ॥ పా ॥ నోవవృషే.

కుర్వతామపీత్యర్థః - పుంసామస్మాకం - పదవీంయాథాత్మ్య - మాస్థితాః-మామనువర్తమానాఏవ ॥ స్త్రియః ప్రాయశ-స్సీదన్తి “ షడ్గగతౌ „ గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః విదన్త్యేతేవేత్యర్థః - మామననువర్తమానాస్తు- ఏవంవిధానామప్యస్మాకంపదవీం నవిదురేవ - అతఃమామనువర్తమానాయాఃమద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాస్తవమదుపచరణంయుక్తమేవేతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ కించ ॥ లోకేకురూపోఽప్యాఢ్యఏవస్త్రీణామభిమతః - అహంత్వనాఢ్యః - నత్వాదృశ్యావరణీయఇత్యాహ ॥ నిష్కిఞ్చనాఇతి ॥ నాస్తికించనస్వంయేషాం తేనిష్కిఞ్చనాః - నిర్ధనాఇతియావత్ - పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః- తర్హియూయంకేషాంప్రియాఃకేచయుష్మాకంప్రియాఇత్యత్రాహ ॥ నిష్కించనేతి ॥ మాదృశామేవజనానాం - వయం-ప్రియాః - తేచప్రియా-యేషాం-తథాభూతాశ్చేత్యర్థః ॥ తథాహి ॥ తస్మాదేవహేతోః-హేసుమధ్యమే-నోఽస్మాన్ - ప్రాయశ-ఆఢ్యాస్సంపన్నాః-నభజన్తినానువర్తన్తే - పక్షాన్తరేతు-నాస్తికించనానవాప్యం - యేషాం కిష్కించనాః - ఆప్తసమస్తకామాఇత్యర్థః నిష్కించనానామనన్యప్రయోజనానామేకాన్తిజనానాం - ప్రియాః తస్మాత్ - దాఢ్యాఃఅభిజనాదిమన్తఃఆఢ్యంమన్యాజనాః-న-మాం - భజన్తే - అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణ్యత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాకారత్రయశాలినీత్వంమామేవభజస ఇత్యుచితమేవేత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కించ “ వివాహశ్చతథామైత్రీసమయోరేవశోభతే „ ఇతిన్యాయేనాసమయోరావయోస్సంబన్ధోనశోభతఏవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యయోరితి ॥ ఐశ్వర్యేణసహితాఆకృతిరైశ్వర్యాకృతిః,ఐశ్వర్యమాకృతిశ్చేత్యర్థః తత్ర-జన్మకులం-ఆకృతిస్సౌన్దర్యం- యయోః-రాత్మ సమంపరస్పరానురూపం - విత్తాదికం-భవేదస్తి - తయోరేవ-వివాహోమైత్రీచ-ఉత్తమాధమయోరస్మాదృశయోస్తు-క్వచిత్కదాచిదపి న-నోచితఇత్యర్థః॥పక్షాన్తరేతు॥విత్తాదిభిరసమయోరపి-స్వభావతశ్శేషశేషిణోరావయోః-స్సంబన్ధోఽనురూపః-నతువిషమయోఃత్వచైద్యయోరితి ❋ ॥౧౫॥ ❋ సర్వమేతద్వైషమ్యమవిచార్యైవత్వయా

యుష్మాకం । ఆస్థితాఃపదవీంసుభ్రు ప్రాయస్సీదన్తియోషితః॥ ౧౩ ॥నిష్కిఞ్చనావయంశశ్వన్నిష్కించనజనప్రియాః।తస్మాత్ప్రాయేణనహ్యాఢ్యామాంభజన్తిసుమధ్యమే ॥ ౧౪ ॥ యయోరాత్మసమంవిత్తంజన్మైశ్వర్యాకృతిర్భవేత్ । తయోర్వివాహోమైత్రీచనోత్తమాధమయోఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయత్వయాదీర్ఘసమీక్షయా।వృతావయంగుణైర్హీనాభిక్షుభిశ్శ్లాఘితాముధా ॥ ౧౬ ॥ అథాత్మనోఽనురూపంవైభజస్వక్షత్రియర్షభమ్ । యేనత్వమాశిషస్సత్యాఇహాముత్రచలప్స్యసే ॥ ౧౭ ॥ చైద్యసాల్వజరాసన్ధదన్తవక్త్రాదయోనృపాః। మమద్విషన్తివామోరురుక్మీచాపితవాగ్రజః॥ ౧౮ ॥ తేషాంవీర్యమదాన్ధానాందృప్తానాంస్మయనుత్తయే । ఆనీతాసిమయాతన్వితేజసాంహరతాఽసతామ్॥ ౧౯ ॥ఉదాసీనావయంనూనంనస్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః। ఆత్మ

వృతావయమిత్యాహ॥వైదర్భీతి ॥ హేవైదర్భి-అదీర్ఘాఅదూరా-సమీక్షావిచారో-యస్యాః-స్తయా-త్వయా- ఏతన్మదుపన్యస్తమననురూప్య - అవిదిత్వా - త్వయా-వయం-వృతాః-కథంభూతాః - గుణైర్వరణీయతాహేతుభూతైఃశ్లాఘ్యైర్గుణైః-రహితాః,అతఏవ-భిక్షుభిః-ముధామిథ్యా,అసద్గుణారోపణేతిభావః - శ్లాఘితాః-సత్యాఢ్యైః పక్షాన్తరేతు॥దీర్ఘసమీక్షయేతిచ్ఛేదః-అవిజ్ఞాయఅవిచార్య - జగన్మాతుర్మమ - చైద్యాదయఃపుత్రస్థానీయాఇతితద్గతంవిత్తజన్మాదిసామ్యమవిచార్యేతియావత్-దీర్ఘాభగవదసాధారణగుణాన్వేషణపరా - సమీక్షావిచారో-యస్యాః - స్తయా-త్వయా - గుణైఃపరమాత్మాసాధారణైఃకల్యాణగుణైర్హీనాః“ఓహాక్ గతౌ „సజ్జతాఇత్యర్థః-అతఏవ-భిక్షుభిఃనారదాదిభిః-ముధావ్యర్థంప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షం-శ్లాఘితాః-వయం-వృతాః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కింమతఇత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ అథఅధునేత్యర్థః-క్షత్రియర్షభంచైద్యాద్యన్యతమం భజస్వ - తంవిశినష్టి- యేనసేవ్యమానేనక్షత్రియర్షభేణహేతునా - ఇహాముత్రచలోకే-సత్యాఃసతీ-రాశిషఃకామాన్లప్స్యసే॥ పక్షాన్తరే ॥క్షత్రియర్షభంక్షత్రియశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణంమా-మిద్ధం-భజస్వ-ఇహలీలావిభూతౌ - అముత్రనిత్యవిభూతౌచ-యేనమయాసేవ్యమానేనసహ-సత్యాః - ఆశిషఃకామాన్మదనుభవాత్మకాన్-లప్స్యసఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తర్హిమాంకిమర్థమానీతవానసీత్యత్రాహ॥ చైద్యేతి ॥ హేవామోరుశోభనోరు-మమద్విషన్తిమాంద్విషన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తతఃకిమతఆహ ॥ తేషామితి ॥వీర్యమదేనాన్ధానాంవివేకశూన్యానాం-గర్వితానాంచ తేషాంచైద్యాదీనాంచ - స్మయనుత్తయేగర్వాపాకరణాయ- మయా-త్వ-మానీతా-కథంభూతేన - అసతాంఖలానాం-తేజసామితికర్మణిషష్ఠీ - తేజాంసి-హరతా - పక్షాన్తరే - యద్యపిమదనపాయినీత్వంకేనాప్యుపాయేనమామేవప్రాప్తవత్యసి-తథాపి- తేషాం-స్మయనుత్తయే-మయాఽనీతాసీతిప్రాసఙ్గికోక్తిః ॥ యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణాత్మానంవిశినష్టి ॥ అసతాంతేజాంసీతిపూర్వవత్ హరతా“లక్షణహేత్వోః„ రితిశత్రాదేశః-హర్తుంఅవతీర్ణేనేతి శేషః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ స్త్రీణామతిదుస్సహమౌదాసీన్యమకాముకత్వంచాత్మన్యాహ ॥ ఉదాసీనాఇతి ॥ గేహయోరుదాసీనాః-గృహశబ్దపర్యాయోగేహశబ్దోప్యత్రకళత్రవిశేష్యోభయపరః-అతఏ

వ-ద్వివచనాన్తనిర్దేశః - అతఏవ నస్త్ర్యపత్యార్థకామకాః-దారేషణాపుత్రేషణాధనేషణారహితాః - తత్ర హేతుః -ఆ
త్మలబ్ధ్యాస్వాత్మానుభవలాభేనైవ - పూర్ణాః అలంపటాః - జ్యోతిషాస్వయంప్రకాశస్వాత్మస్వరూపస్ఫురణేన హేతునా-
అక్రియాః ప్రాకృతచేష్టారహితాః - ఆస్మహే-గృహేవర్తామహ ఇత్యర్థః - పక్షాన్తరేఽర్థస్తు-యథోక్తఏవ-తాత్పర్యం త్వ-
సతాం స్మ యనుత్తమే అవతీర్ణస్యమమగృహమేధధర్మానువర్తనం విడమ్బనమాత్ర - మన్యథైవంవిధస్యైతన్న ఘటతఇ
తి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏతావదితి॥ అవిశ్లేషాద్విశ్లేషాభావాద్ధేతోః-ఆత్మానమేవ-వల్లభా-మితరపత్న్యపేక్షయా-భగవతోఽనిరతిశ
యప్రీతివిషయాం- మన్యమానాం-రుక్మిణీం - తద్దర్పఘ్న ఇవ-తస్యాదర్పమపనేతుకామ ఇవేత్యర్థః ॥ ఏతావ-దుక్త్వా-ఉపార
మత్తూష్ణీమాస- ఇవశబ్దస్య వ్యవహితేనాపి దర్పఘ్న ఇత్యనేన సంబన్ధః స్వారస్యాత్ - దర్పఘ్న ఇవేత్యనేన వస్తుతస్తాముపచర
న్తీమభినన్దితుముత్కైవేతి సూచ్యతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతః కిమాసీదిత్యత్రాహ॥ ఇతీతి॥ దేవీ రుక్మిణీ-ఆత్మనః స్వస్యాః-ప్రియస్య-త్రిలో
కాధిపతేః-త-దశ్రుతపూర్వం కదాప్యశ్రుతం - ఇతి-ఏవంవిధ-మప్రియం-వచ - ఆకర్ణ్య - భీతా త్యాగసంభావనాభీతా-అతఏ
వ హృది-జాతవేపథుః సంజాతకమ్పా - రుదతీ చా-పారాం-చిన్తాం - అవాప - యద్యప్యభిప్రాయాన్తరేణైవ ప్రయుక్తానివ
చాంసి - యద్యపి చ సాక్షాల్లక్ష్మ్యవతారభూతా సాపి తదభిప్రాయం జానాత్యేవ- తథాఽపి-కిమయం రామావతార ఇవాత్రా
పి కేనాపి వ్యాజేన మాం జిహాసతి - కిం వాఽభినన్దతీ - త్యేవం పూర్వకోటిసంభావనామాత్రేణైవ జాతవేపథుః రుదతీ చ చిన్తామ
వాపేతి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ చిన్తాలక్షణమాహ॥ పదేతి॥ నఖైః- అరుణా-శ్రీః కాన్తి-ర్యస్య-తేన సుకోమలేన, పాదేన వా
మపాదాఙ్గుష్ఠేన - భువం-లిఖన్తీ-అఞ్జనేనాసితైః వ్యాప్తై-రశ్రుభి-శ్చన్దనచర్చితౌ- స్తనౌ - సిఞ్చతీ-దుఃఖేన-రుద్ధా-వా - గ్యస్యా

లబ్ధ్యాఽఽస్మహే పూర్ణా గేహయోర్జ్యోతిరక్రియాః ॥ ౨౦ ॥ బాదరాయణిరువాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవానా
త్మానం వల్లభామివ । మన్యమానామవిశ్లేషాత్తద్దర్పఘ్న ఉపారమత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి త్రిలోకాధిపతేస్తదాత్మనః ప్రి
యస్య దేవ్యశ్రుతపూర్వమప్రియమ్ । ఆశ్రుత్య భీతా హృది జాతవేపథుశ్చిన్తాం దురన్తాం రుదతీ జగామ హ ॥ ౨౨ ॥
పదా సుజాతేన నఖారుణశ్రియా భువం లిఖన్త్యశ్రుభిరఞ్జనాసితైః । ఆసిఞ్చతీ కుఙ్కుమరూషితౌ స్తనౌ తస్థావధో
ముఖ్యతిదుఃఖరుద్ధవాక్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాస్సుదుఃఖభయశోకవినష్టబుద్ధేర్హస్తాచ్ఛ్లథద్వలయతో వ్యజనం పపాత।
దేహశ్చ విక్లబధియాః సహసైవ ముహ్యన్ రమ్భేవ వాతవిహతా ప్రవికీర్య కేశాన్ ॥ ౨౪ ॥ తద్దృష్ట్వా భగవాన్కృ
ష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబన్ధనమ్ । హాస్యప్రౌఢిమజానన్త్యాః కరుణస్సోఽన్వకమ్పత ॥ ౨౫ ॥ పర్యఙ్కాదవరుహ్యాశు
తాముత్థాప్య చతుర్భుజః । కేశాన్సమూహ్య తద్వక్త్రం ప్రామృజత్పద్మపాణినా ॥ ౨౬ ॥ ప్రమృజ్యాశ్రుకలే నే
త్రే స్తనౌ చోపహతౌ శుచా । ఆశ్లిష్య బాహునా రాజన్ననన్యవిషయాం సతీమ్ ॥ ౨౭ ॥ సాన్త్వయామాస సాన్త్వ
జ్ఞః కృపయా కృపణాం ప్రభుః । హాస్యప్రౌఢిభ్రమచ్చిత్తామతదర్హాం సతాం గతిః ॥ ౨౮ ॥ మా మా వైదర్భ్య

స్యా-అధోముఖీ చా-వతస్థే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్యా ఇతి॥ సుదుఃఖం-అప్రియశ్రవణజన్యం-భయం త్యాగసంభావనాజన్యం-శోకశ్చ
తైర్వినష్టాస్ఫురణరహితా-బుద్ధి-ర్యస్యాస్తస్యాః -రుక్మిణ్యాః-శ్లథన్తి తాత్కాలికదుఃఖప్రభవకార్శ్యేన భ్రశ్యన్తి-వలయాని-య
స్మా - త్తస్మా- ద్ధస్తా-ద్వ్యజనం-పపాత-భూమావితి శేషః ॥ తథా-విక్లబా అధృష్టా ధీ - ర్యస్యా- స్తస్యాః- హేతుగర్భమిదం-
తత్త్వాత్-తస్యాః - దేహః - ముహ్యన్ మోహం ప్రాప్నువన్ - కేశా-న్వికీర్య-పపాత కేశపాశవిశ్లథనపూర్వకం పపాతేత్య
ర్థః యథా-వాతేన చణ్డమారుతేన, విహతా, రమ్భా కదలీ, పతతి, తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదితి॥ స భగవాన్కృష్ణః- హాస్యప్రౌఢిం,
అజానన్త్యా ఇవలక్షితాయాః- ప్రియాయా- స్త - త్ప్రేమబన్ధనం ప్రేమపాశ-మవలోక్య-కరుణావా - నన్వకమ్పత అనుపదమేవ
భీత ఇవ అకమ్పతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః కిమకరోదిత్యత్రాహ॥ పర్యఙ్కాదితి ॥ చతుర్భుజః ఉత్థాపనాశ్లేషణవక్త్రపరిమా
ర్జనార్థమావిష్కృతచతుర్భుజ ఇత్యర్థః- కేశా-న్సమూహ్య బద్ధ్వా-పద్మతుల్యేన- పాణినా-వక్త్రం-ప్రామృజత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁
కించ॥ ప్రమృజ్యేతి॥ అశ్రూణాం-కలాః బిన్దవో-యయో-స్తే-నేత్రే తథా-శుచాశోకాశ్రుణా-ఉపహతౌ- స్తనౌ చ-పరిమృజ్య-హే
రాజన్-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య-సాన్త్వజ్ఞః - సతాం - గతిః ప్రాప్యః-శ్రేయః ప్రాప్త్యుపాయస్సాత్త్వో వా-విభుర్భగవాన్, హాస్య
ప్రౌఢేః-భ్రమచ్చిత్తం-యస్యాస్తాం-అతదర్హాం - ఇత్థమపహసితుమనర్హాం - తత్ర హేతు-రనన్యవిషయాం- నవిద్యతే-అన్యః
పురుషాన్తరం-విషయః జ్ఞానవిషయో-యస్యాస్తాం-దీనాం-సతీం రుక్మిణీం-సాన్త్వయామాస ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సాన్త్వన
ప్రకారమేవాహ ॥ మామేతి ॥ హే వైదర్భి - మాం-మాసూయేథాః-మయ్యసూయాం మాకృథా ఇత్యర్థః- త్వా-మహమేవ-
పరాయణం పరమప్రాప్యం-యస్యాః-తథాభూతాం, జానే, తర్హి కిమర్థమిత్థముక్తమిత్యత ఆహ ॥ త్వద్వచ ఇతి॥ తవ-వచః-శ్రో
తుమిచ్ఛతా కిన్ను వదిష్యతి తచ్ఛృణోమీత్యేవం కామయమానేన, మయా - హే అఙ్గనే క్ష్వేళ్యా నర్మణా, ఏవ-మాచరితం క్ష్వేళ

ముక్తమితియావత్ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻కించ॥ముఖంచేతి॥ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన-స్ఫురితః కమ్పితో ఽధరో, యస్మిన్-కట కటాక్షేపాణి తా పాఙ్గసామీప్యాద్గణ్డస్థలపరః-కటయోః గణ్డస్థలయోః- అధికరణయోః-ఆక్షేపాః కోపావేశేన చఞ్చలనేత్రాఘాతాః తైః-అరుణౌ, అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ-యస్మిన్-త-త్సున్దరంకుటిలం భ్రుకుటీతటం-యస్మిన్-త- త్తవ-ముఖంచే- క్షితుంద్రష్టు - మా చరితమితిపూర్వేణసంబన్ధః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻నచుకలహే కింకౌతుకంసుఖంవా-అతఆహ॥అయంహీతి॥కోసౌ- హేభీరు- హేభా మిని కోపేసి ప్రియయాసహ- నర్మైః ప్రణయకలహైః-యామో - నీయత-ఇతియ-దేష, పరమో-లాభ-ఇత్యర్థః - సుఖమేవేతిభా వః-యామగ్రహణంఘటికాద్యుపలక్షణమ్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻సైవమితి॥తద్భగవదుక్తం- పరిహాసార్థోక్తిరూపమేవ, జ్ఞాత్వా-ప్రి యకర్తృకత్యాగసంభావనాప్రయుక్తం-భయం-తత్యాజ ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻కించ॥బభాష ఇతి॥హే భారత-సవ్రీడహాసేన- రుచి రేణ స్నిగ్ధేనా-పాఙ్గేన-భగవతో-ముఖం - వీక్షమాణా-తం-పుంసామృషభం పురుషోత్తమ-మాబభాషే ఉవాచ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ భాషణమేవాహ॥ నన్వితిపఞ్చదశభిః-తత్ర తావద్యదుక్తం కస్మాన్నో వవృషే సమానితి-తదనుభాష్య ప్రతిభాషతే॥నన్వితి॥ హే అ రవిన్దవిలోచన - త్వన్నస్తు తావదసామ్యం గుణాన్తరైః -లోచనసౌన్దర్యేణైవ త్వం స్వతుల్యరహితఇతిసత్సంబోధనాభిప్రాయః. అహం-భవతో-అసదృశీ అసమానేతియ - ద్భవా - నవాచే - త్యనువాదః-యద్యప్యసమానితి భగవదుక్త్యా భవత్యా అహమ సమఇతి ప్రతీయతే - ఏవంచ మమ భవానసమ ఇతియది త్యేవమేవానువదితవ్యం - తథాపి - భగవదభిప్రాయ క్రోడీకారేణానూ దితం - అనువాదముఖేనాపి మయా సహ భవానసమ ఇతి వక్తుమనుచితమిత్యభిప్రాయేణ చ యద్భవానువాచ - తత్తాత్త్వికమేవేతి వాక్యశేషః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ భూమ్నః స్వరూపస్వభావాభ్యాం అపరిచ్ఛిన్నస్య - హేతుగర్భమిదం- క్వేత్యాది, భగ వాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - త్ర్యధీశః త్రిలోకనాయకః - స్వే మహిమ్ని స్వాసాధారణాయాంనిత్యవిభూతావభిరత-స్త్వం- క్వ-

సూయేథా జానే త్వాం మత్పరాయణామ్ । త్వద్వచః శ్రోతుకామేన క్ష్వేల్యాచరితమఙ్గనే ॥ ౨౯ ॥ ముఖంచ ప్రే మసంరమ్భస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్ । కటాక్షేపారుణాపాఙ్గం సున్దరభ్రుకుటీతటమ్॥ ౩౦ ॥ అయంహి పరమో లాభో గృహేషు గృహమేధినామ్ । యన్నర్మైరీయతే యామః ప్రియయా భీరు భామిని॥ ౩౧ ॥ సైవం భగవతా రాజన్వైదర్భీ పరిసాన్త్వితా । జ్ఞాత్వా తత్పరిహాసోక్తిం ప్రియత్యాగభయం జహౌ॥ ౩౨ ॥ బభాషే ఋషభం పుంసామీక్షతీ ✻ భగవన్ముఖమ్ । సవ్రీడహాసరుచిరస్నిగ్ధాపాఙ్గేన భారత॥ ౩౩ ॥ వైదర్భ్యువాచ ॥ నన్వేతదేవ మరవిన్దవిలోచనాహం యద్వై భవాన్న భవతస్సదృశీ విభూమ్నః । క్వ స్వే మహిమ్న్యభిరతో భగవాంస్త్ర్య ధీశః క్వాహం గుణప్రకృతిరజ్ఞగృహీతపాదా॥ ౩౪ ॥ సత్యం భయాదివ గుణేభ్య ఉరుక్రమాన్తశ్శేతే సముద్రముప

గుణప్రకృతిః త్వద్గుణానువర్తిస్వభావా త్వచ్ఛన్దానువర్తినీ త్వత్పరతన్త్రేతియావత్. నను, త్వమపి స్వగాత్రబ్రహ్మాదభిరుపాస్య మానాతదభిమతఫలప్రదా చేత్యత ఆత్మానం విశినష్టి ॥ అజ్ఞగృహీతపాదేతి ॥ అజ్ఞైః మమత్వాత్పరతన్త్ర్యమజానద్భిః - గృహీ తౌ ఉపాసితౌ, పాదౌ, యస్యాః-సా ఽహం-క్వ-అభిజ్ఞాస్తు-మాంస్వతన్త్రాముపాసతే - కింతు, మాం త్వత్పరతన్త్రాం పురుష కారమాత్రంకృత్వా మద్విశిష్టం త్వామేవోపాసత ఇతిభావః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻యదుక్తం “ రాజభ్యో బిభ్యతస్సుభ్రూసముద్రం శ రణంగతా ,, ఇతితత్ర ప్రతిభాషతే ॥ సత్యమితి ॥ హే ఉరుక్రమ-ఉరవః విపులా- స్త్రిలోకీసఙ్గ్రాహకాః-క్రమాః పాదవిన్యాసాః, యస్య-తథాభూత - పాదక్రమైరేవ త్రిలోకీం సంగృహ్ణత స్తవ కథం రాజభ్యో భయమితి తదభిప్రాయః - భయాదివేతి భగవదు క్త్యనువాదః-రాజభ్యో - భయా - త్సముద్రం శరణం గత ఇత్యేతత్సత్యమేవేత్యర్థః-వస్తుతో భయాభావసూచకేనేవశబ్దేన రా జభ్యో బిభ్యత ఇతి త్వదుక్తావబిభ్యత ఇతిచ్ఛేదో భవదభిమత ఇతి సూచ్యతే - తర్హి కుతశ్శరణంగత ఇత్యత్రాహ ॥ గుణేభ్య ఇతి ॥ మత్పితృదుగ్ధాబ్ధిగతసముద్రత్వాదగాధత్వాదిధర్మేభ్యః సముద్రత్వాదిధర్మయోగాల్లవణార్ణవం శరణంగత ఇత్యర్థః తదపి కిమ ర్థమిత్యతఆహ ॥ ఉపలమ్భనమాత్ర ఇతి-సప్తమ్యన్తమిదం-ఉపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే- మయి - ప్రీత్యతిశయప్రదర్శనార్థం శ రణంగత ఇత్యర్థః-మాత్రశబ్దేన - నతు - స్వపరిత్రాణాద్యర్థమితి సూచ్యతే - అన్తశ్శేతే సముద్ర ఇతి దృష్టాన్తార్థం-అన్తరిత్యవ్య యంమధ్యే వర్తతే - యథోపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే భవానన్తస్సముద్రే క్షీరాబ్ధిమధ్యే శేతే - తద్వల్లవణార్ణవం శరణంగత ఇ త్యర్థః ॥ యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మేతి ॥ మమేతి శేషః-ఆత్మా నిరతిశయప్రీతివిషయః-యో యస్య ప్రియతమః- సతస్యాపి తథా- తథాచోక్తం భగవతా-ప్రియో హి జ్ఞానినో ఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః - జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమితి చ ॥ ఏ వంచ త్వత్ప్రియతమాయా మమ ప్రియతమత్వాన్మత్సంబన్ధిగుణాశ్రయమేతవ ప్రీతిరుచితైవేతి భావః ॥ బలవద్భిః కృతద్వేషా ఇత్య త్ర ప్రతిభాషతే ॥ నిత్యం కదిన్ద్రియగణైః కృతవిగ్రహస్త్వమితి - కచ్ఛబ్దేన బలవద్భిరిత్యత్ర మతుబ్నిన్దార్థకత్వేన వ్యాఖ్యాతః- కది

న్ద్రియాణాంగుణావిషయాః - శబ్దాదయో యేషాం-తైః,కుత్సితానీ-న్ద్రియాణి-గుణా స్తద్విషయాఃశబ్దాదయశ్చ - యేషాం, తైరితివా త్వం-నిత్యం - కృతోవిగ్రహఃయస్యసః - కృతద్వేషః- కృతాక్రీతతిరితియావత్ - ప్రాయ స్త్యక్తనృపాసనానిత్యత్ర ప్రతిభాష తే-త్వత్సేవకైరితి నృపాణాం - పరమాసనం - అన్ధంగాఢం-తమఏవ తమశ్శబ్దోఽత్రనరకపర్యాయ స్తద్ధేతుపరః. నరకావహమిత్యర్థః - హేతుగర్భమిదం తత్త్వా - త్త-న్నృపపదం త్వత్సేవకైరేవ - విధుతంతుచ్ఛీకృత్యత్యక్తం-కింపున స్త్వమోభయవిభూతినాయకేనత్యక్తమితి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀అస్పృష్టవర్త్మనామిత్యత్రప్రతిభాష తే -త్వత్పాదేతి-తవ-పాదపద్మయో-ర్యో-మకరన్దఃఅనుభవరసాత్మకః - తం-సేవమానానాం- మునీనామేవ - తవవర్త్మయాథాత్మ్యం - అస్ఫుటం-కింపునరితరే షామితిభావః - తదేవాహనృపశుభిరితి - నను హేభగవన్ -నృపశుభిఃనరఏవపశవ-స్తైః- పశుతుల్యైర్నృభిః-పశువజ్జిహ్వోపస్థసుఖమాత్రాభిజ్ఞైఃనృభిరిత్యర్థః - దుర్విభావ్యందుఃఖేనాపిభావయితుంచిన్త యితుమశక్యమితి, అలౌకికపథమీయుషామిత్యత్రప్రభాష తే ॥ యస్మాదితి ॥యస్మా-ద్యే-త్వా,మనువర్తన్తే,తేషామపి-హితంచేష్టితం - అలౌకికమేవ - అథో-అతః-కిముతత్వం - భూమ్న - స్తవేశ్వరస్య, ఈహిత మలౌకిక-మిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ఆస్థితాఃపదవీమిత్యాద్యాప్రతిభాషిష్యతేయద్వాక్ష్ఛమేత్యేష్టమేవ ॥ తావన్నిష్కిఞ్చనాఇత్యత్రప్రతిభాష తే ॥ నిష్కిఞ్చనఇతి ॥ ననుహేవిభో-త్వం - నిష్కిఞ్చనః- ఇతి-సత్యమేవ - కుతః - యతః - కించిదప్యనవాప్యంనాస్తియస్యతథాభూత స్త్వంనిష్కిఞ్చనఇత్యర్థః - దరిద్రతాలక్షణనిష్కిఞ్చనత్వంతునఘటతఇత్యాహ ॥ యస్మాదితి ॥ బలిభుజః - బలింపూజాంభుఞ్జతఇతితథాఅన్యేభ్యఃపూజార్హాఅపి - బ్రహ్మాదయో , యస్మైతుభ్యం - బలింపూజాం , హరన్త్యర్పయన్తి , కుర్వన్తీత్యర్థః - తస్యసర్వేశ్వరస్య దరిద్రతానఘటతఇత్య

లబ్ధ్వనమాత్రఆత్మా । నిత్యంకదిన్ద్రియగుణైఃకృతవిగ్రహస్త్వంత్వత్సేవకైర్నృపపదంవిధుతంతమోఽన్ధమ్॥
త్వత్పాదపద్మమకరన్దజుషాంమునీనాంవర్త్మాస్ఫుటంనృపశుభిర్ననుదుర్విభావ్యమ్ । యస్మాదలౌకికమివేహితమీశ్వరస్యభూమ్నస్తవేహితమథో అను యే భవన్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ నిష్కిఞ్చనోననుభవాన్నయతోఽస్తికిఞ్చిద్యస్మై
బలింబలిభుజోఽపిహరన్త్యజాద్యాః । నత్వావిదన్త్యసుతృపోఽన్తకమాఢ్యతాన్ధాఃప్రేష్ఠోభవాన్బలిభుజామపితేపితుభ్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వంవైసమస్తపురుషార్థమయఃఫలాత్మా యద్వాఞ్ఛయాసుమతయోవిసృజన్తికృత్స్నమ్ । తేషాంవిభోసముచితోభవతస్సమాజఃపుంసస్స్త్రియాశ్చరతయోస్సుఖదుఃఖినోర్న॥ ౩౮ ॥త్వంన్యస్తదణ్డమునిభిర్గదితానుభావఆత్మాఽఽత్మదశ్చజగతామితిమేవృతోఽసి । హిత్వాభవద్భ్రువఉదీరితకాలవేగధ్వ

ర్థః - నిష్కిఞ్చనజనప్రియాఇత్యస్యోత్తరం ,ప్రేష్ఠోభవానిత్యాది - నిష్కిఞ్చనజనప్రియాఇత్యత్రబహువ్రీహిత్వ్పురుషాన్యతరత్,ఉభావపివా , సర్వథాచేన్నకఏవభవానిత్యాహ - ప్రేష్ఠఇతి , బలిభుజాంపూజార్హాణాంనారదాదీనాం , అకించనానాం - ప్రేష్ఠోభవాన్,తథా , తేఽపిబలిభుజోఽపి , తుభ్యం - తవప్రేష్ఠాఃతస్మాత్ప్రియోజనైత్యస్యోత్తరమాహ ॥ నత్వేతి ॥ ఆఢ్యతయా అభిజనాదిభిరాఢ్యత్వాభిమానేన , అన్ధాఃవివేకశూన్యాః , అన్తకంఅన్తం కరోతీత్యన్తకః- తథావిధం- త్వా త్వాం , నవిదన్తినభజన్తే - అసుతృపః - అసూనిన్ద్రియాణ్యేవతర్పయన్తితథా - అన్తకమిత్యస్యకాలరూపేణాయుర్హరన్తమిత్యాశయః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ప్రేష్ఠమిత్యత్రహేతుంవదన్తీ ॥ యయోరాత్మసమంవిత్త ,మిత్యాద్యుక్తమనౌచిత్యం పరిహరతి ॥ సమస్తపురుషార్థస్వరూపః , ఫలాత్మాఅభీప్సితఫలరూపః-ఆత్మాచ-యద్వా - అభీష్టతమఃఫలరూపః-సర్వేషామిష్టతమంహిఫలంసుఖం-త్వంతునిరవధికానన్దరూపః - చతుర్విధపురుషార్థనిర్వాహకస్వరూపస్యనిరతిశయానన్దరూపస్యచతవసుఖలేశసాధనభూతవిత్తాదిమద్భిస్సామ్యం పరాపాస్తమేవేతిభావః ॥ తర్హిసమత్వాదేవమమ్యా సహవివాహోఽనుచితఏవజాతఇత్యతఆహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్-త్వద్వాఞ్ఛయా - వాఞ్ఛయా - కృత్స్నంత్వద్వ్యతిరిక్తంసర్వం- విసృజన్తిత్యజన్తి-నేచ్ఛన్తీతియావత్-అతఏవ-తేజనాః - సుమతయ,స్తేషాం - తవచ-సమాజస్సఙ్గతిరుచితఏవ -సహితారతమ్యేఽపిస్వభావతఃశేషశేషిణోస్సంబన్ధోనానుచితః, అత స్తవాస్యమాత్రాకాఙ్క్షిణ్యాఃమమతవచసంబన్ధస్సూచితఏవేతిభావః॥మమాన్యేనతుసంబన్ధోనుచితఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ రతయో - ర్మిథో , రతయోః,రతఏవ-తత్కృతసుఖదుఃఖినోః,పుంసః,స్త్రియాశ్చ - సమాజో , నోచితఇత్యర్థః యఃకేవలమైథునస్యతత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖానుభవాత్స్సమాజఃసతునోచితఃయస్త్వావయోశ్శేషశేషిలక్షణస్సమాజఃసఉచితఏవేతిభావః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀భిక్షుభిఃశ్లాఘితోమిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ త్వమితి ॥ భిక్షుపదవ్యాఖ్యానం-న్యస్తదణ్డైరితి-భిక్షుభిఃసర్వభూతసుహృత్త్వంప్రాప్తయమానైః న్యస్తదణ్డైరిత్యస్యాప్యయమేవార్థః-గదితఃశ్లాఘితః,ప్రభావోయస్య, తథాభూతః - తత్రహేతుంవదన్తీమిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఆత్మేతి॥త్రిజ

గతా-మాత్మా ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తప్రదః «య ఆత్మదా బలదా» ఇతి శ్రుతేః-ఆత్మత్వాదాత్మపర్యన్తవదాన్యత్వాచ్చ జగదిత ఇ
త్యర్థః-ఆత్మద ఇత్యనేన ముక్తప్రాప్యత్వం వివక్షితం - న హ్యాత్మనః ప్రాప్యస్య చ శ్లాఘాప్రయోజనాన్తరాపేక్షా-కింతు-స్వస
త్తాలాభార్థా ప్రాప్యప్రాప్త్యర్థా చేతి ॥ ముక్తైవేతి సత్యముక్తమిత్యర్థః- ఆత్మన శ్శరీరాదివిలక్షణతయా స్తుతౌ హి శరీరసత్తాసి
ద్ధిః అథ «వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయాదీర్ఘసమీక్షయా» ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఇతీత ॥ ఇతీత్థంభూతం భగవన్తం-జ్ఞాత్వేతి శేషః-
అబ్జభవనాకపతీన్ బ్రహ్మేన్ద్రాదీన్-భవతో-భ్రువస్సకాశా-దుదీరితో- యః - కాలస్తస్య, వేగేన-ధ్వస్తా ఆశిషో-యేషాం-త
థాభూతాన్, హిత్వా విహాయ - ఏవంవిధత్వాన్మమ తేషాం పుత్రస్థానీయత్వాచ్చ తద్గతవిత్తాదిప్రయుక్తసామ్యమవిచార్యై
వేతి భావః ॥ ఏవం హిత్వేత్యనేన అవిజ్ఞాయేతి వ్యాఖ్యాతం- మే మయా-త్వం, వృతోఽసి - అబ్జయోన్యాదయ ఏవావిచార్యాః -కు
తోఽన్యే చైద్యాదయో విచార్యాస్స్యురిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ పుంస్సింహావలోకితన్యాయేన «రాజభ్యో బిభ్యత» ఇత్యస్యోత్త
రం వక్తుమాత్మాశయనదృష్టాన్తేన సిద్ధయత్త్వం స్థాపయన్ తస్య ప్రష్టమబిభ్యత ఇత్యేవం ప్రయోక్తవ్యే సంశయాపాదకేన రాజ
భ్యో బిభ్యత ఇతి పూర్వమహాపాత్మకసన్ధినా ప్రయుక్తం వచశ్శ్రుత్వా తాం జాడ్యావహమిత్యాహ ॥ జాడ్యమితి ॥ హే గదాగ్రజ -
య-స్త్వం - శార్ఙ్గనినదేన-శత్రూన్భూపాన్ - విద్రావ్య పలాయయిత్వా, మాం జహర్థ హృతవానసి-తస్యేదం వచో-జాడ్యం
శ్రుణ్వతాం సన్నివిశేషమజానతాం, త్వయి, భయసంభవనాత్మకేజ్ఞానరూపజాడ్యావహమిత్యర్థః హరణేదృష్టాన్తః - యథా-
సింహః, పశూన్ మహిషాదీ-న్విద్రావ్య - స్వభాగం, హరతి ॥ తద్వదితి ॥ కింతద్వచో, యజ్జాడ్యం, తదాహ ॥ తేభ్య ఇత్యాది ॥
తేభ్యః శత్రుభూతేభ్యో, భయా-దుదధిం సముద్రం-శరణం, ప్రపన్న ఇతి య-త్తత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయ
స్సీదన్తి యోషిత, ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్ త్వద్దాస్యే, వాఞ్ఛయా, యే-అఙ్గాదయో, నృపోత్తమాః

స్తాశిషోఽబ్జభవనాకపతీన్కుతోఽన్యే ॥ ౩౯ ॥ జాడ్యం వచస్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపాన్విద్రావ్య శార్ఙ్గనినదే
నజహర్థ మాం త్వమ్ । సింహో యథా స్వబలిమీశ పశూన్స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రపన్నః ॥
యద్వాఞ్ఛయా నృపశిఖామణయోఽఙ్గవైన్యజాయన్తనాహుషగయాదయ ఐకపత్యమ్ । రాజ్యం విసృజ్య వివి
శుర్వనమమ్బుజాక్ష సీదన్తి తేఽనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్ ॥ ౪౧ ॥ కాఽన్యం వృణీత తవ పాదసరోజగన్ధమాఘ్రా
య సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్ । లక్ష్మ్యాలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యం సదోరుభయమర్థవివిక్తదృ
ష్టిః ॥ ౪౨ ॥ తం త్వాఽనురూపమభజం జగతామధీశమాత్మానమత్ర చ పరత్ర చ కామపూర్ణమ్ । స్యాన్మే తవాఙ్ఘ్రి
రరణం సృతిభిర్భ్రమన్త్యా యో వై భజన్తముపయాత్యనృతాపవర్గః ॥ ౪౩ ॥ తస్యాస్స్యురచ్యుత నృపా భవతోప
దిష్టాః స్త్రీణాం గృహేషు ఖరగోశ్వబిడాలభృత్యాః । యత్కర్ణమూలమరికర్షణ నోపయాయాద్యుష్మత్కథా

ఐకపత్యం-తతో మత్వర్థీయోఽచ్, త - దాధిపత్యం - త్యక్త్వా, వనం-వివిశుః, తత్రాఙ్గో వేనస్య పితా, వైన్యః పృథుః, జాయన్తో భర
తో-నాహుషో యయాతిః, తే నృపశిఖామణయో, హే అమ్బుజాక్ష, త-వ, పదవీం-ఆస్థితాః, ఇహ సీదన్తి క్లిశ్యన్తి, కిం అపి త్విహ
పదవీం యాథాత్మ్యం, సీదన్తి ఉపాసిషత - ఉపాసనాదశాయామేవ పిత్వదనుభవాత్మకం సుఖం అనుబభూవుః, ఇహలోకే ఆస్థి
తాః అవస్థితాః కిం, కింతు త్వత్సాధర్మ్యం అవాపురిత్యావృత్త్యాఽన్వయః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ «అథాత్మనోఽనురూప» మిత్యస్యో
త్తరమాహ ॥ కాఽన్యమితి శ్లోకద్వయేన ॥ గుణానాం కల్యాణానాం, మహాశ్రయస్య, తవ-పాదసరోజయోః, గన్ధం-కథంభూతం
జనతాయా జనసమూహస్యాపవర్గం నిరతిశయఫలరూపం, లక్ష్మ్యాః నుమాలయం అశ్రయం-సేవ్యమితి యావత్, సద్భిః సుముఖ
రితమాఘ్రాతం అవిగణయ్యానాదృత్య, మర్త్యం మరణశీలం, సదా - ఉరుభయం, యస్య, త-మన్యం పురుషం, కా వా స్త్రీ, అ
ర్థవివేకదృష్టిః స్వహితాహితవిభాగపరిశీలనపరా చేత్, చాశ్రయేత, గుణాశ్రయస్యేత్యనేన గుణైర్హీనా ఇత్యేతత్పూర్వోక్తవి
ధయా వ్యాఖ్యేయమిత్యభిప్రేతం ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ అతస్త్వామేవాహమభజమిత్యాహ ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, కించానురూపం
శేషిత్వాదితి భావః, ఏవంవిధం, త్వా త్వామేవ, అభజం-కించిత్ప్రార్థయతే ॥ స్యాదితి ॥ సృతిభిః గతిభి-ర్జన్మభిరితి యావత్ ॥ «రా
ఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని- దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ» ఇత్యుక్తావతారవిశేషైరిత్యర్థః ॥ భ్రమ
న్త్యా శ్చరన్త్యాస్త్వత్సహచారిణ్యా, మమ, తవాఙ్ఘ్రిరేవ, అరణం శరణం, గృహమాశ్రయ ఇతి యావత్ స్యాత్, కథంభూ
తస్య యోఽనృతస్య పాపస్య-తన్మూలసంసారస్య వా, అపవర్గోఽవసానం - యస్మా-త్తథాభూతః, భజన్తం, ముపయాతి అనుభ
జతే, తస్యైవేతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ యే రాజ్ఞాం గుణా «రాజపుత్రీప్సితా భూపైః» రిత్యాదినోక్తాస్తత్ర సైన్యం సనాపం
సాఙ్గుళిభఙ్గం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ తస్యాస్స్యురితి ॥ హే అచ్యుత, యే నృపాః, స్త్రీణాం గృహేషు స్త్రీప్రధానకేషు గృహేషు, ఖ
రా ఇవ కేవలం భారవాహాః, గావో బలీవర్దా ఇవ నిత్యం వ్యాపారక్లిష్టాః-శ్వాన ఇవావమతాః - గృహపాలనాద్యర్థం ద్వాగస్థా

శ్చ-బిడాలా ఇవ కృపణాః-పదా తాడ్యమానా అపి పునః పునరనువర్తమానాశ్చ, భృత్యా ఆజ్ఞాధారకాశ్చ, తే, తస్యా దుర్భగాయాః, పతయస్స్యుః॥ తామేవ విశినష్టి॥ యదిత్యాదినా ॥ హే అరికర్శన శత్రుహన్ త్వం .యస్యాః, కర్ణమూలం కర్ణపథం, నోపయాయాః నోపగతవాన్-తథా మృడవిరిఞ్చ్యాదిభిః- సభాయాం, తేషాం సభాయాం వా, గీతా, స్తవ-కథాశ్చ, నోపాయయుః ॥ యా, త్వాం-త్వత్కథాశ్చ కదాఽపి, న శ్రుతవతీ, తస్యాః పతయస్స్యురితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తథాహి త్యాహ॥ త్వగితి ॥ యా స్త్రీ, తవ-పదాబ్జమకరన్దం. అజిఘ్రుషవతీ నాఘ్రాతవతీ - కదాప్యశ్రుతత్వత్కథా-అతఏవ-విమూఢా అతఏవ, కాన్తః ప్రియతమో-మమైతి-మతి-ర్యస్యాస్సా-బహిః, త్వగాదిభిః, పినద్ధం ఛన్నం, మన్తః, ర్మాంసాదయో, యస్మిన్, తత్, జీవితశవతుల్యం-కళేబరం-యస్య, తం, పురుషాధమం, భజతే-విణ్మలం , త్వగాదయః ప్రసిద్ధాః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ యదుక్తముదాసీనా వయమిత్యాది తత్రాహ॥ అస్త్విత్వతి॥ హే అమ్బుజాక్ష, ఆత్మన్ ఆత్మని, రతస్య, ఆత్మారామస్యేత్యర్థః, అనేన నిరపేక్షా రూపముదాసీనత్వమనూదితం-మయ్యనతిరిక్తా అనశయితా-దృష్టి ర్యస్య అనేనాకాముకత్వం-తస్య తవ, చరణయోః-అనురాగః ప్రేమా, అస్తు, మమేతి శేషః యద్యప్యుదాసీనోఽకాముకశ్చ సన్గృహమేధి ధర్మాన్నభినయసి-తథాఽపి మయాఽపి త్వచ్చరణానురాగమాత్రమేవ ప్రార్థనీయం నతు తతోఽధికమితి భావః స్తువాతవ వచాంస్యాపాతప్రతీతనిష్ఠురార్థపరాణి , తథాపి, కదాచిత్స్వయమవిశేషితవ మయ్యనుకమ్పాదున్నిహార్థైవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ యర్హీత్యర్ధేన ॥ యర్హి యదా - అస్య విశ్వస్య, వృద్ధయే సమృద్ధయే, ఉపాత్తా రజసః సృష్ట్యుపయుక్తరజోగుణస్యాతిమాత్రా ఔత్కట్యం, యేన , తథాభూతస్సన్ , మాం, మీక్షసఇతియావత్, తదుహాతదేవ-పరమా నిరతిశయా , అనుకమ్పా కృపా, విచిత్రం జగత్సృష్ట్వా తత్ర మదనుమోదనార్థం మామీక్షస ఇత్యేవమహతీకృపేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తదేవం సర్వం తదుక్తం ప్రతిభాష్య ప్రసన్నచిత్తా మన్త్రముపదిశన్తీ ప్రార్థయతే ॥ నైవేతి ద్వాభ్యాం॥ హే మ

మృడవిరిఞ్చసభాసుగీతాః ॥ ౪౪ ॥ త్వక్శ్మశ్రురోమనఖకేశపినద్ధమన్తర్మాంసాస్థిరక్తక్రిమివిట్కఫవాతపిత్తమ్।
జీవచ్ఛవం భజతి కాన్తమతిర్విమూఢా యా తే పదాబ్జమకరన్దమజిఘ్రతీ స్త్రీ ॥ ౪౫ ॥ అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ ఆత్మన్రతస్య మయి చానతిరిక్తదృష్టేః । యర్హ్యస్య వృద్ధయ ఉపాత్తరజోఽతిమాత్రో మామీక్షసే తదు హ నః పరమానుకమ్పా ॥ ౪౬ ॥ నైవాలీకమహం మన్యే వచస్తే మధుసూదన । అమ్బాయా ఇవ హి ప్రాయః కన్యాయాస్స్యాద్రతిః క్వచిత్ ॥ ౪౭ ॥ ఊఢాయాశ్చాపి పుంశ్చల్యా మనోఽభ్యేతి నవం నవమ్ । బుధోఽసతీం న బిభృయాత్తాం బిభ్రదుభయచ్యుతః॥ ౪౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సాధ్వ్యేతచ్ఛ్రోతుకామైస్త్వం రాజపుత్రి ప్రలమ్భితా । మయోదితం యదన్వాత్థ సర్వం తత్సత్యమేవ హి॥ ౪౯ ॥ యాన్యాన్కామయసే కామాన్మయ్యకామాయ కామిని। సన్తి హ్యేకాన్తభక్తాయాస్తవ కల్యాణి నిత్యదా॥ ౫౦ ॥ ఉపలబ్ధం పతిప్రేమ పాతివ్రత్యం చ తేఽనఘే। యద్వాక్యైశ్చాల్యమానాయా న ధీర్మయ్యపకర్షితా॥ ౫౧ ॥ యే మాం భజన్తి దామ్పత్యే తపసా వ్రతచర్యయా । కామాత్మా

ధుసూదన, తవ, యు, ద్వచః ‹‹అథాత్మనోఽనురూపం వా›› ఇత్యాదితద్వాక్యమనృతం- న మన్యే, నాసత్యమిత్యర్థః, కుతః , యతో లోకే కన్యాయా ఏవ క్వచిత్పురుషవిశేషే, రతిర్భవతి, యథా , అమ్బాయాః కాశిరాజపుత్రికాయాః అమ్బాఖ్యాయాః-తద్వత్, అమ్బాయాః కన్యాయా ఏవ సాల్వే రతిర్బభూవేతీతిహాసోఽత్ర వివక్షితః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తథా-ఊఢాయాః పరిణీతాయా అపి-పుంశ్చల్యా-మనో - నవం నవం పురుష - మభ్యేతి ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ బుధ ఇతి ॥ బుధో బుద్ధిమాన్ - అసతీముక్తవిధాం స్త్రియం-న బిభృయాత్ - విపర్యయే అనర్థమాహ - బిభ్రత్పుమాన్ - ఉభయచ్యుతః ఉభయస్మాదేతల్లోకాత్పరలోకాచ్చ ప్రచ్యుతో భవతి - ఇహాముత్ర చన సుఖీ కిం తు - దుఃఖీ భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అథైవం కోపోద్దీకృతస్యాభిప్రాయో భగవానిదమేవ మదభిప్రేతం - కూటవచాంసి తు త్వద్వచశ్శ్రూషయా ప్రయుక్తానీత్యాహ॥ సాధ్వీతి ॥ హే సాధ్వి - హే రాజపుత్రి-శ్రోతుకామేన-మయా - ఏత-త్త్వద్వచ ఇతి శేషః - ప్రలమ్భితా ఇత్థముపహసితేత్యర్థః యన్మయోదితం-సర్వ-మన్వాత్థ తాత్పర్యకోవిదీకారేణ ప్రతిభాషితవత్యసి తత్సర్వం -సత్యమేవ మదభిప్రేతమేవ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అతీవ తుష్టోఽనుగృహ్ణాతి॥ యాన్యానితి ॥ హే మానిని-యాన్యాన్కామాన్ - స్యాన్మే తవాఙ్ఘ్రిరరణం-అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ,, ఇత్యేవం కామ్యమానాన్ , అకామాయ కామాన్నివృత్తయే - మదనపాయిత్వవ్యతిక్రమనివృత్తయే-కామయసే-తే-కామా-మయ్యేకాన్తభక్తాయా అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాయాః తవ-హే కల్యాణి-నిత్యదా-సన్త్యేవ - న త్వయా ప్రార్థ్యా మయా దేయా స్సేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ అభినన్దతి ఉపలబ్ధమితి ॥ హే అనఘే - పత్యౌ కృష్ణే-య-త్పాతివ్రత్యం పతిపారార్థ్యం-తదుపలబ్ధం దృష్టం-మయేతి శేషః కుతః-యద్యతో-వాక్యైః ఉక్తైరపి తైర్మద్వాక్యైః - చాల్యమానాయా అపి తవ-ధీస్బుద్ధిర్మయి-నాపకర్షితా నాపనీతా-నాన్యవిషయా జాతా ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏకాన్తభక్తిమభినన్ద్య తామేవద్ర ఢీకర్తుం సకామాన్భక్తాన్నిన్దతి ॥ యే మా

మితి ॥ యేజనాః కామాత్మానః క్షుద్రమనోరథావిలచిత్తాః- మోక్షాధిపతిమపి-మాం -దాంపత్యే దంపత్యోః కర్మణి- దంపత్యుపభోగసుఖార్థమిత్యర్థః-తపసా మనః ప్రణిధానాత్మకేన- వ్రతచర్యయా అనశనాదివ్రతానుష్ఠానేన చ - భజన్తి-తే-మమ-మాయయా మోహితాః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తదేవోపపాదయతి ॥ మామితి ॥ అపవర్గః మోక్షః- సఏవ-సంపల్లక్ష్మీర్యస్మాత్- తం-తాసామపవర్గేతరసంపదామపి పతిం -మాం- ప్రాప్య ప్రసాద్య - తపఆదిభిరితి శేషః - సంపదః అపవర్గేతరకామానేవ-వాఞ్ఛన్తి తే జనాః-మన్దభాగ్యాః-కుతః-యద్యస్మాత్-ద్వ్యే-నృణాం-విషయాః- తే-నిరయే నరకేఽపి - స్యుః-కుతః శబ్దాదివిషయసుఖానాం కేవలదుఃఖాత్మకనరకే సంభవస్తత్రాహ ॥ మాత్రాత్మకత్వాత్తేషాం సుఖలేశాత్మకత్వాన్నరకే సంభవ ఇతి భావః , అతో - నిరయః - సుసఙ్గమః శోభనరూపతయా ప్రతీయమానో దంపత్యోస్సఙ్గమః - నిరయో నరకప్రాయ ఏవ-అత స్తే మన్దభాగ్యా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ పునరప్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హే గృహేశ్వరి-త్వయా - మయి-భవమోచనీ నిష్కామా-అనువృత్తిః-కృతా ఏతత్-దిష్ట్యా ఆనన్దః-వృత్తిం విశినష్టి-అసావనువృత్తిః - ఖలైః దుర్జనైః-దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యా-దురాశిషో దురభిప్రాయాః అతఏవ-సుంభరాయాః ఇన్ద్రియతర్పణపరాయాః-నికృతిజుషః వఞ్చనపరాయాః-స్త్రియాస్తు సుతరాం దుష్కరా ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ నత్వామితి ॥ హే మానిని-ప్రణయినీం ప్రేమవతీం-నపశ్యామి-తత్ర నిదర్శనం వదంస్తాం విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా త్వయా-అవగణయ్య అనాదృత్య-శ్రుతాః-సత్కథాః త్వదీయాః-యేన - తస్య- మే మహ్యం-రహస్కరః రహస్యవార్తాహర్తా-ద్విజః-ప్రేషితః,అత-స్త్వాదృశీం-భార్యాం-నపశ్యామీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ కించ త్వద్గుణైరేవాహం వశీకృత ఇత్యాహ ॥ భ్రాతురితి ॥ యుద్ధే-మయా-నిర్జితస్య -భ్రాతుః రుక్మిణో - విరూపకరణం - తథా - ప్రోద్వాహపర్వణి అనిరుద్ధవివాహోత్సవే-తత్రాప్యక్షగో

నోఽపవర్గేశం మోహితా మమ మాయయా ॥ ౪౨ ॥ మాం ప్రాప్య మానిన్యపవర్గసంపదం వాఞ్ఛన్తి యే సంపద ఏవ తత్పతిమ్ । తే మన్దభాగ్యా నిరయేఽపి యే నృణాం మాత్రాత్మకత్వాన్నిరయస్సుసఙ్గమః ॥ ౪౩ ॥ దిష్ట్యా గృహేశ్వర్యసకృన్మయి త్వయా కృతాఽనువృత్తిర్భవమోచనీ ఖలైః । సుదుష్కరాఽసౌ సుతరాం దురాశిషో హ్యసుంభరాయా నికృతిం జుషః స్త్రియాః ॥ ౪౪ ॥ న త్వాదృశీం ప్రణయినీం గృహిణీం గృహేషు పశ్యామి మానిని యయా స్వవివాహకాలే । ప్రాప్తాన్నృపాననవగణ్య రహస్కరో మే ప్రస్థాపితో ద్విజ ఉపశ్రుతసత్కథస్య ॥ ౪౫ ॥ భ్రాతుర్విరూపకరణం యుధి నిర్జితస్య ప్రోద్వాహపర్వణి చ తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్ । దుఃఖం సముత్థమసహోఽస్మదయోగభీత్యా నైవాబ్రవీః కిమపి తేన వయం జితాస్తే ॥ ౪౬ ॥ దూతస్త్వయాఽఽత్మలభనే సువివిక్తమన్త్రః ప్రస్థాపితో మయి చిరాయతి శూన్యమేతత్ । మత్వా జిహాస ఇదమఙ్గమనన్యయోగ్యం తిష్ఠేత తత్త్వయి వయం ప్రతినన్దయామః ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సౌరతసల్లాపైర్భగవాన్ దేవకీసుతః । స్వరతో రమయా రేమే నరలోకం విడమ్బయన్ ॥ ౪౮ ॥ తథాన్యాసామపి స్త్రీణాం గృహేషు గృహవానివ । ఆస్థితో గృహమేధీయాన్ ధర్మాన్ లోకగురుర్హరిః ॥ ౪౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే , షష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకైకశస్తాః కృష్ణస్య పుత్రాన్ దశదశాబలాః । అజీజనన్ననవమాన్ పితుస్సర్వాత్మసంపదా ॥ ౧ ॥

ష్ఠ్యాం ద్యూతే-తస్య రుక్మిణో - వధం-ఇదం సమనన్తరాధ్యాయే స్ఫుటీభవిష్యతి సముత్థం తద్వధశ్రవణజం-దుఃఖం చ అస్మదయోగభీత్యా అస్మద్విశ్లేషభీత్యా హేతుభూతయా , అసహః సోఢవత్యసి-కిమపి - నాబ్రవీః నోక్తవత్యసి తేనైవం విధగుణజాతేన-వయం-జితాః స్మ వశీకృతా బభూవిమ , యద్యప్యస్య ప్రణయకలహస్య నిరుద్ధవివాహేన స్తుర్యమతో జ్ఞాయతే తథాప్యత్ర వ్యుత్క్రమణోక్తిః [illegible] నేత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ కించ ॥ దూత ఇతి ॥ ఆత్మలభనే మత్ప్రాప్త్యర్థం-సువిభక్తః " యర్హ్యమ్బుజాక్షన లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్ వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిస్స్యాత్ ,, మిత్యేవం వివిచ్య జ్ఞాపితః-మన్త్రో యస్య సః-దూతః-ప్రేషితః తదా , మయి-[illegible] చిరాయతి-ఈషద్విలమ్బం కుర్వతి సతి-ఏత-ద్విశ్వం-శూన్యం,మత్వా,ఇదమనన్యార్హ-మఙ్గం శరీరం-జిహాసే హాతుమిచ్ఛామి, త్వేవ [illegible]-భవతీ-తిష్ఠేత స్థితవతీ - తియత్ త్వయి- వయం- కేవలం-ప్రతినన్దయామః ప్రతికర్తుమశక్నువన్తః కేవలం హర్షయామ ఇత్యర్థః-యద్వా ॥ జి[illegible]సె ఇత్యేవం విభక్తమన్త్రో దూతః ప్రస్థాపిత ఇతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ నరలోకం-విడమ్బయన్ననుకుర్వన్- హేతుగర్భమిదం-[illegible]త్వా,దిశం - సౌరతసల్లాపైః సురతనర్మగోష్ఠీభిః,సర్వతః ఆత్మారామోఽపి-రమయా లక్ష్మ్యవతారభూతయా రుక్మిణ్యా సహ, [illegible]మే ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ అథేతి ॥ అన్యాసామపి పత్నీనాం గృహేషు-గృహాశ్రమీవ గృహస్థాశ్రమయుక్తాన్ ,ధర్మాన్,నాస్థితస్సన్నేవ- [illegible]మే ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ భగవతస్తాసు పత్నీషు పుత్రాదిపరంపరా అనువర్ణ్యతే ద్విషష్టితమే[illegible] ॥ ఏకైకశ ఇతి ॥ తాః- కృష్ణస్య - బలాః స్త్రీ

యః-సర్వాః-యాః-ఆత్మసంపత్త్యా - పితుస్సకాశాత్ - అనవమానన్యూనాన్-తుల్యాన్- ఏకైకశో-దశదశ పుత్రాన్-జనయామాసుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవవిస్తరేణవక్తుం తావత్తాసాం భగవన్మాయామోహితత్వం భగవతస్తదవశ్యత్వం చాహ ద్వాభ్యాం- గృహాదితి ॥ గృహాత్-అనపగం - నాపగచ్ఛతీతి నిష్క్రమితుం తథా-తం- స్థితం గృహేష్వేవ స్థిత-మచ్యుత - మాలోక్య-సర్వాః-స్తా-రాజపుత్ర్యః - అతత్తత్త్వవిదః భగవద్యాథాత్మ్యానభిజ్ఞాః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ - ప్రత్యేకం-స్వంస్వం-ఆత్మానం-ప్రియతమం, భగవత ఇతి శేషః-న్యమంసత అమన్యన్త ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ చార్వితి ॥ చార్వబ్జకోశవ-ద్వదనం ఆయతాని- బాహూనేత్రాణిచ-సప్రేమ్ణా-హాస్యరసేన - వీక్షితానిచ - వల్గుజల్పాశ్చ-ఏతైస్సాధనై-ర్భగవతా కర్తృభిః సంమోహితాః వనితాః స్వైః-స్వైరనేకై-ర్విభ్రమై-ర్విభూమ్నః పరిపూర్ణస్య - భగవతః - మనో మానసం - జేతుం వశీకర్తుం-న సమశకన్ న సమర్థా బభూవుః- తస్యాత్మారామత్వాదితిభావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తాసాం విభ్రమాన్వర్ణయన్నేవ తద్వివృణోతి ॥ స్మేరేతి ॥ స్మేరో గూఢహసితం-తద్యుక్తో-ఽవలోకలవః కటాక్షః - తేన- రచితస్సూచితో, భావోఽభిప్రాయస్తేన, హారి మనోహరణశీలం, యద్భ్రూమణ్డలం, తేన, ప్రహితాః ప్రస్థాపితాః, యే-సౌరతమన్త్రాస్తైః, ప్రగల్భైరనఙ్గస్య బాణైః, రన్యైశ్చ కరణైః, కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః, యస్య భగవతః-ఇన్ద్రియం మనః- మథితుం క్షోభయితుం-షోడశసహస్రమపి-పత్న్యః - న శేకుః నాశక్నువన్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఇత్థ

గృహాదనపగం వీక్ష్య రాజపుత్ర్యోఽచ్యుతం స్థితమ్ । ప్రేష్ఠం న్యమంసత స్వాత్మానమతత్తత్త్వవిదః స్త్రియః ॥ ౨ ॥
చార్వబ్జకోశవదనాయతబాహునేత్రసప్రేమహాసరసవీక్షితవల్గుజల్పైః । సమ్మోహితా భగవతో న మనో విజే
తుం స్వైర్విభ్రమైస్సమశకన్వనితా విభూమ్నః ॥ ౩ ॥ స్మేరావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌ
రతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న శేకుః ॥ ౪ ॥ ఇత్థం
రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరతమేధిత
యాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమలాలసాద్యమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్ర
మణవీజనగన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాదశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపి విభోర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్ ॥ ౬ ॥
తాసాం యా దశపుత్రాణాం కృష్ణస్త్రీణాం పురోదితాః । అష్టౌ మహిష్యస్తత్పుత్రాన్ప్రద్యుమ్నాదీన్గృణామి
తే ॥ ౭ ॥ చారుదేష్ణస్సుదేష్ణశ్చ చారుదేహశ్చ వీర్యవాన్ । సుచారుశ్చారుగుప్తశ్చ భద్రచారుస్తథాఽపరః ॥ ౮ ॥
చారుచన్ద్రో విచారుశ్చ చారుశ్చ దశమో హరేః । ప్రద్యుమ్నప్రముఖా జాతా రుక్మిణ్యాం సదృశా బభుః ॥ ౯ ॥
భానుస్సుభానుస్స్వర్భానుః ప్రభానుర్భానుమాంస్తథా । చన్ద్రభానుర్బృహద్భానురతిభానుస్తథాఽష్టమః ॥
శ్రీభానుః ప్రతిభానుశ్చ సత్యభామాత్మజా దశ ॥ ౧౦ ॥ సామ్బస్సుమిత్రః పురుజిచ్ఛతజిచ్చ సహస్రజిత్ । విజయశ్చి
త్రకేతుశ్చ వసుమాన్ద్రవిడః క్రతుః ॥ జామ్బవత్యాస్సుతా హ్యేతే సామ్బాద్యాః పితృసమ్మతాః ॥ ౧౧ ॥ భానుశ్చ
న్ద్రోఽశ్వసేనశ్చ చిత్రగుర్వేగవాన్వృషః । ఆమశ్శఙ్కుర్వసుశ్శ్రీమాన్కున్తిర్నాగ్నజితేస్సుతాః ॥ ౧౨ ॥ శ్రుతిః క

మితి ॥ కిన్తు-యదీయాం-పదవీం యాథాత్మ్యం, బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః - తమిత్థంభూతం-రమాపతి మవాప్య-తాః స్త్రియః- అవిరతం సతతం యథా తథా - ఏధితయా వృద్ధితయా-ముదా-నవసఙ్గమే-లాలసౌత్సుక్య - మాద్యో- యస్య విభ్రమకదమ్బస్య తం- భేజుః-నవసఙ్గమలాలసాద్యం- భేజుః-తస్య- మనో-విజేతుం-న శేకు-రితివా ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కిన్తు-ప్రత్యుద్గమాదిభిః, విభో-స్తస్య-దాస్యం - విదధురితి - ప్రౌఢభావేఽపి-నవసఙ్గమాద్యభిధానమగతసారత్వేనాత్యుత్కణ్ఠానత్వ తథా ప్రతీతేః- తేషామేవ శ్లోకానాం ప్రస్తావాన్తరే పునః పునరావృత్తిరపి సాన్తర్యాత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ప్రాసఙ్గికముక్త్వా ప్రకృతమాహ ॥ తాసామితి ॥ దశదశపుత్రాయాం తాసాం కృష్ణస్త్రీణాం మధ్యే యా-అష్టౌ రుక్మిణ్యాదయః పూర్వం - కథితా-స్తాసాం-పుత్రాన్ - ప్రద్యుమ్నాదీన్ తుభ్యం-కథయామి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ ప్రద్యుమ్నః ప్రముఖః ఆదిర్యేషామితి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః తే-దశ-పితుర్హరే- రనవమాస్తుల్యా - రుక్మిణ్యాః-పుత్రా ఇతి శేషః ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తాన్నవ పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ వీర్యవానితి చారుదేష్ణవిశేషణమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❀ అథ సత్యభామాసుతానాహ ॥ భానురితి ॥ భాన్వాదయో-దశ-సత్యభామాయాః- సుతా-ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ జామ్బవతీసుతానాహ ॥ సామ్బ ఇతి ॥ ఏతే సామ్బాదయః-పితృతుల్యాః-జామ్బవత్యాస్సుతాః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ నాగ్నజితీసుతానాహ ॥ భానురితి ॥ శ్రీమానితి వసోర్విశేషణమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కాళిన్ద్యాస్సుతానాహ ॥ శ్రుతిరితి ॥ భద్రస్యైవ ఏకల ఇతి నామాన్తరం-సోమకోఽపర స్తేషాం సర్వేషాం కనీయాన్, ఏతే దశ కాళిన్ద్యాస్సుతా ఇతి

శేషః * ॥ ౧౩ ॥ * అథలక్ష్మణాయాస్సుతానాహ ॥ ప్రఘోష ఇతి ॥ మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః-సుతాః-ప్రఘోషాదయ-ఇత్యన్వయః * ॥ ౧౪ ॥ * మిత్రవిన్దాయాస్సుతానాహ ॥ వృక ఇతి ॥ క్షుధిఃదశమః-ఏతేమిత్రవిన్దాత్మజాః * ॥ ౧౫ ॥ * అథభద్రాయాస్సుతానాహ ॥ సఙ్గ్రామజిదితి ॥ భద్రాయా ఇత్యస్యసుతా ఇతి శేషః ॥ ఏవమన్యాసామపిషోడశసహస్రపత్నీనాందశదశపుత్రాః-తత్ర రోహిణ్యాస్సుతానాముక్తిరన్యాసామపిసుతప్రదర్శనార్థం ॥ దీప్తిమానితి ॥ హరేరాశ్రితాత్రిహరస్యబలభద్రస్య-రోహిణ్యాశ్చ-జాతాః-పుత్రా ఇత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * అథవివక్షిష్యమాణకథావిషయకపిప్పృచ్ఛిషాముత్పాదయన్ భగవతఃపౌత్రాదీనాహ ॥ ప్రద్యుమ్నాదితి ద్వాభ్యాం ॥ హేరాజన్-నామ్నా-భోజకటమితిప్రసిద్ధే-పురే-వసత ఇతి శేషః ॥ తస్యరుక్మిణః-పుత్ర్యాం రుక్మవత్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం- ప్రద్యుమ్నా-దనిరుద్ధో-బభూవ * ॥ ౧౭ ॥ * తేషాంచేతి ॥ తేషాంప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తానాంకృష్ణపుత్రాణామపి- పుత్రాః పౌత్రాశ్చ - కోటిశో-బభూవుః - తత్ర హేతుత్వేనశ్రీకృష్ణపత్నీనాంబాహుళ్యమనుస్మారయతి ॥ మాతర ఇతి ॥ కృష్ణజాతానాం-మాతరః-షోడశసహస్రాణిచ-శబ్దాత్తతో౽ప్యాధిక్యంసూచ్యతే * ॥ ౧౮ ॥ * రుక్మిణఃపుత్ర్యామిత్యుక్తం ॥ తత్రపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమితి ॥ అరేఃకృష్ణస్య-పుత్రాయప్రద్యుమ్నాయ-కథం-దుహితరం- దదౌ- కించ-సహిరుక్మీ - యుద్ధే-కృష్ణేన-పరిభూతో౽వమానితః-తంకృష్ణం హన్తుం - రన్ధ్రమన్తరం-ప్రతీక్షతే - సకథంప్రాదాదితిభావః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏతదితి ॥ హేవిద్వన్-ద్విషోఃకృష్ణరుక్మిణోః-మిథో-య-ద్వైవాహికంవివాహనిమిత్త-మేత-న్మహ్య-మా

శ్రుతఃకవిర్వృషోవీరస్సుబాహుర్భద్రఏకలః । శాన్తిర్దర్శఃపూర్ణమాసఃకాళిన్ద్యాస్సోమకో౽వరః ॥ ౧౩ ॥ ప్రఘోషోగాత్రవాన్సింహోబలఃప్రబలఊర్ధ్వగః । మాద్ర్యాస్సుతామహాశక్తిస్సహఓజో౽పరాజితః ॥ ౧౪ ॥ వృకోహర్షో౽నిలోగృధ్రోవర్ధనో౽న్నాదఏవచ । మహాంశఃపవనోవహ్నిర్మిత్రవిన్దాత్మజాఃక్షుధిః ॥ ౧౫ ॥ సఙ్గ్రామజిద్బృహత్సేనశ్శూరఃప్రహరణో౽రిజిత్ । జయస్సుభద్రోభద్రాయావామఆయుశ్చసత్యకః ॥ దీప్తిమాంస్తామ్రతప్తాద్యారోహిణ్యాస్తనయాహరేః ॥ ౧౬ ॥ ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధో౽భూద్రుక్మవత్యాంమహాబలః । పుత్ర్యాంచరుక్మిణోరాజన్నామ్నాభోజకటేపురే ॥ ౧౭ ॥ తేషాంచపుత్రపౌత్రాశ్చబభూవుఃకోటిశోనృప । మాతరఃకృష్ణజాతానాంసహస్రాణిచషోడశ ॥ ౧౮ ॥ రాజోవాచ ॥ కథంరుక్మ్యరిపుత్రాయప్రాదాద్దుహితరంయుధి । కృష్ణేనపరిభూతస్తంహన్తుంరన్ధ్రంప్రతీక్షతే ॥ ౧౯ ॥ ఏతదాఖ్యాహిమేబ్రహ్మన్ద్విషోర్వైవాహికంమిథః । అనాగతమతీతంచవర్తమానమతీన్ద్రియమ్ ॥ విప్రకృష్టంవ్యవహితంసమ్యక్పశ్యన్తియోగినః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ యద్యప్యనుస్మరన్వైరంరుక్మీకృష్ణావమానితః । వ్యతరద్భాగినేయాయసుతాంకుర్వన్స్వసుఃప్రియమ్ ॥ ౨౧ ॥ వృతస్స్వయంవరేసాక్షాదనఙ్గో౽ఙ్గయుతస్తయా । రాజ్ఞస్సమేతాన్నిర్జిత్యజహారైకరథోయుధి ॥ రుక్మిణ్యాస్తనయాంరాజన్కృతవర్మసుతోబలీ । ఉపయేమేవిశాలాక్షీఃకన్యాంచారుమతీంకిల ॥ ౨౩ ॥ దౌహి-

*** అనిరుద్ధవివాహేబలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః ***

త్రాయానిరుద్ధాయపౌత్రీంరుక్మ్యదదాద్ధరేః । రోచనాంబద్ధవైరో౽పిస్వసుఃప్రియచికీర్షయా ॥ జానన్నధర్మ్యం

ఖ్యాహి ॥ నజానామీతిమావోచ ఇత్యాహ ॥ అనాగతమితి ॥ అతీన్ద్రియమస్మదిన్ద్రియాగోచరం-విప్రకృష్టందూరస్థం-వ్యవహితమీషదన్తరితంచేత్యేత-త్సర్వం , యోగినోభవన్తం - సమ్యగ్యథావ , త్పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి - అతో జానాస్యేవేతిభావః * ॥ ౨౦ ॥ * ఇత్థమాపృష్టఃప్రాహశ్రీశుకః ॥ యద్యపీతి ॥ యద్యపిరుక్మీ-కృష్ణేనా-వమానితః-తథాపి-వైర-మనుస్మరన్నపి-స్వసుఃరుక్మిణ్యాః-ప్రియం కుర్వన్ « లక్షణహేత్వో ,, రితిశత్రాదేశః-కర్తుమిత్యర్థః - వ్యతరద్దదౌ-అన్వమోదతేతిభావః-న త్వాహూయకన్యాందదౌ- అపితు-స్వయంవరేప్రద్యుమ్నేనహృతామన్వమోదతేత్యుత్తరమభిప్రేతమ్ * ॥ ౨౧ ॥ * ఏతదేవస్పష్టయితుంతావత్స్వయంవరేతద్దుహితాప్రద్యుమ్నేనహృతేత్యాహ ॥ వృత ఇతి ॥ ఏక ఏవరథోయస్యసః అసహాయః-ప్రద్యుమ్నః-స్వయంవరే-తయా రుక్మవత్యా,వృతః- స్వయంచతస్యామనురాగయుక్తః , సమేతాన్ యుయుత్సయాప్రాప్తాన్ , రాజ్ఞోనృపాన్-యుద్ధే,నిర్జిత్య,తాం జహార * ॥ ౨౨ ॥ * రుక్మితనయాప్రసఙ్గాత్కిం భగవతో౽పిదుహితరస్సన్తి-యదిసన్తి, తర్హికస్యాంకస్యాం భార్యాయాంకతికతికన్యా అజీజనదితిరాజ్ఞోబుభుత్సాంశమయన్నాహ ॥ రుక్మిణ్యా ఇతి ॥ తనయామిత్యేకవచనేనాన్యాసామప్యేకైకైవకన్యేతిదర్శితం - చారుమతీంనామ-కన్యాం-కృతవర్మణః-సుతః-ఉపయేమే * ॥ ౨౩ ॥ * న కేవలంరుక్మీప్రద్యుమ్నగృహీతాంస్వసుతామేవాన్వమోదత , అపితు - ప్రద్యుమ్నసుతాయానిరుద్ధాయ - స్వదౌహిత్రాయ-స్వపౌత్రీమపి-భగినీప్రియచికీర్షయా-దదావిత్యాహ ॥ దౌహిత్రాయేతి ॥ హరేరిత్యస్య-పౌత్రాయేతి శేషః-రోచనాంనామ-పౌత్రీం-దదావిత్యర్థః-న కేవలంబద్ధవైరోప్యేవ - అపితు-తద్వ్యాసమధర్మ్యంజానన్నపి « యమిశ్రణే ,, యోనిర్మిశ్రణం వై

వాహికసంబన్ధః - తత్ప్రియుక్తంభోజనప్రతిభోజనాదికం-త-దధర్మ్యంఅస్వర్గ్యంలోకవిరుద్ధం, జానన్నపీత్యర్థః ।। ద్విషదన్నంనభోక్తవ్యం ద్విషన్తంనైవభోజయేత్ ,, ఇతిశాస్త్రాదితిభావః ॥ ఏవంభూతోఽప్యదాత్ ॥ తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి॥ స్నేహపాశేన-స్వసరి,యః-స్నేహఏవపాశ - స్తేనా-నుబధ్యత ఇతితథా , అతఏవ - తస్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,దదావిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽లోకవిరుద్ధాచరణఫలంవక్తుమాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్నభ్యుదయే అనిరుద్ధవివాహోత్సవయాపనిమిత్తే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్నుద్వాహే-నివృత్తేజాతేసతి-యే-కళిఙ్గప్రముఖా-స్తే-రాజానః-రుక్మిణం-ప్రోచుః-కిమితి-బలంబలభద్రం , అక్షైఃదేవనాక్షైః,తద్వ్యాపారైఃద్యూతైరితియావత్ ॥ హే రాజన్రుక్మిన్. అయం-బలరామః,అనక్షజ్ఞః ద్యూతానభిజ్ఞః,అపితథాపి. తద్వ్యసనంద్యూతవ్యసనం-మహ-దస్యవర్తత ఇతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ఇత్థ-ముక్తో,రుక్మీ-బలభద్ర-మాహూయ- తేనసహ, అక్షైః-అదీవ్యత్క్రీడితవాన్ ॥ శతమితి ॥ నిష్కాణామిత్యాదిః-తత్రద్యూతే-రామః-తావ-న్నిష్కాణాం-శతం,తతః,సహస్రం,తతోఽయుతంచ,పణంజిత్వాస్వీకృతవాన్ ॥ పున,స్తంరామమపి,రుక్మీ,జితవాన్,తదా,బలంరామం,కళిఙ్గఃదన్తాన్ప్రహసత్ అపహసితవాన్। రామఃసందర్శయన్॥తద్ధసనం,నామృష్యత్ నసేహే ✽॥౨౭॥౨౮॥ ✽తతో,రుక్మీలక్షం॥ గ్లహంపణ-మాదదే - తంచబలః అజయత్-కైతవంవఞ్చన-మాశ్రితో-రుక్మీఅహం-జితవా-నిత్యాహ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽మన్యునేతి॥యథా-పర్వణి-సముద్రః-తద్వ-న్మన్యునా - క్షుభితో-ఽతఏవ-జాతేఅరుణేఅక్షిణీయస్యతథాభూతో - రామః-రుషా-పూ

తద్యోనంస్నేహపాశానుబన్ధనః॥ ౨౪ ॥తస్మిన్నభ్యుదయే రాజన్రుక్మిణీరామకేశవౌ। పురంభోజకటంజగ్ముఃప్రద్యుమ్నాద్యాస్తథాపరే॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్నివృత్తఉద్వాహేకళిఙ్గప్రముఖాన్నృపాః। దృప్తాస్తేరుక్మిణంప్రోచుర్బలమక్షైర్వినిర్జయ ॥ అనక్షజ్ఞోబలోరాజన్నపితద్వ్యసనంమహత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుక్తోబలమాహూయతేనాక్షైరుక్మ్యదీవ్యత ✽ । శతంసహస్రమయుతంరామస్తత్రాదదేపణమ్॥ ౨౭ ॥తంతురుక్మ్యజయత్తత్రకళిఙ్గఃప్రాహసద్బలమ్ । దన్తాన్సందర్శయన్నుచ్చైర్నామృష్యత్తద్ధలాయుధః॥ ౨౮ ॥తతోలక్షంరుక్మ్యగృహ్ణాద్గ్లహంతంచాజయద్బలః । జితవానహమిత్యాహరుక్మీకైతవమాశ్రితః ॥ ౨౯ ॥ మన్యునాక్షుభితశ్శ్రీమాన్సముద్రఇవపర్వణి। జాతారుణాక్షోఽతిరుషాపూర్వవద్గ్లహమాదదే॥ 30 ॥తంచాపిజితవాన్రామోధర్మేణచ్ఛలమాశ్రితః। రుక్మీజితంమయాత్రేమేవదన్తిప్రాశ్నికాఇతి॥ 3౧ ॥ అథాబ్రవీన్నభోవాణీబలేనైవజితోగ్లహః । ధర్మతోవఞ్చనేనైవంరుక్మీవదతివైమృషా॥ 3౨ ॥తామనాదృత్యవైదర్భోదుష్టరాజన్యచోదితః । సఙ్కర్షణంపరిహసన్బభాషేకాలచోదితః॥ 33 ॥నైవాక్షకోవిదాయూయంగోపాలావనగోచరాః । అక్షైర్దీవ్యన్తిరాజానోబాణైశ్చనభవాదృశాః॥ 3౪ ॥రుక్మిణైవమధిక్షిప్తోరాజభిశ్చోపహాసితః। క్రుద్ధఃపరిఘముద్యమ్యజఘ్నేతంనృససంసది॥3౫॥ కలిఙ్గరాజంతరసాగృహీత్వాదశమేపదే। దన్తానపాతయత్క్రుద్ధోయోఽహసద్వివృతైర్ద్విజైః ॥ 3౬ ॥ అన్యేనిర్భిన్నబాహూరుశిరసోరుధిరోక్షితాః । రాజానోదుద్రువుర్భీతాఃబలేనపరిఘార్దితాః॥ 3౭ ॥నిహతేరుక్మి

ర్వవ-ల్లక్షం-గ్లహ-మాదదే ✽ ॥ 30 ॥ ✽తంరుక్మిణంచ-ధర్మేణైవ-అజయచ్చ-రుక్మీతు-ఛల-మాశ్రితః-మయా-జితం-అత్రాస్మిన్విషయే-ప్రాశ్నికాఃపృష్టవ్యాఃకళిఙ్గాదయో- వదన్తిమయాజితమిత్యేవవదన్తి-అతస్తేపృష్టవ్యాఇత్యాహేత్యర్థః ✽॥3౧॥ ✽అథేతి॥ధర్మతో-బలేనరామేణైవ - గ్లహో - జితః-రుక్మీతు-వఞ్చనేనై - వం-వదతి-అత- స్తదుక్తిర్మృషేత్య-శరీరవాణీ-ప్రాహేత్యర్థః ✽ ॥ 3౨ ॥ ✽తాంనభోవాణీ-మనాదృత్య-దుష్టరాజన్యైఃకళిఙ్గాదిభి-శ్చోదితో-వైదర్భఃరుక్మీ-కాలచోదితో-ఽతఏవ-పరిహసన్-బభాషే ✽ ॥ 33 ॥ ✽భాషణమేవాహ॥నైవేతి॥నాక్షకోవిదానద్యూతకుశలాః-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి॥ గోపాలావనగోచరాశ్చేతి॥ రాజానఏవా-క్షై-ర్బాణైశ్చ-దీవ్యన్తి-నతు-భవాదృశాఃపశుపాలకాః ✽ ॥ 3౪ ॥ ✽రుక్మిణేతి॥ రుక్మిణై-వ-మధిక్షిప్తో-రామః హేనృప- సంసదిసభాయాం-నృపాణాంసంసదివా-తం-జఘ్నే ✽ ॥ 3౫ ॥ ✽కళిఙ్గరాజంతు-తరసాప్రసహ్య-దశమే-పదేపాదవిన్యాసే-గృహీత్వా,క్రుద్ధస్సన్-దన్తా-నపాతయత్-భగ్నానకరోదిత్యర్థః-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి।యఃకళిఙ్గః-వివృతైఃప్రకాశితైః-ద్విజైఃదన్తైః-అహసత్-అతోదన్తానేవాపాతయదిత్యర్థః ✽ ॥ 3౬ ॥ ✽అన్యేతు-రాజానః-బలేనకర్త్రా-పరిఘేణసాధనేనా - ర్దితాఃతాడితాః-అతఏవ - నిర్భిన్నాని-బాహ్వాదీని-యేషాం- తే-అతఏవ - రుధిరేణో-క్షితాఃసిక్తాః-భీతాశ్చ-దుద్రువుఃపలాయితవన్తః ✽ ॥ 3౭ ॥ ✽నిహతఇతి॥హరేఃకృష్ణస్య-స్యాలే-రుక్మిణి-నిహతేసతి-సాధ్వ - సాధ్వితివా - నాబ్రవీత్ - కుతః - బలయోరామకృష్ణయోర్విషయేయఃస్నేహ - స్తస్యభఙ్గభయాత్ బలయోరిత్యత్రద్వివచనబలేనకృష్ణపరిగ్రహఃహరిరితిప్రథమాన్తపాఠే - స్యాలేరుక్మిణినిహతేసతి - హరిఃభగవాన్ - రుక్మిణీబలయోఃరుక్మిణీబలరా

మయోః-స్నేహభఙ్గభయాత్-సాధ్వసాధువా నాబ్రవీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత ఇతి॥ తతో-రామాదయో-దాశార్హాః కాః,సూర్యయానవోఢయాసహ-నిరుద్ధం-శ్రేష్ఠం - రథ-మారోప్యఆరోహ్యేత్యర్థః-మధుసూదనఆశ్రయో యేషాం తే- అతఏవసిద్ధాః-సకలాః - అర్థాఃప్రయోజనాని-యేషాం-తే-కుశస్థలీంద్వారకాంప్రతి-జగ్ముః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకషష్టితమోఽధ్యాయః ****************************

అథానిరుద్ధవివాహానన్తరం తదీయమేవవివాహానన్తరం సమాసతశ్శ్రుతపూర్వం విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥ బాణస్యేతి ॥ ఉషాంఉషాంనామతనయాం,యదూత్తమోఽనిరుద్ధః - తత్రనిమిత్తే - హరిశఙ్కరయోఃకృష్ణశివయోః-మహాఘ్ఘోరం-యుద్ధ-మభూ-దిత్యేత-త్సర్వం-మహ్యం-మాఖ్యాతు-మర్హసి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఆచష్టేబాణఇత్యాదినా॥బలేః-పుత్రాణాం-శతస్య-జ్యేష్ఠః బాణోనామాసీత్। కోఽసౌబలిరిత్యతఆహ ॥యేనబలినా-మేదినీభూమి-రదాయిదత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ బాణంవిశినష్టి ॥ తస్యేతి ॥ తస్యబలే-రౌరసఃఉరసానిర్మితః సుతః-సత్యే-సన్ధాఅభిసన్ధి-ర్యస్య-ధృతం-రుద్రోపాసనాత్మకంవ్రతం యేన-సః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ శోణితాఖ్యఇతి । సబాణః । తస్యచాఽస్య-శంభోః-ప్రసాదేనవరేణహేతునా - అమరాదేవాః-కిఙ్కరా ఇవ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కింబహునేత్యాహ॥ సహస్రబాహురితి॥సహస్రంబాహవోయస్య-సబాణః-సహస్రబాహువాద్యేనేతిసమ

ణిస్యాలేనాబ్రవీత్సాధ్వసాధువా । రుక్మిణీబలయోరాజన్ స్నేహభఙ్గభయాద్ధరేః॥ ౩౮ ॥తతోఽనిరుద్ధంసహ సూర్యయావరంరథంసమారోప్యయయుఃకుశస్థలీమ్।రామాదయోభోజకటాద్దశార్హాః కాస్సిద్ధాఖిలార్థామధుసూదనాశ్రయాః ॥ ౩౯ ॥ ****************************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః *******

రాజోవాచ ॥ బాణస్యతనయాముషాముపయేమేయదూత్తమః।తత్రయుద్ధమభూద్ఘోరంహరిశంకరయోర్మహత్ । ఏతత్సర్వంమహాయోగిన్సమాఖ్యాతుంత్వమర్హసి॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ బాణఃపుత్రశతజ్యేష్ఠోబలేరాసీన్మహాత్మనః। ❁ అదాయిమేదినీయేనవామనాయమహాత్మనే॥ ౨ ॥తస్యౌరసస్సుతోబాణశ్శివభక్తిరతస్సదా॥ మాన్యోవదాన్యోధీమాంశ్చసత్యసంధోదృఢవ్రతః॥ ౩ ॥ శోణితాఖ్యేపురేరమ్యేసరాజ్యమకరోత్పురా । తస్యశంభోఃప్రసాదేనకింకరాఇవతేఽమరాః॥ ౪ ॥సహస్రబాహుర్వాద్యేనతాణ్డవేఽతోషయన్మృడమ్।భగవాన్సర్వభూతేశశ్శరణ్యోభక్తవత్సలః । వరేణచ్ఛన్దయామాసచవవ్రేపురాధిపమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకదాఽఽహగిరిశంపార్శ్వస్థంవీర్యదుర్మదః । కిరీటేనార్కవర్ణేనసంస్పృశంస్తత్పదామ్బుజమ్॥ ౬ ॥ నమస్యేత్వాంమహాదేవలోకానాంగురుమీశ్వరమ్ । పుంసామపూర్ణకామానాంకామపూరామరాఙ్ఘ్రిపమ్ ॥ ౭ ॥ దోస్సహస్రంత్వయాదత్తంపరంభారాయమేఽభవత్ । త్రిలోక్యాంప్రతియోద్ధారంనలభేత్వదృతేసమమ్। ౮ ॥ కణ్డూత్యానిభృతైర్దోర్భిర్యుయుత్సుర్దిగ్గజానహమ్ । అభ్యయాంచూర్ణయన్నద్రీన్భీతాస్తేఽపిప్రదుద్రువుః॥ ౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగ

న్తపారేతు-సహస్రబాహుభి ర్య - ద్వాద్యం వాద్యవాదనం- తేన-మృడంరుద్రం - తాణ్డవేనృత్యే - అతోషయత్ మృడేతాణ్డవంకుర్వతిసతిసహస్రబాహుభిఃపఞ్చశతవాద్యానివాదయన్ తమతోషయదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం తోషితః - సభగవాన్రుద్ర-స్తంబాణం-వరేణ-అభ్యయనేనవసతీతివత్తృతీయా - వరార్థం-ఛన్దయామాసచోదయామాస ॥ బాణ - స్తంరుద్రం-పురాధిపంపురపాలకం-వవ్రే-త్వంమత్పురీంపాలయన్నాస్స్వేతివవ్రఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సఇతి॥ సబాణః-వీర్యేణ-దుష్టోమదోయస్యసః-అర్క-ఇవవర్ణోయస్య, తేన-కిరీటేన-తస్యరుద్రస్య-పాదామ్బుజం-స్పృశన్-గిరిశ-మువాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ నమస్యఇతి ॥ హేమహాదేవ, త్వాం-నమస్కరోమి - కథంభూతం,నపూర్ణఃకామోయేషాం- తేషాం,పుంసాం కామాన్పూరయతీతితథా-సచాసౌ-అమరాఙ్ఘ్రిపఃకల్పతరుః-తమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ త్వయా-దత్తం-భుజసహస్రం, కేవలం,మమ-భారాయభారార్థమేవ - భవత్-త్వదృతేత్వాంవినా-మయా-ప్రతియోద్ధారం,తుల్యం , పురుషం,నపశ్యామి-మదిష్టదైవేనత్వయాతుసమేనాపినయోత్స్యామీతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కణ్డూత్యేతి॥నిభృతైర్భరితై-ర్భుజై-ర్యోద్ధుమిచ్ఛుః-అద్రీం,శ్చూర్ణయన్,దిగ్గజాన్-అభ్యయాంఅభిద్రుతవానస్మి - తేఽపిదిగ్గజాఅపి-దుద్రువుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదితి॥తద్బాణవచః-శ్రుత్వా-భగవాన్రుద్రః-ప్రాహేతిశేషః॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కేతురితి ॥తవ, కేతుఃధ్వజో-యదా,భజ్యతేస్వయమేవభగ్నఃపతేదిత్యర్థః-తదా-హేమూఢ-తవ దర్పం హన్తీతితథాభూతః - భవేత్సంభవేత్ - తేన - అమత్సమేనేతిచ్ఛేదః-నాహంసమోయస్యసః- తేన-మత్తోఽప్యధికేన - త్వద్దర్ప

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యేనవామనరూపాయహరయేఽదాయిమేదినీ.

ఘ్నేన-సంయుగశ్చ,భవేత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇతీతి॥ హేనృప-కుబుద్ధిర్బాణః-స్వవీర్యంభ్రంశయతీతితథా-తం-గిరీశస్య-ఆదేశం కేతుభఙ్గాత్మకం-ప్రతీక్షమాణో-గృహాన్ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంస్థితేరుద్రాదిష్టసఙ్గ్రామప్రసఙ్గమాహ ॥ తస్యేత్యాది నా ॥ తస్యబాణస్య- దుహితా , ఉషానామ-కన్యా,ప్రాగదృష్టశ్రుతశ్చ- తేన - ప్రాద్యుమ్నినాఅనిరుద్ధేనసహ రతింలేభే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సేతి॥సాస్వప్నోత్థితా,ఉషా-తంకాన్తం,అపశ్యన్తీ,క్వాసికాన్తేతి,ఏవంవదన్తీ-తత్తదా,నితరాంవ్రీడితాలజ్జితాచ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతఃకిమాసీత్తత్రాహ॥బాణస్యేతి॥తస్యకుమ్భాణ్డస్య-సుతా,చిత్రలేఖా,ఇదమన్వర్థంనామ,సా,కౌతూహలేన-యుక్తా,సఖీముషామపృచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥ కాన్తమితి ॥ హేసుభ్రూ మనోరథవిషయఃకీదృశః హే రాజపుత్రి-తేతవ - హస్తగ్రాహం - హస్తంగృహ్ణాతీతితథా,తంభర్తారం - అద్యాపి - నోపలక్షయే ఇత్థంత్వేనననిశ్చినోమీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవముక్తా,ప్రాహోషా॥దృష్టమితి॥హృదయంగమఃమనోహరః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తమితి॥మృగయేవిచినోమి స్పృహయతీంకాంక్షన్తీం-మాం దుఃఖార్ణవే,క్షిప్త్వా-క్వాపి,నూనం-యాతః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్యేవముక్తాప్రాహచిత్రలేఖా॥ వ్యసనమితి॥ తవ వ్యసనందుఃఖం-అపనయామి కథం,త్వయా-యది , త్రిలోక్యాం-కశ్చిద్భావ్యతేఅయమేవేతినిశ్చీయతే తర్హి-

---

వాన్క్రుద్ధః కేతుస్తే భజ్యతే యదా । త్వద్దర్పఘ్నం భవేన్మూఢ సంయుగం మత్సమేన తే ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తః కుమతిర్హృష్టః స్వగృహం ప్రావిశన్నృప । ప్రతీక్షన్గిరిశాదేశం స్వవీర్యభ్రంశనం కుధీః ॥ ౧౧ ॥ తస్యోషా నామ దుహి

* ఉషాపరిణయకథా. *

తా స్వప్నే ప్రాద్యుమ్నినా రతిమ్ । కన్యాఽలభత కాన్తేన ప్రాగదృష్టశ్రుతేన చ ॥ ౧౨ ॥ సా తత్ర తమపశ్యన్తీ క్వాసి కాన్తేతి వాదినీ । సఖీనాం మధ్య ఉత్తస్థౌ విహ్వలా వ్రీడితా భృశమ్ ॥ ౧౩ ॥ బాణస్య మన్త్రీ కుమ్భాణ్డశ్చిత్రలేఖా చ తత్సుతా । సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీం చోషాం కౌతూహలసమన్వితా ॥ ౧౪ ॥ కాన్తం మృగయసే సుభ్రు కీదృశస్తే మనోరథః । హస్తగ్రాహం న తేఽద్యాపి రాజపుత్ర్యుపలక్షయే ॥ ౧౫ ॥ ఉషోవాచ ॥ దృష్టః కశ్చిన్నరః స్వప్నే శ్యామః కమలలోచనః । పీతవాసా బృహద్బాహుర్యోషితాం హృదయంగమః ॥ ౧౬ ॥ తమహం మృగయే కాన్తం పాయయిత్వాఽధరం మధు । క్వాపి యాతః స్పృహయతీం క్షిప్త్వా మాం వ్యసనార్ణవే ॥ ౧౭ ॥ చిత్రలేఖోవాచ ॥ వ్యసనం తేపకర్షామి త్రిలోక్యాం యది భావ్యతే । తమానేష్యే * నరం యస్తే మనోహర్తా తమాదిశ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వా దేవగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్ । దైత్యవిద్యాధరాన్యక్షాన్మనుజాంశ్చ యథాఽలిఖత్ ॥ ౧౯ ॥ మనుజేషు చ సా వృష్ణీన్ శూరమానకదున్దుభిమ్ । వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌ చ ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య లజ్జితా ॥ ౨౦ ॥ అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్యోషాఽవాఙ్ముఖీ హ్రియా । సోఽసావసావితి ప్రాహ స్మయమానా మహీపతే ॥ ౨౧ ॥ చిత్రలేఖా తమాజ్ఞాయ పౌత్రం కృష్ణస్య యోగినీ । యయౌ విహాయసా రాజన్ద్వారకాం కృష్ణపాలితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్ర సుప్తం సుపర్యఙ్కే ప్రాద్యుమ్నిం యోగమాశ్రితా । గృహీత్వా శోణితపురం సఖ్యై ప్రియమదర్శయత్ ॥ ౨౩ ॥ సా చ తం సున్దరవరం విలోక్య ముదితాననా । దుష్ప్రేక్ష్యే స్వగృహే పుమ్భీ రేమే ప్రాద్యుమ్నినా సహ ॥ ౨౪ ॥ పరార్ధ్యవాసస్స్రగ్గన్ధధూపదీపాసనాదిభిః । పానభోజనభక్ష్యైశ్చ వాక్యైశ్శుశ్రూషయాఽర్చితః ॥ ౨౫ ॥ గూఢః కన్యాపురే శశ్వత్ప్రవృద్ధస్నేహయా తయా । నాహర్గణాన్స బుబుధే ఉషయాఽపహృతేన్ద్రియః ॥ ౨౬ ॥ తాం తథా యదువీ

తంవరంపురుషం,ఆనేష్యే-అతో-యః-తే, మనోహర్తా-తంప్రతిమాం,ఆదిశఆజ్ఞాపయ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఇత్థ-ముక్త్వా-దేవాదీన్-పటే-యథావదలిఖత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యదాచ-మనుష్యేష్వపి వృష్ణీన్-తత్రాపి-శూరాదీ-నలిఖత్-తదాప్రద్యుమ్నం-వీక్ష్యలజ్జితా - పుత్రతుల్యరూపత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతో - ఽనిరుద్ధ-మవలోక్య హ్రియాలజ్జయా - అవాఙ్ముఖీబభూవ - సస్వప్నదృష్టః,అసావేవ - అసావేవ - ఇతిప్రాహ ॥ హేమహీపతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తముషయానిశ్చితం-కృష్ణస్య-పౌత్ర - మనిరుద్ధం - విజ్ఞాయ - యోగినీవైహాయసగమనాన్తర్ధానతూర్ణగమనాద్యావహయోగశాలినీ - ఆకాశమార్గేణ-ద్వారకాం- యయౌ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్రద్వారకాయాం - శోభనే-పర్యఙ్కే-సుప్తం- ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం గృహీత్వాశోణితపురమాగత్యేతి శేషః-సఖ్యైఉషాయై ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సాచేతి॥సాఉషా-పుంభిరితరైః-ప్రేక్షితుమశక్యే-స్వగృహే ప్రాద్యుమ్నినాసహ-అనిరుద్ధేనసమం-రేమే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పరార్ధ్యేతి ॥ పరార్ధ్యైః-వాసఃప్రభృతిభిః-శుశ్రూషయా-అర్చితో బహుమతః,సోఽనిరుద్ధఃఉషాయా- గృహే , గూఢః-శశ్వన్నిత్యం,ప్రవృద్ధఃస్నేహోయస్యాస్తయాఉషయా-అపహృతం-ఇన్ద్రియంమనో - యస్యసః-అహర్గణాన్నబుబుధేనజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తామితి ॥ యదువీరేణానిరుద్ధేన-భుజ్య

మానా-మతఏవ-క్షతంవిహతం-వ్రతంకన్యాయావిహతం - యస్యాస్తథాభూతాం-వీక్ష్యదురవచ్ఛదైఃఛాదయితుమశక్యైర్లి ఙ్గైః హేతుభిఃచిహ్నైః-దూషితాం-లక్షయాంచక్రుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ భటా, స్తత-స్తే-రాజ్ఞేబాణాయ-వేదయాఞ్చక్రుః॥ఆవేదన ప్రకారమేవాహ ॥ రాజన్నిత్యాదినానవిద్మహఇత్యన్తేన - హేరాజన్ - కులందూషయతీతితథా - తచ్చేష్టితం-లక్షయామః ❋॥౨౮॥ ❋ అనపాయిభిఃఅనుసరద్భిః-అప్రమాదై-రస్మాభిః - స్వగృహేగుప్తాయాఅపి-దూషణం-నవిద్మహే ❋॥౨౯॥❋ తతఇతి ॥ దుహితు-ర్యద్దూషణం-తచ్ఛ్రుతం-యేన-సబాణః - అతఏవ - వ్యథితః- త్వరాయుక్తః-కన్యకాగృహం-ప్రాప్య-యదూద్వహమనిరుద్ధం-దదర్శ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ కథంభూతం-కామస్యప్రద్యుమ్నస్యాత్మనోదేహా-జ్జాతంఅతఏవ-భువనైకసున్దరం-కుణ్డలయోఃకున్తలానాంత్విషా-స్మితయుక్తేనఅవలోకేనచమణ్డితం ఆననం- యస్యతమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అభిన్నమ్లయాసర్వతోమఙ్గళియాప్రియయాసహ-అక్షైర్దీవ్యన్తంక్రీడన్తం-తస్యాఅఙ్గసఙ్గేన - స్తనకుఙ్కుమం-యస్యాం-మధుమల్లికాఃవసన్తభవమల్లికా-స్తాభిః-ఆశ్రితాం-స్రజం-బాహ్వోర్మధ్యే వక్షసి-దధానం -తస్యాగ్రేపురతః-అత్రసన్నిరార్ఘః-ఆలక్ష్యావలోక్య-విస్మితోబభూవ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ సఇత్యాదిసార్ధమేకాన్వయి॥ సమాధవోమధువంశప్రభవోఽనిరుద్ధః-అతఏవ-ఆతతాయిభిఃఉద్యతా

రేణభుజ్యమానాంక్షతవ్రతామ్ । హేతుభిర్లక్షయాంచక్రుర్దూషితాందురవచ్ఛదైః ॥ ౨౭ ॥ భటానివేదయామాసూ రాజంస్తేదుహితుర్వయమ్ । విచేష్టితంలక్షయామఃకన్యాయాఃకులదూషణమ్ ॥ ౨౮ ॥ అనపాయిభిరస్మాభిర్గుప్తాయాస్స్వగృహేప్రభో । కన్యాయాదూషణంపుమ్భిర్దుష్ప్రేక్ష్యాయానవిద్మహే॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రవ్యథితోబాణోదుహితుశ్శ్రుతదూషణః । త్వరితఃకన్యకాగారంప్రాప్తోఽద్రాక్షీద్యదూద్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ కామాత్మజాతంభువనైకసున్దరంశ్యామంపిశఙ్గామ్బరమమ్బుజేక్షణమ్ । బృహద్భుజంకుణ్డలకున్తలత్విషాస్మితావలోకేనచమణ్డితాననమ్ ॥ ౩౧ ॥ దీవ్యన్తమక్షైఃప్రియయాఽభిన్నమ్లయాతదఙ్గసఙ్గస్తనకుఙ్కుమాంస్రజమ్ । బాహ్వోర్దధానంమధుమల్లికాశ్రితంతస్యాగ్రఆసీనమవేక్ష్యవిస్మితః ॥ ౩౨ ॥ సతంప్రవిష్టంవృతమాతతాయిభిర్భటైరనేకైరవలోక్యమాధవః । ఉద్యమ్యమౌర్వంపరిఘంవ్యవస్థితోయథాఽన్తకోదణ్డధరోజిఘాంసయా॥ ౩౩ ॥ జిఘృక్షయాతాన్పరితఃప్రసర్పతశ్శునోయథాసూకరయూథపోఽహనత్ । తేహన్యమానాభవనాద్వినిర్గతావిభిన్నమూర్ధోరుభుజాఃప్రదుద్రువుః॥ ౩౪ ॥తంనాగపాశైర్బలినన్దనోబలీఘ్నన్తంస్వసైన్యంకుపితోబబన్ధహ। ఉషాభృశంశోకవిషాదవిహ్వలాబద్ధంనిశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్॥ ౩౫ ।❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అపశ్యతాంచానిరుద్ధంతద్బన్ధూనాంచభారత । చత్వారోవార్షికామాసావ్యతీయురనుశోచతామ్॥ ౧ ॥నారదాత్తదుపాకర్ణ్యవార్తాంబద్ధస్యకర్మచ।ప్రయయుశ్శోణితపురంవృష్ణయఃకృష్ణపాలితాః॥౨॥ ప్రద్యుమ్నోయుయుధానశ్చగదస్సామ్బోఽథసారణః । నన్దోపనన్దభద్రాభ్యాంరామకృష్ణానువర్తినః॥ ౩ ॥అ

యుధైః-భటైః-పరివృతం-బాణ-మవలోక్య-యథా-దణ్డధరోఽన్తకః-తద్వత్ - జిఘాంసయా-తత్ర-వ్యవస్థితం-లోహమయంపరిఘ-ముద్యమ్యాగ్రహీతుమిచ్ఛయా-పరితః-పరిసర్పతః-తానాతతాయినః- అహనత్ జఘాన,యథా-సూకరాణాంయూథంపాతీతితథా-సూకరశ్రేష్ఠః-శునోఽస్తి-తద్వత్ ॥ తఇతి ॥ తేఆతతాయినః-నిర్భిన్నాః-మూర్ధాదయో-యేషాం- తే-అతఏవ-గృహాన్నిర్గతాః-దుద్రువుః ❋॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తమితి॥బలీబలవాన్, బలినన్దనోబాణః-స్వసైన్యం-ఘ్నన్తం-అనిరుద్ధం-కుపితోనాగపాశైర్బన్ధ-శోకవిషాదాభ్యాంబాహ్యాభ్యన్తరదుఃఖాభ్యాం,విహ్వలాఅవశా-అశ్రూణాం, కలాబిన్దవో-యయో-స్తేఅక్షిణీ,యస్యాః,సారురోద ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విషష్టితమోధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథానిరుద్ధాదర్శనజవ్యథానాంక్రమేణనారదాచ్ఛ్రుతతద్వార్తానాంప్రాప్తశోణితపురాణాంయదూనాంబాణేనసహసంగ్రామంవర్ణయతి ॥ త్రిషష్టితమేన ॥ అపశ్యతామితి॥ అనిరుద్ధ-మపశ్యతాం - తస్యానిరుద్ధస్యబన్ధూనాం-అనుశోచతాం-వార్షికాఃఆషాఢాద్యాశ్వినాన్తాః, చత్వారో - మాసాఃవ్యతీయుఃఅతిక్రాన్తాః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ నారదాదితి॥బద్ధస్యానిరుద్ధస్యవార్తాం-బన్ధనాత్పూర్వం-తస్య-కర్మచ-శ్రుత్వా-కృష్ణేన-పాలితాః, కృష్ణసహితాఇత్యర్థః-వృష్ణయోయాదవః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ వృష్ణి ప్రధానానాహ-ప్రద్యుమ్నఇతి ॥ ఏతే-సర్వే-రామకృష్ణావనువర్తన్తఇతితథాభూతాః- యయుః ❋ ॥ ౩ ॥ అక్షౌహి

ణీభిరితి । సమేతాస్సహితాః ॥ ౪ ॥ భజ్యమానేతి । భజ్యమానానాం-పురాదీనాం ద్వన్ద్వైకవద్భావః ॥ యద్వా ॥ బహువ్రీహిరేవ-పురమితి విశేష్యాధ్యాహారః-రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః - బాణ, స్తుల్యసైన్యః ద్వాదశాక్షౌహిణీ సైన్యయుక్తః, వినిర్గతః-పురాదితి శేషః ॥ అట్టాలాః ప్రాకారాదుపరితనాన్యున్నతస్థానాని ॥ ౫ ॥ బాణార్థమితి । బాణస్య సహాయార్థం ససుతః స్కన్దేన సహితః, నన్దినామ వృషభ - మారుహ్య రామకృష్ణాభ్యాం-యుయుధే ఆయుధ్యత ॥ ౬ ॥ ఆసీదితి ॥ తుములం సఙ్కులం - రోమహర్షణం శృణ్వతాం పశ్యతాం చ రోమోద్గమావహమ్ ॥ కస్య కేన సహేత్యత ఆహ ॥ కృష్ణశఙ్కరయోరితి సార్ధేన ॥ హే రాజన్-బలేన బలభద్రేణ సహ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయ ఇతి ॥ సిద్ధచారణానాం ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వః, తథా గన్ధర్వాదయోఽపి-ఆగమన్నాజగ్ముః ॥ ౯ ॥ శఙ్కరానుచరానితి ॥ శౌరిః కృష్ణః-శార్ఙ్గాఖ్యాద్ధనుషః, చ్యుతైః-తీక్ష్ణమగ్రం యేషాం, శరైః-భూతాదీన్, శఙ్కరస్యానుచరాన్, ద్రావయామాసేతి సంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధానీతి ॥ పినాకీ రుద్రః, శార్ఙ్గిణి కృష్ణే-పృథగ్విధాని నానావిధాన్యస్త్రాణి, ప్రయుక్తవాన్, శార్ఙ్గపాణిః కృష్ణః-అవిస్మిత ఏవ-తాన్యప్ర

అక్షౌహిణీభిర్ద్వాదశభిస్సమేతాస్సర్వతో దిశమ్ । రురుధుర్బాణనగరం సమన్తాత్సాత్వతర్షభాః ॥ ౪ ॥ భజ్యమానపురోద్యానప్రాకారాట్టాదిగోపురమ్ । ప్రేక్షమాణో రుషావిష్టస్తుల్యసైన్యోఽభినిర్యయౌ ॥ ౫ ॥ బాణార్థం భగవాన్రుద్రస్ససుతః ప్రమథైర్వృతః । ఆరుహ్య నన్దివృషభం యుయుధే రామకృష్ణయోః ॥ ౬ ॥ ఆసీత్సుతుములం యుద్ధమద్భుతం రోమహర్షణమ్ । కృష్ణశఙ్కరయో రాజన్ప్రద్యుమ్నగుహయోరపి ॥ ౭ ॥ కుమ్భాణ్డకూపకర్ణాభ్యాం బలేన సహ సంయుగః । సామ్బస్య బాణపుత్రేణ బాణేన సహ సాత్యకేః ॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురాధీశా మునయస్సిద్ధచారణాః । గన్ధర్వాప్సరసో యక్షా విమానైర్ద్రష్టుమాగమన్ ॥ ౯ ॥ శఙ్కరానుచరాన్ శౌరిర్భూతప్రేతాన్సగుహ్యకాన్ । డాకినీర్యాతుధానాంశ్చ వేతాలాన్సవినాయకాన్ ॥ ౧౦ ॥ భూతమాతృపిశాచాంశ్చ కూశ్మాణ్డాన్బ్రహ్మరాక్షసాన్ । ద్రావయామాస తీక్ష్ణాగ్రైశ్శరైశ్శార్ఙ్గధనుశ్చ్యుతైః ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధాని ప్రాయుఙ్క్త పినాక్యస్త్రాణి శార్ఙ్గిణి । ప్రత్యస్త్రైశ్శమయామాస శార్ఙ్గపాణిరవిస్మితః ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మాస్త్రస్య తు బ్రహ్మాస్త్రం వాయవ్యస్య చ పార్వతమ్ । ఆగ్నేయస్య చ పార్జన్యం నైజం పాశుపతస్య చ ॥ ౧౩ ॥ మోహయిత్వా తు గిరిశం జృమ్భణాస్త్రేణ జృమ్భితమ్ । బాణస్య పృతనాం శౌరిర్జఘానాసిగదేషుభిః ॥ ౧౪ ॥ స్కన్దః ప్రద్యుమ్నబాణౌఘైరర్ద్యమానస్సమన్తతః । అసృగ్విముఞ్చన్గాత్రేభ్యశ్శిఖినాఽపాద్రవద్రణాత్ ॥ ౧౫ ॥ కుమ్భాణ్డకూపకర్ణౌ తు పేతతుర్ముసలార్దితౌ । దుద్రువుస్తదనీకాని హతనాథాని సర్వతః ॥ ౧౬ ॥ విశీర్యమాణం స్వబలం దృష్ట్వా బాణోఽత్యమర్షితః । కృష్ణమభ్యద్రవత్సఙ్ఖ్యే రథీ హిత్వైవ సాత్యకిమ్ ॥ ౧౭ ॥ ధనూంష్యాకృష్య యుగపద్బాణః పఞ్చశతాని వై । ఏకైకస్మిన్ శరౌ ద్వౌ ద్వౌ సన్దధే రణదుర్మదః ॥ ౧౮ ॥ తాని చిచ్ఛేద భగవాన్ధనూంషి యుగపద్ధరిః । సారథిం రథమశ్వాంశ్చ హత్వా శఙ్ఖమపూరయత్ ॥ ౧౯ ॥ తన్మాతా కోటరా నామ నగ్నా ముక్తశిరోరుహా । పురోఽవతస్థే కృష్ణస్య పుత్రప్రాణరిరక్షయా ॥ ౨౦ ॥ తతస్తిర్యఙ్ముఖో నగ్నామనిరీక్షన్గదాగ్రజః । బాణశ్చ తావద్విరథశ్ఛిన్నధన్వాఽవిశత్పురమ్ ॥ ౨౧ ॥ విద్రావితే భూతగణే జ్వరస్తు త్రిశిరాస్త్రిపాత్ । మహాదేవప్రయుక్తోఽసౌ ఘోరరూపోఽభి

త్యస్త్రైః-శమయామాస ॥ ౧౨ ॥ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మాస్త్రస్యేతి ॥ నైజం నారాయణాస్త్రం, శామకం ప్రాయుఙ్క్తేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ మోహయిత్వేతి । జృమ్భణాఖ్యేనాస్త్రేణ గిరిశం-జృమ్భితం జృమ్భణయుక్తం యథా తథా, మోహయిత్వా ॥ ౧౪ ॥ స్కన్ద ఇతి । స్కన్దః షణ్ముఖః-అసృగ్రుధిరం, విముఞ్చన్, శిఖినామయూరవాహనేన సహ, రణస్థానా, త్ప్రాద్రవత్ ॥ ౧౫ ॥ కుమ్భాణ్డ ఇతి ॥ ముసలేన, బలభద్రప్రయుక్తేన-అర్దితౌ పీడితౌ, పేతతుః, హతౌ నాథౌ యేషాం తాని-తయోరనీకాని, సర్వతో, దిక్షు, దుద్రువుః ॥ ౧౬ ॥ విశీర్యమాణమితి ॥ విశీర్యమాణం హన్యమానం-దృష్ట్వా, అతీవ నమృష్యతీతి తథా-స బాణ-స్సాత్యకిం ప్రతియోద్ధారం-హిత్వా అనాదృత్య, సఙ్ఖ్యే యుద్ధే-రథీ సన్-కృష్ణ-మభ్యద్రవత్ ॥ ౧౭ ॥ ధనూంషీతి ॥ రణే, దుష్టో మదో యస్య - స బాణః, ఏకైకస్మిన్-ధనుషి-ద్వౌ ద్వౌ-శరౌ-సన్దధే-తాని సంహితమాత్రశరాణ్యేవ, స తు ప్రయుక్తబాణాని, ధనూంషి, చిచ్ఛేద ॥ సాయకైరితి శేషః, తత, స్సారథిరథాశ్వాన్, హత్వా నాశయిత్వా, శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యమపూరయత్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తన్మాతేతి ॥ తస్య బాణస్య, మాతా, కోటరా నామ, నగ్నా, ముక్తా విస్రస్తాః, కేశాః, యస్యాస్తథాభూతా చ-పుత్రస్య, ప్రాణాన్, రక్షితుమిచ్ఛయా, కృష్ణస్య, పురత, ఉపతస్థే అవస్థితవతీ ॥ ౨౦ ॥ తత ఇతి ॥ నగ్నాం, మనీక్షమాణః, తిర్యఙ్ముఖో, బభూవ, తావ, త్తదన్తరం లబ్ధ్వేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ విద్రావిత ఇతి ॥ భూతగణే-విద్రావితే పలాయితే

సతి-శఙ్కరేణ - ప్రయుక్తః - ఘోరఃరూపంయస్యసః-విశేషేణభీషయతీతితథా. త్రీణిశిరాంసియస్యత్రయఃపాదాయస్య-స,తాపజ్వరః దశ-దిశో-దహన్నివ,దాశార్హంకృష్ణ,మభ్యపద్యతఅభ్యాజగామ * ॥ ౨౨ ॥ * సమరే,శార్ఙ్గధన్వనఃకృష్ణస్యా,గ్రే-ఆవిర్బభూవచ ॥ అథేతి॥ దేవఃకృష్ణః,తంజ్వరం-దృష్ట్వా -జ్వరంవైష్ణవంశీతజ్వరం-వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త * ॥ ౨౩ ॥ * మాహేశ్వరో-వైష్ణవశ్చే, త్యుభౌ-యుయుధాతేయుద్ధంకృతవన్తౌ - తదా - వైష్ణవేనజ్వరేణకర్త్రా - బలేనసాధనేనార్దితః విహతః, మాహేశ్వరో-జ్వరః-సమాక్రన్దత్ -రురోద * ॥ ౨౪ ॥ * అలబ్ధ్వేతి ॥ అన్యత్రఅన్యతః అభయ-మలబ్ధ్వా,అతఏవ-నితరాంభీతః-శరణం-రక్షితారం-తదుపాయంవా,అర్థయతఇతితథా-బద్ధాఞ్జలిః,కృష్ణం,తుష్టావ * ॥ ౨౫ ॥ * స్తుతిమేవాహ॥ నమామీతిచతుర్భిః ॥ తావత్స్వరక్షణోపయుక్తపరతత్త్వవైశిష్ట్యంస్తౌతిద్వాభ్యాం॥ పరేశం - త్వాం,నమామి,పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపీ-శంనియన్తారం కింప్రాకృతరాజాదివత్- నేత్యాహ ॥ సర్వాత్మానమితి ॥ సర్వేషాంబ్రహ్మాదీనా-మాత్మానంఅన్తః ప్రవిశ్యధారకత్వేననియన్తారమిత్యర్థః - కథమణుస్వరూపబ్రహ్మాదిజీవవర్గాన్తః ప్రవేశఇత్యతోవిశినష్టి ॥ కేవలంనిరవయవం-జ్ఞానమాత్రస్వరూపం-సాక్షాత్త్వాదన్తఃప్రవేశోపపత్తిరితిభావః - మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజాడ్యరాహిత్యంవివక్షితం ననుపరేశస్సర్వాత్మకోఽసౌజగత్కర్తేత్యత్రత్వమేవేతివక్తుంకారణత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ ॥ అనన్తశక్తీతి ॥ కారణత్వమాహ ॥ విశ్వోత్పత్తీతి ॥ స్థానంస్థితిః-విశ్వస్యోత్పత్త్యాదిహేతుమిత్యర్థః-మమైవంవిధత్వేకిం ప్రమాణమతఆహ ॥ బ్రహ్మలిఙ్గంవేదప్రమాణకం-నమూక్తవిధంబ్రహ్మ-నత్వహంతత్రాహ॥ యత్తద్బ్రహ్మేతి ॥ యద్వేదాన్తప్రసిద్ధం-బ్రహ్మ-తదభిన్నం-త్వాం-నన్వహమపికదాచిచ్ఛోచామి- నేత్యాహ ॥ ప్రశాన్తంఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిష

షణః ॥ అభ్యపద్యతదాశార్హం దహన్నివదిశోదశ॥ ౨౨ ॥ ఆవిర్బభూవపురతస్సమరేశార్ఙ్గధన్వనః।అథనారాయణోదేవస్తందృష్ట్వావ్యసృజజ్జ్వరమ్॥ ౨౩ ॥మాహేశ్వరోవైష్ణవశ్చయుయుధాతేజ్వరావుభౌ । మాహేశ్వరస్సమాక్రన్దన్వైష్ణవేనబలార్దితః॥ ౨౪ ॥ అలబ్ధ్వాఽభయమన్యత్రభీతోమాహేశ్వరజ్వరః । శరణార్థీహృషీకేశంతుష్టావప్రయతాఞ్జలిః ॥ ౨౫ ॥ జ్వరఉవాచ ॥ నమామిత్వాఽనన్తశక్తింపరేశంసర్వాత్మానంకేవలంజ్ఞప్తిమాత్రమ్ । విశ్వోత్పత్తిస్థానసంరోధహేతుంయత్తద్బ్రహ్మబ్రహ్మలిఙ్గంప్రశాన్తమ్॥ ౨౬ ॥ కాలోదైవంకర్మజీవస్స్వభావోద్రవ్యంక్షేత్రంప్రాణఆత్మావికారః । తత్సఙ్ఘాతోబీజరోహప్రవాహస్త్వన్మాయైషాతన్నిషేధంప్రపద్యే ॥ ౨౭ ॥ నానాభావైర్లీలయైవోపపన్నైర్దేవాన్సాధూన్లోకసేతూన్బిభర్షి । హంస్యున్మార్గాన్హింసయావర్తమానాఞ్జన్మైతత్తేభారహారాయభూమేః॥ ౨౮ ॥ తప్తోఽహంతేతేజసాదుస్సహేనశాన్తోగ్రేణాత్యుల్బణేనజ్వరేణ । తావత్తాపోదేహినాంతేఽఙ్ఘ్రిమూలంనోసేవేరన్యావదాశానుబద్ధాః॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ త్రిశిరస్తేప్రసన్నోఽహంవ్యేతుతేమజ్జ్వరాద్భయమ్ ।యోనౌస్మరతిసంవాదంతస్యత్వన్నభవేద్భ

ట్కారహితమ్ * । ౨౬ ॥ * కాలకర్మస్వభావాదీనామేవజగద్ధేతుత్వం నమమేత్యతఆహ ॥ కాలఇతి॥ దైవంకాలాద్యభిమానిదేవతా- కర్మజీవాదృష్టం - స్వభావఃజడత్వాజడస్వపరిణామత్వాదితత్తద్వస్తుస్వభావః - ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం-క్షేత్రంపృథివ్యాద్యుత్పత్తిభూమిఃప్రకృతిః - ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిః ప్రాణః ఆత్మామతిఃవికారఃఅవస్థాభేదః- తత్సఙ్ఘాతశ్శరీరం-బీజరోహప్రవాహఃకార్యకారణప్రవాహః - ఏషాఏతత్సర్వం-త్వన్మాయాత్వత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాధీనమిత్యర్థః-ఏషేతిసర్వనామత్వాత్పర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్ ప్రతినిర్దిశ్యమానమాయాపేక్షయాస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః - తం-త్వాం - నిషేధం-నేతినేతీతిప్రకృతిప్రాకృతసమస్తవస్తుగతప్రకారోయస్మిన్నిషిధ్యతే - తం - త్వాం , ప్రపద్యేఇత్యర్థఃనిషేధమిత్యత్రాధికరణఘఞ్ * ॥ ౨౭ ॥ * ననూక్తవిధః-పరేశోఽన్యఏవ-అహంతుయదుష్వన్యతమఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నానాభావైరితి॥ లీలయైవహేతుభూతయా-ఉపపన్నైః - రన్యథాత్వయ్యకర్మవశ్యేతేషామనుపపన్నత్వాదితిభావః- తైర్భావైః-ప్రకారభూతైర్మత్స్యాద్యవతారైరితియావత్ - ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాశ్చ - బిభర్షిపుష్ణాసి,ఉన్మార్గానుత్పథాన్ - హంసినాశయసి- ఉన్మార్గానిత్యస్యైవవివరణంహింసయావర్తమానానితి-యథా , మత్స్యకూర్మాదిజన్మ-తద్వ-దేతదపి ,తవ-జన్మావతారః భూమే- ర్భారహారాయభారాపనయనార్థం-అనేనవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదీనిసూచితాని * ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం శరణ్యత్వమావిష్కృత్యస్వకీయాంమార్తిమావేదయతి ॥ తప్తఇతి ॥ తావచ్ఛాన్తేనాప్య-న్తత-ఉగ్రేణోల్బణేన-అతఏవ-సోఢుమశక్యేన-త్వత్తేజసాఉపబృంహితేన,జ్వరేణా,హం-తప్తస్తతో - మాంప్రపన్నంపాహీతిభావః-పరసన్తాపకస్యయుక్తఏవతాపఇత్యతఆహ ॥ తావదితి ॥ యావ-దాశయారక్షకాన్తరసంభావనాశయా - ఽనుబద్ధాః-తవాఙ్ఘ్రిమూలం-నసేవేరన్-తావదేవ,దేహినాం,తాపః - సేవాయాంప్రవృత్తానాంత్వనుచితఇతిభావః * । ౨౯ ॥ * ఇత్థంసంస్తుతః-శరణ్యోభగ

వాఞ్ఛితమనుగృహ్ణన్నాహ॥ త్రిశిర ఇతి॥ హే త్రిశిరః- తేతుభ్యం, అహం, ప్రసన్నః, తవ, మజ్జ్వరాద్భయం- వ్యేతువ్యపైతు, యః, పుమాన్, నావయోః- ఇమం- సంవాదం, స్మరతి, తస్య త్వత్ త్వత్తః, భయం, న భవేత్ - తం త్వం మాభీషయేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఆనమ్య ప్రణమ్య- యోత్స్యన్ యోద్ధుం- జనార్దనం కృష్ణం- ప్రాగాదభ్యాపతత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తత ఇతి॥ నానావిధాన్యాయుధాని ధరతీతి తథా- సోఽసురో, బాణః క్రుద్ధో- హే నృప, చక్రాయుధే కృష్ణే, పరిఘం ముమోచ ప్రాయుఙ్క్త ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తస్యేతి॥ అస్యతః క్షిపతః ప్రయుఞ్జానస్యేతి యావత్ - తస్య బాణస్యాస్త్రాణి- బాహూంశ్చ, సకృద్యుగపత్ - క్షురస్యేవ నేమిర్యస్య- తేన- చక్రేణ సుదర్శనేన- చిచ్ఛేద- వనస్పతేః వృక్షస్య, శాఖా ఇవ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ బాహుష్వితి॥ ఛిద్యమానేషు సత్సు, భగవాన్ భవో రుద్రః, భక్తానుకమ్పీ హేతుగర్భమిదం- తత్ ప్రాభాషత ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ భాషణమేవాహ॥ త్వం హీత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ కేవలం వేదాన్తైకవేద్యం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యం, త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం కథమయం జానీయాదిత్యభిప్రయన్ స్తౌతి॥ త్వం హీతి॥ వాఙ్మయే బ్రహ్మణి వేదే ఉపనిషదీతి యావత్, గూఢం, యత్పరం బ్రహ్మ, తత్, త్వం, కిం తద్బ్రహ్మస్వరూపమత ఆహ॥ జ్యోతిరితి॥ స్వప్రకాశం జ్ఞానస్వరూపమిత్యర్థః, అమలాత్మానః యోగవిశుద్ధాన్తఃకరణాః, యం- పశ్యన్తి స త్వమితి సంబన్ధః- అథ శరణ్యత్వోపయుక్తకల్యాణగుణాన్ స్వవక్షుః తావద్దృష్టాన్తముఖేన నిర్దోషత్వమాహ॥ ఆకాశమివ కేవలం నిరస్తనిఖిలదోషం ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ న హి శరీరమాత్మనోఽపి ప్రియ- మత స్త్వచ్ఛరీరభూతకృత్స్నజగదన్తర్గతోఽయం మూర్ఖోఽపి తవానుకమ్ప్య ఏవేత్యభిప్రయన్ విరాడ్రూపత్వేన స్తౌతి॥ నాభిరితి ద్వాభ్యాం॥ నభోఽగ్న్యమ్బుద్యుదిక్పృథివ్యో యథాక్రమం తవ నాభిముఖరేతశ్శిరశ్శ్రోత్రపాదాః, చన్ద్రో మన ఇతి॥ కార్యకారణభావేన సామానాధికరణ్యం "చన్ద్రమా మనసో జాతః" ఇతి శ్రుతేః, భగవ

యమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్తోఽచ్యుతమానమ్య గతో మాహేశ్వరజ్వరః । బాణస్తు రథమారూఢః ప్రాయాద్యోత్స్యన్ జనార్దనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తతో బాహుసహస్రేణ నానాయుధధరోఽసురః । ముమోచ పరిఘం క్రుద్ధో బాణశ్చక్రాయుధే నృప ॥ ౩౨ ॥ తస్యాస్యతోఽస్త్రాణ్యసకృచ్చక్రేణ క్షురనేమినా । చిచ్ఛేద భగవాన్ బాహూన్ శాఖా ఇవ వనస్పతేః ॥ బాహుషు ఛిద్యమానేషు బాణస్య భగవాన్ భవః । భక్తానుకమ్ప్యుపవ్రజ్య చక్రాయుధమభాషత ॥ ౩౪ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ త్వం హి బ్రహ్మ పరం జ్యోతిర్గూఢం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే । యం పశ్యన్త్యమలాత్మాన ఆకాశమివ కేవలమ్ ॥ నాభిర్నభోఽగ్నిర్ముఖమమ్బు రేతో ద్యౌః శీర్షమాశాః శ్రుతిరఙ్ఘ్రిరుర్వీ । చన్ద్రో మనో యస్య దృగర్క ఆత్మా ❋ అహం సముద్రో జఠరం భుజేన్ద్రః ॥ ౩౬ ॥ రోమాణి యస్యౌషధయోఽమ్బువాహాః కేశా విరిఞ్చో ధిషణా విసర్గః । ప్రజాపతిర్హృదయం యస్య ధర్మః స వై భవాన్ పురుషో లోకకల్పః ॥ ౩౭ ॥ తవావతారోఽయమకుణ్ఠధామన్ ధర్మస్య గుప్త్యై జగతో భవాయ । వయం చ సర్వే భవతానుభావితా ❋ విభావయామో భువనాని సప్త ॥ ౩౮ ॥ త్వమేక ఆద్యః పురుషోఽద్వితీయస్తుర్యః స్వదృగ్ఘేతురహేతురీశః । ప్రతీయసేఽథాపి యథావికారం స్వమాయయా స

న్నాం న సాత్వ్రీమాకస్య చన్ద్రస్య సర్వదేహిమనోఽభిమానదేవతాత్వాచ్చ, ఏవం దృగర్క- ఇత్యపి "చక్షోః సూర్యోఽజాయత" ఇతి శ్రుతేః॥ దృగభిమానిదేవతాత్వాచ్చ॥ యస్యేతి పదం సర్వత్ర యోజ్యమ్, అహం రుద్రః, ఆత్మా అన్తఃకరణభేదోఽహంకారః అత్రాపి పూర్వవదేవ సామానాధికరణ్యం ద్రష్టవ్యం- జఠరం, సముద్రాః, ఇన్ద్రః, ఇన్ద్రాదయ స్తవ భుజా ఇత్యర్థః, యచ్ఛబ్దానాం స వై భవానిత్యనేన సంబన్ధః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ రోమాణీతి॥ ఓషధయో యస్య రోమాణి- అమ్బువాహాః మేఘాః- కేశాః- విరిఞ్చో ధిషణా బుద్ధిః, ప్రజాపతిః, విసర్గో మేఢ్రం, ధర్మో హృదయం - స వై, భవాన్, ఇత్థం, లోకైః, కల్ప్యతే అవయవత్వేనేతి లోకకల్పః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ నన్వేవమప్యయం దురాత్మా నిగ్రాహ్య ఏవేతి చేత్, యద్యప్యేవం, తథాప్యయం శరణంగతోఽనుగ్రాహ్య ఏవ- యుక్తం చైతత్, తవావతారస్య ప్రపన్నలోకాభ్యుదయహేతుత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ॥ తవేతి॥ హే అకుణ్ఠధామన్- తేజస్స్వభావేతి యావత్, అవతారదశాయామప్యచ్యుతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదిస్వభావేత్యర్థః, జగతః ప్రపన్నలోకస్య, భవాయాభ్యుదయాయ, అభవాయేతి వాచ్ఛేదః, అభవాయ, భవప్రయుక్తతాపత్రయనివృత్తయ ఇత్యర్థః, అనుగ్రాహ్యశ్చైత్తిర్హి త్వమేవైనమనుగృహ్ణీష్వేత్యత ఆహ॥ వయమితి॥ సర్వే, వయం, లోకపాలాస్తావ త్త్వయా, సృష్టాః, అనుతతః- భావితాః పాలితాః, సప్త, భువనాని, విభావయామః పాలయామః- వయం తత్పరతన్త్రా ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఆకాశమివ కేవలమితి- నిరస్తనిఖిలదోషత్వముక్తం- విరాట్ఛరీరకత్వోక్త్యా సర్వాన్తరాత్మకత్వం ఫలితం - తవావతారోఽయమిత్యనేన నిరుపాధికరక్షకత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమావిష్కృతం, అథ పరత్వోపయుక్తకారణత్వాదికమాహ॥ త్వమేక ఇతి॥ త్వం, అస్య జగతో- హేతుః కారణం, కిం చతుర్ముఖాదివన్నేత్యాహ॥ అహేతురితి॥ స్వయం కారణాన్తరరహితః కిం నిమిత్తకారణం, నేత్యాహ॥ ఏక ఇతి॥ అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనైకత్వవ్యపదేశార్హః, ఆద్యః పురుషః జగదుపాదానకారణ

భూతపురుషశ్చేత్యర్థః - కిముపాదానకారణమేవ-నేత్యాహ ॥ అద్వితీయ ఇతి । అధిష్ఠాత్రన్తరరహితః నిమిత్తకారణం చేత్యర్థః - అతఏవ, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణ ఇత్యాహ ॥ స్వదృక్తుర్యశ్చేతి ॥ స్వదృక్ స్వయం ప్రకాశజ్ఞానస్వరూపః, అనేన ప్రకృతివైలక్షణ్యముక్తం - జడత్వాత్తస్యాః తుర్యః జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధరహితః, అనేన జీవవైలక్షణ్యముక్తం. ఆకాశమివ కేవలమిత్యనేన చ నిర్వికారత్వముక్తం - ఏక ఆద్యః పురుష ఇత్యనేన వికారాశ్రయత్వరూపోపాదానత్వం, కథమేతదుభయం మిథో విరుద్ధమేకస్మిన్నుపపద్యత ఇత్యాశఙ్క్య పరిహరతి ॥ ప్రతీయస ఇతి ॥ యద్యపీదం పరస్పరవిరుద్ధ, మథాపి-సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై సర్వేషాం-గుణానాం స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణానాం ప్రకృతిపురుషాదీనాం, ప్రసిద్ధ్యై దేవమనుష్యత్వాద్యాకారసిద్ధ్యై-స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన, యథావికారం ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారానుగుణం, ప్రతీయసే తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తన్నామరూపనిర్వాహకత్వేన ప్రతీయసే ప్రమీయసే, వేదాన్తజన్యప్రమావిషయో భవసీత్యర్థః, అస్మిన్విషయే వేదాన్తానామేవ ప్రామాణ్యమితి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ సర్వగుణేత్యనేన ప్రకృతిసంబన్ధస్సూచితః - తర్హి జీవస్యేవ ప్రకృత్యాతిరోహితస్య యథావికారమన్తరాత్మతయా ప్రకాశో న స్యాదిత్యాశఙ్క్యాం దృష్టాన్తేన నిరాకరోతి ॥ యథైవేతి ॥ అపిహిత ఇతిచ్ఛేదః, దార్ష్టాన్తికే గుణేనాపిహిత ఇతి దర్శనాత్ - అన్యథోపధ్మానీయప్రసఙ్గాచ్చ-అపిహిత ఇతి నఞ్సమాసః-నతు ‹‹ వష్టిభాగురి ,, రితి వచనవిహితాకారలోపాభావపక్షరూపం, స్వయా-స్వప్రకాశ్యయా, ఛాయయా మేఘాదిరూపయా, అపిహితోఽతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ సన్, నహి మేఘాదినా సూర్యతత్ప్రభయోస్తిరోధిః-మేఘాదీన్భిత్త్వా తదన్తర్బహిశ్చ ప్రసరణాత్ - అన్యథా-తద్వ్యవహితరూపాగ్రహణప్రసఙ్గాత్-యథైవంభూత, స్సూర్యః-ఛాయాం మేఘాదీన్ - రూపాణి తద్వ్యవహితాని రూపాణి చ - సంచకాస్తి సమ్యక్ప్రకాశయతి - ఏవం హే భూమన్-గుణేన సత్త్వాదిగుణేన, గుణమయప్రకృత్యేతి యావత్, అపిహితః అతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ-త్వం, గుణాన్ ప్రకృతిత

ర్వగుణప్రసిద్ధ్యై ॥ ౩౯ ॥ యథైవ సూర్యోఽపిహితస్స్వ * ఛాయయా ఛాయాం చ రూపాణి చ సంచకాస్తి ।ఏవం గుణేనాపిహితో గుణాంస్త్వమాత్మప్రదీపో గుణినశ్చ భూమన్ ॥ ౪౦ ॥ యన్మాయామోహితధియః పుత్రదారగృహాదిషు । ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి ప్రసక్తా వృజినార్ణవే ॥ ౪౧ ॥ దేవదత్తమిమం లబ్ధ్వా నృలోకమజితేన్ద్రియః । యో నాద్రియేత త్వత్పాదౌ స శోచ్యో హ్యాత్మవఞ్చకః ॥ ౪౨ ॥ యస్త్వాం విసృజతే * మర్త్య ఆత్మానం ప్రియమీశ్వరమ్ ।విపర్యయేన్ద్రియార్థార్థం విషమత్త్యమృతం త్యజన్ ॥ ౪౩ ॥ అహం బ్రహ్మా చ విబుధా మునయశ్చామలాశయాః। సర్వాత్మనా ప్రపన్నాస్త్వామాత్మానం ప్రేష్ఠమీశ్వరమ్ ॥ ౪౪ ॥ తం త్వా జగత్స్థిత్యుదయాన్తహేతుం సమం

త్కార్యగతధర్మాన్గుణినః ప్రకృత్యాదీంశ్చ - ప్రకాశయసి-ఆత్మప్రదీపః స్వప్రకాశశ్చ-యద్యపి దృష్టాన్తే ఛాయాసూర్యయోర్న సంబన్ధః-మిథస్తయోః విప్రకృష్టత్వాత్ దార్ష్టాన్తికే త్వపృథక్సిద్ధవిశేషణవిశేష్యభావస్సంబన్ధ ఇతి దృష్టాన్తో విషమ-స్తథాఽపి విప్రకృష్టస్యైవాపృథక్సిద్ధాయా అపి ప్రకృతేరతిరోధాయకత్వమన్యప్రకాశ్యత్వం తిరోధానప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వం చేత్యేతదేవ దృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ న కేవలమయమేవాజ్ఞః-కిన్తు - సర్వేఽపీత్యన్మాయామోహితత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ యన్మాయేతి ॥ యస్య తవ-మాయయా, మోహితా - ధీర్యేషాం తే, పుత్రాదిషు - సక్తాః, వృజనార్ణవే దుఃఖార్ణవే ఉన్మజ్జన్తి ఉత్ప్లవన్తే - పునర్నిమజ్జన్తి చ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ నను మోహయన్ వృజినార్ణవే పాతయం శ్చాహం కిం నిర్ఘృణః ॥ నేత్యాహ ॥ దేవదత్తమితి ॥ దేవేన నిరవధికకృపావతా త్వయా- దత్తం - త్వదారాధనోపయుక్తం, త్వన్మాయాతరణసాధనం చ్చేమం-మనుష్యదేహం, లబ్ధ్వాప్య-జితేన్ద్రియః పరవశస్సన్, యః పుమాన్, త్వచ్చరణౌ-నాద్రియతే న సేవతే-సశోచ్యః అహో కిమస్య దౌర్భాగ్యమిత్యేవం శోచనీయః - కుతః - హియస్మాత్ - అయమాత్మవఞ్చకః ఆత్మాపహారీ ‹‹ యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే । కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా ,, ఇతివచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః స్వదోషేణైవ స్వయం దుఃఖ్యతీతి న తవ దోషప్రసఙ్గ ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతోఽపి శోచ్య ఇత్యాహ ॥ యస్త్వామితి ॥ స్వయం-మరణశీలస్సన్- ఆత్మానం, ప్రియ, మీశ్వరం చ-త్వాం విసృజతే త్యజతి న సేవతే, కింతు, విపర్యయేషు అనాత్మస్వప్రియేష్వనీశ్వరేషు-ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిషు - ఆర్తః దీనః, అమృతమపి, త్వాం, అమృతతుల్యాం త్వత్సేవాం వా-విషబుద్ధ్యా-త్యజన్ ఆస్తే, సశోచ్య ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యతస్త్వత్సేవాఽమృతతుల్యా అతఏవ, వయం త్వామేవ ప్రపన్నా ఇత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అహం రుద్రః, త్వామేవోక్తవిధం, సర్వభావేన ఉపాయోపేయభావేన, శరణం, గతాః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ న కేవలమాత్మత్వానుగుణగుణమాత్రయుక్తమేవ త్వాం ప్రపన్నాః, కిన్తు, శరణ్యత్వోపయుక్తాసఙ్ఖ్యేయగుణాన్తరయుక్తం చేత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తమితి ॥ హే దేవ - తముక్తవిధం ॥ కించ ॥ జగదుత్పత్తిస్థితికారణం, సమం వైషమ్యరహితం, ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం-

భజతామపిశాన్త్యావహంచ. సుహృచ్చాసావాత్మనాయకశ్చ - తం, అనన్యం స్వతుల్యసేవ్యాన్తరరహితం ఏకం స్వాధికప్రపదనీయాన్తరరహితం, ఆత్మకేతం, ఆత్మనాం అస్మాకం, కేతం ఆశ్రయమాధారమితియావత్, ఆత్మైవకేతంయస్య తమితి వా స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతిశ్రుతేః-భవాభ్యుదయాయైహికసుఖాయ-అపవర్గాయమోక్షాయచ-భజామః ॥ ౪౫ ॥ ప్రకృతంవిజ్ఞాపయతి॥ అయమితి ॥అయంబాణః, మేత్వాంప్రపన్నస్యమమ-ఇష్టోభక్తః,అనేన ‘‘ మమమద్భక్తభక్తేషుప్రీతిరభ్యధికాభవే,,దితిభగవద్వచనంస్మారితం,అతఏవ-దయితః,ప్రియఃఅనువర్తత ఇతితథాచ-హేదేవ,అముష్యబాణస్య,మయా,అభయందత్తం॥ కిమతఇత్యతఆహ ॥తన్మయాదత్తమభయం, సంపాద్యతాంసఫలీక్రియతాం,అయమేవ-భవతోఽనుగ్రహః, యథాహి-తేత్వయా, దైత్యపతౌప్రహ్లాదే - ప్రసాదః,కృతఇతిశేషః - త్వద్వంశజంనహనిష్యామీతిప్రహ్లాదమనుగృహీతవానిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థంసంస్తుతఃప్రసన్నఃప్రాహభగవాన్॥ యదాత్థేతి ॥ హేభగవన్ రుద్ర-నఃఅస్మాన్ప్రతి-యత్-ఆత్థఅవోచః,యచ్చ,తవ,ప్రియం-తత్-కరవామ - యద్వా,యత్, తవ,ప్రియం,తత్-నోఽస్మాకమపి,అత,స్తత్-కరవామ, భవతా-యత్-నిశ్చిత-మేతత్ప్రాణసంరక్షణాత్మకం-తత్-మయాఽప్యనుమోదితమ్ ॥ ౪౭ ॥ విరోచనసుతఇతిహేతుగర్భం-తత్త్వాత్,దవధ్యః,తత్రాపిహేత్వన్తరమాహ॥ప్రహ్లాదాయేతి॥అన్వయఃవంశజః ॥ ౪౮ ॥ తర్హికిమర్థంబాహూనచ్ఛిన్నస్త

ప్రశాన్తంసుహృదాత్మనాయకమ్। అనన్యమేకంజగదాత్మకేతంభవాపవర్గాయభజామదేవ॥ ౪౫ ॥ అయంమమేష్టోదయితోఽనువర్తీమయాఽభయందత్తమముష్యదేవ। సంపాద్యతాంతద్భవతః ప్రసాదోయథాహితేదైత్యపతౌప్రసాదః॥ ౪౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥యదాత్థభగవం స్త్వంనఃకరవామప్రియంతవ।భవతోయద్వ్యవసితంతన్మేసాధ్వనుమోదితమ్॥ ౪౭ ॥అవధ్యోఽయంమయాఽప్యేషవైరోచనసుతోఽసురః। ప్రహ్లాదాయవరోదత్తోనవధ్యోమేత్వదన్వయః॥ ౪౮ ॥దర్పోపశమనాయాస్యప్రవృక్ణాబాహవోమయా। నాశితంచబలంభూరియచ్చభారాయితంభువః॥ ౪౯ ॥ చత్వారోఽస్యభుజాశ్శిష్టాభవిష్యత్యజరామరః। పార్షద*ముఖ్యోభవతోనకుతశ్చిద్భయోఽసురః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిలబ్ధ్వాఽభయంకృష్ణంప్రణమ్యశిరసాఽసురః। ప్రాద్యుమ్నింరథమారోప్యసవధ్వాసముపానయత్ ॥ ౫౧ ॥ అక్షౌహిణ్యాపరివృతంసువాససమలఙ్కృతమ్। సపత్నీకంపురస్కృత్యయయౌరుద్రానుమోదితః॥ ౫౨ ॥సరాజధానీంసమలఙ్కృతాంధ్వజైస్సతోరణైరుక్షితమార్గచత్వరామ్। వివేశశఙ్ఖానకదున్దుభిస్స్వనైరభ్యుద్యతఃపౌరసుహృద్ద్విజాతిభిః॥ ౫౩ ॥య ఏతత్కృష్ణవిజయంశఙ్కరేణచసంయుగమ్। సంస్మరేత్ప్రాతరుత్థాయనతస్యస్యాత్పరాజయః॥ ౫౪ ॥******************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. *********

** నృగోపాఖ్యానారమ్భః. **

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదోపవనంరాజన్జగ్ముర్యదుకుమారకాః। విహర్తుంసామ్బప్రద్యుమ్నచారుభానుగదాదయః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వాసుచిరంతత్రవిచిన్వన్తఃపిపాసితాః। స్థితంనిరుదకేకూపేదదృశుస్సత్త్వమద్భుతమ్ ॥ ౨ ॥

త్రాహ ॥ దర్పఇతి ॥ ప్రవృక్ణాశ్ఛిన్నాః,కిమర్థం,బహుసైన్యంహతవానసీత్యతఆహ ॥ నాశితమితి ॥ భూభారాపనయనార్థమితి భావః ॥ ౪౯ ॥ రుద్రముఖేనబాణమనుగృహ్ణాతి ॥ చత్వారఇతి ॥ అస్యబాణస్యచత్వారః-భుజాః-శిష్టాఃఅజ్ఞప్తాఃఅనుగృహ్యఅవశేషితాఇత్యర్థః, అయం, జరామరణరహితః, భవిష్యతి,న,కుతశ్చిద్భయం, యస్య, తథాభూతశ్చ,భవిష్యతీతిసంబన్ధః ॥ ౫౦ ॥ ఇతీతి ॥ అభయమితిచ్ఛేదః-వధ్వాఉషయాసహ,ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం,సమానయత్-ద్వారకాంప్రాపయామాసేత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ తదేవాహ ॥ అక్షౌహిణ్యేతి॥శోభనేవాససీయస్యతం-పత్న్యాసహితం,అనిరుద్ధం,పురస్కృత్యపురతోగమయన్-రుద్రానుమోదితః-స్వయమప్య - నుయయౌ ॥ ౫౨ ॥ సఇతి॥సబాణః-కృష్ణోవా,అన్యతరసహితోఽన్యతరోవా, పౌరాదిభి,రభ్యుద్యతఃఅభిముఖమాగత్యసత్కృతః,శఙ్ఖాదిధ్వనిభిః, రాజధానీంద్వారకాం,వివేశ,కథంభూతా-ముక్షితాఃసిక్తాః, మార్గాఃవిథయః - చత్వరాణ్యఙ్గణానిచ-యస్యాం,తామ్ ॥ ౫౩ ॥ ఉక్తకథానుస్మరణఫలమాహ॥యఇతి॥యఃపుమాన్-సంస్మరేదితిశ్రవణాఖ్యానాదీనామప్యుపలక్షణంతస్యస్మరతః-పరాజయో-నస్యాత్ ॥౫౪॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. ***********

అథదత్తాపహారప్రయుక్తదురితనిమిత్తకృకలాసజన్మనోనృగస్యతజ్జన్మవిమోచనాత్మకంభగవచ్చేష్టితమనువర్ణయతిచతుష్షష్టితమేన॥ ఏకదేత్యాదినా॥తావదుపోద్ఘాతమాహ॥హేరాజన్-సామ్బాదయో-యదుకుమారకాః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వేతి॥ తత్రోపవనే-పిపాసితాస్తృషితాః-జల-మన్వేషయన్తః, క్వచిన్నిరుదకేనిర్జలేకూపే-మహదున్నతం - అద్భుతం

చ-సత్వంజన్తుం-దదృశుః ॥ ౨ ॥ కృకలాసంనామ - గిరినిభంగిరితుల్యం-విస్మితంచేతోయేషాంతే,తస్యకృకలాసస్యోద్ధరణేనిమిత్తే,యత్నంచ-చక్రుః ॥ ౩ ॥ చార్మభిరితి॥చర్మమయైః,తన్తుమయైశ్చ-పాశైరజ్జుభిః,బధ్వా-పతితం,తముద్ధర్తుం నప్రబభూవుః ॥ ౪ ॥ తత్రేతి॥విశ్వంభావయతిఅభ్యధికంకరోతీతితథా-వామేన-కరేణ-లీలయైవ, తముజ్జహారబహిర్నిష్కాసితవాన్ ॥ ౫ ॥ సఇతి॥సఉద్ధృతః-ఉత్తమశ్లోకస్య- కరేణాభిమృష్టఇతిహేతుగర్భమిదం,సన్తప్తం-చామీకరంసువర్ణం-తద్వ-ద్వర్ణో-యస్య-సః-అద్భుతా అలఙ్కరణాదయోయస్యసః,స్వర్గీదేవో-బభూవ ॥ ౬ ॥ పప్రచ్ఛేతి॥తస్యకృకలాసస్య-జన్మనో-నిదానంకారణం - జానన్నపి-ముకున్దః-త - జ్జనేషు-ఖ్యాపయితుంప్రసిద్ధీకర్తుం , పప్రచ్ఛ-ప్రశ్నమేవాహ॥ కస్త్వమితి ॥ హేమహాభాగ-వయంతు-త్వాంధ్రువం-దేవశ్రేష్ఠం-గణయామ ॥ ౭ ॥ కతమేనకేనవా-కర్మణా-ఇమాం కృకలాసత్వరూపాం-దశాం - అవస్థాం-ప్రాపితోఽసితత్రహేతుః-అతదర్హోఏతదవస్థానర్హః,శోభనా-దీప్తిర్యస్యసః॥ఆత్మానమితి॥వివిత్సతాంవేత్తుమిచ్ఛతాం-నోఽస్మభ్య,మాత్మాన-మాఖ్యాహియది-తద్వక్తుం-క్షమంయోగ్యం-తర్హ్యాఖ్యాహీతిసంబన్ధః ॥ ౮ ॥ ఇతీతి ॥ అనన్తమూర్తినాహృద్యమూర్తినా సంపృష్టో-రాజామానుషఇతిచ-పూర్వజన్మాభిప్రాయేణోక్తం-అర్క-స్యేవవర్ణోయస్య-త-త్తేన-కిరీటేన-నమస్కృత్యాహ ॥ ౯ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥నృగఇత్యాదినా॥ఇత్యుక్తావితి-మిత్యతః

కృకలాసంగిరినిభంవీక్ష్యవిస్మితచేతసః।తస్యచోద్ధరణేయత్నంచక్రుస్తేకృపయాన్వితాః॥ ౩ ॥చార్మభిస్తాన్తవైః పాశైర్బధ్వాపతితమర్భకాః । నాశక్నువన్సముద్ధర్తుంకృష్ణాయాచఖ్యురుత్సుకాః ॥ ౪ ॥ తత్రాగత్యారవిన్దాక్షోభగవాన్విశ్వభావనః । వీక్ష్యోజ్జహారవామేనతంకరేణసలీలయా॥ ౫ ॥ సఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టోవిహాయసద్యఃకృకలాసరూపమ్ । సన్తప్తచామీకరచారువర్ణస్స్వర్గ్యద్భుతాలఙ్కరణామ్బరస్రక్ ॥ ౬ ॥ పప్రచ్ఛవిద్వానపితన్నిదానంజనేషువిఖ్యాపయితుంముకున్దః । కస్త్వంమహాభాగవరేణ్యరూపోదేవోత్తమంత్వాంగణయామనూనమ్॥ ౭ ॥దశామిమాంవాకతమేనకర్మణాసంప్రాపితోహ్యతదర్హస్సుభద్ర। ఆత్మానమాఖ్యాహివివిత్సతాంనోయన్మన్యసేనఃక్షమమత్రవక్తుమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిస్మరాజాసంపృష్టఃకృష్ణేనానన్తమూర్తినా। మాధవఃప్రణిపత్యాహకిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౯ ॥ నృగఉవాచ ॥ నృగోనామనరేన్ద్రోఽహమిక్ష్వాకుతనయఃప్రభో। దానిష్వాఖ్యాయమానేషుయదితేకర్ణమస్పృశమ్॥ ౧౦ ॥ కిన్నుతేఽవిదితంనాథసర్వభూతాత్మసాక్షిణః। కాలేనావ్యాహతదృశోవక్ష్యేఽథాపితవాజ్ఞయా ॥ ౧౧ ॥యావత్యస్సికతాభూమౌయావత్యోదివితారకాః। యావత్యోవర్షధారాశ్చతావతీరదదాంస్మగాః॥ ౧౨ ॥ పయస్వినీస్తరుణీరూపశీలగుణోపపన్నాఃకపిలాహేమశృఙ్గీః।న్యాయార్జితారూప్యఖురాస్సవత్సాఃదుకూలమాల్యాభరణాదదామ్యహమ్॥ ౧౩ ॥స్వలఙ్కృతేభ్యోగుణశీలవద్భ్యస్సీదత్కుటుమ్బేభ్య ఋతవ్రతేభ్యః। తపశ్శ్రుతబ్రహ్మవదాన్య సద్భ్యఃప్రాదాంయువభ్యోద్విజపుఙ్గవేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ గోభూహిరణ్యాయతనాశ్వహస్తినఃకన్యాస్సదాసీస్తిలరూప్యశయ్యాః। వా

ప్రాప్తేనేన - అహం నృగోనామ-నరేన్ద్రఃరాజశ్రేష్ఠః - హేప్రభో-దానిష్వాఖ్యాయమానేషు దానప్రశంసాసువక్తృత్వాన్విత్యర్థః - దానేషుదానశీలేషువా యది-తవ - కర్ణ - స్పృశ-మిత్యసంశయేహేసన్దేహవచనంయువిజానేదాఃప్రమాణంస్యాదితివత్-కర్ణపథంనూనంప్రాప్తస్స్యామిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ కించ॥కిన్న్వితి॥ తేత్వయా-నవిదితం- కిన్ను-విదితమేవేత్యర్థః తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి - సర్వభూతానా - మాత్మనోబుద్ధేః-సాక్షిణఃసాక్షాద్ద్రష్టుః - కాలేనా-వ్యాహతమవిప్లుతం-దృక్జ్ఞానం - యస్య-తస్య-అథాపి-త్వదాజ్ఞయైవంతథాపి ॥ ౧౧ ॥ యావత్యఇతి॥సికతాదయో-యావత్య-స్తావతీః, ధేనూః,రదదాందత్తవానస్మి మయాదత్తానాంగవాంసఙ్ఖ్యావక్తుంనశక్యతేఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ తాఏవవిశినష్టి॥పయస్వినీరితి॥ అత్రభూమ్నిమత్వర్థీయః శీలాదిభిర్యుక్తాః కపిలవర్ణాః-హేమస్వర్ణాలఙ్కారః-శృఙ్గయో-ర్యాసాం-తాః-న్యాయతస్సంపాదితాః - రూప్యంరజతాలఙ్కారః - ఖురేషు-యాసాం - తాః - వత్సైస్సహితాః - దుకూలాదీనాంద్వంద్వః - తతోమత్వర్థీయోఽచ్-దదామిఅదామిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అథసత్పాత్రాణివిశినష్టి॥స్వలంకృతేభ్యఇతి॥సీదన్క్లిశ్యన్ కుటుమ్బో యేషాం-తేభ్యః. ఋతవ్రతేభ్యఃఅదమ్భాచారేభ్యఃతపసా , శ్రుతాఃప్రఖ్యాతా,స్తే-బ్రహ్మణివదాన్యాఃబ్రహ్మవాదినః - తేచతే సన్త - స్తేభ్యః-వదాన్యవద్భ్య ఇతిపాఠే-తపఆదివిశిష్టేభ్యః-ఏవంవిధేభ్యో,బ్రాహ్మణోత్తమేభ్యోఽదామ్ ॥ ౧౪ ॥ నకేవలంగాఏవాదాం,అన్యానపీత్యాహ॥గోభ్వితి॥పునర్గోగ్రహణమితరాపేక్షయాతద్భూయస్త్వాభిప్రాయకం - గవాదీనామితరేతరయోగద్వంద్వః - తత్రాయతనానిగృహాః - దాసీభిస్సహితాః-కన్యా - తిలాదీనాంద్వంద్వః-తత్ర- రూప్యంరజతం - పరిచ్ఛదాకాగ్నహోపకర

౧౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ వదాన్యవద్భ్యః.

గాతం-

ణాని,నకేవలంప్రాచామేవ-కిన్తు - యజ్ఞైరిష్టంచ-పూర్తంస్మార్తంకర్మ - చరితంకృతంచ ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ ఏవంవర్తమా
నస్యమమకించిత్సఙ్కటముపన్నం శృణ్విత్యాహ॥కస్యచిదితి॥ద్విజముఖ్యస్య , గాంప్రతిగృహీతవతో-గౌ,భ్రష్టాబలాత్తద్గ
స్తాద్విమోచితాసతీ - మమ-గోధనే-సంపృక్తామిళితా-సాచ - అవిదుషాపూర్వమేవకస్మైచిద్దత్తేత్యేవమజానతా - మయా-
ద్విజాతయేఅన్యస్మైబ్రాహ్మణాయ-దత్తా ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ తామితి॥తామన్యస్మైదత్తాం-గాం-దృష్ట్వా - తస్యాఃగోః-స్వామీ-
పూర్వప్రతిగృహీతాం - తాం-గాం-మమ - మదీయేత్యాహ ॥ ప్రతిగ్రాహీపశ్చాత్ప్రతిగ్రహీతా-మదీయైవ - అధునైవ-మ
హ్యం-నృగో-దత్తవా-నిత్యాహ ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ విప్రావితి॥భవాన్-దాతా-తతో-ఽపహర్తాచే త్యేవ-మూచతుః -యత-స్తౌ-
స్వార్థసాధకౌస్వార్థపరా-వత-ఏవ-మూచతురిత్యర్థః-త-ద్విప్రయోఃవచ శ్శ్రుత్వా-మమాపి-భ్రమో-జాతః※॥౧౮॥※తదా-ధ
ర్మకృచ్ఛ్రంధర్మసఙ్కటం-ప్రాప్తేన-మయా-అనునీతౌఉపచ్ఛన్దితౌ ॥ అనునయనప్రకారమేవాహ ॥ గవామితిసార్ధేన॥ప్రకృష్టా
నాంశ్రేష్ఠానాం- గవాం లక్ష-మన్యతరస్మై - ప్రదీయతాం-యువయోరన్యతరేణేత్యర్థః ※॥౧౯॥※కించ॥భవన్తావితి ॥కిఙ్క
రస్యమమ-కర్మణః శేషత్వవివక్షయేయంషష్ఠీ - కిఙ్కరం మా-మనుగృహ్ణీతా-మిత్యర్థః॥తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ అవిజానతఇ
తి॥కృచ్ఛ్రాద్ధర్మసఙ్కటా దశుచౌ-నిరయే-పత న్తం-మాం- సముద్ధరతేతిపూజార్థంబహువచనమ్ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ఏవముక్తయో
స్తయో- రన్యతరః-గోస్వామీ హేరాజన్-అహం-గవాం-లక్షమపి-నప్రతీచ్ఛేనప్రతిగృహ్ణామి-కిన్తు - దత్తా-మేనామేవ- నయా

సాంసిరత్నానిపరిచ్ఛదాన్రథానిష్టంచయజ్ఞైశ్చరితంచపూర్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ కస్యచిద్ద్విజముఖ్యస్య భ్రష్టాగౌర్మమ
గోధనే । సంపృక్తాఽవిదుషాసాచమయాదత్తాద్విజాతయే ॥ ౧౬ ॥ తాంనీయమానాంతత్స్వామీదృష్ట్వోవా
చమమేతితమ్ । మమేతిప్రతిగ్రాహ్యాహనృగోమేదత్తవానితి ॥ ౧౭ ॥ విప్రౌవివదమానౌమామూచతుస్స్వార్థ
సాధకౌ । భవాన్దాతాఽపహర్తేతితచ్ఛ్రుత్వామేఽభవద్భ్రమః॥ ౧౮ ॥అనునీతావుభౌవిప్రౌధర్మకృచ్ఛ్రంగతే
నమే । గవాంలక్షంప్రకృష్టానాందాస్యామ్యేషాప్రదీయతామ్ ॥ ౧౯ ॥ భవన్తావనుగృహ్ణీతాంకిఙ్కరస్యావి
జానతః । సముద్ధరతమాంకృచ్ఛ్రాత్పతన్తంనిరయేఽశుచౌ ॥ ౨౦ ॥ నాహంప్రతీచ్ఛే※వైరాజన్నిత్యుక్త్వాస్వా
మ్యపాక్రమత్ । నాన్యద్గవామప్యయుతమిచ్ఛామీత్యపరోయయౌ॥ ౨౧ ॥తతశ్చకాలయోగేనమృతఃపరమమా
యయా । దేవదైవవశాన్నీతస్తద్వదామితవాగ్రతః ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరేయామ్యైర్దూతైర్నీతోయమక్ష
యమ్।యమేనపృష్టస్తత్రాహందేవదేవజగత్పతే॥ ౨౩ ॥పూర్వంత్వమశుభంభుఙ్క్ష ఉతాహోనృపతేశుభమ్।
నాన్తం దానస్యభవతఃపశ్యే※లోకస్యభాస్వతః॥ ౨౪ ॥పూర్వమేవాశుభంభుఞ్జ ఇతిప్రాహపతేతిసః। తావద
ద్రాక్షమాత్మానంకృకలాసంపతన్ప్రభో॥ ౨౫ ॥బ్రహ్మణ్యస్యవదాన్యస్యతవదాసస్యకేశవ । స్మృతిర్నాద్యా
పివిధ్వస్తాభవత్సన్దర్శనార్థినః ॥ ౨౬ ॥ సత్వంకథంమమవిభోఽక్షిగతఃపరాత్మాయోగేశ్వరైశ్శ్రుతిదృశాఽమల

మి-త్యుక్త్వా అపాక్రమత్ - యయౌ - తథా-అపరోఽపి-ప్రతిగ్రాహీ - దురాగ్రహః-యా-లక్షం-త్వయా-ప్రతిశ్రుతం-అన్యదపి-
గవామయుతం-దత్తం-యది-తథాప్యే-నాం-విహాయ-నేచ్ఛామీత్యుక్త్వా-గాం త్యక్త్వా-యయౌ విత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※త
తఇతి॥ హేపరమ-మాయయా - పరమస్యతవ-మాయయావా- హేతుభూతేనసఙ్కల్పేనకాలయోగేనసమి-త్తేన-మృతః-హే
దేవ-దైవవశాదదృష్టవశా-ద్యత్ర-నీత,స్త-త్తవా-గ్రతో-వదామి ※॥౨౨॥ ※ ఏతస్మిన్నితి॥ హేదేవదేవ-జగత్పతే-ఏతస్మిన్నన్త
రే - ఇతఃపూర్వంపాపాభావాన్నైతుమసమర్థైరితిభావః - యమసంబన్ధిభిః-యమసదనం-ప్రాపితః-తత్రయమసదనే - యమే
నా-హం-పృష్టశ్చ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ప్రశ్నమేవాహ॥పూర్వమితి॥కిం-పూర్వం-పాపఫలం - భుఙ్క్షే-ఉతాహోకిం,శుభం పుణ్యఫ
లం-భోక్ష్యసే-భవతో-దానస్య-మో-లోకః - లోక్యతఇతిలోకఃఫలం , తస్య-భాస్వతఃప్రకాశమానస్య - ఉపస్థితస్యేతియా
వత్-అన్తంఅవధిం-నపశ్యామి ※ ॥ ౨౪ ॥ ※పూర్వమేవాశుభంపాపఫలంభుఞ్జేతస్యాల్పీయస్త్వాదితిభావః - ఇతిమయోక్తే
పతనిరయఇతిశేషః-ఇత్థం- సయమః- మాం-ప్రాహ ॥ తావదితి ॥ తావత్తదైవ-హేప్రభో-పతన్నహ-మాత్మానం-కృకలా
స-మద్రాక్షందృష్టవానస్మి ※ ॥ ౨౫ ॥ ※బ్రహ్మణ్యస్యేతి ॥ హేకేశవ-బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాదివిశేషణచతుష్టయంపూర్వజన్మ
స్మృత్యనపాయేహేతుతయోపాత్తం - బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※అలభ్యలాభేనాధునాకృ
తార్థోఽభూవమిత్యాహ ॥ సత్వమితి ॥ హేవిభో - సఃయస్యాహంసన్దర్శనార్థీసత్వం - కథం - మమా-క్షిగతఃలోచన
గోచరః - కథమిత్యనేనదౌర్లభ్యంసూచితం , తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి , పరమాత్మా , నహిపరమాత్మా - కేవలంమాం
సచక్షుషావీక్ష్య ఇతిభావః - కించ - యోగేశ్వరైః - శ్రుతిదృశా ఉపనిషచ్చక్షుర్ద్వారేణ , నిర్మలే - హృదయే - విభావ్యః

కేవలంచిన్త్యః - యద్యప్యేవ - మథాపి - హేఅధోక్షజఅభక్తైరిన్ద్రియజన్యజ్ఞానాయవిష - యస్య - భవాపవర్గః సంసారనాశ - స్తస్యో - రుణా - వ్యసనేనా - న్ధా-బుద్ధి - ర్యస్య-తథాభూతస్యాపి - శా న్తైసతి - హృదయే - త్వాందృశ్య ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ హర్షాతిశయేనబహుధాసంబోధయన్ కించిత్ప్రార్థయమానశ్చానుజ్ఞాంపృచ్ఛతి ॥ దేవదేవేతిద్వాభ్యాం॥ దేవగతింస్వర్గలోకంప్రతి - యాతుంగన్తు - ముద్యతం-మా - మనుజానీహి-ఆజ్ఞాపయ-యత్రక్వాపి-సతోవర్తమానస్య-మమ-చేతః-త్వదాస్పదంత్వత్పాదారవిన్దసంశ్రయం-భూయా-త్తథానుగృహాణేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యాస్యన్నమస్కరోతి॥నమస్తఇతి ॥ తేతుభ్యం-సర్వభావాయ - సర్వః - భావః పదార్థో-యస్యశరీరత్వేనేతి-సతథా-తస్మై-తత్రహేతుః-బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వాయ - అనన్తాశ్శక్తయః కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధప్రకృతిపురుషకాలసార్వజ్ఞసర్వశక్తిత్వాదయో - యస్య-తస్మై-యోగానాం- పతయేనిర్వాహకాయ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇతీతి॥స్వమౌళినాస్పృశన్ - విమానాగ్ర్యంవిమానశ్రేష్ఠం-ఆరురోహ- నృణాం - పశ్యతాంసతాం ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ కృష్ణ ఇతి॥బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మేతి చహేతుగర్భం-తత్వా-ద్రాజన్యాననుశిక్షయన్నిత్యత్ర « లక్షణహేత్వోః,,రితిశతృప్రత్యయః- అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః-పరిజనంపరితోవిద్యమానంప్రతి-ప్రాహ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఉక్తమేవాహ॥ దుర్జరమిత్యాదినైతద్విశ్రావ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన॥బతేత్యాశ్చర్యే-బ్రహ్మస్వం-మనాగీషదపి-భుక్తంసత్-అగ్నేరగ్నిసదృశస్య- అతితేజస్వినోఽపి-దుర్జరందుఃఖనాపిసజర్యతీతితథా-కింపునరుక్త

హృద్విభావ్యః । సాక్షాదధోక్షజ❀ఉరువ్యసనాన్ధబుద్ధేః స్తాన్తేఽనుదృశ్యఇహయస్యభవాపవర్గః॥ ౨౭ ॥దేవదేవజగన్నాథగోవిన్దపురుషోత్తమ । నారాయణహృషీకేశపుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయ ॥ ౨౮ ॥ అనుజానీహిమాంకృష్ణయాతుందేవగతింప్రభో ।యత్రక్వాపిసతశ్చేతోభూయాన్మేత్వత్పదాశ్రయమ్॥ ౨౯ ॥నమస్తేసర్వభావాయబ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే। కృష్ణాయవాసుదేవాయయోగానాంపతయే❀నమః॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్త్వాతంపరిక్రమ్యపాదౌస్పృష్ట్వాస్వమౌళినా । అనుజ్ఞాతోవిమానాగ్ర్యమారుహ❀త్పశ్యతాంనృణామ్॥ ౩౧ ॥ కృష్ణఃపరిజనంప్రాహభగవాన్దేవకీసుతః । బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మా రాజన్యాననుశిక్షయన్ ॥ ౩౨ ॥ దుర్జరంబత❀బ్రహ్మస్వంభుక్తమగ్నేర్మనాగపి । తేజీయసోఽపికిముతరాజ్ఞామీశ్వరమానినామ్ ॥ ౩౩ ॥ నాహంహాలాహలంమన్యేవిషంయస్యప్రతిక్రియా । బ్రహ్మస్వంహివిషంప్రోక్తంనాస్యప్రతివిధిర్భువి॥ ౩౪ ॥ హినస్తివిషమత్తారంఅగ్నిరద్భిఃప్రశామ్యతి । కులంసమూలందహతిబ్రహ్మస్వారణిపావకః॥ ౩౫ ॥బ్రహ్మస్వందురనుజ్ఞానంభుక్తంహన్తిత్రిపూరుషమ్ । ప్రసహ్యతుబలాద్భుక్తందశపూర్వాన్దశాపరాన్॥ ౩౬ ॥ రాజానోరాజ్యలక్ష్మ్యన్ధానాత్మపాతంప్రచక్షతే । నిరయంయేఽభిమన్యన్తేబ్రహ్మస్వంసాధుబాలిశాః॥ ౩౭ ॥గృహ్ణన్తియావతఃపాంసూన్రుదతామశ్రుబిన్దవః । విప్రాణాంహృతవిత్తానాంవదాన్యానాంకుటుమ్బినామ్ ॥ ౩౮ ॥ రాజానోరాజకుల్యాశ్చతావతోఽబ్దాన్నిరఙ్కుశాః । కుమ్భీపాకేనపచ్యన్తేబ్రహ్మదాయాపహారిణః ॥ ౩౯ ॥ స్వదత్తాంపరదత్తాం

వ్యం-ఈశ్వరంమన్యానాంరాజ్ఞాందుర్జరమితి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ కించ ॥ నాహమితి ॥ హాలాహలం - న-విషం-మన్యే-కుతః యస్యహాలాహలస్య- ప్రతిక్రియాప్రతీకారః-వర్తతఇతిశేషః - కిన్తు-బ్రహ్మస్వమేవ - విషం-ప్రోక్తం - హియస్మా-దస్యబ్రహ్మస్వస్య-భూమౌ-ప్రతిక్రియా-నాస్తి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కించ॥హినస్తీతి ॥ విషంత్వత్తారంభక్షయితారమేవ - హన్తి-అగ్నిస్త్వద్భిర్జలైః-ప్రశామ్యతి-అనేనసంసర్గిసంసర్గేణమారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాదిత్యతదపినాస్తీత్యుక్తం॥ అపిచసమూలమితి ॥వహ్నిర్హిమూలాన్యవిశేషయతి ॥బ్రహ్మస్వలక్షణారణిజః-పావకస్తు,కులం-తదపి-సమూలం-దహతి ❀ ॥ ౩౫॥ ❀ కించ॥బ్రహ్మస్వమితి ॥ దురనుజ్ఞాతంసమ్యగననుజ్ఞాతంస-ద్భుక్తం-స్వంపుత్రంపౌత్రంచేతి-త్రీన్ - పురుషాన్ - దహతి ॥ బలాద్రాజాద్యాశ్రయబలా-త్ప్రసహ్యబలాత్కృత్య-భుక్తంతు-దశ-పూర్వాన్పితృపితామహాదీన్- హన్తినరకేపాతయతి - అపరాన్పుత్రపౌత్రాదీన్-దశ-నాశయతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తర్హిరాజానఃకిమితిబ్రహ్మస్వంభుఞ్జతఇత్యత్రాహ॥రాజానఇతి ॥ యే- రాజాన-స్సాధుయథాతథా-బ్రహ్మస్వ- మభిమన్యన్తేఆకాఙ్క్షన్తి-తే-రాజ్యలక్ష్మ్య-అన్ధాఇతిశేషః ఆత్మాపతత్యస్మిన్నితితథా-త-న్నిరయంనప్రతీక్షన్తేనవిచారయన్తి అత- స్తే- కేవలం-బాలిశాఃమూఢాః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ గృహ్ణన్తీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం-హృతంవిత్తంయేషాం-తేషాం-అతఏవ-రుదతాం-విప్రాణాం-అశ్రుబిన్దవః-యావతః - పాంసూన్-గృహ్ణన్తి-ఆర్ద్రీకుర్వన్తితావతో-ఽబ్దాన్వత్సరాన్-కుమ్భీపాకేననిరయేణ- పచ్యన్తే - బ్రహ్మదాయాపహారిణఃబ్రహ్మస్వాపహారిణః-నిరఙ్కుశాః దుర్నివారాః-రాజాదివిశేషణమిదంద్వయమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❀ స్వదత్తామితి॥బ్రహ్మవృత్తింబ్రాహ్మణస్యాజీవికాం ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ బ్రహ్మస్వంనమాంస్పృశేదిత్యాశాస్తే॥నమఇతి ॥ విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥ యదితి ॥ య - ద్బ్రహ్మధనం,గృధ్వాభికాఙ్క్ష్య

ష్ట్యా-అల్పాయుషః-పరాజితాశ్చ-రాజ్యాద్భ్రష్టాశ్చ-భవన్తి-అతో-వయముద్విజనః-భీతిమన్తో-భవేమ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ విప్ర మితి ॥ మామకాయదియూయంమదీయాః-స్వస్మిన్-కృతాపరాధమపి-విప్రం-నైవద్రుహ్యాత॥ ఆర్షత్వా ,, త్తుక్ధద్రుహ్యే ,,తిచ తుర్థ్యభావః-కిన్తు-బహుధా-యథాతథా-శపన్తమపి-నిత్యం,నమస్కురుత ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఇదమేవదృష్టాన్తేద్రఢయతి॥యథేతి॥ అనుకాలంత్రిసన్ధ్యంప్రణమేనమస్కరోమి ॥ యోఽన్యథానమేత్సదణ్డభాక్ మేమత్తః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ నకేవలమర్థవాదఇతి భీభీషికేయం-కింతు ప్రత్యక్షమిత్యాహ॥బ్రాహ్మణార్థ ఇతి ॥ బ్రాహ్మణార్థో విప్రధనం-హర్తారం-అధోనరకే-పాతయతి - యథా-అజానన్తమేనం-నృగం-బ్రాహ్మణస్య-గౌః-పాతయత్॥తద్వత్-అజానన్తమపీత్యనేన - కిమువక్తవ్యంజానన్తంపాతయతీతికైముత్యన్యాయోఽభిప్రేతః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ ఏతదితి॥ద్వారకౌకసః-ప్రతి-ఏతదుక్తం-శ్రావయిత్వా-తత్ర హేతుః-సర్వలోకానాం - పావనః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేచతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథప్రత్యేకంరామకృష్ణయోశ్చేష్టితానివర్ణయతి॥ బలభద్రఇతి। హేకురుశ్రేష్ఠ సుహృద్దిదృక్షుః అసమస్తంపదం - సుహృదోబన్ధూన్ ద్రష్టుమిచ్ఛుః-తత్ర హేతుః-ఉత్కణ్ఠః ప్రేమయుతః-తద్విషయాభిలాషయుతోవా ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ పరిష్వక్త ఇతి ॥ఆ

వాబ్రహ్మవృత్తింహరేతయః। షష్టివర్షసహస్రాణివిష్ఠాయాంజాయతేక్రిమిః॥ ౪౦ ॥నమేబ్రహ్మధనంభూయాయా ద్గృధ్వాచాల్పాయుషోనృపాః। పరాజితాశ్చ్యుతాస్థానాద్భవన్త్యుద్వేజినోవయమ్॥ ౪౧ ॥విప్రంకృతాగసమపిమైవద్రుహ్యతమామకాః। ఘ్నన్తంబహుశపన్తంవానమస్కురుతనిత్యశః॥ ౪౨ ॥ యథాఽహంప్రణమే ✽విప్రాననుకాలంసమాహితః। తథానమతయూయంచయోఽన్యథామేసదణ్డభాక్ ॥ ౪౩ ॥ బ్రాహ్మణార్థో హ్యపహృతోహర్తారంపాతయత్యధః। అజానన్తమపిహ్యేనంనృగంబ్రాహ్మణగౌరివ ॥ ౪౪ ॥ ఏతద్విశ్రావ్య భగవాన్ముకున్దోద్వారకౌకసః। పావనస్సర్వభూతానాంప్రవేశనిజమన్దిరమ్॥ ౪౫ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽

✽ బలరామస్యపునర్నన్దవ్రజాగమనకథా. ✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥బలభద్రఃకురుశ్రేష్ఠభగవాన్రథమాస్థితః।సుహృద్దిదృక్షురుత్కణ్ఠఃప్రయయౌనన్దగోకులమ్॥౧॥ పరిష్వక్తశ్చిరోత్కణ్ఠైర్గోపైర్గోపీభిరేవచ। రామోఽభివాద్యపితరావాశీర్భిరభినన్దితః॥ ౨ ॥చిరంనఃపాహిదాశార్హ సానుజోజగదీశ్వర। ఇత్యారోప్యాఙ్కమాలిఙ్గ్యనేత్రైస్సిషిచతుర్జలైః॥ ౩ ॥గోపవృద్ధాంశ్చవిధివద్యవిష్ఠైరభివాదితః। యథావయోయథాసఖ్యం యథాసంబన్ధమాత్మనః ॥ సముపేత్యాథగోపాలాన్హాస్యహస్తగ్రహాదిభిః ॥ ౪ ॥ విశ్రాన్తంసుఖమాసీనంపప్రచ్ఛుఃపర్యుపాగతాః। పృష్టాశ్చానామయంస్వేషుప్రేమగద్గదయాగిరా ॥ కృష్ణేకమలపత్రాక్షేసంన్యస్తాఖిలరాధసః॥ ౫ ॥ కచ్చిన్నోబాన్ధవా రామసర్వేకుశలమాసతే । కచ్చిత్స్మరథనో రామయూయందారసుతాన్వితాః ॥ ౬ ॥దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపోదిష్ట్యాముక్తాస్సుహృజ్జనాః। నిహత్యనిర్జిత్యరిపూన్దిష్ట్యాదుర్గంసమాశ్రితాః॥ ౭ ॥గోప్యోహసన్త్యఃపప్రచ్ఛూ రామసన్దర్శనాదృతాః।కచ్చిదా

లిఙ్గితః-పితరౌయశోదానన్దగోపౌ-అభివాద్య-ప్రణమ్య-తాభ్యామాశీర్భిః-అభినన్దితశ్చ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తదేవాహ॥ చిరమితి ॥ హేదాశార్హ-హేజగదీశ్వర- ఇదంసంబోధనద్వయం హేతుగర్భం - జగదీశ్వరత్వాత్-స్వాశ్రితసంరక్షణార్థం దాశార్హేష్వవతీర్ణత్వాచ్చ సానుజః-త్వం-నోఽస్మాన్-చిరం-పాహి- చిరమాత్మరక్షాప్రార్థనమేవతయోర్దీర్ఘాయుష్ట్వాదికంసర్వం ప్రార్థితప్రాయమేవ తేనవినాతదనుపపత్తేరిత్యాశయేనచిరంపాహీత్యుక్తం॥ఇతీతి ॥ఆదిశ్యాశాస్య - నేత్రైః నేత్రజైః - జలైః హర్షజలైః-సిషిచతుః-స్నపయామాసతుః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ గోపవృద్ధానితి ॥ తతోగోపవృద్ధాన్ చ - అభివాద్యేతిశేషః-యవిష్ఠైః-స్స్వానవయస్కైః-అభివన్దితః-కించ॥యథావయఇతి॥అథతతో-హాస్యాదిభిః - ఆదిశబ్దేనఆలిఙ్గనాదిసఙ్గ్రహః - ఆత్మనస్స్వస్య వయస్సఖ్యసంబన్ధానురూపం-గోపాన్-సముపేత్య - ఉపవివేశేతిశేషః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ విశ్రాన్తమితి॥సార్థమేకాన్వయం।అనామయమారోగ్యం-పృష్టావ - కమలపత్రాక్షేకృష్ణే,సంన్యస్తాఃసమ్యక్ జీహితాః-సకలాః - రాధసఃబుద్ధయో- యైః - తే-కృష్ణైకప్రవణచిత్తా ఇత్యర్థః,ప్రేమ్ణా- గద్గదయా - గిరా,పరిపప్రచ్ఛుః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ప్రశ్నమేవాహ॥కచ్చిదిత్యాదినా॥ హేరామ-నోఽస్మాకం-సర్వే,బాన్ధవాః,కుశల,మాసతే-కచ్చిత్-దారైః-సుతైః-అన్వితాః-ఇదంవిస్మృత్యభావసూచకంవిశేషణం , యూయం-నోఽస్మాన్,స్మరథకచ్చిత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ దిష్ట్యేత్యానన్దే - అయమస్మాకమానన్దఇత్యర్థః॥సుహృజ్జనాఃవసుదేవదేవక్యాదయః-ముక్తాఃకంసనిర్బన్ధాత్ మోచితాః,కాంశ్చిద్రిపూన్- నిహత్యకాంశ్చిన్నిర్జిత్యవదుర్గంజలదుర్గం-ద్వారకామిత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽

గోప్య ఇతి॥ రామస్య దర్శనే పునః పునర్వీక్షణే-ఆదృతాః పప్రచ్ఛుః, ప్రశ్నమేవాహ ॥ కచ్చిదాస్త ఇతి ॥ పురస్త్రీజనవల్లభ ఇత్యనేన గ్రామ్యస్త్రీష్వాత్మసుతస్య ప్రీత్యభావో హేతుగర్భితః ※ ॥ ౮ ॥ ※ స కృష్ణః-పితరం నన్దం- మాతరం యశోదాం చ స్మరతి కచ్చిత్ ॥ అపి వేతి॥ అస్మాకమనుసేవామనువర్తనం-స్మరతే కిం వా-న స్మరత్యేవేతి భావః ※ ॥ ౯ ॥ ※ ఏతదేవ స్పష్టయితుం తస్య సౌహార్దాభావమాహుః॥ మాతరమితి సార్ధేన॥ హే దాశార్హ-హే ప్రభో - మాత్రాదీనన్యాంశ్చ-స్వజనాన్-యదర్థే యన్నిమిత్తం-మత్యాక్ష్మ త్యక్తవత్యః తాః నోఽస్మాన్-సద్య ఏవ-పరిత్యజ్య-గతః-అత ఏవ- సంఛిన్నం సౌహృదం యేన, తథాభూతః-తర్హి తద్గమనే యుష్మాభిః ప్రతిబన్ధః కిం న కృతః, తద్వాక్యవిశ్వాసాదితి చేత్ - విశ్వాసః కిమితి కృత-స్తత్రాహుః - కథం న్వితి=తాదృశమిత్యనేన వఞ్చనశీలత్వం వివక్షితం-స్త్రీభిరిత్యనేన మౌగ్ధ్యమభిప్రేతం- కథం న శ్రద్ధీయేత న విశ్వస్యేత, అజ్ఞత్వాద్విశ్వసితవత్య స్మేతి భావః ※ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ※ వక్తృబహుత్వాన్నానావిధాని వాక్యాని తత్రాన్యా ఊచుః ॥ కథమితి॥ అనవస్థితః చఞ్చలః ఆత్మా మనో-యస్య-తస్య కృతఘ్నస్య చ-కథం ను-బుధాః కుశలాః-పురస్త్రియో-గృహ్ణన్తి విశ్వసన్తి॥ అన్యా ఊచుః ॥ గృహ్ణన్తి వా ఇతి॥ విచిత్రాః-కథాః భాషణాని-యస్య-తస్య- హేతుగర్భమిదం - భాషణైర్వ్యామోహయితురిత్యర్థః సున్దరం స్మితం యస్మిన్ తేనావలోకనేన - ఉచ్ఛ్వసితఉద్దీపితో - యః-స్మరః కామః - తేన - తురాః ఆకులాః - ఇదమపి హేతుగర్భం-తత్త్వాదృశ్యః-గృహ్ణన్తి, వై ఇతి నిశ్చయే ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ అపరా ఊచుః॥ కిం న ఇతి॥ హే గోప్యః, తస్య-కథయా వార్తయా-నోఽస్మాకం-

స్తే సుఖం కృష్ణః పురస్త్రీజనవల్లభః ॥ ౮ ॥ కచ్చిత్స్మరతి వా బన్ధూన్ పితరం మాతరం చ సః । అపి వా స్మరతే ※ ఽస్మాకమనుసేవాం మహాభుజః ॥ ౯ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పతీన్ పుత్రాన్ స్వసౄరపి । యదర్థేఽత్యాక్ష్మ దాశార్హ దుస్త్యజాన్ స్వజనాన్ ప్రభో ॥ ౧౦ ॥ తాన్నః సద్యః పరిత్యజ్య గతః సఞ్ఛిన్నసౌహృదః । కథం ను తాదృశం స్త్రీభిర్న శ్రద్ధీయేత భాషితమ్ ॥ ౧౧ ॥ కథం ను గృహ్ణన్త్యనవస్థితాత్మనో వచః కృతఘ్నస్య బుధాః పురస్త్రియః । గృహ్ణన్తి వై చిత్రకథస్య సున్దరస్మితావలోకోచ్ఛ్వసితస్మరాతురాః ॥ ౧౨ ॥ కిం నస్తత్కథయా గోప్యః కథాః కథయతాపరాః । యాత్యస్మాభిర్వినా కాలో యది తస్య తథైవ నః ॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రహసితం శౌరేర్జల్పితం చారువీక్షితమ్ । గతిం ప్రేమపరిష్వఙ్గం స్మరన్త్యో రురుదుః స్త్రియః ॥ ౧౪ ॥ సఙ్కర్షణస్తాః కృష్ణస్య సన్దేశైర్హృదయఙ్గమైః । సాన్త్వయామాస భగవాన్నానానునయకోవిదః ॥ ౧౫ ॥ ద్వౌ మాసౌ తత్ర చావాత్సీన్మధుం మాధవమేవ చ । రామః క్షపాసు భగవాన్గోపీనాం ముదమావహన్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణచన్ద్రకలామృష్టే కౌముదీగన్ధవాయునా । యమునోపవనే రేమే సేవితే స్త్రీగణైర్వృతః ॥ ౧౭ ॥ వరుణప్రేషితా దేవీ వారుణీ వృక్షకోటరాత్ । పతన్తీ తద్వనం సర్వం స్వగన్ధేనాధ్యవాసయత్ ॥ ౧౮ ॥ తం గన్ధం మధుధారాయా వాయునోపహృతం బలః । ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఉపగీయమాన ఉద్గాయన్వనితాశోభిమణ్డలే । రేమే కరేణుయూథేశో మహేన్ద్ర ఇవ వారణః ॥ ౨౦ ॥ నేదుర్దున్దుభయో వ్యోమ్ని వవృషుః కుసుమైర్ముదా । గన్ధర్వా మునయో రామం తద్వీర్యైరీడిరే ※ ముదా ॥

కిం-కో వా పురుషార్థః-అతోఽన్యాః-కథాః-కథయత- తస్య కృష్ణస్య, అస్మాభిర్వినా , యది, కాలో, యాతి తర్హి, తథైవ-నోఽస్మాకమపి-యాత్యేవ, కిన్తు, తస్య సుఖేన, అస్మాకం తు దుఃఖేనేత్యేతావానేవ విశేష ఇత్యనేన ధ్వనితమ్ ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ ఇతీతి॥ ప్రేమ్ణా-పరిష్వఙ్గమాలిఙ్గనం చ, స్మరన్త్యః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ సఙ్కర్షణ ఇతి॥ నానావిధేష్వనునయేషు - కోవిదో నిపుణః - తాః గోపీః-సాన్త్వయామాస ※ ॥ ౧౫ ॥ ద్వావితి॥ మధుం చైత్రం- మాధవం వైశాఖం చ, ఇత్యేతౌ-ద్వౌ, మాసౌ - వవాత్సీదుషితవాన్ అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-కదంభూతస్సన్, తాసు మధుమాధవయోస్సంబన్ధినీషు- క్షపాసు రాత్రిషు - గోపీనాం పూర్వం, స్వపరిగృహీతగోపీనాం - వ్రజాన్నిష్క్రమణానన్తరముత్పన్నానాం వా-రతిమనురాగమావహన్ ఉద్రేచయన్ ※॥ ౧౬॥ ※ కిం చ॥ పూర్ణేతి॥ పూర్ణచన్ద్రస్య, కలాభిః మరీచిభిః, ఆమృష్టే ఉజ్జ్వలే. కౌముదీగన్ధవాయునా కుముద్వతీనాం గన్ధవాతేన, సేవితే॥ యద్వా॥ కౌముదీశబ్దేన తద్వికాసితాని కుముదాని లక్ష్యన్తే, కుముదగన్ధవాయునేత్యర్థః, యమునాయాః ఉపవనే, స్త్రీసమూహైః, పరివృతో, రేమే ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ వరుణేతి॥ వారుణీ సుధయా సహోత్పన్నా మదిరా, సా, వరుణప్రేరితా సతీ, ఇదమేవ తస్యాం వారుణీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, వృక్షకోటరాదాపతన్తీం అధస్స్రవన్తీ , స్వగన్ధేన, తద్వనం , మధ్వావాసయత్ పరిమళయాంచకార ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ తమితి॥ తం వాయునోపహృతం, ఘ్రాణం ప్రత్యానీతం మధుధారాయాః, గన్ధమాఘ్రాయ, తత్రాగతో-బలో రామః, స్త్రీభిస్సహ, పపౌ పీతవాన్ ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ వనితానాం, శోభిని మణ్డలే, ఉపగీయమానః, స్వయం చోద్గాయన్, రేమే, యథా-కరేణూనాం ఇభీనాం, యూథేశో మహేన్ద్రో, వారణో గజః ఐరావతస్తద్వత్ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ నేదురితి వవృషుః, దేవా ఇత్యధ్యాహారః, మునయో హర్షాత్, తస్య రామస్య, వీర్యైః వీర్యప్రకాశకైః-వచోభిః, ఈడిరే తుష్టువుః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఇత్థముపగీయమానా

నిచరితాని యస్య సః - క్షుబో మత్తః, మదేన విహ్వలే చఞ్చలే లోచనే యస్య సః, వనితాభిస్సహ, వనే, చచార ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవ విశినష్టి॥ స్రగ్వీతి॥ స్రగస్యాస్తీతి తథా, ఏకః కుణ్డలం యస్య సః, వనమాలయా - అలఙ్కృత ఇతి శేషః, స్వేద ఏవ, ప్రాలేయం హిమం తేన, భూషితం స్మితయుక్తం ముఖామ్భోజం, బిభ్రాణః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ॥ స ఇత్యాదినా॥ ఈశ్వరః ప్రభుః, స రామః, ఆజుహావ ఆహూతవాన్ - తతో, మత్తోఽయ, మిత్యాత్మవాక్య, మనాదృత్య, నాగతా - మాపగాం యమునాం, కుపితో - బలరామః, హలాగ్రేణ, విచకర్ష ఆకృష్టవాన్, హేతి విస్మయే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ పాప ఇతి ॥ ఆహూతేతిచ్ఛేదః, పాపే దుర్వృత్తే - మయా, త్వ, మాహూతా, మా, మవజ్ఞాయ అవహేళ్య, నాగతాఽసి, అత, స్త్వాం, స్వైరచారిణీం, శతధా నేష్యామి శతకుల్యావతీం కరిష్యే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇత్యేవం, నిర్భర్త్సితా, అత ఏవ, భీతా, యమునా, తదైవ కర్తుం, అయం ప్రభురితి, శఙ్కితా, హే నృప, పాదయోః, పతిత్వా, యదునన్దనం రామం ప్రతి, ఉవాచ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వాచమేవాహ॥ రామేతి॥ తవ - విక్రమం మహిమానం - న జానే, అపారత్వాదితి భావః॥ తదేవ స్పష్టయితుమాహ॥ యస్యేతి॥ హే జగతాంపతే - షష్ఠ్యన్తపాఠే, తస్య యస్య, ఏకాంశేన, సహస్రతమమూర్ధైకదేశేన, జగతీ పృథ్వీ, విధృతా విశేషేణ ధృతా, తస్య తవేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భగవత స్తవ - పరం నిరవధికం - భావం ప్రభావం - హే భగవన్ - అజానతీం - అధునా - ప్రపన్నాం చ - మాం - మోక్తుం - మర్హసి॥ తదుప

❁ ఉపగీయమానచరితో వనితాభిర్హలాయుధః । వనేషు వ్యచరత్క్షీబో మదవిహ్వలలోచనః ॥ ౨౨ ॥ స్రగ్వ్యేకకుణ్డలో మత్తో వైజయన్త్యా చ మాలయా । బిభ్రత్స్మితముఖామ్భోజం స్వేదప్రాలేయభూషితమ్ ॥ ౨౩ ॥ స ఆజుహావ యమునాం జలక్రీడార్థమీశ్వరః । నిజవాక్యమనాదృత్య మత్త ఇత్యాపగాం బలః ॥ అనాగతాం హలాగ్రేణ కుపితో విచకర్ష హ ॥ ౨౪ ॥ పాపే త్వం మామవజ్ఞాయ యన్నాయాసి మయాఽఽహుతా । నేష్యే త్వాం లాఙ్గలాగ్రేణ శతధా కామచారిణీమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవం నిర్భర్త్సితా భీతా యమునా యదునన్దనమ్ । ఉవాచ చకితా వాచం పతితా పాదయోర్నృప ॥ ౨౬ ॥ రామ రామ మహాబాహో న జానే తవ విక్రమమ్ । యస్యైకాంశేన విధృతా జగతీ జగతః పతే ॥ ౨౭ ॥ పరం భావం భగవతో భగవన్మామజానతీమ్ । మోక్తుమర్హసి విశ్వాత్మన్ ప్రపన్నాం భక్తవత్సల ॥ ౨౮ ॥ తతో వ్యముఞ్చద్యమునాం యాచితో భగవాన్బలః । విజగాహ జలం స్త్రీభిః కరేణుభిరివేభరాట్ ॥ ౨౯ ॥ కామం విహృత్య సలిలాదుత్తీర్ణాయాసితామ్బరే । భూషణాని మహార్హాణి దదౌ కాన్తిః శుభాం స్రజమ్ ॥ ౩౦ ॥ వసిత్వా వాససీ నీలే మాలామాముచ్య కాఞ్చనీమ్ । రేజే స్వలఙ్కృతో లిప్తో మాహేన్ద్ర ఇవ వారణః ॥ ౩౧ ॥ అద్యాపి దృశ్యతే రాజన్యమునాఽఽకృష్టవర్త్మనా । బలస్యానన్తవీర్యస్య వీర్యం సూచయతీవ హి ॥ ౩౨ ॥ ఏవం సర్వా నిశా యాతా ఏకేవ రమతో వ్రజే । రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్య మాధుర్యైర్వ్రజయోషితామ్ ॥ ౩౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

❁ శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రక కాశిరాజవధాదికథారమ్భః ❁

యుక్తం సంబోధయసి॥ భక్తవత్సలేతి॥ ముఞ్చస్వ యథాపూర్వం గమయేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత ఇతి॥ బలో రామః ॥ ఇత్థం - యాచితః - తాం యమునాం - వ్యముఞ్చత్ ॥ తతః స్త్రీభిస్సహ జలం - విజగాహే చ - యథా - కరేణుభిస్సహ - ఇభరాట్ తద్వత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కామమితి॥ కామం యథేచ్ఛం - విహృత్య - ఉత్తీర్ణాయ నిర్గతాయ - రామాయ - అసితామ్బరే నీలామ్బరే - మహార్హాణి అనర్ఘాణి - భూషణాని - కాన్తిమతీమమ్లానశ్రియం - స్రజం మాలాం చ - దదౌ - యమునేతి కర్తృపదాధ్యాహారః - యత్తు వరుణప్రహితాం చాస్మై మాలామమ్లానపఙ్కజామ్ । సముద్రాభే తథా వస్త్రే నీలే లక్ష్మీరయచ్ఛత ,, ఇతి వైష్ణవం వచనం, తత్రాపి లక్ష్మీః దర్శనీయరూపా మూర్తిధరా యమునేతి వ్యాఖ్యేయమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వసిత్వేతి॥ వసిత్వా పరిధాయ - కాఞ్చనీం స్వర్ణమయీం - మాలాం - మాబధ్య కణ్ఠే నిధాయ . కాఞ్చనీం మాలామిత్యనుక్తభూషణోపలక్షణం॥ ఇత్థం - సుష్ఠ్వలఙ్కృతః, స్త్రీభిస్సహ - రేజే - యథా - మాహేన్ద్రో వారణ - స్తద్వత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ హలేన కృష్టాయా యమునేత్యేతదసంభావితం మన్వానస్య రాజ్ఞస్సంశయం నిరాచికీర్షయాఽఽహ॥ అద్యాపీతి హే రాజ - న్ననన్తం వీర్యం యస్య - తస్య బలస్య రామస్య - వీర్యం - సూచన్తీ - లక్షణహేత్వోరితి శత్రన్తాత్ జీప్ - సూచయితుమిత్యర్థః॥ ఆకృష్టవర్త్మనా హలాకృష్ట మార్గేణ - యమునా స్యన్దమానేతి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ఆక్షిప్తం రిరంసాప్రవణం - చిత్తం - యస్య - తస్య - వ్రజే రమతో - రామస్య మాధుర్యైః విలాసై - స్సర్వా - నిశాః రాత్రయః - యోషితా - మేకేవ నిశా యాతా - ఏకనిశాప్రాయా బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథకృష్ణచరితంపౌణ్డ్రకవధకాశీపురదహనాత్మకమనువర్ణయతి ॥ నన్దవ్రజమిత్యాదినా॥ హేనృప - కరూషాణాం దేశానా-మధిపతి-రహమేవ-వాసుదేవ - ఇత్యభిమన్యమానః-అతఏవ-అజ్ఞః-శ్రీకృష్ణాయ-దూతం- ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస-దూతముఖేనవక్ష్యమాణంవచఃప్రాహిణోదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తదేవాహ॥త్వమితి।ఇతీత్థం ,బాలైరజ్ఞైస్త్వం. ప్రస్తోభితః స్తుత్యాముధాప్రోత్సాహితః-అహంతు .ఆత్మానమేవాచ్యుతంవాసుదేవం,మేనేమనవై ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ దూతమితి॥ అస్యైతద్వక్తుమిత్యాదిః-నవ్యక్తంవర్త్మయాథాత్మ్యం - యస్యతస్మై ॥ కింవక్తుమిత్యతఆహ॥ ద్వారకాయామితి బాలైరజ్ఞైః - యథా-బాలః- క్రీడాయాం-నృపః-కృతః, నృపత్వేనకల్ప్యతే-తథా-త్వమప్య-బుధోఽజ్ఞో-ద్వారకాయాం-నృపత్వేనకల్పిత - ఇత్యేతత్త్వంవాసుదేవఇతిపూర్వోక్తంచ,వక్తుమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ దూతఇతి ॥ తత్తతః,రాజసన్దేశంరాజ్ఞః పౌణ్డ్రకస్య, సన్దేశమ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తదేవాహ॥వాసుదేవఇతి॥సచాపరఃనత్వంవాసుదేవఇతిభావః-కిన్తుత్వంభూతానాంస్వసంబన్ధివిషయభూతానా-మనుకమ్పార్థం-మిథ్యా-వాసుదేవః-అతస్త్వా, మభిధామాఖ్యాం-త్యజ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ యానీతి॥ హేసాత్వతఅస్మదసాధారణానియానిచిహ్నానిశఙ్ఖచక్రాదీనిత్వంమౌఢ్యాద్బిభర్షితానీత్యుక్త్వా మాంశరణమేహ్యాగచ్ఛనోచేచ్ఛరణంనాభ్యేషితర్హి ఆహవంయుద్ధందేహియుధ్యస్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ వికత్థనమితి ॥ తద్దూతోక్త- మల్పబుద్ధేఃపౌణ్డ్రకస్య-వికత్థన,మాకర్ణ్య-స

శ్రీశుకఉవాచ ॥ నన్దవ్రజంగతేరామేకరూషాధిపతిర్నృప। వాసుదేవోఽహమిత్యజ్ఞోదూతంకృష్ణాయ✽ప్రాహిణోత్॥ ౧ ॥త్వంవాసుదేవోభగవానవతీర్ణోజగత్పతిః।ఇతిప్రస్తోభితోబాలైర్మేనఆత్మానమచ్యుతమ్॥౨॥ దూతంచప్రాహిణోన్మన్దఃకృష్ణాయావ్యక్తవర్త్మనే।ద్వారకాయాంయథాబాలోనృపోబాలకృతోద్యమః॥౩॥ దూతస్తుద్వారకామేత్యసభాయామాస్థితంప్రభుమ్ । కృష్ణంకమలపత్రాక్షంరాజసన్దేశమబ్రవీత్॥ ౪ ॥వాసుదేవోఽవతీర్ణోఽహమేకఏవనచాపరః । భూతానామనుకమ్పార్థంత్వంతుమిథ్యాభిధాంత్యజ॥ ౫ ॥యానిత్వమస్మచ్చిహ్నానిమౌఢ్యా✽ద్బిభర్షిసాత్వత । త్యక్త్వైహిమాంత్వంశరణంనోచేద్దేహిమమాహవమ్॥౬॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ వికత్థనంతదాకర్ణ్యపౌణ్డ్రకస్యాల్పమేధసః।ఉగ్రసేనాదయస్సభ్యాఉచ్చకైర్జహసుస్తదా॥ ౭ ॥ఉవాచదూతంభగవాన్పరిహాసకథామను।ఉత్స్రక్ష్యేమూఢచిహ్నానియైస్త్వమేవంవికత్థసే॥ ౮ ॥ముఖంతదపిధాయాజ్ఞకఙ్కగృధ్రవటైర్వృతః । శయిష్యసేహతస్తత్రభవితాశరణంశునామ్ ॥ ౯ ॥ ఇతిదూతస్తమాక్షేపంస్వామినేసర్వమాహరత్ । కృష్ణోఽపిరథమాస్థాయకాశీముపజగామహ॥ ౧౦ ॥ పౌణ్డ్రకోఽపితదుద్యోగముపలభ్యమహారథః ।అక్షౌహిణీభ్యాంసహితోనిశ్చక్రామపురాద్ద్రుతమ్॥౧౧॥తస్యకాశీపతిర్మిత్రంపార్ష్ణిగ్రాహోఽన్వయాన్నృప।అక్షౌహిణీభిస్తిసృభిరపశ్యత్పౌణ్డ్రకంహరిః॥౧౨॥ ✽॥ తమాయాన్తంరథోపస్థే ॥✽శఙ్ఖార్యసిగదాశార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్ । బిభ్రాణంకౌస్తుభమణింవనమాలావిభూషితమ్॥ ౧౩ ॥కౌశేయవాససీపీతేవసానంగరుడధ్వజమ్ । అమూల్యమౌళ్యాభరణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వాతమాత్మనాతుల్యవేషంకృత్రి

భ్యాస్సభాయాంస్థితాః-జహసుఃహసితవన్తః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఉవాచేతి ॥ పరిహాసకథా- మను , ఉగ్రసేనాదీనాంపరిహాసకథనానన్తరం-ప్రాహ॥తదేవాహ॥ఉత్స్రక్ష్యఇతి॥ హేమూఢ-చిహ్నానిత్వయాధృతాని,ఉత్స్రక్ష్యేత్యాజయిష్యామి-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-యైశ్చిహ్నైః,త్వ,మేవం-వికత్థసే ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ మాంశరణమేహీత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ముఖమితి॥ హేఅజ్ఞ-తత్-యేనేత్థంవికత్థితంతన్ముఖ-మపిధాయాచ్ఛాద్య-కఙ్కాదిభిః , వృతః - శయిష్యసేవశ్వాఃకఙ్కాదివత్ పక్షివిశేషాః-తత-స్తత్రశయనస్థలే-భవాన్-శునాం,శరణం,భవితాభవిష్యతి - మయాహతంశయితంచత్వాంశ్వసృగాలాదయఃఖాదిష్యన్తీతిభావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఇతీతి॥ఆక్షేపమధిక్షేపంస్వామినేపౌణ్డ్రకాయ - సమాహరత్ ఆగత్యన్యవేదయదిత్యర్థః॥కృష్ణోఽపీతి॥ ఆస్థాయ అధిష్ఠాయ-కాశీ,ముపజగామ,తత్సమీపముపజగామేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ పౌణ్డ్రకోఽపీతి॥తస్యకృష్ణస్యో, ద్యోగ-ముపగమ్యఉపలభ్యజ్ఞాత్వా,ద్రుతంశీఘ్రం, పురాత్కరూషపురా - న్నిశ్చక్రామ ॥ యద్వా॥పౌణ్డ్రకస్యతదామిత్రపురేఽవస్థానాత్కాశీపురాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తస్యేతి ॥ తస్యపౌణ్డ్రకస్య-మిత్రంసఖా - కాశీపతిఃకాశిరాజః-పార్ష్ణిగ్రాహఃపృష్ఠతోరక్షకః - సహాయభూతస్సన్ - తిసృభి , రక్షౌహిణీభిస్సహ - అన్వయాత్ అనుజగామ ॥ తదా,హరిఃకృష్ణః పౌణ్డ్రకం,దదర్శ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కథంభూతం-శఙ్ఖాదిభి-రుపలక్షితం -తత్రఅరిఅరయుక్తంచక్రం - కౌస్తుభమణింబిభ్రాణం,వనమాలయావిరాజితమ్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ పీతేపిశఙ్గే,కౌశేయవస్త్రే,వసానంపరిదధానం -గరుడఃకృత్రిమో,ధ్వజే-యస్య,అమూల్యమనర్ఘ్యంమౌళ్యాభరణం,యస్య,స్ఫురన్తీ మకరాకారే-కుణ్డలే యస్య ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఆత్మనాకృష్ణేన-తుల్యో-వేషో-యస్య-తం,అథా

పి-కృత్రిమం వేష-మాస్థితమాశ్రితం - తత్ర దృష్టాన్తః, యథా నటం రఙ్గగతమితి, రఙ్గే నృత్యస్థలే-గతం-నటమివ స్థితమిత్యర్థః-త
మేవంవిధం-దృష్ట్వా-హరి-ర్భృశం, ప్రహసితవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ శూలైరితి॥ తదా, అరయః శత్రవః-కృష్ణం-శూలాదిభిః-ప్రా
హరన్ ప్రత్యాహతవన్తః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కృష్ణస్త్వితి॥ గజాదయోఽస్య సన్తీతి తథా-చతురఙ్గమిత్యర్థః - తత్, పౌణ్డ్రకకాశిరాజ
యోః-బలం గదాదిభిః-భృశం, ఆర్దయత్ పీడయామాస, ఆజఘ్న ఇతి యావత్-యథా-యుగాన్తాగ్నిః, పృథక్-ప్రజాః చతుర్విధ
భూతగ్రామా-నర్దయిష్యతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఆయోధనమితి॥ అరిణా చక్రేణ, చకారాద్గదాదిభిశ్చ ఖణ్డితైః-రథాదిభిః-త
దాయోధనం యుద్ధస్థలం - మనస్వినాం శూరాణాం - చిరం-సన్తోషావహం సత్, రుద్రే-భూతపతేః ఆక్రీడనమివ-కల్పాన్తే రుద్ర
స్య క్రీడాస్థానమివ-ఉల్బణం దారుణం స-ద్బభావేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథేతి॥ ఉక్తిమేవాహ॥ భో భో ఇత్యాదినా సంయుగ
మిత్యన్తేన- భో భోః పౌణ్డ్రక-దూతవాక్యముఖేన - భవా-న్మాం ప్రతి-యదాహ « యాని త్వమస్మచ్చిహ్నానీ „ త్యాది-తాన్యే
వాస్త్రాణ్యు-త్సృజామి ప్రతిమోక్ష్యామి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హే అజ్ఞ, మే మత్సంబన్ధి-మదసాధారణమిత్యర్థః-అభిధానం నామ-త
త్త్వయా-మృషా-ధృతం-త-త్త్యాజయిష్యే - యది-సంయుగం - నేచ్ఛామి, సంయుగాద్భీతోఽస్మి చేత్ - త్వాం - శరణం-వ్రజా
మి-నాహం భీత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ఉక్త్వేతి శేషః-రథాఙ్గేన చక్రేణ, శిరోఽవృశ్చత్ చిచ్ఛేద-యథే-న్ద్రో-వజ్రేణ-గి
రేః-శృఙ్గం-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథేతి॥ పత్రిభిః బాణైః-కాశిపతేః - కాయా-చ్ఛిరః ఉత్కృత్య, ఉత్ప్లుతం యథా తథా ఛి

మమాస్థితమ్ । యథా నటం రఙ్గగతం విజహాస భృశం హరిః ॥ ౧౫ ॥ శూలైర్గదాభిః పరిఘైశ్శక్తిభిః ప్రాసతోమ
రైః । అసిభిః పట్టిసైర్బాణైః ప్రాహరన్నరయో హరిమ్॥ ౧౬ ॥ కృష్ణస్తు తత్పౌణ్డ్రకకాశిరాజయోర్బలం గజస్యన్ద
నవాజిపత్తిమత్ । గదాసిచక్రేషుభిరార్దయద్భృశం యథా యుగాన్తే హుతభుక్పృథక్ప్రజాః॥ ౧౭ ॥ ఆయోధ
నం తద్రథవాజికుఞ్జరద్విపత్ఖరోష్ట్రైరరిణావఖణ్డితైః । బభౌ చిరం మోదవహం మనస్వినామాక్రీడనం భూతప
తేరివోల్బణమ్॥ ౧౮ ॥ అథాహ పౌణ్డ్రకం శౌరిర్భో భోః పౌణ్డ్రక యద్భవాన్ । దూతవాక్యేన మామాహ తాన్య
స్త్రాణ్యుత్సృజామి తే॥ ౧౯ ॥ త్యాజయిష్యేఽభిధానం మే యత్త్వయాఽజ్ఞ మృషా ధృతమ్ । వ్రజామి శరణం తేఽ
ద్య యది నేచ్ఛామి సంయుగమ్॥ ౨౦ ॥ ఇతి క్షిప్త్వా శితైర్బాణైర్విరథీకృత్య పౌణ్డ్రకమ్ । శిరోఽవృశ్చద్రథాఙ్గే
న వజ్రేణేన్ద్రో యథా గిరేః॥ ౨౧ ॥ తథా కాశిపతేః కాయాచ్ఛిర ఉత్కృత్య పత్రిభిః । న్యపాతయత్ కాశిపుర్యాం
పద్మకోశమివానిలః॥ ౨౨ ॥ ఏవం మత్సరిణం హత్వా పౌణ్డ్రకం ససఖం హరిః । ద్వారకామావిశత్సిద్ధైర్గీయమా
నకథామృతః ॥ ౨౩ ॥ స నిత్యం భగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలబన్ధనః । బిభ్రాణశ్చ హరే రాజన్ స్వరూపం తన్మయోఽ
భవత్॥ ౨౪ ॥ శిరః పతితమాలోక్య రాజద్వారి సకుణ్డలమ్। కిమిదం కస్య వా వక్త్రమితి సంశిశ్యిరే జనాః॥ ౨౫ ॥ రా
జ్ఞః కాశిపతేర్జ్ఞాత్వా మహిష్యః పుత్రబాన్ధవాః । పౌరాశ్చ హతరాజానో నాథ నాథేతి ప్రారుదన్॥ ౨౬ ॥ సుద
క్షిణస్తస్య సుతః కృత్వా సంస్థావిధిం పితుః । నిహత్య పితృహన్తారం యాస్యామ్యపచితిం పితుః॥ ౨౭ ॥ ఇత్యాత్మ
నాభిసన్ధాయ సోపాధ్యాయో మహేశ్వరమ్ । సుదక్షిణోఽర్చయామాస పరమేణ సమాధినా॥ ౨౮ ॥ పితృహన్తృ

త్వా-కాశిపుర్యాం-న్యపాతయత్-అనిలో వాయుః-పద్మకోశమివ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవమితి॥ ససఖం సకాశిరాజం-మత్సరిణం-శ
త్రుం పౌణ్డ్రకం- హత్వా సిద్ధై-ర్గీయమానా-కథైవామృతం, యస్య-స-హరిః-ద్వారకాం-వివేశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స ఇతి॥ స పౌ
ణ్డ్రకః-భగవతః శ్రీకృష్ణస్య - ధ్యానేన-ధ్వస్తాన్య-ఖిలాని-బన్ధనాని కర్మబన్ధనాని-యస్య-సః - హేతుగర్భమిదం - తథా-హరేః
కృష్ణస్య-రూపం రూపతుల్యం రూపం-స్వవేషం, బిభ్రాణ ఇత్యపి, తత్త్వా-త్తన్మయస్తదీయవేషప్రచురః-బభూవ-సాధర్మ్యం
గత ఇత్యర్థః-శిరశ్ఛేదేన దోషస్య ప్రాయశ్చిత్తం కృతం - అత భగవద్ధ్యానస్య ఫలం తత్సాధర్మ్యం లబ్ధమితి భావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁
శిర ఇతి॥ ప్రథమం కిమిదమితి॥ పశ్చాత్సకుణ్డలత్వాచ్ఛిర ఇతి-తతః-కస్యేదం ముఖమితి - సంశిశ్యిరే సంశయం చక్రుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁
రాజ్ఞ ఇతి॥ తతః-క్రమేణ-కాశిపతేః - రాజ్ఞ ఏవేదం-శిరః - ఇతి-జ్ఞాత్వా నిశ్చిత్య - మహిష్యస్తస్య భార్యాః-పుత్రాదయశ్చ తం
రురుదుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ పుత్ర ఇతి॥ తస్య కాశిరాజస్య- సుదక్షిణో నామ-పుత్ర-ఆసీ-చితికావ్యాన్తరం-స చ సుదక్షిణః పితుః, సం
స్థావిధిముత్తరక్రియాం-కృత్వా - మత్పితృహన్తారం-హత్వా- పితు-రపచితిం ఋణాపనయనాత్మికాం నిష్కృతిం - యాస్యా
మి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం-అభిసన్ధానయో-పాధ్యాయేన సహితః-పరమేణ-సమాధినా ధ్యానయోగేన-మహేశ్వరం రుద్ర-మారా
ధయామాసే-తి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ పితృహన్తురితి॥ సుదక్షిణః-ప్రసన్నం-పరమేశ్వరం రుద్రం ప్రతి-వధోపాయమేవ వరం-
వవ్రే « శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ „ దితి న్యాయేన మహేశ్వర పరమేశ్వరమితి చ మునిప్రయోగః॥ ప్రీత ఇతి॥ వివిక్తై

కాన్తే-ప్రీతః ప్రసన్నో, రుద్రః-తస్మై-వరం-దదౌ ॥ ౨౯ ॥ వరమేవాహ॥ త్వమితి॥ సమ్యగృత్విజో-యస్య-తం-దక్షిణాగ్ని-
మభిచారహోమేన-పరిచర ఆరాధయ - సచ పరిచరితోఽగ్నిః-ప్రమథైః-పరివృతః - అబ్రహ్మణ్యే-ప్రయుక్తః-సఙ్కల్పం త్వ
దభిసన్ధిం-సాధయిష్యతి-బ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితస్తు-స్వయమేవ హన్యత ఇతి భావః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం- ఆదిష్టః-కుబుద్ధిః-సుదక్షిణః-
తథా యథోక్తం-కృష్ణాయాభిచరన్ ద్రుహ్యన్ చక్రే ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తత ఇతి॥ కథమ్భూతః-మూర్తిమాన్ విగ్రహధారీ-
అతిదారుణః-తప్తం-తామ్రం తద్వ-చ్ఛిఖాః శ్మశ్రూణి చ యస్య - అఙ్గారోద్గారిణీ లోచనే-యస్య-దంష్ట్రాభిరుగ్రైశ్చ-
భ్రుకుట్యా దణ్డైః - కఠోరం-ఆస్యం-యస్య-సః - స్వజిహ్వయా-సృక్విణీముత్తరోష్ఠోర్ధ్వదేశ-మాలిహన్ ఆస్వాదయమాన-
స్త్రిశిఖాః-యస్య తం-శూలం, ధున్వన్ కమ్పయన్ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ స ఇతి॥ సోఽగ్నిః భూతైః ప్రమథైః వృతః ॥ ౩౪ ॥
తమితి॥ ఆయాన్తం ఆగచ్ఛన్తం-విలోక్య, తత్రసుః, వనదాహే సతి-యథా-మృగా-స్త్రస్యన్తి-తద్వత్ ॥ ౩౫ ॥ అక్షైరితి॥
పురం ద్వారకాం-ప్రదహతో-వహ్నేస్సకాశా-దస్మాన్-త్రాహి- త్యాహురితి శేషః ॥ ౩౬ ॥ శ్రుత్వేతి॥ త-జ్జనానాం-వై
క్లబ్యమధైర్యం-శ్రుత్వా-స్వానాం, సాధ్వసం భయం, దృష్ట్వా - ప్రహస్యోవాచ॥ తదేవాహ ॥ శరణ్యోఽహ-మవితాచాస్మి,

వధోపాయం స వవ్రే వరమీప్సితమ్ । ప్రీతో వివిక్తే భగవాం స్తస్మై వరమదాద్భవః॥ ౨౯ ॥ రుద్రః॥ త్వం * దక్షిణా
గ్నిం పరిచర బ్రాహ్మణైస్సమమృత్విజమ్ । అభిచారవిధానేన స చాగ్నిః ప్రమథైర్వృతః ॥ ౩౦ ॥ సాధయిష్యతి స
ఙ్కల్పమబ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితః । ఇత్యాదిష్టస్తథా చక్రే కృష్ణాయాభిచరన్ సుధీః॥ ౩౧॥ తతోఽగ్నిరుత్థితః కుణ్డా
న్మూర్తిమానతిభీషణః । తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రు రఙ్గారోద్గారిలోచనః॥ ౩౨ ॥ దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీదణ్డకఠోరాస్య
స్స్వజిహ్వయా । ఆలిహన్ సృక్విణీం నగ్నో విధున్వం స్త్రిశిఖం జ్వలత్॥ ౩౩ ॥ పద్భ్యాం తాలప్రమాణాభ్యాం
కమ్పయన్నవనీతలమ్। సోఽభ్యధావద్వృతో భూతై ర్ద్వారకాం ప్రదహన్దిశః॥ ౩౪ ॥ తమాభిచారదహనమాయా
న్తం ద్వారకౌకసః । విలోక్య * త్రేసుస్సర్వే వనదాహే యథా మృగాః॥ ౩౫ ॥ అక్షైస్సభాయాం క్రీడన్తం భ
గవన్తం భయాతురాః । త్రాహి త్రాహి * త్రిలోకేశ వహ్నేః ప్రదహతః పురమ్॥ ౩౬ ॥ శ్రుత్వా తజ్జనవైక్లబ్యం
దృష్ట్వా స్వానాం చ సాధ్వసమ్ । శరణ్యస్సంప్రహస్యాహ మాభైష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్॥ ౩౭ ॥ సర్వస్యాన్తర్బ
హిస్సాక్షీ కృత్యాం మాహేశ్వరీం విభుః । విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం పార్శ్వస్థం చక్రమాదిశత్॥ ౩౮॥ తత్సూర్య
కోటిప్రతిమం సుదర్శనం జాజ్వల్యమానం ప్రళయానలప్రభమ్ । స్వతేజసా ఖం కకుభోఽథ రోదసీ చక్రం ముకున్దా
స్త్రమథాగ్నిమార్దయత్॥ ౩౯ ॥ కృత్యానలః ప్రతిహతస్స రథాఙ్గపాణేరస్త్రౌజసా స నృప భగ్నముఖో నివృత్తః।
వారాణసీం ప్రతిసమేత్య సుదక్షిణం తం సర్త్విగ్జనం సమదహత్స్వ * కృతోఽభిచారః ॥ ౪౦ ॥ చక్రం చ విష్ణోస్తద
నుప్రవిష్టం * వారాణసీం సాట్టసభాలయాపణామ్ । సగోపురాట్టాలకకోష్ఠసంకులాం సకోశహస్త్యశ్వరథా
న్నశాలామ్ * ॥ ౪౧ ॥ దగ్ధ్వా వారాణసీం సర్వాం విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్। భూయః పార్శ్వముపాతిష్ఠత్కృష్ణస్యా

భయం, మా కురుత-దుష్టజనాత్సంప్రాప్తం సంభవద్భయం నోదద్యాద్ ఇతి ॥ ౩౭ ॥ సర్వస్యేతి॥ సర్వస్య లోకస్య - అన్తర్బ
హిశ్చ - సాక్షీ ద్రష్టా- హేతుగర్భమిదం - అతో మాహేశ్వరీం కృత్యాం, విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం కృత్యానాశనార్థం-పా
ర్శ్వస్థం-చక్రం సుదర్శన-మాజ్ఞాపయామాస ॥ ౩౮ ॥ తదితి॥ త-ద్భగవతా ఆదిష్టం చక్రం కర్తృ అగ్నిం ఆర్దయత్॥ చక్రం
కథంభూతం - సూర్యాణాం కోటిః-ప్రతిమా తులా-యస్య - తత్-సుదర్శనాఖ్యం-అతిశయేన - జ్వలత్-ప్రళయాగ్నేరివ ప్రభా
యస్య తత్- స్వతేజసా - ఖమన్తరిక్షం-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ-కకుభో దిశశ్చ-ప్రకాశయదితి శేషః-ముకున్దస్యైవ- అసాధా
రణమస్త్రమ్ ॥ ౩౯ ॥ అర్దితస్సన్ కిమకరోదిత్యత ఆహ॥ కృత్యానల ఇతి॥ రథాఙ్గపాణేః- తేన ప్రసిద్ధేన- తేజసా- తేజః ప్రచు
రేణ సుదర్శనేన-భగ్నం ముఖం యస్య సః - ప్రతిహతశ్చ - అత ఏవ-నివృత్తః, సః ప్రసిద్ధః - కృత్యానలో-హే నృప వారాణసీం
ప్రత్యాగత్య-స్వేన కృతః- అభిచారో-యేన-తం-ఋత్విగ్జనైస్సహితం - ప్రథమాన్తపాఠే ఋత్విగ్భిః జనైశ్చ వర్తమానం-
అభిచరతి మారయతీతి తథా-స కృత్యానలః, తం సుదక్షిణ - మదహత్ ॥ ౪౦ ॥ కించ ॥ చక్రమితి ॥ త-ద్విష్ణో-శ్చక్రం, వా
రాణసీం-అనుకృత్యానలమనుసృత్య - ప్రవిష్టం స-దదహాదితి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ కథంభూతాం- అట్టాదిభి-స్సహితాం-తత్ర
సభాలయాః సభాగృహాణి-సభా- ఆలయాశ్చేతి వా ,అట్టాలకాః ఉపరితన ప్రదేశాః గోపురాదిసహితైః , కోష్ఠైః సంకులాం
వ్యాప్తాం-కోశాదీనాం-శాలాభి, స్సహితాం, తత్ర కోశో ధనమ్ ॥ ౪౧ ॥ దగ్ధ్వేతి॥ భూయః పునః, అక్లిష్టకర్మణః ఉదారచే

౪౦ ॥ శ్లో * పా ॥ కృతాభిచారమ్

ష్టితస్య-శ్రీకృష్ణస్య-సారూప్యం-ఉపాతిష్ఠత్॥ సారూప్యసమీపేతస్థావిత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * ఉక్తకథాశ్రవణాదిఫలమాహ॥ యఇతి॥ యఃపుమాన్,ఏతదుత్తమశ్లోకస్య - చేష్టితం-మర్త్యేష్వితి , శ్రావయేత్-యద్వా,సమాహితః-శృణుయాత్-సర్వైః , పాపైః-ముక్తోభవేత్ * ॥ ౪౩ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేషట్షష్టితమోఽధ్యాయః **

ఏవమనన్తరాధ్యాయేన శ్రుతకృష్ణచరిత్రః ప్రసఙ్గాద్బలభద్రచేష్టితబుభుత్సయాపృచ్ఛతి రాజా॥ భూయ ఇతి॥ అద్భుతం-కర్మ-చేష్టితం-యస్య - తస్య-అనన్తస్య అవతారరూపస్య , అప్రమేయస్య అపారమహిమ్నః, రామస్య-చేష్టితం-శ్రోతుమిచ్ఛామి-కింపూర్వోక్తం నేత్యాహ॥ యదన్యదితి ॥ విభుః రామః - యదన్యత్,కృతవాన్-తత్-చేష్టితమ్ * ॥ ౧ ॥ * ద్వివిదవధాఖ్యం కర్మ-ఖ్యాతుం, తావద్ద్వివిదస్య దుశ్చేష్టితమాచష్టే॥ నరకస్యేత్యాదినా ॥ ద్వివిదో నామ-కశ్చిత్-వానరః-సచ,నరకస్య,సఖా,సుగ్రీవస్య,సచివోఽమాత్యః,మైన్దస్యభ్రాతాచ , వీర్యవాంశ్చేతి రామాయణాదౌ ప్రసిద్ధ ఇతి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౨ ॥ సఖ్యురితి ॥ సద్వివిదః సఖ్యుర్నరకస్య-అపచితిమానృణ్యం,కుర్వన్ « లక్షణహేత్వోః ,, రితిశతా-కర్తుం,రాష్ట్రస్య,విప్లవోనాశో-యథాతథా-పురాదీన్-వహ్నిమ్-ఉత్సృజన్,దదాహ * ॥ ౩ ॥ * క్వచిదితి॥ సద్వివిదః-తైః-ఉత్పాటితైః శైలైః-దేశాన్

క్లిష్టకర్మణః ॥ ౪౨ ॥ య ఏతచ్ఛ్రావయేన్నిత్యముత్తమశ్లోకవిక్రమమ్। సమాహితోఽనుశృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ ******************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , షట్షష్టితమోఽధ్యాయః ********

బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః

రాజోవాచ ॥ భూయోఽహం శ్రోతుమిచ్ఛామి రామస్యాద్భుతకర్మణః । అనన్తస్యాప్రమేయస్య యదన్యత్కృతవాన్ప్రభుః ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ నరకస్య సఖా కశ్చిద్ద్వివిదో నామ వానరః । సుగ్రీవసచివస్సోఽథ భ్రాతా మైన్దస్య వీర్యవాన్ ॥ ౨ ॥ సఖ్యుస్సోఽపచితిం కుర్వన్వానరో రాష్ట్రవిప్లవమ్ । పురగ్రామాకరాన్ఘోషానదహద్వహ్నిముత్సృజన్ ॥ ౩ ॥ క్వచిచ్ఛైలానుత్పాట్య తైర్దేశాన్సమచూర్ణయత్ । ఆనర్తాన్సుతరామేవ యత్రాస్తే మిత్రహా హరిః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్సముద్రమధ్యస్థో దోర్భ్యాముద్ధృత్య తజ్జలమ్ । దేశాన్నాగాయుతప్రాణో వేలాకూలేన్యమజ్జయత్ ॥ ౫ ॥ ఆశ్రమానృషిముఖ్యానాం కృత్వా * భగ్నవనస్పతీన్ । అదూషయచ్ఛకృన్మూత్రైరగ్నీన్వైతానికాన్ఖలః ॥ ౬ ॥ పురుషాన్యోషితో దృప్తః క్ష్మాభృద్ద్రోణీగుహాసు సః। నిక్షిప్య చాప్యధాచ్ఛైలైః పేశస్కారీవ కీటకమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవం దేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయంశ్చ కులస్త్రియః * । శ్రుత్వా సులలితం గీతం గిరిం రైవతకం యయౌ ॥ ౮ ॥ తత్రాపశ్యద్యదుపతిం రామం పుష్కరమాలినమ్। సుదర్శనీయసర్వాఙ్గం లలనాయూథమధ్యగమ్ ॥ ౯ ॥ గాయన్తం వారుణీం పీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్ । విభ్రాజమానం వపుషా ప్రభిన్నమివ వారణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దుష్టశ్శాఖామృగశ్శాఖామారూఢః కమ్పయన్ద్రుమాన్ । చక్రే కిలకిలాశబ్దమాత్మానం సమ్ప్రదర్శయన్

తత్రాపి-ఆనర్తాన్,సుతరాం,సమచూర్ణయత్ - తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి-యత్ర యేష్వానర్తేషు,మిత్రహా నరకఘ్నో,హరిః-ఆస్తే * ॥ ౪ ॥ * క్వచిదితి ॥ దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం, తత్సముద్రజలం,ఉద్ధృత్యోత్క్షిప్య-వేలాయాం,కూలేవర్తమానాన్, దేశాన్,న్యమజ్జయత్, తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి॥ నాగాయుతప్రాణః , నాగానాం గజానాం,అయుతస్య దశసహస్రస్య ప్రాణో బలం,యస్య సః * ॥ ౫ ॥ * ఆశ్రమానితి॥ ఋషిముఖ్యానాం , మాశ్రయభూతాన్,వనస్పతీన్,భస్మకృత్వా,దగ్ధ్వేత్యర్థః భగ్నవనస్పతీనితి పాఠే-భగ్నాః వనస్పతయో యేషు తథాభూతాన్కృత్వా,శకృన్మూత్రైః పురీషమూత్రైః,వైతానికాన్ యజ్ఞీయాన్,ఆహవనీయాదీన్,అగ్నీన్,అదూషయత్, యతః , ఖలః దురాత్మా * ॥ ౬ ॥ * పురుషానితి ॥ దృప్తో ద్వివిదో,గిరేః,కన్దరేషు,గుహాసుచ-నిక్షిప్య,శైలైః గిరిశృఙ్గైః,అప్యధాత్ పిహితవాన్ , పేశస్కారీ భ్రమరః-కీటమివ * ॥ ౭ ॥ * ఏవమితి॥ విప్రకుర్వన్ పీడయన్,తత్రతత్ర కులస్త్రీః,దూషయంశ్చ,సులలితం మధురం.గీతం,శ్రుత్వా,రైవతకం పర్వతం,యయౌ * ॥ ౮॥ * తత్రేతి॥ తత్ర రైవతకోపవనే-పుష్కరమాలాపద్మమాలాఽస్యాస్తీతి తథా - వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః,సుష్ఠుదర్శనీయాని సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య తం,యోషిత్సమూహమధ్యగతం , వారుణీం మదిరాం , పీత్వా,మదేన-విహ్వలే ఘూర్ణితే-లోచనే,యస్య తం,ప్రభిన్నం మత్తం,వారణమైరావతమివ, స్థితం-రామ , మపశ్యదితిసమ్బన్ధః * ॥ ౯ ॥౧౦ ॥ * దుష్ట ఇతి ॥ దుష్టశ్శాఖా

---

౬ । శ్లో * పా । భస్మవనస్పతీన్

ఖామృగశ్చ,శాఖామృగ ఇత్యనేన స్వభావత ఏవ దౌష్ట్యం వ్యజ్యతే. దుష్టఇత్యనేనతత్రాపి - కిలకిలేత్యనుకరణం,ఆత్మానంస్వశరీరం,దర్శయన్,చక్రే ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తస్యేతి॥తస్యద్వివిదస్య,ధార్ష్ట్యందౌష్ట్యం , ప్రాగల్భ్యందృష్ట్వా,జాత్యాస్వభావేనైవ,చాపలం,యాసాం,హాస్యంప్రియంయాసాం ,తాఃపరిగృహ్యన్తఇతిపరిగ్రహాఃబలదేవస్యపరిగ్రహాః- తత్పరిగృహీతాఇత్యర్థః,హేతుగర్భాణ్యేతాని-అతో-విజహసుఃప్రహసితవత్యః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తా ఇతి ॥ కపిఃద్వివిదః, భ్రూవిక్షేపైః-సమ్ముఖాగమనాదిభిః ఆదిశబ్దేనదన్తప్రదర్శనాదిసఙ్గ్రహః-స్వగుదం,తాసాం,దర్శయన్ , రామస్య,పశ్యతస్సతఏవ,తాః,హేలయామాసఅవజజ్ఞే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తమితి ॥ గ్రావ్ణాపాషాణేన,తంకపిం,ప్రాహరత్,సకపిః,తం రామం, కోపయన్,హసంశ్చ,హేలయామాసఅవమతవాన్॥కిఞ్చ॥నిర్భిద్యేతి॥దృప్తోగర్వితః, కలశం,నిర్భిద్య,యోషితాం , వాసాంస్యాకృష్యాత్మానంప్రాపితవాన్,మదేనోద్ధతో,బలవాంశ్చ,కపి, రేవం,బలంరామం,కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య, వ్యప్రచక్రేఅపచకార ❋ ॥ ౧౪ ॥౧౫ ॥ ❋ తమితి ॥ తంకపిం , తస్యా , వినయంధార్ష్ట్యం తేనోపద్రుతాన్ , దేశాంశ్చ,వలోక్య,క్రుద్ధో,రామః,హలం,ముసలంచాదదే ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ద్వివిదోపీతి ॥ మహద్వీర్యంయస్యసః,ద్వివిదోఽపి-సాలవృక్షం , ముత్పాట్య,బలమూర్ధనిరామమూర్ధని- తేనసాలేనా,తాడయత ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తమితి ॥ పతన్తంతంసాలం,ప్రతిజగ్రాహ,తత్ప్రహారంఅఙ్గీకృతవానిత్యర్థః,యథా-పర్వ

ర్శయన్ ॥ ౧౧ ॥ తస్యధార్ష్ట్యంకపేర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతిచాపలాః । హాస్యప్రియావిజహసుర్బలదేవపరిగ్రహాః ॥ ౧౨ ॥ తా హేలయామాసకపిర్భ్రూక్షేపైస్సమ్ముఖాదిభిః । దర్శయన్స్వగుదంతాసాంరామస్యచనిరీక్షతః ॥ ౧౩ ॥ తంగ్రావ్ణాప్రాహరత్క్రుద్ధోబలఃప్రహరతాంవరః । సవఞ్చయిత్వాగ్రావాణంమదిరాకలశం కపిః ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వాహేలయామాసధూర్తస్తంకోపయన్హసన్ । నిర్భిద్యకలశందుష్టోవాసాంస్యాస్ఫాలయద్బలమ్॥కదర్థీకృత్యబలవాన్విప్రచక్రేమదోద్ధతః॥ ౧౫ ॥తంతస్యావినయందృష్ట్వాదేశాంశ్చతదుపద్రుతాన్। క్రుద్ధోముసలమాదత్తహలంచారిజిఘాంసయా॥ ౧౬ ॥ద్వివిదోఽపిమహావీర్యస్సాలముత్పాట్యపాణినా। అభ్యేత్యతరసాతేనబలంమూర్ధన్యతాడయత్ ॥ ౧౭ ॥ తంతుసఙ్కర్షణోమూర్ధ్నిపతన్తమచలోయథా । ప్రతిజగ్రాహభగవాన్సునన్దేనాహనద్ధ్రమ్ ॥ ౧౮ ॥ ముసలాహతమస్తిష్కోవిరేజేరక్తధారయా । గిరిర్యథాగైరికయాప్రహారంనానుచిన్తయన్॥ ౧౯ ॥పునరన్యంసముత్క్షిప్యకృత్వానిష్పత్రమోజసా। తేనాహనత్సుసంక్రుద్ధస్తంబలశ్శతధాఽచ్ఛినత్॥ ౨౦ ॥తతోఽన్యంతరుముత్పాట్యజఘ్నితంశతధాచ్ఛినత్॥ ౨౧ ॥ఏవంయుధ్యన్భగవతాభగ్నేభగ్నేపునఃపునః । ఆకృష్యసర్వతోవృక్షాన్నిర్వృక్షమకరోద్వనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతోఽముఞ్చచ్ఛిలావర్షంబలస్యోపర్యమర్షితః । తత్సర్వంచూర్ణయామాసలీలయాముసలాయుధః॥ ౨౩ ॥స్వబాహూతాళసఙ్కాశౌముష్టీకృత్యకపీశ్వరః । ఆసాద్యరోహిణీపుత్రందోర్భ్యాంవక్షస్యరూరుజత్ ॥ ౨౪ ॥ యాదవేన్ద్రోఽపితందోర్భ్యాంత్యక్త్వాముసలలాఙ్గలే । జత్రావభ్యార్దయత్క్రుద్ధస్సోఽపతద్రుధిరంవమన్॥ ౨౫ ॥ చకమ్పేతేనపతతాసకణ్టకవనస్పతిః । పర్వతఃకురుశార్దూలవాయునానౌరివామ్భసి ॥ ౨౬ ॥ జయశబ్దోనమశ్శబ్దస్సాధుసాధ్వితిచామ్బరే । సురసిద్ధమునీన్ద్రాణామాసీత్కుసుమవర్షిణామ్॥ ౨౭ ॥ఏవంనిహత్యద్వివిదంజగద్వ్యతికరావహమ్।

తస్తద్వత్,తతస్సునన్దేనముసలేన,హరింకపి-మహన్తాడయామాస ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ముసలేతి ॥ ముసలేనా, హతో,మస్తిష్కో-మస్తకావయవవిశేషో-యస్యసః-అతఏవ-రక్తధారయా - రేజే - యథా-గిరి-గైరికధారయా-రాజతే-తద్వత్ తత, స్తంప్రహార-మననుచిన్తయన్-పున,రన్యం-రసాల,మోజసాబలేనో- త్పాట్యపర్ణరహితంకృత్వా తేనసాలేనా,హనత్-తంసాలం,బలోరామః-శతధా-చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తతోఽన్య,ముత్పాట్య - ప్రయుక్తం-తథా-చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏవమితి॥ ప్రయుక్తేసాలేభగ్నేసతి-సర్వతో-వృక్షా-నాకృష్య- తద్వనం-వృక్షరహితం,చకార ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తత ఇతి॥బలస్యరామస్యోపరి-తచ్ఛిలాజాలం-సర్వమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ స్వబాహూ ఇతి॥తాభ్యాంముష్టీకృతాభ్యాం , బాహుభ్యాం-అరూరుజత్ అతాడయత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ యాదవేన్ద్రో రామోఽపి ముసలలాఙ్గలే-త్యక్త్వా-దోర్భ్యామేవ - తంకపిం-జత్రౌకణ్ఠబాహుమూలే అభ్యార్దయదతాడయత్-సకపీ-రుధిరం-వమన్ ఉద్గిరన్-పపాత ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ చకమ్ప ఇతి॥పతతా - తేనద్వివిదేన-కణ్టకాదిసహితో-గిరిశ్చకమ్పేచచాల-హేకురుశార్దూల-యథా-వాయునా-నౌరమ్భసి-కమ్పతే-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ జయశబ్దః-కుసుమానివర్షన్తఇతితథా- తేషాం-సురాదీనాం-యథాయోగ్యం-జయశబ్దాది- రాసీత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఏవమితి॥జగతో-వ్యతికరం నాశ-మావహత్యాపాదయతీతి-తథాతం-ద్వివిద-మేవం-నిహత్య-జనై-స్సంస్తూయమానో - భగవాన్ రామః,స్వపురంద్వా

రకాం- ప్రవివేశ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేసప్తషష్టితమోఽధ్యాయః**********************************

రామస్యైవచేష్టితాన్తరమనువర్ణయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ దుర్యోధనసుతామిత్యాదినా॥సమితౌ-సఙ్గ్రామేజయతీతితథా-సమితిశ్శత్రుస్తంజయతీతివా,స-జామ్బవత్యాస్సుతః-సామ్బః, లక్ష్మణాంనామ దుర్యోధనస్య-సుతాం-స్వయంవరస్థాం-హృతవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కౌరవాఇతి॥ఉక్తమేవాహ॥దుర్వినీతోఽయమిత్యాదినాసుసంయతాఇత్యన్తేన॥నోఽస్మాన్-కదర్థీకృత్య-బలాత్-అకామయమానామపి- కన్యాం,మహరత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అతఏవ -దుర్వినీతంమూర్ఖం-బధ్నీత బధ్నయత-వృష్ణయః-కింకరిష్యన్తినకిమపీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుర్యఇతి ॥ యేవృష్ణయః-అస్మాకం-ప్రసాదేనోపచితామేధితాం-సమృద్ధామితియావత్ నోఽస్మాభిః దత్తాంచ-మహీం-భుఞ్జతేఅనుభవన్తి ॥ తేనభూమిపతయోబభూవురితిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నిగృహీతమితి ॥ నిగృహీతంబద్ధం-సుతం-యది-వృష్ణయః-ఆగమిష్యన్తి తర్హి- భగ్నోదర్పోయేషాం-తథాభూతాః-శమంశాన్తిం-యాస్యన్తి సుసంయతాఃప్రాణాయామాదిభిర్దమితాః,ప్రాణాఇన్ద్రియాణీవ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఇత్థంనిశ్చిత్య-కర్ణాదయః,కురువృద్ధైఃధృతరాష్ట్రాదిభిః-అనుమోదితాః - సామ్బంబన్ధుమారేభిరేఆరబ్ధవన్తః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి॥అనుధావతఃపృష్ఠత

సంస్తూయమానోభగవాన్జనైస్స్వపురమావిశత్॥ ౨౮ ॥********************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః. ********

❁ బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః ❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ దుర్యోధనసుతాంరాజన్లక్ష్మణాంసమితింజయః। స్వయంవరేజహారైకస్సామ్బోజామ్బవతీసుతః॥ ౧ ॥కౌరవాఃకుపితాఊచుర్దుర్వినీతోఽయమర్భకః। కదర్థీకృత్యనఃకన్యామకామామహరద్బలాత్ ॥ ౨ ॥ బధ్నీతేమందుర్వినీతంకింకరిష్యన్తివృష్ణయః। యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాందత్తాంనోభుఞ్జతేమహీమ్॥ ౩ ॥ నిగృహీతంసుతంశ్రుత్వాయద్యేష్యన్తీహవృష్ణయః। భగ్నదర్పాశ్శమంయాన్తిప్రాణాఇవసుసంయతాః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతికర్ణశ్శలోభూరిర్యజ్ఞకేతుస్సుయోధనః। సామ్బమారేభిరేబన్ధుంకురువృద్ధానుమోదితాః॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాఽనుధావతస్సామ్బోధార్తరాష్ట్రాన్మహారథాన్।ప్రగృహ్యరుచిరంచాపంతస్థౌసింహఇవైకలః॥ ౬ ॥ తేతంజిఘృక్షవఃక్రుద్ధాస్తిష్ఠతిష్ఠేతివాదినః।ఆసాద్యధన్వినోబాణైఃకర్ణాగ్రణ్యస్సమాకిరన్ ॥ ౭ ॥ సోఽభివిద్ధఃకురుశ్రేష్ఠకురుభిర్యదునన్దనః। నామృష్యత్తదచిన్త్యార్భోదణ్డాహతఇవోరగః॥ ౮ ॥విస్ఫూర్జ్యసుమహచ్చాపంసర్వాన్వివ్యాధసాయకైః। కర్ణాదీన్షడ్రథాన్వీరస్తావద్భిర్యుగపత్పృథక్ ॥ ౯ ॥చతుర్భిశ్చతురోవాహానేకైకేనచసారథీన్। రథినశ్చమహేష్వాసాస్తస్యతత్తేఽభ్యపూజయన్ ॥౧౦॥తంతుతేవిరథంచక్రుశ్చత్వారశ్చతురోహయాన్ । ఏకస్తుసారథింజఘ్నేచిచ్ఛేదాన్యశ్శరాసనమ్॥ ౧౧ ॥ తంతథావిరథంచక్రుఃకృచ్ఛ్రేణకురవోయుధి।కుమారంస్వస్యకన్యాంచస్వపురంజయినోఽవిశన్॥ ౧౨॥తచ్ఛ్రుత్వానారదోక్తేనరాజన్సంజాతమన్యవః। కురూన్ప్రత్యుద్యమంచక్రురుగ్రసేనప్రచోదితాః ॥ ౧౩ ॥ సాన్త్వయిత్వాతుతాన్రామస్సంక్రుద్ధాన్వృష్ణిపుఙ్గ

తఆగతాన్-దృష్ట్వా,ఏకలోఽసహాయః-సింహఇవతస్థౌ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతఇతి ॥ తేధార్తరాష్ట్రాః-తంసామ్బం - జిఘృక్షవఃగ్రహీతుమిచ్ఛవః-కర్ణోఽగ్రణీఃపురంతోనాయకో- యేషాం - తథాభూతాః-ఆసాద్యసమీపమేత్య-బాణైః-స్సమాకిరన్ పిదధుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సఇతి॥ హేకురుశ్రేష్ఠకురుభిః-రథితో-విద్ధఃతాడిత - స్సయదునన్దనః-సామ్బః అచిన్త్యస్యభగవతోఽర్భకః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్తద్వేధనం-నామృష్యన్నసహేక్షుద్రమృగైః-ర్విద్ధ-స్సింహఇవ ❁ ॥౮॥ ❁ విస్ఫూర్జ్యేతి॥ ఆరోపితజ్యాంచాపంవిస్ఫూర్జ్యవజ్రనిర్ఘోషవధ్వనయిత్వా-వీరస్సామ్బః-కర్ణాదీన్పూర్వోక్తాన్-షట్సఙ్ఖ్యకాన్ - తావతో-రథాంశ్చ-తావద్భి,స్సాయకైః-యుగపత్పృథక్ప్రత్యేకం-వివ్యాధ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తథా - చతుర్భిశ్చతుర్భి - స్సాయకై-శ్చతురో-వాహానశ్వాన్-ఏకైకేన-సారథించ-వివ్యాధ।రథినశ్చేతి॥ తేరథినఃకర్ణాదయః-తస్యసామ్బస్య-తత్కర్మ-అపూజయన్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తమితి ॥ ఏవం-యుద్ధే-సామ్బం-కృచ్ఛ్రేణప్రయాసేనవిరథీకృత్య-జయినఃప్రాప్తజయాః- కుమారంసామ్బం-స్వస్యదుర్యోధనస్యకన్యాంచా-దాయేతిశషః-పురంహస్తినపురం-అవిశన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదితి ॥ నారదోక్త్యా- హేరాజన్ -తద్వృత్తాన్తం శ్రుత్వా-సంజాతో-మన్యు-ర్యేషాం- తే-ఉగ్రసేనేన-ప్రచోదితాశ్చ కురూన్ప్రత్యు-ద్యమంప్రతిచికీర్షాం-చక్రుః* ॥౧౩॥* సాన్త్వయిత్వేతి ॥ సన్నద్ధాన్గన్తుమాయత్తాన్-ఆశు-సాన్త్వయిత్వా-రామః- కురూణాం - వృష్ణీనాంచ-మిథః-కలింకలహం

నైచ్ఛత్॥యత-స్స-కలిమలంకలహాత్మకంమల-మపహన్తీతితథా ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ కిన్తుఆదిత్యస్యేవవర్చోయస్య - తేన-రథేన గమనసాధనేన-గ్రహైఃగురుశుక్రాదిభిశ్చన్ద్రఇవ-బ్రాహ్మణాదిభిః-పరివృతో-హాస్తినపురం-జగామ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ గత్వేతి॥ గజాహ్వయంహాస్తినపురం-హేరాజన్-తేషాంకురూణాం-బుభుత్సయాజిజ్ఞాసయా ఉద్ధవం-ప్రేషయామాస ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ సఇతి॥ ఉద్ధవః-అమ్బికాయాఃపుత్రం-భీష్మం-బాహ్లీకసహితం-దుర్యోధనంచ- విధివదభివన్ద్య ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తేఽపీతి॥ తేఽపిభీష్మాదయోఽపి-రామమాగతం-శ్రుత్వా-ప్రీతా-స్తముద్ధవం సుహృద్భిః-వృత-మర్చయిత్వా - సర్వే-మఙ్గళద్రవ్యాణిపాణిషుయేషాంతథాభూతాః-రామ-మభిజగ్మః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తమితి॥ తంరామం - యథాన్యాయంస్వస్వవయస్థానాద్యనురూపమాలిఙ్గనాదిభిరాలిఙ్గ్య,సఙ్గమ్య గాంధేనుం-అర్ఘ్యంచ-తస్మై-న్యవేదయన్ ॥ తేషాంమధ్యే,యే,తత్ప్రభావజ్ఞారామప్రభావవిద స్తే-బలంరామం,శిరసా,ప్రణేముః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ బన్ధూనితి॥ రామః,పరస్పరం,బన్ధూన్,కుశలి-నశ్శ్రుత్వా,అనామయమారోగ్యం-శివంశుభం-చపృష్ట్వాచ-అవిక్లబమితిఛేదః, అదీనం - వచో,బభాషే ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తదేవాహ॥ఉగ్రసేనఇతి॥తదాజ్ఞాపిత,మవ్యగ్రధియఃఅవహితచిత్తాస్సన్తః,శ్రుత్వా,కురుధ్వం,తచ్చావిలమ్బితంనవిలమ్బితవ్యమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కించ॥ యదితి॥ఏకమసహాయం,ధార్మికంచ,బాలం,బహవో , యూయ,మధర్మేణ , జిత్వా,అబధ్నీతబద్ధవన్తఇతియ,త్తదహం,మృష్యేసోఢవానస్మి,కుతః,బన్ధూనా - మైక్యకామ్యయా - మిథస్సౌహార్దకామనయా , అథాశు , తమానీయసమర్పయతేతిశే

వాన్। నైచ్ఛత్కురూణాంవృష్ణీనాంకలింకలిమలాపహః॥ ౧౪ ॥జగామహాస్తినపురంరథేనాదిత్యవర్చసా।బ్రాహ్మణైఃకులవృద్ధైశ్చవృతశ్చన్ద్రఇవగ్రహైః ॥ ౧౫ ॥ గత్వాగజాహ్వయంరామోబాహ్యోపవనమాశ్రితః।ఉద్ధవంప్రేషయామాసరాజంస్తేషాంబుభుత్సయా ॥ ౧౬ ॥ సోఽభివాద్యామ్బికాపుత్రంభీష్మంద్రోణంచబాహ్లికమ్ । దుర్యోధనంచవిధివద్రబవీద్రామమాగతమ్॥ ౧౭ ॥ తేఽతిప్రీతాస్సమాకర్ణ్యప్రాప్తంరామంసుహృత్తమమ్ । తమర్చయిత్వాఽభియయుస్సర్వేమఙ్గళపాణయః॥ ౧౮ ॥తంసఙ్గమ్యయథాన్యాయంగామర్ఘ్యంచన్యవేదయన్ । తేషాంయేతత్ప్రభావజ్ఞాఃప్రణేముశ్శిరసాబలమ్॥ ౧౯ ॥బన్ధూన్కుశలినశ్శ్రుత్వాపృష్ట్వాశివమనామయమ్ । పరస్పరమథోరామోబభాషేఽవిక్లబంవచః ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రసేనఃక్షితీశేశోయద్వఆజ్ఞాపయత్ప్రభుః। తదవ్యగ్రధియశ్శ్రుత్వాకురుధ్వమవిలమ్బితమ్॥ ౨౧ ॥యద్యూయంబహవస్త్వేకంజిత్వాఽధర్మేణధార్మికమ్।అబధ్నీతాథతన్మృష్యేబన్ధూనామైక్యకామ్యయా॥ ౨౨ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధమాత్మశక్తిసమంవచః । కురవోబలదేవస్యనిశమ్యోచుఃప్రకోపితాః॥ ౨౩ ॥అహోమహచ్చిత్రమిదంకాలగత్యాదురత్యయమ్ ।ఆరురుక్షత్యుపానద్వైశిరోముకుటసేవితమ్॥ ౨౪ ॥ఏతేయౌనేనసమ్బద్ధాస్సహశయ్యాసనాశనాః।వృష్ణయస్తుల్యతాంనీతాఅస్మద్దత్తనృపాసనాః॥ ౨౫ ॥ చామరవ్యజనేశఙ్ఖమాతపత్రంచపాణ్డురమ్ । కిరీటమాసనంశయ్యాంభుఞ్జన్త్యస్మదుపేక్షయా॥ ౨౬ ॥ అలంయదూనాంనరదేవలాఞ్ఛనైర్దాతుఃప్రతీపైఃఫణినామివామృతమ్। యేనఃప్రసాదోపచితాహియాదవాఆజ్ఞాపయన్త్యద్యగతత్రపాబత॥ ౨౭ ॥కథమిన్ద్రోఽపికురుభిర్భీ

షః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ వీర్యమితి ॥ వీర్యంయుద్ధేగ్లాన్యభావః-శౌర్యంశత్రుస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం , బలంధారణసామర్థ్యం,ఏభి,రున్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-బలదేవస్య,వచో,నిశమ్యాకర్ణ్య,కురవః-ప్రకోపితాః,ప్రోచుః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ॥ అహోఇతి ॥ షడ్భిః॥దురత్యయయాదురతిక్రమయా,కాలగత్యా,అహోమహదిదంచిత్రంజాతం , కింతదిత్యతఆహ॥ఆరురుక్షతీతి॥ ఉపానత్పాదరక్షామకుటేన-భూషితం- శిరోమూర్ధానం - మారోఢుమిచ్ఛతి - ఉపానత్స్థానీయాయదవఃకిరీటాలఙ్కృతశిరస్థానీయానస్మా,నాజ్ఞాపయన్తీత్యేతదతిచిత్రమితిభావః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఏతదేవప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః - ఏతే- వృష్ణయః-యౌనేనవైవాహేనసమ్బన్ధాస్సమ్బన్ధినఃసమ్బన్ధశబ్దోఽత్ర - అర్శఆద్యజన్తః-అత-స్సహాస్మాభిస్సహ-శయ్యాసనభోజనాని-యేషాం-తే-అస్మాభిర్దత్తం-నృపాసనం-యేషాం - తే-అతఏవ - తుల్యతాంఅస్మాభిస్సామ్యం,ప్రాపితాః-వస్తుతోనసమాఇతిభావః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ కించ॥ అస్మదుపేక్షయాహేతుభూతయా - చామరాదీన్భుఞ్జతేఉపయుఞ్జతఇత్యర్థః,తత్రా-సనంనృపాసనమ్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ అలమితి॥యదూనాం-నరదేవలాఞ్ఛనైఃచామరాదిభి-రలం-అతఃపరంతాన్యపహరిష్యామఇతిభావః,అత్రహేతుత్వేనతానివిశింషన్తి - దాతుఃప్రతీపైరితి॥దాతౄణామస్మాకమేవ-ప్రతీపైఃప్రతికూలైః - తత్రదృష్టాన్తః - ఫణినామివామృతమితి - సర్పాణాంపోషణాయదత్త - మమృతంక్షీరం- దాతురేవ-ప్రతీపం, తద్వత్-ఏతదేవదార్ష్టాన్తికేఅనుగమయతి॥ యఇతి ॥ యేయాదవాః-అస్మదనుగ్రహేణోపచితావృద్ధితా - నోఽస్మానేవా - ధునా-ఆజ్ఞాపయన్తి- అహోబతేతే-నిర్లజ్జాఃఖలు - యద్వా-గతత్రపాస్సన్త-ఆజ్ఞాపయన్తి - బతేత్యాశ్చర్యే ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ కథమితి॥ఇన్ద్రోఽపి-

భీష్మాదిభిః-కురుభి-రదత్తం-కథ-ముపయుఞ్జీత - సింహగ్రస్త - మురణో మేష ఇవ ॥ ౨౮ ॥ జన్మేతి॥ హే భరతర్షభ అభిజనబన్ధుసమృద్ధిభిః - ప్రాప్తః - మదో-యేషాం తే - అతఏవా-సభ్యాః -కురవః - ఇత్థం-రామం ప్రతి - దుర్వాచ్యం పరుషవాక్యం-శ్రావయిత్వా-పురం హాస్తినం-వివిశుః ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వేతి॥ దౌశ్శీల్యం దౌర్జన్యం-దృష్ట్వా, అవాచ్యాని వచాంసి, శ్రుత్వా చ-అచ్యుతః స్వాసాధారణకల్యాణగుణజాతాన్నచ్యవత ఇత్యచ్యుతః రామః - కోపేన-సంరబ్ధో- ఽతఏవ-దుష్ప్రేక్ష్యః-పునఃపునః-ప్రహస-న్నువాచ ॥ ౩౦ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నూనమితి॥ నానాధనాదిమదై-రున్నద్ధాః-అసాధవో దురాత్మాన, ఏతే నూనం-శాన్తిం-నేచ్ఛన్తి - అత-స్తేషాం-దణ్డఏవ-ప్రశమ శ్శాన్తికరః, యథా-పశూనాం ఉద్వృత్తానాం-లగుడో యష్టి విశేష శ్శమస్తద్వత్ ॥ ౩౧ ॥ అహో ఇతి॥ సుసంరబ్ధాన్ క్రుద్ధాన్-హరిం కృష్ణం చ-సాన్త్వయిత్వా- శమం శాన్తిపూర్వ కం సన్ధి-మిచ్ఛన్-ఇహ-గతోఽస్మి ॥ ౩౨ ॥ త ఇమ ఇతి॥ ఖలాః॥ మూర్ఖాశ్చ- మా-మవజ్ఞాయ అవహేళ్య-మానినో దురహఙ్కారిణో-దుర్భాషాన్ దుర్వాక్యాన్యూచుః ॥ ౩౩ ॥ దుర్భాషణమేవానుస్మరతి॥ నోగ్రసేన ఇతి॥ ఉగ్రసేనో-విభుః న ప్రభుః కిలేతి కాకుః, కాక్వా సూచితమనుశయమేవ వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి-భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వర ఇతి-ఏవమగ్రేఽపి-శక్రాదయో- యస్య యదురాజస్యా-జ్ఞానువర్తినః-పూర్వవద్విశేషలోకపాలా ఇతి ॥ ౩౪ ॥ సుధర్మేతి॥ సుధర్మా నామ సభా, యేనా-క్రమ్యతే అధిష్ఠీయతే-సోఽసౌ కృష్ణః-సింహాసనార్హో-నకిల ॥ ౩౫ ॥ పున స్తమేవ విశింషన్నేత దేవాహ॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం॥ అఖి

భీష్మద్రోణార్జునాదిభిః। అదత్తముపయుఞ్జీత సింహగ్రస్తమివోరణః॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జన్మబన్ధుశ్రియోన్నద్ధమదాస్తే భరతర్షభ। ఆశ్రావ్య రామం దుర్వాచ్యమసభ్యాః పురమావిశన్॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా కురూణాం దౌశ్శీల్యం శ్రుత్వాఽవాచ్యాని చాచ్యుతః। అవోచత్కోపసంరబ్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ముహుః॥ ౩౦ ॥ నూనం నానామదోన్నద్ధాశ్శాన్తిం నేచ్ఛన్త్యసాధవః। తేషాం హి ప్రశమో దణ్డః పశూనాం లగుడో యథా ॥ ౩౧ ॥ అహో యదూన్సుసంరబ్ధాన్కృష్ణం చ కుపితం శనైః। సాన్త్వయిత్వాఽహమేతేషాం శమమిచ్ఛన్నిహాగతః॥ ౩౨ ॥ త ఇమే మన్దమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః। తం మామవజ్ఞాయ ముహుర్దుర్భాషాన్మానినోఽబ్రువన్ ॥ ౩౩ ॥ నోగ్రసేనః కిల విభుర్భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః। శక్రాదయో లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః॥ ౩౪ ॥ సుధర్మాఽఽక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాఙ్ఘ్రిపః। ఆనీయ భుజ్యతే సోఽసౌ కిలాధ్యాసనమర్హణః॥ ౩౫ ॥ యస్య పాదయుగం సాక్షాచ్ఛ్రీరుపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ। స నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౩౬ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజోఽఖిలలోకపాలమౌళ్యుత్తమైర్ధృతముపాసితతీర్థతీర్థమ్। బ్రహ్మా భవోఽహమపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేమ చిరమస్య నృపాసనం క్వ ॥ ౩౭ ॥ భుఞ్జతే కురుభిర్దత్తం భూఖణ్డం వృష్ణయః కిల। ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవశ్శిరః॥ ౩౮ ॥ అహో ఐశ్వర్యమత్తానాం మత్తానామివ మానినామ్। అసమ్బద్ధా గిరో రూక్షాః కస్సహేతానుశాసితా ॥ ౩౯ ॥ అద్య నిష్కౌరవాం పృథ్వీం కరిష్యామీత్యమర్షితః। గృహీత్వా హలముత్తస్థౌ దహన్నివ జగత్త్రయమ్ ॥ ౪౦ ॥ లాఙ్గలాగ్రేణ నగరముద్విదార్య గజాహ్వయమ్। విచకర్ష స గఙ్గాయాం ప్రహరిష్యన్నమర్షితః॥ ౪౧ ॥ జలయానమివాఘూర్ణం గఙ్గాయాం నగరం పతత్। ఆకృష్యమాణమాలోక్య కౌ

లానాం బ్రహ్మాదీనా, మీశ్వరీ-శ్రీర్లక్ష్మీః- సాక్షా, ద్యస్య-పాదయుగ్మ- ముపాస్తే, సోఽసౌ-భగవాన్-శ్రియః పతిః-నరదేవచిహ్నాని-నార్హతి కిల-శ్రీశ ఇతి పాఠే త్రిలోకేశః ॥ ౩౬ ॥ యస్యేతి॥ అఖిలై-ర్లోకపాలైః-కర్తృభిః, మౌళ్యుత్తమైః ఉత్తమాఙ్గైశ్శిరోభి ర్యస్యా-ఙ్ఘ్రిరజో-ధృతం-కథమ్భూత-ముపాసితతీర్థతీర్థం - ఉపాసితాని, తీర్థాని గఙ్గాదీని-యై-ర్యోగిభిః- తేషామపి తీర్థం పావనం-యద్వా-ఉపాసితగురూణాం, సతామపి - పావనం-ఉపాసితానాం-గఙ్గాదితీర్థానామపి - పావనం వా। యస్య చ-కలాయాః కలాః అంశాంశభూతాః-అహ - మన న్తః-శ్రీః లక్ష్మీః, ఉద్వహేమ బిభృమః-అఙ్ఘ్రిరజ ఇత్యనుషజ్య అస్యైవంభూతస్య-నృపాసనం-క్వ-కరం వా తదధికార ఇతి కాకుః ॥ ౩౭ ॥ భుఞ్జత ఇతి॥ భుఞ్జతే కిల ॥ ౩౮ ॥ అహో ఇతి॥ మత్తానాం మద్యాదినా మత్తానాం - మానినాం స్వైరిణామివై - షాం-ఐశ్వర్యేణ మత్తానా-మసమ్బద్ధాః రూక్షాః పరుషాశ్చ-గిరః-కో వా-అనుశాసితా-దణ్డయితుం సమర్థశ్చేత్-సహేత ॥ ౩౯ ॥ అతో-ఽద్య-భూమిం-నిష్కౌరవాం- కరిష్యామీ-త్యభిసన్ధాయేతి శేషః అతిక్రుద్ధో జగత్త్రయం-దహన్నివ-హలం-గృహీత్వో-దతిష్ఠత్ ॥ ౪౦ ॥ లాఙ్గలాగ్రేణేతి॥ స రామః-గజాహ్వయం - నగర - ముద్విదార్య దక్షిణతః ప్రాకారమూలే నిఖాతేనోత్పాట్య-గఙ్గాయాం- ప్రహరిష్యన్ పాతయితుమిత్యర్థః-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యతోఽమర్షితః ॥ ౪౧ ॥ జలయానమివేతి॥ ఆకృష్యమాణ-మతఏవ, జలయానం ప్లవమివా ఘూర్ణం భ్రమ- ద్గఙ్గాయాం-పతచ్చ-నగర-మాలోక్య-జాత - స్సంభ్రమస్సవ్యగ్ఘ్రమః కమ్పో-యేషాం - తే జిజీవిషవః జీవితుమిచ్ఛవః కుటుమ్బైస్సహితాః- తమేవ రామమేవ - శరణం-ప్రాపుః - సలక్ష్మణం లక్ష్మణయా సహితం-సామ్బం-పురస్కృత్యాఞ్

రతో నిధాయ-బద్ధాఞ్జలయః-ప్రోచుశ్చ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ✽ఉక్తిమేవాహ॥ రామరామేతి॥ కుబుద్ధీనాం-నోఽస్మాకం- అపరాధమితి శేషః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽స్థితీతి॥ అప్యయః ప్రళయః- తేషాం-త్వ-మేక ఏవ- హేతుః ఆధారత మేతి భావః-కస్తర్హి మమ హేతుస్తత్రాహుః॥ నిజాశ్రయ ఇతి॥ నిజ ఆత్మా-ఆధారో - యస్య సః- హే ఈశ క్రీడత-స్తే తవ-క్రీడనకాన్ క్రీడోపకరణభూతాన్ - వదన్తి-త్వద్యాథాత్మ్యవిదః ✽ ॥ ౪౫॥ ✽త్వమేకో హేతురిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ త్వమితి॥ హే అనన్త-మూర్ధ్నిత్యస్య సహస్రేత్యాదిః-సహస్రమూర్ధా - త్వ-మేక ఏవ,ఇదం కృత్స్నం-భూమణ్డలం-మూర్ధ్ని - లీలయైవ,బిభర్షి - అన్తే ప్రళయే-స్వాత్మని-రుద్ధం లీనం-విశ్వం,యస్య-సః, అత ఏవ - వశిష్యమాణో, ఉత ఏవ చ-ద్వితీయః సమాభ్యధికరహిత-శ్శేషశయి ష్యసే-పరమాత్మదృష్ట్యేదముక్తమ్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽కోప ఇతి॥ హే క్షితిపాలనతత్పర- హే భగవన్ హే బల- సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం-శరీరం-బిభ్రతః-తవ,కోపః- కేవలం శిక్షార్థమేవ,నతు ద్వేషా-న్నాపి మత్సరాచ్చ, ద్వేషః అప్రీతిః-మత్సరః కౌటిల్యమ్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైస్సంబోధయన్తశ్శరణం వ్రజన్తి ॥ సర్వభూతాత్మన్నిత్యనేన సార్వజ్ఞం-సర్వశక్తిధరేత్యనేన సర్వశక్తిత్వం. అవ్యయేత్యనేన రాగద్వేషాదివికారరాహిత్యం- అత ఏవ-సర్వసుహృత్త్వం , విశ్వకర్మన్నిత్యనేన పరత్వం చోక్తం భవతి॥ క్రియత ఇతి కర్మ-కార్యం-విశ్వం,యస్య-కార్యం తథాభూతేత్యర్థః - సర్వమిదం పరమాత్మదృష్ట్యోక్తమ్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ఏవమితి॥ సంవిగ్నైర్భీతైః - అత ఏవ-కమ్పమానైః - అత ఏవ చ-ప్రపన్నైః-ప్రసాదితః - ప్రసన్నశ్చ-అసౌ-హలాయుధః-భయం-

రవాజాతసంభ్రమాః ॥ ౪౨ ॥ తమేవ శరణం జగ్ముస్సకుటుమ్బా జిజీవిషవః ✽। సలక్ష్మణం పురస్కృత్య సామ్బం ప్రాఞ్జలయోఽబ్రువన్ ॥ ౪౩ ॥ రామ రామాఖిలాధార ప్రభావం న విదామ తే। మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షన్తుమర్హస్యధీశ్వర॥ ౪౪ ॥ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయానాం త్వమేకో హేతుర్నిరాశ్రయః। లోకాన్ క్రీడనకానీశ క్రీడతస్తే వదన్తి హి॥ ౪౫ ॥ త్వమేవ మూర్ధ్నీదమనన్త లీలయా భూమణ్డలం ✽ బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్। అన్తే చ యః స్వాత్మనిరుద్ధవిశ్వశ్శేషేఽద్వితీయః పరిశిష్యమాణః॥ ౪౬ ॥ కోపస్తే బలశిక్షార్థం న ద్వేషాన్న చ మత్సరాత్। బిభ్రతో భగవన్ సత్త్వం క్షితిపాలనతత్పర॥ ౪౭ ॥ నమస్తే సర్వభూతాత్మన్ సర్వశక్తిధరావ్యయ। విశ్వకర్మన్నమస్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రపన్నైస్సంవిగ్నైర్వేపమానైర్హలాయుధః। ప్రసాదితస్సుప్రసన్నో మా భైష్టేత్యభయం దదౌ ॥ ౪౯ ॥ దుర్యోధనః పారిబర్హం కుఞ్జరాన్ షష్టిహాయనాన్। దదౌ ✽ ద్వాదశసాహస్రం నియుతాని తురఙ్గమాన్ ॥ ౫౦ ॥ రథానాం షట్సహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్చసామ్। దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం సహస్రం ✽ దుహితృవత్సలః ॥ ౫౧ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్ సాత్వతర్షభః। ససుతస్సస్నుషః ప్రాగాత్సుహృద్భిరభినన్దితః ॥ ౫౨ ॥ తతః ప్రవిష్టస్స్వపురీం హలాయుధస్సమేత్య బన్ధూననురక్తచేతసః। శశంస సర్వం యదుపుఙ్గవానాం ✽ మధ్యే సభాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్॥ ౫౩ ॥ అద్యాపి చ పురం హ్యేతత్సూచయద్రామవిక్రమమ్। సమున్నతం దక్షిణతో గఙ్గాయామనుదృశ్యతే॥ ౫౪ ॥✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽

మాకార్షీత్యే-వమభయం-దదౌ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽దుర్యోధన ఇతి॥ పారిబర్హముపాయనం-దదౌ,ఇతి సంబన్ధః-తదేవ ప్రపఞ్చయతి ద్వితీయాన్తైః - షష్టిః హాయనాః వత్సరాః-యేషాం, తాన్,ద్విశతం చ సాహస్రం చ తయోస్సమాహార స్తత్, తావతో-గజాన్-దదౌ॥ ద్వాదశసహస్రమితి పాఠాన్తరే తు-స్పష్టోఽర్థః,తురఙ్గమాంశ్చ,ద్వాదశ-నియుతాని ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽రౌక్మాణాం స్వర్ణాలఙ్కృతానాం - సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం- తేషాం-రథానాం -పతాకాఖ్యభూషణం , కణ్ఠే,యాసాం-తాసాం,దాసీనాం,సహస్రం,దదౌ ॥ తత్ర హేతుః ॥ దుహితృవత్సల ఇతి ॥ ✽ ౫౧ ॥ ✽ప్రతిగృహ్యేతి॥ తత్సర్వ,ముపాయనం-ప్రతిగృహ్య, సాత్వతర్షభో రామః సుతేన స్నుషయా చ సహితః-సుహృద్భిః కౌరవైః,అభినన్దితో-యయౌ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽తత ఇతి ॥ స్వపురీం ద్వారకాం , అనురక్తం చేతో యేషాం,తాన్-బన్ధూన్,యదూ-న్సమేత్య - యదుపుఙ్గవానాం-మధ్యే,సభాయాం సభాయాః మధ్యే, యత్,కురుషు-స్వచేష్టితం,తత్సర్వం , శశంస కథయామాస ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽యద్బలేన గఙ్గాయాం పురపాతనం తదస్మాభిరనుభూతమన్వానం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః ॥ అద్యాపీతి ॥ హే యుష్మాకం-పురం హాస్తినం - మద్యాపి రామవిక్రమం-సూచయద్వర్తతే,తత్ర లిఙ్గమాహ॥ సమున్నతమితి॥ గఙ్గాయాం,దక్షిణతః సమున్నతం స,దృశ్యతే నను ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

౫౦ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ద్విశతసాహస్రమ్

అథైకో భగవాననష్టాధికషోడశసహస్రపత్నీగేహేషు కదంరమత ఇతి దిదృక్షయాఽఽగతాయ నారదాయ ప్రదర్శితం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి॥ నరకమిత్యాదినా ॥ ఏకేన కృష్ణేన - సహ - కర్త్రా వా బహ్వీనాం - యోషితాం - వివాహం - శ్రుత్వా - నారద - స్తం కృష్ణం - దిదృక్షురాసీదితి శేషః - అత్రోద్వాహశబ్దేన తత్పూర్వకక్రీడా చ వివక్షితా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ దిదృక్షామేవాభినయతి ॥ చిత్రమితి ॥ ఏతచ్చిత్రం బత అతిచిత్రమిత్యర్థః - కిం తత్ - యదేకేన - వపుషా విగ్రహేణ - యుగపదేవ - పృథగ్గృహేషు బహుషు గృహేషు - యోషిత్సమానసఙ్ఖ్యాకగృహేష్విత్యర్థః - ద్వ్యష్టసాహస్రం షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః - స్త్రియః స్త్రీః - ఏక - ఉపయేమే, ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ద్రష్టుం - ఉత్సుకో - దేవర్షిర్నారదః - ద్వారకాం - యయౌ, నాత్ర త్రయేణ తాం వర్ణయతి॥ పుష్పితేతి॥ పుష్పితేషూపవనేష్వా - రామేషూద్యానవనేషు చ - ద్విజానాం పక్షిణాం, అళీనాం చ - కులైర్నాదితామ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉత్ఫుల్లైరిన్దీవరాదిభిశ్ఛురితేషు వ్యాప్తేషు సరస్సు - హంసైః - సారసైశ్చోచ్చైర్నాదితామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నవభిః ప్రాసాదానాం లక్షైర్జుష్టాం యుక్తామిత్యర్థః - కథమ్భూతైః స్ఫటికమయై రజతమయైశ్చ, మహామరకతైస్త్విన్ద్రనీలస్య శ్రేష్ఠస్వర్ణస్య - రత్నానాం చ పరిచ్ఛదా - స్తన్మయాః పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని - యేషు - తైః, మహామరకతప్రఖ్యైరితి పాఠే - మహామరకతైః ప్రఖ్యా స్తిప్రకాశస్తైరితి తథా - తైః, స్వర్ణరత్నమయాః - పరికరా - యేషు తైః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ విభక్తైః విభక్తైః -

---

❁ శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా. ❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నరకం నిహతం శ్రుత్వా తథోద్వాహం చ యోషితామ్ । కృష్ణేనైకేన బహ్వీనాం తద్దిదృక్షుస్స్మ నారదః॥౧॥ చిత్రం బతైతదేకేన వపుషా యుగపత్పృథక్ । గృహేషు ద్వ్యష్టసాహస్రం స్త్రియ ఏక ఉదావహత్ ॥ ఇత్యుత్సుకో ద్వారవతీం దేవర్షిర్ద్రష్టుమాగమత్, పుష్పితోపవనారామద్విజాళికులనాదితామ్॥ ౩ ॥ ఉత్ఫుల్లేన్దీవరామ్భోజకహ్లారకుముదోత్పలైః । ఛురితేషు సరస్సూచ్చైః కూజితాం హంససారసైః॥ ౪॥ ప్రాసాదలక్షైర్నవభిర్జుష్టాం స్ఫాటికరాజతైః । మహామరకత ❁ ప్రఖ్యైస్స్వర్ణరత్నపరిచ్ఛదైః ॥ ౫ ॥ విభక్తరథ్యాపథచత్వరాపణైశ్శాలాసభాభీ రుచిరాం సురాలయైః । సంసిక్తమార్గాఙ్గణవీథిదేహళీం పతత్పతాకాధ్వజవారితాతపామ్॥ ౬ ॥ తస్యామన్తఃపురం శ్రీమదర్చితం సర్వధిష్ణ్యపైః । హరేస్స్వకౌశలం యత్ర త్వష్ట్రా కార్త్స్న్యేన దర్శితమ్॥ ౭ ॥ తత్ర షోడశభిస్సద్మసహస్రైస్సమలఙ్కృతమ్। వివేశైకతమం శౌరేః పత్నీనాం భవనం మహత్ ॥ ౮ ॥ విష్టబ్ధం విద్రుమస్తమ్భైర్వైదూర్యఫలకోత్తమైః। ఇన్ద్రనీలమయైర్జాలైస్స్తమ్భైర్మరకతోత్తమైః ॥ ౯ ॥ వితానైర్నిర్మితైస్త్వష్ట్రా ముక్తాదామవిలమ్బిభిః । దాన్తైరాసనపర్యఙ్కైర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః॥౧౦॥ దాసీభిర్నిష్కకణ్ఠీభిస్సువాసోభిరలఙ్కృతమ్ । పుమ్భిస్సకఞ్చుకోష్ణీషైస్సువస్త్రమణికుణ్డలైః॥ ౧౧ ॥ రత్నప్రదీపనికరద్యుతిభిర్నిరస్తధ్వాన్తం విచిత్రవలభీషు శిఖణ్డినోఽఙ్గ । నృత్యన్తి యత్ర విహితాగరుధూపమక్షైర్నిర్యాన్తమీ

రథ్యాపథాదిభిః - శాలాదిభి - స్సభాభి స్సురాణాం దేవతాప్రతిమానాం - ఆలయైశ్చ - రుచిరాం శోభమానాం - రథ్యాః రథరాజవీథయః - సంసిక్తాః - మార్గాదయో - యస్యాం - తాం, పతన్తీభిశ్చలన్తీభిః - పతాకాదిభిః - ధ్వజైశ్చ - వారిత ఆతపో యస్యాం తామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యామితి॥ తస్యాం ద్వారకాయాం అన్తఃపురం - తత్రాపి, శౌరేరేకతమం - భవనం గృహం - వివేశేతి సంబన్ధః॥ అన్తఃపురం విశినష్టి॥ శ్రీమ - దో భాగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ - సర్వైః - ధిష్ణ్యపైః లోకాధిపతిభిః - అర్చితం బహుమతం, కిం బహునా - యత్ర యస్మిన్నన్తఃపురే హరేః హరిమే - త్వష్ట్రా, స్వకౌశలం స్వశిల్పనైపుణ్యం, కార్త్స్న్యేన - ప్రదర్శితమ్॥ కిం చ షోడశభిః శౌరేః పత్నీనాం - గృహసహస్రైః సమలఙ్కృతమ్ ❁ ॥ ౭॥౮॥ ❁ పురం భవనం చైవ విశినష్టి॥ విష్టబ్ధమితి చతుర్భిః ॥ విద్రుమస్తమ్భైః వైడూర్యమయాని - ఫలకోత్తమాని - స్తమ్భాగ్రశయాణి ఛాదనాని - తైశ్చ - విష్టబ్ధం ప్రతిబద్ధం - ఇన్ద్రనీలమయైః - జాలైః గవాక్షైః, మరకతమయై - రుత్తమైశ్చ - స్తమ్భై, ర్విష్టబ్ధం త్వష్ట్రా విశ్వకర్మణా - నిర్మితైః - ముక్తాదామాని విలమ్బయన్తీతి తథా, తైః వితానైః ఉల్లోచైః - దాన్తైః నిర్మలైః మణిశ్రేష్ఠాలఙ్కృతైశ్చ - ఆసనైః పర్యఙ్కైశ్చ - ఉపలక్షితమితి శేషః అలఙ్కృతమిత్యుపవిష్టాత్సమ్బన్ధో వా ❁ ॥ ౯॥౧౦ ॥ ❁ శోభనాని వాసాంసి - యాభి, స్తాభిర్దాసీభిః - శోభనాని కఞ్చుకాదీని యేషాం తైః - పుమ్భిశ్చ, అలఙ్కృతమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ రత్నప్రదీపానాం - యే - నికరాస్సమూహా - స్తేషాం - ద్యుతిభిః - నిరస్తం - తమో - యస్మిన్ - తత్ కిఞ్చ, యత్రాన్తఃపురే - భవనే, వలభీషు స్తమ్భాగ్రప్రసారితవక్రదారువిశేషేషు - శిఖణ్డినో మయూరాః - గవాక్షమా

నైర్నిర్యాన్తం - కృతఅగరుధూపం-వీక్ష్య - ఘనోనీలామ్బుదోఽయమితి-బుద్ధి-ర్యేషాం,తథాభూతాః,అతఏవ , ఉన్నదన్తః ఉచ్చైర్నదన్తః-నృత్యన్తి-తథాభూతంచ ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్నితి॥తస్మిన్నేవభవనే-గృహిణ్యాభార్యయా-రుక్మిణ్యేతిభావః-సమంసహితమిత్యర్థః - సాత్వతపతిం శ్రీకృష్ణం,విప్రోనారదో-దదర్శ - కథమ్భూతయా , అనుసవంసర్వకాలం-ఆత్మనా-సమానాని,గుణరూపవయాంసి,సువేషఃఅలఙ్కారశ్చ - యస్యా - తేన-దాసీనాం,సహస్రేణ-యుతయా-రుక్మమయో-దణ్డో యస్య-తేన,చామరవ్యజనేన-వీజయన్త్యాచ ॥ ౧౩ ॥ తమితి॥తందృష్టవన్తం,నారదం - సమ్యక్-నిరీక్ష్య-భగవాన్-శ్రియోరుక్మిణ్యాః,పర్యఙ్కా-దాసూ-త్థితఃతదిష్టదైవతభూతఃకిమిత్యుత్థిత ఇత్యతోవిశినష్టి॥సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః-ధర్మాత్మభిఃమహాత్మస్వేవంవర్తితవ్యమితిప్రదర్శనార్థమితిభావః , అతఏవ-కిరీటాలఙ్కృతేన-శిరసా,తస్య , పాదయుగళం- ప్రణమ్య,అఞ్జలినాసహితః,స్వకీయే,అసనే- అపీవిశదుపవేశయామాస ॥ ౧౪ ॥ తస్యేతి॥సభగవాన్,జగతాంసాధుజనానాం-గురుతరోఽపిపరమగురురపి-హియత-స్సతాం-పతిరపి-తస్య నారదస్య - చరణా-వవనిజ్యప్రక్షాళ్య - తదపఃఅవనేజనజలాని-మూర్ధ్ని - బిభ్రత్-బిభ్రాణః , ఆసేతిశేషః దధారేత్యర్థః-అబిభ్రదితివాచ్ఛేదః , అబిభ్రత్ అబిభరత్-దధారేత్యర్థః-యుక్తంచైతదిత్యాహ ॥ బ్రహ్మణ్యేతి ॥ బ్రహ్మణిబ్రాహ్మణకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యా-స్తేషాం,దేవ ఇతి,య , ద్గుణనామ అన్వర్థంనామ-తస్యైవ-యతోభగవత ఏవాసాధారణమిత్యర్థః , అతః,యుక్తం , బ్రహ్మణ్యదేవత్వాద్విప్రాఙ్ఘ్రిజలధారణమిత్యేతదుచితమేవేత్యర్థః , అన్యథాతునఘటత ఇత్యభిప్రయన్విశినష్టి - యచ్చరణశౌచం యస్య భగవతః,చరణసమ్బన్ధా-చ్ఛౌచంపవిత్రతా,యస్య-

---

త్స్యఘనబుద్ధయఉన్నదన్తః ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్సమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహస్రయుతయాఽనుసవంగృహిణ్యా । విప్రోదదర్శచమరవ్యజనేనరుక్మదణ్డేనసాత్వతపతింపరివీజయన్త్యా ॥ ౧౩ ॥ తంసంనిరీక్ష్యభగవాన్సహసోత్థితశ్శ్రీపర్యఙ్కతస్సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః । ఆనమ్యపాదయుగళశ్శిరసాకిరీటజుష్టేనసాఞ్జలిరవీవిశదాసనేస్వే॥ ౧౪ ॥తస్యావనిజ్యచరణౌతదపస్స్వమూర్ధ్నాబిభ్రజ్జగద్గురుతరోఽపిసతాంపతిర్హి। బ్రహ్మణ్యదేవ ఇతియద్గుణనామయుక్తంతస్యైవయచ్చరణశౌచమశేషతీర్థమ్॥ ౧౫ ॥సంపూజ్యదేవఋషివర్యమృషిఃపురాణో నారాయణోనరసఖోవిధినోదితేన । వాణ్యాఽభిభాష్యమితయాఽమృతజుష్టయాచప్రాహప్రభోభగవతేకరవామతేకిమ్॥ ౧౬ ॥ నారదఉవాచ ॥ నైవాద్భుతంత్వయివిభోఽఖిలలోకనాథమైత్రీజనేషుసకలేషుదమఃఖలానామ్ । నిశ్శ్రేయసాయజగతస్స్థితిరక్షణాభ్యాంస్వైరావతారఉరుగాయవిదామసుష్ఠు॥ ౧౭ ॥ దృష్టంతవాఙ్ఘ్రియుగళంజనతాపవర్గంబ్రహ్మాదిభిర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధమ్ । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బంధ్యాయంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్స్యాత్॥౧౮॥తతోఽన్యదవిశద్గేహంకృష్ణపత్న్యాస్సనారదః । యోగే

తథాభూతం - అశేషంగఙ్గాదితీర్థం ,తస్యైవంవిధస్యో - క్తాదేవహేతో - స్తదుచితమిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ సంపూజ్యేతి॥ నరకస్యసఖా నారాయణః,పురాణః - ఋషిరప్యు - క్తాదేవహేతోః,దేవఋషివర్యం నారదం,శాస్త్రోక్తేనవిధినా - సంపూజ్య - అమృతేనజుష్టయా అమృతవర్షిణ్యేత్యర్థః - మితయాచ వాణ్యా - అభిభాష్యసంబోధ్య - ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రభోభగవతేకరవామకిన్తే - హేప్రభో - భగవతే - తుభ్యం - కిఙ్కరవామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః - కిమిష్టంకరవామేతి వా-కించిదిష్టమస్తి-తత్కరవామేతివా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థముక్తః-ప్రాహనారదః ॥ నైవేతిద్వాభ్యాం-తావదాత్మార్హణమనర్హణంమన్యమానస్తత్సంభావయన్నాహ ॥ నైవేతి ॥ సర్వేషుజనేషువిషయభూతేషు -మైత్రీత్యేత-ల్లోకనాథ-త్వయి - నైవచిత్రం-సర్వమిత్రత్వాదేవమర్హణం - నతుగౌరవాదితిభావః - కథంతర్హికంసాదిష్వమైత్రీత్యత్రాహ-దమ ఇత్యాది - ఖలానాం-దమశ్చ - నైవాద్భుతమితిభావః-కుతః - హియస్మాత్-ఉరుగాయ - జగతః-స్థితిః ధారణం,రక్షణంపాలనం-తాభ్యాం - చతుర్థ్యన్తమిదం , నిశ్శ్రేయసాయమోక్షప్రదానాయచ - తాభ్యాం సహమోక్షప్రదానాయేతివా-స్వైరావతారస్స్వేచ్ఛావతార-ఇతి-వయం,సుష్ఠుసమ్యగ్విద్మః,అతఃఖలదమస్సాధుసమ్మాననంచయుక్తమితిభావః ॥ ౧౭ ॥ యదుక్తంప్రభోభగవతేకరవామకింత ఇతితత్రాహ॥ దృష్టమితి॥ తావ-త్తవాఙ్ఘ్రియుగళం-దృష్టం-మయేతిశేషః-కథంభూతం-జనతాయాఃప్రపన్నజనసమూహస్య,అపవర్గం అపవర్గసాధనం,ఫలభూతంవా,కించా-తిదుర్లభతయా-బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైరపి-హృది-విచిన్త్యఃఅగాధః-బోధోవిజ్ఞానం,యస్మా- త్తథాభూతం - సంసారకూపే - పతితానాం-ఉత్తారణాయ-అవలమ్బమాశ్రయం-ఏవంభూతం-దృష్ట్వా-కృతార్థోఽస్మీతిభావః-అత-స్తదేవ-ధ్యాయన్ - చరామి , కిన్తు-తద్విషయా,స్మృతిర్యథా-స్యాత్తథా-అనుగృహాణ ॥ ౧౮ ॥ తత ఇతి ॥ సఃనారదః-అన్యత్కృష్ణపత్న్యాః,గృహ - మావిశత్- కింకర్తుమి

చ్ఛయా-అఙ్గహే రాజన్-యోగేశ్వరేశ్వరస్య-భగవతో - యోగమాయామాశ్చర్యశక్తిం-వేత్తుమిచ్ఛయా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ దీవ్య
న్తమితి ॥ తత్రాపి గృహే-ప్రియయోద్ధవేనచ సహాక్షైః ద్యూతసాధనైః-దీవ్యన్తం క్రీడన్తం-దదర్శేతి శేషః ॥ అసౌ నారదః-ప్రత్యు
త్థానాదిభిః,ఉత్కృష్టయా,భక్త్యా,తత్పూర్వకం, పూజితః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అవిదుషా అజానతేవ,భగవతా,పృష్టశ్చ ప్రశ్నమే
వాహ॥కదేత్యాదినా కుత్ర్యేత్యనేన-ఇతిశబ్దః కుత్ర్యేత్యనన్తరం యోజ్యః - ఇతి పృష్టశ్చేత్యన్వయః॥ ఆయత ఇతిచ్ఛేదః-అపూర్ణైః ఆ
గన్తుకపూర్తిరహితైః,స్వత ఏవ పరిపూర్ణైః-అవాప్తసమస్తకామైరితి యావత్ - తైరప్యస్మదాదిభిః, పూర్ణానాం యుష్మా
కం-కిం క్రియతే. నిరపేక్షత్వాత్కిమపి న క్రియత ఏవేతి భావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ యద్యప్యేవ- మథాపి-హే బ్రహ్మన్-బ్రూహి-మ
హ్యం,తజ్జన్మ-శోభనం-కురు - సఫలం కుర్విత్యర్థః॥ భాగవతకైఙ్కర్య మకుర్వతః శరీరమశుభమితి భావః॥సత్వితి॥ సతు నారదో,వి
స్మితః,తూష్ణీ-ముత్థాయ,అన్యదపి గృహం, మాజగామ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తత్రాపి గృహే,గోవిన్ద-మాచష్ట దదర్శ,కథంభూతం లాల
యన్తం ఉపచ్ఛన్దయన్తమ్॥తత ఇతి ॥ మజ్జనాయ స్నానాయ-కృతః-ఉద్యమో యత్నో - యేన తథాభూతమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ జు
హ్వన్తమిత్యాది ద్వితీయాన్తానాం క్వచిదిత్యాదిః, దదర్శేత్యన్తః , వితానాగ్నీన్ యజ్ఞియాన్ ఆహవనీయాద్యగ్నీన్,పఞ్చభిర్మ
ఖైః మహాయజ్ఞైః-అవశేషితం పరివేషణావశేషితమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ క్వచిద్బ్రహ్మస్వాత్మానం- జపన్తం అవలోకయన్తమి
త్యర్థః,బ్రహ్మ ప్రణవం వా,యద్వా, బ్రహ్మవేదం-జపన్తం “వేదమేవ జపేన్నిత్య”,మితి శాస్త్రాత్ - క్వచిద్వాగ్యతం మౌనీభూ

శ్వరేశ్వరస్యాఙ్గ యోగమాయావివిత్సయా॥ ౧౯ ॥ దీవ్యన్తమక్షైస్తత్రాపి ప్రియయా చోద్ధవేనచ । పూజితః పర
యాభక్త్యా ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః॥ ౨౦ ॥పృష్టశ్చావిదుషేవాసౌ కదాఽఽయాతో భవానితి।క్రియతే కిన్నుపూ
ర్ణానామపూర్ణైరస్మదాదిభిః॥ ౨౧ ॥ అథాఽపి బ్రూహినో బ్రహ్మన్ జన్మైతచ్ఛోభనం కురు । సతు విస్మిత ఉత్థాయ
తూష్ణీమన్యదగాద్గృహమ్॥ ౨౨ ॥తత్రాప్యచష్ట గోవిన్దం లాలయన్తం శిశూన్ సుతాన్। తతోఽన్యస్మిన్గృహేఽప
శ్యన్మజ్జనాయ కృతోద్యమమ్॥ ౨౩ ॥జుహ్వన్తం చ వితానాగ్నీన్ యజన్తం పఞ్చభిర్మఖైః। భోజయన్తం ద్విజాన్క్వా
పి భుఞ్జానమవిశేషితమ్॥ ౨౪ ॥క్వాపి సన్ధ్యాముపాసీనం జపన్తం బ్రహ్మ వాగ్యతమ్ । ఏకస్మిన్నసిచర్మభ్యాం చరన్త
మసివర్త్మసు॥ ౨౫ ॥అశ్వైరథైర్గజైః క్వాపి విచరన్తం గదాగ్రజమ్ । క్వచిచ్ఛయానం పర్యఙ్కే స్తూయమానం చ
వన్దిభిః ॥ ౨౬ ॥ మన్త్రయన్తం చ కస్మింశ్చిన్మన్త్రిభిశ్చోద్ధవాదిభిః ।జలక్రీడారతం క్వాపి వారముఖ్యాబలావృతమ్॥
కుత్రచిద్ద్విజముఖ్యేభ్యో దదతం గాః స్వలఙ్కృతాః।ఇతిహాసపురాణాని శృణ్వన్తం మఙ్గళాని చ॥ ౨౮ ॥హసన్తం
హాస్యకథయా కదాచిత్ప్రియయా గృహే । క్వాపి ధర్మం సేవమానమర్థకామౌ చ కుత్రచిత్॥ ౨౯ ॥ధ్యాయన్తమే
కమాత్మానం పురుషం ప్రకృతేః పరమ్।శుశ్రూషన్తం గురూన్క్వాపి కామైర్భోగైః సపర్యయా॥ ౩౦॥ కుర్వన్తం
విగ్రహం కైశ్చిత్సన్ధిం చాన్యత్ర కేశవమ్।కుత్రాపి సహ రామేణ చిన్తయన్తం సతాం శివమ్ ॥ ౩౧ ॥ పుత్రాణాం దు
హితౄణాం చ కాలే విధ్యుపయాపనమ్ । దారైర్వరైస్తత్సదృశైః కల్పయన్తం విభూతిభిః॥ ౩౨ ॥ప్రస్థాపనో
పనయనైరపత్యానాం మహోత్సవాన్।వీక్ష్య యోగేశ్వరేశస్య యేషాం లోకా విసిస్మిరే ॥ ౩౩ ॥ యజన్తం

తం,ఏకస్మిన్ క్వచిత్,అసిచర్మభ్యాం ఖడ్గఖేటాభ్యాం సహ,అసివర్త్మసు ఖడ్గభ్రమణగతిషు , చరన్తం,గదాగ్రజం కృష్ణం క్వచిచ్ఛ
యానమితి ॥ వన్దిభిః స్తుతిపాఠకైః స్తూయమానం చ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ క్వచి- దుద్ధవాదిభిః మన్త్రయన్తం, వారముఖ్యాభిర్గ
ణికాశ్రేష్ఠాభిః అబలాభిః స్త్రీభిః,పరివృతమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ స్వలఙ్కృతాః,గాః ధేనూః , దదతం ప్రయచ్ఛన్తం,మఙ్గళాని మ
ఙ్గళ స్తుతీశ్చ శృణ్వన్తమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కదాచిత్క్వచిద్గృహే-ప్రియయా సహ హాస్యకథయా, హసన్తమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్ర
కృతేః భూమిరాపోఽనలో వాయుః,,ఇత్యాదిశ్లోకద్వయోక్త ప్రకృతిద్వయాత్పరం విలక్షణం , పరమపురుషభూతం,స్వాత్మా
నం,ధ్యాయన్తం,సపర్యయా పూజయా చ-గురూన్, శుశ్రూషన్తం పరిచరన్తమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కైశ్చి-ద్విగ్రహం విరోధం,కు
ర్వన్తం,అన్యత్ర గృహే,సన్ధిం,కుర్వన్తం, కేశవం, సతాం సాధూనాం,శివం యోగక్షేమం చిన్తయన్తమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ పు
త్రాణామితి॥కాలే తత్తత్సమయే - పుత్రాణాం,తత్సదృశైః,దారైః దుహితౄణాంతు , తత్సదృశైః,వరైశ్చ,విధినా శా
స్త్రోక్తేన-ఉపయాపనం పాణిగ్రహణం,వివాహమిత్యర్థః-తద్విభవైః, కల్పయన్తం ఘటయన్తమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ప్రస్థాపనేతి॥ ప్ర
స్థాపనం దుహితౄస్నుషా జామాత్రాదీనాం స్వగృహాత్తద్గృహం ప్రతినయనం , తద్గృహాత్స్వగృహానయన ముపనయనం,తై
రపత్యానాం పుత్రాణాం దుహితౄణాంచ, మహోత్సవాన్ కల్పయన్తం,తాన్వీక్ష్య ॥ యోగేశ్వరేశస్య-భగవతః-యే
షాం అపత్యాదీనాం-మహోత్సవాన్వీక్ష్య,లోకాః,సర్వే , విసిస్మిరే విస్మయం చక్రుః తథాభూతాన్,ఉత్సవాదీ-న్కల్పయ
న్తమితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ స్వకలానాం స్వాంశభూతాన్ - దేవానిన్ద్రాదీన్,ఊర్జితైర్బహుదక్షిణైః,క్రతుభిః-యజన్తం,

కూపాదినిర్మాణైః ధర్మం, పూర్తయన్తం, పూర్తం స్మార్తం ధర్మం కుర్వన్తమిత్యర్థః - పూర్తిశబ్దాత్ తత్కరోతీతి ణిజన్తా ద్యుతా "సవిశేషణానాం వృత్తిర్న" ఇత్యాదినిషేధస్య విశేష్యవిషయత్వాదత్ర పూర్తస్య ధర్మం ప్రతి విశేషణత్వాత్, సాపేక్షస్యాపి నామధాతువృత్తిరవగన్తవ్యా ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవం - హయమశ్వ - మారుహ్య - మృగయాం - చరన్తం మేధ్యాన్యాగార్హాన్ పశూన్ - ఘ్నన్తం - క్వచి - ద్యదుశ్రేష్ఠైః పరివృతమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ప్రకృతిష్వమాత్యాదిష్వ, న్తఃపురచరాదిషు - తత్తదభిప్రాయం బోద్ధుమిచ్ఛయా - అవ్యక్తం వేషాన్తరేణచ్ఛన్నం, లిఙ్గం స్వాసాధారణచిహ్నం యస్య - తం - చరన్తం, దదర్శ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అథేతి ॥ మానుషీం - గతిం చేష్టాం తనుం వా - ఈయుషః ప్రాప్తవతః పరిగృహీతవత ఇతి యావత్, తస్య, భగవతః, యోగమాయోదయం ఆశ్చర్యశక్తివైభవమవలోక్య, ప్రహసన్నివ. ప్రాహ ॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తావస్మిన్నేతత్ తచ్చిత్రమితీవశబ్దాభిప్రాయః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ విదామ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే యోగేశ్వర, యోగినాం, దుర్దర్శామపి, తే తవ - యోగమాయామాశ్చర్యశక్తిం, భవత్పాదనిషేవాప్రభావేనా, త్మన్యాత్మని - మనసి, నిర్భాతాం నితరాం, భాతాం విదామః, జానీమః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ కిన్తు - హే దేవ, మాం, మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ - తవ, యశసా, వ్యాప్తాన్ - లోకాన్, భువనపావనీం తవ, లీలా, ముద్గాయన్, పరితశ్చరామి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇత్థముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్, వక్తా

స్వకలాన్దైవాన్క్వచిత్క్రతుభిరూర్జితైః । పూర్తయన్తం క్వచిద్ధర్మం కూపారామాలయాదిభిః ॥ ౩౪ ॥ చరన్తం మృగయాం క్వాపి హయమారుహ్య సైన్ధవమ్ । ఘ్నన్తం తత్ర పశూన్మేధ్యాన్పరీతం యదుపుఙ్గవైః ॥ ౩౫ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గం ప్రకృతిష్వన్తఃపురచరాదిషు । క్వచిచ్చరన్తం యోగేశం తత్తద్భావబుభుత్సయా ॥ ౩౬ ॥ అథోవాచ హృషీకేశం నారదః ప్రహసన్నివ । యోగమాయోదయం వీక్ష్య మానుషీమీయుషో గతిమ్ ॥ ౩౭ ॥ నారద ఉవాచ ॥ విదామ యోగమాయాం తే దుర్దర్శా అపి మాయినామ్ । యోగేశ్వరాత్మన్నిర్భాతా భవత్పాదనిషేవయా । ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం దేవ లోకాంస్తే యశసాఽఽప్లుతాన్ । పర్యటామి తవోద్గాయన్లీలా భువనపావనీః ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్ధర్మస్య వక్తాఽహం కర్తా తదనుమోదితా । తం శిక్షయన్లోకమిమమాస్థితః పుత్ర మా ఖిదః ॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాచరన్తం సద్ధర్మాన్ప్రదిష్టాన్గృహమేధినామ్ । తమేవ సర్వగేహేషు సన్తమేకం దదర్శ హ ॥ ౪౧ ॥ కృష్ణస్యానన్తవీర్యస్య యోగమాయామహోదయమ్ । ముహుర్దృష్ట్వా మునిరభూద్విస్మితో జాతకౌతుకః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యర్థకామధర్మేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనా । సమ్యక్సభాజితః ప్రీతస్తమేవానుస్మరన్యయౌ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం మనుష్యపదవీమనువర్తమానో నారాయణోఽఖిలభవాయ గృహీతశక్తిః । రేమేఽఙ్గ షోడశసహస్రవరాఙ్గనానాం సవ్రీడసౌహృదనిరీక్షణహాసజుష్టః ॥ ౪౪ ॥ యానీహ విశ్వవిలయోద్భవవృత్తిహేతుః కర్మాణ్యనన్యవిషయాణి హరిశ్చకార । యస్త్వఙ్గ గాయతి శృణోత్యనుమోదతే వా భక్తిర్భవేద్భ

పదేష్టా, తద్ధర్మోపదేశకః, తదనుష్ఠాన తదనుమోదనాదికం, శిక్షయన్ శిక్షయితుం, జనాన్ప్రతీతి శేషః, ఇమం లోకం మనుష్యదేహమాస్థితః పరిగృహీతవానస్మి, ప్రాకృతచేష్టామనువర్త ఇతి భావః అతో, హే పుత్ర, మా ఖిదః స్వయమీశ్వరోఽప్యధునా ప్రాకృతో బభూవేత్యేవంవిధం మోహం సమ్ప్రాప్నుహీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ కదాచిదపి మోహసమ్భావనామపి నివర్తయితుం భగవతా ప్రదర్శితం సార్వాత్మ్యం దదర్శ విస్మితశ్చ బభూవ మునిరిత్యాహ ॥ ఇతీతి ద్వాభ్యాం ॥ గృహమేధినా మాదిష్టాన్ విహితాన్ - ధర్మా - నేవ - మాచరన్తం - తత్రైవ పున - స్సర్వగేహేషు - ఏకరూపేణాత్మతయా - సన్తం వర్తమానం - దదర్శ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ కృష్ణస్యేతి ॥ అనన్తవీర్యస్య అపరిచ్ఛిన్నకల్యాణగుణస్య, కృష్ణస్య, ఐశ్వర్యశక్తే, ర్మాహాత్మ్యం వైభవం ఉత్సుకస్సన్ - ముహుర్ముహుః దృష్ట్వా - ఋషిర్నారదో - విస్మితో - బభూవ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ అర్థాదిషు, శ్రద్ధితః లోకశిక్షార్థం సఞ్జాతశ్రద్ధః - ఆత్మా మనో - యస్య, తేన - కృష్ణేన - సభాజితో బహుమతః, ప్రీతశ్చ, తం కృష్ణమేవా - నుస్మరన్ - యయౌ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నారదాయదర్శితం యోగమాయోదయం నిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ స్వయం నారాయణస్సన్ - అఖిలానాం, భవాయాభ్యుదయాయ గృహీతా ఉపాత్తా - శక్తిః దివ్యతను - ర్యేన, సః, మనుష్యచేష్టా, మనువర్తమానః, అఙ్గ హే రాజన్ - సవ్రీడం చ తత్సౌహృదం చ, తేన - నిరీక్షణం - హాసశ్చ - తాభ్యాం, జుష్టః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఉక్తవిధభగవచ్చేష్టితగానాదిఫలమాహ ॥ యానీతి ॥ విశ్వస్య - విలయః, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః - స్థితిః, ఆసాం - హేతుః - హరిః - యాని - ఈదృశేష్వవతారేషు, ఇహలోకే వా, అనన్యసాధారణాని - కర్మాణి - చకార - తాన్య - ఙ్గ హే రాజన్ - యః పుమాన్, గాయతి - తస్యాపవర్గమార్గే మోక్షప్రాపకే "అమృతస్యైష సేతు" రితి శ్రుతేర్మార్గశబ్దః ప్రాపకప

వః-భగవతి భక్తిర్భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః **

అథభగవతో దినచర్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయన్ మాగధనిరుద్ధరాజసందేశాహర్తృసంనివేదితవృత్తాన్తం యుధిష్ఠిరాభిప్రాయాభిజ్ఞనారదనివేదితతద్వృత్తాన్తాన్యతరచ్ఛిచిషాప్రయుక్తముద్ధవోద్దేశ్యకం భగవత్ప్రశ్నమాహ ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ, నను హే రాజన్, యద్వా, తాథశబ్దో భగవద్దినచర్యాప్రస్తావద్యోతకః - అథభగవద్దినచర్యా ప్రారభ్యత ఇత్యర్థః-ఉషసి ప్రభాతవేళాయాం, ఉపవృత్తాయామాసన్నాయాం సత్యాం - పతిభిః కృష్ణైః-గృహీతాః కణ్ఠాః యాసాం తాః-మాధవ్యః శ్రీకృష్ణస్య స్త్రియః-విరహేణ భావినా, ఆతురాః-కూజతః శబ్దాయమానాన్-కుక్కుటాన శపన్ ॥ ౧ ॥ వయాంసీతి ॥ వన్దిన ఇవ-శ్రీకృష్ణం బోధయన్తి సన్తి-వయాంసి-పక్షిణః-మన్దారవనవాయుభిః అనిద్రేష్వ-ళిషు, గాయత్సు-సత్సు అరూరువన్ పునః పునరకూజన్ ॥ ౨ ॥ ముహూర్తమితి - ప్రియస్య-బాహ్వోః-అన్తరం-గతా - వైదర్భీత్యనాసామప్యుపలక్షణం-పరిరమ్భవిశ్లేషాద్ధేతోః-తం-ముహూర్త- మతిశోభనమపి-నామృష్యన్నసహే అసమీచీనమమన్యతేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మ ఇతి ॥ వారి-శుద్ధం జలం-ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య-ప్రసన్నాని-కరణాని-ఇన్ద్రియాణి-యస్య-సః - తమసః ప్రకృతేః-పరం విలక్షణ-మాత్మానం-దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ॥ స్వాత్మావలోకనపరో బభూవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపం-అనన్యం-నవిద్యతే అన్యదశరీరభూతం వస్తు యస్య తం-అవ్యయం జాత్యాదికల్పనారహితం - స్వస్య-స్వసంస్థా స్వసమ్యగవికృతత్వేనావస్థితి-స్తయా-నిత్యం-నిరస్తం ప్రతిషిద్ధం-కల్మషం పుణ్యపాపాత్మకం హేయం - యస్య-తం-బ్రహ్మేత్యాఖ్యా-బృహతి బృంహయతి

గవతి హ్యపవర్గమార్గే ॥ ౪౫ ॥ **************************************
*******ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః *******

అథోషస్యుపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్కూజతోఽశపన్ । గృహీతకణ్ఠ్యః పతిభిర్మాధవ్యో విరహాతురాః ॥ ౧ ॥
వయాంస్యరూరువన్కృష్ణం బోధయన్తీవ వన్దినః । గాయత్స్వళిష్వనిద్రేషు మన్దారవనవాయుభిః ॥ ౨ ॥
ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదతిశోభనమ్ । పరిరమ్భణవిశ్లేషాత్ప్రియబాహ్వన్తరం గతా ॥ ౩ ॥
బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్పృశ్య మాధవః । దధ్యౌ ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమసః పరమ్ ॥ ౪ ॥
ఏకం స్వయంజ్యోతిరనన్యమవ్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమ్ । బ్రహ్మాఖ్యమస్యోద్భవనాదిహేతుభిస్స్వశక్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్ ॥ ౫ ॥
అథాప్లుతోఽమ్భస్యమలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ । చకార సన్ధ్యోపగమాది సత్తమో హుతానలో బ్రహ్మ జజాప వాగ్యతః ॥ ౬ ॥
ఉపస్థాయార్కముద్యన్తం తర్పయిత్వాఽఽత్మనః కలాః । దేవా

తీతి నిరుక్త్యా-యస్య-తం-అస్య జగతః-ఉత్పత్తినాశహేతుభిః-స్వశక్తిభిః-ఉద్భవనాశగ్రహణం స్థితేరిత్యుపలక్షణమ్ - శక్తిరిపృథక్సిద్ధవిశేషణం-తతశ్చ- ఉత్పత్తికారణత్వలయకారణత్వరూపైర్ధర్మైరిత్యర్థః-భావస్సత్తా-సా చ మానసంబన్ధార్హత్వరూపా భావశబ్దశ్చాత్రధర్మిపరః-లక్షితో-భావః సత్తావిశిష్టం స్వరూపం-నిర్వృతిరానన్దాత్మకం - యస్య-, తథాభూతం-అత్రాస్యేత్యాదినాభావేత్యన్తేన ప్రకృతేః పరస్యాత్మనో లక్షణమభిప్రేతం - జగజ్జన్మాదికారణత్వం హి బ్రహ్మణో లక్షణం-నిర్వృతిపదనానన్దవాచినా-సత్యం జ్ఞానమనన్తం - విజ్ఞానమానన్దమితి స్వరూపశోధకవాక్యార్థః స్మారితః అత్ర-కోఽసౌ ప్రకృతేః పర ఆత్మేత్యతో బ్రహ్మాఖ్యమిత్యుక్తం - బ్రహ్మశబ్దస్యానేకార్థసాధారణ్యాత్ కిం తద్బ్రహ్మేత్యపేక్షాయాం అస్యేత్యాదినా జగత్కారణత్వం లక్షితమిత్యకారణత్వం చిదచిద్విశిష్టగతమితి విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపజిజ్ఞాసాయాం నిర్వృతిపదం ప్రయుక్తం-జగత్కారణత్వస్య హిరణ్యగర్భాదేరివ సుకృతవిశేషప్రయుక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ స్వసంస్థయా సత్యా నిరస్తకల్మషమిత్యుక్తం - కారణత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయావ్యయమితి-అథస్వాతన్త్ర్యశఙ్కావ్యుదాసాయైకమితి- కారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వం వక్తుం అనన్యమిత్యుక్తమితి ద్రష్టవ్యం సచ్ఛబ్దాపరపర్యాయభావశబ్దేనోక్తార్థే వేదాన్తానాం ప్రమాపకత్వం సూచితమ్ ॥ ౫ ॥ అథేతి ॥ అథ సత్తమో భగవాన్, అమ్భసి ఆప్లుతః స్నాతః-వాససీ-ఉపధాయ క్రియాకలాపం-చకార-తత్సంబన్ధః-కోఽసౌ క్రియాకలాప ఇత్యతస్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ సన్ధ్యేత్యాదినా ॥ యత్సన్ధ్యోపగమాది క్రియాకలాపమిత్యర్థః-సన్ధ్యోపగమస్సన్ధ్యోపాసనం ॥ ఆదిశబ్దసఙ్గృహీతానాహ ॥ హుతానల ఇత్యాదినా - హుతః-అనలః ఆహవనీయో-యేన-సః-వాగ్యతః వాచంయచ్ఛతీతి తథా- మౌనీభూత్వేత్యర్థః-బ్రహ్మ గాయత్రీమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయేత్యాది శ్లోకత్రయమేకాన్వయమ్-ఆత్మనః స్వస్య కలాః అంశభూతాన్, దేవాదీన్-తర్పయిత్వా-వృద్ధాన్ కులవృద్ధాన్- విప్రాంశ్చ - ఆత్మవాన్ శ్రద్ధాయుక్తస్సన్-అభ్యర్చ్య-దినే దినే-అలఙ్కృతేభ్యో-విప్రేభ్యః-క్షౌమకృష్ణాజినతిలైస్సహ-ధేనూనాం-పద్మం పద్మం దదౌ

పద్మమితి మహాసఙ్ఖ్యాయుక్తసఙ్ఖ్యాభిధానం, కథమ్భూతానాం - రుక్మస్వర్ణాలఙ్కారః శృఙ్గయోః యాసాం. మౌక్తికానాం స్రజో యాసాం. బహుక్షీరాణాం. గృష్టీనాం ప్రథమప్రసూతానాం. శోభనో వత్సో యాసాం. శోభనం వాసో యాసాం, తాసాం రౌప్యం రజితాలఙ్కారః ఖురాగ్రేషు - యాసాం తాసామ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ✽ గోవిప్రేతి ॥ గవాదీనాం ద్వన్ద్వః, తత్ర వృద్ధాః కులవృద్ధాః. తాన్ - ఆత్మనస్స్వస్య, సమ్భూతీః విభూతిభూతాన్ - నమస్కృత్య - మఙ్గలాని కపిలాదీని మఙ్గలద్రవ్యాణి సమస్పృశత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఆత్మానమితి ॥ నరలోకస్య భూషణరూపమాత్మానం కౌస్తుభపీతామ్బరాదిభిః భూషయామాస ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ కామానభిలషితార్థాన్ - ప్రదాప్య ప్రకృతీరమాత్యాదీన్ - ప్రతోష్య తోషయిత్వా. ప్రతినన్దితవాన్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ సంవిభజ్యేతి ॥ అగ్రతః పురతః ఉపవేశితానితి శేషః, విప్రాన్ స్రగాదిభిః సంవిభజ్య సమ్యగ్విభాగేన ప్రీణయిత్వా ఆజ్యాదీనవలోక్య తత్రాదర్శో దర్పణం. సుహృదో మిత్రాణి దారాః పత్న్యశ్చ ఉపాయుఙ్క్త యథాయోగ్యమన్వవర్తతేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తావదితి ॥ సుగ్రీవాద్యైః - ఆదిశబ్దేన మేఘపుష్పబలాహకసఙ్గ్రహః తైరశ్వైః యుక్తం, స్యన్దనం రథమానీయ, ప్రణమ్య, అవతస్థే ✽ ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వేతి ॥ సారథేః, పాణిం - స్వపాణినా - గృహీత్వా - పూర్వాద్రిముదయా

ఋషీన్పితౄన్వృద్ధాన్విప్రానభ్యర్చ్య చాత్మవాన్ ॥ ౭ ॥ ధేనూనాం రుక్మశృఙ్గీణాం సాధ్వీనాం మౌక్తికస్రజామ్ ।
పయస్వినీనాం గృష్టీనాం సువత్సానాం సువాససామ్ ॥ ౮ ॥ దదౌ రౌప్యఖురాగ్రాణాం క్షౌమాజినతిలైస్సహ ।
అలఙ్కృతేభ్యో విప్రేభ్యో బద్వం బద్వం దినే దినే ॥ ౯ ॥ గోవిప్రదేవతావృద్ధగురూన్భూతాని సర్వశః । నమస్కృత్యాత్మసమ్భూతీర్మఙ్గలాని సమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మానం భూషయామాస నరలోకవిభూషణమ్ । వాసోభిర్భూషణైస్స్వీయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః ॥ ౧౧ ॥ కామాంశ్చ సర్వవర్ణానాం పౌరాన్తఃపురచారిణామ్ । ప్రదాప్య ప్రకృతీః కామైః ప్రతోష్య ప్రత్యనన్దత ॥ ౧౨ ॥ సంవిభజ్యాగ్రతో విప్రాన్స్రక్తామ్బూలానులేపనైః । అవేక్ష్యాజ్యం తథాఽఽదర్శం గోవృషద్విజదేవతాః ॥ సుహృదః ప్రకృతీర్దారానుపాయుఙ్క్త తతస్స్వయమ్ ॥ ౧౩ ॥ తావత్సూత ఉపానీయ స్యన్దనం పరమాద్భుతమ్ । సుగ్రీవాద్యైర్హయైర్యుక్తం ప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వా పాణినా పాణిం సారథేస్తమథారుహత్ । సాత్యక్యుద్ధవసంయుక్తః పూర్వాద్రిమివ భాస్కరః ॥ ౧౫ ॥ ఈక్షితోఽన్తఃపురస్త్రీణాం సవ్రీడప్రేమవీక్షితైః । కృచ్ఛ్రాద్విసృష్టో నిరగాజ్జాతహాసో హరన్మనః ॥ ౧౬ ॥ సుధర్మాఖ్యాం సభాం సర్వైర్వృష్ణిభిః పరివారితః । ప్రావిశద్యన్నివిష్టానాం న సన్త్యఙ్గ షడూర్మయః ॥ ౧౭ ॥ తత్రోపవిష్టః పరమాసనే విభుర్బభౌ స్వభాసా కకుభోఽవభాసయన్ । వృతో నృసింహైర్యదుభిర్యదూత్తమో యథోడురాజో దివి తారకాగణైః ॥ ౧౮ ॥ తత్రోపమన్త్రిణో రాజన్నానాహాస్యరసైర్విభుమ్ । ఉపతస్థుర్నటాచార్యా నర్తక్యస్తాణ్డవైః పృథక్ ॥ ౧౯ ॥ మృదఙ్గవీణామురజవేణుతాలదరస్వనైః । ననృతుర్జగుస్తుష్టువుశ్చ సూతమాగధవన్దినః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాహుర్బ్రాహ్మణాః కేచిదాసీనా బ్రహ్మవాదినః । పూర్వేషాం పుణ్యయశసాం రాజ్ఞాం చాకథయన్కథాః ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకః పురుషో రాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః । విజ్ఞాపితో భగవతే ప్రతిహారైః ప్రవేశితః ॥ ౨౨ ॥ స నమస్కృత్య కృష్ణాయ పరేశాయ కృతాఞ్జలిః । రాజ్ఞామావేదయద్దుఃఖం జరాసన్ధనిరోధ

ద్రిం భాస్కరస్సూర్య ఇవ ఆరురోహ ॥ ఈక్షిత ఇతి ॥ వ్రీడాప్రేమభ్యాం యుక్తైః, వీక్షితైః, ఈక్ష్యమాణః. తాభిస్తైరేవ వీక్షితైః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిద్విసృష్టస్తాసాం మనో, హరన్, సంజాతహాసో యస్య, తథాభూతో, నిర్జగామ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ సుధర్మామితి ॥ తాం విశినష్టి ॥ యద్యత్ర సభాయాముపవిష్టానాం - షడూర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో న సన్తి. తథాభూతామిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తత్రేతి ॥ తత్ర సుధర్మాయాం, స్వభాసా స్వదీప్త్యా, కకుభో దిశః, భాసయన్, నృసింహైర్నరశ్రేష్ఠైర్యదుభిః పరివృతః బభౌ ॥ యథా, దివ్యాకాశే, నక్షత్రగణైశ్చన్ద్రో, భాతి, తద్వత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తత్రేతి తత్ర తదా, హే రాజన్, ఉపమన్త్రిణః పరిహాసకాః - హాస్యరసైః - విభుం శ్రీకృష్ణముపతస్థుః, తథా, పృథక్ స్వసముదాయైః, నటాచార్యాస్తాణ్డవాదిభిః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ మృదఙ్గాదయః ప్రసిద్ధాః, దరశ్శఙ్ఖః - తేషాం, స్వనైః, ననృతుః, జగుశ్చ సూతాదయ, స్తుష్టువుః, తత్ర, మాగధాః వంశావళిపాఠకాః, వన్దినః స్తుతిపాఠకాః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తత్రస్థాః సభాయాం స్థితాః, పుణ్యం యశో యేషాం తేషాం, పూర్వేషాం, రాజ్ఞాం కథాః, కథయామాసుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఏవమాహ్నికమనువర్ణితం, అథ జరాసన్ధనిరుద్ధరాజసన్దేశహరాగమనం ప్రస్తౌతి ॥ తత్రేతి ॥ ఇత్థం నీయమానదినానామేకస్మిన్ దినే. హే రాజన్, అపూర్వదర్శనః, న పూర్వం దర్శనం యస్య సః, యః కశ్చిత్పురుష, ఆగతః, ప్రతిహారైః ద్వారపాలైర్భగవతే, జ్ఞాపితః, తతః, ప్రవేశితశ్చ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ స ఇతి ॥

ఆగతః, కృతాఞ్జలిః బద్ధాఞ్జలిర్భూత్వా సః, జరాసన్ధేన, యో, నిరోధః, తత్ప్రభవం, రాజ్ఞాం, దుఃఖ, మావేదయత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యే చేతి ॥ తస్య జరాసన్ధస్య, దిగ్విజయే - యే - నృపాః - సన్నతిం నమ్రతాం, న ప్రాపుః - తే, ద్వే, అయుతే, నృపాః - గిరివ్రజసంజ్ఞికే, దుర్గే తేన జరాసన్ధేన, బలాన్నిరుద్ధా ఆసన్ । తేషాం రాజ్ఞామితి పూర్వేణ సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తేషాం విజ్ఞప్తిమేవాహ పఞ్చభిః ॥ తావచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం సమ్బోధయన్తశ్శరణం వ్రజన్తి ॥ కృష్ణకృష్ణేతి ॥ "కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దః", ఇత్యాదినా నిరుక్తేన కృష్ణశబ్దేన నిమ్నోన్నతావాదరేణ సర్వలోకానన్దకరత్వం, మత ఏవ, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరాహిత్యం చ, వివక్షితం, అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనాస్మదన్తరాత్మతయా, అస్మద్దుఃఖం జానాస్యేవేతి వివక్షితం । అత ఏవ, సర్వజ్ఞత్వం చ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేన వాత్సల్యం వివక్షితం, త్వాం, శరణం రక్షణోపాయం, యామః, వ్రజామః, అధ్యవస్యామః, యాతిరత్ర గత్యర్థః, ప్రాప్తిర్న్యాయ్యగతిపూర్వకత్వాత్ గత్యర్థానాం బుద్ధ్యర్థత్వాత్, కార్పణ్యద్యోతనాయాత్మనో విశింషన్తి, భవభీతాః, భవశబ్దోఽత్ర సాంసారికమరణదుఃఖపరః, భవాద్భీతాః, పృథగ్ధియః భిన్నమతయః, అజ్ఞాస్తద్భయనివర్తనోపాయానభిజ్ఞా ఇతి యావత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేన అప్రపన్నజనమరణభయాభఞ్జనత్వం సూచితమ్ । తదేవ వివృణ్వన్తః ప్రణమన్తి ॥ లోక ఇతి ॥ తృతీయే బ్రహ్మస్తుతౌ, పఠితోఽప్యయం శ్లోకః విజ్ఞప్తిసామ్యాదర్థసౌష్ఠవాచ్చాత్ర విపఠ్యతే, యో, లోకో జనః, వికర్మణి, వివిధకర్మణి, వైషయికసుఖార్థకర్మణీతి యావత్, నిరతః, త్వదుదితే పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేన భవతోపదిష్టే, భగవదారాధనాత్మకే, కుశలే శ్రేయస్సాధనే, స్వానురూపే చ, శరణవరణాదిరూపధర్మే, యావత్ ప్రమత్తః అనవహితః, స్తావత్, తస్య, యో, జీవితాశాం, సద్యః, ఛినత్తి, తస్మై, అనిమిషాయ కాలాత్మనే, తుభ్యం, నమోఽస్తు ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నన్వేతావతా లోకహితాచరణైకశీలస్య తవ వైషమ్యమస్తీత్యాహుః ॥ లోక ఇతి ॥ భో జగత ఈశ్వర, త్వం, సతాం, రక్షణాయ, ఖలానాం దుష్టానాం, నిగ్ర

జమ్ ॥ ౨౩ ॥ యే తు దిగ్విజయే తస్య సన్నతిం న యయుర్నృపాః । ప్రసహ్య రుద్ధాస్తేనాసన్నయుతే ద్వే గిరివ్రజే ॥

రాజాన ఊచుః ॥ కృష్ణ కృష్ణాప్రమేయాత్మన్ ప్రపన్నభయభఞ్జన । వయం త్వాం శరణం యామో భవభీతాః పృథగ్ధియః ॥ ౨౪ ॥

లోకో వికర్మనిరతః కుశలే ప్రమత్తః కర్మణ్యయం త్వదుదితే భవదర్చనే స్వే । యస్తావదస్య బలవానిహ జీవితాశాం సద్యశ్ఛినత్త్యనిమిషాయ నమోఽస్తు తస్మై ॥ ౨౫ ॥

లోకే భవాన్ జగత ఈశః కలయావతీర్ణస్సద్రక్షణాయ ఖలనిగ్రహణాయ చాద్యః । కశ్చిత్త్వదీయమతియాతి నిదేశమీశ కిం వా జనస్స్వకృతమృచ్ఛతి తన్న విద్మః ॥ ౨౬ ॥

స్వప్నాయితం నృపసుఖం పరతన్త్రమీశ శశ్వద్భయేన మృతకేన ధురం వహామః । హిత్వా తదాత్మని సుఖం త్వదనీహలభ్యం క్లిశ్యామహేఽతికృపణాస్తవ మాయయేహ ॥ ౨౭ ॥

తన్నో భవాన్ ప్రణతశోకహరాఙ్ఘ్రియుగ్మో బద్ధాన్ వియుఙ్క్ష్వ మగధాహ్వయకర్మపాశాత్ । యో భూభుజోఽయుతమతఙ్గజవీర్యమేకో బిభ్రద్రురోధ భవనే మృ

హాయ చ, కలయా అంశేన బలభద్రేణ సహ, అవతీర్ణః, జగత ఆద్యః ఆదౌ భవః, కారణభూత ఇతి వా. సమ్బన్ధః, ఖలనిగ్రహేణ వినా సద్రక్షణాసమ్భవాత్తస్యాపి తాదర్థ్యాత్కేవలహితైకకారిత్వమితి భావః, యద్వా ॥ ఖలానాం నిగ్రహస్యాపి తేషామన్తతో హితత్వే పర్యవసానాత్సోఽపి హితమేవేతి భావః తర్హ్యేవంభూతే సతి మయి కుతః కశ్చిద్దుఃఖీత్యత్ర కారణద్వయం సమ్భావయన్తోఽన్యతరన్న విద్మ ఇత్యాహుః, హే ఈశ కశ్చిజ్జనః త్వదీయాం ఆజ్ఞాం నిదేశం, మతియాతి అతిక్రామతి, కిం వా, స్వకృతం స్వకృతపాపఫలం ప్రాప్నోతి సత్ - ఉభయవ్యతిరిక్తం - కారణాన్తరం - న విద్మః - అన్యతరన్నిశ్చేతుం న శక్నుమ ఇతి వా - కర్మానుగుణమీశ్వరో నియచ్ఛతీత్యవిరోధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రకృతం స్వదుఃఖం - నివేదయిష్యన్తస్తావదధునైవ సంక్లిశ్యామః కిన్తు సదాపీత్యభిప్రాయేణ ఆహుః ॥ స్వప్నాయితమితి ॥ హే ఈశ నృపసుఖం, యత్, నృపాణాం సుఖం, తత్ - స్వప్నాయితం స్వప్నసుఖతుల్యం - క్షణికమతితుచ్ఛం చేత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి । పరతన్త్రమితి । కర్మాయత్తమిత్యర్థః, అతోఽస్మాకం బన్ధనాత్ప్రాగేవ న సుఖమితి భావః - ఏనుకల్యాణతరనృపదేహసమ్బన్ధ ఏవ సుఖరూప ఇత్యత ఆహుః ॥ శశ్వదితి ॥ శశ్వత్ సదా - భయం - మమిత్రేభ్యో - యస్య, తేన మృతకేన శవతుల్యేన - దేహేన - ధురం - వహామః - మృతకతుల్యశరీరాఖ్యభారం వహామ ఇత్యర్థః - మృతకేనేతి కర్మణః కరణత్వవివక్షయా తృతీయా - యద్వా ॥ లోకే మృతకేనోహ్యమానేన - యా, ధూర్భారః, తాదృశీం ధురం భారం - వహామ ఇత్యర్థః - న హి శవం హి తాం తత్సమ్బన్ధః సుఖరూపః - కిన్తు భారావహకతయా దుఃఖరూప ఏవ - తథా నృపదేహసమ్బన్ధోఽపీతి భావః - అతో - హే ఈశ, త్వత్ త్వత్తః, త్వదనుగ్రహాదిత్యర్థః - యత్, అనీహైః, నిష్కామైః, లభ్యం, ఆత్మని త్వయి విషయే, సుఖం, తత్ - హిత్వా, అత ఏవ, నితరాం, కృపణాః, తవ, మాయయా మోహితాః, ఇతి శేషః, ఇహ లోకే - క్లిశ్యామహే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ప్రకృతమాత్మ దుఃఖం నివేదయన్తస్తన్నిరాకరణం ప్రార్థయన్తే । తన్న ఇతి ॥ ప్రణతానాం - శోకహరం - అఙ్ఘ్రియుగ్మం యస్య - తథాభూతేతి సమ్బోధనం - తాన్ ఉక్తవిధాన్ - అధునా - బద్ధాంశ్చ - నోఽస్మాన్ - మగధాహ్వయః జరాసన్ధవ్యాజరూపో, యః - కర్మపాశస్త

తస్మా - ద్వియుజ్య వియోజయ-భవద్భిరేవవిక్రమ్యతతోనిష్క్రామ్యతామిత్యతోమగధంవిశన్తి ॥ యఇతి ॥ యః-అయుతస
ఙ్ఖ్యానాంమత్తగజానాంవీర్యంబల-మేకఏవ-బిభ్రాణః-భూభుజోఽస్మాన్-సింహః, అవీఃమేషీరివ-భవనే-రురోధ-నిరుద్ధవాన్-
తథాభూతమగధాహ్వయకర్మపాశాదితిసంబన్ధః-నవయంనిర్గన్తుంశక్నుమఇతిభావః * ॥ ౨౯ ॥ * కించభవదీయావయమి
త్యస్మాన్భృశంబాధతఇత్యాహుః ॥ యోవాఇతి ॥ భోఉదాత్తచక్రఉద్యతసుదర్శన-ద్వినవకృత్వఃఅష్టాదశవారం -త్వయా
సహ-మృధేయుద్ధే-ప్రవృత్తేసతి - తత్ర-సప్తదశకృత్వో - భగ్నఃపరాజితఃఖలు-పశ్చాదనన్తంపర్యంయస్య- తమపినృలోకని
రతంమనుష్యచేష్టామనువర్తమానమిత్యర్థః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్త్వాం-సకృ-జ్జిత్వా - ప్రాప్తదర్పఃయుష్మత్ప్రజాఃభవదీ
యా-నోఽస్మాన్-రుజతిపీడయతి-అతః-శంసుఖం-విధేహికురు * ॥ ౩౦ ॥ * ఇతితిశ్లోకోదూతవచనం ॥ దీనానాం-తేషాం
రాజ్ఞాం-శం-విధీయతాంక్రియతామ్ * ॥ ౩౧ ॥ * అథనారదాగమనాదికంప్రస్తౌతి॥ రాజదూతఇత్యాది॥ రాజ్ఞాం- దూతే-
బ్రువతిసతి-పరమాద్యుతిర్యస్యసః - బిభ్రద్బిభ్రాణః - ప్రియస్యభగవతః-కర్మాణి-జన్మచ - గాయన్-తంకృష్ణం-సంఘాన్సభ్య
సంఘాంశ్చద్రావయన్ఆర్ద్రచిత్తాన్కుర్వన్-భృశ-మితరలోకాన్-రమయంశ్చ,విరాసీదితిసంబన్ధః * ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * తమి
తి॥తంనారదం-ముదాహర్షేణ-వవన్దే * ॥ ౩౪ ॥ * సభాజియేత్వేతి॥యథావిధి-సభాజిత్వాపూజయిత్వా,కృతఆసనపరిగ్ర
హోయేనతం-మునిం,శ్రద్ధయా-మధురైర్వాక్యైశ్చ,తర్పయన్-బభాషే * ॥ ౩౫ ॥ * తదేవాహ॥అపిస్విదితిద్వాభ్యామ్॥అ
ధునా-లోకానాం - అకుతోభయంనకుతశ్చిదపిభయం . తదపిస్విత్-అభయంకచ్చిదితీష్టప్రశ్నః ॥ ననుహేబ్రహ్మన్,లోకా-

గరాడివాపీః ॥ ౨౯ ॥ యోవైత్వయాద్వినవకృత్వఉదాత్తచక్రభగ్నోమృధేఖలుభవన్తమనన్తవీర్యమ్।జిత్వా
నృలోకనిరతంసకృదూఢదర్పోయుష్మత్ప్రజారుజతినోఽజితతద్విధేహి ॥ ౩౦ ॥ ఇతిమాగధసంరుద్ధాభవద్దర్శ
నకాఙ్క్షిణః । ప్రపన్నాఃపాదమూలంతేదీనానాంశంవిధీయతామ్॥ ౩౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజదూతేబ్రువత్యే
వందేవర్షిఃపరమద్యుతిః । బిభ్రత్పిఙ్గజటాభారంప్రాదురాసీద్యథారవిః ॥ ౩౨ ॥ ప్రియస్యతస్యకృష్ణస్యగాయ
న్కర్మాణిజన్మచ । కృష్ణంసంఘాంశ్చలోకాంశ్చద్రావయన్రమయన్భృశమ్॥ ౩౩ ॥తందృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణ
స్సర్వలోకేశ్వరేశ్వరః । వవన్దఉత్థితశ్శీర్ష్ణాససభ్యస్సానుగోముదా॥ ౩౪ ॥సభాజయిత్వావిధివత్కృతాసనపరి
గ్రహమ్ । బభాషేమధురైర్వాక్యైశ్శ్రద్ధయాతర్పయన్మునిమ్ ॥ ౩౫ ॥ అపిస్విదద్యలోకానాంత్రయాణామకు
తోభయమ్ । ననుభూయాన్భగవతోలోకాన్పర్యటతోగుణః॥ ౩౬ ॥నహితేఽవిదితంకించిల్లోకేష్వీశ్వరకర్తృ
షు । అథపృచ్ఛామహేయుష్మాన్పాణ్డవానాంచికీర్షితమ్॥ ౩౭ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥దృష్టామయాతేబహుశో
దురత్యయామాయావిభోవిశ్వసృజశ్చమాయినః । భూతేషుభూమంశ్చరతస్స్వశక్తిభిర్వహ్నేరివచ్ఛన్నరు
చోనమేఽద్భుతమ్॥ ౩౮ ॥ తవేహితంకోఽర్హతిసాధువేదితుంస్వమాయయేదంసృజతోనియచ్ఛతః । యద్విద్య

స్పర్యటతో - భగవతస్తవత్తః,అస్మాక - మయం-భూయాన్మహాన్ - గుణఃలాభః-యత్సర్వలోకవృత్తాన్తజ్ఞానమితివాక్యశే
షః * ॥ ౩౬ ॥ * నస్వితి॥ఈశ్వరకర్తృషుస్వకర్తృకేషు-లోకేషు-కించిదపి తవా-విదితం-న-కింతు,సర్వంవిదితమేవేత్యర్థః-అ
థాతః యుష్మాన్ప్రతి-పృచ్ఛామహే * ॥ ౩౭ ॥ * ఇత్థంసర్వజ్ఞేనాప్యవిదుషేవజరాసన్ధవధార్థమేవపాణ్డవచికీర్షితంపృష్టో
నారదఃకేవలమిదంజనవ్యామోహనమితిజ్ఞాత్వాఽఽహ ॥ దృష్టేతిత్రిభిః ॥ హేవిభో- హేభూమన్- స్వశక్తిభిఃసర్వజ్ఞత్వాది
స్వశక్తిభిరేవసహ - భూతేష్వ- న్తరాత్మతయా-చరత - స్తవ-అనేనపాణ్డవాదిచికీర్షితంతవవిదితమేవేత్యభిప్రేతం- విశ్వసృ
జోబ్రహ్మణోఽపి-మాయినఃవ్యామోహకస్య - తవ-పాణ్డవానాం - చికీర్షితంపృచ్ఛామ-ఇత్యేత-ద్దురతిక్రమణీయా మయా,
దృష్టావ్యామోహనమాత్రమేతదితినిశ్చితమిత్యర్థః ॥ బహుశోదురత్యయేత్యనేనత్వత్ప్రపన్నైస్సుత్యయైవేతిసూచితం ॥ య
ద్వా ॥ బహుశోదృష్టేతిసంబన్ధః యథా - మహ్యం-యోగమాయోదయః-ప్రదర్శితః- తద్వదయంప్రశ్నోఽపీతిభావః - నను
భూతేషుచరామి-తైఃకుంనదృశ్యఇత్యతోవిశినష్టి ॥ భస్మనావహ్నేరితి ॥ వహ్నేః-ఛన్నాగూఢా-రుక్ప్రకాశో యస్య-తవేతిసం
బన్ధః-అత- స్తవేదంప్రశ్నాదికంమమనాద్భుతమిత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ * పాణ్డవవృత్తాన్తప్రశ్నవ్యాజేనమాగధజిఘాంసైవాభి
ప్రేతేత్యపిననిశ్చేతుంశక్నుమఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ ఈహితమభిప్రేతం,సాధుయథావ-ద్వేదితుం-కోవాఽర్హతి న
కోఽపీత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి-స్వమాయయాస్వసఙ్కల్పేన - ఇదంజగ-త్సృజతః - నియచ్ఛతోఽన్తరాత్మతయా
ప్రశాసితుశ్చ - తవేతిసంబన్ధః-త్వత్సృజ్య-స్త్వన్నియామ్యశ్చ - అయంజనః-కథం-వేత్తుమర్హతీతిభావః - కింతు-యద్విద్యమా
నాత్మతయా-యస్మిన్త్వయి-విద్యమాన - ఆత్మాభావో- ఽభిప్రాయఇతియావత్ - తత్త్వేనా-ధ్యవసీయతేనిశ్చీయతే-మమా
పి శేషః-యస్యతవా-యమేవాభిప్రాయఇతిమయానిశ్చీయతఇత్యర్థః-స్వేనస్వాసాధారణస్వభావేన-సర్వస్మాద్విలక్షణ-ఆత్మా

స్వరూపం-యస్య తస్మై-తుభ్యం-నమః-కేవలం నమస్కరోమి-సత్ప్రహితం నిశ్చేతుం, శక్నోమీతి భావః ॥ ౩౯ ॥ యద్యప్యే-వ-మథాపి త్వదవతారః కేవలం సాధుపరిత్రాణాయ దుష్కృద్వినాశాయ చేత్యేతత్తు నిశ్చినోమీత్యభిప్రయన్ ప్రపద్యతే ॥ జీవస్యేతి ॥ యో భవాన్-సంసరతః-అనర్థాద్దుఃఖావహా-చ్ఛరీరా-న్మోక్షణం మోక్షణోపాయ-మజానతశ్చ-జీవస్య-స్వయశ ఏవ ప్రదీప-స్తం-లీలావతారైః-ప్రజ్వాలయన్ సన్దీపితవాన్-తం-త్వా-మహం-శరణం-ప్రపద్యే-ముక్త్యుపాయమజానతస్సంసరతో జీవస్య యథాఽన్ధతమసావృతఘటపటాదీనజానతస్తజ్జ్ఞానోపాయభూత ప్రదీపప్రజ్వలనం-తద్వచ్ఛృణ్వతోఽనుస్మరతః కథయతశ్చ ముక్త్యుపాయభూతం యశోఽపి సృతవానిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ అథాపీతి ॥ యద్యప్యేవ-మథాపి నరలోకం విడమ్బయత్యనువర్తత ఇతి తథా-తం-త్వాం ప్రతి రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య-చికీర్షితం-శ్రావయే ॥ ౪౧ ॥ కింతదిత్యత ఆహ ॥ యక్ష్యతీతి ॥ పాణ్డవో యుధిష్ఠిరః-రాజసూయాఖ్యేన-మఖశ్రేష్ఠేన-త్వా-మారాధయిష్యతి-త-త్తదభిప్రేతం-భవా-ననుమోదతాం-త్వయా సర్వత్ర్యతామిత్యర్థః-అతస్తత్ర గమ్యతామితి భావః ॥ తద్వ్యాజేన శిశుపాలాదివధోఽపి భవిష్యతీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ దిదృక్షవ ఇతి ॥ యశస్వినః ప్రసిద్ధా రాజానశ్చైద్యాదయో-దిదృక్షవో-రాజసూయమితి శేషః-సమేష్యన్తి ఆగమిష్యన్తి ॥ ౪౨ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ శ్రవణాదితి ॥ అన్తేవసాయినశ్చణ్డాలాదయోఽపి-సాక్షాత్పరబ్రహ్మభూతస్య-తవ-నామశ్రవణాదిభిరపి-కామక్రోధభయాదికృతైః-పూయన్తే-కిముత-అక్ష్ణా అభిమృశన్తి విషయీకుర్వన్తీతి తథా, తే, శిశుపా

మానాత్మతయాఽవసీయ తే తస్మై నమస్తే స్వవిలక్షణాత్మనే ॥ ౩౯ ॥ జీవస్య యస్సంసరతో విమోక్షణం న జానతోఽనర్థవహాచ్ఛరీరతః । లీలావతారైస్స్వయశః ప్రదీపకం ప్రాజ్వాలయత్త్వాం తమహం ప్రపద్యే ॥ ౪౦ ॥ అథాప్యాశ్రావయ బ్రహ్మన్నరలోకవిడమ్బనమ్ । రాజ్ఞః పైతృష్వస్రేయస్య భక్తస్య చ చికీర్షితమ్ ॥ ౪౧ ॥ యక్ష్యతి త్వాం మఖేన్ద్రేణ రాజసూయేన పాణ్డవః । నృపతిః పారమేష్ఠ్యేప్సుస్తద్భవాననుమోదతామ్ ॥ దిదృక్షవస్సమేష్యన్తి రాజానశ్చ యశస్వినః ॥ ౪౨ ॥ శ్రవణాత్కీర్తనాద్ధ్యానాత్పూయన్తేఽన్తేవసాయినః । తవ బ్రహ్మమయస్యేశ కిముతేక్షాభిమర్శినః ॥ ౪౩ ॥ యస్యామలం దివియశః ప్రథితం రసాయాం భూమౌ చ తే భువనమఙ్గళ దిగ్వితానమ్ । మన్దాకినీతి దివి భోగవతీతి చాధో గఙ్గేతి చేహ చరణామ్బు పునాతి విశ్వమ్ ॥ ౪౪ ॥ తత్ర త్యేష్వాత్మపక్షేషు నిగృహ్ణాత్సు జిగీషయా । వాచః పేశైః స్మయన్భృత్యముద్ధవం ప్రాహ కేశవః ॥ ౪౫ ॥ త్వం హి నః పరమం చక్షుస్సుహృన్మన్త్రార్థతత్త్వవిత్ । అథాత్ర బ్రూహ్యనుష్ఠేయం శ్రద్దధ్మః కరవామ తత్ ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుపామన్త్రితో భర్త్రా సర్వజ్ఞేనాపి ముగ్ధవత్ । నిదేశం శిరసాఽఽధాయ ఉద్ధవః ప్రత్యభాషత ॥ ౪౭ ॥ ********

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********

యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్య దేవర్షేరుద్ధవోఽబ్రవీత్ । సభ్యానాం మతమాజ్ఞాయ కృష్ణస్య చ మహామ

లాదయః-పూయన్త ఇతి కిము వక్తవ్యం-త్వాం పశ్యన్తో హతాశ్చ ముక్తా భవన్తీతి భావః ॥ ౪౩ ॥ కైముత్యన్యాయేన భఙ్గ్యన్తరేణాహ ॥ యస్యేతి ॥ హే భువనానాం మఙ్గళరూప-దివి పాతాళే భూమౌ చ-ప్రథితం ప్రఖ్యాతం-యస్య తవ-యశో-విశ్వం-పునాతి, కథం-ప్రథితం-దిగ్వితానం, దిశాం వితానం ఉల్లోచవదలఙ్కరణం, తథా చరణామ్బు-ప్రథితం-పునాతి, కథం ప్రథితం దివి-మన్దాకినీతి-అధః పాతాళే-భోగవతీతి-ఇహ లోకే-గఙ్గేతి ॥ ౪౪ ॥ తత్రత్యేష్వితి ॥ ఇత్థం శ్రుత రాజవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తేషు-సభాస్థేష్వాత్మపక్షేషు యదుషు-జిగీషయా-ప్రగృణత్సు-మాగధజిగీషాముత్పాదయితుం ప్రగృణత్సు-తావన్మాగధం ప్రత్యేవ గన్తవ్యమిత్యేవం వదత్సు సత్స్విత్యర్థః, వాచః పేశైః మృదువచోభిః-ఉద్ధవం ప్రాహ ॥ ౪౫ ॥ తదేవాహ ॥ త్వం హీతి ॥ హి యస్మాత్, త్వం, నోఽస్మాకం, చక్షుః, తత్ప్రధానసీయ ఇత్యర్థః । సుహృత్, మన్త్రార్థానామాలోచనసాధ్యానామర్థానాం, తత్త్వం యాథాత్మ్యం, వేత్తీతి తథా చ, అతో-ఽత్రాధునా-యదనుష్ఠేయం కర్తవ్యం-తద్బ్రూహి-తత్ భవదుపదిష్టం కర్తవ్యమర్థం-శ్రద్దధ్మః విశ్వసిమః ॥ కరవామ చ ॥ ౪౬ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం సర్వజ్ఞేనాపి-భర్త్రా భగవతా-ముగ్ధవదజ్ఞేనేవ, ఉపామన్త్రితః మన్త్రార్థం ప్రచోదితః, ఉద్ధవః సందేశమాజ్ఞాం, శిరసా, ఆధాయ ఊఢ్వా, ప్రత్యభాషత ప్రత్యుత్తరం దదావిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********************************

అనాత్మ పక్షవద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞః ప్రాహ ॥ కిన్తు తదభిప్రాయం జానన్నేవ ప్రత్యభాషతేత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తా

వ-త్సభ్యానాం - మతం,జరాసన్ధవధార్థమేవగన్తవ్యమిత్యేవంవిధమభిమతం - జ్ఞాత్వా,తతః-కృష్ణస్య-మతం - రాజసూయ
యాజనార్థమేవగన్తవ్యమిత్యేవంమతం , జ్ఞాత్వా- ప్రాహ - తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి - మహతీశ్రేష్ఠాసూక్ష్మా - మతి-ర్యస్య
సః ॥ ౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ యదిత్యాదినా ॥ ఋషిణానారదేన-య-దుక్తం , యాగంకరిష్యతః - పైతృష్వసేయస్య-
పితృష్వసుఃపుత్రస్య - సాచివ్యంసాహాయ్యం , కర్తవ్య,మితి - తదపి , కార్యంకర్తవ్యమేవ-తథా-శరణార్థినాం , రాజ్ఞాం
చ-రక్షా-కర్తవ్యా ॥ ౨ ॥ తత్రతావద్రాజసూయార్థంగన్తవ్యంతతోరాజరక్షాకర్తవ్యేత్యాహ ॥ యష్టవ్యమిత్యాదివ్యష్ట
భిః-దిశశ్చజయినా-చశబ్దేనయష్ట్యమాణేనచేత్యస్యసఙ్గ్రహః - తేనయుధిష్ఠిరేణకర్త్రా-రాజసూయేన-యష్టవ్యం , తావ- త్త
త్సాచివ్యమేవకార్యమితిభావః ॥ దిశశ్చజయినేత్యనేనరాజసూయస్యదిగ్విజయపూర్వకత్వంతదశాయామేవరాజరక్షాచకృ
తాభవతీత్యుభయమభిప్రేతమ్॥పూర్వంప్రథమ-మస్మాభి-రితోద్వారకాతః,ఇన్ద్రప్రస్థంప్రతి-గన్తవ్యమ్ ॥ ౩ ॥ దిశశ్చజ
యినేత్యనేనాభిప్రేతంవిశదయతి ॥ తస్మైవేతి ॥ తత్రేన్ద్రప్రస్థే -యుధిష్ఠిరేణా-నుజ్ఞాతఏవ-తదర్థంయుధిష్ఠిరప్రయోజనాయ-
మాగధం,జహిఘాతయ-తతోదిగ్విజయహేతో - ర్జరాసుతజయః - ఉభయార్థఃరాజసూయార్థఃశరణాగతరక్షార్థశ్చేతి - మ
యా-మతఃబుద్ధః ॥ ౪ ॥ అనేనైవరాజసూయార్థగమనేనైవ-మహాన్సర్వోఽపిసిసాధయిషతో , ఽర్థో-భవిష్యతి-హే
గోవిన్ద , రాజ్ఞో నృపాన్-బన్ధాత్ విముఞ్చతఃవిమోచయతః-తవ,యశశ్చ-భవిష్యతి ॥ ౫ ॥ అత్యుత్సుకతయాప్రథమమేవజ
రాసన్ధేనసహయుయుత్సూన్యదూనాలక్ష్యాహ ॥ సవాఇతి ॥ సవై జరాసుతః - గజానా-మయుతేన,తుల్యం-బలం.యస్య-
సః-ఉగ్రంబలంయస్య-తం-భీమం-వినా,అన్యేషామపి-బలినాం-దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యః,భీమాదేవతస్యమృత్యుర్విహితఇతిభా

తి॥ ౧ ॥ఉద్ధవఉవాచ ॥ యదుక్తమృషిణాదేవసాచివ్యంయక్ష్యతస్త్వయా । కార్యంపైతృష్వసేయస్యరక్షాచ
శరణైషిణామ్ ॥ ౨ ॥ యష్టవ్యంరాజసూయేనదిశశ్చజయినావిభో । పూర్వంగన్తవ్యమస్మాభిరిన్ద్రప్రస్థం ప్రభో॥ ౩ ॥తస్మైవతదనుజ్ఞాతస్తదర్థంజహిమాగధమ్ । అతోజరాసుతజయఉభయార్థోమతోహిమే॥ ౪ ॥అ
స్మాకంచమహానర్థోహ్యేతేనైవభవిష్యతి।యశశ్చతవగోవిన్దరాజ్ఞాంబన్ధాద్విముఞ్చతః॥ ౫ ॥సవైదుర్విషహోరాజా నాగాయుతసమోబలే । బలినామపిచాన్యేషాంభీమంసమబలంవినా॥ ౬ ॥ద్వైరథేనతుజేతవ్యోనతథా
ఽక్షౌహిణీశతైః । బ్రహ్మణ్యోఽభ్యర్థితోవిప్రైర్నప్రత్యాఖ్యాతికర్హిచిత్॥ ౭ ॥ బ్రహ్మవేషధరోగత్వాతంభి
క్షేతవృకోదరః । హనిష్యతినసన్దేహోద్వైరథంతవసంనిధౌ ॥ ౮ ॥ నిమిత్తంపరమీశస్త్వంవిశ్వసర్గనిరోధ
యోః।హిరణ్యగర్భశ్శర్వశ్చకాలస్యారూపిణస్తవ ॥ ౯ ॥ గాయన్తితేవిశదకర్మగృహేషుదేవ్యోరాజ్ఞాంస్వ
శత్రువధమాత్మవిమోక్షణంచ । గోప్యశ్చకుఞ్జరపతేర్జనకాత్మజాయాఃపిత్రోశ్చలబ్ధశరణామునయోవయం
చ ॥ ౧౦ ॥ జరాసంధవధఃకృష్ణ భూర్యర్థాయోపకల్పతే । ప్రాయఃకర్మవిపాకేనతవచాభిమతఃక్రతుః॥ ౧౧ ॥

వః॥ ౬ ॥కిఞ్చ॥ద్వైరథేనేతి॥ద్వైరథేనద్వన్ద్వయుద్ధేనైవ-స-జేతవ్యః-న-తథా,అక్షౌహిణీనాం శతైరపి-నన్వపరిమితసైన్య
పరివృతేనసహభీమస్యకథంద్వంద్వయుద్ధంభవిష్యతీత్యతఆహ ॥ బ్రహ్మణ్యఇతి॥సత్విత్యనుషజ్యతే,సజరాసంధః-బ్రహ్మణ్యః,
అతో-విప్రై-ర్యాచితో-నప్రత్యాఖ్యాతి ॥ ౭ ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ బ్రహ్మవేషధరః-వృకోదరోభీమః-విప్రవేషందధత్-గ
త్వా , తంజరాసుతం-భిక్షేత-ద్వంద్వయుద్ధమితిశేషః-తతోఽపికిమతఆహ ॥ హనిష్యతీతి ॥ ద్వైరథంద్వంద్వయోధినంమాగ
ధం-హనిష్యతి-సోఽప్యతిబలస్తంకథంహనిష్యతీత్యతఉక్తం.తవసంనిధావితి॥సాంనిధ్యప్రభావాద్ధనిష్యతీతిభావః ॥ ౮ ॥
నన్వకించిత్కుర్వతోమమసంనిధినాకింస్యాదతఆహ ॥ నిమిత్తమితి ॥ విశ్వస్య , సర్గనిరోధయోః ఉత్పత్తిప్రళయయోః-త్వం.
పరం-నిమిత్తం,ఆదికారణం , అతోభీమరూపేణత్వమేవహనిష్యసీతిభావః - యద్యహంపరంనిమిత్తం- కింతర్హ్యవాన్తరంని
మిత్తమతఆహ ॥ హిరణ్యగర్భఇతి ॥ కాలస్యకాలశరీరకస్య-అరూపిణఃప్రాకృతరూపరహితస్య - సర్వస్రష్టుస్సర్వసంహర్తు
శ్చతవ-హిరణ్యగర్భః-శర్వశ్చ-తవేత్యంశాంశిభావసంబన్ధేషష్ఠీ, విశ్వసర్గనిరోధయో,రవాన్తరకారణమితిశేషః ॥ ౯ ॥
కోఽసౌతద్వధాదస్మాకంలాభస్తత్రాహ ॥ గాయన్తీతి ॥ రాజ్ఞాంమగధరుద్ధానాం-దేవ్యఃపత్న్యః - స్వగృహేషు-బాలక
లాలనాదౌ-స్వశత్రోఃజరాసంధస్య - వధః , ఆత్మనాంఆత్మవజ్జీవనహేతుభూతానాం - పతీనాం-విమోక్షణంచేత్యేవంవి
ధం-తవ-విశదంనిర్మలం- కర్మచేష్టితం-గాయన్తిగాస్యన్తితత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ గోప్యశ్చేతి ॥ అస్యయథేత్యాదిః-యథా-
గోప్యః- శఙ్ఖచూడవధంస్వమోక్షణంచ-గాయన్తి- యథాచావతారాన్తరగతం,నక్రాత్కుఞ్జరపతేర్గజేన్ద్రస్య-విమోక్షణం-
యథావా-రావణాజ్జనకాత్మజాయాః-విమోక్షణం - యథాచ , పిత్రోఃదేవకీవసుదేవయోః-కంసాద్విమోక్షణం - లబ్ధశర
ణాఃప్రపన్నాఃమునయః-అస్మదాదయశ్చ,గాయన్తి,తద్వదిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ కించ॥జరాసంధవధఇతి॥హేకృష్ణ- భూర్య

ర్థాయ. అనేకప్రయోజనాయ-కల్పతే-తతశ్చైద్యాదయోఽపి సుఖసాధ్యా భవిష్యన్తీతి భావః - తతశ్చ రాజసూయార్థగమనేనైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇత్యభిప్రాయవానాహ ॥ ప్రాయ ఇత్యాది ॥ కర్మవిపాకేనేత్యస్య రాజ్ఞామిత్యాదిః, విపచ్యత ఇతి విపాకః ఫలం, ప్రాయశో - జరాసన్ధనిరుద్ధానాం రాజ్ఞాం కర్మణః పుణ్యస్య ఫలేన హేతునా, క్రతుః రాజసూయ - స్తవ చ - చశబ్దాద్యుధిష్ఠిరస్యాప్యభిమతః, అతస్తావత్తత్రైవ గన్తవ్యమితి భావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఇతీతి॥ సర్వతః భద్రం శుభావహం, ఉద్ధవస్య, వచః, శ్రుత్వా, అచ్యుతాదయస్సర్వే, ప్రత్యపూజయన్ అన్వమోదన్త ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథేతి॥ దారుకః, జైత్రప్రవాదిః యేషాం తాన్, భృత్యాన్, నాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస, గురూన్వసుదేవాదీన్ప్రతి, అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం ప్రార్థ్య, నిర్గమయ్యేత్యుత్తరేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ నిర్గమయ్యేతి ॥ సుతైస్సహితాన్, స్వా, నవరోధాన్ దారాన్-నిర్గమయ్య పురాద్బహిర్గమయిత్వా, హే శత్రుహన్-సూతేనో-పనీతమానీతం, రథ-మారురోహ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత ఇతి॥ ద్విపా గజాః-భటాః పదాతయః-సాదినః అశ్వారూఢాః-తేషాం-నాయకైః- కరాళయా పరభయంకరయా-స్వస్య-సేనయా-పరివృతః -మృదఙ్గాదిభిః-వాద్యైః, యః - ప్రఘోషః- తేన-ఘోషితాః - కకుభః-కుర్వన్నిత్యధ్యాహారః-నిరాక్రమత్ నిష్క్రాన్తవాన్, ప్రఘోష ఘోషితేతి పాఠే దిశః-మృదఙ్గాదిభిః-యో, ఘోషః, తేన ఘోషయన్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ స్వవాజీతి॥ సువ్రతాః పతివ్రతాః, వైదర్భ్యాదయః-పతిమచ్యుతం, యాన్తం-స్వస్వవాజికాఞ్చన శిబికాదిభిః, అనుయయుః, కథంభూతాః, అసిచర్మాణి ఖడ్గఖేటౌ, పాణ్యో, ర్యేషాం-తైః, నృభిః భృత్యైః, సంవృతాః, వరాః శ్రే

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుద్ధవవచో రాజన్సర్వతోభద్రమచ్యుతః। దేవర్షిర్యదువృద్ధాశ్చ రామశ్చ ప్రత్యపూజయన్॥ ౧౨
అథాదిశత్ప్రయాణాయ భగవాన్దేవకీసుతః। భృత్యాన్దారుకజైత్రాదీననుజ్ఞాప్య గురూన్విభుః॥ ౧౩ ॥ నిర్గమయ్యావరోధాన్ త్సాన్ససుతాన్సపరిచ్ఛదాన్। సఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్య యదురాజం చ శత్రుహన్॥ సూతోపనీతం స్వరథమారోహద్గరుడధ్వజమ్॥ ౧౪ ॥ తతో రథద్విపభటసాదినాయకైః కరాళయా పరివృత ఆత్మసేనయా ❋। మృదఙ్గభేర్యానకశఙ్ఖగోముఖైః ప్రఘోష ❋ ఘోషితః కకుభో నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ స్వవాజికాఞ్చనశిబికాభిరచ్యుతం సహాత్మజాః పతిమనుసువ్రతా యయుః। వరామ్బరాభరణవిలేపనస్రజస్సంవృతా నృభిరసిచర్మపాణిభిః॥ ౧౬ ॥ నరోష్ట్రగోమహిషఖరాశ్వతర్యనః కరేణుభిః పరిజనవారయోషితః। స్వలఙ్కృతాః కటకుటికమ్బళామ్బరాద్యుపస్కరాయయురధియుజ్య సర్వశః॥ ౧౭ ॥ బలం బృహద్ధ్వజపట ❋ ఛత్రచామరైర్వరాయుధాభరణకిరీటవర్మభిః। దివాఽంశుభిస్తుములరవం బభౌ రవేర్యథాఽర్ణవః క్షుభితతిమిఙ్గిలోర్మిభిః॥ ౧౮ ॥ అథో మునిర్యదుపతినా సభాజితః ప్రణమ్య తం హృది నిరగాద్విహాయసా। నిశమ్య తద్వ్యవసితమాహృతార్హణో ❋ ముకున్దసన్దర్శననిర్వృతేన్ద్రియః॥ ౧౯ ॥ రాజదూతమువాచేదం భగవాన్దేవకీసుతః। మా భైష్ట దూత భద్రం వో ఘాతయిష్యామి మాగధమ్॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రహితో దూతో యథావదవదన్నృపాన్। తేఽపి సన్దర్శనం శౌరేః ప్రత్యైక్షన్త ముముక్షవః॥ ౨౧ ॥ ఆనర్తసౌవీరకురూంస్తీర్త్వా వినశనం హరిః। గిరీన్నదీరతీయాయ పురగ్రామవ్రజాకరాన్॥

ష్ఠాః, అమ్బరాదయో, యాసాం-తాః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ నరేతి॥ తథా, పరిజనయోషితః-వారయోషితశ్చ కటకుట్యాదయః-ఉపస్కరాః, కుటీశిబిరాదిసాధనభూతాః, యాసాం తాః, అధియుజ్య బలీవర్దాదిషూపస్కరాన్ దృఢం సన్నహ్య-నరాదిభి, ర్యానైః-యయురితి సంబన్ధః-తత్ర నరో నరవాహ్యం యానం-గర్దభ్యామశ్వాజ్జాతా అశ్వతరీ-అనశ్శకటం - కరేణుర్గజీ -కటకుటయః ఉశీరాదిత్ృణనిర్మితాః గృహాః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ బలమితి॥ తద్బలం-ధ్వజాదిభిః దివా-బభావితి సంబన్ధః- కథంభూతం-తుములో -రవస్స్వనో-యస్మిన్ తత్-యథా-రవేస్సూర్యస్యాంశుభిః-క్షుభితా- స్తిమిఙ్గిలాదయః-తైః -ర్యా-మహాన్తః- ఊర్మయ-స్తైః-రర్ణవో-భాతి - తద్వత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అథో ఇతి ॥ యదుపతినా కృష్ణేన - సభాజితో బహుమతో మునిర్నారద-స్తం-హృది ప్రణమ్య మనసా ప్రణమ్యేత్యర్థః-తస్య కృష్ణస్య-వ్యవసితం వచో - నిశమ్య-ఆహృతం సమర్పిత - మర్హణం-యస్య-ముకున్దస్య-సన్దర్శనేన-నిర్వృతాని సుఖితానీన్ద్రియాణి-యస్య-సః-విహాయసా ఆకాశమార్గేణ-నిరగాద్యయౌ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ రాజేతి॥ భగవాన్- రాజదూతం ఉవాచ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మా భైష్టేతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ప్రహితః ప్రేషితః-నృపాన్ప్రతి- యథా-వ-ద్భగవదుక్తం-సర్వ-మవదత్ ఉవాచ॥ తేఽపి నృపా అపి-శౌరేః-దర్శనం-ప్రతీక్షితవన్తః-కథంభూతాః-ముముక్షవః మాగధబన్ధనాదితి శేషః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఆనర్తేతి ॥ ఆనర్తాదయో మార్గస్థాః దేశాః తాన్ తీర్త్వా అతిక్రమ్య-వినశనం కురుక్షేత్ర- మతీయాయాతిచక్రామ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ దృషద్వతీం నదీం-తథా-సరస్వతీం చ-తీర్త్వా-మత్స్యాంశ్చ, దేశా- నతిక్రమ్య-శక్రప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థ-ముపసమీపం-జగామ-తత్ర-పురః ప్రాకారయుక్తం, గ్రామస్తద్రహితః- వ్రజః ఆభీరాణామావాసః - ఆకరః ఖనిః-మత్స్యాం శ్చేత్యనన్తరమనుష క్తస్యేతి

౧౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఘోషితకకుభో

ర్దైవత్యస్యాతిక్రమ్యేత్యర్థః యోగ్య ఆప్లవతే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తముపేతి ॥ నృణాం-దుర్లభం, దర్శనం-యస్య-తం - కృష్ణమాగతం-శ్రుత్వా, అజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నిరగాత్ - పురాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ గీతేతి ॥ వాదిత్రాణి వాద్యాః-తద్ఘోషేణ-బ్రహ్మఘోషేణ చ-సయుధిష్ఠిరః-కృష్ణ-మభ్యగాత్ - ప్రాణాః ఇన్ద్రియగణాః-ఆగతం - ప్రాణం ముఖ్యవృత్తి ప్రాణమివేత్యాభిముఖ్యేన దృష్ట్వా న్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి ॥ కృష్ణవిషయః-స్నేహః, తేన-విక్లిన్నం ఆర్ద్రం-హృదయం యస్య సః-సస్వజే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ముకున్దస్య-గాత్రం-భుజాభ్యా-మాలిఙ్గ్య హతమశుభం యస్య సః-పరం నిర్వృతిమానన్దం, ప్రాప, తదేవ వక్తుం విశినష్టి ॥ అశ్రూణ్యానన్దజాని-లోచనయో-ర్యస్య - హృష్యన్త్యుద్దర్షితలోమా - తను-ర్యస్య - విస్మృతః-లోకవిభ్రమో లోకవ్యాపారో - యేన సః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తమితి ॥ మాతులస్యాపత్యం-కృష్ణం-పరిరభ్య-ప్రేమజలైః ఆనన్దాశ్రుభి-రాకులే వ్యాప్తే, పిహితే ఇన్ద్రియే లోచనే యస్య-సః-బభూవేతి శేషః ॥ యమౌ నకులసహదేవౌ - కిరీటీ అర్జునశ్చ-ముదా హర్షేణ-ప్రవృద్ధాని-బాష్పాణి అశ్రూణి-యేషాం తే-పరిరేభిరే- పరిష్వక్తవన్తః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అర్జునేన- కేవలం-పరిష్వక్త ఏవ - సమవయస్కత్వాత్ -యమాభ్యాం త్వ-భివాదితశ్చ-భగవాన్ బ్రాహ్మణేభ్యో, వయోవృద్ధేభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యః - యథాయోగ్యం-నమస్కృత్య-స్వయం-బ

తతో వృషద్వతీం తీర్త్వా ముకున్దోఽథ సరస్వతీమ్। పఞ్చాలానథ మత్స్యాంశ్చ శక్రప్రస్థముపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తముపాగతమాకర్ణ్య ప్రీతో దుర్దర్శనం నృణామ్। అజాతశత్రుర్నిరగాత్సోపాధ్యాయః సుహృద్వృతః॥ ౨౪ ॥ గీతవాదిత్రఘోషేణ బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా। ప్రత్యయాత్స హృషీకేశం ప్రాణాః ప్రాణమివాగతమ్ ॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వా విక్లిన్నహృదయః కృష్ణం స్నేహేన పాణ్డవః। చిరాద్దృష్టం ప్రియతమం సస్వజేఽథ పునః పునః॥ ౨౬ ॥ దోర్భ్యాం పరిష్వజ్య రమామలాలయం ముకున్దగాత్రం నృపతిర్హతాశుభః। లేభే పరాం నిర్వృతిమశ్రులోచనో హృష్యత్తనుర్విస్మృతలోకవిభ్రమః॥ ౨౭ ॥ తం మాతులేయం పరిరభ్య నిర్వృతో భీమః స్మయన్ప్రేమజలాకులేన్ద్రియః। యమౌ కిరీటీ చ సుహృత్తమం ముదా ప్రవృద్ధబాష్పాః పరిరేభిరేఽచ్యుతమ్॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్। అర్జునేన పరిష్వక్తో యమాభ్యాం చాభివాదితః॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య వృద్ధేభ్యశ్చ యథార్హతః। మానినో మానయామాస కురుసృఞ్జయకేకయాన్॥ ౩౦ ॥ సూతమాగధగన్ధర్వా వన్దినశ్చోపమన్త్రిణః। మృదఙ్గశఙ్ఖపటహవీణాపణవవేణుభిః॥ ౩౧ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చారవిన్దాక్షం తుష్టువుర్ననృతుర్జగుః। ఏవం సుహృద్భిః పర్యస్తః పుణ్యశ్లోకశిఖామణిః॥ సంస్తూయమానో భగవాన్ వివేశాలఙ్కృతం పురమ్ ॥ ౩౨ ॥ సంసిక్తవర్త్మ కరిణాం మదగన్ధతోయైశ్చిత్రధ్వజైః కనకతోరణపూర్ణకుమ్భైః। మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణస్రగ్గన్ధైర్నృభిర్యువతిభిశ్చ విరాజమానమ్॥ ౩౩ ॥ ఉద్దీప్తదీపబలిభిః ప్రతిసద్మజాలనిర్యాతధూపరుచిరం విలసత్పతాకమ్। మూర్ధన్యహేమకలశై రజతోరుశృఙ్గైర్జుష్టం దదర్శ భవనైః కురురాజధామ ॥ ౩౪ ॥ ప్రాప్తం నిశమ్య నరలోచనపానపాత్రమౌత్సుక్యవిశ్లథితకేశదుకూలబన్ధాః। సద్యో విసృజ్య గృహకర్మ పతీంశ్చ తల్పే ద్రష్టుం యయుర్యువతయశ్చ నరేన్ద్రమార్గమ్॥ ౩౫ ॥ తస్మిన్సుసఙ్కుల ఇభాశ్వరథద్విపద్భిః కృష్ణం సభార్యముపలభ్య గృహాధిరూఢాః। నా

హుమతః-కుర్వాదీ-న్బహుమన్యత ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ సూతేతి ॥ సూతాదయో - బ్రాహ్మణాశ్చ-మృదఙ్గాదిభిః-తుష్టువుః-ననృతుః-జగుశ్చ-తత్ర-సూతా మాగధాః-బ్రాహ్మణాశ్చ ఉపమన్త్రిణశ్చ - తుష్టువుః-ఇతరే-ననృతు-ర్జగుశ్చ, ఉపమన్త్రిణః పరిహాసకాః-ఏవమితి ॥ పర్యస్తః పరివృత్తః - పుణ్యశ్లోకశ్రేష్ఠః-పురం ఇన్ద్రప్రస్థం-వివేశ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తద్విశినష్టి ॥ సంసిక్తవర్త్మేతి ॥ కరిణాం-మదగన్ధజలైః-సంసిక్తాని-వర్త్మాని పురవీథయో యస్మిన్-తత్ - కనకతోరణైః-పూర్ణకుమ్భైశ్చ-మృష్టః స్నాపితః ఆత్మా శరీరం-యైః-నవాః, దుకూలాదయో, యేషాం- తైః-నృభిః పుమ్భిః - తథాభూతాభి-ర్యువతిభిః స్త్రీభిశ్చ-విరాజమానమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కించ ॥ ఉద్దీప్తేతి ॥ ప్రతిగృహ-ముద్దీప్తైః - దీప్తైః - బలిభిః పుష్పాదిభిశ్చ-జుష్టం జాలేభ్యో గవాక్షేభ్యో-నిర్యాతైః-ధూపైః-రుచిరం-విలసన్త్యః పతాకాః యస్మిన్-తత్-మూర్ధన్యాః మూర్ధని భవా-స్తే- హేమకలశాః, యేషాం, తైః-రజితమయాన్యురూణి స్థూలాని-శృఙ్గాణి- కలధౌతస్తమ్భభూమికాః-యేషాం-తైశ్చ-గృహైః - జుష్టం-ఏవంభూతం, కురురాజధామ ఇన్ద్రప్రస్థపురం, దదర్శ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రాప్తమితి ॥ నరాణాం-లోచనాని- తేషాం పానస్య, సాదరవీక్షణస్య, పాత్రం విషయం, కింపునర్నారీణామిత్యర్థః, తం కృష్ణం-ప్రాప్తమాగతం-శ్రుత్వా, యువతయః- పౌరస్త్రియః-సద్య ఏవ - గృహవ్యాపారం-తల్పే పర్యఙ్కే, పతీంశ్చ-విసృజ్య, ఔత్సుక్యాద్విశ్లథితాః, కేశానాం దుకూలానాం చ, బన్ధాః గ్రన్థయో యాసాం తాః, ద్రష్టుం, నరేన్ద్రమార్గం రాజవీథీం, యయుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తస్మిన్నితి ॥ గృహేషు ప్రాసాదేష్వధిరూఢాః, యువతయః, ఇభా

దిభిశ్చతుర్భిః, సైన్యానాం జైస్సు సఙ్కులే సఙ్కీర్ణే తస్మిన్ రాజమార్గే సభార్యం, శ్రీకృష్ణముపలభ్య దృష్ట్వా కుసుమైర్వికీర్య మనసా ఉపగూహ్య ఈక్షిత్య స్మయయుక్తవీక్షితైరేవ సుస్వాగతప్రశ్నం, విదధుశ్చక్రుః తాసాముత్స్మయవీక్షితం స్వాగతప్రశ్నం విదధదివాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఊచురితి ॥ ఉడుపేన చన్ద్రేణ సహితాః తారా ఇవ స్థితాః, కృష్ణపత్నీః నిరీక్ష్య స్త్రియః, ప్రోచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కిమిత్యాదినా ॥ అమూభిః కృష్ణపత్నీభిః కిమకారి కిం సుకృతమాచరితం – తత్ర హేతుత్వేనపిశప్తి॥ యద్యస్మాచ్చక్షుషః, పురుషమౌళిః పురుషోత్తమః, ఉదారో గమ్భీరో, యో, హాస, స్తద్యుక్తో లీలయా, అవలోక, స్తస్య, కలయా లేశేనైవ, సుఖం, వితనోతి – తథాభూతాభిరమూభిరితి సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తత్ర తత్రేతి॥ ఉపసఙ్గమ్య సమీపమాగత్య, పౌరాః శ్రేణయః ఏకశిల్పోపజీవినాం సఙ్ఘాస్తేషు ముఖ్యాశ్చ, మఙ్గళాని గన్ధపుష్పతామ్బూలాది శుభద్రవ్యాణి, పాణౌ, యేషాం, తే కృష్ణాయ, పూజాం, చక్రుః ॥ అతో, హతం నిరస్తం, ఏనః పాపం యేషాం తథాభూతాః బభూవురితి శేషః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ సమ్భ్రమేణ సహితైః, అత ఏవ, ఫుల్లైర్వికసితైర్లోచనైః, యేషాం, తైః – అన్తఃపురజనైః, రభ్యుపేతః అభిసఙ్గతః, రాజమన్దిరం, ప్రవివేశ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ పృథేతి ॥ పృథా కున్తీ – భ్రాత్రేయం భ్రాతృపుత్రం శ్రీకృష్ణమవలోక్య, ప్రీతః ఆత్మా మనో, యస్యాః, సా, హర్షవేగాదుత్థాయ, స్నుషయా ద్రౌపద్యా సహ, పరిషస్వజే – ఆలిఙ్గితవతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ గోవిన్దమితి॥ దేవానాం దేవో బ్రహ్మా తస్యా

ర్వ్యకిరన్ కుసుమైర్మనసోపగూహ్య సుస్వాగతం విదధురుత్స్మయవీక్షితేన॥ ౩౬ ॥ ఊచుః స్త్రియః పథి నిరీక్ష్య ముకున్దపత్నీస్తారా యథోడుపసహాః కిమకార్యమూభిః। యచ్చక్షుషాం పురుషమౌళిరుదారహాసలీలావలోకకలయోత్సవమాతనోతి॥ ౩౭ ॥ తత్ర తత్రోపసఙ్గమ్య పౌరా మఙ్గళపాణయః। చక్రుస్సపర్యాం కృష్ణాయ శ్రేణిముఖ్యా హతైనసః॥ ౩౮ ॥ అన్తఃపురజనైః ప్రీత్యా ముకున్దః ఫుల్లలోచనైః। ససమ్భ్రమైరభ్యుపేతః ప్రావిశద్రాజమన్దిరమ్॥ పృథా విలోక్య భ్రాత్రేయం కృష్ణం త్రిభువనేశ్వరమ్। ప్రీతాత్మోత్థాయ పర్యఙ్కాత్సస్నుషా పరిషస్వజే॥ ౪౦ ॥ గోవిన్దం గృహమానీయ దేవదేవేశమాదృతః। పూజాయాం నావిదత్కృత్యం ప్రమోదోపహతో నృపః॥ ౪౧ ॥ పితృష్వసుర్గురుస్త్రీణాం కృష్ణశ్చక్రేఽభివాదనమ్। స్వయం చ కృష్ణయా రాజన్ భగిన్యా చాభివాదితః॥ ౪౨ ॥ శ్వశ్ర్వా సఞ్చోదితా కృష్ణా కృష్ణపత్నీశ్చ సర్వశః। ఆనర్చ రుక్మిణీం సత్యాం భద్రాం జామ్బవతీం తథా॥ ౪౩ ॥ కాళిన్దీం మిత్రవిన్దాం చ శైబ్యాం నాగ్నజితీం సతీమ్। అన్యాశ్చాభ్యాగతా యాస్తా వాసస్స్రఙ్మణ్డనాదిభిః॥ ౪౪ ॥ సుఖం నివాసయామాస ధర్మరాజో జనార్దనమ్। ససైన్యం సానుగామాత్యం సభార్యం చ నవం నవమ్॥ ౪౫ ॥ తర్పయిత్వా ఖాణ్డవేన వహ్నిం ఫల్గునసంయుతః। మోచయిత్వా మయం యేన రాజ్ఞే దివ్యా సభాఽఽహృతా॥ ౪౬ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షయా। విహరన్ రథమారుహ్య ఫల్గునేన భటైర్వృతః॥ ౪౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

❋ దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః ❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా తు సభామధ్య ఆస్థితో మునిభిర్వృతః। బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైర్భ్రాతృభిశ్చ యుధి

పీశం, గోవిన్దం గృహం ప్రత్యానీయ, నృపో యుధిష్ఠిరః ప్రమోదేనోపహతః అభిభూతః – పరవశ ఇతి యావత్, పూజాయాం కృత్యం క్రమవిశేషం, నావిదత్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ పితృష్వసురితి ॥ శ్రీకృష్ణో భగవాన్, పితృష్వసుః పృథాయాః, గురుస్త్రీణాం చాభివాదనం, చక్రే, స్వయం, కృష్ణయా ద్రౌపద్యా, భగిన్యా సుభద్రయా చాభివాదితశ్చ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ శ్వశ్ర్వేతి॥ శ్వశ్ర్వా శ్వశురస్య స్త్రియా, పృథయా, సఞ్చోదితా, కృష్ణా ద్రౌపదీ, కృష్ణస్య, పత్నీః, సర్వప్రకారైః, ఆనర్చ పూజితవతీ॥ కృష్ణపత్నీరేవ నిర్దిశతి॥ రుక్మిణీమిత్యాదినా॥ శైబ్యాం లక్ష్మణాం, అన్యాశ్చేతి ॥ ఏతా, అన్యాశ్చ, గతాః, స్త్రియః, వస్త్రాదిభిరానర్చేతి సమ్బన్ధః – మణ్డనమలఙ్కారః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ❋ సుఖమితి ॥ ప్రత్యహం, నవం నవం యథా భవతి తథా, సుఖం, నివాసయామాస ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ కథంభూతం, యః, ప్రేమ్ణా, నిత్యం ఫల్గునేన అర్జునేన సంయుతః – అత ఏవ, తస్య, సాహాయ్యేన – ఖాణ్డవేనాగ్నిం, ప్రీణయిత్వా – తత్ర, మయం, మోచయిత్వా, తం మయం ప్రయుజ్య రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, దివ్యా, సభా ఆహృతా ఆనీతా, యేన, తథాభూతం జనార్దనమితి సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఉవాసేతి॥ మాసాన్, అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా, ఫల్గునేన సహ, రథమారుహ్య, రథైః పరివృతో, విహరన్ కతిచిన్మాసాన్ ఉవాస ఉషితవాన్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ జరాసన్ధవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితం వక్తుం ప్రస్తౌతి॥ ఏకదేతి॥ తృతీయాన్తానాం వృత ఇత్యనేనాన్వయః – ఏతేషాం

మునిప్రభృతీనాం-శృణ్వతాంసతామేవ,భాష్యసంబోధ్య,కృష్ణమితి శేషః-ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨॥ ❁ తదేవాహ॥క్రతురాజేనేత్యాదినా-పావనీ, స్తవ-విభూతీర్వి భూతిభూతాన్దేవా - న్యత్వ్యేఆరాధయిష్యామి-తత్ మదభిప్రేతంయజనం,నోఽస్మాకం - సంపాదయనిర్వర్తయ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నన్వయంచక్రవర్తినాంమనోరథఃకథంత్వయాక్రియతఇత్యతఆహ॥త్వత్పాదుకేఇతి॥ అభద్రంశమయతీతితథా-తేతవ,పాదుకే-యే-జనాః-పరిచరన్తిదేహేన-ధ్యాయన్తిమనసా-గృణన్తివాచా-తే శుచయఃపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః-భవస్యా-పవర్గంనాశం-మోక్షమితియావత్-విన్దన్తి॥హే-ఈశ - హేకమలనాభ,తే-యద్యా-శిషఃకామా-నాశంసతే,తర్హి - తాఅపి-విన్దన్తి-అన్యోపచర్యాదిరహితా- శ్చక్రవర్తినోఽపి-నవిన్దన్తీత్యర్థః-అతోభక్తపక్షపాతిన స్తవచరణారవిన్దంసమాశ్రితానాంనస్సర్వమనోరథపూర్తిస్సుకరైవేతిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏతదేవనిదర్శయతీత్యాహ॥తదితి॥తత్తస్మాత్-దేవానామపిదేవ-ఏష-లోక- స్తవ-చరణారవిన్దసేవాప్రభావం - పశ్యతు-భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం పశ్యతు - భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావందృష్ట్వాత్వత్పాదుకేఇత్యాదినోక్తమర్థంనిశ్చినోత్విత్యర్థః-తన్నిశ్చేతుంభక్తానామభక్తానాంచస్థితింలోకస్యదర్శయేత్యాహ॥యేత్వేతి కురూణాం-సృఞ్జయానాంచ,మధ్యే-యేఽస్మదాదయ - స్త్వాం,భజన్తి యే-ఉత్వా-యేవా-దుర్యోధనాదయ-స్త్వాం - నభజన్తి - తేషా - ముభయేషాం-నిష్ఠాంస్థితిం-ప్రదర్శయ-అభ్యుదయతదభావాదర్శయేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నను వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితంమాంకిమితివిషమకృత్యే చోదయసీత్యతఆహ॥నేతి॥బ్రహ్మణఃహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణస్య-తవ-స్వః-పర - ఇతిచ-భేదమతిః-నస్యాత్ - యద్యపినాస్త్యేవ-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥సర్వాత్మనః , సర్వేషామన్తరాత్మనః-స్వశరీరేష్వేవకేషుచిదవయవేషుస్వీయమతిః - కేషుచిత్పరకీయమతిర్న

ష్ఠిరః॥ ౧ ॥ఆచార్యైఃకులవృద్ధైశ్చజ్ఞాతిసంబన్ధబాన్ధవైః । శృణ్వతామేవచైతేషామాభాష్యేదమువాచహ॥ ౨॥

యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ క్రతురాజేనగోవిన్ద రాజసూయేనపావనీః । యక్ష్యేవిభూతీర్భవత స్తత్సంపాదయనఃప్రభో॥ ౩ ॥ త్వత్పాదుకేఅవిరతంపరియేచరన్తిధ్యాయన్త్యభద్రశమనేసుధియోగృణన్తి । విన్దన్తితేకమలనాభ భవాపవర్గమాశాసతేయదితఆశిషఈశనాన్యే॥ ౪ ॥తద్దేవదేవభవతశ్చరణారవిన్ద సేవానుభావమిహపశ్యతు లోకఏషః । యేత్వాంభజన్తినభజన్త్యుతచోభయేషాంనిష్ఠాంప్రదర్శయవిభోకురుసృఞ్జయానామ్॥ ౫ ॥నబ్రహ్మణస్స్వపరభేదమతిస్తవస్యాత్సర్వాత్మనస్సమదృశస్స్వసుఖానుభూతేః । సంసేవతాం * సురతరోరివతే ప్రసాదస్సేవానురూపముదయోనవిపర్యయోఽత్ర॥ ౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమ్యగ్వ్యవసితంరాజన్భవతాశత్రుకర్శన । కల్యాణీయేనతేకీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి॥ ౭ ॥ఋషీణాంపితృదేవానాంసుహృదామపినఃప్రభో। సర్వేషామపిభూతానామీప్సితఃక్రతురాడయమ్ ॥ ౮ ॥ నిర్జిత్యనృపతీన్సర్వాన్కృత్వాచజగతీంవశే।సంభృత్యసర్వసంభారానాహరస్వమహాక్రతుమ్॥ ౯ ॥ ఏతేతేభ్రాతరోరాజన్లోకపాలాంశసంభవాః । జితోఽస్మ్యాత్మవతాతేఽహందుర్జయోయోఽకృతాత్మభిః ॥ ౧౦ ॥ నకశ్చిన్మత్పరంలోకేతేజసాయశసాశ్రియా । విభూతిభి

ర్వృష్టేతిభావః-అతఏవ -సమదృశః- సమా - దృక్ స్వశరీరేషుసర్వేష్వాత్మీయత్వబుద్ధిర్యస్య - తస్యకించ - వైషమ్యనిమిత్తం రాగద్వేషాదికం - తదపితవనాస్తీత్యాహ ప్రయన్నివిశినష్టి ॥ స్వసుఖానుభూతేరితి ॥ స్వసుఖస్య స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్య ,నుభూతిఃఅనుభవో - యస్య - తస్య - కేవలంస్వానన్దజుషో - నతురాగాదిజుషఇత్యర్థః తథాపి-సంసేవమానానామేవవిషయభూతానాం-తవప్రసాదోఽనుగ్రహః-తత్రాపి - సేవానురూపమేవ - ఉదయఃఫలం-యథా-సురతరోఃకల్పద్రుమస్య,సంసేవమానేష్వేవఫలప్రదత్వం,నహ్యేతావతాత్రకల్పతరా- విపర్యయోవైషమ్య,మస్తీతద్వత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవముక్తస్తద్వచోఽనుమోదమానఃప్రాహశ్రీభగవాన్ ॥ సమ్యగితి॥హేరాజన్- హేశత్రుకర్శన-సమ్యగ్వ్యవసితంనిశ్చితం-కుతః-ఏవంవ్యవసితవిధానేన-కల్యాణీ-తవ-కీర్తిః-లోకా-ననుచరిష్యతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఋషీణామితి॥పితౄణాం-దేవానాంచ-సుహృదాం,నోఽస్మాకం-కింబహునా-సర్వేషామపి,భూతానా-మయం-క్రతుశ్రేష్ఠ-ఈప్సితఃఇష్టః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ నిర్జిత్యేతి ॥ జగతీం సర్వాంపృథ్వీం,వశేకృత్వాస్వాధీనాంకృత్వేత్యర్థః-సర్వా , న్సమ్భారాన్యాగార్థపదార్థాన్-సంభృత్యసంపాద్య-మహాక్రతుంరాజసూయ - మాహరస్వఅనుతిష్ఠస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కథమహంజేతుంప్రభురిత్యతఆహ॥ఏతేఇతి॥ఏతే -తవభ్రాతరో,భీమాదయః-లోకపాలానాంవాయ్విన్ద్రాదీనాం- అంశసంభవాః-అత - ఏభిస్సర్వాన్నృపాన్సజయ-ఇతిభావః-కించా-కృతాత్మభిఃఅజితేన్ద్రియైః-దుఃఖేనాపి-జేతుంవశీకర్తు-మశక్యోఽహ , మాత్మవతామద్భక్తిప్రవణచిత్తవతాత్వయా,జితోఽస్మివశీకృతోఽస్మిఅతఃకింతవదుస్సాధమితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఆస్తాంతావదేవంభూతస్య పరైరభిభవశఙ్కా-అకిఞ్చనమపిమత్పరంకోఽపినాభిభవితుంప్రభురిత్యాహ॥నకశ్చిదితి॥మత్పరం,అహమేవపరోయస్య - తం-మయ్యాసక్తచిత్తమిత్యర్థః-

దేవోఽపి-తేజఆదిభిః-నాభిభవేత్,కిముత-పార్థివానాభిభవేయురితి - తత్ర-తేజః ప్రభావః- శ్రీస్సంపత్ , విభూతయస్సైన్యా
దిసమృద్ధయః * ॥ ౧౧ ॥ * నిశమ్యేతి ప్రీతః,అతఏవ,ఫుల్లంవికసితం, ముఖామ్బుజం,యస్య-సః-యుధిష్ఠిరః-ద్విగ్విజయనిమిత్తే
విష్ణో, స్తేజసా , ఉపబృంహితాన్ వర్ధితాన్, భ్రాతౄన్ భీమాదీన్,ప్రాయుఙ్క్త * ॥ ౧౨ ॥ * సహదేవమితి॥సృఞ్జయైస్స
హ , దక్షిణస్యాందిశి , జ్ఞాపయామాస , సవ్యసాచినమర్జునంవృకోదరంభీమంమత్స్యాదిభిస్సహ * ॥ ౧౩ ॥ * తఇతి॥
హేనృప , యక్ష్యతేయాగంకరిష్యమాణాయ , జాతశత్రవేధర్మరాజాయ , తేభ్రాతరః- భూరిబహు.ద్రవిణంవిత్తం-మా
జహ్రుః ఆహృత్యసమర్పయామాసుః * ॥ ౧౪ ॥ * శ్రుత్వేతి॥జరాసన్ధ-మజితం-శ్రుత్వా,నృపతేర్యుధిష్ఠిరస్య-ధ్యాయతశ్చిన్త
యతస్సతః - హరిః శ్రీకృష్ణో-యముపాయ- ముద్ధవో “ బలినామపిచాన్యేషా „ మిత్యాదినా,ప్రాహ-తమేవో-పాయంప్రా
హ * ॥ ౧౫ ॥ * భీమసేనఇతి॥బ్రహ్మరూపధరాస్త్రయః,ఇన్ద్రప్రస్థాద్గిరివ్రజం.జగ్ముః, హేతాత-యతో యత్ర-బృహద్రథ
సుతో జరాసన్ధ-ఆస్తే,తద్గిరివ్రజ-మితిసంబన్ధః * ॥ ౧౬ ॥ * తమితి ॥ బ్రహ్మలిఙ్గినః విప్రవేషిణః,రాజన్యాః భీమాదయో-గృహే
షు-వర్తమానం-తంజరాసన్ధ,మయాచన్త * ॥ ౧౭ ॥ * యాచ్ఞాప్రకారమేవాహ॥రాజన్నితి॥ గృహంప్రత్యాగతా-నస్మా-
నర్థినో - విద్ధిజానీహి.తత్-నః అస్మభ్యం , యచ్చదేహి-కింతత్- య-ద్వయం - కామయామహే-తుభ్యం , భద్రంమఙ్గళ-మ
స్తు * ॥ ౧౮ ॥ * నను-యత్కామయామహఇతిసామాన్యతో నిర్దిష్టం-నవిశేషత-స్తద్యదిదుస్సహమదేయంచేత్కథంకామయ
ధ్వమిత్యతఆహుః ॥ కిమితి ॥ దుర్మర్షందుస్సహం కిం-నకిమపీత్యర్థః-కి-మకార్య,మసాధుభిః-కః-పరః-సమదర్శినా-మితిచదృష్టా

ర్వాఽభిభవేద్దేవోఽపికిముపార్థివాః॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నిశమ్యభగవద్గీతంప్రీతఃఫుల్లముఖామ్బుజః । భ్రా
తౄన్దిగ్విజయేఽయుఙ్క్తవిష్ణుతేజో*పబృంహితాన్॥ ౧౨ ॥సహదేవందక్షిణస్యామాదిశత్సహసృఞ్జయైః।దిశి
ప్రతీచ్యాంనకులముదీచ్యాంసవ్యసాచినమ్ । ప్రాచ్యాంవృకోదరంమత్స్యకేకయైస్సహమద్రకైః॥ ౧౩ ॥ తేవి
జిత్యనృపాన్వీరానాజహ్రుర్దిగ్భ్యఓజసా । అజాతశత్రవేభూరిద్రవిణంనృపయక్ష్యతే॥ ౧౪ ॥ శ్రుత్వాఽజితం
జరాసన్ధంనృపతేర్ధ్యాయతోహరిః । ఆహోపాయంతమేవాద్య*ఉద్ధవోయమువాచహ ॥ ౧౫ ॥ భీమసేనోఽ
ర్జునఃకృష్ణోబ్రహ్మలిఙ్గధరాస్త్రయః । జగ్ముర్గిరివ్రజంతాతబృహద్రథసుతోయతః॥ ౧౬ ॥తంగత్వాఽఽతిథ్యవేళా
యాంగృహేషుగృహమేధినమ్ । బ్రహ్మణ్యంసమయాచన్తరాజన్యాబ్రహ్మలిఙ్గినః॥ ౧౭ ॥రాజన్విద్ధ్యతిథీనస్మా
నర్థినోదూరమాగతాన్ ।తన్నఃప్రయచ్ఛభద్రంతేయద్వయంకామయామహే॥ ౧౮ ॥కిందుర్మర్షంతితిక్షూణాం
కిమకార్యమసాధుభిః । కిమదేయంవదాన్యానాంకఃపరస్సమదర్శినామ్ ॥ ౧౯ ॥ యోఽనిత్యేనశరీరేణసతాంగే
యంయశోధ్రువమ్ । నచినోతిస్వయంకల్యస్సవాచ్యశ్శోచ్యఏవహి॥ ౨౦ ॥ హరిశ్చన్ద్రోరన్తిదేవఉఞ్ఛవృత్తిశ్శి
బిర్బలిః । వ్యాధఃకపోతోబహవోహ్యధ్రువేణధ్రువంగతాః॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ ।స్వరైరాకృతిభిస్తాంస్తుప్ర

న్తం-యథా-అసాధూనామకార్యం-నాస్తి, తథా తితిక్షూణాం-దుర్మర్షం-నాస్తి , యథా-సమదర్శినాంసర్వంబ్రహ్మా
త్మకంపశ్యతాం-పరోఽన్యః అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రపదార్థో , నాస్తి , తథా,అత్యుదారాణా-మదేయం - నాస్తీత్యర్థః॥కిం
విశేషనిర్దేశేనేతిభావః ॥ వదాన్యానామర్థినేదేహోఽపిదేయఏవేత్యభిప్రేతమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * తదేవసహేతుకంవ్యతిరేకముఖే
విపర్యయేణన్యతామాహుః॥ యఇతి ॥సతామితికర్తరిషష్ఠీ ॥ సద్భిః,గేయంధ్రువంశాశ్వతం-యశో య స్స్వయం-సమర్థస్స
న్నచినోతినసంపాదయతి - స - వాచ్యఃనిన్ద్యఏవ , అతఏవ,శోచ్యః - అహోకిమస్య దౌర్భాగ్యమితికృపాళుభిశ్శోచ్యఇత్య
ర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * అనిత్యశరీరేణనిత్యయశస్సమ్పాదనంకింక్వచిత్ప్రసిద్ధం-తత్రాహుః॥హరిశ్చన్ద్రఇతి॥ విశ్వామిత్రాన్నృణ్యాయ
హరిశ్చన్ద్రోభార్యాత్మజాదిసర్వం విక్రీయస్వయంచణ్డాలతాం ప్రాప్తోఽపిఅనిర్విణ్ణస్సహాయోధ్యావాసిభిర్జనైస్స్వర్గంగ
తః - రన్తిదేవస్సకుటుమ్బోఽష్టచత్వారింశదహాన్యలబ్ధాన్నోదకోఽపికథంచిల్లబ్ధాన్నోదకాద్యర్థిభ్యోదత్వాబ్రహ్మలోకం
గతః - ఉఞ్ఛవృత్తిర్ముద్గలస్షణ్మాసంసీసీదత్కుటుమ్బోప్యాతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకంగతః ॥ శిబిఃశరణాగతకపోతరక్షణా
ర్థంస్వమాంసంశ్యేనాయదత్వాదివంగతః - బలిర్విప్రవేషాయవిష్ణవేసర్వస్వం దత్వాతమేవాత్మసాచ్చకార - కపోతశ్చాతిథ
యేవ్యాధాయకపోత్యాసహాత్మమాంసందత్వావిమానేనదివంగతః - వ్యాధస్తయోస్సత్త్వంవీక్ష్యస్వయమతినిర్విణ్ణోమహా
ప్రస్థానేవనాగ్నినిర్దగ్ధదేహోనిష్కల్మషోదివమారురోహ ॥ ఏవమన్యేచబహవోఽధ్రువేణశరీరేణధ్రువంయశస్సంచిత
వన్తః * ॥ ౨౧ ॥ * స్వరైరితి॥ఇత్థముక్తో జరాసుతః,జ్యాహతైః జ్యాఘాతకిణాఙ్కితైః-ప్రకోష్ఠైః-స్వరైః-ర్లిఙ్గైః- ఆకృతిభిశ్చ
తాన్-నర్థినః - రాజన్యబన్ధూన్-విజ్ఞాయఅనుమాయ - దృష్టపూర్వాన్-పూర్వంద్రౌపదీస్వయంవరాదిషుదృష్టా - న్విజ్ఞాయ-

చిన్తయత్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻చిన్తాప్రకారమేవాహ। రాజన్యబన్ధవ ఇతిచతుర్భిః ॥ బ్రహ్మలిఙ్గానివిప్రవేషాన్-బిభ్రతీతిదధతి తథా స్యా-తేభ్యః , దుస్త్యజమాత్మానం దేహమపి-భిక్షితంయాచితం-దదామి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻బలేరితి॥ఇన్ద్రస్యైన్ద్రార్థః-శ్రియంహర్తుమిచ్ఛతా - విప్రవ్యాజేన-విష్ణునై - శ్వర్యా-ద్భ్రంశితస్యత్యాజితస్యాపి-బలేర్వైరోచనస్య-కీర్తి - ర్దిక్షుదృష్టా-దిక్షు-వ్యాప్తా చ నశ్రూయతేకిం-మధునాఽపిశ్రూయతఏవేత్యర్థః - తంశ్లాఘతే॥ విష్ణవ ఇతి ॥జానన్నపి వార్యమాణోఽపి శుక్రేణేతి శేషః, దైత్యరాడ్బలిః మహీం దదౌ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✻జీవతేతి॥పతమానేనవినఙ్క్ష్యతా-నక్షత్రబన్ధునా-దేహేన-బ్రాహ్మణార్థాయ విమలం-విపులమితిపాఠాన్తరం - యశఃకీర్తిం -నేహతానేహమానేన - అసంపాదయతా-కోన్వర్థఃకింప్రయోజనం-నకిమపీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ఇతీతి॥ఉక్తిమేవాహ॥హేవిప్రాఇతి॥వఃయుష్మభ్య-మాత్మనోమమ-శిరోఽపి-దదామి ✻॥ ౨౭ ॥ ✻ఇత్థముక్తఃప్రాహ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ద్వంద్వశోయుద్ధంద్వన్ద్వయుద్ధం - దేహి-యది-మన్యసే ఇచ్ఛసి-తర్హి ॥ దేహీతిసంబన్ధః-వయం-రాజన్యాః-యుద్ధార్థినః-నత్వన్నకాఙ్క్షిణోబ్రాహ్మణాః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻అసావితి॥పార్థఃపృథాయాఃపుత్ర-స్తస్యవృకోదరస్య-అనయోఃభీమార్జునయోః-మాతులస్యాపత్యం - మాం,కృష్ణం,తవ-రిపుం జానీహి ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ఏవమితి॥ఉచ్చై-ర్జహాస- అమర్షితఃక్రుద్ధః - ప్రాహచ-ఉక్తిమేవాహ ॥ మన్దేనేత్యాదినా ॥ హేమన్ద-తర్హి యుద్ధంవాఞ్ఛథతర్హీత్యర్థః - వాయుష్మ

కోఽప్యైశ్వర్యాహృతైరపి। రాజన్యబన్ధూన్విజ్ఞాయదృష్టపూర్వానచిన్తయత్॥ ౨౨ ॥ రాజన్యబన్ధవోహ్యేతే బ్రహ్మలిఙ్గానిబిభ్రతి। దదామిభిక్షితం తేభ్య ఆత్మానమపి దుస్త్యజమ్ ॥ ౨౩ ॥ బలేర్నుశ్రూయతే కీర్తిర్వితతా దిక్ష్వకల్మషా। ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపివిప్రవ్యాజేనవిష్ణునా॥ ౨౪ ॥శ్రియంజిహీర్షతేన్ద్రస్యవిష్ణవేద్విజరూపిణే। జానన్నపిమహీంప్రాదాద్వార్యమాణోఽపిదైత్యరాట్ ॥ ౨౫ ॥ జీవతాబ్రాహ్మణార్థాయకోన్వర్థఃక్షత్రబన్ధునా। దేహేనపతమానేననేహతా ✻ విపులంయశః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుదారమతిఃప్రాహకృష్ణార్జునవృకోదరాన్। హే విప్రాఃక్రియతాం కామో దదామ్యస్మచ్ఛిరోఽపి వః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుద్ధంనో దేహి రాజేన్ద్ర ద్వన్ద్వశో యది మన్యసే। యుద్ధార్థినో వయంప్రాప్తా రాజన్యా నాన్నకాఙ్క్షిణః॥ ౨౮ ॥ అసౌ వృకోదరః పార్థస్తస్య భ్రాతాఽర్జునో హ్యయమ్। అనయోర్మాతులేయంమాంకృష్ణం జానీహి తేరిపుమ్॥ ౨౯ ॥ఏవమావేదితో రాజా జహాసోచ్చైస్స మాగధః। ఆహచామర్షితో మన్దయుద్ధంతర్హి దదామి వః॥ ౩౦ ॥నత్వయాభీరుణాయోత్స్యే యుధి విక్లబచేతసా। మధురాంస్వపురీంత్యక్త్వా సముద్రంశరణంగతః ॥ ౩౧ ॥ అయంతు వయసాఽతుల్యో నాతిసత్త్వో న మే సమః। అర్జునో న భవేద్యోద్ధా భీమస్తుల్యబలో మమ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా భీమసేనాయ ప్రదాయ మహతీం గదామ్। ద్వితీయాంస్వయమాదాయ నిర్జగామ పురాద్బహిః॥ ౩౩ ॥ తతస్సమస్థలే వీరౌ సంయుక్తావితరేతరమ్। జఘ్నతుర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం రణదుర్మదౌ॥ ౩౪ ॥ మణ్డలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ। చరతోశ్శుశుభే యుద్ధం ✻ నటయోరివ రఙ్గిణోః॥ ౩౫ ॥ తతశ్చటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసన్నిభః। గదయోఃక్షిప్తయోరాజన్దన్తయోరివ దన్తినోః॥ ౩౬ ॥ తే వై గదే భుజజవేన నిపాత్యమానే అన్యోన్యతోఽంసకటిపాదకరోరుజత్రూన్। చూర్ణీబభూవతురుపేత్య యథార్కశాఖే సంయుధ్యతోర్ద్విరదయోరివ దీప్తమన్వ్యోః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం తయోః ప్ర

భ్యమ్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻త్వయాసహ,న,యోత్స్యే-తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి - భీరుణా,యుధియుద్ధే-విక్లబం అధృష్టం,చేతో-యస్య, తేన ఏతదేవస్మారయతి॥మధురామితి ✻॥ ౩౧ ॥ ✻అయం,వయసా,అతుల్యఇతిచ్ఛేదః-అయ,మర్జునస్తు,వయసా -నతుల్యః కిన్త్వ-వమః,నాతిసత్త్వః,అనతిబలశ్చ-అతో , న-మమ, సమః , అతశ్చ,యోద్ధా-నభవేత్ ,భీమస్తు - మమ-తుల్యబలః-అత-స్తేనైవసహయోత్స్య ఇతిభావః ✻॥ ౩౨ ॥ ✻ఇతీతి॥మహతీంగుర్వీం-గదాం-ప్రదాయదత్త్వా-పురాద్బహి,ర్నిర్జగామ ✻॥ ౩౩॥ ✻తత ఇతి ॥ సమేనిమ్నోన్నత్యరహితే - స్థలేయుద్ధాఙ్గణే సంయుక్తావాయత్తౌ - వీరౌమాగధభీమసేనౌ రణే దుష్టౌమదో యయోస్తౌ - జఘ్నతుః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻సవ్యం దక్షిణంచ యథాభవతితథా-మణ్డలానిగదాయుద్ధభేదా-ననుచరతో-ర్యుద్ధం,శుశుభే,రఙ్గిణోఃరఙ్గగతయో,ర్గజయోరివేతి-నటయోరితిపాఠే-నిర్భయత్వేదృష్టాన్తః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻తతశ్చేతి॥చటచటేతిగదయోః-పరస్పరాఘాతశబ్దానుకరణం-వజ్రస్యాశనే,ర్నిష్పేషః ప్రపాత - స్తత్సదృశః - యుధ్యతోః,దన్తినోఃగజయోః - దన్తాఘాతశబ్దఇవ-శుశుభే ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తేవాఇతి॥అన్యోన్యతఃపరస్పరం-భుజబలేన నిహన్యమానే, తే,గదే-అంసాదీ-నుపేత్య-చూర్ణీబభూవతుః - తత్రాం-సఃస్కన్ధః-దీప్తోమన్యుర్యయో స్తయోః-గజయో రర్కశాఖాభ్యాం-సంయుధ్యతో-స్తే - యథా-చూర్ణీభవతః,తద్వత్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ఇత్థమితి॥అయస్సదృశైఃకృష్ణాయససన్నిష్ఠురైః -ముష్టిభిః,గదయో-రపిష్టాంచూర్ణీచక్రతుః-గ

౨౫ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ గజయోరివ

దయోరితికర్మణశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - ప్రహరతోరిత్యత్రకరణస్యకర్తృత్వవివక్షాయాంలట్శ్శత్రాదేశః - ఉగిత శ్చేతిజీబభావఆర్షః, ప్రహరతోః-భీమమాగధయోః-యే-గదే తయోరితి-గజయోరివ-ముష్టిభిః - ప్రహరతోః - స్తయోఃభీమమాగధయోః,కరతలతాడనా-దుత్థ-ఉత్పన్నః - శ్శబ్దః,నిర్ఘాతవజ్రపరుషః. వజ్రనిర్ఘాతవత్పరుష - ఆసీత్-నిర్ఘాతశబ్దస్యపూర్వనిపాతఆర్షః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ తయోరితి,శిక్షాఅభ్యాసః బలంసత్వం,ఓజఃప్రభావం-సమాన్యే,తాని-యయో,స్తయోః,అక్షీణబలయోః-యుద్ధం-నిర్విశేషంనిరుపమమాసీత్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ శత్రోరితి ॥హరిః-శత్రోఃజరాసన్ధస్య-జన్మ-శకలరూపం,మృతిఃపునఃశకలీభావః-తే జరానామరాక్షసీతత్కృతంజీవితంచ,విద్వాన్-జానన్, స్వేన - తేజసా-పార్థంభీమ-మాప్యాయయన్ ఉపబృంహయన్, అచిన్తయత్-కథమసౌశకలీభవేదితి ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ సంచిన్త్యేతి॥విటపం-శాఖా స్తరోః-గృహీత్వా - హరి-ర్భీమస్య-యథావిటపంపాటయామి - తథాత్వమేనంపాటయే-తిసంజ్ఞయాసజ్ఞే- తేన,అరివధోపాయం దర్శయామాసేత్యర్థః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ తదితి॥తత్సాజ్ఞేత్యం-విదిత్వా ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ఏకమితి॥పదాపాదేన-ఆక్రమ్యదృఢమవష్టభ్య-అన్యం - పాదం-దోర్భ్యాంహస్తాభ్యాం-ప్రగృహ్య,మహాగజ , శ్శాఖామివ-గుదతఆరభ్య-పాటయామాసవిదారయామాస ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ ఏకేతి॥ఏకైకః-పాదాది-ర్యయో- స్తయో-స్తే,శకలేదదృశుః ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ హాహాకార ఇతి॥మగధేశ్వరే-నిహతేసతి-విజయాచ్యుతౌ-భీమం-పరిరభ్యాలిఙ్గ్య - పూజయామాసతుఃబహ్వమన్యేతాం - శ్రీకృష్ణేన-పరిరబ్ధఃఆలిఙ్గితః - హేతుగర్భమిదం-విరుజఃవిగతగ్లానిః బభూవ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ దుర్వృత్తత్వాదసౌమాగధోహతః॥నరాజ్యాభిలాషేణేతిదర్శయన్నాహ॥సహదేవమితి॥అమేయాత్మాఅపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః - భూతానిలోకాన్ - భావయతిఅభ్యుదాయయతీతితథా , హేతుగర్భమిదం- అత-స్తత్తనయం,జరాసన్ధతనయం-సహదేవాఖ్యం-మగధానాం దేశానాంపతి,మభ్యషిఞ్చత్-తేషామధిపతించకారేత్యర్థః ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ తతో-మాగధేన-నిరుద్ధాన్-రాజన్యాన్,మోచయామాస ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ప్రహరతోర్గదయోర్నృప విశీర్ణయోః క్రుద్ధౌ స్వముష్టిభిరయస్స్పృశైరపింష్టామ్ । శబ్దస్తయోఃప్రహరతోరిభయోరివాసీన్నిర్ఘాతవజ్రపరుషస్తలతాడనోత్థః ॥ ౩౮ ॥ తయోరేవంప్రహరతోస్సమశిక్షాబలౌజసోః । నిర్విశేషమభూద్యుద్ధమక్షీణబలయోర్నృప ॥ ౩౯ ॥ శత్రోర్జన్మమృతీవిద్వాన్జీవితంచజరాకృతమ్ । పార్థమాప్యాయయన్స్వేన తేజసాఽచిన్తయద్ధరిః ॥ ౪౦ ॥ సంచిన్త్యారివధోపాయంభీమస్యామోఘదర్శనః । దర్శయామాసవిటపంపాటయన్నివసంజ్ఞయా ॥ ౪౧ ॥ తద్విజ్ఞాయమహాసత్వోభీమఃప్రహరతాంవరః । గృహీత్వాపాదయోశ్శత్రుంపాతయామాసభూతలే ॥ ౪౨ ॥ ఏకంపాదంపదాఽఽక్రమ్యదోర్భ్యామన్యంప్రగృహ్యసః । గుదతఃపాటయామాసశాఖామివమతఙ్గజః ॥ ౪౩ ॥ ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసకే । ఏకబాహ్వక్షిభ్రూకర్ణేశకలేదదృశుఃప్రజాః ॥ ౪౪ ॥ హాహాకారోమహానాసీన్నిహతేమగధేశ్వరే । పూజయామాసతుర్భీమంపరిరభ్యజయాచ్యుతౌ ॥ కృష్ణేనచపరిరబ్ధోవిరుజోఽభూద్వృకోదరః ॥ ౪౫ ॥ సహదేవంతత్తనయంభగవాన్భూతభావనః । అభ్యషిఞ్చదమేయాత్మామగధానాంపతింప్రభుః ॥ ౪౬ ॥ మోచయామాసరాజన్యాన్సంరుద్ధాన్మాగధేనయే ॥ ౪౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అయుతేద్వేశతాన్యష్టౌలీలయాయుధినిర్జితాః । తేనిర్గతాగిరిద్రోణ్యాంమలినామలవాససః ॥ క్షుత్క్షామాశ్శుష్కవదనాస్సంరోధపరికర్శితాః ॥ ౧ ॥ దదృశుస్తేఘనశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ । శ్రీవత్సాఙ్కంచతుర్బాహుంపద్మపత్రనిభేక్షణమ్ ॥ ౨ ॥ చారుప్రసన్నవదనంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । పద్మహస్తంగదాశఙ్ఖరథాఙ్గైరుపలక్షితమ్ ॥ ౩ ॥ కిరీటహారకటకకటిసూత్రాఙ్గదాన్వితమ్ । భ్రాజ✻ద్వరమణిగ్రీవంనివీతంవనమాలయా ॥ ౪ ॥ పిబన్తఇవచక్షుర్భ్యాంలిహన్తఇవజిహ్వయా । జిఘ్రన్తఇవనాసాభ్యాంరమ్భన్త✻ఇవబాహుభిః ॥ ప్ర

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

నకేవలంమోచయామాస - తైస్తుతస్సన్ తాన్బహుమానయామాస ॥ చేత్యాహత్రిసప్తతితమేన ॥ అయుతేఇత్యాదినా ॥ ద్వే-అయుతే.అష్టౌశతానిచ-యే-రాజన్యాః - యుద్ధే.జరాసన్ధేన-నిర్జితాః-గిరిద్రోణ్యాం - సన్నిరుద్ధాశ్చ-తే-తతో-నిర్గతాస్సన్తో-ఘనఇవశ్యామంశ్రీకృష్ణందదృశురిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ కథంభూతాః -మలినాఃఅభ్యఙ్గోన్మర్దనస్నానాద్యభావాన్మలినాని-వాసాంసి-యేషాం - తే-క్షుధా - క్షామాఃకృశాః-శుష్కాణి, వదనాని-యేషాం-తే-సంరోధేన-పరికర్శితాఃక్లేశితాః,కథంభూతం - శ్రీవత్సాఙ్కః-చిహ్నం-యస్య,చారుసున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం-యస్య-స్ఫురన్తీ - మకరాకారే.కుణ్డలే-యస్య-పద్మంరేఖాత్మకం-హస్తే - యస్య,తం-తథా-గదాదిభి-రుపలక్షితం - కిరీటాదిభి-ర్యుతం - భ్రాజమానో-వరమణిఃకౌస్తుభో-గ్రీవాయాం-యస్య,తం-వనమాలయా-నివీతం-కణ్ఠలమ్బితయావ్యాప్తమ్ ✻ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✻ పిబన్తఇవేత్యా

దీనాం హరేః పాదయోః ప్రణేమురిత్యుత్తరేణాన్వయః-చేతసా - రమ్భన్త ఇవ పరిరమ్భమాణా ఇవ - హరన్త ఇవేతి పారాన్తరం, ఇత్థం తేషాం భగవతి ప్రేమాతిశయః ప్రదర్శితః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కృష్ణసన్దర్శనాద్య, ఆహ్లాదః- తేన-ధ్వస్తః-సంరోధనజః-శ్రమో యేషాం- తే-నృపాః-బద్ధాఞ్జలయః, ప్రశశంసుః-తుష్టువుః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ప్రశంసామేవాహ॥ నమస్త ఇత్యాదిభిర్నవభిః ॥ దేవానాం దేవో బ్రహ్మా-తస్యాపీశ-అనేన పరత్వముక్తం - ప్రపన్నార్తిహరేత్యనేన వాత్సల్యం - అవ్యయ వికారరహితేత్యనేన-రాగద్వేషాదిరాహిత్యం - సమత్వం - సర్వభూతసుహృత్త్వంచ-కృష్ణేత్యనేన భక్తానాం సుఖాపాదనాయావతీర్ణత్వం - ప్రపన్నాన్పాహీత్యనేన గోప్తృత్వవరణమ్ ॥ నను భవన్తో బన్ధాద్విమోచితాస్సుఖ్యన్తు - కిమర్థమధునా మాం ప్రపద్యన్త ఇత్యత ఆత్మనో విశేషమాహ॥ ఘోరసంసృతేః-నిర్విణ్ణాః-అతః-సంసృతేరపి భవాన్పాహీత్యేతదర్థం ప్రపన్నా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నను భవన్తో జరాసన్ధాసూయావిష్టాః విషయభోగలాలసాశ్చ - కథం సంసృతేర్నిర్విణ్ణా ఇత్యాశఙ్క్య - ఇదానీం వయం తథాభూతా ఇత్యాహుః॥ నైనమిత్యష్టభిః॥ హే నాథ- హే మధుసూదన, ఏనం మాగధం-నాభ్యసూయామః-అస్మిన్దోషాన్నావిష్కుర్మః, కిన్తు గుణానేవేతి భావః ॥ కుత ఇత్యత ఆహుః ॥ అనుగ్రహ ఇతి ॥ హే విభో యద్యస్మాత్-రాజ్ఞామస్మాకం-రాజ్యాచ్చ్యుతిః భ్రంశః భవతా అనుగ్రహః-జరాసన్ధముఖేన భవతా కారితోఽనుగ్రహ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కథం రాజ్యచ్యుతేరనుగ్రహరూపతేత్యత ఆహుః ॥ రాజ్యేతి ॥ రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాం, యో, మదః- తేన, ఉన్నద్ధః ఉచ్ఛృఙ్ఖలః, శ్రేయో-న విన్దతే న లభతే-కిన్తు తవ-మాయయా- మోహితః - అనిత్యాశ్చలా అపి-సంపదః - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీః - అచలాః శాశ్వతీర్మన్యతే॥ ఏవం మన్యమానో న్తతస్తాన్వరతామేతీతి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ త్వన్మాయామోహితశ్శాశ్వతీర్మన్యత ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపా

ణేముర్హతపాప్మానో మూర్ధభిః పాదయోర్హరేః॥ ౫ ॥ కృష్ణసన్దర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః । ప్రశశంసుర్హృషీకేశం గీర్భిః ప్రాఞ్జలయో నృపాః ॥ ౬ ॥ రాజాన ఊచుః ॥ నమస్తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరావ్యయ ।
ప్రపన్నాన్పాహి నః కృష్ణ నిర్విణ్ణాన్ఘోరసంసృతేః ॥ ౭ ॥ నైనం నాథాభ్యసూయామో మాగధం మధుసూదన।
అనుగ్రహో యద్భవతో రాజ్ఞాం రాజ్యచ్యుతిః ప్రభో ॥ ౮ ॥ రాజ్యైశ్వర్యమదోన్నద్ధో న శ్రేయో విన్దతే నృపః।
త్వన్మాయామోహితోఽనిత్యా మన్యతే సంపదోఽచలాః ॥ ౯ ॥ మృగతృష్ణాం యథా బాలా మన్యన్త ఉదకాశయమ్ । ఏవం వైకారికీం మాయామయుక్తా వస్తు చక్షతే॥ ౧౦ ॥ వయం పురా శ్రీమదనష్టదృష్టయో జిగీషయాస్యా ఇతరేతరస్పృధః । ఘ్నన్తః ప్రజాస్స్వా అతినిర్ఘృణాః ప్రభో మృత్యుం పురస్త్వావిగణయ్య దుర్మదాః॥ ౧౧ ॥ త ఏవ కృష్ణాద్య గభీరరంహసా దురన్తవీర్యేణ విచాలితశ్రియః । కాలేన తన్వా భవతోఽనుకమ్పయా వినష్టదర్పాశ్చరణౌ స్మరామ తే॥ ౧౨ ॥ అథో న రాజ్యం మృగతృష్ణిరూపితం దేహేన శశ్వత్పతతా రుజాం భువా । ఉపాసితవ్యం స్పృహయామహే విభో క్రియాఫలం ప్రేత్య చ కర్ణరోచనమ్॥ ౧౩ ॥ తన్నస్సమాదిశోపాయం యేన తే చరణాబ్జ

దయన్తి ॥ మృగతృష్ణామితి ॥ మృగతృష్ణా మరీచికా. తాం - ముదకాశయం జలాశ్రయం నదీతటాకాదిరూపం -మన్యన్తే -తథా- అయుక్తాః అవివేకినః - నృపాః - వైకారికీం - మాయాం -శబ్దాదివికారాత్మికాం - మాయాం - ప్రకృతిం -వస్తు - చక్షతే- ప్రకృతిపరిణామరూపం భోగ్యం నిత్యం మన్యన్త ఇత్యర్థః - అతథాభూతాయాస్తథాత్వావభాసే దృష్టాన్తః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవం రాజ్యాదియోగవియోగాదనర్థాగ్రావహత్వముక్తం - తదేతదస్మాస్వేవ దృష్టమిత్యాహుః ॥ వయమితి ద్వాభ్యాం॥ అస్యాః భూమేః, జిగీషయా పరస్పరం, స్పర్ధమానాః - అతినిర్ఘృణాః నితరాం నిష్కృపాః - వయం - పురస్తాత్ త్వరో వర్తినమిత్యర్థః, మృత్యుమవిగణయ్య - ప్రజాః - ఘ్నన్తః - పురా - యే-దుర్మదా - స్తే, వయ - మద్య -హే కృష్ణ-గభీరం -రంహః వేగో- యస్య -దురన్తమపారం -వీర్యం-ప్రభావో, యస్య, తేన భవతః, తన్వా, శరీరభూతేన కాలేన విచాలితా భ్రంశితా-శ్రీ- ర్యేషాం - తే - తథాభూతాః - భవతోఽనుకమ్పయా హేతుభూతయా - వినష్టో-దర్పో - యేషాం- తే - తవ - చరణం - నిరతిశయపురుషార్థభూతౌ స్మరామ - నతిపూర్వకం శరణం ప్రాప్తాః స్మేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అథ ఇతి॥ రాజ్యాదియోగాయోగయోరేవంవిధత్వాచ్ఛశ్వత్సదా, రుజాం రోగాణాం, భువా ఉత్పత్తిస్థానభూతేన, పతతా పతిష్యతా-దేహేన, మృగతృష్ణాత్వేన నిరూపితం-తత్తుల్యమిత్యర్థః, రాజ్యం, నోపాసితవ్యం న సేవితవ్యం అనేనాత్మనామైహిక విషయవిరాగ ఆవిష్కృతః-తథా, హే విభో, కర్ణయోః శ్రోత్రయోరేవ రోచనం ప్రీత్యావహం ॥ అపామ సోమమమృతా అభూమ-స ఏవైనం భూతిం గమయతీ,, త్యాద్యర్థవాదైః శ్రుతిసుఖమాత్రావహం, న త్వనుభవదశాయాం, పతనభయశఙ్కాస్పదత్వేన దుఃఖమిశ్రత్వాదితి భావః, ప్రేత్య లోకాన్తరం ప్రాప్య, సుభూయేతి శేషః-క్రియాయాః శ్రౌతస్మార్తరూపాయాః, ఫలం స్వర్గాదిరూపం, న స్పృహయామహే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తర్హి కిం స్పృహయధ్వ ఇత్యత్ర తదావిష్కుర్వన్తః తదనుగ్రహణేతి

విజ్ఞాపయన్తి తదితి। తత్తస్మాత్-సకలవిషయవిరక్తత్వాన్నోఽస్మాకం, తమితిచ్ఛేదః, తముపాయం, సమాదిశ దేహీ. కోఽసౌ యేనోపాయేన, అస్మాక-మిహ-ప్రకృతిమణ్డలే, సంసరతామపి - యథా, తవ-చరణాబ్జయోర్విషయభూతయోః స్మృతిర్నవిరమేత్ నవిచ్ఛిన్నా భవతి-తథానుగృహాణేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఏవంస్వాభిప్రాయమావిష్కృత్య తన్నివృత్తినిదానభగవత్ప్రసాదనోపాయోఽఞ్జలిరేవేత్యభిప్రయన్తో మన్త్రవిశేషేణ నమస్కుర్వన్తి॥ కృష్ణాయేతి॥ ప్రణతానాం ప్రణతిమాత్రం కుర్వతాం క్లేశం-నాశయతీతి తథా - తస్మై ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సంస్తూయమాన ఇతి। ముక్తం-బన్ధనం మాగధకృతం - యైః-యేషాం వా-తైః రాజభిః-సంస్తుతః-కరుణః కరుణాయుక్తః అతఏవ- శరణ్యః-శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా, గిరా, తాన్ ప్రాజ్ఞః-ప్రాహ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తదేవాహ । అద్యేత్యాదినా। ఆత్మని అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అఖిలానామీశ్వరే ప్రశాసితరి-మయి-వో యుష్మాక-మద్యప్రభృతి-సుదృఢా-భక్తిర్జాయతే-భవిష్యతి-కథం-యథా - బాఢం సాధు యథాతథా, ఆశంసితం సమీహితం - తథా, సుదృఢేతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తం నిశ్చితమభినన్దతి దిష్ట్యేతి॥ హే భూపాః-భూతం యథాస్థితం, తాత్త్వికమితి యావత్ - తద్భాషన్త ఇతి తథా-తైః-భవద్భిః, వ్యవసితం నిశ్చితం-తత్-దిష్ట్యా ఆనన్దః-సమ్యగితి యావత్- తదేవోపపాదయితుమాహ॥ శ్రీమైశ్వర్యాభ్యాం యః-మదోన్నాహః, మదేనోద్బన్ధనముద్వృత్తి-స్తం-నృణా, మున్మాదకం-పశ్య పశ్యామి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తదేవాహ॥ హైహయ ఇతి । హైహయః కార్తవీర్యః, నహుషః-నరేశ్వరశ్చక్రవర్తీ-ఏతే, మదాద్ధేతోః, స్థానాద్రాజ్యాద్భ్రంశితాః-తావద్ధైహయః పితుః కామధేనుహరణాత్పరశురామేణ సపుత్రో హతః - నహుషో దేవేన్ద్రతాం ప్రాప్త ఉద్వృత్త్యా శచీసక్తో యదా బ్రాహ్మ

యోః । స్మృతిర్యథా న విరమేదపి సంసరతామిహ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణాయ వాసుదేవాయ హరయే పరమాత్మనే। ప్రణ
తక్లేశనాశాయ గోవిన్దాయ నమో నమః॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ సంస్తూయమానో భగవాన్రాజభిర్ముక్తబన్ధనైః॥
తానాహ కరుణస్తాత శరణ్యశ్శ్లక్ష్ణయా గిరా॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అద్యప్రభృతి వో భూపా మయ్యాత్మన్య
ఖిలేశ్వరే। సుదృఢా జాయతే భక్తిర్బాఢమాశంసితం యథా ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా వ్యవసితం భూపా భవన్తో భూతభాషి
ణః । శ్రీ❋యైశ్వర్యమదోన్నాహం పశ్య ఉన్మాదకం నృణామ్॥ ౧౮ ॥ హైహయో నహుషో వేనో రావణో నరకో
ఽపరే। శ్రీమదాద్భ్రంశితాః స్థానాద్దేవదైత్యనరేశ్వరాః॥ ౧౯ ॥ భవన్త ఏతద్విజ్ఞాయ దేహాద్యుత్పాద్యమన్తవత్।
మాం యజన్తోఽధ్వరైర్యుక్తాః ప్రజా ధర్మేణ రక్షథ॥ ౨౦ ॥ సన్తన్వన్తః ప్రజాతన్తూన్సుఖం దుఃఖం భవాభవమ్।
ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవన్తో❋మచ్చిత్తా విచరిష్యథ॥ ౨౧ ॥ ఉదాసీనాశ్చ దేహాదావాత్మారామా ధృతవ్రతాః।
మయ్యావేశ్య మనస్సమ్యఙ్మామన్తే బ్రహ్మ యాస్యథ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్య నృపాన్కృష్ణో భగవా
న్భువనేశ్వరః। తేషాం న్యయుఙ్క్త పురుషాన్స్త్రియో❋మజ్జనకర్మణి॥ ౨౩ ॥ సపర్యాం కారయామాస సహదేవే
న భారత । నరదేవోచితైర్వస్త్రైర్భూషణైస్స్రగ్విలేపనైః॥ ౨౪ ॥ భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్నాతాన్సమ
లఙ్కృతాన్। భోగైశ్చ వివిధైర్యుక్తాంస్తామ్బూలాద్యైర్నృపోచితైః॥ ౨౫ ॥ తే పూజితా ముకున్దేన రాజానో మృ

ణాన్ - శిబికాం వాహయన్ తైరేవ శప్తో భ్రంశితోఽజగరత్వమవాప - వేనోఽప్యున్మత్తో బ్రాహ్మణానధిక్షిపన్ తైరేవ హుఙ్కృత్యైర్హతః, రావణో రాక్షసేశ్వరస్సీతామభిలషన్ రాఘవేణ హతః- నరకో దైత్యశ్చ, అదితేః కుణ్డలాద్యాహరణాత్ మయైవ హతః, ఏవమపరే శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్రంశితా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ అతో, భవన్తో- యత్-ఉత్పాద్యం దేహాది-తత్, అన్తవత్-ద్విజ్ఞాయ, యుక్తాః అవహితచేతసో - యజ్ఞైః-మామారాధయన్తః, ధర్మేణ- ప్రజాః - రక్షథ రక్షన్త్విత్యర్థః-మధ్యమపురుషశ్లిష్టః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ సన్తన్వన్త ఇతి ॥ ప్రజాతన్తూన్ పుత్రపౌత్రాదిసన్తతీః సంతన్వన్తః విస్తారయన్తః-భవ ఉత్పత్తిః- అభవః భవేతరః తదన్యోఽత్ర నష్టమరణమిత్యర్థః-సుఖాదికం - ప్రాప్తం ప్రాప్తం- సేవన్తః సమత్వేన సేవమానాః-మయి విషయభూతే-చిత్తం-యేషాం-తే విచరిష్యథ - కాలం నయతేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ దేహాదావిత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధినాం సఙ్గ్రహః ఉదాసీనాః - అహంమమతారహితా ఇత్యర్థః- ఆత్మారామాః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావలోకనపరాః- మయి-సమ్యఙ్ మన ఆవేశ్య-అన్తే ప్రారబ్ధావసానే-బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతం - మాం- యాస్యథ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ఆదిశ్యానుశిష్య, తేషాం నృపాణాం-మజ్జనకర్మణి అభ్యఙ్గస్నానాదౌ నిమిత్తే-పురుషాన్-స్త్రియః స్త్రీశ్చ, న్యయుఙ్క్త ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ సపర్యామితి॥ హే భారత-సహదేవేన జరాసన్ధసుతేన ప్రయోజ్య కర్త్రా - నరదేవానాముచితైః-వస్త్రాదిభిః-సాధనైః-సపర్యాం-కారయామాస ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ భోజయిత్వేతి ॥ వరాన్నేన శ్రేష్ఠాన్నేన - భుజికర్మణోఽన్నస్య తత్కరణత్వవివక్షయా తృతీయా- తతః పునః-తామ్బూలాద్యైః, వివిధైః-యుక్తాన్, కారయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ త ఇతి ॥ తే రాజానః-విరేజుః-యథా

ప్రావృడన్తే శరది-గ్రహాః చన్ద్రాదయః-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ రథానితి ॥ సన్తః సమీచీనాః - అశ్వాః, యేషాం-తాన్, రథానారోప్య రథేషూపవేశ్య-సూనృతైః మధురైః-వాక్యైః ప్రీణీయ హర్షయిత్వా, దేశాన్-ప్రత్యయాపయత్ ప్రస్థాపయామాస ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ త ఇతి ॥ కృచ్ఛ్రాత్ క్లేశాత్ - మోచితాః, తమేవ కృష్ణమేవ - జగత్పతేః కృష్ణస్య, చేష్టితానిచ, ధ్యాయన్తః జగ్ముః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ జగదురితి ॥ తే నృపాః, మహాపురుషస్య కృష్ణస్య, చేష్టితం - ప్రకృతిభ్యః అమాత్యాదిభ్యో, జగదుః, ఊచుః. యథా, భగవాన్, అన్వశాసత్ అనుశిక్షితవాన్-తథా, నిరవద్యాః-చక్రుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ జరాసన్ధమితి ॥ భీమసేనేన ప్రయోజ్యకర్త్రా, ఘాతయిత్వా, సహదేవేన జరాసంధసుతేన-పూజితః, పార్థాభ్యాం, భీమార్జునాభ్యాంచ, సంయుతః - ప్రాయాదియాయ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ తే కృష్ణభీమార్జునాః-ఆఖణ్డలప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థం గత్వా-శఙ్ఖాన్, దధ్ముః ధ్వనయామాసుః-తత్ర హేతుః - జితః అరిః యైః-తే దుర్హృదామమిత్రాణాం - మసుఖం దుఃఖ - మావహన్తీతి తథా - సుహృదో మిత్రాణి, హర్షయన్తశ్చ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదితి ॥ తచ్ఛఙ్ఖధ్వననం-శ్రుత్వా, మాగధం, శాన్తం హతం, మేనిరే అమన్యన్త, రాజా యుధిష్ఠిరస్తు, ఆప్తః మనోరథో, యేన, తథాభూతశ్చాసీత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అపిచ ॥ అభివన్ద్యేతి ॥ ఆత్మనా ఆత్మభిః, యదనుష్ఠితం కృతం-తత్, సర్వం, ఆశ్రావయామాసుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలాః ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్, ముఞ్చన్, కిఞ్చిదపి, నోవాచ ॥ తూష్ణీమాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః ❋❋

ష్టకుణ్డలాః । విరేజుర్మోచితాః క్లేశాత్ప్రావృడన్తే యథా గ్రహాః ॥ ౨౬ ॥ రథాన్సదశ్వానారోప్య మణికాఞ్చనభూషితాన్ । ప్రీణీయ ❋ సూనృతైర్వాక్యైస్స్వదేశాన్ప్రత్యయాపయత్ ॥ ౨౭ ॥ త ఏవం మోచితాః కృచ్ఛ్రాత్కృష్ణేన సుమహాత్మనా । యయుస్తమేవ ధ్యాయన్తః కృతానిచ జగత్పతేః ॥ ౨౮ ॥ జగదుః ప్రకృతిభ్యస్తే మహాపురుషచేష్టితమ్ । యథాఽన్వశాస ❋ ద్భగవాంస్తథాచక్రురతన్ద్రితాః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసన్ధం ఘాతయిత్వా భీమసేనేన కేశవః । పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయాత్సహదేవేన పూజితః ॥ ౩౦ ॥ తే గత్వాఽఽఖణ్డలప్రస్థం శఙ్ఖాన్దధ్ముర్జితారయః । హర్షయన్తస్స్వసుహృదో దుర్హృదాంచాసుఖావహాః ॥ ౩౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీతమనస ఇన్ద్రప్రస్థనివాసినః । మేనిరే మాగధం శాన్తం రాజా చాప్తమనోరథః ॥ ౩౨ ॥ అభివాద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః । సర్వమాశ్రావయాంచక్రురాత్మనా యదనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య ధర్మరాజస్తు కేశవేనానుకమ్పితః । ఆనన్దాశ్రుకణాన్ముఞ్చన్ప్రేమ్ణా నోవాచ కిఞ్చన ॥ ౩౪ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం యుధిష్ఠిరో రాజా జరాసన్ధవధం ప్రభోః । కృష్ణస్య చానుభావం తం శ్రుత్వా ప్రీతస్తమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ యే స్యుస్త్రైలోక్యగురవస్సర్వే లోకాస్సహేశ్వరాః । వహన్తి దుర్లభం లబ్ధ్వా శిరసైవానుశాసనమ్ ॥ ౨ ॥ స భవానరవిన్దాక్షదీనానామీశమానినామ్ । ధత్తేఽనుశాసనం భూమంస్తదత్యన్తవిడమ్బనమ్ ॥ న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । కర్మభిర్వర్ధతే తేజో హ్రసతే చ యథా రవేః ॥ ౪ ॥ నచ తేఽజితభ

అథ రాజసూయయాజనశిశుపాలవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి । చతుస్సప్తతితమేన ॥ ఏవమిత్యాదినా ॥ యుధిష్ఠిరో రాజా-తం-జరాసన్ధఘాతనాత్మకం-కృష్ణస్యా-నుభావం ప్రభావంచ, శ్రుత్వా, తం కృష్ణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ య ఇతి ॥ యే-త్రైలోక్యస్యాపి-గురవః-స్యుః-సనకాదయః-యేచ-సర్వే-లోకాః జనాః-తత్పరాశ్చ, తే యస్యా-నుశాసనం-దుర్లభం-లబ్ధ్వా-భాగ్యైరేవ తల్లబ్ధమితి బాహుమానేనేత్యర్థః ॥ శిరసా, వహన్తి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స భవాన్ హే అరవిన్దాక్ష-ఈశమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా - తేషాం జనానాం-అనుశాసనం - ధత్తే కరోతీ - తియత్-తత్-దత్యన్తవిడమ్బనమనుష్యచేష్టాభినయమాత్ర - మన్యథా - సర్వనియన్తుస్సఙ్కల్పమాత్రక్లృప్తజగదుత్పత్తిస్థితిలయస్య తవైతత్సాక్షాచ్ఛత్రువిజయాదిరూపం కర్మ న ఘటత ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను ప్రభావాతిశయార్ధమేవాహమపి తవానుశాసనం దధ ఇత్యాహ ॥ నహీతి ॥ ఏకస్యావిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టతయా జగదుపాదానకారణస్య - అద్వితీయస్య నిమిత్తకారణస్య చ, బ్రహ్మణః తదుభయకారణత్వోపయుక్తస్వాభావికసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణబృహత్త్వశాలినః . ఏవం లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం. పరమే నిత్యవిభూత్యాఖ్యే తిష్ఠతీతి తథా-తస్య-తవ-కర్మభిః ప్రాకృతశత్రుజయాదిరూపైః. తేజః ప్రభావో. నవర్ధతే-నాపి హ్రసతే-యథా-రవేరుదయాస్తమయాదికర్మభిః, నవర్ధతే నక్షీయతేచ-తద్వత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఉక్తమేవ సహేతుకం కైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ ॥ నచేతి ॥ హే మాధవ, హే అజిత- తే తవ-భక్తానామేవ-పశూనామివ పశుతుల్యానాం, దేహాత్మాభిమానినామివ. మమాహ-మితి-త్వం. తవేతిచ-నానాధీః స్వదేహపరదేహతత్సంబన్ధిష్వనాత్మభూతేష్వనాత్మీయేష్వాత్మాభిమానాత్మీయత్వా

భిమానరూపనానార్థైః-నచచాస్తి కుతః-తద్ధేతుకతేశో వృద్ధిహ్రాసౌ-కింపునస్తవతౌన స్త ఇతీతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఇతీతి॥ యజ్ఞే యజ్ఞార్హాన్-వసన్త్రాదిరూపే-కాలే-సపార్థో యుధిష్ఠిరః-కృష్ణేనా-నుమోదితః, యుక్తానభియుక్తాన్-బ్రహ్మవాదినః బ్రాహ్మణాన్-ఋత్విజో వృతవాన్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తానేవనిర్దిశతి ॥ ద్వైపాయనఇతి త్రిభిః॥ అకృతవ్రణాన్తాః - నేతాన్-ఋత్విగుప ద్రష్టా)వివిధా వవ్ర-ఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౭ ।౮ ॥ ౯ ॥ ❁ ఉపహూతా ఇతి॥ అన్యేచ-ద్రోణాదయః- ఉపహూతాస్సన్తో-యజ్ఞం ద్రష్టుమిచ్ఛవః-తత్రైయురాజస్య-త్యన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతఇతి ॥ దేవయజనం- దేవాఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి-యజ్ఞ భూమిం-స్వర్ణమయైః లాఙ్గలైః హలైః-కృష్ట్వా కర్షణాదిభిస్సంశోధ్య-నృపం-యుధిష్ఠిరం-దీక్షయాంచక్రుః - దీక్షాసంస్కారయుక్తమకుర్వన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పురాపూర్వకాలే యథా-వరుణస్య-తద్వత్- అస్యాప్యుపకరణాః, హైమాః హేమమయాః- ఆసన్నితి శేషః-తృతీయాన్తపాఠే హైమైః-యజ్ఞపాత్రవన్తితి శేషః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇన్ద్రాదయ ఇతి ॥ విరిఞ్చిభవాభ్యాం సహ ఇన్ద్రాదయో-దేవగణాః-యేచ-సమాహూతాః-రాజానః-తేషాం-పత్న్యశ్చ-తత్ర-సమియుస్సర్వే-శ్రీకృష్ణభక్తస్య పాణ్డుసుతస్య-రాజ్ఞో రాజసూయ-మవిస్మితాస్సన్తః-సూపపన్నం సుసంపన్నం - మేనిరే-ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అ

క్తానాంమమాహమితమాధవ । త్వత్తవేతివనానార్థైః పశూనామివ వైకృతః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞేయేకాలేవవ్రేయుక్తాన్స ఋత్విజః । కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణాన్బ్రహ్మవాదినః ॥ ౬ ॥ ద్వైపాయనో భరద్వాజస్సుమన్తుర్గౌతమోఽసితః । వసిష్ఠశ్చ్యవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషస్త్రితః ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రో వామదేవస్సుమతిర్జైమినిః క్రతుః । పైలః పరాశరో గర్గో వైశమ్పాయన ఏవచ ॥ ౮ ॥ అథర్వాకశ్యపో ధౌమ్యో రామో భార్గవ ఆసురిః । వీతిహోత్రో మధుచ్ఛన్దా వీరసేనోఽకృతవ్రణః ॥ ౯ ॥ ఉపహూతాస్తథా వాన్యే భీష్మద్రోణకృపాదయః । ధృతరాష్ట్రస్సహసుతో విదురశ్చ మహామతిః ॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః । తత్రేయుస్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప ॥ ౧౧ ॥ తతస్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణాస్స్వర్ణలాఙ్గలైః । కృష్ట్వా తత్ర యథాన్యాయం దీక్షయాంచక్రిరే నృపమ్ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హైమాః కిలోపకరణా వరుణస్య యథా పురా ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రాదయో లోకపాలా విరిఞ్చిభవసంయుతాః । సగణాస్సిద్ధగన్ధర్వా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౧౪ ॥ మునయో యక్షరక్షాంసి ఖగకిన్నరచారణాః । రాజానశ్చ సమాహూతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వశః ॥ ౧౫ ॥ రాజసూయం సమీయుస్స్మ రాజ్ఞః పాణ్డుసుతస్య వై । మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపపన్నమవిస్మితాః ॥ ౧౬ ॥ అయాజయన్మహారాజం యాజకా దేవవర్చసః । రాజసూయేన విధివత్ప్రాచేతసమివామరాః ॥ ౧౭ ॥ సౌత్యేఽ

❁ శిశుపాలవధఘట్టః ❁

హన్యవనీపాలో యాజకాన్సదసస్పతీన్ । అపూజయన్మహాభాగాన్యథావత్సుసమాహితః ॥ ౧౮ ॥ సదస్యాగ్ర్యార్హణార్హం వై విమృశన్తస్సభాసదః । నాధ్యగచ్ఛన్ననైకాన్త్యాత్సహదేవస్తదాఽబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ అర్హతి హ్యచ్యుతశ్శ్రైష్ఠ్యం భగవాన్సాత్వతాం పతిః । ఏష వై దేవతాస్సర్వా దేశకాలధనాదయః ॥ ౨౦ ॥ యదాత్మకమిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః । అగ్నిరాహుతయో మన్త్రాస్సాఙ్ఖ్యం యోగశ్చ యత్పరః ॥ ౨౧ ॥ ఏ

యాజయన్నితి॥ దేవానామివవర్చో యేషాంతే- యాజకా ఋత్విజః-అమరాః-ప్రాచేతసం-వరుణమివ - మహారాజం-యుధిష్ఠిరం-యథావిధి-రాజసూయేనా - యాజయన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సౌత్యఇతి ॥ సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే అవనీపాలో యుధిష్ఠిరః-అపూజయత్-పూజయితుమధ్యక్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సదసీతి॥ సదసి సభాయాం-సదస్యాగ్ర్యార్హణార్హం-అగ్రపూజార్హం-విమృశన్తః-నాధ్యగచ్ఛన్-సభాసదః-తుచ్ఛః- అనైకాన్త్యాత్-యోగ్యానాం బహుత్వేనైకస్యాన్యతివిశేషాత్ ఏవంసతి-సహదేవో మాద్రీసుతః-సభాసదః ప్రత్యాన్వబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సహదేవాహ॥ అర్హతీతి॥ శ్రైష్ఠ్యం-శ్రేష్ఠస్య-వచితం-సభ్యాణాం-మహతి తత్ర హేతుత్వేన విశిష్టి సాత్వతాం బ్రహ్మవిదాం-పూర్వోక్తద్వైపాయనాదీనాం - పతిస్స్వామీ-కించ-ఏషదేశకాలా దిః॥ ఏష భగవాన్-ఇత్యాదిః సర్వదేవతాః-సర్వదేవతాత్మభావస్సన్నమిదం సామానాధికరణ్యం-సఆత్మా - అన్యాన్యాదేవతాః-తచ్ఛరీరతభావః-దేశకాలధనాదయః-తత్త్వక్తవిధః - కాలో వసన్తాదిః-ధనానియజ్ఞోపయుక్తాని-ఆదిశబ్దాత్-ద్రవ్యాణి సర్వాణి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యదాత్మకమితి ॥ ఇదం విశ్వం-యదాత్మకం-భగవాన్-నాత్మా-యస్య-తథాభూతం-క్రతవశ్చ- సాఙ్ఖ్యం ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యచిన్తనం-యోగః పరమాత్మోపాసనా-తత్సర్వం-సభగవాన్పరః ప్రాప్యఫలం-యస్య-తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కింబహునేత్యాహ॥ ఇదం చిదచిదాత్మకం-జగత్-తదైకాత్మ్యం

౧౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ హైమైః కీలోపకరణైర్వరుణస్య.

ఏష భగవాన్-ఆత్మా అన్తరాత్మా-యస్య-తథాభూతం-స్వార్థే ష్యఞ్ - ఏక ఏవాద్వితీయోఽసౌ-ఆసీదితి శేషః., సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమితి వదయం నిర్దేశః - అవిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టపర ఏకశబ్దః-నిమిత్తాన్తరవ్యుదాసార్థోఽద్వితీయశబ్దః - ఏక ఇత్యనేనకారణావస్థచిదచిత్తోన్తసద్భావ కత్వముక్తం - ఐతదాత్మ్యమిత్యనేన కార్యావస్థయోః - ఏవంభూతోఽసౌ-ఆత్మాస్యాయ - మాశ్రయ ఆధారో-యస్య-సః-ఆత్మనా-ఉపకరణభూతేన - సర్వాన్ సముష్టివ్యష్టిపదార్థాన్ - సృజతి-అవతి రక్షతి - హన్తి సంహరతి-ఏవమప్యజః స్వశరీరభూతచిదచిద్గతోత్పత్త్యాదివికారరహితః॥ బ్రహ్మవన బ్రహ్మసవృక్షఆసీ,, దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవంభూతశ్చేదసౌ కిమిత్యస్మదాదివచ్చేష్టతే-అత ఆహ॥ వివిధానీతి॥ యదపేక్షయా యస్యలోకస్యాపేక్షయా- ధర్మాదిలక్షణం ధర్మాదిరూపం - ఆదిశబ్దః కామమోక్షసంగ్రాహకః-సర్వం-శ్రేయః-జనయన్ ॥ లక్షణహేతోః,, రితిశతా దేశః-సంపాదయితుమిత్యర్థః-వివిధాని - కర్మాణి-ఈహతే చేష్టతే యత్ యస్మా-దేవం-తస్మా-దిత్యుత్తరేణసంబన్ధః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ మహాతేసర్వో త్కృష్టాయ- కృష్ణాయ-దీయతాం క్రియతాం, ఏవం చేత్కృష్ణాయదీయతే చేత్-సర్వభూతానాం- ఆత్మనోదాతుశ్చ, ర్హణం బహుమానం - కృతం-భవేత్ - సర్వాన్తరాత్మత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏతదేవవ్యఞ్జయన్ పునస్తమేవ విశింషన్నాహ ॥ సర్వభూతేతి ॥ సర్వభూతానా-మన్తరాత్మభూతాయ-అతఏవా-నన్యదర్శినే-అన్యస్స్వస్మాత్పృథగ్భూతం - పశ్యతీత్యన్యదర్శీ తతోనఞ్ సమాసః - తస్మై సర్వశరీరకాయేత్యర్థః ॥ ఇతరేత్వన్యదర్శినః - నహి తేషామన్యతమాయ దత్తమితరేభ్యో దత్తం భవతీతి భావః - శాన్తాయ రాగద్వేషాదిర

ఏవాద్వితీయోఽసావైతదాత్మ్యమిదం జగత్ । ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయస్సభ్యాస్సృజత్యవతి హన్త్యజః॥ ౨౨॥
వివిధానీహ కర్మాణి జనయన్యదపేక్షయా । ఈహతే యదయం సర్వం శ్రేయో ధర్మాదిలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృష్ణాయ మహతే దీయతాం పరమార్హణమ్ । ఏవం చేత్సర్వభూతానామాత్మనశ్చార్హణం భవేత్ ॥ ౨౪ ॥ సర్వభూతాత్మభూతాయ కృష్ణాయానన్యదర్శినే । దేయం శాన్తాయ పూర్ణాయ దత్తస్యానన్త్యమిచ్ఛతా ॥ ౨౫॥ ఇత్యుక్త్వా సహదేవోఽభూత్తూష్ణీం కృష్ణానుభావవిత్ । తచ్ఛ్రుత్వా తుష్టువుస్సర్వే సాధు సాధ్వితి సత్తమాః ॥ శ్రుత్వా ద్విజేరితం రాజా జ్ఞాత్వా హార్దం సభాసదామ్, సమర్హయద్ధృషీకేశం ప్రీతః ప్రణయవిహ్వలః॥ ౨౬ ॥ తత్పాదావవనిజ్యాపశ్శిరసా లోకపావనీః । సభార్యస్సానుజామాత్యస్సకుటుమ్బో వహన్ముదా ॥ ౨౭ ॥ వాసోభిః పీతకౌశేయైర్భూషణైశ్చ మహాధనైః । అర్హయిత్వాశ్రుపూర్ణాక్షో నాశకత్సమవేక్షితుమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం సభాజితం వీక్ష్య సర్వే ప్రాఞ్జలయో జనాః । నమో జయేతి నేముస్తం నిపేతుః పుష్పవృష్టయః॥ ౩౦ ॥ ఇత్థం నిశమ్య దమఘోషసుతస్స్వపీఠాదుత్థాయ కృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యుః । ఉత్క్షిప్య బాహుమిదమాహ సదస్యమర్షీ సంశ్రావయన్భగవతే పరుషాణ్యభీతః॥ ౩౧ ॥ ఈశో దురత్యయః కాల ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః । వృద్ధానామపి యద్బుద్ధిర్బాలవాక్యై

ర్హితాయ, ఇతరేత్వశాన్తాః - నహి తేషామన్యతమాయ దత్తమితరేభ్యో దత్తమితి భావః - పూర్ణాయస్వభావతోఽవాప్తసమస్తకామాయ - నిత్యసన్తోషిణ ఇతి యావత్ - నహ్యసన్తోషిణే దత్తమనన్తం భవతీతి భావః - అతో దత్తస్య దానస్యానన్త్యం ఫలానన్త్య - మిచ్ఛతా కామయమానేన, ఉక్తవిధాయ - కృష్ణాయైవ - దేయమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ కృష్ణానుభావవిత్ శ్రీకృష్ణప్రభావవిత్ - సహదేవ-స్తూష్ణీం బభూవ-త - త్సహదేవోక్తం . శ్రుత్వా-సర్వే-సత్తమాః ద్వైపాయనాదయః-సాధుసాధ్వితి తుష్టువుః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ శ్రుత్వేతి ॥ ద్విజేరితం సాధుసాధ్వితి సూక్తం-శ్రుత్వా, సభాసదాం సభ్యానాం-జ్ఞానం, హార్దమభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా చేతి శేషః, యద్వా, జాతమభివ్యక్తం హార్దమభిప్రాయో-యస్మా - త్తత్-ద్విజేరితం, శ్రుత్వేత్యర్థః-రాజా యుధిష్ఠిరః, ప్రీతః ప్రీతియుక్తః, ప్రణయేన స్నేహేన విహ్వలః-పరవశః, సమార్చయత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అర్చనప్రకారమేవాహ ॥ తత్పాదావితి ॥ తస్య భగవతః, పాదౌ-అవనిజ్య ప్రక్షాళ్య - లోకాన్పావయన్తీతి పావన్యస్తథా-భూతాః అపః, భార్యాదిసహితః, శిరసా-వహన్ పీతైః, కౌశేయైశ్చ, వాసోభిః మహాధనైః బహుమూల్యైః, అనర్ఘైరితి యావత్-భూషణైశ్చ, అర్హయిత్వా . అశ్రుభిరానన్దాశ్రుభిః-పూర్ణే, అక్షిణీ యస్య-సః-తం భగవన్తం , అవేక్షితుం-నాలం న ప్రబభూవ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇత్థమితి ॥ సభాజితం సంపూజితం-భగవన్తం-నమోజయేతి వదన్త ఇతి శేషః-తం కృష్ణం నేముః నమశ్చక్రుః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమేవంభూతం, కృష్ణస్య-గుణవర్ణనం-శ్రుత్వా-దమఘోషసుతః శిశుపాలః-జాతో మన్యుః యస్య, సః - స్వాసనా-దుత్థాయ-బాహుం-ముష్టిమ్ ప్రోద్ధృత్య, అమర్షీ క్రుద్ధః-అభీతశ్చ - భగవతే-పరుషాణి వచాంసి - స-శ్రావయన్ సంశ్రావయితుమిత్యర్థః, ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ ఈశ ఇత్యాదినా ॥ ఈశః బ్రహ్మాదీనామపి ప్రభుః-కాలో-దురత్యయః దురతిక్రమణీయ - ఇత్యేవంవిధా, శ్రుతిః కిం వదన్తి, సత్యవత్ యథార్థా-భూతః, యత్ యస్మాత్, వృ

ద్ధానామపి-బుద్ధిః,బాలస్యసహదేవస్య-వాక్యైః,భిద్యతేవిపరీతాక్రియతఇత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ యోఽయమితి॥ హేసదసస్పత
యః,బాలభాషితం,మామన్యధ్వంమాగృహ్ణీత॥ కింతత్ ॥యదర్హణే కృష్ణః,సమ్మత,ఇతి-తత్ ॥ ౩౩ ॥ తపఇత్యాది॥తపో
ఽనశనాది , విద్యాశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం,వ్రతంకృచ్ఛ్రాది , ఏతానిధరన్తీతితథా-తాన్ , జ్ఞానంపరమాత్మోపాసనాత్మకం,తే
న-విధ్వస్తం,కల్మషంపాపం,యేషాం-తాన్ , బ్రహ్మణిపరస్మిన్నిష్ఠా-యేషాం-తాన్ , సాక్షాత్పృథగ్బ్రహ్మస్వరూపానితి
యావత్,ఏవంభూతాన్,పరమర్షీన్ , అతిక్రమ్యఅనాదృత్య,కులాధమో,ఽసౌ-గోపాలః,కాకః పురోడాశమివ-సపర్యాం-
కథమర్హతి ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ కించ॥వర్ణేతి॥వర్ణాదిభ్యోఽపేతః,భ్రష్టః-సర్వస్మాద్వర్ణాదిప్రయుక్తధర్మాద్బహిష్కృతశ్చ
స్వైరంస్వచ్ఛన్దంవర్తతఇతితథా-గుణైఃశీలవర్జ్యైః, హీనోఽంహితః ॥ ౩౬ ॥ యయాతీనేతి॥ఏషాంయదూనాం-కులం;
యయాతినాశప్తమేవశప్తం,సద్భిఃకులీనైః,బహిష్కృతం, శశ్వత్సదా-వృథాపానే రతః ॥ ౩౭ ॥ బ్రహ్మర్షిసే
వితా-న్దేశాన్-హిత్వా-తథా - బ్రహ్మవర్చసంచ , త్యక్త్వాసముద్రంసముద్రమధ్యస్థం,దుర్గంనిషిద్ధందేశ , మాశ్రి
త్య,దస్యువత్స్తేనవత్-ప్రజాఃజనాన్-బాధన్తే ॥ ౩౮ ॥ ఏవమాదీనీతి॥ నష్టంమఙ్గళంయస్యసః,హేతుగర్భమిదం-మత్,ఏ
వమాదీని,అభద్రాణిపరుషాణి , బభాషే॥ భగవాంస్తు - యథా-సింహః-శివారుతం,శివా ఫేరు, స్తస్యాః,రుతంధ్వనిం,శ్రుత్వా-

---

ర్విభిద్యతే॥ ౩౨ ॥యోఽయంపాత్రవిదాంశ్రేష్ఠోమామన్యధ్వంబాలభాషితమ్ । సదసస్పతయస్సర్వే కృష్ణోయత్స
మ్మతోఽర్హణే ॥ ౩౩ ॥ తపోవిద్యావ్రతధరాన్జ్ఞానవిధ్వస్తకల్మషాన్ । పరమర్షీన్బ్రహ్మనిష్ఠాన్లోకపాలైశ్చ
పూజితాన్॥ ౩౪ ॥ సదసస్పతీనతిక్రమ్య గోపాలః కులపాంసనః । యథా కాకఃపురోడాశంసపర్యాం
కథమర్హతి॥ ౩౫ ॥వర్ణాశ్రమకులాపేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః । స్వైరవర్తీగుణైర్హీనస్సపర్యాంకథమర్హతి॥
యయాతినైషాంచకులంశప్తంసద్భిర్బహిష్కృతమ్ । వృథాపానరతోమత్తస్సపర్యాంకథమర్హతి ॥ ౩౭ ॥
బ్రహ్మర్షిసేవితాన్దేశాన్హిత్వాతేబ్రహ్మవర్చసమ్ । సముద్రందుర్గమాశ్రిత్యబాధన్తేదస్యవఃప్రజాః॥ ౩౮ ॥ఏ
వమాదీన్యభద్రాణిబభాషేనష్టమఙ్గళః । నోవాచభగవాన్కిఞ్చిద్యథాసింహశ్శివారుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవన్నిన్ద
నంశ్రుత్వాదుస్సహంతేసభాసదః । కర్ణౌపిధాయనిర్జగ్ముశ్శపన్తశ్చేదిపంరుషా॥ ౪౦ ॥నిన్దాంభగవతశ్శృణ్వం
స్తత్పరస్యజనస్యవా । తతోనాపైతియస్సోఽపియాత్యధస్సుకృతాచ్చ్యుతః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపాణ్డుసుతాఃక్రుద్ధా
మత్స్యకైకయసృఞ్జయాః । ఉదాయుధాస్సముత్తస్థుశ్శిశుపాలజిఘాంసవః ॥ ౪౨ ॥ తతశ్చైద్యస్త్వసం
భ్రాన్తోజగృహేఖడ్గచర్మణీ । భర్త్సయన్కృష్ణపక్షీయాన్రాజ్ఞస్సదసిభారత॥ ౪౩ ॥తావదుత్థాయభగవాన్స్వా
న్నివార్యస్వయంరుషా । శిరఃక్షురాన్తచక్రేణజహారాపతతోరిపోః॥ ౪౪ ॥శబ్దఃకోలాహలోఽథాసీచ్ఛిశుపాలే
హతేమహాన్ । తస్యానుయాయినోభూపాదుద్రువుర్జీవితైషిణః॥ ౪౫ ॥ చైద్యదేహోత్థితంజ్యోతిర్వాసుదేవ
ముపావిశత్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాముల్కేవభువిఖాచ్చ్యుతా॥ ౪౬ ॥ జన్మత్రయానుగుణితవైరసంరబ్ధ

తూష్ణీం,మాస్సైవ,అథ కించిదపి,నోవాచ,తూష్ణీంబభూవేత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ భగవన్నిన్దనమితి॥కర్ణౌ,పిధాయాచ్ఛాద్య,రుషా-
చేదిప చైద్యం,శపన్తో,జగ్ముః ॥ ౪౦ ॥ కుతోనిర్జగ్ముస్తత్ర॥ తాదృశ్యగమనేప్రత్యవాయమాహ॥నిన్దామితి॥ తత్పరస్యభగవత్ప
రస్య,జనస్యచ-నిన్దాం-శ్రుత్వా,యః-తతో - నాపైతినిర్గచ్ఛతి సోఽపికృతార్థః,పిశాచాన్నరకోఽపి సుకృతాత్ - చ్యుతోభ్ర
ష్టః,అధఃనరకే పతతి ॥ ౪౧ ॥ తతఇతి॥సభాసదాంనిర్గమనానన్తర ,మత్స్యకైకయసృఞ్జయాః,సాయ-శిశుపాలం,హన్తుమిచ్ఛ
వః , ఉదాయుధాః , ఉద్ధృతాన్యాయుధాని యైస్తే , ఉత్తస్థుః ॥ ౪౨ ॥ తతఇతి॥ అసంభ్రాన్తఃఅవహితః ,హేభా
రత-కృష్ణపక్షీయాన్రాజ్ఞఃభూపాన్,భర్త్సయన్,ఖడ్గచర్మ జగ్రాహ ॥ ౪౩ ॥ తావదితి ॥ తావత్సభాసదాముత్థాయ-
స్వాన్స్వపక్షీయాన్-నివార్య - రుషా క్షురసన్నిభా రోధారా - యస్య,తేన-చక్రేణ , పతతో-రిపోః-శిరో-జహారచిచ్ఛే
ద ॥ ౪౪ ॥ శబ్దఇతి॥శిశుపాలే,హతే సతి,మహానుచ్చైః,కోలాహలఃకలకలశబ్దః,ఆసీత్-తస్యచైద్యస్య, అనుయాయినోఽ-
నువర్తినో-భూపాః జీవితేచ్ఛవః-దుద్రువుః ॥ ౪౫ ॥ చైద్యేతి॥సర్వభూతానాం,పశ్యతాంసతాం,ఖాదాకాశా-చ్చ్యు
తో-ల్కా-భువీవ-చైద్యస్య,దేహాదుత్థితం-తేజో-జీవాత్మకం-వాసుదేవంశ్రీకృష్ణముపావిశత్-తావత్ప్రవిశ్య,తతస్తత్సాదృశ్య
మాపేత్యర్థః॥ ౪౬ ॥ తదేవవ్యఞ్జయన్కథంతన్నిన్దకస్యతత్సాధర్మ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాంచనిరాకుర్వన్నాహ॥జన్మత్రయేతి॥
జన్మత్రయేణా,నుగుణితమనువర్తితం,యద్-వైరం-తేనసంరబ్ధయా ఆవిష్టయా, ధియా, ధ్యాయన్ - తన్మయతాంతత్ప్రచుర
తాం,తత్సాధర్మ్యమితియావత్ , యాతఃప్రాప్తః-పార్షదోబభూవేత్యర్థః హియస్మాత్ , ధ్యానాదేవ తత్ప్రాప్తిః - భవకారణం

శుభాశుభజన్మనోర్నిదానం, అతఃశుభాశ్రయనిషయోభావశ్శుభభవకారణంబభూవేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఋత్విగ్భ్య ఇతి॥ ఏకరాట్ యుధిష్ఠిరః, సదసిభవాస్సదస్యాస్తైస్సహితేభ్యః,విపులాంమహతీం - దక్షిణాం-దదౌ - తతో-విధివ-దవభృథం-నామ-స్నానం చక్రే ॥ ౪౮ ॥ సాధయిత్వేతి॥ రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య,క్రతుం రాజసూయం-సాధయిత్వా-సుహృద్భిఃపృథాదిభి-ర్యాచితః,ప్రార్థితః-కతిచి-న్మాసా-నువాసఉషితవాన్-మాసానిత్యత్యన్తసంయోగేద్వితీయా ॥ ౪౯ ॥ తత ఇతి॥ ఈశ్వరోభగవాన్,స్వగమన-మనిచ్ఛన్తమపి-రాజానంయుధిష్ఠిర-మనుజ్ఞాప్య స్వపురం-ద్వారకాం-ప్రతి-యయౌ ॥ ౫౦ ॥ జన్మత్రయానుగుణితవైరవిస్తరఋషిత్సుమాలక్ష్యాహ ॥ వర్ణితమితి ॥ వైకుణ్ఠవాసినోర్జయవిజయయోః-విప్రాణాంసనకాదీనాం-శాపాద్ధేతోః పునఃపునః,జన్మ-ప్రద్విష మ-,య,ఉపాఖ్యాన ,త,న్మయా,తుభ్యం-బహువిస్తరంయథాతథా-వర్ణితమ్ ॥ ౫౧ ॥ రాజసూయేతి॥ రాజసూయసంబన్ధినా,అవభృథేన స్నాతః,సురరాడస్త్రిదివ-శుశుభే ॥ ౫౨ ॥ రాజ్ఞేతి ॥ రాజ్ఞాయుధిష్ఠిరేణ- సంపూజితా , సర్వే,సురా - మానవాః,ఖేచరా-అమరాశ్చ,కంస స్తఃస్తువన్తః,ముదాహర్షేణ - స్వధామానిస్వస్వస్థానానియయుః ॥ ౫౩ ॥ కింసర్వేముదాయయురిత్యాహ ॥ దుర్యోధనమితి ॥ దుర్యోధన,మేకం,వినా,సర్వే,ముదా-యయుః ॥ తత్రహేతుర్వేపవిశినష్టి ॥ పాపం,అతఏవ - కలింధర్మద్విష ,కురుకులస్యా-మయం-రోగవన్నాశనిదానం కించ-యో

యాధియా । ధ్యాయం స్తన్మయతాం-యాతోభావోహిభవకారణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఋత్విగ్భ్యస్ససదస్యేభ్యోదక్షిణాంవిపులామదాత్ ।సర్వాన్సంపూజ్యవిధివచ్చక్రేఽవభృథమేకరాట్॥ ౪౮ ॥ సాధయిత్వాక్రతుంరాజ్ఞః కృష్ణోయోగేశ్వరేశ్వరః । ఉవాసంతిచిన్మాసాన్సుహృద్భిరభియాచితః॥ ౪౯ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్యరాజానమనిచ్ఛన్తమపీశ్వరః । యయౌసభార్యస్సామాత్యస్స్వపురం దేవకీసుతః॥ ౫౦ ॥వర్ణితంతదుపాఖ్యానంమయాతేబహువిస్తరమ్। వైకుణ్ఠవాసినోర్జన్మవిప్రశాపాత్పునఃపునః॥ ౫౧ ॥రాజసూయావభృథ్యేనస్నాతోరాజాయుధిష్ఠిరః। బ్రహ్మక్షత్రసభామధ్యేశుశుభేసురరాడివ॥ ౫౨ ॥ రాజ్ఞాసభాజితాస్సర్వేసురమానవఖేచరాః।కృష్ణంక్రతుంచశంసన్తస్స్వధామానిముదాయయుః॥ ౫౩ ॥దుర్యోధనమృతేపాపంకలింకురుకులామయమ్। యోనసేహేశ్రియంస్ఫీతాందృష్ట్వాపాణ్డుసుతస్యతామ్॥ ౫౪ ॥ యఇదంకీర్తయేద్విష్ణోఃకర్మచైద్యవధాదికమ్ । రాజ్ఞాంమోక్షంవితానంచసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥ ౫౫ ॥ ************************
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. *******
రాజోవాచ ॥ అజాతశత్రోస్తందృష్ట్వారాజసూయమహోదయమ్ । సర్వేముముదిరేబ్రహ్మన్నృదేవాయేసమాగతాః॥ ౧ ॥దుర్యోధనంవర్జయిత్వారాజానమృషయస్సురాః । ఇతిశ్రుతంనోభగవంస్తత్రకారణముచ్యతామ్॥ ౨ ॥శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పితామహస్యతేయజ్ఞేరాజసూయేమహాత్మనః । బాన్ధవాఃపరిచర్యాయాంతస్యాసన్ప్రేమబన్ధనాః॥ ౩ ॥భీమోమహానసాధ్యక్షోధనాధ్యక్షస్సుయోధనః।సహదేవస్తుపూజాయాంనకులోద్రవ్యసాధనే॥ ౪ ॥గురుశుశ్రూషణేజిష్ణుఃకృష్ణఃపాదావనేజనే।పరివేషణేద్రుపదజాకర్ణోదానేమహామనాః॥ ౫ ॥యుయుయ

దుర్యోధనః - సమృద్ధాం,పాణ్డుసుతస్య,శ్రియంసంపదం-దృష్ట్వా, న సేహేన సోఢవాన్ ॥ ౫౪ ॥ ఉపవర్ణితోపాఖ్యానకీర్తనఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ రాజ్ఞాంబన్ధబద్ధకృతానాం-మోక్షం వితస్త్యాజనం-వితానం యజ్ఞం-చయఃకీర్తయేదనువర్ణయేత్,సః,సర్వైః- పాపైః- ప్రముచ్యతే ॥ ౫౫ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం- శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేచతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ****************************

“దుర్యోధనమృతేపాపం,, ఇత్యుక్తస్యైవవిస్తరంబుభుత్సుః పృష్టముక్తమనువదతి రాజా ॥ అజాతశత్రోరితి ॥ రాజసూయమహోత్సవం-దృష్ట్వా-ముముదిరే ॥ సన్తుష్టుపురితి- నోఽస్మాభిః-శ్రుతం - త్వన్ముఖాదిత్యర్థః- హేభగవన్ తత్ర-దుర్యోధనాసన్తోషేకారణం,-ఉచ్యతామ్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ పితామహస్యేతి॥ తేతవ పితామహస్య,మహాత్మనో,రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య-రాజసూయే-యజ్ఞేబాన్ధవాః - ప్రేమబద్ధనాఃప్రేమయుక్తాః-పరిచర్యాయామాసన్పరిచేరురిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ మహానసాధ్యక్షఃపాకశాలాధ్యక్షో - బభూవ - సుయోధనోదుర్యోధనః ధనాధ్యక్షః,ఆస - పూజాయాంసమ్మాననే-ద్రవ్యసాధనేనానావస్తుసంపాదనే ॥ ౪ ॥ జిష్ణురర్జునఃసతాం-శుశ్రూషణేచన్దనలేపనాదౌ-కృష్ణః-పాదావనేజనేపాదప్రక్షాళనే,ద్రుపదజాకృష్ణద్రౌపదీపరివేషణేభక్ష్యభోజ్యాదివినియోగే - కర్ణస్తు-దానే నిరూపితఇతివచనమరిణామేనడత్తరత్రసంబన్ధః ॥ ౫ ॥ యుయుధానసాత్యకిః తత్ప్రభృతయః - మహామనసో - నానాకర్మసు - నిరూపితాస్సన్తః - రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య , ప్రియంకర్తుమిచ్ఛవః - యథానియోగం - ప్రవర్తనేస్మ ప్రావర్త

...తే ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ఋత్విగితి । ఋత్విజశ్చ సదస్యాశ్చ బహువిదశ్చ- తేషు-సుహృత్తమేషు చ-సూనృతాదిభిః స్విష్టేషు సమ్యక్పూజితేషు సత్సు-తత్ర-సూనృతం ప్రియవాక్యం-అర్హణమలఙ్కారాది - సాత్వతపతేః శ్రీకృష్ణస్య-చరణం-ప్రవిష్టే సతి-చ-ద్యునద్యాం గఙ్గాయా-మవభృథస్నపనం - చక్రుః ॥ ౮ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గఙ్గాం ప్రతి గమనారమ్భం ప్రస్తౌతి ॥ మృదఙ్గేతి ॥ అవభృథే అవభృథస్నానోత్సవే - మృదఙ్గాదయః - అన్యాని - వాదిత్రాణి వాద్యాని చ విచిత్రాణి - నేదుః ధ్వనుః ॥ ౯ ॥ నర్తక్య ఇతి ॥ తేషాం చ తాసాం చ తేషాం "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః. గాయకానాం నర్తకీనాం చేత్యర్థః-వీణాదీనాం-నాదః యద్వా - తేషాం - మృదఙ్గాదీనాం - వీణాదీనాం చ-స-ప్రసిద్ధో - నాదః - దివమన్తరిక్షం - మస్పృశద్వ్యాప్తవాన్ ॥ ౧౦ ॥ చిత్రేతి ॥ రుక్మమాలాః స్వర్ణమాలాః ఏషాం సన్తీతి తథా, వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః - తే-భూపాః-చిత్రాద్ధ్వజాదయో యేషాం తైః-రిభేన్ద్రాదిభిః - స్వలఙ్కృతైః-భటైశ్చ సహ-నిర్జగ్ముః ॥ ౧౧ ॥ యద్వితి ॥ యజమానో యుధిష్ఠిరః-పురస్సరః పురోగామీ- యేషాం- తే-యద్వాదయః-సైన్యైః-భువం కమ్పయన్తో-నిర్యయురితి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయో - భూయసా - బ్రహ్మఘోషేణ, నిర్యయుః-తదా, దేవాదయః-పుష్పవర్షిణః-తుష్టువుః ॥ ౧౩ ॥ కిఞ్చ । గన్ధాదిభిః-స్వలఙ్కృతాః- నరాః - నార్యశ్చ-వివిధైః-రసైః, విలిమ్పన్తో-ఽభిషిఞ్చన్తశ్చ-మిథో-విజహ్రుః ॥ ౧౪ ॥ రసానేవాహ ॥ తైలేతి ॥ పుమ్భిః కర్తృభిః-తైలాదిభిః- లిప్తాః -వారయోషితః - పున-స్తైః-ర్విలి

ధానో వికర్ణశ్చ హార్దిక్యవిదురాదయః । బాహ్లీకపుత్రా భూర్యాద్యా యే చ సన్తర్దనాదయః॥ ౬ ॥ నియూపితా మహాయజ్ఞే నానాకర్మసు తే తదా । ప్రవర్తన్తే స్మ రాజేన్ద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః॥ ౭ ॥ ఋత్విక్సదస్యబహువిత్సు సుహృత్తమేషు స్విష్టేషు సూనృతసమర్హణదక్షిణాభిః । చైద్యే చ సాత్వతపతేశ్చరణం ప్రవిష్టే చక్రుస్తతస్త్వవభృథస్నపనం ద్యునద్యామ్॥ ౮ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవధున్ధుర్యానకగోముఖాః । వాదిత్రాణి విచిత్రాణి నేదురావభృథోత్సవే ॥ ౯ ॥ నర్తక్యో ననృతుర్హృష్టా గాయకా యూథశో జగుః । వీణావేణుతలోన్నాదస్తేషాం స దివమస్పృశత్॥ ౧౦ ॥ చిత్రధ్వజపతాకాగ్రైరిభేన్ద్రస్యన్దనార్వభిః । స్వలఙ్కృతైర్భటైర్భూపా నిర్యయూ రుక్మమాలినః॥ ౧౧ ॥ యదుసృఞ్జయకామ్భోజకురుకోసలకైకయాః। కమ్పయన్తో భువం సైన్యైర్యజమానపురస్సరాః॥ సదస్యర్త్విగ్ద్విజశ్రేష్ఠా బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా। దేవర్షిపితృగన్ధర్వాస్తుష్టువుః పుష్పవర్షిణః॥ ౧౩ ॥ స్వలఙ్కృతా నరా నార్యో గన్ధస్రగ్భూషణామ్బరైః। విలిమ్పన్త్యోఽభిషిఞ్చన్త్యో విజహ్రుర్వివిధై రసైః ॥ ౧౪ ॥ తైలగోరసగన్ధోదహరిద్రాసాన్ద్రకుఙ్కుమైః । పుమ్భిర్లిప్తాః ప్రలిమ్పన్త్యో విజహ్రుర్వారయోషితః ॥ ౧౫ ॥ గుప్తా నృభిర్నిరగమన్నుపలబ్ధుమేతద్దేవ్యో యథా దివి విమానవరైర్నృదేవ్యః । తా మాతులేయసఖిభిః పరిషిచ్యమానాస్సవ్రీడహాసవికసద్వదనా విరేజుః ॥ ౧౬ ॥ తా దేవరానుత సఖీన్సిషిచుర్దృతీభిః క్లిన్నామ్బరా వివృతగాత్రకుచోరుమధ్యాః । ఔత్సుక్యముక్తకబరచ్యవమానమాల్యాః క్షోభం దధుర్మలధియాం రుచిరైర్విహారైః॥ ౧౭ ॥ స సమ్రాడ్రథమారూఢస్సదశ్వం రుక్మమాలినమ్ । వ్యరోచత స్వపత్నీభిః క్రియాభిః క్రతురాడివ॥ ౧౮ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే తమృత్విజః । ఆచాన్తం స్నాపయాంచక్రుర్గఙ్గాయాం సహ కృష్ణయా ॥ ౧౯ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

మ్పన్త్యః-విజహ్రుః - గోరసో దధిక్షీరాదిః - గన్ధోదకం చన్దనోదకమ్ ॥ ౧౫ ॥ గుప్తా ఇతి ॥ దివి, యథా-విమానశ్రేష్ఠైః-దేవ్యో దేవస్త్రియః - తథా- నృదేవ్యః రాజ్ఞాం స్త్రియః-నృభిః భటైః-గుప్తాః-రథాదియానైః - ఏతదవభృథస్నపన-ముపలబ్ధుం ద్రష్టుం-నిరగమన్నిర్జగ్ముః ॥ తాః నృదేవ్యః-మాతులేయైః సఖిభిశ్చ-సిచ్యమానాః- సవ్రీడేన-హాసేన-వికసన్తి-వదనాని-యాసాం తాః విరేజుః ॥ ౧౬ ॥ తా ఇతి ॥ తాః నృదేవ్యః - దృతీభిః ఉదకనోదనచర్మయన్త్రైః- దేవరాన్ పతిభ్రాతౄన్-ఉత సఖీన్ సఖీనపి సిషిచుః-స్వయం చ-తైః-సిక్తాః-క్లిన్నాని సిక్తాని- అమ్బరాణి - యాసాం-తాః - అతఏవ వివృతం వ్యక్తం-గాత్రం శరీరం, కుచౌ-ఊరూ-మధ్యప్రదేశశ్చ-యాసాం - తాః-ఔత్సుక్యాత్తత్ప్రయుక్తజలక్రీడాతిశయాత్ - ముక్తేభ్యః శ్లథేభ్యః-కబరేభ్యః కేశబన్ధేభ్యః-చ్యవమానాని గలన్తి-మాల్యాని పుష్పాణి- యాసాం-తాః-రుచిరైః-ర్విహారైః - మలధియాం కామినాం-క్షోభం చిత్తచాఞ్చల్యం-కామోద్రేకమితి యావత్-దధుశ్చక్రుః ॥ ౧౭ ॥ స ఇతి ॥ సన్తశ్శోభనాః - అశ్వాః, యస్య-రుక్మమాలా అస్య సన్తీతి తథా, తం రథ-మారూఢః, స సమ్రాడ్యుధిష్ఠిరః-క్రియాభిరఙ్గక్రియాభిః-ప్రయాజాదిభిః-క్రతురాట్ - రాజసూయ ఇవ-స్వపత్నీభిః-వ్యరోచత రరాజ ॥ ౧౮ ॥ పత్నీతి ॥ పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః అవభృథస్య సంబన్ధి అవభృథ్యం, తచ్చ కర్మ చరిత్వా అనుష్ఠాయ, ఋత్విజః-తం సంమార్జ్య- మాచాన్తం కృతాచమనం - కృష్ణయా ద్రౌపద్యా సహితం స్నాపయాం చక్రుః ॥ ౧౯ ॥ దేవదున్దుభయ ఇతి ॥ నరాణాం-దున్దుభిభిః, సమం సహ, దేవానాం, దున్దుభయో, నేదుః, దేవాదయః, పుష్ప

వర్షాణి,ముముచుః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋సస్నురితి ॥ తతఃస్నాపనానన్తరం-చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితా-స్సర్వే,జనా, స్సస్నుః స్నానంచక్రుః॥తత్రకారణమాహ॥మహాపాతకీతి॥యతఃస్నానాత్ , మహాపాతక్యపి-కిల్బిషాద్బ్రహ్మహత్యాదిపాతకాన్ముచ్యేత , కింపునరితరేపాతకిన స్తతోముచ్యేరన్నితికైముత్యనయద్యోతనార్థోఽపిశబ్దః-పాపనివృత్తయేసస్నురితిభావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అథేతి ॥ రాజాయుధిష్ఠిరః - అహతేనూతనే- క్షౌమేవస్త్రే , పరిధాయా , భరణాదిభిః ॥ ఋత్విగాదీన్ ఆనర్చ అర్చితవాన్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ బన్ధూనితి॥మిత్రానితిపుంస్త్వమార్షం-తత్ నృపానిత్యస్య విశేషణం , అభీక్ష్ణం పునఃపునఃపూజయామాస , తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి , నారాయణః , పరో , యస్య , స - సర్వస్య , నారాయణాత్మకత్వబుద్ధియుక్తఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋సర్వఇతి ॥ సర్వే , జనాఃనరాః-సురాణామివ-రుక్కాన్తి-ర్యేషాం-తే మణికుణ్డలాదీనాంద్వన్ద్వః.తతోమత్వర్థీయోఽచ్ మణికుణ్డలాభ్యాం-సహితాః - స్రగాదయో - యేషామితివా-తథాభూతాః. విరేజుః॥ నార్యస్తు-కుణ్డలయుగేనా - లకబృన్దేనచ-జుష్టావక్త్రస్య-శ్రీర్యాసాం - తథాభూతాః-కనకమేఖలయో- పలక్షితాశ్చ,విరేజుః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋అథేతి॥మహ-చ్ఛీలంసుస్వభావ-స్సద్వృత్తిర్వా-యేషాం - తే,ఋత్విగాదయః-పూజితాస్సన్తః-హేనృప-త-మనుజ్ఞాప్యతదనుజ్ఞామాపాద్యేత్యర్థః-స్వధామానిస్వగృహాణి - యయుః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❋హరిదాసస్యే

ర్నదదున్దుభిభిస్సమమ్ । ముముచుఃపుష్పవర్షాణిదేవర్షిపితృమానవాః ॥ ౨౦ ॥ సస్నుస్తత్రతతస్సర్వే వర్ణాశ్రమయుతాజనాః । మహాపాతక్యపియతస్సద్యోముచ్యేతకిల్బిషాత్॥ ౨౧ ॥అథరాజాఽహతేక్షౌమేపరిధాయస్వలఙ్కృతః । ఋత్విక్సదస్యవిప్రాదీనానర్చాభరణామ్బరైః ॥ ౨౨ ॥ బన్ధూన్జ్ఞాతీన్నృపాన్మిత్రాన్సుహృదోఽన్యాంశ్చసర్వశః । అభీక్ష్ణంపూజయామాసనారాయణపరోనృపః॥ ౨౩ ॥సర్వేజనాస్సురరుచోమణికుణ్డలస్రగుష్ణీషకఞ్చుకదుకూలమహార్ఘ్యహారాః । నార్యశ్చకుణ్డలయుగాలకబృన్దజుష్టవక్త్రశ్రియఃకనకమేఖలయావిరేజుః॥ ౨౪ ॥అథర్త్విజోమహాశీలాస్సదస్యాబ్రహ్మవాదినః।విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రారాజానోయేసమాగతాః॥ దేవర్షిపితృభూతానిలోకపాలాస్సహానుగాః । పూజితాస్తమనుజ్ఞాప్యస్వధామానియయుర్నృప॥౨౫-౨౬॥ హరిదాసస్యరాజర్షేరాజసూయమహోదయమ్।నైవాతృప్యన్ప్రశంసన్తఃపిబన్మర్త్యోఽమృతంయథా ॥ ౨౭ ॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాసుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాన్ । ప్రేమ్ణానివారయామాసకృష్ణంచత్యాగకాతరః॥ ౨౮ ॥భగవానపితత్రాఙ్గన్యవాత్సీత్తత్ప్రియఙ్కరః । ప్రస్థాప్యయదువీరాంశ్చసామ్బాదీన్ కుశస్థలీమ్॥౨౯ ॥ ఇత్థంరాజాధర్మసుతోమనోరథమహార్ణవమ్ । సుదుస్తరంసముత్తీర్యకృష్ణేనాసీద్గతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥ ఏకదాఽన్తఃపురేతస్యవీక్ష్యదుర్యోధనశ్శ్రియమ్। అతప్యద్రాజసూయస్యమహత్త్వంచాచ్యుతాత్మనః॥ ౩౧ ॥యస్మిన్నరేన్ద్రదితిజేన్ద్రసురేన్ద్రలక్ష్మ్యోనానావిభాన్తికిలవిశ్వసృజోపక్లృప్తాః । తాభిఃపతింద్రుపదరాజసుతోపతస్థేయస్యాంవిషక్తహృదయఃకురురాడతప్యత్ ॥ ౩౨ ॥యస్మింస్తదామధుపతేర్మహిషీసహస్రంశ్రోణీభరేణశనకైఃక్వణదఙ్ఘ్రిశోభమ్।

త్ ॥ రాజసూయమహోత్సవం-ప్రశంసన్తో-నాతృప్యన్-యథా-మర్త్యః-అమృతం - పిబన్నతృప్యతి తద్వత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తతఇతి ॥ సుహృదశ్చ-సంబన్ధినో-జ్ఞాతీంశ్చ-బాన్ధవాంశ్చ-జిగమిషూన్-ప్రేమ్ణా - నివారయామాస - త్యాగాద్విశ్లేషా-త్కాతరః-ప్రేమ్ణాచ - కృష్ణం-వారయామాస ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋భగవానితి ॥ తస్యయుధిష్ఠిరస్య - ప్రియఙ్కరఃప్రియంచికీర్షురితియావత్ కుశస్థలీంద్వారకాంప్రతి-సామ్బాదీన్, యదువీరాన్ప్రస్థాప్యప్రయాప్య - స్వయం-తత్రైవ-అన్యానికతిచిద్దినాన్యవాత్సీదుషితవాన్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ఇత్థమితి ॥ సుదుస్తరం - మనోరథంరాజసూయచికీర్షారూపం-మహార్ణవం,కృష్ణేనకర్ణధారస్థానీయేన,సముత్తీర్య, గతజ్వరోనిశ్చిన్త,ఆసీత్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ఏకదేతి ॥ అచ్యుతేభగవత్యా , త్మామనో,యస్య-తస్య,యుధిష్ఠిరస్యాన్తఃపురే,శ్రియంసంపదం-రాజసూయస్య-మహత్త్వంచా, వలోక్యాతప్యత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋శ్రియమేవప్రపఞ్చయంస్తత్పరితాపమాహ ॥ యస్మిన్నితిద్వాభ్యామ్ ॥ యస్మిన్నన్తఃపురే-విశ్వసృజావిశ్వకర్మణా - ఉపక్లృప్తాఃరచితాః-నానావిధాః-నరేన్ద్రాదీనాం-లక్ష్మ్యః-భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిలక్ష్మ్యఃభాన్తి ద్రుపదరాజసుతాద్రౌపదీ - తాభిఃలక్ష్మీభిః-పతిముపతస్థేపర్యచరత్ ॥ యస్యాంద్రుపదరాజసుతాయాంవిషక్తంఆసక్తం,హృదయం, యస్య,సః-కురురాడ్దుర్యోధనః-అతప్యత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ యస్మిన్నితి॥తదాదుర్యోధనపరితాపకాలే.యస్మిన్నన్తఃపురే,మధుపతేఃకృష్ణస్య-మహిషీసహస్రంపత్నీసహస్రంపరితాపావహత్వేనాసేతిశేషః-సహస్రమితిబహుత్వోపలక్షణం.కదంభూతంశ్రోణీభరేణనితమ్బభరేణ - శనకైః క్వణద్భిః, చరణాభరణధ్వనపూర్వకంచలద్భిః,అఙ్ఘ్రిభిః,శోభా , యస్య తత్ మధ్యే❋సుచారు.చారుమధ్యమిత్యర్థః-కుచకుఙ్కుమైః-

శోణాః-హారాః,యస్య,తత్,శ్రీమన్తి-ముఖాని,యస్యతత్,చపలైః,కుణ్డలైః కున్తలైశ్చ ఆఢ్యం సంపన్నమ్ * ॥ ౩౩ ॥ * సభాయామి
తి ॥ క్వాపికదాచిత్ ॥ మయేనదత్తాయాం - మయవిద్యయామితిపాఠే విద్యాప్రభావరచితాయామిత్యర్థః- స్వచక్షుషాహి
తాహితజ్ఞాపకేన కృష్ణేన,పరివృతో- రేజ ఇతి శేషః * ॥ ౩౪ ॥ * కించ ఆసీన ఇతి ॥ పారమేష్ఠ్యశ్రియా చతుర్ముఖసంపత్సదృ
శా శ్రియా,జుష్టః సేవితః-ఇన్ద్ర ఇవాసీన ఉపవిష్టవాన్ * ॥ ౩౫ ॥ * తత్రేతి ॥ కిరీటమాలీ-అస్య అస్తీతి తథా,మానీ సాహంకారః అ
సిః ఖడ్గో,హస్తే,యస్య,సః-భ్రాతృభిః దుశ్శాసనాదిభిః పరివృతః-నృపాన్ -క్షిపన్ నిన్దన్, తత్ర సభాయాం,న్యవిశత్ వివేశ ॥ రు
షేతి పాఠే ద్వారపాలాన్ క్షిపన్నిత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * స్థల ఇతి ॥ శత్రూణాం , జలస్థలబుద్ధివిపర్యాసకారిణాం సభామావిశన్
దుర్యోధనస్తావత్,స్థలే,జలభ్రాన్త్యేతి శేషః,వస్త్రాన్తం , మభ్యగృహ్ణాత్ ఉద్ధృతవాన్ తథా,క్వచిత్ స్థలే జలం మత్వా,న్యపతత్,
తథా,జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యా న్యపతత్ , జలవిషయకజ్ఞానస్య స్థలవిషయకజ్ఞానపరూపస్యజ్ఞాపనాయవత్కరణమ్ ,తదాత్మిక
యా భ్రాన్త్యేత్యర్థః ॥ భ్రాన్తౌ కారణం వదన్ విశినష్టి-మయస్య,మాయయా- విమోహిత ఇతి * ॥ ౩౭ ॥ * జహాసేతి ॥ తం ఏవం
భూతం దుర్యోధనం-దృష్ట్వా,భీమః-జహాస హసితవాన్ ॥ తథా అన్యే నృపాశ్చ,రాజ్ఞా,యుధిష్ఠిరేణ,నివార్యమాణా అపి భగవ
తా-అనుమోదితాః,తం పశ్యతేత్యేవం ప్రబోధితాః, జహసుః * ॥ ౩౮ ॥ * స ఇతి ॥ స దుర్యోధనః , లజ్జితో,ఽధోముఖః,గ

మధ్యం సుచారుకుచకుఙ్కుమశోణహారం శ్రీమన్ముఖం చపలకుణ్డలకున్తలాఢ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ సభాయాం మయక్లృప్తా
యాం క్వాపి ధర్మసుతోఽధిరాట్ । వృతోఽనుజైర్బన్ధుభిశ్చ కృష్ణేనాపి స్వచక్షుషా ॥ ౩౪ ॥ ఆసీనః కాఞ్చనే సా
క్షాదాసనే మఘవానివ । పారమేష్ఠ్యశ్రియా జుష్టః స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః ॥ ౩౫ ॥ తత్ర దుర్యోధనో మానీ పరీతో
భ్రాతృభిర్నృప । కిరీటమాలీ న్యవిశదసిహస్తః క్షిప * న్రుషా ॥ ౩౬ ॥ స్థలేఽభ్యగృహ్ణాద్వస్త్రాన్తం జలం మత్వా
స్థలేఽపతత్ । జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యా మయమాయావిమోహితః ॥ ౩౭ ॥ జహాస భీమస్తం దృష్ట్వా స్త్రియో నృప
తయోఽపరే । నివార్యమాణా అప్యఙ్గ రాజ్ఞా కృష్ణానుమోదితాః ॥ ౩౮ ॥ స వ్రీడితోఽవాగ్వదనో రుషా జ్వలన్ని
ష్క్రమ్య తూష్ణీం ప్రయయౌ గజాహ్వయమ్ । హాహేతి శబ్దః సుమహానభూత్సతా * మజాతశత్రుర్విమనా ఇవా
భవత్ ॥ ౩౯ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం రాజన్యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా । దుర్యోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజసూ
యే మహాక్రతౌ ॥ ౪౦ ॥ ******************************
****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ******

** సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః. **

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథాన్యదపి కృష్ణస్య శృణు కర్మాద్భుతం నృప । క్రీడానరశరీరస్య యథా సౌభపతిర్హతః ॥ ౧ ॥ శిశు
పాలసఖః సాల్వో రుక్మిణ్యుద్వాహ ఆగతః । యదుభిర్నిర్జితః సఙ్ఖ్యే జరాసన్ధాదయస్తదా ॥ ౨ ॥ సాల్వః ప్రతిజ్ఞామ
కరోచ్ఛృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్ । అయాదవాం క్ష్మాం కరోమి పౌరుషం మమ పశ్యత ॥ ౩ ॥ ఇతి మూఢః ప్రతిజ్ఞా
య దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్ । ఆరాధయామాస నృప పాంసుముష్టిం సకృద్గ్రసన్ ॥ ౪ ॥ సంవత్సరాన్తే భగవానా

జాహ్వయం హాస్తినపురం,యయౌ ॥ తదా,సుమహాన్ ఉచ్చైః,హాహా,దుర్యోధనో , ఽవమానిత ఇతి శేషః,ఇత్యేవంవిధః,శబ్దో,బ
భూవ,విమనా ఇవ అభవత్ , ఇవశబ్దో అనతిరిక్తార్థకః * ॥ ౩౯ ॥ * ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం నిగమయతి ॥ తదితి ॥ హే రాజన్,
యత్ అహం,త్వయా,పృష్టః,తస్యైవ, ఉత్తరం,తుభ్యం,మిత్థం-అభిహితం , కిం తత్,యద్దుర్యోధనస్య,దౌరాత్మ్యం,యు
ధిష్ఠిరసంపదమవలోకనజపరితాపరూపం దౌర్జన్యమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ******************************

అథ సాల్వవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి ॥ షట్సప్తతితమేన ॥ అథేతి ॥ క్రీడార్థం నరస్యేవ శరీ
రం యస్య-తస్య-కృష్ణస్య,అద్భుత - మన్యదపి- చేష్టితం-శృణు - కిం తత్- యథా , సౌభపతిః,సౌభం నామ పురం,తస్య,పతిః,సా
ల్వో,యథా యేన ప్రకారేణ,హతః-తథా తస్య హననమిత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ * శిశుపాలసఖ ఇతి ॥ యదా,సాల్వో,రుక్మిణీ వివాహే-
ఆగతః-సఙ్ఖ్యే యుద్ధే , నిర్జితః జరాసన్ధాదయశ్చ,జితా - స్తదా , సర్వభూతానాం,శృణ్వతాం సతాం, ప్రతిజ్ఞాం , మకరోదితి
సంబన్ధః ॥ ప్రతిజ్ఞామేవ దర్శయతి ॥ అయాదవామితి ॥ యాదవరహితాం క్ష్మాం భూమిమ్ * ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ * ఇతీతి ॥ ఇత్థం,ప్రతిజ్ఞాయ-
అత ఏవ , మూఢః,పశుపతిం రుద్రం,ఆరాధయామాస,ప్రత్యహం సకృత్,పాంసుముష్టి- మేకం-గ్రసన్ భక్షయన్,ఆరాధయా
మాసేతి సంబన్ధః * ॥ ౪ ॥ * సంవత్సరాన్త ఇతి ॥ ఆశుతోషః ఈషత్సన్తుష్టవాన్ భగవద్విద్వేషిత్వాదితి భావః ॥ వరేణేతి హేత్వ

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ న్నృపాన్

ద్వైతీయా-వరార్థం-ఛన్దయామాస-వరంవరయేత్యువాచేత్యర్థః ✱ ॥ ౫ ॥ ✱ దేవేతి ॥ ససాల్వః-యానం-వవ్రే-వృతవాన్-కథంభూతం - దేవాదీనాం - భేత్తుమశక్యం , కామంయథేష్టంగచ్ఛతీతితథా త-ద్వృష్ణీనాంయదూనాం - భీషణంభయంకరమ్ ✱ ॥ ౬ ॥ ✱ తథేతి॥తథేత్యఙ్గీకృత్య-గిరిశేనా-దిష్టో,మయః సౌభంనామా-యోమయంలోహమయం-పురం,నిర్మాయ-దదౌ ✱॥ ౭ ॥ ✱ సలబ్ధ్వేతి॥ససాల్వః,తమసోఽన్ధకారస్య,ధామాశ్రయం-యానం-లబ్ధ్వాఅధిష్ఠాయేత్యర్థః-వృష్ణికృతం-వైరం-స్మరన్-ద్వారవతీం-యయౌ ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ నిరుధ్యేతి॥ హేభరతర్షభ-పురీం ద్వారకావతీం,నిరుధ్య,ఉపవనాదీన్,బభఞ్జ ✱॥ ౯ ॥ ✱ తత్రా-ట్టాలాః,ప్రాకారోపరిగృహాః - తోరణాః బహిర్ద్వారాణి-విహారాః,క్రీడాస్థానాని - కించ - విమానాగ్ర్యాత్తస్మాత్సౌభాత్-శస్త్రవృష్టయః,శిలాదయశ్చ-నిపేతుః ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ తత్ర-సారో ధారాసంపాతః,శర్కరాః,సూక్ష్మశిలాః-ప్రచణ్డో నిష్ఠురశ్చక్రవాతో- బభూవ-దిశశ్చ-రజసా రేణునా-చ్ఛాదితాః బభూవుః ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ ఇతీతి॥ఇత్థం,సౌభేన-భృశ-మర్ద్యమానాపీడ్యమానా-కృష్ణస్యనగరీ ద్వారకా , హేరాజన్-శంసుఖం-నాభ్యపద్యతనప్రాప - యథా-త్రిపురేణ - మహీ-శం-నాభ్యపద్యత-తద్వత్ ✱ ॥ ౧౨ ॥ ✱ ప్రద్యుమ్న ఇతి॥ వధ్యమానాః,పీడ్యమానాః-ప్రజాః ప్రేక్ష్య-ఇతీత్యనన్తర-ముక్త్వేతి శేషః-అభ్య

తుతోషఉమాపతిః । వరేణచ్ఛన్దయామాససశాల్వంశరణాగతమ్॥ ౫ ॥ దేవాసురమనుష్యాణాంగన్ధర్వోరగరక్షసామ్ । అభేద్యంకామగంవవ్రేసయానంవృష్ణిభీషణమ్॥ ౬ ॥ తథేతిగిరిశాదిష్టోమయఃపరపురఞ్జయః। పురంనిర్మాయసాల్వాయప్రాదాత్సౌభమయోమయమ్॥ ౭ ॥ సలబ్ధ్వాకామగంయానంతమోధామదురాసదమ్ । యయౌద్వారవతీంసాల్వోవైరంవృష్ణికృతంస్మరన్॥ ౮ ॥ నిరుధ్యసేనయాసాల్వోమహత్యాభరతర్షభ । పురంబభఞ్జోపవనాన్యుద్యానానిచసర్వశః॥ ౯ ॥ సగోపురాణిద్వారాణిప్రాసాదాట్టాలతోళికాః । విహారాన్సవిమానాగ్ర్యాన్నిపేతుశ్శస్త్రవృష్టయః॥ ౧౦ ॥ శిలాద్రుమాశ్చాశనయస్సర్పాఆసారశర్కరాః। ప్రచణ్డశ్చక్రవాతోఽభూద్రజసాచ్ఛాదితాదిశః॥ ౧౧ ॥ ఇత్యర్ద్యమానాసౌభేనకృష్ణస్యనగరీభృశమ్। నాభ్యపద్యతశంరాజంస్త్రిపురేణయథామహీ॥ ౧౨ ॥ ప్రద్యుమ్నోభగవాన్వీక్ష్యవధ్యమానానిజాఃప్రజాః । మాభైష్టేత్యభ్యయాద్వీరోరథారూఢోమహారథః॥ ౧౩ ॥ సాత్యకిశ్చారుదేష్ణశ్చసామ్బోఽక్రూరస్సహానుజైః । హార్దిక్యోభానువిన్దశ్చగదశ్చశుకసారణౌ॥ ౧౪ ॥ అపరేచమహేష్వాసారథయూథపయూథపాః । నిర్యయుర్దంశితాగుప్తారథేభాశ్వపదాతిభిః ॥ ౧౫ ॥ తతఃప్రవవృతేయుద్ధంసాల్వానాంయదుభిస్సహ । యథాఽసురాణాంవిబుధైస్తుములంరోమహర్షణమ్ ॥ ౧౬ ॥ తాశ్చసౌభపతేర్మాయాదివ్యాస్త్రైరుక్మిణీసుతః । క్షణేననాశయామాసనైశంతమఇవోష్ణగుః॥ ౧౭ ॥ వివ్యాధపఞ్చవింశత్యాస్వర్ణపుఙ్ఖైరయోముఖైః। సాల్వస్యధ్వజినీపాలంశరైస్సన్నతపర్వభిః ॥ ౧౮ ॥ శతేనాతాడయత్సాల్వమేకైకేనాస్యసాయకాన్। దశభిర్దశభిర్నేతౄన్వాహనానిత్రిభిస్త్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ తదద్భుతంమహత్కర్మప్రద్యుమ్నస్యమహాత్మనః । దృష్ట్వాతంపూజయామాసుస్సర్వేస్వపరసైనికాః ॥ ౨౦ ॥ బహురూపైకరూపంతద్దృశ్యతేనచదృశ్యతే । మాయామయంమయకృతందుర్విభావ్యంపరైరభూత్ ॥ ౨౧ ॥ క్వచి

యాదభ్యద్రవత్ ✱ ॥ ౧౩ ॥ ✱ తథా-సాత్యకిప్రభృతయో-ఽపరేచ - యదువీరాః,మహాన్త-ఇష్వాసాః ధనూంషి,యేషాం-తే-రథయూథపానామపియూథపాః-దంశితాః కవచితాః,రథాదిభి-శ్చతుర్భి-రఙ్గైర్గుప్తాశ్చ-నిర్యయుః ✱ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ✱ తత ఇతి ॥ యుద్ధం-ప్రవృత్తమభూ-ద్యథా - విబుధైః దేవైస్సహ,అసురాణాం - తద్వత్-కథమ్భూతం-తుములం-వ్యాకులం-రోమహర్షణం-శృణ్వతామపిరోమోద్గమకమ్ ✱ ॥ ౧౬ ॥ ✱ తాశ్చేతి॥యా-శ్శస్త్రవృష్ట్యాదయో-మాయా-స్తాః-క్షణేన-నాశయామాస॥ఉష్ణాః-గావఃకిరణాః,యస్య-స-సూర్యో-నైశంనిశాసంబన్ధి-తమోఽన్ధకారం-నాశయతి॥తద్వత్ ✱ ॥ ౧౭ ॥ ✱ వివ్యాధేతి ॥ స్వర్ణమయాః,పుఙ్ఖాః పృష్ఠప్రాన్తాః,యేషాం, తైః-అయో లోహం - తన్మయాని-ముఖాన్యగ్రాణి-యేషాం-తైః-సన్నతానినిమగ్నాని-పర్వాణి-యేషాం- తైః-పఞ్చవింశత్యా-శరైః,సాల్వస్య-ధ్వజినీపాలం సేనాన్యం-వివ్యాధ ✱ ॥ ౧౮ ॥ ✱ సాల్వంతు-శతేన-శరాణామితి శేషః ॥ అతాడయత్- సైనికాన్పృథా-నేకైకేన-శరేణా-తాడయత్ ॥ నేతౄనవాన్తరసేనానాయకాన్-సారథీన్వా-దశభిర్దశభిః-శరైః-వాహనానిగజాశ్వరథాదీని-త్రిభిస్త్రిభిః-శరైః-అతాడయత్ ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ తదితి॥తత్ప్రద్యుమ్నవిక్రమాత్మకం - మహదతికౌశలం కర్మ- దృష్ట్వా-స్వపరసేనయోర్వర్తమానా-స్సర్వే,తంప్రద్యుమ్నం-పూజయామాసుః,బహుమేనిరే ✱ ॥ ౨౦ ॥ ✱ బహ్వితి ॥ త- న్మయకృతంసౌభం,క్వచి ద్బహురూపం-క్వచిచ్చై-కరూపంక్వచిచ్చదృశ్యతే-క్వచిత్తునదృశ్యతే,ఏవం-పరైః దుర్విభావ్యమవితర్క్య,మభవత్ ✱ ॥ ౨౧ ॥ ✱ కించ॥క్వచిదితి॥ఏవం-దురవస్థితమ్

అనవస్థితంచాభూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ యత్రేత్యత్రేతి॥ ఉపలక్ష్యేత దృశ్యేత-సాత్వతయూథపాః యదువీరాః ❁ ॥ ౨౩ ❁ శరైరితి ॥ అగ్నివద్దాహకో అర్కవత్సంశోషకః, యుగపత్ సర్వత, స్సంస్పర్శో, యేషాం-తైః, ఆశీవిషవదేకస్పర్శమాత్రేణమారకత్వాద్దురాసదైః దుస్సహైః, పరైరితైః యదువీరప్రయుక్తైః-శరైః - పాట్యమానం, పురమనీకానిచ-యస్య, సః- సాల్వో-ఽముహ్యాత్ ముమోహ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సాల్వేతి॥ సాల్వసైన్యపానాం, శస్త్రౌఘైః-భృశం-పీడితా అపి-యదువీరాః, స్వంస్వం-రణంరణభూమిం-నతత్యజుః నత్యక్తవన్తః॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ లోకత్రయమపి జేతుమిచ్ఛవః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సాల్వామాత్యేతి ద్యుమాన్నామద్యుమద్వాఖ్యః-బలీ - మౌర్వ్యైకార్ష్ణాయసమయ్యా - గుర్వ్యేతిపాఠాన్తరం - వ్యాహత్యప్రతాడ్య-వ్యనదత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రద్యుమ్నమితి॥ గదయా తత్ప్రహారేణ-విశీర్ణం-వక్షస్థలం-యస్య-తం-ప్రద్యుమ్నం-రణాద్రణస్థానాదపోవాహ అపసారయామాస ॥ తత్ర హేతుత్వేన సూతం విశినష్టి॥ ధర్మవిత్ సూతః కృచ్ఛ్రగతం రథ్యస్త్రద్రథినమిత్యేవం విధధర్మవిత్-దారుకస్య కృష్ణసారథేః, ఆత్మజశ్చ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ లబ్ధసంజ్ఞ ఇతి॥ తావన్మూర్ఛితః-తతో-ముహూర్తేన-లబ్ధా, సంజ్ఞా చేతనా-యేనసః, కార్ష్ణిః ప్రద్యుమ్నః, సారథి, మువాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇతిసార్ధైశ్చతుర్భిః-హేసూత, ఇదమసాధు-కంతత్-మమ-రణాదపసర్పణమితి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కుత స్తస్యాసాధుత్వ, మతఆహ॥ నేతి ॥ యదూనాం-కులే-జాతః, కోఽపి-రణాద్విచ్యుతః పలా

ద్భూమౌ క్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలే క్వచిత్ । అలాతచక్రవద్భ్రామ్యత్సౌభం తద్దురవస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యత్రయత్రోపలక్ష్యేత ససౌభస్సహసైనికః । సాల్వస్తతస్తతోఽముఞ్చన్ శరాన్సాత్వతయూథపాః ॥ ౨౩ ॥ శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురాసదైః । పాట్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః ॥ ౨౪ ॥ సాల్వానీకపశస్త్రౌఘైర్వృష్ణివీరా భృశార్దితాః, నతత్యజూరణంస్వంస్వం లోకత్రయజిగీషవః ॥ ౨౫ ॥ సాల్వామాత్యో ద్యుమాన్నామ ప్రద్యుమ్నం ప్రాక్ప్రపీడితః । ఆసాద్య గదయా ❁ మౌర్వ్యా వ్యాహత్య వ్యనదద్బలీ ॥ ౨౬ ॥ ప్రద్యుమ్నం గదయా శీర్ణవక్షస్థలమరిన్దమమ్ । అపోవాహ రణాత్సూతో ధర్మవిద్దారుకాత్మజః ॥ ౨౭ ॥ లబ్ధసంజ్ఞో ముహూర్తేన కార్ష్ణిస్సారథిమబ్రవీత్ । అహో అసాధ్విదం సూత యద్రణాన్మేఽపసర్పణమ్ ॥ ౨౮ ॥ న యదూనాం కులే జాతశ్శ్రూయతే రణవిచ్యుతః । వినా మత్క్లీబచిత్తేన సూతేన ప్రాప్తకల్మషాత్ ॥ ౨౯ ॥ కింను వక్ష్యేఽభిసఙ్గమ్య పితరౌ రామకేశవౌ । యుద్ధాద్ధర్మ్యాదపక్రాన్తః పృష్టస్తత్రాత్మనః క్షమమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యక్తం మే కథయిష్యన్తి హసన్త్యో భ్రాతృజామయః । క్లైబ్యం కథం కథం వీర తథాఽన్యైః కథ్యతాం మృధే ॥ ౩౧ ॥ సారథిరువాచ ॥ ధర్మం విజానతాఽఽయుష్మన్ కృతమేతన్మయా విభో । సూతః కృచ్ఛ్రగతం రక్షేద్రథినం సారథిం రథీ ॥ ౩౨ ॥ ఏతద్విదిత్వా తు భవాన్మయాఽపోవాహితో రణాత్ । † ఉపసృష్టః పరేణేతి మూర్ఛితో గదయాఽఽహతః ॥ ౩౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సతూపస్పృశ్య సలిలం దంశితో ధృతకార్ముకః । నయమాం ద్యుమతః పార్శ్వం వీరస్యేత్యాహ

యితో - నశ్రూయతే - కింపునర్దృశ్యత ఇతిభావః - క్లీబమధృష్టం-చిత్తం - యస్య- తేన-త్వయా-సూతేన హేతునా, ప్రాప్తం-కల్మషమయశో-యేన-తస్మాత్-మత్ మత్తః, వినా, అన్యః- కోఽపి-రణవిచ్యుతో నశ్రూయత ఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కించ॥ కింన్వితి॥ రామకేశవా - వభిసఙ్గమ్య, తత్పార్శ్వంగత్వేత్యర్థః - తాభ్యాం, పృష్టః-న్యాయ్యా, ద్యుద్ధాదపక్రాన్తః-పలాయితో-ఽహ, మాత్మనః, క్షమం యోగ్యం, కిన్నువక్ష్యామి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కించ॥ వ్యక్తమితి॥ మేమమ, భ్రాతృజామయో భ్రాతృభార్యాః, మృధే యుద్ధే, ప్రాప్తం, క్లైబ్యం, హసన్త్యః, కథయిష్యన్తి, వ్యక్తం నూనం-హేవీర-తథా, అన్యైరపి, కథంకథం కథ్యతాం ఇతి సంభావనాయాం లోట్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహ సూతః॥ ధర్మమితి॥ హే ప్రభో-ధర్మం-విజానతేతి హేతుగర్భం, అతో మయా ఏతదపసారణం-కృతం, కోఽసౌ ధర్మ, స్తత్రాహ ॥ సూత ఇతి ॥ కృచ్ఛ్రగతం విపత్తింగతం-రథినం, రక్షే-ద్రథీతు తథాభూతం, సారథి, మితి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అస్త్వయం ధర్మః, కిమ్మయాఽధునా ప్రాప్తం కృచ్ఛ్రం-యతో మామపోహితవాన్-తత్రాహ॥ ఏతదితి ॥ పరేణ శత్రుణా కర్త్రా, గదయా, ఆహతస్తాడితః, ఉపసృష్టః పీడాం ప్రాప్తః- మూర్ఛితశ్చ, ఇత్యేత-ద్విదిత్వా, ఉపసృష్ట ఇతి పాఠే పరేణాపహ్రియేత ఇత్యేతద్విదిత్వేత్యర్థః మయా-భవా-న్రణాదపోవాహితః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథపునస్సన్నద్ధేన ప్రద్యుమ్నేన ద్యుమతి హతే సతి యదుషు చ యుధ్యమానేషు భగవానాగత్య సాల్వం జఘానేత్యా

ష్టసప్తతితమేన ॥ సత్వితి॥ సతుప్రద్యుమ్నః , సలిల-ముపస్పృశ్య-ఆచమ్య,మూర్ఛాతఉత్థితత్వాదితిభావః,దంశితఃసన్నద్ధః-ధృతం-కార్ముకంధను-ర్యేనసః-సారథిమాహ॥-కమితి॥వీరస్య-ద్యుమత్తః, పార్శ్వంసమీపం-నయ-మాంప్రాపయేతి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రుక్మిణీసుతఇత్యస్యద్యుమత్పార్శ్వంగతఇత్యాదిః-స్వసైన్యాని-విధమన్తం , ద్యుమన్తం , ప్రతియుధ్యసన్నిరుధ్య - స్మయన్,అనైనాయాసస్సూచ్యతే,అష్టభిశ్శరైఃప్రత్యవిధ్యత్-ప్రత్యతాడయత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తత్రాష్టానాంవినియోగమాహ॥ చతుర్భిరితి॥వాహానశ్వాన్ , ఏకేనతు సూతం,ఏకేన-కార్ముకం, ఏకేన-ధ్వజ-మేకేనతు-ద్యుమత-శ్శిరో,ఽహనత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁గదేతి॥ గదప్రభృతయః,యదవః-సౌభపతేః-బలం-జఘ్నుః , సౌభేయాఃసౌభస్థాః - సర్వే,సంఛిన్నాఃకన్ధరాయేషాంతే. సముద్రే-పేతుఃపతితవన్తః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఏవమితి॥ఇతరేతరంపరస్పరం-నిఘ్నతాంసంబన్ధి-తద్యుద్ధం-త్రినవరాత్ర-మభూత్-నవానాం రాత్రీణాంసమాహారఃనవరాత్రం , త్రయాణాంనవరాత్రాణాంసమాహారస్త్రినవరాత్రం , సప్తవింశత్యహోరాత్రాణీత్యర్థః-తుములమాకులం,ఉల్బణమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁అత్రకైశ్చిదృషిభిరుక్తందూషయితుమనువదతిశుకః ॥ ఇన్ద్రప్రస్థగతఇత్యాదినా ॥ ఏవంవదన్తిరాజఋషయఇత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ ధర్మసూనునాయుధిష్ఠిరేణా-హూతః,కృష్ణః-రాజసూయే-సంవృత్తేపరిసమాప్తేసతి-శిశుపాలే , సంస్థితేమృతేచసతి , తత్రైవ-కతిచిద్దినాని,స్థితః,అతిఘోరాణి నిమిత్తాని-పశ్యన్-కురువృద్ధాదీన్ భీష్మాదీన్-సమతాం-కున్తీం,మునీంశ్చ,ఆమన్త్ర్యపృష్ట్వా, ద్వారవతీం-యయౌ॥ఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥

సారథిమ్॥ ౧ ॥విధమన్తంస్వసైన్యానిద్యుమన్తంరుక్మిణీసుతః।ప్రతిహత్యప్రత్యవిధ్యన్నారాచైరష్టభిస్స్మయన్॥
చతుర్భిశ్చతురోవాహాన్సూతమేకేనచాహనత్।ద్వాభ్యాంధనుశ్చకేతుంచద్యుమతోఽన్యేనవైశిరః॥౩॥ గదసాత్యకిసామ్బాద్యాజఘ్నుస్సౌభపతేర్బలమ్।పేతుస్సముద్రేసౌభేయాస్సర్వేసంఛిన్నకన్ధరాః॥ ౪ ॥ ఏవంయదూనాంశాల్వానాంనిఘ్నతామితరేతరమ్,యుద్ధంత్రినవరాత్రంతదభూత్తుములముల్బణమ్॥ ౫ ॥ఇన్ద్రప్రస్థగతఃకృష్ణఃఆహూతోధర్మసూనునా । రాజసూయేచసర్వృత్తేశిశుపాలేచసంస్థితే॥ ౬ ॥ కురువృద్ధానుపామన్త్ర్యమునీంశ్చససుతాంపృథామ్ । నిమిత్తాన్యతిఘోరాణిపశ్యన్ద్వారవతీంయయౌ॥ ౭ ॥ఆహచాహమిహాయాతఆర్యమిశ్రాభిసంహితః । రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయానూనంహన్యుఃపురీంమమ॥ ౮ ॥వీక్ష్యతత్కదనంరామఃనిరూప్యపురరక్షణే । సౌభంచసాల్వరాజంచదారుకంప్రాహకేశవః॥ ౯ ॥రథంప్రాపయమేసూతసాల్వస్యాన్తికమాశువై । సమ్భ్రమస్తేనకర్తవ్యోమాయావీసౌభరాడయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తశ్చోదయామాసరథమాస్థాయదారుకః । విశన్తందదృశుస్సర్వేస్వేపరేచారుణానుజమ్ ॥ ౧౧ ॥ సాల్వశ్చకృష్ణమాలోక్యహతప్రాయబలేశ్వరః । ప్రాహరత్కృష్ణసూతాయశక్తింభీమరవాంమృధే॥ ౧౨ ॥తామాపతన్తీంనభసిమహోల్కామివరంహసా। భాసయన్తీందిశశ్శౌరిస్సాయకైశ్శతధాచ్ఛినత్ ॥ ౧౩ ॥ తంచషోడశభిర్బాణైర్విద్ధ్వాసౌభంచఖేభ్రమత్। ఆవిధ్యచ్ఛరసందోహైఃఖంసూర్యఇవరశ్మిభిః॥ ౧౪ ॥సాల్వశ్శౌరేస్తుదోస్సవ్యంసశార్ఙ్గంశార్ఙ్గధన్వనః । బిభేద

ఆహచాహమిహేత్యాదినా ॥ ఆర్యమిశ్రోబలభద్ర,స్తేనా-భిగతఃసహితో , ఽహ, మిహాగతః,చైద్యపక్షీయా-రాజన్యా,మమ పురీం-హన్యుర్నాశయేయు-రతో,ఽహంగమిష్యామీతిశేషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁వీక్ష్యేతి॥అస్యాగమనానన్తరంఇత్యాదిః-స్వానాం,త , త్కదనంయుద్ధం-సౌభం-సాల్వంచ , వీక్ష్య , రామం , పురరక్షణంప్రతి-నిరూప్యనియుజ్య , దారుకం,ప్రాహేత్యన్వయః॥౯॥❁ఉక్తిమేవాహ॥రథమితి॥ హేసూత,సాల్వస్యా,న్తికంప్రత్యా,శు-రథం, ప్రాపయ- తేనసాల్వేనసహ,సంగ్రామః-కర్తవ్యః-అయం-సాల్వో,మాయావీ-సౌభరాట్చ ❁ ॥౧౦॥❁ఇతీతి॥ఆస్థాయసమ్యగధిష్ఠాయ,చోదయామాస,గమయామాసఅశ్వానితిశేషః॥విశన్తమితి॥అరుణస్యానుజోయస్మిన్-తం గరుడధ్వజంరథం,విశన్తం,రణభూమావితిశేషః, స్వేయదవః,పరేసాల్వపక్షీయాశ్చ,దదృశుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁హతప్రాయస్య,బలస్యే,శ్వరః,సాల్వః,యుద్ధే,కృష్ణ,మవలోక్య,భీమో,రవోధ్వనిః-యాస్యా,స్తాం-శక్తిం,కృష్ణస్య,సూతాయ, ప్రాహరత్ప్రాయుఙ్క్త ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁తామితి॥ రంహసావేగేన-నభస్యా,పతన్తీం,ఉల్కామివ-సర్వాః,దిశో,భాసయన్తీం, తాంశక్తిం,శతధా,చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తమితి॥ఖేఆకాశే-భ్రమద్భ్రామ్యమాణం,సౌభం,తంసౌభపతించా,విధ్య,ఖమాకాశం,రశ్మిభి,స్సూర్యఇవ, శరజాలైః,పున- స్సౌభ,మావిధ్యత్ ॥ సునీలత్వవిపులత్వాదిభిరాకాశోపమాసౌభస్య, అచిన్త్యవేగత్వబాహుళ్యాదిభిశ్శరాణాంరశ్మిసాదృశ్యం , అయత్నేనైవరశ్మివచ్ఛరజాలప్రసారాత్సూర్యతుల్యశ్శ్రీకృష్ణఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁సాల్వఇతి॥శార్ఙ్గధన్వనఃకృష్ణస్య,శార్ఙ్గసహితం,దోర్భుజం-బిభే

దవిద్ధాత్-హస్తాత్,శార్ఙ్గం-న్యపతత్-తత్,అద్భుతమభూత్॥అభూతపూర్వత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అతఏవాహ॥ హాహా కార ఇతి ॥ మహానుచ్చైః , వినద్యేతి , అస్యశార్ఙ్గపాతజసన్తోషాతిశయాదిత్యాదిః , ఉచ్చైః, వినద్య , ఇదంవక్ష్యమాణం,మాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥యదితిద్వాభ్యాం॥యత్ యస్మాత్, హేమూఢ-నో ఽస్మాకం,సఖ్యుశ్చైద్యస్య- భార్యాత్వేనస ఙ్కల్పితా,రుక్మిణీ,త్వయా,అస్మాకమీక్షతాంపశ్యతాంసతాం,అపహృతా,తథా,న , సఖా , సభామధ్యే,వ్యాపాదితఃహ తఃతత్రహేతుత్వేనసఖాయంవిశేషష్టి ॥ ప్రమత్తః,తదాఽనవహితఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తమితి॥తుశబ్దోఽత్రహేత్వర్థః-తస్మా త్తేఃసఖ్యుర్భార్యాయాఅపహర్తారం,హన్తారంచ , అపరాజితమాత్మానంమన్యమానం-త్వా , అపునరావృత్తింమృత్యుం-నయా మి,అతో-యుద్ధే,మమ,అగ్రతస్తిష్ఠ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థముక్తఃప్రాహ॥శ్రీభగవాన్॥వృథేతి॥హేమన్ద,వికత్థసేప్రగల్భంభాషసే, అన్తికేసమనన్తరే,ప్రాప్తం,మృత్యుం, నపశ్యసే, నాలోకయసీత్యర్థః,కించ శూరాః,కేవలం,పౌరుషమేవ,దర్శయన్తి , నతు, బహుయథాతథా-భాషన్త ఇతితథా ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ భీమోభయంకరో, వేగః యస్యాః,తయా,గదయా,జత్రౌసక్థ మూలే-తతాడ,సచసాల్వః , అసృగ్రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్,చకమ్పే,కమ్పితవాన్ ॥ గదాయామితి ॥ సన్నివృత్తాయాంకృష్ణేనా పకీర్ణాయాంసత్యామిత్యర్థః-అన్తరధీయతఅన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అన్తర్ధానానన్తరం,కశ్చి-త్సాల్వప్రేషితః- పురుషః

న్యపతద్ధస్తాచ్ఛార్ఙ్గమాసీత్తదద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥హాహాకారో మహానాసీద్భూతానాంతత్రపశ్యతామ్ । వినద్యసౌ భరాడుచ్చైరిదమాహజనార్దనమ్॥ ౧౬ ॥యత్త్వయామూఢనస్సఖ్యుర్భ్రాతుర్భార్యాహృతేక్షతామ్ । ప్రమ త్తస్ససభామధ్యేత్వయావ్యాపాదితస్సఖా॥ ౧౭ ॥తంత్వాఽద్యనిశితైర్బాణైరపరాజితమానినమ్ । నయామ్య పునరావృత్తింయదితిష్ఠేర్మమాగ్రతః ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వృథాత్వంకత్థసేమన్దనపశ్యస్యన్తికేఽన్త కమ్ । పౌరుషందర్శయన్తిస్మశూరానబహుభాషిణః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వాగదయాసాల్వంభగవాన్భీమవేగయా। తతాడజత్రౌసంక్రుద్ధస్సచకమ్పేవమన్నసృక్ ॥ గదాయాంసన్నివృత్తాయాంసాల్వస్త్వన్తరధీయత॥౨౦॥తతో ముహూర్తఆగత్యపురుషశ్శిరసాఽచ్యుతమ్। దేవక్యాప్రహితోఽస్మీతినత్వాప్రాహవచోరుదన్ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణ కృష్ణమహాబాహోపితాతేపితృవత్సల ।బద్ధ్వాఽపనీతస్సాల్వేనసౌనికేనయథాపశుః॥ ౨౨ ॥నిశమ్యవిప్రియం కృష్ణోమానుషీంప్రకృతింగతః । విమనస్కోఘృణీస్నేహాద్బభాషేప్రాకృతోయథా ॥ ౨౩ ॥ కథంరామమసం భ్రాన్తంజిత్వాఽజేయంసురాసురైః । సాల్వేనాల్పీయసాఽనీతఃపితామేబలవాన్విధిః॥ ౨౪ ॥ఇతిబ్రువాణే గోవిన్దేసౌభరాట్ప్రత్యుపస్థితః । వసుదేవమివానీయకృష్ణంచేదమువాచసః॥ ౨౫ ॥ ఏషతేజనితాతాతోయదర్థ మిహజీవసి । వధిష్యేవీక్షతస్తేఽముమీశశ్చేత్పాహిబాలిశ॥ ౨౬ ॥ఏవంనిర్భర్త్స్యమాయావీఖడ్గేనానకదున్దు భేః । ఉత్కృత్యశిరఆదాయఖస్థంసౌభంసమావిశత్॥ ౨౭ ॥తతోముహూర్తంప్రకృతావుపప్లుతస్స్వబోధఆ స్తేస్వజనానుషఙ్గతః । మహానుభావస్తదబుధ్యదాసురీంమాయాంససాల్వప్రహితాంమయోదితామ్॥ ౨౮ ॥ నత త్రదూతంనపితుఃకళేబరంప్రబుద్ధఆజౌసమపశ్యదచ్యుతః । స్వాప్నంయథాచామ్బరచారిణంరిపుంసౌభస్థమా

ఆగత్య,అచ్యుతం-శిరసా నత్వా,ప్రణమ్య,రుదన్వచోవాక్యం,ప్రాహ॥కిమితి॥ దేవక్యా,ప్రహితః,ప్రేషితోఽస్మీతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ ॥ హేపితృవత్సల, తేతవ , పితావసుదేవః,సాల్వేన-బద్ధ్వా-ఆనీతః - యథా-సౌనికేనపశుమారకేణ-పశుః-రక్షణీయతేత ద్వత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నిశమ్యేతి॥మానుషీం-ప్రకృతింస్వభావం-అనుగతః-ఘృణీదయావాన్,నతఏవ -విమనస్కో,దుఃఖితమనాః, స్నే హాత్పితృవిషయకాద్బభాషే ,యథా-ప్రాకృతఃపురుషఃతద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భాషణమేవాహ॥కథమితి॥సురాసురైరపి-జేతుమ శక్యం-ప్రసిద్ధం-రామం-కథం,జిత్వా-క్షుద్రేణ-సాల్వేన-మమ - పితా-ఆనీతః విధిర్దైవం,బలవా-న్నహో ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతి- బ్రువాణేసతి-వసుదేవమివేతీవశబ్దేనవస్తుతోఽవసుదేవమితిసూచ్యతే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ ఏషఇతి ॥ తేతవ,ఏష-జని తా-జనకః- తాతః , పాలకవ్యావృత్తయేజనితేత్యుక్తం,యదర్థంకిమర్థమిత్యర్థః- తేతవ - వీక్షతఃపశ్యతస్సతః - అముంచవసు దేవం,వధిష్యే, హేబాలిశమూఢ- ఈశస్సమర్థశ్చే -దముం-పాహి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ఆనకదున్దుభేశ్శిర - ఉత్కృత్య ఛిత్వా ఆదాయ,ఖస్థమాకాశేస్థితం,సౌభ,మావిశత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తతఇతి॥ప్రకృతౌమానుషస్వభావే, ఉపప్లుతోమగ్నః-స్వ బోధః-స్వాసాధారణంసార్వజ్ఞ్యం- యస్యసః,తత్రహేతుఃస్వజనానుషఙ్గతఃస్వజనాసక్తః - మహానుభావఃహేతుగర్భమి దం-తత్త్వాత్ ,సభగవాన్-మయోదితాం - సాల్వంప్రతిమయైవంకుర్విత్యుపదిష్టామిత్యర్థః॥సాల్వేనప్రేషితాం,మాసురీం, మాయాం,మబుధ్యతజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ నేతి ॥ యద్యేవం,ప్రబుద్ధోఽబుధ్యత్-తత్రతదైవ,ఆజౌయుద్ధాఙ్గణే,దూతం,నాప

శ్యత్-నాపి,పితుః-కళేబరం-యథా-స్వప్నా-దుద్బుద్ధస్స్వప్నమర్థం-నపశ్యతి తద్వత్-కింతు. అమ్బరచారిణం-సౌభస్థితం-రిపుంసాల్వ-మవలోక్య-నిహన్తు-ముద్యుక్తో-బభూవ ॥ ౨౯ ॥ ఇతీత్థముపన్యస్తంపరమతంనిరాకరోతి॥ ఏవమితి ॥ హేరాజన్-కేచిదృషయః-నాన్వితాః-పూర్వాపరానుసన్ధానరహితాః ఇత్థం-వదన్తి,తదాహ॥ యత్స్వవాచఇతి॥స్వవాచాం,విరుద్ధ్యేరర్థవిరోధంప్రాప్నుయు-రితి-యత్-న్నానుస్మరన్తినానుసందధతే, నూనంధ్రువం ॥ అయమభిప్రాయః॥నతావద్రాజసూయార్థంరామేణసహాగతఃశ్రీకృష్ణఃసఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్యేతిపూర్వముక్తత్వాత్-నచేన్ద్రప్రస్థంగతేకృష్ణేసాల్వాగమనం-సాల్వసఙ్గ్రామవ్యాసక్తేనమయాయుష్మద్యాతంనజ్ఞాతమితికామ్యకవనస్థాన్పాణ్డవాన్ప్రత్యాగతాకృష్ణేనోక్తమితి॥ వ్యాసోక్తేరితి ॥ ౩౦ ॥ అసంభావితంచైతదిత్యాహ॥క్వశోకమోహావితి॥విమనస్క-ఇత్యనేనోక్తఃశోకః-మానుషీంప్రకృతింగతఇత్యనేనోక్తఃమోహః-ఘృణీస్నేహాదిత్యనేనోక్తఃస్నేహః,భయంవాదుర్నిమిత్తదర్శనజంనూనంహన్యుఃపురీమిత్యుక్తం-యచ్చహస్తాచ్చార్ఙ్గంన్యపతదితి, తచ్చాజ్ఞానసంభవం-నవిద్యతేజ్ఞానంయేషాం-తేషు,సంభవంసంభవత్-భయం.వా-క్వేత్యసంభావనాద్యోత్యతే-తద్ధేతుత్వేనభగవన్తంవిశినష్టి॥అఖణ్డితేతి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానశబ్దాప్రకారివిషయజ్ఞానపరౌ॥ అఖణ్డితే,జ్ఞానవిజ్ఞానేసర్వపదార్థతద్యాథాత్మ్యవిషయకే-ఐశ్వర్యంచ-యస్య, తస్యేశ్వరస్య-సర్వాన్తర్యామిణః,శోకాదిః-క్వేతిసంబన్ధః-హేత్వేవంవిధస్యభగవతశ్శోకాదికంవదన్తోవిస్మయన్తే ॥ ౩౧ ॥ శోకాద్యభావంకైముత్యన్యాయాభిప్రాయేణాహ ॥ యత్పాదేతి ॥యస్యభగవతః-పాదయోః-సేవయాపరిచర్యాదిరూపసేవయా, శ్రవణకీర్తనాదిరూపయా-ఊర్జితాపుష్కలా-పరినిష్పన్నేతియావత్-తయా-ఆత్మవిద్యయా,ఆత్మనస్తస్యపరమాత్మనః-విద్యయాఉపాసనయా-అనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహం-హిత్వాన్తిఅపనయన్తి-అనాదిశ్చాసౌ-వాత్మనోవిపర్యయః-దేహాద్విలక్షణస్యాత్మనోదేహతాదాత్మ్యభ్రమఃఅస్వతన్త్రస్యాత్మనఃస్వాతన్త్ర్యభ్రమశ్చేత్యేవంవిపర్యయఃసఏవగ్రహఃపిశాచ-స్తం-కంచా,నన్తమసఙ్కు-

---

లోక్యనిహన్తుముద్యతః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంవదన్తిరాజన్నృషయఃకేచనాన్వితాః । యత్స్వవాచోవిరుద్ధ్యేరన్నూనంతేనస్మరన్త్యుత॥౩౦॥క్వశోకమోహౌస్నేహోవాభయంవాఽజ్ఞానసంభవమ్।క్వచాఽఖణ్డితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యస్త్వఖణ్డితః ॥ ౩౧ ॥ యత్పాదసేవోర్జితయాఽఽత్మవిద్యయాహిన్వన్త్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్। లభన్తఆత్మీయమనన్తమైశ్వరంకుతోనుమోహఃపరమస్యసద్గతేః॥ ౩౨ ॥తంశస్త్రపూగైఃప్రహరన్తమోజసాసాల్వంశరైశ్శౌరిరమోఘవిక్రమః। యుద్ధ్వాఽచ్ఛినద్వర్మధనుశ్శిరోమణింసౌభంచశత్రోర్గదయారురోధ

చితమాత్మీయ-మైశ్వర్యంఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణం-లభన్తే,నిరస్తనిశ్శేషాజ్ఞానతత్కార్యాఃగుణాష్టకప్రాదుర్భావరూపముక్తింలభన్తఇత్యర్థః,సతాంగతేః-పరమపురుషస్య,మోహః, కుతోను,తత్పాదసేవకానామేవనమోహః-కింపునస్తస్య మోహాభావఇతివక్తవ్య మిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇత్థంపరమతేనిరస్తేకింతర్హితాత్త్వికమిత్యతఆహ ॥ తమితి-శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగతఇత్యాదిః-యద్వా, భగవతఃశోకమోహాదిప్రతిపాదకమివస్థితమనూదితంపరమతముద్ధరతి॥ ఏవంవదన్తీతిత్రిభిః-అన్వితాయుక్తాఇతియావత్-కేచనైవంవదన్తీత్యర్థః-నను, నిరస్తనిఖిలదోషస్యభగవతోఽనుజ్ఞానశోకాదిదోషాన్వదన్తఃకథమభియుక్తాఇత్యతఆహ॥యదితి ॥ యత్ యస్మాత్,స్వవాచఇతిషష్ఠ్యన్తం-స్వవాచః "వేదాహంసమతీతానివర్తమానానిచార్జున,తాన్యహంవేదసర్వాణీ"తిసార్వజ్ఞవిషయభగవద్వచసః-యే-విరుద్ధ్యేరన్నజ్ఞానాదయో,దోషాస్తాన్-తేఋషయః-నానుస్మరన్త్యేవ-కిన్తు, మనుష్యభావానుకారమాత్రతాత్పర్యకత్వేనతథోచురితిభావః॥తఇతిబహువచనంసర్వాభిప్రాయకం,ఏవంచమానుషీంప్రకృతింగతఇత్యస్య,ప్రకృతింస్వభావం, గతోఽనుగతః-అనుకుర్వన్నిత్యర్థః-అన్యథా, ప్రాకృతోయథేతిదృష్టాన్తాసఙ్గతిః-హస్తాచ్చార్ఙ్గంన్యపతదిత్యుక్తేరపిమనుష్యభావానుకారేతాత్పర్యం, అన్యథా-నిరస్తనిఖిలదోషస్యక్వాపద్యసంభావనాపీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ క్వశోకేతిద్వాభ్యాం ॥ అనయోర్యథోక్తఏవార్థః-అస్మిన్పక్షే ఆర్యమిశ్రాభిసఙ్గతఇత్యస్యాయమర్థః-ఆర్యమిశ్రాఃవృద్ధాః,భీష్మాదయస్తైరభిసఙ్గతఃఅభితస్సంగతఃసుఖమాసమితి॥ఆర్యమిశ్రైశ్చసఙ్గతఇతిపాఠాన్తరమపిక్వచిద్దృశ్యతేఆర్యైర్మునిభి, ర్మిశ్రైర్భవద్భిశ్చ, సఙ్గతఇత్యర్థః-నతుబలభద్రసహితత్వమనేనోచ్యతే-అస్మిన్పక్షేకామ్యకవనస్థపాణ్డవసాన్త్వనముపపన్నమేవ-అన్యథా-పరమతందూషయన్భగవాన్బాదరాయణఃస్వవచసోఃపూర్వాపరయోఃవిరోధంపరమతే-నాపాదయితుమర్హతి ॥ తతోముహూర్తమిత్యాదేస్త్వయమర్థః ఉపప్లుతస్వబోధఇత్యసమస్తంపదద్వయం-స్వబోధః-స్వఃస్వాభావికః-స్వాసాధారణశ్చ-బోధస్సార్వజ్ఞరూపో-యస్య,తథాభూతోఽపి-ప్రకృత్యా,వుపప్లుతోమగ్నః, ప్రకృతివశ్యాజ్ఞసంసారీవ-ఆసఆస్తఇత్యర్థః-తత్రహేతుః, స్వజనాన్యదూననుసఙ్గతఃఅను

వర్తమానః-స్వయఞ్చ కశ్చిద్వ్యాదవ ఇవానుకుర్వన్ ఇత్యర్థః తతః - అబుధ్యత ప్రబుద్ధవాన్ భూత్ ॥ నిత్యసర్వజ్ఞోఽపి ప్రాకృతవత్ - ప్రమోహాబుధ్యతేతి . కించాద్యవ్యాఖ్యానే ఇన్ద్రప్రస్థాద్భగవదాగమనస్యానుక్తత్వాత్ - తంశస్త్రపూగైరిత్యాదేః పూర్వాపరసన్దర్భనైఘట్యం , శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగత ఇత్యాదిపూరణత్వేన స్వారస్యమిత్యపగన్తవ్యమిత్యలంవిస్తరేణ అమోఘోఽప్రతిహతో,విక్రమో-యస్య,సశౌరిః-ఓజసా బలేన-శస్త్రపూగైః - ప్రహరన్తం-సాల్వం,శరైర్విధ్వాతాడయిత్వా.వర్మకవచం-ధనుశ్చ,శిరోమణించా,చ్ఛినత్-సౌభంతు,గదయా- రురోధ బభఞ్జ హేత్యాహ్యశ్చర్యే ❊ ॥ ౩౩ ॥ ❊ తదితి॥కృష్ణహస్తేనేరితయా ప్రయుక్తయా, గదయా-సహస్రధా , విచూర్ణితం-తత్సౌభం - తోయే సముద్రజలే-పపాత-తత,స్సాల్వః,తత్సౌభం,త్యక్త్వా,భూతల,మాస్థితః-గదా,ముద్యమ్య-ద్రుతంయథాతథా - తంకృష్ణం-అభ్యద్రవత్ ❊ ॥ ౩౪ ॥ ❊ ఆధావత ఇతి ॥ అభ్యాపతతోఽస్యసాల్వస్య-గదేన-సహితం - బాహుం-భల్లేనవాణవిశేషేణ, ఛిత్వా,అథ - సాల్వస్య,వధార్థం-ప్రళయాతుల్యం,రథాఙ్గంచక్రం.బిభ్రాణో-బభౌ॥యథా , సార్కః సూర్యసహిత-ఉదయాచల-స్తద్వత్ ❊ ॥ ౩౫ ॥ ❊ జహారేతి ॥ పురుమాయినఃబహువిధమాయినస్సాల్వస్య,శిర - స్తేనైవచక్రేణైవ - జహారహృతవాన్-యథే - న్ద్రో వజ్రేణ-వృత్రస్య-శిరః,తద్వత్ - తదా-నృణాం-హాహేతి , శబ్దోబభూవ ❊ ॥ ౩౬ ॥ ❊ అథసానుజదన్తవక్త్రవధాత్మకంహరేశ్చేష్టితంవక్తుం తావత్ప్రస్తౌతి ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ సాల్వే- పతితేసతి - సఖీనాంసాల్వాదీనాంఅపచితింపారోక్ష్యేణోపకృతిం.కుర్వన్

హ ॥ ౩౩ ॥ తత్కృష్ణహస్తేరితయావిచూర్ణితంపపాతతోయేగదయాసహస్రధా । విసృజ్యతద్భూతలమాస్థితో గదాముద్యమ్యసాల్వోఽచ్యుతమభ్యగాద్ద్రుతమ్॥ ౩౪ ॥ఆధావతస్సగదమస్యబాహుంభల్లేనఛిత్వాఽథరథాఙ్గమద్భుతమ్ । వధాయసాల్వస్యలయార్కసన్నిభంబిభ్రద్బభౌసార్కఇవోదయాచలః ॥ ౩౫ ॥ జహారతేనైవశిరస్సకుణ్డలంకిరీటయుక్తం పురుమాయినోహరిః । వజ్రేణవృత్రస్య యథాపురన్దరోబభూవహాహేతివచస్తదానృణామ్॥ ౩౬ ॥తస్మిన్నిపతితేపాపేసౌభేచగదయాహతే। దేవదున్దుభయోనేదుస్తదాదేవగణేరితాః॥ సఖీనామపచితింకుర్వన్దన్తవక్త్రోరుషాఽభ్యగాత్॥ ౩౭ ॥ ❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊
❊❊❊❊❊❊ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః- ❊❊❊❊❊❊❊
శ్రీశుకఉవాచ ॥ శిశుపాలస్యసాల్వస్యపౌణ్డ్రకస్యాపిదుర్మతేః । పరలోకగతానాంచకుర్వన్పారోక్ష్యసౌహృదమ్॥ ౧ ॥ ఏకఃపదాతిస్సంక్రుద్ధోగదాపాణిఃప్రకమ్పయన్ । పద్భ్యామిమాంమహారాజమహాసత్త్వోఽభ్యవర్తత॥ ౨ ॥ తంతథాఽఽయాన్తమాలోక్యగదామాదాయసత్వరః । అవప్లుత్యరథాత్కృష్ణఃసిన్ధుంవేలేవప్రత్యగాత్॥ ౩ ॥గదాముద్యమ్యకారూషోముకున్దంప్రాహదుర్మదః।దిష్ట్యాదిష్ట్యాభవానద్యమమదృష్టిపథంగతః॥ త్వంమాతులేయోనఃకృష్ణమిత్రధ్రుఙ్మాంజిఘాంససి । అతస్త్వాంగదయామన్దహనిష్యేవజ్రకల్పయా॥ ౪ ॥ తర్హ్యానృణ్యముపైమ్యజ్ఞమిత్రాణాంమిత్రవత్సల । బన్ధురూపమరింహత్వావ్యాధిందేహచరంయథా॥ ౬ ॥ఏవంరూక్షైస్తుదన్వాక్యైఃకృష్ణంతోత్త్రైరివద్విపమ్।గదయాఽతాడయన్మూర్ధ్నిసింహవద్వ్యనదచ్చసః॥ ౭ ॥గదయా

కర్తుమిత్యర్థః వ్యాధిక్యమాహ ❊ ॥ ౩౭ ॥ ❊ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేసప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః ❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊

సఖీనామపచితింకుర్వన్నిత్యుక్తంవిస్తరేణాహ॥శిశుపాలస్యేత్యాదినా, పారోక్ష్యసౌహృదంపరోక్షేణకర్తవ్యంసుహృత్కృత్యం-కుర్వన్॥లక్షణహేతోః,రితిశతా ॥ కర్తుమిత్యర్థః-వ్యధ్యక్యతేత్యుత్తరత్రసంబన్ధః,కథంభూతః,ఏకఃఅసహాయః-గదా,పాణౌయస్యసః- పద్భ్యాం-మహీం-ప్రకమ్పయన్- మహత్-సత్త్వంబలం-యస్యసః- హేమహారాజ ❊ ॥౧॥౨॥ ❊ తమితి ॥ తందన్తవక్త్రం-అవలోక్య-త్వరయా-సహితః-సిన్ధుంసముద్రం , వేలేవ-తంప్రత్యధాత్ప్రతిరురోధ ❊ ॥ ౩ ॥ ❊ గదామితి॥కారూషోదన్తవక్త్రః-ప్రాహ- తదేవాహ॥దిష్ట్యేతి॥దిష్ట్యాఅయమానన్దోజాతఇత్యర్థః-కోఽసౌ-అద్య-దృష్టిపథంభవాన్ప్రాప్త-ఇత్యేషః- హేకృష్ణ-త్వ - మస్మాకంమాతులేయఃమాతులస్యపుత్రఃసహజమిత్రమితితాత్పర్యం-తథాఽపిమిత్రధ్రుక్త్వాద్రుహ్యతీతితథా-మాంచ,హన్తుమిచ్ఛసి॥ యతఏవంభూత , స్తతస్త్వాం,వజ్రతుల్యయా-బృహత్యా-గదయా-హనిష్యేతాడయిష్యామీత్యర్థః ❊ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❊ తర్హీ ఏవంచేన్మిత్రవత్సలోఽహం-దేహగతం,వ్యాధిమివ - మృత్యుసంపాదకం-బన్ధురూపమరిం,త్వాం,హత్వా,మిత్రాణా- మానృణ్యమృణాభావం, ప్రాప్స్యామి ❊ ॥ ౬ ॥ ❊ ఏవమితి॥తోత్త్రైరఙ్కుశైః-ద్విపంగజమివ-తీక్ష్ణం-రూక్షైఃపరుషైః-వాక్యైః - కృష్ణం-తుదన్ వ్యథయన్నివ-మూర్ధ్ని-గదయా-అతాడయత్-తతస్సదన్తవక్త్రస్సింహవద్వ్యనదత్ ❊ ॥ ౭ ॥ ❊ గదయేతి।యదూద్వహఃకృష్ణఃఆజౌయుద్ధేగదయా-తాడితో-నచచాల

అపితు,కృష్ణః-తం,దన్తవక్త్రం - స్తనాన్తరే స్తనమధ్యే- కౌమోదక్యాగదయా - గాఢంయథాతథా - అతాడయదిత్యనుషఙ్గః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ఏవం తాడితో- నిర్భిన్నంహృదయంయస్య.సః,ముఖాద్రుధిరం, ఉద్వమన్, కేశాదీ-న్ప్రసార్య,వ్యసుర్గతప్రాణో,ధరణ్యాం,న్యపతత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతో,దన్తవక్త్రశరీరా.త్సూక్ష్మమణుస్వరూపం - పరిత్యక్తప్రకృతిసంబన్ధం.జ్యోతిః స్వప్రకాశం-జీవస్వరూపం, కృష్ణ-మావిశత్ ॥ తావదావిశ్యతత్ సత్త్వాన్ధర్మ్యయుక్తః తత్సార్షదతాంప్రాప్త ఇత్యర్థః-యథా సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - హేనృప-చైద్యవధే - కృతే, తద్వహో,దావిశత్, తద్వత్,యద్యప్యాత్మజ్యోతిషో ఽతిసూక్ష్మత్వాత్సర్వభూతైర్ద్రష్టుంఅశక్యం-అతీన్ద్రియంచ - తథాఽపిస్వస్యపరమపురుషత్వం తయోస్తుశాపాన్తేస్వస్మిన్ప్రవేశంచసర్వభూతేభ్యఃప్రఖ్యాపయితుంశక్తోభగవాన్ తథా ప్రవేశయామాసేతివిభావయన్తు ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ విదూరథ ఇతి॥తస్య దన్తవక్త్రస్య, భ్రాతా, విదూరథః, భ్రాతృవిషయకశోకేన, వ్యాప్తః, ఉచ్ఛ్వసన్, తజ్జిఘాంసయాకృష్ణజిఘాంసయా - అసిచర్మభ్యాంఖడ్గఖేటాభ్యాం, యుక్తఇతి శేషః - ఆగచ్ఛదభ్యపతత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ క్షురనేమినా - నేమిర్ధారా,యస్య,తేన-చక్రేణ, హేరాజేన్ద్ర,కిరీటాదిసహితం, పాపతతః, తస్యవిదూరథస్య,శిరో,జహారచిచ్ఛేదేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఏవమితి॥అన్యానపి దుర్విషహాన్సోఢుమశక్యాన్, శత్రూన్-హత్వా, సురాదిభిరీడితః,ఉపగీయమానో,విజయోయస్యసః, వృష్ణిప్రవరైఃయదూత్తమైః-పరివృతశ్చ పురీంద్వారకాం, వివేశ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇత్థంసర్వత్రవిజయినోభగవ

ఽభిహతోఽప్యాజౌనచచాలయదూద్వహః। కృష్ణోఽపితంమహాగుర్వ్యాకౌమోదక్యాస్తనాన్తరే ॥ ౮ ॥ గాఢనిర్భిన్నహృదయఉద్వమన్రుధిరంముఖాత్। ప్రసార్యకేశబాహ్వఙ్ఘ్రీన్ధరణ్యాంన్యపతద్వ్యసుః ॥ ౯ ॥ తతస్సూక్ష్మతరంజ్యోతిఃకృష్ణమావిశదద్భుతమ్। పశ్యతాంసర్వభూతానాంయథాచైద్యవధేనృప ॥ ౧౦ ॥ విదూరథస్తు తద్భ్రాతా భ్రాతృశోకపరిప్లుతః। ఆగచ్ఛదసిచర్మభ్యాముచ్ఛ్వసంస్తజ్జిఘాంసయా ॥ ౧౧ ॥ తస్యచాపతతఃకృష్ణశ్చక్రేణక్షురనేమినా। శిరోజహారరాజేన్ద్రసకిరీటంసకుణ్డలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవంసౌభంచసాల్వంచదన్తవక్త్రంసహానుజమ్। హత్వాదుర్విషహానన్యైరీడితస్సురమానవైః ॥ ౧౩ ॥ మునిభిస్సిద్ధగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। అప్సరోభిఃపితృగణైర్యక్షైఃకిన్నరచారణైః ॥ ౧౪ ॥ ఉపగీయమానవిజయఃకుసుమైరభివర్షితః। వృతశ్చవృష్ణిప్రవరైర్వివేశాలఙ్కృతాంపురీమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంయోగేశ్వరఃకృష్ణోభగవాన్జగదీశ్వరః। ఈయతేపశుదృష్టీనాంనిర్జితో

✽ బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః ✽

జయతీతిసః ॥ ౧౬ ॥ శ్రుత్వాయుద్ధోద్యమంరామఃకురూణాంసహపాణ్డవైః। తీర్థాభిషేకవ్యాజేనమధ్యస్థఃప్రయయౌకిల ॥ ౧౭ ॥ స్నాత్వాప్రభాసేసన్తర్ప్యదేవర్షిపితృమానవాన్। సరస్వతీంప్రతిస్రోతంయయౌబ్రాహ్మణసంవృతః ॥ ౧౮ ॥ పృథూదకంబిన్దుసరస్త్రితకూపంసుదర్శనమ్। విశాలంబ్రహ్మతీర్థంచచక్రంప్రాచీంసరస్వతీమ్ ॥ ౧౯ ॥ యమునామనుయాన్యేవగఙ్గామనుచభారత। జగామనైమిశంయత్రఋషయస్సత్రమాసతే ॥ ౨౦ ॥ తమాగతమభిప్రేత్యమునయోదీర్ఘసత్రిణః। అభినన్ద్యయథాన్యాయంప్రణమ్యోత్థాయచార్చయన్ ॥ ౨౧ ॥ సో

తః, క్వచిత్పరాజయంవదన్తోమూఢా ఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥ భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః జగతః-కృత్స్నస్య, ఈశ్వరః ప్రశాసితా చ-అనేనపరాజయసంభావనాదూరతఏవాపాస్తేతిసూచితం - నిర్జితః జరాసన్ధాదిభిరితి శేషః-క్వచిచ్చ-జయతీత్యేవం,పశుదృష్టీనాంమూఢానా,మీయతే,నిర్జితోజయతీతిభ్రాన్త్యా,రజితఏవజయతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అథపునఃకానిచిద్బలభద్రచేష్టితాన్యనువర్ణయతి॥ శ్రుత్వేత్యాదినాయావదేకోనాశీతిసమాప్తి॥కురూణాం,పాణ్డవైస్సహ- యుద్ధోద్యమంయుద్ధాయయత్నం శ్రుత్వా-మధ్యస్థః-ఉభయేషామపిబాన్ధవతాఽవిశేషాదుభయమధ్యస్థస్తటస్థఇతియావత్ ॥ హేతుగర్భమిదం, అతః,పుణ్యతీర్థస్నానయాత్రావ్యాజేన-ప్రయయౌ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ స్నాత్వేతి ॥ ప్రతిప్రత్యక్ స్రోతః ప్రవాహో-యస్యాః,స్తాం,సరస్వతీం-ప్రత్యక్సరస్వతీం,యయావిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తతః- పృథూదకాదీనితీర్థవిశేషాణి - యయౌ,ఇతిసంబన్ధః-తత్ర-చక్రంచక్రతీర్థం-ప్రాచీంసరస్వతీంత్రివేణీమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తతో - యమునామను - యాని-తీర్థాని-గఙ్గామనుచ-యాని,తాని-సర్వాణి-సాదరంయథాతథా-నారదమితిపారేతదాఖ్యతీర్థం - నైమిశంచ-జగామేతిసంబన్ధః॥ నైమిశంవిశినష్టి॥ యత్రేతి॥ యత్ర నైమిశే,సత్రం,మాసతేఅనుతిష్ఠన్తి- ఋషయఃశౌనకాదయః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తమితి॥తంబలభద్ర-మాగత-మభిప్రేత్యదృష్ట్వేత్యర్థః-దీర్ఘంసహస్రసమంసత్ర-మేషామస్తీతితథా-తే,మునయః-యథాన్యాయ, మర్చయన్నర్చితవన్తః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ సఇతి॥కృతఃఆసనపరిగ్రహోయేన - స-రామః,రోమహర్షణ - మైక్షత,ఇతిసంబన్ధః,కథంభూత-మాసీనముపవిష్టం.మహామునేర్వ్యాద

రాయణస్య, శిష్యమ్ ॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయినం ప్రత్యుత్థానమకృతవన్తం-తం-సూతం, ప్రతిలోమజం, నకృతం ప్రహ్వణం ప్రణామః-అఞ్జలిశ్చ-యేన-తం, తాన్ విప్రాన్, అధ్యాసీనం - విప్రేభ్యోప్యుచ్చాసనాసీనమిత్యర్థః, మాధవో రామః-చుకోప-సకోపం ప్రాప్తవానిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తదేవాహ ॥ కస్మాదితి ॥ విప్రానధ్యాస్తే విప్రేభ్యోప్యుచ్చాసనమధితిష్ఠతీత్యర్థః ప్రతిలోమజ ఇత్యనేన తదనర్హత్వాభిప్రాయః తథా-ధర్మపాలయిత్రీతి తథా, తాన్, అస్మాన్, అధ్యాస్తే-అతో-ఽయం, దుర్మతిః-వధమర్హతి ॥ ౨౪ ॥ అజానన్నధ్యాస్త ఇత్యత ఆహ ॥ ఋషేరితి ॥ ఋషేర్భగవతో బాదరాయణస్య - శిష్యో-భూత్వా-బహూని-ఇతిహాసాదీని-సర్వశః-శాస్త్రాణ్యధీత్య-దమవినయాదిరహితస్య - వృథా, పణ్డితమాత్మానం మన్యమానస్య-గుణాయ, న భవన్తి-ఇతిహాసాద్యధ్యయనాదీనీతి శేషః, కిన్తు దోషాయైవేతి భావః, అదాన్తస్యేత్యాదివిశేషణైః నాస్యాజ్ఞానకృతమధ్యాసనాధిష్ఠానం, అపి త్వహంకారప్రయుక్తమితి సూచ్యతే ॥ ౨౬ ॥ విప్రానధ్యాస్తామన్యథా కరోతు కిం తవేత్యత ఆహ ॥ ఏతదర్థ ఇతి ॥ కోఽసావర్థః-ధర్మధ్వజినః ఉత్తమవేషధారిణో - వధ్యా, ఇత్యేవః- కుతః హి యస్మాత్-తే ధర్మధ్వజినః-అధికాః, పాతకినః-అతో దణ్డ్యా ద్విజాశ్చ న వధ్యా ఇతి నైవం, అవశ్యం వధ్యా ఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏతావదితి ॥ అసతాం, వధాన్నివృత్తోఽపి, భగవాన్ రామః, భావిత్వాత్ భవితవ్యత్వాత్ కేనాప్యపరిహార్యత్వాత్, తం రోమహర్షణం కుశాగ్రేణాహనత్ ॥ ౨౮ ॥ హాహేతి ॥ ఖిన్నం మానసం యేషాం తే, ఊచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అధర్మ ఇత్యాదినా సపాదశ్లోకేన ॥ తే త్వయా అధర్మః, కృతః ॥ ౨౯ ॥ అధార్మికప్రతిలోమజవధః కోఽయమధర్మ ఇత్యత ఆహుః ॥ అస్యేతి ॥ హే యదునన్దన, అస్య రోమహర్షణ

ఉత్థితస్సపరివారః కృతాసనపరిగ్రహః । రోమహర్షణమాసీనం మహర్షేశ్శిష్యమైక్షత ॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయి
నం సూతమకృతప్రహ్వణాఞ్జలిమ్ । అధ్యాసీనం చ తాన్విప్రాంశ్చుకోపోద్వీక్ష్య మాధవః ॥ ౨౩ ॥ కస్మాదసావిమా
న్విప్రానధ్యాస్తే ప్రతిలోమజః । ధర్మపాలాంస్తథైవాస్మాన్వధమర్హతి దుర్మతిః ॥ ౨౪ ॥ ఋషేర్భగవతో భూ
త్వా శిష్యోఽధీత్య బహూని చ । సేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః ॥ ౨౫ ॥ అదాన్తస్యావినీతస్య వృథా
పణ్డితమానినః । న గుణాయ భవన్తి స్మ నటస్యేవాజితాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ ఏతదర్థో హి లోకేఽస్మిన్నవతారో మయా
కృతః । వధ్యా హి ధర్మధ్వజినస్తే హి పాతకినోఽధికాః ॥ ౨౭ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాన్నివృత్తోఽసద్వధాదపి ।
భావిత్వాత్తం కుశాగ్రేణ కరస్థేనాహనత్ప్రభుః ॥ ౨౮ ॥ హాహేతివాదినస్సర్వే మునయః ఖిన్నమానసాః । ఊచు
స్సఙ్కర్షణం దేవమధర్మస్తే కృతః ప్రభో ॥ ౨౯ ॥ అస్య బ్రహ్మాసనం దత్తమస్మాభిర్యదునన్దన । ఆయుశ్చాత్మాక్ల
మం తావద్యావత్సత్రం సమాప్యతే ॥ ౩౦ ॥ అజానతైవాచరితస్త్వయా బ్రహ్మవధో యథా । యోగేశ్వరస్య భ
వతో నామ్నాయోఽపి నియామకః ॥ ౩౧ ॥ యద్యేతద్బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం లోకపావన । చరిష్యతి భవా
ఀల్లోకసఙ్గ్రహోఽనన్యచోదితః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీరామ ఉవాచ ॥ చరిష్యే వధనిర్వేశం లోకానుగ్రహకామ్యయా । నియమః
ప్రథమే కల్పే యావాన్స తు విధీయతామ్ ॥ ౩౩ ॥ దీర్ఘమాయుర్బతైతస్య సత్త్వమిన్ద్రియమేవ చ । ఆశాసితం యద్బ్రూ
త తత్సాధయే యోగమాయయా ॥ ౩౪ ॥ ఋషయ ఊచుః ॥ శస్త్రస్య తవ వీర్యస్య మృత్యోరస్మాకమేవ చ । యథా భ

స్యాస్మాభిః-బ్రహ్మాసనం, యావద్వా యావతా కాలేన, సత్రం, సమాప్యతే, తావత్, ఆత్మక్లమం దేహస్య, న క్లమః శ్రమో-యస్మిన్-తదాయుశ్చ, దత్తం, పురాణవక్తృత్వప్రాప్తం బ్రాహ్మణయోగ్యం యదస్యాసనమ్ ॥ ౩౦ ॥ అజానతేతి ॥ అతః-త్వయా-అజానతైవ ఆచరితం కృతం-యథా-బ్రహ్మవధో బ్రహ్మహత్యా-తద్వత్ - బ్రహ్మహత్యాసదృశం పాపం కృతమిత్యర్థః-నను బ్రహ్మవధాదపి కిం మమేశ్వరస్యేత్యత ఆహ ॥ యోగేశ్వరస్యేతి సార్ధేన । యద్యపి - యోగేశ్వరస్య భవతః యుక్తయోగనిర్వాహకస్య-అకర్మవశ్యస్య- తవ, బ్రాహ్మణో నహన్తవ్యః, ఇత్యాదిలక్షణ - ఆమ్నాయోఽపి-న నియామకః-యద్యపి త్వం న విధివశ్య ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ తథాపి-హే లోకపావన-బ్రహ్మహత్యాయాః - పావనం ప్రాయశ్చిత్తం - చరిష్యతి-చరన్ననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః కిమర్థమిత్యత ఆహుః ॥ న, అన్యైశ్చోదితః-స్వయమేవ యది భవాన్- చరిష్యతి తర్హి-లోకసంగ్రహః-స్యాదిత్యర్థః ॥ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః, ఇత్యుక్తరీత్యా లోకాననుశిక్షితుం చరేతి భావః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ రామః ॥ చరిష్య ఇతి ॥ లోకానుగ్రహకామ్యయా-లోకానుజిఘృక్షయా, వధస్య- నిర్వేశం ప్రాయశ్చిత్తం-చరిష్యే ॥ ప్రథమే కల్పే ముఖ్యపక్షే యావాన్నియమః-స తు - విధీయతాం ముఖ్యప్రాయశ్చిత్తముపదిశతామిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కించ, దీర్ఘమితి ॥ అస్య రోమహర్షణస్య-దీర్ఘ-మాయుః-సత్త్వం బలమిన్ద్రియపాటవాత్మకం అన్యచ్చ - యద్భవద్భిః - రాశాసితం అపేక్షితం-తత్సర్వం, బ్రూత యోగమాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా అహం-తత్సర్వం-సాధయే ॥ ౩౪ ॥ ఇత్థముక్తాః ప్రాహుర్మునయః ॥ శస్త్రస్యేతి ॥ శస్త్రస్య త్వత్ప్రయుక్తకుశాగ్రరూపస్య-తవ-వీర్యస్య చ-మృత్యోః రోమహర్షణమరణస్య చ - యథా- సత్యత్వం-యథా చాస్మాకం చ

చః-యావత్సత్రంత్వందీర్ఘాయురస్మాకం పురాణవక్తాభవేత్యేవంవిధంవచః-సత్యం-భవే-త్తథా, హేరామ, విధీయతాంక్రియతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ శస్త్రాదీనాంసత్యత్వంసంపాదయన్నాహరామః॥ఆత్మావాఇతి ‚‚ అఙ్గాదఙ్గాత్సంభవసిహృదయాదధిజాయసే-ఆత్మావైపుత్రనామాఽసిసజీవశరదశ్శతం „ ఇత్యాది,వేదానుశాసనంవేదవాక్యం- తస్మాదస్యపుత్రఉగ్రశ్రవాః-భవతాంపురాణవక్తా-భవేత్-ఆయురాదిమాంశ్చభవేత్ - అతస్సాఙ్గోపాఙ్గమహర్షేణస్యాజీవనాదస్త్రస్యమృత్యోశ్చసత్యతా - పుత్రరూపేణచాయురాదిసిద్ధేర్భవద్వచనస్యాపిసత్యతాస్యాదితిభావః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ కించ-బ్రహ్మదణ్డార్థమయుష్మదపేక్షితంకథయత,తదహంకరిష్యామీత్యత ఆహ॥కింవఃకామ ఇతి॥ హేమునిశ్రేష్ఠాః-వోయుష్మాకం- కింకామఃయద్విషయఃకామోవర్తతే,తం, బ్రూతి॥అథానన్తరం,బ్రహ్మదణ్డంగృహీత్వా, అపచితింనిష్కృతిం అజానతోమమ- హేబుధాః,యథావ-దపచితి-శ్చిన్త్యతాం,విధీయతామ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఇత్థముక్తాస్తావదపేక్షితంకథయన్తి॥ఇల్వలస్యేతి॥దానవో, వర్తతఇతిశేషః-సపల్వలః-ప్రతిపర్వ-గత్య,సత్రం,దూషయతి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తంపల్వలం,జహిమారయ,తదేవ,నోఽస్మాకం,పరముత్కృష్టం, శుశ్రూషణం,తంకథంభూతం,పూయాదీన్యభివర్షతీతితథా,తం-తత్ర,పూయంహేయమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తతస్తదనన్తరం,భారతం,వర్షం,పరీత్యప్రదక్షిణీకృత్య, సుసమాహితోరాగద్వేషాదిరహితః,తీర్థస్నానశీలో,ద్వాదశమాసాం,శ్చరిత్వా,విశుధ్యసేశుద్ధోభవిష్యసి,చరిత్వేత్యస్యకృచ్ఛ్రాణీత్యాదిర్వా ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం

వేద్వచస్సత్యంతథారామవిధీయతామ్॥ ౩౫ ॥రామఉవాచ ॥ ఆత్మావైపుత్రఉత్పన్న ఇతివేదానుశాసనమ్। తస్మాదస్యభవేద్వక్తాఆయురిన్ద్రియసత్త్వవాన్॥ ౩౬ ॥కింవఃకామోమునిశ్రేష్ఠాబ్రూతాహంకరవాణ్యథ । అజానతస్త్వపచితింయథావచ్చిన్త్యతాంబుధాః॥ ౩౭ ॥ఇల్వలస్యసుతోఘోరఃపల్వలోనామదానవః । సదూషయతినస్సత్రమేత్యపర్వణిపర్వణి॥ ౩౮ ॥తంపాపంజహిదాశార్హతన్నశ్శుశ్రూషణంపరమ్ । పూయశోణితవిణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్ ॥ ౩౯ ॥ తతశ్చభారతంవర్షంపరీత్యసుసమాహితః । చరిత్వాద్వాదశాన్మాసాంస్తీర్థస్నాయీవిశుధ్యసే ॥ ౪౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ॥అథపర్వణ్యుపావృత్తేప్రచణ్డఃపాంసువర్షణః। భీమోవాయురభూద్రాజన్పూయగన్ధశ్చసర్వశః॥ తతోఽమేధ్యమయంవర్షంపల్వలేనవిసర్జితం।అభవద్యజ్ఞశాలాయాంసోఽన్వదృశ్యతశూలధృక్ ॥౨॥తంవిలోక్యబృహత్కాయంభిన్నాఞ్జనచయోపమమ్।తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుందంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీముఖమ్ ॥౩॥సస్మారముసలంరామఃపరసైన్యవిదారణమ్।హలంచదైత్యదమనంతేతూర్ణముపతస్థతుః॥౪॥తమాకృష్యహలాగ్రేణపల్వలంగగనేచరం।ముసలేనాహనత్క్రుద్ధోమూర్ధ్నిబ్రహ్మద్రుహంబలః ॥౫॥సోఽపతద్భువినిర్భిన్నలలాటోఽసృక్సముత్సృజన్ ।ముఞ్చన్నార్తస్వరంశైలోయథావజ్రహతోఽరుణః॥౬॥సంస్తుత్యమునయోరామంప్రయుజ్యావితథాశిషః। అభ్యషిఞ్చన్మహాభాగవృత్రఘ్నంవిబుధాయథా॥౭॥వైజయన్తీందదుర్మాలాంశ్రీధామామ్లానపఙ్కజామ్।రా

శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథపల్వలవధంవక్తుంతద్దుశ్చేష్టితంప్రస్తౌతి ॥ తతఇతి ॥ పర్వణ్యుపావృత్తేప్రాప్తేసతి,ప్రచణ్డోఽపస్వరః, పాంసూన్వర్షతీతితథా,భయఙ్కరో,దుర్గన్ధో,వాయు-రభూత్ ఉదభూత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తతఃఅమేధ్యమయమితిచ్ఛేదః-స-పల్వలః-శూలంధరతీతితథా,అన్వదృశ్యత ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తమితి॥తంపల్వల-మవలోక్య-రామః-పరసైన్యంవిదారయతీతితథా- తం-ముసలం-దైత్యాన్దమయతినాశయతీతితథా - తద్ధలంచ-సస్మారేతిసంబన్ధః ॥ తంకథంభూతం - బృహన్కాయశ్శరీరం-యస్య-భిన్నోవిదీర్ణోఽఞ్జనచయః-ఉపమా-యస్య-త - మతికృష్ణమిత్యర్థః ॥ తప్తతామ్రమివ - చ్ఛిఖా-శ్మశ్రూణిచ,యస్య-తం,దంష్ట్రాభి-రుగ్రం-భ్రుకుటియుతం-ముఖం-యస్య-తం-తౌహలముసలౌ-తూర్ణంతద్దైవో-పతస్థతుఃసన్నిహితౌబభూవతుః ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ తమితి॥గగనేచరం-తంపల్వలం, హలాగ్రేణా-కృష్య-బలోరామః-క్రుద్ధో - మూర్ధ్ని-ముసలేనా- హనత్ తాడయామాస,తత్రహేతుత్వేనపల్వలంవిశినష్టి-బ్రహ్మద్రుహం-బ్రహ్మబ్రహ్మకులం-తస్మైద్రుహ్యతీతితథా-తమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ సఇతి॥ నిర్భిన్నంలలాటంయస్యసః - పల్వలః-అసృగ్రుధిర-ముత్సృజన్-ఆర్తస్వరంముఞ్చంశ్చ - భూమా-వపతత్-యథా-అరుణః - గైరికాదిధాతుభిరితిశేషః-ఉపమేయేతు-రుధిరేణారుణః-వజ్రేణాహతః-పర్వతః-పపాత-తద్వత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ సంస్తుత్యేతి॥అవితథాఃతాః - ఆశిషః-ప్రయుజ్య - ఆశీర్వాదాన్కృత్వేత్యర్థః- హేమహాభాగ - అభ్యషిఞ్చన్స్నాపయామాసుః-యథా-విబుధాఃదేవాః-వృత్రఘ్నమిన్ద్రం-తద్వత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ వైజయన్తీమితి॥శ్రియో-ధామాస్య-మ్లానాని - పఙ్కజాని-యస్యాం-తాం-వైజ

యన్తీంనామ-మాలాం-దివ్యే-వస్త్రే-దివ్యాన్యా-భరణానిచ-దదుః ❀॥ ౮ ॥ ❀అథేతి॥తైరృషిభిః-బ్రాహ్మణైస్సహ.కౌశికీంన
దీ-మాగత్య-తత్రస్నాత్వా-తత-స్సరోవర-మగాత్॥కింతత్సర స్తత్రాహ॥యతస్సరసః-సరయూ-రస్రవత్ ఉదగాత్ ❀॥౯॥ ❀
సరయూమనుస్రోతేనఅనులోమేన - సబలభద్రః - పులహాశ్రమంసాలగ్రామక్షేత్రం - గోమత్యాం-గణ్డక్యాం-విపాశాయాం
చ-స్నాత్వా - శోణేచనదే-ఆప్లుతఃస్నాతః-పితౄన్ పితామహానీ - నిష్ట్వాసంపూజ్య-మనసాఆరాధ్యేత్యర్థః - జీవత్పితృకత్వా
చ్ఛ్రాద్ధాదికాభావాత్ - యద్యపిజీవత్పితృకైఃగయానగన్తవ్యేతివదన్తి - తథాప్య- తఏవవచనా త్తీర్థయాత్రావ్యాజేనగన్త
వ్యానతుశ్రాద్ధార్థమిత్యవగమ్యతే ॥ గఙ్గాసాగరసఙ్గమం-గత్వా - ఉపస్పృశ్యతత్రస్నాత్వా-క్త్వాప్రత్యయాన్తానాంసముద్ర
సేతుమగమదిత్యుపరిష్టాదన్వయః - గిరీశస్యరుద్రస్యా-లయం - శ్రీశైలంశ్రీపర్వతం-కాఞ్చీపురీం-సరిద్వరాంకావేరీం-యత్ర-
హరి-స్సన్నిహిత - స్త-చ్ఛ్రీరఙ్గాఖ్యం - మహాపుణ్యావహం-క్షేత్రం - ఋషభాద్రింవనగిరిం-తద్విశేషణంహరేఃక్షేత్రమితి॥త
త్రేతి ॥ తత్రసముద్రసేతౌ - అయుతం-ధేనూః-దదౌ ❀ ॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ❀కృతమాలామితి॥అగమదిత్యను-
షఙ్గః-శేషోవా - తత్రమలయపర్వతే- తేనాగస్త్యేన-ఆశీర్భి-ర్యోజితః-దక్షిణ-మర్ణవం-గతః-తత్రార్ణవసమీపే , కన్యాఖ్యాం

మాయవాససీదివ్యేదివ్యాన్యాభరణానిచ॥౮॥అథతైరభ్యనుజ్ఞాతఃకౌశికీమేత్య*బ్రాహ్మణైః।స్నాత్వాసరోవర
మగాద్యతస్సరయూ*రస్రవత్॥౯॥అనుస్రోతేనసరయూంప్రయాగముపగమ్యసః।స్నాత్వాసన్తర్ప్యదేవాదీన్జ
గామపులహాశ్రమమ్॥౧౦॥గోమతీంగణ్డకీంస్నాత్వావిపాశాంశోణఆప్లుతః।గయాంగత్వాపితౄనిష్ట్వాగఙ్గాసా
గరసఙ్గమమ్॥౧౧॥ ఉపస్పృశ్యమహేన్ద్రాద్రౌరామందృష్ట్వాఽభివాద్యచ।సప్తగోదావరీంవేణీంపమ్పాంభీమర
థీంతతః॥ ౧౨ ॥స్కన్దందృష్ట్వాయయౌరామశ్శ్రీశైలంగిరిశాలయమ్॥ ౧౩ ॥ద్రవిడేషుమహాపుణ్యందృష్ట్వాద్రిం
వేఙ్కటాచలమ్ । కామకోటింపురీంకాఞ్చీంకావేరీంచసరిద్వరామ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీరఙ్గాఖ్యంమహాపుణ్యంయత్రస
న్నిహితోహరిః । ఋషభాద్రింహరేఃక్షేత్రందక్షిణాంమధురాంతథా॥ ౧౫ ॥సముద్రసేతుమగమన్మహాపాతక
నాశనమ్ । తత్రాయుతమదాద్ధేనూర్బ్రాహ్మణేభ్యోహలాయుధః॥ ౧౬ ॥కృతమాలాంతామ్రపర్ణీంమలయంచ
కులాచలమ్ । తత్రాగస్త్యంసమాసీనంనమస్కృత్యాభివాద్యచ॥ ౧౭ ॥యోజితస్తేనచాశీర్భిరనుజ్ఞాతోగతోఽ
ర్ణవమ్।దక్షిణంతత్రకన్యాఖ్యాందుర్గాందేవీందదర్శసః॥ ౧౮ ॥ తతఃఫల్గునమాసాద్యపఞ్చాప్సరసముత్తమమ్।
విష్ణుస్సన్నిహితోయత్రస్నాత్వాఽస్పర్శద్గవాంశతమ్ ॥ ౧౯ ॥ తతోఽభివ్రజ్యభగవాన్కేరళాంశ్చత్రిగర్త
కాన్ । గోకర్ణాఖ్యంశివక్షేత్రంసాన్నిధ్యంయత్రధూర్జటేః॥ ౨౦ ॥ఆర్యాంద్వైపాయనీందృష్ట్వాశూర్పారక
మగాద్బలః । తాపీంపయోష్ణీంనిర్విన్ధ్యాముపస్పృశ్యాథదణ్డకాన్॥ ౨౧ ॥ప్రవిశ్యరేవామగమద్యత్రమాహిష్మతీ
పురీ । మనుతీర్థముపస్పృశ్యప్రభాసంపునరాగమత్॥ ౨౨ ॥ శ్రుత్వాద్విజైఃకథ్యమానంకురుపాణ్డవసంయుగే।
సర్వరాజన్యనిధనంభారంమేనేహృతంభువః॥ ౨౩ ॥సభీమదుర్యోధనయోర్గదాభ్యాంయుధ్యతోర్మృధే। వార
యిష్యన్వినశనంజగామయదునన్దనః॥ ౨౪ ॥యుధిష్ఠిరస్తుతందృష్ట్వాయమౌకృష్ణార్జునావపి । అభివాద్యాభవం
స్తూష్ణీంకింవివక్షురిహాగతః॥ ౨౫ ॥ గదాపాణీఉభౌదృష్ట్వాసంరబ్ధౌవిజయైషిణౌ । మణ్డలానివిచిత్రాణిచరన్తా
విదమబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ యువాంతుల్యబలౌవీరౌహేరాజన్హేవృకోదర । ఏకంప్రాణాధికంమన్యఉతైకంశిక్ష

కన్యాకుమార్యాఖ్యాం దుర్గాం-దేవీం-దదర్శ-సబలరామః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❀తతఇతి ॥ ఫల్గునమనన్తపురం-ప్రాప్య-ఉత్త
మం,పఞ్చాప్సరసంనామ-సరః - సమాసాద్య-తద్విశినష్టి - యత్రపఞ్చాప్సరసే-విష్ణు - స్సన్నిహితః-తత్ర-స్నాత్వా-గవా-మ
యుత-మస్పర్శదదాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀భగవాన్రామః-కేరళాదీన్ - దేశాన్-యత్ర-ధూర్జటేశ్శివస్య-సాన్నిధ్యం-త-ద్గోక
ర్ణాఖ్యం శివాభిమానిక్షేత్రమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ద్వైపాయనీంయస్యాస్తా-మార్యామమ్బికాం-దృష్ట్వా - శూర్పారకం క్షేత్రం-జ
గామ॥తాపీమితి॥ఉపస్పృశ్యతాప్యాదిషుస్నాత్వా-అథ - దణ్డకాఖ్యమరణ్యం-ప్రవిశ్య-తతో- రేవాంనర్మదా - మగమత్-య
త్ర రేవాతీరే-మాహిష్మతీపురీ-వర్తతే-తాం రేవామిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❀శ్రుత్వేతి॥తత్ర-ద్విజైః-కథ్యమానం-సర్వేషాం
బహూనాం-రాజ్ఞాం-నిధనంనాశం-శ్రుత్వా- భువో-భారం -హృతం-భగవతేతి శేషః-మేనే అమన్యత ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀సఇతి॥స
యదునన్దనోరామః-మృధేయుద్ధే-యుధ్యతోస్సతోః,తౌ,వారయిష్యన్ వారయితుం-వినశనంకురుక్షేత్రం-జగామ ❀॥ ౨౪ ॥❀
యుధిష్ఠిరఇతి ॥ తంరామం-దృష్ట్వా-యమౌ - తత్సమీపమితి శేషః-తథా- కృష్ణార్జునావపి-యయతుః- తే-త-మభివాద్య-కింవక్తు
మిచ్ఛు-రిహాగతఇతి-సంశయానాః తూష్ణీమభవన్ ❀॥ ౨౫ ॥ ❀ఉభౌభీమదుర్యోధనౌ-దృష్ట్వా-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥క
థంభూతౌ-క్రుద్ధౌసంరబ్ధౌ-విజయమాకాంక్షన్తౌవిచిత్రాణి-మణ్డలానిగతిభేదాన్-చరన్తౌకుర్వన్తౌ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ఉక్తిమేవాహ॥

యువామితి ॥ హేరాజన్ దుర్యోధన-ఏకంభీమం, ప్రాణాధికంబలాధికం-మన్యే- ఉత్తైకమేకంతు-దుర్యోధనం శిక్షయాఽధికం-మన్యే ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తస్మాత్-తుల్యవీర్యయోః-యువయోః-రన్యతరస్య-విజయః అన్యః పరాజయో-భవిష్యతీ-తినలక్ష్యతే, అతో, నిష్ఫలో-రణః సంగ్రామః, విరమతు శామ్యతు ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ నేతి ॥ నృపాత్మజౌ భీమదుర్యోధనౌ-ఇత్థముక్తావపి-తస్య-రామస్య-వాక్యం, నజగ్రాహతుః, తత్ర హేతు ర్బద్ధవైరౌ, తత్రాపి హేతు-రన్యోన్యం, దురుక్తం-దుశ్చేష్టితానిచ స్మరన్తౌ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ దిష్టమితి ॥ రామః-తత్స్వవాక్యాగ్రహణం - దిష్టం తయోః ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం- మన్వాన - స్తూష్ణీం-ద్వారవతీంపురీంయయౌ ॥ స్ఫీతైస్సర్వసంపత్సమృద్ధై-రుగ్రసేనాదిభి-స్సఙ్గతో, బభూవ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తమితి ॥ తంబలభద్రం-నివృత్తాఖిలవిరోధం-క్రిత్వజైస్సహ-క్రతుభిః-అయాజయన్-క్రత్వఙ్గమితి పాఠే-యజ్ఞశరీరకం పరమాత్మానమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తేభ్య ఇతి ॥ భగవాన్రామ, స్తేభ్యః ఋషిభ్యః- విశుద్ధం విపర్యయసంశయాదిరహితం, విజ్ఞానం - వ్యతరత్, అదాత్, ఉపదిదేశేత్యర్థః - కింతజ్జ్ఞానం-యద్వ్యతర-దిత్యత ఆహ ॥ యేనైవేతి ॥ యేనజ్ఞానేన, ఆత్మని పరమాత్మన్యాధారభూతే, విశ్వ-మాత్మానంచ - విశ్వగం-విశ్వంగచ్ఛతి వ్యాప్య తిష్ఠతీతి తథాభూతం, విదుస్సాక్షాత్కుర్యు, స్తథావిధం జ్ఞానం వ్యతరదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ స్వజ్యోత్స్నయా చన్ద్రఇవ-రేజే ॥ జ్యోత్స్నాస్థానీయా స్వపత్నీ, చన్ద్రస్థానీయస్తు రామః, అనపాయిత్వాచ్ఛుభ్రవర్ణత్వాచ్చ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ రా

యాఽధికమ్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మాదేకతరస్యేహ యువయోస్సమవీర్యయోః । నలక్ష్యతే జయోఽన్యో వా విరమత్వఫలో రణః ॥ ౨౮ ॥ నతద్వాక్యం జగృహతుర్బద్ధవైరౌ నృపాత్మజౌ । అనుస్మరన్తావన్యోన్యం దురుక్తం దుష్కృతానిచ ॥ ౨౯ ॥ దిష్టం తదనుమన్వానో రామో ద్వారవతీం యయౌ । ఉగ్రసేనాదిభిస్స్ఫీతైర్జ్ఞాతిభిస్సముపాగతః ॥ ౩౦ ॥ తం పునర్నైమిశం ప్రాప్తమృషయోఽయాజయన్ముదా । ❀ క్రత్వఙ్గం క్రతుభిస్సర్వైర్నివృత్తాఖిలవిగ్రహమ్ ॥ ౩౧ ॥ తేభ్యో విశుద్ధవిజ్ఞానం భగవాన్వ్యతరద్విభుః । యేనైవాత్మన్యదో విశ్వమాత్మానం విశ్వగం విదుః ॥ ౩౨ ॥ సపత్న్యాఽవభృథస్నాతో జ్ఞాతిబన్ధుసుహృద్వృతః । రేజే స్వజ్యోత్స్నయేవేన్దుస్సువాసాస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతః ॥ ౩౩ ॥ ఈదృగ్విధాన్యనేకాని బలస్య బలశాలినః । అనన్తస్యాప్రమేయస్య మాయామర్త్యస్య సన్తిహి ॥ ౩౪ ॥ యోఽనుస్మరేత రామస్య కర్మాణ్యద్భుతకర్మణః । శృణ్వన్గృణన్ననన్తస్య విష్ణోస్సదయితో భవేత్ ॥ ౩౫ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀

కుచేలోపాఖ్యానమ్.

రాజోవాచ ॥ భగవన్యానిచాన్యాని ముకున్దస్య మహాత్మనః । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య శ్రోతుమిచ్ఛామహే ప్రభో ॥ ౧ ॥ కోనుశ్రుత్వాఽసకృద్బ్రహ్మన్నుత్తమశ్లోకసత్కథాః । విరమేత విశేషజ్ఞోఽవిషణ్ణః కామమార్గణైః ॥ ౨ ॥ సావాగ్యసన్తస్యగుణాన్గృణీతే కరౌచతత్కర్మకరౌ మనశ్చ । స్మరేద్వసన్తం స్థిరజఙ్గమేషు శృణోతి తత్పుణ్యకథాస్సక

మస్య చేష్టితాని సాకల్యేన వక్తుం న శక్యానీత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ ఈదృగ్విధానీతి ॥ అనన్తస్యానన్తావతారరూపస్య, ప్రమేయస్య అసఙ్ఖ్యాతకల్యాణగుణస్య-మాయామర్త్యస్య స్వసఙ్కల్పపరిగృహీతమనుష్యజన్మనః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఉపవర్ణితబలభద్రచేష్టితశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ అద్భుతానికర్మాణి యస్య - తస్య, అనన్తస్య తదవతారరూపస్య, బలదేవస్య-కర్మాణి-యః పుమాన్-శృణ్వన్-సతి వక్తరి- గృణన్, కథయన్-సతి శ్రోతరి కీర్తయన్, ఉభయోరభావే అనుస్మరేచ్చ స-విష్ణో-ర్దయితో నిరతిశయప్రియో-భవేత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః ❀

అథ భగవతో భక్తానుగ్రహం బ్రహ్మణ్యత్వాద్యాత్మకం కుచేలవృత్తాన్తం ప్రస్తోష్యన్ తావత్తద్విషయకం రాజ్ఞః ప్రశ్నమాహ సూతః ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ శుక-అనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్య - మహాత్మనో భక్తానుకమ్పినో-ముకున్దస్య, యాని-వీర్యాణి ప్రభావసూచకాని కర్మాణి- తాని, శ్రోతుమిచ్ఛామహే-ప్రభో వక్తుం సమర్థోఽసీతి భావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ బహుధా శ్రుతవతోఽపి కుత స్తవ న విరక్తిరుదేతీత్యత ఆహ ॥ కోన్వితి ॥ హే బ్రహ్మన్-ఉత్తమశ్లోకస్య, సత్కథాః, అసకృదపి శ్రుత్వా, కామమార్గణైర్విషయాన్వేషణైః-అవిషణ్ణః, విషాదమప్రాప్తః - విశేషజ్ఞో రసజ్ఞశ్చ కో-వా పుమాన్-విరమేత, భగవత్కథాశ్రవణాదితి శేషః-సారజ్ఞశ్చేన్న కోపి విరమేతేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కామమార్గణైర్విషణ్ణః, నిర్వేదం ప్రాప్తః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ భగవద్గుణవర్ణనాదిషూపయుక్తానామేవ వాగాదీన్ద్రియాణాం సాఫల్యమన్యథా వైయర్థ్యమేవేత్యాహ ॥ నేతి ॥ యా, అనన్తస్య, గుణాన్-గృణీతే వర్ణయతి, సైవ-వా-క్సఫలేత్యర్థః, విపర్యయే "జిహ్వాఽసతీ దార్దురికీవ" ఇత్యాది ద్వితీయస్కన్ధోక్తోఽను

---

౩౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ క్రత్వఙ్గైః

సన్ధేయః-తస్యభగవతః, కర్మ్మారాధనాత్మకం-కురుతఇతితథా - తావేవ-కరౌ-హస్తౌ,స్థావరేషు జఙ్గమేషుచ , అన్తరాత్మత
యా వసన్తం-భగవన్తం-యం-స్మరే-త్తదేవ-మనః-య,స్తస్య-పుణ్యాః-కథాః,శృణోతి-స,ఏవ-కర్ణః శ్రోత్రమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉ
భయం చరాచరాత్మకం జగత్,లిఙ్గం శరీరం-యస్య-తం,విభవావతారరూపం మర్త్యావతారరూపం చేతి వా- య,దానమేత్ప్ర
ణమే-త్తదేవ-శిరః-యత్,తం, పశ్యతి తదేవ-చక్షుః,విష్ణోః,తజ్జనానాం తద్భక్తానాం వా - పాదోదకం-నిత్యం,భజన్తి సేవన్తే-
తాన్యేవా,ఙ్గాని గాత్రాణి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ మునిరిత్యాహ సూత ఇతి॥ విష్ణురాతేనేతి॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితా-నిమ
గ్నమాసక్తం,హృదయం,యస్య సః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ కృష్ణస్యాసీదిత్యాదినా॥ బ్రహ్మవిత్తమః బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠః-
ఇన్ద్రియార్థేషు ఇన్ద్రియాదివిషయేషు-విరక్తః, తత్ర హేతుః,ప్రశాన్త,ఆత్మా మనో-యస్య సః-జితానీన్ద్రియాణి బాహ్యాని యేన
సః,యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా,వర్తమానః జీవన్,ఏవంభూతః-కృష్ణస్య-సఖా-ఆసీదితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁
తస్యేతి ॥ తస్య బ్రాహ్మణస్య కుచేలాఖ్యస్య , కుత్సితం చేలమస్యేతీదమన్వర్థం నామ-భార్యా క్షుత్క్షామా-యదృచ్ఛాలబ్ధం త
స్మై పరివిశ్య స్వయం క్షుధా జీర్ణా , తత్ర హేతుః,తథావిధా పతికజ్జితేన్ద్రియా , అతఏవ-పతివ్రతా, ఏవంభూతా-సా,మ్లాయ
తా శుష్యతా,వదనేన-పతిం ప్రాహ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నన్వితి॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతః పూజ్యస్య తవ-యస్సఖా-కృష్ణః-
త-ముపైహి సమీపం గచ్ఛ , కథంభూతః,సాక్షా-చ్ఛ్రియో లక్ష్మ్యాః , పతిః-తవ దారిద్ర్యాపనయనం తస్య కియదితి భావః॥ న
ను శ్రియః పతిశ్చేన్మాం నావలోకయేదపీత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మణ్య ఇతి ॥ బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధుః - తస్మాత్త్వమాదరిష్య

ర్ణః ॥ ౩ ॥ శిరస్తు తస్యోభయలిఙ్గమానమేత్తదేవ యత్పశ్యతి తద్ధి చక్షుః । అఙ్గాని విష్ణోరథ తజ్జనానాం పాదోదకం
యాని భజన్తి తాని॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ విష్ణురాతేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః । వాసుదేవే భగవతి ని
మగ్నహృదయోఽబ్రవీత్॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః। విరక్త ఇన్ద్రి
యార్థేషు ప్రశాన్తాత్మా జితేన్ద్రియః ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమీ॥ ౬ ॥ తస్య భార్యా కుచేల
స్య క్షుత్క్షామా చ తథావిధా । పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా॥ ౭ ॥ (దారిద్ర్యత్సీదమానా సా
వేపమానాభిగమ్య చ) । నను బ్రహ్మన్భగవతస్సఖా సాక్షాచ్ఛ్రియః పతేః ॥ బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవాన్సా
త్వతాం పతిః॥ ౮ ॥ తముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్ । దాస్యతి ద్రవిణం భూరి సీదతే తే కుటుమ్బి
నే ॥ ఆస్తేఽధునా ద్వారవత్యాం భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః॥ ౯ ॥ స్మరతః పాదకమలమాత్మానమపి యచ్ఛతి । కిమర్థ
కామాన్భజతో నాత్యభీష్టాన్జగద్గురుః॥ ౧౦ ॥ స ఏవం భార్యయా విప్రో బహుశః ప్రార్థితో మృదుః। అయం హి పర
మో లాభ ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ ॥ ఇతి సఞ్చిన్త్య మనసా గమనాయ మతిం దధే ॥ ౧౧ ॥ అప్యస్త్యుపాయనం కించి
ద్గృహే కల్యాణి దీయతామ్ । యాచిత్వా చతురో ముష్టీన్విప్రాన్పృథుకతణ్డులాన్॥ చేలఖణ్డేన తాన్బద్ధ్వా భర్త్రే
ప్రాదాదుపాయనమ్॥ ౧౨ ॥ స తానాదాయ విప్రాగ్ర్యః ప్రయయౌ ద్వారకాం కిల । కృష్ణసన్దర్శనం మహ్యం క

తఇతి భావః,అథాపి , శ్రియః పతిశ్చేన్మోక్షదో న తు విత్తద ఇత్యత ఆహ,శరణ్యః చతుర్విధపురుషార్థార్థినాం శరణార్హః , అథా
పి నమదభిప్రేతం జానీయాదిత్యత ఆహ , భగవాన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః , అథాపి పరత్వేన న మామాద్రియేతేత్యత ఆ
హ , సాత్వతర్షభః, నిరతిశయసౌశీల్యాదేవ సాత్వతశ్రేష్ఠతయాఽవతీర్ణ ఇతి భావః , తమేవ కిం విశిష్యోపైహి ఇతి బ్రూష ఇత్యత ఆ
హ॥ సాధూనాం భవాదృశాం-పర-మయనం ప్రాప్యం-ఉపేతాయ కిం దాస్యతీత్యత ఆహ॥ దాస్యతీతి॥ భూరి పుష్కలం,ద్రవిణం ధ
నం-సీదతే దారిద్ర్యేణ క్లిశ్యతే కుటుమ్బినే చ-తుభ్యం, దాస్యతి॥ క్వాస్త ఇత్యత ఆహ॥ ఆస్త ఇతి-ద్వారకాయామేవా-ధునా,ఆస్తే,
న తు శత్రువిజయార్థం క్వాపి గత ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❁ దాస్యతి వా న వేతి సంశయానం ప్రత్యాహ॥ స్మరత ఇతి॥ స్మరత ఏవ-ఆ
త్మానమపి-యచ్ఛతి దదాతి-కిం పునః , సుదూరం గత్వా భజతో యాచమానస్యార్థకామాన్ దదాతీతి వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ తాన్విశి
నష్టి ॥ నాత్యభీష్టానితి ॥ పరిపాకవిరసత్వాదితి భావః , భర్తుర్భోగసంపాదనార్థమేవం ప్రచోదితమితి న పూర్వోక్తజితేన్ద్రియ
త్వపాతివ్రత్యాదివిరోధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స ఇతి॥ స విప్రః కుచేలః,మృదుః-మృదుస్వభావత్వాత్ ఓమితి వదన్నితి భావః,ఉత్తమశ్లో
కస్య భగవతో, దర్శనమిత్యయం,పరమో లాభ ఇతి - మనసా-సఞ్చిన్త్య చిన్తాపూర్వకం నిశ్చిత్యేత్యర్థః , విత్తలాభస్త్వానుషఙ్గి
క ఇత్యభిప్రేత్యేతి భావః,మతిం బుద్ధిం, దధే చక్రే-విధాయ ప్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ ఉపాయనమితి॥ హే కల్యా
ణి,ఉపాయనం భగవతే సమర్పణీయం యోగ్యవస్తు , గృహే - కిమస్తీతి ప్రశ్నః-ఇత్థమాపృష్టా-సా-పృథుకతణ్డులాన్ - తానపి-
చతురో-ముష్టీన్,గ్రామస్థాన్-యాచిత్వా , చేలఖణ్డేన ఛిద్రపటశకలేన , బద్ధ్వా - భగవత ఉపాయనం , భర్త్రే - దదౌ॥ తద్ధస్తే
దదావిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స ఇతి॥ స విప్రాగ్ర్యః కుచేలః, తాన్ పృథుకతణ్డులాన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ శ్రీణీతి॥ సద్విజః కుచేలః గుల్మ

సిరక్షార్థం సైన్యస్థానాని, తతః, కక్ష్యాః ప్రతోళ్యః, తాశ్చ తిస్రః అతిక్రాన్తవానిత్యర్థస్యాన్వయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ విప్ర ఇతి॥ అచ్యుతస్యైవ ధర్మాస్సత్యాదిగుణాః యేషాం తేషామగమ్యానాం దుర్గమానామన్ధకానాం, వృష్ణీనాంచ గృహేషు మధ్యే వ్యూఢాః సహస్రాణి హరేర్మహిషీణాం గృహాన్ - తత్రాపి శ్రీమదేకతమం గృహం, వివేశేతి సంబన్ధః - ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికసాధారణత్వాదగ్రజాత్వావగమాయ విప్ర ఇతిచోక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం - యథా, బ్రహ్మానన్దం మోక్షసుఖం ప్రాప్తో, వైకుణ్ఠే హరేర్మన్దిరం విశతి, తద్వత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తమితి ॥ ప్రియాయాః రుక్మిణ్యాః, పర్యఙ్కే, ఆస్థితో భగవాన్, తం కుచేలం దూరాదేవ దృష్ట్వా దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం, పర్యగ్రహీదాలిఙ్గితవాన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సఖ్యురితి॥ అఙ్గసఙ్గేనాలిఙ్గనేనాతీవ నిర్వృతః సుఖితః ప్రీతశ్చ, పుష్కరేక్షణో భగవాన్, నేత్రాభ్యాం, ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్, అభ్యముఞ్చత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథేతి ॥ ఉపవిష్టం కృత్వా తస్య సఖ్యుస్స్వయమేవ, ఉపాయనముపహృత్య సమర్ప్య, పాదావవనిజ్య ప్రక్షాళ్య పాదావనేజనీః అపః శిరసా, అగ్రహీద్దధార। వ్యలిమ్పదితి ॥ చన్దనాదిభిః సాధితేన దివ్యగన్ధేన మిత్రం సఖాయం, వ్యలిమ్పత్ - సురభిభిః ధూపైః దీపైః బలిభిః అన్యైశ్చ పూజాసాధనైరర్చిత్వా, గాం ధేనుం తామ్బూలంచ నివేద్య, స్వాగతమబ్రవీత్ ॥ పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కుచేలమితి॥ మలినమభ్యఙ్గోన్మర్దనాద్యభావాత్, ధమనిభిస్సిరాభిః సన్తతం వ్యాప్తం మేదోమాంసాదిరహితకేవలత్వగాస్థ్యావశిష్టశరీరమిత్యర్థః - తత్ర హేతుః - క్షామం తు శ్రాకర్శితం - భైష్మీ రుక్మిణీ చామరవ్యజనేన, పర్యచరత్

థం స్యాదితి చిన్తయన్॥ ౧౩ ॥ త్రీణి గుల్మాన్యతీయాయ తిస్రః కక్ష్యాశ్చ సద్విజః॥ ౧౪ ॥ విప్రోఽగమ్యాన్ధవృష్ణీనాం గృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్ । గృహాన్ ద్వ్యష్టసహస్రాణి మహిషీణాం హరేర్ద్విజః ॥ వివేశైకతమం శ్రీమాన్ బ్రహ్మానన్దగతో యథా॥ ౧౫ ॥ తం విలోక్యాచ్యుతో దూరాత్ప్రియాపర్యఙ్క ఆస్థితః । సహసోత్థాయ చాభ్యేత్య దోర్భ్యాం పర్యగ్రహీన్ముదా॥ ౧౬ ॥ సఖ్యుః ప్రియస్య విప్రర్షేరఙ్గసఙ్గాతినిర్వృతః । ప్రీతో వ్యముఞ్చదబ్బిన్దూన్నేత్రాభ్యాం పుష్కరేక్షణః ॥ ౧౭ ॥ అథోపవేశ్య పర్యఙ్కే స్వయం సఖ్యుస్సమర్హణమ్ । ఉపహృత్యావనిజ్యాస్య పాదౌ పాదావనేజనీః ॥ ౧౮ ॥ అగ్రహీచ్ఛిరసా రాజన్భగవాన్లోకపావనః । వ్యలిమ్పద్దివ్యగన్ధేన చన్దనాగరుకుఙ్కుమైః॥ ౧౯ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్మిత్రం ప్రదీపైర్బలిభిర్ముదా । అర్చిత్వాఽఽవేద్య తామ్బూలం గాంచ స్వాగతమబ్రవీత్॥ ౨౦ ॥ కుచేలం మలినం క్షామం ద్విజం ధమనిసన్తతమ్। దేవీ పర్యచరద్భైష్మీ చామరవ్యజనాదిభిః॥ ౨౧॥ అన్తఃపురజనో దృష్ట్వా కృష్ణేనామలకీర్తినా। విస్మితోఽభూదతిప్రీత్యా ❁ అవధూతం సభాజితమ్॥ ౨౨ ॥ కిమనేన కృతం పుణ్యమవధూతేన భిక్షుణా । శ్రియా హీనేన లోకేఽస్మిన్గర్హితేనాధమేన చ॥ ౨౩ ॥ యోఽసౌ త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః । పర్యఙ్కస్థాం శ్రియం హిత్వా పరిష్వక్తోఽగ్రజో యథా॥ ౨౪ ॥ కథయాంచక్రతుర్గాథాః పూర్వా గురుకులే సతోః । ఆత్మనోర్లలితా రాజన్కరౌ గృహ్య ❁ పరస్పరమ్॥ ౨౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అపి బ్రహ్మన్గురుకులాద్భవతా లబ్ధదక్షిణాత్। సమావృత్తేన ధర్మజ్ఞ భార్యోఢా సదృశీ నవా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాయో గృహేషు తే

వీజయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అన్తఃపురజన ఇతి ॥ అమలా నిర్మలా, కీర్తిర్యస్య తేన కృష్ణేన - ప్రీత్యా, సభాజితం సమ్యక్పూజితం, తమవధూతం మలినం దృష్ట్వా, విస్మితో, బభూవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ విస్మయమేవాహ ॥ కిమనేనేతి ద్వాభ్యాం॥ పూర్వం కిం పుణ్యమనేన కృతమిత్యర్థః అన్యథైవం పూజితో న స్యాదిత్యభిప్రాయన్ విశినష్టి ॥ అవధూతేన మలినేన, శ్రియా హీనేన దరిద్రేణ అత ఏవాస్మిన్లోకే గర్హితేన అనాదరణీయేన - అస్మిన్లోక ఇత్యనేనాముష్మింస్తు ఆదరణీయ ఏవేతి సూచ్యతే॥ అధమేన - నహ్యధమః పూజ్యతే కిన్తు పూజకాపేక్షయోత్తమ ఏవ పూజ్యత ఇతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యోఽసావుక్తవిధోఽప్యయం, ద్విజస్త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః సమ్మానితః పరిష్వక్త ఆలిఙ్గితశ్చ - యథాఽగ్రజస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కథయాంచక్రతురితి॥ అస్య కృష్ణకుచేలావిత్యాదిః పురా గురుకులే సతోర్వర్తమానయోః, ఆత్మనోః యాః, సున్దరాః గాథాః - కథాః, పరస్పరం కరౌ హస్తౌ గృహ్య గృహీత్వా ఆచార్షః - హే రాజన్ కథయాంచక్రతుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అపీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, లబ్ధా దక్షిణా యేన తస్మాద్గురుకులాత్, సమావృత్తేన కృతసమావర్తనాఖ్యకర్మణా, భవతా॥ వేదమధీత్యాభిసమావృత్యేత్యధీతసాఙ్గసశిరస్కస్వాధ్యాయైరనుష్ఠేయం సమావర్తనాఖ్యం కర్మ విహితం - హే ధర్మజ్ఞ సదృశీ అనురూపా - భార్యా ఊఢా పరిణీతా, నవా, అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నోఢైవేత్యహం తు సంభావయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ప్రాయ ఇతి॥ అకామవిహతం కామై రవిహతం తవ చిత్తం ప్రాయశో - గృహేషు గృహాశ్రమేషు - నరమతే ఇత్యధ్యాహారః, యద్వా, తవ చిత్తం, గృహేషు కామైరవిహతం విహతం న భవతి తథా - హే విద్వన్ తత్త్వం త్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానినిర్ధనేష్వపి విషయభూ

తేషు-నాతీవ,ప్రీయసే,ప్రీతియుక్తోభవసీ-తి-మేమయా , విదితమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀గృహస్థలిఙ్గదర్శనాదుక్తై వేతిభ్రుసక్తిశ్చిత్యకా మహతత్త్వాభావేకెంగృహాశ్రమే వేత్యాశఙ్క్యమపనుదకతత్ప్రయోజనమాహ॥ కేచిదితి॥కామై-రహతం,చేతో - యేషాం- తథాభూతా అపి-కేచిన్ముముక్షవః-దైవీం-దేవస్యవిష్ణోస్సంబద్ధినీం-ప్రకృతింమాయాం " దైవీహ్యేషా గుణమయీమమమాయాదురత్యయా,,త్యుక్తవిధాం-త్యజన్తః॥లక్షణహేతౌ వ ,, ఇతిశతృప్రత్యయః-త్యక్తుం - ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్త మితియావత్- కర్మాణిగృహస్థాశ్రమప్రయుక్తాన్య , నభిసంహితఫలాని,నిత్యనైమిత్తికాదిరూపాణి కుర్వన్తి,బ్రహ్మవిద్యాఙ్గత్వేనానుతిష్ఠన్తి త్యర్థః-బ్రహ్మవిద్యాఙ్గతయాకర్మణామనుష్ఠానార్థంగృహాశ్రమపరిగ్రహఇతిభావః , నను కామై శ్చేతసో౽ విహతయఏవహి కర్మాణికర్తవ్యాని, కర్మణాంవిద్యాఙ్గత్వమపిచిత్తశుద్ధిజననద్వారైవ , తథాచసతికామై రవిహతచేతసాంకింకర్మానుష్ఠానే నేత్యతఆహ-యథా౽హంలోకమితి ॥ లోకస్యసఙ్గ్రహాయస్మేక్ష-తద్యథాభవతితథా , అహం, కరోమి,తద్వత్,అయం భావః,కామైర్విహతచేతోభిస్తద్విహతిద్వారావిద్యానిష్పత్తయేకర్మాణికర్తవ్యాని - అవిహతచేతోభిస్తులోకసఙ్గ్రహార్థ మితిభావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀కచ్చిదితి॥హేబ్రహ్మన్,నౌఆవయోః,గురుకులే, వాసంస్మరసికచ్చిత్,తంవిశినష్టి,యతోగురుకులవా సాద్విజ్ఞేయంస్వపరాత్మయాథాత్మ్యం,విజ్ఞాయ , తమసః , పరమజ్ఞానస్యపారం , ముక్తిమితియావత్,అశ్నుతేప్రాప్నో తి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀కించ-సవా ఇతి ॥ సవై గురుకులవాసః-ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య-సతాం,కర్మణాం, సమ్భవఃఅనుష్ఠానహేతుః తద్ధేతుభూతజ్ఞానోత్పాదకత్వాదిత్యభిప్రాయః - యద్వా॥ సత్కర్మణాంపుంసాంద్వితీయజన్మసమ్భవేనగురుకులావాసరూ పోహ్యాశ్రమఇత్యర్థః,యస్మిన్నాశ్రమే-గురు,రహమివ-జ్ఞానదస్సఇత్యన్వయః- యద్వా,జ్ఞానప్రదస్యగురోరత్యన్తపూజ్యతాం వక్తుంపురుషస్యత్రిన్గురూనాహ॥సవాఇతి॥అఙ్గహేబ్రహ్మన్-ఇహసంసారే,యతస్సంభవోజన్మమాత్రం-సపితా,తావ-దా

చిత్తమకామవిహతంయథా । నైవాతిప్రీయసేవిద్వన్ధనేషువిదితంహిమే ॥ ౨౭ ॥ కేచిత్కుర్వన్తికర్మాణికా మైరహతచేతసః । త్యజన్తఃప్రకృతిందైవీంయథా౽హంలోకసఙ్గ్రహః ॥ ౨౮ ॥ కచ్చిద్గురుకులేవాసంబ్రహ్మన్ స్మరసినౌయతః । ద్విజోవిజ్ఞాయవిజ్ఞేయంతమసఃపారమశ్నుతే॥ ౨౯ ॥సవై సత్కర్మణాంసాక్షాద్ద్విజాతేరిహ సమ్భవః । ఆద్యో౽ఙ్గయత్రాశ్రమిణాంయథా౽హంజ్ఞానదోగురుః॥ ౩౦ ॥ నన్వర్థకోవిదాబ్రహ్మన్వర్ణాశ్రమ వతామిహ । యేమయాగురుణావాచాతరన్త్యఞ్జోమహార్ణవమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహమిజ్యాప్రజాతిభ్యాంతపసోపశ మేనవా । తుష్యేయంసర్వభూతాత్మాగురుశుశ్రూషయాయథా ॥ ౩౨ ॥ అపినస్స్మర్యతేబ్రహ్మన్వృత్తంనివస తాంగురౌ । గురుదారైశ్చోదితానామిన్ధనానయనేక్వచిత్॥ ౩౩ ॥ప్రవిష్టానాంమహారణ్యమపర్తౌసుమహద్ద్విజ॥వాతవర్షమభూత్తీవ్రంనిష్ఠురాస్స్తనయిత్నవః ॥ ౩౪ ॥ సూర్యశ్చాస్తంగతస్తావత్తమసాచ్ఛాదితాదిశః।ని మ్నంకూలంజలమయంనప్రాజ్ఞాయతకిఞ్చన॥ ౩౫ ॥ వయంభృశంతత్రమహానిలామ్బుభిర్నిహన్యమానాముహు

ద్యః ప్రథమః,గురుః-ద్విజాతేస్సతఃపుంసః-సత్కర్మణాం-యత్ర - సంభవఃఉపనీయవేదాధ్యాపక - స్స,ద్వితీయోగురుః , యథా౽హ,మీశ్వర- స్తథా,ప్రథమాదపిపూజ్యఇత్యర్థః ॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రదంగురుమాహ - ఆశ్రమిణాంసర్వేషామపి-జ్ఞానదో యో-గురు,స్సతు , సాక్షాదహమేవేతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ అతోజ్ఞానప్రదంగురుమాశ్రిత్య యేసంసారంతరన్తితేబుద్ధిమన్తఇత్యాహ॥న న్వితి ॥ ననుహే- బ్రహ్మన్-ఇహలోకే - సర్వేషాంవర్ణానామాశ్రమిణాంచమధ్యే,తఏవార్థకోవిదాఃపురుషార్థకుశలాః- యే మయా-గురుణాగురురూపేణ-వక్త్రా-వాచాఉపదేశమాత్రేణ,అఞ్జస్సుఖేన-సంసారరూపం-మహార్ణవం-తరన్తి ❀ ॥ ౩౧॥ ❀ ఏవంమహోపకర్తుర్గురోఃఅధికస్స్వేవ్యోనాస్తీత్యుక్తం- అతఏవతద్భజనాదధికోధర్మశ్చనాస్తీత్యాహ॥నాహమితి॥ఇజ్యామ హాయజ్ఞపఞ్చకంప్రజాతిఃప్రకృష్టంజన్మ-తపో౽నాశనాదిరూపం - శమఇన్ద్రియనిగ్రహః , యథా౽హం-గురుశుశ్రూషయా- తుష్యేయంప్రీతస్స్యాం,నతథేజ్యాదిభిస్తుష్యేయమ్॥ఆత్మానంవిశినష్టి-సర్వభూతానా , మన్తరాత్మా ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀కించా స్మాకంగురుశుశ్రూషణేకిమపిదైవాదేవసంపన్నం-తత్కింత్వయానస్మర్యతఇతిపృచ్ఛతి॥అపిన ఇతి॥గురౌతత్సన్నిధౌ,నివసతాం అస్మాకం-వృత్తం-నస్మర్యతేకిం॥కింతదిత్యత్రఆహ॥గురుదారైరిత్యాదినా॥ఇన్ధనానయనేనిమిత్తే , చోదితానామస్మాకం-క్వ చిత్కదాచిత్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀అపర్తౌ అపగతేఋతౌ,అకాలఇత్యర్థః-మహారణ్యం ప్రవిష్టానాంసతాం- వాతో,వర్షంచతయో స్సమాహార- స్తదభూత్ - తథా - నిష్ఠురాః - స్తనయిత్నవః స్తనయిత్నుశబ్దో౽త్రతద్గర్జితేలాక్షణికః - గర్జితానిచాభ వన్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀తావత్తథైవ-సూర్యో,౽స్తంగతశ్చ-అతఏవ-దిశ,స్తమసా , వ్యాప్తాః,నిమ్నోన్నతంకూలమున్నతంచస్థ లంజలమయం-హేతుగర్భ-మతో-నప్రాజ్ఞాయతనజ్ఞాతమభూత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀వయమితి॥అమ్బూనాం - సంప్లవేప్రవాహే మహానిలైః-అమ్బుభిశ్చ,హన్యమానాఃపీడ్యమానాః , దిశో౽విదన్తఃఅజానన్తః అతఏవ - తురాః-పరస్పరం-గృహీతాఃహ

స్తామ్యైస్తే-వయం,వనే,పరిబభ్రిమపరితోబభ్రిమ , ఇన్ధనభారాన్ భృతవన్త ఇత్యర్థః-పర్యచరామేతివా- ఉపసర్గవశాత్ భృఞ్ఞశ్చరత్యర్థత్వాత్ ఇడార్షః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏతదితి॥ఏతదస్మాకంకృచ్ఛ్రం-విదిత్వా,సూర్యే, ఉదితేసతి,న్వేషమాణో , నోఽస్మాన పశ్యత్-దృష్ట్వా అబ్రవీదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తదేవాహ॥అహో ఇతి త్రిభిః॥ హేపుత్రకాః,దేహినా , మాత్మాదేహః,ప్రేష్ఠః ప్రియతమః-తథాఽపి-తమాత్మానం,అనాదృత్య,మత్పరాఃమత్సేవాపరాః-మత్ప్రయోజనాయాతీవదుఃఖితాః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఇయదేవేతి॥సచ్ఛిష్యైః,గురోఃకర్తవ్యం-నిష్క్రయంప్రత్యుపకారః - ఇయదేవైతావదేవ-కియత్ యద్విశుద్ధభావేననిష్కపటభావేన-సర్వథాసర్వప్రకారేణ,ఆత్మార్పణందేహసమర్పణ-మిత్యేతావత్ "శరీరమర్థంప్రాణాంశ్చసద్గురుభ్యోనివేదయే,, దిత్యుక్తేరితిభావః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తుష్ట ఇతి॥ హేద్విజశ్రేష్ఠాః-ద్విజశబ్దస్యత్రైవర్ణికపరత్వాదేవంసంబోధనం - వోయుష్మభ్యం అహంగురుః,సన్తుష్టః-అతో,యుష్మాకం,మనోరథాఅపేక్షా,సత్యాస్సఫలా - సన్తు-కించ-ఛన్దాంసిమత్తోఽధీతావేదాః-ఇహ-పరత్రచ-లోకే , అయాతయామాన్యగతసారాణి , సఫలాని ఐహికాముష్మికాపేక్షితఫలజననసమర్థాని , భవన్త్విత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥గురువేశ్మనిస్వాచార్యగృహేషు,వసతా,మస్మాకం,ఏవంవిధాన్యనేకాని,వృత్తాని-కింత్వయానస్మర్యన్త ఇతి శేషః॥ఫలితమాహ॥గురోరితి॥అనుగ్రహేణైవేత్యేవకారేణోపాయాన్తరవ్యావృత్తిః ,పూర్ణఃపూర్ణమనోరథస్స్యాదితిలక్షయదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇత్థముక్తః ప్రాహకుచేలః ॥ కింన్వితి॥ హేదేవదేవ-జగద్గురో-అస్మాభిరనిర్వృత్తమసంపన్నం,మస్మాకందుర్లభం,కింన్వస్తి,నకిమపీత్యర్థః-తత్ర హేతుంవదన్నాత్మనోవిశినష్టి - యేషామస్మాకం,సత్యకామేన,భవతాస

రణ్యసంప్లవే । దిశోఽవిదన్తోఽథపరస్పరంవనే గృహీతహస్తాః పరిబభ్రిమాతురాః॥ ౩౬ ॥ ఏతద్విదిత్వాఽభ్యుదితే రవౌ సాన్దీపనిర్గురుః । అన్వేషమాణో నశ్శిష్యానాచార్యోఽపశ్యదాతురాన్ ॥ ౩౭ ॥ అహో హే పుత్రకా యూయమస్మదర్థేఽతిదుఃఖితాః । ఆత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్తమనాదృత్య మత్పరాః॥ ౩౮ ॥ ఇయదేవ హి సచ్ఛిష్యైః కర్తవ్యం గురునిష్క్రియమ్ । యద్వై విశుద్ధభావేన సర్వథాఽఽత్మార్పణం గురౌ ॥ ౩౯ ॥ తుష్టోఽహం వో ద్విజశ్రేష్ఠాః సత్యాస్సన్తు మనోరథాః । ఛన్దాంస్యయాతయామాని భవన్త్విహ పరత్ర చ ॥ ౪౦ ॥ ఇత్థంవిధాన్యనేకాని వసతాం గురువేశ్మని । గురోరనుగ్రహేణైవ పుమాన్ పూర్ణః ప్రశాన్తయే॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ॥ కిమన్యదస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవ దేవ జగద్గురో । భవతా సత్యకామేన యేషాం వాసో గురావభూత్ ॥ ౪౨ ॥ యస్య ఛన్దోమయం బ్రహ్మ దేహ ఆవపనం విభో । శ్రేయసాం తస్య గురుషు వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనమ్॥ ౪౩ ॥❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, అశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ సంకథయన్హరిః । సర్వభూతమనోఽభిజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ తమ్॥ ౧ ॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ కిముపాయనమానీతం బ్రహ్మన్మే భవతో గృహాత్ । అణ్వప్యుపాహృతం భక్తైః ప్రేమ్ణా భూర్యేవ మే భవేత్ ॥ భూర్యప్యభక్తోపహృతం న మే తోషాయ కల్పతే॥ ౨ ॥ పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి । తదహం భక్త్యుపహృతమశ్నామి ప్రయతాత్మనః ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తోఽపి ద్విజస్తస్మై వ్రీడితః పతయే❋

హ-గురుకులే,వాసో, బభూవ , తైరస్మాభిరితిసంబన్ధః సత్యకామస్యతవగురుకులవాసః కేవలమస్మన్మనోరథపూరణార్థఏవేతిభావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అన్యథానఘటత ఇత్యభిప్రయన్నాహ॥యస్యేతి॥ ఛన్దోమయంవేదరూపం , బ్రహ్మ,యస్య,దేహఃవిగ్రహఃయస్యచ,దేహః-శ్రేయసాంపురుషార్థానా, మావపన,ముత్పత్తిభూమి, స్తస్యతవ , గురుషు,వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనం అభినయమాత్రం - విడమ్బనేనాస్మన్మనోరథపూరణార్థః-అన్యథాసర్వవిద్యాస్థానతదవబోధ్యపురుషార్థచతుష్టయవర్షుకశీలశరీరస్యతవనఘటత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

స ఇతి॥హరిః- ఇత్థం-ద్విజముఖ్యేనసహ , సంకథయన్ సుఖగోష్ఠీంకుర్వన్ - సర్వభూతానాం-మనసోఽభిజ్ఞః-మదర్థంపృథుకానానీయదాతుంలజ్జిత ఇతిజానన్నిత్యర్థః॥తంవిప్రం,మువాచ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥కిమితిసార్ధద్వయేన - హేబ్రహ్మన్,భవతా,గృహాత్-మేమహ్యం,ముపాయనం , కి,మానీతం,లజ్జయాతూష్ణీంస్థితస్య తామపనుదన్నాహ॥అణ్వితిద్వాభ్యాం॥యద్భక్తైః,ప్రేమ్ణాఉపహృతంసమర్పితం-తదణు-అత్యల్పమపి-మే,భూర్యేవ , భవేత్ , యదభక్తైర్భూర్యప్యభక్తైనోపహృతం-మమ,సన్తోషాయనకల్పతే ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అతః పత్రాదీనామన్యతమం - యఃపుమాన్మహ్యం,ప్రయచ్ఛతిదదాతి, సమర్పయతీతియావత్ ॥ప్రయతః,నియతఃవిశుద్ధ ఆత్మా మనో,యస్య, తస్యసంబన్ధి-భక్త్యా,సమర్పితం - మహ్యం,మశ్నామి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఇతీతి॥వ్రీడాస్యసంజాత ఇతి తథా-అతఏవ , వాఙ్ముఖః, హేరాజన్ , తస్మై,శ్రియఃపతయే భగవతే,పృథుకప్రసృతిం , నప్రాయచ్ఛత్ నద

దౌ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ సర్వభూతానాం,మాత్మానమన్తఃకరణం, పశ్యతీతితథా,అతఏవ,సాక్షీసాక్షాద్ద్రష్టా,భగవాన్,సర్వభూతమనోఽభిప్రాయసాక్షాత్కర్తావా-తస్యద్విజస్య,గమనకారణం,విజ్ఞాయ, కార్యమాత్మనాకర్తవ్య, మచిన్తయత్-కిమితి విజ్ఞాయేత్యత్రాహ॥శ్రీకామఇత్యాదినా- మామిత్యన్తేన॥శ్రీకామో - నాభజత్ - మామితిశేషః-కిన్తుమోక్షార్థకామఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథచాత్ర,పతివ్రతాయాః-పత్న్యాః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-మాం-ప్రాప్తఇతి- కార్యచిన్తాప్రకారమేవాహ॥అస్యేత్యాదినాఅమర్త్యానాందేవానామపి- దుర్లభాఃసంపదః-భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధీరస్యద్విజస్య దాస్యామి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥అతిజీర్ణత్వాద్వస్త్రస్యపునస్తన్మధ్యే-చీరేణ,బద్ధాన్ - పృథుకతణ్డులాన్-కిమిదమితి,పృచ్ఛన్, స్వయమేవ-జహారఆదదేఆదాయోవాచేత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥నన్వితి॥నను హేసఖే,మహ్యం, మేతత్పృథుకతణ్డులరూపముపాయన-మానీత,మేతదేవ-మమపరమప్రీణనంనితరాంప్రీతికృత్, అఙ్గహేసఖే,ఏతే,పృథుకతణ్డులాః,విశ్వశరీరకం మాం-తర్పయన్తితృప్తింకుర్వన్తి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఇతీత్యనన్తరముక్త్వేతిశేషః-ఏకంముష్టిం,జగ్ధ్వా,ద్వితీయంముష్టిం,జగ్ధుమత్తుమాదదే,తావదదనాత్పూర్వమేవ,రుక్మిణీ,సత్వరాత్వరయాయుక్తా-పరమేష్ఠినఃకృష్ణస్య, హస్తం, జగృహేగృహీత్వావారయన్తీప్రాహేత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తదేవాహ॥ఏతావతేతి॥హేవిశ్వాత్మన్,విశ్వాత్మనాత్వయైకముష్ట్యదనేనైవ- కృత్స్నం విశ్వంతర్పితమితిసంబోధనాభిప్రాయః-ఏతావతా, ఏకముష్ట్యదనమాత్రేణైవ - పుంసోఽస్మిన్నముష్మిన్వా,లోకే,సర్వసంపదాం,సమృద్ధయే,అలంపర్యాప్తం,ఇతఃపరం, ద్వితీయముష్ట్యదనేన, కింమాంద్విజాధీనాంకర్తుమధ్యవస్యసి ఇతిభావః,

---

శ్రియః । పృథుకప్రసృతింరాజన్న్ప్రాయచ్ఛదవాఙ్ముఖః॥ ౪ ॥సర్వభూతాత్మదృక్సాక్షీతస్యాగమనకారణమ్। విజ్ఞాయాచిన్తయదయంశ్రీకామోనాభజత్పురా॥ ౫ ॥పత్న్యాఃపతివ్రతాయాస్తుసఖాప్రియచికీర్షయా । ప్రాప్తోమామస్యదాస్యామిసమ్పదోఽమర్త్యదుర్లభాః॥ ౬ ॥ ఇత్థంవిచిన్త్యవసనాచ్చీరబద్ధాన్ద్విజన్మనః । స్వయంజహారకిమిదమితి*పృథుకతణ్డులాన్॥ ౭ ॥ నన్వేతదుపనీతంమేపరమప్రీణనంసఖే । తర్పయన్త్యఙ్గమాంవిశ్వమేతే పృథుకతణ్డులాః ॥ ౮ ॥ ఇతిముష్టింసకృజ్జగ్ధ్వాద్వితీయంముష్టిమాదదే । తావచ్ఛ్రీర్జగృహేహస్తంసత్వరాపరమేష్ఠినః॥ ౯ ॥ శ్రీరువాచ ॥ ఏతావతాఽలంవిశ్వాత్మన్సర్వసంపత్సమృద్ధయే ।అస్మిన్లోకేఽథవాఽముష్మిన్పుంసస్త్వత్తోషకారణమ్॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణస్తాన్తురజనీముషిత్వాఽచ్యుతమన్దిరే । భుక్త్వాపీత్వాసుఖంమేనఆత్మానంస్వర్గతంయథా॥ ౧౧ ॥శ్వోభూతేవిశ్వభావేనస్వసఖేనాభినన్దితః । జగామస్వాలయంతాతపథ్యనువ్రజ్యనన్దితః ॥ ౧౨ ॥ సచాలబ్ధ్వాధనంకృష్ణాన్నతుయాచితవాన్స్వయమ్ । స్వగృహాన్వ్రీడితోఽగచ్ఛన్మహద్దర్శననిర్వృతః॥౧౩॥అహోబ్రహ్మణ్యదేవస్యదృష్టాబ్రహ్మణ్యతామయా।యద్దరిద్రతమోలక్ష్మీమాశ్లిష్టోబిభ్రతోరసి ॥౧౪॥ క్వాహందరిద్రఃపాపీయాన్క్వకృష్ణశ్శ్రీనికేతనః।బ్రహ్మబన్ధురితిస్మాహంబాహుభ్యాంపరిరమ్భితః॥ ౧౫ ॥నివేశితఃప్రియాజుష్టేపర్యఙ్కేభ్రాతరోయథా।మహిష్యావీజితశ్శ్రాన్తోవాలవ్యజనహస్తయా॥ ౧౬ ॥శుశ్రూషయా పరమయాపాదసంవాహనాదిభిః।పూజితోదేవదేవేనవిప్రదేవేనదేవవత్॥ ౧౭ ॥ స్వర్గాపవర్గయోఃపుంసాంర

తవ-తోషస్య,కారణం,యథాభవే, త్తథాసర్వసంపత్సమృద్ధయఇతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ బ్రాహ్మణఇతి॥అచ్యుతస్య,మన్దిరే,భుక్త్వా,పీత్వా,తాంరాత్రిం, సుఖంయథాతథోషిత్వా,చా, త్మానం, స్వర్గగతంస్వర్గవాసినమివ,అమన్యతేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శ్వఇతి,శ్వోభూతే,ఉదితేరవౌ,విశ్వంభావయత్యుద్భవయతీత్యుక్తంకరోతీతితథా, తేన,స్వసఖేనకృష్ణేనాభినన్దితఃఅభినన్దనపూర్వకమనుజ్ఞాతఇత్యర్థః-తథా,హేతాత, తేన-పథి,అనువ్రజ్యఅనుగమ్య,వన్దితశ్చ, స్వాలయంస్వగృహంప్రతి,జగామ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ సచేతి॥సబ్రాహ్మణః-స్సఖ్యుస్సకాశా-ద్ధనం, అలబ్ధ్వా,స్వయం, వ్రీడితఃకార్పణ్యేనలజ్జితః,నయాచితవాన్-భగవానయాచితోనదదౌ - స్వయంతునయాచిత్వాఽపిలబ్ధవానిత్యర్థః-కింతు-మహతోభగవతోదర్శనేనైవ,నిర్వృతఃసుఖితః, స్వగృహాన్ప్రతి- జగామ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ నిర్వృతిమేవాహ ॥ అహోఇతిచతుర్భిః ॥ బ్రహ్మణ్యదేవస్య బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులేసాధుతా, దృష్టా,కాఽసౌ, ఉరసివక్షసి, లక్ష్మీం,బిభ్రతా, భగవతా,అహం,దరిద్రోఽపి,ఆశ్లిష్టఆలిఙ్గితే, ఇతియ, దేషా ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ అయమలభ్యలాభఇత్యాహ॥క్వాహమితి॥ పాపీయాన్నీచః,అథాఽపి-బ్రహ్మబన్ధు- రయమిత్యభిప్రేత్య,బాహుభ్యాం,మాలిఙ్గితః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ కించ,శ్రియాలక్ష్మ్యవతారరూపయారుక్మిణ్యా,జుష్టేసేవితే- పర్యఙ్కే,అహం-నివాసితఃఉపవేశితః, యథాభ్రాతర, స్తద్వత్-కించా-ధ్వని, శ్రాన్తోఽహం,వాలవ్యజనంహస్తేయస్యాస్తయా-మహిష్యాభార్యయా-వీజితశ్చ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కించశుశ్రూషయేతి,పాదసంవాహసంపాదపీడనం- ఆదిశబ్దేనచన్దనలేపచాదిసఙ్గ్రహః-దేవానాం బ్రహ్మవిదాం-దేవేన-తథాపి- సౌశీల్యాతిశయేనవిప్రాణాందేవేన,కర్త్రాదేవవ-దహం-పూజితః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఇత్థంసంపూజ్యాపిధనస్యాదానేకారణంకల్పయతి॥స్వర్గాపవర్గయో

రితివ్యాఖ్యాం ॥ యద్యప రసాయాంపాతాళేనుపిచ, సంపదాంసర్వాసాంసిద్ధీనాంచ - స్వర్గాపవర్గయోఃస్వర్గమోక్షయోశ్చ,కారణం,తస్యభగవత, శ్చరణార్చనమేవ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽తథాఽప్యయంభగవాన్,కారుణికః,హేతుగర్భమిద-మతో-నిర్ధనో-మాదృశో - ధనం,లబ్ధ్వా,నితరాం,మద్యక్ గర్వితో-మాం, నస్మరే-దిత్యభిప్రేత్య-మేమహ్యం,భూరిబహు-ధనం-నాదదాత్‌నదదౌ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ఇతితి॥తచ్చిన్తయాభగవద్గుణానుచిన్తయైవ,హృష్టఃస్వగృహసమీపం-ప్రాప్తః-తస్యవిశేషణం-సూర్యేతి॥ సూర్యాదివ,దీప్యమానైరిత్యర్థః-సర్వతఃపరితః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽కించవిచిత్రేతి ॥కూజతాం ద్విజానాంపక్షిణాం-కులాని తై - రాకులైఃవ్యాప్తైః,విచిత్రైః,ఉపవనైశ్చ,వృతం, తథా,ప్రోత్ఫుల్లాని-కుసుమాదీని,యేషు, తాని-వారీణి-యేషు-తైః,సరోభిరితివిశేష్యమధ్యాహార్యం, జుష్టంయుక్తమిత్యర్థః॥పుంభిః, హరిణాక్షీణి-యాసాం-తాభి,స్త్రీభిశ్చ,జుష్టమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽తదాశ్చర్యందృష్ట్వావితర్కితవానిత్యాహ॥ కిమిదమితి ॥ప్రథమంతేజఃపుఞ్జందృష్ట్వా,కిమిదమితి,పశ్చాద్విమానానిదృష్ట్వా - కస్యవేదంస్థానమితి, స్వీయమితిజ్ఞాత్వా, కథంతదిదంస్థానం, ఇతి, ఏవంరూప ,మభూదితి,త్థంమీమాంసమానంవితర్కయన్తం,ద్విజం, నరాః,నార్యశ్చ,హేమహాభాగ - భూయసాఉచ్చైః,గీతవాద్యేన,ప్రత్యగృహ్ణన్‌ఉపాయనాదిభిరాదృతవన్తఇతిసంబన్ధః॥ అమరప్రభాఃఅమరతుల్యకాన్తయఇతినరనారీవిశేషణమ్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽పతిమితి॥ఆలయాత్కమలవనాచ్ఛ్రీర్లక్ష్మీరివ,స్వగృహాత్,తూర్ణంనిశ్చక్రామనిర్గతవతీ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽పతివ్రతేతి॥ ఉత్కణ్ఠయాప్రేమపూ

సాయాంభువిసంపదామ్। సర్వాసామపిసిద్ధీనాంమూలంతచ్చరణార్చనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అధనోఽయంధనంప్రాప్య
మాద్యన్నుచ్చైర్నమాంస్మరేత్ । ఇతికారుణికోనూనంధనంమేఽభూరినాదదాత్॥ ౧౯ ॥ఇతితచ్చిన్తయాహృ
ష్టఃప్రాప్తోనిజగృహాన్తికమ్। సూర్యానలేన్దుసఙ్కాశైర్విమానైస్సర్వతోవృతమ్॥ ౨౦ ॥విచిత్రోపవనోద్యా
నైఃకూజద్ద్విజసమాకులైః।ప్రోత్ఫుల్లకుముదామ్భోజకహ్లారోత్పలవారిభిః॥ జుష్టంస్వలఙ్కృతైఃపుమ్భిఃస్త్రీ
భిశ్చహరిణాక్షిభిః॥ ౨౧ ॥ కిమిదంకస్యవాస్థానంకథంతదిదమిత్యభూత్ । ఏవంమీమాంసమానన్తంనరానా
ర్యోఽమరప్రభాః। ప్రత్యగృహ్ణన్మహాభాగంగీతవాద్యేనభూయసా॥ ౨౨ ॥పతిమాగతమాకర్ణ్యపత్న్యుద్ధర్షా
తిసంభ్రమా। నిశ్చక్రామగృహాత్తూర్ణంరూపిణీశ్రీరివాలయాత్॥ ౨౩ ॥ పతివ్రతాపతిందృష్ట్వాప్రేమోత్కణ్ఠా
శ్రులోచనా। మీలితాక్ష్యనమద్బుద్ధ్యామనసాపరిషస్వజే॥ ౨౪ ॥ పత్నీంవీక్ష్యప్రస్ఫురన్తీందేవీంవైమానికీమి
వ।దాసీనాంనిష్కకణ్ఠీనాంమధ్యేభాన్తీంసవిస్మితః॥ ౨౫ ॥ ప్రీతస్స్వయంతయాయుక్తఃప్రవిష్టోనిజమన్దిరమ్।
మణిస్తమ్భశతోపేతంమహేన్ద్రభవనంయథా॥ ౨౬ ॥ పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాదాన్తారుక్మపరిచ్ఛదాః। పర్య
ఙ్కాహేమదణ్డానిచామరవ్యజనానిచ॥ ౨౭ ॥ ఆసనానిచహైమానిమృదూపస్తరణానిచ। ముక్తాదామవిలమ్బీ
నివితానానిద్యుమన్తిచ॥ ౨౮ ॥స్వచ్ఛస్ఫటికకుడ్యేషుమహామరకతేషుచ। రత్నదీపాన్భ్రాజమానాన్లలనారత్న
సంయుతాన్॥ ౨౯ ॥ విలోక్యబ్రాహ్మణస్తత్రసమృద్ధీస్సర్వసమ్పదామ్। తర్కయామాసనిర్వ్యగ్రస్స్వసమృద్ధి

ర్వకానుధ్యానేన, అశ్రూణిఆనన్దాబ్భిన్నవో-లోచనయో-ర్యస్యాః,సా, ప్రేమ్ణా-పతిం-దృష్ట్వా, మీలితేఅక్షిణీయయాసా,బుద్ధ్యా,అనమన్నమశ్చక్రే-మనసా పరిషస్వజేఆలిఙ్గితవతీచ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽పత్నీమితి॥ సబ్రాహ్మణః, వైమానికీంవిమానారూఢాం దైవీందేవతాస్త్రియమివ, ప్రస్ఫురన్తీంనిష్కఃపదకాఖ్యభూషణం-కణ్ఠే - యాసాం-తాసాం-దాసీనాం-మధ్యే - భాన్తీం-దీప్యమానాం-పత్నీం,వీక్ష్య,విస్మితో-బభూవ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ప్రీతఇతి॥తయాపత్న్యా,యుక్తస్సహితః॥నిజమన్దిరంవివేశ॥మణిస్తంభేత్యాదినా॥యథా-మహేన్ద్రభవనం-తద్వత్ స్థితమ్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽పయఃఫేనేత్యాదేఃతత్రమన్దిరఇత్యాదిః-పయఃఫేననిభాఃదుగ్ధఫేనవన్మృదులాః - శుభ్రాశ్చ - దాన్తాఃధౌతాః,రుక్మమయాః పరిచ్ఛదాఃపరికరాః - యాసాంతాః-శయ్యాఇతిద్వితీయాన్తానాంవిలోక్యేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - ప్రథమాన్తపాఠేతు - యత్రమన్దిరే-పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాదయ-స్తత్ర-సర్వసంపదాం - సమృద్ధి-మవలోక్య-తర్కయామాసేతిసంబన్ధః-అస్మిన్పక్షే-దాన్తాఃదన్తమయాః -రుక్మపరిచ్ఛదా-ఇతిచ,పర్యఙ్కవిశేషణం-హేమమయోదణ్డోయేషాం తాని-చామరవ్యజనాని ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽మృదూన్య-పస్తరణానితూలాదిమయాని- యేషు - తాన్యాసనాని-ముక్తాదామ్నాంముక్తాసరాణాం- విలమ్బా, యేషుసన్తీతితథా-తాని వితానాన్యుల్లోచాః-ద్యుమన్తికాన్తియుక్తానిచ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽మహాన్తోమరకతాఇన్ద్రనీలమణయో-యేషు - తేషు,స్వచ్ఛేషు-స్ఫటికమయకుడ్యేషు - రత్నాన్యేవదీపాః, స్త్రీరత్నైః - సంవృతాః - భ్రాజమానాః ఔజ్జ్వల్యాతిశయా ద్రత్నానాందీపత్వరూపణమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽విలోక్యేతి॥నిర్వ్యగ్రఃనిశ్చలః-స్థితస్సన్-అహైతుకీంఆకస్మికీం-స్వస్య-సమృద్ధిం-తర్కయామాస-కుతఏషా

సమృద్ధిరాగతేతి తావచ్చిన్తితవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽నన్వితి॥ నూనమితి॥ దుర్భగస్యాస్మిఞ్జన్మని నిర్భాగ్యస్య-శశ్వత్సదా-
జన్మాన్తరేష్వపీత్యర్థః-దరిద్రస్య-మమ - సమృద్ధిహేతుస్సంపద్ధేతుః - మహావిభూతేర్విభూతిద్వయనాయకస్య, యదూత్తమ
స్య భగవతో,ఽవలోకనా,దన్యో-నైవోపపద్యేత, న సంభావ్యేత-నూనం ధ్రువం, అహో బత తైతదాశ్చర్యమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽
ఏవం తర్హి సమక్షమేవ మహ్యం దాస్యామీతి బ్రువన్ కిం న దదావిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నన్వితి ॥ భూరిభోగః బహుభోగో - భగ
వాన్ - హేతుగర్భమిదం-అతః-యాచిష్ణవే యాచకాయ-భూర్యపి బహుభాగ్యమపి - అబ్రువాణో దాస్యామి ప్రతిగృహ్ణీష్వే
త్యేవమవద-న్న సమక్షమేవ - దిశతే యచ్ఛతి - విశిష్టభోగపర్యన్తమపి యాచకాయ దీయమానం స్వభోగాపేక్షయాఽతితుచ్ఛ
మేవేత్యభిప్రేత్య లజ్జయా తత్స మక్షం న యచ్ఛతి - కిన్త్వసమక్షమేవేత్యర్థః - ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేన వదన్ కృతజ్ఞతామప్యా
హ ॥ పర్జన్యవదితి ॥ యథా-పర్జన్యః, కదాచిద్బహ్వపి వర్షమల్పమేవ మన్యమానశ్శయానే సతి జనే రాత్రావగర్జన్న సమక్షమేవ వ
ర్షతి-తద్వ- దయం - దాశార్హాణాం వృషభో యదుపతిః-త - త్సేవకసమర్పితమత్యల్పమపి-సమీక్షమాణో బహు మన్యమానః-
సకామే కామనయాయుక్తే పుంస్య, అభిలషితానర్థాన సమక్షం వర్షతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽తత్స్వయమీక్షమాణ ఇత్యేతదేవ
స్వదృష్టాన్తేన ప్రథయతి ॥ కిఞ్చిదితి ॥ యత్స్వదత్తమాత్మనా దత్త-మైశ్వర్య-మురుభూర్యపి-త-త్కిఞ్చిత్కరోతి-అత్యల్పం మ
న్యత ఇత్యర్థః-య - త్సుహృదా భక్తేన, కృతం సమర్పితం ఫల్గు అల్పమపి-త-ద్భూరి బహు - కరోతీతి తథా-తథా హి-మయో-ప
నీతం సమీపమానీతం పృథుకానా - మేకం ముష్టిం-స్వయం-మహాత్మా ఉభయవిభూత్యధిపతిరపి - ప్రీతియుక్తః- ప్రత్యగ్రహీత్-
మహాత్మేత్యస్య సర్వభూతాభిప్రాయజ్ఞ ఇతి వాఽర్థః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽అతః కృతజ్ఞతమస్య భగవతస్సఖ్యాదికమేవ మమ ప్రతిజన్మని
స్యాదితి ప్రార్థయతే ॥ తస్యైవేతి ॥ భగవత ఏవ-సౌహృదం హితైషిత్వం- ప్రేమ వా- సఖ్యం ప్రియత్వం హితాశంసనం వా-మి

మహైతుకీమ్॥ ౩౦ ॥ నూనం బతైతన్మమ దుర్భగస్య శశ్వద్దరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః। మహావిభూతేరవలోకతోఽ
న్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య॥ ౩౧ ॥ నన్వబ్రువాణో దిశతే ✽ సమక్షం యాచిష్ణవే భూర్యపి భూరిభోగః।
పర్జన్యవత్తత్స్వయమీక్షమాణో దాశార్హకాణామృషభస్సకామే॥ ౩౨ ॥ కిఞ్చిత్కరోత్యుర్వపి యత్స్వదత్తం
సుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి భూరికారీ। మయోపనీతం పృథుకైకముష్టిం ప్రత్యగ్రహీత్ప్రీతియుతో మహాత్మా॥ ౩౩ ॥
తస్యైవ మే సౌహృదసఖ్యమైత్రీదాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్। మహానుభావేన గుణాలయేన విషజ్జతస్తత్పురు
షప్రసఙ్గః॥ ౩౪ ॥ భక్తాయ చిత్రం భగవాన్హి సంపదో రాజ్యం విభూతీర్న సమర్థయత్యజః। అదీర్ఘబోధాయ విచ
క్షణస్స్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్॥ ౩౫ ॥ ఇత్థం వ్యవసితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే। విషయా
న్జాయయా త్యక్ష్యన్బుభుజే నాతిలమ్పటః॥ ౩౬ ॥ తస్యైవ దేవదేవస్య హరేర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః। బ్రాహ్మణాః ప్ర
భవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స విప్రో భగవత్సుహృత్తమో దృష్ట్వా స్వభృ

త్రత్రాయకత్వం వా - మైత్రీ ఉపకారస్మరణేన కిఞ్చిత్కరత్వం - దాస్యం భృత్యత్వం- తేషాం ద్వన్ద్వైకవద్భావః-త - న్మమ-
జన్మని జన్మని -వీప్సాయాం ద్విర్భావః - స్యాదస్తు - న తు విభూతిరితి భావః - కిఞ్చ - గుణాలయేనానన్తకల్యాణగుణాశ్రయేణ-
మహానుభావేన - భగవతా - విషజ్జతః విశేషేణ సఙ్గం ప్రాప్నువతో-మమ-తత్పురుషాణాం తద్భక్తానాం- ప్రసఙ్గః ప్రకృష్ట
సఙ్గస్స్యాత్ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ననుభక్తస్సన్నైవ కిమితి పునస్తద్భక్తిం ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ భక్తాయేతి ॥ చిత్రం-యద్యహం భ
క్తస్తర్హి మహ్యమైశ్వర్య ప్రదానమతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ఇత్థమైశ్వర్య దానేన మామభక్తమేవ సమ్భావయామీతి భావః ॥ కుతః
హి యస్మాత్, అజో భగవాన్ - భక్తాయ-సంపదో-రాజ్యం- విభూతీశ్చ-న సమర్థయతి న వర్ధయతి న యచ్ఛతీత్యర్థః-తత్ర -సం
పదో భోగ్య భోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధయః విభూతయః పుత్రపశువిత్తాదిసమృద్ధయః - అదానే హేతుం వదన్ భగ
వన్తం విశినష్టి - ధనినాం-మదస్యోద్భవో-యస్మాత్-త - దైశ్వర్యం-నిపాతం నిపతన్త్యనేన నరక ఇతి తథాభూతం-అదీర్ఘబో
ధాయ అవివేకాయ-భవేదితి-పశ్యన్-జానన్-విచక్షణః- హేతుగర్భమిదం - అత-స్తా-వన్న సమర్థయత్యేవేతి సంబన్ధః-అతః కిం
వాఽహమభక్తస్తస్మాత్తద్భక్తిం ప్రార్థయ ఇతి భావః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ఇత్థమితి ॥ బుద్ధ్యా వివేకాత్మికయా-వ్యవసితః నిశ్చిన్వన్-నిత
రాం భగవతి భక్తియుక్తస్సన్ - విషయాన్ - త్యక్ష్యన్-శనైశ్శనైః విషయత్యాగమభ్యస్యన్ - నాతిలమ్పటః తేష్వతీవాదరర
హిత- స్తాన్-జాయయా సహ-బుభుజే అనుబభూవ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽స్వయం నిస్సమాభ్యధికో భగవాన్ కథమేవమకిఞ్చనం ద్విజ
మాదృతవానితి స్మయమానం రాజానమాలక్ష్యాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ హే ప్రభో-యజ్ఞపతేర్యజ్ఞనిర్వాహకస్య -దేవానాం బ్ర
హ్మాదీనామపి-దేవస్య - హరేః-ప్రభవో-దైవం చ - బ్రాహ్మణా ఏవ- తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః - పరమన్య-ద్దైవం-న-తస్య విద్యత
ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽తతో బ్రాహ్మణః కిమభూదిత్యత ఆహ॥ ఏవమితి ॥ భగవత్సఖః-స బ్రాహ్మణః- అస్యై -రజితమపి-స్వభృ

త్యైః-పరాజితంవశీకృతం - దృష్ట్వా-తస్యభగవతో-ధ్యానేన - ఉద్గ్రథితమున్మోచితమాత్మనస్స్వస్య-బన్ధనంసంసృతిబన్ధో
యస్య-సః - చరితైస్తద్ధ్యానాజ్ఞతయాఽనుష్ఠితైర్వర్ణాశ్రమానుగుణైఃపఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానైః - ధ్యానద్వారాసాధ
నైః-సతాంముక్తానాం-గతింప్రాప్యం- తస్యభగవతో-ధామస్థానం-వైకుణ్ఠాఖ్యం - లేభేప్రాప్తవాన్-భృత్యైఃపరాజితం-
సతాం-గతింఉపాయభూతం-దృష్ట్వేతివాసంబన్ధః ॥ ౩౮ ॥ అథోపవర్ణితభగవచ్చేష్టితశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ బ్ర
హ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య-భగవతో-బ్రహ్మణ్యతాం,శ్రుత్వా,లబ్ధఃభావోభక్తి- ర్యేన-సః-కర్మబన్ధాత్ప్రాచీనకర్మరూపాద్బన్ధాత్ - ము
క్తో-భవత్ ॥ ౩౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకాశీతితమోఽధ్యాయః ✱✱

అథభగవతస్సబాన్ధవస్యతీర్థయాత్రావ్యాజేనసుహృత్స్వజనమతత్సల్లాపాద్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి త్రిభిరధ్యా
యైః ॥ అథేతి ॥ రామకృష్ణయోః-ద్వారకాయాం-వసతోస్సతో-స్సుమహాన్సర్వగ్రాసః-తత్రదృష్టాన్తః- కల్పక్షయేయథేతి॥
యథాకల్పావసానేసూర్యోనదృశ్యతేతద్వదిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ తమితి ॥ హేరాజన్-తంసూర్యోపరాగం-జ్యోతిర్విద్భిః-క
థ్యమాన-మాదావే, వజ్ఞాత్వా-సత్తమాఃశిష్టాస్సర్వే - శ్రేయోవిధిత్సయా-పుణ్యార్జనేచ్ఛయా-స్యమన్తపఞ్చకంనామక్షేత్రం
కురుక్షేత్రమిత్యర్థః-యయుర్జగ్ముః ॥ ౨ ॥ అబ్రహ్మణ్యక్షత్రియవధస్థానత్వేనపరశురామస్యాఘాపనుత్తిస్థానత్వేనచ

త్యైరజితంపరాజితమ్ । తద్ధ్యానవేగోద్గ్రథితాత్మబన్ధనస్తద్ధామలేభేచిరతైస్సతాంగతిమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్బ్రహ్మ
ణ్యదేవస్యశ్రుత్వాబ్రహ్మణ్యతాంనరః । లబ్ధభావోభగవతికర్మబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౩౯ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱
✱✱✱✱✱✱✱ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱

✱ సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రంప్రతిశ్రీకృష్ణాదీనాంగమనకథాప్రారమ్భఘట్టః ✱

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైకదా ద్వారకాయాంవసతోరామకృష్ణయోః।సూర్యోపరాగస్సుమహానాసీత్కల్పక్షయే
యథా॥ ౧ ॥ తంజ్ఞాత్వాసత్తమారాజన్పురస్తాదేవసర్వశః । స్యమన్తపఞ్చకంక్షేత్రంయయుశ్శ్రేయోవిధిత్స
యా॥ ౨ ॥నిఃక్షత్రియాంమహీంకుర్వన్రామశ్శస్త్రభృతాంవరః। నృపాణాంరుధిరౌఘేణయత్రచక్రేమహాహ్ర
దాన్॥ ౩ ॥ఈజేచభగవాన్రామో యత్రాస్పృష్టోఽపికర్మణా । లోకస్సఙ్గ్రాహయన్నార్యో యథాఽన్యోఽ
ఘాపనుత్తయే॥ ౪ ॥ మహత్యాంతీర్థయాత్రాయాంతత్రాగన్భారతీఃప్రజాః । వృష్ణయశ్చతథాఽక్రూరవసు
దేవాహుకాదయః ॥ యయుర్భారతతత్క్షేత్రంస్వమఘంక్షపయిష్ణవః॥ ౫ ॥ గదప్రద్యుమ్నసామ్బాశ్చసుచన్ద్రశు
కసారణైః । ఆస్తేఽనిరుద్ధోరక్షాయాంకృతవర్మాచయూథపః ॥ ౬ ॥ తేరథైర్దేవధిష్ణ్యాభైర్హయైశ్చతరళప్ల
వైః । గజైర్నదద్భిరభ్రాభైర్నృభిర్విద్యాధరద్యుభిః॥ ౭ ॥వ్యరోచన్తమహాభాగాఃపథికాఞ్చనమాలినః।దివ్య
స్రగ్వస్త్రసన్నాహాఃకళత్రైఃఖేచరాఇవ॥ ౮ ॥తత్రస్నాత్వామహాభాగాఉపోష్యసుసమాహితాః।బ్రాహ్మణే
భ్యోదదుర్ధేనూర్వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః॥ ౯ ॥రామహ్రదేషువిధివత్పునరాప్లుత్యవృష్ణయః।దదుస్స్వన్నంద్విజా

క్షేత్రస్య పాపనిరాసకత్వమాహ ॥ నిఃక్షత్రియామితిద్వాభ్యాం ॥ రామోభార్గవః రుధిరౌఘైఃరుధిరధారయా - యత్రక్షే
త్రే-మహాహ్రదాన్-పఞ్చ-చక్రే ॥ ౩ ॥ కర్మణానృపవధప్రయుక్తపాపేన - అస్పృష్టోఽపి-రామోభార్గవః-లోకస్య
గ్రాహయన్ - అన్యోఽపిమత్తోఽర్వాచీనాశ్శిష్టాఏవంకుర్యురితితాన్గ్రాహయితుమిత్యర్థః - తథా-అన్యోపామవిదుషా-మఘా
పనుత్తయేపాపనోదనాయచ-యత్రక్షేత్రే-ఈజేఇయాజ-తత్క్షేత్రంయయురితిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ ౪ ॥ మహత్యా
మతిశయితపుణ్యావహాయాం , భారతీఃభారత్యః - భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః,తత్రక్షేత్రేఅగమన్ఆజగ్ముః ॥తథా- అక్రూరాద
యో-వృష్ణయశ్చ-గమన్॥కిమర్థమిత్యతఆహ ॥ యయురితి ॥ హేభారత-స్వంస్వకీయ,మఘం,క్షపయిష్ణవఃనిరసితుమిచ్ఛవఇ
త్యర్థః ॥ ౫ ॥ గదేతి ॥ గదాదిభిస్సహ-నిరుద్ధః-రక్షాయాంనిమిత్తభూతాయాం-ద్వారకారక్షణార్థమిత్యర్థః-తత్రైవా
స్థితవానిత్యర్థః॥తథా-యూథపఃసేనానీః-కృతవర్మాఽపి తత్రైవాస్తే ॥ ౬ ॥ తఇతి॥ తేఅక్రూరాదయః-దేవధిష్ణ్యా
భైఃదేవవిమానసఙ్కాశైః - ఇతిరథవిశేషణం,తరళాస్తరఙ్గాః - తద్వత్ప్లవోగతి-ర్యేషాంతై,రితిహయవిశేషణం,నదద్భి-
రభ్రాభైర్నీలమేఘసఙ్కాశై - రితిచగజవిశేషణం - విద్యాధరాణామివద్యుతిర్యేషాంతైః-నృభిర్భటైశ్చ-వ్యరోచన్త - ఇతి
సంబన్ధః - మహాభాగామహాభాగ్యవన్త - స్సర్వేకాఞ్చనమాలాయుక్తాః - దివ్యాస్స్రగాదయోయేషాంతే-సన్నాహాఃకవచా
దిపరికరబన్ధః,ఖేచరాదేవాఇవ కళత్రైస్సహ-వ్యరోచన్త ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ తత్రేతి॥వాసస్స్రగాదయఆసాంసన్తీతితథా,తాః,
ధేనూ-ర్దదుః ॥ ౯ ॥ రామహ్రదేషుభార్గవరామనిర్మితేషుహ్రదేషు-ఆప్లుత్యస్నాత్వా-కృష్ణేభగవతి,నోఽస్మాకం-భక్తి

ర స్త్విత్తి-ప్రార్థయమానాః,యయుః ॥ ౧౦ ॥ తదేతి-స్వయం-భగవానప్యనుజ్ఞాత్యేవచావిత్యర్థః.కృష్ణో దేవతా యేషాం తే-అ తఏవ-తేనకృష్ణేనా-నుజ్ఞాతాః-వృష్ణయః,కామంయథేష్టం-భుక్త్వా-స్నిగ్ధాసాన్ద్రా - ఛాయా-యేషాం తేషాం-మఙ్ఘ్రిపాణాం వృక్షాణాం-అఙ్ఘ్రిషుమూలేషు-ఉపవివిశుః ॥ ౧౧ ॥ తత్రేతి॥ తేవృష్ణయః.తత్రస్యమన్తపఞ్చకే,ఆగతాన్-సుహృదాదీన్ దదృశుః॥సుహృదశ్చ - సంబన్ధినశ్చ - తాన్-మత్స్యాదయశ్చ-రాజనపదత్రాజసాధారణాః-అన్యాన్మత్స్యాదిభ్యోఽన్యా-నాత్మపక్షీయాన్స్వపక్షపాతిన-స్తథా-పరాన్ శత్రూంశ్చ -సుహృదోనన్దాదీన్-గోపాన్ - చిర-ముత్కణ్ఠాప్రీతిపూర్వకానుధ్యాన,మాసాంసంజాతేతితథా,తాః గోపీశ్చ,దదృశుః,కిమ్పూర్వోఽసంబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ అన్యోన్యేతి॥అన్యోన్యస్య,సన్దర్శనేన,యో,హర్షః,తస్య,రంహసావేగేన, అతిశయేనేత్యావత్,ప్రోత్ఫుల్లాః,హృద్వక్త్రాణ్యేవసరోరుహాణి తైః,శ్రీఃశోభాయేషాం తే,గాఢంయథాతథా,ఆలిఙ్గ్య,నయనైః,స్రవన్తిజలాని యేషాం తే , హృష్యన్త్యఃఉదఞ్చితలోమానః, త్వచో,యేషాం తే-రుద్ధాఃగిరో యేషాం తే, ముదంహర్షం-యయుః ప్రాపుః ॥ ౧౪ ॥ స్త్రియశ్చేతి॥అతిసౌహృదేనస్మితం, తేన,అమలాః అపాఙ్గైర్నేత్రాన్తైః-దృశోదృష్టయో - యాసాం తాః కుఙ్కుమపఙ్కేన, రూషితాన్లిప్తాన్-తాదృశైః స్తనైః,నిహత్య సంపీడ్య-మిథో.ఽభిరేభిరేపరిషస్వజిరే-ప్రణయేనప్రీత్యా, అశ్రూణి , లోచనయోః-యాసాం,తాః ॥ ౧౫ ॥ తత ఇతి॥

ర్గభ్యఃకృష్ణేనోభక్తిరస్త్వితి॥ ౧౦ ॥ స్వయంచతదనుజ్ఞాతా వృష్ణయఃకృష్ణదేవతాః । భుక్త్వోపవివిశుఃకామం
స్నిగ్ధచ్ఛాయాఙ్ఘ్రిపాఙ్ఘ్రిషు॥ ౧౧ ॥తత్రాగతాంస్తేదదృశుస్సుహృత్సంబన్ధినోనృపాన్ । మత్స్యోశీనరకౌస
ల్యవిదర్భకురుసృఞ్జయాన్॥౧౨॥కామ్బోజకైకయాన్మద్రాన్కున్తీనానర్తకేరలాన్ ।అన్యాంశ్చైవాత్మపక్షీయా
న్పరాంశ్చశతశోనృపాన్ ॥ నన్దాదీన్సుహృదోగోపాన్గోపీశ్చోత్కణ్ఠితాశ్చిరమ్॥ ౧౩ ॥ అన్యోన్యసన్దర్శనహర్ష
రంహసాప్రోత్ఫుల్లహృద్వక్త్రసరోరుహశ్రియః । ఆశ్లిష్య గాఢంనయనైస్స్రవజ్జలాహృష్యత్త్వచోరుద్ధగిరో
యయుర్ముదమ్॥ ౧౪ ॥స్త్రియశ్చసంవీక్ష్యమిథోఽతిసౌహృదస్మితామలాపాఙ్గదృశోఽభిరేభిరే। స్తనైస్స్తనా
న్కుఙ్కుమపఙ్కరూషితాన్నిహత్యదోర్భ్యంప్రణయాశ్రులోచనాః॥౧౫॥ తతోఽభివాద్యతేవృద్ధాన్యవిష్ఠై
రభివాదితాః । స్వాగతంకుశలంపృష్ట్వాచక్రుఃకృష్ణకథామిథః ॥ ౧౬ ॥ పృథాభ్రాతౄన్స్వసౄర్వీక్ష్యతత్పు
త్రాన్పితరావపి । భ్రాతృపత్నీర్ముకున్దఞ్చజహౌసఙ్కథయాశుచః ॥ ౧౭ ॥ కున్త్యువాచ ॥ ఆర్యభ్రాతరహం
మన్యఆత్మానమకృతాశిషమ్ । యద్వాఆపత్సుమద్వార్తాంనానుస్మరథసత్తమాః॥ ౧౮ ॥సుహృదోజ్ఞాతయఃపు
త్రాభ్రాతరఃపితరావపి । నానుస్మరన్తిస్వజనంయస్యదైవమదక్షిణమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీవసుదేవఉవాచ ॥ అమ్బ
మాస్మానసూయేథాఃదైవక్రీడనకాన్నరాన్ ।ఈశస్యహివశేలోకఃక్రియతేకార్యతేయథా ॥ ౨౦ ॥ కంసప్ర
తాపితాస్సర్వేవయంయాతాదిశందిశమ్।ఏతర్హ్యేవపునస్స్థానందైవేనాసాదితాస్స్వసః॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవా
చ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాద్యైర్యదుభిస్తేఽర్చితానృపాః।ఆసన్నచ్యుతసన్దర్శపరమానన్దనిర్వృతాః॥ ౨౨ ॥భీష్మో

తేయదవో , వృత్తాన్యేవయశ్చ-వృద్ధాన్ వయసాఅధికాన్,అభివన్ద్య,యవిష్ఠైఃన్యూనవయస్కై-రభివన్దితాశ్చ-స్వాగతంకుశలంచ-పృష్ట్వా,తత్ర-పరస్పరం-కథాశ్చక్రుః ॥ కథయామాసుః ॥ ౧౬ ॥ తావత్పృథాకున్తీ,భ్రాతౄన్-స్వస్రాఃభగినీశ్చ , తత్పుత్రాన్ భ్రాతృపుత్రాన్ స్వసృపుత్రాంశ్చ , వీక్ష్య,సఙ్కథయామిథస్సప్రేమగోష్ఠ్యా , శుచఃక్లేశాన్,జహౌతత్యాజ ॥ ౧౭ ॥ తావత్ పృథావసుదేవయోఃసఙ్కథామాహ ॥ ఆర్యేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః, హేఆర్య, హేభ్రాతః,అహమాత్మానం,అకృతాశిషమప్రాప్తమనోరథం,మన్యే,మమమనోరథపూర్తిరజాతేత్యర్థః,కుతః-యత్ యస్మాత్, హేసత్తమాః,మద్వార్తాం,నానుస్మరత,నస్మృతవన్తః,అతభావఆర్షః ॥ ౧౮ ॥ యుక్తంచైతదిత్యాహ ॥సుహృద ఇతి॥యస్య దైవ-మదక్షిణం ప్రతికూలం-తం,స్వజనమపి , సుహృదో , నానుస్మరన్త్యేవ , అతో,మమదైవంప్రతికూలమితిభవతాంకోఽపరాధ ఇతిభావః ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహవసుదేవః॥అమ్బేతి॥ హేఅమ్బ - దైవస్య,క్రీడనకాన్క్రీడాసాధనభూతాన్,నరాన్,అస్మాన్ప్రతి, మాసూయేథాఃఅసూయాంమాకార్షీః కుతః హియస్మాత్-లోకఃజనః-ఈశస్య-ఈశ్వరేణేత్యర్థః - వశే క్రియతేవశీక్రియతఇత్యర్థః-యథా,యథారుచి-కార్యతేవ్యాపార్యతేచ ॥ ౨౦ ॥ ఈశవశత్వమేవాహ ॥ కంసప్రతాపితా ఇతి॥కంసేన-ప్రతాపితాః క్లేశితాః-సర్వే - వయం,దిశందిశం-యాతాఃగతాః - హేస్వసః - ఏతర్హ్యేవసంప్రత్యేవ-దైవేన-స్థానం-మాసాదితాః ప్రాపితాః ॥ ౨౧ ॥ వసుదేవేతి॥ తేమత్స్యాదయో-నృపాః-వసుదేవాదిభి,ర్యదుభి రర్చితాః అచ్యుతసందర్శనజపరమానన్దేన సుఖితాశ్చ-ఆసన్ బభూవుః ॥ ౨౨ ॥ భీష్మాదయః.అన్యేచ యే,యుధిష్ఠిర-మనువ్రతాః-తేసర్వే-సస్త్రీకాః

శ్రియోలక్ష్మ్యాః, నికేతనమాశ్రయం-శౌరేః, వపుశ్శరీర-మవలోక్య-విస్మితా-బభూవు-రితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀
అథేతి॥ తేభీష్మాదయః-కృష్ణరామాభ్యాంకర్తృభ్యాం - సమ్యగ్యథాతథా - ప్రాప్తంసమర్హణంయైస్తే-కృష్ణేనపరిగృహ్యా
స్తాఇతితథా-తాన్, వృష్ణీన్-ప్రశశంసుః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇతిత్రిభిః, భోజపతిఃఉగ్రసేనః- హేభో
జపతే - ఇహలోకే-నృణాంమధ్యే - యూయమేవ-జన్మభాజఃసఫలజన్మానః - కుతః-యద్యస్మాత్-యోగినామపి-దుర్దర్శం-కృ
ష్ణం, మసకృత్-పశ్యథ ❀ ॥ ౨౮ ॥ కిఞ్చ॥నకేవలంతస్యదర్శనమేవ- అపిత్వత్యన్తదుర్లభంబహుయుష్మాకంసంపన్నమిత్యాహ॥
యద్విశ్రుతిరితిద్వాభ్యాం ॥ యదితిపృథక్పదమవ్యయంయస్యేత్యర్థకం-విశ్రుతిపాదావనేజనపయోభ్యాం - పృథక్సంబధ్యతే॥
యద్వా॥ పాదేత్యస్యయస్యేత్యాదిః యస్యభగవతో-విశ్రుతిఃకీర్తిఃశ్రుతిభిర్వేదైః - నుతా-ఇదం-కథయత్సర్వమాశ్వపాకంజ
గ - త్పునాతి-యస్యపాదావనేజనపయఃపాదక్షాళనజలం - తదాత్మికాగఙ్గాచ-జగత్పునాతీత్యర్థః - వచఃకావ్యపురాణాది
రూపం-శాస్త్రంశాసనాత్మకవేదాశ్చ - విశ్వం - పునాతి కించ-కాలేన-భర్జితందగ్ధం - భగవన్మాహాత్మ్యంయస్యా-స్తథావి
ధాఽపి-భూఃపృథ్వీ - యస్యాఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శేనో-త్థాఆవిర్భూతా-శక్తిర్మాహాత్మ్యం - మైశ్వర్యమతియావత్-సాయస్యాః-త
థాభూతా-నోఽస్మాక-మఖిలార్థాన్సర్వానభీష్టానర్థాన్ - అభివర్షతీతి॥విశ్రుతమితిపాఠే "ఇమంమేగఙ్గేయమునేసరస్వతీ"
త్యాదిషువివిధశ్రుతిషుశ్రుతమితిపయోవిశేషణం - వచఃగీతాత్మకంశాస్త్రం - యత్కీర్తనంజగదలంసకలమితిపాఠే-అలంపు

ద్రోణోఽమ్బికాపుత్రోగాన్ధారీతత్సుతాస్తథా । సదారాఃపాణ్డవాఃకున్తీసఞ్జయోవిదురఃకృపః॥ ౨౩ ॥కున్తిభో
జోవిరాటశ్చభీష్మకోనగ్నజిన్మహాన్।పురుజిద్ద్రుపదశ్శల్యోధృష్టకేతుశ్చకాశిరాట్ ॥ ౨౪ ॥ దమఘోషోవిశా
లాక్షోమైథిలోమద్రకేకయా।యుధామన్యుస్సుశర్మాచససుతాబాహ్లికాదయః ॥ ౨౫ ॥ రాజానోఽన్యేచరా
జన్ద్రయుధిష్ఠిరమనువ్రతాః॥శ్రీనికేతంవపుశ్శౌరేస్సస్త్రీకావీక్ష్యవిస్మితాః॥ ౨౬ ॥అథతేకృష్ణరామాభ్యాంసమ్య
క్ప్రాప్తసమర్హణాః । ప్రశశంసుర్ముదాయుక్తావృష్ణీన్కృష్ణపరిగ్రహాన్॥ ౨౭ ॥అహోభోజపతేయూయంజ
న్మభాజోనృణామిహ । యత్పశ్యథాసకృత్కృష్ణందుర్దర్శమపియోగినామ్॥ ౨౮ ॥ ❀యద్విశ్రుతిశ్శ్రుతినుతేద
మలంపునాతిపాదావనేజనపయశ్చవచశ్చశాస్త్రమ్ । భూఃకాలభర్జితగుణాఽపియదఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శోత్థశక్తిరభి
వర్షతినోఽఖిలార్థాన్ ॥ ౨౯ ॥ యద్దర్శనస్పర్శనానుపథప్రజల్పశయ్యాసనాశనసయౌనసపిణ్డబన్ధః। యేషాం
గృహేనిరయవర్త్మనివర్తతాం❀వస్స్వర్గాపవర్గవిరమస్స్వయమాసవిష్ణుః॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ నన్దస్తత్రయ
దూన్ప్రాప్తాన్జ్ఞాత్వాకృష్ణపురోగమాన్।తత్రాగమద్వృతోగోపైరనస్స్థైర్దిదృక్షయా॥ ౩౧ ॥తందృష్ట్వావృ
ష్ణయోహృష్టాస్తన్వఃప్రాణమివోత్థితాః । పరిషస్వజిరేగాఢంచిరదర్శనకాతరాః॥ ౩౨ ॥వసుదేవఃపరిష్వజ్యసం
ప్రీతఃప్రేమవిహ్వలః । స్మరన్కంసకృతాన్క్లేశాన్పుత్రన్యాసంచగోకులే॥ ౩౩ ॥కృష్ణరామౌపరిష్వజ్యపితరా
వభివాద్యచ । నకిఞ్చనోచతుఃప్రేమ్ణాసాశ్రుకణ్ఠౌకురూద్వహ॥ ౩౪ ॥తావుత్సఙ్గంసమారోప్యబాహుభ్యాంప

నాతీత్యన్వయః - జగదమీవమలంపునాతీతిపాఠే - అమీవంపాపం-తదేవమలం, యస్య-త-జ్జగ-త్పునాతీత్యర్థః గఙ్గాజలం-గీతా
శాస్త్రంచేదంజగత్సకలంపునాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ కిఞ్చ॥యద్దర్శనేతి॥యస్య-దర్శనంచ-స్పర్శనంచ- అనుపథఃఅనుగతిశ్చ-
ప్రజల్పోగోష్ఠీచ-శయ్యాశయనం - ఆసనంచ - అశనంభోజనంచే-తీతరేతరయోగద్వన్ద్వః - సయౌనసపిణ్డాభ్యాంవివాహై
కగోత్రత్వాభ్యాం-బన్ధఃసంబన్ధః - దర్శనాదిభిస్సహితస్సయౌనసపిణ్డబన్ధః - స, యేషాంభవతామస్తి - కించ-యేషాం-గృ
హే-శ్రీకృష్ణఃస్వయ - మాసఆవిర్బభూవ-యేషాం - వో-నిరయవర్త్మనిప్రవృత్తిమార్గే - వర్తతాంవర్తమానానామపి స్వ
ర్గాపవర్గవిరమఃభగవత్సఙ్గాత్స్వర్గాపవర్గవైతృష్ణ్యంచా, సఅభూత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀నన్దఇతి॥ కృష్ణపురోగమాన్కృష్ణప్రభృ
తీన్-జ్ఞాత్వాఆకర్ణ్య - తద్దిదృక్షయా-కృష్ణాదిదర్శనేచ్ఛయా-గోపైః- పరివృతః-అనోభిశ్శకటైః-గమనసాధనైః-తత్రకృష్ణస
న్నిధా-వాజగామ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀తమితి॥ తంనన్దం-ప్రాణంముఖ్యప్రాణంప్రతి-తన్వఃశరీరాణీవ, తావద్వినిర్గతేపునరాగతేసతి
ముఖ్యప్రాణేయథాశరీరాణ్యుత్తిష్ఠన్తేతద్వదిత్యర్థః - ఉత్థితాస్సన్తః - చిరం, దర్శనేనిమిత్తే- కాతరాఃలమ్పటాః-అతో-గాఢం
యథాతథా, పరిషస్వజిరేఆలిఙ్గితవన్తః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀వసుదేవఇతి॥పరిష్వజ్య-నన్దమితిశేషః - ప్రణయేనస్నేహాతిశయేన-వి
హ్వలఃపరవశః, గోకులే, పుత్రయోఃరామకృష్ణయోః-న్యాసమవస్థాపనంచ-స్మరన్, నాస్తైత్యధ్యాహారః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀కృష్ణరా
మావితిప్రథమాన్తం- పితాచమాతాచపితరౌ "పితామాత్రే" త్యేకశేషః, తౌ, యశోదానన్దా-వభివాద్యాలిఙ్గ్యచ, హేకురు
రూద్వహ-ప్రేమ్ణా-సాశ్రుకణ్ఠౌయయోస్తౌ- కించిదపి, నోచతుః-తూష్ణీమాసతురిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తావితి॥యశోదాచేతి

౨౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యద్విశ్రుతంజగదమీవమల   యత్కీర్తనంజగదలంసకలం

చశబ్దాన్నన్దః, తౌ సుతౌ రామకృష్ణౌ - ఆత్మన - ఉత్సఙ్గమారోప్య-తస్మిన్నుపవేశ్యేత్యర్థః -బాహుభ్యాం, పరిరభ్య చ, శుచః పుత్రవిశ్లేషజశోకాన్, విజహతుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ దేవకీతి ॥ వ్రజేశ్వరీం యశోదాం, పరిష్వజ్య - తత్కృతాం వ్రజేశ్వరీకృతాం, స్మరన్త్యౌ బాష్పమానస్రాశ్రు, కణ్ఠ్యౌ, యయోస్తే- సమూచతుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ కేతి॥ హే వ్రజేశ్వరి, వాం యువయోః- మైత్రీం - అనివృత్తాం యావద్దేహమనువృత్తామిత్యర్థః- కా వా స్త్రీ - విస్మరేత- న కాపీత్యర్థః - అత్ర హేతుస్త్వేన తాం విశినష్టి ఐన్ద్ర-మైశ్వర్యం-దత్త్వాఽపి-యస్యా మైత్ర్యాః, ప్రతిక్రియా-ప్రత్యుపకృతిః, ఇహలోకే, నాస్తి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మైత్రీం ప్రపఞ్చయతః ॥ ఏతావితి ॥ నదృష్టౌ పితరౌ యాభ్యాం తౌ- హే భవతి-యువయోః-పిత్రోః-న్యస్తౌ- వేతౌ- సమ్ప్రీణనాదీని, ప్రాప్య-అకుత్రచభయాః క్వచిదపభయరహితౌ-భూత్వా - ఊషతుః వా సంచక్రతుః ॥ కథమ్భూతయోః- అక్ష్ణోర్నేత్రయోః-పక్షకం-పక్ష్మ-యద్వత్-తథా రక్షకయోర్యువయోరితి సమ్బన్ధః - రక్షకయోరిత్యస్యాధ్యాహారః - సుప్రీణనమపేక్షితప్రదానేన తర్పణం అభ్యుదయ మహోత్సవః, యుక్తం చైతదిత్యూచతుః - న సతాం పరో స్తీత-పరః స్వ ఇతి పారే-పరః-స్వక-ఇతిచ న వైషమ్యమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గోప్యశ్చేతి॥ అభీష్టం ప్రియతమం కృష్ణముపలభ్య దృష్ట్వా - యస్య శ్రీకృష్ణస్య- ప్రేక్షణే- ప్రవృత్తాసు, దృశిషు నేత్రేషు - వ్యవధాయకపక్ష్మకృతం విధాతారం, శపన్త్యః, దృగ్భిర్నేత్రద్వారైః, హృదీకృతం హృదయే ప్రవేశిత-మాశ్లిష్య - నిత్యయుజాం నిత్యం మనో యుఞ్జానానాం యోగినామపి - దురాపం దుర్లభం-తద్భావం కాన్తైక్యం తద్విగ్రహావగాహనాత్మకమభిప్రాయం, ప్రాపుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవానితి॥ తథాభూతాః ఆత్మభావమాపన్నా-స్తా గోపీః-విపక్త్వైకాన్తే-

రరభ్య చ । యశోదా చ మహాభాగా సుతౌ విజహతుః శుచః ॥ ౩౫ ॥ రోహిణీ దేవకీ చాథ పరిష్వజ్య వ్రజేశ్వరీమ్ ।
స్మరన్త్యౌ తత్కృతాం మైత్రీం బాష్పకణ్ఠ్యౌ సమూచతుః ॥ ౩౬ ॥ కా విస్మరేత వాం మైత్రీమనివృత్తాం వ్రజేశ్వరి । అ
వాప్యాప్యైన్ద్రమైశ్వర్యం యస్యా నేహ ప్రతిక్రియా ॥ ౩౭ ॥ ఏతావదృష్టపితరౌ యువయోః స్మ పిత్రోః సమ్ప్రీణ
నాభ్యుదయపోషణపాలనాని । ప్రాప్యోషతుర్భవతి పక్ష్మ హి యద్వదక్ష్ణోర్న్యస్తావకుత్రచభయౌ న సతాం ❁
పరస్స్వః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోప్యశ్చ కృష్ణముపలభ్య చిరాదభీష్టం తత్ప్రేక్షణే దృశిషు పక్ష్మకృతం శపన్త్యః ।
దృగ్భిర్హృదీకృతమలం పరిరభ్య సర్వాస్తద్భావమాపురపి నిత్యయుజాం దురాపమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవాంస్తాస్తథాభూ
తా వివిక్త ఉపసఙ్గతః । ఆశ్లిష్యానామయం పృష్ట్వా ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥ అపి స్మరథ నః సఖ్యః స్వానామ
ర్థచికీర్షయా । గతాంశ్చిరాయితాఞ్ఛత్రుపక్షక్షపణచేతసః ॥ ౪౧ ॥ అప్యవధ్యాయథాస్మాన్స్విదకృతజ్ఞవిశ
ఙ్కయా । నూనం భూతాని భగవాన్యునక్తి వియునక్తి చ ॥ ౪౨ ॥ వాయుర్యథా ఘనానీకం తృణం తూలం రజాంసి చ ।
సంయోజ్యాక్షిపతే భూయస్తథా భూతాని భూతకృత్ ॥ ౪౩ ॥ మయి భక్తిర్హి భూతానామమృతత్వాయ కల్ప
తే । దిష్ట్యా యదాసీన్మత్స్నేహో భవతీనాం మదాపనః ॥ ౪౪ ॥ అహం హి సర్వభూతానామాదిరన్తోఽన్తరం

ఉపసఙ్గతః, అనామయమారోగ్యం, పృష్ట్వా, ఇదం వక్ష్యమాణమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అపీతి ॥ హే సఖ్యః, నోఽస్మాన్-నపి స్మరథ - స్మరథ కిమిత్యర్థః- క్షణసౌహృదాన్యుష్మాన్నాను స్మరామ ఇత్యత ఆత్మనో విశినష్టి - స్వానాం సతాం సాధూనా - మర్థం ప్రయోజనం - కర్తుమిచ్ఛయా - చిరాయితాన్విలమ్బితాన్ - తత్ర హేతుః - శత్రుపక్షక్షపణే చేతో యేషాం తా - నస్మాన్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అకృతజ్ఞవిశఙ్కయా, అకృతజ్ఞః కృతజ్ఞాదన్య, స్తద్విశఙ్కయా కృతఘ్నా ఏవైత ఇతిబుద్ధ్యేత్యర్థః॥ అవధ్యాయథాపి స్విత్, అవజానీథకమిత్యర్థః- అవపూర్వాద్ధ్యాయతేర్లోణ్మధ్యమబహువచనం నశబ్దో మాత్రం - నిశ్చితమేతి-త్వరిత్యఙ్గతత్వాదిత్యత ఆహ॥ నూనమితి॥ భూతానీతద్వితీయాన్తం ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహ॥ వాయురితి॥ ఘనానీకం మేఘసముదాయం, తృణాదీని చ - వాయు - ర్యథా-యునక్తి - వియునక్తి వియోజయతిచ-తద్వత్ -భూతకృద్భూతస్రష్టా భగవా- న్క్వచి-ద్భూతాని-సంయోజ్య, పున-రాక్షిపతే వియోజయతిచ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కిఞ్చ॥ అతిభద్రమిదం-యద్భవతీనాం మద్వియోగేన మత్ప్రేమాతిశయోఽభూదిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ మయి భక్తిమాత్రమేవ తావదమృతత్వాయ ముక్తయే కల్పతే-యత్తు, భవతీనాం-మయి-స్నేహ, ఆసీత్-తద్దిష్ట్యా అతిభద్రం-కుతః, మదాపనః మత్ప్రాపణః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కీదృశస్త్వం యం వయం స్నేహేన ప్రాప్స్యామ ఇత్యపేక్షాయాం ఆత్మనో యాథాత్మ్యమాహ ॥ అహమితి ॥ ఆదిః సృష్టికారణం, అన్తః లయకారణం, అన్తరం అన్తరాత్మా, బహిశ్చ, వ్యాప్యస్థిత ఇత్యర్థః, అన్తర్బహిశ్చ సద్భావే దృష్టాన్తమాహ ॥ భౌతికానామితి॥ హే అఙ్గనాః ఖమాకాశః, వాః జలం, భూః పృథ్వీ - ఖాదీని- యథా- భౌతికానాం భూతపరిణామాత్మకానాం దేవమను

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పరోఽస్తి

ష్యాదిశరీరాణామన్తర్బహిశ్చ, వర్తన్తే ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ఏవం దృష్టాన్తముఖేన శిక్షితమర్థం దార్ష్టాన్తికే సఙ్గమయతి॥ఏవమితి॥ఏతాని ఆకాశాదీని - తత్కార్యరూపాణి, దేవాదిశరీరాత్మకానిచ-భూతాని, భూతేష్వాత్మా తేషుభూతేషుస్థితఆత్మా, జీవాత్మాచ, ఆత్మనామయా, అన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్యన్త ఇతిశేషః, తతస్తస్మా - దుభయంచేతనమచేతనం చవస్తుజాత, మక్షరే అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యవర్తమానే ఽపివ్యాప్యగతవికారరహితే, మయ్యా - భాతం ప్రమితం-పశ్యత-మయీత్యనేనధారకత్వముక్తం, ఆత్మనేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసితృత్వం, అన్తఃప్రవిశ్యనియమనంహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁అధ్యాత్మశిక్షయేతి॥ఆత్మని ఆధ్యాత్మం,విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః॥స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయజ్ఞానమిత్యర్థః - తస్య, శిక్షయాసమ్యగుపదేశేనసాధనేన,ఇత్థం,కృష్ణేనకర్త్రా - శిక్షితాః-గోప్యః,తస్యభగవదుపదిష్టాత్మయాథాత్మ్యస్యా - నుస్మరణేనమననపూర్వకనిదిధ్యాసనేన, ధ్వస్తః-జీవకోశః-కోశవదావరకంకర్మ మూలమజ్ఞానం-యాసాంతాః,తంభగవన్తం, మధ్యగాః ప్రాపుః,క్రమేణముక్తాబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁తదాతదుపదిష్టాధ్యాత్మానుస్మరణవిరోధిమోహోపశమనాయ మనసస్తదఙ్ఘ్రిప్రావణ్యం ప్రార్థయమానాఃప్రాహుశ్చేత్యాహ ॥ ఆహుశ్చేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ తఇత్యాదినా ॥ హేనళిననాభ, అగాధః,అపారో-బోధోజ్ఞానం-యేషాంతైః-యోగీశ్వరైః హృది-చిన్త్యమేవ-నతుదృశ్యం - సంసారకూపే-పతితానాం - ఉత్తరణాయ-వలమ్బం ఆలమ్బనభూతం-తే,పదామ్బుజం - దేహధారిణాం నోఽస్మాకం.మనసి-సదా-ఉదయాఆవిర్భవేత్-యథావద్విషయీభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి

బహిః । భౌతికానాంయథాఖంవార్భూర్వాయుర్జ్యోతిరఙ్గనాః ॥ ౪౫ ॥ ఏవంహ్యేతానిభూతానిభూతేష్వాత్మాఽఽత్మనాతతః । ఉభయంమయ్యథపరేపశ్యతాభాతమక్షరే ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । అధ్యాత్మశిక్షయాగోప్యఏవంకృష్ణేనశిక్షితాః । తదనుస్మరణధ్వస్తజీవకోశాస్తమధ్యగన్ ॥ ౪౭ ॥ఆహుశ్చతేనళిననాభపదారవిన్దంయోగీశ్వరైర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధైః । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బంగేహం * జుషామపిమనస్యుదియాత్సదానః ॥ ౪౮ ॥ ***************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథానుగృహ్యభగవాన్గోపీనాంసజ్జగతింగురుః ।యుధిష్ఠిరమథాపృచ్ఛత్సర్వాంశ్చసుహృదోఽవ్యయమ్॥ ౧ ॥తఏవంలోకనాథేనపరిపృష్టాస్సుసత్కృతాః । ప్రోచుఃప్రహృష్టమనసస్తత్పాదేక్షాహతాంహసః॥ ౨ ।కుతోఽశివంత్వచ్చరణామ్బుజాసవంమహన్మనాంసమ్ముఖనిర్గతంక్వచిత్ । పిబన్తియేకర్ణపుటైరలంప్రభో దేహంభృతాందేహకృదస్మృతిచ్ఛిదమ్ ॥ ౩ ॥ హిత్వాఽఽత్మధామవిధుతాత్మకృతత్ర్యవస్థమానన్దసంప్లవమఖణ్డమకుణ్ఠబోధమ్ । కాలోపసృష్టనిగమావన ఆత్తయోగమాయాకృతింపరమహంసగతింనతా

కాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః **********************

అథేతి॥గురుస్తత్త్వోపదేష్టా - భగవా, న్గోపీనాం-సఙ్గతింస్వపాదారవిన్దాసక్తిం, తథాస్త్రీత్వ్యనుగృహ్య,అథ-యుధిష్ఠిరం,సర్వాన్సుహృదశ్చ-అవ్యయమారోగ్య,మపృచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తఇతి॥ తేయుధిష్ఠిరాదయః-తస్యభగవతః-పాదయోరీక్షయాదర్శనేన-హతంనిరస్తం - మంహః-పాపమమఙ్గళంవా-యేషాం, తేప్రత్యూచుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥కుతఇతిద్వాభ్యాం ॥ త్వచ్చరణామ్బుజాసవంత్వత్పాదాబ్జకథామృతమిత్యర్థః-ఆసవవన్మధురంవిషయవిస్మాపకంచ-మే - కర్ణపుటైఃశ్రోత్రవివరైః - పిబన్తి - త్వచ్చరణామ్బుజంమేధ్యాయన్తీత్యర్థః-తేషా-మశివమమఙ్గళం-కుతః-నాస్త్యేవేత్యర్థః - ఆసవత్వరూపణాత్పిబన్తీత్యుక్తం - ప్రసిద్ధాసవాదాధిక్యంవక్తుంవిశినష్టి, మహాత్మనాంసతఃపరిశుద్ధాన్ముఖమేవపద్మం. తస్మా - న్నిస్సృతంనిర్గళితం, దేహధారిణాం,దేహకృచ్ఛాసావస్మృతిఃదేహకృదస్మృతిః, దేహసంపాదకమనాద్యజ్ఞానం - తాంఛినత్తీతితథా-తం-ప్రసిద్ధామృతంతునైవంవిధమితిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తమితి॥యస్య-చరణామ్బుజామృత-మేవంవిధం-తంత్వాం, నతాఃస్మః,ప్రణమామః- కథమ్భూతం,పరమహంసానాం-గతింప్రాప్యం - ముక్త్యుపాయభూతఞ్చ, తదుపయుక్తంసౌశీల్యంవాత్సల్యంచాహుః-కాలేనో, పసృష్టోవిప్లుతో-నిగమోవేదః-తస్యా - వనేసమిత్తే-రక్షణార్థంవైదికధర్మమర్యాదాపాలనార్థమిత్యర్థః ॥ ఆత్తాపరిగృహీతా - యోగమాయయాస్వాశ్చర్యశక్తియోగేన - ఆకృతిర్విగ్రహో-యస్యతం-యోగమాయేత్యనేనాకృతేరకర్మాయత్తత్వముక్తం-ఆత్తేత్యనేనస్వేచ్ఛయైవోపాత్తత్వం,యద్యపిసంకల్పమాత్రేణాపినిగమవిరోధిదుష్ట్యాదివినాశసంభవ, స్తథాప్యాశ్రితవాత్సల్యాత్సౌశీల్యాచ్చాత్తయోగమాయాకృతిరితిభావః-ఆశ్రితకార్యాపాదకజ్ఞానగు

ణమోఘమాహుః - అఖణ్డః అవిచ్ఛిన్నః అప్రతిహతః, బోధః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాద్యుపయుక్తజ్ఞానం, యస్య, తం, ప్రాప్యత్వోపయుక్తం గుణమాహుః ॥ ఆపన్నసంప్లవం ఆపన్నప్రవాహరూపం, ప్రాప్యవైలక్షణ్యమాహుః ॥ తిస్రః, అవస్థాః ఉత్పత్తిస్థితిసంహృతయః, ఆత్మధామ్నా స్వతేజసా, విధుతా నిర్ధూతాః - ఆత్మకృతాః స్వకృతాః - తిస్రః, అవస్థాః - యస్య, తం - అన్యేషాం సృష్ట్యాదికృత్స్వయం సృష్ట్యాద్యవిషయ శ్చేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ॥ ఇతీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకోత్తమం శ్రీకృష్ణ - మిత్థం, జనేష్వభిష్టువత్సు పరితః స్తోత్రం కుర్వత్సు సత్సు, అన్ధకానాం, కౌరవాణాం చ, స్త్రియః - సమేత్య సఙ్ఘీభూయ, మిథో, గోవిన్దస్య - కథాః అగృణన్ కథయామాసుః, తాః, త్రిషు లోకేషు - గీతాః, కథాః, వర్ణయామ హే శృణ్వితి శుకోక్తిః, ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ తావత్తాః - ప్రస్తోతుం శ్రీకృష్ణపత్నీః ప్రతి ద్రౌపదీప్రశ్నమాహ - వైదర్భీత్యాదిద్వాభ్యామ్ ॥ అచ్యుతే ఇతి వైదర్భీవిశేషణం, నిత్యానపాయినీత్యర్థః హే కౌసల్యే, సత్యే, శైబ్యే - మిత్రవిన్దే - రోహిణీ నామకా చిత్పట్టమహిషీతుల్యా, అన్యాః కృష్ణపత్న్యో యుగపత్సమ్బోధయతి హే కృష్ణపత్న్య ఇతి, ఏత - న్నోఽస్మభ్యం, బ్రూత - కింయ - దయం భగవాన్ కృష్ణః స్వమాయయా స్వసఙ్కల్పేన - లోక - మనుకుర్వన్ - యథా - భవతీః, రుపయేమే ఉదూఢవా, నిత్యేతత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ॥ ఏవమాపృష్టాసు తాసు రుక్మిణీ ప్రాహ ॥ చైద్యాయేతి ॥ మాం - చైద్యాయార్పయితుం దాపయితుం, రాజసు చైద్యపక్షీయేషూ - ద్యతకార్ముకేషూద్ధృతచాపేషు సత్సు, అజేయాః, భటాః, తేషాం, శేఖరితా ముకుటవత్కృతా, అఙ్ఘ్రిరేణవో, యేన - సః - తేషాం మూర్ధ్ని పదం నిదధదిత్యర్థః - స భగవాన్ - మృగేన్ద్రః సింహః - అజానా - మవీనాం చ, యూథాత్, స్వభాగమివ, మాం - నిన్యే ఆనీతవాన్, అతోఽద్యతకార్ముకరా

స్త్వః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుత్తమశ్లోకశిఖామణిం జనేష్వభిష్టువత్స్వన్ధకకౌరవస్త్రియః । సమేత్య గోవిన్దకథా మిథోఽగృణంస్త్రిలోకగీతాః శృణు వర్ణయామి తే ॥ ౫ ॥ ద్రౌపద్యువాచ ॥ హే వైదర్భ్యచ్యుతే భద్రే హే జామ్బవతి కోసలే । హే సత్యభామే కాళిన్ది శైబ్యే రోహిణి లక్ష్మణే ॥ ౬ ॥ హే కృష్ణపత్న్య ఏతన్నో బ్రూత వో భగవాన్ స్వయమ్ । ఉపయేమే యథా లోకమనుకుర్వన్ స్వమాయయా ॥ ౭ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ చైద్యాయ మాఽర్పయితుముద్యతకార్ముకేషు రాజస్వజేయభటశేఖరితాఙ్ఘ్రిరేణుః । నిన్యే మృగేన్ద్ర ఇవ భాగమజావియూథాత్తచ్ఛ్రీనికేతచరణోఽస్తు మమార్చనాయ ॥ ౮ ॥ సత్యభామోవాచ ॥ యో మే సనాభివధతప్తహృదా తతేన లిప్తాభిశాపమపమార్ష్టుముపాజహార । జిత్వర్క్షరాజమథ రత్నమదాత్స తేన భీతః పితాఽదిశత మాం ప్రభవేఽపి దత్తామ్ ॥ ౯ ॥ జామ్బవత్యువాచ ॥ అజ్ఞాయ దేహకృదముం నిజనాథదైవం సీతాపతిం త్రినవహాన్యమునాఽభ్యయుధ్యత్ । జ్ఞాత్వా పరీక్షిత ఉపాహరదర్హణం మాం పాదౌ ప్రగృహ్య మణినాఽహమముష్య దాసీ ॥ ౧౦ ॥ కాళిన్ద్యువాచ ॥ తపశ్చరన్తీమాజ్ఞాయ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా । సఖ్యోపేత్యాగ్రహీత్పాణిం యోఽహం తద్గృహమార్జనీ ॥ ౧౧ ॥ భద్రోవాచ ॥ యో మాం స్వయంవర ఉపేత్య విజిత్య భూపాన్నిన్యే శ్వయూథగమివాత్మబలిం ద్విపారిః । భ్రా

జన్యయూథస్య అజావియూథతుల్యతాభిప్రేతా - తస్య భగవతః - శ్రీనికేతచరణః శ్రేమత్పాదారవిన్దం - మమా - ర్చనాయ పరిచర్యార్థ - మస్తు - తచ్ఛ్రీనికేతచరణం సదాఽహం పరిచరేయమితి ప్రార్థనా ॥ ౮ ॥ ॥ అథ సత్యభామోక్తిమాహ ॥ య ఇతి ॥ సనాభేః భ్రాతుః ప్రసేనస్య, వధేన సింహకర్తృకేణ - తప్తం - హృదయం - యస్య - తేన - తతేన అస్మత్పిత్రా - లిప్తమాపాదిత - మభిశాపం దుర్యశో - ఽపమార్ష్టుమపనేతుం, ఋక్షరాజం జామ్బవన్తం - జిత్వా రత్నం స్యమన్తక - ముపాజహార ఆనీతవాన్ - అథానన్తరం మత్పిత్రే, రత్న - మదాద్దదౌ - తేన స్వాపరాధేన - భీత - స్స - మే, పితా, ప్రభవే శ్రీకృష్ణాయ - దత్తా - మక్రూరాదిభ్యః ప్రతిశ్రుతామపి మాం, అదిశత్ దదావిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ॥ అథ జామ్బవతీ జగౌ ॥ అజ్ఞాయేతి ॥ దేహకృన్మమ పితా జామ్బవాన్ అముం కృష్ణం - నిజనాథం స్వస్వామినం - స్వకులదైవతం చ, సీతాపతి - మజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా ల్యబార్షః అమునా శ్రీకృష్ణేన సహ - త్రినవహాని సప్తవింశత్యహాని - అన్తస్సంయోగద్వితీయా - ఛన్దోభఙ్గాభావాయ హ్రస్వ ఆర్షః, శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపం వా ॥ అయుధ్యత్ - తతః - పరీక్షితః పరీక్షాస్య సఞ్జాతేతి తథా, సమమపితా - జ్ఞాత్వా సీతాపతిరేవాసావవతీర్ణ ఇతి జ్ఞాత్వేత్యర్థః - పాదౌ ప్రగృహ్య పాదగ్రహణపూర్వకం ప్రసాద్య - మణినా సహ - మా - మర్హణముపాయన - ముపాహరత్ సమర్పితవాన్, అహ - మముష్య భగవతో - దాసీ యావదాత్మభావి దాస్యం కుర్యామితి ప్రార్థనా ॥ ౧౦ ॥ ॥ అథ కాళిన్దీ జగౌ - తపశ్చరన్తీమితి ॥ స్వస్య భగవతః, పాదస్పర్శకామ్యయా పాదసంవాహనాదిపరిచర్యాచికీర్షయా - తపః - కుర్వతీం, మాం, జ్ఞాత్వా, సఖ్యా అర్జునేన సహా - గత్య - మమ - పాణి - మగ్రహీత్ - ఇత్థం గృహీతాఽహం తస్య భగవతో, గృహమార్జనీ - గృహాన్ మార్జయతీతి తథా భూతా - భవేయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ॥ అథ భద్రా గీతి

మాహ ॥ యోమామితి ॥ శునాం, యూథగతం, స్వబలిం, ద్వీపారిః సింహ ఇవ, నృపాన్ - సపకుర్వతో - మేభాగ్యాత్యాంశ్చ-విజిత్య, యః, శ్రియాకః, శ్రీనివాసః, మాం, పురం ద్వారకాం నిన్యే ఆనీతవాన్, తస్య, శ్రియాకసః, అఙ్ఘ్రి ప్రవనేజనీత్వం చరణక్షాళనకర్తృత్వం, మమ, నుభవం ప్రతిజన్మ, అస్తు స్యాత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అథ నాగ్నజితీ గాయతి ॥ సప్తేతి ॥ క్షితిపానాం, వీర్యస్య, పరీక్షణాయ, మమ పిత్రా నాగ్నజితా-కృతాన్ సమ్పాదితాన్, బలం వీర్యం ప్రభావశ్చ, సుతీక్ష్ణ, శృఙ్గాణి చ, తాన్యతిశయితాని, యేషాం, తాన్, వీరాణాం, దుష్టం మదం ఘ్నన్తీతి తథా, తాన్ ప్రసిద్ధాన్, సప్త, ఉక్షణః - వృషభాన్, యథా, శిశవో బాలాః, అజతోకాన్ అజాపత్యాని, తథా, తరసా ఆశు, నిగృహ్య దమయిత్వా, క్రీడన్ అనాయాసేనైవ, బబన్ధ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ యో భగవాన్, యుద్ధే - రాజన్యాన్, నిర్జిత్య, వీర్యమేవ-శుల్కం దేయం ద్రవ్యం, యస్యాః, తాం, దాసీభిస్సహ, చతురఙ్గిణీం గజాశ్వాదిసేనాయుక్తాం, మాం, నిన్యే, తస్య భగవతో, దాస్యం- మమాస్తు ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అథ మిత్రవిన్దా గాయన్నాహ ॥ పితేతి ॥ హే కృష్ణే ద్రౌపది, మే ఇతి పూర్వోత్తరాన్వయి, మమ, పితా-స్వయం, మామాహూయ, మమ-మాతులసుతాయ శ్రీకృష్ణాయ-తస్మిన్ శ్రీకృష్ణ ఏవ-చిత్తం, యస్యాః, తాం, మాం, మత్సోహిణ్యా, సఖీజనైస్సహ, దత్తవాన్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అస్య శ్రీకృష్ణస్య, పాదసంస్పర్శః పాదసంవాహనాదిపరిచర్యా, మమ, ప్రతిజన్మ, భవేదస్తు ॥ ఇత్థం ప్రార్థనాయాం హేతుత్వేన పాదసంస్పర్శం విశినష్టి-యేన తత్పాదస్పర్శేన, ఆత్మనో మమ, కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః, భ్రామ్యమాణాయాః సంసరన్త్యాః, శ్రేయో నిశ్శ్రేయసం, భవేత్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అథ లక్ష్మణా గీతిం ప్రపఞ్చయతి ॥ మమాపీత్యాదినా ॥ హే రాజ్ఞి, నారదేన-గీతం, అచ్యుతస్య, జన్మాదికం, శ్రుత్వా - మమాపి-యథా-మిత్రవిన్దాయాః-తథా-మమాపి-చిత్తం - ముకున్దవిషయ-మాసీ-దిత్యర్థః-పద్మహస్తయా శ్రియా,

తల్లాంశ్చ మేఽపకురుతస్స్వపురం శ్రియాకస్తస్యాస్తు మేఽనుభవమఙ్ఘ్ర్యవనేజనిత్వమ్ ॥ ౧౨ ॥ సత్యోవాచ ॥ సప్తోక్షణోఽతిబలవీర్యసుతీక్ష్ణశృఙ్గాన్పిత్రా కృతాన్ క్షితిపవీర్యపరీక్షణాయ । తాన్వీరదుర్మదహనస్తరసా నిగృహ్య క్రీడన్బబన్ధ చ యథా శిశవోఽజతోకాన్ ॥ ౧౩ ॥ య ఇత్థం వీర్యశుల్కాం మాం దాసీభిశ్చతురఙ్గిణీమ్ । యుధి నిర్జిత్య రాజన్యాన్నిన్యే తద్దాస్యమస్తు మే ॥ ౧౪ ॥ మిత్రవిన్దోవాచ ॥ పితా మే మాతులేయాయ స్వయమాహూయ దత్తవాన్ । కృష్ణే కృష్ణాయ తచ్చిత్తాం మక్షోహిణ్యా సఖీజనైః ॥ ౧౫ ॥ అస్య మే పాదసంస్పర్శో భవేజ్జన్మని జన్మని । కర్మభిర్భ్రామ్యమాణాయా యేన తచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః ॥ ౧౬ ॥ లక్ష్మణోవాచ ॥ మమాపి రాజ్ఞ్యచ్యుతజన్మకర్మ శ్రుత్వా ముహుర్నారదగీతమాస హ । చిత్తం ముకున్దే కిల పద్మహస్తయా వృతస్సుసమ్మృశ్య విహాయ లోకపాన్ ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞాత్వా మమ మతం సాధ్వి పితా దుహితృవత్సలః । బృహత్సేన ఇతి ఖ్యాతస్తత్రోపాయమచీకరత్ ॥ ౧౮ ॥ యథా స్వయంవరే సాధ్వి మత్స్యః పార్థేప్సయా కృతః । అయం తు బహిరాచ్ఛన్నో దృశ్యతే స జలే పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వైతత్సర్వతో భూపా ఆయయుర్మత్పితుః పురమ్ । సర్వాస్త్రశస్త్రతత్త్వజ్ఞాస్సోపాధ్యాయాస్సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ పిత్రా సమ్పూజితాస్సర్వే యథావీర్యం యథావయః । ఆదదుస్సశరం చాపం వేద్ధుం పర్షది మద్ధియః ॥ ౨౧ ॥ ఆదా

తదవతారరూపయా రుక్మిణ్యేత్యర్థః, వృతః కిల, అతోఽపి నుష్ఠు, విచార్య, మమ, చిత్తం-ముకున్దే, ఆసేతి సమ్బన్ధః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ జ్ఞాత్వేతి ॥ హే సాధ్వి, మమ, మతమభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, మమ, పితా, బృహత్సేనో నామ-దుహితృవత్సలః, అత స్తత్ర శ్రీకృష్ణప్రాప్త్యా-ఉపాయ-మచీకరత్ కారయామాస ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ కోఽసావిత్యత స్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ యథేతి ॥ హే రాజ్ఞి, యథా, తవ స్వయంవరే, పార్థేప్సయా అర్జునప్రాప్తీచ్ఛయా, త్వత్పిత్రా, మత్స్యః-కృత, స్తథా అస్మత్పిత్రాఽపి కృత ఇత్యర్థః-తర్హ్యయం స ఏవ కిం నావిద్ధ్యత్తత్రాహ ॥ అయంత్వితి ॥ సమత్స్యః, బహిరేవ, ఛన్నో - నాన్తః స్తమ్భసంలగ్నయోర్ధ్వ దృష్ట్యా దృశ్యతే, అయం తు, న తథా - కిన్తు, స్తమ్భమూలనిహితకలశజలే కేవలం దృశ్యతే, అతో దృష్టిరధస్తా, దుపరి చలక్ష్యమితి, కృష్ణమున్తరేణ న కస్యాపి భేద్య ఇతి భావః - బహిరాచ్ఛన్నః ప్రతిబిమ్బస్య బిమ్బభూతో మత్స్య స్తిరోహితః - స మత్స్య ప్రతిబిమ్బ ఏవ జలే దృశ్యతే, ప్రతిబిమ్బేన బిమ్బభూతమత్స్యావస్థానం నిరూప్య తత్ర వేధో దుష్కర ఇతి వ్యాఖ్యాన్తరమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఏతన్మత్స్యయన్త్రనిర్మాపణం-శ్రుత్వా-సర్వతో, దిగ్భ్యః, మత్పితుః, పుర-మాజగ్ముః - కథంభూతాః, సర్వేషాం, శస్త్రాణాం - అస్త్రాణాం చ-తత్త్వం యాథాత్మ్యం-ప్రయోగోపసంహారౌ-జానత ఇతి తథా- ఉపాధ్యాయై-స్సహితాశ్చ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ పిత్రేతి ॥ మమ, పిత్రా, వీర్యవయస్స్థానాద్యనురూపం - సర్వే, సంపూజితాః, మయ్యేవ ధీర్యేషాం తే-మత్స్యం, వేద్ధుం, పర్షది సభాయాం-సశరం-చాపమాదదుః ॥ మద్ధియ ఇత్యస్యాన్యచిత్తత్వాచ్చ వేద్ధుం నాశక్నువన్నితి భావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ ఆదాయేతి ॥ కేచి-ద్విసృజన్ లక్ష్యాదన్యత్ర ప్రయుక్తవన్త ఇత్యర్థః ॥ కేచిత్తు-ఆకోటి- ధనుషః కోటిపర్యన్తం - జ్యాం-సముత్కృష్య-సజ్యీకర్తుం జ్యాసహితం ఆరోపితజ్యాం కర్తుమిత్యర్థః ॥ అనీశ్వరా అసమర్థాః - అమునా చాపేన - హతాః తాడితాః - నిపే

తుః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ సజ్యమితి॥ అపరే-జరాసన్ధాదయః-వీరాః-సజ్యంకృత్వాపి-లక్ష్యావస్థితిం-నావిన్దన్-మాగధాదీనాంక్రియాశక్తిరేవ-నతులక్ష్యాభిజ్ఞతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ మత్స్యాభాసమితి ॥ పార్థోఽర్జునస్తు జలే-మత్స్యాభాసంమత్స్యప్రతిబిమ్బం-వీక్ష్య-తదవస్థితింమత్స్యయన్త్రావస్థానదేశం-జ్ఞాత్వా-యత్తోయత్నవాన్- బాణం-వ్యసృజత్ ముమోచ - సబాణో,మత్స్యం, నాచ్ఛినత్,పరం కేవలం,పస్పర్శజ్ఞానవానప్యర్జునోఽపి వేద్ధుం ప్రబభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ భగవాంస్తువివ్యాధేత్యాహ॥ రాజన్యేష్వితి॥ మానిషుసాహఙ్కారేషు , రాజన్యేషు,భగ్నమానేష్వ,తఏవ, నివృత్తేషుచసత్సు,సూర్యే,అభిజితి,స్థితే,సర్వార్థసాధకేమధ్యాహ్నే ఇత్యర్థః , లీలయాఅనాయాసేనైవ , తస్మిన్ధనుషి,విశిఖంబాణం,సన్ధాయ,సకృదేవ,జలే,వీక్ష్య,ఇషుణా,మత్స్యంఛిత్వా, న్యపాతయత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ భువి,జయశబ్దేనయుతాః,దేవదున్దుభయో,నేదుః,యదాదివిదున్దుభయోనేదుఃతదైవ - భువిజయశబ్దాబభూవురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ భగవత్ప్రాప్తిజహర్షనిర్భరేణాత్మానమేవానువర్ణయన్త్యాహ॥ ద్వాభ్యామ్॥ తద్రఙ్గమితి॥ తత్తదా-నూత్నే-నవీనే - కౌశికాగ్ర్యేఉత్తమకౌశికేయే - వస్త్రే-పరిధాయ- సవ్రీడోహాసోయస్మిన్-త-ద్వదనం-యస్యాః-కబర్యాం-ధృతా-స్రజో-యయా-సాఅహం - కనకేనో-జ్వలాం-రత్నమాలాంనివీయప్రగృహ్యకలౌకలస్వనౌ-నూపురౌ-యయోస్తాభ్యాం-పద్భ్యాం, రఙ్గం-ప్రావిశం ప్రవిష్టవత్యస్మి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఉన్నీయేతి॥

యవ్యసృజన్నాచిత్సజ్జీకర్తుమనీశ్వరాః। ఆకోటిజ్యాంసమాకృష్య పేతురేకేఽమునాహతాః॥ ౨౨ ॥ సజ్యంకృత్వాఽపరేవీరామాగధామ్బష్ఠచేదిపాః। భీమోదుర్యోధనఃకర్ణోనావిన్దంస్తదవస్థితిమ్॥ ౨౩ ॥ మత్స్యాభాసం జలేదృష్ట్వాజ్ఞాత్వాచతదవస్థితిమ్। పార్థోయత్తోఽసృజద్బాణంనాచ్ఛినత్పస్పృశేపరమ్॥ ౨౪ ॥ రాజన్యేషునివృత్తేషుభగ్నమానేషుమానిషు । భగవాన్ధనురాదాయసజ్యంకృత్వాఽథలీలయా॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్సన్ధాయవిశిఖంమత్స్యంవీక్ష్యసకృజ్జలే। ఛిత్వేషుణాఽపాతయత్తంసూర్యేచాభిజితిస్థితే ॥ ౨౬ ॥ దివిదున్దుభయోనేదుర్జయశబ్దయుతాభువి। దేవాశ్చకుసుమాసారాన్ముముచుర్హర్షవిహ్వలాః॥ ౨౭ ॥ తద్రఙ్గమావిశమహంకలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాంప్రగృహ్యకనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్ । నూత్నేనివీయపరిధాయచకౌశికాగ్ర్యే సవ్రీడహాసవదనాకబరీధృతస్రక్॥ ౨౮ ॥ ఉన్నీయవక్త్రమురుకున్తలకుణ్డలత్విడ్గణ్డస్థలంశిశిరహాసకటాక్షమోక్షైః। రాజ్ఞోనిరీక్ష్యపరితశ్శనకైర్మురారేరంసేఽనురక్తహృదయానిదధేస్వమాలామ్ ॥ ౨౯ ॥ తావన్మృదఙ్గపటహాశ్శఙ్ఖభేర్యానకాదయః । వినేదుర్నటనర్తక్యో ననృతుర్గాయకాజగుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవంవృతేయదుపతౌమయేశేనృపయూథపాః । నసేహిరేయాజ్ఞసేనిస్పర్ధన్తోహృచ్ఛయాతురాః ॥ ౩౧ ॥ మాంతావద్రథమారోప్యహయరత్నచతుష్టయమ్। శార్ఙ్గముద్యమ్యసన్నద్ధస్తస్థావాజౌచతుర్భుజః॥ ౩౨ ॥ దారుకశ్చోదయామాసకాఞ్చనోపస్కృతంరథమ్। మిషతాంభూభుజాంరాజ్ఞిమృగాణాంమృగరాడివ॥ ౩౩ ॥ తేఽన్వసజ్జన్తరాజేన్ద్రనిషేద్ధుంపథికేచన । సంయత్తాఉద్ధృతేష్వాసాగ్రామసింహాయథాహరిమ్॥ ౩౪ ॥ తేశార్ఙ్గచ్యుతబాణౌఘైఃకృత్తబాహ్వఙ్ఘ్రికన్ధరాః । నిపేతుఃప్రధనేకేచిదన్యేసన్త్యజ్యదుద్రువుః॥ ౩౫ ॥ తతఃపురీంయదుపతిరత్యలఙ్కృతాంరవిచ్ఛదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్।

ఉరవః కున్తలాయస్మిన్-కుణ్డలయోస్త్విషోయయో - స్తే-గణ్డస్థలే - యస్మిన్ -తచ్చ- వక్త్రమున్నీయ-పరితఃశనైః-రాజ్ఞో రాజన్యాన్-నిరీక్ష్య-మురారేః-శ్శిశిరస్సన్తాపహరః- హాసో, యేషు తైఃకటాక్షమోక్షైఃఅపాఙ్గవీక్షణవిలాసైః-అనురక్తం-హృదయంచిత్తం-యస్యాస్సాఽహం,తస్య,అంసేస్కన్ధే- మాలాం-నిదధేస్వ-నిహితవత్యస్మి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తావదితి॥ తదైవ-నటాన్నర్తక్యశ్చ-ననృతుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవమితి॥ ఇత్థమీశ్వరేభగవతి-మయా-వృతేసతి-యాజ్ఞాసేనిద్రౌపది-నృపయూథపాః-హృచ్ఛయేనకామేనాతురాః-స్పర్ధమానా-నసేహిరే ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ మామితి॥ హయరత్నానాం అశ్వశ్రేష్ఠానాం - చతుష్టయంయస్మిన్-తం,రథం- ఆరోప్యతస్మిన్నిధాప్యేత్యర్థః-ద్వాభ్యాంభుజాభ్యాం-మాళిఙ్గ్య - ద్వాభ్యాంధనుర్బాణాన్గృహీత్వాచతుర్భుజో-యుద్ధేతస్థావిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ దారుక ఇతి॥ కాఞ్చనేనో-పస్కృతం-రథం,గమయామాస- హే రాజ్ఞిమృగాణాంక్షుద్రాణాం-పశ్యతాం-మృగాధిపస్సింహఇవ-భూభుజాంమిషతాంసతాం-హరి-ర్జగామేతి శేషోఽవగన్తవ్యః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తఇతి॥ కేచన,తే-రాజన్యాస్సన్నద్ధా ఆయత్తా-ఉద్యతా - ఇష్వాసాశ్చాపా - యైస్తే-పథినిషేద్ధుంవారయితుం,అన్వసజ్జన్త పృష్ఠతోఽన్వధావన్,యథా,గ్రామసింహాశ్శ్వానో- హరింసింహం,తద్వత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తేనృపాఃకృత్తాఃఛిన్నాఃబాహ్వాదయో-యేషాం-తే- కేచి-త్ప్రధనేయుద్ధదేశేనిపేతుః,కేచిత్తు-సన్త్యజ్య-దుద్రువుః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తతఇతి ॥ యదుపతిః-పురీం,తతాంపి-స్వగృహం-సమావిశ-దితిసంబన్ధః-యథా, సూర్యః - స్వకేతనంమణ్డలం-అస్తాచలంవాతద్వత్,కథమ్భూతాం-పరి

తోఽలఙ్కృతాం - రమ్భాదయస్తోతితథా, తేషుధ్వజేషు , పటాః - యస్యాం , చిత్రాణిపటానియస్యాం, సాచాసౌ సాచ- తామ్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ పితేతి॥ అనర్ఘవస్త్రాదిభిః-సుహృత్ప్రభృతీన్. పూజయామాస ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ దాసీభిరితి॥ సర్వసంపద్భి స్సర్వాభరణభూషితాభిరిత్యర్థః- హేరాజ్ఞి-దాస్యాదిభిస్సహ - పారిబర్హముపాయనంపూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్యాపి- భగవతో, భక్తితో, దదౌ॥ పూర్ణాయేతి॥ పాత్రాన్తరమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఆత్మారామస్యేతి॥ ఇమాఅష్టౌవయం- సర్వసఙ్గనివృత్త్యా వైరాగ్యేణ- తపసా హేతునా- తస్యభగవఆత్మారామస్య, నిరవధికస్వానన్దానుభవశీలస్యఅద్ధా, సాక్షాత్- గృహదాసికా- బభూవిమ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ అథషోడశసహస్రపత్నీనాంగీతిమాహ॥ భౌమమితి॥ సగణంససైన్యం, భౌమంనరకం- నిహత్యక్షితిజయేదిగ్విజయే, జితానాంరాజ్ఞాం, కన్యాః, అస్మాన్ , తేననరకేన, రుద్ధాః- జ్ఞాత్వా, తతో, మోచయిత్వా, సంసృతేర్విమోక్షోయస్మాత్తత్పదామ్బుజంఅనుస్మరన్తీః- రస్మాన్- ఆప్తకామోఽపి- పరిణినాయ ఉపయేమే ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ నవయమితి॥ హేసాధ్వి, వయం సామ్రాజ్యాదీని- నకామయామహే , కిన్త్వ, తస్య , గదాభృతోభగవతః- శ్రియోలక్ష్మ్యాః , కుచయోః- కుఙ్కుమస్య, గన్ధేనాఢ్యం, శ్రీమత్పాదరజో- మూర్ధ్నావోఢుం , కామయామహే, ఇతిసమ్బద్ధః- శ్రియఃకుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యమిత్యనేన, బ్రహ్మాదిసేవితయా శ్రియా సేవ్యమానత్వాత్పాదరజఏవ కామయామహ ఇతిసూచితం - తత్ర, సామ్రాజ్యం సార్వభౌమపదం, స్వారాజ్య

కుశస్థలీందివిభువిచాభిశంస్తుతాంసమావిశత్తరణిరివస్వకేతనమ్ ॥ ౩౬ ॥ పితా మే పూజయామాససుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాన్ । మహార్హవాసోఽలఙ్కారైశ్శయ్యాసనపరిచ్ఛదైః ॥ ౩౭ ॥ దాసీభిస్సర్వసమ్పద్భిర్భటేభరథవాజిభిః । ఆయుధానిమహార్హాణిదదౌపూర్ణస్యభక్తితః ॥ ౩౮ ॥ ఆత్మారామస్యతస్యేమావయంవైగృహదాసికాః । సర్వసఙ్గనివృత్త్యాఽద్ధాతపసాచబభూవిమ ॥ ౩౯ ॥ మహిష్యఊచుః ॥ భౌమంనిహత్య సగణంయుధితేనరుద్ధాజ్ఞాత్వాఽథనఃక్షితిజయేజితరాజకన్యాః । నిర్ముచ్యసంసృతివిమోక్షమనుస్మరన్తీః పాదామ్బుజంపరిణినాయయఆప్తకామః ॥ ౪౦ ॥ నవయంసాధ్విసామ్రాజ్యంస్వారాజ్యంభౌజ్యమప్యుత । వైరాజ్యంపారమేష్ఠ్యంవా ఆనన్త్యంవాహరేఃపదమ్ ॥ ౪౧ ॥ కామయామహఏతస్యశ్రీమత్పాదరజశ్శ్రియః । కుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యంమూర్ధ్నావోఢుంగదాభృతః ॥ ౪౨ ॥ వ్రజస్త్రియోయద్వాఞ్ఛన్తిపుళిన్ద్యస్తృణవీరుధః । గావశ్చారయతోగోపాఃపాదస్పర్శంమహాత్మనః ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ శ్రుత్వాపృథాసుబలపుత్ర్యథయాజ్ఞసేనీమాధవ్యథక్షితిపపత్న్య ఉతస్వగోప్యః । కృష్ణేఽఖిలాత్మనిహరౌప్రణయానుబన్ధంసర్వావిసిస్మ్యురలమశ్రుకలాకులాక్ష్యః ॥ ౧ ॥ ఇతిసంభాష్యమాణాసుస్త్రీభిఃస్త్రీషునృభిర్నృషు । ఆయయుర్మునయస్తత్రకృష్ణరామదిదృక్షయా ॥ ౨ ॥ ద్వైపాయనోనారదశ్చచ్యవనోదేవలో

మైన్ద్రపదం, కైవల్యంవా, భౌజ్యంతదుభయభోగభాక్త్వం , వివిధంరాజతేవిరాట్ , తస్యభావోవైరాజ్యం, అణిమాదిసిద్ధిభాక్త్వమిత్యర్థః- పారమేష్ఠ్యంబ్రహ్మపదం, ఆనన్త్యమితిస్వార్థేష్యఞ్- అనన్తంహరేఃపదమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నన్విత్థందుర్లభత్వాత్కింతద్వాఞ్ఛయేత్యతఆహ॥ వ్రజస్త్రియ ఇతి ॥ మహాత్మనః నిరవధికసౌశీల్యయుక్తాత్మనః , అతఏవ, గావఃగాశ్చారయతో- భగవతో, యద్యథా వ్రజస్త్రియః- పుళిన్ద్యః ఆరణ్యకస్త్రియః , తృణాని వీరుధశ్చ, పాదస్పర్శంవాఞ్ఛన్తి- తద్వ వయంకామయామహే ఇత్యర్థః- సౌశీల్యసౌలభ్యాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరస్య భగవతః పాదరజఃతద్దాసానాంసులభమేవేతిభావః, తృణానివీరుధోవాఞ్ఛన్తీత్యనేనతృణాదీనామపిభగవత్సాన్నిధ్యాతిశయాహితచైతన్యానాంతదిచ్ఛావత్త్వంసూచితమ్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః ❋

శ్రుత్వేతి॥ సుబలపుత్రీగాన్ధారీ. యాజ్ఞసేనీద్రౌపదీ - మాధవీసుభద్రా, అథ- తాః క్షితిపానాంరాజ్ఞాం , పత్న్యశ్చ, ఉత అపిచ- స్వగోప్యఃకృష్ణభక్తాగోప్యశ్చ, రుక్మిణ్యాదీనాం - మఖిలాన్తరాత్మని- భగవతి, కృష్ణే, హరౌ , అమలంనిష్కపటం, ప్రణయానుబన్ధం ప్రేమపారతన్త్ర్యయుక్తం వచఇతియావత్ , శ్రుత్వా , సర్వాః, పృథాదయః- అశ్రుకళాభిరానన్దాశ్రుబిన్దుభిః, ఆకులేవ్యాప్తే అక్షిణీ, యాసాంతాః , విసిస్మ్యుఃవిస్మయంచక్రుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఇత్థం- స్త్రీషు, స్త్రీభిస్సహ, సమ్భాషమాణాసుసతీషు, తథా, నృషుపురుషేషు, తైస్సహ, సమ్భాషమాణేషుసత్సు ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఆగతాన్మునీన్నిర్దిశతి॥ ద్వైపాయ

న ఇతి॥ త్రిభిః-తత్ర, రామః-కృష్ణోఽపి-తాన్, స్వాగతప్రశ్నాదిభిః, అర్చితవాన్ ❁ ॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭ ॥ ❁ ఉవాచేతి॥ ధర్మగోప్త్రీ
తను,ర్యస్య,స,భగవాన్,యతవాచో మునీన్ భూతస్య మహతో విపులస్య , తస్య,సదసి సభాయాం . అనుశృణ్వతస్సతః,సుఖమాసీ
నాన్, ద్వైపాయనాదీన్,ఉవాచ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహోఇతి॥ అహో-మునయః-వయం-జన్మభృతః సఫలజన్మానో,
బభూవిమ-తత్ఫలం జన్మఫలం,కార్త్స్న్యేనాస్మాభిః-లబ్ధం చ -కింతత్ ,యత్-దేవానామపి-దుర్లభం , యోగినాం,వః,దర్శన-మి
తి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కథం న్వేతద్ఘటితమితి విస్మయేనాహ॥ కిన్త్వితి॥ అల్పం,తపః పుణ్యం, యేషాం, మర్త్యానాం,ప్రతిమాయామేవ, దేవచ
క్షుః దేవతాబుద్ధిర్యేషాం తేషామస్మాకం - వః,దర్శనాదికం - కిన్ను కథం బభూవేత్యర్థః-ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః ప్రశ్నః
స్వాగతప్రశ్నః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నన్వర్చాయాం దేవచక్షుః పవిత్రావహామపి కిమితి తుచ్ఛీకరోషీత్యత్రాహ॥ నహీతి॥ అమ్మయా
ని తీర్థాని-మృన్మయాః-శిలామయాశ్చ-దేవాశ్చ దర్శనాదేవ-నపునన్తి కిన్తు-ఉరుకాలేన,సాధవస్తు- దర్శనాదేవ,పునన్తీత్యర్థః॥ తీ
ర్థానీతి దృష్టాన్తార్థం ❁॥ ౧౧ ॥❁ దేవా ఉరుకాలేనైవ పునన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ నాగ్నిరితి॥ భూజలాదిశబ్దైస్తదభిమానిదేవతాల
క్ష్యన్తే-తాః అగ్న్యాదయశ్చోపాసితాః-భేదకృతః ఆత్మని దేహగతభేదం కుర్వాణస్యాఘం హరన్తి-ఉరుకాలసేవయా హర
న్తీత్యర్థః॥ విపశ్చితస్సాధవస్తు,ముహూర్తసేవయైవ - హరన్తి-అఘశబ్దేన తన్మూలమజ్ఞానం చ వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యత ఏ
వ-మతో-ఽర్చాదేవచక్షుషం క్షిపన్నర్థాన్తరమప్యాహ॥ యస్యేతి॥ యస్యపుంస,స్త్రిధాతుకే,వాతపిత్తశ్లేష్మమయే- కుణపే శ

ఽసితః । విశ్వామిత్రశ్శతానన్దో భరద్వాజోఽథ గౌతమః ॥ ౩ ॥ రామస్సశిష్యో భగవాన్వసిష్ఠో గాలవో భృగుః ।
పులస్త్యః కశ్యపోఽత్రిశ్చ మార్కణ్డేయో బృహస్పతిః ॥ ౪ ॥ ద్వితస్త్రితశ్చైకతశ్చ బ్రహ్మపుత్రాస్తథాఽఙ్గిరాః ।
అగస్త్యో యాజ్ఞవల్క్యశ్చ వామదేవాదయోఽపరే ॥ ౫ ॥ తాన్దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ప్రాగాసీనా నృపాదయః । పా
ణ్డవాః కృష్ణరామౌ చ ప్రణేముర్లోకవన్దితాన్ ॥ ౬ ॥ తానానర్చుస్తథా సర్వే సహరామోఽచ్యుతోఽర్చయత్ ।
స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః ॥ ౭ ॥ ఉవాచ సుఖమాసీనాన్భగవాన్ధర్మగుప్తనుః । సదసస్త
స్య మహతో యతవాచోఽనుశృణ్వతః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహో వయం జన్మభృతో లబ్ధం కార్త్స్న్యేన
తత్ఫలమ్ । దేవానామపి దుష్ప్రాపం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్ ॥ ౯ ॥ కిన్త్వల్పతపసాం నౄణామర్చాయాం దేవచ
క్షుషామ్ । దర్శనస్పర్శనప్రశ్నప్రహ్వపాదార్చనాదికమ్ ॥ ౧౦ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామ
యాః । తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౧౧ ॥ నాగ్నిర్న సూర్యో న చ చన్ద్రతారకా న భూర్జలం ఖం
శ్వసనోఽథ వాఙ్మనః । ఉపాసితా భేదకృతో హరన్త్యఘం విపశ్చితో ఘ్నన్తి ముహూర్తసేవయా ॥ ౧౨ ॥ యస్యా
త్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వధీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యధీః । యత్తీర్థబుద్ధిస్సలిలే న కర్హిచిజ్జనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ
గోఖరః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం భగవతః కృష్ణస్యాకుణ్ఠమేధసః । వచో దురన్వయం విప్రాస్తూష్ణీమా
సన్భ్రమద్ధియః ॥ ౧౪ ॥ చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వరస్యేశితవ్యతామ్ । జనసఙ్గ్రహ ఇత్యూచుస్స్మయన్తస్తం
జగద్గురుమ్ ॥ ౧౫ ॥ మునయ ఊచుః ॥ యన్మాయయా తత్త్వవిదుత్తమా వయం విమోహితా విశ్వసృజామధీశ్వర ।

వపాత్రయే శరీరే, ఆత్మబుద్ధిః ఆత్మాభిమానః-కళత్రేషు దారేషు,స్వధీః స్వకీయత్వబుద్ధిః- ఏవమహం మమాభిమానావుక్తౌ , పా
ర్థివప్రతిమాదౌ , ఇజ్యధీః దేవతాబుద్ధిః-జలే గఙ్గాదిజలే,తీర్థబుద్ధిః. కర్హిచిదపి-అభిజ్ఞేషు స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞేషు
భవాదృశేషు,నేజ్యధీర్న తీర్థబుద్ధిశ్చ , స పుమాన్ , గోఖర ఏవ,గోప్రాయః ఖరప్రాయశ్చ,యద్వా,గవాం సమ్బన్ధీ ఖర- స్తదర్థతృ
ణభారార్థఖరసదృశః, అతివాజ్ఞ ఇత్యర్థః,సహీనిన్ద్యాన్యాయేనేయం సాధుజనప్రశంసా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నిశమ్యేతి॥ అకుణ్ఠా ప్రతిహ
తరహితా, మేధా,యస్య,తస్య,భగవతః కృష్ణస్య , దురన్వయమననురూపం. వచో, నిశమ్య భ్రమన్తీ అనవస్థితా,ధీ-ర్యేషాం.త
థాభూతా - స్తూష్ణీమాసన్॥ అహో స్వభజనాహితమాహాత్మ్యేనస్మానయం స్వస్మాదుత్కృష్టతమాన్వదత్యతో విపరీతమే
తద్వచ ఇత్యేవం తావద్భ్రమద్ధియ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ చిరమితి జనసఙ్గ్రహం-అకృత్స్నవిదో జనా ఇత్థం సాధూన్భజేయు
రిత్యేవంవిధజనానుగ్రహరూపామీశ్వరస్య భగవత- ఈశితవ్యతాం,చిరం , మాలోచ్య స్మయన్త ఈషద్ధసన్తః,జగద్గురుం కృష్ణం
ప్రతీ-త్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణోచుః , చరిత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తమేవాహ॥ యదితి॥ హే విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనామధీశ్వర ,త
త్త్వవిచ్ఛ్రేష్ఠా అపి,వయం , త్వన్మాయయా,విమోహితా , స్తావత్త్వదభిప్రాయం జనసఙ్గ్రహాత్మకమవగన్తుమసమర్థా-బ
భూవిమేత్యర్థః ॥ కోసావభిప్రాయ ఇత్యత్రాహ తం నిర్దిశన్తి॥ యదీశితవ్యా ఇతి॥ గూఢ ఈహా యేతి- సర్వేశ్వరోఽపి,భగవాన్-ఈహా
యాగూఢః మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్నః- ఈశితవ్యా ఇతి॥ ఈశితవ్యవత్కర్మవశ్యవదాచరన్తీత్యర్థః-యత ఏవం-తస్మాదహో,భగ
వతః-తవ-చేష్టితం-చిత్రం - యద్వా తత్త్వవిదుత్తమా అపి తావత్త్వన్మాయయా మోహితా ఇతి చిత్రం, ఈశ్వరోఽపీహాయా

గూఢస్సన్ ఈశితవ్యాః ॥ యత ఇతి యత్ - తద్భగవతస్తవ - చేష్టితం - మహో విచిత్రం, అతివిచిత్రమిత్యర్థః - యదీశితవ్యాస్తు గూఢ ఈహయేతి పాఠాన్తరం - తత్ర - యస్యేశితవ్యా వయం, స ఈశ్వరో, మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్న ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ విశ్వసృజామధీశ్వరేతి సంబోధనాభిప్రేతం కృత్స్నజగత్స్రష్టృత్వం వ్యఞ్జయన్తో విస్మయన్తే ॥ అనీహ ఇతి ॥ అనీహః కర్మాయత్తచేష్టారహిత ఇత్యర్థః - భవాన్ - ఏకః, కారణావస్థాయాం ఏక ఏవ సన్, ఆత్మనా - తజ్జగద్బహుధా, సృజతి - బహుధేత్యనేన, నామరూపవిభాగనిబన్ధనం బహుత్వం, వివక్షితం, ఏక ఇత్యనేన తు - తత్ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం, తదయమర్థః - వ్యాకరిష్యమాణకార్యావస్థచిదచిద్గతనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధి తదవిభాగనిబన్ధనైకత్వాపన్నచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వవ్యపదేశార్హోపాదానకారణతయా తావదవస్థితో బహుధైతజ్జగత్సృజతీతి ఏవం చైక ఇత్యనేనోపాదానత్వం ఫలితం - సృజతీతి కర్తృత్వనిర్దేశాన్నిమిత్తత్వం ఆత్మనేత్యనేన స్వస్యైవోపకరణత్వం వదతోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వం - అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతే చ, అథాపి, న సజ్జ్యతే సృజ్యచిదచిద్గతైర్దోషైర్న స్పృశ్యత ఇత్యర్థః - అనేనోపాదానత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వప్రసఙ్గః పరిహృతః - వికారాణాం చిదచిద్ద్వారకత్వేన స్వతో న స్పృశ్యత ఇతి భావః - ఏకస్యైవ సతోఽనేకధాపత్తౌ దృష్టాన్తః, యథా, భౌమైర్హి భూమిః బహునామరూపిణీతి, యథైకైవ, మృత్ - భౌమైస్తద్వికారైః ఘటశరావమణికాదిభిః, బహూని రూపాణి, అస్యాస్సన్తీతి తథాభూతా, తథైవాపి, కో భవాన్ బహురూపో, బహుధా వేత్యర్థః - విభూమ్నో భగవతస్తవ - ఇదం చరితం, విడమ్బనమనుకరణం, మహో అతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ నను నాహం విశ్వసృజామధీశ్వరోఽపి తు వసుదేవసుతః, అన్యథా సర్వేశ్వరస్యైవం మనుష్యతాపత్తిర్న ఘటత ఇత్యత ఆహుః ॥ అథాపీతి ॥ యద్యపి - సర్వేశ్వరః - తథాఽపి స్వజనానాం స్వభక్తానాం సాధూనాం - మభిగుప్తయే పరిత్రాణాయ, ఖలానాం దుష్కృతాం - నిగ్రహాయ చ - సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం రూపం - బిభర్షి - స్వలీలారూపేణాచారేణ - సనాత

యదీశితవ్యా యది గూఢ ఈహయా ॥ అహో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితమ్ ॥ ౧౬ ॥ అనీహ ఏతద్బహుధైక ఆత్మనా సృజత్యవత్యత్తి న సజ్జ్యతే యథా । భౌమైర్హి భూమిర్బహునామరూపిణీ ॥ అహో విభూమ్నశ్చరితం విడమ్బనమ్ ॥ ౧౭ ॥ అథాపి కాలే స్వజనాభిగుప్తయే బిభర్షి సత్త్వం ఖలనిగ్రహాయ చ । స్వలీలయా వేదపథం సనాతనం వర్ణాశ్రమాత్మా పురుషః పరో భవాన్ ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మ తే హృదయం శుద్ధం తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । యత్రోపలబ్ధం సద్వ్యక్తమవ్యక్తం చ తతః పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మకులం స్థానం శాస్త్రయోనేర్మహాత్మనః । సభాజయసి తద్ధామ తద్బ్రహ్మణ్యాగ్రణీర్భవాన్ ॥ ౨౦ ॥ అద్య నో జన్మసాఫల్యం విద్యాయాస్తపసో దృశః । త్వయా సఙ్గమ్య సద్గత్యా యదేతచ్ఛ్రేయసాం పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । స్వయోగమాయయాచ్ఛన్న

నం - వేదపథం చ - బిభర్షి పుష్ణాసి - కథం భూతః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః పురుషోఽపి - వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమోపలక్షితజీవాత్మైవ సన్నిత్యర్థః - యద్వైవం - వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమయుక్తజీవాత్మేవ ప్రతీయమానోఽపి - భవాన్ - పరః పురుషః పరమపురుష ఏవేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ యతో - వేదపథం - బిభర్షి - అత ఏవ - బ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యస ఇత్యాహుః ॥ బ్రహ్మత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ శుద్ధం భ్రమవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషాసంస్పృష్టం, బ్రహ్మ వేద - స్తే తవ - హృదయం అన్తరఙ్గం - తద్బ్రహ్మ విశింషన్తి - తప ఇత్యాదినా - యత్ర యతో వేదాత్తప ఆదిభిస్సహ, సత్పరమార్థం - వ్యక్తం కార్యం, అవ్యక్తం కారణం - యద్వా - వ్యక్తం శరీరమవ్యక్తమాత్మస్వరూపం తతః - తాభ్యాం - పరం విలక్షణం - పరమాత్మస్వరూపం చ - ఉపలబ్ధం యథావదవగతం - యత్తత్త్వం త్రయ్యుక్తతప ఆదియాథాత్మ్యవేదకం బ్రహ్మ తత్తవ హృదయమిత్యర్థః - తత్ర - తపోఽనశనాది రూపం - స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం - సంయమః వర్ణాశ్రమానురూపో ధర్మః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాదుక్తవిధం బ్రహ్మ తవ హృదయం తస్మాదిత్యర్థః ॥ శాస్త్రం వేదః - యోనిః ప్రమితికారణం - యస్య - తస్య - సర్వాన్తరాత్మనః - తవ - బ్రహ్మకులం - స్థానం ఉపలబ్ధిస్థానం - త్వద్యాథాత్మ్యావబోధక వేదాధారభూతమిత్యర్థః - ఏవం హేతునిర్దేశః - తస్మాత్తద్ధామ బ్రాహ్మణకులరూపం - ధామ - సభాజయసి బహుమన్యసే - కిఞ్చ బ్రహ్మణ్యానాం బ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యమానానామగ్రణీః శ్రేష్ఠశ్చ - భవాన్ - నతోఽపి - సభాజయసీతి భావః ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనాం కృతార్థతామావిష్కుర్వన్తి ॥ అద్యేతి ॥ సతాం సాధూనాం, గత్యా ప్రాప్యప్రాపకభూతేన, త్వయా, సఙ్గమ్య, నోఽస్మాకమద్య - జన్మసాఫల్యం జాతం, తథా - విద్యాయాః, తపసో, దృశోర్నేత్రయోశ్చ, సాఫల్యమిత్యన్వయః, కుతః, యద్యతః, ఏతత్త్వత్సఙ్గమనం, శ్రేయసామపి, పరముత్కృష్టం, శ్రేయః ॥ ౨౧ ॥ కిఞ్చ ॥ త్వాం యథావద్విజ్ఞాతుం న శక్నుమ ఇత్యభిప్రాయేణ ప్రణేముః ॥ తస్మాదితి ॥ స్వయోగమాయయా స్వాసాధారణాశ్చర్యశక్త్యాచ్ఛన్నో గూఢో - మహిమా ఐశ్వర్యం, యస్య, తస్మై, పరమాత్మనే అస్తు ఇతి

౧౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ స్వతు

ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భక్తైః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కేవలం వయమేవ న శక్నుమో ఽపి తు శర్వాదయోఽపి త్వాం ద్రష్టుం న శక్నువన్తీత్యాహుః ॥ నేతి ॥ ఏకస్మై కస్మై చిత్ స్వస్మై స్వాత్మన్యేవ ఆరమన్త ఇతి తథా - తే - కేవల ప్రత్యగాత్మానుభవపరాశ్చ, యం - త్వాం, న విదన్తి - యథావన్న విదన్తి - కదంభూతం, సర్వజనమోహినీ, మాయైవ - యవనికా తిరస్కరిణీ - తయా - ఛన్నం, ధూపాదిజ్ఞానావిషయం - ఆత్మానం - ఈశ్వరం - అన్తరాత్మతయా సన్తమపి - కాలం బహిః కాలరూపేణ పరిచ్ఛిన్నం సన్తమ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహుః ॥ యథేతి ॥ గుణతత్త్వదృక్ - గుణేషు సత్త్వాదిగుణకార్యేషు శబ్దాదివిషయేషు - తత్త్వదృక్ పురుషార్థదర్శీ - యద్వా - గుణతత్త్వం గుణపరిణామరూపం తత్త్వం దేహమాత్మతయా పశ్యతీతి తథా - సః, శయానః - పురుషః - యథా - నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం, మాత్రాశబ్దేన రూపం వివక్షితం - స్వాప్న నామరూపేన్ద్రియైః, అవభాతముపలక్షితం - యుక్తమిత్యర్థః - త - మాత్మానం - వేద - న తు - స్వతో - నామాదిరహితం - పరం దేహాద్విలక్షణమాత్మానం - వేద ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఏవం - జాగ్రత్పురుషోఽపి - హే బ్రహ్మన్, మాయయా త్వన్మాయామూలయా - నామమాత్రేన్ద్రియేహయా, నామమాత్రేన్ద్రియానుగుణయా చేష్టయా, యః - స్మృత్యుపప్లవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయః స్మృతేః ప్రమోషః - తస్మాద్విభ్రమత్ అనాత్మానం దేహమాత్మతయా పరతన్త్రం స్వతన్త్రతయా చ గృహ్ణాత్ - చిత్తం - యస్య సః - త్వా, మాశ్రితం, కర్తరి క్తః - తం ప్రత్యగాత్మానమేవ - న వేద - ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మానం త్వాం న వేదేతి వేత్తి కైముత్యసిద్ధమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తర్హి మాకైరప్యవిజ్ఞేయోఽహమనుపాస్యోఽమోక్షదశ్చేత్యత ఆహుః ॥ తస్యేతి ॥ అఘౌఘస్య - మర్షం శుద్ధిం - కరోతి యద్గఙ్గాదితీర్థం, తస్యాః - శ్రయమాస్పదం, తవాఙ్ఘ్రిం, సువిపక్వా, యోగో భక్తియోగో - యేషాం - తైః - హృదికృతం సాక్షాత్కృతం - వయ, మధునా - దదృశిమ - సువిపక్వయోగైర్హృదికృతమి

మహిమ్నే పరమాత్మనే ॥ ౨౨ ॥ నయం విదన్త్యమీ భూపా ఏకారామాశ్చ వృష్ణయః । మాయాయవనికాచ్ఛన్న మాత్మానం కాలమీశ్వరమ్ ॥ ౨౩ ॥ యథా శయానః పురుష ఆత్మానం గుణతత్త్వదృక్ । నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం న వేద రహితం పరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం త్వా మాశ్రితం బ్రహ్మన్నామమాత్రేన్ద్రియేహయా । మాయయా విభ్రమచ్చిత్తో న వేద స్మృత్యుపప్లవాత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్యాద్య తే దదృశిమాఙ్ఘ్రిమఘౌఘమర్షతీర్థాస్పదం హృదికృతం సువిపక్వయోగైః । ఉత్సిక్తభక్త్యుపహతాశయజీవకోశా ఆపుర్భవద్గతిమథానుగృహాణ భక్తాన్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతీదముక్త్వా దాశార్హం ధృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరమ్ । రాజర్షే స్వాశ్రమాన్గన్తుం మునయో దధిరే మనః ॥ ౨౭ ॥ తద్వీక్ష్య తాను పవ్రజ్య వసుదేవో మహాయశాః । ప్రణమ్య చోపసఙ్గృహ్య బభాషేదం సుయన్త్రితః ॥ ౨౮ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ నమో వస్సర్వదేవేభ్య ఋషయః శ్రోతుమర్హథ । కర్మణాం కర్మనిర్హారో యథా స్యాన్నస్తదుచ్యతామ్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నాతిచిత్రమిదం విప్రా వసుదేవో బభుత్సయా । కృష్ణం మత్వాఽర్భకం యన్నః పృచ్ఛతి శ్రేయ ఆత్మనః ॥ ౩౦ ॥ సంనికర్షో హి మర్త్యానామనాదరణకారణమ్ । గాఙ్గం హిత్వా యథాఽన్యామ్భస్త

త్యనేన యోగపరిశుద్ధమనోదృశ్యత్వముక్తం - మత్తః కైశ్చిదప్యవిజ్ఞేయత్వమనుపాస్యత్వం చ నిరస్తం - ఉత్సిక్తయోద్రిక్తయా, భక్త్యా, అపహృత - ఆశయో వాసనా, జీవకోశః అజ్ఞానరూపః కోశశ్చ, యేషాం, తే - కోశవదావారకత్వాత్కోశత్వరూపణం - భవద్గతిం, ప్రాపుః, అనేన ముక్తప్రాప్యత్వముక్తం - యత ఏవ - మతో - భక్తాన స్మాన్, అనుగృహాణ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇతీతి ॥ దాశార్హం శ్రీకృష్ణం - ఇద - ముక్త్వా - అనుజ్ఞాం పృష్ట్వేత్యర్థః - హే రాజర్షే - మనో - దధిరే మనశ్చక్రుః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తదితి ॥ తన్మనో ధానం వీక్ష్య - తాన్మునీ - నుపవ్రజ్య సమీపమేత్య - ప్రణమ్య, ఉపసఙ్గమ్య, చరణౌ, పాణిభ్యాం - ధృత్వా - సుయన్త్రితో ఽవహితచిత్త - ఇదం వక్ష్యమాణం - బభాషే ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ సర్వే, దేవా - యేషు - తేభ్యో, యుష్మభ్యం, నమః - హే ఋషయః, శ్రోతుం - మద్వచ ఇతి శేషః " యావతీర్వై దేవతాస్తాస్సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణే వసన్తి " ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధ్యభిప్రాయేణ సర్వదేవేభ్య ఇత్యుక్తం ॥ కిం తద్వచ ఇత్యత ఆహ ॥ కర్మణేతి, యథా - యథానుష్ఠితేన - కర్మణా వర్ణాశ్రమానుగుణేన - కర్మణాం - భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకానాం ప్రాచీనపుణ్యాపుణ్యాత్మకానాం - నిర్హార - స్స్యాదితి - తదుచ్యతాం తత్రోత్తరముచ్యతామిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఇత్థం పృష్టేషు మునిషు - కిం సర్వజ్ఞం కృష్ణం హిత్వా ఽస్మాన్పృచ్ఛతీత్యేవం సంశయితవత్సు తాన్ప్రతి ప్రశ్నకారణముత్థాపయన్నాహ నారదః ॥ నాతిచిత్రమితి చతుర్భిః ॥ హే విప్రాః - వసుదేవ. ఆత్మనః స్వస్య - శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం - బోద్ధుమిచ్ఛయా - నోఽస్మాన్ - పృచ్ఛతీత్యేత - న్నాతిచిత్రం - తత్ర హేతుః ॥ కృష్ణమర్భకం మత్వేతి ॥ మత్వా - నః - పృచ్ఛతీతి సంబన్ధః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తత్కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సంనికర్ష ఇతి ॥ హి యస్మాత్సన్నికర్షః నిరన్తర సాన్నిధ్య - మనాదరణకారణం - తతః కృష్ణమర్భకం మత్వేత్యర్థః - సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వే దృష్టాన్తః ॥ గాఙ్గమితి ॥ యథా - తత్రత్యో గఙ్గాతీరస్థో - గాఙ్గ - మమ్భో - హిత్వా అనా

దృత్యా - ఆత్మనో-విశుద్ధయేవిశుద్ధ్యర్థం - అన్యాయ్యపుణ్యప్రతీయాతిపుణ్యాజలాన్తరంయాతి-తద్వత్ ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ఏవంసన్నికర్ష స్యానాదరకారణత్వ ముక్త్వాసర్వజ్ఞత్వా నభిజ్ఞానమపితత్కారణమితివక్తుం తావత్కృష్ణస్యనిత్యసర్వజ్ఞతామాహ ॥ య స్యేతి ॥ యస్యకృష్ణస్యా - నుభూతిఃజ్ఞానం-కాలాదిభిర్నరిష్యతినవ్యక్ష్యతి- తంకృష్ణమిత్యుత్తరేణసంబన్ధః-యథాఽస్మదాదీ నామనుభూతేఃకాలాదిభిఃప్రమోషః - స్తథానేశ్వరస్యేతిభావః-అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదినేత్యాదిశబ్దేనప్రలయః-గుణాస్స త్త్వాదయస్త్రయః-కుతశ్చనఉక్తాతిరిక్తాదన్యస్మాదపి - కాలాదయోహ్యన్యేషాంజ్ఞానలోపహేతవః - త్రై-రసజ్కుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః ※ ॥ ౩౨ ॥ ※తమితి ॥ క్లేశాః-కర్మాణిచపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని- తేషాం-పరిపాకః-సుఖదుఃఖేచ-గుణానాంసత్త్వాదీ నాం,పునఃపునఃప్రవాహశ్చ,తై,రవ్యాహతో , ఽనుభవో , యస్య,త , మద్వితీయంస్వతుల్యరహిత- మీశ్వరంకృష్ణం,స్వవిభ వైస్స్వకార్యైః , ప్రాణాదిభిఃఇన్ద్రియాదిభి , ఉపగూఢమావృతం , ప్రాకృతేన్ద్రియతద్వ్యాపారైస్తిరోహితానుభవం ,మ న్యేతమన్యతే- అజ్ఞ ఇతిహేతుగర్భం,స్వయమజ్ఞత్వా , దేవంభూతమపీ, శ్వరం , స్వతుల్యం,మన్యతఇత్యర్థః-అత్రదృష్టాన్తః- మేఘహిమోపరాగైఃఅభ్రతుషారరాహుభిః-స్వవిభవైః- సూర్యమివేతి ※ ॥ ౩౩ ॥ ※ఏవముక్త్వాసర్వేమునయస్సంభూ యోచురిత్యాహ ॥ అథేతి ॥ ఆభాష్యసంబోధ్య , సర్వేషాంరాజ్ఞాంశృణ్వతాంసతాం - అచ్యుతరామయోరపి శృణ్వతోస్స తోః ※ ॥ ౩౪ ॥ ※ఉక్తిమేవాహ॥కర్మణేతి॥సాధుయథాతథా,ఏషఏవేతినిరూపితః-కోఽసౌ-య-త్సర్వేషాం-యజ్ఞానా-మీ శ్వరంనిర్వాహకం-విష్ణుం - శ్రద్ధయా-మఖైర్యజ్ఞై-ర్యజేదారాధయే-దిత్యేషః ※ ॥ ౩౫ ॥ ※చిత్తస్యేతి॥అయంవిష్ణ్వారాధన రూపో-ధర్మః- అత్రలోకే-చిత్తస్యోపశమఃశాన్త్యావహః , సుఖావహఃనిరతిశయమోక్షసుఖావహశ్చ-తో - ఽయమేవ-సు

త్రతోఽయాతిశుద్ధయే॥ ౩౧ ॥యస్యానుభూతిఃకాలేనలయోత్పత్త్యాదినాఽస్యవై।స్వతోఽన్యస్మాచ్చగుణతోన కుతశ్చనరిష్యతి॥ ౩౨ ॥తంక్లేశకర్మపరిపాకగుణప్రవాహైరవ్యాహతానుభవమీశ్వరమద్వితీయమ్।ప్రాణాదిభి స్స్వవిభవైరుపగూఢమజ్ఞోమన్యేతసూర్యమివమేఘహిమోపరాగైః ॥ ౩౩ ॥ అథోచుర్మునయోరాజన్నాభా ష్యానకదున్దుభిమ్ । సర్వేషాంశృణ్వతాంరాజ్ఞాంతథైవాచ్యుతరామయోః॥ ౩౪ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారఏషసా ధునిరూపితః । యచ్ఛ్రద్ధయాయజేద్విష్ణుంసర్వయజ్ఞేశ్వరంమఖైః॥ ౩౫ ।చిత్తస్యోపశమోఽయంవైకవిభిశ్శా స్త్రచక్షుషా । దర్శితస్సుగమోయోగోధర్మశ్చాత్రసుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ అయంస్వస్త్యయనఃపన్థాద్విజాతేర్గృ హమేధినః । యచ్ఛ్రద్ధయాప్తవిత్తేనశుక్లేనేజ్యేతపూరుషః॥ ౩౭ ॥విత్తైషణాంయజ్ఞదానైర్గృహైర్దారసుతైష ణామ్ । ఆత్మలోకైషణాందేవకాలేనవిసృజేద్బుధః॥గ్రామేత్యక్తైషణాస్సర్వేయయుర్ధీరాస్తపోవనమ్॥ ౩౮ ॥ ఋణైస్త్రిభిర్ద్విజోజాతోదేవర్షిపితౄణాంప్రభో।యజ్ఞాధ్యయనపుత్రైస్తాననిస్తీర్యచరన్పతేత్॥ ౩౯ ॥ త్వంత్వ ద్యముక్తోద్వాభ్యాంవైఋషిపిత్రోర్మహామతే।యజ్ఞైర్దేవర్ణమున్ముచ్యనిరృణోఽశరణోభవ॥ ౪౦ ॥ వసుదేవభ

గమోపాయ - ఇతి,మునిభి - శ్శాస్త్రమేవచక్షు - స్తేన-దర్శితః - జ్ఞానాదప్యేష్వేవ్యత్త్రపరిణతకర్మణియుక్తః , దృష్టఇత్య ర్థః ※ ॥ ౩౬ ॥ ※అయమితి॥ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్యగృహాశ్రమిణః,శ్రేయఃప్రాపకో,ఽయమేవ-పన్థాః,కోఽసౌ,శుక్లేనశుద్ధే న-ఆప్తవిత్తేనపరపీడాదికమన్తరేణలబ్ధేనధనేన , పూరుషఃపరమపురుషః , శ్రద్ధయా,ఇజ్యేతేత్యయం-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతి బన్ధనిరసనద్వారామోక్షసుఖావహః-పన్థాః,కేవలమీశ్వరారాధనాత్మకయజ్ఞఏవేత్యర్థః ※ ॥ ౩౭ ॥ ※ఆప్తవిత్తేనేత్యుక్తం- సమ్యగ్వ్యయఏవవిత్తస్యప్రయోజనమితివదన్తఃప్రసఙ్గాదన్యదప్యాహుః ॥ విత్తైషణామితి ॥ యజ్ఞైర్దానైశ్చ-విత్తైషణాంవిత్తే చ్ఛాం - విసృజేత్,అర్థస్యసమ్యగ్వ్యయేనతద్రక్షణదుఃఖంపరిహరేదిత్యర్థః,గృహైర్గృహోచితైర్భోగై,ర్దారసుతైషణాం-వి సృజేత్ , తదనుభవేనత్యేవైతావతాఽలమితితదౌత్సుక్యనివృత్తేః-మృతేదేహే , ఆత్మన-స్స్వర్గాదిలోకైషణాంకాలేనస్వ ర్గాదీనామపికాలవశాత్క్షయిష్ణుత్వనిరూపణేన - త్యజేదిత్యర్థః॥ తథాహి ధీరాః-తావ-ద్గ్రామే - త్యక్తాః-ఈషణాఃపూర్వో క్తాః-తిస్రః యైః-తే-తత-స్తపోవనం-యయుః ※ ॥ ౩౮ ॥ ※ఇతోఽపివిమ్రష్టవ్యఇత్యాహుః॥ ఋణైరితి ॥ హేవిభో-దేవా నాం , ఋషీణాం-పితౄణాంచ,ఋణైః , త్రిభిః-ద్విజఃత్రైవర్ణికో-జాతఃజాయతే-అత-స్తానిదేవర్షిపితృఋణాని , క్రమేణ- యజ్ఞాధ్యయనపుత్రై , రనిస్తీర్యఅనపాకృత్య-చర - న్పతేత్-నరకఇతిశేషః- అత్ర « జాయమానోవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవా జాయతేబ్రహ్మచర్యేణఋషిభ్యోయజ్ఞేనదేవేభ్యఃప్రజయాపితృభ్యః ,, ఇతిశ్రుతిః « ఋణానిత్రీణ్యపాకృత్యమనోమోక్షేనివే శయేత్ । అనపాకృత్యమోక్షంతుసేవమానోవ్రజత్యధః ,, ఇతిస్మృతిశ్చానుసన్ధేయా - శ్రుతౌబ్రహ్మచర్యశబ్దఃతత్పూర్వకా ధ్యయనపరః ※ ॥ ౩౯ ॥ ※అతస్త్వయాఽధునాదేవఋణమేవాపాకర్తవ్యం , ఋషిపితృఋణాభ్యాంతుముక్తఏవేత్యా హుః॥త్వంత్వితి॥ హేమహామతే-ఉన్ముచ్యఅపాకృత్య-నిరృణఃఋణత్రయరహితః,అశరణఃగృహసఙ్గరహితః-భవ ※ ॥౪౦॥ ※

హే వసుదేవ-భవాన్-నూనం-హరిం - మారాధితవాన్ - కుతః-యద్యస్మాత్ - స భగవాన్ - స్వయం-వాం యువయోః-పుత్రతాం-గతః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతీతి॥తద్వచనం తేషాం వచః-ఆనమ్య ప్రణమ్య - ప్రసాద్య ప్రసన్నాన్ కృత్వా ఋత్విజో-వవ్రే వృతవాన్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ త ఇతి॥ఏవం ధర్మేణ యథావిధి-వృతాః-తే-ఋషయః- తస్మిన్ క్షేత్రే-ఉత్తమకల్పైః కర్మసు తత్తద్ద్రవ్యాదిలోపరహితైః-మఖైః యజ్ఞైః-తం వసుదేవ-మయాజయన్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి । తద్దీక్షాయామిత్యాదినా॥తద్దీక్షాయాం యజ్ఞదీక్షాయాం, పుష్కరాణాం స్రజో యేషాం తే *॥౪౪॥*తస్య వసుదేవస్య మహిష్యః పత్న్యః, ఆలిప్తాః కుఙ్కుమాదిభిః, వస్త్రాన్యర్హణాని పాణ్యోః యాసాం తాః ❁॥ ౪౫ ॥ ❁ పురాణపారకాః-మాగధా వంశావళిపారకాః సహ భర్తృకాః*॥౪౬॥*అక్తం-నేత్రయోరఞ్జనేనాభ్యక్తం సర్వాఙ్గేషు నవనీతేనాక్తం తం వసుదేవం-ఉడుభిర్నక్షత్రైస్సహితం సోమరాజం చన్ద్రమివ అష్టాదశభిః-పత్నీభిః-సహిత-మభ్యషిఞ్చన్ *॥౪౭॥*తాభిరితి॥దుకూలాదిభిః-అన్యైశ్చ-వివిధై-ర్విపులాలఙ్కారైస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాభి,స్తాభిః-పత్నీభిస్సహ-దీక్షితః,అజినేన సంవృతః-విరేజే *॥౪౮॥*తస్య వసుదేవస్య సంబన్ధినః-ఋత్విజః-నూత్నాని నవాని-కౌశేయాని వాసాంసి-యేషాం తే-సదస్యైః సభ్యైః,సహితాః-విరేజుః ॥ యథా-వృత్రహణ ఇన్ద్రస్యా-

వాన్స్నానం భక్త్యా పరమయా హరిమ్ । జగతామీశ్వరం ప్రార్చస్స స్వయం పుత్రతాం గతః॥ ౪౧ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా వసుదేవో మహామనాః। తానృషీనృత్విజో వవ్రే మూర్ధ్నాఽఽనమ్య ప్రసాద్య చ॥ ౪౨ ॥ త ఏనమృషయో రాజన్వృతా ధర్మేణ ధార్మికమ్।తస్మిన్నయాజయన్క్షేత్రే మఖైరుత్తమకల్పకైః॥ ౪౩ ॥ తద్దీక్షాయాం ప్రవృత్తాయాం వృష్ణయః పుష్కరస్రజః।స్నాతాస్సువాససో రాజన్రాజానస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః ॥ ౪౪ ॥ తన్మహిష్యశ్చ ముదితా నిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః।దీక్షాశాలాముపాజగ్ము రాలిప్తా వస్తుపాణయః॥ ౪౫ ॥నేదుర్మృదఙ్గపటహశఙ్ఖభేర్యానకాదయః । ననృతుర్నటనర్తక్యస్తుష్టువుస్సూతమాగధాః॥ జగుస్సుకణ్ఠ్యో గన్ధర్వ్యః సఙ్గీతం సహభర్తృకాః॥ ౪౬ ॥తమభ్యషిఞ్చన్విధివదక్తమభ్యక్తమృత్విజః। పత్నీభిరష్టాదశభిస్సోమరాజమివోడుభిః॥ ౪౭ ॥ తాభిర్దుకూలవలయహారనూపురకుణ్డలైః।స్వలఙ్కృతాభిర్విబభౌ దీక్షితోఽజినసంవృతః॥ ౪౮ ॥తస్యర్త్విజో మహారాజ నూత్నకౌశేయవాససః । ససదస్యా విరేజుస్తే యథా వృత్రహణోఽధ్వరే॥ ౪౯ ॥తదా రామశ్చ కృష్ణశ్చ స్వైస్స్వైస్స్వబన్ధుభిరన్వితాః । విరేజతుస్స్వైర్దారై ❁ర్జీవేశౌ స్వవిభూతిభిః॥ ౫౦ ॥ఈజేఽనుయజ్ఞం విధినా*అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః । ప్రాకృతైర్వైకృతైర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్॥ ౫౧ ॥అథర్త్విగ్భ్యోఽదదాత్కాలే యథాఽఽమ్నాతం స దక్షిణాః । స్వలఙ్కృతేభ్యోఽలఙ్కృత్య గోభూకన్యా మహాధనాః॥ ౫౨ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే మహర్షయః। సస్నూ రామహ్రదే విప్రా యజమానపురస్సరాః ॥ ౫౩ ॥స్నానాలఙ్కారవాసాంసి వన్దిభ్యోఽదాత్తథా స్త్రియః। తతస్స్వలఙ్కృతో వర్ణానాశ్వభ్యోఽన్నేన పూజయత్॥౫౪॥ బన్ధూన్సదారాన్ససుతాన్పారిబర్హేణ భూయసా ।విదర్భకోసలకురూన్కాశికేకయసృఞ్జయాన్ ॥ ౫౫ ॥సదస్య

ద్వగే తద్వత్ ❁॥౪౯॥❁ తదేతి ॥దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపీశౌ-ఇతి రామకృష్ణయోర్విశేషణం॥జీవేశావితి పాఠాన్తరం తదా జీవానాం , ఈశౌ వి-స్వైః-దేవైస్సైస్స్వవిభూతిభిరితి చ పాఠః - తదా స్వా విభూతయో యేషాం తైర్దేవైశైః దేవశ్రేష్ఠాంశ సంభూతైరితి స్వసుత విశేషణమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఈజ ఇతి॥ అనుయజ్ఞం ప్రతియజ్ఞం-ఈజే ఇష్టవాన్॥ తదేవాహ॥విధినేతి॥ఆమ్నాత సర్వాఙ్గాః ప్రాకృతాః-జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్ణమాసాదయః - తేభ్యశ్చోదనాలిఙ్గాదిభిరతిదేశప్రాప్తాఙ్గాః వైకృతాః, సౌర్యసత్రాదయః-తైస్సన్నైః-అగ్నిహోత్రాదినామకైః - హోమైశ్చ,ద్రవ్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యం భూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకకర్మేన్ద్రియపఞ్చకనిర్వాహకం, భగవన్త-మీజే ॥ యద్వా ॥ పురోడాశాదిద్రవ్యసాధ్యకర్మవిషయజ్ఞానతదనుష్ఠానానాం ప్రభుమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ అథేతి॥స వసుదేవః కాలే విహితకాలే-యథామ్నాతం యథోక్తం,దక్షిణాః,ఋత్విగ్భ్యః స్వయమప్యలఙ్కృత్య-తావత్తతో-మహాధనాః అనల్పాః-గోభూకన్యాశ్చ - దదౌ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ పత్నీసంయాజా అవభృథ్యాశ్చ యాగవిశేషాః-తై-శ్చరిత్వా ఇష్ట్వా-రామహ్రదే పరశురామకల్పితే హ్రదే- సస్నుః స్నానం చక్రుః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ స్నానేతి॥స్నానాదీని-దదౌ-స్నపయామాస, తేభ్యోఽలఙ్కారవాసాంసి-దదౌ చేత్యర్థః-తత్ర-స్త్రియశ్చ , సస్నుః,సుష్ఠ్వలఙ్కృతాశ్చేతి-సంబన్ధః ఆశ్వభ్యః శునోఽభివ్యాప్య,సర్వాన్-వర్ణాన్-అన్నేన- పూజయత్ అపూజయత్ - అడభావ ఆర్షః ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాద్వా ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ బన్ధూనితి ॥ బన్ధ్వాదీన్-పారిబర్హేణ బహుమానార్థం దేయద్రవ్యేణ-పూజయదితి సంబన్ధః*॥ ౫౫ ॥ *

౫౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దేవేశౌ ॥ దేవైస్సైః

సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయః-శ్రీనికేతం కృష్ణ-మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం పృష్ట్వా క్రతుం-ప్రశంసన్తో - యయుః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ధృతరాష్ట్ర ఇతి ॥ అనుజః విదురః పృథా కున్తీ. యమౌ నకులసహదేవౌ. సుహృదశ్చ-సంబన్ధినశ్చ బాన్ధవాశ్చ-తే-సౌహృదేన సౌహార్దేన క్లిన్నం ఆర్ద్రం-చేతో-యేషాం-తే. విరహకృచ్ఛ్రేణ విశ్లేషప్రయుక్తక్లేశేనో పలక్షితాః, యయుః. తథా ఉపరే. జనాశ్చ-యయుః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ❀నన్దస్త్వితి బృహత్యా మహత్యా-పూజయా- సమర్చితః. గోపైస్సహ. న్యవాత్సీదుషితవాన్ ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి బన్ధువత్సల ఇతి ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀వసుదేవ ఇతి మనోరథః యజ్ఞవిషయః, స ఏవ, మహార్ణవః-త-మఞ్జసా సుఖేనోత్తీర్య ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ఉక్తమేవాహ ॥ భ్రాతరితి ॥ హే భ్రాతః-య, ఈశేన భగవతా కృష్ణేన - కృతో నిర్మితః, స్నేహలక్షణః-పాశస్తం, సురాణాం, బలేన, యోగినాం, జ్ఞానేనాపి, దుస్త్యజం, మన్యే ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀కుత ఇత్యత ఆహ ॥ అస్మాస్వితి ॥ యత్ యస్మాత్, కృతముపకారం న జానన్తీతి తథా- తేష్వస్మాసు, సత్తమైః భవద్భిః, ఇయం అప్రతికల్పా అనుపమా-మైత్రీ అర్పితాని హితా-అఫలా ప్రత్యుపకారశూన్యాపి-అధునాపి-ననివర్తతే ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀అఫలత్వమేవాహ ॥ ప్రాగితి ॥ హే భ్రాతః, ప్రాక్ పూర్వం సకృత నిర్బన్ధదశాయాం- అకల్యా అసమర్థాః- హేతుగర్భమిదం-మతో వో యుష్మాకం-కుశలం ప్రియం, నాచరేమ హి నకృతవన్తః-అధునాతు శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేన-అన్ధా-అక్షిణీ-యేషాం-తే-వయం, పురాకృతం ఉపకారం-న పశ్యామః ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀

త్ర్యవత్సురగణాన్నృభూతపిత్రుచారణాః । శ్రీనికేతమనుజ్ఞాప్య శంసన్తః ప్రయయుః క్రతుమ్ ॥ ౫౬ ॥ ధృతరాష్ట్రోఽనుజః పార్థో భీష్మో ద్రోణః పృథా యమౌ । నారదో భగవాన్వ్యాసస్సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాః ॥ ౫౭ ॥ బన్ధూన్పరిష్వజ్య యదూన్సౌహృదక్లిన్నచేతసః । యయుర్విరహకృచ్ఛ్రేణ స్వదేశాంశ్చాపరే జనాః ॥ ౫౮ ॥ నన్దస్తు సహ గోపాలైర్బృహత్యా పూజయాఽర్చితః । కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యైర్న్యవాత్సీద్బన్ధువత్సలః ॥ ౫౯ ॥ వసుదేవోఽఞ్జసోత్తీర్య మనోరథమహార్ణవమ్ । సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నన్దమాహ కరే స్పృశన్ ॥ ౬౦ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యస్స్నేహసంజ్ఞితః । తం దుస్త్యజమహం మన్యే సురాణామపి యోగినామ్ ॥ ౬౧ ॥ అస్మాస్వప్రతికల్పేయం యత్కృతాఽజ్ఞేషు సత్తమైః । మైత్ర్యర్పితాఽఫలా చాపి న నివర్తేత కర్హిచిత్ ॥ ౬౨ ॥ ప్రాగకల్యాశ్చ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరేమ హి । అధునా శ్రీమదాన్ధాక్షా న పశ్యామః పురాకృతమ్ ॥ ౬౩ ॥ మా రాజ్యశ్రీరభూత్పుంసశ్శ్రేయస్కామస్య మానద । సుజనానుత బన్ధూన్వా న పశ్యతి యదాన్ధదృక్ ॥ ౬౪ ॥ ఏవం సౌహృదశైథిల్యచిత్త ఆనకదున్దుభిః । రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నశ్రువిలోచనః ॥ ౬౫ ॥ నన్దస్తు సఖ్యుః ప్రియకృత్ప్రేమ్ణా గోవిన్దరామయోః । అద్య శ్వ ఇతి మాసాంస్త్రీన్యదుభిర్మానితోఽవసత్ ॥ ౬౬ ॥ తతః కామైః పూర్యమాణస్సవ్రజస్సహబాన్ధవః । పరార్ధ్యాభరణక్షౌమనానానర్ఘ్యపరిచ్ఛదైః ॥ ౬౭ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబలాదిభిః । ఆదాయ పారిబర్హాంస్తాన్యాపితో యదుభిర్యయౌ ॥ ౬౮ ॥ నన్దో గోప్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిన్దచరణామ్బుజే । మనః క్షిప్తం పునర్హర్తుమనీశా మధురాం యయుః ॥ ౬౯ ॥ బన్ధుషు ప్రతియాతేషు వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । వీక్ష్య ప్రావృషమాసన్నాం నపుర్ద్వారవతీం యయుః ॥ ౭౦ ॥ జనేభ్యః కథయాంచక్రుర్యదుదేవమహోత్సవమ్ । యదాసీత్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సన్దర్శనాదికమ్ ॥ ౭౧ ॥ ******************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, చతురశీతితమోఽధ్యాయః ********

అతో- హే మానద-శ్రేయస్కామస్య-పుంసో-రాజ్యశ్రీ-మాభూ-దితి ప్రార్థనా-కుతః - యతో, మదాన్ధదృక్పుమాన్, సుజనాన్ సాధూ-నుత అపి చ-బన్ధూన్న పశ్యతి ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ఏవమితి ॥ సౌహృదేన, శైథిల్యం, స్వాఙ్గేష్వజ్ శిథిలం-చిత్తం, యస్య సః తత్కృతాం నన్దకృతాం-మైత్రీం, స్మర-న్నశ్రూణి విలోచనయోర్యస్య సః, రురోద ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀నన్దస్త్వితి ॥ సఖ్యుర్వసుదేవస్య రామకృష్ణయోశ్చ, ప్రియకృత్ అత ఏవ, అద్య శ్వ ఇతి ॥ ప్రాతర్నిర్గమే అపరాహ్ణే గమ్యతామిత్యపరాహ్ణే నిర్గమే శ్వో గమ్యతామిత్యేవం, యదుభి-ర్వారితశ్చ-మానిత ఇతి పాఠాన్తరం త్రీన్మాసాన్-న్యవసత్, మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀తత ఇతి ॥ సవ్రజః, గోపైస్సహితః-సబాన్ధవశ్చ, పరార్ధ్యైశ్శ్రేష్ఠైః, ఆభరణైః-క్షౌమైః దుకూలై-ర్నానావిధైః అనర్ఘైః-పరిచ్ఛదైర్భోగోపకరణై-రిత్యేవంవిధైః, కామైః-పూర్యమాణః- దత్తా-న్పారిబర్హా-నాదాయ, యదుభి-ర్యాపితో మహతా సైన్యేన ప్రస్థాపితో, యయౌ ❀ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ❀నన్దో గోప్యశ్చేతి ॥ గోవిన్దస్య - చరణామ్బుజే-క్షిప్తం నిహితం, పున-ర్హర్తు, మసమర్థాస్సన్తో-యయుః ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀బన్ధుష్వితి ॥ బన్ధుషు నన్దాదిషు, ప్రతియాతేషు ప్రస్థితవత్సు, కృష్ణ ఏవ దేవతా యేషాం తే, వృష్ణయః, ప్రావృషం వర్షర్తు, మాపన్నాం సన్నిహితాం, వీక్ష్య జ్ఞాత్వా ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀జనేభ్య ఇతి ॥ యదుదేవస్య, మహోత్సవం యజ్ఞాదిలక్షణం, యచ్చ సుహృత్సన్దర్శనాదికం, తత్సర్వం, జనేభ్యో ద్వారకాస్థేభ్యః, కథయామాసుః ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతురశీతితమోఽధ్యాయః ॥ ********

అథకదాచిద్వసుదేవదేవక్యౌ వేదితయాథాత్మ్యస్య భగవతః ప్రేతాగ్రజాదానాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి॥ అథేత్యాదినా॥ పఞ్చాశీతితమే॥ కృతం పాదాభివన్దనం యాభ్యాం తౌ, రామకృష్ణావభినన్ద్య, ప్రాహ॥ కించ ॥ మునీనామితి॥ వసుదేవః, పుత్రయోః, ప్రభావసూచకం, మునీనాం, వచః "వసుదేవ భవాన్నూనం భక్త్యా పరమయా" ఇత్యాద్యుక్తం, వచః, స్మృత్వా, తథా, తయోః, వీర్యైః, జాతో, విస్రమ్భో జగదీశ్వరత్వవిషయవిశ్వాసో, యస్య సః, పరిభాష్య సంబోధ్య, అభాషత ॥ ౨ ॥ తదేవాహ॥ కృష్ణేతి॥ ప్రాకృతానాం వాం కిమిత్యేవం సంబోధయసీత్యత ఆహ॥ జానఇతి ॥ వామితి "యుష్మదస్మదోష్షష్ఠీచతుర్థీద్వితీయాస్థయోర్వాం, నావౌ" ఇతి వామాదేశసతిరూపం, యద్యస్మాదస్య జగతః, సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ కారణభూతౌ, ప్రకృతిపురుషౌ, పరౌ తాభ్యాం విలక్షణౌ చ, వాం యువాం - జానే, కార్యావస్థచిదచిదాత్మకస్యాస్య జగతః కారణావస్థౌ ప్రధానపురుషౌ ప్రకృతిపురుషశరీరకౌ, అత ఏవ తదాత్మభూతౌ తద్విలక్షణౌ పురుషౌ, జానఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏవం జగతః తత్కార్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతం-నను, జగత్కార్యం చేత్-తత్-కారకషట్కసాధ్యం, కస్యచిత్సంబన్ధి కేనచిత్ప్రకారేణ యుక్తం, కాలసహచరితం చేతి కథం మదేకకార్యమిత్యత ఆహ ॥ యత్రేతి ॥ కారకషట్కసంబన్ధిప్రకారకాలానాం త్వచ్ఛరీరత్వేన త్వదాత్మకత్వాత్కృత్స్నం జగత్త్వత్కార్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ యత్రాధికరణే-యేన కర్త్రా-యతఉపాదానాత్ - యస్య సంబన్ధినః-యస్మై సంప్రదానాయ-యత్ప్రయోజకం కర్తృ - యదా యస్మిన్కాలే-యథా యః ప్రకారః, ఏవం కారకషట్కాదీనాం నిర్దేశః-యథా స్యాదిత్యేతదిదం విశ్వమధికరణాధికం సర్వం - సాక్షాత్ప్రధానపురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోః ఈశ్వరో-భగవాన్-త్వమేవేతి సంబన్ధః-స్యాదిత్యస్య యత్రస్యాద్యేన స్యాదిత్యేవం ప్రత్యేకం సంబన్ధః - వక్ష్యమాణకాన్త్యాదిసామానాధికరణ్యోపయు

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథైకదాఽఽత్మజౌ ప్రాప్తౌ కృతపాదాభివన్దనౌ । వసుదేవోఽభినన్ద్యాహ ప్రీత్యా సఙ్కర్షణాచ్యుతౌ ॥ ౧ ॥ మునీనాం స వచః శ్రుత్వా పుత్రయోర్ధామసూచకమ్ । తద్వీర్యైర్జాతవిస్రమ్భః పరిభాష్యాభ్యభాషత ॥ ౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్ సఙ్కర్షణ సనాతన । జానే వామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ పరౌ ॥ ౩ ॥ యత్ర యేన యతో యస్య యస్మై యద్యద్యథా యదా । స్యాదిదం భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః ॥ ౪ ॥ ఏవం నానావిధం విశ్వమాత్మసృష్టమధోక్షజ । ఆత్మనాఽనుప్రవిశ్యాత్మన్ప్రాణో జీవో బిభర్ష్యజః ॥ ౫ ॥ ప్రాణాదీనాం విశ్వసృజాం శక్తయో యాః పరస్య తాః । పారతన్త్ర్యాద్వైసాదృశ్యాద్ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామ్ ॥ ౬ ॥ కాన్తిస్తేజః ప్రభా సత్తా చన్ద్రాగ్న్యర్కర్క్షవిద్యుతామ్ । యత్స్థైర్యం భూభృతాం భూమేర్వృత్తిర్గన్ధోఽర్థతో భ

క్తత్వేనైతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ హే అధోక్షజ ఆత్మన్ ఆత్మని-ఆత్మనా- సృష్టం - అనేనాధికరణాన్తరకర్త్రన్తరవ్యుదాసః-నానావిధం దేవనరపశుపాదపభిన్నం - మేతజ్జగ - దాత్మనా స్వశరీరభూతేన జీవేనా - నుప్రవిశ్య రక్షణోపయుక్తమనుప్రవేశం కృత్వా-ప్రాణః ప్రాణశరీరకః-జీవః తచ్ఛరీరకశ్చ - వమప్యజః - ప్రాణజీవగతదోషాస్పృష్టో-బిభర్షి - ప్రాణశరీరకత్వం జీవశరీరకత్వం చ శ్రూయతే "మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా-యస్యాత్మా శరీర" మితి ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవం భగవతశ్చిదచిత్సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితి శిక్షోక్తా॥ అథ చిదచిదసాధారణధర్మసామానాధికరణ్యం తన్నిర్వాహకత్వనిబన్ధనమితి శిక్షయతి ॥ ప్రాణాదీనామితి॥ విశ్వసృజాం విశ్వశరీరసృష్టిహేతుభూతానాం - ప్రాణాదీనా-మాదిశబ్దేన భూతపఞ్చకైకాదశేన్ద్రియమహదహఙ్కారసఙ్గ్రహః ఏతైర్హి విశ్వసృష్టిః- తేషాం - యాః-శక్తయః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధధర్మాః- తాః-పరస్య పరమాత్మనః-తవైవ- శక్తయః - త్వన్నిర్వాహ్యా ఏవేత్యర్థః-కుతః -పారతన్త్ర్యాత్ శక్త్యాశ్రయాణాం ప్రాణాదీనాం పారతన్త్ర్యస్వాభావ్యాత్, ఏవం చ, తచ్ఛక్తీనాం పారతన్త్ర్యం కిం పునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః, నను, ప్రాణాదీనాం శక్తయః మిథః ప్రాణాదినిర్వాహ్యాః కుతో న స్యురిత్యత ఆహ ॥ వైసాదృశ్యాదితి॥ అన్యోన్యప్రతినియతశక్తిత్వేన వైదర్శ్యాన్న మిథో నిర్వాహ్యా ఇత్యర్థః-కిముత అచేతనానాం పారతన్త్ర్యస్వభావతేతి- యత శ్చేతనస్యైవ తత్స్వభావత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ-ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామితి॥ చేష్టతాం చేష్టమానానాం- దేహినాం చేష్టా-ద్వయోశ్చైవ జీవపరయోశ్చేష్టైవ న కేవలం జీవ ఏవ స్వతన్త్రః ప్రవర్తతే-అపితు-పరమాత్మానుమాన్యః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సర్వవస్తుశక్తీనాం తన్నిర్వాహ్యత్వనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమాహ॥ కాన్తిరిత్యాదినా॥ చన్ద్రస్య, కాన్తిరగ్నేస్తేజో, ఽర్కస్య, ప్రభా, ఋక్షాణాం నక్షత్రాణాం, విద్యుతాం చ, సత్తా ప్రకాశసత్తా, భూభృతాం పర్వతానాం-యత్ స్థైర్యం, భూమిశ్చ వృత్తిర్గన్ధః యద్వా, వృత్తిః ప్రాణినామా

ధారత్వేన వర్తనం, గన్ధశ్చ, త్వేత, త్సర్వం అర్ధతః వస్తుతః, భవాన్, త్వన్నిర్వాహ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తర్పణమితి ॥ అపాం, తర్పణం లోకవృత్తిహేతుత్వం, జీవనం జీవనహేతుత్వం, ప్రాణనమితి పాఠే, స ఏవార్థః - క్లేదనమార్ద్రీకరణం, దేవత్వమితి పాఠే, దేవతాధిష్ఠితత్వం - తా ఆపః తాసాం - రసో మాధుర్యం చ - సర్వం - భవాన్ - త్వదధీనమిత్యర్థః - యాః వాయోః - శక్తయః - ఓజః ప్రభృతయః - తాః - ఈశ్వరస్త్వమేవేతి పూర్వవత్ - తత్ర - ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం, సహో వేగః, బలం ధారణసామర్థ్యం, చేష్టా వ్యాపారః - గతిర్గమనమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ దిశామితి ॥ దిశాం సంబన్ధి అవకాశః - దిశశ్చ - త్వమేవ - స్ఫోటః శబ్దః - ఆశ్రయస్తదాశ్రయభూతం, ఖం, త్వమేవేత్యన్వయః, నాదః శబ్దాభివ్యఞ్జకః - వర్ణః అకారాదిః ఓఙ్కారః, ఆకృతీనాం శబ్దవాచ్యానామాకృతీనాం, పృథక్కృతిః ద్వైవిధ్యం చ, త్వమేవ - స్ఫోటనాదోఙ్కారశబ్దైః పరా పశ్యన్తీ మధ్యమాఖ్యా వాగ్భేదా ఉచ్యన్తే - ఆకృతీనాం పదార్థానాం - పృథక్కృతిః పృథక్కరణమభిధానం - యస్మాత్తత్పదం - వర్ణపదాద్యాత్మికా వైఖరీత్వమిత్యర్థ ఇతి కేచిత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇన్ద్రియత్వానీతి ॥ ఇన్ద్రియాణాం, మిన్ద్రియత్వాని విషయప్రకాశనసామర్థ్యాని - తదనుగ్రహాస్తేషామిన్ద్రియాణామనుగ్రాహకాః - విషయప్రకాశనరూపసామర్థ్యోపాదకా ఇతి యావత్ తే దేవాః, దిగ్వాతాదయః, ఇన్ద్రియాభిమాని దేవాశ్చ - త్వం "ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చ త్వదనుగ్రహా" ఇతి పాఠే, అనుగ్రహాః అనుగ్రహశబ్దవాచ్యాః - ఇన్ద్రియాద్యభిమాని దేవాశ్చ - త్యేతత్సర్వం - త్వత్ త్వత్తః, జాతం, త్వదనుగ్రహప్రభవా దేవా ఇత్యర్థః ॥ అనుగ్రహ ఇత్యేకవచనాన్తపాఠే - తదనుగ్రహః - స్తేషాం అధిష్ఠానశక్తిశ్చ, త్వమేవేత్యర్థః - బుద్ధేరవబోధో ఽధ్యవసాయః - సతీ అబాధితా, జీవస్య - నుస్మృతిః సంస్కారజన్యం జ్ఞానం చ, భవాన్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ భూతానామితి ॥ భూతానామాకాశాదీనాం, కారణం - భూతాదిస్తామసాహఙ్కారః, ఇన్ద్రియాణాం, మనుగ్రాహక - స్తైజసం రాజసాహఙ్కారః - వికల్పానా - మనుగ్రాహకో, వైకారికస్సాత్వికాహఙ్కారః, వివిధం కల్ప

వాన్ ॥ ౭ ॥ తర్పణం జీవనం చాసాం ❀ క్లేదనం తాశ్చ తద్రసః । ఓజస్సహో బలం చేష్టా గతిర్వాయోస్త్వమీశ్వరః ॥ దిశాంత్వమవకాశోఽసి దిశః ఖం స్ఫోట ఆశ్రయః । నాదో వర్ణస్త్వమోంకార ఆకృతీనాం పృథక్కృతిః ॥ ౯ ॥ † ఇన్ద్రియత్వానీన్ద్రియాణాం దేవాశ్చ తదనుగ్రహః । అవబోధో భవాన్బుద్ధేర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతీ ॥ ౧౦ ॥ భూతానామసి భూతాదిరిన్ద్రియాణాం చ తైజసమ్ । వైకారికో వికల్పానాం ప్రధానమనుశాయినామ్ ॥ ౧౧ ॥ నశ్వరేష్విహ భావేషు తదసి త్వమనశ్వరమ్ । యథా ద్రవ్యవికారేషు ద్రవ్యమాత్రమనశ్వరమ్ ॥ ౧౨ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాస్తద్వృత్తయశ్చ యాః । త్వయ్యద్ధా బ్రహ్మణి పరే కల్పితా యోగమాయయా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాన్న సన్త్యమీ భావా యర్హి త్వయ్యేవ కల్పితాః । త్వం చామీషు వికారేషు హ్యన్యదా వ్యావహారికః ॥ ౧౪ ॥ గుణప్రవాహ ఏతస్మిన్నబుధా

సంజ్ఞానమనేనేతి వికల్పః ఇన్ద్రియం - తత్కారణమితి వాఽర్థః అనుశాయినామనుశయవతాం కర్మిణాం, భుక్తావశిష్టం కర్మానుశయశబ్దార్థః - ప్రధానం ఫలదం కర్మ చ, త్వమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవం సర్వకారణత్వనిర్వాహకత్వప్రయుక్తసార్వాత్మ్యమభిధాయాథ సార్వాత్మ్యప్రయుక్తానిత్యత్వాదిదోషపరిజిహీర్షయాఽఽహ । నశ్వరేష్వితి ॥ భావేష్వవస్థాసు, నశ్వరేష్వాగమాపాయిషు సత్సు, య, ద్భావాశ్రయ, మనశ్వరం స్థిర, మవస్థారహితమాధారభూతం చ, త, త్త్వ, మసి - ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేన వివృణోతి ॥ యథేతి ॥ ద్రవ్యస్య మృత్సువర్ణాదే, ర్వికారేషు పిణ్డత్వ ఘటత్వ కుణ్డలత్వ కటకత్వాదివికారేషు, నశ్వరేష్వపి, ద్రవ్యమాత్రం మృత్సువర్ణాదిరూప, మనశ్వరం సర్వావస్థానువృత్తం, తద్వత్ - వస్తుతో యద్యపి మృత్సువర్ణాదిద్రవ్యమపి నశ్వరమేవ - తథాపి, యావత్స్వవికారమనశ్వరత్వమాత్రాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవమప్యవికారిణో మమ వికారిత్వం దుర్వారమిత్యత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ ద్వాభ్యాం - సత్త్వాదయః, ప్రకృతిగుణా, స్తేషాం, వృత్తయః, పరిణామరూపా మహదాదయశ్చ, పరే బ్రహ్మణి, త్వయ్యద్ధా త్వయ్యేవ, యోగమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన యోగేన, కల్పితాస్త్వయి కృతా ఇత్యర్థః - బ్రహ్మణి పర ఇత్యస్య ప్రధానపురుషేశ్వర ఇత్యాదిః - ప్రధానపురుషపరః - ప్రధానపురుషేశ్వర - ఇత్యుపక్రమాత్ - ఏవం చ, సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే త్వయి కల్పితా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ యత ఏవం తస్మాత్కల్పితాః సృష్టాః అమీ భావా మహదాదయః - త్వయి చిదచిద్భ్యాం నిష్కృష్టే త్వయి - న సన్త్యేవ - సాక్షాన్న సన్త్యేవ - మహదాదిభావానాం ప్రకృత్యాదిష్వేవ సాక్షాత్సంభవః - త్వయి తు - ప్రకృత్యాదిద్వారేతి న వికారిత్వమితి భావః - యర్హి యదా - త్వయి న సన్త్యేవ - తదా - వికారేష్వ - న్తః ప్రవిశ్య, సదా సన్నితి వ్యావహారికః శాస్త్రైః వ్యవహ్రియత ఇత్యర్థః - అస్మదుక్తిష్వర్థేషు శాస్త్రమేవ ప్రమాణమితి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సర్వోపి త్వం కిం న విదురిత్యత ఆహ ॥ గుణప్రవాహ ఇతి ॥ సత్త్వాదిగుణప్రవాహరూపే - ఏతస్మిన్సంసారే - పతితా ఇతి శేషః - సర్వాన్తరాత్మనః - తవ - సూక్ష్మాం దుర్జ్ఞేయాం - గతిం యాథాత్మ్య - మబుధా అజానన్తః - అబోధేన తే

---

౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ దేవత్వం ॥ ౯ ॥ శ్లో † పా ॥ ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చ త్వదనుగ్రహాః ॥ దేవాశ్చ తదనుగ్రహాః ॥

నైవాజ్ఞానేన-తన్మూలైః- కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః- హేతుభి-స్సంసరన్తీ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇత్థంభగవద్యాథాత్మ్యమజాన
న్తమనుశోచతి ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ ఇహలోకే - దుర్లభాంసుకల్యాం పటుతరేన్ద్రియాం నృతాంనరత్వం-ప్రాప్యాపి- హే-ఈశ్వ
ర-త్వన్మాయయా - స్వార్థేస్వశ్రేయస్సాధనే - తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానే ప్రమత్తస్యానవహితస్య-పుంసో - వయఆయు-ర్గతం-అ
హోవృథాగతమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కించ ॥ అసావితి ॥ దేహే-అస్య దేహాన్వ్యా-న్వయాదిష్వనుబన్ధ్యాదిషు-పుత్రదారాదిషు అ
సౌదేహోఽహం- ఇమే పుత్రాదయో-మమే - త్యేవంరూపైః-స్నేహపాశైః - సర్వ-మిద - మాబ్రహ్మపశ్వాదిపర్యన్తం జ
గ-ద్భవాన్-బధ్నాతిబన్ధం కరోతి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ యదువక్రాన్తం "జానేవామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌపరౌ" ఇ
తితముపసంహరయతి ॥ యువామితి ॥ భూమే - ర్భారభూతక్షత్రియనిరసనార్థం-అవతీర్ణోఽహ మిత్యేతదాత్థ ॥ సూతికా
గృహేకథితవానసీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తత్తస్మా-దశరణః ఉపాయాన్తరశూన్యో-ఽహం-హే ఆర్తబన్ధో-ఆపన్నానాం-
సంసృతిభయమపహన్తీతితథా - త-త్తవ- పదారవిన్దం-శరణంగతోఽస్మి ॥ నచుత్వమతిసుఖీవృథాకింనిర్విద్యస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏ
తావతేతి ॥ యత్ యస్మాత్-మర్త్యేశరీరే-ఆత్మదృక్ ఆత్మబుద్ధి - రహం-త్వయిచప్రధానపురుషేశ్వరే - అపత్యబుద్ధి-రస్మి-అత
ఇన్ద్రియార్థతృష్ణయా-అలమలంపర్యాప్తమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ననుకుత ఏతదహంపరమేశ్వర ఇతి-తత్రాహ ॥ సూతీగృహ ఇతి ॥ నను
హే భగవన్-భవాన్ , సూతీగృహే-జగాద కిం-త-ద్య - దజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽప్యహం- నిజధర్మానాంస్వకృతధ

స్త్వఖిలాత్మనః । గతిం సూక్ష్మామబోధేన సంసరన్తీహ కర్మభిః ॥ ౧౫ ॥ యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్యామి
హ దుర్లభామ్ । స్వార్థే ప్రమత్తస్య వయో గతం త్వన్మాయయేశ్వర ॥ ౧౬ ॥ అసావహం మమైవైతే దేహే చాస్యా
న్వయాదిషు । స్నేహపాశైర్నిబధ్నాతి భవాన్ సర్వమిదం జగత్ ॥ ౧౭ ॥ యువాం న నస్సుతౌ సాక్షాత్ప్రధాన
పురుషేశ్వరౌ । భూభారక్షత్రక్షపణాయావతీర్ణౌ తథాత్థ హ ॥ ౧౮ ॥ తత్తే గతోఽస్మ్యశరణోఽద్య పదారవిన్ద
మాపన్నసంసృతిభయాపహమార్తబన్ధో । ఏతావతాఽలమలమిన్ద్రియలాలసేన మర్త్యాత్మదృక్త్వయి పరే య
దపత్యబుద్ధిః ॥ ౧౯ ॥ సూతీగృహే నను జగాద భవానజోఽసౌ సఞ్జజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజధర్మగుప్త్యై । నానాతనూ
ర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ విభూతిమాయామ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం పితుర్వా
క్యం భగవాన్ సాత్వతర్షభః । ప్రత్యాహ ప్రశ్రయానమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥
వచో వస్సమవేతార్థం తాతైతదుపమన్మహే । యన్నః పుత్రాన్ సముద్దిశ్య తత్త్వగ్రామ ఉదాహృతః ॥ ౨౨ ॥ అ
హం యూయమసావార్య ఇమే ద్వారకౌకసః । సర్వేఽప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విశ్వమేవం చరాచరమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆ
త్మా హ్యేకః స్వయంజ్యోతిర్నిత్యోఽన్యః ప్రాకృతైర్గుణైః । ఆత్మసృష్టైస్తత్కృతేషు భూతేషు బహుధేయతే ॥

ర్మమర్యాదానాం-గుప్త్యైరక్షణాయ - అనుయుగం ప్రతియుగం-జజ్ఞే అవతరామీత్యేతత్ - నన్వన్యోఽసౌచతుర్భుజో దేవ ఇ
త్యత ఆహ ॥ నానేతి ॥ నానాతనూ-ర్విదధత్ తావద్విభ్రాణః, జహాసి-గగనవత్-యథా, గగనం-సర్వత్ర-వ్యాప్నువదప్యజహ
త్స్వభావం - తథా- భవానపి - నానాతనూష్వవస్థితోఽప్యజహత్స్వభావ ఇతి దృష్టాన్తార్థః - ఇత్థమహం సంభావయామి-త
త్త్వతస్తవమాహాత్మ్యం కో వేదేత్యాహ ॥ హే ఉరుగాయ భూమ్నస్సర్వగతస్యతవ-విభూతీః-మాయాః ఆశ్చర్యశక్తీశ్చ-కో వే
ద నకోఽపి వేదేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ నిశమ్యేతి ॥ ప్రశ్రయేణవినయేనా-నమ్రః-శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా-గిరా-ప్రత్యాహ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽
తదేవాహ ॥ ఆత్మనః పరమాత్మత్వం గోపయన్నాహ ॥ హే తాత-వోయుష్మాకం - ఏత-ద్వచో వాక్యం-సమవేతార్థముపప
న్నార్థం, ఉపమన్మహే ఉపమన్యామహే - అభ్యుపగచ్ఛామ ఇతియావత్ ॥ యద్వా ॥ సమవేతార్థం-సమవేతః అస్మచ్ఛిక్షాగ
ర్భితః-అర్థో-యస్య-తథాభూతం-ఉపలభమాహ ఇత్యర్థః-కుతః కించతద్వచ ఇత్యత ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యతః-పుత్రా-నస్మాన్-
సముద్దిశ్య విషయీకృత్య, లక్షీకృత్యేతియావత్ , తత్త్వగ్రామస్తత్వసముదాయః - ఉదాహృతః సమ్యఙ్నిరూపితో-యేనేత్యే-
తద్వచః , సర్వం బ్రహ్మాత్మకమిత్యేవమస్మాన్గ్రాహయితుమస్మానేవ విషయీకృత్యోక్తమితిభావః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తదేవా
హ ॥ అహమితి ॥ అసా, వార్యో-ఽగ్రజః , సర్వే, ద్వారకౌకసః , కింబహునా, హే యదుశ్రేష్ఠ, సచరాచరం, విశ్వం కృత్స్నం
జగచ్చై, వం పరమాత్మాత్మకం తత్కారణకం తన్నిర్వ్యాప్యం చేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మేతి ॥ హి యస్మాత్
దాత్మా పరమాత్మా , తావ , దాత్మనా స్వేనైవ , సృష్టైః ప్రాకృతై, ర్గుణైః, గుణపరిణామాత్మకైః మహదాదిభిః , కృత్వా
తత్కృతేషు మహదాదిభిః సృష్టేషు , భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు , బహుధా ఈయతే వ్యాప్త ఇతి ప్రమాణతో జ్ఞాయతే , కథం

భూతః, స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపః, అన్యః దేవాదిశరీరతదభిమానిజీవేభ్యోఽన్యః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ఖమితి ॥ యథా-ఖాదయః తత్కృతేష్వాకాశాదిభిః కృతేషు, యథాశయం వ్యాప్యానురూపం-ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం-యాన్తి-తద్వ-దసౌ పరమాత్మాఽపి-క్వచిదావిష్కృతత్వం-క్వచిదల్పత్వం-క్వచిద్భూరిత్వం - విపులత్వం, స్వతస్త్వైకత్వం - వ్యాప్యబహుత్వప్రయుక్తం నానాత్వంచ - యాతీత్యర్థః. ఏకస్యానేకేషు వ్యాప్తౌ తత్ప్రయుక్తనానాత్వవస్తుస్థైకత్వే చాయం దృష్టాన్తః-నవస్తుతో వ్యాప్యవ్యాపకయోః ఏకద్రవ్యత్వేఽపీతి జ్ఞేయమ్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ ఉదాహృతః ఉక్తః ఉదాహృతమితిపాఠే తూక్తం వచః-శ్రుత్వేత్యర్థః, వినష్టనానాధీః అబ్రహ్మాత్మకభేదబుద్ధిరహితః, అతఏవ - ప్రీతమనాః తూష్ణీం బభూవ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథేతి ॥ హే కురుశ్రేష్ఠ - సర్వదేవతాత్మకభగవదవతారస్థానత్వాత్తథాభూతా-దేవకీ, ఆత్మజాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - గురోః సాన్దీపనేః-పుత్ర-మానీతం - శ్రుత్వా- అతీవవిస్మితా సతీ-సమాశ్రావ్య సమ్బోధ్య - వైక్లబ్యాత్ దైన్యా-దశ్రూణి లోచనయోర్యస్యాస్సా, ప్రాహ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ రామేతి ॥ అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, యోగీశ్వరాణామాశ్చర్యశక్తిమతామపి, ఈశ్వరౌ, వాం యువాం, విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనాం, ఈశ్వరౌ, ఆదిపురుషౌ జగత్కారణపురుషౌ, అహం, వేద వేద్మి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తస్యైవం భూతయోరావయోః కిమర్థం యదుషు జన్మేత్యత

ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపో భూస్తత్కృతేషు యథాశయమ్ । ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసావ

✽ స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః ✽

పి ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం భగవతా రాజన్ వసుదేవ ఉదాహృతః । శ్రుత్వా వినష్టనానాధీస్తూష్ణీం ప్రీతమనా హ్యభూత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ తత్ర కురుశ్రేష్ఠ దేవకీ సర్వదేవతా । శ్రుత్వాఽఽనీతం గురోః పుత్రమాత్మజాభ్యాం సువిస్మితా ॥ ౨౭ ॥ కృష్ణరామౌ సమాశ్రావ్య పుత్రాన్ కంసవిహింసితాన్ । స్మరన్తీ కృపణం ప్రాహ వైక్లబ్యాదశ్రులోచనా ॥ ౨౮ ॥ దేవక్యువాచ ॥ రామ రామాప్రమేయాత్మన్ కృష్ణ యోగీశ్వరేశ్వర । వేదాహం వాం విశ్వసృజామీశ్వరావాదిపూరుషౌ ॥ ౨౯ ॥ కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాం రాజ్ఞాముచ్ఛాస్త్రవర్తినామ్ । భూమేర్భారాయమాణానామవతీర్ణౌ క్షయాయ మే ॥ ౩౦ ॥ యస్యాంశాంశాంశభాగేన విశ్వోత్పత్తిలయోదయాః । భవన్తి కిల విశ్వాత్మంస్తం త్వాఽద్యాహం గతిం గతా ॥ ౩౧ ॥ చిరాన్మృతసుతాదానే గురుణా కిల చోదితౌ । ఆనిన్యథుః పితృస్థానాద్గురవే గురు ✽ దక్షిణాః ॥ ౩౨ ॥ తథా మే కురుతం కామం యువాం యోగేశ్వరేశ్వరౌ । భోజరాజహతాన్పుత్రాన్ కామయే ద్రష్టుమాగతాన్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం సంచోదితౌ మాత్రా రామకృష్ణౌ కురూద్వహ । రసాతలం వివిశతుర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టావుపలభ్య దైత్యరాడ్విశ్వాత్మదైవం సుతరాం తథాఽఽత్మనః । తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాశయస్సద్యస్సముత్థాయ ననామ సాన్వయః ॥ ౩౫ ॥ తయోస్సమానీయ వరాసనం ముదా నివిష్టయోస్తత్ర మహాత్మనోస్తయోః । దధార పాదావవనిజ్య తజ్జలం సబృన్ద ఆబ్రహ్మ † పునాత్యదోమ్బు హి ॥

ఇహ ॥ కాలేతి ॥ కాలవశేన, విధ్వస్తం, సత్త్వం సత్త్వగుణో, యేషాం ఉచ్ఛాస్త్రవర్తినాం శాస్త్రీయమార్గాదతిలఙ్ఘినాం, అతఏవ, భూమేః, భారాయమాణానాం, రాజ్ఞాం క్షయాయ, మే మయి అస్మత్తో వా అవతీర్ణౌ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ యస్యేత్యేవ, అంశాంశాంశభాగేన అయుతాయుతశతైకకళాంశకాంశేన, విశ్వస్యోత్పత్త్యాదయో భవన్తి కిలేతి శాస్త్రప్రసిద్ధిః - తం, పూర్ణబ్రహ్మరూపం, త్వా, మధునా అహం, గతిం శరణం, గతాఽస్మి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ స్వాభిప్రాయమావేదయతి ॥ చిరాదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ మృతసుతాదానే నిమిత్తే, గురుణా సాన్దీపనినా-చోదితౌ, భవన్తౌ, పితృస్థానాద్యమసదనాత్, దానిన్యథురానీతవన్తౌ, కిల, గురుదక్షిణాః - విపులదక్షిణారూపాన్, స్వపుత్రాన్, ఆనిన్యథురితి సంబన్ధః. దక్షిణామితి పాఠే, అర్పయితుమితి శేషః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తథేతి ॥ యథా, గురోః, కామం, కృతవన్తౌ, తథా, మమాపి, కామమిష్టం, కురుతం, నావాం శక్తావితి మా వాచ, మిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి, యోగీశ్వరేశ్వరౌ నిరతిశయాశ్చర్యశక్తిమన్తౌ, కోఽసౌ కామ ఇత్యత ఆహ ॥ భోజేతి ॥ భోజరాజః కంసః, తేన, హతాన్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ యోగమాయాం ఆశ్చర్యశక్తిం, ముపాశ్రితౌ, రసాతలం బలిచక్రవర్తినో లోకం, వివిశతుః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తస్మిన్నితి ॥ దైత్యరాడ్బలిః, విశ్వేషా, మాత్మనాం, దైవం దైవతభూతం, తథా, నితరాం, మాత్మనో, దైవతభూతౌ, తస్మిన్ స్వనితలే, ప్రవిష్టౌ, ఉపలభ్య దృష్ట్వా - తయోర్దర్శనేన, య ఆహ్లాదస్తేన పరిప్లుతః వ్యాప్తః-ఆశయో మనో-యస్య-సః-సాన్వయః సపరివారః-సద్య-స్సముత్థాయ-ననామ ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తయోరితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః-శ్రేష్ఠ - మాసనం, మానీయా-దాయ సమర్ప్య-తత్ర వరాసనే, అవనిజ్య ప్రక్షాళ్య-తజ్జలం-సపరివారః, శిరసా-దధా

౩౨ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ దక్షిణామ్ ౩౬ ॥ శ్లో † పా ॥ పునద్యదమ్బుహి

ర-కుతః,హియస్మా -దదః-అమ్బుజలం- ఆబ్రహ్మ-బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య-కృత్స్నం - జగత్పునాతి పునద్యదితిపాఠేయదమ్బు పవిత్రయద్వర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ సమర్హయామాసేతి-సః-బలిః,తౌ,సమర్హయామాస-విభూతిభిః-పుష్కలైః - అమృతభక్షణం అమృతతుల్యభక్ష్యద్రవ్యం-స్వగోత్రం స్వకులం,విత్తమాత్మాచ,తేషాం-సమర్పణేనచ-సమర్హయామాసేతిసంబన్ధః ॥ ౩౯ ॥ సఇతి॥ఇన్ద్రసేనో బలిః-ప్రేమవిభిన్నయా-ప్రేమార్ద్రయా-ధియా-భగవత్పాదామ్బుజం-ధారయన్, ఆనన్దజలైః,ఆకులేవ్యాప్తే-అక్షిణీ-యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి-యస్య - గద్గదానికుణ్ఠితాని-అక్షరాణియస్యసః-హేనృప-ఉవాచ ॥ ౩౯ ॥ తదేవాహ॥నమఇత్యాదినా॥అనన్తాయ శేషాయ-బృహతేఫణైకదేశేనవిశ్వధారకాయ-వేధసే జగద్విధాత్రే-సాఙ్ఖ్యయోగవిధానాయసాఙ్ఖ్యయోగప్రవర్తకాయ - వితానాయేతిపాఠే - మత్వర్థీయోఽచ్ ద్రష్టవ్యః - వితానోయజ్ఞః -సచకర్మయోగోపలక్షకః-యోగోభక్తియోగః-సాఙ్ఖ్యం జ్ఞానయోగః-తే , అస్యారాధనరూపతయాసన్తీతితథా-తస్మై-కర్మజ్ఞానయోగానుగృహీతభక్తియోగారాధ్యాయేత్యర్థః- బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే-పరమాత్మనేఅన్తఃప్రవేశనియమనాభ్యాం లోకత్రయస్యభర్త్రే - వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టాయచ ॥ ౩౯ ॥ యువామస్మాభిర్దృష్టావిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ॥దర్శనమితి॥వాంయువయోః-దర్శనం- కేషాంచి-ద్భూతానాం-దుష్ప్రాపం దుర్లభమపి-కేషాంచి-ద్యుష్మత్కృపయాసులభమేవ॥ తదుపపాదయతి ॥ రజస్తమస్స్వభావానామితి ॥ యత్ యస్మాత్-రజస్తమః ప్రచురస్వభావానామపి-నోఽస్మాకం-యుష్మద్దర్శనం-ప్రాప్తమతో-భవత్కృపైవతత్రనిదానమితిభావః ॥ ౪౦ ॥ అ

సమర్హయామాససతౌవిభూతిభిర్మహార్హవస్త్రాభరణానులేపనైః। స్రగ్ధూపదీపామృతభక్షణాదిభిస్స్వగోత్రవిత్తాత్మసమర్పణేనచ ॥ ౩౮ ॥ సఇన్ద్రసేనోభగవత్పదామ్బుజంబిభ్రన్ముహుఃప్రేమవిభిన్నయాధియా । ఉవాచచానన్దజలాకులేక్షణః ప్రహృష్టరోమానృపగద్గదాక్షరః॥ ౩౯ ॥ బలిరువాచ ।నమోఽనన్తాయబృహతేనమఃకృష్ణాయవేధసే । సాఙ్ఖ్యయోగవిధానా(తా)యబ్రహ్మణేపరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ దర్శనంవాంహిభూతానాందుష్ప్రాపంచాతిదుర్లభమ్ । రజస్తమస్స్వభావానాంయన్నఃప్రాప్తంయదృచ్ఛయా ॥ ౪౦ ॥ దైత్యదానవగన్ధర్వాస్సిద్ధవిద్యాధరాఅపి । యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చభూతప్రమథనాయకాః ॥ ౪౧ ॥ విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధాత్వయిశాస్త్రశరీరిణి।నిత్యంనిబద్ధవైరాస్తేవయంచాన్యేచతాదృశాః ॥ ౪౨ ॥ప్రాప్తస్సాలోక్యసామీప్యం సారూప్యమథసాత్మతామ్ । తేసర్వేపుణ్డరీకాక్షభావోహిభవకారణమ్॥౪౩॥ కేచనోద్బద్ధవైరేణభక్త్యాకేచనకామతః । నతథాసత్త్వసంరబ్ధాస్సన్నికృష్టాస్సురాదయః ॥ ౪౪ ॥ ఇదమిత్థమితిప్రాయస్తవయోగేశ్వరేశ్వర । నవిన్ద

హేయావిద్వేషోఽపివయంసాత్త్వికభక్తేభ్యోఽపిసభాగ్యాఇత్యాహ॥దైత్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥దైత్యాదయః-త్వయి-నిత్యం-నిబద్ధంవైరంయేషాం-తథాభూతాః - కథంభూతే-విశుద్ధస్యరజస్తమోభ్యామననువిద్ధస్య-సత్త్వస్య-ధామ్ని ఆశ్రయే-అనేనకామక్రోధాది ప్రాకృతదోష ప్రతిభటత్వమభిప్రేతం , అద్ధాసాక్షాత్ , శాస్త్రశరీరిణిశాస్త్రవేద్యం శరీరంస్వరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్మిన్-తేవయ - మిత్థంభూతావయమిత్యర్థః ॥ తథా-అన్యేకంసాదయశ్చ - తాదృశాః - నిత్యంనిబద్ధవైరాఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ తఏతే-సర్వే-సాలోక్యాదిరూపాం-ముక్తిం- ప్రాప్తాః-తత్ర-సాలోక్యంనామభగవతాసహసమానలోకావస్థాయిత్వం - సామీప్యంసాన్నిధ్యం - సారూప్యంసమానవేషతా,సాత్మతాసమానాత్మగుణత్వం - సాయుజ్యమితియావత్ - గుణాష్టకావిర్భావసామ్యంహిసాయుజ్యం - సార్ష్టిత్వం అథసాత్మతామితిపాఠేసార్ష్టిత్వంసమానసమృద్ధిత్వం, సాలోక్యాదీని త్రీణిసాయుజ్యప్రయుక్తానీతినముక్తితారతమ్యశఙ్కావకాశః - నిబద్ధవైరాణామపిసాలోక్యాది ప్రాప్తిఃకుతఇత్యతఆహ ॥ భావఇతి ॥ హియస్మాత్-భావఃచిత్తవృత్తివిశేషః భవకారణంఫలోదయకారణం-త్వయికోఽపివానిరన్తరచిత్తవృత్తివిశేషోముక్తికారణమిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ నిదర్శయతి॥కేచనేతి॥కేచనకంసాదయః - ఉద్బద్ధవైరేణత్వయినిబద్ధవైరేణ - ప్రాప్తాఇత్యనుషజ్యతే-కేచన-భక్త్యా- కేచన - గోపీజనాః-కామతఃకామాత్-ప్రాప్తాః-కించ-యథా - సన్నికృష్టాః-త్వత్సాత్మతాం - ప్రాప్తాః-తథా-సత్త్వసంరబ్ధాఃసత్త్వావిష్టాఅపి-సురాదయో-నప్రాప్తాః - యద్వా, యథోద్బద్ధవైరాదినా-ప్రాప్తాస్తథా-సన్నికృష్టాఅపి-సత్త్వప్రధానాఅపి-నాన్యప్రాప్తా- ఇత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ త్వత్కృపాసనాథోభావఏవభవకారణం - అన్యథాత్వన్మాయాయాధాత్ర్యవేదినాంకుతస్తతోనిస్తారఇత్యభిప్రయన్నాత్మనఃకైముత్యన్యాయేనతస్యాదుర్జ్ఞేయతామాహ-॥ ఇదమితి ॥ హేయోగీశ్వరేశ్వర-యోగీశాఅపి-ప్రాయశః-తవ,యోగమాయయా-ఇద-మిత్థ - మితి-స్వరూ

---

౪౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సార్ష్టిత్వమథసాత్మతామ్

పతస్స్వభావతశ్చ నవిదన్తి - కుతో - వయం,విద్మః ॥ ౪౫ ॥ తన్న ఇతి॥ తత్తస్మాత్,త్వన్మాయాస్వరూపస్వభావవేదనత
దనయోఃదుష్కరత్వాత్కేవలం, ప్రసీదప్రసన్నోభవ - అస్మాననుగృహాణేత్యర్థః - కథం,యథా,నిరపేక్షైఃనిష్కామైః
మృగ్యౌ-యుష్మత్పాదారవిన్దౌ-ధిషణాబుద్ధి, ర్యస్య-అభయుక్తం-గృహమేవా-శ్రయోయస్య - స్తస్మై - నిష్కిఞ్చనాయ - విశ్వస్య-శర
ణాని కల్పితావృక్షాః-తేషాం - మధ్యేఽధమాః-తేషాం - పలద్భిః స్వగతఏవగళితైః-ఫలాదిభి-ర్వృత్తిఃజీవనం-యస్య-సోఽహం
శాన్తస్సన్-ఏకఏవ - ఉతఅథవా,సర్వేషాం-సజ్జానాం-యే-మహాన్తః-తైస్సహిత - శ్చరామి తథానుగృహాణేత్యర్థః - సర్వస
హ ఇతి పాఠేఽపితోష్మాదిద్వన్ద్వసహః ॥ ౪౬ ॥ ప్రకృతాగమనప్రయోజనబుభుత్సయాస్వవిషయకంశాసనం ప్రార్థయతే॥
శాధీతి ॥ హే ఈశితవ్యేశ-ఈశితవ్యాఃనియమ్యా-స్తేషాం - ఈశ-నోఽస్మాన్-శాధికైఙ్కర్యాజ్ఞాపనేనశిక్షయేత్యర్థః ॥ కింత
దిత్యత ఆహ॥ త్వాపాపానితి ॥ హే ప్రభో,తతోఽపికిం,మతఆహ ॥ పుమానితి ॥ త్వచ్ఛాసనమాశ్రయన్,చోదనాయాః కి
త్రబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఆసన్నితి॥ ప్రథమాన్తరే స్వాయంభువమన్వన్తరే మరీచేః
ప్రజాపతేః , ఊర్ణాయాంభార్యాయాం-షట్పుత్రా - ఆసన్-తేదేవా-స్సుతాంసరస్వతీం - యభితుం మైథునంకర్తుముద్య
క్తం-కం ప్రబ్రహ్మాణం-వీక్ష్య,జహసుః ॥ ౪౮ ॥ తేనపరిహాసాఖ్యేన-దుష్టేన-కర్మణా-ఆసురీం యోనిం-ప్రాపుః-తథైవ-
హిరణ్యకశిపో - ర్జాతా-స్తేచ-యోగమాయయాశక్త్యా - తతో-నీతాస్సన్తో-దేవక్యాః - ఉదరే జాతాః-హేరాజన్-తేనకం

త్యపి యోగీశా యోగమాయాం కుతో వయమ్॥ ౪౫॥ తన్నః ప్రసీద నిరపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిన్దధిషణాన్యగృహాన్ధకూపాత్ । నిష్కిఞ్చన్య విశ్వశరణాఙ్ఘ్రిపలబ్ధవృత్తిశ్శాన్తో యథైక ఉత సర్వసఖైశ్చరామి ॥ ౪౬॥ శాధ్యస్మానీశితవ్యేశ నిష్పాపాన్ కురునః ప్రభో । పుమాన్యచ్ఛ్రద్ధయాతిష్ఠంశ్చోదనాయా విముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ఆసన్మరీచేష్షట్పుత్రా ఊర్ణాయాం ప్రథమేఽన్తరే । దేవాః కం జహసుర్వీక్ష్య సుతాం యభితుముద్యతమ్॥ ౪౮ ॥ తేనాసురీమగన్యోనిమధునావద్యకర్మణా । హిరణ్యకశిపోర్జాతా నీతాస్తే యోగమాయయా॥ ౪౯॥ దేవక్యా ఉదరే జాతా రాజన్కంసవిహింసితాః । సా తాన్ శోచత్యాత్మజాన్స్వాం స్త ఇమేఽధ్యాసతేఽన్తికే॥ ౫౦॥ ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామో మాతృశోకాపనుత్తయే । తతః శాపవినిర్ముక్తా లోకం యాస్యన్తి విజ్వరాః ॥ ౫౧ ॥ స్మరోద్గీథః పరిష్వఙ్గః పతఙ్గః క్షుద్రభృద్ఘృణీ । షడిమే మత్ప్రసాదేన పునర్యాస్యన్తి సద్గతిమ్॥ ౫౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా తాన్సమాదాయ ఇన్ద్రసేనేన పూజితౌ । పునర్ద్వారవతీమేత్య మాతుః పుత్రానయచ్ఛతామ్॥ ౫౩ ॥ తాన్దృష్ట్వా బాలకాన్దేవీ పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య మూర్ధ్న్యజిఘ్రదభీక్ష్ణశః ॥ ౫౪ ॥ అపాయయత్స్తనం ప్రీతా సుతస్పర్శపరిస్నుతమ్। మోహితా మాయయా విష్ణోర్యయా సృష్టిః ప్రవర్తతే॥ ౫౫ ॥ పీత్వాఽమృతం పయస్తస్యాః పీతశేషం గదాభృతః । నారాయణాఙ్గసంస్పర్శప్రతిలబ్ధాత్మదర్శనాః ॥ ౫౬ ॥ తే నమస్కృత్య గోవిన్దం దేవకీం పితరం బలమ్ । మిషతాం సర్వభూతానాం యయుర్ధామ విహాయసా ॥ ౫౭ ॥ తం దృష్ట్వా దేవకీ దే

నైవ హింసితాః-సా దేవకీతు-తాన్ ఆత్మజాన్-మత్వా -శోచతి తేచ ఇమే తవా-న్తికే ను న్తికే-అధ్యాసతే॥ అదిశేజ్ స్థానాంకత్రే,,
త్యాధారస్య కర్తృత్వమ్ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ఇత ఇతి॥ మాతుర్దేవక్యాః-శోకాపహరణాయ-ఇత ఏతాన్ ప్రణేష్యామః తతః శో
కాపనోదనానన్తరం - శాపాత్ప్రజాపతేర్యోపహాసాత్మకా - ద్వినిర్ముక్తాః - అతఏవ విజ్వరాః నిర్దుఃఖాః లోకం తావత్పూర్వ
లోకం-యాస్యన్తి-తతో - మత్ప్రసాదేనమదనుగ్రహేణ హేతునా-ఇమే-అష్టౌ జాదయ,షట్పునః-సతాంగతిం ముక్తిం-యాస్య
న్తి ॥ ౫౧ ॥ స్మరోద్గీథ ఇతి॥ సద్ధిరార్షః స్మరసహితోద్గీథ ఇతిమధ్యమపదలోపసమాసోవా ॥ ౫౨ ॥ ఇత్యేతి॥ అయచ్ఛ
తాం అర్పయామాసతుః ॥ ౫౩ ॥ తానితి॥ పుత్రస్నేహేన స్నుతౌప్రస్రవన్తౌ, స్తనౌ-యస్యాః,సా,అభీక్ష్ణశః పునః పునః మూ
ర్ధ్ని-అజిఘ్రత్ ॥ ౫౪ ॥ సుతానాం-సంస్పర్శేన - స్నుతం క్షరన్తం-స్తనమపాయయత్-తత్రహేతుః-విష్ణోః-మాయ
యా మోహితా-మాయాం విశినష్టి-యయా,సృష్టిః-ప్రవర్తతే-సృష్టిరిత్యస్య విశ్వేత్యాదిః ॥ ౫౫ ॥ పీత్వేతి॥ తస్యా దేవ
క్యాః అమృతతుల్యం - పయః స్తన్యం-తత్రహేతు - ర్గదాభృతః శ్రీకృష్ణస్య-పీతశేషం-పీత్వా - నారాయణస్యశ్రీకృష్ణస్యాఙ్గ
సంస్పర్శాత్ - ప్రతిలబ్ధం - ఆత్మదర్శనం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం యై-స్తే - బలం బలభద్రంచ నమస్కృత్య-సర్వ
భూతానాం-మిషతాంపశ్యతాం సతాం విహాయసా-ధామ దేవలోకం-యయుః ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ తమితి॥ తం మృతానాం-
ఆగమనపూర్వకంనిర్గమ-మవలోక్య - సుతరాం-విస్మితా సతీ- శ్రీకృష్ణస్య - మాయాం-మేనే-సర్వం తన్మాయాకృతమమన్యత॥

౪౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సర్వసహః

మాయా ఆశ్చర్యశక్తిః ॥ ౫౮ ॥ మహాభారత అనన్తవీర్యస్యానన్తకల్యాణవీర్యసూచకగుణాకరస్య - భగవతః ఇత్థంభూతాని - వీర్యాణి ప్రభావసూచకచేష్టితాని - అనన్తాని - సన్తి - న సాకల్యేన వక్తుం శ్రోతుం వా శక్యానీతి భావః ॥ ౫౯ ॥ ఉపవర్ణితాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ సూతః ॥ య ఇతి ॥ వ్యాసపుత్రైరితి బహువచనం గురుత్వాభిప్రాయం. అమలా కీర్తిర్యస్య, తస్య మురారేశ్చరితం - అలం నిశ్శేషం యథా తథా జగతోఽఘం భినత్తీతి తథా - నకృచ్ఛ్రాదివద్యత్కించిదఘభిదితి భావః - తదేవం పాపక్షయహేతుత్వ - మత ఏవ మోక్షహేతుత్వం చోక్తం - కించ - తద్భక్తానాం సత్కర్ణపూరం పరమసుఖావహకర్ణాభరణరూపమిత్థంభూతమిదం చరితం - యః పుమాననుశృణోతి శ్రావయేద్వా - స - భగవతి - కృతం నిహితం - చిత్తం - యేన - తథాభూతః - తద్భగవతస్సంబన్ధి - క్షేమం కాలాదిభయరహితం - ధామ స్థానం - యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడశీతితమోఽధ్యాయః **************

వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య సన్తీత్యుక్తం - తత్రార్జునాయ సుభద్రాప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితం శ్రోతుకామః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ విజయోఽర్జునో - రామకృష్ణయోః, స్వసారం భగినీం - యథా యేన ప్రకారేణోపయేమే, తం ప్రకారం - వేదితుమిచ్ఛామి, తాం విశినష్టి ॥ యా, తయోః - స్వసా మమ - పితామహీ - బభూవ ॥ ౧ ॥ తం ప్రస్తౌతి మునిః ॥ అర్జున ఇతి

వీమృతాగమననిర్గమమ్ । మేనే సువిస్మితా మాయాం కృష్ణస్య చరితాం నృప ॥ ౫౮ ॥ ఏవంవిధాన్యద్భుతాని కృష్ణస్య పరమాత్మనః । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య సన్త్యనన్తాని భారత ॥ ౫౯ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ య ఇదమనుశృణోతి శ్రావయేద్వా మురారేశ్చరితమమలకీర్తేర్వర్ణితం వ్యాసపుత్రైః । జగదఘభిదలం తద్భక్తసత్కర్ణపూరం భగవతి కృతచిత్తో యాతి తత్క్షేమధామ ॥ ౬౦ ॥ ****************************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః. ********

సుభద్రాహరణకథారమ్భః

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్వేదితుమిచ్ఛామి స్వసారం రామకృష్ణయోః । యథోపయేమే విజయో యా మమాసీత్పితామహీ ॥ ౧ ॥ శ్రీబ్రహ్మరాత ఉవాచ ॥ అర్జునస్తీర్థయాత్రాయాం పర్యటన్నవనీం ప్రభుః । గతః ప్రభాసమశృణోన్మాతులేయీం స ఆత్మనః ॥ ౨ ॥ దుర్యోధనాయ రామస్తాం దాస్యతీతి న చాపరే । తల్లిప్సుః స యతిర్భూత్వా త్రిదణ్డీ ద్వారకామగాత్ ॥ ౩ ॥ తత్ర వై వార్షికాన్మాసానవాత్సీత్స్వార్థసాధకః । పౌరైః సభాజితోఽభీక్ష్ణం రామేణాజానతా చ సః ॥ ౪ ॥ ఏకదా గృహమానీయ ఆతిథ్యేన నిమన్త్ర్య తమ్ । శ్రద్ధయోపహృతం భైక్ష్యం బలేన బుభుజే కిల ॥ ౫ ॥ సోఽపశ్యత్తత్ర మహతీం కన్యాం వీరమనోహరామ్ । ప్రీత్యుత్ఫుల్లేక్షణస్తస్యాం భావక్షుబ్ధం మనో దధే ॥ ౬ ॥ సాపి తం చకమే వీక్ష్య నారీణాం హృదయఙ్గమమ్ । హసన్తీ వ్రీడితాపాఙ్గీ తన్న్యస్తహృదయేక్షణా ॥ ౭ ॥ తాం స ఏవానుధ్యాయన్నన్తరం ప్రేప్సురర్జునః । న లేభే శం భ్రమచ్చిత్తః కామేనాతిబలీయసా ॥ ౮ ॥ మహత్యాం దే

త్యాదినా ॥ అథాన్యదపి స్వస్వసారం ప్రోక్తేన ॥ అవనీం పృథ్వీం - పర్యటన్ - ప్రభాసం నామ తీర్థం ప్రతి - గతః, తత్ర, సోఽర్జునః - ఆత్మనస్స్వస్య - మాతులేయీం మాతులస్య సుతాం - తాం సుభద్రాం - రామో, దుర్యోధనాయ, దాస్యతి - అపరే వసుదేవాదయస్తు - న చ దాస్యన్తీత్యశృణోత్ - వసుదేవాద్యనుమతిమన్తరేణాపి రామో దాతుముద్యుక్తవానిత్యశృణోదిత్యర్థః ॥ తల్లిప్సురితి ॥ తాం మాతులేయీం లిప్సుః - లాభేచ్ఛుః - సోఽర్జునః - త్రిదణ్డీ - యతిర్భూత్వా, రామం వఞ్చయితుం త్రిదణ్డియతివేషం కృత్వా ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ తత్రేతి ॥ వార్షికాన్ వర్షాకాలసంబన్ధినశ్చతురో - మాసాన్, ఉషితవాన్ - తత్ర హేతుః - స్వార్థసాధకః స్వప్రయోజనసాధకః - సభాజితః అభ్యర్చితః - పౌరైః - అజానతా - రామేణ చ - అభీక్ష్ణం పునః పునః - సంమానితోఽవాత్సీదితి సంబన్ధః ॥ ౪ ॥ ఏకదేతి ॥ బలేన రామేణైకదా, ఆతిథ్యేన - హేతునా - ఆతిథ్యార్థం - నిమన్త్రితః - శ్రద్ధయోపహృతం పరివిష్టం భైక్ష్యమన్నం - బుభుజే ॥ ౫ ॥ స ఇతి ॥ సోఽర్జునః - మహతీమద్భుతాం వీరాణాం, మనోహరతీతి తథా తాం - ప్రీత్యా - ఉత్ఫుల్లే వికసితే - ఈక్షణే - యస్య సః - తస్యాం కన్యాయాం, భావేన రత్యభిప్రాయేణ, క్షుభితం, మనో - దధే హితవాన్ - స్మరక్షుబ్ధమితి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౬ ॥ సాపీతి ॥ సా పి కన్యాపి తమర్జునం వీక్ష్య - వ్రీడితా వ్రీడాయుక్తా - అపాఙ్గా నేత్రాన్తా - యస్యాః - సా - హసన్తీ - న్యస్తం హృదయమీక్షణే చ యయా - సా - చకమే అకామయత ॥ ౭ ॥ తామితి ॥ పరం కేవలం, తాం కన్యామేవ - ధ్యాయ - న్నన్తరం హర్తుమవసరం - ప్రాప్తుమిచ్ఛుః, అతిబలీయసా, కామేన - భ్రమత్ చిత్తం యస్య సః, శం, రామాదిసమ్మానజం సుఖం, న లేభే ॥ ౮ ॥ ఏవం స్థితే - కదాచిన్మహారథోఽర్జునః, పిత్రోః కృష్ణస్య చ కత్తరిష్య

ష్టీ దేవకీవసుదేవాభ్యాం కృష్ణేన చానుమతః-దుర్గాత్ప్రాకారా-ద్బహిః,నిర్గతాం రథస్థాం - కన్యాం - జహార ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో - రథస్థః - ధనుః గాణ్డీవ - మాదాయ - ఆసమన్తాద్రుద్ధతః - శూరాన్భటాన్ - విద్రావ్యపలాయితాన్కృత్వా,స్వానాం యదూనాం , క్రోశతామాక్రోశతాం , జహారేతిపూర్వేణసమ్బన్ధః , యథా,మృగరాట్సింహః,స్వబలింస్వభాగం.హరతి.తద్వత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదితి॥తద్ధరణం - శ్రుత్వా , తావ,త్పర్వణి -మహార్ణవఇవ ,క్షుభితః,క్రుద్ధఇత్యర్థః , తతః,కృష్ణేన - సుహృద్భిశ్చ,గృహీతౌ-పాదౌ,యస్య,సః , ఆశామ్యతశాన్తోబభూవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కిఞ్చ , బలో రామః - పారిబర్హాణి,ప్రీత్యాదేయాని,శ్రేష్ఠవస్తూని - ప్రాహిణోత్ ప్రదదౌ - మహాధనా,అనర్ఘాః - ఉపస్కరా - అలఙ్కారా- యేషాం - తాని-ఇభాన్గజా-న్రథా - నశ్వాన్ -వరాః,శ్రేష్ఠాః - యోషితో దాసీశ్చ- ప్రాహిణో - దితిసమ్బన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా-యాదవాః - పాణ్డవాశ్చ - బాన్ధవాః,ప్రీతిసంహృష్టాః - ప్రీతిరానన్దః-తేన - హృష్టాః,వికసితముఖా - బభూవుః ॥ అథభక్తవాత్సల్యప్రయుక్తం భగవతశ్చేష్టితం ప్రస్తోతుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ భక్తయోః,విషయభూతయోః-య - ద్వాత్సల్యం , తత్, శృణు ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కావమూభక్తౌ-కీదృశం వాతయోర్వాత్సల్యమిత్యతః,ప్రస్తౌతి, కృష్ణస్యేత్యాదినా॥యావదధ్యాయసమాప్తి॥శ్రుతదేవఇతి॥శ్రుతో,విశ్రుతః-కృష్ణస్య-భక్త-ఆసీత్,సచ-కృష్ణేభగవత్యే- కయాఏకాన్తయా -అనన్యప్రయోజనయేతియావత్-తయాభక్త్యా-పూర్ణార్థః,పూర్ణమనోరథః-అతఏవ-శాన్తః - కవిర్విద్వా-నలమ్పటః,చిత్తవిక్షేపరహితః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ స

వయాత్రాయాం రథస్థాం దుర్గనిర్గతామ్ । జహారానుమతః పిత్రోః కృష్ణస్య చ మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ రథస్థో ధనురాదాయ శూరానారున్ధతో భటాన్ । విద్రావ్య క్రోశతాం స్వానాం స్వబలిం మృగరాడివ ॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా క్షుభితో రామః పర్వణీవ మహార్ణవః । గృహీతపాదః కృష్ణేన సుహృద్భిశ్చానుశామ్యత ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్పారిబర్హాణి వరవధ్వోర్ముదా బలః । మహాధనోపస్కరేభరథాశ్వనరయోషితః ॥ ౧౨ ॥ అథవప్రీతిసంహృష్టా బాన్ధవా యదుపాణ్డవాః । అథాన్యదపి కృష్ణస్య వాత్సల్యం భక్తయోః శృణు ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిచ్ఛ్రుతదేవ ఇతి శ్రుతః । కృష్ణైకభక్త్యా పూర్ణశ్చ శాన్తః కవిరలమ్పటః ॥ ౧౪ ॥ స ఉవాస విదేహేషు మిథిలాయాం గృహాశ్రమీ । అనీహయాగతాహార్యో నిర్వర్తితనిజక్రియః ॥ ౧౫ ॥ యాత్రామాత్రం త్వహరహర్దైవాదుపనయత్యుత । నాధికం తావతా తుష్టః క్రియాశ్చక్రే యథోచితాః ॥ ౧౬ ॥ తథా తద్రాష్ట్రపాలోఽఙ్గ బహులాశ్వ ఇతి శ్రుతః । మైథిలో నిరహంమాన ఉభావప్యచ్యుతప్రియౌ ॥ ౧౭ ॥ తయోః ప్రసన్నో భగవాన్దారుకేణాహృతం రథమ్ । ఆరుహ్య సాకం మునిభిర్విదేహాన్ప్రయయౌ ప్రభుః ॥ ౧౮ ॥ నారదో వామదేవోఽత్రిః కృష్ణో రామోఽసితోఽరుణిః । అహం బృహస్పతిః కణ్వో మైత్రేయశ్చ్యవనాదయః ॥ ౧౯ ॥ తత్ర తత్ర సమాయాన్తం పౌరజానపదా నృపాః । ఉపతస్థుః సార్ఘ్యహస్తా గ్రహైః సూర్యమివోదితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తధన్వకురుజాఙ్గలకఙ్కమత్స్యాః పాఞ్చాలకున్తిమధుకేకయకోసలార్ణాః । అన్యే చ తన్ముఖసరోజముదారహాసస్నిగ్ధేక్షణం నృప పపుర్దృశిభిర్నృనార్యః ॥ ౨౧ ॥ తేభ్యః స్వవీక్షణవినష్టతమిస్రదృగ్భ్యః క్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్ । శృణ్వన్దిగన్తధవళం స్వయశోఽశుభ

శ్రుతదేవః-విదేహేషు దేశేషు-తత్రాపి- మిథిలాయాం పురి-గృహాశ్రమీసన్ - న్నుషిత వాన్॥అనీహయా-అనుద్యమేనైవ-ఆగతం య-దాహార్యం భోజ్యం- తేన-నిర్వర్తితాః-నిజాః-క్రియాః-యేనసః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యాత్రామాత్రమితి।అయం,శ్రుతదేవః-యాత్రామాత్రం-శరీరనిర్వాహమాత్రోపయుక్త- మాహార్య- మహరహ-ర్దైవా - దుపనయతి ఉపనయన్తం ప్రతీక్షత ఇత్యర్థః-అధికం యాత్రామాత్రాదధికం-నోపనయతి ॥ తావతా యాత్రామాత్రేణైవ-తుష్టః-ఉచితాః వర్ణాశ్రమోచితాః-క్రియాః,పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూప క్రియాః,యథావ- చ్చక్రే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తథేతి ॥ అఙ్గహేరాజన్ యథాఽయం,శ్రుతదేవః-తథా,తద్రాష్ట్రపాలః-విదేహదేశాధిపః - బహులాశ్వ ఇతి-శ్రుతః,విశ్రుతః - సమైథిలో,జనకవంశ్యః-నిరహంమానః,దేహాత్మాభిమానరహితః-ఉభౌ,శ్రుతదేవబహులాశ్వౌ, అచ్యుతస్య-ప్రియాభక్తౌ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తయోరితి॥ ప్రసన్నః ప్రసన్నోభవితుమిత్యర్థః , ఆహృతమానీతం - మునిభిస్సాకం మునిభిస్సహ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కేమునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారదఇతి॥ కృష్ణో ద్వైపాయనః రామో భార్గవః- అహం శుకః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్రతత్రేతి ॥ పురేషుభవాః పౌరాః - జనపదేషు దేశేషు భవాః జానపదాః - సార్ఘ్యాః హస్తాః యేషాం తే, గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభిః సహోదితం - సూర్య మివ - తం భగవన్త-ముపతస్థుః , అభూతోపమేయమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఆనర్తేతి॥ హేనృప - ఆనర్తాదిదేశనర్తిజనాస్తథా అన్యేచ-నరాః-నార్యశ్చ-ఉదారోహాసః-స్నిగ్ధ-ఈక్షణే- యస్మిం-స్తత్తస్యభగవతో - ముఖసరోజం-పపుః ముఖసరోజలావణ్యరూపం మకరన్దం-నేత్రచషకైః పపురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేభ్య ఇతి ॥ త్రిలోకగురుర్భగవాన్-స్వదర్శనేన-వినష్టాత

మిషాం-వృష్ణ్యేషాం-తేభ్యః-స్వవీక్షణమాత్రేణనిరస్తాజ్ఞానేభ్యఇత్యర్థః-క్షేమం,శ్రేయోయథాభవతితథా,అర్థదృశం,ప్రయచ్ఛన్ అపాఙ్గదృష్ట్యాతానవలోకయన్నిత్యర్థః-అచిరేణ,భగంసర్మలం-దిగన్తధవళం-దిగన్తవ్యాప్తం-స్వయశః,సురైః-ఋషిభిశ్చ,గీతం శృణ్వన్-శనైః-విదేహాన్ దేశాన్,సగాద్యయౌ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తఇతి॥ తేవై దేహాః,పౌరాః-జానపదాశ్చ,గృహీతమర్హణం,యైస్తే పాణయో,యేషాం-తే-తస్మైభగవతే-అభియయుః,ప్రత్యుజ్జగ్ముః-తమభియయురిత్యర్థః-ముదా,తస్మైఇత్యనేనసాపేక్షస్యా పిగృహీతార్హణేత్యస్యార్థత్వాత్సమాసః,తంవాఇతిపాఠాన్తరమ్ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ దృష్ట్వేతి॥ప్రీత్యా-ఉత్ఫుల్లం,ఆననం,ఆశయశ్చ-యేషాం,తే-విదేహదేశవాసినోజనాః,తం-కృష్ణం-తథా-శ్రుతపూర్వాన్,నతుదృష్టపూర్వాన్, మునీంశ్చ,బద్ధాఞ్జలిభిః, నేముః-కైః ధృతాఞ్జలిభిరితిపాఠేన్యస్తాఞ్జలిభిశ్శిరోభిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ స్వానుగ్రహాయేతి॥ మైథిలః,శ్రుతదేవశ్చ,జగద్గురుం భగవన్తం,స్వానుగ్రహార్థ-మాగతం,మన్వానౌ,ప్రభోః,శ్రీకృష్ణస్య,పాదయోః-నిపేతతుః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ న్యమన్త్రయేతామితి॥ సన్నతౌనమస్కుర్వన్తౌ-అఞ్జలీ,యయోస్తౌ-ద్విజైర్మునిభిః,సహసహితమిత్యర్థః-దాశార్హంభగవన్తం-మాతిథ్యేనఆతిథ్యార్థం-యుగపదేవ-న్యమన్త్రయేతాంనిమన్త్రితవన్తౌ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ భగవాంస్త్వితి॥ తన్నిమన్త్రణం,అభిప్రేత్యాఙ్గీకృత్య-ద్వయోరపి-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-తత్తదా-ఉభాభ్యామపి-తాభ్యాం-మద్గృహాదన్యస్యగేహంసమాయాతీ-త్యలక్షి

ఘ్నంగీతంసురైర్నృభిః । గాచ్ఛనకైర్విదేహాన్॥ ౨౨ ॥ తేఽచ్యుతంప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరాజానపదానృప। అభియయుర్ముదితా ✻ స్తస్మైగృహీతార్హణపాణయః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వాతముత్తమశ్లోకంప్రీత్యోత్ఫుల్లాననాశయాః। † కైర్ధృతాఞ్జలిభిర్నేముశ్శ్రుతపూర్వాంస్తథామునీన్॥ ౨౪ ॥ స్వానుగ్రహాయసంప్రాప్తంమన్వానౌతంజగద్గురుమ్। మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చపాదయోః పేతతుఃప్రభోః॥ ౨౫ ॥ న్యమన్త్రయేతాందాశార్హమాతిథ్యేనసహద్విజైః। మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చయుగపత్సన్నతాఞ్జలీ॥ ౨౬ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్యద్వయోఃప్రియచికీర్షయా। ఉభయోరవిశద్గేహముభాభ్యాంతదలక్షితః॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుమప్యసతాందూరాజ్జనకస్స్వగృహాగతాన్। ఆనీతేష్వాసనాగ్ర్యేషుసుఖాసీనాన్మహాయశాః॥ ౨౮ ॥ ప్రవృద్ధభక్త్యా ✻ ఉద్ధర్షహృదయాస్రావిలేక్షణః। నత్వాతదఙ్ఘ్రీన్ప్రక్షాళ్యతదపోలోకపావనీః॥ ౨౯ ॥ సకుటుమ్బోవహన్మూర్ధ్నాపూజయాంచక్రఈశ్వరాన్। గన్ధమాల్యామ్బరాకల్పధూపదీపార్ఘ్యగోవృషైః ॥ ౩౦ ॥ వాచామధురయాప్రీణన్నిదమాహాన్నతర్పితాన్। పాదావఙ్కగతౌవిష్ణోస్సంస్పృశఞ్ఛనకైర్ముదా॥ ౩౧ ॥ బహులాశ్వఉవాచ ॥ భవాన్హిసర్వభూతానామాత్మాసాక్షీస్వదృగ్విభో। అద్యనస్త్వత్పదామ్భోజంస్మరతాందర్శనంగతః॥ ౩౨ ॥ స్వవచస్తదృతంకర్తుమస్మద్దృగ్గోచరోభవాన్। యదాత్థైకాన్తభక్తాన్మేనానన్తశ్శ్రీరజఃప్రియః ॥ ౩౩ ॥ కింనుత్వచ్చరణామ్భోజమేవంవిద్విసృజేత్పుమాన్। నిష్కిఞ్చనానాంశాన్తానాంమునీనాంయస్త్వమాత్మదః॥ ౩౪ ॥ యోఽవతీర్యయదోర్వంశేనృణాంసంసరతామి

తఃఅవిదితః,ఉభయోరపి గృహాన్-అవిశత్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ శ్రోతుమితి॥ అసతాం, శ్రోతుమపి-దూరాన్,స్వగృహాగతాన్,ఆనీయసమర్పితేషు-శ్రేష్ఠేష్వాసనేషు-సుఖాసీనాన్-నత్వేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతః,ప్రవృద్ధభక్త్యా-ఉద్ధర్షముద్గతహర్షం-హృదయం-యస్య-అస్రైరానన్దాశ్రుభిః-ఆవిలేవ్యాప్తే-ఈక్షణే-యస్య-సచాసౌసచ-తేషాం-అఙ్ఘ్రీన్పాదాన్-ప్రక్షాళ్యతాఃలోకపావనీరపః-మూర్ధ్నా-వహన్-గన్ధాదిభిరీశ్వరాన్-పూజయామాస,ఆకల్పోఽలఙ్కారః-తత్రేశ్వరశబ్దః-ఈశ్వరాత్మకపరః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✻ వాచేతి ॥ అన్నేన-తర్పితాన్మధురయా-వాచా-ప్రీణయన్-అఙ్కగతౌ-విష్ణోఃకృష్ణస్య-పాదౌ-సంస్పృశన్-పాదావఙ్కేనిధాయసంస్పృశన్నిత్యర్థః-ముదాహృష్టేన-ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ భవానితిషడ్భిః॥ హేవిభో-హియస్మాద్భవాన్-ఆత్మాఅన్తరాత్మా-సాక్షాద్ద్రష్టా-స్వదృక్ అనన్యాధీనప్రకాశశ్చ-అథాతో-మదభిప్రాయం,జానన్-త్వత్పదామ్భోజంస్మరతాం, నోఽస్మాకం-దర్శనం,ప్రాప్తః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ కించ॥స్వవచఇతి ॥ యస్మాత్ ఏకాన్తభక్తాదనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాత్-మమ, సనన్తశ్శేషః-సఖాఽపి-శ్రీర్లక్ష్మీ-ర్భార్యాఽపి,అజోబ్రహ్మా-పుత్రోఽపి-నప్రియ-ఇతియత్-ఆత్థఉక్తవానసితత్స్వవచో-దృఢీకర్తుం, భవాన్, నస్మాకం-దృగ్గోచరోదృగ్విషయో-బభూవ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తస్మాదేవంవిధం-త్వచ్చరణామ్భోజం-పుమాన్విసృజేత్కిన్ను,నత్యజత్యేవేత్యర్థః కించ,యత్ యస్మాత్ నిష్కిఞ్చనానాం,నాస్తికించనప్రార్థనీయంయేషాం, తేషాం, శాన్తానాంజితాన్తఃకరణానాం,మునీనాం,త్వమాత్మదఃనిరతిశయపురుషార్థభూతమాత్మానందదాతిస్వవశీకరోతీతితథా, తస్మాచ్చ-విసృజేత్కిన్న్వితిసంబన్ధః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ సత్యమిత్థ

---

౨౩ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ తంవాగృహీతా   ౨౪ ॥ శ్లో † పా ॥ నిబద్ధాఞ్జలిభిః

మ్భూతస్త్వీశ్వరో న త్వహమిత్యత ఆహ ॥ య ఇతి ॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే - సంసరతాం - జీవానాం, తచ్ఛాన్త్యై సాంసారికతాపత్రయోపశమనాయ - యదోర్వంశే, అవతీర్య, యస్త్రైలోక్యవృజినావహం త్రైలోక్యపాపహరం, స్వం స్వాసాధారణం యశః, అచినోత్ సంపాదితవాన్ తస్మై భగవతే, తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః - సర్వేశ్వర ఏవ త్వం లోకోజ్జిజీవయిషయాఽవతీర్ణ ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఏవంవిధాయ తుభ్యం న ప్రతికర్తుం శక్నుమః, కిన్తు కేవలం నమస్కుర్మ ఇత్యభిప్రేత్య నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ కృష్ణాయ లోకసుఖకరాయ - అకుణ్ఠమేధసే కృతజ్ఞతమాయ - సంశాన్తం శాన్తికరం లోకక్షేమావహం, తపః, ఈయుషే ప్రాప్తాయ - అధికుర్వత ఇతి యావత్ - నారాయణాయ, ఋషయే - తద్రూపేణావస్థితాయ, తస్మై పూర్వోక్తవిధాయ, భగవతే, తుభ్యం, నమః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అభిప్రేతం నివేదయతి ॥ దినానీతి ॥ హే భూమన్ - ద్విజైర్మునిభిః సమేతస్సహితః, త్వం - నోఽస్మాకం, గృహే కతిచిద్దినాని నివసన్, పాదరజసా ఇదం, నిమేః కులం, పునీహి పవిత్రీకురు ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ఉపామన్త్రితః ప్రార్థితః - లోకపావన ఇతి హేతుగర్భం, అతో, మిథిలాయాం పురి - నరాణాం, యోషితాం చ, కల్యాణం, కుర్వన్ కర్తుమిత్యర్థః ఉవాస ఉషితవాన్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ శ్రుతదేవ ఇతి ॥ జనకో జనకవంశ్యో బహులాశ్వః, యథా, తథా, శ్రుతదేవోఽపి, స్వగృహం ప్రాప్తం, మచ్యుతం, మునీంశ్చ, నత్వా, నితరాం హృష్టోఽత ఏవ, వాస ఉత్తరీయం, విధున్వన్ విక్షిపన్ ననర్త - హేతి హర్షే ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తృణేతి ॥ స శ్రుతదేవః ఆనీతేషు తృణమయేషు, పీఠేషు చాసనేషు చ, తానుపవేశ్య, స్వాగతప్రశ్నపూర్వకమభివన్ద్య, సభార్యో, ముదా హర్షేణ, అఙ్ఘ్రీనవనిజే అవనిజే ప్రక్షాళితవాన్ అభ్యాసలోప ఆర్షః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తదమ్భసేతి ॥ హే

హ । యశో వితేనే తచ్ఛాన్త్యై త్రైలోక్యవృజినాపహమ్ ॥ ౩౫ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । నారాయణాయ ఋషయే సంశాన్తం తప ఈయుషే ॥ ౩౬ ॥ దినాని కతిచిద్భూమన్ గృహాన్నో నివస ద్విజైః । సమేతః పాదరజసా పునీహీదం నిమేః కులమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా భగవాన్ లోకభావనః । ఉవాస కుర్వన్ కల్యాణం మిథిలానరయోషితామ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రుతదేవోఽచ్యుతం ప్రాప్తం స్వగృహం జనకో యథా । నత్వా మునీంశ్చ సంతుష్టో ధున్వన్ వాసో ననర్త హ ॥ ౩౯ ॥ తృణపీఠబృసీష్వేతానానసనేషూపవేశ్య సః । స్వాగతేనాభివన్ద్యాఙ్ఘ్రీన్ సభార్యోఽవనిజే ముదా ॥ ౪౦ ॥ తదమ్భసా మహాభాగ ఆత్మానం స్వగృహాన్ స్వయమ్ । స్నపయాం చక్ర ఉద్ధర్షో లబ్ధసర్వమనోరథః ॥ ౪౧ ॥ ఫలార్హణోశీరశివామృతామ్బుభిర్మృదా సురభ్యా తులసీకుశామ్బుజైః । ఆరాధయామాస యథోపపన్నయా సపర్యయా సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా ॥ ౪౨ ॥ స తర్కయామాస కుతో మమాన్వభూద్గృహాన్ధకూపే పతితస్య సఙ్గమః । యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిః కృష్ణేన చాస్యాత్మనికేతభూసురైః ॥ ౪౩ ॥ సూపవిష్టాన్ కృతాతిథ్యాన్ శ్రుతదేవ ఉపస్థితః । సభార్యస్స్వగృహాపన్న ఉవాచాఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశ్రుతదేవ ఉవాచ ॥ అద్య నో దర్శనం ప్రాప్తః పరః పరమపూరుషః । య ఇదం శక్తిభిస్సృష్ట్వా ప్రవిష్టో హ్యాత్మసత్తయా ॥ ౪౫ ॥ యథా శయానః పురుషో మనసైవాత్మమాయయా । సృష్ట్వా లోకం పరం స్వాప్నమనువిశ్యావభాసతే ॥ ౪౬ ॥

మహాభాగ - తదమ్భసా అఙ్ఘ్రిజలేన, స్వయమేవ, ఆత్మానం దేహం, స్వగృహాంశ్చ, స్నపయామాస కథమ్భూతః, ఉద్ధర్షః ఉత్కటో హర్షో యస్య సః - లబ్ధః సర్వమనోరథో - యేన, సః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఫలేతి ॥ ఫలాని చార్హణాని గన్ధధూపదీపాదీని ఉశీరాణి సుగన్ధితృణవిశేషమూలాని చ, శివాని, నిర్మలాని, అమృతతుల్యాని, అమ్బూని చ, తైః, సురభ్యా మృదా కస్తూర్యా తులస్యా, కుశైరమ్బుజైశ్చ, సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా సత్త్వవర్ధకాన్నేన - జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాన్నేనేత్యర్థః, ఏభిః - యథోపపన్నయా అనాయాసేన సంపన్నయా, సపర్యయా, పూజయా ఆరాధయామాస ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ స ఇతి ॥ స శ్రుతదేవః, తర్కయామాస, తర్కమేవ దర్శయతి ॥ కుత ఇతి ॥ గృహమేవాన్ధకూపః, తస్మిన్, పతితస్య, మమ, కృష్ణేన, తథా అస్య కృష్ణస్యాత్మనో మూర్తైర్నికేతైః స్థానభూతైః భూసురైశ్చ, కథమ్భూతైః - సర్వతీర్థానామాస్పదాని ఆశ్రయాః, పాదరేణవో, యేషాం, తథాభూతైస్సహ యః - సఙ్గమః, స, కుతోఽన్వభూత్, అన్వితి విస్మయే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సూపవిష్టానితి ॥ కృతమాతిథ్యం యైస్తాన్, ఉపస్థితః సమీప ఉపవిష్టః స్వగృహాన్, ఆపన్నం ప్రాప్తం - భగవన్తం, అఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః అఙ్ఘ్రీ అభిమృశన్నాహ ఉవాచ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ సోఽద్యేత్యాదినా - తావత్తద్దర్శనేనాత్మనః కృతార్థతామభిప్రయన్నాహ ॥ సోఽద్యేతి ॥ స - తాదృశః పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - అత ఏవ, పరమః, పర ఉత్కృష్టో, మా, యస్మాత్, స చాసౌ, పూరుష, స్త్వం, నోఽస్మాకం, దర్శనం, ప్రాప్తః, కీదృశః, యో, మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన, ఇదం జగత్సృష్ట్వా, ఆత్మసత్తయా, ఆత్మనస్సత్తా సదైకరూపతా, సదైకరూపేణాత్మస్వరూపేణ - అనుప్రవిష్టః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తత్ర దృష్టాన్తో, యథేతి ॥ అత్ర పురుషశబ్దో జీవశరీరకపరమాత్మపరః, జీవస్య స్వాప్నార్థస్రష్టృత్వాయోగాత్, తదయమర్థః - యథా, శయానః - పురుషః పురుషశరీరకః పరమాత్మా, మనసా స్వశరీరభూతజీవమనోరథాను

సారథిన్యా, ఆత్మనః స్వస్య మాయయా సఙ్కల్పేన, పరం శయానదేహాదన్యం స్వాప్నం సుషుప్తజీవకర్మానుగుణం, తదేకానుభావ్యం, తత్కాలమాత్రావస్థాయినం చ, లోకం దేహం, మనువిశ్య తజ్జీవమనోరథానుగుణేన సఙ్కల్పేనానుప్రవిశ్య, వభాసతే, జీవానుభావ్యదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదనాదిభిస్స్వాస్థ్యాదస్పృష్ట ఏవ ప్రకాశతే జగత్స్వర్గతదనుప్రవేశయోః స్వాప్నసర్గతదనుప్రవేశౌ దృష్టాన్తౌ - ఉభయత్ర జీవవ్యవహారకో - ఽనుప్రవేశో వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ తుల్యః ॥ ౪౬ ॥ నను మద్దర్శనం దుర్లభం కిమితి మన్యస ఇత్యత ఆహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ శశ్వత్సదా, శ్రవణాదికం కుర్వతామత ఏవ, అమలాత్మనాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణానాం, నృణాం, అన్తః హృద్యేవ, భాసి, న తు, చక్షుర్విషయో భవసి ॥ ౪౭ ॥ కర్మణా - విక్షిప్తం, చేతః, యేషాం, తేషాం తు, హృదిస్థోఽప్యతీవ, దూరస్థః, ఏవం, కస్యాపి చక్షుర్విషయస్త్వం మద్దృగ్విషయోఽస్యతో దుర్లభం త్వద్దర్శనం మయా లబ్ధమితి భావః ॥ నను హృదిస్థత్వం అతిదూరస్థత్వం చ పరస్పరవిరుద్ధం కథమివ ఘటత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మశక్తిభిరితి ॥ ఉపేతాః - గుణా రజస్తమస్తత్కార్యకామక్రోధమోహాదయో, యేన - స, ఆత్మా మనో, యేషాం - తేషాం, అన్తిసమీపస్థోఽప్యాత్మశక్తిభిః దేహాత్మాభిమానస్వస్వాతన్త్ర్యాభిమానాద్యాపాదనద్వారా త్వద్యాథాత్మ్యానాపాదకమాయాదిశక్తిభిస్తైస్తైర్హేతుభిః, అగ్రాహ్యః, ఏతదేవాతిదూరస్థత్వమితి న విరోధ ఇతి భావః ॥ ౪౮ ॥ న కేవలమమలాత్మనామన్తర్హృది భాసమాన ఏవ, కర్మవిక్షిప్తచేతసామగ్రాహ్య ఏవ, అపి తు - మోచకో బన్ధకశ్చేతి వదన్ ప్రణమతి ॥ నమోఽస్తు త ఇతి ॥ అధ్యాత్మవిదాం త్వద్యాథాత్మ్యవేదినాం, పరాత్మనే - ప్రాప్యాయాత్మనే - చ విద్మహే - యుక్తస్త్వయి నివేశిత, ఆత్మా, యేషాం - తేషాం, స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే - స్వాత్మనా స్వసఙ్కల్పేన, విభక్తస్సమర్పితో మృత్యుః, యేన, తస్మై, అనాత్మనే - ఇతి పాఠే, వ్యాపకాన్తరశూన్యాయేత్యర్థః, నను బన్ధమోక్షహేతుత్వం వదన్మయి కిం వైషమ్యమాపాదయసీత్యతో విశినష్టి ॥ సకారణేతి ॥ సకారణం అనుగ్రహహే-

శృణ్వతాం గదతాం శశ్వదర్చతాం త్వాభివన్దతామ్ । నృణాం సంవదతామన్తర్హృది భాస్యమలాత్మనామ్ ॥ ౪౭ ॥
హృదిస్థోఽప్యతిదూరస్థః కర్మవిక్షిప్తచేతసామ్ । ఆత్మశక్తిభిరగ్రాహ్యోఽప్యన్త్యుపేతగుణాత్మనామ్ ॥ ౪౮ ॥
నమోఽస్తు తేఽధ్యాత్మవిదాం పరాత్మనేఽయుక్తాత్మనాం స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే । సకారణాకారణలిఙ్గమీయు-
షే స్వమాయయా సంవృతరుద్ధదృష్టయే ॥ ౪౯ ॥ స త్వం శాధి స్వభృత్యాన్నః కిం దేవ కరవామ తే । ఏతదన్తో నృణాం
క్లేశో యద్భవానక్షిగోచరః ॥ ౫౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదుక్తమిత్యుపాకర్ణ్య భగవాన్ ప్రణతార్తిహా । గృహీత్వా
పాణినా పాణిం ప్రహసంస్తమువాచ హ ॥ ౫౧ ॥ బ్రహ్మంస్తేఽనుగ్రహార్థాయ సంప్రాప్తాన్విద్ధ్యమూన్మునీన్ ।
సంచరన్తి మయా లోకాన్పునన్తః పాదరేణుభిః ॥ ౫౨ ॥ దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని దర్శనస్పర్శనార్చనైః । పునన్తి చిరకా-
లేన తదప్యర్హత్తమేక్షయా ॥ ౫౩ ॥ బ్రాహ్మణో జన్మనా శ్రేయాన్ సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । తపసా విద్యయా

తుకం, అకారణం అకర్మహేతుకం, లిఙ్గం శరీరం, ఈయుషే ప్రాప్తవతే, సర్వలోకోజ్జీవయిషయా స్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మమూలదివ్యమఙ్గళవిగ్రహాయ, అతో న వైషమ్యమస్తీతి భావః ॥ తర్హి, సర్వాన్ కిం న మోచయసీత్యతో విశినష్టి ॥ స్వమాయయా - సంవృతాః మోహితాః, యేషాం - రుద్ధా - దృష్టిః జ్ఞానం, యస్మిన్ విషయభూతే, తస్మై, త్వన్మాయామోహితానాం త్వద్యాథాత్మ్యావేదినాం, ముక్తిమప్రయచ్ఛన్నపి త్వం విషమః, న హ్యభజతాం కామాన ప్రయచ్ఛన్ సురద్రుమో విషమ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ ఇత్థం ప్రణమ్య తత్కైఙ్కర్యం ప్రార్థయతే ॥ స త్వమితి ॥ సః ఉక్తవిధః త్వం - స్వభృత్యాన్ - నోఽస్మాన్ - శాధి - హే దేవ, తే, తవ - కిం కరవామ - కించిదిష్టం కరవామేతి, ప్రార్థనాయాం లోట్, నను ముక్తిమయాచిత్వా కైఙ్కర్యమేవ కిమితి ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ నృణాం క్లేశః తాపత్రయరూపః - ఏషోఽన్తః, ఏతత్, అన్తోఽవధిః, యస్య, తథాభూతః - కిం, యత్, భవాన్, అక్షిగోచర, ఇత్యేతత్ ॥ ౫౦ ॥ తదుక్తమితి ॥ ఇతీత్థం, తదుక్తం శ్రుతదేవోక్తం, ఉపాకర్ణ్య, ప్రణతార్తిహా ఆశ్రితార్తిహరః ॥ ౫౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదిభిస్స్తుభిః ॥ ఇత్థం స్వాభ్యభీష్టకరణరూపకైఙ్కర్యం ప్రార్థయమానం శ్రుతదేవం ప్రతి మద్భక్తారాధనమేవ నిరతిశయం మత్కైఙ్కర్యమితి వక్తుం తావద్భక్తాన్ ప్రశంసతి ॥ బ్రహ్మన్నితి షడ్భిః ॥ మయా హృదిస్థేన మయా, పాదరేణుభిః, లోకాన్ - పునన్తః పవిత్రీకుర్వన్తః - సంచరన్తి ॥ ౫౨ ॥ నను - దేవాదయోఽపి పునన్త్యేవేతి కిం విశేషస్తైరేవ పునన్త్విత్యత ఆహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవాః భగవత్ప్రతిమాః, క్షేత్రాణి, అయోధ్యామథురాదీని, తీర్థాని గఙ్గాదీని, చిరకాలేన దీర్ఘకాలేన, పునన్తి ॥ కించ ॥ దేవాదీని, యత్పునన్తి - తదపి, అర్హత్తమానాం, ఈక్షణాత్ - మద్భక్తకర్తృకేక్షణప్రయుక్తమాహాత్మ్యాదిత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ మద్భక్తాచ్ఛ్రేష్ఠో నాస్తీత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ సర్వేషాం ప్రాణినాం మధ్యే, ఇహ, శ్రేష్ఠేషు - నరేషు, బ్రాహ్మణో, జన్మతః, శ్రేయాన్, బ్రాహ్మణేష్వపి తపసా యుతో యుక్తః, శ్రేయాన్ - తత్రాపి - విద్యయా వేదాన్తవిద్యయా, యుతః - తతోఽపి తుష్ట్యాఽత్యసన్తోషేణ - యుతః, మత్కలయా - కలావిద్యా, మదుపాసనేతి

యావత్-తయా-యుతస్తు,శ్రేయానితి కిముత వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కింబహునేత్యాహ॥ఏతద్ద్విభుజం చతుర్భుజంవా మమ-రూపం,బ్రాహ్మణాత్ , మత్కలయాయుతాత్,నదయితంనప్రియ - తత్ర హేతుః, సర్వేతి,బ్రాహ్మణాధీనత్వాత్స్వీయసిద్ధేః-ప్రమాణభూతవేదప్రచురాద్విప్రాత్,సర్వవేదమయంవపుర్న మేదయితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవంకేచిత్త్వద్భక్తాన్కుతోఽవమన్యన్తే కుతో వా దేవాన్భజన్త ఇత్యత ఆహ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా ఇతి ॥ ఏవం ఇత్థంభూతాన్మద్భక్తాన్ - అవిదిత్వా,తత్ర హేతుః,దుష్ప్రజ్ఞాః దురహంకారాః- దేహాత్మాభిమానిన ఇతియావత్, అతఏవ అసూయవః , సత్స్వపి గుణేషు దోషావిష్కరణైకశీలాః,అతఏవ , అర్చాదావేవ,ఇజ్యదృష్టయః పూజ్యతాబుద్ధిమన్తః - మాంమదాత్మకం గురుం-ఆత్మానం,విప్రం "జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్" ఇత్యుక్తవిధం జ్ఞానినం-విప్రం చ అవజానన్తి ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ జ్ఞానినో దృష్టిస్త్వన్యాదృశీత్యాహ ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకమిదం-విశ్వం-తథా,అస్య విశ్వస్య, హేతవో-యే-భావాః పదార్థాః మహదాదయః,తాన్యేతాని , సర్వాణి-విప్రో,మదీక్షయా మద్విషయకజ్ఞానేన, మదాత్మకత్వబుద్ధ్యేత్యర్థః,ధత్తే విషయీకరోతి ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ అస్త్వేవంతతః కిమత ఆహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ మద్భక్తానామిత్థంభూతత్వాత్ - హే బ్రహ్మన్ , ఏతాన్ బ్రహ్మర్షీన్,శ్రద్ధయా-ఆత్యాదరేణ,అర్చయ,ఏవంచేత్ ఇత్థమర్చయసి చేత్ , అద్ధా సాక్షాత్,అహమేవ , అర్చితోఽస్మి,అన్యథా మద్భక్తార్చనం వినా , సువిభూతిభిః పుష్కలోపచారైః,అర్చితోఽప్యహం,నార్చితః,ఋషీనేతానితి స్వభక్తమాత్రోపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఇత్థమితి॥ప్రభుణా భగవతా,ఆదిష్టః,సశ్రుతదేవః,ఐకాత్మ్యభావేన పరమాత్మబుద్ధ్యా,ఆరాధ్య,సతాం గతిం ముక్తిం, అవాప ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ భక్తేషు భక్తిః ప్రీతిః-సా అస్యాస్తీతి తథా-సభగవాన్ - హే రాజన్ , స్వభక్తయోః శ్రుతదేవబహులాశ్వయోః , సన్మార్గం,స

తుష్ట్యా కిము మత్కలయా యుతః॥ ౫౪ ॥ న బ్రాహ్మణాన్మే దయితం రూపమేతచ్చతుర్భుజమ్ । సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో హ్యహమ్ ॥ ౫౫ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా అవిదిత్వైవమవజానన్త్యసూయవః । గురుం మాం విప్రమాత్మానమర్చాదావిజ్యదృష్టయః॥ ౫౬ ॥ చరాచరమిదం విశ్వం భావా యే చాస్య హేతవః । మద్రూపాణీతి వై తాని ధత్తే విప్రో మదీక్షయా॥ ౫౭ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మఋషీనేతాన్బ్రహ్మన్ మచ్ఛ్రద్ధయాఽర్చయ । ఏవం చేదర్చితోఽస్మ్యద్ధా నాన్యథా సువిభూతిభిః ॥ ౫౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స ప్రభుణాఽఽదిష్టస్సహ కృష్ణాన్ద్విజోత్తమాన్ । ఆరాధ్యైకాత్మభావేన మైథిలశ్చాప సద్గతిమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఏవం స్వభక్తయో రాజన్భగవాన్భక్తభక్తిమాన్ । ఉషిత్వాఽఽదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారవతీమగాత్॥ ౬౦ ॥ ****************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , షడశీతితమోఽధ్యాయః. *******

రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః ।కథం చరన్తి శ్రుతయస్సాక్షాత్సదసతః పరే॥ ౧॥

తాం సాధూనాం - మార్గం అనుష్ఠేయధర్మప్రకారం , ఆదిశ్య ఉపదిశ్య , కతిపయదినాన్యుషిత్వా చ-పునః-ద్వారవతీం ,యయౌ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడశీతితమోఽధ్యాయః ***

"సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయోఽస్మ్యహమ్" ఇతి వేదానాం బ్రహ్మప్రమాపకత్వం భగవదుక్త్యైవావగతం, తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "విశుద్ధసత్త్వం ధామ్న్యద్ధా త్వయి శాస్త్రశరీరిణి" ఇత్యనేనాప్యవగతం తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "బ్రహ్మ తే హృదయం శుక్లమ్" ఇత్యాదినా శాస్త్రయోనిత్వాత్ ఇత్యనేన సూత్రేణాప్యవగతం ॥ శ్రూయతే చైవం॥ శ్రు "సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి" ఇతి-స్మర్యతే చ "వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః" ఇతి,బ్రహ్మణశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యం బహుశః ప్రతిపాదితం , తత్ర చిదచిద్విలక్షణబ్రహ్మస్వరూపస్వభావపరాణాం ॥ శ్రు "సత్యంజ్ఞానమనన్తం।యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి" దిత్యాదిశ్రుతిపదానాం ప్రమాపకత్వేఽపి॥శ్రు "అయమాత్మా బ్రహ్మ। తత్త్వమసి। సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదినా పరమాత్మసమానాధికరణతయా శ్రుతానాం చిదచిద్వాచిశబ్దానాం కథం పరమాత్మప్రమాపకత్వమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ గుణవృత్తయ ఇత్యత్ర గుణశబ్దో విశేషణపరః-గుణేన జాతిగుణక్రియాన్యతమేన ద్వారభూతేన ,వృత్తిః ప్రవర్తనం , యాసాం-తాః-జాత్యాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య తద్విశిష్టాభిధాయిన్యశ్శ్రుతయః చిదచిత్పరాః-కథం బ్రహ్మణి- సాక్షాచ్చరన్తి ప్రవర్తన్తే , నహి ప్రవృత్తినిమిత్తప్రహాణేన శబ్దః ప్రతిపాదయితుమలమితి ప్రశ్నార్థః, న చ లక్షణయా చరన్తీతి వక్తుం యుక్తం , ఉదాహృతశ్రుతిస్మృత్యాదిభ్యోఽభిధావృత్త్యైవావగమాత్-నచ కతిపయశ్రుతీనాం తత్ర ముఖ్యవృత్తిః, చిదచిదాదిపరాణాం లక్షణావృత్తిరితి యుక్తం "సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి । వేదైశ్చ సర్వైరహ" మితి సర్వశబ్దస్వారస్యాత్సర్వాసామపి తస్మిన్నభిధావృత్తైరేవావగమాత్ , అతఏవ - సాక్షాదిత్యుక్తం- తావజ్జాతిశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి , అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయతయా నిర్దేష్టుమశక్యే - తత్ర హేతుః-సద

సతః పరే సచ్చాసచ్చ తయోస్సమాహార - స్తస్మాత్పరే చిదచిద్భ్యాం పరే విలక్షణే, అన్యస్మిన్నితి యావత్ - నహి చిదచిద్గతజాతిప్రవృత్తినిమిత్తకశబ్దానాం చిదచిద్భ్యామన్యస్మిన్ముఖ్యవృత్తిస్సంభవతీతి భావః, అథ గుణశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం ద్యోతయితుం విశినష్టి ॥ నిర్గుణ ఇతి ॥ నిర్గత త్రైగుణ్యే - త్రైగుణ్యప్రత్యనీకే, యద్వా, గుణశబ్దానాం యే యే ప్రవృత్తినిమిత్తభూతాః గుణాః - తేభ్యస్సర్వేభ్యో - నిర్గతే - నిర్గుణ ఇతి నిష్క్రియత్వస్యాప్యుపలక్షణమ్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ అతోఽనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ ॥ సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరః నామాని కృత్వాఽభివదన్ యదాస్తే ॥ తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవత్ ,, ఇత్యాదిశ్రుతయః స్వపర్యన్తనామరూపవ్యాకరణేన తత్తచ్చిదచిద్వస్తుశరీరకతయా తత్తచ్ఛబ్దవాచ్యోఽభూదితి ప్రతిపాదయన్త్యః, పరిహారమాహురిత్యభిప్రేత్య - తత్ర తత్ర బహుశో జగత్సర్గప్రకారవర్ణనమేవ ప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరముక్తప్రాయమితి చాభిప్రేత్య కేవలం సృష్టిమాత్రం స్మారయతి । బుద్ధీన్ద్రియేతి ॥ జనానాం బుద్ధ్యాదీనసృజత్ - ప్రభురధ్యక్షః - నిర్వాహక ఇతి యావత్ - అయమభిప్రాయః - స్వయమన్తరాత్మతయా నామరూపనిర్వాహకో భవితుం బుద్ధ్యాదిశబ్దోపలక్షితసమష్టిపరంపరయా మహాభూతపర్యన్తమాత్మానం తత్తచ్ఛరీరకం పరిణమయ్య, తన్మయః పునస్సదసచ్ఛబ్దవాచ్య చిదచిన్మిశ్ర దేవాదిస్థావరాన్తజగద్రూపతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యశ్చాభవదితి ॥ ఏవం చిదచిత్పదార్థానాం సర్వేషాం పరమాత్మశరీరతైకస్వభావ్యాత్తత్త్వేనైవ తేషాం వస్తుత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాచ్చ - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానస్వాభావ్యాత్ గవాదిశబ్దానాం గోత్వాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య వ్యక్తిపర్యన్తాభిధానస్య ముఖ్యత్వవత్సర్వేషాం లోకవ్యుత్పత్తిసిద్ధస్వస్వార్థాభిధాయినాం స్వస్వార్థాన్ పరమాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాన్ ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య పరమాత్మాభిధానం ముఖ్యమేవేతి ॥ విస్తరస్తు భాష్యాదిష్వనుసన్ధేయః ॥ పరమకారుణికస్యావాప్తసమస్తకామస్య స్వపరప్రయోజననిరపేక్షస్య బ్రహ్మణో జగత్సర్గేణ ప్రయోజనం కిమిత్యత ఆహ ॥ మాత్రార్థమితి ॥ ఆత్మనేకల్పనాయ చేతి తాదర్థ్యే చతుర్థ్యన్తం - మాత్రార్థం దేహార్థం, తదుత్పాదనార్థమిత్యర్థః - అసత్ప్రాయాణాం జీవానాం స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనోజ్జీవనార్థం జగ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాన్ జనానామసృజత్ప్రభుః । మాత్రార్థం చ భవార్థం చ ✽ ఆత్మనేకల్పనాయ చ ॥ ౨ ॥ సైషా హ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీ పూర్వేషాం పూర్వజైర్ధృతా । శ్రద్ధయా ధారయేద్యస్తాం క్షేమం గచ్ఛేద

త్సర్గే ప్రవృత్తిరితి పరిపూర్ణస్యాపి పరానుజిఘృక్షయా సర్గ ఇత్యేవేతి భావః - అతఏవ - గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకదుఃఖావహజగత్సర్గప్రయుక్తనైర్ఘృణ్యాశఙ్కాఽపి నిరస్తా - దుఃఖస్య తత్తజ్జీవానాదికర్మప్రయుక్తత్వాత్ - మీయన్త ఇతి మాత్రాః దేహాః - భవార్థమభ్యుదయార్థం - ఆరాధయితృభ్యో నిశ్శ్రేయసరూపాభ్యుదయప్రదానార్థమిత్యర్థః, అనేన దేహోత్పాదనస్యాపి ప్రయోజనముక్తం - యద్వా - భవార్థం త్రైవర్గికరూపశ్రేయఃప్రదానార్థం - ఆత్మనే అధ్యాత్మజ్ఞానార్థం - ముక్తిసాధనోపాసననిష్పత్తయ ఇత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మార్థం జీవాత్మస్వరూపసత్తాలాభార్థం - ప్రళయావస్థానామసత్ప్రాయాణాం జీవానాం పరమాత్మనశ్శేషశేషిభావజ్ఞానేనైవ హ్యాత్మసత్తాలాభః - అకల్పనాయ కల్పనం జ్ఞానైకాకారస్యాత్మనో దేవమనుష్యాదికల్పనం భేద ఇతి యావత్ తదభావాయ ముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానేన దేవాదిభేదనివృత్తిపూర్వకముక్త్యర్థం చేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ సర్వమిదం సఙ్కల్పమాత్రేణైవోపపద్యతామిత్యత ఆహ - కల్పనాయ చేతి - కల్పనం క్రీడనం, తస్మై పరిపూర్ణస్యాపి క్రీడార్థం జగద్వ్యాపార ఇతి భావః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ నన్విత్థం సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణి ముఖ్యవృత్తిర్న లౌకికైర్గృహీతా - అపి తు - తత్తదర్థేష్వేవ - తత్కథం సార్వజనీనవ్యుత్పత్తిభఙ్గేన బ్రహ్మణి వ్యుత్పత్తిస్సాధ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ సైషేతి ॥ సైషా ఉపపాదితా - బ్రాహ్మీ బ్రహ్మసంబన్ధినీ - సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణ్యభిధావృత్తిరిత్యర్థః - ఉపనిషత్ రహస్యతమా - ఉపనిషదర్థవిచారేణావగన్తవ్యేతి వాఽర్థః - అనధీతవేదాన్తశాస్త్రాణాం తత్తదర్థమాత్రపర్యవసితవ్యుత్పత్త్యావప్యధిగతవేదాన్తార్థతదనుష్ఠాననిష్ఠైర్బ్రహ్మణ్యేవ వ్యుత్పత్తిర్గృహీతా - నహి ఘటశబ్దవ్యుత్పత్తిమగృహీతవతః కస్యచిత్పుంసో ఘటశబ్దాత్తదర్థానవగతావపి తస్య తద్బోధకశక్తిర్విహతేతి భావః - తథాహి - పూర్వేషామపి - పూర్వజైః - బ్రహ్మదేవాదిభిః - శేషావ్యుత్పత్తిర్ధృతా అవధృతా - నిశ్చితేతి యావత్ - వామదేవప్రహ్లాదాదయో హి పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్మత్వం సర్వస్య తచ్ఛరీరత్వం శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిణి పర్యవసానం చ పశ్యన్తోఽహమితి స్వాత్మశరీరకం పరం బ్రహ్మ నిర్దిశ్య తత్సామానాధికరణ్యేన మనుసూర్యాదీః నహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః,, ఇతి సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః ॥ మత్తస్సర్వమహం సర్వం మయి సర్వం సనాతనే,, ఇతి నిర్దిశన్తస్సర్వబుద్ధిశబ్దాన్ పరమాత్మపర్యన్తాన్ ప్రదర్శయన్తస్సర్వశబ్దానాం పరమాత్మన్యేవ వ్యుత్పత్తిమధ్యవసితవన్త ఇతి భావః, ఇత్థం గృహ్యమాణాయా వ్యుత్పత్తేః ఫలమాహ ॥ శ్రద్ధయేతి ॥ తాముక్తవిధాం, వ్యుత్పత్తిం,

యఃపుమాన్-శ్రద్ధయా-ధారయేత్-సో-ఽకించనః - నాస్తికించనప్రార్థనీయంయస్యసః - క్షేమంముక్తిం - గచ్ఛతిప్రాప్నోతి ॥ ౩ ॥ ఇత్థంపరస్యబ్రహ్మణస్స్వపర్యాప్తసర్వబుద్ధిశబ్దత్వంసర్వాన్తరాత్మత్వంపరమకారుణికత్వం మోక్షప్రదత్వంచోక్తం - అథోక్తార్థస్యస్వమనీషోత్ప్రేక్షితత్వశఙ్కానిరాసాయమూర్తిధరావేదావభోక్తానుక్తగుణవిశిష్టంభగవన్తంతుష్టన్తిశ్రీవక్తుంతావత్స్వప్రశ్నపరిహారాణిఇతిహాసాన్తరేణసంవాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్రత్వత్ప్రశ్నే -మదుత్తరేచ-సంవాదరూపాం,నారాయణేనప్రవర్తకేనా-స్వితాం - గాథాం- తేతుభ్యం , వర్ణయిష్యామి శృణ్వితిశేషః - కోఽసౌనారాయణఃకింపరమవ్యోమనిలయః,ఉతావతారవిశేషః,కశ్చతస్యాశ్రోతేత్యతఆహ ॥ నారదస్యేతి ॥ ఋషేఃఋషివేషధరస్య-బదర్యాశ్రమవాసినో,నారాయణస్య-నారదస్యచ-సంవాదంప్రశ్నోత్తరరూప-మితిహాసం-కథయిష్యామీతిసంబన్ధః ॥ ౪ ॥ సంవాదస్యప్రస్తోతుంతావన్నారదస్య నారాయణోపసత్తిమాహ ॥ ఏకదేతి ॥ సనాతనంపురాణం - ఋషింనారాయణం - ద్రష్టుంతస్యాశ్రమం,బదర్యాఖ్యం-యయౌ ॥ ౫ ॥ ఋషింవిశినష్టి ॥ య ఇతి॥ క్షేమాయఅభయరూపాయ,స్వస్తయేమోక్షాయచ - ఆకల్పాత్కల్పావధి తపస్స్వాత్మోపాసనాత్మకం - ఆస్థితఃఅధికృతవానిత్యర్థః,ధర్మఃవర్ణోచితః. జ్ఞానమాత్మనఃప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణత్వేనావలోకనం-శమోరాగద్వేషాదిరాహిత్యం,ఏభిరుపేతః ॥ ౬ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రనారాయణాశ్రమే పరీతంపరివృతం-నారాయణం-ఇదమేవత్వత్పృష్టమేవా-పృచ్ఛత్ ॥ ౭ ॥ తస్మా ఇతి॥ తస్మైపృష్టవతేనారదాయఋషీణాం,శృణ్వతాంసతా-మిమంమదుక్తపరిహారగర్భంపరిహారమవోచత్,తదుక్తపరిహారస్యాపిసాంప్రదాయికత్వంవదన్తంవిశినష్టి॥ య ఇతి॥ జనలోకనివాసినాం,పూర్వేషామగ్రజానాం,సనన్దనాదీనాం-యః-స్సంవాదఃప్రశ్నోత్తరరూప-స్తమిమ-మవోచ ఇతిసంబన్ధః ॥ ౮ ॥ ఉక్తమేవాహ॥ స్వాయంభువేతి ॥ స్వాయంభువనారద-తస్యస్వాయంభువఃపుత్రత్వాదేవంసంబోధనం-

కించనః ॥ ౩ ॥ అత్రతే వర్ణయిష్యామి గాథాం నారాయణాన్వితామ్ । నారదస్య చ సంవాదమృషేర్నారాయణస్య చ ॥ ౪ ॥ ఏకదా నారదో లోకాన్పర్యటన్భగవత్ప్రియః । సనాతనమృషిం ద్రష్టుం యయౌ నారాయణాశ్రమమ్ ॥ యో వై భారతవర్షేఽస్మిన్క్షేమాయ స్వస్తయే నృణామ్ । ధర్మజ్ఞానశమోపేత ఆకల్పాదాస్థితస్తపః ॥ ౬ ॥ తత్రోపవిష్టమృషిభిః కలాపగ్రామవాసిభిః । పరీతం ప్రణతోఽపృచ్ఛదిదమేవ కురూద్వహ ॥ ౭ ॥ తస్మా అవోచద్భగవానృషీణాం శృణ్వతామిమమ్ । యో బ్రహ్మవాదః పూర్వేషాం జనలోకనివాసినామ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాయంభువ బ్రహ్మసత్రం జనలోకేఽభవత్పురా । తత్రస్థానాం మానసానాం మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ ॥ ౯ ॥ శ్వేతద్వీపం గతవతి త్వయి ద్రష్టుం తదీశ్వరమ్ । బ్రహ్మవాదస్సంప్రవృత్తశ్శ్రుతయో యత్ర శేరతే ॥ ౧౦ ॥ తత్ర హాయమభూత్ప్రశ్నస్త్వం మాం యమనుపృచ్ఛసి । పరిహారాంశ్చ తాన్సర్వాన్వక్ష్యేఽహం శృణు తేఽనఘ ॥ ౧౧ ॥ తుల్యశ్రుతతపశ్శీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః । అపిచక్రుః ప్రవచనమేకం శుశ్రూషవోఽపరే ॥ ౧౨ ॥ సనన్దన ఉవాచ ॥

పురా-జనలోకే - తత్రస్థానాంజనలోకస్థానాం,మానసానాంబ్రహ్మమానసపుత్రాణాం - ఊర్ధ్వరేతసాంజన్మప్రభృతిజితేన్ద్రియాణాం-మునీనాంసనకాదీనాంసంబన్ధి-బ్రహ్మసత్రంపరబ్రహ్మగుణానుభవాత్మకంసత్రం- మభూత్ ॥ ౯ ॥ తదాఽహంక్వగతఇత్యతఆహ ॥ శ్వేతద్వీపమితి ॥ తం శ్వేతద్వీపవాసిన - మీశ్వరం-ద్రష్టుం- త్వయి గతవతిసతి తదా,బ్రహ్మవాదః-బ్రహ్మణాం-వాద-స్సంవృత్తః-తంవిశినష్టి - యత్రబ్రహ్మవాదే - శ్రుతయ-శ్శేరతేప్రతారణభయరహితా ఐకకణ్ఠ్యంప్రాప్తాస్సుఖమాసతఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్రేతి॥ హేతిహర్షే -ఆశ్చర్యేవా- ఋషిభిఃకృతఏవప్రశ్నస్త్వయాకృతఃఅహోతవబుద్ధికౌశలమితి ॥ మాంప్రతి-యంప్రష్టవ్యమర్థ,మనుపృచ్ఛసి-స-తదర్థవిషయకః - ప్రశ్నః. అభూత్ప్రవృత్తః-తథాపరిహారశ్చ-తాన్తత్రప్రవృత్తాన్-ప్రశ్నపరిహారాన్-సర్వా-నహం- హే అనఘ- తేతుభ్యం-వక్ష్యేశృణు ॥ ౧౧ ॥ ననుకస్తత్రవక్తాబభూవ-కేవాశ్రోతారః.కింవాబ్రహ్మసత్రస్యలక్షణ మిత్యతఆహ ॥ తుల్యేతి ॥ యద్యపి-సర్వే-శ్రుతంశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం-తపఃఅనశనాది-యద్వా "తపఆలోచనే" ఇతిధాతోరూపంతపఇతి- బ్రహ్మోపాసనాత్మకం జ్ఞానమిత్యర్థః-శీలంతదుపయుక్తాసద్వృత్తిః-ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావశ్చ. తుల్యాన్యేతాని-యేషాం తే-తుల్యాః - స్వీయాః-అరయోమధ్యమాఃఉపేక్ష్యాశ్చ - యేషాం తే॥ శ్రు "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాన్తఉపాసీత" ఇత్యుక్తసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసననిష్ఠత్వాత్స్వీయాదిరహితాఇత్యర్థః.అనేన - సర్వేషామపిప్రవచనసామర్థ్యంసూచ్యతే - అపితథాపి - ప్రవచనే-ఏకం-చక్రుః-సనన్దనంప్రతివక్తారంచక్రురిత్యర్థః - అపరేసనకాదయ-స్సర్వే - శుశ్రూషవో- బభూవు-రితిశేషః - ఏతదేవబ్రహ్మసత్రంనామ- యత్సర్వేఽప్యధిగతపరమాత్మయాథాత్మ్యాఅపిఏకం ప్రవక్తారంకృత్వా అన్యేతుతూష్ణీంశృణుయు-రితిభావః ॥ ౧౨ ॥ ప్రశ్నస్తుత్వత్కృతఏవేత్యభిప్రేత్యతమనుక్త్వైవసనన్దనోక్తముత్తరమాహ ॥ స్వసృష్టమిత్యాదిభిః ॥ తత్రస్వవివక్షితముక్త

రం శ్రుతిగీర్త్యాసంవాదయితుం ప్రస్తౌతిసనన్దనః ॥ స్వసృష్టమితిద్వాభ్యాం ॥ స్వేనాత్మనా - సృష్ట - మిదంచిదచిదాత్మకంజగ - దాపీయసంహృత్య - శక్తిభిఃసూక్ష్మావస్థాపన్నాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిస్సహ, శయానంనిద్రాణమివవర్తమానం - ప్రకృతిపురుషాదీన్స్వస్మిన్ భాగానర్హాన్కృత్వా నిరవధికస్వానన్దానుభవపరం - పరమపురుషం - తదన్తేప్రళయాన్తే - సృష్ట్యాదావిత్యర్థః - శ్రుతయఃశబ్దస్వసిద్ధరూపాః మూర్తిధరాఃవేదాః - యద్వా - వేదాభిమానినోదేవాః - తల్లిఙ్గైఃపరమపురుషాసాధారణధర్మప్రకాశకైః - బోధయాంచక్రుఃబోధయన్త్యఇవతుష్టువురిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥
తత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అనుజీవినోభృత్యాః - వన్దినఃస్తుతిపాఠకాః - ప్రత్యూషే ప్రభాతే - అభ్యేత్య ఆగత్యశోభనాఃశ్లోకాఃయేషుతైః - తస్యసమ్రాజః - పరాక్రమైఃపరాక్రమప్రకాశకైఃస్తోత్రైర్బోధయన్తితద్వత్ ॥ ౧౪ ॥
వేదపురుషముఖనిర్గళితానష్టావింశతిసఙ్ఖ్యకాన్ శ్లోకానాహ ॥ జయజయేత్యాది ॥ జయజయేత్యాదరేద్విర్భావః ఉత్కర్షం ప్రాప్నుహీత్యర్థః-ననుస్వభావతఏవనిస్సమాభ్యధికస్యానవాప్తఃకోవా ప్రాప్యఉత్కర్ష ఇత్యతఆహుః - అజాంప్రకృతిం, జహినాశయ - త్యాజయేత్యర్థః - త్వయిప్రలీనానాంసర్వేషాంజీవానాంసంసృతినిదానభూతప్రకృతిసంబన్ధంత్యాజయతాత్వయాకారుణ్యాతిశయావహఃకశ్చిదుత్కర్షఃఅభూతపూర్వఏవప్రాప్యతఇతిభావః - నన్వహమపిప్రకృతివశ్యస్తత్కథమజాంత్యాజయామీత్యతస్సంబోధయన్తిసర్వాన్ జితవత్యాప్రకృత్యాప్యజిత - వశీకృతప్రకృతే-ఇత్యర్థః-నన్వనాదితయా - సాపరాధానాంజీవానాంకథంత్యాజయితవ్యేత్యతస్సంబోధయన్తి - దోషగృభీతగుణేతి-సత్స్వపిదోషేషు,గృభీతోగృహీతో-గుణో-యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమో,యేన,తథాభూత - సాపరాధజనేష్వపికశ్చిద్గుణలేశోఽస్తిచేత్తమపేక్ష్యానుగ్రహశీలస్త్వమిత్యర్థః-గృభీతేత్యత్ర-గ్రహిజ్యేత్యాదినా ... తిభకారాదేశః-దోషగృభీతగుణామితిపాఠాన్తరంతదా, ననుకుతఃప్రకృతేర్భోగ్యభోగోపకరణాదిరూపాయాఃమహాగుణవత్యాస్త్యాజనంప్రార్థ్యతఇత్యతస్తాంవిశింషన్తి-దోషాఃజీవానాందోషావహాః-గృభీతాః- గుణాఃసత్త్వరజస్తమోరూపాః - యయా-తాం-నిష్ఠాన్తస్యపూర్వనిపాతాభావఆర్షః జీ

స్వసృష్టమిదమాపీయశయానంసహశక్తిభిః । తదన్తేబోధయాంచక్రుస్తల్లిఙ్గైశ్శ్రుతయఃపరమ్ ॥ ౧౩ ॥ యథాశయానంసమ్రాజంవన్దినస్తత్పరాక్రమైః । ప్రత్యూషేఽభ్యేత్యసుశ్లోకైర్బోధయన్త్యనుజీవినః ॥ ౧౪ ॥ శ్రుతయఊచుః ॥ జయజయజహ్యజామజితదోషగృభీతగుణాం త్వమసియదాత్మనాసమవరుద్ధసమస్తభగః । అగజ

వానాంసంసృతినిదానభూతగుణాశ్రయత్వాత్తాంజహీత్యర్థః-నన్వత్యాజనోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిరహితోఽహంకథం ప్రాపయేయమిత్యతఆహుః,యద్యస్మాత్త్వం, ఆత్మనాస్వతఏవ-సమవరుద్ధఃస్వీకృతః-అశేషః-భగో,యేన,సః-తస్మాజ్జహీత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాంభగఇతీరణే,తివిష్ణుపురాణవచనాత్ భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః - అసఙ్కుచితజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిమత్త్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చ మోచయితుంక్షమః - అతోజహీతిభావః-నన్వయమేవప్రకృతిసంబన్ధాపాదకస్సఏవత్యాజయితుంప్రభుర్నత్వహమిత్యాశఙ్కాయాంత్వమేవప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణసర్వకారణతయాతత్సంబన్ధాపాదకఇతిద్యోతయితుమనుద్బుద్ధసామర్థ్యానాంప్రకృత్యాదీనాం పరమాత్మవిశేషణతావేషేణాపికార్యాక్షమత్వాదన్యథా - ప్రళయానాపత్తేశ్చ తేషాంస్వస్వకార్యోన్ముఖ్యసామర్థ్యోద్బోధకస్త్వమేవేత్యభిప్రేత్యసంబోధయన్తి ॥ అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకేతి ॥ అగానాంస్థావరాణాం,జగతాంజఙ్గమానాంశరీరాణాంచరాచరాత్మకశరీరరూపేణకరిష్యమాణానాం ప్రకృతిగుణానామిత్యర్థః-ఓకసాంతాదృశశరీరాశ్రయీభవిష్యతాంజీవానాంచ - అఖిలాః శక్తయఃస్వస్వకార్యోన్ముఖ్యరూపాస్తాసామవబోధకఉద్బోధక-తత్రజీవశక్త్యుద్బోధకత్వంనామచిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వం తేషాంప్రళయదశాయామనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తికత్వాత్ - అతఏవ, సర్వకారణతయాసర్వకార్యాన్వయంత్వామేవవేదోఽభిదధాతీత్యాహుః, క్వచిదితి ॥ అజయాఆత్మనాచేతిసహార్థతృతీయా, సాహిత్యంచవిశేష్యవిశేషణభావేన,తదయమర్థః-అజయాఆత్మనాచ, ప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిశిష్టస్య, తఇతికర్మణిషష్ఠీ శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-చరతఃజగదాకారేణపరిణమమానస్య- లావధిస్థితస్త్యేపవివక్షితం - నిగమఃచిదచిద్వాచిశబ్దసముదాయాత్మకోవేదభాగః-అనుచరేత్ అనువర్తేత - త్వామేవాభిదధ్యాదిత్యర్థః-అనేకధంచరన్నిశ్రుతయఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి- కారణత్వంచిదచిద్విశిష్టతాకారేణేతిచ - తథామోక్షప్రదత్వం తదౌపయికగుణపూర్ణత్వం శాస్త్రప్రమాణకత్వంచ,అగజగదోకసాంస్థావరజఙ్గమశరీరాశ్రయాణాం,సర్వేషాం, జీవానాం, అజాం,జహీ,తివాసంబన్ధఃజీవానామిత్యనుక్త్వాఅగజగదోకసామిత్యుక్తిరాసన్నసృష్ట్యభిప్రాయికా, ఏతత్స్తుతిప్రవృత్తికాలేస్థావరజఙ్గమాత్మకశరీరాణామభావాత్- నిగమోఽనుచరేదితిపారోక్ష్యనిర్దేశః-స్తుతేస్సంసారిజీవగతత్వాభిప్రాయకః,క్వచిదజయాఽఽత్మనాచచరతోఽనుచరేన్నిగమఇత్య

నేన ప్రకృతిసంబద్ధమోచకత్వనియతతత్సంబన్ధాపాదకత్వజ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం - తస్య నిర్వికారత్వానుపపన్నత్వాత్త స్మిన్ చిదచిద్వైశిష్ట్యం విశిష్టకారణత్వాదేవ విశిష్టకార్యాణాం విశిష్టకారణానన్యత్వాచ్ఛరీరాత్మభావాచ్చ కార్యశరీరభూతచిదచిద్వాచిశబ్దానాం విశేష్యాత్మపర్యన్తాభిధాయకత్వం చోక్తమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియతముముక్షూపాస్యత్వమాహుః ॥ బృహదితి॥ అవశేషతయా బ్రహ్మణస్సర్వోపసంహారేణ వ్యవస్థితతయా, జగత్కారణత్వాదుపలబ్ధం సృష్టికాలే ఆవిర్భూత, ముత్పన్న, మేతజ్జగత్, బృహత్ బ్రహ్మేత్యవయన్తి ఆమనన్తి ॥ శ్రు॥ "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా, ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మే"త్యాదయో వేదాన్తా అవగమయన్తీత్యర్థః - అవత్యత్త్యేవ శేషతయేతి పాఠాన్తరం - తదా - ఉపలబ్ధముత్పన్న, మేతజ్జగత్స్థితికాలే - అవతి రక్షతి - అన్తకాలే - అత్తి సంహరతి - తతో, ఽవశేషతయా కరణత్వాద్బృహదేవేదం జగదితి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానీ"తివత్సహేతుకో నిర్దేశః, ఏతదుపపాదయన్తి, యస్య - వికృతేః కార్యస్య - యత ఇతి పఞ్చమీసప్తమ్యర్థయోస్సార్వవిభక్తికస్తసిః యత - ఉదయ ఉత్పత్తిర్యస్మింశ్చ, లయః - సా - వికృతి - స్తత్కారణికా తతోఽనన్యా - మృదివా, వికృతా - యథా తావదవికృతా పిణ్డాకారా మృత్ ఘటశరావాదిరూపవికృతా తదనన్యా - తద్వత్ - అవికృతాదితి పాఠాన్తరం - తదా - అవికృతా - ద్యతో యస్మా - ద్వికృతేః కార్యస్యోదయాస్తమయా - సా - వికృతి, స్తదనన్యా, మృదివ యథా తావదవికృతాన్మృత్పిణ్డాదుద్ధితా ఘటశరావాదిరూపా మృత్తదనన్యా - తద్వదిత్యర్థః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా"దిత్యాదికా శ్రుతిరిహానుసన్ధేయా - తత్ర హి ఘటేన జలమాహరేత్యాదివాగ్వ్యవహారపూర్వక జలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిణ్డస్య ఘటాదినామకమ్బుగ్రీవాదిరూపవికారసంస్పర్శమభిధాయ - మృత్పిణ్డస్య తద్వికారఘటాదేశ్చానన్యత్వముక్తం॥ అతస్సర్వకారణత్వాత్త్వయి - ఋషయో, మనోవచనాచరితాని ధ్యానస్తుతిచేష్టితాని అదధుః - త్వామేవ నిదధ్యుస్తుష్టువుస్త్వదర్థే అచేష్టన్తేత్యర్థః తత్ర సదృష్టాన్తం హేతుమాహుః॥ కథమితి॥ ఆకాశే - నిహితాని, పదాని - యథా, మోఘాని - భవన్తి - పతనస్యావర్జనీయత్వాత్ - భువి

> గదోకసామఖిలశక్త్యవబోధక తే క్వచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమః ॥ ౧౪ ॥ బృహదుపలబ్ధమే
> తదవయన్త్యవశేషతయా యత ❀ ఉదయాస్తమయౌ వికృతేర్మృదివావికృతాత్ । అత ఋషయో దధుస్త్వయి
> మనోవచనాచరితం కథమయథా భవన్తి భువి దత్తపదాని నృణామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతి తవ సూరయస్త్ర్యధిపతేఽఖిల
> లోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్య తపాంసి జహుః । కిముత పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పర

నిహితాని నృణాం పదాని తు - కథమయథా భవన్తి కథం మోఘాని భవన్తి, మోఘాని న భవన్త్యేవ, పశ్చాత్పతనాభావాత్, ఏవం మనోవాక్కాయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారికతాపనివారకాణి అన్యవిషయాణి ధ్యానాదీని తు, న తన్నివారకాణి, ప్రత్యుత పతనావహాని - అతస్త్వయ్యేవ దధురిత్యర్థః॥ యద్వా॥ ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వాజ్జగద్విషయాస్సర్వే వైదికాశ్శబ్దాస్తాత్పర్యతశ్శక్త్యా చ త్వయ్యేవ వర్తన్త ఇత్యాహుః॥ అత ఇతి॥ ఋషయో వేదాః "తదుక్తమృషిణే"త్యాదౌ ఋషిశబ్దస్య వేదే ప్రయోగాత్, మనోవచనాచరితం మనస ఆచరితం, తాత్పర్యం వచనాచరితమభిధానం చ త్వయ్యేవ దధుః ధృతవన్తః - నను తత్తదర్థవిషయాణాం కథమభిధాయకత్వమిత్యాశఙ్కాయాం దృష్టాన్తముఖేన తదుపపాదయన్తి కథమితి॥ ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిషు నిహితాని - నృణాం - పదాని కథం - భువి - అయథా - అదత్తాని - భవన్తి - ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిధారకత్వాత్తస్యా ఏవ యథావత్తాని భవన్తి - ఏవం ప్రతిపురుషాన్తరాత్మతయా తద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వాత్త్వయ్యేవ తత్తదర్థశరీరకే నిర్వాహకే చ వేదా వర్తన్త ఇత్యర్థః - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానం ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అత ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం కైముత్యన్యాయేన భగవద్ధ్యానస్య సాంసారికతాపనివర్తకత్వమాహుః ॥ ఇతి తవ సూరయ ఇతి ॥ ద్వితీయయోజనాయాం తు - కారణత్వసమనియతముముక్షూపాస్యత్వం కైముత్యన్యాయేనాహుః ॥ ఇతీతి ॥ త్ర్యధిపతే ఇతి సంబోధనం, జగజ్జన్మస్థితివినాశనిర్వాహక - ఇతి హే తే, అత, స్సూరయో వివేకినః, తవ, అఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిం, అఖిలానాం, లోకానాం - జనానాం శృణ్వతాం వదతాం చ, మలం పాపం, క్షపయతీతి తథా, సా, కథైవ, అమృతం, తస్య, అబ్ధిం, అవగాహ్యైవ, తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాన్, జహుః స్తత్యజుః, కిం పునర్ధ్యానపరా ఇత్యాహుః - కిముతేతి - హే పరమ, యే, స్వధామస్వతేజః, స్వవిషయకం జ్ఞానం, స్వశబ్దః పరమాత్మపరః - తేన - విధుతాః - ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః - కాలగుణాః జరామరణాదయశ్చ - యైస్తే - అజస్రసుఖానుభవం నిత్యజ్ఞానానన్దాత్మకం - పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం - భజన్తి - సమాధినా సాక్షాత్కుర్వన్తి - తే తపాంసి జహతీతి కిం పున

ర్వ్యం కర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అథ భగవద్భజనవిముఖానాం జన్మ వైయర్థ్యమాహుః ॥ దృతయ ఇతి ॥ తే తవ - అనువిధాః అనువిధాయినః - త్వదాశ్రయణయోగ్యజన్మభాజోఽపీత్యర్థః - అసుతృప - స్త్వాం, విహాయ - కేవలం, యది - ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాః, శబ్దాదివిషయచపలాస్తే - త్తే - దృతయ ఇవ - ఉచ్ఛ్వసన్తి - దృతయశ్చర్మ - భస్త్రికాః, తా యథా వాయుపూరితా ఉచ్ఛ్వసన్తి - తద్వత్కృతోచ్ఛ్వాసా ఇత్యర్థః - అనేన - అతబుషయోదధురిత్యాద్యయోజనాయాం కథమయథాభవన్తీత్యాదినా సూచితమన్యవిషయధ్యానాది మోఘత్వం స్పష్టీకృతం - నను - పతిమమకారణత్వే తత్సమనియతముముక్షూపాస్యత్వసిద్ధిః - కారణత్వమేవత్వనుపపన్నం - అచేతనస్య ప్రధానస్యైవ మహదహఙ్కారాదిరూపేణ పరిణామస్వభావస్య కారణత్వాత్ - తథాహి - చేతనభోగ్యభూతస్య సత్త్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినామరూపవికారావస్థితస్య జగద్రూపస్య వస్తునః కారణభూతం వస్తు తత్స్వభావమేవేతి యుక్తం గుణసామ్యావస్థం ప్రధానమేవ కారణమితి, అత ఏవ, కార్యకారణయోరనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాన్తోపపత్తిరితీక్షత్యధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిహారమాహుః ॥ మహాదిత్యాదినా ॥ యదనుగ్రహత ఇత్యన్తేన - యస్య తవాఽనుగ్రహతః ॥ శ్రు ॥ "తదైక్షత బహు స్యామ్" ఇతీక్షాత్మకసఙ్కల్పాల్లబ్ధసత్తాకాః - యేనానుప్రవిష్టాశ్చ - మహదహఙ్కారాదయః - అణ్డమసృజన్, అచేతనస్యేక్షాత్మకానుగ్రహాసంభవాన్న తస్య కారణత్వమితి భావః - న చ వృష్టిప్రతీక్షాః శాలయ ఇతివద్గౌణానుగ్రహాసంభవః ॥ శ్రు ॥ "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా" ఇతి కారణస్యాత్మత్వశ్రవణాత్ - స్యాదేతత్ - మా భూత్ప్రధానం కారణం - జీవస్తు భవితుమర్హతి - తస్యేక్షాసఙ్కల్పాపరపర్యాయానుగ్రహసంభవాత్ - తథాహి ॥ శ్రు ॥ "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః" ఇత్యాత్మశబ్దేన కారణత్వం ప్రక్రమ్య - తస్యాత్మశబ్దవాచ్యస్య జీవాతిరిక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ ప్రతిపర్యాయం ॥ శ్రు ॥ "తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా" ఇతి శరీరసంబన్ధమభిధాయ - ఆనన్దమయశబ్దేన స్వార్థకమయడన్తేన తస్యానన్దరూపతాం చాభిధాయ "సోఽకామయత" ఇతి తస్యేక్షాపూర్వకసృష్టిరామ్నాయత ఇత్యానన్దమయాధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిజహ్రుః ॥ పురుషవిధ ఇత్యాదినా ॥ ఆనన్దవల్ల్యామన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానన్దమయేషు, యః - చరమ, ఆనన్దమయః పురుషవిధః ॥ శ్రు ॥ "స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ"

మభజన్తి యే వద ఇహ ప్రసుఖానుభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ దృతయ ఇవ శ్వసన్త్యసుభృతో యది తేఽనువిధా మహదహమాదయోఽణ్డమసృజన్ యదనుగ్రహతః । పురుషవిధోఽన్వయోఽత్ర చరమోఽన్నమయాదిషు యః సదసతః పరం త్వమ

త్యాదినా పురుషాకారత్వేన నిరూపితః - అన్వయః ॥ శ్రు ॥ "తస్య ప్రియమేవ శిరః మోదో దక్షిణః పక్షః ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః ఆనన్ద ఆత్మా బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా" ఇత్యుక్తశిరఃపక్షపుచ్ఛాదిరూపప్రవప్రకారాన్వయవాన్ - స - త్వమేవ - న తు - ప్రత్యగాత్మేత్యర్థః - కుత ఇత్యతో విశింషన్తి ॥ యత్సదసదితి ॥ సదసచ్చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాకారం - య - దిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవత్" ఇతి - స్వసృష్టచిదచిదనుప్రవేశేన తదుభయాత్మకజగద్రూపేణ భవనస్య - చిదచిద్వాచిశబ్దాభిధేయత్వస్య చ శ్రూయమాణస్య బద్ధముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్య త్వయ్యేవ సంభవాదితి భావః - కించ - యః - దతః చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాత్ - పరం విలక్షణం - నిరుక్తానిరుక్తనిలయనానిలయనవిజ్ఞానావిజ్ఞానసత్యానృతశబ్దైః ప్రకృతిపురుషౌ నిర్దిశ్య తదన్తరాత్మతయా తదనుప్రవేష్టృతయా శ్రూయమాణం, యత్తజ్జీవాతిరిక్త - స్త్వమేవ - అథ యస్మాచ్చ - వ్యన్నమయాదిషు చతుర్షు - సంహృతేష్వప్య - వశేషమవస్థిత - మానన్దమయరూపం, ఋతం నిర్వికారం త - త్త్వమేవ - ఏవముక్తధర్మసమానాధికరణతయా శ్రూయమాణమీక్షితృత్వాత్మకానుగృహీతృత్వం జీవాసంభావితం త్వయ్యేవోపపన్నమితి సముదాయాభిప్రాయః - శారీరాత్మత్వం చ సర్వశరీరకత్వ ఏవోపపన్నమితి చ భావః - అత్ర కేచిత్ - అన్నమయాదిషూపదిశ్యమానేషు - య - శ్చరమో బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి పుచ్ఛత్వేనోక్తః - స - త్వమితి సంబన్ధమాహుః - తథాహి ॥ శ్లో ॥ తస్యేదం బ్రహ్మపుచ్ఛం స్యాత్ప్రతిష్ఠా హేతురిత్యతః । వ్యతిరేకశ్రుతేర్బ్రహ్మవిషయత్వప్రతీతితః ॥ శ్లోకస్య వక్ష్యమాణస్య బ్రహ్మప్రాధాన్యనిశ్చయాత్ । ప్రియమోదాదిరూపేణ విదితస్య జనైస్సమైః ॥ ఇహానన్దమయస్యాస్య శఙ్కాయాశ్చాత్ర సఙ్గతేః । సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చ నిరంశినః ॥ అంశిత్వాసఙ్గతేర్నిర్వికారస్య మయటోఽత్ర వై । వికారిత్వావబోధనాచ్చ మయటో వ్యాత్రసఙ్గతేః ॥ తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేతి చ తదన్తరమ్ । ఆత్మాన్తరం కీర్త్యమానమానన్దమయవస్తునః ॥ బ్రహ్మత్వం నావగమయేదిత్యతః పునరస్య హి । పరేతస్మిన్నిత్యశుద్ధే శోధ్యత్వానుపపత్తితః ॥ నానన్దమయశబ్దేన వాచ్యం బ్రహ్మేతి నిశ్చితమ్ । పుచ్ఛత్వేనైవ యత్తత్ర రూపితం తు తదిష్యత ఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్స్నప్రకరణే హ్యత్ర పూర్వమన్నమయాదిషు । స్వస్మాదనతిరిక్తైస్స్వావయవైస్సన్నిరూపణాత్ ॥ శిరఃపక్షాదిరూపేణ పురుషత్వస్య నిశ్చితమ్ । ప్రియమోదాదిభిస్స్వస్మాదభిన్నైరేవ రూపితః ॥ నభిద్యతే బ్రహ్మణోఽత్ర హ్యానన్దమయశబ్దితః । తత్తదన్తరభూతస్య వస్తునో బోధకస్య వై ॥ తస్యైష ఏవ శారీర ఆ

స్మైత్యాత్మపదస్యహి । వ్యాఖ్యానన్దమయేపర్య వసన్నా కీర్తనాత్పునః ॥ అన్యస్య బ్రహ్మపర్యా యస్యానన్దమయత స్తతః । అన్నాదిమయపర్యాయే షూక్తానాం శ్లోకరూపిణామ్ ॥ వాక్యానాం పక్షపుచ్ఛాదిమదర్థపరతఃపునః । పుచ్ఛ మాత్ర పరస్యాస్యశ్లోకస్యాస్యాప్యసఙ్గతేః ॥ అనన్తరేసోకామయతేతివాక్యశ్రుతేనసః । ఇతిశబ్దేనవుంవస్తుబోధకేనతథాపునః॥ ప్రధానప్రకృతార్థస్యపరామర్శనసాధునా । అనన్తరస్యానన్దమయస్యాత్ర బోధసఙ్గతేః ॥ బ్రహ్మణోప్యవధానేన తదుపస్థాపనక్షతేః । బ్రహ్మణ్యానన్దశబ్దస్యహ్యానన్దోబ్రహ్మ* ఇత్యతః ॥ శ్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వాదానన్దస్థాపనేక్షమాత్ । ఆనన్దమయమాత్మానముపసఙ్క్రామ్యవాక్యతః॥ఆనన్దానన్దమయయోరైకార్థస్యప్రతీతితః ।ఆనన్దమయశబ్దేనపరబ్రహ్మావబోధనాత్ ॥ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా*దితిపర్యాయతుల్యతః।ఆన్దమయతుల్యార్థాచ్ఛబ్దాదానన్దతఃపరమ్ ॥ ప్రతీతార్థశ్రుతేఃపశ్చాదుపపత్తేరభావతః ।నపుచ్ఛమేవబ్రహ్మేతికింతుపుచ్ఛవదిష్యతే ॥ స్వాభిన్నపక్షపుచ్ఛాదిపరప్రకరణస్యవై । అనుగుణ్యేనషష్ఠ్యాచనిర్దేశస్యతథాపునః ॥ అంశాంశిత్వేనోపపత్తేర్వ్యతిరేకస్యనిశ్చయాత్ ।ఆత్మాబ్రహ్మానన్దమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్ తేషామన్యతమేనాపిశ్లోకస్యహ్యుపపత్తితః॥ ఆనన్దస్యాపరిచ్ఛిత్తేఃపుచ్ఛబ్రహ్మపదస్యహి ॥ ఆనన్దమయవాచ్యస్యప్రసిద్ధేరభావతః।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చతథాపునః ॥ శఙ్కాయాస్సంభవాదస్యరూపణస్యోపపత్తితః।అంశాంశిభ్యాం తథానన్దమయశబ్దగతస్యవై ॥ మయటస్స్వార్థికత్వేనప్రాచుర్యార్థేపివాపునః।ఉపపత్తేర్వికారార్థకత్వాభావాచ్చ*బ్రహ్మణః॥నిర్వికారత్వనిర్వాహాదనన్యాత్మత్వవాదినః॥తస్యైషఏవశారీరఆత్మేత్యస్యావిరోధతః ।తద్వస్త్వనుగుణత్వేనశోధనస్య విధేఃపునః-ప్రత్యగర్థస్యశోధ్యత్వంసంస్పృతేర్నిహ్నుతేస్తథా ॥ ఆనన్దమయశబ్దేనవాచ్యస్యబ్రహ్మణస్తథా। శోధ్యత్వస్యప్రపత్త్యాచసాధ్యస్యహ్యుపపత్తితః॥కాలుష్యశాన్తిరూపస్యనపుచ్ఛంబ్రహ్మవైమతమ్ ॥ అన్యథాఽఽనన్దమయతస్సఏవబ్రహ్మతుస్థితమ్ ॥ ఇతిపుచ్ఛబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధారఇష్యతే* ॥ ౧౭ ॥ *అస్తుకారణత్వేఉపాస్యత్వం,కేకేకుత్రకుత్రకథంకథముపాసతే,కీదృశంచఫల,మిత్యపేక్షాయాంఉపాసనభేదానభిధాయసర్వేషామప్యుపాసనానాంమోక్షైకఫలత్వమాహుః

ధియదెవ్వవసేషమృతం ॥ ౧౭ ॥ ఉదరముపాసతేయఋషివర్త్మసుకూర్పదృశఃపరిసరపద్ధతింహృదయమారుణయోదహరం । తతఉదగాదనన్తతవధామశిరఃపరమం పునరిహయత్సమేత్యనపతన్తికృతాన్తముఖే ॥ ౧౮ ॥ స్వకృతవిచిత్రయోనిషువిశన్నివహేతుతయాతరతమతశ్చకాస్స్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః।అథవితథాస్వమూ

ఉదరమితి ॥ వర్త్మసువేదాన్తేషు హి తేషూపాసనామార్గేషు . యే,కూర్పదృశస్సూక్ష్మమతయః.తత్ర-కేచి-దారుణయఃఅరుణవంశ్యాః- హృదయంహృద్గతం-దహరందహరశబ్దవాచ్యంహృదయపుణ్డరీకాన్తర్గతాకాశరూపం . త్వా,ముపాసతే. కేచిత్తు-వైశ్వానరవిద్యానిష్ఠాః ఉదరంఉదరస్థజాఠరాగ్నిశరీరకం-త్వా, ముపాసతే,కేచిత్తు - పరిసరపద్ధతిం-పరితస్సరతివ్యాప్నోతీతితథా,సుషుమ్నాఖ్యానాడీ-సైవ - పద్ధతిర్మార్గ-స్తాం-సుషుమ్నామార్గస్థం-త్వా -ముపాసతఇత్యర్థః-సుషుమ్నాయాఃహృదయాదారభ్య శిరఃపర్యన్తవ్యాప్తేఃతదభిప్రాయేణపరిసరపద్ధతిమిత్యుక్తం - తదేవస్పష్టయితుంపరిసరవర్త్మ విశింషన్తి తతః హృదయాదారభ్యేత్యర్థః-హేఅనన్త-యత్తవ , పరమం , ధామ,ఉపాసనస్థానం-శిరోభ్రూమధ్యం-తత్పర్యన్తం-యదుదగాదూర్ధ్వమాక్రామత్॥శ్రు ॥ "శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకే,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-తవధామశిరఃపరమిత్యనేనశిరోఽపిత్వదుపాసనస్థానమిత్యుక్తంభవతి ॥ శ్రు॥ " ఏషదేవపథోబ్రహ్మపథః-తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి , ఏతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తన్త,,ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యవిశింషన్తి యత్- మధ్యనాడీవర్త్మ -శిరోవా- సర్వేఽప్యుపాసకాః-సమేత్యప్రాప్య - పు-న-రిహప్రకృతిమణ్డలే-కృతాన్తముఖేమృత్యుముఖేసంసారే,నపతన్తి - యదితివర్త్మాభిప్రాయకోనపుంసకనిర్దేశః* ॥ ౧౮ ॥ *ఏవముపాసనస్థానప్రసఙ్గాత్పరమాత్మనోఽశుచిదేహసంబన్ధఉక్తః ॥ అథకార్యాన్తఃప్రవిష్టస్యాపితస్యనిర్దోషతయాపరమప్రాప్యత్వమాహుః॥స్వకృతేతి । హేతుతయాసర్వోపాదానత్వేన-స్వేనత్వయా-కృతాఃనిర్మితాః,విచిత్రాః, యోనయోదేహాః - యేషాం, తేషు-దేవమనుష్యాదివిచిత్రభవత్కృతశరీరకేషుజీవేష్విత్యర్థః-విశన్అన్తరాత్మతయాప్రవిశన్ , యద్వా, దేవాదిశరీరేష్వేవోపాసకానుగ్రహేణోపాసనార్థంవిశన్తిష్ఠన్,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః-విశన్నేవేత్యర్థః-తరతమతఃజ్ఞానాల్పత్వమహత్త్వాదిభావేన - స్వకృతాః-యోనీ,రనుకరోతీతితథా,హృదయాదికార్య పరిమాణోత్పత్తివినాశాద్యనుకారీ - చకాస్సీత్యర్థః-అనలవత్,యథా,అగ్నిః,స్వతస్తారతమ్యహీనోఽపి-తృణకాష్ఠాద్యనుసారేణతథాప్రకాశతే - తద్వత్-అథ-యద్యప్యేవమథాపీత్యర్థః-అమూషు , యోనిష్వవితథాస్వవిద్యమానాస్వపసంహృతాస్విత్యర్థః-అవితథమనుపసంహృతం , కుత-స్సమమేకరూపంస్వకార్యానుప్రవేశే

కృతకార్యగతదోషస్పర్శరహితం-తత్కృతః-ఏకరసమవిచ్ఛిన్నానన్దం-తవ - ధామస్వరూపం - విరజధియోనిర్మలమతయః అనునయన్త్యుపాసతే, అభియన్తిప్రాప్నువన్తిచేత్యర్థః అన్వయన్త్యభివిపన్న్యవ ఏకరసమితిపాఠాన్తరం - తదా.అభివిపన్న్య వఃవివిధత్వద్గుణవాచాత్మకస్తుతియుక్తాః-అన్వయన్తిఅన్వితాగచ్ఛన్తిప్రాప్నువన్తీతియావత్ - అత్ర॥శ్లో॥ సర్వజ్ఞస్సర్వదృక్స ర్వజ్ఞానశక్తిబలర్ధిమాన్ । అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చస్వాధీనోఽనాదిమాన్వశీ । క్లమతన్ద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః నిరవద్యఃపరఃప్రాప్తేర్నిరధిష్ఠోఽక్షరక్రమ ,, ఇత్యాదిస్మృత్యర్థోఽనుసంధేయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ‹‹పరమభజన్తియేపదమజస్ర సుఖానుభవం,ఉదరముపాసతే.అవితథంతవధామసమం.ఏకరస ,, మిత్యుదరాదిస్థానవిశేషాధిష్ఠానకదివ్యాత్మస్వరూపోపా సకానాంతత్ప్రాప్తిరుక్తా,అథ- దివ్యవిగ్రహోపాసకానామపితత్స్వరూపప్రాప్తిరూపంఫలమిత్యభిప్రేత్యతదుపాసకాశ్చ కేచిత్సన్తీత్యాహుః॥స్వకృతపురేష్వితి॥అమీషుదేవమనుష్యాదిషు , స్వేనత్వయా - కృతేషు,పురేషుత్వన్నివాసభూతేషుదే హేషు , సన్తమితిశేషః , అఖిలశక్తిధృతః అఖిలాః , శక్తీఃఆశ్చర్యశక్తీః - ధరతీతితథా - తస్య - తవాంశకృతం - అం శేనసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేన , కృతంకల్పితం ఉపాత్తమబహిరన్తఃఅన్తర్బహిర్దేశరహితం ,అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్తిషుష్ట మిత్యర్థః-ఆనేనవిగ్రహస్యాపిపురాన్తరశస్థానప్రయుక్తపరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కావ్యావృత్తిః , ఆసంవరణంసంకోచహేతురహి తం - పురుషంపురుషాకారంవిగ్రహం , వదన్తి - వేదాన్తాఇతిశేషః॥శ్రు॥ ‹‹అఙ్గుష్ఠమాత్రోరవితుల్యరూపః । అఙ్గుష్ఠమా త్రఃపురుషోమధ్యఆత్మనితిష్ఠతి।అఙ్గుష్ఠమాత్రఃపురుషోఽన్తరాత్మాసదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్ట ,, ఇత్యాద్యాఃవేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థఃఇతీత్థంభూతం- తవ - పురుషం-తథా - నృగతింనరజన్మ.-త్వదారాధనోపయుక్తమిదంనృజన్మేతిచ.విచి న్త్యవిచారపూర్వకంనిశ్చిత్య - భువిభూమౌ-కేచి , త్కవయోవివేకినః - నిశ్వసితాఃప్రాణాయామపరాః - జితప్రాణే న్ద్రియాఇత్యర్థః-తవాఙ్ఘ్రిముపాసతే-కథంభూతం, నిగమావపనం - నిగమానాం - వేదానా-మావపనంక్షేత్రంప్రతిపా

స్వవితథంతవధామసమంవిరజధియోఽన్వయన్త్యభివిపన్న్యవఏకరసమ్॥౨౦॥స్వకృతపురేష్వమీష్వబహిరన్త
రసంవరణంతవపురుషంవదన్త్యఖిలశక్తిధృతోంఽశకృతమ్।ఇతినృగతింవివిచ్యకవయోనిగమావపనంభవతఉ
పాసతేఽఙ్ఘ్రిమభవంభువినిశ్వసితాః(విశ్వసితాః)॥౨౧॥దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయతవాత్తతనోశ్చరి
తమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః । నపరిలషన్తికేచిదపవర్గమపీశ్వర తేచరణసరోజహంసకులసఙ్గవిసృష్ట
గృహాః ॥ ౨౨ ॥ త్వదనుపథంకులాయమిదమాత్మసుహృత్ప్రియవచ్చరతితథోన్ముఖేత్వయిహితేప్రియఆత్మనిచ।

దనవిషయమితియావత్ - యద్వా,నిగమస్యజ్ఞానస్యావపనం - ఆసమన్తాదుప్యతేఽనేనేత్యావపనం - ఉత్పాదకం ॥ శ్లో॥ ‹‹తేషాంసతతయుక్తానాంభజతాంప్రీతిపూర్వకమ్।దదామిబుద్ధియోగ,,మితిభగవదుక్తేః-అభవంనభవస్సంసారో.యస్మాత్సే వ్యమానాత్ తం-భువివిశ్వసితా-ఇతిపాఠాన్తరం-తదా- మోక్షయిష్యతీతిదృఢవిశ్వాసయుక్తాఃఉపాసతఇత్యర్థః ❁॥౨౧॥ ❁ కేచిదుభయవిధమప్యుపాసనం విహాయకేవలం త్వద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపినేచ్ఛన్తీత్యాహుః ॥ దురధిగమేతి॥ దురధిగమందుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం-య-దాత్మనస్తవ-తత్త్వంయాథాత్మ్యం-తస్య-నిగమాయప్రకాశనాయ-ఆత్తాఉపా త్తా- తనుఃరామకృష్ణాదిరూపా-యేన,తస్య-తవ-చరితమేవ-మహా-నమృతాబ్ధి-స్తస్మిన్-పరివర్తేనఅవగాహనేనపరిశ్రమణాః పరిరత్రవర్జనే,పరివిధూతాః-శ్రమాఃఆధ్యాత్మికాదితాపాః,యేషాం- తే- హే-ఈశ్వర తేతవ-చరణసరోజసంబన్ధినో-హంసా భాగవతా - స్తత్కులసఙ్గేన-విసృష్టాస్త్యక్తాః-గృహాఃగేహదేహాద్యనురాగా-యైస్తే -అపవర్గం మోక్షసుఖమపి-నపరిలషన్తి నకాఙ్క్షన్తి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁నృగతింవిచిన్త్యేత్యనేనదేహస్యభగవత్సేవోపయుక్తత్వమభిప్రేతం- తదేవస్పష్టయన్త్యస్తథైవస తితస్యసాఫల్య-మన్యథాతునసాఫల్యం-ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచే-త్యాహుః ॥ త్వదనుపథమితి ॥ కులాయంనీడతుల్య-మిదం నృశరీరం-త్వదనుపథంత్వదనువర్తి, త్వదారాధనప్రవణంచే - దిత్యర్థః-తర్హ్యాత్మాదివచ్చరతి-ఆత్మాదిభిస్తుల్యంస్యాదిత్యర్థః-త థాప్య , సదప్యుపాసనయాశబ్దాదివిషయసేవయాహేతుభూతయా - ఆత్మహనఃఆత్మఘాతినః - విషయసేవాయాఃఅన్తతః స్థావరత్వాపాదకతయాఆత్మనోఽసత్ప్రాయతాపాదకత్వాత్తత్సేవాపరాఆత్మఘాతినఏవేతిభావః - త్వయ్యాహోనరమ న్తే - అహోనిరతిశయగుణవదిదంశరీరంప్రాప్యాపిత్వాంనభజన్తఇతిఖేదః-కథంభూతే - యథోత్సుకేయథావస్థితోత్సుకా లానన్దే-అతఏవ- ప్రియే-అతఏవచ - హితే-ఉన్ముఖఇతిపాఠేఈషదానుకూల్యేనాప్యభిముఖీభవితుముద్యుక్తఇత్యర్థః - కుతస్తా న్ప్రతిఖిద్యధ్వేఇత్యతఆహుః-యద్యస్మా - దనుశయాఃప్రతిజన్మభుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహనిమిత్తకర్మయుక్తాః-ఉరుబహు- భయం-యస్మిన్తస్మి - న్సంసారే-భ్రమన్తి-అత-స్తే - కుశరీరభృతఃకుత్సితదేహభాజఃకేవలంశోచ్యాఏవేతిభావః - భుక్తావశి

ష్టంకర్మానుశయ-స్తఏషామస్తీత్యర్థః ఆఢ్యాచ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఆస్తాంత్వయి నరమన్త్ర ఇతి. అహో బత త్వయి ద్వైపాదికవపి నకు ర్వ్య-ర్యత స్త్వయి విలక్షణ విషయే తస్యాపి త్వత్ప్రాప్తిసాధనత్వాదితి సదృష్టాన్తం సోదాహరణం సోపపాదనం చాహుః ॥ నిభృ తేతి ॥ మరుతః ప్రాణాః మనశ్చ. అక్షాణీన్ద్రియాణి చ . నిభృతాని సంయమితాని. మరుదాదీని . మైస్తైశ్చ దృఢం అవిచాల్యం. యో గముపాసనాత్మకం. యుఞ్జత ఇతి తథా - తేమునయః. హృది-యత్త్వత్స్వరూపముపాసతే . తదేవా. రయః శత్రవోఽపి. స్మర ణాద్ప్రీతిపూర్వకస్మరణా - ద్యయుః ప్రాపుః. తథా - స్త్రియః గోప్యోఽపి ఉరగేన్ద్రస్యాహీన్ద్రస్య - దేహసదృశయోర్భుజద ణ్డయో-ర్విశేషేణ-సక్తా - ధీ-ర్యాసాం-తాః . తదేవ-యయు - రిత్యన్వయః. విషయస్య విలక్షణత్వాదితి భావః. కిం బహునా వ యం వేదాభిమానినో దేవా అపి , అఙ్ఘ్రిసరోజమేవ సుధా . తద్వదో భోగ్యం - యేషాం- తే-త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకా వయమ పీత్యర్థః. యద్వా . అఙ్ఘ్రిసరోజం. సుష్ఠు - ధయన్తి పిబన్తి అనుభవన్తీతి యావత్ “ ధేట్పానే ,, ఇతి ధాతోరూపమిదం-త్వయి ప్ర మాణతయా త్వదన్తరఙ్గభూతా స్త్వత్స్వరూపాది ప్రకాశకా వయమపీత్యర్థః. తవ - సమాస్తుల్యాః - మునిప్రభృతయ ఇవ త్వా మేవ విషయభూతం తాత్పర్యతోఽర్థతశ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ సమదృశ ఇతి ॥ సమా-దృ - గ్య స్యా - నాదృతనిమ్నోన్నతభావస్య - వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయ వ్యాజమాత్రావలమ్బినస్సర్వానుజిఘృక్షో స్తవప త్వే ఽపి తుల్యాకష్ఠ్యా ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ అఙ్ఘ్రిసరోజసుధా ఇత్యనేన భగవత్స్వరూపస్వభావాదిప్రకాశకం వేదాఖ్యం శాస్త్రమేవేత్యభిప్రేతం - అతస్తేన వినా భగవతో దురవగమత్వం సహేతుకమాహుః ॥ క ఇహేతి ॥ అవరజన్మలయః అర్వా చీనోత్పత్తినాశవాన్ - ఇహ లోకే కోను పుమాన్- అగ్రసరం సృష్టేః పూర్వభావినం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేన కారణతయా ఽవస్థితం- త్వాం- వేద-శాస్త్రేణ వినా సకోఽపి వేదేత్యర్థః బతేతి విస్మయే ॥ శ్రు ॥ “ యతో వాచో నివర్తన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా వా ఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య స్వభావం తం వేత్తుముద్యుక్తోఽపి విస్మీయతే - సర్వేషామవరజన్మలయత్వముపపాదయన్తి ॥ యత స్త్వత్తః- ఋషిర్బ్రహ్మా-ఉదగాదుద్బభూవ . యం - మనుపశ్చాచ్చతుర్ముఖోత్పత్త్యనన్తరమిత్యర్థః-ఉభయే నివృత్తినిష్ఠాస్సనకాదయః

నబత రమన్త్యహో అసదుపాసనయాఽఽత్మహనో యదనుశయా భ్రమన్త్యురుభయే కుశరీరభృతః ॥ ౨౩ ॥ ని భృతమరున్మనోఽక్షదృఢయోగయుజో హృదియన్మునయ ఉపాసతే తదరయోఽపి యయుస్స్మరణాత్ । స్త్రియ ఉరగేన్ద్రభోగభుజదణ్డవిషక్తధియో వయమపి తే సమాస్సమదృశోఽఙ్ఘ్రిసరోజసుధాః ॥ ౨౪ ॥ క ఇహ ను వేద ❋ బతావరజన్మలయోఽగ్రసరం యత ఉదగాదృషిర్యమను దేవగణా ఉభయే । తర్హి ❋ న సన్న చాసదుభయం న చ కా లజవః కిమపి న తత్ర శాస్త్రమపకృష్య శయీత యదా ॥ ౨౫ ॥ జనిమసతస్సతో మృతిముతాత్మని యే చ భిదాం విపణ

ప్రవృత్తినిష్ఠాః మరీచ్యాదయశ్చ - దేవా- ఉదగుః-మనుజాస్తేభ్యోఽర్వాచీనా ఇతి కిము వక్తవ్యమితి భావః- అగ్రసరత్వముపపా దయన్తి ॥ తర్హీతి ॥ యదా-భవాన్-శాస్త్రం, మపకృష్య స్వస్మాద్వియోజ్య నిధాయ-శయీత శయితవాన్-తర్హి తదా-సృష్టేః పూర్వ కాలే-సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు - అసత్కార్యావస్థమచిద్వస్తు - ఉభయం మిశ్రరూపం కార్యం చ-కాలజవః కాలప్రవృత్తిః-స ర్గాదివిషయా-నాసీత్-కిం బహునా-తత్ర తదా-న కిమప్యాసీదిత్యర్థః. అత్ర ॥ శ్రు ॥ “ నాసదాసీన్నో సదాసీత్ । ఏకో హ వై నా రాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నేమే ద్యావాపృథివీ ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః. అవరజన్మలయోఽగ్రసరమితి చ హేతు గర్భం - యద్యప్యవరజన్మా పుత్రాదిరగ్రసరం పిత్రాదికం అయమిత్థంభూత ఇతి జానాత్యేవ - తథాప్యత్ర భగవతో వాఙ్మన సాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావత్వే , అవరజన్మలయానాం తన్మాయామోహితత్వేన తదనుగ్రాహ్యజ్ఞానత్వేన చ తద్వేదనాక్ష మత్వేచ - తాత్పర్యం - తర్హి నసన్న చాసదితి సృష్టేః పూర్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్నిశేషేన నామరూపవిభాగాన ర్హ కారణావస్థచిదచిద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణోఽగ్రసరత్వోక్త్యా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకస్యాసత ఏవ ద్రవ్యస్య స్థూలచిదచి ద్విశిష్టతారూపకార్యావస్థాయోగిత్వలాభాత్సత్కార్యవాదః ఫలితః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అథ తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం విరుద్ధ వాదప్రజ్ఞాన్మతాన్తరాణి చానూద్య దూషయన్తి ॥ జనిమితి ॥ అసతో ద్రవ్యస్య , జనిముత్పత్తిం-సత్తాయోగమితి యావత్-సత శ్చ ద్రవ్యస్య , పశ్చాన్మృతిం నాశం చ - యే తార్కికాః-స్మరన్తీత్యసత్కార్యవాదోఽనూదితః - ఉతేతి పక్షాన్తరే-ఆత్మని-భి దాం స్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాం భిదాం . యే కేచిత్-స్మరన్తీతి చార్వాకమతానువాదః - తే హి దేహమా త్మానం మన్యన్తే - విపణం దేవమనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితం వాణిజ్యఫలతుల్యం స్వర్గాదిఫలం - ఋతం సత్యం- యే మీమాంసకాః-స్మరన్తీతి కర్మఫలసత్యత్వవాదానువాదః-న కేవలం స్మరన్తి - కింతు- తే తార్కికాదయః - ఆరుపితైరారోపి తై-ర్యుక్త్యాభాసై - రుపదిశన్తి చ తమారుపితైరితి పాఠే . తం స్వమతసిద్ధం-యుక్త్యాభాసై - రుపదిశన్తి చేత్యర్థః. తథా, త్రి వృత్ - త్రిగుణమయః సత్త్వాదిగుణత్రయ ప్రచురో జీవ ఏవ - న తు తదతిరిక్త-ఈశ్వరాఖ్య ఇతి నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యమతానువాదః-తత్ర సాధారణం దూషణమాహుః. ఇతీత్యాదినా. ఇతిభిదా ఇత్థంభూతో మతభేద ఇత్యర్థః-యదబోధకృతా-యస్య తవా-బోధకృతా

యాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తా- చిదచిద్విశిష్టత్వద్రూపస్య సత ఏవ ద్రవ్యస్య జగదాత్మకస్థూలావస్థారూపకార్యతాయోగిత్వం- పూర్వపూర్వసంస్థానత్యాగాత్మికాం వ్యుత్పత్తిమావృత్తివిధాదిభిః కర్మఫలస్యతారతమ్య- మతఏవ- అనిత్యత్వం- బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్యనిత్యత్వం- జీవాసంభావితసార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వకరణాధిపత్యస్వభావం పరమాత్మానం- దేవమనుష్యాదిదేహవిలక్షణం ప్రత్యగాత్మానంచా- జానత ఇత్థం ఏతే భేదాః ప్రవృత్తా ఇత్యర్థః, ననుబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభేదాత్ కార్యకారణయోర్భేదః, అత ఏవాసదేవ కార్యమపూర్వముత్పద్యత ఇతి యుక్తం- కించ- కారణమేవ చేత్కార్యం కారకవ్యాపారవైయర్థ్యం, సర్వస్య సర్వదా సత్త్వేన కార్యస్య నిత్యానిత్యవిభాగశ్చ న స్యాత్ అథ కార్యం సదేవ పూర్వమనభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజ్యతే- అతః కారకవ్యాపారార్థవత్త్వం నిత్యానిత్యవిభాగశ్చోచ్యేత- తదసత్- అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యన్తరాపేక్షత్వేఽనవస్థానాత్- అనపేక్షత్వే కార్యస్య నిత్యోపలబ్ధిప్రసఙ్గాత్- తదుత్పత్త్యభ్యుపగమేఽసత్కార్యవాదప్రసఙ్గాత్- అతోఽసతః కార్యస్యోత్పత్తిహేతుత్వేనైవ కారకవ్యాపారార్థవత్త్వం, మతశ్చ సత్కార్యవాదాసిద్ధిః- సన్న్వసత్కార్యవాదినోఽపి కారకవ్యాపారో నోపపద్యతే- ప్రాగుత్పత్తేః కార్యస్యాసత్త్వాత్- కార్యాదన్యత్ర కారకవ్యాపారేణ భవితవ్యం- తత్రాన్యత్వావిశేషాత్ తన్తుగతకారకవ్యాపారేణ ఘటోత్పత్తిరపి ప్రసజ్యేత- నైవం- యత్కార్యోత్పాదనశక్తం యత్కారణం తద్గతకారకవ్యాపారేణ తత్కార్యోత్పత్తిసిద్ధేః- అత్రోచ్యతే, సత ఏవ మృద్ధిరణ్యాదేర్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరాద్యుపపత్తేర్న తావన్మాత్రేణాసత్కార్యవాదప్రసఙ్గః- తత్తదవస్థస్య తస్యైవ ద్రవ్యస్య తత్తచ్ఛబ్దాస్పదత్వాని తాని కార్యాణీతి ద్రవ్యస్య తత్తదవస్థతాయాః కారకవ్యాపారాయత్తత్వేన తస్యార్థవత్త్వోపపత్తేః- అభివ్యక్త్యనుబన్ధీని చోద్యాని తస్యానభ్యుపగమాదేవ పరిహృతాని- ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేఽప్యసత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే- సత ఏవోత్పత్తేః- నను విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే- పూర్వమేవ సత్ తదుత్పద్యతే చేతి చేత్- న ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః- స్వావస్థితస్యోత్పత్తిః- అతః సర్వావస్థస్య ద్రవ్యస్య సత్త్వాత్ సత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే- సంస్థానస్యాసత ఉత్పత్త్యా వసత్కార్యవాదప్రసఙ్గ ఇతి చేత్- అసత్కార్యవాదినోఽప్యుత్పత్తేరనుత్పత్తిమత్త్వే సత్కా

మృతం స్మరన్త్యుపదిశన్తి త ఆరుషితైః । త్రిగుణమయః పుమానితి భిదా యదబోధకృతా త్వయి న తతః పరత్ర స భవే
దవబోధరసే ॥ ౨౫ ॥ సదివ మనస్త్రివృత్త్వయి విభాత్యసదామనుజాత్సదభిమృశన్త్యశేషమిదమాత్మతయా

ర్యవాదప్రసఙ్గః- ఉత్పత్తిమత్త్వే చ అనవస్థా అస్మాకం త్వవస్థానాముత్పత్తిస్థానీయానాం పృథక్ప్రతిపత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావత ఏవోత్పత్త్యాదికం సర్వం సరవద్యమితి ఏవమమనూయం దేహశ్శిరసి మే దుఃఖం వాదమేవేదసైత్య పరోక్షమేవ దేహాత్మనోర్వ్యతికరప్రతీతేః ॥ శ్రు ॥ “నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామ్” ఇత్యాదిశాస్త్రాచ్చ తదవగతేః “పుమాన్న దేవో న నరః” ఇత్యాదినా దేవత్వాదిప్రతిషేధాచ్చాత్మనాం భిదావాదోఽజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ “తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే । ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే । నాస్త్యకృతః కృతేన” ఇత్యాదిశ్రుతేః “దాక్షాయణయజ్ఞేన సువర్గకామో యజేత” ఇత్యావృత్తివిధానాచ్చ కర్మఫలానిత్యత్వావగతేస్తన్నిత్యత్వవాదోఽప్యజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ । సత్యకామస్సత్యసంకల్పః । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః” ఇత్యాదీని బహుప్రమాణాని స్వయమవగన్తవ్యాని- ఇత్థమేషాం వాదానామజ్ఞానమూలత్వముక్తమ్- అథ భగవజ్జ్ఞానవతాం తాదృశభ్రమాభావమాహుః ॥ త్వయీతి ॥ తతః పూర్వప్రస్తుతసదసచ్ఛబ్దవాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం- పరత్ర పరస్మిన్- స్వలక్షణ ఇతి యావత్- అవబోధరసే జ్ఞానస్వరూపే త్వయి- యథావద్విజ్ఞాతే సతీతి శేషః- స అబోధః తన్మూలో వాదభేదశ్చ- నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిమబోధనిదానమిత్యపేక్షాయాం మనోదోష ఏవేతి- కిం తన్నివృత్తినిదానమిత్యపేక్షాయాం భగవదుపాసనాత్మకయోగ ఏవేతి- విశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు సర్వమిదం జగత్- భగవదాత్మకతయా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయా చ తదన్యదేవ పశ్యన్తీతి వదన్త్యస్సత్కారణవాదరూపదూషణపరిహారపూర్వకమసత్కారణవాదాసాధారణానుపపత్తిమాహుః ॥ సదివేతి ॥ ఆమనుజాత్ మనుజపర్యన్తాత్ మనుష్యపర్యన్తానాం దేహినామిత్యర్థః- త్రివృత్ త్రిగుణాత్మకం మనః- సదివ- సత్త్వమర్థక్రియాకారిత్వం- కార్యకరమివ ప్రతీయమానమపి- త్వయి- సద్భాతి కార్యకరం న భవతి- చిదచిదాత్మకజగద్విశిష్టం తదాత్మానం త్వాం న ప్రకాశయతీత్యర్థః- ఆత్మానం త్వాం, విదన్త్యుపాసత, ఇత్యాత్మవిదః, త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు, అశేషం కృత్స్నం, ఇదం- జగత్- ఆత్మతయా, ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః “అజయాఽఽత్మనాచచరత” ఇత్యుక్తప్రకారేణ- సదభిమృశన్తి, సచ్ఛబ్దవాచ్యసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కారణం బ్రహ్మైవ కార్యజగ

రూపేణావస్థితవత స్తతో ఽనన్యదిత్యేవముపాస్యపర బ్రహ్మవిశేషణతయా ఉపాస్యకోట్యన్తర్గతత్వా జ్జగదుపాదేయమే వ పశ్యన్తీత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వేన జగతో హేయత్వాభావే దృష్టాన్తమాహుః ॥ నహీతి ॥ కనకస్య - వికృతింవికారంకటకము కుటాదికం-నహిత్యజన్తి - కింతు-తదాత్మతయా ప్రకృతిభూతకనకానన్యతయా - ఉపాదదత ఏవేతి శేషః. కార్యావస్థాయామపి కనకావ్యతిరేకాదితిభావః - యదికార్యం కారణాదన్యత్తదా-కనకస్యవికృతింత్యజేయు - రిత్యసత్కార్యవాదే ఽనుపపత్తి రభిసంహితా - ఏవంజగదుపాదేయమేవేత్యాహుః ॥ స్వకృతమితి ॥ స్వరూపపరిణామశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమనుప్రవేశో క్తిః-అనేనస్వపక్షేదూషణోద్ధారః-స్వశబ్దః పరమాత్మపరః-స్వకృతం - జగత్తేనపరమాత్మనా, అనుప్రవిష్టంవ్యాప్తమ్॥ శ్రు ॥ “తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ ,, దితిహి శ్రుతిః-అత, ఇదంజగ-దాత్మతయాఅవసితం. ఉపాస్యపరమాత్మశబ్దవాచ్యవస్త్వన్తర్గతతయాసుఖరూపంనిశ్చితమిత్యర్థః॥ శ్రు॥ “తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత। యద్వైతత్సుకృతం, రసోవైసః ,, ఇతిహి శ్రుతిః ,యద్వా, ఆత్మతయా ఽన్తఃప్రవిశ్యధారకతయా, అన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వంహ్యాత్మశబ్దార్థః, తేన, అవసితంవ్యాప్తం, అనేనాకాశాది వన్నతూష్ణీంవ్యాప్తిః, కింతు, ధారకతయేత్యుక్తం, అనేనేదంసదభిమృశన్తీత్యుక్తసామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితిఫలితమ్ ॥ ౧౫ ॥ నన్వేవమాత్మవిదస్సదభిమృశన్తు-తతఃకిం-మత ఆహుః॥ తవేతి॥ ఇత్థమిదం సదభిమృశన్త ఏవ-మృత్యుమంతరన్తీతిభావః-తథాహి॥ అఖిలసత్త్వానాంసర్వేషాంజన్తూనాం-నికేతతయా-ధారకతయా-యే-తవ-పరిచరన్తి-అఖిలాన్తరాత్మత్వేన త్వాంసేవన్తే ఉపాసత ఇతియావత్-త ఉతత ఏవ-నిర్ఋతేర్మృత్యోః-శ్శిరోమూర్ధానమవిగణయ్యానాదృత్య-పదాపాదేనాక్రామన్తి మృత్యోర్మూర్ధ్నిపదందధతీతత్తోముచ్యన్త ఇత్యర్థః - తద్విపరీతానభిమృశతాంకాగతిరిత్యత ఆహుః , పరివయస ఇతి॥ అవిబుధానితిచ్ఛేదః , అవిదుషఃసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనరహితాన్ , గిరాశాస్త్రాత్మకస్వకీయోపదేశేన ,పరివయసే ' అయమప మే ,, త్యాదిదణ్డకపరికల్పనయ తేః - వీగతివ్యాప్త్యోరిత్యస్యణ్యన్తస్యవాఇదంరూపం- అస్యగత్యర్థకస్యజ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధయసీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పరివయసే - గమయసి-సన్మార్గంప్రాపయసీత్యర్థః, పశూనివ-యథాదుర్గమాన్పశూన్ వాసికాసూత్రా

ఽఽత్మవిదః । నహివికృతింత్యజన్తికనకస్యతదాత్మతయాస్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయా ఽవసితమ్॥ ౧౫ ॥
తవపరియేచరన్త్యఖిలసత్త్వనికేతతయాత ఉతపదాక్రమన్త్యవిగణయ్యశిరోనిర్ఋతేః । పరివయసే పశూనివగిరా
ఽవిబుధానపితాంస్త్వయికృతసౌహృదాఃఖలుపునన్తినయేవిముఖాః ॥ ౧౬ ॥ త్వమకరణ (త్వమకరణ) స్స్వ
రాడఖిలకారకశక్తిధరస్తవబలిముద్వహన్తిసమదన్త్యజయా ఽనిమిషాః । వ * ర్షభుజో ఽఖిలక్షితిపతేరివవిశ్వ

దిభిస్సమ్యక్శిక్షయన్తి, తద్వ-చ్ఛాస్త్రాత్ త్వామిత్థంభూతంజ్ఞాత్వా క్రమేణోపాసీనాముచ్యన్త ఇతిభావః-పరివయస ఇత్యనేనాభి ధ్యామపురుషేణ నిరతిశయకృపావత్త్వం సర్వావజిఘృతుత్వం చసూచితం - తర్హిశాస్త్రానధికారిణాంకాగతిరిత్యత ఆహుః - తాంస్తితి, యే, త్వయి-నవిముఖాః వైముఖ్యరహితాః - అత ఏవ కృతంసౌహృదం యైస్తే- త్వద్భక్తాః-స్త్రీ-నక్షత్ర శాస్త్రాధికారరహితానపి - పునన్తిఖలు - భాగవతసేవయా తే ఽపిముచ్యన్త ఇతిభావః యేషాం సత్సేవాఅపినరోచతే - తేషామధోగతిరేవేతి తాత్పర్యమ్ ॥ ౧౬ ॥ నను సర్వకారణత్వాత్తదనన్యత్వేనాభిమృశన్త ఏవ మృత్యోశ్శిరః పాదేనాక్రామన్తీతిసత్యం యది కారణత్వోపాస్యస్య నియతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వపరత్వాదిగుణపౌష్కల్యం స్యాదిత్యపేక్షాయాంతత్పౌష్కల్యమాహుః ॥ త్వమితి ॥ అకరణః-శ్రోత్రాదికరణరహితః-సఙ్కల్పమాత్రేణకరోతీత్యకరణః-సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్తవిశ్వః-జగత్సర్గోపాదకసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానాశ్రయ ఇతియావత్ - అనేన - సార్వజ్ఞ్యంఫలితం - త్వమకరణ ఇతి పాఠాన్తరం తదా-కరణాయత్తజ్ఞానరహితః॥ శ్రు ॥ “పశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణః। నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే ,, ఇతిహి శ్రుతిః-కార్యంశరీరం-కరణమిన్ద్రియంచ నవిద్యతే - ప్రాకృతశరీరేన్ద్రియతదాయత్తజ్ఞానరహితః - నిత్యనిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యాశ్రయ ఇతితదర్థః - సార్వజ్ఞ్యస్యనిరుపాధికత్వస్ఫోరణాయస్వరాడితి స్వరాట్ స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః కర్మవశ్యానాంప్రేరకశ్చ-స్వాతన్త్ర్యస్యసప్రతియోగికత్వాత్, అఖిలకారకశక్తిధరః నిమిత్తోపాదానకారణసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకానికారకాణి - తచ్ఛక్తీశ్చ, ధరతీతితథా సకలకారకతచ్ఛక్తినిర్వాహక ఇత్యర్థః- అథపరత్వమాహుః॥ తవేత్యాదినా ॥ అజయాఅజాశబ్దాభిధయాప్రకృత్యా-సహితా ఇతి శేషః - ప్రకృతిపరతన్త్రాః - అనిమిషాదేవాః-వాయుసూర్యాగ్నీన్ద్రాదయః-విశ్వసృజఃప్రజాపతయశ్చ - యే యే-యత్ర యత్రవ్యాపారే - అధికృతా-స్తేసర్వే- భవత-శ్చకితాఃభీతాస్సన్తః , తవ-బలింస్వస్వాధికారానువర్తనాత్మికాంపూజా-ముద్వహన్తివిదధతి - సమదన్తిత్వయాదత్తాన్భోగాననుభవన్తిచ - యథావర్షభుజో భారతాదివర్షభోక్తారః - అఖిలక్షితిపతే స్సార్వభౌమస్య-బలిం-విదధతి, తద్వత్-అత్ర ॥ శ్రు ॥ “భీషా ఽస్మాద్వాతఃపవతే భీషోదేతిసూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ, మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమః ,, ఇతి “భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతిసూర్యః । భయాదిన్ద్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుర్ధావతిపఞ్చ

మః ॥ యదిదంకించజగత్సర్వంప్రాణఏజతినిస్సృతమ్ । మహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి ,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః - ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టపరమాత్మనిస్థితానాంసర్వేషాంతతోనిస్సృతానాంతస్మాత్సంజాతమహాభయనిమిత్తమేజనంకమ్పనమస్తి , తచ్ఛాసనాతివృత్తౌకింభవిష్యతీతిమహతోభయాద్వజ్రాదివోద్యతాత్కృత్స్నం జగత్కమ్పతఇతితదర్థః. మహద్భయంవజ్రముద్యతమితిపఞ్చమ్యర్థేప్రథమా ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఇత్థంకల్యాణగుణపౌష్కల్యముక్తం,తర్హి - కింహేయాఅపిగుణాస్సన్తీత్యపేక్షాయాంతేనసన్తీతివదన్త్యః కథమవర్జనీయ ప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తిరిత్యపేక్షాయాంహేయప్రత్యనీకభవత్కటాక్షాదేవేత్యాహుః ॥ స్థిరేతి ॥ స్థావరజఙ్గమాస్సర్వేప్రాణినః - అజయోత్థనిమిత్తయుజఃప్రకృతికార్యదుఃఖనిమిత్తశరీరయుక్తాస్స్యుః- సర్వేషామజాసంబన్ధోఽవర్జనీయఇతిభావః- తత్రతత్ర-కేషాంచిదేవంభూతానాం - విరహోయదికదాచిత్ప్రకృతిమోక్షస్సంభవతిచేత్పరస్యతవ - ఉదీక్షయాకటాక్షాదేవ-మోక్షస్స్యాదిత్యర్థః - ఉపాయనివృత్తిస్త్వత్కటాక్షమూలైవేతిభావః - నన్వవర్జనీయప్రకృతిసంబన్ధేషుకాంశ్చిత్తతస్త్యాజయన్నహంకింవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయగుణఇత్యతస్సంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ హేయాన్విశేషేణముక్త- హేయప్రతిభటేత్యర్థః-ఏతదేవవిశదీకుర్వన్తి॥నహీతి॥పరమస్య-పరఃఉత్కృష్టఃకారుణికః-మానవిద్యతే యస్మాత్తస్య - పరమకారుణికస్యతవ-కశ్చిదపరఃకరుణావిషయః-పరస్తద్విషయశ్చ , నాస్తి - సర్వాత్మనాంశరీరభూతత్వాదరక్షణీయోనాస్తి-అత-స్సర్వరక్షకస్య - మతోనవైషమ్యాదిహేయసంభావనాఽపి - తథాఽపివ్యాజమాత్రావలమ్బిత్వాన్నసర్వాన్మోచయసీతిభావః - నకేవలంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరూపహేయాభావఏవ - అపితు - సర్వేహేయగుణానసన్తీత్యభిప్రాయేణసదృష్టాన్తంవిశింషన్తి ॥ వియతఇత్యాదినా ॥ వియతఇవఆకాశస్యేవ - అపదస్యాస్థానస్య - హేయానాశ్రయస్య - యథా-సర్వత్రవ్యాప్యస్థితస్యాప్యాకాశస్యవ్యాప్యగతదోషానాశ్రయత్వం-తద్వద్ధేయానాశ్రయస్యేత్యర్థః , అతఏవ-శూన్యతులాంశూన్యోపమాం-దధతః , సర్వవ్యాపినోఽపివ్యాప్యగతదోషస్పర్శాభావేనావిద్యమానతుల్యస్యేత్యర్థః - విహరఉదీక్షయేతిపాఠాన్తరం - తదాఽయమర్థఃనను-యద్యహమకరణ-స్తర్హిజగత్సృష్ట్యాద్యనుపపత్తిః , స్వరాజోజగద్వ్యాపారానుపపత్తిశ్చ - సకరణానాంకర్మవశ్యానాంచైవకర్తృత్వవ్యా

సృజోవిదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాః ॥ ౨౯ ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థనిమిత్తయుజోవిహర(హార) ఉదీక్షయాయదిపరస్యవిముక్తతతః।నహిపరమస్యకశ్చిదపరోనపరశ్చభవేద్వియతఇవాపదస్యతవశూన్యతులాందధతః ॥ ౩౦ ॥ అపరిమితాధ్రువాస్తనుభృతోయదిసర్వగతాస్తర్హినశాస్యతేతినియమోధ్రువనే

పారవత్త్వాదిదర్శనా - దిత్యతఆహుః ॥ స్థిరేతి ॥ యదియదా-విహారఃవిహారః- చిక్రీడిషోదతీత్యర్థః తదా-పరస్యప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణస్యతవ -ఉదీక్షయా « బహుస్యాం ,, మిత్యుక్తసఙ్కల్పమాత్రేణైవ - అజాయాఃప్రకృతేస్సకాశా-దుత్థాన్యుదితాని - నిమిత్తానిదేహనిమిత్తానిబుద్ధీన్ద్రియాదీని - తైర్యుజ్యన్త ఇతితథా - స్థిరచరజాతయః స్థావరజఙ్గమసంస్థానాస్సర్వేప్రాణినస్స్యుః - ఉదీక్షయేత్యనేనకరణాయత్తకర్తృత్వవ్యుదాసః - విహార ఇత్యనేనకర్మాయత్తవ్యాపారవత్త్వవ్యుదాసః - అతఏవ - జగత్సర్గరూపవ్యాపారస్యజీవవ్యాపారవత్సుఖదుఃఖనిమిత్తత్వవ్యుదాసశ్చఫలితః -తత్రహేతుత్వేనసంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ అస్యాయమేవోక్తఏవార్థః - జీవానాంత్వసర్వజ్ఞత్వాసర్వశక్తిత్వాసత్యసఙ్కల్పత్వాదిహేయాస్పదత్వాన్నసఙ్కల్పమాత్రేణఘటాదికర్తృత్వమితిభావః -కస్తర్హిమమోదీక్షితేత్యతఆహుః - తతః-యతఏవంతతః-పరమస్యసర్వోత్కృష్టస్య-పరఃపూర్వభావీ-ఉదీక్షితా,నాస్తి-పరమకారణత్వాదితిభావః- అతఏవా-పరఃకార్యభూతఃకశ్చిదపి-నాస్తి-సర్వస్యత్వత్కార్యత్వాదితిభావః-యద్వా-అపరఃఅన్యః-అశరీరభూతః,కశ్చిదపి- నాస్తి-సర్వస్యత్వదాత్మకత్వాదితిభావః తర్హి - వ్యాప్యగతదోషప్రసక్తిరిత్యతస్సదృష్టాన్తంవిశింషన్తి॥వియతఇవేత్యాది॥యథోక్తఏవార్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ స్థిరచరజాతయస్స్యురిత్యనేన - చరాచరాత్మకస్థూలసూక్ష్మశరీరాన్తః ప్రవేశయోగ్యంజీవానాంస్వాభావికమణుస్వరూపత్వంసూచితంతద్విరుద్ధంజీవస్వరూపవిభుత్వవాదందూషయన్తి ॥ అపరిమితాఇతి ॥ హేధ్రువ,తనుభృతోజీవాః-అపరిమితాఅసఙ్ఖ్యేయాః,ధ్రువాఃనిత్యాశ్చతేయదిసర్వగతాః- తర్హి - నశాస్యతా - సర్వేషాంతుల్యత్వాత్పరమాత్మనాజీవాన్తరేణవాశాస్యతానియామ్యత్వానోపపద్యతే - ఇత్థం-నియమః-ఉత్క్రాన్తిగత్యాగత్యాదివిషయఃనిత్యంశ్రూయమాణో - నోపపద్యతే-ఉత్క్రాన్తిస్తావచ్ఛ్రూయతే॥శ్రు॥ «తేనప్రద్యోతేనైవఆత్మానిష్క్రామతిచక్షుషోవామూర్ధ్నోవాఅన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతి,,గతిరపి॥శ్రు॥ «యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తిచన్ద్రమసమేవతేసర్వేగచ్ఛన్తీతి॥ఆగతిరపి॥ శ్రు॥«తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణ ,, ఇతి-ఇతరథాఅణుత్వేతు - శాస్యతానియమాదయఉపపద్యన్తఇత్యర్థః యద్యపి-శరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాన్తిశ్శరీరస్థితస్యాప్యాత్మనః-కథంచిదుపపద్యతేగత్యాగతీతునకథంచిదుపపద్యేతే ॥ అత్ర సా

స్వాత్మన్యేవ సంవాద్య ఇత్యభిప్రాయేణాసియమశబ్దః ప్రయుక్తః. తథా చ శారీరకసూత్రం "స్వాత్మనా చోత్తరయోః" ఇతి. చశబ్దోఽవధారణే, తనుభృత ఇత్యనేన సర్వేషాం సర్వశరీరసంబన్ధావిశేషాత్సర్వశరీరానుచరపుణ్యపాపానాం సర్వసాధారణత్వేన వ్యవస్థితఫలాదానాయోగాచ్చ సనం నోపపద్యత ఇత్యాత్మవిభుత్వవాదేఽనుపపత్తిరుద్ఘాటితా. అపరిమితా ఇత్యనేన జీవైక్యవాదవ్యుదాసః. తత్ర బన్ధమోక్షశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివ్యవస్థానుపపత్తిర్దూషణమభిప్రేతం. నన్వణుత్వపక్షే జీవానాం పరమాత్మశాస్యత్వాకాంక్షాయాం కథం శాస్యత్వమిత్యపేక్షాయామన్తఃప్రవిశ్యైవేత్యాహ। అజని చేతి ॥ యన్మయం, యదజని వ్యాపకేన యేన ప్రచురం జగదజని జాతం తద్బ్రహ్మ అవిముచ్య అన్తః స్థిత్వైవ నియన్తృ ఇతి సమ్యగజానతాం యన్మతం తస్య మతస్య దుష్టత్వాత్ అమతం అనభిమతం ప్రామాణికానామితి శేషః, సమమనుజానతామితి పాఠాన్తరం. తదా సమశబ్దస్సర్వపర్యాయః. సమం సర్వం తజ్జగదవిముచ్య అన్తః స్థిత్వైవ నియన్తృ ఇత్యనుజానతాం ప్రామాణికానాం యదమతమనభిమతం తదనాదరణీయమిత్యధ్యాహారః. కుతః? తస్య మతస్య దుష్టతయా ప్రమాణవిరుద్ధత్వేనేత్యర్థః జగదజనీతి ప్రకృతిపురుషాత్మకజగత ఉత్పత్తిరుక్తా ॥ ౩౦ ॥ ననుప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యయోరుత్పత్త్యనుపపత్తిరత ఆహుః ॥ న ఘటత ఇతి ॥ అజయోర్నిత్యయోః ప్రకృతేః పురుషస్య చ నోత్పత్తిః స్వరూపేణ, విద్యమానయోరేవావస్థాన్తరాపత్తిరేవ యథా వాయ్వమ్బునోః పరస్పరసంయోగాజ్జలే బుద్బుదోత్పత్తివత్ ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయోస్సంయోగేన అసుభృతః ప్రాణినః వివిధైర్నామభిః రూపైశ్చ, పలక్షితాః స్వవ్యాహార్థ ఇతి భూతే భవన్తి దేవమనుష్యాదిశరీరవిశిష్టరూపేణోత్పత్తిర్యుజ్యత ఇత్యర్థః. తత ఇమే, అసుభృతః పరమే, త్వయి లిల్యుః, ప్రళయదశాయాం నామరూపవిభాగమపహాయ త్వయ్యవిభక్తతామాపురిత్యర్థః యథా సరితోఽర్ణవే యథా చ, మధుని సమాక్షికే, అశేషాః రసాః మకరన్దాస్తద్వత్, ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః, స్వావస్థావస్థితస్యోత్పత్తిః అతః అవస్థానామనిత్య

తరథా। అజని చ యన్మయం తదవిముచ్య నియన్తృ భవేత్సమమనుజానతాం యదమతం మతదుష్టతయా ॥ ౩౦ ॥
న ఘటత ఉద్భవః ప్రకృతిపూరుషయోరజయోరుభయయుజా భవన్త్యసుభృతో జలబుద్బుదవత్ । త్వయి త ఇమే
తతో వివిధనామగుణైః పరమే సరిత ఇవార్ణవే మధుని లిల్యురశేషరసాః ॥ ౩౧ ॥ నృషు తవ మాయయా భ్రమమమీ
ష్వవగత్య భృశం త్వయి సుధియోఽభవే దధతి భావమనుప్రభవమ్ । కథమనువర్తతాం భవభయం తవ యద్భ్రుకు
టిస్సృజతి ముహుస్త్రినేమిరభవచ్ఛరణేషు భయమ్ ॥ ౩౨ ॥ విజితహృషీకవాయుభిరదాన్తమనస్తురగం య
ఇహ యతన్తి యన్తుమతిలోలముపాయఖిదః । వ్యసనశతాన్వితాస్సమవహాయ గురోశ్చరణం వణిజ ఇవాజ స
న్త్యకృతకర్ణధరా జలధౌ ॥ ౩౩ ॥ స్వజనసుతాత్మదారధనధామధరాసురథైస్త్వయి సతి కిం నృణాం శ్రయత

త్వేఽప్యవస్థాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య నిత్యత్వాత్తస్య పూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకవినాశోత్పత్త్యవిరోధ ఇతి భావః అత్రార్ణవాదిస్థానీయం చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ॥ ౩౧ ॥ తర్హి ఉత్పత్తివినాశాద్యాత్మకసంసారనివృత్త్యుపాయః కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం త్వద్భక్తిస్తదభావ ఏవేత్యాహుః ॥ నృష్వితి ॥ అనుప్రభవః ప్రభవః సంసారో యస్మాత్తం, అమీషు నృషు, తవ మాయయా త్వదీయయా ప్రకృత్యా, భ్రమం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపం అవమృశ్య అయమేవ సంసృతిహేతురితి నిశ్చిత్య సుధియః, త్వయి, భృశం, భావం భక్తిం, దధతి, అనువర్తతాం త్వాం భజతాం, భవభయం సంసృతిభయం, కథం భవేత్ న భవేదేవేత్యర్థః కుతః యద్యస్మాదభవచ్ఛరణేషు న భవాన్ శరణం యేషాం తేష్వేవ తవ భ్రుకుటిః భ్రూభఙ్గరూపః త్రినేమిః త్రయో నేమయః శీతోష్ణవర్షకాలాత్మకాః, యస్య సః, సంవత్సరాత్మకః కాలః, భయం సంసృతిభయం, సృజతి, అభవచ్ఛరణేష్వితి పార్శ్వే భవతః, చరణం, యేషాం తేషు ఉపాయోపేయభావేన భవతశ్చరణమనాశ్రితేష్విత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ కుతస్తర్హి మయి భావ ఇత్యపేక్షాయాం మనోనిగ్రహాదేవ వైరాగ్యాత్మకాత్, స చ గురూపాసనాదేవ న తూపాయాన్తరేభ్య, ఇత్యభిప్రేత్యాహుః॥ విజితేతి। అతిచఞ్చలమత ఏవ, విజితాని హృషీకాణీన్ద్రియాణి, వాయవః ప్రాణాశ్చ యైస్తైరప్యదాన్తం దుర్నిగ్రహం, మన ఏవ తురగమశ్వం యే యన్తుం నియన్తుం గురోశ్చరణం విహాయ ఉపాయాన్తరేషు క్లిశ్యన్తో యతన్తే, తే వ్యసనశతాన్వితాః బహువ్యసనాకులాః, ఇహ సంసారసాగరే అసజ న్తిసజ్జన్తే, సన్ని విశన్తే దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః హే అజ అకృతకర్ణధరాః అలబ్ధకర్ణధరాః, వణిజః యథా, జలధౌ, మజ్జన్తి తద్వత్ ॥ ౩౩ ॥ నను మయి భృశం భావం విదధతు, తతః కిమిత్యపేక్షాయాం నిరతిశయానన్దజలధిమగ్నానాం వైషయికసుఖాన్తరనైరపేక్ష్యం, ఇతరేషాం తు సుఖం విషమిశ్రపయఃపానతుల్య, మిత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ స్వజనేతి॥ సర్వరసే సర్వవిధసుఖమయే, ఆత్మని చ, త్వయి॥ శ్రు॥ "రసో వై సః। రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతి। కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్।

యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్, ఇత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయసుఖస్వరూపే - తదావహే చ - ప్రియతమే - త్వయి, సతి విద్యమానే - నృణాం శ్రయతః - నృణాం మధ్యే కస్య చిదుక్తవిధం త్వాం భజతః పుంసః, స్వజనాదిభిః, కిం - న కించిదపి సుఖమిత్యర్థః, ఆత్మా దేహః - ధామ గృహం - ధరా భూమిః - అసుః ప్రాణః, రథశబ్దో వాహనోపలక్షకః - ఇతీత్థం - సత్ నిరతిశయపురుషార్థభూతత్వత్స్వరూపమజానతాం, అత ఏవ, రతయే సుఖార్థం, మిథునతశ్చరతాం మిథునీభూయ వర్తమానానాం - స్వవిహతేః స్వప్రకృతిసంబన్ధతిరోహితే - అత ఏవ - స్వనిరస్తభగే, స్వాః స్వాసాధారణాః - నిరస్తాః - భగో జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య, తస్మిన్ స్వస్వరూపే సతి, ఇహ లోకే, కోనుఽర్థః కామేషు, సుఖయతి అర్థకామాన్యతరో న కోఽపి సుఖయతీత్యర్థః స్వవిహతిస్వనిరస్తభగ ఇతి పాఠాన్తరం. తదా, స్వవిహతిః స్వయాథాత్మ్యానుభవవిఘాతః, తేన, స్వనిరస్తస్వాభావికజ్ఞానైశ్వర్యే స్వస్వరూపే సతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ నన్విత్థమాత్మానం సర్వరసం యే మామాశ్రయన్తే - తే - కిం మిథునతో న చరన్తీత్యాహుః॥ భువీతి॥ యే - త్వయి - నిత్యసుఖస్వరూపే - ఆత్మని చ - సకృదపి - మనో, దధతి. తే - పునః - పురుషాణాం, సారం జ్ఞానవైరాగ్యాదిరూపం - హరన్తీతి తథా - తాం, నావసథాన్ గృహాన్నోపాసతే న సేవన్తే - చగృహేషు మిథునతశ్చరన్తీత్యర్థః - అపి తు - పృథివ్యాం - పుణ్యాని - తీర్థాని గఙ్గాదీని - సదనాని క్షేత్రాణి చ, ఉపాసతే, తీర్థాన్యపి తీర్థీకర్తుం పుణ్యక్షేత్రాణ్యపి నిరతిశయపుణ్యావహాని కర్తుం తాన్యుపాసత ఇతి భావః, తత్ర హేతుత్వేన తాన్ విశింషన్తి - ఋషయః ద్రష్టారః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద ఇత్యర్థః - అత ఏవ - విమదాః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపమదరహితాః, ఉత అపి చ - భవతః, పదామ్బుజం - హృత్, యేషాం - తే - భవతః, పదామ్బుజే, హృత్, యేషాం, త ఇతి వా, అత ఏవా, ఘంభిదన్తీతి తథా, తాన్యఙ్ఘ్రిజలాని యేషాం, త - అనేన భగవద్భక్తానాం పాదస్పర్శోఽపి పావన ఇత్యభిప్రేతం, ఆత్మనీత్యనేన, కృష్ణస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చరూపకార్యస్య తచ్ఛరీరత్వం, అత ఏవ, పరమార్థత్వం చాభిప్రేతం, న హి మిథ్యాభూతం కించిత్కస్యచిచ్ఛరీరభూతం దృ

ఆత్మని సర్వరసే। ఇతి సదజానతాం మిథునతో రతయే చరతాం సుఖయతి కో న్విహ ❋ స్వవిహతే స్వనిరస్తభగే॥ ౩౫॥
భువి పురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయో విమదాస్త ఉత భవత్పదామ్బుజహృదోఽఘభిదఙ్ఘ్రిజలాః। దధతి సకృన్మన
స్త్వయి య ఆత్మని నిత్యసుఖే న పునరుపాసతే పురుషసారహరావసథాన్ ॥ ౩౬ ॥ సత ఇదముత్థితం సదితి చేత్ †
న్న తు తర్కహతం వ్యభిచరతి క్వ చ క్వ చ మృషా న తథోభయయుక్। వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోఽన్ధపరంపర

ష్టమ్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇత్థం కార్యస్య సత్యత్వాభ్యుపగమమభిప్రేత్య - అథ యః కార్యసత్తాప్రతిక్షేపేణ కార్యమిథ్యాత్వవాదః తం చోద్యముఖేన ప్రస్తుత్య ప్రతిక్షిపన్తి ॥ సత ఇతి ॥ సత ఇత్యాదినా తర్కహతమిత్యన్తేన కార్యమిథ్యాత్వవాదిమతానువాదః వ్యభిచరతీత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప, ఇతి విభాగః, తథా హి, సతః పరమార్థభూతాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్, ఉత్పన్నమిదం జగత్, సత్ పరమార్థభూతం, సత్యమితి యావత్, న తు, నైతద్యుక్తమిత్యర్థః - కుతః - యతస్తర్కహతమితి చేత్, యద్యపి యద్యస్మాదుత్పన్నం తత్తదాత్మకమేవ - యథా మృద్ధిరణ్యాదేరుత్పన్నం ఘటమకుటాదికార్యం, తథాఽపి - చేతనాత్పురుషాజ్జాతానాం కేశదన్తనఖలోమ్నామచేతనత్వదర్శనాదచేతనాద్గోమయాజ్జాతానాం వృశ్చికానాం చేతనత్వదర్శనాచ్చ కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యవ్యాప్త్యభావాత్, పరమార్థస్వప్నాదపరమార్థగజతురగాదీనాం, తథా పరమార్థశుక్తిశకలాదపరమార్థరజతస్య చోత్పత్తిదర్శనాత్ - సతదుత్పత్తిర్వైయర్థ్యాచ్చ, కార్యం, సదిత్యేతత్తర్కహతం - అతః, కార్యం మిథ్యైవేతి చేదిత్యర్థః - తర్కశ్చాత్రయుక్తిః - కా పునరత్రయుక్తిరితి చే, దుచ్యతే - మృద్ద్రవ్యమాత్రస్యానువర్తమానత్వం - తదతిరిక్తస్య చ వ్యావర్తమానత్వం, రజ్జుసర్పాదిష్వనువర్తమానస్యాధిష్ఠానభూతస్య రజ్జ్వాదేస్సత్యతా, వ్యావర్తమానస్య సర్పభూదలనామ్బుధారాదేరసత్యతా దృష్టా, తథా అనువర్తమానమధిష్ఠానభూతం మృద్ద్రవ్యమేవ సత్యం, వ్యావర్తమానాస్తు ఘటశరావాదయః అసత్యభూతాః, తథా, నిర్విశేషసన్మాత్రత్వసర్వాధిష్ఠానభూతాద్బ్రహ్మణోఽన్యః అహఙ్కారాదివ్యవహారాలమ్బనః కృత్స్నః ప్రపఞ్చః మిథ్యా - కారణభూతం సన్మాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యం, కించ, సత ఆత్మనో వినాశాయోగాదసతశ్శశవిషాణాదేరుపలబ్ధ్యభావాదుపలబ్ధివినాశయోగాత్కార్యం సదసద్భ్యామనిర్వచనీయమితి గమ్యతే - అనిర్వచనీయం శుక్తికారజతాదివన్మృషైవ - తస్య చానిర్వచనీయత్వం ప్రతీతిబాధాభ్యాం సిద్ధం - ప్రతీయతే హి ప్రపఞ్చః ప్రత్యక్షేణ ॥ శ్రు ॥ " ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం॥ నేహ నానాస్తి కించన మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి॥ యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్ - ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే,, ఇత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్బాధ్యతే చేతి - సను తర్కహతమితి పాఠాన్తరం - తదా - నను సత ఉత్పన్నమిదం సదితి చేత్ - తర్క

---

౩౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ స్వవిహతే   ౩౬ ॥ శ్లో † పా ॥ నను తర్క

హతమిత్యన్వయః - ఇత్థమనూదితంకార్యమిథ్యాత్వపక్షంప్రతిక్షిపన్తి-వ్యభిచరతీత్యాదినా, కార్యంసదిత్యయమర్థః క్వచవ్యభిచరతి-క్వచేతికాకుః, నక్వచిద్వ్యభిచారఇత్యర్థః-కేశపురుషాదిష్వపిఅచేతనాంశఏవకార్యకారణభావాదితిభావః.తథాఽపిస్వప్నాద్యర్థశుక్తికారజతాదౌమిథ్యాత్వేనవ్యభిచారఇత్యాహుః-క్వచమృషేతి॥ క్వచమృషా - నక్వచిదపికార్యంమృషేత్యర్థఃస్వప్నాద్యర్థానామపీశ్వరసృష్టత్వాన్న మృషాత్వం శుక్తౌరజతసద్భావాదన్యథాఖ్యా నాద్వానమృషాత్వమిత్యభిప్రాయః సతఉత్పత్తిపైయర్థ్యంపరిహరన్తి ॥ నతథోభయయుగితి ॥ వ్యభిచరతీత్యనుషఙ్గః-క్వచిదపిమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యేఉభయావస్థాసదర్శనాన్నవ్యభిచరతి, కార్యస్యకారణత్వరూపావస్థావదేవమృత్సువర్ణాదికందృశ్యతే - అత-స్తతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః వికల్పఃఘటశరావాద్యవస్థాభేదః,సచ,వ్యవహృతయే - ఘటేనజలమాహరేత్యాదివాక్యపూర్వకవ్యవహారార్థం-ఇషితఃఇష్టః-యద్వా-నన్వసచ్చేన్న ప్రతీయేత , సచ్చేన్నబాధ్యేత - ప్రతీయతేబాధ్యతేచశుక్తికారజతవత్ప్రపఞ్చరూపంకార్యం.అత-స్సదసద్భ్యామనిర్వచనీయంకార్యంమృషైవేత్యతఆహుః - నతథోభయయుగితి ॥ తథాతథాభూతమనిర్వచనీయం,ఉభయయుక్సత్త్వవిలక్షణత్వరూపధర్మద్వయయోగిద్రవ్యంసనాస్త్యేవేత్యర్థః-నను - శుక్త్యాదిషురజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలేపితన్నాస్తీతిబాధేనచాన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చ సదసదనిర్వచనీయమపూర్వమేవేదంరజతందోషవశాత్ప్రతీయతఇతికల్పనీయమితిచేన్న - తత్కల్ప - నాయామప్యన్యస్యాన్యథాభానస్యావర్జనీయత్వాదన్యథాభానాభ్యుపగమాదేవఖ్యాతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తేరన్యథానుపపత్తిరూపకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్ప్యమానంహీదమనిర్వచనీయంనతదానీమనిర్వచనీయమితిప్రతీయతే,అపితు - పరమార్థరజతమిత్యేవ.అనిర్వచనీయమిత్యేవప్రతీతంచే-త్ప్రవృత్తిబాధయోఃప్రవృత్తేరప్యనుపపత్తిః - అతోఽన్యస్యాన్యథాభానవిరహేప్రతీతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిహార్యత్వాచ్చ , శుక్త్యాదిరేవరజతాద్యాకారేణభాసతఇతిభవతాభ్యుపగన్తవ్యం,కించ-అనిర్వచనీయమపూర్వంరజతమత్రజాతమితివదతాతస్యజన్మకారణంవక్తవ్యం , నతావత్తత్ప్రతీతిః-తస్యాస్తద్విషయత్వేనతదుత్పత్తేఃప్రాగాత్మలాభాయోగా - న్నిర్విషయజాతాతదుత్పాద్యతదేవవిషయీకరోతీతిమహతామిదముపపాదనంఆధేన్ద్రియాదిగతోదోషఃతన్న , తస్యపురుషాశ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్,నాపీన్ద్రియాణి - తేషాంజ్ఞానకారణత్వాత్-నాపిదుష్టానీన్ద్రియాణి- తేషామపిస్వకార్యభూతేజ్ఞానఏవవిశేషకరత్వాత్ - అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానత్వమనవస్థాదిదోషనిరస్తం-కించా- పూర్వమనిర్వచనీయమిదంవస్తుజాతం-రజతాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాంకథమివవిషయీక్రియతే-నఘటాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం. రజతాదిసాదృశ్యాదితిచే - త్తర్హి-తత్సదృశమిత్యేవప్రతీతిశబ్దౌస్యాతాం,రజతత్వాదిజాతీయాయోగాదితిచే,త్సాపికింపరమార్థభూతాఉతాపరమార్థభూతానతావత్పరమార్థభూతా,తస్యాఅపరమార్థాన్వయాయోగాత్,నాప్యపరమార్థభూతా, పరమార్థాన్వయాయోగాత్ అపరమార్థేపరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్నిర్వాహకత్వాయోగాచ్చ;యత్తునరుక్తంరజ్జ్వాదివన్మన్నా!తస్యకారణస్యానువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యంసర్పాదీనామివఘటశరావాదికార్యాణాంమిథోవ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం- ఏవంసన్మాత్రస్యబ్రహ్మణోఽనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యంఅహంకారాదివ్యవహారాలక్ష్యనాస్యస్యేపదార్థాః మిథోవ్యావర్తమానత్వాదతఏవబాధితత్వాదపరమార్థాఇతి - తత్తుచ్ఛం - ద్వయోఃజ్ఞానయోర్విరోధేహిబాధ్యబాధకభావః , బాధితస్యైవవ్యావృత్తిః , అత్ర,ఘటాదిషుదేశకాలభేదేనవిరోధఏవనాస్తి, యస్మిన్దేశేయస్మిన్కాలేయస్యసద్భావః ప్రతిపన్నః తస్మిన్దేశేతస్మిన్కాలేతస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేద్విరోధాద్బలవతో బాధకత్వం - బాధితస్యచవ్యావృత్తిః , దేశాన్తరకాలాన్తరసంబన్ధితయాఽనుభూతస్యాన్యదేశకాలయోరభావప్రతీతావవిరోధఇతికథమత్రబాధ్యబాధకభావః , అన్యత్రనివృత్తస్యాన్యత్రవృత్తిర్వాకథముచ్యతే, రజ్జుసర్పాదిషుతు, తద్దేశకాలసంబన్ధితయైవనాభావప్రతీతేర్విరోధేబాధకత్వం , వ్యావృత్తిశ్చేతిదేశకాలాన్తరదృష్టస్యదేశకాలాన్తరవ్యావర్తమానత్వంమిథ్యాత్వవ్యాప్తంసదృష్టమితినవ్యావర్తమానత్వమాత్రంపారమార్థ్యహేతుః - యత్త్వనువర్తమానత్వాత్పరమార్థఇతి , తత్సిద్ధమేవేతినసాధనమర్హతి - అతోనసన్మాత్రమేవవస్తు - సతఉత్పత్తివైయర్థ్యంపరిహరన్తి ॥ వ్యవహృతయేవికల్పఇషితఇతి॥ అస్యయథోక్తఏవార్థః,అతస్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః, ననుతర్కాహతత్వాభావేఽపి "నేహనానే,, త్యాదిశ్రుతిరేవకార్యమిథ్యాత్వంప్రమాపయతీత్యతఆహుః ॥ భ్రమయతీత్యాదినా ॥ తేతవ-భారతీవాగ్రూపా "నేహనానే,, త్యాదిశ్రుతిః , ఉరువృత్తిభిః,ఉద్ధజడాన్ , అన్ధపరంపరయా-భ్రమయతీ-తిసంబన్ధఃఉద్ధజడాఃకర్మజడాః , అనాదిపాపవాసనాదూషితాశేషశేముషికా-స్తాన్ - అయంభావః - నకేవలంకార్యమిథ్యాత్వబోధనాత్మికైవనేహనానేత్యాదిత్వద్భారత్యావృత్తిః-అపితుఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తునిషేధబోధనాత్మికా , బ్రహ్మస్వరూపేదేవమనుష్యాదిభేదనిషేధాదిబోధనాద్యాత్మికాశ్చబహ్వ్యోవృత్తయస్సన్తి - ఏవంతదర్థబుభుత్సవోఽవ్యుత్పన్నజడాస్తద్విపరీతాశ్చ , తత్ర,యే,కర్మజడాః, తాన్ప్రథమబుభుత్సుకబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వాదిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమప్రతిపత్తృకబుద్ధ్యనువర్తినాంక

ర్మజడానాం అన్ధపరంపరయా కార్య మిథ్యాత్వభ్రమం జనయతి - ఔపనిషదపరమపురుషవరణీయతా హేతువిశేషగుణవిశిష్టానాం స్వబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయాం ప్రమితిం జనయతీతి కిమస్మాభిర్విధేయమితి ॥ ౩౬ ॥ నను ॥ శ్రు ॥ “యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం” మిత్యాదిమృదాదిదృష్టాన్తైః ఘటాదికారణానామేవ మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదిభిః సత్యత్వప్రతీతేర్వికారాణాం నామధేయానాం చ వాచారమ్భణమిత్యనేన వాగాలమ్బనం వ్యవహారమాత్రం న తు పారమార్థ్యమితి మిథ్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దార్ష్టాన్తికేఽపి సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కార్యస్య తు మిథ్యాత్వమకామేనాపి స్వీకార్యమిత్యాశఙ్కాయాం మృత్పిణ్డకార్యాదిదృష్టాన్తానాం కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనమవిదుషామేవ రోచతే - న విదుషామిత్యాహుః ॥ నయదితి ॥ అత్ర-వికల్పపథైరిత్యన్తేనైవ కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాదః. వితథేత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప ఇతి విభాగః ॥ తథాహి ॥ యత్ యస్మాదిదం విశ్వం - అగ్రే సృష్టేః పూర్వం, నాస-నాసీత్ “సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీ” దితి శ్రుతేరితి భావః-నిధనాత్ ప్రళయాత్, అను అనన్తరం-న భవిష్యత్ న భవిష్యతి ॥ శ్రు ॥ “నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీ” మిత్యాదిశ్రుతేరితి భావః - అతః కారణాదన్తరామధ్యేఽపి, ఏకరసే కేవలే-త్వయి మృషా మిథ్యారూపమేవేదం - విభాతీతి మితం నిశ్చితం-యత ఏవం - అతః, శ్రుత్యా, ద్రవిణజాతివికల్పపథైః - ద్రవిణజాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకార్ష్ణాయససరూపాణాం-వికల్పాః భేదాః - ఘటకుణ్డలాదయః-తేషాం, పథానః మార్గాః-తైః-ఉపమీయతే సదృశతయా నిరూప్యతే యథా-తత్ర-కార్యాకారాణాం నామధేయమాత్రతా - కారణం మృదాద్యేవ-సత్యం - తథా, అత్రాప్యాకాశాదీనాం నామధేయమాత్రతా-బ్రహ్మైవ సత్య-మితి నిరూప్యత ఇత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ “యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం । యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా విజ్ఞాతేన సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాత్-యథా సోమ్యైకేన నఖనికృన్తనేన సర్వం కార్ష్ణాయస” మిత్యాది- అథ తద్దూషయన్తి ॥ వితథేతి ॥ కుదృష్టీనాం-వితథ

యా భ్రమయతి భారతీ త ఉరువృత్తిభిరుక్థజడాన్ ॥ ౩౬ ॥ న యదిదమగ్ర ఆస న భవిష్యదతో నిధనాదను మితమన్తరా త్వయి విభాతి మృషైకరసే । అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథైర్వితథమనోవిలాసమృతమిత్యవయన్త్యబు

మనోవిలసితం, మితత్కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణన - మిత్యర్థః, ప్రతిపన్నోపాధౌ బాధాదర్శనాదితి భావః, తస్మాత్-తత్కార్యత్వప్రత్యభిధాకం కార్యమిథ్యాత్వం, ఋతం ప్రామాణికమితి-అబుధాః “యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేనే” త్యాదిదృష్టాన్తవాక్యార్థానభిజ్ఞాః, అవయన్తి జానన్తి-వతతదర్థాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః, అయం భావః - అత్ర హి న కార్యమిథ్యాత్వం కారణసత్యత్వం చ ప్రతిపాద్యతే కిం తు-కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వం ॥ తథాహి ॥ శ్రు ॥ “స్తబ్ధోఽస్యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం స్యా” దితి కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం - కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం చ-హృది నిధాయ - కారణభూత బ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి - కృత్స్నస్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకకారణతామజానతా శిష్యేణ “కథన్ను భగవస్స ఆదేశ” ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యస్య జ్ఞాతత్వాసంభవం చోదితో-బ్రహ్మైకకారణతాముపదేక్ష్యన్-లౌకికప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావ “ద్యథా సోమ్యైకేనే” త్యాదినా దర్శయతి-యథైకమృత్పిణ్డారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తజ్జ్ఞానేన జ్ఞాతతేత్యర్థః - అత్ర - కాణాదవాదేన కారణాత్కార్యస్య బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః ద్రవ్యాన్తరత్వమాశఙ్క్య లోకప్రతీత్యైవ కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వోపపాదనే వాచేత్యాదినా ॥ ఆరభ్యత ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారమ్భణం “కృత్యల్యుట్” ఇతి కర్మణి ల్యుట్-వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః, హేతుత్వం చాత్రాధ్యయనేన వసతీతివత్, ఘటేనోదకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకోహ్యుదకాహరణాదివ్యవహార - స్తస్య వ్యవహారస్య - సిద్ధయే - తేనైవ మృద్ద్రవ్యేణ పృథుబుధ్నోదరత్వాదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశేష - స్తత్ప్రయుక్తం చ ఘట ఇత్యాది నామధేయం - స్పృశ్యతే - ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవ సంస్థానాన్తరనామధేయభాగ్భవతి - అతో ఘటాద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం - మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం - ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః - న తు ద్రవ్యాన్తరత్వేన - అత - స్తస్యైవ మృద్ద్రవ్యస్య ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయ ఉపపద్యన్తే, యథైకస్య దేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్బాల యువా స్థవిర ఇతి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యన్తే- తద్వదితి- ఏవం చైకమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ సృష్టేః ప్రాక్ నిర్ధానన్తరం చ నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే, అనన్తరం తు తద్విభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాకారేణావతిష్ఠత ఇత్యవస్థానామనిత్యత్వేఽపి తత్

దాశ్రయస్య ద్రవ్యస్యోభయావస్థాయోగినః పారమార్థ్యమేవేతి బుధా అవయన్తీతి ॥ శ్రు ॥ "నాసదాసీన్నో సదాసీ" దిత్యస్య స్థూలావస్థమచిద్ద్రవ్యం చిద్ద్రవ్యం చ ప్రళయదశాయాం నాసీత్ - కింతు - తమః నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నమచిద్ద్రవ్యం - తమసా తమస్సదృశేనాచిద్ద్రవ్యేణ - గూఢం తిరోహితం - ప్రకేతం సూక్ష్మావస్థం చిద్ద్రవ్యం చాసీదిత్యర్థః . ఉక్తజడానబుధా ఇత్యనేన జీవానామజ్ఞత్వసంభావనా సూచితా ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ నను భగవత ఇవ తేషామపి నిత్యత్వైకరసత్వప్రకృతిస్థత్వాద్యవిశేషేఽపి కథం తేషాం తత్సంభావనా తవ - తత్సంభావనాయా అప్యభావ - ఇత్యాశఙ్కాయాం ప్రకృతివశ్యత్వతదభావాభ్యామేవేత్యాహుః ॥ స యదజయేతి ॥ స జీవో - యత్ యస్మాత్ - అజయా త్వన్మాయయా - మోహిత ఇతి శేషః - అజాం ప్రకృతిపరిణామాత్మికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తి - మనుశయీత ఆలిఙ్గతి బిభర్తీతి యావత్ - తతో - గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ - జుషన్ సేవమానః సరూపతాం స్థూలత్వకృశత్వాదిదేహధర్మతాం - భజతి - దేహాత్మాభిమానీ భవతీత్యర్థః - తదను తదనన్తరం - మృత్యుం మరణం - భజతి ప్రాప్నోతి - ఇత్థం - జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్త్వాత్ - అపేతః - భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య - తథాభూతో, భవతి త్వముత త్వం తు - అహిస్సర్ప - స్త్వచం కఞ్చుకమివ - తామజాం జహాసి - నియమేన తత్పరతన్త్రతయా సంబన్ధరహితోఽసి, అహిదృష్టాన్తస్త్యాగమాత్రాభిప్రాయకః - అత ఏవ, అన్తః నిత్యం పరిగృహీతః - భగః - యేన - తథాభూతః ॥ శ్లో ॥ " ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసః శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణే,, తి భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః - తథాపి, కిం జీవ ఇవాహమపి పరిచ్ఛిన్నభగః - నేత్యాహుః, అపరిమేయభగః, అపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ - అష్టగుణితే, అపహతపాప్మత్వాదయోఽష్టౌ గుణాః - తే - అస్య నిత్యం సంజాతా ఇత్యష్టగుణితం - తారకాదిత్వాదితచ్ - తస్మిన్ - నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే - మహసి అపరిచ్ఛిన్నే స్వయం ప్రకాశస్వరూపే - మహీయసే మహసి స్థిత్వా పూజ్యస ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇత్థమపేతభగస్య పునస్తత్ప్రాప్తౌ కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం అనన్యప్రయోజనం త్వదుపాసనమేవేత్య

థాః ॥ ౩౮ ॥ స యదజయా త్వజామనుశయీత గుణాంశ్చ జుషన్ భజతి సరూపతాం తదను మృత్యుమపేతభగః ।
త్వముత జహాసి తామహిరివ త్వచమాత్తభగో మహసి మహీయసేఽష్టగుణితేఽపరిమేయభగః ॥ ౩౯ ॥ యది న స
ముద్ధరన్తి యతయో హృది కామజటా దురధిగమోఽసతాం హృదిగతోఽస్మృతకణ్ఠమణిః । అసుతృపయోగినా
ముభయతోఽప్యసుఖం భగవన్ననపగతాన్తకాదనధిరూఢపదాద్భవతః ॥ ౪౦ ॥ త్వదవగమీ న వేత్తి భవదుత్థశుభా
శుభయోర్గుణవిగుణాన్వయాంస్తర్హి దేహభృతాం చ గిరః । అనుయుగమన్వహం సగుణగీతపరంపరయా శ్ర
వణభృతో యతస్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః ॥ ౪౧ ॥ ద్యుపతయ ఏవ తే న యయురన్తమనన్తతయా త్వమపి యదన్త
రాణ్డనిచయా ననుసావరణాః । ఖ ఇవ రజాంసి వాన్తి వయసా సహ యచ్ఛ్రుతయస్త్వయి హి ఫలన్త్యతన్నిర

భిప్రేత్య తావద్భగవత్ప్రాప్త్యై సత్యపి కామహతానామనర్థమాహుః ॥ యదీతి ॥ యతయః మునయః - మనః ప్రణిధానశీలా అపి యది - హృది, స్థితాః - కామజటాః కామానాం మూలాని - వాసనా ఇతి యావత్ - న సముద్ధరన్తి నోత్పాటయన్తి - తర్హి - తేషామసతాం - హృది - గతః స్థితోఽపి - త్వం - దురధిగమః దుర్జ్ఞేయః - అస్మృతకణ్ఠమణిః కణ్ఠస్థితోఽప్యస్మర్యమాణో మణిరివ - కణ్ఠే వర్తమానోఽప్యస్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయ ఏవ - హి భవతి - కిం చ - హే భగవన్ - తేషా - మసుతృపయోగినాం ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాణాం - యోగినాం - ఉభయతః - ఇహ పరలోకే చ అసుఖం దుఃఖమేవ - తదేవాహుః - అనపగతాన్తకాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోః, ఇహ భోగప్రాప్త్యాఽపి మరణభయజం దుఃఖమస్త్యేవేతి భావః , పరలోకే తు - అనధిరూఢపదాద్భవతస్సకాశాత్ - దుఃఖం, అనధిరూఢం అప్రాప్తం , పదం త్వత్స్థానం - యేన - తస్మాత్ - భావప్రధానో నిర్దేశః, అప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్ , త్వత్పదాప్రాప్తేరితి యావత్ - భవతః నిజధర్మాతిలఙ్ఘినాం శాస్తృర్యమరూపత్వాత్ , దుఃఖమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ అథానన్యప్రయోజనానాం భగవద్భక్తానాం తూభయత స్సుఖమేవేత్యాహుః ॥ త్వదవగమీతి ॥ త్వామవగచ్ఛతీతి త్వదవగమీ , త్వద్యాథాత్మ్యజ్ఞానవాన్ ॥ శ్లో ॥ " ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థీ జ్ఞానీ చే ,, త్యుక్తేషు తురీయ ఇత్యర్థః, భవతి తిష్ఠ వస్సంసారః - తస్మిన్ - నుత్థయోరుపస్థితయోరిత్యర్థః - తయోః శుభాశుభయోః పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః - గుణవిగుణాన్వయాన్ ఫలభూతసుఖదుఃఖసంబన్ధాన్ - తర్హి - తదానీం చ - దేహభృతాం , గిరః స్తుతినిన్దావాక్యాన్యపి - న వేత్తి నానుసంధత్తే, కుతః - యత, స్త్వ , మపవర్గగతిః తస్య దేహాన్తే, అపవర్గసాధనభూతః - అనేన పరలోకే సుఖముక్తం, ఇహ తు - మనుజైస్తావకైస్సహ - అనుయుగం ప్రతియుగం, అనువృత్తిన్యా, సగుణగీతపరంపరయా - సగుణస్య అనన్తకల్యాణగుణయుక్తస్య తవ - గీతపరంపరయా కథామృతపరంపరయా - అన్వహం శ్రవణభృతః - శ్రవణేన చేతసి ధృతః , యతస్త్వత్కథామృతపానమత్తః, తతో న వేత్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇత్థం యథామతి సంస్తుత్య , అథ - త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ సాకల్యేన స్తోతుం న శక్నుమ ఇతి నిగమయన్తి ॥ ద్యుపతయ ఇతి ॥ ద్యుప

తయః స్వర్గాదిలోకపతయః - మహేన్ద్రబ్రహ్మాదయ ఏవ-తవా - న్తం స్వరూపస్వభావపారం - నయయుః న జానీయురిత్యర్థః- కింపునర్మనుజాదయ ఇతి భావః - కింబహునా- త్వమపి నయాసి, కుతః, అనన్తతయా స్వరూపస్వభావయోరపరిచ్ఛిన్నతయా- నచైతావతా తవ సర్వజ్ఞత్వభఙ్గః - యథా ఽవస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానస్యైవ సర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్ అపరిచ్ఛిన్నస్య పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాచ్చేతి భావః - మహిమ్నోఽపరిచ్ఛిన్నత్వమేవ ప్రతిపాదయన్తి - యదన్తర ఇత్యాదినా- యస్య తవా - న్తరా మధ్యే, ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే - సావరణాః సప్తభిరావరణైస్సహితాః, అణ్డానాం బ్రహ్మాణ్డానాం-నిచయాః సమూహాః, వాన్తి సంచరన్తి, యథా- ఖే ఆకాశే రజాంసి. వయ ఇతి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, పక్షిభిస్సహ-వాన్తి-తద్వత్- యత్ యస్మాదేవం, హితతః- శ్రుతయః, పారోత్యనిర్దేశః స్తుతేరన్యగతత్వాభిప్రాయకః- త్వయి - అతన్నిరసనేన-తస్మాద పారమహిమ్నస్త్వత్తః, అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాదివస్తు - తన్నిరసనేన తత్సజాత్యప్రతిషేధేన - తత్పూర్వకమిత్యర్థః-భవన్నిధనాః-భవతి-నిధనం నిష్ఠా - పర్యవసానమితి యావత్-త, ద్యాసాం-తాః- శబ్దవృత్త్యా తాత్పర్యవృత్త్యా చ ప్రకృతిపురుషసాజాత్యనిరసనేన తద్విలక్షణం త్వాం బోధయన్తీత్యర్థః - ఫలన్తి సఫలా భవన్తి కృతార్థా నిభవన్తీత్యర్థః, సమస్త చేతనాచేతనసాజాత్యనిరసనేన తద్వైలక్షణ్యమాత్రం బోధయన్తి - నతు సాకల్యేన త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం బోధయితుం శక్నువన్తీతి భావః ⁂ ॥ ౪౧ ॥ ⁂ ఇత్థం శ్రుతగీతసంవాదేన సనన్దనోక్తముత్తరమవధార్య తం బహుమేనిరే ఇత్యాహ భగవాన్నారాయణః ॥ ఇత్యేవమితి ॥ ఇతి శ్రుత్యుక్తప్రకారేణ, ఏవం సనన్దనోక్తమాత్మానుశాసనం, ఆత్మా అనుశిష్యతే యేన-త, దాత్మానుశాసనం, ఉత్తర-మాశ్రుత్య, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, పుత్రాః మరీచ్యాదయః, సిద్ధాః, ఆత్మనః పరమాత్మనో-గతిం ప్రకారం-యాథా

సనేన భవన్నిధనాః ॥ ౪౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యేతద్బ్రహ్మణః పుత్రా ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్ । సనన్దనమథానర్చుస్సిద్ధా జ్ఞాత్వాఽఽత్మనో గతిమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః । సముద్ధృతః పూర్వజైస్తైర్వ్యోమయానైర్మహాత్మభిః ॥ ౪౩ ॥ త్వం చైతద్బ్రహ్మదాయాద శ్రద్ధయాఽఽత్మానుశాసనమ్ । ధారయంశ్చర గాం కామం కామానాం భర్జనం నృణామ్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స్వగురుణాఽఽదిష్టం గృహీత్వా శ్రద్ధయాఽఽత్మవాన్ । పూర్ణశ్శ్రుతధరో రాజన్నాహ వీరవ్రతో గురుమ్ ॥ ౪౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయామలకీర్తయే । యో ధత్తే సర్వభూతానామభయాయోశతీః కలాః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాద్యమృషిమానమ్య తచ్ఛిష్యాంశ్చ మహాత్మనః । తతోఽగాదాశ్రమం సాక్షాత్పితుర్ద్వైపాయనస్య మే ॥ సభాజితో భగవతా కృతాసనపరిగ్రహః । తస్మై తద్వర్ణయామాస నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్ ॥ ౪౭ ॥ తదేతద్వ

త్యర్థం జ్ఞాత్వా నిశ్చిత్య, అథ-సనన్దన-మానర్చుః ⁂ ॥ ౪౨ ॥ ⁂ సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్తాత్పర్యమేవం సముద్ధృతమితి ప్రకృతవేదస్తుతిప్రశంసా ⁂ ॥ ౪౩ ॥ ⁂ హే బ్రహ్మదాయాద బ్రహ్మపుత్ర, దాయభాక్త్వాత్పుత్రస్య తస్మిన్దాయాదశబ్దోపచర్యతే, ఏత-దాత్మానుశాసనం, నృణాం, యే-కామాః - స్తేషాం, భర్జనం దాహకం - శ్రుతిస్తవనం ధారయన్-కామం యథేష్టం-గాం భూమిం-తదుపలక్షితాన్ లోకాన్-చర పర్యట ⁂ ॥ ౪౪ ॥ ⁂ కథమేతత్త్వయా విదితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుం ప్రస్తౌతి మునిశ్చతుర్భిః ॥ ఏవమితి ॥ గురుణా బదర్యాశ్రమవాసినా నారాయణేన, ఆదిష్టముపదిష్టం-శ్రద్ధయా-గృహీత్వా, తస్మిన్నవహితమనాః- పూర్ణః నివృత్తసంశయత్వాత్పూర్ణమనాః, శ్రుతం యథా శ్రుతం ధరతీతి తథాభూతః, వీరాణాం జితేన్ద్రియాణాం, వ్రతం-యస్య సః, నైష్ఠికో-నారదః- హే రాజన్-గురుం నారాయణం, ప్రాహ ⁂ ॥ ౪౫ ॥ ⁂ ఉక్తిమేవాహ ॥ నమ ఇతి ॥ కృష్ణాయ సర్వలోకసుఖకరాయ-తదుపయుక్తా, అమలా అకర్మవశ్యా, మూర్తిర్యస్య, తస్మై తు-భ్యం, కేనకారణేన కృష్ణ ఇత్యత స్తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్-సర్వభూతానామభవాయాపవర్గాయ, ఉశతీః కమనీయాః, నిర్మలా ఇతి యావత్, కలాః విద్యాః, ధత్తే, అపేక్షితవిద్యోపదేశేన సుఖకర ఇతి భావః ⁂ ॥ ౪౬ ॥ ⁂ ఇతీత్థ-మాద్యమృషిం నారాయణం, అమలమన్తఃకరణం యేషాం తాన్, తస్య, శిష్యాంశ్చ, మన్త్ర్య ప్రణామపూర్వకమాపృచ్ఛ్య సాక్షాత్ వ్యాసం ద్వైపాయనస్య, శ్రమమగాజ్జగామ ⁂ ॥ ౪౭ ॥ ⁂ సభాజిత ఇతి ॥ తతో-భగవతా ద్వైపాయనేన-సభాజితః- కృతః, ఆసనస్య పరిగ్రహో యేన-సః- తస్మై ద్వైపాయనాయ, నారాయణస్య, ముఖాచ్ఛ్రుతం నిర్గతం- శ్రుతిస్మృత్యాత్మకం-వచో - వర్ణయామాస ఉపదిదేశేత్యర్థః- నతు మహ్యముపదిష్టవానితి తు ప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తమ్ ⁂ ॥ ౪౮ ॥ ⁂ ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగతమిత్యాహ ॥ తదేతదితి ॥ హే రాజన్-నః అస్మాన్ ప్రతి-యః-ప్రశ్న-స్త్వయా-కృతః-తత్-తత్ర ప్రశ్నే-ఏతచ్ఛ్రుతివచః వర్ణితం ఉత్తరత్వేన కథితమిత్య

ర్థః మనోపవర్ణితేన-అనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి-బ్రహ్మణి-శ్రుతయః-చరేయురితి-మనః-చరేత్-ప్రసరేత్ నిస్సంశయమనోభవేదిత్య ర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ అశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇత్యుక్తం-కోఽసౌ సమామ్నాయాదీనాం రసః, యశ్శ్రుతిగీత్యా సముద్ధృత, ఇత్యపేక్షాయాం ॥ శ్లో ॥ "ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః । ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణస్సదా", త్యుక్తరీత్యా జగదుదయవిభవలయలీలస్సర్వాన్తరాత్మా బన్ధమోక్షదో భగవానుపాస్య ఇత్యేవ ఏవేతి వక్తుం స్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తైర్గుణైర్భగవన్తం విశింషన్ తద్ధ్యానం విధత్తే ॥ యోఽస్యేతి ॥ అస్య జగతః, ఆదిమధ్యనిధనే సృష్టిస్థితిలయే నిమిత్తే, ఉత్ప్రేక్షకః ॥ శ్రు ॥ "తదైక్షత బహుస్యా" మిత్యుక్తవిధేక్షితా-యచ్ఛబ్దానాం కైవల్యనిరస్తయోనిమిత్యనేన సమ్బన్ధః యశ్చ అవ్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః-కారణావస్థయోః-రీశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అనేన కారణావస్థాయాంమాత్మ చిదచిద్వైశిష్ట్యం, తస్యోపాదానత్వం, తదుపయుక్తం సర్వశక్తిత్వంచ-ఫలితం, ఉత్ప్రేక్షక ఇత్యనేన నిమిత్తత్వం, తదుపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యంచ-యశ్చ, ఇదం మహదాదిపృథివ్యన్తసమష్టితత్త్వజాతం-సృష్ట్వా-ఋషిణా చతుర్ముఖాఖ్యజీవేన, మ ప్రవిశ్య జీవద్వారాఽనుప్రవిశ్యేత్యర్థః, పురః శరీరాణి-చక్రే నిర్మమే-తతః-తాః పురః-శాస్తి నియమయతి, పూర్శబ్దోఽత్ర ప జీవదేవాదిశరీరపరః, ఋషిణా చక్రే పురస్సంహితా ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-పురః ప్రథమం-ఋషిణా చతుర్ముఖేన-సంహితాః వేదసంహితాః, చక్రే ప్రావర్తయదిత్యర్థః-అనేన హితకృత్త్వముక్తం-శాస్త్రప్రవర్తనం హి హితార్థం, అనుశయో భుక్తావశిష్టం కర్మ, సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ-కర్మవశ్యో, జీవః-యం-సంపద్య, అజాం జహాతి ప్రకృతిం జహాతి-ఆవిర్భూతగుణాష్టకో భవతి-ముక్తో భవతీతి యావత్-తథా చ శ్రూయతే ॥ శ్రు ॥ "పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత" ఇతి-తత్ర దృష్టాన్తః-సుప్తః కులాయమివ ఇతి-యథా శకునిర్నీడే కంచిత్కాలం సుప్తః తద్విహాయోడ్డీయతే-తద్వ, దజాయాంధి

ర్జితం రాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృతస్త్వయా । యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి మనశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ యోఽస్యో
త్ప్రేక్షక ఆదిమధ్యనిధనే యోఽవ్యక్తజీవేశ్వరో యస్సృష్ట్వేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణా చక్రే ❁ పురశ్శాస్తి
తాః । యం సంపద్య జహాత్యజామనుశయీ సుప్తః కులాయం యథా తం కైవల్యనిరస్తయోనిమభయం ధ్యాయే
దజస్రం హరిమ్ ॥ ౫౧ ॥ ************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః. *********

రాజోవాచ ॥ దేవాసురమనుష్యేషు యే భజన్త్యశివం శివమ్ । ప్రాయస్తే ధనినో భోజా న తు లక్ష్మ్యాః పతిం హ
రిమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సన్దేహోఽత్ర మహాన్హి నః । విరుద్ధశీలయోః ప్రభ్వోర్విరుద్ధా భజతాం గతిః ॥ ౨ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శివశ్శక్తియుతశ్శశ్వత్త్రిలిఙ్గో గుణసంవృతః । వైకారికస్తైజసశ్చ తామసశ్చేత్యహం త్రిధా ॥ ౩ ॥ త

తః, అనుశయీ జీవః, యం, సంపద్య, తాం జహాతీత్యర్థః, కైవల్యనిరస్తయోనిం-సంసారిణాం మోక్షప్రదానేన-నిరస్తా, యోనిః ప్రభవదుఃఖం-యేన-తం-న విద్యతే భయం యస్మాత్తం-హరిం ఆశ్రితార్తిహరం, అజస్రం నిత్యం, ధ్యాయేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః **********

"యం సంపద్య జహాత్యజాం-తం కైవల్యనిరస్తయోని" మితి జగత్కారణత్వాదివత్ మోక్షదత్వమపి హరేరేవాసాధారణో ధర్మ ఇత్యుక్తం ॥ అనేన రుద్రాదీనాం న మోక్షదత్వం కింత్వర్థకామాది ప్రదత్వమితి సూచితం-తత్ర సన్దిహానః పృచ్ఛతి రాజా ॥ దేవాసురమనుష్యేష్వితి ॥ దేవాదీనాం మధ్యే, యే, జనాః-అశివం అమఙ్గళరూపమపి శివం-భజన్తి-తే-ప్రాయశః ప్రాయేణ-ధనినః ఆఢ్యా, భవన్తి, భోజా ఇతి పాఠే భోగినో భవన్తీత్యర్థః-హే బ్రహ్మన్-లక్ష్మ్యాః పతిం తు-యే-భజన్తి-తే-న తు, నాఢ్యాః, లక్ష్మ్యాః పతిమిత్యనేన విపరీతమిదమిత్యభిప్రేతం, లక్ష్మీపతిభక్తైరేవాఢ్యైర్భవితవ్యమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏతదితి ॥ ఏతద్వైపరీత్యనిదానం-వేదితుమిచ్ఛామః, అత్ర వైపరీత్యే, నోఽస్మాకం-మహాన్-సన్దేహో-వర్తతే విరుద్ధం, శీలం స్వభావః-యయోః-తయోః-ప్రభ్వోః-హరిహరయోః-కర్మణి షష్ఠీ, తౌ-భజతాం-గతిః ఫలం-విరుద్ధాపి సదృశీత్యర్థః-ఏకస్వభావాభజతాం కథం విసదృశం ఫలమితి శఙ్కార్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏకస్వభావత్వైవ నాస్తి-తత్కృతః ఫలమేకరూపం స్యాదితి పరిపరిహరతి ॥ శివ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ శివః-శక్త్యా ఉమయా-యుక్తః-శశ్వత్ సదా-త్రిలిఙ్గః వక్ష్యమాణాధిష్ఠేయత్రైవిధ్యాత్త్రివిఙ్గః-త్రివిధాహఙ్కారప్రచురమూర్తిః-గుణేన తమోగుణేన-సంవృతః తమస్స్వభావ ఇత్యర్థః-అధిష్ఠేయస్య త్రైవిధ్యమేవాహ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అహం మహాఙ్కారః-వైకారికాదిభేదేన త్రిధా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతస్త్రివిధాహఙ్కారాత్-షోడశ-వికారాః ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని-సతన్మాత్రాణీ-తి-షోడశ-వికారాః-జాతా ఇత్యర్థః-తత్ర-తామసాదహఙ్కారాత్ సత

౫౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పురస్సంహితాః

వ్యాతాని పఞ్చ మహాభూతాని - వైకారికాత్తు ఏకాదశేన్ద్రియాణి - రాజసాహఙ్కారస్తూభయోరనుగ్రాహక - ఇతి వివేకః త్రివిధోఽప్యహఙ్కారో రుద్రాధిష్ఠేయ ఇత్యర్థః ‹‹ అహఙ్కారోఽధ్యాత్మం అహఙ్కర్తవ్యమధిభూతం రుద్రస్తత్రాధిదైవత,, మితి హి శ్రుతిః - అస్త్వేవం తతః కి - మత ఆహ ॥ అమీష్వితి ॥ అమీషు అహఙ్కారతద్వికారాధిదైవేషు రుద్రాదిగమభిమానివాతార్క-ప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపత్యాదిషు మధ్యే కంచనాన్యతమమధిదైవతం - ఉపధావన్ భజన్ స్వరుషః - సర్వాసాం, విభూతీనామైశ్వర్యాణాం - గతిం ప్రకార - మశ్నుతే - నానావిధాని తత్తదధిదైవతేన దాతుం శక్యాన్యైశ్వర్యాణి ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ హరిర్హీతి ॥ నిర్గుణః సత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యతారహితః - సాక్షాద్భగవాన్ సమగ్రజ్ఞానైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః ప్రకృతేః ‹‹ భూమిరాపోఽనలో వాయుః - అపరేయమితస్త్వన్యా,, మితి శ్లోకద్వయోక్తోభయవిధాయాః ప్రకృతేః - విలక్షణః - సర్వదృక్ సర్వజ్ఞః - అత ఏవో - పద్రష్టా గుణదోషానుమన్తా రుద్రాదయస్తూక్తవిపరీతస్వభావా ఇతి భావః, హి యస్మాదేవం - తస్మా - త్తం - భజ - న్నిర్గుణో - భవేత్ ప్రాకృతగుణసంబన్ధరహితో ముక్తో భవేదిత్యర్థః అయం భావః ॥ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం రజస్తమఃప్రచురస్వభావత్వాద్గుణవశ్యత్వాదషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాజ్జీవత్వాదసర్వజ్ఞత్వాచ్చ న మోక్షప్రదానసామర్థ్యం - కింతు - స్వశక్త్యనుసారేణార్థకామాదిప్రదాన ఏవ - భగవతస్తు - యద్యపి చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వశక్తిరస్త్యేవ - తథాపి - స భగవాన్ సర్వజ్ఞః పరమకారుణికో యద్యహం స్వభక్తాయ త్రైవర్గికఫలం ప్రయచ్ఛేయం - తర్హ్యయం తదన్తే పునః పునర్యాచమానో మాం నిత్యదరిద్ర ఏవావతిష్ఠతే - అత - స్తమనుగృహ్ణామీ, త్యాలోచ్య - ప్రాయశః స్వభక్తేభ్యో ముక్తిమేవ ప్రయచ్ఛతీతి, కస్మైచిన్నిర్బన్ధాత్ త్రైవర్గికమపి ప్రయచ్ఛతీతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ న కేవలమయం త్వత్ప్రశ్నస్య పరిహారోఽస్మ

తో వికారా అభవన్ షోడశామీషు కంచన । ఉపధావన్ విభూతీనాం సర్వాసామశ్నుతే గతిమ్ ॥ ౪ ॥ హరిర్హి నిర్గుణస్సాక్షాద్భగవాన్ ప్రకృతేః పరః । స సర్వదృగుపద్రష్టా తం భజన్నిర్గుణో భవేత్ ॥ ౫ ॥ నిర్వృత్తేష్వశ్వమేధేషు రాజా యుష్మత్పితామహః । శృణ్వన్ భగవతో ధర్మానపృచ్ఛదిదమచ్యుతమ్ ॥ ౬ ॥ స ఆహ భగవాంస్తస్మై ప్రీతశ్శుశ్రూషవే ప్రభుః । నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యస్యాహమనుగృహ్ణామి హరిష్యే తద్ధనం శనైః । తతోఽధనం త్యజన్త్యస్య స్వజనా దుఃఖదుఃఖితమ్ ॥ ౮ ॥ స యదా వితథోద్యోగో నిర్విణ్ణస్స్యాద్ధనేహయా । మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మై బ్రహ్మ పరం సూక్ష్మం చిన్మాత్రం సదనన్తకమ్ । అతో మాం సుదురారాధ్యం హిత్వాఽన్యాన్ భజతే జనః ॥ ౧౦ ॥ తతస్త ఆశుతో

ద్బుద్ధిపరికల్పితః, కింతు, భగవతైవోక్త ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ నిర్వృత్తేషు పరిసమాప్తేషు సత్సు, రాజా యుధిష్ఠిరః - భగవతః శ్రీకృష్ణాత్ సకాశాత్ - ధర్మాన్ శృణ్వన్, తమచ్యుతం ప్రతీ, దం త్వత్పృష్టమపృచ్ఛత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ స ఇతి ॥ స పృష్టో - భగవాన్ - శ్రోతుమిచ్ఛవే - తస్మై యుధిష్ఠిరాయ, ప్రీతః - ప్రాహ - తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ నృణామితి ॥ నిశ్శ్రేయసార్థాయ నిరతిశయపురుషార్థప్రదానతత్సాధనజ్ఞాపనాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ యస్యేతి ॥ యస్య, యమిత్యర్థః - కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - న సుధనాపహారో నానుగ్రహః - ప్రత్యుత నిగ్రహ ఏవ స్యా, దత ఆహ ॥ తత ఇతి ॥ అధనమితిచ్ఛేదః తతో ధనాపహారా - దధనం నిర్ధన - మత ఏవ - దుఃఖపరంపరాగ్రస్తమస్య - యే, స్వజనా, స్తే త్యజన్తి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తతోఽప్యయం మహానిగ్రహ ఇత్యత ఆహ ॥ స ఇతి ॥ వితథోద్యోగః వ్యర్థోద్యోగః - నిర్ధనస్య సర్వోఽప్యుద్యోగో వ్యర్థ ఏవేతి భావః, అత ఏవ - నిర్విణ్ణో - భవేత్ - తదా - ఆసీహయా నిరాశయా - వైషయికం సుఖం సర్వథా మమ దుర్లభమిత్యేవం తత్రాశామపోహ్యేతి భావః - మత్పరైర్మద్భక్తైస్సహ - కృతం మైత్రం యస్య, తస్య - మదనుగ్రహం కరిష్యే మదసాధారణోఽనుగ్రహః మదనుగ్రహ, స్త - మతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తమేవానుగ్రహం [illegible] ఇతి ॥ తస్మై మత్పరైః కృతమైత్రాయ, య - ద్బ్రహ్మ, త - ద్దర్శయామీతి శేషః, అసావేవ మదనుగ్రహ ఇతి భావః

రాతం బ్రహ్మ - పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం - సూక్ష్మం సర్వాన్తః ప్రవేశయోగ్యం - చిన్మాత్రం జ్ఞానస్వరూపం - శబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః - అనన్తకం త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యం - అత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యార్థ ఉపక్షిప్తః, అతస్తా భావహత్త్వా, త్సుదురారాధ్యం - మాం, హిత్వా ‹‹ హి గతౌ ,, గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః - జ్ఞాత్వేత్యర్థః అన్యాన్ రుద్రాదీన్ - తావత్సుఖదా - న స్తత - స్తు దుఃఖదాన్ - స్వయమపి దుఃఖితాన్, జ్ఞాత్వా కేవలం సుఖదా నిత్యేవం బుద్ధ్వా - భజత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ తతో భజనానన్తరం - తే భక్తాః - ఆశుతుష్యన్తీత్యాశుతోషా - స్తేభ్యో రుద్రాదిభ్యస్సకాశాత్ - అనేనాస్య నచిరాత్తోషత్వం సూచితం లబ్ధం రాజ్యం యైస్తే - శ్రియా సంపదా, ఉద్ధతాః ఉత్సధాః - మత్తాః, గర్వితాః, ప్రమత్తాః అనవహితాశ్చ - వ

రదాన్ దేవానేవ-విస్మరన్తి - అవజానతే అవజ్ఞాం కుర్వన్తి చ, ఇత్థం ప్రోక్తపరిహారో భగవదుక్త్యా సంవాదితః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అథ॥ అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కరః । వృకేరుష్టేర్ విజేతృత్వ, ఇతిన్యాయేన దేవతాన్తరాణామవ్యవస్థితచిత్తానాం భజనమాత్మఘాతాయైవ పర్యవస్యతీతి మహాసేనస్సాధయితుమాహ ॥ కోపప్రసాదయోరితి ॥ యద్యపి, బ్రహ్మాదయః, సర్వే-దేవాః-కోపప్రసాదయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోః, ఈశాస్తథాఽపి, అఙ్గ హే రాజన్, శివో, బ్రహ్మా చ, సద్య ఏవ, శాపః, ప్రసాదశ్చ-యస్య-తథాభూతః, అచ్యుతస్తు, నైవంవిధః. కిన్త్వనుగ్రహైకస్వభావః, క్వచిన్నిగ్రహోఽప్యనుగ్రహఫలక ఇతిభావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అత్రైవేతి ॥ సద్యశ్శాపప్రసాదత్వే నిదర్శనతయా, ఇతిహాస-ముదాహరన్తి-త్యర్థః ॥ కోఽసావిత్యత స్తం వర్ణయతి ॥ వృకాసురాయేతి ॥ సఙ్కటం దుఃఖ-మవాపేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కథం తదిత్యతోఽపి స్తరం తో వర్ణయతి॥ వృకో నామేతి । శకునేః - పుత్రః-త్రిషు దేవేషు మధ్యే, ఆశుతోషం-పప్రచ్ఛ-యతః- స్సదుర్మతిః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ స నారదః-ఆదిదేశ శశంస-కిమితి - గిరిశ-ముపధావ భజ-స-ఆశు-తుష్యతి- కిఞ్చ సఇతి-స గిరిశః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తథాహి॥ దశాస్యబాణయోః రావణబాణాసురయో - ర్వన్దినోరివ స్తుతిపాఠకయోరివ - స్తువతో రతుల - మైశ్వర్యం - దత్వా-తాభ్యాం సకాశాదేవ, సఙ్కటం కైలాసోత్పాటనపురపాలనదుఃఖ - మవాపేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మాదిష్టో- ఽసురః-సుష్ఠు, మన్త్రితః ప్రచోదితశ్చ-

---

తేభ్యో లబ్ధరాజ్యశ్రియోద్ధతాః । మత్తాః ప్రమత్తా వరదాన్విస్మరన్త్యవజానతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కోపప్రసాదయోరీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః । సద్యశ్శాపప్రసాదోఽఙ్గ శివో బ్రహ్మా న చాచ్యుతః ॥ ౧౨ ॥ అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్వాఽఽప సఙ్కటమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృకో నామాసురః పుత్రశ్శకునేః పథి నారదమ్ । దృష్ట్వాఽఽశుతోషం పప్రచ్ఛ త్రిషు దేవేషు దుర్మతిః ॥ ౧౪ ॥ స ఆదిదేశ గిరిశముపాధావాశు తుష్యతి । సోఽల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యామాశు తుష్యతి కుప్యతి ॥ ౧౫ ॥ దశాస్యబాణయోస్తుష్టస్స్తువతోర్వన్దినోరివ । ఐశ్వర్యమతులం దత్వా తత ఆప సుసఙ్కటమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యాదిష్టస్తమసుర ఉపాధావ త్స్వగాత్రతః । కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జుహ్వానోఽగ్నిముఖం హరమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవోపలబ్ధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్సప్తమేఽహని । శిరోఽవృశ్చత్స్వధితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్ ॥ ౧౮ ॥ తదా మహాకారుణికస్స ధూర్జటిర్యథాఽరణావగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్ । నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్న్యవారయత్తత్స్పర్శనాదూయ ఉపస్కృతాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ తమాహ చాఙ్గాలమలం వృణీష్వ మే యథాభికామం వితరామి తే వరమ్ । ప్రీయేయ తోయేన నృణాం ప్రపద్యతామహో త్వయాఽఽత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా ॥ ౨౦ ॥ దేవాత్స వవ్రే పాపీయాన్వరం భూతభయావహమ్ । యస్య యస్య కరం శీర్ష్ణి ధాస్యే స మ్రియతామితి ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్రుద్రో దుర్మనా ఇవ భారత । ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై దదేఽహేరమృతం యథా ॥ ౨౨ ॥ స తద్వరపరీక్షార్థం శమ్భోర్మూ

తం గిరిశమేవో - పాధావత్ ఆరాధితవాన్ - స్వగాత్రత ఇతి పాఠే - స్వదేహేనస్వదేహమాంసహోమేన - ఆరాధితవానితి యావత్ - ఆత్మనః స్వస్య - క్రవ్యం మాంసం- తేన హవిషా - అగ్నిముఖస్థం - హరం, జుహ్వానోఽపి-దేవస్య హరస్యోపలబ్ధిం దర్శన-మప్రాప్య-సప్తమేఽహని - క్లిన్నా ఆర్ద్రా మూర్ధజాః కేశా - యస్మిన్ తత్-తదాత్మనః - శిరః-స్వధితినా - అవృశ్చత్ ఛేత్తుమారబ్ధవానిత్యర్థః - స్వధితిః పశుపురోడాశాదిచ్ఛేదనార్థః ఖడ్గవిశేషః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదేతి ॥ ధూర్జటిః రుద్రః-మూర్తిమా-నగ్నిరివ - దేదీప్యమానః - అగ్నే - రుత్థితః-స్వదోర్భ్యాం - తద్భుజయోః-ప్రగృహ్య - న్యవారయత్-తస్య ధూర్జటేః-స్పర్శనాత్ప్రభావాత్ - పునః-ఉపస్కృతా-నిర్వ్రణా-ఆకృతిః శరీరం-యస్య-తథాభూతో- బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తమితి ॥ తం వృకాసుర-మాహ-కిమితి ॥ అఙ్గ హే వృక - అలమలం-హోమేనేతి శేషః-యథాభికామం యథేచ్ఛం-వరం-వృణీష్వ-తుభ్యం - వితరామి ప్రయచ్ఛామి తోయేనాపి - ప్రపద్యతాం భజతాం-నృణాం - ప్రీతః-స్యాం - త్వయాతు వృథా ఆత్మా దేహో-భృశ-మర్దితః పీడితః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దేవాదితి ॥ స, పాపీయాన్ వృకః - దేవాత్ రుద్రాత్ - భూతభయావహం-వృతవాన్-వరమేవ దర్శయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యయస్యాహం-కరం-ధాస్యే-స - మ్రియతా-మిత్యేవంవిధం - భయావహ-మితి సమ్బన్ధః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తదితి ॥ హే భారత-స్థాణుః శివః, తద్వరణం - శ్రుత్వా-తావద్దుర్మనా ఇవ-దుఃఖితమివ త్వా - ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః - ప్రసభం బలాత్తస్మై ఓమిత్యఙ్గీకృత్య-దదేద త్తవాన్ - యథా- అహేః సర్పస్యామృతం, తద్వత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ స ఇతి ॥ అసురః-వరస్య-పరీక్షార్థం-కిమయం వరః సత్య- ఉత మిథ్యా వేతి పరీక్షార్థ - మిత్యర్థః-స శివః-

---

౧౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ త్స్వమన్త్రితః

స్వకృతాదపరాధాత్-స్వయ - మబిభ్యత్ ॥ ౨౩ ॥ తేనాసురేణో - పసృష్టోఽనుగతః - సశంభు-ర్జాతవేపథుః కమ్పితగాత్ర-స్త్ర స్తః-పరాధావత్- సోఽపి-వృష్ఠతో - ఽన్వధావదిత్యను క్తమపియోజ్యమ్ కాష్ఠానాందిశాంఉపగాత్ ఉత్తరతః అగాత్ - ఊర్ధ్వమగచ్ఛద్వా - ఉదక్ ఊర్ధ్వమఞ్చన్ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ అజానన్త ఇతి ॥ సురేశ్వరాశ్చతుర్ముఖేన్ద్రాదయః ప్రతివిధింపతిక్రియా - మజానన్తః తతః-వైకుణ్ఠమగ్ఞాన్తర్వర్తినంకంచిద్విష్ణులోకం - నతుపరమస్థానంముక్తప్రాప్యం-భాస్వరంప్రకాశబహుళం - తమసః పరంప్రకృతికార్యరహితం - యత్రవైకుణ్ఠే-గతిః ప్రాప్యః - న్యస్తదణ్డానాంభూతద్రోహరహితానాంసర్వభూతసుహృదామిత్యర్థః-గతో- యతో - నావర్తతే-శ్రీవిష్ణులోకగతానాం శ్వేతద్వీపవాసినాంచపునర్జన్మాభావాత్-తంవైకుణ్ఠమగమదితసంబన్ధః ॥ ౨౬ ॥ తమితి॥ తంవృకాసురం - తథాతాదృశం - వ్యసనం-దుఃఖం , యస్యతం-రుద్రంచ-దృష్ట్వా-వృజినార్దనోదుఃఖాపహారీ-భగవాన్ యోగమాయయాఆత్మీయాశ్చర్యశక్త్యా-వటుకో -భూత్వా -మేఖలాదిభిరుప-లక్షిత-స్తేజసాప్రగ్రహకాన్త్యా, అగ్నిరివ- జ్వలన్ -దూరాదేవ , ప్రత్యుదియాత్ తదభిముఖమాజగామకుశపాణిఃపవిత్రపాణిః,అభివాదయామాస , ఆహచేతశేషః ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ తదేవాహ ॥ శాకునేయేతి ॥ హేశాకునేయశకునేస్సుత,వ్యక్తంనూన- మయమాత్మా దేహః-పుంసః - సర్వాన్కామాన్ దోగ్ధీతితథాభూతః-కింకిమర్థం-దూర-మాగతః-

---

ర్ధిష్ణకిలాసురః । స్వహస్తంధాతుమారేభేసోఽబిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః ॥ ౨౩ ॥ తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తఃపరాధావత్సవేపథుః । యావదన్తందివోభూమేఃకాష్ఠానాముదగాదుదక్ ॥ ౨౪ ॥ అజానన్తః ప్రతివిధింతూష్ణీమాసన్సురేశ్వరాః । తతోవైకుణ్ఠమగమద్భాస్వరంతమసఃపరమ్ ॥ ౨౫ ॥ యత్రనారాయణస్సాక్షాన్న్యాసినాంపరమాగతిః । శాన్తానాంన్యస్తదణ్డానాంయతోనావర్తతేగతః ॥ ౨౬ ॥ తంతథావ్యసనందృష్ట్వాభగవాన్వృజినార్దనః । దూరాత్ప్రత్యుదియాద్భూత్వావటుకోయోగమాయయా ॥ ౨౭ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షైస్తేజసాఽగ్నిరివజ్వలన్ । తమాశీర్వాదయామాసకుశపాణిర్వినీతవత్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ శాకునేయభవాన్వ్యక్తంశ్రాన్తఃకిందూరమాగతః । క్షణంవిశ్రమ్యతాంపుంసఆత్మాఽయంసర్వకామధుక్ ॥ ౨౯ ॥ యదినశ్శ్రవణాయాలంయుష్మద్వ్యవసితంవిభో । భణ్యతాంప్రాయశఃపుమ్భిర్ధృతైస్స్వార్థాన్సమీహతే ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంభగవతాపృష్టోవచసాఽమృతవర్షిణా । గతశ్రమోఽబ్రవిత్తస్మైయథాపూర్వమనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవంచేత్తర్హితద్వాక్యేనవయంశ్రద్దధీమహి । యోదక్షశాపాత్పైశాచ్యంప్రాప్తఃప్రేతపిశాచరాట్ ॥ ౩౨ ॥ యదివస్తత్రవిస్రమ్భోదానవేన్ద్రజగద్గురౌ । తర్హ్యఙ్గాశుస్వశిరసిహస్తంన్యస్యప్రతీయతామ్ ॥ ౩౩ ॥ యద్యసత్యంవచశ్శమ్భోఃకథంచిద్దానవర్షభ । తదస్తైజహ్యసద్వాచంనతద్వక్తాఽనృతంపునః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంభగవతశ్చిత్రైర్వచోభిస్సుపేశలైః । భిన్నధీర్విస్మృతశ్శీర్ష్ణిస్వహస్తంకుమతిర్న్యధాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథాపతద్భిన్నశిరావజ్రాహతఇవక్షణాత్ । జయశబ్దోనమశ్శబ్దస్సాధుశబ్దోఽభవద్దివి ॥ ౩౬ ॥ ము

అహోశ్రాన్తస్త్వం-అతో-మాయాసయేతిభావః ॥ ౨౯ ॥ యదీతి ॥ యుష్మద్వ్యవసితం , యది,నోఽస్మాకం,శ్రవణాయాలంశ్రోతుంయోగ్యం,తర్హి- హేప్రభో,భణ్యతాముచ్యతాం - పుమాన్ , స్వార్థంచికీర్షితంస్వప్రయోజనం-పుమ్భిఃఆప్తైస్సహ-సమీహతేఆలోచ్యకరోతి - అతోభణ్యతామిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఏవమితి ॥ తస్మైభగవతే - అబ్రవీత్ కథయామాస ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రాహభగవాన్ ॥ ఏవంచేత్తర్హీతి ॥ అఙ్గహేవృక - తద్వాక్యంరుద్రకావ్యం-వరదానాత్మకం నశ్రద్దధీమహినవిశ్వసిమః తత్రహేతుత్వేనరుద్రంవిశినష్టి॥ య ఇతి ॥ యోరుద్రః-దక్షశాపాత్ , పిశాచతాం,ప్రాప్తః,ప్రేతానాం,పిశాచానాంచ-రాడధిపతిః-బభూవ - నహిపిశాచవచోవిశ్వసనీయమితిభావః ॥ ౩౨ ॥ యదీతి॥ హేదానవేన్ద్ర జగద్గురౌజగద్గురుతయాత్వదభిమానవిషయే,తత్రరుద్రే-యది - వోయుష్మాకం , విస్రమ్భోవిశ్వాస-స్తర్హ్యఙ్గహేవృక,స్వస్యశిరసి-న్యస్యనిధాయ, ప్రతీయతాంపరీక్ష్యతామ్ ॥ ౩౩ ॥ హేదానవర్షభ - యది - శంభోర్వచః-కథంచిదసత్యంస్యాత్తర్హి- తదస్తైతదనన్తరం-అసద్వాచమనృతవాచం,రుద్రం,జహి నాశయ-అన్యథా,రుద్రః, పునస్తథా , ఽనృతం,వక్తావక్ష్యతి,త్వామివాన్యానప్యనృతంవదన్ వఞ్చయిష్యతి - అతస్తంజహీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్థమితి ॥ చిత్రైర్భ్రామకైః-స్మయేన,పేశలైఃఅతిరమ్యైః, ర్వచోభిర్భిన్నధీర్భ్రంశితమతిః - కుమతిరసురః , విస్మృతః,స్వశిరసి , స్వహస్తం,న్యధాత్ నిహితవాన్ ॥ ౩౫ ॥ అథనిధానానన్తరమేవ-వజ్రేణ,హతఇవ, భిన్నంశిరోయస్యసః , క్షణా , దపతత్ , జయశబ్దఇతిస్పష్టోఽర్థః ॥ ౩౬ ॥ దేవాదయః,పుష్పవర్షాణి , ముముచుః ॥ ఇత్థం , శివః-సంకటాత్ , యుక్త్యాఉపాయేన , మోచి

తః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతో, భగవాన్, గిరిశ, మభ్యేత్య, ప్రాహ॥ మహాదేవేతి ॥ పాపాత్మా, అయంవృకాసురః, స్వేనైవ, పాప్మనా, హతఃకిల, హేఈశ, మహత్సు, కృతకిల్బిషఃకృతాపరాధః, కోవా, జన్తుః , క్షేమీ, స్యాత్, కిముత, జగద్గురౌజగద్ధితకారిణివిశ్వేశే, త్వయి , కృతాపరాధఃక్షేమీస్యాదితి. మహాదేవత్వేశత్వవిశ్వేశ్వరత్వజగద్గురుత్వవ్యపదేశాస్తదన్తరాత్మభూతస్వాత్మాభిప్రాయాపన్నాః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ప్రకృతేతిహాసప్రవచనశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ఏవమిత్థం-వాఙ్మనసావేద్యవివిధవిచిత్రానన్తశక్తిసాగరస్య - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాన్తఃప్రవేశనియమనవ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టస్య లోకత్రయధారకస్య, ఆశ్రితార్తిహరస్య , భగవతో , గిరిత్రకర్మమోక్షణప్రతిపాదకమితిహాసం - యఃపుమాన్, కథయే,ద్వావా, శృణోతి,స - సంసృతిభిఃసాంసారికదుఃఖైః-శత్రుభిశ్చవిముచ్యతే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఽష్టాశీతితమోఽధ్యాయః ***

ఇత్థంమోక్షప్రదత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిర్భగవతస్సర్వోత్కృష్టత్వంప్రదర్శితం - కింబహునా ॥ బ్రహ్మర్షిభిరేవభగవతఃపరత్వంనిర్ణీతమిత్యభిప్రేత్యతద్విషయకమితిహాసాన్తరంప్రస్తౌతి॥ సరస్వత్యాఇత్యాదినా ॥ ఏకోననవతితమేన ॥ హేరాజన్, సరస్వత్యానద్యా, స్తటే, ఆసతసత్రానుష్ఠానార్థముపవివిశురిత్యర్థః అధీశేషుఇన్ద్రాదిభ్యోఽధికేషు, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేష్వపి, కో, మహానభ్యధిక, ఇతి- తేషామృషీణాం - వితర్కో-వివాదః సమభూత్ - యద్యపిపరావరతత్త్వవిదాంనవితర్క-

---

ముచుఃపుష్పవర్షాణిహతేపాపేవృకాసురే । దేవర్షిపితృగన్ధర్వా మోచితస్సంకటాచ్ఛివః॥ ౩౭ ॥ ముక్తంగిరిశమభ్యాహభగవాన్పురుషోత్తమః । అహోదేవమహాదేవపాపోఽయంస్వేనపాప్మనా॥ ౩౮ ॥హతఃకోనుమహత్స్వీశజన్తుర్వైకృతకిల్బిషః । క్షేమీస్యాత్కిమువిశ్వేశేకృతాగస్కో జగద్గురౌ ॥ ౩౯ ॥ యఏవమవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతఃపరస్య సాక్షాత్పరమాత్మనోహరేః । గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛృణోతివావిముచ్యతేసంసృతిభిస్తథాఽరిభిః॥ ౪౦ ॥ ***

*** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః ***

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సరస్వత్యాస్తటేరాజన్నృషయఃసత్రమాసత । వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషుకోమహాన్॥ ౧ ॥తస్యజిజ్ఞాసయా తేవైభృగుంబ్రహ్మసుతంనృప । తజ్జ్ఞప్త్యైప్రేషయామాసుస్సోఽభ్యగాద్బ్రహ్మణస్సభామ్॥ ౨ ॥నతస్మైబ్రహ్మణేస్తోత్రంచక్రేసత్త్వపరీక్షయా ।తస్మైచుక్రోధభగవాన్ప్రజ్వలన్స్వేనతేజసా ॥ ౩ ॥ సఆత్మన్యుత్థితంమన్యుమాత్మజాయాత్మనాప్రభుః ।అశీశమద్యథావహ్నింస్వయోన్యావారిణాప్రభుః॥ ౪ ॥తతఃకైలాసమగమత్సతందేవోమహేశ్వరః । పరిరబ్ధుంసమారేభఉత్థాయభ్రాతరంముదా॥ ౫ ॥నైచ్ఛత్త్వమస్యుత్పథగఇతిదేవశ్చుకోపహ । శూలముద్యమ్య తంహన్తుమారేభేతిగ్మలోచనః ॥ పతిత్వాపాదయోర్దేవీసాన్త్వయామాసతంగిరా॥ ౬ ॥అథోజగామవైకుణ్ఠంయత్రదేవోజనార్దనః।శయానంశ్రియఉత్సఙ్గేపదావక్షస్యతాడయత్॥ ౭ ॥తతఉత్థాయభగవాన్సహలక్ష్మ్యాసతాంగతిః।స్వతల్పాదవరుహ్యాథననామశిరసామునిమ్ ॥ ౮ ॥ ఆ

స్తథాఽపిలోకాన్గ్రాహయితుమభూదిత్యర్థః,యద్వా దాక్షిమివతదాఽపిపరత్వాభిమానినాందూర్వాసఃప్రభృతీనాంసత్త్వద్వితర్కోఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్యేతి ॥తస్య మహత్త్వస్య-జిజ్ఞాసయా- తేఋషయః- హేనృప, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సుతం , భృగుం - తజ్జ్ఞప్త్యైమహత్త్వంవేత్తుమిత్యర్థః ప్రేషయామాసుః - సభృగుఃస్తావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య సభా - మభ్యగాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సత్త్వపరీక్షార్థం, తస్మైబ్రహ్మణే - స్తోత్రం నకృతవాన్ - తస్మైభృగవే, భగవాన్ - బ్రహ్మ - చుక్రోధ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సఇతి ॥ సబ్రహ్మఆత్మజాయభృగవేఆత్మనిమనసిఉత్థితంమన్యుం క్రోధ - మాత్మనావివేకాత్మికయాబుద్ధ్యా అశామయత్ - యథాస్వయోన్యాస్వస్యైవస్వరూపాన్తరేణ - భివ్యక్తిస్థానేనస్వకార్యేణేతియావత్-తేనవారిణా-యథా - కశ్చి-ద్వహ్నిం-శమయతి,తథా -స్వకార్యేణపుత్రనిమిత్తేన - క్రోధంశమయామాసేత్యర్థః-యద్వా॥ స్వస్యాగ్నేః-యోనిరరణి- స్తస్యా-ఉత్థితం-వహ్నింజలేన - కశ్చిత్ శమయతి - తథా - భృగోరుత్పత్తిస్థానభూతాత్-స్వస్మాత్తదుత్థితంక్రోధం-బుద్ధ్యాఅశామయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతఇతి ॥ సభృగుః,కైలాసం-జగామ - తంభృగుం-పరిరబ్ధుమాలిఙ్గితుమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నైచ్ఛదితి॥త్వ , ముత్పథగ,ఇతివదన్-పరిరమ్భణం , నైచ్ఛదిత్యర్థః ॥ రుద్ర- స్తస్మై-చుకోప-కించ-తీక్ష్ణదృష్టిస్సన్ - శూల-ముద్యమ్య-తంభృగుం- హన్తుమారబ్ధవాన్॥పతిత్వేతి ॥ దేవీ-గిరాసాన్త్వయిత్వా-తంరుద్రమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథో ఇతి ॥ వైకుణ్ఠశబ్దఃపూర్వవద్విష్ణులోకపరః-శ్రియోలక్ష్మ్యా,ఉత్సఙ్గే-శయానం-వక్షసి-పాదేనా-తాడయత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతఇతి ॥ సతాంగతిరితిహేతుగర్భం,సతః,స్వతల్పా - దాశు-అవరుహ్య,మునింభృగుం శిరసా-ననామ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఆహచ॥కిమి

తి ॥ హేబ్రహ్మన్-తేత్వయా-స్వాగతంకుశలమాగతంఖలు-అత్రాస్మిన్-ఆసనే-క్షణం,నిషీదఉపవిశ-హేప్రభో-యుష్మాన్-ఆగతాన్-అజానతాం,నోఽస్మాకం,అపరాధమితిశేషః,క్షన్తుమర్హథ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ పునీహీతి॥సహలోకంసవైకుణ్ఠం-మాం-మద్గతాన్మదావేశితచిత్తాన్-మద్భార్యానితివా-లోకపాలాంశ్చ-హేభగవన్-పాదోదకేన-పునీహి-కథంభూతేన-తీర్థానాంగఙ్గాదీనామపి,తీర్థకారిణాపవిత్రత్వకారిణా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అద్యేతి॥హేభగవన్-అద్యాధునా-అహం,లక్ష్మ్యాః ఏకాన్తభాజనంనియతాశ్రయ-ఆసం,తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశింషన్నాహ-భవతః-పాదేనపాదతాడనేన-హతమంహఃపాపం-యస్య-తస్య,మమ,ఉరసి-భూతిర్లక్ష్మీః-వసతిఅనపాయితయావర్తిష్యతీతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవమితి॥ తస్యభగవతో-మన్ద్రయాగమ్భీరయా-ఆశయగర్భయా-గిరానిర్వృతః-తర్పితశ్చ,భక్త్యుత్కణ్ఠయాభక్త్యుద్రేకేణ,స్రుతేఅశ్రూణి,లోచనయోర్యస్యసః,తూష్ణీమాస ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పునరితి॥ఆవ్రజ్యఆగత్య,హేరాజన్-స్వేనాత్మనా,అనుభూతమశేషేణ,వర్ణయత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తదితి॥తద్భృగుణోపవర్ణితం,నిశమ్య,ముక్తసంశయాఃగతసంశయాః,అతఏవ-నిర్వృతాఃసుఖితాః,విష్ణుమేవ-భూయాంసంసర్వోత్కృష్టం-శ్రద్దధుఃనిశ్చితవన్తః-పరతోప్యయుక్తగుణావిష్కారపూర్వకనిశ్చయప్రకారమేవాహ॥ యతశ్శాన్తిరిత్యాదినా॥ యచ్ఛబ్దానాం "త్రివిధాకృతయస్తస్య" త్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః,యతఃయస్మిన్-శాన్తిః,యతస్స్వేమానాదభయంముక్తిః,యద్వా,యతోయదుపాసనాదేవ,శాన్తిః,ఏవముత్తరత్రాపి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ధర్మోఽత్రబ్రహ్మణ్యతాజ్ఞానం,సర్వవిషయకంవైరాగ్యంవిషయానభిలాషః,తదన్వితంశాన్త్యాదిభిస్సహిత,మష్టధాఅణిమాదిభేదేనాష్టవిధ,మైశ్వర్యంచ,ఆత్మనః,భజతఃపుంసః,మలం,అపహన్తీతితథాతద్యశో,యస్మిన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁

హతేస్వాగతంబ్రహ్మన్నిషీదాత్రాసనేక్షణమ్।అజానతామాగతాన్వఃక్షన్తుమర్హథనఃప్రభో॥ ౯ ॥పునీహిసహలోకంమాంలోకపాలాంశ్చమద్గతాన్।పాదోదకేనభగవంస్తీర్థానాంతీర్థకారిణా॥ ౧౦ ॥ అద్యాహంభగవన్లక్ష్మ్యాఆసమేకాన్తభాజనమ్। వత్స్యత్యురసిమేభూతిర్భవత్పాదహతాంహసః॥ ౧౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంబ్రువాణేవైకుణ్ఠేభృగుస్తన్మన్ద్రయాగిరా।నిర్వృతస్తర్పితస్తూష్ణీంభక్త్యుత్కణ్ఠాశ్రులోచనః॥ ౧౨॥ పునస్సత్రంసమావ్రజ్యమునీనాంబ్రహ్మవాదినామ్।స్వానుభూతమశేషేణరాజన్భృగురవర్ణయత్॥౧౩॥ తన్నిశమ్యాథమునయోవిస్మితాముక్తసంశయాః। భూయాంసంశ్రద్దధుర్విష్ణుంయతశ్శాన్తిర్యతోఽభయమ్॥౧౪॥ధర్మస్సాక్షాద్యతోజ్ఞానంవైరాగ్యంచతదన్వితమ్।ఐశ్వర్యంచాష్టధాయస్మాద్యశశ్చాత్మమలాపహమ్॥ ౧౫ ॥మునీనాంన్యస్తదణ్డానాంశాన్తానాంసమచేతసామ్।అకిఞ్చనానాంసాధూనాంయమాహుఃపరమాంగతిమ్॥ ౧౬ ॥సత్త్వంయస్యప్రియామూర్తిర్బ్రాహ్మణాస్త్విష్టదేవతాః।భజన్త్యనాశిషశ్శాన్తాయంవానిపుణబుద్ధయః॥ ౧౭ ॥ త్రివిధాకృతయస్తస్యరాక్షసాఅసురాస్సురాః।గుణిన్యామాయయాసృష్టాస్సత్త్వంతత్తీర్థసాధనమ్॥ ౧౮ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్థంసారస్వతావిప్రాన్నృణాంసంశయనుత్తయే। పురుషస్యపదామ్భోజసేవయాతద్గతింగతాః॥ ౧౯ ॥సూత

మునీనామితి॥ న్యస్తదణ్డానాంభూతద్రోహరహితానాం-సమచేతసాంసర్వాత్మబ్రహ్మబుద్ధీనాం,అకించనానాంప్రయోజనాన్తరరహితానాం,పరోపకారశీలానాం,యం,పరమాం-గతింప్రాప్యమాహుః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సత్త్వమితి॥సత్త్వంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధంశుద్ధసత్త్వం,యస్య,ప్రియా,మూర్తిఃశరీరం,యస్యచ,ఇష్టదేవతాః,బ్రాహ్మణాః-అనాశిషఃనిష్కామాః-శాన్తాఃజితేన్ద్రియాః,నిపుణాబుద్ధయేషాంతే-యం,భజన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ త్రివిధేతి॥ తస్యేత్థంభూతస్య,నిస్సమాభ్యధికస్య,గుణిన్యాసత్త్వాదిత్రిగుణమయ్యా,మాయయా-సృష్టా-రాక్షసా,అసురాః,సురాశ్చేతి,త్రివిధాఅపి,ఆకృతయః తస్యైవశరీరభూతాఇత్యర్థః,తత్ర,దేవాస్సత్త్వప్రచురాః,అసురాస్తురజఃప్రచురాః,రాక్షసాస్తమఃప్రచురాః,దేవాదిష్వత్రిష్వప్యాసురమానుషదైవసంపత్తిభిరభిజాతాస్సన్త్యేవేతిభగవద్గీతాసూక్తం,ఏవంచసర్వేప్యేతేనోపాస్యాఇతిభావః,తథాచోక్తంశౌనకేన "ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాజగదన్తర్వ్యవస్థితాః। ప్రాణినఃకర్మజనితసంసారవశవర్తినః॥ యతస్తతోనతేధ్యానేధ్యానినాముపకారకాః। అవిద్యాన్తర్గతాస్సర్వే తేహిసంసారగోచరాః॥ పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చధ్యానేనైవోపకారకాః। నైసర్గికోనవైబోధస్తేషామప్యన్యతోయతః॥ తస్మాత్తదమలంబ్రహ్మనిసర్గాదేవబోధవ" దితి॥ ఏతదేవాహ॥ సత్త్వంతత్తీర్థసాధనమితి॥ యత్సత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయంభగవచ్ఛరీరం-తదేవ,తీర్థసాధనంఉపాస్యమానంసన్నిశ్లేషప్రకృతిసంబన్ధక్షపణద్వారాఆత్మశుద్ధిసాధనమిత్యర్థః ❁ ॥౧౮॥ ❁ ఇత్థమితి॥సారస్వతాఃసరస్వతీతీరవాసినో,విప్రాః,నృణాం-సంశయనివృత్తయే,ఇత్థం-నిశ్చిత్య,పరమపురుషస్య,పదామ్భోజసేవయా-తద్గతింముక్తిం,ప్రాప్తాః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణఫలమాహసూతః॥ ఇత్యేతదితి॥ మునేర్ద్వైపాయనస్య,యః-తనయఃశుక-స్తస్య,స్వపద్మంముఖ

పద్మం. తస్య, గన్ధో, యస్మిన్-తత్-పీయూషమమృతం, మేతత్, భగవతః, పరత్వప్రకాశకేతిహాసాత్మకం, భయంసంసృతిభయం, భినత్తీతితథా, సుశ్లోకంబహుమన్తవ్యం, ప్రసిద్ధామృతంతునైవంవిధమితిభావః, అభీక్ష్ణంపునఃపునః, కర్ణపుటైః శ్రోత్రచషకైః, పిబన్-పాన్థః, అధ్వభ్రమణపరిశ్రమం, జహాతి, ముక్తోభవతీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అత్ర కేచిదధ్యాయంసమాపయన్తి॥ అథయోఽసావుక్తవిధఃపరమపురుషఃసఏవ శ్రీకృష్ణఇతిదర్శయితుమితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ విప్రస్యకస్యచిత్, పత్న్యాః, కుమారో, హేభారత, జాతమాత్ర, స్తదైవ-భువం-స్పృష్ట్వా, మమార ॥ ౨౧ ॥ విప్రఇతి॥ సవిప్రః, రాజద్వారే, ఉపధాయనిధాయ, ఇదంవక్ష్యమాణం, ప్రోవాచ ॥ ౨౨ ॥ ఇదమితివివక్షితమేవాహ॥ బ్రహ్మద్విషఇతిద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మబ్రాహ్మణాన్ ద్వేష్టీతితథా, తస్య, శఠస్యమూర్ఖస్యేవ, ధీర్యస్య, లుబ్ధస్యనిషాదతుల్యస్యా, జితేన్ద్రియస్య, క్షత్రబన్ధోఃక్షత్రియాభాసస్య - రాజ్ఞః-కర్మదోషాత్ దుర్వ్యాపారదోషాత్ - మమార్భకః-పఞ్చత్వంమరణం-ప్రాప్తః మయితునకశ్చిద్దోషఇతిభావః ॥ ౨౩ ॥ హింసైవవిహారోయస్యతం - దుష్టంశీలంవృత్తి-ర్యస్యతం - అజితేన్ద్రియం, నృపం, భజన్త్యః, ప్రజాః-సీదన్తిదుఃఖ్యన్తి-నిత్యందుఃఖితాః, దరిద్రాశ్చ, భవన్తి ॥ ౨౪ ॥ ఏవమితి॥ ఏవమేవచాష్టకృత్వః-సవిప్రో, నృపద్వారి, మృతకం, విసృజ్య తాంగాథాం“ బ్రహ్మద్విష,, ఇత్యాదివాక్య-మగాయత ప్రోవాచ ॥ ౨౫ ॥ తామితి ॥ పరేతమృతేసతి-నవమేబాలే-పూర్వవ-ద్విప్రేణ-గీతాం- తాంగాథాం, శ్రుత్వా ॥ ౨౬ ॥ భాషణమేవాహ॥ కింస్విదితిత్రిభిః॥

ఉవాచ ॥ ఇత్యేతన్మునితనయస్యపద్మగన్ధి * పీయూషంభవభయభిత్పరస్యపుంసః । సుశ్లోక్యంశ్రవణపుటైఃపిబత్యభీక్ష్ణంపాన్థోఽధ్వభ్రమణపరిశ్రమంజహాతి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏకదాద్వారవత్యాంతువిప్రపత్న్యాః కుమారకః । జాతమాత్రో భువంస్పృష్ట్వామమారకిలభారత ॥ ౨౧ ॥ విప్రోగృహీత్వామృతకంరాజద్వార్యుపధాయసః । ఇదంప్రోవాచవిలపన్నాతురోదీనమానసః ॥ ౨౨ ॥ బ్రహ్మద్విషశ్శఠధియాలుబ్ధస్యవిజితాత్మనః । క్షత్రబన్ధోఃకర్మదోషాత్పఞ్చత్వంమేగతోఽర్భకః ॥ ౨౩ ॥ హింసావిహారంనృపతిందుశ్శీలమజితేన్ద్రియమ్ । ప్రజాభజన్త్యస్సీదన్తిదరిద్రానిత్యదుఃఖితాః ॥ ౨౪ ॥ ఏవంద్వితీయంబ్రహ్మర్షిస్తృతీయంత్వేవమేవచ। విసృజ్యసనృపద్వారితాంగాథాంసమగాయత ॥ ౨౫ ॥ తామర్జునఉపశ్రుత్యకర్హిచిత్కేశవాన్తికే। పరేతేనవమేబాలేబ్రాహ్మణంసమభాషత ॥ ౨౬ ॥ కింస్విద్బ్రహ్మంస్త్వన్నివాసఇహనాస్తిధనుర్ధరః । రాజన్యబన్ధురేతేవైబ్రాహ్మణాస్సత్రమాసతే॥ ౨౭ ॥ ధనదారాత్మజాయుక్తాయత్రశోచన్తిబ్రాహ్మణాః। తేవైరాజన్యవేషేణనటాజీవన్త్యసుంభరాః ॥ ౨౮ ॥ అహంప్రజాంవాంభగవన్రక్షిష్యే * దీనయోరిహ। అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నింప్రవేక్ష్యే * హతకల్మషః ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ సఙ్కర్షణోవాసుదేవఃప్రద్యుమ్నోధన్వినాంవరః। అనిరుద్ధోఽప్రతిరథోనత్రాతుంశక్నువన్తియత్ ॥ ౩౦ ॥ తత్కథంనుభవాన్కర్మదుష్కరంజగదీశ్వరైః। చికీర్షసిత్వంబాలిశ్యాన్నతచ్ఛ్రద్దధ్మహేవయమ్ ॥ ౩౧ ॥ అర్జునఉవాచ ॥ నాహంసంకర్షణోబ్రహ్మన్నకృష్ణఃకార్ష్ణిరేవచ। అహంవాఅర్జునోనామగాణ్డీవంయస్యమేధనుః ॥ ౩౨ ॥ మావమంస్థామమబ్రహ్మన్వీర్యంత్ర్యమ్బకతోష

హేబ్రహ్మన్-ఇహత్వన్నివాసభూతేపురే-ధనుర్ధరః-కోఽపి, నాస్తి - కింస్విత్-ధనుర్ధరమాత్రో రాజన్యబన్ధురపినాస్తికిమిత్యర్థః-బ్రహ్మణ్యోనాస్త్యేవేతిభావః-ఏతేతు-సత్రం-మాసతే-యే, బ్రాహ్మణాః, సత్రయాగబ్రాహ్మణా ఇవ, మిలితాఃధనాదిభిర్యుక్తాః-సుఖ-మాసతఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ యత్ర యేషు, జీవత్సు-బ్రాహ్మణాధనదారాత్మజైః-అయుక్తాఃవియుక్తాః-ఏవం శోచన్తి-తేవై-రాజన్యరూపేణక్షత్రియవేషేణ - నటాఇవ - అసుంభరాఃస్వప్రాణపోషణపరాః-జీవన్తి-తేజీవచ్ఛవప్రాయాఇతిభావః ॥ ౨౮ ॥ అహమితి ॥ దీనయో-ర్వాంయువయోః- ప్రజాంజనిష్యమాణంపుత్రం - మహా-మిహైవస్థిత్వా రక్షిష్యే-యద్యహ-మనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః అనిష్పాదితప్రతిజ్ఞఃస్యాం- తర్హి-అగ్నింప్రవేక్ష్యే - తతో-హతకల్మషఃబ్రాహ్మణవిలాపశ్రవణపాతకాత్, అనృతభాషణాచ్చ పాతకాన్ముక్తోభవేయం - అహతకల్మషఇతివాచ్ఛేదః-యద్యనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞస్తర్హి-అనిరస్తపాప-స్తదపనోదనాయ-ప్రవేక్ష్యామీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్తఃప్రాహబ్రాహ్మణః ॥ సంకర్షణఇతిద్వాభ్యాం॥ సంకర్షణో బలదేవః-శ్రీకృష్ణః-ధన్వినాంశ్రేష్ఠః ప్రద్యుమ్నః-నవిద్యతే- ప్రతిరథస్సమబలో - యస్య-సోఽనిరుద్ధశ్చైతే-యన్మదపత్యం-త్రాతుం-నశక్నువన్తి ॥ ౩౦ ॥ తజ్జగదీశ్వరైరపి-కర్తు-మశక్యం-మదపత్యత్రాణాత్మకంకర్మకథం - భవాన్-కర్తుం-శక్నోతి-యత-స్త్వం, బాలిశ్యాదజ్ఞానా-న్మౌర్ఖ్యాద్వా, చికీర్షసి-తత్తస్మా-ద్వయం-నశ్రద్దధ్మహేనవిశ్వసిమః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థముక్తఃప్రాహార్జునః॥ నాహమితిద్వాభ్యాం ॥ కార్ష్ణిఃకృష్ణస్యాపత్యంపుమాన్ప్రద్యుమ్న-శ్చకారాదనిరుద్ధశ్చనభవామి-కింతు-తేభ్యోఽప్యతిశయితశక్తి-రర్జునోఽహం - యస్యార్జునస్యమమ - గాణ్డీవంధనురస్తి ॥ ౩౨ ॥ హేబ్రహ్మన్-మమ-వీ

ర్యం మావమంస్థాః అవహేలనం మాకార్షీః తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ త్ర్యమ్బకతోషణం – త్ర్యమ్బకో రుద్రః సతుష్యత్యనేనేతి తథా తత్ అతో హే ప్రభో మృత్యుమపి ప్రధనే యుద్ధే విజిత్య త్వత్ప్రజా ఆనేష్యే ॥ ౩౩ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం ఫల్గునేనార్జునేన విస్రమ్భితః విశ్వాసం ప్రాపితః విప్రః ప్రీతః స్వగృహం జగామ, తతో హే పరంతప పార్థస్య వీర్యం, నిశామయన్ ఆస్తేతి శేషః ॥ ౩౪ ॥ ప్రసూతికాల ఇతి ॥ భార్యాయాః ప్రసూతికాలే ఆసన్నే సతి తదా ద్విజసత్తమ ఆతురస్సన్నర్జునం ప్రతీత్థమాహ ॥ కథం మమ ప్రజాం మృత్యోః, పాహి పాహీతి ॥ ౩౫ ॥ స ఇతి ॥ సోఽర్జునశ్శుచిశ్శుద్ధమప్సు జలం ఉపస్పృశ్యాచమ్య ॥ ౩౬ ॥ న్యరుణదితి ॥ న్యరుణదావృతవాన్ ॥ తదేవాహ ॥ తిర్యగూర్ధ్వమితి ॥ ౩౭ ॥ తత ఇతి ॥ విప్రపత్న్యాః సంజాతః కుమారో రుదన్నేవ మృతః అదర్శనమాపేదే దేహోఽపి నావశిష్ట ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ తదేతి ॥ అహో మమ మౌఢ్యం పశ్యత యోఽహం క్లీబస్య షణ్డస్యార్జునస్య కత్థనం ప్రగల్భభాషణం శ్రద్దధే విస్రబ్ధవానస్మి అతోఽహం మూఢః ॥ ౩౯ ॥ ప్రద్యుమ్నాదయ ఏవ యత్ పరిత్రాతుం న శేకుర్న ప్రభవో బభూవుః తత్ మదపత్యం త్రాతుం కో వా ఈశ్వరస్సమర్థః అతోఽర్జునం, ధిక్ సనిన్ద్య ఇత్యర్థః "ఉభసర్వతసో" రితి ద్వితీయా – తత్ర హేతుర్మృషావదతీతి తథా తం ఆత్మస్తుతిశీలస్యాస్య ధనుర్గాణ్డీవమపి ధిక్ – తత్ర హేతు – ర్యోఽర్జునః దుష్టామతిర్యస్య తథాభూతస్సన్ దైవేనోపసాదితం లో

ణమ్ । మృత్యుం విజిత్య ప్రధన ఆనేష్యే తే ప్రజాం విభో ॥ ౩౩ ॥ ఏవం విస్రమ్భితో విప్రః ఫాల్గునేన పరంతప । జగామ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయన్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రసూతికాల ఆసన్నే భార్యాయా ద్విజసత్తమః । పాహి పాహి ప్రజాం మృత్యోరిత్యాహార్జునమాతురః ॥ ౩౫ ॥ స ఉపస్పృశ్య శుచ్యమ్భో నమస్కృత్య మహేశ్వరమ్ । దివ్యాన్యస్త్రాణి సంస్మృత్య సజ్యం గాణ్డీవమాదదే ॥ ౩౬ ॥ న్యరుణత్సూతికాగారం శరైర్నానాస్త్రయోజితైః । తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థశ్చకార శరపఞ్జరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతః కుమారస్సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్ముహుః । సద్యోఽదర్శనమాపేదే సశరీరో విహాయసా ॥ ౩౮ ॥ తదాఽఽహ విప్రో విజయం వినిన్దన్ కృష్ణసన్నిధౌ । మౌఢ్యం పశ్యత మే యోఽహం శ్రద్దధే క్లీబకత్థనమ్ ॥ ౩౯ ॥ న ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః । యస్య శేకుః పరిత్రాతుం కోఽన్యస్తదవితేశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ ధిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మశ్లాఘినో ధనుః । దైవోపసాదితం మౌఢ్యాదానినీషతి దుర్మతిః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం శపతి విప్రర్షౌ విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః । యయౌ సంయమనీమాశు యత్రాస్తే భగవాన్యమః ॥ ౪౨ ॥ విప్రాపత్యమచక్షాణస్తత ఐన్ద్రీమగాత్పురీమ్ । ఆగ్నేయీం నైరృతీం యామ్యాం వాయవ్యాం వారుణీమథ ॥ ౪౩ ॥ రసాతలం నాకపృష్ఠం ధిష్ణ్యాన్యన్యాన్యుదాయుధః । తతోఽలబ్ధద్విజసుతో హ్యనిస్తీర్ణప్రతిశ్రుతః ॥ అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా ॥ ౪౪ ॥ దర్శయే ద్విజపుత్రాంస్తే మావజ్ఞామాత్మనః కృథాః । ఏతే నకీర్తిం విమలాం మనుష్యాః ❋ స్థాపయన్తి తే ॥ ౪౫ ॥ ఇతి సంభావ్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః । దివ్యాశ్వం రథమారుహ్య ప్రతీచీం దిశమావిశత్ ॥ ౪౬ ॥ సప్తద్వీపాన్సప్తసిన్ధూన్సప్త సప్తగిరీనథ । లోకాలోకం తథాఽతీత్య వివేశ సుమహత్తమః ॥ ౪౭ ॥ తత్రాశ్వాః శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకాః । తమసి భ్రష్టగత

కాన్తరం ప్రాపితం మౌఢ్యాదానినీషతి ఆనేతుమిచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ఏవమితి ॥ విప్రర్షౌ శపతి నిన్దతి సతి – స ఫల్గునోఽర్జునో విద్యాం సర్వలోకసంచారావహాం యోగవిద్యామాశ్రిత్య తావద్యమనీం యమపురీం ప్రతి యయౌ యత్ర యమన్యాం భగవాన్ యమ ఆస్తే తామిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ తత్ర విప్రస్యాపత్యమచక్షాణోఽపశ్యన్ – ఏవం క్రమేణైన్ద్ర్యాదిపురీస్తత్ర తత్రాచక్షాణో యయౌ యామ్యాం పురీం – యమన్యామన్యైవ యమస్యైవ సంబన్ధినీ దక్షిణదిక్స్థా ॥ ౪౩ ॥ రసాతలం పాతాలం నాకపృష్ఠం నాకస్య స్వర్గస్య పృష్ఠముపరితనం లోకం కిం బహునా సర్వాంశ్చ లోకాన్ వాయువచ్చచార తతస్తత్ర సర్వత్రాప్య లబ్ధో ద్విజసుతో యేన, సః – అత ఏవానిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః ॥ అత ఏవాగ్నిం ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః ప్రతిషేధతా సామోక్తిభిః ప్రతిషేధం కుర్వతా శ్రీకృష్ణేన ప్రత్యుక్తో నివారితః ॥ ౪౪ ॥ ప్రతిషేధపూర్వకనివారణప్రకారమేవాహ ॥ దర్శయ ఇతి ॥ ద్విజస్య సూనూన్, తే తుభ్యం దర్శయే దర్శయిష్యామి, ఆత్మనః స్వస్యావజ్ఞాం మాకృథాః – ఏవం చేత్ త్వా – మలాం కీర్తిం మే తే మనుష్యాః, స్థాపయన్తి, నిశ్చలాం కరిష్యన్తి, దూషయన్తీతి పాఠాన్తరం – తదా ఆత్మనోఽవజ్ఞామకృథాశ్చేత్ కీర్తిం దూషయిష్యన్తీత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఇతీతి ॥ సంభావ్య సంభాషణేన ప్రతిబోధ్య – భగవాన్మహేశ్వరః శ్రీకృష్ణోఽర్జునేన సహ ॥ ౪౬ ॥ సప్తద్వీపానితి ॥ సప్త సప్త గిరయో యేషు తాన్ ద్వీపాన్ తతో లోకాలోకం పర్వతమతీత్య సుమహన్నిబిడం తమోఽన్ధకారం వివేశ ॥ ౪౭ ॥ తత్ర తమసి సైన్యాదయోఽశ్వాః ప్రతిహతగతయో బభూవుః ॥ ౪౮ ॥

---

౪౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ దూషయన్తి

తానితి॥ తాన్, భ్రష్టగతీన్-అశ్వాన్-స్వచక్రంసుదర్శనం, పురఃఅశ్వానాంపురతః-ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త * ॥ ౪౯ ॥ * తమఇతి ॥ గహనందుష్ప్రవేశం-సుఘోరంభయంకరం - మహదపారం-కృతంభగవతైవసృష్టం-తమో-భూరితరేణబహుతరేణస్వతేజసా-విదారయన్మనోజవం-సుదర్శనం-వివేశ-యథా-రామస్యదాశరథేః-శరో-గుణాత్ మౌర్వ్యాః-చ్యుతః-చమూం రావణసేనాం-వివేశ, తద్వత్ * ॥ ౫౦ - * ద్వారేణేతి॥ చక్రానుపథేనచక్రమనుగతేన - ద్వారేణ-తస్మాత్తమసః-పరందూరేవర్తమానం-భాగవత-మనన్తపారం- జ్యోతిః-సమశ్నువానం ప్రాప్నువ - చ్చక్రం-ప్రసమీక్ష్యఫల్గునోఽర్జునః-ప్రతాడితేప్రతిహతే-అక్షిణీదృష్టీ-యస్యసః-ఉభేఅప్యక్షిణీ, పిదధేన్యమీలయత్ * ॥ ౫౧॥ * తతఇతి॥ తతస్తమసఃపరతో-జలం, ప్రవిష్టః-కథంభూతః-బలీయసాప్రచణ్డేన-నభస్వతావాయునా, ఏజన్తఃఉచ్చలన్తః-బృహన్తః-ఊర్మయస్తరఙ్గా-స్తైః-ర్భీషణం-భూషణమితిపాఠే-ఊర్మయఏవభూషణంయస్యతథాభూతం-తత్రజలస్యాధస్తాదద్భుతం-భవనం-ప్రవిష్టఇత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం, ద్యుమత్తమంద్యుతిమత్- శ్రేష్ఠం-భ్రాజతాం-మణిమయస్తమ్భానాం, సహస్రేణో-పశోభితమ్ *॥ ౫౨ ॥ * తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్భవనేతంప్రసిద్ధంఅనన్తాఖ్యం-మహాన్తమహిం-దదర్శ-ఇత్యుత్తరేణసంబన్ధః-కథంభూత -మద్భుతంవిస్మయనీయం- సహస్రం-మూర్ధానఃఫణా-స్తేషుభవా-స్తేషాం-మహతాంమణీనాంద్యుభిర్దీప్తిభి-ర్విశేషేణ - భ్రాజమానం-ద్విగుణైఃద్విసహస్రసంఖ్యైరీక్షణైరుల్బణముగ్రం-సితాచలఃస్ఫటికపర్వతః-తస్యా- భాఇవాభా-యస్యతం-శితిఃనీలఃకణ్ఠోజిహ్వాశ్చ, యస్య-తమ్ *॥ ౫౩॥ *

యోబభూవుర్భరతర్షభ॥ ౪౮ ॥ తాన్దృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణోమహాయోగేశ్వరేశ్వరః । సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రంప్రాహిణోత్పురః॥ ౪౯ ॥ తమస్సుఘోరంగహనంకృతంమహద్విదారయద్భూరితరేణరోచిషా। మనోజవంనిర్వివిశే*సుదర్శనంగుణచ్యుతోరామశరోయథాచమూః ॥ ౫౦ ॥ ద్వారేణచక్రానుపథేనతత్తమఃపరం పదంజ్యోతిరనన్తపారమ్ । సమశ్నువానంప్రసమీక్ష్యఫల్గునఃప్రతాడితాక్షోఽపిదధేఽక్షిణీఉభే॥ ౫౧ ॥ తతః ప్రవిష్టస్సలిలంనభస్వతాబలీయసైజద్బృహదూర్మిభూషణమ్ । తత్రాద్భుతంవైభవనంద్యుమత్తమంభ్రాజ*న్మణిస్తమ్భసహస్రశోభితమ్ ॥ ౫౨ ॥ తస్మిన్మహాభీమమనన్తమద్భుతంసహస్రమూర్ధన్య*ఫణామణిద్యుభిః। విభ్రాజమానంద్విగుణోల్బణేక్షణంసితాచలాభంశితికణ్ఠజిహ్వమ్ * ॥ ౫౩ ॥ దదర్శతద్భోగసుఖాసనంవిభుం మహానుభావంపురుషోత్తమోత్తమమ్ । సాన్ద్రామ్బుదాభంసుపిశఙ్గవాససంప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతేక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ మహామణివ్రాతకిరీటకుణ్డలప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకున్తలమ్ । ప్రలమ్బచార్వష్టభుజంసుకౌస్తుభం శ్రీవత్సలక్ష్మం*వనమాలయావృతమ్ ॥ ౫౫ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైశ్చపార్షదైశ్చక్రాదిభిర్మూర్తిధరైర్నిజాయుధైః । పుష్ట్యాశ్రియాకీర్త్యజయాఖిలర్ద్ధిభిర్నిషేవ్యమాణంపరమేష్ఠినాంపతిమ్ ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఆత్మానమనన్తమచ్యుతోజిష్ణుశ్చతద్దర్శనజాతసాధ్వసః । తావాహభూమాపరమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధాఞ్జలీస్సస్మితమూర్జయాగిరా॥ ౫౭ ॥ ద్విజాత్మజామేయువయోర్దిదృక్షుణామయోపనీతాభువిధర్మగుప్తయే । కలావతీర్ణావవనేర్భరాసు

దదర్శేతి॥ తస్యానన్తస్య, భోగఃశరీరమేవ, సుఖాసనం - యస్య, తం-విభుంభగవన్తం-దదర్శ-కథంభూతం, మహా-ననుభావః ప్రభావో-యస్యతం-పురుషోత్తమానాంబ్రహ్మాదీనామప్యుత్తమం - సాన్ద్రస్యామ్బుదస్యేవా-భా, యస్య-శోభనేపిశఙ్గే వాససీయస్య, ప్రసన్నంవక్త్రంచయస్య-రుచిరేసున్దరే-ఆయతేచ, అక్షిణీ-యస్య, తమ్ * ॥ ౫౪ ॥ * మహాన్తో, మణివ్రాతా, యేషు-తేషాం-కిరీటకుణ్డలానాం-ప్రభయా-పరిక్షిప్తాః-సర్వతః-స్ఫురన్తః-అనన్తాఃకున్తలాః-యస్య-, తం-ప్రలమ్బాదీర్ఘాశ్చారవో వర్తులాశ్చాష్టౌ - భుజా - యస్య , శోభనః కౌస్తుభోయస్య , శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం , యస్య తం - వనమాలయా , అలంకృతంచ * ॥ ౫౫ ॥ * సునన్దనాదిభిః, పార్షదై-ర్విగ్రహధరై , శ్చక్రాదిభి , స్స్వాసాధారణై , రాయుధైశ్చ , పుష్ట్యాదిభి , శ్శక్తిభిర్మూర్తిమతీభి - స్తథా - అఖిలర్ద్ధిభిరణిమాదిభి , స్సేవ్యమానం - పరమేష్ఠినాంబ్రహ్మాదీనాంపతిమ్ * ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఇతి ॥ అజం హేయప్రతిభటం , స్వస్మాదనన్యం , త , మచ్యుతో , వవన్దేననామ , తథా , జిష్ణుః అర్జునశ్చ, తస్యభగవతో, దర్శనేన, జాతం , సాధ్వసంభక్తిపూర్వకభయం , యస్య, సః వవన్దే, తతో-బద్ధాఞ్జలీ, తౌకృష్ణార్జునౌ ప్రతి-పరమేష్ఠినాం , పతిఃప్రభు-ర్భగవాన్ - ఊర్జితయాగభీరయా-గిరా, ప్రాహ * ॥ ౫౭ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ ద్విజాత్మజా ఇతి ॥ యువయోర్వ్యాం , దిదృక్షుణాద్రష్టుమిచ్ఛతా-మయా - ద్విజాత్మజాఃమేఉపనీతాఃమదన్తికం , ప్రాపితాః-కిమావయోర్దర్శనేనేత్యత్రాహ , ధర్మగుప్తయే , భువి-కలయా ఽవతీర్ణౌకలావతీర్ణావితిచ్ఛత్రిన్యాయేనోక్తం « కృష్ణస్తుభగవాన్స్వయ » మిత్యుపక్రమేపూర్ణావతారత్వోక్తేః - అతో-మదవతారత్వాన్మదిదృక్షాజాతేతిభావః - అర్జునస్యనరాంశత్వప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం , నరస్యనారాయణాంశావతారత్వాత్ అవనేఃభూమేః - భారాయితాన్అసురాన్ - హత్వా-

భూయ- స్త్వరయా-మమా - న్తిసమీపం,ఇతంఆగచ్ఛతమ్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ కించ॥ యువాం-పూర్వం , నరనారాయణౌ-వృషీ భూత్వేతి శేషః -ఋషభౌ-శ్రేష్ఠౌ- హేతుగర్భమిదం -అతః-పూర్ణకామావపి-స్థిత్యైజగద్రక్షణార్థం- లోకసంగ్రహంధర్మ మాచేరతుఃఆచరితవన్తౌ - లోకోఽర్వాచీనోజనః - సంగృహ్య తేప్రవర్త్యతేనేనేతితథా-తం , అత్ర “ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ „ ఇత్యాదిగీతావచనార్థఉపక్షిప్తః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ భగవతా-పరమేష్ఠినా-ఇత్థ-మాదిష్టౌ-తౌ-కృష్ణాకృష్ణార్జునౌ- ఓమితి-తదాజ్ఞామఙ్గీకృత్య - భూమానంభగవన్తం - ప్రణమ్య ద్విజపుత్రా-నాదాయ , సంప్రహృష్టౌ-ధామస్వగృహం ప్రతి - యథాగతం-న్యవర్తతామాజగ్మతుః- యథారూపాననతిక్రాన్తస్వస్వపూర్వయూపాన్ - ప్రభూకృష్ణార్జునౌ - దదతుః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ విష్ణోస్సం బన్ధి , ధామస్థానం-నిశామ్యదృష్ట్వా , పుంసాం-యత్కించి-త్పౌరుష-మస్తి-తత్సర్వం , కృష్ణానుకమ్పితం శ్రీకృష్ణకృపాలబ్ధమేవేతి-మేనే “ శబ్దఃఖేపౌరుషంనృష్వితి„ గీతంద్రష్టాన్తముఖేననిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఈదృశానిఅతిదైవమానుషాణి-చరిత్రాణి-దర్శయ-న్నఖిలేశ్వరోభగవాన్, గ్రామ్యాన్విషయాన్భోగాన్ - బుభుజే - అఖిలేశ్వరఇత్యనేనభోగప్రయుక్తకర్మవశ్యత్వంవ్యుదస్యతే-ఊర్జితైఃపుష్కలదక్షిణైః- మఖైః యజ్ఞైఃఈజేఇష్టవాన్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ బ్రాహ్మణా , ఆది , ర్యాసాం , తాసు , ప్రజాసు , అఖిలా,నభిలషితాన్కామాన్, ప్రవవర్ష , యథేన్ద్రోయథాకాలంవర్షర్తుమనతిక్రమ్య , వర్షతితథాభగవానపి , శ్రైష్ఠ్యంపరత్వ , మాస్థితః , కామాన్వవ

రాన్హత్వేహభూయస్త్వరయేతమన్తిమే॥ ౫౮ ॥పూర్ణకామావపియువాంనరనారాయణావృషీ।ధర్మమాచ రతాంస్థిత్యాఋషభౌలోకసంగ్రహమ్॥ ౫౯ ॥ ఇత్యాదిష్టౌభగవతాతౌకృష్ణౌపరమేష్ఠినా । ఓమిత్యానమ్య భూమానమాదాయద్విజదారకాన్॥ ౬౦ ॥ న్యవర్తతాంస్వకంధామసంప్రహృష్టౌయథాగతౌ।విప్రాయద దతుఃపుత్రాన్యథారూపాం స్తదాప్రభూ॥ ౬౧ ॥నిశమ్యవైష్ణవంధామపార్థఃపరమవిస్మితః। యత్కించిత్పౌ రుషంపుంసాంమేనేకృష్ణానుకమ్పితమ్॥ ౬౨ ॥ఇతీదృశాన్యనేకానివీర్యాణీహప్రదర్శయన్।బుభుజేవిషయాన్గ్రా మ్యానీజేచాత్యూర్జితైర్మఖైః॥ ౬౩ ॥ప్రవవర్షాఖిలాన్కామాన్ప్రజాసుబ్రాహ్మణాదిషు । యథాకాలంయథై వేన్ద్రోభగవాన్శ్రైష్ఠ్యమాస్థితః॥ ౬౪ ॥ హత్వానృపానధర్మిష్ఠాన్ఘాతయిత్వార్జునాదిభిః । అఞ్జసావర్తయా మాసధర్మంధర్మసుతాదిభిః ॥ ౬౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే , ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః- ❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ స్వయంస్వపుర్యాంనివసన్ద్వారకాయాంశ్రియఃపతిః । సర్వసంపత్సమృద్ధాయాంజుష్టాయాం వృష్ణిపుంగవైః॥ ౧ ॥స్త్రీభిశ్చోత్తమవేషాభిర్నవయౌవనకాన్తిభిః । కన్దుకాదిభిర్హర్మ్యేషుక్రీడన్తీభిస్తటిద్ద్యుభిః॥ నిత్యంసఙ్కులమార్గాయాంమదచ్యుద్భిర్మతఙ్గజైః।స్వలఙ్కృతైర్భటైరశ్వైరథైశ్చకనకోజ్జ్వలైః ॥ ౩ ॥ ఉ ద్యానోపవనాఢ్యాయాంపుష్పితద్రుమరాజిషు।నిర్విశద్భృఙ్గనివహైర్నాదితాయాంసమన్తతః॥ ౪ ॥ రేమేషోడ

ర్ష ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ హత్వేతి ॥ కాంశ్చి , దధర్మిష్ఠాన్ , స్వయం , హత్వా , కాంశ్చ , దర్జునాదిభిర్ఘాతయిత్వా , ధర్మసుతాదిభిర్యుధిష్ఠిరాదిభి - రఞ్జసాఋజుమార్గేణ - సుఖేనవా - ధర్మం- వర్ణాశ్రమాద్యనుగుణం , ప్రవర్తయామాస ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోననవతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథభగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య స్వపత్నీభిస్సహ క్రీడాప్రకారంతాసాం తస్మిన్ననురాగాతిశయం పుత్రపౌత్రాదిసంతతీః ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణాదిఫలంచవర్ణయతినవతితమేన - సుఖంస్వపుర్యామిత్యాదినా ॥ శ్రియఃపతిరిత్యస్య - రేమేషోడశసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభఇత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః- వృష్ణిపుఙ్గవైః , స్త్రీభిశ్చ-జుష్టాయాంసేవితాయామితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కథంభూతాభిః-నవయౌవనేన-కాన్తిర్యాసాం,తాభిః-తటితామివ-ద్యౌఃద్యుతి-ర్యాసాంతాభిః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నిత్యమితి ॥ సఙ్కులాఃసఙ్కీర్ణాః-మార్గాః - యస్యాం , తస్యాం - ద్వారకాయా - మితిపూర్వేణసంబన్ధః - మదచ్యుద్భిఃమదజలస్రావిభిః- మతఙ్గజైర్గజైః - సుష్ఠు , లఙ్కృతైః-భటైః , కనకేనోజ్జ్వలై-రథైశ్చ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కించ ॥ ఉద్యానై, రుపవనైశ్చాఢ్యాయాం , కథంభూతైః , పుష్పితా-యే , ద్రుమా,స్తేషాం-రాజిషుపఙ్క్తిషు-నిర్విశన్తో - భృఙ్గాణాం-నివహాస్సమూహా-యేషు-తైః-నాదితాయామిత్యన్వయమతఙ్గజాదిభిరితిశేషః ॥ యద్వానిర్విశతాంభృఙ్గాణాంనివహైః , ర్నాదితాయామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ రేమఇతి ॥ షోడశసహస్రపత్నీనా - మేకఏవ , వల్లభఃపతిస్సన్ , తావన్తిషోడశసహస్రాణి - రూపాణిమూర్తీ, ర్బిభ్రాణః , తాసాం , గృహేషు , రేమ ఇతిసంబన్ధః , కథంభూతేషు , మహర్ధిః - ఋద్ధయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయోయే

షు ॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లానాం, ఉత్పలానాం, రేణుభి-ర్వాసితాన్యమలాని-తోయాని-యేషు తేషు కూజన్తి, ద్విజానాం పక్షిణాం, కులాని సమూహాః, యేషు-తేషు ॥ ౬ ॥ విజహారేతి ॥ హ్రదినీషు, అమ్భః, విగాహ్య, విజహార, కథంభూతః, మహా-నుదయో వైభవం, యస్య సః, యోషితాం యోషిద్భిః, పరిరబ్ధః, కుచో హితౌ, అతఏవ, కుఙ్కుమేన-లిప్తమఙ్గం వక్షో, యస్య సః ॥ ౭ ॥ కించ ॥ ఉపగీయమాన ఇతి ॥ సూతాః పౌరాణికాః, మాగధా వంశావలీపాఠకాః - కథంభూతైః, ర్వీణాదీన్, వాదయద్భిః ॥ ౮ ॥ సేవ్యమాన ఇతి ॥ తాభిర్యోషిద్భిః, సేచనైః జలసేచనైః, హసన్తీభిః-సేవ్యమానః-స్వయమపి-తాః ప్రతిషిఞ్చన్-యక్షీభి, ర్యక్షరాట్కుబేర ఇవ, చిక్రీడే విక్రీడితవాన్ ॥ ౯ ॥ తా ఇతి ॥ క్లిన్నాని సిక్తాని, వస్త్రాణి, యాసాం, తాః, అతఏవ-వివృతోరుకుచప్రదేశాః, స్తాశ్చ, ఉద్ధృతాని విస్రస్తాని, బృహత్కబరేభ్యః, ప్రసూనాని-యాసాం-తాః, యోషితః-కాన్తం భగవన్తం, సిఞ్చన్త్యః, స్వసేచనజిహీర్షుతయా - స్వశబ్దః కాన్తపరః, తస్య, సేచనపరిహారేచ్ఛయా-తమేవోపగూహ్యాలిఙ్గ్య, తేన జాతేన, స్మరేణ, ఉత్స్మయః ఉత్కృష్టహాస, స్తేన లసన్తి, వదనాని, యాసాం-తాః, విరేజుః ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణస్త్వితి ॥ తాసాం, స్తనేభ్యో, విషజ్జితా కుఙ్కుమస్రగ్యస్య, సః, క్రీడాయా, మభిషఙ్గేణాభినివేశేన, ధుతః కమ్పితః, కున్తలబృన్దబన్ధో, యస్య సః, స్వయం, ముహుః, సిఞ్చన్-యువతిభిః, ప్రతిషిచ్యమానశ్చ, కరేణుభిః, పరివృతో-గజరాడివ రేజే ॥ ౧౧ ॥ నాటానామితి ॥ గీతై-ర్వాద్యైశ్చ, ఉపజీవన్తీతి తథా, తేషాం, నటాదీనాం నటాదిభ్యః, క్రీడార్థం, యేఽలంకారా భూష

శసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభః । తావద్విచిత్రరూపోఽసౌ తద్గృహేషు మహర్ధిషు ॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లోత్పలకల్హారకుముదామ్భోజరేణుభిః । వాసితామలతోయేషు కూజద్ద్విజకులేషు చ ॥ ౬ ॥ విజహార విగాహ్యామ్భో హ్రదినీషు మహోదయః । కుచకుఙ్కుమలిప్తాఙ్గః పరిరబ్ధశ్చ యోషితామ్ ॥ ౭ ॥ ఉపగీయమానో గన్ధర్వైర్మృదఙ్గపణవానకాన్ । వాదయద్భిస్తథా వీణాం సూతమాగధవన్దిభిః ॥ ౮ ॥ సేవ్యమానోఽచ్యుతస్తాభిర్హసన్తీభిశ్చ సేచనైః । ప్రతిషిఞ్చన్విచిక్రీడే యక్షీభిర్యక్షరాడివ ॥ ౯ ॥ తాః క్లిన్నవస్త్రవివృతోరుకుచప్రదేశాస్సిఞ్చన్త్య ఉద్ధృతబృహత్కబరప్రసూనాః । కాన్తం స్వసేచనజిహీర్షుతయోపగూహ్య జాతస్మరోత్స్మయలసద్వదనా విరేజుః ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణస్తు తత్స్తనవిషజ్జితకుఙ్కుమస్రక్క్రీడాభిషఙ్గధుతకున్తలబృన్దబన్ధః । సిఞ్చన్ముహుర్యువతిభిః ప్రతిషిచ్యమానో రేజే కరేణుభిరివేభపతిః పరీతః ॥ ౧౧ ॥ నటానాం నర్తకానాం చ గీతవాద్యోపజీవినామ్ । క్రీడాలఙ్కారవాసాంసి కృష్ణోఽదాత్తస్య చ స్త్రియః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యైవం విహరతో గత్యాలాపేక్షితస్మితైః । నర్మక్ష్వేలిపరిష్వఙ్గైః స్త్రీణాం కిల హృతా ధియః ॥ ౧౩ ॥ ఊచుర్ముకున్దైకధియో గిర ఉన్మత్తవజ్జడమ్ । చిన్తయన్త్యోఽరవిన్దాక్షం తాని మే గదతః శృణు ॥ ౧౪ ॥ మహిష్య ఊచుః ॥ కురరి విలపసి త్వం వీతనిద్రా న శేషే స్వపితి జగతి రాత్ర్యామీశ్వరో గుప్తబోధః । వయమివ సఖి కచ్చిద్గాఢనిర్భిన్నచేతా నలిననయనహాసోదారలీలేక్షితేన ॥ ౧౫ ॥ నేత్రే నిమీలయసి నక్తమదృష్టబన్ధుస్త్వం రోరవీషి కరుణం బత చక్రవాకి । దాస్యం గతా వయమివాచ్యుతపాదజుష్టం కిం వా స్రజం స్పృహయసే కబరేణ వోఢుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భో భోః సదా నిష్టనసే ఉదన్వన్నలబ్ధనిద్రోఽధిగతప్రజాగరః । కిం వా ముకున్దాప

ణాని, వాసాంసి చ, తాని, ప్రాదాత్ ప్రాయచ్ఛత్-తథా-స్త్రియోఽపి-నర్తకీభ్యః-ప్రాయచ్ఛన్ ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యేతి ॥ కత్తరిషష్ఠీ, గత్యాదిభి, రేవం-విహరతా-కృష్ణేన, స్త్రీణాం ధియః, హృతాః ॥ ౧౩ ॥ అతఏవ ముకున్ద ఏవైకస్మిన్ ధీర్యాసాం తాః, తమరవిన్దాక్షం - చిన్తయన్త్యః - తత్సాన్నిధ్యాభావదశాయామితి శేషః-అగిర ఇతి చ్ఛేదః, క్షణ-మగిరః ధృతమౌనా ఇత్యర్థః-తత-ఉన్మత్త ఇవ - జడం యథా తథా, యాని వాక్యాని- ఊచుస్తాని-సమ్యగాదరతః-కథయతో-మత్తః-శృణు ॥ ౧౪ ॥ కానిపునస్తానీత్యత్రాహ ॥ కురరీత్యాదినా ॥ తత్రైకస్యా వాక్యమాహ ॥ కురరీతి ॥ హే కురరి, అస్మిన్ జగతి-రాత్ర్యామీశ్వరః కృష్ణః, గుప్తబోధః విలుప్తబాహ్యవిషయజ్ఞానస్సన్, స్వపితి శేతే-త్వం తు - విగతనిద్రా సతీ విలపసి -నతు శేషే న స్వపిషి, అనుచితం-తన్నిద్రాభఙ్గం కరోషీతి భావః - అథవా - నాపరాధస్తవాపీత్యాశయేనాహ ॥ నలిననయనస్య - హాసేన సహితం-ఉదారం-యల్లీలమీక్షితం, తేన - హే సఖి - వయమివ, త్వామపి-గాఢం యథా తథా, నిర్భిన్నం - చేతో-యస్యాస్సా - కచ్చిత్కిమితి ప్రశ్నః ॥ ౧౫ ॥ అన్యస్యా ఆహ ॥ నేత్ర ఇతి ॥ ఏవమగ్రేఽపి ॥ హే చక్రవాకి-నక్తం రాత్రౌ-అదృష్టబన్ధుః అదృష్టపతిస్సతీ-నేత్రే-నిమీలయసి కిం - కింవా - కరుణం యథా తథా - రోరవీషి - బతేతి ఖేదే, నైతావత్, అపితు-వయమివ-దాస్యం, ప్రాప్తా సతీ కబరేణ స్రజం - వోఢుం, స్పృహయసే కిమ్ ॥ ౧౬ ॥ భో భో ఇతి ॥ హే ఉదన్వన్ సముద్ర, అలబ్ధనిద్రః -అధిగతప్రజాగరశ్చ-సదా-నిష్టనసే నితరాం ధ్వనసి "ష్టన శబ్దే" ఇతి ధాతుః - కింవా-అస్మాభిః - ప్రాప్తాం- దురత్యయాం-దశాం అవస్థాం త్వమపి గతోఽసి-అహో కష్టం - యథా-వయం - సమ్భోగేన - ముకున్దాపహృతకుచకుఙ్కుమాద్యాత్మలాఞ్ఛనా- స్తథా-త్వమపి

యతో,ఽపహృతశ్రీకౌస్తుభాదిలాఞ్ఛనో-లక్ష్యసే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ త్వమితి ॥ హే ఇన్దో-త్వం - బలవతా-యక్ష్మణా-క్షయరోగేణ-నితరాంగృహీతః - అతఏవ క్షీణస్సన్-స్వకాన్తిభిః - తమోఽన్ధకారం-నక్షిణోషి-నవినాశయసి కిం-యథా-వయం,తథా, త్వమపి-ముకున్దగదితాని రహస్యాని - విస్మృత్య -తదేకచిన్తతయా-స్థగితగీః స్తబ్ధవాక్ సన్-నోఽస్మాభి రుపలక్ష్యసే ✻॥౧౮॥ ✻ కింవేతి ॥ హే మలయానిల-తే తుభ్యం -అస్మాభిః-కింవా-అప్రియ-మాచరితంకృతం-యత-స్త్వం-గోవిన్దస్యా-పాఙ్గైః-నితరాం భిన్నే-నోఽస్మాకంహృది హృదయే-స్మరంకామ - మీరయసి - అప్రియాచరణంవినాస్మరోదీరణేన వ్యథాజననంతవానుచితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కాంచిత్ప్రియమస్వవిషయస్తీం పుష్పాణ్యస్వవిషయస్తీమివాలక్ష్య కస్యాశ్చిదుత్తరప్రత్యుత్తరరూపంవాక్యమాహ ॥ ముగ్ధ ఇతి ॥ హే ముగ్ధే కంధ్యాయసి-పురఃస్థితం-వికాసోన్ముఖం-కున్దం-గృహాణ ఏవముక్తా ప్రాహ-కిం కున్దేన మమ అమునేతి అమునా ముఖవర్ణరహితేన కున్దేన- కింనకించిదపి ప్రయోజనం - కింతు ముకున్దమేవాన్వేషయామీత్యభిసంధిః సా పునః ప్రాహ త్వత్ప్రియాః-సుమనసః పుష్పాణి-కీదృగ్విధా ఇతి - సా పునః ప్రాహ-పున్నాగం మృగయే సఖి శ్రుతిశిరోభూషాయితమితి ॥ హే సఖి-శ్రుతిశిరోభూషాయితం-శ్రోత్రయోః-శిరసిచ - భూషణవిశేషవదాచరత్ - పున్నాగం-మృగయే-శ్రుతిశిరస్సు వేదాన్తేషు-భూషావిశేషాయితం పున్నాగం పురుషశ్రేష్ఠం-మృగయే ఇత్యభిసంధిః- నను కింబహ్వీషు సుమనస్సు సతీషు విశేషణ పున్నాగమేవ మృగయస ఇత్యతాహ॥ గావోఽపీతి ॥ ఉజ్ఝితం గలితం సూనం పున్నాగం కుసుమం, తదామోదప్రకర్షేణ ఉన్ముఖా-ఆసత మృగయస్త్యోఽవతిష్ఠన్తే-పశవోఽప్యేవం-కింపునరహమితి భావః, పక్షాన్తరే గావః వేదాన్తవాచోఽపి ఉజ్ఝితసూనం త్యక్తజన్మానం-అజమిత్యర్థః-పురుషశ్రేష్ఠం -తదామోదప్రకర్షే తత్కల్యాణగుణగణప్రకర్షే ఉన్ముఖాః ప్రతిపాదనోన్ముఖాః.

పహృతాత్మలాఞ్ఛనః ప్రాప్తోదశాంత్వం చ యతో దురత్యయామ్ ॥ ౧౭ ॥ త్వం యక్ష్మణా బలవతా నిగృహీత ఇన్దో క్షీణస్తమో న నిజదీధితిభిః క్షిణోషి । కచ్చిన్ముకున్దగదితాని యథా వయం త్వం విస్మృత్య భోస్స్థగితగీరుపలక్ష్యసే నః ॥ ౧౮ ॥ కిం వాచరితమస్మాభిర్మలయానిల తేఽప్రియమ్। గోవిన్దాపాఙ్గనిర్భిన్నే హృదీరయసి నస్స్మరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ముగ్ధే ధ్యాయసి కిం గృహాణ పురతః కున్దం వికాసోన్ముఖం కిం కున్దేన మమామునా సుమనసః కీదృగ్విధాస్త్వత్ప్రియాః । పున్నాగం మృగయే సఖి శ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితం గావోఽప్యుజ్ఝితసూనమాసత తదామోదప్రకర్షోన్ముఖాః॥ ౨౦ ॥ మేఘ శ్రీమం స్త్వమసి దయితో యాదవేన్ద్రస్య నూనం శ్రీవత్సాఙ్కం వయమివ భవాన్ధ్యాయతి ప్రేమబద్ధః । అత్యుత్కణ్ఠశ్శబలహృదయోఽస్మద్విధో బాష్పధారాః స్మృత్వా స్మృత్వా విసృజసి ముహుర్దుఃఖద స్తత్ప్రసఙ్గః ॥ ౨౧ ॥ ప్రియరావపదాని భాషసే మృతసంజీవికయానయా గిరా । కరవాణి కిమద్య తే ప్రియం వద మే వల్గితకణ్ఠ కోకిల॥ ౨౨ ॥ శుకరాజ గాయ యదుదేవ సత్కథాం కుర్మస్తవాఙ్గ పయసోపసేచనమ్। విరహాగ్నితప్తహృదయేష్వలం రమారమణాభిధానసుధయా చ సిఞ్చ నః ॥ ౨౩ ॥ న చలసి న వదస్యుదారబుద్ధే క్షితిధర చిన్తయసే మహాన్తమర్థమ్ । అపి బత వసుదేవనన్దనాఙ్ఘ్రిం వయమివ కామయసే స్తనైర్విధర్తుమ్॥ ౨౪ ॥ శుష్యద్ధ్రదాః కృశతరా బత సిన్ధుపత్న్యస్సం ప్రత్యపాస్తకమలశ్రియ ఇష్టభర్తుః । యద్వద్వయం మధుపతేః ప్రణయావ

లోకమప్రాప్య తేన ముష్టాన్యపహృతాని హృదయాని యాసాం తాశ్చ ఉరు నితరాం కర్శితాః స్మ తథా యూయమపి సంప్రతి గ్రీష్మే శుష్యద్ధ్ర ... ఔన్ముఖ్యతామాత్రమేవ తాసాం- నతు కార్త్స్న్యేన తత్ప్రతిపాదనమానన్త్యాదితి భావః-ఆసత కేవలం మృగయన్త్యః-సమాసత-ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మేఘేతి॥ హే మేఘ త్వం-మాధవేన్ద్రస్య యదూత్తమస్య - త్వం-దయితః ప్రియోఽసి-నూనం-అత ప్తార్తిహరణాదిసామ్యాత్త్వాం తత్సఖమాలక్షయ ఇతి భావః-అతో,భవాన్ - వయమివ-శ్రీవత్సాఙ్కం తద్విషయప్రేమ్ణా బద్ధో నిశ్చలో-ధ్యాయతి కిం-ధ్యానలిఙ్గాన్యాహ॥ అత్యుత్కణ్ఠమిత్యాది- అస్మద్విధః వయమివేత్యర్థః- అత్యుత్కణ్ఠం యథా తథా-స జలహృదయః,బాష్పధారాః,సృజసి ముఞ్చసి-యుక్తం - చైతదిత్యాహ- దుఃఖద స్తత్ప్రసఙ్గ ఇతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ప్రియేతి॥ హే కోకిల ప్రియరావస్య ప్రియంవదస్య శ్రీకృష్ణస్య,పదానీవ పదాని శబ్దాన్ - భాషసే-మృతాన్సంజీవయతీతి తథా - కోమలయా,గిరా- హే వల్గితకణ్ఠ రమణీయకణ్ఠ-మే-కథయ,కిం- తే-ఽద్య-ప్రియంకరవాణి ✻॥ ౨౨ ॥✻ శుకరాజేతి॥ హే శుకరాజ యదుదేవస్య సత్కథాం-గాయ-గై శబ్దే,,లోట్ మధ్యమైకవచనం-అఙ్గ హే శుక-తవ-పయసా క్షీరేణ ఉపసేచనం అభిషేకం కుర్మః-త్వం-నోఽస్మాకం విరహాగ్నినా - తప్తహృదయేషు-రమారమణస్య లక్ష్మీకాన్తస్యాభిధానసుధయా కథాసుధయా-అలం నితరాం,సిఞ్చ ✻॥ ౨౩ ॥✻ నచలసీతి॥ హే క్షితిధర-త్వం-నచలసి-నవదసి చ-కింతు - మహాన్తమర్థం చిన్తయసే-తర్హి-కిం-వయం యథా- స్తనై-ర్వసుదేవనన్దనస్యాఙ్ఘ్రిం విధర్తుం-కామయామహే-తథా- త్వమపి- స్తనతుల్యైః శృఙ్గైః ధర్తుం,కామయసే కిమ్ ✻ ॥ ౨౪ ॥✻ శుష్యద్ధ్రదా ఇతి ॥ హే సిన్ధుపత్న్యః-నద్యః,యద్వత్- యథా-వయం-యదుపతేః ప్రణయావలోకమప్రాప్య- తేన ముష్టాన్యపహృతాని- హృదయాని, యాసాం - తాశ్చ , ఉరు నితరాం-కర్శితాః - స్మ-తథా-యూయమపి - సంప్రతి గ్రీష్మే శుష్యద్ధ్ర

దాః-యాసాం తాః-అపగతకమలశోభాశ్చ-ఇష్టస్య భర్తుస్సిన్ధోః-ప్రణయావలోక-మపాప్య-కర్శితాః-స్తబ్ధా తేతిశేషః ॥ ౨౫ ॥ హంసేతి॥ హేహంస॥ఆస్యతాముపవిశ్యతాం, పయఃక్షీరం - పిబ-అఙ్గహేహంస-శౌరేః-కథాంవార్తాం-బ్రూహి,న్వితివిత ర్కే-త్వాం-శౌరేర్దూతం-విదామ అజితఃకృష్ణః-స్వస్త్యాస్తేకచ్చిత్- పురారహస్యుక్తం,చలసౌహృదః, స్మరతికింస్మృత్వైవ వమాంప్రస్థాపితవానిత్యత్రాహ - హేసౌమ్య! క్షుద్రదూత - కస్మా-త్తం,వయం,భజామః,కామార్థమాహ్వయతీత్యత్రాహ అహేతర్హి-తమిహా-లాపయాకారయ- ఓమితిగచ్ఛన్తంతంపునరాహ-యా,అస్మాక్,వఞ్చయిత్వా-ఏకాకినీ,రమతే,తాంశ్రి య్యమృతేవినా,తమేవా-లాపయ,సాతదేకనిష్ఠాకథంపరిహర్తుంశక్యేత్యత్రాహ॥స్త్రియామితి॥ జాతావేకవచనం,అస్మాసు స్త్రీషుమధ్యేకంసైవైకనిష్ఠా-నతువయమిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఇతీతి॥ మాధవ్యోమాధవస్యస్త్రియః -యోగేశ్వరేకృష్ణే-క్రియ మాణేనే-త్థంభూతేన,భావేన-వైష్ణవీంగతింముక్తిం లేభిరే ॥ ౨౭ ॥ కృష్ణేతాసామిత్థంభూతోభావోనాతిచిత్రమిత్యా హ॥శ్రుతమాత్రోఽపీతి॥ఉరుభిర్బహుభి-ర్గాయైర్గానైః-ఉరుబహుధా, గీతోవా- ఉరుగాయ ఇతిపృథక్పదంవా - సంధిస్త్వ త్రార్షః కింబహునా-యథాకథంచిచ్ఛ్రుతమాత్రోఽపివా స్త్రీణాం-మనః, ప్రసహ్యబలా,దాకర్షతే-కింపునః,సాక్షాత్పశ్యన్తీ నాంస్త్రీణాంమనఆకర్షతీతి ॥ ౨౮ ॥ యత్తస్తాసామిత్థంభూతోభావ - స్తత - స్తాఅనుమోదతే॥యాఇతి॥తంకృష్ణం-జగ ద్గురుంసర్వోత్తమం-పరమపురుషమపి-భర్తృబుద్ధ్యా యాః- పాదఘట్టనాదిభిః-ప్రేమ్ణా - పర్యచరన్-అసేవన్త,తాసాం,త

లోకమప్రాప్యముష్టహృదయాఃపురకర్శితాస్స్మ ॥ ౨౫ ॥ హంసస్వాగతమాస్యతాంపిబపయో బ్రూహ్యఙ్గశౌ రేఃకథాందూతంత్వాంనువిదామకచ్చిదజితస్స్వస్త్యాస్తఉక్తంపురా । కింవానశ్చలసౌహృదస్స్మరతితంకస్మా ద్భజామోవయంక్షౌద్రాలాపయకామదంశ్రియమృతేసైవైకనిష్ఠాస్త్రియామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ఇతీదృ శేనభావేనకృష్ణేయోగేశ్వరేశ్వరే । క్రియమాణేనమాధవ్యోలేభిరేవైష్ణవీంగతిమ్॥ ౨౭ ॥ శ్రుతమాత్రోఽపియ స్స్త్రీణాంప్రసహ్యాకర్షతే*మనః । ఉరుగాయోఽనుగీతోవాపశ్యన్తీనాంకుతఃపునః ॥౨౮॥యాస్తంపర్యచర న్ప్రేమ్ణాపాదసంవాహనాదిభిః ।జగద్గురుంభర్తృబుద్ధ్యాతాసాంకింవర్ణ్యతేతపః॥ ౨౯ ॥ఏవంవేదోదితంకర్మ స్వచతిష్ఠన్రమాపతిః । గృహాన్ధర్మార్థకామానాంముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆస్థితస్యపరంధర్మంకృ ష్ణస్యగృహమేధినామ్।ఆసన్షోడశసాహస్రామహిష్యోఽష్టశతాధికాః॥ ౩౧ ॥ తాసాంస్త్రీరత్నభూతానామ ష్టౌయాఃప్రాగుదాహృతాః । రుక్మిణీప్రముఖారాజన్సహపుత్రాశ్చసర్వశః॥ ౩౨ ॥ఏకైకస్యాందశదశకృష్ణో ఽజీజనదాత్మజాన్ । యావత్యఆత్మనోభార్యాఅమోఘగతిరీశ్వరః॥ ౩౩ ॥ తేషాముద్దామవీర్యాణామష్టాదశ మహారథాః । ఆసన్నుదారయశసస్తేషాంనామానిమేశృణు॥ ౩౪ ॥ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చదీప్తిమాన్భానురేవ చ । సామ్బోమధుర్బృహద్భానుశ్చిత్రభానుర్వృకోఽరుణః॥ ౩౫ ॥ పుష్కరోదేవబాహుశ్చశ్రుతదేవస్సునన్ద నః।చిత్రబాహుర్విరూపశ్చకవిర్న్యగ్రోధఏవచ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రాయాఉపశ్లోకఃపుత్రఃకృష్ణమనువ్రతః । శిష్య స్సాక్షాన్నారదస్యదధౌవ్రతమఖణ్డితమ్॥ ౩౭ ॥తేనోక్తంసాత్వతంతన్త్రంయజ్జ్ఞాత్వాముక్తిమాన్భవేత్ । య

పః-కింవర్ణ్యతేకథంవర్ణ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవమితి॥ సతాం,గతిఃస్వప్రాప్త్యుపాయభూతోఽప్యనుతిష్ఠన్ గృహాన్ ధర్మాదీనాం-పదంస్థానమిత్యదర్శయన్ పదమితిదర్శయితుమన్వతిష్ఠదిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అథభగవతస్స్వపత్నీషుసంతాన మనువర్ణయితుంప్రస్తౌతి॥ ఆస్థితస్యేతి॥ పరం,గృహమేధినాం, ధర్మ,మాస్థితస్యానుతిష్ఠతః-కృష్ణస్య, మహిష్యఃపత్న్యః,ఆ సన్ ॥ ౩౧ ॥ తాసాం-స్త్రీరత్నరూపాణాం-మధ్యే,అష్టౌ-రుక్మిణీప్రముఖాః-యాః-పూర్వం, కథితాః-సర్వశఃసర్వా శ్చ,సహపుత్రాఃపుత్రవత్యఏవేత్యర్థః-తాసాంపుత్రాస్తు - లక్షమేకమశీత్యుత్తరైకషష్టిసహస్రాణిభవన్తి ॥ ౩౨ ॥ తదే వాహ ॥ ఏకైకస్యామితి॥ అజీజనజ్జనయామాస- ఆత్మనఃస్వస్య-యావత్యో - భార్యాస్తాసా-మేకైకస్యామితిసంబన్ధః-తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి॥ అమోఘగతిరప్రతిహతసంకల్పః ॥ ౩౩ ॥ తేషాముక్తసఙ్ఖ్యానాంపుత్రాణాంమధ్యే- ఉదారయ శసఃవిపులయశస్వినః ॥ ౩౪ ॥ప్రద్యుమ్నశ్చేతి॥అనిరుద్ధనామాపికాశ్చిత్పౌత్రానన్యఃపుత్రః ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రా యాఇతి॥ ఉపశ్లోకోనామ - త్రివక్రాయాః-పుత్రః-సతు-కృష్ణం అనువ్రతః - అనువర్తమానః - సాక్షాన్నారదస్యశిష్యోభూ త్వా, అఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నంయథాతథా-చిత్తందధౌ-భగవత్సమాధినిష్ఠోబభూవేత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥తమేవవిశినష్టి॥తేనేతి॥సాత్వ తంపఞ్చరాత్రం , ఉక్తం, సాత్వతమన్త్రార్థవిషయఃకశ్చిద్గ్రన్థవిశేషఃప్రతిపత్తిసౌకర్యాయనాతిసంగ్రహవిస్తరరూపేణకృ తఇత్యర్థః , తస్యానాదిశాస్త్రస్యార్వాచీనత్వాయోగాత్ - తన్త్రంవిశినష్టి , యత్రేతి -స్త్రీశూద్రాదీనామపి- వైష్ణవఃవిష

ప్రాపకః-సంస్కారస్తాపపుణ్డ్రాదిసంస్కారః-స్మృతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతేషామపీతి॥ మధుద్విషఃకృష్ణస్య,తనుజానాంపుత్రా
ణా-మేతేషామష్టాదశానాంమధ్యే , యఃప్రద్యుమ్నః,సతు-రుక్మిణీసుతః-పితృవద్రూపేణగుణైశ్చపితృతుల్యః ॥ ౩౯ ॥
రుక్మిణోమాతులస్య , దుహితర-ముపయేమే - తస్యాంభార్యాయాం, తతఃప్రద్యుమ్నా -దనిరుద్ధోనామ - నాగాయుతబలః,
పుత్రో , ఽభూత్ ॥ ౪౦ ॥ సచాపిఅనురుద్ధోఽపి రుక్మిణో-దౌహిత్ర-స్తస్య-పౌత్రీం,జగృహేఉపయేమే ॥ తతోఽనిరు
ద్ధా-త్తస్యాం - వజ్రోనామ-పుత్రో-బభూవ॥ తంవిశినష్టి ।యస్త్వితి మౌసలశాపప్రయుక్తయదుకులక్షయా-దవశేషితః-సవి
కోఽవశేషితఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ తస్మాద్వజ్రా-త్ప్రతిబాహుః, తస్యప్రతిబాహో,రాత్మజః-సుబాహుః ॥ ౪౨ ॥
సర్వాన్వంశ్యాన్విశినష్టి ॥ నహీతి ॥ అధనానిర్ధనాః ॥ ౪౩ ॥ తేషామానన్త్యమాహ ।యదువంశప్రసూతానామి
తి ॥ ౪౪ ॥ తదేవకైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ॥తిస్రఃకోట్యఇతి॥యదుకులస్యా-చార్యా,స్తత్కుమారాణాం,అను
శిక్షకాఅధ్యాపకా-తిస్రః,కోట్యఃసహస్రాణాంఅష్టాశీతిః-శతానిచ,అధ్యాపకాఏవైతావన్తః-కింపునస్తఇత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥
ఏకస్యవసుదేవస్యైవవంశజానాంసఙ్ఖ్యైవంభూతా- కింపునస్సర్వేషాంసంభూతానామిత్యాహ॥ సఙ్ఖ్యానమితి॥ యత్ర
యదూనాంవంశే,య,ఆహుకోవసుదేవ - స్సఏవా-యుతానాం- అయుతలక్షపుత్రః ॥ ౪౬ ॥ తేషాంవీర్యశౌర్యాదిగు
ణనిరూపణాయాహ॥ దేవేతి ॥ దేవాసురాహవేదేవాసురయుద్ధే,హతాః-యే- అతిదారుణా -దైతేయాస్తే- మనుష్యేషు -
చైద్యమాగధాదిరూపేణ - జాతాః,దృప్తాస్సన్తః , ప్రజాఇతిద్వితీయాన్తం - బబాధిరే ॥ ౪౭ ॥ తన్నిగ్రహాయేతి॥

త్రస్త్రీశూద్రదాసానాంసంస్కారోవైష్ణవస్స్మృతః॥ ౩౮ ॥ఏతేషామపిరాజేన్ద్రతనూజానాంమధుద్విషః। ప్ర
ద్యుమ్నఆసీత్ప్రథమఃపితృవద్రుక్మిణీసుతః॥ ౩౯ ॥ సరుక్మిణోదుహితరముపయేమేమహారథః। తస్మాత్సుతోఽ
నిరుద్ధోఽభూన్నాగాయుతబలాన్వితః॥ ౪౦ ॥సచాపిరుక్మిణఃపౌత్రీందౌహిత్రోజగృహేతతః। వజ్రస్తస్యామ
భూద్యస్తుమౌసలాదవశేషితః॥ ౪౧ ॥ ప్రతిబాహురభూత్తస్మాత్సుబాహుస్తస్యచాత్మజః। సుబాహోర్గ్గర్ష్మ
సేనోఽభూచ్ఛ్రుతసేనస్తుతత్సుతః॥ ౪౨ ॥నహ్యేతస్మిన్కులేజాతాఅధనాఅబహుప్రజాః।అల్పాయుషోఽల్ప
వీర్యాశ్చఅబ్రహ్మణ్యాశ్చజజ్ఞిరే॥ ౪౩ ।యదువంశప్రసూతానాంపుంసాంవిఖ్యాతకర్మణామ్। సఙ్ఖ్యానంశక్య
తేకర్తుమపివర్షాయుతైరపి॥ ౪౪ ॥ తిస్రఃకోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశ్శతానిచ। ఆసన్యదుకులాచార్యాఃకు
మారాణామితిశ్రుతమ్॥ ౪౫ ॥సఙ్ఖ్యానంయాదవానాంకఃకరిష్యతిమహాత్మనామ్। యత్రాయుతానామయుత
లక్షపుత్రస్సఆహుకః॥ ౪౬ ॥-దేవాసురాహవహతాదైతేయాస్సుదారుణాః। తేచోత్పన్నామనుష్యేషు
ప్రజాదృప్తాబబాధిరే॥ ౪౭ ॥తన్నిగ్రహాయహరిణాప్రోక్తాదేవాయదోఃకులే। అవతీర్ణాఃకులశతమేషామేకా
ధికంనృప॥ ౪౮ ॥తేషాంప్రమాణంభగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః। యేచానువర్తినస్తస్యవవృధుస్సర్వయా
దవాః॥ ౪౯ ॥ శయ్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు। నవిదుస్స్వన్తరాత్మానంవృష్ణయఃకృష్ణదేవ
తాః॥ ౫౦ ॥ తీర్థంచక్రేనృపోనంయదజనియదుషుస్వస్సరిత్పాదశౌచంవిద్విట్స్నిగ్ధాస్స్వరూపంయయురజితప
దాశ్రీర్యదర్థేఽన్యయత్నః। యన్నామామఙ్గళఘ్నంశ్రుతమథగదితంయత్కృతోగోత్రధర్మఃకృష్ణస్యైతన్నచి

ప్రోక్తాఆదిష్టా - దేవాః , యదోఃకులే , అవతీర్ణాః , యేషామవతీర్ణానాం , కులమేకాధికశతం ,వృష్ణ్యన్ధకదాశార్హాదిరూ
పేణైకాధికశతభేదభిన్నమ్ ॥ ౪౮ ॥ తేషామితి॥ తేషాంకులానాం-ప్రభుత్వనిమిత్తే-భగవాన్-శ్రీకృష్ణరూపేణా, భ
వదవతతార -యే -సర్వేయాదవా-స్తే-తస్యశ్రీకృష్ణస్యానువర్తినః - హేతుగర్భమిదం - వవృధురేధాంచక్రిరే ॥ ౪౯ ॥
కింతేతంపరమాత్మబుద్ధ్యాఽన్వవర్తన్త-నేత్యాహ ॥ శయ్యేతి ॥ వృష్ణయోయాదవః - శయ్యాసనాదిషు - కృష్ణఏవచేతోయే
షాంతథాభూతాఅపి - తంకృష్ణం - స్వమాత్మానంస్వాన్తరాత్మానం - పరమాత్మానమిత్యర్థః -నవిదుః - కింతు - యాదవవి
శేషంవిదురితిభావః ॥ ౫౦ ॥ స్వమాత్మానంనవిదురిత్యనేనతన్మాహాత్మ్యంనవిదురితిసూచితం - తదేవానితరసాధార
ణంవదన్ అత్యాశ్చర్యమేతద్భూభారాపహరణమితివిస్మయమపనుదన్నాహ ॥ తీర్థమితి ॥ హేనృప, ఇతఃపూర్వం , స్వస్సరిత్
స్వర్గదీగఙ్గైవ-సర్వతో- ఽధికంతీర్థమాసీత్ - ఇదానీంతు - యదుషు-య - దజనిజాతం - తేషుజాతం , శ్రీకృష్ణకీర్తిరూ
పంత-త్కర్తృ - స్వస్సరిద్రూపం - పాదశౌచంతీర్థమూనమల్పంచక్రేయద్యశోరూపంతీర్థమేవసర్వతీర్థోపరివిరాజతఇతిభా
వః - తథా,ద్విషన్తఃశత్రవఃస్నిగ్ధాఅనురక్తాశ్చ,తస్యరూపంయయుఃప్రాపుఃస్వంస్వాసాధారణం,రూపమాకృతిఃతత్సా
ధర్మ్యమితియావత్-త-త్ప్రాపుః-ప్రీత్యప్రీత్యాత్మకస్యస్వవిషయస్యజ్ఞానస్యసాధర్మ్యప్రాపణస్వాభావ్యాదితిభావః,తథా,అ
జితపదాత్కైశ్చిదప్యప్రాప్తపదాశ్రీశ్చ,యస్యైవేతిశేషః - యస్యైవానన్యార్హాశేషభూతేత్యర్థః॥తాంవిశినష్టి॥యదర్థేఽన్య
యత్నః,యచ్ఛ్రీకటాక్షలేశప్రసరణార్థం అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాంయత్నః , కించ,యస్యభగవతో,నామ - శ్రుత,మధిగదితం

ఉచ్చరితం వా. అర్థజ్ఞానరహితమప్యఘౌఘఘ్నం॥ కించ॥ గోత్రేషు తత్తద్వృష్ణివంశేషు - ధర్మే - యత్కృతః యేనప్రవర్తితః, తస్యైతస్య, శ్రీకృష్ణస్యైతన్న చిత్రం, కింతత్, యత్, క్షితిభరహరణం- తత్ర హేతుత్వేన పునస్తం విశినష్టి॥ కాలచక్రాయుధస్య- కాలచక్రం కాలాభిమాని, సుదర్శనాఖ్యం చక్ర-మాయుధం, యస్య, తస్య, కాలాయత్తం హి సర్వమితి భావః ❁ ॥౪౧॥ ❁ ఉక్తవిధాసాధారణప్రభావనిర్వాహకం పరత్వమాహ॥ జయతీతి॥ సర్వోత్కర్షేణ వర్తతే-జనానాం-నివాసో ధారకః, జనేషు నివసతి ధారకతయేతి వా, తర్హి పరమాత్మనః కథం ప్రాకృతేషు జన్మేత్యత్రాహ దేవకీతి॥ దేవక్యాం జన్మేతి వాదమాత్రం యస్య సః న తస్య ప్రాకృతస్యేవ కర్మాయత్తం జన్మ-అపి తు స్వేచ్ఛామూలకం తదితి భావః, తదపి కిమర్థమిత్యత్రాహ యదువరాయదుశ్రేష్ఠా- స్తేషాం, పరిషదస్సభ్యాస్తాభిరేవ-దోర్భిర్భుజై-రధర్మం, అస్యన్ " లక్షణహేత్వో" రిత్యయం శతా, ప్రతిక్షేప్తుమిత్యర్థః-న కేవలం తదేవ, తస్య సంకల్పమాత్రేణాపి సుశకత్వాత్ - కిం త్వేతదేవావతారకృత్యం-ముఖ్యమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి స్థిరచరవృజినఘ్నః, అధికారమనపేక్ష్య, స్థిరాణాం బృన్దావనాదిగతానాం తరుగుల్మాదీనాం పాపానాం స్థిరాణాం, చరాణాం పశుశకునిప్రభృతీనాం, కేనచిత్స్వసంబన్ధేన వృజినం ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పాపం హన్తీతి తథా, తదేవోదాహర్తుం విశినష్టి॥ శోభనం స్మితం యస్మిన్, తేన, శ్రీముఖేన, వ్రజవనితానాం, పురవనితానాం చ, కామదేవం-వర్ధయన్, తాః కామస్వభావా వనితాస్స్వస్యైవ స్వభావేన స్వవిషయకేణ ముచ్యేరన్నితి తం తాసాం వర్ధయన్నితి భావః, వర్ధయన్ జయతీతి సంబన్ధః॥ యద్వా॥ అయమపి లక్షణహేత్వోరితి శతా, వర్ధయితుం, దేవకీజన్మవాదో జయతీతి సంబన్ధః ❁ ॥౪౨॥ ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణఫలం తదధికారిణం చాహ॥ ఇత్థమితి॥ నిజధర్మరిరక్షయా స్వనిగమోక్తధర్మరక్షణేచ్ఛయా, ఆత్తా పరిగృహీతా లీలార్థా తనుః-ర్యేన లీలాపదేన తన్వాః కర్మఫలభోగార్థత్వవ్యుదాసః, తస్య యదూత్తమస్య పరమపురుషస్య - ఇత్థంభూతాని తదనురూపాణి అవతారానురూపాణి

త్రం క్షితిభరహరణం కాలచక్రాయుధస్య ॥౪౧॥ జయతి జననివాసో దేవకీజన్మవాదో యదువరపరిషద్భిర్దోర్భిరస్యన్నధర్మమ్। స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేన వ్రజపురవనితానాం వర్ధయన్కామదేవమ్॥౪౨॥ ఇత్థం పరస్య నిజధర్మరిరక్ష❁యాఽఽత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడమ్బనాని। కర్మాణి కర్మకషణాని యదూత్తమస్య శ్రూ❁యాదముష్య పదయోరనువృత్తిమిచ్ఛన్॥ ౪౩ ॥ మర్త్యస్తథానుసమేధితయా ముకున్దశ్రీమత్కథాశ్రవణకీర్తనచిన్తయైతి। తద్ధామ దుస్త్యజకృతాన్త❁జనాపవర్గం గ్రామాద్వనం క్షితిభుజోఽపి యయుర్యదర్థాః॥ ౪౪ ॥

❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం ❁❁ సంహితాయాం వైయాసిక్యాం, దశమస్కన్ధే, నవతితమోఽధ్యాయః. ❁❁

❁ దశమస్కన్ధస్సమాప్తః ❁

ధర్మరిరక్షానురూపాణి వా, విడమ్బనాని మర్త్యచేష్టానుకారీణి, కర్మనికషాణి శ్రుణ్వతాం, కీర్తయతాం చ-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకాని పాపకర్మాణి కషన్తే నిరస్యన్తీతి తథా, కర్మాణి చేష్టితాని, శ్రూయాత్ శృణుయాత్, కః, యః, అముష్య భగవతః, పదయోః, అనువృత్తిం భక్తిమిచ్ఛన్ కామయమానః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కిమనువృత్తేరిత్యత ఆహ॥ మర్త్య ఇతి॥ అనుసవమనుసన్ధ్యం ముకున్దస్య, శ్రీమత్యాః, కథాయాః, శ్రవణకీర్తనచిన్తయా, శ్రవణకీర్తనయుక్తాయా, చిన్తా, తయా, సమేధితయా, అనువృత్త్యా దుస్తరకృతాన్తజనాపవర్గం, దుస్తరః, కృతాన్తో యై, స్తేషాం, జనానా, మపవర్గం దుఃఖావసానహేతుభూతం, తస్య భగవతో, ధామస్థాన, మేతి ప్రాప్నోతి దుస్తరేత్యాదివిశేషణేన దుర్లభత్వం సూచితం, తత్స్పష్టమేవాహ॥ గ్రామాదితి॥ యదర్థాః యద్ధామ, అర్థః ప్రయోజనం, యేషాం తే, యద్ధామప్రాప్తికామా ఇత్యర్థః-గ్రామా, ద్వనం, యాన్తి, తపస ఇతి శేషః॥ యద్వా॥ యదనువృత్తికామాః, దుస్త్యజకృతాన్తభవాపవర్గమితి పాఠాన్తరం దుస్తరః, కృతాన్తో మృత్యు, స్తత్తుల్యో, భవః సంసార, స్తస్యాపవర్గోఽవసానం, యస్మాత్, తద్ధామైతీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁

౪౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ భవాపవర్గమ్

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేశ్శ్రీశైలగురోస్తనయేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్పూర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే, నవతితమోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ఏకాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

ఇత్థం బ్రహ్మాదిభిరభ్యర్థితస్య భూభారాపజిహీర్షయాఽవతీర్ణస్య భగవతః అత్రైవమానుషాణి చేష్టితాని భూభారా
పహారధర్మసంస్థాపనసాధుపరిత్రాణాదిగర్భాణి బాల్యయౌవనక్రీడాద్యాత్మకాన్యనువర్ణితాని - అథ భూభారావశేషయ
దుకులసంజిహీర్షానిదాన విప్రశాపాపనోదనవ్యాజేన ప్రభాసం ప్రస్థితవతః స్వకులక్షపణసమస్తతత్త్వోపదేశ స్వపదారో
హణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయత్యేకాదశస్కన్ధేన ॥ కృత్వా దైత్యవధం కృష్ణ ఇత్యాదినా ॥ తత్ర తావద్వృత్తవర్తిష్యమాణ
యోస్సంగతిసూచనాయ వృత్తమనువదతి శ్లోకద్వయేన ॥ కృత్వేతి ॥ పూతనాశకటయమళార్జునధేనుకారిష్టచాణూరతోసల
కంసాదిదైత్యయోనివధం - కృత్వా - సరామ ఇత్యనేన కాంశ్చిద్రామేణ ఘాతయిత్వేత్యభిప్రేతం - ఏవం- యదుభిర్వృత ఇత్య
నేనాపి జవిష్ఠం బలవత్తరం - ఆశుహింసాపర్యవసాయినమిత్యర్థః - తం- కలిం కలహం- జనయ- న్కురుపాణ్డవాదిష్వితి శేషః-
తేష్వపి కలహోపాదనేనాధర్మిష్ఠాన్ ఘాతయిత్వేతి భావః - ఇత్థం- భువో- భార- మవతారయత్ - అడభావ ఆర్షః- అవతారయా
మాసేత్యర్థః ※ ॥ ౧ ॥ ※ తదేవ ప్రపఞ్చయతి । యేకోఽపితా ఇతి ॥ సుబహు బహువారం యథా తథా- దుర్ద్యూతాదిభిస్సాధ
నైః- సపత్నైః దుర్యోధనాదిభిః - యే పాణ్డుపుత్రాః - కోపితాః కోపం ప్రాపితాః - తా- న్పాణ్డుసుతా- న్నిమిత్తం ద్వారం-
కృత్వా "మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచి" న్నితి భగవదుక్తేరితి భావః - సముదితా- న్నృపా-

---

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృత్వా దైత్యవధం కృష్ణస్సరామో యదుభిర్వృతః । భువోఽవతారయద్భారం జవిష్ఠం జనయ
న్కలిమ్ ॥ ౧ ॥ యే కోపితాస్సుబహు పాణ్డుసుతాస్సపత్నైర్దుర్ద్యూతహేళనకచగ్రహణాదిభిస్తాన్ । కృత్వా
నిమిత్తమితరేతరతస్సమేతాన్హత్వా నృపాన్నిరహరత్క్షితిభారమీశః ॥ ౨ ॥ భూభారరాజపృతనా యదుభిర్ని
రస్య గుప్తైస్స్వబాహుభిరచిన్తయదప్రమేయః । మన్యేఽవనేర్నను గతోఽప్యగతో హి భారో యద్యాదవం కు
లమహో అవిషహ్యమాస్తే ॥ ౩ ॥ నైవాన్యతః పరిభవోఽస్య భవేత్కథంచిన్మత్సంశ్రయస్య విభవోన్నహనస్య

నితరేతరతః - అన్యోన్యైర్నిమిత్తభూతైః- హత్వా- ఇత్థం- ఈశో భగవాన్- క్షితే- ర్భారం- నిరహరత్ జహార - తత్ర- దుర్ద్యూ
తం కపటద్యూతం - హేళనమవజ్ఞా - కచగ్రహణం దుశ్శాసనేన ద్రౌపద్యాః కేశగ్రహణం- ఆదిశబ్దేన గరళదానజతుగృహదా
హాదిసంగ్రహః ※ ॥ ౨ ॥ ※ ఏవం వృత్తమనూద్య తేన సహ వర్తిష్యమాణస్య సందర్భం వదన్వర్తిష్యమాణప్రశ్నావసరప్రదా
నాయ తత్సంగృహ్ణాతి ॥ భూభారేత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ స్వస్య- బాహుభిః- గుప్తైః రక్షితై- ర్యదుభిః- నిమిత్తభూతైః- భువో- భారభూ
తానాం- రాజన్యానాం - పృతనాః సేనాః, నిరస్య హత్వా - బాహుభిరితి బహువచనం స్వాసాధారణచతుర్భుజత్వాభిప్రా
యకం - అప్రమేయః అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః, అనవగమ్యస్వరూపస్వభావో వా- భగవా- నచిన్తయత్ ॥ చిన్తాప్రకార
మేవాహ ॥ మన్య ఇత్యాదినోప్రైమిథామేత్యన్తేన- నన్వితి వితర్కే ,అవనే- ర్భారో- గతోఽపి అగత ఇత్యేవ- మన్యే- భా
రైకదేశస్య గతత్వేఽపి కార్త్స్న్యేనాగతత్వాదగత ఇత్యేవ మన్యే - మమ నిశ్శేషభూభారక్షపణాయావతీర్ణత్వాదితి భావః.
అగతత్వం కుత ఇత్యత ఆహ ॥ యత్ యస్మాత్ - అహో- అవిషహ్యం సోఢుమశక్యం - అన్యైరితి శేషః యాదవం- కులం, ఆస్తే- త
స్మాదగత ఇతి భావః ※ ॥ ౩ ॥ ※ నన్వాస్తాం తదపి కేనచిన్నిరసిష్యత ఏవేత్యత ఆహ ॥ నైవేతి ॥ అస్య యాదవబలస్య, అన్యతః పురు
షాన్తరాత్ - పరిభవః- కథంచిదపి - న భవేత్- నాశస్తు న భవేదేవ , పరాజయోఽపి న కథంచిద్భవేదిత్యభిప్రాయేణ పరిభవ ఇ
త్యుక్తం ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ మత్సంశ్రయస్య- అహమేవ- సంశ్రయ ఆశ్రయో- యస్య , న హి మామాశ్రితస్య క్వచిత్క
దాచిదభద్రం దృష్టమితి భావః , అత ఏవ- నిత్యం , విభవైః వీర్యశౌర్యాదిభిః - ఉన్నహనస్య ఉత్తరోత్తరోత్కర్షవతః కస్తర్హి
తత్క్షపణోపాయః- తతః కిం వా కరిష్యసీత్యత ఆహ ॥ అన్తరితి ॥ యదుకులస్య - అన్తః కలిం అన్తః కలహం- వేణుస్తమ్బస్య వేణుగు
ల్మస్య , వహ్నిమివ- నాశకం- విధాయ- శాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ధామ శ్రీవైకుణ్ఠాఖ్యం స్థానం- ముపైమి గచ్ఛామి- వర్త

మానసామిష్యైభవిష్యతివర్తమానవద్భావాల్లట్-శాన్తిమితిపాఠే-తావన్నిశ్శేషభూభారాపహారేణ-చిత్తస్యశాన్తిమువ్యా
కులతా-ముపైమి తతో-ధామే-త్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ హేరాజన్, ఇత్థం వ్యవసితఃనిశ్చయవాన్,ఈశ్వరఃఅన్తఃప్రవి
శ్యనియన్తా, సత్యసఙ్కల్పశ్చే, తిద్వయంహేతుగర్భం, అతో-విప్రాణామన్తరాత్మతయాశాపముత్పాదితవానితిభావః,వి
ప్రాణాంకర్తృణాం-యశ్శాపః-తేనవ్యాజేన-స్వకులంయదుకులం సంజహ్రేవినాశితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవమవతా
రప్రయోజనంసర్వంసంపాద్యస్వంలోకంజగామేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ స్వమూర్త్యేతి ॥ నిరతిశయలావణ్యవత్యా - స్వమూ
ర్త్యా - స్వదివ్యవిగ్రహేణ-లోకలావణ్య - మాచ్ఛిద్యాకృష్యా,పహృత్యేతియావత్, త్రిలోక్యన్తర్గతస్యకృత్స్నస్యలావణ్యస్య
సముద్రేగోష్పదస్యేవైకస్మిన్మూర్తిలావణ్యేఽన్తర్భూతత్వాత్తన్మూర్తిదర్శనానన్తరంక్వాపిలావణ్యస్యానవభాసాదితిభా
వః - తథా - నిర్ముక్త్యేకటాక్షమోక్షేణ - సర్వాసా - మాలోకన - మాచ్ఛిద్య - తత్కటాక్షమోక్షస్యేతరకటాక్షమోక్షా
భిభావుకత్వాదితిభావః - గీర్భిర్వాగ్భిః - తాంగిరం - స్మరతాం - చిత్తం - ఆచ్ఛిద్యేత్యర్థః - తచ్చేష్టితానాంచిత్తాపహారి
త్వాదితిభావః - పదైస్తత్రతత్రాఙ్కితైః-పదైః, స్తానిపదానీక్షతాం ఈక్షమాణానాం, క్రియాఃఅన్యతోగమనాదిక్రియా
శ్చ, పహృత్యేత్యర్థః - తదానీంతనానాంచక్షురాదిప్రవృత్తీఃస్వైకనిష్ఠాఃకృత్వేతిసముదాయార్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఉపరిజనిష్య
మాణానాంసంసారతరణాయ - క్ష్మాపృథివ్యాం - సుశ్లోక్యాంసుగేయాం - సచ్ఛ్లోక్యామితిపాఠే - సద్భిర్గేయాం-కీర్తిం
వితత్యవిస్తార్య - అనయాకీర్త్యా - శ్రవణస్మరణాదివిషయయా, అఞ్జసాసుకరే వసునిశ్చితం,తమః,తమఃకార్యంసంసా
రం, తరిష్యన్తీత్యభిప్రేత్య - ఈశ్వరః - స్వపదంస్థానమగాత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శాపవ్యాజేపవిప్రాణామిత్యుక్తం-తత్రపృచ్ఛతి

నిత్యమ్ । అన్తఃకలింయదుకులస్యవిధాయవేణుస్తమ్బస్యవహ్నిమివశాన్తిముపైమిధామ॥ ౪ ॥ఏవంవ్యవసితో
రాజన్సత్యసఙ్కల్పఈశ్వరః।శాపవ్యాజేనవిప్రాణాంసంజహ్రేస్వకులంవిభుః॥ ౫ ॥స్వమూర్త్యాలోకలావ
ణ్యంనిర్ముక్త్యాలోచనంనృణామ్ । గీర్భిస్తాస్స్మరతాంచిత్తంపదైస్తానీక్షతాం ❁ క్రియాః॥ ౬ ॥ఆచ్ఛిద్యకీర్తిం
సుశ్లోక్యాంవితత్యహ్యఞ్జసానుకౌ । తమోఽనయాతరిష్యన్తీత్యగాత్స్వంపదమీశ్వరః ॥ ౭ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మ
ణ్యానాంవదాన్యానాం నిత్యంవృద్ధోపసేవినామ్ । విప్రశాపఃకథమభూద్వృష్ణీనాంకృష్ణచేతసాం ॥ ౮ ॥
యన్నిమిత్తస్సవైశాపోయాదృశోద్విజసత్తమ।కథమేకాత్మనాంభేదఏతత్సర్వంవదస్వమే ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవా
చ ॥ ❁ బిభ్రద్వపుస్సకలసున్దరసన్నివేశంకర్మాచరన్భువిసుమఙ్గళమాప్తకామః । ఆస్థాయధామరమమాణఉ
దారకీర్తిస్సంహర్తుమైచ్ఛత ❁ కులంస్థితకృత్యశేషః ॥ ౧౦ ॥ కర్మాణిపుణ్యనివహానిసుమఙ్గళానిగాయజ్జగత్క

రాజా-బ్రహ్మణ్యానామితి ॥ ద్వాభ్యాం ॥ వృష్ణీనాం-బ్రహ్మశాపః-కథ-మభూ-త్తేషాంవిప్రశాపఇత్యేతదత్యన్తాసంభావితమి
తిభావః-తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి-బ్రహ్మణ్యానాం - బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాః - నిత్యంబ్రాహ్మణసమ్మా
నశీలానాం-కథంవిప్రశాపఇతిభావః-ననుబ్రహ్మణ్యానామపిలుబ్ధానాంససంభావ్యతాం-తత్రాహ, వదాన్యానామితి॥నన్వే
వమపిసత్సంగత్యభావప్రయుక్తమహదతిక్రమాత్సంభావ్యతాం - తత్రాహ నిత్యంవృద్ధోపసేవినామితి అసతాంనామై
తేగుణాః - అయమేకఏవతదసంభావనాయామలమిత్యాశయేనవిశినష్టి॥కృష్ణచేతసామితి ॥ కృష్ణేచేతో యేషాం॥ నవాసుదే
వభక్తానామశుభంవిద్యతేక్వచి,, దిత్యాద్యభియుక్తోక్తేరితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యదికథంచిత్ప్రాప్తః-సతర్హి-విప్రశాపఃయ
న్నిమిత్తః-యత్-నిమిత్తంకారణం-యస్యసః- హేద్విజసత్తమ - ఏకాత్మనాంఅన్యోన్యమైకమత్యంప్రాప్తానాం వృష్ణీనాం
కథంభేదఃకలహః-ప్రవృత్తః-యద్వా - ఏకాత్మనామిత్యస్య విప్రాణామితివిశేష్యాధ్యాహారః - ఏకాత్మనాంసార్వాత్మ్య
బ్రాహ్మ్యోపాసనేనసర్వత్రసమచిత్తానాం-ఋషీణాం - కథంభేదః - యదుషునిగ్రహానిదానభూతభేదదృష్టిఃకథమభూదిత్య
ర్థః ఏతత్సర్వం-ఏతస్మిన్మత్పృష్టే-సర్వం, ప్రతివక్తవ్యం- మహ్యంవదస్వ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ స్వకులంసంజహీర్షోస్సర్వాన్తరా
త్మనోభగవతఃశ్రీకృష్ణస్యసఙ్కల్పాదేవవిప్రశాపోఽభూదిత్యాహ ॥ కృత్వేతి॥ సున్దరేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సకలస్య-సున్ద
రస్యసౌందర్యస్య-సమ్యక్-నివేశో-యస్మిన్-తత్సుమఙ్గళం - వపుః-కృత్వాకృత్వా-బిభ్రదితిపాఠాన్తరం-తదా-బిభ్రాణఃకర్మ
అద్వైతమమానుషంచచేష్టిత - మాచరన్కుర్వన్ - మఙ్గళమితికర్మవిశేషణంచస్మరతాం-మఙ్గళావహ-మిత్యర్థః-అతఏవో-దా
రావిపులా-కీర్తిర్యస్యసః-ధామద్వారవత్యాఖ్యంస్థాన - మాస్థాయఅధిష్ఠాయ-రమమాణః-స్థితః-కృత్యస్యభూభారాపహా
రణాత్మకస్య-శేషో-యస్యసః-కులంయదుకులం- సంహర్తు మైచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కర్మాణీతి ॥ పుణ్యనివహాని-పుణ్యానినివ
హన్తిప్రాపయన్తీతితథా,నకేవలంతథాభూతాన్యేవ-అపితు-గాయతాం - జగతాం-యత్-కలిమలంకలియుగప్రయుక్తం

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా॥ కృత్వావపుః.

పాపం-త-దపహరన్తీతి తథా - అత ఏవ - సుమఙ్గళాని కేవలసుఖైకనిదానాని-కర్మాణి చేష్టితాని-కృత్వా-వసుదేవస్య-గేహే నివసతా-కాలాత్మనా కాలశరీరకతయా సంహారకేణ భగవతా-విసృష్టాః ప్రచోదితాః - భగవత్సంకల్ప ప్రేరితా ఇత్యర్థః-మునయః పిణ్డారకం తీర్థవిశేషం-ద్వారవతీసమీపస్థం-సమగమన్ * ॥ ౧౧ ॥ * విశ్వామిత్ర ఇతి ॥ * ॥ ౧౨ ॥ * క్రీడన్త ఇతి ॥ తత్ర పిణ్డారకే-క్రీడన్తః-తాన్మునీన్-ఉపవ్రజ్య సమీపమేత్యో - పసంగృహ్య పాదసంగ్రహణం కృత్వా-స్వయమవినీతా అపి-వినీతవత్ పప్రచ్ఛుః - తే వేషయిత్వేత్యాద్యర్థమర్ధ క్రమాదుపసంగృహ్యేత్యతః ప్రాగ్యోజ్యం - తే ప్రసిద్ధాః * ॥ ౧౩ ॥ * ప్రశ్నమేవాహ ॥ ఏషేతి ॥ హే విప్రాః-ఏషా అసితేక్షణా అఙ్గనా-అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ - పుత్రకామా - ప్రసోష్యన్తీ ప్రసవిష్యమాణా చ స్వయం సాక్షాత్-యుష్మాన్-ప్రష్టుం-విలజ్జతీ అస్మన్ముఖేన- పృచ్ఛతి యూయం తు - అమోఘదర్శనాః-అమోఘం సత్యం దర్శనం-యేషాం-తే-సర్వజ్ఞా ఇత్యర్థః అతః కిం స్వి-జ్జనయిష్యతి-కిం కన్యా-ముత పుత్రం-తత్ - ప్రబ్రూత * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవమితి ॥ ఏవం ప్రలబ్ధాః వఞ్చితాః - అవహేళితా ఇతి యావత్ - అత ఏవ-కుపితాః-తాన్-యదుకుమారాన్-ఊచుః-కిమితి-హే మన్దాః- వః యుష్మాకం కులం నాశయతీతి తథా-తం-ముసలం జనయిష్యతీతి * ॥ ౧౫ ॥ * తచ్ఛ్రుత్వేతి ॥ తన్మునివచః-శ్రుత్వా, యదుకుమారాః, అతీవ సంత్రస్తాః, సహసా ఆశు-సాంబస్య, ఉదరం-విముచ్య, తస్మిన్నుదరే - అయస్మయం లోహమయం-ముసలం-దదృశుః * ॥ ౧౬ ॥ * మన్దభాగ్యైః - అస్మాభిః కిమేతత్కృతం-నోఽస్మాకం-జనాః నోఽస్మాన్ ప్రతి-కిం వదిష్యన్తి- ఇత్యేవం-వి

విమలాపహరాణి కృత్వా । కాలాత్మనా నివసతా యదుదేవగేహే పిణ్డారకం సమగమన్మునయో విసృష్టాః ॥ ౧౧ ॥
విశ్వామిత్రోఽసితః కణ్వో దుర్వాసా భృగురఙ్గిరాః । కశ్యపో వామదేవోఽత్రిర్వసిష్ఠో నారదాదయః ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తస్తానుపవ్రజ్య కుమారా యదునన్దనాః । ఉపసంగృహ్య పప్రచ్ఛురవినీతా వినీతవత్ ॥ తే వేషయిత్వా స్త్రీవేషైః సాంబం జాంబవతీసుతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏషా పృచ్ఛతి వో విప్రా అన్తర్వత్న్యసితేక్షణా । ప్రష్టుం విలజ్జతీ సాక్షాత్ప్రబ్రూతామోఘదర్శనాః ॥ ప్రసోష్యన్తీ పుత్రకామా కిం స్విత్సంజనయిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ ఏవం ప్రలబ్ధా మునయస్తానూచుః కుపితా నృప । జనయిష్యతి వో మన్దా ముసలం కులనాశనమ్ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా తేఽతిసంత్రస్తా విముచ్య సహసోదరమ్ । సాంబస్య దదృశుస్తస్మిన్ముసలం ఖల్వయస్మయమ్ ॥ ౧౬ ॥ కిం కృతం మన్దభాగ్యైర్నః కిం వదిష్యన్తి నో జనాః । ఇతి విహ్వలితా గేహానాదాయ ముసలం యయుః ॥ ౧౭ ॥ తం చోపనీయ సదసి పరిమ్లానముఖశ్రియః । రాజ్ఞ ఆవేదయాంచక్రుః సర్వయాదవసన్నిధౌ ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వాఽమోఘం విప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప । విస్మితా భయసంత్రస్తా బభూవుర్ద్వారకౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తచ్చూర్ణయిత్వా ముసలం యదురాజః స ఆహుకః । సముద్రసలిలే ప్రాస్యల్లోహం చాస్యావశేషితమ్ ॥ ౨౦ ॥ కశ్చిన్మత్స్యోఽగ్రసీల్లోహం చూర్ణాని తరళైస్తతః । ఉహ్యమానాని వేలాయాం లగ్నాన్యాసన్కిలైరకాః ॥ ౨౧ ॥ మత్స్యో గృహీతో మత్స్యఘ్నైర్జాలేనాన్యైః సహార్ణవే । తస్యోదరగతం లోహం స శల్యే లుబ్ధకోఽకరోత్ ॥ ౨౨ ॥ భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి తదన్యథా । కర్తుం

హ్వలితాః విశకలితచిత్తాస్సన్తో-ముసల-మాదాయ-గేహాని-యయుః * ॥ ౧౭ ॥ * తత-స్తం ముసలం సదసి రాజసభాయాం-ఉపనీయ, పరిమ్లానాముఖశ్రీర్యేషాం తే - సర్వేషాం-యాదవానాం- సన్నిధౌ-రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ-ఆవేదయాంచక్రుః స్వకృతం సర్వం విజ్ఞాపయామాసుః * ॥ ౧౮ ॥ * శ్రుత్వేతి ॥ అమోఘం అప్రతిహతం-విప్రశాపం, శ్రుత్వా, ముసలం-దృష్ట్వా చ-తావ-ద్విస్మితాః-స్తతో భయసంత్రస్తాః స్వయమేవకమ్పితగాత్రాశ్చ బభూవురిత్యర్థః "త్రసీ ఉద్వేగే-ఓవిజీ భయచలనయోః" రిత్యనుశాసనాత్-అన్యథా పౌనరుక్త్యం స్యాత్ * ॥ ౧౯ ॥ * స-యదూనాం రాజా - ఆహుకః ఉగ్రసేనః-ముసలం-సమ్యక్-చూర్ణం కారయిత్వా-సముద్రసలిలే-ప్రాస్యత్ ప్రాచిక్షిపత్ - అస్య ముసలస్య చూర్ణీక్రియమాణస్యా-వశేషితం - లోహశకలం చ-ప్రాస్యత్ * ॥ ౨౦ ॥ * కశ్చిన్నితి ॥ తస్మిన్సముద్రసలిలే-కశ్చి-న్మత్స్యః-లోహం - పాతిత-లోహశకలం-అగ్రసీత్-చూర్ణాని తు-తరళై-స్తరఙ్గైః- స్తత్రతత్ర-వేలాయాం తీరే - ఉహ్యమానాని అత ఏవ - లగ్నాన్యే-రకాఖ్యా-దీర్ఘాః-స్థూలాశ్చ, ధారాత్రయోపేతాః-తృణవిశేషాః ఆసన్ * ॥ ౨౧ ॥ * మత్స్య ఇతి ॥ యోఽగ్రసీ-ల్లోహం - స మత్స్యః - అన్యైర్మత్స్యైస్సహ-జాలేన-మత్స్యఘ్నైః-గృహీతః-లుబ్ధకః - తేషాం మత్స్యఘ్నానాం మధ్యే -కశ్చిల్లుబ్ధక ఇత్యర్థః తస్య మత్స్యస్యో-దరగతం-లోహం-శల్యే శరాగ్రే-అకరోత్ కారితవానిత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * భగవానితి ॥ జ్ఞాతాః-సర్వే-అర్థాః కాలత్రయగోచరాః- యేన సః తం-విప్రశాపం-అన్యథా కర్తుం విఫలీకర్తుం-ఈశ్వరః సమర్థోఽపి తదన్యథాకరణం-నైచ్ఛత్ ॥ కింతు ॥ కాలరూపీ - హేతుగర్భ

మిదం-కాలరూపేణసంహర్తుంకృతసఙ్కల్పత్వాత్- అన్వమోదత ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంశ్రీవీరరాఘవీయాయాంఏకాదశస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః ****************
శాపమన్యథాకర్తుంసమర్థోఽపీత్యుక్తం.కింక్వచిత్తదన్యథాకరణంప్రసిద్ధమిత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయన్తత్ప్రసఙ్గాదితిహాసాన్తరంప్రస్తోతుమాహ ॥ గోవిన్దేత్యాదినా॥ హేకురూద్వహ- అభీక్ష్ణం,ప్రస్థాపితోఽపి-నారదః-పునఃపునః,ద్వారకాయామవాత్సీత్సముషితవాన్ - నను నారదస్య దక్షశాపాన్నైకత్రవాససంభవఇత్యాశఙ్కామపనుదన్ద్వారకాంవిశినష్టి॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయామితి ॥ నతస్యాంశాపాదేఃప్రభావఇతిభావః - కిమర్థమవాత్సీదిత్యత్రనారదంవిశినష్టి॥కృష్ణోపాసనలాలసఇతి॥కృష్ణోపాసనాయాం - లాలసాఔత్సుక్యం-యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ననునిత్యంజ్ఞానాధికస్యదేవర్షేఃకృష్ణోపాసనాయామౌత్సుక్యంకథమిత్యత్రాహ॥కోన్వితి॥ హేరాజన్ - ఇన్ద్రియవాన్చక్షుష్మాన్కోవా - పుమాన్ముకున్దస్య శ్రీకృష్ణస్య-చరణామ్బుజం, నసేవేత సేవమానోనావతిష్ఠేత్ - జ్ఞాజ్ఞవిభాగమన్తరేణసర్వోఽపీన్ద్రియవాన్సేవేతైవేత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతత్పాదామ్బుజంవిశినష్టి-సర్వతః-అమృత్యుమితిచ్ఛేదః - సర్వోఽప్యపిభజత్సు-నవిద్యతే - మృత్యు - ర్యస్మాత్సేవ్యమానాత్తథాభూతం - సర్వేషామపివిదుషామవిదుషాంచముకున్దచరణామ్బుజసేవయైవసంసృతినివృత్తిరిత్యర్థః-అతఏవా-మరోత్తమైః జ్ఞానాధికైఃబ్రహ్మరుద్రాదిభి-రుపాస్యం-సర్వతోమృత్యురితిపాఠే-సర్వేష్వపిలోకేషు, మృత్యు-ర్యస్య-స చక్షుష్మాన్-కోవా నసేవేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ననుపరావరతత్త్వవిదోదేవర్షేస్తత్రావస్థితావవశ్యమధ్యాత్మవాదస్సమభావి - నతత్రసంశయః-కింతు - కోవాప్రష్టేత్యత్రాహ॥ తమితి॥ గృహాగతంస్వగృహంప్రత్యాగతం-అభివాద్యప్రణమ్య,వక్ష్యమాణం-అబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తదేవాహభగవన్నిత్యాదిభిష్షడ్భిః॥కించ॥తత్ప్రష్టుకామస్తావత్తదాగమనమభినన్దతి॥ భగవన్నితి॥ హేభగవన్ భవతో-యాత్రాసంచారః-సర్వేషాం-దేహినాం,మాదృశాం-స్వస్తయేమఙ్గళాయ - సుఖాయేతియావత్-తథాహి-యథా, పిత్రో-రాగమనం-పుత్రాణాం - సుఖాయైవ - తథా, ఉత్తమశ్లోకవర్త్మభూతానాంతత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానద్వారభూతానాం-యాత్రా-కృపణానాంతాపత్రయపీడితానాం - స్వస్తయఏవ - ఉత్తమశ్లోకవర్త్మఇతిపాఠాన్తరం-తదా-భగవచ్ఛరీరభూతస్య-భవతఃఆగమనం-పిత్రో-రాగమనమివ కృపణానాం - దేహినాం-స్వస్తయఏవభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ననుకేంవిశేషేణమాదృశామేవయాత్రాకృపణానాంస్వస్తయఇతిబ్రూషే - యతో - దేవాదీనామపియాత్రాదికర్మలోకానాంస్వస్తయేభవతీత్యతఆహ ॥ భూతానామితి ॥ దేవానాంపర్జన్యాదీనాం - చరితం- భూతానాం , దుఃఖాయచ-భవతి-అతివృష్ట్యాదినాదుఃఖజననదర్శనాదితిభావః-త్వాదృశాంత్వద్విధానాం , సాధూనాంతు-చరితం,సుఖాయైవ-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-అచ్యుతాత్మనామితి-అచ్యుతేఆత్మామనో-యేషాం- తేషాం,నిత్యమచ్యుతైకచిత్తత్వాదితరవార్తామప్యహ్యచ్యుతవార్తయాతాపత్రయనిరసనశీలత్వాత్సుఖాయైవేతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁కించ ॥ సుఖంకుర్వన్తోఽపిదేవాభజనానుసారేణకుర్వన్తి - సాధవస్తునతథేత్యాహ ॥ భజన్తీతి ॥ యే - దేవాన్ - యథా , భజన్తి - తాన్- దేవాఅపి-తథైవ-భజన్తి-భజనానుగుణమేవసుఖం యచ్ఛన్తి - నతునిరవధికమిత్యర్థః-కుతః - యతః ఛాయేవ - కర్మసచివాఃకర్మసహాయాః - తే - యథాఛాయావృద్ధిహ్రాసాదినావర్తతేహ్రసతేచ - తద్వద్దేవాఅపి స్వసేవాతారతమ్యరూపంకర్మైవ-తరతమఫలభావేనసహాయో, యేషాం - తథాభూతాఇత్యర్థఃసాధవస్త్వాదృశాస్తుదీనవత్సలాః-దీనేషుతాపత్రయాభిభూతేషు - వత్సలాఃనిరవశేషదుఃఖనిరాచికీర్షవః,యద్వా-ఛాయేవపరోపకారరూపకర్మసచివాః-అతః-సంశ్రయణీయాస్సాధవఇత్యర్థః*॥౬॥*బ్రహ్మ

నైచ్ఛద్విప్రశాపంకాలరూప్యన్వమోదత ॥ ౨౩ ॥ ***************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయాంద్వారవత్యాంకురూద్వహ । అవాత్సీన్నారదోఽభీక్ష్ణంకృష్ణోపాసనలాలసః ॥ ౧ ॥ కోనురాజన్నిన్ద్రియవాన్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । నభజేత్సర్వతోమృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ ౨ ॥తమేకదాతుదేవర్షింవసుదేవోగృహాగతమ్ । అర్చితంసుఖమాసీనమభివాద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ వసుదేవఉవాచ ॥ భగవన్భవతోయాత్రాస్వస్తయేసర్వదేహినామ్ । కృపణానాంయథాపిత్రోరుత్తమశ్లోక❁వర్త్మనామ్ ॥ ౪ ॥ భూతానాందేవచరితందుఃఖాయచసుఖాయచ । సుఖాయైవహిసాధూనాంత్వాదృశామచ్యుతాత్మనామ్ ॥ ౫॥ భజన్తియేయథాదేవాన్దేవాఅపితథైవతాన్। ఛాయేవకర్మసచివాస్సాధవోదీనవత్సలాః ॥ బ్రహ్మంస్తథాఽపిపృచ్ఛామోధర్మాన్భాగవతాంస్తవ । యాన్శ్రుత్వా శ్రద్ధయామర్త్యోముచ్యతే సర్వ

౪॥శ్లో ❁ పా॥ వర్త్మణః.

న్నితి॥ తదేవం యద్యపి తవాగమనమాత్రేణ వయం కృతార్థా, స్తథాఽపి-పృచ్ఛామః-కింతత్-భాగవతాన్-ధర్మాన్ తవ-యైర్ధ
ర్మై-ర్భగవా-న్ప్రసన్న, స్తానిత్యర్థః , కించ యాన్-ధర్మాన్ - శ్రుత్వా,సర్వతఃసర్వస్మాత్,భయాత్-సంసృతిభయాత్ - ము
చ్యతే ※ ॥ ౭ ॥ ※ నను పుత్రీకృతపరమపురుష స్త్వమితర ఇవ కింనిర్విద్యస ఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ ముక్తిదమప్య-నన్తం కేవలం-
పుత్రకామో- ఽహ-మపూజయమారాధితవానస్మి , నతు-మోక్షాయ-పూజయం - తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి-దేవ
స్య భగవతో-మాయయా-మోహితః , కిలేతి సూతికాగృహే భగవదుక్తిమనుస్మరతి ※ ॥ ౮ ॥ ※ అతో,యథా-విచిత్రాణి-వ్య
సనాని దుఃఖాని-యస్మిన్,తస్మా త్సర్వతో భయావహాత్సంసారార్ణవాత్ , అఞ్జసా సుఖేన , అద్ధా స్ఫుటం-ముచ్యేమహ్యో భవే
యం , తథా- హే సువ్రత-నోఽస్మాన్-శాధి శిక్షయ ※ ॥ ౯ ॥ ※ రాజన్నితి॥ హే రాజ-న్నేవం-ధీమతా-వసుదేవేన కృతః ప్ర
శ్నో యస్య - స దేవర్షిః-హరే-ర్గుణై-ర్వర్ణనీయై - స్సంస్మారితః-వ్యాప్తాత్మ రతేః కర్మణి క్తః - తత ఏవ-ప్రీత-స్తం వసుదేవ-మా
హ ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి ॥ సమ్యగిత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హే సాత్వతర్షభ-తవై-త-త్సమ్య-గ్వ్యవసితం నిశ్చితం-పర
మార్థవిషయనిశ్చయాత్మకబుద్ధిమాం స్త్వ మిత్యర్థః-కుతః , యత్ యస్మాత్ , భాగవతాన్ , ధర్మాన్-పృచ్ఛసె-భాగవతధ
ర్మప్రశ్నేన లిఙ్గేన-త్వాం , పరమార్థవిదమనుమినోమీతి భావః , తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి,విశ్వభావనాన్ జగదభ్యుదయక
రాన్ ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ కించ॥ శ్రవణాదివిషయస్సన్-సద్ధర్మో భాగవతధర్మః - హే దేవ-విశ్వద్రుహః విశ్వేభ్యో భూతేభ్యో ద్రుహ్య

తో భయాత్ ॥ ౭ ॥ అహం కిల పురానన్తం ప్రజార్థో భువి ముక్తిదమ్ । అపూజయం న మోక్షాయ మోహితో దేవ
మాయయా ॥ ౮ ॥ యథా విచిత్రవ్యసనాద్భవద్భిర్విశ్వతో భయాత్ । ముచ్యేమహ్యఞ్జసైవాద్ధా తథా నశ్శాధి
సువ్రత ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ రాజన్నేవం కృతప్రశ్నో వసుదేవేన ధీమతా । ప్రీతస్తమాహ దేవర్షిర్హరేస్సం
స్మారితో గుణైః ॥ ౧౦ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సమ్యగేతద్వ్యవసితం భవతా సాత్వతర్షభ । యత్పృచ్ఛసే ※ భాగవ
తాన్ధర్మాం స్త్వం లోకభావనాన్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రుతోఽనుపఠితో ధ్యాత ఆదృతో వాఽనుమోదితః । సద్యః పు
నాతి సద్ధర్మో దేవవిశ్వద్రుహోఽపిహి ॥ ౧౨ ॥ త్వయా పరమకల్యాణః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్మారితో భగవాన
ద్య దేవో నారాయణో మమ ॥ ౧౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । ఆర్షభాణాం చ సంవా
దం విదేహస్య మహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ ప్రియవ్రతో నామ సుతో మనోస్స్వాయంభువస్య యః । తస్యాగ్నీధ్రస్తతో నాభి
రృషభస్తత్సుతస్స్మృతః ॥ ౧౫ ॥ తమాహుర్వాసుదేవాంశం మోక్షధర్మవివక్షయా । అవతీర్ణం సుతశతం తస్యా
సీద్బ్రహ్మపారగమ్ ॥ ౧౬ ॥ తేషాం వై భరతో జ్యేష్ఠో నారాయణపరాయణః । విఖ్యాతం వర్షమేతద్యన్నామ్నా
భారతమద్భుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ స భుక్తభోగాం త్యక్త్వేమాం నిర్గతస్తపసా హరిం । ఉపాసీనస్తత్పదవీం లేభే వై
జన్మభిస్త్రిభిః ॥ ౧౮ ॥ తేషాం నవ నవద్వీపపతయోఽస్య సమన్తతః । కర్మతన్త్రప్రణేతార ఏకాశీతిర్ద్విజాత

స్తీతి తథా తానపి, సద్య ఏవ-పునాతి ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ కించ॥ మహానుపకార స్త్వయా కృత ఇత్యాహ॥ త్వయేతి॥ పుణ్యావహం-శ్ర
వణం-కీర్తనంచ, యస్య, సః, పరమకల్యాణః నిశ్శేషమఙ్గళఘ్నో, భగవా-న్నారాయణో, ఽధునా మమ, స్మారితః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※
ఇత్థం ప్రశ్నమభినన్ద్య తస్య విదేహర్షభసంవాదాత్మకముత్తరం వక్ష్యన్ ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్రాపి త్వత్ప్రశ్నే - మహాత్మనో
విదేహస్య జనకస్య , ఋషభాణాంచ-సంవాదం-తద్రూపమితిహాసం - ఉదాహరన్తి , ఉత్తరత్వేనోదాహరన్తి-త్వత్ప్రశ్నస్య
విదేహప్రశ్నతుల్యత్వా త్తత్ర యదుత్తరం తదేవ త్వత్ప్రశ్నేఽప్యుత్తరమిత్యభిప్రాయేణోదాహరన్తీత్యుక్తమ్ ※ ॥ ౧౪ ॥ ※
కే తే ఆర్షభా ఇత్యత్రాన్వయకథనేన తాన్ దర్శయతి ॥ ప్రియవ్రత ఇతి సప్తభిః ॥ స్వాయంభువస్య,స్వయంభువో బ్రహ్మణః పుత్ర
స్య , మనోః యః-సుతః-ప్రియవ్రతో నామా-సీత్ తస్యాగ్నీధ్రః-సుత,ఇతి సంబన్ధః ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ తమృషభం-మోక్షధర్మాన్వక్తు
మిచ్ఛయా,ఽవతీర్ణం- వాసుదేవాంశ-మాహుః-తస్యర్షభస్య - సుతశత-మాసీత్-కథంభూతం - బ్రహ్మపారగం బ్రహ్మశబ్ద
స్తన్త్రేణ వేదపరః - పరబ్రహ్మపరశ్చ , పారశబ్దస్తు యథావస్థితస్వరూపపరః, ఉభయోరప్యానన్త్యాత్-తత్ర కేచిద్వేదపార
గాః-కేచిత్తూభయపారగాశ్చేతి జ్ఞేయమ్ ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ తేషాం శతసఙ్ఖ్యానాం జ్యేష్ఠో-భరతః - సచ-నారాయణః-పరాయ
ణం పరం ప్రాప్య - ముపాయశ్చ-యస్య సః,ఏతదజనాభం నామవర్షం - యస్య-నామ్నా - భారతమిత్య-ద్భుతం-విఖ్యాత మా
సీ-త్స భరత ఇతి సంబన్ధః - అనేన తస్య ధర్మానతిక్రమ ఉక్తః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ స భరతః-భుక్తాః భోగాః యస్యాం తా మిమాం స్వవ
శాం పృథ్వీం -త్యక్త్వా-గృహా-న్నిర్గత - స్తపసా వర్ణాశ్రమోచితధర్మేణ-హరి-ముపాసీన , స్త్రిభిర్జన్మభి - స్తస్య హరేః-పదవీం
ప్రకారం-సాధర్మ్యమితి యావత్-లేభే ప్రాప్తవాన్-వా ఇత్యనేన ప్రసిద్ధిస్సూచ్యతే ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ తేషాం భరతానుజానాం

ఏకోనశతసఙ్ఖ్యానాంమధ్యే, నవ, ఇలావర్తబ్రహ్మావర్తార్యావర్తమలయకేతుభద్రసేనేన్ద్రస్పృక్విదర్భకీటకనామానోనవ, సమన్తతఃసమన్తాత్ - అస్యభారతవర్షస్య - యే-నవ,ద్వీపాఃఖణ్డాః - స్వతుల్య నామానః-తేషా-మధిపతయః-బభూవురిత్యర్థః,ఏకాశీతిసఙ్ఖ్యాస్తు-ద్విజాతయః-కర్మతన్త్రస్య, ప్రణేతారః,ప్రవర్తకాః-బభూవుః ✲ ॥ ౧౯ ॥ ✲ అవశిష్టాః-నవతు-మునయో బభూవుః-తానేవవిశినష్టి, మహాభాగాఃజ్ఞానవైరాగ్యాదిభాగ్యయుక్తాః, అర్థశంసినఃపరమార్థనిరూపకాః,శ్రమణాః శ్రమవన్తః, అధ్యాత్మవిద్యాపరిశ్రమయుక్తాఇత్యర్థః - అతఏవా,త్మవిద్యాయాం-విశారదాఃప్రవీణాః, వాతరశనాఃదిగమ్బరానతునగ్నాః ✲ ॥ ౨౦ ॥ ✲ నామభిస్తాన్నిర్దిశతికవిరితి ✲ ॥ ౨౧ ॥ ✲ తేషాంపారమహంస్యంచరితమాహ ॥ తఇతి ॥ ద్వాభ్యామ్ ✲ ॥౨౨॥ ✲ అవ్యాహతాఅప్రతిహతా,ఇష్టాఅభిమతా-గతి-ర్యేషాం-తే-ముక్తాః-క్వాప్యనాసక్తాః ,సురాదీనాం-లోకాన్,మునిప్రభృతీనాం, భువనానిస్థానానిచ-కామంయథేష్టం , చరన్తిచేరుః - అద్యాపిచరన్తీత్యభిప్రాయేణవర్తమాననిర్దేశః,అనేనతేషాంజనకస్యచకథంసఙ్గమోభూదిత్యాశఙ్కాశమితా ✲ ॥ ౨౩ ॥ ✲ తదేవాభిప్రేత్యాహ ॥ తఇతి ॥ కవ్యాదయ-స్తత్రతత్రసంచరన్త, ఏకదా ,అజనాభేభారతవర్షే, ఋషిభిర్వితాయమానమనుష్ఠీయమానం-మహాత్మనోనిమేర్జనకస్య, సత్రం యదృచ్ఛయోపజగ్ముః ✲ ॥ ౨౪ ॥ ✲ తానితి॥ హేనృపవసుదేవ సూర్యతుల్యాన్, తాన్కవ్యాదీన్మహాభాగవతాన్, దృష్ట్వా - యజమానోనిమిః,విప్రాఃఋషయః, అగ్నయఃఆహవనీయాదయఃమూర్తిధరాశ్చ, త్యేతేసర్వే,ఉపతస్థిరేప్రత్యుత్థితవన్తః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲ నారాయణపరా-నభిప్రేత్యచిహ్నైర్విజ్ఞాయ-తావత్తదా,ఆసనస్థాన్కృత్వా,యథాయోగ్యం,పూజయాంచక్రే ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ తానితి॥ బ్రహ్మపుత్రోపమాన్భృగ్వాదితుల్యాన్-నితరాంప్రీతో నృపోవిదేహః వినయేనా-వన

యః ॥ ౧౯ ॥ నవాభవన్మహాభాగా మునయోహ్యర్థశంసినః । శ్రమణావాతరశనా ఆత్మవిద్యావిశారదాః ॥
కవిర్హరిరన్తరిక్షఃప్రబుద్ధఃపిప్పలాయనః । ఆవిర్హోత్రోఽథద్రుమిళశ్చమసఃకరభాజనః॥ ౨౧ ॥తఏతేభగవద్రూపం విశ్వంసదసదాత్మకమ్ । ఆత్మనోఽవ్యతిరేకేణపశ్యన్తోవ్యచరన్మహీమ్॥ ౨౨ ॥ అవ్యాహతేష్టగతయస్సురసిద్ధసాధ్యగన్ధర్వయక్షనరకిన్నరనాగలోకాన్ । ముక్తాశ్చరన్తిమునిచారణభూతనాథవిద్యాధరద్విజగవాంభువనానికామమ్॥ ౨౩ ॥తఏకదానిమేస్సత్రముపజగ్ముర్యదృచ్ఛయా । వితాయమానమృషిభిరజనాభేమహాత్మనః ॥
తాన్దృష్ట్వాసూర్యసఙ్కాశాన్మహాభాగవతాన్నృపః । యజమానోఽగ్నయోవిప్రాస్సర్వఏవోపతస్థిరే॥ ౨౫ ॥
విదేహాస్తానభిప్రేత్యనారాయణపరాయణాన్।ప్రీతస్సంపూజయాంచక్రఆసనస్థాన్యథార్హతః॥ ౨౬॥తాన్రోచమానాన్స్వరుచాబ్రహ్మపుత్రోపమాన్నృప । పప్రచ్ఛపరమప్రీతఃప్రశ్రయావనతోనృపః ॥ ౨౭ ॥ విదేహఉవాచ ॥ మన్యే భగవతస్సాక్షాత్పార్షదాన్వోమధుద్విషః । విష్ణోర్భూతానిలోకానాం పావనాయచరన్తిహి ॥
దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాంక్షణభఙ్గురః । తత్రాపిదుర్లభంమన్యేవైకుణ్ఠప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥అతఆత్యన్తికంక్షేమంపృచ్ఛామోభవతోఽనఘాః।సంసారేఽస్మిన్క్షణార్ధోఽపిసత్సఙ్గశ్శేవధిర్నృణామ్॥౩౦॥

తోనమ్రః పప్రచ్ఛఉవాచేత్యర్థః ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ తావద్దర్శనేనాత్మనఃకృతార్థతాంవక్తుం తానభిష్టౌతి॥మన్యఇతి॥వోయుష్మాన్సాక్షాద్భగవతఃమధుసూదనస్య - పార్షదా - న్మన్యే-తాదాత్మ్యనిర్దేశస్తుతుల్యత్వాభిప్రాయాత్ - అత్యన్తసాదృశ్యాత్సఏవాయంగౌరితివ్యపదేశదర్శనాత్ - సాదృశ్యంచాత్రనిరన్తరానుభవవిషయయథావస్థితభగవత్స్వరూపస్వభావవత్త్వం-నన్వేవంభూతానాంకథమిహాజ్ఞలోకేసంచార - స్తత్రాహ ॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణోర్భూతానిభక్తాః- లోకపావనార్థం-సర్వత్ర-పర్యటన్తిహీ-త్యర్థః ✲ ॥ ౨౮ ॥ ✲ అహోమమభాగ్యం-యతో-దుర్లభమిదంప్రాప్తమిత్యాహ॥దుర్లభఇతి॥ దేహినాముచ్చావచదేహధారిణాంజీవానాం - యే-దేహా - స్తేషాంమధ్యే-మానుష-దేహో-దుర్లభః-సోఽపి,క్షణభఙ్గురః -సుకృతాతిశయలభ్యత్వాత్సర్వధాభగవదారాధనోపయుక్తత్వాచ్చశ్రేష్ఠత్వాద్దుర్లభఇత్యర్థః - తత్రాపితస్మిన్దుర్లభేమనుష్యజన్మన్యపి-వైకుణ్ఠప్రియాణాంభగవత్ప్రియాణాంయుష్మాదృశాం దర్శనం- అత్యన్తదుర్లభం -మన్యఇత్యర్థః ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ అతఇతి ॥ఇహసంసారే-యతః,క్షణార్ధోఽపి క్షణస్యార్ధంయస్మిన్,తథాభూతోఽపిసత్సఙ్గః, నృణాం- శేవధిఃఅపరిమితపురుషార్థావహః- శైవంశివంకల్యాణం-తద్దధాతిఆదధాతీతితథా - అతో-హేఅనఘాః - భవతోయుష్మాన్- ఆత్యన్తికంనిరతిశయం-క్షేమం - ఇదంతత్సాధనస్యాప్యుపలక్షణం - తదుభయం - పృచ్ఛామః - కఆత్యన్తికఃక్షేమః-కింవాతత్సాధన - మితిపృచ్ఛామ ఇత్యర్థః ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ భగవత్ప్రాప్తిరేవక్షేమ - స్తత్సాధనంచభాగవతధర్మాఏవేతిచే - త్తర్హితాన్బ్రూతేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ధర్మానితి ॥ యది - నోఽస్మాకం - శ్రుతమేశ్రవణాయ - క్షమాఃయోగ్యాః - భవన్తి - యదితాన్శ్రోతుంవయంయోగ్యా - స్తర్హిబ్రూతేత్యర్థః - యై-రాత్యన్తికక్షేమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతైః - ప్రసన్నో-యో- భగవాన్ - ప్రపన్నాయ

శరణాగతాయా-త్మానం-దాస్యతిఆత్మసామ్యంసాధర్మ్యందాస్యతీత్యర్థః - ఆత్మానమపితద్వశీకరోతీతివా ॥ ౩౦ ॥ ఇత్థమాపృష్టాస్తేక్రమేణోత్తరోత్తరంపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయన్తఃప్రశ్నానాముత్తరాణ్యాహురిత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏవమితి॥ హేవసుదేవ-సదస్యైః-ఋత్విగ్భిశ్చ,సహావర్తమానం-నృపంనిమింప్రతిపూజ్యప్రత్యభినన్ద్య,ప్రీత్యా,అబ్రువన్ ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తీరేవాహ ॥ మన్యఇత్యాదినా ॥ తావదాత్యన్తికంక్షేమంతత్సాధనంచాహకవిః॥ మన్యఇతి ॥అత్రజీవదశాయాం-నిత్య-మచ్యుతస్యయత్ పాదామ్బుజోపాసనం,తదేవాకుతశ్చిద్భయం,మన్యే , నకుతశ్చిద్భయంయస్మాత్-తత్తథా, ఆగామిదుఃఖదర్శనజంప్రతికూలంజ్ఞానంభయంకుతశ్చిదపి - తదభావస్తుముక్తావేవ - సాచాచ్యుతపాదామ్బుజోపాసనాదేవేత్యుక్తంభవతి॥అనేనాత్యన్తికక్షేమోముక్తిరేవ , తత్సాధనంతుభగవత్పాదామ్బుజోపాసనమేవ , తదేవభాగవతోధర్మఇతిచఫలితం, ఏతదేవోపపాదయతి , అసతిప్రకృతిపరిణామరూపేదేహే , ఆత్మభావాదాత్మాభిమానాద్ధేతో-రుద్విగ్నాభయయుక్తా- బుద్ధిర్యస్య,తస్యపుంసః , ఏవంపూర్వావస్థాకరితా-యత్రయస్మి , న్నచ్యుతస్య,పాదామ్బుజోపాసనే , కృతేసతి-సర్వాత్మనాసర్వప్రకారేణభీర్భయం, నివర్తతే-నిశ్శేషభయనివృత్తిమాన్ మోక్షఃస్యాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కీదృశంతదుపాసనమిత్యత్రాహ- విశ్వాత్మనాయత్రేతి - విశ్వాత్మనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః , విశ్వస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతః, ఆత్మత్వేనాన్తరాత్మతయా-యత్రోపాసనేకృతేసతీత్యర్థః-సర్వత్రబ్రహ్మభావాజ్జీవదశాయామపిభీర్నివర్తతేఇతిభావః ॥ ౩౩ ॥ నను సత్యంభగవదుపాసనమేవాత్యన్తికక్షేమసాధనోభగవద్ధర్మఇతి - కేకేవాతదనుపాసనానుగ్రాహకాభాగవతాధర్మా-ఇత్యత ఆహ॥ యేవా ఇతి॥ అవిదుషాం,పుంసాం అజ్ఞఃసుఖేనా , త్మలబ్ధయేపరమాత్మప్రాప్తయే-యే, ఉపాయాఃశ్రవణకీర్తనస్మరణపాదసేవనార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యాత్మనివేదనాదయః ప్రోక్తాఃపఞ్చరాత్రాదిముఖేనకథితాః, తానేవహి-భాగవతాన్విద్ధి,యద్వా,హితాన్ ఉపాసనానుగ్రాహకాన్, తానిత్యధ్యాహ్రియతే, తాన్ భాగవతాన్,విద్ధీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ తాన్విశినష్టి॥యానితి॥యాన్ భా

ధర్మాన్ భాగవతాన్బ్రూతయదినశ్శ్రుతయేక్షమమ్। యైఃప్రసన్నఃప్రపన్నాయదాస్యత్యాత్మానమప్యజః॥౩౦॥

నారదఉవాచ ॥ ఏవంతేనిమినాపృష్టావసుదేవమహాత్మనా । ప్రతిపూజ్యాబ్రువన్ప్రీత్యాససదస్యర్త్విజంనృపమ్ ॥ ౩౨ ॥ కవిరువాచ ॥ మన్యేఽకుతశ్చిద్భయమచ్యుతస్యపాదామ్బుజోపాసనమత్రనిత్యం । ఉద్విగ్నబుద్ధేరసదాత్మభావాద్విశ్వాత్మనాయత్రనివర్తతేభీః॥ ౩౩ ॥యేవైభగవతాప్రోక్తాఉపాయాహ్యాత్మలబ్ధయే । అజ్ఞఃపుంసామవిదుషాంవిద్ధిభాగవతాన్హితాన్ ॥౩౪॥ యానాస్థాయనరోరాజన్నప్రమాద్యేతకర్హిచిత్ । ధావన్నిమీల్యవానేత్రేనస్ఖలేన్నపతేదిహ ॥ ౩౫ ॥ కాయేనవాచామనసేన్ద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాఽనుసృ

గవతాప్రోక్తాన్,ఉపాయా,నధిష్ఠాయ,సమ్యక్తాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, హేరాజ - న్కర్హిచిదపి,నప్రమాద్యేత,ఉపాయాన్తరనిష్ఠానామివభగవద్ధర్మనిష్ఠానాంప్రమాదోనాస్తీత్యర్థః,విఘ్నోపహతిర్నాస్తీతిభావః,తథాచోక్తంభగవతా౹౹నేహాభిక్రమనాశోస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యతే,,ఇతి॥కించ॥ఇహభాగవతధర్మేషు-నేత్రే నిమీల్య , ధావన్నపి-నస్ఖలేత్-నపతేచ్చయథాసుపథినేత్రేనిమీల్యధావన్నపినస్ఖలేన్నపతేచ్చతద్వదిత్యర్థః-తథాచస్మర్యతే౹౹ యాః క్రియాస్సంప్రయుక్తాస్స్యురేకాంతగతమానసైః-తాస్సర్వాశ్శిరసాదేవఃప్రతిగృహ్ణాతివైస్వయ౹,,మితి - ఇతరోపాయనిష్ఠానాంత్వయథావదనుష్ఠితేభ్యస్తేభ్యఃస్ఖలనంతతఃపతనంచావశ్యంభావీతిసూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥ కుతస్తస్యస్ఖలనాదిశఙ్కాపి , యతస్సర్వశరీరేన్ద్రియవ్యాపారాణాంస్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మప్రయోజ్యస్వకర్తృకత్వానుసంధానేనాత్మనికర్తృత్వానభిమానినస్తదభిమానప్రయుక్తస్ఖలనాదిర్దూరాపఇత్యభిప్రేత్యాహ॥కాయేనేతి॥వాచావాగిన్ద్రియేణ, ఇన్ద్రియైర్వాగిన్ద్రియవ్యతిరిక్తైఃజ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః ఆత్మనాచిత్తేన-అనుసృతః,స్వభావఃసంసారవాసనా - యేనసః-తథాభూతోఽపీత్యర్థః అనుసృతస్వభావాదితిపాఠే-భావప్రధానోనిర్దేశఃఅనుసృతస్వప్రకృతిజగుణత్వాత్ , అవశ్యంకాయాదిభిఃకించిత్కరోతి మనఆదిభిఃకించిత్సఙ్కల్పయతి అధ్యవస్యతి,ధ్యాయతిచేత్యర్థః తథాచోక్తంభగవతా౹౹ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్ , కార్యతేహ్యవశఃకర్మసర్వఃప్రకృతిజైర్గుణైః,,రితి,ఏవంచకాయాదిభిః-యద్యద్విహిత , మవిహితాప్రతిషిద్ధంచ-కర్మ-కరోతి తత్తత్సర్వం,నారాయణాయేతి,సమర్పయేత్ - తాదర్థ్యచతుర్థ్యన్తనారాయణపదోచ్చారణేనతదర్థతామనుసంధధీతేత్యర్థః౹౹మయిసర్వాణికర్మాణిసన్న్యస్యాధ్యాత్మచేతసా , నిరాశీర్నిర్మమోభూత్వాయుధ్యస్వవిగతజ్వరః ॥ యత్కరోషియదశ్నాసియజ్జుహోషిదదాసియత్ , యత్తపస్యసికౌన్తేయతత్కురుష్వమదర్పణ౹,, మిత్యుక్తంసర్వకర్మణామీశ్వరార్పణంనామేదమేవ-యత్స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మార్థత్వానుసంధానమితి ॥ ఆచార్యాస్తు౹౹ యద్యత్కరోతీత్యస్యశాస్త్రవిరుద్ధంలౌకికంవైదికంచయద్య

త్కరోతీత్యర్థః,, ఇతి వ్యాచఖ్యుః *॥ ౩౬ ॥* "విశ్వాత్మనా యత్ర నివర్తతే భీః,, రితి సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన భయనివృత్తికథనేన తదభావే తదనువృత్తిస్సూచితా. తాం దేవసహోఽంశముపపాదయతి ॥ భయమితి॥ ద్వితీయాభినివేశతః-భయం-స్యాత్, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాభిమానాత్ భయం స్యాదిత్యుక్తం భవతి, అతఏవ-ఈశాదపేతస్య భగవద్విముఖస్య - విపర్యయః - స్మృతిః-విపర్యయః, దేహాత్మాభిమానః, తద్విషయస్మృతిః దేహాత్మభ్రమమయాపస్మరణం వా, విపర్యయోఽస్మృతిరితి పాఠే. అస్మృతిః పరమాత్మశరీరభూతత్వేన స్వాత్మస్మరణాభావః, ద్వితీయాభినివేశవిపర్యయాదయః కింనిబంధనా ఇత్యత్రాహ ॥ తన్మాయయేతి॥ తన్మాయయా భగవదధీనయా, మాయయా ప్రకృత్యా, దేహాత్మభ్రాన్తి, రబ్రహ్మాత్మకభ్రాన్తిశ్చేత్యుభయవిధాభ్రాన్తిస్తన్మూలాస్మృతిశ్చ, భగవన్మాయాయత్తేత్యర్థః-అతః-యతఏవ, మత-స్తస్మా-ద్బుధః అధీతవేదాన్తజన్యజ్ఞానః గురురేవ దేవతేతి ఆత్మా బుద్ధిర్యస్య, తథాభూతస్సన్-ఏకయా అవ్యభిచారిణ్యా, అనన్యప్రయోజనయేతి యావత్, భక్త్యా, తమీశం-భజేత, తన్మాయానివృత్తయే సర్వశరీరకం పరమపురుషం భజేదిత్యర్థః*॥ ౩౭ ॥*నన్వనాత్మనో దేహస్యాత్మత్వేనాస్వతన్త్రస్యాత్మనః స్వతన్త్రతయా చ ప్రతీతిర్భగవన్మాయయాఽపి కథమిత్యత ఆహ ॥ అవిద్యమానోఽపీతి ॥ అవిద్యమానోఽప్యాత్మతయా స్వతన్త్రతయా చావిద్యమానోఽపి-దేహ, ఆత్మా చ, ధ్యాతుః, ధియా మనసా, ద్వయోర్ద్వయత్వేనావభాతి ఆత్మతయా స్వతన్త్రతయా చ ప్రతీయత ఇత్యర్థః-ద్వయోరితి పాఠే, ద్వయోః దేహాత్మనోః, అవిద్యమానోఽపి-ఆత్మతాకారః స్వతంత్రతాకారశ్చ, ధ్యాతుర్ధియాఽవభాతీత్యర్థః-యద్వా॥ ద్వయోరాత్మాకారస్వతన్త్రాకారయోః, ధ్యాతు, ర్మనసా, అవిద్యమానోఽపి ఆత్మాకారః, స్వతంత్రాకారశ్చ, ప్రతీయత ఇత్యర్థః-ధియేత్యనేన ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్య మనసః అతథాభూతస్య తథాత్వేన ప్రతీతౌ కారణత్వముక్తం, యథా, స్వప్నమనోరథః యథా, సోఽస్థిరోఽపి స్థిరత్వేనావభాసతే, తద్వదిత్యర్థః-హీయస్మా దే

త*స్వభావః। కరోతి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయేత్తత్ ॥ ౩౬ ॥ భయం ద్వితీయాభినివేశ
తస్స్యాదీశాదపేతస్య † విపర్యయోఽస్మృతిః। తన్మాయయాఽతో బుధ ఆభజేత్తం భక్త్యైకయేశం గురుదేవ
తాత్మా ॥ ౩౭ ॥ అవిద్యమానోఽప్యవభాతి హి + ద్వయోర్ధ్యాతుర్ధియా స్వప్నమనోరథో యథా। తత్కర్మస
ఙ్కల్పవికల్పకం మనో బుధో నిరున్ధ్యాదభయం తతస్స్యాత్ * ॥ ౩౮ ॥ శృణ్వన్సుభద్రాణి రథాఙ్గపాణేర్జన్మాని
కర్మాణి చ యాని లోకే। గీతాని నామాని తదర్థకాని గాయన్విలజ్జో విచరేదసఙ్గః॥ ౩౯ ॥ ఏవంవ్రతస్స్వప్రియనామకీ
ర్త్యా జాతానురాగో ద్రుతచిత్త ఉచ్చైః। హసత్యథో రోదితి రౌతి గాయత్యున్మాదవన్నృత్యతి లోకబాహ్యః॥
ఖం వాయుమగ్నిం సలిలం మహీం చ జ్యోతీంషి సత్త్వాని దిశో ద్రుమాదీన్ । సరిత్సముద్రాంశ్చ హరేశ్శరీరం యత్కిం

వం తస్మాత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకం, కర్మ నానానిమిత్తభూతేన, సఙ్కల్పయతి వికల్పయతీతి తథా, తన్మనో, నిరున్ధ్యాత్, తత్ జీవానాదికర్మానుగుణం సఙ్కల్పయతి, సమిత్యేకీకారే, దేహాత్మానావేకీకృత్యానుసంధాపయతి, తయోస్తాదాత్మ్యభ్రమం జనయతీతి తథా వికల్పయతి. పరమాత్మపరతన్త్రైకస్వరూపమాత్మానం, వికల్పయతి విరుద్ధం కల్పయతి, తస్మిన్ తత్పారతన్త్ర్యవిరుద్ధస్వాతన్త్ర్యం "ఈశ్వరోఽహమహం భోగీ,, త్యుక్తవిధం భ్రమం జనయతీతి తథా-తస్మనః "ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే,, ఇత్యుక్తయా బుద్ధ్యా దేహాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయాత్మికయా, నిరున్ధ్యాత్ నియచ్ఛేదిత్యర్థః, తతో మనోనిరోధా-దభయం స్యాత్-మోక్షః స్యాదితి నిరోధస్య ఫలముక్తమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * నన్వతిచఞ్చలం మనః కథం నిరుద్ధం స్యాదిత్యత్రోపాయమాహ ॥ శృణ్వన్నితి ॥ రథాఙ్గం చక్రం-పాణౌ-యస్య, తస్య భగవతో యాని లోకే జన్మాన్యవతారాః-కర్మాణి చేష్టితాని-సుభద్రాణి శృణ్వతాం మఙ్గళావహాని-తాని, శృణ్వన్-తథా-రథాఙ్గపాణిః - అర్థః ప్రతిపాద్యో - యేషు-తాని-గీతాని-నామానిచ-నిర్ముక్తలజ్జో, గాయన్నసఙ్గః కాయాసక్తిరహితో-విచరేత్, ఏవం చేద్భగవత్ప్రవణం సత్ మనః శనైస్తస్మిన్నిరుద్ధం భవతీత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * ఏతదేవోపపాదయన్నిరుద్ధమనసోఽవస్థామాహ ॥ ఏవంవ్రత ఇతి ॥ ఏవమిత్థం భూతం-భగవజ్జన్మకర్మగీతనామాదిశ్రవణగానాద్యాత్మకం - వ్రతం-యస్య, స, ఇతి బహువ్రీహిః-స్వకీయః, ప్రియో భగవాం, స్తస్య, నామ్నాం, కీర్త్యా కీర్తనేన-జాత-అనురాగ స్తస్మిన్ప్రేమ-యస్య సః-అతఏవ-ద్రుతచిత్తః శ్లథహృదయః - కదాచిద్భక్తపరాజితం భగవన్తమాకలయ్య-ఉచ్చైర్హసతి-కదాచిద్విచ్ఛేదసత్యేతావన్తం కాలముపేక్షితవానస్మీతి-రోదితి-క్వచిదత్యౌత్సుక్యాద్రాత్రికోశతి-అతిహర్షేణ-గాయతి-జితం జితమితి నృత్య- తి కిం బహుభిః కవత్పరాన్విఞ్చయితుం నేత్యాహ ఉన్మాదవద్గ్రహగృహీత ఇవ-లోకబాహ్యః లోకవిలక్షణః * ॥ ౪౦ ॥ * ఉపాయాన్తరమప్యాహ ॥ ఖమితి ॥ ఖమాకాశం - సత్త్వాని జన్తూన్-ఆకాశాదీని-యత్కించిద్భూతమాత్రం చ, హరేశ్శరీరమితి-మత్వా-ప్రణమేత్ - కథంభూతః - అనన్యః స్వయమప్యపృథక్సిద్ధః స్వాత్మన్యపి భగవచ్ఛరీర

---

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ స్వభావాత్ ౩౭ ॥ శ్లో † పా॥ విపర్యయస్స్మృతిః. ౩౮ ॥ శ్లో + పా ॥ ద్వయోర్ధ్యాతు.

తాంభావయన్నిత్యర్థః-ఇత్థంజగచ్ఛరీరకబ్రహ్మభావనయా - శాన్తంసన్మనోఽనిరుద్ధంభవతీతిభావః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ననుమనోని
రోధోపాయానుష్ఠానేనైవాయురత్యల్పమపైతి కదావామనోనిరోధః - కదావాభగవద్భక్తిశ్చస్యాదిత్యతఆహ ॥ భక్తిరితి॥
పరేశానుభవఃఈశ్వరస్య రూపగుణాదివిషయంతత్త్వజ్ఞానం-భక్తిఃప్రీతిరూపోధ్యానం - అన్యత్రశబ్దాదివిషయేషు-విరక్తి
శ్చేత్యేతత్త్రికం-ప్రపద్యమానస్య - ఏకకాలంయుగపదేవ - భవతీత్యర్థః-ప్రపద్యమానస్యేత్యనేనయుగపద్భక్త్యాదిసాధనత
యాతావద్భగవచ్ఛరణాగతిరత్రోపదిశ్యతే - నన్వేకయాప్రపత్త్యాఽపికథమేతత్త్రికంయుగపత్స్యాదిత్యత్రదృష్టాన్తముఖే
నోపపాదయతి ॥ తథాఽశ్నతస్స్యురిత్యాదినా ॥ భవన్తివైభాగవతస్యేత్యన్తేన ॥ తుష్టిరలంబుద్ధిః-పుష్టిఃశరీరపోషః క్షుదపా
యఃజాఠరాగ్నినాశరీరగతాస్థ్యాదిదాహః-క్షుత్ - తన్నివృత్తిశ్చే-త్యేతత్త్రికం-అనుఘాసంప్రతిగ్రాసం-అశ్నతోభుఞ్జానస్య
యుగపదేవ-భవతి ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ఇతీత్థం-తథేత్యర్థః॥రాజన్నిత్యాది॥హేరాజన్-తతోభక్త్యాదిభ్యః సాక్షా-త్పరాం-శాన్తిం
అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాఖ్యోర్మిషట్కప్రశమం - మోక్షమితియావత్ - ఉపైతిప్రాప్నోతి-పరంశాన్త
మితిపాఠే-అశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితంపరమాత్మాన - ముపైతి ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽నకేవలమిత్థంభూతఃస్వయమేవోపై
త్యపితుఅన్యానపితత్ప్రాప్తియోగ్యాన్కరోతీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంన్యస్తదణ్డఇతి॥సంన్యస్తదణ్డఃభూతద్రోహరహితః-
భగవత్యధోక్షజే-నిగాఢంనిమగ్నం-చేతో - యస్యసః-అతఏవ - శుద్ధస్వభావః - అఙ్ఘ్రిరేణుభిః-లోకత్రయం-పునాతి-య
థో-దిత-స్తరణిఃసూర్య-స్తద్వత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽భవన్తివైభాగవతస్యేత్యుక్తం - తస్యలక్షణంపృచ్ఛతి ॥ అథేతి॥భాగవతం
భగవత్ప్రపన్నం-బ్రూత-యంధర్మః మోక్షధర్మో - యస్యస - ఇతిబహువ్రీహిః-నృణాంమధ్యే-యాదృశఃయత్స్వభావః-య

చభూతంప్రణమేదనన్యః ॥ ౪౧ ॥ భక్తిఃపరేశానుభవోవిరక్తిరన్యత్రచైషత్రికఏకకాలః । ప్రపద్యమానస్యయ
థాశ్నతస్స్యు✽తుష్టిఃపుష్టిఃక్షుదపాయోఽనుఘాసమ్॥ ౪౨ ॥ ఇత్యచ్యుతాఙ్ఘ్రింభజతోఽనువృత్త్యాభక్తిర్విరక్తి
ర్భగవత్ప్రబోధః । భవన్తివైభాగవతస్యరాజంస్తతఃపరాంశాన్తిముపైతిసాక్షాత్ ॥ ౪౩ ॥ సంన్యస్తదణ్డః
కృతభూతమైత్రో✽నిగాఢచేతాభగవత్యధోక్షజే।పునాతిలోకత్రయమఙ్ఘ్రిరేణుభిశ్శుద్ధస్వభావస్తరణిర్యథో
దితః ॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ అథభాగవతంబ్రూతయద్ధర్మోయాదృశోనృణామ్ । యథాచరతియద్బ్రూతే
యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియః ॥ ౪౫ ॥ హరిరువాచ ॥ సర్వభూతేషుయఃపశ్యేద్భగవద్భావమాత్మనః । భూతానిభ
భగవత్యాత్మన్యేషభాగవతోత్తమః ॥ ౪౬ ॥ ఈశ్వరేతదధీనేషుబాలిశేషుద్విషత్సుచ। ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా
యఃకరోతిసమధ్యమః ॥ ౪౭ ॥ అర్చాయామేవహరయేపూజాంయశ్శ్రద్ధయేహతే।నతద్భక్తేషుచాన్యేషుసభ
క్తఃప్రాకృతస్స్మృతః ॥ ౪౮ ॥ గృహీత్వాపీన్ద్రియైరర్థాన్యోనద్వేష్టినకాఙ్క్షతి।విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్స
వైభాగవతోత్తమః ॥ ౪౯ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియాంయోజన్మాప్యయక్షుద్భయతర్షకృచ్ఛ్రైః।సంసార

థాచరతి-తస్యాచారఃకీదృశఇతిప్రశ్నః-యైర్లిఙ్గైః-భగవత్ప్రియః- లక్ష్యతఇతి శేషః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽కవేరనన్తరోహరిరాహ॥
సర్వభూతేష్వితి ॥ సర్వేషుఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తేషు - ఆత్మనఃస్వస్యచ - ఔపశ్లేషికస్యాధారస్య శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-ఆ
త్మనిచేత్యర్థః-భగవద్భావంభగవతస్సద్భావం-పశ్యేత్-అనేనవ్యాప్తిరుక్తా ఆత్మనిపరమాత్మనిభగవతిచ - భూతానిచ-పశ్యే,
దితిభగవతఆధారత్వముక్తం-వాసుదేవార్థమనుసందధదుత్తమభాగవతఇత్యర్థః-యద్వా - సర్వభూతేష్వాత్మనశ్చ- భగవ
ద్భావం-భావఃప్రకారః- భగవత్ప్రకారతాం - భగవచ్ఛరీరతయాతదపృథక్సిద్ధధర్మతాం-పశ్యే-దిత్యర్థః ఉత్తరార్థంతుయ
థోక్తార్థమేవ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ అనేనయద్ధర్మఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి ॥ భాగవతోత్తమఇత్యుక్తం - తర్హిమధ్యమాధమౌకీ
దృశావిత్యతస్తావాహద్వాభ్యాం॥ఈశ్వరఇతి॥ఈశ్వరే - ప్రేమ - ఈశ్వరస్యసర్వవ్యాపితయాసర్వశరీరత్వమజానన్ కేవలం
దేవతేతిబుద్ధింభక్త్యాఖ్యఃకరోతిసమధ్యమఇత్యర్థః-తదధీనేష్వీశ్వరాధీనేషుభాగవతేషు-బాలిశేష్వజ్ఞేషు - ఈశ్వరాదిషు - క్ర
మేణ-మైత్రీకృపోపేక్షాః- కరోతి- సమధ్యమః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽అర్చాయామేవేతిగ్రన్థోనార్చావతారాపకర్షపరః - కింతు-భా
గవతభక్తిరహితభగవదర్చాభ్యర్చనస్యమన్దఫలత్వపరః - అర్చాయాంప్రతిమాయామేవ - హరయే-పూజా- మీహతేకరో
తి-తద్భక్తేషుహరిభక్తేషు - నేహతే-అన్యేషుచగోబ్రాహ్మణాగ్న్యాదిషుచ - సుతరాంనకరోతి స- ప్రాకృతఃభక్తఃఅజ్ఞభ
క్తఃఇత్యర్థః ప్రాకృతోఽధునైవప్రారబ్ధభక్తిరితి కేచిద్వ్యాచక్షతే ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽పునరష్టభిఃశ్లోకైరభ్యర్హితత్వాదుత్తమ
భాగవతలక్షణాన్యేవాహ ॥ గృహీత్వేతి ॥ అర్థా-నిష్టానిష్టరూపాన్విషయాన్ - గృహీత్వానముహ్యతి మోహంనప్రాప్నో
తి-నాసక్తోభవతీతియావత్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ ఇదమిష్టానిష్టజాతం-విష్ణో - ర్మాయాంప్రకృతిపరిణామాత్మకంపశ్యన్
అనిష్టవిషయవదిష్టవిషయస్యాపిబన్ధకత్వేనతస్యహేయత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽దేహేన్ద్రియేతి ॥ యో-హరేః - స్మృ

త్వా-దేహాదీనాం- జన్మాదిభిఃసంసారధర్మై-రవిముహ్యమానః-సః - ప్రధానఃఉత్తమో-భాగవత-ఇతిసంబన్ధః-తత్ర-దేహస్య జన్మాప్యయాఉత్పత్తివినాశౌ - ప్రాణస్య-క్షుత్ , మనసో-భయం - బుద్ధే-స్తర్షఃతృష్ణా-ఇన్ద్రియాణాం-కృచ్ఛ్రంశ్రమ-ఇతియోజ్యమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ నేతి ॥ యస్య-చేతసి-కామకర్మబీజానాం - కామమూలకర్మాణ్యేవబీజాని-తేషాం-కామాశ్చ-కర్మాణి చబీజానివాసనాశ్చతేషాంవా,కామకర్మాణికామ్యకర్మాణి,తాన్యేవ-బీజానిసంసృతిహేతుత్వా-త్తేషామితివా - సంభవః- వాసుదేవ-ఏకఏవ- నిలయఆశ్రయో-యస్య-సః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏవంగృహీత్వేత్యాదిశ్లోకత్రయేణ ద్వేషహర్షమోహకామాది రహితశ్చరతీతియథాచరతీత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి॥ మైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ నయస్యేతిద్వాభ్యాం॥ తత్రాద్యోహంకారనివృత్తిపరః-ద్వితీయస్తుమమకారనివృత్తిపరఇతివివేకః , తత్ర-జన్మత్రివిధంయానం-సావిత్రం-యాజ్ఞికం చేతి-కర్మగర్భాధానాదిచౌలాన్తం- వర్ణోబ్రాహ్మణత్వాదిః-ఆశ్రమోబ్రహ్మచర్యాదిః - జాతిర్దేవత్వమనుష్యత్వాదిః-అభిర్దేహగతాభిర్నిమిత్తభూతాభి-ర్యస్య, దేహేఅహంభావో-నసజ్జతేనాసక్తోభవతి-నాస్తీతియావత్-స - హరేః-ప్రియఃప్రియతమః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ స్వోబన్ధుః-పరశ్శత్రు-రితివా-భిదా-తథా - విత్తేషు-ఆత్మనిదేహేచ-భిదా-మమేదంధనం-అన్యస్యేదం-మమశరీర-మన్యస్యేదంశరీర-మితివా , భిదాభేద-స్తత్ప్రయుక్తంహితాహితాచరణంచ - యస్య-నాస్తి - స-భాగవతోత్తమ- ఇతిసంబన్ధః తదభావేహేతుత్వేనవిశినష్టి-సర్వభూతసమః-బ్రహ్మాత్మకత్వే నఆత్మనాంజ్ఞానైకాకారత్వే నదేహానాంప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనసర్వభూతేషుసమబుద్ధిరిత్యర్థః-తత్రాపిహేతుః , శాన్తఃజితాన్తఃకరణః-సమత్వేనశిక్షితమనాఇత్యర్థః అహంమమాభిమానాదిభిర్లిఙ్గైర్లక్ష్యతఇతికైర్లిఙ్గైరిత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి - విత్తేష్వాత్మనిచభిదానాస్తీత్యనేన,ధనశరీరా

ధర్మైరవిముహ్యమానస్సమేమతోభాగవతఃప్రధానః ॥ ౫౦ ॥ నకామకర్మబీజానాంయస్యచేతసిసంభవః।వాసుదేవైకనిలయస్సవైభాగవతోత్తమః ॥ ౫౧ ॥ నయస్యజన్మకర్మభ్యాంనవర్ణాశ్రమజాతిభిః । సజ్జతేఽస్మిన్నహంభావోదేహేవైసహరేఃప్రియః ॥ ౫౨ ॥ నయస్యస్వః పరఇతివిత్తేష్వాత్మనివాభిదా । సర్వభూతసమశ్శాన్తస్సవైభాగవతోత్తమః॥ ౫౩ ॥త్రిభువనవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరజితాత్మసురాదిభిర్విమృగ్యాత్। నచలతిభగవత్పదారవిన్దాల్లవనిమిషార్ధమపిసవైష్ణవాగ్ర్యః ॥ ౫౪ ॥ భగవత ఉరువిక్రమాఙ్ఘ్రిశాఖానఖమణిచన్ద్రికయానిరస్తతాపే। హృదికథముపసీదతాంపునస్సప్రభవతిచన్ద్రఇవోదితేర్కతాపః ॥ ౫౫ ॥ విసృజతిహృదయంనయస్యసాక్షాద్ధరిరవశాభిహితోఽప్యఘౌఘనాశః। ప్రణయరశనయాధృతాఙ్ఘ్రిపద్మస్సభవతిభాగవతప్రధానఉక్తః ॥ ౫౬ ॥❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

దావపికాష్ఠలోష్టాదివత్ప్రతిపత్తిరభిప్రేతా-నత్వాత్మభేదనిషేధః - తథాసతిసర్వభూతసమఇత్యనన్తరోక్తివిరోధాత్,మూతశబ్దోదేహవిశిష్టాత్మపరః- సర్వశబ్దేనాపిబహుత్వమవగమ్యతే ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ కించ ॥ త్రిభువనేతి ॥ త్రిభువనభవహేతవేవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరితిపాఠాన్తరం - త్రిభువనవిభవహేతవేఽపిత్రైలోక్యైశ్వర్యార్థమపి - త్రైలోక్యైశ్వర్యం ప్రయచ్ఛామీత్యుక్తేపీత్యర్థః-అకుణ్ఠస్మృతిఃభగవత్పాదారవిన్దాదన్యత్సారంనాస్తీత్యేవంరూపా అకుణ్ఠాఅనపగతా-స్మృతి-ర్యస్యసఃభగవత్పదారవిన్దాదన్యత్సారంనాస్తీత్యేతదపికుతః- తత్రాహ ॥ అజితాత్మభిర్విమృగ్యాదితి ॥ అజితేశ్రీకృష్ణే-హరావేవ-ఆత్మామనః-యేషాంతథాభూతైఃసురాదిభిఃబ్రహ్మాదిభిరపిదుర్లభాత్, కింతు , కేవలంవిమృగ్యాత్-భగవత్పదారవిన్దాత్-నచలతిభగవత్పదారవిన్దభజనాద్యో-నచలతి-సవైష్ణవాగ్ర్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కించ॥ చలనంహివిషయాన్తరాభిలాషాత్తచ్చకామైఃసంతాపేసతి-సతాపఏవనసంభావ్యతఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భగవతఇతి ॥ భగవతః,ఉరవోవిపులాః,విక్రమాఃపాదవిన్యాసాః-యస్య- తస్యాఙ్ఘ్రేః - శాఖానాంతత్సదృశానామఙ్గులీనాం-యే-నఖా-స్తఏవ- మణయస్తేషాం,చన్ద్రికయాశీతలదీప్త్యా-నిరస్తః-తాపఃకామసంతాపో-యస్మిన్, తస్మిన్-హృదికథం , పునః,సతాపః-భవతి,చన్ద్రే-ఉదితేసతి-అర్కస్య-తాపఇవ - చన్ద్రఇత్యనేననఖానాంచన్ద్రత్వరూపణమప్యభిప్రేతం - అతఏవ - దీప్త్యేత్యనుక్త్వాచన్ద్రికయేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ అనేనశ్లోకద్వయేనయాదృశఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి - యద్బ్రూతఇత్యస్యతుహరినామానీత్యుత్తరస్యస్పష్టత్వాన్నోక్తం , ఉక్తసమస్తలక్షణమాహ ॥ విసృజతీతి ॥ యద్వా ॥ యద్బ్రూతఇత్యస్యోత్తరమాహ॥విసృజతీతి॥అవశాభిహితోఽవశేనాప్యభిహితమాత్రోపి అఘౌఘంపాపసముదాయం , నాశయతీతితథా, సహరిః-సాక్షాత్-యస్య,హృదయం-నవిసృజతి-సభాగవతప్రధాన,ఇత్యుక్తో,భవతి ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధేద్వితీయోధ్యాయః, ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తన్మాయయాఽతోబుధః - విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్నితిచోక్తం, అతోమాయాంతత్కార్యంచపృచ్ఛతినిమిః ॥ పర
స్యేతి॥మాయాశబ్దస్తత్కార్యపరశ్చ,మాయాంతత్కార్యంచవేదితుమిచ్ఛామఇత్యర్థః,భగవన్తఃభవన్తః,నోఽస్మభ్యం-బ్రు
వన్తు*॥౧॥*యద్యపి"భయంద్వితీయాభినివేశతః,, ఇత్యాదినాదేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదికంమాయాకార్యముక్తమేవ-
తథాపి - తద్విస్తరబుభుత్సయాఽత్రపృచ్ఛామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నానుతృప్యఇతి॥ హరికథామృతరూపం-యుష్మద్వచః,జు
షన్సేవమానో-ఽహం-నానుతృప్యేనతృప్తోస్మి ,అతృప్తౌహేతుత్వేనాత్మానంవచశ్చవిశినష్టి॥సంసారేతి,తాపాఆధ్యా
త్మికాదయస్త్రయ,స్తై, ర్నితరాం,తప్తః,మర్త్యోమరణశీలశ్చ-తత్తాపానాంసంసారతాపానాం-భేషజంఔషధమ్*॥౨॥*
అన్తరిక్షస్తత్రోత్తరమాహ॥ యద్యపి॥ "నిర్గుణేకేవలేసాక్షాదాత్మనోయద్విపర్యయః। సైషాభగవతోమాయాయయేదం
నిర్మమేవిభుః ॥ ఇన్ద్రియార్థభ్రమోజాగ్రత్స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః । సుప్తంతద్వాసనాబీజంతుర్యామూర్తిస్తదన్వయః॥ వి
శుద్ధంజ్ఞానమేవైకంమాయయాభాసతేత్రిధా । గ్రాహకాద్యైర్యథాస్వప్నేతత్త్వంవిత్క్రియాఫలమ్ ॥ వైతథ్యాద్వ్యభి
చారాచ్చమాయాత్రైవిధ్యమాత్మని। యథామనోరథస్స్వప్నఇత్యామృశ్యోపశామ్యతి,, తి - శ్లోకచతుష్టయంపరైఃపరిత్య
క్తం - తథాప్యార్యైఃపరిగృహీతత్వాత్సంగ్రహేణవ్యాఖ్యాయతే ॥ పరపరిత్యాగఃక్వచిత్పాఠాభావాత్ ప్రాతికూల్యా
ద్వేతివిశిష్యనవిద్మః - విభుఃజగద్రూపేణవివిధంభవితుమిచ్ఛుఃపరమపురుషః -యయాప్రకృత్యా - ఇదం-జగన్నిర్మమే-సా-భ
గవతో-మాయా - ఆత్మనోజీవస్య -నిర్గుణేసత్త్వాదిగుణత్రయరహితే - కేవలేవిశుద్ధేశరీరసంబన్ధరహితే,సాక్షాత్స్వయంప్ర
కాశస్వరూపే - విపర్యయఃశరీరసంబన్ధగుణవశ్యత్వదేహాత్మభ్రమాదిరూపో-యో-విపర్యయః - త- న్మాయామాయాకార్య-
మితియోజనా - కార్యకారణభావాదౌపచారికంసామానాధికరణ్యం - నిర్గుణఇత్యనేనమాయాయాస్త్రిగుణాత్మకత్వంసూ
చితం - కేవలఇత్యనేనదేహేన్ద్రియాదిరూపేణపరిణతత్వం - సాక్షాదిత్యనేనజడత్వం - అనేనమాయాస్వరూపముక్తం-విప

రాజోవాచ ॥ పరస్యవిష్ణోరీశస్య మాయినామపిమోహినీమ్ । మాయాంవేదితుమిచ్ఛామోభగవన్తోబ్రువన్తు
నః॥ ౧ ॥నానుతృప్యే*జుషన్యుష్మద్వచోహరికథామృతమ్ ।సంసారతాపనిస్తప్తోమర్త్యస్తత్తాపభేషజమ్॥౨॥
అన్తరిక్షఉవాచ ॥ నిర్గుణేకేవలేసాక్షాదాత్మనోయద్విపర్యయః । సైషాభగవతోమాయాయయేదంనిర్మమేవి
భుః ॥ ౩ ॥ఇన్ద్రియార్థభ్రమోజాగ్రత్స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః ।సుప్తంతద్వాసనాబీజంతుర్యాఽమూర్తిస్త
దన్వయః॥ ౪ ॥విశుద్ధంజ్ఞానమేవైకంమాయయాభాసతేత్రిధా। గ్రాహకాద్యైర్యథాస్వప్నేతత్త్వంవిత్క్రి

ర్యయఇత్యనేన ఇదమిత్యనేనచమాయాకార్యముక్తం - ఇదంనిర్మమే ఇత్యనేనమహదాదిపృథివ్యన్తస్యజగతస్తత్కార్యత్వ
సూచనాత్ - ఆత్మనోయద్విపర్యయఃసావై భగవతోమాయేత్యనేనదేహాత్మాభిమానాదిరూపస్యజీవభ్రమస్యతత్కార్య
త్వసూచనాత్ * ॥ ౩ ॥ *తత్రభ్రమరూపకార్యం ప్రపఞ్చయితుం ప్రకృతివికార్యదేహేన్ద్రియాదిసంబన్ధవినిర్ముక్తేజీవస్వ
రూపే భ్రమాసంభవాత్తత్సంబన్ధంతత్ప్రయుక్తజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధంచవదన్భ్రమం ప్రప
ఞ్చయతి ॥ఇన్ద్రియార్థేతి॥జాగ్రత్స్వప్నశబ్దాభ్యాంతదవస్థాభానంలక్ష్యతే-తదయమర్థః-జాగ్రత్ జాగ్రదవస్థాయాం,ఇన్ద్రియా
ర్థభ్రమః,ఇన్ద్రియైర్మనస్సంయుక్తైః, రర్థేషుఅనాత్మస్థిరరూపేషుదేహాదిషు ,ఆత్మత్వస్థిరత్వోపాదేయత్వాదిభ్రమః-స్యాత్-
స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమఃస్వప్నే - అన్తఃకరణేనబాహ్యేన్ద్రియాసంయుక్తేనభ్రమః - సోఽప్యస్థిరస్వాప్నశరీరాదిషుస్థిర
త్వాదిబుద్ధిరూపః - ఇన్ద్రియాన్తఃకరణపదాభ్యాం తత్సంబన్ధ- స్తయోర్నిరాశ్రయయోరసంభవాత్తదాశ్రయభూతదేహ
సంబన్ధ- స్తత్ప్రయుక్తజాగ్రదాద్యవస్థాన్వయశ్చ - ఫలితః-సుప్తంతద్వాసనాబీజం- వాసనారూపబీజమాత్రావశేషితంవి
లుప్తబాహ్యాన్తరబ్రాహ్మణత్వాదిసుఖిత్వదుఃఖిత్వాదిజ్ఞానంసుప్తంసుషుప్తిరిత్యుచ్యతే- త - త్తదపి- ప్రకృతిసంబన్ధప్రయు
క్తం,తత్కార్యమేవేత్యర్థః , తదన్వయఃఇత్థంతేనావస్థాత్రయాన్వయో-యస్య-తథాభూతః - ప్రత్యగాత్మా-తర్హి- కదాఽ
వస్థాత్రయాన్వయవినిర్ముక్తిరిత్యత్రాహ ॥ తుర్యామూర్తిరితి ॥ యదా - అమూర్తిఃప్రకృతిపరిణామాత్మకశరీరాభావః-ము
క్తావస్థేతియావత్-సా - తుర్యాదేహసంబన్ధప్రయోజ్యావస్థాత్రయవినిర్ముక్త్యాతుర్యావస్థేత్యర్థః - అనేనావస్థాత్రయాన్వ
యస్య ప్రాకృతశరీరసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికత్వాదస్థిరత్వం సూచితం - తస్మిన్స్థిరత్వప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపాచే
తి* ॥ ౪ ॥ *ఏతదేవస్వప్నదృష్టాన్తేనోపపాదయన్ప్రాకృతశరీరసంబన్ధేఽపికారణమాహ॥ విశుద్ధమితి ॥యద్యపి-జీవస్య
స్వరూపం - విశుద్ధంరాగాద్యకలుషితం - ఏకంజాగ్రదాద్యవస్థాభేదరహితం- జ్ఞానంజ్ఞానైకరసం తథాఽపి తన్మాయయా
ప్రకృతిపరిణామరూపదేహసంబన్ధేననిమిత్తభూతేన - గ్రాహకాద్యై - స్త్రిధాజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయ
యుక్త- మవభాసతే-యథాస్వప్నే - గజతురగాదిరస్థిరోఽపిస్థిరవదవభాసతే తద్వత్ - గ్రాహకాద్యైరిత్యత్రగ్రాహకమి

న్ద్రియం - ఆదిశబ్దేనాన్తఃకరణవాసనాబీజరూపయోస్సంగ్రహః - యఙ్తత్త్రిధావభాసతన్మూలదేహేన్ద్రియాన్తఃకరణా న్వయాదికంసర్వం - తత్త్ - త్సంవిత్క్రియాఫలంసంవిదిజ్ఞానస్వరూపేప్రత్యగాత్మని - క్రియాయాఃఅనాదిపుణ్యపాపాదికా యాః-ఫల-మిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ వైతథ్యాదితి ॥ వైతథ్యాదనిత్యత్వాత్-ముక్త్యవస్థాయామనువృ త్త్యభావాత్ - వ్యభిచారాదిదానీమపికస్యాంచిదవస్థాయామవస్థాన్తరాన్వయస్యవ్యభిచారాచ్చ - ఆత్మని - మాయాత్రైవి ధ్యం - మాయాకార్యమవస్థాత్రైవిధ్యం - క్రియాఫలమిత్యనుషజ్యతే-నతుస్వాభావికమిత్యర్థః -కర్మఫలత్వేదృష్టాన్తమాహ॥ యథామనోరథఃస్వప్న ఇతి ॥ మనోరథశబ్దేనమనోరథవిషయీభూతంసుఖంలక్ష్యతే - యథాస్వాప్నంసుఖమనిత్యంక్రియాఫ లం-తద్వదిత్యర్థః-ఇత్యామృశ్యేవం(విమర్శేకృతేసతి,ఉపశామ్యతిబహిఃక్షుద్రసుఖార్థవ్యాపారాన్నివృత్తో భవతీతి ॥ ౬ ॥ ఏవంప్రకృతికార్యంభ్రమంవిస్తరేణోక్త్వా, ధజగతస్తత్కార్యత్వంప్రపఞ్చయతి ॥ ఏభిరితి ॥ ఆద్యఃసర్వకారణతయాస్వయ మాదావేవవర్తమానః - మహాభుజఃపరమపురుషః, భూతాత్మావ్యష్టిసమష్ట్యుభయవిధభూతాన్తరాత్మాసన్, ఏభిఃప్రత్య క్షాదిప్రమాణసిద్ధైః, మహాభూతైఃపృథివ్యాదిభిః-మాయాకార్యభూతైః సమష్టిభిర్భూతాని. ఉచ్చావచానిఉత్కృష్టాన్య పకృష్టానిచ-ససర్జ - సృష్టేఃప్రయోజనమాహ - స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయఇతి-స్వస్య మాత్రాభూతానాంశరీరభూతానాం జీవానాం, ప్రసిద్ధయేపురుషార్థసిద్ధయే - భగవదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదీన్లబ్ధ్వాభగవన్తమారాధ్యనిశ్శ్రేయసం ప్రాప్నుయురిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఏవంతర్హిలబ్ధకరణకళేబరాస్సర్వేఽపితమారాధ్యనిశ్శ్రేయసంకుతోనప్రాపురిత్యత ఆహ ॥ ఏ వమితి ॥ యద్యప్యేవం స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే - పఞ్చభిర్ధాతుభిర్మహాభూతైః -సృష్టాన్యపి-భూతానిశరీరాణి - ప్రవిష్టః- ప్రత్యగాత్మా, ఏకధా-దశధాచా-త్మానం విభజన్ - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాన్తఃకరణైః - ఆత్మానంజ్ఞానం-విభజన్-గుణాన్శ

యాఫలమ్॥ ౫ ॥వైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చమాయాత్రైవిధ్యమాత్మని ।యథామనోరథస్స్వప్నఇత్యామృశ్యో పశామ్యతి॥౬॥ఏభిర్భూతానిభూతాత్మామహాభూతైర్మహాభుజః । ససర్జోచ్చావచాన్యాద్యస్స్వమాత్రాత్మ ప్రసిద్ధయే॥౭॥ఏవంసృష్టానిభూతానిప్రవిష్టఃపఞ్చధాతుభిః। ఏకధాదశధాఽఽత్మానంవిభజన్జుషతేగుణాన్॥ గుణైర్గుణాన్సభుఞ్జానఆత్మప్రద్యోతితైఃప్రభుః । మన్యమానఇదంసృష్టమాత్మానమిహసజ్జతే॥ ౯ ॥ కర్మాణిక ర్మభిఃకుర్వన్సనిమిత్తానిదేహభృత్ । తత్తత్కర్మఫలంగృహ్ణన్భ్రమతీహసుఖేతరమ్॥ ౧౦ ॥ ఇత్థంకర్మగతీర్గచ్ఛ న్బహ్వభద్రావహాఃపుమాన్ । ఆభూతసంప్లవాత్సర్గప్రళయావశ్నుతేఽవశః॥ ౧౧ ॥ధాతూపప్లవఆసన్నేవ్య క్తంద్రవ్యగుణాత్మకమ్ । అనాదినిధనఃకాలోహ్యవ్యక్తాయాపకర్షతి ॥ ౧౨ ॥ శతవర్షాహ్యనావృష్టిర్భవిష్యత్యు ల్బణాభువి । తత్కాలోపచితోష్ణార్కోలోకాంస్త్రీన్ప్రతపిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ పాతాళతలమారభ్యసంకర్షణము

బ్దాదివిషయాసేవ-భుఙ్క్తే-నతు-పరమపురుషమారాధయతీత్యర్థః ॥ ౮॥ తత్రహేతుంవదన్నుపపాదయతి॥ సప్రభుర్జీవః, భగవతాసృష్ట-మిదంశరీరం ఆత్మానం-మన్యమానః - అతఏవా-త్మనాఽన్తర్యామిణాపరమపురుషేణ - ప్రద్యోతితైరాపా దితప్రవృత్తిక్షమైః-గుణైఃగుణపరిణామభూతైః - రిన్ద్రియైః-గుణాన్శబ్దాదివిషయాన్-భుఞ్జానః - ఇహవిషయేష్వేవ-సజ్జతే. దేహాత్మాభిమాన - స్తన్మూలఃపూర్వపూర్వవిషయానుభవశ్చో-త్తరోత్తరవిషయాసక్తిహేతురితిభావః ॥ ౯ ॥ కేవల మేవంసజ్జతే-నతుసుఖ్యతీత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ ఇహసంసారే-దేహభృజ్జీవః కర్మభిఃపూర్వపూర్వదేహార్జితకర్మవాసనాభిః నిమిత్తభూతాభిః - సనిమిత్తానిఉత్తరోత్తరదేహనిమిత్తభూతవాసనాసహితాని - కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని - కుర్వన్, తేత్తత్కర్మణాం - ఫలంసుఖందుఃఖంచ-గృహ్ణన్అనుభవన్-సుఖేతరందుఃఖోదర్కంయథాతథా - భ్రమతి ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థంకియత్పర్యన్తంభ్రమతీత్యత ఆహ॥ ఇత్థమితి ॥ పుమాన్జీవః - ఇత్థం-కర్మగతీఃకర్మసంపాదితదేహాన్-గతిశబ్దఃప్రకారపరః దేహస్యాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వాత్-గచ్ఛన్ప్రాప్నువన్- బహూన్య - భద్రాణి,దుఃఖానివహతీతితథా - అవశఃప్రకృతిపరవ శః - ఆభూతసంప్లవాత్ మహాభూతప్రళయపర్యన్తం - సర్గప్రళయాఉత్పత్తిమరణే - తత్పరంపరామిత్యర్థః - అశ్నుతేప్రా ప్నోతి ॥ ౧౧ ॥ తర్హికీదృశోభూతసంప్లవఇతితస్యబుభుత్సామాలక్ష్యోపపాదయతిసార్ధైరష్టభిః ॥ ధాతూపప్లవఇతి॥ ధాతూపప్లవేపఞ్చమహాభూతోపసంహారే-మహాప్రళయే - ఆసన్నేసతి - అనాదినిధనఃఆద్యన్తశూన్యః- కాలఃకాలశరీరకః పరమపురుషః - ద్రవ్యగుణాత్మకంపఞ్చభూతశబ్దాదిగుణాత్మకం-వ్యక్తంస్థూలం-విశ్వం - అవ్యక్తాయా-పకర్షతి అవ్యక్తం నామరూపవిభాగరహితంతమశ్శబ్దవాచ్యంసూక్ష్మమచిద్ద్రవ్యం - తత్ప్రతి-నేతు-మాకర్షతి ॥ ౧౨ ॥ ఆకర్షణప్రకారమే వాహ ॥ శతవర్షేత్యాదినా ॥ తదా-అత్యుల్బణాఅతిదుస్సహా-తత్కాలేనశతవర్షపరిమితానావృష్టికాలే-న-ఉపచితంవర్ధితం. ఉష్ణం-యస్యసః-యద్వా,తస్మిన్కాలేఉపచితశ్చాసావుష్ణశ్చార్కశ్చ ॥ ౧౩ ॥ పాతాళేతి॥ఊర్ధ్వశిఖఃఊర్ధ్వజ్వాలః-వా

యునా-ఈరితః సహకృతః-విష్వక్పరితో-వహ-న్వర్ధతే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత-స్సాంవర్తకాఖ్యః ప్రళయకృన్మేఘగణః-హస్తిహ
స్తాభిః గజశుణ్డోపమాభిః-ధారాభిః-శతం-వర్షాణి-వర్షిష్యతి-తతో-విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం - సలిలే లీయతే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత ఇతి॥
వైరాజో విరాడంతర్వర్తిపురుషో జీవః - పురుష ఇత్యేకత్వం ఏకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం - జీవవర్గ ఇత్యర్థః-విరాజం
లీనం బ్రహ్మాణ్డం-విసృజ్య-సూక్ష్మం సూక్ష్మావస్థం, అవ్యక్తం "తమ ఆసీ"దిత్యాదిషు తమశ్శబ్దవాచ్యం ప్రధానం-విశత ఇతి సంస
ర్గవిశేష ఉక్తః-నతు లయః చేతనం ప్రత్యచేతనస్య కారణత్వాభావాత్ - అయమేవ సంసర్గవిశేషః "అక్షరం తమసి లీయత" ఇ
తి శ్రుతావప్యుచ్యతే - నిరిన్ధన ఇవానల ఇతి జ్ఞానసంకోచోఽభిప్రేతః - యథా-నిరిన్ధనోఽగ్నిస్సంకుచితో భవతి-తద్వ - త్సంకుచిత
జ్ఞాన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం విరాడ్వైరాజయోర్లయమభిధాయాథ విరాట్కారణానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం ప్రా
తిలోమ్యేన లయమాహ ॥ వాయునేతి ॥ వాయోర్హి గన్ధరసహారిత్వం ప్రసిద్ధం - అతో-వాయునా సాంవర్తకేన-హృతః-గన్ధో-
యస్యాః- సా - భూః పృథ్వీ , అత ఏవ-గన్ధస్య వ్యవస్థాపకస్య గతత్వాత్ -సలిలత్వాయ కల్పతే సలిలతామాపద్యతే-సలిలే లీయ
త ఇత్యర్థః-తద్ధృతరసం- తేన వాయునైవ-హృతో-రసో యస్య తత్-సలిలమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ హృతరూపమితి॥ తమసో రూపతిర
స్కారిత్వం ప్రసిద్ధం - అత-స్సాంవర్తకేన తమసా-హృతం రూపం యస్య తత్-జ్యోతిః - హృతస్పర్శ ఇతి , అవకాశేన స్వకారణే
నాసన్నలయేనాకాశేనేత్యర్థః - వాయోర్హ్యవకాశసంచారిత్వం ప్రసిద్ధం-హృతః స్పర్శో యస్య - స వాయుః-నభస్యాకాశే,
లీయతే-కాలాత్మనా కాలశరీరకేణేశ్వరేణ - శబ్దస్య కాల ఏవ హి నాశః- హృతః-గుణః శబ్దో-యస్య - తన్నభః , ఆత్మని లీయ
తే-ఆత్మశబ్దః కారణపరః-భూతాదావిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇన్ద్రియాణీతి॥ దశేన్ద్రియాణి-మనో-బుద్ధిశ్చ - వైకారికైరధిష్ఠా

ఖానలః । దహత్యూర్ధ్వశిఖో విష్వగ్వర్ధతే వాయునేరితః ॥ ౧౪ ॥ సాంవర్తకో మేఘగణో వర్షతిస్మ శతం సమాః।
ధారాభిర్హస్తిహస్తాభిర్లీయతే సలిలే విరాట్॥ ౧౫ ॥ తతో విరాజముత్సృజ్య వైరాజః పురుషో నృప। అవ్యక్తం వి
శతే ❋ సూక్ష్మం నిరిన్ధన ఇవానలః ॥ ౧౬ ॥ వాయునాహృతగన్ధా భూస్సలిలత్వాయ కల్పతే । సలిలం తద్ధృతర
సం జ్యోతిష్ట్వాయోపకల్పతే॥ ౧౭ ॥ హృతరూపం తు తమసా వాయౌ జ్యోతిః ప్రలీయతే। హృతస్పర్శోఽవకాశేన
వాయుర్నభసి లీయతే ॥ కాలాత్మనా హృతగుణం నభ ఆత్మని లీయతే। ౧౮ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సహ వైకారి
కైర్నృప । ప్రవిశన్తి హ్యహంకారం స్వగుణైరహమాత్మని॥ ౧౯ ॥ ఏషా మాయా భగవతస్సర్గస్థిత్యన్తకారిణీ।
త్రివర్ణా వర్ణితాస్మాభిః కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథైతామైశ్వరీం మాయాం దుస్తరా
మకృతాత్మభిః । తరన్త్యఞ్జస్స్థూలధియో మహర్ష ఇదముచ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రబుద్ధ ఉవాచ ॥ కర్మాణ్యారభమా
ణానాం దుఃఖహత్యై సుఖాయ చ । పశ్యేత్పాకవిపర్యాసం మిథునీ ❋ చారిణాం నృణామ్॥ ౨౨ ॥ నిత్యార్తిదేన వి
త్తేన దుర్లభేనాత్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిః కా ప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః॥ ౨౩ ॥ ఏవం లోకం పరం విద్యా

తృభిర్దైవైస్సహ-హంకారం స్వకారణభూతం సాత్వికాహంకారం - ప్రవిశన్తి , అహ - మహంకారస్త్రివిధోఽపి-స్వగుణైః
స్వకార్యైస్సహితః, ఆత్మని కారణభూతే మహతి, ప్రవిశతీతి వచనవిపరిణామేన సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏషేతి ॥ ఏషా-భగవ
తో-మాయా-మహత్తత్త్వస్యాపి కారణభూతేతి శేషః , అత స్తస్యాం విశతీతి భావః-సర్గాద్యుపయుక్తా , త్రివర్ణా లోహితశుక్ల
కృష్ణవర్ణా , రజస్సత్త్వతమోరూపగుణత్రయమయీత్యర్థః, అస్మాభిరిత్థం కార్యతః స్వరూపతశ్చ వర్ణితా, కృతమాయాస్వరూప
తత్కార్యశ్రవణస్య తన్నిస్తరోపాయపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుం చోదయతి , కిం పునశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తన్ని
స్తరోపాయమేవేత్థమభిప్రేత్య పృచ్ఛతి నిమిః ॥ యథైతామితి ॥ యథా యేన ప్రకారేణ-యేనోపాయేనేతి యావత్ , అకృతా
త్మభిః అజితేన్ద్రియైః-దుస్తరాం , స్థూలధియో మాదృశాః, అఞ్జస్సుఖేన-తరన్తి, తదిద-ముచ్యతాం, యద్యపి " బుధ ఆభజేత్తం
భక్త్యైకయేశ"మితి తన్నిస్తరోపాయః పురస్తాదేవోక్తః-తథాఽపి- స్థూలధియాం భగవతి హఠాద్భక్తిర్నోదేతీతి కయాచిత్ప్ర
ణాడ్యైవ సంపాద్యా - అతస్తత్ప్రణాడీబుభుత్సయాఽత్ర పునః ప్రశ్న ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇమమభిప్రాయమాల
క్ష్య " లోకాన్కర్మచితాన్ " ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధాం ప్రణాడీమాహ ప్రబుద్ధః॥ కర్మాణీత్యాదినా॥ తావన్నిర్వేదం విధత్తే॥
కర్మాణీతి త్రిభిః ॥ మిథునీభూయ వర్తమానానాం-నృణాం , దుఃఖహత్యై దుఃఖాపాకరణాయ- సుఖాయ చ-కర్మాణ్యా-రభ
మాణానామపి - పాకవిపర్యాసం-పశ్యేత్ - అనిష్టపరిహారాయేష్టప్రాప్తయే చారబ్ధేభ్యః కర్మభ్యో దుఃఖప్రాప్తిమేవ పశ్యే
దిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కర్మభిస్సాధితా అపి విత్తాదయో న సుఖహేతవ ఇతి చ పశ్యేదిత్యాహ ॥ నిత్యార్తిదేనేతి ॥ దుర్లభేనా-తఏ
వ - ఆత్మనః స్వస్య- మృత్యురూపేణ మరణాన్తసాహసకర్మసంపాద్యత్వాదితి భావః - అత ఏవ-నిత్యా-మార్తిదేన స్వసంపాద
నార్థదుఃఖదేన-విత్తేన-తైరనిత్యైర్గృహాపత్యాదిభిశ్చ, సాధితైరపి-కా ప్రీతిః, స్యాత్ , న కించిత్సుఖమిత్యర్థః ❁॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమి

తి ॥ యథాఽస్మిన్లోకే, విత్తగృహాదిజన్యం, సుఖం, అనిత్యమస్తతో దుఃఖనిమిత్త, మేవం-పరంలోకం, నశ్వరం, విద్యాత్-పార లౌకికమప్యనిత్యం పశ్యేదిత్యర్థః, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి, కర్మణా-నిర్మితం సంపాదితం-తథాచ శ్రుతిః “ తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే । ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే,, ఇతి, కించ విద్యమానదశాయామపి దుఃఖాత్మకం పశ్యేదిత్యాహ-సతుల్యాతిశయధ్వంసం - సహతుల్యేనాతిశయేన ధ్వంసేన వర్తమానం . తత్ర సతుల్యత్వాలోచనేనాదరాభావః, సాతిశయత్వాలోచనేన తు నిహీనతా - తత్ప్రయుక్తమనౌన్ముఖ్యం, ధ్వంసాలోచనేన తత్పరిహార్యం భయమిత్యర్థః, యథా-మణ్డలవర్తినాం మణ్డలేశ్వరాణాం-సుఖం-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తస్మాదితి॥ తస్మాత్, ఐహలౌకికపారలౌకికసుఖయోరేవంవిధత్వాత్తత్ర-సంజాతనిర్వేదః, ఉత్తమం, శ్రేయః-తత్సాధనంచ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుర్గురుం-ప్రపద్యేత॥ కథంభూతం-శాబ్దే-పరేచ-బ్రహ్మణి-నిష్ణాతం, ఆగమయోగజన్యజ్ఞానవన్తమిత్యర్థః “ భిన్ననావాశ్రితః స్తబ్ధో యథా పారం న గచ్ఛతి । జ్ఞానహీనం గురుం ప్రాప్య కుతో మోక్షమవాప్నుయా,, దితి భావః, ఉభయనిష్ఠత్వసూచకేన లిఙ్గేన తం విశినష్టి॥ ఉపశమాశ్రయమితి॥ ఉపశమో రాగద్వేషాద్యభావః-తస్యాశ్రయం, అనేన “ శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమితి శ్రౌతం పదద్వయం వ్యాఖ్యాతమ్,, ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్రేతి॥ తత్ర గురుసన్నిధౌ గురురేవా-త్మనః స్వస్య దైవతం-యస్య సః - అమాయయా-నిష్కపటయా -అనువృత్త్యా ఆచార్యసేవయా-భాగవతధర్మాన్-శిక్షేదభ్యసేదిత్యర్థః-తాన్ విశినష్టి-యైర్ధర్మైః- రాత్మా సర్వాన్తరాత్మా - ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తవదాన్యో, హరి - స్తుష్యేత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కే తే ధర్మా ఇత్యతస్తానాహ॥ ఆదౌ తావ-త్సర్వతః సర్వత్ర-దేహతదనుబన్ధిషు-మనసః, అసఙ్గం అనాసక్తిం-ద్వితీయాన్తానా, మితి భాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షన్నిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - భూతేషు-యథోచితం దయాం - మైత్రీం ప్ర

న్నశ్వరం కర్మనిర్మితమ్ । సతుల్యాతిశయధ్వంసం యథా మణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గురుం ప్రపద్యేత జిజ్ఞాసుః శ్రేయ ఉత్తమమ్ । శాబ్దే పరే చ నిష్ణాతం బ్రహ్మణ్యుపశమాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్ర భాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షే❁ద్గుర్వాత్మదైవతః । అమాయయాఽనువృత్త్యా యైస్తుష్యేదాత్మాఽఽత్మదో హరిః ॥ ౨౬ ॥ సర్వతో మనసోఽసఙ్గమాదౌ సఙ్గం చ సాధుషు । దయాం మైత్రీం ప్రశ్రయం చ భూతేష్వద్ధా యథోచితమ్ ॥ ౨౭ ॥ శౌచం తపస్తితిక్షాం చ మౌనం స్వాధ్యాయమార్జవమ్ । బ్రహ్మచర్యమహింసాం చ సమత్వం ద్వన్ద్వసంజ్ఞయోః ॥ ౨౮ ॥ ❁ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాం కైవల్యమనికేతతామ్ । వివిక్తచీరవసనం సన్తోషం యేన కేనచిత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రద్ధాం భాగవతే శాస్త్రేఽనిన్దామన్యత్ర చాపి హి । మనోవాక్కర్మదణ్డం చ సత్యం శమదమావపి ॥ ౩౦ ॥ శ్రవణం కీర్తనం ధ్యానం హరేరద్భుతకర్మణః । జన్మకర్మగుణానాం చ తదర్థేఽఖిలచేష్టితమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇష్టం దత్తం తపో జప్తం వృత్తం యచ్చాత్మనః ప్రియమ్ । దారాన్సుతాన్గృహాన్ప్రాణాన్పరస్మైతన్నివేదనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం కృష్ణాత్మనాథేషు మనుష్యేషు

శ్రయంచ తత్ర దీనేషు దయాం-సమేషు మైత్రీం ఉత్తమేషు ప్రశ్రయం వినయం చేతి యోజ్యమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శౌచం ద్వివిధం-తత్ర మృజ్జలాదిభిర్బాహ్యం - ఆన్తరం విష్ణుచిన్తనం -తపః స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానం - అనశనాదిరూపం వా తితిక్షాం ద్వన్ద్వసహిష్ణుతాం-స్వాధ్యాయమధ్యయనం - ఆర్జవం మనోవాక్కాయానామైకరూప్యం - బ్రహ్మచర్యం ఋతువ్యతిరిక్తకాలేషు స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం-అహింసాం భూతద్రోహరాహిత్యం-ద్వన్ద్వసంజ్ఞయోః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషు సమత్వం అవికృతస్వభావత్వమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సర్వత్రైకాత్మతాన్వీక్షాం చేతనేష్వచేతనేషు పరమాత్మా ఏక ఏవేతీక్షణం. ఆత్మేశ్వరాన్వీక్షామితిపాఠే సర్వత్రాచిత్పరిణామరూపేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేషు-ఆత్మనాం జీవానాం. తేషామీశ్వరస్య చా-న్వీక్షణం -జ్ఞానైకాకారతయా జీవాన్వీక్షణం - తదన్తః ప్రవిశ్య నియన్తృతయా ఈశ్వరాన్వీక్షణమిత్యర్థః - కైవల్యమపరిగ్రహత్వం అనికేతతాం గృహాద్యభిమానరాహిత్యం - వివిక్తచీరవసనం-విశుద్ధానాం, చీరాణాం వల్కలానాం - వసనం పరిధానం- యేన కేనచిద్యావల్లబ్ధేనాన్నాదినా-సంతోషమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ భాగవతే భగవత్ప్రతిపాదకే-శాస్త్రే- శ్రద్ధాం ఆదరాతిశయం. అన్యత్ర దేవతాన్తరవిషయకే- నిన్దాం మనఆదీనాం దణ్డం - తత్ర-మనసః ప్రాణాయామైః - వాచో మౌనేనానృతాపరిభాషణేన-కర్మణోఽనీహయా-దణ్డం - కాయేతిపాఠే-కాయస్య కృచ్ఛ్రోపవాసాదిభిః - సత్యం భూతహితత్వం-శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః-దమో బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అద్భుతం కర్మ చేష్టితం-యస్య- తస్య హరేః-జన్మాదీనాం-శ్రవణం-కీర్తనం-ధ్యానం చ-తదర్థే భగవదర్థం. అఖిలచేష్టితం-తత్ “ కాయేన వాచే,, త్యాదినా పురస్తాదేవ దర్శితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇష్టాదీనాలక్ష్య, పరమపురుషాయ - తన్నివేదనం- తేషామిష్టాదీనాం-నివేదనం సమర్పణం - తత్రేష్టం యాగః-దత్తం దానం-పూర్తం స్మార్తం కర్మ, యచ్చాత్మనః ప్రియం-తదపి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కృష్ణ ఏవాత్మనాథో-యేషాం- తేషు మనుష్యేషు, సౌహృదం-తద్వ్యతిరిక్తేషు-ఉభ

౨౯ । శ్లో ❁ పా ॥ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షామ్.

యత్రచరాచరాత్మకేషు-భూతేషు -పరిచర్యాంబహుమతిం-మహత్సు-సాధుషునృషు-పావనం-భగవద్యశః(ప్రతి-పరస్పరాను కథనం-తత్రయశసి-యా-మిథో-రతిరనురాగః-మిథస్తుష్టిఃపరస్పరంతదనుభవజాతుష్టిః-తయా-మిథః,ఆత్మనోమనసో,నివృత్తిః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయనివృత్తి-స్తాం-శిక్షేదితిసంబన్ధః ॥౩౩॥౩౪॥ స్మరన్తఇతి॥భక్త్యాసాధనభక్త్యా-సంజాతయా-భక్త్యా ప్రేమలక్షణయాభక్త్యా-ఉత్పులకాం రోమోద్గమయుక్తాం - తనుం, బిభ్రతీతియ, త్తచ్చేతి, యత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధఃఏవముత్తరశ్లోకేఽపి ॥ ౩౫ ॥ అలౌకికాలోకవిలక్షణాః అజంభగవన్తం , అనుశీలయన్తి తత్స్వరూపస్వభావాదికంపరిశీలయన్తీత్యర్థః-ఏవం,పరమపురుషం - ఏత్యమనసాప్రాప్య - నిర్వృతాఃసుఖితాః-తూష్ణీం-భవన్తి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేవంవిధాన్,భాగవతాన్-ధర్మాన్-శిక్షన్ అభ్యస్యన్- నారాయణపరఃనారాయణారాధననిష్ఠః-తదుత్థయానారాయణారాధనోత్థయా,భక్త్యాప్రేమాత్మికయా,దుస్తరామపి - మాయాం,అఞ్జఃసుఖేన-తరతి ॥ ౩౭ ॥ తదేవంప్రకృతిస్వరూపతత్కార్యనిరూపణప్రసఙ్గాత్ పురుషస్వరూపనిర్ణిచీషయాపృచ్ఛతి ॥ నారాయణాభిధానస్యేతి ॥ నిష్ఠామన్తం,విచారస్యావధారణం-స్వరూపనిశ్చయమితియావత్- నోఽస్మభ్యం,వక్తు- మర్హథ-తత్ర హేతుః,బ్రహ్మవిత్తమాఃబ్రహ్మవిదగ్రేసరాః-బ్రహ్మవిచ్ఛబ్దాదతిశాయనేతమప్ ॥ ౩౮ ॥ యద్యపి " ససర్జోచ్చావచానాద్య" ఇతిసృష్ట్యాదికర్తానారాయణఇత్యవగతమేవ-తథాపి॥ తతోనిమిత్తకారణత్వమాత్రమవగతం,అతస్తన్మాత్రశఙ్కానిరాచికీర్షయాత్రాభిన్నోపాదానజగత్సృష్ట్యాదికారణత్వైర్బ్రహ్మలక్షయతిపిప్పలాయనఃస్థిత్యుద్భవేతి ॥ స్థితిఃరక్షా-ఉద్భవఃఉత్పత్తిః- సృష్టిస్థితిప్రళయహేతురితిపాఠాన్తరం-అస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతో - యః,సృష్ట్యాదిహేతుః - హేతుత్వంనిమిత్తోపాదానసాధారణం,అహేతుఃస్వస్య

చసౌహృదమ్ । పరిచర్యాంచోభయత్రమహత్సునృషుసాధుషు ॥ ౩౩ ॥ పరస్పరానుకథనంపావనంభగవద్యశః । మిథోరతిర్మిథస్తుష్టిర్నివృత్తిర్మిథఆత్మనః॥ ౩౪ ॥స్మరన్తస్స్మారయన్తశ్చమిథోఽఘౌఘహరంహరిమ్।భక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంతనుమ్॥ ౩౫ ॥ క్వచిద్రుదన్త్యచ్యుతచిన్తయాక్వచిద్ధసన్తినన్దన్తివదన్త్యలౌకికాః । నృత్యన్తిగాయన్త్యనుశీలయన్త్యజంభవన్తితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షన్భక్త్యాతదుత్థయా । నారాయణపరోమాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరామ్ ॥ ౩౭ ॥ జనకఉవాచ ॥ నారాయణాభిధానస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః ।నిష్ఠామర్హథనోవక్తుంయూయంహిబ్రహ్మవిత్తమాః॥౩౮॥ పిప్పలాయనఉవాచ ॥ స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతురహేతురస్యయత్స్వప్నజాగరసుషుప్తిషుసద్బహిశ్చ। దేహేన్ద్రియాసుహృదయానిచరన్తియేనసంజీవితానితదవేహిపరంనరేన్ద్ర ॥ ౩౯ ॥ నైతన్మనోవిశతివాగపిచక్షురాత్మాప్రాణేన్ద్రియాణిచయథాఽనలమర్చిషస్స్వాః । శబ్దోఽపిబోధకనిషేధతయాఽఽత్మమూలమర్థోక్తమా

కారణాన్తరరహితః - బహిశ్చ స్వప్నాద్యవస్థాబహిర్భూతముక్తావస్థోచ్యతే-సన్వర్తమానః సర్వావస్థాస్వపిజీవేష్వన్తరాత్మతయావ్యాప్య స్థితఇత్యర్థః-దేహాదిసత్తాప్రవృత్త్యోరపిపరమాత్మాధీనత్వమాహ ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అసుఃప్రాణః-హృదయంమనః ఏతాని యేన,సంచరితాని-చరన్తి।ప్రవర్తన్తే,తత్-పరం, మవేహిజానీహి, జగత్కారణంసర్వదాజీవాన్తరాత్మభూతంసకలపదార్థసత్తాప్రవృత్తిహేతుభూతంపరంబ్రహ్మేత్యవేహీత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహృదయానియేనసంజీవితానిచరన్తీతితాదధీన్యోక్త్యాఇన్ద్రియాద్యగోచరత్వంసూచితం - తదుపపాదయతి॥ నైతదితి ॥ వాక్ వాగిన్ద్రియం ఏతత్కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, ఏతద్బ్రహ్మ - నవిశతినవిషయీకరోతీత్యర్థః-ఆత్మాజీవః, యద్వా-చక్షురాత్మాచక్షుస్స్వరూపం , ఇన్ద్రియాణ్యుపాత్తేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానిశ్రోత్రత్వక్ప్రాణాని , యథా , అనలమర్చిషః , స్వాఇతి " యస్యచక్షుశ్శరీర " మిత్యాదిప్రకారేణ పరమాత్మశరీరతయావిశేషణభూతానిచక్షురాదీనినప్రకాశయన్తి-అనలంతద్విశేషణభూతాఃఅర్చిష ఇవేత్యర్థః-శబ్దోఽపివేదాంతభాగోఽపి, ఆత్మమూలంపరమాత్మని ప్రమాణం , బోధకనిషేధతయా " నచక్షుషాగృహ్యతే, నాపివాచే " తి గ్రాహకచక్షురాద్యగోచరత్వేనా-బోధయతీత్యర్థః- శ్రుతౌచక్షుషేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాముపలక్షణం , వాచేతికర్మేన్ద్రియాణాం , కథంబోధకనిషేధకత్వేతత్ప్రతిపాదితంభవతీత్యత్రాహ ॥ అర్థోక్తమితి ॥ అర్థవశాదుక్తం భవతి, తదేవోపపాదయతి ॥ యద్వ్యతేననిషేధసిద్ధిరితి ॥ యత్ బ్రహ్మబుద్ధ్యేవినా,చక్షురాదినిషేధో-నసిద్ధ్యతి,తద్బ్రహ్మ,అర్థాదుక్త , మాహప్రతిపాదయతీత్యర్థః-యద్వా , పూర్వార్ధేనప్రత్యక్షతన్మూలానుమానవేద్యత్వం,ప్రతిషిద్ధం , ఏవంతర్హితుచ్ఛత్వాపత్తిరతఆహ , శబ్దఇతి, శబ్దఃప్రతిపాదయతీత్యర్థః-అతోనతుచ్ఛత్వశఙ్కేతిభావః"యద్వాచానభ్యుదితం యేనవాగభ్యుద్యతే" ఇత్యనేనతువాగిన్ద్రియావిషయత్వం,తస్యతదధీనత్వం చోచ్యతే"యతోవాచోనివర్తన్తే" ఇత్యనేనత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాదియత్తయానప్రతిపాద్యతఇతిచభావః,నను,,నచక్షుషాగృహ్యతే

త్తే,, ఇత్యాదిశబ్దశ్చక్షురాదీనాం బ్రహ్మబోధకత్వం నిషేధతి, నతుస్వయం తత్ప్రమాపయతి, తతః కథం శబ్దః ప్రమాణమిత్యత ఆహ ॥ అపిబోధకనిషేధతయాత్మమూలమర్థోక్తమాహేతి ॥ అపిశబ్దోభిన్నక్రమః “ నచక్షుషాదృశ్యతే,, ఇత్యాదేశ్చక్షురాదిగ్రాహకాన్తరనిషేధతయా, అర్థోక్తం పారిశేష్యాదుక్తం, పారిశేష్యన్యాయసిద్ధమిత్యర్థః-తదాత్మమూలం, భావప్రధానోనిర్దేశః, ఆత్మనః స్వస్య, మూలత్వం బ్రహ్మప్రమితికారణత్వమపి, ప్రాహ ప్రతిపాదితవత్ప్రియ ఇత్యర్థః-యద్యపి “ సత్యంజ్ఞానమనన్తం,, మిత్యాదయో బహవశ్శబ్దాస్సాక్షాద్బ్రహ్మప్రతిపాదకాస్సన్త్యేవ, తథాఽపి, యోగ్రాహకాన్తరనిషేధపరః శబ్దః-తస్యైవ బ్రహ్మప్రమాపకత్వం పర్యవసాయయితుం అర్థోక్తమాత్మమూలమాహేత్యుక్తం, ననువ్యుత్పత్తిగ్రహస్య ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వాత్ బోధకనిషేధస్య “నచక్షుషే,, త్యాదేరసంకోచాస్స్వమూలత్వనిషేధపరతాపి కిం నస్యాదిత్యత ఆహ ॥ యద్యృతేవనిషేధసిద్ధిరితి ॥ యదృతే యదాత్మమూలం వినా, ననిషేధసిద్ధిః భోధకనిషేధోనసిద్ధ్యతి అయం భావః, భోధకనిషేధోహి శబ్దః స్వయం బ్రహ్మవిషయీకృత్యైవ తత్ర భోధకాన్తరాణి నిషేధతి, తత్రాత్మమూలత్వస్యాపి నిషేధే త్విదమితి విషయీకారాభావాత్ క్వభోధకాన్తరనిషేధః, అతఆత్మమూలత్వాభావే నిషేధస్యైవాసిద్ధేస్తత్సిద్ధ్యన్యథానుపపత్త్యా ఆత్మమూలత్వమప్యాహేతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఏవం ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరావేద్యం కేవలం వేదాన్తైకవేద్యం పరం బ్రహ్మేత్యుక్తం యద్యపి “ మనసాతువిశుద్ధేన-హృదామనీషామనసాభిక్లిప్త,, ఇతి యోగపరిశుద్ధమనసోఽపి ప్రమాణత్వావగమాన్న శబ్దైకవేద్యం బ్రహ్మ-తథాపి-తస్యాపి తత్ర ప్రామాణ్యం శబ్దేనైవావగమ్యత ఇతి శబ్దైకవేద్యమేవ పరం బ్రహ్మ, ప్రత్యక్షాద్యవేద్యత్వోక్త్యా ఇతరేభ్యశ్చిదచిద్విలక్షణత్వం సూచితం-అథ తద్విలక్షణత్వమేవ విశదయన్ చిదచిదాత్మకసకలతత్వశరీరకత్వమాహ ॥ సత్వం రజ ఇతి ॥ సత్వం రజస్తమ ఇతి - త్రయాణాం-గుణానాం-వృత్ వర్తనం-యస్మిన్-తదేకం త్రిగుణాత్మకం యదేకం ప్రధానతత్వమిత్యర్థః - కథంభూతం-సూత్రం కార్యాణామాధరత్వాత్సూత్రస్థానీయం-యశ్చ - తత్కార్యభూతో-మహాన్-నహంకారశ్చే-త్యేతాని - ప్రవదన్తి-తత్వత్వేననిరూపయంతీత్యర్థః-అహంశబ్దస్తత్కార్యాణాం సర్వేషాముపలక్షణార్థః - తథా-జీ

వా యదృతేవనిషేధసిద్ధిః ॥ ౪౦ ॥ సత్వం రజస్తమ ఇతి త్రివృదేకమాదౌ సూత్రం మహానహమితి ప్రవదన్తి జీవమ్।
జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయోరుశక్తి బ్రహ్మైవ భాతి సదసచ్చ తయోః పరం యత్ ॥ ౪౧ ॥ నాత్మా జజాన నమరిష్యతి
నైధతేఽసౌ నక్షీయతే సవనవిద్వ్యభిచారిణాం హి । సర్వత్ర శశ్వదనపాయ్యుపలబ్ధిమాత్రం ప్రాణో యథేన్ద్రి

వంచ-జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయా-ప్రవదన్తి-జ్ఞానక్రియాజ్ఞానపూర్వకకర్మానుష్ఠానం - తస్యా - అర్థః ప్రయోజనం స్వర్గాదిః-స ఏవ-ఫలం-యస్య తద్రూపతయా - భోక్తృత్వేన ప్రవదన్తి-యద్వా-జ్ఞానశబ్దేన జ్ఞానేన్ద్రియాణి, క్రియాశబ్దేన కర్మేన్ద్రియాణి అర్థాస్తద్విషయాః తేభ్యః-ఫలం సుఖదుఃఖాది-యస్య-తద్రూపతయా - విషయేన్ద్రియసంబన్ధజన్యసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వేన ప్రవదన్తి-ఏవంరూపం-సదసత్ చేతనాచేతనం - ఉరుశక్తి అచిన్త్యశక్తి- బ్రహ్మైవ-భాతి - చిదచిచ్ఛరీరకం భాతి ప్రమాణైరవగమ్యతే-శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం- అతఏవాహ - తయోః పరం చిదచిద్విలక్షణం చేతి-సదసచ్ఛబ్దౌ చేతనాచేతనపరౌ - తత్ర సచ్ఛబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తం స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితత్వం - అసచ్ఛబ్దస్య తు తద్వత్త్వమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తత్ర తావత్పరమాత్మశరీరభూతే చిదచిద్వస్తుని సచ్ఛబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తభూతం స్వరూపతత్షడ్భావవికారరహితత్వముపపాదయతి ॥ నాత్మాజజానేతి ॥ ఆత్మా జీవః- నజజాన నాజాయత - నోత్పద్యత ఇత్యర్థః జన్మాభావాదేవ తదన్తర్గాస్తిత్వలక్షణవికారోపి నాస్తి- నైధతే నవర్ధతే- వృద్ధ్యభావాదేవ పరిణామోఽపి నిరస్తః నమరిష్యతి కాలాన్తరేఽపి నమరిష్యతీతీదానీమపి ననశ్యతి - అసౌ ఆత్మా-నక్షీయతే-అపక్షయోనాశాత్పూర్వావస్థాకుతః - హి యస్మాత్-వ్యభిచారిణాం ఆగమాపాయినాం-దేహానాం, సవనవిత్ తత్తత్కాలద్రష్టా-నహ్యవస్థావతాం ద్రష్టా తదవస్థాభాగ్భవతీత్యర్థః-సర్వత్ర దేవాదిశరీరేషు-శశ్వత్సదా-నపాయీ-ఆమోక్షాత్ప్రకృతిసంబన్ధవానిత్యర్థః-ఉపలబ్ధిమాత్రం జ్ఞానమాత్రస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః-ప్రాణః శరీరం - ప్రాణయతి ప్రవృత్తిక్షమం కరోతీతి తథా-ప్రాణసంస్పృష్టో వా, యథేన్ద్రియబలేన వికల్పితస్స్రక్- ఇన్ద్రియవ్యాపారానుగుణం పశ్యామి శృణోమీతి చాక్షుషశ్రవణాదివిజ్ఞానవికల్పవాన్ - వికల్పితం సదితి పాఠాన్తరం తదా-ఆత్మా జన్మాదిరహితః-కుతః-యస్మాత్-జన్మాదయః - వ్యభిచారిణా- మనిత్యానాం-దేహానామేవ-ఆత్మా తు-సవనవిత్-సవనాని భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాత్మకాని-వేత్తీతి తథా- కాలత్రయానువర్తీ నిత్య ఇతి యావత్ - సవనవిత్త్వమేవ సచ్ఛబ్దవాచ్యస్యాత్మనః స్పష్టయతి-సర్వత్ర శశ్వదనపాయీతి సత్ ఆత్మా - సర్వత్ర-శశ్వత్సర్వదా చ-అనపాయి-స్వరూపవ్యతిరహితం-తత్ర హేతుః - ఉపలబ్ధిమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన జడవ్యావృత్తిః-జడమేవ హ్యపాయీతి భావః.

ననుజ్ఞానానామపిచాక్షుషశ్రావణాదీనాంఅపాయిత్వందృష్ట - మతఆహ,ఇన్ద్రియబలేనవికల్పితం - చక్షురాదీన్ద్రియవ్యాపారవశాద్వికల్పితంచాక్షుషశ్రావణాదిభేదభిన్నం సదపాయి-నతుస్వరూపభూతజ్ఞానమితిభావః - యథా-ప్రాణః - స్వత ఏకోఽపి-ప్రాణాపానాద్యవృత్తిభేదాద్వికల్పిత-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ సర్వత్రశశ్వదనపాయీత్యుక్తంసర్వశరీరేషుధారకతయావిశతోజీవస్వరూపస్యైకరూపత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అణ్డేష్వితి ॥ పేశీషుమాంసపిణ్డేషుజరాయుజేషుతరుషుఉద్భిజ్జేషు-అవినిశ్చితేషుస్వేదజేషు - ప్రాణః,జీవం,ఉపధావతి - జీవఃప్రాణద్వారాధారకతయాప్రవిశతీత్యర్థః, కూటస్థః,అత్రయత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః, యంజీవం , ప్రాణ, ఉపధావతి-స,కూటస్థోనిర్వికారః-సతతమేకరూపఇతి , కిమేవంవిధఆత్మా సర్వేషామనుభవసిద్ధః,నేత్యాహ ॥ సన్నఇతి ॥ సన్నఃవిశీర్ణః, వికారీవేతియావత్-నిర్వికారతయావిద్యమానోఽప్యవిద్యమానఇవభవతి , నస్ఫుటతరంప్రకాశతఇత్యర్థః , కదాతర్హిస్ఫుటతరాత్మప్రకాశః, కశ్చప్రకాశాభావహేతు,రిత్యత్రాహ॥ ఇన్ద్రియగణే, అహమిఅహంకారేచ-ప్రసుప్తే,అహంకారాదిమనోవృత్తిషూపరతాస్విత్యర్థః,ఆశేతేస్మిన్నిత్యాశయశ్శరీరం-తమృతే-శరీరావభాసేనవినేత్యర్థః - నోఽస్మాకం,జీవానామిత్యర్థః - యథా-యథావత ,తదనుస్మృతిః , యథావస్థితజీవస్వరూపవిషయప్రకాశోభవతీత్యర్థః , ఇన్ద్రియగణే అహమిప్రసుప్తేఆశయమృతేఇత్యనేన - మనోవృత్తిశరీరావభాసయోః స్ఫుటతరాత్మప్రకాశాభావహేతుత్వంసూచితం , సన్నఇతిసప్తమ్యన్తపాఠశ్చదృశ్యతే తదా , ఇన్ద్రియగణే, సన్నే,శబ్దాదివిషయప్రావణ్యరహితేసతి , అహమ్యహంకారే , ప్రసుప్తేలీనే-దేహాత్మాభిమానేనివృత్తేసత్య - తఏవా-శయమృతేదేహావభాసంవినా,యథావదాత్మస్వరూపప్రకాశోభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ కదాతర్హిఅహంకారాదిమనోవృత్తినివృత్తిః-కేనవాయథావదనుస్మృతి-రిత్యత్రాహ ॥ యర్హీతి ॥ అబ్జనాభస్యభగవత-శ్చరణయో - రీషణయావిత్తైషణాదిత్యాగపూర్వకభ

యబలేన ❋ వికల్పితస్సన్ ॥ ౪౨ ॥ అణ్డేషుపేశీషుతరుష్వవినిశ్చితేషుప్రాణోహిజీవముపధావతితత్రతత్ర। † సన్నోయదిన్ద్రియగణేఽహమిచప్రసుప్తేకూటస్థఆశయమృతేతదనుస్మృతిర్నః ॥ ౪౩ ॥యర్హ్యబ్జనాభచరణైషణయోరుభక్త్యాచేతోమలానివిధమేద్గుణకర్మజాని । తస్మి × న్విశుద్ధఉపలభ్యతఆత్మతత్వంసాక్షాద్యథాఽమలదృశస్సవితృప్రకాశః ॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ కర్మయోగంవదతనఃపురుషోయేనసంస్కృతః । విధూయేహాశుకర్మాణినైష్కర్మ్యంవిన్దతేపరమ్॥ ౪౫ ॥ఏవంప్రశ్నమృషీన్పూర్వమపృచ్ఛంపితురన్తికే । నాబ్రువన్బ్రహ్మణఃపుత్రాస్తత్రకారణముచ్యతామ్॥ ౪౬ ॥ ఆవిర్హోత్రఉవాచ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతివేదవాదోనలౌకికః। వేదస్యచే

గవచ్చరణాబ్జైషణయా , ఉరుభక్తి, స్తయా-భక్తేరురుత్వంనామవిచ్ఛిన్నత్వం - గుణకర్మజానిసత్వాదిగుణమూలపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మజాని-చేతసో - మలాఃరాగద్వేషాదీని-విధమేన్నాశయేత్ - తదా-విశుద్ధేనిర్మలే-తస్మిన్ చేతసి- ఆత్మతత్త్వమాత్మయాథాత్మ్యం - సాక్షా-దుపలభ్యతే - అమలా,దృక్దృష్టిర్యస్య - తస్య ,సవితృప్రకాశఇవ-విశుద్ధమితిపాఠే-దేహాద్యుపాధిరహితంపరిశుద్ధంభగవదాత్మకంయథావస్థితమాత్మస్వరూపం - భక్తినిర్మలేన - మనసా - సాక్షాత్క్రియతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ "నారాయణపరస్తదుత్థయాభక్త్యామాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరా ,, మిత్యుక్తం సకీదృశోభగవదారాధనాత్మకఃకర్మయోగో-యదుత్థభక్త్యామాయాంతరేదితిపృచ్ఛతి ॥ కర్మయోగమితి ॥ నోఽస్మభ్యం- వదతనిరూపయత-యేనవిజ్ఞానేనా- నుష్ఠితేనచకర్మయోగేన , సంస్కృతః - కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-భగవద్భక్తియోగోత్పత్తివిరోధీని-విధూయ - నైష్కర్మ్యంనైష్కర్మ్యహేతుభూతం-బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతం , పరంపరభక్తిపరజ్ఞానాఖ్యంజ్ఞానం, విన్దతేలభతే ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ప్రసఙ్గాదన్యదపిపృచ్ఛతి॥ ఏవమితి॥ ప్రశ్నంప్రష్టవ్యంకర్మయోగ-మేవమిత్థం-యుష్మాన్ప్రతీవ-పితురిక్ష్వాకో-రన్తికేసమీపే-ఋషీన్సనకాదీన్ప్రతి,అపృచ్ఛంపృష్టవానస్మి ॥ యద్వా ॥ పాకంపచతీతివత్ప్రశ్నమపృచ్ఛమితినిర్దేశః-ప్రశ్నమకరవమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణఃపుత్రా- స్తేసనకాదయః-నాబ్రువన్ కర్మయోగంననిరూపయామాసుః-తత్రానుక్తౌ-కారణముచ్యతాం - యుష్మాభిరితిశేషః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తత్రకర్మయోగనిరూపణస్యబహుగ్రన్థసాధ్యస్యతావదనుక్తికారణప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతి ॥ కర్మకామ్యకర్మ - అకర్మకామ్యకర్మేతర-త్కామనారహితత్వాదఫలం-జ్ఞానపూర్వకంకర్మేత్యర్థః - వికర్మనిషిద్ధంకర్మ - యద్వావికర్మవివిధఫలాయచోదితంకర్మకామ్యకర్మ- ఆశ్రమాఙ్గకంనిత్యంనైమిత్తికంచఅకర్మ-జ్ఞానపూర్వకంకర్మే , తి-వేదవాదః-వదనంవాదః-భావేఘఞ్-నలౌకికోవాదః,తతఃకిమతఆహ ॥ వేదస్యేతి॥ ఈశ్వరాత్మత్వాత్ - ఆత్మశబ్దోభిప్రాయాత్మకజ్ఞానపరః - ఈశ్వరాభిప్రాయరూపత్వేనత్రిష్వపిబోద్ధవ్యాంశానాంబహుత్వేన

---

౪౨ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ వికల్పితంసత్ ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ సన్నేయదిన్ద్రియ ౪౪ ॥ శ్లో × పా ॥ విశుద్ధముప

గహనత్వా-త్తత్ర-సూరయోఽపిముహ్యన్తి,అతస్త్వాం బాలమాలక్ష్యనాబ్రువన్నితిభావః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అథపృష్టంకర్మయోగంనిరూపయతి ॥ పరోక్షవాదఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తదారాధనాత్మకఃకర్మయోగోద్వివిధః వైదికస్తాన్త్రికశ్చేతి - తత్ర-ఆద్యోనిత్యనైమిత్తికకామ్యరూపేణత్రివిధః - తత్ర - స్వర్గాద్యర్థకామ్యకర్మణోమోక్షైకఫలత్వేతాత్పర్యమాహ ॥ పరోక్షవాదఇతి ॥ హితాహితజ్ఞాపనరూపోఽపి-అయం "యజేతస్వర్గకామ" ఇత్యాదిరూపో-వేదః-పరోక్షవాదఃప్రత్యక్షాద్యగోచరార్థవిషయః- అత - స్తేషాంతదభిప్రాయోదురవగమఇతిభావఃతర్హి యదభిప్రాయేణయాగాదికంవిధత్తఇత్యత్రాహ ॥ కర్మమోక్షాయేతి ॥ కర్మభ్యఃపుణ్యపాపాత్మకేభ్యః,మోక్షాయముక్తయె-కర్మయజ్ఞాదిరూపంకర్మ-విధత్తే- భగవద్భక్తియోగద్వారాబన్ధకసకలకర్మనివృత్తయెయజ్ఞాదిరూపంకర్మవిదధాతీత్యర్థః - అగదంయథేతి - యథా-భిషక్ - బాలాన్-అగదమౌషధం-పాయయన్ , ఖణ్డలడ్డుకాదిభిః ప్రలోభయన్ - పాయయతి - నైతావతా అగదపానస్యతల్లాభఃప్రయోజనం , అపిత్వారోగ్యమేవ-తథా వేదోఽప్యవాన్తరఫలైఃప్రలోభయన్ - అకర్మమోక్షాయైవ-కర్మాణి-విధత్తే- ఏతేనావాన్తరఫలానిపరిత్యజ్య మోక్షైకఫలతయాకామ్యకర్మాణ్యనుష్ఠేయమేవేత్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అథనిత్యనైమిత్తికయోరనభిసంహితఫలయోర్భక్తియోగానుగ్రాహకతయానుష్ఠేయత్వంవక్తుంతావత్తదననుష్ఠానేప్రత్యవాయమాహ ॥ నాచరేదితి ॥ వేదోక్తంవేదవిహితం-యది-నాచరేత్-తథాఽవికర్మాణ్యాచరేత్-తేనవికర్మణా వేదవిరుద్ధకర్మానుష్ఠానరూపేణఆవశ్యకాననుష్ఠానరూపేణచాధర్మేణ-మృత్యోస్సకాశాత్-మృత్యుమేవో, పైతి,అజ్ఞోఽజితేన్ద్రియఇత్యనేననిష్పన్నభక్తియోగప్రపత్తియోగాన్యతరస్యజితేన్ద్రియస్యకథంచిద్విరుద్ధకర్మానుష్ఠితమపినబన్ధకమితిసూచితం ॥ తథాచవక్ష్యతి ॥ "స్వపాదమూలంభజతఃప్రియస్య" త్యాదినా ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తస్మాద్వేదోక్తం-నిత్యం,నైమిత్తికం-కామ్యంచ-కర్మ,ఈశ్వరే-సమర్పితంయథాతథా,

శ్వరాత్మత్వాత్తత్రముహ్యన్తిసూరయః ॥ ౪౭ ॥ పరోక్షవాదో వేదోఽయంబాలానామనుశాసనమ్ । కర్మమోక్షాయకర్మాణివిధత్తేహ్యగదంయథా ॥ ౪౮ ॥ నాచరేద్యస్తువేదోక్తంస్వయమజ్ఞోఽజితేన్ద్రియః । వికర్మణాహ్యధర్మేణమృత్యోర్మృత్యుముపైతిసః ॥ ౪౯ ॥ వేదోక్తమేవకుర్వాణోనిస్సఙ్గోఽర్పితమీశ్వరే । నైష్కర్మ్యాం లభతేసిద్ధింరోచనార్థాఫలశ్రుతిః ॥ ౫౦ ॥ యఆశుహృదయగ్రన్థింనిర్జిహీర్షుః ❁ పరాత్మనః । విధినోపచరేద్దేవంతన్త్రోక్తేనచకేశవమ్ ॥ ౫౧ ॥ లబ్ధానుగ్రహఆచార్యాత్తేనసందర్శితాగమః । మహాపురుషమభ్యర్చేన్మూర్త్యాఽభిమతయాఽఽత్మనః ॥ ౫౨ ॥ శుచిస్సమ్ముఖమాసీనఃప్రాణసంయమనాదిభిః । పిణ్డంవిశోధ్యసన్న్యాసైఃకృతరక్షోఽర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౫౩ ॥ అర్చాదౌహృదయేవాఽపియథాలబ్ధోపచారకైః । ద్రవ్యక్షిత్యాత్మలిఙ్గానినిష్పా

కుర్వాణఏవ-నిస్సఙ్గఃత్తదవాన్తరఫలేషుసఙ్గరహితః-నైష్కర్మ్యం,నైష్కర్మ్యహేతుభూతాంబన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాం-సిద్ధింజ్ఞానసంపత్తిం-లభతే-కర్మయోగోహిజ్ఞానయోగహేతురిత్యర్థః తర్హికిమర్థంతత్ఫలానిశ్రూయన్తఇత్యత్రాహ ॥ రోచనార్థాఫలశ్రుతిరితి ॥ కర్మణాంఫలవత్త్వశ్రుతిరర్థవాదఇత్యర్థః - ఈశ్వరేర్పితమిత్యనేనకర్మణాంఫలసాధనత్వబుద్ధింపరిత్యజ్యేశ్వరారాధనతాబుద్ధిఃకార్యేతిసూచితం - అనేనఫలత్యాగఃఫలితః - నిస్సఙ్గఇత్యనేన, మమేదంకర్మేత్యాత్మీయతాబుద్ధిస్త్యాజ్యేతి- అనేనకర్తృత్వత్యాగఃఫలితః - తదేవంఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమనుష్ఠితంవైదికంకర్మభక్తియోగనిర్వర్తకమిత్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ అథతాన్త్రికంకర్మయోగంనిరూపయిష్యన్ తావత్తస్యవైదికకర్మయోగసముచితస్యాచిరాద్భక్తియోగనిష్పాదకత్వమాహ ॥ యఇతి ॥ అథనను-యఃపుమాన్-ఆత్మనఃస్వస్య,హృదయగ్రన్థింఅహంమమాభిమానాదిప్రకృతిసంబన్ధకార్యం - తస్యగ్రన్థివద్దుశ్ఛేదత్వాత్తత్త్వేనరూపణం - నిర్జిహీర్షుఃనిర్హర్తుమిచ్ఛుః తన్త్రోక్తేనచ - వైదికకర్మసముచ్చయవాచీచశబ్దః , విధినా-కేశవందేవ - ముపచరేత్ ఆరాధయేత్, తాన్త్రికవైదికకర్మయోగాభ్యాంభగవన్తమారాధయన్ ఆశునిష్పాదితభక్తియోగః ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముచ్యత ఇత్యర్థః - పరాత్మనఇతిపాఠాన్తరం - పరస్యదేహావిలక్షణస్యా-త్మనఃస్వస్య- హృదయగ్రన్థి-మితిసంబన్ధః - తన్త్రశబ్దేనాత్రపఞ్చరాత్రంభగవచ్ఛాస్త్రంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ కోఽసౌతన్త్రోక్తవిధిరిత్యతస్తంనిరూపయతి ॥ లబ్ధానుగ్రహఇత్యాదినా ॥ ఆచార్యాత్ -లబ్ధానుగ్రహః,లబ్ధఅనుగ్రహోయేనసః- తేనాచార్యేణ-సందర్శితాగమఃసందర్శితపూజాప్రకారః - ఆత్మనఃస్వస్యా-భిమతయా-మూర్త్యా - విశిష్టం - మహాపురుష-మభ్యర్చేత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ శుచిరితి॥సమ్ముఖంమూర్తేరభిముఖంయథాతథా,ఆసీనః,ప్రాణసంయమనాదిభిః-ఆదిశబ్దేనభూతశుద్ధ్యాదిసఙ్గ్రహః,పిణ్డందేహం-విశోధ్య-సద్భి -ర్న్యాసైః , కృతారక్షోమేనసః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అర్చాదౌప్రతిమాదౌ,ఆదిశబ్దేనవక్ష్యమాణాగ్న్యర్కాతోయాతిథీనాంసంగ్రహః - హరిం - యథాలబ్ధోపచారైస్సంభావితైరుపచారసాధనై-రర్చ

౫౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఃపరాత్మనః

యే-దితిసంబన్ధః - తత్రా-దావేవద్రవ్యాదీనినిష్పాద్య - తత్రద్రవ్యాణితులసీచన్దనపుష్పాదీని . ప్రోక్షణాదినా-క్షితిం - సమ్మార్జనోపలేపాదినా , ఆత్మానందేహం-తత్త్వన్యాసాదినా-లిఙ్గం - భగవత్ప్రతిమాం-మృత్తికాలేపనజలక్షాళనాదినా-నిష్పాద్యయోగ్యాంకృత్వా ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ పాద్యాదిపాత్రాణ్యు-పకల్ప్యసమాధితఃసమాధినా-సన్నిధాప్య-ప్రతిమాదౌ-భగవన్తమావాహ్యేత్యర్థః - హృదయాదిభి-ర్మన్త్రైః-కృతఃన్యాసో యేనసః-కృతహృదయాదిన్యాసఇత్యర్థః - తథా-మూలమన్త్రేణ చ కృతన్యాసఃమూలమన్త్రేణైవా ర్చయేత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ అఙ్గానిహృదయాదీని, ఉపాఙ్గానిసుదర్శనాదీని-తత్సహితాం-సపార్షదాంసపరివారాం-తాంమూర్తిం . స్వమన్త్రతఃతత్తన్మూర్తిమన్త్రేణైవా-ర్చయేత్ ॥ కైరుపచారైరర్చయేదిత్యత్రాహ ॥ పాద్యేతి ॥ ఆద్యశబ్దేనదన్తధావనజిహ్వోల్లేఖనతైలాభ్యఙ్గోద్వర్తనస్నానశాటికాసమర్పణాదిసంగ్రహః . వాసోవస్త్రయుగ్మం - యజ్ఞోపవీతస్యాప్యేతదుపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ మాల్యానిపుష్పాణి-దీపోనీరాజనం-తత్తదనన్తరస్యమధుపర్కస్యాప్యుపలక్షణం-ఉపహారోనైవేద్యం - తైస్సాఙ్గంసపరివారం-యథావిధి - సంపూజ్య-స్తవైఃస్తోత్రైః - స్తుత్వా-ప్రణమేత్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తన్మయం-ప్రాచుర్యేమయట్- ఆరాధ్యమూర్త్యన్తర్యామిక-మాత్మానం-ధ్యాయన్-హరే-ర్మూర్తిం-సంపూజయేత్-శేషంభగవద్భుక్తావశిష్టం-ప్రాపణమన్నం - భోజనార్థంస్వీకృత్యేతి శేషః,శిరసి, ఆధాయ-భగవతేపూర్వంసమర్పితంతులసీపుష్పాదికంశిరసిసత్కారంధృత్వేత్యర్థః - సత్కృతమితిభావేక్తః - సబహుమానమిత్యర్థః- యద్వా-త్తం-సత్కృతంసంపూజితం - హరిం - స్వధామ్నిపరమవ్యోమాదౌ - ఉద్వాస్యస్థాపయిత్వా - పూజావిధిం సమాపయేదితి శేషః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవంనిరూపితంతాన్త్రికంకర్మయోగముపసంహరతి॥ఏవమితి॥అగ్న్యాద్యధికరణేషు-సర్వాన్తరాత్మాన-మీ

ద్యప్రోక్ష్యచాసనమ్॥ ౫౪ ॥ పాద్యాదీనుపకల్ప్యాథసన్నిధాప్యసమాహితః । హృదయాదికృతన్యాసోమూలమన్త్రేణచార్చయేత్॥ ౫౫ ॥సాఙ్గోపాఙ్గాం*సపార్షదాంతాంతాంమూర్తింస్వమన్త్రతః ।పాద్యార్ఘ్యాచమనీయాద్యైఃస్నానవాసోవిభూషణైః॥ ౫౬ ॥గన్ధమాల్యాక్షతస్రగ్భిర్ధూపదీపోపహారకైః। సాఙ్గంసంపూజ్యవిధివత్స్తవైస్స్తుత్వానమేద్ధరిమ్॥ ౫౭ ॥ఆత్మానంతన్మయంధ్యాయన్మూర్తింసంపూజయేద్ధరేః। శేషమాదాయశిరసాస్వధామ్న్యుద్వాస్యసత్కృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏవమగ్న్యర్కతోయాదావతిథౌహృదయేచయః । యజతీశ్వరమాత్మానమచిరాన్ముచ్యతేహిసః॥ ౫౯ ॥*************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే ,తృతీయోఽధ్యాయః. *********
రాజోవాచ ॥ యానియానీహకర్మాణియైర్యైస్స్వచ్ఛన్దకర్మభిః । చక్రేకరోతికర్తాచహరిస్తానిబ్రువన్తునః॥౧॥ ద్రమిళఉవాచ ॥ యోవాఅనన్తస్యగుణానన్తాననుక్రమిష్యన్* సతుబాలబుద్ధిః । రజాంసిభూమేర్గణయేత్కథంచిత్కాలేననైవాఖిలసత్త్వధామ్నః ॥ ౨ ॥ భూతైర్యదాపఞ్చభిరాత్మసృష్టైః పురంవిరాజంవిరచయ్యత

శ్వరం-యో-యజతిసోఽచిరాన్నిష్పన్నభక్తియోగః, కర్మబన్ధా-న్ముచ్యతే ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం-ఏకాదశస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః *************************

ముక్త్యభిమతయాఽఽత్మన ఇష్యేనేనాత్మనః ప్రియతమావతారంసంపూజయేదిత్యుక్తేరవతారజ్ఞానమపేక్షితం - తథా- స్తవైఃస్తుత్వానమేద్ధరిమిత్యుక్తేర్గుణకర్మజ్ఞానమపేక్షితం - తత్రపృచ్ఛతి ॥ యానియానీతి ॥ యైర్యైః-స్వచ్ఛన్దజన్మభిః స్వేచ్ఛావతారైరిహలోకే-కర్తా - కరిష్యతి-స్వచ్ఛన్దస్యేనానావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం - తానికాలత్రయగోచరావతారసంబన్ధీని-చేష్టితాని-నోఽస్మభ్యం-భవన్తో-బ్రువన్తు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ యానియానిబ్రువన్త్వితిప్రశ్నస్యసాకల్యవిషయతామాలక్ష్యానన్త్యాన్నతానిసాకల్యేనకథయితుంశక్యాని - సంక్షేపతఃకానిచిత్కథయిష్యామీత్యాహద్రమిళః ॥ యోవాఇతి ॥ అనన్తస్యఅపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్యభగవతో-గుణాన్ - యో - ఽనుక్రమిష్యేత్ గణయితుమిచ్ఛతి-సతు-బాలానామివబుద్ధిర్యస్యసః-మన్దమతిరిత్యర్థః తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టిఅనన్తానితి॥ఏతదేవోపపాదయతి॥ రజాంసీతి ॥కాలేన-మహతాకథంచిత్కేనచిద్యత్నేన-భూమేః-రజాంసిరేణూన్,గణయేత్ - సంభావనాయాంలిఙ్ - అఖిలసత్త్వధామ్నః-వివిధవిచిత్రశక్త్యాశ్రయస్య-భగవతో- గుణాంస్తు - నైవగణయే- దానన్త్యాదితిభావః-అత్ర"విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివానివిమమేరజాంసీ"తిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తావద్బ్రహ్మాణ్డశరీరకవైరాజపురుషావతారమాహ ॥ భూతైరితి॥ ఆత్మనాస్వేన-సృష్టైః-భూతైః - పృథివ్యాదిభిః-భూతగ్రహణంచతుర్వింశతితత్త్వానాముపలక్షణం-యదా-విరాజంబ్రహ్మాణ్డరూపం-విరచయ్య-తస్మిన్పురే-స్వాంశేన- విష్టఃధారకతయాఽనుప్రవిష్టః - తదా,ఆదిదేవో - నారాయణః - పురుషాభిధా

సంపురుషాఖ్య-మవాప-అయంవై రాజః పురుషః స్వావతారాణాం - ఆద్యోఽవతార ఇత్యర్థః ❋ ॥౩॥ ❋ అస్య గుణకర్మా ణ్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ యఇతి॥ యస్యవై రాజపురుషస్య-కాయః బ్రహ్మాత్మకో దేహః - భువనత్రయస్య-సన్నివేశో - యస్మిం స్తథాభూతః-యస్య - ఇన్ద్రియైః కారణభూతైః-తనుభృతాం వ్యష్టిసమష్టిజీవానా-ముభయేన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రి యాణి. బహువ్రీః- ఇన్ద్రియసంబన్ధోక్త్యా తజ్జ్ఞానస్యేన్ద్రియసాపేక్షత్వ శఙ్కాం నిరస్యతి ॥ జ్ఞానంస్వత ఇతి ॥ యస్యేత్యనుష జ్యతే-శ్వసనతః శ్వాసాత్- శ్వాసస్థానీయాద్వాయో- స్తనుభృతాం - బలం ధారణసామర్థ్యం-ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం ఈ హా చేష్టా చ-భవతి. స ఏవ ఏవ - సత్త్వాదిభిః సత్త్వరజస్తమోభిః-ప్రాకృతగుణైః - స్వవశ్యైః స్థితి-లయోద్భవే- సమాహారద్వం ద్వాత్సప్తమీ-విశ్వస్థిత్యాదినిమిత్తే-ఆదికర్తా-ఆదిశ్చాసౌ కర్తా చ-ఉపాదానం నిమిత్తకారణం చేత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఆదికర్తృ త్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఆదావితి॥ అస్య జగత-స్సర్గనిమిత్తే-ఆదౌ వ్యష్టిసృష్టేః పూర్వం.రజసా-ఉపలక్షితః-శతధృతి - రభూత రజోగుణప్రచురబ్రహ్మాఖ్యజీవానుప్రవేశన తచ్ఛరీరకతయా తద్రూప ఏ బభూవేత్యర్థః "సృష్టింతతః కరిష్యామి త్వామావిశ్య ప్రజాపతే" ఇతి వచనం - రుద్రోఽప్యయాయ తమసేత్యస్యాప్యేవమేవార్థః అప్యయస్సంహారః స్థితౌ నిమిత్తభూతాయాం.వి ష్ణురిత్యస్య సత్త్వేనేత్యాదిః-విష్ణుః-స్థిత్యర్థం - శుద్ధసత్త్వోపలక్షితస్వావతారాత్మక విష్ణురూపోఽభూదిత్యర్థః బ్రహ్మరుద్రయో రివ విష్ణౌ ప్రవేశావతారత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ దేవతాన్తరాణాం తచ్ఛరీరత్వజ్ఞాపనాయ చ విశినష్టి ॥ క్రతుపతిరితి ॥ య జ్ఞనిర్వాహక ఇత్యర్థః "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః - తదేవాగ్ని స్తద్వాయు స్త త్సూర్య స్తదు చన్ద్రమాః-స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా" ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః స్థితిస్వరూపం దర్శయన్ విశినష్టి॥ ద్విజ

స్మిన్ । స్వాంశేన విష్టః పురుషాభిధానమవాప నారాయణ ఆదిదేవః॥ ౩ ॥ యత్కాయ ఏష భువనత్రయసన్నివే శో యస్యేన్ద్రియైస్తనుభృతాముభయేన్ద్రియాణి । జ్ఞానం స్వతః శ్వసనతో బలమోజ ఈహా సత్త్వాదిభిః స్థితిలయో ద్భవ ఆదికర్తా ॥ ౪ ॥ ఆదావభూచ్ఛతధృతీ రజసాఽస్య సర్గే విష్ణుః స్థితౌ క్రతుపతిర్ద్విజధర్మసేతుః । రుద్రోఽప్య యాయ తమసా పురుషస్స ఆద్య ఇత్యుద్భవస్థితిలయాస్సతతం ప్రజాసు ॥ ౫ ॥ ధర్మస్య దక్షదుహితర్యజనిష్ట మూ ర్త్యాం నారాయణో నర ఇతి ప్రవరః ప్రశాన్తః । నైష్కర్మ్యలక్షణమువాచ చచార యోగం యోఽద్యాపి చాస్త ఋషివర్యనిషేవితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో విశఙ్క్య మమ ధామ జిఘృక్షతీతి కామం న్యయుఙ్క్త సగణం స బదర్యుపా ఖ్యమ్ । గత్వాఽప్సరోగణవసన్తసుమన్దవాతైః స్త్రీప్రేక్షణేషుభిరవిధ్యదతన్మహిజ్ఞః॥ ౭ ॥ విజ్ఞాయ శక్రకృతమ క్రమమాదిదేవః ప్రాహ ప్రహస్య గతవిస్మయ ఏజమానాన్ । మాభైష్ట భో మదన మారుత దేవవధ్వో గృహ్ణీత నో బ లిమశూన్యమిమం కురుధ్వమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం బ్రువత్యభయదే నరదేవ దేవాస్సవ్రీడనమ్రశిరసస్సఘృ

ధర్మసేతురితి ॥ ద్విజాస్త్రైవర్ణికా-స్తేషాం.ధర్మాణాం - సేతురివ - సేతుర్హి తీరాన్తరప్రాపకః.తత్తద్వర్ణాశ్రమానుగుణధ ర్మఫలప్రాపక ఇత్యర్థః-అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపైవ స్థితిరితి భావః-ఇతీత్థం - యథా బ్రహ్మాదిరూపేణ విశ్వసృష్ట్యాదిక ర్తాతథేత్యర్థః స- ఆద్యః పురుషః ఉపాదానకారణభూతః - పురుష ఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ ఉద్భవేతి॥ అస్యాతత ఇత్యా దిః ప్రజాసూద్భవాదయ, స్తత ఉపాదానకారణభూతా - ద్భవన్తి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథ నరనారాయణావతారతద్గుణకర్మాణి చాహ॥ ధర్మ ఇత్యేకాదశభిః॥ ధర్మస్య-భార్యాయాం. దక్షదుహితరి. మూర్తిసంజ్ఞాయాం - నారాయణో,నర-ఇతి-మూర్తిద్వ యేనా.జనిష్ట అవతీర్ణః నైష్కర్మ్యలక్షణం బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాత్మకం - యోగం జ్ఞానయోగం,ఉవాచ - నార దాదిభ్య ఉపదిదేశేత్యర్థః-యో నరనారాయణరూపో భగవా - నద్యాపి-ఋషివర్యైర్నారదాదిభి-ర్నిషేవితావఙ్ఘ్రీ-యస్య సః-ఆస్తే - బదర్యాశ్రమ ఇత్యాదిః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ నైష్కర్మ్యయోగనిష్ఠై రేవం వర్తితవ్యమితి ప్రదర్శయితుం పరమోపశమగ ర్భం తచ్చేష్టితాత్మకమితిహాసమాహ ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ మమ-ధామ స్థానం- తపసా-గ్రహీతుమిచ్ఛతీ-తి-విశఙ్క్య-తపో నాశాయ సగణం సపరివారం-కామం మన్మథం-ప్రేషయామాస - స కామః - బదర్యుపాఖ్యం-బదరీతి యః ప్రసిద్ధః-తం.తస్యాశ్రమం-అ ప్సరోగణాదిభిస్సహ-గత్వా-అతన్మహిజ్ఞః తన్మహిజ్ఞః తన్మహిమానమభిజ్ఞః స్త్రీణాం ప్రేక్షణాన్యేవ - ఇషవో బాణా- స్తైరవి ధ్యత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఆదిదేవో నారాయణః,శక్రకృత-మక్రమమపరాధం , విజ్ఞాయ - విగతః,స్మయః అహం ధీర ఇతి స్మయో గర్వః తద్రహితః-ప్రహస్య,ఏజమానాన్కమ్పమానాన్ - శాపభియేతి భావః - ప్రాహ-తదేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ॥ హే మదన హే మారుత హే దేవవధ్వః-యూయం,మాభైష్ట-బలిమాతిథ్యం,గృహ్ణీతే - తి ప్రార్థయతే,ఇమమస్మాకం-ఆశ్రమం-అశూన్యం-కు రుధ్వం-ఆతిథ్యాభావే శూన్యప్రాయస్స్యాదితి భావః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఇత్థమితి ॥ హే నరదేవ, అభయదే శ్రీనారాయణే-ఇత్థం,

బ్రువతి సతి, దేవాః కామాదయః, సవ్రీడాని, నమ్రాణి చ, శిరాంసి యేషాం - తే, లజ్జాభరేణావనతశిరస్కా ఇత్యర్థః - సఘృణం కృపాయుక్తం యథా తథా, కృతాపరాధేష్వప్యాత్మసు తస్య కృపా యథా స్యాత్తథేత్యర్థః తం నారాయణమూచుః॥ తదేవాహ ॥ నైతదిత్యాదినా సార్ధద్వయేన॥ త్వయి, ఏతత్ కృతాపరాధేష్వస్మాసు అనుగ్రహ ఇత్యేతత్, న చిత్రం ॥ తత్ర హేతుతయా విశింషన్తి అవికృతే కామక్రోధాదివికారరహితే. తత్ర హేతుః - పరే హేయాకారప్రకృతిపురుషవిలక్షణే - హేయప్రతిభటే, కించ, స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే - స్వస్మిన్ ఆరమన్త ఇతి స్వారామాః ఆత్మారామాః. తే చ తే - ధీరా జితేన్ద్రియాశ్చ తేషాం - నికరైః సమూహైః - ఆనతే సేవ్యమానే, పాదపద్మే - యస్య - తస్మిన్ - త్వద్భక్తానామేవ న కామాదివికారః - కుతస్తవేతి భావః ॥ ౯ ॥ అస్మాకం చాపరాధాచరణం స్వభావత్వాన్న చిత్రమిత్యాహుః ॥ త్వామితి॥ సేవతాం సేవమానానాం సురైరిన్ద్రాదిభిః - కృతాః - బహవో - విఘ్నాః, స్యుః, తత్ర హేతుత్వేన తాన్ విశింషన్తి॥ స్వౌకః - స్వశబ్దో దేవపరః. తేషామోకః స్థానం, స్వర్గం విలఙ్ఘ్య అతిక్రమ్య - పరమం సర్వోత్తమం - తే తవ - స్థానం - వ్రజతాం గచ్ఛతాం, వర్తమానసమీపే భవిష్యతి వర్తమానవద్భావాల్లట్ - తస్య శత్రాదేశః - అన్యస్య త్వామసేవమానస్య న - విఘ్నాః, స్యుః, కుతః, బర్హిషి యజ్ఞే స్వభాగాన్ పురోడాశాదీన్ - బలీన్ కరాన్, కర్షకా ఇవ రాజ్ఞే ఇన్ద్రాదిభ్యో - దదతః ప్రయచ్ఛతః, తర్హి మద్భక్తా అపి విఘ్నైః కిముపహన్యన్త ఏవ, నేత్యాహుః॥ ధత్త ఇతి ॥ యదీతి నిశ్చయే, యతః, త్వం, సర్వసురాధీశ్వరో, అవితా రక్షితా, అతో, అసౌ విఘ్నానాం - మూర్ధ్ని పదం, మఙ్ఘ్రిం - ధత్తే - కుతః, పునస్త్వయి విఘ్నశఙ్కేతి భావః ॥ ౧౦ ॥ త్వదభక్తానాం కేవలం తపశ్చరతాం దుర్యోగతిః అస్మాకం వా వశం యాన్తి - క్రోధస్య వా, తత్రాస్మద్వశాః కామోపభోగమపి తావదనుభవన్తి క్రోధవశాస్తు పునరతిమన్దా ఇ

ణంతమూచుః । నైతద్విభో త్వయి పరేఽవికృతే విచిత్రం స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే ॥ ౯ ॥ త్వాం సేవతాం సురకృతా బహవోఽన్తరాయాః స్వౌకో విలఙ్ఘ్య పరమం వ్రజతాం పదం తే । నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్దదతః స్వభాగాన్ధత్తే పదం త్వమవితా యది విఘ్నమూర్ధ్ని ॥ ౧౦ ॥ క్షుత్తృట్త్రికాలగుణమారుతజైహ్వ్యశైశ్నానస్మానపారజలధీనతితీర్య కేచిత్ । క్రోధస్య యాన్తి విఫలస్య వశం పదే గోర్మజ్జన్తి దుశ్చరతపశ్చ వృథోత్సృజన్తి ॥ ౧౧ ॥ ఇతి ప్రగృణతాం తేషాం స్త్రియోఽత్యద్భుతదర్శనాః । దర్శయామాస శుశ్రూషాం స్వర్చితాః కుర్వతీర్విభుః ॥ ౧౨ ॥ తా దేవానుచరా దృష్ట్వా స్త్రియః శ్రీరివ రూపిణీః । గన్ధేన ముముహుస్తాసాం రూపౌదార్యహతశ్రియః ॥ ౧౩ ॥ తానాహ దేవదేవేశః ప్రణతాన్ప్రహసన్నివ । ఆసామేకతమాం వృఙ్ధ్వం సవర్ణాం స్వర్గభూషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఓమిత్యాదేశమాదాయ నత్వా తం సురవన్దినః । ఊర్వశీమప్సరఃశ్రేష్ఠాం పురస్కృత్య దివం యయుః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రాయానమ్య సదసి శృణ్వతాం త్రిదివౌకసామ్ । ఊచుర్నారాయణబలం శక్రస్తత్రాస విస్మితః ॥ ౧౬ ॥ హంసస్వరూప్యవదదచ్యుత ఆత్మయోగం దత్తః కుమార ఋషభో భగవాన్పితా నః । విష్ణుః శివాయ జగతాం కలయావతీర్ణస్తేనాహృ

త్యాహుః॥ క్షుత్తృడితి ॥ క్షుచ్చ, తృట్చ, త్రికాలగుణాః శీతోష్ణవర్షాణి చ, మారుతశ్చ, ప్రాణో, బాహ్యో వా, జైహ్వ్యాః జిహ్వోపభోగాః. శైశ్నాః శిశ్నోపభోగాః, తే చ, తాన్ అస్మాన్, అపారజలధిరూపాన్, అతితీర్య విలఙ్ఘ్య గోః పదే, మజ్జన్తి - కుతః - విఫలస్య - క్రోధస్య, వశం, యాన్తి గచ్ఛన్తి, రుద్రవృత్తాన్తోఽనేనాభిసంహితః, కించ, యథా, జలే, మజ్జన్తో మస్తకారోపితభారముత్సృజన్తి, తథా, వృథా న మోక్షాయ న భోగాయ. శాపాదినా, దుశ్చరం, తపః, ఉత్సృజన్తి ॥ ౧౧ ॥ ఇతీతి॥ తేషాం కామాదీనామిత్థం, ప్రగృణతాం సతాం, విభుర్భగవాన్, అత్యద్భుతం దృశ్యన్త ఇతి తథా, తాః స్త్రియః, స్త్రీభిర్దర్శయామాస కథంభూతాః - శుశ్రూషాం, కుర్వతీః, స్వర్చితాః స్వలంకృతాః, తేషాం, స్వలావణ్యాదిప్రయుక్తదర్పోపశమాయ దర్శయామాసేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ తా ఇతి ॥ దేవానుచరాః కామాదయః శ్రీరివ రూపిణీః సున్దరమూర్తిమతీః - తా నారీః దృష్ట్వా - తాసాం రూపౌదార్యేణ రూపసౌష్ఠవేన - హతా - శ్రీః కాన్తి - ర్యేషాం - తే - తాసాం - గన్ధేన శరీరసుగన్ధేన - ముముహుః పారవశ్యం ప్రాపుః ॥ ౧౩ ॥ తానితి ॥ దేవదేవో బ్రహ్మ తస్యాపీశో నారాయణ - స్తాన్ కామాదీన్ - ఆహ - తదేవాహ - ఆసాం స్త్రీణాం మధ్యే - ఏకతమాం - వృఙ్ధ్వం వృణీధ్వం - క్వ వయం వరాకాః క్వ చేమా ఇత్యతో విశినష్టి॥ సవర్ణాం సరూపాం - న కాప్యస్మదనురూపేత్యతో విశినష్టి ॥ స్వర్గభూషణమితి ॥ స్వర్గస్య భూషణరూపామితి ॥ ౧౪ ॥ ఓమితి ॥ తే సురవన్దినో దేవభృత్యాః - ఆదేశం భగవదాజ్ఞాం - ఓమిత్యఙ్గీకృత్య - తం - ప్రణమ్య ఊర్వశీం నామాప్సరఃశ్రేష్ఠామాదాయ - తాం పురస్కృత్యాగ్రతో నిధాయ - దివం స్వర్గం - యయుః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రేతి ॥ సదసి - త్రిదివౌకసాం దేవానాం శృణ్వతాం సతాం - నారాయణస్య - బలమూచుః - శక్రస్తావ - ద్విస్మితః - తత్రాస అభైషీత్ ॥ ౧౬ ॥ అన్యానప్యవతారాంస్తచ్చరితాని చాహ ॥ హంస

హంసస్వరూపీతి ॥ అచ్యుతో విష్ణుః హంసస్వరూపేణ, జగతాం, శివాయ మఙ్గళాయ - కలయాఽవతీర్ణస్సన్నాత్మయోగం జీవాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగ-మవదదుపదిష్టవాన్, ఇతి సంబన్ధః-దత్తో దత్తాత్రేయః - కుమారః సనకాదిః నోఽస్మాకం కశ్యపాదీనాం-పితా, భగవాన్, ఋషభశ్చ-తేన విష్ణునైవ, హయాస్యే హయగ్రీవావతారే, మధుభిదా మధునామాసురమభిన దితి తథాభూతేన, శ్రుతయో వేదాః-ఆహృతాః ఆనీతాః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తథా, మాత్స్యేఽవతారే. మనుః సత్యవ్రతః గుప్తో, రక్షితః ఇలా పృథ్వీ, ఓషధయః-చకారాత్ ఋషయశ్చ, గుప్తా-ఇత్యర్థః, క్రోడే వరాహావతారే, అమ్భసః ప్రళయజలాత్, క్ష్మాం భూమిం, ఉద్ధరతా, విష్ణునా - దితిజో హిరణ్యాక్షః-హతః-కౌర్మే కూర్మావతారే, అమృతోన్మథనే నిమిత్తే, స్వపృష్ఠే-అద్రిర్మన్దరో ధృతః, తథా, గ్రాహాత్, గజేన్ద్రం, శరణాగతమముఞ్చత్ అమోచయత్, యత్ర అవతారనామ న దృశ్యతే, తత్ర విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయాఽవతీర్ణ ఇత్యనుసంధేయమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సంస్తున్వతః స్తుతిం కుర్వాణాన్. ఋషీన్ వాలఖిల్యాన్, కశ్యపార్థం సమిదాహరణే గోష్పదే మగ్నాన్ ఇన్ద్రేణోపహసితాన్ ఉద్ధృత్య ఆపదో మోచయత్, తమపి బ్రహ్మహత్యాయాం ప్రవిష్టం. మోచయామాస, అసురగృహే హిరణ్యకశిపుగృహే, పిహితా నిరుద్ధాః-యాః, అనాథాః, దేవస్త్రియః, స్తాశ్చ-మోచయత్, నృసింహస్సన్, సతాం సాధూనాం, అభయాయ, అసురేన్ద్రం హిరణ్యకశిపుం, జఘ్నే హతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దైవాసురే, యుద్ధే యుద్ధే సురార్థే ఇన్ద్రార్థం-దైత్యపతీన్, హత్వా, అన్తరేషు సర్వమన్వన్తరేషు, కళాభిర్మూర్తిభి-రవతారైరితి యావత్ భువనాన్యదధాత్ అపాలయత్, వామనో, భూత్వా, యాచ్ఞావ్యాజేన, బలేస్సకాశాత్, దిమాం క్ష్మాం-మహరత్, తాం చాదితే,

తాం మధుభిదాహృతాః శ్రుతయో హయాస్యే ॥ ౧౭ ॥ గుప్తోఽప్యయే మనురిలౌషధయశ్చ మాత్స్యే క్రోడే హతో దితిజ ఉద్ధరతాఽమ్భసః క్ష్మామ్ । కౌర్మే ధృతోఽద్రిరమృతోన్మథనే స్వపృష్ఠే గ్రాహాత్ప్రపన్నమిభరాజమముఞ్చ ❋ దార్తమ్ ॥ ౧౮ ॥ సంస్తున్వతోఽబ్ధిపతితాఞ్ శ్రమణానృషీంశ్చ శక్రం చ వృత్రవధతస్తమసి ప్రవిష్టమ్ । దేవస్త్రియోఽసురగృహే పిహితా అనాథా జఘ్నేఽసురేన్ద్రమభయాయ సతాం నృసింహే ॥ ౧౯ ॥ దైవాసురే యుధి చ దైత్యపతీన్సురార్థే హత్వాన్తరేషు భువనాన్యదధాత్కలాభిః । భూత్వాఽథ వామన ఇమామహరద్బలేః క్ష్మాం యాచ్ఞాచ్ఛలేన సమదాదదితేస్సుతేభ్యః ॥ ౨౦ ॥ నిఃక్షత్రియామకృత గాం చ ❋ త్రిసప్తకృత్వో రామస్తు హైహయకులాప్యయభార్గవాగ్నిః । సోఽబ్ధిం బబన్ధ దశవక్త్రమహన్ సలఙ్కం సీతాపతిర్జయతి లోకమలఘ్నకీర్తిః ॥ ౨౧ ॥ భూమేర్భరావతరణాయ యదుష్వజన్మా జాతః కరిష్యతి సురైరపి దుష్కరాణి । వాదైర్విమోహయతి యజ్ఞకృతోఽతదర్హాన్ శూద్రాన్ కలౌ క్షితిభుజో న్యహనిష్యదన్తే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంవిధాని కర్మాణి జన్మాని చ జగత్పతేః । భూరీణి భూరియశసో వర్ణితాని మహాభుజ ॥ ౨౩ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

రాజోవాచ ॥ భగవన్తం హరిం ప్రాయో న భజన్త్యాత్మవిత్తమాః । తేషామశాన్తకామానాం కా నిష్ఠాఽవిజితా

స్సుతేభ్య, ఇన్ద్రాదిభ్యో, ఽదాత్ ప్రాయచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ హైహయానాం, కులస్య, అప్యయాయ నాశాయ, భార్గవరూపోఽగ్నిః, రామః, పరశురామః, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారాన్, గాం భూమిం, నిఃక్షత్రియాం, చకార, స విష్ణుః, సీతాపతిర్భూత్వా, లోకానాం, మలం పాపం, హన్తీతి తథా, సా కీర్తిర్యస్య సః, జయతీతి వర్తమాననిర్దేశస్య వర్తమానకాలీనోఽయమవతార ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ భావినోఽవతారానాహ ॥ భూమేరితి ॥ అజన్మా కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః-భూమేః-భారావతరణాయ- యదుషు - జాతోఽవతీర్ణస్సన్-సురైరపి, కర్తు-మశక్యాని-కర్మాణి చేష్టితాని-కరిష్యతి బుద్ధావతారం తత్కర్మ చాహ ॥ వాదైరితి ॥ అతదర్హాన్ యజ్ఞానర్హానపి-యజ్ఞకృతః యజ్ఞాన్కుర్వాణాన్ - దైత్యాన్, వాదైర్వేదవిరుద్ధైః-ర్మోహయిష్యతి-కల్క్యవతారం తచ్చేష్టితం చాహ ॥ శూద్రానితి ॥ కలౌ కలియుగాన్తే, క్షితిభుజః శూద్రాన్ న్యహనిష్యత్ హనిష్యతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః .❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

“ నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్ దదతస్స్వభాగాన్ ,, ఇత్యనేన భగవన్తమసేవమానానాం సురకృతా విఘ్నా న సన్తీత్యుక్తం-తత్ర - సర్వేషాం భగవత్సృష్టత్వావిశేషేఽపి కుతః కేషాంచిదేవ భగవత్సేవారుచిః కేషాంచిత్తదభావ ఇతి - అభజన్తశ్చ కీదృశాః - కాం వా గతిం యాన్తీతి పృచ్ఛతి ॥ భగవన్తమితి ॥ యద్యపి ముముక్షూణాం శిష్టోదరపరాయణానాం వార్తాఽనుపయుక్తత్వాన్న ప్రష్టవ్యా-తథాఽపి-యత్నేన తత్సఙ్గపరిహారాయ తత్ప్రశ్న ఇత్యవధేయం, ఆత్మవిత్తమా ఇతి సంబోధనం-తేషామవిజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం-అతఏవ, అశాన్తకామానాం, కా నిష్ఠా ఆసక్తిః-కుత్రాసక్తిః, కిం ప్రాప్యం-కస్తత్ర హే

తుః-కీదృశాశ్చేతి-ప్రశ్నాశయః-ప్రతివచనానుగుణ్యాత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్ర తావద్భగవత్సేవారుచితదభావయోర్హేతుమసేవమానానాం గతించాహ ద్వాభ్యాం ॥ ముఖేతి ॥ పురుషస్య చతుర్ముఖశరీరకస్య భగవతః - ముఖబాహూరుపాదేభ్యః- గుణైస్సత్త్వరజస్తమోభి-రుపలక్షితాః-పృథగసాంకర్యేణ-విప్రాదయశ్చత్వారో-వర్ణాశ్చతుర్భి-రాశ్రమైస్సహ-జజ్ఞిరే - గుణైరిత్యనేన సాత్త్వికానాం భగవత్సేవారుచిరన్యేషామితి సూచితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏతేషాం చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితానాం మధ్యే-యే-జనాః-సాక్షా - దాత్మనాం - ప్రభవం కారణభూత - మీశ్వరం సర్వనియన్తారం-పురుషం-నభజన్తి-అవజానన్తి దేవతాన్తరసమత్వేన మన్యన్త ఏతదేవ హ్యవజ్ఞానం - తథా చోక్తం భాగవతే తన్త్రే " యస్తు నారాయణం దేవం సమత్వేనావమన్యతే-సతు తేనావమానేన నరకాన్నాతివర్తతే ,, ఇతి-తే-స్థానాద్వర్ణాశ్రమాత్ , భ్రష్టాః-అధః పతన్తి నరకే పతన్తి-ఆత్మప్రభవం న భజన్తీత్యనేన తేషాం కృతఘ్నతా సూచితా ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నను సత్యమాత్మప్రభవత్వేశ్వరత్వసర్వోత్కృష్టత్వాద్యజ్ఞానే సత్యపి తమభజతాం కృతఘ్నత్వాదిదోషాన్నరకపాత ఇతి - యే తు తాదృశజ్ఞానరహితాః కేవలమజ్ఞాస్తేషాం కా గతిరిత్యత్రాహ ॥ దూర ఇతి ॥ దూరే-హరికథాశ్రవణం-యేషాం-తే - దూరే-అచ్యుతకీర్తనం- యేషాం-తే శాస్త్రానధికారాదితి భావః ॥ కేత ఇత్యత్రాహ ॥ స్త్రియ - శూద్రాదయశ్చ జనాః-తే - భవాదృశాం భాగవతానా-మనుకమ్ప్యాః దయనీయాః-భాగవతకృపావిషయాశ్చేత్తేఽపి ముచ్యన్త ఏవేతి భావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ యే తు సత్యపి శాస్త్రేఽధికారే తజ్జన్యజ్ఞానే చ మూర్ఖా న భజన్తి-తేఽధః పతన్త్యేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ విప్ర ఇతి ॥ విప్రాదయస్త్రయః - శ్రౌతేన-వేదసంయోగేన-విద్యయా తజ్జన్యజ్ఞానేన-హరేః పదాన్తికం హరిచరణాన్తికం- ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానయోగ్యమధికారం - ప్రాప్తాః-యద్యప్యే

త్మనామ్ ॥ ౧ ॥ చమస ఉవాచ ॥ ముఖబాహూరుపాదేభ్యః పురుషస్యాశ్రమైస్సహ । చత్వారో జజ్ఞిరే వర్ణా గుణైర్విప్రాదయః పృథక్ ॥ ౨ ॥ య ఏషాం పురుషం సాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరమ్ । న భజన్త్యవజానన్తి స్థానాద్భ్రష్టాః పతన్త్యధః ॥ ౩ ॥ దూరే హరికథాః కేచిద్దూరే చాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయశ్చైవ తేఽనుకమ్ప్యా భవాదృశామ్ ॥ ౪ ॥ విప్రో రాజన్యవైశ్యౌ వా హరేః ప్రాప్తాః పదాన్తికమ్ । శ్రౌతేన విద్యయా వాఽపి ముహ్యన్త్యామ్నాయవాదినః ॥ ౫ ॥ కర్మణ్యకోవిదాస్తబ్ధా మూర్ఖాః పణ్డితమానినః । వదన్తి చాటుకాన్మూఢా యయా మాధ్వ్యా గిరోత్సుకాః ॥ ౬ ॥ రజసా ఘోరసఙ్కల్పాః కాముకా అహిమన్యవః । దామ్భికా మానినః పాపా విహసన్త్యచ్యుతప్రియాన్ ॥ ౭ ॥ వదన్తి తేఽన్యోఽన్యముపాసితస్త్రియో గృహేషు మైథున్యసుఖేషు చాశిషః । యజన్త్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృత్త్యై పరం ఘ్నన్తి పశూనతద్విదః ॥ ౮ ॥ శ్రియా విభూత్యాఽభిజనేన విద్యయా

వం-అథాఽపి ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి న హరిపదామ్బుజం భజన్తి కిన్తు - స్వర్గాద్యర్థకామసుసజ్జన్త ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ ఆమ్నాయవాదిన ఇతి ॥ ఆమ్నాయేషు వేదేషు - వాదా అర్థవాదాః-తే- మోహకతయా విద్యన్తే యేషాం తే-తథా-తదుక్తం భగవతా " యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః - వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదిన ,, ఇత్యాదినా ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తేషాం మోహమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కర్మణీత్యాదినా ॥ అకోవిదాః యథా బన్ధాయ న భవతి తథా కర్మ కర్తుమజ్ఞాః న చాభిజ్ఞాన్ పృచ్ఛన్తి యతః- స్తబ్ధాః అనమ్రాః-తత్ర హేతుః - మూర్ఖా అపి-పణ్డితానాత్మనో మన్యన్తే అతః " అపామ సోమమమృతా అభూమ - అక్షయ్యం హ వై చాతుర్మాస్య యాజినస్సుకృతం భవతి - యత్ర నోష్ణం న శీతం న గ్లానిర్న వ్యాధయః ,, ఇత్యాదికయా - యయా మాధ్వ్యా శ్రోత్రప్రీతిమాత్రకారిణ్యా-గిరా- ఉత్సుకాః మూఢాస్తయా-చాటుకాన్ అప్సరోభిస్సహ చరిష్యామ ఇత్యేవం విధాని ప్రియవాక్యాని-వదన్తి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కించ ॥ తేషాం కర్మాభినివేశాత్కామక్రోధదమ్భాదయో వర్ధన్త ఇత్యాహ ॥ రజసేతి త్రిభిః ॥ ఘోరోఽభిచారాదిసంకల్పో యేషాం తే - అహేస్సర్పస్యేవ మన్యు - ర్యేషాం తే మానినః అహంకారిణః-అచ్యుతప్రియాన్ - హసన్తి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కాముకత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ వదన్తీతి ॥ ఉపాసితాః స్త్రియో యైస్తే-న తు వృద్ధోపసేవినః-మైథున్యం మిథునసుఖమేవ-పరముత్కృష్టం-యేషు- తేషు-గృహేషు-అన్యోన్యం - ఆశిషో-వదన్తి " ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్ । ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధన ,, మిత్యాదికాః-ప్రవదన్తి-తద్ద్వారేణ ప్రరోచనాం జనయన్తీత్యభిప్రాయః , దామ్భికతాం ప్రపఞ్చయతి ॥ యజన్తీతి ॥ అసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం లోభాదప్రదీయమానాశనాచ్ఛాదనదక్షిణం యథా తథా - యజన్తి - వృత్త్యై జీవనార్థం - పరం కేవలం పశూన్ ఘ్నన్తి-అతద్విదః హింసాదోషానభిజ్ఞాః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ మానితాం ప్రపఞ్చయతి ॥ శ్రియేతి ॥ శ్రీః ధనాదిసంపత్ -విభూతిరైశ్వర్యం గ్రామాధిపత్యాది- అభిజనః సత్కులప్రసూతత్వం - త్యాగో దానం-రూపం దేహసౌష్ఠవం బలం దేహజం - కర్మ శ్రౌతం స్మా

ర్థంచ ఏభి-ర్జాతో-యః-స్మయోగర్వ-స్తేనా-న్ధాఅవివిక్తా - ధీ-ర్యేషాం తే-ఈశ్వరసహితా న్సతః-అవమన్యన్తే ॥ ౯ ॥ కించ॥ ఏవంవర్తమానాస్తేవేదతత్త్వార్థంస్ఫుటమపినజానన్తీత్యాహ ॥ సర్వేష్వితి ॥ సర్వేషుతనుభృత్సుజీవేషు-శశ్వత్ సదా, అవస్థితం-కేనరూపేణావస్థితమిత్యత ఆహ ॥ ఆత్మానమీశ్వరమితి ॥ ఆత్మతయా-ఈశ్వరతయాచావస్థితం ॥ ఏవమపితద్గతదోషాస్పృశ్యత్వమాహ ॥ యథాఖమితి ॥ అతఏవ అభీష్టంనిరతిశయపురుషార్థరూపం- వేదోపగీతంవేదాన్తవేద్యస్వరూపస్వభావ-మీశ్వరం , నచశృణ్వతేతద్వార్తాంనశృణ్వన్తీత్యర్థః - కింతు మనోరథానాం-వార్తయా, ప్రవదన్తిప్రవదన్తఃకాలంనయన్తీత్యర్థః , కుతః యత-స్తే , అబుధాఃఅజ్ఞాః, వేదోపగీతంనశృణ్వతేఇత్యనేనవేదార్థతత్త్వావగమోఽపినతేషాంవిద్యతఇతి సూచితం "ఉపాసితస్త్రీయోగ్యహేషుమైథున్యసుఖేష్వి,, తీవ్యవాయోఽసిద్ధః "వృత్త్యేపరంఘ్నన్తిపశూనతద్విద,, క్షత్రియాగీయమాంసభక్షణం - తథాతుల్యన్యాయాద్యాగీయసురాపాననిన్దాఽప్యభిప్రేతా "శ్రియావిభూత్యే,, తివిత్తనిన్దాచకృతా ॥ ౧౦ ॥ నను "ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థంస్త్రియముద్వహేత్ |ఋతావుపేయాత్| పశుమాలభేత| యజమానపఞ్చమాఇడాంభక్షయన్తి| హుతశేషమశ్నీయాత్ | సౌత్రామణ్యాంసురాగ్రహాన్గృహ్ణీత|ప్రతిగ్రహాదినాధనమార్జయే,,దిత్యదిభిశ్శాస్త్రైర్వ్యవాయాదీనాంనియమితత్వాత్ కిమితితన్నిన్దాక్రియతఇత్యాశఙ్క్యతే ॥ లోకఇతి ॥ వ్యవాయఃస్త్రీసఙ్గః,వ్యవాయాదయో నిత్యాః,రాగతోనిత్యప్రాప్తాః , జన్తోఃప్రాణిమాత్రస్య ,తత్, స్తత్రతాసు,చోదనావిధి,ర్నాస్తి-కింతు-తేషువ్యవాయాదిషు , వ్యవస్థితిః - శాస్త్రస్యాప్రాప్తార్థగోచరత్వాత్ రాగప్రాప్తవ్యవాయాదయోనవిధేయాః - కింతు - వ్యవస్థితిమాత్రంశాస్త్రకృత్యమిత్యర్థః - తదేవప్రవృణోతి,వివాహాదిభిఃవ్యవస్థితిరతసంబన్ధః - వివాహగృహీతాయామేవవ్యవాయఃకార్యః - యజ్ఞఏవామిషసేవా , సౌత్రామణ్యామేవసురాగ్రహః - ఇతినియమఃక్రియతఇత్యర్థః - నియమఫలభూ

త్యాగేనరూపేణబలేనకర్మణా | జాతస్మయేనాన్ధధియస్సహేశ్వరాన్సతోఽవమన్యన్తిహరేఃప్రియాన్ఖలాః॥
సర్వేషుశశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితంయథాఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరమ్ | వేదోపగీతంనచశృణ్వతేబుధామనోరథానాంప్రవదన్తివార్తయా ॥ ౧౦ ॥ లోకేవ్యవాయామిషమద్యసేవానిత్యాస్తుజన్తోర్నహితత్రచోదనా |వ్యవస్థితిస్తేషువివాహయజ్ఞసురాగ్రహైరాసునివృత్తిరిష్టా॥ ౧౧ ॥ ధనంచధర్మైకఫలంయతోవైజ్ఞానంసవిజ్ఞానమనుప్రశాన్తిః|గృహేషుయుఞ్జన్తికళేబరస్యమృత్యుంనపశ్యన్తిదురన్తవీర్యమ్॥ ౧౨ ॥యత్ప్రాణభక్షోవిహితస్సురాయాస్తథాపశోరాలభనంనహింసా | ఏవంవ్యవాయఃప్రజయానరత్యా ఇమంవిశుద్ధం నవిదుస్స్వధ

ర్మంసంకోచమాహ ॥ ఆసునివృత్తిరిష్టేతి ॥ ఆసు , వ్యవాయామిషమద్యసేవాసు , నివృత్తిః - పరదారేభ్యోఽనృతుకాలేభ్యః అయాగీయామిషమద్యసేవాభ్యాం చనివృత్తి - రిష్టా - నతుస్వదారాదిభ్యః ॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యేవంస్వదారాదిషునియమితావ్యవాయాదయో ననిన్ద్యాస్తథాప్యుపయోగవిశేషమవిజ్ఞాయకేవలందేహసుఖార్థతయోపయుజ్యమానాని న్ద్యాన్యేత్యభిప్రాయేణోత్తరమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనమితి ॥ తావద్ధనస్యోపయోగవిశేషం వదన్తదన్యథోపయుక్తస్యానర్థహేతుతామాహ ॥ ధనంచేతి ॥ చస్త్వర్థః - ధనంతు -ధర్మైకఫలం - ధర్మఏకఏవఫలం యస్యతత్ - ధర్మైకసాధనం - ప్రతిగ్రహాదినాసంపాదితేనధనేనభగవత్ప్రీతికరంధర్మమేవసంపాదయేత్- నతువిషయభోగమిత్యర్థః- ఏవంచేత్తత్సఫలమితివక్తుంధర్మంవిశినష్టి ॥ యతోధర్మా - త్సవిజ్ఞానంచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయప్రకారవైవిధ్యజ్ఞానసహితం - జ్ఞానంభగవద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం -అనుజ్ఞానాదను-పశ్చా - త్ప్రశాన్తిః అశనాయాద్యూర్మిషట్కరాహిత్యంచ, భవతి-తాదృశధర్మైకఫలంధనమిత్యర్థః - ఏవంధర్మైకఫలమవిజ్ఞాయ- కేచి-త్కేవలం - గృహేషు-యుఞ్జన్తివిషయభోగార్థతయావినియుఞ్జతే-దురన్తవీర్యం - కళేబరస్య-మృత్యుం - నపశ్యన్తిచ-అతి - స్తేనిన్ద్యాఇతిభావః- కళేబరస్యేతితాదర్థ్యేషష్ఠీ - కళేబరార్థతయాగేహదేహసుఖార్థంయుఞ్జన్తీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అథసురామిషసేవావ్యవాయానాముపయోగవిశేషాన్వదన్కేషాంచిత్తదజ్ఞానమాహ ॥ యత్ప్రాణభక్షఇతి ॥ సురాయాఃయజ్ఞ ఇత్యాదిః పశోరిత్యస్యభక్షఇత్యన్తః - యజ్ఞేసురాయాః-తథా - పశోశ్చభక్షఇతియత్-యజ్ఞీయసురామిషసేవేత్యర్థః,స , ప్రాణభక్షో-విహితః-ప్రాణఃపరమాత్మా , ప్రాణనహేతుత్వాత్ - తథాచశ్రుతిః "కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాదితి,, ప్రాణశరీరకత్వాద్వా- తథాచశ్రుతిః "మనోమయఃప్రాణశరీరనేతే,, తిస్వప్రాణశరీరకస్యపరమాత్మనోభక్షణతయావిహితః - స్వయజ్ఞసాద్గుణ్యార్థంస్వప్రాణశరీరకపరమాత్మనోభక్షణతయాయజ్ఞీయసురామిషసేవావిహితేత్యర్థః- ప్రాణభక్ష

౧౩ ॥ శ్లో॥ పా ॥ యద్ఘ్రాణ.

ఇతిపారేచ, ఘ్రాణాత్మకో భక్షః - వతుపానాత్మకఇత్యర్థః - ఏవంచేన్నదుష్యతి, ప్రత్యుత - విశుద్ధోభవతి - అన్యథానశుద్ధ్యత్యే వేతిభావః - తథాచగీతంభగవతా " యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తోముచ్యన్తేసర్వకిల్బిషైః । భుఞ్జతేతేత్వఘంపాపాయేపచన్త్యాత్మకారణా ,, దితిచ ఏవంచేదాలంభనంనహింసాత్మకం కింతు - పశ్వాత్మకోజ్జీవనాత్మకంభవతీత్యాహ ॥ ఆలమ్భనంనహింసేతి॥ తథాచశ్రుతిః " నవాఉవేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాగ్ంఇదేషిపథిభిస్సుగేభిః । యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృతస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి,,తి - ప్రజయేత్యర్థ్య యినేనవసతీతివద్ధేత్వర్థేతృతీయా - నరత్యైన్యరతసుఖార్థమిత్యర్థః - ఏవంచేత్ - పితృఋణాద్విముక్తోభవతి - తథాచశ్రుతిః " త్రిభిరృణవాజాయతే,, ఇత్యుపక్రమ్య " ప్రజయాపితృభ్య,, ఇతి - ఇమంవిశుద్ధం ధర్మంనవిదుః - నరత్యైఇతియదిమమితిసంబన్ధః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇత్థమజానతాంనిష్ఠాంప్రపఞ్చయన్గతిమాహ ॥ యేత్వితిపఞ్చభిః - ఏవంవిధంధర్మం - నవిదన్త్యనేవంవిదః - అతఏవా - సన్తః - స్తబ్ధాః అవినీతాః - సదభిమానినః - సన్తోవయమిత్యభిమానవన్తః - విస్రబ్ధాః నిశ్శఙ్కాః , పశూన్ , ద్రుహ్యన్తి , ద్రోహవిషయాణాం పశూనాంకర్మత్వవివక్షాయాముపపదవిభక్తేః కారకవిభక్తిర్బలీయసీతిన్యాయాత్ " క్రుధద్రుహో " తిచతుర్థీంబాధిత్వాకర్మణిద్వితీయా - తచపశవః , ప్రేత్యాముత్ర , తాన్ద్రోగ్ధౄన్ , ప్రేతాన్ , ఖాదన్తి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ కించద్విషన్తఇతి - అభిచారాదినా , ద్విషన్తః పరశరీరేషుకృతోద్వేషస్తదన్తరాత్మనిస్వస్యాప్యాత్మనిభగవత్యేవపర్యవస్యతీత్యభిప్రాయేణస్వాత్మానంహరిమీశ్వరమిత్యుక్తం - సానుబన్ధేపుత్రకళత్రాదిసహితే - మృతకే శవతుల్యే - స్వదేహే - బద్ధః నిరూఢః - స్నేహః - యేషాన్తే - అధః నరకే - పతన్తి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ కించైషాంసద్గతిస్సర్వథాదుర్లభేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ కైవల్యంజ్ఞాననిష్ఠాం - అసంప్రాప్తాః మూఢతాంచ - అతీతాః అప్రాప్తాః - తే

ర్మమ్ ॥ ౧౩ ॥ యేత్వనేవంవిదోఽసన్తః స్తబ్ధాస్సదభిమానినః । పశూన్ద్రుహ్యన్తివిస్రబ్ధాః ప్రేత్యఖాదన్తితేచ తాన్ ॥ ౧౪ ॥ ద్విషన్తః పరకాయేషుస్వాత్మానంహరిమీశ్వరమ్। మృతకేసానుబన్ధేఽస్మిన్బద్ధస్నేహాః పతన్త్యధః॥ ౧౫ ॥ యేకైవల్యమసంప్రాప్తాయేచాతీతాశ్చమూఢతామ్ । త్రైవర్గికాహ్యక్షణికాఆత్మానంఘాతయన్తితే॥ ౧౬ ॥ ఏతఆత్మహనోఽశాన్తాఅజ్ఞానేజ్ఞానమానినః। సీదన్త్యకృతకృత్యావైకాలధ్వస్తమనోరథాః॥ ౧౭ ॥ హిత్వాఽత్యాయాసరచితాగృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః। తమోవిశన్త్యనిచ్ఛన్తోవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥ ౧౮ ॥

రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కాలేసభగవాన్కిం వర్ణః కీదృశోనృభిః । నామ్నా వా కేనవిధినాపూజ్యతేతదిహోచ్యతామ్॥ ౧౯ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచకలిరిత్యేషుకేశవః । నానావర్ణాభిధాకారోనానైవవిధినేజ్యతే ॥ ౨౦॥ కృతేశుక్లశ్చతుర్బాహుర్జటిలోవల్కలామ్బరః । కృష్ణాజినోపవీతాక్షాన్బిభ్రద్దణ్డకమణ్డలూ॥ ౨౧ ॥ మనుష్యాస్తుతదాశాన్తానిర్వైరాస్సుహృదస్సమాః । యజన్తితపసాదేవంశమేనచదమేనచ॥ ౨౨ ॥ హంసస్సువర్ణోవైకుణ్ఠోధర్మోయోగేశ్వరోఽమలః । ఈశ్వరః పురుషోఽవ్యక్తః పరమాత్మేతిగీయతే॥ ౨౩ ॥ త్రేతాయాంరక్తవ

త్రైవర్గికాః త్రివర్గప్రధానాః - అక్షణికాః ఉపశాన్తిక్షణరహితాః - దేహాదిస్థైర్యబుద్ధయోవా - స్వాత్మానం - ఘాతయన్తి - కేవలమజ్ఞాః తత్త్వవిదుపదేశాత్తరన్తి - జ్ఞాననిష్ఠాస్తుస్వతఏవ - అన్తరితామూర్ఖాస్తునోభయథే - త్యభిప్రాయేణకైవల్యమసంప్రాప్తాయేచాతీతాశ్చమూఢతామిత్యుక్తం - ఆత్మానంఘాతయన్తీత్యస్యాత్మనోసత్ప్రాయతారూపామన్తతః స్థావరతాంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కించ ॥ ఏతఇతి ॥ ఏతే - ఆత్మహనః - అశాన్తాః అశనాయాదిపీడితాః - అజ్ఞానేసత్యపిజ్ఞానమానినః జ్ఞానసద్భావాభిమానవన్తః - కాలేన - ధ్వస్తాః మనోరథాయేషాం తే - అతఏవా - కృతకృత్యాః - సీదన్తిజీవదశాయాంక్లిశ్యన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఆత్యాయాసేన - రచితాః - సంపాదితాః - గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః - హిత్వా - అనిచ్ఛన్తోఽపి - తమోనరకం - విశన్తి వాసుదేవపరాఙ్ముఖాస్తమోవిశన్తీత్యనేనవాసుదేవభక్తాస్తుతత్పదంవిశన్తీతిసూచితమ్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తత్రవిశేషంపృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్కాలఇతి ॥ కింవర్ణః కీదృగ్విధవర్ణవాన్ - కీదృశః కీదృగాకారః - కేనవా - నామ్నా - కేనవావిధినా, పూజ్యతే - తదేతత్సర్వ - మిహాధునోచ్యతామ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కృతమితి॥ ఏషుకృతాదికాలేషు - నానాప్రకారా - వర్ణాభిధాకారా - యస్యసః - నానైవవిధినావివిధేనైవమార్గేణ - పూజ్యతే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ కృతఇత్యాదినా॥ కృష్ణాజినాదీన్బిభ్రదితిబ్రహ్మచారివేషోదర్శితః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ మనుష్యాస్త్వితి॥ తదాకృతయుగే - మనుష్యాభగవదారాధకాః - శాన్తాః - తదేవదర్శయతి - నిర్వైరాః - సుహృదస్సర్వభూతసుహృదః - సమాస్సమదర్శినః - శమేనదమేనచసహితేన - తపసాధ్యానయోగేన - యజన్తిఆరాధయన్తి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ హంసోవిశుద్ధః, సువర్ణః శోభనావయవః - ధర్మో ధర్మనిర్వాహకః - యోగేశ్వరోయోగనిర్వాహకః - అమలః హేయప్రతిభటః - అవ్యక్తః ప్రత్యక్షాదిభిర్నవ్యజ్యతే - పరమాత్మాలోకత్రయాన్తః ప్రవేశనియమనాభ్యాంధారకః - ఇత్యేవంవిధైః - గుణైః - నామభిర్గీయతే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ త్రేతాయామితి ॥ అసౌభగవాన్ - త్రిగుణా - దీక్షాంబిభ్ర

తా, మేఖలా-యస్యసః-హిరణ్యకేశః పిఙ్గళకేశః-త్రయ్యాత్మా త్రయీప్రతిపాద్యయజ్ఞనిర్వాహకః , యజ్ఞమూర్తిర్వా, వేదశరీరకోవా-స్రుక్స్రువాదీని-ఉపలక్షణానిచిహ్నాని-యస్యసః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తమితి ॥ తదాత్రేతాయాం , భగవన్తం-సర్వదేవమయం తచ్ఛరీరకత్వాత్తత్ప్రచురం-త్రయ్యావిద్యయా-వేదోక్తకర్మణా, యజన్తి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ విష్ణురితి ॥ యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకః, పృశ్నిగర్భః పృశ్నిపుత్రః, వృషాకపిః-వృషః కామాభివర్షకః - అకమ్పయతి విధునోతి క్లేశానిత్యాకపిః-సచాసౌ సచ-జయన్తో ఽసర్వదాజయన్తః ఉరుగాయః, ఉరుబహుధా గీయతే ఇతి తథా, ఇత్యేవంవిధైః-గుణైర్నామభిః, ఈర్యతే ఽభిధీయతే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ద్వాపర ఇతి ॥ నిజాని చక్రాదీని ఆయుధాని - యస్య సః , శ్రీవత్సో నామ వక్షసి దక్షిణభాగే స్వర్ణాభః ప్రదక్షిణావర్తః, స-ఆదిర్యేషాం కరచరణాదిగతపద్మాదీనాం-తైరఙ్కైః-చిహ్నైః లక్షణైః బాహ్యైః కౌస్తుభాదిభిశ్చ, ఉపలక్షితః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ మహారాజస్యోపలక్షణాని ఛత్రచామరాదీని-యస్య సః - తం పరం పురుషం- హే నృప జిజ్ఞాసవః తత్త్వత్రయజ్ఞానేచ్ఛవః - మర్త్యాః-వేదతన్త్రాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తవిధానాభ్యాం , యజన్తి పూజయన్తి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ నామాన్యాహ ॥ నమస్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇత్యేవంవిధైర్నామభిః-హే ఉర్వీశ భూపతే, జగదీశ్వరం, స్తువన్తి, నానాతన్త్రేతి ॥ కలావపి నానావిధేన - తన్త్రవిధానేన - యథా - యజన్తి-తచ్ఛృణు ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ త్విషాకాన్త్యా-కృష్ణవర్ణం-ఇన్ద్రనీలమణివదుజ్జ్వలవర్ణమిత్యర్థః-కృష్ణం శ్రీకృష్ణం- అఙ్గాని హృదయాదిమన్త్రమూర్తయః - ఉపాఙ్గాని కౌస్తుభాదీని , అస్త్రాణి సుదర్శనాదీని-పా

ర్ణోఽసౌ చతుర్బాహుస్త్రిమేఖలః । హిరణ్యకేశస్త్రయ్యాత్మా స్రుక్స్రువాద్యుపలక్షణః ॥ ౨౪ ॥ తం తదా మనుజా దేవం సర్వదేవమయం హరిమ్ । యజన్తి విద్యయా త్రయ్యా ధర్మిష్ఠా బ్రహ్మవాదినః ॥ ౨౫ ॥ విష్ణుర్యజ్ఞః పృశ్నిగర్భః సర్వదేవ ఉరుక్రమః । వృషాకపిర్జయన్తశ్చ ❀ ఉరుగాయ ఇతీర్యతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపరే భగవాన్ శ్యామః పీతవాసా నిజాయుధః । శ్రీవత్సాదిభిరఙ్కైశ్చ లక్షణైరుపలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ తం తదా పురుషం మర్త్యా మహారాజోపలక్షణమ్ । యజన్తి వేదతన్త్రాభ్యాం పరం జిజ్ఞాసవో నృప ॥ ౨౮ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమః సఙ్కర్షణాయ చ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ తుభ్యం భగవతే నమః ॥ ౨౯ ॥ నారాయణాయ ఋషయే పురుషాయ మహాత్మనే । విశ్వేశ్వరాయ విశ్వాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ద్వాపర ఉర్వీశ స్తువన్తి జగదీశ్వరమ్ । నానాతన్త్రవిధానేన కలావపి యథా శృణు ॥ ౩౧ ॥ కృష్ణవర్ణం త్విషాకృష్ణం సాఙ్గోపాఙ్గాస్త్రపార్షదమ్ । యజ్ఞైః సఙ్కీర్తనప్రాయైర్యజన్తి హి సుమేధసః ॥ ౩౨ ॥ ధ్యేయం సదా పరిభవఘ్నమభీష్టదోహం తీర్థాస్పదం శివవిరిఞ్చినుతం శరణ్యమ్ । భృత్యార్తిహం ప్రణతపాల భవాబ్ధిపోతం వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౩ ॥ త్యక్త్వా సుదుస్త్యజసురేప్సితరాజ్యలక్ష్మీం ధర్మిష్ఠ ❀ ఆర్యవచసా యదగాదరణ్యమ్ । మాయామృగం దయితయేప్సితమన్వధావద్వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం యుగానురూపాభ్యాం భగవాన్ యుగవర్తిభిః । మనుజైరిజ్యతే రాజన్ శ్రేయసామీశ్వరో హరిః ॥ ౩౫ ॥ కలిం సభాజయన్త్యార్యా గుణజ్ఞాః సారభాగినః । యత్ర సఙ్కీర్తనేనైవ సర్వ

ర్షదాః సునన్దనన్దాదయః - తత్సహితం-సంకీర్తనప్రాయైః సఙ్కీర్తనప్రచురైః - యజ్ఞైరర్చనాత్మకైః , సుమేధసో వివేకినః, యజన్తి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ సఙ్కీర్తనప్రకారం దర్శయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధ్యేయమితి ॥ హే ప్రణతపాల హే మహాపురుష, తే-చరణారవిన్దం-వన్దే - కథంభూతం, ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం - సదేతి సర్వత్ర సంబధ్యతే - ధ్యేయత్వే హేతవః - కుటుమ్బవృద్ధ్యాదిభిరన్యైః - పరిభవస్తిరస్కారః, తం హన్తీతి తథా, తత్, కిఞ్చ - అభీష్టదోహం ఇష్టార్థపూరకం చ, కిఞ్చ- తీర్థాస్పదం గఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయత్వేన పరమపావనం - శివవిరిఞ్చిభ్యాం నుతం సంస్తుతం - శరణ్యం శరణార్హం - న కేవలమభీష్టదోహమేవా - పితు-భృత్యార్తిహం భక్తానామనిష్టనివారకం చ , న కేవలం యత్కిఞ్చిదార్తిహం-అపితు - సకలార్తినిదానభూతస్య భవాబ్ధేః-పోతం ప్లవవత్తారణసాధనమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ హే ధర్మిష్ఠ-ఆర్యస్య పితుర్దశరథస్య-వచసా - సురైరపీప్సితాం, రాజ్యలక్ష్మీం-త్యక్త్వా - యచ్చరణారవిన్దం కర్తృ-అరణ్యం ప్రాప్య-గాత్, యచ్చ - దయితయా జానక్యా-ఈప్సితం-మాయామృగం - అన్వధావత్, తత్ , తే-పదారవిన్దం వన్ద ఇతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ యుగానురూపాభ్యామిత్యన్యనామరూపాభ్యామితి విశేషాద్ధ్యాహారః ఇజ్యతే ఆరాధ్యతే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ప్రసఙ్గాదేషు యుగేషు కలిరేవ శ్రేష్ఠ ఇత్యాహ ॥ కలిమితి ॥ గుణజ్ఞాః-సత్స్వపి దోషేషు గుణమేవ యే జానన్తి - తథా, సారభాగినః సారగ్రాహిణః - ఆర్యాః-కలిం, సభాజయన్తి బహుమానయన్తి - కోఽసౌ గుణ ఇత్యత స్తమాహ, యత్ర కలౌ - సంకీర్తనేనైవ, సర్వః - స్వాభిలషితోఽర్థః - లభ్యతే, తథా చ స్మర్యతే " ధ్యాయన్కృతే యజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సఙ్కీర్త్య కేశవమ్ " ఇతి-సఙ్కీర్తనమాత్రస్యైవాభి

షితపురుషార్థసాధనావహత్వరూపగుణాత్కలిమేవసభాజయన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ యతస్తుకలౌసఙ్కీర్తనమేవాభిలషితార్థసాధనం,మత - స్తతోఽన్యోనవిద్యతేలాభఇత్యాహ ॥ నహీతి ॥ అతస్సఙ్కీర్తనాత్,పరమో,లాభఃపురుషార్థసాధనం-న విద్యతే. లభ్యతేనేనేతిలాభః - శాహులకాత్కరణేఘఞ్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ యతసఙ్కీర్తనాత్,ప్రయాణాదనువృత్తాం,పరమాంశాన్తిం అశనాయాదిరహితతాం -ముక్తిమితియావత్,విన్దేత,సంసృతి,ర్నశ్యతిచ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యతశ్చకలౌ ముక్త్యుపాయస్సుకరః,తతః,కృతాదిత్రయయుగవర్తిన్యఃప్రజాఃకలావుత్పత్తిమిచ్ఛన్తీత్యాహ॥ కృతాదిష్వితి ।నకేవలమిచ్ఛన్త్య - పితు,యథాసమ్భవముద్భవిష్యన్తిచేత్యాహ ॥ కలావితి ॥ నారాయణఏవ,పర,మయనంప్రాప్యంప్రాపకమాధారశ్చ,యేషాం, తే-అష్టాక్షరచిన్తనపరాఇతిభావః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ క్వభవిష్యన్తీత్యతఆహ॥క్వచిదితి॥తత్రతత్రద్రవిడేషుదేశేషు తత్రాపిక్వేత్యతఆహ । తామ్రపర్ణీతి ॥ కుత స్తత్రత్యానాంనారాయణపరాయణతేత్యతఆహ । యేపిబన్తీతి ॥ హేమనుజేశ్వర-తాసాం-జలపానప్రభావా,న్నిర్మలాన్తఃకరణాఃభగవతి - వాసుదేవ- భక్తాభవన్తీత్యర్థః - పిబన్తీతిపానోక్తిఃస్నానాదీనాముపలక్షణార్థః - ప్రాయోభక్తాఇత్యనేనకేషాఞ్చిదేవతత్రప్రబలప్రతిబన్ధవశాత్తస్మిన్నభక్తిరితిసూచితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ యత్ర,సఙ్కీర్తనేనైవేతిసుకరోపాయత్వేనోక్తంసఙ్కీర్తనం ప్రతిబన్ధభూయస్త్వసమ్భావనయాదుష్కరంమత్వాతంరాజానమాలక్ష్యతతోఽపిసుకరంప్రపదనాఖ్యముపాయంతస్యపూర్వోత్తరాఘరూపసకలప్రతిబన్ధకవిరోధిత్వం చాహద్వాభ్యామ్ ॥ దేవర్షీతి ॥ హేరాజన్-అయం,దేవాదీనాంచ పితౄణాంచ,నఋణీ- అతఏవ,నతేషాంకింకరః,నాభీష్ట

స్పర్గో ✻ పలభ్యతే । ౩౬ ॥ నహ్యతఃపరమోలాభోదేహినాంభ్రామ్యతామిహ ।యతోవిన్దేతపరమాం
శాన్తింనశ్యతిసంసృతిః। ౩౭ ॥కృతాదిషుప్రజారాజన్కలావిచ్ఛన్తిసంభవమ్ ।కలౌఖలుభవిష్యన్తినారాయణ
పరాయణాః।౩౮ ॥ క్వచిత్క్వచిన్మహాభాగ ద్రమిడేషుచభూరిశః । తామ్రపర్ణీనదీయత్రకృతమాలాపయస్వి
నీ । ౩౯ ॥ కావేరీచమహాపుణ్యా।ప్రతీచీసురవర్త్మగా।ఏపిబన్తిజలంతాసాంమనుజామనుజేశ్వర ॥ ౪౦ ॥ప్రా
యోభక్తాభగవతివాసుదేవేఽమలాశయాః । యత్రసఙ్కీర్తితోస్మాకం హరిర్దాస్యత్యసంభవమ్ ॥ ౪౧ ॥
దేవర్షిభూతాప్తనృణాంపితౄణాంనకింకరోనాయమృణీచరాజన్ ।, సర్వాత్మనాయశ్శరణంశరణ్యంగతో
ముకున్దంపరిహృత్యకృత్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ స్వపాదమూలంభజతఃప్రియస్యత్యక్తాన్యభావస్యహరిఃపరేశః । వికర్మ
యచ్చోత్పతితంకథంచిద్ధునోతిసర్వంహృదిసన్నివిష్టః । ౪౩ ॥ నారదఉవాచ ॥ ధర్మాన్భాగవతానేవంశ్రు
త్వాసమిథిలేశ్వరః । జాయన్తేయాన్మునీన్ప్రీత స్సోపాధ్యాయోహ్యపూజయత్ ॥ ౪౪ ॥ తతోఽన్తర్దధిరేసి
ద్ధాస్సర్వలోకస్యపశ్యతః । రాజాధర్మానుపాతిష్ఠన్నవాపపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ త్వమప్యేతాన్మహాభాగధ
ర్మాన్భాగవతాన్శ్రుతాన్ । ఆస్థితశ్శ్రద్ధయాయుక్తోనిస్సఙ్గోయాస్యసే ✻ పరమ్॥ ౪౬ ॥యువయోఃఖలుదమ్ప

ర్హి,తత్రా,ప్తాఃపోష్యాఃకుటుమ్బినః - ఇతరేదేవాదయః-పఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః - కోఽసౌ,యః,కృత్యం - పరిహృత్య-చరమశ్లోకఇవాత్రాపియథాసంప్రదాయంపరిత్యాగోఽవగన్తవ్యః - శరణ్యంశరణార్హం - ముకున్దం- సర్వాత్మనాసర్వభావేనప్రాప్యప్రాపకభావేన - శరణం,గతః - సోఽయం - నదేవాదీనామృణీత్యనేనసంసృతిహేతుభూతముక్తివిరోధిఋణత్రయవిరోధిత్వంప్రపదనస్యోక్తం-అనేనపూర్వాఘవిరోధిత్వంఫలితం -నదేవాదీనాంకింకరఇత్యనేనతత్ప్రీత్యావహకర్మస్వధికారోప్యధస్తః-పరిహృత్యకృత్యమిత్యనేనదేవాదికైఙ్కర్యరూపయజ్ఞాదికర్మసాధ్యఫలాభిసన్ధిర్నిరస్తః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ స్వపాదమూలమితి॥హరిరాశ్రితదురితహరః - పరేశోభగవాన్- స్వపాదమూలం,భజతఃసంశ్రయతః - ఉపాయోపేయభావేనసేవమానస్యేత్యర్థః - త్యక్తః - అన్యస్మిన్దేవతాన్తరాదౌ,భావఃఉపాయోపేయభావో,యేనసః,తస్య - ప్రియస్య-హేతుగర్భాణ్యేతానివిశేషణాని- నహినిరతిశయప్రీతివిషయగతోదోషఃప్రీతిమతోవైముఖ్యాపాదకః-కిన్తు - నిరాచికీర్షావిషయఏవేతిభావః-యత్,వికర్మశాస్త్రవిరుద్ధంకర్మ- కథంచిత్ప్రమాదాదినా-ఉత్పతితంచేత్,తత్సర్వం-హృది,సన్నివిష్టో - హరిః,ధునోతినాశయతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ధర్మానితి॥జాయన్తేయాన్జయన్త్యాఃపుత్రాన్,మునీన్కవ్యాదీన్ - ఉపాధ్యాయైఃసహితః-ప్రీతస్సన్,పూజయామాస ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతఇతి॥ సర్వస్యలోకస్య-పశ్యతస్సతః-సిద్ధాఃకవ్యాదయః-అన్తర్దధిరే,రాజానిమిః,తద్ధర్మాన్సిద్ధైరుపదిష్టా-నుపాతిష్ఠన్-పరమాంగతింముక్తిమాప ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ త్వమపీతి॥ హేమహాభాగ,వసుదేవ-శ్రుతాన్-మత్తఇతిశేషః-ఏతాన్జాయన్తేయజనకసంవాదాన్భాగవతాన్-ధర్మాన్ - నాస్థితఃఅనుతిష్ఠన్ - శ్రద్ధయానిష్పాదయిషితత్వరయా-యుక్తఃసహితః- నిస్సఙ్గఃదేహతదనుబన్ధిషుఆసక్తిరహితః - అయం-జీవద్దశాయాముపదేశః-తతః పరం - పదమితిశేషః-యాస్యసెప్రాప్స్యసె ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ శాస్త్రప్రక్రియయముక్త్వా-యువాన్తుకృతార్థావేవేత్యాహ। యువయోరితి॥కుత

యత్ యస్మాత్-వాం యువయోః పుత్రతాం-ఉగమత్ ప్రాప్తః- అతో-యువాం, కృతార్థావితి భావః ॥ ౪౭ ॥ తావన్మాత్రేణ కథం కృతార్థతేత్యత్రాహ । దర్శనేతి । కృష్ణే పుత్రస్నేహం-కుర్వతోః-వాం యువయోః-తస్య-దర్శనాదిభిః-ఆత్మా పావితః శోధితః-భగవత్ప్రాప్తియోగ్యః నిరస్త తత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః కృత ఇత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ నను దేహానుబన్ధిని స్నేహో బన్ధాయైవ భవేత్ - తత్కథం కృష్ణే వాం పుత్రస్నేహ ఆత్మపావన హేతురిత్యత్రాపి పయస్వై లక్షణ్యాద్యత ఏవ పునరాన్యాయే నాహ । వైరేణేతి । శిశుపాలాదయో నృపతయః-శయనాసనాదౌ యత్ యస్మిన్ కృష్ణే విషయే - వైరేణాపి-ధ్యాయన్తః - తస్య-గతివిలాసాద్యైః- ఆకృతధియః - తత్తదాకారాధీ ర్యేషాం తే - తత్సాన్ద్ర్యం తత్సాధర్మ్యం- ఈవాపుః-కిం పునర్వక్తవ్యం అనురక్తధియాం - భవాదృశాం-తత్సామ్యం భవతీతి - నహ కస్మింశ్చిద్వైరస్య తత్సామ్యావహత్వం దృష్టం-కృష్ణే తు శిశుపాలాదీనాం దృష్టం యతో యుద్వషయో వైరభావ ఏవ నిరతిశయానుభావవాన్ కిం పునః స్నేహభావ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ నను సేవ్యపేక్షిత-యత్ కృష్ణో లోకపిలక్షణః - సోఽపి ప్రాకృతో మమ పుత్ర ఇత్యత ఆహ ॥ మాఽపత్యబుద్ధిమితి ॥ కృష్ణే-కేవల-మపత్య-బుద్ధిం పుత్రబుద్ధిం-మాకృథాః - నకురు అజాగమశ్చాన్యస్తత్ర హేతు త్వనవిశనష్టి - యోగీశ్వరాణాం - షపథపచిత్రశక్తిమతాం విశ్వేశ్వరే తత్థే వా మనుష్యాణి చేష్టితాని త్వయైవ దృష్టానీతి భావః- పరే ప్రకృత్యపిలక్షణే-అవ్యయే తదన్తరాత్మతయా ఉవస్థిత త్వేఽపి తద్గతదోషసంస్పర్శరహితే - స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే చ, నన్వేవంవిధశ్చేత్తదసాధారణ వేషః కిం న దృశ్యత ఇత్యత ఆహ - మాయామానుషభావేన - మాయయా సంకల్పాత్మికయా హేతుభూతయా-యా-మనుష్యభావః మనుష్యాక-

త్యైశ్వర్యేశనాపూరితం జగత్ । పుత్రతామగమద్యద్వాం భగవానీశ్వరో హరిః ॥ ౪౭ ॥ దర్శనాలిఙ్గనాలాపైశ్శయనాసనభోజనైః । ఆత్మా వాం పావితః కృష్ణే పుత్రస్నేహం ప్రకుర్వతోః ॥ ౪౮ ॥ వైరేణ యన్నృపతయశ్శిశుపాలపౌణ్డ్రసాల్వాదయో గతివిలాసవిలోకనాద్యైః । ధ్యాయన్త ఆకృతధియశ్శయనాసనాదౌ తత్సామ్యమాపురనురక్తధియాం పునః కిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మాఽపత్యబుద్ధిమకృథాః కృష్ణే సర్వాత్మనీశ్వరే । మాయామానుషభావేన గూఢైశ్వర్యే పరేఽవ్యయే ॥ ౫౦ ॥ భూభారాసురరాజన్యహన్తవే గుప్తయే సతామ్ । అవతీర్ణస్య నిర్వృత్యై యశో లోకే వితన్వతి ॥ ౫౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాభాగో వసుదేవోఽతివిస్మితః । దేవకీ చ మహాభాగా జహతుర్మోహమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం ధారయేద్యస్సమాహితః । స విధూయేహ శమలం బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౫౩ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ బ్రహ్మాత్మజైర్దేవైః ప్రజేశైరావృతోఽభ్యగాత్ । భవశ్చ భూతభవ్యేశో యయౌ భూతగణైః

రః-తేన-గూఢ-మైశ్వర్యమీశ్వరాసాధారణాకారో-యస్య-తస్మిన్ ॥ ౫౦ ॥ కిం తర్హి మాయామనుష్యభావప్రయోజనమిత్యత ఆహ ॥ భూభారేతి ॥ భువో-భారరూపాః- అసురా అసురసమ్పత్త్యభిజాతాః రాజన్యాః- తేషాం-నిర్హత్యై వినాశాయ-సతాం సాధూనాం-గుప్తయే పరిత్రాణాయ చావతీర్ణే - అస్య లోకస్య - నిర్వృత్యై సుఖాయ-యశః కీర్తిం - వితన్వతి-సప్తమ్యన్తమిదం శృణ్వతః కీర్తయతశ్చ జనస్య నిరతిశయానన్దప్రాపణాయ కీర్తిం విస్తారయతి - కృష్ణే- అపత్యబుద్ధిం - మాకృథా-ఇతి సంబన్ధః ॥ ౫౧ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతన్నారదోక్తం-ఆత్మనః - మోహం-తస్మిన్నపత్యబుద్ధ్యాత్మకం జహతుః ॥ ౫౨ ॥ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ పుణ్యం శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహం, యః, పుమాన్, సమాహితచిత్తః, ధారయేత్, శ్రవణాదిపూర్వకమేతదితిహాసార్థమనుతిష్ఠేదిత్యర్థః, సోఽస్మిన్నేవ జన్మని, శమలం భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యాత్మకం పాపం, విధూయ, బ్రహ్మభూయాయ, బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మభావః, బ్రహ్మసాధర్మ్యమితి యావత్, తస్మై కల్పతే తత్సాధర్మ్యం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తదేవమధ్యాయచతుష్టయేన విప్రశాపాన్యథాకరణ సామర్థ్యోదాహరణ ప్రసఙ్గానుప్రసక్తం నిమిజాయన్తసంవాదం నిరూప్యేదానీం విప్రశాపానుమోదనానన్తరవృత్తాన్తమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ విప్రశాపానుమోదనానన్తరం-బ్రహ్మా చతుర్ముఖః- దేవైః దీవ్యమానైః-ప్రజేశైః ప్రజాపతిభిః- ర్మరీచ్యాదిభిశ్చాత్మజైస్సనకాదిభిశ్చ-పరివృతః-ద్వారకామభ్యగాదితి సంబన్ధః - తథా-భూతభవ్యయోః ప్రజయోః-ఈశః-భవో రుద్రః- భూతభవ్యేశత్వమస్య పరమాత్మసాపేక్షమితి-

మన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ మరుద్భిర్మరుద్గణైః ❋ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❋ దిదృక్షాహేతుత్వేన భగవన్తం విశినష్టి ॥ వపుషేతి ॥ యేన వపుషా నరలోకమనోరమస్సన్ - సర్వలోకమలాపహం - యశో వితేనే విస్తృతవాన్ - తేన వపుషా - ఉపలక్షితం - కృష్ణం దిదృక్షవ - ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ మహర్ద్ధిభిః - మహతీభిః, ఋద్ధిభిః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిభిః - సమృద్ధాయాం - విభ్రాజమానాయాం - తస్యాం ద్వారకాయాం - అద్భుతం దృశ్యతే తథా - తం - కృష్ణ - మవితృప్తాన్యక్షీణి యేషాం - తథాభూతాః, వ్యచక్షత అపశ్యన్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ స్వర్గేతి ॥ మాల్యైః పుష్పైః, యదూత్తమం శ్రీకృష్ణం - ఛాదయన్తః వర్షన్తః చిత్రాణి - పదాని, అర్థాశ్చ, ప్రతిపాద్యా, యాసు, తాభి, ర్గీర్భి ర్వాగ్భిః - తుష్టువుః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తా ఏవ త్రయోదశశ్లోకాత్మికా ఆహ ॥ నతాస్స్మేతి ॥ హే నాథ - తవ - పదారవిన్దం, బుద్ధ్యాదిభి - ర్నతాః - స్మ - కర్తరి క్తః, నమస్కృతవన్తః, బుద్ధిశబ్దేన మానసికః ప్రణామో వివక్షితః, వచశ్శబ్దేన వాచికః - ఇన్ద్రియప్రాణశబ్దాభ్యాం కాయికః, కాయస్యేన్ద్రియప్రాణాయత్తవ్యాపారత్వాత్ - తయోశ్చ కాయాన్తర్భావాత్ - కరణత్రయేణ నమస్కృతవన్తో భవామేత్యర్థః, స్మశబ్దః వివక్షితవిస్మయమావిష్కర్తుం. పదారవిన్దం విశింషన్తి - యదితి - కర్మమయా - దురుపాశాత్ దృఢపాశాత్ ముముక్షుభిర్మోక్తుమిచ్ఛుభిః - భావయుక్తైర్భక్తియుక్తైర్జనైః, రన్తర్హృది హృదయకమలమధ్యే - యత్పాదారవిన్దం - కేవలం, చిన్త్యతే తాదృశే, మధునా - మాంసచక్షుర్భిస్సాక్షాత్కృత్యకరణత్రయేణ నమస్కృతవన్త ఇత్యఘటితమేతత్సంఘటితమితి భావః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ నను యద్యహమన్తర్హృది పచిన్తనీయచరణ - స్తర్హి - భవతాం జీవానామివ హృదయసంబన్ధాత్ప్రకృతివశ్యత్వాత్తన్మూలసుఖిత్వ దుఃఖిత్వావిశేషాత్ కిమితి మాం ప్రణతా ఇత్యత్రాహుః ॥ త్వమితి ॥ త్రిగుణయా సత్త్వాదిగుణత్రయమయ్యా - మాయయా, ఆత్మని ధారకే - దుర్విభావ్యం అన్యైశ్చిన్తయితుమశక్యం - వ్యక్తం స్థూలచిదచిదాత్మకం - జగ - త్సృజసి, అవసి రక్షసి, లుమ్పసి సంహరసి - తద్గుణస్థః, తస్యా మాయాయాః - గుణేషు - నియన్తృతయా, స్థితః - గుణానామధి

ర్వృతః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రో మరుద్భిర్భగవానాదిత్యా వసవోఽశ్వినౌ । ఋషయోఽఙ్గిరసో రుద్రా విశ్వే సాధ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౨ ॥ గన్ధర్వాప్సరసో నాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః । ఋషయః పితరశ్చైవ సవిద్యాధరకిన్నరాః ॥ ౩ ॥ ద్వారకాముపసంజగ్ముస్సర్వే కృష్ణదిదృక్షవః ॥ ౪ ॥ వపుషా యేన భగవాన్నరలోకమనోరమః । యశో వితేనే లోకేషు సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౫ ॥ తస్యాం విభ్రాజమానాయాం సమృద్ధాయాం మహర్ద్ధిభిః । వ్యచక్షతావితృప్తాక్షాః కృష్ణమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౬ ॥ స్వర్గోద్యానోద్భవైర్మాల్యైశ్ఛాదయన్తో యదూత్తమమ్ । గీర్భిశ్చిత్రపదార్థాభిస్తుష్టువుర్జగదీశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ నతాస్స్మ తే నాథ పదారవిన్దం బుద్ధీన్ద్రియప్రాణమనోవచోభిః । యచ్చిన్త్యతేఽన్తర్హృది భావయుక్తైర్ముముక్షుభిః కర్మమయోరుపాశాత్ ॥ ౮ ॥ త్వం మాయయా త్రిగుణయాఽఽత్మని దుర్విభావ్యం వ్యక్తం సృజస్యవసి లుమ్పసి తద్గుణస్థః । నైతైర్భవానజిత కర్మభిరజ్యతే వై యత్స్వే సుఖేఽవ్యవహితేఽభిరతోఽనవద్యః ॥ ౯ ॥ శుద్ధిర్నృణాం న తు తథేడ్య దురాశయానాం విద్యాశ్రుతాధ్యయనదానతపఃక్రియాభిః । సత్త్వాత్మనామృషభ తే యశసి ప్రవృద్ధసచ్ఛ్రద్ధయా శ్రవణసంభృతయా యథా స్యాత్ ॥ ౧౦ ॥ స్యా

ష్ఠాతా - న తు గుణపరవశ ఇత్యర్థః, అనేన ప్రకృతివశ్యత్వవ్యుదాసః, ఆత్మనీత్యనేన, న కులాలాదివద్దశరీరభూతం సృజసి - కింతు స్వశరీరతయా స్వవిధేయం కార్యం సృజసీత్యుక్తం భవతి, సృజసీత్యనేన - న తవ కార్యత్వం, కింతు - కర్తృత్వమేవేతి, అథ కర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యన్తి ॥ నైతైరితి ॥ హే అజిత - కేనాప్యనభిభావ్యస్వరూపస్వభావ - భవా - నేతైః సృష్ట్యాదిరూపైః, కర్మభి - ర్నారజ్యతే న లిప్యతే - సృష్ట్యాదికర్మణాం లీలారూపత్వేన పుణ్యపాపాత్మకత్వాభావాన్న కర్మవశ్యత్వతన్మూలదుఃఖిత్వాదిప్రసఙ్గ ఇత్యర్థః తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ య ఇతి ॥ యో భవాన్ - స్వే సాధారణే, అవ్యవహితే అనావృతే, అపరిచ్ఛిన్నే ఇతి యావత్ - సుఖే ఆనన్దే, అభిరతః, న తు వైషయికసుఖాభిరతః, వైషయికసుఖాభిరతానామేవ తదర్థతయా కృతానాం కర్మణాం పుణ్యాత్మకం తన్మూలదుఃఖిత్వాదికం చేతి భావః, కిం బహునేత్యభిప్రేత్య విశింషన్తి ॥ అనవద్య ఇతి ॥ న విద్యతే, అవద్యం హేయం - యస్మాదుపాస్యమానాత్సోఽనవద్యః, స్వయం హేయప్రతిభటః - స్వసేవకానామప్యనవద్యావహ శ్చేత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఆస్తాం త్వదుపాసకానామనవద్యావహేతి, యత స్త్వత్కథాశ్రవణమాత్రమేవానితరసాధ్యాం నిరతిశయాం శుద్ధిమావహతీత్యాహుః ॥ శుద్ధిరితి ॥ హే ఈడ్య, సత్త్వాత్మనాం సత్త్వప్రచురమానసానాం, ఋషభ నాయక - దురాశయానాం, దుష్టః శబ్దాదివిషయప్రవణః, ఆశయోఽన్తఃకరణం - యేషాం, అత్యన్తాశుద్ధియుక్తానామిత్యర్థః, తేషాం నృణాం విద్యాదిభి - ర్న, తథా - శుద్ధిర్భవేత్ - కథం - యథా, శ్రవణేన - సంభృతయా పరిపుష్టయా, ప్రవృద్ధయా - తవ యశసి విషయే సచ్ఛ్రద్ధయా - స్యాత్, అధ్యయనం, శ్రుతం తదర్థశ్రవణం - విద్యా తజ్జన్యజ్ఞానం, తపోఽనశనాదిరూపం - కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం వా - క్రియా వర్ణాశ్రమానుగుణకర్మయోగః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ యత స్త్వత్కథాశ్రవణమేవ నిరతిశయశుద్ధ్యావహం, కిం తు తద్ధ్యానార్చ

నాదివిషయస్త్వదంఘ్రిరిత్యభిప్రాయేణ - మున్యాదిభిర్ధ్యాతోఽర్చితశ్చ త్వదఙ్ఘ్రిరస్మత్ప్రణతివిషయోఽస్మాకమశుభనిస్తారాయ భవత్వితి ప్రార్థయన్తే ॥ స్యాదితి ॥ తవాఙ్ఘ్రిర్నోఽస్మాకం, అశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్, అశుభాశయాః పాపవాసనాః-తేషాం - ధూమకేతురివ ॥ ధూమకేతుర్హి ప్రాణినామశుభావహః ॥ స్తేషాం నిరాసకస్స్యాదితి యావత్ తం విశింషన్తి॥ యోఽఙ్ఘ్రిః, మునిభిః, క్షేమాయ సంసృతినిస్తారరూపాయ, ఆర్ద్రహృదా భక్తిమతా మనసా, ఉహ్యమానః ధార్యమాణః-చిన్త్యమాన ఇతి యావత్-యశ్చ - ఆత్మవిద్భిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద్భిః, సాత్వతైః పాఞ్చరాత్రైః, స్వరతిక్రమాయ స్వర్గలోకమతిక్రమ్య నిత్యవిభూతిం గన్తుమిత్యర్థః, తత్రచ, సమవిభూతయే సమానైశ్వర్యాయ - వ్యూహవాసుదేవాది వ్యూహోపాసనే-సవనశః త్రిసన్ధ్యం అర్చితః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ కించ ॥ యశ్చిన్త్యత ఇతి ॥ ఈశ-ప్రయతాః నియతాః-ప్రాణయో యేషాం-తైః, కేవలవైదికకర్మైకప్రవణప్రాణిభిరిత్యర్థః, తైః, త్రయ్యా వేదవిద్యయా, నిరుక్తో - యో-విధిర్విధానం-తేన-హవిశ్చరుపురోడాశాదికం - గృహీత్వా - అధ్వరాగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ - య, శ్చిన్త్యత ఇత్యనుషజ్యతే-యశ్చ, ఆత్మమాయాం, జిజ్ఞాసుభిః, సాంఖ్యైరిత్యర్థః, తథా-పరమభాగవతైః పరమైకాన్తిభిః, ప్రపత్తినిష్ఠైః, పరీష్టః, ఇషుగతౌ, పరితో వ్యాప్తః, పరివృతః సేవిత ఇతి యావత్, పరీష్టః పర్యాప్తః, ప్రాప్తుమభిలషిత ఇతి వా-వరిష్ఠ ఇతి పాఠే వరిష్ఠః శ్రేష్ఠో-యోఽఙ్ఘ్రిః పరమభాగవతైః, శ్చిన్త్యత ఇతి సంబన్ధః - యద్యపి నిరీశ్వరసాంఖ్యానాం న పురుషాతిరిక్తః పరమాత్మా విద్యతే, తథాఽపి-తేషాం చిన్త్యస్య ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపస్య పరమాత్మశేషతయా తైరవిజ్ఞాతత్వేఽపి తస్య తదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్ తచ్చిన్తా తత్పర్యన్తపర్యవసితైవ భవతి, తత్పర్యన్తజ్ఞానాభావాచ్చ న తేషాం ముక్తిః, రపితు, కైవల్యమిత్యభిప్రాయేణాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిశ్చిన్త్యత ఇత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ నను ప్రాణ్యాదిషు బహుష్వవయవేషు సత్స్వపి కిమిత్యఙ్ఘ్రిమేవ బహు మన్యధ్వే- ఇత్య

న్నస్తవాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః క్షేమాయ యో మునిభిరార్ద్రహృదోహ్యమానః । యస్సాత్వతైస్స
మవిభూతయ ఆత్మవిద్భిర్వ్యూహేఽర్చితస్సవనశస్స్వరతిక్రమాయ ॥ ౧౧ ॥ యశ్చిన్త్యతే ప్రయతపాణిభిరధ్వ
రాగ్నౌ త్రయ్యా నిరుక్తవిధినేశ హవిర్గృహీత్వా । అధ్యాత్మయోగ ఉత యోగిభిరాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిః పర
మభాగవతైః పరీష్టః ॥ ౧౨ ॥ పర్యుష్టయా తవ విభో వనమాలయేయం సంస్పర్ధినీ భగవతీ ప్రతిపత్నివచ్ఛ్రీః ।
యస్సుప్రణీతమముయాఽర్హణమాదదన్నో భూయాత్సదాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః ॥ ౧౩ ॥ కేతుస్త్రివి
క్రమయుతస్త్రిపతత్పతాకో యస్తే భయాభయకరోఽసురదేవచమ్వోః । స్వర్గాయ సాధుషు ఖలేష్వితరాయ
భూమన్పాదః పునాతు భగవన్భజతామఘం నః ॥ ౧౪ ॥ నస్యోతగావ ఇవ యస్య వశే భవన్తి బ్రహ్మాదయస్తనుభృ

త్రభోగ్యతమత్వాదిత్యభిప్రేత్య ప్రార్థయన్తే ॥ పర్యుష్టయేతి ॥ హే విభో-భగవతీ, శ్రీర్లక్ష్మీః, వక్షస్స్థితాపీతి శేషః తవ యత్-యస్మిన్నఙ్ఘ్రౌ, పర్యుష్టయా పర్యుషితవత్యా - కర్తరి క్తః, అఙ్ఘ్రిపర్యన్తావలమ్బిన్యేతి వివక్షితోఽర్థః, తయా వనమాలయా, ప్రతిపత్నీవత్, ప్రాస్వార్థః-సపత్నీవత్-సంస్పర్ధినీ స్పర్ధావతీ బభూవేత్యర్థః - శ్రియో వనమాలాయాశ్చ త్వదఙ్ఘ్రిసమ్మర్దస్తుల్యః భోగ్యతమత్వాదఙ్ఘ్రిం సేవత ఇతి భావః ॥ తదేవాహుః ॥ యః, అముయా శ్రియా-సుప్రణీతం ఆనీయ సమర్పిత మర్హణ-మాదదత్ ఆదదానః-స్వీకుర్వాణః-సోఽఙ్ఘ్రిః, సదా-నోఽస్మాక-మశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ అతిశయశుద్ధ్యావహత్వాత్ భక్తపక్షపాతిత్వాచ్చాఙ్ఘ్రిమేవ బహు మన్యామహే ఇత్యభిప్రేత్య ప్రార్థయన్తే ॥ కేతురితి ॥ యోఽఙ్ఘ్రిః-త్రిభిర్బలిబన్ధనే - ర్విక్రమైః - త్రిలోకసంగ్రాహకైర్న్యాసై-ర్యుక్తః - తత్ర-ద్వితీయవిక్రమే సత్యలోకం గతస్తవ పాదః- కేతు-రభ్యుచ్ఛ్రితో విజయధ్వజ ఇవ, తత్సంపాదయన్తి త్రిపతత్పతాకః, త్రిధా పతన్తీ- త్రిషు లోకేషు వా పతన్తీ, గఙ్గా, పతాకా-యస్య-సః, అనేన నిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వం సూచితం - గఙ్గా హి జగత్పావనీ-తస్యాః ప్రభవత్వాత్ - అసురదేవచమ్వోః తత్సేనయోర్భయాభయకరః, అనేన భక్తపక్షపాతిత్వం సూచితం, కించ-య-స్సాధుషు-స్వర్గాయ సుఖాయ, అసాధుషు, ఇతరాయ దుఃఖాయ చ-భవతి-స-పాదోఽఙ్ఘ్రిః, హే భగవన్-భజతాం-నోఽస్మాకం, అఘం-పునాతు శోధయతు-అసురదేవచమ్వోర్భయాభయకర ఇత్యనేన తయోర్భగవదఙ్ఘ్రిసేవాతదభావాభ్యాం జయపరాజయోక్త్యా తద్వశ్యతా సూచితా ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తమేవావిష్కుర్వన్తః ప్రార్థయన్తే ॥ నసీతి ॥ నసి నాసికాయాం - ఓతాః నాసాదామావిద్ధాః - గావో బలీవర్దా ఇవ, బ్రహ్మాదయస్తనుభృతో దేహినః మిథః అన్యోన్యం అర్ద్యమానాః ప్రక్షిప్యమాణాస్సన్తోఽపి - యస్య తవ, వశే-భవన్తి - వశ్యా భవన్తీత్యర్థః, బ్రహ్మాదయ ఇతి పరోక్త్యా నిర్దేశః కల్పాన్తరీయ బ్రహ్మాదీనామపి తద్వశ్యతాభిప్రాయకః, తత్ర హేతుత్వేన తం విశింషన్తి, కాలస్య కాలశరీరకస్య, బ్రహ్మాదీనపి స్వవశీకుర్వతః కాలస్యాపి, నియన్తుః తత్ర హేతుః - ప్రకృతిపూరుషయోః-పరస్య విలక్ష

ణస్యేశ్వరస్యైవంభూతస్య-అతఏవ-పురుషోత్తమస్య-తవ-చరణోఽఙ్ఘ్రిః నోఽస్మాకం శం సుఖం తనోతు *॥౧౫॥* ప్రకృతి
పూరుషయోః పరస్య పురుషోత్తమస్యేత్యనేన తాభ్యాం పరత్వమేవ పురుషోత్తమత్వమితి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ అ
స్యాసీతి ॥ అస్య స్థూలచిదచిదాత్మకస్య జగతః - ఉదయస్థితిసంయమానాం ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం హేతు-రసి - అనేన పురుషో
త్తమశబ్దసమానవిషయపరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం సూచితం ॥ తథాహి ॥ ఉదయహేతురిత్యనేన జగతస్తత్కార్యత్వం
ఫలితం - అతఏవ-కార్యానుప్రవేశోఽపి "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ" దితి శ్రుతేః-స్థితిహేతురిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశా
సనేన భర్తృత్వం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చేత్యుభయం ఫలితం - ఏతదేవ హి పరమాత్మశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తం - యత్సర్వ
కార్యవ్యాపనభరణనియమనస్వామ్యాదికం - తథా చ గీతం భగవతా "యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర" ఇ
తి - పరమాత్మశబ్దవిషయ ఏవ పురుషోత్తమ ఇతి తేనైవ గీతం "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత" ఇతి-త
దేవం పరమాత్మపురుషోత్తమశబ్దయోస్సమానవిషయత్వం ఫలితం - తత్ర పురుషోత్తమశబ్దే "ప్రశంసావచనైశ్చే" తిస
మాసమభిప్రేత్య తత్సమానార్థకవిశేషణసమాసవిషయత్వమాహుః ఉత్తమపూరుషస్త్వమితి - తత్రోత్తమత్వస్యావధి
సాపేక్షత్వాదుత్తమాహుః ॥ అవ్యక్తేతి ॥ అవ్యక్తజీవమహతాముత్తమపూరుషః అసీతి సంబన్ధః "యస్మాత్క్షరమతీతోఽ
హ" మితి గీతావచనానుగుణ్యాదౌచిత్యాచ్చ - అత్రావ్యక్తాద్యవధిసాపేక్షస్యాప్యుత్తమశబ్దస్య "సంబన్ధిశబ్దస్సా
పేక్షోనిత్యం సర్వస్సమస్యత" ఇతి న్యాయేన నిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః - యద్యప్యవ్యక్తజీవమహద్భ్య ఇతి పఞ్చ
మీనిర్దేశ ఉచితః - తథాపి - పురుషోత్తమశబ్దేన నీచోత్తమభావసంబన్ధావలమ్బిన్యా శ్శేషషష్ఠ్యా అపి సమాసస్సాధు
రితి జ్ఞాపనాయ షష్ఠీనిర్దేశః - తత్రావ్యక్తశబ్దేన ప్రకృతిసంసృష్టశ్చేతనశ్చ వివక్షితః, పురుషశబ్దేన ముక్తో నిత్యశ్చ - మహ
చ్ఛబ్దేన మహదాది ప్రకృతికార్యం కృత్స్నం వివక్షితం "యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమ" ఇతి గీతావచ

తోమిథురర్ద్యమానాః। కాలస్య తే ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య శం నస్తనోతు చరణః పురుషోత్తమస్య ॥౧౫॥ అ
స్యాసి హేతురుదయస్థితిసంయమానామవ్యక్తజీవమహతామపి కాలమాహుః । సోఽయం త్రినాభిరఖిలా
పచయే ప్రవృత్తః కాలో గభీరరయ ఉత్తమపూరుషస్త్వమ్ ॥౧౬॥ త్వత్తః పుమాన్ సమధిగమ్య యయా స్వవీర్యం
ధత్తే మహాన్తమివ గర్భమమోఘవీర్యః । సోఽయం తయాఽనుగత ఆత్మన ఆణ్డకోశం హైమం ససర్జ బహిరావ

నాత్, పఞ్చమీనిర్దేశగర్భాత్ షష్ఠీసమాసోఽప్యవగమ్యతే - న చ తద్విధాయకాభావః "తాదపి పరస్తపర" ఇత్యనేన
పఞ్చమీభయేనే"త్యత్ర పఞ్చమీతి యోగవిభాగాదేవ తదుపపత్తేః - అత్ర పఞ్చమీషష్ఠీసమాసయోః పురుషశబ్దో బద్ధముక్తోభ
యావస్థజీవమాత్రపర ఇతి సంయమహేతురిత్యుక్తం - సంహారహేతుత్వముపపాదయతి ॥ కాలమితి ॥ కాలశరీరక-మాహుః
కాలశరీరకత్వేన సంహారహేతుమాహురిత్యర్థః కోఽసౌ కాల ఇత్యత స్తత్స్వరూపమాహుః-య స్త్రినాభిః సమన్యా నాడి
కాహోరాత్ర నాభిః-త్రీణి చాతుర్మాస్యాని నాభిర్యస్య-సః సంవత్సరాత్మక ఇతి వా, అఖిలస్య-జగతః, అపచయే అపక్షయే-ప్ర
వృత్తో-గభీరవేగః-సోఽయం, కాల, ఉత్తమపురుష, స్త్వ,మిత్యాహు, రితి సంబన్ధః-అత్ర శ్రుతయః-స్మృతయశ్చేతి కర్తృపదా
ధ్యాహారః "పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే స తత్ర పర్యేతి - స ఉత్తమః పురుష" ఇత్యాదికాః శ్రుతయః
అంశావతారం పురుషోత్తమస్య హ్యనాదిమధ్యాన్తమజస్య విష్ణో" రిత్యాదికాః స్మృతయః-అనేన "అతోఽస్మి లోకే వేదే
చ ప్రథిత" ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః-అత్ర చ భగవద్గీతాభాష్యం "వేదార్థావలోకనాల్లోక్యత ఇతి లోక ఇతి స్మృతిరిహోచ్యతే ॥ ఇతి॥
కాలమాహురిత్యాదినా గభీరరయ ఇత్యనేన సంయమహేతుత్వముపపాదితమ్ ** ॥ ౧౬ ॥ ** అథ సృష్టిహేతుత్వముపపాద
యన్తి॥ త్వత్త ఇతి ॥ పుమానన్తర్యామ్యనిరుద్ధాఖ్యః, స హి జగద్వ్యాపారేఽధికృతః-అమోఘవీర్యః, అమోఘం అప్రతిహతం సంక
ల్పమాత్రేణ స్రష్టవ్యవహం-వీర్యం సృష్ట్యుపయుక్తవివిధవిచిత్రశక్త్యాత్మకం, యస్య సః-త్వత్తః సర్వవ్యూహమూలభూతా
త్ సమధికృత్య తావదావిర్భావాయ, అస్యేతి తాదర్థ్యస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ, పరిదృశ్యమానజగత్సృష్ట్యర్థమిత్యర్థః - య
యా ప్రకృత్యా-మహాన్తం మహత్తత్త్వాఖ్యం, వీర్యం, ధత్తే అధత్త, కమివ, గర్భమివ, పురుషో యోషితి గర్భమివ ప్రకృతౌ మహ
త్తత్త్వముత్పాదయామాసేత్యర్థః- ప్రకృతావాహితాయాః పరిణామసామర్థ్యరూపాయాః శక్తేః కార్యరూపత్వాన్మహ
త్తత్త్వస్య వీర్యత్వవ్యపదేశః, సోఽయం, మహాన్, తయా ప్రకృత్యా, అనుగతః కారణభూతప్రకృతివద్గుణత్రయయుక్త ఇత్యర్థః
ఆత్మనస్స్వకాశాదాణ్డకోశం, ససర్జ అహంకారతన్మాత్రమహాభూతేన్ద్రియద్వారా సృష్టవానిత్యర్థః-కథంభూతం, హైమం
ఆవరణై, స్తోయాదిభిస్సప్తభి-ర్బహి,రావృతం, అత్ర, సోఽయమిత్యనేన భగవదాత్మకో మహాన్వివక్షితః, అణ్డకోశశబ్దస్తత

న్తర్వర్తిబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తవస్తూనామప్యుపలక్షణార్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అథోదయహేతోః పాశ్చాత్యం స్థితిహేతుత్వ
ముపపాదయన్తి ॥ తదితి ॥ తత్ తతః, ఉదయహేతుత్వాదనన్తరమిత్యర్థః తస్థుషః స్థావరస్య - జగతో జఙ్గమస్య చ - సృష్టస్య చ
రాచరాత్మకస్య జగత ఇత్యర్థః - భవా - నధీశః అధీశత్వం చాత్రాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాస్తృత్వం మనుతదన్తరవిష్టావ్యవతారరూ
పేణ పాలకత్వ - మనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకం చ. ఇదమేవ హి స్థితిహేతుత్వం, నామ, యదన్తర్యామిమనువిష్టావ్యవతా
రరూపేణానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపం, తత్రాన్తర్యామికృత్యమాహ ॥ యన్మాయయా - యస్య తవాన్తర్యామిణో - మా
యయా, తత్తజ్జీవకర్మానుగుణసంకల్పేన, ఉత్థా విజృమ్భితా - గుణవిక్రియా గుణపరిణామాత్మకేన్ద్రియవృత్తి - స్తయోపనీతా
నర్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్, అధ్యారోపితప్రేషణోఽత్ర జుషిః - పరస్మైపదమార్షం - జోషయన్ అనుభావయన్నిత్యర్థః - యద్వా -
లీలారసోపయిక తయా జీవద్వారా అనుభవన్నిత్యర్థః - అథాఽపి నలిప్తః, పుణ్యపాపాభ్యామితి శేషః అకర్మవశ్యత్వాదితి భా
వః తత్ర హేతుత్వేన సంబోధయన్తి ॥ హృషీకపత ఇతి ॥ హృషీకాణీన్ద్రియాణి - తత్పతిత్వం చ తద్వశీకర్తృత్వం తదవశ్యత్వం
తద్వ్యాపారాత్మకపుణ్యాపుణ్యకారయితృత్వం చ, త్వద్వ్యతిరిక్తాస్తు నైవం విధా ఇత్యాహుః ॥ యేఽన్య ఇతి ॥ త్వద్వ్యతిరిక్తా
స్సర్వే జీవా యోగినో వా - స్వతః - పరిహృతాదవిద్యమానాత్, త్యక్తాద్వా - విషయజోషణాద్బిభ్యతి, వాసనామాత్రేణ బధ్యన్త
ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ హృషీకపతిత్వమస్మిన్నేవావతారే ప్రసిద్ధమిత్యాహుః ॥ స్మాయావలోకేతి ॥ స్మాయావలోకో మన్ద
స్మితవిలసితోఽవలోకః - స్మేరావలోక ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - తస్య లవః కటాక్షః - తేన, సందర్శితో, యో, భావోఽభిప్రాయ
విశేష - స్తేన, మనోహారి, య, ద్భ్రూమణ్డలం, తేన - ప్రహితా, యే, సౌరతమన్త్రాః సురతాలాపా, స్తైః - శౌణ్డైః ప్రగల్భైః, అన,

రఙ్గైరుపేతమ్ ॥ ౧౭ ॥ త్వం తస్థుషశ్చ జగతశ్చ భవానధీశో యన్మాయయోత్థగుణవిక్రియయోపనీతాన్ । అర్థాఞ్జు
షన్నపి హృషీకపతే న లిప్తో యేఽన్యే స్వతః పరిహృతాదపి బిభ్యతి స్మ ॥ ౧౮ ॥ ❋ స్మాయావలోకలవదర్శితభావ
హారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం
కరణైర్న విభ్వ్యః ॥ ౧౯ ॥ విభ్వ్యస్తవామృతకథోదవహాస్త్రిలోక్యాం పాదావనేజసరితశ్శమలాని హన్తుమ్ ।
ఆనుశ్రవశ్శ్రుతిభిరఙ్ఘ్రిజమఙ్గసఙ్గైస్తీర్థద్వయం శుచిషదస్త ఉపస్పృశన్తి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిష్టూయ
విబుధైస్సేశశ్శతధృతిం హరిమ్ । అభ్యభాషత గోవిన్దం ప్రణమ్యామ్బరమాశ్రితః ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూ
మేర్భారావతారాయ పురా విజ్ఞాపితః ప్రభో । త్వమస్మాభిరశేషాత్మం స్తత్తథైవోపపాదితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ధర్మ
శ్చ స్థాపితస్సత్సు సత్యసన్ధేషు వై త్వయా । కీర్తిశ్చ దిక్షు విక్షిప్తా సర్వలోకమలాపహా ॥ ౨౩ ॥ అవతీర్య యదో
ర్వంశే బిభ్రద్రూపమనుత్తమమ్ । కర్మాణ్యుద్దామవృత్తాని హితాయ జగతోఽకృథాః ॥ ౨౪ ॥ యాని తే చరితానీ
శ మనుష్యాస్సాధవః కలౌ । శృణ్వన్తః కీర్తయన్తశ్చ తరిష్యన్త్యఞ్జసా తమః ॥ ౨౫ ॥ యదోర్వంశేఽవతీర్ణస్య

ఙ్గబాణైః సంమోహనైః శరైః - కామకలాభిః షోడశసహస్రమపి, పత్న్యః, యస్య తవే, న్ద్రియం, విమథితుం వశీకర్తుమితి
యావత్, న విభ్వ్యః న ప్రబభూవుః, త్వం తు, సర్వస్య వశీతి భావః - తథా చ శ్రుతిః ॥ సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన,, ఇతి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋
కిం వక్తవ్యమర్థాన్ జుషన్నపి న లిప్త ఇతి, యతస్త్వచ్చరిత్రచరణోదకమేవ నిర్లేపతామావహత ఇత్యాహుః ॥ విభ్వ్య ఇతి ॥ ఉద
వహాశబ్దో నద్యాం రూఢః - అత ఏవ ‹‹ ఉదకస్యోదస్సంజ్ఞాయామ్ ,, ఇత్యుదాదేశః, తవ - అమృతతుల్యాః - యాః - కథా - స్తా ఏవో
దవహా నద్య, స్తథా - పాదావనేజనసరితః పాదక్షాళనజలాత్మికా గఙ్గాద్యాస్స రితశ్చ త్రిలోక్యాం - శమలాని దురితాని హన్తుం
విభ్వ్యః సమర్థాః - యత ఏవ, మత ఏవ - శుచిషదః - శుచ యే ఆత్మశుద్ధ్యర్థం సీదన్తి క్లిశ్యన్తీతి తథా, విశుద్ధకామా ఇత్యర్థః - తే తవా,
నుశ్రవం, అనుశ్రవో వేదః, గురూచ్చారణమనుశ్రూయత ఇతి వ్యుత్పత్తేః - తత్సిద్ధం - కీర్తిరూపం తీర్థం, శ్రుతిభిః శ్రవణేన్ద్రియైః - అ
ఙ్ఘ్రిజం గాఙ్గం తు, అఙ్గసఙ్గైః స్నానాదిభి - రిత్యేవం - తీర్థద్వయముపస్పృశన్తి సేవన్తే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ భూమే
రితి ॥ హే అశేషాత్మన్ సమస్త చిదచిదన్తరాత్మన్ - తదస్మద్విజ్ఞాపితం, ఉపపాదితం సాధితమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ధర్మ ఇతి ॥ సత్యే -
సన్ధా అభిసన్ధి - ర్యేషాం - తేషు - సత్సు, సర్వేషాం - లోకానాం జనానాం, శృణ్వతాం వదతాం చ మలమపహన్తీతి తథా - సా - కీర్తి
ర్దిక్షు విస్తారితా ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అవతీర్యేతి ॥ న విద్యతే ఉత్తమం యస్మా - త్త - ద్రూపం వపు - ర్బిభ్రద్బిభ్రాణః - జగతో - హితా
య శ్రేయస్సాధనాయ, ఉద్దామాన్యుదారాణి - వృత్తాని వార్తాః, యేషు - తాని, ఉదారకథావిషయగర్భాణీత్యర్థః - తాని - క
ర్మాణ్య - కృథాః కృతవానసి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ జగతో హితాయాకృథా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యానీతి ॥ హే ఈశ - తే తవ -
అఞ్జసా సుఖేన - తమః ప్రకృతిం - తత్కార్యం సంసారమిత్యర్థః - తరిష్యన్తి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ యదువంశ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ

హేవిభో-పఞ్చవింశాధికం-శరచ్ఛతం వర్షశతం-వ్యతియాయ వ్యతిక్రాన్తమభూత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తతః కిమిత ఆహ। నాధునేతి ॥ హే అఖిలాధార-దేవకార్యావశేషితం అవశేషితం దేవకార్యమిత్యర్థః-తత్కర్తవ్య-మధునా-తవ నాస్తి-ఇదం కులం యద్ధుకులమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తతోఽపి కిమత ఆహ॥ తత ఇతి ॥ తతః అవతారప్రయోజనస్య వృత్తత్వాదధునా-పరమంసర్వోత్కృష్టం-స్వధామస్వస్థానం-పరమంపదం-శ్రయస్వ-యదిమన్యసే-నవయం విధాతుం ప్రభవ ఇతిభావః-హే వైకుణ్ఠ-లోకైస్సహితాన్-కింకరా-నస్మాన్ లోకపాలా-న్పాహి-వైకుణ్ఠస్య తవ-కింకరానితివా-కింకరవిజ్ఞాపనానువర్తనమేవ తత్పాలనమితిభావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సంస్తుత ఇతి॥ పద్మజాదిభిః॥ బ్రహ్మాదిభిః-విబుధై-స్సంస్తుతః స్తుతిపూర్వకం విజ్ఞాపితః-భగవా-న్మాయామనుజః-స్వసంకల్పోపాత్తమనుజావతారః, ప్రతినన్ద్య తద్విజ్ఞానమభినన్ద్య హే రాజ-స్విబుధా, నాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ అవధారితమితి ॥ హేవిబుధేశ్వర బ్రహ్మన్, ఏతత్, త్వయా, అవధారితం విచార్య నిశ్చితం, కింతత్, యత్, త్వం, మాత్థ ఉక్తవానసి, తదేవస్పష్టయతి ॥ కృతమితి॥ వోయుష్మాకమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తర్హి అధునావిజ్ఞాపితమవధారి మేత్యత ఆహ॥ తదిదమితి॥ తత్తథాపీ-దం, యాదవకులం, వీర్యాదిభి, రుద్ధతం అనివార్యం, వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం, శౌర్యం యుద్ధేష్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, శ్రీర్ధనాదిసంపత్-తతః కి-మత ఆహ॥ లోకమితి॥ లోకం-దిధక్షుత్ నాశయితుముద్యుక్తం, మే మయా-వెలయా మహా

భవతః పురుషోత్తమ । శరచ్ఛతం వ్యతీయాయ పఞ్చవింశాధికం విభో ॥ ౨౬ ॥ నాధునా తేఽఖిలాధార దేవకార్యావశేషితమ్। కులంచ విప్రశాపేన నష్టప్రాయమభూదిదమ్ ॥ ౨౭ ॥ తతస్స్వధామ పరమం విశస్వ యదిమన్యసే। సలోకాన్లోకపాలాన్నః పాహి వైకుణ్ఠకింకరాన్ ॥ ౨౮ ॥ సంస్తుతో భగవానిత్థం విబుధైః పద్మజాదిభిః। ప్రతినన్ద్యాహ తాన్రాజన్మాయామనుజ ఈశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అవధారితమేతన్మే యదాత్థ విబుధేశ్వర । కృతం వః కార్యమఖిలం భూమేర్భారోఽవతారితః ॥ ౩౦ ॥ తదిదం యాదవకులం వీర్యశౌర్యశ్రియోద్ధతమ్ । లోకం జిఘృక్షద్రుద్ధం మే వెలయేవ మహార్ణవమ్॥ ౩౧ ॥ యద్యసంహృత్య దృప్తానాం యదూనాం విపులం కులమ్ । గన్తాఽస్మి తేన లోకోఽయముద్వేలేన ❀ వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౨ ॥ ఇదానీం నాశ ఆరబ్ధః కులస్య ద్విజశాపతః। యాస్యామి భవనం బ్రహ్మన్నేతదన్తే తవానఘ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్తో లోకనాథేన స్వయంభూః ప్రణిపత్య తమ్। సహ దేవగణైర్దేవస్స్వధామ ప్రత్యపద్యత॥ ౩౪ ॥ అథ తస్యాం మహోత్పాతాన్ద్వారవత్యాం సముత్థితాన్ । విలోక్య భగవానాహ యదువృద్ధాన్సమాగతాన్॥ ౩౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతే వై సుమహోత్పాతా వ్యుత్తిష్ఠన్తీహ సర్వతః । శాపశ్చ నః కులస్యాసీద్బ్రాహ్మణేభ్యో దురత్యయః॥ ౩౬ ॥ న వస్తవ్యమిహాస్మాభిర్జిజీవిషుభిరార్యకాః । ప్రభాసం సుమహత్పుణ్యం యాస్యామోఽద్యైవ మాచిరమ్ ॥ ౩౭ ॥ యత్ర స్నాత్వా దక్షశాపాద్గృహీతో యక్ష్మణోడురాట్ । విముక్తః కిల్బిషాత్సద్యో భేజే భూయః కలోదయమ్ ॥ ౩౮ ॥ వయం చ తస్మిన్నాప్లుత్య తర్పయిత్వా పితౄన్సురాన్ । భోజయిత్వోశిజో విప్రాన్నానాగుణవతాఽన్ధసా ॥ ౩౯ ॥ తేషు

ర్ణవ ఇవ-రుద్ధం నివారితమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతో-యది కులమసంహృత్య, గన్తాస్మి గమిష్యామి-తర్హి, అనేన కులేనా-యం లోకః, ఉద్వేలేన ఉల్లఙ్ఘితమర్యాదేన, యదుకులేన-వినఙ్క్ష్యతి వినష్టో భవిష్యతి, ఉద్వేలేనేవేతి పాఠే, ఉద్వేలేన వెలామతిక్రాన్తేన, మహార్ణవేనేవ-యథా-నఙ్క్ష్యతి-తద్వదనేనేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కదా తర్హి సంహరిష్యసీత్యత్రాహ॥ ఇదానీమితి । ద్విజశాపాన్నాశ, ఆరబ్ధ ఏవ, నహ్యారబ్ధనాశం వస్త్వవతిష్ఠతే-కింత్వాశ్వేవ నిరవశేషం వినఙ్క్ష్యతీతి భావః-హే అనఘ, ఏతదన్తే కులనాశాన్తే-హే బ్రహ్మన్-తవ-భవనం, యాస్యామి-వైకుణ్ఠం యాస్యన్ తవ భవనం యాస్యామీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతీతి॥ లోకనాథేన కృష్ణేనే-త్థ-ముక్త, స్తం కృష్ణం, ప్రణిపత్య ప్రణమ్య-దేవగణైస్సహ-స్వధామస్వస్థానం-సత్యలోకం, ప్రత్యపద్యత సమగాత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అథేతి॥ అథ బ్రహ్మగమనానన్తరం-విలోక్య-సమాగతాన్-యదువృద్ధా-నాహేతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తదేవాహ ఏత ఇతి॥ శాపశ్చేతి। చో హేతౌ-యతః-శాపః, ఆసీత్-తతో-మహోత్పాతా ఉత్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తర్హి కిం విధేయమిత్యత ఆహ । న వస్తవ్యమితి । హే ఆర్యకాః-జీవితుమిచ్ఛద్భిశ్చే-దస్మాభి-రిహపురే-న వస్తవ్యం న స్థాతవ్యం, కింతు, అద్యైవ, ప్రభాసం-యాస్యామః-మాచిరం విలమ్బం మాకురుత ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తత్రాపి విప్రశాపోఽనివార్య ఏవేత్యత ఆహ॥ యత్రేతి । ఉడుపశ్చన్ద్రః, దక్షశాపాత్-యక్ష్మణా క్షయరోగేణ-గృహీతో-యత్ర ప్రభాసే-స్నాత్వా స్నానమాత్రం కృత్వా-కిల్బిషాత్ యక్ష్మణః-విముక్తః, సద్య ఏవ-పునః-కలోదయం-లేభే ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అతో-వయమపి-తస్మిన్ప్రభాసే-ఆప్లుత్య, నానాగుణవతా షడ్రసోపేతేనా, న్ధసా అన్నేన, ఉశిజః కమనీయాన్-విప్రాన్-భోజయిత్వా ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తేషు విప్ర

౩౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఉద్వేలేనేవ

రూపేషు పాత్రేషు-మహాన్తి దానాని, ఉప్త్వేత్యనేన యథా సుక్షేత్రే బీజముప్తం బహుఫలం భవతి తథా సత్పాత్రే దానమపీతి ద్యోతితం-నౌభిః-అర్ణవమివ-దానైః వృజినాని విప్రశాపప్రయుక్తదుఃఖాని-తరిష్యామః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ హే కురునన్దన, తీర్థం ప్రభాసం-గన్తుం కృతధియః - స్యన్దనాన్ రథాన్-సమాయుజన్ వాహైర్యుక్తాంశ్చక్రురిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తదితి ॥ హే రాజన్-భగవతోక్తం, శ్రుత్వా, తదుద్యోజనం, నిరీక్ష్య చ-ఘోరాణ్యరిష్టాన్యుత్పాతాని-దృష్ట్వా చ-నిత్యం, కృష్ణమనువ్రతః, హేతుగర్భమిదమ్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ అతః-వివిక్తే ఏకాన్తే, తం కృష్ణమభాషత ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తదేవాహ దేవేత్యాదినా ॥ ఏవం విజ్ఞాపిత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన-హే దేవ స్వతేజసా దీప్యమాన, దేవానాం బ్రహ్మాదీనామీశ, హే యోగేశ యోగనిర్వాహక, పుణ్యం శృణ్వతాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం, శ్రవణం, కీర్తనం చ, యస్య, తస్య సంబోధనం, నూనం సంత్యక్ష్యతే తథాఽనుమినోమీతి భావః, కుతః-హే ఈశ్వర-యత్ యస్మాత్-సమర్థోఽపి-విప్రశాపం-న ప్రత్యహన్ న ప్రతిహతవాన్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తతః కిమత ఆహ ॥ నాహమితి ॥ త్యక్తుం, నోత్సహే న శక్ష్యామి-తర్హి కింవిధేయం-స్వధామ నయ మామపీతి, స్వధామ వైకుణ్ఠమ్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ త్యాగోత్సాహమసంభావయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ కర్ణపీయూషం శ్రోత్రయోరమృతతుల్యం, పరమమఙ్గళావహం చ-తవ, విక్రీడితమేవ-స్వాద్య శ్రుత్వా, అన్యస్పృహాం దేహతదనుబన్ధిశబ్దాదివిషయస్పృహాం - త్యజన్తి త్యజన్తస్త్వామేవాశ్రయన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ కథం పునః-శయ్యాదిషు సహ వర్తమానం, ప్రియతమం-తత్ర హేతుః-ఆత్మానం-త్వాం, త్యజేమహి-తత్రాపి, భక్తాః, వయం, కథం, త్యజేమహి ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ త్వాం త్యక్తుమశక్నువన్ స్వధామ నయ మామితి ప్రార్థయేన

దానాని పాత్రేషు శ్రద్ధయోప్త్వా మహాన్తి వై । వృజినాని తరిష్యామో దానైర్నౌభిరివార్ణవమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏవం భగవతాఽఽదిష్టా యాదవాః కురునన్దన । గన్తుం కృతధియస్తీర్థం స్యన్దనాని సమాయుజన్ ॥ ౪౧ ॥ తన్నిరీక్ష్యోద్ధవో రాజన్ శ్రుత్వా భగవతోదితమ్ । దృష్ట్వాఽరిష్టాని ఘోరాణి నిత్యం కృష్ణమనువ్రతః ॥ ౪౨ ॥ వివిక్త ఉపసంగమ్య జగతామీశ్వరేశ్వరమ్ । ప్రణమ్య శిరసా పాదౌ ప్రాఞ్జలిస్తమభాషత ॥ ౪౩ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ దేవదేవేశ యోగేశ పుణ్యశ్రవణకీర్తన । సంహృత్యైతత్కులం నూనం లోకం సంత్యక్ష్యతే భవాన్ ॥ విప్రశాపం సమర్థోఽపి ప్రత్యహన్న యదీశ్వర ॥ ౪౪ ॥ నాహం తవాఙ్ఘ్రికమలం క్షణార్ధమపి కేశవ । త్యక్తుం సముత్సహే నాథ స్వధామ నయ మామపి ॥ ౪౫ ॥ తవ విక్రీడితం బ్రహ్మన్ నృణాం పరమమఙ్గళమ్ । కర్ణపీయూషమాసాద్య త్యజన్త్యన్యస్పృహాం జనాః ॥ ౪౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానస్నానక్రీడాశనాదిషు । కథం త్వాం ప్రియమాత్మానం వయం భక్తాస్త్యజేమహి ॥ ౪౭ ॥ త్వయోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకారచర్చితాః । ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమహి ॥ వాత✽రశనా యే✽ ఋషయః శ్రమణా ఊర్ధ్వమన్థినః । బ్రహ్మాఖ్యం ధామ తే యాన్తి శాన్తాః సంన్యాసినోఽమలాః ॥ ౪౯ ॥ వయం త్విహ మహాయోగిన్ భ్రమన్తః కర్మవర్త్మసు । త్వద్వార్తయా తరిష్యామస్తావకైర్దుస్తరం తమః ॥ ౫౦ ॥ స్మరన్తస్సారయన్తశ్చ కృతాని గదితాని చ । గత్యుత్స్మితేక్షణక్ష్వేళం యన్నృలోకవిడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥

తు సంసృతిభయాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా, ఉపభుక్తైః ఉపభుజ్య త్యక్తైః, స్రగాదిభిః-చర్చితాః అలంకృతాః, త్వదుచ్ఛిష్టభోజినశ్చ, దాసాః-వయం - తవ, మాయాం - జయేమ - హి నిశ్చితం, న మాయాతరణార్థమస్మాభిర్యతితవ్యమితి భావః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ త్వత్పదం త్వన్మాయయాతరణం చాస్మాకం సులభమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ వాతరశనా ఇతి ॥ వాతరశనాః దిగమ్బరాః, కౌపీనమాత్రధారిణః నగ్నాః, శ్రమణాః అనశనాదిభిః శ్రమవన్తః - ఊర్ధ్వమన్థినః ఊర్ధ్వరేతసః, సన్న్యాసినః చతుర్థాశ్రమిణః, శాన్తాః రాగద్వేషాదిరహితాః - బ్రహ్మాఖ్యమితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః, బ్రహ్మలోకాఖ్యం „ ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకం, అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం చన్ద్ర ఇవ రాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్య - ధూత్వా శరీరమకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోకమభిసంభవాని, స వా ఏష దివ్యేన చక్షుషా మనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతే య ఏతే బ్రహ్మలోకే „ ఇత్యాదిషు బ్రహ్మలోకత్వేన ప్రసిద్ధమిత్యర్థః, తత్తే తవ-ధామ స్థానం, యాన్తి ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ ఏవమన్యే బ్రహ్మచర్యాదిభిః క్లేశైస్తరన్తి, వయం త్వనాయాసేన తరిష్యామః ఇత్యాహ ॥ వయం త్వితి ॥ హే మహాయోగిన్ - ఇహ సంసారే-కర్మవర్త్మసు కర్మార్జితేషు సుఖదుఃఖాదిషు, స్వర్గనరకపదవీషు వా, భ్రమన్తః, వయం-తావకైః త్వద్భక్తైస్సహ-త్వద్వార్తయా, దుస్తరమపి, తమః తమఃకార్యం సంసారం, తరిష్యామః, అనాయాసేనేతి శేషః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ కథంభూతాస్సన్తః - తవ, కృతాని చేష్టితాని, సూనృతాని-క్ష్వేళః పరిహాసః, గత్యాదీనాం ద్వన్ద్వైకవద్భావ - స్తచ్చ, నృలోకవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టానుకరణం-తచ్చ స్మరన్తః,

స్మారయన్తశ్చ తరిష్యామ. ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ హేరాజన్ ఏకాన్తినమనన్యదైవతం. అతఏవ ప్రియం. భృత్యంచోద్ధవం. సమభాషత ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

భాషణమేవాహ ॥ యదాత్థేత్యాదినా ॥ హేమహాభాగ. మాంప్రతి. యదాత్థయత్ సంహృత్యైతత్కులంనూనంలోకంసంత్యక్ష్యతే భవాన్, ఇతి. తన్మే. చికీర్షితమేవ. తథా. బ్రహ్మా. భవోరుద్రో. లోకపాలాశ్చ. మమస్వర్వాసం శ్రీవైకుణ్ఠవాసం అభికాఙ్క్షిణః అభికాఙ్క్షన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సన్త్వవతారప్రయోజనమనిష్పాద్యకథంగమిష్యసీత్యతఆహ ॥ మయేతి ॥ కింతద్దేవకార్యమిత్యతఆహ ॥ యదర్థమితి ॥ బ్రహ్మణా. అర్థితః ప్రార్థితో. ఽంశేనబలభద్రేణసహ. యదర్థ. మవతీర్ణః. తద్భారహరణాత్మకమితిభావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ననునభారోఽపనీతః. దుస్సహభారాత్మకస్యయదుకులస్యావశిష్టత్వా. దిత్యతఆహ ॥ కులంవాఇతి ॥ శాపేనైవ. నితరాం. దగ్ధప్రాయ. మన్యోన్యకలహాన్నిశ్శేషం. నఙ్క్ష్యతి వైనిశ్చితం. షష్ఠే. పురీంకః పాలయిష్యతీత్యతఆహ ॥ సముద్రఇతి ॥ నకోఽపిపాలయిష్యతి. కింత్వి. తఆరభ్య. సప్తమేఽహ్ని. ఏతాం ద్వారకాంపురీం. సముద్రః. ప్లావయిష్యతి నాశయిష్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ త్వయాత్విహనస్థాతవ్యమితివక్తుమాహ ॥ యర్హీతి ॥ యర్హ్యేవ, యంలోకో మయా. త్యక్త. స్తవ. ఆచిరా. న్నష్టమఙ్గళః. హేసాధో, కలినా. నిరాకృతః అభిభూతశ్చ. భవిష్యతి, అతో, మయా. త్యక్తే, ఇహాస్మిన్మహీతలే త్వయా, నవస్తవ్యంనస్థాతవ్యం, హేభద్ర. అధర్మేరుచిర్యస్యతథాభూతో, భవిష్యతి. అతోఽపీహనవస్తవ్యమిత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తర్హి కింవిధేయంక్వగన్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ త్వంత్వితి ॥ సర్వం శబ్దాదివిషయం, స్వజనేషుబన్ధుషుస్నేహంచత్యక్త్వా. మనో, మయీశ్వరే. సమ్యక్ నివేశ్య సమదృక్ సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానరూపసమదృష్టిమాన్, గాం

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంవిజ్ఞాపితోరాజన్భగవాన్దేవకీసుతః। ఏకాన్తినంప్రియంభృత్యముద్ధవంసమభాషత ॥ ౫౨ ॥ ❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీభగవానువాచ ॥ యదాత్థమాంమహాభాగతచ్చికీర్షితమేవమే। బ్రహ్మాభవోలోకపాలాస్స్వర్వాసంమేఽభికాఙ్క్షిణః ॥ ౧ ॥ మయానిష్పాదితంహ్యత్రదేవకార్యమశేషతః। యదర్థమవతీర్ణోఽహమంశేనబ్రహ్మణాఽర్థితః ॥ ౨ ॥ కులంవైశాపనిర్దగ్ధంనఙ్క్ష్యత్యన్యోన్యవిగ్రహాత్। సముద్రస్సప్తమేఽహ్న్యేతాంపురీంచప్లావయిష్యతి ॥ ౩ ॥ యర్హ్యేవాయంమయాత్యక్తోలోకోఽయంనష్టమఙ్గళః। భవిష్యత్యచిరాద్భద్రకలినాఽపినిరాకృతః ॥ ౪ ॥ నవస్తవ్యంత్వయైవేహమయాత్యక్తేమహీతలే। జనోఽధర్మరుచిర్భద్రభవిష్యతికలౌయుగే ॥ ౫ ॥ త్వన్తుసర్వంపరిత్యజ్యస్నేహంస్వజనబన్ధుషు। మయ్యావేశ్యమనస్సమ్యక్సమదృగ్విచరస్వగామ్ ॥ ౬ ॥ యదిదంమనసావాచాచక్షుర్భ్యాంశ్రవణాదిభిః। నశ్వరంగృహ్యమాణంచవిద్ధిమాయామనోమయమ్ ॥ ౭ ॥ పుంసోఽయుక్తస్యనానార్థో

భూమిం, విచరస్వ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ సర్వంపరిత్యజ్యేతిశబ్దాదివిషయత్యాగఉక్తః. వైరాగ్యమన్తరేణత్యాగాసంభవాత్తత్రవైరాగ్యజననార్థం తేషాంనశ్వరత్వంప్రకృతిగుణవశ్యమానసానామేవసుఖకరత్వంచాహ ॥ యదిదమితి ॥ యన్మనఆదిభిర్గృహ్యమాణం, తదిదం. సర్వం. నశ్వరం. మాయామనోమయంచ. విద్ధీతిసంబన్ధః. మాయాశబ్దేనతద్గుణవశ్యంలక్ష్యతే. మాయాగుణవశ్యం. యన్మనః తతఆగతం "తతఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చే" తిమయట్. ప్రకృతిగుణవశ్యమనోజన్యమేవవిషయసుఖంగుణవశ్యమానసానామేవతద్భోగ్యం. చ తేనతువిశుద్ధమానసానామిత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ సమదృగ్విచరస్వేత్యుక్తం, ననుదేవమనుష్యతిర్యగాదిభేదభిన్నతయా ప్రతీయమానేషువస్తుషువిభిన్నైవదృష్టిఃస్యాత్. నత్వేకరూపేత్యతఆహ ॥ పుంసఇతి ॥ అయుక్తస్యసర్వాన్తరాత్మనిసర్వశరీరకేమయిచిత్తమయుఞ్జతః. పుంసః. నానార్థః. నానాఅర్థాయస్యసః. యో. నానార్థవిషయఃప్రత్యయః. స. భ్రమరూపః, తత్తద్బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయాప్రతీతిర్భ్రమరూపైవేత్యర్థః. సర్వాన్తరాత్మనిమయిచిత్తంయుఞ్జతస్తు. మదాత్మకత్వేనైకరూపా. యా. ప్రతీతిః. సాతుప్రమితిరూపేతిభావః. అస్తునానార్థోభ్రమః. తతః కిం. మతఆహ. గుణదోషభాగితి ॥ యస్యపుంసో. భ్రమః. స, గుణదోషభాక్ సుఖదుఃఖభాక్ పున్యాత్పుణ్యభాగ్వా, గుణదోషకృదితిపాఠే. సభ్రమో. గుణదోషకృత్ సుఖదుఃఖకృదిత్యర్థః. కిం భ్రమఃస్వరూపేణైవగుణదోషావహః. నేత్యాహ ॥ కర్మేతి ॥ యస్య. కర్మ. కర్మ, వికర్మేతి. భిదాభేదః. తస్య. ధియః. గుణదోషా, విషయా, గుణదోషధియఇతిపాఠే. కర్మాదయస్తదనువృత్త్యనువృత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖబుద్ధయశ్చేత్యర్థః. కర్మా. వశ్యకర్తవ్యంనిత్యం నైమిత్తికంచ. అకర్మ. అకర్తవ్యంప్రతిషిద్ధమిత్యర్థః. వికర్మ. వివిధఫలాయచోదితంకామ్యకర్మ. అయమర్థః ॥ స్వతన్త్రవస్తుభ్రమదేహాత్మభ్రమవతోఽజ్ఞస్యపుంసఃవిధినిషేధాద్యాత్మకభేదభిన్నశాస్త్రవశ్యతా. తదనువర్తనాతిలఙ్ఘనాభ్యాంసుఖదుఃఖే. ఏవంచభ్రమస్యశాస్త్రవశ్యతాపాదనద్వారాగుణదోషకృత్త్వం. నస్వరూపేణేతి. నచైతావతాబ్రహ్మవిదాంశాస్త్రాతిలఙ్ఘనందోషాయనేతిమన్తవ్యం. తేషామ

వినిశ్చితస్వతన్త్రవస్తుప్రతీతిభ్రమాణామా మోక్షం కదాచిద్భ్రమానువృత్తిదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వస్యా వర్జనీయత్వాత్ ※ ॥ ౮ ॥ ※యస్మాన్నానార్థప్రతీతేః భ్రమస్య సుఖదుఃఖగర్భసంసృతిహేతుత్వం - తతస్తన్నివృత్తయే సర్వం బ్రహ్మాత్మకం పశ్యేత్యాహ॥ తస్మాదితి। యుక్తేన్ద్రియగ్రామః నియమితేన్ద్రియగణః - యుక్తచిత్తః మయ్యావేశితచిత్తః. ఇదం జగత్ అచిత్పరిణామాత్మకదేవమనుష్యాదిశరీరజాతం - ఆత్మని జీవే ఈక్షస్వ - జీవేన ధార్యం పశ్య ఆత్మానం జీవం మయి ఈశ్వరే వితతం వ్యాప్తం ధార్యం - పశ్యేత్యర్థః - సద్వైవమీక్షమాణస్య భ్రమస్తన్మూలా సంసృతిశ్చ నివర్తత ఇతి భావః ※ ॥ ౯ ॥ ※ నన్వితర ఆరభ్య ఏవమీక్షమాణస్యాప్యనాదితయా విషయప్రవణేన్ద్రియస్యోక్తవిధేక్షణస్యాన్తరాయైర్విహతిస్స్యాదత ఆహ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్తః సాధారణాసాధారణాకారవిషయజ్ఞానవాన్ - పృథివ్యాదీనామాత్మపర్యన్తానాం తత్త్వానాం సాధర్మ్యవైధర్మ్యాభిజ్ఞః - శరీరిణాం - మాత్మభూతః ఆత్మవత్సర్వసుహృద్భూతః - ఆత్మానుభవేనైవ నిరతిశయసుఖరూపేణ సన్తుష్టః - విఘ్నైః - న విహన్యతే - న హి నిరతిశయానన్దోదధిమగ్నశ్శబ్దాదిసుఖలేశాభాసానుభవతదర్థకర్మరూపైరన్తరాయైర్విహన్యతే. తత్ర తస్యారుచేరేవానుదయాదితి భావః జ్ఞానవిజ్ఞానసంయోగస్తు అనాత్మనామనుపాదేయత్వార్థః - తచ్చ శబ్దాదివిషయేష్వరుచ్యర్థం - తతశ్చానుభవవృద్ధిః ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ నాన్తరాయైర్విహన్యత, ఇత్యనేనైహికపారలౌకికశబ్దాదివైషయికసుఖదుఃఖతదర్థకర్మరూపాన్తరాయైర్విహతిర్నాస్తీత్యుక్తం - తర్హి స కిం విధినిషేధౌ నానువర్తత ఏవేత్యపేక్షాయాం తస్య విశేషమాహ॥ దోషబుద్ధ్యేతి॥ ఆత్మానుభవసన్తుష్ట ఇత్యనుషజ్యతే, తదయమర్థః, ఆత్మానుభవతుష్టః - ఉభయాతీతః వైషయికసుఖదుఃఖాతీతోఽపి - దోషబుద్ధ్యా “ నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః - నాశాన్తమానసో వాపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్,, ఇతి నిషిద్ధాచరణస్యాత్మప్రాప్తివిరోధిత్వరూపదోషబుద్ధ్యా నిషేధాన్న నివర్తతే కిన్తు - నిషేధమనువర్తత ఏవ - తథా -

భ్రమస్స గుణ ※ దోషభాక్ । కర్మాకర్మ వికర్మేతి † గుణదోషాధియో భిదా॥ ౮ ॥ తస్మాద్యుక్తేన్ద్రియగ్రామో యుక్తచిత్త ఇదం జగత్ । ఆత్మనీక్షస్వ వితతమాత్మానం మయ్యధీశ్వరే॥ ౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్త ఆత్మభూతశ్శరీరిణామ్ । ఆత్మానుభవతుష్టాత్మా నాన్తరాయైర్విహన్యతే॥ ౧౦ ॥ దోషబుద్ధ్యోభయాతీతో నిషేధాన్న నివర్తతే । గుణబుద్ధ్యా చ విహితం న కరోతి యథార్భకః ॥ ౧౧ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో జ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయః। పశ్యన్మదాత్మకం విశ్వం న విపద్యేత వై పునః॥ ౧౨ ॥ ఇత్యాదిష్టో భగవతా మహాభాగవతో నృప । ఉద్ధవః ప్రణిపత్యాహ తత్త్వజిజ్ఞాసురచ్యుతమ్॥ ౧౩॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యోగేశ యోగవిన్యాస యోగాత్మన్యోగసమ్భవ । నిశ్శ్రే

గుణబుద్ధ్యా స్వర్గాదిసుఖసాధనత్వబుద్ధ్యా - విహితం కామ్యం కర్మ - న కరోతి - నిషిద్ధాచారః ప్రత్యవాయజననద్వారా ఆత్మానుభవాత్ యథా ప్రచ్యావయేత్తథా గుణబుద్ధ్యా కృతం కామ్యకర్మ స్వఫలజననద్వారా తస్మాత్ప్రచ్యావయేదితి తదపి న కరోతీత్యర్థః - ఏవంభూతోఽపి - యథా - అర్భకః, అర్భకో యథా స్వస్వభావమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠతే - తద్వదయమపి స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠత ఇత్యర్థః - అత్రార్భకదృష్టాన్తేన విదుషః కామచారోఽభ్యనుజ్ఞాయత ఇతి న మన్తవ్యం - తస్య “ నావిరతో దుశ్చరితా,, దితి విద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్తస్య విద్యాయామనన్వయాత్ తథాఽనావిష్కారస్యైవాన్వయాచ్చ - తథా చ శ్రుతిః “ బాల్యేన తిష్ఠాసే,, దితి - శారీరకసూత్రం చ “ అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,, దితి - తస్యాయమర్థః - బాలస్య యత్స్వభావానావిష్కారరూపం కర్మ - తదుపాదదానో వర్తేత విద్వాన్ - కుతః - అన్వయాత్ బాల్యేన తిష్ఠాసేదిత్యస్మిన్విధౌ తస్యైవ హ్యన్వయసమ్భవః - ఇతరేషాం తు విద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్ “ నావిరతో దుశ్చరితా,, దితి “ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి,, రితి చ ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ ఏవంభూతస్య న పునస్సంసృతిరిత్యాహ॥ సర్వభూతసుహృదితి॥ సర్వభూతసుహృదిత్యనేన “ ఆత్మభూతశ్శరీరిణా ,, మితి పూర్వోక్తం వివృతం, శాన్త ఇత్యనేన వైరాగ్యవత్త్వముక్తం - తేన, నాన్తరాయైర్విహన్యతే, ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః - జ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయ ఇత్యనేన “ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుత” ఇతి ప్రత్యభిజ్ఞాపితం - పశ్యన్మదాత్మకం విశ్వమిత్యనేన “ ఇదం జగదాత్మని వీక్షస్వ,, ఇత్యాద్యర్థ ఉక్తః - ఏవంభూతః - పునః న విపద్యేత న సంసరేత్ ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ ఇతీతి॥ హే నృప - ఉద్ధవః - ప్రణిపత్య నమస్కృత్య - తత్త్వం ఉపాస్యోపాసకోపాసనతత్సాధనయథావస్థితస్వరూపం - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః - అచ్యుతం - ప్రాహ ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ తమేవాహ ॥ యోగేశేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ శ్రావస్నాహం త్వత్ప్రశ్నోత్తరదానే ప్రభురితి మా వోచ ఇత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయతి॥ యోగేశ యోగనిర్వాహక “ దదామి బుద్ధియోగం త,, మితి భగవతా గీతత్వాదితి భావః - యోగవిన్యాస, విన్యస్యతేఽనేనేతి విన్యాసః - యోగోపదేష్టః - యోగాత్మన్ యోగస్యాధారయోగఫలరూపేతి వా - యోగసమ్భవ యోగశాస్త్రజనక - యోగశ్చాత్ర బ్రహ్మోపాసనాత్మకః ‹ త్వాం తు సర్వం పరిత్యజ్యే,, త్యాదినా భగవతి చిత్తనిధానాత్మకభక్తియోగస్య విషయాభిలాషత్యాగాదిపూర్వకత్వముక్తం - తదఘటమానం మన్వాన స్త

౮ ॥శ్లో ※ పా । దోషకృత్. † గుణదోషధియో.

దుపాయంపృచ్ఛతి॥ నిశ్శ్రేయసాయేతి ॥ సార్ధద్వయేన ॥ నిశ్శ్రేయసాయ మోక్షాయ - త్యాగః ప్రోక్తః, సచనారోగ్యాద్యర్థస
ర్వస్వదానాదివదయం త్యాగః, కింతు - సన్న్యాసలక్షణః అప్రత్యాపత్తిరూపః ప్రోచ్యతామ్ ॥ ౧౪ ॥ తతః కిమత ఆహ॥
త్యాగోఽయమితి॥ హే భూమన్ - కామ్యన్త ఇతి కామాః విషయాః, తేషాం - త్యాగః - విషయాత్మభిః విషయప్రవణచిత్తైః - దు
ష్కరః దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యః - సర్వాత్మని - త్వయి - అభక్తైస్తు - సుతరాం - దుష్కర - మితి, మే మతిః - సంజాతభక్తియోగైస్తు
నిరతిశయసుఖరూపత్వదనుభవనిష్ఠత్వాత్ కథంచిత్కామత్యాగస్సంభవేదపి - త్వద్భక్తైస్తు సుతరాం దుష్కరమితిభా
వః ॥ ౧౫ ॥ సోఽహమితి ॥ యం ప్రతి - త్యాగ ఉపదిష్టః - సోఽహం, త్వన్మాయయా , విరచితే - ఆత్మని దేహే, సానుబన్ధే
పుత్రకళత్రాదిసహితే, అహంమమాభిమానమూఢమతిః - అతఏవ - విగాఢః మగ్నః, భవతా, య - న్నిగదితం "త్వంతు సర్వం ప
రిత్యజ్య", ఇత్యాది, త - ద్యథా, అఞ్జసా సుఖేన, సాధయామి, తథా, హే భగవన్, భృత్యం , మామనుశాధి వివిచ్య జ్ఞాపయ, భృత్యమితి
హేతుగర్భమ్ ॥ ౧౬ ॥ నను మయా సంగ్రహేణోక్తం, విస్తరతస్త్వన్యేభ్యో జానీహీత్యత ఆహ॥ సత్యస్యేతి॥ హే ఈశ,
సత్యస్య నిత్యమసంకుచితస్వభావస్య - తత్ర హేతుః - స్వదృశః స్వస్మిన్నేవ దృక్ యస్య - తస్య - నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్య
స్యేత్యర్థః - అనేన బద్ధముక్తజీవవైలక్షణ్యముక్తం - బద్ధో హి సంకుచితస్వభావః - ముక్తస్తు బద్ధదశాయామప్రత్యక్షితస్వయా
థాత్మ్యః - ఆత్మనః జీవస్యాప్యా - త్మనః అన్తరాత్మనః - తే త్వత్తః - అన్యం - వక్తారం ఉపదేష్టారం - విబుధేష్వపి - నానుచక్షే న
పశ్యామి - త ఇత్యార్షత్వాత్ షష్ఠీవ్యత్యయేన - కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వేఽపి మే బ్రహ్మాదయో - విబుధాః , తవ, మా
యయా , మోహితబుద్ధయః , తనుభృతః కర్మాధీనదేహభాజః , బహిరర్థే అనాత్మని, భావః భావనా , అహమితి ప్రతిపత్తిః,
యేషాం , తే, అజ్ఞా ఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ మాయాం విశినష్టి ॥ యేతి ॥ యే, త్వత్పాదాబ్జగుణానుభవరసికై , ర్భాగవ

యసాయ మే ప్రోక్తస్త్యాగస్సన్న్యాసలక్షణః ॥ ౧౪ ॥ త్యాగోఽయం దుష్కరో భూమన్కామానాం విషయా
త్మభిః । సుతరాం త్వయి సర్వాత్మన్నభక్తైరితి మే మతిః॥ ౧౫ ॥ సోఽహం మమాహమితి మూఢమతిర్విగాఢస్త్వ
న్మాయయా విరచితాత్మని సానుబన్ధే । తత్త్వఞ్జసా నిగదితం భవతా యథాఽహం సంసాధయామి భగవన్ననుశా
ధి భృత్యమ్॥ ౧౬ ॥ సత్యస్య తే స్వదృశ ఆత్మన ఆత్మనోఽన్యం వక్తారమీశ విబుధేష్వపి నానుచక్షే । సర్వే విమోహి
తధియస్తవ మాయయా మే బ్రహ్మాదయస్తనుభృతో బహిరర్థభావాః ॥ ౧౭ ॥ యా త్వత్పదాబ్జరసికైర్న హి సం
గతా యే తద్యుక్తిభిర్విమృశతామపి నాపయాతి । సత్సఙ్గమో గృహజుషామపి దమ్పతీనాం తప్తాత్మనాం ఖలు నృ
ణాం హతరంహసాం స్యాత్ ॥ ౧౮ ॥ తస్మాద్భవన్తమనవద్యమనన్తపారం సర్వజ్ఞమీశ్వరమకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యమ్।
నిర్విణ్ణధీరహము హే వృజినాభితప్తో నారాయణం నరసఖం శరణం ప్రపద్యే ॥ ౧౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రాయే

తైర్న సంగతా - స్తేషాం , యుక్తిభి , రుపదేశమనపేక్ష్య కేవలయుక్తిభి , ర్విమర్శనోపాయై ర్విమృశతామపి , యా , మా
యా , నాపయాతి న నివర్తతే , తయా , మోహితధియ , ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః , తర్హి సద్భిః సంగమ్యతామిత్యత ఆహ ॥ స
త్సంగమ ఇతి॥ దంపతీనాం మిథునీభూయ వర్తమానానామిత్యర్థః, గృహజుషాం గృహాన్ సేవమానానాం , గృహస్థానామపీత్య
ర్థః , తప్తాత్మనాం తాపత్రయాభితప్తానాం, హతరంహసాం, హతం, రంహో వేగః విషయప్రావణ్యరూపో , యేషాం - నృ
ణాం - ఖలు సత్సంగమః - స్యాత్ - న తు విషయలాలసానామితి భావః ॥ ౧౮ ॥ యతో విబుధేష్వపి త్వత్తోఽన్యం వక్తారం
నానుచక్షే - తస్మా - ద్భవన్తమేవ - అహం - శరణం సదుపదేశేన రక్షితారం - ప్రపద్యే - అధ్యవస్యామీత్యర్థః - కథంభూతః - వృజి
నేన సాంసారికదుఃఖేన - అభితప్తః - అతఏవ - నిర్విణ్ణధీః పరితప్తబుద్ధిః - అహో ఇతి నిపాతో నిర్వేదసూచకః - కథంభూతం - అన
వద్యం మోహాదిరూపదోషరహితం - అనన్తపారం అనన్తావధిం - అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావమిత్యర్థః - సర్వజ్ఞం సర్వవ
స్తువిషయసాక్షాత్కారవన్తం - ఈశ్వరం సర్వనియన్తారం - అకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యం - అకుణ్ఠం అప్రతిహతం - వికుణ్ఠం వైకుణ్ఠం -
ధిష్ణ్యం స్థానం - యస్య , తం - నారాయణం నరాణాం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారం చ - నరస్య సఖాయం - ఇమాన్యాచార్య
త్వపూర్తిసూచకాని విశేషణాని - తత్రాద్యేన భ్రమవిప్రలమ్భమోహాదేర్వ్యావృత్తిః - ద్వితీయేనజ్ఞానాల్పత్వస్య - తృతీయే
న కస్యాప్యవిషయత్వస్య - తురీయేణ తృతీయస్య కర్మమూలత్వస్య - పఞ్చమేన తురీయస్య ప్రచ్యుతత్వస్య , నారాయణం నరస
ఖమిత్యనేనాఖిలాధ్యాత్మతత్త్వోపదేశార్థబద్ధదీక్షనారాయణావతారరూపత్వ - మర్జునాదిముఖేన తదుపదేష్టృత్వం చ - వ్య
జ్యతే - తతశ్చ వాత్సల్యం ఫలితమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ భగవాన్॥ ప్రాయేణేత్యాదినా॥ యత్తావదుక్తం "త్యా
గోఽయం దుష్కర", ఇత్యాదినా భక్తియోగాత్పూర్వం విషయత్యాగో దుష్కర ఇతి - తత్ర శనైశ్శనైర్మనశ్శిక్షయా ససుకర
ఏవేతి వక్తుం తత్ర నిదర్శనతయాఽవధూతయదుసంవాదాత్మకమితిహాసం ప్రస్తోష్యన్ తావత్పరీక్షకాః స్వమనశ్శిక్షయైవ స్వా

త్మానం తారయన్తీత్యాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ లోకతత్త్వవిచక్షణాః తత్తద్వస్తు ప్రతినియతగుణవిమర్శనకుశలాః- ఆత్మనైవ- సమ్యక్ శిక్షితేన మనసైవా -శుభాశయాద్విషయవాసనాతః-స్వాత్మానం-తారయన్తి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ యత ఏవ-మతః పురుషస్యాత్మనః స్వస్య, విశేషతః-గురుః హితప్రవర్తకః - ఆత్మైవ సమ్యక్ శిక్షితం మన ఏవ-పురుషస్య విశేషత ఇత్యనేన మనుష్యజన్మని మనశ్శిక్షావివేకశ్రేయస్సంపత్తిశ్చ సులభేతి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ యదితి ॥ యస్మిన్మనుష్యజన్మని -ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం-ఇహ-ప్రత్యక్షేణానిత్యత్వదర్శనాత్ - పరత్రదృష్టాన్తేనానిత్యత్వానుమానాచ్చ - తత్ర-వైరాగ్యేణ-శ్రేయోఽనువిన్దతే భగవదుపాసనయా మోక్షాఖ్యం శ్రేయః ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రుతిస్మృతిభ్యాం- శ్రేయోఽనువిన్దతే-పురుషస్యైవ శాస్త్రాధికారాత్ - శాస్త్రత ఏవ శ్రేయస్తత్సాధనాదీనామవగమ్యత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ పురుషత్వ ఇతి ॥ పురుషత్వే చ మనుష్యజన్మన్యేవ-సాంఖ్యయోగవిశారదాః- సాంఖ్యం చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేకః - యోగః పరమాత్మోపాసనాత్మకః-తయోర్విశారదాః కుశలాః - ధీరాః జితేన్ద్రియాస్సన్తః-ఆవిస్తరాం అతీవస్ఫుటతరం - జానన్తి - కథంభూతం-సర్వశక్తిభిః ప్రకృతిపురుషాసమ్భావితవివిధవిచిత్రసృష్ట్యాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసత్యసఙ్కల్పత్వాదిభి - రుపబృంహితం పుష్కలితమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ యతో - మాం - పురుషత్వ ఏవావిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి - అత ఏవ-మనుష్యశరీరం మమ ప్రియతరమిత్యాహ ॥ ఏకేతి ॥ పాదశబ్దస్య ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతస్య ప్రత్యేకం సంబన్ధః - పుర ఇత్యనేనస్వనివాసస్థానత్వముక్తం - సృష్టా ఇత్యనేన స్వస్య తత్స్రష్టృత్వం - అనేన కారణత్వం ఫలితం - తాసామేకపాదాదిపురాం మధ్యే - పౌరుషీ పురుషాకారా- పూః-సా మమ - ప్రియా - అత్ర హేతు రావిస్తరాం

ణ మనుజా లోకే లోకతత్త్వవిచక్షణాః । సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనో గురురాత్మైవ పురుషస్య విశేషతః । యత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రేయోఽసావనువిన్దతే ॥ ౨౧ ॥ పురుషత్వే చ మాం ధీరాస్సాంఖ్యయోగవిశారదాః । ఆవిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి సర్వశక్త్యుపబృంహితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పాదో బహుపాదస్తథాఽపదః । బహ్వ్యస్సన్తి పురస్సృష్టాస్తాసాం మే పౌరుషీ ప్రియా ॥ ౨౩ ॥ అత్ర మాం మార్గయన్త్యద్ధా యుక్తా హేతుభిరీశ్వరమ్ । గృహ్యమాణైర్గుణైర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమనుమానతః ॥ ౨౪ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । అవధూతస్య సంవాదం యదోరమితతేజసః ॥ ౨౫ ॥ అవధూతం ద్విజం కంచిచ్చరన్తమకుతోభయమ్ । కవిం నిరీక్ష్య తరుణం యదుః పప్రచ్ఛ ధర్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ యదురువాచ ॥ కుతో బుద్ధిరియం బ్రహ్మన్నకర్తుస్సువిశారదా । యామాసాద్య భవాఁల్లోకే విద్వాంశ్చరతి బాలవత్ ॥ ౨౭ ॥ ప్రాయో ధర్మార్థకామేషు వివిత్సాయాం చ మానవాః । హేతునైవ సమీహన్త ఆయుషో యశసశ్శ్రియః ॥ ౨౮ ॥ త్వం తు కల్పః కవి

ప్రపశ్యన్తీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవం తర్హి లబ్ధమనుష్యజన్మానస్సర్వేఽపి కిం ప్రపశ్యన్తీత్యాశఙ్కాయాం - న సర్వే ప్రపశ్యన్తి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణావేద్యత్వాత్-కింతు- కేచిదేవే-శ్వరం - మాం- మృగయన్తి విమృశ్య పశ్యన్తీత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రత్యక్షేణ గృహ్యమాణై - ర్గుణైః రూపాదిభిర్లిఙ్గైః-అగ్రాహ్యం - ప్రత్యక్షమూలై ర్వ్యాప్త్యాదిభిర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమిత్యేతదేవస్పష్టీకరోతి ॥ అనుమానత ఇతి ॥ అనుమానేనాగ్రాహ్యమిత్యర్థః- రూపాదీనాం పృథివ్యాదౌ చాక్షుషత్వాదిజనకత్వదర్శనేన తేషాం స్వాశ్రయే చాక్షుషత్వాదిజనకత్వస్యాభావ్యనిశ్చయాత్ గుణైరితి గ్రహణసాధనత్వనిర్దేశః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ అథేతిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర,,లోకతత్త్వవిచక్షణాః-సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయా,,దిత్యస్మిన్నర్థే-పురాతన- మితిహాస - ముదాహరన్తి నిదర్శనతయా కథయన్తీత్యర్థః-ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ అవధూతస్యేతి ॥ సంవాదం - తయోః ప్రశ్నప్రతివచనాత్మకమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సకీదృశ ఇత్యత తమనువర్ణయతి అవధూతమిత్యాదినా ॥ అవధూతం అభ్యఙ్గాదిభిరసంస్కృతదేహం - నతు వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగినం - నకుతశ్చిచ్చిత్తాత్ తస్మాదేర్భయం-యస్య తం-తరుణం యువానం-కవిం విద్వాంసమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కుత ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, కర్తుః-ఇన్ద్రియప్రీతమేకర్మాణ్యకర్తు- స్త-వ - యం-సువిశారదా అతినిపుణా-సర్వలోకవిలక్షణా-మతిః - కుతః కస్మాద్ధేతో రుదితా, తాం విశినష్టి ॥ యామితి ॥ యాం బుద్ధి-మాసాద్య ప్రాప్య-సంపద్యేతి యావత్-విద్వానపి-బాలవదజ్ఞవ-చ్చరతి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ బుద్ధేస్సువిశారదత్వమేవాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ ప్రాయశో - మానవాః - ధర్మాదిషు వివిత్సాయాం తత్సాధన వేదనేచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం-ధర్మాదిసాధనాదిజ్ఞానార్థం చేత్యర్థః-తథా - ఆయురాదేః హేతునా ఆయురాద్యర్థం చ సమహన్త ఏవ ప్రవర్తన్త ఏవ, త్వం-తు- జడాదివ - కిం చిదపి-కర్తుం-నేహసే నేచ్ఛసి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ నత్వశక్త్యజ్ఞానాన్నైపుణ్యాద్వైరూప్యా

వాగ్మిత్వాదిభ్యోనక్తురమీహాసఇత్యత్ర తంవిశినష్టి॥కల్పఇత్యాది ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కుత స్తవమహానన్దశ్చేత్యాహ ॥ జనేష్వితి॥ద హ్యమానేషుసత్సు-త్వంతు నతప్యసే యథా - దవాగ్నినా - ముక్తో , గఙ్గామ్భస్స్థో-ద్విపోగజ- స్తద్వత్-సుఖమవతిష్ఠసఇత్య ర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పృష్టమపితూష్ణీమవస్థితంప్రతివక్తుంచోదయతి॥త్వంహీతి॥ హేబ్రహ్మన్,భవతః - ఆత్మనిమనస్యానన్దకా రణం - బ్రూహి - కథంభూతస్య - స్పర్శవిహీనస్యశబ్దాదివిషయస్పర్శ విహీనస్య - కేవలాత్మనఃఅనుబన్ధరహితదేహస్యా పి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టఃప్రాహావధూతఇత్యాహభగవాన్ ॥ యదునేతి॥ బ్రహ్మణ్యేనబ్రహ్మకులోపకర్త్రా - సుమే ధసాబుద్ధిమతా-సభాజితఃసంపూజితః-పృష్టశ్చ-ప్రశ్రయేణప్రకృష్టసేవయా-అవనతంనమ్రం-యదుం-ప్రాహ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥సన్తిమఇత్యాదినా॥యావన్నవమాధ్యాయసమాప్తి॥ తావత్తుష్టతోబుద్ధిరియ,, మిత్యస్యోత్తరమాహ॥సన్తీతి॥ బుద్ధ్యాపాశ్రితాః-శిక్షణీయయామద్బుద్ధ్యా - ఉపాశ్రితాఃఉపాత్తాః - మద్బుద్ధిశిక్షితాఇత్యర్థః-యతఃయేభ్యో-బుద్ధిం-శిక్షి తామితిశేషః-ఉపాదాయస్వీకృత్య ముక్తః-తాపత్రయాదితిశేషః - అటామిపర్యటామి - తాన్బుద్ధ్యాశ్రితాన్గురూన్శృ ణు ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తాన్నిర్దిశతిద్వాభ్యాం ॥ పృథివీతి ॥ మధుకృద్భ్రమరః-సచ - మధుకరోతిఆహారత్వే నేతిమధుకృ న్నత్యాచ్ఛి ద్యగృహ్ణాతీతివావ్యుత్పత్తేఃమధుమక్షికాచ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ మధుహామధ్వాహర్తా-వ్యాధః-కురరఃపక్షివిశేషః - ఉక్తోఽర్భకః - శ్రీ ఖ్యాఃచన్ద్రికాశనః-శరకృత్ అయస్కారః-సుపేశమతిశోభనం -రూపం -కీటస్యకరోతీతితథా-భ్రమరవిశేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏతఇతి॥చతుర్వింశతిః-గురవో-మేమయా- ఆశ్రితాః ॥ తదాహ॥శిక్షా ఇతి ॥ ఏతేషాం-వృత్తిభి-రహంఆత్మనశ్శిక్షాఃమనఃప్ర

ర్థతస్సుభగోమితభాషణః । నకర్తానేహసేకించిజ్జడోన్మత్తపిశాచవత్॥ ౨౯ ॥జనేషుదహ్యమానేషుకామలో భదవాగ్నినా । నతప్యసేఽగ్నినాముక్తోగఙ్గామ్భస్థఇవద్విపః ॥ ౩౦ ॥ త్వంహినఃపృచ్ఛతాంబ్రహ్మన్నాత్మ న్యానన్దకారణమ్ । బ్రూహిస్పర్శవిహీనస్యభవతఃకేవలాత్మనః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యదునైవంమ హాభాగోబ్రహ్మణ్యేనసుమేధసా । పృష్టస్సభాజితఃప్రాహప్రశ్రయావనతంద్విజః॥ ౩౨ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ సన్తిమేగురవోరాజన్బహవోబుద్ధ్యుపాశ్రితాః । యతోబుద్ధిముపాదాయముక్తోఽటామీతితచ్ఛృణు॥ ౩౩ ॥పృ థివీవాయురాకాశమాపోఽగ్నిశ్చన్ద్రమారవిః।కపోతోఽజగరస్సిన్ధుఃపతఙ్గోమధుకృద్గజః॥ ౩౪ ॥మధుహాహరి ణోమీనఃపిఙ్గళాకురరోఽర్భకః । కుమారీశరకృత్సర్పఊర్ణనాభిస్సుపేశకృత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతేమేగురవోరాజంశ్చ తుర్వింశతిరాశ్రితాః । శిక్షావృత్తిభిరేతేషామన్వశిక్షమిహాత్మనః॥ ౩౬ ॥ యతోయదనుశిక్షామియథావా నాహుషాత్మజ । తత్తథాపురుషవ్యాఘ్రనిబోధకథయామితే॥ ౩౭ ॥ భూతైరాక్రమ్యమాణోఽపిధీరోదైవ వశానుగైః । తద్విద్వాన్నచలేన్మార్గాదన్వశిక్షంక్షితేర్వ్రతమ్ ॥ ౩౮ ॥ శశ్వత్పరార్థసర్వేహఃపరార్థైకాన్తస మ్భవః । సాధుశ్శిక్షేతభూభృత్తోనగశిష్యఃపరాత్మతామ్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణవృత్త్యైవసంతుష్యేన్మునిర్నైవేన్ద్రి

యైశ్శిక్షాః అన్వశిక్షం-పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః- శిక్షాంకృతవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అత్ర-యతోవృత్తేః-యచ్ఛిక్షణ-మను శిక్షామిఅనుశిక్షితవానస్మి-పూర్వవన్నిర్దేశః- హేనాహుషాత్మజ-నాహుషోయయాతిః - హేపురుషవ్యాఘ్ర-తచ్ఛిక్షణః-త థా-తేతుభ్యం-కథయామి-నిబోధఅవధారయ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత్ర-క్షితిఃపర్వతవృక్షాదిరూపాసమరూపాచేతిద్విధా-తత్ర సమరూపాయాఃక్షితేఃక్షమాంశిక్షితవానస్మీత్యాహ ॥ భూతైరితి ॥ దైవవశానుగైఃదైవప్రేరితైః-భూతైః-రాక్రమ్యమా ణఃపీడ్యమానోఽపి ధీరఃతదాక్రమణప్రయుక్తదుఃఖసహిష్ణుః-తత్ విద్వాన్ - భూతానాందైవవశానుగత్వంజానన్ - మా ర్గాన్నచలేత్ - ఇత్యేవం - క్షితేః-వ్రతంనియతంధర్మం - అన్వశిక్షం -మార్గఃక్షితిపక్షేధారణాత్మకః - పక్షాన్తరేజ్ఞానమా ర్గః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ పర్వతవృక్షరూపాయాఃక్షితేశ్శిక్షితమాహ॥శశ్వదితి॥ శశ్వత్ సర్వదా-పరార్థాపరోపకారార్థా-ఈహా చేష్టా-యస్యసః-పరార్థఏవై-కాన్తతః-సంభవో - యస్యసః - భూభృతఃపర్వతాః-సాధుయథాతథై-వంశిక్షితం-తస్యావృ క్షత్వగాదితృణనిర్ఝరప్రస్రవక్రియాఃపరార్థాఏవ-తద్వదిత్యర్థః-తథా, నగశిష్యస్సన్ - పరాత్మతాంపరాధీనాత్మతాం-శిక్షే తవృక్షోయథాపరైరేవఖణ్డ్యమానోఽప్యేవాననివారయతి - నానుమన్యతేవా-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ వాయురపిద్వివిధః- ప్రాణోబాహ్యశ్చ-తత్రప్రాణాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ ప్రాణవృత్త్యేతి ॥ ప్రాణోహ్యాహారాదిమాత్రేణ-వర్తతే-శబ్దాదివి షయాంస్తునాపేక్షతే-తథా-మునిరపి-ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తయా,వృత్త్యాఆజీవికయా - వర్తేత , నత్విన్ద్రియప్రి యైఃశబ్దాదివిషయైః-నతాననుభవన్నిత్యర్థః-ప్రాణవృత్త్యావర్తనమపికిమర్థమిత్యతఆహ॥ జ్ఞానమితి॥ ప్రాణవృత్త్యకరణేన మనోవైకల్యేనజ్ఞాననాశస్స్యాత్,అతో,యథాజ్ఞానంననశ్యేత్ , మనోవానక్షీయేత, తదుపయుక్తయాదేహనిర్వాహోప

యుక్తయా-వృత్త్యా వర్తేతేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ విషయాన్సేవమానోఽపి తేష్వనాసక్తిం బాహ్యాద్వాయోశ్శిక్షేతేత్యాహ॥ విషయేష్వితి॥ నానాధర్మేషు ప్రియా ప్రియతదుభయానుభయాత్మకేషు- విషయేషు - ఆవిశన్నపి- తాన్సన్నిధైః స్పృశన్నపీత్యర్థః, గుణదోషాభ్యాం ప్రియాప్రియాభ్యాం, వ్యపేతః ముక్తః, ఆత్మామనో, యస్యసః, సర్వతః సర్వేషు విషయేషు, న విషజ్యేత నాసక్తో భవేత్ - నతు వాయుశ్ఛన్దనే దహనేవా విషజ్జతే, తద్వదిత్యర్థః- అనాసక్తావత్ర దృష్టాన్తః, నతు గుణదోషవ్యపేతాత్మత్వే చేత్యవగన్తవ్యం- తస్య తదనపేతాత్మత్వాత్ ॥ ౪౧ ॥ వాయోరేవ శిక్షణీయాన్తరమాహ॥ పార్థివేష్వితి॥ ఆత్మదృగ్యోగీ, పృథివ్యాదిపరిణామరూపేషు దేహేషు, ప్రవిష్ట- స్తద్గుణాశ్రయః దేవత్వ మనుష్యత్వస్థూలత్వకృశత్వాది దేహధర్మయోగతయా ప్రతీయమానోఽపి- తైర్గుణై-ర్నయుజ్యతే స్థూలోఽహం కృశోఽహమితి నమన్యేత, ఆత్మదృగితి హేతుగర్భం, యతః, దేహవిలక్షణమాత్మానమేవ పశ్యతీతి తథా - గన్ధై- ర్వాయురివ-యథా సురభిపూతిగన్ధాద్యాశ్రయేషు ప్రవిశన్నపి - వాయు- ర్వస్తుతో న తద్యోగీ-తద్వత్ ॥ ౪౨ ॥ అథాకాశాత్ శిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం॥ అన్తరితి ॥ సమన్వయేన వేదాన్తవాక్యసమన్వయసిద్ధేన - బ్రహ్మాత్మభావేన సర్వవస్తూనాం బ్రహ్మాత్మకత్వేన- అవ్యవచ్ఛేదం నిరన్తరం యథా తథా - సర్వేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు - వితతస్య వ్యాప్తస్య- పూర్ణస్యేతి యావత్ - ఆత్మనః పరమాత్మనః- అన్త-ర్బహిశ్చ - వ్యాప్త్యా- అసఙ్గం- నభస్త్వం- నభస ఇవ- భావయేత్ ॥ ౪౩ ॥ నిర్దోషత్వే చ నభో దృష్టాన్తమాహ॥ తేజ ఇతి ॥ అజశ్చ- ఆపశ్చ- అన్నంచ పృథివీచ- ద్వన్ద్వైకవద్భావో - తన్మయై స్తద్వికారరూపై-ర్వాయునా- ఈరితై-ర్మేఘాఖ్యై- ర్భావైః పదార్థై - ర్యథా నభో నస్పృశ్యతే- తద్వ- త్పుమాన్ పరమపురుషః - కాలసృష్టైః కాలేన నిమిత్తభూతేన సృష్టై-ర్గుణైర్గుణపరిణామాత్మకైః - స్థిరజఙ్గ

యప్రియైః। జ్ఞానం యథా న నశ్యేత నావశీర్యేత వామనః॥ ౪౦ ॥ విషయేష్వావిశన్యోగీ నానాధర్మేషు సర్వతః।
గుణదోషవ్యపేతాత్మా న విషజ్జేత వాయువత్॥ ౪౧ ॥ పార్థివేష్విహ దేహేషు ప్రవిష్టస్తద్గుణాశ్రయః। గుణైర్న
యుజ్యతే యోగీ గన్ధైర్వాయురివాత్మదృక్॥ ౪౨ ॥ అన్తర్బహిశ్చ స్థిరజఙ్గమేషు బ్రహ్మాత్మభావేన సమన్వయేన। *
వ్యాప్త్యావ్యవచ్ఛేదమసఙ్గమాత్మనో మునిర్నభస్త్వం వితతస్య భావయేత్ ॥ ౪౩ ॥ తేజోఽబన్నమయైర్భావై
ర్మేఘాద్యైర్వాయునేరితైః। నస్పృశ్యతే నభస్తద్వత్కాలసృష్టైర్గుణైః పుమాన్॥ ౪౪ ॥ స్వచ్ఛః ప్రకృతితస్స్నిగ్ధో మాధుర్యస్తీర్థభూర్నృణామ్। మునిః పునాత్యపాం మిత్రమీక్షోపస్పర్శకీర్తనైః॥ ౪౫ ॥ తేజస్వీ తపసా దీప్తో
దుర్ధర్షోదరభాజనః। సర్వభక్షోఽపి యుక్తాత్మా నాదత్తే మలమగ్నివత్॥ ౪౬ ॥ క్వచిచ్ఛన్నః క్వచిత్స్పష్ట ఉపాస్యశ్శ్రేయ ఇచ్ఛతామ్। భుఙ్క్తే సర్వత్ర దాతౄణాం దహన్ప్రాగుత్తరాశుభమ్ ॥ ౪౭ ॥ స్వమాయయా సృష్టమిదం సదసల్లక్షణం విభుః। ప్రవిష్ట ఈయతే తత్తత్స్వరూపోఽగ్నిరివైధసి ॥ ౪౮ ॥ విసర్గాద్యాశ్శ్మశానాన్తా భావా

యై-ర్నస్పృశ్యతే వ్యాప్యగతదోషైర్నస్పృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ స్వచ్ఛత్వాదిభిర్గుణై రాపో జగత్పునన్తీతి తద్గుణాశ్శిక్షణీయా ఇత్యాహ ॥ స్వచ్ఛ ఇతి ॥ స్వచ్ఛః నిర్మలః- ప్రకృతితః స్వభావతః- స్నిగ్ధః భూతేష్వనురాగవాన్- మాధుర్యః మధురాలాపీ- నృణాం- తీర్థభూతః తీర్థస్థానం - అపాం మిత్రం అపాం తుల్యః అన్యదప్యుభయసాధారణం ధర్మమాహ ॥ ఈక్షాదిభిః పునాతీతి ॥ ఈక్షా దర్శనం- ఉపస్పర్శనం జలపక్షే స్నానపానాదికం - మునిపక్షే పాదస్పర్శాదిరూపమ్ ॥ ౪౫ ॥ అథాగ్నేశ్శిక్షణీయమాహ ॥ తేజస్వీతి ॥ తేజస్వీ జ్ఞానాతిశయవాన్- విశేషత- స్తపసా దీప్తః - దుర్ధర్షః అక్షోభ్యః సచాసావుదరభాజనశ్చ- ఉదరం- భాజనమన్నాదినిధానపాత్రం - యస్యసః- అపరిగ్రహ ఇత్యర్థః - సర్వభక్షః మృష్టకదన్నవిభాగమనవేక్ష్య భక్షకః- నతు నిషిద్ధానిషిద్ధభక్షః “ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి ,, రితి “ నావిరతో దుశ్చరితా ,, దితి చ శ్రుతేః మలం- నాదత్తే నిర్మలశ్చ- అగ్నివద్యథాగ్నిస్తద్వత్ ॥ ౪౬ ॥ తత ఏవ శిక్షణీయాన్తరాణ్యాహ ॥ క్వచిదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఛన్నః, అగ్నిపక్షే భస్మనాచ్ఛన్నః- యోగిపక్షే స్వమాహాత్మ్యనావిష్కారేణ, స్పష్టః - అగ్నిపక్షే ఆజ్యాదిరూపహవిషా - పక్షాన్తరే యోగాభ్యాసాదినా- శ్రేయః స్వర్గమోక్షాదిరూప - మిచ్ఛతామిచ్ఛద్భిః- ఉపాస్యః- యథాఽగ్నిః - పరేచ్ఛయైవ హవిర్గృహ్ణాతి తథా మునిరపీత్యాహ॥ భుఙ్క్త ఇతి ॥ దాతౄణాం- ప్రాగుత్తరాశుభం భూతం భవిష్యచ్చ పాపం- దహన్ ॥ ౪౭ ॥ స్వమాయయేతి॥ పరమపురుషః- సదసల్లక్షణం చిదచిదాత్మకం- జగ-త్ప్రవిష్టః- తత్తత్స్వరూపః దేవమనుష్యాదిరూపః, ఈయతే ప్రతీయతే- యథాఽగ్నిః, ఏధసి దారుణి - ప్రవిష్టః, తద్రూప, ఈయతే- తద్వత్ , అగ్నేరధిష్ఠానగతవక్రత్వాదిరివ దేవాద్యాకారో నాన్తర్యామిపరమాత్మస్వరూపగత ఇత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ జన్మాదిషడ్భావవికారాశ్శరీరస్యైవ నస్వాత్మన ఇతి చన్ద్రదృష్టాన్తేన శిక్షితమాహ॥ విసర్గాద్యా ఇతి నిషేకాద్యాః - శ్మశానాన్తాః నాశాన్తాః భావాః వికారాః - అస్పష్టగతినా- కాలేన నిమిత్తేన- దేహస్యైవ-స

త్వాత్మనః-చన్ద్రస్య కలానామివ-యథా చాసాం వృద్ధిహ్రాసౌ - న తు చన్ద్రస్య తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అయమర్థోఽప్యగ్నిదృష్టాన్తేన శిక్షణీయ ఇత్యాహ - కాలేనేతి ॥ ఓఘవత్ ప్రవాహవత్-వేగో-యస్య తేన కాలేన - ప్రభవాప్యయౌ జన్మనాశౌ-నిత్యావపి ప్రవాహతో నిత్యావపి - భూతానామేవ-న త్వాత్మనః-యథా - ఽగ్నేర్విద్యమానస్య సత ఏవార్చిషాం జ్వాలానామేవ, ప్రభవాప్యయౌ-దృశ్యేతే, న త్వగ్నేః - తద్వత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఆదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ గుణైరితి ॥ యథోచితకాలం-గుణైః ఇన్ద్రియైః-గుణాన్ విషయాన్-ఉపాదత్తే గృహ్ణాతి - విముఞ్చతి చ, ఉపాదానమత్ర సంపాదనాత్మకం, మోచనం త్వర్థిభ్యస్త్యాగాత్మకం, ఉపభోగ్యవస్తూని సంపాదితాని చేదర్థిభ్యో దేయాని, న త్వాత్మనా భావ్యానీత్యర్థః, తదాహ-న తేన యుజ్యత ఇతి-తేన విషయజాతేన-న యుజ్యతే నోపయుజ్యతే. ఆత్మనే నోపయుఞ్జ్యాదిత్యర్థః, గోభిర్గా ఇవ గోపతిః-యథా - గోపతిః సూర్యః గోభిః కిరణైః-గాః అపః ఉపాదత్తే, ముఞ్చతి చ-తద్వత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ వస్తుతో దేవమనుష్యాదిభేదరహితస్యాప్యాత్మనస్తద్భేదప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యేతదప్యాదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ బుధ్యత ఇతి ॥ స్థూలే శరీరే-మతిరాత్మాభిమానో-యేషాం-తైః, ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా, అవస్థితః దేవాదిశరీరేష్వవస్థితః - అస్వే నేతచ్ఛేదః-స్వస్మిన్నవిద్యమానేన-భేదేన దేవమనుష్యాదిభేదేన, బుధ్యతే దేవోఽయం మనుష్యోఽయమితి ప్రతీయతే - వీక్ష్యతే స్వాత్మాఽపి తథా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృశోఽహం స్థూలోఽహమితి వీక్ష్యత ఇత్యర్థః - స్థూలమతిభిరిత్యనేన దేహవిలక్షణాత్మమతిభిస్తు దేహస్వభావాసంసర్గితయైవాత్మా బుధ్యతే వీక్ష్యతే చేతి సూచితం - తత్ర దృష్టాన్తః, అర్కవదితి-యథా చార్కో దివి స్థితో దర్పణజలఖడ్గాదిషు ప్రతీయమా

దేహస్యానాత్మనః । కలానామివ చన్ద్రస్య కాలేనావ్యక్తవర్త్మనా ॥ ౪౯ ॥ కాలేన హ్యోఘవేగేన భూతానాం ప్రభవాప్యయౌ । నిత్యావపి న దృశ్యేతే ఆత్మనోఽగ్నేర్యథార్చిషామ్ ॥ ౫౦ ॥ గుణైర్గుణానుపాదత్తే యథాకాలం విముఞ్చతి । న తేషు యుజ్యతే యోగీ గోభిర్గా ఇవ గోపతిః ॥ ౫౧ ॥ బుధ్యతే స్వే న భేదేన వ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గతః । వీక్ష్యతే స్థూలమతిభిరాత్మా చావస్థితోఽర్కవత్ ॥ ౫౨ ॥ నాతిస్నేహః ప్రసఙ్గో వా కర్తవ్యః క్వాపి కేనచిత్ । కుర్వన్విన్దేత సన్తాపం కపోత ఇవ దీనధీః ॥ ౫౩ ॥ కపోతః కశ్చనారణ్యే కృతనీడో వనస్పతౌ । కపోత్యా భార్యయా సార్ధమువాస కతిచిత్సమాః ॥ ౫౪ ॥ కపోతౌ స్నేహగుణితహృదయౌ గృహధర్మిణౌ । దృష్టిం దృష్ట్యాఙ్గమఙ్గేన బుద్ధిం బుద్ధ్యా బబన్ధతుః ॥ ౫౫ ॥ యం యం వాఞ్ఛతి సా రాజన్నన్తర్వత్న్యనుకమ్పితా । తం తం సమనయత్కామం కృచ్ఛ్రేణాప్యజితేన్ద్రియః ॥ ౫౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానవార్తాక్రీడాశనాదికమ్ । మిథునీభూయ విస్రబ్ధౌ చేరతుర్వనరాజిషు ॥ ౫౭ ॥ కపోతీ ప్రథమం గర్భం గృహ్ణతీ కాల ఆగతే । అణ్డాని సుషువే నీడే స్వపత్యుః సన్నిధౌ సతీ ॥ ౫౮ ॥ తేషు కాలే వ్యజాయన్త రచితావయవా హరేః । శక్తిభిర్దుర్విభావ్యాభిః కోమలాఙ్గతనూరుహాః ॥ ౫౯ ॥ ప్రజాః పుపుషతుః ప్రీతౌ ద

నోఽపి తద్గతస్వభావాసంసర్గితయా ప్రతీయతే-తద్వత్, ఇయాంస్తు దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్విశేష ఇత్యాశయేనాహ ॥ వ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గత ఇతి ॥ ఆదిత్యస్తు దర్పణాదివ్యక్తావనవస్థితోఽపి తత్స్థ ఇవ లక్ష్యతే, ఆత్మా తు - పరమార్థతస్తద్గతః దేవాదిశరీరగతః-తత్స్వభావాసంసర్గిత్వం తూభయోరపి తుల్యం-సంసర్గితయా ప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపతా చోభయత్ర తుల్యా ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అథ కపోతాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ నాతిస్నేహ ఇతి ॥ స్నేహః ప్రీతిః, ప్రసఙ్గ ఉపలాలనాద్యాసక్తిః, క్వాపి కేనచిదపి - న కర్తవ్యః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ దృష్టాన్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ కపోతః కశ్చనేత్యాదినా ॥ వనస్పతౌ-కృతం-నీడం కులాయం-యేన సః, సార్ధం సహ-కతిచిత్-సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కపోతావితి ॥ కపోతశ్చ కపోతీ చ కపోతౌ "పుమాన్ స్త్రియా,, ఇత్యేకశేషః-స్నేహేన-గుణితం నిబద్ధం, హృదయం-యయోస్తౌ, గృహధర్మిణౌ మైథున్యధర్మిణౌ-బబన్ధతుః యోజితవన్తౌ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ యద్యదితి ॥ హే రాజన్ యదో-అనేన త్వం యథేతి సూచితం, అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ సతీ-సా కపోతీ, అనుకమ్పితా కపోతేన దయాపూర్వం ప్రచోదితా-యద్యదిష్టం - వాఞ్ఛతి అకామయత-తం తం కామం - కామ్యత ఇతి తథా-త-మిష్టం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేనాపి-సమానయత్-యతస్సోఽజితేన్ద్రియః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ శయ్యేతి ॥ విస్రబ్ధౌ నిశ్శఙ్కౌ, వనరాజిషు శయ్యాదికం-మిథునీభూయ చేరతుః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ కపోతీతి ॥ గృహ్ణతీ బిభ్రతీ సతీ-కాలే ప్రసవకాలే-ఆగతే సతి-నీడే, స్వపత్యుస్సన్నిధావేవా-ణ్డాని-సుషువే ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ తేష్వణ్డేషు-కాలే తత్పరిపాకకాలే-వ్యజాయన్త - శిశవ ఇతి శేషః- తే చ-దుర్విగాహ్యాభిరచిన్త్యాభిః-హరేర్భగవత - శ్శక్తిభిః కార్యోపయుక్తాః పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాభిః-కాలేనేత్యర్థః "అదితిః పాశాన్,, ఇతివద్బహువచనమవివక్షితం - కాలావయవదినమాసాద్యభిప్రాయేణ వా, రచితా అవయవా యేషాం, కోమలాన్యఙ్గాని తనూరుహాశ్చ యేషాం-తథాభూతా-బభూవురితి శేషః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ప్రజాశ్శిశూన్, తాసాం ప్రజానాం-కూజితం-శృణ్వన్తౌ, కలభాషితైర్మధురస్వ

న్నైః నిర్వృతౌ సుఖితౌ ✻ ॥ ౬౦ ॥ ✻ సుస్పర్శైః, తాసాం-పతత్త్రైః పక్షైః, ముగ్ధచేష్టితైస్సున్దరచేష్టితైః, తథా, అదీనానాం అకృపణానాం, ప్రత్యుద్గమైః ఉత్పతనైశ్చ, ముదం హర్షం, ఆపతుః ప్రాపతుః ✻ ॥ ౬౧ ॥ ✻ అన్యోన్యం, స్నేహేనా-నుబద్ధం అనురక్తం-హృదయం-యయోస్తౌ- దీనధియౌ తత్పోషణార్థమభాస్వరధియౌ ✻ ॥ ౬౨ ॥ ✻ తాసాం ప్రజానా-మన్నార్థం ఆహారమానేతుమిత్యర్థః, అర్థినౌ తాసామాహారమాకాంక్షన్తౌ, తస్మిన్నేవ వనే-చిరం-చేరతుః సంచరితవన్తౌ ✻ ॥ ౬౩ ॥ ✻ కదాచిత్-కశ్చిత్-లుబ్ధకో వ్యాధః, తాన్ శిశూన్ దృష్ట్వా, స్వాలయాన్తికే స్వనీడసమీపే చరతః, తాన్-జాలం, ఆతత్య ప్రసార్య, జగృహే ✻ ॥ ౬౪ ॥ ✻ కపోతశ్చేతి॥ పోషణమాహారం-ఆదాయ ✻ ॥ ౬౫ ॥ ✻ కపోతీ-వి, క్రోశతః మాతృదర్శనేన ఉత్క్రోశతః, జాలసంవృతాన్, అతఏవ నితరాం దుఃఖితాన్-శిశూన్-స్వయమపి, క్రోశన్తీ, అభ్యధావత్ ✻ ॥ ౬౬ ॥ ✻ సేతి॥ సా కపోతీ-అసకృత్, స్నేహేన-గుణితా బద్ధహృదయా, అతఏవ, తద్బన్ధనాత్మమయా, దీనచిత్తా సతీ, ఖగాన్పుత్రాన్-స్పృశ్యన్తీ, అపగతా స్మృతిర్యస్యాస్సా, స్వయమపి-శిచా జాలేనా-బధ్యత బద్ధా బభూవ ✻ ॥ ౬౭ ॥ ✻ కపోతశ్చేతి॥ చస్త్వర్థః-ఆత్మనః శరీరాదప్యధికప్రియాన్, ఆత్మజాన్-స్వశరీరేణ-సమాం తుల్యప్రియాం, ఆత్మానురూపాం వా- భార్యాం చ దృష్ట్వేతి శేషః, అతీవ దుఃఖితః ఇతి మానసికం దుఃఖముక్త్వం, విలలాపేతి వాచికమ్ ✻ ॥ ౬౮ ॥ ✻ విలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ అహో ఇతి త్రిభిః ॥ అహో-మమా,

---

మాతృపుత్రవత్సలౌ । శృణ్వన్తౌ కూజితం తాసాం నిర్వృతౌ కలభాషితైః ॥ ౬౦ ॥ తాసాం పతత్త్రైస్సుస్పర్శైః కూజితైర్ముగ్ధచేష్టితైః । ప్రత్యుద్గమైరదీనానాం పితరౌ ముదమాపతుః ॥ ౬౧ ॥ స్నేహానుబద్ధహృదయావన్యోన్యం విష్ణుమాయయా । విమోహితౌ దీనధియౌ శిశూన్పుపుషతుః ప్రజాః ॥ ౬౨ ॥ ఏకదా జగ్మతుస్తాసామన్నార్థం తౌ కుటుమ్బినౌ । పరితః కాననే తస్మిన్నర్థినౌ చేరతుశ్చిరమ్ ॥ ౬౩ ॥ దృష్ట్వా తాన్లుబ్ధకః కశ్చిద్యదృచ్ఛాతో వనేచరః । జగృహే జాలమాతత్య చరతస్స్వాలయాన్తికే ॥ ౬౪ ॥ కపోతశ్చ కపోతీ చ ప్రజాపోషే సదోత్సుకౌ । ప్రజాపోషణమాదాయ స్వనీడముపజగ్మతుః ॥ ౬౫ ॥ కపోతీ స్వాత్మజాన్వీక్ష్య బాలకాన్జాలసంవృతాన్ । తానభ్యధావత్క్రోశన్తీ క్రోశతోఽభృశదుఃఖితాన్ ॥ ౬౬ ॥ సాఽసకృత్స్నేహగుణితా దీనచిత్తాఽజమాయయా । స్వయం చాబధ్యత శిచా బద్ధాన్పశ్యన్త్యపస్మృతిః ॥ ౬౭ ॥ కపోతశ్చాత్మజాన్బద్ధానాత్మనోఽప్యధికప్రియాన్ । భార్యాం చాత్మసమాం దీనాం విలలాపాతిదుఃఖితః ॥ ౬౮ ॥ అహో మే పశ్యతాపాయమల్పపుణ్యస్య దుర్మతేః । అతృప్తస్యాకృతార్థస్య గృహస్త్రైవర్గికో హతః ॥ ౬౯ ॥ అనురూపాఽనుకూలా చ యస్య మే పతిదేవతా । శూన్యే గృహే మాం సన్త్యజ్య పుత్రైస్స్వర్యాతి సాధుభిః ॥ ౭౦ ॥ సోఽహం శూన్యే గృహే దీనో మృతదారో మృతప్రజః । జిజీవిషే కిమర్థం వా విధురో దుఃఖజీవితః ॥ ౭౧ ॥ తాంస్తథైవావృతాన్శిగ్భిర్మృత్యుగ్రస్తాన్విచేష్టతః । స్వయం చ కృపణశ్శిక్షు పశ్యన్నప్యబుధోఽపతత్ ॥ ౭౨ ॥ తం లబ్ధ్వా లుబ్ధకః క్రూరః కపోతం గృహమేధినమ్ । కపోతకాన్కపోతీం చ సిద్ధార్థః ప్రయయౌ గృహమ్ ॥ ౭౩ ॥ ఏవం కుటుమ్బ్యశాన్తాత్మా ద్వన్ద్వారామః పతత్రివత్ । పుష్ణన్కుటుమ్బం కృపణస్సానుబన్ధోఽవసీదతి ॥ ౭౪ ॥ యః ప్రాప్య మానుషం లోకం ముక్తిద్వారమపావృతమ్ । గృ

పాయం వ్యసనం, పశ్యత - తమావిష్కర్తుమాత్మానం విశినష్టి ॥ దుర్మతేః, దుష్టా విషయప్రవణా-మతిర్యస్య, తథాప్యతృప్తస్యాత ఏవ, అకృతార్థస్య, తత్రోభయత్ర హేతు-రల్పపుణ్యస్య పుణ్యలేశవిహీనస్య, కోఽసావపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ గృహస్త్రైవర్గికో హత ఇతి ॥ త్రైవర్గికః ధర్మార్థకామరూపత్రివర్గసాధనభూతః, గృహాశ్రమో-హతో నష్టః ✻ ॥ ౬౯ ॥ ✻ నాశమేవోపపాదయతి ॥ అనురూపేతి ॥ పతిరేవ దేవతా యస్యాస్సా, మే-భార్యేతి శేషః, సాధుభిః, పుత్రైస్సహ స్వః స్వర్గం యాతి ✻ ॥ ౭౦ ॥ ✻ సోఽహం-హతగృహోఽహం కిమర్థం, జిజీవిషే జీవితుమిచ్ఛామి ✻ ॥ ౭౧ ॥ ✻ తానితి॥ తాన్ శిశూన్ శిగ్భిర్జాలైః, ఆవృతాన్, అతఏవ-మృత్యుగ్రస్తాన్ ఆరబ్ధమరణాన్-విచేష్టతః మూర్ఛితాన్, పశ్యన్-కృపణో దీనః, తత్ర హేతు-రబుధః, అతఏవ, స్వయమపి-శిక్షు జాలేష్వపతత్ ప్రవివేశ ✻ ॥ ౭౨ ॥ ✻ తమితి ॥ లబ్ధ్వా, అతఏవ-సిద్ధార్థః సిద్ధప్రయోజనః-గృహం, ప్రయయౌ ✻ ॥ ౭౩ ॥ ✻ దృష్టాన్తవివక్షితమర్థం దార్ష్టాన్తికే యోజయతి॥ ఏవమితి ॥ అశాన్తాత్మా అజితేన్ద్రియః-ద్వన్ద్వే నాసమస్త్ర్యాదౌ రమత ఇతి తథా-పతత్రివత్ కపోతవత్-సానుబన్ధః సపుత్రకళత్రః, అవసీదతి క్లిశ్యతి ✻ ॥ ౭౪ ॥ ✻ అసమ్భావితవివేకానాం తిరశ్చామేవంవిధా వృత్తిః కథంచిద్యుక్తా-లబ్ధసర్వార్థసాధననృజన్మనాం తు ఏవంవిధవృత్తిస్సుతరాం దుర్భగేత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ లోక్యత ఇతి లోకో దేహ-స్తం, అపావృతం నివృతిబన్ధం, ముక్తిద్వారం ముక్తిసాధనం మానుషం లోకం, ప్రాప్యాపి. గేహే గృహే - ఖగవత్ కపోతవత్, సక్తః, తం - ఆరూఢచ్యుతం శ్రేయోమార్గసోపానపఙ్క్తిమారూఢం తతో భ్రష్టం - వి

దుః ❁ ॥ ८४ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ****

అథాజగరాచ్ఛిక్షితం వక్తుం తావద్దుఃఖాయేవ సుఖాయ ప్రారబ్ధవశాదేవ ప్రాప్యాయ నయతేతేత్యాహ॥ సుఖమితి॥ హే రాజన్ - యతో యథా-ఐన్ద్రియకం ఇన్ద్రియప్రభవం-సుఖం - దేహినాం-స్వర్గే-నరకే చ-ప్రారబ్ధాత్-భవత్యేవ-నరకేఽపి హి కించిదన్నపానాదిజన్యం సుఖం విద్యత ఏవేతి తత్తుల్యతాం స్వర్గసుఖస్యాపి వేదయితుం నరక ఇత్యుక్తం - తస్మాదైన్ద్రియకసుఖస్య ప్రారబ్ధమూలత్వాత్-తన్నేచ్ఛేత్-యథా దుఃఖమనాకాఙ్క్షితమప్యుపతిష్ఠతే - తద్వత్సుఖమపీతి దుఃఖమివ సుఖమపి నేచ్ఛేతేత్యర్థః-బుధః సుఖదుఃఖయోః ప్రారబ్ధమూలత్వజ్ఞః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అజగరాచ్ఛిక్షణీయాన్యాహ ॥ గ్రాసమితి త్రిభిః ॥ గ్రాసం ఆహారం సుమృష్టం రససంయుక్తం-మహాన్తం పర్యాప్తం-స్తోకమల్పమపర్యాప్తం-యదృచ్ఛయా దైవాదాపతితం ప్రాప్తం-నతు ప్రయత్నేన లబ్ధమిత్యేవకారాభిప్రాయః - గ్రసేదద్యాత్, ఆజగరీ అజగరసంబన్ధినీ, క్రియా వృత్తిర్యస్య సః, అజగరవద్వర్తేతేతి వివక్షితోఽర్థః, అజగరోఽక్రియ ఇతి పాఠే, అజగరవృత్తిః, అక్రియః ఉదాసీనః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ శయీతేతి ॥ యది, గ్రాస ఆహారః, నోపనమేత్ యదృచ్ఛయా నాపతేత్-తర్హి, మహాహిరివ అజగర ఇవ, దిష్టభుక్ ఆహారప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం ప్రారబ్ధమనుభవన్, అనుపక్రమః నిరుద్యమః భూరీణి బహూన్యహాని-తూష్ణీం-శయీత ❁ ॥ ३ ॥ ❁ నను సమర్థోఽపి శయీతైవ కిమిత్యత ఆహ ॥ ఓజ ఇతి॥ ఓజః ఇన్ద్రియబలం-బలం శారీరం-తద్యుక్తమపి-దేహం-బిభ్రాణః, అకర్మకం దృష్టార్థప్రవృత్తిశూన్యం యథా తథా-శయాన ఏవ-భవేత్, ఇన్ద్రియవానపి ప్రవృత్తిషు మన్ద్రియయుక్తోఽపి-వీతనిద్రః ఇతి తావేవ వర్ణనే పారవశ్యరహి

హే ముఖగవత్సక్తస్తమాయోధమ్యుతం విదుః॥ ८४ ॥ ************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః **********

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ సుఖమైన్ద్రియకం రాజన్స్వర్గే నరక ఏవ చ । దేహినాం చ యథా దుఃఖం తస్మాన్నేచ్ఛేత * తద్బుధః ॥ ౧ ॥ గ్రాసం సుమృష్టం విరసం మహాన్తం స్తోకమేవ వా । యదృచ్ఛయైవాపతితం గ్రసే * దాజగర క్రియః॥ శయీతాహాని భూరీణి నిరాహారోఽనుపక్రమః । యది నోపనమేద్గ్రాసో మహాహిరివ దిష్టభుక్ ॥ ३ ॥ ఓజస్సహోబలయుతం బిభ్రద్దేహమకర్మకమ్ । శయానో వీతనిద్రశ్చ నేహేతేన్ద్రియవానపి ॥ ४ ॥ మునిః ప్రసన్నగమ్భీరో † దుర్విగాహ్యో దురత్యయః । అనన్తపారో హ్యక్షోభ్యస్స్తిమితోద ఇవార్ణవః॥ ५ ॥ సమృద్ధకామో హీనో వా నారాయణపరో మునిః । నోత్సర్పే * న్న శుష్యే * త్సరిద్భిరివ సాగరః॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా స్త్రియం దేవమాయాం తద్భావైరజితేన్ద్రియః। ప్రలోభితః పతత్యన్ధే తమస్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ७ ॥ యోషిద్ధిరణ్యాభరణామ్బరాది ద్రవ్యేషు మాయారచితేషు మూఢః । ప్రలోభితాత్మా హ్యుపభోగబుద్ధ్యా పతఙ్గవన్నశ్యతి నష్టదృష్టిః॥ ८ ॥ స్తోకం స్తోకం

తః-నేహేత దేహసుఖం నేచ్ఛేదపి నవ్యాప్రియేతేతి వా ❁ ॥ ४ ॥ ❁ సముద్రాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ మునిరితి ॥ బహిః ప్రసన్నః, సచాసౌ-అన్తర్గమ్భీరశ్చ - దుర్విగాహ్యః ఇత్థంభూత ఇతి నిర్వక్తుమశక్యః - దుర్విభావ్య ఇతి యావత్- దుర్విగాహ్య ఇతి పాఠే దురాసద ఇత్యర్థః ❁ ॥ ५ ॥ ❁ కించ-వర్షాసు, అద్భిః, సమృద్ధోఽపి-నోత్సర్పేత్, గ్రీష్మే, తద్విహీనోఽపి-న శుష్యేత్-తథా-సమృద్ధకామస్తద్దీనో వా-న హృష్యేత్-న శోచేదిత్యర్థః - తత్ర హేతు - నారాయణపరాయణః - నతు విషయపర ఇతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ రూపరసగన్ధస్పర్శశబ్దేషు పఞ్చసు విషయేష్వాసక్తాః-పతఙ్గమధుకరగజహరిణమీనాః-పఞ్చహతాః-అత-స్తేష్వాసక్తాః సద్యో గురవః - తదుక్తం " పతఙ్గమాతఙ్గకురఙ్గభృఙ్గమీనాహతాః పఞ్చభిరేవ పఞ్చ - ఏకః ప్రమాదీ స కథం న హన్యతే యస్సేవతే పఞ్చభిరేవ పఞ్చేతి ,, తత్ర రూపవిలాసమోహితో నశ్యతీతి పతఙ్గాచ్ఛిక్షితమిత్యాహ॥ దృష్ట్వేతి ॥ దేవమాయాం భగవన్మాయాం-తద్వ్యామోహకత్వాత్తత్త్వేన రూపణం, తద్భావైః, తస్యాః స్త్రియః-భావైర్విభ్రమాదిభిః, ప్రలోభితః అన్ధే తమసి నరకే-పతతి, అగ్నౌ, పతఙ్గవత్-యథా-పతఙ్గః సశలభః కీటవిశేషః, దీపాదికం దృష్ట్వా తద్రూపేణ ప్రలోభిత ఉపభోగ్యబుద్ధ్యా తం ప్రాప్య తస్మిన్పతిత్వా నశ్యతి-తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ७ ॥ ❁ స ఏవాహ॥ యోషిద్ధిరణ్యేతి ॥ మాయారచితేషు మాయాసృష్టేషు-యోషితి-తస్యాః, హిరణ్యాభరణామ్బరాణి చ, ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాణి స్రక్చన్దనాదీని-తేషు ద్రవ్యేషూపభోగబుద్ధ్యా, ప్రలోభితాత్మా విమోహితమనాః, అత ఏవ-మూఢోఽజ్ఞః, అత ఏవ-నష్టదృష్టిః నష్టవివేకః, పతఙ్గవన్నశ్యతి ❁ ॥ ८ ॥ ❁ మధుకరాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ స్తోకం స్తోకమితి ॥ యావతా గ్రాసేన-దేహో వర్తేత తావన్తమేవ గ్రాసం-తత్రాపి స్తోకం స్తోకం అల్పమల్పమేవ, గ్రసన్, అహింసన్ అపీడయన్-మాధుకరీం వృత్తిం - ఆతిష్ఠేత్ ఆశ్రయేత-యథా మధుకరస్సుమనసః అపీడయన్ తత్ర తత్ర కించిదేవ గృహ్ణన్ క్వాపి సజ్జమానో వర్తేత - తద్వన్మునిరిత్యర్థః - అన్యథైకస్మిన్నపద్మే మధు

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ చాజగరో క్రియః. ५ ॥ శ్లో † పా ॥ దుర్విగాహ్యో.

లోభేన సక్తో మధుకరస్తస్మిన్ ముకుళే తేన నిబద్ధో భవతి ఏవం మునిరపి గుణలోభేనైకమేవ గృహమాశ్రితస్తత్స్నేహేన బధ్యేతేతి భావః ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ కించాణుభ్యశ్చేతి॥ అణుభ్యోఽల్పసారేభ్యో-మహద్భ్యో విపులసారేభ్యః, శాస్త్రేభ్యః, సారం-ఆదద్యాత్ యథా-షట్పదోఽణుభ్యో మహద్భ్యశ్చ పుష్పేభ్యః, సారం-ఆదత్తే, తద్వత్ ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ ద్వివిధో హి మధుకృత్ ॥ మధుకృన్తతి పుష్పాదాచ్ఛిద్య గృహ్ణాతీతి మధుకృత్ భ్రమరః, మధు కరోతి ఆహారత్వేన స్వేన రూపేణైవేతి మధుకృత్ మధుమక్షికా చ-తత్ర ప్రథమాచ్ఛిక్షితమ్ ఉక్తం ద్వితీయాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥ సాయంతనమితి ద్వాభ్యామ్॥ సాయంతనశ్వస్తనశబ్దౌ తత్కాలభోజనార్థపరౌ-ఇదం సాయంతనభోజనార్థమిదం శ్వ ఇత్యేవం భిక్షితమన్నాది - న సంగృహ్ణీత, కింతు-పాణిరేవాఞ్జలిరూపతామాపన్నః-పాత్రం భోజనపాత్రం, యస్య సః . ఉదరమేవామత్రం అన్ననిధానపాత్రం, యస్య సః - మక్షికేవ - న సంగ్రహీ యథా మక్షికా సంగ్రహిణీ భవతి తద్వత్సంగ్రహీ న భవేదిత్యర్థః. సంగ్రహీ చేన్మధుమక్షికావన్నశ్యతీతి భావః ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ ఏతద్వివృణోతి॥ పునస్సాయంతనమితి॥ సహ తేన సంగృహీతేన సహ. వినశ్యతి ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ స్పర్శాసక్తిర్నాశహేతురితి గజాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పదాఽపీతి ॥ దారవీం దారుమయీమపి, యువతీం స్త్రియం, పదాఽపి-న స్పృశేత్-స్పృశంస్తు- బధ్యేత-యథా-కరీ గజః- జిఘృక్షుభిః కాష్ఠతృణమృదాద్యాచ్ఛాదితగర్తోపరి స్థాపితాయా దారుమయ్యాః కరిణ్యా అఙ్గసఙ్గాత్ యథా గర్తే పతితో బధ్యేత తద్వత్ ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ కించ॥ నాధిగచ్ఛేదితి ॥ ప్రాజ్ఞో వివేకీ, ఆత్మనః స్వస్య-మృత్యుం తత్తుల్యాం-స్త్రియం-నాధిగచ్ఛేత్ నోపగచ్ఛేత్-సః అధిగచ్ఛన్-బలాధికైః . హన్యేత-యథా-గజో గజీముపగచ్ఛన్ బలాధికైర్హన్యతే తద్వత్ ❈ ॥ ౧౪ ॥ ❈ దా

గ్రసేద్గ్రాసం దేహో వర్తేత యావతా । గృహ్ణన్నహింసన్నాతిష్ఠేద్వృత్తిం మాధుకరీం మునిః ॥ ౯ ॥ అణుభ్యశ్చ మహద్భ్యశ్చ శాస్త్రేభ్యః కుశలో నరః । సర్వతస్సారమాదద్యాత్పుష్పేభ్య ఇవ షట్పదః॥ ౧౦ ॥ సాయంతనం శ్వస్తనం వా న సంగృహ్ణీత భిక్షితమ్ । పాణిపాత్రోదరామత్రో మక్షికేవ న సంగ్రహీ॥ ౧౧ ॥ సాయంతనం శ్వస్తనం వా న సంగృహ్ణీత భిక్షుకః। మక్షికా ❈ ఇవ సంగృహ్ణన్ సహ తేన వినశ్యతి॥ ౧౨ ॥ పదాఽపి యువతీం భిక్షుర్న స్పృశేద్దారవీమపి । స్పృశన్కరీవ బధ్యేత కరిణ్యా అఙ్గసంగతః॥ ౧౩ ॥ నాధిగచ్ఛేత్స్త్రియం ప్రాజ్ఞః కర్హిచిన్మృత్యుమాత్మనః । బలాధికైస్స హన్యేత గజైరన్యైర్గజో యథా॥ ౧౪ ॥ న దేయం నోపభోగ్యం చ లుబ్ధైర్యద్దుఃఖసంచితమ్ । భుఙ్క్తే తదపి తచ్చాన్యో మధుహేవార్థవిన్మధు॥ ౧౫ ॥ సుదుఃఖోపార్జితైర్విత్తైరాశాసా ❈ నాం గృహాశిషః। మధుహేవాగ్రతో భుఙ్క్తే యతిర్వై గృహమేధినామ్॥ ౧౬ ॥ గ్రామ్యగీతం న శృణుయాద్యతిర్వనచరః క్వచిత్ । శిక్షేత హరిణాద్వృత్తిం మృగయోర్గీతమోహితాత్॥ ౧౭ ॥ నృత్యవాదిత్రగీతాని జుషన్గ్రామ్యాణి యోషితామ్। ఆసాం క్రీడనకో వశ్య ఋశ్యశృఙ్గో మృగీసుతః ॥ ౧౮ ॥ జిహ్వయాఽతిప్రమాథిన్యా జనో రసవిమోహితః । మృ

నభోగానుపయోగ్యం ధనమన్యగామీతి మధుఘ్నః శిక్షణీయమతస్తన్నార్జయేదిత్యాహ ॥ న దేయమితి ॥ లుబ్ధైః-దుఃఖేన-సంచితం ఆర్జితం-యద్ధనం-న దేయం-నోపభోగ్యం చ, తద్ధన-మన్యో, ఽర్థవిత్ తద్ధనగ్రహణోపాయాభిజ్ఞః, భుఙ్క్తే - తదపి తచ్చ-అన్యః తస్యాపి లోభాద్దానభోగానుపయుక్తం స్యాత్తర్హి - తస్మాదన్యో - బలవాన్-తదాకృష్య భుఙ్క్తే ఇత్యర్థః, మధుహేవ, స యథా మధుమక్షికాభిస్సంచితం మధు భుఙ్క్తే - తద్వత్ ❈ ॥ ౧౫ ॥ ❈ స్వోద్యమం వినాఽపి భోజనలాభస్తస్మాదేవ శిక్షణీయః॥ సుదుఃఖేన బహుదుఃఖేన - ఉపార్జితైః-విత్తైః గృహాశిషః గృహోపయోగ్యాశిషః పానభోజనాదికామాన్ - నాశాసానాం కామయమానానాం ఆశాసానానామితి వక్తవ్యే నావర్ణలోప ఆర్షః "యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పక్వాన్నస్వామినావుభౌ । తయోరన్నమదత్త్వా తు భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్" ఇతి శాస్త్రార్థవిదాం-గృహమేధినాం-అగ్రతో-యతిః- భుఙ్క్తే మధుహేవ - స యథా మక్షికాణాం స్వోపార్జితమధ్వభిలాషిణీనామగ్రత ఏవ మధు భుఙ్క్తే-తద్వత్ ❈ ॥ ౧౬ ॥ ❈ హరిణాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥ గ్రామ్యగీతమితి॥ క్వచిత్కదాచిదపి - గ్రామ్యాణాం-గీతం-న శృణుయాత్-మృగయోర్లుబ్ధకస్య - గీతేన మోహితాద్ధరిణాత్-వృత్తిం గ్రామ్యగీతం న శృణుయాదితీమాం వృత్తిం - శిక్షేత - హరిణోఽపి మృగయోర్గీతమోహితస్తేన గృహీతో నశ్యతి - తద్వత్ యతిర్గ్రామ్యగీతం శృణ్వన్నశ్యేదతస్తన్న శృణుయాదిత్యర్థః. గ్రామ్యేత్యుక్తేః భగవద్గీతం తు శృణుయాదేవేత్యభిప్రాయః ❈ ॥ ౧౭ ॥ ❈ హరిణశబ్దేన హరిణీసుత ఋశ్యశృఙ్గోఽపి వివక్షితః అత ఏవ సోఽపి గురురిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నృత్యేతి ॥ మృగీసుతః ఋశ్యశృఙ్గః-గ్రామభవాని గ్రామ్యాణి-యోషితాం - నృత్యాని - వాదిత్రాణి మృదఙ్గాదిధ్వనయస్తాన్-గీతాని చ-జుషన్ సేవమానః-పశ్యన్-శృణ్వంశ్చేతి యావత్-ఆసాం యోషితాం-క్రీడనకః క్రీడాసాధనం-వశ్యశ్చ-భవదితి శేషః-అతస్తాని న జుషేతేతి భావః ❈ ॥ ౧౮ ॥ ❈ రసనాసక్తిర్నాశహేతురితి మీనాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ జిహ్వయేతి ॥ అతిప్రమాథిన్యా దుర్జయయా-జిహ్వయా కరణభూత

యా-రసేత ద్విషయే-విమోహితః, అత ఏవ-సద్బుద్ధి రుద్బుద్ధిః-మృత్యుం, మృచ్ఛతి ప్రాప్నోతి. యథాఽఽమిషబుద్ధివిమోహితో మీనో బడిశే ఆమిషలిప్తే లోహకణ్టకే ర్వినశ్యతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ జిహ్వాయాః ప్రమాథిత్వముపపాదయతి ద్వాభ్యాం॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ మనీషిణః బుద్ధిమన్తః ఇన్ద్రియజయమిచ్ఛవః, తావ-న్నిరాహారాః-ఇన్ద్రియాణి-వర్జయిత్వా తు రసనం రసనేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానీత్యర్థః - ఆశు జయన్తి - రసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణి నిరాహారమాత్రేణైవ జేతుం శక్యాని. తేన తత్ప్రబలాభావా-ద్రసనం తు న తేన జేతుం శక్యం - ప్రత్యుత - నిరాహారేణ - రసనేన్ద్రియవృద్ధిరేవాపాదనాదితి భావః - తదాహ-తన్నిరన్నస్య వర్ధత ఇతి-తద్రసనం-నిరన్నస్య నిరాహారస్య-వర్ధతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అస్తాం రసనమజిత-మితరాణి తు జితాన్యేవేత్యత ఆహ॥ తావదితి ॥ విజితాన్య,న్యాని రసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణి-యేన-తథాభూతోఽపి - యావ-ద్రసనం, న జయే,త్తావ,జ్జితేన్ద్రియో-న స్యాదేవ, రసే రసనేన్ద్రియే-జితే సతి తు-సర్వమిన్ద్రియం-జితం జితప్రాయమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పిఙ్గళాయాః నైరాశ్యం శిక్షితమితి వక్తుం తదాఖ్యానమాచష్టే ॥ పిఙ్గళేత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ విదేహనగరే మిథిలాపురే, తస్యాః పిఙ్గళాతః-మేమయా-శిక్షితం-కించి,దస్తి, త-న్నిబోధ శృణు-హే నృపనన్దన యదో ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సేతి॥ సా పిఙ్గళా-స్వైరిణీ కామచారిణీ సంకేతే రహసి స్థానే-సంకేతమితి పాఠే-అర్శ ఆద్యజన్తః, సంకేతితమితి యావత్, ఉపనేష్యతీ "లక్షణహేత్వోః" రితి శత్రన్తాదుగిల్లక్షణో ఙీప్, ఉపనేతుమిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏతావద్ధనం యో దాస్యతి తేనైవ సంగమిష్యామీత్యేవంవిధం సంకేతం, ఉపనేష్యతీ ప్రాప్తవతీ, కృతవతీతి యావత్ - ఉత్తమం స్వలంకృతం, రూపం-బిభ్రాణా-కాలే స్వసంకేతకాలే - గృహద్వారి స్వగృహద్వారే,

త్యమృచ్ఛత్యసద్బుద్ధిర్మీనస్తు బడిశైర్యథా॥ ౧౯ ॥ ఇన్ద్రియాణి జయన్త్యాశు నిరాహారా మనీషిణః। వర్జయిత్వా తు రసనం తన్నిరన్నస్య వర్ధతే॥ ౨౦ ॥ తావజ్జితేన్ద్రియో న స్యాద్విజితాన్యేన్ద్రియః పుమాన్। న జయేద్రసనం యావజ్జితం సర్వం జితే రసే॥ ౨౧ ॥ పిఙ్గళా నామ వేశ్యాఽఽసీద్విదేహనగరే పురా। తస్యా మే శిక్షితం కించిన్నిబోధ నృపనన్దన॥ ౨౨ ॥ సా స్వైరిణ్యేకదా కాన్తం సంకేత❁ముపనేష్యతీ। అభూత్కాలే గృహద్వారి బిభ్రతీ రూపముత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥ మార్గ ఆగచ్ఛతో వీక్ష్య పురుషాన్పురుషర్షభ। తాఞ్ఛుల్కదాన్విత్తవతస్సా న మేనేఽర్థకాముకా ॥ ౨౪ ॥ ఆగతేష్వపయాతేషు సా సంకేతోపజీవినీ। అప్యన్యో విత్తవాన్కోఽపి మాముపైష్యతి భూరిదః॥ ౨౫ ॥ ఏవం దురాశయా ధ్వస్తనిద్రా ద్వార్యవలమ్బినీ। నిర్గచ్ఛన్తీ ప్రవిశ❁తీ నిశీథం సమపద్యత॥ ౨౬ ॥ తస్యా విత్తాశయా శుష్యద్వక్త్రాయా దీనచేతసః। నిర్వేదః పరమో జజ్ఞే చిన్తాహేతుస్సుఖావహః॥ ౨౭ ॥ తదా నిర్విణ్ణచిత్తాయా గీతం శృణు యథా మమ। నిర్వేద ఆశాపాశానాం పురుషస్య యథా హ్యసిః ॥ న హ్యఙ్గాజాతనిర్వేదో దేహబన్ధం జిహాసతి ॥ ౨౮ ॥ పిఙ్గళోవాచ ॥ అహో మే మోహవితతిం పశ్యతావిజితాత్మనః। యా కాన్తాదసతః కామం కామయే

అభూత్ తస్థౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మార్గ ఇతి ॥ హే పురుషర్షభ-తాన్పురుషా-న్విత్తవతః సధనానపి-న మేనే నామన్యత న తైస్సహ రేమ ఇత్యర్థః - కుతః-యత-స్సా అర్థకాముకా-తైః ప్రతిజ్ఞాతాదప్యర్థాదధికవిత్తకాముకా ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇత్థ-మాగతేషు-పురుషేష్వ,పయాతేషు ప్రత్యాఖ్యానాద్గతేషు సత్సు, సా పిఙ్గళా, సంకేతోపజీవికా - సంకేతేనైవోపజీవతీతి తథా - హేతుగర్భమిదం-అతః-అపిస్సంభావనాయాం - భూరిదదాతీతి తథా - స్వసంకేతానురూపవిత్తదః - కోఽపి-పూర్వం సంకేతిత-స్తదన్యో వా-కశ్చి-న్మా-ముపైష్యతీ-త్యేవంవిధః-దుష్టః - ఆశయోఽభిప్రాయః-తేన-ధ్వస్తా-నిద్రా-యస్యాస్సా - ద్వార్య-వలమ్బమానా పునః పునః ప్రవిశన్తీ నిర్గచ్ఛన్తీ చ-నిశీథమర్ధరాత్రం ప్రాప ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్యా ఇతి॥ శుష్యత్-వక్త్రం వదనం, యస్యాః - దీనం అభాస్వరం-చేతో-యస్యాః - పిఙ్గళాయాః-పరమ-స్సుఖావహ - శ్చిన్తాహేతుర్వక్ష్యమాణవిచారహేతుశ్చ, నిర్వేదః పరితాపో-జజ్ఞే జాతః॥ యద్వా॥ చిన్తా అర్థచిన్తా, హేతు-ర్యస్య సః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తదేతి ॥ తదా నిర్వేదదశాయాం, నిర్విణ్ణచిత్తాయా,స్తస్యాః - గీతం-యథావత్-మమ మత్తః, శృణు-నను నిర్విణ్ణచిత్తాయాః కిం గీతశ్రవణేనేత్యత ఆహ॥ నిర్వేద ఇతి॥ హి యస్మా-త్పురుషస్య-ఆశాపాశానాం - నిర్వేదో-యథా- అసిః ఖడ్గ-స్తథా-ఖడ్గవచ్ఛిదాసాధనమిత్యర్థః - ఏతదేవ హి వ్యతిరేకముఖేనోపపాదయతి ॥ న హీతి ॥ అఙ్గ హే యదో-అజాతో నిర్వేదో యస్య సః, దేహశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః-దేహబన్ధం దేహతదనుబన్ధిష్వనుబన్ధం ఆశామ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తర్హి తద్గీతం శ్రావయేత్యత ఆహ॥ అహో ఇతి ॥ అవిజిత,ఆత్మా మనో- యయా, తస్యాః, హేతుగర్భమిదం-మే మమ- మోహవితతిం మోహవిస్తారం-తామేవ దర్శయితుమాత్మానం విశినష్టి॥ యేతి ॥ యాఽహం, యేన మోహేనా-సతస్తుచ్ఛా, త్కాన్తా, త్కామం - కామయే-అతో, ఽహం - బాలిశా వివేకశూ

౨౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సంకేతముప

న్యా ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ బాలిశత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ సన్తమితి చతుర్భిః॥ సమీపే హృదయ ఏవ-సన్తం-తథాప్యపురుషార్థతాం వ్యుదస్యతి ॥ రమణమితి ॥ రమణం కాన్తం-నిరతిశయప్రీతివిషయమిత్యర్థః-తస్యైవేచ్ఛావిషయత్వాత్-నను ఉదితాయాం హితద్విషయప్రతౌ తస్య తద్విషయత్వం-స్యైవ తు కుత ఇత్యతో విశినష్టి ॥ రతిప్రదమితి ॥ రతిరనురాగః-ప్రీతిరితి యావత్-తాం ప్రయచ్ఛతి తథా॥ తం, స్వవిషయప్రీత్యావహమిత్యర్థః, నన్వర్థకామాద్యభిలాషిణ్యాః కిం తద్విషయప్రీత్యేత్యాశఙ్క్య విశినష్టి ॥ విత్తప్రదమితి ॥ విత్తశబ్దః కామాదేరప్యుపలక్షకః - అర్థినాం ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయప్రదమిత్యర్థః - నిత్యం-ఉక్తవిధత్వేన యావదాత్మానుబన్ధినం, అముం భగవన్తం - విహాయ, తద్విపరీతం, తుచ్ఛం-నర-మహం-భజే భజామి - వైపరీత్యం వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి॥ అకామదం-కామశబ్దో ధర్మాదీనాముపలక్షకః - ప్రత్యుత-భయాధిప్రదం, ఆధిర్మానసికం దుఃఖం - ఇమమితి పాఠే-భిత్త్యాలిఖితభగవత్ప్రతిమాదర్శనకృతసన్నిహితనిర్దేశః ❀॥ ౩౦ ॥ ❀ అహో ఇతి॥ అతివిగర్హ్యా-వార్తా దేహధారణాత్మికా-యత-స్తయా-సాంకేత్యేన-యా - వృత్తి-స్తయా వృత్త్యా-వ్యర్థ-మాత్మా మనః - దేహో వా-పరితాపితః పరితాపం ప్రాపితః - పరితాపం ప్రపఞ్చయతి ॥ స్త్రైణాదితి ॥ స్త్రైణాత్ స్త్రీలమ్పటాత్, అర్థతృషః అర్థతృష్ణాయుక్తాత్ - అత ఏవానుశోచ్యాత్, నరాత్-యా-అహం, రతిం, విత్తం చ, క్రీతేన తేన నరేణ క్రీతేనాత్మనా దేహేన-ఇచ్ఛతీ కామయమానా-ఆసమితి శేషః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ అహో ధిఙ్మాం-యతోఽతిజుగుప్సితం భజామీత్యాహ ॥ యదితి ॥ స్థూణాః స్తమ్భాః వంశో నామ స్థూణాసు నిహితస్తిర్యగ్వేణుః, వంశ్యాస్తస్మిన్నుభయతో నిహితా వేణవః - అస్థిభిరేవ-నిర్మితాః - వంశాదయో, యస్మిన్-తత్ర- యత్ప్రోష్ఠే దీర్ఘమస్థిస వంశః

మేన బాలిశా॥ ౨౯ ॥ సన్తం సమీపే రమణం రతిప్రదం విత్తప్రదం నిత్య❀మముం విహాయ । అకామదం దుఃఖభయాధిశోకమోహప్రదం తుచ్ఛమహం భజేఽజ్ఞా ॥ ౩౦ ॥ అహో మయాఽఽత్మా పరితాపితో వృథా సాంకేత్యవృత్త్యాఽతివిగర్హ్యవార్తయా । స్త్రైణాన్నరాద్యాఽర్థతృషోఽనుశోచ్యాత్ ❀ క్రీతేన విత్తం రతిమాత్మనేచ్ఛతీ ॥ ౩౧ ॥ యదస్థిభిర్నిర్మితవంశవంశ్యస్థూణం త్వచా రోమనఖైః పినద్ధమ్ । క్షరన్నవద్వారమగారమేతద్విణ్మూత్రపూర్ణం మదుపైతి కాఽన్యా ॥ ౩౨ ॥ విదేహానాం పురే హ్యస్మిన్నహమేకైవ మూఢధీః । యాఽన్యమిచ్ఛత్యసత్యస్మాదాత్మదాత్కామమచ్యుతాత్ ॥ ౩౩ ॥ సుహృత్ప్రేష్ఠతమో నాథ ఆత్మా చాయం శరీరిణామ్। తం విక్రీయాత్మనైవాహం రమేఽనేన యథా రమా ॥ ౩౪ ॥ కియత్ప్రియం తే వ్యభజన్కామా యే కామదా నరాః। ఆద్యన్తవన్తో భార్యాయా దేవా వా కాలవిద్రుతాః ॥ ౩౫ ॥ నూనం మే భగవాన్ప్రీతో విష్ణుః కేనాపి కర్మణా। నిర్వేదోఽయం దురాశాయా యన్మే జాతస్సుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ మైవం స్యుర్మన్దభాగ్యాయాః క్లేశా నిర్వేదహేతవః। యేనానుబన్ధం

పార్శ్వాస్థీని వంశ్యాః-స్థూణాః పాణిపాదాస్థీని-ఇతి వివేకః - త్వచా చర్మణా - లోమభిర్నఖైశ్చ-పినద్ధం ఛాదితం - తథా-క్షరన్తి నవద్వారాణి యస్మిన్-తదేవంభూతాగారరూపం - విణ్మూత్రపూర్ణ -మేతన్నరశరీరం-మత్ మత్తో-ఽన్యా కా వా స్త్రీ, ఉపైతి ప్రాప్నోతి భజత ఇతి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యత ఏవ మత్తో-ఽహమేవా-స్మిన్ పురేఽజ్ఞేత్యాహ॥ విదేహానామితి॥ విదేహానాం మైథిలానాం-అహ-మేకైవ-మూఢధీరజ్ఞా - వ్యక్తం నూనం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ యాఽహ-మాత్మదాత్ ఆత్మపర్యన్తవదాన్యాత్-అచ్యుతాదన్యం-కాన్త-మిచ్ఛతీ-అత ఏవా, సతీ దుష్టా ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇత్థం నిర్విద్యాత్మహితం నిశ్చినోతి॥ సుహృదిత్యాదిభిరష్టభిః ॥ అయమచ్యుతః-శరీరిణాం-ఆత్మా, అత ఏవ - ప్రేష్ఠతమః అతిప్రియతమః - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రియః-సుహృద్ధితైషీ, హితకృదిత్యర్థః, నాథో నాయకశ్చ-అత - స్తమేవాత్మాన, మచ్యుత, మాత్మనా విక్రీయ ఆత్మసమర్పణేన స్వవశీకృత్య-తేనాచ్యుతేన, రమే-యథా, రమా లక్ష్మీ-స్తద్వత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అన్యేషామసేవ్యత్వం దర్శయతి ॥ కియదితి ॥ ఆద్యన్తవన్తో-యే కామాః కామ్యన్త ఇతి కామాః విషయాః - కామదాః నరాః- దేవా వా - కాలవిద్రుతాః కాలేనోపద్రుతాః, తే - భజిష్యమాణాః - భార్యాయాః-కియ - త్ప్రియం-వ్యభజన్ కృతవన్తః - న కించిత్-అతః- ఇహాముత్ర చ తద్వ్యతిరిక్తః కోఽపి సేవ్యో నాస్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఆత్మనస్తదనుగ్రహవిషయతాం సంభావయతి॥ నూనమితి॥ కేనాపి కర్మణా అజ్ఞాతసుకృతవిశేషేణ-మే మహ్యం-భగవాన్విష్ణు, ర్నూనం-ప్రీతః-కుతః-యత్ యస్మాత్ - దురాశాయా-మే మమా-యం - సుఖావహో-నిర్వేదో-జాతః, తత్ప్రసాదమన్తరేణేదృశో నిర్వేదో దుర్లభ ఇతి భావః ❀॥ ౩౬ ॥ ❀ తదేవాహ॥ మైవమితి॥ ఏవమేవం సతి-భగవతి ప్రీతే సతీత్యర్థః-మన్దభాగ్యాయాః మమ - నిర్వేదస్య - హేతవః - క్లేశాః మాస్యుః నస్యురిత్యర్థః-కిం నిర్వేదమాత్రేణేత్యత స్తం విశినష్టి॥ యేన నిర్వేదేన - అనుబన్ధం దేహగేహాదిష్వహం మమాభిమానరూపం - పాశం-నిర్హృత్య పరిహృత్య పురుషః శమం శాన్తిం-మ

౩౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కాన్తమిమం

నః ప్రసాదం-ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ॥ ౩౭ ॥ యత ఏవ - మత-స్తేన భగవతో - పకృతం-నిర్వేదమితి శేషః-తత్కృతోపకారరూపం నిర్వేదమిత్యర్థః-శిరసా-ఆదాయ ఊఢ్వా- గ్రామ్యైస్సహ- సంగతీ -స్త్రా- దురాశాశ్చ-త్యక్త్వా-గ్రామ్యసజ్జతాఇతి పారే-గ్రామ్యవిషయగోచరాః-దురాశా- స్త్యక్త్వా-తమేవా-ధీశ్వరం భగవన్తం శరణం ప్రజామి సేవ ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ కించైవం వర్తిష్యామీత్యభిసంధత్తే॥ సంతుష్టేతి ॥ శ్రద్దధతీ శ్రద్ధాం కుర్వతీ - చికీర్షితవిషయత్వరాయుక్తా - సంతుష్టావిత్తాద్యలాభప్రయుక్తా సంతోషరహితా-యథాలాభేవ నైవాల్లబ్దేన- జీవతీ-ఆత్మనా-అతఏవ - రమణేవ నిరతిశయ ప్రియేణా-మునా భగవతైవ-సహ-విహరామి-వై నూనమ్ ॥ ౩౯ ॥ ననుసత్సు సురాదిష్వ ముష్మై వేతికిమర్థా౽వధారణేత్యాశఙ్క్యాహ॥ సంసారేతి ॥ ముషితేక్షణమపహృతవివేకం-కాలఏవాహి- స్తేన గ్రస్తం చా-త్మానం మాం-త్రాతు - మన్యః పరమపురుషాదితరః-కోవా-అధీశ్వరస్సమర్థః-నకో౽పీతిభావః ॥ ౪౦ ॥ తదేవాహ॥ ఆత్మైతి ॥ యదా అఖిలా-ద్విషయా-న్నిర్విణ్ణా-అప్రమత్తో౽వహితః-కృత్స్నమిదం జగత్- కాలాహినా- గ్రస్తంచ - పశ్యే-త్తదా-తస్య తథా ద్రష్టు-ర్నిర్విద్యమానస్యాత్మనః పుంసః-గోప్తా-ఆత్మైవ పరమాత్మైవ-నాన్య ఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఏవమితి ॥ వ్యవసితా నిశ్చితా - మతి-ర్యయా-సా-కా న్తే-తర్షో౽భిలాష-స్తత్ప్రభవాం-దురాశాం,పరిత్యజ్యేత్యధ్యాహారః - చిత్తోపశమం చిత్తశాన్తి-మాస్థాయ అశ్రిత్య,సంపాద్యేతి యావత్-శయ్యా-ముపవివేశ ॥ ౪౨ ॥ ఫలితమాహ॥ ఆశాహీతి ॥ యథాశబ్దో నైరాశ్యాశయోః సుఖదుఃఖావహత్వే దృష్టాంతప్రదర్శనపరః ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే౽ష్టమో౽ధ్యాయః ***

నిర్వృత్యపురుషశ్శమమృచ్ఛతి॥ ౩౭ ॥ తేనోపకృతమాదాయశిరసా గ్రామ్యసంగతాః త్యక్త్వా దురాశాశ్శరణం ప్రజామితమధీశ్వరమ్ ॥ ౩౮ ॥ సంతుష్టా శ్రద్దధత్యేవం యథాలాభేన జీవతీ । విహరామ్యమునై వాహమాత్మనా రమణేన వై॥ ౩౯ ॥ సంసారకూపే పతితం విషయైర్ముషితేక్షణమ్ । గ్రస్తం కాలాహినా౽౽త్మానం కో౽న్యస్త్రాతుమధీశ్వరః॥ ౪౦ ॥ ఆత్మైవహ్యాత్మనో గోప్తా నిర్విద్యేత యదా ఖిలాత్ । అప్రమత్త ఇదం పశ్యేద్గ్రస్తం కాలాహినా జగత్॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ॥ ఏవం వ్యవసితమతిర్దురాశాం కాన్తతర్షజామ్ । ఛిత్త్వోపశమమాస్థాయ శయ్యాముపవివేశ సా॥ ౪౨ ॥ ఆశా హి పరమం దుఃఖం నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్ । యథా సంఛిద్య కాన్తాశాం సుఖం సుష్వాప పిఙ్గలా॥ ౪౩ ॥ ***

*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ౽ష్టమో౽ధ్యాయః ***

అవధూత ఉవాచ ॥ పరిగ్రహో౽తిదుఃఖాయ యద్యత్ప్రియతమం నృణామ్। అనన్తం సుఖమాప్నోతి తద్విద్వాన్యస్త్వకించనః॥ ౧ ॥ సామిషం కురరం జఘ్నుర్బలినో యేనిరామిషాః। తదామిషం పరిత్యజ్య స సుఖం సమవిన్దత॥ ౨॥ న మే మానావమానౌ స్తో న చిన్తా గేహపుత్రిణామ్ । ఆత్మక్రీడ ఆత్మరతిర్విచరామీహ బాలవత్ ॥ ౩ ॥ ద్వావేవ చిన్తయా ముక్తౌ పరమానన్ద ఆప్లుతౌ । యో విముగ్ధో జడో బాలో యో గుణేభ్యః పరంగతః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్కుమారీ

అథ కురరాత్పరిగ్రహాపరిగ్రహయోర్దుఃఖ - హేతుత్వం శిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పరిగ్రహ ఇతి ॥ నృణాం-యద్య-త్ప్రియతమం వ స్తు-తస్య-పరిగ్రహః-అతిదుఃఖాయ భవతి, య స్తు - తత్పరిగ్రహస్యాతిదుఃఖహేతుత్వం-విద్వాన్ జానన్,అకించనో నిష్పరిగ్రహః,స్యా-త్సో౽-నన్తం సుఖ-మాప్నోతి ॥ ౧ ॥ తథాహి ॥ సామిషమితి ॥ సామిషం పరిగృహీతామిషముఖం-కురరముత్క్రోశాఖ్యపక్షివిశేష-మన్యే-నిరామిషాః-బలినః బలీయాంసః - శ్యేనగృధ్రాదయః-జఘ్నుః-సకురరః-సుఖం-సమవిన్దత ప్రాప ॥ ౨ ॥ అథార్భకాచ్ఛిక్షితమాహ॥ నమ ఇతి ॥ మేమమ - మానావమా నౌ-న స్తః-గేహపుత్రిణాం తద్వతాం౦ యా-చిన్తా-భవతి-సాచ-మే-నాస్తి,కింతు-ఆత్మనైవ సహ క్రీడా యస్య సః-ఆత్మన్యేవ రతిః ప్రీతిర్యస్య సః-ఇహలోకే - విచరామి-బాలవత్-యథా బాలో మానావమాన-చిన్తారహితశ్చరతి- తద్వత్ -ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః ॥ ౩ ॥ మానాద్యభావే బాలదృష్టాన్తః-నత్వాత్మక్రీడత్వాత్మరతిత్వయోరపీత్యభిప్రేత్య దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వివక్షితం సాధర్మ్యమాహ॥ ద్వావేవేతి॥ చిన్తాశబ్దో మానాపమానయోరప్యుపలక్షకః॥ పరమానన్దే,ఆప్లుతౌ మగ్నౌ - కౌచ తావిత్యత స్తావాహ॥ య ఇతి ॥ విముగ్ధో జడ ఇతి చ బాలస్య విశేషణం-విముగ్ధో మూఢః - మానాప మానానభిజ్ఞః - జడః అనుద్యమః - దేహాదిపోషణచిన్తాప్రయుక్తోద్యమరహిత ఇత్యర్థః,యశ్చ , గుణేభ్యః పరంగతః త్రిగుణాతీత సాక్షాత్కర్తా ॥ ౪ ॥ అథ కుమార్యాశ్శిక్షితం వక్తుమాఖ్యాయికామాహ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ వృణానాన్ ‹‹ లక్షణ హేతో్వః ›› రితి శానచ్ ,వరీతుమిత్యర్థః,గృహం ప్రత్యాగతాన్-వీక్ష్యేత్యధ్యాహారః,తాన్-స్వయమేవార్హయామాస , స్వయమేవేత్యత్ర హేతుః , బన్ధుషు క్వాపి యాతేషు సత్స్వితి,బన్ధవో౽త్రమాత్రా,

గయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తేషామాగతానాం,అభ్యవహారార్థంభోజనార్థం, హేపార్థివ-రహసిఏకాన్తే ,శాలీన్ తణ్డులాన్, నవఘ్నన్త్యాః,ప్రకోష్ఠస్థాః,శఙ్ఖాఃశఙ్ఖవలయాః,సుమహత్ యథాభవతితథా-స్వనంధ్వనిం-చక్రుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సేతి॥ మహతీబుద్ధిమతీసాకుమారీ - తచ్ఛాల్యవహననంజుగుప్సితం అహోఽయంస్వయమేవావహన్తి కిమస్యాబన్ధవోనసన్తి నూనమియందరిద్రేతిమన్యేరన్నితిబుద్ధ్యాతదవహననమననురూపంమత్వేత్యర్థః , అతఏవ,తతో , వ్రీడితాలజ్జితాచ , ఏకైకశఃక్రమేణైకైకం శఙ్ఖం,బభఞ్జ కరాదపసారితవతి,ద్వౌద్వౌతుశఙ్ఖౌ,పాణ్యోః,అశేషయత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతఃపునరవఘ్నన్త్యాః,శఙ్ఖయో-రుభయోః ద్వయోరపి ఘోషోఽభవత్ తతస్తత్రాపి - ఉభయోరప్యే - కమేకం- నిరభిదత్ పృథక్కృతవతీ- తదై - కైకస్మాత్ శంఖాత్ ధ్వనిర్నాభవత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతఃకిమతఆహ ॥ అన్వశిక్షమితి ॥ హేఅరిందమ - తస్యాఃకుమార్యాః, ఇమంఉపదేశం-అన్వశిక్షం-ననుకుమార్యాస్తవకథంసంగతిస్తత్రాహ॥ లోకానితి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కోవాఉపదేశఇత్యాహ॥వాసఇతి ॥బహూనాంవాసే-కలహో-భవేత్-ద్వయోరపివాసే-వార్తామిథస్సల్లాపో-భవేత్-తస్మాత్కలహవార్తయోరుభయోరపియోగవిరోధిత్వాదేకఏవ - చరేదితి ॥ నన్వయమర్థఃకింకుమార్యాత్వోపదిష్ట ఇత్యతఆహ ॥ కుమార్యాఇవకఙ్కణఇతి ॥ తస్యాః - కఙ్కణదృష్టాన్తేనాయమర్థోనిర్ణీతఇతిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ బాహ్యాభ్యన్తరవిజాతీయ ప్రత్యయావ్యవహితసమాధినిష్ఠేనభవితవ్యమితీషుకృత్శిక్షితమితివక్తుంతావత్సమాధివిధంతదుపాయాంశ్చాహ॥ మనఇతి ॥ ఏకత్రశుభాశ్రయే - మనః-స్సంయుఞ్జ్యాదితిసమాధివిధిః“యుజసమాధౌ,, వితిహిధాతుః - కథంమనస్సమాహితంస్యాదిత్యత్రోపాయంవదన్విశినష్టిజితః-శ్వాసఃప్రాణో-యేనసః“ప్రాణబన్ధనంహిసోమ్యమన,, ఇతిశ్రుతేరితిభావః - తర్హిశ్వాసజయఃకథమిత్యతోవిశినష్టి-జితమాసనంయేనసః

త్వాత్మానంవృణానాన్గృహమాగతాన్। స్వయంతానర్హయామాసక్వాపియాతేషుబన్ధుషు॥౫ ॥ తేషామభ్యవహారార్థంశాలీన్రహసిపార్థివ । అవఘ్నన్త్యాఃప్రకోష్ఠస్థాశ్చక్రుశ్శఙ్ఖాస్స్వనంమహత్ ॥ ౬ ॥సాతజ్జుగుప్సితంమత్వామహతీవ్రీడితాతతః । బభఞ్జైకైకశశ్శంఖంద్వౌద్వౌపాణ్యోరశేషయత్ ॥ ౭ ॥ ఉభయోరప్యభూద్ఘోషోహ్యవఘ్నన్త్యాశ్చశఙ్ఖయోః । తత్రాప్యేకంనిరభిదదేకస్మాన్నాభవద్ధ్వనిః॥ ౮ ॥ అన్వశిక్షమిమంతస్యాఉపదేశమరిందమ । లోకాననుచరన్నేతాన్లోకతత్త్వవివిత్సయా॥ ౯ ॥వాసేబహూనాంకలహోభవేద్వార్తాద్వయోరపి । ఏకఏవచరేత్తస్మాత్కుమార్యాఇవకఙ్కణః ॥ ౧౦ ॥ మనఏకత్రసంయుఞ్జ్యాజ్జితశ్వాసోజితాసనః॥ వైరాగ్యాభ్యాసయోగేనధ్రియమాణమతన్ద్రితః ॥ ౧౧ ॥యస్మిన్మనోలబ్ధపదంయదేతచ్ఛనైశ్శనైర్ముఞ్చతికర్మరేణూన్ । సత్త్వేనవృద్ధేనరజస్తమశ్చవిధూయనిర్వాణముపైత్యనిన్ధనమ్॥ ౧౨ ॥ తదైవమాత్మన్యవరుద్ధచిత్తోనవేదకించిద్బహిరన్తరంవా । యథేషుకారోనృపతింవ్రజన్తమిషౌగతాత్మానదదర్శపార్శ్వే॥ ౧౩ ॥ఏకచార్యనికేతస్స్యాదప్రమత్తోగుహాశయః । అలక్ష్యమాణఆచారైర్మునిరేకోఽల్పభాషణః ॥ ౧౪ ॥ గృహారమ్భోతిదుః

సత్యాసనజయేశ్వాసజయోభవతీతిభావః - తథాఽపిచఞ్చలంమనఃకథంస్థిరంస్యాదిత్యతస్తద్విశినష్టి॥వైరాగ్యాభ్యాసయోగేనధ్రియమాణం-యుఞ్జ్యాదితియోగోబలం - వైరాగ్యాభ్యాసబలేన-స్థిరీక్రియమాణం-మనః-ఏకత్ర-అతన్ద్రితో-యుఞ్జ్యాదితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ విషయవైలక్షణ్యాత్ప్రతిబన్ధకకర్మవాసనాక్షపణక్షమాద్రజస్తమోనిబర్హణసాత్త్వికాహారాదిప్రవృద్ధసత్త్వగుణాచ్చస్థిరంస్యాదిత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ శుభాశ్రయే-లబ్ధపదంలబ్ధాస్పదంసత్ - యదేత-న్మనః-కర్మరేణూన్ కర్మ వాసనాః-ముఞ్చతిత్యజతి- తేన-రజ-స్తమశ్చ- నిర్ధూయ-ప్రవృద్ధేనసత్త్వేనచ , అనిన్ధనంఇన్ధ్యతేదీప్యతేప్రకాశ్యతఇతీన్ధనం-కర్మణిల్యుట్- విషయాన్తరాగోచరమిత్యర్థః-అతఏవ - నిర్వాణంలయం - ధ్యేయాకారైకప్రవణాత్మక-ముపైతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-మాత్మనిపరమపురుషే-అవరుద్ధంనియమితం - చిత్తం-యేన - సఃతదా-బహిరన్తరశబ్దాతద్భావపరౌ- బాహ్యామన్తరంచ - న వేదనానుసంధత్తే-అనేనసమాధే - ర్విజాతీయప్రత్యయావ్యవహితరూపత్వముక్తం-అనిన్ధనమిత్యనేనప్రత్యాహారః- లబ్ధపదమిత్యనేనధారణా - జితాసనజితశ్వాసశబ్దాభ్యామాసనప్రాణాయామౌవివక్షితౌ-కర్మరేణూన్ముఞ్చతీత్యాదినా “ కర్మణాపాపమపనుదతి ॥ ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధిస్సత్త్వశుద్ధౌధ్రువాస్మృతి ,, రిత్యాదిశ్రుత్యుక్తౌయమనియమౌవివక్షితౌ-నిర్వాణశబ్దేనధ్యానం,అవరుద్ధచిత్తోనవేదేత్యత్రదృష్టాంతః- యథేషుకారఇతి - ఇషౌనిర్మీయమాణేబాణశల్యే,గతఃఅవరుద్ధః-ఆత్మామనోయస్యసః-ఇషుకారః,పార్శ్వేవ్రజన్తంగచ్ఛన్తం - నృపతిం-నదదర్శతద్వత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథసర్పాత్ శిక్షితమాహ ॥ ఏకచారీతి ॥ యోగిసమ్మర్దత్యాగేకుమారీగురుః - జనసంమర్దత్యాగేసర్పః,సయథాశంకమానఏకాకీచరతి,నియతనికేతనరహితశ్చసదా-అప్రమత్తశ్చ ఏకాన్తవాసీచ ఆచారైర్గతిభిః -.అలక్ష్యమాణశ్చ-తద్వన్మునిరప్యేకః,అసహాయః,అప్రమత్తత్వాదీనాముపలక్షణమిదం,కించఅల్పంమితంయథాతథా, భాషతఇతితథా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించగృహా

రమ్భ ఇతి ॥ అధ్రువస్యాత్మనో దేహస్యార్తిదుఃఖాయ భవతి, నిర్మాణదశాయామాయాసోపలబ్ధేరితి భావః - విఫలశ్చ-యావదపేక్షం భోగాలాభాదితి భావః, అతఏవ, సర్పః, పరకృతం, నతు స్వనిర్మితం వేశ్మ వల్మీకాదికం, ప్రవిశ్య, సుఖం యథా భవతి తథా, వర్ధతే ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ "యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ,, ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధోర్ణనాభిదృష్టాన్తేనైకస్యైవ భగవతో నిమిత్తోపాదానకారణత్వేఽవధృతే ఇతి వక్ష్యం "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ,, దిత్యాదిషు సృష్టేర్లయపూర్వకత్వశ్రవణాత్తావత్సంహర్తృత్వమాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ సాన్ధైస్త్రిభిః-స్వమాయయా-స్వసఙ్కల్పేన " తదైక్షత బహుస్యా,, మిత్యుక్తవిధేన, స్వశరీరభూతప్రకృత్యా వా, పూర్వసృష్ట, మిదం జగత్-ఏకః ప్రలయం ప్రతి కారణాన్తరసామగ్ర్యన్తరరహితః, కల్పాన్తే-కాలకలయా స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేన కాలేన-ఏకోఽద్వితీయశ్చా-భూదితి సమ్బన్ధః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఏకః పునః స్రక్ష్యమాణజగదేకోపాదానకారణభూతః -ఏకమేవాద్వితీయం-తదైక్షత బహుస్యా,, మిత్యత్రేవాత్ర ఏకశబ్దః అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టకారణావస్థబ్రహ్మపరః-ఏకత్వం చాత్ర యత్సృష్టిదశాయాం నామరూపవిభాగనిబన్ధనం బహుత్వం తత్ప్రతిసమ్బన్ధివివక్షితం వైశేషికాదిభిర్నిత్యతయోక్తానామాకాశాదీనామపి సంహారాభిప్రాయ ఏవకారః - అద్వితీయః నిమిత్తకారణాన్తరరహితః ఏక ఏవేత్యుపాదానస్య ప్రస్తుతత్వేన నిమిత్తస్యార్థీస్థత్వాత్ - పరతన్త్రరూపచిదచిదాత్మకవిశేషణానాం విహితత్వాన్నిషేధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ "మాయాం త్రిగుణాత్మికాం క్షోభయన్ యేన సంసరతే పుమా,, నితి ప్రకృతిపురుషనిత్యత్వసూచకోత్తరవాక్యసఙ్గతేశ్చాపేక్షితత్వాత్-ఏక ఏవేత్యస్యావిభక్తనామరూపావగతేశ్చ "సృజత్యాదౌ తయా సూత్ర,, మిత్యనేనాద్వితీయపదస్య నిమిత్తాన్తరాభావపరత్వమవగమ్యతే - అత్రైక ఏవాద్వితీయ ఇత్యస్య సజాతీయవిజాతీయభేదశూన్య ఇతి వ్యాఖ్యాత్వనుచితా-కాలకలయా సంహృత్యేతి విజాతీయకాలస్య తదా సద్భావావగమాత్, స్వమాయాం త్రిగుణాత్మికాం సంక్షోభయన్నితి సత్త్వాదిశక్తిషు సామ్యం నీతాస్వితి చ గుణసామ్యావస్థాచిద్ద్రవ్యసద్భావావగమాచ్చ, ప్రధానపురుషేశ్వర ఇతి సూక్ష్మావస్థయోస్తన్నియామ్యత్వేన తచ్ఛరీరతయావస్థానావగమాచ్చ, అతో యథోక్త ఏవార్థః, కస్తర్హి సూక్ష్మావస్థచి

ఖాయ విఫలశ్చాధ్రువాత్మనః । సర్పః పరకృతం వేశ్మ ప్రవిశ్య సుఖమేధతే ॥ ౧౫ ॥ ఏకో నారాయణో దేవః పూ
ర్వసృష్టం స్వమాయయా । సంహృత్య కాలకలయా కల్పాన్త ఇదమీశ్వరః ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవాద్వితీయోఽభూదా
త్మాధారోఽఖిలాశ్రయః । కాలేనాత్మానుభావేన సామ్యం నీతాసు శక్తిషు ॥ ౧౭ ॥ సత్త్వాదిష్వాదిపురుషః ప్ర
ధానపురుషేశ్వరః । పరావరాణాం పరమ ఆస్తే కైవల్యసంజ్ఞితః ॥ ౧౮ ॥ కేవలానుభవానన్దసన్దోహో నిరు

దచిత్కాలాధార ఇత్యతో విశినష్టి॥ అఖిలాశ్రయ ఇతి ॥ అఖిలానాం చిదచిదాదీనాం, సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాం చాశ్రయః, కస్తర్హి తస్యాశ్రయ ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మాధార ఇతి ॥ ఆత్మా స్వయమేవాధారో, యస్య సః, అనన్యాధారః " స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత,, ఇతి శ్రుతేరితి భావః, కాలకలయేదం సంహృత్యైక ఏవాద్వితీయోఽభూదిత్యుక్తమేవోపపాదయతి॥ కాలేనాత్మానుభావేనేతి॥ స్వశక్తిభూతేన కాలేన, నిమిత్తభూతేన, సత్త్వాదిషు, శక్తిషు సామ్యం, నీతాసు సతీషు ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేషు, సత్త్వరజస్తమస్సు, సృష్టిదశాయాం వైషమ్యేనావస్థితేషు, నామావస్థాం విహాయ సామ్యం ప్రాప్య స్వస్మిన్ లీనేషు సత్స్విత్యర్థః - ప్రధానపురుషేశ్వరః, స్వస్మిన్నవిభాజ్యతయా సూక్ష్మావస్థావస్థితయోః ప్రధానపురుషయోర్నియన్తృత్వేనావస్థితః, ఆదిపురుషః కృత్స్నజగత్కారణపురుషః - అతఏవ, పరావరాణాం పరమః కార్యకారణావస్థచిదచిద్ద్రవ్యావధిభూతః, కైవల్యసంజ్ఞితః ఆస్తే, కైవల్యం నామరూపవిభాగరహితత్వరూపావ్యాకృతత్వం, తత్సంజ్ఞితః " సదేవ సోమ్యేదం, తర్హ్యవ్యాకృతమాసీ,, దితి సదవ్యాకృతాదిశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ కేవలశబ్దో జాడ్యదుఃఖసమ్భేదవ్యావర్తకః, సన్దోహో వితతి, స్తేన తయోః పరిమితత్వవ్యావృత్తిః జాడ్యదుఃఖాసమ్భిన్నానవధికజ్ఞానానన్దస్వరూప ఇత్యర్థః, నిరుపాధిక ఇత్యనేన జ్ఞానానన్దయోః కర్మకృతత్వవ్యుదాసః, తేన సాంసారికజీవవ్యావృత్తిః, అథ సృష్టిప్రకారమాహ ॥ కేవలాత్మానుభావేనేతి ॥ కేవలశబ్దః పరికరాన్తరవ్యావర్తకః-ఆత్మనః స్వస్యానుభావః తదైక్షత బహుస్యామిత్యుక్తవిధస్సఙ్కల్పః, తన్మాత్రేణైవేత్యర్థః, స్వమాయాం స్వశరీరభూతాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాం మాయాం, సంక్షోభయన్ ఈషత్స్థూలదశాపత్తిద్వారా పరిణామోన్ముఖాం కుర్వన్, అరిన్దమ, ఆదౌ తావత్తయా మాయయా-సూత్రం, సృజతి, సూత్రశబ్దో మహత్తత్త్వపరః, సూత్రం హి బహుతన్తుకార్యం స్వస్మిన్ ప్రోతానాం మణీనామాధారశ్చ, ఏవం మహానహఙ్కారాదితత్త్వాధారత్వాత్త్రిగుణప్రకృతికార్యత్వాచ్చ సూత్రత్వవ్యపదేశః॥ తదేవాహ॥ తమితి॥ తం మహాన్తం మహత్తత్త్వమితి యావత్, త్రిగుణవ్యక్తిం త్రిగుణప్రకృతికార్యభూతం, సృజన్తం అహఙ్కారాదిపృథివ్యన్తతత్త్వపరమ్పరామితి శేషః, అతఏవ, విశ్వతోముఖం, సర్వేషు కార్యేషు, ముఖం ప్రాధాన్యమాశ్రమత్వేన, యస్య తం, ఆహుః - ముఖశబ్దః ప్రాధాన్యలక్షకః- య

ద్వా - విశ్వతోముఖంయథాతథేతిక్రియావిశేషణం , అనేకధా , సృజన్తం, తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తింసృజన్తీమితిపాఠే ప్రకృతిసూత్రోపస్థాపకత్రిగుణవ్యక్తిశబ్దాపేక్షయాసృజన్తీమితిస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః , యస్మిన్మహతి , దంవిశ్వం , ప్రోతం , అనేనత్రిగుణవ్యక్తిమిత్యనేనచసూత్రత్వరూపణేనిమిత్తముక్తంభవతి , యేనయదాధారభూతేన , బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకసూక్ష్మశరీరేణయుక్తః , పుమాన్జీవః , సంసరతేదేవమనుష్యాదిస్థూలశరీరసంయోగవియోగాత్మకజన్మనాశరూపసంసారతత్ప్రయుక్తజ్ఞానవికాససంకోచౌచప్రాప్నోతీత్యర్థః - అయమేవహిజీవస్య సంసారోనామ , యఃప్రకృత్యారబ్ధదేహసంబన్ధతద్వియోగమత్ప్రయుక్తజ్ఞానసంకోచవికాసరూపావస్థాన్వయః , అత్రప్రధానపురుషేశ్వరోఽఖిలాశ్రయఇతిచోక్త్వాయేనసంసరతేపుమానిత్యుక్తైరిదమవగమ్యతే , యత్పరమాత్మవిశేషణీభూతజీవస్వభావస్యసంకోచవికాసరూపోఽవస్థావిశేషఇతి - సృజన్తీంవిశ్వతోముఖమిత్యనేనత్వహంకారాదిపృథివ్యన్తసమష్టిపరంపరాదేవాదిసృష్టిప్రపఞ్చశ్చప్రధానగతఇతి,ఏవంచ-విశిష్టస్యోపాదానత్వం,సాక్షాదవస్థాశ్రయత్వంప్రధానపురుషయోరేవ,తద్ద్వారాతుపరమాత్మనోఽపీతిఫలితం , సంక్షోభయన్సృజతీతికర్తృత్వనిర్దేశేననిమిత్తకారణత్వం,తచ్చవిశేష్యాంశస్యైవేతిచఫలితమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తదేతదూర్ణనాభిదృష్టాన్తేనావధార్యమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ఊర్ణాతన్తుసంఘాతప్రకృతిర్నాభిర్యస్య-సః-కీటవిశేషః - స్వశరీరైకదేశభూతాద్ధృదయా-దుద్గతా-మూర్ణాం , వక్త్రతోవక్త్రేణ-సంతత్య,ప్రసార్య , తయాఊర్ణయా-విహృత్య,పునస్తామూర్ణాం, గ్రసతి- తథా - మహేశ్వరోఽపికార్యకారణయోరనన్యత్వాభిప్రాయకస్తయాతామితిస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః , తయావిహృత్యేత్యనేనదార్ష్టాన్తికేకార్యస్య జగతోభగవత్క్రీడోపకరణత్వంప్రదర్శితం , ఊర్ణనాభిరూర్ణాం సంతత్యేతి స్రష్టృత్వోక్త్యానిమిత్తకారణత్వం - నమూర్ణాంసంతత్యేత్యనేనోర్ణాయాఏవతన్తుసంతానాత్మకావస్థాశ్రయత్వావగమాత్ విశేష్యాంశేతదనవ

పాధికః । కేవలాత్మానుభావేనస్వమాయాంత్రిగుణాత్మికామ్ ॥ ౧౯ ॥ సంక్షోభయన్సృజత్యాదౌతయాసూత్రమరిందమ । ❋ తమాహుస్త్రిగుణవ్యక్తింసృజన్తంవిశ్వతోముఖమ్ ॥ యస్మిన్ప్రోతమిదంవిశ్వం యేనసంసరతేపుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాంసంతత్యవక్త్రతః । తయావిహృత్యభూయస్తాంగ్రసత్యేవంమహేశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ యత్రయత్రమనోదేహీధారయేత్సకలంధియా । స్నేహాద్ద్వేషాద్భయాద్వాఽపియాతి † తత్తత్స్వరూపతామ్ ॥ ౨౨ ॥ కీటః పేశస్కృతంధ్యాయన్కుడ్యాంతేనప్రవేశితః । యాతి ❋ తత్సమ

గమాత్తస్యోపాదానత్వవద్దార్ష్టాన్తికేఽపిపరమాత్మశరీరభూతయోశ్చిదచితోరుపాదానత్వసిద్ధావపివిశేష్యభూతపరమాత్మనస్తదసిద్ధిః - మైవం - విశేషణాంశస్యావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వమాత్రేణైవవిశేష్యాంశస్యాప్యుపాదానత్వసిద్ధేః-నాస్మాభిర్విశేష్యాంశస్యాద్వారకావస్థాశ్రయత్వమభ్యుపగతం - కింతు , సద్వారకావస్థాశ్రయత్వం - నచసద్వారకావస్థాశ్రయత్వమపినదృష్టాన్తేఽవగమ్యతఇతివాచ్యం - విశేష్యాంశోపాదానత్వస్యవిశేషణగతావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వరూపత్వేనతస్యదృష్టాన్తేఽప్యవగమాత్ - సహితత్రవిశేష్యాంశభూతజీవమన్తరేణోర్ణయాఅవస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః. కించోర్ణనాభేరసర్వజ్ఞస్యాసర్వశక్తేఃకార్యాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశనసామర్థ్యాభావేఽపిదార్ష్టాన్తికేబ్రహ్మణస్సర్వశక్తేస్సర్వజ్ఞస్య “ తత్సృష్ట్వా,తదేవానుప్రావిశత్,తదనుప్రవిశ్య,సచ్చత్యచ్చాభవత్ „ ఇతితత్తత్కార్యానుప్రవేశేనతత్తద్రూపతాభవనస్యశ్రుతత్వాదుపాదానత్వంనిర్వ్యూఢమేవ , కించ , కారణావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకతయాతన్నియన్తృత్వాత్ కార్యావస్థతచ్ఛరీరకతయాతన్నియన్తృత్వస్యాన్యాదృశత్వాత్తన్నియన్తృత్వరూపావస్థాశ్రయత్వమద్వారకమేవవిశేష్యభూతబ్రహ్మనిష్ఠమితితన్నిర్వ్యూఢమిత్యలంబహునా ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కేనాపిభావేననిత్యముక్తవిధంనారాయణంధ్యాయతస్తత్సారూప్యం యాతీతిపేశస్కృదాఖ్యాద్భ్రమరవిశేషాదవధృతమిత్యాహ ॥ యత్రయత్రేతి ॥ ధియానిశ్చయాత్మికయాబుద్ధ్యా , యత్రయత్రవిషయే,మనస్సంకల్పవికల్పాత్మకమన్తఃకరణం , సకలంనిశ్చలంయథాతథా-యః-స్నేహాద్యన్యతమేనభావేన , ధారయేత్ , సః,తత్తత్స్వరూపతాంతత్సమానాకారతాం , తత్సాధర్మ్యమితియావత్ యాతిప్రాప్నోతితత్తత్స్వరూపతామితిపాఠే , స్వరూపస్యభావఃస్వరూపతా- ఇదమిత్థమితిప్రతీతావిత్థమితిప్రతీతివిషయతాంతత్తుల్యతామితియావత్ కీటస్యకీటాన్తరేణస్వరూపైక్యాసంభవాత్,యాతితత్సామ్యతామిత్యనన్తరోక్తేశ్చాయమేవార్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఉక్తేఽర్థేదృష్టాన్తమాహ ॥ కీటఇతి ॥ తేనపేశస్కృతాస్వకుట్యాం,ప్రవేశితఃనిరుద్ధఃఅతఏవ,భయేన- పేశస్కృతంధ్యాయన్-కీటః-

౨౦ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తింసృజన్తీం ౨౨ ॥ శ్లో † పా ॥ తత్తత్స్వరూపతామ్
౨౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ తత్సామ్యతాం - తత్సాత్మతాం - తత్స్వాత్మతామ్

పూర్వరూపమత్యజన్నేవ - తత్సమతాం,యాతి తేనపేశస్కృతాసమతాతత్సమతా-తాం,తత్సామ్యతామితిపాఠే-తేనసా మ్యంయస్య,తస్యభావ స్తత్తా- తామిత్యర్థః - తత్సాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాత్మశబ్దో దేహపరః - తేనసమఆత్మాయస్య- తస్యభావ స్తత్తా , తాంతత్సమానదేహతామిత్యర్థః, తత్స్వాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాప్యాత్మశబ్దఃపూర్వవత్-తస్యస్వ శబ్దేనపద్య స్తేనసమ స్తస్య తచ్ఛబ్దేనకర్మధారయః , తచ్ఛబ్దోధ్యేయాకారపరామర్శకః - తత్స్వాత్మతాంతత్సారూప్యం- పూర్వరూపమస న్త్యజన్నిత్యనేనకైముత్యన్యాయోవివక్షితః - పూర్వరూపమస న్త్యజన్నేవయాతి - కిముతస న్త్యజన్నిత్య ర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తదేవముక్తగురుభ్యశ్శిక్షితాన్ప్రదర్శ్యేదంగుర్వ న్తరాచ్ఛిక్షితస్యోపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యస్వదేహాచ్ఛిక్షిత మాహ॥ఏవమితి॥స్వాత్మా,స్వదేహః-తస్మా,చ్ఛిక్షితాం-బుద్ధిం-మేమత్తః,శృణు ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తావద్దేహస్యగురుత్వమాహ॥దే హఇతి॥గురుత్వే హేతుత్వేనవిశినష్టి॥వివేకవిర క్తిహేతురితి॥వివేకోహేయోపాదేయవిభాగః - విర క్తిర్హేయవిషయవిరాగః-త యోః హేతుః-తత్రవిర క్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి ॥ వివేకవిర క్తిహేతురితి ॥వివేకోహేయోపాదేయవిభాగఃవిర క్తిర్హేయవిష యవిరాగఃతయోః హేతుఃతత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి॥స త్త్వనిధనముత్ప త్తివినాశౌ,బిభ్రత్ బిభ్రాణః-ప్రాప్నువన్నిత్య ర్థః॥కించ ॥సతతా ర్త్యుదర్కం సంతతమార్తిఃదుఃఖమేవోదర్కఉ త్తరోత్తరఫలం-బిభ్రత్-యద్వా-సతత-మార్తిరేవో-దర్కఉ త్తరకాలో-యస్య-తత్సత్త్వఃధనం-బిభ్రత్ - వివేకహేతుత్వమాహ ॥ తత్త్వానీతి ॥ అనేనదేహేన-తత్త్వానిప్రకృతానియ థావత్- విమృశామి-ఏవమపకారిత్వే ఽపితస్మిన్నాస్థాంనకరోమీత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ పారక్యమితిశ్వసృగాలాదిభక్ష్యమి తి-వ్యవసితఃనిశ్చయవాన్-అసఙ్గ స్తస్మిన్నభిమానరహిత శ్చరామి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ సతతా ర్త్యుదర్కతాంప్రపఞ్చయతి ॥ జా యేతిద్వాభ్యాం ॥ యత్ప్రియచికీర్షతయా-యస్యదేహస్య-ప్రియంక ర్తుమిచ్ఛోర్భావ స్తత్తా - తయా-జాయాదివర్గాన్-విత్త,

---

తాంరాజన్పూర్వరూపమసంత్యజన్ ॥ ౨౩ ॥ఏవంగురుభ్యఏతేభ్యఏషామేశిక్షితామతిః।స్వాత్మోపశిక్షితాంబు ద్ధింశృణుమేవదతఃప్రభో ॥ ౨౪ ॥ దేహోగురుర్మమవివేకవిర క్తిహేతుర్బిభ్రత్స్మ స త్త్వనిధనంసతతార్త్యుద ర్కమ్ । తత్త్వాన్యనేనవిమృశామియథాతథాఽపిపారక్యమిత్యవసితోవిచరామ్యసఙ్గః॥ ౨౫ ॥ జాయాత్మజా ర్థపశుభృత్యగృహాప్తవర్గాన్పుష్ణాతియత్ప్రియచికీర్షతయావితన్వన్ । స్వాన్తేసకృచ్ఛ్రమవరుద్ధధనస్సదేహస్సృ ష్ట్వాఽస్యబీజమవసీదతివృక్షధర్మా ॥ ౨౬ ॥ జిహ్వైకతోఽముమపకర్షతికర్హితర్షా శిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరం శ్రవణంకుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వచకర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్యఇవగేహపతింలునన్తి ॥ ౨౭॥ సృష్ట్వాపురాణివివిధాన్యజయాఽఽత్మశక్త్యా వృక్షాన్సరీసృపపశూన్ఖగదంశమత్స్యాన్ । తైస్తైరతుష్టహృద యఃపురుషంవిధాయ బ్రహ్మావలోకధిషణంముదమాపదేవః ॥ ౨౮ ॥ లబ్ధ్వాసుదుర్లభమిదంబహుసమ్భవాన్తే

స్వాన్సంపాదయన్-అర్ధశబ్దోవి త్తపరః పుష్ణాతి పుష్ణాతుతతఃకిమితఆహ॥స్వాన్తఇతి ॥ యఃపుమాన్ - కృచ్ఛ్రంయథాతథా అవరుద్ధానిసంచితాని-ధనాని-యేన-సః-సదేహః దేహసహితః - దేహీత్యర్థః-స్వాన్తేస్వాయుషోఽన్తే- అవసీదతిక్లిశ్యతిన శ్యతి - తద్దేహేనవియుజ్యతఇత్యర్థః దేహవిగమేఽపి నదుఃఖపరిసమాప్తిరిత్యాహ ॥ అస్యదేహస్యతరస్య-బీజంనిదానభూతం కర్మాత్మకంబీజం,సృష్ట్వా - అవసీదతీతిసంబన్ధః-వృక్షస్యేవధర్మోయస్యసః -యథాపివర్ధమానోవృక్షోవృక్షాన్తరబీజం సృష్ట్వానశ్యతితద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కించ॥జిహ్వేతి॥ఏకతోరసంప్రతి-జిహ్వా-అముందేహినం- ఉపకర్షతివికర్షతి కర్హిచిత్, కదాచిత్-తర్షాపిపాసా-జలంప్రతి-శిశ్నో-స్త్రీవాయుఃప్రతి-త్వక్-స్పర్శంప్రతి-ఉదర - మన్నంప్రతి-శ్రవణం-శబ్దంప్రతి-ఘ్రాణో గన్ధంప్రతి-చపలా-దృష్టిఃరూపంప్రతి-కర్మశక్తిఃవాగాదికర్మేన్ద్రియజాలమపి - క్వచ - తత్తత్ప్రతినియతవచనాదానగతివిస ర్గానన్దా-నుపకర్షతి-ఇత్థం-బహ్వ్యఃసపత్న్యోగేహపతింగృహస్వామినమివ-లునన్తి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఇత్థందేహస్యవివేకవిర క్తి హేతుత్వముపపాద్యేదానీమస్యదేహస్యాతిదుర్లభత్వంప్రదర్శయన్ముక్తిసాధనస్థానంపిధత్తేద్వాభ్యాం॥సృష్ట్వేతి ॥ దేవ శ్చతుర్ముఖశరీరకఃపరమపురుషః - ఆత్మశక్త్యాకార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా- అజయాప్రకృత్యా-వివిధా ని-పురాణిశరీరాణి- తేషాంస్వవాసస్థానత్వసామ్యాత్పురశబ్దనిర్దేశః - వైవిధ్యమేవదర్శయతిద్వితీయార్ధేన - తత్ర-సరీసృ పాఃసర్పణస్వభావాః-దంశాఃదంశనస్వభావాజన్తవః - తావ - త్స్వష్ట్వేతిసంబన్ధఃతైస్తైస్సృష్టైరతుష్టహృదయంయ స్యసః-స్వస్యాఖిలచేతనోజ్జిజీవయిషయాప్రవృత్తత్వాద్వృక్షాదీనాంముక్తిసాధనానుష్ఠానానర్హత్వాచ్చాతుష్టహృదయ ఇతిభావః-పురుషంమనుష్యం-విధాయసృష్ట్వా-ముదంహర్షం-ప్రాపలేభే - తత్రహేతుత్వేనపురుషంవిశినష్టి-బ్రహ్మావలోకధి షణం-బ్రహ్మదర్శనసమానాకారా-ధీరుపాసనాత్మికా-మతి - ర్యస్మిన్తంబ్రహ్మదర్శనసమానాకారోపాసనాత్మకయోగా నుష్ఠానయోగ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ యతఏవ-మతో-బహూనాం - సంభవానాంజన్మనా-మన్తే-అతిదుర్లభ-మనిత్యమప్య

ర్థదం సమీహితపురుషార్థప్రాపకం మానుష్యం, జన్మ లబ్ధ్వా ధీరః తుల్యసుఖదుఃఖస్సన్ , అనుపృక్తో మృత్యుర్యస్య, తదిదం శరీరం, యావన్న పతేత్ న విపద్యేత తావదేవ తూర్ణం నిశ్శ్రేయసాయ ముక్తయే యతేత నతు కామార్థం తస్య సులభత్వాదితి భావః, తదాహ॥ విషయః ఖలు సర్వతస్స్యాదితి ॥ సర్వతః సర్వత్ర శ్వసూకరాదిజన్మస్వపి విషయః స్యాత్ సులభస్స్యాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరతి॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ఇత్థం మతిం శిక్షయన్, సంజాతం వైరాగ్యం యస్య సః ఆత్మని విషయభూతే విజ్ఞానమేవ ఆలోకః తత్స్వరూపస్వభావప్రకాశకం యస్య సః అనహంకృతిః దేహాత్మాభిమానరహితః ముక్తసఙ్గో దేహానుబన్ధిషు ఏవమేన తథాభూతోఽహం, ఏతాం మహీం, విచరామి పర్యటామి ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ నన్వేకస్మాదేవ గురోః కిమేతే సర్వార్థా న శిక్షితా ఇత్యత ఆహ ॥ నహీతి॥ సుస్థిరం సుపుష్కలం జ్ఞానం , న హ్యేకస్మాద్గురోస్సకాశాత్ స్యాత్, కింతు బహుభ్య ఏవేతి భావః, తర్హి క్వాప్యవిశ్వాసాదస్థిరమేవ స్యాదత ఆహ ॥ బ్రహ్మైతదితి ॥ బ్రహ్మశబ్దోఽత్ర జ్ఞానపరః, ఇదం జ్ఞానం, అద్వితీయం సమాభ్యధికరహితం, ఏతత్తుల్యం జ్ఞానాన్తరం నాస్తీత్యర్థః , ఋషిభిః బహుధా , గీయతే వర్ణ్యతే పృథివీవాయ్వాదిదృష్టాన్తైః శిక్ష్యత ఇత్యర్థః పృథివ్యాదయశ్శిక్షాగురవః నతు బ్రహ్మవిద్యోపదేష్టారః , అతస్తద్బాహుళ్యం న దోషాయేతి భావః॥ యద్వా ఏతత్సర్వం గురుమణ్డలం అద్వితీయం బ్రహ్మైవ పరమపురుష ఏవ, పృథివ్యాదిగురుమణ్డలరూపేణావస్థితః స చైక ఏవేతి భావః, అనేన "ఆచార్యదేవో భవ, ఆచార్యం మాం విజానీయా" దితి విహితా దేవతాచార్యయోస్తాదాత్మ్యబుద్ధిః కర్తవ్యేతి సూచితమ్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ అవధూతయదుసంవాదముపసంహరతి ॥ భగవానితి ॥ స విప్రో దత్తాత్రేయః "యో ఽగర్భిణా పురుభయం యదుహైహయాద్యా" ఇత్యుక్తత్వాత్ యదుశ్చ హైహయాద్యాశ్చేతి ద్వంద్వః గభీరధీః అపారజ్ఞానః

మానుష్యమర్థదమనిత్యమపీహ ధీరః । తూర్ణం యతేత న పతేదనుమృత్యు యావన్నిశ్శ్రేయసాయ విషయః ఖలు సర్వతస్స్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం సంజాతవైరాగ్యో విజ్ఞానాలోక ఆత్మని । విచరామి మహీమేతాం ముక్తసఙ్గోఽనహంకృతిః ॥ ౩౦ ॥ న హ్యేకస్మాద్గురోర్జ్ఞానం సుస్థిరం స్యాత్సుపుష్కలమ్ । బ్రహ్మైకమద్వితీయం వై గీయతే బహుధర్షిభిః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యుక్త్వా స యదుం విప్రస్తమామన్త్ర్య గభీరధీః । వన్దితస్స్వర్చితో రాజ్ఞా యయౌ ప్రీతో యథాగతమ్॥ ౩౨ ॥ అవధూతవచశ్శ్రుత్వా పూర్వేషాం నస్స పూర్వజః। సర్వసఙ్గవినిర్ముక్తస్సమచిత్తో బభూవ హ॥ ౩౩ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽

శ్రీభగవానువాచ ॥ మయోదితేష్వవహితస్స్వధర్మేషు మదాశ్రయః। వర్ణాశ్రమకులాచారమకామాత్మా సమాచరేత్॥ ౧ ॥ అన్వీక్షేత విశుద్ధాత్మా దేహినాం విషయాత్మనామ్। గుణేషు తత్త్వధ్యానేన సర్వారమ్భవిపర్యయమ్॥

ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, రాజ్ఞా యదునా, వన్దితోఽర్చితో, ఽత ఏవ ప్రీతస్సన్, యథాగతం, యయావితి సంబన్ధః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తదుపదిష్టస్యానుష్ఠితత్వం దర్శయతి ॥ అవధూతవచ ఇతి ॥ సర్వేషాం నోఽస్మాకం, పూర్వజః, సః యదుః సర్వస్మిన్నేవ హి, తదనుబన్ధిని చ, సఙ్గాద్వినిర్ముక్తః సమచిత్తః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషు తుల్యచిత్తః , యద్వా , సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనః , ముక్తశ్చేతి శేషః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ✽

తదేవమవధూతయదుసంవాదముఖేన స్వబుద్ధిః స్వయమేవ శిక్షణీయేత్యభిధాయాథ సాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతబ్రహ్మోపాసనాత్మకభక్తియోగం తదఙ్గభూతౌ కర్మజ్ఞానయోగావన్యాని చ సాధనాన్యుపదిశతి ॥ మయోదితేష్విత్యాదినా ॥ మయా సర్వజ్ఞేన పరమకారుణికేన ఉదితేషు పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోపదిష్టేషు స్వధర్మేషు స్వస్వరూపానురూపేషు ధర్మేషు అర్చనవన్దనాదిషు, అవహితః, ప్రమాదరహితః, అప్రమాదేన తాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, మదాశ్రయః అహమేవ సర్వాన్తరాత్మా, ఆశ్రయో యస్య సః, మదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిజ్ఞానవాన్, అకామాత్మా, న కామేషు ఆత్మా యస్య సః , ఫలాభిసంధిరహితః, స, యావద్దేహం, వర్ణాశ్రమకులోచితమాచారం, ఆచరేదనుతిష్ఠేత్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ కథమకామాత్మతా సంభవేదిత్యత ఆహ॥ అన్వీక్షేతేతి ॥ ఉక్తధర్మైర్విశుద్ధ ఆత్మా మనో, యస్య సః తత్త్వధ్యానేన , తత్త్వమనారోపితాకారః, స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుచిన్తనేన , విషయాత్మనాం విషయప్రవణచిత్తానాం , దేహినాం , గుణేషు గుణపరిణామాత్మకేషు శబ్దాదివిషయేషు నిమిత్తేషు , తదర్థమిత్యర్థః , యే , సర్వే , ఆరమ్భా ఉద్యోగాః , తేషాం , విపర్యయం ఫలవ్యత్యాసం , సుఖార్థారమ్భాణాం నామ అన్తతో దుఃఖఫలకత్వమిత్యర్థః , అన్వీక్షేత పశ్యేత్ , సర్వారమ్భవిపర్యయాన్వీక్షయా అకామాత్మతా సంభవతీతి భావః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తత్త్వధ్యానేనేత్యనేనాతత్త్వధ్యానస్య కామాత్మతాపాదనద్వారాఽన్తతో దుఃఖహేతుత్వాన్ని

ష్ఫలత్వమితిసూచితం - తదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి ॥ సుప్తస్యేతి ॥ యథా, సుప్తస్యపుంసః, విషయాలోకఃప్రియాప్రియవిషయావభాసః, యథాచ, ధ్యాయతో, వామనోరథశ్చ, విఫలఃనహిస్వాప్నార్థకామాదిమాత్రేణఫలిత్వం, నవావిషయధ్యానాత్మకమనోరథమాత్రేణ, ప్రత్యుత, తౌ,నానాత్మకత్వాత్, ద్వివిఫలౌ, ప్రియాప్రియరూపేణవిషయాణాంనానాత్మకత్వాత్తయోర్నానాత్మకత్వమవగన్తవ్యం, విఫలత్వంచపురుషార్థశూన్యత్వం, తథా, గుణైః,ర్థ్యో, భేదఃఆత్మనిదేవమనుష్యాదిభేదః-అర్థశ్శబ్దాదివిషయశ్చ- తద్విషయా-ధీర్నానాత్మకత్వాద్విఫలా - నానాత్మకత్వాదిత్యేతత్కార్యత్వానిత్యత్వాదీనామప్యుపలక్షణం-నానార్థకత్వాత్కార్యత్వాదనిత్యత్వాద్విఫలేత్యర్థః-భేదాత్మధీరితిపాఠే-భేదేనదేవమనుష్యాదిభేదేనాత్మని ధీరిత్యర్థః- ఆత్మనిదేహభేదారోపోవిఫలః - నానాత్మకత్వాదాత్మన్యవిద్యమానతరతమదేవమనుష్యాదిగోచరత్వాదర్థానామన్తతోదుఃఖహేతుత్వాచ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యతఏవమతో-మత్పరః-అహమేవ-పరఉత్కృష్టఃపురుషార్థో-యస్యసః-నివృత్తంఫలాన్నివృత్తం నిష్కామ - మనన్యప్రయోజనమితియావత్ - తత్కర్మ-సేవేతఆచరేత్-ప్రవృత్తంఫలదానాయప్రవృత్తం-ఐశ్వర్యాదిసాధనం-కామ్యమితియావత్ - తత్కర్మత్యజేత్ - నన్విష్టసాధనతావబోధకేసతిప్రవర్తకేకథంతత్త్యాగఇత్యతఆహ-జిజ్ఞాసాయామితి ॥ జిజ్ఞాసాయాం బ్రహ్మవిచారే-ప్రవృత్తః - ముమాక్ష కర్మ చోదనాంకామ్యకర్మచోదనాం-తత్ఫలేష్వల్పాస్థిరత్వబుద్ధ్యా-నాద్రియేత ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కింతు-యమాన్ బాహ్యాన్తః-కరణనిగ్రహోపాయాన్ అభీక్ష్ణంపౌనఃపున్యేనా-త్యాదరేణ,సేవేత - నియమాన్ శౌచాదీంస్తు - క్వచిద్యథాశక్తిసేవేతానుతిష్ఠేత్ మత్పరోఽనన్యప్రయోజనః॥కించ॥మదభిజ్ఞమితి ॥ మామీశ్వరమభిజానాతీతితథా - బ్రహ్మనిష్ఠమిత్యర్థః-మదాత్మకంమత్తాదాత్మ్యదృష్టివిషయం శాన్తంజితేన్ద్రియమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ గురూపాసకస్యధర్మానాహ ॥ అమాయీతి ॥ అమాయీనిష్కపటః-అమత్సరఃతస్మిన్

సుప్తస్యవిషయాలోకోధ్యాయతోవామనోరథః । నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథాభేదా❁ర్థధీర్గుణైః॥ ౩ ॥ నివృత్తంకర్మసేవేతప్రవృత్తంమత్పరస్త్యజేత్ । జిజ్ఞాసాయాంసంప్రవృత్తోనాద్రియేత్కర్మచోదనామ్॥ ౪ ॥ యమానభీక్ష్ణంసేవేతనియమాన్మత్పరఃక్వచిత్ ।మదభిజ్ఞంగురుంశాన్తముపాసీతమదాత్మకమ్॥ ౫ ॥ అమాయ్యామత్సరోదక్షోనిర్మమోగురుసౌహృదః।అసత్వరోర్థజిజ్ఞాసురనసూయురమోఘవాక్॥ ౬ ॥జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు । ఉదాసీనస్సమంపశ్యన్సర్వేష్వర్థమివాత్మనః॥ ౭ ॥ విలక్షణస్స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితాస్వదృక్।యథాగ్నిర్దారుణోదాహ్యాద్దాహకోఽన్యఃప్రకాశకః॥ ౮ ॥నిరోధోత్పత్త్యణుబృహన్నానా

తేదనుబద్ధినిషాఽర్థకామాదిప్రయుక్తమాత్సర్యరహితః- దక్షస్తత్సేవాయాముత్సాహీ-నిర్మమః దేహానుబన్ధిషుమమతాభిమానరహితః-తదభిమానస్యతత్సేవాపాదనద్వారాగురూపాసనవిరోధిత్వాదితిభావః - గురౌదృఢంసౌహృదంయస్య-అసత్వరఃత్వరయాసహితః- అవ్యగ్రఃఅవహితమనాఇత్యర్థః-అర్థాన్ హేయోపాదేయాన్ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః-అనసూయుర్దోషావిష్కారరహితః-అమోఘవాక్ వృథాప్రలాపరహితః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కథంనిర్మమతాసంభవేదతఆహ ॥ జాయేతి॥ ఆదిశబ్దేనపశ్వాదిసంగ్రహః-ఉదాసీనఃఆసక్తిరహితః-తేష్వౌదాసీన్యేననిర్మమోభవతీతిభావః - కథమౌదాసీన్యంసంభవేదతఆహ ॥ సమమితి ॥ సమంసాధారణం-పశ్యేత్-మహ్యమేతేజాయాదయఇతినవిజానీయాత్ - ఆత్మనోఽర్థమివ- స్వకీయతయాఽభిమతోఽర్థోహిపుత్రాదిభిర్భుజ్యతే ఏవంపుత్రాదయోఽపినమహ్యమేవేతిపశ్యేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ భేదాత్మధీరిత్యనేన-నాత్మాదేవమనుష్యాదిశరీరాకారః-కింతుతతోఽన్యఇతిసూచితం-తదేవసదృష్టాన్తంవిశదయతి ॥ విలక్షణఇతి ॥ ఆత్మాప్రత్యగాత్మాస్థూలసూక్ష్మాద్దేహా-ద్విలక్షణఃఅన్యః - భూతబుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణసంఘాతాత్మకోదేహస్సూక్ష్మః-తత్పరిణామాత్మకస్తుస్థూలః-వైలక్షణ్యేవహేతుధ్యాంధర్మాభ్యామాత్మానంవిశినష్టి॥ఈక్షితా-ద్రష్టా « ఏతద్యోవేత్తితంప్రాహుఃక్షేత్రజ్ఞఇతితద్విదఇతి-ముక్తేరితిభావః దేహస్త్వీక్షణీయోనేక్షితేతిచభావః స్వదృక్ స్వమాత్మానంపశ్యతీతిస్వదృక్ - స్వప్రకాశః-ప్రత్యగిత్యర్థః-దేహస్తుపరాగితిభావః-యథా-దాహ్యాత్ప్రకాశ్యాచ్చ-దారుణఃకాష్ఠాద్-అగ్నిర్దాహకఃప్రకాశకశ్చాన్యః-తద్వత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తర్హిదేహాదన్యస్యాత్మనఃకథంహతోఽయముత్పన్నోఽయంకృశోఽయంస్థూలోఽయమితిదేహసామానాధికరణ్యేనప్రతీతిరిత్యత్రాహ ॥ నిరోధఇతి ॥ యథా-దాహ్యందార్వనుప్రవిష్టోగ్నిః-నిరోధంవినాశముత్పత్తిం-అణుత్వం-బృహత్త్వమిత్యేవంరూపం-దారుగతంనానాత్వం - తత్కృతాన్ బహుత్వనిరలత్వాదీనాధత్తేఆసమన్తాద్ధత్తే- ఏవందేహాత్పరోజీవోఽపి-దేహమనుప్రవిష్టో-దేహగుణాన్ధత్తే-అనాద్యజ్ఞానప్రయుక్తదేహతాదాత్మ్యాభిమానేనతత్సమానధర్మతయాప్రతీయ

౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ భేదాత్మధీ

తేఇతిభావః ॥ ౯ ॥ నకేవలందేహగుణాధానమేవదేహానుప్రవేశప్రయుక్తం-అపితు-కృత్స్నోఽపిసంసారోదేహప్రయుక్తఏవేతివదన్ తన్నివృత్త్యుపాయంచాహ ॥ యోఽసావితి ॥ గుణైః-ప్రాకృతైః-తత్పరిణామాత్మకైఃపృథివ్యాదిభిఃపురుషస్యజీవస్య-యోఽసౌదేవమనుష్యాదిరూపో-దేహో-విరచితః-హీత్యస్యనాత్రవివాదఇతిభావః, తన్నిబన్ధనస్తద్దేహప్రయుక్తఏవాయంసంసారః-పుంసస్తస్యదేహినః - చిత్ సంసారచ్ఛిత్ - ఆత్మనఃపరమాత్మనో - విద్యాఉపాసనా-విద్యాచ్ఛిదాత్మనఇతిపాఠే-విద్యాదితిచ్ఛేదః-చిదాత్మనఃజ్ఞానస్వరూపస్యపుంసో- జీవస్యాయంసంసారః - తన్నిబన్ధనఇతి-విద్యాజ్జానీయాదితీతిశబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ యస్మాదేవం-తస్మాజ్జిజ్ఞాసయా-వేదాన్తార్థవిచారేణ - త్మస్థంజీవాన్తరాత్మానం-కేవలంహేయప్రతిభటం-పరంపరమపురుషం- సంగమ్య-గత్వర్థాబుద్ధ్యర్థాః-సమిత్యేకీకారే « ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచే,,త్యుక్తన్యాయేనజీవశరీరకత్వేనతద్విశేషణతయావిశిష్టమేకంవిదిత్వేత్యర్థః,ఏతద్వస్తుబుద్ధిం - ఏతస్మిన్ దేహేతదనుబన్ధ్యాదౌ-ఉపాదేయబుద్ధిం - యథాక్రమం , నిరసేత్-తావద్దేహే -తతఃజాయాపత్యాదిష్విత్యేవంక్రమేణనిరస్యేదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ జిజ్ఞాసయాసంగమ్యేత్యనేనవిచారాద్వేదనోత్పత్తిరుక్తా-తథాచశ్రూయతే-«శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య,,ఇతి - ఏతదేవాగ్న్యుత్పత్తిరూపకేణదర్శయతి॥ ఆచార్యఇతి ॥ ఆద్యోఽరణిరధరారణిః-అన్తేవాసీశిష్యః - తత్సంధానంతయోర్మధ్యమంమన్థనకాష్ఠంప్రవచనముపదేశః- వేదాన్తార్థవిచారఇతియావత్ - విద్యావేదనాతు-సంధిఃసంధాభవస్థాగ్నిరివ - తథాచశ్రుతిః « ఆచార్యఃపూర్వరూపంఅన్తేవాస్యుత్తరరూపం - విద్యాసంధిః-ప్రవచనగ్ంసంధాన,,మితి ॥ ॥ ౧౨ ॥ తదేవంవేదాన్తార్థవిచారాదిక్రమేణోత్పన్నాయావేదనాయాస్స్వాభావిక్యతితత్కార్యసంబన్ధనివృత్తిసాధనత్వంయావత్ప్రారబ్ధభఙ్గమనువర్తనీయత్వంచాహ॥ వైశారదీతి ॥ సా - విశారదానిపుణతరావేదనాత్మికావిశుద్ధా-బు

త్వంతత్కృతాన్గుణాన్ । అనుప్రవిష్టఆదత్తఏవందేహగుణాన్పరః॥ ౯ ॥ యోఽసౌగుణైర్విరచితోదేహో
యంపురుషస్యహి । సంసారస్తన్నిబన్ధోఽయంపుంసో విద్యాచ్ఛిదాత్మనః॥౧౦ ॥తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మాన
మాత్మస్థంకేవలంపరమ్ । సఙ్గమ్యనిరసే*దేతద్వస్తుబుద్ధింయథాక్రమమ్॥ ౧౧ ॥ఆచార్యోఽరణిరాద్యస్స్యాద
న్తేవాస్యుత్తరారణిః । తత్సంధానంప్రవచనంవిద్యాసన్ధిస్సుఖావహః॥ ౧౨ ॥వైశారదీసాఽతివిశుద్ధబుద్ధిర్ధునో
తిమాయాంగుణసంప్రసూతామ్ । గుణాంశ్చసందహ్యయదాత్మమేతత్స్వయంచశామ్యత్యసమిద్యథాఽగ్నిః॥
అథైషాం కర్మకర్తౄణాంభోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోః । నానాత్వమథనిత్యత్వం లోకకాలాగమాత్మ
నామ్ ॥ ౧౪ ॥ మన్యసేసర్వభావానాంసంస్థాహ్యౌత్పత్తికీయథా । తత్తదాకృతిభేదేనజాయన్తేభిద్యతేచ

ర్ధిః-గుణసంప్రసూతాం-గుణేభ్యస్సత్త్వరజస్తమోభ్యః-సంప్రసూతాం- మాయాంవిచిత్రాం , సంసృతిం-ధునోతితథా-ఏతద్దేహతదనుబన్ధ్యాదికం-యదాత్మం యదాత్మకం-యద్గుణపరిణామాత్మకం- తాంశ్చగుణాన్ - తన్మూలకపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మాణిచ సందహ్య- స్వయంచ - శామ్యతి ఉపాయరూపాధ్యాత్మికాబుద్ధిర్ముక్తౌనానువర్తతఇత్యర్థః-యావన్ముక్త్యవహారహారావర్తనీయేతిభావః-నివర్తికాయాఃయావన్నివృత్త్యమేవానువృత్తిరిత్యత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ అసమిద్యథాగ్నిరితి॥ యథాఅసమిన్నిరిన్ధనోఽగ్నిః-దాహ్యాభావాత్-స్వయమేవ- శామ్యతి-తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ « నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథాభేదాత్మధీర్గుణై ,, రిత్యనేనదేవమనుష్యాదిశరీరాణాంతదుపభోగ్యానాంశబ్దాదివిషయాణాంచనానాత్మకత్వేనవిఫలత్వముక్తం-తత్రశఙ్కతే॥ అథైషామితిద్వాభ్యాం ॥ అథను - కర్మకర్తౄణాంకామ్యకర్మానుష్ఠాతౄం తత్ఫలయోస్సుఖదుఃఖయోర్భోక్తౄణాం,ఏషాందేవమనుష్యాదీనాం - కామ్యకర్మఫలస్యసుఖస్యదుఃఖమిశ్రత్వాభిప్రాయేణదుఃఖశబ్దః-లోకస్సుఖానుభవతత్సాధనానుష్ఠానదేశః-కాలస్తత్కాలః,ఆగమఃసమీహితసాధనాద్యవబోధకోవేదః-ఆత్మాభోక్తాజీవ-స్తేషాం-ఇదంపూర్వోక్తభేదార్థయోరుపలక్షణం-యద్యపినానాత్వ-మథాపి-నిత్యత్వంస్థాయిత్వంమన్యసఇతిసంబన్ధఃనహికార్యత్వానిత్యత్వాదికంనానాత్వసమనియతంజీవస్వరూపాణామీశ్వరగుణానాంచనానాత్వేఽపినిత్యత్వాదకార్యత్వాచ్చేతిభావః*॥౧౪॥*నిత్యత్వమేవోపపాదయతి॥సర్వభావానాంసర్వపదార్థానాం,సంస్థావినాశః, ఔత్పత్తికీజన్మప్రయుక్తాహి, అతోదేశాదీనాంజన్మాదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తాసంస్థాచనాస్తీతితేషాంనిత్యత్వమేవేత్యర్థః, యథేత్యనేనసంస్థాయాఔత్పత్తికత్వేభావాదిదృష్టాన్తోఽభిప్రేతః,ననుదేశాదీనాంనిత్యత్వేఽపిభేదార్థయోరనిత్యత్వందృష్టమిత్యతఆహ॥తత్తదితి ॥తత్తదాకృతిభేదేనసత్త్వాదిప్రాకృతగుణప్రచురతత్తద్దేవాద్యాకారభేదేన , జాయన్తే , జీవాఇతిశేషః , తేషామేవైషాంకర్మకర్తౄణాంభోక్తౄణాంసుఖదుఃఖయోరితిప్రకృతత్వా , ద్ధీస్తేషాంబుద్ధిఃతత్తత్సత్త్వరజస్తమోగుణానుగుణంతత్తత్ఫలతత్సాధన

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విద్యాచ్ఛిదాత్మనః

తదారాధ్యదేవతాదివిషయతాగూహేనాభిధ్యతే - అయంభావః - నానాత్వాత్కార్యత్వాదనిత్యత్వాచ్చ దేవాద్యాకారాణాంతదుపభోగ్యార్థానాంచాపురుషార్థత్వేన ప్రవృత్తికర్మతచ్ఛోదనయోస్త్యాగానాదరావుక్తౌ, తదనుపపన్నం - దేవాద్యాకారాణామనిత్యత్వేఽపితదాకారభాజాంజీవానాం నిత్యత్వాదాకారపరంపరాయాస్తత్తదుపభోగ్యవిషయపరంపరాయాఅపినిత్యత్వాద్విషయానుభవదేశకాలతత్సాధనావబోధకాగమానామపితథాత్వాత్సర్వదాతత్తదభిలషితవిషయసాధనతత్ఫలానుభవశీలానాం ప్రవృత్తకర్మపురుషార్థసాధనమేవేతినతత్త్యాగఉచితః, దుఃఖసాధనంతుత్యజ్యతఏవ - ప్రతికూలత్వాత్ - నహికశ్చిదనున్మత్తఆత్మనేదుఃఖముత్పాదయితుముత్సహతఇతి ✱ ॥ ౧౫ ॥ ✱ తథాఽపిప్రవృత్తకర్మనిష్ఠాప్రయుక్తదేవాదిదేహసంబన్ధాత్షడ్భావవికారాదుఃఖగర్భా అవర్జనీయాఏవేతిన ప్రవృత్తకర్మపురుషార్థసాధనమిత్యభిప్రేత్యశఙ్కాంతందూషయతి ॥ ఏవమపీతి ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ - ఏవమపి, ఉక్తరీత్యాప్రవృత్తకర్మణః పురుషార్థసాధనత్వోపపాదనేఽపి-సర్వేషాందేహినాం - దేహసంబన్ధాత్ - కాలావయవతః కలాకాష్ఠాముహూర్తాదిసంవత్సరాన్తేభ్యః కాలావయవేభ్యోనిమిత్తేభ్యః - పౌనఃపున్యేన-జన్మాదయో-భావాః - సన్త్యేవ-జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేనజరామరణాదిసంగ్రహః - తతశ్చావర్జనీయందుఃఖమితిభావః ✱ ॥ ౧౬ ॥ ✱ నచైషామవర్జనీయతయాఽఽపతితదుఃఖపరిహారసామర్థ్యమస్తి- యతస్తేషాంకర్తృత్వేనస్వాతన్త్ర్యభావః-అతఃకోవాప్రవృత్తకర్మసాధ్యంశబ్దాదివిషయంసేవేతేత్యాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ ప్రవృత్తికర్మణః కథంచిత్పురుషార్థసాధకత్వేఽపి రజస్తమోగుణాన్యతరగుణానుసారిణాం - కర్మణాంప్రవృత్తకర్మణాం-కర్తుః, రతఏవ- సుఖదుఃఖయోర్భోక్తుః-రస్వాతన్త్ర్యంకర్మపారతన్త్ర్యం, లోకే లక్ష్యతేదృశ్యతఇత్యర్థః, అన్యథా-నకేనాపిదుఃఖమనుభూయేతేతిభావః, అతః-కోవా-పుమాన్-వివశస్సన్-అర్థంశబ్దాదివిషయం-భజేత్ సేవేత-నకోఽపీత్యర్థః ✱ ॥ ౧౭ ॥ ✱ నను-యేసమ్యక్కర్మకర్తుంజానన్తి - తేసుఖినఏవ-యేతునజానన్తి-తఏవదుఃఖినఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ విదుషామపి-క్వచిత్సు

ధీః॥ ౧౫ ॥ ఏవమప్యఙ్గసర్వేషాందేహినాందేహయోగతః । కాలావయవతస్సన్తిభావాజన్మాదయోఽసకృత్ ॥ తత్రాపికర్మణాంకర్తురస్వాతన్త్ర్యంచలక్ష్యతే। భోక్తుశ్చసుఖదుఃఖానాంకోన్వర్థంవివశోభజేత్ ॥ ౧౭ ॥ నదేహినాంసుఖంకించిద్విద్యతేవిదుషామపి। తథాచదుఃఖంమూఢానాంవృథాఽహంకరణంపరమ్ ॥౧౮॥ యదిప్రాప్తింవిఘాతంచజానన్తిసుఖదుఃఖయోః । తేఽప్యద్ధానవిదుర్యోగంమృత్యుర్నప్రభవేద్యథా ॥ ౧౯ ॥ కోన్వర్థస్సుఖయత్యేనం కామోవామృత్యురన్తికే । ఆఘాతంనీయమానస్య వధ్యస్యేవనతుష్టిదః ॥ ౨౦ ॥ శ్రుతంచదృ

ఖం-నవిద్యతే - సాధనానామనుష్ఠానదశాయాందుఃఖావహత్వాత్ - ఫలానుభవదశాయాంపతనభయశఙ్కయాచతదావహత్వాదితిభావః - తథాచ-ఏవంచ-దుఃఖమిత్యస్యానువృత్తంనేత్యాదిః -నదుఃఖంవిద్యతేఽస్మాకంకర్మకుశలత్వాత్ - త్సుఖినఏవవయ-మితితేషాంకేవలంవృథైవాహంకారఇత్యర్థః - యద్వా - దేహయోగేఽపినబ్రహ్మాదిదేవానాంజరామరణాదయస్సన్తీత్యతఆహ ॥ నేతి ॥ విదుషాంవిబుధానాంబ్రహ్మాదీనామిత్యర్థః-సుఖం-నవిద్యతే- తదైశ్వర్యస్యాపిద్విపరార్ధావసానాదిషువిభ్రంశశఙ్కాగర్భత్వేనదుఃఖమిశ్రత్వాన్నిర్దుఃఖంసుఖంనవిద్యతఇతిభావః, కింతు, దుఃఖమేవ-తథాఽప్యేవమపి - మూఢానాంతేషాం-కేవలంవృథా, అహంకారఇత్యర్థః ✱ ॥ ౧౮ ॥ ✱ నను-విదుషాంకీదృశంతన్మాధ్యంతత్రాహ ॥ యదీతి ॥ యదియద్యపి సుఖదుఃఖయోః - ప్రాప్తివిఘాతం-సుఖప్రాప్త్యుపాయందుఃఖవిఘాతోపాయంచ - జానన్తి -కర్మవశ్యానామస్వాతన్త్ర్యాణాంసుఖదుఃఖేశుభాశుభకర్మమూలకేఇతిజానన్తీత్యర్థః - అపితథాపి- తే- యోగం-నవిదుః-అద్ధేతిస్ఫుటావధారణయోః నవిదురేవేత్యర్థః, యథాయేనానుష్ఠితేనయోగేన-మృత్యు-ర్నప్రభవేత్-తంనవిదుః మోక్షోపాయంనవిదురిత్యర్థః ✱ ॥౧౯॥ ✱ తథాఽపితేషాంయావజ్జీవంసుఖంభవిష్యత్యేవేత్యతఆహ ॥ కోన్వితి ॥ ఏవంజీవన్తం - కోవా- అర్థః కామోవా-సుఖయతి నకోఽపీత్యర్థః, అర్థోధనం-కామఃశబ్దాదివిషయః - తత్రహేతుః - అన్తికేవర్తమానో-మృత్యుః - దేహేనసహజాతోవర్తమానఇత్యర్థః - నతుష్టిదః-నతోషదః, నార్థకామయోస్సుఖజనకత్వాపాదకఇత్యర్థః - ఆఘాతంహింసాస్థానం- నీయమానస్య-వధ్యస్యేవ, యథావధ్యాయదీయమానక్షీరాన్నాలంకారాదిర్నసుఖజనకత్వాపాదకస్తద్వదిత్యర్థః ✱ ॥ ౨౦ ॥ ✱ కామ్యకర్మఫలేషువైరాగ్యోత్పాదనాయతేషుదోషాన్నిర్వర్తయన్నపురుషార్థతామాహ ॥ శ్రుతమితి “ శ్రుతం-చిత్రయాయజేతపశుకామః, కారీర్యావృష్టికామోయజేతే ,, తిశ్రుతం-దృష్టమైహలౌకికంపశ్వాదిఫలం, అదృష్టం “ దర్శపూర్ణమాసాభ్యాంస్వర్గకామోయజేతే ,, తిశ్రుతంఅదృష్టంస్వర్గాదిఫలంచ-స్వర్గాదిభి- ర్బహుభిరన్తరాయైర్విఘ్నైశ్చ, క్రాన్తత్వాత్-కృషివ-న్నిష్ఫలంఅపురుషార్థరూపం - కృషిశబ్దస్తత్ఫలపరః-తత్ర, స్పర్ధా పరసుఖాసహిష్ణుతా .అసూయాపరేషాంగుణేషుసత్స్వపిదోషావిష్క్రియా , అత్యయోనాశః , వ్యయోఽపక్షయః-తైః, యద్వా, వ్యయోనాశః-అత్యయః అతిశయః-యద్వా-

కామ్యకర్మణిదోషాన్నివర్తయతి - దృష్టందృష్టఫలకం , అదృష్టంస్వర్గాదిఫలకంచ కృషివత్ - యథా - కృషిర్బహువిఘ్నా - తద్వత్ బహువిఘ్నం - అతఏవ - నిష్ఫలంచ ॥ ౨౧ ॥ అన్తరాయానాక్రాన్తంసఫలమేవస్యాత్రతత్ఫలస్యాప్యస్థిరత్వం వక్తుం తావత్ప్రపఞ్చ్యశ్రవణాయప్రేరయతి ॥ అన్తరాయైరితి ॥ తేనస్వనుష్ఠితేనధర్మేణ - నిర్జితంసాధితం - స్థానం - యథాయాదృశం - గచ్ఛతి - స్థానశబ్దస్తత్రత్యానుభావ్యసుఖస్యాప్యుపలక్షకః గచ్ఛతిప్రాప్నోతీత్యర్థః - తచ్ఛృణు - తత్ప్రకారప్రదర్శనపరంమద్వచః శృణ్విత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ దేవతాఇన్ద్రాదిరూపాః - యజ్ఞైః - ఇష్ట్వా ఆరాధ్య , యాజ్ఞికఃయజ్ఞానుష్ఠానాహితవిశేషఃపుమాన్ స్వర్లోకం - యాతి - తత్రస్వర్లోకే , నిజార్జితాన్ - స్వకీయయజ్ఞాదికర్మచితాన్ దివ్యాన్ , భోగాన్ - దేవవదిన్ద్రాదివత్ - భుఞ్జీత ॥ ౨౩ ॥ భోగప్రకారందర్శయతి ॥ స్వపుణ్యోపచితఇతి ॥ దేవీనాందేవస్త్రీణాంమధ్యే , తాసాం - హృద్యంమనోహరం - వేషంరూపం ధరతీతితథా , స్త్రీభిస్సహవిహరన్ - కింకిణీజాలమాలినాక్షుద్రఘణ్టికాసమూహమాలాలంకృతేన - కామంయథేచ్ఛం - గచ్ఛతా - యానేనవిమానేన - సురాక్రీడేషుసురాణాంక్రీడాస్థానేషు - మేర్వాదిద్రోణీషు - దేవోద్యానేషువా - సంచరన్నితిశేషః , క్రీడంశ్చ , నిర్వృతఃసుఖితశ్చ , ఆత్మపాతం - ఆత్మనఃస్వస్యపాతంపుణ్యాన్తేతతోభ్రంశం - నవేదనజానాతి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ కింతు , యావత్పుణ్యం , సమాప్యతే - తావత్స్వర్గే - మోదతే ॥ తతఃకిమిత్యతఆహ ॥ క్షీణపుణ్యఇతి ॥ క్షీణంపుణ్యంయస్యసః - అనిచ్ఛన్నపి - కాలేనబలినానిమిత్తేన చాలితః , అర్వాగధః - పతతి , ఏవమిహాముత్రపరివర్తతఇతిభావః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమిష్టాదికారిణాంగతిరుక్తా ॥ అథప్రసఙ్గాదనిష్టాదికారిణాంగతిమాహ ॥ యదితి ॥ అసతాంసఙ్గాదధర్మే - రతఃఆసక్తః - అజితేన్ద్రియశ్చ - తత్రహేతుః - కామాత్మా , కామేషుశబ్దాదివిషయేషు - ఆత్మాచిత్తం , యస్యసః , అతఏవ - కృపణః , అతో - లుబ్ధోభోగతృష్ణాక

ష్టమదృష్టంచ స్పర్ధాసూయాత్యయవ్యయైః। బహ్వన్తరాయైఃక్రాన్తత్వాత్కృషివచ్చాపినిష్ఫలమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్తరాయైరవిహతోయదిధర్మస్స్వనుష్ఠితః । తేనాపినిర్జితంస్థానంయథాగచ్ఛతితచ్ఛృణు ॥ ౨౨ ॥ ఇష్ట్వేహదేవతాయజ్ఞైస్స్వర్లోకంయాతియాజ్ఞికః । భుఞ్జీతదేవవత్తత్రదివ్యాన్భోగాన్నిజార్జితాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వపుణ్యోపచితేశుభ్రేవిమానఉపగీయతే । గన్ధర్వైర్విహరన్మధ్యేదేవీనాం హృద్యవేషధృక్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీభిఃకామగయానేన కింకిణీజాలమాలినా । క్రీడన్నవేదాత్మపాతం సురాక్రీడేషునిర్వృతః ॥ ౨౫ ॥ తావత్ప్రమోదతే స్వర్గే యావత్పుణ్యంసమాప్యతే । క్షీణపుణ్యఃపతత్యర్వాగనిచ్ఛన్కాలచాలితః ॥ ౨౬ ॥ యద్యధర్మరతస్సఙ్గాదసతాంవాఽజితేన్ద్రియః । కామాత్మాకృపణోలుబ్ధస్స్త్రైణోభూతవిహింసకః ॥ ౨౭ ॥ పశూనవిధినాఽఽలభ్యప్రేతభూతగణాన్యజన్ । నరకానవశోజన్తుర్గత్వాయాత్యుల్బణంతమః ॥ ౨౮ ॥ కర్మాణిదుఃఖోదర్కాణికుర్వన్దేహేనతైఃపునః । దేహమాభజతేతత్రకింసుఖంమర్త్యధర్మిణః ॥ ౨౯ ॥ లోకానాంలోకపాలానాంమద్భయంకల్పజీవినామ్ । బ్రహ్మణోఽపిభయంమత్తోద్విపరార్ధపరాయుషః ॥ ౩౦ ॥ గుణాస్సృజన్తికర్మాణిగు

లః , స్త్రైణఃస్త్రీలమ్పటః తదర్థం భూతహింసకః ॥ ౨౭ ॥ కించ ॥ దుష్టజనప్రలోభితో - ధనాద్యర్థం - పశూన్ - అవిధినా - హత్వా , ప్రేతగణాన్ - భూతగణాంశ్చ , యజన్ , అవశఃనిజకర్మవివశః - జన్తుర్జీవః - నరకాన్ , క్రమేణ - గత్వాప్రాప్య - అత్యుల్బణం - తమఃతమఃప్రచురంస్థావరజన్మ - యాతీతిసంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ ఇష్టాదికారితదన్యసాధారణ్యేనసుఖాభావమాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహేన - పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని దుఃఖోత్తరఫలాని - కుర్వన్ - తత్తద్దేహావసానే - తైఃకర్మభిః హేతుభిః - తత్తత్ఫలోపభోగానుగుణం - దేహం - భజతే - తత్రవసతి - మర్త్యధర్మిణోమరణశీలస్య , కింసుఖంనకించిదపిసుఖమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తథాఽపిలోకానాంశాశ్వతత్వాత్ లోకపాలానాంచామర్త్యధర్మత్వాత్తేషాంసుఖమస్త్యేవేత్యతఆహ ॥ లోకానామితి ॥ మద్భయంమత్తోభయం , కల్పజీవినాంఆకల్పాన్తంజీవతామపి - కింబహునా - ద్విపరార్ధే - పరమాయుర్యస్యతస్యబ్రహ్మణోఽపిమత్తఃకాలాత్మనో , భయం , లోకాదయస్సర్వేకాలచాలితాఅనిత్యాఏవేతినతేషామపినిర్దుఃఖంసుఖమితిభావః ॥ ౩౦ ॥ తదేవంప్రవృత్తికర్మణస్త్యాజ్యత్వజ్ఞాపనాయతత్రబహుధాదోషాఃకీర్తితాః " కర్మాణిదేహేనసృజన్పునస్తైర్దేహమాభజ " న్నిత్యనేనోత్తరోత్తరదేహకర్మణోఃపూర్వపూర్వదేహనిమిత్తత్వముక్తం " తత్రాపికర్మణాంకర్తురస్వాతన్త్ర్యంచలక్ష్యతే , భోక్తుశ్చదుఃఖసుఖయో " రిత్యనేనస్వస్వరజస్తమోగుణానువిధాయిప్రవృత్తికర్మకర్తృత్వంతత్ప్రయుక్తంపారతన్త్ర్యం తత్ప్రయుక్తంచసుఖదుఃఖభోక్తృత్వం - తతశ్చపునఃస్వస్వగుణానుగుణప్రవృత్తికర్మవాసనాప్రయుక్తరుచ్యనుసారేణప్రవృత్తకర్మకర్తృత్వమిత్యాదికాచక్రవత్పరివృత్తిరుక్తా , తత్ర " విలక్షణఃస్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితే " తిదేహాద్భిన్నత్వేనోక్తస్యజ్ఞానైకరసస్వరూపస్యాకర్మణ్యస్యాత్మనఃకథంకర్తృత్వం - కథంచతత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వాపాదకమిత్యాశఙ్కాయాం - ఆత్మనస్తథాత్వేప్యామోక్షంతస్యప్రాకృతగుణయోగవత్త్వాత్తద్గుణానాంచయావన్మోక్షంలయోదయా

త్మకసామ్యవైషమ్యస్వరూపావస్థాశీలత్వాత్సర్వముపపన్నమిత్యాహ ॥ గుణా ఇతి ॥ గుణాః ప్రాకృతాః-కర్మాణి-సృజన్తి ప్రయోజకకర్తౄణాం గుణానాం సృష్టౌ స్వాతన్త్ర్యవివక్షయా సృజన్తీతి కర్తృత్వనిర్దేశః - స్వస్వానుగుణకర్మవాసనాప్రయుక్తదేహారమ్భచికీర్షాప్రయత్నజ్ఞానజననద్వారా సృజన్తీత్యర్థః - అతో నాత్ర గుణానామేవ కర్తృత్వం - న త్వాత్మన, ఇతి భ్రమితవ్యం - గుణః గుణపరిణామాత్మకః-సేన్ద్రియో-దేహః, గుణాననుఅనుసృత్య, సృజతే-కర్మాణీత్యనువర్తతే, అనేన గుణానాం దేహారమ్భాపాదనద్వారా ఆత్మనః కర్తృత్వాపాదకత్వం దేహస్య చాత్మగుణానువిధాయిచికీర్షాద్యనుగుణప్రవృత్తిశీలత్వం చోక్తం, అసౌ ప్రాకృతగుణయోగీ-తద్వశ్యో, జీవస్తు, కర్మఫలాని స్వప్రవర్త్యదేహనిష్పాదితానాం కర్మణాం పుణ్యపాపాత్మకానాం ఫలాని, సుఖదుఃఖాత్మకాని - భుఙ్క్తే ॥ ౩౧ ॥ తర్హి త్వత్తో భయానువృత్తిః కియత్పర్యన్తేత్యత్ర యావద్గుణవైషమ్యం తత్ప్రయుక్త నానావిధదేహతన్నిష్పాద్యకర్మకర్తృత్వ తత్ప్రయుక్త తత్పారతన్త్ర్య తత్ప్రయుక్త సుఖదుఃఖభోక్తృత్వపరంపరానువృత్తిః, స్తావదిత్యాహ ॥ యావత్స్యాదితి ॥ గుణానాం ప్రాకృతానాం, వైషమ్యం, యావ-త్స్యాత్, తావ-దాత్మనో, జ్ఞానైకరసస్యాపి-నానాత్వం దేవమనుష్యాదిరూపదేహప్రయుక్తం నానాత్వం తావద్దేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః - యావ-న్నానాత్వం, తావ-త్పారతన్త్ర్యం- కర్మకర్తృత్వప్రయుక్తం గుణకర్మవశ్యత్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ యావచ్చాస్య దేహినః, అస్వాతన్త్ర్యం, స్వతన్త్రత్వాదన్యత్పారతన్త్ర్యమిత్యర్థః - తావ-దీశ్వరతో మత్తో - భయం, సుఖలేశగర్భదుఃఖప్రచురసంసారభయమహమాపాదయామీత్యర్థః - కస్తర్హి గుణవైషమ్యాదిపరంపరానివృత్త్యుపాయ ఇత్యత్ర మదుపాసనైవేత్యభిప్రేత్య దేహోపాసనస్య లోకమోహహేతుత్వమేవాహ ॥ య ఏతదితి ॥ ఏతచ్ఛరీరం, యే - ఉపాసీరన్ ఆత్మత్వేనానుసందధతే-తత్సుఖార్థం ప్రయతన్తే చేత్యపి బోధ్యం, తే-శుచా శోకేన, అర్పితాః సంగతాః, ముహ్యన్తీతి-శోకనివృత్త్యుపాయవిషయమోహం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ నను ప్రతికూలదేశకాలస్వభావాదయ ఏవ భయహేతవో న త్వమిత్యత ఆహ ॥ కాల ఇతి ॥ కాలాదయోఽపి మదధీనా ఏవేతి భావః - తత్ర ఆత్మా శరీరం-పుణ్యపాపానుష్ఠాతా వా -ఆగమః మార్గ ఉపాయః, విధి

ణోఽనుసృజతే గుణాన్ । జీవస్తు గుణసంయుక్తో భుఙ్క్తే కర్మఫలాన్యసౌ ॥ ౩౧ ॥ యావత్స్యాద్గుణవైషమ్యం తావన్నానాత్వమాత్మనః । నానాత్వమాత్మనో యావత్పారతన్త్ర్యం తదైవ హి ॥ ౩౨ ॥ యావదస్యాస్వతన్త్రత్వం తావదీశ్వరతో భయమ్ । య ఏతత్సముపాసీరంస్తే ముహ్యన్తి శుచార్పితాః ॥ ౩౩ ॥ కాల ఆత్మాఽఽగమో లోకస్స్వభావో ధర్మ ఏవ చ । ఇతి మాం బహుధా ప్రాహుర్గుణవ్యతికరే సతి ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ గుణేషు వర్తమానోఽపి దేహజేష్వనపావృతః । గుణైర్న యుజ్యతే దేహీ వధ్యతే వా కథం ప్రభో ॥ ౩౫ ॥ కథం వర్తేత విహరే

ప్రతిషేధాత్మకం శాస్త్రం వా - స్వభావః క్షురకణ్టకవిషాగ్నిచన్దనచన్ద్రికాదివస్తుస్వభావ-ఇత్యేతాన్, బహుధా బహుప్రకారాన్-గుణవ్యతికరే సృష్టిదశాయాం, మాం, ప్రాహుః, మదధీనాన్ప్రాహుః, అతోఽహమేవ భయాభయకృదిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ "విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితా స్వదృ" గిత్యాత్మనో దేహవైధర్మ్యముక్తం, తదనుప్రవేశకృతం గుణాధానాత్మకం బన్ధనం చ "వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధి" రిత్యాదినా గుణకర్మబన్ధనివృత్త్యుపాయః పరమాత్మోపాసనమిత్యుక్తం, అత్రాపి "య ఏతత్సముపాసీరన్" ఇత్యనేన దేహోపాసనస్య బన్ధహేతుత్వోపపాదనేన పరమాత్మోపాసనస్య బన్ధనివృత్త్యుపాయత్వం సూచితం "తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పర" మిత్యేకదేహావస్థితయోరపి జీవపరయోర్ధార్యత్వధారకత్వ హేయాస్పదత్వ తత్ప్రతిభటత్వాదివిలక్షణధర్మయోగిత్వేన భేదశ్చోక్తః, స్తదేతదఖిలమానమిషమత్వా పృచ్ఛతి ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణశబ్దోఽత్ర తత్కార్యదేవాదిదేహశబ్దాదివిషయపరః, సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మపరశ్చ తత్ర దేహేషు అధిష్ఠాతృతయా, శబ్దాదిషు భోక్తృత్వేన, దేహజేషు గుణమూలకర్మసు కర్తృతయా, అవస్థితోఽపి దేహీ జీవః, కథమిత్యపక్రమ్యతే, గుణైరనపావృతః కథం "అనృతేన హి ప్రత్యూఢాస్తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధాన" మితి జీవానాం కర్మణా తిరోహితస్వభావత్వశ్రవణాత్ త్రిగుణమయే శరీరే వర్తమానస్య బద్ధస్య కర్మణా తిరోహితస్వభావస్య చ జీవస్యానాదిసంసారిణో వైశారదీ బుద్ధిరపి న గుణకర్మతిరోధిం దహతీతి గుణాతీతత్వమసంభావితమితి భావః, అత ఏవ గుణైః కర్మమూలైః సుఖదుఃఖాదిభిః, కథం, న యుజ్యతే, యుజ్యత ఏవేతి భావః, వస్తుతో దేహాద్విలక్షణత్వేఽప్యావరణస్యౌపాధికత్వేఽప్యనాదిత్వాన్నిత్యత్వాజ్జీవస్య కర్మవశ్యత్వం తదావృతత్వం తత్ప్రయుక్త సుఖదుఃఖభోక్తృత్వం చ దుర్వారం - న హి నిత్యస్యాస్తత్వసంభవ ఇతి భావః-నను కర్మవశ్యత్వాదికమనాద్యస్తు వా చేత్యత ఆహ-బధ్యతే వా కథమితి-తర్హీశ్వరవదాత్మనః స్వదృశ ఈక్షితుశ్చ న బన్ధసంభవ ఇతి భావః ॥ ౩౫ ॥ అన్యదపి పృచ్ఛతి ॥ కథం వర్తేతేతి ॥ విద్వానితి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం, వైశారదబుద్ధ్యుదయానుగుణా వృత్తిః కీదృశీతి ప్రశ్నః, తామేవ ప్రపఞ్చయన్ పృచ్ఛతి ॥ విహరేదితి ॥ కథమిత్యనుషజ్యతే. కైర్వేతి, కైర్వా.ల

క్షణైః జ్ఞాపకైః, ర్విద్వానయమితిజ్ఞాయతే, ప్రశ్నాన్తరం, కింభుఞ్జీతేతి-కింశబ్దః ప్రశ్నార్థకః అథవిసృజేత్ భోజనంవిసృజేదే వవేతి ప్రశ్నః - కింశయీతైవ, అథవా ఆసీతైవ, అథవాయాతివాసంచరన్నేవవావర్తేతేత్యర్థః, యద్వా, కింశబ్దః కథమర్థకః, కథంభుఞ్జీతేత్యర్థః, యద్వా, కింభుఞ్జీతేతిభోజ్యవస్తువిషయకః ప్రశ్నః॥ కింవిసృజేదిత్యభోజ్యవస్తువిషయకః, శయీతేత్యాదీనామధ్యాహృత్య తేనకథమిత్యనేనసంబన్ధః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవమితి॥ హేఅచ్యుత, మేమమ, ఏతంప్రశ్నం, బ్రూహి ప్రతిబ్రూహి నాహంప్రభురితిమావోచ ఇత్యాశయేనసంబోధయతి ॥ ప్రశ్నవిదాంవరేతి ॥ ప్రశ్నశబ్దః ప్రతివచనపరః - తస్య ప్రశ్నపూర్వకత్వాత్, ఏతదితిపాఠే, ఏతస్మిన్ననపావరణాదౌ-యః ప్రశ్నః, తంప్రతిబ్రూహీత్యర్థః, తద్గీర్ధమాక్షిపతాత్వయా కిమవధృతమిత్యతఆహ ॥ నిత్యబద్ధఇతి ॥ ఏకశబ్దోఽన్యార్థకః-ఏకోఽన్యార్థే ప్రధానే చేత్యర్థపరిగణనానుశాసనాత్, నిత్యబద్ధోజీవోఽన్యః, నిత్యముక్తస్త్వన్యః, నకించిదప్యధృత-మపితు, నబద్ధస్య కదాచిదపిముక్తిస్సంభవిష్యతి, నముక్తస్యపూర్వంబన్ధస్సమభవదితి, మే, భ్రమః॥ యద్వా ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలంపర ,, మిత్యుక్తజీవేశ్వరభేదదృఢీకరణాయతయోరైక్యమాశఙ్కతే-నిత్యబద్ధఇతి, అస్మిన్పక్షేసంఖ్యాయామేవైకశబ్దోవర్తతే, యోఽయంనిత్యముక్త-ఈశ్వరః, సఏవ-స్వావిద్యయా, నిత్యబద్ధ, ఇతి, మే, భ్రమ, ఇతి- అనేనైక్య ప్రమితికారణాభావాత్తదపినిశ్చేతుంనప్రభవామీతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథగుణేషువర్తమానస్యైవగుణాతీతత్వరూపప్రకారంవక్ష్యన్ తావజ్జీవేశ్వరైక్యం ప్రతిక్షేప్తుం గుణమయప్రకృతౌ వర్తమానస్య పరమాత్మభూతస్యస్వస్యగుణకర్మబద్ధత్వశఙ్కాంశమయితుంస్వస్వభావమాహ ॥ బద్ధోముక్తఇతి ॥ గుణతః త్రిగుణకర్మభిః-బద్ధః- తేభ్యోముక్తఇతిచా-ఖ్యా-నిర్దోషస్య- మమ - వస్తుతఏవనాస్తి-గుణతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః-మఇత్యనే

తైర్విజ్ఞాయేతలక్షణైః । కింభుఞ్జీతోతవిసృజేచ్ఛయీతాసీతయాతివా॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏతమచ్యుత మే బ్రూహి ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాంవర । నిత్యముక్తోనిత్యబద్ధఏకఏవేతి మే భ్రమః॥ ౩౭ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీభగవానువాచ॥ బద్ధోముక్తఇతివ్యాఖ్యాగుణతో మేనవస్తుతః। గుణస్యమాయామూలత్వాన్నమేమోక్షోఽస్తి బన్ధనమ్॥ ౧॥ శోకమోహౌసుఖందుఃఖం దేహాపత్తిశ్చమాయయా। స్వప్నేయథాఽఽత్మనః ఖ్యాతిస్సంసృతిర్నతువాస్తవీ॥ ౨॥ విద్యావిద్యేమమతనూవిద్ధ్యుద్ధవశరీరిణామ్। మోక్షబన్ధకరీ ఆద్యే మాయయా మేవినిర్మితే॥ ౩ ॥ ఏక

నః ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మనావీశతేదేవఏక ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధం ప్రకృతిపురుషేశ్వరత్వమభిప్రేతం వస్తుతో మే నాస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ గుణస్యేతి ॥ గుణస్య సత్వాదిగుణమూలకకర్మణో మాయామూలత్వాన్మన్నియామ్యప్రకృతిసంబన్ధమూలకత్వా - న్మమమాయానియంతు - ర్నతద్గుణైర్బన్ధః- అతఏవ-మోక్షోఽపి-నాస్తి-కింతు - గుణకర్మవశ్యస్య జీవస్యైవతావిత్యర్థః-నత్వనేనశ్లోకేనపరస్యైవాత్మనో గుణకర్మసంబన్ధమభ్యుపేత్యతస్యాపారమార్థికత్వముచ్యతే, ఏకస్యైవమమాంశస్య,, త్యుత్తరశ్లోకేనజీవస్యైవబన్ధ ఇతివక్ష్యమాణత్వాత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏవంస్వస్యగుణత్రయకర్మబన్ధాభావముక్త్వా జీవస్యాపిసంసారబన్ధ ఔపాధికత్వాదనిత్య ఇత్యాహ ॥ శోకేతి ॥ మాయయా మన్నియామ్యయాప్రకృత్యా-జీవస్య-శోకాదయో-భవన్తిఅతో - యథా-స్వప్నే-ఆత్మనః - ఖ్యాతిః-శరీరసంబన్ధసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిః - తద్వత్ - సంసృతి- ర్నతువాస్తవీ అవాస్తవీ-ఆత్మవస్తుస్వరూపప్రయుక్తానిత్యానభవతి - కింత్వౌపాధికీ అనిత్యేత్యర్థః-కథమనాదేరనిత్యత్వమితినశఙ్కనీయం - ఆద్యన్తరహితస్యైవ నిత్యత్వాత్ - కేవలానాదిత్వమాత్రస్య నిత్యత్వప్రయోజకతాభావాదితిభావః - ఏతేన ‘‘ కథమనపావృతః - కథం వా గుణైర్న యుజ్యతే ,, ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి - దృష్టాన్తేఽపిస్వాప్నప్రపఞ్చస్యావాస్తవత్వం నామానిత్యత్వమేవ - నతుమిథ్యాత్వం - తస్యాపి జాగ్రత్ప్రపఞ్చస్యేవ ‘‘ నతత్రరథారథయోగా నపన్థానో భవన్తిఅథరథాన్రథయోగాన్పథః సృజతే, య ఏతేషుసుప్తేషుజాగర్తికామంకామంపురుషోనిర్మిమాణ ,, ఇతీశ్వరసృష్టత్వశ్రవణాత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కస్తర్హ్యౌపాధికస్యాపిసంసృతిబన్ధస్యకారణం-కశ్చతన్నివృత్తికారణ - మిత్యతఆహ ॥ విద్యావిద్యేఇతి ॥ విద్యామదుపాసనా-అవిద్యాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తే-మమ - తనూతనువన్మదధీనే-మాయయాసంకల్పరూపజ్ఞానేన ‘‘ మాయావయునంజ్ఞాన,, మితినైఘణ్టుకాః-త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధః స్వరూపాజ్ఞానరూపావిద్యయా - తన్నివృత్తిస్తువిద్యయా - విద్యావిద్యేచమత్సంకల్పాయత్తే ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ‘గుణస్యమాయామూలత్వాన్నమేమోక్షోనబన్ధన ,, మిత్యనేనసూచితంజీవస్యైవబన్ధమోక్షభా

క్త్వం విశదయతి ॥ ఏకస్యైవేతి ॥ హేమహామతే-ఏకస్యశరీరాపేక్షయాప్రధానభూతస్య - ఏవకారేణశరీరవ్యావృత్తిః-జీవస్యైవేత్యేవకారేణేశ్వరవ్యావృత్తిః - మమాంశస్యమచ్ఛరీరతయామద్విశేషణత్వేనమదంశస్య-విశిష్టైకదేశోవిశేషణం-ఏకదేశశ్చాంశః-పరమాత్మాచజీవవిశిష్టః«యస్యాత్మాశరీర,,మితిజీవశరీరకత్వశ్రుతేః- తథా-ఇతరోమోక్షః-విద్యయా-ఏవమవిద్యాకృతప్రకృతివశ్యత్వరూపోబన్ధోజీవస్యైవబన్ధశ్చానాదిః-అనాదేరపితస్యాన్తవత్త్వంవిద్యయేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏతదేవదృఢయితుంజీవపరయోస్స్వభావవైలక్షణ్యం వివక్షితమాహ ॥ అథబద్ధస్యేతి ॥ ముక్తస్యనిత్యనిర్దోషస్య పరమాత్మనః-సతునిత్యముక్తఇత్యనన్తరోక్తేః తేతుభ్యం-వదామీతి-కథంభూతయోః - హేతాత - ఏకధర్మిణిఏకస్మిన్‌శరీరేస్థితయోః, విరుద్ధధర్మిణోఃఏకస్మిన్నేవకాలేభోక్తృత్వాభోక్తృత్వజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివిరుద్ధధర్మాశ్రయయోః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ప్రతిజ్ఞాతమేవవైలక్షణ్యం«ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే - తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతిశ్రుతిప్రసిద్ధవృక్షపక్షిరూపకేణోపపాదయతి ॥ సుపర్ణావితి ॥ శోభనా - పర్ణాపక్షౌ-యయోస్తౌ-తత్ర-జీవస్య-పర్ణాధర్మాధర్మౌ-పరమాత్మనస్తునిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వరూపౌ - ఏతౌజీవేశ్వరరూపపక్షిణౌ-సదృశౌశోభనప్రయత్నాదిగుణకౌ- అనేనసయుక్ఛబ్దార్థఉక్తః - సమానగుణయోగోహిసయుక్త్వం సఖాయాఉపకార్యోపకారకభావేనస్థితౌ-యదృచ్ఛయాలోకదృష్టహేత్వన్తరరహితమితిభావః-వృక్షశ్శరీరం - నీడోహృదయకమలం - కృతం . హృదయకమలరూపం-నివాసస్థానం-యాభ్యాం,తౌ « హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత ,, ఇతిజీవస్యాపిహృదయకమలావస్థితత్వంశ్రూయతే-తయోర్జీవేశ్వరరూపయోఃపక్షిణో - రేకఃజీవరూపఃపక్షీ-పిప్పలాన్నం-పిప్పలంప్రకృతిః«ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖమశ్వత్థ,,మితిప్రకృతేఃపిప్పలత్వరూపణాత్ , పిప్పలస్యఅన్నంఅద్యతఇత్యన్నంభోగ్యం-ఫలవత్తద్వికారరూపంశబ్దాదివిషయం-ఖాదతి-అనుభవతి-అన్యఃఈశ్వరరూపఃపక్షీతు- నిరన్నఃపుణ్యాపుణ్యఫలసుఖదుఃఖాదిభోగరహితః - బలేనసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదినా,భూయాన్‌అపరిచ్ఛిన్నో ఽపిఅపరిచ్ఛిన్నశ్చ -స్వరూపస్వభావసంకోచరహితః ప్రకాశతఇత్యర్థః-అనేనా«నశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీ,,త్యస్యార్థఉక్తః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀కించ« జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశా-అజోహ్యేకః-భోగార్థయుక్త,,త్యాదిశ్రుత్యన్తరసిద్ధజ్ఞత్వాజ్ఞత్వవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ యో- విద్వాన్‌సర్వజ్ఞఃఅపిప్పలాదఃఅభోక్తాచ-స-ఆత్మానం-మన్యంప్రధానంపురుషంచ-వేదయథావత్సాక్షాత్కరోతి - పిప్పలాదోభోక్తాజీవస్తు . ఆత్మానం-మన్యంస్వసఖంపరమాత్మానంచ-నవేద-కింతు-దేహమేవాత్మతయాఽభిమన్యతఇతిభావః,కించ,యో , ఽవిద్యయాస్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానేనయుజ్యతేఇతియుక్ ॥సతు-నిత్యబద్ధః-యశ్చ - విద్వన్మయఃస్వాభావికజ్ఞానమయః - విద్యామయఇతిపాఠేసఏవార్థః-సతు-నిత్యముక్తఃనిత్యంహేయప్రతిభటఈశ్వరః- నిత్యముక్తశబ్దేనకదాచిన్ముక్తాజ్జీవాద్వ్యావృత్తిః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀అథకథంవర్తేతేత్యస్యోత్తరంవదన్‌విద్వత్ప్రసఙ్గాదవిదుషోఽపివృత్తిమాహ ॥ దేహస్థోఽపీతి ॥ నదేహస్థః-అదేహస్థతుల్యః-దేహాత్మాభిమానమకుర్వన్‌-వర్తేతేత్యర్థః-యథా-స్వప్నాదుత్థితః-తద్వత్ - స్వప్నోత్థితస్యహిస్వాప్నశరీరేఆత్మాభిమానోనాస్తీతిసదృష్టాన్తః,కుమతిఃదేహాత్మాభిమానీతు - అదేహస్థోఽపిగర్భమహాప్రళయాదిదశాయాంఅనిష్పన్నదేహోఽపిదేహస్థఃబద్ధఏవేత్యర్థః,యథా-స్వప్నదృక్-తద్వత్-స్వప్నద్రష్టుఃస్వాప్నశరీరేఆత్మాభిమానసద్భావాత్ సదృష్టాన్తః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀అదేహస్థత్వమేవవివృణోతి ॥ఇన్ద్రియైరితి॥ యస్తు-విద్వాన్‌-స-గుణైఃప్రకృతిపరిణామాత్మకైరిన్ద్రియైః - గుణేషు-ఇన్ద్రియార్థేషుశబ్దాదిష్వ-నుకూలప్రతికూలేషు - గృహ్యమాణేషుసత్సు-అవిక్రియఃహర్షవిషాదాదిరహితః - నాహంకుర్యాత్-ఆత్మనికర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానంనకుర్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀కుమతేర్దేహస్థితింవివృణోతి ॥ దైవాధీనఇతి ॥ గుణైఃప్రాకృతైః-స్త

సస్యైవమమాంశస్యజీవస్యైవమహామతే । బన్ధోఽస్యావిద్యయాఽనాదిర్విద్యయాచతథేతరః ॥ ౪ ॥ అథబద్ధస్యముక్తస్యవైలక్షణ్యం వదామి తే । విరుద్ధధర్మిణోస్తాతస్థితయోరేకధర్మిణి ॥ ౫ ॥ సుపర్ణావేతౌసదృశౌసఖాయౌయదృచ్ఛయాకృతనీడౌచవృక్షే । ఏకస్తయోఃఖాదతిపిప్పలాన్నమన్యోనిరన్నోఽపిబలేనభూయాన్ ॥ ౬ ॥ ఆత్మానమన్యంచసవేదవిద్వానపిప్పలాదోనతుపిప్పలాదః । యోఽవిద్యయాయుక్సతునిత్యబద్ధో ❀ విద్వన్మయో యస్సతునిత్యముక్తః ॥ ౭ ॥ దేహస్థోఽపినదేహస్థోవిద్వాన్స్వప్నాద్యథోత్థితః । అదేహస్థోఽపిదేహస్థఃకుమతిస్స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౮ ॥ ఇన్ద్రియైరిన్ద్రియార్థేషుగుణైరపిగుణేషుచ । గృహ్యమాణేష్వహంకుర్యాన్నవిద్వాన్యస్త్వవిక్రియః ॥ ౯ ॥ దైవాధీనేశరీరేఽస్మిన్గుణభావ్యేనకర్మణా । వర్తమానోఽబుధస్తత్రకర్తాస్మీతినిబధ్యతే ॥ ౧౦ ॥

౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ విద్యామయో

తాం-ర్యథా తైరిన్ద్రియైర్వా-భావ్యతే సంభావ్యత ఇతి తథా-తేన-కర్మణా హేతునా-వర్తమానోఽపి-అబుధః-దేహస్య-దైవాధీనతాం ప్రాచీనకర్మనిమిత్తాం తత్రస్థితిం చ-తథా-దేహవిలక్షణమాత్మాన-మజానన్-దేహమేవాత్మానం మన్వానఇత్యర్థః-అత ఏవ-కర్తాఽస్మీతి నిబధ్యతే-దేహాత్మాభిమానకర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానైర్బద్ధో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ కథం విహరేదిత్యాదీనాం విశేషప్రశ్నానాముత్తరమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-కుమతేః వృత్త్యనుచిన్తనేన విరక్తః-దేహతదనుబన్ధిషు ఆసక్తిరహితః-అశనం వ్యాప్తిః ఆశూవ్యాప్త్యా,, విశ్వానుశాసనాత్-శయనాదిషు కర్మసు, యథోచితం-వర్తమాన ఏవేతి శేషః॥ యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు-యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా ,, ఇత్యన్యత్ర భగవతైవోక్తత్వాత్ ॥ ౧౧ ॥ తత్ర శబ్దాదివిషయేషు-గుణాన్ గుణపరిణామాత్మకానిన్ద్రియాణి-ఆదదయన్ భక్షయన్-అనుభావయన్-ఈశ్వరాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్స్విన్ద్రియేష్వేవ కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికమనుచిన్తయన్నిత్యర్థః-తదేవాహ ॥ న తథేతి ॥ విద్వాన్ ॥ తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః-గుణాగుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే,, ఇత్యుక్తవిధమతిమాన్-తథా-న బధ్యతే-యథా కుమతిర్బధ్యతే-తథా న బధ్యత ఇత్యర్థః గుణానాదదయన్నిత్యనేనౌదాసీన్యమాత్మని-కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికం తు శరీరేఽనుసంధేయమితి ఫలితం-ఈశ్వరే వాకర్తృత్వమనుసంధేయమితి వక్ష్యతే॥ సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షస్సమాచరే,, దితి-నను-కర్మాణి కుర్వతస్తత్ఫలభూతాని సుఖదుఃఖాదీన్యనుభవతో దేహావర్తమానస్య కథమౌదాసీన్యరూపమవిక్రియత్వం సంభవేదత ఆహ ॥ ప్రకృతిస్థోఽపీతి ॥ ప్రకృతిస్తత్పరిణామాత్మకో దేహ-స్తత్స్థోఽపి-అసంసక్తః తదభినివేశరహితః-తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియ ఇతి యావత్-తత్సత్త్వేఽపి తత్ప్రయుక్తైరవికృతత్వే దృష్టాన్తత్రయం, యథా ఖం సవితాఽనిల ఇతి-యథా-ఖమాకాశః-సర్వత్రావస్థితమపి వ్యాప్యగతదోషైర్న విక్రియతే, యథా సవితా స్వ

ఏవం విరక్తశ్శయన అశనాటనమజ్జనే। దర్శనస్పర్శనఘ్రాణభోజనశ్రవణాదిషు ॥ ౧౧ ॥ న తథా బధ్యతే విద్వాం
స్తత్ర తత్రాదయన్ గుణాన్ । ప్రకృతిస్థోఽప్యసంసక్తో యథా ఖం సవితాఽనిలః ॥ ౧౨ ॥ వైశారద్యేక్షయాఽస
ఙ్గశితయాచ్ఛిన్నసంశయః । ప్రతిబుద్ధ ఇవ స్వప్నాన్నానాత్వాద్వినివర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యస్య స్యుర్వీతసఙ్కల్పాః
ప్రాణేన్ద్రియమనోధియామ్। వృత్తయస్స వినిర్ముక్తో దేహస్థోఽపి హి తద్గుణైః ॥ ౧౪ ॥ యస్యాత్మా హింస్యతే హిం
స్రైర్యేన కించిద్యదృచ్ఛయా। అర్చ్యతే వా క్వచిత్తత్ర న వ్యతిక్రియతే బుధః ॥ ౧౫ ॥ న స్తువీత న నిన్దేత కుర్వతస్సాధ్వ
సాధు వా । వదతో గుణదోషాభ్యాం వర్జితస్సమదృఙ్మునిః ॥ ౧౬ ॥ న కుర్యాన్న వదేత్కించిన్న ధ్యాయేత్సాధ్వ
సాధు వా। ఆత్మారామోఽనయా వృత్త్యా విచరేజ్జడవన్మునిః ॥ ౧౭ ॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతో న నిష్ణాయాత్పరే య

ప్రభయా వ్యాప్నువన్నపి-యథాఽనిలః సర్వత్ర సంచరన్నపి తద్వత్-ప్రకృతిస్థోఽపి ప్రకృత్యనభినివేశనాత్ తత్సతుల్యో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ కించ-యః-మసక్తేన దేహాద్యనభినివేశేన-నిశితయా-వైశారద్యా ఈక్షయా బుద్ధ్యా-ఛిన్నాః-సంశయాః యస్య సః-స్వప్నాత్ప్రతిబుద్ధ ఇవ-నానాత్వాద్దేవత్వాదిభేదాద్వినివర్తతే-దేహోఽహమిత్యాద్యభిమానం న కరోతీత్యర్థః-దేహాదహం విలక్షణో-న వా, కిమహం స్వతన్త్రః-ఉత ఈశ్వరపరతన్త్రః , కిం వాఽహమీశ్వర ఏవోత-తస్మాద్భిన్న-ఇత్యాదయస్సంశయాః ॥ ౧౩ ॥ అథ కైర్వ్యజ్ఞాయేత లక్షణై,, రిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య,ప్రాణాదీనాం,వృత్తయో వ్యాపారాః-వీతసంకల్పాః,స్యుః-ఇదమదనీయ,మిదం ద్రష్టవ్యం-ఇదం సంపాద్య-మిదం పరిహర్తవ్య-మిత్యాద్యభిసంధిరహితాః-స్యురిత్యర్థః-స ఏవ-దేహస్థోఽపి-తద్గుణైః-వినిర్ముక్తో జ్ఞేయః ॥ ౧౪ ॥ యస్యేతి ॥ ఆత్మా దేహః,హింస్రైః, దుర్జనైః, హింస్యతే పీడ్యతే, అథవా, యేనకేనచి, ద్యదృచ్ఛయా, అర్చ్యతే సత్క్రియతే, తథాఽపి తత్ర హననార్చనాదౌ న వ్యతిక్రియతే నాతీవ విక్రియతే స ఏవ,బుధః విద్వానితి జ్ఞేయః ॥ ౧౫ ॥ కించ-యః-సాధు అసాధు వా-కుర్వతః-వదతో వా-జనాన్-న స్తువీత-న నిన్దేత-తత్ర హేతుః-గుణదోషాభ్యాం సాధ్వసాధుక్రియోక్త్యాదిప్రయుక్తమానావమానాభ్యాం రహితః-తత్రాపి హేతుః-సమదృక్ మానావమానయోస్తుల్యదృష్టిః, స మునిర్జ్ఞేయః ॥ ౧౬ ॥ కించ-ఆత్మారామః, స్వయమపి, కించి, ల్లౌకికం కర్మ, సాధ్వసాధు వా-న కుర్యా, న్న వదే,న్న ధ్యాయేచ్చ,కింతు,మునిః మననశీలః అనయా॥ దేహస్థోఽపి న దేహస్థ,, ఇత్యాదినోక్తవిధయా వృత్త్యా, జడవ, ద్విచరేత్ ॥ ౧౭ ॥ తదేవం గుణేషు వర్తమానస్యాగుణోత్తీర్ణత్వం నామ న శయనాసనభోజనాదివిరహః, కింత్వహంకారరాగద్వేషరాహిత్య, ముపకారాపకారాదిషు తుల్యచిత్తత్వం-దర్శనస్పర్శనాదిషు కర్తృత్వాభిమానశూన్యత్వం , సువర్ణలోష్టాదిష్విష్టానిష్టబుద్ధివిరహశ్చ , ఇతి ప్రతివచనముక్తం భవతి , అథైవంవిధస్య పురుషస్య శాస్త్రజన్యముపాసనాత్మకం చేతి జ్ఞానద్వయముపాదేయమిత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మణీతి ॥ నిష్ణాతః పారంగతోఽపి , యది-పరే బ్రహ్మణి పరబ్రహ్మవిషయసమాధిపర్యన్తజ్ఞానే , న నిష్ణాయాత్ పరినిష్ఠితో న భవేత్,తర్హి,తస్య,శ్ర

మః అధ్యయనాధ్యాపనాదిశ్రమః - శ్రమఫలః-శ్రమ ఏవ ఫలం యస్య సః-నిరర్థకశ్రమ ఇత్యర్థః, అధేనుమిః-రక్షతః, అధేనుం-చిరప్రసూతాం-నిఃక్షీరాం గామిత్యర్థః, తాం, రక్షతో-యథా-రక్షాశ్రమైకఫలా-తద్వత్ * ॥ ౧౮ ॥ * ఏతదేవ దృష్టాన్తాన్తరైశ్చ ప్రపఞ్చయతి ॥ గామితి ॥ దుహ్యత ఇతి దోహః పయః-దుగ్ధః దోహః-నో త్తరత్ర దోహో యస్యాః, తాం-గాం, అసతీం కామచారిణీం, దుష్టాం, భార్యాంచ-పరాధీనం ప్రతిక్షణం దుఃఖహేతుం దేహం, అసత్ప్రజాం దృష్టాదృష్టశూన్యాం దురాత్మానం పుత్రంచ, అతీర్థీకృతం అగతే పాత్రేఽదత్తం విత్తం, దుష్కీర్తిదురితాపాదకం, అఙ్గ హే ఉద్ధవ-మయాహీనాం మత్ప్రతిపాదనరహితాం-వాచంచ-యో-రక్షతి-స, దుఃఖదుఃఖీ-దుఃఖానన్తరమేవ దుఃఖమస్యాస్తీతి తథా * ॥ ౧౯ ॥ * మయాహీనాం వాచమిత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యస్యామితి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ-అస్య జగతః, స్థిత్యుత్పత్తిసంహారాత్మకం-పావనం శృణ్వతో వదతశ్చ పావనకరం, మేమమ, కర్మ చరిత్రం, యస్యాం వాచి-ప్రతిపాద్యం-నస్యాత్, లీలయా-యే-అవతారాస్తై-లీలాపదేన స్వావతారాణాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః-తేష్వపి-ప్సితం జగతః ప్రేమాస్పదం, రామకృష్ణాదిజన్మ వా, నస్యాత్ -తాం-వన్ధ్యాం నిష్ఫలాం - గిరం, ధీమాన్ - నధారయేత్ - పావనమిత్యనేన స్వజన్మకర్మప్రతిపాదనరహితాయాః ప్రత్యుతాపవిత్రతావహత్వం చ సూచితం - అథవా - లీలావతారేప్సితజన్మేతి సమాహారద్వంద్వః - తత్ర ఈప్సితాః ప్రియతమాః భక్తా ఇత్యర్థః-జన్మగ్రహణం కర్మణోఽప్యుపలక్షణం - భగవద్భాగవతజన్మకర్మాదికమిత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరన్విధేయం విదధాతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం - జిజ్ఞాసయా విచారేణ, జీవాత్మని-నానాత్వభ్రమం దేవమనుష్యాదినానాత్వభ్రమం, మపోహ్య-దేహాజ్జీవాత్మానం వివిచ్యేత్యర్థః - కృత్స్నచిదచిదాత్మని మయి- విరజం విగతరజోగుణం - ఆహారాదిభిః సాత్త్వికైః-సత్త్వైకప్రవణం-మనః, అర్పయ్య నిధాయ-మయి భక్తిం కృత్వేత్యర్థః - లౌకికకర్మణ ఉపరమేత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * నైర్మల్యమేవ

ది । శ్రమస్తస్య శ్రమఫలో హ్యధేనుమివ రక్షతః ॥ ౧౮ ॥ గాం దుగ్ధదోహామసతీంచ భార్యాం దేహం పరాధీనమసత్ప్రజాంచ । విత్తం త్వతీర్థీకృతమఙ్గ వాచం హీనాం మయా రక్షతి దుఃఖదుఃఖీ ॥ ౧౯ ॥ యస్యాం న మే పావనమఙ్గ కర్మ స్థిత్యుద్భవప్రాణనిరోధమస్య । లీలావతారేప్సితజన్మ వా స్యాద్వన్ధ్యాం గిరం తాం బిభృయాన్న ధీరః ॥ ౨౦ ॥ ఏవం జిజ్ఞాసయాఽపోహ్య నానాత్వభ్రమమాత్మని । ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ॥ ౨౧ ॥ యద్యనీశో ధారయితుం మనో బ్రహ్మణి నిశ్చలమ్ । మయి సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షః సమాచర ॥ ౨౨ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే కథాః శృణ్వన్సుభద్రా లోకపావనీః । గాయన్ననుస్మరన్కర్మ జన్మ చాభినయన్ముహుః ॥ ౨౩ ॥ మదర్థే ధర్మకామార్థానాచరన్మదుపాశ్రయః । లభతే నిశ్చలాం భక్తిం మయ్యుద్ధవ సనాతనే ॥ ౨౪ ॥ సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యా మయి మాం స ఉపాసితా । స వై మే దర్శితం సద్భిరఞ్జసా విన్దతే పదమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సాధుస్తవోత్తమశ్లోక మతః కీ

మనసస్సంపాదయితుం దుశ్శకం - కుతస్త్వయి భక్తిరుదేష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య భక్తియోగోత్పాదకానుపాయానుపదిశతి ॥ యదీతి ॥ మయి, బ్రహ్మణి, నిశ్చలం యథా తథా-మనో, ధారయితుం యద్య-శక్తః అసమర్థః - తర్హి-సర్వాణి-వర్ణాశ్రమోచితాని, కర్మాణి - నిరపేక్షః సర్వాన్తరాత్మప్రయోజకకర్తృభూత పరమాత్మప్రవర్తితదేహేన్ద్రియకర్తృకాణి, నతు మత్కర్తృకాణీ, త్యధ్యవసాయేన, తత్ఫలాపేక్షారహిత, స్సమాచర కురు * ॥ ౨౨ ॥ * కించ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే ఇతి ॥ సుభద్రాః జగన్మఙ్గళావహాః, శృణ్వతోఽనువదతశ్చ, లోకస్య, పావనకరీః, మమ కథాః, శృణ్వన్, గాయంశ్చ జన్మ రామకృష్ణాదిజన్మ, అనుస్మరన్, కర్మ చేష్టిత, మభినయన్ స్వయమనుకుర్వన్ * ॥ ౨౩ ॥ * మదర్థం, ధర్మకామార్థా, నాచరన్, సేవమానః, ధర్మస్య చేశ్వరారాధనార్థతా నామమత్ప్రీణనద్వారాఽపవర్గార్థతా - కామానాం మదర్థత్వం మదుపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకారచర్చనోచ్ఛిష్టభోజనత్వాదిరూపం - అర్థానాం మదీయారాధనోపయోగిత్వం - మదుపాశ్రయః ఆశ్రయత ఇత్యాశ్రయః -ఆశ్రీయతే అనేనేత్యాశ్రయ ఇతిచ - అహమేవోపాశ్రయో యస్య సః - ఈశ్వర ఏవ ప్రాప్యః ప్రాపకశ్చేత్యధ్యవస్యన్నిత్యర్థః-ఏవంభూతశ్చేత్-సనాతనే సర్వకారణే-మయి- హే ఉద్ధవ-నిశ్చలాం-భక్తిం-లభతే * ॥ ౨౪ ॥ * ఉక్తసర్వోపాయనిదానభూతం సత్సఙ్గాత్మకం కారణాన్తరం వదన్ - ఇత్థముపాయైరుపకృతస్య భక్తియోగస్య సాక్షాత్స్వపరప్రాప్త్యుపాయత్వమాహ ॥ సత్సఙ్గమేతి ॥ సతాం సాధూనాం-సఙ్గేన-లబ్ధయా-మయి-భక్త్యా - మామేవ-యో-నిషేవతే-స-మేమమ-స్థానం-మఞ్జసా సుఖేన-విన్దతే లభతే-సద్భిర్దర్శితం వై-ఇత్థం నిశ్చితం స్విత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * "సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యే"త్యుక్తం-తత్ర సతాం భక్తేశ్చ విశేషం పృచ్ఛతి ॥ సాధుస్తవేతి ॥ హే ప్రభో-సాధుః, కీదృగ్విధః-తే తవ-మతః అభిమతః- సద్భి-రాదృతా ఆదరపూర్వమనుష్ఠితా-భక్తిః-కీదృశీ-త్వయ్యుపయుజ్యేత-సాధవః స్వమతిపరికల్పితాః-సన్తి బహవః-తవ తు కీదృశస్సమ్మతః-తథా-భక్తిరపి-బహువిధా,

లోకే కీదృశీపునస్త్వయ్యుపయుజ్యేత, సద్భిశ్చ నారదాదిభి-రాదృతా ॥ ౨౬ ॥ ఏతత్తు-ప్రపన్నాయ-మేమహ్యం-కథ్యతాం, ఇదంచాతిగుహ్యం దుర్విజ్ఞేయంచత్వయైవవక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయన్ విశినష్టి॥ హేపురుషాధ్యక్ష “త్వంబ్రహ్మే” త్యాదినాపురుషగ్రహణం ప్రధానస్యాప్యుపలక్షణం - ప్రధానపురుషయోర్నియన్తరిత్యర్థః - అనేనయత్కించిజ్జ్ఞానం కస్యచిదాయత్తమేవేతికార్త్స్న్యేనజ్ఞానకర్తృ మార్గాత్త్వయైవజ్ఞాయతే-నత్వదన్యః కశ్చిదుపదేష్టా విద్యతఇతిభావః ॥ ౨౭ ॥ పురుషాధ్యక్షత్వోపయోగిసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదికల్యాణగుణానుగుణంబృహత్త్వమాహ ॥ త్వంబ్రహ్మేతి ॥ నకేవలముక్తవిధః-కింతు - నిరస్తాఖిలదోషోఽపీత్యాహ ॥ పరమవ్యోమ వ్యోమవన్నైర్మల్యాత్పరోవ్యోమశబ్దః పరమశబ్దోమలప్రతిభటత్వపరః - నిర్మలస్వరూపఇత్యర్థః - పురుషాధ్యక్షత్వస్యభేదగర్భత్వాజ్జీవేశ్వరయోరభేదవ్యుదాసాయవిశినష్టి॥ పురుషఃప్రకృతేఃపరఇతి ॥ ప్రకృతిశబ్దోఽత్ర “భూమిరాపోనలోవాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా” మితిశ్లోకద్వయోక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయపరః - పరశబ్దేనఅన్యత్వముత్కృష్టత్వంచతస్మాద్వివక్షితం - పరిత్రాణాయసాధూనామవతీర్ణస్యతవైతత్కథనముచితమిత్యాశయేనాహ ॥ అవతీర్ణోఽసీతి ॥ హేభగవన్-స్వేచ్ఛయా-ఉపాత్తానిపరిగృహీతాని, పృథక్ నానావిధానివపూంషి రామప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదిరూపాణి - యేన-తథాభూతో-ఽవతీర్ణోఽసి - స్వేచ్ఛాపదేనవపుషాంకర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః ॥ ౨౮ ॥ తావత్సాధురేవంవిధోమమమతఇత్యాహ॥ కృపాలరిత్యష్టభిః ॥ కృపాలుస్స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుః, నిర్నిమిత్తచికీర్షువా, సర్వభూతానామకృతద్రోహః - నకృతోద్రోహోయేనసః-తితిక్షుర్ద్వంద్వసహిష్ణుః-సత్యం-సారంబలంస్థిరంవా . యస్యసః- అనవద్యాత్మాఽసూయాదిరహితః - ఆత్మానవద్యోయస్యసః సమస్స్వపరసమదృష్టిః సర్వోపకారకో పేతిసర్వోపకారకః ॥ ౨౯ ॥ కామైరహతా అక్షుభితా-ధీర్యస్యసః - దాన్తః-నిగృహీతేన్ద్రియః-మృదుః

ఉద్ధవ ఉవాచ। సాధుస్తవోత్తమశ్లోక మతః కీదృగ్విధః ప్రభో। భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత కీదృశీ సద్భిరాదృతా॥ ౨౬ ॥ ఏతన్మే పురుషాధ్యక్ష లోకాధ్యక్ష జగత్ప్రభో। ప్రణతాయానురక్తాయ ప్రపన్నాయ చ కథ్యతామ్॥ ౨౭ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం వ్యోమ పురుషః ప్రకృతేః పరః। అవతీర్ణోఽసి భగవన్ స్వేచ్ఛోపాత్తపృథగ్వపుః॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృపాలురకృతద్రోహస్తితిక్షుస్సర్వదేహినామ్। సత్యసారోఽనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః॥ ౨౯ ॥ కామైరహతధీర్దాన్తో మృదుశ్శుచిరకించనః। అనీహో మితభుక్ఛాన్తః స్థిరో మచ్ఛరణో మునిః॥ 30 ॥ అప్రమత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్జితషడ్గుణః। అమానీ మానదః కల్యో మైత్రః కారుణికః కవిః॥ 31 ॥ ఆజ్ఞాయైవం గుణాన్దోషాన్ మయాఽఽదిష్టానపి స్వకాన్। ధర్మాన్సంత్యజ్య యస్సర్వాన్మాం భజేత్స చ సత్తమః॥ 3౨ ॥ జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వాఽథ యే వై మాం యావాన్యశ్చాస్మి యాదృశః। భజన్త్యనన్యభావేన తే మే భక్తతమా మతాః॥ 33 ॥ మల్లిఙ్గమద్భక్తజనదర్శనస్పర్శనార్చనమ్। పరిచర్యాస్తుతిః ప్రహ్వగుణకర్మానుకీర్తనమ్॥ 3౪ ॥ మత్కథాశ్రవణే శ్రద్ధా మదనుధ్యానముద్ధవ। సర్వలాభోపహ

స్పృహురహితః-శుచిర్బాహ్యాభ్యన్తరశౌచవాన్-తత్ర-బాహ్యం స్నానాదిజన్యం-ఆన్తరంవిషుచిత్తనజం-అకించనః-అనన్యప్రయోజనః-అనీహః-ఐహికవ్యాపారరహితః-మితభుక్ పరిమితభోజీ-శాన్తః నియతాన్తఃకరణః-స్థిరః స్థిరచిత్తః, అహమేవ శరణం రక్షితా ప్రాప్యశ్చ యస్యసః- మునిః శుభాశ్రయసంశీలనశీలః ॥ 30 ॥ అప్రమత్తస్సావధానః - గభీరాత్మా అనవగాహ్యభిప్రాయః- ధృతిమానాపత్స్వపి ధైర్యసహితః-జితాః - షడ్గుణాఃఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యేన- మనోజయస్య ప్రాణజయపూర్వకత్వాత్ప్రాణస్యాశనాయాదిజయస్సుకరఏవేతిభావః - అమానీస్వదేహసత్కారానభిలాషీ, అన్యేభ్యో మానదఃసత్కారకారకః - కల్యః హితోపదేశదక్షః మైత్రః అవంచకః-కారుణికఃకరుణయైవప్రవర్తమానః, నస్వార్థలాభేన కవిఃచిదచిదీశ్వరతత్త్వయాథాత్మ్యజ్ఞః ॥ 31 ॥ కించఆజ్ఞాయేతి॥ఆదిష్టానుపదిష్టాన్-వేదముఖేనోక్తాన్ గుణాన్- దోషాంశ్చ-ఆజ్ఞాయ - విరోధిస్వరూపస్యాపిజ్ఞేయత్వాద్దోషానిత్యుక్తం-సర్వాన్స్వకాన్-వర్ణాశ్రమోచితాన్ధర్మాన్ సంత్యజ్య “సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యే” త్యత్రేవాత్రాపియథాసంప్రదాయంత్యాగోవివక్షితః, యః - మాం-ముపాయోపేయభావేన - భజేత - సచ-సత్తమఃసాధుమతః ॥ 3౨ ॥ కించజ్ఞాత్వేతి ॥ యఃయత్స్వరూపః - యాదృశః యత్స్వభావః- యావాన్యావద్విభూతికశ్చ - స్మి - తథా - పునఃపునర్విచార్య - యే - మామేవా - నన్యభావేననాన్యస్మిన్ప్రయోజనాన్తరోపాయాన్తరదేవతాన్తరాదౌ - భావ - స్తేన-భజన్తీతి- తే - భక్తతమాః-వైశబ్దోనిశ్చయద్యోతకః ॥ 33 ॥ ఏవంసాధులక్షణముక్తం - అథైవంవిధానాంసతాం సర్వాచ్ఛిక్షణీయానిభక్తియోగానుగ్రాహకాణితల్లక్షణాన్యాహ ॥ మల్లిఙ్గేత్యాదిభిరష్టభిః ॥ మల్లిఙ్గమర్చారూపం మల్లిఙ్గమద్భక్తజనప్రదర్శనాదీనిభక్తియోగానుగ్రహకారీణితల్లక్షణానీత్యష్టమాన్తేధ్యాహర్తవ్యం . పరిచర్యా పాదపీడనాదిసేవా-ప్రహ్వశబ్దఃప్రణామపరః-గుణకర్మానుకీర్తనమ్ ॥ 3౪ ॥ మదనుధ్యానంమద్విషయకానుధ్యానం-సర్వలాభో

పహరణం-సర్వస్య లబ్ధస్య సమర్పణం. దాస్యేన స్వాభావికేన - ఆత్మనః స్వస్య- నివేదనం సమర్పణం - మచ్ఛేషత్వాధ్యవసానమ్ * ॥ ౩౫ ॥ * మజ్జన్మకర్మకథనం-శ్రోతృసన్నిధావితి శేషః - మమ పర్వసు జయన్త్యాదిషు, అనుమోదనమ్-ఉత్సవకరణమితి శేషః-గీతాదిభిర్మద్గృహేషు మదాలయేషూత్సవః * ॥ ౩౬ ॥ * యాత్రా రథ్యా దేశయాత్రా - సర్వవార్షికపర్వసు చాతుర్మాస్యైకాదశ్యాదిషు బలివిధానం విశేషతః పూజావిధానం-ఉత్తమా - తాన్త్రికీ మచ్ఛాస్త్రోక్తా - దీక్షా - పఞ్చసంస్కారసంపత్తిః-వైదికీతి పాఠే- అధ్వర్యుర్గృహపతిం దీక్షయిత్వా యజమానం దీక్షయతీత్యుక్తవిధా యజ్ఞార్థదీక్షా - మదీయవ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని- తేషాం-ధారణమాచరణమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * మమ-యా-అర్చా పూజామూర్తిః- తస్యాః- స్థాపనే-శ్రద్ధా ఆదరః-సత్యాం శక్తౌ స్వస్య-తదభావే-ఇతరైస్సహ - సంహత్య సంభూయ-ఉద్యమశ్చ, ఉద్యానేత్యాదేర్మమేత్యాదిః-తత్ర-ఉద్యానమాయతనాన్తర్గతం వనం - ఉపవనమాయతనసమీపవనం- ఆక్రీడాః పుష్పాపచయాదిక్రీడనార్హాణి స్థానాని - పురాణి ఆయతనస్య పరితః స్థితాని తత్రత్యాని మన్దిరాణి- తేషాం -కర్మాణి స్నానాదేస్వతస్సంహత్యోద్యమ ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః * ॥ ౩౮ ॥ * సమ్మార్జనం ధూల్యపాకరణం- ఉపలేపనం గోమయాదిభిః సేకస్తైరేవ ప్రోక్షణం - మణ్డలవర్తనం సర్వతోభద్రస్వస్తికచక్రాబ్జాదిమణ్డలకరణం ఏభిః-అమాయయా-దాసవన్మహ్యం మమ-గృహశుశ్రూషణం గృహాలంకారః * ॥ ౩౯ ॥ * అమానిత్వం మదహంకారరాహిత్యం - అదమ్భిత్వం అవఞ్చకత్వం - కృతస్య ధర్మస్య-అపరికీర్తనం « ధర్మః క్షరతి కీర్తనాత్ » ఇతి స్మృతేరితి భావః-మే మహ్యం-అన్యేన వా-నివేదితం- దీపావలోకం - నోపయుఞ్జ్యాత్ స్వవ్యాపారోపయోగినం

రణం దాస్యేనాత్మనివేదనమ్ ॥ ౩౫ ॥ మజ్జన్మకర్మకథనం మమ పర్వానుమోదనమ్ । గీతతాణ్డవవాదిత్రగోష్ఠీభిర్మద్గృహోత్సవః ॥ ౩౬ ॥ యాత్రా బలివిధానం చ సర్వవార్షికపర్వసు । ఉత్తమా తా * న్త్రికీ దీక్షా మదీయవ్రతధారణమ్ ॥ ౩౭ ॥ మమార్చాస్థాపనే శ్రద్ధా స్వతస్సంహత్య చోద్యమః । ఉద్యానోపవనాక్రీడపురమన్దిరకర్మణి ॥ ౩౮ ॥ సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం సేకమణ్డలవర్తనైః । గృహశుశ్రూషణం మహ్యం దాసవద్యదమాయయా ॥ ౩౯ ॥ అమానిత్వమదమ్భిత్వం కృతస్యాపరికీర్తనమ్ । అపి దీపావలోకం మే నోపయుఞ్జ్యాన్నివేదితమ్ ॥ యద్యదిష్టతమం లోకే యచ్చాతిప్రియమాత్మనః । తత్తన్నివేదయేన్మహ్యం తదానన్త్యాయ కల్పతే ॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిర్బ్రాహ్మణో గావో వైష్ణవః ఖం మరుజ్జలమ్ । భూరాత్మా సర్వభూతాని భద్ర పూజాపదాని మే ॥ ౪౨ ॥ సూర్యే తు విద్యయా త్రయ్యా హవిషాఽగ్నౌ యజేత మామ్ । ఆతిథ్యేన తు † విప్రాగ్ర్యే గోష్వఙ్గ యవసాదినా ॥ ౪౩ ॥ వైష్ణవే బన్ధుసత్కృత్యా హృది ఖే ధ్యాననిష్ఠయా । వాయౌ ముఖ్యధియా తోయే ద్రవ్యైస్తోయపురస్కృతైః ॥ ౪౪ ॥ స్థణ్డిలే మన్త్రహృదయైర్భోగైరాత్మానమాత్మని । క్షేత్రజ్ఞం సర్వభూతేషు సమత్వేన యజేత మామ్ ॥ ౪౫ ॥ ధిష్ణ్యే

నకుర్యాత్ - కిం పునర్దీపారోపణమేవ కుర్యాదితి ద్యోతకః-దీపావలోకశబ్దం తాలవృన్తపవనాదీనామప్యనుపయోజ్యత్వప్రదర్శనపరః * ॥ ౪౦ ॥ * కించ ॥ యద్యదితి ॥ లోకే-యద్యదిష్టతమం కమనీయం-వస్తు, యచ్చాత్మనః స్వస్య - ప్రియతమం, తత్తన్మహ్యం-నివేదయేత్, ఏవం చేత్-తత్-దానమానన్త్యాయ మమ హరిమితి ప్రీతయే అక్షయ్యఫలాయ వా . కల్పతే * ॥ ౪౧ ॥ * అథ భక్తిలక్షణాన్యేవ పూజావిధానానీవ కుర్వంస్తదధిష్ఠానాన్యాహ ॥ సూర్య ఇతి ॥ హే భద్ర-సూర్యాదీని-సర్వభూతాన్తాని-ఏకాదశ-మమ పూజాపదాని * ॥ ౪౨ ॥ * తత్రోద్దేశక్రమేణ పూజాప్రకారానాహ ॥ సూర్యే త్విత్యాదినా ॥ త్రయ్యా విద్యయా« ఉపతిష్ఠేత్ » ఇత్యాదిమన్త్రైః అగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ- తాన్త్రికే చ , హవిషా చరుపురోడాశాజ్యాదిరూపేణ-మాం, యజేతేతి సంబన్ధః-విప్రాగ్ర్యే-బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠే ఆతిథ్యేన - విప్రాగ్నావితి పాఠే-విప్రశరీరాన్తర్గతజాఠరాగ్నౌ, అఙ్గ హే ఉద్ధవ, గోషు యవసాదిభిః యవసం తృణం-ఆదిశబ్దేన తిలపిష్టోదకాదిసంగ్రహః * ॥ ౪౩ ॥ * వైష్ణవే నిత్యసూరౌ భక్తే-బన్ధుసత్కృత్యా బన్ధావివ సత్కారేణ-ఆకాశే పూజా నామ-హృదయాకాశాన్తరే ధ్యానమిత్యాహ ॥ హృది ఖే ధ్యాననిష్ఠయేతి ॥ యజేత మామిత్యత్ర సంబన్ధః-ముఖ్యధియా ముఖ్యప్రాణధియా - తోయే తు , తోయపురస్కృతైః తోయాదిభిర్ద్రవ్యైః-ద్రవ్యైర్గన్ధపుష్పదూర్వాక్షతాదిభిః * ॥ ౪౪ ॥ * భూరాత్మేత్యత్ర భూశబ్దేన చక్రాబ్జాదిమణ్డలసంస్కృతో దేశో వివక్షిత స్తమాహ ॥ స్థణ్డిల ఇతి ॥ మన్త్రహృదయైః మన్త్రహృదయాఙ్గన్యాసమన్త్రైర్న్యాసైః ఆత్మని స్వస్మిన్- ఆత్మానం మాం , భోగైః శాస్త్రావిరుద్ధకామైర్యజేత-సర్వభూతేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేషు , క్షేత్రజ్ఞం జీవశరీరకం - మాం, సమత్వేన రాగద్వేషాదిరాహిత్యేన - యజేత * ॥ ౪౫ ॥ * ఏతేషు సూర్యాదిషు, ధిష్ణ్యేషు స్థానేష్వపి మద్రూపమేవ, ధ్యాయన్ , సమాహితోఽవహితచిత్తః-సమర్చ

౩౭ ॥ శ్లో * పా ॥ వైదికీ దీక్షా   ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ విప్రాగ్నౌ

యేత్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ కించ ॥ ఇష్టేతి ॥ ఇష్టం వైదికం కర్మ, పూర్తం స్మార్తం, తయోస్సమాహారస్తేన, యః, స్సమాహితో, మామేవ యజేత, సోఽపి- మల్లిఙ్గాదిదర్శనాదికృదివ, మయి, సద్భక్తిం ప్రేమాత్మికామవిచ్ఛిన్నాం భక్తిం, లభతే, ఉక్తసర్వలక్షణోపకృతా సద్భక్తిస్సాధుసేవామూలైవేత్యుపసంహరతి ॥ మత్స్మృతిస్సాధుసేవయేతి ॥ మత్స్మృతిర్మద్భక్తిః, సత్సఙ్గమూలైవ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నహ్యతోఽన్యః కశ్చిన్మత్ప్రాప్త్యుపాయో విద్యత ఇత్యాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హే ఉద్ధవ, సత్సఙ్గేన సత్సఙ్గలబ్ధేన భక్తియోగేన, వినా, సమీచీనో, మత్ప్రాప్త్యుపాయో, న విద్యతే, ప్రాయేణేత్యనేన క్వచిన్న్యాసయోగస్యాప్యుపాయత్వం సత్సఙ్గలబ్ధత్వం చ వివక్షితం, సత్సఙ్గేనేత్యత్ర హేతుమాహ, హి యస్మాద్, అహం, సతాం, ప్రాయణం ఉపాయ ఉపేయశ్చ, ఈయత ఇత్యయనం, యన్త్యనేనేత్యయనమితి వ్యుత్పత్తిద్వయస్య వివక్షితత్వాత్, ఉపాయోపేయభావేనాశ్రితోఽహం తదధీన ఇతి ॥ సత్సఙ్గాదేవ మద్వశీకార ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ అథేత్థం సూచితబహ్వఙ్గకభక్తియోగదుష్కరత్వాభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రాయేణేత్యనేన సూచితం స్వవశీకరణోపాయం న్యాసయోగం వివక్షుస్తావత్తస్య పరమగోప్యత్వమధికారివిశేషాయైవోపదేశ్యత్వం చ ఖ్యాపయన్ శుశ్రూషాముత్పాదయంశ్చ తత్కథనం ప్రతిజానీతే ॥ అథైతదితి ॥ సుగోప్యస్యాప్యుక్తౌ హేతుతయోపాత్తం భృత్యస్సుహృత్సఖేతి విశేషణత్రయమ్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ****************************

ఇత్థం బహ్వఙ్గకే బహువయఃకాలాదిసాధ్యే దుష్కరే భక్తియోగే ఉపదిష్టే తత్సాధ్యతల్లిప్సాఽశక్తిభ్యామావిలమానసముద్ధవమాలక్ష్య సుకరోపాయమాత్మనిక్షేపాపరపర్యాయం న్యాసయోగాత్మకం లఘీయాంసం వివక్షుస్తావత్తస్యాని

ష్వేతేషు మద్రూపం శఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః । యుక్తం చతుర్భుజం శాన్తం ధ్యాయన్నర్చేత్సమాహితః ॥ ౪౬ ॥ ఇష్టాపూర్తేన మామేవ యో యజేత సమాహితః । లభతే మయి సద్భక్తిం మత్స్మృతిం సాధుసేవయా ॥ ౪౭ ॥ ప్రాయేణ భక్తియోగేన సత్సఙ్గేన వినోద్ధవ । నోపాయో విద్యతే సమ్యక్ప్రాయణం హి సతామహమ్ ॥ ౪౮ ॥ అథైతత్పరమం గుహ్యం శృణు మే యదునన్దన । సుగోప్యమపి వక్ష్యామి త్వం మే భృత్యస్సుహృత్సఖా ॥ ౪౯ ॥ ************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీభగవానువాచ ॥ న రోధయతి మాం యోగో న సాఙ్ఖ్యం ధర్మ ఉద్ధవ । న స్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగో నేష్టాపూర్తం న దక్షిణాః ॥ ౧ ॥ వ్రతాని యజ్ఞశ్ఛన్దాంసి తీర్థాని నియమా యమాః । యథావరున్ధే సత్సఙ్గస్సర్వసఙ్గాపహో హి మామ్ ॥ ౨ ॥ సత్సఙ్గేన హి దైతేయా యాతుధానాః ఖగా మృగాః । గన్ధర్వాప్సరసో నాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః ॥ ౩ ॥ విద్యాధరా మనుష్యేషు వైశ్యాశ్శూద్రాః స్త్రియోఽన్త్యజాః । రజస్తమఃప్రకృతయస్తస్మింస్తస్మిన్యుగే యుగే ॥ ౪ ॥ బహవో మత్పదం ప్రాప్తాస్త్వాష్ట్రకాయాధవాదయః । వృషపర్వా బలిర్బాణో మయశ్చాథ విభీ

తరోపాయసాధ్యసాధనత్వఖ్యాపనాయ కైముత్యన్యాయేన తదుపాయనిష్ఠసత్సఙ్గతేరేవానితరసాధ్యసాధనతామాహ ॥ న రోధయతీతి ॥ మాం న రోధయతి న హృదిస్థం కరోతి- న వశీకరోతీతి యావత్, యోగః వర్ణాశ్రమోచితకర్మయోగః, ప్రాణాయామయోగో వా, సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనం, ధర్మః అహింసాదిరూపః, స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం, తపోఽనశనాది- ఇష్టం యాగాది వైదికం కర్మ, పూర్తం స్మార్తం, తయోస్సమాహారః, త్యాగః సామాన్యతో దానం, దక్షిణాః క్రత్వాదిసాద్గుణ్యార్థదానమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని, యజ్ఞాః పఞ్చమహాయజ్ఞాః ఛన్దాంసి రహస్యమన్త్రాః, తీర్థాని గఙ్గాదీని, నియమాః శౌచాచమనాదయః, యమాః బాహ్యాభ్యన్తరేన్ద్రియనియమనోపాయాః, యథా, సత్సఙ్గో మామవరున్ధే వశీకరోతి, తథైతే, మాం నావరున్ధతే, కుతః, హి యస్మాత్- సత్సఙ్గః, సర్వసఙ్గాపహః, మనసస్సర్వేషు మద్వ్యతిరిక్తేషు సఙ్గమపహన్తీతి తథా, మనసస్సర్వసఙ్గాపహారేణ మదేకసఙ్గావహః, యోగాదయస్తు నైవంవిధా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ యద్యపి యోగసాఙ్ఖ్యాదీనాం చిత్తనైర్మల్యైకాగ్రతాపాదనద్వారా భక్తియోగోత్పాదనేన తద్ద్వారా భగవద్వశీకారకారణత్వమేవ, సత్సఙ్గతేరపి గురూపసత్త్యుపాదనాదిప్రణాడ్యైవ తద్వశీకారకారణత్వం న సాక్షాదితి న విశేషః, తథాఽపి సతామాత్మనాం కథంచిత్స్వసంబన్ధినాం చ స్వవిద్యామాహాత్మ్యప్రసన్నపరమపురుషసంకల్పేన మోచకత్వప్రతిపాదనాయ యథావరున్ధే సత్సఙ్గ ఇత్యుక్తం ॥ తదాహ ॥ సత్సఙ్గేనేత్యాది ॥ సఙ్గః సంబన్ధః, స చ తద్విద్యాయోనివంశ్యత్వ తదభిమానవిషయదేశప్రభవత్వ తద్దర్శనస్పర్శనాదివిషయత్వాదిరూపేణ బహువిధః ॥ "నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులే భవతి," ఇతి శ్రుతేః "యం యం స్పృశతి పాణిభ్యాం యం యం పశ్యతి చక్షుషా- స్థావరాణ్యపి ముచ్యన్తే కిం పునర్బాన్ధవా జనాః," ఇత్యభియుక్తోక్తేశ్చ - యాతుధానాః రాక్షసాః- నాగాః గజాః- రజస్తమఃప్రకృతయ ఇత్యనేన నాన్యన్మోక్షోపాయశూన్యత్వమభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ త్వాష్ట్రో

వృత్రాసురః-కాయాధవః ప్రహ్లాదః-తావాదీ-యేషాం - బహవో - మత్పదం-ప్రాప్తా-ఇతిసంబన్ధః, యద్వా-దైతేయాదిషు కాంశ్చిత్సాధూన్నిర్దిశతి। త్వాష్ట్రకాయాధవాదయ ఇత్యాదినా ॥ బాణోమయశ్చప్రసిద్ధః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథమృగేషుసాధూనాహ ॥ సుగ్రీవో హనుమానృక్ష ఇతి॥ ఋక్షో జాంబవాన్॥ పశుష్వాహ ॥ గజఇతి ॥ గజేన్ద్రః-అథపక్షిష్వాహ॥ గృధ్ర ఇతి॥ గృధ్రో జటాయుః-తస్యతుముముక్షుత్వం శ్రీమతిరామాయణే“యాగతిర్యజ్ఞశీలానామాహితాగ్నేశ్చయాగతిః-అపరావర్తినాం యాచయాచభూమిప్రదాయినామ్ - మయాత్వం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకాననుత్తమాన్” ఇతిప్రసిద్ధం-అపరావర్తినాంయాగతి-రనుత్తమాన్ లోకాన్ గచ్ఛేతిముక్తివిషయత్వ ఏవఘటతే. నతుయుద్ధాపరావర్తిగతిపరత్వే - తత్ప్రాప్యలోకానామనుత్తమత్వాసంభవాత్ - అథవైశ్యేష్వాహ ॥ వణిక్పథ ఇతి ॥ వణిక్పథస్తులాధారాఖ్యః - వ్యాధోధర్మవ్యాధాఖ్యః స్త్రీష్వాహ ॥ వ్రజేగోప్యో యజ్ఞపత్న్య ఇతి ॥ యజ్ఞపత్న్యో బ్రాహ్మణ్యః - కుబ్జాదీనాం కేనాపిభావేనభగవత్సంబన్ధసద్భావాత్ భాగవతత్వమస్త్యేవ-తథాఽపరేఇత్యేతదనుక్తసంగ్రాహకమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ త ఇతి ॥ తే త్వాష్ట్రాదిసంబన్ధినః - న-అధీతాః శ్రుతిగణా-యైస్తే-నఉపాసితాః మహత్తమాః సాధవో-యైస్తేన - సన్తివ్రతాని యేషాం-నతప్తంతపోయైస్తే-అత్రసంధిరార్షః-కింతు-సతాం త్వాష్ట్రాదీనాం -సఙ్గాన్మా-ముపాగతాః ప్రాప్తాః. స్వసంకల్పస్యాపృథక్త్వఖ్యాపనాయమాముపాగతా ఇత్యుక్తం - మోక్షస్తు ఏవైత ఇత్యర్థః-నాధీత శ్రుతిగణా ఇత్యాదివిశేషణైరుపాయాన్తరశూన్యత్వమేవఖ్యాప్యతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నన్వయుక్తమేతద్భగవద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞానాం సత్సంబన్ధినామన్యేషాం చముక్తిరితి - ఇదంత్వయుక్తం-యత్కేవలం కామనాదిభావేనత్వామనువృత్తవతీనాం గోప్యాదీనామితి - అతో న తాసాం ముక్తిః - కుత స్తత్సంబన్ధినామిత్యత ఆహ ॥ కేవలేనేతి ॥ భావోఽత్రకామభయద్వేషాదిరూపాభిప్రాయవిశేషపరః - భావనాపరపర్యాయదర్శనస్పర్శనాది

షణః ॥ ౫ ॥ సుగ్రీవో హనుమానృక్షో గజో గృధ్రో వణిక్పథః । వ్యాధః కుబ్జా వ్రజే గోప్యో యజ్ఞపత్న్యస్తథాఽపరే ॥ ౬ ॥ తే నాధీతశ్రుతిగణా నోపాసితమహత్తమాః । అవ్రతాఽతప్తతపసస్సత్సఙ్గాన్మాముపాగతాః ॥ ౭ ॥
కేవలేన హి భావేన గోప్యో గావో నగా మృగాః । యేఽన్యే మూఢధియో నాగాస్సిద్ధా మామీయురఞ్జసా ॥ ౮ ॥ యం న యోగేన సాఙ్ఖ్యేన దానవ్రతతపోఽధ్వరైః । వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసంన్యాసైః ప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి ॥ ౯ ॥ రామేణ సాకం మధురాం ప్రణీతే శ్వాఫల్కినా మయ్యనురక్తచిత్తాః । విగాఢభావేన న మే వియోగతీవ్రాధయోఽన్యం దదృశుస్సుఖాయ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తాస్తాః క్షపాః ప్రేష్ఠతమేన నీతా మయైవ బృన్దావనగోచరేణ । క్షణార్ధవత్తాః పునరఙ్గ తాసాం హీనా మయా కల్పసమా బభూవుః ॥ ౧౧ ॥ తా నావిదన్మయ్యనుషఙ్గబద్ధధియస్స్వమాత్మానమ

రూపధాత్వర్థపరశ్చ-తస్యకైవల్యం నామపరత్వముత్కృష్టత్వమితియావత్ - తద్యథాయోగ్యంయోజ్యం , తత్ర-గోప్యః-కేవలేనతీవ్రేణ-భావేనకామాత్మకేన,గావో-నగామృగాశ్చ , సాదరం మదీక్షణస్పర్శనాదిరూపేణభావేన - యేచాన్యే-మూఢధియః,తమోగుణావృతధియః కేవలతమోగుణ ప్రధానా ఇత్యర్థః-నగాః యమళార్జునాదయః - నాగాః కాళియాదయః-తేఽపి-సిద్ధాః ముక్తశ్రీహ్యాః-మదీక్షణస్పర్శనాదిభిర్నిరస్తాఖిలముక్తిప్రతిబన్ధకాః-అఞ్జసా అనాయాసేన- మా-మీయుః ప్రాపుః,నగా ఇతిమృగవిశేషణంవా-తత్ర-నగాః నిశ్చలాః - వంశస్వనాపకృష్టచిత్తతయేతిభావః , యద్వా“అపివృక్షాః పరిమ్లానా,,ఇతిన్యాయేనాన్తస్సంజ్ఞానాంవృక్షాణామపితత్సన్నికర్షవిప్రకర్షాదికృతహర్షమ్లాన్యాదితయాకథంచిద్భావసంభవాభిప్రాయేణనగా ఇత్యుక్తమితిసర్వ తరుగుల్మలతాదిపర ఏవ నగశబ్దః-గవాదయ ఏవ కేనాపిభావేనమామీయుః - కింపునర్గోప్యః, అతస్తాస్తత్సంబన్ధినశ్చమామాపురేవేతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మామితివివక్షితమాత్మానంవిశినష్టి॥ యమితి ॥ యోగాదిభిః-కృతప్రయత్నోఽపియం-నప్రాప్నుయాత్,తం-దుర్లభం-మా-మాపు - రితిసంబన్ధః-వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని-తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం-వ్యాఖ్యా శాస్త్రాధ్యాపనం-స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం సంన్యాసస్తుర్యాశ్రమపరిగ్రహః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కేవలేనహి భావేనేతివివక్షితంగోపీనాంభావంప్రపఞ్చయతి ॥ రామేణేతిచతుర్భిః॥ శ్వాఫల్కినా అక్రూరేణ- మయి, రామేణబలభద్రేణ సహ-మధురాం,ప్రణీతే ప్రాపితేసతి- మత్తోఽన్యం,సుఖాయ,నదదృశుః , కుతః-వియోగేన-తీవ్రోదుస్సహః,ఆధి,ర్యాసాంతా, స్తత్ర హేతుః-మయి,విగాఢేనాతిదృఢేన, భావేనప్రేమ్ణా,అనురక్తానిసంసక్తాని , చిత్తాని-యాసాంతాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తీవ్రాధిత్వంవ్యనక్తి ॥ తాస్తా ఇతి ॥ యాయా ఇతిపాఠాన్తరం,అఙ్గహేఉద్ధవ-బృన్దావనగోచరేణ- ప్రియతమేనచ,మయాసహ, యాభి,ర్యాయాః క్షపాః రాత్రయః,క్షణార్ధవన్నీతాః యాపితాః తా ఏవ-పున,ర్మయా , హీనా,స్తాసాంగోపీనాం-కల్పసమా, బభూవుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించేత్థంతీవ్రాధయో మోహవ్యాజేనసమాధింగతాః కించిదపినవిదురిత్యాహ॥ తా ఇతి ॥ మయ్యే-నుషఙ్గే

ణాసక్త్యా,బద్ధాధీర్యాభిస్తాః,గోప్యః,స్వమాత్మానంస్వదేహం,అదోదూరస్థం-ఇదంసన్నిహితంచ, నావిదన్,యథా,మున
యః-సమాధౌ,స్వాత్మానం,నవిదుః,యథావా,అబ్ధితోయే-ప్రవిష్టానద్యః, స్వనామరూపే , నవిదుః , తద్వత్,నదీనాంనామ
రూపావేదనముచితత్వాత్,గోపీనాంతుభగవద్ధ్యానపారవశ్యాదివైషమ్యమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స్వాత్మాదికంనావిదన్,కింతు
కేవల-మబలాఅజ్ఞాః-మత్స్వరూపావిద-స్తథాఽపి-మత్కామాః, మయ్యేవకామోయాసాంతాః-జారంరమణంప్రతీత్య
చోరభర్తారారం,వస్తుతఃపరబ్రహ్మభూతం-మాం-ప్రాపుః “ సత్సఙ్గేనహిదైతేయా ,, ఇత్యుపక్రాన్తముపసంహరతి ॥ సఙ్గా
చ్ఛతసహస్రశఃప్రాపురితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇత్థముపదేశ్య మాంశరణాగత్యాఖ్యాన్యాసయోగప్రభావఖ్యాపనాయ
తద్యోగనిష్ఠసత్సఙ్గస్యైవానితరసాధ్యసాధనమభిధాయాథతంయోగముపదిశతి ॥ తస్మాదితి ॥ హేఉద్ధవ,తస్మాత్ , శరణా
గతియోగనిష్ఠసత్సఙ్గతేరేవంవిధత్వాత్,చోదనాంవిధిం - ప్రతిచోదనాంనిషేధం , యద్వా చోదనాం“నహింస్యాత్సర్వాభూ
తాని,,త్యాదిరూపాంసామాన్యచోదనాం-ప్రతిచోదనాం “ అగ్నీషోమీయంపశుమాలభతే ,, త్యాదిరూపామపవాదాత్మి
కాంవిశేషచోదనాం-ఉత్సృజ్యేత్యనేనవిధినిషేధాత్మకశాస్త్రత్యాగఉక్తః“ప్రవృత్తించనివృత్తించ ,, త్యనేనవిధినిషేధా
త్మకశాస్త్రబోధ్యప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగః“శ్రోతవ్య,, మిత్యనేనానన్యసాధ్యస్వాభీష్టోపాయాన్తరశుశ్రూషాత్యాగః“శ్రో
తవ్యముత్సృజ్యే,,త్యనేనతదుపాయతయాశ్రుతేషుకర్మజ్ఞానభక్తియోగేషూపాయత్వబుద్ధిత్యాగః-తత్ర- విధ్యాత్మకశాస్త్ర
త్యాగోనామ , తస్మిన్ స్వాభీష్టసాధనతావబోధకత్వబుద్ధిత్యాగః,నిషేధాత్మకత్యాగస్తునిషిద్ధసేవానివృత్తేరుపాయ
త్వబోధకత్వబుద్ధిత్యాగరూపః-ప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగస్తు- శాస్త్రబోధ్యయోఃప్రవృత్తినివృత్త్యోర్దుష్కరత్వానుసంధానే
నోపాయత్వబుద్ధిశ్శ్లిష్టప్రయత్నాదిత్యాగాత్మకః ,అనేనకృత్యకరణాశక్తస్యాకృత్యాకరణాన్నివర్తితుమప్యశక్తస్యాపి
మచ్ఛరణాగతిరభీష్టోపాయభూతేతిధ్వనితమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మామిత్యనేనసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాద్యాశ్రయణసౌకర్యాపా

దస్తథేదమ్ । యథాసమాధౌమునయోఽబ్ధితోయేనద్యఃప్రవిష్టాఇవనామరూపే॥ ౧౨ ॥మత్కామారమణం
జారంమత్స్వరూపావిదోఽబలాః । బ్రహ్మమాంపరమంప్రాపుస్సఙ్గాచ్ఛతసహస్రశః॥ ౧౩ ॥తస్మాత్త్వముద్ధ
వోత్సృజ్యచోదనాంప్రతిచోదనామ్।ప్రవృత్తించనివృత్తించశ్రోతవ్యంశ్రుతమేవచ॥ ౧౪ ॥ మామేకమేవశర
ణమాత్మానంసర్వదేహినామ్ । యాహిసర్వాత్మభావేనయాస్యసిహ్యకుతోభయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥
సంశయశ్శృణ్వతోవాచంతవయోగేశ్వరేశ్వర।ననివర్తతఆత్మస్థోయేనభ్రామ్యతిమేమనః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవాను

దకాశ్రితకార్యోపాదకవాత్సల్యసౌలభ్యసౌశీల్యస్వామిత్వజ్ఞానశక్తిపూర్త్యాదికల్యాణగుణయోగిత్వమభిప్రేతం - ఏకమిత్య
నేనఫలోపాయయోరైక్యంవివక్షితం,ఏవకారేణప్రపదనస్యస్వకర్తృత్వవ్యావృత్తిః ,ఏకవచనేనస్వానుష్ఠితశరణాగతియో
గేఽప్యుపాయత్వబుద్ధివ్యుదాసః-తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ ఆత్మానంసర్వదేహినామితి॥ సర్వాన్తరాత్మభూతేన
మనఃప్రభృతిసర్వేన్ద్రియప్రచోదయిత్రామయైవప్రకృతోపాయానుష్ఠానస్యకారితత్వాత్తత్రోపాయతాబుద్ధిర్నకా
ర్యేతిభావః-మామేవేత్యేవకారోఽన్వేతవ్యః , తేనాసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగిచతుర్ముఖాదిజీవవ్యావృత్తిః,ఏవకారస్యస్వస
మభివ్యాహృతపదార్థవిపరీతపదార్థవ్యావృత్తిపరత్వాత్ సర్వాత్మభావేన, శరణం , యాహి“ ఉపాయేగృహరక్షిత్రోశ్శబ్ద
శ్శరణమిత్యయ,,మిత్యుక్తేరత్రోచితత్వాదుపాయపరశ్శరణశబ్దః,యాహి“యాప్రాపణే,, ప్రాప్తేర్గతిపూర్వకత్వాద్గత్య
ర్థాబుద్ధ్యర్థా ఇతిన్యాయాదధ్యవస్యేత్యర్థః-సర్వాత్మభావేన,యః-సర్వః-ఆత్మనఃస్వస్య , భావఃఉపేయత్వపితృత్వరక్షకత్వశే
షిత్వాదినిరూపితోపితృత్వపుత్రత్వరక్ష్యత్వశేషత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానం, తేన,ఏవంచ , త్వమకుతోఽపిభయంనాస్తియస్యసః-అ
కృత్యకరణకృత్యాకరణాదిమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకభయరహితః ,మాంముక్తోపభోగ్యం , యాస్యసిప్రాప్స్యసి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁
“ఆత్మానంసర్వదేహినా,,మిత్యనేనస్వస్యసర్వాన్తరాత్మతయాసర్వేన్ద్రియప్రచోదయితృత్వముక్తంతత్ప్రకారజిజ్ఞాస
యాపృచ్ఛతి॥సంశయఇతి ॥ హేయోగేశ్వరేశ్వరయోగనిర్వాహకాధిపతే. తవ,వాచం-శృణ్వతో,మమ,ఉపాయవిషయః-సం
శయో,నివృత్తఃఆత్మస్థఃఆత్మవిషయస్తు - ననివర్తతే , తతఃకిమిత్యతోవిశినష్టి , యేనాత్మస్థేనసంశయేన,మే-మనోభ్రామ్య
తి,అత,స్తంసంశయంనిరాకుర్వితిభావః-కింసర్వేన్ద్రియప్రాణనియమనాదికంజీవకర్తృకంఉతత్వత్కర్తృకత్వేఽపికస్యదే
వమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసారః- కశ్చఇన్ద్రియాదీనామాధారః-కింజీవ - ఉతశరీరం-కింవాత్వం-కశ్చసుఖదుఃఖహేతుపు
ణ్యాపుణ్యారమ్భకః-కశ్చసుఖదుఃఖయోర్భోక్తా-కశ్చసంసారనివృత్త్యుపాయ-ఇత్యేవంవిధఆత్మస్థస్సంశయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁
తత్రసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాణామాత్మాయత్తతాంవివక్షుస్తావద్వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యోత్పత్తిక్రమమాత్మాయత్తతాం
చాహ ॥ సఏషజీవఇతి ॥ వివరప్రసూతిః-వివరేహృదయచ్ఛిద్రే-ప్రసూతిఃప్రకాశో-యస్యసః “ గుహాంప్రవిష్టః ,హృదిహ్యయ

హాత్మా ప్రతిష్ఠిత , ఇతిశ్రుతేరితిభావః-సఏషజీవః-ప్రాణేన, ఘోషేణచో , పలక్షితః,శరీరస్థితికాలేజీవఃప్రాణంతద్ఘోషంచ నజహాతీత్యర్థః “ యదేతత్కర్ణావపిధాయశృణోతినైనంఘోషంశృణోతిసయదోత్క్రమిష్యన్భవతి , తిశ్రుతేః,మనోమ యమిత్యస్యసశేషఇత్యాదిః - ప్రాణవాయు సంఘటితశరీరచ్ఛిద్రప్రభవస్సఘోషస్తావన్మనోమయంమనోగ్రాహ్యం - అ తఏవ,సూక్ష్మంపార్శ్వస్థైరనుపలభ్యమానం , రూప,ముపేత్యస్థితః-పశ్చాదుచ్చారణవేళాయాం “ ఉరఃకణ్ఠశ్శిర స్తథే ,,తిప్ర కారేణతాల్వాదిస్థానప్రయత్నవశాత్ మాత్రాదిరూపేణ , స్థవిష్ఠఃస్థూలతమో,భవతి-తత్ర-మాత్రాహ్రస్వాదిః , వర్ణఃకకా రాదిః,స్వరఉదాత్తాదిః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ పూర్వంసూక్ష్మతయాఽనభివ్యక్తస్యక్రమేణస్థూలతయోలభ్యమానత్వేదృష్టాన్తమా హ ॥ యథేత్యాదినా ॥ సమిధ్యతఇత్యన్తేన।యథా-అనలఃకాష్ఠోదరస్థోఽగ్నిః,సూక్ష్మస్సన్,నాత్మమన్థనారమ్భదశాయాం-ఊ ష్మాత్మక-స్తతో-దారుణ్యా-ధికం-బలేన - మథ్యమానః-ఖేఅకాశే,అనిలసహాయస్సన్ - అణుర్విస్ఫులిఙ్గాదిరూపో,భవతి,తతః- క్రమేణ,ప్రకృష్టో-జాతో-హవిషా, సమిధ్యతేసమ్యగ్దీప్యతే-తథే-యం - వాగిన్ద్రియవ్యాపారరూపావాణీ-మే - వ్యక్తిరాకా రః-శరీరం - మదధీనేత్యర్థః - ప్రాణేనఘోషేణేత్యనేనజీవప్రాణయోఃపరస్పరాయత్తాస్థితిరితిసూచ్యతే - వివరప్రసూతిరిత్య నేనజీవస్యశరీరావస్థితిదశాయాంసంకుచిత ప్రకాశత్వముచ్యతే - తేనాజ్ఞత్వంఫలితం-తేవచవాగిన్ద్రియవ్యాపారానుగుణత చ్చోదనాఽసమర్థత్వంచవ్యజ్యతే - వాణీచేతిచకారోఽ న్వేతవ్యః - తేనదృష్టాన్తమాతస్యాగ్నేరప్యాత్మవ్యక్తిత్వ మభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యాత్మాయత్తత్వముక్తం-అథాన్యేషాంకర్మజ్ఞానేన్ద్రియాణాంచాత్మాయత్తవ్యా పారవత్త్వమాహ ॥ ఏవమితి ॥ గతిఃపాదేన్ద్రియస్యవ్యాపారః-కర్మ-పాణీన్ద్రియస్య-రతి-రుపస్థస్య- విసర్గఃమూత్రపురీషోత్స ర్గః-పాయోః - ఘ్రాణంగన్ధోపాదానం-ఘ్రాణేన్ద్రియస్య-రసఃరసగ్రహః-రసనేన్ద్రియస్య - దృక్-భావేక్విన్-దర్శనం-చక్షు

వాచ ॥ సఏషజీవోవివరప్రసూతిఃప్రాణేనఘోషేణగుహాంప్రవిష్టః । మనోమయంసూక్ష్మముపేత్యరూపంమా త్రాస్వరోవర్ణఇతిస్థవిష్ఠః ॥ ౧౭ ॥ యథాఽనలఃఖేనిలబన్ధురూష్మాబలేనదారుణ్యభిమథ్యమానః । అణుఃప్రజా తోహవిషాసమిధ్యతే❀తథైవమేవ్యక్తిరియంహివాణీ॥ ౧౮ ॥ఏవంగతిఃకర్మరతిర్విసర్గోఘ్రాణోరసోదృక్స్ప ర్శశ్శ్రుతిశ్చ । సఙ్కల్పవిజ్ఞానమథాభిమానస్సూత్రంరజస్సత్త్వతమోవికారః ॥ ౧౯ ॥ అయంహిజీవస్త్రివృద బ్జయోఽనిరవ్యక్తఏకోవయసాసఆద్యః । విశ్లిష్టశక్తిర్బహుధేవభాతిబీజానియోనింప్రతిపద్యయద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ యస్మిన్నిదంప్రోతమశేషమోతంపటోయథాతన్తువితానసంస్థః । సఏషసంసారతరుఃపురాణఃకర్మాత్మకఃపు ష్పఫలేప్రసూతే ॥ ౨౧ ॥ ద్వేఅస్యబీజేశతమూలస్త్రినాళఃపఞ్చస్కన్ధఃపఞ్చరసప్రసూతిః । దశైకశాఖోద్వి

రిన్ద్రియస్య - స్పర్శః -త్వగిన్ద్రియస్య - శ్రుతిఃశ్రవణంశబ్దగ్రహణం- శ్రోత్రేన్ద్రియస్య-సంకల్పవిజ్ఞానంసఙ్కల్పరూపజ్ఞానం, మనసోవ్యాపారః - అభిమానఃఅనాత్మన్యాత్మబుద్ధిరూపః,సచా - హఙ్కారస్యవ్యాపారః-సూత్రంమహత్తత్త్వం- తస్యమ ణీనాంతన్తోరివబహుకార్యాధారత్వాత్ - తేనచతద్వ్యాపారోఽధ్యవసాయోలక్ష్యతే-తథా - అన్యశ్చ - యో-గుణత్రయప రిణామాత్మకోఽక్షాహేన్ద్రియాదిగణః సచ-మే-వ్యక్తి-రితిపూర్వేణసంబన్ధః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ కస్యతర్హి దేవమనుష్యాదిభావా త్మకస్సంసారఇత్యతఆహ ॥ అయంహీతి ॥ సంసారస్యాహేతుకత్వశఙ్కాంవారయితుంవిశినష్టి॥ త్రివృదితి ॥గుణత్రయవ స్యఇత్యర్థః - త్రయాణాంగుణానాం-వృత్వర్తనం-యస్మి - న్నితివ్యుత్పత్తేః-అబ్జయోనిః- అప్సుజాతంబ్రహ్మాణ్డం- త-ద్యోని రుత్పత్తిస్థానం-యస్యసః - గుణపారవశ్యాద్బ్రహ్మాణ్డాన్తరుత్పత్తినిధనవానిత్యర్థః - స్వరూపతస్త్వే-కఃఏకరూపః-వృద్ధిపరి ణామాదిరహితః - ఆద్యోనిత్యశ్చ - వయసాకాలేన - విశ్లిష్టశక్తిః దేహతదనుబన్ధ్యాదిషుఅహఙ్కారమమకారరూపేణప్రకీ ర్ణచైతన్యశక్తిః- బహుధాదేవమనుష్యాదిరూపేణ-భాతి-యథా-బీజాని - యోనిముత్పత్తియోగ్యం క్షేత్రం - ప్రాప్య-బహు ధాభాన్తి - తద్వత్ - ఏకజాతీయానామపిబీజానాంయోనింప్రతిపన్నానాంయోన్యనుగుణంవృద్ధిహ్రాసాదిరూపబహుధాభా నంహిదృశ్యతే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ కస్తర్హీన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమిత్యాదిసంశయంనిరాకరోతి॥ యస్మిన్నితి ॥అశేష-మిదం ఇన్ద్రియ ప్రాణజాలం-యస్మి-న్నోతం - ప్రోతంచ-సఏష-సంసారతరు - రితిసంబన్ధః-సత్వేన్ద్రియగణోతప్రోతస్యదృష్టాన్తః-పటోయ థాతన్తువితానస్య - తన్తువితతే-రోత ప్రోతరూపా-సంస్థాసమ్యక్స్థితి-ర్యస్మిన్-స - పటో-యథా-తద్వత్ - సంసారయతీతి సంసారః-సంసరత్యనేనేతివాసంసారోదేహః - పురాణఃప్రవాహతోఽనాదిః - కర్మాత్మకఃప్రవృత్తిస్వభావః - పుష్పఫలే- పుష్పస్థానీయంకర్మ - ఫలస్థానీయంసుఖందుఃఖంచ - ప్రసూతేజనయతి-కర్మాత్మనఇతిపాఠే-కర్మశీలస్యజీవస్య-భోగార్థం-సు ఖదుఃఖే-జనయతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ సంసారస్యతరురూపతాంప్రపఞ్చయతి॥ ద్వేఇతి॥ అస్యసంసారతరోః ద్వేపుణ్యపాపే బీజే-శతంరాగద్వేషభయాదీని - మూలాని-యస్యసః - త్రినాళః-నాళాఃప్రకాణ్డాని-పఞ్చభూతాని స్కన్ధాః-యస్య-పఞ్చ

నాం-రసానాం శబ్దాదివిషయాణాం-ప్రసూతిః-ర్యస్మిన్-దశ-జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి-ఏకం మనః-తాన్యేవ-శాఖాః-యస్య సః. ద్విసుపర్ణనీడః జీవపరమాత్మరూపపక్షియుగళాన్వితహృత్పద్మరూపనీడయుక్తః-త్రివల్కలః - త్రీణి-వల్కలాని త్వచో వాతపిత్తశ్లేష్మాణో - యస్య సః-ద్విఫలః భోగమోక్షఫలః - జీవరూపిణః పక్షిణః- ప్రవృత్తికర్మసక్తత్వే భోగఫలకః-నివృత్తికర్మసక్తత్వే తు ముక్తిఫలక ఇత్యర్థః-అర్కప్రతిష్ఠః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయాలవాలప్రతిష్ఠితః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ద్విఫలత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ అదన్తీతి॥ గ్రామేచరాః- గృధ్రాః విషయాభిలాషిణో జీవాః - అస్య సంసారతరోః, ఏకం-సుఖదుఃఖాత్మకం-ఫలమిదం భుఞ్జతే - ఏకం మోక్షాఖ్యం ఫలం తు అరణ్యవాసాః హంసాః - అదన్తి జ్ఞానకర్మయోగయోరపి శరీరసాధ్యత్వేన తత్ఫలయోర్భోగమోక్షయోరపి తద్ద్వారా తత్సాధ్యత్వాభిప్రాయేణ ఫలమిత్యుక్తం-పుమాన్-ఏకం సంసారతరుం - యః, మాయామయం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - బహురూపం దేవత్వమనుష్యత్వాద్యనేకరూపమ్-ఇజ్యైః గురుభిః-వేద-స ఏవ వేదం వేద వేదవిదిత్యర్థః-బహురూపమితి పాఠాన్తరం-తత్ర-బహురూపాణి దేవమనుష్యత్వాదీని-తాన్యేవ-రూపం-యస్య-తమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తం చేత్థమిమం జ్ఞాత్వా - ఏకా ఏకరూపా-స్థిరా-భక్తిః - ర్యస్యాం - తయా-గురూపాసనయా-లబ్ధేన సితేన-విద్యాకుఠారేణ ఉపదిష్టన్యాసోపాసనాన్యతరవిద్యాత్మకకుఠారేణ-పరశునా-స్వశక్త్యనుగుణేన-ధీరః అకుతోభయః - జీవాశయం-జీవే వ్యవస్థితం-వృక్షం-ఛిత్త్వా-విశ్లేషం శరీరసంబన్ధవిపో హ్యేత్యర్థః - తత్ర న్యాసయోగపక్షే - అప్రమత్తః మహావిశ్వాసవిషయకప్రమాదరహితః - ఆత్మానం మాం-సంపద్య - అథ - అస్త్రం త్యజ మహావిశ్వాసాత్మకం శస్త్రం యావన్మత్ప్రాప్త్యనువర్తస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ***

‘‘ అయం హి జీవస్త్రివృ’’దిత్యనేన జీవస్య గుణత్రయపారవశ్యకృతో గుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసంబన్ధ ఉపపన్నం

సుపర్ణనీడస్త్రివల్కలో ద్విఫలోఽర్కప్రతిష్ఠః ॥ ౨౨ ॥ అదన్తి చైకం ఫలమస్య గృధ్రా గ్రామేచరా ఏకమరణ్యవా
సాః । హంసా య ఏకం బహురూపమిజ్యైర్మాయామయం వేద స వేద వేదమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం గురూపాసనయైకభ
క్త్యా విద్యాకుఠారేణ శితేన ధీరః । వివృశ్చ్య జీవాశయమప్రమత్తః సంపద్య చాత్మానమథ త్యజాస్త్రమ్ ॥ ౨౪ ॥ **
******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః *******
శ్రీభగవానువాచ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా బుద్ధేర్న చాత్మనః । సత్త్వేనాన్యతమౌ హన్యాత్సత్త్వం సత్త్వేన చైవ
హి ॥ ౧ ॥ సత్త్వాద్ధర్మో భవేద్వృద్ధాత్పుంసో మద్భక్తిలక్షణః । సాత్త్వికోపాసయా సత్త్వం తతో ధర్మః ప్రవర్తతే ॥
ధర్మో రజస్తమో హన్యాత్సత్త్వవృద్ధిరనుత్తమః । ఆశు నశ్యతి తన్మూలో హ్యధర్మ ఉభయే హతే ॥ ౩ ॥ ఆగమోఽపః

సారస్తన్నివృత్తిశ్చ యథాఽఽత్మశక్త్యనుగుణన్యాసోపాసనాన్యతరయోగేనేత్యుక్తం - నను సత్త్వగుణపారవశ్యే కథమనుష్ఠితోపాయస్యాప్యపాయవిషయప్రమాదాదిరాహిత్యం - మతోఽవశ్యం గుణజయేన భవితవ్యం - తత్రాఽపి యది సత్త్వాదయో గుణాః జ్ఞానానన్దామలత్వాదివదాత్మనస్స్వాభావికాః - తర్హి న జేతుం శక్యాస్తతః కథం గుణజయః - కథం తరామప్రమత్తత్వాదిక-మిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ బుద్ధేః ప్రకృతిపరిణామాత్మకమనసో-గుణాః సత్త్వాదయో, న త్వాత్మనః. జీవస్య- అతః - ప్రాకృతాన్తఃకరణసంబన్ధనిమిత్తత్వాత్ సత్త్వాదిగుణానామౌపాధికత్వేన నిరసితుం శక్యాస్త ఏవేతి భావః - తన్నిరసనోపాయమేవాహ ॥ సత్త్వేనేతి ॥ ప్రవృద్ధేనేతి శేషః - అన్యతమౌ రజస్తమోగుణౌ, హన్యాన్నిరస్యేదిత్యర్థః- ఏవమపి, నిశాసకస్య సత్త్వస్యావస్థానాద్గుణపారవశ్యం స్థితమేవేత్యత ఆహ-సత్త్వం సత్త్వేన చైవ హి - సత్త్వేనైవ సత్త్వమపి హన్యాత్ - సత్త్వోత్పాదితేన జ్ఞానేన ముక్త్యాత్మకత్రైగుణ్యనివృత్తౌ సత్త్వమపి నివృత్తం భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సత్త్వప్రవృద్ధౌ పూర్వోదితభక్తియోగస్సుకర ఏవేత్యాహ ॥ సత్త్వాదితి ॥ మద్భక్తిలక్షణో, ధర్మః -పుంసః-సత్త్వాద్వివృద్ధాద్-వృద్ధస్సవృద్ధః భవేత్-వర్ధత ఇత్యర్థః - కుతస్తర్హి సత్త్వవృద్ధిరిత్యత ఆహ ॥ సాత్త్వికోపాసయేతి ॥ సాత్త్వికానామాహారాణాం జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టానాం, ఉపాసయా సేవయా-సత్త్వ-మృద్ధం, భవేదితి లిఙ్గవిపరిణామేన సంబన్ధః - తతః, బుద్ధాత్సత్త్వాత్-ధర్మః, మద్భక్తిలక్షణః, ప్రవర్తతే- అహరహరభ్యాసాహితాతిశయయుక్తో భవతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ప్రవృద్ధస్యాపి సత్త్వస్య న సాక్షాద్రజస్తమ ఉపఘాతుకత్వ-మపి తు-మద్భక్త్యాదిలక్షణధర్మద్వారైవేత్యాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ సత్త్వా-ద్వృద్ధో, ధర్మః-రజ- స్తమశ్చ-హన్యాత్-అతస్సత్త్వవృద్ధే, రనుత్తమః, నాస్త్యుత్తమ ఉపాయో యస్మాత్తథావిధమోక్షోపాయ ఇత్యర్థః, నను రజస్తమసోరుపఘాతేఽపి తన్మూలయోరనాదిపుణ్యపాపయోర్ముక్తిప్రతిబన్ధకయోస్సత్త్వాత్కథం సత్త్వవృద్ధేరనుత్తమత్వమత ఆహ ॥ ఆశునశ్యతీతి ॥ ఉభయో రజసి-తమసి చ - హతే సతి-తన్మూలః ఉభయమూలః - అధర్మః పుణ్యపాపాత్మకః - పాపవత్పుణ్యస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వాన్ముముక్షోరిష్టఫలప్రతిబన్ధకత్వాదనిష్టఫలసాధనత్వాదిరూపా ధర్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తయోగాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁

నకేవలంసాత్త్వికోపాసనైవసత్త్వవివృద్ధిహేతుః కింత్వన్యేపీత్యాహ ॥ ఆగమఇతి ॥ ఆగమాదయో-దశైతేఽపి - గుణహేతవఃసత్త్వగుణవృద్ధిహేతవః - తత్రా-గమఃవేదపఞ్చరాత్రాదిరూపః - భగవద్వైభవ ప్రకాశకేతిహాసపురాణాదిరూపశ్చ-సాత్త్వికాగమానేవసేవేత- నతురాజసతామససంకీర్ణానితిభావః ‹‹ మహాన్ప్రభుర్వైపురుషస్సత్త్వస్యైషప్రవర్తక ,, ఇతిశ్రుతిజ్ఞానామపి ప్రకృష్టసత్త్వగుణసంపత్తేర్భగవత్కటాక్షాధీనత్వశ్రవణాద ప్రాకృతశుద్ధసత్త్వసమాశ్రయత్వాచ్చభగవతస్తత్ప్రతిపాదకానాంసాత్త్వికత్వ - మితరేషాంరాజసతామసత్వాదికమవగన్తవ్యం - తథాచస్మరతిభగవాన్మనుః ‹‹ యావేదబాహ్యాఃస్మృతయోయాశ్చకాశ్చకుదృష్టయః - సర్వాస్తానిష్ఫలాఃప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితాఃస్మృతాఇతి ॥ కుదృష్టయఃకుత్సితదర్శనాని - కుమతానీత్యర్థః - తేషాంవేదవిరుద్ధత్వంవేదాన్తసిద్ధభగవద్వైభవాప్రతిపాదకత్వదేవతాన్తరపారమ్యప్రతిపాదకత్వేన ॥ పురాణేషుసాత్త్వికాదివిభాగామాత్స్యేప్రోక్తాః ‹‹ సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవరాజసాస్సాత్త్వికాస్స్మృతాః । కల్పాశ్చతుర్విధాఃప్రోక్తాబ్రహ్మణోదివసాత్యయే ॥ యస్మిన్కల్పేతుయత్ప్రోక్తంపురాణంబ్రహ్మణాపురా । తస్యతస్యచమాహాత్మ్యంతత్స్వరూపేణవర్ణ్యతే ॥ అగ్నేశ్శివస్యమాహాత్మ్యంతామసేషుప్రకీర్తితమ్ । రాజసేషుచమాహాత్మ్యమధికంబ్రహ్మణోవిదుః ॥ సంకీర్ణేషుసరస్వత్యాఃపితౄణాంచనిగద్యతే । సాత్త్వికేష్వథకల్పేషుమహాత్మ్యమధికంహరేః ॥ తేష్వేవయోగసంసిద్ధాగమిష్యన్తిపరాంగతి ,, మితి॥ తథాకౌర్మేచ ॥ ‹‹ అసంఖ్యాతాస్తథాకల్పాఃబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకాః।కథితాహిపురాణేషుమునిభిఃకాలచిన్తకైః ॥ సాత్త్వికేష్వపికల్పేషుమాహాత్మ్యమధికంహరేః । తామసేషుశివస్యోక్తంరాజసేషుప్రజాపతే ,, రితి ॥ యచ్చేదంసాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణంతత్సాత్త్వికమిత్యవగన్తవ్యం॥ బాధకాభావాత్ ॥పరస్పరవిరుద్ధార్థపురాణబలాబలవివేకాపేక్షాయాంతద్వ్యవస్థాపకతయైవప్రవృత్తత్వాత్ గుణస్వభావౌచిత్యాచ్చ ॥ ప్రజాస్సాధుజనాః-తానేవసేవేతనతువిషయలమ్పటానితిభావః , అపఃఆపః- గఙ్గాదిపుణ్యజలాని-నతుగన్ధోదకసురోదకాదీని - దేశోవివిక్తదేశఃనతుయత్రపానస్త్రీద్యూతాదీని , సదేశః. కాలఃబ్రహ్మముహూర్తాదిరూపః - నతునిశీథాదిరూపః-కర్మ - ఫలాభిసంధిరహి

ప్రజాదేశఃకాలఃకర్మచజన్మచ । ధ్యానంమన్త్రోఽథసంస్కారోదశైతేగుణహేతవః ॥ ౪ ॥ తత్తత్సాత్త్వికమేవైషాంయద్యద్వృద్ధాఃప్రచక్షతే । నిన్దన్తితామసంతత్తద్రాజసంయదుపేక్షితమ్॥ ౫ ॥ సాత్త్వికాన్యేవసేవేతపుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే । తతోధర్మస్తతోజ్ఞానంయావత్స్మృతిరపోహనమ్ ॥ ౬ ॥ వేణుసఙ్ఘర్షజోవహ్నిర్దగ్ధ్వాశా

తం- నత్వభిసంహితఫలం-జన్మశౌక్లంసావిత్రంయాజ్ఞికంచ ‹‹ సహివిద్యాతస్తంజనయతితచ్ఛ్రేష్ఠంజన్మ ,, త్యుక్తవిధంవా-నతుశైవదీక్షాదిలక్షణం - ధ్యానంవిష్ణువిషయకం - నతుదేవతాన్తరవిషయకం-మన్త్రోవిష్ణుస్మారకః- నతుదేవతాన్తరస్మారకః-సంస్కారః ‹‹ తాపఃపుండ్రస్తథానామమన్త్రోయాగశ్చపఞ్చమ ,, ఇత్యుక్తపఞ్చవిధః-నతు ‹‹ ముద్రికాషట్కతత్త్వజ్ఞఃపరముద్రావిశారదః । భగాసనస్థమాత్మానంధ్యాత్వానిర్వాణమృచ్ఛతి ॥ కణ్ఠికారుచకంచైవకుణ్డలంచశిఖామణిః । భస్మయజ్ఞోపవీతంచముద్రాషట్కంప్రచక్షతే॥ఆభిర్ముద్రితదేహస్తునభూయఇహజాయతే।రుద్రాక్షకఙ్కణంహస్తేజటాచైవచమస్తకే‹‹కపాలంభస్మనాస్నాన,,మిత్యాదిశైవాగమప్రసిద్ధముద్రాషట్కరుద్రాక్షకఙ్కణాదిధారణాత్మకః.వివక్షితాగమాదివిపరీతానాముక్తాగమాదీనాంగజస్తమోవివృద్ధిద్వారాసత్త్వవిరోధిత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ సాత్త్వికాహారాగమాదీనాంవిభాజకంలక్షణమాహ ॥ తత్తదితి ॥ యద్యత్ -వృద్ధాఃభగవచ్ఛక్తాఃభగవద్భక్తియోగస్యైవప్రకృతత్వాత్తన్నిష్ఠాఏవాత్రవృద్ధశబ్దవివక్షితాః - ప్రచక్షతేప్రకృష్టంవదన్తి - తత్తదేవై - షాంఆహారాగమాదీనాంమధ్యే,సాత్త్వికం.యద్యత్తేనిన్దన్తి.తత్తత్తామసం,యచ్చతైరుపేక్షితంనస్తుతంననిన్దితంచ-తద్రాజసమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తతఃకిమతఆహ॥ సాత్త్వికానేవేతి ॥తతో-వివృద్ధాత్సత్త్వాత్ ధర్మః మద్భక్తిలక్షణః - తతోధర్మాత్ - జ్ఞానంమత్స్వరూపస్వభావయాథాత్మ్యగోచరజ్ఞానం-స్మృతిఃతద్విషయకస్మృతిసంతతిః - యావత్కాలేనైవ్యేనా - పోహనంశబ్దాదివిషయాన్తరస్మృత్యభావనిశ్చయశ్చ - భవేత్ ‹‹ పరమాత్మనియోరక్తోవిరక్తోఽపరమాత్మని ,, తిన్యాయేనవిషయాన్తరవిముఖభగవదేకస్మృతిసంతతిరూపజ్ఞానంభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ నను ‹‹ ఆశునశ్యతితన్మూలోహ్యధర్మఉభయేహతే ,, ఇత్యనేనగుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసాధ్యసాత్త్వికాహారాగమాదిసేవాప్రణాడ్యోత్పాదితసత్త్వశుద్ధినిమిత్తభక్తియోగాత్మకవిద్యయానిరవశేషంరజస్తమసోరుపహతయోర్దేహసంబన్ధనిమిత్తపుణ్యపాపాత్మకాధర్మోపహతిరుక్తా - తత్ర - గుణత్రయోత్పాద్యదేహఃకథంస్వోత్పాద్యసత్త్వవృద్ధ్యుపచితభక్తిద్వారాస్వమూలభూతగుణత్రయంనివర్తయఙ్స్వయమపినివర్తత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ఉత్పాద్యస్యస్వోత్పాదకవినాశేనస్వనివృత్తౌదృష్టాన్తమాహ॥ వేణుసంఘర్షజఇతి ॥యథా-వేణూనాం-సంఘర్షా-జ్జాతో-వహ్ని-స్స్వస్మాదేవోత్పన్నాభి-ర్జ్వా

లాభిః స్వహేతుభూతం వనం దగ్ధ్వా స్వయమపి శామ్యతి । ఏవం, గుణవ్యత్యయజః గుణవైషమ్యజో దేహోఽపి తత్క్రియః తద్వద్వేణువహ్నివత్ క్రియా వ్యాపారో యస్య సః తద్వదాత్మోత్పాదకయోరపి నివర్తక ఇత్యర్థః, అతత్క్రియ ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర అతత్క్రియః స్వసజాతీయదేహాన్తరసంబన్ధరూపబన్ధహేతుతత్క్రియాశూన్యస్స్వయమపి శామ్యతి స్వమూలభూతగుణత్రయం శమయన్ స్వయమపి శామ్యతి ఉపరమతే । స్మృతిరూపముపాయభూతం జ్ఞానం హి మోక్షదశాయాం నివర్తతే । అతో యావన్మోక్షముపాయనివృత్త్యనుగుణం వ్యాప్రియమాణో దేహః స్వమూలభూతగుణకర్మసంబన్ధాదికమాత్మనో నివర్తయన్ స్వయమపి నివర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ "సాత్త్వికాన్యేవ సేవేత పుమాన్ సత్త్వవివృద్ధయే" ఇత్యనేన సాత్త్వికసేవయా రజస్తమసోర్వివృద్ధిస్తతః పుణ్యపాపాత్మకోఽధర్మః । దేహాత్మాభిమానాద్యజ్ఞానం । శబ్దాదివిషయస్మృతిసంతతిస్తతోఽనన్తో దుఃఖావాప్తిశ్చేతి సూచితం ॥ తత్ర పృచ్ఛతి విదన్తీతి ॥ యద్యపీత్థం, ప్రాయేణ కేచిన్మర్త్యా విషయాన్, ఆపదాం దుఃఖానాం । పదం స్థానం విదన్తి జానన్తి । అథాఽపి హే కృష్ణ భుఞ్జతే విషయానేవానుభవన్తి న తు తేభ్యో విరజ్య ముక్తయే యతన్త ఇత్యర్థః । శ్వఖరాజవత్ శ్వవత్ ఖరవత్ అజవత్ శ్వానో యథా భర్త్స్యమానా అపి । ఖరా యథా పద్భ్యాం తాడ్యమానా అపి । శునీం ఖరీం చానుధావన్తి అజా । యథా నిర్లజ్జా హన్యమానా అపి అజామనుధావన్తి తద్వత్ । తతః కిమత ఆహ ॥ తత్కథమితి ॥ విషయాణామాపత్పదత్వవిదః పునర్విషయానేవ భుఞ్జత ఇత్యేతత్కథం । న హి కశ్చిత్ శ్వభ్రపతనస్యానర్థహేతుతాం జానన్నపి తత్ర పతతి, అతస్తత్ర కిం కారణమితి ప్రశ్నః ॥ ౮ ॥ సకృదిత్థం విషయాణామాపత్పదత్వజ్ఞానవతోఽపి దేహాత్మాభిమానరజస్తమోనిబద్ధం మన ఏవ ప్రసహ్యాభోజయతీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథా, ప్రమత్తస్యాత్మన్యనవహితస్య హృది అహమిత్యన్యథాబుద్ధిర్జాయతే ఉష్ణం జలమితివత్ దేహాత్మనోస్సంసర్గాత్, స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యహంకారో భవతీత్యర్థః, తతః అన్యథాబుద్ధిహేతోః రజోవైకారికశబ్దాభ్యాం తత్కార్యయోర్వర్తేతే । వైకారికం సాత్త్వి

మ్యా తద్వనమ్ । ఏవం గుణవ్యత్యయజో దేహశ్శామ్యతి తత్క్రియః ॥ ౭ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ । విదన్తి మర్త్యాః ప్రాయేణ విషయాన్ పదమాపదామ్ । తథాఽపి భుఞ్జతే కృష్ణ తత్కథం శ్వఖరాజవత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహమిత్యన్యథాబుద్ధిః ప్రమత్తస్య యథా హృది । ఉత్సర్పతే రజో ఘోరం తతో వైకారికం మనః ॥ ౯ ॥ రజోయుక్తస్య మనసస్సఙ్కల్పస్సవికల్పకః । తతః కామో గుణధ్యానాద్దుస్సహస్స్యాద్ధి దుర్మతేః ॥ ౧౦ ॥ కరోతి కామవశగః కర్మాణ్యవిజితేన్ద్రియః । దుఃఖోదర్కాణి సంపశ్యన్ రజోవేగేన మోహితః ॥ ౧౧ ॥ రజస్తమోభ్యాం యదపి విద్వాన్విక్షిప్తమూఢధీః । అతన్ద్రితో మనో రున్ధన్ దోషదృష్టిర్న సజ్జతే ॥ ౧౨ ॥ అప్రమత్తో నియుఞ్జీత మనో మయ్యర్పయఞ్ఛ్

కాహంకారకార్యం "మనో వైకారికాజ్జజ్ఞే" ఇతి ద్వితీయేఽభిధానాత్ । ఘోరం మహాశనం మహాపాప్మానం, రజః రజోగుణకార్యం కామం తద్విఘ్నో ఘ్నేస తి క్రోధం చోపసర్పతి । క్రోధావిష్టం భవతీత్యర్థః । కామక్రోధయోః రజోగుణప్రభవత్వం భగవతైవ గీతం "కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణసముద్భవః । మహాశనో మహాపాప్మా" ఇతి, ఉత్సర్పణం న సాక్షాత్ కింతు సఙ్కల్పద్వారేత్యాహ ॥ రజోయుక్తస్యేతి ॥ మనసో రజోగుణయోగస్తు రాజసాహంకారసహకృతవైకారికాఖ్యసాత్త్వికాహంకారకార్యత్వాదవగన్తవ్యం । అతః వికల్పసహితః సఙ్కల్పో భవతి రజోగుణస్య విక్షేపాపాదకత్వాత్ తద్యోగాచ్చ మనసస్సఙ్కల్పవికల్పరూపౌ వ్యాపారౌ భవత ఇత్యర్థః, రజః కర్మహేతుః, తమస్తు తదనుబన్ధిదోషదర్శనవారకం, తత్ర, సఙ్కల్పో నామ, మనుష్యోఽహం పశురహమిత్యాత్మాభిమానానుగుణేషు ఓదనక్షీరాదిషు హేయేషు భోగ్యతాబుద్ధిః । వికల్పస్తు స్రక్చన్దనస్త్రీగతాకారవైవిధ్యప్రతిపత్తిరూపః తతః । కామః భోగ్యతాబుద్ధిలక్షణాత్సంకల్పాత్కామః భోగేప్సిచ్ఛా । స చ కామః దుర్మతేర్దేహాభిమానినో జీవస్య గుణధ్యానాద్భోగ్యగతసౌన్దర్యమాధుర్యాదిగుణధ్యానాత్ । దుస్సహస్స్యాత్ అలబ్ధ్వాఽస్థాతుమశక్తస్స్యాదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ కరోతీతి ॥ కామస్య దుస్సహస్య వశం గతః ప్రాప్తః । సంపశ్యన్ జానన్నపి కర్మాణి భోగ్యఫలకత్వాభిమానవిషయాణి వస్తుతస్తు దుఃఖోత్తరఫలాని కరోతి । కుతః యతోఽజితేన్ద్రియః రజోవేగేన । మోహితశ్చ । ఏవం జానన్నపి కథం భుఞ్జత ఇత్యస్యోత్తరముక్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవం చేద్విషయాణామాపత్పదత్వానుచిన్తనేఽపి తద్రాగపూర్వకముక్త్యుపాయానుష్ఠానాధికారో న కస్యాపి స్యాదిత్యత్రాహ ॥ రజస్తమోభ్యామితి ॥ యదపి యద్యపి । రజస్తమోభ్యాం విక్షిప్తధీర్మూఢధీశ్చ తథాఽపి విద్వాన్ వివేకీ పునః । మనో రున్ధన్ సంకల్పవికల్పప్రవణం కుర్వన్ విషయేషు సదా దోషదృష్టిః తేషామాపత్పదత్వదర్శనస్వభావః, అతన్ద్రితః తద్విషయప్రమాదరహితః న సజ్జతే విషయానుభవ ఇతి శేషః ఏవంవిధేనాప్యేవమధిక్రియా సంపాద్యేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మానుగుణేషు వస్తుషు భోగ్యతాబుద్ధిరూపాత్సంకల్పాద్ధి కామః భోగ్యతాబుద్ధిశ్చ గుణధ్యానాదినా సా తు దోషదర్శనాన్నివర్తతే । మధురేఽపి పయసి విషమిశ్రత్వజ్ఞానాత్ భోగ్యతాబుద్ధినివృత్తిర్హి దృష్టా । దోషదృష్ట్యా విషయాన్తరేభ్యో నివృత్తస్య మనసో విషయం దర్శయన్నధికారిణం శిక్షన్ యోగం విధ

ధాతి ॥ అప్రమత్త ఇతి ॥ దోషదృష్ట్యైర్థం విషయభోగానాసక్తః, అప్రమత్తోఽతన్ద్రితశ్చ - యథాకాలం తత్తత్ప్రాతర్మా ధ్యందినసాయంకాలానతిక్రమేణ - జితాసనః - చిరముపవిష్టస్యాపి శ్రమరాహిత్యాపాదనాత్మకాభ్యాసవిశేషరూపఆసనజయః. ప్రాణజయో నామ - పూరణరేచనకుమ్భనాద్యుపాయైః ప్రాణవశీకారః - అనిర్విణ్ణః అనలసః - శనైః - ర్మనో - మయి శుభాశ్రయభూతే - అర్పయన్ ధారయన్ నియుఞ్జీత « యుజ సమాధౌ » ధ్యానపూర్వకసమాధినిష్ఠో భవేదిత్యర్థః - అవిషణ్ణ ఇతి పాఠే అన్తరాయైరవిషణ్ణచిత్త ఇత్యర్థః, తత్ర మనసో మయ్యర్పణేన సమాధిర్యోగస్వరూపం - ప్రాణాయామాదయస్తు తస్యోపకారకాస్తే - యమనియమాదీనామపీతరాఙ్గానాముపలక్షకాః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం యోగస్య స్వరూపముక్తం ॥ అథ నిష్కృష్య యోగస్వరూపమేవ దర్శయన్నుక్తప్రశ్నోత్తరానుసంవాదిహంససనకాదిసంవాదం వక్తుం తత్ప్రపృచ్ఛిషాముత్పాదయతి ॥ ఏతావానితి ॥ మచ్ఛిష్యైర్హంసరూపేణావతీర్ణస్య మే శిష్యతాం ప్రాప్తైః - సనకాదిభిః - ఏతావానేవ - యోగః - ఆదిష్టః ఉపదిష్టః మదుపదేశలబ్ధో యోగః అన్యేభ్యోఽప్యుపదిష్ట ఇత్యర్థః - కియాన్ - సర్వతః సర్వేభ్యో విషయేభ్యః - మనః - ఆకృష్య - మయ్యద్ధా మయ్యేవ - అద్ధేత్యవధారణార్థకో నిపాతః - యథా యథావ - న్నివేశ్యతే - ఇత్యేతావాన్ ॥ ౧౪ ॥ తత్ర లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి ॥ యథా త్వమితి ॥ యేన రూపేణ - కిం ప్రకృత శ్రీకృష్ణరూపేణ - కిం వా రూపాన్తరేణ - యథా యాదృశం - యోగ - మాదిష్టవాన్ ఉపదిష్టవాన్ ఏతద్రూపం - తద్యోగోపదేష్టృరూపం - తం యోగం చేత్యపి బోధ్యం - వేదితు - మిచ్ఛామి ॥ ౧౫ ॥ వివక్షితం సంవాదం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ పుత్రా ఇతి ॥ పితరం హిరణ్యగర్భం - సూక్ష్మాం దుర్జ్ఞేయాం - ఐకాన్తికీం అసాధారణీం, యోగస్య - గతిం ప్రకారం - పప్రచ్ఛుః ॥ ౧౬ ॥ ప్రశ్నమేవాహ ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు - చేతః - ఆవిశతే - తేషు భోగ్యత్వబుద్ధ్యా ఆవిష్టం భవతీత్యర్థః - తథా, గుణాః - స్మర్యమాణాః, చేతస్యా - విశన్తి - తతో నాపగచ్ఛన్తి తద్విషయతాం న

శనైః । అనిర్విణ్ణో యథాకాలం జితశ్వాసో జితాసనః ॥ ౧౩ ॥ ఏతావాన్యోగ ఆదిష్టో మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః । సర్వతో మన ఆకృష్య మయ్యద్ధాఽఽవేశ్యతే యథా ॥ ౧౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యదా త్వం సనకాదిభ్యో యేన రూపేణ కేశవ । యోగమాదిష్టవానేతద్రూపమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పుత్రా హిరణ్యగర్భస్య మానసాస్సనకాదయః । పప్రచ్ఛుః పితరం సూక్ష్మాం యోగస్యైకాన్తికీం గతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ సనకాదయ ఊచుః ॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రభో । కథమన్యోన్యసన్త్యాగో ముముక్షోరితి సంశయః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం పృష్టో మహాదేవస్స్వయమ్భూర్భూతభావనః । ధ్యాయమానః ప్రశ్నబీజం నాభ్యపద్యత కర్మధీః ॥ స మామచిన్తయద్దేవః ప్రశ్నపారతితీర్షయా । తస్యాహం హంసరూపేణ సకాశమగమం తదా ॥ ౧౯ ॥ దృష్ట్వా మాం త ఉపవ్రజ్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్ । బ్రహ్మాణమగ్రతః కృత్వా పప్రచ్ఛుః కో భవానితి ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యహం మునిభిః

త్యజన్తీత్యర్థః - అనేన « హామిత్యన్యథాబుద్ధే » రిత్యాదే « ర్మోహిత » ఇత్యన్తస్యోక్తస్యోత్తరస్యాగ్రే నిష్కృష్య ప్రదర్శితః - అన్యోన్యసంత్యాగః - చేతసా గుణత్యాగః - గుణైశ్చేతసస్త్యాగః - ముముక్షోః ప్రకృతిసంబన్ధస్యానర్థహేతుత్వాధ్యవసాయేన తస్మాన్ముక్తుమిచ్ఛోరత ఏవాత్యన్తం తితీర్షోర్విషయానతిక్రమితుమిచ్ఛోః కథం స్యాదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అనేన « రజస్తమోభ్యా » మిత్యాదినోక్తస్యోపాయభూతస్య యోగస్య ప్రశ్న ఉక్తః - సనకాదీనాం ప్రశ్నస్య బ్రహ్మణాఽప్యవిజ్ఞాతప్రతివచనతామాహ ॥ ఏవమితి ॥ భూతభావనః - భూతాని సృష్టిభూతాని - భావయత్యుత్పాదయతీతి తథా - అనేన కృత్స్నబ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతస్రష్టృత్వోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిసంపన్నోఽపీత్యుక్తం - మహాదేవ ఇత్యనేన సృజ్యరుద్రేన్ద్రాదిభ్యోఽప్యతిశయితజ్ఞానాదిసంపత్త్యా దీప్యమానత్వం వివక్షితం, ప్రశ్నబీజం - ప్రశ్నో - బీజం కారణం - యస్య - తత్ - ప్రతివచనం - సత్యేవ ప్రశ్నే ప్రతివచనోదయాత్తస్య తత్కారణత్వం ధ్యాయమానః విచారయన్నపి - నాభ్యపద్యత నావిన్దత్ - యతః - సోఽపి - కర్మధీః కర్మణా సంకుచితజ్ఞానః - అసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తర్హి స తేషాం ప్రశ్నః కిం ప్రతివచనరహిత ఏవాసీదిత్యత ఆహ ॥ స మామితి ॥ సః అనభిపన్నప్రశ్నబీజో బ్రహ్మా - ప్రశ్నస్య - పారముత్తరం - తస్య తావదనువృత్తైః - తితీర్షా జిజ్ఞాసా, తయా, హంసరూపేణేత్యనేన, యథా హంసః క్షీరం నీరం చ పృథక్కర్తుం శక్తః, ఏవమహం, గుణాంశ్చేతశ్చ సమీచీనోపాయోపదేశేన పృథక్కర్తుమవతీర్ణ ఇతి ద్యోత్యతే । మాం సర్వజ్ఞం, మచిన్తయత్ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యాచిన్తయతో బ్రహ్మణః, సకాశం సమీపం, మగమం గతవాన్, అస్మి ॥ తదా, తే, సనకాదయః, బ్రహ్మాణం, మగ్రతః కృత్వా, మాం, ముపవ్రజ్య ప్రత్యుత్థానప్రణామాదిభిరుపచ్ఛన్ద్య ప్రష్టవ్యమపృష్ట్వైవ తావత్కో భవాన్, ఇతి ప్రపచ్ఛురిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ స్వతేహితుం వదన్ ఇత్థమాపృష్టోఽహం యత్తావదుక్తవానస్మి తత్ప్రపఞ్చయిష్యన్నాహ ॥ ఇతీతి ॥ తావ - త్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిః - కిం నిర్దిశ్యమాననవిదచిత్సజాతీయస్త్వ - ముత - తద్విలక్షణః - యది విలక్షణ - స్తర్హి కే తే వైలక్షణ్యాపాదకధర్మా, ఇత్యేవం పరమాత్మయాథా

త్త్వం జ్ఞాతుమిచ్ఛద్భిః కో భవానితి పృష్టః ॥ ౨౧ ॥ తత్ర సర్వజ్ఞోఽహం సరూపేభగవానపృష్టమపి ప్రష్టవ్యం తదభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రతివక్ష్యతి । తావత్ప్రశ్నం ఖణ్డయన్నివ జిజ్ఞాసితం తత్త్వం నిరూపయితుం ఆత్మనస్సమస్తచిదచిద్వ్యాప్తిం దర్శయతి । వస్తున ఇతి ॥ త్రిభిః । తత్ర తావత్సర్వాన్తరాత్మానమీశ్వరం జానతాం జ్ఞానినాం కేవలమచిన్మాత్రమేవ పశ్యతామజ్ఞానినాం చ నైవంవిధః ప్రశ్నో ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య ప్రథమమీశ్వరవ్యాప్తిం జానతాం ప్రశ్నానుపపత్తిమాహ । వస్తున ఇతి ॥ వస్తునః చిదచిద్వస్తునః అనానాత్వం మదపృథక్సిద్ధత్వం. తేనాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిత్వం శరీరత్వం చాభిప్రేతం యది. యుష్మాభిర్యది జ్ఞాతమిత్యర్థః తర్హ్యాత్మానో మమ మద్విషయక ఇత్యర్థః ఈదృశః కో భవానిత్యేవంవిధో యోయుష్మాకం ప్రశ్నః హే విప్రాః కథం ఘటేత అయం భావః యది కస్యచిదపి చిదచిద్వస్తునో మత్పృథక్త్వం తర్హ్యేవం ప్రశ్నః స్యాత్ ప్రష్టారో భవన్తోఽప్యస్మదవినాభూతాః మమ సర్వజీవశరీరకత్వాత్ తదా యుష్మచ్ఛరీరకోఽహమేవ పృష్టవానస్మి శరీరమాత్రస్య వక్తృత్వాదర్శనాత్ తతశ్చ ప్రతివక్తృతయాఽభిమతోఽహమేవ ప్రష్టేత్యనుపపన్నమితి । కించ వక్తుర్వా ఏక ఆశ్రయః విషయః వక్తవ్యస్య సర్వస్య మదాత్మకత్వాత్ అహమేవ వక్తవ్యస్స్యాం అతః ప్రష్టా ప్రతివక్తా చ వక్తవ్యశ్చైక ఏవేతి ప్రశ్నప్రతివచనే అనుపపన్నే ఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం ప్రష్టౄణాం యుష్మాకమస్మాకం మమ అన్తరాత్మేత్యుక్తం భవతి. అచేతనం శరీరమేవ జానతాముద్యేవం ప్రశ్నోఽనుపపన్న ఇత్యాహ । పఞ్చాత్మకేష్వితి ॥ అహం తావద్ధంసరూపేణ ప్రత్యక్షః. అతో న జాతిః ప్రష్టవ్యా మత్సజాతీయానాం భూతానాం సర్వేషాం పాఞ్చభౌతికత్వేన సమానానాం సతాం న కారణమపి ప్రష్టవ్యం తస్మాద్వాచారమ్భః ప్రతివచనరూపవాగ్వ్యవహారారమ్భకః వః ప్రశ్నః ప్రతివచననిరపేక్షత్వాదనర్థక ఇత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఇత్థం ప్రశ్నఖణ్డనవ్యాజేనోపదిష్టం యచ్చిదచిద్వస్తునః కాశ్యాదాత్మనో వైలక్షణ్యం పహం సమస్తచిదచిద్వస్తునస్స్వాన్తరాత్మకత్వం తత్స్ఫుటమేవాహ । మనసేతి ॥ మనసా యోగపరిశుద్ధేనాపి మనసా । తత్ర యోగపరిశుద్ధేన మనసా దేహాదివ్యావృ

పృష్టస్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిస్తదా । యదవోచమహం తేభ్యస్తదుద్ధవ నిబోధ మే ॥ ౨౧ ॥ వస్తునో యద్యనానాత్వమాత్మనః ప్రశ్న ఈదృశః । కథం ఘటేత వో విప్రా వక్తుర్వా మే క ఆశ్రయః ॥ ౨౨ ॥ పఞ్చాత్మకేషు భూతేషు సమానేషు చ వస్తుతః । కో భవానితి వః ప్రశ్నో వాచారమ్భో హ్యనర్థకః ॥ ౨౩ ॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేఽన్యైరపీన్ద్రియైః । అహమేవ న మత్తోఽన్యదితి బుధ్యధ్వమఞ్జసా ॥ ౨౪ ॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రజాః । జీవస్య దేహ ఉభయం గుణాశ్చేతో మదాత్మనః ॥ ౨౫ ॥ గుణేషు చావిశచ్చిత్తమభీక్ష్ణం గుణసేవయా । గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా మద్రూప ఉభయం త్యజేత్ ॥ ౨౬ ॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తం చ గుణతో బుద్ధివృత్తయః । తాసాం

త్తతయా గ్రాహ్యమాత్మస్వరూపమపరిశుద్ధేన తేన చక్షురాదిభిర్గ్రాహ్యమచేతనం చ తదేతత్సర్వం అహమేవ. శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం మచ్ఛరీరతయా మదాత్మకం న తు స్వనిష్ఠం అతస్సర్వాన్తరాత్మా అహమేవ సర్వశబ్దబుద్ధివిషయ ఇతి బుధ్యధ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథాభిప్రాయమాలక్ష్య బ్రహ్మణం ప్రతి పృష్టం ప్రతివక్తి ॥ గుణేష్విత్యాదినా । ప్రజాః హే పుత్రాః, అహమన్తరాత్మా యస్య స మదాత్మా తస్య జీవస్య, దేహే సతి దేహసంబన్ధే సతి, చేతో గుణేష్వావిశతే తే చ తస్మిన్నావిశన్తే అతో గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం మిథో న త్యజతీతి శేషః ఇతి ప్రశ్నానువాదః. దేహ ఇత్యనేన పరస్పరావేశో దేహసంబన్ధనిమిత్త ఇతి ద్యోతితమ్ ॥ ౨౫ ॥ అనూదితం ప్రశ్నమేవోపపాదయతి । గుణేషు చేతి । సతి దేహసంబన్ధే అభీక్ష్ణం పునః పునర్గుణసేవయా చిత్తం గుణేష్వావిశత్ ఆవిష్టం భవతి చకారాద్గుణాశ్చ తస్మిన్నావిశన్తో భవన్తి కథం బాహ్యాభ్యన్తరయోర్గుణచేతసోర్మిథ ఆవేశ ఇత్యత ఆహ ॥ గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా ఇతి ॥ ప్రభవత్వమత్ర ప్రతీయమానత్వం పూర్వసంస్కారవశాచ్చిత్తే ప్రకాశమానా భవన్తి చిత్తమపి తత ఏవ తాన్ విషయీకుర్వదేవావతిష్ఠత ఇత్యర్థః గుణాః పునః చిత్తప్రభవాః చిత్తే ప్రకర్షేణ భవన్తి తతో నాపగచ్ఛన్తి కశ్చేత్థం పరస్పరత్యాగోపాయః యేన దేహసంబన్ధోఽపి నివర్తత ఇత్యత ఆహ । మద్రూప ఇతి । మద్రూపే చిన్త్యమానే సతి ఉభయం గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం కర్తృ త్యజేత్ అన్యోన్యమితి కర్మపదమధ్యాహర్తవ్యం చిత్తం గుణాంస్త్యజతి గుణాశ్చ చిత్తం త్యజన్తీత్యర్థః, కథమన్యోన్యసంత్యాగ ఇత్యుపక్రమవశాదయమర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమాత్మరూపధ్యానం శబ్దాదిగుణపరిత్యాగోపాయ ఇత్యుక్తం, అథ జీవస్య దేహవిలక్షణత్వానుసంధానం చ గుణపరిత్యాగోపాయ ఇతి వివక్షుస్తావజ్జీవస్య ప్రకృతివిలక్షణత్వజ్ఞాపనాయ తతో వివినక్తి । జాగ్రదితి ॥ జాగ్రచ్ఛబ్దస్య కర్తరి శత్రన్తతయా వ్యుత్పన్నత్వేఽపి తదాశ్రితజాగరావస్థాయామత్ర లక్షణయా వృత్తిః, జాగరాదయస్తిస్రోఽవస్థాః, గుణతః ప్రకృతిగుణేభ్యః, సత్త్వాదిభ్యో హేతుభ్యః, బుద్ధేరన్తఃకరణస్య, వృత్తయః, తద్వ్యాపారనిమిత్తా ఇత్యర్థః, తథా చ వివిచ్య వక్ష్యతి "సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్ । ప్రస్వాపం తమసా జన్తోస్తురీయం త్రిషు సంతతమ్" ఇతి యద్యపి సుషు

ష్వైస్సాన్తఃకరణేష్విన్ద్రియేషు నిర్వ్యాపారేషు సత్సు అహమహమిత్యవభాసమాత్రరూపత్వాన్న తస్యా బుద్ధివృత్తిత్వం తథాఽపి నిర్వ్యాపారేన ల్యేవాన్తఃకరణే మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వ సుఖిత్వ దుఃఖిత్వాదిశాఖాభ్యన్తరాద్యవభాసవిధుర కేవలతథావిధావభాస ఇతి తావన్మాత్రేణ తస్యాస్తద్వృత్తిత్వవ్యవహార ఇతి బోధ్యం - అనేన జీవస్య జాగరాద్యవస్థాత్రయాన్వయః ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికో - న స్వాభావిక ఇతి ప్రకృతితత్కార్యతత్సంబన్ధతత్ప్రయుక్తాదిభ్యో వ్యతిరిక్తం ప్రత్యగాత్మస్వరూపమిత్యుక్తం భవతి-తదాహ॥ తాసాం విలక్షణ ఇతి॥ సాక్షివిలక్షణపదద్వయాన్వయాభిప్రాయేణ తాసామిత్యపాదానస్య సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ- తాభ్యో వృత్తిభ్యో విలక్షణ ఇత్యర్థః-కథం తాభ్యో విలక్షణస్య తదన్వయ ఇత్యత ఆహ-సాక్షిత్వేన వినిశ్చితః-తాసాం సాక్షిత్వేనేతి సంబన్ధః సాక్షిత్వం చ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వం తదేవావస్థాత్రయాన్వయాత్మకమితి విలక్షణస్యావస్థాత్రయాన్వయ ఉపపద్యత ఏవేతి భావః ॥ ౨౭॥ తతః కిమత ఆహ॥ యర్హీతి॥ యర్హి యతోఽయం సంసృతిసంబన్ధః దేహసంబన్ధరూపసంసారబన్ధః- ఆత్మనో జీవస్య, గుణవృత్తిదః-గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాం - చేతసశ్చ-పరస్పరావేశేన - యా- వృత్తయస్సంకల్పవికల్పాత్మికాః- తాః-దదాతీతి తథా-యద్వా-ఆత్మనో మనసః- గుణవృత్తిదః, గుణేషు శబ్దాదిషు-వృత్తీః భోగ్యతాదిబుద్ధ్యాత్మికాః - దదాతీతి తథా-అత - స్తుర్యే స్వతోఽవస్థాత్రయాతీతజీవశరీరకే మయి స్థితః మనః పరస్యాత్మన ఇత్యస్య ప్రథమాన్తతయా విపరిణామేన కర్తృతయాఽన్వయః - మయి స్థిత-ఆత్మా మనః- జహ్యాత్ గుణవృత్తీస్త్యజేదిత్యర్థః-ప్రకృతివివిక్తే మదాత్మకే స్వభావతోఽవస్థాత్రయరహితే జీవస్వరూపే స్థితస్తద్యాథాత్మ్యానుసంధానపర ఆత్మా గుణవృత్తీర్జహ్యాదిత్యర్థః-తత్తతః-గుణవృత్తిత్యాగాద్గుణచేతసాం-త్యాగ-స్స్యాత్-పరస్పరావేశత్యాగః స్యాత్- ప్రకృతివిలక్షణమదాత్మకజీవస్వరూపయాథాత్మ్యానుసంధానేన చేతోవృత్తిత్యాగః స్తతో గుణచేతసాం త్యాగ - స్తతో దేహసంబన్ధత్యాగః-తతో నిరవశేషవైషయికసుఖదుఃఖనివృత్తిర్నిరతిశయానన్దప్రాప్తిశ్చే-త్యుక్తం భవతి - అవస్థాత్రయరహితజీవస్వరూపానుసంధానేఽప్యాత్మనో విశేష్యతయానుసంధానమపి కార్యమితి ద్యోతనాయ మయీతి విశేష్యత్వనిర్దేశః జీవస్య పరమాత్మానం ప్రతి

విలక్షణో జీవస్సాక్షిత్వేన వినిగద్యతే॥ ౨౭ ॥యర్హి సంసృతిబన్ధోఽయమాత్మనో గుణవృత్తిదః । మయి తుర్యే స్థితో జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ అహంకారకృతం బన్ధమాత్మనోఽర్థవిపర్యయమ్ । విద్వాన్నిర్విద్య సంసారచిన్తాం తుర్యే స్థితస్త్యజేత్ ॥ ౨౯ ॥ యావన్నానార్థధీః పుంసో న నివర్తేత యుక్తిభిః । జాగర్త్యపి స్వపన్నజ్ఞస్స్వప్నే జాగరణం యథా॥ ౩౦ ॥ అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావానాం తత్కృతా భిదా । గతయో హే

నియతవిశేషణతాపి - తత్స్వరూపనిరూపణోపయుక్తా ॥ ౨౮ ॥ మయి తుర్యే స్థిత ఇత్యనేన యథావస్థితస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానవిధురస్యానాది దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమాన ప్రయుక్తో దేహసంబన్ధాత్మకో బన్ధ- స్తతశ్చ-గుణచేతసాం పరస్పరావేశ - ఇతి సూచితం-తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ అహంకారకృతమితి ॥ అహంకారో జ్ఞానైకస్వరూపే ఆత్మని దేవమనుష్యత్వాదిభేదాభిమానరూపః- స్వతంత్రత్వాభిమానరూపశ్చ- తేనానాదినా - కృతం-ఆత్మనో-బన్ధం-అర్థవిపర్యయం-అర్థస్య పరమపురుషార్థస్య విపర్యయో విఘాతో - యస్మాత్ తథాభూతం విద్వాన్ జానన్-నిర్విద్య-సంసారబన్ధనాదితి శేషః-తుర్యే స్థితః-అస్య పూర్వవదర్థః-సంసారచిన్తాం సంసృతిబన్ధాత్కథం ముచ్యేయేతి చిన్తాం-త్యజేత్ ॥ ౨౯ ॥ అహంకారస్య సర్వానర్థనిదానతామాహ ॥ యావదితి ॥ నానార్థధీః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమానబుద్ధిః-యుక్తిభిః దేహాత్మభేదప్రతిపాదకయుక్తిభిః-యావ-న్నివర్తేత-తావ-జ్జాగర్త్యపి యద్యపి జాగర్తి - తథాప్యజ్ఞః-స్వపితి జాగ్రద్దశాయామపి సుప్తవాజ్ఞ ఇత్యర్థః-భ్రాన్తిదశాయామేవ జాగరాభిమానే దృష్టాన్తమాహ॥ స్వప్నే జాగరణం యథేతి ॥ న హి స్వప్నం పశ్యన్ తం స్వప్నమితి జానాతి కింతు జాగరమేవాభిమన్యతే- ఏవమజ్ఞానేన దేహమాత్మత్వేన పశ్య-న్నతద్భ్రమాత్మకమితి జానాతి - కింతు-యథార్థమేవేతి అతో యావద్దేహవిలక్షణమాత్మానం యథావన్న జానాతి- తావ - న్నిపుణోఽప్యజ్ఞ ఏవ - తచ్చానర్థ ఇతి భావః ॥ ౩౦ ॥ నను-తుర్యస్థితిమాత్రేణ కథమనాదికాలానువృత్తాహంకారాదిత్యాగ ఇత్యత ఆహ॥ అసత్త్వాదితి ॥ఆత్మనః-సతతం జ్ఞానైకరూపస్యా-న్యేషాం-భావానాం దేవమనుష్యాద్యాకారాణా-మౌపాధికత్వేన-నిత్య-మసత్త్వాత్ అభావాత్, ముక్తాత్మస్వదర్శనాదితి భావః-తత్కృతాభిదా దేవాదిశరీరకృతో బాలత్వయువత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదః - గతయ-స్తద్బ్రాహ్మణ్యః - తద్ధేతవో - ఽన్యే ఇతరే - దోషాశ్చ - కర్మవశ్యత్వాదయో - మృషాభూతమివానిత్యా ఇత్యర్థః-మృషాభూతస్య హిశుక్తిరజతాదేరధిష్ఠానాసాధారణాకారాగ్రహణ ప్రయుక్తప్రతీతేస్తద్గ్రహణరూపనివృత్తిసామగ్రీసమవధానే సతి నివృత్తిదర్శనాదనిత్యత్వం తద్వదహంకారప్రయుక్తానాం దేవాద్యాకారతత్కృతభేదతద్బుద్ధితద్ధేతుభూతదోషాణామనాదిత్వేఽపి ముక్తాత్మస్వదర్శనేనాన్తవత్త్వనిశ్చయాదనిత్యత్వాత్ - అనిత్యానాం వినాశసామగ్రీసమవ

ధానేనసతివినాశదర్శనాత్తుర్యస్థితిమాత్రేణతత్త్యాగస్సంభవతీతిభావః యద్వా దేహాద్యాకారాణామాత్మనోఽసత్త్వాత్తేషాంప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనాతద్గతత్వాదాత్మస్వరూపేఽభావాత్ తత్కృతభేదాదయోమృషా ఆత్మస్వరూపేన సన్తిఅసతాంచకథంచిదన్యత్రప్రతీయమానానాం ప్రతీతిమూలభూతదోషనివృత్త్యానివృత్తిర్దృష్టాయథాపరమార్థభూతాంగుళ్యవష్టమ్భజతిమిరాదినివృత్త్యాచన్ద్రద్విత్వనివృత్తిః - యథా-పిత్తోపహతచక్షుషఃసమ్యక్చికిత్సయాపిత్తోపహతౌతన్నిమిత్తస్యశంఖగతతయాప్రతీతస్యపీతిమ్నో నివృత్తిః - తద్వ-త్తురీయస్థిత్యాత్మకసమీచీనోపాయేననిరవశేషమహంకారనివృత్త్యాతత్ప్రయుక్తదేహాద్యాకారతత్కృతభేదాదినివృత్తిః - నిరవశేషమహంకారనివృత్తిశ్చముక్తిదశాయామేవ-బ్రహ్మవిదామప్యుపాయదశాయాంతిమిరపిత్తాదిసద్భావదశాయాంద్విత్వపీతిమాదేరివాఽహంకారస్యానువృత్తిదర్శనాత్-దేహాద్యాకారతత్కృతభేదాదీనాంమిథ్యాత్వమత్రోచ్యతఇతినభ్రమితవ్యం - అన్యత్రసతాంతతోఽన్యత్రతేషాంమిథ్యాత్వేఽపిస్వాశ్రయేసత్యత్వాత్-యద్వా-ఆత్మనఇతిపఞ్చమ్యన్తం-జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావాదాత్మనోఽన్యేషాం - భావానాం-అసత్వాత్ అసచ్ఛబ్దవాచ్యాచేతనకార్యత్వాత్ తత్కృతభేదాదయః - గతీనామసత్త్వంప్రకృతిపరిణామాత్మకాన్తఃకరణవ్యాపారత్వేనేత్యవగన్తవ్యం,మృషాఆత్మస్వరూపేమిథ్యా-నసన్తీత్యర్థః-అతోనివర్తన్తఇతిభావః - యథాస్వప్నదృశఃస్వప్నేదర్శనాని-సమ్యక్ప్రబోధేననివర్తన్తే,తద్వద్దేహాదయోఽప్యామోక్షానువృత్తతుర్యస్థిత్యానివర్తన్తఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ॥ తదేవంసత్త్వరజస్తమోగుణనిమిత్తజాగరాద్యవస్థారూపబుద్ధివృత్తిసాక్షిత్వేఽపివస్తుతస్తదన్వయరహితస్యజీవస్యరూపస్యబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపాసనమపిగుణచేతసాంమిథస్త్యాగహేతురితిసూచితం-తదేవస్ఫుటమాహ॥ యోజాగరఇతిత్రిభిఃయోజీవః-జాగరే-సమస్తైఃకరణైరిన్ద్రియైః - రనుక్షణఃప్రతిక్షణపరిణామాత్మకోధర్మఃస్వభావఏషామస్తీతితథా- తాన్-అర్థాన్-శబ్దాదివిషయాన్ , భుఙ్క్తే,శబ్దాదివిషయాణాం హి " తదేవ ప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతే - తదేవకోపాయయతఃప్రసాదాయచజాయతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యాసుఖదుఃఖాద్యాపాదనరూపానుక్షణధర్మిత్వం , యతశ్చ - స్వప్నే - తత్సదృ

తవశ్చాన్యమృషాస్వప్నదృశోయథా॥ ౩౧ ॥యోజాగరేబహిరనుక్షణధర్మిణోఽర్థాన్భుఙ్క్తేసమస్తకరణైర్హృ
దితత్సదృక్షాన్ । స్వప్నేసుషుప్తఉపసంహరతేసఏకస్స్మృత్యన్వయాత్త్రిగుణవృత్తిదృగిన్ద్రియేశః॥ ౩౨ ॥ఏవం
విమృశ్యగుణతోమనసస్త్ర్యవస్థామన్మాయయామయికృతా ఇతినిశ్చితార్థాః । సంఛిద్యహార్దమనుమానసదుక్తి

క్షాన్జాగరావస్థానుభుక్తవిషయసమానాన్ , స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వతత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వవైధర్మ్యసద్భావాత్తత్సదృక్షానిత్యుక్తం - సాధర్మ్యస్యవైధర్మ్యగర్భత్వాత్ , అన్యథా,త,త్తదేవస్యాదితినసామ్యం , అర్థాన్భుఙ్క్తఇత్యనుషజ్యతే - అథ,య,స్స్వప్నేసుషుప్తౌ - ఉపసంహరతే-విషయభోగానితిశేషః - స,ఏకః ఏకరూపః , జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావఇత్యర్థః , యద్వా , సఃఅవస్థాత్రయాన్వయీజీవః - ఏకఏవ,నతుప్రత్యవస్థంభిన్నః , అనేన " సఏవతుకర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్య ,, ఇత్యధికరణపూర్వపక్షనిరాసః - తత్రహికింసుప్తఏవపునర్జాగరసమయఉత్తిష్ఠతి , ఉతాన్య,ఇతిసంశయ్య,తస్యసకలోపాధివినిర్ముక్తస్యబ్రహ్మణిసంపన్నస్యముక్తాదవిలక్షణత్వేనప్రాచీనశరీరేన్ద్రియసంబన్ధాభావాత్, అన్యఏవేత్యాశఙ్కితం - ఐక్యేహేతుః ॥ స్మృత్యన్వయాదితి ॥ స్మృతిప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః స్మృతిగ్రహణంకర్మశబ్దవిధీనామప్యుపలక్షణం-తత్ర-స్మృతి - ర్యఏవాహంసుప్తస్సఏవప్రతిబుద్ధోఽస్మీత్యేవంరూపా - కర్మతు - సుషుప్తేనపూర్వకృతంపుణ్యాపాపరూపం-తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్ తేనైవభోక్తవ్యం-శబ్దోఽపిసుప్తంప్రతిబుద్ధంసఏవేతిదర్శయతి " తఇహవ్యాఘ్రోవాసింహోవా,, త్యాదినా " యద్యద్భవన్తితథాభవన్తి ,, త్యన్తేన-విధయశ్చమోక్షార్థాస్సుషుప్తస్యముక్తత్వేఽనర్థకాస్స్యురితితదధికరణసిద్ధాన్తార్థహేతవః - త్రిగుణవృత్తిదృక్-త్రిగుణవృత్తీనాంజాగరాదీనాం, దృక్ద్రష్టా,తత్రహేతు-రిన్ద్రియేశః,కర్మనిమిత్తప్రాకృతేన్ద్రియప్రవర్తనవాన్ ॥ ౩౨ ॥ ॥ మనసస్తిస్రోఽవస్థాశ్చ-మన్మాయయాస్వస్వకర్మానుగుణమదీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - గుణతఃసత్త్వాదిమనోనిష్ఠగుణేభ్యఃనిమిత్తేభ్యః,మయి-కృతా,ఇత్యే - వంఇత్థం-విమృశ్యవిచార్యేతిసంబన్ధః-ఆత్మనఃకృత్స్నచిదచిదుపాదానకారణత్వాచ్చిదచిద్గతావస్థానాంతద్ద్వారాస్వాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణమయీత్యుక్తం-నిశ్చితః అర్థఃసకలానర్థనివారకమత్ప్రాప్తిసాధనమదుపాసనమేవపరమప్రయోజనం - యైస్తైహార్దంహృద్గత - మఖిలసంశయాధిం-అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినా - సంఛిద్య,మాం-భజేతేత్యన్వయః - సంశయాః-కిమహందేహాకార,ఉతతద్విలక్షణః-కింస్వతన్త్రః - కింవాపరతన్త్ర,ఇత్యాదిరూపాః,తఏవా-ధిఃపీడా , జ్ఞానమత్రయథావస్థితాత్మపరమాత్మస్వరూపస్వభావానుసన్ధానాత్మకం - అనుమానందేహేన్ద్రియవిషయాణామన్తతోదుఃఖావహత్వానిత్యత్వహేయత్వాదివ్యాప్తిగ్రహణం-తేన-తన్మూలంవైరాగ్యం వివక్షితం - సదుక్తయశ్శారీరకన్యాయామ్నికాః - వేదాన్తార్థవిచారవైరాగ్యాభ్యాం - నిశితేనతీ

క్ష్ణేన, జ్ఞానరూపేణాసినా, ఇత్యర్థః ❁ ॥ 33 ॥ ❁ అనుమానమేవదర్శయతి ॥ ఈక్షేతేతి ॥ విశేషణభ్రమం, అస్మత్వభోగ్యత్వాదిభ్రమః-యస్మి - న్మనసో-విలాసో, యస్మి, న్సజల్పవికల్పవిషయమిత్యర్థః - ఇదందేవాదిశరీరతదుపభోగ్యవిషయాదికంసర్వ, మితిధర్మిణోనిర్దేశః, వినష్టమితిసాధ్యస్య-దృష్టమితిసాధనస్య- అలాతచక్రమితిదృష్టాన్తస్య, తద్విశేషణమతిలోలమితి- ఈక్షేతఇత్థమనుమినుయాదిత్యర్థః - అథసదుక్తివిచారాత్మకజ్ఞానాకారందర్శయతి ॥ విజ్ఞానమితి ॥ విజ్ఞానంజీవస్వరూపం " విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే - యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ „ న్నితిశ్రుతేః - త, దేకంజ్ఞానైకస్వరూపస్వభావం, ఉరుధేవ-మనుష్యాదిరూపేణబహుధేవ, భాతినతత్స్వరూపేణ-స్తిదేవమనుష్యాదిభేదఇతిభావః, సచ-వికల్పోదేవమనుష్యాదిభేదః, త్రిధాత్రిప్రకారాః, యే-గుణాఃసత్త్వాదయ- స్తేషాం-విసరఃపరిణామః, తేన-కృతః, మాయాస్వప్నః, సర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేర్మమమాయయాప్రకృత్యా, సంకల్పరూపజ్ఞానేనవా-నిమిత్తేన, స్వప్నఃస్వప్నఇవకృతః, యథాస్వప్నస్సంకల్పవికల్పప్రవణమనసఃప్రతీయమానఃపునః ప్రబోధేననివర్తతే, తద్వ, త్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధాతురాత్మగతత్వేన ప్రతీయమానఃపునరామోక్షానువృత్తాత్మోపాసనాన్నివర్తతఇతి ❁ ॥ 34 ॥ ❁ దృష్టిమితి॥తతశ్శబ్దాదిభ్యః, దృష్టిం, ప్రతినివర్త్య-శబ్దాదిబాహ్యవిషయానస్పృహన్నిత్యర్థః, నివృత్తా-తృష్ణావిషయాభిలాషోయస్యసః - నిరీహఃనిర్వ్యాపారః - తత్రదృష్టింప్రతినివర్త్యేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాంచక్షురాదీనాంనియమముక్తం, నివృత్తతృష్ణ ఇతిమనసః - నిరీహఇతికర్మేన్ద్రియాణాం - నిజసుఖానుభవఇతిసమాధిరుక్తం - తూష్ణీంభవేదితిదేహానుచిన్తననిషేధః - ఏవంవిధస్యపుంసః-పూర్వ-మవస్తుబుద్ధ్యాఅనాత్మబుద్ధ్యా " యత్తుకాలాన్తరేణాపినాన్య సంజ్ఞాముపైతివై, పరిణామాదిసంభూతాఃతద్వస్తునృపతచ్చకి „ మిత్యాత్మన్యేవవస్తుశబ్దస్యముఖ్యవృత్తత్వస్మరణాత్, త్యక్తమిదందేహాదికం-క్వచి-సమాధివ్యతిరిక్తశయనాసనభోజనాదిదశాసు, యదియద్యపి, సందృశ్యతేఅనుసంధీయతే-తథాపి-తత్, భ్రమాయసమాధితశ్చలనాయ-నభవేత్ . యద్వా, పునర్దేహాన్తరసంబన్ధనిమిత్తదేహాత్మాభిమా

తీక్ష్ణజ్ఞానాసినాభజతమాఽఖిలసంశయాధిమ్ ॥ 33 ॥ ఈక్షేతవిభ్రమమిదంమనసోవిలాసందృష్టంవినష్టమతిలోలమలాతచక్రమ్ । విజ్ఞానమేకమురుధేవవిభాతిమాయాస్వప్నస్త్రిధాగుణవిసర్గకృతోవికల్పః ॥ 34 ॥ దృష్టింతతఃప్రతినివర్త్యనివృత్తతృష్ణస్తూష్ణీం భవేన్నిజసుఖానుభవోనిరీహః । సందృశ్యతేక్వచయదీదమవస్తుబుద్ధ్యాత్యక్తంభ్రమాయనభవేత్స్మృతిరానిపాతాత్ ॥ 35 ॥ దేహంచనశ్వరమవస్థితముత్థితంవాసిద్ధోనపశ్యతియతోఽధ్యగమత్స్వరూపమ్ । దైవాదుపేతమథదైవవశాదపేతంవాసోయథాపరికృతంమదిరామదాన్ధః ॥ 36 ॥ దేహోఽపిదైవవశగఃఖలుకర్మయావత్స్వారమ్భకంప్రతిసమీక్షత ఏవసాసుః । తంసప్రపఞ్చమధిరూఢసమాధి

నాదిరూపభ్రమాయ-నభవేత్-వను " తుర్యేస్థితః - అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినానిజసుఖానుభవ „ ఇతితుర్యస్థితిజ్ఞానానుభవశబ్దవివక్షితం జ్ఞానంకింతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యరూపం, కింవా, ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం, ధ్యానాదిశబ్దవాచ్యత్వేఽపి, కిన్త్విస్త్రిరావృత్తిరూపం-కింవా-యావచ్ఛరీరపాతానువృత్తిరూప-మిత్యత్రాహ ॥ స్మృతిరానిపాతాదితి ॥ స్మృతిర్ధ్రువధ్యానం, ఆశరీరపాతాత్కర్తవ్యమిత్యర్థః - అన్యథా-మనఃకాలుష్యాత్సమాధిరేవగళితస్స్యాదితిభావః-ఆనిపాతాదిత్యనేనద్విస్త్రిరావృత్తజ్ఞానవ్యుదాసః - స్మృతిశబ్దేనవాక్యజన్యస్య ❁ ॥ 35 ॥ ❁ తూష్ణీంభవేదిత్యుక్తంతూష్ణీంభావంవివృణోతి ॥ దేహంచేతి ॥ సిద్ధఃనిష్పన్నసమాధిః, దేహ-మవస్థితంఆసీనం-ఉత్థితంవా-నపశ్యతినానుసంధత్తే- తత్రహేతుత్వేనదేహంవిశినష్టి ॥ నశ్వరమితి ॥ హేయత్వాదితిభావః కించ-యతః-స్వరూపంనిష్కృష్టాత్మస్వరూపం - అధ్యగమత్సాక్షాత్కృతవాన్, అతః-సమాధిదశాయాందేహోన ప్రత్యేతవ్యఇత్యర్థః - దైవాదుపేతమితివాసోవిశేషణం - యథా-మదిరామదేన, మద్యపానజమదేనాన్ధోవివేకరహితఃపుమాన్-పరికృతంపరిధృతం-వాసోవస్త్రం, దైవాదుపేత-మథ-తస్మా - దపేతంవా-నానుసంధత్తే - తద్వత్ ❁ ॥ 36 ॥ ❁ నను - యదాసమాధిర్నిష్పద్యతే కింతదైవకృత్యాన్తరాభావాద్యోగినోదేహోనశ్యతి కింవాకంచిత్కాలమనువర్తతఇతిసంశయాన్నష్పత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ దైవవశగః- దైవస్యాన్తరాత్మనోమమ - వశంగతః - దైవాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికః, అనేననిరన్తరసమాధినిష్ఠస్యకథందేహధారణమిత్యాశఙ్కావ్యుదాసః- అపిశబ్దేనసమాధినిష్పత్తిరపిమత్సంకల్పాయత్తేతివివక్షితం - యావత్స్వారమ్భకంకర్మ - తావ-త్సాసుఃసప్రాణః- ప్రతిసమీక్షతఏవావతిష్ఠతఏవేత్యర్థః - స్వస్యదేహస్యారమ్భకం అభ్యుపగతప్రారబ్ధాత్మకమిత్యర్థః - తథాచశ్రూయతే " తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఅథసంపత్స్యే „ ఇతి - నానుజ్ఞానినస్తదితరస్యచదేహోయావత్స్వారమ్భకకర్మావస్థాయ్యేవ-తత్రకోవిశేషఇత్యత్రాహ ॥ తమితి ॥ సప్రపఞ్చంసానుబన్ధినం-స్వాప్నంస్వప్నాగ్రవదనిత్యం- తందేహం-అధిరూఢసమాధియోగః, అధిరూఢఃప్రాప్తః, సమాధ్యాత్మికోయోగో-యేనసః, అతఏవ - ప్రతిబుద్ధవస్తుసాక్షాత్కృతాత్మవస్తుఃపు

మాం-పున-ర్నభజతే-ఇతరస్తు-పునర్దేహాన్తరం ప్రతిపద్యత ఇతిభావః ॥ ౩౭ ॥ ॥ ఉపసంహరతి॥ మయేతి॥ సాంఖ్యం తత్త్వత్రయవిభాగపూర్వకబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మోపాసనం - యోగో భగవదుపాసనం - తయోస్సంబన్ధి యద్గుహ్యం గోప్యం- వక్తవ్యం - తదేతత్- హే విప్రాః-మయా, అభిహితం సత్యముక్తం - కిన్తుయుష్మాకం అవిహాసాంఖ్యయోగావిత్యభిప్రాయమాలక్ష్య దుష్కరోఽపి మాం శరణం గతస్య మత్ప్రసాదాత్సుకర ఏవేత్యభిప్రేత్య తత్ర హేతుతయా మోక్షోపయుక్తానాం జ్ఞానవిశేషాణాం ధర్మవిశేషాణాంచ ప్రవర్తకోఽహమేవేతివివక్షుస్తావదాత్మనస్సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యాదిగుణయోగితామావిష్కరోతి ॥ జానీతేతి ॥ యజ్ఞం యజ్ఞనిర్వాహకం శ్రీవిష్ణుం "యజ్ఞో వై విష్ణుః" ఇతిశ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే" ఇతిస్మృతేశ్చ.మాం హంసరూపిణం.యుష్మాకం- ధర్మః మోక్షధర్మ- స్తద్వివక్షయా-ఆగతం జానీత ॥ ౩౮ ॥ ॥ అహమితి ॥ హే ద్విజశ్రేష్ఠాః-యోగాదీనా - మహం- పరాయణం ఆశ్రయః-ప్రవర్తక ఇత్యర్థః-తత్ర-సత్యం భూతహితాచరణం-ఋతం పుణ్యం కర్మ-తేజః బాహ్యకరణవశీకారప్రభావః - శ్రీః ఐశ్వర్యాద్యాదిసంపత్- కీర్తిస్తత్ప్రభవా ప్రథా-దమో-న్తఃకరణనియమః ॥ ౩౯ ॥ ॥ కింబహునేత్యాహ॥ మామితి ॥ గుణాః కల్యాణగుణాః-నిర్గుణం హేయగుణరహితం-నిరపేక్షకం స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షుమాత్మానం - అత ఏవ-ప్రియం-సుహృదం హితైకావహం-భజన్తి ఆశ్రయన్తి- కేపునస్తే కల్యాణగుణా ఇత్యత్రాహ॥ సామ్యేతి ॥ సామ్యం వైషమ్యరాహిత్యం-ఆనన్దశ్చ-ఆది-ర్యేషాం- తే ॥ ౪౦ ॥ ॥ హంససనకాదిసంవాదముపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - మేమత్తో హంసరూపాత్- ఛిన్నాః-సందేహాః గుణచేతస్త్యాగాదివిషయాః, యేషాం- తే-సనకాదయః. పరయా-ఉత్కృష్టయా-భక్త్యా-మాం - సభాజయిత్వా సమ్యగారాధ్య-సంస్తవైః స్తోత్రైః-వగృణత తుష్టువుః-అదాదేశ ఆర్షః ॥ ౪౧ ॥ ॥ తైస్సనకాదిభి - రహం హంసరూపః, పరమేష్ఠినః-పశ్యతస్సతః,స్వ

యోగస్స్వప్నం పునర్నభజతే ప్రతిబుద్ధవస్తుః ॥ ౩౭ ॥ మయైతదుక్తం వో విప్రా గుహ్యం తత్సాంఖ్యయోగయోః । జానీత మాఽఽగతం యజ్ఞం యుష్మద్ధర్మవివక్షయా ॥ ౩౮ ॥ అహం సాంఖ్యస్య యోగస్య సత్యస్యర్తస్య తేజసః । పరాయణం ద్విజశ్రేష్ఠాః శ్రియః కీర్తేర్దమస్య చ ॥ ౩౯ ॥ మాం భజన్తి గుణాస్సర్వే నిర్గుణం నిరపేక్షకమ్ । సుహృదం ప్రియమాత్మానం సామ్యానన్దాదయో గుణాః ॥ ౪౦ ॥ ఇతి మే ఛిన్నసన్దేహా మునయస్సనకాదయః । సభాజయిత్వా పరయా భక్త్యాఽగృణత సంస్తవైః ॥ ౪౧ ॥ తైరహం పూజితస్సమ్యక్సంస్తుతః పరమర్షిభిః । ప్రతీయాయ స్వకం ధామ పశ్యతః పరమేష్ఠినః ॥ ౪౨ ॥ ** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ********

ఉద్ధవ ఉవాచ॥ వదన్తి కృష్ణ శ్రేయాంసి బహూని బ్రహ్మవాదినః । తేషాం వికల్పః ప్రాధాన్యముతాహో ఏకము

కం-ధామ స్థానం-ప్రతీయాయ ప్రత్యాగతోఽస్మి - ప్రత్యాయయేతిపాఠస్తు చిన్త్యః ॥ ౪౨ ॥ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మేకాదశస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ********************

"అధిరూఢసమాధియోగస్స్వప్నం పునర్నభజతే ప్రతిబుద్ధవస్తు" ఇతి పరబ్రహ్మోపాసనమేవ మోక్షాఖ్యశ్రేయస్సాధనమిత్యుక్తం-తత్ర మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య స్వేతరవ్యావృత్తత్వనిర్దిధారయిషయా పృచ్ఛతి వదన్తీతి ॥ బ్రహ్మ అధీయతే అధ్యాపయన్తి చేతి బ్రహ్మవాదినః - అనేన సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వం వేదస్యానాదిత్వం చ జ్ఞాపితం - శ్రేయాంసి ధర్మార్థకామనాదిరూపాణి-ఇదం తత్సాధనానాముపలక్షణం- భవతాం- హే స్వామిన్ - అనపేక్షితః ఫలాపేక్షారహితః-నిష్కామ ఇత్యర్థః-భక్తియోగః - ఉదాహృతః మోక్షసాధనత్వేన కథితః-తత్ర - తేషాం బ్రహ్మవాదిభిరుక్తానాం శ్రేయసాం తత్సాధనానాంచ, త్వదభిహితమోక్షతత్సాధనాభ్యాం సహ - కిం వికల్పః- మోక్షశబ్దాభిలప్యస్య శ్రేయసః బ్రహ్మవాద్యుక్తశ్రేయోఽన్తరాఽన్తర్భూతత్వే తదుక్తసాధనైస్సహత్వదుక్తభక్తియోగస్య వికల్పేనానుష్ఠానప్రసఙ్గః - ఫలస్యార్థధర్మాద్యనతిరిక్తత్వాత్ - వ్రీహియవయోర్ఫలానతిరిక్తసాధ్యయోః "వ్రీహిభిర్యజేత" "యవైర్వా" ఇతి వికల్పః ప్రసిద్ధ ఇతి భావః -యది ధర్మాదిభ్యో విజాతీయో మోక్షస్స్యాత్-తదా -ధర్మాదీనాం మోక్షస్య చ తారతమ్యానిశ్చయాత్కిం సర్వేషాం శ్రేయస్సాధనానాం ప్రాధాన్యం పరస్పరమఙ్గాఙ్గిభావవైధుర్యేణ స్వస్వఫలం ప్రతి ప్రధానోపాయతయాఽనుష్ఠేయత్వమితి ద్వితీయవికల్పార్థః యద్వైషామప్యేకస్య చిరకాలాత్కృష్ట్యం - తదా సత్యుత్కృష్టఫలే సికృష్టతల్లిప్సానుదయాత్తస్యైవేప్సితతమత్వాత్ తల్లిప్సోస్తత్సాధనస్యైవానుష్ఠేయత్వాత్తస్యైవ ప్రాధాన్యాదితరేషాముపయోగవిశేషవివేకేన సమీహితసాధనాఙ్గతయాఽనుష్ఠానం స్యాదిత్యాశయేన తృతీయకోట్యుదయః - తదుక్తం భక్తియోగం విశినష్టి ॥ నిరస్యేతి ॥ యేన భక్తియోగేన- సర్వతః సర్వేభ్యో విషయేభ్య - స్సఙ్గం-నిరస్యాపోహ్య- మన- స్త్వయ్యేవావిశేదితి యద్యపి, భగవత్యేవ మనస్స్థైర్యసాధనత్వకథనేన భక్తి

యోగస్య ధర్మాదిభ్యో విలక్షణశ్రేయస్సాధనత్వజ్ఞానసద్భావావగమాద్వికల్పాదివికల్పానుపపత్తిః తథాఽపి మనసస్త్వయ్యావేశేన సాధ్యో మోక్షః కిం ధర్మాద్యన్తర్భూతః - ఉత తద్వ్యతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేఽపి కిం వా తత్సామ్యమస్త్యుత నేతి- తారతమ్యేఽప్యజ్ఞాజిభాన్నోఽస్త్యుత నేతి సంశయేన తదుపపత్తిః ※ ॥ ౧ ॥ ౨॥ ※ తత్ర బ్రహ్మవాదినో వదన్తీత్యనేన యజ్ఞాపితం వేదస్యానాదిత్వం - తదఙ్గీకుర్వన్నాహ ॥ కాలేనేత్యాదినా ॥ ప్రలయే ప్రాకృతప్రలయే- వేదసంజ్ఞితే-యం-మమ వాణీ-కాలేనాద్యేప్రధ్యాపయిత్ర విరహితేన-నష్టా విప్లుతయథావస్థితవర్ణపరంపరా - బభూవ సైవ పునర్మయా సర్వజ్ఞేన జగత్సిసృక్షుణా-ఆదౌ కల్పాదౌ-బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ- ప్రోక్తా-అవిప్లుతానుపూర్వీవిశిష్టతయాఽఽవిష్క్రియమాణా ఉపదిష్టేత్యర్థః- తాం విశినష్టి ॥ ధర్మో యస్యాం మదాత్మకః॥ అహ - మాత్మా స్వరూపం-యస్య-స ధర్మః-యస్యాం వాణ్యా-మభివ్యక్తః॥ "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః॥ తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతన,, మితి శ్రీకృష్ణస్య ధర్మత్వం శ్రీమన్మహాభారతే ప్రసిద్ధం-వైధత్వే సత్యలౌకికశ్రేయస్సాధనత్వం హి ధర్మత్వం-తచ్చ భగవత్యప్యస్తి "అమృతస్యైష సేతు,, రితి శ్రవణాత్-అతో మదాత్మక ఇత్యుక్తం-అనేన మదాత్మకధర్మప్రాధాన్యపరైవేయం కృత్స్నా వేదసంజ్ఞితా వాణీ, యాగాదీనాం ధర్మత్వప్రతిపాదనపరః పూర్వభాగోఽప్యనభిసంహితఫలయజ్ఞాదిసాధ్యమత్ప్రీతిప్రయుక్తమత్ప్రాప్తిప్రతిపాదనపర ఏవేతి సోఽపి-మదాత్మకధర్మప్రతిపాదనపర ఏవేతి ఫలితమ్ ※ ॥ ౩ ॥ ※ తేనేతి॥ తేన బ్రహ్మణా ప్రథమజాయ- పుత్రాయ-మనవే స్వాయంభువాఖ్యాయ-సా వాణీ-ప్రోక్తా-॥ తత్రేతి॥ తత్ర స్వాయంభువమన్వన్తరే - తత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః-భృగ్వాదయః భృగుమరీచ్యత్ర్యఙ్గిరః పులస్త్యపులహక్రతవః -సప్త-బ్రహ్మర్షయః - ప్రతిమన్వన్తరం సప్తర్షిభేదః ప్రతిపాదితోఽష్టమేఽవగన్తవ్యః-తతో బ్రహ్మణస్సకాశా-దగృహ్ణన్-తాం వాణీమితి శేషః ※ ॥ ౪ ॥ ※ తేభ్యః ఋషిభ్యః పితృభ్యస్సకాశా - త్తత్పుత్రా

శ్యతా॥ ౧ ॥ భవతోదాహృతస్స్వామిన్భక్తియోగోఽనపేక్షితః। నిరస్య సర్వతస్సఙ్గం యేన త్వయ్యావిశేన్మనః ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కాలేన నష్టా ప్రళయే వాణీయం వేదసంజ్ఞితా । మయాఽఽదౌ బ్రహ్మణే ప్రోక్తా ధర్మో యస్యాం మదాత్మకః॥ ౩ ॥ తేన ప్రోక్తా చ పుత్రాయ మనవే పూర్వజాయ సా । ※ తతో భృగ్వాదయోఽగృహ్ణన్సప్త బ్రహ్మమహర్షయః॥ ౪ ॥ తేభ్యః పితృభ్యస్తత్పుత్రా దేవదానవగుహ్యకాః । మనుష్యాస్సిద్ధగన్ధర్వాస్సవిద్యాధరచారణాః॥ ౫ ॥ కిందేవాః కిన్నరా నాగా రక్షః కింపురుషాదయః । బహ్వ్యస్తేషాం ప్రకృతయో రజస్సత్త్వతమోభువః॥ ౬ ॥ యాభిర్భూతాని భిద్యన్తే భూతానాం మతయస్తథా । యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవన్తి హి॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రకృతివైచిత్ర్యాద్భిద్యన్తే మతయో నృణామ్ । పారంపర్యేణ కేషాంచిత్పాషణ్డమతయోఽపరే ॥ ౮ ॥ మన్మాయామోహితధియః పురుషాః పురుషర్షభ । శ్రేయో వదన్త్యనేకాన్తం యథాకర్మ యథారు

దేవాదయోఽగృహ్ణన్నితి పూర్వేణ సంబన్ధః-గుహ్యకా యక్షాః ※ ॥ ౫ ॥ ※ కిందేవకిన్నరకింపురుషా దేవాదివజ్జాతివిశేషాః- ఏవం వేదస్యానాదినిధనత్వం ప్రతిపాదితం- అథ యత్సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వమితి- తత్ప్రతిక్షేప్తుం "అధర్మం ధర్మమితి యా- సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ - తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్, సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞాన,, మిత్యాదిప్రమాణప్రతి - పన్నరజస్సత్త్వతమోగుణానుగుణస్వభావత్వాద్వాదినాం తత్ర సాత్త్వికస్వభావానాం యథావస్థితవేదార్థావగమే సత్యపీతరస్వభావానాం విపరీతబుద్ధిత్వాత్స్వస్వబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితార్థమూలకాస్సర్వే వాదాః న తు వైదికమూలకా ఇత్యాహ॥ బహ్వ్య ఇతి॥ తేషాం బ్రహ్మాదికింపురుషాదిపర్యన్తానాం-ప్రకృతయః-రజస్సత్త్వతమోభువః రజస్సత్త్వతమాంసి జన్మస్థానాని యాసాం తాః ※ ॥ ౬ ॥ ※ ప్రకృతీర్విశినష్టి॥ యాభిరితి ॥ యాభిః ప్రకృతిభిః- భూతాని, భిద్యన్త ఇతి జాత్యాదిభేదో వివక్షితః-తథా-భూతానాం-మతయశ్చ భిద్యన్తే-ప్రకృతిరత్ర స్వభావః-స చ-కర్మానుగుణజ్ఞానప్రయత్నచికీర్షాక్రియాద్యుత్పత్తిరన్తఃకరణగతః సత్త్వాదిగుణకార్యవిశేషాత్మకః - యథాప్రకృతి యథాస్వభావం-స్వస్వభావానతిక్రమేణ స-ర్వేషాం-చిత్రా-వాచః-స్రవన్తి ప్రవహన్తి ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ※ ॥ ౭ ॥ ※ ఏవం యథా వాచశ్చిత్రాస్స్రవన్తి తథా తథా ప్రకృతివైచిత్ర్యాన్మతయో భిద్యన్తే నృణామితి దేవాదీనామపి ప్రదర్శనార్థం-మతివైచిత్ర్యనిదర్శనాభిప్రాయేణాహ ॥ పారంపర్యేణేతి॥ తథా హి॥ కేషాంచిత్తమస్స్వభావానాం-అనాదినిధనమపి వేదం పౌరుషేయ,,మత ఏవ, తత్రాపి భ్రమవిప్రలమ్భాదిపౌరుషదోషసంభావనయాఽప్రమాణం - మన్యమానానాం, స్వస్వభావానుగుణబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితవేదార్థవిరుద్ధార్థశాస్త్రాణాం మూలపురుషాణాం - పారంపర్యేణోపదేశపరంపరయా - అపరే తదనుయాయినః కేచిదర్వాచీనాః పురుషాః-హే పురుషర్షభ-పాషణ్డమతయః యథావస్థితవేదవిరుద్ధార్థమతయః, దృశ్యన్త ఇతి శేషః ※ ॥ ౮ ॥ ※ స్వతో వివేకశూన్యతాం

వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి ॥ మన్మాయామోహితధియ ఇతి ॥ మన్మాయామోహితమతిత్వాత్ తత్పారంపర్యానాదరేణస్వతోఽపి యథావత్తత్త్వం న జానన్తీతి భావః. తే పునః, పాషణ్డమతయస్సన్తో న తూష్ణీమవతిష్ఠన్తే. కింతు. యథాకర్మ. యథారుచి. అనేకాన్తం నానావిధం. శ్రేయో. వదన్తి రుచేర్నియామకం కర్మవైవిధ్యమిత్యభిప్రాయేణ యథాకర్మేత్యుక్తమ్ ॥ ౯ ॥ యథా ప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ధర్మమేక ఇతి ॥ ఏకే పూర్వమీమాంసకాః. ధర్మం యాగదానహోమాదిరూపం శ్రేయస్సాధనం. వదన్తీతి సంబన్ధః. ఏవముత్తరత్రాపి. స్వర్గాదిరేవ శ్రేయస్తత్సాధనం ధర్మ ఏవేతి వదన్తీత్యర్థః. అన్యే కావ్యాలంకారాదికృతః. యశః కీర్తిమేవ. స్వర్గాదిరూపశ్రేయస్సాధనం. వదన్తి. తథా చ తత్పరిపాటిః. "యావత్కీర్తిర్మనుష్యస్య పుణ్యా లోకేషు గీయతే. తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే,, ఇతి, కామతన్త్రప్రణేతారస్తు. కామమేవ. పురుషార్థం వదన్తి. తదుపాయాస్తు తైరేవోక్తాస్తత ఏవ ద్రష్టవ్యాః. యోగినస్తు. సత్యం దమం శమం చ. కైవల్యాఖ్యశ్రేయస్సాధనం. వదన్తీత్యర్థః, అన్యే నీతిశాస్త్రవిదః. ఐశ్వర్యమేవ. స్వార్థం పురుషార్థం వదన్తి తదుపాయాస్తు సామాదయస్తైరేవోక్తా ఇతి భావః. లోకాయతికాస్తు త్యాగభోజనం విభవభోజనం. వదన్తి. "భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః. తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ఋణం కృత్వాఽఽప్యతం పిబేత్,, ఇత్యాదిరూపా హి తేషాం పరిపాటిః ॥ ౧౦ ॥ కేచిత్త్రయీమతానుసారిణః యజ్ఞాదీన్పురుషార్థోపాయాన్ ఆహుః. తత్ర. వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని. నియమాః శౌచాచమనాదయః యమాః ఇన్ద్రియనియమనాదయః తైః త్రయీయజ్ఞాదిప్రయుక్తచిత్తశుద్ధ్యుపజాతవివిదిషాధికృతశమదమాద్యఙ్గకతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యబ్రహ్మస్వరూపాభిన్నప్రత్యగాత్మాపరోక్షజ్ఞానం నిశ్శేషావిద్యానివృత్తిరూపముక్తిసాధనమిత్యుక్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవం వాదానాం వైచిత్ర్యమభిధాయ. ధ. వికల్పాదివికల్పప్రతిక్షేపాయ స్వాభిమతమోక్షాఖ్యశ్రేయస్తత్సాధనభూతబ్రహ్మోపాసనయోరితరేభ్యో వ్యావృత్తత్వజ్ఞాపనాయ తేషాం స్వరూపమాహ ॥ ఆద్యన్తవన్త ఇతి ॥ ఏతేషాం ధర్మాదీనాం. లోకాః. లోక్యన్త ఇతి

చి ॥ ౯ ॥ ధర్మమేకే యశశ్చాన్యే కామం సత్యం దమం శమమ్। అన్యే వదన్తి స్వార్థం వా ఐశ్వర్యం త్యాగభోజనమ్ ॥
కేచిద్యజ్ఞం చ కర్మాణి॥ ఇష్టాపూర్తవ్రతాని వై। అన్యే యజ్ఞం తపో దానం శ్రేయాంసి నియమాన్యమాన్॥ ౧౧ ॥ ఆ
ద్యన్తవన్త ఏవైషాం లోకాః కర్మవినిర్మితాః। దుఃఖోదర్కాస్తమోనిష్ఠాః క్షుద్రానన్దాః శుచార్పితాః॥ ౧౨ ॥
మయ్యర్పితాత్మనస్సభ్య నిరపేక్షస్య సర్వతః । మయాఽఽత్మనా సుఖం యత్తత్కుతస్స్యాద్విషయాత్మనామ్ ॥
అకించనస్య దాన్తస్య శాన్తస్య సమచేతసః। మయా సంతుష్టమనసస్సర్వాస్సుఖమయా॥ దిశః॥ ౧౪ ॥ న పారమే
ష్ఠ్యం న మహేన్ద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా మయ్యర్పితాత్మేచ్ఛతి

లోకాః ఫలాని. ఆద్యన్తవన్తః అనిత్యా ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుః. కర్మవినిర్మితాః కర్మసంపాదితాః. కృష్యాదికర్మఫలవదితి భావః. దుఃఖోదర్కాః దుఃఖోత్తరఫలాః. స్వర్గాదిసాధనధర్మాదిషు యోసతి పునర్దుఃఖావాప్తేరితి భావః. తమోనిష్ఠాః మోహావసానాః. క్షుద్రఆనన్దో యేభ్యస్తే. అత ఏవ. శుచా శోకేన. అర్పితాః సంగతాః. అనుభవదశాయామపి పతనభయశఙ్కానిమిత్తదుఃఖగర్భా ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అథ భక్తియోగసాధ్యం తు మోక్షసుఖమనుభవాత్మకం నిత్యం దుఃఖాసంభిన్నం నిరవధికం చేత్యభిప్రేత్య, త. ద్విషయాసక్తమనసాం దుర్లభమిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ హే సభ్య. మయి. నిరతిశయానన్దైకస్వరూపే. అర్పితః. ఆత్మా మనో. యేన. తస్య. తత ఏవ, సర్వతస్సర్వేషు వైషయికేషు క్షుద్రసుఖేషు. నిరపేక్షస్య, పుంసో, యత్. మయా ఆత్మనా నిమిత్తభూతేన. సుఖం. త. ద్విషయాత్మనాం. కుత. స్స్యాత్. ఆత్మనేత్యనేన విషయవైలక్షణ్యమభిప్రేతం. ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః. సుఖాత్మకజ్ఞానం ప్రతి విషయభూతస్యైవాత్మనః. తత్ప్రతి. హేతుత్వవివక్షయాఽఽత్మనేతి తృతీయా. నిరతిశయానన్దరూపాత్మవిషయజ్ఞానస్య విషయవైలక్షణ్యేన నిరతిశయసుఖాత్మకత్వే విషయాత్మాలభ్యత్వోక్త్యా తదనుభావ్యోక్తలోకవిపరీతాకారత్వలాభాన్నిత్యత్వసుఖోదర్కత్వసత్త్వనిష్ఠత్వప్రభూతానన్దత్వనిరన్తరహర్షార్పితత్వాదయో లభ్యన్తే ॥ ౧౩ ॥ తదేవం మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య చ నిరతిశయసుఖరూపస్య ధర్మాదితల్లోకేభ్యో నిరతిశయత్వఖ్యాపనాత్తారతమ్యలాభేన తస్యైవోత్కృష్టత్వావగమాదేకముఖ్యత్వపక్షః స్థాపితః. అథ కింవక్తవ్యం ఫలభూతమోక్షసుఖస్య నిరతిశయత్వమిత్యభిప్రేత్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య స్వస్వరూపరూపగుణానుస్మృత్యాత్మకస్య నిరతిశయసుఖరూపతామాహ ॥ అకించనస్యేత్యాదినా ॥ మయా నిరతిశయానన్దరూపేణ విషయభూతేన చ మయా. సంతుష్టం. మనో. యస్య. తస్య. తత ఏవ. సమచేతసః సర్వత్ర మద్భావైకచేతసః. నిరన్తరం మయ్యేవాసక్తచిత్తత్వాదితి భావః. అత ఏవాకించనస్యాభిలషణీయాన్తరరహితస్య. తత్ర హేతుః. దాన్తస్య జితబాహ్యకరణస్య. శాన్తస్య జితాన్తఃకరణస్య. సర్వాః. దిశః. సుఖమయాః సుఖప్రచురాః. దిగ్గ్రహణం కాలావస్థయోరప్యుపలక్షణమ్ ॥ ౧౪ ॥ సంతోషమేవ వివృణోతి ॥ న పారమే

ష్యమితి ॥ మయ్యర్పిత,ఆత్మా మనో-యేన-సః-మత్ మత్తో ॥ వినాఽన్య-త్పారమేష్ఠ్యాదికమపి-నేచ్ఛతి-పారమేష్ఠ్యం,బ్రహ్మాధిప త్యం,మహేన్ద్రధిష్ణ్యం,ఇన్ద్రస్థానం - సార్వభౌమం,కృత్స్నభూమణ్డలాధిపత్యం,రసాధిపత్యం పాతాలైశ్వర్యం - యోగసిద్ధ యోఽణిమాదయః-కింబహునా - అపునర్భవం మోక్షమపి-నేచ్ఛతి, పారమేష్ఠ్యాదిభ్యస్సర్వేభ్యోప్యహమేవమయ్యర్పితా త్మనో నిరతిశయప్రీతివిషయ ఇతి-స-మదన్యత్తుచ్ఛత్వాన్నేచ్ఛతీత్యర్థః॥ ॥ ౧౫ ॥ ॥ నకేవలమహమేవతస్య నిరతిశయప్రియః- కింతు-సోఽపిమమతథైవేత్యాహ ॥ నథతేతి ॥ భవానితిజ్ఞానిమాత్రోపలక్షణం-యథా-భవా-న్మమ-ప్రియతమః-తథా-ఆత్మా స్వీయామూర్తిః-ఆత్మయోనిప్రభృతయో, నప్రియతమాః,పుత్రపౌత్రభ్రాతృభార్యాశరీరరూపా అపి,అనేన " ప్రియోహిజ్ఞా నినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియ ,, ఇతిగీతావచనార్థఉక్తః, యద్యప్యాత్మయోన్యాదీనామపిజ్ఞానిత్వాన్నిరతిశయప్రియ త్వాన్నతథామేప్రియతమ ఇత్యసంగతం - తథాఽపితేషామపియదిమయిభక్తిర్నస్యాన్నతదా ప్రియా ఇత్యర్థపర్యవసానేన తథోక్తమితిబోధ్యమ్ ॥ ॥ ౧౬ ॥ ॥ ప్రేమాతిశయపారవశ్యప్రయుక్తామాత్మనోవృత్తిమాహ ॥ నిరపేక్షమితి ॥ మదతిరిక్త విషయనిరపేక్షం - మునింమత్స్వరూపగుణాదిమననైకశీలం - అతఏవ- సమదర్శనంసర్వత్రమద్భావయుక్తచేతసం-అతఏ వ-నిర్వైరంక్వాపివైరరహితం,అహం,నిత్య-మనువ్రజామి,అనువ్రజనస్యప్రయోజనమాహ॥పూయయేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిరితి॥త దీక్షితంతత్స్పృష్టంచసర్వమపివస్తుమదఙ్ఘ్రిరేణుభిఃపూతంభవేదితిబుద్ధ్యా తమనుగచ్ఛామీత్యర్థః - పూయేయేత్యుక్తమపురు షపార్థేమదనర్వర్తిర్బ్రహ్మాణ్డమపిపవిత్రీకుర్యామితిభావేనేతితన్మాహాత్మ్యాతిశయస్తుతిః ॥ ॥ ౧౭ ॥ ॥ అపునర్భవమపినేచ్ఛ తీత్యుక్తం - తత్రానాదరఏవకారణమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నిష్కించనా ఇతి ॥ నిష్కించనాః మద్వ్యతిరిక్తాభిలషణీయాన్తరర

మద్వినాన్యత్ ॥ ౧౪ ॥ నతథామేప్రియతమ ఆత్మయోనిర్నశంకరః । నచసంకర్షణోనశ్రీర్నైవాత్మాచయథా భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ నిరపేక్షంమునింశాన్తంనిర్వైరంసమదర్శనమ్ । అనువ్రజామ్యహంనిత్యం ॥ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిః॥ ౧౬ ॥నిష్కించనామయ్యనురక్తచేతసశ్శాన్తామహాన్తోఽఖిలజీవవత్సలాః। కామైరనాలబ్ధధియో జుషన్తి॥ యన్నైరపేక్ష్యంనవిదుస్సుఖంమమ॥ ౧౭ ॥బాధ్యమానోఽపిమద్భక్తోవిషయైరజితేన్ద్రియః।ప్రాయః ప్రగల్భయాభక్త్యావిషయైర్నాభిభూయతే ॥ ౧౮ ॥ యథాఽగ్నిస్సుసమిద్ధార్చిఃకరోత్యేధాంసిభస్మసాత్ ॥ తథామద్విషయాభక్తిరుద్ధవైనాంసికృత్స్నశః॥ ౧౯ ॥ నసాధయతిమాంయోగోనసాంఖ్యంధర్మ ఉద్ధవ।నస్వా ధ్యాయస్తపస్త్యాగోయథాభక్తిర్మమోర్జితా॥ ౨౦ ॥ భక్త్యాఽహమేకయాగ్రాహ్యశ్శ్రద్ధయాఽఽత్మాప్రియ

హితాః-తత్రహేతుః, మయ్యేవానురక్తంచేతోయేషాంతే - తత్రహేతుః-శాన్తాఃజితాన్తఃకరణాః, అఖిలేషు-జీవేషు-మ దాత్మకత్వభావేన - వత్సలాఃదయాళవః-మహాన్తస్సాధవః-కామైరనాలబ్ధా అస్పృష్టా-ధీ-ర్యేషాం-తథాభూతాస్సన్తో య-న్మదనుభవజం-సుఖం-జుషన్తిఅనుభవన్తి - నైరపేక్ష్యం - నిరపేక్షానిష్కామాః స్తైర్లభ్యం మోక్షసుఖంనైరపేక్ష్యం- తదపి-తన్నవిదుఃతత్సమంనవిదుః, అతోనైరపేక్ష్యంనాద్రియన్తఇతిభావః ॥ ॥ ౧౮ ॥ ॥ అస్త్వేవంవిధంసుఖమేవయఃపున రుపక్రాన్తత్వద్భక్తియోగోఽవిజితేన్ద్రియశ్చ, స-కింవిషయాభిభూతస్సంసరేదపేత్యత్రాహ ॥ బాధ్యమానోఽపీతి ॥ మ ద్భక్తఃప్రారబ్ధమద్భక్తియోగః - ప్రాయః- ప్రగల్భయా-అహరహరేధమానయా-భక్త్యా-హేతుభూతయా-విషయై, ర్నా భిభూయతే, మద్భక్తిరహరహరేధమానాసర్వవిషయవిస్మృతికరీతిభావః ॥ ॥ ౧౯ ॥ ॥ నను-సా ప్రగల్భాచేద్విషయాభిభ వాభిభావుకాస్యాత్-తత్ప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకేపాపేసతికథంసాప్రగల్భాస్యాదిత్యత్రాహ ॥ యథాగ్నిరితి ॥ యథాఽల్పోప్య గ్నిస్తావ-త్కాష్ఠేషునిహితః - క్రమేణ-సుసమిద్ధార్చిః - రేధాంసిదారూణి-భస్మసా-త్కురుతే తథా-మద్విషయా - భక్తిరపి- హేఉద్ధవ-తావదుపక్రాన్తాఅహరహరభ్యాసాహితోత్కర్షాకాత్స్న్యేనైనాంసిపాపాని - స్వప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకాని నాశయతీత్యర్థః-యద్యపి " ధర్మేణపాపమపనుదతీ ,, తిధర్మస్యైవభక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకాపనోదకత్వంశ్రుతం - తథాఽపి-అ శక్తభక్తియోగసహచరితస్యైవధర్మస్యతదపనోదకత్వమితిభగవదాశయః ॥ ॥ ౨౦ ॥ ॥ " అనువ్రజామ్యహంనిత్య ,,మితినిర తిశయప్రీతిరూపాత్మవిషయకభక్తియోగస్యైవాత్మవశీకారకారణత్వంసూచితం - తత్స్ఫుటమేవాహ॥ నసాధయతీతి ॥ఊ ర్జితాఏధితా-మమ-భక్తి, ర్యథా-మాం-సాధయతివశీకరోపి-తథా-యోగాది-ర్నసాధయతి ॥ ॥ ౨౧ ॥ ॥ నకేవలంమద్భక్తి ర్మద్వశీకారమాత్రహేతు-రపితు, యథాఽవస్థితమత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానహేతురపీత్యాహ ॥ భక్త్యేతి ॥ యథాఽవ స్థితస్వరూపస్వభావోఽహం, శుద్ధయానిష్కామయా - ఏకయాఏకరూపయా- అవిచ్ఛిన్నయేతియావత్, గ్రాహ్యఃగ్రహీ

౧౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రి

తుంశక్యః “భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య*అహమేవంవిధో ఽర్జున-జ్ఞాతు,, మితివచనార్థఉక్తః - తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశి నష్టి ॥ సతాంప్రియఇతి ॥ సతాంభక్తానా-మహం - ప్రియఃనిరతిశయప్రీత్యాత్మకభక్తివిషయః,అతో,ఽహమేవ-సద్భిఃప్రియై ర్భక్త్యాగ్రాహ్యోభవేయమితిభావః - ప్రియత్వేహేతు-రాత్మేతి - ఆత్మాహినిరతిశయప్రియఇతిభావః “పూయతేత్యఙ్ఘ్రి రేణుభి,, రితిభక్తియోగస్యనితరాంపావనకరత్వంసూచితం-తదుపపాదయతి ॥ భక్తిరితి ॥ మన్నిష్ఠామద్విషయా-శ్వపాకాన పి-సమ్భవాజ్జాతిదోషా - త్పునాతి-యద్యప్యుక్తబహ్వఙ్గకభక్తియోగేన - శ్వపాకస్యాధికారోఽస్తి - తథాఽప్యస్మిన్ప్రక రణేభక్తిశబ్దేనప్రపత్తిశ్చవివక్షితేతితస్యాంసర్వాధికారోబహుప్రమాణప్రతిపన్నః* ॥ ౨౨ ॥ *యథాభక్తిఃపునాతి నత థేతరఇత్యాహ॥ధర్మేతి॥ధర్మాదిభి-రుపేతః-వినయేనాన్వితః- విద్యయాచాన్వితోఽపి-మద్భక్త్యా- అపేతంరహితం-ఆత్మానం సమ్యక్-నపునాతి* ॥ ౨౩ ॥ *రోమహర్షాదిమన్తరేణకథంభక్తియోగనిష్పత్తిరవగమ్యతే - భక్త్యాచవినాకథంశుద్ధ్యేది త్యాహ॥కథమితి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలయేత్యన్తరంభక్తినిష్పత్తిఃకథమవగమ్యతఇతివాక్యశేషః-భక్త్యావినా - కథ-మాశయో ఽన్తఃకరణం-శుధ్యేదితి - తత్రరోమహర్షోరోమాఞ్చః-చేతసోద్రవోనామశుభాశ్రయానుధ్యానకృతోమనోవికారవిశేషః- ఆ నన్దాశ్రుకలా ఆనన్దాశ్రుబిన్దుసంతతిః-* ॥ ౨౪ ॥ *కించ ॥ భక్తిఃస్వాశ్రయంపునాతీతికిముపక్తవ్యం,గద్గదవాగాదిమద్భక్తిని ష్పత్తిలక్షణయుక్తఃకృత్స్నంజగత్పునాతీత్యాహ ॥ వాగ్గద్గదేతి ॥ యస్య-వా,గ్గద్గదా, యస్య-చిత్తం,ద్రవతే,యశ్చ,కదాచి ద్రోదితి-అభీక్ష్ణంపునఃపునః-హసతి-క్వచిచ్చ-విలజ్జస్స, న్నుచ్చైర్గాయతి-క్వచిచ్చ,నృత్యతే*చ , సఏవ,మద్భక్తియుక్తః,భువ న-మీక్షణస్పర్శనాదిభిః-పునాతి ॥ ౨౫ ॥ కించ - భక్త్యైవాత్మశుద్ధిర్నాన్యతఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి ॥ ధ్మాతంధమనీమ

स्स ताम् । भक्तिःपुनातिमन्निष्ठाश्वपाकानपिसंभवात्॥ ౨౨ ॥ధర్మఃసత్యదయోపేతోవిద్యయాతపసాఽ న్వితః।మద్భక్త్యాఽపేతమాత్మానంనసమ్యక్ప్రపునాతిహి॥ ౨౩ ॥ కథంవినారోమహర్షంద్రవతాచేతసావినా। వినానన్దాశ్రుకలయాశుధ్యేద్భక్త్యావినాఽఽశయః ॥ ౨౪ ॥ వాగ్గద్గదా*ద్రవతేయస్యచిత్తం*రుదత్యభీక్ష్ణం హసతిక్వచిచ్చ । విలజ్జఉద్గాయతినృత్యతే*చమద్భక్తియుక్తోభువనంపునాతి॥ ౨౫ ॥ యథాఽగ్నినాహేమమ లంజహాతిధ్మాతంపునస్స్వంభజతేచరూపమ్ । ఆత్మాచకర్మానుశయం విధూయమద్భక్తియోగేనభజత్యథో మామ్॥ ౨౬ ॥ యథాయథాఽఽత్మాపరిమృజ్యతేఽసౌమత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానైః । తథాతథాపశ్య తిసూక్ష్మతత్త్వంచక్షుర్యథైవాఞ్జనసంప్రయుక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ విషయాన్ధ్యాయతశ్చిత్తంవిషయేషువిషజ్జతే । మామనుస్మరతశ్చిత్తంమయ్యేవప్రవిలీయతే । ౨౮ ॥ తస్మాదసదభిధ్యానంయథాస్వప్నమనోరథమ్ ।హిత్వా మయిసమాధత్స్వమనోమద్భావభావితమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్త్రీణాంతత్సఙ్గినాంసఙ్గంత్యక్త్వాదూరతఆత్మవాన్। క్షే

ఖేనధ్మాతం-హేమసువర్ణం-కర్తృ-మలం,జహాతి, స్వంస్వాసాధారణం,రూపమౌజ్జ్వల్యంచ,భజతే , తథా-ఆత్మాజీవోఽపి మద్భక్తియోగేన,కర్మ-అనుశయమితిపదద్వయంవ్యస్తం - అనుశయంభుక్తావశిష్టం - జ్ఞానావరకం-కర్మ,విధూయ,అథోఽనన్తరః మాం,భజతిప్రాప్నోతి,మాంప్రాప్యస్వస్వరూపంభజతఇత్యర్థః తథాచశ్రుతిః “ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యత,,ఇతి ॥ ౨౬ ॥నను భక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకేకర్మణివిధూతేసతిభక్తి- స్తయాచకర్మవిధూతి-రితీతరేతరాశ్రయమేతత్, ఏవంచ-కదాయథావస్థితతత్త్వత్రయవివేకః , యేనతత్పూర్వకభక్తియోగస్స్యా,దిత్యతఆహ॥యథాయథేతి॥మత్పుణ్యగా థాశ్రవణై- స్తదభిధానైశ్చ,అసావాత్మా-పరిమృజ్యతేవిశోధ్యతే-కర్మవిధూననేతిభావః - తథాతథా-సూక్ష్మతత్త్వం-తత్త్వ మిహానారోపితాకారః,ప్రకృతేస్సూక్ష్మోజీవః - జీవాత్సూక్ష్మఃపరమాత్మాతదన్తరాత్మతయావ్యాపనస్వభావత్వాత్ యథారోగాదిదుష్టంచక్షుస్తావద్రూపగ్రహణాసమర్థంసదఞ్జనసంప్రయుక్తం-నివృత్తదోషంస - ద్రూపం - గృహ్ణాతి తద్వత్- తావన్మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానేనాత్మశుద్ధిః-తతఃతత్త్వత్రయవివేకః-తతోభక్తిరిత్యర్థః* ॥ ౨౭ ॥ శ్రవణాదిభిరేవచి త్తంమత్ప్రవణంస్యాదితిసదృష్టాన్తమాహ॥విషయానితి ॥ అస్యయథేత్యాదిః - మామిత్యస్యతథేతి,అనుస్మరతఃశ్రవణాభిధా నాదిభిఃమాంస్మరతఃపుంసః-ప్రవిలీయతేప్రకర్షేణశ్లిష్యతి* ॥ ౨౮ ॥ *దృష్టాన్తత్వేనోక్తస్యవిషయధ్యానస్యత్యాజ్యత్వమ భిప్రేతంవివృణ్వన్ దార్ష్టాన్తికత్వేనోక్తమాత్మానుస్మరణంవిధత్తే ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాచ్ఛ్రవణాభిధానాదిక్రమేణైవమ ద్భక్త్యుదయాత్-స్వప్నమనోరథంతత్తుల్యం - తద్వదస్థిరవిషయమిత్యర్థః అసదభిధ్యానంశబ్దాదివిషయధ్యానం-త్యక్త్వా- మద్భావభావితం-యథామద్విషయభావబన్ధేనభక్త్యోపాసితంభవతితథేతిసమాధివిశేషణం - మనో - మయ్యేవ - సమాధ త్స్వశ్రవణాభిధానాదిక్రమేణసమాహితంకురు* ॥ ౨౯ ॥ *నకేవలమసదభిధ్యానమేవహేయ - మపిత్వభిధ్యాతృసఙ్గోఽ పీత్యాహ॥ స్త్రీణామితి॥ స్త్రీసఙ్గినాంచేతిచశబ్దోఽధ్యాహర్తవ్యః-త్యాగోదుష్కరఇత్యతోవిశినష్టి ॥ ఆత్మవాన్ధైర్యశీక్ష

తన్ద్రియః-క్షేమేణర్భయేః-వివిక్తేనిర్జనేచ-దేశే ఆసీనః - అతన్ద్రితః అనలసః - మాం-చిన్తయేత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ స్త్రీసఙ్గాదే స్త్యాజ్యత్వే కారణమాహ ॥ నతథేతి ॥ యథా, ఽన్యపుంసః-యోషిత్సఙ్గాత్ తత్సఙ్గిసఙ్గతః యోషిత్సఙ్గినాంసఙ్గాచ్చ, బన్ధస్తాదధీ న్యం-తత్ప్రియుక్తః క్లేశశ్చ-భవే-త్తథాఽన్యప్రసఙ్గత,స్తా-నభవతః-అతో-యోషిత్తత్సఙ్గిసఙ్గాత్యాజ్యావితిభావః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ చిన్తయేన్మామతన్ద్రితఇత్యుక్తచిన్తాతద్విషయప్రకారజిజ్ఞాసయాపృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథా-ధ్యాయే - దితిసంబన్ధః-యథే తిధ్యానాఙ్గప్రశ్నః యాదృశమితివిగ్రహసంస్థానప్రశ్నః - యదాత్మకమితిదివ్యాత్మస్వరూపప్రశ్నః - ఎతత్స విషయంధ్యా నం-తత్ప్రకారంచ-వక్తుం-అర్హసి త్వదభిమతంత్వమేవవక్తుంశక్తఇతిభావః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తావద్ధ్యానాఙ్గాన్యాహ ॥ సమఇ తిచతుర్భిః ॥ సమేదేశే, ఆస్తీర్ణేఆసనే “ చైలాజినకుశోత్తర ,, మిత్యుక్తవిధే-యథాసుఖంఆసీనః స్వస్తికకమలాద్యన్యతమా సనోపవిష్టః - సమకాయః ఋజుకాయః , హస్తౌ - ఉత్సఙ్గే , ఆధాయ-స్వస్య , నాసాగ్ర-కృతంనిహిత-మీక్షణందృష్టి-ర్యేన సః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ పూరకాదిభిః-ప్రాణస్యమార్గమిడాపిఙ్గళాఖ్యానాడీవిశేషరన్ధ్రరూపం-ప్రాణవాయుసంచారమార్గం -శోధ యేత్-విపర్యయేణ రేచకపూరకకుమ్భకక్రమేణవా-శనకై-రభ్యసేత్ , ప్రాణమార్గశోధన-మితిశేషః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ జితప్రాణ స్యహిమనోజయః “ ప్రాణబన్ధనంహిసోమ్యమన ,, ఇతిశ్రుతేః-మనసి-జితఏవసతి-ధ్యానంసుకర , మతస్తస్యతదఙ్గత్వం-మా ర్గశోధనంత్వప్రతిబన్ధేనప్రాణవాయుసంచారార్థం , మార్గోహిశ్లేష్మాదిభిరాపూరితోఽవతిష్ఠతే - అతస్తదర్థంశోధనం-స్వ నాసాగ్రకృతేక్షణత్వమపిచిత్తస్థైర్యహేతుత్వాభిప్రాయేణోక్తం - నియతేన్ద్రియ ఇతియమఉక్తః - నియమస్త్వర్థతోద్రష్ట

మేవివిక్తఆసీనశ్చిన్తయేన్మామతన్ద్రితః ॥ ౩౦ ॥ నతథాఽస్యభవేత్క్లేశోబన్ధశ్చాన్యప్రసఙ్గతః । యోషిత్సఙ్గాద్య థాపుంసస్తథాతత్సఙ్గిసఙ్గతః ॥ ౩౧ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ యథాత్వామరవిన్దాక్షయాదృశంవాయదాత్మకమ్ । ధ్యా యేన్ముముక్షురేతన్మే ధ్యానంతద్వక్తుమర్హసి ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమఆసీనఆసీనస్సమకాయోయథా సుఖమ్ । హస్తావుత్సఙ్గఆధాయస్వనాసాగ్రకృతేక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ప్రాణస్యశోధయేన్మార్గంపూరరేచకకుమ్భ కైః । విపర్యయేణాపిశనైరభ్యసేన్నియతేన్ద్రియః ॥ ౩౪ ॥ హృద్యవస్థితమోంకారంఘణ్టానాదంబిసోర్ణవత్ । ప్రాణేనోదీర్యతత్రాథపునస్సంవేశయేత్స్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంప్రణవసంయుక్తంప్రాణసంధానమభ్యసేత్ । దశకృత్వస్త్రిషవణంమాసాదర్వాగ్జితానిలః ॥ ౩౬ ॥ హృత్పుణ్డరీకమన్తస్థమూర్ధ్వనాళమధోముఖమ్ । ధ్యా త్వోర్ధ్వముఖమున్నిద్రమష్టపత్త్రంసకర్ణికమ్ ॥ ౩౭ ॥ కర్ణికాయాంన్యసేత్సూర్యసోమాగ్నీనుత్తరోత్తరమ్ । వ హ్నిమధ్యేస్మరేద్రూపంమమైతద్ధ్యానమఙ్గళమ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్యామంప్రశాన్తంసుముఖందీర్ఘచారుచతుర్భుజమ్ । సుచారుసున్దరగ్రీవంసుకపోలంశుచిస్మితమ్ ॥ ౩౯ ॥ సమానకర్ణవిన్యస్తస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । హేమామ్బరంఘ

వ్యః-ప్రాణస్యేత్యాదినాప్రాణాయామఉక్తః - సచప్రణవాఖ్యమన్త్రానుసన్ధానయుక్తఏవకర్తవ్య ఇతివక్తుంతదనుసన్ధానప్ర కారమేవాహ ॥ హృదీతి-ఘణ్టానాదమివ-హృది - అవిచ్ఛిన్నంఅవిచ్ఛిన్ననాదమిత్యర్థః - బిసోర్ణవత్ కమలనాళతన్తువత్-తమి మం-సూక్ష్మేణనాదేనయుక్తమిత్యర్థః - తావ-దోంకార-మేవంవిధమనుసన్ధాయేత్యర్థః - తతః - ప్రాణేనప్రాణాఖ్యవాయు నా - ఉదీర్యఉత్థాప్య - తేనోత్థితంధ్యాత్వేత్యర్థః-పున - స్తత్రహృది-స్వర మోఙ్కారం-సంవేశయేత్ సంప్రవిష్టంధ్యాయేది త్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఎనమిత్థం,ప్రణవసంయుక్తంప్రణవానుసంధానసంయుక్తంయథాభవతితథా,త్రిషవణంత్రిసంధ్యం- దశకృత్వఃదశవారాన్ - ప్రాణసంయమ,మభ్యసేత్- ఎవంచే-న్మాసాదర్వాగేవ-జితః - అనిలః ప్రాణో-యేన-తథాభూతో, భవతి ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఎవంధ్యానాఙ్గాన్యుక్త్వాఽథాపృష్టమపిధ్యేయస్థానధ్యానప్రకారమాహ ॥ హృత్పుణ్డరీకమితి ॥ సార్ధేన- అన్తస్థంశరీరాన్తర్వర్తి - హృదయకమల-మూర్ధ్వనాళమధోముఖం - ముకుళితంచ-కదళీపుష్పసంకాశ - మవలమ్బతే-త- దూర్ధ్వముఖ-మధోనాళ-మున్నిద్ర-మష్టపత్త్రంసకర్ణికంచ-ధ్యాత్వా ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ తత్ర-సూర్యసోమాగ్నీన్ తన్మణ్డలాన్యు-త్త రోత్తరం-న్యసేత్ చిన్తయేదిత్యర్థః “ తస్యమధ్యేమహానగ్నిః ,, రిత్యగ్నిః ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధః - సూర్యసోమౌతుశ్రుత్యన్తరసిద్ధ త్వాదిహస్మృతావిత్యాచార్యాః, అథధ్యేయమాత్మనోరూపంవదన్ ధ్యానంవిధత్తే ॥ వహ్నిమధ్యేఇత్యాదినా ॥ వహ్నిమణ్డ లమధ్యే-మమ-తద్వక్ష్యమాణవిధం-ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానస్యశుభాశ్రయంరూపంస్మరేత్ ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ రూపంవిశినష్టి ॥ శ్యా మమితి ॥ ప్రశాన్తంప్రసన్నం-శోభనం-ముఖం-యస్య - దీర్ఘాః-సున్దరాశ్చత్వారో-భుజా-యస్య - సుచారుభ్యోఽపిసున్దరా గ్రీవా-యస్య-శోభనౌ-కపోలౌ-యస్య-శుచిశుభ్రం-స్మితంమన్దహాసో-యస్య ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ సమానయోః-కర్ణయోః-విన్యస్తే- స్ఫురన్తీమకరాకారే-మణ్డలే-యస్య - శ్యామమిత్యుక్తం- కిమివశ్యామమిత్యతఆహ ॥ ఘనశ్యామమితి ॥ హేమవ-త్పీత-మమ్బ

రం-యస్య తత్-శ్రీవత్సశ్రీమహాలక్ష్మ్యో-ర్నికేతనమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ శఙ్ఖాదిభి-ర్విభూషితం-నూపురై - ర్విలసన్తౌ పాదౌ యస్య ద్యుమద్భిః ద్యుతిమద్భిః -కిరీటాదిభిః-సమన్తాత్ యుతమలంకృతం - తత్ర సూత్రం బ్రహ్మసూత్రం - కటిసూత్రం చ-సర్వేష్వఙ్గేషు అవయవేషు - సున్దరం-హృద్యం మనోహరం, ప్రసాదసుముఖేక్షణం అనుగ్రహసూచకశోభనముఖేక్షణయుక్తం - సుకుమారమతికోమలం-త-దేవంభూతం-మమ-రూపం సర్వేషు పాదాదిమూర్ధాన్తేష్వఙ్గేషు-మనో-దధత్ ధారయన్-ధ్యాయేదితి ధారణాధ్యానేఉక్తే ❋ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ఇన్ద్రియేభ్యః శబ్దాదివిషయేభ్యో-మనసా కరణభూతేన ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని - కృష్య ప్రత్యాహృత్య- సారథినా సారథిభూతయా - భగవద్రూపమేవ-ధ్యేయం - నాన్యచ్చిన్తయితవ్యమిత్యధ్యవసాయాత్మికయా బుద్ధ్యా, తన్మనో-ఽప్యా - కృష్య సంకల్పవికల్పాత్మకవ్యాపారాదుపరతం కృత్వా - ఏవం ప్రత్యాహార ఉక్తః - తన్మానసం, ఆకృష్టం మానసం మయి నిరతిశయానన్దావహే మయి , ప్రణయేత్సమాదధ్యా -దితి సమాధిః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం యాదృశో వేతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి, ధారణాం ప్రపఞ్చయతి । తదితి । తత్తతః ' సర్వవ్యాపకం ,సర్వం కృత్స్నం విగ్రహం , వ్యాప్నోతీతి తథా, కృత్స్నదివ్యవిగ్రహగోచరం, చిత్తం, ఆకృష్య, ఏకత్ర ఏకస్మిన్నఙ్గే ధారయేత్, అన్యాన్యఙ్గాని న చిన్తయేత్, కిం తదేకమఙ్గం' యత్ర ధార్యం మన-ఇత్యత ఆహ । భూయస్సుస్మితం భావయేన్ముఖమితి ॥ విశేషతో మనోహారిత్వాదితి భావః - ఆకృష్యేత్యస్య విషయాన్తరేభ్య ఇతి శేషః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తత్ర సుస్మితే ముఖే-లబ్ధపదం-లబ్ధం చిరమనుభూతం-పదం ముఖరూపం విషయః-యేన-తచ్చిత్తం-తత-ఆకృష్య-వ్యోమ్ని వ్యోమవన్నిర్మలే-అపరిచ్ఛిన్నే చ-నిరస్తనిఖిలదోషే సమస్తకల్యాణానన్తత్వాదిగుణగణయుక్తే చ దివ్యా

నశ్యామం శ్రీవత్సశ్రీనికేతనమ్ ॥ ౪౦ ॥ శఙ్ఖచక్రగదాపద్మవనమాలావిభూషితమ్ । నూపురైర్విలసత్పాదం కౌస్తుభప్రభయాయుతమ్ ॥ ౪౧ ॥ ద్యుమత్కిరీటకటకకటిసూత్రాఙ్గదాయుతమ్ । సర్వాఙ్గసున్దరం హృద్యం ప్రసాదసుముఖేక్షణమ్ ॥ సుకుమారమభిధ్యాయేత్సర్వాఙ్గేషు మనో దధత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యో మనసాఽఽకృష్య తన్మనః । బుద్ధ్యా సారథినా ధీరః ప్రణయేన్మయి సర్వతః ॥ ౪౩ ॥ తత్సర్వవ్యాపకం చిత్తమాకృష్యైకత్ర ధారయేత్ । నాన్యాని చిన్తయేద్భూయస్సుస్మితం భావయేన్ముఖమ్ ॥ ౪౪ ॥ తత్ర లబ్ధపదం చిత్తమాకృష్య వ్యోమ్ని ధారయేత్ । తచ్చ త్యక్త్వా మదారోహో న కించిదపి చిన్తయేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సమాహితమతిర్మామేవాత్మానమాత్మని । విచష్టే మయి సర్వాత్మన్ జ్యోతిర్జ్యోతిషి సంయుతమ్ ॥ ౪౬ ॥ ధ్యానేనేత్థం సుతీవ్రేణ యుఞ్జతో యోగినో మనః । సంయాస్యత్యాశు నిర్వాణం ద్రవ్యజ్ఞానక్రియా ❋ భ్రమః ॥ ౪౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీభగవానువాచ ॥ జితేన్ద్రియస్య యుక్తస్య జితశ్వాసస్య యోగినః । మయి ధారయతశ్చిత్తముపతిష్ఠన్తి సిద్ధయః ॥ ౧ ॥

త్మస్వరూపే ధారయేత్, దివ్యాత్మస్వరూపస్య వ్యోమోపమత్వం "కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మ", ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధం-వ్యోమ్ని ధారయేదిత్యనేన యదాత్మకమిత్యస్యోత్తరముక్తం భవతి సమాధిస్వరూపమాహ ॥ తచ్చేతి ॥ మదారోహః మత్స్వరూపరూపానుసంధాననిష్ఠః, తచ్చ - ధారణమపి-త్యక్త్వా-న కంచిదపి-చిన్తయేత్ -సమాధిర్హి ధ్యేయైకదర్శనరూపః - అతో ధ్యాతృధ్యానక్రియాదికమపి నానుచిన్తయేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ సమాధిదశాయాం పరిశుద్ధజీవాత్మన్యన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఏవ భగవాననుసన్ధేయః-న తు కేవల ఇత్యాహ ॥ ఏవం సమాహితమతిరితి ॥ సర్వాత్మన్నిత్యార్షత్వాత్సప్తమ్యా లుక్ - సర్వేషా-మాత్మన్యన్తః ప్రవిశ్య ధారకే-మయ్యా - త్మానం - ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని చ-మాం - చష్టే పశ్యతి - జ్యోతిః సూర్యాదిప్రభా-జ్యోతిషి దీపాదౌ-సంయుతమివే-త్యన్వయః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఏవంభూతసమాధిపర్యన్తధ్యానస్య ఫలమాహ ॥ ధ్యానేనేతి ॥ సుతీవ్రేణానన్తరాయానుపహతేన - ధ్యానేనే-త్థం - మనో - యుఞ్జతః సమాదధతః, యోగినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమః భూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియకర్మేన్ద్రియాణి ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాశబ్దైర్వివక్షితాని-తై ,ర్యో - భ్రమః- భూతేన్ద్రియసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తో దేహాత్మభ్రమః స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చ - సః-ఆశు నిర్వాణం లయం- యాస్యతి-భ్రమమితి పాఠే - ద్రవ్యం తమః-జ్ఞానం సత్త్వం- క్రియా రజః-తత్కృతభ్రమాన్వితం - మనః - ఉక్తలక్షణేన ధ్యానేన-నిర్వాణమరతిం - విషయాన్తరావగాహనాక్షమత్వం - యాస్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋

న కేవలమస్య సమాధిపర్యన్తస్య పరినిష్పన్నధ్యానయోగస్య నిరవశేషద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమలయాత్మకముక్తిరేవ ఫలమపి త్వణిమాదిసిద్ధయోఽపీత్యాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ యుక్తస్య స్థిరచిత్తస్య-తత్ర హేతు-ర్జితబాహ్యేన్ద్రియస్య, జితప్రా

౪౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ క్రియాభ్రమమ్,

స్యచ. మయ్యేవ - చేతో - ధారయతో - యోగినః - సిద్ధయః - ఉపతిష్ఠన్తి - ఉపస్థితా భవన్తి. కేవలముపతిష్ఠన్తే - నత్వన్తరాయభూతా సు తాసు సక్తో భవేదిత్యనేన సూచ్యతే. తదేతదగ్రే స్పష్టమేవ వక్ష్యతి “ అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా ” ఇతి ॥ ౧ ॥ ధారయ తస్సిద్ధయ ఉపతిష్ఠన్తీత్యుక్తం - తత్ర ధారణప్రకారతత్ప్రయుక్తసిద్ధ్యుపస్థితివిశేషబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ కయేతి ॥ కయా కథం ప్రకారయేతి ధారణాప్రకారప్రశ్నః - కింస్విదితి వితర్కే - కింస్విత్కిం కామాః కథం వా సిద్ధిరితి సిద్ధిప్రకారప్రశ్నః - కతి వేతి తత్సంఖ్యాప్రశ్నః - బ్రూహీత్యత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ సిద్ధిద ఇతి ॥ తత్తద్ధారణానుగుణసిద్ధిరూపఫలప్రదః - అత స్తత్స్వరూపప్రకారజ్ఞస్త్వమేవేతి భావః ॥ ౨ ॥ తావత్కతి వేతి ప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ సిద్ధయ ఇతి ॥ ధారణా త్మకో యో, యోగ - స్తస్య - పారం సాకల్యేన స్వరూపప్రకారాదికం - గచ్ఛన్తి జానన్తీతి తథా - తైః - ప్రోక్తాః - తత్రావా న్తరవిభాగమాహ ॥ తాసామితి ॥ తాసామష్టాదశసంఖ్యానాం సిద్ధీనాం మధ్యే - అష్ట - సిద్ధయః - మత్ప్రధానాః - అహమేవ - ప్రధానం ముఖ్యప్రయోజనభూతో - యాసాం - తాః - మత్ప్రాప్త్యేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః - అన్యాస్తు - దశ - గుణహేతవ ఏవ విషయానుభవహేతవ ఏవ - పునస్సంసారహేతవ ఇతి యావత్ ॥ ౩ ॥ తాః స్వరూపకథనపూర్వకముద్దిశతి ॥ అణిమేతి సా ర్ధైః పఞ్చభిః, మూర్తేర్దేహస్య - అణిమా అణుత్వం, సూక్ష్మత్వమితి యావత్ - మహిమా మహత్త్వం - మూర్తేస్సూక్ష్మతాప త్త్యా సూక్ష్మవస్తుషు ప్రవేశసామర్థ్యమణిమా, తథా మహద్భ్యోఽపి తస్యా మూర్తేః మహత్త్వాపత్తిర్మహిమేత్యర్థః - ల ఘిమా లఘుభ్యోఽపి తస్యా లఘుత్వాపత్తిః - ప్రాప్తిర్నామ సిద్ధిస్సర్వప్రాణినామిన్ద్రియైస్సహ తత్తద్విషయసంబన్ధరూపా ప త్తదధిష్ఠాతృదేవతారూపేణ సంబన్ధరూపేతి కేచిత్, ప్రాకామ్యమితి శ్రుతేషు పారలౌకికేషు - దృష్టేషు దర్శనయోగ్యేష్వపి దృ ష్టాదృష్టార్థవ్యాపారేష్వన్యేభ్యోఽతిశయితత్వరూపం ప్రాకామ్యం పఞ్చమీ సిద్ధిరిత్యర్థః - ఈశత్వం శక్తిప్రేరణం - సర్వవిష

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ కయా ధారణయా కింస్విత్కథం వా సిద్ధిరచ్యుత । కతి వా సిద్ధయో బ్రూహి యోగినాం సిద్ధిదో భ వాన్ ॥ ౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశ ప్రోక్తా ధారణా యోగపారగైః । తాసామష్టౌ మత్ప్రధానా ద శైవ గుణహేతవః ॥ ౩ ॥ అణిమా మహిమా మూర్తేర్లఘిమా ప్రాప్తిరిన్ద్రియైః । ప్రాకామ్యం శ్రుతదృష్టేషు శక్తి ప్రేరణమీశితా ॥ ౪ ॥ గుణేష్వసఙ్గో వశితా యత్కామస్తదవస్యతి । ఏతా మే సిద్ధయస్సౌమ్య * అష్టావౌత్పత్తికా * మతాః ॥ ౫ ॥ అనూర్మిమత్త్వం దేహేఽస్మిన్దూరశ్రవణదర్శనమ్ । మనోజవః కామరూపం పరకాయప్రవేశనమ్ ॥ స్వచ్ఛన్దమృత్యుర్దేవానాం సహక్రీడానుదర్శనమ్ । యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిరాజ్ఞాఽప్రతిహతా గతిః ॥ ౭ ॥ త్రికాలజ్ఞ త్వమద్వన్ద్వం పరచిత్తాద్యభిజ్ఞతా । అగ్న్యర్కామ్బువిషాదీనాం ప్రతివిష్టమ్భోఽపరాజయః ॥ ౮ ॥ ఏతాశ్చో ద్దేశతః ప్రోక్తా యోగధారణసిద్ధయః । యయా ధారణయా యా స్యాద్యథా వా స్యాన్నిబోధ మే ॥ ౯ ॥ భూతసూ

యకస్వపరసామర్థ్యాపాదనమీశిత్వం నామ షష్ఠీ సిద్ధిరిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ విషయభోగేఽప్యసఙ్గో వశిత్వం సప్తమీ సిద్ధిరిత్యర్థః యత్కామ - స్తదవస్యతీతి యద్యత్ర సుఖే - కామః - అవస్యతి - అవసానం లయం - ప్రాప్నోతి, సముద్రే విప్రుడివ - తత్సుఖమష్టమీ సిద్ధిరి త్యర్థః యద్యప్యమరేణ “ అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా ” ఇతి గరిమా తృతీయా సిద్ధిరుక్తా, భగవతా తు గరిమాణమను క్త్వా నిరతిశయసుఖమష్టమీ సిద్ధిరుక్తా - తథాఽపి వక్తుర్వైలక్షణ్యాద్భగవదుక్తమేవ గ్రాహ్యం - హే సౌమ్య - ఏతా - అష్టౌ - సి ద్ధయః ఔత్పత్తికాః అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనమివ వాయోస్తిర్యగ్గమనమివ నిష్పన్నసమాధియోగస్య స్వభావతస్సిద్ధా ఇత్యర్థః - అనే నాసాం వక్ష్యమాణముక్త్యన్తరాయత్వమితి సూచితం - తేన “ తాసామష్టౌ మత్ప్రధానా ” ఇత్యుక్తమాసాం ప్రాధాన్యం స్పష్టీకృతమ్ ॥ ౫ ॥ అథ గుణహేతూన్దశ సిద్ధీరాహ ॥ అనూర్మిమత్త్వమితి ॥ అస్మిన్ - యోగినశ్శరీరే - అనూర్మిమత్త్వం వ లీపలితాదిరాహిత్యం - అశనాయాద్యతీతత్వం వా - దూరశ్రవణం నామ దూరస్థసర్వభూతశబ్దజ్ఞానం దూరదర్శనం నామ దూరస్థసర్వవస్తుసాక్షాత్కారః - మనోజవః - యత్ర మనస్తత్ర దేహస్య వేగేన గతిః - కామరూపం యథాభిమతాకారాప త్తిః - పరకాయప్రవేశనం మృతరాజాదిశరీరానుప్రవేశః - తత్ర కామరూపతా నామ తస్యైవ శరీరస్యాభిమతాకారాపత్తిః పరకాయప్రవేశనం నామ - తం దేహం త్యక్త్వేన్ద్రియైస్సహ పరశరీరానుప్రవేశ ఇతి విభాగః ॥ ౬ ॥ అప్సరోభిస్సహ - దే వానాం - యాః, క్రీడా - స్తాసా - మనుదర్శనం ప్రాప్తిః - యథాసంకల్పం సంసిద్ధిః సంకల్పానుసారిణీ సిద్ధిః - అప్రతిహతా - ఆజ్ఞా గ తిశ్చేతి దశ ॥ ౭ ॥ త్రికాలజ్ఞత్వం భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలగత్యభిజ్ఞత్వం - అద్వన్ద్వం శీతోష్ణాదిభిరనభిభవః, పరచి త్తాదీత్యాదిశబ్దేన తచ్చేష్టాదిసంగ్రహః - అగ్న్యాదీనాం - స్తమ్భనం, అపరాజయః కుతశ్చిదపి పరాజయరాహిత్యమ్ ॥ ౮ ॥ స్వరూపకథనగర్భముద్దేశం నిగమయతి ॥ ఏతాశ్చేతి ॥ అథ - తా ఏవ సిద్ధీ - స్తత్సాధనభూతధారణాభిస్సహ, విశేషతో నిరూ పయితుం తచ్ఛుశ్రూషాముత్పాదయతి యయేతి ॥ ౯ ॥ నిరూపయతి ॥ భూతసూక్ష్మాత్మనీత్యాదినా ఉపాసకస్యవహా

వ,, మిత్యతః ప్రాక్తనేన - యఃభూతసూక్ష్మాత్మనిభూతసూక్ష్మశరీరకే -మయి - తన్మాత్రంతావన్మాత్రవిషయం , విషయా
న్తరనివృత్తమిత్యర్థః , మనః , ధారయేత్ , సః , మమతన్మాత్రోపాసకః , మచ్ఛరీరభూతసూక్ష్మమాత్రోపాసకఃఅ
ణిమాన - మవాప్నుయాత్ * ॥ ౧౦ ॥ * మహతీతి ॥ మహతిమహత్తత్త్వశరీరకే , పరే ఆత్మనిపరమాత్మని - మయి -
యథాసంస్థంవిషయాన్తరేభ్యోనివృత్తం , సమ్యక్స్థితంయథాస్యాత్తథా - మనః , దధత్ ధారయన్ , భూతానామా
కాశాదీనాం,పృథక్పృథక్ యథాస్వంయోమహిమా తంమహిమానం,ప్రాప్నోతీత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * పరమాణుమయఇతి॥
భూతానాం,పరమాణుమయేసూక్ష్మావయవవ్యాపిని-మయి,చిత్తం,రఞ్జయన్ ఆసఞ్జయన్-కాలసూక్ష్మార్థతాం " సకాలః
పరమాణుర్వైయోభుఙ్క్తేపరమాణుతాం,,మిత్యుక్తవిధస్సూక్ష్మకాలః-సఏవా,ర్థోవస్తు , తస్యభావస్తత్తాతాం,సూక్ష్మకా
లావస్థితతత్త్వంచ , ధ్యాయన్నితిశేషః , లఘిమాన , మవాప్నుయాత్ * ॥ ౧౨ ॥ * ధారయేదితి ॥ వైకారికాహంత
త్త్వేవైకారికాహంకారశరీరకే-మయి-అఖిలమేకాగ్రంయథాతథా,మనః,ధారయేత్,ఏవం, మయ్యేవ, మనః ,యస్య,స
మన్మనాః,సర్వేన్ద్రియాణాం,సర్వేషాంప్రాణినాం, యానీన్ద్రియాణి,తేషాం - ఆత్మాస్వభావః , తత్తద్విషయప్రాప్తిస్వ
భావ, స్తత్త్వంఅధిష్ఠాతృత్వంవా, ప్రాప్నోతి * ॥ ౧౩ ॥ * మహతీతి ॥ సూత్రేబహుమణీనాంసూత్రఇవస్వకార్యాణాం
బహూనామాధారభూతే,మహతిమహత్తత్త్వశరీరకే, మయియః,మానసం , ధారయేత్ సఃప్రా , కామ్యందృష్టాదృష్టార్థ
వ్యాపారోపయుక్తజ్ఞానాతిశయం ,పారమేష్ఠ్యంవా, పరమేష్ఠినోభావః , పారమేష్ఠ్యం,పరమేష్ఠినఇవాన్యేభ్యోఽతిశయి
తవ్యాపారక్షమత్వం వేత్యర్థః-అవ్యక్తాత్ప్రధానా,జ్జన్మ,యస్య , తస్మాత్ , మహత్తత్త్వా , న్మద్విశేషణత్వేనోపాస్యమా

క్ష్మాత్మనిమయితన్మాత్రంధారయేన్మనః।అణిమానమవాప్నోతితన్మాత్రోపాసకోమమ॥ ౧౦ ॥మహత్యాత్మన్మ
యిపరేయథాసంస్థంమనోదధత్ । మహిమానమవాప్నోతిభూతానాంచపృథక్పృథక్॥ ౧౧ ॥పరమాణుమ
యేచిత్తంభూతానాంమయిరఞ్జయన్ । కాలసూక్ష్మార్థతాంయోగీలఘిమానమవాప్నుయాత్॥ ౧౨ ॥ ధార
యేన్మయ్యహంతత్త్వేమనోవైకారికేఽఖిలమ్ । సర్వేన్ద్రియాణామాత్మత్వంప్రాప్తింప్రాప్నోతిమన్మనాః॥
మహత్యాత్మనియస్సూత్రేధారయేన్మయిమానసమ్।ప్రాకామ్యంపారమేష్ఠ్యంమేవిన్దతేఽవ్యక్తజన్మనః ॥౧౪॥
విష్ణౌత్ర్యధీశ్వరేచిత్తంధారయేత్కాలవిగ్రహే । సఈశిత్వమవాప్నోతిక్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామ్॥ ౧౫ ॥నా
రాయణేతురీయాఖ్యేభగవచ్ఛబ్దశబ్దితే । మనోమయ్యాదధద్యోగీమద్ధర్మావశితామియాత్॥ ౧౬ ॥నిర్గుణేబ్రహ్మ
ణిమయిధారయన్విశదంమనః । పరమానన్దమాప్నోతియత్రకామోఽవసీయతే॥ ౧౭ ॥ శ్వేతద్వీపపతౌచిత్తంశు
ద్ధేధర్మమయేమయి । ధారయఞ్ఛ్వేతతాంయాతిషడూర్మిరహితోనరః ॥ ౧౮ ॥ మయ్యాకాశాత్మనిప్రాణేమ

నాత్,హేతోఃర్విన్దతఇత్యర్థః-కేవలమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయధారణయాఽణిమత్వప్రాప్తిరుక్తా,అత్రసూత్రత్వా
వ్యక్తజన్మత్వాదిగుణవిశేషయుక్తమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయకధారణయాప్రాకామ్యలాభఉచ్యతే, తతశ్చ,గుణవిశే
షయోగతదభావకృతధారణాభేదాత్సిద్ధిభేదఇత్యవగన్తవ్యమ్ * ॥ ౧౪ ॥ * విష్ణావితి ॥ విష్ణౌసర్వవ్యాపకే,త్ర్యధీశ్వరే
సృష్ట్యాదివ్యాపారత్రయనిర్వాహకే,కాలశరీరకే,మయి,య , శ్చిత్తం,ధారయేత్, స,ఈశిత్వ,మవాప్నోతి,ఈశిత్వంవివృ
ణోతి ॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామితి ॥ శక్తిప్రేరణమీశితేత్యుక్తం , సర్వేషాంక్షేత్రక్షేత్రజ్ఞానాందేహానామాత్మనాంచ
చోదనాంప్రేరణం,సర్వవిషయకసామర్థ్యాపాదనమిత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * నారాయణఇతి ॥ తురీయాఖ్యేజాగరస్వప్నసు
షుప్త్యవస్థాత్రయరహితతురీయశబ్దవాచ్యపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపశరీరకే,నారాయణేజీవానాంప్రాప్యేప్రాపకేఅధా
రభూతేచ,భగవచ్ఛబ్దవాచ్యేజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యతేజోరూపషాడ్గుణ్యపూర్ణేమయి , మన-అదధద్ధారయన్,యోగీ,మద్ధర్మా
మేవధర్మోయస్యసః,వశితాంగుణేష్వసఙ్గరూపాం-ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్, యథాఽహంగుణేష్వసఙ్గమేవంతథైవ,మయి
చేతోధారయన్నపియాతీత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * నిర్గుణఇతి ॥ నిర్గుణేహేయగుణరహితే , బ్రహ్మణికల్యాణగుణబృహత్త్వశా
లిని,మయి,విశదంయోగపరిశుద్ధం,మనః,ధారయన్పరమానన్దం,ప్రాప్నోతి, యత్రానన్దేకామస్సర్వోప్యవసీయతేసమాప్య
తే * ॥ ౧౭ ॥ అథగుణహేతూన్ సిద్ధీస్తత్సాధనభూతాధారణాశ్చవిశేషతోనిరూపయతి ॥ శ్వేతద్వీపపతావితి॥ శుద్ధేశుద్ధ
సత్త్వాత్మకే-ధర్మమయేధర్మనిర్వాహకేతన్నిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్తత్ప్రమయట్ మయి , చిత్తం,ధారయన్,ష
డూర్మిరహితఃఅశనాయాద్యతీతః, శ్వేతతాం శ్వేతరూపతాం , యాతి * ॥ ౧౮ ॥ * మయీతి ॥ ఆకాశాత్మని ఆకాశవన్ని

---

౧౮ ॥ శ్లో * పా ॥ తత్రోపలబ్ధా

ర్మలంసర్వవ్యాపక,మాత్మస్వరూపం, యస్యతస్మిన్-ప్రాణే(ప్రాణశరీరకే-మయి , మనసా,ఘోషం,ప్రాణఘోషం,ఉద్వహన్చిన్తయన్,తత్రధారణాయాంయాఉపలబ్ధిః-తయో, పలక్షితఇత్యర్థః-ఉపలబ్ధాఇతిపాఠే,వాగ్విశేషణం , అసౌ,హంసఃయోగీ,దూరస్థానామపి,భూతానాంఉపలబ్ధాఃఅభివ్యక్తాఃవాచఃశృణోతీతిదూరశ్రవణముక్తమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ అథాసాధారణందూరదర్శనంనిరూపయతి ॥ చక్షురితి ॥ త్వష్టాఆదిత్య , శ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా-తస్మిన్,చక్షు-స్సంయోజ్యతంచచక్షుషిసంయోజ్య - సంయుక్తంధ్యాత్వేత్యర్థః , తత్రోభయసంయోగే,మాం,మనసా , ధ్యాయన్ , సూక్ష్మదృగ్యస్యతథాభూతస్సన్-విశ్వం-దూరస్థమపి-సర్వం-పశ్యతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అథసాధారణంమనోజవంనిరూపయతి॥ మనఇతి ॥మయితావన్మనః-తదనుతతః- వాయునాప్రాణవాయునాసహ - దేహంచ - సంయోజ్యసంయుక్తంధ్యాత్వా-యత్ర-మన-స్తత్ర-ఆత్మాదేహోఽపి మద్ధారణానుభావేనమద్విషయకధారణాప్రభావేన-ఉపతిష్ఠతఇతిశేషః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అథకామరూపమాహ॥ యదేతి ॥ మనః-ఉపాధాయమయినిధాయేత్యర్థః - యద్య,ద్దేవాదిరూపం-బుభూషతిభవితుమిచ్ఛతి, యాదృగ్రూపయుక్తోభవితుమిచ్ఛతీత్యర్థః - తత్త - న్మనోరూపంమనసోఽభీష్టంరూపం-ప్రాప్నుయాదితిశేషః - తత్రహేతుః-మద్యోగబలంమద్విషయకధారణాత్మకయోగబల-మాశ్రితః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ పరకాయమితి॥పరశరీరం-విశన్ప్రవివిక్షున్ - తత్రపరకాయే,ఆత్మానం-ధారయేత్సిద్ధంచిన్తయేత్ - తతః-పిణ్డంస్వదేహం-హిత్వా - ప్రాణైఃప్రాణసహితః- ప్రాణశబ్దేనేన్ద్రియాణిముఖ్యప్రాణశ్చోచ్యన్తే-తతోమత్వర్థీయోఽచ్ - వాయుభూతః - వాయుసదృశోభూత్వావాయుర్యథాబాహ్యానాసికారన్ధ్రేణాన్తఃప్రవిశతి-తద్వత్ప్రవిశే - త్పరకాయమిత్యనుషజ్యతే - షడఙ్ఘ్రివత్-భృఙ్గోయథాపుష్పాత్పుష్పాన్తరమనాయాసేనైవప్రవిశ

నసాఘోషముద్వహన్ । ❋ తత్రోపలబ్ధాభూతానాంహంసోవాచశ్శృణోత్యసౌ॥౧౯॥చక్షుస్త్వష్టరిసంయోజ్యత్వష్టారమపిచక్షుషి । మాంతత్రమనసాధ్యాయన్విశ్వంపశ్యతిసూక్ష్మదృక్॥ ౨౦ ॥మనోవైమయిసంయోజ్యదేహంతదనువాయునా । మద్ధారణానుభావేన తత్రాత్మాయత్రవై మనః ॥ ౨౧॥యదామనఉపాధాయయద్యద్రూపంబుభూషతి । తత్తద్భవేన్మనోరూపంమద్యోగబలమాశ్రితః ॥ ౨౨ ॥ పరకాయంవిశన్సిద్ధ ఆత్మానంతత్రభావయేత్ । పిణ్డంహిత్వావిశేత్ప్రాణోవాయుభూతషడఙ్ఘ్రివత్ ॥ ౨౩ ॥ పార్ష్ణ్యాఽఽపీడ్యగుదంప్రాణంహృదురఃకణ్ఠమూర్ధసు।ఆరోప్యబ్రహ్మరన్ధ్రేణబ్రహ్మనీత్వోత్సృజేత్తనుమ్॥ ౨౪ ॥విహరిష్యన్సురాక్రీడేమత్స్థంసత్త్వంవిభావయేత్ ।విమానేనోపతిష్ఠన్తిసత్త్వవృత్తింసురస్త్రియః॥ ౨౫ ॥ † యదాసఙ్కల్పయేద్బుద్ధ్యాయథావామత్పరఃపుమాన్ । మయిసత్యేమనోయుఞ్జంస్తదాతత్సముపాశ్నుతే॥ ౨౬ ॥ యోవైమద్భావ

తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అథస్వచ్ఛన్దమృత్యుమాహ॥పార్ష్ణ్యేతి॥ పార్ష్ణ్యాపాదమూలేన-గుదంమూలాధార-మాపీడ్య-ప్రాణం - క్రమేణ-హృదురఃకణ్ఠమూర్ధస్వా-రోప్య - బ్రహ్మరన్ధ్రేణ,ప్రవిభిన్నశీర్షకపాలరన్ధ్రేణ-బ్రహ్మ - నీత్వాప్రాప్య-తనుందేహ-ముత్సృజేత్-స్వచ్ఛన్దతస్త్యజేత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ క్రీడానుదర్శనంనిరూపయతి ॥ విహరిష్యన్నితి ॥ సురాఆక్రీడన్తియస్మింస్తత్సురాక్రీడందేవోద్యానాదికం-తత్ర - విహరిష్యన్విహర్తుమిచ్ఛుః - మత్స్థంమూర్తిరూపం-శుద్ధసత్త్వం-చిన్తయేత్-తథాభూతం , సత్త్వవృత్తింసత్త్వేమచ్ఛరీరభూతేశుద్ధసత్త్వే,వృత్తిర్మనో-యస్యతం-సురస్త్రియో-విమానేనసహో-పతిష్ఠన్తి - తత్సమీపేస్థితాభవన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిమాహ॥యదేతి॥ యదాయస్మిన్కాలే-యథావా-యేనప్రకారేణ-వాబుద్ధ్యా- సఙ్కల్పయేత్-తదా-మత్పరఃమదాసక్తచిత్తః - సత్యేసత్యసఙ్కల్పే-మయి-మనో-యుఞ్జన్-త - త్స్వసఙ్కల్పానురూపం-ఉపాశ్నుతేప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అప్రతిహతామాజ్ఞాంగతించాహ॥యఇతి॥ మదితిపృథక్పదం-వ్యత్యయేనపఞ్చమీ-మమేత్యర్థః - ఈశితుః-సర్వనియన్తుః - వశితుశ్చస్వతన్త్రస్య-మమ-భావంవశిత్వాదికం-ప్రాప్తః- స్వయమీశిత్వవశిత్వయుక్తః-మామపీశత్వవశిత్వగుణయుక్తం - ధ్యాయన్నిత్యర్థః స-కుతశ్చిదపి-నవిహన్యేతనప్రతిహన్యేత-కిన్తు - తస్యాజ్ఞా-యథా-మమాజ్ఞామమాజ్ఞాయథా - నవిహన్యేత-తత్ప్రతిహతిరహితాస్యాదిత్యర్థః - ఆజ్ఞాగ్రహణంగతేరప్యుపలక్షణం - ధారణాత్వేకైవ - సఙ్కల్పభేదాత్వాజ్ఞాగతిరూపఫలభేదః - అత్రేదమవగన్తవ్యమ్ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశేత్యుపక్రమ్య ‹‹ తాసామష్టౌమత్ప్రధానాదశైవగుణహేతవ ,, ఇత్యవాన్తరవిభాగమభిధాయాణిమాదీనష్టావుద్దిశ్య ‹‹ ఏతామేసిద్ధయస్సౌమ్యఅష్టావౌత్పత్తికామతా ,, ఇతితదుద్దేశంనిగమయ్య ‹‹ అనూర్మిమత్త్వ ,, మిత్యాదినాసిద్ధయస్సప్తదశోక్తాః -తత్ర ‹‹ సిద్ధయోఽష్టాదశే ,, త్యుపక్రమవశాదాజ్ఞాగత్యాదిషువిశిష్యధారణావిశేషాణామనుక్తేశ్చాజ్ఞాదయోయథాసఙ్కల్పసంసిద్ధేరేవప్రపఞ్చతయోక్తాఇతి - యద్యప్యాజ్ఞాయామీశితుర్వశితురితిధార్యగుణావుక్తౌ , తథా - అపరాజయేఽపి ‹‹ మద్విభూతీరనుధ్యాయ ‹‹

స్తితివిభూతిధ్యానాత్మికాధారణాసాధనతయోక్తే తినతయోస్తత్ప్రాపఞ్చతారూపత్వం - తథాఽప్యుపక్రమోక్తసఙ్కల్పోపలక్షణా రైతివా ప్రధానసిద్ధయోఽష్టాదశేతివా భగవతోఽభిప్రాయ ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ త్రికాలజ్ఞత్వమాహ ॥ మద్భక్త్యేతి ॥ శుద్ధం-సత్త్వమన్తఃకరణం-యస్యా-తఎవ- ధారణావిదో యోగినః-తతో-మద్భక్తిప్రభావాదేవ-త్రైకాలికీ కాలత్రయగోచరవస్తువిషయకజ్ఞానరూపా - తామేవవివృణోతి ॥ జన్మమృత్యూపబృంహితా - కాలత్రయగోచరవస్తుజన్మమరణాదిగోచరజ్ఞానఘటితా - సిద్ధి - స్స్యాదిత్యర్థః - తత ఇత్యనేనైవాద్వన్ద్వపరచిత్తాద్యభిజ్ఞత్వయోరపిసాధనోక్తిరితి తేపృథఙ్నోక్తే ఇతి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అగ్న్యాదిప్రతిష్టమ్భమాహ ॥ అగ్న్యాదిభిరితి ॥ యోగమయం యోగప్రచురం-మునే-ర్వపుః అగ్న్యాదిభిర్హన్యేత నాభిభూయేత - కిన్తు-తఎవ తేనప్రతిష్టబ్ధాస్స్యురిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన మునిం విశినష్టి ॥ మద్యోగశాన్తచిత్తస్యేతి ॥ అప్రతిహతౌ దృష్టాన్తః - యాదసాం జలజన్తూనాం - ఉదకం-యథా - ప్రతిఘాతకం-న భవతి, తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అపరాజయమాహ ॥ మద్విభూతీరితి ॥ విభూతిశబ్దేనావతారాః ప్రాధాన్యతో నియామ్యాశ్చ వివక్షితాః-తత్రావతారరూపవిభూతీర్విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితా ఇతి ॥ ధ్వజాతపత్రవ్యజనశబ్దద్వన్ద్వాన్మత్వర్థీయోఽర్శఆద్యచ్-ధ్వజాదిభిర్యుక్తా ఇత్యర్థః-విభూతిత్వం నామ నియామ్యత్వం ॥ తథాహ ॥ భగవద్భిర్భాష్యకారైః "హన్త తే కథయిష్యామి దివ్యా హ్యాత్మవిభూతయః ॥ ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ" ఇత్యత్రాభాషి "హే కురుశ్రేష్ఠ, మదీయాః-కల్యాణీర్విభూతీః-ప్రాధాన్యత,స్తే,కథయిష్యామి. ప్రాధాన్యశబ్దేనోత్కర్షో వివక్షితః "పురోధసంచ ముఖ్యం మా" మితివత్ప్యతే-జగత్యుత్కృష్టాః కాశ్చన విభూతీర్వక్ష్యామి-విస్తరేణ వక్తుం శ్రోతుం చ న శక్యతే-తాసామానన్త్యాత్ -విభూతిర్వం నామ నియామ్యత్వం-సర్వేషాం భూతానాం-బుద్ధ్యాదయః - పృథగ్విధా-భావా-మత్తఏవ-భవన్తీ - త్యుక్త్వా "ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమయో వేత్తి తత్త్వత" ఇతి ప్రతిపాదనాత్-తథా "తత్ర యోగశబ్దనిర్దిష్టం స్రష్టృత్వాదికం విభూతిశబ్దనిర్దిష్టం తత్ప్రవర్త్యత్వ" మితి-పునశ్చ "

సంపన్న ఈశితుర్వశితుః పుమాన్ । నకుతశ్చిద్విహన్యేత తస్య చాజ్ఞాయథా మమ ॥ ౨౭ ॥ మద్భక్త్యా శుద్ధసత్త్వస్య యోగినో ధారణావిదః । తతస్త్రైకాలికీ బుద్ధిర్జన్మమృత్యూపబృంహితా ॥ ౨౮ ॥ అగ్న్యాదిభిర్న హన్యేత మునేర్యోగమయం వపుః । మద్యోగశాన్తచిత్తస్య యాదసాముదకం యథా ॥ ౨౯ ॥ మద్విభూతీరనుధ్యాయన్ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితాః । ధ్వజాతపత్రవ్యజనాస్స భవేదపరాజితః ॥ ౩౦ ॥ ఉపాసీనస్య మామేవం యోగధారణయా పునః । సిద్ధయః పూర్వకథితా ఉపతిష్ఠన్త్యశేషతః ॥ ౩౧ ॥ జితేన్ద్రియస్య దాన్తస్య జితశ్వాసాత్మనో మునేః । మద్ధారణాం ధారయతః కా ను సిద్ధిస్సు దుర్లభా ॥ ౩౨ ॥ అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా యుఞ్జతో యోగముత్తమమ్ ।

అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే । ఇతి మత్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితా" ఇతి హ్యుక్తం "తత్ర సర్వభూతానాం ప్రవర్తనరూపం నియమనం ఆత్మతయావస్థానా" దితి అనయా శ్రీసూక్త్యా - జగదుత్పత్త్యాదిపదార్థా భగవన్నియామ్యాస్తే తద్విభూతయ ఇత్యుక్తం భవతి - ఉత్కృష్టానామపకృష్టానాంచ సర్వేషాం నియామ్యత్వేఽప్యుత్కృష్టేష్వేవ తద్విభూతిత్వవ్యవహార ఇతి భగవద్భాష్యకారాభిప్రాయః - అనేన సర్వేషామీశ్వరనియామ్యత్వావిశేషాత్కథం కేషాంచిదేవ విభూతిత్వమిత్యాశఙ్కా-నిరస్తా "ఏతాం విభూతిం యోగంచే" త్యత్రాప్యేవమభాషి - విభూతిరైశ్వర్యం-ఏతాం సర్వస్య మదాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిరూపాం - విభూతిం - మమ హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణాఖ్యయోగంచ-య-స్త - త్త్వతో వేత్తీ,తి -నన్వేవమప్యవతారాణాం స్వాభిన్నత్వేన తత్ర నియన్తృనియామ్యభావాభావాత్ కథం తేషామపి కేషాంచిద్విభూతిషు పాఠ ఇతి చేత్-తత్రాపి తైరేవ "రామశ్శస్త్రభృతామహమ్, వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మి" తి,స్థలద్వయ ఏవోత్తరమభాషి "శస్త్రభృతాం రామోఽహం" ❁ నతు మేఽసౌ విభూతిరిత్యర్థః - అర్థాన్తరాభావాత్ - ఆదిత్యాదేః క్షేత్రజ్ఞత్వేనావస్థితస్య భగవచ్ఛరీరతయా ధర్మత్వమితి శస్త్రభృత్త్వమాత్రస్యాత్ర తత్సానీయత్వమితి వృష్ణీనాం వసుదేవసూనురహమేవ - నతత్ర విభూతి - రర్థాన్తరాభావాదేవ - వసుదేవసూనుత్వాద్యాకారేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తన్మదవినాభూతమిత్యర్థ ఇతి చ సిద్ధమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ సాధారణీసిద్ధీర్నిరూప్యాథ పరినిష్పన్నయోగస్య తాస్సర్వాస్సులభా ఇత్యాహ ॥ ఉపాసీనస్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ ఏవం పూర్వోక్తవిధయా-మా-ముపాసీనస్య - యోగిన-స్సర్వాః పూర్వముద్దిష్టాః - స్సిద్ధయ - ఉపతిష్ఠన్తి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ జితాన్తఃకరణస్య,దాన్తస్య జితబాహ్యేన్ద్రియస్య-జితప్రాణస్య చ-మద్ధారణాం ధారయత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-కుర్వత ఇత్యర్థః-కా ను-సిద్ధిః, సుదుర్లభా-సర్వాఽపి సులభైవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యద్యపి సులభా - స్తథాఽపి న తాస్స్వాసక్తో భవేదన్తరాయభూతత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్తరాయానితి ॥ ఉత్తమం యోగం మదుపాసనాత్మకం - యుఞ్జతః కుర్వతో-యోగినః - ఏతాస్సూర్మిమత్త్వాదీ - నన్తరాయాన్ యోగావస్కన్దనద్వారా పునస్సంసృతి

హేతుత్వేనవిఘ్నభూతాన్వదన్తి - యోగవిద ఇతి శేషః - నన్వేషామన్తరాయత్వేఽపి "ఔత్పత్తికామత్ప్రధానా" ఇతి-చోక్తా అణిమాదయోఽష్టౌ - నాన్తరాయా ఇత్యత ఆహ ॥ యయామదుపాసనయా - సంపద్యమానస్య - మయీతి శేషః - నిరతిశయపురుషార్థరూపం - మాం - ప్రారబ్ధాన్తే ప్రాప్స్యమానస్య - కాలక్షేపణహేతవః కాలక్షేపహేతవ ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ న కేవలమణిమాదయ ఏవాస్యసులభాః - అపి త్వన్యసాధ్యా అప్యస్య సులభా ఇత్యాహ ॥ జన్మేతి ॥ జన్మనైవ - కాశ్చిత్ - సిద్ధయో - భవన్తి - యథా - దేవానాం - యథా చ - యాదసాం ఉదకస్తమ్భః పక్ష్యాదీనాం ఖేచరత్వాది - కాశ్చిదోషధ్యాదిభిరపి - తదుక్తం పాతఞ్జలే "జన్మౌషధితపోమన్త్రయోగజాస్సిద్ధయః" ఇతి యావతీర్యావత్యః - తాస్సర్వాః - సిద్ధయః సిద్ధీః - యోగేన మదుపాసనాత్మకేన - ప్రాప్నోతి అన్యైః జన్మౌషధితపోమన్త్రాదిభిః - యోగగతిం మత్ప్రాప్త్యాదిరూపం - నత్యజేత్ నోపేక్షేతేత్యర్థః - అనేన - యదా దేవాదిజన్మాదయస్తదా తాస్తాస్సిద్ధయస్సులభా ఏవేతి న తదర్థతయా యోగో వినియోజ్య ఇత్యుక్తం భవతి ॥ ౩౪ ॥ "యోగేనాప్నోతి తాస్సర్వాః" ఇత్యుక్తం - తత్ర హేతుమాహ ॥ సర్వాసామితి ॥ యతోఽహం - ముపాస్యమానః - సర్వాసామపి సిద్ధీనాం - హేతుః ప్రాపకః - పతిః, పాలయితా - నిర్వాహకశ్చ - న కేవలమహం సిద్ధీనామేవోక్తవిధః అపి తు - కైవల్యసాధనస్య ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాఖ్యసాంఖ్యస్య మత్ప్రాప్తిసాధనస్య - మదుపాసనాత్మకయోగస్య చ - బ్రహ్మవాదినాం - స్వర్గాదిప్రాపకయజ్ఞాదిరూపధర్మస్య చ - అహం - హేతుః - పతిః ప్రవర్తకః - శేషీ చ ॥ ౩౫ ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ అహమితి ॥ సర్వదేహినాం జీవానాం - ఆత్మా - యతః - ఆన్తరః అన్తర్యామీ "ఏష త ఆత్మాన్తర్యామీ" ఇతి శ్రుతేః - నను సర్వదేహ్యన్తరాత్మత్వమాత్రేణ కిం త్వం పరిచ్ఛిన్నః - నేత్యాహ - బాహ్యః బహిరపి వ్యాప్య వర్తమానః - అత ఏవ - నావృతః ఆవరణరహితః - అపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్తౌ దృష్టాన్తః - యథా - భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు - భూతాన్యాకా

యయా సంపద్యమానస్య కాలక్షేపణహేతవః ॥ ౩౩ ॥ జన్మౌషధితపోమన్త్రైర్యావతీరిహ సిద్ధయః । యోగేనాప్నోతి తాస్సర్వా నాన్యైర్యోగగతిం వ్రజేత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వాసామపి సిద్ధీనాం హేతుః పతిరహం ప్రభుః । అహం సాంఖ్యస్య యోగస్య ధర్మస్య బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౫ ॥ అహమాత్మాన్తరో బాహ్యోఽనావృతస్సర్వదేహినామ్ । యథా భూతాని భూతేషు బహిరన్తస్స్వయం యథా ॥ ౩౬ ॥ ****************** ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ********* ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం సాక్షాదనాద్యన్తమపావృతమ్ । సర్వేషామపి భావానాం త్రాణస్థిత్యప్యయోద్భవః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేషు భూతేషు దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిః । ఉపాసతే త్వాం భగవన్ యాథాతథ్యేన బ్రాహ్మణాః ॥ ౨ ॥ యేషు యేషు చ భావేషు భక్త్యా త్వాం పరమర్షయః । ఉపాసీనాః ప్రపద్యన్తే సంసిద్ధిం తద్వద

శాదీన్య - న్తర్బహిశ్చ - వర్తన్తే - స్వయ - మహమపి - తథా - వర్తే - ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః **************************

మద్విభూతీరనుధ్యాయన్నితి విభూత్యనుధ్యానం విహితం - తత్ర స్వవిభూతిత్వం స్వాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వమిత్యుక్తం - తత్ర - విభూతిభూతిమత్తత్తద్వస్తుబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ త్వం బ్రహ్మేతి పఞ్చభిః ॥ తత్ర స్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తగుణపౌష్కల్యమావిష్కరోతి ॥ త్వం బ్రహ్మేతి ॥ తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నం చ జాయతే - మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ ॥ బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహం, మిత్యాదిషు చిదచితోరపి బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్తత్సజాతీయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ పరమమిత్యుక్తం పరో మా యస్మాత్తత్పరమం, బ్రహ్మ - పరమబ్రహ్మత్వం నామ స్వరూపతో గుణతశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం, తస్య లాక్షణికార్థత్వవ్యుదాసాయ సాక్షాదిత్యుక్తం, సాక్షాద్బ్రహ్మత్వం నామ - బ్రహ్మశబ్దాభిధేయత్వం - సాక్షాదితి విశేషణేన బ్రహ్మశబ్దస్యాన్యత్రాముఖ్యతాం, వ్యనక్తి - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణపౌష్కల్యశాలిత్వమిత్యర్థః - అథాపి జగదుత్పాదనాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదివిశిష్టః కశ్చిదన్యస్స్యాదిత్యాశఙ్కావ్యుదాసాయ విశినష్టి ॥ అనాద్యన్తమితి ॥ ఉత్పత్తివినాశరహితం, సర్వకారణమిత్యర్థః - బృహత్త్వస్యానౌపాధికత్వజ్ఞాపనాయానావృతమిత్యుక్తం, కర్మరూపావరణరహితం, యద్వా, అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం, యత ఏవ మతః - సర్వేషాం, భావానాం అర్థానాం త్రాణం మోక్షోపయుక్తజ్ఞానప్రదానేనాత్మోజ్జీవనం - స్థితిః పాలనం, అప్యయః ప్రళయః, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః త్రాణస్థితిసహితావప్యయోద్భవౌ యస్మాత్తథాభూత, స్త్వమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైః దుర్జ్ఞేయమపి - త్వాం, బ్రాహ్మణాః వేదాన్తవిదః, ఉచ్చావచేషు తరతమేషు - భూతేషు - యాథాతథ్యేన యథావస్థితాకారేణ, సర్వభూతోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిహేతుత్వేన, ఉపాసతే - తత్తద్భూతేషు తత్తద్విభూతివిశిష్టం త్వాముపాసత ఇత్యర్థః - భక్తివివృద్ధయే, ఇతి భావః ॥ ౨ ॥ తదే

వివృణ్వన్ పృచ్ఛతి ॥ యేషు యేష్వితి ॥ భక్త్యేత్యధ్యయనేన పరతీతవత్ఫలస్య హేతుత్వ వివక్షయాతృతీయా-భక్త్యర్థం తద్విపృథగ్వృద్ధిమితియావత్, యేషు యేషు భావేషు త్వాం - యద్యద్విభూతిరూపభావవిశిష్టం త్వామిత్యర్థః-సంసిద్ధింభక్తియోగనిష్పత్తిం,ప్రపద్యన్తేపార్ష్ణువన్తి-తద్విభూతిరూపం వస్తు - మేమహ్యం,వదస్వ ॥ ౩ ॥ దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిరిత్యత్రహేతుంవదన్ తంప్రపఞ్చయతి॥గూఢ ఇతి ॥ భూతానిభావయతిసత్తావన్తికరోతీతితథా - భవానిత్యధ్యాహారః భూతాత్మాసర్వభూతాన్తరాత్మాసన్ , భూతేషు,గూఢశ్చరతిఅస్ఫుటోవర్తతే - తథాఽపి-పశ్యన్తంయుగపత్సర్వంసాక్షాత్కుర్వన్తం త్వాం,తవ-మాయయా, మోహితానిభూతాని, నపశ్యన్తినజానన్తి , యద్వా,సత్యంవిభూతివిశిష్టంపరమాత్మానముపాసీనాస్సంసిద్ధింప్రపద్యన్తేనాహంతుపరమాత్మేత్యత్రాహ॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతేషుమనుష్యేషు, గూఢఃమనుష్యఇవ-చరతి, అత,స్తవ-మాయయా మోహితాః,కేచిన్నజానన్తి,నహ్యేతావతాత్వయిపరమాత్మత్వంవిహన్యతఇతిభావః ॥ ౪ ॥ విభూతీరేవసాకల్యేనపృచ్ఛతి ॥ యా ఇతి ॥ హేమహావిభూతే-యాఃకాశ్చి,ద్భూమ్యాదిషు,విభూతయః - రసాయాంపాతాళే,కథంభూతాః- తేత్వయా,అనుభావితాఃఉత్కృష్టీకృతాః-తాసాముత్కర్షస్త్వదధీనఇతిభావః , సర్వాః , మహ్యం,మాఖ్యాహి,తీర్థానాం,పదంస్థానంచతత్-దఙ్ఘ్రిపద్మం , నమామి ॥ ౫ ॥ అథునానత్వమేవాయంప్రశ్నః కృతః , కింత్వర్జునేనాప్య , తస్తత్రోత్తరంసిద్ధమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ అహమిత్యస్యపృష్ట ఇత్యన్తః , ప్రశ్నంప్రష్టవ్యంప్రతి , హే ప్రశ్నవిదాం , వరశ్రేష్ఠకుత్రకేనేత్యతఆహ॥ యుయుత్సునేతి ॥వినశనే కురుక్షేత్రే , అర్జునేనా,హం,పృష్ట ఇతిసంబన్ధః , యువయోర్వినశనేకింసంగతికారణమిత్యతోఽర్జునంవిశినష్టి-సపత్నైస్సహ, యోద్ధుమిచ్ఛతా ॥ ౬ ॥ యుయుత్సోర్విభూతిప్రశ్నేకఃప్రసఙ్గస్తత్రాహ ॥ జ్ఞాత్వేతి ॥ రాజ్యహేతుకంరాజ్యప్రాప్తిమాత్రహేతుకం,అతఏవా,ధర్మ్య,మతఏవచ,గర్హ్యం

స్వమే ॥ ౩ ॥ గూఢశ్చరతిభూతేషుభూతాత్మాభూతభావనః । నత్వాంపశ్యన్తిభూతానిపశ్యన్తంమోహితానితే ॥ ౪ ॥ యాఃకాశ్చభూమౌదివివైరసాయాంవిభూతయోదిక్షుమహావిభూతే। తామహ్యమాఖ్యాహ్యనుభావితాస్తేనమామితేతీర్థపదాఙ్ఘ్రిపద్మమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవమేతదహం పృష్టః ప్రశ్నంప్రశ్నవిదాంవర । యుయుత్సునావినశనేసపత్నైరర్జునేనవై ॥ ౬ ॥ జ్ఞాత్వాజ్ఞాతివధంగర్హ్యమధర్మ్యంరాజ్యహేతుకమ్ । తతోనివృత్తోహన్తాఽహంహతోఽయమితిలౌకికః॥ ౭ ॥సతదాపురుషవ్యాఘ్రోయుక్త్యామేప్రతిబోధితః।అభ్యభాషతమామేవంయథాత్వంరణమూర్ధని ॥ ౮ ॥అహమాత్మోద్ధవామీషాంభూతానాంసుహృదీశ్వరః । అహంసర్వాణిభూతానితేషాంస్థిత్యుద్భవాప్యయః॥ ౯ ॥అహంగతిర్గతిమతాంకాలఃకలయతామహమ్।

జ్ఞాతీనాంవధం , జ్ఞాత్వా , అహం , హన్తా , అయం , హత,ఇతిలౌకికఃప్రాకృతమతిస్సన్,తతోయుద్ధా,న్నివృత్త , ఆసీదితిశేషః ॥ ౭ ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ సఇతి ॥ సోఽర్జునః , మేమయాకర్త్రా, యుక్త్యాఉపాయభూతయా , ప్రతిభోధితః«అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ,,మిత్యాదినాప్రజ్ఞాపితచిదచిద్యాథాత్మ్యస్సన్ , యథా,త్వం,తథా,రణమూర్ధనిసంగ్రామముఖే , మా,మభ్యభాషతవిభూతీరపృచ్ఛదిత్యర్థః ॥౮॥ అథతావిభూతీఃకథయతి॥అహమితి॥అమీషాంభూతానాంభూతసంఘాత్మకానాందేవమనుష్యాదిశరీరాణాం-యః,ఆత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యధారకోజీవః-ఆత్మేత్యేకవచనమేకోవ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకంయద్వా,సర్వభూతానాందేహినాంఅహ-మాత్మా - స్వస్యాత్మత్వకథనేనస్వవిభూతిత్వంసిద్ధం - ఆత్మా హినామశరీరస్యసర్వాత్మనాఆధారోనియన్తాశేషీచ - తస్యచసర్వభూతాత్మత్వంశ్రూయతే « యస్సర్వేషుభూతేషుతిష్ఠన్సర్వేభ్యోభూతేభ్యోఽన్తరోయంసర్వాణిభూతానినవిదుర్యస్యసర్వాణిభూతానిశరీరంయస్సర్వాణిభూతాన్యన్తరోయమయతిఏషతఆత్మాన్తర్యామ్యమృత«ఇతి, సఆత్మాన్తర్యామ్యమృత,,ఇతిచ,ఆత్మశబ్దాభిప్రేతంనియన్తృత్వంసుస్పష్టమాహ ॥ ఈశ్వర ఇతి॥అనేనేశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతీ,,తివచనార్థస్స్మారితః - యతఏవాత్మా - అతఏవ-సుహృత్,ఆత్మాహిశరీరస్య

సర్వాత్మనాహితాచరణైకశీలః - ఏవంస్వవిభూతిభూతేషుసర్వేషుస్వస్యాత్మతయాఽవస్థానమేవతచ్ఛబ్దార్థసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతురిత్యభిప్రేత్యవిభూతివిశేషాన్స్వసామానాధికరణ్యేనవ్యపదిశతి ॥ అహంసర్వాణిభూతానీతి ॥ భగవత్యాత్మతయాఽవస్థితేహిసర్వేశబ్దాస్తస్మిన్నేవపర్యవస్యన్తి,యథాదేవమనుష్యపశువృక్షాదయశ్శబ్దాశ్శరీరాణిప్రతిపాదయన్తస్తత్తదాత్మనిపర్యవస్యన్తి - తథాభగవతస్తత్తదాత్మతయాఽవస్థానమేవతత్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం - యత్సామానాధికరణ్యకారణమన్తరాత్మత్వరూపంఅన్తఃప్రవిశ్యనియమనం « తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్ - అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాంసర్వాత్మే,,తిశ్రుతం-తత్సృష్టిస్థితిసంహారహేతుత్వముఖేనేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తేషాంస్థిత్యుద్భవాప్యయ ఇతి ॥ స్థిత్యాదిర్మదాయత్త ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ గతిమతామిత్యత్రప్రశంసాయాంమతుప్-ప్రశస్త

గతిమతాం,యా,గతిః-సైషామాత్కృష్ట్యా వహః, సాఽహం - కలయతామనర్థప్రాపకతయాగణనీయానాంమధ్యే,కాలో ఽస్మి-గుణానాంసత్త్వాదీనాం,యత్సామ్యం-తదహం-గుణానాంమధ్యే - గుణినిధర్మిణి ఔత్పత్తికఃస్వాభావికో - యోగు ణః సోఽహమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀గుణినాం ఉద్భూతసత్త్వాదిగుణత్రయవతాం-య - త్సూత్రంప్రథమంకార్యంమహత్తత్త్వం తదహం-మహతాంబృహతాం-యో-మహాన్ మహత్త్వాఖ్యగుణః -సోఽహం , సమదధీనఇత్యర్థః-సూక్ష్మాణాంమధ్యే-యో నిరతిశయసూక్ష్మో-జీవః సోఽహం-తత్సూక్ష్మత్వంమదధీనమిత్యర్థః-దుఃఖేనాపిజేతుమశక్యానాంమధ్యే,య, న్మన, స్తదహం ప్రాయశోఽత్రప్రకరణేనిర్ధారణేషష్ఠీ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀త్రివృత్-త్రయాణామక్షరాణాంఅకారోకారమకారాణాం-వృత్ వర్తనం-యస్మిన్-సః-ప్రణవఃఓంకారః-సోఽహం-ఛన్దసాంవేదానాం- త్రిపదాగాయత్ర్యహ- మిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀వసూ నాంమధ్యే-హవ్యవాట్పావకశ్చాస్మి-ద్వాదశసఙ్ఖ్యాకానామాదిత్యానాం , ద్వాదశో-య-ఉత్కృష్టో-విష్ణునామాఽఽ దిత్యః-సోఽహం-రుద్రాణామేకాదశసంఖ్యానాం-నీలలోహితోనామ - రుద్రోఽహమస్మి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀బ్రహ్మర్షీణాంమ రీచ్యాదీనాంమధ్యే,భృగు,రహం,మనుస్స్వాయంభువః , ధేనుషు,హవిర్దుఘాసు -నిర్ధారణార్థేయంసప్తమీ,హవిర్ధానీదివ్యాసు రభిః,కామధేను-రహ-మస్మి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀సిద్ధేశ్వరాణాంయోగనిష్ఠానాంపరమోపాస్యః కపిలోఽహం - పతత్రిణాంపక్షి

గుణానాంచాప్యహంసామ్యంగుణిన్యౌత్పత్తికోగుణః ॥ ౧౦ ॥ గుణినామప్యహంసూత్రంమహతాంచమహా నహమ్ । సూక్ష్మాణామప్యహంజీవోదుర్జయానామహంమనః॥ ౧౧ ॥హిరణ్యగర్భోవేదానాంమన్త్రాణాంప్ర ణవస్త్రివృత్ । అక్షరాణామకారోఽస్మిగాయత్రీఛన్దసామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇన్ద్రోఽహంసర్వదేవానాంవసూ నామస్మిహవ్యవాట్ । ఆదిత్యానామహంవిష్ణూరుద్రాణాంనీలలోహితః॥ ౧౩ ॥బ్రహ్మర్షీణాంభృగురహంరా జర్షీణామహంమనుః । దేవర్షీణాంనారదోఽహంహవిర్ధాన్యస్మిధేనుషు॥ ౧౪ ॥సిద్ధేశ్వరాణాంకపిలస్సుపర్ణోఽ హంపతత్రిణామ్ । ప్రజాపతీనాందక్షోఽహంపితౄణామహమర్యమా॥ ౧౫ ॥మాంవిద్ధ్యుద్ధవదైత్యానాంప్ర హ్లాదమసురేశ్వరమ్ ।సోమంనక్షత్రౌషధీనాంధనేశంయక్షరక్షసామ్॥ ౧౬ ॥ఐరావతంగజేన్ద్రాణాంయాదసాం వరుణంప్రభుమ్ । తపతాంద్యుమతాంసూర్యంమనుష్యాణాంచభూమిపమ్ ॥౧౭॥ఉచ్చైశ్శ్రవాస్తురఙ్గాణాం ధాతూనామస్మికాఞ్చనమ్। యమస్సంయమతాంచాహంసర్పాణామస్మివాసుకిః ॥ ౧౮ ॥ నాగేన్ద్రాణామన న్తోఽహం మృగేన్ద్రశ్శృఙ్గిదంష్ట్రిణామ్। ఆశ్రమాణామహంతుర్యో వర్ణానాంప్రథమోఽనఘ ॥ ౧౯ ॥ తీర్థా నాంస్రోతసాంగఙ్గాసముద్రస్సరసామహమ్ । ఆయుధానాంధనురహం త్రిపురఘ్నోధనుష్మతామ్ ॥ ౨౦ ॥ ధిష్ణ్యానామస్మ్యహంమేరుర్గహనానాంహిమాలయః । వనస్పతీనామశ్వత్థ ఓషధీనామహంయవః ॥ ౨౧ ॥ పురోధసాంవసిష్ఠోఽహంబ్రహ్మిష్ఠానాంబృహస్పతిః।స్కన్దోఽహంసర్వసేనాన్యామగ్రణ్యాంభగవానజః ॥ యజ్ఞానాంబ్రహ్మయజ్ఞోఽహంవ్రతానామవిహింసనమ్ । వాయ్వగ్న్యర్కామ్బువాగాత్మాశుచీనామప్య

ణాంయస్సుపర్ణోగరుడ-స్సోఽహం - ప్రజాపతీనాంనవానాంబ్రహ్మణాం,దక్షోనామ, ప్రజాపతి,రహమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀దై త్యానాం-మధ్యే-అసురశ్రేష్ఠం-ప్రహ్లాదం-మాం,విద్ధినక్షత్రౌషధీనామితిస్వస్వామిభావసంబన్ధేషష్ఠీ -నక్షత్రాణాం,ఓషధీనా మధిపతిం-సోమంచన్ద్రం-మాంవిద్ధీత్యనుషజ్యతే-ఏవంయక్షరక్షసామిత్యత్రాపి -ధనేశంకుబేరమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀గజేన్ద్రాణాం గజశ్రేష్ఠానాంమధ్యే , ఐరావతం - మాం - విద్ధి-యాదాంసిజలజన్తవః - తేషాం ప్రభుం - మాం , విద్ధి,ద్యుమతాంద్యుతిమ తాం - తపతాంమధ్యే - సూర్యం - మాం,విద్ధి-భూపతింధరాధిపమ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తురఙ్గమాణాంమధ్యే - ఉచ్చైశ్శ్ర వానామాశ్వోఽహమస్మిసంయమతాందణ్డయతాంమధ్యే - యమోఽహమస్మి - సర్పాణామేకశిరసాం వాసుకిర స్మి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ నాగాః అనేకశిరసః , తేషాం మధ్యే అనన్తోఽస్మి,శృఙ్గిణాం - దంష్ట్రిణాంచ - మృగాణాం మధ్యే - మృగేన్ద్రః ఆశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాదీనాంచతుర్ణాంమధ్యే - య - స్తుర్యశ్చతుర్థస్సన్న్యాసః - సోఽహం . వర్ణానాంబ్రహ్మక్షత్రియవిట్ఛూద్రాణాంమధ్యే,యః - ప్రథమోబ్రహ్మవర్ణః,సోఽహమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀స్రోతసాం ప్రవాహ రూపాణాంతీర్థానాంగఙ్గాజాహ్నవ్యహమస్మి - సరసాంస్థిరోదకాశయానాం , సముద్రః-ధనుష్మతాంధనుర్ధరాణాంమధ్యే త్రిపురఘ్నోరుద్రోఽస్మి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ధిష్ణ్యానాంగహనానాందుర్గమానాంవనస్పతీనాంవృక్షాణామ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀పు రోధసాంపురోహితానాం-బ్రహ్మిష్ఠానాంవేదార్థనిష్ఠానాం-పురోధసాంబృహస్పతిః - బ్రహ్మిష్ఠానాంవసిష్ఠోఽహమితిసం బన ్ధః-సేనాన్యాంచమూపతీనాం -అగ్రణ్యాంసన్మార్గప్రవర్తకానాంభగవానజోబ్రహ్మాఽహమ్ ❀॥ ౨౨ ॥❀ శుచీనాంశోధకా

నాంమధ్యే-వాయ్వాదిపదార్థరూపో- నితరాంశోధకోఽహ-మిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యోగానామష్టానాంమధ్యే- ఆత్మసం
రోధః సమాధి-రహం.విజిగీషతాం సంబన్ధిమన్త్రో విజయోపాయో- నీతి-రహ-మస్మి, కౌశలానాంవివేకాదినైపుణ్యానాంమధ్యే
ఆన్వీక్షికీ ఆత్మానాత్మవివేకవిద్యా . ఖ్యాతివాదినాంఅన్యథాఖ్యాతివాదినాంతార్కికాదీనాంసంబన్ధియో - వికల్పః-త్వయాకి
మేవముచ్యతే ఉతాన్యథేతియోవికల్పః సోఽహమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ శతరూపాస్వాయంభువమనోర్భార్యా-మునీనాం-మధ్యే, యః-
శ్రేష్ఠో-బదర్యాశ్రమవాసీ-నారాయణః-సోఽహమేవ-నత్వసౌమద్వ్యతిరిత్యర్థః- అర్థాన్తరాభావాత్-నారాయణనిష్ఠనిరతి
శయమానోపయుక్తం యత్సామర్థ్యంతన్మదవినాభూతమిత్యర్థః-బ్రహ్మచారిణాంజితేన్ద్రియాణాంమధ్యే-కుమారః సనత్కు
మారః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ధర్మాణాంఅలౌకికశ్రేయస్సాధనానాంమధ్యే-సంన్యాసః అనభిసంహితఫలోధర్మః-ఆత్మనిక్షేపాపరప
ర్యాయోవా-క్షేమాణాంభయరాహిత్యావహానాంమధ్యే - అబహిర్మతిః ప్రత్యగాత్మస్వరూపానుసంధానం-గుహ్యానాంమ
ధ్యే, సూనృతంప్రియవచనం-మౌనంచాహం - నహిప్రియభాషణేమానేచపురుషాభిప్రాయోజ్ఞాయతఇతితయోర్గుహ్యతమ
త్వం, మిథునానాంమధ్యే - అజః ప్రజాపతిః - యస్యదేహార్ధాభ్యాంమిథునమభూత్స ఏవముఖ్యంమిథునం-«అర్ధోవాఏషఆత్మ
నోయత్పత్నీతి,, శ్రుతేః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అనిమిషాంఅప్రమత్తానాంమధ్యే-సంవత్సరోఽహం- మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖౌ-వ
సన్తఇత్యర్థః-అభిజి-దుత్తరాషాఢాచతుర్థపాదఇత్యర్థః-తథాచశ్రుతిః « అభిజిన్నామనక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామధస్తా
చ్ఛ్రోణాయా-ఇతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృతంకృతయుగమిత్యర్థః-ధీరాణాంద్వంద్వసహానాంమధ్యే-అసితోదేవలశ్చాహం-వ్యా

హంశుచిః ॥ ౨౩ ॥ యోగానామాత్మసంరోధోమన్త్రోఽస్మి విజిగీషతామ్ । ఆన్వీక్షికీకౌశలానాంవికల్పః ఖ్యా
తివాదినామ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాంతుశతరూపాఽహంపుంసాంస్వాయంభువోమనుః । నారాయణోమునీనాంచ
కుమారోబ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణామస్మి సంన్యాసః క్షేమాణామబహిర్మతిః । గుహ్యానాంసూనృతం
మౌనంమిథునానామజస్త్వహం ॥ ౨౬ ॥ సంవత్సరోఽస్మ్యనిమిషామృతూనాంమధుమాధవౌ । మాసానాం
మార్గశీర్షోఽహంనక్షత్రాణాంతథాఽభిజిత్ ॥ ౨౭ ॥ అహంయుగానాంచకృతంధీరాణాందేవలోఽసితః ।
ద్వైపాయనోఽస్మివ్యాసానాం కవీనాంకావ్యఆత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ వాసుదేవోభగవతాం త్వంతుభాగవతేష్వ
హం । కింపురుషాణాంహనుమాన్విద్యాధ్రాణాంసుదర్శనః ॥ ౨౯ ॥ రత్నానాంపద్మరాగోఽస్మి పద్మకో
శస్సుపేశసామ్ ।కుశోఽస్మిత్వణజాతీనాంగవ్యమాజ్యంహవిష్ష్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ ❁ వ్యవసాయినామహం లక్ష్మీః
కితవానాంఛలగ్రహః ।తితిక్షాస్మితితిక్షూణాం సత్త్వంసత్త్వవతామహమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఓజస్సహోబలవతాంకర్మా
హంవిద్ధిసాత్వతామ్ । సాత్వతంనవమూర్తీనామాదిమూర్తిరహంపరా ॥ ౩౨ ॥ విశ్వావసుఃపూర్వచిత్తిర్గన్ధ
ర్వాప్సరసామహమ్ । భూధరాణామహంస్థైర్యంగన్ధమాత్రమహంభువః ॥ ౩౩ ॥ ఆపాంరసశ్చపరమస్తేజి

సానాంవేదవిభాగకర్తౄణాం - ద్వైపాయనః పారాశర్యః-కవీనాందీర్ఘదర్శినాం - కావ్యః శుక్రః-తం విశినష్టి ఆత్మవాన్
సూక్ష్మబుద్ధిమాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ భగవతాంజ్ఞానైశ్వర్యా దిమతాం-వాసుదేవః-జ్ఞానాదికంసముదాయత్తమిత్యర్థః-భాగవతే
షుభగవద్భక్తేషుమధ్యే- త్వముద్ధవో-ఽహ-మస్మి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ పేశసాంసుందరాణాంమధ్యే - పద్మకోశః-హవిషాంపురో
డాశాదీనాంగవ్యమాజ్య-మహమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ వ్యవసాయినాంఅర్థార్జనశీలానాంసంబన్ధినీ-యా లక్ష్మీః ధనాదిసంపత్సోఽ
హం, కితవానాంఛలయతాంసంబన్ధిఛలగ్రహః-ఛలేన-గ్రహః ఆగ్రహః- అహమేవ - ద్యూతాదినాజేష్యామీత్యాదిరూపః సో
ఽహంతితిక్షూణామిత్యాదిషుఆశ్రయాశ్రయిభావసంబన్ధార్థాషష్ఠీ - తితిక్షాక్షమా - సాచ- మనోవికారహేతౌసత్యవికృత
మనస్త్వం-సత్త్వవతామిత్యత్రాతిశాయనేమతుప్ సత్త్వగుణప్రచురాణామిత్యర్థః- తేషాం-య-త్సత్త్వం-తదహమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁
తథా-ఓజస్వినా-మోజ-స్సహస్వినాం-సహః బలినాంబలం-అత్ర- ఓజఇన్ద్రియపటుత్వం - సహోధారణసామర్థ్యంబలం
శారీరం, సాత్వతాంభాగవతానాం- సాత్వతంపఞ్చరాత్రోక్తంకర్మ, పఞ్చకాలానుష్ఠేయం, త , దహంనవమూర్తీనాంమ
త్స్యాద్యాత్మాన్తానాంనవానాంమూర్తీనాం-యా-ఆదిమూర్తి- ర్మూలభూతామూర్తిః-పరాసర్వకారణభూతా - సాఽ
హం-మత్స్యాదిమూర్తిరూపేణావిర్భావానుగుణంయత్సామర్థ్యం తత్ మదవినాభూతమిత్యర్థః-అర్థాన్తరాభావాత్-
భావిన్యాః కల్కిమూర్తేరవివక్షయానవమూర్తీనామిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ గన్ధర్వాణాంమధ్యే-విశ్వావసుః, అప్సరసాం
మధ్యే-పూర్వచిత్తి-రహ-మితిసంబన్ధః-భూధరాణాంపర్వతానాం , యత్-స్థైర్యం, తదసాధారణం, త-దహం-తథా-భువః,
పృథివ్యాః-య-దసాధారణం-గన్ధమాత్రమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యశ్చా-పాంపరమః సర్వరసకారణం-రసః , సచా-హమ్, తేజిష్ఠా
నాంఅతితేజసాం, విభావసురహం, విభావసోర్యత్తేజోరూపంతదహమిత్యర్థః« వసూనామస్మిహవ్యవాడి ,, తివిభావసోర్వి

భూతిత్వస్యపూర్వమేవోక్తత్వాత్ , పృథివ్యాభూతాసాధారణగన్ధాదేర్వి భూతిత్వవర్ణనప్రకరణానుగుణ్యాచ్చ-సూర్యా
దీనాం-యా-ప్రభా,సాఽహం,శబ్దః-ఆకాశాసాధారణగుణః-సోఽహం,కింబహునా,సర్వోఽపీన్ద్రియాణాం,యో,విషయః-
పరఃఉత్కృష్టః-సోహం-స్వర్గాభిప్రాయకమిదమ్ ॥ ౩౪ ॥ బ్రహ్మణ్యానాం,బ్రహ్మకులేసాధవో బ్రహ్మణ్యాః తేషాం
మధ్యే,బలిర్వైరోచనిః-అర్జునః పార్థః-భూతానాం,స్థిత్యాది- రహం-మదధీనఇత్యర్థః-ప్రతిసంక్రమఃప్రళయః ॥ ౩౫ ॥
గత్యాదయఃపఞ్చకర్మేన్ద్రియవ్యాపారాః , స్పర్శాదయోజ్ఞానేన్ద్రియాణాం , తేచాహమిత్యర్థః-తత్ర,గతిఃపాదేన్ద్రియస్య,
ఉక్తిర్వాగిన్ద్రియస్య , ఉత్సర్గఃపాయోః , ఉపాదానంపాణేః , గత్యాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః , ఆనన్దఉపస్థస్య - స్ప
ర్శశ్చలక్షణంచతయోస్సమాహారః , లక్షణందర్శనం - ఆస్వాదశ్చ , శ్రుతిశ్చ - అవఘ్రాణంచ , తేషాంసమాహారస్త
ద్వత్-తత్ర-స్పర్శఃత్వగిన్ద్రియస్య,లక్షణంచక్షుషః-ఆస్వాదోరసనేన్ద్రియస్య,శ్రుతిఃశ్రోత్రస్య , అవఘ్రాణంఘ్రాణేన్ద్రియస్య,
నకేవలంవిషయవ్యాపారా ఏవమద్విభూతయః అపిత్విన్ద్రియాణ్యపీత్యాహ ॥ సర్వేన్ద్రియేన్ద్రియం , సర్వేషామిన్ద్రి
యాణాం , ఇన్ద్రియమహం , సర్వేన్ద్రియప్రవర్తకోఽహమిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ పృథివ్యాద్యసాధారణానాంగన్ధా
దీనామాత్మవిభూతిత్వముక్తం - అథాశ్రయాణామపితద్విభూతిత్వమాహ ॥ పృథివీతి ॥నకేవలం - పృథివ్యాదీనామేవ-కింతు,
తత్కారణానామపీత్యాహ॥అహంమహానితి॥అహమహంకారః-మహాన్‌మహత్తత్త్వం-వికారఃఅహఙ్కారవికారరూపా
ణ్యేకాదశేన్ద్రియాణి-దృష్టాన్తార్థమిదం- తేషాంసర్వేన్ద్రియమేన్ద్రియమిత్యనేనైవాత్మవిభూతిత్వోక్తేః-అవ్యక్తమచిత్సమష్టిః - పు
రుషశ్చిత్సమష్టిః,రజస్సత్త్వంతమశ్చాచిత్సమష్టేర్గుణాః-పరంముక్తాత్మస్వరూపమ్ ॥ ౩౭ ॥ నకేవలమేతానితత్త్వాన్యేవాహ
మపితేషాంగణనం - లక్షణతోజ్ఞానం - తత్ఫలభూతంయథావస్థితతత్తద్వస్తుస్వరూపస్వభావనిశ్చయాత్మకజ్ఞానంచా -హ
మేవేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అనుక్తసంగ్రహాభిప్రాయేణాహ॥మయేతి॥ఈశ్వరేణాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రా-మయా,అతఏవ-మ

ష్ఠానామివభాసుః । ప్రభాసూర్యేన్దుతారాణాంశబ్దోఽహంనభసఃపరః॥ ౩౪ ॥బ్రహ్మణ్యానాంబలిరహంవీ
రాణామహమర్జునః । భూతానాంస్థితిరుత్పత్తిరహంవైప్రతిసంక్రమః॥౩౫॥ *గత్యుత్సర్గోపాదానమానన్దః
స్పర్శలక్షణమ్।ఆస్వాదశ్రుత్యవఘ్రాణమహంసర్వేన్ద్రియేన్ద్రియమ్॥ ౩౬ ॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిర
హంమహాన్ । వికారఃపురుషోఽవ్యక్తంరజస్సత్త్వంతమఃపరమ్ ॥ అహమేతత్ప్రసంఖ్యానంజ్ఞానంతత్త్వవి
నిశ్చయః॥ ౩౭ ॥మయేశ్వరేణజీవేనగుణేనగుణినావినా।సర్వాత్మనాఽపిసర్వేణనభావోవిద్యతేక్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥
సంఖ్యానంపరమాణూనాంకాలేనక్రియతేమయా।నతథామేవిభూతీనాంసృజతోఽణ్డానికోటిశః॥ ౩౯ ॥తేజ
శ్శ్రీఃకీర్తిరైశ్వర్యంహ్రీస్త్యాగస్సౌభగంయశః।వీర్యంతితిక్షావిజ్ఞానంమన్త్రోయత్రసమేఽంశకః॥౪౦॥ఏతాస్తే

చ్ఛరీరభూతేనజీవేన గుణేనసత్త్వాదినా - గుణినాతదాశ్రయభూతాచిద్ద్రవ్యేణవినా ॥ గుణేనంవిశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాసమష్టి
వ్యష్టిరూపేణా-తఏవ - సర్వేణసర్వకార్యాత్మనాఽవస్థితేన - క్వచిదపివస్తు- భావో-నవిద్యతే- భావశబ్దోఽత్రసత్తాపరః-
సర్వమపిచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకంవస్తుమదవినాభూతంమన్నియామ్యమేవేత్యర్థః “ నతదస్తి వినాయత్స్యాన్మయా
భూతంచరాచరమ్ ” మిత్యస్యార్థోఽత్రాభిహితః ॥ ౩౮ ॥ నను విశేషతః పూర్వవత్ సర్వావిభూతయః కిం నోచ్యన్త ఇత్య
తఆహ ॥ సఙ్ఖ్యానమితి ॥ మయాసర్వజ్ఞేన-కాలేన-పరమాణూనాంపార్థివానాం-సఙ్ఖ్యానంవా - క్రియేత-నతు-మమ-విభూతీ
నాం- తత్ర హేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ కోటిశోఽణ్డానిసృజత ఇతి అణ్డాన్యేవానన్తాన్యన్యగణయితుమశక్యాని - కింపునస్త్వ
ణ్డాన్తర్గతానివస్తూన్య - తోనవిశేషతోనిరూపయితుంశక్యన్తే “ నాన్తోఽస్తిమమదివ్యానాంవిభూతీనాంపరన్తప ” ,, త్య
ర్థఉక్తః ॥ ౩౯ ॥ నను విశేషతోనిరూపణాభావేతత్తద్విభూతిభూతవస్తు-నజ్ఞాతమేవస్యాదిత్యాశఙ్కాయాంలక్షణన్త
జ్ఞాపయతి ॥ తేజఇతి ॥ యత్రపదార్థే- తేజఆదయ - స్తదన్యతమోవా-స-మేమమాం-శకఃఅంశభూతః-మహాచిన్త్యశక్తేర్వి
యామైకదేశోమద్విభూతిభూతఇతియావత్-యద్వా - శరీరభూతఇత్యర్థః “ విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగత్ ” “ శరీరమప్యంశఇతి”
అంశోనానావ్యపదేశాత్ ,, దిత్యత్రాభాష్యకారైః - తత్తత్తేజఃవర్చః-శ్రీఃకాన్తిఃకీర్తిఃప్రథా - ఐశ్వర్యంసంపత్-హ్రీర్ల
జ్జా-త్యాగఃసత్పాత్రేవిత్తాదిత్యాగః - సౌభగంసౌన్దర్యం - భగోభాగ్యం - వీర్యంసత్యప్యభిభవహేతావనభిభూతత్వం-తి
తిక్షాక్షమా - విజ్ఞానంయథావస్థితతత్తద్వస్తువిజ్ఞానం- మన్త్రః శ్రీమదష్టాక్షరమన్త్రః “ మన్త్రాణాంప్రణవస్త్రివృ ” దిత్యు
క్తోవా-మన్త్రఃఆలోచనంహితాహితపర్యాలోచనంవా , అనేన “ యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వంశ్రీమదూర్జితమేవవేత్యాద్యర్థఉ
క్తః ॥ ౪౦ ॥ విభూతినిరూపణంనిగమయతి॥ ఏతాఇతి ॥సంక్షేపేణసంగ్రహేణ-యద్వా-సంక్షిప్య తేసంగృహ్యతేఅనే
నేతిసంగ్రహఃసంగ్రాహకంలక్షణం- తేన-సర్వా - విభూతయ -స్తేతుభ్యం - కీర్తితాః - ఏతేసర్వేపదార్థాః-మనోవికారాః

త్సంకల్పమాత్రజన్యా ఇతి - యథాయథావత్ - వాచా వేదేనా - భిధీయతే “ తదైక్షత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత ,, త్యాదిరూపయా వాచా - అభిధీయత ఇత్యర్థః - అనేన విభూతిత్వం నిరుక్తమ్ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ ఏవం విధానన్తవిభూతివిశిష్టం మాం సర్వేన్ద్రియాదినియమనేనోపాస్స్వేత్యాహ ॥ వాచం యచ్ఛేతి ॥ వాగాదీనాం నియమనం నామానర్థావహేభ్యో వ్యాపారేభ్యో నివర్తనం - ప్రాణంచ - ఇన్ద్రియాణిచ - తాని - ద్వంద్వత్వాత్పరవల్లిఙ్గత్వం - తత్ర - వాఙ్నియమో నామాసదాలాపవర్జనం - మనోనియమనం అసదభిధ్యానవర్జనం “ జాత్యాశ్రయనిమిత్తదుష్టాన్నాదినా ప్రాణవృత్తివర్జనం ప్రాణనియమనం,, పూరకకుమ్భకరేచకాద్యుపాయేన స్వవశీకరణం వా - ఆత్మాన - మాత్మనా - యచ్ఛ - అపాయేషు నప్రవర్తయేయమితి స్వాత్మానం స్వయమేవ యచ్ఛ - సవిభూతికం మామేవోపాస్స్వేతి భావః - ఏవంచేదుభయో - ఉధ్వనేసంసారాధ్వపరిభ్రమాయ - న కల్పతే ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ఉక్తాకరణే క్షతిమాహ ॥ యోవా ఇతి ॥ అసంయచ్ఛన్ నసంయచ్ఛేత్ - తర్హి - తస్య - వ్రతాదిక - మామఘటస్యామ్బువత్ - ఆమఘటోఽపక్వఘటః - స్రవతి - గళితం భవతి ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ యత ఏవం - తస్మా - ద్వాఙ్మనః ప్రాణాన్ మద్భక్తియుక్తయా - బుద్ధ్యా - నియచ్ఛేత్ తతో నియమనా - త్పరిసమాప్యతే మోక్షోపాయస్సంపూర్ణో భవతి ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
ఏకాదశాధ్యాయాదౌ “ వర్ణాశ్రమశుభాచారమకామాత్మా సమాచరే ,, దితి వర్ణాశ్రమానుగుణానామాచారాణాం

కీర్తితాస్సర్వాస్సంక్షేపేణ విభూతయః । మనోవికారా ఏవైతే యథా వాచాఽభిధీయతే ॥ ౪౧ ॥ వాచం యచ్ఛ మనో యచ్ఛ యచ్ఛ ప్రాణేన్ద్రియాణిచ । ఆత్మానమాత్మనా యచ్ఛ న భూయః కల్పసేఽధ్వనే ॥ ౪౨ ॥ యో వై వాఙ్మనసీ సమ్యగసంయచ్ఛన్ధియా యతిః । తస్య వ్రతం తపో దానం స్రవత్యామఘటామ్బువత్ ॥ ౪౩ ॥ తస్మాన్మనో వచః ప్రాణాన్నియచ్ఛేన్మత్పరాయణః । మద్భావయుక్తయా బుద్ధ్యా తతః పరిసమాప్యతే ॥ ౪౪ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యస్త్వయాఽభిహితః పూర్వం ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । వర్ణాశ్రమాచారవతాం సర్వేషాం ద్విపదామపి ॥ ౧ ॥ యథానుష్ఠీయమానేన త్వయి భక్తిర్నృణాం భవేత్ । స్వధర్మేణారవిన్దాక్ష తత్సమాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨ ॥ పురా కిల మహాబాహో ధర్మం పరమకం ప్రభో । యత్తేన హంసరూపేణ బ్రహ్మణేఽభ్యాత్థ మాధవ ॥ ౩ ॥ స ఇదానీం సుమహతా కాలేనామిత్రకర్శన । న ప్రాయో భవితా మర్త్యలోకే ప్రాగనుశాసితః ॥ ౪ ॥ వక్తా కర్తాఽవితా నాన్యో ధర్మస్యాచ్యుత తే భువి । సభాయామపి వైరిఞ్చ్యాం యత్ర మూర్తిధరాః కళాః ॥ ౫ ॥ కర్త్రాఽవిత్రా ప్రవక్త్రా చ భవతా మధుసూదన । త్యక్తే మహీతలే దేవ వినష్టం కః ప్రవక్ష్యతి ॥ ౬ ॥ తత్త్వం నస్సర్వధర్మజ్ఞ ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । యథా యస్య విధీయేత తథా వర్ణయ మే ప్రభో ॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్వభృత్యముఖ్యేన పృష్టస్స భగవాన్ హరిః । ప్రీతః క్షేమాయ మర్త్యానాం ధర్మాన్ ఆహ సనాతనాన్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ధర్మ్య ఏష

భగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠేయత్వముక్తం - తత్ప్రకారముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి ॥ యస్త్వయేతి ॥ వర్ణాశ్రమాచారవతాం వర్ణానుగుణాచారయుక్తానాం - ఆశ్రమానుగుణాచారయుక్తానాంచ - సర్వేషాం - ద్విపదాం - త్వద్భక్తిలక్షణో - ధర్మ - స్త్వత్ప్రాప్తిసాధన - స్త్వయా అభిహిత - ఇత్యుక్తానువాదః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తత్ర పృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథాఽనుష్ఠితేన - స్వధర్మేణ స్వస్వవర్ణాశ్రమానుగుణేన - ధర్మేణ - త్వయి - భక్తి - ర్భవేత్ - తదనుష్ఠానప్రకారాత్మకం వస్తు - మహ్యం - మాఖ్యాతు - మర్హసి ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ నను పదేష్టృపరంపరైవ తజ్జ్ఞాయతే కిమితి మాం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పురేతి ॥ యత్ - పరమకం - పరమశ్చాసౌ కం సుఖరూపశ్చ - తం ధర్మం - హంసరూపేణ - బ్రహ్మణే - అపిశబ్దాత్సనకాదిభ్యోఽపి - ఆత్థ ఉపదిష్టవానసి ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ స ధర్మః - హే అమిత్రకర్శన - ప్రా - క్త్వయా - అనుశాసితో వివిచ్య జ్ఞాపితః - ఇదానీ - మతిమహతా - కాలేన - మర్త్యలోకే - ప్రాయశో - న భవితా - విచ్ఛిన్నో బభూవేత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ అత ఏవ - తస్య ధర్మస్య, వక్తా ఉపదేష్టా, కర్తా - అవితా రక్షితా - హే అచ్యుత - త్వత్తో - అన్యో - భువి - నాస్తి న దృశ్యత ఇత్యర్థః మాస్తు భువ్యూర్ధ్వలోకేషు తు స్యాదత ఆహ ॥ సభాయామపీతి ॥ సభాం విశినష్టి ॥ యత్ర మూర్తిధరాః కలా ఇతి ॥ కళాః విద్యాః, మూర్తిధరాః విగ్రహధారిణ్యః, సన్తి, వైరిఞ్చ్యాం సభాయామపి వక్తా కర్తాఽవితా వా నాస్తీతి సంబన్ధః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ యద్యధునా త్వం న కథయసి తర్హి, కర్త్రా, వక్త్రా - అవిత్రా చ - త్వయా, త్యక్తే, ఽస్మిన్మహీతలే - వినష్టం విచ్ఛిన్నం - కః ప్రవక్ష్యతి న కోఽపి - అతస్త్వమేవోపదిశేతి భావః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తమేవాహ ॥ తత్త్వమితి ॥ హే సర్వధర్మజ్ఞ, నః కర్తా వక్తా అవితా చ - త్వం, నోఽస్మభ్యం, త్వద్భక్తిలక్షణోపయుక్తః, యథా యదఙ్గకలాపయుక్తో, యస్య, వర్ణినః, ఆశ్రమిణశ్చ, విధీయతే - తథా - వర్ణయ - మే ప్రభో మమ స్వామిన్ ✻ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✻ పృష్టమనువర్ణయితుకామః స్తువన్ప్రశ్న

మభినన్దతి॥ధర్మ్య ఇతి॥తవలోకహితైకకారిణః-ఏషప్రశ్నః,ధర్మ్యఃహితాచరణరూపధర్మాదనపేతః తత్ర హేతుత్వేన ప్రశ్నం విశినష్టి॥వర్ణాశ్రమాచారవతాం-నృణాం,నిశ్శ్రేయసకరఃముక్తిసాధనః,ప్రశ్నస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వం ఉత్తరజ్ఞానానుష్ఠానాదిపరంపరయేత్యవగన్తవ్యం , హేఉద్ధవ-తంభక్తియోగానుగ్రాహకం , వర్ణాశ్రమానుగుణంధర్మం-మేమత్తః - నిబోధజానీహి ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ వర్ణానాముత్పత్తింతద్ధర్మభేదంచవివక్షుస్తావత్కృతయుగేవర్ణస్తద్ధర్మశ్చైకఏవేత్యాహ॥ ఆదావితి॥ఆదౌకృతయుగే-చతుర్యుగసహస్రారమ్భకృతయుగే - నృణాం - వర్ణః , హంసఇతి-స్మృతః-హంసఇతిబ్రాహ్మణవర్ణసంజ్ఞా - సఏకఏవ-నతుక్షత్రియాదయస్సన్తీత్యర్థః - కృతమితినామనిర్వక్తి ॥ కృతకృత్యాఇతి ॥ జాత్యాహంసత్వజాత్యైవ-యస్మాత్-కృతకృత్యాః - తస్మాత్ - తద్యుగం-కృతమితి-విదుః - హంసజాత్యుత్పత్తిమాత్రేణైవకృతకృత్యతావహత్వంతస్మిన్కృతశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమిత్యర్థః - అనేనతద్యుగసంభవానాంహంసానాంనకర్తవ్యాంశోఽస్తీతిసూచితమ్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ కించ॥విధాయకాభావాదపితదానీంనాన్యత్కర్మాస్తీత్యాహ ॥ వేదఇతి ॥ తదా - ప్రణవఏవవేదః-నతుత్రయీతిభావః-ధర్మశ్చ- మనోవిషయోఽహమేవ-వృషరూపధృక్చతుష్పాత్ - నక్రియావిశేషోయజ్ఞాదిః - అత,స్తే,కేవలం-తపోనిష్ఠాః , ధ్యానయోగనిష్ఠాః-హంసంవిశుద్ధం,నిరస్తనిఖిలదోషం-మాం-ఉపాసతే,అత,స్తేఽపి-ముక్తకిల్బిషాః,అహమివతేఽపిహంసాఇతిభావః ✻ ॥౧౧॥ ✻ పశ్చాత్త్రేతాయుగప్రవేశేతు-హేమహాభాగ-మమ హృది-యః - ప్రణవః-తస్మాత్ - త్రయీఋగ్యజుస్సామరూపా-త్రయోఽవయవాయస్యాస్సా - విద్యా వేదవిద్యా - ప్రాదుర్బభూవ-తస్యానిత్యత్వాత్ప్రాదుర్బభూవేత్యుక్తం - తస్యాస్త్రయ్యావిద్యాయాస్సకాశాత్ - హౌత్రాధ్వర్యవౌద్గాత్రైస్త్రిరూప, స్త్రయాణాంఋగ్యజుస్సామమన్త్రాణాం , వృత్ వర్తనం -కరణతయాయస్మిన్నితివాత్రివృత్ - స- మఖోయజ్ఞః - అహమిత్యాత్మమఖయోస్సామానాధికరణ్యమాత్మాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్త్వనిబన్ధనం-త్రేతాప్రభృతియజ్ఞాదిరూపోధర్మస్తద్విధాయకోవేదశ్చాసీదిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ యతఏవ-మతఏవ- వి

తవప్రశ్నో హి నిశ్శ్రేయసకరో నృణామ్।వర్ణాశ్రమాచారవతాంతముద్ధవనిబోధమే॥ ౯ ॥ ఆదౌకృతయుగేవర్ణో నృణాంహంసఇతిస్మృతః। కృతకృత్యాఃప్రజాజాత్యాతస్మాత్కృతయుగంవిదుః ॥ ౧౦ ॥ వేదఃప్రణవఏవాగ్రేధర్మోఽహంవృషరూపధృక్ । ఉపాసతేతపోనిష్ఠాహంసంమాంముక్తకిల్బిషాః ॥ ౧౧ ॥ త్రేతాముఖేమహాభాగప్రాణాన్మేహృదయాత్త్రయీ।విద్యాప్రాదురభూత్తస్యాఅహమాసంత్రివృన్మఖః॥ ౧౨ ॥విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రాముఖబాహూరుపాదజాః । వైరాజాత్పురుషాజ్జాతాయఆత్మాచారలక్షణాః॥ ౧౩ ॥ గృహాశ్రమోజఘనతోబ్రహ్మచర్యంహృదోమమ । వక్షస్థలాద్వనేవాసోన్యాసశ్శీర్షణిసంస్థితః॥ ౧౪ ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాంచజన్మభూమ్యనుసారిణీః।✻ ఆసన్ప్రకృతయోనౄణాంనీచైర్నీచో✻త్తమో✻త్తమైః॥ ౧౫ ॥శమోదమస్తపశ్శౌ

ప్రాదయ-శ్చత్వారో-వర్ణాః - ఆత్మాచారఃస్వధర్మః - లక్షణంజ్ఞాపకో-యేషాంతే, వైరాజాత్ విరాట్ఛబ్దవాచ్యానిరుద్ధప్రసూతాచ్చతుర్ముఖాదే , జ్జాతాః , ఆసన్నితిశేషః , బ్రాహ్మణాదీనాంవైరాజముఖాదిభ్యఃప్రసూతత్వం నామవేదప్రవచనాదిరూపముఖాదివ్యవహారావలమ్బిత్వమ్ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ అథాశ్రమాణాముత్పత్తిమాహ॥ గృహాశ్రమఇతి ॥ మమచతుర్ముఖశరీరకస్య , జఘనతః , గృహాశ్రమః-హృదో , బ్రహ్మచర్యం - న్యాసఃసంన్యాసః-శీర్షణిశిరసిస్థితఃఆశ్రితఇత్యర్థః , వర్ణానాంజాతిరూపత్వాదాశ్రమాణాంచ క్రియాత్మకత్వాత్తేషామాశ్రమైర్వినాపృథగుత్పత్త్యనుపపత్తేరాశ్రమాణాం నృణాముత్పత్తేస్సృష్టిప్రకరణేష్వన్యథైవోక్తత్వాన్ముఖ్యోత్పత్త్యసంభవాత్ ముఖజఘనాద్యవయవగతవేదవాదాదిసీచోత్తమభావాదిరూపధర్మావలమ్బిత్వరూపైవోత్పత్తిరవగన్తవ్యా,అతఏవజాతాఇత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తేషాంస్వభావవిశేషానాహ ॥ వర్ణానామితి ॥ జన్మభూమయోజన్మదేశాః-తత్ర-వర్ణానాంజన్మదేశాముఖబాహూరుపాదాః-జఘనహృద్వక్షశ్శిరాంసీత్యాశ్రమాణాం - తదనుసారిణ్యఃతద్గతధర్మానుసారిణ్యః హేతుగర్భమిదం - అతః-నీచైఃఅవమైః - జన్మదేశైః- ర్నీచాః-ఉత్తమైః-రుత్తమాః,ప్రకృతయస్స్వభావా,ఆసన్ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తత్తత్స్వభావప్రయుక్తాన్ధర్మానాహ॥ శమఇతి ॥ఇమాశ్శమాదయః-బ్రహ్మప్రకృతయఃబ్రహ్మవర్ణస్వభావప్రయుక్తాః,అతఏవ “ బ్రహ్మకర్మస్వభావజ,, మితిగీతం,బ్రాహ్మణాదీనాంస్వభావో నామబ్రాహ్మణాదిజన్మహేతుభూతప్రాచీనకర్మవిశేష - స్తదనుసారిబుద్ధివిశేషోవా - తస్యశమాదీన్ప్రతిహేతుత్వం సత్త్వాదిగుణోద్రేకాపాదనతత్ప్రయుక్తశమాదివిషయరుచిజననద్వారైవ - బ్రాహ్మణస్యస్వభావప్రభవోరజస్తమోభిభవేనోద్భూతసత్త్వగుణః - క్షత్రియస్యస్వభావప్రభవస్తుసత్త్వతమోఽభిభవేనాత్యుద్రిక్తరజోగుణః - వైశ్యస్యతుసత్త్వరజోఽభిభవేనాల్పోద్రిక్తతమోగుణః - శూద్రస్యస్వభావప్రభవస్తురజస్సత్త్వాభిభవేనాత్యుద్రిక్తతమోగుణః - ఏభిఃస్వభావప్రభవైః గుణైశ్శమాదిరుచిః , యద్యపిశమాదయోముముక్షూణాంవర్ణానాంసాధారణా , స్తథాఽపి , బ్రాహ్మణస్యసత్త్వోద్రేకస్య

స్వాభావికత్వేన శమదమాదయః సుఖోపాదానా ఇతి కృత్వా తస్య శమాదయః ప్రకృతయ ఇత్యుక్తం - క్షత్రియవైశ్యయోస్తు స్వతో రజస్తమః ప్రధానత్వేన శమాదయో దుఃఖోపాదానా ఇతి కృత్వా న తత్ప్రకృతయ ఇత్యుక్తమిత్యవగన్తవ్యం ॥ తత్ర-శమో నామా - నర్థావహేభ్యో విషయేభ్యో బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - దమోఽన్తఃకరణనియమనం - తపో - భోగనియమనరూపః శాస్త్రప్రసిద్ధః కాయక్లేశః - శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా - సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా అలంబుద్ధిః, క్షాన్తిః పరైః పీడ్యమానస్యాప్యవికృతచిత్తతా - ఆర్జవం పరేషు మనోఽనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం - దయా పరదుఃఖాసహిష్ణుతా-సత్యం యథాదృష్టవిషయం భూతహితరూపవచనమ్ * ॥ ౧౬ ॥ * తేజః పరైరనభిభవనీయత్వం - బలం పరాభిభవనసామర్థ్యం - ధృతిరారబ్ధే కర్మణి విఘ్నోపనిపాతేఽపి తత్సమాపనసామర్థ్యం - శౌర్యం యుద్ధే నిర్భయప్రవేశసామర్థ్యం-తితిక్షా శస్త్రఘాతాదిప్రయుక్తవ్యథాసహనం - ఔదార్యమాత్మీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనపర్యన్తత్యాగబుద్ధిః - ఉద్యమం-ఉత్తరోత్తరమైశ్వర్యాధిక్యాపాదనానుగుణవ్యాపారః, స్థైర్యముపాశ్రితే సంగ్రామే ఆత్మమరణనిశ్చయేఽపి పలాయనాదిరాహిత్యం-బ్రహ్మణ్యం బ్రహ్మకులహితకరత్వం ఐశ్వర్యం స్వవ్యతిరిక్తసకలజననియమనసామర్థ్యమ్ * ॥ ౧౭ ॥ * ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థే సత్యతానిశ్చయః - దాననిష్ఠా దానశీలత్వం - అదమ్భోఽవఞ్చనం - అర్థోపచయే విత్తవృద్ధౌ సత్యామప్య-తుష్టిరనలంబుద్ధిః * ॥ ౧౮ ॥ * ద్విజానాం-గవాం-దేవానాం చా-మాయయా-శుశ్రూషణం-దైవాల్లబ్ధేన సన్తోషశ్చ * ॥ ౧౯ ॥ * స్తేయం చౌర్యం - నాస్తిక్యమవిశ్వాసః - శుష్కవిగ్రహః నిర్హేతుకవిరోధః - కామస్సన్నిహితేషు విషయేషు అననుభూతత్వానవస్థితిః - క్రోధః సతి కామవిరోధే తదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః - తర్షః అర్థకామతృష్ణా - అన్తేవసాయినాం చణ్డాలా

చ సన్తోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । మద్భక్తిశ్చ దయా సత్యం బ్రహ్మప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౬ ॥ తేజో బలం ధృతిః శౌర్యం తితిక్షౌదార్యముద్యమః । స్థైర్యం బ్రహ్మణ్యమైశ్వర్యం క్షత్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౭ ॥ ఆస్తిక్యం దాననిష్ఠా చ * అదమ్భో విప్రసేవనమ్ । అతుష్టిరర్థోపచయైర్వైశ్యప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౮ ॥ శుశ్రూషణం ద్విజగవాం దేవానాం చాప్యమాయయా । తత్ర లబ్ధేన సన్తోషశ్శూద్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౯ ॥ అశౌచమనృతం స్తేయం నాస్తిక్యం శుష్కవిగ్రహః । కామః క్రోధశ్చ తర్షశ్చ స్వభావోఽన్తేవసాయినామ్ ॥ ౨౦ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమకామక్రోధలోభతా । భూతప్రియహితేహా చ ధర్మోఽయం సార్వవర్ణికః ॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయం ప్రాప్యానుపూర్వ్యాజ్జన్మోపనయనం ద్విజః । వసన్గురుకులే దాన్తో బ్రహ్మచారీ యతవ్రతః ॥ ౨౨ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షబ్రహ్మసూత్రకమణ్డలూన్ । జటిలోఽధౌతదద్వాసోఽరక్తపీఠః కుశాన్దధత్ ॥ ౨౩ ॥ స్నానభోజనహోమేషు జపోచ్చారే చ వాగ్యతః । నచ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి కక్షోపస్థగతాన్యపి ॥ ౨౪ ॥ రేతో నావకిరేజ్జాతు బ్రహ్మవ్రతధరస్స్వయమ్ । అవకీర్ణి విగాహ్యాప్సు జితాసుస్త్రిపదీం జపేత్ ॥ ౨౫ ॥ అగ్న్యర్కాచార్యగోవిప్రగురువృద్ధసు

దీనాం అవర్ణినామనాశ్రమిణాం చ-స్వభావ ఇత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * అథ సర్వవర్ణానాం సాధారణాన్ధర్మానాహ ॥ అహింసేతి ॥ సార్వవర్ణికః - సార్వాశ్రమికశ్చేత్యపి బోధ్యమ్ * ॥ ౨౧ ॥ * అథాశ్రమధర్మవిశేషాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచారిణో ధర్మానాహ ॥ ద్వితీయమిత్యాది ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఆనుపూర్వ్యాద్గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమేణ-ద్వితీయముపనయనాఖ్యం జన్మ-ప్రాప్య,గురుకులే-వసన్,దాన్తః జితాన్తఃకరణః బ్రహ్మ వేదం చరతి గచ్ఛతి అధ్యయనేన ప్రాప్నోతీతి తథా,యతవ్రతః స్వాశ్రమోక్తేషు వ్రతేషు నియతః * ॥ ౨౨ ॥ * మేఖలాదీన్-అక్షాంశ్చ,దధత్ బిభ్రాణః-తత్రాక్షశబ్దేనాక్షమాలా వివక్షితా,బ్రహ్మసూత్రం యజ్ఞోపవీతం - జటిలః అనభ్యఙ్గాదినా బద్ధజటః - అధౌతదద్వాసః, అధౌతాః-దతో దన్తాః, వాసాంసి వస్త్రాణి చ-యస్య సః,స చాసావరక్తోఽపీఠశ్చ తథా-కౌతుకాదినా రక్తాని పీతాని చ వాసాంసి న ధారయేదిత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * ఉచ్చారో మూత్రపురీషోత్సర్జనం జపశ్చోచ్చారశ్చ , అనయోస్సమాహారో జపోచ్చారం , తస్మిన్స్నానాదిసమయేషు, వాగ్యతః మౌనీ భవేదిత్యర్థః - కక్షగతాన్యుపస్థగతాన్యపి రోమాణి నఖాంశ్చ , నచ్ఛిన్ద్యాత్ , నఖానాం కక్షోపస్థగతత్వాసంభవాత్ తత్సామర్థ్యాత్ సమస్తానామపి రోమ్ణాం విశేషణమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * జాతు కదాచిదపి-బుద్ధిపూర్వకం- రేతో-నావకిరేత్-యతస్స్వయం-బ్రహ్మవ్రతధరః బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః-అగృహస్థ ఇతి యావత్ - యది కథంచిదవకీర్ణిస్స్యాత్-తర్హి అప్సు-అవగాహ్య స్నాత్వా,యతాసుః నియమితప్రాణః-కృతప్రాణాయామ ఇత్యర్థః, త్రిపదీం సావిత్రీం-అష్టోత్తరసహస్రం, జపేత్-తావతా త్రిపదీజపేన-శుద్ధిరిష్యతే * ॥ ౨౫ ॥ * అగ్నీతి ॥ ద్వే చ సన్ధ్యే శుచిః,అగ్న్యాదీన్ , సుపాసీత సమాహితచిత్తో, యతవాక్ మౌనీభూత్వా-జపన్,సావిత్రీమితి శేషః,తత్రాగ్న్యుపాసనమగ్నిహోత్రహోమేనా-ర్కోపాసనం సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తిపరమపురుషధ్యానాత్మకం,గవాముపా

సనంతృణప్రదానకణ్డూయనాదిభిస్సేవా-గుర్వాదీనాముపాసనంప్రణామపాదసంవాహనాదిసేవా ॥ ౨౬ ॥ ఆచార్యమితి ॥ మాంవిజానీయాత్ మద్దృష్ట్యైవ ఉపాసీత - కర్హిచిదపి నావమన్యేత నావజానీయాత్ మర్త్యబుద్ధ్యా-నాసూయేత నదోషానావిష్కుర్వీతచ - యతో - గురుః-సర్వదేవమయః, సర్వదేవతాప్రచురదృష్ట్యోపాస్యమానః. ఆత్మనస్సర్వదేవతాప్రాచుర్యం సర్వదేవతాశరీరకత్వేన తథాచశ్రుతిః "సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా" ఇతి ॥ ౨౭ ॥ కించ ॥ సాయమితి ॥ భైక్షంభిక్షాలబ్ధమన్నాదికం - యచ్చాన్యదపిస్వోపభోగ్యమనిషిద్ధం-త-త్సమాదాయ - తస్మై ఆచార్యాయ, నివేదయేత్-తత్పురతోనిదధ్యాదిత్యర్థః-తత-స్తేనాచార్యేణా-నుజ్ఞాతం - స్వయముపయుఞ్జీత ఉపయుక్తంకుర్యాత్ ॥ ౨౮ ॥ శుశ్రూషమాణ ఇతి నీచవత్ దాసవత్-యాన్తం - పృష్ఠతఃయానేన - నిద్రితమప్రమత్తతయా సమీపశయనేన విశ్రాన్తం పాదసంవాహనాదిభిః-సమీపాసనేనాసీనం-కృతాఞ్జలి - ర్నియోగప్రతీక్షయానాతిదూరావస్థానేనేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంభూతంవ్రతంవృత్తిర్యస్యసః భోగైః రహితః-యావ-ద్విద్యాధ్యయనం-సమాప్యతే- తావదఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం-వ్రతముక్తవిధం - బిభ్రత్ ధారయన్ గురుకులేవసేత్ ॥ ౩౦ ॥ తస్యైవానుష్ఠేయాన్తరమాహ ॥ యద్యసావితి ॥ అసౌబ్రహ్మచారీ - యది-ఛన్దసాంవేదాధ్యయనాదికర్మణాం-ఫలభూతం-బ్రహ్మవిష్టపంబ్రహ్మలోక- మారోక్ష్యన్ ప్రేప్సుః - స్యాదిత్యర్థః-తర్హి స్వాధ్యాయార్థే-బృహద్వ్రతః బ్రహ్మచర్యవ్రతధర ఏవసన్ - గురవేదేహం న్యసేత్ గుర్వధీనంకృత్వాయావజ్జీవంబ్రహ్మవ్రతధర ఏవస్యాదిత్యర్థః-ఏవంచేదయం-నైష్ఠికఇత్యుచ్యతే, అన్యథాతూపకుర్వాణ ఇతివివేకః ॥ ౩౧ ॥ అస్యనైష్ఠికస్యవృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥

రాన్ శుచిః । సమాహిత ఉపాసీత సన్ధ్యేచ యతవాగ్జపన్ ॥ ౨౬ ॥ ఆచార్యం మాంవిజానీయాన్నావమన్యేత కర్హిచిత్ । నమర్త్యబుద్ధ్యాఽసూయేత సర్వదేవమయోగురుః ॥ ౨౭ ॥ సాయంప్రాతరుపానీయ భైక్షం తస్మై నివేదయేత్ । యచ్చాన్యదప్యనుజ్ఞాతముపయుఞ్జీత వాగ్యతః ॥ ౨౮ ॥ శుశ్రూషమాణ ఆచార్యం సదోపాసీత నీచవత్ । యానశయ్యాసనస్థానైర్నాతిదూరే కృతాఞ్జలిః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం వ్రతో గురుకులే వసేద్భోగవివర్జితః । విద్యాసమాప్యతే యావద్బిభ్రద్వ్రతమఖణ్డితమ్ ॥ ౩౦ ॥ యద్యసౌ ఛన్దసాంలోకమారోక్ష్యన్ బ్రహ్మవిష్టపమ్ । గురవే విన్యసేద్దేహం స్వాధ్యాయార్థం బృహద్వ్రతః ॥ ౩౧ ॥ అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేషు మాంపరమ్ । అపృథగ్ధీరుపాసీత బ్రహ్మవర్చస్వ్యకల్మషః ॥ ౩౨ ॥ స్త్రీణాం నిరీక్షణస్పర్శసల్లాపక్ష్వేళనాదికమ్ । ప్రాణినోమిథునీభూతానగృహస్థోఽగ్రతస్త్యజేత్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచమాచమనంస్నానం సన్ధ్యోపాసనమార్జవమ్ । తీర్థసేవా జపోఽస్పృశ్యాభక్ష్యాసంభాష్యవర్జనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వాశ్రమప్రయుక్తోఽయం నియమః కులనన్దన । మద్భావస్సర్వభూతేషు మనోవాక్కాయసంయమః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం బృహద్వ్రతధరో బ్రాహ్మణోఽగ్నిరివజ్వలన్ । మద్భక్తస్తీవ్రతపసా దగ్ధకర్మాశయోఽమలః ॥ ౩౬ ॥ అథానన్తరమావేక్ష్యన్యథాజిజ్ఞాసితాగమః । గురవే దక్షిణాం దత్వా స్నాయా

అగ్నావితిద్వాభ్యాం ॥ అపృథగ్ధీః స్వనిష్ఠభేదరహితః, అగ్న్యాదిష్వన్తరాత్మతయాఽవస్థితమగ్న్యాదిశరీరకంమాం - బ్రహ్మవర్చస్వీ బ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాహితతేజస్సంపన్నః-అకల్మషస్సన్నుపాసీత ॥ ౩౨ ॥ కించ ॥ స్త్రీణామితి ॥ క్ష్వేళనం పరిహాసః-మిథునీభూతాన్ ప్రాణినః-పశుపక్ష్యాదీనపి-అగ్రతస్త్యజేత్ నపశ్యేదిత్యర్థః-యతోఽయం - నగృహస్థః బ్రహ్మవ్రతధరః ॥ ౩౩ ॥ ప్రసఙ్గాత్సర్వాశ్రమసాధారణాన్ ధర్మాన్నాహ ॥ శౌచమితి ॥ శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా-ఆర్జవం పరేషు మనోఽనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం-మనోవాక్కాయానామైకరూప్యం వా-జపః గాయత్ర్యాదిమన్త్రజపః అస్పృశ్యాదీనాంస్పర్శాదివర్జనమ్ ॥ ౩౪ ॥ హేకులనన్దన-సర్వాశ్రమప్రయుక్తః సర్వాశ్రమావస్థానప్రయుక్తః సర్వభూతేషు మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిః-మనోవాక్కాయానాం-సంయమశ్చ-సర్వాశ్రమప్రయుక్త ఇతిసంబన్ధః-తత్ర, మనస్సంయమోనామ అసదనభిధ్యానం-వాక్సంయమస్తు అనృతాహితవృథాలాపాదివర్జనం-కాయసంయమోనిషిద్ధభోగరాహిత్యమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తబ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాయాః ఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ బృహద్వ్రతధరః బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః, బ్రాహ్మణః అధిగతవేదతదర్థః-తీవ్రేణావిచ్ఛిన్నేన-తపసాచ-అగ్నిరివ-జ్వలన్-మద్భక్తః లబ్ధమద్భక్తియోగః - తతఏవ- దగ్ధకర్మాశయః నిరస్తసమస్తప్రతిబన్ధకకర్మతద్వాసనః, అమలః దేహేన్ద్రియప్రకృతిసంబన్ధరూపమాలిన్యరహితః - ముక్తోభవేదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఏవంసమాప్తవిద్యస్యాపి ఛన్దోలోకప్రేప్సోర్వృత్తిరుక్తా - తావద్బ్రహ్మలోకప్రాప్తిస్తతో ముక్తిశ్చేతిసూచితం - అథనైష్ఠికాశ్రమాశక్తస్య సమాప్తవిద్యస్యానన్తరకృత్యమాహ ॥ అథేతి ॥ అథవిద్యాసమాప్త్యనన్తరం జిజ్ఞాసితాగమః అవగతవేదతదర్థః, ఆనన్తరం ఆశ్రమత్రయాన్యతమం-యదా-ఆరోక్ష్యన్ వివిక్షుర్భవతి-తదా-గురవే,దక్షిణాం, దత్వా, తేనా, నుమోదితః అభ్యనుజ్ఞాతః

స్నాయాత్-అభిసమావర్తనాఖ్యం స్నానం కుర్యాత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తతో, గృహం-వనం వా-ఉపవిశేత్, గృహశబ్దో గృహస్థా
శ్రమపరః-వనశబ్దో వానప్రస్థాశ్రమపరః - యది ద్విజోత్తమః బ్రాహ్మణః తర్హి ప్రవ్రజేత్ సంన్యసేద్వా, ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణిక
సాధారణత్వాద్విప్రలాభాయోత్తమశబ్దప్రయోగః - అనేన బ్రహ్మచారిణోఽపి తృతీయతురీయాశ్రమప్రవేశాధికార ఉక్తః
ఆశ్రమాదితి॥ మత్పరః మద్భక్తో-ద్విజః-ఆశ్రమాత్, ఆశ్రమాన్తరం - ప్రవిశే, న్నత్వనాశ్రమ్యవతిష్ఠేత «అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత క్షణ
మేకమపి ద్విజ,, ఇతి చ స్మర్యతే ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తత్ర-యది, గృహార్థీ స్యాత్, తదా, సదృశీమనురూపాం, అజుగుప్సితాం అనిన్దితాం, మ
దుష్టామిత్యర్థః-వయసా యవీయసీమాత్మనో న్యూనవయస్కాం, సమవర్ణాం స్వసజాతీయాం, భార్యా, ముద్వహేత్, అనుక్ర
మాత్, ఆదౌ సవర్ణాం, పశ్చాదితరాం, ముద్వహేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత్ర గృహస్థస్య త్రైవర్ణికస్య సాధారణాన్ధర్మానా
హ॥ ఇజ్యేతి ॥ బ్రాహ్మణస్య విశేషమాహ॥ ప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ యాజనఞ్చ, బ్రాహ్మణస్యైవేతి సంబన్ధః-ప్రతిగ్రహాదిభిర్జీవేదిత్య
ర్థః-ఏవకారేణ ప్రతిగ్రహయాజనాధ్యాపనేషు ద్వితీయతృతీయవర్ణయోర్నాధికార ఇత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తత్ర యది,
ప్రతిగ్రహం, తప ఆదివిఘాతకం-మన్యమానః, స్యాత్-తదా, అన్యాభ్యాం యాజనాధ్యాపనాభ్యామేవ, జీవేత, యది, తయోరపి
దోషదృక్, స్యాత్, తదా-శిలైః స్వామిత్యక్తక్షేత్రస్థకణికాద్యర్జనైర్జీవేత్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ నను శిలవృత్త్యా జీవనం క్లేశావహం ఖ
ల్విత్యత ఆహ ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి॥ క్షుద్రకామాయ, నేష్యతే, కింత్విహ జీవద్దశాయాం, మహతే - కృచ్ఛ్రాయ కాయక్లేశాత్మక
తపసే, ప్రేత్యమృత్వా, అనన్తసుఖాయ చేష్యతే ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయం స్తన్నిష్ఠస్య ఫలమాహ॥ శిలేతి॥ ఉఞ్ఛః కణ
శ ఆదానం, విరజం నైర్మల్యావహం-ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితం - మహాన్తం మహాఫలం, జుషాణః అనుతిష్ఠన్ మయి, అర్పితః స

దుర్వసు మోదితః॥ ౩౭ ॥ గృహం వనం వోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వా ద్విజోత్తమః । ఆశ్రమాదాశ్రమం గచ్ఛేన్నాన్యథా మత్పరశ్చరేత్ ॥ ౩౮ ॥ గృహార్థీ సదృశీం భార్యాముద్వహేదజుగుప్సితామ్। యవీయసీం చ వయసా సమవర్ణామనుక్రమాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఇజ్యాధ్యయనదానాని సర్వేషాం చ ద్విజన్మనామ్। ప్రతిగ్రహోఽధ్యాపనం చ బ్రాహ్మణస్యైవ యాజనమ్ ॥ ౪౦ ॥ ప్రతిగ్రహం మన్యమానస్తపస్తేజోయశోనుదమ్। అన్యాభ్యామేవ జీవేత శిలైర్వా దోషదృక్తయోః ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణస్య హి దేహోఽయం క్షుద్రకామాయ నేష్యతే। కృచ్ఛ్రాయ తపసే చేహ ప్రేత్యానన్తసుఖాయ చ ॥ ౪౨ ॥ శిలోఞ్ఛవృత్త్యా పరితుష్టచిత్తో ధర్మం మహాన్తం విరజం జుషాణః । మయ్యర్పితాత్మా గృహ ఏవ తిష్ఠన్నాతిప్రసక్తః సముపైతి శాన్తిమ్॥ ౪౩ ॥ సముద్ధరన్తి యే విప్రం సీదన్తం మత్పరాయణమ్। తానుద్ధరిష్యే న చిరాదాపద్భ్యో నౌరివార్ణవాత్॥ ౪౪ ॥ సర్వాః సముద్ధరేద్రాజా పితేవ వ్యసనాత్ప్రజాః। ఆత్మానమాత్మనా ధీరో యథా గజపతిర్గజాన్॥ ౪౫ ॥ ఏవంవిధో నరపతిర్విమానేనార్కవర్చసా। విధూయేహాశుభం కృత్స్నమిన్ద్రేణ సహ మోదతే॥ ౪౬ ॥ సీదన్విప్రో వణిగ్వృత్త్యా పణ్యైరేవాపదం తరేత్ । ఖడ్గేన వాపదాక్రాన్తో న శ్వవృత్త్యా కథఞ్చన॥ ౪౭ ॥ వైశ్యవృత్త్యా తు రాజన్యో జీవేన్మృగయయాఽఽపది । చరేద్వా విప్రరూపేణ న శ్వ

మాహితః, ఆత్మా మనో, యేన, సః, గృహ ఏవ-తిష్ఠన్ నివసన్నప్యతీవ, భోగానాసక్తః, శాన్తిం సంసారక్లేశశాన్తిం-ముక్తిమితి
యావత్, ఉపైతి ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవమపి శిలోఞ్ఛాభ్యాం కథం సకుటుమ్బస్య జీవనం స్యాదిత్యాశఙ్కాం శమయన్
వృత్త్యన్తరమాహ ॥ సముద్ధరన్తీతి॥ సీదన్తం శిలాదిభిః క్లిశ్యన్తం - మత్పరాయణం, విప్రం, యే-సముద్ధరన్తి జీవయన్తి, తాన్-నహ
మాపద్భ్యః-నచిరాదాశు, సముద్ధరిష్యే, అనేన యః కశ్చిద్రాజాదిః స్వధర్మావిశేషేణ కృపయా జీవికాం కల్పయేత్తయోపజీవే
దిత్యుక్తం భవతి తత్సముద్ధరణఫలం సర్వాపత్పరిహార ఇతి భావః - యథా అర్ణవాత్తరితుమిష్యమాణాత్తితీర్షూన్నౌస్తారయతి త
ద్వదహముద్ధరిష్య ఇతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ రాజ్ఞాం సీదద్విప్రసముద్ధరణం పరమధర్మ ఇత్యాహ॥ సర్వా ఇతి॥ పితేవ, కృపయా
యుక్తః, కస్తర్హి రాజానముద్ధరేదిత్యత ఆహ, ఆత్మాన, మాత్మనా స్వయమేవ, సముద్ధరేదిత్యర్థః-తదుపయుక్తేన గుణేన భవిత
వ్యమిత్యాశయేన విశినష్టి॥ ధీర ఇతి స్వపరోద్ధరణే దృష్టాన్తః॥ యథా గజపతిర్గజానితి ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఏవం సముద్ధరణస్య ఫలమా
హ॥ ఏవంవిధ ఇతి॥ ఇహ-కృత్స్న-మశుభం పాప-మపోహ్య-అర్కస్యేవ వర్ణో యస్య- తేన-విమానేన--సహితః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ రా
జాదిపరికల్పితజీవికాఽలాభే వృత్త్యన్తరం విదధాతి॥ సీదన్నితి ॥ శిలోఞ్ఛాభ్యాం - సీదన్ క్లిశ్యన్-తాభ్యాం అకృతజీవనశ్చేత్య
ర్థః - వణిగ్వృత్త్యా, తత్రాపి-పణ్యైః స్వవ్యవహారార్హతృణకాష్ఠాదివిక్రయైః, న్నతు నిషిద్ధలవణమాంసాదివిక్రయైః - ఆప
దం జీవనాలాభరూపాం, తరేత్-తత్రాప్యాపదాక్రాన్తశ్చేత్-ఖడ్గేన క్షత్రియవృత్త్యా వా - యద్యపి గౌతమో ,, న స్తరాం
పాపీయసీం వృత్తిమాతిష్ఠే ,, దితి స్మరన్ ఖడ్గధారణం పణ్యవిక్రయాత్ శ్రేష్ఠం మన్యతే - తథాఽపి హింసాతో వణిగ్వృత్తిరేవ
శ్రేష్ఠేతి భగవతో మతం-నతు కదాచిదపి, శ్వవృత్త్యా నీచవర్ణసేవయా-ఆపదం-తరేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఏవం విప్రాణాం స్వ

పదివృత్తిరుక్తా ॥ అథ రాజన్యానాం తామాహ ॥ వైశ్యవృత్త్యేతి॥ పథివనమార్గే-మృగయయాపివా-చరేత్, అథవా-విప్రరూపేణవిప్రవృత్త్యావా-నతు-కథంచిదపి-శ్వవృత్త్యాజీవేత్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁అథవైశ్యస్యాపదివృత్తిమాహ ॥ శూద్రవృత్తిమితి॥ శూద్రస్యతామాహ ॥ శూద్రఇతి॥ తన్తుకటక్రియాం తన్తుకటనిర్మాణాదిక్రియాం భజేత్ - ఏతేషాం ఆపదపగమే పరవృత్తిం ప్రతిషేధతి-కృచ్ఛ్రాదితి ॥ కృచ్ఛ్రాజ్జీవనాలాభరూపాపదః ముక్తశ్చే, త్తర్హి గర్హ్యేణ-కర్మణా-వర్ణాన్తరస్యవిహితంకర్మ వర్ణాన్తరస్యగర్హ్యం-తేన-సీదన్విప్రోవణిగ్వృత్త్యేత్యాదినోక్తేనకర్మణావృత్తింనలబ్ధుమిచ్ఛేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ఏవంత్రైవర్ణికస్యగృహస్థస్యజీవనార్థంధర్మానుక్త్వాఽథపరలోకసాధనధర్మానాహ ॥ వేదాధ్యాయేతి ॥ వేదానాం-అధ్యాయోఽధ్యయనం-స్వధాస్వాహాశబ్దౌపితృదేవతోద్దేశ్యకహవిరాదిద్రవ్యత్యాగద్యోతకౌ, యథోదయంవిభవానుసారతః-మద్రూపాణిమచ్ఛరీరభూతానిదేవాదీన్య-న్వహం- యజేత్ దేవాదిశరీరకంమామారాధయేదిత్యర్థః-తత్ర - స్వాహాశబ్దోపలక్షితయాగహోమాదిభిర్దేవాన్ వేదాధ్యయనోపలక్షితబ్రహ్మయజ్ఞాదినాఋషీన్ - స్వధాశబ్దోపలక్షితాష్టకాదిశ్రాద్ధైఃపితౄన్-బల్యన్నాద్యైఃభూతానీ-తివిభాగః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁యదృచ్ఛయేతి ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేనోద్యమంవినాదైవాల్లబ్ధేన - శుక్లేనశుద్ధేన-ఉపార్జితేనస్వవృత్త్యాలబ్ధేనవా-ధనేన-భృత్యాన్పోష్యా-నపీడయన్-మాం , యజేత్ - తదేవాహ-క్రతూన్ ఆహరేత్ అనుతిష్ఠేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁గృహస్థస్యాపినివృత్తిధర్మనిష్ఠతామాహ॥ కుటుమ్బేష్వితిత్రిభిః ॥కుటుమ్బేషుజాయాపత్యాదిషు-నసజ్జేతనమమతాంకుర్యాత్-నప్రమాద్యేతదేహేనాహంభావంకుర్యాత్ - కింతు - విపశ్చిత్-చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయయాథా

వృత్త్యాకథంచన॥ ౪౮ ॥శూద్రవృత్తించరేద్వైశ్యశ్శూద్రస్తన్తుకటక్రియామ్।కృచ్ఛ్రాన్ముక్తోనగర్హ్యేణవృత్తిం
లిప్సేతకర్మణా ॥ ౪౯ ॥ వేదాధ్యాయస్వధాస్వాహాబల్యన్నాద్యైర్యథోదయమ్ । దేవర్షిపితృభూతానిమ
ద్రూపాణ్యన్వహంయజేత్॥ ౫౦॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనశుక్లేనోపార్జితేనవా । ధనేనాపీడయన్భృత్యాన్న్యాయేనైవాహరేత్క్రతూన్ ॥ ౫౧ ॥ కుటుమ్బేషునసజ్జేతనప్రమాద్యేత్కుటుమ్బ్యపి । విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేద
దృష్టమపిదృష్టవత్ ॥ ౫౨ ॥పుత్రదారాప్తబన్ధూనాం సంగమఃపాన్థసంగమః । అనుదేహం వియన్త్యేతేస్వ
ప్నో❁నిద్రాగమేయథా॥ ౫౩ ॥ ఇత్థంపరిమృశన్ముక్తోగృహేష్వతిథివద్వసన్ । నగృహైరనుబధ్యేతనిర్మమో
నిరహంకృతః ॥ ౫౪ ॥ కర్మభిర్గృహమేధీయైరిష్ట్వామామేవభక్తిమాన్ । తిష్ఠేద్వనంవోపవిశేత్ప్రజావాన్వా
పరివ్రజేత్ ॥ ౫౫ ॥ యస్త్వాసక్తమతిర్గేహేపుత్రవిత్తైషణాతురః।స్త్రైణఃకృపణధీర్మూఢోమమాహమితిబధ్య
తే॥ ౫౬ ॥ అహోమేపితరౌవృద్ధౌభార్యాబాలాఽఽత్మజాఽఽత్మజాః।అనాథామామృతేదీనాఃకథంజీవన్తి
దుఃఖితాః॥ ౫౭ ॥ఏవంగృహాశయాక్షిప్తహృదయోమూఢధీరయమ్ । అతృప్తస్తాననుధ్యాయన్మృతోఽన్ధం
విశతేతమః ॥ ౫౮ ॥ ********************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,సప్తదశోఽధ్యాయః **********

త్మ్యవిత్-దృష్టవ-దదృష్టంస్వర్గాదికమపి,నశ్వరం-పశ్యేత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁తత్రదృష్టేష్వాసక్తేరధికత్వాన్నశ్వరతాంప్రపఞ్చయతి ॥ పుత్రేతిపుత్రాదీనా-మేకత్ర-సంగమః-పాన్థానాం,ప్రపాయాంసంగమఇవా- నిత్యః,తథాహిఅనుదేహంప్రతిదేహ-మేతేపుత్రాదయః-వియన్తివిగతాభవన్తి-యథా- నిద్రాగమేసతి , స్వప్నః,నిద్రాపాయే-వ్యేతి - తద్వత్-నిద్రాగమఇతిప్రథమాన్తపాఠే-నిద్రానువర్తీస్వప్న- సదపాయేనివర్తతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ఇత్థం-దృష్టాదృష్టయో- రనిత్యతాం - పరిమృశన్, యుక్తఃసమాహితః-అతిథివ-దుదాసీనః - అహంమమాభిమానరహితః - గృహై -ర్నానుబధ్యేతన తేష్వాసక్తోభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁గృహమేధీయైఃగృహస్థవిహితైః,కర్మభిర్యజ్ఞాదిభిః,మా, మిష్ట్వాఆరాధ్యభక్తిమాన్-యావజ్జీవం,గృహాశ్రమే-తిష్ఠేత్-ప్రజావాన్పుత్రవాంశ్చే-ద్వనంవా,ఉపవిశేత్-వనస్థోవాభవేత్-పరివ్రజేత్సంన్యసేద్వా ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁గృహాద్యాసక్తస్యదోషమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ తత్ర , విత్తగ్రహణందారాణామప్యుపలక్షణం- పుత్రవిత్తదారైషణాదిభి- రాతురః, స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః-మమాహమితిమూఢఃబధ్యతే ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁బన్ధమేవాభినయేనదర్శయతి ॥ అహోఇతి ॥ బాలాఆత్మజాయస్యాః-సా-భార్యా-ఆత్మజాశ్చ - మామృతేమాంవినా - అనాథాఃరక్షకరహితాః,అతఏవ - దీనాఃదుఃఖితాశ్చ,కథంజీవన్తి ❁ ॥౫౭॥ ❁ఇతీత్థం-గృహాదిషు-ఆశయేనాభిప్రాయవిశేషేణా-క్షిప్తంవిక్షిప్తంహృదయంచిత్తం-యస్యసః-అతఏవ- మూఢధీః,అతృప్తఃవిషయేషుతృప్తిరహితః,తాన్ గృహాదీనేవా-నుధ్యాయన్- మృతః-అన్ధంతమోవిశతేఅతితామసీంయోనింప్రాప్నోతి ❁ ॥౫౮॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః **

ఏవంగృహస్థధర్మా ఉక్తాః - అథవనస్థధర్మానాహ ॥ వనమిత్యాది ॥ వివక్షుః ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-పుత్రేషు-భార్యాం-న్యస్య - భార్యారక్షణంపుత్రాధీనంకృత్వేత్యర్థః-భార్యయాసహైవవా - వనఏవ-వసేత్ - ఏవకారేణకదాచిదపిపునర్గృహాన్ప్రత్యాగమనస్యవ్యుదాసః - శాన్తోజితేన్ద్రియః - ఆయుష, స్తృతీయభాగం,పఞ్చస ప్తతివర్షపర్యన్తంవనఏవ,వసేదితిసంబన్ధః-తతఃపరిక్షీణేన్ద్రియస్యైవద్విరాగేఽపిసన్యాసాధికారస్స్యాదితిభావః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ కన్దేతి ॥ వన్యైఃవనసమ్భవైః-మేధ్యైర్విహితైః,కన్దై,ర్మూలైః, ఫలైశ్చ, వృత్తింజీవనం-కల్పయేత్-వల్కలంవాసో-వసీతపరిదధీత-తదలాభే-తృణాని-పర్ణాని - అజినానివా-వసీత ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ కేశాదిరూపాణి-మలాని-బిభృయా-న్నతుచ్ఛిన్ద్యాత్-దతఃదన్తాన్-నధావేత్,త్రికాలమప్యప్సు,మజ్జేత్,స్థణ్డిలేశయఃతృణాదిభిరాస్తీర్ణభూశాయీ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ గ్రీష్మేఋతౌ-తప్యేత -ఉపరిసూర్యేణ-చతుర్దిక్ష్వారోపితైరగ్నిభిశ్చ - ఆత్మానం-తాపయే-దిత్యర్థః , వర్షాసువర్షర్తౌ - ఆసారంధారాసమ్పాతం-సహేతఇతితథా-శిశిరఋతౌ-జలే-ఆకణ్ఠమగ్నః,ఏవంవిధావృత్తిర్యస్యసః-తపఃస్వవర్ణాశ్రమోచితం-చరేదనుతిష్ఠేత్ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ అగ్నిపక్వమితి ॥ కన్దంమూలంచా-గ్నిపక్వం - అశ్నీయాత్-ఫలానితు-కాలపక్వానీ-తివిభాగః - ఉలూఖలేనా, శ్మనావాకుట్టయతినీవారానవహన్తీతితథా-అథవా-దన్తాఏవ ఉలూఖలంయస్యసః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఆత్మనఃస్వస్య - వృత్తికారణంజీవనసాధనం-కన్దమూలాదికం-స్వయమేవా,హరేత్ -నత్వన్యేనానయేదిత్యర్థః ॥ కించ ॥ దేశేతి,అన్యదాకాలాన్తరే, ఆహృతం-నాదదీతనోపాదదీత-నాశ్నీయాదిత్యర్థః-తత్రహేతుః-దేశకాలప్రయుక్తం-య-ద్బలం-తదభిజ్ఞః“ కాలాన్తరేహ్యాహృతంతునాదదీతవనాశ్రమీ।లబ్ధేనవేనవేఽన్నా

శ్రీభగవానువాచ ॥ వనంవివిక్షుఃపుత్రేషుభార్యాంన్యస్యసహైవవా।వనఏవవసేచ్ఛాన్త స్తృతీయంభాగమాయుషః॥ ౧ ॥కన్దమూలఫలైర్వన్యైర్మేధ్యైర్వృత్తింప్రకల్పయేత్।వసీతవల్కలంవాసస్తృణపర్ణాజినానివా ॥ కేశలోమనఖశ్మశ్రుమలానిబిభృయాద్దతః । నధావేదప్సుమజ్జేత్త్రికాలంస్థణ్డిలేశయః ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మేతప్యేతపఞ్చాగ్నీన్వర్షాస్వాసారషాడ్జలే । ఆకణ్ఠమగ్నశ్శిశిర ఏవంవృత్తిస్తపశ్చరేత్ ॥ ౪ ॥ అగ్నిపక్వం సమశ్నీయాత్కాలపక్వమథాపివా । ఉలూఖలాశ్మకుట్టోవాదన్తోలూఖలఏవవా ॥ ౫ ॥ స్వయంసంచినుయాత్సర్వమాత్మనోవృత్తికారణమ్ । దేశకాలబలాభిజ్ఞోనాదదీతాన్యదాహృతమ్ ॥ ౬ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । నతుశ్రౌతేనపశునా మాంయజేతవనాశ్రమీ ॥ ౭ ॥ అగ్నిహోత్రంచదర్శశ్చపౌర్ణమాసంచపూర్వవత్।చాతుర్మాస్యానిచమునేరామ్నాతానిచనైగమైః॥ ౮ ॥ఏవంచీర్ణేనతపసామునిర్ధమనిసంతతః।మాంతపోమయమారాధ్యఋషిలోకాదుపైతిమామ్ ॥ ౯ ॥ యస్త్వేతత్కృచ్ఛ్రతశ్చీర్ణం తపోనిశ్శ్రేయసంమహత్ । కామాయాల్పీయసేయుఞ్జ్యాద్బాలిశఃకోఽపరస్తతః ॥ ౧౦ ॥యదాఽసౌనియమేఽకల్పోజరయాజాతవేపథుః । ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యమచ్చిత్తోఽగ్నింసమావిశేత్ ॥ ౧౧ ॥ యదాకర్మవిపాకేషు లోకేషునిరయాత్మ

ద్యోపూరణన్తుపరిత్యజే,,దితినారదోక్తేః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ వన్యైరితి ॥వన్యైర్వనసమ్భవైర్నీవారాదిభిః-కాలచోదితాన్-ఆగ్రయణాదీన్-చరుపురోడాశాదీ-న్నిర్వపేత్ - శ్రౌతేన “ భాగస్యవపాయామేదస ,, శ్రుతేన-పశునాఛాగాదినా-మాం - నతుయజేత ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ కించా॥ గ్నిహోత్రమితి ॥ నైగమైర్వైదికవాక్యై-ర్యాని-మునేరపికర్తవ్యతయాఽఽమ్నాతానిఅగ్నిహోత్రాదీని-తైరపి-మాం-యజేతేతిసంబన్ధః- అగ్నిహోత్రాదిశబ్దాఃకర్మనామధేయాని ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ ఉక్తవిధానభిసంహితఫలధర్మనిష్ఠస్యవనాశ్రమిణోగతిమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ధమనీభిస్సిరాభి-స్సంతతఃవ్యాప్తః-యావజ్జీవం-చీర్ణేన-తపసా శుష్కమాంసవల్కలవిస్పష్టనాడీవ్యాప్తదేహఇత్యర్థః - తపోమయంతన్నిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురం-మా-మారాధ్య - ఋషిలోకాదుపైతిమాం , ఋషిలోకోమహర్లోకః, ఇయంల్యబ్లోపేపఞ్చమీ, యావజ్జీవమనభిసంహితఫలస్వధర్మనిష్ఠోమద్భక్తియుక్తోవనస్థఃఋషిలోకంవిహాయదేహాన్తేమాముపైతీత్యర్థః - మామారాధ్యేత్యనేనతపసస్స్వారాధనరూపత్వావగమాత్ఫలాభిసన్ధ్యభావఃఫలితః,ఏవంచాభిసంహితఫలస్యతుఋషిలోకప్రాప్తిఃఫలమితిఫలితమ్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ అభిసంహితఫలనిష్ఠంనిన్దతి॥ యస్త్వితి ॥ కృచ్ఛ్రతఃక్లేశేన-చీర్ణంసమ్పాదితం - నిశ్శ్రేయససాధన-మేత - న్మహ - త్తపః-కేవల-మల్పీయసే-కామాయ-యుఞ్జ్యాదుపయుక్తంకుర్యాత్-తతోఽన్యః,కోవా-బాలిశఃమూర్ఖః,అజ్ఞోవా-నకోపీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ ఏవంచీర్ణేనేత్యాదినా యావజ్జీవమనుష్ఠితస్యస్వధర్మరూపతపసఃస్వప్రాప్తిసాధనత్వముక్తం - తదశక్తౌకృత్యమాహ ॥ యదేతి ॥ అసౌవనాశ్రమీనియమేస్వధర్మరూపే - అకల్పః - యదాచ-జరయా-జాతకమ్పః - తదా-అగ్నీన్ఆహవనీయాదీన్,ఆత్మనిహృదయే-సమారోప్య, మయ్యేవచిత్తంయస్యసః,అగ్నిం,సమావిశేత్ ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ “గృహంవనంవోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వాద్విజోత్తమ,, ఇతిబ్రహ్మచారిణస్సంన్యాసాధికారఉక్తః “ తిష్ఠేద్వనంవోపవిశేత్ప్రజావాన్వాపరివ్రజే ,, దితిగృహస్థస్యాప్యవనాశ్రమి

ణః-తద్ధర్మాన్ వక్తుం తదధికారిగుణానాహ ॥ యదేతి ॥ కర్మవిపాకేషు-నిరయాత్మసు నరకరూపేషు, లోకేషు స్వర్గాదిషు-నిరాగో-యదా-జాయతే-తత తదా-న్యస్తాగ్నిః-ప్రవ్రజేదితి సమ్బన్ధః “ఆక్రీడా వివిధా రాజన్ పద్మిన్యశ్చామలోదకాః । ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః ॥ వాసుదేవమనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల” మితి స్వర్గాదీనాం ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వేన ముముక్షోర్నిరయవదత్యన్తహేయత్వం మహర్షిభిరప్యభిహితమ్ ॥ ౧౨ ॥ తత్ర తాదాత్కృత్యమాహ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ యథోపదేశం యథావిధి-శ్రాద్ధాష్టకపూర్వకం ప్రాజాపత్యేష్ట్యా-మాం-మిష్ట్వారాధ్య, సర్వస్వం-ఋత్విజే-దత్వా, అగ్నీన్-స్వప్రాణే ఆత్మన్యావేశ్య-నిరపేక్షః మదతిరిక్తస్వాపేక్షారహితః, ప్రవ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ దుర్లభోఽయం తుర్యాశ్రమ ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ విప్రస్యేతి ॥ దారాదీత్యాదిశబ్దేనాత్మజబన్ధ్వాదిసంగ్రహః-దారాదిముఖేన విఘ్నం కుర్వన్తీత్యర్థః-కస్తర్హి తేషామన్తరాయాచరణేఽభిప్రాయ ఇత్యత్ర తమాహ ॥ అయమితి ॥ అయం పరిగృహీతతుర్యాశ్రమః-అస్మా-నాక్రమ్యోల్లఙ్ఘ్య-పరం పరమపదం-సమియాత్ గమిష్యతీతి ॥ ౧౪ ॥ అథ పరివ్రాజో ధర్మానాహ ॥ బిభృయాదిత్యాదినా ॥ మునిశ్చేదితి సంబన్ధః-యతిశ్చేదిత్యర్థః అనేన కుటీచకబహూదకహంసపరమహంసానాం చతుర్ణామపి యతీనాం సాధారణా వక్ష్యమాణా ధర్మా ఇత్యభిప్రేతం-కూపపతనమర్హతీతి కౌపీనం పాపం-తత్సాధనత్వాత్పురుషలిఙ్గమపి కౌపీనం తదాచ్ఛాదనమపి కౌపీనం-అన్తరీయం చ-వాసో-బిభృయా-దిత్యర్థః-పరం కేవలమేతావదేవ నత్వన్య-ద్వాసః శిరఃప్రావరణకఞ్చుకాదికమిత్యర్థః, అసౌ యతిః-యత్కిఞ్చి-దాశ్రమపరిగ్రహదశాయాం-త్యక్తం దణ్డపాత్రాభ్యాం-అన్య, త్తత్ర కిఞ్చిదపి-న బిభృయాత్-దణ్డపాత్రాభ్యామిత్యేతదావశ్యకజలపవిత్రాదేరప్యుపలక్షణం-అత్ర దణ్డశబ్దేన త్రిదణ్డో వివక్షితః-తస్యైవ విహితత్వాత్-తథాహి స్మర్యతే దక్షబృహస్పతిభ్యాం “మేఖలాజినదణ్డేన బ్రహ్మచారీతి లక్ష్యతే । గృహస్థో యష్టివేదాద్యైర్నఖరోమైర్వనాశ్రమీ ॥ త్రిదణ్డేన యతిశ్చేతి లక్షణాని పృథక్ పృథ” గితి, శాణ్డిల్యః “దణ్డాని త్రీణి సంభృత్య ధారయేద్విధిపూర్వక” మ్, అత్రిః “లిఙ్గం తు వైష్ణవం తేషాం త్రిదణ్డం సపవిత్రకమ్ । త్రిదణ్డేన యతిశ్చేతి లక్షణం వై శ్రుతం శ్రుతౌ,” దత్తాత్రేయః “త్రిదణ్డరూపధృగ్విప్రః సాక్షాన్నారాయణః స్మృతః । త్రిదణ్డీ పూజ్యతే యేన విష్ణుస్తేన ప్రపూజితః ॥ అష్టాక్షరేణ మన్త్రేణ నిత్యం నారాయణాత్మనా । నమస్యో భక్తిభావేన విష్ణురూపీ త్రిదణ్డధృత్ ॥ త్రిదణ్డం లిఙ్గమాశ్రిత్య జీ

సు । విరాగో జాయతే సమ్యఙ్న్యస్తాగ్నిః ప్రవ్రజేత్తతః ॥ ౧౨ ॥ ఇష్ట్వా యథోపదేశం మాం దత్త్వా సర్వస్వ
మృత్విజే । అగ్నీన్స్వప్రాణ ఆవేశ్య నిరపేక్షః పరివ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ విప్రస్య వై సన్యసతో దేవా దారాదిరూపిణః ।
విఘ్నం కుర్వన్త్యయం త్వస్మానాక్రమ్య సమియాత్పరమ్ ॥ ౧౪ ॥ బిభృయాచ్చేన్మునిర్వాసః కౌపీనాచ్ఛాదనం ప

వన్తి బహవో ద్విజాః । యో హి బ్రహ్మ న జానాతి త్రిదణ్డార్హో న స స్మృతః,” అత్రిదత్తాత్రేయౌ “కాణాదశాక్యపాషణ్డైస్త్రయీధర్మో విలోడితః । త్రిదణ్డధారిణా పూర్వం విష్ణునా రక్షితా త్రయీ,” హారీతః, “విష్ణురూపం త్రిదణ్డాఖ్యం సర్వదా ధారయేద్యతిః । కుర్యాత్త్రిదణ్డగ్రహణం కాలక్షేపం న కారయేత్ ॥” వృద్ధదక్షః ॥ కేశమాత్రాగ్రసమగ్రన్థిం త్రిదణ్డాన్వైణవాన్యతిః-ధారయేదితి శేషః-ఇత్థం పరశ్శతాః స్మృతయో విస్తరభయాన్న లిఖ్యన్తే-అత్రాపి సూచయిష్యతి “వేణుభిర్న భవేద్యతి” రితి బహువచనేన “జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముపజీవతీ” త్యనేన చ, నను, “నాతఊర్ధ్వం శుక్లమమ్బరం బిభృయాదేకదణ్డీ త్రిదణ్డీ వే,” తి బోధాయనాదివచనాత్త్రిదణ్డైకదణ్డధారణయోర్వికల్ప ఇతి చేన్న-గురులఘునోస్తుల్యవికల్పాసంభవాత్-బోధాయనాదిసామాన్యవచనవికల్పితైకదణ్డధారణస్య త్రిదణ్డాలాభరూపాపద్విషయతాం హారీతమేధాతిథిర్వ్యవస్థాపయతః “త్రిదణ్డం వైణవం సౌమ్యం సత్వచం సమపర్వకమ్ । వేష్టితం కృష్ణగోవాలరజ్వా తు చతురఙ్గులమ్ ॥ నష్టే జలపవిత్రే వా త్రిదణ్డే వా ప్రమాదతః । ఏకం తు వైణవం దణ్డం పాలాశం బైల్వమేవ వా ॥ గృహీత్వా విచరేత్తావద్యావన్న స్యాత్త్రిదణ్డకమ్,” మేధాతిథిస్తు “యావన్న స్యాత్త్రయో దణ్డాస్తావదేకేన పర్యటే,” దితి-ఏవం చ యావన్త్యేకదణ్డధారణవిధాయకవచనాని తాన్యాపద్విషయాణ్యేకదణ్డధారణపరాణీతి వ్యవస్థాప్యం శాట్యాయనకోపనిషది “అథ హ యద్బ్రహ్మ పరమం సనాతన,” మిత్యుపక్రమ్య “పరమహంసమాశ్రమం సంప్రవిశ్య యథోపపత్తి పఞ్చమాత్రా దధానః అత్ర శ్లోకౌ భవతః త్రిదణ్డముపవీతం చ వాసః కౌపీనవేష్టనమ్ । శిక్యం కవచమిత్యేతద్బిభృయాద్యావదాయుషమ్ ॥ త్రిదణ్డం వైష్ణవం లిఙ్గం విప్రాణాం ముక్తిసాధనమ్ । నిర్వాణం సర్వధర్మాణామితి వేదానుశాసనమ్,” మిత్యామ్నాయతే-తదేవం త్రిదణ్డధారణస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వాదాప్తతమబహుస్మృత్యుపబృంహితత్వాత్త్రిదణ్డధారణమేవ చతుర్ణాం పరివ్రాజకానామవిశేషేణ ముఖ్యం-ఏకదణ్డధారణం త్వముఖ్యమాపద్విషయం చేతి సిద్ధం-ఏవముపవీతధారణమపి తథైవ శ్రుత్యా సిద్ధం స్మృతం చ, యథాహ వసిష్ఠః “యజ్ఞోపవీత్యుదకకమణ్డలుహస్త,” ఇతి ॥ అఙ్గిరాశ్చ “యతీనాం త్రీణి శుక్లాని భవన్త్యేతాని నిత్యశః, యజ్ఞోపవీతం దణ్డాశ్చ తథా జన్తునివారణ,” మితి-శౌనకోఽపి “యువా సువాసాః శిఖీ కాషాయం వాసః సఖా యోగో పావమేతి త్రిదణ్డం గృహ్ణాతీతి

ఛన్దోరావృణీమహ ఇతి యజ్ఞోపవీత,,మితి, మోక్షాశ్రమే స్మృతం వస్త్రం రక్తం యద్ధాతురఞ్జితమ్ కార్యం యజ్ఞోపవీతం తు సితం నవగుణాన్వితం,,మితి - సామాన్యతస్తు యజ్ఞోపవీతత్యాగం నిషేధన్తి యదాహ మేధాతిథిః «గృహీతం యత్త్రిదణ్డాది అవినష్టం తు న త్యజేత్-సముద్రం గచ్ఛ స్వాహేతి వినష్టం ప్రక్షిపేజ్జలే॥ ప్రక్షిప్య చాన్యదాదద్యాద్గాయత్ర్యా ప్రణవేన వా-తచ్ఛంయోరిత్యుపవీతమబ్లిఙ్గాద్వైకమణ్డలు,,మితి ॥ అఙ్గిరాశ్చ «యతేర్లిఙ్గం ప్రవక్ష్యామి యేనాసౌ లక్ష్యతే యతిః బ్రహ్మసూత్రం త్రిదణ్డం చ వస్త్రం జన్తునివారణ,,మితి, ఉపవీతపరిత్యాగే ప్రత్యవాయం స్మరన్తి చ-యథాహాత్రిః « బ్రహ్మసూత్రం త్రిదైవత్యం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమ్ పరిత్యజన్తి యే విప్రా మోహాత్తేరోఽపజీవినః ॥ స్వర్గాపవర్గరూపాభ్యాం ప్రచ్యుతాస్తే న సంశయః-పరివ్రాజమధికృత్యాస్య ప్రవృత్తత్వాత్సామాన్యవచనోఽపి విప్రశబ్దః పరివ్రాడ్విప్రపరః- సామాన్యతో నిర్దేశస్తు సర్వేషాం ప్రత్యవాయసామాన్యాత్-తథాహ వ్యాసః నాతత్పరిత్యాగే సర్వేషామాశ్రమిణాం పతనమేవాహ «బ్రహ్మసూత్రపరిత్యాగాద్బ్రహ్మచారీ గృహీ వనీ- పరివ్రాడ్వాఽపి పతితస్తస్మాత్సూత్రం తు న త్యజేత్,,ఇతి - తత్పరిత్యాగే ప్రాయశ్చిత్తాని బహూని సస్మరుః॥ యథాత్రిః «త్యక్త్వా యజ్ఞోపవీతం తు షట్కృచ్ఛ్రాణి సమాచరే,,దితి నను « నఖానినికృత్య యజ్ఞోపవీతం విసృజే,,దితి త్యాగో దృశ్యత ఇతి చేన్న «నఖానినికృత్య పురాణవస్త్రయజ్ఞోపవీతదణ్డకమణ్డలూన్సన్త్యజ్య నవాన్సంగృహ్యాశ్రమం ప్రవిశే,,దితి శ్రుత్యైవ త్యాగగ్రహణయోః పురాతననూతనవిషయత్వస్యాన్యాయనిరపేక్షమేవ వ్యవస్థాపనేన విరోధాభావాత్ - సామాన్యయజ్ఞోపవీతశబ్దస్య పురాణత్వవిశేషితే పర్యవసితుముచితత్వాత్-సామాన్య నిషేధస్య నూతనవిశేషవిధినాస్పర్ధితుమశక్తేః« నహింస్యా,,దిత్యాదివత్ - ఏవం చ యావన్తి బ్రహ్మసూత్రత్యాగవిధిపరాణి వచాంసి తాని పురాణ బ్రహ్మసూత్రత్యాగపరాణీతి వ్యవస్థాప్యం, యత్తు విజ్ఞానేశ్వరేణోక్తం« యజ్ఞోపవీతధారణం వైకల్పికం «యజ్ఞోపవీతం విసృజే,,దితి శ్రుతేరితి, తదపి త్యాగే ప్రాయశ్చిత్తస్మరణాద్వికల్పాసంభవాత్స్వపక్షరక్షణాభినివేశకారితమిత్యనాదరణీయమ్, అనేన న్యాయేన శిఖావర్జనమప్యనుపపన్నం తద్వపననిషేధస్మరణాత్, యథాహ లిఖితః, ఋతుసన్ధిషు సర్వత్ర చాతుర్మాస్యాన్తరం వినా, పౌర్ణమాస్యాం శి

రమ్ । త్యక్తం న దణ్డపాత్రాభ్యామన్యత్కిఞ్చిదనాపది ॥ ౧౫ ॥ దృష్టిపూతం న్యసేత్పాదం వస్త్రపూతం జలం పిబేత్ । సత్యపూతాం వదేద్వాచం మనఃపూతం సమాచరేత్ ॥ ౧౬ ॥ మౌనానీహానిలాయామా దణ్డా వాగ్దేహచేతసామ్ । న హ్యేతే యస్య సన్త్యఙ్గ వేణుభిర్న భవేద్యతిః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షాం చతుర్షు వర్ణేషు విగర్హ్యాన్వర్జయంశ్చ

ఖావర్జం ముణ్డయేత శిరో యతిరితి ॥ మేధాతిథిః॥ కక్షోపస్థశిఖావర్జం ముణ్డయేత శిరో యతిః - అత్రిః« న ప్రయాయాచ్చతుర్మాసాన్వపనం కారయేన్న చ-ఆరద్వాద్వాసదినయోర్వాపయేద్వపనేఽపి తు - అధః కర్ణశిఖాక్షిభ్రూరోమాణి న హి జాతుచి,,దితి శిఖావపనే ప్రాయశ్చిత్తం స్మరతి గాలవః «త్రిస్థానలోమవపనం కృత్వా ప్రాజాపత్యం కృత్వా ప్రాణాయామశతం కుర్యా,,దితి-నను «ముణ్డశ్శిఖీ వే,,తి వికల్పస్మరణాత్ «సశిఖం వపనం కృత్వే,,తి విశేషస్మరణాచ్చ శిఖావర్జనసిద్ధిరితి చేత్, మైవం « ముణ్డశ్శిఖీ వే,,త్యాదివికల్పస్యాపి త్రిదణ్డైకదణ్డధారణవికల్పవత్ ముఖ్యాముఖ్యవిషయతయైవ నిర్వాహ్యత్వాత్ - సంభవతి హి కేషాంచిద్వ్యాధ్యాదినా శిరసి కేశానుత్పత్తిః, అన్యథోదాహృతబహుస్మృతివచనవిరోధాపత్తేః-శిఖావపనే గాలవేన ప్రాయశ్చిత్తస్మరణాచ్చ-తథా చ వికల్పవాక్యస్యాయమర్థః-వాశబ్దశ్చార్థః-ముణ్డో భవేచ్ఛిఖీ చ భవేత్ - శిఖావర్జం లుప్తకేశో భవేదిత్యర్థః, శిఖావపనమన్తరేణాపి వపనే ముణ్డశబ్దః స్మృతికారైరేవ ప్రయుక్తః « పౌర్ణమాస్యాం శిఖావర్జం ముణ్డయేత శిరో యతి,,రితి «కక్షోపస్థశిఖావర్జమృతుసన్ధిషు వాపయేత్ । న త్రైముణ్డ్యమతిక్రామేచ్ఛిక్షుస్సంవత్సరే క్వచి,,దిత్యాదిషు శిఖావ్యతిరిక్తాంశవపనేఽపి ముణ్డశబ్దప్రయోగాత్ ముణ్డవపనశబ్దయోః పర్యాయపదవిశేషతోపపాదనాచ్చ సామాన్యో ముణ్డశబ్దః-శిఖావ్యతిరిక్తవిషయ ఇతి వ్యవస్థాప్యం-సశిఖం వపనం కృత్వేత్యేతదపి సపిష్టరమన్నం భుఞ్జీతేత్యాదివత్ కర్తవ్యసాహిత్యే నాన్వయః కిన పునస్సుఘృతమన్నం భుఞ్జీతేత్యాదివత్ తథా చాయమర్థః-యథా సశిఖం శిరో భవతి తథా వపనం కుర్యా,,దితి-అతశ్చతుర్భిరపి పరివ్రాజకై రేకముపవీతమవశ్యం ధార్యం త్రిదణ్డశిఖే చ ముఖ్యతయా పరిగ్రాహ్యే ఇతి సిద్ధమితి దిక్, విస్తరస్తు ప్రమేయమాలాశతదూషణ్యాదిషు ద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ దృష్టిపూతమితి ॥ దృష్ట్యా-సమ్యక్ విశుద్ధదేశే, పాదం-న్యసే-దిత్యర్థః-వస్త్రేణ-పూతం శోధితం-జన్తుమాలిన్యాదిరహితం-జలం, పిబేత్-సత్యేన భూతహితేన - పూతాం-శుద్ధాం, అనృతాదిరహితాం-వాచం-వదేత్-మనఃపూతం-మనసా-సమ్యక్ హేయోపాదేయవిభాగం కృత్వా-తత్రోపాదేయం, త-దాచరేత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ మౌనేతి «మౌనం వాచో దణ్డః అనీహా కామ్యకర్మత్యాగో దేహస్య-అనిలాయామః ప్రాణాయామశ్చేతసః - ఏతే త్రయో దణ్డా, యస్య తురీయాశ్రమిణో, న సన్తి, అఙ్గ హే ఉద్ధవ, అఙ్గీకృతైర్వేణుభి-ర్యతి-ర్న భవేత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ భిక్షామితి ॥ గర్హ్యాన్ అభిశస్తపతితాదీ, న్వర్జయిత్వా, చతుర్షు వర్ణేషు, అసంక్లృప్తాన్ అత్రాయం లాభో భవిష్యతీతి పూర్వమనుద్దిష్టాన్, సప్త- గారాన్ గృహాన్

ప్రతి,భిక్షాం-చరేత్తావతైవలబ్ధేన,తుష్యేచ్చ,పూర్వపూర్వవర్ణేషుభిక్షాయాఅలాభఉత్తరోత్తరవర్ణానుమతిరితికేచిద్వ్యాచక్షతే-ప్రాణాత్యయదశాయామేవవర్ణాన్తరభిక్షానుమతిరితితుయుక్తం తథాచసూత్రం “సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రాణాత్యయేతద్దర్శనా”,దితి - చతుర్ణామపిపరివ్రాజకానాంవిప్రకులభిక్షామేవభగవాన్పరాశరస్స్మరతి “తత్రపరివ్రాజకాశ్చతుర్విధాభవన్తికుటీచకాబహూదకాహంసాఃపరమహంసాశ్చేతి - తత్రకుటీచకానామపుత్రాదిభిఃకుటీంకారయిత్వాకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాదీన్పరిత్యజ్యవిధివత్సన్న్యాసంకృత్వాత్రిదణ్డజలపవిత్రకాషాయవస్త్రధారిణఃస్నానశౌచాచమనజపస్వాధ్యాయబ్రహ్మచర్యధ్యానతత్పరాఃపుత్రాదేరేవభిక్షాకాలేఽన్నంయాత్రామాత్రముపయుఞ్జానాస్తస్యాంకుట్యాంనిత్యంవసన్తఆత్మానంమోక్షయన్తేబహూదకానాంత్రిదణ్డకమణ్డలుజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినోవేదాన్తార్థబోధకాఃసాధువృత్తేషుబ్రాహ్మణకులేషుభైక్ష్యచర్యాంచరన్తఆత్మానంమోక్షయన్తేహంసానామత్రిదణ్డజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతరక్తకాషాయవాససోగోమూత్రగోమయాహారాఏకరాత్రద్విరాత్రత్రిరాత్రషడ్రాత్రమాసోపవాసకృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణసాన్తపనపరాకతులాపురుషాదీనిచరన్తోగోద్విజాఢ్యేషుదేశేషువసన్తఆత్మానంమోక్షయన్తేపరమహంసానామత్రిదణ్డజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినోఽన్తర్వసనబహిర్వసనవిధారిణోగ్రామైకరాత్రవాసినోనగరతీర్థావసథేషుపఞ్చరాత్రంక్షారలవణవర్జంభిక్షాకాలేశీర్ణపర్ణపుటీంకృత్వాబ్రాహ్మణకులాదేవభైక్షంగృహీత్వాఽష్టాగ్రాసానేవభుఞ్జానాస్సన్ధ్యోపాసనతత్పరానిత్యంవృక్షమూలేవసన్తఆత్మానంమోక్షయన్తఇతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ బహిరితి॥బహిరిత్యస్యగ్రామాదిత్యాదిః- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-వాగ్యతఃమౌనీభూత్వా-తథా,కేనచి-ద్యాచితంచేత్తస్మైఆహృతం-భైక్షమన్నం-

---

రేత్ । సప్తాగారానసంక్లృప్తాం స్తుష్యేల్లబ్ధేనతావతా ॥ ౧౮ ॥ బహిర్జలాశయంగత్వాతత్రోపస్పృశ్యవాగ్యతః । విభజ్యయాచితం శేషం భుఞ్జీతాశేషమాహృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకశ్చరేన్మహీమేతాంనిస్సఙ్గస్సంయతేన్ద్రియః । ఆత్మక్రీడఆత్మరతఆత్మవాన్సమదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ వివిక్తక్షేమశరణోమద్భావవిమలాశయః । ఆత్మానం చిన్తయేదేకమభేదేనమయామునిః ॥ ౨౧ ॥ అన్వీక్షేతాత్మనోబన్ధంమోక్షంచజ్ఞాననిష్ఠయా । బన్ధ ఇన్ద్రియవిక్షేపో మోక్షఏషాంచసంయమః ॥ ౨౨ ॥ తస్మాన్నియమ్యషడ్వర్గం మద్భావేనచరేన్మునిః । విరక్తఃక్షుల్లకామేభ్యోలబ్ధ్వాఽఽత్మనిసుఖంమహత్ ॥ ౨౩ ॥ పురగ్రామవ్రజాన్సార్థాన్భిక్షార్థంప్రవిశంశ్చరేత్ । పుణ్యదేశసరిచ్ఛైలవనాశ్రమవతీంమహీమ్॥ ౨౪ ॥వానప్రస్థాశ్రమపదేష్వభీక్ష్ణంభైక్షమాచరేత్ । సంసిధ్యత్యాశ్వసమ్మోహశ్శుద్ధసత్త్వశ్శిలాన్ధసా ॥ ౨౫ ॥ నైతద్వస్తుతయాపశ్యేద్దృశ్యమానంవినశ్వరమ్।అసక్తచిత్తోవిరమేదిహాముత్ర చికీర్షితాత్ ॥ ౨౬ ॥యదేతదాత్మనిజగన్మనోవాక్ప్రాణసంహతమ్।సర్వంమాయేతితర్కేణస్వస్థస్త్యక్త్వాన

విభజ్యదత్త్వా-శేషమశేషంభుఞ్జీత, అశేషమిత్యధికాహరణంనిరస్తమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏకఇతి ॥ ఏకఃఅసహాయః- నిస్సఙ్గఃక్వాప్యనాసక్తః-నియమితబాహ్యాన్తరిన్ద్రియః, ఆత్మన్యేవ- క్రీడాకౌతుకం- యస్యసః - ఆత్మనిపరస్మిన్నేవరతఃసంతుష్టః-ఆత్మవాన్ధీరః-సమదర్శనఃసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వంపశ్యన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ వివిక్తఃనిర్జనః-క్షేమోనిర్భయశ్చదేశః-శరణంవాసస్థానం,యస్యసః-మద్భావేనమద్భక్త్యా విమలఆశయోయస్యసః- మయా-అభేదేనా - త్మాన-మేకం,జ్ఞానైకరూపం-చిన్తయేత్-మయాఅభేదేనేత్యనేనఅబ్రహ్మాత్మకస్వనిష్ఠాత్మభేదవ్యుదాసః - తేనసాంఖ్యమతవ్యావృత్తిః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అన్వీక్షేతేతి ॥ బన్ధమోక్షశబ్దౌతత్కారణపరౌ-ఆత్మనఃస్వస్య-బన్ధహేతుం, మోక్షహేతుంచ- జ్ఞాననిష్ఠయాతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠయా-అన్వీక్షేతపర్యాలోచేత॥తామేవదర్శయతి ॥ బన్ధఇతి ॥ ఏషామిన్ద్రియాణామ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తస్మాదితి॥యతఇన్ద్రియవిక్షేపసంయమౌబన్ధమోక్షహేతూ - తస్మాత్ - షణ్ణాంసమనస్కానాంజ్ఞానేన్ద్రియాణాం,వర్గం- నియమ్య-మద్భావ-యోభావోఽభిప్రాయవిశేషోభక్త్యాత్మక-స్తేనయుక్తః - క్షుల్లకామేభ్యఃక్షుద్రకామేభ్యః - శబ్దాదివిషయేభ్యో-విరక్తః,మహదపారం,ఆత్మని-సుఖం-లబ్ధ్వా,చరేదితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ పురేతి ॥ పురాణివీథీమన్తి-గ్రామాఃతద్రహితాః- వ్రజాఃగోష్ఠాః-సార్థాఃసాత్త్వికజనసమూహాః-తాన్,భిక్షార్థం-ప్రవిశన్నేవ-పుణ్యదేశాదిమతీం-మహీం,చరే-దితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౨౪॥ ❀ వానప్రస్థేతి ॥ అభీక్ష్ణంపునఃపునః,తత్రహేతుః సిధ్యతీత్యాది॥శిలాన్ధసాశిలవృత్త్యా,ప్రాప్తేన - తదీయేనాన్ధసాఅన్నేనాపి-శుద్ధసత్త్వస్సన్-నివృత్తమోహః-సంసిధ్యతిముచ్యతే,అత-స్తేష్వభీక్ష్ణం-భైక్ష- మాచరేత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ననుకామేభ్యఃకథంవిరక్తస్స్యాదిత్యతఉపాయమాహ,నైతదితి ॥ ఏతత్పరిదృశ్యమానంశబ్దాదివిషయజాలం, వస్తుతయా,నపశ్యేత్ , కుతః,యతస్తద్వినశ్యతి,ఏతద్దృష్ట్వాతేనపారలౌకికవిషయేష్వపి,అసక్తచిత్తః - ఇహాముత్రచికీర్షితాత్ఐహలౌకికపారలౌకికకామసాధనతయాకర్తుమిష్టాత్కృత్యా,ద్విరమేత్,ఇత్థంసమ్యగ్వివేకేనవిరక్తోభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కించ॥యదేతదితి ॥ మనోవా

క్ప్రాణసంహతం, వాగ్గ్రహణం కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, మనోగ్రహణం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, ప్రాణగ్రహణం భూతపఞ్చకస్య, బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణభూతసంఘాతాత్మక, మేతత్, జగజ్జఙ్గమం, శరీరం, మాయా, ప్రకృతిపరిణామాత్మక, మిత్యేవంవిధేన, తర్కేణ నశ్వరత్వాదిభిః ప్రకృతికార్యత్వానుమానేనేత్యర్థః - స్వస్థః స్వస్మిన్నేవ బ్రహ్మాత్మకే స్థితః - బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మస్వరూపసంశీలనపరః - త్యక్త్వా ఉక్తవిశేషణ శరీరే ఆత్మాభిమానం త్యక్త్వా పున స్తచ్ఛరీర, మాత్మతయా, నాభిమన్యేత ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఇత్థం వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథేత్థమాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠతస్సంజాతజ్ఞానవైరాగ్య భగవద్భక్తియోగస్యాచారభేదం విదధాతి ॥ జ్ఞాననిష్ఠ ఇతి సార్ధైకాదశభిః ॥ విరక్త ఇతి జ్ఞాననిష్ఠస్య విశేషణం - అనపేక్షక ఇతి మద్భక్త ఇత్యస్య - విరక్తో జ్ఞాననిష్ఠో వా, అనపేక్షకో మద్భక్తో వా, స్యా - దితి సంబన్ధః - వైరాగ్యయుక్తం జ్ఞానం చాత్ర భగవచ్ఛేషతైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ, స చాసంఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతరః - అతో మమ భగవానేవ పరమప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి మన్మనోరథవర్తి సర్వమేవ మమ తత్సర్వమిత్యధ్యవసాయాత్మకం ఏతచ్చ సమనన్తరాధ్యాయే "జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్ట,, ఇత్యాదినా స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి - భక్తియోగస్యానపేక్షత్వం నామానభిసంహితఫలత్వం, భక్తిప్రపత్త్యన్యతరనిష్ఠశ్చేదిత్యర్థః - స చతుర్థాశ్రమనిష్ఠ ఏవేతి న సంకోచః - కింతు చత్వారోఽప్యాశ్రమిణః "సలిఙ్గానాశ్రమా,, నితి బహువచనదర్శనాత్ - సలిఙ్గాన్ గృహస్థాదిలిఙ్గోపేతాన్ - ఆశ్రమాన్, త్యక్త్వా - అవిధిగోచర - శ్చరేత్, విధిగ్రహణం ప్రతిషేధస్యాప్యుపలక్షణం, అవిధిగోచరః విధినిషేధానియోజ్యః, విధిర్మాం ప్రవర్తయతి నిషేధస్తు నివర్తయతీతి బుద్ధిం త్యక్త్వా - భగవచ్ఛేషతైకరసస్య మమ తత్కైంకర్యం మత్స్వరూపానుబన్ధీతి బుద్ధ్వా చరేత్ - యథాశక్తి వర్ణాశ్రమధర్మాన్ భగవత్కైంకర్యవేషేణాచరేత్ - సలిఙ్గానామాశ్రమాణాం త్యాగో నామ - నిష్పన్నోపాయత్వేన తేషాముపాయానుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యభావాత్మకః, అనేన - యావదుపాయనిష్పత్తి, స్తావత్తదనుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యాఽనుతిష్ఠేదితి సూచితం - స్వీకృతసిద్ధోపాయస్య నిష్పన్నోపాయస్య చ వర్ణాశ్రమధర్మాను

సంస్మరేత్ ॥ ౨౭ ॥ జ్ఞాననిష్ఠో విరక్తో వా మద్భక్తో వాఽనపేక్షకః । సలిఙ్గానాశ్రమాంస్త్యక్త్వా చరేదవిధిగోచరః ॥ ౨౮ ॥ బుధో బాలకవత్క్రీడేత్కుశలో జడవచ్చరేత్ । వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్గోచర్యాం నైగమశ్చరేత్ ॥ ౨౯ ॥ వేదవాదరతో న స్యాన్న పాషణ్డీ న హైతుకః । శుష్కవాదవివాదే న కంచిత్పక్షమాశ్రయేత్ ॥ నోద్విజేత జనాద్ధీరో జనం చోద్వేజయేన్న తు । అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేత కంచన ॥ ౩౧ ॥ దేహముద్దిశ్య పశువద్వైరం కుర్యాన్న కేనచిత్ । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భూతేష్వాత్మన్యవస్థితః ॥ యథేన్దురుదపాత్రేషు భూతాన్యేకాత్మకాని హి ॥ ౩౨ ॥ అలబ్ధ్వా న విషీదేత కాలే కాలేఽశనం క్వచిత్ । లబ్ధ్వా న హృష్యేద్ధృతిమాను

ష్ఠానస్యోపాయోపకారకత్వాభావాయత్తద్బుధ్యాననుష్ఠేయత్వం - న తు స్వరూపేణాననుష్ఠేయత్వం నిష్పన్నస్యాప్యుపాయస్య ప్రయాణాదనువర్తనీయత్వాత్ప్రతిబన్ధవశాత్తత్ప్రచ్యుతిసంభావనయా స్వరూపానుబన్ధితయా వా - లోకజుగుప్సయా వాఽనుష్ఠేయత్వమాస్థేయమేవ - అన్యథా "నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః - నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽయం స్వరూపతో వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగః ప్రచ్యావయేదేనముపాయాదపి కైంకర్యాకరణాచ్ఛేషతాఽపి న సిధ్యేల్లోకశ్చోత్సీదేత్ - అతో యథోక్త ఏవార్థః ఆశ్రమలిఙ్గాని "మేఖలాజినదణ్డైర్బ్రహ్మచారీతి లక్ష్యతే - గృహస్థో యజ్ఞవేదాద్యైర్నఖలోమైర్వనాశ్రమీ - త్రిదణ్డేన యతిశ్చే,, త్యాద్యుక్తాని ద్రష్టవ్యాని ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ కించ ॥ బుధ ఇత్యాది ॥ బుధో వివేకవానపి బాలకవన్మానావమానరహితః - క్రీడేచ్చరేత్ - కుశలో నిపుణోఽపి - జడవత్ - విద్వానప్యున్మత్తవత్ - వదేత్ - నైగమః వేదార్థనిష్ఠోఽపి గోచర్యాం పశుచర్యాం, చరేత్ - అజ్ఞ ఇవ వర్తేత - దేహాభిమానవిషయానుసంధానపరరక్షణస్వమాహాత్మ్యవిష్కారాణామభావాదితి భావః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ వేదవాదరతః వేదపూర్వభాగరతో - న స్యాత్ - పాషణ్డీ వేదవిరుద్ధాచారరతః - హైతుకః కేవలతర్కనిష్ఠశ్చ న స్యాత్ - శుష్కవాదేన నిష్ప్రయోజనగోష్ఠ్యా - యో, వివాదస్తేన - తన్మూలకం - కంచిత్పక్షం చ, న సంశ్రయేత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ జనాత్ - నోద్విజేత - నాపి జనం చోద్వేజయేత్ - అతివాదాన్ దురుక్తాని - తితిక్షేత ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ దేహమితి ॥ వైరాకరణే హేతుమాహ ॥ ఏక ఏవేతి ॥ భూతేషు భూతసంఘాతపరిణామభూతేషు దేవమనుష్యాదిదేహేషు - య - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - తస్మి - న్నాత్మనీత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - తస్మిన్నవస్థితః - పరః - ఆత్మా - ఏక ఏవ యథేన్దురుదపాత్రేష్వితి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శదృష్టాన్తః తతః కిమత ఆహ ॥ భూతాన్యేకాత్మకానీతి ॥ ఏకః పరమపురుషః ఆత్మా - యేషాం - తాని - హి యస్మాదేవం - తస్మాద్వైరం న కుర్యాదితి సంబన్ధః - సర్వభూతానాం భగవచ్ఛరీరత్వాత్తాన్యపి భూతేకృతం వైరం తదాత్మభూత పరమపురుషపర్యన్తగామీతి న తత్కుర్యాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ అలబ్ధ్వేతి ॥ కాలే కాలే అశనాయాదశాయాం - మశన - మలబ్ధ్వా, ధృతిమాన్ - న విషీదేత న విషాదం కుర్యాత్ - క్వచి - దశనం, లబ్ధ్వా న హృ

ష్యేచ్ఛ-కుతః-యత-స్తదుభయంలాభోఽలాభశ్చేత్యుభయం-దైవయన్త్రితందైవాధీనమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అలంతర్హి భిక్షాప్రియాసేనాపి తత్రాహ ॥ ఆహారార్థమితి ॥ సమీహేతయతేత-యత స్తస్య-ప్రాణధారణం-యుక్తం-కింతస్యప్రయోజనం తత్రాహ ॥ తత్త్వంవిమృశ్యతేయేనేతి ॥ యేనప్రాణధారణేనతత్త్వం-విమృశ్యతే-తత్త్వవిమర్శనార్థంప్రాణధారణమిత్యర్థః-తస్యాపికింప్రయోజనమిత్యతఆహ ॥ యద్విజ్ఞాయవిముచ్యతఇతి ॥ యత్ యస్మాత్-విజ్ఞాయైవ-విముచ్యతే నత్వజ్ఞాత్వా-తస్మా-త్తత్త్వవిమర్శనాత్మకజ్ఞానోపయుక్తప్రాణధారణార్థమాహారార్థంసమీహేతేత్యర్థః-తత్త్వమత్రచిదచిదీశ్వరాణాం యథావస్థితాకారః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సమీహామన్తరేణాపి-కదాచిత్-యదృచ్ఛయాదైవా-దుపపన్నంప్రాప్త-మన్నంశ్రేష్ఠం, మృష్ట-మపరమపకృష్టంవా-త-దద్యాత్ అశ్నీత-తథా-వాసోవస్త్రం-శయ్యాంచ, యదృచ్ఛయాప్రాప్తంప్రాప్తంభజేత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఉక్తమవిధిగోచరత్వమేవసిద్ధవల్లోకితన్యాయేనప్రపఞ్చయతి॥ శౌచమితి ॥లీలయా-కుర్వన్-అహమీశ్వరో-యథా-న-చోదనయా,కరోమి-తథా-జ్ఞానీచ-శౌచాదీ-నన్యాంశ్చ-నియమాన్-చోదనయా-నాచరేత్,కిన్తు-కైఙ్కర్యస్వస్వరూపానుగుణత్వబుద్ధ్యేతిభావః-యథేశ్వరస్యపరిపూర్ణస్యలీలాహ్యనురూపా-తథేశితవ్యస్యేశకైఙ్కర్యకరణం స్వరూపానురూపమిత్యభిప్రాయః-భూతాన్యేకాత్మకానిచేత్యనేన, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రమోనకార్యఇతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథకథమనాదికాలానువృత్తస్సనివర్తతే-కదావానిశ్శేషనివృత్తిరిత్యతఆహ ॥నహీతి॥తస్యోక్తవిధాచారయుక్తస్య-యా-వికల్పాఖ్యా-వికల్పోభేదః-ఆఖ్యా ఖ్యాతిః-ప్రతీతిరితియావత్-అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రాన్తిఃనహి-కుతఇత్యతఆహ ॥ సేతి ॥ సా-మద్వీక్షయాసర్వస్యశశ్వన్మదాత్మకత్వబుద్ధ్యాహతాభవతి-యద్యప్యాదేహాన్తాత్-క్వచిత్కదాచిత్-సా-ఖ్యాతిర్భవేత్-తథాఽపి-తతఃదేహాన్తే-మద్వీక్షయైవసాధనభూతయామ

భయం దైవయన్త్రితమ్॥౩౩॥ఆహారార్థంసమీహేతయుక్తంతత్ప్రాణధారణమ్ । తత్త్వంవిమృశ్యతేయేనత
ద్విజ్ఞాయవిముచ్యతే॥౩౪॥యదృచ్ఛయోపపన్నాన్నమద్యాచ్ఛ్రేష్ఠముతాపరమ్।తథావాసస్తథాశయ్యాంప్రా
ప్తంప్రాప్తంభజేన్మునిః॥ ౩౫ ॥శౌచమాచమనంస్నానం నతుచోదనయాఽఽచరేత్ । అన్యాంశ్చనియమాన్
జ్ఞానీయథాఽహంలీలయాఽఽచరే॥౩౬॥ నహితస్యవికల్పాఖ్యాయాసామద్వీక్షయాహతా । ఆదేహాన్తాత్క్వ
చిత్ఖ్యాతిస్తతస్సంపద్యతేమయా ॥ ౩౭ ॥ దుఃఖోదర్కేషుకామేషు జాతనిర్వేదఆత్మవాన్। అజిజ్ఞాసితమద్ధర్మో
గురుంమునిముపవ్రజేత్ ॥ ౩౮ ॥ తావత్పరిచరేద్భక్త్యాశ్రద్ధావాననసూయకః । యావద్బ్రహ్మవిజానీయాన్మా
మేవగురుమాదృతః॥ ౩౯ ॥యస్త్వసంయతషడ్వర్గఃప్రచణ్డేన్ద్రియసారథిః । జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముప

యా-సంపద్యతేసంయుక్తోభవతి-మాంప్రాప్నోతీత్యర్థః-దేహాన్తేనిరవశేషంఖ్యాతిర్నివర్తతే-జీవదశాయాం కదాచిత్కాపిసమత్వప్రాప్తివిరోధినీతిభావః-యద్వా-మయాఉపాయభూతేన-సంపద్యతే,ప్రాప్యతే-స్వేనరూపేణాభినిష్పన్నోభవతి "పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే" ఇతిశ్రుతేః ❁ ॥౩౭॥ ❁ తదేవంనిష్పన్నోపాయస్యాదేహాన్తాదనువర్తనీయావృత్తిరభిహితా-అథస్వధర్మనిష్ఠస్యోపేయోపాయాదిజిజ్ఞాసోఃకృత్యమాహ ॥ దుఃఖోదర్కేష్వితి ॥ దుఃఖోదర్కేషుదుఃఖోత్తరఫలేషు-జాతః-నిర్వేదఃఅతీవహేయతాధ్యవసాయో-యస్యసః-అత్రహేతుః-దుఃఖోదర్కేష్వితివిశేషణం-ఆత్మవాన్-కామానామన్తతోఽనర్థావహత్వబుద్ధిః-యద్వా, విధిత్సితగురూపసత్త్యుపయుక్తచిత్తసమాధానయుక్తం-నజిజ్ఞాసితః-మద్ధర్మః-మత్ప్రాప్తిసాధనధర్మో, యేనసః-మునిం-మననశీలం-బ్రహ్మనిష్ఠం-గురు-ముపవ్రజేత్ అభిగచ్ఛేత్,అత్ర "పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తావదితి॥ బ్రహ్మశబ్దేనతత్ప్రాప్తిసాధనాదిస్వరూపమపివివక్షితం-భక్త్యేతిగురుభక్తిర్వివక్షితా-అనసూయకఇత్యనేనపరబుద్ధిప్రయుక్తదోషావిష్కారరాహిత్యం-శ్రద్ధావానిత్యనేనగురూపదిష్టార్థాస్తికత్వం-మామేవ-గురుం-పరిచరే-దితిసమ్బన్ధః-తత్రా-దృతఃఆదరయుక్తః-ఏవకారేణకథంచిదపిభేదదృష్టిర్వ్యుదాసః-గురుంమామిత్యనేనవివక్షితంసామానాధికరణ్యం నతావచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంభగవదాత్మకత్వస్య సర్వాత్మసాధారణత్వేనతస్యగురావివిశిష్యోపదేశాయోగాత్-నాప్యవతారత్వనిబన్ధనం-ఆచార్యస్యాపికంచిత్ప్రతిశిష్యత్వాత్ శిష్యస్యాపికాంశ్చిత్ప్రత్యాచార్యత్వాచ్చ సఃస్వశిష్యాన్ప్రతీశ్వరావతారత్వేఽపిస్వస్యస్వాచార్యంప్రతితత్త్వాసమ్భవాత్-నహిరామకృష్ణాదేఃసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వవత్కంచిత్ప్రత్యాచార్యస్యసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వంయుక్తం-తస్మాదేవంవిధాఅభేదోపదేశా "మనోబ్రహ్మేత్యాదివద్దృష్ట్యుపాసనోపదేశపరాః" ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థంసదాచార్యపరిచర్యాలబ్ధవైరాగ్యభగవద్భక్తిభ్యాంభవితవ్య-మన్యథాకేవలాశ్రమలిఙ్గధర్మానిష్ఫలాఇత్యభిప్రేత్యాహ॥ యస్త్వితి ॥ అసంయతషడ్వర్గఃఅనియమితషడిన్ద్రియవర్గః-ప్రచణ్డోవిషయేష్వత్యాసక్తః, ఇన్ద్రియసారథిర్బుద్ధిర్యస్యసః,

జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం యోగాభ్యాసజన్యం - తాభ్యాం రహితశ్చ-యః-సః- కేవలం, త్రిదణ్డానుపజీవతి-త్రిదణ్డగ్రహణ మాశ్రమాన్తరలిఙ్గానాముపలక్షణం - ఆశ్రమలిఙ్గానితద్ధర్మాంశ్చాజీతేన్ద్రియస్య కేవలజీవనోపాయమాత్రపర్యవసన్నా భవ న్తీతి త్రిదణ్డముపజీవతీత్యుక్తం « యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచపక్వాన్నస్వామినావుభౌ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రాభిజ్ఞాయతిం బ్రహ్మచారి ణంచాగ్రేభోజయన్తిహి ॥ ౪౦ ॥ జ్ఞానరహితస్యగత్యభావం వదన్నిన్దతి॥ సవా ఇతి॥ సః పూర్వశ్లోకోక్తవిధః॥ సురానితిపా ఠే, ఇజ్యాన్ దేవాన్, ఆత్మానం నిహ్నుతే-మచ్ఛేషత్వజ్ఞానరహితత్వాదితి భావః « యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్ర తిపద్యతే । కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణే ,, త్యుక్తత్వాత్, ఆత్మస్థం-మాంచ-నిహ్నుతేప్రతారయతి స్వతన్త్రా భిమానాత్ - అతఏవ - యం-ధర్మహా - సర్వేషామాశ్రమిణాం స్వస్వాశ్రమధర్మానుగృహీతభగవద్భక్తిలక్షణోహి ధర్మోవి హిత-స్తదభావా-దయం-ధర్మహా - అతఏవ -చావిపక్వకషాయః « ధర్మేణపాపమపనుదతి ॥ కషాయపక్తిః కర్మాణి ,, త్యా ద్యుక్తరీత్యాఽనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమధర్మైర్హి పాపాపనుత్తి - స్తదభావాదవిపక్వకషాయః - కషాయవద్దుర్మోచత్వా త్పాపమిహకషాయశబ్దవివక్షితం, అతఏవచా-స్మా,దముష్మాచ్చ,లోకా-ద్విహీయతేభ్రష్టోభవతి, నోభయత్రసుఖమస్తీత్య ర్థః ॥ ౪౧ ॥ చతుర్ణామాశ్రమిణాం ప్రధానధర్మానాహ॥ భిక్షోరితి॥ తుర్యాశ్రమిణః శమః ఇన్ద్రియజయః, అహింసా అభూ తద్రోహ చిన్తా, వనౌకసో వనాశ్రమిణః, తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః, ఈక్షా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శః-ధర్మః-గృ హిణో-భూతరక్షా - ఇజ్యా పఞ్చమహాయజ్ఞాశ్చ, ధర్మః - ద్విజస్యోపనీతస్య బ్రహ్మచారిణ ఇత్యర్థః -ఆచార్యసేవనం-ధ ర్మః ॥ ౪౨ ॥ ఆశ్రమాన్తరధర్మాన్ కాంశ్చిత్ గృహస్థస్యాప్యతిదిశతి॥ బ్రహ్మచర్యమితి ॥ ఋతౌ గన్తుః-గృహస్థస్యాపి, బ్ర

జీవతి॥ ౪౦ ॥ సవా ఆత్మానమాత్మస్థం నిహ్నుతే మాంచ ధర్మహా। అవిపక్వకషాయోఽస్మాదముష్మాచ్చ విహీ యతే॥ ౪౧ ॥ భిక్షోర్ధర్మశ్శమోఽహింసా తప ఈక్షా వనౌకసః । గృహిణో భూతరక్షేజ్యా ద్విజస్యాచార్యసేవ నమ్॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మచర్యం తపశ్శౌచం సంతోషో భూతసౌహృదమ్ । గృహస్థస్యాప్యృతౌ గన్తుస్సర్వేషాం మదు పాసనమ్॥ ౪౩ ॥ ఇతి మాం యస్స్వధర్మేణ భజన్నిత్యమనన్యభాక్ । సర్వభూతేషు మద్భావో మద్భక్తిం విన్దతేఽ చిరాత్॥ ౪౪ ॥ భక్త్యోద్ధవానపాయిన్యా సర్వలోకమహేశ్వరమ్। సర్వోత్పత్త్యప్యయం బ్రహ్మ కారణం మో పయాతి సః॥ ౪౫ ॥ ఇతి స్వధర్మనిర్ణిక్తసత్త్వో విజ్ఞాతమద్గతిః । జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో నచిరాన్మాముపైతి సః॥ ౪౬ ॥ వర్ణాశ్రమవతాం ధర్మ ఏష ఆచారలక్షణః। స ఏవ మద్భక్తియుతో నిశ్శ్రేయసకరః పరః॥ ౪౭ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం సాధో భవాన్పృచ్ఛతి యచ్చ మామ్। యథా స్వధర్మసంయుక్తో భక్తో మాం సమియాత్పరమ్॥ ౪౮ ॥ ******

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **********

హ్మచర్యం సమ్భవతీతి తదసమ్భావనా వ్యుదాసః ఏ - భ్యోఽపి ప్రధానం సర్వేషాం ధర్మమాహ ॥ సర్వేషాం మదుపాసనమితి॥ ధర్మ ఇత్యనుషజ్యతే ॥ ౪౩ ॥ సంక్షేపతో ధర్మాన్ విశేషసామాన్యరూపేణోక్త్వా తత్ఫలమాహ॥ ఇతీతి॥ నాన్యం భజతీత్య నన్యభాక్ - దేవతాన్తరభక్తిరహితః ॥ యద్వా ॥ నాన్యస్మై ప్రయోజనాయ భజతీత్యనన్యభాక్-అనన్యప్రయోజన ఇత్యర్థః-సర్వ భూతేషు - మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిమాన్-యః - ఇత్థం-స్వధర్మేణ-మాం భజేత్ - సోఽచిరాదేవ-మద్భక్తిం - విన్దతే లభ తే ॥ ౪౪ ॥ భక్తేః ఫలమాహ॥ భక్త్యేతి ద్వాభ్యాం॥ హే ఉద్ధవ-మహేశ్వరం మహేశ్వరత్వే హేతుః-సర్వోత్పత్త్యప్యయం సర్వ స్యోత్పత్త్యప్యయౌ యస్మాత్తం-అతఏవ-సర్వకారణం పరబ్రహ్మభూతం-మా-ముపయాతి ప్రాప్నోతి-బ్రహ్మశబ్దేన కారణత్వో పయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణబృహత్త్వం వివక్షితమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి ఏవంభూతేన-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణ-ని ర్ణిక్తం శుద్ధం-సత్త్వం-యస్య సః విజ్ఞాతా-మద్గతిః మత్ప్రకారః-మద్యాథాత్మ్యం. యేన సః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం-విజ్ఞానముపా సనాత్మకం-యః - ఏవంవిధః - స-మా-ముపైతి - వర్ణాశ్రమధర్మాద్యనుగృహీతయాఽనపాయిన్యా భక్త్యా మాముపైతీతి శ్లోక ద్వయవివక్షితోఽర్థః ॥ ౪౬ ॥ పృష్టార్థప్రతివచనం నిగమయతి॥ వర్ణాశ్రమవతామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏష-ఆచారలక్షణః ఆ చారాత్మకో ధర్మః - నిరూపిత ఇతి శేషః స ఏష ధర్మః - మద్భక్తియుక్తశ్చేత్-యోగశ్చేత్ తాఙ్గాఙ్గీభావః-నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తి సాధనభూతః పరః ఉత్కృష్టః-నాతః పర ఉపాయో విద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఏతదితి ॥ హే సాధో-భవాన్-యః-న్మాం-పృచ్ఛ తి కిం తత్-యథా-స్వధర్మసంయుక్తో - భక్తో - మాం-పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-సమీయాత్ సమవాప్నుయాత్-ది త్యేత-త్తే తుభ్యమభిహిత - మితి సమ్బన్ధః ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్క న్ధే ఽష్టాదశోఽధ్యాయః ********************************

౪౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సురానాత్మాన

దుఃఖోదర్కేష్విత్యాదిశ్లోకద్వయేనస్వవర్ణాశ్రమధర్మనిష్ఠస్యజిజ్ఞాసోర్గురూపసత్తిమూలకతదుపదేశసమధిగతబ్రహ్మస్వరూపతత్ప్రాప్తిసాధనాదిస్వరూపస్యవర్ణాశ్రమధర్మాఙ్గకభగవద్భక్తియోగసాధ్యాముక్తిరిత్యుక్తం - అథభక్తియోగాశక్తస్యన్యాసాఖ్యంస్వప్రాప్తిసాధనముపాయాన్తరముపదిశతి ॥ యోవిద్యాశ్రుతసమ్పన్న ఇత్యాదినా ॥ విద్యాశ్రుతసమ్పన్నః - విద్యాశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం - శ్రుతంశాస్త్రాధికారాభావే కేవలసదుపశ్రవణలభ్యం-తాభ్యాం - సమ్పన్నః-శ్రుతశబ్దేనస్వప్రాప్తిసాధనతయోపదేశ్యమాణస్యన్యాసస్యసర్వాధికారత్వంసూచితం - విద్యాశ్రుతసమ్పన్న ఇత్యనేన « పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితా „ నిత్యాదిశ్రుత్యుక్తాగురూపదేశపర్యన్తాప్రణాడీ - న్యాసయోగమధిచికీర్షోరపిసమానేతిసూచితం- ఆనుమానికఃశాస్త్రావిరుద్ధతర్కాభిజ్ఞః « తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే „ ఇత్యుక్తరీత్యాకృష్యాదిఫలానామివయజ్ఞాదికర్మఫలానామప్యనిత్యత్వానుమానకుశలోవా - ఆత్మవాన్సమాహితచిత్తః- ఇదంశరీరం - మాయామాత్రం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - జ్ఞాత్వా - భగవచ్ఛేషత్వైకరసేఆత్మనిభగవన్మాయయావిరచితమితిజ్ఞాత్వేత్యర్థః - జ్ఞానంజ్ఞానాత్మక - మాత్మస్వరూపం - మయిసర్వశేషిణిసర్వాన్తరాత్మని ఉపాయోపేయభూతేసత్యసఙ్కల్పేపరమకారుణికేఽనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యేమయి - మదధీనం - అనుసందధ్యాదిత్యర్థః, మాయామాత్రమిత్యస్యమిథ్యామాత్రమితినార్థః - ప్రకృతేర్మాయాశబ్దవాచ్యత్వేనిమిత్తమాసురరాక్షసశస్త్రాదీనామివవిచిత్రకార్యకరత్వం-తథాచ« తతోభగవతాతస్యరక్షార్థంచక్రముత్తమమ్ । ఆజగామసమాజ్ఞప్తంజ్వాలామాలిసుదర్శనమ్ ॥ తేనమాయాసహస్రంతచ్ఛమ్బరస్యాశుగామినా । బాలస్యరక్షతాదేహమేకైకశ్యేనసూదిత „ మిత్యాదౌనమాయాశబ్దోమిథ్యావాచీ-ఐన్ద్రజాలికాదిష్వపికేనచిన్మన్త్రౌషధాదినామిథ్యార్థవిషయాయాఃపారమార్థిక్యాబుద్ధేరుత్పాదకత్వేనమాయావీతి ప్రయోగః - తథామన్త్రౌషధాదిభేదేనతత్రమాయాశబ్దప్రయోగేష్వనుగతస్యైవశబ్దార్థత్వాత్ - తత్రమిథ్యార్థేషుమాయాశబ్దప్రయోగోమాయాకార్యబుద్ధివిషయత్వేనౌపచారికోమఞ్చాఃక్రోశన్తీతివత్ - అతోఽత్ర« మాయాంతుప్రకృతింవిద్యా„ దిత్యా

శ్రీభగవానువాచ ॥ యోవిద్యాశ్రుతసంపన్న ఆత్మవాననానుమానికః ।మాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వాజ్ఞానంచమయిసంన్యసేత్॥ ౧ ॥జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టస్స్వార్థోహేతుశ్చసమ్మతః । స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చనాన్యోఽర్థోమదృతేప్రియః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాఃపరంశ్రేష్ఠంవిదుర్మమ। జ్ఞానీప్రియతమోఽతోమేజ్ఞానేనాసౌబిభర్తిమామ్॥ ౩ ॥తపస్తీర్థంజపోదానంపవిత్రాణీతరాణిచ।నాలంకుర్వన్తితాంసిద్ధింయాజ్ఞానకలయాకృతా ॥ ౪ ॥

దిష్వభిధీయమానాగుణమయీపారమార్థికీ ప్రకృతిరేవమాయాశబ్దేనాభిధీయతే - తస్యాఃకార్యం భగవత్స్వరూపతిరోధానం,స్వస్వరూపభోగ్యత్వబుద్ధిశ్చ ॥ ౧ ॥ « జ్ఞానంచమయిసన్న్యసే„దిత్యనేన«ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతేత్యుక్తార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే - సంన్యాసశ్చాత్రాత్మరక్షాభరనిక్షేపః-తమేవవివృణోతి ॥ జ్ఞానినఇతి ॥ జ్ఞానీచాత్రభగవచ్ఛేషత్వైకరసఃప్రకృతివియుక్తకేవలాత్మన్యపర్యవస్యన్భగవన్తంప్రేప్సుర్భగవన్తమేవపరమప్రాప్యంమన్వానః - తస్య- అహమేవ-స్వార్థఃప్రాప్యఇతియావత్-తత్త్వేనేష్టః - తథా-హేతుఃప్రాప్త్యుపాయశ్చ, అహమేవ-సమ్మతః-మదృతేమాంవినా - స్వర్గో-మోక్షఃకైవల్యంచ-తథా-యఃకశ్చిదన్యోఽపి-నప్రియః,అనేన « ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమిత్యుక్తార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే„ ॥ ౨ ॥ ఇత్థంమయిసంన్యస్తాత్మస్వరూపా ఏవమద్యాథాత్మ్యంవిదు - రిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్నా ఇతి ॥ జ్ఞానంశరీరస్యమాయామాత్రత్వజ్ఞానం - ఆత్మస్వరూపస్యప్రకృతివివిక్తస్యభగవచ్ఛేషత్వైకరసత్వజ్ఞానంచవివక్షితం - విజ్ఞానంభగవతఉపాయోపేయత్వాధ్యవసాయాత్మకం - తాభ్యాం-సమ్పన్నాః - పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం- అతఏవ-శ్రేష్ఠంసర్వోత్తమం-మమ-స్వరూపం-విదుః - అనేన « దదామిబుద్ధియోగంతంయేనమాముపయాన్తితే „ ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే-మేమమ-జ్ఞానీ-ప్రియతమః-ఆత్మవన్నిరతిశయప్రియః-ప్రియతమఇత్యనేన«సచమమప్రియ„ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః-అసౌజ్ఞానీ-జ్ఞానేనమాంవినాఽఽత్మధారణంనసంభవతీతిజ్ఞానేనహేతుభూతేన - మాం-బిభర్తిధారయతి - తదాయత్తధారణోఽహమిత్యర్థః-అనేన « జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతమ్ । ఆస్థితస్సహియుక్తాత్మామామేవానుత్తమాంగతి „ మిత్యస్యార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ తథాహితత్రాభాషిభగవద్భాష్యకారైః ॥ « జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతంతదాయత్తధారణోఽహమితిమన్యే కస్మాదేవం-యస్మాన్మయావినాఽఽత్మధారణాసమ్భావనయామామేవానుత్తమంప్రాప్యమాస్థితః - అతస్తేనవినా « యేయథామాంప్రపద్యన్తేతాంస్తథైవభజామ్యహ „ మిత్యుక్తవిధస్వభావస్యమమాప్యాత్మధారణంనసంభవతి « తతోమమాప్యాత్మాహిసఇతీ„ తి ॥ ౩ ॥ « మాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వాజ్ఞానంచమయిసన్న్యసే„దిత్యాత్మసంన్యాసస్యమాయామాత్రజ్ఞానపూర్వకత్వముక్తం - తస్యావశ్యకత్వజ్ఞాపనాయనిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వమాహ ॥ తపఇతి ॥ యాశుద్ధిః జ్ఞానకలయాజ్ఞానలే

శేన-కృతా - తాంశుద్ధిం-తపఆదీని-నాలంకుర్వన్తితినకర్తుంశక్నువన్తీత్యర్థః - శక్తిద్యోతకోఽత్రాలంశబ్దః “అలంభూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచక” మిత్యనుశాసనాత్, ఇతరాణి-పవిత్రాణిశౌచాచమనాదీని ॥ ౪ ॥ యోవిద్యాశ్రుతేత్యాదినోక్తమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్-జ్ఞానస్యనిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వా-త్తేనసహితంయథాతథా-స్వస్యా, న్తరాత్మానంమాం - జ్ఞాత్వాప్రాప్యత్వేనప్రాపకత్వేనచజ్ఞాత్వేత్యర్థః - హేఉద్ధవ- జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నస్త్వం జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్న ఇత్యనేనాత్మ సన్నాన్య సస్యసకృత్కర్తవ్యత్వేఽపివిశ్వాసాత్మకస్యవిజ్ఞానాన్తర్గతస్యయావజ్జీవానువర్తనీయత్వం సూచ్యతే - మద్భక్త్యామద్విషయకప్రేమ్ణా - భావితఃసంజాతాభిప్రాయవిశేషస్సన్-మాం - భజఆరాధయ-మత్కైఙ్కర్యంకుర్విత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఉపదిష్టార్థవిశ్వాసజననాయపూర్వేషాంవృత్తిమాహ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనేతి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానేఏవయజ్ఞ-స్తేన - తయోర్దేవతాప్రసాదహేతుత్వేనయజ్ఞత్వరూపణం - ఆత్మనిజీవేఆత్మానమన్తఃప్రవిశ్యధారకం - సర్వయజ్ఞనిర్వాహకం-మా-మిష్ట్వాఆరాధ్యమాంవై మామేవసంసిద్ధింముక్తిం - మగుఃప్రాపుః ॥ ౬ ॥ విస్తరేణజ్ఞానస్వరూపబుభుత్సాజననాయసంగ్రహేణదర్శయతి ॥ త్వయీతి ॥ హేఉద్ధవ-మాయాన్తఃప్రకృత్యన్తః మాయాపరిణామాత్మకశరీరం-త-దాశ్రయతి - అధిష్ఠాయవర్తమానేసంసారిణిత్వయి-య - స్త్రివిధఃఆదిమధ్యాన్తరూపః- ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయరూపఇతియావత్-ఆపతతి-స-వికారః, యత్ యతః , ఆద్యపవర్గయోఃశరీరసంబన్ధాత్పూర్వకాలేతదవసానేచ-నాస్తీతి - యతశ్చామీజన్మాదయః, అస్యశరీరస్యైవ-యేఽమీ-జన్మాదయ, స్తేతస్యతవ-కింస్యుః - దేహసంబన్ధినోజన్మాదయస్తవనస్యురిత్యర్థః- అసతశ్శరీరస్యాద్యన్తయోరపియథాఽఽత్మస్వరూపమస్తితన్మధ్యేప్యస్త్యేవ - నతువృద్ధిక్షయాదిమద్భవతీత్యర్థః - అచేతనపరిణామ

తస్మాజ్జ్ఞానేనసహితంజ్ఞాత్వాస్వాత్మానముద్ధవ।జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నోభజమాంభక్తిభావితః॥ ౫ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనమామిష్ట్వాఽఽత్మానమాత్మని ।సర్వయజ్ఞపతింమాంవై సంసిద్ధింమునయోఽగమన్ ॥ ౬ ॥త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారోమాయాన్తరాపతతినాద్యపవర్గయోర్యత్ । జన్మాదయోఽస్యయదమీతవతస్యకింస్యురాద్యన్తయోర్యదసతోఽస్తితదేవమధ్యే ॥ ౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ జ్ఞానంవిశుద్ధం విపులంయథైతద్వైరాగ్యవిజ్ఞానయుతంపురాణమ్ । ఆఖ్యాహివిశ్వేశ్వరవిశ్వమూర్తేత్వద్భక్తియోగంచమహద్విమృగ్యమ్॥ ౮ ॥తాపత్రయేణాభిహతస్యఘోరేసంతప్యమానస్య భవాధ్వనీశ । పశ్యామినాన్యచ్చరణంతవాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వాతపత్రాదమృతాభివర్షాత్ ॥ ౯ ॥ దష్టంజనంసంపతితంబిలేఽస్మిన్కాలాహినాక్షుద్రసుఖోరుతర్షమ్ । సముద్ధరైనంకృపయాఽఽపవర్గ్యైర్వచోభిరాసిఞ్చమహానుభావ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్థమేతత్పురారాజాభీష్మంధర్మభృతాంవరమ్ । అజాతశత్రుఃపప్రచ్ఛసర్వేషాంనోఽనుశృణ్వతామ్॥ ౧౧ ॥నివృత్తేభారతేయుద్ధేసుహృన్నిధనవిహ్వలః । శ్రుత్వాధర్మాన్బహూన్పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత॥ ౧౨ ॥తానహంతేఽభిధాస్యామిదేవవ్రతము

రూపోజన్మాదివికారత్రయభాగనిత్యశ్చదేహః - ఆత్మాతుతద్రహితోనిత్య - ఇత్యేతదేవమాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వేత్యనేనోక్తఇత్యభిప్రాయః ॥ ౭ ॥ తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥జ్ఞానమితి॥పురాణముపదేశపరంపరాప్రాప్తం-జ్ఞానకార్యంవైరాగ్యం-తత్ప్రియుక్తంవిజ్ఞానం-తాభ్యాంయుతం-విశుద్ధంవిశుద్ధత్వావహం-యదేత - జ్జ్ఞానం-త-ద్విపులం-యథాతథా-మహద్విమృగ్యంమహద్భిరన్వేషణీయం-పరమగోప్యమిత్యర్థః-త్వద్భక్తియోగంచా-ఖ్యాహి ॥ ౮ ॥ బుభుత్సోపయుక్తాందశామావిష్కుర్వన్ తన్నివృత్త్యైత్వచ్చరణారవిన్దమేవశరణమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ॥ తాపత్రయేణేతి॥ హేఈశ్వర-ఘోరేదుస్సహే, సంసారాధ్వని, తాపత్రయేణా-భిహతస్యపీడితస్య - అతఏవసంతప్యమానస్య-పుంసఃశరణంసాధనం-తవాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వమేవా-తపత్రం-తస్మా -దన్యం-నపశ్యామి-కథంభూతాత్- అమృతాభివర్షాత్-అమృతంమోక్షసుఖం- తదభివర్షతీతితథా - అమృతోపాయభూతాదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ నన్వేవమధ్యవస్యతస్తవకింతచ్ఛ్రవణేనేత్యతఆహ॥ దష్టమితి ॥బిలేసంసారగర్తే-పతితం-కాలఏవాహి-స్తేన-దష్టం - క్షుద్రసుఖేష్వేవ-ఉరు - స్తర్షః తృష్ణా-యస్య - తమేనం-తాపత్రయాభితప్తంజనం-కృపయా-సముద్ధర-కథంసముద్ధరణీయ-స్తత్రాహ॥ఆపవర్గ్యైరపవర్గబోధకైః - ర్వాగమృతైః-రాసిఞ్చేతి ॥ ౧౦ ॥ వివక్షితస్యోత్తరస్యసాంప్రదాయికత్వమాహ॥ ఇత్థమితి ॥ధర్మభృతాంభగవద్భక్తిలక్షణధర్మపరాణాంమధ్యే-వరంశ్రేష్ఠం-భీష్మం-రాజాఽజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నోఽస్మాకం, సర్వేషాం-శృణ్వతాంసతా-మేతత్త్వత్పృష్ట-మిత్థం-త్వమివ-పప్రచ్ఛ ॥ ౧౧ ॥ కస్తస్యాపిపృచ్ఛాహేతురిత్యతఆహ ॥ నివృత్తఇతి ॥ సుహృదాంబన్ధూనాం-నిధనా - ద్విహ్వలఃవిక్షిప్తచిత్తః - తత్ప్రశాన్తయేఽపృచ్ఛతేత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ప్రశ్నస్యోత్తరంవక్తుంప్రతిజానీతే॥ తానితి ॥తాన్మోక్షధర్మాన్, దేవవ్రతస్యభీష్మస్య, ముఖాత్, శ్రు

ఖ్యాతాన్, తేతుభ్యమభిధాస్యామి, నను, జ్ఞానవైరాగ్యభక్తియోగబుభుత్సోః కిం మోక్షధర్మోపదేశేనేత్యత స్తాన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానాదిభిరుపబృంహితాన్, తత్సహితానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తావజ్జ్ఞానముపదిశతి॥ నవేతి ॥ నవభావాః శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధాః విసర్గశిల్పగత్యుక్తయశ్చ రేతఉత్సర్గో మూత్రపురీషోత్సర్గశ్చేత్యుత్సర్గద్వయస్యైకకోటిత్వాభిప్రాయేణ నవేతినిర్దేశః అన్యథా దశేతిస్యాత్ ఏకాదశేన్ద్రియాణి పఞ్చమహాభూతాని, త్రయః సత్త్వాదయో గుణాః ఏషు పరిదృశ్యమానేషు భూతేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేషు ఏతాన్, భావాన్ అథైకం జ్ఞానైకాకారం, ఆత్మవస్తు చ జాత్యభిప్రాయమేకవచనం యేన మయా సహితం మద్ధార్యం మచ్ఛేషతైకరసం జీవస్వరూపం చేత్యర్థః అన్వీక్షేత తదేతదన్వీక్షణాత్మకం జ్ఞానమితి మమ మయా నిశ్చితం ప్రకృతిపురుషయాథాత్మ్యవివేచనమేవ జ్ఞానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథావిజ్ఞానముపదిశతి॥ తదేవేతి॥ యథాశబ్దేన పూర్వగ్రన్థస్థప్రకృతిపురుషాకారః పరామృశ్యతే నతథా అతథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేనేత్యర్థః ఏకేన యేన మయైవోపాయభూతేన యదేకం మత్స్వరూపం ప్రాప్యమితి శేషః ఏతదేవహి విజ్ఞానమిత్యర్థః, విజ్ఞానమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్థితీతి ॥ త్రిగుణాత్మనాం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామాత్మకానాం, భావానాం దేహానామేవ జన్మస్థితివినాశాన్ పశ్యేత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సృజ్యాత్సృజ్యం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం ప్రతి తస్యాదావన్తే మధ్యే చ, య, దన్వియాత్ పునశ్చ ప్రతిసంక్రామే శరీరప్రళయే యత్ శిష్యేత ఏకరూపమవతిష్ఠతే తదేవ సత్ అవికృతమాత్మస్వరూపమిత్యేతదపి విమర్శనం జ్ఞానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ వైరాగ్యముపదిశతి ॥ శ్రుతిరితి ॥ చతుష్టయమిత్యనన్తరం తేనేతి శేషః ప్రమాణశబ్దః కర్మణ్యుడన్తః తేన చతుష్టయేన ప్రమాణేషు ప్రమితేషు కర్మఫలేషు సః ఉక్తవిధజ్ఞానసంపన్నః విరజ్యతే ఇత్యేతద్వైరాగ్యమిత్యర్థః ఐతిహ్యశబ్దః శ్రుతిమూలకస్మృతిపురాణాదీనామప్యుపలక్షణార్థః తత్ర శ్రుత్యాదిప్రమితం కర్మఫలం స్వర్గాది, ప్రత్యక్షసిద్ధం కృష్యాదికర్మఫలమన్నాది అనుమానసి

ఖ్యాతాన్ । జ్ఞానవిజ్ఞానవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్త్యుపబృంహితాన్॥ ౧౩ ॥ నవైకాదశపఞ్చత్రీన్భావాన్భూతేషు యేన వై । ఈక్షేతాథైకమప్యేషు తజ్జ్ఞానం మమ నిశ్చితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏతదేవ హి విజ్ఞానం న తథైకేన యేన యత్। స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాన్పశ్యేద్భావానాం త్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆదావన్తే చ మధ్యే చ సృజ్యాత్సృజ్యం యదన్వియాత్ । పునస్తత్ప్రతిసంక్రామే యచ్ఛిష్యేత తదేవ సత్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానం చతుష్టయమ్ । ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్స విరజ్యతే॥ ౧౭ ॥ కర్మణాం పరిణామిత్వాదావిరిఞ్చ్యాదమఙ్గళమ్। విపశ్చిన్నశ్వరం పశ్యేదదృష్టమపి దృష్టవత్॥ ౧౮ ॥ భక్తియోగః పురైవోక్తః ప్రీయమాణాయ తేఽనఘ । పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రద్ధాఽమృతకథాయాం మే శశ్వన్మదనుకీర్తనమ్ । పరినిష్ఠా చ పూ

ద్ధం త్వారోగ్యాది తస్యౌషధాదినాఽఽరోగ్యజనకత్వానుమానసిద్ధత్వాత్ - యద్వా అనుమానం వైరాగ్యహేతుతయోక్తం తచ్చ శ్రుత్యైవ ప్రదర్శితం "తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః - క్షీయతే" ఇతి ఇదం హి కృష్యాదికర్మఫలదృష్టాన్తేన కర్మఫలత్వహేతునా పుణ్యఫలస్యానశ్వరత్వం హ్యనుమాపయతి - అస్మిన్పక్షే చతుష్టయమిత్యనన్తరం త్రతేనేతి చ శేషః, తత్ర శ్రుత్యాదిప్రమితేషు ఫలేషు తేనేత్యనేనానుమానం పరామృశ్యతే - ప్రత్యక్షగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం, ఏతచ్చ స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి "అదృష్టమపి దృష్టవ" దితి అత్రానుమానస్యానుమేయద్వారా విరక్తిహేతుత్వం పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి క్షయగ్రహణమన్యేషాముపలక్షణార్థమిత్యభిప్రాయన్ సాధ్యధర్మాన్విరక్తిహేతుతయా నిర్దిశతి ॥ అనవస్థానాత్ వికల్పాత్ పరిణామిత్వాదితి, కర్మణామిత్యేతత్ఫలపరం - కర్మణాం ఫలానాం అనవస్థానాత్ ఏకరూపతయావస్థిత్యభావాత్ వికల్పాత్తారతమ్యాత్ పరిణామిత్వాద్వికారిత్వాత్ - ద్వినాశిత్వాచ్చ విరజ్యత - ఇతి సంబన్ధః విరక్తిమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ ఆవిరిఞ్చ్యాదిత్యాదినా॥ దృష్టవత్ అదృష్టం బ్రహ్మాధిపత్యపర్యన్తం సర్వమపి - శ్రుత్యాదిప్రతిపన్నం కర్మఫలం, నశ్వరం అత ఏవామఙ్గళం దుఃఖగర్భం చేతి విపశ్చిత్ జ్ఞానీ పశ్యేత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ "త్వద్భక్తియోగం చ మహద్విమృగ్య" మితి భక్తియోగః పృష్టః తత్ర తస్య విస్తరేణోపపాదితత్వాత్ న తత్స్వరూపబుభుత్సా ప్రయుక్తః ప్రశ్నః - కింతు తదన్తరఙ్గవివిత్సాప్రయుక్త ఇత్యభిప్రాయన్ తదన్తరఙ్గసాధనాని వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ భక్తియోగ ఇతి ॥ ప్రీయమాణాయ భక్తియోగశ్రవణార్థం ప్రీతియుక్తాయ యద్వా మద్విషయప్రీతియుక్తాయ అనేన పాత్రతా వ్యజ్యతే పురైవోక్తః - సపరికర ఉక్త ఇత్యర్థః అతః సోఽధునా నోపదేష్టవ్య ఇతి భావః ఇదానీం తూక్తేష్వేవ భక్తియోగకారణేషు యత్పరముత్కృష్టం అన్తరఙ్గకారణం తత్పునః కథయిష్యామీత్యర్థః కారణమిత్యేకవచనం సామాన్యాభిప్రాయకమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కానిపునస్తానీత్యత ఆహ॥ శ్రద్ధేత్యాదినా॥ మే మమామృతతుల్యాయాః కథాయాం తస్యాం - తచ్ఛ్రవణాదావిత్యర్థః శ్రద్ధా ఆదరః - మదనుకీర్తనం, శశ్వదితి సర్వత్రాన్వ

జ్యతే-మద్గుణకీర్తనం,పరినిష్ఠాఆసక్తిః-స్తుతిభిఃజన్మకర్మప్రతిపాదకవచనైః ॥ ౨౦ ॥ పరిచర్యాభగవన్మన్దిరసమ్మార్జనోపలేపక్రియా,పూజాత్వావాహనాదిషోడశోపచారాత్మికే-తినపౌనరుక్త్యంసర్వాఙ్గైః “ పాదాభ్యాంజానుభ్యాంశిరసాచావనీంస్పృశన్,బద్ధాఞ్జలిర్నమస్కుర్యాత్పఞ్చాఙ్గస్సఉదీర్యతే-నిధాయదణ్డవద్దేహంప్రసార్యచరణౌకరౌ-బద్ధ్వాముకుళవత్పాణీప్రణామోదణ్డసంజ్ఞితః - పాదౌశిరస్తథాహస్తౌనికుఞ్చ్యముకుళాకృతీ - మనోబుద్ధ్యభిమానైశ్చ ప్రణామో౽ష్టాఙ్గసంజ్ఞితః,,ఇతివిహితైస్సర్వైరఙ్గైః-అభ్యధికా- మద్భక్తానాంపూజాచ-మన్మతిర్మదాత్మకత్వబుద్ధిః ॥ ౨౧ ॥ మదర్థేషుమదారాధనోపకరణతులసీపుష్పాద్యార్జనేషుకర్మసునిమిత్తభూతేషు- అఙ్గచేష్టాకాయవ్యాపారః - వచసాలౌకికేనాపి- మద్గుణానా-మీరణంకథనం, అతఃస్తుతిభిస్తవనమిత్యనేనపౌనరుక్త్యం - అర్పణంసమాధానం.కామవివర్జనంప్రయోజనాన్తరానభిసంధిః ॥ ౨౨ ॥ మదర్థేమత్ప్రీత్యర్థేఅర్థపరిత్యాగఃవిత్తవ్యయః, భోగస్యతత్సాధనస్యచన్దనాదేః - సుఖస్యపుత్రోపలాలనాదేశ్చ-పరిత్యాగః,ఇష్టంయాగాదివైదికంకర్మదత్తందానం, హుతంహోమః. భక్తంఅతిథిభోజనం-వ్రతమేకాదశ్యుపవాసాది - తపఃఅన్యదపిశాస్త్రీయకాయక్లేశాదికం.ఏతత్సర్వం - మత్ప్రీత్యర్థం-కృతం , మద్భక్తేఃకారణమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవంధర్మఇత్యనుక్తసంగ్రాహకంతత్రప్రదర్శనార్థమాహ॥ఆత్మనివేదనం , ఆత్మశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః-నివేదనంభగవదాయత్తత్వానుసంధానం, మయీత్యస్యైభ్యఇత్యాదిః-ఏభ్యోధర్మేభ్యోమయి , భక్తిఃప్రీతిరుపజాయతే, కింతతఇత్యతఆహ ॥ అస్యసంజాతభక్తియోగస్య , కో౽నుపురుషార్థో- ౽వశిష్యతే, సర్వో౽పిసులభఏవేతిభా

జాయాంస్తుతిభిఃస్తవనంమమ ॥ ౨౦ ॥ ఆదరఃపరిచర్యాయాంసర్వాఙ్గైరభివన్దనమ్ । మద్భక్తపూజా౽భ్యధికా
సర్వభూతేషుమన్మతిః॥ ౨౧ ॥మదర్థేష్వఙ్గచేష్టాచవచసామద్గుణేరణమ్ । మయ్యర్పణంచమనసస్సర్వకామవివ
ర్జనమ్॥ ౨౨ ॥మదర్థే౽ర్థపరిత్యాగోభోగస్యచసుఖస్యచ। ఇష్టందత్తంహుతంభుక్తంమదర్థంయద్వ్రతంతపః॥
ఏవంధర్మైర్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదనమ్ । మయిసంజాయతేభక్తిః కో౽న్యో౽ర్థో౽స్యావశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ య
దా౽౽త్మన్యర్పితంశాన్తంచిత్తంసత్త్వోపబృంహితమ్।ధర్మంజ్ఞానంసవైరాగ్యమైశ్వర్యంచాభిపద్యతే ॥౨౫॥
యదర్పితంతద్వికల్పమిన్ద్రియైఃపరిధావతి । రజస్వలంచాసన్నిష్ఠంచిత్తంవిద్ధివిపర్యయమ్॥ ౨౬ ॥ధర్మోమద్భక్తి
కృత్ప్రోక్తోజ్ఞానంచైకాత్మ్యదర్శనమ్।గుణేష్వసఙ్గోవైరాగ్యమైశ్వర్యంచాణిమాదయః॥ ౨౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ॥
యమఃకతివిధఃప్రోక్తోనియమోవా౽రికర్శన।కశ్శమఃకోదమఃకృష్ణకాతితిక్షాధృతిఃప్రభో॥ ౨౮ ॥కిందానంకింత
పశ్శౌర్యంకింసత్యమృతముచ్యతే। కస్త్యాగఃకింధనంచేష్టంకోయజ్ఞఃకాచదక్షిణా॥ ౨౯ ॥పుంసఃకింస్విద్బలంశ్రీ
మన్దయాలాభశ్చకేశవ । కావిద్యాహ్రీఃపరాకాశ్రీఃకింసుఖందుఃఖమేవచ॥ ౩౦ ॥కఃపణ్డితఃకశ్చమూర్ఖఃకఃపన్థా
ఉత్పథశ్చకః। కస్స్వర్గోనరకఃకస్స్విత్కోబన్ధురుతకింగృహమ్ ॥ ౩౧ ॥ కఆఢ్యఃకోదరిద్రోవాకృపణఃకఈశ్వ
రః। ఏతాన్ప్రశ్నాన్మమబ్రూహివిపరీతాంశ్చసత్పతే॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహింసాసత్యమస్తేయమ

వః ॥ ౨౪ ॥ తదేవస్పష్టీకరోతి ॥ యదేతి ॥ యదా, సత్త్వోపబృంహితంసత్త్వేనాధరీకృతరజస్తమస్కేనోపబృంహితంసహితం , అతఏవ - శాన్తంరాగాద్యకలుషితం , చిత్తం-అన్తరాత్మనిమయి - అర్పితంతదాసపుమాన్ , ధర్మాదీన్యభిపద్యతే ॥ ౨౫ ॥ ఉక్తాకారవిపరీతాకారంచిత్తంతుఅధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యాపాదకమిత్యాహ ॥ యదర్పితమితి-రజస్వలం-రజశ్శబ్దస్తమసో౽ప్యుపలక్షణార్థః-రజస్తమఃప్రచురం-అసన్నిష్ఠందేహాసక్తం,యచ్చిత్తమిన్ద్రియై,రర్పితంవికల్పంశబ్దాదికం,పరిధావతి-వికల్పఇతిసప్తమ్యన్తపాఠే,శబ్దాదివిషయే౽ర్పితమిత్యర్థః-తచ్చిత్తం , విపర్యయమధర్మాదికారణం,విద్ధి ॥ ౨౬ ॥ అన్యథావ్యాఖ్యాననిరాసాయధర్మాదిచతుష్టయంవివృణోతి ॥ ధర్మఇతి ॥ మద్భక్తికృత్ మద్భక్తికారణం,ఐకాత్మ్యదర్శనం,ఏకాత్మశబ్దోబహువ్రీహిస్తస్యభావఐకాత్మ్యం , సర్వేషామాత్మనామేకపరమాత్మాత్మకత్వంతద్దర్శనమిత్యర్థః - గుణేషుశబ్దాదివిషయేష్వసఙ్గఃఅనర్థహేతుత్వపర్యాలోచనపూర్వకానాసక్తిః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంధర్మాదిషుప్రవృత్తేషుప్రసఙ్గాన్ముక్తిసాధనతయోక్తయమనియమాద్యవాన్తరభేదశమదమాదిస్వరూపబుభుత్సయాపృచ్ఛతి ॥ యమఃకతివిధఇత్యాదినా॥ హేఅరికర్శన.కా-ధృతిః ॥ ౨౮ ॥ ఋతముచ్యతే- యదృత-ముచ్యతే-త-త్కి-మితిప్రశ్నః-ఇష్టంసుఖసాధనం-కిమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ హేశ్రీమన్-కాదయా-కో-లాభః - హ్రీరిత్యత్రకాహ్రీరిత్యన్వయః ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ కృపణః-కః కశ్చేశ్వరః,ఏతాన్ప్రశ్నాన్పృష్టాన్భక్త్యుపయుక్తాన్-మమమహ్యం,బ్రూహి , విపరీతాన్ అశమాదీన్యుక్తివిరోధినశ్చ,బ్రూహీతిసంబన్ధః-హేసతాంపతే ॥ ౩౨ ॥ యమాన్నియమాంశ్చపరిగణయ్యదర్శయతిసార్ధద్వయేన ॥ తత్రాద్యశ్లోకోక్తాయమాఃశౌచాదయస్తునియమా,ఇతివివేకః-ఉభయోఃశ్లోకయోః,ద్వాదశస్మృతాః - తత్రశౌచమాన్తరంబాహ్యంచే

తి, శౌచాదీనాం ద్వాదశసంఖ్యావగన్తవ్యా, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా, సత్యం భూతహితావహం వచః, అస్తేయం మనసాపి పరస్వాగ్రహణం, అసఙ్గః క్వాప్యనాసక్తిః -హ్రీస్వరూపం స్వయమేవ వక్ష్యతి - అసంచయః అపరిగ్రహః-ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థవిశ్వాసః-బ్రహ్మచర్యం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - మౌనం వృథాఽఽలాపవర్జనం స్థైర్యం అచాంచల్యం క్షమా తితిక్షా-తస్యాః స్వరూపం వక్ష్యతి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా-జపో మన్త్రావృత్తిః - తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః-శ్రద్ధా చికీర్షితవిషయత్వరా - ఆతిథ్యం అతిథిభోజనం - తీర్థాటనం తీర్థయాత్రా- పరార్థేహా పరోపక్రియా - తుష్టిర్యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టిః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కిమేభ్య ఇత్యత ఆహ॥ పుంసామితి ॥ ఉపాసితా అనుష్ఠితాః-ఏతే-హే తాత-యథాకామం ఇచ్ఛానుసారం-దుహన్తి ఫలన్తి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ అథ శమాదీనాం స్వరూపం వివృణోతి॥ శమ ఇత్యాదినా యావదధ్యాయం ॥ ఏతైనైవ విపరీతా అశమాదయోఽప్యన్వేయాః - బుద్ధేర్మన్నిష్ఠతా-యా-సా-శమః - నతు శాన్తిమాత్రమిత్యర్థః-ఇన్ద్రియసంయమః బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - న చోరాదేర్దమనమాత్రం-దుఃఖసమ్మర్షః దుఃఖస్య సహనం - న ఘాతాదేః - జిహ్వోపస్థయోర్వేగధారణం ధృతిః-న త్వనుద్వేగమాత్రమ్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ దణ్డః భూతద్రోహః-తస్య - త్యాగో-దానం-న ధనార్పణం-కామత్యాగో భోగానపేక్షా-తపః-న కృచ్ఛ్రాదిః - స్వభావవిజయః క్షుత్పిపాసాద్యనభిభూతత్వం - శౌర్యం-న తు శత్రువిజయమాత్రం -సమదర్శనం తారతమ్యాపోహేన సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనం-సత్యం-న యథార్థభాషణమాత్రమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సూనృతా యథాదృష్టార్థవిషయా-వాణీ - ఋతం-న తు ప్రియభాషణమాత్రం - కర్మస్వ - సఙ్గః కర్తృత్వాభిమానాభావః-శౌచం-నతు స్నానాదిజన్యమాత్రం - శౌచమపృష్టమప్యభిప్రేతత్వాద్వ్యాఖ్యాతం - సన్న్యాసః ఫలత్యాగః - త్యాగ ఉచ్యతే - నతు కర్మత్యాగః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ న్యాణాం ధర్మః మద్భక్తికృద్ధర్మః ఇష్టం ధనం నతు విత్తమాత్రం- భగవత్తమః అతిశయితజ్ఞానశక్త్యాదిమానహం-యజ్ఞః-స్వర్గాపవర్గసాధనభూతో హి యజ్ఞః - స చాహమేవేత్యర్థః - జ్ఞానసన్దేశః - జ్ఞానం సన్దిశ్యతే సమ్యగుపదిశ్యతే యేన “తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా„ ఇత్యాద్యుక్తేన ప్రణిపాతసేవాదినా-స - జ్ఞానసన్దేశో-దక్షిణా నతు హిరణ్యాదిదానమాత్రం-ప్రాణాయామః-పరం బలం-నతు దుర్మదబలమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ యజ్ఞోఽహం భగవత్తమ ఇత్యుక్తం కస్త్వం భగ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తం వ్యాచష్టే ॥ భగో-మే ఐశ్వరో భావః ఈశ్వరసమ్బన్ధీ స్వభావః, ఐశ్వర్యవీర్యయశః ప్రభృతిః-పరదుఃఖనిర్జిహీర్షాదయా లోకప్రసిద్ధైవేతి న వ్యాఖ్యాతం - ఉత్తమా ఉత్కృష్టా-మద్భక్తిరేవ - లాభః నతు పుత్రాదిః - ఆత్మని-భిదాభావః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమాననివృత్తిర్విద్యా నతు జ్ఞానమాత్రం అకర్మసు నిషిద్ధకర్మసు - జుగుప్సా, హేయత్వదర్శనం, హ్రీః-నతు లజ్జామాత్రమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ నైరపేక్ష్యాద్యా ఇత్యాద్యశబ్దేన యదృచ్ఛాలాభసన్తోషాదిపరిగ్రహః- నైరపేక్ష్యాదిగుణసముదాయః శ్రీర్మణ్డనమ్ నతు కిరీటాదిః శ్రీరిత్యర్థః - దుఃఖసుఖాత్యయః దుఃఖమిశ్రసుఖాపాయః- సుఖం నతు భోగః - కామసుఖాపేక్షా శబ్దాదివిషయసుఖాపేక్షా-దుఃఖం-బన్ధమోక్షవిత్ బన్ధమోక్షకారణవిత్ నతు విద్వన్మాత్రమ్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ దేహాదిష్వ- హం బుద్ధిరాత్మాభిమానో-యస్య - స మూర్ఖః- అహం బుద్ధిశబ్దో మమతాబుద్ధేరప్యుపలక్షణార్థః - దేహాదీత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధిసంగ్రహః - మన్నిగమః మాం నితరాం గమయతి ప్రాపయతీతి మన్నిగమః మద్విషయజ్ఞానం - పన్థాః మార్గః-నతు కణ్టకాదిశూన్యో మార్గః - చిత్తస్య-విక్షేపః శబ్దాదివిషయప్రావణ్యం - ఉత్పథః కుమార్గః- నతు చోరాద్యాకులః-సత్త్వగుణస్యోదయోఽభివృద్ధిః-స్వర్గః- న త్విన్ద్రాదిలోకః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తమసః ఉన్నాహోఽభివృద్ధి-ర్నరకః నతు తామిస్రాదిః గురుర్బన్ధుః - స చ గురురహమేవేత్యర్థః -నతు పితృభ్రాత్రాదిః-మానుష్యం శరీరం - గృహం-నతు హర్మ్యాదిభోగస్థానం -గుణాఢ్యః సద్గుణశా

సఙ్గో హ్రీరసంచయః । ఆస్తిక్యం బ్రహ్మచర్యం చ మౌనం స్థైర్యం క్షమాఽభయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచం జపస్తపో హోమశ్శ్రద్ధాఽఽతిథ్యం మదర్చనమ్ । తీర్థాటనం పరార్థేహా తుష్టిరాచార్యసేవనమ్॥ ౩౪ ॥ ఏతే యమాస్సనియమా ఉభయోర్ద్వాదశస్మృతాః । పుంసాముపాసితాస్తాత యథాకామం దుహన్తి హి॥ ౩౫ ॥ శమో మన్నిష్ఠతా బుద్ధేర్దమ ఇన్ద్రియసంయమః । తితిక్షా దుఃఖసమ్మర్షో జిహ్వోపస్థజయో ధృతిః ॥ ౩౬ ॥ దణ్డత్యాగః పరం దానం కామత్యాగస్తపస్స్మృతమ్ । స్వభావవిజయశ్శౌర్యం సత్యం చ సమదర్శనమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఋతం చ సూనృతా వాణీ కవిభిః పరికీర్తితా । కర్మస్వసఙ్గమశ్శౌచం త్యాగస్సన్న్యాస ఉచ్యతే॥ ౩౮ ॥ ధర్మ ఇష్టం ధనం నౄణాం యజ్ఞోఽహం భగవత్తమః । దక్షిణా జ్ఞానసన్దేశః ప్రాణాయామః పరం బలమ్॥ ౩౯ ॥ భగో మ ఐశ్వరో భావో లాభో మద్భక్తిరుత్తమా । విద్యాఽఽత్మని భిదాబాధో జుగుప్సా హ్రీరకర్మసు ॥ ౪౦ ॥ శ్రీర్గుణా నైరపేక్ష్యాద్యాస్సుఖం దుఃఖసుఖాత్యయః । దుఃఖం కామసుఖాపేక్షా పణ్డితో బన్ధమోక్షవిత్ ॥ ౪౧ ॥ మూర్ఖో దేహాద్యహం బుద్ధిః పన్థా మన్నిగమస్స్మృతః । ఉత్పథశ్చిత్తవిక్షేపస్స్వర్గస్సత్త్వగుణోదయః॥ ౪౨ ॥ నరకస్తమ ఉన్నాహో బన్ధుర్గురురహం సఖే । గృహం

ఢ్యః-నతుధనికః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అసన్తుష్టః యదృచ్ఛాలాభసన్తోషరహితః-యః-సః-దరిద్రః “ ఉపర్యుపరిపశ్యన్తస్సర్వ ఏవదరిద్రతీ ,, తిన్యాయాదితిభావః-అజితేన్ద్రియః-కృపణఃశోచ్యః - నతుదీనః-గుణేషుశబ్దాదిషు -అసక్తా,ధీర్యస్య-స- ఈశః,న రాజాదిః-గుణేషుసఙ్గోయస్య-సతు-విపర్యయఃఅనీశఃఇదమప్యభిప్రేతత్వాదుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ వ్యాఖ్యానముపసంహరతి॥ ఏవమితి ॥ ప్రశ్నాఃపృష్టార్థాః- సర్వే-సాధుయథాతథా-నిరూపితాః - ఇత్థంమోక్షోపయుక్తాయమాదయోనిరూపితాః - అ థైవంవిపరీతానపినిరూపయేత్యభిప్రాయమాలక్ష్యకిం ప్రాకృకతత్స్వరూపనిరూపణప్రయాసేన - తేషాంలక్షణతఃసం గ్రహీతుంశక్యత్వాదిత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ కింవర్ణితేనేతి ॥ కథంతర్హిమోక్షోపయుక్తతద్విరోధినోర్వివేకఇత్యతఆహ ॥ లక్ష ణంగుణదోషయోరితి ॥ గుణదోషయోర్ముక్త్యుపయుక్తతద్విరోధినో ,ర్లక్షణ-మస్తీత్యర్థః కింతదిత్యతఆహ॥గుణదోషదృశిరితి॥ ఇహ-సంసారిణాంవైషయికదృష్టాదృష్టసుఖేషుతత్సాధనేషుచగుణబుద్ధిః - దుఃఖతత్సాధనేషుతుదోషబుద్ధిః - సైషాఉభయీ బుద్ధిః - దోషః - గుణస్తూ-భయవర్జనంఉభయోఃసంసారిణాంగుణవత్తయాదోషవత్తయాచాభిమతయోస్సుఖదుఃఖయోర్వ ర్జనం-గుణః - తయోరుభయోరపిదోషదృష్టిర్గుణఇత్యర్థః “ స్వేస్వేఽధికారేయానిష్ఠాసగుణఃపరికీర్తితః । విపర్యయస్తుదోష స్స్యాదుభయోరేషనిశ్చయ ,, ఇతిగుణదోషయోస్స్వరూపంస్వయమేవోత్తరాధ్యాయేవక్ష్యతి - తత్రస్వస్వాధికారోనామ స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపంస్వస్యసమీహితసాధనేషుధర్మేషునిష్ఠా - గుణః - తద్విపర్యయనిష్ఠాదోషఇత్యర్థః - ఏవంచముము క్షోరనభిసంహితఫలస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మ శమదమాద్యఙ్గభక్తియోగనిష్ఠాగుణః - దృష్టాదృష్టసుఖసాధననిష్ఠాతుదోషః- స్వాధికారనిష్ఠావిపర్యయశ్చేతి గుణదోషదృశిర్దోషఇత్యుక్తం - తథాదుఃఖతత్సాధనేషు దోషదృష్టిరపి ముముక్ష్వపేక్షయా దోషఏవ-దుఃఖేషుదృష్టిర్హితన్నివృత్త్యుపాయేషుప్రవర్తయతి - ముముక్షోః ప్రారబ్ధకర్మ ఫలభూతదుఃఖస్యావశ్యానుభావ్య త్వేనతన్నివృత్త్యుపాయేషు ప్రవృత్త్యభావాద్దుఃఖార్థకర్మ సూన్మత్తస్యాపి ప్రవృత్త్యభావాచ్చ అతఃస్వాధికారనిష్ఠావిప

శరీరంమానుష్యంగుణాఢ్యోహ్యాఢ్యఉచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ దరిద్రోయస్త్వసన్తుష్టఃకృపణోయోఽజితేన్ద్రియః । గు ణేష్వసక్తధీరీశోగుణసఙ్గోవిపర్యయః॥ ౪౪ ॥ ఏవముద్ధవతేప్రశ్నాస్సర్వేసాధునిరూపితాః । కింవర్ణితేనబహు నాలక్షణంగుణదోషయోః ॥ గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జనమ్॥ ౪౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻ ఉద్ధవఉవాచ ॥ విధిశ్చ ప్రతిషేధశ్చనిగమోహీశ్వరస్యతే। అవేక్షతేఽరవిన్దాక్షగుణందోషంచకర్మణామ్॥ ౧ ॥ వర్ణాశ్రమవికల్పంచప్రతిలోమానులోమజమ్।ద్రవ్యదేశవయఃకాలాన్స్వర్గంనరకమేవచ॥ ౨ ॥గుణదోషభిదా

ర్య యస్వరూపత్వా ద్దోషదృష్టిరపిదోష ఏవేత్యుక్తం - ఏవంచముముక్షోర్బుభుక్షోశ్చస్వాధికారనిష్ఠాసుఖదుఃఖప్రాప్తిని వృత్త్యుపాయాభినివేశాత్మికాసైవవిపరీతేత్యన్యాధికారనిష్ఠాత్వం విపరీతత్వమితిలక్షణంఫలితం - అన్యాధికారాభినివేశశ్చ శమాదిస్వరూపఇతితస్యతద్విపర్యయత్వమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మేకాదశస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

“గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జన,, మితిగుణదోషదృశేర్దోషత్వేనతదుభయవర్జనాత్మకగుణేనభవితవ్యమిత్యు క్తం-నసుదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్త్యుపాయదృశేః ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వేప్యదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనదృ శేర్వేదాఖ్యశాస్త్రైకమూలకత్వాద్వేదస్యచవిధినిషేధాత్మకస్యత్వదాజ్ఞారూపత్వాత్త్వమేవవేదముఖేనైవంకురుమైవ మిత్యాజ్ఞాప్యకథమధునాఉభయంవర్జయేదితినిషిద్ధంబ్రూషఇత్యాక్షిపతి ॥ విధిశ్చేతిపఞ్చభిః ॥ తేతవ-నిగమఃశాసనరూపః-వి ధినిషేధాత్మకోవేదః-సచ- విధేయానాంప్రతిషేధ్యానాంచకర్మణాం - గుణందోషంచేతిభావప్రధానోనిర్దేశః - గుణరూప తాందోషరూపతాంచా - పేక్షతే-అత్రవిధేయేషుకర్మసు ప్రవర్తనార్థంగుణరూపతాంనిషేధ్యేషుత్యాజనార్థందోషరూప తాంఅపేక్షతఇతివిభాగః-అపేక్షణమత్రబోధనంతథావర్ణాశ్రమవికల్పాదీంశ్చాపేక్షతఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్రవర్ణా శ్రమవికల్పోవర్ణాశ్రమభేదః ప్రతిలోమమనులోమంచజాతాయస్మిన్తంవర్ణాశ్రమవికల్పమితిసంబన్ధః-తత్ర - ప్రతిలోమజాః ఉత్తమవర్ణాసుస్త్రీషుహీనవర్ణేభ్యః పురుషేభ్యో జాతాః సూతవైదేహకాదయఃఅనులోమజాస్తూత్తమవర్ణేభ్యో హీనవ ర్ణాసుస్త్రీషుజాతాఃమూర్ధావసిక్తామ్బష్ఠాదయః-తత్రవర్ణాశ్రమభేదమధికారిత్వేనాపేక్షతే- ద్రవ్యంకరణత్వేన - దేశకాలా వాధారత్వేనవయస్త్వధికారివిశేషణత్వేన- స్వర్గంనరకంచఫలత్వేన - తత్రనరకస్యఫలత్వంనిషేధాతివృత్తౌ-ద్రవ్యంచరుపు రోడాశాదికం-దేశః“సమేయజేతే,,త్యాద్యుక్తవిధః-వయస్తుజాతపుత్రఃకృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే ,, త్యాద్యుక్తవిధంకాల స్తు“వసన్తేవసన్తేజ్యోతిషాయజేతేత్యాద్యుక్తవిధః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అపేక్షతాంతతఃకిమతఆహ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిమితి॥

గుణదోషభేదదర్శనమన్తరేణ-విధినిషేధాత్మకం తవ వచః-కథం నృణాం - నిశ్శ్రేయసప్రతిపాదకం-స్యాత్-గుణదోషభిదా దృష్టిం తతః ప్రవృత్తిం నివృత్తిం చోపజనయ్య త్వద్వచః పురుషార్థపర్యవసాయి స్యాదిత్యర్థః నిశ్శ్రేయసశబ్దః పురుషార్థమాత్రపరః. అతో గుణదోషాదిభేదదర్శనస్యావశ్యకత్వాన్న తద్వర్జనం యుక్తమితి భావః ॥ ౩ ॥ అలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానం చ శాస్త్రైరేవోపజనయితవ్యమిత్యాహ॥ పిత్రితి ॥ అర్థే అలౌకికశ్రేయసి తత్సాధనరూపే చార్థే-అనుపలబ్ధే ప్రత్యక్షాదిభిరనవగతే సతి-సాధ్యసాధనయోః స్వర్గాదియజ్ఞాద్యోరనుపలబ్ధయోస్సతోః - హే ఈశ్వర - శ్రేయః శ్రేష్ఠం-చక్షుః-త్వత్ జ్ఞాపకస్త్వన్నిగమరూపో వేద ఏవ చక్షుః-చక్షుషి శ్రేయస్త్వం చ కామలాదిదోషరాహిత్యం, వేదే తు పురుషదోషాస్పర్శః-పితృదేవమనుష్యాణామిత్యనేనార్వాచీనానామలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానం వేదం వినా నాస్తీతి కిం వక్తవ్యం, యతః పూర్వేషామపి నాస్తీతి సూచ్యతే ॥ ౪ ॥ అతో-గుణదోషభిదా దృష్టిస్తేతవ - నిగమాదాజ్ఞారూపాద్వేదాదేవ-న తు స్వతః-ఏవం స్థితే-అధునా-నిగమేన "గుణదోషదృశిర్దోషో గుణస్తూభయవర్జన" మిత్యనేనానుశాసనేన - భిదాయా గుణదోషదృశి భేదస్యాపవాదశ్చ-కుతః కృత ఇతి శేషః-అతో-మే భ్రమః-మమ చిత్తం భ్రామ్యతీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ న హి సర్వస్య వేదబోధితం వర్జయితవ్యమిత్యుచ్యతే-యేన తవ భ్రమస్స్యాత్-కింతు-నిరూపకభేదేన సర్వం వ్యవస్థితమిత్యుచ్యతే - నరకాపేక్షయా హి స్వర్గో గుణః అత ఆపేక్షికగుణదోషవిభాగమాత్రం క్రియతే. అతో విధినిషేధశాస్త్రనిరూపకస్య స్వర్గో నరకశ్చేత్యుభయమపి దుష్టమితి గుణదోషభేదాపవాదః కృతః - మోక్షోపాయస్తు నిరూపకస్యాపి గుణవత్తర ఇతి గుణదోషభేదాపవాదవచనం తద్గోచరమపి తు సంకుచితవిషయమితి పరిహారం వివక్షుస్తావదధికారిభేదేన పురుషార్థసాధనాని వ్యవస్థితానీత్యాహ॥ యోగాస్త్రయ ఇత్యాదినా- స్వే స్వేఽధికార ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ నృణాం-శ్రేయో విధిత్సయా-శ్రేయ ఆధాతుమిచ్ఛయా - కైవల్యస్వర్గా

దృష్టిమన్తరేణ వచస్తవ । నిశ్శ్రేయసం కథం నౄణాం నిషేధవిధిలక్షణమ్ ॥ ౩ ॥ పితృదేవమనుష్యాణాం వేదశ్చక్షుస్తవేశ్వర । శ్రేయస్త్వనుపలబ్ధేఽర్థే సాధ్యసాధనయోరపి ॥ ౪ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిర్నిగమాత్తే న హి స్వతః । నిగమేనాపవాదశ్చ భిదాయా ఇతి మే భ్రమః ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యోగాస్త్రయో మయా ప్రోక్తా నృణాం శ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానం కర్మ చ భక్తిశ్చ నోపాయోఽన్యోఽస్తి కర్హిచిత్ ॥ ౬ ॥ నిర్విణ్ణానాం జ్ఞానయోగో న్యాసినామిహ కర్మసు । తేష్వనిర్విణ్ణచిత్తానాం కర్మయోగస్తు కామినామ్ ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయా మత్కథాదౌ జాతశ్రద్ధస్తు యః పుమాన్ । న నిర్విణ్ణో నాతిసక్తో భక్తియోగోఽస్య సిద్ధిదః ॥ ౮ ॥ తావత్కర్మాణి కుర్వీత న నిర్విద్యేత యావతా । మత్కథాశ్రవణాదౌ వా యావచ్ఛ్రద్ధా న జాయతే ॥ ౯ ॥ స్వధర్మస్థో యజన్యజ్ఞైరనాశీఃకామ ఉద్ధవ । న యాతి స్వర్గనరకౌ యద్యన్యన్న సమాచరేత్ ॥ ౧౦ ॥ అస్మిఁల్లోకే వర్తమానస్స్వధర్మస్థోఽనఘశ్శుచిః । జ్ఞానం విశుద్ధమాప్నో

పవర్గరూపశ్రేయః ప్రాపయితుమిచ్ఛయా-మయా-ప్రోక్తాః-కే పునస్త ఇత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమత్ర ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-కర్మ అభిసంహితఫలకర్మయోగః భక్తిః భక్తియోగః ఏభ్యోఽన్య- ఉపాయః పురుషార్థసాధనం - కుత్రచిదపి-నాస్తి- కృతోఽప్యపి వేదస్తన్మూలస్మృతీతిహాసపురాణాదిశ్చైతత్ప్రతిపాదనపర ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఇహ తత్ర - కర్మసు నిర్విణ్ణానాం తత్ఫలేషు దుఃఖబుద్ధ్యా విరక్తానాం - మత ఏవ - న్యాసినాం తత్సాధనభూతకర్మత్యాగినాం-జ్ఞానయోగః-తత్ర తేషామధికార ఇత్యర్థః-కామినాం స్వర్గకామానాం-అనిర్విణ్ణచిత్తానాం ఉత్సాహినాం-కర్మయోగః ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయేతి॥ యదృచ్ఛయా కేనాపి భాగ్యోదయేన - మత్కథాదౌ మత్కథాశ్రవణాదౌ-యో - జాతశ్రద్ధః సంజాతాదరః - న నిర్విణ్ణ ఇత్యనేనేదానీం కర్మఫలకామిత్వం న వివక్షితం, కింతు పూర్వకామనాప్రయుక్తకర్మానుష్ఠానవాసనయా ఇదానీమపి ఫలేష్వవశేషితవాసనామాత్రత్వం అత ఏవ నాతిసక్తః దోషావేక్షణేనాతివాసక్తిరహితః - తస్య - భక్తియోగః అనుష్ఠిత ఇతి శేషః సిద్ధిదః-అపవర్గదః ॥ ౮ ॥ నను, సతి వాసనామాత్రావశేషే తతః కామ్యకర్మస్వేవ ప్రవర్తేత - న త్వస్య కథాశ్రవణాదావితి కథం తస్య భక్తియోగస్స్యాదిత్యత స్తత్రోపాయమాహ॥ తావదితి ॥ యావతా యావత్ - న నిర్విద్యేత అతీవ నిర్విణ్ణో న స్యాత్ యావచ్చ, మత్కథాశ్రవణాదౌ వా-శ్రద్ధా చ, న జాయతే, తావత్, కర్మాణి అనభిసంహితఫలాని వర్ణాశ్రమోచితాని - కుర్వీత - న నిర్విద్యేత యావతేత్యనేనా మోక్షం వాసనామాత్రానువృత్తేస్తావత్కర్మాణ్యనభిసంహితఫలమనుష్ఠేయమేవేతి సూచితమ్ ॥ ౯ ॥ ఏవమామోక్షం, స్వధర్మస్థః సంధ్యోపాసనాద్యాచారనిష్ఠః-యజ్ఞైః పఞ్చభిర్మహాయజ్ఞైః-ర్మాం-యజన్, కామే ఫలే, అనాశీః ఆశారహితః-స్వర్గనరకౌ-న యాతి, కింతు, జాతమద్భక్తియోగో మామేవ యాతీత్యర్థః-అతో, యత్, అన్యత్, అభిసంధిసహితఫలం కర్మ నాచరేత్ నానుతిష్ఠేత్ ॥ ౧౦ ॥ స్వర్గనరకౌ న యాతి చేత్ కిం తర్హి యాతీత్యత ఆహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ అస్మిన్ లోకే దేహే వా వర్తమానః అనఘః నిషిద్ధాన్నివృత్తః, స్వధర్మస్థః అత ఏవ- శుచిః , మత్కథాశ్రవణాదావేతివాశబ్దేన జ్ఞానయోగేఽపి యావన్న

ధ్యాజాయతే తావజ్జ్ఞానయోగాధికృతస్యాప్యనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమోచితకర్మానుష్ఠేయమేవేతి సూచితం - తదధునాస్పష్టమేవోక్తం ॥ జ్ఞానంవిశుద్ధమితి ॥ యదృచ్ఛయా-మద్భక్తియోగంవా - తత్రతత్ర తద్భక్తియోగానుగ్రాహకతయోక్తస్య జ్ఞానస్య విపాకమనపేక్ష్య ప్రథమమత ఏవ కేనచిద్భాగ్యవిశేషేణ భక్తియోగమాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ వివక్షితపరిహారోపయోగితయా నరకస్వర్గకైవల్యమోక్షాణాముత్తరోత్తరం గుణవత్తమత్వం ద్యోతయన్నిరతిశయపురుషార్థసాధనక్షమం నృదేహం నిహీనపురుషార్థసాధనోపయుక్తం నకుర్యాదిత్యాహ ॥ స్వర్గిణ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ స్వర్గిణః స్వర్గస్థాః నిరయిణః నిరయస్థాః ఏనం మానుష్యం దేహం-ఇచ్ఛన్తి - ఇచ్ఛాయాం హేతుత్వేన దేహం విశినష్టి ॥ సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యామితి ॥ జ్ఞానభక్తిభ్యాం కైవల్యమోక్షయోస్సాధకమిత్యర్థః - నృదేహస్యతత్సాధకత్వకీర్తనేన స్వర్గినిరయిదేహయోరసాధకత్వం సూచితం - తత్స్పష్టమాహ ॥ ఉభయంతదసాధకమితి ॥ ఉభయం స్వర్గినారకశరీరం - శాస్త్రస్య మనుష్యాధికారిత్వాత్తద్విహితస్యైవ పురుషార్థసాధనత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ స్వర్గిణోఽపీచ్ఛన్తీత్యనేన స్వర్గిశరీరాపేక్షయాఽపి స్వదేహస్యోత్తమత్వం సూచితం - తత్ర హేతుతయా నిరతిశయపురుషార్థసాధనత్వముక్తం - అతోదృష్టాదృష్టవైషయికసుఖసాధనోపయుక్తం నకుర్యాదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ విచక్షణః కుశలః - నారకీం గతిమితి దృష్టాన్తార్థం - యథా నారకీం గతిం న కాఙ్క్షేత్ - తథా - స్వర్గతిమపీత్యర్థః - గతిరుపాయః - పునః - ఇమం లోకం నృదేహం చ దృష్టాదృష్టసుఖసాధనోపయుక్తం - న కాఙ్క్షేదిత్యర్థః - కాఙ్క్షాయా మనర్థమాహ ॥ దేహావేశాత్ప్రమాద్యతీతి ॥ దృష్టాదృష్టదేహసుఖాభినివేశాత్ - ప్రమాద్యతి ప్రమాదం ప్రాప్నోతి ॥ ప్రమాదో మోహః - అనర్థావరతాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ నన్వపృష్టమన్యదిదముచ్యత ఇత్యసాంగత్యం పరిహర్తుమాహ ॥ ఏతదితి ॥ యో - మృత్యోః పురా మరణాత్పూర్వమేవ - శరీరదార్ఢ్యావస్థాయామేవేత్యర్థః - మర్త్యం మరణశీలమప్యే - తన్నరశరీరం, మర్థసిద్ధిదం నిరతిశయపురుషార్థసిద్ధ్యప

తిమద్భక్తిం వా యదృచ్ఛయా ॥ ౧౧ ॥ స్వర్గిణోఽప్యేనమిచ్ఛన్తి లోకం నిరయిణస్తథా । సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యా
ముభయం తదసాధకమ్ ॥ ౧౨ ॥ న నరస్స్వర్గతిం కాఙ్క్షేన్నారకీం వా విచక్షణః । నేమం లోకం చ కాఙ్క్షేత * దేహావేశా
త్ప్రమాద్యతి ॥ ౧౩ ॥ ఏతద్విద్వాన్పురా మృత్యోరభవాయ ఘటేత సః । అప్రమత్త ఇదం జ్ఞాత్వా మర్త్యమప్యర్థసి
ద్ధిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఛిద్యమానం యమైరేతైః కృతనీడం వనస్పతిమ్ । ఖగస్స్వకేతముత్సృజ్య క్షేమం యాతి హ్యలమ్ప
టః ॥ ౧౫ ॥ అహోరాత్రైశ్ఛిద్యమానం బుద్ధ్వాఽఽయుర్భయవేపథుః । ముక్తసఙ్గః పరం బుద్ధ్వా నిరీహ ఉపశా
మ్యతి ॥ ౧౬ ॥ నృదేహమాద్యం సులభం సుదుర్లభం ప్లవం సుకల్పం గురుకర్ణధారమ్ । మయాఽనుకూలేన నభస్స్వ
తేరితం పుమాన్భవాబ్ధిం న తరేత్స ఆత్మహా ॥ ౧౭ ॥ యదాఽఽరమ్భేషు నిర్విణ్ణో విరక్తస్సంయతేన్ద్రియః । అభ్యా

యుక్తం - జ్ఞాత్వా - అప్రమత్తః అవహితచిత్తో, భవతి - స - విద్వాన్, అమృతత్వాయ మోక్షాయ - ఘటేత యతేత, అత ఉపయుక్తమేవేదం జ్ఞానమితి నాసంగతముక్తమితి భావః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ మృత్యోః పురైవ యతేతేత్యేతదేవరూపకవిశేషాభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్యమానమితి ॥ యమైః యమవన్నిర్దయైః ఏతైః పురుషైః కృతం నీడం కులాయం, యస్మిన్ - తథాభూతమపి - వనస్పతిం యమైః ఛిద్యమానం, జ్ఞాత్వా ఖగః స్వకేతం స్వాశ్రయం - విహాయ - అలమ్పటః అనాశః క్షేమం సుఖం - యాతి - తథా కృతహృదాఖ్యనీడం - వనస్పతితుల్యం శరీరం ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - ఖగః - స్వకేతం స్వాశ్రయం - విహాయ - అలమ్పటః అనాశః - క్షేమం సుఖం - యాతి - తథాకృతహృదాఖ్యనీడం - వనస్పతితుల్యం శరీరం - ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - పక్షితుల్యో జీవః - అలమ్పటో నిష్కామః - స్వకేతముత్సృజ్య నశ్వరశరీరసమ్బన్ధనివృత్త్యుపాయం జ్ఞాత్వా - క్షేమం యాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏతదేవ వివృణోతి ॥ అహోరాత్రైరితి ॥ అహోరాత్రిమాత్రైః కాలావయవైః - ఆయుః - ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - భయేన - వేపథుః కమ్పో యస్య సః ముక్తసఙ్గః ఇహాముత్ర చ సఙ్గరహితః నిరీహః నిర్వ్యాపారః - వైషయికసుఖార్థవ్యాపారరహితః - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - మాం - జ్ఞాత్వా ఉపాస్య - ఉపశామ్యతి ప్రకృతిసమ్బన్ధాద్విరతో భవతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఇత్థం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనోపయుక్తం నృదేహం లబ్ధ్వాప్యమృతాయాయతమానం నిన్దతి ॥ నృదేహమితి ॥ ప్లవమిత్యస్య లబ్ధ్వేతి శేషః - యో - భవాబ్ధిం సంసారసాగరం - న తరేత్ - స - ఆత్మహా తత్ర హేతుత్వేన నృదేహం విశినష్టి ॥ ఆద్యం సర్వఫలమూలం ఏతదుపార్జితసాధనైస్సర్వఫలప్రాప్తేః - సుదుర్లభం ఉద్యమకోటిభిరపి ప్రాప్తుమశక్యం, తథాఽపి సులభం యదృచ్ఛాలబ్ధత్వాత్, సుకల్పం సర్వసాధనక్షమం - గురుః సంశ్రితమన్త్ర ఏవ - కర్ణధారో నేతా, యస్య తం - మయా స్మృతమాత్రేణ - అనుకూలమారుతేన - ప్రేరితమ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఇత్థం తావత్కర్మాణి కుర్వీతేత్యాదినా నాతినిర్విణ్ణస్య కృత్యముక్తం - అథ కస్యచిద్దైవాదతినిర్విణ్ణస్య కృత్యమాహ ॥ యదేత్యష్టభిః - యదా ఆరమ్భేషు కామ్యకర్మసు - నిర్విణ్ణః దుఃఖదర్శనేన నితరాముద్విగ్నః - అత ఏవ - తత్ఫలేషు - నితరాం - విరక్తశ్చ - తదా - అయం - సంయతేన్ద్రియః నియమితబాహ్య

భ్యస్తరేన్ద్రియః-అభ్యాసేనా-త్మనః స్వస్య, మనః, అచలం యథా తథా, ధారయేత్-మయీతి శేషః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ అచాఞ్చల్యమేవదుష్కరం మన్వానం ప్రత్యుపాయమాహ ॥ ధార్యమాణమితి ॥ ధార్యమాణమపి, భ్రామ్య, ద్విషయాన్తరేష్వితి శేషః, ఆశ్వనవస్థితం, స్యాత్, తదా, అతన్ద్రితోఽప్రమత్తః, అనురోధేన మానసమనుసరతేవ మార్గేణోపాయేనా, త్మవశం-నయేత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కోసావనురోధ ఇత్యత స్తం దర్శయన్నాహ ॥ మనోగతిమితి ॥ గతిర్నియమనం తాం నవిసృజేత్ నియమ్యమానమపి మనో-ననియతం భవతి-అతః కిం విధేయమతి, తూష్ణీం తావన్నతిష్ఠదిత్యర్థః-కింతు-జితప్రాణో-జితేన్ద్రియశ్చ -సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాదిభిరుపచితేన-సత్త్వేన-సంశుద్ధయా-బుద్ధ్యా అధ్యవసాయాత్మికయా-శనైశ్శనైః-స్వవశం-నయేత్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఇమమనురోధమార్గం సదృష్టాన్తం స్తౌతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః అనువర్తమానేనేవ మార్గేణ మనసస్సం యమః - పరమో యోగః-ఆత్మవశీకరణసాధనత్వాదితి భావః - యథా - అదాన్తస్య అదమనీయస్యార్వతోఽశ్వస్య-హృదయజ్ఞత్వం స్వమనోఽభిప్రాయానుసారం-గతి, మస్విచ్ఛన్-శనైశ్శనైః పునః పున-స్తమనుసరన్నేవ - శిక్షయతి - యథాఽశ్వధారకః ప్రథమం కించి త్తద్గతిమనువర్తతే-తదా చ తం ధృత్వైవ గచ్ఛతి న తూపేక్షతే-తద్వత్ -మనః క్రుధ్యతి అసూయతే ఉత్పథం గన్తుమిచ్ఛతి శామ్యతీత్యేవమాలోచయన్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ సాంఖ్యేనేతి ॥ సాంఖ్యేన తత్త్వ వివేకేన-సర్వ భావానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం అనులోమతః ప్రకృత్యాదిక్రమేణ-భవం-ప్రతిలోమతః పృథివ్యాది క్రమేణ-అప్యయం -యావదాత్మనో మనః- ప్రసీదతి -తావ - దనుధ్యాయేత్, ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఏవం సాంఖ్యేన తత్త్వవిచారేణ, చిన్తితస్య సృష్టిప్రళయాదేః అనుచిన్తయా భూయో భూయశ్చిన్తయా, నిర్విణ్ణస్య సంసారాదుద్విగ్నస్య, అత ఏవ-విరక్తస్య, ఉక్తవేదినః అనురోధమార్గవేదినః-సాంఖ్యవేదినో వా, మనో-దౌరాత్మ్యం శబ్దా

సేనాత్మనో యోగి ధారయేదచలం మనః ॥ ౧౮ ॥ ధార్యమాణం మనో యర్హి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితమ్ । అతన్ద్రితోఽనురోధేన మార్గేణాత్మవశం నయేత్ ॥ ౧౯ ॥ మనోగతిం నవిసృజేజ్జితప్రాణో జితేన్ద్రియః । సత్త్వసమ్పన్నయా బుద్ధ్యా మన ఆత్మవశం నయేత్ ॥ ౨౦ ॥ ఏష వై పరమో యోగో మనసస్సంగ్రహస్స్మృతః । హృదయజ్ఞత్వమన్విచ్ఛన్దాన్తస్యార్వతో యథా ॥ ౨౧ ॥ సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి ॥ ౨౨ ॥ నిర్విణ్ణస్య విరక్తస్య పురుషస్యోక్తవేదినః । మనస్త్యజతి దౌరాత్మ్యం చిన్తితస్యానుచిన్తయా ॥ ౨౩ ॥ యమాదిభిర్యోగపథైరాన్వీక్షిక్యా చ విద్యయా । మమార్చోపాసనాభిర్వా నాన్యైర్యోగ్యం స్మరేన్మనః ॥ ౨౪ ॥ యది కుర్యాత్ప్రమాదేన యోగీ కర్మ విగర్హితమ్ । యోగేనైవ దహేదంహో నాన్యత్తత్ర కదాచన ॥ ౨౫ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషస్స్యాదుభయోరేష నిశ్చయః ॥ ౨౬ ॥ కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః । గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం

దివిషయప్రావణ్యం, త్యజతి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ కించ ॥ యమాదిభిరితి ॥ యోగమార్గైః, ఆన్వీక్షిక్యా తత్త్వవిమర్శనాత్మికయా-విద్యయా చ-మమార్చనధ్యానాదిభిర్వా, వాశబ్దేనాస్య పక్షస్య స్వాతన్త్ర్యం దర్శయతి - ఏతైరుపాయై- ర్యోగ్యం పరమాత్మానం-మనస్స్మరేత్, ఏవం చేద్దౌరాత్మ్యం త్యజతీతి భావః అన్యైరుపాయాన్తరైస్తు న త్యజతీతి సంబన్ధః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ నను దౌరాత్మ్యస్య దురితమూలత్వాద్యోగినోఽపి కథంచిద్దురితాప త్తౌ తదపాకరణాయ ప్రాయశ్చిత్తాదిరూపయత్నాన్తరం కార్యమేవేతి కథం నాన్యైరిత్యుచ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యదీతి ॥ విగర్హితం నిషిద్ధం కర్మ-యది-కుర్యాత్ తర్హి త - దంహో దురితం - యోగేనైవ దహేత్-తదనుధ్యానాత్మకయోగాభ్యాసేనైవాపాకుర్యాదిత్యర్థః నత్వన్యైః కృచ్ఛ్రాదిభిర్యత్నైః - ప్రామాదికస్యోత్తరాఘస్య విద్యయా వినాశః "ప్రామాదికం చోత్తరం న్యాసేన తు ఏయి," న్నిత్యాచార్యైరభిహితః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఇత్థ మధికారభేదేన సాధనవ్యవస్థామభిధాయ ప్రకృతాక్షేపస్య పరిహారం వివక్షుస్తావద్గుణదోషయోః స్వరూపమాహ ॥ స్వే స్వేఽధికార ఇతి స్వే స్వే స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపే, సమీహితఫలసాధనేచ్ఛాధికారే - ధర్మే -యా- నిష్ఠా-స-గుణః-తద్విపర్యయస్తు దోషః-అధికారాననుగుణనిష్ఠా విపర్యయః- యథా శూద్రస్య బ్రాహ్మణధర్మః అవిరక్తస్య సంన్యాసధర్మశ్చ విరక్తస్యత బ్రాహ్మణస్య గుణః-ఉభయోర్గుణదోషయో- రేష నిశ్చయః స్వరూపనిర్ణయః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తతః కిమత ఆహ ॥ కర్మణామితి ॥ కర్మణాం నిత్యైతద్దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రాణామప్యఫలత్వేనం-జాత్యా స్వభావేన - అశుద్ధానాం కర్మణాం కామ్యకర్మణాం-సుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనభూతానామిత్యర్థః-సఙ్గానాం అశుద్ధ్యావహానాం సంసర్గాణాంచ - త్యాజనేచ్ఛయా అనేన - గుణదోషవిధానేన "గుణదోషదృశిర్దోషో గుణస్తూభయవర్జన,, మిత్యనేన - ముముక్షుపేక్షయోభయవర్జనస్య గుణవిధానేనోభయస్య దోషత్వ విధానేన - నియమస్సంకోచః - కృతః - అతో - గుణదోషదృశేర్దోషత్వ ముభయవర్జనస్య గుణత్వం చ సబుభుక్షుపేక్షయాఽపి తుము ముక్షుపేక్షయేతి నవిరోధ ఇత్యర్థః- ఏవం చ ముముక్షుః కామ్య కర్మ సుగుణ బుద్ధ్యా దుఃఖ

షు దోషబుద్ధ్యా తన్నివృత్త్యుపాయేషు న ప్రవర్తతే ఇతి బోధ్యమ్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తదేవం "పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్" ఇత్యాదినా భక్తియోగాన్తరఙ్గనిరూపణానుప్రసక్తం నిరూప్యోక్తస్యాన్తరఙ్గసాధన జాతస్య దిఙ్మాత్రం స్మారయన్ ఇన్ద్రియనియమాద్యసమర్థస్యాప్యుక్తాన్తరఙ్గసాధన జాతేనేన్ద్రియజయద్వారా భక్తియోగనిష్పత్తిం తతస్సర్వానర్థనివృత్తిం చాహ ॥ జాతశ్రద్ధ ఇత్యాదినా॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ మత్కథాసు జాతశ్రద్ధ ఇత్యనేనోక్తాన్తరఙ్గసాధనజాలస్య దిఙ్మాత్రం ప్రదర్శితం - జాతశ్రద్ధో - మాం - భజేతేతి - సమ్బన్ధః - కథంభూతః కామ్యకర్మసు నిర్విణ్ణః ఉద్విగ్నః - నతు తత్త్వతస్తేషు విరక్తః - తదాహ॥ వేదేతి ॥ కామాన్ - దుఃఖాత్మకాన్ - యద్యపి - వేద - తథాఽపి - తత్పరిత్యాగే అనీశ్వరః అసమర్థః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తతః భక్త్యైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇతి దృఢనిశ్చయస్సన్ - తత్ర నిశ్చయే శ్రద్ధాళుః - ఇత్థం - భజన్ విషయాన్ సేవమానోఽపి స తాన్ప్రియాన్ మన్యేతేత్యాహ ॥ జుషమాణ ఇతి॥ గర్హాయాం హేతుత్వేన విషయాన్విశినష్టి॥ దుఃఖోదర్కానితి॥ దుఃఖోత్తరఫలాన్ - గర్హయంశ్చ - భజతేతి పూర్వేణ సంబన్ధః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ తస్యేత్థం భజతో యథా నిశ్చయం సర్వం సంపద్యత ఇత్యాహ॥ ప్రోక్తేనేతి ద్వాభ్యాం ॥ భక్తియోగశబ్దస్తదఙ్గసాధనసమూహపరః - అసకృన్నిత్యం - మాం భజతో - మునేః - హృదయ్యాః హృదయస్థాః - సర్వే - కామా విషయాభిలాషాః - నశ్యన్తి తత్ర హేతుర్మయి హృది స్థిత ఇతి ॥ నిరతిశయసుఖస్వరూపే సత్యసంకల్పే సర్వశక్తావాశ్రితవాత్సల్యజలధౌ మయి - హృది స్థితే - భక్త్యా సన్నిధాపితే సతి - అహం - తస్య కామాన్నాశయామీతి భావః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కించ॥ భిద్యత ఇతి॥ తస్మిన్ - హృది స్థితే మయి - అఖిలాన్తరాత్మని - దృష్టే సతి దర్శనసమానాకారభక్త్యా విషయీకృతే సతి - అస్య భజతో - హృదయగ్రన్థిః దేహాత్మాభిమానస్స్వతన్త్రాభిమానరూపః - తస్య గ్రన్థివద్దుర్మోచత్వాద్గ్రన్థిత్వరూపణం - స భిద్యతే భిన్నో భవతి నివర్తత ఇత్యర్థః - అత ఏవ - సర్వే - సంశయాః - కిమహం దేహాద్భిన్నః -

త్యాజనేచ్ఛయా ॥ ౨౭ ॥ జాతశ్రద్ధో మత్కథాసు నిర్విణ్ణస్సర్వకర్మసు । వేద దుఃఖాత్మకాన్కామాన్పరిత్యాగేఽప్యనీశ్వరః ॥ ౨౮ ॥ తతో భజేత మాం ప్రీత్యా శ్రద్ధాళుర్దృఢనిశ్చయః । జుషమాణశ్చ తాన్కామాన్దుఃఖోదర్కాంశ్చ గర్హయన్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రోక్తేన భక్తియోగేన భజతో మాఽసకృన్మునేః । కామా హృదయ్యా నశ్యన్తి సర్వే మయి హృది స్థితే ॥ ౩౦ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్దృష్టేఽఖిలాత్మని ॥ ౩౧ ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః । న జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయశ్శ్రేయో భవేదిహ ॥ ౩౨ ॥ యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్ । యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ॥ ౩౩ ॥ సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేఽఞ్జసా । స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతి ॥ ౩౪ ॥ న కించిత్సాధవో ధీరా భక్తా హ్యేకాన్తినో మమ । వాఞ్ఛన్త్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భవమ్ ॥ ౩౫ ॥ నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుర్నిశ్శ్రేయసమనల్పకమ్ । తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిర్నిరపేక్షస్య మే భ

ఉతాభిన్నః - కిమహం పరతన్త్రః - ఉత స్వతన్త్రః - ఇత్యేవం రూపాః - ఛిద్యన్తే, కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాని ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ యస్మాద్భక్తియోగస్సర్వసిద్ధిదః - తస్మాత్స ఏవ శ్రేష్ఠ ఇత్యుపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ త్రిభిః॥ మద్భక్తియుక్తస్య - అత ఏవ - మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే - ఆత్మా చిత్తం - యస్య - యోగినః - జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం - తదుపయుక్తం వైరాగ్యం చ - న శ్రేయః న తత్సాధనం భవేత్, కిముత కర్మయోగో న భవేదితి భావః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ నను సమీహితమేవ శ్రేయ ఐశ్వర్యకైవల్యాపేక్షయా న తస్య భక్తియోగోఽపి సాధనమిత్యత ఆహ॥ యదితి ॥ యత్, కర్మాదిభిరవాప్యతే - తత్సర్వం మద్భక్తియోగేనాఞ్జసా సుఖేన - లభతే - తత్ర - కర్మ యజ్ఞాదిరూపం - తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః - జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం - వైరాగ్యం తదుపయుక్తం విషయేషు వైరాగ్యం యోగః యోగస్మృత్యుక్తః - దానం సాత్త్వికద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనం - ధర్మో వాపీకూపతటాకవనాదినిర్మాణాత్మకః - ఇతరాణి శ్రేయస్సాధనాని తీర్థయాత్రావ్రతాదీని - సర్వమిత్యనేన వివక్షితం వివృణోతి ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ స్వర్గాపవర్గమితి॥ అపవర్గశబ్దోఽత్ర కైవల్యపరః - తస్య ప్రకృతిసంబన్ధావసానరూపత్వాత్ - మద్ధామేతి మోక్షస్య పృథఙ్నిర్దేశాత్ - ఏవం భక్తియోగస్య సర్వఫలసాధనత్వముక్త్వా అథానితరసాధ్యసాధనతామాహ॥ మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతీతి॥ లభత ఇత్యనుషజ్యతే - యదీతి సంభావనద్యోతకో నిపాతః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ వాఞ్ఛా తు నాస్తీత్యభిప్రేతం - తద్వివృణోతి॥ న కించిదితి ॥ మమ - భక్తాః - నాస్తి పునర్భవః జన్మ - యస్మిన్ - త - మపవర్గం మోక్షం - కైవల్యం చ - మయా - దత్తమపి న వాఞ్ఛన్తి ॥ యద్వా॥ కైవల్యం నిరవశేషహేయసంబన్ధాభావావహం - పునర్భవం - మద్ధామ - న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః న వాఞ్ఛన్తీత్యపవర్గేచ్ఛావిరహో భక్తేస్స్వాదుతమత్వకాష్ఠా దర్శితా - న త్వపవర్గేచ్ఛాయాః ఆనర్థక్యహేతుత్వం "రక్షాపేక్షాం ప్రతీక్షత" ఇతి వచనాన్తరానుగుణ్యాత్ - అవాఞ్ఛాయాం హేతుతయా భక్తాన్విశినష్టి॥ ఏకాన్తిన ఇతి॥ ఏకాన్తినః మదనుభవైకప్రయోజనపరాః - అతో - మోక్షోఽపి మదనుభవ ఏవ - తేషాం ప్రయోజనం తదత్రైవ సిద్ధమితి న వాఞ్ఛన్తీతి భావః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ యది న వాఞ్ఛన్తి తర్హి తే

షాం ముక్తిర్న స్యాదేవ కిమిత్యత ఆహ॥ నైరపేక్ష్యమితి॥ పరం కేవలం-అనల్పకం-నైరపేక్ష్యం-నిశ్శ్రేయసం నిశ్శ్రేయసకరం-ఏకాన్తభక్తిరేవ నిశ్శ్రేయససాధనభూతేత్యాహుః తాఽపి ముక్తిస్తేషామేవేతి భావః - భక్తియోగోఽపి నిరపేక్షస్యైవ ప్రతిష్ఠితస్స్యాదిత్యాహ ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాదనల్పనైరపేక్ష్యస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వాత్ - నిరాశిషః దృష్టాదృష్టఫలేచ్ఛారహితస్య నిరపేక్షస్యాపవర్గేఽప్యపేక్షారహితస్య-మద్భక్తిర్భవేత్-అన్తరాయాప్రతిహతా భవేదిత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * తదాహ॥ నేతి ॥ గుణదోషోద్భవాః గుణదోషజ్ఞానమాత్రోద్భవాః - గుణాః రాగద్వేషాదయః - న భవేయుః-రాగద్వేషాదయో హి భక్తియోగవిఘాతుకాః- తే చ- న స్యురిత్యర్థః-తదభావే హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ మయ్యేకాన్తభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తానాం-సమచిత్తానాం గుణదోషవివర్జితచిత్తానాం- బుద్ధేః గుణదోషబుద్ధేః-పరం అతీతం - ధర్మం-ఉపేయుషాం ఉభయవర్జాత్మకధర్మపరాణామిత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * "శ్రుత్వా ధర్మాన్బహూన్పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత-తానహం తే భిధాస్యామి,, తి ప్రతిజ్ఞాత మోక్షధర్మనిరూపణముపసంహరన్ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఆదిష్టాన్ ఉపదిష్టాన్- పథః మోక్షమార్గాన్-యేఽనుతిష్ఠన్తి తే-యత్పరం - బ్రహ్మ-విదుస్తస్య పరబ్రహ్మభూతస్య- మమ-స్థానం-క్షేమం సుఖం యథా తథా-విన్దన్తి లభన్తే-మదితి పృథక్పదం-మమేత్యర్థః-యద్వా - వృత్తస్యాపి తస్య సామర్థ్యాద్విశేషణయోగః * ॥ ౩౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ***************

"కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః-గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయే,,త్యశుద్ధానాం కర్మణాం సఙ్గానాం చ త్యాజ్యత్వోక్త్యా శుద్ధానాం తేషాం ముముక్షోరప్యుపాదేయత్వం సూచితం - తత్ర కే పునస్తే కర్మాదయః శుద్ధా అశుద్ధాశ్చేత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తాన్వివక్షుః- స్వావత్స్వాధికారనిష్ఠా విపరీతనిష్ఠైవ దోషః - స ఏవాశుద్ధ్యావహస్తత్ఫలం తు

వేత్ ॥ ౩౬ ॥ న మయ్యేకాన్తభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః । సాధూనాం సమచిత్తానాం బుద్ధేః పరముపేయుషామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమేతాన్మయాఽఽదిష్టాననుతిష్ఠన్తి మే పథః । క్షేమం విన్దన్తి మత్స్థానం యద్బ్రహ్మ పరమం విదుః ॥ ౩౮ ॥ **

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ॥ **********

శ్రీభగవానువాచ ॥ య ఏతాన్మత్పథో హిత్వా భక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకాన్ । క్షుద్రాన్కామాంశ్చలైః ప్రాణైర్జుషన్తస్సంసరన్తి తే ॥ ౧ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషస్స్యాదుభయోరేష నిశ్చయః ॥ ౨ ॥ శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే సమానేష్వపి వస్తుషు । ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం గుణదోషౌ శుభాశుభౌ ॥ ౩ ॥ ధర్మార్థం వ్యవహారార్థం యాత్రార్థమపి చానఘ । దర్శితోఽయం మయాఽఽచారో ధర్మముద్వహతాం ధురమ్ ॥ ౪ ॥ భూ

సంసార ఇత్యాహ॥ య ఇతి వ్యాఖ్యాయం ॥ మత్పథః మమ గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకసాంసారికదుఃఖసాగరనిమగ్నాన్ జీవానవలోక్యానుజిఘృక్షయా మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరశాస్త్రాదికం ప్రయచ్ఛతో మమేత్యభిప్రేతోఽర్థః-పథో మార్గాన్-మత్ప్రాప్త్యుపాయాన్ కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాత్మకాన్-హిత్వా- యే - చలైః-ప్రాణైః ఇన్ద్రియైః-క్షుద్రాన్-కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్-జుషన్తస్సేవమానా భవన్తి- తే - సంసరన్తి-సాంసారికదుఃఖతరణోపాయార్థం హి కరణకళేబరాదీన్ ప్రయచ్ఛతో మత్తో జాతస్య మనుష్యమాత్రస్య మదుపదిష్టః స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేషు సాక్షాత్పరంపరయా వా మత్ప్రాప్తిసాధనేష్వధికారః-తమిమమధికారం-త్యక్త్వా-యే - కేవలం క్షుద్రకామపరాస్తే-పునస్సంసరన్తోఽన్తతః స్థావరతాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః * ॥ ౧ ॥ * మనుష్యమాత్రస్య క్షుద్రకామాభినివేశః సంసారావహత్వాద్దోష ఏవేత్యభిప్రేతోక్తం వచః పునః పరతి స్వే స్వ ఇతి * ॥ ౨ ॥ * వివిక్షితస్య శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగస్య తావత్ప్రయోజనం వదన్ తం ప్రతిజానాతి శుద్ధ్యశుద్ధీ ఇతి॥ ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం-ఇదం యోగ్యమిదమయోగ్యం వేతి సందేహద్వారా స్వాభావిక ప్రవృత్తిప్రతిబన్ధార్థమిత్యర్థః-శుద్ధ్యశుద్ధీ యోగ్యత్వాయోగ్యత్వే-దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మరూపేషు పదార్థేషు-సమానేష్వపి సజాతీయేష్వపి- అపిత్వనేన వ్యర్థోఽయం శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగ ఇత్యాశఙ్కా-నిరస్తా - కింతత ఇత్యత ఆహ॥ గుణదోషౌ శుభాశుభావితి ॥ సత్యామేవ విచికిత్సాయాం శుభాశుభావహౌ స్వాధికారతద్విపర్యయరూపౌ గుణదోషౌ విజ్ఞాతౌ భవత ఇత్యర్థః. గుణదోషావిత్యస్య తత ఇత్యాదిః-విధీయేతే ఇత్యస్య విభజ్య జ్ఞాప్యేత ఇత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ * కించ ధర్మార్థం- వ్యవహారార్థం ఇదముపాదేయమిదమనుపాదేయమితి వ్యవహారార్థం చ - యాత్రార్థం దేహయాత్రా విరోధేన తదుపయుక్తశరీరసంరక్షణార్థం-ఏతత్సర్వం శుద్ధ్యశుద్ధివివేకేన సంభవతీతి భావః-తదాహ॥ దర్శిత ఇతి ॥ ధర్మం స్వాధికారాత్మకధర్మరూపాం-ధురం భారం - ముద్వహతాం ముద్వోఢుమిచ్ఛతాం-మయా-ఆచారః శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగపూర్వకప్రవృత్తిరూపః-దర్శితః జ్ఞాపితః * ॥ ౪ ॥ * "శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయే

తేసమానేష్వపి వస్తుష్వితి ప్రతిజ్ఞాతమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ భూమీతి త్రిభిః ॥ ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాం - భూతానాం ప్రాణినాం - శరీరారమ్భకాః - భూమ్యాదయః - పఞ్చ - ధాతవః తే చాత్మనా అన్తరాత్మభూతేన మయా - సంయుతాః - సర్వే భావాశ్చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకా ఇత్యర్థః - అనేన సమానేష్వితి వివక్షితం సామ్యం స్పష్టీకృతమ్ ॥ ౫ ॥ సమానేష్వపీత్యపిశబ్దేనాన్తరవైషమ్యమపి శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగజ్ఞాపనప్రయోజకమస్తీతి సూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ వేదేనేతి ॥ సమేష్వపి - ఉక్తరీత్యా బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తేషు భావేషు సమానాకారేషు సత్స్వపి - తచ్ఛరీరారమ్భకేషు ధాతుషు భూమ్యాదిభూతేషు, విషమాణి వివిధాని - నామరూపాణి చ - వేదేన - కల్ప్యన్తే - విధాత్రేతి శేషః - విధాతా హి మనసి పరివర్తమానాద్దేవమనుష్యాదివైదికశబ్దాదవగతతద్వాచ్యభూతదేవాద్యాకారస్తదాకారాన్ దేవమనుష్యాదీన్ సృజతి ॥ తథా చ శ్రుతిః " వేదేన రూపే వ్యాకరోత్ సతాసతీ ప్రజాపతి " రితి ॥ స్మృతిరపి " నామరూపఞ్చ భూతానాం కృత్యానాం చ ప్రపఞ్చనమ్ । వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం చకార స " ఇతి ॥ కల్పనాయాః ప్రయోజనమాహ ॥ ఏతేషాం సంసారిణాం జీవానాం - స్వార్థసిద్ధయే స్వార్థసిద్ధ్యుపయుక్తాధికారనిష్ఠార్థమిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ దేశేతి ॥ భవన్తీతి భావాః - దేశకాలాదిరూపేణ సత్తామిత్యర్థః - ఆదిశబ్దేన ద్రవ్యకర్తృమన్త్రసంగ్రహః - వస్తూనాం - గుణదోషౌ యోగ్యత్వాయోగ్యత్వే - శుద్ధ్యశుద్ధీ ఇతి యావత్ " శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే " ఇత్యుపక్రమాత్ - మమ మయా - విధీయేతే వివిచ్య జ్ఞాప్యేతే - కిమర్థం - కర్మణాం దేశకాలాదినిష్ఠానాం నియమార్థం సంకోచార్థం - విపరీతాధికారవర్జనేన స్వస్వాధికారాణామనుష్ఠానార్థమిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ప్రతిజ్ఞాతే శుద్ధ్యశుద్ధీ విదధాతి ॥ అకృష్ణసార ఇత్యాదినా ॥ అకృష్ణసారః కృష్ణమృగప్రచారరహితో - దేశః - తథా - అబ్రహ్మణ్యః బ్రాహ్మణభక్తిశూన్యశ్చ - శుచిర్భవేత్ - సకృష్ణమృగప్రచారో బ్రహ్మణ్యశ్చ శుచిరిత్యర్థః - సకృష్ణసారోఽపి న సర్వో దేశశ్శుచిః - కింతు సౌవీరాదివ్యతిరిక్తో దేశః - తత్ర సౌవీరః సౌరాష్ట్రదేశః - కీకటదేశో మగధకళిఙ్గాదిః " అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గేషు సౌరాష్ట్రమగధే

మ్యమ్బ్వగ్న్యనిలాకాశా భూతానాం పఞ్చ ధాతవః । ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాం శరీరా ఆత్మసంయుతాః ॥ ౫ ॥
వేదేన నామరూపాణి విషమాణి సమేష్వపి । ధాతుషూద్ధవ కల్ప్యన్త ఏతేషాం స్వార్థసిద్ధయే ॥ ౬ ॥ దేశకాలాదిభావానాం వస్తూనాం మమ సత్తమ । గుణదోషౌ విధీయేతే నియమార్థం హి కర్మణామ్ ॥ ౭ ॥ అకృష్ణసారో దేశానామబ్రహ్మణ్యోఽశుచిర్భవేత్ । కృష్ణసారోఽప్యసౌవీరకీకటాసంస్కృతేరిణమ్ ॥ ౮ ॥ కర్మణ్యో గుణవాన్ కాలో ద్రవ్యతస్స్వత ఏవ వా । యతో నివర్తతే కర్మ స దోషోఽకర్మకస్స్మృతః ॥ ౯ ॥ ద్రవ్యస్య శుద్ధ్యశుద్ధీ చ ద్రవ్యేణ వచనేన చ । సంస్కారేణాథ కాలేన మహత్త్వాల్పతయాఽథ వా ॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాఽశక్త్యాఽథ వా బుద్ధ్యా సమృద్ధ్యా వా

షుచ । తీర్థయాత్రాం వినా గత్వా పునస్సంస్కారమర్హతీ " తి స్మర్యతే - అసంస్కృతో మ్లేచ్ఛభూయిష్ఠదేశః - ఇరిణమూషరదేశః ॥ ౮ ॥ అథ కాలస్య శుద్ధ్యశుద్ధీ విదధాతి ॥ కర్మణ్య ఇతి ॥ కర్మణి సాధు కర్మణ్యః - శుచిరిత్యర్థః - కోఽసౌ, యో, ద్రవ్యతః ద్రవ్యసంపత్త్యా - స్వతః పూర్వాహ్ణత్వాదినా, యో, గుణవాన్ - యతః యత్ర తు కాలే ద్రవ్యాలాభేన వా, రాష్ట్రవిప్లవాదినా వా - ఆరబ్ధం, కర్మ, నివర్తతే నివృత్తం భవతి, న సమాప్యత ఇతి యావత్ - యశ్చ సూతకాద్యాదశాహాదిలక్షణః - స కాలోఽకర్మకః కర్మానర్హః, అత ఏవ, దోషః అశుచిః - ఇదం దేశస్యాప్యుపలక్షణం, దేశకాలయోః కర్మణ్యతా చ ద్రవ్యాన్తరసంబన్ధాద్వా స్వతో వా భవతి. మథురాదిదేశస్య జయన్త్యాదికాలస్య చ భగవత్సంబన్ధయోగాద్గుణవత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ అథ ద్రవ్యస్య శుద్ధ్యశుద్ధీ దర్శయతి ॥ ద్రవ్యస్యేతి చతుర్భిః ॥ ద్రవ్యేణ మృజ్జలాతపాగ్న్యాదినా - ద్రవ్యస్య వస్త్రాదేః శుద్ధిః - మూత్రాదినా త్వశుద్ధిః - వచనేన శాస్త్రబలేన చ - శుద్ధమశుద్ధం వేతి సందేహే శుద్ధమేవేతి బ్రాహ్మణవచనేన వా శుద్ధిః - సంస్కారేణ ప్రోక్షణాదినా చ పుష్పాదేశ్శుద్ధిః - న పర్యుషితాన్నాదేః - అవఘ్రాణాదినా త్వశుద్ధిః - అల్పకాలేన అనతివిప్రకృష్టకాలేన - యథా సవోదకాదేర్దశాహాదినా శుద్ధిః విపరీతేన త్వశుద్ధిః, మహత్త్వాల్పతయా యథా నదీజలస్య మహత్త్వాద్రథ్యాదిజలస్యాల్పత్వాత్ - చణ్డాలాదిసంస్పర్శేఽపి నద్యాదిజలస్య శుద్ధిః, రథ్యాదిజలస్య త్వశుద్ధిః ॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాఽశక్త్యా యథా - ఉపరాగాదిషు స్నాతుం శక్తస్య స్నానాదినైవ శుద్ధిః - ఆతురస్య త్వశక్త్యా శుద్ధిః - కస్యచిద్బుద్ధ్యా, శుద్ధిరశుద్ధిశ్చ, యథా పుత్రజన్మాదౌ దశాహాతిక్రమజ్ఞానేన శుద్ధిః, అనతిక్రమజ్ఞానేన త్వశుద్ధిః, సమృద్ధ్యా ఉత్సవేన - యథా భగవదుత్సవాదిషు అస్పృశ్యస్పర్శేఽపి ఉత్సవేనైవ శుద్ధిః - తత్ర విశేషమాహ ॥ యదితి ॥ " దేశం కాలం వయశ్శక్తిం ద్రవ్యం ద్రవ్యప్రయోజనమ్ । ఉపపత్తిమవస్థాం చ జ్ఞాత్వా శౌచం ప్రకల్పయే " దితి స్మృత్యుక్తరీత్యా ఏతే ద్రవ్యవచనాదయః, శోధకాః - దేశావస్థాద్యనుసారతః - ఆత్మనః అశుద్ధాత్మకస్య ద్రవ్యస్య - యథా అలం కుర్వన్తి అలం పర్యాప్తం యథా తథా శుద్ధిం కుర్వన్తీత్యర్థః, యద్వా, అలంశబ్దోఽత్ర వారణార్థకః - అలం కుర్వన్తి - యథావదశుద్ధిం వారయన్తీత్యర్థః - అఘం కుర్వన్తీతి పాఠాన్తరం - తత్ర యథాత్మనః యథావస్థితద్ర

వ్యస్వరూపస్య స్వతశ్శుద్ధస్యైవ - అశుంకుర్వన్తి, స్వభావతశ్శుచివస్తుని అశుచిత్వమాపాదయన్తి - తథా-దేశావస్థాద్యనుసారతశ్శుద్ధిరితి స్వతశ్శుద్ధస్యైవోచ్ఛిష్టాద్యశుచివస్తుసంస్పర్శే శుద్ధిరుచ్యత ఇతి ॥ ౧౧ ॥ తాం ప్రపఞ్చయతి । ధాన్యేతి । ధాన్యాదీనాం-కాలాదిభి, శ్శుద్ధిః-తత్ర ధాన్యస్య వాయ్వాతపాదినా శుద్ధిః, దారూణాం దారుపాత్రాదీనాం, మృత్తోయాభ్యాం, అత్యన్తోపహతౌ తక్షణాద్వా, అస్థ్నాం గజదన్తాదీనామపి-వాయ్వాతపాదినా శోషణాచ్ఛుద్ధిః, తన్తుశుద్ధిస్తోయైః, రసస్య క్షీరాదేః కేశాదిసంస్పర్శేఽపి క్వాథేన శుద్ధిః, తైజసస్య కాంస్యాదేః, అగ్నినా శుద్ధిః, చర్మణాం తైలేన, పార్థివానాం ద్రవ్యాణాం యుతాయుతైః సంయోగాసంయోగైః, శుద్ధిః, యథా, ఓదనస్య కేశాద్యపనయనాజ్యసంయోగాదినా శుద్ధిః ॥ ౧౨ ॥ యచ్చ తామ్రవస్త్రాదిక, మమేధ్యలిప్తం, భవతి, తత్-యేనామ్లోదకాదినా, యావద్గన్ధం దుర్గన్ధం, లేపం అమేధ్యలేపం చ-వ్యపోహతి త్యజతి, స్వగతమలం త్యక్త్వా, ప్రకృతిం స్వమేవ రూపం, భజతే-తావత్తస్య, శౌచ-మావృత్తితః-ఇష్యతే ॥ ౧౩ ॥ అథ కర్తృశుద్ధిమాహ ॥ స్నానేతి ॥ అవస్థా కర్మానుష్ఠానోపయుక్తం వయః, వీర్యం శక్తిః, తీర్థేతి పాఠాన్తరమ్, సంస్కారః ఉపనయనాదిః-కర్మ సంధ్యోపాసనాదిరూపం. మత్స్మృతిర్విష్ణుచిన్తనం-ఏభి - రాత్మనః-శౌచం-శుద్ధిః-ద్విజః ఇత్థం శుద్ధస్సన్నేవ స్వాధికారాత్మక - మాచరేత్ ॥ ౧౪ ॥ అథ మన్త్రశుద్ధిమాహ ॥ మన్త్రస్యేతి ॥ పరిజ్ఞానం ప్రయోగజ్ఞానం, ఆచార్యముఖాద్యథావత్పరిజ్ఞానం వా, మన్త్రస్య శుద్ధిః ॥ అథ కర్మశుద్ధిమాహ ॥ కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమితి ॥ కర్మణాం, మయ్యర్పణమేవ-శుద్ధిరిత్యర్థః-అర్పణం నామ-భగవదారాధనయాపత్త్యానుసంధానం - ఇత్థం-శుద్ధ్యశుద్ధీ ప్రపఞ్చ్యోపసంహరతి ॥ ధర్మ ఇతి షడ్భిః ॥ దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మభిర్విశుద్ధైరేవ ధర్మః స్వాధికారలక్షణః - సంపద్యతే - విపర్యయైరశుద్ధైస్తు-అధర్మః, విపర్యయ ఇతి పాఠే-విశుద్ధానాం షణ్ణాం-యో- విపర్యయః అశుద్ధిః సోఽధర్మః-తద్ధేతురిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఇమే చ శుద్ధ్యశుద్ధీ విష

యథాఽఽత్మనః । అలంకుర్వన్తి హి తథా దేశావస్థానుసారతః ॥ ౧౧ ॥ ధాన్యదార్వస్థితన్తూనాం రసతైజసచర్మణామ్ । కాలవాయ్వగ్నిమృత్తోయైః పార్థివానాం యుతాయుతైః ॥ ౧౨ ॥ అమేధ్యలిప్తం యద్యేన గన్ధం లేపం వ్యపోహతి । భజతే ప్రకృతిం తస్య తచ్ఛౌచం తావదిష్యతే ॥ ౧౩ ॥ స్నానదానతపోఽవస్థావీర్యసంస్కారకర్మభిః । మత్స్మృత్యా చాత్మనశ్శౌచం శుద్ధః కర్మాచరేద్ద్విజః ॥ ౧౪ ॥ మన్త్రస్య చ పరిజ్ఞానం కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమ్ । ధర్మస్సంపద్యతే షడ్భిరధర్మస్తు * విపర్యయైః ॥ ౧౫ ॥ క్వచిద్గుణోఽపి దోషస్స్యాద్దోషోఽపి విధినా గుణః । గుణదోషార్థనియమస్తద్భిదామేవ బాధతే ॥ ౧౬ ॥ సమానకర్మాచరణం పతితానాం న పాతకమ్ । ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గో న శయానః పతత్యధః ॥

యభేదేన వ్యతికరతామాపాద్యత ఇత్యాహ ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిద్గుణోఽపి శుద్ధిరపి-విశేషవిధిబలాత్-దోషః-స్యాదశుద్ధిస్స్యాత్, యథా-ఆతురస్య నిషిద్ధం స్నానాదికం, తథా-దోషోఽపి-గుణః స్యాత్, యథా హింసాదిర్యష్టుమిచ్ఛతః - అతో గుణదోషార్థనియమః, విశేషశాస్త్రైః గుణదోషవిషయనియమ ఇత్యర్థః, సః, తద్భిదాం సామాన్యశాస్త్రప్రాప్తగుణదోషవిభాగం, బాధతే-అపవదతి - సామాన్యశాస్త్రస్య విశేషవిధివిషయే సంకోచమాత్రం క్రియతే - న త్వత్యన్తబాధ ఇతి న తస్య వైయర్థ్యమిత్యేవకారాభిప్రాయః ॥ ౧౬ ॥ దోషస్య క్వచిద్దోషత్వాభావే ఉదాహరణమాహ ॥ సమానేతి ॥ సమానకర్మాచరణం ఏకకర్మాచరణం సహసంభాషణాదికమిత్యర్థః, త - త్పతితానాం. న పాతకం, కింత్వపతితానామేవ - పతితైస్సహసంభాషణం పాతకం-క్వచిద్గుణస్యాన్యత్ర దోషత్వేపి ఉదాహరణమాహ ॥ ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గ ఇతి ॥ గుణైః శబ్దాదివిషయైస్సహ, సఙ్గో గృహస్థస్య, ఔత్పత్తికః స్వాభావికః-పూర్వమేవ స్వీకృతత్వాత్-అతస్తస్య న దోషః, కింతు గుణః "ఋతావుపేయాత్" ఇత్యాదిశాస్త్రానుమతత్వాత్, స ఏవ తు సఙ్గో యతేర్దోషః, తత్ర దృష్టాన్తః-పూర్వమేవ-అధశ్శయానో, న పతతీతి " ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గో నాశాయాతః పతత్యధః " ఇతి పాఠాన్తరం । తత్రాయమర్థః-సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయేతి జాత్యశుద్ధానాం సఙ్గానాం చ త్యాజ్యత్వముక్తం, తత్ర కోఽసౌ సఙ్గః-యస్త్యాజ్యతయోక్తః- కశ్చ త్యాజ్యత్వే హేతుః, కుతశ్చ సఙ్గ ఉపజాయతే, సఙ్గప్రభవాశ్చ కే పునర్దోషా ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఔత్పత్తిక ఇత్యాదినా ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ-సఙ్గః-ఔత్పత్తికః సర్వప్రాణినాం జన్మసిద్ధః-స-నాశాయ, భవతి - నాశోఽత్రానన్తస్థావరతాప్రాప్త్యాఽచైతన్యావిర్భావాత్మకశూన్యతాకల్పతైవ-అతో-జన్తురధః పతతి నిరయం ప్రవిశతీత్యయమేవ త్యాజ్యతాహేతురితి భావః ॥ ౧౭ ॥ త్యాగప్రకారమాహ ॥ యతో యత ఇతి ॥ యతో యతో విషయాన్నివర్తేత విశ్లిష్యేత్ - తతస్తతో-విముచ్యేత విశేషేణ ముచ్యేత - న తం తం విషయం పునరనుధ్యాయేదిత్యర్థః - విపర్యయేఽనర్థపరంపరాం వివక్షుస్తావత్సఙ్గపరిహారస్య పురుషార్థహేతుతామాహ ॥ ఎష ఇతి ॥ ఎషః

౧౫ ॥ శ్లో * పా । విపర్యయః   ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ నాశాయాతః పతత్యధః

అసఙ్గ ఏవ - నృణాం - పరమోధర్మః నిరతిశయశ్రేయస్సాధనం ॥ తదాహ ॥ క్షేమస్సుఖావహః - శోకాద్యనర్థపరిహారకశ్చ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ విషయేష్వితి ॥ విషయేషు శబ్దాదిషు-గుణధ్యానాత్ ఉపాదేయత్వాభినివేశాత్ - తతస్తత్ర విషయేషు, పునఃపునః - పుంసః, సఙ్గో, భవేత్, సఙ్గాచ్చ, తత్ర విషయేషు, కామః అనుపభుజ్యావస్థానాశక్త్యాత్మకశ్చిత్తవికారః కామో, భవేత్, కామాచ్చ, కలిః కలహః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తతశ్చ-దుస్సహః - క్రోధః-తం క్రోధం, తమో, ఽనువర్తతే-క్రోధాత్తమో భవేదిత్యర్థః-తమశ్చాత్ర సమ్మోహః, స చ కార్యాకార్యవివేకాభావాత్మకః-తమసా చ, యా, పుంసో, వ్యాపినీ, చేతనా సా ద్రుతమాశు, గ్రస్యతే గ్రస్తా భవతి, ధర్మభూతజ్ఞానస్య విభుత్వాద్వ్యాపినీత్యుక్తం తదతిసంకుచితం భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ హే సాధో, తయా చేతనయా, రహితస్తు-జన్తుర్జీవః - శూన్యాయకల్పతే అసత్ప్రాయతాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః-న హి స్థావరాదిషు చైతన్యం సదివ భాతీతి భావః, తతశ్శూన్యతాపత్తేః, మూర్ఛితస్యేవ, మృతస్యేవ చ, స్య, విషయసఙ్గినః, విషయాభినివేశేన, స్వార్థవిభ్రంశో, భవేత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కోఽసౌ, ఆత్మానమపరం చ న వేదేత్యేషః స్వపరజ్ఞానాభావః-న హీతరు పాషాణాదీనాం స్వపరవివేకో దృశ్యతే అయమేవ మహాన్ స్వార్థభ్రంశ ఇత్యర్థః ॥ తమేనం స్వార్థవిభ్రష్టం నిన్దతి ॥ వృక్షజీవికయేతి ॥ యః స్వార్థవిభ్రంశాయోద్యుక్తః, స-వృక్షజీవికయా వృక్షస్యేవ స్వపరవివేకరహితతయా జీవికయా, జీవన్, వర్తతే భస్త్రేవ వ్యర్థం శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ వర్తత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యది విషయసఙ్గస్యైవమనర్థకారిత్వం తర్హి మాతాపితృసహస్రేభ్యోఽపి వత్సలో వేదః కిమితి స్వర్గాది వైషయికసుఖసాధనాని యజ్ఞాదీని విధత్త ఇత్యత ఆహ ॥ ఫలశ్రుతిరితి ॥ ఇయం " యజేత స్వర్గకామః,, ఇత్యాదిరూపా, ఫలశ్రుతిః, న శ్రేయః, బోధయతీతి శేషః, శ్రూయమాణం స్వర్గాదిఫలం న పురుషార్థత్వేన ప్రతిపిపాదయిషి

యతో యతో నివర్తేత విముచ్యేత తతస్తతః। ఏష ధర్మో నృణాం క్షేమశ్శోకమోహభయాపహః ॥ ౧౮ ॥ విషయేషు గుణధ్యానాత్పుంసస్సఙ్గస్తతో భవేత్। సఙ్గాత్తత్ర భవేత్కామః కామాదేవ కలిర్నృణామ్ ॥ ౧౯ ॥ కలేర్దుర్విషహః క్రోధస్తమస్తదనువర్తతే। తమసా గ్రస్యతే పుంసశ్చేతనా వ్యాపినీ ద్రుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ తయా చ రహితస్సాధో జన్తుశ్శూన్యాయ కల్పతే। తతోఽస్య స్వార్థవిభ్రంశో మూర్ఛితస్య మృతస్య చ ॥ ౨౧ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం వేద నాపరమ్। వృక్షజీవికయా జీవన్వ్యర్థం భస్త్రేవ నిశ్వసన్ ॥ ౨౨ ॥ ఫలశ్రుతిరియం నృణాం న శ్రేయో రోచనం పరమ్। శ్రేయోవివక్షయా ప్రోక్తా యథా భైషజ్యరోచనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఉత్పత్త్యైవ హి కామేషు ప్రాణేషు స్వజనేషు చ। ఆసక్తమనసో మర్త్యా ఆత్మనోఽనర్థహేతుషు ॥ ౨౪ ॥ న తానవిదుషస్స్వార్థం భ్రామ్యతో వృజినాధ్వని। కథం యుఞ్జ్యాత్పునస్తేషు తాంస్తమో విశతో బుధః ॥ ౨౫ ॥ ఫలశ్రుతిం కుసుమితాం న వేదజ్ఞా వదన్తి హి। కామినః

తమిత్యర్థః-పరం కేవలం, రోచనం గుడజిహ్వికాన్యాయేన మోక్షసాధనేషు రుచిజననార్థం ఫలకీర్తనమిత్యర్థః-ఏతదేవ స్పష్టయతి ॥ శ్రేయోవివక్షయాదృష్టసుఖాపేక్షయా, స్వర్గాదికమతిశయితం తతోఽప్యపవర్గికం సుఖమతిశయితమిత్యేవం మోక్షసుఖస్య నిరతిశయపురుషార్థత్వవివక్షయా - ప్రోక్తా స్వర్గాదిఫలముక్తమిత్యర్థః-యథా భైషజ్యరోచనం, భైషజ్యమౌషధం ప్రతి రోచనం రుచిజనకం-గుడశర్కరాదియథా-తద్వత్ " పిబనిమ్బం ప్రదాస్యామి ఖలు తే ఖణ్డలడ్డుకాన్-పిత్రైవముక్తః పిబతి న ఫలం తావదేవ తు,, ఇత్యుక్తప్రకారపురస్కారేణ భైషజ్యే-చ్ఛధా ప్రీత్యుత్పాదనం, తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అన్యథా హితబోధనార్థం ప్రవృత్తో వేదః కథమహితేష్వేవ లోకం ప్రవర్తయేదిత్యాహ ॥ ఉత్పత్త్యైవ హీతి ద్వాభ్యాం ॥ ఉత్పత్త్యైవ జన్మప్రభృత్యేవ ఆత్మనః స్వస్య, బన్ధహేతుషు, కామాదిషు, ఆసక్తమానసాన్, అత ఏవ, తేషు, న తాన్ నమాన్, స్వార్థం స్వశ్రేయః, అవిదుషో-జనాన్, వృజినాధ్వని దుఃఖావహే సంసృతిమార్గే-భ్రామ్యమాణాన్, అన్తతస్తమో విశతః స్థావరతామాపత్స్యమానాన్ తాన్ మర్త్యాన్, పునస్తేష్వేవ, కామాదిషు, అనర్థావహేషు, బుధో, వేదః, కథం, యుఞ్జ్యాత్ యుక్తాన్ కుర్యాత్, ప్రవర్తయేదిత్యర్థః-తత్ర ప్రాణశబ్దేనాయురిన్ద్రియబలాదీని వివక్షితాని, స్వజనశబ్దేన పుత్రమిత్రకళత్రాదయః-బుధ ఇతి ద్వితీయాన్తం వా, వేద ఇతి శేషః-వేదో, బుధః వేదబోధితమేవ శ్రేయ ఇతి మన్యమానాన్, కథం యుఞ్జ్యాదిత్యర్థః, తథా సత్యనాప్తస్స్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హే యతః-ఫలశ్రవణం రోచనమాత్రం-అత ఏవ, వేదతాత్పర్యాభిజ్ఞాః కుసుమితాం ఫలశ్రుతిం న వదన్తి కుసుమితాం కుసుమమాత్రఫలప్రదాం శ్రోత్రప్రీతిమాత్రమాపాతరమణీయామితి యావత్, తాం ఫలశ్రుతిం, నోపదిశన్తీత్యర్థః-యద్వా, న వేదజ్ఞా అవేదజ్ఞాః-వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞాః-కుసుమితాం కుసుమమాత్రఫలప్రదామపి ఫలశ్రుతిం స్వర్గాదిఫలాభిప్రాయికాం, వదన్తి, న తు వేదజ్ఞా ఇత్యర్థః తత్ర హేతుః, కామినః శబ్దాదివిషయాభిలాషిణః-అత ఏవ - కృపణాః-అతో లుబ్ధాః తృష్ణాకులాః-అత ఏవ, పుష్పేషు పుష్పస్థానీయేషు కర్మజన్యేషు స్వర్గాదిషు, ఫలబుద్ధిమన్తః అత ఏవ, అగ్నిముగ్ధాః అగ్నిసాధ్యకర్మాభినివేశేన లుప్తవివేకాః-ధూమతాన్తాః నిరన్తరం హోమధూమేన తాన్తాః గ్లానాః-యే చైవంవిదః, తే స్వం, లోకం ప్రత్యగాత్మస్వరూపం, న జాన

న్తి ॥ ౨౬ ॥ ఈశ్వరమపి న జానన్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ - యతః ఉపాదాననిమిత్తకారణాదిదం జగదుత్పద్యతే అత ఏవేదం జగత్, యః, యేన వినా నాస్తీత్యర్థః - తం, హృదిస్థం, మామపి - తే, న జానన్తి హి యస్మాదుక్థశాసః కర్మవిధిప్రేరితాః అసుతృపః ఇన్ద్రియతర్పణపరాః, హృదిస్థమపి న జానన్తీత్యత్ర దృష్టాన్తః - యథా, నీహారస్తమ, స్తేన వ్యాప్తాని చక్షూంషి, యేషాం, తే, సంనిహితమపి న జానన్తి తద్వత్ ॥ ౨౭ ॥ కించ ॥ త ఇతి ॥ మే మమ, పరోక్షమస్ఫుటం దురవగాహమితి భావః - మత - మవిజ్ఞాయ, కేవలం విషయాత్మకాః విషయప్రవణచిత్తాస్సన్తః - వృథా, పశూన్, హింసన్తి యాగముపదిశ్య మాంసభక్షణాయ పశూన్ వృథా హింసన్తీత్యర్థః, అత, స్తే, నాస్తికా ఇతి భావః తే తు, ప్రేత్య మృత్వా, తైః - హింసితైరేవ పశుభిః - అముత్ర సాలావృకాదిరూపతామాపన్నైః, హింస్యన్తే వృథా పశూన్ హింసన్త ఇత్యత్ర హేతుతయా నాస్తికానామభిప్రాయవిశేషం ప్రకాశయన్ తద్వివృణోతి ॥ హింసాయామితి ॥ హింసాయామిత్యనేన తత్పూర్వకం మాంసభక్షణముపలక్ష్యతే - తత్ర, యది - రాగః ఇచ్ఛా, స్యాత్ తర్హి యజ్ఞ ఏవ - చోదనా విధిః అనుమతిరితి యావత్, ఇతి హింసన్త ఇతి సంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ హింసైవ - విహారః క్రీడా - యేషాం తే - స్వసుఖేచ్ఛయా మాంసభక్షణసుఖేచ్ఛయా - ఆలబ్ధైః - పశుభి - ర్యైః, యజ్ఞైః, తైః, పిత్రాదిరూపాః - దేవతాః - యజన్తి - అత - స్తే - ఖలాః - స్వసుఖేచ్ఛయా యాగో వ్యాజీకృత ఇత్యత - స్తే - ఖలా ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం నాస్తికానాం ఫలముక్తం - అథాస్తికేష్వపి ఫలకామానాం ప్రవృత్తిం తత్ఫలం చ దర్శయతి ॥ స్వప్నోపమమితి ॥ అసన్తం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - అత ఏవ స్వప్నవదనిత్యం - అత ఏవ - శ్రవణప్రియం శ్రోత్రమాత్రప్రియం - అముం పరలోకం - తథా అన్యా ఆశిషః కామాంశ్చ - హృది - సంకల్ప్యాభిసంధాయ - అర్థాన్ ధనాని త్యజన్తి - కామసాధకేషు కర్మసు వినియోజయన్తి యథా వణిక్ యథా

కృపణా లుబ్ధాః పుష్పేషు ఫలబుద్ధయః ॥ అగ్నిముగ్ధా ధూమతాన్తాః స్వం లోకం న విదన్తి తే ॥ ౨౬ ॥ న తే మామఙ్గ జానన్తి హృదిస్థం య ఇదం యతః । ఉక్థశస్త్రా హ్యసుతృపో యథా నీహారచక్షుషః ॥ ౨౭ ॥ తే మే మతమవిజ్ఞాయ పరోక్షం విషయాత్మకాః । వృథా పశూన్ విహింసన్తి * హింస్యన్తే ప్రేత్య తైస్తు తే ॥ హింసాయాం యది రాగస్స్యాద్యజ్ఞ ఏవ హి చోదనా ॥ ౨౮ ॥ హింసావిహారా హ్యాలబ్ధైః పశుభిస్స్వసుఖేచ్ఛయా । యజన్తే దేవతా యజ్ఞైః పితౄన్భూతపతీన్ఖలాః ॥ ౨౯ ॥ స్వప్నోపమమముం లోకమసన్తం శ్రవణప్రియమ్ । ఆశిషో హృది సఙ్కల్ప్య త్యజన్త్యర్థాన్యథా వణిక్ ॥ ౩౦ ॥ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠా రజస్సత్త్వతమోజుషః । ఉపాసత ఇన్ద్రముఖ్యాన్దేవాదీన్న యథైవ మామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇష్ట్వేహ దేవతా యజ్ఞైర్గత్వా రంస్యామహే దివి । తస్యాన్త ఇహ భూయాస్మ మహాశాలా మహాకులాః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం పుష్పితయా వాచా వ్యాక్షిప్తమనసాం నృణామ్ । మానినాం చాతిస్తబ్ధానాం మద్వార్తాపి న రోచతే ॥ ౩౩ ॥ వేదా బ్రహ్మాత్మవిషయాస్త్రికాణ్డవిషయా అపి । పరోక్షవాదా ఋషయః పరోక్షం మమ

కశ్చిద్వణిక్ బహుధనార్జనేచ్ఛయా తావత్సిద్ధం ధనం త్యజన్ సముద్రం లిలఙ్ఘయిషురుభయభ్రష్టో భవతి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠాః రజఆదిగుణమూలకర్మనిష్ఠాః - రజస్సత్త్వతమోజుషః రాజసాహారాదిసేవమానాః, తేషు ప్రీతియుక్తా వా, అత్ర రజస్తమోభ్యాం మిశ్రితం సత్త్వం వివక్షితం - ఇన్ద్రః ముఖ్యో యేషాం తాన్ - దేవాదీ - నుపాసతే, స్వగుణానురూపానిన్ద్రాదీనేవారాధయన్తి - న యథా ఇన్ద్రాద్యుపాసనమపి న యథావత్కుర్వన్తి యథావత్త్వం నామ భగవదాత్మకత్వబుద్ధియుక్తత్వమేవ - యథైవేతి మామిత్యనేనాపి సమ్బధ్యతే సాక్షాన్మామపి - న యథావదుపాసతే - ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ హృది సఙ్కల్ప్యేత్యుక్తం - తమేవ సఙ్కల్పం దర్శయతి ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ ఇహ లోకే దేవతాః - యజ్ఞైః - ఇష్ట్వా ఆరాధ్య - గత్వా స్వర్లోకం ప్రాప్య దివి స్వర్గే - రంస్యామహే - తత స్తస్య భోగస్యా - న్తే అవసానే - పున - రిహ లోకే ఏషు - మహాశాలాః మహాగృహపతయః - మహాకులాశ్చ - భూయాస్మ భవిష్యామః ॥ ౩౨ ॥ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ వాచా వేదపూర్వభాగాత్మికయా - వ్యాక్షిప్తం మనో యేషాం - తేషాం - మానినాం దురహఙ్కారిణాం - అతీవ - స్తబ్ధానాం పరిపూర్ణమాత్మానం మన్యమానానాం - నృణాం - మద్వార్తాఽపి - న రోచతే - అత - స్తే నిత్యం సంసారిణోఽపి భవన్తీతి భావః ॥ ౩౩ ॥ తదేవం వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞానాం ప్రవృత్తిఫలే ఉక్తే - కిం తర్హి వేదతాత్పర్యమిత్యత ఆహ ॥ వేదా ఇతి ॥ త్రికాణ్డవిషయాః కర్మకాణ్డదేవతాకాణ్డజ్ఞానకాణ్డరూపావచ్ఛేదవన్త . స్సర్వే ఇమే వేదాః - బ్రహ్మాత్మవిషయాః బ్రహ్మైవాత్మా సర్వేషామన్తరాత్మా - తద్విషయాః - సర్వాన్తరాత్మభూతపరబ్రహ్మవిషయా - ఇత్యర్థః, పరబ్రహ్మ తద్గుణతద్విభూతితత్ప్రాప్త్యుపాయోపేయోపేత స్వరూపతాత్పర్యకా ఇత్యర్థః - తర్హి సర్వైర్వేదతాత్పర్యం కిం న గృహ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షేతి ॥ ఋషయో వేదాః - పరోక్షవాదాః పరోక్షమస్ఫుటం - స్వాభిప్రాయం వదన్తీతి తథా - దురవగమవాక్యవృత్తయః - అత స్తత్తాత్పర్యం న సర్వే విదన్తీతి భావః - ననులోకో

జిజీవయిషయా వేదరూపాం వాచముత్సృజతాత్వయా కిమితి పరోక్షవాదః కృత ఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షంమమచప్రియమితి ॥ పరోక్షభాషణమేవ-మమాపి - ప్రియమిత్యర్థః అయంభావః ॥ శుద్ధాన్తఃకరణైరేవ హ్యేతద్వేదతాత్పర్యం బోద్ధవ్యం- నాన్యైరనధికారిభిః-కుతః- అనధికారిణాంవృథాకర్మత్యాగేన భ్రంశప్రసఙ్గాదితి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ న కేవలం ఋషయః పరోక్షవాదాఏవ-అపితు-అన్యేఽపి తేషాం లౌకికశబ్దవిలక్షణాధర్మాస్సన్తీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మేతి ॥ శబ్దః శబ్దాత్మకో వేదః-స ఏవ-బ్రహ్మ ప్రపఞ్చతయా బృహత్త్వయోగాత్ బ్రహ్మేత్యుక్తం - దుర్బోధం దురవగాహస్వరూపం - ప్రాణేన్ద్రియమనోమయం సంబన్ధమాత్రేమయట్ - ప్రాణసహకృతవాగిన్ద్రియోచ్చార్యం - ఇదం లౌకికవైదికశబ్దసాధారణం. అనన్తోఽపరిచ్ఛేద్యః-పారోఽవధి-ర్యస్యతత్ - గమ్భీరం దురవగమార్థం - దుర్విగాహ్యం యుక్తిభిరపి నిరూపయితుమశక్యార్థం - గామ్భీర్యదుర్విగాహ్యత్వయోః దృష్టాన్తస్సముద్రవదితి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అనన్తాః-శక్తయో జ్ఞానవీర్యతేజః ప్రభృతయో యస్య - తేన-పరబ్రహ్మభూతేన-భూమ్నా - మయా-ఉపబృంహితం విస్తారితం - ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమిత్యేతత్సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ భూతేష్వితి ॥ బిసే షుపద్మనాళేషూర్ణేవతన్తురివ- భూతేషుమనుష్యేషు- ఘోషరూపేణ-యః , కర్ణాపథాయశ్రూయమాణః ప్రాణఘోషః-తద్రూపేణ-లక్ష్యతే-తావదుచ్చిచారయిషుప్రాణఘోషాభివ్యజ్యతామాపద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో-యథా - ఊర్ణనాభిః-హృదయాత్సకాశాత్ ముఖద్వారా - ఊర్ణా-ముద్వమతే బహిర్నిస్సారయతి-తథా-ఘోషవాన్ - ప్రాణః-ఉచ్చిచారయిషోః పురుషస్య , ప్రాణవాయుః , ఆకాశాత్-నాభ్యా ఉరఃపర్యన్తాన్తర్వివరద్వారా - స్పర్శరూపిణా మనసాస్వసంయోగవిశిష్టేన మనసా-సహకృతః-యద్వా - మనసాస్పర్శరూపిణా - స్పర్శోహృదురఃకణ్ఠాదిస్థానసంస్పర్శః - స-రూపమాకృతిః- ప్రకారఇతియావత్ సోఽస్యాస్తీతితథా- తేన-ఘోషేణచ-సహకృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఛన్దోమయః ఛన్దఃప్రచురః - ఛన్దశ్శబ్దాభిధేయవేదావిష్కారకత్వేనతత్ప్రాచుర్యం వివక్షితం, అమృతమయః స్థాయీ, ప్రభుః దేహేన్ద్రియాదిధార

మచప్రియమ్॥ ౩౪ ॥ శబ్దబ్రహ్మసుదుర్బోధం ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమ్। అనన్తపారంగమ్భీరం దుర్విగాహ్యం సముద్రవత్॥ ౩౫ ॥ మయోపబృంహితం భూమ్నా బ్రహ్మణానన్తశక్తినా । భూతేషు ఘోషరూపేణ బిసేషూర్ణేవ లక్ష్యతే॥ ౩౬ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాముద్వమతే ముఖాత్ । ఆకాశాద్ఘోషవాన్ప్రాణో మనసా స్పర్శరూపిణా॥ ౩౭ ॥ ఛన్దోమయోఽమృతమయస్సహస్రపదవీం ప్రభుః। ఓంకారాద్వ్యఞ్జితస్పర్శస్స్వరోష్మాన్తస్థభూషితామ్॥ ౩౮ ॥ విచిత్రభాషావితతాం ఛన్దోభిశ్చతురుత్తరైః । అనన్తపారాం బృహతీం సృజత్యాక్షిపతే స్వయమ్॥ ౩౯ ॥ గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీ పఙ్క్తిరేవచ । త్రిష్టుబ్జగత్యతిఛన్దో హ్యత్యష్ట్యతిజగద్విరాట్॥ కింవిధత్తే కిమాచష్టే కిమనూద్య వికల్పయేత్ । ఇత్యస్యా హృదయం లోకే నాన్యో మద్వేదకశ్చన ॥ ౪౧ ॥ మాం విధ

ణసమర్థః - బృహతీం శబ్దబ్రహ్మాత్మికాం-వాచం , సృజతీత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-ఏవంభూతః, ప్రాణో-వాగిన్ద్రియం-ప్రాప్య-బృహతీం వాచ-మావిష్కరోతీత్యర్థః , బృహతీశబ్దవ్యాఖ్యానాయతాం విశినష్టి ॥ సహస్రపదవీం- సహస్రం-పదవ్యః శ్రేయోమార్గాః , అవబోధ్యాః , యస్యాస్తాం “ సహస్రాక్షరాపరమేవ్యోమ ,, న్నితి , త్యుక్తవిధాం వా-కాదయో మావసానావర్ణాః స్పర్శాః , అచస్స్వరాః-శషసహా ఊష్మాణః - యరలవా అన్తస్థాః ఓంకారాద్వ్యఞ్జితాః-యే-స్పర్శాదయ , స్తైర్విభూషితాం “ ఓంకారప్రభవా వేదా ఓంకారప్రభవాస్స్వరాః। ఓంకారప్రభవం సర్వం వాఙ్మయ ,, మిత్యాదిశాస్త్రార్థోఽనేన స్మారితః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ విచిత్రాభి-ర్భాషాభి-ర్వితతాం భాష్యన్త ఇతి భాషాః శబ్దాః - శ్రుతయః-తాభిర్వితతాం విస్తృతామిత్యర్థః - అనన్తపారామపరిచ్ఛిన్నావధిం - చతురుత్తరైః, ఛన్దోభిః గాయత్ర్యాదిభిః, ఉపలక్షితామితి శేషః-చతురుత్తరైశ్చతుశ్చతురక్షరాధికైః , ర్గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దస్సు పూర్వపూర్వచ్ఛన్దోఽపేక్షయా ఉత్తరోత్తరచ్ఛన్దఏకైకస్మిన్పాదే ఏకైకాక్షరవృద్ధ్యా చతురక్షరాధికం భవతి- తైశ్ఛన్దోభిర్యుక్తామిత్యర్థః - ఇత్థంభూతాం-బృహత్త్వవతీం వాచం - ప్రాణః-స్వయం-సృజతి, ఆక్షిపతే స్వవ్యాపారోపరమేణానభివ్యక్తాంచ కరోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఛన్దాంస్యేవ కానిచిద్దర్శయతి ॥ గాయత్రీతి ॥ అత్యష్టిః , అతిజగతీ విరాట్ చేతి పిభాగః, అయంచ శబ్దావిర్భావక్రమో లౌకికవైదికశబ్దసాధారణః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ గమ్భీరం దుర్విగాహ్యమితి చోక్తం, తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కింవిధత్త ఇతి ॥ కిమాచష్టే కింతత్త్వమాచష్ట ఇత్యర్థః, కింవికల్పయేదిత్యుపలక్షణం-కిం వికల్పేన విధత్తే , కిం సముచ్చిత్య విధత్తే, కిం సామాన్యతో విధత్తే , కించాపవదతీతి చార్థః, ఇతీత్థం, అస్య వేదస్య , హృదయం తాత్పర్యం, మత్ మత్తోఽన్యః, కశ్చిదపి-నవేద ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తర్హి తస్య హృదయం ప్రకాశయేత్యత ఆహ ॥ మామితి ॥ మాం విధత్తే మదారాధనరూపం ధర్మం విధత్తే, మామేవ సర్వశరీరక-మభిధత్తే అభిధయా వృత్త్యా ప్రతిపాదయతి , య, ద్వికల్ప్య , పోద్యతే-శదప్యహ - మితిసంబన్ధః - వ్రీహియవాదిరూపోఽహమేవ వికల్పేన ప్రతిపాదితః - అపోద్యమానమపి వస్తు మదాత్మకం ॥ కిం

బహునేత్యాహ ॥ ఏతావానితి ॥ సర్వోఽపి వేదతాత్పర్యవిషయీభూతార్థః, ఏతావానేవ-కియాన్-యశ్శబ్దః, వేదః-న్యా, మాస్తాయాశ్రిత్య, తాత్పర్యతో విషయీకృత్య - భిదాం దేవమనుష్యాదిభిదాం, మాయామాత్రాం ప్రకృతిమాత్రగతా-మనూద్య, తాం జీవస్వరూపే ప్రతిషిధ్య, జీవగతం చాకార-మన్తే కాష్ఠాభూతేమయి - ప్రతిషిధ్య - ప్రశామ్యతి-సర్వతత్త్వవిలక్షణమత్ప్రతిపాదనేన పర్యవసిత వ్యాపారో భవతీత్యేతావానేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ****************************

"సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి„ ఇతి మహదాదితత్త్వవిమర్శన తదుత్పత్త్యప్యయానుధ్యానయోర్మనః ప్రసాదహేతుత్వముక్తం - తత్ర - తత్త్వానాం న్యూనాధికభావేన పరిగణనాత్తదియత్తానిర్ధిధారయిషయా పృచ్ఛతి ॥ కతీత్యాదిభిస్సార్ధైస్త్రిభిః॥ హే విశ్వేశ-తత్త్వాని-కతీతి ప్రశ్నః-తత్త్వపలాపోఽస్తి వా న వేతి ప్రశ్నాభిప్రాయః - తత్ర హేతుతయా వాదివిప్రతిపత్తిమాహ ॥ సంఖ్యాతానీతి ॥ కైశ్చిదృషిభిస్తత్త్వాని-నవ-సఙ్ఖ్యాతాని, కైశ్చిత్త్వేకాదశ - కైశ్చిత్పఞ్చ, త్వం తు "మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి„ ఇతి త్రీణి తత్త్వాన్యష్టేత్యుక్తవానసి - ఇహ తత్త్వవిషయే-శుశ్రుమ ఇత్థం బహూన్వాదాన్ శుశ్రుమేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తైర్వాదైస్సముచ్చిత్యతానపి వాదాన్ దర్శయతి ॥ కేచిదితి ॥ సప్త-నవ-షట్, చత్వార్యేకాదశే-త్యాదీని ద్వితీయాన్తాని - ఏకే ఋషయః, ఏతావదతి, ఆయుష్మన్నితి మఙ్గళాశాసనవివక్షయా సంబోధనం - శిష్టా హి భగవతే మఙ్గళమాశాసతే, పృథక్పృథ-గేతావ-త్సంఖ్యానం గణనం, యద్వివక్షయా యత్ప్రయోజనమభిప్రేత్య, గాయన్తి వదన్తి-తదిదం, నోఽస్మభ్యం, త్వం హి-వక్తుమర్హ

త్తే ఽభిధత్తే మాం వికల్ప్యాపోహ్యతే హ్యహమ్ । ఏతావాన్సర్వవేదార్థశ్శబ్ద ఆస్థాయ మాం భిదామ్ ॥ మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి ॥ ౪౨ ॥ ****************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః *********
ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ కతి తత్త్వాని విశ్వేశ సఙ్ఖ్యాతాన్యృషిభిః ప్రభో । నవైకాదశ పఞ్చ త్రీణ్యాత్థ త్వమిహ శుశ్రుమ ॥ ౧ ॥
కేచిత్షడ్వింశతిం ప్రాహురపరే పఞ్చవింశతిమ్ । సప్తైకే నవ షట్కేచిచ్చత్వార్యేకాదశాపరే ॥ ౨ ॥ కేచిత్సప్తదశ ప్రాహుః షోడశైకే త్రయోదశ । ఏతావత్త్వం హి సంఖ్యానమృషయో యద్వివక్షయా ॥ గాయన్తి పృథగాయుష్మన్నిదం నో వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుక్తయస్సన్తి సర్వత్ర భాషన్తే బ్రాహ్మణా యథా । మాయాం మదీయాముద్గృహ్య వదతాం కిం ను దుర్ఘటమ్ ॥ ౪ ॥ నైతదేవం యథాత్థ త్వం యదహం వచ్మి తత్తథా । ఏవంవిధకథాహేతుశ్శక్తయో మే దురత్యయాః ॥ ౫ ॥ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్పో వదతాం పదమ్ । ప్రాప్తే శమదమేఽప్యేతి వాదస్తమనుశామ్యతి ॥ ౬ ॥ పరస్పరానుప్రవేశాత్తత్త్వానాం పురుషర్షభ । పౌర్వాపర్యప్రసం

సి - సర్వజ్ఞస్త్వమేవ జానాసీతి వక్తుమర్హసీత్యర్థః - త్వం హీతి హిశబ్దేన సార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణగణప్రసిద్ధిశ్శ్రూయత ఇతి ద్యోత్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ న్యూనసఙ్ఖ్యావాదినామపి తత్త్వాభిలాపోఽభిప్రేత ఇత్యవిరోధ ఇతి పరిహరతి ॥ యుక్తయ ఇతి ॥ యథా-బ్రాహ్మణా ఋషయో-భాషన్తే, తత్ర-సర్వత్ర సర్వేషు పక్షేషు, యుక్తయ-స్సన్తి-సర్వేఽపి పక్షా యుక్తా ఏవేత్యర్థః, మదీయాం, మాయాం ప్రకృతి - ముద్గృహ్య స్వీకృత్య, న్యూనాధికతత్త్వకారణతయాఽభ్యుపగమ్యేత్యర్థః- వదతాం-కిం ను దుర్ఘటం-సర్వముపపన్నం, అవిరుద్ధమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతో-య-త్సంఖ్యాన-మాత్థ- విరుద్ధమిత్యుక్తవానసి-త-దేవం, న విరుద్ధం భవతి-యత్సంఖ్యానం, తత్తథా - అవిరుద్ధం యథా భవతి-తథా, అహం-వచ్మి వక్ష్యామి-కస్తర్హి ఉక్తనానావిధవాదహేతురిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధకథాహేతుః అనేకవిధవాదహేతుః, దురత్యయాః-మమ శక్తయ ఏవ-దురత్యయాః దురతిక్రమణీయాః, సర్వైరభ్యుపగన్తవ్యా ఇత్యర్థః - శక్తయోఽత్ర ప్రకృతిపురుషమహదహఙ్కారాదయః - ప్రకృత్యాదీనామాత్మశక్తిత్వం కార్యోపయుక్తత్వే సత్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేనేత్యవగన్తవ్యం - తదేవ హి శక్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ శక్తీనాం హేతుత్వమేవోపపాదయతి ॥ యాసామితి ॥ యాసాం శక్తీనాం వ్యతికరాత్ -వివదతాం వాదినాం, పదం విషయః, వికల్పః పక్షభేదః, ఆసీత్ -వ్యతికరోఽన్యోన్యస్మిన్నన్తర్భావః, అయమవ్యతికరస్యాప్యుపలక్షణం, అన్తర్భావానన్తర్భావాభ్యాం న్యూనాధికతత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానేవాదభేదః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః, స తర్హి కదా నివర్తత ఇత్యత్రాహ ॥ ప్రాప్త ఇతి ॥ శమదమయోః ద్వన్ద్వైక్యం, తస్మిన్ప్రాప్తే సతి-వికల్పో - ఽప్యేతి విలీయతే-తం అపి యన్తం వికల్పమను-వాదః - ప్రశామ్యతి, శమదమాదిసమ్పన్నస్య సర్వం చిదచిదాత్మకం జగన్మచ్ఛరీరత్వేన పశ్యతో న వికల్పవాదాస్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్ప ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరస్పరేతి ॥ హే పురుషర్షభ, తత్త్వానాం పరస్పరానుప్రవేశాదితి వ్యతికరశబ్దార్థః

ర్త్తిః - వక్తుర్వాదినో,యథా,వివక్షితం,తథా - పౌర్వాపర్యప్రసఙ్ఖ్యానం,పూర్వా అల్పసఙ్ఖ్యా-అపరా అధికసఙ్ఖ్యా-తయో
ర్భావః పౌర్వాపర్యం- తేన,గణనం,భవతి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నన్వన్యస్మిన్నన్యస్యాన్తర్భావః కింక్వచిద్దృష్టచర స్తత్రాహ॥ఏకస్మి
న్నితి ॥ ఏకస్మిన్కారణాదౌ ఇతరాణ్యగ్నిజలాదీని ప్రవిష్టానిదృశ్యన్తేఅత స్తత్త్వాన్తర్భావోయుక్త ఇత్యాహ ॥ పూర్వస్మి
న్కారణభూతే - పరస్మిన్కార్యభూతేవాతత్త్వే - సర్వశఃసర్వతత్త్వాని - ప్రవిష్టాని-యథా-మృదికారణభూతాయాంఘ
టాదయఃసూక్ష్మరూపేణప్రవిష్టాః - యథాచఘటాదౌకార్యభూతేమృదాదికంకారణభూతమనుగతత్వేనప్రవిష్టం - తద్వ
దితిభావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఉపపాదితమవిరోధముపసంహరతి॥ పౌర్వాపర్యమితి॥ అతో,ఽమీషాంతత్త్వానాం-పౌర్వాపర్యం
న్యూనాధికసంఖ్యత్వం, యథా,తథా - ప్రసంఖ్యానంగణన,మభీప్సతాం,వాదినామధ్యే - యస్య,వక్త్రం ముఖం-యథావి
వక్షుంవివక్షానుసారం-ప్రవర్తతే,తత్సర్వం - గృహ్ణీమః అనుమన్యామహే-కుతః - యుక్తిసమ్భవాత్ అన్తర్భావాన న్తర్భా
వాత్మకయుక్తేస్సంభవాత్-వివిక్తమితిపాఠే,యస్య,వక్త్రం-యథావదతి,త,ద్వివిక్తంనిశ్చితం-గృహ్ణీమఇత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀
తత్రపరస్పరానుప్రవేశపక్షేకతితత్త్వానీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యప్రాకృతానితత్త్వానిచతుర్వింశతిసఙ్ఖ్యానిజీవాత్మపరమా
త్మానౌద్వావితిసమ్భూయ షడ్వింశతిరిత్యభిప్రేత్యజీవపరయోః స్వరూపాభేదంతావత్ప్రతిక్షిపతి ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్త
స్యేతి ॥ యా,అనాది-రవిద్యా అజ్ఞానం-దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం - తద్యుక్తస్య,పురుషస్యజీవస్య -స్వతఏవా,
త్మవేదనంస్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానం,నసమ్భవేత్-కింత్వ - న్యఃపురుషాదన్యో - యః,స్వతఃజ్ఞః స్వతఏవసర్వజ్ఞః, సఏవ-పురు
షస్య - జ్ఞానదః స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానదో - భవేత్ ॥ అయంభావః వైధర్మ్యమేవహిస్వరూపభేదావహం - తత్రజీవస్యానా
ద్యవిద్యాయోగస్తత్ప్రయుక్తస్సంసారశ్చ - పరమాత్మనస్తు - స్వతస్సార్వజ్ఞ్యంసార్వజ్ఞ్యవహాస్యంచేతీదం వైధర్మ్యం -త
యోస్స్వరూపాభేదంవారయతీతౌభిన్నావేవేతి “ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ ” ఇతి శ్రుతేరితిభావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కథంతర్హి

ఖ్యానంయథావక్తుర్వివక్షితమ్॥ ౭ ॥ ఏకస్మిన్నపిదృశ్యన్తేప్రవిష్టానీతరాణిచ । పూర్వస్మిన్వాపరస్మిన్వాతత్త్వే
తత్త్వానిసర్వశః॥ ౮ ॥ పౌర్వాపర్యమతోఽమీషాంప్రసఙ్ఖ్యానమభీప్సతామ్ । యథా ❀ వివక్షుంయద్వక్త్రం
గృహ్ణీమోయుక్తిసమ్భవాత్॥ ౯ ॥అనాద్యవిద్యాయుక్తస్యపురుషస్యాత్మవేదనమ్। స్వతోనసమ్భవేదన్యస్తత్త్వ
తోజ్ఞో జ్ఞానదోభవేత్॥ ౧౦ ॥ పురుషేశ్వరయోరత్రనవైలక్షణ్యమణ్వపి ।తదన్యకల్పనాఽపార్థాజ్ఞానఞ్చప్రకృ
తేర్గుణః॥ ౧౧ ॥ప్రకృతిర్గుణసామ్యంవైప్రకృతేర్నాత్మనోగుణాః।సత్త్వంరజస్తమఇతిస్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః॥

పఞ్చవింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ పురుషేశ్వరయోరితి ॥ అత్ర -ఏవంవైధర్మ్యే
సతి - పురుషేశ్వరయోః - అణుఈషదపి , వైధర్మ్యం - నాస్తి - నిషేధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్స్వరూపతస్స్వ
భావతశ్చ వైలక్షణ్యంనాస్తి - ఉభయోరపిజ్ఞానస్వరూపత్వాత్ జ్ఞానగుణకత్వాచ్చేతిభావః - జ్ఞత్వాజ్ఞత్వాణుత్వవిభుత్వా
దిరూపవైధర్మ్యేఽపిజ్ఞాన స్వరూపత్వజ్ఞానగుణకత్వాది సాధర్మ్యస్యముక్త్యవస్థాయాంపరమసామ్యాచ్చ జీవస్యపరమా
త్మాంశత్వే నతదపృథక్సిద్ధత్వ వివక్షయాజీవపరయోరేకతత్త్వ వివక్షయాచపఞ్చవింశతితత్త్వ ప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరితి
భావః ॥ ఏతదేవస్పష్టయతి ॥ తదన్యేతి ॥ తదన్యకల్పనాజీవపరయోరజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వ కల్పనారూపవైషమ్య కల్పనా , య
ద్వా ,స్వనిష్ఠభేదకల్పనా , అపార్థా అర్థశూన్యా - స్వనిష్ఠాత్మభేదోనాస్తీత్యర్థః - నవైలక్షణ్యమణ్వపీతినిషేధ్యః స్వనిష్ఠా
త్మభేద ఏవేతిభావః - జీవస్య స్వాతన్త్ర్యగ్రహహేతు రజ్ఞానంచ ప్రకృతిసంసర్గోపాధికం - అతస్తన్నివృత్త్యావజ్ఞా
నంనివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అజ్ఞానంచ - ప్రకృతే - ర్గుణః - ప్రకృతేః కార్యభూతమిత్యర్థః - జ్ఞానం చేతిచ్ఛేదే
భ్రాన్తిజ్ఞానమిత్యర్థః - పరమాత్మప్రసాదాత్ప్రకృతికార్యాజ్ఞాననివృత్తౌముక్త్యవస్థాయా మజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వ రూపవై
లక్షణ్యాభావాత్ జ్ఞానస్వ రూపస్వభావత్వ రూపసామ్యాజ్జీవపరయోరేకతత్త్వతేతిపఞ్చవింశతితత్త్వవాద్యభిప్రాయ ఇ
తిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ నన్వేవమపిసత్త్వాదిగుణకృతవైలక్షణ్యమస్త్యేవేత్యతఆహ ॥ ప్రకృతిరితి ॥ గుణసామ్యావస్థమచిద్ద్ర
వ్యమేవప్రకృతిః - అతః - సత్త్వాదయోజగత్స్థిత్యాదిహేతవః - ప్రకృతేరేవ - గుణాః నత్వాత్మనః - సత్త్వాదీనాంప్రకృ
తిగుణత్వకథనేనతేషాంతదన్తర్భావాన్నపఞ్చవింశతితత్త్వవాదేస్సహాధికతత్త్వ ప్రసఙ్గ ఇతిద్యోతితమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀
పునస్సత్త్వాదిగుణా ఇత్యతస్తాన్కార్యముఖేనలక్షయతి ॥సత్త్వమితి ॥ జ్ఞానజనకత్వంసత్త్వంత్వమిత్యర్థః- ఏవంరజఃకర్మతమో
ఽజ్ఞానమిత్యత్రాప్యవగన్తవ్యం-అజ్ఞానమితిచ్ఛేదః - జ్ఞానంచాత్రయథావస్థితతత్త్వజ్ఞానంతద్విపరీతమజ్ఞానం-అథన్యూ
నసంఖ్యావాదేతత్త్వానాంపరస్పరాన్తర్భావంవదన్ సాకల్యేనతత్త్వాన్యాహ ॥ గుణవ్యతికరఇతి ॥ గుణవ్యత్యయజ,నకః-

౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ వివిక్తంయద్వక్త్రం

కాలః-స ఏవ-స్వభావః-సూత్రమితి చోచ్యతే - సర్వపదార్థానాం కాలసంబన్ధస్య నియతత్వాత్ స్థితిహేతుత్వాచ్చ కాలస్వభావసూత్రశబ్దవాచ్యత్వం-సప్తవింశమథాపరే,, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్కాలేనసహ సప్తవింశతితత్త్వానీతి భావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ పురుషో జీవః - తస్య స్వస్మాద్భేదః పూర్వమేవ ప్రతిపాదిత ఇతి స్వస్యాపి తత్త్వాన్తరత్వముక్తప్రాయమేవ - ప్రకృతిః గుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యం, వ్యక్తం మహాన్- పురుషాదీని - నవతత్త్వాని-మమయా - ఉక్తానీతి సాకల్యేన తత్త్వప్రసంఖ్యానప్రసఙ్గాన్నవతత్త్వసంఖ్యానపక్ష ఉక్తః - అస్మిన్పక్షే పురుష ఇతి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం-పురుషాదిశబ్దైర్జీవాదిశరీరకః పరమాత్మా చ వివక్షితః-ఆకృత్యధికరణన్యాయేన సర్వబుద్ధిశబ్దానాం పరమాత్మపర్యన్తత్వాత్ - అహంకారేత తత్కార్యాణామిన్ద్రియాణామన్తర్భావః, ఆకాశాదిషు శబ్దాదీనాం- ఏవం తత్త్వానాం నవత్వమవగన్తవ్యమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ శ్రోత్రమితి దృశ్యతేఽనేనేతి దర్శనం చక్షుః-శ్రోత్రాదయః పఞ్చ జ్ఞానశక్తయః జ్ఞానశక్తీని - జ్ఞానైకారణాని జ్ఞానేన్ద్రియాణీతి యావత్ - వాగాదిపాయ్వన్తానిద్వంద్వైక్యేనోక్తాని చత్వారి, అఙ్ఘ్రీ-శ్చేతి-పఞ్చ - కర్మాణి కర్మేన్ద్రియాణి-ఉభయం జ్ఞానకర్మేన్ద్రియానుగ్రాహకం-మనః-అఙ్గ హే ఉద్ధవ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ శబ్దాదయః-పఞ్చ అర్థజాతయః శ్రోత్రాదీనాం విషయజాతయః, శబ్దాదీనామవాన్తరభేదేన బహువిధత్వాత్తేషాం సంగ్రహాయ జాతిపదం ప్రయుక్తం క్రమస్త్వవివక్షితః-దర్శనస్య రూపం విషయః ఘ్రాణస్య గన్ధః-జిహ్వాయా రసః - ఇతి విభాగః-గత్యాదీని - కర్మాయతనసిద్ధయః-కర్మాయతనానాం కర్మేన్ద్రియాణాం - సిద్ధయః కార్యభూతాని, తత్రోత్సర్గశబ్దేన మూత్రరేతసోరుత్సర్గః పురీషస్య చ వివక్షితః-తత్రాద్య ఉపస్థస్య, ద్వితీయస్తు పాయోస్సిద్ధి-రితి విభాగః అత్రాపి న క్రమో వివక్షితః- తేన-గతిరఙ్ఘ్రిస్సిద్ధిః-ఉక్తిర్వాచః-పాణేశ్శిల్ప - ముత్సర్గః పాయూపస్థయో, రితి విభాగః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏభ్య ఏవ తత్త్వేభ్యో బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతవ్యష్టిప్రపఞ్చోత్పత్తిరిత్యాహ ॥ సర్గాదావితి ద్వాభ్యామ్॥ అస్య వ్య

సత్త్వం జ్ఞానం రజః కర్మ తమోఽజ్ఞానమిహోచ్యతే। గుణవ్యతికరః కాలస్స్వభావస్సూత్రమేవ చ॥ ౧౩ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమహఙ్కారో నభోఽనిలః । జ్యోతిరాపః క్షితిరితి తత్త్వాన్యుక్తాని మే నవ ॥ ౧౪ ॥ శ్రోత్రం త్వగ్దర్శనం ఘ్రాణో జిహ్వేతి జ్ఞానశక్తయః। వాక్పాణ్యుపస్థపాయ్వఙ్ఘ్రిః కర్మాణ్యఙ్గోభయం మనః॥ ౧౫ ॥ శబ్దః స్పర్శో రసో గన్ధో రూపం చేత్యర్థజాతయః । గత్యుక్త్యుత్సర్గశిల్పాని కర్మాయతనసిద్ధయః॥ ౧౬ ॥ సర్గాదౌ ప్రకృతిర్హ్యస్య కార్యకారణరూపిణీ । సత్త్వాదిభిర్గుణైర్ధత్తే పురుషోఽవ్యక్త ఈక్షతే॥ ౧౭ ॥ వ్యక్తాదయో వికుర్వాణా ధాతవః పురుషేక్షయా । లబ్ధవీర్యాస్సృజన్త్యణ్డం సంహతాః ప్రకృతేర్బలాత్॥ ౧౮ ॥ సప్తైవ ధాతవ ఇతి తత్రార్థాః పఞ్చ ఖాదయః । జ్ఞానమాత్మోభయాధారస్తతో దేహేన్ద్రియాసవః॥ ౧౯ ॥ నైకమన్యతమం క్వాపి విహాయ మే హ్యా

ష్టిప్రపఞ్చస్య-సర్గాదౌ సృష్టేః ప్రాక్, కార్యాణి నభ ఆదీని - మనః పర్యన్తాని షోడశ-కారణాని ప్రకృతిర్వ్యక్తాహంకారా-స్తదుభయరూపిణీ వ్యక్తిః-సత్త్వాదిభిర్గుణైర్యుక్తా-ధత్తే విధత్తే, వ్యష్టిప్రపఞ్చం విధత్త ఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ పురుష ఇత్యాదినా॥ అవ్యక్తః వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నేత్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తః, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరాగోచరః కేవలవేదాన్తైకసమధిగమ్యః సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణాశ్రయః పరమపురుషః- ఈక్షతే « బహుస్యాం ప్రజాయేయే,, త్యైక్షతేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవం విధాత్తదీక్షణాత్, జాతాః - వ్యక్తాదయః ధాతవః తత్త్వాని తస్య పురుషస్యేక్షయా - లబ్ధం-వీర్యం సృష్టిసామర్థ్యం, యైస్తైః-అతఏవ, సంహతాః వికుర్వాణాః-ప్రకృతేః స్వకారణభూతాయాః-బలాత్-అణ్డం బ్రహ్మాణ్డం సృజతి - పురుషేక్షయాలబ్ధవీర్యాస్సంహతాస్సృజన్తీత్యనేన « నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్తే సంహతిం వినా, నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుమసమాగమ్య కృత్స్నశః॥ సమేత్యాన్యోన్యసంయోగ ,, మిత్యాదివచనార్థస్స్మారితః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ అథతత్త్వసంఖ్యాతారతమ్యాదిపక్షాన్ దర్శయతి॥ సప్తైవేతి ॥ ధాతవః తత్త్వాని-సప్తైవేతి ప్రతిజ్ఞాతం - తద్ధేత్యాదినా తదుపపాదనం, తత్ర తథాహీత్యర్థః-ఖాదయః ఆకాశాదయః-పఞ్చ జ్ఞానం జ్ఞానస్వరూపో జీవః-ఉభయాధారః-ఖాదీనాం జ్ఞానస్య చాధారోఽన్తః ప్రవిశ్య ధారకః-ఆత్మా పరమాత్మా చేతి సప్తైవ తత్త్వానీత్యర్థః-తతస్తేభ్య ఏవ-సప్తభ్యస్తత్త్వేభ్యః-దేహేన్ద్రియాసవః - భవన్తీతి శేషః-ఇన్ద్రియాణి దేహాన్తర్భూతాని-తథా - ప్రాణా అపి-దేహస్య స్వకారణభూతధాతుష్వన్తర్భావః-ప్రకృత్యాదీనాం కారణానాం కార్యేషు ఖాదిష్వేవాన్తర్భావః- అతస్సప్తోక్తిరితి భావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అత్రాన్తర్భావ ఏవ వివక్షితో నాపలాప ఇత్యాహ॥ నైకమితి॥ అన్యతమం దేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమమపి తత్త్వం-ఖాదీనాం మధ్యే - ఏకమపి-విహాయ - నోపలభ్యతే॥ షడిత్యత్రాపీతి॥ షడేవ తత్త్వానీతి పక్షేఽపి-భూతాని ఖాదీని-పఞ్చ - పరః పుమాన్ పరమపురుషః - షష్ఠః-జీవస్యైశరీర

త్త్వాత్పరమాత్మన్యన్తర్భావో వివక్షితః-దేహేన్ద్రియాదీనాం సప్తతత్త్వపక్షఇవ ఖాదిష్వన్తర్భావ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సచ పరమపురుషః ఆత్మనస్సకాశాత్సంభూతై-ర్భూతై-ర్వ్యక్తః- యోగోఽత్ర శరీరాత్మభావసంబన్ధరూపః ఇదంవ్యష్టి జగత్ - సృష్ట్వా-ఉపావిశత్ స్థిత్యర్థమన్తరాత్మతయా ప్రవిష్టవాన్ - సృష్ట్యర్థానుప్రవేశస్య సృష్టేఃపూర్వత్వాత్ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ"దిత్యత్రాప్యేవమేవార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ చత్వారీతి ॥ యశ్చ త్వాఽఽత్మతత్త్వానీతి పక్షః తత్రాపి ఆత్మనః పరమాత్మనస్సకాశాత్ తేజఆదీని త్రీణి-జాతాని- తత్రాన్నం పృథివీ - ఆత్మనా సహచత్వార్యేవ తత్త్వానీతి భావః అన్తర్భావవివక్షయాఽఽహ ॥ తైరితి ॥ తేజోబన్నైః పరమాత్మసహకృతై-రిదం జగ-జ్జాతం- తత్రాకాశవాయ్వో-స్తేజ ఆదిష్వన్తర్భావః-ఇతరేషాం తు పూర్వవత్- ఇదం జాతమిత్యేతదుపపాదయతి ॥ జన్మావయవినః ఖలు ॥ అవయవినశ్చేత్యుపావయవినః స్థూలకార్యస్యేత్యర్థః-సూక్ష్మో జన్మావశ్యంభావీత్యర్థః ॥ ఏకాదశత్వ ఇతి ॥ తత్త్వైకాదశత్వపక్షేఽపి అసా-వాత్మా పరమాత్మా మహాభూతాని ఖాదీని పఞ్చ-ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని పఞ్చ సంభూయైకాదశేతి భావః- అత్రాపి పూర్వవదితరేషామన్తర్భావోఽవగన్తవ్యః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సంఖ్యానఇతి ॥ సప్తదశకే-సంఖ్యానే - భూతాని ఖాదీని - మాత్రాణి శబ్దాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి పఞ్చ పఞ్చేతి పఞ్చదశ - మనసా సహ - షోడశ- ఆత్మా పరమాత్మా తు - సప్తదశః- ఇతరేషామన్తర్భావస్తు పూర్వవత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తద్వత్ సప్తదశత్వపక్షఇవ - షోడశసంఖ్యానేఽపి ఆత్మనా సహ - భూతమాత్రేన్ద్రియాణి-షోడశ-ఇతి సమానం-అయం తు విశేష ఇత్యాహ ॥ ఆత్మైవ మన ఉచ్యత ఇతి ॥ ఆత్మన్యన్తఃకరణస్యాన్తర్భావ ఇత్యర్థః-త్రయోదశత్వపక్షమాహ ॥ భూతేతి ॥ భూతాని ఖాదీని-ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి-ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః - మనః-ఆత్మా పరమాత్మా చే-తి త్రయోద

పలభ్యతే । షడిత్యత్రాపి భూతాని పఞ్చ షష్ఠః పరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ తైర్యుక్త ఆత్మసమ్భూతైస్సృష్ట్వేదం సము పావిశత్ ॥ ౨౧ ॥ చత్వార్యేవేతి తత్రాపి తేజ ఆపోఽన్నమాత్మనః । జాతాని తైరిదం జాతం జన్మావయవినః ఖలు ॥ ఏకాదశత్వ ఆత్మాఽసౌ మహాభూతేన్ద్రియాణి చ ॥ ౨౨ ॥ సఙ్ఖ్యానే సప్తదశకే భూతమాత్రేన్ద్రియాణి చ । పఞ్చ పఞ్చైవ మనసా ❁ ఆత్మా సప్తదశః స్మృతః ॥ ౨౩ ॥ తద్వత్షోడశసఙ్ఖ్యాన ఆత్మైవ మన ఉచ్యతే । భూతేన్ద్రియాణి ప్రాణశ్చ మనశ్చాత్మా త్రయోదశ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి నానాప్రసఙ్ఖ్యానం తత్త్వానామృషిభిః కృతమ్ । సర్వం న్యాయ్యం యుక్తిమత్త్వాద్విదుషాం కిమశోభనమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభౌ యద్యప్యాత్మవిలక్షణౌ । అన్యోన్యాపాశ్రయాత్కృష్ణ దృశ్యతే న భిదా తయోః ॥ ౨౬ ॥ ప్రకృతౌ లక్ష్యతే హ్యాత్మా ప్రకృతిశ్చ తథాఽఽత్మని । ఏవమ్మే పుణ్డరీకాక్ష మహాన్తం సంశయం హృది ॥ ఛేత్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ వచోభిర్నయనైపుణైః ॥ ౨౭ ॥ త్వత్తో జ్ఞా

శ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇత్థముపపాదితాన్ పక్షానుపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతిశబ్దః ప్రదర్శనాభిప్రాయకః-ఏవం త్రిత్వపఞ్చత్వే అప్యవగన్తవ్యే ఇత్యర్థః-తత్ర త్రిత్వపక్షే ప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపాణి తత్త్వాని - పఞ్చత్వపక్షే చతుస్తత్త్వపక్షోక్తాని తత్త్వాని చత్వారి-నాయురేక-ఇతి పఞ్చేత్యూహ్యం-ఋషిభిః కృతం-సర్వం ప్రసంఖ్యానం - న్యాయ్యం న్యాయాదనపేతం - కుతః-యుక్తిమత్త్వాత్ అన్తర్భావానన్తర్భావాత్మకయుక్తియుక్తత్వాత్ - అతః-కిం విదుషామశోభనం కిం దుర్ఘటమిత్యర్థః-న కించిదితి భావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కార్త్స్న్యేన తత్త్వగణనాయాం పురుషః ప్రకృతిరవ్యక్తమితి ప్రకృతిపురుషౌ పృథక్కీర్తితౌ - తత్ర-యద్యపి ప్రకృతిపురుషౌ విలక్షణస్వరూపస్వభావౌ - తథాఽపి - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి తాదాత్మ్యప్రతీతేః కిం కారణం-యది తద్భిన్నరూపం తర్హి తయోర్న భేదః ప్రతిష్ఠితో భవతీతి పృచ్ఛతి ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభావితి ॥ ఆత్మవిలక్షణౌ విలక్షణాత్మానౌ-విలక్షణస్వరూపౌ - స్వతో విలక్షణావితి వా-అన్యోన్యేత్యస్య తథాఽపీత్యాదిః- హే కృష్ణ- అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేత్యర్థః - తయోః ప్రకృతిపురుషయోః భిదా న దృశ్యతే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవ వ్యనక్తి ॥ ప్రకృతావితి ॥ ప్రకృతౌ తత్కార్యే దేహే, ఆత్మా, తథా - ప్రకృతిశ్చ, ఆత్మని-లక్ష్యతే-పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేః దేవోఽహమిత్యభేదప్రతీతేశ్చ న దేహాత్మనోర్భేదో లక్ష్యత ఇత్యర్థః - ఏవమిత్థంభూతం-హృదిస్థం-మహాన్తం, సంశయం-నయే యుక్తౌ - నైపుణం ప్రావీణ్యం, యేషాం తై-ర్వచోభిః- ఛేత్తు- మర్హసి అర్హత్వే హేతుతయా సంబోధయతి-సర్వజ్ఞేతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సర్వజ్ఞత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముపపాదయతి ॥ త్వత్త ఇతి ॥ జీవానామస్మాకం, జ్ఞానం యథావస్థితతత్తదర్థవిషయం జ్ఞానం-త్వత్తస్త్వత్ప్రసాదాదేవేత్యర్థః-స్వభావతస్తు - తేషాం-అత్ర జ్ఞానే- తేతవ-శక్తితః "అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాఽన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే," ఇత్యుక్తాయాశ్శక్తేస్త్వత్తోః, ప్రమోషః సంకోచః - త్వత్తోఽన్యే సర్వే సంకుచితజ్ఞానా ఏవేతి త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి భావః - ఆత్మమాయాయాః గతిం మార్గం - యాథాత్మ్యమితి యావత్-త్వమేవ- వేత్థ జానాసి, ఇతరే తు సర్వే త్వన్మాయా మోహితా న జా

న స్తీతి భావః- తదేవాహ, నచాపర ఇతి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యేయం మమ సర్వజ్ఞత్వోపపాదనాయ దుర్విజ్ఞేయగతిర్మాయా త్వయాఽభిహితా, తత్కార్యభూతోఽహఙ్కార ఏవ దేహాత్మనోస్తాదాత్మ్యప్రతీతికారణమిత్యుత్తరమాహ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి ॥ వికల్పః భేద ఏవేత్యర్థః - తత్ర తావత్, ఏష సర్గః- సృజ్యత ఇతి సర్గః అధిభూతాధ్యాత్మాధిదైవప్రపఞ్చః, వైకారికః ప్రకృతివికారాత్మకాహఙ్కారారబ్ధః - గుణవ్యతికరాత్మకః ఇచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యాత్మగుణానామిచ్ఛాదీనాం స్థౌల్యాదీనాం దేహగుణానాంచ- వ్యతికరః ఏకధర్మినిష్ఠతయా సఙ్కీర్ణతయా చ ప్రతీతిర్యస్మాత్స, ఆత్మా స్వరూపం- యస్య, తథాభూతః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ న కేవలం మదీయా మాయా స్వవికారాహఙ్కారద్వారా గుణవ్యతికరకరీ - అపి త్వాత్మని దేవత్వమనుష్యత్వస్వతన్త్రత్వాదిభేదబుద్ధికరీ చేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ- గుణైస్సత్త్వాదిభిః- కోఽసౌ వైకారిక ఇత్యత ఆహ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అధ్యాత్మమేకమధిభూతం ద్వితీయ, మధిదైవం తృతీయ- మిత్యేవం- య, స్త్రివిధస్స, వైకారిక ఇతి సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ అధ్యాత్మాదికం వివృణోతి ॥ దృక్చక్షు- రధ్యాత్మం, రూపం, అధిభూతం, ఆర్కం, అర్కస్య సమ్బన్ధి, య, ద్వపుశ్శరీరం, త, దధిదైవం- రాజసాహఙ్కారసహకృతతామసాత్సాత్త్వికాచ్చాహఙ్కారాద్దృగాదీనామిన్ద్రియాణాం తద్విషయాణాం రూపాదీనాం - అధిష్ఠాతౄణాం దేవానాంచ - సృష్టిప్రకరణేషు సృష్టిస్తత్ర తత్రాభిహితేత్యహఙ్కారస్యాధ్యాత్మాదిప్రకారతా స్మారితా, ఏతేషాం త్రయాణాం పరస్పరోపకార్యోపకారకభావేనైవ జ్ఞానజననరూపకార్యకరత్వమిత్యాహ ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర శారీరే, ఛిద్రే చతుర్గోళే - పరస్పరాత్సిధ్యతి- పరస్పరోపకార్యోపకారకభావా- త్సిధ్యతి కార్యకరం భవతి- అర్కవపుషా రశ్మిద్వారాఽధిష్ఠితయోరేవ చక్షుస్తద్విషయయోర్గ్రాహ్యగ్రాహకభావః - అతస్తయోరధిదైవోపకార్యత్వం అనతివిప్రకృష్టస్యావ్యవహితస్య చ రూపస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్తదుపకార్యత్వం చక్షుషః - ఏవం త్రయాణామన్యతమం వినాఽన్యతమస్య జ్ఞానజనకత్వాసమ్భవాత్పరస్పరోపకార్యోపకారకత్వమవగన్తవ్యం - అధ్యాత్మాదిశబ్దానాం విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావానాం మధి

నంహి జీవానాం ప్రమోషస్తేఽత్ర శక్తితః। త్వమేవ హ్యాత్మమాయాయా గతిం వేత్సి న చాపరే॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి వికల్పః పురుషర్షభ । ఏష వైకారికస్సర్గో గుణవ్యతికరాత్మకః॥ ౨౯ ॥ మమాఙ్గ మాయా గుణమయ్యనేకధా వికల్పబుద్ధీస్స్వగుణైర్విధత్తే ✻ । వైకారికస్త్రివిధోఽధ్యాత్మమేక ✻ మథాధిదైవమధిభూతమన్యత్ ॥ ౩౦ ॥ దృగ్రూపమార్కం వపురత్ర రన్ధ్రే పరస్పరం సిధ్యతి యస్స్వతః ఖే । ఆత్మా య ఏషామపరోఽయ మాద్యస్స్వయాఽనుభూత్యాఖిలసిద్ధసిద్ధిః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం త్వగాది శ్రవణం చ చక్షుర్జిహ్వాదినాసాదిచ చిత్తయుక్తమ్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽసౌ గుణక్షోభకృతో వికారః ప్రధానమూలాన్మహతః ప్రసూతః । అహం త్రివృన్మోహవికల్పహేతుర్వైకారికస్తామస ఐన్ద్రియశ్చ॥ ౩౩ ॥ ఆత్మాపరిజ్ఞానమయోఽవివాదో హ్యస్తీతి నాస్తీతి భిదాఽ

కేరణశక్తిప్రధానత్వేఽపి తచ్ఛక్తేరాధేయనిరూప్యత్వాదాధేయపరత్వం - ఇన్ద్రియాణాం దేహావస్థానాదధ్యాత్మత్వం, విషయాణాన్తు రూపాదీనాం తేజః ప్రభృతిభూతనిష్ఠత్వాదధిభూతత్వం - అధిష్ఠాతుర్దేవతావపుషోఽర్కాఖ్యక్షేత్రజ్ఞరూపదేవతారూపత్వాదధిదైవత్వం - యద్యధ్యాత్మాదీనాం పరస్పరాద్రూపాదిప్రకాశో భవతి కుత స్తర్హ్యాత్మప్రకాశ ఇత్యత ఆహ॥ యః- స్వతః, ఖే హృదయాకాశే యః, ఆత్మా " హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత, ఇతి శ్రుతేః, సః, స్వతః సిధ్యతి స్వయం ప్రకాశత ఇత్యర్థః - కుతః, యత్ యస్మాత్- ఆత్మా - ఏతేషాం దృగాదీనాం త్రయాణా- మాద్యః ప్రకాశకత్వే హేతుతయా వర్తమానః, దృగాద్యుపరమేఽప్యవస్థితశ్చ - తఏవైభ్యోఽపరః భిన్నః అత్యన్తవిలక్షణః - తదేవాహ ॥ స్వయాస్వాసాధారణయా- అనుభూత్యా జ్ఞానేన, అఖిలసిద్ధసిద్ధిః అఖిలప్రకాశ్యప్రకాశకః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఏవం చక్షుష్యుక్తం పరస్పరోపకార్యోపకారకభావమిన్ద్రియాన్తరేష్వప్యతిదిశతి ॥ ఏవమితి ॥ చక్షుర్వ్యథా, పరస్పరాత్సిధ్యతి, ఏవం- త్వగాదీత్యర్థః, ఆదిశబ్దైరధిభూతాధిదైవే వివక్షితే, తత్ర త్వగిన్ద్రియస్యాధిభూతం స్పర్శః, అధిదైవం వాయుః- శ్రోత్రస్యాధిభూతం శబ్దః - అధిదైవం దిశః, జిహ్వాయా అధిభూతం రసః - ప్రచేతా అధిదైవం - నాసాయా అధిభూతం గన్ధః - అధిదైవమశ్వినౌ - విత్యాహ్యం - చక్షురాదీనాం మనస్సహకృతానామేవ కార్యకరత్వమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ చిత్తయుక్తమితి ॥ అత్ర మనసోఽధిభూతం అనుధ్యేయో విషయః - చన్ద్రమా అధిదైవం - అస్త్వేవం తతః కిమిత్యతోఽహఙ్కారస్య దేహాత్మతాదాత్మ్యప్రతీతిహేతుత్వం వదన్ప్రశ్నోత్తరం నిగమయతి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ- వహమహంకారః. స- మోహవికల్పహేతు- రితి సంబన్ధః- మోహో దేహాత్మనోరభేదభ్రమః- వికల్పః ఆత్మని దేవత్వమనుష్యత్వాద్యభేదారోపః తయోః హేతుః॥ అహంకారం విశినష్టి ॥ గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం- క్షోభః వైషమ్యం- తేన- కృతో- యో- వికార- స్తదాత్మకః ప్రధానం ప్రకృతిర్మూలకారణం- యస్య- తస్మా- న్మహతో మహత్తత్త్వాత్ - ప్రసూతః- వైకారికస్తామస ఐన్ద్రియశ్చేతి త్రివృత్ త్రిప్రకారః - వైకారికస్సాత్త్వికః- ఐన్ద్రియస్తైజసః- రాజసాహంకారస్యేన్ద్రియోత్పత్తావనుగ్రాహకత్వాభిప్రాయమైన్ద్రియ ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋

వం దేహాత్మనోరభేదప్రతీతౌ కారణముక్తం. యత ఏవ మతో దేహాదత్యన్తవిలక్షణ ఏవాత్మేత్యాహ ॥ ఆత్మేతి॥ పరిజ్ఞానమయః-పరితః కాత్స్న్యేన-జ్ఞానస్వరూపః-పరిశబ్దేన ప్రదేశభేదేనాపి జడత్వవ్యావృత్తిః. దేహస్తు పరితో జడ ఇతి భావః. అవివాదః అహంప్రత్యయేన సర్వసంప్రతిపన్నః. పరితో జ్ఞానమయ ఇత్యనేనైకరూపత్వలాభాత్తస్య వికారాభావప్రయుక్తత్వాత్తస్య ప్రియుక్తం సదాఽస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం. దేహస్యత్వచేతనపరిణామాత్మకస్య పూర్వపూర్వవికారాణాముత్తరోత్తరేష్వభావాన్నాస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం-తథా తత్తదవస్థావిషయాస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం చ ధ్వనితం ॥ తదాహ॥ అస్తీతి నాస్తీతి భిదార్థనిష్ఠః-నాస్తీత్యస్య వ్యపదేశ ఇతి శేషః. ఉభయవిధో వ్యపదేశః. భిదార్థనిష్ఠః-భిదయా భేదేనావస్థితో యోఽర్థః దేవమనుష్యాదిశరీరరూపస్తన్నిష్ఠః-తద్విషయ ఇత్యర్థః-అస్తీతి నాస్తీతి భిదా ఏవంరూపో భేదవ్యపదేశః. భిదార్థనిష్ఠః దేవమనుష్యాది దేహరూపాదినిష్ఠ-ఇతి వాఽర్థః యద్వా॥ పరిజ్ఞానమయ ఆత్మా దేహవిలక్షణోఽస్తి నాస్తీతి వివాదమాత్రం-అస్త్యేవేత్యర్థః భిదాత్వర్థనిష్ఠః-భిజ్జవ్యత్యయార్థః-అర్థనిష్ఠ ఇత్యనేన నాత్మస్వరూపనిష్ఠః-తన్నిష్ఠతయా ప్రతీతిస్తు భ్రమ ఇతి సూచితం-స చ స్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాదేవ నివర్తతే. అన్యథా తు న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ వ్యర్థోపీతి ॥ అర్థశూన్యోపి-అత్ర న్యవిద్యమానోఽపి స్వస్య లోకః-సాక్షాత్కారః, యస్మాత్-స్వః, తస్మాత్, నృత్తః-పరావృత్తా విముఖా-ధీర్యేషాం. తేషాం పుంసాం-నైవోపరమేత. కిన్త్వనువర్తత ఏవేతి భావః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవం భగవద్విముఖానాం దేవమనుష్యాదిదేహసంబన్ధవియోగరూపసంసారానువృత్తిరుక్తా-తత్ర పృచ్ఛతి॥ స్వృత్తః పరావృత్తధియః. ఉచ్చావచాన్ ఉత్కృష్టాపకృష్టాన్-దేహాన్ యథా-గృహ్ణన్తి యథా చ విసృజన్తి. కింపూర్వదేహే నైవేన్ద్రియైరపి విముక్తో దేహాన్తరమిన్ద్రియాణ్యపి గృహ్ణాతి-ఉత తైరేవేన్ద్రియైః సంపరిష్వక్తో దేహాన్తరం గృహ్ణాతి విసృజతి చేతి ప్రశ్నార్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ తత్ర-నిశ్చితం. మహ్యం-మాఖ్యాహి-త్వయైవ కథనీయమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ అనాత్మభిః తదల్పార్థకోఽత్ర నఞ్. అల్పబుద్ధిభిః-దుర్విభావ్యం దురధ్యవసేయం-కించైతత్ విద్వాంసః-ప్రాయశో-లోకే-నసన్త్యేవ, కుతః, యతః, సర్వే, వఞ్చితాః త్వన్మాయయేతి శేషః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ "మనఃషష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి-శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః-గృహీత్వైతాని సంయాతి" ఇతి గీతోక్తం పరిహరమాహ॥ మన ఇతి॥ కర్మమయం కర్మవాసనాప్రచురం-పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః-యుక్తమేవ. మనః, లోకాల్లోకం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం, ప్రయాతి, తతో, ఽన్య ఏవాత్మా-తన్మనో, ఽనువర్తతే అనుయాతీత్యర్థః-ఇన్ద్రియైరితి భూతసూక్ష్మాణామప్యుపలక్షణం. పఞ్చభిరిత్యనేన కర్మేన్ద్రియాణాం తత్ర దేహే సులభత్వం సూచితమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ యది పౌర్వదైహికాన్యేవ జ్ఞానేన్ద్రియాణి దేహాన్తరేఽనువర్తన్తే కథం తర్హి పూర్వజన్మవిస్మృతిరిత్యత్రాహ ॥ ధ్యాయతీతి ॥ కర్మతన్త్రం కర్మవాసనావశం, మనః-దృష్టాన్, శ్రుతాన్వా విషయాన్, ధ్యాయతి-అథానన్తరం ఉద్యత్ విషయసాన్నిధ్యసతి హృష్యత్, సీదత్ తదసాన్నిధ్యే క్లిశ్యచ్చ, భవతి, తదను తత్ప్రష్ఠతః, స్మృతిః పూర్వపూర్వస్మృతిః, శామ్యతి అస్తైతి-ఏకస్మిన్నేవ జన్మనీత్థం కిముతనితరాం విస్మృతికరదేహవిగమాదావితి భావః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ విషయాభినివేశేనేతి ॥ యన్మనః యస్య మనః. విషయాభినివేశేనాత్మానం నస్మరేత్ దేహవిలక్షణమాత్మానం నానుసన్దధ్యాత్, తస్య జన్తోః, కస్యచిద్ధేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్ స్మృతిః. అత్యన్తవిస్మృతిః, మరణకాలేఽత్యన్తజ్ఞానలోపో భవతీత్యర్థః-కస్యచిద్ధేతోరిత్యనేన జీవనావసాననిమిత్తం కర్మ వివక్షితమ్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ నను మృత్యావత్యన్తజ్ఞానలోపేఽపి పునర్దేహాన్తరసంబన్ధరూపజన్మాన్తరే తేషామేవ మనఃషష్ఠానామిన్ద్రియాణామనువృత్తేః పూర్వజన్మస్మృతిస్స్యాదేవేత్యత ఆహ॥ జన్మేతి ॥ హే ఉద్ధవ. పుంసః-సర్వభావేన సర్వవిధమనోవృత్త్యా, ఆత్మతయా, విషయస్వీకృతిం దేహస్వీకారం, జన్మ-ప్రాహుః, జన్మకాలప్రభృతి దేహాత్మాభిమానస్స్యాదిత్యర్థః-దేహమేవాత్మానమభిమన్యమానస్య దేహవిలక్షణాత్మనః పూర్వోత్తరజన్మానుసన్ధాతుర ప్రతీయమానత్వాన్నమృతివిషయస్వీకృతోః స్మృతిరితి భావః-దేహాత్మాభిమానస్వభావిన్తిత్వే దృష్టాన్తమాహ. యథా స్వప్న మనోరథావితి ॥ యద్వా ॥ మృతివిషయస్వీకృతోః పూర్వస్మృతితిరస్కారకత్వే దృష్టాన్తః-యథా-స్వప్నః మనోరథశ్చ యోఽహమాస-మిత్యేవంవిధాం స్మృతిం-తిరస్కరోతి-మృతివిషయస్వీ

ర్థనిష్ఠః । వ్యర్థోఽపి నైవోపరమేత పుంసాం మత్తః పరావృత్తధియాం స్వలోకాత్ ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ పరావృత్తధియస్త్వత్తస్స్వకృతైః కర్మభిః ప్రభో । ఉచ్చావచాన్యథా దేహాన్గృహ్ణన్తి విసృజన్తి చ ॥ ౩౫ ॥ తన్మమాఖ్యాహి గోవిన్ద దుర్విభావ్యమనాత్మభిః । న హ్యేతత్ప్రాయశో లోకే విద్వాంసస్సన్తి వఞ్చితాః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మనః కర్మమయం నౄణామిన్ద్రియైః పఞ్చభిర్యుతమ్ । లోకాల్లోకం ప్రయాత్యన్య ఆత్మా తదనువర్తతే ॥ ౩౭ ॥ ధ్యాయన్మనోఽనువిషయాన్దృష్టాన్వాఽథ శ్రుతానను । ఉద్యత్సీదత్కర్మతన్త్రం స్మృతిస్తదను శామ్యతి ॥ ౩౮ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం యన్మనస్స్మరేత్ । జన్తోర్వై కస్యచిద్ధేతోర్మృతిరత్యన్తవిస్మృతిః ॥ ౩౯ ॥ జ

కృతిహేతుభూతయోస్తత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశస్తత్త్వారోపాత్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ దృష్టాన్తావివృణోతి॥స్వప్నమితి ॥ మనో
రథంచేత్యస్యకుర్వన్నితిశేషః అసౌపుమాన్ ప్రాక్తనంచాప్యప్రమాణత్వాద్యాకారం నస్మరతి, యద్వా, స్వప్నంపశ్యన్ ప్రా
క్తనంస్వప్నం,నస్మరతి, తథా, మనోరథంకుర్వన్ , ప్రాక్తనం,నస్మరతి , తద్వత్ "తస్మాన్మనోరథంచేత్థ " మితిపాఠాన్త
రం, తత్రతస్మాత్ స్మృతివిషయస్వీకృత్యోరత్యన్తజ్ఞానలోపహేతుత్వాత్ , ప్రాక్తనం , మనోరథంమనోవృత్తిం , తద్దేహాభి
మానమిహజన్మని,నస్మరతీత్యర్థః-కింతర్హిస్మరతీత్యతఆహ ॥ తత్రేతి॥ఇవశబ్దోఽపూర్వమిత్యనేనాన్వేతి, తత్రసతిజన్మాన్తరే
పూర్వంపూర్వస్మిన్ జన్మని-సన్తమాత్మానం , మపూర్వమివపూర్వమసన్తమిదానీంసంజాతమివ,పశ్యతీత్యర్థః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻
నకేవలంస్మృతివిషయస్వీకృతిహేత్వోర్జన్మమృత్యోః ప్రతివిఘాతకత్వమేవా,పిత్వనర్థహేతుత్వంచేత్యాహ ॥ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యే
తి॥వస్త్వేకరూపతయాఽవస్థితమితివస్తుఆత్మస్వరూపం,తస్మిన్నిన్ద్రియాయనసృష్ట్యాఇన్ద్రియాయనమిన్ద్రియాశ్రయం
శరీరం,తస్య,సృష్ట్యాఉత్పత్త్యా,యదిదంత్రైవిధ్యం,శరీరమిన్ద్రియాణ్యన్తఃకరణంచేతిత్రైవిధ్యం , భాతి , తద్బహిరన్త
ర్భిదాహేతుః దేవత్వమనుష్యత్వబాలత్వయువత్వలోభభయాదిభేదరూపానర్థహేతుః , జనోఽసజ్జనకృద్యథా , అసజ్జన
కృత్ అసత్పుత్రోత్పాదకః- అసత్పుత్రోహిఅనర్థహేతుః - ఏవంబాహ్యాభ్యన్తరభేదకృత్త్రైవిధ్యమప్యనర్థహేతుః-అత-స్త
దుత్పాదకతుల్యం దేహసంబన్ధప్రయుక్తం త్రైవిధ్యమిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ వస్తునీత్యనేనశరీరస్య సతతపరిణామిత్వం
సూచితం-తత్స్పష్టమేవాహ॥నిత్యదేతి ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ,భూతానిభూతసంఘాతపరిణామాత్మకానిశరీరాణి - నిత్యం,భవ
న్తిపరిణామాన్తరంయాన్తి-నభవన్తిపూర్వావస్థాంత్యజన్తి-తత్పూర్వావస్థాత్యాగఉత్తరావస్థాస్వీకారశ్చేత్యుభయంకా
లస్యసూక్ష్మత్వాన్నదృశ్యతే ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ సూక్ష్మతయాదుర్దర్శత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి॥అర్చిషాం. యథా-పూర్వ

న్మత్వాత్మతయాపుంసస్సర్వభావేనభూరివ । విషయస్వీకృతింప్రాహుర్యథాస్వప్నమనోరథః ॥ ౪౦ ॥ ✻ స్వ
ప్నంమనోరథంచేత్థంప్రాక్తనంనస్మరత్యసౌ।తత్రపూర్వమివాత్మానమపూర్వంచానుపశ్యతి॥ ౪౧ ॥ఇన్ద్రియా
యనసృష్ట్యేదంత్రైవిధ్యంభాతివస్తుని। బహిరన్తర్భిదాహేతుర్జనోఽసజ్జనకృద్యథా ॥ ౪౨ ॥ నిత్యదాహ్యఙ్గ
భూతానిభవన్తినభవన్తిచ । కాలేనాలక్ష్యవేగేనసూక్ష్మత్వాత్తన్నదృశ్యతే॥ ౪౩ ॥ యథార్చిషాంస్రోతసాం
చఫలానాంచవనస్పతేః । తథైవసర్వభూతానాంవయోఽవస్థాదయఃకృతాః ॥ ౪౪ ॥ సోఽయందీపోఽర్చి
షాంయద్వత్స్రోతసాంతదిదంజలమ్। సోఽయంపుమానితినృణాంమృషాధీర్గీర్మృషాయుషామ్॥౪౫॥మాస్మ

పూర్వపూర్వావయవజ్వాలాసంయోగజానామపాయః , ఉత్తరోత్తరవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామాగమశ్చ,సూ
క్ష్మత్వాన్నగృహ్యతే-యథా,స్రోతసాంప్రవాహానాం, పూర్వపూర్వజలాపాయః , ఉత్తరోత్తరజలాగమశ్చ,నగృహ్యతే,
యథావా-వనస్పతేః-ఫలానాం- ప్రతిక్షణపరిణామో - నగృహ్యతే-తథా , సర్వభూతానాంకాలకృతాఃవయోవస్థాదయ
శ్చ సూక్ష్మత్వాన్నగృహ్యన్తఇత్యర్థః-నిత్యదేత్యనేన , ఏకస్యామపిబాల్యాద్యవస్థాయాం ప్రతిక్షణపరిణామిత్వంసూచి
తమ్ ✻ ॥౪౪॥ ✻ కుతస్తర్హిసఏవాయంబాలఃసఏవాయంయువేత్యాద్యవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దావిత్యతఃసాదృశ్యయోగవశా
త్తావపరమార్థావితి సదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి ॥యథాఽర్చిషాంపూర్వపూర్వజ్వాలానాం-తత్సదృశానా, ముత్తరోత్తర
జ్వాలానాంచ,భేదమగృహీతవతఃపుంసః, కేవలం, భ్రమాత్మకప్రత్యక్షమూలౌసఏవాయందీపఇత్యర్చిస్సముదాయగోచరౌ
బుద్ధిశబ్దౌ , స్తః , జ్వాలాభేదానుమానేనజ్వాలైక్యప్రత్యక్షోపమర్దోభాష్యశ్రుతప్రకాశికయోఃప్రపఞ్చితః , యథాచస్రో
తసాంసమ్బన్ధిజలంతదేవేదమితిబుద్ధిశబ్దౌ - స్తః-తథాఽయంపుమాన్ సఏవబాలఇత్యాదిబుద్ధిః - శబ్దశ్చ - మృషాయుషాం
అస్థిరాయుషాంనృణాం- మృషాభ్రాన్తిమూలావిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ ఏవంశరీరస్యసతతపరిణామిత్వమవస్థాస్థైర్యగోచ
రబుద్ధిశబ్దయోర్భ్రాన్తిమూలత్వంచోక్తం - అథాత్మనోజన్మాద్యవస్థాన్వయంతదన్వయప్రతీతేర్భ్రాన్తిమూలత్వం చా
హ ॥ మాస్మేతి ॥ అస్యదేహస్య-కర్మబీజేనదేహోత్పత్తినిమిత్తకర్మాఖ్యబీజేన-సోఽపిదేహాత్మాభిమాన్యపి- పుమాన్ జీవః,
మాస్తుదేహవత్సతతపరిణామస్వభావోనభవతు, తథాఽపి , భ్రాన్త్యాజాయతే , మ్రియతేచ , ఆత్మనఉత్పత్తిమరణేభ్రాన్తి
సిద్ధేఇత్యర్థః . తత్రహేతుత్వేనపుమాంసంవిశినష్టి॥ అజః,అమరశ్చ,నహ్యజస్యజని-రమరస్యమృతిశ్చ,విద్వానిత్యర్థః, దేహో
త్పత్తేఃపూర్వంతద్వినాశాత్పశ్చాచ్చాత్మనోవిద్యమానత్వాదితిభావః ॥ యథాఽగ్నిరితి ॥ యథామహాభూతతృతీయపరిణా
మాత్మకస్యాగ్నేః,దారుసంయుక్తస్య, మథనేనోపలబ్ధిమాత్రం,నతు-దారుణాసహోత్పత్తివినాశౌ , తత్ప్రతీతిస్తుభ్రా

---

౪౧ । శ్లో ✻ పా ॥ తస్మాన్మనోరథం

త్తిమూలాత్తద్వత్ ॥ ౪౬ ॥ వయోఽవస్థాదయ ఇత్యుక్తా అవస్థా దర్శయతి॥ నిషేకేతి॥ నిషేకః రేతోద్వారా పఞ్చమాహుత్యనుప్రవేశః, గర్భః స్త్ర్యుపచయః, బాల్యమా పఞ్చమాదబ్దాత్, కౌమారమా షోడశాదబ్దాత్ - తతో యావనమా చతుర్వింశతేః, తతో మధ్యమా షష్టివర్షాత్ ॥ ౪౭ ॥ కింతత్త్వైవంవిధనానావస్థాదేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకసంసృతికారణమిత్యత్రాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ మనోరథో మనోవృత్తిః, తతత ఆగతా మనోరథమయీ “ తత ఆగత ,, ఇత్యధికారో “ మయట్చ ,, తిమయటిటిత్త్వాత్ జీప్ “ యంయంవాపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కళేబరమ్ । తంతమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత ,, ఇతి న్యాయాదన్తిమప్రత్యయప్రయుక్తా ఇత్యర్థః, ఏతాః పరిదృశ్యమానాః - ఉచ్చావచాః - యద్వా - ఏతాః నిషేకాద్యవస్థాః - అన్యాశ్చాసనశయనాద్యవస్థాః, తనూశ్చ, క్వచిత్కదాచిత్ - తత్తత్సంబన్ధనిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయాం - ముపాదత్తే, క్వచిజ్జహాతి చ, కశ్చిదిత్యనేన తదుపాదానపరిత్యాగౌ బద్ధస్యైవ, న తు ముక్తనిత్యసిద్ధయోరిత్యభిప్రేతం, గుణసఙ్గాదిత్యనేన మనోరథమయీరిత్యనేన చ “ యంయంవాఽపి ,, ఇతి పూర్వోక్తన్యాయేన గుణపరిణామాత్మకశబ్దాదివిషయానుధ్యానం త్యాగోపాదానకారణమిత్యుక్తం భవతి ॥ ౪౮ ॥ కేవలముపాదత్తే జహాతి చ ॥ న తు తావుపాదానత్యాగౌ సాక్షాత్కరోతి వివేకీ తు కేవలమనుమినోతీత్యాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ ఆత్మనః స్వస్య - భవాప్యయౌ దేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకజన్మమరణే, పితృపుత్రాభ్యాం దృష్టాభ్యాం - మనుమేయౌ, పుత్రోత్పత్తిదర్శనాత్ స్వోత్పత్తిరనుమేయా - పితృమరణదర్శనాత్ స్వమరణమనుమేయం, న తు జన్మమరణే సాక్షాత్కరోతి, తదానీం మోహగ్రస్తత్వాదితి భావః, తదేవాహ ॥ న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞ ఇతి ॥ భవాప్యయవస్తూనాం స్వజన్మమరణాదివస్తూనాం - నాభిజ్ఞః - తదా మోహావిష్టత్వాదనభిజ్ఞ ఇత్యర్థః - తదాఽపి నద్వయలక్షణః స్వయం జన్మమరణభాక్త్వరూపశ్చ న భవతి. జన్మమరణయోర్దేహగతత్వాదితి భావః ॥ ౪౯ ॥ అత ఏవాత్మా దేహాద్భిన్న

స్యకర్మబీజేన జాయతే సోఽప్యజః పుమాన్ । మ్రియతే చామరో భ్రాన్త్యా యథాఽగ్నిర్దారుసంయుతః ॥ ౪౬ ॥ నిషేకగర్భజన్మాని బాల్యకౌమారయౌవనమ్ । వయోమధ్యం జరా మృత్యురిత్యవస్థాస్తనోర్నవ ॥ ౪౭ ॥ ఏతా మనోరథమయీర్హ్యన్యస్యోచ్చావచాస్తథా । గుణసఙ్గాదుపాదత్తే క్వచిత్కశ్చిజ్జహాతి చ ॥ ౪౮ ॥ ఆత్మనః పితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌ భవాప్యయౌ । న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞో ద్వయలక్షణః ॥ ౪౯ ॥ తరోర్బీజవిపాకాభ్యాం యో విద్వాన్జన్మసంయమౌ । తరోర్విలక్షణో ద్రష్టా ఏవం ద్రష్టా తనోః పృథక్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రకృతేరేవమాత్మానమవివిచ్యాబుధః పుమాన్ । తత్త్వేన స్పర్శసమ్మూఢః సంసారం ప్రతిపద్యతే ॥ ౫౧ ॥ సత్త్వసఙ్గాదృషీన్దేవాన్రజసాఽసురమానుషాన్ । తమసా భూతతిర్యక్త్వం భ్రామితో యాతి కర్మభిః ॥ ౫౨ ॥ నృత్యతో గాయతః పశ్యన్యథైవానుకరోతి తాన్ । ఏవం బుద్ధిగుణాన్పశ్యన్ననీహోఽప్యనుకార్యతే ॥ ౫౩ ॥ యథాఽమ్భసా ప్ర

స్నిధ్యతీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ తరోరితి ॥ విపాకః కాలపరిణామః - యథా - యః పుమాన్ - బీజవిపాకాభ్యాం - తరోః - జన్మసంయమౌ ఉత్పత్తివినాశౌ బీజాజ్జన్మ - విపాకాత్సంయమం - విద్వాన్ - స - తరోర్విలక్షణో భిన్నో - దృష్టః. ఏవం తనోర్దేహస్య పఞ్చభూతసంఘాతాత్మకాద్బీజాదుత్పత్తిం - విపాకాన్నాశం చ - ద్రష్టా పశ్యన్నాత్మా - తనోః పృథగ్భిన్నః ॥ ౫౦ ॥ ఇత్థం దేహాద్భిన్నమాత్మానం యో న వివినక్తి స సంసరేదేవేత్యాహ ॥ ప్రకృతేరితి ॥ ప్రకృతేర్దేహాత్ - ఆత్మానం - తత్త్వేన యథావస్థితాకారేణ - వివిచ్య - త ఏవ - బుధః అత ఏవ - స్పర్శైః శబ్దాదివిషయానుభవేన - సమ్మూఢః - సమిత్యేకీకారే - దేహాత్మనోరైక్యాభిమానాత్మకమోహయుక్తః - సంసారం - ప్రతిపద్యతే ॥ ౫౧ ॥ సంసారప్రతిపత్తిమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సత్త్వసఙ్గాదితి ॥ సత్త్వసఙ్గః “ శమో దమస్తితిక్షా తపస్సత్య ,, మితి వక్ష్యమాణసత్త్వకార్యశమదమాద్యభినివేశః - తస్మాత్ - తత్కర్మభిః తదనురూపకర్మభిః - దేవాన్ ఋషీంశ్చ - యాతి - దేవత్వమృషిత్వం వా ప్రాప్నోతి, రజసా రజః కార్యకామాద్యభినివేశేన - తదనురూపకర్మభి - రసురమానుషాన్ యాతి అసురయోనిం మనుష్యయోనిం వా ప్రాప్నోతి - తమసా తమః కార్యశోకమోహాదినా - తత్ప్రయుక్తైః కర్మభిశ్చ - భూతతిర్యక్త్వం పిశాచత్వం - పశుపక్ష్యాదిత్వం వా - ప్రాప్నోతి, ఇత్థం - భ్రామితో - భవతి యద్వా, కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః భ్రామితః ప్రకృతిమణ్డలే సంచారితో - జీవః - సత్త్వాదిసఙ్గాదృషిత్వాదికం ప్రాప్నోతీతి సంబన్ధః ॥ ౫౨ ॥ కథం నిశ్చేష్టస్యాత్మనో భ్రమణమిత్యత్రాహ ॥ నృత్యత ఇతి ॥ యథా - నృత్యతో - గాయతశ్చ - జనాన్ - పశ్యన్ - పుమాన్ తాననుకరోతి - స్వయమపి బుద్ధ్యా నృత్యన్నివ భవతి తథా - అనీహః నిష్క్రియోఽప్యాత్మా బుద్ధిః, గుణాన్ స్వస్మిన్బుద్ధ్యవస్థాపితాన్ గుణాన్ - చేష్టాదిధర్మానిత్యర్థః - పశ్యన్ - స్వగతత్వేనాధ్యవస్యన్ అనుకార్యతే చేష్టమాన ఇవ వర్తతే ॥ ౫౩ ॥ అన్యధర్మస్యాన్యత్ర భాసే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽమ్భసేతి ॥ ప్రచలతా - అమ్భసా హేతునా - తీరస్థాస్తరవోఽపి ప్రచలన్త ఇవ దృశ్యన్తే - యథా - భ్రామ్యమాణేన - చక్షుషా హేతునా - పృథ్వీ భ్రాన్తేవ దృశ్యతే - తథా - దేహాత్మతాదాత్మ్యమధ్య

స్యమానయాబుద్ధ్యా హేతునా - దేహధర్మాః - ఆత్మని ప్రతీయన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ యథేతి ॥ యథా - మనోరథధియః స్వప్నదృష్టో విషయానుభవశ్చ - మృషా మిథ్యార్థవిషయాః అనిత్యా ఇత్యర్థః - తథా హే దాశార్హ, ఆత్మనః - సంసారః దేహధర్మాధ్యాసాత్మకః - మృషా అధ్యాసహేతునివృత్త్యా నివర్తత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ కస్తర్హ్యధ్యాసహేతురిత్యపేక్షాయాం దేహాత్మతాదాత్మ్యశబ్దాదివిషయానుధ్యానాత్మ మనస్సంబన్ధ ఏవేతి వదన్ తదనివృత్తౌ నాధ్యాసాత్మకసంసారనివృత్తిరితి దృష్టాన్తమాహ ॥ అర్థ ఇతి ॥ అర్థే శబ్దాదివిషయే - అవిద్యమానే అసన్నిహితేఽపి విషయాన్ శబ్దాదీన్ - ధ్యాయతః - అస్య జీవస్య - సంసృతిః - న నివర్తతే. అపి తు « ధ్యాయతో విషయాన్పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే - సఙ్గాత్సంజాయతే కామః » ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా బలవత్తరస్సన్ననువర్తత ఏవేతి భావః ॥ స్వప్న ఇతి ॥ న హ్యనువర్తమానే సతి స్వప్నే దేశాన్తరగమనశిరశ్ఛేదాద్యనర్థపరంపరా నివర్తతే - అపి త్వనువర్తత ఏవ - తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ అసత్యపి విషయే తదనుధ్యానస్వభావే మనసి బద్ధే సతి నాధ్యాసో నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణార్థే హ్యవిద్యమాన ఇత్యుక్తం - కిం తర్హి విషయానేవానుధ్యాయతి మనో - న తు సంసృతినివృత్తికారణ - మిత్యపేక్షాయాం విషయానుభవ ఏవేతి వదన్ తదభినివేశం చ వారయతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్విషయధ్యానస్య సంసృతివర్ధకత్వాత్, అసదిన్ద్రియైః అసద్విషయప్రవణైరిన్ద్రియైః - విషయాన్ - మా భుఙ్క్ష్వ, తదనుభవస్య తదనుధ్యానకారణత్వాదితి భావః « మా స్త్వస్య కర్మబీజేన జాయేత » ఇత్యాదినోపపాదితమాత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాన్వయభ్రాన్తిమూలత్వముపసంహరన్ తత్ర కారణం చ వదన్ తథా నిశ్చిన్విత్యాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ వైకల్పికం, ఆత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాకల్పననిమిత్తం, భ్రమం. ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం, ఆత్మాగ్రహణేన దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాగ్రహణేన - నిర్భాతముదితం, పశ్య,

చలతాం తరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౫౪ ॥ యథా మనోరథధియో విషయానుభవో మృషా । స్వప్నదృష్టశ్చ దాశార్హ తథా సంసార ఆత్మనః ॥ ౫౫ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే । ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా ॥ ౫౬ ॥ తస్మాదుద్ధవ మా భుఙ్క్ష్వ విషయానసదిన్ద్రియైః । ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం పశ్య వైకల్పికం భ్రమమ్ ॥ ౫౭ ॥ క్షిప్తోఽవమానితోఽసద్భిః ప్రలబ్ధోఽసూయితోఽపి వా । తాడితస్సంనిరుద్ధో వా వృత్త్యా వా పరిహాపితః ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతో మూత్రితో వాఽజ్ఞైర్బహుధైవం ప్రకమ్పితః । శ్రేయస్కామః కృచ్ఛ్రగత ఆత్మనాఽఽత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథైవమనుబుధ్యేయం వద నో వదతాం వర । సుదుస్సహమిమం మన్య ఆత్మన్యసదతిక్రమమ్ ॥ ౬౦ ॥ విదుషామపి విశ్వాత్మన్ప్రకృతిర్హి బలీయసీ । ఋతే త్వద్ధర్మనిరతాన్ శాన్తాంస్తే చరణాలయాన్ ॥ ౬౧ ॥ ****************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ********

స్మిన్నితి ॥ యద్వా ॥ ఆత్మాగ్రహణేన - నిర్భాత - మవభాసమానం - వైకల్పికం పాక్షికం భేదం - భ్రమం భ్రమమూలకం, పశ్య - భేదస్యాత్మాగ్రహణదశాయామప్రతీతేః పాక్షికత్వాద్వైకల్పికమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతమిత్యనేన భ్రమనివృత్తయే సదాఽఽత్మయాథాత్మ్యావలోకనేన భవితవ్యమితి సూచితం - విఘ్నోపనిపాతేఽప్యాత్మాగ్రహణేన స్వాత్మానముద్ధరేదిత్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ క్షిప్త ఇతి ॥ అసద్భిః దుర్జనైః - క్షిప్తః - ఆక్షిప్తః - నిన్దితః అధిక్షిప్తః, ప్రలబ్ధః ఉపహసితః, అసూయితః గుణేష్వారోపితదోషభావః - వృత్త్యా జీవితేన - పరిహాపితః త్యాజితో వా ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ నిష్ఠ్యూతః నిష్ఠీవనవిషయీకృతః - మూత్రితః మూత్రేణార్ద్రీకృతః, అజ్ఞైః ఏవం - బహుధా, ప్రకమ్పితశ్చాలితోఽపి - శ్రేయస్కామశ్చేత్ కృచ్ఛ్రగతః ఉక్తవిధాపదం ప్రాప్తోఽపి - ఆత్మయాథాత్మ్యావలోకనవిషయభూతేనాత్మనా హేతునా - స్వాత్మాన - ముద్ధరేత్ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ క్షేపాదీనాం దుస్సహతాం మన్యమానస్తత్ర మోపాయం పృచ్ఛతి ॥ యథేవేతి ॥ హే వదతాం వర - యథా - క్షేపాదీన్ - సోఢ్వా, బుధ్యేయం స్వాత్మానం పరమాత్మానం చ యథావజ్జానీయాం - తథా నః అస్మాన్ప్రతి - వద తదుపాయముపదిశేత్యర్థః - కిమితి క్షేపాదిషు మోపాయం పృచ్ఛసీత్యత ఆహ ॥ సుదుస్సహమితి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్ - అసద్భిః - కృతం, అతిక్రమం తు పాదిరూపం - సుదుస్సహం సుతరాం దుస్సహం - మన్యే ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ కుతః - హి యస్మాత్ హే విశ్వాత్మన్ - విదుషామపి - ప్రకృతి - ర్బలీయసీ - ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తా దేహాత్మాభిమానరాగద్వేషాదయో బలీయాంస ఇత్యర్థః - కిం సర్వేషామపి విదుషాం - నేత్యాహ ॥ ఋత ఇతి ॥ త్వద్ధర్మా భగవద్ధర్మా - స్తేషు - నితరాం రతాన్ - త్వచ్చరణావేవా - లయ ఆశ్రయో - యేషాం - తత ఏవ, శాన్తాన్ జితాన్తఃకరణాన్, ఋతే వినా, ఇతరేషాం విదుషామపి ప్రకృతిర్బలీయసీతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. ****************************

ఇత్థమాపృష్టస్తమభినన్దన్ ప్రత్యాహేత్యాహ మునిః ॥ సఇతి ॥ ఇత్థం-భాగవతముఖ్యేనోద్ధవేన, ఆశంసితః పృష్టః శ్రవణీయం, వీర్యం విశ్వప్రకాశకం చేష్టితం-యస్య, సముకున్దః-భృత్యస్యోద్ధవస్య, వచ-స్సభాజయన్ సమ్మానయన్-తముద్ధవమాబభాషే ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ భాషణమేవాహ ॥ బార్హస్పత్యేత్యాదినా ॥ యదుక్తం "సుదుస్సహమిమం మన్యే ఆత్మన్యసదతిక్రమ" మితి తత్తావత్సత్యమేవేత్యాహ ॥ బార్హస్పత్యేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే బార్హస్పత్య బృహస్పతేశ్శిష్య-స-సాధుర్విద్వాన్-నాస్త్యేవ-కోఽసౌ-యో-దుర్జనేరితైః - దురుక్తైః-ర్భిన్నం - మాత్మానం మనస్సమాధాతుం, ఈశ్వరస్సమర్థః-అనేన సమాహితే సత్యాత్మని సుఖదుఃఖేన స్త ఇతి సూచితత్వాన్నిజకర్మానువర్తి మన ఏవ సుఖదుఃఖకారణమితి ఫలితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ మర్మగైర్మర్మస్థానప్రాపితై - ర్బాణై-ర్విద్ధోఽపి-న తథా, తప్యతే-కథం, యథా - అసతాం దుర్జనానాం సంబన్ధినః-పరుషవాక్యరూపాః - ఇషవః, మర్మస్థాస్సన్తః - తుదన్తి వ్యథయన్తి- దుఃఖయన్తీత్యర్థః-కేవలేషుభ్యః పరుషేషుభిర్నితరాం తప్యత ఇతి వివక్షితోఽర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యద్యప్యేవం-తథాపి, శక్తైస్సుఖదుఃఖయోరసాధారణకారణవిమర్శేనాత్మానం సమాధాతుం ప్రభవత్యేవేతి వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ కథయన్తీతి ॥ మహత్పుణ్యం -శృణ్వతాం మహాపుణ్యావహం - ఇతిహాసం-కథయన్తి - సవత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమితి భావః - అతస్తమితిహాసం-వర్ణయిష్యామి-సమాహితస్సన్నిబోధ శృణు ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ కేనచిదితి ॥ దుర్జనైః, పరిభూతేన-కేనచి-ద్భిక్షుణా తుర్యాశ్రమిణా-గీతం-తమితిహాసమితి పూర్వేణ సంబన్ధః-భిక్షుం విశినష్టి ॥ ధృతియుక్తేన - విఘ్నోపనిపాతేఽపి కృత్యసమాపనసామర్థ్యం ధృతిః - తయా-యుక్తేన-నిజకర్మణాం-విపాకం స్మరతా - విపచ్యన్తేనిష్పాద్యన్తే ఫలాన్యనేనేతి విపాక-స్తం - అహంమమాభిమానకారితానామీశ్వరనిగ్రహానుగ్ర

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఏవమాశంసిత ఉద్ధవేన భాగవతముఖ్యేన దశార్హవర్యః । సభాజయన్ భృత్యవచో ముకున్దస్తమాబభాషే శ్రవణీయవీర్యః ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బార్హస్పత్య స నాస్త్యత్ర సాధుర్వై దుర్జనేరితైః । దురుక్తైర్భిన్నమాత్మానం యస్సమాధాతుమీశ్వరః ॥ ౨ ॥ న తథా తప్యతే విద్ధః పుమాన్బాణైస్తు మర్మగైః । యథా తుదన్తి మర్మస్థా హ్యసతాం పరుషేషవః ॥ ౩ ॥ కథయన్తి మహత్పుణ్యమితిహాసమిహోద్ధవ । తమహం వర్ణయిష్యామి నిబోధ సుసమాహితః ॥ ౪ ॥ కేనచిద్భిక్షుణా గీతం పరిభూతేన దుర్జనైః । స్మరతా ధృతియుక్తేన విపాకం నిజకర్మణామ్ ॥ ౫ ॥ అవన్తిషు ద్విజః కశ్చిదాసీదాఢ్యతమశ్శ్రియా । వార్తావృత్తిః కదర్యస్తు కామీ లుబ్ధోఽతికోపనః ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయోఽతిథయస్తస్య వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చితాః । శూన్యావసథ ఆత్మాపి కాలే కామైరనర్చితః ॥ ౭ ॥ దుశ్శీలస్య కదర్యస్య ద్రుహ్యన్తే పుత్రబాన్ధవాః । దారా దుహితరో భృత్యా విషణ్ణా నాచరన్ప్రియమ్ ॥ ౮ ॥ తస్యైవం యక్షవిత్తస్య చ్యుతస్యోభయలోకతః । ధర్మకామవిహీనస్య చుక్రుధుః పఞ్చభాగినః ॥ ౯ ॥ తదవధ్యానవిధ్వస్తపుణ్యస్కన్ధస్య భూరిద । అర్థోఽప్యగచ్ఛన్నిధనం బహ్వాయాసపరిశ్రమః ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞాతయో జగృహుః కించిదస్య దస్యవ ఉద్ధవ ।

హామూలానాం నిజకర్మణాం వశంగతమన్తఃకరణమేవ పారిశేష్యాన్యాయేన సుఖదుఃఖసాధనమితి స్మరతేత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కోఽసావితిహాస ఇత్యత ఆహ ॥ అవన్తిష్విత్యాదినా ॥ అవన్తిషు దేశేషు - శ్రియా ధనాదిసంపత్త్యా, ఆఢ్యతమస్సమృద్ధతమః-కశ్చిత్-ద్విజ, ఆసీత్-తం విశినష్టి ॥ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిరూపా, వృత్తిర్యస్య సః కదర్యః కేవలం స్వోదరమాత్రపోషణపరః-యద్వా "ఆత్మానం ధర్మకృత్యం చ పుత్రదారాంశ్చ పీడయన్ । దేవతాతిథిభృత్యాంశ్చ స కదర్య ఇతి స్మృతః" ఇత్యుక్తవిధో వా-తత్ర హేతుః-కామీ-కేవలవిత్తకామీ-లుబ్ధశ్చేతి-కించా-తికోపనః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అత ఏవా-స్యసంబన్ధినో, జ్ఞాతయో-ఽతిథయశ్చ-వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చితాః - శూన్యావసథే అతిథిపూజారహితే గృహే, అస్యాత్మా దేహోఽపి-కామైర్భోగై-ర్నార్చితః న లాలితః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ దుశ్శీలస్యేతి ॥ ఏవంవిధస్య తస్య పుత్రాదయః ద్రుహ్యన్తే అద్రుహ్యన్త అపచక్రురిత్యర్థః-దారాదయో విషణ్ణాస్సన్తోఽస్య ప్రియం నాచరన్ న చక్రుః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ యక్షాణాం విత్తమివ కేవలం రక్షణీయం విత్తం యస్యోభయలోకతః అస్మాదముష్మాచ్చ లోకాచ్చ్యుతస్య ఉభయత్రాప్యసంభావితసుఖస్య-తత్ర హేతుః-ధర్మకామవిహీనస్య-పఞ్చభాగినః-దేవర్షిపితృభూతమనుష్య బ్రహ్మర్షయః పఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః - చుక్రుధుః-ఆర్జితస్య హి విత్తస్య పఞ్చమహాయజ్ఞైస్తద్దేవతారాధనం హి ప్రయోజనం-తదభావాత్తే చుక్రుధురిత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతోఽర్థఫలమాహ ॥ తదితి ॥ భాగినాం అవధ్యానమనాదరః-తేన-విధ్వస్తః-పుణ్యస్కన్ధః అర్థలాభమాత్రహేతుభూతపుణ్యస్కన్ధవత్త్వాద్యకార్శ్యం-యస్య-తస్య-హే భూరిద - బహ్వాయాసగర్భైః కృష్యాదిభిః-పరిశ్రమో-యస్మిన్-సోఽర్థో ధనమపి-నిధనం నాశ-మగమత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ నిధనప్రాప్తిప్రకారమేవాహ ॥ జ్ఞాతయ ఇతి ॥ దస్యవశ్చోరాః-దైవతః గృహదాహాదినా - కాలతః నిఖాతధనాదినా - తథా-నృపార్థివాత్, నరాణాం పార్థివానాం చ భవ్యం దైవ్యం-తత్ర, పార్థివాః రాజానః, నరాస్తత్సంబన్ధినః - బ్రహ్మబన్ధోః అర్థః-కించిత్కించి-న్నిధనమగ

చ్ఛదితిపూర్వేణసంబన్ధః॥యద్వా॥దైవాదిభ్యఇత్యేవంబ్రహ్మబన్ధోర్ద్రవిణేనష్టేసతీత్యుత్తరేణసంబన్ధః ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ పూర్వ మేవధర్మకామాభ్యాంవివర్జితః - స్వజనైః-రుపేక్షితశ్చ తతో - ఽర్థతృష్ణయాచ్చ దురత్యయామపారాం-చిన్తాం - ప్రాప్తవాన్ ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ నష్టోరాఃధనం.యస్యతస్యా-తఏవ దీర్ఘంవిలమ్బితంయథాతథా- చిన్తయతః - అతఏవ-తపస్వినఃతప్తస్యా-తఏవ,ఖిద్యతః,అతఏవా,శ్రుపూర్ణకణ్ఠస్య.సుమహాన్ శుభావహోనిర్వేదః-సమభూత్ ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ సచజాతనిర్వేదోవిప్రఇదమాహ॥అహోఇత్యాదినా॥ఖట్వాఙ్గస్సమసాధయ,,దిత్యన్తేన॥ అహో - మమ-దంకష్టంమేమయా-ఆత్మా దేహః-వృథైవానుతాపితః-అనుతాపమేవప్రపఞ్చయతి ॥ నధర్మాయేతి ॥ యస్య మమ-ఈదృశః-అర్థార్జనాయాసః-ధర్మాయ-కామాయచ-నాభూత్ ❈ ॥ ౧౪ ॥ ❈ యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ కదర్యాణాంమాదృశానాం-అర్థోధనం-ప్రాయేణకదాచిదపి-సుఖాయ-నభవతి-నాపిస్వోపభోగాయ-అపితు మృతస్య-నరకాయ,భవతి ❈ ॥ ౧౫ ॥ ❈ యశస్వినాం-యన్నిర్మలం-యశః-యేచ గుణినాం-శ్లాఘ్యా- గుణాః,తాన్-స్వల్పోఽపి-లోభో - హన్తి-యథా-శ్విత్రం శ్వేతకుష్ఠరోగః-ఊర్జితంశ్లాఘ్యం-రూపం-సౌన్దర్యం,హన్తితద్వత్ ❈ ॥ ౧౬ ॥ ❈ అర్థాయాసఈదృశఇత్యుక్తం , ఆయాసప్రకారంవివృణ్వన్నర్థస్యానర్థానరహేతుతామప్యాహ ॥ అర్థస్యేతి ॥ సాధనేఆర్జనేసిద్ధేఆర్జితేఽప్యర్థే-తస్యోత్కర్షేవృద్ధావృద్ధ్యపాయేర్వర్ధనే-వ్యయేవినియోగే-నాశోపభోగనాశేఉపభోగేచేత్యర్థః-తత్రసాధనోత్కర్షయో - రాయాసః - తత-స్త్రద్రక్షణే-త్రాసః-వ్యయోపభోగయో-శ్చిన్తా-వినాశేభ్రమః-మోహాతోస్మీ తమ్మృతిః - భ్రమశ్చభవతి ❈ ॥ ౧౭ ॥ ❈ సాధనదశాయామనర్థా

నైవతఃకాలతఃకించిద్బ్రహ్మబన్ధోర్హ్యుపార్థివాత్ ॥ ౧౧ ॥ సఏవంద్రవిణేనష్టేధర్మకామవివర్జితః । ఉపేక్షితశ్చస్వజనైశ్చిన్తామాపదురత్యయామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంధ్యాయతోదీర్ఘంనష్టరాయస్తపస్వినః । ఖిద్యతోబాష్పకణ్ఠస్యనిర్వేదస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ సచాహేదమహోకష్టంవృథాఽఽత్మామేఽనుతాపితః।నధర్మాయనకామాయయస్యార్థాయాసఈదృశః ॥ ౧౪ ॥ ప్రాయేణార్థాఃకదర్యాణాంనసుఖాయకదాచన।ఇహచాత్మోపతాపాయమృతస్యనరకాయచ ॥ ౧౫ ॥యశోయశస్వినాంశుభ్రంశ్లాఘ్యాయేగుణినాంగుణాః।లోభస్స్వల్పోఽపితాన్హన్తిశ్విత్రంరూపమివోర్జితమ్॥ ౧౬ ॥అర్థస్యసాధనేసిద్ధఉత్కర్షేరక్షణేవ్యయే । నాశోపభోగఆయాసస్త్రాసశ్చిన్తాభ్రమోనృణామ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తేయంహింసాఽనృతందమ్భఃకామఃక్రోధఃస్మయోమదః । భేదోవైరమవిశ్వాసస్సంస్పర్ధావ్యసనానిచ॥ ౧౮ ॥ఏతేపఞ్చదశానర్థాహ్యర్థమూలామతానృణామ్ । తస్మాదనర్థమర్థాఖ్యంశ్రేయోఽర్థీదూరతస్త్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ భిద్యన్తేభ్రాతరోదారాఃపితరస్సుహృదస్తథా । ఏకాస్నిగ్ధాఃకాకిణినాసద్యస్సర్వేఽరయఃకృతాః ॥ ౨౦ ॥ అర్థేనాల్పీయసాహ్యేతేసంరబ్ధాదీప్తమన్యవః । త్యజన్త్యాశుస్పృధోఘ్నన్తిసహసోత్సృజ్యసౌహృదమ్ ॥ ౨౧ ॥ లబ్ధ్వాజన్మామరప్రార్థ్యం మానుష్యంతద్ద్విజాగ్ర్యతామ్ । తదనాదృత్యయేస్వార్థంఘ్నన్తియాన్త్యశుభాంగతిమ్ ॥ ౨౨ ॥ స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంప్రాప్య

న్ప్రపఞ్చయతి॥ స్తేయమితి ॥ స్తేయంచౌర్యం - స్తేయాదయష్షడనర్థాఃవిత్తప్రాప్త్యర్థాః-ప్రాప్తేఽర్థేస్మయాదయోనవానర్థాః దమ్భోవఞ్చనానురూపవేషః- కామఃపరకీయవిత్తసంజిఘృక్షా - క్రోధఃకామవిరోధేసతితదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః,స్మయఃగర్వః,మహాద్విషయేనికృష్టబుద్ధిః-మదఃవిహితావిహితవివేకశూన్యతా,భేదఃదేహానుబన్ధిష్వప్రియాపాదనం-వైరంఅకారణవిరోధః-సంస్పర్ధాకలహః-వ్యసనానిస్త్రీద్యూతమద్యవిషయాణిత్రీణి ❈ ॥ ౧౮ ॥ ❈ ఏతేస్మయాదయః-అర్థమూలాః-అర్థంప్రతిమూలభూతాఃఅర్థోమూలంయేషాం-తథాభూతాశ్చ-పఞ్చదశా-నర్థాః॥తస్మాదితి ॥ యతోఽర్థోఽనర్థావహ-స్తస్మాత్ - అర్థాఖ్యంఅర్థ ఇతినామమాత్రవ్యపదేశ్యం - వస్తుతస్త్వనర్థావహం-విత్తం, శ్రేయోఽర్థీ-దూరత-స్త్యజేత్ ❈ ॥ ౧౯ ॥ ❈ భేద వైరస్పర్ధాఃప్రపఞ్చయతి॥భిద్యన్తఇతి॥భ్రాత్రాదయో-భిద్యన్తేస్నేహంత్యజన్తి-కథంభూతాః-ఏకాఃతుల్యాపత్సంపదః,అతఏవ స్నిగ్ధాఃఅన్యోన్యప్రీతియుక్తాఅపి-కుతః,కాకణికాత్-పుంస్త్వమార్షం,వింశతివరాటికాకాకణికా-తన్మాత్రవ్యత్యాసాదపి-సర్వేభ్రాత్రాదయః-శత్రవః-కృతాః ❈ ॥ ౨౦ ॥ ❈ ఏతత్ప్రపఞ్చయతి॥అర్థేనేతి॥ అల్పీయసాకాకణికాదిపరిమితేన,అర్థేన-వ్యత్యస్తేనైతే-భ్రాత్రాదయః-సంరబ్ధాః-క్రుద్ధాఃదీర్ఘోయావజ్జీవానువృత్తో-మన్యు,ర్యేషాం- తే-స్పృధఃస్పర్ధమానాః-సహసాఆశు-సౌహృద-ముత్సృజ్య-శుఘ్నన్తిపరస్పర-మసూన్ప్రాణాన్,త్యజన్తిచ ❈ ॥ ౨౧ ॥ ❈ ఇత్థమర్థాసక్తస్యైహలౌకికాఅనర్థాఃప్రపఞ్చితాః , అథపారలౌకికమనర్థమాహ॥లబ్ధ్వేతి॥అమరైరపి,ప్రార్థ్యం,మానుష్యంజన్మ,తత్రాపి-ద్విజాగ్ర్యతాం-లబ్ధ్వా , త-దనాదృత్య- తాభ్యాంసాధ్యంశ్రేయోఽనాదృత్య - యే-కేవలమర్థమాత్రాసక్తాః , తే,స్వార్థంస్వాత్మహితం,వినాశయన్తితదాహ॥యాన్త్యశుభాంగతిం-నరకంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❈ ॥ ౨౨ ॥ ❈ అమరప్రార్థ్యత్వేహేతుత్వే

మానుష్యం జన్మ విశింషన్నవివేకీ చేన్న కోఽపి విత్తే సజ్జేతేత్యాహ ॥ స్వర్గేతి ॥ స్వర్గాపవర్గయోః, ద్వారం సాధనం ఇమం లోకం మనుష్యదేహం, ప్రాప్య-అనర్థస్య, ధామని ఆశ్రయే, ద్రవిణే కోను-సజ్యేత-న కోఽపీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ననుపఞ్చమహాయజ్ఞాద్యుపయుక్తం ద్రవిణం కిమిత్యనర్థావహం వదసీత్యత ఆహ ॥ దేవేతి ॥ ఆత్మా దేహః-దేవాదీన్ప్రతి-విత్తం, మవిభజ్య, యజ్ఞాదిభిస్తానసంతర్ప్య, యః-కేవలం-యక్షవిత్తః రక్షణీయమాత్రవిత్తః, సోఽధః పతతి నిరయం గచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విమృశ్య నిర్విద్యతే ॥ వ్యర్థయేతి ॥ వ్యర్థయా-అర్థేహయా-ప్రమత్తస్య, విత్తం-వయో-బలం చ-గతమితి శేషః, విత్తాదీన్విశినష్టి ॥ యేనేత్యేకవచనం ప్రత్యేకాభిప్రాయకం-యేన విత్తాదినా-కుశలాః ధర్మకామమోక్షాః-సిధ్యన్తి-తద్గతమిత్యర్థః- అతోఽధునా జరఠః వృద్ధః కిన్ను సాధయేన కిమపీత్యర్థః సాధయేదితి పాఠే-యస్య విత్తాదీని గతాని-స జరఠః-కిం సాధయేత్ న కిమపి, సాధయేదితి లోకపరిపాటీమాత్రం నిపర్యవసాయయతి ॥ ౨౫ ॥ స్వసదృశం జనమనుశోచతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాదర్థస్యానర్థావహత్వాత్-ఏవమనర్థం విద్వానపి కేవల-మనర్థయా, అర్థేహయా అర్థార్జనానుకూలచేష్టయా, అసకృదహో అయం జనః క్లిశ్యతే, విదుషోఽపి క్లేశకారణమున్నాటయతి ॥ కస్యచిదితి ॥ ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-నూనం-సంవిమోహితః, అతోఽర్థేహయా క్లిశ్యతే-సర్వేషామేకస్య మాయయా మోహితత్వజ్ఞాపనాయ కస్యచిదిత్యనిర్ధారణనిర్దేశః ॥ ౨౬ ॥ వ్యర్థయేత్యనేన దానభోగోపయుక్తస్య విత్తస్య పురుషార్థత్వం సూచితం-తదపి నిరస్యతి ॥ కింధనైరితి ॥ కిం-కామదైర్ధనైరితి భోగోపయుక్తస్యాపి ధనస్య పురుషార్థత్వనిరాసః-ధనదైరితి దానోపయుక్తస్య విత్తస్య పురుషార్థత్వనిరాసః, ధనదానశీలైరపి కః పురుషార్థః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః - కామ ఏవైషాం పురుషార్థ ఇత్యత ఆహ ॥ కామైర్వేతి ॥ అనేన కామస్య పురుషార్థత్వం నిరస్తం - అభిసంహితఫలదానాదికర్మణాం పురుషార్థసాధనత్వం ని

లోకమిమం పుమాన్ । ద్రవిణే కోఽనుసజ్యేత మర్త్యోఽనర్థస్య ధామని ॥ ౨౩ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని జ్ఞాతీన్బన్ధూన్స్వభాగినః । అసంవిభజ్య చాత్మానం యక్షవిత్తః పతత్యధః ॥ ౨౪ ॥ వ్యర్థయాఽర్థేహయా విత్తం ప్రమత్తస్య వయో బలమ్ । కుశలా యేన సిధ్యన్తి జరఠః కిన్ను * సాధయే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాత్సంక్లిశ్యతే విద్వాన్వ్యర్థయాఽర్థేహయాఽసకృత్ । కస్యచిన్మాయయా నూనం లోకోఽయం సంవిమోహితః ॥ ౨౬ ॥ కిం ధనైర్ధనదైర్వాఽపి కామైః కామప్రదైరుత । మృత్యునా గ్రస్యమానస్య కర్మభిర్వోత జన్మదైః ॥ ౨౭ ॥ నూనం మే భగవాంస్తుష్టః సర్వదేవమయో హరిః । యేన నీతో దశామేతాం నిర్వేదశ్చాత్మనః ప్లవః ॥ ౨౮ ॥ సోఽహం కాలావశేషేణ శోషయిష్యేఽఙ్గమాత్మనః । అప్రమత్తోఽఖిలస్వార్థే యది † స్యాం సిద్ధ ఆత్మని ॥ ౨౯ ॥ తత్ర మామనుమోదేరన్దేవాస్త్రిభువనేశ్వరాః । ముహూర్తేన బ్రహ్మలోకం ఖట్వాఙ్గః సమసాధయేత్ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య మనసా హ్యావన్త్యో

రస్యతి ॥ కర్మభిర్వేతి ॥ తత్ర హేతుత్వేన తాని విశినష్టి ॥ ఉత జన్మదైరితి ॥ తథాత్వేఽపి తత్ర తత్ర జన్మని భోగసిద్ధిః ప్రయోజనమిత్యపేక్షాయాం న కస్మిన్నపి జన్మని యావదపేక్షితభోగసిద్ధిరిత్యాశయేనార్థకామాదిపరం విశినష్టి ॥ మృత్యునా గ్రస్యమానస్యేతి ॥ గ్రస్యమానస్య కిం వా ధనాదిభి-రితి సంబన్ధః ॥ ౨౭ ॥ కోఽసౌ - యః-కస్యచిదిత్యుక్త-ఇతి వితర్క్య నిశ్చిత్యాత్మనస్తదనుగ్రహవిషయతామాలక్షయతి ॥ నూనమితి ॥ యస్య-మాయయా, మోహితః-స న - బ్రహ్మరుద్రాదిష్వన్యతమః-కింతు హరిరేవ-తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ సర్వదేవమయ ఇతి ॥ ప్రాచుర్యే మయట్ - తచ్ఛరీరకత్వేన తత్ప్రాచుర్యం వివక్షితం-తథా చ శ్రూయతే "స ఆత్మా-అఙ్గాన్యన్యా దేవతాః" ఇతి ॥ అనేన బ్రహ్మాదీనామపి తద్వశ్యత్వసిద్ధిః-శరీరస్యాత్మాయత్తసత్తాదిమత్త్వాత్-స చ హరిః-భగవాన్, మే మమ, తుష్టః-మామనుజగ్రాహేత్యర్థః, అన్యథేయం దశా తత్ప్రయుక్తనిర్వేదశ్చ న స్యాదితి భావః-తదాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన తుష్టేనాహమేతాం-దశాం, నీతః ప్రాపితః- చో హేతౌ - యతశ్చాత్మనో మమ, ప్లవః-తద్వత్సంసారసాగరోత్తరణోపాయరూపః-నిర్వేద, ఆసీత్ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం విమృశ్యాత్మనః కృత్యం నిశ్చినోతి ॥ సోఽహమితి ॥ సోఽహమేవం జాతనిర్వేదోఽహం - కాలావశేషేణ అవశిష్టాయుషేత్యర్థః-ఆత్మనో మమాఙ్గం శరీరం-శోషయిష్యే-తపసేతి శేషః-ఏవం చేత్సర్వేఽపి మామనుమోదేరన్నిత్యాహ ॥ అప్రమత్త ఇతి ॥ అఖిలానాం, స్వార్థే నిరతిశయపురుషార్థభూతే ఆత్మని, యద్యహం, స్నిగ్ధః స్నేహయుక్తః, ప్రీతిరూపభక్తియుక్తః, తత్రాప్రమత్తశ్చ, స్యాం, తత్ర తదా-త్రిభువనేశ్వరాః దేవాః-మామను-మోదేరన్-మత్పూర్వవృత్తాభిజ్ఞా అనుమోదేరన్నహో - దేవాస్తుష్యదభిప్రాయజ్ఞా అనుమోదేరన్నేవేత్యభిప్రాయః-స్యాత్సిద్ధ ఇతి పాఠే, అప్రమత్త ఇత్యస్యాత్మనీతి శేషః - మమాత్మా మనః-అవహితః, స్యాదిత్యర్థః నన్వవశిష్టేనాల్పకాలేన కథమప్రమత్తః స్యాదిత్యత ఆహ ॥ ముహూర్తేనేతి ॥ బ్రహ్మలోకం భగవల్లోకమ్ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ఇతీతి ॥ అవన్త్యః అవన్తిషుభవో, ద్విజసత్తమః, ఇత్థ-మభిప్రేత్య నిశ్చిత్య, హృదయగ్రన్థిం హృదయే గ్రన్థివద్దుర్మోచాన్ రాగద్వేషాదీన్, ఉన్ము

౨౫ ॥ శ్లో * పా ॥ సాధయేత్   ౨౯ ॥ శ్లో † పా ॥ స్యాత్సిద్ధ ఆత్మని

త్యపరిహృత్య, తథైవ, శాన్తోఽకలుషచిత్తో భిక్షురభూత్, తుర్యాశ్రమో బభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ స ఇతి ॥ సంయతాః, నియమితాః, ఆత్మా మనః ఇన్ద్రియాణి ప్రాణాశ్చ, యేన సః ఏతాం, మహీం చచార నగరాణి గ్రామాంశ్చ, క్వాప్యనాసక్తః, అలక్షితః అసావయమితి విశిష్యాజ్ఞాతః భిక్షార్థమావిశత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తం వా ఇతి ॥ ప్రవయసం వృద్ధం అవధూతం అభ్యఙ్గోద్వర్తనాదిదేహసంస్కారరహితం, దృష్ట్వా, లక్షణైస్సచాయమితి జ్ఞాత్వా, హే భద్ర బహ్వీభిః పరిభూతిభిః పరిభవైః పర్యభవన్, పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః, పరిభవం చక్రురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ పరిభవానేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కేచిదితి సార్ధైః ॥ త్రివేణుం త్రిదణ్డం పాత్రం జలపాత్రం కమణ్డలుశ్చ తౌ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ప్రదాయేతి ॥ భో భిక్షో గృహాణేతి ప్రదాయ, ప్రయచ్ఛన్త ఇవాభినయమాత్రం కృత్వా, కేవలం, దర్శితాని మునేః, తాని త్రిదణ్డాదీన్యాదదుః జగృహుః అన్నమితి ॥ భైక్షసంపన్నం, భిక్షోః కర్మ భైక్షం భిక్షేత్యర్థః తేన సంపన్నం లబ్ధమన్నం భుఞ్జానస్య సతః, తస్మిన్నన్నే, మూత్రయన్తి మూత్రముత్సృజుః కేచిదస్య, మూర్ధని నిష్ఠీవం నిష్ఠీవనం, థూత్కారేణ శ్లేష్మనిక్షేపో నిష్ఠీవనం వర్తమాననిర్దేశస్యాధునాఽపి దుర్జనాస్సాధూనేవమభిభవన్తీతి తథాపి న తతో దుఃఖితైర్భవితవ్యమిత్యభిప్రాయః యతవాచం ధృతమౌనమపి బలాద్వాచయన్తి, న వక్తి చేత్తాడయన్తి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❋ స్తేనోఽయం చోరోఽయమితి, వదన్తో వాగ్భిస్తర్జయన్తి భర్త్సయన్తి వధ్యతామితీత్యనన్తరం వాదిన ఇత్యనుషజ్యతే ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ క్షిపన్తి ధిగముమితి నిన్దన్తి అవజానన్తి అవహేళయన్తి, అవజ్ఞానమేవ విశిష్య దర్శయ

ద్విజసత్తమః । ఉన్ముచ్య హృదయగ్రన్థీన్ శాన్తో భిక్షురభూన్మునిః ॥ ౩౧ ॥ స చచార మహీమేతాం సంయతాత్మేన్ద్రియానిలః । భిక్షార్థం నగరగ్రామానసఙ్గోఽలక్షితోఽవిశత్ ॥ ౩౨ ॥ తం వై ప్రవయసం భిక్షుమవధూతమసజ్జనాః । దృష్ట్వా పర్యభవన్భద్ర బహ్వీభిః పరిభూతిభిః ॥ ౩౩ ॥ కేచిత్త్రివేణుం జగృహుః కేచిత్పాత్రకమణ్డలూ । పీఠం చైకేఽక్షసూత్రం చ కన్థాం చీరాణి కేచన ॥ ౩౪ ॥ ప్రదాయ చ పునస్తాని దర్శితాన్యాదదుర్మునేః । అన్నం చ భైక్షసమ్పన్నం భుఞ్జతోఽస్య సరిత్తటే ॥ ౩౫ ॥ మూత్రయన్తి చ పాపిష్ఠాః ష్ఠీవన్త్యస్య మూర్ధని । యతవాచం వాచయన్తి తాడయన్తి న వక్తి చేత్ ॥ ౩౬ ॥ తర్జయన్త్యపరే వాగ్భిః స్తేనోఽయమితి వాదినః । బధ్నన్తి రజ్వా తం కేచిద్వధ్యతాం వధ్యతామితి ॥ ౩౭ ॥ క్షిపన్త్యేకేఽవజానన్తి ❋ ఏష ధర్మధ్వజః శఠః । క్షీణవిత్త ఇమాం వృత్తిమగ్రహీత్స్వజనోజ్ఝితః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఏష మహాసారో ధృతిమాన్గిరిరాడివ । మౌనేన సాధయత్యర్థం బకవద్దృఢనిశ్చయః ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యేకే విహసన్త్యేనమేకే దుర్వాతయన్తి చ । తం బబన్ధుర్నిరురుధుర్యథా క్రీడనకం ద్విజమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏవం స భౌతికం దుఃఖం దైవికం దైహికం చ యత్ । భోక్తవ్యమాత్మనో దిష్టం ప్రాప్తం ప్రాప్తమబుధ్యత ॥ ౪౧ ॥ పరిభూత ఇమాం గాథామగాయత నరాధమైః । పాతయద్భిః స్వధర్మస్థో ధృతిమాస్థాయ సాత్త్వికీమ్ ॥ ౪౨ ॥ భిక్షురువాచ ॥ నాయం జనో మే సుఖదుఃఖహేతుర్న దేవతాత్మా గ్రహకర్మకాలాః । మనః పరం కారణమామనన్తి సంసారచక్రం పరివర్తయేద్యత్ ॥ ౪౩ ॥ మనో గుణా

తి ॥ ఏష ఇత్యాదినా ॥ దృఢనిశ్చయ ఇత్యన్తేన ॥ ఏషః, శఠః అన్తర్దుష్టః బహిస్తు, ధర్మధ్వజః ధర్మస్తుర్యాశ్రమసూచకః, ధ్వజస్తత్తుల్యం త్రిదణ్డం యస్య సః, అతోఽయం వఞ్చక ఇతి భావః ॥ తదేవాహుః ॥ క్షీణవిత్త ఇతి ॥ స్వజనైరుజ్ఝితశ్చ, ఇమాం, వృత్తిమగ్రహీత్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ మహాన్ సారః బలం యస్య సః అశ్మసారతుల్యహృదయ ఇత్యర్థః గిరిరాడివ ధృతిమాన్ క్షమావాన్ ॥ అర్థం ప్రయోజనమన్నాదికం సాధయతి సంపాదయతి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ దుర్వాతయన్తి తదుపరి అధోవాయుం విముఞ్చన్తీత్యర్థః ॥ తం ద్విజం బబన్ధుః రజ్వాదిభిరితి శేషః యథా క్రీడనకం క్రీడ్యతేఽనేనేతి క్రీడనకం క్రీడాసాధనం వానరాదికం యథా బధ్నన్తి నిరున్ధన్తి తద్వత్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇత్థం పరిభూతోఽపి తన్నిమిత్తనిదానానుసన్ధానేనావికృతో బభూవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ భౌతికం దుర్జనైః కృతం దైవికం శీతోష్ణాదిప్రభవం దైహికం జ్వరాదినిమిత్తం చ యద్దుఃఖం ప్రాప్తం ప్రాప్తం అసకృత్ప్రాప్తం తత్సర్వం, దిష్టం నిజకర్మనిమిత్తం అత ఆత్మనో భోక్తవ్యమేవేత్యబుధ్యత నిశ్చిత్యావికృతోఽవతస్థ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తదవబోధసూచికాం తద్గీతగాథాం ప్రస్తౌతి ॥ పరిభూత ఇతి ॥ పాతయద్భిః, నరాధమైః ఇత్థం పరిభూతః సాత్త్వికీం సత్త్వగుణకారితాం, ధృతిమాస్థాయ ఇమాం, గాథామగాయత ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ గాథామేవాష్టాదశశ్లోక్యాహ ॥ నాయమిత్యాదినా ॥ తావదయం జనో, న సుఖదుఃఖహేతుః, నాపి దేవతాదయః తత్ర దేవతా ఈశ్వరః గ్రహాః సూర్యాదయః కిన్త్వన్తఃకరణమేవ కారణమామనన్తి సుఖదుఃఖకారణవిద ఇతి శేషః తత్ర హేతుత్వేన మనో విశినష్టి ॥ యన్మనః సంసారచక్రం పరివర్తయేత్ భ్రామయేత్ తన్మనః కారణమితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ మనో గుణానితి ॥ బలీయ ఇత్యన్తేన మనసో దుర్నిగ్రహత్వమభిప్రేతం గుణాన్, తావద్రాగద్వేషాదీన్, సృజతి, తతశ్చ గుణేభ్యః శుక్లాని సా

త్వికానిపుణ్యానీత్యర్థః-కృష్ణానితామసానిపాపాని-లోహితానిరాజసానిపుణ్యాపుణ్యాత్మకానీత్యర్థః-ఏవం - విలక్షణాని- కర్మాణి-తేభ్యఃకర్మభ్యః-సవర్ణాస్తదనురూపాః-సృతయఃగతయో,భవన్తి - జీవస్యదేవతిర్యఙ్నరజన్మానిభవన్తి.తత్రసాత్వికకర్మభ్యోదైవీసృతిః-తామసేభ్యస్తిరశ్చీ-రాజసేభ్యస్తుమానుషీతివిభాగః. తాసుచపున- ర్మనసాగుణసృష్టిః-తేభ్యఃకర్మాణి తతఃసృతయ-ఇత్యేషాంచక్రవత్పరివృత్తేశ్చక్రత్వరూపణమ్ ॥ ౪౪ ॥ ననుమనఃపరివర్త్యేనసంసారచక్రేణకథంజీవస్యసుఖదుఃఖేస్తః, యదిదేహసంబన్ధాత్తేతర్హితదవిశేషాత్పరమాత్మనస్స్యాతామిత్యతఆహ॥ అనీహఇతి ॥ సమీహతాసమీహమానేన,సంకల్పయతావికల్పయతాచేత్యర్థః-తేన,మనసాహేతుభూతేనా - నీహఃఅహంమమాభిమానానురూపచేష్టారహితః-ఆత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యశాసనేనధారకః - హిరణ్మయఃహిరణ్యవత్ప్రకాశబహుళః-మత్సఖఃమదనపాయీ,పరమపురుషః-మనఉద్విచష్టేపశ్యతి-బుద్ధిసాక్షితయాఽవతిష్ఠతఇత్యర్థః-అసౌజీవస్తు-స్వలిఙ్గంఆత్మతయాఽభిమతం,పరిగృహ్య,కామాన్-విషయాన్-జుషన్-గుణసఙ్గతః-శబ్దాదివిషయసఙ్గాత్,బద్ధో-భవతి, అతస్తస్యైవసుఖదుఃఖేనతు,పరమాత్మనః-నహిశరీరసంబన్ధమాత్రమేవసుఖదుఃఖహేతుః,అపితు, గుణకర్మవశ్యత్వమేవపరమాత్మనస్తదభావాత్సుఖదుఃఖేన,జీవస్యతుతత్త్వవశ్యత్వాత్తేస్తఇతిభావః॥అత్ర"ద్వాసుపర్ణా"ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోనుసంహితః ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థంమనసఏవసుఖదుఃఖనిదానత్వాత్తన్నిగ్రహస్యైవతస్మిన్నప్రవృత్త్యపాయత్వాత్తస్యైవప్రధానసాధనత్వాదితరేతదర్థాఇతినిర్ణయతి ॥ దానమితి ॥ దానాదయ,స్సర్వే,మనోనిగ్రహలక్షణాన్తాః-మనోనిగ్రహరూపఃఅన్తోనిష్ఠా-ఫలం, యేషాం,తే,నను"బ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేనదానేన"తిదానాదీనాంవేదనాపరపర్యాయయోగాఙ్గత్వశ్రవణాత్కథంమనోనిగ్రహాఙ్గత్వమిత్యతఆహ ॥ పరఇతి॥విషయాన్తరేభ్యఆకృష్యపరమాత్మన్యేవమనసస్సమ్యగాధానంసమాధిః-సఏవమనోనిగ్రహః-సఏవపరోయోగః"యజ్ఞేనదా

నేన్యస్యజన్త్రేబలీయస్తతశ్చకర్మాణివిలక్షణాని । శుక్లానికృష్ణాన్యథలోహితానితేభ్యస్సవర్ణాస్సృతయోభవన్తి॥ ౪౪ ॥అనీహఆత్మామనసాసమీహతాహిరణ్మయోమత్సఖఉద్విచష్టే । మనస్స్వలిఙ్గంపరిగృహ్యకామాన్జుషన్నిబద్ధోగుణసఙ్గతోఽసౌ ॥ ౪౫ ॥ దానంస్వధర్మోనియమోయమశ్చశ్రుతానికర్మాణిచసద్వ్రతాని । సర్వేమనోనిగ్రహలక్షణాన్తాఃపరోహియోగోమనసస్సమాధిః ॥ ౪౬ ॥ సమాహితంయస్యమనఃప్రశాన్తందానాదిభిఃకింవదతస్యకృత్యమ్ । అసంయతంయస్యమనోవినశ్యద్దానాదిభిశ్చేదపరంకిమేభిః ॥ ౪౭ ॥ మనోవశేఽన్యేహ్యభవంశ్చదేవామనశ్చనాన్యస్యవశంసమేతి । భీష్మోహిదేవస్సహసస్సహీయాన్యుఞ్జ్యాద్వశేతంసహిదేవదేవః ॥ ౪౮ ॥ తందుర్జయంశత్రుమసహ్యవేగమరున్తుదంతంహ్యవిజిత్యకేచిత్ । కుర్వన్త్యసద్విగ్రహమత్ర

నేనే,,త్యాదిష్వభిధీయమానఇత్యర్థః-తత్ర-స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మః- యమానియమాశ్చ"అహింసాసత్యమస్తేయ,,మిత్యాదైరేకోనవింశేఽభిహితాః-శ్రుతమధ్యయనం - కర్మాణిఉపాత్తవ్యతిరిక్తాని - సద్వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని ॥ ౪౬ ॥ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం తేషాంతదఙ్గత్వంనిర్ణయతి ॥సమాహితమితి॥ యస్యముముక్షోః -మనస్సమాహితంశాన్తం-రాగాద్యకలుషితంచ-భవతి - తస్య దానాదిభిఃకింకృత్యం-దానాదిభిస్సాధ్యంకిమస్తివదేతిపరంప్రత్యుపదిశన్నివస్వయమేవవదతియస్యముముక్షోః-మనఃఅసంయతంచేత్ - యద్వా - వినశ్యత్ ఆలస్యాదినాలీయమానంచేద్భవేత్,తర్హి-ఏభిర్దానాదిభిః-కిమపరంప్రయోజనంస్యాత్ - నకించిదిత్యర్థః-సమాధేరేవముముక్షోరపేక్షితఫలసాధనత్వాత్ప్రతినియతఫలసాధనత్వేనానుష్ఠితానాందానాదీనామనిష్టఫలప్రదానేనాన్తతోనాశహేతుత్వాచ్చ దానాదీనాంసమాధ్యఙ్గత్వమేవేతి॥ నత్వత్రదానాదీనాముభయథాఽపివైయర్థ్యాధకర్తవ్యతోచ్యతే ప్రతినియతఫలసాధనతయాఽత్రత్యేపివేదనాఙ్గతయాతత్కర్తవ్యత్వశ్రవణాత్ ॥ ౪౭ ॥ నాపీతరేన్ద్రియనిగ్రహోయదానాదీనాంకర్తవ్యతేత్యాహ ॥ మనోవశఇతి॥అన్యేదేవాఃఇన్ద్రియాణితదధిష్ఠాతారోవా-మనోవశే-అభవన్స్మ॥మనశ్చేతి ॥చస్త్వర్థఃమనస్తుఅన్యస్యవశంనసమేతితర్హికస్యాప్యవశగందానాదిభిర్వాకథంసమాహితంస్యాదిత్యతఆహ॥భీష్మఇతి ॥దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః"అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీ,,త్యుక్తవిధఃపరమపురుషః-దానాదిభిరారాధితస్తద్దుర్నిగ్రహమపి-మనఃవశేయుఞ్జ్యాత్ -స్వస్మిన్సమాహితంకుర్యాత్ - తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి,సహిదేవః-సహసస్సహీయాన్బలినోపిబలవత్తరః.తత్రహేతుః-దేవదేవః-దేవానాంమనఃప్రభృతికరణానామధిష్ఠాతౄణాంచన్ద్రాదీనామపి-దేవః-అతఏవ-తేషాం,భీష్మఃభయఙ్కరః-అత్ర "నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం।భీషాఽస్మాద్వాతఃపవతే,,ఇత్యాదిశ్రుతియుగళార్థోఽభిప్రేతః ॥ ౪౮ ॥ ఇత్థంమనఏవసుఖనిదానమిత్యజానన్తస్తత్సమాధానంచానుకుర్వన్తఃకేవలంవిరోధంమిత్రోదాసీనరిపూంశ్చకల్పయన్తీత్యాహ ॥ తదితి ॥ దుర్జయందానాద్యారాధితపరమపురుషకృపాదేతరోపాయైర్జేతుమశక్యం-నకేవలందుర్జయం, అపితు-శత్రుంతద్వద్దుఃఖప్రదం, అసహ్యో,వేగోరాగాదిరూపో,

యస్యతం, అతఏవ-అరుంతుదం హృదయవ్యథాజనకం, యమ్-మనః-తదవిజిత్య - మర్త్యైస్సహ-సద్విగ్రహం నిష్ఫలవైరం. మిత్రాదీంశ్చ - కుర్వన్తి, అత-స్తే, విశేషేణమూఢాః, శత్రుమితిపుం స్త్వనిర్దేశ స్తత్త్వారోపప్రయుక్తః - తచ్ఛబ్దయోః పుం స్త్వపారే, తం ప్రసిద్ధం - మనోరూపశత్రుం - అవిజిత్య, ఇతిసంబన్ధః, అన్యతరస్యనపుంసకపారేతు-తత్తస్మాదిత్యుక్తార్థనిగమనమ్ ॥ ౪౯ ॥ కుర్వన్తుతతఃకిమతఆహ ॥ దేహమితి ॥ మనోమాత్రం మనోమాత్రనిదానకం, మనోగుణాన్వా ఇత్యాదినాతన్మాత్రనిదానకత్వోక్తేః- ఇదంపరిదృశ్యమానం దేవమనుష్యాద్యన్యతమం. గృహీత్వా - దేహేతదనుబన్ధినిచాత్మాభిమానాత్మీయాభిమానాభ్యాం, అన్ధాస్వయాథాత్మ్యాగోచరా, ధీ-ర్యేషాంతే, ఏషోఽహం బ్రాహ్మణోఽహం-అన్యోఽయం శూద్రోఽయ-మిత్యాది భ్రమేణ దురన్తపారే అగాధే-తమసి సంసారే - భ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ తావతా-రణత్వసమ్భావనా పూర్వకముపపాదయతి ॥ జన స్త్విత్యాదిభిష్షడ్భిః - తత్రనను సుఖదుఃఖహేతుభూతచన్దనలేపనఖడ్గప్రహారాదికర్తా జన స్తన్నిదానం స్యాదితిసంభావ్యనిరాకరోతి ॥ జనఇతి ॥ సర్వత్రకిమిత్యతఃపూర్వేణసంభావనా-కిమిత్యాదినాతన్నిరాస, ఇతివివేకః; తత్ర - జనస్యహేతుత్వంవదతాతుల్యన్యాయాత్సుఖిత్వందుఃఖిత్వంచజనాన్తరస్యైవేతివక్తవ్యం, అత్ర, జనశబ్దేనకిమాత్మా వివక్షితః, కింవా దేహః, కిముభయం, తత్రాద్యఃకల్పః కరిష్యమాణేనాత్మహేతుత్వనిరాసేననిరస్తోభవతీత్యభిప్రేత్యద్వితీయంనిరస్యతి ॥ కిమాత్మనశ్చాత్రహిభౌమయో స్తదితి ॥ తచ్ఛబ్దేనహేతుత్వం సుఖిత్వం దుఃఖిత్వంచవివక్షితం, ఏవము త్తరత్రాపి, కిమాత్మనః, అన్యగతేనసుఖదుఃఖకర్తృత్వకర్మత్వాదినా ఆత్మనోనకించిత్స్పర్శనమస్తీత్యర్థః ॥ తదుపపాదయతి ॥ భౌమయో స్తదితి ॥ భౌమయోః పార్థివయోర్దేహయో, స్తత్సుఖదుఃఖకర్తృకర్మత్వం - భౌమయోరిత్యనేనతయోరపితదసంభవోఽభిప్రేతః - కర్తృత్వస్యయత్నాశ్రయత్వరూపత్వాత్ యత్నస్యసుఖదుఃఖయోశ్చజ్ఞానరూపత్వాదచేతనయోః పార్థివయోర్యత్నాద్యాశ్రయత్వాసంభవాత్ - ప్రతీవారం కిమాత్మనఇత్యుక్తేరయమభిప్రాయః ॥ సర్వోఽప్యాత్మనస్సుఖావాప్తమేదుఃఖహాత్యైచయతతే ॥ తత్రేయద్యాత్మనోనసుఖదుఃఖాన్వయ, స్తర్హి-నయతేతేతి ॥ తృతీయంకల్పంనిరాహ ॥ జిహ్వామి

మర్త్యైర్మిత్రాణ్యుదాసీనరిపూన్విమూఢాః ॥ ౪౯ ॥ దేహం మనోమాత్రమిమం గృహీత్వా మమాహమిత్యన్ధధియోమనుష్యాః । ఏషోఽహమన్యోఽయమితి భ్రమేణ దురన్తపారే తమసి భ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ జనస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనశ్చాత్ర హి భౌమయో స్తత్ । జిహ్వాం క్వచిత్సందశతి స్వదద్భి స్తద్వేదనాయాం కతమాయ కుప్యేత్ ॥ ౫౧ ॥ దుఃఖస్య హేతుర్యది దేవతా స్తు కిమాత్మన స్తత్ర వికారయో స్తత్ । యదఙ్గమఙ్గేన నిహన్యతే క్వచిత్ క్రుధ్యేత కస్మై పురుషస్స్వదేహే ॥ ౫౨ ॥ ఆత్మా యది స్యాత్సుఖదుఃఖహేతుః కిమన్యత స్తత్ర

తి ॥ క్వచిత్కదాచిత్-స్వదద్భిస్స్వదన్తైః, జిహ్వాం - స్వాం, ఖాదతి - తద్వేదనాయాం ఖాదనజన్యవ్యథాయాం - కతమాయకస్మై, కుప్యేత్, ఆత్మాధిష్ఠితైకశరీరావయవయోరేకంకర్తృకర్మచదృశ్యతే - తత్రజనాన్తరాజ్జనాన్తరస్యసుఖదుఃఖాన్వయవ్యాప్తిర్నాస్తీత్యర్థః-నన్వనవహితమనసోజనస్యస్వస్యపరస్యవాసుఖదుఃఖహేతుత్వమితిచేత్-తర్హ్యసమాహితస్యమనసఏవతద్ధేతుత్వమిత్యాన్తేయామితిభావః ॥ ౫౧ ॥ నదేహఃనాప్యాత్మాసుఖదుఃఖహేతుః, కిన్తుతదుభయాన్తరాత్మేశ్వరఏవతద్ధేతు, రిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ దుఃఖస్యేతి ॥ దుఃఖగ్రహణంసుఖస్యాప్యుపలక్షణం, దేవతా-ఈశ్వరః, సఏవతత్తన్నియన్తృభేదభిన్నః సుఖయతిదుఃఖయతిసుఖ్యతిదుఃఖ్యతీత్యస్తు - నైతద్యుక్తమిత్యాహ ॥ కిమాత్మనస్తత్రేత్యస్యపూర్వవదేవార్థః, వికారశబ్దోమత్వర్థీయార్శఆద్యజన్తః - వైషమ్యనైర్ఘృణ్యసుఖదుఃఖశీలత్వాదివికారవతోరేవతద్ధేతుత్వాదికం - నతునిర్వికారయోరన్తరాత్మనోరిత్యర్థః - నన్వన్యాన్తరాత్మాఅన్యాన్తరాత్మనోనసుఖదుఃఖాదిహేతుః - కిన్తుస్వయమేవస్వస్య తదుపజనయ్యసుఖ్యతిదుఃఖ్యతిచేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ కదాచిత్ - యతః ఈశ్వరాత్-ప్రవృత్తిం తేనా, ఙ్గేనాఙ్గాన్తరం నిహన్యతే-తద్వేదనాయాం స్వదేహే-స్వనియామ్యే - ప్రకృతిపురుషౌదేహావస్య స్తఇతితథా- సపురుషః పరమపురుషః-కస్మై, క్రుధ్యేత-నకస్మైచిత్-కిన్తుస్వస్మాఏవ - నహ్యేతద్యుక్తం-నహ్యనున్తాఃస్వస్మాఏవదుఃఖహేతుర్భూత్వాఆత్మనేకృధ్యతి - నవానిత్యనిర్వికారిణోవికారాశ్రయత్వంచేతిభావః ॥ ౫౨ ॥ మాస్తునిర్వికారిణ్యాదేవతాయాహేతుత్వాదికంవికారిణఃప్రత్యగాత్మన స్తదస్త్విత్యాశఙ్క్యప్రతివదతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా దేహీ-యది-సుఖదుఃఖహేతుః-స్యాత్- ఆత్మాన్తరం సుఖయతిదుఃఖయతి-తతోఽన్యఆత్మా సుఖ్యతిదుఃఖ్యతి - స్వయమేవవాతదుపజనయ్యసుఖ్యతిదుఃఖ్యతిచేత్యర్థః - తర్హి-కిమన్యతః అన్యస్మాదాత్మనః ఆత్మాన్తరాత్ - స్వస్యసుఖదుఃఖేఅభూతామితివ్యర్థోఽభిమానఇత్యర్థః - కుతః - యతోనిజస్వభావఃయతోవికారాశ్రయత్వంనిజస్వభావః - ఆత్మనోవికారశీలత్వాత్స్వరూపస్వభావయోర్నిత్యత్వాత్ వస్తుస్వభావప్రయుక్తేఽర్థేనకోపఃకార్యఇత్యర్థః - కో

మాత్మన ఇతిపాఠే, పూర్వవదేవార్థః, కించ-యద్యాత్మైవ హేతుర్నాన్య-స్తర్హ్యాత్మాఽపిన హేతుస్స్యాదిత్యాహ॥నహీతి॥ యద్యాత్మనోఽన్యన్న హేతురిత్యర్థః - తర్హి తదాత్మ హేతుత్వమపి, మృషాస్యాత్, అనన్యత్వస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖహేతుకత్వవిరోధాదితిభావః - క్రుధ్యేతకస్మా ఇత్యేతస్య జస్వభావ ఇత్యస్యానన్తరమన్వేతవ్యః - నసుఖంనదుఃఖమిత్యస్యాత్మన ఇత్యనుషక్తేనసంబన్ధః - సుఖదుఃఖాన్వయవిరహమాత్మస్వరూపం కేవలజ్ఞానానన్దైకరసంనిర్వికారమితినతస్య వికారాశ్రయత్వసంభావనాపీతిభావః ❀॥ ౫౩ ॥ ❀ననుద్వాదశాష్టమజన్మస్థానస్థానాం సూర్యాదీనాం నవానాం గ్రహాణాం హేతుత్వం స్యాదితిసంభావ్యప్రతివక్తి ॥ గ్రహా ఇతి ॥ అజస్యజన్మరహితస్యాత్మనః-కిం-నసుఖంనాపిదుఃఖమిత్యర్థః .ఆత్మనో జన్మరహితత్వాత్కథంతజ్జన్మాష్టమాదిస్థానస్థిత్యా హేతుత్వం గ్రహాణాం - అతస్తదయుక్తమితిభావః - నను - దేహస్యతత్స్థానస్థిత్యాతద్ధేతుత్వమిత్యత ఆహ ॥ జనస్యమేవా ఇతి - జనస్య ఉత్పత్త్యాశ్రయస్య దేహస్య, జన్మాదిస్థానస్థిత్యా, యే, హేతవో, గ్రహా-స్తత్ర తైశ్చేద్గ్రహైః, గ్రహాన్తరాణామపి - పీడాం-వదన్తి దైవజ్ఞా ఇతిశేషః, గ్రహాణామపిపరస్పరపీడాం పాదార్ధాదిభేదదృష్టికృతాం దైవజ్ఞావదన్తీత్యర్థః - అత-స్తతో గ్రహేభ్యో, దేహాచ్చాన్యః, పురుషః-కస్మై క్రుధ్యేత, ఉక్తేషునకస్మైచిత్కుప్యేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀యది గ్రహాణాంమిథఃపీడా తర్హి సర్వేషాం నిజకర్మైవ హేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ కర్మాస్త్వితి ॥కిమాత్మనః - ఆత్మనో నిర్వికారస్య స్వయం ప్రకాశస్వరూపస్య కిం - తస్యసుఖదుఃఖేతన్మాఽశుభాశుభకర్మణీచనస్త ఇత్యర్థః - తథా - దేహస్యాప్యచేతనస్య ప్రవృత్త్యక్షమస్యేతిభావః - జడాజడత్వే జడత్వాజడత్వే, జడస్య దేహస్యాత్మత్వే సతహి తత్స్యాత్ - సుఖదుఃఖాదికం స్యాత్ -జడాజడయోరైక్యమనుపపన్నం - మిథో విరుద్ధస్వరూపస్వభావత్వాదిత్యర్థః॥దేహస్త్వితి ॥ అచిత్ జడః-పురుషో జీవః-సుపర్ణః తద్వత్ప్రకాశస్వరూపః, అతః-కర్మ, నమూలంన హేతుః, అతః-కస్మై క్రుధ్యేత-జనాది

నిజస్వభావః । నహ్యాత్మనోఽన్యద్యది తన్మృషాస్యాత్ క్రుధ్యేత † కస్మైనసుఖంనదుఃఖమ్ ॥ ౫౩ ॥ గ్రహానిమి
త్తంసుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనోఽజస్యజనస్యమేవై । గ్రహైర్గ్రహస్యైవవదన్తిపీడాం క్రుధ్యేత-క
స్మైపురుషస్తతోఽన్యః ॥ ౫౪ ॥ కర్మాస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తద్ధిజడాజడత్వే । దేహస్త్వచి
త్పురుషోఽయం సుపర్ణః క్రుధ్యేత + కస్మైనహికర్మమూలమ్ ॥ ౫౫ ॥ కాలస్తుహేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కి
మాత్మనస్తత్రతదాత్మకోఽసౌ । నాగ్నేర్హితాపోనహిమస్యతత్స్యాత్ క్రుధ్యేత*కస్మైనపరస్యద్వంద్వమ్॥
నకేనచిత్క్వాపికథంచనాస్యద్వంద్వోపరాగః పరతః పరస్య।యథాఽహమస్సంసృతిరూపిణస్స్యాదేవం

ఘునకస్మైదిచిత్యర్థః, యద్యపి॥తతశ్చకర్మాణివిలక్షణాని,, తికర్మణాం స్వానురూపస్వత్యా పాదనద్వారా హేతుత్వముక్తం. ఏవంకర్మణః ‹‹ అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్ । వివిధాచపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ ,, మిత్యుక్తరీత్యా జె దేహాదిపఞ్చకనిష్పాద్యత్వమితి దేహాత్మాదీనామపి హేతుత్వం లభ్యత ఇతి తన్నిరాకరణం విరుద్ధం - తథాఽపి కర్మణో నిదానమసమాహితం మన ఏవేతి నిర్ణయాయ తన్నిరాస ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀తర్హి వశీకృతసర్వప్రపఞ్చః కాల ఏవ హేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యప్రతివక్తి ॥ కాలస్త్వితి ॥ ఆత్మనః కిం-స్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితస్యజ్ఞానైకస్వరూపస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖ క్రియాద్యాం కర్తృత్వకర్మత్వాదికం న కించిదస్తీత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ తదాత్మకోఽసావితి॥ అసౌ ఆత్మా, తదాత్మకః-త-దుక్తవిధం - ఆత్మా స్వరూపం-యస్యసః-తావద్భూమయోరిత్యనేనాత్మా జడ ఇతిసూచితం, వికారయోస్తదిత్యనేన వికారరాహిత్యముక్తం - అజస్యేత్యనేన ఉత్పత్తినాశరహితత్వం - పురుషోఽయం సుపర్ణ ఇత్యనేన స్వప్రకాశస్వరూపత్వం - యదిస్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితోఽప్యాత్మా కాలవశ్యత్వేన సుఖదుఃఖసంబన్ధం భజతే-తర్హి తత ఏవ హేతో-రగ్నే - స్తాపో-నస్యాత్-హిమస్య - తత్ప్రసిద్ధం, శైత్యం, నస్యాత్ శీతోష్ణస్వభావయోర్హిమాగ్న్యోస్తౌ స్వభావౌ నస్యాతామిత్యనేన తద్విపరీతస్వభావాస్యాత్మామితిచ వివక్షితం - నహికదాచిత్కాలవశాదేవం దృష్టం - అతో న హేతుః కాల ఇతిభావః, జనాదీనాం అహేతుత్వం నిగమయతి ॥ నపరస్యద్వంద్వమితి॥ అత్ర పరత ఇత్యధ్యాహర్తవ్యం, తథాఽగ్రేదర్శనాత్ - పరతః జనాదిషుషట్సు అన్యతమాత్ -నద్వంద్వం, నసుఖదుఃఖే భవత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀తర్హ్యసమాహితస్య మనసః కారణత్వపక్షేఽప్యాత్మనః స్వభావాపగమస్తద్విపరీతభావాగమశ్చ కథమిత్యాశఙ్క్య - నస్వభావాపగమః - కిన్తు స్తమ్భనాదిభిర్జలాగ్న్యోశ్శీ రివతదాగమాపాయావౌపాధికౌ, నతుస్వాభావికావిత్యభిప్రేత్యైవం విద్వాన్న బిభేతీత్యాహ॥ నకేనచిదితి - యదా, పరస్య దేహవిలక్షణస్యాత్మనః-పరతః జనాదిష్వన్యతమా - త్తేభ్యోఽప్యన్యతమాద్వా - నద్వంద్వోపరాగః నసుఖదుఃఖాన్వయః - తదా- సంసృతిం రూపయతి నిరూపయతి ఆపాదయతీతి యావత్ - తత్సంసృతిరూపం మన - స్తద

స్యాన్తీతి తథా - తస్యాత్మనః, అహంమమ అహమభిమానాత్ అనాత్మన్యాత్మాభిమానాదుపాధే - స్స్యాత్-ద్వంద్వోపతాప స్స్యాదిత్యర్థః - సఙ్కల్పవికల్పాత్మకమనసోఽసమాహితాదహంమమాద్యభిమాన - స్తతో ద్వేషాది - స్తతః కర్మాణి-తతో జన్మాని-తతశ్చ సుఖదుఃఖే, ఇత్యర్థః, ఇత్థం-విద్వాన్-భూతైః, ఉపద్రుతోఽపీతి శేషః-నబిభేతి ॥ ౫౬ ॥ ఇత్థంవర్ణసముఖే నోపదేష్టవ్యమర్థం నిష్కృష్యోపదిదిక్షు స్తస్య నిర్వేదప్రభృతివృత్తం సంగృహ్ణాతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావన్నష్టద్రవిణః - అత ఏవ-నిర్విద్య ప్రవ్రజ్య, గాం-పర్యటమానో-విగతక్లమః, పూర్వతమై, ర్మనీషిభి-రధ్యాసితాం పరిగృహీతాం, ఏతాం సుఖదుఃఖనిదానపరిష్కారయుక్తాం, పరస్య పరమాత్మనో-నిష్ఠాం, ఆస్థాయా-హ-మసద్భి, ర్నిరాకృతోఽపి-స్వధర్మా, దవికమ్పితః-ముకున్దాంఘ్రినిషేవయైవోపాయభూతయా, అపారమపి-తమః కార్యం సంసారం-తరిష్యామీ, త్యధ్యవస్య, సమునిర్విప్రః ఇమాం-గాథా-మాహే-తిసంబన్ధక్రమః ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ఉపదేష్టవ్యముపదిశతి ॥ సుఖేతి ॥ సుఖదుఃఖప్రదః తయోర్హేతుః-ఆత్మవిభ్రమ ఏవ-నత్వన్యః - ఆత్మనా మనసా - యో-విభ్రమః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాత్మకః - న కేవలమయం తయోరేవ హేతుః-కిన్తు - మిత్రాదివిషయవిభాగః-సంసారశ్చ, తన్నిబన్ధనః-ఆత్మవిభ్రమబన్ధనః ॥ ౬౦ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ తస్మాదితి ॥ తాత హేఉద్ధవ-తస్మాదాత్మవిభ్రమస్య సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వాత్-మయ్యా, వేశితధియా, యుక్తః- త్వం సర్వాత్మనా-మనో - నిగృహాణ - విషయా-న్తరేభ్యో నిగృహ్య మయి సమాహితం కురు, ఏతావాన్-యోగసంగ్రహః శాస్త్రైష్వభిధానాన్యతః ప్రతిపాద్యయోగసంగ్రహః ఏతావానేవ-మయ్యావేశితధియా మనోనిగ్రహ ఇతీయానేవేత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ భిక్షుకృత భిక్షుగీతాధారణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ధారయన్, శ్రద్ధయా-శృణ్వన్వా, సమాహితో, భవతి, తతశ్చ, బ్రహ్మని

ప్రబుద్ధో న బిభేతి భూతైః ॥ ౫౬ ॥ ఏతాం సమాస్థాయ పరాత్మనిష్ఠామధ్యాసితాం పూర్వతమైర్మహర్షిభిః। అహం తరిష్యామి దురన్తపారం తమో ముకున్దాంఘ్రినిషేవయైవ ॥ ౫౮ ॥ నిర్విద్య నష్టద్రవిణో గతక్లమః ప్రవ్రజ్య గాం పర్యటమాన ఇత్థమ్ । నిరాకృతోఽసద్భిరపి స్వధర్మాదకమ్పితో మూం మునిరాహ గాథామ్॥ ౫౯ ॥ సుఖదుఃఖప్రదో నాన్యః పురుషస్యాత్మవిభ్రమః । మిత్రోదాసీనరిపవస్సంసారస్తన్నిబన్ధనః॥ ౬౦ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా తాత నిగృహాణ మనో ధియా । మయ్యావేశితయా యుక్త ఏతావాన్యోగసంగ్రహః॥ ౬౧ ॥ య ఏతాం భిక్షుణా గీతాం బ్రహ్మనిష్ఠాం సమాహితః । ధారయఞ్ఛ్రావయఞ్ఛృణ్వన్ ద్వన్ద్వైర్నైవాభిభూయతే ॥ ౬౨ ॥ ***********

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీభగవానువాచ ॥ అథ తే సంప్రవక్ష్యామి సాంఖ్యం పూర్వైర్వినిశ్చితమ్। యద్విజ్ఞాయ పుమాన్సద్యో జహ్యాద్వైకల్పికం భ్రమమ్॥ ౧ ॥ ఆసీజ్జ్ఞానమథో హ్యర్థ ఏకమేవావికల్పితమ్ । యదా వివేకనిపుణా ఆదౌ కృతయుగేఽయుగే॥

ష్ఠః-తతో-ద్వంద్వైన సుఖదుఃఖాదినా, నాభిభూతో భవతి-ముక్తో భవతీతి భావః ॥ ౬౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః *******************

ఏవమధ్యాయద్వయేన తత్త్వానాం న్యూనాధికసఙ్ఖ్యావాదోపపత్తితన్నిరూపణానుప్రసక్తముపపాదితం- అథ " సాంఖ్యేన సర్వతత్త్వానాం ప్రతిలోమానులోమతః - భవాప్యయా ,, వితి ఉక్తమనః ప్రసాదహేతువిజ్ఞానవిషయభవాప్యయాని రూపయితుం ప్రతిజానీతే ॥ అథత ఇతి ॥ యద్వా ॥ ఆత్మవిభ్రమ ఏవ సుఖదుఃఖహేతురితి సమనన్తరమేవోక్తం, కస్తర్హి తన్నివృత్త్యుపాయ ఇత్యత స్తం వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ అథవా " ఏతావాన్యోగసంగ్రహ ,, ఇత్యుక్తం, తర్హి కియాన్ సాఙ్ఖ్యసంగ్రహ ఇత్యత స్తం వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ సాంఖ్యం ప్రకృతి ప్రాకృతపురుషేశ్వరాణాం యథావస్థితాకారవిభాగం-పూర్వైర్మునిభి-ర్నిశ్చితం- తే తుభ్యం, వక్ష్యామి-కింతత్కథనేనేత్యత ఆహ ॥ యదితి ॥ యత్సాంఖ్యం, విజ్ఞాయ, వైకల్పికం, భ్రమం - జహ్యాత్త్యజేత్ - ఏషోఽహమన్యోఽయమితి భేదబుద్ధికల్పకం దేహాత్మభ్రమం స్వతన్త్రాత్మభ్రమం చ జహ్యాదిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ తత్ర సృష్టిలయక్రమకథనేన సాంఖ్యం నిరూపయితుకామః సృష్టేః ప్రళయపూర్వకత్వాత్ప్రాక్ప్రళయావస్థాం సంగ్రహేణాహ ॥ ఆసీదితి ॥ జ్ఞానం పరమాత్మస్వరూపం, ఆదౌ కార్త్స్న్యేన, అవికల్పితం నామరూపవిభాగరహితం సత్-ఏకమేవాసీత్, వికల్పపరిహారేణ నిరతిశయమైకత్వవ్యపదేశ్యం - జ్ఞానం, అర్థః జ్ఞానరూపోఽర్థశ్చ, ఆసీదితి సంబన్ధః " సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవ ,, త్యస్యార్థోఽత్రోపక్షిప్తః - యద్వా, జ్ఞానం జీవస్వరూపం, అర్థః ప్రకృతిశ్చేత్యుభయం-అవికల్పితం నామరూపవిభాగరహితం సత్, ఏకమేవాసీత్ - వికల్పపరిహారేణ నిరతిశయసూక్ష్మావస్థాపత్త్యా " తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ ,, త్యుక్తరీత్యా పరమాత్మైకతాపన్నమభూదిత్యర్థః-జ్ఞానం విశినష్టి ॥ యదేతి ॥ యదా - ఆదౌ జగదాదౌ, అయుగ అద్వితీయే, అనుపమ ఇతి యావత్-కృతయుగే-తదా-యదా చ వివేకనిపుణాః-యత్కారణం, బ్రహ్మ, పాసత ఇతి శేషః॥

వివేకనిపుణాః చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవిభాగనిపుణాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యత్కేవలం గుణవైషమ్యరహితం- జాత్యాదివికల్పర
హితం - వాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావం - నిత్యం కాలాద్యపరిచ్ఛేద్యం - సత్యమితిపారేనిర్వికారం- బృహత్
బ్రహ్మ-చతుతే-త-న్మాయాఫలరూపేణ - ద్విధా-సమభవ-దితిసంబన్ధః , ద్విధాద్విప్రకారకం - మాయాఫలరూపవస్తుద్వయ
విశేషణకమేవ,ప్రళయదశాయామప్యభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కాఽసౌమాయా- కించతత్ఫల-మిత్యతఆహ॥తయోరితి ॥తయో
ర్మాయాఫలయో , రేకతరఃమాయాశబ్దవివక్షితోఽర్థః , ప్రకృతిః-సాచోభయాత్మికాకార్యకారణాత్మికా - సమష్టివ్యష్ట్యా
త్మికావా , జీవపరయోర్భోగ్యస్వరూపావా , అన్యతమః ఫలశబ్దవివక్షితో-భావఃఅర్థః - జ్ఞానంజీవస్వరూపం “ విజ్ఞానంయ
జ్ఞంతనుత ,, ఇతిప్రయోగాత్ -సచపురుషః - చకారాజ్జీవఃప్రత్యగితిచాభిధీయతేఇత్యర్థః, విచిత్రకార్యకరత్వయోగాత్ప్రకృ
తిర్మాయాశబ్దేనోచ్యతే - జీవస్త్వనుకూలజ్ఞానాత్మకానన్దస్వరూపత్వాదానన్దస్యైవపురుషార్థత్వాత్ఫలశబ్దేనోక్త ఇ
త్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఉభయాత్మికేత్యుక్తాముభయాత్మకతాముపపాదయతి॥ తమోరజస్సత్వమిత్యాదినా ॥ప్రకృతే
ర్యేగుణాస్తమఆదయః-సామ్యాపన్నా - స్తేమయాకాలరూపిణా-సంక్షోభ్యమాణాయాః , ప్రకృతే-రభవన్, అభివ్యక్తాబ
భూవురిత్యర్థః - విషమాబభూవురితివివక్షితోఽర్థః - సంక్షోభయితృత్వహేతుమాత్మానంవిశినష్టి॥ పురుషానుమతేనేతి“ మ
తిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చే ,, తికర్తరివర్తమానేక్తః - పురుషాణ్జీవా , ననుమతేనానుజిఘృక్షితేత్యర్థః - మదారాధనోపయుక్తక
రణకళేబరాదిప్రదానేనానుగృహీతుమితిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథ, తేభ్యోగుణేభ్య , స్సూత్రం-సమభవత్-కింతత్సూత్రమిత్య

తన్మాయాఫలరూపేణకేవలంనిర్వికల్పితమ్। వాఙ్మనో❁ఽగోచరం ❁ సత్యంద్విధాసమభవద్బృహత్॥ ౩ ॥త
యోరేకతరోహ్యర్థఃప్రకృతిస్సోభయాత్మికా।జ్ఞానంత్వన్యతమోభావఃపురుషస్సోభిధీయతే॥ ౪ ॥తమోరజస్స
త్వమితిప్రకృతేరభవన్గుణాః। మయాప్రక్షోభ్యమాణాయాఃపురుషానుమతేనచ॥ ౫ ॥ తేభ్యస్సమభవత్సూత్రం
మహాన్సూత్రేణసంవృతః। తతోవికుర్వతోజాతోయోఽహంకారోవిమోహనః॥ ౬ ॥వైకారికస్తైజసశ్చతామ
సశ్చేత్యహంత్రివృత్। తన్మాత్రేన్ద్రి❁యమనసాంకారణంచిదచిన్మయమ్॥ ౭ ॥అర్థస్తన్మాత్రికాజ్జజ్ఞేతామసా
దిన్ద్రియాణిచ। తైజసాద్దేవతాఆసన్నేకాదశచవైకృతాత్ ॥ ౮ ॥ మయాసంచోదితాభావాస్సర్వేసంహత్య
కారిణః। అణ్డముత్పాదయామాసుర్మమాయతనముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మిన్నహంసమభవమణ్డేసలిలసంభవే।
మమనాభ్యామభూత్పద్మంవిశ్వాఖ్యంతత్రచాత్మభూః॥ ౧౦ ॥సోఽసృజత్తపసాయుక్తోరజసామదనుగ్రహాత్।
లోకాన్సపాలాన్విశ్వాత్మాభూర్భువస్స్వరితిత్రిధా ॥ ౧౧ ॥ దేవానాంలోకఆసీత్స్వర్భూతానాంచభువఃప

తఆహ ॥ మహానితి ॥ తస్మిన్సూత్రశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ - సూత్రేణ-బహుమణీనాంసూత్రమివబహుకార్యాణాంధార
కత్వేన-సంవృతఃయుక్తః - తతో,మహత్తత్త్వా , ద్వికుర్వతోవిక్రియమాణాత్ ,యో, ఽహఙ్కారఇతిప్రసిద్ధః-సోఽభూత్.
తంవిశినష్టి ॥ విమోహనఃదేహాత్మభ్రమాదిహేతుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సచాహఙ్కారో, వైకారికాదిరూపేణ,త్రివృత్త్రిధావర్త
తఇతితథా-తన్మాత్రాణాంశబ్దాదీనాం - సాశ్రయాణా-మిన్ద్రియాణాం - మనసశ్చ , కారణభూతః-చిదచిన్మయః - అచిత్త
త్త్వానాంతిలతైలన్యాయేనచిద్గర్భత్వప్రదర్శనార్థమహంకారస్య చిదచిన్మయత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తన్మాత్రికాచ్ఛబ్దాది
తన్మాత్రకారణాత్తామసాహఙ్కారా , దర్థఃఆకాశాదిమహాభూతపఞ్చకరూపోఽర్థః , జజ్ఞేఇన్ద్రియాణిచేతి - చస్త్వర్థః-దే
వతాః-దేవతానామధిష్ఠేయత్వాద్దేవతాశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణ్యేకాదశ - తైజసాద్రాజసాహఙ్కారాత్ - వైకృతాత్సా
త్త్వికాహఙ్కారాత్,ఆసన్జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మయేతి ॥ సర్వేభావాఃమహదాదయః, మయా-సంచోదితాః,అన్తరాత్మ
యాప్రవిష్టేనమయాప్రేరితాః,సంహత్యమిళిత్వా , కారిణఃకార్యోత్పాదనక్షమాః- అనేనాత్మసంచోదనాత్ప్రాగసంహత్య
కారిత్వంసూచితం , తథాచోక్తం “ నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినే ,, తి -అణ్డంవిశినష్టి ॥ మమోత్తమా
యతనంస్థానమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సలిలసంభవే,తస్మిన్నణ్డేఅహం,సమభవం-చతుర్ముఖరూపేణసమభవం,తత్ప్రకారంవివృణోతి॥
మమేతి॥విశ్వాఖ్యంజగదాఖ్యం,పద్మ ,మభూత్,తత్రపద్మే,ఆత్మభూశ్చతుర్ముఖ , స్సమభూత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ సఃఆత్మభూః-
రజసా - యుక్తః-తపసాచ-అతో - మదనుగ్రహాత్ - సపాలా-న్లోకా-నసృజత్ - లోకానేవాహ ॥ భూర్భువస్స్వరితిత్రిధా॥
భూర్భువస్స్వరితిపదత్రయమవ్యయమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర- స్వఃస్వర్లోకో- దేవానా - మోకఃస్థాన - మభూత్ - భువఇ
అన్తరిక్షం-భూతానాం-పదం-స్థాన-మాసీత్-మర్త్యాదీనాం - భూర్లోకః-పద - మాసీత్-సిద్ధానాంభృగ్వాదీనాంబ్రహ్మర్షీ

ణాం-త్రితయాల్లోకత్రయాత్-పరం-మహర్జనాదికం-పదమాసీత్ ॥ ౧౨ ॥ అసురాణాంనాగానాంచఓకఃస్థానం-భూమేరధస్తాత్-అతలాదికమసృజత్-అతలాదీనాంభూవివరరూపత్వేనభూమ్యాఽమేవాన్తర్భావాత్ - మహరాదీనాంసుఖప్రధానత్వేనస్వశ్శబ్దేనసంగ్రహాత్త్రిలోకత్వవ్యవహారః- అవాన్తరలోకవివక్షయాతులోకానాంచతుర్దశత్వవ్యవహారః-ఏవంచ సర్వేఽపిలోకాఃకర్మణాంప్రాప్యాఃత్రిలోక్యాన్తర్గతాఏవేత్యాహ॥త్రిలోక్యామితి ॥ త్రిగుణాత్మనాం-త్రయో-గుణాఃసత్త్వాదయో-యేషాం-తేషాం-ఆత్మనాం క్షేత్రజ్ఞానాం - కర్మణాంసాత్త్వికరాజసతామసకర్మణాం-గతయఃఫలభూతలోకప్రాప్తయఃత్రిలోక్యామేవబ్రహ్మాణ్డాన్తరఏవేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తదుపపాదయతి-యోగస్యేతి ॥ యోగస్యప్రాణాయామాదిరూపస్యన్యాసస్యసంన్యాసాశ్రమస్యచ-గతయః అమలాఃనిర్మలాః- సాత్త్విక్యఃతాఏవాహ॥మహర్జనస్తపస్సత్యమితి ॥ యదికర్మణామేతాగతయస్తర్హిత్వద్భక్తైఃకాగతిరిత్యత్రఆహ ॥ భక్తియోగస్యమద్గతిరితి॥ మదిత్యేతత్పూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే, మద్భక్తియోగస్య- మద్గతిఃపరమపదప్రాప్తిః- ఫలమిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థంమహదాదిసమష్టివ్యష్టిరూపేణోభయాత్మనాప్రకృతిరుపపాదితా “ ద్విధాసమభవద్బృహ ” దితిప్రకృతిపురుషశరీరకస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వముక్తం-నను-ప్రకృతేరేవకృత్స్నసమష్టివ్యష్టితత్త్వాత్మనాపరిణామేసతికథంవిశిష్టస్యోపాదానత్వసిద్ధిః-నయుజ్యతేచవిశిష్టోపాదానత్వం-అన్యథావిశేష్యాంశేఽపివికారాశ్రయాపత్తేరిత్యాశఙ్కాయాంవిశిష్టోపాదానత్వం సాధయితుంతావద్విశేష్యాంశస్యోపాదానత్వంనామసద్వారకావస్థాశ్రయత్వంప్రత్యవస్థంప్రకృతిపురుషనియామకభేదరూపమేవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ మయేతి ॥ మయాధాత్రా-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్త్రా-కాలాత్మనాకాలశరీరకేణ-బహిఃకాలరూపేణచరతాచ - గుణపరిణామాత్మకేప్రకృతిప్రవాహే-ఉన్మజ్జతిఉత్పద్యతే - నిమజ్జతివినశ్యతీతిధాత్రేత్యనేనాత్మనోధార్యగతావస్థానిర్వాహకత్వప్రతీతేర్నియామకభేదప్రతీతేశ్చ సద్వారకాద్వారకోభయవిధావస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః-నియన్తృత్వప్రతీతేశ్చనిమిత్తకారణత్వసిద్ధిః-తత్ర

దమ్। మర్త్యాదీనాంచభూర్లోకస్సిద్ధానాంత్రితయాత్పరమ్॥ ౧౨ ॥ అధోఽసురాణాంనాగానాంభూమేరోకోఽసృజత్ప్రభుః । త్రిలోక్యాంగతయస్సర్వాఃకర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౩ ॥ యోగస్యతపసశ్చైవన్యాసస్యగతయోఽమలాః । మహర్జనస్తపస్సత్యంభక్తియోగస్యమద్గతిః॥ ౧౪ ॥ మయాకాలాత్మనాధాత్రాకర్మయుక్తమిదంజగత్ । గుణప్రవాహఏతస్మిన్నున్మజ్జతినిమజ్జతి॥ ౧౫ ॥ అణుర్బృహత్కృశస్థూలోయోయోభావఃప్రసిధ్యతి । సర్వోఽప్యుభయసంయుక్తఃప్రకృత్యాపురుషేణచ॥ ౧౬ ॥ యస్తుయస్యాదిరన్తశ్చసవైమధ్యంచతస్యసన్ । వికారోవ్యవహారార్థోయథాతైజసపార్థివాః॥ ౧౭ ॥ యదుపాదాయపూర్వస్తుభావోవికురుతేపరమ్।

సద్వారకావస్థాశ్రయత్వేనస్వరూపతఃస్వభావతశ్చనవికారః - సర్వావస్థచేతనాచేతననియామకభేదస్యాద్వారకత్వేఽపినతస్యస్వరూపస్వభావవికారాత్మకత్వం , యద్యపితన్నియమనంతద్గతావస్థానుకూలసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థారూపమేవేతిస్వభావతోవికారరూపమేవ-తథాపి- సంకోచవికాసాత్మకజీవధర్మభూతజ్ఞానవికారవన్నహేయవికారాత్మకః - కింతు-నిరతిశయోత్కర్షావహకల్యాణగుణాత్మకత్వమేవేతితాత్పర్యం - కర్మయుక్తమిత్యనేననియామకస్యకర్మానురూపత్వప్రతీతేరాత్మనోవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాద్యభావఃఫలితః ॥ ౧౫ ॥ ఇదంజగదిత్యనేనకిమచేతనంవివక్షితంకింవాచేతనమిత్యతోఽభయమపీత్యభిప్రేత్యతత్రహేతుత్వేనచేతనాచేతనయోర్మిథోఽనపాయిత్వమాహ ॥ అణురితి ॥ యోయో - భావఃఅర్థః-ప్రసిద్ధ్యతిప్రమితోభవతి--ససర్వోఽపిభావః-ప్రకృత్యాపురుషేణచేత్యుభయేన-సంయుక్తః ॥ ౧౬ ॥ ఇదంజగదున్మజ్జతినిమజ్జతీత్యనేనప్రకృతిపురుషయోస్సాక్షాదున్మజ్జనాద్యవస్థాశ్రయత్వముక్తం-తయోరపికథంనిత్యయోస్తత్త్వం - స్థాయిత్వవిరోధాదిత్యాశఙ్క్యావస్థానామాగమాపాయిత్వేఽప్యవస్థావతఃస్థాయిత్వమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్యకార్యస్య-యః-ఆదిః-అన్తశ్చ-యఆదావన్తేచాస్తీత్యర్థః-సః-తస్య-మధ్యంమధ్యేఽపిసన్నేవేత్యర్థః-యద్వా ॥ యస్యావస్థాపరపర్యాయకార్యరూపస్యవస్తునః;యఆదిఃతదవస్థాభజనార్హతయాపూర్వమవస్థితః - సఏవ - తస్యాన్తః-తదవస్థావినిర్ముక్తోఽవశిష్యతేమధ్యంచ-తత్తదవస్థాసుతత్తదవస్థాభాక్త్వేనావతిష్ఠతే - తత్రదృష్టాన్తః - యథా,తైజసపార్థివాః,తైజసాఃకటకమకుటాదయః - పార్థివాఃఘటశరావాదయః - కటకాద్యవస్థాపూర్వోత్తరమధ్యకాలేష్వనువృత్తంమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యంయథాస్థాయి - తద్వదిత్యర్థః - ద్రవ్యస్థాయిత్వకథనేనకార్యకారణయోరభేదఃఫలితః - సత్కార్యవాదశ్చ -తర్హిఘటాదివికారఃకిమర్థమిత్యతఆహ ॥ వికారోవ్యవహారార్థ ఇతి ॥ వికారఇతినామధేయస్యాప్యుపలక్షణం-వికారఃఅవస్థానామధేయప్రాప్తిస్తు,ఘటేనజలమాహరేతివ్యవహారః - జలాహరణాదిప్రయోజనార్థశ్చేత్యర్థః - అత్ర “వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్య” మితిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ॥ ౧౭ ॥ ఉపపాదితంస్థాయిత్వమేవభఙ్గ్యన్తరేణోపపాదయతి ॥ యదుపా-

దాయేతి ॥ భావః స్వావస్థావస్థితః పదార్థః - యదుపాదాయ యదుపాదానం కృత్వా - వికురుతే స్వావస్థాం భజతే - సః - పూర్వః - తుశబ్దోఽవధారణార్థకః - స్వావస్థాయాః పూర్వముపాదానతయాఽవస్థితస్తదాత్మక ఏవేత్యర్థః - పరం స్వావస్థాయాః పరస్తాదపి తాదాత్మక ఏవ, అతో - యస్మిన్ ద్రవ్యే యస్య వికారస్యాదిరన్తశ్చ, దృశ్యతే - తద్ద్రవ్యం సత్యం స్థాయిత్వేనాభిధీయతే, న త్వవస్థావదాగమాపాయీతి భావః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థమచిద్ద్రవ్యస్య స్వరూపతః స్థాయిత్వం అవస్థానాం తద్విపరీతత్వం చోక్తం - అథ ప్రకృతివిలక్షణస్వరూపస్య పురుషస్య సద్వారకాద్వారకోభయావస్థాశ్రయత్వం స్థాయిత్వం చ వదన్ బ్రహ్మణోఽపి సద్వారకావస్థాశ్రయస్థిరీకరణాయ చిదచిచ్ఛరీరకత్వనిబన్ధనేన తత్సామానాధికరణ్యేన నిర్దిశతి ॥ ప్రకృతిరితి ॥ అస్య దేవమనుష్యాదివివిధదేహజాలస్య - ప్రకృతిరుపాదానం - పరః ప్రకృతేః పరః, పురుషః జీవః - ఆధారః - పురుష ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - యద్వా - ఏకస్మిన్నపి వేకధితం తుల్యన్యాయాజ్జీవాన్తరేఽప్యూహితం భవత్యేవేత్యేకవచనం - ఏవమన్యత్రాపి - ఆధారః దేవాదిశరీరాన్తః ప్రవేశేన ధారకః, అనేన సద్వారకావస్థాశ్రయిత్వముక్తం - ప్రకృతిగతావస్థానాం తద్వారా తద్ధారకపర్యన్తత్వాత్ - ఏవం చ న జీవస్వరూపస్వభావయోః స్థాయిత్వవిరోధః - సతః ఏవం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ నిత్యస్యాత్మనః - అభివ్యఞ్జకః కాలః - ధర్మభూతజ్ఞానాభివ్యక్తినిమిత్తభూతః - సృష్టిదశాయాం హి జ్ఞానవికాసో జీవానాం అనేన సంకోచవికాసరూపవికారవద్ధర్మభూతజ్ఞానమితి ఫలితం - తత ఏవాద్వారకావస్థాశ్రయత్వం చ - తత్త్రితయం - బ్రహ్మ ప్రకృతిపురుషకాలరూపపదార్థత్రయం బ్రహ్మశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం ॥ యద్వా ॥ తే ప్రకృతిపురుషకాలాస్త్రయోఽపి - అవయవా - యస్య - తత్త్రితయం - సంఖ్యాయా అవయవే తయప్ - తస్య - ద్విత్రిభ్యాం తయస్యాయజ్వా, ఇత్యయజాదేశః - అనేన బ్రహ్మణః స్వావయవభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతావస్థాశ్రయత్వం ఫలితం - బ్రహ్మశబ్దస్య దేవతాన్తరగతత్వ

ఆదిరన్తో యస్య యస్మిం స్తత్సత్యమభిధీయతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రకృతిర్హ్యస్యోపాదానమాధారః పురుషః పరః । సతోఽ
భివ్యఞ్జకః కాలో బ్రహ్మ తత్త్రితయం త్వహమ్ ॥ ౧౯ ॥ సర్గః ప్రవర్తతే తావత్పౌర్వాపర్యేణ నిత్యశః । మహాన్గు
ణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తో యావదీక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ విరాణ్మయాఽఽసాద్యమానో లోకకల్పవికల్పకః । పఞ్చత్వాయవి
శేషాయ కల్పతే భువనైస్సహ ॥ ౨౧ ॥ అన్నే ప్రలీయతే మర్త్యమన్నం ధానాసు లీయతే । ధానా భూమౌ ప్రలీ
యన్తే భూమిర్గన్ధే ప్రలీయతే ॥ ౨౨ ॥ అప్సు ప్రలీయతే గన్ధ ఆపశ్చ స్వగుణే రసే । లీయతే జ్యోతిషి రసో జ్యోతీరూ
పే ప్రలీయతే ॥ ౨౩ ॥ రూపం వాయౌ స చ స్పర్శే లీయతే సోఽపి చామ్బరే । అమ్బరం శబ్దతన్మాత్ర ఇన్ద్రియాణి స్వ

వ్యుదాసాయాహ ॥ బ్రహ్మ త్వహమితి ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థం చిదచితోః స్వరూపతః స్థాయిత్వముక్తం - అథ కార్యస్య జగతోఽపి ప్రవాహనిత్యత్వమాహ ॥ సర్గ ఇతి ॥ యావదీక్షణం - యత్సంకల్పో - యావ - త్తావ - త్పౌర్వాపర్యేణ - మహానిత్యుపలక్షణం - మహదాదిః - సర్గః ప్రపఞ్చః - గుణవిసర్గార్థస్థిత్యన్తః - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విసర్గః సృష్టిర్యస్య సః - అర్థశ్చిదచిద్రూపః - తస్య స్థితిరన్తః సంహారశ్చ, యస్య తథాభూతః - నిత్యశః ప్రవర్తతే ॥ ౨౦ ॥ ఏవం సృష్టిం నిరూప్యాథ ప్రళయం నిరూపయతి ॥ విరాడిత్యాదినా ॥ మయా కాలశరీరకేణ - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం ఆసాద్యమానః లయం నీయమాన ఇత్యర్థః - కథంభూతః - లోకకల్పవికల్పకః - లోకానాం జనానాం - కల్పః సర్గప్రళయాదిక్లృప్తిః స యస్మిన్ కల్ప్యత ఇతి తథా - యద్వా - లోకానాం పృథివ్యాదిలోకానాం కల్పస్య కల్పనాయాః - వికల్పో భేదో - యస్మిన్ - సః - భువనైః స్వాన్తర్వర్తిభిస్సహ - పఞ్చత్వాయ విశేషాయ పఞ్చత్వరూపావస్థావిశేషాయ కల్పతే - పఞ్చత్వం నాశ - స్తమాపన్నో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్న ఇత్యాదినా మర్త్యశబ్దశ్శరీరపరః - శరీరం, అన్నే - ప్రలీయతే - అన్నాభావే శరీరం విలీయత ఇత్యర్థః "స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయ", ఇత్యన్నరసపరిణామత్వశ్రవణాత్ తదభావే తల్లయదర్శనాత్ - ఘటస్య మృత్త్వాపత్తిరివ శరీరస్యాన్నత్వాపత్తేరదర్శనాచ్చ అన్నం - ధానాసు లీయతే - ధానా ధాన్యాని - తేషు లీనేషు సత్స్వన్నమపి లీనం భవతీత్యర్థః - ధానా ఉప్తా న ప్రరోహన్తీతి భావః గన్ధే స్వగుణే గన్ధతన్మాత్రే, ఇత్యర్థః - శబ్దతన్మాత్ర ఇత్యగ్రే దర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ అప్స్వితి ॥ స్పష్టోఽర్థః ॥ ౨౩ ॥ రూపమితి ॥ రూపం వాయౌ - లీయతే ॥ స చ వాయుః - స్పర్శే - సోఽపి స్పర్శోఽపి - ఇన్ద్రియాణీత్యాదిననుయోనయ ఇతి న కాశ్చిత్సన్తి న చ తాసాం కారణం మనః - సమనస్కానామిన్ద్రియాణాం వైకారికాహంకారకార్యత్వాత్ - అతో - మనసి లయశ్చాసుపపన్నః సత్యం ఏవమస్య గ్రన్థస్య యోజనా ॥ తత్తదిన్ద్రియకారణభూతా వైకారికాహంకారద్రవ్యైకదేశా యోనిశబ్దేనోచ్యన్తే మనసి స్వకారణే లీయమానే సతి తేన సహ సత్త్వేన్ద్రియారమ్భకాంశా వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే లీయన్త ఇతి ॥ ఈశ్వరశబ్దః కారణమాత్రపరః - వైకారికశరీరకే ఈశ్వరే లీయత ఇతి వా - ఏవం - శబ్దోఽపి శబ్దతన్మాత్రమపి - భూతాదిం స్వకారణం

తామసాహంకారం అప్యేతి తం ప్రతిలయమేతీత్యర్థః భూతాదిర్మహతీత్యత్ర భూతాదిశబ్దః తైజసవైకారికయోరప్యుపలక్షణార్థః-త్రివిధోఽప్యహంకారో మహత్తత్త్వే లీయత ఇత్యర్థః-తం విశినష్టి ॥ ప్రభుః దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహజనకత్వాత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సలీయత ఇతి ॥ స్వేషు స్వకారణభూతేషు - గుణేషు సత్త్వాదిషు త్రిషు-తం విశినష్టి ॥ గుణవత్తమ ఇతి ॥ అధ్యవసాయహేతుత్వాత్-మహాన్ స్వబుద్ధిలక్షణ ఇత్యుక్తేః - నను మహత్తత్త్వం ద్రవ్యం గుణేషు కథం తస్య లయః ॥ ఉచ్యతే ॥ గుణేష్వపరతేషు మహాన్ లీయతే - గుణాశ్చ పరతవైషమ్యాః అవ్యక్తే వర్తన్త ఇత్యర్థః తదవ్యక్తం-కాలే-లీయతే-కాలేన సహ సంసృష్టం భవతీత్యర్థః-లీయత ఇత్యనేన సంసర్గవిశేషమాత్రమేవోచ్యతే - న తు లయః- కాలస్యావ్యక్తప్రకృతిత్వాభావాత్-అవ్యయ ఇత్యనేన స్వరూపతః కాలస్య నిత్యత్వముచ్యతే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మాయామయే ప్రకృతిప్రచురే - తత్సంసృష్ట ఇత్యర్థః-తస్మిన్ జీవే-కాలో లీయతే - జీవేన సహ సంసృష్టో భవతీత్యర్థః-జీవః - ఆత్మని అన్తరాత్మని అజే కర్మాద్యుత్పత్తిరహితే-మయి-లీయత ఇత్యర్థః- అజ ఇత్యనేనాత్మన ఉత్పత్తి ప్రతిసంబన్ధిలయోఽపి నాస్తీతి సూచ్యతే- తదుపపాదయతి ॥ ఆత్మేతి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతోఽహం-ఆత్మన్యేవ తిష్ఠతీతి తథా-న కస్మిన్నప్యేమీతి భావః - తతోఽవికల్పాపాయలక్షణః-వికల్పో దేవాదిశరీరభేదః, అపాయస్తదపగమస్తాభ్యాం న లక్ష్యత ఇతి తథా - అస్పృష్టోత్పత్తివినాశావస్థ ఇత్యర్థః కేవలః మహదాదికార్యసమష్టిరహితః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్థం సాంఖ్యం నిరూప్య తస్య “జహ్యాద్వైకల్పికం భ్రమమ్,, ఇత్యుక్తవైకల్పికభ్రమహానికరత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవివేకమిత్థమన్వీక్షమాణస్య- పుంసః- వైకల్పికః స్థూలోఽహమిత్యాదివికల్పవిషయః, భ్రమః-స చ-మానసః మనఃకరణకః, హృది-కథం తిష్ఠేత న తిష్ఠేదేవేత్యర్థః-అర్కోదయే సతి తమ ఇవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అ

యోనిషు ॥ ౨౪ ॥ యోనిర్వైకారికే సౌమ్య లీయతే మనసీశ్వరే । శబ్దో భూతాదిమప్యేతి భూతాదిర్మహతి ప్రభుః ॥ ౨౫ ॥ సలీయతే మహాన్ స్వేషు గుణేషు గుణవత్తమః । తేఽవ్యక్తే సంప్రలీయన్తే తత్కాలే లీయతేఽవ్యయే ॥ కాలో మాయామయే జీవే జీవ ఆత్మని మయ్యజే । ఆత్మా కేవల ఆత్మస్థోఽవికల్పాపాయలక్షణః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమన్వీక్షమాణస్య కథం వైకల్పికో భ్రమః । మానసో హృది తిష్ఠేత వ్యోమ్నీవార్కోదయే తమః ॥ ౨౮ ॥ ఏష సాంఖ్యవిధిః ప్రోక్తః సంశయగ్రన్థిభేదకః । ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం పరావరదృశా మయా ॥ ౨౯ ॥ *************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీభగవానువాచ ॥ గుణానామసంమిశ్రాణాం పుమాన్యేన యథా భవేత్ । తన్మే పురుషవర్యేదముపధారయ శంసతః ॥ ౧ ॥ శమో దమస్తితిక్షేక్షా తపస్సత్యం దయా స్మృతిః । తుష్టిస్త్యాగోఽస్పృహా శ్రద్ధా హ్రీర్దయాదిః స్వనిర్వృతిః ॥ ౨ ॥ కామ ఈహా మదస్తృష్ణా స్తమ్భ ఆశీర్భిదా సుఖమ్ । మదోత్సాహో యశఃప్రీతిర్హాస్యం వీర్యం బలో

నేన సాంఖ్యవర్ణనేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతో భవాప్యయావపి జ్ఞానీయాదిత్యర్థాపి తాజిజ్ఞాస్వాఽపి శాన్తా భవేత్యుపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి ॥ సాంఖ్యస్య ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవిభాగస్య-విధిః జ్ఞాపనం అజ్ఞాతజ్ఞాపకో హి విధిః, అతస్తేన తద్వివక్షితం-సంశయః దేహాత్మజీవేశ్వరభేదాభేదసంశయః స ఏవ గ్రన్థిః, తద్వద్దుర్మోచత్వాత్ - తం భినత్తీతి తథాభూతః ఏష సాంఖ్యవిధిః-పరావరదృశా సమష్టివ్యష్టితత్త్వయాథాత్మ్యద్రష్ట్రా-మయా- ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం సర్గసంహారక్రమాభ్యాం ప్రోక్తః కృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః **

“త్రిలోక్యాం గతయస్సర్వాః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్, భక్తియోగస్య మద్గతి,, రితి సత్త్వాదిగుణానుగుణకర్మప్రయుక్తో గతిభేద ఇత్యుక్తం-తత్ర యేన గుణేన యదభినివేశస్స్యాదితి జిజ్ఞాసామాలక్ష్యాహ ॥ గుణానామితి ॥ గుణానాం సత్త్వాదీనాం ప్రత్యేకం మిథో-మిశ్రాణాం చ మధ్యే-యేన గుణేన- పుమాన్- యథా భవేత్ యాదృశో భవేత్ - యదభినివేశో భవేదిత్యర్థః-తదేతత్ హే పురుషవర్య శంసతః కథయతో-మే మత్తః-ఉపధారయ శృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఇత్థం శ్రోతుం ప్రచోద్య జిజ్ఞాసితముపపాదయితుం తావత్ప్రత్యేకమసాధారణకార్యాణ్యాహ ॥ శమ ఇత్యాదినా ॥ శమాదయః-సత్త్వస్య-వృత్తయః కార్యభూతాః, కామాదయో రజసః క్రోధాదయస్తమసః-తత్ర-శమోఽన్తఃకరణావధానం-దమో బాహ్యేన్ద్రియావధానం- తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా, ఈక్షా తత్త్వవిమర్శః-స్మృతిరనుభూతావిస్మరణం అస్పృహా తిచ్ఛేదః-వైరాగ్యం - శ్రద్ధా ఆస్తిక్యం-హ్రీః అనుచితే కర్మణి లజ్జా-దయా దానం “దయ దానగతిరక్షణేష్వి,, త్యనుశాసనాత్ అన్యథా పౌనరుక్త్యాత్, ఆదిశబ్దేనార్జవవినయాదిః-స్వనిర్వృతిః ఆత్మానుభవజం సుఖమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కామో విషయానభుక్త్వావస్థాతుమశక్తిః - ఈహా చేష్టా ॥ మదో దర్పః-తృష్ణా అసంతోషః- స్తమ్భో గర్వః, ఆశీః ధనాదిలిప్సా - భిదా వైషమ్యం సుఖం విషయభోగః-మదోత్సాహః సాహసిక

ర్థాభినివేశః, యశసి ప్రీతిః స్తుతిప్రియతా-హాస్యం అవహాసః, వీర్యం ప్రభావావిష్కారః-బలోద్యమః - బలేనోద్యోగః, రాజసః-న్యాయేనోద్యమస్తు సాత్త్విక ఏవ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ క్రోధః అసహిష్ణుతా-లోభః వ్యయపరాఙ్ముఖతా, అనృతం అశాస్త్రీయం ప్రమాణమితిభాషణం-హింసా నామ ద్రోహః- యాచ్ఞా ప్రార్థనా, దమ్భో వఞ్చనం, క్లమః శ్రమః-కలిః కలహః -శోకమోహౌ వసుశోచనం భ్రమశ్చ, విషాదార్తిః దుఃఖం దైన్యంచ, ఆశా ఇదం మమ భవిష్యతీత్యపేక్షా భీర్భయం, అనుద్యమో జాడ్యమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ పుంసః, సత్త్వాదిగుణత్రయాభివృద్ధ్యా, క్రమేణైతే, తే భవన్తి ఏభిశ్చాయం-సాత్త్వికో రాజసస్తామసశ్చేత్యనుమీయతే, ఏతాః అనుపూర్వశః క్రమేణ శ్లోకత్రయోక్తాః-వర్ణితప్రాయాః-అన్యా అప్యూహ్యా ఇతిభావః ॥ అథ మిశ్రాణాం గుణానాం వృత్తీర్వివక్షుః శ్రవణాయ ప్రచోదయతి ॥ సన్నిపాతమథో శృణ్విత్తి ॥ సన్నిపాతం గుణానామిథస్సమ్మేళన ప్రయుక్తం కార్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ హే ఉద్ధవ, అహంమమేతి, యా, మతిః, స సన్నిపాతః-అహంకారమమకారౌ మిశ్రితగుణకార్యభూతావిత్యర్థః-అహంమమతిమూలకస్సర్వోఽపి మనోమాత్రేన్ద్రియకారణకో వ్యవహారశ్చ గుణసన్నిపాతప్రభవః, మనోమాత్రేతి మాత్రాశబ్దేన శబ్దాదితన్మాత్రకార్యాకాశాదిభూతకార్యదేహో వివక్షితః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కించ అర్థ ఇతి ॥ అర్థాదిషు త్రిషు, సోఽప్రమాన్, యదా యది, పరినిష్ఠితః-తదా, యం, త్రైవర్గికజనానుకూలః వ్యాపారః, గుణానాం, సన్నికర్షః సన్నిపాతప్రయుక్తః స చ-శ్రద్ధారతిధనావహః-శ్రద్ధా చికీర్షితవిషయత్వరా-రతిః ప్రీతిః - ధనంచ - తాన్యావహతీతి తథా-తత్ర-ధర్మపరినిష్ఠాత్మకో వ్యాపారోఽర్థకామయోః శ్రద్ధారత్యావహః పునర్ధర్మపరినిష్ఠాద్వారా ధనావహశ్చ-యద్వా, ప్రమాన్ సంనికర్షః సమీత్యేకీకారే నికర్షో నిపాతో యస్మిం స్తథాభూతోఽయం, పరినిష్ఠితః-ప్రమాన్- శ్రద్ధాద్యావహశీల ఇత్యర్థః ధర్మాదినిష్ఠా శ్రద్ధాద్యావహత్వస్వభావాభ్యాం గుణసంనిపాతప్రచురత్వమున్నేయమితిభావః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కించ॥ యర్హి యదా- యస్య పుంసః, ప్ర

ద్యమః ॥ ౩ ॥ క్రోధో లోభోఽనృతం హింసా యాచ్ఞా దమ్భః క్లమః కలిః । శోకమోహౌ విషాదార్తీ నిద్రాశా భీరను
ద్యమః ॥ ౪ ॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైతాస్తమసశ్చానుపూర్వశః । వృత్తయో వర్ణితప్రాయాస్సన్నిపాతమథో శృ
ణు ॥ ౫ ॥ సన్నిపాతస్త్వహమితి మమేత్యుద్ధవ యా మతిః । వ్యవహారస్సన్నిపాతో మనోమాత్రేన్ద్రియాసుభిః ॥ ౬ ॥
అర్థే ధర్మే చ కామే చ యదాఽసౌ పరినిష్ఠితః । గుణానాం సంనికర్షోఽయం శ్రద్ధారతిధనావహః ॥ ౭ ॥ ప్రవృత్తిల
క్షణే నిష్ఠా పుంసో యర్హి గృహాశ్రమే । స్వధర్మే చానుతిష్ఠేత గుణానాం సమితిర్హి సా ॥ ౮ ॥ పురుషం సత్త్వసంయుక్త
మనుమీయాచ్ఛమాదిభిః । కామాదిభీ రజోయుక్తం క్రోధాద్యైస్తమసా యుతమ్ ॥ ౯ ॥ యదా భజతి మాం భ
క్త్యా నిరపేక్షస్స్వకర్మభిః । తం సత్త్వప్రకృతిం విద్యాత్పురుషం స్త్రియమేవ చ ॥ ౧౦ ॥ యదా హ్యాశిష ఆశాస్య మాం
భజేత స్వకర్మభిః । తం రజఃప్రకృతిం విద్ధి హింసామాశాస్య తామసమ్ ॥ ౧౧ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా జీవస్య

వృత్తిలక్షణే త్రైవర్గికార్జనానుకూలవ్యాపారే, పరినిష్ఠా-స్యాత్తదా అయం ప్రమాన్ - గృహాశ్రమధర్మైః-స్వవర్ణధర్మైశ్చ-అనుతిష్ఠేత పరినిష్ఠితో భవేత్ ॥ సా ప్రవృత్తిలక్షణే నిష్ఠా గుణానాం సమితిః సన్నిపత్తిర్హి-ప్రవృత్తిధర్మనిష్ఠా సమితి ప్రయుక్తా-అతస్త్రయాణాం గుణసమితిమానిత్యున్నేయమితి భావః - గృహాశ్రమస్య ధర్మనిష్ఠారూపకార్యాన్తరం వక్తుం పునరుపాదానమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవం గుణసన్నిపత్తిసూచకాని తత్కార్యాణి అహంమమాభిమానవ్యవహారార్థాదినిష్ఠాఽతత్ప్రయుక్తశ్రద్ధాద్యావహస్వభావత్వగృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠారూపాణ్యుక్తాని, ప్రత్యేకసత్త్వాదిగుణకార్యప్రదర్శనేన తైస్సత్త్వాదిప్రచురత్వమున్నేయమితి సూచితం తత్స్పష్టమేవాహ ॥ పురుషమితి ॥ శమాదిభిస్సత్త్వసంయుక్తమనుమీయాదితి సంబన్ధః- ఏవముత్తరత్రాపి ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ గృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠయోర్గుణసమితిమత్త్వానురూపత్వముక్తం తయోరేవాకారాన్తరేణ సత్త్వస్వభావత్వానురూపత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ నిరపేక్షః ఫలాభిసన్ధిరహితః, స్వకర్మభిః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భక్త్యా, తైరనుగృహీతయా భక్త్యా-యో-మాం- భజతే, భక్త్యా భజత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - మయి భక్తిం కరోతీత్యర్థః-పురుషం తథా, మాం భజన్తీం స్త్రియం వా, సత్త్వప్రకృతిం సత్త్వప్రచురస్వభావం విద్యాజ్జానీయాత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ స్వకర్మణామేవ పునరాకారాన్తరాభ్యాం రజస్తమః ప్రకృతిత్వానుమాపకత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ ఆశిషః ఐహలౌకికాన్ - ఆశాస్య అభిసన్ధాయ-స్వకర్మభిర్మాం, భజేత-తం, రజఃప్రకృతిం, విద్యాత్-హింసాం శత్రువధాదిరూపాం, ఆశాస్య-యో, మాం, భజేత, తం తామసం, విద్యాత్, యద్వాఽత్ర స్వకర్మభిరిత్యస్య స్వశక్త్యా కర్మభిరిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ నను సత్త్వం త్వాం భజత ఇతి-కిం భజనానుగుణం ఫలం దాస్యసి-న వా యది న ప్రచ్ఛసి- తర్హి తవ ఫలప్రదత్వభఙ్గః-అథ ప్రయచ్ఛసి-తర్హి తత్ఫలభోక్తుర్జీవస్యైవ సత్త్వాదిగుణసంబన్ధావిశేషాత్ కథం తర్హి జీవాత్ఫలదస్య విశేష, ఇత్యాశఙ్కామాలక్ష్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ జీవస్యైవ-బన్ధకాః-సత్త్వాదయ-ఇత్యధ్యాహారేణాన్వయః, న మే న మమ బన్ధకా ఇత్యర్థః-ఇవశబ్దపారేయథా జీవస్య బన్ధకాస్తథా న మమేత్యర్థః- ఏతదేవ సహేతుకముప

పాదయతి ॥ చిత్తజా ఇతి॥ జీవస్యేత్యనుషజ్యతే, సత్త్వాదయో, జీవస్యైవ చిత్తజాః చిత్తేస్వస్వకార్యరూపేణ జాయన్త ఇతి తథా, అతో, యో, జీవః, స ఏవ, భూతానాం, సజ్జమానః భూతపరిణామాత్మకదేహతదనుబన్ధివిషయాణాం మధ్యే, అన్వ తమే-సజ్జమానః, నిబధ్యతే - యైస్త్వితిపాఠే - యైః-చిత్తజైః, రుధ్యతే-తస్యైవ-తేసత్త్వాదయః - స్వకార్యకరా ఇత్యర్థాద్వ్యాఖ్యాతేన సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం మిశ్రామిశ్రగుణకార్యాణి ప్రదర్శ్యేదానీమేకైకగుణోద్రేకకార్యాణి దర్శయతి సప్తభిః॥ యదేతరావితి ॥ శివమిత్యస్య చిత్తమితి శేషః - యదా చిత్తమిత్యగ్రేదర్శనాత్-సత్త్వ - మితరౌ రజస్తమోగుణౌ - యదా-జయేత్ అధః కుర్యాత్ - తదా-చిత్తం - భాస్వరం సూక్ష్మార్థగ్రాహకం విశదం నిర్మలం. తత్ప్రతిబన్ధకమలరహితం, శివం శాన్తం, రాగాద్యకలుషితం చ. భవేదిత్యర్థః-భాస్వరత్వాదీనాం ఫలమాహ ॥ తదేతి ॥ అధరీకృతేతరగుణసత్త్వయుక్తః పుమాన్ - సుఖేన- జ్ఞానాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన ప్రాగుక్తశమాదిసంగ్రహః - తైశ్చ యుజ్యత ఇత్యర్థః - అనేన శమాదయః ప్రాగుక్తాస్సత్త్వస్యోద్రిక్తస్య గుణా ఇతి విశేషపర్యవసానం బోధ్యమిత్యభిప్రేతం - ధర్మస్సాత్త్వికదైవతారాధనాత్మకః - జ్ఞానం తదుపాసనాత్మకమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యదాజయేదితి॥ రజః కర్తృ, సత్త్వం తమశ్చ గుణం-జయేత్-తదా, చిత్తం-సఙ్గం, సజ్జత ఇతి సఙ్గం విషయాసక్తం-భిదాచలం-భిదా శబ్దాదివిషయభేదేన, చలం-తల్లబ్ధ్యనుగుణప్రవృత్తిస్వభావం చ-భవేదిత్యర్థః - తత్ఫలమాహ॥ తదాదుఃఖేనేతి ॥ కర్మణా రాజసదైవతారాధనాత్మకేన-తతః-శ్రియా ధనాదిసమ్పదా-తత్ప్రయుక్తయశసా చ-యుజ్యేత ❁ ॥౧౪॥ ❁ యదాజయేద్రజ ఇతి ॥ తమః కర్తృ, రజస్సత్త్వం చ గుణం జయేత్, తదా-చిత్తం, మూఢం వివేకరహితం లయం ప్రసరరహితం, అత ఏవ-జడం ఉద్యమరహితం చ-భవేత్ - తత్ఫలమాహ ॥ యుజ్యేతేతి-శోకాదిభిర్యుజ్యేత, శోకోఽతీవపుత్రాదిమరణాదిస్మృతిజన్యః - మోహస్తత్ప్రయుక్తం పారవశ్యం - ఆశయేతిచ్ఛేదః, ఆశా విషయతృష్ణా ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విశదం శివమితి సత్త్వ

నైవ మే । చిత్తజా యైస్తు భూతానాం సజ్జమానో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥ యదేతరౌ జయేత్సత్త్వం భాస్వరం విశదం శివమ్ । తదా సుఖేన యుజ్యేత ధర్మజ్ఞానాదిభిః పుమాన్ ॥ ౧౩ ॥ యదా జయేత్తమస్సత్త్వం రజస్సఙ్గం భిదాచలమ్। తదా దుఃఖేన యుజ్యేత కర్మణా యశసా శ్రియా ॥ ౧౪ ॥ యదా జయేద్రజస్సత్త్వం తమో మూఢం లయం జడమ్ । యుజ్యేత శోకమోహాభ్యాం నిద్రయా హింసయాఽఽశయా॥ ౧౫ ॥ యదా చిత్తం ప్రసీదేత ఇన్ద్రియాణాం చ నిర్వృతిః । దేహేఽభయం మనోఽసఙ్గం తత్సత్త్వం విద్ధి మత్పదమ్॥ ౧౬ ॥ వికుర్వన్క్రియయా చాధీరనిర్వృత్తిశ్చ చేతసామ్। గాత్రాస్వాస్థ్యం మనో భ్రాన్తం రజ ఏతైర్నిశామయ॥ ౧౭ ॥ సీదచ్చిత్తం విలీయేత చేతసో గ్రహణేఽక్షమమ్ । మనో నష్టం తమో గ్లానిస్తమస్తదుపధారయ॥ ౧౮ ॥ ఏధమానే గుణే సత్త్వే దేవానాం బలమేధతే । అసురాణాం చ రజసి తమస్యుద్ధవ రక్షసామ్॥ ౧౯ ॥ సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్ । ప్రస్వాపం త

వృద్ధేశ్శాన్తిహేతుత్వముక్తం - అథ తస్యా ఏవావశ్యసమ్పాద్యత్వాభిప్రాయేణ శాన్తేః ఫలమాహ ॥ యద్వా ॥ క్రమేణ సత్త్వాదీనాముద్రేకానుమాపకాని తత్కార్యాణ్యాహ॥ యదేతి ॥ ప్రసీదేత శాన్తం భవేత్ - తదే-న్ద్రియాణాం - నిర్వృతిః విషయాభినివేశజ్వరవిరహాత్మకం సుఖం - భవేత్-స్వనిర్వృతిరితి పాఠే - స్వస్వవిషయాభినివేశజ్వరవిరహో భవేదిత్యర్థః - కిం చా-భయం రోగాదిభ్యోభయాభావం - మనోఽసఙ్గం భయనిమిత్తరోగాద్యావహవస్తుషు మనసోఽభిలాషాభావం -విషయసఙ్గాభావం వా-సత్త్వం - విద్ధి-చిత్తప్రసాదాదిభిః సత్త్వముద్రిక్తమాలక్ష్యత ఇత్యర్థః - మత్పదం అహం పద్యతే ఉపలభ్యతే యస్మిన్నితి మత్పదం-మదుపలబ్ధిస్థానం - ముద్రిక్తసత్త్వం - విద్ధి-అనేన సత్త్వస్య వృద్ధ్యభావే నిర్వృత్త్యాదివిపరీతాన్యుద్రిక్తరజస్తమః కార్యాణి భవన్తీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత్స్పష్టమేవాహ॥ వికుర్వన్నితి॥ యదా, పుమాన్, క్రియయా వికుర్వన్ సాధ్వసాధు వా యత్కిఞ్చిత్కుర్వన్ - తత్ఫలభూతహర్షశోకాదిరూపవికారయుక్తో - భవతి-తతశ్చా-ధీశ్చిత్తవిక్షేపః, చేతసాం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, అనిర్వృత్తిః మనోవిషయాభినివేశరూపజ్వరః - గాత్రాణాం కర్మేన్ద్రియాధిష్ఠానానాం పాణిపాదాదీనాం - అస్వాస్థ్యం పీడా-తథా, భ్రాన్తం చఞ్చలం-భవే - త్తదా, ఏతైః క్రియావికారాద్యనిర్వృత్త్యస్వాస్థ్యభ్రమైః, రజో-నిశామయ ఉద్రిక్తం జానీహి - క్రియాభీ రజ ఉద్రేకమనుమాయాదితి భావః - యద్వా, చేతసామిత్యేతన్నిరూపకపరం-జ్ఞానక్రియయోర్నిరూపకాణాముభయేన్ద్రియాణామిత్యర్థః-గాత్రశబ్దోఽఙ్గమాత్రపరః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సీదదితి ॥ యదా-సీదత్ తిరోభవేత్-చేతసః జ్ఞానేన్ద్రియస్య విషయస్వరూపాదేః - గ్రహణే - అక్షమం సత్ చిత్తం -విలీయేత-తదా-మనోఽపి సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం-నష్టం లీనం. తమః, అజ్ఞానం. గ్లానిః విషాదశ్చ, భవతి-తత్ -తదా-తమః, ఉత్కటం, ఉపధారయ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కిఞ్చ॥ ఏధమాన ఇతి॥ స్పష్టోఽర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ గుణోత్కర్షతోఽవస్థాభేదం దర్శయతి॥ సత్త్వాదితి॥ అస్య, జన్తోర్జననమరణాదిస్వభావదేహసంసృష్టస్య జీవస్య, సత్త్వాదుల్లాసితాం - జాగరణం జాగరాద్యవస్థాం-విద్యాత్ - తథో త్తరత్రాపి-జాగరాద్యవస్థాత్రయభాక్త్వం జీవస్య

ణపరిణామాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తం నస్వభావతస్తదస్తీత్యాహ ॥ తురీయంత్రిషుసంతతమితి - యత్-త్రిషుజాగరాదిషు - సంతతంవ్యాప్తం-అవస్థాత్రయాన్వితత్వేనప్రతీయమానమాత్మస్వరూపం - తత్తురీయంస్వభావతోఽవస్థాత్రయవినిర్ముక్తమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * గుణానాముల్లాసతారతమ్యేనగతిభేదానాహ ॥ ఉపర్యుపరీతి ॥ ఉపర్యుపరి,ఆబ్రహ్మణఃబ్రహ్మలోకమభివ్యాప్య - సత్త్వేనతరతమోల్లాసవతాహేతుభూతేన - గచ్ఛన్తిసత్త్వస్యేషద్వృద్ధౌస్వర్లోకం.తతోఽధికవృద్ధౌమహరాదిలోకం - తతోఽపివృద్ధౌసత్యలోక-మిత్యేవ-ముపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యర్థః, ఏవం-తమసా - అధోఽధోగచ్ఛన్తీతి-తత్రాభివిధిమాహ॥ ఆముఖ్యాదితి ॥ ఆముఖ్యోఽతివిహీనోలోకః - ఆసమన్తాత్కార్త్స్న్యేనఅముఖ్యః-తమభివ్యాప్తః,ఆముఖ్యాదితినఞాశ్లేషాత్ - అముఖ్యాత్స్థావరానభివ్యాప్యేతికేచిద్వ్యాచక్షతే-రాజసాస్తూక్తైనాన్తరచారిణః * ॥ ౨౧ ॥ * తత్తద్గుణోద్రేకదశాసుమరణాదీనాంగతిభేదహేతుతామాహ ॥ సత్త్వఇతి ॥ సత్త్వేప్రవృద్ధే సతి-ప్రలీనాః-స్వఃస్వర్గం-గచ్ఛన్తి - రజోలయాః-రజసిప్రవృద్ధేసతి-లయో-యేషాంతే,తథా - ఏవం తమోలయాఇత్యత్రాప్యర్థః - ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యనేనసత్త్వోల్లాసానుసారమూర్ధ్వగమనమిత్యుక్తం - నిరతిశయోల్లాసేతుక్వయాన్తీత్యత్రాహ ॥ యాన్తిమామేవనిర్గుణాఇతి ॥ అస్మిన్ప్రకరణేనిర్గుణశబ్దేనాతివృద్ధంసత్త్వముచ్యతే-అతివోల్లాసితంసత్త్వంగుణసంబన్ధవిఘాతకం॥సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాబుద్ధేర్నచాత్మనః।సత్త్వేనాన్యతమౌహన్యాత్సత్త్వంసత్త్వేనచైవహి,, త్యుక్తత్వాత్ - అతోఽత్రనిర్గుణశబ్దేననైర్గుణ్యావహనిరతిశయసత్త్వోల్లాసదశాప్రలీనాఉచ్యన్తే-తేమామేవయాన్తీత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * ఏవంసత్త్వాదిగుణానుసారిణోగతిభేదాఉక్తాః॥అథతదనుసారిణఃకర్మజ్ఞానోపాసనకర్తృశ్రద్ధాహారసుఖభేదానాహ ॥ మదర్పణమితి ॥ మయ్యర్పణంయస్యతన్మదర్పణం - యథామదారాధనరూపత్వేనకృతమిత్యర్థః- నిష్ఫలంఫలాభిసంధిరహితంవా-యన్నిజకర్మ - తత్సాత్త్వికం-య, త్ఫలసఙ్కల్పమభ్యుదయ

మసాఽజన్తోస్తురీయంత్రిషుసంతతమ్॥ ౨౦ ॥ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తిసత్త్వేనాబ్రహ్మణోజనాః । తమసాఽధోఽధఆముఖ్యాద్రజసాన్తరచారిణః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వేప్రలీనాస్స్వర్యాన్తినరలోకంరజోలయాః । తమోలయాస్తునిరయంయాన్తిమామేవనిర్గుణాః ॥ ౨౨ ॥ మదర్పణంనిష్ఫలంవాసాత్త్వికంనిజకర్మతత్ । రాజసంఫలసఙ్కల్పంహింసాప్రాయాదితామసమ్ ॥ ౨౩ ॥ కైవల్యంసాత్త్వికంజ్ఞానంరజోవైకల్పికంచయత్ । ప్రాకృతంతామసంజ్ఞానంమన్నిష్ఠంనిర్గుణంస్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంతుసాత్త్వికోవాసోగ్రామోరాజసఉచ్యతే । తామసంద్యూతసదనంమన్నికేతంతునిర్గుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఃకారకోఽసఙ్గీరాగాన్ధోరాజసస్స్మృతః । తామసఃస్మృతివిభ్రష్టోనిర్గుణోమదుపాశ్రయః॥ ౨౬ ॥సాత్త్విక్యాధ్యాత్మికీశ్రద్ధాకర్మశ్రద్ధాతురాజసీ। తామస్యధర్మేయాశ్రద్ధామత్సేవాయాంతునిర్గుణా॥ ౨౭ ॥ పథ్యంపూతమనాయాసమాహార్యంసాత్త్వికంస్మృతమ్ । రాజసంచేన్ద్రియప్రేష్ఠంతామసంచార్తిదాశుచి ॥ ౨౮ ॥ సాత్త్వికంసుఖమాత్మోత్థంవిషయోత్థంతురాజసమ్ । తామసంమోహదైన్యోత్థం

ఫలసఙ్కల్పవత్తద్రాజసం-య, ద్ధింసాప్రాయాది,శత్రుహింసాద్యభిసన్ధిప్రచురం - ఆదిశబ్దేనమాత్సర్యాదిసంగ్రహః-తత్తామసమ్ * ॥ ౨౩ ॥ * కైవల్యమితి॥కేవలమేవకైవల్యం.ఆరోపితాకారవిధురం - యథావస్థితాకారగోచరమిత్యర్థః-తజ్జ్ఞానం-సాత్త్వికం - వైకల్పికంఆరోపితాకారవిషయం-యత్తద్రజః-తత్ప్రయుక్తమిత్యర్థః - యత్తు-ప్రాకృతంకించిదిత్యవిభక్తవిషయం.తత్తామసంజ్ఞానం-మన్నిష్ఠంమయ్యేవనిష్ఠాత్మకం-మద్గోచరం-నిర్గుణంఉద్రిక్తసత్త్వప్రచురమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * వనంత్వితి ॥ సాత్త్వికంసత్త్వోద్రేకజన్యరుచిప్రయుక్తః - వాసఃఆధారఇత్యర్థః - వసన్త్యస్మిన్నితివాసః - అధికరణేఘఞ్-యద్వా-వనంసాత్త్వికోవాసః, సత్త్వోదయహేతురావాసః, ద్యూతసదనంద్యూతపానాదిసదనావాస, స్తామసః మన్నికేతంమమనికేతనంయస్మిన్-తచ్ఛ్రీరఙ్గాదిదివ్యస్థానంతు- నిర్గుణంగుణత్రయవిఘాతకసత్త్వవృద్ధ్యతిశయహేతురిత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * సాత్త్వికఇతి ॥ కారకఃకర్తా-సయద్యసఙ్గీనసఙ్గోఽర్థకామయోర్యస్య, తథాభూతస్తదా-సాత్త్వికః రాగాన్ధోఽత్యభినివేశవాంస్తు - కారకః-రాజసః-స్మృతివిభ్రష్టఃవిషయాణామసద్ధావహత్వంపశ్యన్నపి-తత్స్మృతివిభ్రంశయుక్తఃకారక-స్తామసః, మదుపాశ్రయఃమద్ధ్యానాదిగోచరః ॥ యద్వా ॥ అహ-ముపాశ్రయఃశరణం-యస్య- స-కారకః-నిర్గుణఃనిరతిశయోల్లాససత్త్వగుణయుక్తః * ॥ ౨౬ ॥ * సాత్త్వికేతి॥ఆధ్యాత్మికీఅధ్యాత్మశాస్త్రవిషయా-మత్సేవాయాంతు నిర్గుణాసత్త్వోద్రేకాతిశయజన్యా *॥ ౨౭ ॥* పథ్యమితి॥పథ్యంహితం-పూతాం,జాత్యాశ్రయనిమిత్తదోషైరస్పృష్టం,అనాయాసతఃప్రాప్తం-య-దాహార్యంఅభ్యవహార్యమన్నాది-తత్సాత్త్వికంసత్త్వవృద్ధికరం ప్రవృద్ధసత్త్వగుణరుచివిషయంవా-ఏవముత్తరత్రాపి-ఇన్ద్రియప్రేష్ఠంఇన్ద్రియసుఖావహం.ఆయాసతఃప్రాప్తమిత్యర్థః - తద్రాజసం- ఆర్తిదాశుచిఆర్తిదం దేహేన్ద్రియపీడావహం - మశుచ్యశుద్ధం-శాస్త్రప్రతిషిద్ధంచ-తత్తామసమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * సాత్త్వికమితి॥ఆత్మోత్థం-ఆత్మనైవోత్థం,నబాహ్యార్థవిషయం-కిన్త్వాత్మా

నుభవజసంతోషరూపం,త - త్సాత్త్వికం,సుఖం,విషయేభ్యఃశబ్దాదిభ్యస్సుఖస్ప ర్శేభ్యః-ఉత్థితం-రాజసం-మోహాదైన్యాభ్యాముత్థితస్తు-తామసం-తత్ర-మోహఃకవస్త్వనుభవచిత్తపారవశ్యం మోహః - దైన్యోత్థంపుత్రకళత్రాద్యుపచ్ఛన్దనప్రభవం సుఖం - తామసం- మదుపాశ్రయంమద్ధ్యానాదిప్రభవం- నిర్గుణంనైర్గుణ్యావహసత్త్వోద్రేకాతిశయప్రయుక్తం - తాదృశాతిశయవత్పురుషాభినివేశవిషయంవా ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ఇత్థంసత్త్వాదిగుణోద్రేకతదతిశయానుగుణానికర్మప్రభృతీనిసుఖాన్తాన్యుపపాదితాని - అథైషామనుక్తానామన్యేషాంచ త్రిగుణోల్లాసతదతిశయానుగుణత్వం ప్రకృతిసంసృష్టచేతనగతత్వముక్తముల్లాసకార్యాణామనుపాదేయత్వజ్ఞాపనాయ సంసృతిహేతుత్వం తదతిశయకార్యాణాం ప్రకృతిసంబన్ధత్యాగహేతుత్వంచాహ ॥ ద్రవ్యమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్రద్రవ్యశబ్దోఽభ్యవహార్యద్రవ్యపరః, దేశోవనగ్రామద్యూతసదనభగవన్నికేతరూపః - ఫలంసుఖంజ్ఞానంకైవల్యమిత్యాదినోక్తం - శ్రద్ధాసాత్త్విక్యధ్యాత్మికీత్యాదినోక్తానిష్ఠా,లయః సత్త్వేప్రలీనాఇత్యాదినోక్తః - అవస్థాసత్త్వాజ్జాగరణమిత్యాదినోక్తా - కాలకారణాకృతయస్త్వనుక్తాః - తత్రసాత్త్వికఃకాలఃప్రాతర్మధ్యందినంసాయంతనాత్మకః - తద్వ్యతిరిక్తోరాత్రౌప్రహరపర్యన్తోరాజసః-నిశీథాదిస్తామసః,కారణంసమీహితతత్సాధనాదిజ్ఞానకారణం - తత్రోర్ధ్వగమనసాధనావబోధకంశాస్త్రంసాత్త్వికం - దైహికసుఖసాధనావబోధకంరాజసం - అభిచారాద్యవబోధకంతుతామసం - భగవత్ప్రాప్తిసాధనావబోధకస్తునిర్గుణం - ఆకృతిరాకారోవేషః-సచ-వైదికః సాత్త్వికః- అర్థకామార్జనానుకూలోరాజసః - పాశుపతాద్యాగమోక్తస్తామసః-భగవచ్ఛాస్త్రోక్తోనిర్గుణః - ఇత్యూహ్యం- ఏతేసర్వే,త్రైగుణ్యాఃత్రిగుణకార్యభూతాః,తదుల్లాసకరావా ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋సర్వేచైతే-భావాఃపదార్థాః-గుణమయాఃగుణేభ్యఃఆగతాః ,, తతఆగత ,, ఇత్యధికారే ,, మయట్చ ,, ఇతిమయట్-పురుషాధ్యక్షధిష్ఠితాఃమిథస్సంసృష్టప్రకృతిపురుషోభయగతాః - అచిత్సంసృష్టపురుషవిషయాఇత్యర్థః - ద్రవ్యాదయోగుణమయాఇత్యుక్తం-కింబహునేత్యాహ॥దృష్టమితి - దృష్టమైహికాదికం - శ్రుతంపారలౌకికం-యచ్చ - బుద్ధ్యాధ్యాతంమనోరథమాత్రవిషయం - సుఖమితివిశేష్యాధ్యాహారః-తత్స

నిర్గుణంమదుపాశ్రయమ్॥ ౨౯ ॥ద్రవ్యందేశఃఫలంకాలోజ్ఞానంకర్మచకారణమ్।శ్రద్ధాఽవస్థాకృతిర్నిష్ఠాత్రై
గుణ్యస్సర్వఏవహి ॥ ౩౦ ॥ సర్వేగుణమయాభావాఃపురుషాధ్యక్షధిష్ఠితాః। దృష్టంశ్రుతమనుధ్యాతంబుద్ధ్యా
వాపురుషర్షభ ॥ ౩౧ ॥ ఏతాస్సంసృతయఃపుంసోగుణకర్మనిబన్ధనాః । యేనేమేనిర్జితాస్సౌమ్యగుణాజీవేనచిత్త
జాః ॥ భక్తియోగేనమన్నిష్ఠోమద్భావాయోపపద్యతే ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్దేహమిమంలబ్ధ్వాజ్ఞానవిజ్ఞానసమ్భవమ్।
గుణసఙ్గంవినిర్ధూయమాంభజన్తువిచక్షణాః ॥ ౩౩ ॥ నిస్సఙ్గోమాంభజేద్విద్వానప్రమత్తోజితేన్ద్రియః । రజస్తమ
శ్చాభిజయేత్సత్త్వసంసేవయామునిః॥ ౩౪ ॥సత్త్వంచాభిజయేద్యుక్తోనైరపేక్ష్యేణశాన్తధీః।సంపద్యతేగుణైర్ము

ర్వం - గుణమయం - సర్వస్యాపిదర్శనాదివిషయస్యసుఖస్య గుణమయత్వోక్త్యాతదర్థానాందేశాదీనామపితన్నిష్ఠరుచివిషయత్వంఖ్యాపితమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋యతో-గుణమయత్వం,అతఏవైతే-గుణత్రయసంబన్ధరూపసంసృతివర్ధకాఇత్యాహ॥ఏతాఇతి ॥ ఏతాద్రవ్యాదయః స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశోవిధేయసంసృతిసాపేక్షః - సర్వనామ్నాంపర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్, గుణకర్మనిబన్ధనాఃగుణకర్మమూలకాః - తద్గుణానుగుణప్రాచీనపుణ్యపాపాత్మకకర్మప్రయుక్తరుచివిషయాఇత్యర్థః - సంసృతయః,తద్ధేతవస్తద్వర్ధకాఇతియావత్ ॥ యద్వా ॥ సంసృతిర్నామైతద్రుచిభ్యోనకాచిదన్యాస్తీత్యభిప్రాయేణసంసృతయఇత్యుక్తం - కస్తర్హితన్నిస్తారపూర్వకతత్ప్రాప్త్యుపాయఇత్యత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ జీవేనకర్త్రా- యేన,నిరతిశయసత్త్వోల్లాసాపరపర్యాయేణనిర్గుణేనసాధనేన - చిత్తజాః,చిత్తేజాయన్తేఉల్లసన్తీతితథా - గుణాఃసత్త్వాదయో,జితాః- సఏవజీవః-భక్తియోగేనగుణజయసాధనభూతాత్యుల్లసితసత్త్వసంవర్ధితేన , భక్తియోగేన - మన్నిష్ఠః-మయ్యేవ-నిష్ఠాభక్తియోగావిచ్ఛేదోయస్యసః-మద్భావాయ-మమ-భావఃప్రకారః - సాధర్మ్యమితియావత్-తస్మై - ఉపపద్యతే-సాధనభూతస్యభక్తియోగస్యావిచ్ఛేదద్యోతనాయమన్నిష్ఠఇత్యుక్తం - అతోనపౌనరుక్త్యమ్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋యతోనిర్గుణమూలకభక్తియోగస్యమద్భావోపపత్తిసాధనత్వ , మతఏవ-విచక్షణా-మాంభజన్త్విత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంభవంశాస్త్రయోగజన్యజ్ఞానోదయహేతు-మిమం-మానుష్యందేహం-లబ్ధ్వా - గుణసఙ్గం శబ్దాదివిషయసఙ్గం-అపోహ్య-మాం-భజన్తు ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋నసువిషసఙ్గపరిహారమాత్రేణకథంతన్మూలజయస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ నిస్సఙ్గఇతి ॥ జితానివిషయేభ్యఃస్వవశీకృతాని,ఇన్ద్రియాణి-యేనసః తథాప్య - ప్రమత్తఃఅవిశ్వస్తేన్ద్రియః - తత్రహేతు-ర్విద్వాన్వశీకృతానామపివిశ్వస్తానామిన్ద్రియాణాంపునర్విషయాభినివేశజననద్వారాఽనర్థావహత్వంజానన్ - యో,మాం-భజేత - స- సత్త్వసంసేవయానిరతిశయోల్లాసకరద్రవ్యాదిసంసేవయా-రజ- స్తమశ్చా-భిజయేత్-చకారాదుద్రిక్తంసత్త్వంవివక్షితమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋నన్వేవమప్యత్యుల్లసితంసత్త్వమపిప్రాకృతమవతిష్ఠతఇతికథంప్రకృతిసంబన్ధవినిర్ముక్తిరిత్యత్రాహ ॥ సత్త్వంచేతి ॥ నైరపేక్ష్యేణ-నిర్గతాఅపేక్షాయస్మాత్తన్నిర[illegible]

అనన్యప్రయోజనమత్యుల్లసితసత్త్వప్రభవముపాసనాత్మకం జ్ఞానం - తదేవనైరపేక్ష్యం - స్వార్థేష్యఞ్ - తేన - సత్త్వంచాభిజయేత్ - అతిశయితసత్త్వోత్పాదితేనజ్ఞానేన త్రైగుణ్యనిర్వృత్తౌ తదపినివృత్తంభవతీతిభావః - శాన్తధీః అత్యుద్రిక్తసత్త్వత్వాద్రాగాద్యకలుషితచిత్తః-ఇత్థం-గుణైర్విముక్తోజీవః-దేహం-విహాయ-మాం-సంపద్యతే ప్రాప్నోతి ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ యచ్చైతం మాం సంపన్నస్తస్యనకృత్యమస్తీత్యాహ ॥ జీవఇతి ॥ ఆశయేమనసి-సంభవన్త్యుల్లసన్తీతితథా - తైర్గుణైః-రజీవేన దేహేనచ-వినిర్ముక్తః - జీవః-మయా - బ్రహ్మణా-పూర్ణః వ్యాప్తః-మదన్తర్యామికత్వంసాక్షాత్కుర్వన్ - బహిః-నచరేత్-సంసారనిమిత్తంకర్మనకరోతి - నాన్తరంచరేత్ మోక్షసాధనంజ్ఞానయోగమపినాచరతి - ముక్తిదశాయాంశాస్త్రవశ్యోనభవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః ✻✻

“తస్మాదిదమిమంలబ్ధ్వా” ఇత్యాదినా-తావన్నృదేహ-స్తత్రశనైర్గుణసఙ్గాపోహ - స్తతోభగవద్భక్తి-స్తతోగుణజయ, స్తతోభగవత్ప్రాప్తి, రితిప్రణాడీవివక్షితా, సాక్వచిత్కిం ప్రసిద్ధేత్యత్రోదాహరణమైలవృత్తాన్తంప్రస్తోష్యం స్తస్మిన్నుపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యాహ ॥ మల్లక్షణమితిసార్ధైస్త్రిభిః - మల్లక్షణంమద్దర్శనసాధనభూతం-ఇమంమానుష్యం - కాయం-లబ్ధ్వా - మద్ధర్మం మదారాధనాత్మకంనివృత్తిధర్మ - మాస్థితః-నతుప్రవృత్తిధర్మమితిభావః - ఆనన్దమానన్దమయం, అనేననిరతిశయపురుషార్థరూపత్వమావేదితంతచ్చప్రాప్యత్వోపయోగితయోక్తం - ఆత్మస్థంజీవాత్మనిస్థితం - పరమాత్మానం-మా-ముపైతి, ఉపనిష్ప్రత్యన న్తరం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ఏవంభూతస్యజీవద్దశాయాంవిషయాననుభవతోఽపి నతత్రాభినివేశోఽస్త్యతోనబద్ధోభవతీత్యాహ ॥ గుణమయ్యేతి ॥ అజీవయోన్యేతిచ్ఛేదః-అజీవస్య దేవమనుష్యాదిశరీరస్య-యోన్యాప్రకృతిభూతయా-గుణమయ్యా - మాయయా - విముక్తః - గుణత్రయాత్మకమాయాకార్యదేవాదిశరీరేష్వహంమమాభి

క్తోజీవోజీవంవిహాయమామ్ ॥ ౩౫ ॥ జీవోజీవేననిర్ముక్తోగుణైశ్చాశయసమ్భవైః । మయైవబ్రహ్మణాపూర్ణో సబహిర్నాన్తరంచరేత్ ॥ ౩౬ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీ భగవానువాచ ॥ మల్లక్షణమిమంకాయంలబ్ధ్వామద్ధర్మఆస్థితః । ఆనన్దంపరమాత్మానమాత్మస్థం సముపైతి మామ్ ॥ ౧ ॥ గుణమయ్యాఽజీవయోన్యావిముక్తోజ్ఞాననిష్ఠయా । గుణేషుమాయామాత్రేషుదృశ్యమానేష్వవస్తుతః ॥ వర్తమానోఽపినపుమాన్యుజ్యతేవస్తుభిర్గుణైః ॥ ౨ ॥ సఙ్గంనకుర్యాదసతాంశిశ్నోదరతృపాంక్వచిత్ । యస్యానుగస్తమస్యన్ధేపతత్యన్ధానుగాన్ధవత్ ॥ ౩ ॥ ఐలస్సమ్రాడిమాంగాథామగాయతబృహచ్ఛ్రవాః । ఊర్వ

మానరహితఇత్యర్థః - విమోకేసాధనమాహ ॥ జ్ఞాననిష్ఠయేతి ॥ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠయా, చిదచిల్లక్షణధియాహిప్రకృత్యాత్మభ్రాన్తినివృత్తిః - మాయామాత్రేషు ప్రకృతికార్యేషుశబ్దాదిషు -అవిహితాప్రతిషిద్ధకామ్యవిషయవ్యతిరిక్తేషు - వర్తమానోఽపి-తాననుభవన్నపీత్యర్థః - దృశ్యమానేషుదేహానుబన్ధిషుచ- వర్తమానః-తానాత్మీయత్వేనమన్యమానోఽపీతిపృథక్సమ్బన్ధః - తైః-ర్వస్తుభి-ర్గుణైశ్చ - నయుజ్యతే-తద్వృత్త్యానబధ్యతఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ఏవంభూతస్యావశ్యత్యాజ్యత్వమాహ - సఙ్గమితి ॥ శిశ్నోదరతృపాం శిశ్నోదరసుఖయో-స్తృట్ తృష్ణా - యేషాం- తేషాం- తృపామితిపారేతర్పయన్తీతితథా - తేషా-మసతాం - సఙ్గం-నకుర్యాత్, విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యాసతః-అనుగః విధేయః - ఆస్తాంబహూనామసతాంసఙ్గోఽనర్థహేతు - రేకస్యాపిసోఽనర్థహేతురేవేత్యభిప్రాయేణతస్యేత్యేకవచననిర్దేశః - అన్ధేతమసినరకే-పతతి-యథాఽన్ధమనుసృత్యగచ్ఛన్ స్వయమప్యన్ధః పతతి - తద్వత్ - అతస్తత్సఙ్గంపరిహృత్య భగవద్ధర్మమాస్థితోముక్తోభవేదిత్యర్థః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ నిదర్శనతయాఐలవృత్తాన్తంప్రస్తౌతి ॥ ఐలస్సమ్రాడిత్యాదినా ॥ ఐలః పురూరవాః సమ్రాట్ సార్వభౌమః-బృహద్విపులం ॥ శ్రవః కీర్తి - ర్యస్యసః తావదూర్వశీవిరహాదితీదంకథా క్రమానురోధాద్యోజ్యమ్ ॥ తావదూర్వశ్యాఆకృష్టావశీకృతా - చేతనాచైతన్యం - యస్యసః - అనేనతస్యాత్యన్తమోహప్రాప్త్యాజాడ్యాతిశయోవ్యజ్యతే, అతఏవ-వర్షాణాంయామినీః రాత్రీః-యాన్తీః గచ్ఛన్తీః, భూతా ఇతియావత్, ఆయాన్తీరాగమిష్యన్తీశ్చ, నవేద-కింతుక్షుల్లకాన్-కామాన్ విషయాన్ - నత్రాప్, తృప్తో-ఽనుజుషన్నాసేతి శేషః - ఏవంస్థితః-నృపః ఐలః, కదాచి, దాత్మానం-త్యక్త్వా-వ్రజన్తీం, తామూర్వశీమన్వగాదితిసంబన్ధః - కథంభూతః, ఉన్మత్తవ-న్నగ్నః - అయేజాయే-తిష్ఠతిష్ఠేతి-విలప - న్నతఏవ-విహ్వలః తద్విరహప్రసహః - ఊర్వశీవిరహా-న్స్మహ్యన్ - అత్ర-పశ్చా - త్కురుక్షేత్రేతాంసమాగమ్య, గన్ధర్వదత్తేనాగ్నినాదేవానిష్ట్వాపునరూర్వశీలోకం ప్రాప్యబహుకాలమూర్వశీభోగాన న్తరమితినవమస్కన్ధోక్తకథానుగుణ్యాయార్థోద్రష్టవ్యం, తత-శ్శోకసంయమేశోకాపగమేసతి- నిర్విణ్ణః విషయాణామనర్థహేతుత్వాలోచనేనజాతవైరాగ్యః - ఇమాంవక్ష్యమా

ణాం-గాథాం, అగాయతేతిసంబన్ధః-జాయే ఘోరే తిష్ఠేతి పాఠాన్తరం తదా ఘోరే ఇత్యస్య మనసేతి శేషః " అయే జాయే మనసా తిష్ఠ ఘోరే, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్-హే మనసా ఘోరే కఠినచిత్తే ఇత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీరూపామాహ ॥ అహో ఇత్యాది ॥ మే మమ కథంభూతస్య - కామేన-కశ్మలం క్షుభితం-చేతో-యస్య- త ఏవ-దేవ్యా దేవస్త్రియా ఊర్వశ్యా - గృహీతః కణ్ఠో యస్య - నిత్యం తదాలిఙ్గితదేహస్యేత్యర్థః ఆయుషః ఖణ్డా ఇమే అహోరాత్రరూపాః నస్మృతాః * ॥ ౭ ॥ * విస్మృతిమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ నాహమితి ॥ అముయా ఊర్వశ్యా, ముషితః అపహృతవివేకస్సన్నహం, మధునా నిర్ముక్తః మయి రమమాణే అస్తంగతః అభ్యుదితో వా సూర్య ఇతి-న వేద న జ్ఞాతవానస్మి-ఉత అపి చ-వర్షపూగానాం, మహాన్త్యపి, గతాని-న వేద-బతేతి ఖేదే * ॥ ౮ ॥ * అహో ఇతి ॥ యేన మోహేనాత్మా అహం-యోషితాం, క్రీడామృగః, కృతః, యోషితా హృత ఇతి పాఠే, క్రీడామృగ ఇవ వశీకృత ఇత్యర్థః, తదనౌచిత్యజ్ఞాపనాయాత్మానం విశినష్టి ॥ చక్రవర్తీ, నరదేవశిఖామణిః * ॥ ౯ ॥ * ఇత్థంభూతం, సపరిచ్ఛదం భోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానాదిసహితం - మాత్మానం మా - మీశ్వరం సార్వభౌమం - తృణమివ - హిత్వా అనాదృత్య యాన్తీం-స్త్రియం-అన్వగమం అన్వగచ్ఛమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * కుత ఇతి ॥ యోఽహమిమాం-యాన్తీం స్త్రియం-ఖరవత్ ఖర్యా పద్భ్యాం తాడితోఽపి-అనుగచ్ఛే-త్తస్య పుంసః-అనుభావాదికం -కుతః-స్యాత్, అనుభావో మాహాత్మ్యం-తేజః పరాభిభవసామర్థ్యమ్ * ॥ ౧౧ ॥ * కించ ॥ కిమితి ॥ యస్య-మనః-స్త్రీభిః-హృతం - తస్య విద్యాదిభిః-కిం-సర్వం సాధనం వ్యర్థమిత్యర్థః-తత్ర, విద్యా వివేకః త్యాగో దానం-శ్రుతమధ్యయనం- వివిక్తమేకాన్తావస్థానమ్ * ॥ ౧౨ ॥ * ఏవమనుతప్తస్స-న్నాత్మా

శీ విరహాన్మహ్యా నిర్విణ్ణశ్శోకసంయమే ॥ ౪ ॥ త్యక్త్వాఽఽత్మానం వ్రజన్తీం తాం నగ్న ఉన్మత్తవన్నృపః । విలపన్నన్వగాజ్జాయే ఘోరే తిష్ఠేతి విక్లబః ॥ ౫ ॥ కామానతృప్తోఽనుజుషన్ క్షుల్లకాన్వర్షయామినీః । న వేద యాన్తీర్నాయాన్తీరుర్వశ్యాకృష్టచేతనః ॥ ౬ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ అహో మే మోహవిస్తారః కామకశ్మలచేతసః । దేవ్యా గృహీతకణ్ఠస్య నాయుఃఖణ్డా ఇమే స్మృతాః ॥ ౭ ॥ నాహం వేదాభినిర్ముక్తస్సూర్యో వాఽభ్యుదితోఽముయా । ముషితో వర్షపూగానాం బతాహాని గతాన్యుత ॥ ౮ ॥ అహో మే ఆత్మసమ్మోహో యేనాత్మా యోషితాం కృతః । క్రీడామృగశ్చక్రవర్తీ నరదేవశిఖామణిః ॥ ౯ ॥ సపరిచ్ఛదమాత్మానం హిత్వా తృణమివేశ్వరమ్ । యాన్తీం స్త్రియం చాన్వగమం నగ్న ఉన్మత్తవద్రుదన్ ॥ ౧౦ ॥ కుతస్తస్యానుభావస్స్యాత్తేజ ఈశత్వమేవ చ । యోఽనుగచ్ఛేత్ స్త్రియం యాన్తీం ఖరవత్పాదతాడితః ॥ ౧౧ ॥ కిం విద్యయా కిం తపసా కిం త్యాగేన శ్రుతేన చ । కిం వివిక్తేన మౌనేన స్త్రీభిర్యస్య హృతం మనః ॥ ౧౨ ॥ స్వార్థస్యాకోవిదం ధిఙ్మాం మూర్ఖం పణ్డితమానినమ్ । యోఽహమీశ్వరతాం ప్రాప్య స్త్రీభిర్గోఖరవజ్జితః ॥ ౧౩ ॥ సేవతో వర్షపూగాన్మ ఊర్వశ్యా అధరాసవమ్ । న తృప్యత్యాత్మభూః కామో వహ్నిరాహుతిభిర్యథా ॥ ౧౪ ॥ పుంశ్చల్యాఽపహృతం చిత్తం కో న్వన్యో మోచితుం ప్రభుః । ఆత్మారామేశ్వరమృతే భగవన్తమధోక్షజమ్ ॥ ౧౫ ॥ బోధితస్యాపి దేవ్యా మే సూక్తవాక్యేన దుర్మతేః । మనోగతో మహామోహో నా

నం-విన్దతి, స్వార్థస్యేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ స్వార్థస్య స్వశ్రేయసో-ఽకోవిదమనభిజ్ఞం ధిఙ్మాం - ఏవంభూతోఽహం నిన్ద్య ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ ఈశ్వరతాం సమ్రాట్త్వం- ప్రాప్యాపి-గోవత్ - ఖరవచ్చ-స్త్రీభి-ర్జితః * ॥ ౧౩ ॥ * ఊర్వశ్యా-అధరాసవం-సేవమానస్య-మమా - త్మభూర్మనః ప్రభవః - కామః, న తృప్యతి న శామ్యతి-యథా-వహ్ని, రాజ్యాహుతిభి-ర్న శామ్యతి-ప్రత్యుతైధత ఏవ - తద్వత్ * ॥ ౧౪ ॥ * అహో స్త్రీపారవశ్యం దుస్త్యజమిత్యాహ ॥ పుంశ్చల్యేతి ॥ పుంశ్చలీ స్వైరిణీ కాన్తా తయా అపహృతం-చిత్తం - మోచితుం తత్సఙ్గాత్త్యాజయితుం భగవన్తం వినా - తత్ప్రసాదమన్తరేణేతి భావః-కో వా-ప్రభుః సమర్థః-న కోఽపీత్యర్థః-ప్రభుత్వసిద్ధిహేతుభూతవిషయా భగవన్తం విశినష్టి ॥ అధః కృతా, అక్షజా ఇన్ద్రియవృత్తయో యస్య తం-అకరణాయత్తజ్ఞానమిత్యర్థః-ఆత్మారామాణాం విషయవైముఖ్యేనాత్మన్యేవ రమమాణానాం-ఈశ్వరం-ఆశ్రితనిర్వాహకమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * భగవద్వ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామాత్మతుల్యతాఖ్యాపనాయాత్మని మోహదార్ఢ్యమాహ బోధితస్యాపీతి ॥ దేవ్యా, సూక్తవాక్యేన సూనృతవాక్యేన "న వై స్త్రైణాని సఖ్యాని సన్తి సాలావృకాణాం హృదయాన్యేతా", ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధేన-ప్రతిబోధితస్యాపి-దుర్మతేః కామాసక్తమనసః- తత్ర హేతు - రజితాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య-మమ-మనోగతో-మోహః-కాన్తాయాం భోగ్యతాబుద్ధిరూపో- నాపయాతి నాపగచ్ఛతి * ॥ ౧౬ ॥ * యత-స్సా, ప్రతిబోధితవతీ - తథాఽప్యహమనపగతమోహ స్తత, స్సా-నాపకారిణీ, ప్రత్యుత ప్రతిబోధనోపకర్త్రీ కింతు, మమైవ మహ్యాపరాద్ధమిత్యాహ ॥ కిమేతమేతి ॥ మే మహ్యా-మనయా ఊర్వశ్యా-నాపకృతం-వా శబ్దోఽత్రైవశబ్దార్థకః-యథా - సర్పచేతసః-రజ్జ్వా, నాపకృతం-తద్వదిత్యర్థః-సర్పభ్రాన్తిమనసః కిం రజ్జ్వాఽపకృతం స్వరూపావిదుషః స్వదోష ఏవాపకారీతి భావః - తదాహ ॥ స్వరూపాన్ధ్య

ష్టాన్తే రజ్జుస్వరూపం, దార్ష్టాన్తికే తు దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం - అవిదుషః అజానతః - ద్రష్టుః దృష్టాన్తే రజ్జుం సర్పత్వేన పశ్యతః దార్ష్టాన్తికే దేహమాత్మత్వేన పశ్యతః స్వరూపజ్ఞానే హేతుమాహ ॥ యత్ యస్మాత్ - దహ-మజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరవశః * ॥ ౧౭ ॥ * అన్యథైవం మోహో న స్యాదిత్యసంభావనయోపపాదయతి ॥ క్వేతి ॥ అయం కాయః కాన్తాదేహః మలీమసః అతిమలినః యద్వా అత్ర కాయశబ్దేన స్వదేహోఽపి తన్త్రేణ వివక్షితః దౌర్గన్ధ్యాద్యాశ్రయః అశుచిశ్చ - ఏవంవిధస్య - దేహస్య క్వ సౌమనస్యాద్యాః గుణాః అన్యే చ హృద్యాః హృదయంగమాశ్చ గుణాః క్వ - సౌమనస్యం సౌగన్ధ్యం అతిహేయే కాయే భోగ్యతాబుద్ధిరత్యన్తాసంభావినీతి భావః, అతోఽస్మిన్నేతే - సౌమనస్యాద్యాః - అవిద్యయా స్వరూపావేదనాత్మికయా కృతాః * ॥ ౧౮ ॥ * సర్వరూపవిత్తు దేహయాథాత్మ్యమవలోకయన్న ముహ్యతీత్యాహ ॥ పిత్రోరితి ॥ కాయ ఇత్యనుషజ్యతే పిత్రోరిత్యాదిషు స్వస్వామిభావసంబన్ధలక్షణా షష్ఠీ అయం కాయః - పిత్రోః కిన్ను తయోః స్వం కిం ను భవతీత్యర్థః ఏవమగ్రేఽపి నుశబ్దో వితర్కే - తాభ్యాం జాతత్వాదితి భావః భార్యాయాః తస్యా భోగ్యత్వాత్, స్వామినః తదధీనత్వాత్ అగ్నేః వా అన్తే ప్రాప్యత్వాత్ తదాహుతిత్వాత్ శ్వగృధ్రయోర్వా తయోర్భక్ష్యత్వాత్, కిం వా ఆత్మనః తస్య సుఖదుఃఖభోగాయతనత్వాత్ తన్మూలపుణ్యాపుణ్యకర్మసాధనత్వాచ్చ సుహృదాం, తదుపకార్యత్వాత్ - ఇతి య ఇత్యన్తమనురమాలోచయతీతి శేషః స నావసీదతి, తన్మోహేన న క్లిశ్యత ఇత్యర్థః ఇత్థం ఇదం శరీరం పారక్యమిత్యాలోచయన్, న తస్మిన్ సజ్యతే, నావసీదతీతి వివక్షితార్థః * ॥ ౧౯ ॥ * అస్వరూపవిత్తు దేహమాత్మతయాఽభిమన్యమానః కాన్తాశరీరే భోగ్యతాబుద్ధ్యా విషజ్జమానోఽవసీదతీత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ మలీమసే దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకే, అశుచౌ చ, తుచ్ఛే అభావే, నిష్ఠా చరమావస్థా యస్య-

పయాత్యజితాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ కిమేతయా నోఽపకృతం రజ్జ్వా వా సర్పచేతసః। ద్రష్టుస్స్వరూపావిదుషో యోఽహం యదజితేన్ద్రియః ॥ ౧౭ ॥ క్వాయం మలీమసః కాయో దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకోఽశుచిః । క్వ గుణాస్సౌమనస్యాద్యా హ్యధ్యాస్తేఽవిద్యయా కృతాః ॥ ౧౮ ॥ పిత్రోస్సు కిన్ను భార్యాయాస్స్వామినోఽగ్నేశ్శ్వగృధ్రయోః । కిమాత్మనః కిం సుహృదామితి యో నావసీదతి ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్ కలేబరేఽమేధ్యే తుచ్ఛనిష్ఠే విషజ్జతే। అహో సుభద్రం సునసం సస్మితం చ ముఖం స్త్రియాః ॥ ౨౦ ॥ త్వఙ్మాంసరుధిరస్నాయుమేదోమజ్జాస్థిసంహతౌ। విణ్మూత్రపూయే రమతాం * క్రిమీణాం కియదన్తరమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథాపి నోపసజ్జేత స్త్రీషు స్త్రైణేషు చాత్మవిత్ । విషయేన్ద్రియసంయోగాన్మనః క్షుభ్యతి నాన్యథా ॥ ౨౨ ॥ అదృష్టాదశ్రుతాద్భావాన్న భావ ఉపజాయతే। అసంప్రయుఞ్జతః ప్రాణాన్ శామ్యతి స్తిమితం మనః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సఙ్గో న కర్తవ్యః స్త్రీషు స్త్రైణేషు చేన్ద్రియైః । విదుషాం చాప్యవిస్రబ్ధష్షడ్వర్గః కిము మాదృశామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం ప్రగాయన్నరదేవదేవస్స ఉర్వశీలోకమథో విహాయ।

తస్మిన్ కలేబరే విశేషతః సక్తో భవతి, సఙ్గమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ అహో ఇతి ॥ అహో, యస్యాః స్త్రియాః, ముఖం, సుభద్రం సుఖావహం, సునసం శోభననాసికమితి, విషజ్జతే, ఇతి సంబన్ధః తతోఽవసీదతీతి భావః * ॥ ౨౦ ॥ * ఇత్థం విషజ్జమానం నిన్దతి ॥ త్వఙ్మాంసేతి ॥ త్వగాదిసప్తధాతుసంఘాతాత్మకే శరీరే, రమతాం, విణ్మూత్రాభ్యాం, పూయైః దుర్గన్ధే కలేబరే, రమతాం క్రిమీణాం చ, మిథః కియదన్తరమిత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవం నిర్విద్య కృత్యం నిశ్చినోతి ॥ అథాపీత్యస్య ఇతోఽపీత్యర్థః అర్థవిత్ ఆత్మహితవిత్ స్త్రీషు, స్త్రైణేషు స్త్రీవశ్యేషు చ, నోపసజ్జేత, తథాపీత్యనేన వివక్షితం హేతుం వివృణ్వన్ తస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం మనఃక్షోభహేతుతామప్యాహ ॥ విషయేన్ద్రియేతి ॥ విషయేన్ద్రియయోః, సంయోగాత్సంబన్ధాత్, అన్యథా తదభావే, న క్షుభ్యతీత్యర్థః విషయేన్ద్రియసంబన్ధస్య మనఃక్షోభహేతుత్వాచ్చ స్త్రీషు తద్వశ్యేషు చ నోపసజ్జేతేత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * నాన్యథేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అదృష్టాదితి ॥ భావాద్విషయాత్, భావః మనఃక్షోభః, నోపజాయతే ఇదం దృష్టాన్తాభిప్రాయకం, యథా, తాభ్యాం, భావో, నోపజాయతే, తథా - ప్రాణాన్ ఇన్ద్రియాణి, అసంప్రయుఞ్జతః పుంసః మనః, స్తిమితం నిశ్చలం సత్, శామ్యతి రాగాద్యకలుషితం భవతి * ॥ ౨౩ ॥ * ఇత్థం నిర్విద్య విచార్య చ నిశ్చితం కృత్యమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ ఇన్ద్రియైః, సఙ్గో న కర్తవ్యః, తత్ర హేతుత్వేన సఙ్గస్యానర్థహేతుతాం కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ విదుషామపీతి ॥ షడ్వర్గః షడిన్ద్రియవర్గః విదుషామపి, అవిస్రబ్ధః అవిస్రమ్భణీయః, మద్విశోఽయం షడ్వర్గః మహ్యం కిముపరాధ్యతీతి విశ్వాసేన విషయేషు న యోజనీయ ఇత్యర్థః "న కుర్యాత్ కర్హిచిత్సఖ్యం మనసి హ్యనవస్థితే. యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణం చస్కన్ద తప ఐశ్వరమ్" ఇత్యుక్తరీత్యా విశ్వస్తస్య తస్యానర్థావహత్వాదితి భావః, విదుషామేవ పంకిం పున, ర్మాదృశామవిదుషామ్ * ॥ ౨౪ ॥ * న కేవలమేవమైలో నిశ్చికాయైవ - పితు నిశ్చితమర్థమన్వతిష్ఠదపీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ నరదేవానాం దేవః నృపదేవదేవ ఇతి పాఠే ప్యయమేవార్థః దీవ్యతీతి దేవ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా రాజపర్యాయోఽత్ర దేవశబ్దః సపిలః ఆత్మని ఆ

త్మానం, మాం-ప్రవిశ్య ప్రకాశాసనేన ధారకం మామ్, ఉపాగమ్య ప్రాప్య ఉపాసనేన సాక్షాత్కృత్యేత్యర్థః-తతో, జ్ఞానేన, ఉపాసనాత్మకేన, విధూతః నిరవశేషం నిరస్తో, మోహో దేహాత్మాభిమానాదిరూపో, యేన, తథాభూతః - ముక్తో బభూవేతి యావత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇతిహాసముఖేనోపదిష్టమర్థముపసంహరతి॥ తత ఇతి॥ బుద్ధిమాంశ్చేత్, సత్సు, సజ్జేత-కిమత, స్తత ఆహ॥ సన్త ఇతి ॥ ఏతస్య శ్రేయస్కామస్య పుంసః, మనోవ్యాసఙ్గం మనసో విషయేషు సఙ్గం-ఉక్తిభిరనర్థహేతుత్వోపపాదకైర్వచోభిః ఛిన్దన్తి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కీదృశాస్తే సన్త ఇత్యతస్తాన్ విశినష్టి॥ సన్తోఽనపేక్షా ఇతి ॥ మయ్యేవ నిరతిశయపురుషార్థరూపే, చిత్తం యేషాం, తే-అత ఏవ, అనపేక్షాః మదతిరిక్తవిషయాభిలాషరహితాః- అత ఏవ, ప్రశాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః, సమదర్శినః, సర్వం చిదచిదాత్మకం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన సమం పశ్యన్తీతి తథా, దేహతదనుబన్ధిష్వహం మమాభిమానరహితాః-నిర్ద్వన్ద్వాః ద్వన్ద్వేభ్యో నిర్గతాః-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వప్రభవవికారరహితాః, పరిగృహ్యన్త ఇతి పరిగ్రహాః, అనుకూలా విషయాః, తేభ్యో, నిర్గతాః- తద్రహితా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ నను మనోవ్యాసఙ్గహేతావఘే సతి కేవలముక్తిభిశ్ఛిన్నోఽపి పునః ప్రరోహేదిత్యత ఆహ ॥ తేష్వితి॥ హే మహాభాగ, సమ్భవన్తి ప్రవర్తన్తే-తతః కిమత ఆహ॥ మత్కథా ఇతి ॥ తాః మత్కథాః, జుషతాం శృణ్వతాం-నృణామ్-అఘం, ప్రపునన్తి శోధయన్తీతి యావత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తతః కిమత ఆహ ॥ తా య ఇతి ॥ ఆదృతా ఇతి కర్తరి క్తః-ఆదృతవన్తశ్చ భవన్తి॥ యద్వా॥ యైః-ఆదృతాః-భవన్తి-తే, శ్రద్దధానాః-మత్పరాః మదారాధనపరాశ్చ సన్తో, మయి, భక్తిం, విన్దన్తి లభన్తే-వ్యాసఙ్గనిమిత్తదురితక్షపణద్వారా మయి భక్తియోగం నిష్పాదయన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తతోఽపి కిమత ఆహ॥ భక్తిమితి ॥ మయి భక్తిమితి సమ్బన్ధః-కిమన్యదవశిష్యతే నదుర్లభం కించిదస్తీత్యర్థః-భక్తేస్సర్వసాధనహేతుతయా తద్వి

ఆత్మానమాత్మన్యవగమ్య తాం వా ఉపారమజ్జ్ఞానవిధూతమోహః॥ ౨౫ ॥ తతో దుస్సఙ్గముత్సృజ్య సత్సు సజ్జేత బుద్ధిమాన్ । సన్త ఏతస్య ఛిన్దన్తి మనోవ్యాసఙ్గముక్తిభిః॥ ౨౬ ॥ సన్తోఽనపేక్షా మచ్చిత్తాః ప్రశాన్తాస్సమదర్శినః। నిర్మమా నిరహంకారా నిర్ద్వన్ద్వా నిష్పరిగ్రహాః॥ ౨౭ ॥ తేషు నిత్యం మహాభాగ మహాభాగేషు మత్కథాః । సమ్భవన్తి హితా నృణాం జుషతాం ప్రపునన్త్యఘమ్ ॥ ౨౮ ॥ తా యే శృణ్వన్తి గాయన్తి హ్యనుమోదన్తి ❀ చాదృతాః । మత్పరాశ్శ్రద్దధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తి తే మయి॥ ౨౯ ॥ భక్తిం లబ్ధవతస్సాధోః కిమన్యదవశిష్యతే । మయ్యనన్తగుణే బ్రహ్మణ్యానన్దానుభవాత్మని ॥ ౩౦ ॥ యథోపశ్రయమాణస్య భగవన్తం విభావసుమ్ । శీతం భయం తమోఽప్యేతి సాధూన్సంసేవతస్తథా ॥ ౩౧ ॥ నిమజ్జ్యోన్మజ్జతాం ఘోరే భవాబ్ధౌ పరాయణమ్। సన్తో బ్రహ్మవిదశ్శాన్తా నౌర్దృఢేవాప్సు మజ్జతామ్॥ ౩౨ ॥ అన్నం హి ప్రాణినాం ప్రాణ ఆర్తానాం శరణం త్వహమ్। ధర్మో విత్తం నృణాం ప్రేత్య సంసారాద్బిభ్యతోఽరణమ్॥ ౩౩ ॥ సన్తో దిశన్తి చక్షూంషి బహిరర్కస్సముత్థితః। దేవతా బాన్ధవాస్సన్తస్సన్త ఆత్మాఽహమేవ చ ॥ ౩౪ ॥ వైతసేనస్స ఇత్యేవమూర్వశ్యా లోకనిస్పృహః। ముక్త

షయఘాతమాత్మానం విశినష్టి ॥ అనన్తగుణ ఇతి ॥ అనన్తా అసంఖ్యేయాః-గుణా ఆశ్రితకార్యాపాదకాః-యస్మిన్బ్రహ్మణి స్వతో నిరతిశయబృహత్త్వశాలిని నిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపే ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం సత్సఙ్గస్య ప్రణాడ్యా అఖిలశ్రేయస్సాధనత్వముక్తం-అథ-తస్మిన్ రుచిం జనయితుం ప్రస్తౌతి॥ యథేతి ॥ భగవన్తం ఆహవనీయాదిరూపేణ పూజ్యం-విభావసుమగ్నిం - ఉపశ్రయమాణస్య పుంసః-శీతం, తమోఽన్ధకారశ్చ-తజ్జన్యం భయం చ- అప్యేతి-తథా, సాధూన్ - సంసేవతః పురుషస్యాపి-తమోఽజ్ఞానం-తత్ప్రయుక్తం సంసృతిభయం చాపగచ్ఛతి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ నిమజ్జ్యేతి ల్యబన్తం, ఉన్మజ్జతాం పుంసాం, పరమయనం పరమం శరణం-సన్త ఏవ సాధవ ఏవోత్తారకా ఇత్యర్థః-కథం భూతాః - బ్రహ్మవిదః - శాన్తాః రాగాదిభిరకలుషితచిత్తాశ్చ యథా-అప్సు-మజ్జతాం, దృఢా, నౌః-శ్శరణం-తద్వత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కించ అన్నమితి ॥ ప్రాణినాం జిజీవిషూణాం-అన్నం ప్రాణాః జీవయితృ-ఆర్తానాం తాపత్రయపీడితానాం-అహమీశ్వరః-శరణం-రక్షితా - ప్రేత్య పరలోకే - ధర్మః-శరణం రక్షితా నృణాం ఇహలౌకికానాం, విత్తం ధనం-శరణం, తథా అస్మాత్సంసారాద్బిభ్యతః పురుషస్య-సన్తః సాధవః - అరణం శరణమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తే చ న సాక్షాదరణం, కింతు-జ్ఞానోపదేశద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ॥ సన్తో దిశన్తీతి ॥ చక్షూంషి చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకాని-దిశన్తి ప్రయచ్ఛన్తి-అర్కస్తు- సముత్థితః అభ్యుదిత ఏవ సన్, బహిరేవ-చక్షుర్దిశతి - తద్దర్శనసాధనం, కరోతీత్యర్థః-అతస్సన్తో- దేవతాః-బాన్ధవాశ్చ, తద్వత్పూజ్యా ఉపకార్యాశ్చేత్యర్థః-కిం బహునా - సన్త ఆత్మా మమాత్మభూతా ఇత్యర్థః "జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్" ఇతి మదభిప్రాయాదితి భావః- అతోఽహమేవ - సన్తః - మద్దృష్ట్యా సేవనీయా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతిహాసముపసంహరతి ॥ వైతసేన ఇతి ॥ సుద్యుమ్నభావేనోమావనం ప్రవిశ్య స్త్రీభావం ప్రాప్తస్య వీతసేనస్య పుత్రో వైతసేనః పురూరవాః-సఙ్గాత్ స్త్రీణాం స్త్రైణానాం చ సఙ్గాన్ముక్తః ఆత్మారామో, మహీమేతాం - చచార

హేత్వాశ్చర్యే-ఏవమతిసక్తస్య సఙ్గస్తతో ముక్తిశ్చ భూదితి విస్మయతే హేతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మత్పరాణాం శ్రద్ధధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తీతి స్వారాధనాత్మకక్రియాయోగస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వముక్తం-తత్ప్రకారం బుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ క్రియేతి ॥ భవదారాధనం క్రియాయోగం సమాచక్ష్వేతి సంబన్ధః-యస్మాదితికరణాధిష్ఠానాదిప్రశ్నః-యైః కరణైః-యేష్వధికరణేషు-త్వాం, యథా-సాత్వతా, అర్చన్తి, తచ్చాచక్ష్వేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కిం తత్ప్రశ్న శ్రవణాభ్యామిత్యత ఆహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతద్భగవదారాధనం- ముహుర్ముహుః, రనుష్ఠితం, నృణాం, నిశ్శ్రేయసకరం ముక్తిసాధనం, వదన్తి, కే పునస్తే మునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారద ఇతి ॥ ఆచార్యో బృహస్పతిః, తస్య విశేషణం అఙ్గిరసస్సుత ఇతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ న కేవలం మునయ ఏవ వదన్తి-అపితు-భగవాన్-అజో బ్రహ్మాపి-యద్భగవదారాధనం-నిశ్శ్రేయస-మాహ - కేభ్య ఆహేత్యత ఆహ ॥ పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్య ఇతి ॥ తథా, భగవాన్, శర్వో రుద్రశ్చ, హ కస్యై, దేవ్యై భార్యాయై, తావద్బ్రహ్మణ ఉపదేష్టా త్వమేవేత్యభిప్రాయేణారాధనం విశినష్టి ॥ నిస్సృతం తే ముఖాంభోజాదితి ॥ తదుపదేశస్య త్వన్ముఖనిస్సృతత్వాదుపదేశ్యజ్ఞానస్యోపదేశాయత్తత్వాత్ త్వన్ముఖనిస్సృతత్వోపచారః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యత ఏవ, మత్తస్త్వదారాధనమేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ ॥ ఏతద్వా ఇతి ॥ హే మానద-ఏతత్- త్వత్సంప్రదాయోపదేశానుష్ఠానపరంపరాప్రాప్తం, త్వదారాధనం, సర్వేషాం, వర్ణినాం, మాశ్రమిణాం చ, కిం బహునా, స్త్రీణాం, శూద్రాణాం చ. శ్రేయసాం, ముత్తమం, శ్రేయస్సాధనం

సఙ్గో మహీమేతామాత్మారామశ్చచార హ ॥ ౩౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షడ్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ క్రియాయోగం సమాచక్ష్వ భవదారాధనం ప్రభో । యస్మాత్త్వాం యే యథార్చన్తి సాత్వతాః
పురుషర్షభ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వదన్తి మునయః పరం నిశ్శ్రేయసం నృణామ్ । నారదో భగవాన్వ్యాస ఆచార్యోఽఙ్గిరసస్సు
తః ॥ ౨ ॥ నిస్సృతం తే ముఖామ్భోజాద్యదాహ భగవానజః । పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్యో దేవ్యై చ భగవాన్భవః ॥
ఏతద్వై సర్వవర్ణానామాశ్రమాణాం చ సమ్మతమ్ । శ్రేయసాముత్తమం మన్యే స్త్రీశూద్రాణాం చ మానద ॥ ౪ ॥
ఏతత్కమలపత్రాక్ష కర్మబన్ధవిమోచనమ్ । భక్తాయ చానురక్తాయ బ్రూహి విశ్వేశ్వరేశ్వర ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవాను
వాచ ॥ న హ్యన్తోఽనన్తపారస్య కర్మకాణ్డస్య చోద్ధవ । సంక్షిప్తం వర్ణయిష్యామి యథావదనుపూర్వశః ॥ ౬ ॥
వైదికస్తాన్త్రికో మిశ్ర ఇతి మే త్రివిధో మఖః । త్రయాణామీప్సితేనైవ విధినా మాం సమర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదా స్వని
గమేనోక్తం ద్విజత్వం ప్రాప్య పూరుషః । యథా యజేత మాం భక్త్యా శ్రద్ధయా తన్నిబోధ మే ॥ ౮ ॥ అర్చాయాం
స్థణ్డిలేఽగ్నౌ వా సూర్యే వాఽప్సు హృది ద్విజే । ద్రవ్యేణ భక్తియుక్తోఽర్చేత్స్వగురుం మామమాయయా ॥ ౯ ॥

మన్యే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతస్తదుపదిశేత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే కమలపత్రాక్ష-కర్మబన్ధం, విశేషతో మోచయతీతి తథా, తదేతత్, త్వదారాధనం, బ్రూహి, నను బ్రహ్మాద్యుపదేశపరంపరయైవ ప్రాప్తం తత్, కిం మాం పృచ్ఛసీత్యత ఆహ-స్వయం బోధయతి ॥ విశ్వేశ్వరేశ్వరేతి ॥ విశ్వేశ్వరా బ్రహ్మాదయః-తేషామీశ్వర-త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి త్వమేవ బ్రూహీతి భావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కర్మకాణ్డస్య మదారాధనాత్మకకర్మావబోధాత్మకశాస్త్రభాగస్య-అనన్తపారస్య గ్రన్థతోఽనుష్ఠానతశ్చ పారరహితస్య, ఇదం హేతుగర్భం-అతః-అన్తః-న హ్యస్తి-అతః, సంక్షిప్య - యథావదనుపూర్వశః క్రమేణ, వర్ణయిష్యామి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్ర తావత్స్వారాధనాత్మకయోగస్య త్రైవిధ్యమాహ ॥ వైదిక ఇతి ॥ మిశ్రః వైదికతాన్త్రికః, ఇతి-త్రివిధో- మఖో యాగః - తత్ర, తాన్త్రికః పఞ్చరాత్రతన్త్రోక్తః - యద్యపి - పాఞ్చరాత్రికో ధర్మః ఏకాయనశాఖామూలతయా పరమవైదిక, స్తథాపి, వైదికశబ్దో గోబలీవర్దన్యాయాత్త్రయీసిద్ధధర్మే వర్తతే-తత్ర త్రయాణాం మధ్యే- అన్యతమేన-ఈప్సితేనేష్టేనైవ-విధినా, మాం-సమ్యగర్చయేత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యదేతి ॥ యదా, గర్భాష్టమైకాదశద్వాదశకాలే - స్వనిగమేన స్వాధికారప్రవృత్తేన వేదేనోక్తం-ద్విజత్వముపనయనం-ప్రాప్య-పురుషస్త్రైవర్ణికః, శ్రద్ధయా, మాం, యథా, యజేత్ ఆరాధయేత్, తథా నిబోధ, తం ప్రకారం శృణ్విత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అర్చాయామితి ॥ అర్చాయాం ప్రతిమాయాం, స్థణ్డిలే చ కార్యజ్ఞమణ్డలాదౌ, ద్రవ్యేణ పూజాసాధనేన గన్ధకుసుమాదినా-స్వగురుం మామితి గురుదేవతయోరైక్యభావనా విధీయతే, అమాయయా నిష్కపటభావేన, అఫలాభిసంధినా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఆరాధనాత్ప్రాక్కృత్యమాహ ॥ పూర్వమితి ॥ తావద్ధాతాః శోధితాః-దన్తా యేన సః - అఙ్గశుద్ధయే దేహశుద్ధయే స్నానం-ప్రకుర్వీత- తతో - మృద్గ్రహణాదినా మృద్గోమయాదిలేపనైః - భస్మైర్వైదికైస్తాన్త్రికైశ్చ మన్త్రైరభి

ఙ్గైఃస్నానం,ప్రకుర్వీత ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత-స్సంధ్యోపాసాసంధ్యోపాసనంఆది-ర్యేషాం, తానికర్మాణి - మేమయా-వేదముఖేన-చోదితాని-కుర్వీతేత్యనుషజ్యతే॥పూజామితి ॥ సమ్యక్-కల్పఃసంకల్పఃఫలానభిసంధిరూపో, యస్యసః - కర్మపావనీంకర్మశోధినీం,ప్రాప్యప్రాపకవిరోధిప్రాచీనకర్మక్షపణకరీం,పూజాం,తైస్సంధ్యోపాసనాదిభిః- సహితఏవ, కల్పయేత్,నతానిత్యజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అర్చాయాంస్థణ్డిలేఽగ్నావిత్యుక్తం-తత్రార్చాభేదాన్ తేషుకృత్యాకృత్యానిచాహ॥శైలీత్యాదినా ॥ శైలీశిలామయీ - లౌహీస్వర్ణరజతతామ్రాద్యన్యతమమయీ,లేప్యామృచ్చన్దనాదిమయీ - హృదిపూజాయాంమనోమయీ - త్యష్టవిధా ప్రతిమాప్రతిష్ఠత్యస్యామితిప్రతిష్ఠా - ప్రతిమా - సా-చలా- అచలేతిద్వివిధా- జీవస్యభగవతో - మన్దిరం - స్థానం యద్వా, ప్రతిష్ఠయామన్త్రన్యాసాద్యాత్మికయా, భగవదావాసస్థానంభగవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఉద్వాసేతి॥హేఉద్ధవ - స్థిరాయామచలాయాం - అర్చనేపూజాయాం - ఉద్వాసావాహనే.నస్తః నకార్యేఇత్యర్థః ॥ ఉద్వాసోవిసర్జనం అస్థిరాయాంతు, వికల్పః స్యాత్ ఉద్వాసావాహనయోరితి విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్యతే, తయోర్వికల్పఇత్యర్థః-స్థణ్డిలేచేతి - చస్త్వర్థః,స్థణ్డిలేతు - ద్వయంఉద్వాసఆవాహనంచేత్యుభయం, భవేదేవేత్యర్థః॥స్నపనమితి ॥అవిలేప్యాయాంవిలేప్యాతిరిక్తాయాం-స్నపనం - కర్తవ్యం - విలేప్యాగ్రహణంలేఖ్యాసైకతయోరప్యుపలక్షణం - అన్యత్రలేప్యాలేఖ్యాసైకతాసుతు-పరిమార్జనమాత్రమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇదానీంఫలాభిసంధ్యనభిసంధిభేదేనపూజోపకరణేషు విశేషమాహ ॥ ద్రవ్యైరితి ॥ అమాయిన ఇత్యగ్రేదర్శనాత్ద్రవ్యైరిత్యస్యాభిసంహితఫలస్యేత్యాదిః - ప్రసిద్ధైర్విధాయకశాస్త్రప్రసిద్ధైః - సర్వైరేవద్రవ్యై - ర్మద్యాగోమదారాధనం-కార్యం, అమాయినోఽనభి

పూర్వంస్నానంప్రకుర్వీతధౌతదన్తోఽఙ్గశుద్ధయే । ఉభయైరపిచస్నానంమన్త్రైర్మృద్గ్రహణాదినా॥ ౧౦ ॥
సన్ధ్యోపాస్త్యాదికర్మాణివేదేనాచోదితానిమే । పూజాంతైఃకల్పయేత్సమ్యక్సంకల్పఃకర్మపావనీ ॥ ౧౧ ॥ శైలీదారుమయీలౌహీలేప్యాలేఖ్యాచసైకతీ। మనోమయీమణిమయీప్రతిమాఽష్టవిధాస్మృతా ॥ చలాచలేతిద్వివిధాప్రతిష్ఠాజీవమన్దిరమ్॥ ౧౨ ॥ఉద్వాసావాహనేనస్తఃస్థిరాయాముద్ధవార్చనే। అస్థిరాయాంవికల్పస్స్యాత్స్థణ్డిలేతుభవేద్ద్వయమ్ ॥ స్నపనంత్వవిలేప్యాయామన్యత్రపరిమార్జనమ్ ॥ ౧౩ ॥ ద్రవ్యైఃప్రసిద్ధైర్మద్యాగఃప్రతిమాదిష్వమాయినః । భక్తస్యచయథాలబ్ధైర్హృదిభావేనచైవహి॥ ౧౪ ॥ స్నానాలఙ్కరణంప్రేష్ఠమర్చాయామేవతూద్ధవ । స్థణ్డిలేతత్త్వవిన్యాసోవహ్నావాజ్యప్లుతంహవిః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యేచాభ్యర్హణంప్రేష్ఠంసలిలేసలిలాదిభిః ।శ్రద్ధయోపహృతంప్రేష్ఠంభక్తేనమమవార్యపి ॥ ౧౬ ॥ గన్ధోధూపస్సుమనసోదీపోఽన్నాద్యంతుకింపునః। భూర్యప్యభక్తోపహృతంనమేతోషాయకల్పతే ॥ ౧౭ ॥ శుచిస్సంభృతసంభారఃప్రాగ్దర్భైఃకల్పితాసనః। ఆసీనఃప్రాగుదగ్వాఽర్చేదర్చాయామథసమ్ముఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృతన్యాసఃకృతన్యాసాంమదర్చాం

సంహితఫలస్యమద్భక్తస్యతు - యథాలబ్ధై-స్సంభావితైః - ద్రవ్యైః - హృదిభావేనలబ్ధద్రవ్యాణాంమనసాసమర్పణేనేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ హృదిభావేనచైవహీత్యాదినాప్యుత్క్రమేణహృదాద్యర్చాయాంకర్తవ్యవిశేషానాహ॥హృది-పూజాయాంతు-భావేనమానసోపచారేణ-మద్యాగఃకార్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అర్చాయాంతు- స్నాన-మలంకరణంచ-మమప్రేష్ఠం ప్రియతమం - అత - స్తదుభయమవశ్యంకార్యమిత్యభిప్రాయః - తత్ర-స్నానంయథానుగుణంస్నపనమార్జనాన్యతరద్వివక్షితం । స్థణ్డిలేఇతి ॥ తత్త్వానాంయథాస్థానమఙ్గప్రధానదేవతానాం-విన్యాసస్తత్తన్మన్త్రైఃస్థాపనం-యద్వా - తత్త్వానాంకాదిమావసానవర్ణబోధ్యానాంపఞ్చవింశతితత్త్వానాంతత్తద్వర్ణోచ్చారణేనవిన్యాసః-మమప్రేష్ఠతమఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సూర్యేచేతి ॥ అభ్యర్హణంఉపస్థానేనార్హణం-స్తుతిభిరారాధనమిత్యర్థః--సలిలేతు-సలిలాదిభిః - ఆదిశబ్దేనగన్ధపుష్పాక్షతాదిసంగ్రహః-తర్పణాదిభిరితికేచిత్-సర్వత్రసాధారణమాహ॥శ్రద్ధయేతి-భక్తియుక్తేన-శ్రద్ధయా-సమర్పితం వారిజలమపి - మమప్రేష్ఠం. కింపునర్గన్ధాద్యన్యతమం - సుమనసఃపుష్పాణి-అన్నాద్యమిత్యాద్యశబ్దేనపేయతామ్బూలాదిసంగ్రహః-యద్వా, అన్నం,తతోఽప్యన్యదద్యంభక్ష్యం-తచ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథపూజాక్రమంప్రపఞ్చయతి॥శుచిరిత్యాదినా। సంభృతాఃసంపాదితాః -సమ్భారాఃపూజోపకరణాని-యేనసః-ప్రాగగ్రైర్దర్భైః,కల్పితమాసనంయస్యసః, ప్రాగుదగ్వాప్రాఙ్ముఖఉదఙ్ముఖోవా-అథవా,అర్చాయాః-సమ్ముఖంఅభిముఖం,ఆసీనో-వారంవారమనుతిష్ఠన్నర్చేత్ ❁॥ ౧౮ ॥ ❁ ప్రథమం, స్వాఙ్గేషు-కృతః - న్యాసఃమాతృకాప్రణవమూలమన్త్రన్యాసో-యేనసః --కృతః-న్యాసఃసఏవ-యస్యాంతాం, మదర్చాం మత్ప్రతిమాం-- పాణినామృజేత్ పరిమృజేత్ ॥ ప్రోక్షణీయమితికలశవిశేషణం-పృథక్ప్రోక్షణకలశపరంవా- యథావ-దా

త్మనో-వామపార్శ్వే ఉపసాదయేత్ నిదధ్యాత్ ॥ ౧౯ ॥ తదద్భిః కలశోదకైః-దేవయజనం యాగభూమిం-ద్రవ్యాణి సాధనాని-ఆత్మానం స్వదేహం- పాద్యాదీని త్రీణి పాత్రాణి చ - ప్రోక్ష్య, తతో-ఽద్భిః కలశోదకైః-తైస్తైర్ద్రవ్యైః తులసీదూర్వాకుశాగ్రవిష్ణుక్రాన్తాసిద్ధార్థకహ్లారాదిభిశ్చ - సాధయేత్ పూజయేదిత్యర్థః - పాత్రాణాం చ త్రిత్వోక్తిరావశ్యకత్వాద్యో తనార్థా అర్ఘ్యోదకసర్వార్థోదకస్నానీయోదకాదిపాత్రాణామపి తత్ర తత్రోక్తత్వాత్ ॥ ౨౦ ॥ కాని పునస్తాని పాత్రాణీత్యత స్తద్వివృణ్వన్ సంస్కారాన్తరమాహ ॥ పాద్యేతి ॥ దేశికః ఆరాధకః-పాద్యాద్యర్థే-యాని-త్రీణి-పాత్రాణి-తాని-హృదాదిభిః-అభిమన్త్రయేత్-తత్ర హృత్ హృదయమన్త్రః-శిఖా శిఖామన్త్రః- గాయత్రీ విష్ణుగాయత్రీ ॥ ౨౧ ॥ అథ దేహసంస్కారమాహ ॥ పిణ్డ ఇతి ॥ వాయ్వగ్నిశబ్దౌ శోషణదాహనపరౌ తౌ ప్లావనస్యాప్యుపలక్షణార్థౌ, శోషణదాహనప్లావనైః శోధితశరీర ఇత్యర్థః-తస్మిన్ స్యత్-హృదయపద్మం - తత్స్థాం-మదీయాం మదాత్మికామితి యావత్ - పరాం దేహేన్ద్రియాదివిలక్షణాం-అణుస్వరూపాం, నాద ఉదాత్తస్వరయుక్తః ప్రణవ - స్తస్యాన్తోమకారః-తస్మిన్ - స్వప్రతిపాద్యతయా - సిద్ధైర్యోగిభి-ర్భావితాం అనుభావితాం - జీవకలాం జీవస్వరూపాత్మికాం కలాం - ధ్యాయేత్-కలాశబ్దోఽత్ర విద్యాశబ్దపర్యాయః - స చ జ్ఞానమాహ-జ్ఞానస్వరూపామిత్యర్థః-న త్వంశభూతామితి-మమేత్యనేనైవ తల్లాభాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మభూతయా స్వస్వరూపభూతయా- తయా జీవకలయా-పిణ్డే శరీరే - వ్యాప్తే దీపప్రభయా గేహ ఇవ ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తే సతి- వ్యాప్తం శరీరం ధ్యాత్వేత్యర్థః - సంపూజ్యేత్యస్యామామిత్యపకృష్టేన సంబన్ధః - ఇత్థం సంస్కృతశరీరం హృత్పద్మే-తావ-న్మానసోపచారై-రభ్య

పాణినాఽవృజేత్ । కలశం ప్రోక్షణీయం చ యథావదుపసాదయేత్ ॥ ౧౯ ॥ తదద్భిర్దేవయజనం ద్రవ్యాణ్యాత్మానమేవ చ । ప్రోక్ష్య పాత్రాణి త్రీణ్యద్భిస్తైస్తైర్ద్రవ్యైశ్చ సాధయేత్ ॥ ౨౦ ॥ పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థం త్రీణి పాత్రాణి దేశికః । హృదా శీర్ష్ణాథ శిఖయా గాయత్ర్యా చాభిమన్త్రయేత్ ॥ ౨౧ ॥ పిణ్డే వాయ్వగ్నిసంశుద్ధే హృత్పద్మస్థాం పరాం మమ । అణ్వీం జీవకలాం ధ్యాయేన్నాదాన్తే సిద్ధభావితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తయాఽఽత్మభూతయా పిణ్డే వ్యాప్తే సంపూజ్య తన్మయః । ఆవాహ్యార్చాదిషు స్థాప్య న్యస్తాఙ్గం మాం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ పాద్యోపస్పర్శార్హణాదీనుపచారాన్ప్రకల్పయేత్ । ధర్మాదిభిశ్చ నవభిః కల్పయిత్వాఽఽసనం మమ ॥ ౨౪ ॥ పద్మమష్టదళం తత్ర కర్ణికాకేసరోజ్జ్వలమ్ । ఉభాభ్యాం వేదతన్త్రాభ్యాం మహ్యం తూభయసిద్ధయే ॥ ౨౫ ॥ సుదర్శనం పాఞ్చజన్యం గదాసీషుధనుర్హలాన్ । ముసలం కౌస్తుభం మాలాం శ్రీవత్సం చానుపూజయేత్ ॥ ౨౬ ॥ నన్దం సునన్దం గరుడం ప్రచణ్డం చణ్డమేవ చ । మహాబలం బలం చైవ కుముదం కుముదేక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ దుర్గాం వినాయకం వ్యాసం విష్వక్సేనం గురూన్ సురాన్ । స్వే స్వే స్థానే త్వభిముఖాన్పూజయేత్ప్రోక్షణాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ చన్దనోశీరకర్పూరకు

మభ్యర్చ్యేత్యర్థః-తతో - ఽర్చాదిషు-ఆవాహ్య - ఆదిశబ్దేన స్థణ్డిలాదిసంగ్రహః - అర్చాద్యన్యతమే ఆవాహ్య, స్థాప్య చ-ఇదం సన్నిధాపనాదీనామప్యుపలక్షణం, ఆవాహనాదిషణ్ముద్రాప్రదర్శనేనావాహనాదికం కృత్వేత్యర్థః - న్యస్తాని ఆహితాని - అఙ్గాని హృదయాద్యఙ్గమన్త్రదేవతాః, యస్య, తం మాం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ కథమిత్యత ఆహ ॥ పాద్యోపస్పర్శేతి ॥ ఇదం వ్యుత్క్రమేణ యోజ్యం - ధర్మాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యసంగ్రహః - ఏతే పీఠస్య పాదాః - ఏభిస్సహితే-పీఠే-నవభిః “ విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తతః పరమ్ । ప్రహ్వా సత్యా తథేశానాఽనుగ్రహా నవమూర్తయ ,, ఇత్యుక్తాభిర్మూర్తిభి-ర్యుక్తం-కర్ణికయా- కేసరైశ్చ - జ్జ్వలం- అష్టౌ దళాని-యస్య తత్ పద్మం- మమ, ఆసనం, కల్పయిత్వా, తస్మిన్, మహ్యం, పాద్యాదీ, నుపచారాన్ కల్పయేత్, తత్రోపస్పర్శనం ఆచమనం, అర్హణం అర్ఘ్యం, ఉభాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తాభ్యాం విధిభ్యాం, మన్త్రాభ్యాం వా, ఉభయసిద్ధయే స్వర్గాపవర్గసిద్ధయే మహ్యం, ప్రకల్పయే-దితిపూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ అథాయుధాదిపూజామాహ ॥ సుదర్శనమితి ॥ ౨౬ ॥ అథ పార్షదార్చనమాహ ॥ నన్దమితి ॥ ఏతే భగవతః పార్షదాః ॥ ౨౭ ॥ సురా ఇన్ద్రాదయః, తాంశ్చ, స్వస్వస్థానేషు-మమాభిముఖాన్-ప్రోక్షణాదిభిః-పూజయేత్ - ఆదిశబ్దేన పాద్యాదిసంగ్రహః - తత్ర న్యస్తాఙ్గమిత్యఙ్గావరణపూజా సూచితా- ధర్మాదిభిశ్చ నవభిరితి పీఠదేవతాపూజా, సుదర్శనాదీని ముసలాన్తాన్యాయుధాన్య, ష్టదిక్షు, కౌస్తుభవనమాలాశ్రీవత్సాన్, ఉరసి, నన్దాదీన ష్టదిక్షు-గరుడం పురతః, దుర్గాదీన్ కోణేషు, గురూన్భగవతో దక్షిణపార్శ్వే ఇన్ద్రాదీన్ప్రాగాద్యష్టదిక్షు, దుర్గాయా భగవన్మాయాభిమానిదేవతాత్వాత్ - వినాయకస్య విష్వక్సేనపార్షదత్వా, ద్వ్యాసస్య వేదశాఖావిభజనేన తత్ప్రవర్తకత్వోపకారయోగా-త్సురాణాం భగవద్విభూతిత్వాచ్చ- పరివారేషు పూజా విహితా ॥ ౨౮ ॥ అథ చన్దనాదిభి-ర్వాసితైః పరిమళి

స్త్రైః,ర్మన్త్రైః-స్సువర్ణఘర్మానువాకాదిమన్త్రపాఠసహితైః, స్నాపయేత్-విభవేసతి-నిత్య, మిత్థం,స్నాపయేత్,అన్యథా, యథాసంభవైశ్చన్దనాదివాసితై రిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁మన్త్రానాహ॥స్వర్ణేతి॥తత్ర,స్వర్ణఘర్మానువాకః “ సువర్ణంఘర్మం పరివేదవేన ,, మిత్యాది-మహాపురుషవిద్యా “ జితన్తేపుణ్డరీకాక్షనమస్తేవిశ్వభావన । నమస్తేఽస్తుహృషీకేశమహాపురుషపూర్వజే ,, త్యయంమన్త్రః,పౌరుషంసూక్తం ప్రసిద్ధం-సామనీరాజనాదిభిః “ ఇన్ద్రంమఘోనేమధితాహావన్త ,, ఇత్యాద్యాబుచోనీరాజనాదయః , ఆదిశబ్దేనరౌహిణాదయః,సామాత్రయాభిశ్చ, త్యైభిర్మన్త్రైః , స్నాపయే-దితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ వస్త్రేతి ॥ పత్రాణితులసీదళాని,సప్రేమప్రేమ్ణాసహితంయథాతథా-మాం,యథోచితం,అలంకుర్వీత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తతో-ఽర్చకో-మమహ్యాం-శ్రద్ధయా,పాద్యాదీని-దద్యాత్-తత-స్సుమనసఃపుష్పాణి,ఉపహారంనైవేద్యమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తత్ప్రపఞ్చయతి॥ గుడేతి ॥ తత్ర-శష్కుల్యఃఘృతపక్వవిశేషాః , అపూపాఃసంయావాఃగోధూమపిష్టమయాభక్ష్యాః,సూపాశ్చ, త్యేవంవిధం,నైవేద్యం,పరికల్పయే,దితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁కాలభేదేనోపచారవిశేషాన్విధత్తే ॥ అభ్యఙ్గేతి ॥ అభిషేచనం-పఞ్చామృతైఃస్నాపనం,పర్వణ్యేకాదశ్యాదౌ-విభవేసత్య - న్వహం,స్యురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁అథాగ్నావపిపూజాప్రకారమాహ ॥ విధినేతి ॥ విధినాఽన్యత్రోక్తవిధినా-విహితేనిర్మితే-కుణ్డే,అథవా,స్థణ్డిలే,అగ్ని,మాధాయనిధాయ,ఉదితంప్రజ్వలితం-

జుష్టమాగరువాసితైః । సలిలైఃస్నాపయేన్మన్త్రైర్నిత్యదావిభవేసతి॥ ౨౯ ॥స్వర్ణఘర్మానువాకేనమహాపురుషవిద్యయా । పౌరుషేణాపిసూక్తేనసామనీరాజనాదిభిః॥ ౩౦ ॥వస్త్రోపవీతాభరణపత్రస్రగ్గన్ధలేపనైః । అలంకుర్వీతసప్రేమమద్భక్తోమాంయథోచితమ్ ॥ ౩౧ ॥ పాద్యమాచమనీయంచగన్ధంసుమనసోఽక్షతాన్ ।ధూపదీపోపహారాణిదద్యాన్మేశ్రద్ధయాఽర్చకః ॥ ౩౨ ॥ గుడపాయససర్పీంషిశష్కుల్యాపూపమోదకాన్ ।సంయావదధిసూపాంశ్చనైవేద్యంసతికల్పయేత్ ॥ ౩౩ ॥ అభ్యఙ్గోన్మర్దనాదర్శదన్తధావాభిషేచనమ్।అన్నాద్యంగీతనృత్యాదిపర్వణిస్యుస్తథాఽన్వహమ్॥ ౩౪ ॥ విధినావిహితేకుణ్డేమేఖలాగర్తవేదిభిః । అగ్నిమాధాయపరితస్సమూహేత్పాణినోదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ పరిస్తీర్యాథపర్యుక్షేదత్వాఽఽధాయయథావిధి । ప్రోక్షణ్యాఽఽసాద్యద్రవ్యాణిప్రోక్ష్యాగ్నౌభావయేతమామ్॥ ౩౬ ॥తప్తజామ్బూనదప్రఖ్యంశఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః । లసచ్చతుర్భుజంశాన్తంపద్మకిఞ్జల్కవాససమ్॥ ౩౭ ॥ స్ఫురత్కిరీటకటకకటిసూత్రవరాఙ్గదమ్ । శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజ ※ త్కౌస్తుభంవనమాలినమ్ ॥ ౩౮ ॥ ధ్యాయన్నభ్యర్చ్యదారూణిహవింష్యభిఘృతానిచ । ప్రాస్యాజ్యభాగావాఘారౌదత్వాచాజ్యప్లుతంహవిః॥ ౩౯ ॥జుహుయాన్మూలమన్త్రేణషోడశర్చావదానతః । ధర్మాదిభ్యోయథాన్యాయంమన్త్రైస్స్విష్టకృతంబుధః॥ ౪౦ ॥అభ్యర్చ్యాథనమస్కృత్యపార్షదేభ్యోబలింహరేత్ ।మూలమన్త్రంజపేద్బ్రహ్మస్మరన్నారాయణాత్మకమ్॥ ౪౧ ॥ దత్వాఽఽచమనముచ్ఛేషంవిష్వక్సేనాయకల్పయేత్।

అగ్నిం-పరితః-పాణినా-సమూహేదేకత్రనయేత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁దర్భైః-పరిస్తీర్య, పర్యుక్షేత్పరిషిఞ్చేత్-తతో-యథావిధి , అన్వాధాయస్వగృహ్యోక్తవిధినాఆధాయ , సర్వస్యాగ్నిముఖాఖ్యస్యకర్మణస్సంకల్పంకృత్వా - ప్రోక్షణ్యాప్రోక్షణపాత్రోదకేన,ద్రవాణిఆజ్యస్థాలీప్రభృతీనికరణాని,ప్రోక్ష్య,గ్నౌ,మాంభావయేత ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁కథంభూతం-తప్తహేమాభంచక్రాదిభి,ర్లసన్త , శ్చత్వారో-భుజా-యస్యతం-శాన్తంనతూగ్రరూపమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁స్ఫురన్తికిరీటాదీని-యస్యతం,శ్రీవత్సోవక్షసియస్య , భ్రాజన్-దీప్యమానః-కౌస్తుభో-యస్యతం-వనమాలాఽస్యాస్తీతితథాతం - వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ధ్యాయన్నితి॥ఇత్థంభూతం-ధ్యాయన్ - అభ్యర్చ్య,దారూణిఇధ్మదారూణి,అభిఘృతాని-హవింషి-దేవతోద్దేశ్యాని, ప్రాస్యాగ్నావాధాయ,ఆఘారౌతత్సంజ్ఞాకావాజ్యభాగావాజ్యాహుతీ-దత్వాహుత్వా ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తతో, మూలమన్త్రేణ శ్రీమదష్టాక్షరస్వాహాన్తేన - షోడశర్చావదానతఃపురుషసూక్తస్యషోడశభిఃఋగ్భిః - యాన్యవదానాని,తైశ్చైవ, ఆజ్యప్లుతం,హవి , ర్జుహుయాత్-తతో-యథాన్యాయం-ధర్మాదిభ్యో , జుహుయాత్ ఆదిశబ్దేనవిమలాదయోఽఙ్గదేవతాఆవరణదేవతాః - అస్త్రాణి-భూషణాని-పార్షదాశ్చసంగృహ్యన్తే-తతస్స్విష్టకృతంజుహుయాత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁తతో-వహ్నా, ఆవాహితం-భగవన్త-మభ్యర్చ్య - పార్షదేభ్యోనన్దాదిభ్యో , బలిం,హరేత్ అష్టసుదిక్షుదద్యాత్-నారాయణాత్మకమితిమన్త్రదేవతయోరైక్యభావనావిధీయతే,బ్రహ్మన్స్మరన్మామనుధ్యాయన్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁తతో-విష్వక్సేనాయ,ఆచమనం,సమర్ప్య - ఉచ్ఛేషంభగవన్నివేదితం-కల్పయేత్సమర్పయేత్-తత-స్సురభిమత్కర్పూరాదియుక్తం - తామ్బూలాదికం,

ముఖవాసం-సమర్పయేత్ - అథార్హయేత్-పునఃపుష్పాఞ్జలినాపూజయేత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ఉపగాయన్నితి॥మమ,కర్మాణిచె
ష్టితాని-ముహూర్తం, క్షణికోఽస్మీతితథా-మత్ప్రీత్యర్థం,వైయగ్ర్యంపరిత్యజ్యలబ్ధావసరోభవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋
స్తవైరితి ॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధైః,శ్రౌతైః,శ్రుత్యుక్తైః, పౌరాణైఃపురాణోక్తైః - ప్రాకృతైః-ద్రవిడాన్ధ్రాదిభాషోక్త
క్తైః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋శివఇతి॥కృత్వానిధాయ-బాహుభ్యాందక్షిణోత్తరాభ్యాం,పరస్పరం,మమదక్షిణోత్తరౌపాదౌ॥గృహీ
త్వేతి శేషః ॥ మృత్యుగ్రహార్ణవాత్ మృత్య్వాదితుల్యాత్సంసారాద్భీతం - తత్ర-గ్రహాఃపిశాచాః - గృహేతిపాఠేతేనసంసా
రోలక్ష్యతే-మృత్యుతుల్యాదర్ణవతుల్యాచ్చగృహాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ఇతీతి॥మయా-దత్తాందత్తామివభావితాం-శేషాంమ
దుపభుక్తంతులస్యాదికం - శేషాశబ్దోనియతస్త్రీలిఙ్గః - సాదరంయథాతథా-శిరస్యా, ధాయధృత్వా, ఉద్వాస్యంచేత్-
జ్యోతిర్మత్స్వరూపం,ఉద్వాసయేత్ క్వేత్యతఆహ॥తజ్జ్యోతిః,పునర్జ్యోతిషిఅన్తరాత్మని,ఉద్వాసయేత్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ఇష్టమ
ర్చాద్యన్యతమే- శ్రద్ధానుసారం-తత్రతత్ర-మాం-మర్చయేత్ - ఇత్థంభావయేచ్చేత్యాహ ॥ సర్వభూతేష్వితి ॥ ఆత్మనిస్వస్మిం
శ్చ,అహం,మవస్థితఃఅన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేనస్థితః- అతఏవ-సర్వాత్మా సర్వశరీరకః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ఉపసంహరతి॥ ఏవమితి॥
క్రియాయోగానాం-పథైర్మార్గైః-ప్రకారైరితియావత్,ఉభయతఇహాముత్రచా-భీప్సితాం-సిద్ధిఃఫలం-విన్దతిలభతే ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋

ముఖవాసంసురభిమత్తాంబూలాద్యమథార్హయేత్ ॥ ౪౨ ॥ ఉపగాయన్గృణన్నృత్యన్కర్మాణ్యభినయన్మమ।
మత్కథాశ్శ్రావయఞ్శృణ్వన్ముహూర్తంక్షణికోభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ స్తవైరుచ్చావచైశ్శ్రౌతైఃపౌరాణైఃప్రా
కృతైరపి।స్తుత్వాప్రసీదభగవన్నితివన్దేతదణ్డవత్ ॥ ౪౪ ॥శిరోమత్పాదయోఃకృత్వాబాహుభ్యాంచపరస్పరమ్।
ప్రపన్నంపాహిమామీశభీతంమృత్యుగ్రహార్ణవాత్ ॥ ౪౫ ॥ఇతిశేషాంమయాదత్తాంశిరస్యాధాయసాదరమ్।
ఉద్వాసయేచ్చేదుద్వాస్యం జ్యోతిర్జ్యోతిషితత్పునః ॥ ౪౬ ॥ అర్చాదిషుయదాయత్ర శ్రద్ధామాంతత్రచార్చ
యేత్।సర్వభూతేష్వాత్మనిచసర్వాత్మాఽహమవస్థితః ॥ ౪౭ ॥ఏవంక్రియాయోగపథైఃపుమాన్వైదికతాన్త్రి
కైః। అర్చన్నుభయతస్సిద్ధింమత్తోవిన్దత్యభీప్సితామ్ ॥ ౪౮ ॥మదర్చాంసంప్రతిష్ఠాప్యమన్దిరంకారయేద్దృఢమ్।
పుష్పోద్యానానిరమ్యాణిపూజాయాత్రోత్సవాశ్రితాన్ ॥ ౪౯ ॥ పూజాదీనాంప్రవాహార్థంమహాపర్వస్వథా
న్వహమ్। క్షేత్రాపణపురగ్రామాన్దత్త్వామత్సార్ష్టితామియాత్ ॥ ౫౦ ॥ప్రతిష్ఠయాసార్వభౌమంసద్మనాభువ
నత్రయమ్। పూజాదినాబ్రహ్మలోకంత్రిభిర్మత్సామ్యతామియాత్ ॥ ౫౧ ॥మామేవనైరపేక్ష్యేణభక్తియోగేన
విన్దతి। భక్తియోగంసలభతఏవంయఃపూజయేతమామ్ ॥ ౫౨ ॥ యస్స్వదత్తాంపరైర్దత్తాం హరేతసురవిప్ర
యోః। వృత్తింసజాయతేవిడ్భుగ్వర్షాణామయుతాయుతమ్ ॥ ౫౩ ॥ కర్తుశ్చసారథేర్హేతోరనుమోదితురేవ
చ। కర్మణాంభాగినఃప్రేత్యభూయోభూయసితత్ఫలమ్ ॥ ౫౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శక్తంప్రత్యాహ ॥ మదర్చామితి ॥ తావ-ద్దృఢం-మన్దిరం-కారయేత్,తత్ర,మదర్చాంమత్ప్రతిమాం,ప్రతిష్ఠాప్య-పుష్పోద్యా
నానిచ - కారయేత్ ॥ మహాపర్వస్వ-న్వహంచ-పూజాదీనాం - ప్రవాహార్థంసంతతానువృత్త్యర్థం - పూజాద్యాశ్రితాన్-
క్షేత్రాదీన్-దత్త్వా-ఆరాధకేభ్యఇతి శేషః - మహ్యమితివా-మత్సార్ష్టితాంమత్సమానైశ్వర్యం- ప్రాప్నుయాత్ -తత్ర-యా
త్రావిశిష్టేషుపర్వసుమహాజనసమాగమఉత్సవః - వసన్తాదిమహోత్సవః - తైరాశ్రితాన్తద్యోగ్యానిత్యర్థః - తాన్ క్షేత్రాదీ
నితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ❋సార్వభౌమంసర్వపృథ్వీపతిత్వం,సద్మ,నామన్దిరనిర్మాపణేన - త్రిభిఃప్రతిష్ఠాసద్మపూజనైః -
మత్సామ్యతాంమత్సాధర్మ్యమితియావత్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋యస్తు-నిరపేక్షేణఫలాభిసంధివిరహేణ-మా-మిత్థం-పూజయే-త్స
భక్తియోగం-లభతే-సచ,భక్తియోగేన-మామేవ,విన్దతేప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋దత్త్వామత్సార్ష్టితామియాదితిదానఫలము
క్తం,కింతర్హ్యపహారఫలమిత్యతఆహ॥యఇతి॥ సురవిప్రయోఃదేవబ్రాహ్మణయోః-విడ్భుక్ అమేధ్యభోజీ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋నకే
వలమిదంఫలందాతృపహర్త్రోరేవ, అపిత్వన్యేషామపికేషాంచిదిత్యాహ ॥ కర్తురితి ॥ కర్తుఃప్రయోజ్యస్య-సారథేఃసహకా
రిణః-హేతోఃప్రయోజకస్య - నుమోదితుశ్చ - తత్ఫలం-కుతః-యతః - కర్మణాందానాపహారరూపాణాం-భాగినః-భోగిన
ఇతిపాఠే,తత్ఫలభోగినః ॥ తత్రాపివిశేషమాహ ॥ తత్ఫలందానాహారాదిఫలం-ప్రేత్యపరలోకే - భూయోభూయః ఉత్తరో
త్తరంభూయిష్ఠమిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే
సప్తవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

యద్యప్యేవం దారాత్మతత్త్వారాధ్యాదయశ్చ ప్రశస్యాః - అపహర్త్రాదయస్తు నిన్ద్యాః, తథాఽపి, ప్రశంసానిన్దే న కుర్యాదిత్యాహ ॥ పరస్వభావకర్మాణీతి ॥ పరస్య అన్యస్య, స్వభావకర్మాణి, స్వభావానుగుణాని, దానాపహారసహక్రియాద్యాత్మకాని కర్మాణి, న ప్రశంసేత్ - నాపి - గర్హయేత్ - కింతు - విశ్వం - ఏకాత్మకం మదన్తర్యామికం మచ్ఛరీరభూతం - పశ్యేదిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ అన్యథాత్వనర్థ ఇత్యాహ ॥ పరస్వభావేతి ॥ యః, ప్రశంసతి - నిన్దతి చ - సః, అసతి దేహే, అభినివేశతః ఆత్మాభిమానాత్ - స్వార్థాత్ - ఆశు - భ్రశ్యతే - స్వార్థోఽత్ర స్వాధికృతో జ్ఞానయోగః ॥ ౨ ॥ అసత్యభినివేశస్య స్వార్థభ్రంశహేతుత్వముపపాదయతి ॥ తైజస ఇతి ॥ తైజసశబ్దోఽత్ర - అహఙ్కారకార్యే దేహాత్మాభిమానలక్షణయా వర్తతే - తస్మిన్, నిద్రయా తత్తుల్యయా అవిద్యయా - దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేన - పన్నే ప్రాప్తే సతి - పిణ్డస్థో దేహస్థోఽపి - జీవః - నష్టచేతనః సుప్తసంజ్ఞానః, మృత్యుం - వాశబ్ద ఇవార్థః - మృత్యుతుల్యాం - మాయాం సూక్ష్మరూపాం ప్రకృతిం - ప్రాప్నోతి, ప్రకృత్యా తిరోహితో భవతి - నానార్థదృక్ నానావిధదేహాభిమానీ పురుషః - ప్రబుద్ధోఽపి - తద్వత్ తత్త్వజ్ఞానవిరహాత్సుప్తకల్ప ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ నను - దేహధర్మాణామాత్మన్యారోపేణ స్తుతినిన్దయోరిత్థమనర్థహేతుత్వేఽపి తేషాం తద్గతత్వం పశ్యతో నిన్దతస్తువతశ్చ న కోఽప్యనర్థ ఇత్యత ఆహ ॥ కిం భద్రమితి ॥ న వసత్యేకరూపతయేత్యవస్తు, తస్య - ద్వైతస్య భిన్నస్య, నానావిధస్య - దేహస్య - ఆత్మవస్తువ్యతిరిక్తత్వావిశేషాత్ కియత్, కిం భద్రం - కిం మఙ్గళం, కిం వా, అభద్రం, దేవాదిశరీరస్య క్రిమ్యాదిశరీరస్య చ ప్రకృతిపరిణామరూపత్వావిశేషాత్ నిషేకగర్భాదికాలకృతావస్థాద్యవిశేషాచ్చ భద్రత్వాదభద్రకరూపేషు కిమభద్రత్వాదిచిన్తేత్యర్థః - వాచోదితం దేవాదిశబ్దోదితం - మనసా ధ్యాతం అహమభిమానాస్పదం, యద్దేవాదిశరీరం, తదనృతం, దేహగతదేవత్వాదికమాత్మన్యసత్యమిత్యర్థః, అతో, దేహదృష్ట్యా చ న స్తుతినిన్దే యుక్తే ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ నన్వాత్మని దేహగతాకారస్యాసత్యత్వే కథం తర్హి తదభినివేశమాత్రేణానర్థ ఇత్యపేక్షాయాం - మయి యథావద్గృహ్యమాణానామనర్థహేతు

శ్రీభగవానువాచ । పరస్వభావకర్మాణి న ప్రశంసేన్న గర్హయేత్ । విశ్వమేకాత్మకం పశ్యన్ ప్రకృత్యా పురుషేణ చ ॥ ౧ ॥ పరస్వభావకర్మాణి యః ప్రశంసతి నిన్దతి । స ఆశు భ్రశ్యతే స్వార్థాదసత్యభినివేశతః ॥ ౨ ॥ తైజసే నిద్రయాఽఽపన్నే పిణ్డస్థో నష్టచేతనః । మాయాం ప్రాప్నోతి మృత్యుం వా తద్వన్నానార్థదృక్పుమాన్ ॥ ౩ ॥ కిం భద్రం కిమభద్రం వా ద్వైతస్యావస్తునః కియత్ । వాచోదితం తదనృతం మనసా ధ్యాతమేవ చ ॥ ౪ ॥ ఛాయాప్రత్యాహ్వయాభాసా హ్యసన్తోఽప్యర్థకారిణః । ఏవం దేహాదయో భావా యచ్ఛన్త్యామృత్యుతో భయమ్ ॥ ౫ ॥ ఆత్మైవ తదిదం విశ్వం సృజ్యతే సృజతి ప్రభుః । త్రాయతే త్రాతి విశ్వాత్మా హ్రియతే హరతీశ్వరః ॥ ౬ ॥ తస్మాన్న

త్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ ఛాయేతి ॥ యథా, ఛాయా - రాక్షసత్వేన ప్రతీయమానా - భయహేతుః - న త్వాత్మచ్ఛాయేతి ప్రతీయమానా - యథా చ - ప్రత్యాహ్వయః ప్రతిశబ్దః - స చ గిరిగుహాగతసత్త్వాన్తరశబ్దత్వేన ప్రతీయమానో - భయహేతుః, న త్వాత్మీయత్వేన ప్రతీయమానః - ఆభాసః స్వాప్నో బాధకవర్గః - స చ, జాగ్రదవస్థాప్రతిపన్నతుల్యతయా ప్రతీతో భయహేతుః - న తు స్వాప్నతయా - అసన్తోఽప్యర్థకారిణః స్వయమకార్యకరస్వరూపా అపి అయథావద్గృహ్యమాణాః కార్యకరా భవన్తి - ఏవం - దేహాదయో, భావా అర్థా - ఆత్మతయా ప్రతీయమానాః - ఆమృత్యుతః, మృత్యురత్ర ప్రాకృతప్రళయః - ఆప్రళయాదిత్యర్థః - భయం సంసృతిభయం, యచ్ఛన్తి ॥ ౫ ॥ ఏవం స్తుతినిన్దాహేతుభూతరాగద్వేషాభావాయ చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చే చిదచిద్భేదముక్త్వాఽథ కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మోపాదానకత్వేన తదనన్యత్వాచ్చ న స్తుత్యాదీత్యాహ ॥ ఆత్మైవేతి సార్ధైస్త్రిభిః - ఆత్మా పరమపురుషః, తదేకాత్మకం ద్వ్యాత్మకం చ - ఇదం విశ్వం, ఆత్మైవ పరమాత్మైవేత్యర్థః - తదుపపాదయతి ॥ సృజ్యత ఇతి ॥ స్వయం, చిదచిద్విశిష్టాకారేణ సృజ్యతే, త్రాయతే, హ్రియతే, ఇత్యేతైః పదైరుపాదానత్వముక్తం - సృజతీత్యాభిర్నిమిత్తత్వం - తచ్చ విశేషాకారేణేత్యవగన్తవ్యం, తత్ర ప్రభురిత్యనేనోపాదానత్వోపయుక్తం సర్వశక్తిమత్త్వం వివక్షితం, ప్రభుః సమర్థః, సర్వశక్తిరితి యావత్, రక్ష్యత్వరక్షకత్వయోరేకస్మిన్ననుపపత్తిద్యోతనాయ విశ్వాత్మేత్యుక్తం, ఆత్మా హ్యన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకః - కర్మానుగుణం తత్త్వమేవ హీశ్వరస్య రక్షకత్వం నామ - విశ్వస్య శరీరత్వోక్త్యా తస్య సాక్షాద్రక్ష్యత్వం తద్ద్వారా త్వాత్మన ఇతి ఫలితం, శరీరగతధర్మాణాం తద్ద్వారా శరీరిపర్యన్తత్వాత్ తేషాం తత్పర్యన్తత్వం నామ తన్నిర్వాహకత్వమేవ - ఈశ్వర ఇత్యనేన కృత్స్నస్య జగతః సంహార్యత్వే తద్విభూతిత్వావగమాత్తదిచ్ఛాప్రతిఘాతకాభావః ఫలితః ॥ ౬ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్స్వనిష్ఠస్య బ్రహ్మాత్మకస్య వస్తునోఽభావాత్ - యద్వా, బ్రహ్మణ ఏవ కృత్స్నప్రపఞ్చోపాదానత్వాద్విశ్వాకారేణ తస్యైవావస్థితత్వాత్ - అన్యస్మాత్ పృథక్సిద్ధాత్ - ఆత్మనో బ్రహ్మణస్సకాశాత్ - అన్యః పృథక్సిద్ధో - భావః - న హి నిరూపితః - అస్మాత్ - ఆత్మా - పృథక్సిద్ధః - తచ్చాత్మనః - పృథక్సిద్ధమిత్యేవం న నిరూపణ

యితుం శక్యమిత్యర్థః-నను - వైశేషికాదయ ఈశ్వరస్య నిమిత్తత్వమేవమన్యన్తఇతి కథం తస్యోపాదనత్వమపీత్యత స్తాన్నిరాహ॥నిరూపితేతి॥త్రివిధా-సమవాయ్యసమవాయినిమిత్తరూపమిథః కారణభేదవిషయా-ఆత్మని వైశేషికాద్యాత్మని-భాతరాభాతిః-ప్రతీతిరితియావత్-నిర్మూలాప్రమాణశూన్యేతినిరూపితా-యద్వా , జగత్కార్యంచే - త్కారణేనమిథోభిన్నేనభవితవ్యమిత్యేవం-నిరూపితాభాతినిర్మూలేత్యర్థః, ప్రమాణాభావో ఽపియుక్తైరేవమూలమితినవాచ్యం-కాలఘటసంయోగంప్రతికాలస్యైకస్యైవనిమిత్తోపాదానత ఉభయవిధకారణత్వస్యతైరవశ్యాభ్యుపగమ్యత్వా దితిభావః ॥ యద్వా॥యతోఽన్యోభావోననిరూప్య-స్తతోవిస్వాప్రపఞ్చసోపేక్షారూపేణత్రివిధవిషయప్రతీతిర్భ్రమాత్మికేత్యాహ ॥ నిరూపితేతి॥ నిర్మూలాప్రమాణశూన్యా-కేవలం భ్రమరూపేతియావత్ నిరూపితానిశ్చితా ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ననుపరమాత్మనఉపాదానత్వే వికారాశ్రయత్వాపత్తిరిత్యతఆహ॥ఇదమితి॥ఇదంపరిదృశ్యమానం-త్రివిధంస్వాప్రపఞ్చసోపేక్షావిషయత్వేనప్రతీయమానం-యద్వా సర్గస్థితిలయరూపావస్థాయుక్తం,జగ-ద్గుణమయంసత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారరూపం-విద్ధి-అతో -వికారాః పరిణామాదయో గుణగతా ఏవేతిభావః- గుణమయస్య కథంపరమాత్మోపాదానకత్వమిత్యత స్తద్విశినష్టి ॥ మాయయాకృతం-మాయయాసంకల్పరూపేణజ్ఞానేన-గుణేషు - ప్రవిశ్యకృతం - అతఉపాదానత్వమప్యవిరుద్ధంతస్యసర్వాత్మకత్వాదితిభావఃఏతదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణంజ్ఞానం ప్రకృతిపురుషయోః పరస్పరంవైలక్షణ్యజ్ఞానంవిజ్ఞానంతాభ్యాం పరమపురుషస్య విలక్షణత్వజ్ఞానం-తత్ర - నైపుణంకౌశలం - విద్వా - న్ననిన్దతి-నాపిచ-స్తౌతి - కింతు , సూర్యవద్గుణదోషాభినివేశరహిత - శ్చరతి - చరేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ సూర్యవచ్చరేదితిదృష్టాన్తముఖేనాభిమతమర్థందార్ష్టాన్తికేస్పష్టయతి ॥ ప్రత్యక్షేణేతి ॥ ప్రత్యక్షాదిభిః-కృత్స్నమాబ్రహ్మకీటంశరీరజాలమాద్యన్తవత్ ఉత్పత్తినిధనవత్-అసత్ సతఆత్మనోఽన్యచ్చేతిచ-జ్ఞాత్వా- నిస్సఙ్గః క్వాప్యనా

హ్యాత్మనోఽన్యస్మాదన్యోభావోనిరూపితః । నిరూపితేయంత్రివిధానిర్మూలాభాతిరాత్మని ॥ ౭ ॥ ఇదంగుణమయంవిద్ధివివిధంమాయయాకృతమ్। ఏతద్విద్వాన్మదుదితంజ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణమ్॥నానిన్దతినచస్తౌతిలోకేచరతిసూర్యవత్ ॥ ౮ ॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేననిగమేనాత్మసంవిదా । ఆద్యన్తవదసజ్జ్ఞాత్వానిస్సఙ్గోవిచరేదిహ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ నైవాత్మనోనదేహస్య సంసృతిర్ద్రష్టృదృశ్యయోః । అనాత్మస్వదృశోరీశకస్యస్యాదుపలభ్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మాఽవ్యయోఽగుణశ్శుద్ధస్స్వయంజ్యోతిరనావృతః । అగ్నివద్దారువదచిద్దేహః కస్యేహ సంసృతిః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యావద్దేహేన్ద్రియప్రాణైరాత్మనస్సన్నికర్షణమ్ । సంసారః ఫలవాంస్తావదపార్థోఽప్యవివేకతః ॥ ౧౨ ॥ అర్థేహ్యవిద్యమానేఽపిసంసృతిర్ననివర్తతే। ధ్యాయతోవిషయానస్యస్వ

స్తేః-ఇహలోకే-చరేత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అఙ్గుళ్యాద్యవయవవిచ్ఛేదేఽప్యాత్మనస్తదదర్శనాత్ భిన్నానాందేహావయవానామనాత్మత్వంప్రత్యక్షం- ఏవమేవానుమానాదవయవాన్తరాణామనాత్మత్వసిద్ధిః-యది దేహాత్మానౌమిథోఽత్యన్తవిలక్షణౌ కస్యతర్హిసుఖదుఃఖానుభవాత్మకస్సంసార-ఇతిపృచ్ఛతి ॥ నైవేతి॥ హే-ఈశ- కస్య-స్యాత్,సంసృతిరిత్యనుషజ్యతే-నకస్యాపీత్యతఆహ ॥ ఉపలభ్యతఇతి ॥ సుఖదుఃఖానుభవోదృశ్యతేహి - అతః ప్రత్యక్షవిరోధాన్నసంసృతిరపహ్నోతుంశక్యేతిభావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ సంసృత్యసంభావనాయాంహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ ఆత్మాఽవ్యయఇతి ॥ ఆత్మా-స్వయంశబ్దః పూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే-స్వయమాత్మనా-శుద్ధః-స్వభావతశ్శుద్ధఇత్యర్థః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశః - అనన్యాధీనప్రకాశః-అనావృతఃకర్మరూపావరణరహితః , అగుణఃసత్త్వాదిగుణానాశ్రయః-అవ్యయఃజన్మమరణాదివికారరహితః-దేహస్త్వ-చిజ్జడః-విజాతీయయోరపిదేహాత్మనోరవిభాగేనావస్థితౌదృష్టాన్తోఽగ్నివద్దారువదితి , కస్యేహసంసృతిః - అజడస్యాప్యాత్మనఃస్వతశ్శుద్ధత్వాత్ అశుద్ధస్యాపిదేహస్యజడత్వాన్నసంసృతిఃస్యాదితిప్రశ్నార్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ స్వతశ్శుద్ధస్యాప్యాత్మనఃప్రకృతిసబన్ధేనాశుద్ధత్వాత్సంసారఇతిపరిహరతి ॥ యావదితి ॥ యావ,దాత్మనో, దేహాదిభిః-సన్నికర్షణంసంబన్ధః-తావ,దపార్థోఽప్యాత్మనిస్వతఏవావిద్యమానోఽపి,సంసారః- తదావహో దేహాద్యాకారః-ఫలవాన్విద్యమానకల్పః-సుఖదుఃఖజనకః-కుతః- అవివేకతః దేహావిలక్షణస్వస్వరూపాజ్ఞానాత్ . అవివేకకృతసంబన్ధాదేవతస్యాశుద్ధిరితిభావః , అవివేకఇతిపాఠే-త-దాత్మనోవిశేషణం,అవివేకా-ద్దేహాదిభిః,సన్నికర్షణంతత స్సంసారః-ఫలవాన్ , అవిద్యాసంచితంకర్మ ,, ఇతివచనాదవివేకస్యప్రకృతిసంబన్ధహేతుత్వంకర్మద్వారావగన్తవ్యం - ఏవంచాహంకారమమకారకృతపుణ్యపాపాధీనప్రకృతిసంబన్ధాత్సంసారఇత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఆత్మన్యవిద్యమానాదపిదేవమనుష్యాద్యాకారాత్సంసృతిరిత్యేతదేవదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ అర్థ ఇతి ॥ దేవమనుష్యాద్యాకారే,అవిద్యమానేఽపిఆత్మన్యసత్యపి-విషయాన్ , ధ్యాయత స్తస్య-సంసృతి, ర్నానివర్తతే-స్థూలోఽహంకృశోఽహంమమైతేకళత్రాదయఃమమైతేప్రతికూలాశ్శత్రవాదయఇత్యేవమనుసం

లాదిత్యేవం ధ్యాయత ఇత్యర్థః యథా, స్వప్నే అనర్థాగమః, స్వాప్నదేహస్యాత్మత్వం సంప్రతిపన్నం, తథా. ఉపితస్యా త్మన్యధ్యాసాదనర్థాగమస్తాదాత్వికదుఃఖానుభవో భవతి. తద్వదిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ స్వాప్నదేహస్యానాత్మత్వసంప్రతిపత్తిం, తద్దేహోపగమతు తదభిమానప్రయుక్తదుఃఖాభావం చ దర్శయతి ॥ యథా హీతి ॥ ప్రస్వాపశబ్దః స్వాప్నపరః, తస్య దేహాత్మాభిమానద్వారా బహ్వనర్థకృత్త్వం వివక్షితం, స ఏవ ప్రస్వాప ఏవ, ప్రతిబుద్ధస్యోత్థితస్య, మోహాయ న కల్పతే. తద్దేహాభిమానరూపమోహజననద్వారా సుఖదుఃఖకృన్న భవతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ దృష్టాన్తేనాభిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ శోకేతి ॥ శోకాదయో, జన్మమృత్యూ చాహంకారస్యాహంకారయుక్తస్యాత్మనః, న తు తద్వియుక్తస్య, శుద్ధస్యేత్యర్థః. అత్రాహంకారశబ్దః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః ప్రకృతిపరిణామవిశేషోఽహంకారః, తత్ప్రయుక్తాః శోకాదయో, న త్వాత్మనః స్వాభావికా ఇత్యర్థః. దుఃఖాజ్ఞానఫలా ధర్మాః ప్రకృతేస్తేన చాత్మనః, ఇత్యాదివదయమేవార్థః ॥ ౧౫ ॥ అహంకారస్య దృశ్యన్త ఇత్యహంకారస్య సంసృతిహేతుత్వం సంగ్రహేణోక్తం, అథ సంసృతిహేతూన్ సర్వాన్ సంకలయ్య దర్శయతి ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అభిమానః అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిః జీవస్య, సంసృతిహేతుత్వం కర్మానుష్ఠాతృతయా, అన్తరాత్మా పరమాత్మా తస్య సంసృతిహేతుత్వం కర్మఫలప్రదత్వేన, గుణాశ్చ కర్మాణి చ మూర్తిర్యస్య స ఇత్యన్తరాత్మవిశేషణం. గుణకర్మమూర్తిరితి పాఠాన్తరే తు గుణాః సత్త్వాదయః కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని చ మూర్తయశ్చ గుణకర్మమూర్తయః, సమాహారైకవద్భావః మూర్తిశబ్దో దేవమనుష్యత్వాదిజాతిపరః. దేహస్య పృథగుక్తత్వాత్. సూత్రం మహాన్, సూత్రభూతో మహానహంకారాదికార్యతత్త్వాధారభూతో మహానిత్యర్థః. ఉరుధా బహుధా, ఇతిశబ్దో హేత్వర్థః. ఉరుధేవ గీతేభ్య ఇత్యర్థః. సంసారః. కాలతన్త్రః కాలవశః. కాలోఽపి హేతురితి భావః, ఆధావతి ప్రవర్తతే ॥ ౧౬ ॥ కస్తర్హి తస్మి

స్వప్నే ఽనర్థాగమో యథా ॥ ౧౩ ॥ యథా హ్యప్రతిబుద్ధస్య ప్రస్వాపో బహ్వనర్థకృత్ । స ఏవ ప్రతిబుద్ధస్య న వై మోహాయ కల్పతే ॥ ౧౪ ॥ శోకహర్షభయక్రోధలోభమోహస్పృహాదయః । అహంకారస్య దృశ్యన్తే జన్మ మృత్యుశ్చ నాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోఽభిమానో జీవోఽన్తరాత్మా గుణకర్మమూర్తిః । సూత్రం మహానిత్యురుధేవ గీతః సంసార ఆధావతి కాలతన్త్రః ॥ ౧౬ ॥ అమూలమేతద్బహురూపరూపితం మనోవచః ప్రాణశరీరకర్మ । జ్ఞానాసినోపాసనయా శితేన చ్ఛిత్త్వా మునిర్గాం విచరేద్వితృష్ణః ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమస్తపశ్చ ప్రత్యక్షమైతిహ్యమథానుమానమ్ । ఆద్యన్తయోరస్య యదేవ కేవలం కాలశ్చ హేతుశ్చ తదేవ మధ్యే ॥ ౧౮ ॥ యథా హిరణ్యం సుకృతం పురస్తాత్పశ్చాచ్చ సర్వస్య హిరణ్మయస్య । తదేవ మధ్యే వ్యవహార్యమాణో నానాప

న్నివృత్త్యుపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ అమూలమితి ॥ బహుభిః దేహాదిరూపైః రూపితం రూప్యత ఇతి తథా. తత్ మన ఆదీనాం కర్మ మన ఆదిభిః కృతం కర్మేత్యర్థః. తదేతత్ సంసృతిమూలం. అమూలం యథా తథా. జ్ఞానాసినా ఛిత్త్వా. కథంభూతేన. ఉపాసనయా మమోపాసనయా. శితేన సంతతానువృత్తేన. ఛిత్త్వేత్యస్య ఛేదనాయోపక్రమ్యేత్యర్థః జీవద్దశాయాం నిర్మూలచ్ఛేదనాసంభవాత్. న తృష్ణా శబ్దాదిషు, యస్య సః. మునిః శుభాశ్రయసంశీలనశీలః. గాం భూమిం. విచరేదిత్యర్థః జ్ఞానోపాసనే తన్నివృత్తిహేతురితి భావః ॥ ౧౭ ॥ కీదృశం తజ్జ్ఞానం, కాని పునస్తత్సాధనానీత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమ ఇతి కార్యకారణయోరభేదాభిప్రాయకం సామానాధికరణ్యం. వివేకాదినా జ్ఞానం నిష్పాద్యత ఇత్యర్థః తత్ర. నిత్యత్వానిత్యత్వాదిభిరాత్మానాత్మనోః పరస్పరవ్యావర్తకధర్మైః నిరూపణం వివేకః. తపః కర్మయోగః. నిగమః శాస్త్రాధ్యయనజం జ్ఞానం. ఆత్మానాత్మనోరహంతయేదంతయా చానుభవః ప్రత్యక్షం. ఐతిహ్యముపదేశః. అనుమానం కృష్యాదిదృష్టాన్తేన కర్మఫలానిత్యత్వానుమానం. ఏవం సాధనాన్యుక్తాని. అథ జ్ఞానాకారమభినయేన నిరూపయతి ॥ ఆద్యన్తయోరిత్యాదిభిః సార్ధైస్త్రిభిః. అస్య దేహస్యాద్యన్తయోః యత్కేవలం శరీరరహితం, మధ్యేఽపి తదేవాత్మస్వరూపం. న తు శరీరమాత్మా ఇత్యేవంవిధం జ్ఞానమిత్యర్థః. కాలశ్చేతి చ స్త్వర్థః హేతుశ్చేతి చో్ఽవధారణార్థకః. కాల ఏవ హేతుః బహు స్యామితి భగవత్సంకల్పకాల ఏవైవంవిధస్యాత్మనో దేహసంబన్ధనిమిత్తమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తదేవ జ్ఞానం దృష్టాన్తేన దర్శయతి ॥ యథేతి ॥ సుకృతం సుష్ఠుకృతం. సమ్యక్పుటపాకశోధితమిత్యర్థః. తత్ సర్వస్య హిరణ్మయస్య కటకమకుటాదేః పురస్తాత్ పశ్చాచ్చ. అతో మధ్యేఽపి తదేవ. నానాపదేశైర్నానానామభిః రజతాదిమిశ్రణనిబన్ధనైర్వ్యవహార్యం భవతి ॥ విశుద్ధం హిరణ్యం కటకమకుటాదినిర్మాణదశాయాం రజతాదిమిశ్రం క్రియతే. తన్మిశ్రణ పిధానదశాయాం హిరణ్యమితి వ్యవహ్రియతే. స చ వ్యవహారో భ్రాన్తిమూలః. నిర్మాణకాలే తు రజతాదిమిశ్రణాత్పూర్వం అగ్నిశోధనాత్పశ్చాచ్చ యత్కేవలం హిరణ్యం తదేవ మధ్యేఽపి హిరణ్యశబ్దవాచ్యం న తు రజ

త్తాద్యంశోఽపీతివ్యవహ్రియతే-సచనభ్రాన్తిమూలః - తద్వత్ ఎవం-అహమర్థోఽప్యాత్మా దేహసంబన్ధాత్పూర్వాపరకాల యోరివమధ్యేఽపి దేహావిలక్షణఏవ- దేహసంమేళనేనా-హమితిప్రతిపత్తిస్తుభ్రాన్తిరేవేత్యర్థః-దార్ష్టాన్తికసామర్థ్యాద్దృష్టా న్తేలోహాన్తరమిశ్రత్వమవగమ్యతే ॥ ౧౯ ॥ కించ॥విజ్ఞానమితి ॥ కారణమిన్ద్రియవర్గః-కార్యం - శరీరం -కర్తృ.మహ త్తత్త్వకార్యమనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారతత్త్వమితిత్రియవస్థంత్రిధా ఽవస్థితం.- యకారస్య పృథక్పార శ్చన్దోఽనురోధాత్-అఙ్గహేఉద్ధవ-త్రిగుణంత్రిగుణపరిణామాత్మకంఅచేతనం - సమన్వయేనవ్యతిరేకతశ్చ-అన్వయవ్యతిరే కాభ్యాం-యేనతుర్యేణో-క్తావస్థాత్రయరహితేనాత్మతత్త్వేన ప్రవర్తతఇతిశేషః - తదేవాత్మతత్త్వం-సత్యంఅపరిణామి త్యేవం విధమప్యేతజ్జ్ఞానాసినోపాసనమేత్యుక్తం విజ్ఞానమిత్యర్థః- త్రియవస్థమిత్యస్యోత్పత్తిస్థితినిధనాత్మకావస్థా త్రయ భాగిత్యర్థః తత్రాత్మనిదేహాన్తరవస్థితేసతీన్ద్రియాదీనాం-ప్రవృత్తిరిత్యన్వయః-తదపగమేతునప్రవృత్తిరితివ్యతిరేకః ॥ ౨౦ ॥ నయదితి॥యత్ శరీరం-పురస్తాత్ ఉత్పత్తేఃపూర్వకాలే - నాత్మా భవతి-ఉతాపిచ-పశ్చాన్నాశానన్తరమపి-నాత్మా-తన్మధ్యే ఽపినాత్మా భవతి-స్థూలోఽహమితివ్యవహారమాత్రం - సఏషవ్యవహారోభ్రాన్తిమూలకఇత్యర్థః;భూతందేహస్యపూర్వా పరకాలయోరపివిద్యమానం-యదాత్మతత్త్వం-పరేణప్రమాణేన-ప్రసిద్ధం-తదేవ- స్యాత్ - సద్వైకరూపంస్యాదితిచ-తత్- జ్ఞానాసినేత్యుక్తంజ్ఞాన-మితి-మే, మనీషామతిః - మేమతమిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ కించ॥అవిద్యమానఇతి ॥ వైకారికఃప్రకృతివి కారభూతః - రాజసః రజోగుణోద్రిక్తతయా ప్రవృత్తిస్వభావః - ఏష-సర్గఃశరీరరూపస్సృజ్యపదార్థః- అవిద్యమానోఽపి ఆత్మనిస్వత ఏవావిద్యమానోఽపి - అవభాతి ॥ స్వాభిమానవిషయతయా ప్రతీయతే, బ్రహ్మపరిశుద్ధం జీవాత్మస్వ రూపంతు - స్వయంజ్యోతిః అతోవిభాతి ॥ అత ఇతిల్యబ్లోపేకర్మణిపఞ్చమీ - ఇమంసర్గమపోహ్య పునరావృత్తం య

దైశ్చైరహమస్వతద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞానమేతత్త్రియవస్థమఙ్గగుణత్రయంకారణకార్యకర్తృ । సమన్వయేన
వ్యతిరేకతశ్చయేనైవతుర్యేణతదేవసత్యమ్ ॥ ౨౦ ॥ నయత్పురస్తాదుతయన్నపశ్చాన్మధ్యేచతన్నవ్యపదేశమా
త్రమ్ । భూతంప్రసిద్ధంచపరేణయద్యత్తదేవసత్స్యాదితిమేమనీషా ॥ ౨౧ ॥ అవిద్యమానోఽప్యవభాతియో
వై వైకారికోరాజసఏషసర్గః । బ్రహ్మస్వయంజ్యోతిరతోవిభాతిబ్రహ్మేన్ద్రియార్థాత్మవికారచిత్రమ్ ॥ ౨౨ ॥
ఏవంస్ఫుటబ్రహ్మవివేకహేతుభిః * పరాపవాదేనవిశారదేన । ఛిత్త్వాత్మసంమోహముపారమేతస్వానన్దతు
ష్టోఽఖిలకాముకేభ్యః ॥ ౨౩ ॥ నాత్మావపుఃపార్థివమిన్ద్రియాణిదేవాహ్యసుర్వాయుజలంహుతాశః।మనో

థాతథానిర్ధారమేత్యర్థః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - అవభాతి - బ్రహ్మప్రకృతిస్తుఇన్ద్రియార్థాత్మకవికారచిత్రం.ఇ న్ద్రియాణి-అర్థాఃశబ్దాదివిషయాః.తదాత్మానస్తద్రూపాః.యే.వికారాః- తైః-శ్చిత్రం-భాతీ - త్యేవంవిధమపితద్విజ్ఞానమిత్య ర్థః-అత్రాద్యోబ్రహ్మశబ్దోముక్తాత్మస్వరూపపరః " బ్రహ్మభూయాయకల్పతే - బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమమృతస్యావ్య యస్యచే,,తిపరిశుద్ధాత్మనితత్ప్రయోగదర్శనాత్-ద్వితీయస్తుప్రకృతిపరః " తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయతే మమయోనిర్మహద్బ్రహ్మే,,తిప్రకృతావపితత్ప్రయోగదర్శనాత్- బద్ధాత్మస్వరూపందేహసంసర్గాత్తన్మిశ్రతయావభాతి.నతు వ్యావృత్తతయా-శుద్ధాత్మస్వరూపంతుతదభావాత్పృథగేవావభాసతఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ తత్రాద్యన్తయోరస్యే,,త్య ర్ధేనసంసృతినివృత్త్యుపాయతయోక్తస్యజ్ఞానస్య-దేహపూర్వోత్తరమధ్యకాలత్రయానువృత్తదేహవిలక్షణాత్మకస్వరూప విచారాత్మకత్వాకారఉక్తః"యథాహిరణ్య,, మిత్యనేనదేహసమ్మేళనేనాహమితిప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపత్వనిర్ణయాత్మక త్వాకారః"విజ్ఞానమేత,, దిత్యనేనత్వన్వయవ్యతిరేకాభ్యామాత్మనోదేహాదిప్రవర్తకత్వవిచారాకారః " నయత్పురస్తా-ది త్యాదినాదేహస్యానాత్మత్వనిశ్చయాకారః" అవిద్యమాన ,, ఇత్యనేనతుపరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్యావ్యావృత్తతయాఽవభాస విచారాత్మకత్వాకారః - తదేవముక్తవిధస్యజ్ఞానస్యసంసృతినిదానభూతదేహాత్మాభిమానచ్ఛేదకత్వముక్తం - అథాన్యాన్య పితదుచ్ఛేదకానివదన్తదుపసంహరతి॥ఏవమితి ॥ ఇత్థం-స్ఫుటంయథాతథా-బ్రహ్మవివేకహేతుభిః, బ్రహ్మణఃపరమాత్మనో వివేకఃఉక్తవిధాభ్యాంప్రకృతిపురుషాభ్యాంవైలక్షణ్యనిర్ణయః- తద్ధేతుభిర్విచారాత్మకైఃజ్ఞానైః-ర్విశారదేననిపుణేనపరా పవాదేనచాత్మని,సమ్మోహందేహబుద్ధిస్వాతన్త్ర్యబుద్ధ్యాత్మకమోహం, ఛిత్త్వా -అస్యపూర్వవదర్థః-స్వానన్దతుష్టః-బ్ర హ్మాత్మకస్వాత్మానుభవానన్దతుష్టః-అఖిలకాముకేభ్యః-ఉపారమేత- అఖిలైఃకర్మభిస్సఙ్గంనకుర్యాత్ - పరాపవాదోనామఃప రేషాందేహేన్ద్రియప్రాణాదీనాం, అపవాదఃఆత్మత్వాపనోదః ॥ ౨౩ ॥ తమేవవివృణోతి॥ నాత్మేతి ॥పార్థివం,వపుః, నాత్మా, దేవశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణినాత్మే,,త్యేవంయోజనీయం , అసుఃప్రాణః, వాయుజలమితిసమాహారద్వంద్వః, వా

యుర్జలంచ, నాత్మేతి సంబన్ధః, అన్నమాత్రం, అన్నాప్యాయితస్య మనసోఽన్నమాత్రత్వవ్యపదేశః। "అన్నమయం హి సోమ్య మనః" ఇతి శ్రుతేః - ధిషణా బుద్ధిః - సత్త్వమ్ అన్తఃకరణం - అహంకృతిరనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారః - ఖం ఆకాశః - వపురాదయో నాత్మేత్యత్ర హేతుః - అర్థసామ్యమితి॥ అర్థానాం వపురాదీనాం సామ్యం ప్రకృతిపరిణామాత్మకత్వేన సామ్యం యతస్తత ఇతి యత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణ సంబన్ధః। ప్రకృతిరేవాత్మనోఽన్యా కుతస్తత్పరిణామాత్మకా వపురాదయ ఆత్మా భవితుమర్హన్తీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఉపారమేత స్వానన్దతుష్టోఽఖిలకాముకేభ్యః, ఇతి పరాపవాదేనచ్ఛిన్నాత్మమోహస్య స్వానన్దతుష్టస్యాఖిలకామిసఙ్గస్యాపరిహార్యత్వముక్తం - నన్వేవంభూతస్య తత్సఙ్గేఽపి న కోఽపి దోష ఇత్యాశఙ్క్యతే ద్వాభ్యామ్॥ సమాహితైరితి॥ అస్య, యద్వ్యపీత్యాదిః మత్సువివిక్తధామ్నః - మమ - సుష్ఠు - వివిక్తం - ధామ స్వరూపం - యేన - తస్య, సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైః - కరణైరిన్ద్రియైః - సమాహితైః - కః, గుణో - భవేత్, ఇన్ద్రియసమాధానేనాత్మన్యపూర్వః కోఽపి గుణో న భవేదిత్యర్థః - విక్షిప్యమాణైరపి కరణైః కిన్ను దూషణం - న కోఽపి దోషశ్చ భవేదిత్యర్థః - తత్ర దృష్టాన్తః, ఘనైర్మేఘైః, ఉపేతైః - విగతైర్వా రవేః, కిం, న తు దోషో నాపి గుణశ్చ, యథా, తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ నను - పరమార్థతో రవేర్ఘనానాం చ న సఙ్గోఽస్తి, అతస్తైర్న తస్య దోష ఇత్యుక్తం - దార్ష్టాన్తికే తు సోఽస్త్యేవేతి తదభావభావాభ్యాం గుణదోషాస్త్వేవేత్యతో నభోదృష్టాన్తేన తాన్నిషేధతి॥ యథేతి ॥ వాయ్వాదీనాం - గుణైః శోషణదహనక్లేదనరజోధూసరత్వాదిభిః - ఋతుగుణైః శీతోష్ణాదిభిర్వా - యథా - నభో - న సజ్జతే, నిర్లేపస్వభావత్వాదితి భావః - తథా పరం ప్రకృతివిలక్షణం - అక్షరం సదైకరూపం, అహం అహంశబ్దవాచ్యం - ఆత్మస్వరూపమపి। సంసృతిహేతుభిః - ధర్మైః, సంసృతిహేతుత్వేన మతైః సత్త్వాదిభిస్తత్కార్యైః న సంబధ్యత ఇత్యర్థః - అతః

ఽన్నమాత్రం ధిషణా చ సత్త్వమహంకృతిః ఖం క్షితిరర్థసామ్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ సమాహితైః కః కరణైర్గుణాత్మభిర్గుణో భవేన్మత్సువివిక్తధామ్నః। విక్షిప్యమాణైరుత కిం ను దూషణం ఘనైరుపేతైర్విగతై రవేః కిమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథా నభో వాయ్వనలామ్బుభూగుణైర్గతాగతైర్వర్తుగుణైర్న సజ్జతే। తథాఽక్షరం సత్త్వరజస్తమోమలైరహంమతేః సంసృతిహేతుభిః పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపి సఙ్గః పరివర్జనీయో గుణేషు మాయారచితేషు తావత్। మద్భక్తియోగేన దృఢేన యావద్రజో నిరస్యేత మనః కషాయః ॥ ౨౭ ॥ యథాఽమయోఽసాధుచికిత్సితో నృణాం పునః పునస్సంతుదతి ప్రరోహన్। ఏవం మనోఽపక్వకషాయకర్మ కుయోగినం విధ్యతి సర్వసఙ్గమ్ ॥ ౨౮ ॥ కుయోగినో యే విహితాన్తరాయైర్మనుష్యభూతైస్త్రిదశోపసృష్టైః। తే ప్రాక్తనాభ్యాసబలేన భూయో యుఞ్జన్తి యోగం న తు కర్మతన్త్రమ్ ॥ ౨౯ ॥ కరోతి కర్మ క్రియతే చ జన్తుః కేనాప్యసౌ చోదిత ఆనిపాతాత్। న తత్ర విద్వాన్ప్రకృతౌ స్థితోఽపి నివృత్తతృష్ణస్స్వసుఖానుభూత్యా ॥ ౩౦ ॥ తిష్ఠన్తమాసీనముత వ్రజన్తం శయానముక్షన్త

కాముకైస్సఙ్గో న దోషాయేతి భావః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమప్యుపాయనిష్పత్తిదశాయాం తద్విరోధిత్వాత్సఙ్గః పరిహార్య ఇతి పరిహరతి॥ తథాఽపీతి॥ మాయారచితేషు ప్రకృత్యుత్పాదితేషు, గుణేషు - శబ్దాదిషు - సఙ్గః, పరివర్జనీయః తావదిత్యభిప్రేతమవధిమాహ॥ మదితి॥ యావత్ - మద్భక్తియోగేన - మనః కషాయః కషాయరాగవద్దుర్మోచః - రజః - తత్కార్యభూతకామక్రోధాదిః నిరస్యేత - రజో నిరసనాదృతేన వృద్ధో భక్తియోగో నిష్పద్యతే - అతస్తన్నిష్పత్తిమేతద్విరోధిరజోనిబర్హణోపాయత్వేనాసఙ్గేన భవితవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి॥ యథేతి ॥ నృణాం - ఆమయో రోగః - అసాధు, అసమ్యగ్యథా తథా - చికిత్సితః ప్రతికృతః - పునః పునః - ప్రరోహన్ - దేహాన్, సంతుదతి వ్యథయతి తథా - అపక్వకషాయవద్దుర్మోచం - కర్మ, పుణ్యాపుణ్యాత్మకముపాయవిరోధి ప్రాచీనం కర్మ - యస్య - స చాసౌ - కుయోగీ - తం - మనః, సర్వసఙ్గం విషయేషు సక్తం సత్ విధ్యతి - యోగాద్భ్రంశయతీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ కుయోగిసంయోగస్య యోగివిరోధిత్వముపపాదయతి ॥ కుయోగిన ఇతి ॥ త్రిదశైః పరసమృద్ధిమసహిష్ణుభిర్దేవైః; ఉపసృష్టైః చోదితైః, మనుష్యభూతైర్మనుష్యరూపైః, కామిభిః - స్సఙ్గభూతైః, విహితాః కారితాః, అన్తరాయాః - యేషాం తే - కుయోగినః, ప్రాక్తనాభ్యాసవిషయవాసనాబలేన - భూయో - యోగం - న యుఞ్జన్తి - అపి తు కర్మతన్త్రమేవ యుఞ్జన్తి, తతస్సంసరన్తీతి భావః ॥ ౨౯ ॥ కర్మతన్త్రం యుఞ్జన్తీత్యేతదేవోపపాదయతి॥ కరోతీతి ॥ ఆనిపాతాత్ శరీరపాతావధి - జన్తుః - స్వయమపి - కర్మ - కరోతి - కేనాపి జన్త్వన్తరేణ - చోదితః, అసౌ - జన్తుః, క్రియతే - కార్యతే చ - స్వేచ్ఛయా పరేచ్ఛయా వా కుర్వన్నేవాస్త ఇత్యర్థః - నను సఙ్గం పరిహృతోఽపి యత్కించిత్కర్మతన్త్రం దుష్పరిహరమేవేతి సోఽపి తతస్సంసరేదిత్యత ఆహ ॥ న తత్రేతి ॥ విద్వాన్ సఙ్గస్యోక్తవిధానర్థావహత్వం జానన్, న్నత ఏవ - సుఖానుభూత్యా స్వానన్దానుభవేన - నివృత్తవిషయాభిలాషతృష్ణః - ప్రకృతౌ దేహే - స్థితోఽపి, న తత్ర సక్తః - కుర్వన్నప్యకుర్వన్ కల్ప ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ నను శయనాసనాదిషు క్రియమాణేష్వపి కథం కర్తృత్వాభావ ఇత్యత ఆహ॥ తిష్ఠన్తమితి ॥ ఉక్షన్తం రేతోము

త్రోసిచ్ఛన్తం, అన్నమదన్తం భుఞ్జానం-స్వభావం ప్రాప్త, మన్యదపి దర్శనస్పర్శనాదియత్ కించి-దీహమానం కుర్వాణమప్యా త్మానం-ఆత్మస్థమతి-ర్నవేద, ఆత్మస్థా ఆత్మవిషయైవ-మతి ర్యస్యసః - హేతుగర్భమిదం - అతో-న వేదనాభిమన్యతే స్వదే హస్థం స్థితిగమనాదివ్యాపారమాత్మస్థత్వేన నాభిమన్యతే తథా ఽభిమానరహిత్యమేవాకర్తృత్వమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కించ ॥ యదిస్మేతి ॥ మనీషీవిద్వాన్-విరుద్ధం ప్రతికూలం ఇన్ద్రియార్థం శబ్దాదివిషయం, అన్యత్ దసచ్ఛరీరం-ప్రతికూలమిన్ద్రియా ర్థజాతం వా - యదియద్యపి-నానా-పశ్యతి-తథాఽప్య-నుమానేన అనిత్యత్వానుమానేన-వస్తుతయ నిత్యతయా-నమన్యతే-య థా-స్వప్నా-దుత్థాయ తిరోదధానం స్వాప్నార్థజాతం-స్థాయితయా-నాభిమన్యతే-తద్వత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ కించ ॥ పూర్వ మితి ॥ గుణకర్మచిత్రం-సత్త్వాదిగుణానుగుణైః - కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః - శ్చిత్రం నానావిధ-మఙ్గం దేవమనుష్యాదిశరీర- మజ్ఞానంచ దేహాత్మాభిమానరూపం - పూర్వం జ్ఞానోత్పత్తేః ప్రా-గాత్మని, అవివిక్తం యథాతథా - గృహీతం-తత-పునః జ్ఞానోదయానన్తర - మీక్షయా మద్విషయజ్ఞానేన - నివర్తతే నివృత్తిపర్యన్తేతయి నివర్తత ఇత్యర్థః - ఆత్మా, నగృహ్యతే పూ ర్వమివ స్థూలోఽహమిత్యాదిదేహాకారేణ నగృహ్యతే, నాపి విసృజ్యః నచసంహారాదిభాక్-స్యాత "నచపునరావర్తత" ఇ తిశ్రుతేరితి భావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఈక్షయాఽజ్ఞాననివర్తకత్వం దృష్టాన్తేన ప్రపఞ్చయతి॥ యథాహీతి ॥ తమోఽన్ధకారం-హ న్త్యాదేవ-నతు-సంవిధత్తే సన్నిధాపయతి నావస్థాపయతి - ఏవం-సతి విద్యమానా - మే సమీక్షా మద్విషయం జ్ఞానం - పురుష స్య-బుద్ధే-స్తమిస్రం స్థూలోఽహమిత్యాదిబుద్ధిమిత్యర్థః- తన్మూలాం-సంసృతించ, హన్త్యాదితి భావః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తద్విఘాతే కథంభూతోఽవతిష్ఠత ఆత్మేత్యత్రాహ ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషః పరిశుద్ధో జీవాత్మా - స్వయం జ్యోతిః స్వయం ప్రకాశః, అతః జన్మాదివి

మదన్తమన్నమ్ । స్వభావమన్యత్కిమపీహమానమాత్మానమాత్మస్థమతిర్న వేద ॥ ౩౧ ॥ యదిస్మ పశ్యన్నసది న్ద్రియార్థం నానానుమానేన విరుద్ధమన్యత్ । నమన్యతే వస్తుతయా మనీషీ స్వాప్నం యథోత్థాయ తిరోదధానమ్ ॥ పూర్వం గృహీతం గుణకర్మచిత్రమజ్ఞానమాత్మన్యవివిక్తమఙ్గ । నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవ నగృహ్యతే నాపి విసృజ్య ఆత్మా ॥ ౩౩ ॥ యథాహి భానోరుదయో నృచక్షుషాం తమో నిహన్యాన్నతు సంవిధత్తే । ఏవం సమీక్షా నిపు ణా సతీ మే హన్యాత్తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధేః ॥ ౩౪ ॥ ఏష స్వయంజ్యోతిరజోఽప్రమేయో మహానుభూతిస్సకలా నుభూతిః । ఏకోఽద్వితీయో వచసాం విరామో యేనేషితా వాగసవశ్చరన్తి ॥ ౩౫ ॥ ఏతావానాత్మ సంమోహో యద్వికల్పస్తు కేవలమ్ । ఆత్మన్నృతే స్వమాత్మానమవలమ్బో న యస్య హి ॥ ౩౬ ॥ యన్నామాకృతిభిర్గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణమబాధితమ్ । వ్యర్థేనాప్యర్థవాదోఽయం ద్వయం పణ్డితమానినామ్ ॥ ౩౭ ॥ యోగినోఽపక్వయోగస్య యుఞ్జతః కాయ ఉత్థితైః । ఉపసర్గైర్విహన్యేత తత్రాయం విహితో విధిః ॥ ౩౮ ॥ యోగధారణయా కాంశ్చిదా

కారరహితః, అప్రమేయః ప్రత్యక్షాదిభిః ప్రమాతుమశక్యః - మహానుభూతిః అపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానః, సకలానుభూతిః సర్వార్థగోచర జ్ఞానవాన్ - ఏకః అనేకద్రవ్యాత్మకత్వాభావాదేకః, అద్వితీయః ప్రాకృతదేహరహితః - అతఏవ-వచసాం విరామః దేవమనుష్యాదిశబ్దానామవిషయతయా తద్విరతిహేతుభూతః - యేనై - షితాః ప్రేషితాః - శ్చోదితాః-వాగసవ-శ్చ రన్తి వ్యాప్రియన్తే- స ఏష ఇతిపూర్వావస్థాప్రదర్శనమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ "భిత్త్వాఽఽత్మసమ్మోహం, అజ్ఞానమాత్మని-తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధే" రిత్యాదౌ సంసృతినిదానతయా త్యాజ్యతయోక్త ఆత్మసమ్మోహః కీదృశ ఇత్యత స్తత్స్వరూపం దర్శయతి ॥ ఏ తావానితి ॥ అవలమ్బః ప్రకృత్యవలమ్బః - దేహగతః, వికల్పః దేవాద్యాకారః - యస్యాత్మనో, నాస్తి-తం, స్వమాత్మానమృ తే వినా-విహాయ, విస్మృత్యేతి యావత్ - కేవలే జ్ఞానైకస్వరూపే తస్మి - న్నాత్మని - వికల్పః దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృశో ఽహమిత్యాదిరూపోఽభిమానభేద, ఇతి యత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తథా దేవమనుష్యాది నామరూపైః గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణం పఞ్చ భూతారబ్ధత్వాత్ పఞ్చవిధం - శరీరం వ్యర్థేనాపి వ్యర్థేన సహ - బాధితం, నిత్యమితియ-త్తిచ్చే - త్యేతావానేవా-త్మ సంమో హ ఇతి సంబన్ధః- వివిధోఽర్థో వ్యర్థః స్వర్గాదిపురుషార్థః - భోగ్యవిషయైస్సహ-శరీరం - నిత్యమితి-తథా - దేవోఽహం కృశో ఽహమిత్యేతద్ద్వయం - పణ్డితమాత్మానం మన్యమానానాం - అర్థవాదః తన్మాత్రం - వస్తుతః ఉభయమపి భ్రాన్తిరూపమిత్య ర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ "నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవే, తి నివృత్తిపర్యన్తే తయా నాపి విసృజ్య ఇత్యుక్తం, తత్రాధివ్యాధ్యాదిభిర్విఘ్నై ర్యోగాసిద్ధి మాశఙ్క్య తత్ప్రతిక్రియా ముపదిశతి ॥ యోగిన ఇతి ॥ న-పక్వః పరిపక్వో - యోగో యస్య- తస్య యోగినః- యోగం, యుఞ్జతః కుర్వతస్సతః- కాయో దేహః - ఉత్థితై - రుపసర్గైరుపద్రవైః- రోగాదిభి-ర్విహన్యేత-తత్రా-యం-విధిః ప్రతీ కారో-విహితః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ యోగధారణయా సోమసూర్యాగ్నిధారణయా-కాంశ్చిత్ సంతాపశైత్యాదీన్, ఆసనైః, వాయు

ధారణాన్వితైః-ర్వాతాదిరోగాన్, తపోమన్త్రౌషధైః పాపగ్రహసర్పాదికృతాన్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ మమానుధ్యానాదిభిః- కామాదీన్ - యోగేశ్వరానువృత్త్యా యోగనిష్ఠసదాచార్యానువృత్త్యా - దమ్భాదీన్ - ఇత్థం, శుభైః- రుపాయైః- రశుభదాన్, సుప సర్గాన్- హన్యాత్ , ఏవముపసర్గాన్నిహత్య యోగం నిష్పాదయేదితి భావః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ అన్యే తు దేహస్థిత్యర్థమేవ కుర్వన్తీతి దూషయతి ॥ కేచిదితి ॥ వయసి స్థితం- వృద్ధశరీరమపి, మన్త్రౌషధాదివివిధోపాయైః, స్వకల్పం పటుతరం- విధాయ- సిద్ధయే కాయసిద్ధయే, అద్వంద్వపరకాయప్రవేశాదిసిద్ధయే- యోగం- యుఞ్జన్తీతి యత్ - తత్ కుశలైః ప్రాజ్ఞైః - నాదృత్యం నాదరణీయం- కుతః, యతః - తదాయాసః దేహస్థిరకరణాయాసః, అపార్థకః నిష్ఫలః, కుతః, అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య, కరణపాటవసద్భావేఽప్యాయుషాం మన్త్రౌషధాదిభిః సంపాద్యత్వాభావాత్ - అతో దేహదృఢీకరణకాలక్షేపమపహాయ తస్మిన్నల్పకాలే యోగః కర్తవ్య ఇతి భావః. ఫలస్యేవ వనస్పతేరితి - ఫలమత్ర దృష్టాన్తః - వనస్పతేరిత్యేతద్దార్ష్టాన్తికే ఆత్మనో నిత్యత్వసూచనార్థమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❋ క్వచిత్సమాధ్యఙ్గత్వేనాపి ప్రాణాయామాదిషు క్రియమాణేషు జరారోగాద్యభావో దృశ్యతే- సత్యం. తథాఽపి సమాధిముత్సృజ్య న తత్ర సజ్జేతేత్యాహ ॥ యోగమితి ॥ కల్పతాం పటుతరత్వం, మియాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తాం- దేహస్థితిం, నశ్రద్దధ్యాత్ న విశ్వసేత్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ మత్ప్రపన్నస్య విఘ్నశఙ్కైవ నాస్తీత్యాహ ॥ యోగచర్యామితి ॥ విచరన్ కుర్వన్, మదపాశ్రయః, అహమేవాపాశ్రయః శరణం, యస్య సః, అత ఏవాణిమాదిషు, నిస్పృహః, స్వసుఖం మచ్ఛేషత్వైకరసస్వాత్మసుఖమనుభవతీతి తథా - అన్తరాయైర్న విహన్యతే ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యా

సనైర్ధారణాన్వితైః । తపోమన్త్రౌషధైః కాంశ్చిదుపసర్గాన్వినిర్దహేత్ ॥ ౩౯ ॥ కాంశ్చిన్మమానుధ్యానేన నామసంకీర్తనాదిభిః । యోగేశ్వరానువృత్త్యా వా హన్యాదశుభదాన్ శుభైః ॥ ౪౦ ॥ కేచిద్దేహమిమం ధీరాస్సుకల్పం వయసి స్థితమ్ । విధాయ వివిధోపాయైరథ యుఞ్జన్తి సిద్ధయే ॥ ౪౧ ॥ న హి తత్కుశలాదృత్యం తదాయాసో హ్యపార్థకః । అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య ఫలస్యేవ వనస్పతేః ॥ ౪౨ ॥ యోగం నిషేవతో నిత్యం కాయశ్చేత్కల్పతామియాత్ । తచ్ఛ్రద్దధ్యాన్న మతిమాన్యోగముత్సృజ్య మత్పరః ॥ ౪౩ ॥ యోగచర్యామిమాం యోగీ విచరన్మదపాశ్రయః । నాన్తరాయైర్విహన్యేత నిస్స్పృహస్స్వసుఖానుభూః ॥ ౪౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సుదుష్కరామిమాం మన్యే యోగచర్యామనాత్మనః । యథాఽఞ్జసా పుమాన్సిద్ధ్యేత్తన్మే బ్రూహ్యఞ్జసాఽచ్యుత ॥ ౧ ॥ ప్రాయశః పుణ్డరీకాక్ష యుఞ్జన్తో యోగినో మనః । విషీదన్త్యసమాధానాన్మనోనిగ్రహకర్శితాః ॥ ౨ ॥ అథాత ఆనన్దదుఘం పదామ్బుజం హంసాశ్శ్రయేరన్నరవిన్దలోచన । సుఖం తు యోగేశ్వర యోగకర్మభిస్త్వన్మాయయాఽమీ విహతా న మానినః ॥ ౩ ॥ కిం చిత్రమచ్యుత తవైతదశేషబన్ధో దాసేష్వనన్యశరణేషు యదాత్మసాత్త్వమ్ । యోఽరోచయత్సహ మృగైస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడితపాదపీఠః ॥

ఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే అష్టావింశోఽధ్యాయః . ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

సత్యం త్వదపాశ్రయస్య యోగచర్యా నాన్తరాయైర్విహన్యత ఇతి - తథాఽపి- దుష్కరేయ- మతస్సులభం తత్ప్రాప్తిసాధనముపదిశేత్యాహ ॥ సుదుష్కరామితి ॥ అనాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య, ఇమాం యోగచర్యాం, సుదుష్కరాం- మన్యే- అతో- యథాఽఞ్జసా అనాయాసేన- పుమాన్, సిద్ధ్యేత్ ముచ్యేత, తత్సాధనం, అఞ్జసా స్ఫుటం బ్రూహి ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సుదుశ్చరత్వం స్ఫుటీకరోతి ॥ ప్రాయశ ఇతి ॥ మనో, యుఞ్జన్తః స్వవశీకుర్వాణాః, అత ఏవ- మనోనిగ్రహార్థం, ఉపవాసాదిభిః- కర్శితాః - అత ఏవ- మనసోఽసమాధానాచ్చ- ప్రాయశః, సీదన్తి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అథాత ఏవ, హంసాః కేచిత్సారాసారవివేకినః, ఆనన్దదుఘం ఆనన్దావహం- తవ- పదామ్బుజం- సుఖం యథా తథా - ఆశ్రయేరన్ ప్రపద్యన్తే, హే విశ్వేశ్వర, అమీ, తే- త్వన్మాయయా- విహతాః వఞ్చితాః, న భవన్తీతి భావః, కుతః, యత, స్తే, యోగైః, కర్మభిశ్చ - న మానినః- యోగాదిప్రయుక్తగర్వరహితాః- అన్యే తు మానినో విహతా భవన్తీతి భావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ అహో విచిత్రమేతత్ , మత్సంశ్రయమాత్రేణ మన్మాయయా న విహతా ఇత్యత్రైవమిత్యాహ ॥ కించిత్రమితి ॥ అచ్యుత, ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీతి తథాభూత, ఏతత్ త్వదాశ్రయణమాత్రేణ స్వమాయాయాస్తారయసీత్యేతత్ - న అన్యచ్ఛరణం యేషాం- తేషు- ఆత్మసాత్త్వం తదధీనత్వం చ, తవ, కించిత్రం- న కించిచ్చిత్రమిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ స్వయ- మీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం, శ్రీమద్భిః, కిరీటానాం, తటైః కోటిభిః పీడితం సంఘృష్టం, పాదపీఠం- యస్య - తథాభూతోఽపి- మృగైః - సహ సాహిత్యం, సాహాయ్యమితి యావత్ - యో భవా- నరోచయత్ - బృన్దావ

నేవంశస్వనేనాకృష్టామృగాస్సహావసన్నితిభావః ॥ యద్వా ॥ శ్రీరామావతారేవానరైస్సహసఖ్యమరోచయదితిభావః ॥
అనేనాశ్రయణోపయుక్తం సౌశీల్యమావేదితం, స్వయమిత్యాదినా పరత్వం, అశేషబన్ధోరిత్యనేన వాత్సల్యం చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋
అథాస్యైవ రమ్యాశ్రయణోపయుక్తైర్గుణైర్విశిష్టస్య సమాశ్రయణీయత్వాతిశయమావిష్కరోతి ॥ తమితి ॥ తం పరత్వవాత్సల్య
సౌలభ్యసౌశీల్యయుక్తం - అఖిలానాం - ఆత్మనాం - అత ఏవ - దయితం ప్రియతమం, ఈశ్వరం స్వామినం - ఆశ్రితానాం - సర్వా
ర్థదం అభిలషితపురుషార్థదం, అనేన జ్ఞానశక్తిపూర్త్యాఖ్యగుణత్రయవత్త్వం సూచితం, తేన వినా తదసమ్భవాత్ - స్వకృ
తవిత్ త్వదుపకారజ్ఞః, పుమాన్ - కో వా - విసృజేత్, కృతజ్ఞానాం త్వమేవ సేవ్య ఇతి భావః - ఉపకారస్త్వగ్రే స్ఫుటీభవిష్యతి - కో
వా కశ్చపుమాన్ - కిమపి త్వత్తోఽన్యద్దైవం భజేత్ - కింకిమర్థం, విస్మృత మేవిగతాస్మృతిర్యస్య తస్మై, విభూత మేవైశ్వర్యా
య, ఆత్మవిస్మృత్యాపాదకాయైశ్వర్యాయేత్యర్థః, నన్వారోగ్యభాగ్యాది శ్రేయసే భాస్కరహుతాశనాదిదేవతాన్తరం
సేవ్యమేవేత్యత ఆహ ॥ కింవేతి ॥ తవ - పాదరజోజుషాం చరణపరాగం సేవమానానాం, నోఽస్మాకం, కిం వా, శ్రేయో - న భ
వేత్, అభిలషితం చేత్ సర్వమపి సులభమేవేతి భావః, అనేన సర్వార్థదమిత్యేతద్వివృతమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కోఽసావుపకారస్స్వకృతవిది
త్యత్రాభిప్రేత ఇత్యత్ర తమప్రత్యుపకార్యత్వం వదన్ వివృణోతి ॥ నైవేతి ॥ హే ఈశ, కవయో బ్రహ్మవిదః, కృతం త్వత్కృతముపకా
రం, స్మరన్తః ఇద్ధముదః ఉత్కటహర్షాః, ఋద్ధ ముద ఇతి పాఠే, ఉపచితానన్దాః, అపచితిం ప్రత్యుపకృతిం - బ్రహ్మాయుషాఽ
పి, నైవోపయన్తి నైవ ప్రాప్నువన్తి, ఉపకారం దర్శయతి - యో భవాన్ - బహిః - ఆచార్యవపుషా, అన్తః, చైత్త్యవపుషా - చిత్తే
భవం చైత్త్యం హార్దం, తేన వపుషా హృది చిన్త్యమానేన రూపేణేత్యర్థః - తనుభృతాం - అశుభమశివం - విధున్వన్ దూరీకు

తం త్వాఖిలాత్మదయితేశ్వరమాశ్రితానాం సర్వార్థదం స్వకృతవిద్విసృజేత ❋ కో ను । కో వా భజేత్కిమపి విస్మృత
యేఽనుభూత్యై కిం వా భవేన్న తవ పాదరజోజుషాం నః ॥ ౫ ॥ నైవోపయన్త్యపచితిం కవయస్తవేశ బ్రహ్మాయు
షాఽపి కృతమిద్ధముదస్స్మరన్తః । యోఽన్తర్బహిస్తనుభృతామశుభం విధున్వన్నాచార్యచైత్త్యవపుషా స్వగతిం
వ్యనక్తి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుద్ధవేనాత్యనురక్తచేతసా పృష్టో జగత్క్రీడనకస్స్వశక్తిభిః । గృహీతమూ
ర్తిత్రయ ఈశ్వరేశ్వరో జగాద సప్రేమమనోహరస్మితః ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ హన్త తే వర్ణయిష్యామి మమ
ధర్మాన్ సుమఙ్గళాన్ । యాఞ్ఛ్రద్ధయాఽఽచరన్మర్త్యో మృత్యుం జయతి దుర్జయమ్ ॥ ౮ ॥ కుర్యాత్సర్వాణి కర్మా
ణి మదర్థం శనకైః స్మరన్ । మయ్యర్పితమనశ్చిత్తో మద్ధర్మాత్మమనోరతిః ॥ ౯ ॥ దేశాన్పుణ్యానాశ్రయేత మద్భక్తైః
సాధుభిశ్శ్రితాన్ । దేవాసురమనుష్యేషు మద్భక్తాచరితాని చ ॥ ౧౦ ॥ పృథక్సత్రేణ వా మహ్యం పర్వయాత్రా
మహోత్సవాన్ । కారయేద్గీతనృత్యాద్యైర్మహారాజవిభూతిభిః ॥ ౧౧ ॥ మామేవ సర్వభూతేషు బహి

ర్వన్ - స్వగతిం స్వయాథాత్మ్యం, వ్యనక్తి వ్యక్తం కరోతీతి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ జగత్క్రీడనకం క్రీడోపకరణం - యస్య సః, స్వశక్తిభిః
స్వాసాధారణాభిః సృష్టిస్థితిసంహారసామర్థ్యాత్మికాభిశ్శక్తిభిః - గృహీతం - మూర్తిత్రయం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం - యేన
సః - స్వాత్మకం బ్రహ్మరుద్రం మూర్తిద్వయం - స్వావతారరూపశ్రీవిష్ణుమూర్తిశ్చేతి మూర్తిత్రయం పరిగృహీతవానిత్యర్థః ॥
అత ఏవ - ఈశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వరో - భగవాన్ - ప్రేమ్ణా సహితం, మనోహరం, స్మితం - యస్య సః - జగాద ❋ ॥ ౭ ॥ ❋
త్వయోక్తం మత్సంశ్రయణమేవ సిద్ధిసాధనమిత్యభిప్రయన్ సమాశ్రితానామావశ్యకాన్ ధర్మాన్ వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ హ
న్తేతి ॥ సహర్షసంబోధనద్యోతకం హన్తేతి పదం ॥ తే తుభ్యం - వర్ణయిష్యామి - మమ - ధర్మాన్ భాగవతధర్మాన్ - సుమఙ్గళాన్ -
బహూన్ - మఙ్గళత్వమేవావిష్కర్తుమాహ ॥ యానితి ॥ యాన్ధర్మాన్, ఆచరన్ అనుతిష్ఠన్ - దుర్జయమపి - మృత్యుం మృత్యువ్యాప
లక్షితం సంసారం - జయతి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ కే పునస్త ఇత్యాహ ॥ కుర్యాదిత్యాదినా ॥ మదర్థమితి భావప్రధానో నిర్దేశః - మదారాధ
నరూపతాం - స్మరన్ అభిసందధత్ - కర్మాణి వర్ణాశ్రమోచితాని - కుర్యాత్ - మయ్యర్పితే - మనశ్చిత్తే యేన సః, అన్తఃకరణా
వాన్తరభేదవివక్షయా మనశ్చిత్తయోరుభయోరుపాదానం - తత్ర సంకల్పవికల్పాత్మకం మనః - స్వచ్ఛత్వావికారిత్వశాన్త
త్వాని చిత్తవృత్తయః - తత్ర మనసః స్వార్పితత్వం వివృణోతి ॥ మద్ధర్మాత్మ ॥ మనోరతిః మనోవృత్తిః సంకల్పవికల్పాత్మికా - య
స్య సః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ దేశానితి ॥ పూజయేత బహుమన్యేత - సేవేతేతి యావత్ - పుణ్యదేశలక్షణమాహ ॥ మద్భక్తైశ్శ్రితానితి ॥ దేవా
దిష్వేవ మద్భక్తాః - తేషాం, ఆచరితాని సేవేత ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ పృథగితి ॥ పృథక్ - సత్రేణ సంభూయ వా - మహారాజోపచారైర్గీ
తాదిభిశ్చ - ఆదిశబ్దేన వాదిత్రాదిసంగ్రహః - యాత్రామహోత్సవాంశ్చ, కారయేత్ - యాత్రా బహుజనసమాగమః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋
మామేవేతి ॥ సర్వభూతేష్వాత్మని చ, అన్తర్బహిశ్చ - ఆవృతం ఆవరణరహితం వ్యాప్తమిత్యర్థః - ఆత్మానుప్రవేశనేన

ధారకం-మాం-మీక్షేత-యథా,ఖమాకాశం,తథా - అమలాశయఃనిర్మలాన్తఃకరణః-ఈక్షేతేతిసంబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ ఇతీతి॥ ఇతిశబ్దో హేత్వర్థః - అతో మమసర్వాన్తరాత్మతయావ్యాప్యవర్తమానత్వాత్ - హేమహాద్యుతే - సర్వాణి-భూతాని-మద్భావేనమదపృథక్సిద్ధతయామచ్ఛరీరత్వేన - మన్యమానో,ఽతఏవ - సభాజయన్ బహుమానయన్, కేవలంవైషమ్యరహితం జ్ఞానమాశ్రిత-స్స్యాత్ ॥ ౧౩ ॥ జ్ఞానస్యకైవల్యంవివృణ్వన్నిత్థంభూతంజ్ఞానమాశ్రితఏవంపణ్డితఇత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణఇతి॥పుల్కసోఽన్త్యజాతివిశేషః - స్తేనోబ్రహ్మస్వాపహర్తా - బ్రహ్మణ్యఃబ్రహ్మకులేసాధుః,అక్రూరఃఅనృశంసః, సర్వభూతహితాచరణైకశీలః - క్రూరఃసర్వభూతద్రోగ్ధా,-బ్రాహ్మణత్వాదితరతమభావాగోచరబుద్ధిఃసమదృక్ - సర్వత్రశరీరాణాం-ప్రకృతిపరిణామరూపతయాఽఽత్మనాంజ్ఞానైకాకారతయాఽభయేషాంపరమాత్మశరీరతయాచేత్యేవం -సమా-దృక్‌బుద్ధి-ర్యస్యసఏవపణ్డితః ॥ ౧౪ ॥ కిమతస్సమదర్శనాదిత్యతఆహ॥నరేష్వితి॥అభీక్ష్ణమసకృత్-మద్భావంమదాత్మకత్వం,భావయతః,పురుషస్య,సాహంకారాః - స్పర్ధాదయఃపియన్తిఅపియన్తితిరోహితాభవన్తి-నివర్తన్తఇతియావత్, స్పర్ధాకలహః - అసూయాసత్స్వపిగుణేషుదోషావిష్కృతిస్తిరస్కారోఽవమానః, అహంకారో దేహాత్మాభిమానః, ఏతేస్వపరవిషయాః,నివర్తన్తఇత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ననుదృఢాయాంహిత్వద్భావభావనాయాంస్పర్ధాద్యపగమ,స్తదార్జనమేవతుదుర్లభమిత్యతస్తదుపాయముపదిశతి ॥ విసృజ్యేతి ॥ గ్రామమృగేషు,శునః , నృషుచాణ్డాలాన్ , పశుషుఖరాన్,అభివ్యాప్య, ఏవమన్యేష్వపి జాత్యన్తరేషు తత్రతత్రనిహీనానభివ్యాప్యేతిభావః - దణ్డవత్ప్రణమేత్ - తర్హిబాన్ధవాఃపరిహాసేయురిత్యతఆహ ॥ విసృజ్యస్మయమానాన్స్వానితి ॥ ననునీచోత్తమభావభావనాశీలాఃకథమేవంప్రణమేయుస్తత్రాహ ॥దమ్భమితి ॥ సృజ్యేతిసంబన్ధః - అహముత్తమఃఅమీనికృష్టాఇత్యేవంవిధంగర్వంవిసృజ్యేత్యర్థః - తథాఽపితరతమదేహానుసంధానేన

రన్తరపావృతమ్ । ఈక్షేతాత్మనిచాత్మానంయథాఖమమలాశయః ॥ ౧౨ ॥ఇతిసర్వాణిభూతానిమద్భావేన మహాద్యుతే । సభాజయన్మన్యమానోజ్ఞానంకేవలమాశ్రితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణేపుల్కసేస్తేనేబ్రహ్మణ్యేఽర్కేస్ఫులిఙ్గకే । అక్రూరేక్రూరకేచైవసమదృక్పణ్డితోమతః ॥ ౧౪ ॥ నరేష్వభీక్ష్ణంమద్భావంపుంసోభావయతోఽచిరాత్ । స్పర్ధాసూయాతిరస్కారాస్సాహంకారాఃపియన్తిహి ॥ ౧౫ ॥విసృజ్యస్మయమానాన్స్వాన్దృశంవ్రీడాంచదైహికీమ్ । ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమావాశ్వచాణ్డాలగోఖరమ్ ॥ ౧౬ ॥ యావత్సర్వేషుభూతేషుమద్భావోనోపజాయతే । తావదేవముపాసీతవాఙ్మనఃకాయవృత్తిభిః ॥ ౧౭ ॥ సర్వంబ్రహ్మాత్మకంతస్యవిద్యయాఽఽత్మమనీషయా । పరిపశ్యన్నుపరమేత్సర్వతోముక్తసంశయః ॥ ౧౮ ॥ అయంహిసర్వకల్పానాంసధ్రీచీనోమతోమమ । మద్భావస్సర్వభూతేషుమనోవాక్కాయవృత్తిభిః ॥ ౧౯ ॥ నహ్యఙ్గోపక్రమేధ్వంసోమద్ధర్మస్యోద్ధవాణ్వపి । మయావ్యవసితస్సమ్యఙ్నిర్గుణత్వాదనాశిషః ॥ ౨౦ ॥యోయోమయిపరేధర్మఃకల్ప్యతేనిష్ఫ

లజ్జితాఃకథంప్రణమేయుస్తత్రాహ॥వ్రీడాంచ,దైహికీం-సంత్యజ్య- ప్రణమేత్-ప్రణమతోఽభిసంధివిశేషంవిదధాతి॥ ఈశ్వర ఇతి॥కలాఃఅవయవాః, శరీరమితియావత్ , జీవరూపశరీరేణతదన్తరాత్మతయాభగవాన్ప్రవిష్టఃతతస్సర్వమీశ్వరశరీరమేవేతిభావయన్ప్రణమేదిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థమనుష్ఠానస్యావధిమాహ॥యావదితి॥నోపజాయతేనృఢతరోనజాయతే,తావత్ , తత్ర,వాగ్వృత్తిఃసర్వభూతాన్యుద్దిశ్యభగవతేనమఇత్యుచ్చారణం - మనోవృత్తిరీశ్వరోజీవకళయేత్యుక్తా-కాయవృత్తిఃదణ్డవత్ప్రణమేద్భువీతి ॥ ౧౭ ॥ సర్వమితి ॥ తస్యేత్థముపాసీనస్య ,సర్వం, బ్రహ్మాత్మకమేవ , దృఢతరాధ్యవసాయవిషయం, భవతి , తతోఽపిక్కిమతఆహ॥విద్యయేతి॥ ఆత్మమనీషయా సర్వస్యపరమాత్మాత్మకత్వబుద్ధిరూపయా , విద్యయా , పరిపశ్యన్నయంపుమాన్ , ముక్తఃసంశయో యేనసః, కిమాత్మైవదేహః,కింవాతతోఽన్యః, జీవస్వతన్త్రః కింవాపరమాత్మపరతన్త్రః , ఇత్యేవంవిధస్సంశయోఽత్రవివక్షితః , సర్వతఃసర్వస్మాత్సంసృతినిమిత్తాదుపారమేత, ముక్తోభవేదిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఏషఏవోత్తమోపాయఇత్యాహ ॥ కల్ప్యతఏభిఃఫలమితికల్పాః , ఉపాయాః - తేషాంమధ్యేఽయమేవ , సధ్రీచీనఃసమీచీనఇతి,మమ,మతః,కోఽసౌ,యో,మనఆదీనాంవృత్తిభిః ,సర్వభూతేషు,మద్భావః ॥ ౧౯ ॥ సధ్రీచీనత్వమేవోపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ మద్ధర్మస్యసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనాఖ్యధర్మస్య, ఉపక్రమేసతిహేఉద్ధవ , అణ్వపి,నప్రధ్వంసఃనపలేనవినాభావః , మయా,వ్యవసితఃనిశ్చితః , తథోక్తంగీతాసు॥నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి,,ఇత్యాదినా॥నేహాభిక్రమనాశోఽస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యతే॥,ఇత్యనేనచ ॥ కుతః-అనాశిషఃనిష్కామస్య-మద్ధర్మస్య-నిర్గుణత్వాద్గుణబన్ధహేతుత్వాభావాత్ - మద్ధర్మస్యోపక్రమమాత్రస్య సద్యఃకాలాన్తరేవాగుణత్రయసంబన్ధరాహిత్యావహస్వభావత్వాదితిభావః-కింపునర్వక్తవ్యం,నిరాశిషోమద్ధర్మస్యనధ్వంసఇతి ॥ ౨౦ ॥ యతః-శ్లోకే - యోయో-వ్యాపా-

లో-నిరర్థకః నిష్ప్రయోజనః-చిన్తితనిమిషితాదిరూపః-తథా-కేవలమాయాసాత్మకశ్చ స్యా-త్తోఽపి-మయి - పరస్మిన్పరమపురుషే-నిష్ఫలాయ కల్ప్యతే చేత్ -ఫలాభిసంధింవిహాయమదర్థతయా “ కాయేనవాచామనసేన్ద్రియైర్వా,,ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా-నుసంహితశ్చేదితియావత్ - ధర్మ ఏవ ఫలావినాభూత ఏవ భవతీత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః - భయాదేరివ సత్తమ-హే సత్తమ-యథా-భయాదేః కంసాదిగతస్య-ధర్మత్వం-తద్వదిత్యర్థః-ఆదిశబ్దేన గోపీచైద్యాదికృతరాగద్వేషాదిసంగ్రహః ॥ ౨౧ ॥ యత ఏవ-మతః-కేనాపి భావేన మత్ప్రాప్తిరేవ నృజన్మనః-ఫలమిత్యాహ ॥ ఏషేతి ॥ బుద్ధిరధ్యవసాయః - మనీషా హితాహితవిభాగః-మనీషిణాం బుద్ధిమతాం,బుద్ధిశ్చైషైవ - కాఽసౌ-య- దనృతేనానిత్యేన- మర్త్యేన మనుష్యశరీరేణ-ఋతం నిత్యం-సత్యం స్వభావతో నిర్వికారం-మాం-ప్రాప్నోతి-మత్ప్రాప్తిసాధనం సాధయతీతి య - దేషా ॥ ౨౨ ॥ మహాప్రకరణార్థముపసంహరతి । ఏష ఇతి సార్ధేన ॥ బ్రహ్మవాదస్య వేదాన్తసిద్ధార్థకథనస్య- సంగ్రహః , సమాసవ్యాసవిధినా సంగ్రహవిస్తరప్రదర్శనేన-సంక్షేపతో విస్తరతశ్చ-హే సాధో,తే తుభ్య- మభిహితః ॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రాప్తిప్రధానాంశస్య దార్ఢ్యాయాసకృత్కథితత్వమాహ ॥ అభీక్ష్ణశ ఇతి ॥ విస్పష్టయుక్తిమచ్చ యథాతథా - అభీక్ష్ణం పునఃపునః-జ్ఞానంచ - కథితం-జ్ఞానంచాత్ర చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేచనాత్మకం-ఈశ్వరోపాసనాత్మకంచ- తస్యకథితత్వం నామ తత్ప్రకారకథనం- తస్య ఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతజ్జ్ఞానయాథాత్మ్యం-విజ్ఞాయ,నష్టః-సంశయః ఉక్తవిధో-యస్య సః , పురుషో-ముచ్యేత ॥ ౨౪ ॥ తమేవాహ ॥ సువివిక్తమితి ॥ తవ ప్రశ్నం పృష్టం-మయా,సువివిక్తం సుష్ఠువివిచ్యోపపాదితమేవ - త- ద్యేనా-వధారితం ధృతం-స్యాత్ సః సనా

లాయచేత్ । తదాయాసో నిరర్థస్స్యాద్భయాదేరివ సత్తమ ॥ ౨౧ ॥ ఏషా బుద్ధిమతాం బుద్ధిర్మనీషా చ మనీషిణామ్ । యత్సత్యమనృతేనేహ మర్త్యేనాప్నోతి మామృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏష తేఽభిహితః కృత్స్నో బ్రహ్మవాదస్య సంగ్రహః । సమాసవ్యాసవిధినా దేవానామపి దుర్గమః ॥ ౨౩ ॥ అభీక్ష్ణం తే నిగదితం జ్ఞానం విస్పష్టయుక్తిమత్ । ఏతద్విజ్ఞాయ ముచ్యేత పురుషో నష్టసంశయః ॥ ౨౪ ॥ సువివిక్తం తవ ప్రశ్నం మయైతదవధారితమ్ । పురాతనం బ్రహ్మగుహ్యం పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౨౫ ॥ య ఏతన్మమ భక్తేషు సంప్రదద్యాత్సుపుష్కలమ్ । తస్యాహం బ్రహ్మదాయస్య దదామ్యాత్మానమాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ య ఏతత్సమధీయీత పవిత్రం పరమం శుచి । స పూయేతాహరహర్మాం జ్ఞానదీపేన దర్శయన్ ॥ ౨౭ ॥ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయా నిత్యమవ్యగ్రశ్శృణుయాన్నరః । మయి భక్తిం పరాం కుర్వన్కర్మభిర్న స బధ్యతే ॥ ౨౮ ॥ అప్యుద్ధవ త్వయా బ్రహ్మ సఖే సమవధారితమ్ । అపి తే విగతో మోహశ్శోకశ్చాసౌ మనోభవః ॥ ౨౯ ॥ నైతత్త్వయా దామ్భికాయ నాస్తికాయ శఠాయ చ । అశుశ్రూషోరభక్తాయ దుర్వినీతాయ దీయతామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతైర్దోషైర్విహీనాయ బ్రహ్మణ్యాయ ప్రియాయ చ । సాధవే శుచయే బ్రూయాద్భక్తిస్స్యాచ్ఛూద్రయోషితామ్ ॥ ౩౧ ॥ నైతద్విజ్ఞాయ జిజ్ఞాసోర్జ్ఞాతవ్యమవశిష్యతే । పీత్వా పీయూషమ

తనం-బ్రహ్మగుహ్యం వేదాన్తరహస్యం-పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ॥ ౨౫ ॥ కించ । య ఇతి ॥ ఏతన్మయా సువివిక్తం యో-మద్భక్తేషు,ప్రదద్యాత్, తేభ్య ఉపదిశేదిత్యర్థః-భక్తిరిహానుకూల్యం - తస్య బ్రహ్మదాయస్య బ్రహ్మోపదేష్టురాత్మనో ప్యాత్మానం మాం దదామి,తద్వశీకరోమీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ య ఏతత్సమధీయీతేతి ॥ పవిత్రం ఆత్మశుద్ధ్యావహం-శుచి-శృణ్వతామపి శుద్ధ్యావహం.ఏతద్య-స్సమధీయీత పరేభ్యోఽ-ఽహరహర్జ్ఞానదీపేన అహరహః ప్రవృద్ధం జ్ఞానమేవ దీపః , తేన- మాం-దర్శయన్ - నివృత్తప్రేషణాత్ న్యాయాద్ధ్యేశికత్తరి శతా - పశ్యన్నిత్యర్థః-యోగపరిశుద్ధమనసా సాక్షాత్కుర్వన్నితి భావః-పూయేత మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైర్విరహితశ్శుద్ధో భవేదిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయేతి ॥ అవ్యగ్రః సమాహితః-కుర్వన్ జనయన్ కరోతిరుత్పాదనార్థః-కర్మభిర్మత్ప్రాప్తి ప్రతిబన్ధకైః నబధ్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం బహుధోపదేశేన సమ్యగ్జ్ఞానానుత్పత్తౌ పునరుపదేక్ష్యామీత్యభిప్రేత్య పృచ్ఛతి ॥ అపీతి ॥ హే ఉద్ధవ - హే సఖే-బ్రహ్మశబ్దస్తత్సాధనాదీనామప్యుపలక్షకః-అవధారితం సమ్యగవధృతం కిం అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః - నావధారితశ్చేత్పునరుపదేక్ష్యామీతి భావః-మోహః దేహాత్మభ్రమస్తత్ప్రయుక్తస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-మనోభవః,శోక - స్తాపత్రయజన్యః జ్ఞానాభావప్రయుక్తశ్చ ॥ ౨౯ ॥ మద్భక్తేషు సంప్రదద్యాదిత్యుక్తైరభక్తేభ్యో నోపదిశేదిత్యవగమ్యతే- తత్స్పష్టమేవాహ ॥ నైతదితి ॥ నాస్తికాయ శాస్త్రార్థవిశ్వాసరహితాయ-శఠాయ మాయావినే-నైత-ద్దీయతాం నోపదిశ్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ కింత్వే- తైర్దోషై -ర్విహీనాయ-బ్రహ్మణ్యాయ బ్రాహ్మణేషు సాధవే-ప్రియాయ స్వస్మిన్ప్రీతియుక్తాయ-సాధవే పరోపకర్త్రే , యది,శూద్రస్య-యోషితశ్చ-భక్తిః శ్రద్ధా స్యా- త్తర్హి తాభ్యామపి బ్రూయాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏతజ్జ్ఞానేన పుమాన్కృతార్థో భవతీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అత్ర దృష్టాన్తమాహ

పీత్వేతి॥ పీయూషం స్వాదు ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సర్వమోక్షశాస్త్రార్థసారసంగ్రహాయ ఽ మేవేత్యాహ॥ జ్ఞాన ఇతి॥ వార్తాయాం కృష్యాం-దణ్డధారణశబ్దేన సామాద్యుపాయా లక్ష్యన్తే-జ్ఞానమాత్మోపాసనం- నృణాం-జ్ఞానాదిషు క్రియమాణేషు - యావాన్ పురుషార్థః-క్రియాన్-చతుర్విధః ధర్మార్థకామమోక్షరూపః-తావాన్ సర్వోఽపి, తేత్వాదృశస్య భక్తస్య-అహమేవ-తత్ర జ్ఞానే మోక్షః కర్మణి ధర్మః-యోగేఽణిమాదయః - వార్తాయాం దణ్డధారణే చార్థః-తతః కామః అణిమాదయోఽపి కామాన్తర్భూతాః-ఏవం చతుర్విధః పురుషార్థోఽహమేవ-మామృతే న కంచ వాఞ్ఛతీతి భావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇత్థమనన్యప్రయోజనో మత్ప్రపన్నో మత్సాధర్మ్యముపైతీత్యాహ॥ మర్త్య ఇతి॥ విచికీర్షితః విలక్షణం కర్తుమిచ్ఛతః - అనుజిఘృక్షోరితి యావత్-మే మహ్యం-యథా, నివేదితః "ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత" ఇత్యుక్తరీత్యా సమర్పితః - ఆత్మా, యేన సః, న్యస్తాత్మరక్షాభర ఇత్యర్థః - త్యక్తాని-అమదారాధనాత్మకాని కర్మాణి-యేన - తథాభూతో-భవతి - తదా-మయా హేతుభూతేన - అమృతత్వం ముక్తిం-ప్రతిపద్యమానః - ఆత్మభావాయ-కల్పతే - భావశ్చ స్వభావః - స్వాభావికాయాపహతపాప్మత్వాదిస్వభావావిర్భావాయ కల్పత ఇత్యర్థః॥ యద్వా॥ ఆత్మనో మమ-భావాయ ప్రకారాయ-మత్సాధర్మ్యాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ స ఇతి॥ స ఉద్ధవః, ఆదర్శితః, యోగమార్గః న్యాసోపాసనాత్మకజ్ఞానయోగమార్గో, యస్య సః, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో, వచో "మర్త్యో యదా" ఇత్యాది సమనన్తరవచో-నిశమ్య చ, ప్రీత్యా- అవరుద్ధః-కణ్ఠో యస్య సః, ఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠ ఇత్యర్థః, అత ఏవ, అశ్రుభిః-పరిప్లుతే, అక్షిణీ-యస్య సః, తావ-త్కించిదపి-నోచే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తతః - ప్రణయేన-అవఘూర్ణం క్షుభితం-చిత్తం-శనైః, ధైర్యేణ-విష్ట

మృతం పాతవ్యం నావశిష్యతే ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞానే కర్మణి యోగే చ వార్తాయాం దణ్డధారణే । యావానర్థో నృణాం తాత తావాంస్తేఽహం చతుర్విధః ॥ ౩౩ ॥ మర్త్యో యదా త్యక్తసమస్తకర్మా నివేదితాత్మా విచికీర్షితో మే । తదాఽమృతత్వం ప్రతిపద్యమానో మయాఽఽత్మభూయాయ చ కల్పతే వై ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఏవమాదర్శితయోగమార్గస్తదుత్తమశ్లోకవచో నిశమ్య । కృతాఞ్జలిః ప్రత్యవరుద్ధకణ్ఠో న కించిదూచేఽశ్రుపరిప్లుతాక్షః ॥ విష్టభ్య చిత్తం ప్రణయావఘూర్ణం ధైర్యేణ రాజన్ బహుమన్యమానః । కృతాఞ్జలిః ప్రాహ యదుప్రవీరం శీర్ష్ణా స్పృశంస్తచ్చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ విద్రావితో మోహమహాన్ధకారో య ఆశ్రితో మే తవ సన్నిధానాత్ । విభావసోః కిన్ను సమీపగస్య శీతం తమో భీః ప్రభవన్త్యజాద్య ॥ ౩౭ ॥ ప్రత్యర్పితో మే భవతాఽనుకమ్పినా ❁ భృత్యాయ విజ్ఞానమయః ప్రదీపః । హిత్వా కృతజ్ఞస్తవ పాదమూలం కోఽన్యత్సమీయాచ్ఛరణం త్వదీయః ॥ వృక్ణశ్చ మే ❁ సుదృఢః స్నేహపాశో దాశార్హవృష్ణ్యన్ధకసాత్వతేషు ❁ । ప్రసారితః సృష్టివివృద్ధయే త్వయా స్వమాయయా హ్యాత్మసుబోధహేతినా ॥ ౩౯ ॥ నమోఽస్తు తే మహాయోగిన్ ప్రపన్నమనుశాధి మామ్ । యథా త్వచ్చరణామ్భోజే రతిః స్యాదనపాయినీ ॥ ౪౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గచ్ఛోద్ధవ మయాఽఽదిష్టో బదర్యాఖ్యం మమాశ్రమమ్ । తత్ర మత్పాదతీర్థోదే స్నానోపస్పర్శనైః శుచిః ॥ ౪౧ ॥ ఈక్షయాఽలకనన్దాయా విధూతాశేషక

భ్యః స్వవశీకృత్య, హే రాజన్-బహుమన్యమానః - ఆత్మానం కృతకృత్యం మన్యమానః - యదుప్రవీరం శ్రీకృష్ణం-ప్రాహ-కథంభూతః సన్-శీర్ష్ణా శిరసా-తస్య యదుప్రవీరస్య, చరణారవిన్దం-స్పృశన్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ విద్రావిత ఇత్యాదినా॥ తావత్ "అప్యుద్ధవ త్వయా బ్రహ్మ" ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ విద్రావిత ఇతి॥ యో-మే మయా, ఆశ్రితః-మోహ ఏవ-మహాన్ అన్ధకారః-సః - తవ-సన్నిధానాదేవ-విద్రావితః - హే అజాద్య బ్రహ్మణో జనక-విభావసోః సూర్యస్య - సమీపం-ప్రాప్తస్య, పుంసః-శీతం, తమోఽన్ధకారః - భీస్తత్ప్రయుక్తమన్ధకారే కిమాగమిష్యతీతి భయం చేత్యర్థః - కిం ప్రభవన్తి స్వకార్యకరా భవన్తి కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యద్యపి సన్నిధానాదేవ విద్రావితస్తదపి, అనుకమ్పినా-హేతుగర్భమిదం- అతో-భవతా, విజ్ఞానమయః - ప్రదీపో-భృత్యాయ-మే మహ్యం, ప్రత్యర్పితః, అనేన జీవానాం స్వభావతస్స్వాత్మార్థదర్శిత్వం భగవన్మాయయా తత్తిరోధానం చ సూచ్యతే, అత, ఇత్థముపకుర్వన్తం త్వాం జానన్, కో వా పుమాన్-త్వదీయం పాదమూలం-హిత్వా - అన్యచ్ఛరణం-ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కించ॥ వృక్ణ ఇతి॥ దాశార్హాదిషు-సృష్టివివృద్ధయే సంసృతివృద్ధయే-య, స్త్వయా కర్త్రా మాయయా-మే దృఢః-స్నేహపాశః, ప్రసారితః-స-భవతైవ, ఆత్మసుబోధహేతినా-వృక్ణశ్ఛిన్నశ్చ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇదం తు మమాభిలషితమితి నమస్కుర్వన్నాహ ॥ నమ ఇతి ॥ త్వచ్చరణామ్భోజే, రతిర్భక్తిరనురాగాత్మికా, యథా స్యాత్, తథా, మాం ప్రపన్నం, మనుశాధి శిక్షయ - అనుగృహాణేతి భావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ తథానుగృహ్య యావత్ప్రారబ్ధం కృత్యముపదిశతి ॥ గచ్ఛేతి ॥ ఆదిష్టోఽనుజ్ఞాతః, తత్ర బదర్యాశ్రమే, మత్పాదతీర్థోదే, మత్పాదప్రభవగఙ్గాఖ్యతీర్థవిశేషే, స్నానైరుపస్పర్శనైరాచమనైశ్చ, శుచిః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అలకనన్దాయా గఙ్గాయాః, ఈక్షయా దర్శనేన, విధూతమశేషకల్మషం, యస్య సః, వల్కలాని,

వసానః పరిదధానః, అజ్గహెఉద్ధవ, వన్యానివనప్రభవానికన్దమూలఫలాదీనిభు_ఞ్జఇతితథా, సుఖేనాత్మానుభవసుఖేన,నిస్పృహాఃవిషయాభిలాషరహితః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ద్వన్ద్వమాత్రాణాంశీతోష్ణాదివిషయాణాం,తితిక్షుస్తాస్సహమానఇత్యర్థః -ఆర్జవాదిస్వభావయుక్తః - సంయతేన్ద్రియఃజితబాహ్యేన్ద్రియః, శాన్తఃజితాన్తరిన్ద్రియః- జ్ఞానంతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానంబ్రహ్మోపాసనాత్మకం, తాభ్యాం ,సంయుతః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తేతుభ్యం,యన్మత్తోమత్సకాశాదనుశిక్షితంవివిచ్యజ్ఞాపితంచ, తదనుభావయన్ చిత్తేదృఢీకుర్వన్, మయ్యావేశితావాక్చిత్తంచయేనసః, తత్రవాచస్సావేశోనామస్వగుణనామకీర్తనం, మద్ధర్మనిరతఃకాయేన మదారాధనంకుర్వన్నిత్యర్థః- ఏవంమనోవాక్కాయవృత్తయోఽభిహితాః, ఏవంభూతోభవాన్, ప్రారబ్ధాన్తేత్రిసః « ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థా„ ఇత్యాదినోక్తాః, సాత్త్వికరాజసతామసగతీః,రతిక్రమ్య, తతఃపరంప్రకృతిమణ్డలాత్పరతస్థితం, నిత్యముక్తోపభోగ్యం, మా,మేష్యతిప్రాప్స్యతి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సఇతి ॥ హరిమేధసా - హరతియద్విషయామేధాబుద్ధిస్సంసారమితితథా, తేనభగవతేత్యుక్తః,సఉద్ధవః, తంభగవన్తం,ప్రదక్షిణంయథాతథా, పరివృత్యపరిక్రమ్య, పాదయోః, శిరో,నిధాయ, అద్వన్ద్వపరఃప్రియసంయోగవియోగప్రయుక్తహర్షశోకరహితోఽపి, వ్యపక్రమేనిర్గమసమయె, అశ్రుకలాభిఃఅశ్రుబిన్దుభిః, న్యషించత్ -తత్రహేతురార్ద్రధీః,భగవదనురాగాతిశయశ్లథహృదయః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁సుదుస్త్యజఃస్నేహోయస్మిన్, తస్యభగవతో, వియోగేన-సమనన్తరభావినా, కాతరోభీతః, అతఏవాతురోదీనః, అతఏవ,తంభగవన్తం, పరిహాతుంత్యక్తుం, నావ,దశక్నువన్కృచ్ఛ్రంసంకటం - యయాప్రా

లక్షషః । వసానోవల్కలాన్యజ్గవన్యభుక్సుఖనిస్పృహః ॥ ౪౨ ॥ తితిక్షుర్ద్వన్ద్వమాత్రాణాంసుశీలస్సంయతేన్ద్రియః । శాన్తస్సమాహితధియాజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౪౩ ॥ మత్తోఽనుశిక్షితంయత్తేవివిక్తమనుభావయన్ । మయ్యావేశితవాక్చిత్తోమద్ధర్మనిరతోభవాన్ ॥ అతివ్రజ్యగతీస్తిస్రోమామేష్యతితతఃపరమ్ ॥ ౪౪ ॥ సఏవముక్తోహరిమేధసోద్ధవఃప్రదక్షిణంతంపరివృత్యపాదయోః । శిరోనిధాయాశ్రుకళాభిరార్ద్రధీర్న్యషిఞ్చదద్వన్ద్వపరోప్యపక్రమే ॥ ౪౫ ॥ సుదుస్త్యజస్నేహవియోగకాతరోనశక్నువంస్తంపరిహాతుమాతురః । కృచ్ఛ్రంయయౌమూర్ధనిభర్తృపాదుకేబిభ్రన్నమస్కృత్యయయౌపునఃపునః ॥ ౪౬ ॥ తతస్తమన్తర్హృదిసన్నివేశ్యగతోమహాభాగవతోవిశాలామ్ । ❁ యథోపదిష్టంజగదేకబన్ధునాతపస్సమాస్థాయహరేరగాద్గతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ యఏతదానన్దసముద్రసంభృతంజ్ఞానామృతంభాగవతాయభాషితమ్ । కృష్ణేనయోగేశ్వరసేవితాజ్ఘ్రిణాసచ్ఛ్రద్ధయాఽఽసేవ్యజగద్విముచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ భవభయమపహర్తుంజ్ఞానవిజ్ఞానసారంనిగమకృదుపజహ్రేభృజ్గవద్వేదసారమ్ । అమృతముదధితశ్చాపాయయద్భృత్యవర్గాన్పరమపురుషమాద్యంకృష్ణసంజ్ఞంనతోఽస్మి ॥ ౪౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

పరీక్షిదువాచ ॥ తతోమహాభాగవతఉద్ధవేనిర్గతేవనమ్ । ద్వారవత్యాంకిమకరోద్భగవాన్భూతభావనః ॥ ౧ ॥

ప.తతశ్చ - భర్తుః,పాదుకే, పునఃపునః, మూర్ధ్ని, బిభ్రత్ -నమస్కృత్యయయౌ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తతఇతి ॥ తంభగవన్తం, హృది,సన్నివేశ్య, ధ్యానేనహృదిస్థంకృత్వా, విశాలాంబదర్యాశ్రమం, గతః,తత్ర జగదేకబన్ధునా, యథోపదిష్టం, తపస్సమాస్థాయ, హరేర్గతి,మగాత్ « అతిక్రమ్యతిస్రోగతీర్మామేష్యతితతఃపర „ మితిభగవత్సంకల్పస్యదృఢతరత్వజ్ఞాపనాయాగాదితిభూతనిర్దేశః - అన్యథా « నోద్ధవోఽణ్వపిమన్న్యూనోయద్గుణైర్నార్దితఃప్రభుః. అతోమద్వయునంజ్ఞానంగ్రాహయన్నిహతిష్ఠతు „ ఇతితాత్రీయేనసహవిరోధాపత్తేః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ భగవదుద్ధవసంవాదశ్రవణఫలమాహ ॥ యఏతదితి ॥ యోగేశ్వరైః, సేవితావజ్ఘ్రియస్య, తేనభగవతా, ఆనన్దసముద్రాత్సంభృతం, నిరతిశయానన్దపరబ్రహ్మస్వరూపావేదకనిగమాన్తసముద్రాత్సముద్ధృతం, జ్ఞానామృతంజ్ఞానామృతవర్ధకం, భాగవతాయోద్ధవాయ, భాషిత,మేత, ద్యఃపుమానాసేవ్య-వర్తతే, తత్సంబన్ధ్యపిజగద్విముచ్యతే, కింపునస్సవిముచ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇత్థముపదేశేనమహోపకర్తారంభగవన్తంప్రణమతిమునిః॥ భవభయమితి ॥ యో,నిగమకృత్, వేదకృత్ «తస్యాహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద „ ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యానిశ్వసితమఖేనఖిలనిగమావిష్కర్తాభగవాన్జ్ఞానవిజ్ఞానేఏవ, సారఃప్రధానప్రతిపాద్యో,యస్మిన్, తం,అమృతతుల్యం, వేదసార,ముదధితఃవేదాన్తోదధే,రుపజహ్రేఉద్ధృతవాన్, భృత్యవర్గ,మపాయయచ్చ,త,మాద్యంజగత్కారణం, విష్ణుసంజ్ఞం, పరమపురుషంనతోస్మి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

«నమస్కృత్యయయౌ „ ఇత్యుక్తంతదనన్తరవృత్తాన్తంబుభుత్సయా రాజాపృచ్ఛతి ॥ తతఇతి॥ వనంబదరికావనంప్ర

తి. నిర్గతే సతి - తతస్తదనన్తరం. భగవాన్ - భూతాని - భావయతి ఉత్పాదయతీతి తథా - జగత్కారణభూతః. అనేన స్వకులముత్పాద్య కథం తత్సంహృతవానితి ప్రశ్నాశయః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ బ్రహ్మేతి ॥ స్వకులే - బ్రహ్మశాపేన విప్రశాపేన - ఉపసంసృష్టే ఉపద్రుతే సత్యపి - సర్వనేత్రాణాం - ప్రేయసీం ప్రియతమాం - స్వతనుం - కథమత్యజత్ - కిమత్ర తత్త్యాజ - కిం వా తయా యుక్త ఏవ స్వపదమధిజగామేతి ప్రశ్నాశయః - సర్వనేత్రాణామితీన్ద్రియమాత్రోపలక్షణమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రత్యాకృష్టమితి ॥ అబలాః స్త్రియః - యత్ర వపుషి - లగ్నం - నయనం, ప్రత్యాకృష్టం ప్రత్యాహర్తుం - న శేకుః న ప్రబభూవుః - యచ్చ - శ్రవణద్వారా కర్ణరన్ధ్రైః ప్రవిష్టం సత్ - సతా - మాత్మని హృదయే - లగ్నం లిఖితమివ తిష్ఠత్ తతో న సరతి న నిర్గచ్ఛతి । యచ్ఛ్రీః యస్య వపుశ్శోభా - కీర్త్యమానా - కవీనాం, వాచాం రతిం - జనయతి - యచ్చ - యుద్ధే - జిష్ణోరర్జునస్య - రథగతం దృష్ట్వా - హతాస్తత్సామ్యం తత్సాదృశ్యం - ప్రాపుః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తావత్స్వకులసంహారప్రకారం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ దివీత్యాదినా ॥ సుధర్మాయాం సభాయాం - ఆసీనాన్ - యదూన్ - ఇదం వక్ష్యమాణ - మాహ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏత ఇతి ॥ నాశహేతవః కులనాశహేతవః, అతోఽత్ర పుర్యాం - హే యదుపుఙ్గవాః - ముహూర్తమపి - న స్థేయమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తర్హి కిం విధేయమిత్యత ఆహ ॥ స్త్రియ ఇతి ॥ వృద్ధా - బాలాశ్చ - స్త్రియః - పుర్యాః - శఙ్ఖోద్ధారనామ క్షేత్రవిశేషం - వ్రజన్తు - వయం తు - ప్రభాసం నామ - క్షేత్రం - యాస్యామః యత్ర, ప్రత్యగ్వాహినీ - సరస్వతీ నదీ - సముద్రం ప్రవిశతీతి శేషః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తత్ర గత్వా కిం విధేయమిత్యత్రాహ - తత్రేతి ॥ అభిషిచ్య స్నా

బ్రహ్మశాపోపసంసృష్టే స్వకులే యాదవర్షభః । ప్రేయసీం సర్వనేత్రాణాం తనుం స కథమత్యజత్ ॥ ౨ ॥ ప్రత్యాకృష్టం నయనమబలా యత్ర లగ్నం న శేకుః కర్ణావిష్టం న సరతి తతో యత్సతామాత్మలగ్నం । యచ్ఛ్రీర్వాచాం జనయతి రతిం కీర్త్యమానా కవీనాం దృష్ట్వా జిష్ణోర్యుధి రథగతం యచ్చ తత్సామ్యమీయుః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ దివి భువ్యన్తరిక్షే చ మహోత్పాతాన్సముత్థితాన్ । దృష్ట్వాసీనాన్సుధర్మాయాం కృష్ణః ప్రాహ యదూనిదమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతే ఘోరా మహోత్పాతా ద్వార్వత్యాం నాశహేతవః । ముహూర్తమపి న స్థేయమత్రాహో యదునన్దనాః ॥ ౫ ॥ స్త్రియో బాలాశ్చ వృద్ధాశ్చ శఙ్ఖోద్ధారం వ్రజన్త్వితః । వయం ప్రభాసం యాస్యామో యత్ర ప్రత్యక్సరస్వతీ ॥ ౬ ॥ తత్రాభిషిచ్య శుచయ ఉపోష్య సుసమాహితాః । దేవతాః పూజయిష్యామః స్నపనాలేపనార్హణైః ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణాంస్తు మహాభాగాన్కృతస్వస్త్యయనా వయమ్ । గోభూహిరణ్యవాసోభిర్గజాశ్వరథవేశ్మభిః ॥ ౮ ॥ విధిరేష హ్యరిష్టఘ్నో మఙ్గలాయనముత్తమమ్ । దేవద్విజగవాం పూజా భూతేషు పరమో దయా ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సర్వే సమాకర్ణ్య యదువృద్ధా మధుద్విషః । తథేతి నౌభిరుత్తీర్య ప్రభాసం ప్రయయూ రథైః ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్భగవతాఽఽదిష్టం యదుదేవేన యాదవాః । చక్రుః పరమయా భక్త్యా సర్వశ్రేయోఽపబృంహితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతస్తస్మిన్మహాపానం పపుర్మైరేయకం మధు । దిష్టవిభ్రంశితధియో యద్ద్రవైర్భ్రశ్యతే మతిః ॥ ౧౨ ॥ మహాపానాభిమత్తానాం వీరాణాం దృప్తచేతసామ్ । కృష్ణమాయావిమూఢానాం సంఘర్షస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ యుయుధుః క్రోధసంరబ్ధా వేలాయామాతతాయినః । ధనుర్భిరసిభిర్భల్లైర్గదాభిస్తోమరర్ష్టిభిః ॥ ౧౪ ॥ పతత్పతాకై రథకుఞ్జరాదిభిః ఖరోష్ట్రగోభిర్మహిషైర్నరైరపి । మిథ

త్వా - శుచయః పరిశుద్ధాః - స్నపనమభిషేచనం - ఆలేపనం చన్దనం - అర్హణమన్యాని పూజోపకరణాని కుసుమాక్షతాదీని ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తుశ్చార్థః బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయిష్యామ ఇతి సమ్బన్ధః - తాన్విశినష్టి మహాభాగాన్విద్యావైదుష్యాదిభాగ్యయుక్తాన్ - తతః - తైః - కృతం స్వస్త్యయనం శాన్తికర్మ - యేషాం తే - వయం - గవాదిభిః - తాన్ - పూజయిష్యామః - గవాదిదానైస్సత్కరిష్యామ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవం తత్రాభిషిచ్యేత్యాదినోక్తః - విధిః ఉత్తమం, మఙ్గలాయనం మఙ్గలావహః - తథా హి ॥ దేవాదీనాం - పూజా - భూతేషు ఆరాధకేషు - పరమో దయా అతిశయితాభ్యుదయా ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ మధుద్విషో భగవతో వచ ఇతి శేషః - తథేత్యభినన్ద్య - రథైః - ప్రభాసం - ప్రయయుః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తస్మిన్నితి ॥ యదుదేవేన భగవతా - ఆదిష్టమాజ్ఞాతం సర్వశ్రేయోపబృంహితమిత్యత్ర సన్ధిరార్షః - భగవతాఽనుక్తైరపి శ్రేయోభిరభిమతైరుపబృంహితం యుక్తం, చక్రురితి సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ పానం పీయత ఇతి పానం స్వాదుతమమితి భావః - తన్మైరేయకం మదిరావిశేషం , మధు - పపుః అపిబన్ - దిష్టేన దైవేన - విభ్రంశితా ధీర్యేషాం - తథాభూతాః - పపురితి పూర్వేణ సమ్బన్ధః, దైవవిభ్రంశితమతిత్వాత్పపుః అన్యథా తత్ర తదనుచితమితి భావః. మతిర్హి దైవేన హతా సతీ భ్రశ్యత ఇతి లోకపరిపాటీం ప్రదర్శయన్ యస్య - ద్రవైః రసైః - మతిః - భ్రశ్యతే ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ వీరాణామపి - కృష్ణస్య భగవతో, మాయయా, విమూఢానాం , మత ఏవ , మహాపానేనా, భితో, మత్తానాం, అత ఏవ, దృప్తచేతసాం మిథో, మహాన్ సంఘర్షః కలహో, బభూవ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తతో, వేలాయాం సముద్రతీరే ధనురాదిభిః, యుయుధుశ్చ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ పతన్త్యః ఇతస్తతశ్చలన్త్యః - పతాకా, యేషు తైః ,రథాదిభి, ర్మిథః సమేత్య, దర్

చాః, శనైః, న్యఘ్నన్ ద్విపాః గజాః దన్తైర్వనమివ * ॥ ౧౫ ॥ * మిథోయుద్ధమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బావితి ॥ సమి యత్తురన్యోన్యం సమితించక్రతుః, సుమిత్రసురథావిత్యత్ర దీర్ఘ ఆర్షః * ॥ ౧౬ ॥ * యేచాన్యే, నిశఠాదయస్తేऽపి, ముకు న్దమాయయా, మోహితాః, అతఏవ, మదాన్ధేన మదతమసా, బలాత్కారితాః, అన్యోన్యమాసాద్య, జఘ్నుః * ॥ ౧౭ ॥ * తే దాశార్హాదయోऽపి, దుర్వారరోషాః, సౌహృదం, పరిత్యజ్య, మిథో, జఘ్నుః * ॥ ౧౮ ॥ * సౌహృదం పరిత్యజ్యేత్యే తదేవ విశదయతి ॥ పుత్రా ఇతి ॥ భ్రాత్రాదిభిః, తత్ప్రతిసంబన్ధినః, యుయుధురిత్యధ్యాహారః, తథా, జ్ఞాతయో జ్ఞాతీన్, జఘ్నుః, సతి వయస్సామ్యే పరస్పరహితైషిత్వం మిత్రత్వం, తదభావే తత్త్వం సుహృత్త్వమితి భేదః * ॥ ౧౯ ॥ * శరేష్వితి ॥ హీయ మానేష్వపగతేషు సత్సు, ముష్టిభి, రేరకాః విప్రశాపాపతితలోహచూర్ణప్రభవాన్ తృణవిశేషాన్, జగృహుః ధృతవ న్తః * ॥ ౨౦ ॥ * తా ఏరకాః, ముష్టినా, భృతాః, గ్రహణమాత్రేణైవేత్యర్థః, వజ్రకల్పా, అభవన్ తత, స్తాభి, స్తైః కృష్ణేన, వా ర్యమాణా అపి, తం కృష్ణం, చశబ్దాదన్యోన్యం చ జఘ్నుః * ॥ ౨౧ ॥ * బలభద్రం చ తథా కృష్ణం చ ప్రత్యనీకం ప్రతిపక్షం మ న్యమానాః, తత్ర హేతు ర్మోహితాః హన్తుం, కృతనిశ్చయాః, హే రాజన్, ఆతతాయినో జఘ్నాంసన్త, ఆపతన్ * ॥ ౨౨ ॥ *

స్సమేత్యాశ్వతరైస్సుదుర్మదాన్యహన్ శరైర్దద్భిరివద్విపావనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బౌ వధిరూఢమత్స రావక్రూరభోజావనిరుద్ధసాత్యకీ । సుభద్రసంగ్రామజితౌ సుచారు * గదౌ సుమిత్రాసురథౌ సమీయతుః ॥ అన్యే చ యే వై నిశఠోల్ముకాదయస్సహస్రజి * చ్ఛతజిద్భానుముఖ్యాః । అన్యోన్యమాసాద్య మదాన్ధకారితా జ ఘ్నుర్ముకున్దేన విమోహితా భృశమ్ ॥ ౧౭ ॥ దాశార్హవృష్ణ్యన్ధకభోజసాత్వతా మధ్వర్బుదా మాథురశూరసే నాః * । విసర్జనాః * కుకురాః కున్తయశ్చ జఘ్నుర్మిథస్తేషు విసృజ్య సౌహృదమ్ ॥ ౧౮ ॥ పుత్రాశ్చ యుధ్యన్పితృ భ్రాతృభిశ్చ స్వస్రీయదౌహిత్రపితృవ్యమాతులైః । మిత్రాణి మిత్రైస్సుహృదస్సుహృద్భి ర్జ్ఞాతీం స్త్వహన్ జ్ఞాత య ఏవ మూఢాః ॥ ౧౯ ॥ శరేషు క్షీయమాణేషు భజ్యమానేషు ధన్వసు । శస్త్రేషు క్షీయమాణేషు ముష్టిభిర్జహ్రు రేరకాః ॥ ౨౦ ॥ తా వజ్రకల్పా అభవన్పరిఘా ముష్టినా భృతాః । జఘ్నుర్మిథస్తైః కృష్ణేన వార్యమాణాశ్చ తం చ తే ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యనీకం మన్యమానా బలభద్రం చ మోహితాః । హన్తుం కృతధియో రాజన్నాపన్నా ఆతతాయినః ॥ అథ తావపి సంక్రుద్ధావుద్యమ్య భరతర్షభ । ఏరకాముష్టిపరిఘౌ చరన్తౌ జఘ్నతుర్యుధి ॥ ౨౩ ॥ విప్రశాపాభిసృష్టా నాం కృష్ణమాయావృతాత్మనామ్ । స్పర్ధాక్రోధః క్షయం నిన్యే వైణవోऽగ్నిర్యథా వనమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం నష్టే షు సర్వేషు స్వకులేషు చ కేశవః । * అవతారితో భువో భార ఇతి మేనేऽవశేషితః ॥ ౨౫ ॥ రామస్సముద్రవేలా యాం యోగమాస్థాయ పౌరుషమ్ । తత్యాజ మానుషం లోకం సంయోజ్యాऽऽత్మానమాత్మని ॥ ౨౬ ॥ రామని ర్యాణమాలోక్య భగవాన్దేవకీసుతః । నిషసాద ధరోపస్థే తూష్ణీమాసాద్య పిప్పలమ్ ॥ ౨౭ ॥ బిభ్రచ్చతుర్భుజం రూపం భ్రాజిష్ణు ప్రభయా స్వయా । దిశో వితిమిరాః కుర్వన్నిర్ధూమ ఇవ పావకః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీవత్సాఙ్కం ఘన శ్యామం తప్తహాటకవర్చసా । కౌశేయామ్బరయుగ్మేన పరివీతం సుమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ సున్దరస్మితవక్త్రాబ్జం నీల

అథేతి ॥ తౌ రామకృష్ణావపి, హే కురునన్దన ఏరకాముష్టిరూపాః పరిఘా యయోస్తౌ యుద్ధే చరన్తౌ, జఘ్నతుః * ॥ ౨౩ ॥ * కృష్ణమాయామోహితమనసాం, అతఏవ, బ్రహ్మశాపేనోపద్రుతానాం స్పర్ధాసమిత్తః క్రోధః కులం క్షయం నిన్యే ప్రా పయామాస యథా వైణవః వేణుసంఘర్షజో వహ్నిః వనం క్షయం నయతి తద్వత్ * ॥ ౨౪ ॥ * ఏవమితి ॥ సర్వేషు దాశార్హా దిషు నష్టేషు సత్సు అవశేషితో భువో భారః, అవతారితః, అపనీత ఇతి మేనే * ॥ ౨౫ ॥ * రామ ఇతి ॥ పౌరుషం పరమపురుషధ్యా నలక్షణం యోగమాస్థాయ తదేవాహ ॥ సంయోజ్యాత్మానమాత్మనీతి ॥ ఆత్మని సంకర్షణే ఆత్మానం సంయోజ్య సంకర్షణం స్వాత్మానం అంశినైకతామాపన్నం ధ్యాత్వేత్యర్థః మానుషం లోకం మనుష్యరూపతాం అత్యజత్ * ॥ ౨౬ ॥ * రామని ర్యాణమితి ॥ రామస్య నిర్యాణం స్వాసాధారణరూపేణావస్థానం ఆలోక్య జ్ఞాత్వా ధరోపస్థే భూతలే పిప్పలం అశ్వత్థత రుం ప్రాప్య తన్మూల ఇత్యర్థః, తూష్ణీం మౌనీభూత్వా, నిషసాద ఉపవిష్టవాన్ * ॥ ౨౭ ॥ * కథంభూతః చత్వారో భుజాః యస్మిన్ తత్ రూపం బిభ్రత్ బిభ్రాణః స్వయా ప్రభయా భ్రాజిష్ణుః దీప్యమానః అతఏవ దిశో వితిమిరాః కుర్వన్ యథా, నిర్ధూమః పావకస్తద్వత్ * ॥ ౨౮ ॥ * రూపం విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాఙ్కమితి ॥ శ్రీవత్సః అఙ్కః చిహ్నం ఉరసి యస్య తత్ ఘ నో నీలమేఘస్తద్వత్ శ్యామం తప్తసువర్ణస్యేవ వర్చో యస్య తేన కౌశేయామ్బరయుగ్మేన పరీతం పరితః కటిదేశ ఉపరి చావృతం సుమఙ్గళమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * నిరతిశయసున్దరం వక్త్రాంబుజం యస్మిన్ స్పుణ్డరీకవదభిరామే సున్దరే అక్షిణీ యస్మిన్

తత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కటిసూత్రాదిభి-ర్విరాజితం-తత్ర-ముద్రా అఙ్గుళీయకం-యోగముద్రా వా ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ వనమాలయా-పరీతాని - అఙ్గాని-యస్మిన్-తత్-మూర్తిమద్భిః స్వాసాధారణరూపధరై - ర్నిజాయుధైశ్చక్రశంఖాదిభి-ర్విరాజితం, దక్షిణే, ఊరౌ పఙ్కజవ,దరుణం-పాదం - వామం-కృత్వా నిధాయా-సీనం రూపం బిభ్రదితి పూర్వేణ సంబన్ధః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తత్ర జరానామలుబ్ధకః - మృగస్యేవాకారో యస్య తం - తస్య భగవత-శ్చరణం-మృగోఽయమితి శఙ్కయా - వివ్యాధ - ముసలావశేషాయఃఖణ్డకృతేషుణా తాడితవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తత-శ్చతుర్భుజం-తం-కృష్ణం-పరమపురుషం - జ్ఞాత్వా,కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః-హేతుగర్భమిదం, అతో-భీతః,అసురద్విషః భగవతః-పాదయోః-శిరసా,స్పృశన్నితి శేషః పపాత ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ ॥ అజానతేతి ॥ హే మధుసూదన-అజానతా-తత్ర హేతుః-పాపేన పాపాత్మనా,ఇద-మాగః-కృతం-హే ఉత్తమశ్లోక,అనఘ-పాపస్య-మేమయా-కృతం-క్షన్తుమర్హసి ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ యస్య తవా,నుస్మరణమాత్రమేవా, జ్ఞానమేవాన్ధకారస్తస్య-నాశకం వదన్తి వృద్ధాః,తస్యతవ-హే విష్ణో-మయా-అసాధు-కృతం, హే ప్రభో ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తత్తస్మాత్-హే వైకుణ్ఠ, పాప్మానం- మృగలుబ్ధకం శశ్వత్ప్రలోభనేన మృగఘాతకం-మా-మముం-జహిహన్యాః ॥ కింతత ఇత్యత ఆహ ॥ యథేతి ॥ పున, రేవంవిధం-సత్స్వపరాధం,యథా న కుర్యామ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ " పాప్మానం మృగలుబ్ధక ,, మిత్యాత్మనో నిహీనత్వమావేద్య తవ పారమ్యం వాచామగోచరమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయః-యే చా-స్య బ్రహ్మణ - స్తనయాః-కథంభూతాః.గి

కున్తలమణ్డితమ్ । పుణ్డరీకాభిరామాక్షం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౩౦ ॥ కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రకిరీటకటకాఙ్గదైః । హారనూపురముద్రాభిః కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ॥ ౩౧ ॥ వనమాలాపరీతాఙ్గం మూర్తిమద్భిర్నిజాయుధైః । కృత్వోరౌ దక్షిణే పాదమాసీనం పఙ్కజారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముసలావశేషాయఃఖణ్డకృతేషుర్లుబ్ధకో జరా । మృగాకారం తచ్చరణం వివ్యాధ మృగశఙ్కయా ॥ ౩౩ ॥ చతుర్భుజం తం పురుషం దృష్ట్వా స కృతకిల్బిషః । భీతః పపాత శిరసా పాదయోరసురద్విషః ॥ ౩౪ ॥ అజానతా కృతమిదం పాపేన మధుసూదన । క్షన్తుమర్హసి పాపస్య ✻ ఉత్తమశ్లోక మేఽనఘ ॥ ౩౫ ॥ యస్యానుస్మరణం పుంసామజ్ఞానధ్వాన్తనాశనమ్ । వదన్తి తస్య తే విష్ణో మయాఽసాధు కృతం ప్రభో ॥ ౩౬ ॥ తన్మాఽఽశు జహి వైకుణ్ఠ పాప్మానం మృగలుబ్ధకమ్ । యథా పునరహం త్వేవం న కుర్యాం సదతిక్రమమ్ ॥ ౩౭ ॥ యస్యాత్మయోగరచితం న విదుర్విరిఞ్చో రుద్రాదయోఽస్య తనయాః పతయో గిరాం యే । త్వన్మాయయా పిహితదృష్టయ ఏతదఞ్జః కిం తస్య తే వయమసద్గతయో గృణీమః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మా భైర్జరే త్వముత్తిష్ఠ కామ ఏష కృతో హి మే । యాహి త్వం మదనుజ్ఞాతః స్వర్గం సుకృతినాం పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాదిష్టో భగవతా కృష్ణేనేచ్ఛాశరీరిణా । త్రిః పరిక్రమ్య తం నత్వా విమానేన దివం యయౌ ॥ ౪౦ ॥ దారుకః కృష్ణపదవీమన్విచ్ఛన్నధిగమ్య తామ్ । వాయుం తులసికామోదమాఘ్రాయాభిముఖం యయౌ ॥ ౪౧ ॥ తం తత్ర తిగ్మద్యుభిరాయుధైర్వృతం హ్యశ్వత్థమూలే కృతకేతనం పతిమ్ । స్నేహప్లుతాత్మా నిపపాత పాదయో రథాదవప్లుత్య సబాష్పలోచనః ॥ ౪౨ ॥ అపశ్యతస్త్వచ్చరణాంబుజం ప్రభో దృష్టిః ప్రణష్టా తమసి ప్రవిష్టా । దిశో న జానే న లభే చ శాన్తిం యథా నిశాయాముడుపే ప్రణష్టే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి బ్రువతి సూతే వై రథో గరుడలాఞ్ఛనః । ఖముత్పపా

రాం పతయః వేదార్థద్రష్టారః - తేఽపి,యస్య తవ , ఆత్మయోగరచితం ఆత్మసంకల్పేనోపాత్తం - ఇదం రూపం-న విదుః,ఏతదవతారరహస్యం న విదురిత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి ॥ యస్య తవ-మాయయా- పిహితదృష్టయః ఛాదితదృష్టయః-ప్రలుప్తజ్ఞానాః,అఞ్జః అఞ్జసా సుష్ఠు కిం గృణీమః కథం వర్ణయామః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ మా భైరితి ॥ హే జరే,ఏష త్వయా కృతశ్శరభూతః-మే-కామః - కామ్యత ఇతి కామః-మదిచ్ఛా ప్రయుక్త ఇత్యర్థః - త్వం తు-మయా,ఽనుజ్ఞాతః సుకృతినాం-పదం గమ్యం స్వర్గం, యాహి ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ ఇచ్ఛాశరీరిణా స్వచ్ఛన్దోపాత్తదివ్యవిగ్రహేణ-న తు కర్మాయత్తశరీరిణా-భగవతే-త్థ,మాదిష్టః, తం కృష్ణం-త్రిః-పరిక్రమ్య - నత్వా చ-విమానేన-తదైవ దేవప్రేషితేన-దివం స్వర్గం-యయౌ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ దారుక ఇతి ॥ అన్విచ్ఛన్ అన్వేషయన్-తులసికాయాః - ఆమోదో-యస్మిన్-తం-వాయు - మాఘ్రాయ-తం కృష్ణమధిగమ్య-యతో నిస్సరతి వాయుస్తత్రస్యాదిత్యాలోచ్య- తదభిముఖం-యయౌ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ తిగ్మాతీక్ష్ణా-అతిశయితా-ద్యుతి ర్యస్య-కృతం- కేతనమాశ్రయో యేన తం-నిజాయుధైః - వృతం,తం - పతిం శ్రీకృష్ణ-మవలోక్యేతి శేషః - స్నేహేన-పరిప్లుతః వ్యాప్తః - ఆత్మా మనో-యస్య సః-బాష్పసహితే లోచనే యస్య సః-రథా,దవప్లుత్య పాదయో-ర్నిపపాత- ఆహ చేతి శేషః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ అపశ్యత ఇతి ॥ హే ప్రభో-తవ చరణామ్బుజ-మపశ్యతో-మమ-దృష్టిః-ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా అతో-దిశోఽపి-న జానే-నాపి చ-శాన్తిం చిత్తప్రసాదం చ-లభే లబ్ధవానస్మి - ఉడుపే చన్ద్రే ప్రణష్టే సతి-దృష్టిః- ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా చ-భవతి-తద్వత్-ప్రణష్టేత్యస్యైవ వివరణం తమసి ప్రవిష్టేతి ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ గరుడలాఞ్ఛనః గరుడధ్వజః-సాశ్వ-స్సధ్వజశ్చ,రథో-హే రాజేన్ద్ర- ఖమాకాశ ముత్ప పాత-

ఊర్ధ్వమగాదిత్యర్థః-ఉదీక్షతః దారుకస్యపశ్యతః॥ ౪౪ ॥ తతః-విష్ణుప్రహరణానిభగవదాయుధాన్యపి-తంరథంఅన్వగచ్ఛన్-తేనాయుధానామూర్ధ్వగమనేనా-తీవ-విస్మిత-ఆత్మామనో-యస్య-తంసూతమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥గచ్ఛేతి॥ హే సూత-మిథో-యుద్ధేన-జ్ఞాతీనాంయదూనాం-నిధనం-సంకర్షణస్య-నిర్యాణం-మమదశాంమేఅవస్థితించ-బన్ధుభ్యో-బ్రూహి ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాంచేతిచ స్త్వర్థః ॥ ౪౭ ॥ తర్హి కింవిధేయంక్వగన్తవ్యమతఆహ॥స్వంస్వమితి॥ పరిగ్రహండేహానుబంధినః-అస్మాకం-పితరౌదేవకీవసుదేవౌచ, ఆదాయ-సర్వే,యూయం.అర్జునేన-రక్షితాస్సన్తః-ఇన్ద్రప్రస్థం-గమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వంతు-మద్ధర్మం భాగవతధర్మ-మాస్థాయానుష్ఠాయ.జ్ఞాననిష్ఠఃమద్భక్తియోగనిష్ఠః-ఉపేక్షకఃఉపేక్షితశబ్దాదివిషయః-ఏతాంజగతీం-మన్మాయయారచనాంమన్మాయయారచితాం-విజ్ఞాయ-ఉపశమంరాగాద్యకలుషతాం-వ్రజప్రాప్నుహి ॥ ౪౯ ॥ ఇతీతి॥తంకృష్ణం-తస్య-పాదౌ-శిరస్యా-ధాయ-దుర్మనాఃదుఃఖితమనాః-పురీంద్వారకాం-యయౌ ॥ ౫౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేత్రింశోఽధ్యాయః ***

తతఃకిమకరోదిత్యత్రాహ॥అథేతి॥అథదారుకగమనానన్తరం,తత్రభగవత్సన్నిధౌ-బ్రహ్మాచతుర్ముఖః-భవాన్యా-సమం సహ-భవోరుద్రశ్చ-మహేన్ద్రాదయశ్చ-ప్రజేశ్వరైఃమరీచ్యాదిభిస్సహితాః మునయ-స్సిద్ధాశ్చగన్ధర్వాశ్చ-తే ద్విజాఃగరుడలోకవాసినఃపక్షిణః-మైత్రేయాదయోవా-భగవతో-నిర్యాణం-ద్రష్టుకామాస్సన్తః పరమోత్సుకాఆగమన్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥

తరాజేన్ద్రసాశ్వధ్వజఉదీక్షతః ॥ ౪౪ ॥ తమన్వగచ్ఛన్దివ్యాని విష్ణోఃప్రహరణానిచ। తేనాతివిస్మితాత్మానం సూతమాహజనార్దనః ॥ ౪౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గచ్ఛ ద్వారవతీంసూతజ్ఞాతీనాం నిధనంమిథః। సంకర్షణస్యనిర్యాణంబన్ధుభ్యోబ్రూహిమద్దశామ్ ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాంచనస్థేయంభవద్భిశ్చస్వబన్ధుభిః। మయాత్యక్తాంయదుపురీంసముద్రఃప్లావయిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ స్వంస్వంపరిగ్రహంసర్వఆదాయపితరౌచనః। అర్జునేనావితాస్సర్వఇన్ద్రప్రస్థంగమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వంతుమద్ధర్మమాస్థాయజ్ఞాననిష్ఠఉపేక్షకః।మన్మాయారచనామేతాం విజ్ఞాయోపశమంవ్రజ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తంపరిక్రమ్యనమస్కృత్యపునఃపునః। తత్పాదౌశీర్ష్ణ్యుపాధాయదుర్మనాఃప్రయయౌపురీమ్ ॥ ౫౦ ॥ ************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథతత్రాగమద్బ్రహ్మా భవాన్యాచసమంభవః। మహేన్ద్రముఖాదేవా మునయస్సప్రజేశ్వరాః ॥ ౧ ॥ పితరస్సిద్ధగన్ధర్వావిద్యాధరమహోరగాః। చారణాయక్షరక్షాంసికిన్నరాప్సరసోద్విజాః ॥ ౨ ॥ ద్రష్టుకామాభగవతోనిర్యాణంపరమోత్సుకాః। గాయన్తశ్చగృణన్తశ్చశౌరేఃకర్మాణిజన్మచ ॥ ౩ ॥ వవృషుఃపుష్పవర్షాణివిమానావళిభిర్నభః। కుర్వన్తస్సంకులంరాజన్భక్త్యాపరమయాయుతాః ॥ ౪ ॥ భగవానపితాన్వీక్ష్యవిభూతీరాత్మనోవిభుః। సంయోజ్యాత్మనిచాత్మానంపద్మనేత్రేన్యమీలయత్ ॥ ౫ ॥ లోకాభిరామాంస్వతనుంధారణాధ్యానమఙ్గళమ్। యోగధారణయాఽగ్నేయ్యాదగ్ధ్వాధామావిశత్స్వకమ్ ॥ ౬ ॥ దివిదున్దుభయోనేదుఃపేతుస్సుమనసశ్చఖాత్। సత్యంధర్మోధృతిర్భూమేఃకీర్తిశ్శ్రీశ్చానుతం యయుః ॥ ౭ ॥ దేవాదయోబ్ర

తేషామౌత్సుక్యకృతంమహోత్సవమాహసార్ధేన। గాయన్తశ్చేతి॥విమానావళిభి,ర్నభః,సంకులం-కుర్వన్తః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ భగవానితి ॥ ఆత్మనో-విభూతీఃవిభూతిభూతాన్బ్రహ్మాదీ-న్వీక్ష్య-ఆత్మన్యా-త్మానం-సంయోజ్య-యతోఽవతారఃతస్మిన్నాత్మన్యాత్మానమేకీభూతంధ్యాత్వేత్యర్థః-పద్మదళసదృశే-నేత్రే-న్యమీలయత్ ॥ ౫ ॥ లోకాభిరామామితి॥ధారణాధ్యానయోః-శుభాశ్రయభూతాం,తనుం-ఆగ్నేయ్యాఅగ్నిసంధుక్షణకారిణ్యా-యోగధారణయా-అదగ్ధ్వేతిచ్ఛేదః-స్వకం-ధామా-విశత్-యథాయోగినఃస్వచ్ఛన్దమృత్యవఃస్వతనుమాగ్నేయ్యాధారణయాదగ్ధ్వాలోకాన్తరంప్రవిశన్తి-భగవాంస్తునతథా-కింతు-అదగ్ధ్వైవస్వతనుసహితఏవ-స్వకం-ధామవైకుణ్ఠాఖ్యం-మావిశదిత్యర్థః-తత్రహేతుః-లోకాభిరామాం ఇహతన్మూర్తిముపాస్యముక్తానాంజీవానామభిరామామిత్యర్థః " యథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషోభవతితథేతఃప్రేత్యభవతీ ,, తితత్క్రతున్యాయేనోపాస్యాయామూర్తైరేవముక్తైరప్యనుభావ్యత్వాత్-తద్దాహేతదలంభావాదితిభావః-ఇహతన్మూర్తేర్ధారణాధ్యానయోరపి విషయతయాసాన్నిధ్యస్యావశ్యకత్వాచ్చ-దగ్ధ్వేతిచ్ఛేదేఅపిదహనంజగన్మోహనమాత్రమిత్యవగన్తవ్యం-తదగ్రేవివరిష్యతేరాజన్పరస్యేత్యాదినా ॥ ౬ ॥ దివీతి॥ ఖాదాకాశా-త్సుమనసఃపుష్పాణి-పేతుఃపతితవత్యః-భూమేస్సకాశా-త్సత్యాదయ-స్తాం-తనుం, అనుసృత్య-యయుః-తస్మిన్నదేశేఽపి ఇహలోకే-సత్యాదయోనాసన్నిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ తథా-భగవతితిరోహితేసతిక్వగతఇతితర్క్యమాణోఽపి,బ్రహ్మముఖ్యానామేషాం,తే-దేవాదయః-స్వధామని,విశన్తం,భగవన్తం-నదదృశుః-తత్రహేతుః ॥ అవిజ్ఞాతగతిమితి॥ అవిజ్ఞాతాఇతరైరలక్ష్యమాణా-గతి-ర్యస్య-తం-అతఏవా-

తివిస్మితా-బభూవుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అవిజ్ఞాతగతిస్త్వదృష్టాన్త-స్సౌదామన్యా ఇతి-కాలేవగ్హాసు.ఆకాశ ఇతి పాఠాన్తరం-మేఘమణ్డలం-హిత్వాయాన్త్యాః సౌదామన్యాః విద్యుతః పునర్గతి-ర్మర్త్యై-ర్నలక్ష్యతే తథా-కృష్ణస్య-గతిరపి - దైవతై - ర్నలక్ష్యతే-కిన్తు-తత్పార్షదై రేవలక్ష్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ బ్రహ్మేతి ॥ యోగగతిం సమాధిపూర్వకగతిం-దృష్ట్వా, హేనృప-స్వం స్వం-ధామ నివాసస్థానం, అగమన్ జగ్ముః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వధామని విశన్తం భగవన్తం న దదృశురిత్యనేన జగన్మోహనం సూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్ పరస్య పరమపురుషస్య-తనుభృజ్జననాప్యయేహాః-తనుభృత్సు యాదవాదిషు-జననాప్యయేహాః ఉత్పత్తిమరణరూపాః చేష్టాః - మాయావిడమ్బనమనుకరణమాత్ర-మిత్యవేహి ॥ యద్వా- ఇతరతనుభృత్తుల్యజననాప్యయేహాః - జన్మనో గర్భసంబన్ధప్రదర్శనం అప్యయస్య దేహత్యాగరూపత్వప్రదర్శనం - ఇత్యేవంవిధాః - చేష్టాః మాయయా-విడమ్బనం మోహనమాత్రమిత్యర్థః - ఈహాశబ్దోఽపేక్షాపరో వా, ఇతరతనుభృదాత్మనో జన్మమరణయోః గర్భదేహసంబన్ధత్యాగాపేక్షా విడమ్బనమాత్రం - యథా నటస్య - తస్య నానాభూమికాపరిగ్రహో ఽన్యేషాం ఆత్మని నానారూపతా - మోహనమాత్రం-వస్తుతః - తాస్వవికృతత్వేనావస్థితిః-తద్వత్ - కియదేతదితరై రలక్ష్యం తస్య గమనమిత్యాహ ॥ స పరమపురుషః - ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ-త్సృష్ట్వా -ఽనుప్రవిశ్య - బహిరవతారై ర్విహృత్య చ - అన్తే ద్విపరార్ధావసానే-కృత్స్నం జగ-త్సంహృత్య చా-త్మమహిమ్నా స్వానుభవవిషయభూతేన-ఉపరతః నివృత్తజగద్వ్యాపారః - ఆస్తే, ఏవంవిధాపారమహిమ్నః కియదేతదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అద్వైవోఽమానుషశ్చ మహిమా ఽస్మిన్నేవావతారే దృష్ట ఇత్యభిప్రేత్యా-

వ్యాముఖ్యానవిశన్తం ❁ స్వధామని । అవిజ్ఞాతగతిం కృష్ణం దదృశుశ్చాతివిస్మితాః ॥ ౮ ॥ సౌదామన్యా యథాకాశే యాన్త్యా హిత్వాఽభ్రమణ్డలమ్ । గతిర్నలక్ష్యతే మర్త్యైస్తథా కృష్ణస్య దైవతైః ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయస్తే తు దృష్ట్వా యోగగతిం హరేః । విస్మితాస్తాం ప్రశంసన్తః స్వం స్వం ధామ ఆగమన్నృప ॥ ౧౦ ॥ రాజన్పరస్య తనుభృజ్జననాప్యయేహా మాయావిడమ్బనమవేహి యథా నటస్య । సృష్ట్వాత్మనేదమనువిశ్య విహృత్య చాన్తే సంహృత్య చాత్మమహిమోపరతః స ఆస్తే ॥ ౧౧ ॥ మర్త్యేన యో గురుసుతం యమలోకనీతం త్వాం చానయచ్ఛరణదః పరమాస్త్రదగ్ధమ్ । జిగ్యేఽన్తకాన్తకమపీశమసావనీశః కిం స్వావనే స్వరనయన్మృగయుం సదేహం ॥ ౧౨ ॥ తథాప్యశేషస్థితిసంభవాప్యయేష్వనన్యహేతుర్యదశేషశక్తిధృక్ । నైచ్ఛత్ప్రణేతుం వపురత్ర శేషితం మర్త్యేన కిం స్వస్థగతిం ప్రదర్శయన్ ॥ ౧౩ ॥ య ఏతాం ప్రాతరుత్థాయ కృష్ణస్య పదవీం పరామ్ । ప్రయతః కీర్తయేద్భక్త్యా తామేవాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ దారుకో ద్వారకామేత్య వసుదేవోగ్రసేనయోః । పతిత్వా చరణావస్రైర్న్యషిఞ్చత్కృష్ణవిచ్యుతః ॥ ౧౫ ॥ కథయామాస నిధనం వృష్ణీనాం కృత్స్నశో నృప । తచ్ఛ్రుత్వోద్విగ్నహృదయా జనాః శోకమూర్ఛితాః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర స్మ త్వరితా జగ్ముః కృష్ణవిశ్లేషవిహ్వలాః । వ్యసవః శేరతే యత్ర జ్ఞాతయో ఘ్నన్త ఆననమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవకీ రోహిణీ చైవ వసుదేవస్తథాఽఽహుకః । కృష్ణరామావపశ్యన్తః శో-

హ ॥ మర్త్యేనేతి ॥ యమలోకం ప్రతి-నీతం-గురోః-సుతం-మర్త్యేన తేనైవ శరీరేణ-యుక్తం- పున-రానయత్ -పరమాస్త్రదగ్ధం బ్రహ్మాస్త్రదగ్ధం-త్వాం పరీక్షితం-శరణదః - త్వన్మాతురితి శేషః- యో-రక్షితవాన్-తథా-మృత్యోరపి మృత్యుం-ఈశం రుద్రం-బాణాసురయుద్ధే- యో, జిగ్యే జితవాన్ - యశ్చ మృగయుం-సదేహం సశరీరమేవ - స్వర్గం అనయత్-సోఽసౌ భగవాన్-స్వావనే, అవనమత్రాలక్ష్యగమనం-అవరక్షణ గత్యాదావిత్యనుశాసనాత్-అనీశః కిం అసమర్థః కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తర్హ్యేవంవిధవివిధవిచిత్రశక్తిర్భగవానత్ర కిమితి తనుం నావాస్థాపయదిత్యత ఆహ ॥ తథాపీతి ॥ యత్ -యద్యపి-అశేషశక్తిధృత్, అతఏవా- శేషస్య జగతః-స్థిత్యాదిషు-అనన్యహేతురనన్యాపేక్షకారణభూతః- తథాఽపి-వపు - రత్ర - శేషితం యథా తథా-నైచ్ఛత్-కింతు-ప్రణేతుమేవైచ్ఛత్-ప్రదర్శయన్నితి లక్షణహేత్వోః,, రితి శత్రన్తం-స్వస్థః ఆత్మనిస్థితః - యోగీత్యర్థః-తస్య-గతిం-గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః-బుద్ధిం ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః-ప్రదర్శనమేవాభినీయ దర్శయతి ॥ మర్త్యేనకిమితి ॥ మర్త్యేన మరణశీలేన శరీరేణ- కిం -నకశ్చిదపి పురుషార్థః-ఉత్పత్తిమత్త్వాదవశ్యం కాలాన్తరేఽపి మృత్యుమత్ - అతోఽనేన కిమితీతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ భగవద్గతికీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ తాముక్తప్రకారాం - విలక్షణాం - గతిం - భక్త్యా-సంకీర్తయేత్ -తతస్సంకీర్తనాత్తామేవ గతిం తాదృశీం గతిం - వైకుణ్ఠగతిమితి యావత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ దారుక ఇతి ॥ ఏత్య గత్వా - వసుదేవోగ్రసేనయోః-పురత ఇతి శేషః - పతిత్వా - తయో-శ్చరణౌ - వస్రైరశ్రుభిర్న్యషిఞ్చత్ - తత్ర హేతుః - కృష్ణవిచ్యుతః కృష్ణేన విరహితః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కథయామాసేతి ॥ తత్రస్థాః ద్వారకాస్థాః-తద్వృష్ణినిధనాదికం - శ్రుత్వా - ఉద్విగ్నహృదయాః భీతమానసాః, జగ్ముః ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ క్వ, యత్ర, జ్ఞాతయః, ఆననం, ఘ్నన్త ఇతస్తతస్తాడయన్తః వ్యసవః గతప్రాణాః శేరతే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దేవకీతి ॥ కృష్ణరామౌ, అపశ్యన్తః స్మృతిం చేతనాం, జహతుః, తత్యజుః దేవకీ రోహిణ్యౌ ఏకకోటిత్వా-

భిప్రాయేణ జహతురితి ద్వివచనమ్ ॥ ౧౮ ॥ పృథగ్వివక్షయా విజహురితి బహువచనం తాస్తాః స్త్రియః దేవకీరోహిణ్యాద్యా అన్యాః స్త్రియః పతిం వసుదేవముపగూహ్య ఆలిఙ్గ్య చితామారురుహుః । పతీనితి పాఠే వసుదేవాదన్యేషాం స్త్రియః తానుపగూహ్యేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ రామపత్న్య ఇతి ॥ రామపత్న్యస్తద్దేహం తస్య రామస్య దేహం । స్నుషాః పుత్రభార్యాః ప్రద్యుమ్నాదీనుపగూహ్య అగ్నిమావిశన్నితి సంబన్ధః ॥ ౨౦ ॥ రుక్మిణ్యాద్యాః కృష్ణస్య పత్న్యః తస్మిన్ కృష్ణే ఆత్మా చిత్తం యాసాం తాః అగ్నిమవిశన్ । తత్ర రుక్మిణ్యా అగ్నిసంబన్ధేన తిరోధానమాత్రం । నత్వితరతుల్యదేహప్రహాణం । అర్జున ఇతి ॥ ప్రేయసః ప్రియతమస్య విరహేణ ఆతురః తావద్దుఃఖితః తతః । కృష్ణగీతైః అన్యేషాం సతాం ఉక్తిభిశ్చ ఆత్మానం మానసం సాన్త్వయామాస సమాహితవాన్ ॥ ౨౧ ॥ బన్ధూనామితి ॥ నష్టగోత్రాణాం నష్టసంతతీనాం । సాంపరాయికం పిణ్డోదకదానాదికర్మ ॥ ౨౨ ॥ ద్వారకామితి ॥ క్షణమాత్రేణాప్లావయత్ ॥ ౨౩ ॥ భగవదాలయం వర్జయిత్వేత్యత్ర హేతుత్వేన తద్విశినష్టి ॥ నిత్యమితి ॥ యత్రాలయే సన్నిహితః । అత ఏవ తత్ప్రభావాత్ తద్వర్జయిత్వేతి భావః ॥ కించ ॥ య ఆలయం స్మృతిమాత్రేణ అశేషమశుభం హరతీతి తథా । సర్వమఙ్గళమఙ్గళం సర్వమఙ్గళావహం । స్వయం మఙ్గళరూపం చ ॥ నిరతిశయమఙ్గళావహం వా ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీబాలేతి ॥ స్త్రీరూపాన్ బాలాన్ వృద్ధాంశ్చ జనాన్ । హతశేషాన్ అగ్నిప్రవిష్టాభ్యోఽవశిష్టాన్ ఆదాయేత్యర్థః నతు స్త్రీః బాలాన్ వృద్ధాంశ్చ పురుషానిత్యర్థః 'జనయిష్యతి వో మన్దా ముసలం

కార్తా జహతుస్స్మృతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాణాంశ్చ విజహుస్తత్ర భగవద్విరహాతురాః । ఉపగూహ్య పతీంస్తాస్తు చితామారురుహుః స్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ రామపత్న్యశ్చ తద్దేహముపగుహ్యాగ్నిమావిశన్ । *వసుదేవపత్న్యస్తద్గాత్రం ప్రద్యుమ్నాదీన్హరేస్స్నుషాః ॥ ౨౦ ॥ కృష్ణపత్న్యోఽవిశన్నగ్నిం రుక్మిణ్యాద్యాస్తదాత్మికాః । అర్జునః ప్రేయసస్సఖ్యుః కృష్ణస్య విరహాతురః । ఆత్మానం సాన్త్వయామాస కృష్ణగీతైస్సదుక్తిభిః ॥ ౨౧ ॥ బన్ధూనాం నష్టగోత్రాణామర్జునస్సాంపరాయికమ్ । హతానాం కారయామాస యథావదనుపూర్వశః ॥ ౨౨ ॥ ద్వారకాం హరిణా త్యక్తాం సముద్రోఽప్లావయత్క్షణాత్ । వర్జయిత్వా మహాభాగ శ్రీమద్భగవదాలయమ్ ॥ ౨౩ ॥ నిత్యం సన్నిహితస్తత్ర భగవాన్మధుసూదనః । స్మృత్యాఽశేషాశుభహరస్సర్వమఙ్గళమఙ్గళమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీబాలవృద్ధానాదాయ హతశేషాన్ధనంజయః । ఇన్ద్రప్రస్థం సమావిశ్య వజ్రం తత్రాభ్యషేచయత్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వా సుహృద్వధం రాజన్నర్జునాత్తే పితామహాః । త్వాం తు వంశధరం కృత్వా జగ్ముస్సర్వే మహాపథమ్ ॥ ౨౬ ॥ య ఏతద్దేవదేవస్య విష్ణోః కర్మాణి జన్మ చ । కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయా మర్త్యస్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం హరేర్భగవతో రుచిరావతార వీర్యాణి బాలచరితాని చ శంతమాని । అన్యత్ర చేహ చ * శ్రుతాని గృణన్మనుష్యో భక్తిం పరాం పరమహంసగతౌ లభేత ॥ ౨౮ ॥ ******************************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం *******

******** సంహితాయాం, వైయ్యాసిక్యామేకాదశస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః. ********

కులనాశనమితి కృత్స్న కులనాశకత్వాభిధానాత్, పుంమాత్రస్యావశేషానవగతేః తత్ర । వజ్రనామ్నాం యాదవం అభ్యషేచయత్ సతు భగవత్సంకల్పేనావశేషిత ఇతి భావః ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ తవేతి రాజానం ప్రతి శుకోక్తిః పితామహాః యుధిష్ఠిరః వంశధరం వంశప్రవర్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥ దశమైకాదశస్కన్ధద్వయార్థకీర్తనాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ పాపైర్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకైః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థమితి ॥ భగవతో యో రుచిరోఽవతారః తస్య వీర్యాణి వీర్యప్రకాశకాని చేష్టితాని బాల్యరచితాని చేతి ॥ చశబ్దాత్ పౌగణ్డయౌవనరచితాని । శంతమాని పరమమఙ్గళావహాని । అన్యత్ర పురాణాన్తరేషు ఇహ చాస్మిన్నపి పురాణే శ్రుతాని గృణన్ కీర్తయన్ పరమహంసానాం గతౌ స్వప్రాప్త్యుపాయభూతే భగవతి పరాం భక్తిం లభేత ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౨౮ ॥ ******************************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్తనయేన తచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీమద్భాగవత
వ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు -
శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీః శుభమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ద్వాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

తదేవం నవమస్కన్ధేనోపక్రాన్త సూర్యవంశావలింతదనన్తరా పతితసోమవంశావలించశ్రీకృష్ణావతారపర్యన్తాంని రూప్యభగవతోఽవతారప్రభృతీనిస్వధామానుగమనాన్తానిదశమైకాదశాభ్యాంనిరూపితాని. అథభావిసోమవంశపరంపరోత్తరావధిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వధామానుగతఇతి ॥ యదువంశస్య, భూషణవచ్ఛోభావహే, శ్రీకృష్ణే-స్వధామస్వస్థాన - మనుగతేసతి - తతః-యదువంశజానాంసోమవంశ్యానాంఉక్తానాంమధ్యే - కస్య-వంశో,ఽభవత్ వంశపరంపరాప్రావర్తత-తదేత - ద్ధేమునే మహ్యా- మాచక్ష్వ ॥ ౧ ॥ బార్హద్రథవంశోఽభవదిత్యభిప్రేత్యభావినంతమనువర్ణయితుం

పరీక్షిదువాచ ॥ స్వధామానుగతేకృష్ణేయదువంశవిభూషణే । కస్యవంశోఽభవత్పృథ్వ్యామేతదాచక్ష్వమేమునే ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ యోఽన్త్యఃపురంజయోనామభవిష్యోబార్హద్రథోనృప ।తస్యామాత్యస్తుశునకోహత్వాస్వామినమాత్మనః ॥ ౨ ॥ ప్రద్యోతసంజ్ఞంరాజానంకర్తాయస్యాలకస్సుతః । విశాఖయూపస్తత్పుత్రోభవితారాజకస్తతః ॥ ౩ ॥ నన్దివర్ధనస్తత్పుత్రఃపఞ్చప్రద్యోతనాఇమే । అష్టత్రింశోత్తరశతంభోక్ష్యన్తి పృథివీంనృపాః ॥ ౪ ॥ శిశునాగస్తతోభావ్యః కాకవర్ణస్తుతత్సుతః । క్షేమధర్మాతస్యసుతః క్షేత్రజ్ఞఃక్షేమధర్మతః ॥ ౫ ॥విధిసారస్సుతస్తస్యాజాతశత్రుర్భవిష్యతి । దర్భకస్తత్సుతోభావీదర్భకస్యాజయస్సుతః ॥ ౬ ॥ నన్దివర్ధనఆజేయోమహానన్దిస్సుతస్తతః । శిశునాగాదయస్త్వేతేషష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥ సమాభోక్ష్యన్తిపృథివీంకురుశ్రేష్ఠకలౌనృపాః ॥ ౭ ॥ మహానన్దిసుతోరాజన్ శూద్రాగర్భోద్భవోబలీ । మహాపద్మపతిఃఖ్యాతోనన్దఃక్షత్రవినాశకృత్ ॥ ౮ ॥ తతోనృపాభవిష్యన్తిశూద్రప్రాయాఅధార్మికాః ॥ ౯ ॥ సఏకచ్ఛత్రాంపృథివీమనుల్లఙ్ఘితశాసనః । శాసిష్యతిమహాపద్మోద్వితీయఇవభార్గవః ॥ ౧౦ ॥ తస్యచాష్టౌభవిష్యన్తిసుమాల్య

ప్రముఖాస్సుతాః ॥

మారభతే ॥ యోన్త్యఃపురంజయోనామేత్యాదినా ॥ పూరోర్వంశే-ఉపరిచరోవసు-స్తస్య-బృహద్రథ - స్తత్సుతో-జరాసన్ధస్తస్య - సహదేవ- స్తస్యమార్జారిః-తస్యశ్రుతశ్రవః ప్రభృతయఃపురంజయాన్తాస్సుతాఃవింశతిసంఖ్యాభావినోనవమస్కన్ధప్రోక్తాః.యోఽన్త్యఃకనీయాన్-పురంజయోనామ- బార్హద్రథవంశ్యో - భవితా-తస్య-పురంజయస్య - మాత్యః-యః-శునకోనామ-స-స్వామినంపురంజయం-హత్వా ॥ ౨ ॥ తస్యాత్మజం-ప్రద్యోతననామానం-రాజానం-కర్తాకరిష్యతి-యస్యప్రద్యోతనస్య-అలకస్సుత - స్తంరాజానంకర్తేతిపూర్వేణసంబన్ధః - తత్పుత్రఃఅలకపుత్రః-విశాఖయూపః-తతో-రాజకో - భవిష్యతి ॥ ౩ ॥ తత్పుత్రో-నన్దివర్ధనః-తస్య-పుత్రాః-పఞ్చ-ప్రద్యోతనాఃప్రద్యోతనసంజ్ఞాః-తఇమే-నృపాః-అష్టావింశోత్తరశతమిత్యస్య సమాఇతి శేషః-అయంకాలావధిః-ఏవమగ్రేఽపి-భోక్ష్యన్తిపాలయిష్యన్తి ॥ ౪ ॥ తతఃప్రద్యోతనేభ్యః-శిశునాగో-భవితా-తత్సుతశ్శిశునాగసుతః-కాకవర్ణః-తస్యకాకవర్ణస్య-సుతః- క్షేత్రధర్మా-తస్మా-జ్జాతస్తు- క్షేత్రజ్ఞః ॥ ౫ ॥ విధిసారఇతి ॥ తస్యక్షేత్రజ్ఞస్య- అజాతశత్రురిత్యస్యవిధిసారాదిత్యాదిః-తత్సుతఃఅజాతశత్రుసుతః ॥ ౬ ॥ నన్దివర్ధనఇతి॥ఆజేయఃఅజయస్యాత్మజః-తత్సుతఃనన్దివర్ధనసుతః-కురుశ్రేష్ఠేతిసంబోధనమ్ ॥ ౭ ॥ మహానన్దిసుతఇతి॥ హేరాజన్-మహాపద్మపతిరిత్యన్వర్థంనామ - మహాపద్మ సంఖ్యాయాస్సైన్యాయాధనస్యవాపతిరితి-సచ-శూద్రాగర్భోద్భవః.బలీఅధికబలయుక్తశ్చ- క్షత్రకులవినాశకృచ్చ-నన్దఇతితస్యైవనామాన్తరమ్ ॥ ౮ ॥ యతోఽయంశూద్రాగర్భోద్భవో- ఽతఏవ-తతఆరభ్య-నృపాః- శూద్రప్రాయా-అధార్మికాశ్చ -భవిష్యన్తి ॥ ౯ ॥ స-మహాపద్మఇతినామైకదేశగ్రహణం మహాపద్మపతిః-అనుల్లఙ్ఘితశాసనః - ప్రజాభి-రనుల్లఙ్ఘితం-శాసనం-యస్యసః - ఏకమేవచ్ఛత్రంయస్యాం - తథాభూతాం-పృథ్వీం-శాసిష్యతిపాలయిష్యతి-ద్వితీయో-భార్గవఃపరశురామఇవ ॥ ౧౦ ॥ తస్యేతి॥మహాపద్మపతేః-సుతాన్నిర్దిశతి ॥ యఇతి । స

హస్రం-వత్సరాన్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ నవనన్దానితి॥ నన్దశబ్దస్తత్సుతపరః “ఆత్మా వై పుత్ర” ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్-అతఏవ-నన్దా
నితి బహువచనం - నవేతి విశేషణంచ-తాన్ - ప్రపన్నాన్ విశ్వస్తాన్-కశ్చిద్విశ్వస్తఘాతుకః కౌటిల్యవాత్స్యాయనాఖ్యః- ద్విజః,
ఉద్ధరిష్యతి ఉన్మూలయిష్యతి-నాశయిష్యతీతి యావత్, తత - స్తేషాం సపితృకాణాం సుమాల్యప్రముఖానాం - అభావే- తేష్వతి
క్రాన్తేష్విత్యర్థః-ఏవం సోమవంశే సమాప్తే-మౌర్యసంజ్ఞాః- భోక్ష్యన్తి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కేపునస్తే మౌర్యాః కథంచ భోక్ష్యన్తి-త
దాహ ॥ సఏవేతి త్రిభిః - యః, స్తేషాం నవానా-ముద్ధర్తా - ద్విజః-సఏవ-మౌర్యసంజ్ఞం-ప్రథమం-చన్ద్రగుప్తం నామ-స్వసుతం-
రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి తత్సుతశ్చన్ద్రగుప్తసుతః తతః వారిసారానన్తరం తత్సుతో ఽశోకవర్ధనసుతః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్యాశోకవర్ధన
స్య ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత్ తతః మౌర్యా ఇతి॥ యద్యపి చన్ద్రగుప్తాదయో న వైవ - తథాఽపి పరాశరాదిభిశ్చన్ద్రగుప్తాదిషు దశరథ
ఏక ఉక్తః - తదభిప్రాయేణైతే దశేత్యుక్తం -యద్వా - యశ్చన్ద్రగుప్తస్యపితా- తేనసహ దశైత ఇత్యుక్తం-సప్తత్రింశచ్ఛతా
త్పరం-సప్తత్రింశదుత్తరశతం సమా ఇత్యర్థః- కురుకులోద్వహేతి సంబోధనమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అగ్నిమిత్ర ఇతి ॥ మౌర్యసంజ్ఞక
స్య బృహద్రథస్య సేనానీః పుష్యమిత్రో నామ స్వామినం హత్వా రాజ్యం కరిష్యతి ॥ అగ్నిమిత్రాదయో నవ తద్వంశ్యాః, దశైతే శు

ప్రముఖాస్సుతాః। య ఇమాం* భోక్ష్యన్తి మహీం రాజానస్తు శతం సమాః॥ ౧౧ ॥ నవనన్దాన్ ద్విజః కశ్చిత్ప్రపన్నా
నుద్ధరిష్యతి । తేషామభావే జగతీం మౌర్యా భోక్ష్యన్తి వై కలౌ॥ ౧౨ ॥ స ఏవ చన్ద్రగుప్తం వై ద్విజో రాజ్యేఽభిషే
క్ష్యతి । తత్సుతో వారిసారస్తు తతశ్చాశోకవర్ధనః॥ ౧౩ ॥ సుయశా భవితా యస్య సఙ్గతస్సుయశస్సుతః। శాలిశూ
కస్తతస్తస్య సోమశర్మా భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ శతధన్వా తతస్తస్య భవితా తద్బృహద్రథః । మౌర్యా హ్యేతే దశనృ
పాస్సప్తత్రింశచ్ఛతాత్పరమ్ । సమా భోక్ష్యన్తి పృథివీం కలౌ కురుకులోద్వహ ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిమిత్రస్తతస్తస్మా
త్సుజ్యేష్ఠో భవితా తతః ॥ ౧౬ ॥ వసుమిత్రో భద్రకశ్చ పులిన్దో భవితా తతః । తతో ఘోషస్సుతస్తస్మాద్వజ్రమిత్రో
భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ తతో భాగవతస్తస్మాద్దేవభూతిః కురూద్వహ। శుఙ్గా దశైతే భోక్ష్యన్తి భూమిం వర్షశతాధి
కమ్ ॥ ౧౮ ॥ తతః కాణ్వానియం భూమిర్యాస్యత్యల్పగుణాన్నృప । శుఙ్గం హత్వా దేవభూతిం కణ్వోఽమాత్య
స్తు కామినమ్ ॥ ౧౯ ॥ స్వయం కరిష్యతే రాజ్యం వసుదేవో మహామతిః । తస్య పుత్రస్తు భూమిత్రస్తస్య నారాయణ
స్సుతః॥ ౨౦ ॥ కాణ్వాయనా ఇమే భూమిం చత్వారింశచ్చ పఞ్చ చ। శతాని త్రీణి భోక్ష్యన్తి వర్షాణాం చ కలౌ యుగే॥
హత్వా కాణ్వం సుశర్మాణం తద్భృత్యో వృషభో బలీ। గాం భోక్ష్యత్యన్ధ్రజాతీయః కంచిత్కాలమసత్తమః॥ ౨౨॥
కృష్ణనామాథ తద్భ్రాతా భవితా పృథివీపతిః । శ్రీశాన్తకర్ణస్తత్పుత్రః పౌర్ణమాసస్తు తత్సుతః ॥ ౨౩॥ లమ్బోద
రస్తు తత్పుత్రస్తస్మాచ్చివిలకో నృప । మేఘస్వాతిశ్చివిలకాదటమానస్తు తత్సుతః ॥ ౨౪ ॥ అనిష్టకర్మా హాలేయస్త
లకస్తస్య చాత్మజః । పురీషభానుస్తత్పుత్రస్తతో రాజా సునన్దనః॥ ౨౫ ॥ చకోరశ్శరమో యత్ర శివస్వాతిరరిన్ద
మ । తస్యాపి గోమతిః పుత్రః పురీమాన్ భవితా తతః ॥ ౨౬ ॥ మేదశిరాశ్శివస్కన్ధో యజ్ఞశ్రీస్తత్సుతస్తతః। విజయ
స్తత్సుతో భావ్యశ్చన్ద్రవిజ్ఞస్సలోమధీః॥ ౨౭ ॥ ఏతే త్రింశన్నృపతయశ్చత్వార్యబ్దశతాని చ । షట్పఞ్చాశచ్చ పృ
థివీం భోక్ష్యన్తి కురునన్దన ॥ ౨౮ ॥ సప్తాభీరా ఆవభృత్యా దశ గర్దభినో నృపాః । కఙ్కాః షోడశ భూపాలా భవి

ఙ్గసంజ్ఞాః-వర్షశతాధికం ద్వాదశాధికం వర్షశతం భోక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తతః కాణ్వానితి ॥ హే నృప-అ
ల్పగుణాన్ గుణహీనాన్, కాణ్వసంజ్ఞాన్-యాస్యతి తదధీనా భవిష్యతి, తైః పాలితా భవిష్యతీతి యావత్, కే పునస్తే కాణ్వాః,
కథంచ తాన్యాస్యతీత్యత్రాహ॥ శుఙ్గమితి సార్ధద్వయేన॥ యశ్శుఙ్గసంజ్ఞో దేవభూతి, స్తం కామినం స్త్రీలాలసం, హత్వా, తదమా
త్యః కాణ్వః, వసుదేవో నామ-స్వయమేవ-కరిష్యతి-మహామత ఇతి పారే సంబోధనం ॥ తస్యేతి ॥ ఇమే వసుదేవాదయః- కాణ్వా
యనసంజ్ఞాః పఞ్చ చత్వారింశదధికశతత్రయం సమాః భోక్ష్యన్తీత్యర్థః, అత్ర నారాయణస్యసుతస్సుశర్మా నామ ద్రష్టవ్యః “
హత్వా కాణ్వం సుశర్మాణ,, మిత్యుత్తరగ్రన్థానురోధాత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తద్భృత్యః సుశర్మణో భృత్యః-బలీ బలీక
నామా-గాం పృథివీం-కంచిత్కాలమితి, అత్యల్పత్వాత్తద్భోగకాలస్యానాదరేణసంఖ్యానకృతా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కృష్ణనా
మేతి॥ తద్భ్రాతా బలీకభ్రాతా ❀ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అనిష్టకర్మేతి॥ తస్యాటమానస్య, అనిష్టకర్మా, సుత ఇతి పూర్వేణసంబన్ధః, హా
లేయో నిష్టకర్మణస్సుత ఇతి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ చకోర ఇతి॥ యత్ర ఏషు వలీకసంజ్ఞేషు-శివస్వాతిర్నామ చరమో భవితేత్యర్థః, అరిన్దమే
తి సంబోధనం-సవిసర్గపాఠే శివస్వాతేర్విశేషణమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏత ఇతి॥ ఏతే వలీకనామానః-పఞ్చవింశతిర్నృపతయః-
పృథివీం భోక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః, వర్షసంఖ్యామాహ ॥ త్రింశచ్చత్వార్యబ్దశతాని షట్పఞ్చాశచ్చేతి షడశీత్యుత్తరచతుశ్శతం వర్షా
ణీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సప్తేతి ॥ తత, స్సప్తాభీరసంజ్ఞాః, భావ్యా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆవభృత్యా ఆవ

భృతిర్నగరీ, తత్రత్యా రాజానః, యద్వా - అవభృత్యసంజ్ఞాః - సప్త, భావ్యాః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆభీరాః ఆభీరజాతీయాః-తతో-దశ - గర్దభినః తత్సంజ్ఞాః, ఏవముగ్రేఽపి యోజ్యం - లోలుపాః కామినః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతే భోక్ష్యన్తీతి ॥ మౌనా ఏకాదశ క్షితిమితి మౌనానాం కాలావధిః పృథగేవ వక్ష్యమాణత్వాదేత ఇత్యనేన తేభ్యోఽన్యే పరామృశ్యన్తే - దశవర్షశతాని నవాధికాం చ నవతిమితి ఏకోనైకాదశశతవర్షాణీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అఙ్గ హే రాజన్ - సంస్థిత ఇతి భావే క్తః - తైః మౌనైః - సంస్థితే తత్కర్తృకే మరణే. తేషు మృతేష్వితి యావత్ ॥ కిలికిలాయామితి ॥ కిలికిలాఖ్యా పురీ తత్ర - భూతనన్దఙ్గిత్యాదయో నృపతయః - భూతనన్దాఖ్యాః - షడుత్తరశతం - వర్షాణి. భోక్ష్యమాణా - భవిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తేషామితి ॥ తేషాం భూతనన్దాదీనాం - బాహ్లీకసంజ్ఞాః త్రయోదశ - సుతాః - భవితారో భవిష్యన్తి - తథా - పుష్యమిత్రో నామాన్యో - రాజన్యః - అస్య - దుర్మిత్రనామా - పుత్రః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తథా - అన్ధ్రాః - కోసలాః - వైదూరపతయః నిషధాశ్చ - తత్తద్దేశనామభిః ప్రఖ్యాతాః - ఖణ్డమణ్డలేషు - భూపాః - తత ఏవ బాహ్లీకేభ్య ఏవ - భవిష్యన్తి - తేభ్యో జనిష్యన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ మాగధానామితి ॥ తతస్తు - మాగధానాం - రాజా - విశ్వస్ఫూర్జిర్నామ - భవితా - స చ - పూర్వోక్తాత్పురంజయాత్పరః - పురంజయాదతిప్రసిద్ధస్సన్ - వర్ణాన్ బ్రాహ్మణాదీన్ - పులిన్దయదుమద్రకసంజ్ఞాన్ - మ్లేచ్ఛప్రాయాన్ - కరిష్యతి ॥ అపరానితి పాఠే - అన్యాన్

ష్యన్తి చ లోలుపాః ॥ ౨౯ ॥ తతోఽష్టౌ యవనా భావ్యాశ్చతుర్దశ తురుష్కకాః | త్రయోదశ మురుణ్డాశ్చ మౌనా ఏ-
కాదశైవ తు ॥ ౩౦ ॥ ఏతే భోక్ష్యన్తి పృథివీం దశవర్షశతాని చ | నవాధికాం చ నవతిం మౌనా ఏకాదశ క్షితిమ్ ॥
భోక్ష్యన్త్యబ్దశతాన్యఙ్గ త్రీణి తైస్సంస్థితే తతః | కిలికిలాయాం నృపతయో ❁ భూతనన్దోఽథ వఙ్గిరః ॥ ౩౨ ॥
శిశునన్దశ్చ తద్భ్రాతా యశోనన్దిః ప్రవీరకః | ❁ ఇత్యేతే వర్షశతం భవిష్యన్త్యధికాని షట్ ॥ ౩౩ ॥ తేషాం త్రయో-
దశ సుతా భవితారశ్చ బాహ్లికాః | పుష్యమిత్రోఽథ రాజన్యో దుర్మిత్రోఽస్య తథైవ చ ॥ ౩౪ ॥ ఏకకాలా ఇమే
భూపాస్సప్తాన్ధ్రాస్సప్త కోసలాః | వైదూరపతయో భావ్యా నిషధాస్తత ఏవ హి ॥ ౩౫ ॥ మాగధానాం తు భవి-
తా విశ్వస్ఫూర్జిః పురఞ్జయాత్ | కరిష్యత్యపరో వర్ణాన్ ❁ పులిన్దయదుమద్రకాన్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రజాశ్చాబ్రహ్మభూయిష్ఠాః
స్థాపయిష్యతి దుర్మతిః | వీర్యవాన్ క్షత్రముత్సాద్య పద్మవత్యాం స వై పురి ॥ ౩౭ ॥ అనుగఙ్గామాప్రయాగం గు-
ప్తాం భోక్ష్యతి మేదినీమ్ | సౌరాష్ట్రావన్త్యాభీరాశ్చ శూద్రా అర్బుదమాలవాః ॥ వ్రాత్యా ద్విజా భవిష్యన్తి శూ-
ద్రప్రాయా జనాధిపాః | ౩౮ ॥ సిన్ధోస్తటం చన్ద్రభాగాం కౌన్తీం కాశ్మీరమణ్డలమ్ | భోక్ష్యన్తి శూద్రా వ్రాత్యా-
ద్యా మ్లేచ్ఛాశ్చాబ్రహ్మవర్చసః ॥ ౩౯ ॥ తుల్యకాలా ఇమే రాజన్మ్లేచ్ఛప్రాయాశ్చ భూభృతః | ఏతేఽధర్మానృతపరాః
ఫల్గుదాస్తీవ్రమన్యవః ॥ ౪౦ ॥ స్త్రీబాలగోద్విజఘ్నాశ్చ పరదారధనాదృతాః | ఉదితాస్తమితప్రాయా అల్పస-
త్త్వాల్పకాయుషః ॥ ౪౧ ॥ అసంస్కృతాః క్రియాహీనా రజసా తమసావృతాః | ప్రజాస్తే భక్షయిష్యన్తి మ్లేచ్ఛా
రాజన్యరూపిణః ॥ ౪౨ ॥ తన్నాథాస్తే జనపదాస్తచ్ఛీలాచారవాదినః | అన్యోఽన్యతో రాజభిశ్చ క్షయం యా-

---

పులిన్దసంజ్ఞాన్ కరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ స చైవం కృత్వా - ప్రజాః - అబ్రహ్మభూయిష్ఠాః అత్రైవర్ణికప్రచురాన్ - స్థాపయిష్యతి పాలయిష్యతి ॥ కించ ॥ వీర్యవానితి ॥ స వై విశ్వస్ఫూర్జిః క్షత్రం - ఉత్సాద్య నిర్మూల్య పద్మవత్యాం పురి. వసన్నితి శేషః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ అనుగఙ్గాం గఙ్గాద్వారమారభ్య - ప్రయాగపర్యన్తాం - గుప్తాం - మేదినీం - భోక్ష్యన్తి ॥ తదనన్తరం చ - సౌరాష్ట్రాదిదేశవర్తినో - ద్విజాః - వ్రాత్యాః ఉపనయనాదిసంస్కారరహితాః - అత ఏవ - శూద్రప్రాయాః - భవిష్యన్తి - జనాధిపేతి సంబోధనం - జనాధిపా ఇతి పాఠే - తే - శూద్రప్రాయాః శూద్రప్రచురాః - భవిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సిన్ధోరితి ॥ వ్రాత్యా ఆద్యాః - వ్రాత్యా బ్రాహ్మణా యేషాం తే - శూద్రాః మ్లేచ్ఛాశ్చ, అబ్రహ్మవర్చస ఇత్యసామర్థ్యస్యోచితత్వాద్ వ్రాత్యవిశేషణం చన్ద్రభాగానదీ - తయా తత్తీరం లక్ష్యతే - కౌన్తీన్ దేశాన్ - కౌన్తీమితి పాఠే కున్తిదేశేషు భవాం కౌన్తీమితి చన్ద్రభాగావిశేషణమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తుల్యకాలా ఇతి ॥ ఏతే - మ్లేచ్ఛప్రాయాః, భూభృతః - తుల్యకాలాః - భవిష్యన్తి ॥ కిం చైత ఇతి ॥ అధర్మే - అనృతే చ - పరినిష్ఠితాః - ఫల్గుదాః అల్పదాతారః - పరదారధనయోః - ఆదృతాః ఆదరయుక్తాః - తద్గ్రహణశీలా ఇత్యర్థః ॥ ఉదితాస్తమితప్రాయా ఉదితప్రాయాః అస్తమితప్రాయాశ్చ - క్షణే తుష్టాః క్షణే రుష్టాశ్చేత్యర్థః ॥ అల్పసత్త్వాః అల్పబలాః - అల్పాయుషశ్చ - అసంస్కృతాః గర్భాధానాదిసంస్కారరహితాః - ప్రజా ఇతి ॥ ఏవంవిధాః - ప్రజాః - భక్షయిష్యన్తి పీడయిష్యన్తి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తన్నాథా ఇతి ॥ తే మ్లేచ్ఛాః - నాథా - యేషాం తే - జనపదాః దేశవర్తినః - తేషామేవ - శీలం స్వభావః - ఆచారో - వాదశ్చ - ఏషాం సన్తీతి త-

ధా-అన్యోఽన్యతః-రాజతః రాజభిశ్చ-పీడితాః- నాశం - యాస్యన్తి ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ***************************
"తచ్ఛీలాచారవాదిన" ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ కృతయుగప్రవృత్తిసమీపకాలం లక్షయన్ తత్ప్రవృత్తిప్రకారం కలియుగప్రాదుర్భావలక్షణం చ వదన్ రాజవంశానుకీర్తనముపసంహరతి ద్వితీయేన ॥ తతశ్చేత్యాదినా ॥ హే రాజన్ - బలినా బలీయసా-కాలేన నిమిత్తేన-అనుదినం-ధర్మాదయో నఙ్క్ష్యన్తి ॥ ౧ ॥ విత్తమేవేతి ॥ జన్మాభిజాత్యం -గుణః సద్గుణః, తదావహం విత్తమేవేత్యర్థః-తథా-ధర్మన్యాయయోః-వ్యవస్థాయాం-బలం ధనబలమేవ- కారణం హేతుః ॥ ౨ ॥ దాంపత్యే భర్తృభార్యాత్వే అభిరుచిరేవ-కారణం- నత్వాభిజాత్యాదిః - వ్యావహారికే క్రయవిక్రయాదివ్యాపారే-మాయా వఞ్చనమేవ-నతు నిష్కాపట్యం । వ్యావహారికేతి పాఠే లోకవ్యవహారసిద్ధా మాయైవ వివేకప్రతిబన్ధినీత్యర్థః-స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చ తయోః ప్రాశస్త్యే రతికౌశలమేవ-హేతుః-నతు స్త్రీత్వపుంస్త్వకాన్తగుణవృత్తయః-సూత్రమేవ- నతూపనయనాది ॥ ౩ ॥ లిఙ్గమేవేతి ॥ ఆశ్రమాణాం-ఖ్యాతౌ జ్ఞానే-లిఙ్గమేవ దణ్డాజినాదికమేవ-హేతుః-నత్వాచారవిశేషః ॥ అన్యోన్యాపత్తికారణం ఆశ్రమాదాశ్రమాన్తరప్రాప్తౌ చ - కారణం - వర్ణాన్తరాత్ వర్ణాన్తరప్రాప్తౌ నీచోత్తమభావప్రాప్తౌ వా కారణమిత్యర్థః - అవృత్తిః దరిద్రతా-తయా - న్యాయదౌర్బల్యం పరాజయః - సప్తమ్యన్తపాఠే - తస్యాం సత్యాం న్యాయదౌర్బల్యం , సా న్యాయ

స్యన్తి పీడితాః ॥ ౪౩ ॥ ***************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతశ్చానుదినం ధర్మస్సత్యం శౌచం క్షమా దయా । కాలేన బలినా రాజన్నఙ్క్ష్యత్యాయుర్బలం స్మృతిః ॥ ౧ ॥ విత్తమేవ కలౌ నౄణాం జన్మాచారగుణావహమ్ । ధర్మన్యాయవ్యవస్థాయాం కారణం బలమేవ హి ॥ ౨ ॥ దాంపత్యేఽభిరుచిర్హేతుర్మాయైవ వ్యావహారికే । స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చ హి రతిర్విప్రత్వే సూత్రమేవ హి ॥ లిఙ్గమేవాశ్రమఖ్యాతావన్యోన్యాపత్తికారణమ్ । అవృత్త్యా న్యాయదౌర్బల్యం పాణ్డిత్యే చాపలం వచః ॥ ౪ ॥ అనాఢ్యతైవాసాధుత్వే సాధుత్వే దంభ ఏవ తు । స్వీకార ఏవ చోద్వాహే స్నానమేవ ప్రసాధనమ్ ॥ ౫ ॥ దూరే వార్యయనం తీర్థం లావణ్యే కేశధారణమ్ । ఉదరాభరణం స్వార్థస్సత్యే ధార్ష్ట్యమేవ హి ॥ దాక్ష్యే కుటుమ్బభరణం యశోఽర్థే ధర్మసేవనమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవం ప్రజాభిర్దుష్టాభిరాకీర్ణే క్షితిమణ్డలే । బ్రహ్మవిట్క్షత్రశూద్రాణాం యో బలీ భవితా నృపః ॥ ౭ ॥ ప్రజా హి లుబ్ధై రాజన్యైర్నిర్ఘృణైర్దస్యుధర్మిభిః । ఆచ్ఛిన్నదారద్రవిణా యాస్యన్తి గిరికాననమ్ ॥ ౮ ॥ శాకమూలామిషక్షౌద్రఫలపుష్పాష్టిభోజనాః । అనావృష్ట్యా వినఙ్క్ష్యన్తి దుర్భిక్షకరపీడితాః ॥ ౯ ॥ శీతవాతాతపప్రావృడ్ఢిమైరన్యోన్యతః ప్రజాః । క్షుత్తృడ్భ్యాం వ్యాధిభిశ్చైవ సంతాప్స్యన్తే చ చిన్తయా ॥ త్రింశద్వింశతివర్షాణి పరమాయుః కలౌ యుగే ॥ ౧౦ ॥ క్షీయమాణేషు దేహేషు దేహినాం కలిదోషతః । వర్ణాశ్రమ

దౌర్బల్యే హేతురిత్యర్థః -పాణ్డిత్యే - చాపలం వచః బహుభాషణం హేతుః ॥ ౪ ॥ అనాఢ్యతైవేతి । అసాధుత్వే నికృష్టత్వే- అనాఢ్యతా- హేతుః-నతు కులహీనతా-సాధుత్వే ఉత్కృష్టత్వే-దమ్భః దేహాలంకారః - ఉద్వాహే వివాహే-స్వీకార ఏవ-నతు శాస్త్రీయవిధిః ప్రసాధనం శరీరమలాపనయనమేవ-స్నానం నతు విశుద్ధతీర్థావగాహనమ్ ॥ ౫ ॥ దూర ఇతి ॥ యద్దూరే-వర్తమానం- వార్యయనం జలాశయః- తత్తీర్థం-నతు-గఙ్గాదిః - నతు గుర్వాదిర్వా- లావణ్యే నిమిత్తే-కేశధారణం నతు శాస్త్రవిహితాఙ్గక్షౌరం-ఉదరభరణమేవ-సర్వపురుషార్థః-సత్యత్వే సత్యవాదిత్వే-ధార్ష్ట్యం ప్రసహిష్ణుత్వం - నత్వనృతవాదిత్వ దాక్ష్యే సమర్థత్వే కుటుమ్బభరణం- నతు ధర్మాదిపురుషార్థసమ్పాదనం యశోఽర్థే-నతు పరలోకార్థే ॥ ౬ ॥ ఏవం ప్రజాభిరితి ॥ ఇత్థంభూతాభిః-ప్రజాభిః-ఆకీర్ణే-క్షితిమణ్డలే-యే-బ్రాహ్మణాదయః- తేషాం మధ్యే-యో-బలీ -స ఏవ-నృపో-భవితా ॥ ౭ ॥ ప్రజా ఇతి ॥ లుబ్ధైః అర్థకామపరైః-అత ఏవ-నిర్ఘృణైః నిష్కృపైః-దస్యుధర్మిభిః చోరవ్యాఘ్రవృత్తిభిః - రాజన్యైః-ఆచ్ఛిన్నాః అపహృతాః-దారాః-ద్రవిణనిచయాః-యాసాం తాః-ప్రజాః-గిరికాననం -యాస్యన్తి ॥ ౮ ॥ తత్ర - శాకాదిభోజనాః- తత్ర - క్షౌద్రం మధు - అష్టిర్బీజం - తత్రాప్యనావృష్ట్యా - యో దుర్భిక్షకరః శాకాద్యభావకరః కాలః- తేన-యద్వా - దుర్భిక్షే- యః - కరః స్వామిగ్రాహ్యో భాగః - తేన - పీడితాః - శీతాదిభిః - రన్యోన్యతశ్చ , పీడితాః - నఙ్క్ష్యన్తి త్రియానాన్తామసామర్థ్యే ఽపి సామర్థ్యాత్ పీడితా ఇత్యనేన సంబన్ధః, తత్ర - సంతాప స్త్రివిధస్తాపః - ఇత్థం-పీడితానాం నృణాం-పరమాయుర్వింశతి-స్త్రింశద్వర్షాణి ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ క్షీయమాణేష్వితి । సప్తమ్యన్తానాం "ఇత్థం-కలౌ గతప్రా

యేన తీతి పక్షే యేన సంబన్ధః-వర్ణాశ్రమాచారార్థానామపి-వేదపథే వేదమార్గే తదుక్తే ధర్మే చ- నష్టే సతి ॥ ౧౧ ॥ ॥ రాజసు దస్యుప్రాయేషు చోరధర్మసు సత్సు-తదేవ వివృణోతి॥ చౌర్యేతి ॥ చౌర్యాదినానావృత్తయో యేషు ॥ ౧౨ ॥ ॥ ధేనుషు ఛాగప్రాయాసు-ప్రమాణతః క్షీరతశ్చాజాతుల్యాసు-ఆశ్రమేషు - గృహప్రాయేషు - తద్వన్మైథున్యధర్మపరేషు సత్సు-బన్ధుషు యౌనప్రాయేషు యోనిసంబన్ధమాత్రప్రధానేషు ॥ ౧౩ ॥ ॥ ఓషధీషు ధాన్యేషు-అణుప్రాయాసు అతిసూక్ష్మాసు-స్థాస్నుషు వృక్షేషు-శమీప్రాయేషు పరిమాణతశ్ఛాయాతః ఫలతశ్చ తుల్యేష్విత్యర్థః-మేఘేషు - విద్యుత్ప్రాయేషు తటిద్బహులేషు-సద్మసు గృహేషు - శూన్యప్రాయేషు అతిథిభోజనాదిధర్మరహితేషు సత్సు ॥ ౧౪ ॥ ॥ ఇతీత్థం-ఖరధర్మిణి దుస్సహచేష్టితే-కలౌ-సత్త్వేన శుద్ధసత్త్వమయేన దేహేన ॥ ౧౫ ॥ ॥ ధర్మత్రాణాయేత్యనేన ధర్మత్రాణమేవావతారప్రయోజనమిత్యుక్తం తదేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ విశేషణాని హేతుగర్భాణి- గురుశబ్దేన హితప్రవర్తకత్వమభిప్రేతం - తస్య సర్వవిషయకత్వస్ఫోరణాయాఖిలాత్మన ఇత్యుక్తం-ఆత్మత్వం న కేవలమన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వమేవ అపి తు శేత్వ శాసనగర్భమితి ద్యోతనాయేశ్వరస్యేత్యుక్తం-ఏవంభూతస్య,విష్ణోః-జన్మావతారః-సాధూనాం - ధర్మత్రాణాయ -తత్ప్రయోజనమాహ-కర్మాపనుత్తయ ఇతి - నిశ్శ్రేయసప్రతిబన్ధికర్మనివర్తనాయ - యద్వా ॥ దుష్కర్మనివర్తనాయ “ వినాశాయ చ దుష్కృతా”మిత్యుక్తేః ॥ ౧౬ ॥ ॥ క్వావతరిష్యతి-కింతస్య నామేత్యత ఆహ ॥ శమ్బలేతి ॥ శమ్బలాఖ్యగ్రామే - ముఖ్యస్య శ్రేష్ఠస్య-విష్ణుయశ

వ తాం ధర్మే నష్టే వేదపథే నృణామ్ ॥ ౧౧ ॥ పాషణ్డప్రచురే ధర్మే దస్యుప్రాయేషు రాజసు । చౌర్యానృతవృథాహింసానానావృత్తిషు వై నృషు ॥ ౧౨ ॥ శూద్రప్రాయేషు వర్ణేషు ఛాగప్రాయాసు ధేనుషు । గృహప్రాయేష్వాశ్రమేషు యౌనప్రాయేషు బన్ధుషు ॥ ౧౩ ॥ అణుప్రాయాస్వోషధీషు శమీప్రాయేషు స్థాస్నుషు । విద్యుత్ప్రాయేషు మేఘేషు శూన్యప్రాయేషు సద్మసు ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థం కలౌ గతప్రాయే జనేషు ఖరధర్మిణి । ధర్మత్రాణాయ సత్త్వేన భగవానవతరిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ చరాచరగురోర్విష్ణోరీశ్వరస్యాఖిలాత్మనః । ధర్మత్రాణాయ సాధూనాం జన్మ కర్మాపనుత్తయే ॥ ౧౬ ॥ శమ్బలగ్రామముఖ్యస్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః । భవనే విష్ణుయశసః కల్కిః ప్రాదుర్భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ అశ్వమాశుగమారుహ్య దేవదత్తం జగత్పతిః । అసినాఽసాధుదమనమష్టైశ్వర్యగుణాన్వితః ॥ విచరన్నాశునా క్షోణ్యాం హయేనాప్రతిమద్యుతిః । నృపలిఙ్గచ్ఛదో దస్యూన్కోటిశో నిహనిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అథైతేషాం భవిష్యన్తి మనాంసి విశదాని వై । వాసుదేవాఙ్గరాగాతిపుణ్యగన్ధానిలస్పృశామ్ ॥ పౌరజానపదానాం వై హతేష్వఖిలదస్యుషు ॥ ౨౦ ॥ తేషాం ప్రజావిసర్గశ్చ స్థవిష్ఠస్సంభవిష్యతి । వాసుదేవే భగవతి సత్త్వమూర్తౌ హృది స్థితే ॥ ౨౧ ॥ యదాఽవతీర్ణో భగవాన్కల్కిర్ధర్మపతిర్హరిః । కృతం భవిష్యతి తదా ప్రజాసూతిశ్చ సాత్త్వికీ ॥ ౨౨ ॥ యదా చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ తథా తిష్యబృహస్పతీ । ఏకరాశౌ సమేష్యన్తి తదా భవతి తత్కృతమ్ ॥ ౨౩ ॥ యేఽతీతా వర్తమానా యే భవిష్యన్తి పార్థివాః । తే త ఉద్దేశతః ప్రోక్తా వంశీయాః సోమసూర్యయోః ॥ ౨౪ ॥ ఆరభ్య భవతో జన్మ

సః, భవనే గృహే, కల్కిస్తన్నామా అవతరిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ ॥ తస్య చేష్టితమనువర్ణయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అశ్వమితి ॥ దేవదత్తనామానం-మాశుగచ్ఛతీతి తథా,తమశ్వ-మారుహ్య,అసినా-అసాధూన్ దమయతీతి తథా-దస్యూన్, కోటిశో, హనిష్యతి,త్యుత్తరేణ సంబన్ధః-అష్టైశ్వర్యాణి అణిమాదీని,గుణాః శౌర్యవీర్యాదయః-తైరన్వితః , ఆశునా ఆశుగతినా-అశ్వేన-క్షోణ్యాం , విచరన్,నృపలిఙ్గచ్ఛదః రాజవేషచ్ఛన్నః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ॥ అథేతి ॥ అఖిలేషు - దస్యుషు హతేషు సత్సు-అథ తేషాం పౌరజానపదానాం,వాసుదేవస్య కల్కేః, అఙ్గరాగస్య,యోఽతిశయితః, పుణ్యగన్ధవాయు, స్తం స్పృశన్తీతి తథా - తేషాం, హేతుగర్భమిదం,అతః,మనాంసి - విశదాని నిర్మలాని- భవిష్యన్తి ॥ ౨౦ ॥ ॥ తేషాం విశదమానసానాం,ప్రజావిసర్గః పుత్రాదిరూపః ప్రపఞ్చః , స్థవిష్ఠః స్థూలః , సంభవిష్యతి ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ హృదిస్థిత ఇత్యస్య మనశ్చ సాత్త్వికం భవిష్యతీతి శేషః ॥ ౨౧ ॥ ॥ తదా పునః కృతయుగప్రవృత్తిమాహ ॥ యదేతి ॥ ధర్మపతిః ధర్మగోప్తా , కల్కిర్యదా-అవతీర్ణస్తదా, కృతయుగం , భవిష్యతి , తదా - ప్రజానాం - సూతిః ప్రసూతిః-సాత్త్వికీ సత్త్వగుణప్రధానా ॥ ౨౨ ॥ ॥ కృతప్రవృత్తికాలోపలక్షణమాహ ॥ యదా చన్ద్రశ్చేతి ॥ తిష్యః పుష్యః,యదా - సూర్యాదయ , ఏకరాశౌ సంగతా భవన్తి , తదా ,తత్తతః - కృతయుగం ప్రవర్తత ఇత్యర్థః యద్యపి ప్రతిద్వాదశాబ్దం కటకరాశౌ బృహస్పతౌ వర్తమానే ద్విత్రిస్వమావాస్యాసు తేషాం త్రయాణామపి పుష్యయోగస్సంభవతి । తథాఽపి తేషాం సహ ప్రవేశోఽత్ర వివక్షితః “ సమేష్యన్తీ”తి వచనాత్ , అతో నాతిప్రసఙ్గః ॥ ౨౩ ॥ ॥ స్కన్ధత్రయార్థముపసంహరతి ॥ యేఽతీతా ఇతి ॥ సోమసూర్యయో, ర్వంశీయాః వంశప్రభవాః- తే తుభ్య-ముద్దేశతః ఉత్పత్తిక్రమతః,సంక్షేపతో వా-ప్రోక్తాః ॥ ౨౪ ॥ ॥ భవజ్జన్మప్రభృతి,యావత్సోమవంశసమాప్తిర్యా

స్యాల్లోభవిష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ॥ ఆరభ్యేతి॥ నన్దాభిషేచనపర్యన్తైవ సోమవంశస్యానువృత్తిః, తతో, యావన్నన్దాభిషేచనమిత్యుక్తం॥ ఏతదన్తరం-వర్షాణాం పఞ్చదశోత్తరశతం సహస్రం చేత్యర్థః వర్షసహస్రం పఞ్చదశోత్తరం శతం కయాపి వివక్షయాఽవాన్తరసంఖ్యయా, వస్తుతః పరీక్షిన్నన్దయోరన్తరం ద్వాభ్యాం న్యూనం వర్షాణాం సార్ధసహస్రం భవతి, యతః పరీక్షిత్సమకాలం మాగధం మార్జారిమారభ్య రిపుంజయాన్తా వింశతిరాజానస్సహస్రం సంవత్సరాన్ భోక్ష్యన్తీత్యుక్తం నవమస్కన్ధే। "బార్హద్రథభూపాలా భావ్యాస్సహస్రవత్సర,, మితి, తతః పరం చ "ప్రద్యోతనా అష్టత్రింశోత్తరం శతం,, శిశునాగాశ్చ షష్ట్యుత్తరశతత్రయం భోక్ష్యన్తి పృథివీ,, మిత్యత్రైవోక్తత్వాత్ ✻॥ ౨౫॥✻ కదా తర్హి కలియుగారమ్భ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తద్వృద్ధికాలం చ వివక్షుస్తావదారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ॥ సప్తర్షీణామితి ద్వాభ్యామ్॥ అయమర్థః- ప్రాగగ్రశకటాకారం తారాసప్తకం సప్తర్షిమణ్డలం, తత్ర కించిదున్నతే ఏషామగ్రస్థానీయో మరీచిః- తతః పశ్చాద్దానత్రయయుగకన్ధరాకారో వసిష్ఠస్సభార్యః తతః పశ్చాదీషదున్నతే ఏషాం మూలస్థానీయోఽఙ్గిరాః, తతః పశ్చాచ్చతురశ్రతారాచతుష్కే ఈశాన్యేఽత్రిః, తతో దక్షిణతః పులస్త్యః, పులస్త్యాత్పశ్చిమతః పులహః, తత ఉత్తరతః- క్రతుః, ఏవం స్థితేష్వేషాం మధ్యే యౌ పూర్వౌ ఉదయసమయే ప్రథమముదితౌ, పులహక్రతుసంజ్ఞౌ- తయోస్తు మధ్యే, తయోః పూర్వయోస్తు మధ్యే, య, త్సమం దక్షిణతః సమదేశావస్థితం- అశ్విన్యాదిషు యద్యన్యతమం నక్షత్రం దృశ్యతే, తేన- తథైవ యుక్తా ఋషయః- నృణా, మబ్దశతం, తిష్ఠన్తి- తే చ ద్విజా ఋషయః- త్వదీయే కాలే, అధునా- మఘా- మాశ్రిత్య, వర్తన్తే పూర్వయోః మఘానాం చ సామ్యావస్థిత్యుపక్రమకాలః కలియుగారమ్భకాల ఇతి సూచితం, తదగ్రే స్పష్టమేవ వదిష్యతి ✻ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✻ కదా తర్హి యుగాభిమానిపురుషప్రవేశ ఇత్యత్ర తముపలక్షణేనాహ ॥ వి

యావన్నన్దాభిషేచనమ్ । ఏతద్వర్షసహస్రం తు శతం పఞ్చదశోత్తరమ్ ॥ ౨౫ ॥ సప్తర్షీణాం తు యౌ పూర్వౌ దృశ్యేతే ఉదితౌ దివి । తయోస్తు మధ్యే నక్షత్రం దృశ్యతే యత్సమం నిశి ॥ ౨౬ ॥ తేనైవ ఋషయో యుక్తాస్తిష్ఠన్త్యబ్దశతం నృణామ్ । తే త్వదీయే ద్విజాః కాలే అధునా చాశ్రితా మఘామ్ ॥ ౨౭ ॥ విష్ణోర్భగవతో భానుః కృష్ణాఖ్యోఽసౌ దివం గతః । తదాఽవిశత్కలిర్లోకం పాపే యద్రమతే జనః ॥ ౨౮ ॥ యావత్స పాదపద్మాభ్యాం స్పృశన్నాస్తే రమాపతిః । తావత్కలిర్వై పృథివీం పరాక్రాన్తుం న చాశకత్ ॥ ౨౯ ॥ యదా దేవర్షయస్సప్త మఘాసు విచరన్తి హి । తదా ప్రవృత్తస్తు కలిర్ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః ॥ ౩౦ ॥ యదా మఘాభ్యో యాస్యన్తి పూర్వాషాఢాం మహర్షయః । తదా నన్దాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్కృష్ణో దివం యాతస్తస్మిన్నేవ తదాహని । ప్రతిపన్నం కలియుగమితి ప్రాహుః పురావిదః ॥ ౩౨ ॥ దివ్యాబ్దానాం సహస్రాన్తే చతుర్థే తు పునః కృతమ్ । భవిష్యతి యదా నౄణాం మన ఆత్మప్రకాశకమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యేష మానవో వంశో యథా సంఖ్యాయతే భువి । తథా విట్ఛూ

ష్ణోరితి॥ భానుః భాతీతి భానుః, ప్రకాశబహుళః, కృష్ణాఖ్యో, భగవతో దేహః, యదా దివం వైకుణ్ఠం గత, స్తదా, కలి రిమం లోకమవిశత్ ॥ యద్యస్మాద్యుగాభిమానిపురుషాద్ధేతోః జనః- పాపే, రమతే, యుగసన్ధౌ హి భగవదవతారః, ప్రవృత్తేఽపి కలౌ యుగే భగవతస్స్వధామానుగమనాత్పూర్వం కలిపురుషో న ప్రబభూవేత్యనేన సూచ్యతే ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తత్స్పష్టమేవాహ॥ యావదితి ॥ సః శ్రీకృష్ణః- కలిపురుషః, పృథివీం- పరాక్రాన్తుం అభిభవితుం, నాశకత్ స్వకార్యక్షమో బభూవేత్యర్థః॥ ✻ ౨౯ ॥ ✻ సూచితమర్థం స్పష్టమాహ॥ యదా దేవర్షయ ఇతి॥ మఘాసు, విచరన్తి, తాసాం సమదేశే- చరితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః తదా- కలియుగం, తస్య పరిమాణం, ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి, దివ్యేన మానేన సన్ధ్యాసన్ధ్యాంశాభ్యాం సహ, యో, ద్వాదశాబ్దశతాత్మకస్స కలిః ప్రవృత్త ఇతి సమ్బన్ధః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కదా తర్హి కలిధర్మాభివృద్ధిరిత్యత్ర తాముపలక్షణేనాహ॥ యదా మఘాభ్య ఇతి॥ మఘాభ్య ఇతి పఞ్చమీ, తత్సమం దేశం విహాయ, పూర్వాషాఢానాం సమదేశం యాస్యన్తి, తదా ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ "పరాక్రాన్తుం న చాశక,, దిత్యనేన ప్రవిష్టస్యాపి కలిపురుషస్య భగవత్పాదపద్మస్పర్శప్రభావాత్స్వకార్యాక్షమత్వముక్తం, తత్రాభిజ్ఞాన్ సంవాదయతి ॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్నహని, జాత, స్తస్మిన్నహని, స్వకార్యకరణే, ప్రాప్తం, ప్రాహుః- పురావిదః కాలాభిజ్ఞాః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ కలేరనన్తరం కృతయుగప్రవేశమాహ॥ దివ్యాబ్దానామితి ॥ చతుర్థే- కలౌ యుగే, దివ్యాబ్దానాం, య- త్సహస్రం- తస్యాన్తే- దివ్యేన మానేన సహస్రాబ్దపరిమితే చతుర్థే యుగేఽతిక్రాన్తే సతీత్యర్థః ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి సన్ధిభ్యాం సంకలయ్యోక్తం, అత్ర తు తౌ వినా మధ్యకాలపరిమాణముక్తమిత్యతో న విరోధః, కృతయుగారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ ॥ యదా నృణాం మన ఆత్మప్రకాశకమితి ॥ ఆత్మస్వరూపగోచరతమం భవిష్యతి, తదా, కృతయుగం భవిష్యతీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తత్ర ప్రాజ్ఞః కీదృశ్య ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఇత్యేష ఇతి ॥ ఇత్థంభూత, ఏష మానవః వైవస్వతమనువంశః, యథాసంఖ్యాయతే యాభిరుచ్చనీచావస్థాభిస్సంఖ్యాయతే కథ్యతే, తథా- విట్ఛూ

ద్రవి ప్రాణాం - తాస్తాఅవస్థా. యుగేయుగే, బోధ్యా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కింబహునా వంశానుకీర్తనేనేతితత్ప్రసఙ్గం వారయతి ॥ ఏతేషామితి ॥ నామలిఙ్గశబ్దో మత్వర్థీయార్శఆద్యజన్తః - ఏవంవిధనామరూపవతామిత్యర్థః, మహాత్మనామిత్యనేనతత్ర కేషాంచిద్భాగవతత్వం - తతఏవతచ్చరిత్రస్యావశ్యశ్రోతవ్యత్వాదికంచసూచ్యతే - కథామాత్రేణైవావశిష్టానాం - నతునామరూపాభ్యాం - అనేనతయోరనిత్యత్వంసూచ్యతే, తేనచతత్పర్యాలోచనయావైరాగ్యహేతుత్వం ఫలితం - కీర్తిగేవస్థితాభువీత్యనేనావశ్యంరాజభిఃకీర్తిమద్భిర్భవితవ్యమితివ్యజ్యతే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ననుకలావుత్పన్నారాజవంశతద్ధర్మాణాంకుతఃనృపఃకృతేప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ దేవాపిరితి ॥ శంతనోర్భ్రాతా-దేవాపిర్నామ - సోమవంశ్యః - మరుర్నామేక్ష్వాకువంశజః- సూర్యవంశ్యఇత్యర్థః - తావుభా-వధునా-కలాపగ్రామే - ఆసాతే-కలాపగ్రామోబదర్యాశ్రమస్థో యోగినామావాసః ప్రసిద్ధః-కథంభూతౌ-మహతా-యోగబలేన-అన్వితౌ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతఃకిమతఆహ ॥ తావితి ॥ కలేరన్తఃకృతయుగాదిః-తదా-భగవతా, అనుశిక్షితౌ ఉపదిష్టవర్ణాశ్రమధర్మౌ, వాదిష్టౌచే-హలోకే. ఏత్యాగత్య-వర్ణాశ్రమధర్మం-పూర్వవ-త్ప్రథయిష్యతః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ప్రతిచతుర్యుగరీతిఃకీదృశీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కృతమితి॥ అనేనక్రమయోగేన-నిరూపితచతుర్యుగక్రమయోగరీత్యైవ - ప్రతిచతుర్యుగం - ప్రాణిషు-వర్తతే. నిమిత్తతయాప్రవర్తతఇత్యర్థః - ఇయమేవరీతిఃప్రతిచతుర్యుగమితిభావః - యద్యప్యత్రత్రేతాద్వాపరయోఃప్రకారోనోక్తఇత్యనేనక్రమయోగేనేత్యసంగతంతథా-ప్యాద్యన్తయుగనిరూపణేమధ్యయోరపినిరూపితప్రాయత్వైవేత్యభిప్రాయేణతదుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కథామా

ద్రవిప్రాణాంతాస్తాబోధ్యాయుగేయుగే ॥ ౩౪ ॥ ఏతేషాంనామలిఙ్గానాంపురుషాణాంమహాత్మనామ్। కథామాత్రావశిష్టానాంకీర్తిరేవస్థితాభువి॥ ౩౫ ॥ దేవాపిశ్శన్తనోర్భ్రాతామరుశ్చేక్ష్వాకువంశజః। కలాపగ్రామఆసాతేమహాయోగబలాన్వితౌ ॥ ౩౬ ॥ తావిహైత్యకలేరన్తేవాసుదేవానుశిక్షితౌ।వర్ణాశ్రమయుతంధర్మం పూర్వవత్ప్రథయిష్యతః ॥ ౩౭ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచకలిశ్చేతిచతుర్యుగమ్। అనేనక్రమయోగేనభువిప్రాణిషువర్తతే ॥ ౩౮ ॥ రాజన్నేతేమయాప్రోక్తానరదేవాస్తథాపరే। భూమౌమమత్వం కృత్వాన్తేహిత్వాతే నిధనంగతాః ॥ ౩౯ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽన్తేరాజనామ్నోఽపియస్యచ। భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థం కింవేదనిరయోయతః॥ ౪౦ ॥ కథంసేయమఖణ్డాభూః పూర్వైర్మేపురుషైర్ధృతా। మత్పుత్రస్యచపౌత్రస్య మత్పూర్వావంశజస్యచ ॥ ౪౧ ॥ తేజోఽబన్నమయంకాయంగృహీత్వాఽఽత్మతయాఽబుధాః।మహీంమమతయాచోభౌహిత్వాఽన్తేఽదర్శనంగతాః ॥ ౪౨ ॥ యేయేభూపతయోరాజన్భుఞ్జన్తిభువమోజసా। తేకాలేనకృతాస్సర్వేకథామాత్రాఃకథాసుచ ॥ ౪౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మనిజయేవ్యగ్రాన్నృపాన్హసతిభూరియమ్। అహోమాంవిజిగీషన్తిమృత్యోఃక్రీడ

తావశిష్టానామిత్యనేనసూచితంవివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హేరాజ-న్నేతే-మయాఽధునానిరూపితా - వైవస్వతమన్వన్తరావస్థాశ్చరాజాన. స్తావ-ద్భూమౌ-మమత్వంమమతాబుద్ధిం - కృత్వాఅన్తేసద్భోగనిమిత్తపుణ్యావసానే - నిధనంగతాః. తేనైవమమత్వేనయుతానిరయంప్రాప్తాఇతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏతదేవవిశదయతి ॥ క్రిమీతి ॥ యస్యరాజనామ్నోఽపి. శరీరస్యాన్తే-క్రిమయో-విట్వా - భస్మేతివా-సంజ్ఞా - భవిష్యతి-తత్కృతేతదర్థం - భూతేభ్యోద్రుహ్యతీతితథా-స-కింస్వార్థంస్వహితం-వేద-తత్రహేతుత్వేనభూతద్రోహంవిశినష్టి॥యతోభూతద్రోహః-స్నిరయో-భవతి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ మమతాంకృత్వేత్యుక్తంమమతాప్రకారంప్రపఞ్చయతి ॥ కథమితి ॥ సేయ-మఖణ్డా - భూమిర్మమ-పూర్వజైః,ధృతాసతీ-మదనన్తరం-మత్పూర్వ్యంఅహమేవపూర్వోన్యథాన్తాయస్యా - స్తథాభూతాసతీ-మత్పుత్రాదేః-కథం-స్యాదిత్యేవమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కించతేజ ఇతి ॥ అబుధాదేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానవిధురాః - అతఏవ-తేజోఽబన్నపరిణామరూపం-కాయంశరీర-మాత్మతయా- గృహీత్వా అభిమత్య- మహీంతు-మమతయా-గృహీత్వా - ఉభౌపృథ్వీకాయౌ-హిత్వా - అన్తేప్రారబ్ధాన్తేఅదర్శనంలయం-గతాఃప్రాప్తాః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ కథామాత్రావశిష్టానామిత్యస్యప్రపఞ్చముపసంహరతి॥యేయఇతి॥ హేరాజన్-యేయేరాజానో-భువ-మోజసాపౌరుషేణ భుఞ్జన్తి- తేసర్వే-కాలేనకృతాఃసమాప్తాః ॥ కథాసుక్రియమాణాసు-కథామాత్రరూపాః - కృతాశ్చ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః ❁❁❁

ప్రపఞ్చితాంమమతాంమహీహాసేనసంవాదయన్ వైరాగ్యముత్పాదయన్కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చయంస్తన్నిరసనోపాయముపదిశతితృతీయేన ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మనిజయఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనిభూమౌనిమిత్తే, యో,విజయ- స్తస్మిన్-వ్యగ్రాన్ ఉ

వ్యగ్రాన్-దృష్ట్వా-హసతి ॥ హాసమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అహో మా ఇత్యాదిభిస్సార్ధైర్ద్వాదశభిః ॥ మృత్యోః, క్రీడనకాస్తదధీనాః-ఇమే-నృపాః-మాం జిగీషన్తి విజయేన మాం భోక్తుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కామ ఇతి॥ విదుషామపి-పిత్రాదిదృష్టాన్తేన మృత్యువశ్యతాం పశ్యతామప్య-యం కామః విజిగీషాత్మకేచ్ఛావిశేషః - మోఘః వ్యర్థః- మోఘత్వే హేతుతయా కామం విశినష్టి ॥ యేన కామేన-ఫేనోపమే జలబుద్బుదతుల్యే - పిణ్డే శరీరే-యే నృపాః, అతీవ-విస్రమ్భితాః-విశ్వాసం నీతాః - తేషాం నరేన్ద్రాణామితి పూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విజిగీషుతాం ప్రపఞ్చయతి సార్ధశ్లోకాభ్యామ్ ॥ పూర్వమితి ॥ ఇన్ద్రియలమ్పటస్య న రాజ్యప్రాప్తిస్స్యాదితి తావత్-షడ్వర్గం ఇన్ద్రియషట్కం, జిత్వా - తద్వారా దేవతాప్రసాదమధిగత్యేతి భావః - క్రమేణ- రాజమన్త్రిప్రభృతీన్- అస్య భూమణ్డలస్య-కణ్టకతుల్యాన్ - జేష్యామః - తత్ర సచివాః అమాత్యాః అవాన్తరవ్యాపారిణః - పౌరాః పురేభవాః-తేషామాప్తాః-కరీన్ద్రాః హస్తిపాశ్చ-తాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-స్సాగరా మేఖలా యస్యాః, తాం- మేఖలయేవ సాగరేణ పరివృతామిత్యర్థః - పృథ్వీం, జేష్యామః స్వాధీనాం కరిష్యామః - ఇతీత్థంభూతాశయా-బద్ధం, హృదయం-యేషాం తే- అన్తికే సమీప ఏవ వర్తమాన-మన్తకం మృత్యుం - న పశ్యన్తి నాలోచయన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కింతు-సముద్రావరణాం-మాం-జిత్వా-తతోఽబ్ధిం విశన్తి ద్వీపాన్తరాణి ప్రవిశన్తి - తాన్ విజిగీషన్తీత్యర్థః - తావత్కృతస్యేన్ద్రియజయస్య నేదం ఫలమిత్యాహ॥ కియదితి ॥ ఏత-త్కృత్స్నభూమణ్డలస్య సద్వీపస్యాత్మాధీనతాప్రాపణమిత్యేత - త్కియ - త్తత్ఫలం న కించిదేత ఇత్యర్థః, తత్ఫలస్య నశ్వర

నకా నృపాః ॥ ౧ ॥ కామ ఏష నరేన్ద్రాణాం మోఘస్స్యాద్విదుషామపి । యేన ఫేనోపమే పిణ్డే యేఽతివిస్రమ్భితా నృపాః॥ ౨ ॥ పూర్వం నిర్జిత్య షడ్వర్గం జేష్యామో రాజమన్త్రిణః । తతస్సచివపౌరాప్తకరీన్ద్రానస్య కణ్టకాన్ ॥ ఏవం క్రమేణ జేష్యామః పృథ్వీం సాగరమేఖలామ్ । ఇత్యాశాబద్ధహృదయా న పశ్యన్త్యన్తికేఽన్తకమ్॥ ౪ ॥ సముద్రావరణాం జిత్వా మాం విశన్త్యబ్ధిమోజసా । కియదాత్మజయస్యైతన్ముక్తిరాత్మజయే ఫలమ్॥ ౫ ॥ యాం విసృజ్యైవ మనవస్తత్సుతాశ్చ ❁ కురూద్వహ । గతా యథాగతం యుద్ధే తాం మాం జేష్యన్త్యబుద్ధయః॥ ౬ ॥ మత్కృతే పితృపుత్రాణాం భ్రాతౄణాం చాపి విగ్రహః । జాయతే హ్యసతాం రాజ్యే మమతాబద్ధచేతసామ్॥ ౭ ॥ మమైవేయం మహీ కృత్స్నా న తే మూఢేతి వాదినః । స్పర్ధమానా మిథో ఘ్నన్తి మ్రియన్తే మత్కృతే నృపాః॥ ౮ ॥ పృథుః పురూరవా గాధిర్నహుషో భరతోఽర్జునః । మాన్ధాతా సగరో రామః ఖట్వాఙ్గో ధున్ధుహా రఘుః॥ ౯ ॥ తృణబిన్దుర్యయాతిశ్చ శర్యాతిశ్శన్తనుర్గయః । భగీరథః కువలయాశ్వః కకుత్స్థో నైషధో నృగః॥ ౧౦ ॥ హిరణ్యకశిపుర్వృత్రో రావణో లోకరావణః । నముచిశ్శమ్బరో భౌమో హిరణ్యాక్షోఽథ తారకః॥ ౧౧ ॥ అన్యే చ బహవో దైత్యా రాజానో యే మహేశ్వరాః । సర్వే సర్వవిదశ్శూరాస్సర్వే సర్వజితోఽజితాః॥ ౧౨ ॥ మమతాం మయ్యవర్తన్త కృత్వోచ్చైర్మర్త్యధర్మిణః । కథావశేషాః కాలేన హ్యకృతార్థాః కృతా విభో ॥ ౧౩ ॥ కథా ఇమాస్తే కథితా మహీయసాం

త్వాదితి భావః - కింతర్హి ఫలమిత్యత ఆహ-ముక్తిరాత్మజయే ఫలమితి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥ యాం విసృజ్యేత్యాదినా॥ కురూద్వహేతి సంబోధనం-కులోద్వహా ఇతి తు పాఠస్సుగమః-తత్సుతా మనుపుత్రాశ్చ - యాం మాం , విసృజ్యైవ-గతాః మృతాః,తథా-తాం విజిత్య విసృష్టామపి - అబుద్ధయో బుద్ధిరహితాః - యుద్ధే జేష్యన్తి యుద్ధేన వశీకరిష్యన్తీత్యర్థః - గతమిత్యస్య తైరితి శేషః, తేఽప్యేవమేవ గమిష్యన్తీత్యర్థః -అత్యన్తసాదృశ్యేనాభేదమారోప్య గతమితి భూతనిర్దేశః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అబుద్ధితాం ప్రపఞ్చయతి ॥ మత్కృత ఇతి ॥ మత్కృతే మదర్థం-విగ్రహః విరోధః-జాయతే,తత్ర హేతుత్వేన తాన్ విశినష్టి ॥ రాజ్యే మమతాభిమానేన-బద్ధం - చేతో-యేషాం,అత ఏవా-సతాం దురాత్మనామ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మమతాబద్ధచేతస్త్వమేవాభినయేన దర్శయన్తీ తత్ప్రయుక్తమసత్కర్మ దర్శయతి ॥ మమైవేతి ॥ హే మూఢ, తే తవేయం - భూ-ర్న భవతి-కిన్తు - మమైవేతి-వాదినః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతరైరజితాశ్చ కేచన తే నృపా ఇత్యతస్తాన్ కాంశ్చిద్దర్శయతి॥ పృథురితి ॥ అర్జునః కార్తవీర్యః, రామో నామ కశ్చిద్రాజా-న తు దాశరథిః ధున్ధుమారః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ లోకం రావయతి రోదయతీతి వా లోకరావణో-రావణః-భౌమో నరకః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఉక్తేభ్యోఽన్యే,దైత్యాః, రాజానశ్చ, మహేశ్వరాః పృథ్వీపతయః- తే సర్వే-యద్యపి-సర్వజితః-ఇతరైః, రజితాశ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ మయ్యుచ్చైరధికాం-మమతాం,కృత్వా, అవర్తన్త , కంచిత్కాలమితి శేషః-మర్త్యధర్మిణ ఇతి హేతుగర్భం - అతః-కాలేనా-కృతార్థాః అసమాపితభోగాభిలాషాః - కృతాః ॥ విభో ఇతి సంబోధనం - కురూద్వహేతివదూహ్యమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ రాజవంశానుకీర్తనస్య తాత్పర్యమాహ॥ కథా ఇతి॥ లోకేషు-యశో-వితాయ విస్తృత్య-పరేయుషాం పరలోకం ప్రాప్తానాం మహీయసాం మాహాత్మ్యయుక్తానాం - ఇమాః కథా - స్తే తుభ్యం-కథితాః-విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయా-

౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కులోద్వహాః

విజ్ఞానంవిషయాణామసారత్వజ్ఞానం - తతో వైరాగ్యం - తయోర్వివక్షయా-కథితా ఇతిసంబన్ధః - తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి॥
వచోవిభూతీఃవ్యత్యయేనప్రథమార్థేద్వితీయా - వాగ్వైభవవిషయాః-అనేనవిశేషణేనాభిప్రేతంవిశదయతి ॥ నతుపారమా
ర్థ్యమితి ॥ పరమోఽర్థః,పురుషార్థః - తస్యభావఃపారమార్థ్యం- త-న్నతు-నహీత్యర్థః నహ్యేభిర్ముక్తేషుభోగ్యేషు పారమా
ర్థ్యమస్తీతిభావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కస్తర్హిపారమార్థ్యోపాయ ఇత్యత ఆహ ॥యస్త్వితి ॥సంగీయత ఇత్యస్యసద్భిరిత్యాదిః-ఉత్త
మశ్లోకస్యభగవతో - గుణానా-మనువాదః సచ -అమఙ్గలంసంసృత్యాపాదకమశుభంకర్మ , హన్తీతితథా-తమేవ-అన్వహం,
తత్రాప్యభీక్ష్ణం , శృణుయాత్ , శ్రవణప్రయోజనందర్శయన్నధికారిణంవిశినష్టి ॥ కృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః, అమ
లాంఅనన్యప్రయోజనాం - భక్తి - మభీప్సమానఃకామయమానః - శ్రవణపరంపరయాభగవతిదృఢాభక్తిర్భవిష్యతీతిభా
వః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ "తదానన్దాత్ప్రభృత్యేషకలిర్వృద్ధింగమిష్యతీ,,త్యుక్తం.తత్రావసరప్రాప్తనిరూపణానన్తరం-కేపునస్తే
కలివృద్ధిప్రయుక్తదోషాః - కశ్చతన్నిస్తారోపాయః - కేపునస్తద్యుగాసాధారణగుణాః - యావదేతచ్చతుర్యుగప్రవృత్తి-
స్తతఃకథంవాప్రలయః సచకతివిధ - ఇతిపృచ్ఛతి ॥ కేనోపాయేనేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేభగవన్-కలౌయుగే,ఉపచితాన్-కలే
ర్దోషాన్-కేనో-పాయేనసాధనేన-విధమిష్యన్తినాశయిష్యన్తి - తత్సాధనం-యథావ-న్మేమహ్యం,బ్రూహి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁
ప్రలయస్య,మానంవైవిధ్యం,మానంవిశినష్టి ॥ కాలస్యేతి ॥ ఈశ్వరస్య,రూపంశరీరం-తస్య,కాలస్య-గతింప్రవృత్తిం , బ్రూ
హీతిసంబన్ధః , మహాత్మనఇత్యసామర్థ్యేఽపిసామర్థ్యాదీశ్వరవిశేషణమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత్రతావద్యుగధర్మానాహ॥కృతఇ
త్యాదినా ॥ యన్నామధ్యేయమిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ చత్వారఃపాదాయస్యసచతుష్పాద్ధర్మః - తజ్జనైఃకృతయుగజనైః-ధృ

యశసాంపితాయలోకేషుయశఃపరేయుషామ్ । విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయావిభోవచోవిభూతీర్నతుపారమా
ర్థ్యమ్॥ ౧౪ ॥యస్తూత్తమశ్లోకగుణానువాదస్సంగీయతేఽభీక్ష్ణమమఙ్గలఘ్నః । తమేవనిత్యంశృణుయాదభీక్ష్ణం
కృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కేనోపాయేనభగవన్కలేర్దోషాన్కలౌజనాః । విధమి
ష్యన్త్యుపచితాంస్తన్మేబ్రూహియథామునే॥ ౧౬ ॥యుగానియుగధర్మాంశ్చమానంప్రలయకల్పయోః । కా
లస్యేశ్వరరూపస్యగతింవిష్ణోర్మహాత్మనః॥ ౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥కృతేప్రవర్తతేధర్మశ్చతుష్పాత్తజ్జనైర్ధృతః।
సత్యందయాతపోదానమితిపాదావిభోర్నృప ॥ ౧౮ ॥ సంతుష్టాఃకరుణామైత్రాఃశాన్తాదాన్తాస్తితిక్షవః । ఆ
త్మారామాస్సమదృశఃప్రాయశశ్శ్రమణాజనాః ॥ ౧౯ ॥త్రేతాయాంధర్మపాదానాంతుర్యాంశోహీయతేశ
నైః । అధర్మపాదైరనృతహింసాఽసంతోషవిగ్రహైః ॥ ౨౦ ॥ తదాక్రియాతపోనిష్ఠానాతిహింసానలమ్ప
టాః । త్రైవర్గికాస్త్రయీవృద్ధావర్ణాబ్రహ్మోత్తరానృప॥ ౨౧ ॥తపస్సత్యదయాదానేష్వర్ధంహ్రసతిద్వాప
రే । హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైర్ధర్మస్యాధర్మలక్షణైః ॥ ౨౨ ॥ యశస్వినోమహాశీలాస్స్వాధ్యాయాధ్యయనే
రతాః । ఆఢ్యాఃకుటుమ్బినోదృప్తావర్ణాఃక్షత్రద్విజోత్తమాః॥ ౨౩ ॥ కలౌతుధర్మహేతూనాంతుర్యాంశోఽ
ధర్మహేతుభిః । ఎధమానైఃక్షీయమాణోహ్యన్తేసోఽపివినఙ్క్ష్యతి ॥ ౨౪ ॥ తస్మిన్లుబ్ధాదురాచారానిర్దయాశ్శు

తః,ప్రవర్తతే-కేపునస్తేపాదాఇత్యతఆహ॥సత్యమితి॥ హేనృప-విభోఃపూర్ణస్యధర్మస్య ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కార్తయుగాన్జనాన్వ
ర్ణయతి ॥ సంతుష్టాఇతి ॥ అస్యద్వైవాల్లబ్ధనేత్యాదిః॥ కరుణాఃపరదుఃఖనిరాచికీర్షవః-భూతమైత్రీయుక్తాః , తితిక్షవఃద్వంద్వ
సహిష్ణవః - సమదృశఃజాతిగుణాదితారతమ్యానాదరేణసర్వస్యభగవదాత్మకత్వదర్శనాః , శ్రమణాఃతపశ్చర్యాదిప్రయు
క్తకాయక్లేశయుక్తాః - ననుసర్వేప్యేవంవిధాశ్చేన్ముక్తా ఎవస్యురితినయుగాన్తరప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థంప్రా
యశఇత్యుక్తం,ఎవంవిధాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త్రేతాయామితి॥అధర్మస్య,పాదైరనృతాదిభిః,ధర్మస్య- పాదానాం-తు
ర్యాంశః,శనైః , హీయతేప్రతిపాదంచతుర్థాంశఃక్షీయతే, అసంతోషఇతిచ్ఛేదః, విగ్రహాఃభూతవిరోధః,క్రమేణైతైఃస
త్యాదీనాంతురియాంశాహీయన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తాత్కాలికాన్జనానాహ ॥ తదేతి ॥నలమ్పటాఃనాతీవవిషయలోలు
పాః, బ్రహ్మోత్తరాఃబ్రాహ్మణాధికాః,త్రయీవృద్ధాఃవైదికకర్మవృద్ధాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ద్వాపరేయుగే,అధర్మస్య,లక్షణై
శ్చిహ్నైః , పాదైరితియావత్-హింసాదిభి-శ్చతుర్భిః , ధర్మస్య , పాదేషు ,అర్ధమర్ధం , హ్రసతి,హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వే
షైరితిక్రమేణవివక్షితః , అనృతేనసత్యం , హింసయాదయా , అసన్తోషేణతపః . విగ్రహేణదాన-మితియథార్హం యో
జ్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తాదాత్వికజనానాహ ॥ యశస్వినఇతి ॥ మహాశీలాఃమహాయజ్ఞానుష్ఠానశీలాః-మహాశ్రోత్రియాః,క్షత్ర
ద్విజోత్తమాఃక్షత్రియబ్రాహ్మణప్రధానాః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కలావితి॥ ఎవమగ్రేప్యనుక్తమప్యవగన్తవ్యం ॥ధర్మహేతూనాంధ
ర్మపాదానాం,తుర్యాంశః-కలావవశిష్యతే,సోప్యే , ధమానైర్వర్ధమానైః , రధర్మస్య,హేతుభిఃపాదైః , అహరహః,క్షీ
యమాణః,అన్తేసావశేషంవినఙ్క్ష్యతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ జనానాహ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥శుష్కవైరిణఃనిర్హేతుకవైరిణః,దుర్భ

భాగ్యహీనాః, భూరిః-తర్షః అర్థకామతృష్ణా-యేషాం తే, శూద్రదాసోత్తరాజనాః - శూద్రాః, దాసాః కైవర్తాదయశ్చ, తే, ప్రధానా-యేషాం తే, ప్రజా ఇత్యుపస్కారః, యద్వా, శుష్కవైరిణ ఇతి లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కింతర్హి యుగస్యైవంవిధవైషమ్యే కారణమిత్యపేక్షాయాం "కలౌ కృతయుగం తస్య కలిస్తస్య కృతే యుగే । యస్య చేతసి గోవిన్దో హృదియస్య న కేశవ" ఇత్యుక్తరీత్యా కాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోల్లాసహ్రాస ప్రయుక్తకార్యవైవిధ్యమేవేత్యాహ సత్త్వమితి పఞ్చభిః॥ దృశ్యన్తే తతః కిమత ఆహ ॥ కాలసంచోదితా ఇతి ॥ తే వై సత్త్వాదయో గుణాః- కాలేన సంచోదితాః, ఆత్మని-పరివర్తన్తే హ్రాసోల్లాసాభ్యాం మనసి స్వకార్యకరాః ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తత్ర, మనశ్చ తద్వశ్యాని బుద్ధీన్ద్రియాణి చ-యదా, సత్త్వే ప్రభవన్తి అతిశయేన వర్తన్తే, ఉద్రిక్తసత్త్వప్రధానా భవన్తీత్యర్థః, తదా-కృతయుగం విద్యాజ్జానీయాత్, యత్ యతః, సత్త్వోల్లాసకార్యే జ్ఞానే, తపసి చ, కార్తయుగధర్మే, రుచిః-కార్యవిశేషేణైవ కాలవిశేషానుమానమితి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ యదా కర్మస్వితి ॥ భక్తిరభిరుచిః-తదా-రజోవృత్తిప్రధానం, త్రేతాయుగమితి-జానీహి-బుద్ధిమన్నితి సంబోధనమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యదా లోభ ఇతి ॥ మానో గర్వః, స చోత్తమేష్వవమతిహేతుశ్చిత్తవికారః, కర్మణామితి విషయవిషయిభావసంబన్ధే షష్ఠీ - అనుషక్తేన భక్తిపదేన సంబన్ధః - కామ్యకర్మస్వభిరుచిరిత్యర్థః - తత్తదా-రజస్తమోవృత్తిప్రధానం-ద్వాపరయుగం- జానీహీతి పూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యదేతి॥ మాయా కాపట్యం, విషాదనమాన్తరం దుఃఖం, శోకో బాహ్యం అశ్రువిమోచనాది

షట్కవైరిణః । దుర్భగా భూరితర్షాశ్చ శూద్రదాసోత్తరాజనాః॥ ౨౫ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి దృశ్యన్తే పురుషే గుణాః। కాలసంచోదితాస్తే వై పరివర్తన్త ఆత్మని ॥ ౨౬ ॥ ప్రభవన్తి యదా సత్త్వే మనోబుద్ధీన్ద్రియాణి చ। తదా కృతయుగం విద్యాత్ జ్ఞానే తపసి యద్రుచిః॥ ౨౭ ॥ యదా కర్మసు కామ్యేషు భక్తిర్యశసి దేహినః । తదా త్రేతా రజోవృత్తిరితి జానీహి బుద్ధిమన్॥ ౨౮ ॥ యదా లోభస్త్వసన్తోషో మానో దమ్భోఽథ మత్సరః। కర్మణాం చాపి కామ్యానాం ద్వాపరం తద్రజస్తమః ॥ ౨౯ ॥ యదా మాయాఽనృతం తన్ద్రా నిద్రా హింసా విషాదనమ్। శోకమోహౌ భయం దైన్యం స కలిస్తామసః స్మృతః ॥ ౩౦ ॥ యస్మాత్ క్షుద్రదృశో మర్త్యాః క్షుద్రభాగ్యా మహాశనాః। కామినో విత్తహీనాశ్చ స్వైరిణ్యశ్చ స్త్రియోఽసతీః ॥ ౩౧ ॥ దస్యూత్కృష్టా జనపదా వేదాః పాషణ్డదూషితాః। రాజానశ్చ ప్రజాభక్షాః శిశ్నోదరపరా ద్విజాః ॥ ౩౨ ॥ అవ్రతా వటవోఽశౌచా భిక్షవశ్చ కుటుమ్బినః। తపస్వినో గ్రామవాసా న్యాసినోఽత్యర్థలోలుపాః ॥ ౩౩ ॥ హ్రస్వకాయా మహాహారా భూర్యపత్యా గతహ్రియః। శశ్వత్కటుకభాషిణ్యశ్చౌర్యమాయోరుసాహసాః ॥ ౩౪ ॥ పణయిష్యన్తి వై క్షుద్రాః కిరాటాః కూటకారిణః। అనాపద్యపి మంస్యన్తే వార్తాం సాధు జుగుప్సితామ్ ॥ ౩౫ ॥ పతిం త్యక్ష్యన్తి నిర్ద్రవ్యం భృత్యా అప్యఖిలోత్తమమ్ । భృత్యం విపన్నం పతయః కౌలం గాశ్చాపయస్వినీః ॥ ౩౬ ॥ పితృభ్రాతృసుహృజ్జ్ఞాతీన్ హిత్వా సౌరతసౌహృదాః। ననన్దృస్యా

రూపం-దైన్యం కార్పణ్యం, తదా-తామసః కేవలతమోగుణవృత్తిప్రధానః-కలిః-స్మృతః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథ కలిం విశింషన్ తద్దోషాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్మాదిత్యాదినా ॥ యస్మాత్-మర్త్యా వక్ష్యమాణవిధాః-స కలిరితి పూర్వేణ సంబన్ధః॥ క్షుద్రదృశః మన్దమతయః, క్షుద్రభాగ్యా అల్పభాగ్యాః, అసతీరసత్యః "దుశ్శీలాః కర్కశా చణ్డీ నిత్యం కలహకారిణీ" త్యుక్తవిధాః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ జనపదా దేశవాసినః - దస్యుభిశ్చోరాదిభి-రుత్కృష్టాః ఉపద్రుతాః - ప్రజాభక్షాః ప్రజాపీడనపరాః . ద్విజాస్తు- శిశ్నోదరపోషణపరాః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ వటవో బ్రహ్మచర్యాశ్రమిణః- అవ్రతాః స్వాశ్రమోచితవ్రతహీనాః - అశౌచాః శౌచహీనాశ్చ-భవిష్యన్తి-కుటుమ్బినో గృహస్థాః - భిక్షవః భిక్షాటనపరాః, తపస్వినో వానప్రస్థాః, గ్రామో వాసో యేషాం తే-వాసశబ్దోఽధికరణఘఞన్తః, న్యాసినస్తు, తుర్యాశ్రమిణః, అర్థలోలుపాః విత్తాభిలాషిణః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ పునరపి స్త్రీణాం స్వభావమాహ॥ హ్రస్వకాయాః అల్పపరిమాణాః, భూరీణ్యపత్యాని యాసాం తాః- త్యక్తలజ్జాః, కటుకభాషిణ్యః అప్రియవాదిన్యః-చౌర్యంచ - మాయాకాపట్యంచ-ఉరుసాహసంచైతే- తిద్వంద్వః, తతో మత్వర్థీయోఽచ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కిరాటాః వణిజః-సంహత్య వ్యాపారిణః- పణయిష్యన్తి క్రయవిక్రయాదివ్యాపారం ప్రవర్తయన్తి - క్షుద్రాః సతి వ్యత్యాసే క్షుద్రచేష్టా భవన్తి - కించ - అనాపద్యపి-జుగుప్సితాం నిన్దితాం, వృత్తిం, సాధు-మంస్యన్తే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అఖిలోత్తమం సర్వోత్తమమపి- పతిం స్వామినం-భృత్యాః, త్యక్ష్యన్తి తథా - పతయోఽపి-భృత్యం - విపన్నం, రోగాదిభిర్వ్యాపారాక్షమం-త్యక్ష్యన్తి-కౌలం కులపరంపరాగతం భాగవతం ధర్మం, గాశ్చ, అపయస్వినీః దుగ్ధదోహాః, త్యక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ పిత్రితి॥ సౌరతం సురతనిమిత్తం, సౌహృదం-యేషాం తే అత ఏవ ననన్దారో భ్రాతృభార్యా భగిన్యః - స్యాలా భార్యాభ్రాతరః; తైస్సంవాదో మన్త్రాలోచనం, యేషాం తే, స్త్రైణాః

స్త్రీప్రవశ్యాః ॥ ౩౭ ॥ శూద్రా ఇతి ॥ తపోవేషేణ, జీవన్తి, తథా, ప్రతిగ్రహీష్యన్తి, తథా, స్వయమధర్మజ్ఞా అప్యుత్తమాసనమధిరుహ్య, ధర్మం, వక్ష్యన్తి ఉపదేక్ష్యన్తి ॥ అత్ర ప్రతాపవట ఇత్యనేనాశ్రమిణాం కలికృతదోషకీర్తనం సింహావలోకనన్యాయేన ప్రాప్తస్వకాయా ఇతి తత్కృతస్త్రీదోషకథనం, తత ఏకేన తత్కృతవణిగ్దోషకీర్తనం, తతో ద్వాభ్యాం చాతుర్వర్ణ్యతద్దోషకథనం, తత ఏకేన శూద్రదోషకీర్తనమితి విభాగః ॥ ౩౮ ॥ అథ చాతుర్వర్ణ్యసాధారణాన్ తత్కృతదోషానాహ ॥ నిత్యమితి ॥ షడ్భిః ఉద్విగ్నమనసః చఞ్చలమానసాః భీతమానసా వా నిరన్నే అన్నరహితే దుర్భిక్షేణ కరేణ స్వామిగ్రాహ్యభాగేన చ కర్శితాః పీడితాః అనావృష్టిభయేనాతురాః దుఃఖితాః ॥ ౩౯ ॥ వాస ఇతి ॥ వ్యవాయో మైథునం పిశాచసన్దర్శాః పిశాచసదృశ్యాః ॥ ౪౦ ॥ కలావితి ॥ కాకణికే వరాటికామాత్రేఽప్యర్థే విషయే విగృహ్య విరోధం కృత్వా అత ఏవ త్యక్తసౌహృదం యైస్తే ॥ ౪౧ ॥ న రక్షిష్యన్తీతి ॥ స్థవిరౌ వృద్ధౌ అనేన "వృద్ధౌ చ మాతాపితరౌ" ఇత్యాదిశాస్త్రార్థోల్లఙ్ఘనం సూచితం సర్వార్థేషు కుశలానపి పుత్రాన్న రక్షిష్యన్తి అపి తు తేభ్యో విభజ్య హరిష్యన్తి ఇతి భావః ॥ ౪౨ ॥ మహాన్తమనర్థమాహ ॥ కలౌ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్ త్రైలోక్యనాథేన బ్రహ్మణా ఆనతం నమస్కృతం పాదపఙ్కజం యస్య తమచ్యుతం న యక్ష్యన్తి నారాధయిష్యన్తి తత్ర హేతుః పాషణ్డైర్విభిన్నమన్యథాకృతం చేతో యేషాం తే ॥ ౪౩ ॥ యన్నామధేయమితి ॥ మ్రియమాణాద్యవస్థోఽపి పుమాన్ యస్య భగవతో నామధేయం గృణన్ కీర్తయన్ విముక్తాః కర్మరూపాః

లసంవాదాదీనాః స్త్రైణాః కలౌ నరాః ॥ ౩౭ ॥ శూద్రాః ప్రతిగ్రహీష్యన్తి తపోవేషోపజీవినః । ధర్మం వక్ష్యన్త్యధర్మజ్ఞా అధిరుహ్యోత్తమాసనమ్ ॥ ౩౮ ॥ నిత్యముద్విగ్నమనసో దుర్భిక్షకరకర్శితాః । నిరన్నే భూతలే రాజన్ననావృష్టిభయాతురాః ॥ ౩౯ ॥ వాసోఽన్నపానశయనవ్యవాయస్నానభూషణైః । హీనాః పిశాచసన్దర్శా భవిష్యన్తి కలౌ ప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ కలౌ కాకణికేఽప్యర్థే విగృహ్య త్యక్తసౌహృదాః । త్యక్ష్యన్తి చ ప్రియాన్ప్రాణాన్ హనిష్యన్తి స్వకానపి ॥ ౪౧ ॥ న రక్షిష్యన్తి మనుజాః స్థవిరౌ పితరావపి । పుత్రాన్భార్యాం చ కులజాం క్షుద్రాః శిశ్నోదరంభరాః ॥ ౪౨ ॥ కలౌ న రాజన్ జగతాం పరం గురుం త్రిలోకనాథానతపాదపఙ్కజమ్ । ప్రాయేణ మర్త్యా భగవన్తమచ్యుతం యక్ష్యన్తి పాషణ్డవిభిన్నచేతసః ॥ ౪౩ ॥ యన్నామధేయం మ్రియమాణ ఆతురః పతన్ స్ఖలన్ వా వివశో గృణన్ పుమాన్ । విముక్తకర్మార్గల ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి యక్ష్యన్తి న తం కలౌ నరాః ॥ ౪౪ ॥ పుంసాం కలికృతాన్దోషాన్ ద్రవ్యదేశాత్మసమ్భవాన్ । సర్వాన్హరతి చిత్తస్థో భగవాన్పురుషోత్తమః ॥ ౪౫ ॥ శ్రుతః సఙ్కీర్తితో ధ్యాతః పూజితశ్చాదృతోఽపి వా । నృణాం ధునోతి భగవాన్ హృత్స్థో జన్మాయుతాశుభమ్ ॥ ౪౬ ॥ యథా హేమ్ని స్థితో వహ్నిర్దుర్వర్ణం హన్తి ధాతుజమ్ । ఏవమాత్మగతో విష్ణుర్యోగినామశుభాశయమ్ ॥ ౪౭ ॥ విద్యాతపఃప్రాణనిరోధమైత్రీతీర్థాభిషేకవ్రతదానజప్యైః । నాత్యన్తశుద్ధిం లభతేఽన్తరాత్మా యథా హృదిస్థే భగవత్యనన్తే ॥ ౪౮ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హృదిస్థం కురు కేశవమ్ । మ్రియమాణో హ్యవహితస్తతో యాసి పరాం గతిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మ్రియమాణైరభిధ్యేయో భగవాన్పరమేశ్వరః । ఆత్మభావం నయత్యఙ్గ సర్వాత్మా సర్వసంశ్ర

పాః అర్గలాః ప్రతిబన్ధా యస్య సః ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి ॥ తం భగవన్తం న యక్ష్యన్తి ॥ అత్ర ఆతురో రోగాదిపీడితః పతన్ ఛద్మనా పతితో వివక్షితః స్ఖలన్ ఛద్మనా స్వవర్ణాశ్రమాచారవిధురః తత్ర మ్రియమాణో మరణానన్తరమేవోత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి ఇతరే తు ఆప్రయాణానువృత్తేనేతి భావః యద్వా ఆతురాద్యవస్థోఽపి మ్రియమాణో గృణన్ ప్రాప్నోతీతి సమ్బన్ధః ॥ ౪౪ ॥ ఏవం కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చ్య తేషాం నిస్తారోపాయమాహ ॥ పుంసామితి షడ్భిః ॥ ద్రవ్యదేశాత్మభిః సమ్భవో యేషాం తాన్ తత్ర ద్రవ్యదేశౌ నిషిద్ధౌ ఆత్మా విషయప్రవణం మనః చిత్తస్థః ధ్యానేన చిత్తే స్థిరీకృతః హరతి క్షపయతి ॥ ౪౫ ॥ కథం చిత్తస్థో భవతీత్యత ఆహ ॥ శ్రుత ఇతి ॥ శ్రవణాదివిషయః సన్ హృత్స్థో భవతి తతో జన్మాయుతసఞ్చితమపి అశుభం జన్మాయుతార్జితమపి పాపమిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఏతదేవ దృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ ధాతుజం తామ్రాదిసంశ్లేషజాతం హేమ్నో దుర్వర్ణం తత్రస్థితో వహ్నిః హరతి ఏవం యోగినామాత్మగతో మనస్థో విష్ణుః అశుభాశయం హన్తి ఆశయో మనః తద్గతం మాలిన్యం హన్తీత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతోఽన్య ఉపాయో నాస్తీత్యాహ ॥ విద్యేతి ॥ యథా త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితేఽనన్తే ఉపాసకానుగ్రహార్థం హృదిస్థే సతి అన్తరాత్మా మనోఽత్యన్తశుద్ధిం లభతే తథా విద్యాదిభిర్న లభతే తత్ర విద్యా శాస్త్రాధ్యయనం తపః అనశనాది, వర్ణాశ్రమధర్మో వా ప్రాణనిరోధః ప్రాణజయః మైత్రీ అహింసా వ్రతమేకాదశీవ్రతాది జప్యం మన్త్రజపః ॥ ౪౮ ॥ ఉపాయోపదేశముపసంహరతి ॥ హే రాజన్ తస్మాత్ యతః హృద్యవస్థాపనాత్ అవహితచిత్తో మ్రియమాణః పరాం గతిం యాతి తస్మాత్ త్వం హృదిస్థం కుర్విత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥

ఇమమేవార్థం దృఢీకర్తుం పునరప్యాహ ॥ మ్రియమాణైరితి ॥ ఆత్మభావం ఆత్మస్వభావం - సామ్యాపత్తిమిత్యర్థః తద్భావభావమాపన్న ఇత్యాదిశాస్త్రైకార్థ్యాత్ - తత్ర హి ప్రథమభావశబ్దః స్వభావవాచీ - అన్యథా ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ అఙ్గేతి సంబోధనద్యోతకం - బ్రహ్మభావం నయతీత్యత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ సర్వాత్మా సర్వేషామాత్మనామాత్మా - ఆత్మనో హి శరీరం నిరతిశయప్రియం - అత స్తద్గతమనర్థం దూరీకరోతీతి భావః - అనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తనిరతిశయపురుషార్థరూపత్వం చోక్తం - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః - ప్రాపకత్వోపయుక్తం సౌలభ్యమాహ ॥ సర్వసంశ్రయ ఇతి ॥ ఆత్మత్వాదేవ సర్వైస్సంశ్రీయత ఇతి సంశ్రయః - స్వాత్మా హి స్వస్మిన్నేవ సులభ ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ అథ బహుదోషకరోఽయం కలిః సర్వథా భగవత్ప్రాప్తిం నిరున్ధ్యాదిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కలేరితి ॥ దోషనిధేరపి కలేః కశ్చిదనితరసాధారణో మహాన్ గుణోఽస్తి - కోఽసౌ - భగవతః - కీర్తనాదేవ - ముక్తబన్ధః నిరస్తప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః - పరం పరమపురుషం వ్రజేదిత్యేషః ॥ ౫౧ ॥ కృతాదిషు ధ్యానయాగార్చనానాం యత్ఫలం తత్సర్వం కలౌ హరికీర్తనాదేవ భవతి - కీర్తనం త్వత్ర ప్రయాణానువృత్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ***

అథ యత్పృష్టం ప్రలయకల్పయోర్మానం బ్రూహీతి - తత్తృతీయస్కన్ధోక్తకాలస్వరూపానువాదపూర్వకం నిరూపయితుమారభతే ॥ కాలఇతి ॥ తే తుభ్యం - కథిత ఇతి సంబన్ధః - పరమాణురాదిర్యస్య - ద్విపరార్ధమవధిరుత్తరావధిర్యస్య - స కాలః - కథితః "స కాలః పరమాణుర్వై యో భుఙ్క్తే పరమాణుతామ్" ఇత్యాదినా - కథితః "తథా చత్వారి త్రీణి ద్వే చైకం కృతాదిషు యథాక్రమమ్ - సంఖ్యాతాని సహస్రాణి ద్విగుణాని శతాని చ" ఇతి యుగమానం చ కథితమిత్యర్థః - ఇదానీం కల్పలయావపి

యః ॥ ౫౦ ॥ కలేర్దోషనిధే రాజన్నస్తి హ్యేకో మహాన్గుణః । కీర్తనాదేవ కృష్ణస్య ముక్తబన్ధః పరం వ్రజేత్ ॥ ౫౧ ॥
కృతేఽసుధ్యాయతో విష్ణుం త్రేతాయాం యజతో మఖైః । ద్వాపరే పరిచర్యాయాం కలౌ తద్ధరికీర్తనాత్ ॥ ౫౨ ॥ ***
*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ***
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాలస్తే పరమాణ్వాదిర్ద్విపరార్ధావధిర్నృప । కథితో యుగమానం చ శృణు కల్పలయావపి ॥ ౧ ॥
చతుర్యుగసహస్రం తు బ్రహ్మణో దినముచ్యతే । స కల్పో యత్ర మనవశ్చతుర్దశ విశాంపతే ॥ ౨ ॥ తదన్తే ప్రలయస్తావాన్ బ్రాహ్మీ రాత్రిరుదాహృతా । త్రయో లోకా ఇమే యత్ర కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః ప్రోక్తః ప్రలయో యత్ర విశ్వసృక్ । శేతేఽనన్తాసనో విశ్వమాత్మసాత్కృత్య చాత్మభూః ॥ ౪ ॥ ద్విపరార్ధే త్వతి

శృణు. తయోర్మానం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౧ ॥ అత్ర తావత్కల్పమానమాహ ॥ చతుర్యుగసహస్రమితి ॥ కల్పో ద్వివిధః - దైనందినో మహాంశ్చేతి ॥ తత్రాద్యో బ్రహ్మణో దినాత్మక ఏవ కల్ప ఇత్యభిధీయతే ॥ తం విశినష్టి ॥ హే విశాంపతే - యత్ర కల్పే చతుర్దశ మనవః క్రమేణ - భవన్తి - మన్వన్తరమానం తు "స్వం స్వం కాలం మనుర్భుఙ్క్తే యుగానామేకసప్తతిమ్" ఇతి తృతీయ ఏవోక్తమనుసంధేయమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రలయస్తు చతుర్విధః - నైమిత్తికః - ప్రాకృతికః - ఆత్యన్తికో నిత్యశ్చేతి ॥ తత్ర నైమిత్తికం ప్రలయం నిరూపయతి తదన్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తదన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే ప్రలయః తావాన్ చతుర్యుగసహస్రపరిమాణః - సైవ - బ్రాహ్మీ - రాత్రిః - దినాన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే నివృత్తజగద్వ్యాపారశ్చతుర్ముఖశ్శేతే - స నైమిత్తికః ప్రలయ ఇత్యర్థః - తదేతదాహ త్రయ ఇతి ॥ యత్ర రాత్రౌ - ఇమే భూరాదయః - త్రయో లోకాః - ప్రలయాయ - కల్పన్తే ప్రలీనా భవన్తీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః ప్రలయః ప్రోక్తః తత్ర నైమిత్తికశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ యత్ర విశ్వసృగితి ॥ విశ్వసృజః శయననిమిత్తకత్వాదస్య ప్రలయస్య నైమిత్తికత్వం - కథంభూత ఇత్యత్రాహ ॥ అనన్తశ్శేష ఆసనం శయ్యా యస్య సః - విశ్వమాత్మసాత్కృత్య ఆత్మగతం కృత్వా, స్వస్మిన్నుపసంహృత్యేతి యావత్ - అత్ర విశ్వసృగాత్మభూశబ్దయోశ్చతుర్ముఖపరత్వేఽపి తస్యానన్తశయత్వం ప్రాసాదఖట్వాపర్యఙ్కన్యాయాదుపపద్యతే "కృష్ణనాభిహ్రదోద్భూతకమలోదరశాయిన" ఇత్యనన్తశయనభగవన్నాభిపద్మశాయిత్వం బ్రహ్మణస్స్మర్యతే ॥ ౪ ॥ ఏవం దైనందినకల్పే నైమిత్తికప్రలయశ్చ నిరూపితః - అథ మహాకల్పం ప్రాకృతప్రలయం చ నిరూపయతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇత్యనేనాయమేవ మహాకల్ప ఇతి సూచితం - సప్త - ప్రకృతయః - మహదహంకారౌ భూతపఞ్చకం చేతి సప్త లయం చ సప్తప్రకృతీనాం లయాత్మకత్వాత్ ప్రాకృతికో లయ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - ప్రకృతయః సప్తకథం లీయన్త ఇత్యత్ర తత్ప్రకారం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ యత్ర లీయత ఇత్యాదినా ॥ విఘాతే వినాశనిమిత్తే - ఉపసాదితే ఉపగతే సతి - సంఘాతః ప్రకృతిసప్తకసంఘాతపరిణామరూపోఽణ్డకోశః - యత్ర ప్రాకృతికే

ప్రలయమేలీయతే ❀ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❀ కో ఽ సౌ విఘాత ఇత్యత ఆహ - పర్జన్య ఇతి - అవర్షతీతి సప్తమ్యన్తం - శతవర్షాణి, పర్జన్యో అవర్షతి సతీత్యర్థః నిరన్నై ఽరితి లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః - అన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః - ప్రజాః - ఏవ - ముపద్రుతాః - కాలేన, శనైః క్షయం యాస్యన్తీతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ సాముద్రమితి ॥ సముద్రాదిషు భవం - రసం జలం, సాంవర్తకో రవిః ప్రలయాదిత్యో దుస్సహైః రశ్మిభిః - పిబతే * నత్వధునేవ పీత్వా విముఞ్చతి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ అనిలవేగోత్థః వాయువేగోత్థః - ప్రలయాగ్నిః - అనిలవేగో వాః రితి పాఠే - వార్జలం - రవిణా పీతావవిష్టోదకం చ దహతీత్యర్థః వై శబ్దపాఠస్తు సుగమః - అనిలేన వేగో యస్య స ఇతి పాఠద్వయేప్యర్థః - తత్ర, శూన్యాన్యగ్నిర్లోకాన్, భూవివరాన్ పాతాలాదీని చ - దహతీతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇత్థముపర్యధ - స్సమన్తాచ్చ - వహ్నిసూర్యయోః - శిఖాభిః - దహ్యమానం బ్రహ్మాణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవ, ద్భాతి వర్తిష్యతే ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ వర్షాణామధికం - శతం కించిదధికం వర్షాణాం శతమిత్యర్థః - ప్రచణ్డో నిష్ఠురః - పరః బలీయాన్, సాంవర్తకో - వాయుః - వాతి - తదా, రజసా - వృతం - ఖం ఆకాశం - ధూమ్రం, భవిష్యతి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అఙ్గ హే రాజన్, రభసస్వనైః - నదన్తి గర్జితాని కరిష్యన్తి చేత్యర్థః - వ్యత్యయేన తృతీయా ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తతో బ్రహ్మాణ్డవివరమధ్యగతం - విశ్వ - మేకోదకం ఏకార్ణవోదకవ్యాప్తం, భవిష్యతి, తదేత్యముదప్లవే ఉదకప్లవరూపే సతి - జగతి, భూమేః, గన్ధగుణ - మాపో - గ్రసన్తి - సో ఽ ప్సు లీయత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ గ్రస్తః, గన్ధో, యస్యాః - సా పృథివీ - ప్రలయత్వాయ అభావాయ, కల్పతే - అపామితి - అథోనన్తరం అపాం - రసగుణం - తేజో, గ్రసతీతి వచనవిపరి

క్రాన్తే బ్రహ్మణః పరమేష్ఠినః । తదా ప్రకృతయస్సప్త కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౫ ॥ ఏష ప్రాకృతికో రాజన్ప్రళయో యత్ర లీయతే । అణ్డకోశస్తు సంఘాతో విఘాత ఉపసాదితే ॥ ౬ ॥ పర్జన్యశ్శతవర్షాణి భూమౌ రాజన్న వర్షతి । తదా నిరన్నే హ్యన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః క్షుధార్దితాః । క్షయం యాస్యన్తి శనకైః కాలేనోపద్రుతాః ప్రజాః ॥ సాముద్రం దైహికం భౌమం రసం సాంవర్తకో రవిః । రశ్మిభిః పిబతే * ఘోరైస్సర్వం నైవ విముఞ్చతి ॥ ౭ ॥ తతస్సాంవర్తకో వహ్నిస్సంకర్షణముఖోత్థితః । దహత్యనిల ❀ వేగోత్థశ్శూన్యాన్భూవివరానథ ॥ ౮ ॥ ఉపర్యధస్సమన్తాచ్చ శిఖాభిర్వహ్నిసూర్యయోః । దహ్యమానం విభాత్యణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవత్ ॥ ౯ ॥ తతః ప్రచణ్డపవనో వర్షాణామధికం శతమ్ । పరస్సాంవర్తకో వాతి ధూమ్రం ఖం రజసావృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ తతో మేఘకులాన్యఙ్గ చిత్రవర్ణాన్యనేకశః । శతవర్షాణి వర్షన్తి నదన్తి రభసస్వనైః ॥ ౧౧ ॥ తత ఏకోదకం విశ్వం బ్రహ్మాణ్డవివరాన్తరమ్ । తదా భూమేర్గన్ధగుణం గ్రసన్త్యాప ఉదప్లవే ॥ ౧౨ ॥ గ్రస్తగన్ధా తు పృథివీ ప్రలయత్వాయ కల్పతే । అపాం రసమథో తేజస్తా లీయన్తే ఽథ నీరసాః ॥ ౧౩ ॥ గ్రసతే తేజసో రూపం వాయుస్తద్రహితం తదా । లీయతే చానిలే తేజో వాయోః ఖం గ్రసతే గుణమ్ ॥ ౧౪ ॥ స వై విశతి ఖం రాజంస్తతశ్చ నభసో గుణమ్ । శబ్దం గ్రసతి భూతాదిర్నభస్తమను లీయతే ॥ ౧౫ ॥ తైజసశ్చేన్ద్రియాణ్యఙ్గ దేవాన్వైకారికో గుణైః । మహాన్గ్రసత్యహఙ్కారం గుణాస్సత్త్వాదయశ్చ తమ్ ॥ గ్రసతే ఽవ్యాకృతం రాజన్ గుణాన్కాలేన చోదితమ్ ॥ ౧౬ ॥ న తస్య కాలావయవైః పరిణామాదయో

ణామేవానుషక్తేన సంబన్ధః - అథ నీరసా - స్తా ఆపః - లీయన్తే - తేజసీతి విభక్తివిపరిణామేనానువృత్తేన సంబన్ధః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత - స్తైజసో, రూపం, వాయుర్గ్రసతే - తదా - తద్రహితం రూపరహితం, తేజః, వాయౌ, లీయతే - ఇత్యుత్తరేణ సంబన్ధః - వాయోర్గుణం స్పర్శం - ఖమాకాశో - గ్రసతే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ స వై స్పర్శరహితో వాయుః - హే రాజన్ - ఖమాకాశం - విశతి - తత్ర లీయత ఇత్యర్థః - తతశ్చ, నభసో - గుణం శబ్దం - భూతాదిస్తామసో ఽహంకారో - గ్రసతి - తదనుస్వగుణ గ్రసనానన్తరం - తస్మిన్భూతాదౌ - లీయత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తైజసశ్చేతి ॥ చ శబ్దస్సాహిత్యద్యోతకః, రాజసాహంకారసహితః వైకారికస్సాత్త్వికాహంకారః - గుణైర్వృత్తిభిస్సహ - దేవానిన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి - గ్రసతే - తతో ఽహంకారం త్రివిధం - మహాన్ గ్రసతే - తత్ర, సత్త్వాదయో గుణాః - తం మహాన్తం - గ్రసన్తి గుణాః గ్రసన్తీత్యుపచారః - గుణమయీ ప్రకృతిరేవ మహాన్తం గ్రసతీత్యర్థః - గ్రసత ఇతి ॥ హే రాజన్ - కాలేన చోదిత - మవ్యాకృతం - ప్రధానం - గుణాన్ గ్రసతి, విషమాన్గుణాన్ సమీకరోతి ॥ సమీకృతగుణం భవతీతి యావత్ - తన్మహదాది నామరూపవిభాగరహితం గుణసామ్యావస్థం ప్రధానమవ్యాకృతశబ్దేనాభిధీయతే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ననుతత్క్వ లీయత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య పరస్మిన్నేవ ఏవేతి వదన్ తస్యాపి క్వచిల్లయశఙ్కాం వారయితుం - పరమాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ నయస్యేతి త్రిభిః ॥ యచ్ఛబ్దస్య "తన్మూలభూతం పదమామనన్తి" తి తృతీయేన సంబన్ధః - పదశబ్దేనావ్యాకృతలయస్థానం వివక్షితం - అవ్యక్తస్య లయో నామావిభక్తతమో ఽవస్థాపత్తిః - యస్య పరమాత్మస్వరూపస్య - కాలావయవైః రహోరాత్రాదిభిః - పరిణామాదయో - గుణాః - నసన్తి - పరిణామశబ్దో వృద్ధేః పూర్వావస్థాపరః - తత్ర హేతురనాద్యన్తం - అత ఏవా - వ్యక్తం - వ్యక్తైరిన్ద్రియైరభివ్యజ్యత ఇతి తథా నిత్యమిత్యనాద్యన్తత్వస్యైవ వివరణం ॥ యద్వా

స్వరూపతః స్వభావతశ్చ నిత్యం - కారణమవ్యక్తాదిపృథివ్యన్తజగత్కారణం అనేనావ్యక్తలయస్థానత్వయోగ్యత్వం సూచ్యతే. తథాఽప్యవ్యయం కార్యగతైర్దోషైర్న వ్యేతి న వైవిధ్యం గచ్ఛతీతి తథా ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ నయత్రేతి ॥ జాయతే వర్ధత ఇత్యాదివాచః తద్గోచరం మనశ్చ యత్ర న వర్తన్తే. యత్ర స్వరూపే - సత్త్వాదయో - న సన్తి - సత్త్వాదిశబ్దైస్సామ్యవైషమ్యావస్థం గుణత్రయం వివక్షితం. అనేన గుణత్రయవశ్యత్వవ్యుదాసః. దేవతాశబ్దో జ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఇన్ద్రియశబ్దః కర్మేన్ద్రియపరః. మహదాదయో న సన్తీత్యనేన కర్మాయత్తమహదాదిసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధవ్యుదాసః కరణాయత్తజ్ఞానవత్త్వవ్యుదాసో వా. లోకాః కల్ప్యన్తే యత్ర. స లోకకల్పః - సంనివేశః బ్రహ్మాణ్డాత్మకః - యత్ర నేత్యనేన సంనివేశస్య పరమాత్మస్వరూపగతత్వవ్యుదాసః. తస్య ప్రకృతిస్వరూపగతత్వాత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నేతి॥ న స్వప్నజాగ్రత్. జీవవత్స్వప్నజాగరాదిరూపసంకోచవికాసార్హధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయం. నిత్యాసంకుచితజ్ఞానాశ్రయమితి యావత్ - న చ తత్సుషుప్తం. సుషుప్త్యవస్థారహితం. స్వప్నాదపి సుషుప్తావత్యన్తజ్ఞానసంకోచః తద్రహితం చేత్యర్థః - న ఖమిత్యాదినా ఆకాశజలాగ్నివాయ్వర్కవిజాతీయత్వం వివక్షితం. న యత్ర వాచో న మన ఇత్యాదినా న చ తత్సుషుప్తమిత్యన్తేన జీవవైజాత్యముక్తం, ఇత్థం జీవజడాభ్యాం విలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం శోధితం॥ కిం బహునేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం. యథా సంసుప్తస్తద్వత్. శూన్యశబ్దేనాకాశో వివక్షితః తద్వచ్చ. సంసుప్తే హి జీవే దేహాన్తరసంస్థితేఽపి బాహ్యాభ్యన్తరబాహ్యస్థానత్వ సుఖదుఃఖాదివికారానవభాసః. ఆకాశస్య సర్వగతత్వేఽపి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ దృష్టః. ఏవం - పరమాత్మస్వరూపమపి చిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మతయాఽవస్థితమపి బాహ్యాభ్యన్తరవికారవిధురమాకాశవన్నిర్మలం చేత్యర్థః. అప్రతర్క్యం జడజీవసజాతీయత్వేన తర్కయితుమశక్యం. తదేతన్మూలం సర్వకారణం - పరమాత్మస్వరూపం పదం అవ్యక్తలయస్థానమామనన్తి. వేదాన్తా ఇతి శేషః " మహానవ్యక్తే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ" త్యాద్యా వేదాన్తాః ఉపపాదితజడజీవవై

గుణాః । అనాద్యనన్తమవ్యక్తం నిత్యం కారణమవ్యయమ్ ॥ ౧౮ ॥ న యత్ర వాచో న మనో న సత్త్వం తమో రజో వా మహదాదయోఽమీ । న ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియదేవతా వా న సన్నివేశః ఖలు లోకకల్పః ॥ ౧౯ ॥ న స్వప్నజాగ్రన్న చ తత్సుషుప్తం న ఖం జలం భూరనిలోఽగ్నిరర్కః । సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం తన్మూలభూతం పదమామనన్తి ॥ ౨౦ ॥ లయః ప్రాకృతికో హ్యేష పురుషావ్యక్తయోర్యదా । శక్తయః సమ్ప్రలీయన్తే వివశాః కాలవిద్రుతాః ॥ ౨౧ ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ జ్ఞానం భాతి తదాశ్రయమ్ । దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామాద్యన్తవదవస్తువత్ ॥ దీపశ్చక్షుశ్చ రూపం చ జ్యోతిషో న పృథగ్భవేత్ । ఏవం ధీః ఖాని మాత్రాశ్చ న స్యురన్యతమాదృతే ॥ ౨౩ ॥ బుద్ధేర్జాగ

జాత్యస్యాప్రతర్క్యమిత్యుపసంహార ఇత్యతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ప్రాకృతికప్రలయనిరూపణముపసంహరతి లయ ఇతి॥ యదా. పురుషావ్యక్తయోర్లయః. గూఢాశ్చ శక్తయః. పృథివ్యాదిమహదన్తాః. కాలేన విద్రుతాః చోదితాః - స్వస్వకారణేషు ప్రలీయన్తే, స ఏష ప్రాకృతికో లయ ఇత్యర్థః. తత్ర. పురుషస్య లయో నామ అత్యన్తజ్ఞానసంకోచేన పరమాత్మసంశ్లేషవిశేషః. అవ్యక్తస్య లయస్తు అవిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిరూప ఇత్యుక్తమేవ - శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదిసర్వపదార్థానాం పరమాత్మానం ప్రత్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వం సూచితం - కార్యోపయుక్తమపృథక్సిద్ధవిశేషణం శక్తిః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏతదేవ సుస్పష్టం ప్రపఞ్చయతి॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి జ్ఞానశబ్దః పరమాత్మవాచీ " సత్యం జ్ఞానమనన్త " మితి ప్రయోగాత్ - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ బుద్ధ్యాదిసర్వవస్తుశరీరకతయేత్యర్థః. తదాశ్రయం బుద్ధ్యాదిసర్వవస్త్వాశ్రయం. అనేన ధారకత్వముక్తం - పూర్వేణ తు నియన్తృత్వం. నియామ్యం హి శరీరం. భాతి. ప్రామాణికానామితి శేషః - ప్రామాణికైస్తథా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. అత్ర హేతుమాహ॥ దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామితి " యశ్చక్షుశ్శరీర " మిత్యాదిప్రమాణైః పరమాత్మశరీరత్వేన జ్ఞాయమానత్వాత్, అత ఏవ పరమాత్మానం వినాఽవస్థాయోగాచ్చ స ఏవ తచ్ఛరీరకో భాతీత్యర్థః. పరశరీరత్వేఽపి శరీరశరీరిణోః స్వభావభేదమాహ॥ ఆద్యన్తవదవస్తువదితి ॥ బుద్ధీన్ద్రియాదికం న పరమాత్మస్వరూపవన్నిత్యం - అపి త్వాద్యన్తవత్ - అత ఏవ - తదవస్తు, న వసత్త్వైకరూపేణేత్యవస్తు. సతతపరిణామి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవం సర్వవస్తుశరీరకత్వాదపృథగ్భావ ఉక్తః - అథ విశ్వశరీరకస్య తస్య కారణత్వాదుపకారకత్వాద్ధారకత్వాచ్చావ్యతిరేకమాహ ॥ దీప ఇతి ॥ తేజఃకార్యం హి దీపః. తేజోఽనుగ్రాహ్యం చక్షుః ఇన్ద్రియాణి తేజఃకారణభూతాహంకారకార్యాణి - తేజస్యాశ్రితం రూపం తద్ధర్మః - అతో దీపాదేర్న తేజో హిత్వాఽవస్థానం. దీపశబ్దోపలక్షితం బుద్ధిరూపాన్తఃకరణం - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - ఏవమిన్ద్రియాన్తఃకరణవిషయాణాం పరమాత్మసృష్టత్వాత్ తదనుగ్రాహ్యత్వాత్ తదాశ్రితత్వాచ్చ అన్యతమాత్ బుద్ధ్యాదిభ్యోఽపి విలక్షణతమాత్ జ్ఞానశబ్దవాచ్యాత్ పరమాత్మనః ఋతే తేషాం నావస్థానమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం సర్వస్య పరమాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృ

త్రికత్వేసిద్ధేసతిజీవగతావస్థానామపితథాత్వంసిద్ధం-తత్రాధికంవిశేషమాహ ॥ బుద్ధేరితి ॥ అత్రబుద్ధిశబ్దోజీవాత్మధర్మభూతజ్ఞానపరః-జీవస్యజ్ఞానవికాససంకోచవిశేషరూపజాగరణాదికమవస్థానానాత్వం - ప్రత్యగాత్మనిజీవే - మాయామాత్రంప్రకృతిసంబన్ధమాత్రకృతమిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఏవంవిధాదోషాస్సర్వాధారమపిపరమాత్మానంనస్పృశన్తీత్యాహ ॥ యథాజలధరాఇతి ॥ ఇదంతయాభాసమానంప్రత్యక్షాదిప్రమాణగమ్యంవిశ్వమవయవినిబ్రహ్మణ్యుదయాద్భవతి తస్మిన్నేవ - లయాన్నభవతిచ ॥ శరీరభూతచిదచిద్గతావికారాః - స్వరూపం త్వాకాశవన్నిర్మలమితిభావః ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థంజగతోబ్రహ్మకార్యత్వాభిధానాత్సత్కార్యవాదఃఫలిత - స్తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదంనిరస్యతి ॥ సత్యమితి ॥ అవయవినామవయవాస్తావత్సత్యంప్రోక్తాః - అబాధితావ్యవహార్యన్తఇత్యర్థః - అవయవీతుస్తేభ్యోఽతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేతుపటావయవివః పృథగవయవాఉపలభ్యేరన్ - నచతథోపలభ్యన్తే - నహిపటద్రవ్యాతిరేకేణతన్తవఉపలభ్యన్తఇత్యర్థః - తథా - సచ్ఛబ్దవాచ్యాద్బ్రహ్మణోనపృథగ్భూతంజగద్రూపంకార్యమితిసత్కారణమేవజగదిత్యర్థః, అఙ్గేతిసంబోధనం - అబాధితతన్త్వాత్మకావయవసముదాయఏవవ్యతిషఙ్గవిశేషంగతఃపటఇత్యుచ్యతే, ప్రతీయతేచతత్రపటరూపంకార్యంనతన్తుభ్యోఽతిరిక్తం - తథాప్రమాణప్రతిపన్నం చిదచిదీశ్వరసముదాయాత్మకం " సదేవసోమ్యేద ,, మిత్యాదిషుసచ్ఛబ్దవాచ్యంజగద్రూపపరిణామవిశేషమాపన్నం కార్యమిత్యుచ్యతేప్రామాణికై - స్తథాతేషాంప్రతీయతేచా - తోనాసత్కార్యత్వమితిభావః,అత్ర" పటవచ్చే ,,తిసూత్రార్థస్స్మారితః ॥ ౩౦ ॥ నను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః కార్యకారణయోర్భేద ఏవేత్యసత్కార్యత్వమేవోచితమిత్యతఆహ ॥ యదితి ॥ ఘటశరావాదిషుమృదయంఘటఇతిసామానాధికరణ్యేనప్రతీతివిషయంయత్ - సామాన్యశబ్దేనమృదాదికంకారణంవివక్షితం - విశేషశబ్దేనఘటశరావాదివిశేషాకారోవివక్షితః, సచమృద్గతోవికారః,తాభ్యాం. య-దన్యబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిర్ద్రవ్యాన్తరముపలభ్యతే, అసత్కార్యవాది

రణంస్వప్నస్సుషుప్తిరితిచోచ్యతే।మాయామాత్రమిదంరాజన్నానాత్వంప్రత్యగాత్మని॥ ౨౮ ॥ యథాజలధరావ్యోమ్నిభవన్తినభవన్తిచ।బ్రహ్మణీదంతథావిశ్వమవయవ్యుదయాప్యయాత్॥ ౨౯ ॥ సత్యంహ్యవయవాఃప్రోక్తాస్సర్వావయవినామిహ । వినాఽర్థేనప్రతీయేరన్పటస్యేవాఙ్గతన్తవః॥ ౩౦ ॥ యత్సామాన్యవిశేషాభ్యాముపలభ్యేతసభ్రమః। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్సర్వమాద్యన్తవదవస్తుయత్॥ ౩౧ ॥ వికారఃఖ్యాయమానోఽపిప్రత్యగాత్మానమన్తరా।ననిరూప్యోఽస్త్యణురపిస్యాచ్చే(త్త)చ్చిత్సమఆత్మ(వాన్)వత్॥ ౩౨ ॥నహిసత్యస్యనా

నాం.స , భ్రమః కార్యస్యద్రవ్యాన్తరత్వోపలమ్భోభ్రమాత్మకః, కుతః, అన్యోన్యాపాశ్రయత్వాత్సామాన్యవిశేషయోరేవపరస్పరమాధారాధేయభావేనాశ్రితత్వాత్ - సామాన్యతస్తద్గతవికారాపేక్షయా ద్రవ్యాన్తరస్యానుపలమ్భాద్బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనాంవికారనిబన్ధనత్వేనాప్యుపపత్తేరితిభావః - ఏవంచిదచిదీశ్వరసంఘాతస్యకార్యకారణోభయావస్థత్వంతయోరభేదశ్చేత్యుపపాదిత - మసత్కార్యవాదశ్చప్రతిక్షిప్తః - అథకార్యావస్థానామపిచిదచిదీశ్వరాణాంమిథోవ్యావృత్తాకారతాంవివక్షుస్తావదాత్మస్వరూపాద్దేహస్యవ్యావృత్తాకారమాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత్సర్వంశరీరం,ఆద్యన్తవత్-హేతుగర్భమిదం,అతః-అవస్తు,నాత్మవస్త్విత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ కించ॥ నదేహాకారాఆత్మనిసన్తీత్యాహ॥ వికారఇతి ॥వికారః జాతిగుణక్రియాజన్మవృద్ధ్యాదివికారః - ఖ్యాయమానఃఆత్మనిదేహాభిమానినాంప్రతీయమానోఽపి - ప్రత్యగాత్మానమన్తరా-తంవినైవ-భవతి-నతస్మిన్నస్తీత్యర్థః ॥ తదాహ ॥ నానిరూప్యోఽస్తీతి ॥ నతస్మిన్ వికారోనిరూప్యోస్తీత్యర్థః- విపర్యయేఽనిష్టమాపాదయతి ॥ స్యాదిత్యాదినా ॥ చేద్యది,అణురల్పోఽపివికారః-ఆత్మనిస్యాత్తర్హి- ఆత్మవాన్ప్రాశస్త్యేమతుప్-ముక్తాత్మాఽపి, తత్సమఃదేహసమః, అచిజ్జాతీయఏవస్యాదిత్యర్థః - చిత్సమఆత్మవదితిపాఠాన్తరం-తదా-వికారోఽప్యాత్మస్వరూపవత్సదైకరూపః - చిత్సమః-జ్ఞానాత్మకాత్మస్వరూపతుల్యః, తద్వత్స్వయంప్రకాశశ్చ , స్యాత్-ఉక్తావస్థైకరూపతయాస్వప్రకాశతయాచప్రతీయేతేత్యర్థః - నహితథాప్రతీతిఃప్రమితేతిభావః ॥ ౩౨ ॥ నను ఖ్యాయమానోఽపివికారఃకుతఆత్మనినేత్యుచ్యతేఇత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యాహ ॥ నహీతి ॥ సత్యశబ్దోఽత్రజీవపరః" తదనుప్రవిశ్య-సచ్చత్యచ్చాభవత్, విజ్ఞానంచ-సత్యానృతంచే ,,తి " ప్రాణావై సత్య ,, మితిచప్రయోగాత్-నహిపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపస్యదేవమనుష్యాదినానాత్వమస్తి - యస్తు-యద్యేవంనానాత్వంమన్యేతతర్హి - న-స-విద్వాన్, న దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవిత్, అపితు-దేహాత్మాభిమానీతిభావః - ఔపాధికభేదస్యజీవస్వరూపాస్పర్శిత్వేనభస్తేజోవాయవోదృష్టాన్తాఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్రయోరి ॥ యద్వత్ యథా-ఛిద్రయోరాకాశయోః-జ్యోతిషోర్వాయ్వోర్వా నానాత్వం ,యథా-ననానాత్వం -తద్వ-దాత్మనోఽపిపూర్వాపరదేహావచ్ఛిన్నతయాభిన్నత్వేన ప్రతీయమానయోరాత్మనోరభేదేదృష్టాన్తత్వాభిప్రాయేణచ్ఛిద్రయోరిత్యాదిద్వా

వచననిర్దేశః । ఇయాన్విశేషః । భిన్నకాలోపాధిభేదరహితత్వేతుల్యకాలోపాధికృతభేదరహితం వస్తుద్వయ్యాస్థితమితి ॥ ఛిద్ర
యోరితి ద్వివచనాన్తేన మేఘాద్యుపహితావాకాశప్రదేశౌ వివక్షితౌ । ఘటాకాశమఠాకాశౌ వా । జ్యోతిశ్శబ్దేన సూర్యాదిజ్యో
తిః ప్రతిబిమ్బౌ । వాతశబ్దేన బాహ్యశారీరౌ ॥ ౨౯ ॥ ఏవమాత్మనో దేహాద్వ్యావృత్తాకారత్వప్రతిపాదనేనైవ దేహస్యా
పి తతో వ్యావృత్తాకారత్వమర్థసిద్ధం । తాభ్యాం పరమాత్మనో వ్యావృత్తాకారతా తు "సతస్యాలావయవై" రిత్యాదిశ్లో
కైః ప్రతిపాదితైవ । అథోపపాదితం చిదచిద్విశిష్టస్య విచిత్రజగద్రూపేణ పరిణామం కార్యకారణయోరనన్యత్వం చోపసంహా
రన్ కార్యమిథ్యాత్వపక్షం ప్రతిక్షిపన్ తత్సత్యత్వం చ సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ వ్యవహారవర్త్మసు వ్యవహారమార్గేషు ని
మిత్తభూతేషు । వ్యవహారశబ్దః ప్రయోజనస్యాప్యుపలక్షణార్థః । కుణ్డలమానయ కటమానయ బిభృహి ఇత్యాదివ్యవహారార్థం
ధారణాదిప్రయోజనార్థం చేత్యర్థః । క్రియాభిః రచనావిశేషైః । ఏకమేవ సువర్ణం । బహుధా కుణ్డలాదిరూపేణ నృభిః సము
పయతే ప్రమీయతే । రచనావిశేషావచ్ఛిన్నార్హత్వాద్ధారణాదిప్రయోజనార్హత్వాచ్చ కటకాదిసత్యమేవ । కారణాత్సువర్ణా
దనన్యచ్చ । నహి నష్టరజనాదిక మర్థక్రియార్హమితి భావః । ఏవం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టో భగవానేక ఏవ లౌకికైః, వైదికైశ్చ వ
చోభిర్జనైః, ద్వివిధైర్లౌకికవైదికైశ్చ వ్యాఖ్యాయతే వివిధమాఖ్యాయతే ॥ జగద్రూపేణ పరిణతః ఖ్యాయతే "ఘటకమకుటక
ర్ణికాదిభేదైః కనకమభేదమపీష్యతే యథైకమ్ । సురనరపశుపాదపాదిభేదైర్హరిరంజితోపి * ఉదీర్యతే తథైక" ఇత్యాదీని లౌకిక
వచాంసి "యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం లోహ
మణిరిత్యేవ సత్య" మిత్యాదీని వైదికాని । భగవాన్నిత్యేనైనకారణత్వా [illegible] తద్వ్యావృత్తిస్సూచ్యతే ॥ ౩౦ ॥
అథ మోక్షోపదపర్యాయసంసృతిబన్ధనివృత్తిరేవాత్యన్తికః ప్రలయ ఇతి వివక్షుస్తావదసౌ దేహాద్వ్యావృత్తస్యాత్మ

నాత్వమవిద్యాన్యదివాన్యతే । నానాత్వం ఛిద్రయోర్యద్వజ్జ్యోతిషోర్వాతయోరివ ॥ ౨౯ ॥ యథా హిరణ్యం బహు
ధా సమీయతే నృభిః క్రియాభిర్వ్యవహారవర్త్మసు । ఏవం వచోభిర్భగవానధోక్షజో వ్యాఖ్యాయతే లౌకికవైది
కైర్జనైః ॥ ౩౦ ॥ యథా ఘనోఽర్కప్రభవోఽర్కదర్శితో హ్యర్కాంశభూతస్య చ చక్షుషస్తమః । ఏవం త్వ
హం బ్రహ్మగుణస్తదీక్షితో బ్రహ్మాంశకస్యాత్మన ఆత్మబన్ధనః ॥ ౩౧ ॥ ఘనో యదాఽర్కప్రభవో విదీర్యతే చక్షుః
స్వరూపం రవిమీక్షతే తదా । యదా హ్యహంకార ఉపాధిరాత్మనో జిజ్ఞాసయా నశ్యతి తర్హ్యనుస్మరేత్ ॥ ౩౨ ॥
యదైవమేతేన వివేకహేతినా మాయామయాహంకరణాత్మబన్ధనమ్ । ఛిత్వాఽచ్యుతాత్మానుభవోఽవతిష్ఠతే
తమాహురాత్యన్తికమఙ్గ సంప్లవమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిత్యదా సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదీనాం పరంతప । ఉత్పత్తిప్రలయా

నో బన్ధ ఇత్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥ మేఘస్య అర్కప్రభవత్వమర్కరశ్మిమిశ్రితధూమాదితమోద్రవ్యారబ్ధత్వాదవగన్తవ్యం । ఆ
దిత్యాధిష్ఠితత్వాచ్చక్షుషోఽర్కాంశత్వం । యథా, అర్కప్రభవోఽర్కేణైవ ప్రకాశితశ్చ మేఘః, అర్కాంశభూతస్య
చక్షుషస్తమః । తమోవదర్కదర్శనప్రతిబన్ధకః, స్తిరోధాయక ఇతి యావత్ । అహంశబ్దోఽత్ర దేహాత్మాభిమానినామహ
మభిమానవిషయత్వాద్దేహపరః । బ్రహ్మగుణః పరమాత్మవిశేషణభూతః । తదీక్షితస్తేన పరమాత్మనా ప్రకాశితః । బ్రహ్మాంశ
కస్యాత్మనః జీవస్యాత్మబన్ధనః జ్ఞానప్రతిబన్ధకః । యథాఽర్కాంశస్య చక్షుషోఽర్కదర్శనే తత్ప్రభవో మేఘః ప్రతిబన్ధ
కః । ఏవం పరమాత్మశరీరభూతస్య జీవస్య పరమాత్మదర్శనం తద్గుణభూతో దేహః ప్రతిబధ్నాతీత్యర్థః । తత్ప్రతిబన్ధ ఏవ సం
సృతిః ప్రతిబన్ధో నామేతి భావః ॥ ౩౧ ॥ మేఘవినాశే చక్షుషో విదర్శనవద్దేహాదిరోధానివృత్తావేవ స్వస్వరూపం పరమాత్మావలోక
నమిత్యాహ ॥ ఘన ఇతి ॥ విదీర్యతే వాయునా విశీర్యతే తదా చక్షుస్స్వరూపం రవిం పశ్యతి, ఏవం, యదా, అహంకారః
అహంకారపరిణామాత్మకః । అహమభిమానవిషయో దేహః । స ఏవోపాధిః, ఆత్మనో జిజ్ఞాసయా విచారపూర్వకో
పాసనయా నశ్యతి తదా । అనుస్మరేత్ పరమాత్మానం సాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః । యద్వా, ఆత్మనో జిజ్ఞాసయా విచారేణా
నుస్మరేదాత్మానముపాసీత । తదా । ఉపాధిర్నశ్యతి తతశ్చ పరమాత్మానమీక్షత ఇత్యర్థః "తతస్తు తం పశ్యతే నిష్కలం ధ్యా
యమాన" ఇతి శ్రుతేరితి భావః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముపాధివిలయ ఏవాత్యన్తికః ప్రలయ ఇత్యాహ ॥ యదేతి ॥ ఏతేన వివేకహే
తినా వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభగవదుపాసనహేతినా ఖడ్గేన మాయావికారాహంకారపరిణామరూపదేహసం
బన్ధ ఏవాత్మనో బన్ధస్తం ఛిత్వా అచ్యుతే స్వాన్తరాత్మని అనుభవో యస్య సః అవతిష్ఠత ఇతి యత్తమేవ అఙ్గ హే రా
జన్ । ఆత్యన్తికం సంప్లవం ప్రలయమాహుః । తద్యాథాత్మ్యవిద ఇతి కర్తృపదాధ్యాహారః ॥ ౩౩ ॥ అథ నిత్యం ప్రల
యం నిరూపయతి ॥ నిత్యదేతి ॥ హే పరంతప । బ్రహ్మాదీనాం సర్వభూతానాం నిత్యదా ప్రతిక్షణముత్పత్తిప్రలయౌ ప్రచక్ష
తే । బ్రహ్మాదిసర్వక్షేత్రజ్ఞశరీరాణాం సతతపరిణామస్వభావత్వాత్ క్షణికత్వాత్ ఉత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్తిరుత్పత్తిః పూర్వపూర్వా

వస్థాత్యాగః ప్రలయ ఇత్యాచక్షతే - ఇమావేవ నిత్యోత్పత్తిప్రలయావితి భావః - స్థూలదృష్టిభిస్తౌ న జ్ఞాయేతే ఇత్యభిప్రాయేణ సూక్ష్మజ్ఞా ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏతదేవోపపాదయతి॥ కాలస్రోతోజవేనేతి॥ కాల ఏవ-స్రోతః ప్రవాహః-తస్య-జవేన వేగేన - హ్రియమాణస్యేతీవార్థగర్భో వివక్షితః - నదీప్రవాహవేగేన హ్రియమాణస్య తృణకాష్ఠాదేరుచ్చనీచాద్యవస్థా ఇవేత్యర్థః, పరిణామినాం దేహానాం నిత్యం - యాయా అవస్థాః-తాః - జన్మప్రలయహేతవః- సంయోగవియోగవిషయతయా హేతవ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ యది ప్రతిక్షణమవస్థా భవన్తి-తర్హి కిం న లక్ష్యన్త ఇత్యత్రాహ॥ అనాద్యన్తవతేతి॥ నిత్యేన ఈశ్వరమూర్తినా-పుంస్త్వమార్షం, ఈశ్వరమూర్తినా-కాలేన-యాయా-నిత్యం, అవస్థాః-తాః, నైవ దృశ్యన్తే-దుర్దర్శత్వే దృష్టాన్తమాహ। వియతి జ్యోతిషామివేతి ॥ యథా-వియతి ఆకాశే చరతాం, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం, ప్రతిక్షణం, దేశాన్తరప్రాప్తిః, న దృశ్యతే- తద్వత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ చతుర్విధప్రలయనిరూపణం నిగమయతి॥ నిత్య ఇత్యాది ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ "తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హరిస్సర్వత్ర సర్వదా । శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చ స్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాఽభయ,, మితి ద్వితీయే ముక్తేరవశ్యశ్రోతవ్యతయా ప్రతిజ్ఞాత భగవత్కథానిరూపణం నిగమయతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ జగద్విధాతుర్జగత్స్రష్టుః - అత ఏవ-నారాయణస్య నరాణాం ప్రాప్యస్య ప్రాపకస్య - ఖిలసత్త్వధామ్నః అఖిలాధారస్య భగవతః, ఏతాః-లీలాకథాః లీలారూపాణాం చేష్టితానాం కథాః - తే తుభ్యం - సమాసతః సంక్షేపతః-కథితాః, తర్హి విస్తరతః కథయేత్యత్రాహ ॥ కార్త్స్న్యేనేతి ॥ అజో బ్రహ్మాఽపి, కార్త్స్న్యేన-అభిధాతుం-నేశ్వరః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ సత్యం కథితాః కిమత ఇత్యత్రాహ॥ సంసారసిన్ధుమితి ॥ వివిధం-దుఃఖమేవ-దవో దావానలః- తేనార్దితస్య పీడితస్య- తవ ఏవ-అతిదుస్తరం-సంసారసాగరమ్-ఉత్తితీర్షోః పుంసః, యాః, భగవతో లీలాకథాః - తాసాం-రస-స్తన్నిషేవణ-మన్తరేణ-అన్యః - ప్లవః ఉత్తారణోపాయః-న భవేత్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ శ్రోతురాదరదార్ఢ్యాయ సమ్ప్రదాయప్రవృత్తిమాహ । పురాణసంహితామితి ॥ ఏతాం భాగవతీం-ఋషిః సర్వజ్ఞో నారాయణోఽనిరుద్ధరూపీ-నారదాయ - ప్రాహ - చతుర్ముఖద్వారా చతుశ్శ్లోకీరూపేణ ప్రాహేత్యర్థః - యద్వా - ఋషిశ్చతుర్ముఖశరీరకః - అథవా, పూర్వం చతుర్ముఖేనోపదిష్టాం చతుశ్శ్లోకీం బదర్యాశ్రమవాసీ నారాయణోఽపి ప్రాహేత్యర్థః - అన్యథా - ద్వితీయస్కన్ధాన్తసన్దర్భవిరోధాత్- స నారదః-కృష్ణద్వైపాయనాయ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ కృష్ణద్వైపాయనః॥ ఇమామష్టాదశసహస్రగ్రన్థసంఖ్యాం-నిర్మాయేతి శేషః, వేదసమ్మితాం వేదతుల్యాం, మహ్యం-ప్రాహ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ అథ భావినీం ప్రవృత్తిమాహ ॥ ఏతామితి ॥ అసౌ సూత ఇతి పురతః స్థితస్యాఙ్గుల్యా నిర్దేశః - నైమిశాలయే నైమిశారణ్యస్థానే ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

వేకే సూక్ష్మజ్ఞాస్సమ్ప్రచక్షతే॥ ౩౪ ॥ కాలస్రోతోజవేనాశు హ్రియమాణస్య నిత్యదా । పరిణామినా❋మవస్థాస్తా జన్మప్రలయహేతవః॥ ౩౫ ॥ అనాద్యన్తవతాఽనేన కాలేనేశ్వరమూర్తినా । అవస్థా నైవ దృశ్యన్తే వియతి జ్యోతిషామివ॥ ౩౬ ॥ నిత్యో నైమిత్తికశ్చైవ తథా ప్రాకృతికో లయః। ఆత్యన్తికశ్చ కథితః కాలస్య గతిరీదృశీ॥ ౩౭ ॥ ఏతాః కురుశ్రేష్ఠ జగద్విధాతుర్నారాయణస్యాఖిలసత్త్వధామ్నః । లీలాకథాస్తే కథితాస్సమాసతః ❋ కార్త్స్న్యేన నాజోఽప్యభిధాతుమీశః ॥ ౩౮ ॥ సంసారసిన్ధుమతిదుస్తరముత్తితీర్షోర్నాన్యః ప్లవో భగవతః పురుషోత్తమస్య । లీలాకథారసనిషేవణమన్తరేణ పుంసో భవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య॥ ౩౯ ॥ పురాణసంహితామేతామృషిర్నారాయణోఽవ్యయః । నారదాయ పురా ప్రాహ కృష్ణద్వైపాయనాయ సః॥ ౪౦ ॥ స వై మహ్యం మహారాజ భగవాన్బాదరాయణః । ఇమాం భాగవతీం ప్రీతస్సంహితాం వేదసమ్మితామ్॥ ౪౧ ॥ ఏతాం వక్ష్యత్యసౌ సూత ఋషిభ్యో నైమిశాలయే । దీర్ఘసత్రే కురుశ్రేష్ఠ సమ్పృష్టశ్శౌనకాదిభిః ॥ ౪౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అత్రానువర్ణ్యతేఽభీక్ష్ణం విశ్వాత్మా భగవాన్ హరిః । యస్య ప్రసాదజో బ్రహ్మా రుద్రః క్రోధసముద్భవః॥ ౧ ॥ త్వం తు రాజన్మరిష్యే❋తి పశుబుద్ధిమిమాం జహి। న జాతః ప్రాగభూతోఽద్య దేహవత్త్వం న నఙ్క్ష్యసి

ఏవం భాగవతీం సంహితాం సఙ్క్షేపతః శ్రావ్యస్మర్తవ్యం ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యం నిష్కృష్య దర్శయన్ దేహాత్మయాథాత్మ్యవిమర్శనపూర్వకం స్వశరీరకపరబ్రహ్మానుసన్ధాననిష్ఠోఽస్పృష్టలౌకికదుఃఖో ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ పఞ్చమేన । అత్రేత్యాదినా ॥ అత్ర అస్యాం సంహితాయాం-హరిః ఆశ్రితబన్ధహరః-భగవాన్, అనువర్ణ్యతే, తతః కిమత ఇత్యత్ర తస్యైవ "కారణం తు ధ్యేయ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఽవశ్యధ్యేయత్వఖ్యాపనాయ సర్వకారణత్వమాహ॥ యస్యేతి ॥ యస్య హరేః-సోఽనువర్ణ్యత ఇతి సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ నిష్కృష్యత్యాజ్యోపాదేయవిభాగమాహ॥ త్వం త్వితి॥ అనాసన్నమరణానాం తు సన్త్యుపాయాః, ఆసన్నమరణస్త్వమితి తుశబ్దాభిప్రాయః - మరిష్యే - ఇత్యేవంవిధాం-పశుబుద్ధిమవివేకం-జహి, అహంప్రత్యయవేద్యస్యా

త్మనో నిత్యత్వాన్మరణాభావాదితి భావః - తదాహ ॥ నజాతఇతి ॥ త్వం, దేహవత్ - ప్రాగభూతోఽవిద్యమానః, అద్య, నజాతః - నోత్పన్నః, నాపి నఙ్క్ష్యసి మరిష్యసి ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ భూత్వా ఉత్పద్య, పునః బీజాఙ్కురవత్ - పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్ - న్నభవిష్య సీ - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ దేహాద్వ్యతిరిక్త ఇతి ॥ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ యథాఽనల ఇతి ॥ కాష్ఠాదిశేషః - యథాఽగ్నిః కాష్ఠాద్వ్యతిరిక్తః - తథేత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ స్వాప్నదేహాదివజ్జాగ్రద్దేహాదప్యాత్మా విలక్షణ ఇత్యాహ ॥ స్వప్న ఇతి ॥ స్వప్నే - యథా, ఆత్మనః - శిరచ్ఛేదం - స్వయం పశ్యతి - ఏవం - జాగరణేఽపి తత్ర యథా - ద్రష్టా - ఛిద్యమానాద్దేహా - ద్విలక్షణః - ఏవం - జాగరేఽపీతి భావః - యస్మాత్తు, దేహస్య, పఞ్చత్వాదికం మరణాదికం - పశ్యతి - తత - ఆత్మా, దేహాద్వ్యతిరిక్తః, అతో - నజాయత ఇతి తథా, అమరః మరణరహితశ్చ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ అస్త్వేవం తతః కిమిత్యత్రైవంవిధవివేకయుక్తస్య ముక్తిరేవ స్యాదిత్యాహ ॥ ఘట ఇతి ॥ యథా ఆకాశః ఘటోపహితాకాశః - ఘటే భిన్నే సతి - యథా, పురా, ఆకాశస్స్యాత్ పూర్వవన్నిరుపాధిక ఆకాశస్స్యాత్ - ఏవం, జీవోఽపి - దేహే మృతే పరమాత్మోపాసనయా నిరవశేషం ప్రకృతిసంబన్ధవిగమే సతి - బ్రహ్మ సంపద్యతే సంశుద్ధావస్థో భవతీత్యర్థః - బ్రహ్మశబ్దోఽత్ర ముక్తాత్మవాచీ “ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే,, బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహమితి ప్రయోగాత్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కథమనాదేర్బన్ధస్య నివృత్తిరిత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యభిప్రేత్య తదుపపాదయతి ॥ మన ఇతి - గుణాన్ సత్త్వాదిగుణమయాన్, ఆత్మనో జీవస్య, దేహాన్ - సృజతి - మనసో దేహసృష్టిహేతుత్వం పుణ్యాపాపద్వారేత్యాహ ॥ కర్మాణి చేతి ॥ తన్మనః, కర్మ, మాయా సృజతి - తతో మాయామనో దేహకర్మభ్యః - జీవస్య - సంసృతిర్భవతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి సార్ధేన - స్నేహేతి ॥ దీపస్య జ్యోతిషః - దీపత్వం జ్వాలారూపపరిణామః - తత్ర - తైలస్థానీయం కర్మ - తదధిష్ఠానస్థానీయం మనః - వర్తి

సి ॥ ౨ ॥ న భవిష్యసి భూత్వా త్వం పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్ । బీజాఙ్కురవద్దేహాదేర్వ్యతిరిక్తో యథాఽనలః ॥ ౩ ॥
స్వప్నే యథా శిరశ్ఛేదం పఞ్చత్వాద్యాత్మనస్స్వయమ్ । యస్మాత్పశ్యతి దేహస్య తత ఆత్మా హ్యజోఽమరః ॥ ౪ ॥
ఘటే భిన్నే యథాకాశ ఆకాశస్స్యాద్యథా పురా । ఏవం దేహే మృతే జీవో బ్రహ్మ సంపద్యతే పునః ॥ ౫ ॥ మనస్సృజతి వై దేహాన్గుణాన్కర్మాణి చాత్మనః । తన్మనస్సృజతే మాయా తతో జీవస్య సంసృతిః ॥ ౬ ॥ స్నేహాధిష్ఠానవర్త్యగ్నిసంయోగో యావదీయతే । తతో దీపస్య దీపత్వమేవం దేహకృతో భవః ॥ ౭ ॥ రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యా జాయతేఽథ వినశ్యతి । నతత్రాత్మా స్వయంజ్యోతిర్యో వ్యక్తావ్యక్తయోః పరః ॥ ౮ ॥ ఆకాశ ఇవ చాధారో ధ్రువోఽనన్తోఽవ్యయస్థితః । ఏవమాత్మానమాత్మస్థమాత్మనైవామృశ ప్రభో ॥ ౯ ॥ బుద్ధ్యాఽనుమానగర్భిణ్యా వాసుదేవానుచిన్తయా । చోదితో విప్రవాక్యేన న త్వాం ధక్ష్యతి తక్షకః । మృత్యవో నోపధక్ష్యన్తి మృత్యూనాం మృత్యుమీశ్వరమ్ ॥ ౧౦ ॥ అహం బ్రహ్మ పరం ధామ బ్రహ్మాహం పరమం పదమ్ । ఏవం సమీక్షన్నాత్మానమాత్మన్యాధాయ

స్థానీయో దేహః, అగ్నిసంయోగస్థానీయో దేహాత్మాభిమానః - దీపస్థానీయస్సంసార ఇతి యోజ్యం, ఏవం - భవః సంసారః - దేహకృతః కర్మారబ్ధదేహేన్ద్రియావధిభోగ ఇత్యర్థః ॥ అతో, రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యా గుణత్రయసంసర్గాదుపాధేరాత్మనో, జన్మమరణాది - స్వతస్తు తద్రహితోఽసీత్యర్థః । తదేవాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర దేహే - జాయమానే - నశ్యతి చ సతి - ఆత్మా - నజాయతే - ననశ్యతి చ తత్ర హేతుః - వ్యక్తావ్యక్తయోః పరః - వ్యక్తం శరీరం - అవ్యక్తం మూలప్రకృతిః - తాభ్యామన్యః, తత్ర హేతుః - స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశః - విజాతీయత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✽ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ ఆకాశ ఇవేతి ॥ యథా, ఘటాద్యుపాధే - రాకాశః - పర - స్తద్వత్, ఆధారః దేహస్యాధారకః - అనన్తః స్వభావతోఽపరిచ్ఛిన్నః, అవ్యయః స్వరూపతో వికారరహితః - తతః కిమత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధ - మాత్మస్థం పరమాత్మస్థం - దేహస్థం వా ఆత్మాన - మాత్మనైవా - మృశ విచారయ, ప్రత్యక్త్వాదాత్మనైవేత్యుక్తిః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ బుద్ధ్యేతి ॥ అనుమానగర్భిణ్యా అనుమీయతేఽనేన సూక్ష్మోఽర్థ ఇత్యనుమానం శాస్త్రం తద్గర్భిణ్యా - శాస్త్రజన్యజ్ఞానయుక్తయేత్యర్థః, బుద్ధ్యా ఆత్మవిమర్శనాత్మికయా - వాసుదేవానుచిన్తయా చ - వాసుదేవానుచిన్తారూపయా బుద్ధ్యా వా - ఉపలక్షితం, త్వాం - విప్రవాక్యేన - ప్రచోదితోఽపి తక్షకః - నధక్ష్యతి తవ వేదనాం నజనయిష్యతీత్యర్థః ॥ మృత్యవ ఇతి ॥ ఈశ్వరో హి మృత్యూనాం మృత్యుః - రత - స్తం - మృత్యవః మృత్యుహేతవః - నధక్ష్యన్తి - ఏవం - తద్భావమపీత్యభిప్రాయః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ అహమితి ॥ అహం బ్రహ్మేతి - బ్రహ్మాఽహమితి చ - తాత్పర్యభేదేన విశేషణప్రధానో విశేష్యప్రధానశ్చ నిర్దేశభేదః, పరం ధామ పరమం పదమితి చ బ్రహ్మవిశేషణం - పరమం పదం పరమం ప్రాప్యం - ఏవమిత్థం - సమీక్షన్ సన్దధానః - నిష్కలే ప్రాకృతశరీరరహితే - ఆత్మని పరమాత్మని - ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - ఆధాయ - పరమాత్మశేషతైకరసం ధ్యాత్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ విషయుక్తైరాననైర్ముఖైర్లేలిహానమాస్వాదయమానం - దశన్తం చ - తక్షకం, ఆత్మనః పరమాత్మనః - పృథక్సిద్ధం - శరీరం - విశ్వం చ - నద్రక్ష్యసి - భగవత్ప్రాద్యాత్మోదేమగ్నతయా దుఃఖాదిహేతుభూతమన్యన్న వేత్స్య

సీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అఖిలప్రశ్నోత్తరంనిగమయతి ॥ ఏతదితి ॥ హేతాత-హేనృప-హరేశ్చేష్టాం ప్రతి-యద్య-దాత్మత్వం-పృష్టవాన్-తత్సర్వం - తేతుభ్యం - కథితం-కృతార్థతాపరీక్షాయైపృచ్ఛతి ॥ కింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసీతి ॥ భూయఃపునః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః **

ఆత్మనస్సిద్ధార్థతాంకృతజ్ఞతాంచావిష్కుర్వన్నాహరాజేత్యాహసూతః॥ఏవమితి ॥ మునినాశుకేన-అభిహిత-మేతత్-కిం-భూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీ,,త్యేతన్నిశమ్య - కథంభూతేన- సమేనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సామ్యేన,నిఖిలాత్మనఃపశ్యతీతి తథా- తేన-నతేననమ్రేణ-మూర్ధ్నా-తస్య - పాదపద్మ - ముపసృత్యసంస్పృశ్య-స-విష్ణురాతఃపరీక్షిత్ - తంమునింప్రతీ-దంవక్ష్యమాణ-మాహ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ సిద్ధఇతి॥సిద్ధోఽస్మిసిద్ధార్థోఽస్మి-కుతః-యతః - భవతా - ఽనుగృహీతోఽస్మి-కోసావనుగ్రహః-మేమహ్యా-మనాదినిధనో-హరిః-చశబ్దాత్తత్ప్రాప్త్యుపాయశ్చ-శ్రావితఇతి-య- దేవః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ కరుణాత్మతామావిష్కరోతి ॥ నాత్యద్భుతమితి ॥ అచ్యుతే-ఆత్మామనో-యేషాం- తేషా-మతఏవ - మహతాం వాత్సల్యాదిగుణోత్కృష్టానాం-భవతా, మిదం - నాత్యద్భుతం-కింతత్-య-దజ్ఞేష్వ - తఏవ-తాపత్రయతప్తేషు - భూతేష్వనుగ్రహ-ఇత్యేతత్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ పురాణసంహితామితి ॥ భవతస్సకాశా-దశ్రౌష్మశ్రుతవన్తః - కథంభూతాం - యస్యాంసంహితా

నిష్కలే॥ ౧౧ ॥దంశన్తంతక్షకంపాదేలేలిహానంవిషాననైః। నద్రక్ష్యసిశరీరంచవిశ్వంచపృథగాత్మనః॥౧౨॥ఏతత్తేకథితంతాతయథాఽఽత్మాపృష్టవాన్నృప।హరేర్విశ్వాత్మనశ్చేష్టాంకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౧౩॥***

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః *********

ఏతన్నిశమ్యమునినాఽభిహితంపరీక్షిద్వ్యాససాత్మజేననిఖిలాత్మదృశాసమేన । తత్పాదపద్మముపసృత్యనతేనమూర్ధ్నాబద్ధాఞ్జలిస్తమిదమాహసవిష్ణురాతః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ సిద్ధోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మిభవతాకరుణాత్మనా । శ్రావితోయచ్చమేసాక్షాదనాదినిధనోహరిః॥ ౨ ॥నాత్యద్భుతమహంమన్యేమహతామచ్యుతాత్మనామ్ । అజ్ఞేషుతాపతప్తేషుభూతేషుయదనుగ్రహః ॥ ౩ ॥ పురాణసంహితామేతామశ్రౌష్మభవతోవయమ్। యస్యాంఖలూత్తమశ్లోకోభగవాననువర్ణ్యతే ॥ ౪ ॥ భగవంస్తక్షకాదిభ్యోమృత్యుభ్యోనబిభేమ్యహమ్ । ప్రవిష్టోబ్రహ్మనిర్వాణమభయందర్శితంత్వయా॥ ౫ ॥ అనుజానీహిమాంబ్రహ్మన్వాచంయచ్ఛామ్యధోఽక్షజే।ముక్తకామాశయంచేతఃప్రవేశ్యవిసృజామ్యసూన్॥ ౬ ॥ అజ్ఞానంచనిరస్తంమేజ్ఞానవిజ్ఞాననిష్ఠయా । భవతాదర్శితంక్షేమంపరంభగవతఃపదమ్ ॥ ౭ ॥ సూతఉవాచ॥ఇత్యుక్తస్తమనుజ్ఞాయభగవాన్బాదరాయణిః। జగామభిక్షుభిస్సాకంనరదేవేనపూజితః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదపిరాజర్షిరాత్మన్యాత్మానమాత్మనా। సమాధాయపరంధ్యాయన్నస్పన్దాసుర్యథాతరుః ॥ ౯ ॥ ప్రాక్కూలేబర్హిష్యాసీనోగఙ్గాకూలఉదఙ్ముఖః । బ్రహ్మభూతోమహాయోగీనిస్సఙ్గశ్ఛిన్నసంశయః॥ ౧౦ ॥తక్షకఃప్రహితోవిప్రాఃక్రుద్ధేనద్విజసూనునా।హన్తుకామోనృపంగచ్ఛన్దదర్శపథికాశ్యపమ్॥౧౧॥తంతర్పయిత్వాద్రవిణైర్నివర్త్యవిషహారిణమ్। ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నఃకామరూపోఽదశన్నృపమ్॥

యామ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ సిద్ధోఽస్మీత్యేతదుపపాదయతి ॥ భగవన్నితి ॥ అభయహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ త్వయా- దర్శితం-అభయం-నిర్వాణంఆనన్దరూపం-బ్రహ్మ-ప్రవిష్టః-తదనుభవమగ్నఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ యదుక్తం"కింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసీ,,తి తత్ర-సిద్ధోఽహంనకించిచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామికింత్వనుజ్ఞాందేహీత్యాహ ॥ అనుజానీహీతి ॥ హేబ్రహ్మన్-వాచంయచ్ఛామిమౌనంబిభర్మి-ముక్తాః-కామా-ఆశయాస్తద్వాసనాశ్చ-యస్మాత్-తచ్చేతః - అధోఽక్షజే-నివేశ్యాసూన్ప్రాణాన్-విసృజామి,తదర్థంమామనుజానీహి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ పునస్సిద్ధార్థతామేవావిష్కరోతి ॥ అజ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానంఉపదేశజన్యం-విజ్ఞానంభగవదనుభవాత్మకం-తన్నిష్ఠయా-అజ్ఞానందేహాత్మభ్రమస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం-నిరస్తం-భవతా - క్షేమంకేవలసుఖరూపం-భగవతః-పదంస్వరూపం-యతో-దర్శితమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఇతీతి ॥తంరాజాన-మనుజ్ఞాయఅనుజ్ఞాప్య-నరదేవేనరాజ్ఞా-పూజితః-భిక్షుభిస్సనిభిస్సహ-జగామ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ పరీక్షిదపీతి ॥ ఆత్మనిపరమాత్మని-ఆత్మానం- ఆత్మనైవ-సమ్య - గాధాయ-పరమాత్మశేషతైకరససంస్వాత్మానమేవధ్యాయన్నిత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ గఙ్గాతీరే-ప్రాగగ్రదర్భేషు-ఉదఙ్ముఖ-ఆసీనః-యథా-తరుః-తద్వ-దస్పన్దాసుఃతిరోహితసర్వేన్ద్రియవ్యాపారః-నిస్సఙ్గఃదేహతదనుబన్ధ్యభిమానరహితః- ఛిన్నాః-సంశయాఃదేహాత్మజీవపరమాత్మభేదాభేదాదిసంశయాః- యేనసః- మహాయోగీమహాసమాధియుక్తః-బ్రహ్మభూతఃసంశుద్ధావస్థః-బ్రహ్మశబ్దోముక్తావస్థజీవపరః-ముక్తోఽభవదితియావత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తదా- హేవిప్రాః- క్రుద్ధేన-ద్విజసూనునా,ప్రచోదిత-స్తక్షకః-నృపం-హన్తుకామో - గచ్ఛన్పథి-కాశ్యపం దదర్శ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తంవిషచికిత్సయాపరీక్షిద్రక్షణేనద్రవ్యార్జనాయ

చ్ఛన్తం,స్వాలీఢస్యవృక్షస్యభస్మీభూతస్యపునరఙ్కురాదిక్రమేణోత్పాదనాద్యపహారిణం , తదపేక్షితద్రవిణైః-సంతర్ప్య నివర్త్య-ద్విజరూపేణతిరోహితస్సన్ - అదశత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ః ర్జీవస్యశరీరస్యదంశేనభస్మీకరణంపుత్రకృత్యమివజాతమిత్యాహ॥బ్రహ్మభూతస్యేతి॥ముక్తావస్థాంప్రాప్తస్యరాజర్షేః-దేహః , సర్వదేహినాం , పశ్యతాంసతాం,సద్యఏవ,గరలాగ్నినా,భస్మసాదభవత్ ❀॥౧౩॥❀తత్క్షణంసర్వేషాందుఃఖం,తతఃపరముత్సవంచాహ॥హాహాకారఇతి॥భువి-ఖేఆకాశేసర్వతః సర్వాసుదిక్షు❀॥౧౪॥౧౫॥❀ప్రాసఙ్గికమాహ॥జనమేజయఇత్యాదినా॥తదా-సత్రే-క్రోధేనప్రారబ్ధసర్పసర్పాభిచారయాగ,సర్పా,నాజుహావ,మన్త్రైరాచకర్ష సర్వసర్పాహ్వానేకారణం॥క్రుద్ధఇతి ❀॥ ౧౬ ॥ ❀సర్పసత్రఇతి॥సమిద్ధేప్రజ్వలితేదహ్యమానాన్దృష్ట్వా,తక్షకాఖ్యసర్పః,ఇన్ద్రంశరణం-యయౌ ❀॥౧౭॥ ❀అపశ్యన్నితి॥పారీక్షితఃపరీక్షితఃపుత్రః-తక్షక,మపశ్యన్ ఉవాచ-ఉక్తమేవాహ॥తక్షకఃకస్మాదితి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ఇత్థంపృష్టాఃప్రాహుర్విప్రాః॥ కిమితి॥ హేరాజేన్ద్ర-తంతక్షకం-శరణంగతంఇన్ద్రో,గోపాయతి,తస్మా - త్తేనశక్రేణ,సంస్తమ్భితఃనివారితో, ఽసౌతక్షకస్సర్పఃఅగ్నౌనపతతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఇతి విప్రవచ,శ్శ్రుత్వా,పారీక్షిత,ఉదారధీఃవిపులబుద్ధిః-పునః ఋత్విజః-ప్రాహ॥సహేన్ద్ర ఇతి॥ హేవిప్రాఃఇన్ద్రసహిత,స్తక్షకః-కిమితి,నపాత్యతే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀తత్పారీక్షితోక్తం,శ్రుత్వా,విప్రాఃఋత్విజః,మఖేయాగే,సహేన్ద్రంతక్షక,మాజుహు-

---

బ్రహ్మభూతస్యరాజర్షేర్దేహోఽహిగరళాగ్నినా । బభూవభస్మసాత్సద్యఃపశ్యతాంసర్వదేహినామ్॥౧౩॥
హాహాకారోమహానాసీద్భువిఖేదిక్షుసర్వతః । విస్మితాహ్యభవన్సర్వేదేవాసురనరాదయః ॥ ౧౪ ॥ దేవదున్దుభయోనేదుర్గన్ధర్వాప్సరసోజగుః । వవృషుఃపుష్పవర్షాణివిబుధాస్సాధువాదినః ॥ ౧౫ ॥ జనమేజయస్స్వపితరంశ్రుత్వాతక్షకభక్షితమ్ । తదాఽఽజుహావసంక్రుద్ధోనాగాన్సత్రేమహాద్విజైః ॥ ౧౬ ॥సర్పసత్రేసమిద్ధాఽగ్నౌదహ్యమానాన్మహోరగాన్ । దృష్ట్వేన్ద్రంభయసంవిగ్నస్తక్షకశ్శరణంయయౌ ॥ ౧౭ ॥అపశ్యంస్తక్షకంతత్రరాజాపారీక్షితోద్విజాన్ । ఉవాచతక్షకఃకస్మాన్నదహ్యేతోరగాధమః ॥ ౧౮ ॥ తంగోపాయతిరాజేన్ద్రశక్రశ్శరణమాగతమ్ । తేనసంస్తమ్భితస్సర్పస్తస్మాన్నాగ్నౌపతత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥పారీక్షితఇతిశ్రుత్వాప్రాహర్త్విజఉదారధీః । సహేన్ద్రస్తక్షకోవిప్రానాగ్నౌకిమితిపాత్యతే॥ ౨౦ ॥తచ్ఛ్రుత్వాఽఽజుహువుర్విప్రాస్సహేన్ద్రంతక్షకంమఖే। తక్షకాశుపతస్వేహసహేన్ద్రేణమరుత్వతా ॥ ౨౧ ॥ఇతిబ్రహ్మోదితాక్షేపైస్స్థానాదిన్ద్రః ప్రచాలితః।బభూవసంభ్రాన్తమతిస్సవిమానస్సతక్షకః ॥ ౨౨ ॥ తంపతన్తంవిమానేనసహతక్షకమమ్బరాత్ । విలోక్యాఙ్గిరసఃప్రాహరాజానంతంబృహస్పతిః॥ ౨౩ ॥నైషత్వయామనుష్యేన్ద్రవధమర్హతిసర్పరాట్ । అనేనపీతమమృతమథోఽయమజరామరః॥ ౨౪ ॥జీవితంమరణంజన్తోర్గతిస్స్వేనైవకర్మణా। రాజంస్తతోఽన్యో నాస్త్యస్యప్రదాతాసుఖదుఃఖయోః ॥ ౨౫ ॥ సర్పచోరాగ్నివిద్యుద్భ్యఃక్షుత్తృడ్వ్యాధ్యాదిభిర్నృప । పఞ్చత్వమృచ్ఛతేజన్తుర్భుఙ్క్తేప్రారబ్ధకర్మతత్॥ ౨౬ ॥తస్మాత్సత్రమిదంరాజన్సంస్థీయేతాభిచారికమ్ । సర్పాఅనాగసోదగ్ధాజనైర్దిష్టంహిభుజ్యతే॥ ౨౭ ॥ఇత్యుక్తస్సతథేత్యాహమహర్షేర్మానయన్వచః । సర్పసత్రాదుపరతః పూజయామాసవాక్పతిమ్॥ ౨౮ ॥సైషావిష్ణోర్మహామాయాబాధ్యాబాధకలక్షణా । యయామువ్యాత్యసావా-

---

వుః-ఆహ్వానప్రకారందర్శయతి ॥ తక్షకేతి ॥ హేతక్షక,మరుత్వతామరుద్గణావృతేనేన్ద్రేణసహా,గ్నౌ,పతస్వేతి ❀ ॥ ౨౧॥ ❀ఇత్థంభూతైఃబ్రాహ్మణోదితాక్షేపైః-బ్రాహ్మణోక్తపరుషవాక్యైః-సవిమాన , స్సతక్షకః,స్థానా-త్ప్రచ్యావితః-సంభ్రాన్తమతిర్భీతచిత్తో-బభూవ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀తమితి ॥ తమిన్ద్రం,మమ్బరా-త్పతన్తం - అవలోక్య-అఙ్గిరసఃపుత్రో-బృహస్పతిః-రాజానంజనమేజయం-ప్రాహ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀తదాహ॥నైషఇతి ॥ హేమనుష్యేన్ద్రఏష - సర్పరాట్తక్షకః-త్వయా-వధం-నార్హతినవధ్యఇత్యర్థః-తత్రహేతుఃఅనేనతక్షకేణ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀పితృఘాతుకతక్షకవిషయక్రోధశాన్తయేతత్త్వముపదిశతి॥ జీవితమితి ॥ జన్తోఃప్రాణినః,గతిఃస్వర్గనరకాదిగతిశ్చ-అతో - హేరాజన్ - తేనస్వకర్మణావినా - సుఖదుఃఖప్రదః-నాన్యోఽస్తి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀నన్వపరోక్షంతక్షకేణపితాదగ్ధోదృష్టః-నతుకర్మణేత్యతఆహ॥సర్పేతి ॥ సర్పాదిభిః-జన్తుః-మరణ-మృచ్ఛతిప్రాప్నోతీతియత్-త-దారబ్ధంకర్మైవ-భుఙ్క్తే - స్వకృతకర్మప్రయుక్తాస్సర్పాదయోనస్వతన్త్రాఇతిభావః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀తస్మాదితి ॥ యతఏవం-తస్మాత్, హేరాజన్-ఇద - మాభిచారికం , సత్రం-సంస్థీయేతసమాప్యతాం-వృథా,నిరపరాధాః,సర్పా-దగ్ధాః-కుతః,హియస్మా-జ్జనైః-ర్దిష్టంప్రారబ్ధమేవ,భుజ్యతే ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ఇతీతి ॥ సజనమేజయః- మహర్షేఃబృహస్పతే-ర్వచో,మానయన్,తథేత్యాహసత్రంసమాప్యతామిత్యాహ॥సర్పసత్రాదితి ॥ వాక్పతింబృహస్పతిమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀నను కథంవిదుషామప్యేవంసమ్మోహనం-యతోబ్రాహ్మణకోపాత్పరీక్షితోమృత్యు-ర్జనమేజయకోపాచ్చసర్పాణామిత్యాది

తత్రాహ॥ సైషేతి॥ బాధ్యబాధకేతిభావప్రధానో నిర్దేశః-బాధ్యత్వబాధకత్వలక్షణయుత్యాపాదయతీతథా, తత్త్వంనసాక్షాత్కింతు జీవమోహనద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ॥ యయేతి॥ యయామాయయానిదానభూతయా, భూతేషువిషయేషు-గుణవృత్తిభిః-అసౌ-ఆత్మామహ్యతి ॥ ౨౯ ॥ విష్ణోర్గ్రామేతిసంబన్ధోక్త్యాతస్యాపితయా మోహాదిశఙ్కాం వారయన్సమాధిదశాయామనుసంధేయంపరమాత్మస్వరూపమాహ ॥ నయత్రేతి॥ ఆత్మవాదిభిః పరమాత్మస్వరూపనిరూపకైః సకృదప్య-త్మవాదే పరమాత్మస్వరూపనిరూపణే-క్రియమాణేదుర్భావ్యతయాదుర్విభావ్యత్వేననవిభావ్యతే-నస్వకార్యకరణేనావతిష్ఠతే-సామాయా-యత్రపరమాత్మస్వరూపేనస్వకార్యక్షమేతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః॥కించ॥ యత్-యత్రపరమాత్మని-తదాశ్రయః మాయాశ్రయః-మాయాప్రయుక్తమోహమూలకః-వివిధో-వికారః కుతర్కరూపో, నాస్తి-తస్య-తదవిషయత్వాదితిభావః-యత్-యత్రసంకల్పవికల్పాభ్యాంవర్తతఇతితథా, తన్మనశ్చ, నాస్తి-నతద్విషయీకరోతి-నివృత్తసంకల్పవికల్పయోగపరిశుద్ధమనోవిషయత్వాదితిభావః ॥ ౩౦ ॥ కించ॥ నయత్రేతి॥ సృజ్యంశరీరం-సృజతీతిసృజత్-కర్మతేనసహ-సృజ్యం-యత్ర-నాస్తి-కర్మతదాయత్తంశరీరంచయత్రనాస్తీత్యర్థః-ఉభయోః కర్మతత్కల్పితదేహయోః-పరంతాభ్యాంసాధ్యంసుఖదుఃఖాదిరూపంఫలంచ-యత్రనాస్తీత్యర్థః-వచశ్చ దేవమనుష్యాదిశబ్దజాతంచ, యత్రనవర్తతే-తదిత్థంభూతంపరమాత్మస్వరూపమిత్యర్థః-తతః కిమతఆహ, జీవః, స్వయం-త్రిభిరన్వితోఽపిగుణత్రయవశ్యోఽపి తస్మిన్ తాదృశపరమాత్మస్వరూపమననపరః-ఏతత్పృథివ్యాద్యచిత్తత్త్వం నిషిధ్యపరిహృత్య-ఊర్మీన్ అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూంశ్చ-నిషిధ్య-విరమేత్-సమాహితమనస్కతయానివృత్తవ్యాపారోభవేత్-ఉత్పాదితబాధ్యబాధకమితిక్రియావిశేషణం, పరస్పరంఉద్భవాభిభవహేతుభూతంగుణత్రయంయథా, ఉత్పాదితంస్యాత్తథా, నిషిధ్యేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ కించ

త్మాభూతేషుగుణవృత్తిభిః ॥ ౨౯ ॥ నయత్రదుర్భావ్యతయావిభావ్యతేమాయాఽఽత్మవాదేసకృదాత్మవాదిభిః। నయద్వికారోవివిధస్తదాశ్రయోమనశ్చసంకల్పవికల్పవృత్తియత్॥ ౩౦ ॥ నయత్రసృజ్యంసృజతోభయోః పరంవచశ్చజీవస్త్రిభిరన్వితస్స్వయమ్। తదేతదుత్పాదితబాధ్యబాధకం నిషిధ్యచోర్మీన్విరమేత** తస్మిన్॥ పరంపదం వైష్ణవమామనన్తితద్యన్నేతినేతీత్యతదుత్సిసృక్షవః। విసృజ్య దౌరాత్మ్యమనన్యసౌహృదా హృదోపగుహ్యావసితంసమాహితైః ॥ ౩౨ ॥ తఏతదధిగచ్ఛన్తివిష్ణోర్యత్పరమంపదమ్। అహంమమేతిదౌర్జన్యంన యేషాం దేహగేహజమ్ ॥ ౩౩ ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకంచన। నచేమం మర్త్యమాశ్రిత్య వైరంకుర్వీతకేనచిత్ ॥ ౩౪ ॥ నమోభగవతేతస్మై కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే। యత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్సంహితామధ్యగామిమామ్ ॥ ౩౫ ॥ శౌనకఉవాచ॥ పైలాదిభిర్వ్యాసశిష్యైర్వేదాచార్యైర్మహాత్మభిః। వేదాశ్చకథితా వ్యస్తాఏతత్సౌమ్యాభిధేహినః ॥ ౩౬ ॥ సూతఉవాచ ॥ సమాహితాత్మనోబ్రహ్మన్బ్రహ్మణః పరమేష్ఠినః। హృ

తదేవ-వైష్ణవంపదం-పరం, ఆమనన్తి-వైష్ణవమిత్యభేదసంబన్ధేవిశేషణం, పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-పరంసర్వోత్కృష్టం వా-పద్యతఇతిపదంస్వరూపం-కింతత్-యన్నేతినేతిప్రకృతిప్రాకృతజడాజడవస్తుయాదృశంతాదృశంనభవతీత్యతఉత్సిసృక్షవః తద్వ్యతిరిక్తచేతనాచేతనంవ్యావర్తయితుమిచ్ఛవః-దౌరాత్మ్యంరాగద్వేషాదికం, అహంమమాభిమానంవా, విసృజ్య-అనన్యసౌహృదాః-నాన్యస్మిన్ భగవద్వ్యతిరిక్తే సౌహృదంయేషాంతే-హృదో-పగుహ్యధ్యానాదినాసంశ్లిష్య-సమాహితైః సమాధినిష్ఠైః-అవసితంనిశ్చితమ్ ॥ ౩౨ ॥ దౌరాత్మ్యంవిసృజ్యేత్యుక్త్యాతత్త్యాగస్య సాధనసిష్పాదనద్వారాభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వంసూచితం-తత్స్పష్టమేవాహ॥ఏతదితి॥ యేషాంగేహదేహజందేహగేహవిషయం, అహంమమేతి, దౌర్జన్యం-నాస్తి-తఏతే, తద్విష్ణోః-పరమంపదమధిగచ్ఛన్తిఉపాసనయాసాక్షాత్కుర్వన్తి-గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః యద్వాప్రాప్నువన్తి ॥ ౩౩ ॥ తదేవంబాధ్యబాధకభావస్య భగవన్మాయాప్రయుక్తత్వమభిధాయతదనుప్రసక్తంచపరిహృతం-తన్మాయాతితూర్షూణాంవృత్తిమాహ॥ అతివాదానితి॥ అతిక్రాన్తవాదాన్-విరుద్ధవాదాన్, పరుషవచాంసీతియావత్-ఇమం, మర్త్యందేహం, ఆశ్రిత్యాత్మత్వేనాభిసంధాయ-కేనచిదపి-వైరం, నకుర్యాత్ ॥ ౩౪ ॥ శాస్త్రసమాప్తౌ గురునమస్కారాత్మకంమఙ్గళమాచరతి ॥ నమఇతి ॥ కృష్ణాయకృష్ణద్వైపాయనాయ, అకుణ్ఠమేధసే అసంకుచితబుద్ధయే-అధ్యగాం అధిగతవానస్మి ॥ ౩౫ ॥ ఇమాంసంహితామధ్యగామిత్యుక్తం, తత్రపురాణసంహితావిభాగంవిశేషతోబుభుత్సుస్తావత్తన్మూలభూతవేదవిభాగంపృచ్ఛతి ॥ పైలాదిభిరితి ॥ వేదాచార్యైః వేదాచారనిరతైః-తత్ప్రవర్తకైశ్చ, కతిధా, వ్యస్తాః విభక్తాః ఏతద్విభాగవైవిధ్యం-నోఽస్మభ్యం-అభిధేహి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థమాపృష్టస్తంవిభాగంవివక్షుస్తావద్బాదరాయణజన్మావిభాగనైవప్రవృత్తఇతివక్తుంతావద్వేదావిర్భావక్రమమాహోష్టభిః-సమాహితాత్మనఇతి ॥ హేబ్రహ్మన్

శౌనక, భగవతి-సమాహితః-ఆత్మా మనో, యేన, తస్య పరమేష్ఠినశ్చతుర్ముఖస్య, హృది-యః, ఆకాశః, తస్మాన్నాదః అభూత్, ఆకాశసంస్పృష్టవాయుపరిణామాత్మకప్రాణఘోషః ఆవిర్బభూవ - నాదం విశినష్టి-యో, వృత్తిరోధాత్ శ్రోత్రవృత్తినిరోధాత్ విభావ్యతే శ్రోత్రపిధానాచ్ఛ్రూయత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ కించ ॥ యస్య నాదస్యోపాసనాయా, యోగినః, ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యం ఆత్మనో మలం- విధూయ - పునర్భవం మోక్షం ప్రాప్నువన్తి జ్ఞానోత్పాదకత్వాత్తదుపాసనాయా ఇతి భావః, ద్రవ్యం శరీరం, క్రియా పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ, కారకమిన్ద్రియం , ఏవం త్రిధాఖ్యాయత ఇతి తథా, దేహేన్ద్రియతదుభయనిష్పాద్యకర్మాఖ్యం మలమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ తతో నాదాత్, త్రివృదోంకారో, ఽభవత్ , ప్రథమం సాధారణరూపేణ ప్రతిపన్నశ్శబ్దః ప్రణవరూపేణ వ్యక్తోఽభూదిత్యర్థః-త్రివృత్ త్రయాణామకారోకారమకారాణాం వృత్ వర్తనం యస్మిన్సః, త్రిమాత్రో వా - తమేవ విశినష్టి-అవ్యక్తప్రభవః అయోగిభిర్జ్ఞాతుమశక్యప్రభవః స్వ- యమేవ రాజత ఇతి స్వరాట్-యత్తత్, బ్రహ్మణః పరమాత్మనో , లిఙ్గం జ్ఞాపకం వాచకం-యత్తదితి నపుంసకత్వం లిఙ్గవిశేషణత్వాత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ శ్రోఽసౌ పరమాత్మైవ్యత స్తం వదన్ ప్రణవస్య తద్వాచకతామాహ ॥ శృణోతీతి సార్ధేన - సుప్తశ్రోత్రేణేతి సమస్తం పదం-య - ఇమం స్ఫోటం ప్రణవరూపం శబ్దం - సుప్తశ్రోత్రేణాపి శృణోతి - శ్రోత్రే పిహితే సత్యపి శృణోతీత్యర్థః-యః- శ్రోత్రయోః పృథపిహితయోస్సతో-రిమం స్ఫోటం - శృణోతి-స-పరమాత్మైవ-న తు జీవ - స్తస్యాకరణాయత్తజ్ఞానత్వాదితి భావః - పరమాత్మా త్వకరణాయత్తజ్ఞాన ఇత్యాహ ॥ శూన్యదృగితి ॥ శూన్యేపీన్ద్రియవర్గే పశ్యతీతి శూన్యదృక్- జీవస్య నాదోపలబ్ధిస్తు పరమాత్మద్వారికేతి భావః - యద్వా - ప్రణవమేవ విశినష్టి ॥ శృణోతీతి-శూన్యదృక్-అర్థాన్తరజ్ఞానరహితః-పిహితకర్ణైనవిషయాన్తరా

ద్యాకాశాదభూన్నాదో వృత్తిరోధాద్విభావ్యతే ॥ ౩౭ ॥ యదుపాసనయా బ్రహ్మన్యోగినో మలమాత్మనః ।
ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యం ధూత్వా యాన్త్యపునర్భవమ్ ॥ ౩౮ ॥ తతోఽభూత్త్రివృదోంకారో యోఽవ్యక్త
ప్రభవస్స్వరాట్ । యత్తల్లిఙ్గం భగవతో బ్రహ్మణః పరమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ శృణోతి య ఇమం స్ఫోటం సుప్తశ్రో
త్రేణ శూన్యదృక్ । యేన వాగ్వ్యజ్యతే యస్య వ్యక్తిరాకాశ ఆత్మనః ॥ ౪౦ ॥ స్వధామ్నో బ్రహ్మణస్సాక్షాద్వా
చకః పరమాత్మనః । స సర్వమన్త్రోపనిషద్వేదబీజం సనాతనమ్॥ ౪౧ ॥ తస్య హ్యాసంస్త్రయో వర్ణా అకారాద్యా
భృగూద్వహ । ధార్యన్తే యైస్త్రయో భావా గుణనామార్థవృత్తయః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽక్షరసమామ్నాయమసృజ
ద్భగవానజః । అన్తస్థోష్మస్వరస్పర్శహ్రస్వదీర్ఘాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తేనైవాసౌ చతుర్వేదాంశ్చతుర్భిర్వదనై

ర్గోచరతయా శ్రూయమాణ ఇత్యర్థః - యేన-వాగ్వ్యజ్యతే ప్రచోదితా సత్యభివ్యజ్యతే - యస్యాత్మన - ఆకాశో-వ్యక్తిః శరీరం యద్వా - యేన ప్రణవేన-వా - గ్వ్యజ్యతే లౌకికవైదికశబ్దరాశిరభివ్యజ్యతే-యస్యాత్మనః, ప్రణవస్వరూపస్యాకాశః హృదయాకాశః-వ్యక్తిరభివ్యక్తిస్థానమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ స్వధామ్నః స్వమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితస్య- బ్రహ్మణః- పరమాత్మనో- వాచకః- కించ ॥ స ఇతి ॥ సర్వేషాం-మన్త్రాణా-ముపనిషదాం- వేదానాంచ బీజం కారణం - సనాతనమిత్యనేన తస్య హృదయాకాశేఽభివ్యక్తిమాత్రం న సమూత్పత్తిరిత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తస్యేతి॥ హే భృగూద్వహ-తస్య ప్రణవస్యా-వయవా- స్త్రయః- అకారాద్యాః అకారోకారామకారా వర్ణాః-ఆసన్ ఆవిర్బభూవుః , యద్వా - తస్య ప్రణవస్య ప్రకృతిభూతాస్త్రయో వర్ణాః-తాన్విశినష్టి ॥ ధార్యత ఇతి ॥ యైరకారాదిభి, స్త్రయో-భావా అర్థాః-అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాః, గుణనామ్నాం ప్రాప్యత్వప్రాపకత్వాదిగుణప్రతిపాదకానాం నారాయణాదినామ్నాం - స్వార్థేషు - యా - వృత్తయః అభిధాశ్చ - ధార్యన్తే - ప్రకాశకతయా కారణతయా వేతి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తతః ప్రణవాత్ - అక్షరసమామ్నాయం అక్షరసమాహార-మసృజత్-అజశ్చతుర్ముఖశరీరకః పరమపురుషః- అక్షరసమామ్నాయమేవ విభజ్య విశినష్టి॥ అన్తస్థేతి ॥ యరలవా అన్తస్థాః, శషసహా ఊష్మాణః- అచస్స్వరాః- కాదయో మావసానాః స్పర్శాః - హ్రస్వదీర్ఘశబ్దాభ్యాం ప్రధానా- ఆదిశబ్దేన ప్లుతత్వోదాత్తత్వస్వరితత్వాదిస్వధర్మసంగ్రహః - జిహ్వామూలీయోపధ్మానీయసంగ్రహశ్చ- అన్తస్థాదయో - లక్షణం స్వరూపం-యస్య-తమక్షరసమామ్నాయ-మితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తేనేతి ॥ తేనాక్షరసమామ్నాయేనా- సౌ చతుర్ముఖశరీరకో విభుః- చతురో- వేదా-నావిష్కృతవానితి శేషః, తత-శ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా - చత్వారో హోతారః అధ్వర్యూద్గాతృబ్రహ్మాణః ఋత్విజః- తైరనుష్ఠేయం కర్మ చాతుర్హోత్రం-తద్వివక్షయా యజ్ఞప్రకాశనేచ్ఛయేత్యర్థః- సవ్యాహృతికాన్ సప్రణవాన్ - చతురో వేదాన్- పుత్రాన్ మరీచ్యాదీన్, అధ్యాపయత్, పుత్రానితి గతిబుద్ధ్యాదినా కర్మత్వే ద్వితీయా , పుత్రాన్విశినష్టి- బ్రహ్మణో విదాన్ వేదోచ్చారణాదినిపుణాన్ , తేతు మరీచ్యాదయో , వైదికధర్మోపదేష్టారః - స్వపుత్రేభ్యః కశ్యపాదిభ్యః , స

మాదిశన్ ఉపదిదిశుః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఏవం పరంపరయా . తత్తచ్ఛిష్యైస్తేషాం తేషాం శిష్యైః , ధృతవ్రతైర్మహర్షిభిః, చతుర్షు యుగేషు, ప్రతిచతుర్యుగపర్యాయం ప్రాప్తాః, తత్ర ప్రతిద్వాపరాదౌ ప్రతిద్వాపరమాదిర్యస్య. తత్సంధిలక్షణకాలస్య తస్మిన్ - ద్వాపరాన్తే వేదవిభాగప్రసిద్ధేః శంతనుసమకాలం వ్యాసావతారప్రసిద్ధేశ్చ॥ కాలతః యుగధర్మతః, క్షీణాయుషః అల్పాయుష్కాన్ - క్షీణసత్త్వాన్ అల్పబలాన్ , అల్పబుద్ధీంశ్చ - జనాన్, నవలోక్య - వ్యస్తా విభక్తా ఇత్యన్వయః వ్యసనం నామాపరేభ్యశ్చతుర్భ్యో వేదరాశిభ్య ఉద్ధృత్య సంహితాకరణేన ప్రవర్తనం - తర్హి పురుషబుద్ధిప్రభవత్వాన్నాదరణీయత్వం స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ వేదానితి ॥ హృదిస్థేనాచ్యుతేన చోదితాః - వేదాన్ - వ్యస్యన్ విభక్తవన్తః - నతు స్వబుద్ధ్యేతి భావః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తత్ర వైవస్వతమన్వన్తరద్వాపరాదౌ వేదవిభాగక్రమం విశేషతో నిరూపయతి ॥ ఏతస్మిన్నిత్యాదినా ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే వైవస్వతమన్వన్తరే అష్టావింశతిచతుర్యుగద్వాపరాదావిత్యర్థః - లోకభావనః - లోకాన్భావయతి అభ్యుదితాన్ కరోతీతి తథా - హేతుగర్భమిదమ్, అతః, సత్యవత్యాం, అంశాంశకలయా, అవతీర్ణః - హే మహాభాగ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ❀ చాతుర్విధ్యమేవాహ ॥ ఋగితి ॥ ఋగాదీనాం - రాశీన్ - స్వయం సాక్షాత్కృత్యేతి శేషః - వర్గశః ప్రకరణభేదేన రాశిభ్యః , ఉద్ధృత్య, చతస్రః - సంహితాః, చక్రే - రాశేరుద్ధృత్యేతి పారస్యగమః - దృష్టాన్తే తథాదర్శనాత్ ॥ యథాఽనేకవిధమణిరాశేర్మణిగణానుద్ధృత్య మాలాః కుర్వన్తి తద్వత్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ అథ తాసాం సంహితానాం చతసృణాం మధ్యే ఏకైకాం సంహితాం - చతురః - శిష్యా-

---

ర్యోనః। సవ్యాహృతికాన్ ❀ సోంకారాంశ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా॥ ౪౪ ॥ పుత్రానధ్యాపయత్తాంస్తు బ్రహ్మర్షీన్బ్రహ్మకోవిదాన్। తేతు ధర్మోపదేష్టారః స్వపుత్రేభ్యస్సమాదిశన్॥ ౪౫ ॥ తే పరంపరయా ప్రాప్తాస్తత్తచ్ఛిష్యైర్ధృతవ్రతైః। చతుర్యుగేష్వథ వ్యస్తా ద్వాపరాదౌ మహర్షిభిః ॥ ౪౬ ॥ క్షీణాయుషః క్షీణసత్త్వాన్దుర్మేధాన్ ❀ వీక్ష్య కాలతః। వేదాన్బ్రహ్మర్షయో వ్యస్యన్ హృదిస్థాచ్యుతచోదితాః ॥ ౪౭ ॥ అస్మిన్నప్యన్తరే బ్రహ్మన్భగవాన్లోకభావనః। బ్రహ్మేశాద్యైర్లోకపాలైర్యాచితో ధర్మగుప్తయే ॥ ౪౮ ॥ పరాశరాత్సత్యవత్యామంశాంశకలయా విభుః। అవతీర్ణో మహాభాగ వేదం చక్రే చతుర్విధమ్॥ ౪౯ ॥ ఋగథర్వయజుస్సామ్నాం రాశీనుద్ధృత్య వర్గశః। చతస్రస్సంహితాశ్చక్రే మాలామణిగణాదివ॥ ౫౦ ॥ తాసాం స చతురశ్శిష్యానుపాహూయ మహామతిః। ఏకైకాం సంహితాం బ్రహ్మన్నేకైకస్మై దదౌ విభుః॥ ౫౧ ॥ పైలాయ సంహితామాద్యాం బహ్వృచాఖ్యామువాచ హ। వైశంపాయనసంజ్ఞాయ నిగదాఖ్యం యజుర్గణమ్ ॥ ౫౨ ॥ సామ్నాం జైమినయే ప్రాహ తథా ఛన్దోగసంహితామ్। అథర్వాఙ్గిరసం నామ స్వశిష్యాయ సుమన్తవే॥ ౫౩ ॥ పైలస్స్వాం సంహితామూచే ఇన్ద్ర

నుపహూయ తేభ్య ఏకైకస్మై ఏకైకాం సంహితాం మహామతిః పారాశర్యః దదౌ ఉపదిష్టవాన్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ కస్మై కాం దదావిత్యత్రాహ ॥ పైలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అనేకఋక్సముదాయరూపత్వాద్బహ్వృచాఖ్యాం “ తేషామృగ్యత్రార్థవశేన పాదవ్యవస్థా ,, ఇతి ఋగ్లక్షణం - తేషాం మన్త్రబ్రాహ్మణాత్మకవేదైకదేశరూపాణాం మధ్యే - యత్ర యేషు - అర్థభేదేన విశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వేనావాన్తరార్థభేదవశాత్పాదవ్యవస్థా సా ఋగితి తదర్థః - యజుర్గణస్యేతరాంగద్యమానత్వాన్నిగదాఖ్యత్వం యద్యప్యృక్సామాభ్యామన్యద్యత్ప్రశ్లిష్టపఠితం మన్త్రజాతం తదేవ యజుః - తథా చ సూత్రితం “ శేషే యజుః శబ్దః ,, ఇతి “ ఉచ్చైరృచా క్రియత ఉపాంశు యజుషా ,, ఇతి యజుష ఉపాంశుపాఠస్య శ్రవణాన్నిగదాఖ్యసంజ్ఞావిరోధశ్చ - తథాఽపి నిగదత్వమత్ర న యజుషో లక్షణముచ్యతే - కిన్తు, యజుస్సంజ్ఞేష్వేవ కేషుచిన్మన్త్రేషు పరసంబోధనరూపేషు “ ప్రోక్షణీరాసాదయ ,, ఇత్యేవమాదిషు పరసంబోధనాయ నితరాం గద్యన్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వాచనికోపాంశుత్వబాధేన కార్యబలాదుచ్చైర్ధర్మయోగ ఉక్తః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ సామ్నామితి ॥ అత్ర గీత్యాధారభూతా ఋచస్సామశబ్దవివక్షితాః “ గీతిషు సామ ,, ఇతి గీతిమాత్రస్య సామత్వసూత్రణాత్ - సామ్నాం సంబన్ధినీం - ఛన్దోగసంహితాం జైమినయే - ప్రాహ - అథర్వాఙ్గిరసం నామ శాఖాం - సుమన్తవే ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ పైలాదయస్స్వస్వశాఖాం స్వశిష్యేభ్య ఊచురిత్యాహ ॥ పైల ఇతి ॥ స్వసంహితాం బహ్వృచాఖ్యాం - ద్వేధా విభజ్య - స్వపుత్రాయ - ఇన్ద్రప్రమితయే శిష్యాయ బాష్కలాయ చ - ఊచే - స చ బాష్కలోఽపి - స్వీకాం సంహితాం - చతుర్ధా - వ్యస్య విభజ్య - హే భార్గవ - బోధ్యాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః - ఆహ - ఆత్మవాన్ధీమాన్ - ఇన్ద్రప్రమితిరపి, ❀ స్వాం సంహితాం - స్వసుతం, కవిం విద్వాంసం - మాణ్డూకేయమృషిం - అధ్యాపయామాస - తస్య మాణ్డూకేయస్య - శిష్యః - వేదమిత్రః - సౌభర్యాదిభ్యశ్శిష్యే

భ్యః ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ తత్సుతః మణ్డూకేయసుతః-శాకల్యస్తు, స్వాం సంహితాం, పఞ్చధా విభజ్య-వాత్స్యాదిషు-పఞ్చ స్వధాత్. తానధ్యాపయామాసేత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ తచ్ఛిష్యః శాకల్యశిష్యో, జాతుకర్ణస్తు, సనిరుక్తాం సంహితాం, విభజ్య, నిరుక్తం నామ వైదికపదవ్యాఖ్యానం, తేన సాకం చతుర్ధా విభజ్యేత్యర్థః, బాలాకాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః, దదౌ ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిః పూర్వోక్తబాష్కలస్య పుత్రః, ప్రతిశాఖాభ్యః ఉక్తసర్వశాఖాభ్యః, ఉద్ధృత్యేతి శేషః, వాలఖిల్యాఖ్యాం శాఖాం, చక్రే. తాం చ, పైలాయన్యాదయస్త్రయ అదదుః ॥ ౫౯ ॥ ఏవమృక్శాఖావిభాగప్రకారమభిధాయ తచ్ఛ్రవణఫలమాహ ॥ బహ్వృచ ఇతి ॥ ఏతచ్ఛన్దసాం ఏతేషాం ఛన్దసాం, వ్యాసం విభాగం. శ్రుత్వా, సర్వైః-పాపైః, ప్రముచ్యతే ॥ ౬౦ ॥ అథ తైత్తిరీయశాఖోత్పత్తిం ప్రస్తౌతి ॥ వైశంపాయనశిష్యా ఇతి ॥ చరకాధ్వర్యవః అధ్వర్యుశాఖాధ్యయనాదధ్వర్యవ, శ్చరకాశ్చ, భవన్, తత్ర చరకశబ్దం నిర్వక్తి ॥ యే చేరురితి ॥ బ్రహ్మహత్యాయాప మంహః పాపం-క్షపయతీతి తథా. తత్స్వగురో-రనుష్ఠేయం వ్రతం- యే-చరుః-వ్రతచరణాచ్చరకసంజ్ఞాశ్చాభవన్ ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఇతి ॥ తచ్ఛిష్యః వైశంపాయనశిష్యః-యాజ్ఞవల్క్యః-అయం పూర్వోక్తాదన్యః ఆహ-గురుమితి శేషః. ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ సుదుష్కరమిత్యన్తేన-హే భగవన్. అహో-అల్పసారాణాం అల్పతపసాం-మే తేషాం-చరితేన-కియత్. అహం తు సుదుష్కరం, వ్రతం చరిష్యే

ప్రమితమేమునిః । బాష్కలాయ చసోఽప్యాహ శిష్యేభ్యస్సంహితాం స్వికామ్ ॥ ౫౪ ॥ చతుర్ధా వ్యస్య బోధ్యాయ యాజ్ఞవల్క్యాయ భార్గవ । పరాశరాయాగ్నిమిత్రే ఇన్ద్రప్రమితిరాత్మవాన్ ॥ ౫౫ ॥ అధ్యాపయత్సంహితాం స్వాం మాణ్డూకేయమృషిం కవిమ్ । తస్య శిష్యో దేవమిత్రస్సౌభర్యాదిభ్య ఊచివాన్ ॥ ౫౬ ॥ శాకల్యస్తత్సుతస్స్వాం తు పఞ్చధా వ్యస్య సంహితామ్ । వాత్స్యముద్గలశాలీయగోఖల్యశిశిరేష్వధాత్ ॥ ౫౭ ॥ జాతుకర్ణశ్చ తచ్ఛిష్యస్సనిరుక్తాం స్వసంహితామ్ । బాలాకపైజ్గవైతాలవిరజేభ్యో దదౌ మునిః ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిః ప్రతిశాఖాభ్యో వాలఖిల్యాఖ్యసంహితామ్ । చక్రే పైలాయనిర్గార్గిః కాసారశ్చైవ తాం దధుః ॥ ౫౯ ॥ బహ్వృచాస్సంహితా హ్యేతా ఏభిర్బ్రహ్మర్షిభిర్ధృతాః । శ్రుత్వైతచ్ఛన్దసాం వ్యాసం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౬౦ ॥ వైశంపాయనశిష్యా వై చరకాధ్వర్యవోఽభవన్ । యే చేరుర్బ్రహ్మహత్యాంహః క్షపణం స్వగురోర్వ్రతమ్ ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ తచ్ఛిష్య ఆహాహో భగవన్కియత్ । చరితేనాల్పసారాణాం చరిష్యేఽహం సుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్తో గురురప్యాహ కుపితో యాహ్యలం త్వయా । విప్రావమన్త్రా శిష్యేణ మదధీతం త్యజాశ్వితి ॥ ౬౩ ॥ దేవరాతసుతస్సోఽపి ఛర్దిత్వా యజుషాం గణమ్ । తతో గతోఽథ మునయో దదృశుస్తాన్యజుర్గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ యజూంషి తిత్తిరా భూత్వా తల్లోలుపతయాఽఽదదుః । తైత్తిరీయా ఇతి యజుశ్శాఖా ఆసన్సుపేశలాః ॥ ౬౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తతో బ్రహ్మంశ్ఛన్దాంస్యధిగవేషయన్ । గురోరవిద్యమానాని సూపతస్థేఽర్కమీశ్వరమ్ ॥ ౬౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవతే ఆదిత్యాయాఖిలజగతామాత్మస్వరూపేణ కాలస్వరూపేణ చతుర్విధభూతనికాయానాం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చాకాశ ఇవోపాధినాఽవ్యవధీయమానో భగవానేక ఏవ క్షణలవనిమేషావయవోపచితసంవత్సరగణేనాపామాదానవిసర్గాభ్యామిమాం లోకయా

త్రాం-తి ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్త ఇతి ॥ విప్రావమన్త్రా విప్రావమానకర్త్రా-హేతుగర్భమిదం-శిష్యేణ యాజ్ఞవల్క్యేన-ఇతీత్థ-ముక్తః-కుపితో-గురురప్యాహ ॥ కిమితి ॥ త్వయా, అలం, యాహి, మదధీతం మత్తోఽధీతం, మాశు-త్యజేతి ॥ ౬౩ ॥ అథ-దేవరాతసుతో యాజ్ఞవల్క్యః. యజుషాం గణం-ఛర్దిత్వా ఉద్గీర్య-గతః ॥ ౬౪ ॥ అథ మునయః-ఛర్దితానామాదానం విప్రరూపేణానుచితమితి మత్వా తిత్తిరాఖ్యపక్షివిశేషా భూత్వా. లోలుపతయా-ఆదదుః జగృహుః. అతో, యజుశ్శాఖాః తైత్తిరీయసంజ్ఞా-ఆసన్ సుపేశలా అతిరమ్యాః-బహువచనమవాన్తరభేదవివక్షయా ॥ ౬౫ ॥ కాణ్వమాధ్యందినశాఖాప్రవృత్తిం ప్రస్తౌతి ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, గురోః, అవిద్యమానాని, ఛన్దాంసి - అధిగవేషయన్ అన్వేషయన్ముఖ్య- పశ్యన్ ఛన్దతత్త్వాదితి భావః, అర్కమాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తినమీశ్వరం, సుష్ఠు, ఉపతస్థే తుష్టావ ॥ ౬౬ ॥ స్తుతిమేవాహ ॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా ॥ యో, లోకయాత్రా, మనువహతి, తస్మై, భగవతే, ఆదిత్యాయ, తుభ్యం, నమ, ఇతి సంబన్ధః-త దేవ దర్శయతి ॥ అఖిలేత్యాదినా ॥ అఖిలజగదాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి, చతుర్విధనికాయానాం, దేవమనుష్యపశుపాదపభేదేన జరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపేణ వా చతుర్విధానాం భూతసముదాయానాం, కిం బహునా, బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం అన్తర్హృదయేషు, ఆకాశ ఇవ, వ్యాప్యావ్యాప్యోపాధినా బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తేన వ్యవధీయమానః అస్పృష్టవ్యాప్యగతదోష ఇత్యర్థః కాలాత్మరూపతాం ప్రపఞ్చయతి. బహిః, క్షణాదిభిరవయవైః, రుపచితేన, సంవత్సరగణేన, తోయాదానవిసర్గాభ్యాం లోకయా

త్రాంలోకవృత్తిం, అనువహతినిర్వహతి ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ అఖిలజగదాత్మస్వరూపేణేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రేరకత్వరూపో గాయత్రీప్రథమపాదస్థసవితృశబ్దార్థఉక్తః, అథద్వితీయపాదస్థభర్గశబ్దార్థవర్ణనేనస్తౌతి ॥ యదుహేతి ॥ ఉహవావేతి ప్రసిద్ధిద్యోతకోనిపాతసముదాయఃభగవతఃతవయన్మణ్డల, మధ, స్తపతి, త, త్సవ్ధీమహీతిసంబన్ధః, స్వధీమహిసుష్ఠుధ్యాయేమేత్యర్థః, హేవిబుధర్షభ, హేసవితః, హేతపనే, త్రిత్రీణిసంబోధనాని - మణ్డలంవిశినష్టి, అహరహః, అనుసవనంత్రిసంధ్యం, ఆమ్నాయవిధినావైదికమార్గేణ, ఉపతిష్ఠమానానాంజనానాం, యాన్యఖిలాని, దురితానిపాపాని, వృజినానితత్ఫలానిదుఃఖానిచ, తాన్యేవచ, బీజాని, యద్వా, దురితాని. వృజినానాంబీజమజ్ఞానంచభర్జయతీతిభర్జనం, తద్భర్గస్తేజో - యస్యతత్ ✽ ॥ ౬౮ ॥ ✽ అథతృతీయపాదార్థసర్వధీ ప్రచోదయితృత్వకథనేనస్తౌతి ॥ యదుహవావేతి ॥ ఉహవావేతిపూర్వవత్ ॥ యోభవాన్, నిజనికేతనానాంస్వశరీరాణాం, స్థావరజఙ్గమసమూహానాం, మనఇన్ద్రియప్రాణగణాన్, ఆత్మనోజీవాంశ్చ, స్వయమాత్మాధారకోఽన్తర్యామీచసన్, ప్రచోదయతి ✽ ॥ ౬౯ ॥ చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వమాసిషుర్వన్ స్వాభిప్రేతంనివేదయతి ॥ య ఏవేతి ॥ అతికరాలవదనో - యో - ఽన్ధకారసంజ్ఞోఽజగరగ్రహస్తేన - గృహీతంగిలితం - అతఏవ - మృతకమివ - అచేతనంనిస్సంజ్ఞ - మిమంలోకం - అవలోక్య - నితరసాధారణ్యాకృపాదృష్ట్యా - ఉత్థాప్య - హరహ - స్త్రిసంధ్యం - స్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానే - స్వధర్మాఖ్యంస్వారాధనధర్మాఖ్యం - య - దాత్మావస్థానంచిత్తసమాధానం - తస్మిన్ - శ్రేయసి - ప్రవర్తతి - యశ్చభ

త్రామనువహతి ॥ ౬౭ ॥ యదుహవావవిబుధర్షభసవితరదస్తపత్యనుసవనమహరహరామ్నాయవిధినోపతిష్ఠమానానామఖిలదురితవృజినబీజావభర్జనంభగవతస్సవ్ధీమహితపనమణ్డలమ్ ॥ ౬౮ ॥ యఉహవావస్థిరచరనికరాణాంనిజనికేతనానామిన్ద్రియాసుగణాన్నాత్మనఃస్వయమాత్మాన్తర్యామీప్రచోదయతి ॥ ౬౯ ॥ యఏవేమంలోకమతికరాలవదనాన్ధకారసంజ్ఞాజగరగ్రహగృహీతంమృతకమివాచేతనమవలోక్యానుకమ్పయాపరమకారుణికఈక్షయైవోత్థాప్యాహరహరనుసవనంశ్రేయసిస్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానేప్రవర్తయత్యనిమిషాధిపతిరవనిపతిరివాసాధూనాంభయముదీరయన్నటతిపరితఆశాపాలైస్తత్రతత్రకమలకోశాఞ్జలిభిరుపహృతార్హణః ॥ ౭౦ ॥ అథహభగవంస్తవచరణనలినయుగలంత్రిభువనగురుభిర్వన్దితమహమయాతయామయజుఃకామఉపసరామీతి ॥ ౭౧ ॥ ఏవంస్తుతస్సభగవాన్వాజిరూపధరోహరిః । యజూంష్యయాతయామానిమునయేఽదాత్ప్రసాదితః ॥ ౭౨ ॥ యజుర్భిరకరోచ్ఛాఖాదశపఞ్చశతైర్విభుః । జగృహుర్వాజిసన్యస్తాఃకాణ్వమాధ్యందినాదయః ॥ ౭౩ ॥ జైమినేస్సామగస్యాసీత్సుమన్తుస్తనయోమునిః । సుత్వాంస్తుత్సుతస్తాభ్యామేకైకాంప్రాహసంహితామ్ ॥ ౭౪ ॥ సుకర్మాచాపితచ్ఛిష్యస్సామవేదతరోర్మహాన్ । సహస్రసంహితాభేదంచక్రేసామ్నాంతతోద్విజాః ॥ ౭౫ ॥ హిరణ్యనాభఃకౌసల్యఃపౌష్యిఞ్జిశ్చసుకర్మణః । శిష్యౌజగృహతుశ్చాన్యఆవన్త్యోబ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౭౬ ॥ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాఆసన్పఞ్చశతానివై । పౌష్యిఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపితాంశ్చప్రాచ్యాన్ప్ర

వా - నవనీపతిరివా - నిమిషాధిపతిఃదేవానామధిపతి - రసాధూనాందుష్టసత్త్వానాం - భయ - ముదీరయన్ - ఉత్థాపయ - న్నటతి ॥ యశ్చ, పరిత, ఆశాపాలైఃదిక్పాలైఃకర్తృభిః, కమలకోశాఞ్జలిభిః - కమలకోశాకారైరఞ్జలిభి - రుపహృతంసమర్పిత - మర్హణం - యస్యసః - అటతీతిపూర్వేణాన్వయః ✽ ॥ ౭౦ ॥ ✽ అథహానను - హేభగవన్, త్రిభువనగురుభిర్బ్రహ్మాదిభి - రభివన్దిత - ముక్తవిధస్యతవ - పదకమలయుగళ - మహ - మయాతయామయజుఃకామః - అయాతయామానిఅన్యైర్యథావదవిజ్ఞాతాని, అగతసారాణివా - యజూంషి - కామయమానః - ఉపసరామిభజామీ - త్యుపతస్థఇతిపూర్వేణాన్వయః ✽ ॥ ౭౧ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ స్తుతః - ప్రసాదితశ్చ - హరిరాదిత్యశరీరకోభగవాన్ - వాజిరూపధరః - మునయేయాజ్ఞవల్క్యాయ - దాత్ ఉపదిదేశ ✽ ॥ ౭౨ ॥ ✽ యజుర్భిరితి ॥ విభుర్యాజ్ఞవల్క్యః, శతైరపరిమితైః, యజుర్భిః - దశపఞ్చ - పఞ్చదశ - శాఖాః, అకరోత్ - సతైరితిపాఠే - సవిభు - స్తైర్వాజిరూపేణహరిణాదత్తై - ర్యజుర్భి - రకరోత్ - తతో - వాజినా - సంన్యస్తాః - సమ్యక్ యాజ్ఞవల్క్యేనిహితాః - శాఖా - స్తతః - కాణ్వమాధ్యందినాద్యా - జగృహుఃఅధీతవన్తః ✽ ॥ ౭౩ ॥ ✽ జైమినేఃసామ్నాంవిభాగమాహ ॥ జైమినేరితి ॥ సామగస్య - జైమినేర్మునేః - తనయః - సుమన్తుర్నామా - సీత్ - తత్సుతస్సుమన్తుసుతః . సుత్వాన్ - తాభ్యాంపుత్రపౌత్రాభ్యాం - చతుర్ధ్యన్తమిదం - ద్వేధా - విభజ్య - కైకాంప్రాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౭౪ ॥ ✽ తచ్ఛిష్యఃజైమినేశ్శిష్యః, మహాన్ మాహాత్మ్యయుక్తః, సుకర్మానామ - సామవేదఏవ - తరు - స్తస్మా - త్సామ్నాం - సహస్రం - సంహితానాంశాఖానాం - భేదం - చక్రే - హేద్విజ ✽ ॥ ౭౫ ॥ ✽ హిరణ్యనాభఇతి ॥ కౌసల్యఇతిహిరణ్యనాభవిశేషణం, పౌష్యిఞ్జిర్నామైక - స్తౌ సుకర్మణశ్శిష్యౌ - జగృహతుః తథా, ఆవన్త్యశ్చాన్యస్తస్యైవశిష్యః, సచ, బ్రహ్మవిత్తమః. సోఽపి - జగ్రాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౭౬ ॥ ✽ ఉదీచ్యాఇతి ॥ పౌష్యిఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపి,

అపిశబ్దాద్ధిరణ్యనాభస్యాపి, పఞ్చశతాని-శిష్యా - ఆసన్-తాంశ్చో-దీచ్యాన్సతః, కాంశ్చిత్ - ప్రాచ్యాంశ్చ-ప్రచక్షత, ఇత్యర్థః యథోక్తం వైష్ణవే “ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాస్తస్య పఞ్చశతంస్మృతాః ॥ హిరణ్యనాభశ్చావన్త్యస్సంహితా యైర్ద్విజోత్తమైః ॥ గృహీతాస్తేఽపిచోచ్యన్తే పణ్డితైః ప్రాచ్యసామగా ఇతి „ ❋ ॥ ౭౭ ॥ ❋ పునరప్యేతేషాం త్రయాణాం సుకర్మణశ్శిష్యాణాం శిష్యాస్తేషాం శాఖాబాహుల్యం దర్శయతి ॥ లోకాక్షీతి ద్వాభ్యాం ॥ లోకాక్ష్యాదయ, శ్చత్వారః-పౌష్యిఞ్జిశిష్యాః-శతంశతం-సంహితాః, జగృహుః ❋ ॥ ౭౮ ॥ ❋ కృతో నామ హిరణ్యనాభస్య శిష్యః - సచ-స్వశిష్యేభ్య, శ్చతుర్వింశతిసంహితాః ఊచే- శేషాః అన్యా అపియాః ప్రసిద్ధాశ్శాఖాః-తాః, ఆవన్త్యః, స్వశిష్యేభ్య-ఊచే ❋ ॥ ౭౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ క్రమప్రాప్తమథర్వవేదవిభాగమాహ ॥ అథర్వవిదిత్యాదినా ॥ శిష్యం కబన్ధనామానం - స్వికాం సంహితాం - అధ్యాపయత్ సోఽపిశిష్యోఽపి-తాం-ద్విధా విభజ్య, తదుక్తం వైష్ణవే “ అథర్వవేదం సమునిస్సుమన్తురమితద్యుతిః - శిష్యమధ్యాపయామాస కబన్ధం సోఽపి చద్విధా „ కృత్వాతు వేదదర్శాయ తథా పథ్యాయ దత్తవానితి ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ స్వసంహితాం చతుర్ధా విభజ్య-శౌల్కాయన్యాదీం- శ్చతుర్దో-ఽధ్యాపయామాస పథ్యస్తు - త్రిధా విభజ్య త్రీనిత్యాహ సార్ధేన ॥ శౌల్కాయనిరితి ॥ హే బ్రహ్మన్ ❋ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❋ తత్ర శునకేన ద్విధా విభక్తాం స్వసంహితాం తతో బభ్రుస్సైన్ధవాయనావధీతవన్తావిత్యాహ ॥ బభ్రురితి ॥ బభ్రుః సైన్ధవాయనశ్చాఙ్గిరసగోత్రప్రభవః - శౌనకశిష్యావిత్యర్థః. సావర్ణ్యాద్యాః-సైన్ధవాయనబభ్రోశ్శి

చక్షతే ॥ ౭౭ ॥ లోకాక్షిర్నాఙ్గలిః కల్యః కుసీదః కుక్షిరేవచ । పౌష్యిఞ్జిశిష్యా జగృహుస్సంహితాస్తే శతం శతమ్ ॥ కృతో హిరణ్యనాభస్య చతుర్వింశతి సంహితాః ॥ శిష్య ఊచే స్వశిష్యేభ్య శ్శేషా ఆవన్త్య ఆత్మవాన్ ॥ ౭౯ ॥ ❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
సూత ఉవాచ ॥ అథర్వవిత్సుమన్తుశ్చ శిష్యమధ్యాపయత్స్వకామ్ । సంహితాం సోఽపి పథ్యాయ వేదదర్శాయ చోక్తవాన్ ॥ ౧ ॥ శౌల్కాయనిర్బ్రహ్మబలిర్మోదోషః పిప్పలాయనిః । వేదదర్శస్య శిష్యాస్తే పథ్యశిష్యానథో శృణు ॥ ౨ ॥ కుముదశ్శునకో బ్రహ్మన్జాజలిశ్చాప్యథర్వవిత్ ॥ ౩ ॥ బభ్రుశ్శిష్యోఽథాఙ్గిరసస్సైన్ధవాయన ఏవచ । అధీయేతాం సంహితే ద్వే సావర్ణ్యాద్యాస్తథాపరే ॥ ౪ ॥ నక్షత్రకల్పశ్శాన్తిశ్చ కాశ్యపాఙ్గిరసాదయః । ఏతే చాథర్వణాచార్యాశ్శృణు పౌరాణికాన్మునే ॥ ౫ ॥ త్రయ్యారుణిః కశ్యపశ్చ సావర్ణిరకృతవ్రణః । వైశమ్పాయనహారీతౌ షడ్వై పౌరాణికా ఇమే ॥ ౬ ॥ అధీయన్త ❋ వ్యాసశిష్యాత్సంహితాం మత్పితుర్ముఖాత్ । ఏకైకామహమేతేషాం శిష్యస్సర్వాం సమధ్యగామ్ ॥ ౭ ॥ కాశ్యపోఽహం చ సావర్ణీ రామశిష్యోఽకృతవ్రణః । అధీమహి వ్యాసశిష్యాచ్చతస్రో మూలసంహితాః ॥ ౮ ॥ పురాణలక్షణం బ్రహ్మన్బ్రహ్మర్షిభి ❋ ర్నిరూపితమ్ । శృణుష్వ బుద్ధిమాశ్రిత్య వేదశాస్త్రానుసారతః ॥ ౯ ॥ సర్గశ్చాథ విసర్గశ్చ వృత్తిరక్షాన్తరాణిచ । వంశో వంశానుచరితం సంస్థా

శ్శిష్యాః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఆద్యశబ్దవివక్షితానాహ ॥ నక్షత్రకల్ప ఇతి ॥ నక్షత్రకల్పః-శాన్తిశ్చ-నక్షత్రకల్పః శాన్తికల్పశ్చేతిద్వౌ. తదుక్తం “ నక్షత్రకల్పో వేదానాం శాన్తికల్పస్తథైవచే „ తి-కాశ్యపాః కశ్యపగోత్రోద్భవాః- అఙ్గిరసాః తద్గోత్రోద్భవాః. ఏతే- నక్షత్రకల్పాదీనాం కర్తృత్వాత్తత్తన్నామభిరుచ్యన్తే. అథర్వణాచార్యాః అథర్వవేదశాఖావిభజనేన తత్ప్రవర్తకా ఇత్యర్థః - ఇత్థం వేదసంహితా విభాగమభిధాయాథ పురాణసంహితా ప్రపఞ్చశుశ్రూషామాలక్ష్య తావత్తత్ప్రవర్తకాన్ శ్రోతుం చోదయతి ॥ శృణు పౌరాణికాన్మన ఇతి ॥ హే మునే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కే పునస్త ఇత్యత్రాహ ॥ త్రయ్యారుణిరితి ॥ త్రయ్యారుణ్యాదయ ఇమే-షట్ - మత్పితుర్ముఖా-దేకైకాం - సంహితాం పురాణసంహితా - మధీయన్త-మత్పితుర్ముఖాదిత్యనేన - తావద్బాదరాయణః షట్సంహితాః రోమహర్షణాయ ప్రోవాచ - తస్మాదేతే షడధ్యైషతేతి సూచ్యతే - అహం తు - ఏతేషాం షణ్ణాం శిష్యో భూత్వా సర్వా షడపి సంహితా అధ్యగామధీతవానస్మి ❋ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❋ కించ కాశ్యప ఇతి ॥ రామస్య భార్గవస్య, శిష్యో-యో, ఽకృతవ్రణ-స్త ఏతే-చత్వారో-వయం-వ్యాసపుత్రాత్ శ్రీశుకా-చ్చతస్రో-మూలసంహితా, అధీమహి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ అధీమహి మూలసంహితా ఇత్యనేన పురాణసంహితా బాహుల్యం సూచ్యతే - తదగ్రే స్పష్టీకరిష్యన్ తావచ్ఛుకపరీక్షిత్సంవాదనిరూపితమపి పురాణలక్షణం తచ్ఛ్రదకథనాయ దర్శయతి ॥ పురాణేతి ॥ వేదశాస్త్రానుసారేణ-నిరూపితం - పురాణలక్షణం-బుద్ధి-మాశ్రిత్య-శృణు అవహితమనాశ్శృణ్విత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ కిం తదిత్యత్రాహ ॥ సర్గశ్చైవేతి దశభిః ॥ సర్గాదిభిర్లక్షణైః-ర్యుక్తం. తదేవ, పురాణ-మితి - తద్విదః పురాణలక్షణవిదః -విదుః-అత్ర స్థానపోషణే వృత్తిరక్షాశబ్దాభ్యాముచ్యేతే. అన్తరాణి మన్వన్తరాణి, వంశో-వంశ్యానుచరితంచ-సంస్థా నిరోధః, అనైమిత్తికప్రలయరూపా ముక్తిరప్యుక్తా- హేతుశబ్దేనోతయః పృథగ్గృహీతాః

క్వచిదితి॥ హే బ్రహ్మన్-మహదల్పవ్యవస్థయా-క్వచిత్పఞ్చవిధంచ-లక్షణం-మహాపురాణస్యోక్తానిదశలక్షణాని-అల్పపురాణంతు-సర్గశ్చప్రతిసర్గశ్చవంశోమన్వన్తరాణిచ-వంశ్యానుచరితంచైవపురాణంపఞ్చలక్షణ,,మిత్యుక్తవిధమిత్యర్థః ॥౧౦॥ ౧౧॥ క్రమేణసర్గాదీనాం స్వరూపంనిరూపయతి ॥ అవ్యాకృతేత్యాదినా ॥ అవ్యాకృతస్యమూలప్రకృతే - ర్గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం-క్షోభాత్ - యో- మహాన్ - గుణత్రయపరిణామరూపః-తస్మా - దహంకార - స్తథాభూత - స్తస్మాచ్చ - భూతానాంఆకాశాదీనాం-తత్సూక్ష్మాణాంశబ్దాదీనాంఇన్ద్రియాణాంచ - త్వర్థానాంవస్తూనాం - యః-స్సంభవః-స,,సర్గఇత్యుచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ విసర్గంనిరూపయతి ॥ పురుషానుగృహీతానామితి ॥పురుషేణపరమపురుషేణా-నుగృహీతానామాహితసృష్టిసామర్థ్యానాం - ఏతేషాంమహదాదితత్త్వానాంయస్సమాహారఃసంఘాతపరిణామః-స విసర్గఇత్యర్థః-కోఽసౌసమాహార-స్తందర్శయతి ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకంజగదేవ,,తత్సమాహారఇత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః ॥ బీజాద్బీజమితికారణబీజా-త్కార్యబీజమివ-కారణాదవ్యాకృతాన్మహదాదిక్రమేణచరాచరాత్మకంయత్కార్య జాతంసవిసర్గఇత్యర్థః।విసర్గస్యజీవకర్మవాసనాప్రయుక్తత్వాద్వాసనామయత్వమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృత్తింనిరూపయతి ॥ వృత్తిరితి ॥ చరాణాంభూతానాం-అచరాణిభూతాని-వృత్తిర్జీవనోపాయఇత్యర్థః-సాచ-స్వేనేశ్వరేణ-కృతా-సాచ-నృణాం- కామాద్రాగాత్ - తత్రాపిచోదనయావిధినా - నకేవలంరాగప్రాప్తా - శాస్త్రావిరుద్ధాచేత్యర్థః-కృతా స్వేనేతిపాఠే - స్వేన-ఈశ్వరేణైవ -కృతేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ రక్షామాహ ॥ ప్రతియుగం - తిర్యగాదిషు-అచ్యుతస్యా-వతార-స్తచ్చేష్టా-విశ్వస్య-రక్షేత్యర్థః-అవతారతచ్చేష్టితానాంవిశ్వరక్షారూపత్వందర్శయతి ॥ హన్యన్తఇతి ॥ యైరవతారైః-తచ్చేష్టితైః-త్రయీద్విషః వైదికధర్మ విరోధి

హేతురపాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥దశభిర్లక్షణైర్యుక్తంపురాణంతద్విదోవిదుః ।క్వచిత్పఞ్చవిధం బ్రహ్మన్మహదల్పవ్యవస్థయా ॥ ౧౧ ॥ అవ్యాకృతగుణక్షోభాన్మహతస్త్రివృతోఽహమః । భూతసూక్ష్మేన్ద్రియార్థానాంసంభవస్సర్గఉచ్యతే॥ ౧౨ ॥పురుషానుగృహీతానామేతేషాంవాసనామయః। విసర్గోఽయంసమాహారోబీజాద్బీజంచరాచరమ్॥౧౩॥వృత్తిర్భూతానిభూతానాంచరాణామచరాణిచ । కృతాస్వేననృణాంతత్రకామాచ్చోదనయాఽపివా॥ ౧౪ ॥రక్షాఽచ్యుతావతారేహావిశ్వస్యానుయుగేయుగే । తిర్యఙ్మర్త్యర్షిదేవేషుహన్యన్తేయైస్త్రయీద్విషః॥ ౧౫ ॥మన్వన్తరంమనుర్దేవామనుపుత్రాస్సురేశ్వరాః।ఋషయోఽంశావతారాశ్చహరేష్షడ్విధముచ్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞాంబ్రహ్మప్రసూతానాంవంశస్త్రైకాలికోఽన్వయః।వంశానుచరితంతేషాంవృత్తంవంశధరాశ్చయే॥ ౧౭ ॥నైమిత్తికఃప్రాకృతికోనిత్యఆత్యన్తికోలయః । సంస్థేతికవిభిఃప్రోక్తశ్చతుర్ధాఽస్యస్వభావతః ॥ ౧౮ ॥ హేతుర్జీవోఽస్యసర్గాదేరవిద్యాకర్మకారకః । యంచానుశాయినంప్రాహురవ్యాకృతముతాపరే ॥ ౧౯ ॥ వ్యతిరేకాన్వయోయస్యజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు । మాయామయేషుతద్బ్రహ్మజీవవృత్తిష్వ

నః-హన్యన్తే ॥ ౧౫ ॥ మన్వన్తరాణిలక్షయతి ॥ మన్వన్తరమితి ॥ షడ్విధంమన్వన్తరముచ్యత ఇతిసంబన్ధః-మన్వాదయః-షడేతే,,యత్ర-తన్మన్వన్తరముచ్యతఇత్యర్థః॥ షడ్విధత్వమేవాహ ॥ మనురితి ॥ హరేరంశావతారాశ్చేతిసంబన్ధః-సురేశ్వరాఇన్ద్రాః ॥ ౧౬ ॥ వంశమాహ॥రాజ్ఞామిత్యర్ధేన ॥ మనోః-ప్రసూతానాం-రాజ్ఞాం- యః- త్రైకాలికః-కాలత్రయగోచరోఽన్వయః-సవంశఇత్యర్థః-తదనుచరితమేవాహ॥వంశానుచరితమితి ॥ యేచ - వంశధరాఃవంశనిర్వాహకాః- తేషాం-వృత్తంవంశానుచరిత-ముచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ సంస్థామాహ॥నైమిత్తికఇతి ॥స్వభావతఃకాలకర్మస్వభావాత్-అస్యవిశ్వస్యచతుర్ధాచతుర్విధః-నైమిత్తికాదిరూపో-లయః-సంస్థేతి-కవిభిః-ప్రోక్తః ॥ ౧౮ ॥ హేతుంనిరూపయతి ॥ హేతురితి॥అవిద్యాకర్మకారకః-అజ్ఞానమూలకంపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మకరోతీతితథా - స-జీవః ఏకత్వంజాత్యభిప్రాయకం-అస్యవిశ్వస్య-సర్గాదేః- హేతుః- జీవస్యకర్మఫలానుభవార్థత్వాత్సర్గాదేస్తన్నిమిత్తత్వంతస్యఅతః - సహేతురిత్యర్థః- హేతుత్వఖ్యాపనాయజీవంవిశినష్టి ॥ యమితి ॥ అనుశయోభుక్తఫలకర్మావశేషః - సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ- తథాభూతం-యంజీవం-ప్రాహుః-ముక్తానశేషకర్మవాసనాయుక్తంప్రాహుః ఉతఅపిచఅపరే-యం-అవ్యాకృతందేవాదినామరూపరహితం-ప్రాహుః సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామనారూపరహితంప్రాహుః - సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామరూపరహితావాసనాయుక్తాజీవాః అస్యసర్గాదేర్నిమిత్తమితిసహేతురిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ అథాపాశ్రయమాహద్వాభ్యామ్ ॥ వ్యతిరేకాన్వయామితి ॥ మాయామయేషుప్రకృతికార్యేషు-శరీరేషు-జాగ్రదాదిషు- జీవస్యవృత్తిషు - యస్యా-న్వయవ్యతిరేకౌ-తద్బ్రహ్మ-అపాశ్రయఃసర్వాధారత్వాదపాశ్రయఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః- బ్రహ్మణోజీవవృత్తినిర్వాహకతయాఽవస్థానాత్తాస్వన్వయః-అవస్థాభిరస్పృ

ష్టత్వాద్వ్యతిరేకశ్చ-భవతి - బ్రహ్మణస్తు తచ్చిదచిద్విశిష్టతారూపేణసర్వావస్థాన్వయః-స్వేనరూపేణతాభిర్వ్యతిరేకశ్చేత్యుక్తంభవతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అత్రదృష్టాన్తమాహ॥పదార్థేష్వితి ॥ బీజాదిపఞ్చతాన్తాస్వవస్థాసు - రూపనామసునామరూపవత్సుపదార్థేషుఘటపటాదిషు,యద్ద్రవ్యం-తన్మాత్రంతద్ద్రవ్యమాత్రం - జన్మాద్యవస్థాభి-ర్యుతాయుతంతత్త్వాదివిశిష్టతారూపేణజన్మాదియుతం-తత్ప్రహాణదశాయాంవిశేష్యమాత్రరూపేణజన్మాదిరహితంచ- తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ యదుక్తం-దశమస్యవిశుద్ధ్యర్థంనవానామిహలక్షణ,,మితి-తదాహ ॥ విరమతేతి ॥ వృత్తిత్రయాశ్రయమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-యదా-చిత్తం-జాగ్రదాదివృత్తిత్రయాశ్రయత్వం-హిత్వా-స్వయ-మయత్నతః. యోగేనయోగాభ్యాసయత్నేనవా - విరమేత-విషయేభ్య ఇతిశేషః , తదా - ఆత్మాన - మాశ్రయాఖ్యం - వేద - ఆత్మాచిత్తం తత్ తతః - నివర్తతే , వైదేహాయానివర్తతేఇతిపాఠాన్తరం - తదాఅత్మానం - వేదతతః - ఈహాయాఃసంసారరూపాయాః-నివర్తతఇత్యర్థః-వైదేహాయనివర్తతఇతిపాఠాన్తరం,తదా- యస్యచిత్తం - విరమేత*స-ఆత్మానం-వేదేతిశేషః-తతః - వైదేహాయవిదేహభావాయప్రాకృతదేహాభావాయేతియావత్- నివర్తతే,సంసారబన్ధాన్నివర్తతే-ముచ్యతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవంపురాణసంహితావిభాగప్రసఙ్గేనతల్లక్షణాన్యభిధాయప్రస్తుతమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధైఃదశభిఃపఞ్చభిర్వా-లక్షణై-ర్లక్ష్యాణి-మహాన్తిక్షుల్లకాన్యల్పానిచా-ష్టాదశ,పురాణాని-పురావిదఃపూర్వకాలాభిజ్ఞామునయో-విదుః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ కానిపునస్తాన్యష్టాదశేత్యత్రాహ బ్రాహ్మమితి ॥మాత్స్యకౌర్మ్యమితిసమాహారద్వంద్వః.మాత్స్యంకౌర్మ్యంచేత్యర్థః-ఇతీత్థం-త్రిషట్ అష్టాదశ *॥౨౪॥౨౫॥*

పాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ పదార్థేషుయథాద్రవ్యంతన్మాత్రంరూపనామసు । బీజాదిపఞ్చతాన్తాసుహ్యవస్థాసుయుతాయుతమ్॥ ౨౧ ॥విరమేత*యదాచిత్తంహిత్వావృత్తిత్రయాశ్రయమ్।యోగేనవాతదాత్మానం ❀ వేదేహాయానివర్తతే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంలక్షణలక్ష్యాణిపురాణానిపురావిదః । మునయోఽష్టాదశప్రాహుఃక్షుల్లకానిమహాన్తిచ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మంపాద్మంవైష్ణవంచశైవంలైఙ్గంసగారుడమ్ । నారదీయంభాగవతమాగ్నేయంస్కాన్దసంజ్ఞితమ్॥ ౨౪ ॥భవిష్యంబ్రహ్మవైవర్తంమార్కణ్డేయంచవామనమ్ । వారాహంమాత్స్యకౌర్మ్యంచబ్రహ్మాణ్డాఖ్యమితిత్రిషట్॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మన్నిదంసమాఖ్యాతంశాఖాప్రణయనంమునేః।శిష్యాణాంచప్రశిష్యాణాంబ్రహ్మతేజోవిదీపనమ్ ॥ ౨౬ ॥ **********************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః ॥ **********

శౌనకఉవాచ॥ సూతజీవచిరంసాధోవదనోవదతాంవర।తమస్యపారేభ్రమతాంనృణాంత్వంపారదర్శనః॥౧॥ ఆహుశ్చిరాయుషమృషింమృకణ్డుతనయంజనాః।యఃకల్పాన్తేఽప్యుర్వరితోయేనగ్రస్తమిదంజగత్॥ ౨ ॥సవాఅస్మత్కులోత్పన్నఃకల్పేఽస్మిన్భార్గవర్షభ।నైవాధునాఽపిభూతానాంసంప్లవఃకోఽపిజాయతే॥ ౩॥ ఏకఏవార్ణవే

వేదపురాణసంహితావిభాగోపపాదనంనిగమయతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మన్ , మునేర్బాదరాయణస్య-శిష్యాణాం-ప్రశిష్యాణాం-శాఖాప్రణయనంవేదపురాణసంహితాప్రవర్తనం,తచ్చ,శ్రోతౄణాం - బ్రహ్మతేజసఃబ్రహ్మవర్చసస్య,విదీపనముద్దీపన.మితిఫలకీర్తనమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ॥ **********************************

పురాణగణనాయాంమార్కణ్డేయమిత్యుక్తంతత్రతత్పురాణకర్తుర్మార్కణ్డేయస్యచరిత్రంబుభుత్సుస్తత్కథనాయసూతంస్తౌతిశౌనకః॥ సూతేతి ॥ హేసూత-హేసాధో,హేవదతాంవర,చిరం,జీవ-నః-అస్మభ్యం వద. యదస్మచ్ఛుశ్రూషితంతద్వదేత్యర్థః-యత,స్త్వ-మపారే,తమస్యజ్ఞానే, తత్కార్యేసంసారేవా - భ్రమతాం,నృణాం,తత్పారందర్శయతీతితథాభూత,స్త్వమేవా-తో-వదేత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కింతచ్ఛుశ్రూషితమిత్యత్రాహ ॥ ఆహురితి ॥ చిరాయుష్ట్వమేవదర్శయితుంవిశినష్టి॥యః.కల్పాన్తేఽప్యు,ర్వరితఃఅవశిష్టః-యేనభగవతే,దంజగ,ద్గ్రస్తం - తంచదదర్శేతిశేషః-యద్వా,యేనే.దంజగ.త్కల్పాన్తే-గ్రస్తం-తేన,ఉర్వరితోఅవశేషితో-య - ఇతిసంబన్ధఃమార్కణ్డేయస్య ఏతత్కల్పప్రసూతత్వేశాస్త్రాన్తరవిరోధపరిహారోద్రష్టవ్యః ఏతత్కల్పప్రసూతోమార్కణ్డేయోఽన్యోవాస్యాదిత్యవిరోధః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత్రాత్మనస్సంశయముద్ఘాటయతి ॥ సవాఇతి ॥ హేభార్గవర్షభ,సవైమార్కణ్డేయః-అస్మిన్నేవకల్పే,స్వ , కులోత్పన్నః,తతఃకిమతఅహ ॥నైవేతి। అధునాఽపి-భూతానాం,సంప్లవః ప్రలయః , కోఽపి-నైవజాయతే , అస్మిన్నేవకల్పేజాతఃకథమసంజాతంసంప్లవమద్రాక్షీదితిసంశయఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఉర్వరితత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ ఏకఏవేతి ॥అర్ణవేప్రళయార్ణవే-భ్రామ్యన్,వటపత్రస్య

---

౨౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ వేదాత్మాతన్నివర్తతే॥ ❀ వైదేహాయనివర్తతే

పుటతలే-శయానం- తోకంఅర్భకంబాలకం , పురుషం - దదర్శ,బాల్యస్యాల్పత్వసూచనాయతోకమిత్యుక్తమతోనపౌనరుక్త్యమ్ ॥ ౪ ॥ ఇత్థంసంశయమావిష్కృత్య తన్నిరాసాయచోదయతి ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషః“ సవాఆత్మకులోత్పన్న ,, ఇత్యాదినోక్తః , యతస్సంశయాన్మహత్కౌతూహలం-యద్వృత్తాన్తశ్రవణౌత్సుక్యం,భవతి , త , న్నోఽస్మాకం,సంశయం-ఛిన్ధి-నకేవలంత్వంయోగీ, కింతు ,పురాణేష్వపి- జ్ఞాతృత్వేన , సమ్మతః ॥ ౫ ॥ ఇత్థమాపృష్టస్తచ్చరిత్రంవిస్తరతో వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతిసూతః॥ ప్రశ్నఇతి ॥ హేమహర్షే-త్వయా,కృతో,ఽయం-ప్రశ్నః , లోకస్యమలమపహన్తీతితథా,తత్రహేతుః,యత్రయత్ప్రశ్నోత్తరే, కలిమలంకలియుగప్రయుక్తంమలమపహన్తీతితథాభూతా-నారాయణకథా,గీతాభవిష్యతి ॥ ౬ ॥ ఆదితస్తచ్చరిత్రంవర్ణయతి ॥ ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారఇత్యాదినా,యావద్దశమాధ్యాయసమాప్తి, మార్కణ్డేయోమృత్యుంజిగ్యఇతిపఞ్చమేనాన్వయః-క్రమాత్ గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమాత్,ప్రాప్తః-ద్విజాతిసంస్కారఃఉపనయనసంస్కారో,యేన,సః-ధర్మేణశాస్త్రోక్తవిధినా, ఛన్దాంసివేదా,నధీత్య-తపసాస్వవర్ణాశ్రమోచితేన-స్వాధ్యాయేనవేదేనచ,సంయుక్తః ॥ ౭ ॥ బృహద్వ్రతధరఃనైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవ్రతధరః,నియమర్ధయేనియమస్యస్వధర్మస్య-ఋద్ధిఃవృద్ధిః తస్యై-కమణ్డల్వాదికం-బిభ్రాణః,సంధ్యయోఃసాయంప్రాతస్సంధ్యయోః-అగ్న్యాదిషు - హరి-మర్చయన్,తత్రాత్మాస్వహృదయం,గుర్వర్థం-భైక్షమాహృత్య, తేనా,నుజ్ఞాతశ్చే,త్తర్హిబుభుజే , సకృత్, నోచేదననుజ్ఞాతశ్చే , దుపోషితో,

భ్రామ్యన్ దదర్శపురుషంకిల।వటపత్రపుటేతోకంశయానంత్వేకమర్భకమ్॥ ౪ ॥ఏషనస్సంశయోభూయాన్సూతకౌతూహలంయతః । తన్నశ్ఛిన్ధిమహాయోగిన్పురాణేష్వపిసమ్మతః॥ ౫ ॥ సూతఉవాచ ॥ప్రశ్నస్త్వయామహర్షేఽయంకృతోలోకమలాపహః। నారాయణకథాయత్రగీతాకలిమలాపహా॥ ౬ ॥ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారో మార్కణ్డేయఃపితుఃక్రమాత్ । ఛన్దాంస్యధీత్యధర్మేణతపస్స్వాధ్యాయసంయుతః॥ ౭ ॥బృహద్వ్రతధరశ్శాన్తో జటిలోవల్కలామ్బరః । బిభ్రత్కమణ్డలుందణ్డముపవీతంసమేఖలమ్ ॥ ౮ ॥ కృష్ణాజినంసాక్షసూత్రంకుశాంశ్చ నియమర్ధయే । అగ్న్యర్కగురువిప్రాత్మస్వర్చయన్సంధ్యయోర్హరిమ్॥ ౯ ॥సాయంప్రాతస్సగురవేభైక్షమాహృత్యవాగ్యతః। బుభుజేగుర్వనుజ్ఞాతస్సకృన్నోచేదుపోషితః॥ ౧౦ ॥ఏవంతపస్స్వాధ్యాయ*పరోవర్షాణామయుతాయుతమ్ । ఆరాధయన్హృషీకేశంమృత్యుంజిగ్యే * సుదుర్జయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థంబృహద్వ్రతధరస్తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । దధ్యావధోఽక్షజంయోగీధ్వస్తక్లేశాన్తరాత్మనా ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంయుఞ్జతశ్చిత్తంమహాయోగేనయోగినా । వ్యతీయాయమహాన్కాలోమన్వన్తరషడాత్మకః ॥ ౧౩ ॥ ఏతత్పురన్దరోజ్ఞాత్వాసప్తమేఽస్మిన్కిలాన్తరే । తపోవిశఙ్కితోబ్రహ్మన్నారేభేతద్విఘాతనమ్॥ ౧౪ ॥గన్ధర్వాప్సరసఃకామంవసన్తమలయానిలౌ । మునయేప్రేషయామాసరజస్తోకమదౌతథా॥ ౧౫ ॥ తేవైతదాశ్రమంజగ్ముర్హిమాద్రేఃపార్శ్వఉత్తరే । పుష్పభద్రానదీయత్రచిత్రాఖ్యాచశిలావిభో॥ ౧౬ ॥గత్వాఽఽశ్రమపదంపుణ్యం పుణ్యద్రుమలతా

భవతి ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ఏవమితి ॥ సుదుర్జయంసుతరాందుఃఖేనాపిజేతుమశక్యం-మృత్యుంజిగ్యేజితవాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థమితి ॥ యోగేన-ధ్వస్తాః-క్లేశారాగాదయో-యస్య-తేనాన్తరాత్మనాప్రత్యాహృతేనమనసా-అధోఽక్షజం - దధ్యౌధ్యాతవాన్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యేతి॥యుఞ్జతఃసమాదధతస్సతః,మహాన్భూయాన్,తదేవాహ॥మన్వన్తరషడాత్మకః-వ్యతీయాయవ్యతిక్రాన్తోఽభూత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యతపోనిష్ఠాదార్ఢ్యమితిహాసేనవర్ణయతి ॥తదిత్యాదినా॥పురందరఃఇన్ద్రః,ఏతత్తపశ్చరణంజ్ఞాత్వా-సప్తమేఽస్మిన్నన్తరే-వైవస్వతమన్వన్తరే-హేబ్రహ్మన్-తపసా , విశఙ్కితః-కింవాఽయంమత్పదంజిఘృక్షేదితిసంజాతశఙ్కః-తద్విఘాతనంతస్యవిఘాత-మారబ్ధవాన్ ॥ ౧౪ ॥ గన్ధర్వాంశ్చ-అప్సరసశ్చ-తాః-మునయేమునింభ్రంశయితుం,గన్ధర్వాదీన్ప్రేషయామాస ॥ స్వయంరజస్తోకమదౌ-రజస్తోకోలోభ-స్తస్యరజోగుణప్రభవత్వాత్ - తంచ-మదంచ-తౌ-ప్రేషయామాస ॥ ౧౫ ॥ తేవాఇతి॥గన్ధర్వాదయః-హిమాచలస్యోత్తరేపార్శ్వే-తత్రాపి-యత్ర-పుష్పభద్రాఖ్యా-నదీ-తత్రాపి-యత్ర-చిత్రాఖ్యా-శిలా-తత్ర-తదాశ్రమం-మార్కణ్డేయాశ్రమం-జగ్ముః ॥ విభవితిసంబోధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ గత్వేతి॥ఆశ్రమపదం-ప్రవిష్టో-వాయు-ర్వా-వితితృతీయేనాన్వయః - పుణ్యంపుణ్యావహం-పుణ్యైఃద్రుమైః-లతాభిశ్చ,ఇష్టంపూజితం-ఆకులమితిపాఠాన్తరం - పుణ్యానాం- ద్విజానాంఋషీణాం-కులైఃసమూహైః - రాకీర్ణం- పుణ్యా-అమలాశ్చజలాశయాయస్మిన్ - మధుపానమత్తానాం - భ్రమరాణాం,సంగీతం-యస్మిన్-మత్తకోకిలానాంకూజితంయస్మిన్ - మత్తా-బర్హిణామయూరాఏవ - నటా-స్తేషాం-మాటోపఃసంభ్రమో-యస్మిన్-మత్తానాం - ద్విజానాంపక్షిణాం-కులైః-రాకులం-బాధితంభూతం - త-దాశ్రమపదం-మలయానిలః - శీతలగిరినదీశీకరా-నాదాయ - సుమనోభిఃకుసుమైః- పరిష్వక్తః-స్మరంకామం

ముత్తమ్భయన్ ఉద్దీపయన్-ఏవం ప్రససార ※ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఏవం మలయానిలస్య వ్యాపార ఉక్తః॥ అథ వసన్తస్య తమాహ ॥ ఉద్యదితి ॥ ఉద్యన్ చన్ద్రో యస్మిన్, తత్, నిశావక్త్రం రజనీముఖం, యస్మిన్, సః-ప్రవాలానాం పల్లవానాం, స్తబకానాం గుచ్ఛానాంచ, ఆలయః శ్రేణయో, యేషు తైః-గోపద్రుమలతాజాలైః-గుప్యన్తే విటపైః సంశ్లిష్యన్త ఇతి గోపాః- ద్రుమా లతాశ్చేతి, తేషాం, జాలైః సమూహైః-రుపలక్షితః, కుసుమాకరో వసన్తః, తత్ర, ప్రాదుర్బభూవ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ అథ కామస్య తమాహ ॥ అన్వీయమాన ఇతి ॥ గీతవాదిత్రాణాం మృదఙ్గాదీనాం, యూథమేషామస్తీతి తథా తైః, మత్వర్థీయష్ఠన్, గన్ధర్వైః, రన్వీయమానః, యుజ్యమానః గృహీతధనుర్బాణః స్వస్త్రీణాం అప్సరసాం యూథస్య, పతిః, స్మరః, అదృశ్యత అలక్ష్యత ※॥ ౨౧ ॥ ※ హుత్వేతి॥ ఉపాసీనం, తం మార్కణ్డేయం, మూర్తిమన్తం పుంవిగ్రహధారిణం, అనలమివ స్థితం, దదృశుః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ ననృతురితి ॥ తస్య మార్కణ్డేయస్య, అధో అథ, వాద్యం స్తుతిసూచకం ధ్వనిం-చక్రుః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ సందధ ఇతి ॥ పఞ్చ, రవిన్దాదీని-ముఖాని యస్య, తత్, దస్త్రం, స్వధనుషి, సందధే- మధుర్వసన్తః, రజస్తోకో లోభో మదశ్చైత్యేతే, ఇన్ద్రభృత్యాః-అకమ్పయన్ అక్షోభయన్ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ క్రీడన్త్యా ఇతి ॥ పుఞ్జికస్థలీనామాప్సరా, స్తస్యాః-కన్దుకైః, క్రీడన్త్యాః-స్తనభారాత్-భృశ, ముద్విగ్నమధ్యాయాశ్చ లన్మధ్యాయాః, కేశేభ్యో, విస్రంసితా-స్రక్, యస్యాః తస్యాః, కన్దుకమ

ఞ్చితమ్ । పుణ్యద్విజకులాకీర్ణం పుణ్యామలజలాశయమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్తభ్రమరసంగీతం మత్తకోకిలకూజితమ్। మత్తబర్హినటాటోపం మత్తద్విజకులాకులమ్ ॥ ౧౮ ॥ వాయుః ప్రవిష్ట ఆదాయ హిమనిర్ఝరశీకరాన్। సుమనోభిః పరిష్వక్తో వవావుత్తమ్భయన్స్మరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉద్యచ్చన్ద్రనిశావక్త్రః ప్రవాలస్తబకాలిభిః। గోపద్రుమలతాజాలైస్తత్రాసీత్కుసుమాకరః ॥ ౨౦ ॥ అన్వీయమానో గన్ధర్వైర్గీతవాదిత్రయూథికైః । అదృశ్యతాత్తచాపేషుః స్వఃస్త్రీయూథపతిః స్మరః ॥ ౨౧ ॥ హుత్వాఽగ్నిం సముపాసీనం దదృశుః శక్రకింకరాః । మీలితాక్షం దురాధర్షం మూర్తిమన్తమివానలమ్ ॥ ౨౨ ॥ ననృతుస్తస్య పురతః స్త్రియోఽథో గాయకా జగుః। మృదఙ్గవీణాపణవైర్వాద్యం చక్రుర్మనోరమమ్ ॥ ౨౩ ॥ సందధేఽస్త్రం స్వధనుషి కామః పఞ్చముఖం తదా । మధుర్మనో రజస్తోక ఇన్ద్రభృత్యా వ్యకమ్పయన్ ॥ ౨౪ ॥ క్రీడన్త్యాః పుఞ్జికస్థల్యాః కన్దుకైః స్తనగౌరవాత్ । భృశముద్విగ్నమధ్యాయాః కేశవిస్రంసితస్రజః ॥ ౨౫ ॥ ఇతస్తతో భ్రమద్దృష్టేశ్చలన్త్యా అనుకన్దుకమ్ । వాయుర్జహార తద్వాసః సూక్ష్మం త్రుటితమేఖలమ్ ॥ ౨౬ ॥ విససర్జ తదా బాణం మత్వా తం స్వజితం స్మరః । సర్వం తత్రాభవన్మోఘమనీశస్య యథోద్యమః ॥ ౨౭ ॥ త ఇత్థమపకుర్వన్తో మునేస్తత్తేజసా మునే। దహ్యమానా నివవృతుః ప్రబోధ్యాహిమివార్భకాః ॥ ౨౮ ॥ ఇతీన్ద్రానుచరైర్బ్రహ్మన్ధర్షితోఽపి మహామునిః । యన్నాగాదహమో భావం న తచ్చిత్రం మహత్సు హి ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా నిస్తేజసం కామం సగణం భగవాన్స్వరాట్ । శ్రుత్వాఽనుభావం బ్రహ్మర్షేర్విస్మయం సమగాత్పరమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్యైవం యుఞ్జతశ్చిత్తం తపఃస్వాధ్యాయసంయమైః। అనుగ్రహాయావిరాసీన్నరనారాయణో హరిః ॥ ౩౧ ॥ తౌ శుక్లకృష్ణౌ నవకఞ్జలోచనౌ చతుర్భుజౌ రౌరవవల్కలామ్బరౌ। పవిత్రపాణీ ఉపవీతకం త్రివృత్కమణ్డలుం దణ్డమృజుం చ వైణవమ్ ॥ ౩౨ ॥ పద్మాక్షమాలాముత జన్తుమార్జనం వేదం చ సాక్షాత్తప

నుస్సృత్య-ఇతస్తతో, భ్రమన్త్యా, దృష్టి-యస్యాః, తస్యాశ్చలన్త్యాః-అతఏవ, త్రుటితా మేఖలా యస్మిన్, తత్, సూక్ష్మం, వాసో వస్త్రం, వాయుర్జహార ※ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ※ విససర్జేతి॥ తదా-పుఞ్జికస్థల్యాః, నగ్నతాదశాయాం, తత్ర తస్మిన్మునౌ-సర్వ, మేతత్కృత్యం, మోఘం వ్యర్థమభవత్, యథా, ఽనీశస్య నిర్ధనస్యోద్యమ, స్తద్వత్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ ఇతి॥ హే మునే, మునేర్మనసో, ఇత్థ-మపకుర్వన్తః, తస్య మునేః- స్తేజసా, దహ్యమానా, నివవృతుః నివృత్తా బభూవుః, యథా, అర్భకాః-అహిం సర్పం, ప్రబోధ్య, తతో, నివర్తన్తే తద్వత్ ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ చిత్రమేతదహో తస్య జితేన్ద్రియత్వమితి విస్మయమానమలక్ష్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, ధర్షితః ప్రలోభితోఽపి, య, దహమో ఽహంకారస్య, భావం వికారం మోహం, నాగాదితి న ప్రాపేత్యేత, న్మహత్సు న చిత్రమ్ ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ దృష్ట్వేతి ॥ స్వరాడిన్ద్రః నిస్తేజసం పరిమ్లానవదనం, కామం, దృష్ట్వా, బ్రహ్మర్షేర్మార్కణ్డేయస్య, ప్రభావం, శ్రుత్వా చ, పరం భృశం, విస్మయ, మగాత్ ※ ॥ ౩౦ ॥ ※ తస్యేతి॥ నరనారాయణః నరసహితో నారాయణః ※॥ ౩౧॥ ※ తావితి ॥ తౌ నరనారాయణౌ, వీక్ష్యేత్థాయేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-శుక్లకృష్ణౌ-తత్ర-నరః శుక్లః-నారాయణః కృష్ణవర్ణః-రౌరవం కృష్ణాజినం-వల్కలం చ, తే-అమ్బరే - యయోస్తౌ-పవిత్రే-పాణ్యోః, యయోస్తౌ-త్రివృత్ త్రిగుణం-నవతన్తుకమితి వా, తదుపవీతం - ద్వితీయాన్తానాం దధానావిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః, ఋజుమవక్రం, వైణవం దణ్డమ్ ※ ॥ ౩౨ ॥ ※ పద్మాక్షాణాం, మాలాం - ఉతాపిచ - జన్తుమార్జనం మశకాదిజన్తువపనోదనవస్త్రం, వేదం, దర్భముష్టిం, సాక్షాత్

పవేవ,ఏకం,రూపంమూర్తిరనయోర స్తీతితథాతప త్తటిద్వర్ణందీప్యమానతటిద్వర్ణసదృశం-య - త్పిశఙ్గరోచి-స్తేన,ప్రాం
శూ ప్రగతా అంశవోయయోస్తౌ, విబుధ శ్రేష్ఠైరర్చితౌ ॥ ౩౩ ॥ తేఇతి ॥ రూపాపేక్షయానపుంసకనిర్దేశః
వీక్ష్యేతి॥ఉచ్చైర్మహతా,అఙ్గేన ॥ ౩౪ ॥ సమార్కణ్డేయః, తయోః-సన్దర్శనేన-య,ఆనన్ద, స్తేన-నిర్వృతాఃసుఖితాః-
శాన్తావా , ఆత్మేన్ద్రియాశయాఃదేహేన్ద్రియమనాంసి - యస్యసః - హృష్టాన్యుత్పులకితాని-రోమాణి-యస్యసః - తావ-త్రా-
ద్యష్టుమపి-నసేహేనశశాక ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయేతి ॥ ప్రహ్వఃనమ్రః- ఆశ్లిషన్నివపరిరమ్భమాణఇవ-కేవలం-గద్గదాక్షరం-న
మోనమఇతి-వాక్య-మీశ్వరౌప్రత్యా-బభాషే - గద్గదాక్షరమితిక్రియావిశేషణంవా ॥ ౩౬ ॥ తయోరితి॥ అథాయనిధా
యపాదయోరవనిజ్య పాదౌప్రక్షాల్య , అర్హణేనయోగ్యేనా - నులేపేనచన్దనేన-ధూపై - ర్మాల్యైఃకుసుమైశ్చ , అపూజ
యత్ ॥ ౩౭ ॥ సుఖంయథాతథా,ఆసీనో-గరిష్ఠౌపూజ్యతమౌప్రత్యిదంవక్ష్యమాణమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥కిం
మిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యువయోర్దర్శనంనమేతపఃఫలంతస్యాపిసర్వేన్ద్రియప్రాణప్రచోదయిత్రాత్వయైవ
కారితత్వా - దతఃకేవలంత్వత్కృపాఫలమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ కిమితి ॥ హేవిభో-తవత్వాం-కింవర్ణయేకథంస్తౌమి-యతః
స్వస్యమమ - తనుభృతాం-కింబహునా-అజశర్వయోర్బ్రహ్మరుద్రయోశ్చ - అసుఃప్రాణః, యతో యేనత్వయా,ఉదీరితఃప్రే
రితః,సంస్పన్దతేచలతి - స్వవ్యాపారక్షమోభవతి - తంస్పన్దమానంప్రాణం ,అనుస్యత్య,వాగాదీని-స్పన్దన్తిఅనుదాత్తేత్త్వల
క్షణస్యాత్మనేపదస్యానిత్యత్వాత్పరస్మైపదం , యద్యేవంతర్హి సర్వేఽపిత్వామివకింనమాముపాసతఇత్యత్రాహ ॥ అథాపీతి॥

ఏకరూపిణౌ । తపత్తటిద్వర్ణపిశఙ్గరోచిషా ప్రాంశూదధానౌవిబుధర్షభార్చితౌ ॥ ౩౩ ॥ తేవైభగవతోరూపే
నరనారాయణావృషీ । వీక్ష్యోత్థాయాదరేణోచ్చైర్నమామాఙ్గేనదణ్డవత్॥ ౩౪ ॥ సతత్సన్దర్శనానన్దనిర్వృ
తాత్మేన్ద్రియాశయః । హృష్టరోమాఽశ్రుపూర్ణాక్షోనసేహేతావుదీక్షితుమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్ర
హ్వ ఔత్సుక్యాదాశ్లిషన్నివ । నమోనమఇతీశానౌబభాషేగద్గదాక్షరమ్॥ ౩౬ ॥ తయోరాసనమాధాయపా
దయోరవనిజ్యచ । అర్హణేనానులేపేనధూపమాల్యైరపూజయత్ ॥ ౩౭ ॥ సుఖమాసనఆసీనౌప్రసాదాభిము
ఖౌమునిః । పునరానమ్యపాదాభ్యాంగరిష్ఠావిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ మార్కణ్డేయఉవాచ॥ కింవర్ణయేతవవిభో
యదుదీరితాసుస్సంస్పన్దతేతమనువాఙ్మనఇన్ద్రియాణి । స్పన్దన్తి*వైతనుభృతామజశర్వయోశ్చ స్వస్యాప్యథా
పిభజతామసిభావబన్ధుః ॥ ౩౯ ॥ మూర్తీఇమేభగవతోభగవంస్త్రిలోక్యాః క్షేమాయతాపవిరమాయచమృ
త్యుజిత్యై । నానాబిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేదంసృష్ట్వాపునర్గ్రససిసర్వమివోర్ణనాభిః॥ ౪౦ ॥తస్యావితుస్స్థి
రచరేశితురఙ్ఘ్రిమూలంయస్స్థాన్నకర్మగుణకాల * రజస్స్పృశన్తి । యద్వైస్తువన్తివినమన్తియజన్త్యభీక్ష్ణం

ప్రాణిమాత్రస్యప్రాణాదిప్రచోదయితృత్వేఽపి - భజతాంపుంసామేవ - భావబన్ధుః , భావ స్త్వదుపాసనారూపోఽభిప్రా
యవిశేషః , తంబధ్నాతిస్థిరీకరోతీతితథా , త్వయికించిదానుకూల్యయుక్తానామేవభావబన్ధుస్త్వమితిభావః ॥ ౩౯ ॥
ననుప్రాణాదీనాముద్దీపయితేశ్వరః , నాహ - మిత్యత్రభగవదవతారభూతావేవయువామిత్యభిప్రయన్నవతారప్రయోజన
మాహ ॥ మూర్తీఇతి ॥ హేభగవన్,భగవతఃషాడ్గుణ్యపూర్ణస్యైవ, మే ,మూర్తీఅవతారౌ,కిమర్థం,త్రిలోక్యాః-క్షేమాయ
సుఖాయ, తాపవిరమాయ,జ్ఞానోపదేశేనాధ్యాత్మికాదితాపవిఘాతాయ - మృత్యుజిత్యైమృత్యుజయాయ - మోక్షాయేతి
యావత్ - అత్రదృష్టాన్తాన్తరాలాభాత్తదవతారానేవదృష్టాన్తయతి ॥ నానాబిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేతి ॥ యథా,నా
నావిధా,అన్యతనూఃరామకృష్ణాదితనూః , ఇదంజగ-దవితుంరక్షితుం-బిభర్షి , తద్వత్-నకేవలంజగద్రక్షైవత్వద్వ్యాపారః-
కిన్తు,సృష్టిసంహారావపీత్యాహ ॥ సర్వ-మిదంజగ-త్సృష్ట్వా,పునర్గ్రససి ॥ ననుకింత్వమేకస్యైవస్రష్టృత్వంపుసర్తృత్వం
చక్వచిద్దృష్టమతోదృష్టాన్తమాహ॥ ఇవోర్ణనాభిరితి॥ఊర్ణనాభిరివేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ యతస్సర్వజగత్కారణభూతోఽత
స్త్వామేవ " కారణంతుధ్యేయ ,, ఇత్యాదివేదార్థతాత్పర్యజ్ఞాధ్యాయన్తీత్యాహ॥ తస్యేతి ॥ తస్యసృష్టిసంహారకర్తుః- అవి
తుఃస్వావతారైరక్షితుః, చరాచరాణామన్తఃప్రవిశ్యధారణేననియన్తుశ్చ - తవ-య-త్పాదమూలం , తద్వైభజామీత్యుప
రిష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతం - యస్మాత్-యదుపాసనాదిత్యర్థః - నకర్మగుణకాలరజఃస్పృశన్తి , కర్మగుణకాలానాం-రజో
మలం-యదుపాసకా-నస్పృశన్తి - రుజఇతిపాఠాన్తరం - తేదా-కర్మాదయో-యదుపాసకం-నస్పృశన్తి , యదుపాసకాఃక
ర్మాదీన్నస్పృశన్తీతివా - తత్ర- కర్మపుణ్యపాపాత్మకం,తస్య,రజఃరజోవత్ జ్ఞానావారకత్వాత్సుఖదుఃఖే - గుణరజశ్చరాగద్వేషా

౪౧ ॥ శ్లో * పా॥ రుజస్స్పృశన్తి

జఆదిగుణకార్యం కామక్రోధాదికం, కాలశబ్దేనతత్ప్రయుక్తశీతాతపవర్షాదయోవివక్షితాః, రుజ ఇతిపాఠేరుజో రోగాః. కించ. వేదహృదయామునయః, వేదాహృదయమేయేషాంతే - వేదతాత్పర్యవిద ఇత్యర్థః - యజన్తి, ఆరాధయన్తిచ - కిమర్థం - తదాప్త్యై - తత్పాదమూలప్రాప్త్యై ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కింతదాప్త్యేత్యత స్తస్యాఏవనిరతిశయపురుషార్థరూపతామాహ ॥ నాన్యమితి ॥ అభియ ఇతిచ్ఛేదః, హే అపవర్గమూర్తే నిరతిశయపురుషార్థరూప, హే ఈశ - పరితో - న - భీర్భయం - యస్మాత్ - త్వదఙ్ఘ్ర్యుపసేయా - త్వదఙ్ఘ్రిప్రాప్తే - రన్యం, క్షేమం శ్రేయో - నవిద్మః, భియ ఇతిచ్ఛేదే - పరితోభియ ఇతిసమస్తం పదం జనస్య, విశేషణం - నను చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరపి క్షేమఏవేత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ అలంనితరాం, కాలస్యకాలరూపస్య, తేత్వత్తః, బిభేతి - కుతః - ద్విపరార్ధధిష్ణ్యః ద్విపరార్ధకాలావస్థాయిలోకః, అతో బిభేతీతిసంబన్ధః, యతో బ్రహ్మణఏవభయం కిముత - తత్కృతానాం తత్సృష్టానాం, భౌతికానాం భూతపరిణామాత్మకదేహభాజామ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ యతస్త్వదఙ్ఘ్ర్యుపసయ ఏవ క్షేమస్తతస్తవ పాదమూలమేవ తత్ప్రాప్తమే భజామీత్యాహ ॥ తద్వా ఇతి ॥ ఋతధియః సత్యసఙ్కల్పస్య, పరమాత్మనో - గురోశ్చ - పరస్య సర్వస్మాత్పరస్యచ - తవ - ఆత్మహితం - తదేత - త్పాదమూలం, భజామి, ఋతధియ ఇత్యనేన "తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరా" దిత్యుక్తవిధసత్యసఙ్కల్పత్వం వివక్షితం - ఆత్మగురోరిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య నియమనేన సాధుకర్మ కారయితృత్వం జ్ఞానోపదేశేనోపకర్తృత్వంచ ప్రాప్యత్వోపయుక్తతయోక్తం "హిత్వైతదాత్మ హితమాత్మ గురోః పరస్య దేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్ర" మితిపాఠః - అత్యమత్యన్తం, అసద్దుష్టం, అపార్థం నిష్ఫలంచ - దేహాది - హిత్వా అపాస్య - ఆత్మహితం - పాదమూలం, భజామీ - తిసంబన్ధః "హిత్వేదమాత్మ ✻ ఛదిమాత్మ గురో" రితిపాఠేతు - ఆత్మఛదిం జ్ఞానావారకం దేహాది - హిత్వా, భజామీత్యర్థః "దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్ర" మితిచక్వచిత్పాఠః - తదా, అపార్థ, మసదితిచ - నభవత్యభిజ్ఞామాత్రం - యస్మాత్ - త్, ద్దేహాది - హిత్వేత్యర్థః, జ్ఞానశబ్దస్యార్షో హ్రస్వః, యద్వైవం - తే - త్వాం, యో - భజేదితిశే

ధ్యాయన్తి వేదహృదయామునయస్తదాప్త్యై ॥ ౪౧ ॥ నాన్యంతవాఙ్ఘ్ర్యుపనయాదపవర్గమూర్తేః క్షేమంజనస్యపరితోఽభియ ఈశవిద్మః । బ్రహ్మాబిభేత్యలమతోద్విపరార్ధధిష్ణ్యః కాలస్యతే కిముతతత్కృతభౌతికానామ్॥ తద్వైభజామ్యృతధియస్తవపాదమూలం హిత్వేతదాత్మహితమాత్మ గురోః పరస్య । ❁ దేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్రంవిన్దేతతే ✻ ర్హిసర్వమనీషితార్థమ్ ॥ ౪౩ ॥ సత్త్వంరజస్తమ ఇతీశతవాత్మబన్ధో మాయామయాః స్థితిలయోద్భవహేతవోఽస్య । లీలాధృతాయదపిసత్త్వమయీప్రశాన్త్యై నాన్యేనృణాంవ్యసనమోహభియశ్చతాభ్యామ్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాత్తవేహభగవన్నధతావకానాంశుక్లాంతనుంస్వదయితాంకుశలాభజన్తి। య

షః, తర్హి, సఏవ - సర్వమనీషితార్థం, అభిమతం సర్వం పురుషార్థం, విన్దేతలభేత, ఆద్యపాఠే యస్యేతి శేషః - యస్య, తే - అభిజ్ఞామాత్రం - త్వత్పాదమూలవిషయకజ్ఞానమాత్రమస్తి, తర్హి, సఏవసర్వమనీషితార్థం విన్దేత "విన్దన్తితేసర్వమనీషితార్థ" మితిచపాఠోదృశ్యతే - తదా, అభిజ్ఞమాత్రమిత్యస్య యేషామిత్యాదిః - తేవిన్దన్తిలభన్త ఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ననుబ్రహ్మరుద్రావపిమమైవమూర్తీ, అతస్తౌ హిత్వామామేవ కిమితిభజస ఇత్యత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ హే ఈశ - హే ఆత్మబన్ధో జీవసఖ - యదపియద్యపి - అస్యజగతః, స్థితిలయోదయహేతవః తవ - విద్మః - రుద్రబ్రహ్మతనవ ఇతివిశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, శుక్లాంతనుమిత్యగ్రె దర్శనాత్ - తాశ్చ, సత్త్వం, రజ, స్తమ, ఇతి - యా - తవ - మాయయా - తమైవ, కృతాః - లీలాధృతాః - లీలయాధృతాః - లీలాపదేనవిష్ణ్వాద్యాఖ్యతనుసంబన్ధస్యకర్మమూలత్వవ్యావృత్తిః - తథాపి - తత్ర, సత్త్వమయీ యా - తనూః - సైవ, నృణా, ముపాస్యమానా - శాన్త్యై మోక్షోపయుక్తశాన్తయే - భవతి - నాన్యే, అన్యే, బ్రహ్మరుద్రాఖ్యేతన్వౌ - నప్రశాన్త్యైభవతః, ప్రత్యుత - తాభ్యాముపాస్యమానాభ్యాం, వ్యసనమోహభియో, భవేయుః, వ్యసనం దుఃఖం, భీర్భయం యద్యప్యత్రస్థితిహేతుభూతా యావిష్ణ్వాఖ్యతనూః రపిమాయాకృతత్వోక్త్యా ప్రాకృతసత్త్వగుణపరిణామరూపత్వమవగమ్యతే - తచ్చ "సత్త్వాదయో వసన్తీశేనయత్రప్రాకృతగుణా" ఇతిభగవద్విగ్రహేప్రతిషిద్ధం తథాప్యత్ర సత్త్వమితి - యా, మాయా - రజస్తమశ్చేతిచ - యామాయా, తాభ్యాం మాయాభ్యాం, కృతా, ఇతియోజ్యం, తత్రసత్త్వశబ్దేన "స్వసత్తాభాసకంసత్త్వం గుణసత్త్వాద్విలక్షణ" మిత్యుక్తం శుద్ధసత్త్వం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిద్రవ్యవిలక్షణం వివక్షితం - ఇత్థం యోజనార్థమేవసత్త్వంరజస్తమ ఇతివ్యస్తనిర్దేశః కృతః - పూర్వబన్ధోపక్రమేఽపి "సత్త్వంరజస్తమ ఇతిప్రకృతేర్గుణాస్తై" రిత్యత్రాయమేవార్థః - రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాం సత్త్వమిశ్రౌతౌవివక్షితౌ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ యతస్సత్త్వమయ్యేవప్రశాన్త్యై, నత్వన్యే, అతో, నిపుణబుద్ధయస్తామేవోపాసత ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ అథ

౪౩ శ్లో ❁ పా ॥ దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్రంవిన్దన్తితే ఇతి

నను. భగవన్ - తావకానాంత్వద్భక్తానాం - స్వదయితాం,స్వస్యతవచ - దయితాంప్రియాం-శుక్లాంశుద్ధసత్త్వమయీం-తనుం-కుశలాః-భజన్తి - కాఽసౌశుక్లాతనురిత్యత్రాహ ॥ యత్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాఇతి ॥ సాత్వతాః పఞ్చరాత్రసిద్ధాన్తతత్త్వాభిజ్ఞాఃలోకాజనాః,యత్, త్వత్పురుషరూపంపురుషాకృత్యాఽవస్థితంరూపం -పురుషస్యతవరూపంవా, సత్త్వం విశుద్ధంసత్త్వ -ముశన్తిఉపాస్యత్వేనేచ్ఛన్తి-సైవశుక్లాతనురిత్యర్థః ॥ తద్విశినష్టి ॥ యతఃపురుషరూపాత్సత్త్వాదుపాస్యమానా-దభయంసంసృతిభయాభావః-ఉతాపిచ, ఆత్మసుఖం-నచాన్యత్ అన్యద్భయమిశ్రసుఖంనాస్తి ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థమనన్తకల్యాణగుణగణంత్వాంస్తోతుమహంనశక్నోమీత్యభిప్రేత్యోపస్థితైర్గుణైర్విశింషన్ప్రణమతి ॥ తస్మాఇతి ॥ పురుషాయ -పురుషిణోతిదదాతీతితథా - చతుర్విధపురుషార్థప్రదాయేత్యర్థః - భూమ్నేసర్వాన్తరాత్మత్వేనభూమగుణవిశిష్టాయ - అతఏవ,విశ్వాయవిశ్వరూపేణావస్థితాయ - తఏవ - విశ్వగురవేవిశ్వస్యహితకరాయ - ఆత్మనశ్శరీరహితాచరణశీలత్వాదితిభావః - పరదేవతాయైఇత్యనేనతతోఽధికదేవతాన్తరవ్యావృత్తిః - నారాయణాయేత్యనేనప్రాప్యత్వం ప్రాపకత్వంచవివక్షితం - ఋషయఇత్యనేనసర్వజ్ఞత్వం - నారాయణపదసమభివ్యాహృతనరోత్తమశబ్దేనశిష్యాచార్యరూపేణాఖిలాధ్యాత్మవిద్యా ప్రవర్తనద్వారాజగదుజ్జీవయితృత్వం-హంసాయేత్యనేనాశ్రితదోషనిరాకర్తృత్వం,సంయతగిరఇత్యనేన "సర్వమిదమభ్యాత్తో ఽవాక్యనాదర " ఇత్యత్రేవపరిపూర్ణతా ప్రయుక్తవ-జల్పాకత్వం - నిగమేశ్వరాయేత్యనేన వేదాచార్యత్వమ్ ॥ ౪౭ ॥ ననుత్వమివమామిత్థంభూతంసర్వోఽపికింనవిదన్త్యతఆహ॥ యంవాఇతి॥త్వన్మాయయా,ఆవృతా-మతిర్యస్య,తఏవ-వితథైర్మిథ్యార్థకైః , రత్నపథైరిన్ద్రియమార్గైః-భ్రమన్తీధీర్యస్యసః- దేహాత్మాభిమానీత్యర్థః,భ్రమద్భిరితిపాఠే.వి

త్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాయతోఽభయముతాత్మసుఖంచనాన్యత్ ॥ ౪౬ ॥ తస్మైనమోభగవతేపురుషాయభూమ్నేవిశ్వాయ ॥ విశ్వగురవేపరదేవతాయై । నారాయణాయఋషయేచనరోత్తమాయహంసాయసంయతగిరేనిగమేశ్వరాయ ॥ ౪౭ ॥ యంవైనవేదవితథాక్షపథైర్భ్రమద్ధీస్సన్తం స్వకేష్వసుషుహృద్యపిదృక్పథేషు । త్వన్మాయయాఽఽవృతమతిస్సఏవసాక్షాదాద్యస్తవాఖిలగురోరుపసాద్యవేదమ్ ॥ యద్దర్శనంనిగమఆత్మరహఃప్రకాశోముహ్యన్తియత్రకవయోఽజపరాయతన్తః ॥ । తంసర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలంవన్దేమహాపురుషఆత్మనిగూఢబోధమ్ ॥ ౪౯ ॥ ********************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే, ఽష్టమోఽధ్యాయః. **********
సూతఉవాచ॥సంస్తుతోభగవానిత్థంమార్కణ్డేయేనధీమతా। నారాయణోనరసఖఃప్రీతఆహభృగూద్వహమ్॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భోభోబ్రహ్మర్షివర్యోఽసిసిద్ధఆత్మసమాధినా । మయిభక్త్యాఽనపాయిన్యాతపసాస్వా

షయప్రావణ్యేనచలద్భిః,వితథాక్షపథై-ర్యం త్వాం-నవేద-కథంభూతమపి-స్వకేష్వ,సుషుప్రాణేషు - హృదిహృదయే-దృక్పథేషువిషయేషు-నియన్తృతయాసన్తమపి, ॥ తర్హినకోఽపివేదేత్యత్రాహ॥ య-స్తవా , ఖిలగురోః,ఆద్యఃప్రథమస్త్వత్పుత్రత్వేనాశ్రితఃయః,తంవేదముపసాద్య , స్థితఇతిశేషః - సఏవసహ్యేవ-త్వాం - సాక్షా-ద్వేద-వేదాన్తవిహితోపాసనావిశుద్ధమనసావేదేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ వేదైకవేద్యజ్ఞానమిత్యుపపాదయన్ప్రణమతి॥ యద్దర్శనమితి ॥యస్య, దర్శనోపాయభూతో-నిగమోవేదః , ఆత్మరహస్యప్రకాశః , అన్యథా-దుర్జ్ఞేయతామాహ ॥ అజపరాః,అజోబ్రహ్మా, పరఃఉత్కృష్టః,ప్రధానో-యేషాం , తేబ్రహ్మముఖాఃకవయః , యతన్తఃసాంఖ్యయోగాదిభిర్యతమానాఅపి , యద్వా,హిరణ్యగర్భకపిలాదయః-యోగసాంఖ్యాదితన్త్రప్రణయనేనతత్స్వరూపవిమర్శనాయయతమానాఅపి - యత్రత్వయి,విషయభూతే. ముహ్యన్తి - తమిత్థంభూతం , సర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలం,సర్వేషాంవాదాఃయోగసాంఖ్యాదివాదాః , ప్రకృత్యుపాదానత్వపురుషనిమిత్తత్వాదివాదాఃతేషాం , ప్రతిక్షేపకం, రూపంస్వరూపం , శీలంస్వభావః , సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిఃప్రకృతిపురుషాదిష్వసంభావితో,యస్యతం , ఆత్మనిస్వస్మిన్గూఢస్తైరవిజ్ఞాతః , బోధఃఅపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానవైభవో , యస్యతం ,మహాపురుషంవన్దే ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ***

ఇత్థంసంస్తుతస్తదభిమతంప్రాయచ్ఛదిత్యాహ ॥ సంస్తుతఇత్యాదినా ॥ హేభృగూద్వహ ॥ ౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ భోభోఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ-నపాయిన్యాఅవిచ్ఛిన్నయా-మయి-భక్త్యాచ - తపఆదిభిశ్చ-సిద్ధో-బ్రహ్మర్షి! శ్రేష్ఠశ్చా-సి-తవ-బృహద్వ్రతచర్యయానైష్ఠికాకామధర్మచర్యయా-వయం-పరితుష్టాస్స్మః-వయమితిబహువచనం

సర్వదేవాభిప్రాయకం-వరదానాభిముఖాన్నత్త్వాః-వరం,ప్రతీచ్ఛవృణీష్వ-తేతుభ్యం,భద్రంశుభ,మస్తు ❀ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్థంభ
గవతాప్రచోదితఃప్రాహ॥ జితంతఇతి ॥ దేవదేవోబ్రహ్మా-తస్యాపీశ-ప్రపన్నానా-మార్తింక్లేశంహరతీతితథాభూత-ఆశ్రితా
న్నచ్యావయతీతితథా-నోఽస్మభ్యం - భవాన్-సమ్యగదృశ్యతేతియ-దేతావతైవవరేణాలమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తత్ర హేతుత
యాతద్దర్శనస్యదుర్లభతామాహ ॥ వాఞ్ఛన్తీతి ॥ అజాదయోబ్రహ్మాదయః - యోగయుక్తేనయోగవిశుద్ధేన-మనసా-యస్య-శ్రీ
మత్పాదాబ్జదర్శనం-కేవలం,వాఞ్ఛన్తి- నతుపశ్యన్తి స-భవా- న్మమాక్షిగోచరోఽసి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అథాపీతి॥యద్యపిత్వద్ద
ర్శనమేవవర,స్తథాఽపి,తవ - మాయాంఆశ్చర్యశక్తిం,ద్రక్ష్యేద్రష్టుమిచ్ఛామీత్యర్థః , తాంవిశినష్టి , యయామాయయా-లో
కపాలైఃబ్రహ్మాదిభిస్సహితో , లోకోజనః - సద్భిదాంసచ్ఛబ్దవాచ్యత్వేఽపి-భిదాంభేదం - దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరభేదం-వే
దయయాకృతాంభిదాంవేద-తాంమాయామిత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఇతీతి॥-ఈడితఃఉక్తః,అర్చితశ్చ-భగవాన్- హేమునే-స్మయో
న్నదహాసస్తేనసహితంయథాతథా-తథేతిద్రక్ష్యసీత్యనుగృహ్య-బదర్యాశ్రమంప్రతి-ప్రాగాత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తమేవేతి॥తమేవా
ర్థంమాయాదర్శనరూపమర్థం-చిన్తయన్- కదాద్రక్ష్యామీతిచిన్తయన్నిత్యర్థః - అగ్న్యాదిష్వప్సు , తత్రా , త్మాహృదయం ,
సర్వత్రగోవిప్రాదిషు - హరిం-ధ్యాయన్ - భావద్రవ్యైర్మనోమయైర్ద్రవ్యైః - రపూజయత్ మానసోపచారైరపూజయది

ధ్యాయసంయుతాః॥ ౨ ॥వయంతేపరితుష్టాస్మస్త్వద్బృహద్వ్రతచర్యయా । వరంప్రతీచ్ఛభద్రంతేవరదేశాద
భీప్సితమ్॥ ౩॥ఋషిరువాచ ॥ జితంతేదేవదేవేశప్రపన్నార్తిహరాచ్యుత।వరేణైతావతాఽలంనోయద్భవాన్స
మదృశ్యత ॥ ౪ ॥వాఞ్ఛన్త్యజాదయోయస్యశ్రీమత్పాదాబ్జదర్శనమ్।మనసాయోగయుక్తేనసభవాన్మేఽక్షిగో
చరః ॥ ౫ ॥ అథాప్యమ్బుజపత్రాక్షపుణ్యశ్లోకశిఖామణే । ద్రక్ష్యే*మాయాంయయాలోకస్సపాలోవేదసద్భి
దామ్॥౬॥సూత ఉవాచ॥ఇతీడితోఽర్చితఃకామమృషిణాభగవాన్మునే।తథేతిసస్మయంప్రాగాద్బదర్యాశ్రమమీ
శ్వరః॥ ౭ ॥తమేవచిన్తయన్నర్థమృషిస్స్వాశ్రమఏవసః । వసన్నగ్న్యర్కసోమామ్బుభూవాయువియదాత్మ
సు॥౮॥ధ్యాయన్సర్వత్రచహరింభావద్రవ్యైరపూజయత్।క్వచిత్పూజాంవిసస్మారభక్తిప్రసరసంప్లుతః॥ ౯ ॥
తస్యైకదాభృగుశ్రేష్ఠపుష్పభద్రాతటేమునేః।ఉపాసీనస్యసంధ్యాయాంబ్రహ్మన్వాయురభూన్మహాన్॥౧౦॥
తంచణ్డశబ్దంసముదీరయన్తంబలాహకాఅన్వభవన్కరాలాః।అక్షస్థవిష్ఠామముచుస్తటిద్భిస్స్వనన్తఉచ్చైరభివ
ర్షధారాః॥ ౧౧ ॥తతోవ్యదృశ్యన్తచతుస్సముద్రాస్సమన్తతఃక్ష్మాతలమాగ్రసన్తః।సమీరవేగోర్మిభిరుగ్రనక్రా
మహాభయావర్తగభీరఘోషాః॥ ౧౨ ॥అన్తర్బహిశ్చాద్భిరతిద్యుభిఃఖరైశ్శతహ్రదాభి*రుపతాపితంజగత్।చ
తుర్విధంవీక్ష్యసహాత్మనామునిర్జలాప్లుతాంక్ష్మాంవిమనాస్సమత్రసత్॥ ౧౩ ॥తస్యైవముద్వీక్షత*ఊర్మిభీషణః
ప్రభఞ్జనాఘూర్ణితవార్మహార్ణవః।ఆపూర్యమాణోవర్షద్భి*రమ్బుదైఃక్ష్మామప్యధాద్ద్వీప*వర్షాద్రిభిస్సమమ్॥
సక్ష్మాన్తరిక్షంసదివంసభా*గణంత్రైలోక్యమాసీత్సహదిగ్భిరాప్లుతమ్ । సఏకఏవోర్వరితోమహామునిర్బ
భ్రామవిక్షిప్యజటాజడాన్ధవత్ ॥ ౧౫ ॥క్షుత్తృట్పరీతోమకరైస్తిమిఙ్గిలైరుపద్రుతోవీచినభస్వతాహతః।తమస్య

త్యర్థః॥క్వచిదితి॥భక్తిప్రసరేణప్రీత్యాత్మకభక్తిపరీవాహేణ- సంప్లుతఃవ్యాప్తః-తాలపూజామపి-విస్మృతవాన్ ❀ ॥౮॥౯॥ ❀
మాయాదర్శనముపవర్ణయతి ॥ తస్యేత్యాదినా । హేభృగుశ్రేష్ఠ-తస్యమునేర్మార్కణ్డేయస్యో-పాసీనస్యసతః- హేబ్రహ్మన్
మహాన్వాయురభూత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తమితి ॥ తంవాయు-మను-బలాహకామేఘాః - కరాలాభయంకరా-అభవన్ ఆవిర్బ
భూవుః, తేచ - తటిద్భిస్సహితా , ఉచ్చైః,ధ్వనన్తోగర్జన్తః-అక్షఃశకటాక్షః,తద్వత్,స్థవిష్ఠాఃఅతిస్థూలాః,అభితో-వర్షధారా-
ముముచుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తతఇతి॥చతుర్దిక్షు-వర్తమానాః,సముద్రాః-పరితః-క్ష్మాతలంభూమణ్డలం,ఉగ్రానక్రామేషు తైః,స
మీరవేగోద్ధితైః,రూర్మిభిః,గ్రసన్తః,భయానకాఆవర్తాయేషు- గభీరోఘోషోయేషు-తేచ-వ్యదృశ్యన్త ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అన్తర్బ
హిరితి ॥ ఖరైరిత్యస్యసూర్యరశ్మిభిరితిశేషః - శతహ్రదాదిభిర్విద్యుద్భిః-భర్త్సనాదీర్ఘస్వమార్ఙ్గం - అతిద్యుభిఃఅతిక్రా
న్తాద్యార్యాభిస్తాభిరద్భిఃజలైశ్చ,అన్తర్బహి - రుపతాపితం-చతుర్విధందేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మకం - జగ-జ్జలాప్లుతాం,
క్ష్మాంభూమిం-వీక్ష్య-మునిర్విమనాః-సమత్రస,దభైషీత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్యేతి ॥ తస్యమునేరిత్థ,ముద్వీక్షతస్సతః,వర్షద్భిః,క
మ్బుదైః-రాపూర్యమాణః-ప్రభఞ్జనేనవాయునా - ఆఘూర్ణితంభ్రామితం , వాఃఉదకం-యస్మిన్ ఊర్మిభి - ర్భీషణశ్చార్ణవః-
ద్వీపవర్షాద్రిభిః-సమంసహ-సహితామిత్యర్థః,క్ష్మా- మప్యధాత్ఛాదయామాస ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సక్ష్మాన్తరిక్షమితి ॥ భూమ్యా-
న్తరిక్షసహితం- సదివంస్వర్గసహితం - సభాగణంనక్షత్రగణసహితం-త్రైలోక్యం-మద్భిరాప్లుతం-ఆసీత్ -,తదా - సముని
రేకఏవ-ఉర్వరితఃఅవశేషితః-విక్షిప్తాఃజటాయేనసః,జడవత్-ధన్వవచ్చ-విచచాల ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ క్షుత్తృడితి ॥ క్షుత్తృడ్భ్యాం-

వ్యాప్తః - తృతీయాన్తపాఠే - మకరాదీనాం విశేషణం, వీచిభిస్తరఙ్గైర్నభస్వతా చ, హతః తాడితః - అతఏవ - పరిశ్రమే
ణోక్షితో వ్యాప్తః - దివమన్తరిక్షం - గాం భూమిం చ నవేద ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ క్వచిదితి ॥ తరఙ్గైస్తరఙ్గైః - అన్యోన్యఘాతిభి
రన్యోన్యం యుధ్యమానైః - యాదోభిర్జలజన్తుభిః - స్వయం - భక్షితశ్చ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ క్వచిన్మోహమితి ॥ మృత్యుం మృ
త్యుమివ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అయుతాయుతవర్షాణామితి ॥ విష్ణోర్మాయయా - హృతః, ఆత్మా మనో - యస్య - తస్య మునేః - తస్మిన్
జలే - భ్రమతస్సతః - మహాన్, కాలో - వ్యతీయాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ స ఇతి ॥ పృథివ్యాః - కకుది తద్వదున్నతస్థలే - ఫలైః - పల్లవై
శ్చ శోభితం న్యగ్రోధపోతం కోమలవటవృక్షం - దదృశే పశ్యతిస్మ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ప్రాగుత్తరస్యామితి ॥ తస్య న్యగ్రోధపోతస్య
ప్రాగుత్తరస్యామీశాన్యాం దిశియా - శాఖా - తస్యాం - శిశుమపి దదృశే ॥ తం విశినష్టి ॥ శయానమిత్యాదినా ॥ తమః అన్ధకారం - గ్ర
సన్తం నిరాకుర్వన్తమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇన్ద్రనీలవత్, శ్యామం - శ్రీమత్ రమ్యం - వదనపఙ్కజం - యస్య తం - కమ్బువత్ శఙ్ఖవత్ త్రి
రేఖావృతా - గ్రీవా - యస్య తం - మహోరస్కం విశాలవక్షసం, శోభనా నాసా యస్య తం - సున్దరే భ్రువౌ యస్య తమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋
నిశ్వాసైః - ఏజన్తః కమ్పమానాః - యే - అలకాః - తైః - ఆభాతం శోభితం కమ్బువదన్తర్వలయేన - శ్రీర్యయోః - తాః కమ్బుశ్రియః - త
యోః - కర్ణయోః - దాడిమపుష్పసదృశమాభరణం - యస్య తం - విద్రుమవత్ - యః - అధరః - తస్య - భాసా, ఈషచ్ఛోణాయితం,
శుచిశుభ్రం - స్మితం యస్య తమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ పద్మగర్భవివారుణౌ - అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ - యస్య తం - హృద్యం, హాసయుక్తమ

పారే పతితో భ్రమన్దిశో న వేద ఖం గాం చ పరిశ్రమేక్షితః ॥ ౧౬ ॥ క్వచిద్గతో మహాగర్తే తరలైస్తాడితః క్వచిత్ । యాదో
భిర్భక్షితః క్వాపి స్వయమన్యోన్యఘాతిభిః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిన్మోహం క్వచిచ్ఛోకం క్వచిద్దుఃఖం క్వచిద్భయమ్ । క్వచిన్మృ
త్యుమవాప్నోతి వ్యాధ్యాదిభిరుతార్దితః ॥ ౧౮ ॥ అయుతాయుతవర్షాణాం సహస్రాణి శతాని చ । వ్యతీయుర్భ్ర
మతస్తస్మిన్విష్ణుమాయావృతాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ స కదాచిద్భ్రమంస్తస్మిన్పృథివ్యాః కకుది ద్విజః । న్యగ్రోధపోతం ద
దృశే ❋ ఫలపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రాగుత్తరస్యాం శాఖాయాం తస్యాపి దదృశే ❋ శిశుమ్ । శయానం పర్ణపుటకే గ్ర
సన్తం ప్రభయా తమః ॥ ౨౧ ॥ మహామరకతశ్యామం శ్రీమద్వదనపఙ్కజమ్ । కమ్బుగ్రీవం మహోరస్కం సునాసం
సున్దరభ్రువమ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్వాసైజదలకాభాతం కమ్బుశ్రీకర్ణదాడిమమ్ । విద్రుమాధరభాసేషచ్ఛోణాయితశు
చిస్మితమ్ ॥ ౨౩ ॥ పద్మగర్భారుణాపాఙ్గహృద్యహాసావలోకనమ్ । శ్వాసైజద్వలిసంవిగ్ననిమ్ననాభిదలోదరమ్ ॥
చార్వఙ్గులిభ్యాం పాణిభ్యాముస్నీయ చరణామ్బుజమ్ । ముఖే నిధాయ విప్రేన్ద్రో ధయన్తం వీక్ష్య విస్మితః ॥ ౨౫ ॥ త
ద్దర్శనాద్వీతపరిశ్రమో ముదా ప్రోత్ఫుల్లహృత్పద్మవిలోచనామ్బుజః । ప్రహృష్టరోమాఽద్భుతభావశఙ్కితః ప్రద్ర
ష్టుం పురస్తం ప్రససార బాలకమ్ ॥ ౨౬ ॥ తావచ్ఛిశోర్వై శ్వసితేన భార్గవః సోఽన్తశ్శరీరం మశకో యథాఽవి
శత్ । తత్రాప్యదోఽన్యం తమచష్ట కృత్స్నశో యథా పురాఽముహ్యదతీవ విస్మితః ॥ ౨౭ ॥ ఖం రోదసీ భగణా❋న
ద్రిసాగరాన్ద్వీపాన్సవర్షాన్కకుభస్సురాసురాన్ । వనాని దేశాన్సరితః పురాఽఽకరాన్ఖేటాన్వ్రజానాశ్రమవ
ర్ణవృత్తయః ❋ ॥ ౨౮ ॥ మహాన్తి భూతాన్యథ భౌతికాన్యసౌ కాలఞ్చ నానాయుగకల్పకల్పనమ్ । యత్కిఞ్చిదన్య

వలోకనం - యస్య - శ్వాసైః - ఏజన్త్యశ్చలన్త్యః వలయః - త్రివల్యః నిమ్నరేఖాః - యాః - తాభిః - సంవిగ్నాశ్చఞ్చలాః - నిమ్నా చ - నాభి
ర్యస్మిన్ - త - దశ్వత్థపత్రసంకాశ - ముదరం - యస్య తమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ చారవః సున్దర్యః - అఙ్గులయో - యయోః - తాభ్యాం - చర
ణామ్బుజ - ముస్నీయ ఉద్ధృత్య - ముఖే - నిధాయ, తదఙ్గుష్ఠం - ధయన్తం పిబన్త, మిత్థంభూతం - శిశుం - విలోక్య, విస్మితో - బభూ
వ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తద్దర్శనాదితి ॥ తస్య శిశోః - దర్శనాత్ - వీతో గతః పరిశ్రమో - యస్య సః - ప్రోత్ఫుల్లాని - హృత్పద్మం లోచనామ్బు
జే చ - యస్య - అద్భుతభావేన అత్యాశ్చర్యరూపేణ - శఙ్కితో ఽపి - తం బాలకం - ద్రష్టుం - పురః ప్రససార సమీపం గత ఇత్య
ర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తావదితి ॥ తావత్తదా - హే భార్గవ - స మునిః - శిశోః - శ్వసితేన, మశకవదన్తశ్శరీర - మావిశత్ - శిశోశ్శ్వాస
వాతేన తచ్ఛరీరాన్తః ప్రావిశదిత్యర్థః - తత్రాపి తద్గర్భేఽపి అదో ఽన్యం అముష్మాదన్యం - తం తథావిధం శిశు - మచష్ట యథా పు
రా తచ్ఛరీరాన్తః ప్రవేశాత్పూర్వం యథా కృత్స్నశః కృత్స్న - మాచష్ట - తద్వత్ - ఏవం దృష్ట్వా - ఽతీవ విస్మితః, అము
హ్యత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కృత్స్నశో దర్శనం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఖమితి ॥ ఖమన్తరిక్షం, రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ - భగణాన్నక్షత్రగణాన్
అద్రీంశ్చ - సాగరాంశ్చ - కకుభో దిశః - సురాంశ్చ, అసురాంశ్చ - పురాణి హట్టాదిమన్తి - ఆకారాన్ రత్నాద్యుత్పత్తిస్థానాని
ఖేటాన్ కర్షకగ్రామాన్ - వ్రజాన్ గోష్ఠాని ఆశ్రమాన్, చతురో, వర్ణాన్, తేషాం - వృత్తీశ్చేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ మహాన్తి భూ
తాన్యాకాశాదీని - పఞ్చ - భౌతికాన్ దేవమనుష్యాదీన్, అసౌ మునిః - నానాయుగాని - కల్పాంశ్చ - కల్పయతీతి తథా, కాలం చ, కిం
బహునా, యత్కిఞ్చిత్ - వ్యవహారకారణం వ్యవహారవిషయం - విషయస్యాపి వ్యవహారం ప్రతికారణత్వాత్ తా[illegible]మిత్యా

క్తంసదివావభాసితం-అజ్ఞానాంనిత్యమివప్రతీయమానం-విశ్వంతత్సర్వం,దదర్శ ॥ ౨౯ ॥ కించ॥హిమాలయమితిఋషీన రనారాయణౌ,ఇత్థం-విశ్వం,విపశ్యన్,శిశోః,శ్వసితాత్ శ్వా,సాద్బహి,ర్నిరస్తఃనిష్క్రాసితః-ప్రలయాబ్ధావన్యపతత్ ॥౩౦॥ పశ్యన్నితి ॥ తత్పర్ణపుటేవటపత్రపుటే,శయానం,తోకంశిశుంచ,పశ్యన్,తస్యశిశోః , ప్రేమ్ణా,సుధాస్మితేనచ , యుక్తేనా, పాఙ్గనిరీక్షణేన-నిరీక్షితో-బభూవ ॥ ౩౧ ॥ అథేతి॥నేత్రాభ్యాం-హృది-వేష్టితంఆలిఙ్గితం,బాలక - మధోక్షజం-పునర్బహిః-పరిష్వక్తుం-అభ్యయాదభిముఖంజగామ ॥ ౩౨ ॥ తావదితి॥తావ-ద్భగవానచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్త్యాదిగుణగణపూర్ణః-యోగాధీశఃఆశ్చర్యశక్తియోగనిర్వాహకః-గుహాశయఃసర్వాన్తరాత్మా-అన్తర్హితవాన్తదా - ఋషేః,రీహాఆలిఙ్గనేచ్ఛా-యథా-అనీశనిర్మితానిర్ధనేనకృతా-తద్వదాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తమితి॥తంతిరోదధతంశిశుం- అను -లోకసంప్లవంసలిలం-తిరోధాయతత్క్షణాత్తస్యమునేస్సకాశా-ద్వటోఽప్యన్తర్దధే-ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః-యద్వా-భగవా-న్సలిలం - తిరోధాయ-న్తర్దధే,తమను,వటోఽపి-అన్తర్దధఇతిసంబన్ధః-మునిస్తు-స్వాశ్రమే-పూర్వవత్,స్థితః - అల్పదేశేవిపులదేశాన్తర్భావః అల్పకాలేబహుకాలాన్తర్భావ - స్తదితరజనాదృశ్యతద్వ్యతిరిక్తమూర్తామూర్తపదార్థవ్రాతహేతుతత్కాలావసాయిసలిలాదిసృష్టిశ్చే-తిసర్వమీశ్వరస్యసర్వశక్తిత్వాదుపపన్నమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ద్వ్యవహారకారణందదర్శవిశ్వంసదివావభాసితమ్ ॥ ౨౯ ॥ హిమాలయంపుష్పవహాంచతాంనదీం నిజాశ్రమంయత్రఋషీఅపశ్యత్ । విశ్వంవిపశ్యఞ్ఛ్వసితాచ్ఛిశోర్వై బహిర్నిరస్తోన్యపతల్లయాబ్ధౌ ॥ ౩౦ ॥ పశ్యన్పృథివ్యాఃకకుదిప్రరూఢంవటంచతత్పర్ణపుటేశయానమ్ । తోకంచతత్ప్రేమసుధాస్మితేననిరీక్షితోఽపాఙ్గనిరీక్షణేన ॥ ౩౧ ॥ అథతంబాలకందృష్ట్వానేత్రాభ్యాంవేష్టితంహృది । అభయాదతిసంక్లిష్టఃపరిష్వక్తుమధోఽక్షజమ్ ॥ ౩౨ ॥ తావత్సభగవాన్సాక్షాద్యోగాధీశోగుహాశయః । అన్తర్దధఋషేస్సద్యోయథేహాఽనీశనిర్మితా ॥ ౩౩ ॥ తమన్వథవటోబ్రహ్మన్సలిలంలోకసంప్లవమ్। తిరోధాయిక్షణాత్సోఽపిస్వాశ్రమేపూర్వవత్స్థితః ॥ ౩౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋

శ్రీసూతఉవాచ ॥ సఏవమనుభూయేదం నారాయణవినిర్మితమ్ । వైభవంయోగమాయాయాస్తమేవశరణంయయౌ ॥ ౧ ॥ మార్కణ్డేయఉవాచ ॥ప్రపన్నోఽస్మ్యఙ్ఘ్రిమూలంతేప్రపన్నాభయదంహరే।యన్మాయయాఽపివిబుధాముహ్యన్తిజ్ఞానకాతరాః॥ ౨ ॥సూతఉవాచ॥తమేవంనిభృతాత్మానంవృషేణదివిపర్యటన్।రుద్రాణ్యాభగవాన్రుద్రోదదర్శస్వగణైర్వృతః ॥ ౩ ॥ అథోమాతమృషింవీక్ష్యగిరిశంసమభాషత । పశ్యేమంభగవన్విప్రంనిభృతాత్మేన్ద్రియాశయమ్॥ ౪ ॥నిభృతోదఝషవ్రాతోవాతాపాయేయథార్ణవః । కుర్వస్యతపసస్సాక్షాత్సంసిద్ధింసిద్ధిదోభవాన్॥ ౫ ॥ రుద్రఉవాచ ॥ నైవేచ్ఛత్యాశిషఃక్వాపిబ్రహ్మర్షిర్మోక్షమప్యుత।భక్తింపరాంభగవతిలబ్ధవాన్పురుషేఽవ్యయే ॥ ౬ ॥ తథాఽపిసంవదిష్యామోభవాన్యేతేనసాధునా । అయంహిపరమోలా

ఇత్థంభగవతాదత్తంతద్యోగమాయాదర్శనాత్మకంవరంప్రాప్యతతోరుద్రాద్భగవద్భక్తిస్థైర్యమాకల్పాన్తమాయుస్త్రైకాలికంజ్ఞానంవిరక్తంబ్రహ్మవర్చస్వినాంపురాణాచార్యత్వంచలేభఇతివక్తుంప్రస్తౌతి ॥ సఏవమిత్యాదినా॥నారాయణేన-వినిర్మితంఆశ్చర్యశక్తే-ర్వైభవమనుభూయ- తమేవనారాయణమేవతస్మాయాతత్రాణాయ - శరణం-యయౌ ॥౧॥ తదేవాహ॥ప్రపన్నోఽస్మీతి॥ప్రపన్నానామభయంసంసృతిభయాభావంప్రయచ్ఛతీతితథా , యస్యతవ , మాయయా,హేతుభూతయా,యదజ్ఞానం-తేన-కాతరాఃవిక్షిప్తచిత్తాస్సన్తోముహ్యన్తి, తాంత్వాం ప్రపన్నోఽస్మీతిభావః ॥ ౨ ॥ తమితి ॥ ఇత్థం-నిభృతాత్మానంసమాహితచిత్తం-మునిం-రుద్రో- దదర్శేతిసంబన్ధః ॥ ౩ ॥ అథేతి ॥ ఉమారుద్రాణీ-ఉక్తిమేవాహ॥పశ్యేమేతియథా , నిభృతంనిశ్చల,ముదకం , ఝషవ్రాతశ్చ,యస్మిన్ , పారావారఃఅపారోఽర్ణవఃసముద్రః,తథా, నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయంనిశ్చలదేహేన్ద్రియమానసం , ముం, పశ్యేమ,అస్యమునే , స్తపసః,సంసిద్ధింఫలం , కురు,యతో,భవాన్,సిద్ధిదః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తఃప్రాహరుద్రః॥నైవేచ్ఛతీతి॥ఆశిషఃకామాన్ - ఉతాపిచ , మోక్షమప్య,యంబ్రహ్మర్షిర్నైవేచ్ఛతి-తత్ర హేతుః,పరాంఅనన్యప్రయోజనాం,భగవతి-భక్తింలబ్ధవాన్॥నహిభగవదేకాన్తభక్తాఃకించిదపివాఞ్ఛన్తీతిభావః ॥ ౬ ॥ తథాఽపియద్యప్యేవంతథాఽపి, హేభవాని,సాధునా , అనేనమునినాసంవదిష్యామఃసంవాదంకరిష్యామః,కింతావన్మాత్రేణతస్యేత్యత్రాహ ॥ అయంహీతి ॥ నృణాం,మయంఅయమేవ,పరమో,లాభః,కోఽసౌ,యస్సాధుసమాగ

మః,నతస్యలాభఃకింత్వస్మాకమేవేతిభావః - యద్వా-అన్యోన్యస్యసమాగమోఽన్యోన్యస్యలాభఇతిభావః -నృణామితిపారో
క్ష్యనిర్దేశోలోకపరిపాటీప్రదర్శనాభిప్రాయకః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ఇతీతి ॥ సభగవాన్రుద్రః, సతాంగతిత్వసర్వవిద్యానిర్వాహక
త్వసర్వదేహీశ్వరత్వజగదాత్మత్వాన్యాప్తభూతపరమపురుషద్వారకాణివివక్షితాని “శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదే
వవ”దితిన్యాయాత్-భగవదావేశావతారత్వాద్వా తానివివక్షితాని ✽ ॥ ౮ ॥ ✽తయోరితి ॥ తయోశ్శర్వశర్వాణ్యోః-రాగ
మనం-ఆత్మానందేహం-విశ్వంచ-నవేద - మార్కణ్డేయఇతికర్తృపదాధ్యాహారః-అవేదనేహేతుత్వేనవిశినష్టిరుద్ధధీవృత్తిః-
రుద్ధాః-ధీవృత్తయఃఅన్తఃకరణవృత్తయో-యేనసః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽యోగమాయయాభగవదుపాసనప్రభవయాపరకాయప్ర
వేశసామర్థ్యాత్మికయాఽఽశ్చర్యశక్త్యా-తస్యమునేః-గుహాకాశం,ఆవిశత్-యథా,వాయుః-ఛిద్ర-మావిశతి-తద్వత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽
ఆత్మన్యపీతి ॥ అపిస్త్వర్థః- ఆత్మశబ్దోహృదయపరః-నిరుద్ధధీవృత్తిత్వాత్- బహిస్తు - నవేద- అత్మనిత్వచష్టేతిసంబన్ధః - క
థంభూతం-తటిత ఇవ - పిఙ్గా-జటాః - ధారయతీతితథాతం, త్రీణ్యక్షీణియస్య - అష్టాభుజాయస్య , ఉద్యన్తం భాస్క
రమివస్థితం - ప్రాంశుం ప్రకృష్టరశ్మిం - వ్యాఘ్రచర్మైవామ్బరం - శూలం - బాణఖడ్గఖేటైశ్చ సహ , ధనుశ్చ - అక్షమా
లాదీంశ్చ , బిభ్రాణం - సహసా అకస్మాదేవ - హృద్యవభాతం , సమునిః వ్యచష్టేతిసంబన్ధః-తతః-కిమిదం - కుతఏవేతి -
విస్మితః,సమాధే , రుపరతః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ✽నేత్రేఇతి ॥ సమునిః-ఉమయాభవాన్యా - అన్వితంసోమమితిసంధి
రార్షః-సగణం-రుద్ర-దదృశే, శిరసానానామచ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽తస్మా ఇతి ॥ స్వాగతాదిభిః-సపర్యాం,వ్యదధాదకరోత్-స్వా

భోనృణాంసాధుసమాగమః ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వాతముపేయాయభగవాన్ససతాంగతిః। ఈశానస్సర్వవిద్యానా
మీశ్వరస్సర్వదేహినామ్ ॥ ౮ ॥ తయోరాగమనంసాక్షాదీశయోర్జగదాత్మనోః । నవేదరుద్ధధీవృత్తిరాత్మానం
విశ్వమేవచ ॥ ౯ ॥ భగవాంస్తదభిజ్ఞాయగిరిశోయోగమాయయా। ఆవిశత్తద్గుహాకాశంవాయుశ్ఛిద్రమివేశ్వరః॥
ఆత్మన్యపిశివంప్రాప్తంతటిత్పిఙ్గజటాధరమ్।త్ర్యక్షందశభుజంప్రాంశుముద్యన్తమివభాస్కరమ్॥ ౧౧ ॥వ్యా
ఘ్రచర్మామ్బరంశూలంధనురిష్వసిచర్మభిః।అక్షమాలాండమరుకంకపాలపరశుంసహ॥ ౧౨ ॥ బిభ్రాణంసహ
సాభాతంవ్యచష్టహృదివిస్మితః।కిమిదంకుతఏవేతిసమాధేర్విరతోమునిః॥ ౧౩ ॥ నేత్రేఉన్మీల్యదదృశే ✽సగణంసో
మయాన్వితమ్।రుద్రంత్రిలోకైకగురుంననామశిరసామునిః॥ ౧౪ ॥తస్మైసపర్యాంవ్యదధాత్సగణాయసహో
మయా।స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యగన్ధస్రగ్ధూపదీపకైః ॥ ౧౫ ॥ ఆహచాత్మానుభావేనపూర్ణకామస్యతేవిభో।
కరవామకిమీశానయేనేదంనిర్వృతంజగత్ ॥ ౧౬ ॥నమశ్శివాయశాన్తాయసత్త్వాయప్రమృడాయచ।రజోజుషేఽథ
ఘోరాయనమస్తుభ్యంతమోజుషే ॥ ౧౭ ॥ సూతఉవాచ ॥ ఏవంస్తుతస్సభగవానాదిదేవస్సతాంగతిః। పరి
తుష్టప్రసన్నాత్మాప్రహసంస్తమభాషత॥ ౧౮ ॥శ్రీరుద్రఉవాచ ॥వరంవృణీష్వమత్తఃకామంవరదేశావయంత్ర
యః।అమోఘందర్శనంయేషాంమర్త్యోయద్విన్దతేఽమృతమ్ ॥ ౧౯ ॥బ్రాహ్మణాస్సాధవశ్శాన్తానిస్సఙ్గాభూ

గతంకుశలాగమప్రశ్నః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ఆహచేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ ఆత్మానుభావేనేత్యాదినా - ఆత్మానుభావేనస్వప్రభావే
న పూర్ణాఃసమగ్రాః-కామాయస్య - తస్య,తవహే-ఈశాన-కింకరవామకిమిష్టంకరవామ - నకించిదిత్యర్థః-కర్తవ్యమిష్టంహి
సుఖం,సర్వస్యజగతస్సుఖమాపాదయితుఃకిమస్మాభిఃకర్తవ్యమస్తీత్యాహ ॥ యేనేదంనిర్వృతంజగత్, యేనత్వయా-నిర్వృ
తంసుఖితం-పూర్వవత్“శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవ”దితిన్యాయేనాన్తరాత్మభూతపరమపురుషదృష్ట్యాపూర్ణకా
మత్వజగదానన్దకరత్వేవివక్షితే,ఏవమగ్రేపి ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽యతోనకించిత్కరవామ- తేః కేవలమఞ్జలిమాత్రంకరవామేత్యభి
ప్రేత్యప్రణమతి॥నమఇతి॥శివాయలోకమఙ్గళకరాయశాన్తాయఊర్మిషట్కరహితాయ-ప్రమృడాయ , ప్రకర్షేణమృడయతిసుఖ
యతీతిప్రమృడ- స్తస్మైసత్త్వాయశుద్ధసత్త్వమయశరీరవిష్ణురూపాయేత్యర్థః-రజోజుషేబ్రహ్మరూపాయ - తమోజుషేప్రకృతరు
ద్రరూపాయ - అతఏవ-ఘోరాయ, ఘోరరూపాయ ✽ ॥౧౭॥ ✽ఏవమితి॥ప్రసన్నాత్మాప్రసన్నచిత్తః ✽ ॥౧౮॥ ✽ భాషణమే
వాహ ॥ వరమితి॥మత్ మత్తః . కామంయథేష్టం-వరం-వృణీష్వ,యతో - వయం.త్రయఃబ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః-వరదేశావరదశ్రే
ష్ఠాః॥నమేకించిదపేక్షితమిత్యాహ॥అమోఘమితి ॥ యేషాంత్రయాణామస్మాకం-దర్శన-మమోఘం అవ్యర్థం అతో - య
త్కించిద్వృణీష్వేతిభావః-తర్హ్యమృతత్వందాతుంప్రభవసికిమిత్యత్రాహ ॥ మర్త్యోయద్విన్దతేఽమృతమితి ॥ యత్ యేభ్య
స్త్రిభ్యః,అమృతంమోక్షంవిన్దతే - సద్వారకాద్వారకోపాసనాభ్యామితిభావః - సాక్షాద్భగవదుపాసకస్యాపిబ్రహ్మరుద్ర
యోర్భగవద్విభూతిత్వానుసంధానస్యావశ్యకత్వాత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽యథామునిశ్శాస్త్రదృష్ట్యాఽఽత్మానంతుష్టావ-తథా
స్వయమపితద్దృష్ట్యాబ్రాహ్మణాన్స్తౌతి ॥ బ్రాహ్మణాఇత్యాది॥యే-సాధవః-బ్రాహ్మణా-స్తాన్ -స-లోకా-లోకపాలా

న్త్యర్చన్త్యుపాసత ఇతి సమ్బన్ధః- సాధుత్వగుణవివక్షయా బ్రాహ్మణాన్ విశినష్టి ॥ శాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః- నిస్సఙ్గాః విషయసఙ్గరహితాః ఏకాన్తభక్తా ఇత్యస్య భగవతీత్యాదిః- అస్మాసు రుద్రాదిషు- నిర్వైరాః- భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానేన వైరరహితాః- కింబహునా సమదర్శినః కృత్స్నస్యాపి జగతో భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానేన సమబుద్ధయః * ॥ ౨౦ ॥ * సలోకాః దేవమనుష్యాదిజనసహితాః- లోకపాలా ఇన్ద్రాదయః- కింబహునేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ వయమపి త్రయః- తాన్- వన్దామహే, అర్చయామహే- ఉపాస్మహే చేత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * తత్ర హేతుమాహ ॥ నైత ఇతి ॥ ఏతే సాధవో బ్రాహ్మణాః- న తే ఇతి పాఠే- తే బ్రాహ్మణాః, అజే అచ్యుతే, మయి చాచ్యుతే చేత్యన్వయః- బ్రహ్మశరీరకే మచ్ఛరీరకే చాచ్యుత ఇత్యర్థః- అణ్వపి ఈషదపి యథా తథా, భిదాం భేదం- న చక్షతే న పశ్యన్తి- అజం మాం చాచ్యుతాత్పృథక్సిద్ధం న పశ్యన్తీతి వివక్షితార్థః "స బ్రహ్మా స శివ స్సేన్ద్ర" ఇత్యాదిశ్రుత్యా భగవతో బ్రహ్మాదిశరీరకత్వేన శరీరాత్మభావనిబన్ధనసామానాధికరణ్యావగమాత్పృథక్త్వభేదస్య నిషేధ్యత్వాత్స్వతన్త్రభేదదర్శనమేవాత్ర నిషిధ్యతే- ఇమమర్థం స్వయమేవ స్ఫుటీకుర్వన్నాహ ॥ నాత్మనశ్చ జనస్యాపి- ఆత్మనః స్వస్య- జనస్య స్వేతరజనస్య చ- అచ్యుతే- భిదాం- న చక్షత ఇత్యన్వయః- ఆత్మజనశబ్దాభ్యామచిత్సంసృష్టజీవా ఉచ్యన్తే, న హి తైస్సహ బ్రహ్మణః స్వరూపాభేదోఽభేదవాదినోఽపి సమ్మతః - అచిదంశేన తాదాత్మ్యస్య తన్మతేఽప్యనిష్టత్వాత్- న హి జనశబ్దశ్చైతన్యమాత్రే స్వారసికః- యేన తత్స్వరూపాభేదస్సిధ్యేత అతో బ్రహ్మచిదంశేన యాదృశో భేదనిషేధస్స్వాతన్త్ర్యవిషయస్తాదృశ ఏవ చిదంశేనాపీతి దిక్- యతో- భిదాం- న చక్షతే- తస్మాద్వయమపి- యుష్మాన్- ఈమహి భజామః- తత్ర- సలోకా లోకపాలా అహం బ్రహ్మా చేతి వయం భగవద్విశేషాధిష్ఠానత్వబుద్ధ్యా యుష్మాన్ భజామః- అచ్యుతస్తు "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" ఇతి- "యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే

తవత్సలాః । ఏకాన్తభక్త అస్మాసు నిర్వైరాస్సమదర్శినః ॥ ౨౦ ॥ సలోకా లోకపాలాస్తాన్వన్దన్త్యర్చన్త్యుపాసతే । అహం చ భగవాన్బ్రహ్మా స్వయం చ హరిరీశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ (నైతే) న తే మయ్యచ్యుతేఽజే చ భిదామణ్వపి చక్షతే । నాత్మనశ్చ జనస్యాపి తద్యుష్మాన్వయమీమహి ॥ ౨౨ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవాశ్చేతనోజ్ఝితాః । తే పునన్త్యురుకాలేన యూయం దర్శనమాత్రతః ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్యామో యేఽస్మద్రూపం త్రయీమయమ్ । బిభ్రత్యాత్మసమాధానతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః ॥ ౨౪ ॥ దర్శనశ్రవణాద్వాఽపి మహాపాతకినోఽపి వః । శుధ్యేరన్నన్త్యజాశ్చాపి కిము సమ్భాషణాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇతి చన్ద్రలలామస్య ధర్మగుహ్యోపబృంహితమ్ । వచోఽమృతాయనమృషిర్నాతృప్యత్కర్ణయోః పిబన్ ॥ ౨౬ ॥ స చిరం మాయయా విష్ణోర్భ్రామితః కర్శితో భృశమ్ । శివవాగమృతధ్వస్తక్లేశపుఞ్జస్తమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అహో ఈశ్వరచర్యా

తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్" ఇత్యుక్తాభిసన్ధివిశేషేణ భజతీతి విశేష ఇతి భావః * ॥ ౨౨ ॥ * తద్దర్శనేనాత్మనః కృతజ్ఞతామభిప్రేత్య స్తౌతి ॥ న హీతి ॥ అమ్మయాని తీర్థాని- న- దర్శనమాత్రతః- పునన్తి- కింతు- చిరం స్నానాదిభిస్తాని పునన్తి- తథా- మృచ్ఛిలామయాః- దేవతాప్రతికృతయశ్చ- న- దర్శనమాత్రతః- పునన్తి, కింతు- చిరమావాహనాదిషోడశోపచారపూజాదిభిరితి భావః- యూయం తు- దర్శనమాత్రేణైవ- పునీథ * ॥ ౨౩ ॥ * యథా తేన "నమశ్శివాయే"త్యాదినా నమస్కృతం- తథాఽస్వయమేవ ప్రణమతి ॥ బ్రాహ్మణేభ్య ఇతి ॥ నమస్యామః నమస్కుర్మః- తాన్ విశినష్టి- యే బ్రాహ్మణాః- త్రయీమయం వేదమయం వేదప్రచురం- ఆత్మసమాధ్యాదిభిస్సహితం- రూపం- బిభ్రతి- తస్మై తివిస్మయే * ॥ ౨౪ ॥ * యేషాం చ- దర్శనశ్రవణాత్- దర్శనాత్ శ్రవణాచ్చ మహాపాతకినః- అన్త్యజాశ్చ విశుధ్యేరన్- సమ్భాషణాదిభిర్విశుధ్యేరన్నితి కిము వక్తవ్యం- తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో- నమస్యామ ఇతి సమ్బన్ధః * ॥ ౨౫ ॥ * ఇతీతి ॥ చన్ద్రో లలామం భూషణం- యస్య- తస్య- రుద్రస్యేత్థంభూతం - ధర్మగుహ్యోపబృంహితం సత్త్వేనాత్మకధర్మరహస్యయుక్తం- కర్ణయోరమృతాయమానం- వచః- పిబన్నాతృప్యత్- కర్ణాభ్యాం పిబన్వా * ॥ ౨౬ ॥ * స ఇతి ॥ స మునిః- విష్ణోర్మాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా- చిరం- భ్రామితః- అత ఏవ- నితరాం- కర్శితశ్చ- శివస్య, వాగేవామృతం , తేన- ధ్వస్తః క్లేశపుఞ్జః భ్రమణప్రయుక్తక్లేశసముదాయో- యస్య సః- తం శివ- మిదం వక్ష్యమాణ- మబ్రవీత్ * ॥ ౨౭ ॥ * తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ యదుక్తం "వరం వృణీష్వ , అమోఘం దర్శనం మే" ఇతి- తత్ర తద్బహుమానాయ కించిత్ప్రార్థయితుమిచ్ఛన్స్తౌతి యద్యప్యుక్తం "బ్రాహ్మణాస్సాధవ" ఇత్యాదినా, తథా "పరస్పరం భావయన్తశ్శ్రేయః పరమవాప్స్యథ" ఇత్యుక్తరీత్యా స్వయమప్యాహ ॥ అహో ఇతి పఞ్చభిః ॥ ఇయమీశ్వరాణామీశ్వరవిభూతిభూతానాం- చర్యా చేష్టా - శరీరిణాం- దుర్విభావ్యాః దుర్విజ్ఞేయాభిప్రాయాః- దుర్విభావ్యతామేవ ప్రకటయతి ॥ యద్యతః- స్వయం - జగదీశ్వరాః జగత్యుత్కృష్టా అపి, ఈశితవ్యాని అపకృష్టాని- భూతాని- నమన్తి- స్తువన్తి చేత్యాత్మనో నైచ్యమనుసంహితం , ఇత్థంభూతైర్వహి భాగవతానాం పరిష్వా

టీ ॥ ౨౮ ॥ కస్తర్హీశితవ్యప్రణామాదావభిప్రాయ ఇతి విచార్య నిశ్చిన్వన్నాహ ॥ ధర్మమితి ॥ దేహినాం ప్రవక్తారః ధర్మోపదేష్టారోఽపి ధర్మం గ్రాహయితుం స్వయం ప్రాయశోఽనుతిష్ఠన్తి ॥ ౨౯ ॥ నైతావతేతి ॥ యద్యప్యేవ మథాప్యేతావతా ఆచారానుమోదనస్తుతిమాత్రేణ, తైరీశితవ్యప్రణామస్తుత్యాదిభిశ్చ, కథం భూతైః భగవతః పూజ్యస్య స్వమాయామయ్యా వృత్తిరాశ్చర్యమయీ చేష్టా యేషు, తైః ప్రభావో న దుష్యేత న విహన్యేత । యథా, మాయినః లోకప్రసిద్ధమాయావినః కుహకైః ఛద్మవ్యాపారైః తస్య ప్రభావో, న దుష్యేత ప్రత్యుత స్వమాయయా విశ్వరూపప్రభావావిష్కారస్తద్వత్ ॥ ౩౦ ॥ శాస్త్రదృష్ట్యా భగవదాత్మకత్వం మన్వానః సర్వకారణత్వాదిభిర్విశింషన్ప్రణమతి ॥ సృష్ట్వేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ యో మనసా సఙ్కల్పమాత్రేణేదం జగత్సృష్ట్వా, ఆత్మనా స్వేనాత్మనా ప్రవిశ్య కుర్వద్భిః పూర్వకర్మవాసనానుగుణపరిణామిభిః ఉత్తరోత్తరపుణ్యాపుణ్యాత్మకవిషమసృష్టిం కుర్వద్భిః గుణైః స్వయం కర్తేవ భాతి । ఇవశబ్దేన పరమార్థతః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మకర్తృత్వాభావః పరమాత్మని సూచ్యతే, జీవస్యైవ తత్కర్తృత్వాత్ । అకర్తురపి కర్తృత్వావభాసే దృష్టాన్తః స్వప్నదృగ్యథేతి ॥ నహి స్వప్నార్థసృష్టికర్తా స్వప్నదర్శీ అపి తు తత్కర్మానుగుణతత్తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయి స్వాప్నపదార్థస్రష్టా పరమపురుషః "న తత్ర రథా న రథయోగాః" ఇత్యారభ్య "సృజతే స హి కర్తా" ఇతి "య ఏషు సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః స్తద్బ్రహ్మ" ఇతి చ శ్రవణాత్ । యథా స్వప్నార్థసృష్టేః పరమాత్మకర్తృకత్వేఽపి తదనభిజ్ఞానాం తస్యా జీవకర్తృకత్వాభిమానస్తథా

~~~~~~

యం దుర్విభావ్యా శరీరిణామ్ । యన్నమన్తీశితవ్యాని స్తువన్తి జగదీశ్వరాః ॥ ౨౮ ॥ ధర్మం గ్రాహయితుం ప్రాయః ప్రవక్తారశ్చ దేహినామ్ । ఆచరన్త్యనుమోదన్తే క్రియమాణం స్తువన్తి చ ॥ ౨౯ ॥ నైతావతా భగవతః స్వమాయామయవృత్తిభిః । న దుష్యేతానుభావస్తైర్మాయినః కుహకైర్యథా ॥ ౩౦ ॥ సృష్ట్వేదం మనసా విశ్వమాత్మనాఽనుప్రవిశ్య యః । గుణైః కుర్వద్భిరాభాతి కర్తేవ స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౩౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే త్రిగుణాయ గుణాత్మనే । కేవలాయాద్వితీయాయ గురవే బ్రహ్మమూర్తయే ॥ ౩౨ ॥ కం వృణే ను పరం భూమన్వరం త్వద్వరదర్శనాత్ । యద్దర్శనాత్పూర్ణకామః సత్యకామః పుమాన్భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ వరమేకం వృణేఽథాపి పూర్ణకామాభివర్షణాత్ । భగవత్యచ్యుతాం భక్తిం తత్పరేషు తథా త్వయి ॥ ౩౪ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చితోఽభిష్టుతశ్చ మునినా సూక్తయా గిరా । తమాహ భగవాఞ్ఛర్వః శర్వయా చాభినన్దితః ॥ ౩౫ ॥ కామో మహర్షే సర్వోఽయం భక్తిమాంస్త్వమధోక్షజే । ఆకల్పాన్తాద్యశః పుణ్యమజరామరతా తథా ॥ ౩౬ ॥ జ్ఞానం త్రైకాలికం బ్రహ్మన్విజ్ఞానం చ విరక్తిమత్ । బ్రహ్మవర్చస్వినో భూయాత్పురాణాచార్యతాస్తు తే ॥ ౩౭ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఏవం వరాన్స మునయే దత్త్వాఽగాత్త్ర్యక్ష ఈశ్వరః । దేవ్యై తత్కర్మ కథయన్ననుభూతం పురాఽమునా ॥ ౩౮ ॥ సోఽప్యవాప్త

~~~~~~

పుణ్యాపుణ్యకర్తృత్వాదేర్జీవగతత్వమజానతాం బ్రాహ్మణ ఏవ జీవభావేన తత్కర్తృత్వాభిమానమాత్రమితి వివక్షితార్థః ॥ ౩౧ ॥ త్రిగుణాయ త్రిగుణ్యాధియన్త్రే గుణాత్మనే అప్రతిహతసఙ్కల్పాయ, కేవలాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ, అద్వితీయాయ స్వతుల్యవస్తురహితాయ బ్రహ్మమూర్తయే వేదనిర్వాహకాయ రూపతోఽపి నిభవేనా ॥ ౩౨ ॥ యదుక్తం వరం వృణీష్వేతి తత్రోత్తరమాహ ॥ కమితి ॥ హే భూమన్ వరదర్శనాత్ త్వత్ త్వత్తః అతః పరమన్యం కం వరం వృణే వరిష్ఠానాం వరం బుద్ధ్యా సన్నిధాపయ్యేతి నిర్దేశః కృతః, వరదర్శనాదితి పాఠే, వరం శ్రేష్ఠం, దర్శనం యస్య, తస్మాత్ త్వత్తః, అతశ్చాన్యవివక్షితం విశినష్టి ॥ యద్దర్శనాత్పూర్ణకామ ఇతి ॥ యత్ యతః, పుమాన్ ఈశానః ఈశ్వరః స్వతన్త్రః, అకర్మవశ్య ఇతి యావత్ పూర్ణకామః సత్యకామశ్చ భవేత్ తస్మాదత ఇతి సంబన్ధః ॥ ౩౩ ॥ యద్యప్యతః పరో వరణీయో వరో నాస్తి, తథాపి, పూర్ణకామాభివర్షుకాత్, త్వత్త ఏతం వరం వృణే, ఏవాదేశాభావ ఆర్షః, కోఽసౌ భగవత్యచ్యుతే తత్పరేషు తద్భక్తేషు తథా త్వయి చ భక్తిమిత్యేతం వరమితి సంబన్ధః । తత్పరేష్విత్యనేనగతార్థత్వేఽపి పునస్త్వయీత్యుక్తిస్తత్ప్రాధాన్యవివక్షయా గోబలీవర్దన్యాయాత్ । తత్ర భగవద్భక్తేషు భక్తిర్నామ భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానాత్మికా ॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి ॥ సూక్తయా మధురయా శర్వయా శర్వాణ్యా, అభినన్దితః సన్ మునిమాహ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ ద్వాభ్యాం ॥ కామమితి ॥ విధా భగవతి, కామం నితరాం శ్రోత్రియాణాం, పుణ్యావహం, యశః త్రైకాలికం భూతాదికాలత్రయగోచరవస్తుజ్ఞానం బ్రహ్మవిజ్ఞానం బ్రహ్మస్వరూపపరామాపాదిగోచరం విజ్ఞానం, విరక్తిమత్ విరక్తియుక్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ స, త్ర్యక్షః త్రిలోచనః ఈశ్వరః రుద్రః, మునయే, వరాన్, దత్త్వా, అమునా మునినా, పురా, అనుభూతం, తత్కర్మ, భగవన్మాయాదర్శనాత్మకం కర్మ, దేవ్యై శర్వాణ్యై, కథయన్ అగాత్ జగామ ॥ ౩౮ ॥ సోఽపీతి ॥ భార్గవోత్తమో మార్కణ్డేయః అవాప్త

మహాయోగవైభవో, యేనసః - హరౌభగవత్యేకాన్తితాం అనన్యప్రయోజనభక్తిమత్త్వం - గతో, ఽధునాఽపి చరతి, అద్ధా స్ఫుటం, నాత్రసంశయ ఇతి భావః ॥ ౩౯ ॥ ఉపసంహరతి, అనువర్ణితమితి ॥ యత్ - మార్కణ్డేయస్య, తేనా - నుభూత - మద్భుతం - భగవతో - మాయాయా ఆశ్చర్యశక్తే, ర్వైభవం - త - త్తే తుభ్య, మనువర్ణితమ్ ॥ ౪౦ ॥ ప్రసఙ్గాన్మార్కణ్డేయస్య కాదాచిత్క మాయా వైభవదర్శనవజ్జీవస్యాపి సంసారః పూర్వమవిద్యమాన ఏవ కదాచిద్భగవన్మాయయా భవతీతి కేషాంచిన్మతం ప్రతిక్షిపతి ॥ కేచి - దవిద్వాంసః సంసారానాదిత్వానభిజ్ఞాః - నృణాం జీవానా - మాత్మనో భగవతో - మాయయా సంసృతిం - కాదాచిత్కం యథా తథా - ప్రచక్షత ఇత్యనువాదః, తద్దర్శయతి ॥ ఏతదనాద్యావర్తితమితి ॥ సంసరణమిత్యధ్యాహార్యం, ఏతత్సంసరణం, అనాదితయా, ఆవర్తితం పరివర్తితం, భవతి, అన్యథా " నకర్మావిభాగాదిత్యాద్యధికరణవిరోధాదితి ॥ ౪౧ ॥ ప్రకృతమార్కణ్డేయచరిత్రశ్రావణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ భృగువర్యస్య మార్కణ్డేయస్య - వర్ణితం వృత్తమిత్యర్థః, కథంభూతం, రథాఙ్గపాణేర్భగవతః, అనుభావేన - భావితం, యః, సంశ్రావయే - ద్యశ్చ - శృణుయా - త్తయో - రుభయోః కర్మాశ్రయా కర్మనిమిత్తా, సంసృతి - ర్భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవత తన్త్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః **

ఇత్థం పరిపృష్టం మార్కణ్డేయవృత్తాన్త మనువర్ణ్య కృత్స్నప్రబన్ధార్థ ముపసంజిహీర్షుం సూతమాలక్ష్య నిమిజాయ స్సభగవదుద్ధవసంవాదాదిముఖేనోక్తే భగవత్పూజాత్మక కర్మయోగే సమారాధ్య భగవదఙ్గోపాఙ్గాస్త్రభూషణాద్యభిమ

మహాయోగమహిమా భార్గవోత్తమః। విచరత్యధునాప్యద్ధా హరావేకాన్తతాం గతః ॥ ౩౯ ॥ అనువర్ణితమేతత్తే మార్కణ్డేయస్య ధీమతః। అనుభూతం భగవతో మాయావైభవమద్భుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏతత్కేచిదవిద్వాంసో మాయాసంసృతిమాత్మనః। అనాద్యావర్తితం నౄణాం కాదాచిత్కం ప్రచక్షతే ॥ ౪౧ ॥ య ఏవమేతద్భృగువర్యవర్ణితం రథాఙ్గపాణేరనుభావభావితమ్। సంశ్రావయేత్సంశృణుయాదు తావుభౌ తయోర్న కర్మాశయసంసృతిర్భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ ************************************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః - ******

శౌనక ఉవాచ॥ అథేమమర్థం పృచ్ఛామో భవన్తం బహువిత్తమమ్। సమస్తతన్త్రరాద్ధాన్తే భవాన్భాగవత తత్త్వవిత్ ॥ ౧ ॥ తాన్త్రికాః పరిచర్యాయాం కేవలస్య శ్రియః పతేః। అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం కల్పయన్తి యథా చ యైః ॥ ౨ ॥ తన్నో వర్ణయ భద్రం తే క్రియాయోగం బుభుత్సతామ్। యేన క్రియానైపుణేన మర్త్యో యాయాదమర్త్యతామ్ ॥ ౩ ॥ సూత ఉవాచ ॥ నమస్కృత్య గురూన్వక్ష్యే విభూతీర్వైష్ణవీరపి। యా వేదాగమతన్త్రాభ్యామాచార్యైః పద్మజాదిభిః ॥ ౪ ॥ మాయాద్యైర్నవభిస్తత్త్వైస్స వికారమయో విరాట్। నిర్మితో దృశ్యతే యత్ర సచిత్కే భువనత్రయమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతద్వై పౌరుషం రూపం భూః పాదౌ ద్యౌశ్శిరో నభః। నాభిస్సూర్యోఽక్షిణీ నాసే వాయుః కర్ణాది

న్యమానితత్త్వాని బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ అథేతి ॥ ఇమం వక్ష్యమాణ, మర్థం న స్త్వం, బహువిత్తమత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సమస్తేతి ॥ హేభాగవత, భవాన్, సమస్తతన్త్రాణాం పురాణపఞ్చరాత్రాదీనాం, యో, రాద్ధాన్త స్సిద్ధాన్త, స్తత్త్వవిత్ ॥ ౧ ॥ కోఽసావర్థ ఇత్యత్రాహ ॥ తాన్త్రికా ఇతి ॥ కేవలస్య కేవలశుద్ధసత్త్వమయదివ్యవిగ్రహస్య, శ్రియఃపతేః, పరిచర్యాయాం, తాన్త్రికాః భగవదారాధనాత్మకతన్త్రపరినిష్ఠాః, యథైవ, యైస్తత్త్వైః, అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం, అఙ్గాని పాణిపాదాదీని, ఉపాఙ్గాని హృదయాదీని, ఆయుధాని సుదర్శనాదీని, ఆకల్పాః భూషణాని - తేషాం ద్వన్ద్వైక్యం, త, త్కల్పయన్తి, యత్తత్త్వాభిమానిదేవతాత్వేన ధ్యాయన్తీతి యావత్, తదేత, న్నోఽస్మాకం, వర్ణయ, కథంభూతానాం, క్రియాయోగం భగవదారాధనాత్మకక్రియాయోగాపేక్షితం - బోద్ధు, మిచ్ఛతాం, కింతత ఇత్యత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన క్రియానైపుణేన, తత్త్వాత్మకాఙ్గాదికల్పనోపేతయా పూజాక్రియాకౌశలేన - అమర్త్యతాం జరామరణాద్యతీతతాం - ముక్తిం - యాయాత్ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ తద్వర్ణయితుం ప్రతిజానీతే ॥ నమస్కృత్యేతి ॥ వైష్ణవీః విష్ణ్వఙ్గాదిభిరభిమన్తవ్యాః - విభూతీ స్తద్విభూతీః - రహం - వక్ష్యే ॥ తా విశినష్టి ॥ పద్మజాదిభిః బ్రహ్మనారదాదిభి - రాచార్యైః వేదరూప ఆగమః - తన్త్రం పఞ్చరాత్రం - తాభ్యాం - పఞ్చమ్యన్తమిదం, యాః - విభూతయో - విజ్ఞాతా ఇతి శేషః ॥ ౪ ॥ తావద్బ్రహ్మాణ్డం భగవద్విగ్రహాభిమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ మాయాద్యైరితి ॥ మాయాసంజ్ఞా ప్రకృతిః, మహాన్ - అహంకారః - భూతాని పఞ్చ - కాలశ్చేతి నవభిః స్వవికారైః ఏతద్వికారసహితైః - తత్త్వైః, వికారశబ్దేనైకాదశేన్ద్రియాణి పఞ్చతన్మాత్రాణి చ వివక్షితాని - నిర్మితో - యో - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం - దృశ్యతే జ్ఞాయతే - యత్ర యస్మిన్ విరాజి - సచిత్కే - సజీవే - భువనత్రయం - దృశ్యతే ॥ ౫ ॥ ఏతత్ బ్రహ్మాణ్డం - పౌరుషం పరమపురుష

సంబన్ధిరూపం, సర్వత్ర సామానాధికరణ్యమభిమాన్యభిమన్తవ్యయోరభేదవివక్షానిబన్ధనం- భగవద్దివ్యవిగ్రహాభిమన్తవ్యం బ్రహ్మాణ్డమిత్యర్థః, ఏవమగ్రేఽపి ॥ ఏతదేవవిభజ్యదర్శయతి ॥ భూరిత్యాదినా ॥ భూశబ్దేనతలాదిభిస్సహసప్తలోకావివక్షితాః-నభోనాభిః ॥ ౬ ॥ ప్రజాపతిః-ప్రజననంమేఢ్రం-ఈక్షితుఃపరమపురుషస్య,మృత్యుః, రపానంగుదం-యమో,భ్రూవిభ్రూవిలతే ॥ ౭ ॥ ఉత్తరః ఉత్తరోష్ఠః,లోభస్త్వధరోష్ఠః-జ్యోత్స్నా,దన్తాః-భ్రమః,భూమ్నః పరమాత్మనః-స్మయః స్మితంభూరుహావృక్షాః,రోమాణి-మేఘాః, పురుషస్యపరమపురుషస్య, మూర్ధజాః కేశాః ॥ ౮ ॥ అనుక్తమన్యదప్యేవమూహ్యమిత్యాహ ॥ యావానితి ॥ అయంవ్యష్టిపురుషః, యావాన్యావదవయవవాన్,యావత్యా,స్వమానతఃసప్తవితస్తిపరిమాణయా - సంస్థయా అవయవసంస్థానేన, మితః - అసౌ, మహాన్పురుషః పరమపురుషోఽపి, లోకసంస్థయాలోకాభిమానిదేవతాత్మకపాదాద్యవయవసంస్థానేన, తావదవయవవాన్మానంత్వారాధకబుద్ధ్యనుగుణమితిభావః ॥ ౯ ॥ ఏతదేవమఙ్గోపాఙ్గాద్యభిమన్తవ్యానితత్త్వానిత్యుక్త్వా, అథభూషణాద్యభిమన్తవ్యాన్యాహ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేనేత్యాదినా ॥ అజః పరమపురుషః, కౌస్తుభవ్యాజేన, స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్తి,స్వాత్మజ్యోతిః స్వశేషభూతంజ్ఞానాకారంచిదాత్మస్వరూపం, కౌస్తుభో జీవవర్గాభిమానీదేవతేత్యర్థః, తత్ప్రభాజీవస్యప్రభా, ధర్మభూతజ్ఞానమిత్యర్థః, వ్యాపినీవిభ్వీ, తాం, ప్రభుర్భగవాన్,ఉరసా, శ్రీవత్సం,బిభర్తి, శ్రీవత్సస్తత్ప్రభాభిమానిదేవతేత్యర్థః, పురాణాన్తరవిరోధస్తుశ్రుతివైవిధ్యసంభావనయా తన్మూలతయాపరిహర్తవ్యః ॥ ౧౦ ॥ నానాగుణమయీంపఞ్చభూతాఖ్యకార్యావస్థాంభూతపఞ్చకమయీం -స్వమాయాం - వైషమ్యావస్థసత్త్వాదిగుణత్రయమయీంవాప్రకృతిం - వనమాలాఖ్యాం- దధత్ బిభ్రాణః - ఆఖ్యాశబ్దః పూర్వవదభి

శః ప్రభో ॥ ౬ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజననమపానంమృత్యురీక్షితుః । తద్బాహవో లోకపాలా మనశ్చన్ద్రో భ్రువౌ యమః ॥ ౭ ॥ లజ్జోత్తరోఽధరో లోభో దన్తా జ్యోత్స్నా స్మయో భ్రమః । రోమాణి భూరుహా భూమ్నో మేఘాః పురుషమూర్ధజాః ॥ ౮ ॥ యావానయం వై పురుషో యావత్యా సంస్థయా మితః । తావానసావపి మహాపురుషో లోకసంస్థయా ॥ ౯ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేన స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్త్యజః । తత్ప్రభా వ్యాపినీ సాక్షాచ్ఛ్రీవత్సమురసా ప్రభుః ॥ ౧౦ ॥ స్వమాయాం వనమాలాఖ్యాం నానాగుణమయీం దధత్ । వాసశ్ఛన్దోమయం పీతం బ్రహ్మసూత్రం త్రివృత్స్వరమ్ ॥ ౧౧ ॥ బిభర్తి సాంఖ్యం యోగం చ వేదో మకరకుణ్డలే । మౌలిం పదం పారమేష్ఠ్యం సర్వలోకాభయంకరమ్ ॥ ౧౨ ॥ అవ్యాకృతమనన్తాఖ్యమాసనం యదధిష్ఠితమ్ । ధర్మజ్ఞానాదిభిర్యుక్తం సత్త్వం పద్మమిహోచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ ఓజస్సహోబలయుతం ముఖ్యతత్త్వం గదాం దధత్ । అపాం తత్త్వం దరవరం తేజస్తత్త్వం సుదర్శనమ్ ॥ ౧౪ ॥ నభోనిభం నభస్తత్త్వమసిం చర్మ తమోమయమ్ । కాలరూపం ధనుశ్శార్ఙ్గం తథా కర్మమయేషుధిః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రియాణి శరానాహురాకూతీరస్య స్యన్దనమ్ । తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరిన్ద్రియార్థాః క్రియామ

జవివక్షాభిప్రాయకః - పీతంపిశఙ్గం-వాసోవస్త్రం, ఛన్దోమయంగాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోమయం -వాసః, ఛన్దోభిమానినీదేవతేత్యర్థః త్రివృత్ త్రిమాత్రం - అకారోకారమకారాత్మకంవా-స్వరంప్రణవం- బ్రహ్మసూత్రం-బిభర్తి ॥ ౧౧ ॥ సాంఖ్యంచయోగశ్చేతిద్వంద్వైక్యం,తద్వేదశ్చే, త్యుభే-మకరకుణ్డలే-సర్వలోకోత్తరం,పారమేష్ఠ్యంపదం - బ్రహ్మలోకం,మౌలిం కిరీటం-బిభర్తి ॥ ౧౨ ॥ యద్యేనపరమపురుషేణా-ధిష్ఠిత-మనన్తాఖ్యం శేషాఖ్య,మాసనం,అవ్యాకృతంమూలప్రకృతిః, యత్తత్త్వంవిశుద్ధంసత్త్వం- తద్ధర్మజ్ఞానాదిభి-ర్యుక్తం- పద్మ - ముచ్యతే-ఆదిశబ్దేనవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యవిమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాప్రహ్వీసత్యేశానానుగ్రహాస్సంగృహ్యన్తే ॥ ౧౩ ॥ ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః- సహోమనశ్శక్తిః - బలందైహికం-తై - ర్యుతం-ముఖ్యంతత్త్వంముఖ్యప్రాణః, ప్రాణోవైముఖ్యఇతిశ్రుతేః - ఓజఆదీనాంప్రాణాయత్తత్వాత్తస్యతద్యుక్తత్వం - తదేవ-గదాం - దధత్-యద్వా, ముఖ్యతత్త్వం ప్రథమోత్పన్నతత్త్వంమహత్తత్త్వం-బుద్ధిరితియావత్ "మహాన్బుద్ధిలక్షణ,, ఇత్యాదిస్మృతేః - తస్యాంప్రసృతాయామేవౌజఃప్రభృతీనిభవన్తీతితస్యాస్తద్యుక్తత్వం-అపాంతత్త్వంజలతత్త్వం- దరవరః శఙ్ఖః ॥ ౧౪ ॥ నభోనిభోనభోవన్నీలతనుర్భగవాన్ - నభస్తత్త్వ-మసింఖడ్గం-తమోమయం-ఖేటం- దధదిత్యనుషక్తేనాన్వయః-శార్ఙ్గంనామ-ధనుః,కాలరూపం - కాలాభిమానిధనురిత్యర్థః-తథా-కర్మమయః-ఇషుధిర్బాణకోశో-యస్యసః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రియాణీతి॥ హయానశ్వాన్,ఆకూతిర్మనః,అస్యపరమపురుషస్య-స్యన్దనంరథః-యద్వా, ఆకూతిర్దేహాత్మాభిమానో-భగవద్రథఇత్యర్థః,అస్య - భివ్యక్తిరర్చావతారేష్వాహితాంశ - స్తన్మాత్రాణిఇన్ద్రియార్థాః- ఇన్ద్రియప్రయోజనాని - ఇన్ద్రియవ్యాపారా ఇతియావత్ - తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరితిశబ్దాదీనాముక్తత్వాత్-తేఽస్యక్రియాః-తత్క్రియాభిమన్తవ్యాఇత్యర్థః "ముద్రాత్వర్థక్రియాత్మతే,, తిపాఠే- ముద్రావరదాభయాదిము

దా౹భిమానిదేవతా - అర్థక్రియాత్మతా ప్రయోజనతత్క్రియాస్వరూపతా త్వభిమన్తవ్యా " ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతా ,, మి తిపాఠే తయా తాం బిభర్తీతి శేషః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ మణ్డలం తస్యాసనస్థం పద్మాకారం మణ్డలం - దేవయజనం యజ్ఞభూమ్యభిమా నిదేవతా - ఆత్మనః యజమానస్య - యాగదీక్షా - సంస్కారః ప్రోక్షణావఘాతాదిశ్చ - భగవతః - పరిచర్యా - తయోరభిమానిదే వతా పరిచర్యేత్యర్థః - సైవ - దురితక్షయాభిమానినీ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ భగవచ్ఛబ్దస్యార్థః - భగవచ్ఛబ్ద - స్తదవయవభూత - స్త స్యార్థం జ్ఞానాదిషాడ్గుణ్యం - తల్లీలార్థం కమలం - తదభిమన్తవ్యం లీలాకమలమిత్యర్థః - లీలాకమలాభిమన్తవ్యం షాడ్గుణ్యం వా - ఉద్వహన్ బిభ్రాణః , భగవః హే భగవన్ , ధర్మో యశశ్చైత్యేతే - చామరవ్యజనే - అభజత్ ప్రాప్తవాన్ - భగవాంశ్చేతిపా ఠాన్తరమ్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఆతపత్రమితి॥ ద్విజా ఇతి సంబోధనం - ద్విజేత్యపి క్వచిత్పాఠః, నిజధామేత్యపి పాఠః - నాస్తి కుతోఽపి భ యం యస్మిన్, తత్, వైకుణ్ఠం నామ , యన్నిజధామ, తత్ , ఆతపత్ర , మభజదితి సంబన్ధః , వైకుణ్ఠాభిమానినీ దేవతా ఆతపత్రమిత్య ర్థః - యో, యజ్ఞం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం , వహతి, తద్వాహనభూత ఇత్యర్థః , కోఽసౌ , సుపర్ణాఖ్యో గరుడః, స, త్రివృద్వే దః ఋగ్యజుస్సామత్రయాత్మకవేదః , వేదాభిమానినీ దేవతా గరుడ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ శ్రీర్లక్ష్మీః - హరేరనపాయినీ, శక్తిః తత్ర హేతుః, సాక్షా , త్పరమాత్మనః , ఆత్మభూతా స్వభావః , ధర్మభూతేతి యావత్ , ప్రభేత్యస్య భాస్కరస్యేవ యథేత్యా దిః, యః, పార్షదాధిపః సేనానీ, ర్విష్వక్సేనః , స, తస్య, మూర్తిర్విగ్రహవిశేష ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ నన్దాదయో , ఽష్టౌ, హ రేః ద్వారపాలాః , అణిమాద్యా గుణాః అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాభిమానిన్యో దేవతా ఇత్యర్థః ॥ నాసేవ ఇతి ॥ దేవా, ఏంష దేవ

తాః ॥ ❋ ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతామ్ ॥ ౧౬ ॥ మణ్డలం దేవయజనం దీక్షా సంస్కార ఆత్మనః। పరిచర్యా భ గవత ఆత్మనో దురితక్షయః ॥ ౧౭ ॥ భగవచ్ఛబ్దశబ్దార్థం లీలాకమలముద్వహన్। ధర్మం యశశ్చ భగ(వ)వాంశ్చా మరవ్యజనేఽభజత్ ॥ ౧౮ ॥ ఆతపత్రం తు వైకుణ్ఠం ద్విజా (జ) ధామాకుతోభయమ్ । త్రివృద్వేదస్సుపర్ణాఖ్యో య జ్ఞం వహతి పూరుషం ॥ ౧౯ ॥ అనపాయినీ భగవతీ శ్రీస్సాక్షాదాత్మనః ప్రభా। విష్వక్సేనస్తస్య మూర్తిర్విది తః పార్షదాధిపః ॥ ౨౦ ॥ నన్దాదయోఽష్టౌ ద్వాస్స్థాశ్చ తేఽణిమాద్యా హరేర్గుణాః ।వాసుదేవస్సంకర్షణః ప్రద్యుమ్నః పురుషస్స్వయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అనిరుద్ధ ఇతి బ్రహ్మన్మూర్తివ్యూహోఽభిధీయతే।స విశ్వస్తైజసః ప్రాజ్ఞస్తు రీయ ఇతి వృత్తిభిః । అర్థేన్ద్రియాశయజ్ఞానైర్భగవాన్పరిభావ్యతే ॥ ౨౨ ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పైర్భగవా స్తచ్చతుష్టయమ్ । బిభర్తి స చతుర్మూర్తిర్భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ ద్విజఋషభ స ఏవ బ్రహ్మయోనిస్స్వయం దృక్ స్వమహిమపరిపూర్ణో మాయయా చ స్వయైతత్। సృజతి హరతి పాతీత్యాఖ్యయాఽనావృతాక్షో వివృత ఇ

ఇత్యాదిర్మూర్తివ్యూహః , మూర్తిసమూహః - స, పరమపురుషః, స్వయమేవా - భిధీయతే - న తత్రాభిమాన్యభిమన్తవ్యభావో ఽస్తీత్యర్థః - బ్రహ్మన్నితి సంబోధనం - స ఇతి - వాసుదేవాది చతుర్మూర్తివ్యూహః - వృత్తిభిః జాగరస్వప్నసుషుప్తిముక్త్యవస్థా భి - ర్యో , విశ్వ - స్తైజసః, ప్రాజ్ఞ , స్తురీయః ముక్త ఇతి - కథ్యతే - జీవ, స్తదభిమానీ - విశ్వాదిశబ్దైర్జాగరాద్యవస్థావస్థితా జీవా ఉచ్యన్తే - యద్యప్యేకైకస్యైవ జీవస్యావస్థాచతుష్టయాన్వయ - స్తథాఽప్యేకైకస్యైవ తత్తదవస్థాయాం విశ్వాదిశబ్దైర్వ్యవ హారః , జాగరాద్యవస్థాప్రయుక్తవిశ్వాదిసంజ్ఞకజీవాభిమానిన్యో వాసుదేవాదయ ఇత్యర్థః - క్రమస్త్వవివక్షితః - తత్ర ము క్త్యవస్థాభిమానినీ దేవతా వాసుదేవః - సంకర్షణస్తు స్వప్నావస్థస్య - ఇతరావితరయో - రిత్యూహ్యమ్ ॥ తదేవాహ ॥ అర్థేన్ద్రి యేతి ॥ అర్థశబ్దో బాహ్యేన్ద్రియైరర్థావభాసలక్షణజాగరావస్థాపరః - ఇన్ద్రియశబ్దేన మనోవిషయేణ స్వప్నహేతునా స్వప్నావస్థా ద్యోత్యతే - మనస్యుపరతే వాసనామాత్రావశేషా సుషుప్త్యవస్థా ఆశయశబ్దేన జ్ఞాప్యతే - పరిశుద్ధానవచ్ఛిన్న జ్ఞాన ముక్త్యవస్థా జ్ఞానశబ్దేన ప్రదర్శ్యతే - తత్తదభిమానీ - భగవాన్ - పరిభావ్యత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తదేవం తత్త్వా భిమానితయా నిరూపితైరఙ్గాదిభిర్వైశిష్ట్యమాహ ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పై , ర్విశిష్టో, భగవాన్ - వాసుదేవాదిచ తుర్మూర్తిధరః - తత్ప్రసిద్ధం - చతుష్టయం సృష్టిస్థితిసంహారమోక్షాత్మకం , బిభర్తి నిర్వహతి - తత్రా - నిరుద్ధస్సృజతి - ప్రద్యు మ్నః పాలయతి - సంకర్షణస్సంహరతి వాసుదేవో మోక్షయతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తస్యైవ తస్యైవ బ్రహ్మరుద్రాన్తర్యామితయా సృష్ట్యాదికర్తృత్వం స్వావతారరూపేణ రక్షితృత్వం చాహ ॥ ద్విజఋషభేతి ॥ హే ద్విజఋషభ, ఏష భగవాన్ - కోఽసౌ యః - స్వమాయయా , సృష్ట్యాదికం కరోతీతి హేతోః , ఆఖ్యయా। బ్రహ్మరుద్రాదిసంజ్ఞయా, ఉపలక్షితః , బ్రహ్మ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వయుక్తః, యోనిః సర్వకారణభూతః - స్వయందృక్ - స్వయం సర్వం యుగపత్సాక్షాత్పశ్యతీతి తథా

౧౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ముద్రాత్వర్థక్రియాత్మతా

స్వయంప్రకాశో వా, అనేనాచేతనవ్యావృత్తిః - స్వమహిమ్నైవసంపూర్ణః - అవాప్తసమస్తకామః - అనేనముక్తనిత్యసిద్ధ జీవవ్యావృత్తిః - తయోఃపరిపూర్ణతాయాభగవత్సంకల్పాయత్తత్వేనస్వమహిమాయత్తత్వాభావాత్ - అనావృతాక్షః అసంకుచితజ్ఞానః-అనేనబద్ధజీవవ్యావృత్తిః, ఇత్థంభూతఃకిమనస్వైర్వక్ష్ణజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ వివృత ఇవ గూఢ ఇవ-నిరుక్తైః తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టం । గూఢోత్మా న ప్రకాశతే,, ఇత్యాదిభిశ్శాస్త్రైర్గూఢత్వేనోక్త ఇత్యర్థః - తర్హి శాస్త్రైరపి దుర్దర్శ స్స్యాదిత్యత్రాహ - తత్పరైస్తదుపాసకైః - రాత్మనా యోగపరిశుద్ధమనసా-లభ్యః ॥ ౨౪ ॥ తదేవంతత్తత్తాత్త్విక భగవదఙ్గాదీని నిరూప్య కృత్స్నప్రబన్ధార్థానుపసంహర్తుం తావత్స్వేష్టదేవతాంస్వభక్తారక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ శ్రీకృష్ణేతి ॥ ఇమాని-నవ-సంబోధనాని - తత్రాద్యేనసర్వానన్దయితృత్వం - ద్వితీయేనసౌశీల్యం-తృతీయేనసౌలభ్యం, తురీయేనదుష్కృ ద్వినాశకత్వం- పఞ్చమేనాపారవీర్యత్వం, షష్ఠేనసర్వాధారత్వం, సప్తమేనసాధుపరిత్రాతృత్వం, అష్టమేనపావనకీర్తి మత్త్వం, నవమేనాత్యాదరేణ శ్రోతవ్యత్వం వివక్షితం - కృష్ణోఽర్జున - స్తస్య - సఖేతథా, అవన్యాం ద్రుహ్యన్తీతితథా, తే రాజన్యా ఏవ, వంశో వేణవః, స్తేషాం, దహనః-యద్వా, అవనిధ్రుగ్రాజన్యానాం, వంశః సన్తాన, స్తస్య, దహన, అ నపవర్గవీర్యేతి పారః - అమరవన్ద్యవీర్యేతి పాఠే, పరత్వం వివక్షితం - గవాం, ద్విజానాం, సురాణాంచా, ర్తింహర తీతితథా - అవతారో - యస్య ॥ ౨౫ ॥ ప్రకృతభగవదఙ్గాది నిరూపణ ప్రకరణకీర్తన ఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ కల్యే ప్రాత - రుత్థాయ- యః - ఇదం - మహాపురుషస్య - లక్షణం చిహ్నభూతాఙ్గోపాఙ్గాది నిరూపణపరం - ప్రకర ణం - తస్మిన్, పరమపురుషే - చిత్తం - యస్యసః - సమాహితేన్ద్రియశ్చ- యః - సః - జప్త్వా - గుహాశయంహృదయ గుహాశయస్థితం - బ్రహ్మ - వేదయథావద్విద్యాత్ ॥ ౨౬ ॥ అత్ర క్వచిదధ్యాయసమాప్తిర్దృశ్యతే క్వచిన్నేతి ॥ ద్రష్టవ్యం - పునరుపసంజిహీర్షామాలక్ష్య వాసుదేవాదివ్యూహప్రసఙ్గాత్ స్మారితాన్ సూర్యోపాసకాన్ వ్యూహాన్ పృచ్ఛమె

వనిరుక్తస్తత్పరై రాత్మలభ్యః ॥ ౨౪ ॥ శ్రీకృష్ణకృష్ణసఖవృష్ణివృషావనిధ్రుగ్రాజన్యవంశదహనానపవర్గవీ ర్య । గోవిన్దగోద్విజసురార్తిహరావతారయోగేశ్వరాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ య ఇదం కల్య ఉత్థా య మహాపురుషలక్షణమ్ । తచ్చిత్తః ప్రయతో జప్త్వా బ్రహ్మ వేద గుహాశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ శౌనక ఉవాచ ॥ శుకో యదాహ భగవాన్విష్ణురాతాయ శృణ్వతే । సౌర్యో గణో మాసి మాసి నానా వసతి సప్తకః ॥ ౨౭ ॥ తేషాం నా మాని కర్మాణి సంయుక్తానామధీశ్వరైః । బ్రూహి నః శ్రద్దధానానాం వ్యూహం సూర్యాత్మనో హరేః ॥ ౨౮ ॥ సూత ఉవాచ ॥ అనాద్యవిద్యయా విష్ణోరాత్మనస్సర్వదేహినామ్ । నిర్మితో లోకతన్త్రోఽయం లోకేషు పరివర్తతే ॥ ఏక ఏవ హి లోకానాం సూర్య ఆత్మాఽఽదికృద్ధరిః । సర్వవేదక్రియామూలమృషిభిర్బహుధోదితః ॥ ౩౦ ॥ కాలో దే

దిజ్ఞాత్రైవం ప్రదర్శితాన్ విస్తరతోబుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ శుక ఇతి ॥ శృణ్వతే -విష్ణురాతాయ పరీక్షితే - యః-దాహ, కింతత్- సౌర్యః సూర్యారాధకో - గణః సప్తకః సప్తానామాదిత్యానాం - సమూహాత్మకః - మాసిమాసి-నానావసతి నానావిధం కర్మ వహతీతి యత్-తథాహ్యావముక్తం పఞ్చమే ఽతథాఽన్యే చ ఋషయో గన్ధర్వాప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాః సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానం పృథఙ్నానాః పృథక్కర్మభి ర్ద్వంద్వశ ఉపాసత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ తేషామితి ॥ సప్తానాం సౌరగణానాం, మధీశ్వరైర్భియుక్తానాం తత్తత్పతిభి స్తత్తన్మా సాధికృతసూర్యైర్భియుక్తానామిత్యర్థః-ప్రతిమాసం సూర్యస్య నామభేదాభిప్రాయకమధీశ్వరైరితి బహువచనం - స్వాన్త రాత్మభూతపరమాత్మో పాసనార్థం సూర్యస్యాపి తేషాం నామాన్తరేణ గణమధ్యప్రవిష్టత్వాత్తదభిప్రాయకం వా-అత స్తే నసహైవసప్తవక్ష్యన్తే-సూర్యాత్మనః సూర్యశరీరస్య- హరే- రుపాసకం- తేషాం గణానాం-వ్యూహం-తన్నామాని-కర్మా ణిచ, శ్రద్దధానానాం-నోఽస్మాకం-బ్రూహి - తిసంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ తత్ర వ్యూహాన్నిరూపయితుం తావత్సూర్యస్య తత్త్వ మాహ ॥ అనాద్యవిద్యయేతి ॥ సర్వదేహినా- మన్తరాత్మనో-విష్ణో-ర్నియామ్యయా - అనాద్యవిద్యయా ఆదిరహితయా-జ్ఞాన విరోధిన్యా-ప్రకృత్యా-నిర్మితో-ఽయంసూర్యః-లోకతన్త్రః లోకయాత్రాప్రవర్తకః-అత ఏవ - లోకేషు - పరివర్తతే పరిభ్ర మతి అనాద్యవిద్యయా నిర్మిత ఇత్యనేన సూర్యబిమ్బస్య ప్రకృతిపరిణామవిశేషాత్మకత్వముచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ తస్య భగవదా త్మకత్వలపదన్ లోకతన్త్రతాముపపాదయతి ॥ యో లోకానామాదికృత్ సృష్టికర్తా-ఏకః - అద్వితీయః-స్వతుల్యవస్త్వన్త రరహితః - సర్వాన్తరాత్మా-హరిః-స ఏవ సూర్యః-హరిరేవ సూర్యశరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః-సర్వాసాం వేదక్రియాణాం మూలభూతః-వైదికక్రియామూలత్వం కాలావచ్ఛేదకతయాఽవగన్తవ్యం - ఋషిభిః పరాశరాదిభిః బహుధా ద్వాదశధా ఉక్తః ॥ ౩౦ ॥ తత్ర ద్రష్టాన్తమాహ ॥ కాల ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్-యథా-హరి- రేక ఏవ- కాలాదిశరీరకత్వేన- నవధా

క్తః-తద్వత్-తత్ర-కాలో వసన్తాదిః-దేశః “సమే యజేత”, త్యాద్యుక్తః క్రియా యాగాదిరూపా - కరణం సాధనం కార్యం స్థా యి కార్యమపూర్వాఖ్యం-ఆగమః ప్రమాణభూతో వేదః. ద్రవ్యం చరుపురోడాశాది - ఫలం స్వర్గాది “యయోక్తో బహుధా హ రి,,రితి పాఠాన్తరం - దేశకాలాదిఫలపర్యన్తమిదం సర్వం సాధనత్వేన సాధ్యత్వేన చ క్రియాన్తర్భూతం-ఏభిర్విశిష్టా క్రియోక్త్య క్తః-యయా క్రియయా-హరి-ర్బహుధోక్తః - ద్రవ్యాదిశరీరకత్వాదితి భావః * ॥ ౩౧ ॥ * వివక్షితమర్థం తావత్సంగ్రహే ణాహ ॥ మధ్వాదిష్వితి॥ మధ్వాదిషు చైత్రాదిషు - ద్వాదశమాసేషు, కాలరూపధృత్ కాలావచ్ఛేదకరూపధృత్ - భగవా న్సూర్యః, లోకతన్త్రాయ లోకయాత్రానిర్వాహాయ-పృథ-గ్ద్వాదశభి-ర్గణైస్సహ-చరతి - ఏకైకస్మిన్మాస ఏకైకో గణః-ప్రతి గణం గణినస్సప్తసప్త-యద్యపి-పఞ్చమే చతుర్దశోక్తాః-తథాఽపి, తత్ర ప్రధానాస్సప్తస ఏవేతి తఏవాత్రోచ్యన్తే * ॥ ౩౨ ॥ * పునస్తే ప్రతిగణం సప్తగణిన ఇత్యత్రాహ ॥ ధాతేత్యాదినా ॥ ధాతా-ఆదిత్యః-కృతస్థలీ అప్సరాః-హేతిః రాక్షసః-వాసుకి ర్భుజఙ్గః, రథకృత్ యక్షః-హే మునే - పులస్త్యఋషిః-తుమ్బురుర్గన్ధర్వః-ఇత్యేవం సప్త- మధుమాసం నయన్తి - సస్వకర్మభి స్సూర్యం గమయన్తీత్యర్థః-మధుమాసమిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా * ॥ ౩౩ ॥ * అర్యమేతి ॥ అర్యమా సూర్యః-పులహః ఋషిః-రథౌజా యక్షః-ప్రహేతీ రాక్షసః-పుఞ్జికస్థలీ అప్సరాః-నారదో యక్షః-కచ్ఛనీరో నాగః-మాధవం వైశాఖమ్ * ॥ ౩౪ ॥ * మిత్రః సూర్యః-అత్రిః ఋషిః పౌరుషేయో రాక్షసః-తక్షకో నాగః - మేనకా అప్సరాః - హాహాః గన్ధర్వః-రథస్వనో యక్షః-శు

శః క్రియా కర్తా కరణం కార్యమాగమః। ద్రవ్యం ఫలమితి బ్రహ్మన్నవధోక్తో యథా హరిః ॥ ౩౧ ॥ మధ్వాదిషు ద్వాద శసు భగవాన్కాలరూపధృత్ । లోకతన్త్రాయ చరతి పృథగ్ద్వాదశభిర్గణైః॥ ౩౨ ॥ ధాతా కృతస్థలీ హేతిర్వాసు కీ రథకృన్మునే । పులస్త్యస్తుమ్బురురితి మధుమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౩ ॥ అర్యమా పులహో * రథౌజాః ప్రహేతిః పుఞ్జికస్థలీ । నారదః కచ్ఛనీరశ్చ నయన్త్యేతే స్మ మాధవమ్॥ ౩౪ ॥ మిత్రోఽత్రిః పౌరుషేయోఽథ తక్షకో మేనకా హాహాః। రథస్వన ఇతి హ్యేతే శుక్రమాసం నయన్త్యమీ॥ ౩౫ ॥ వసిష్ఠో వరుణో రమ్భా సహజన్యస్తథా హూహూః। శుకశ్చిత్రస్వనశ్చైవ శుచిమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౬ ॥ ఇన్ద్రో విశ్వావసుః శ్రోతా * ఏలాపుత్రస్తథాఽఙ్గిరాః । ప్రమ్లోచా రాక్షసశ్చర్యో నభోమాసం నయన్త్యమీ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానుగ్రసేనశ్చ వ్యాఘ్ర ఆసారణో భృగుః। అను మ్లోచా శఙ్ఖపాలో నభస్యాఖ్యం నయన్త్యమీ ॥ ౩౮ ॥ పూషా ధనఞ్జయో వాతస్సుషేణస్సురుచిస్తథా। ఘృతా చీ గౌతమశ్చేతి తపోమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౯ ॥ ఋతుర్వర్చా భరద్వాజః పర్జన్యస్సేనజిత్తథా । విశ్వ ఐరావత శ్చైవ తపస్యాఖ్యం నయన్త్యమీ ॥ ౪౦ ॥ అంశుమాన్కశ్యపస్తార్క్ష్య ఋతసేనస్తథోర్వశీ । విద్యుచ్ఛత్రుర్మ హాశఙ్ఖస్సహోమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౧ ॥ భగస్స్ఫూర్జోఽరిష్టనేమిరూర్ణ ఆయుశ్చ పఞ్చమః । కర్కోటకః పూర్వచిత్తిః పౌషమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టా ఋచీకతనయః కమ్బళాశ్వస్తిలోత్తమా । బ్రహ్మాపే తోఽథ శతజిద్ధృతరాష్ట్ర ఇషమ్భరాః ॥ ౪౩ ॥ విష్ణురశ్వతరో రమ్భా సూర్యవర్చాశ్చ సత్యజిత్ । విశ్వామిత్రో మ

క్రమాసం జ్యేష్ఠం మాసమ్ * ॥ ౩౫ ॥ * వసిష్ఠః-ఋషిః-వరుణస్సూర్యః -రమ్భా అప్సరాః - సహజన్యో యక్షః హూహూః గ న్ధర్వః-శుకో నాగః - చిత్రస్వనో రాక్షసః-శుచిమాసం అషాఢమాసమ్ * ॥ ౩౬ ॥ * ఇన్ద్రస్సూర్యః-విశ్వావసుర్గన్ధర్వః-శ్రో తా యక్షః-ఏలాపుత్రో నాగః-అఙ్గిరా ఋషిః-ప్రమ్లోచా అప్సరాః-చర్యో రాక్షసః. నభో మాసం శ్రావణమాసమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * వివస్వాన్ సూర్యః-ఉగ్రసేనో గన్ధర్వః-వ్యాఘ్రో రాక్షసః-ఆసారణో యక్షః భృగుః ఋషిః - అనుమ్లోచా అప్సరాః-శఙ్ఖపా లో నాగః-నభస్యాఖ్యం భాద్రపదం మాసమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * పూషా సూర్యః, ధనఞ్జయో నాగః - వాతో రాక్షసః-సుషేణో గన్ధర్వః, సురుచిర్యక్షః- ఘృతాచీ అప్సరాః-గౌతమ ఋషిః, తపోమాసం మాఘమాసం-మాసక్రమవిలఙ్ఘనం తు కూర్మోక్తాది త్యక్రమానుసారేణ॥ యద్వా॥ మాసక్రమేణ వివక్షితః - యథాగణినాం, అథవా అర్థక్రమానురోధేన పూషేత్యాదిశ్లోకద్వ యం తదనన్తరశ్లోకద్వయాత్పరతో యోజ్యం-త్వష్టేత్యాదిశ్లోకద్వయం తు తత్పూర్వశ్లోకద్వయాత్పూర్వం యోజ్యమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * ఋతుర్వర్చా రాక్షసః, భరద్వాజ ఋషిః-పర్జన్యస్సూర్యః- సేనజిదప్సరాః - విశ్వో గన్ధర్వః-ఐరావతో నాగః-తపస్యాఖ్యం ఫా ల్గునమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * అంశుమాన్ సూర్యః- కశ్యప ఋషిః-తార్క్ష్యో యక్షః- ఋతసేనో గన్ధర్వః - ఊర్వశీ అప్సరాః-విద్యుచ్ఛ త్రుః-రాక్షసః-మహాశఙ్ఖో నాగః-మార్గశీర్షం నయన్తి * ॥ ౪౧ ॥ * భగః సూర్యః - స్ఫూర్జో రాక్షసః-అరిష్టనేమిః గన్ధర్వః, ఊర్ణో యక్షః, ఆయుః ఋషిః - కర్కోటకో నాగః-పూర్వచిత్తిరప్సరాః-పౌషమాసమ్ * ॥ ౪౨ ॥ * త్వష్టా సూర్యః- ఋచీ కతనయో జమదగ్నిః - ఋషిః, కమ్బళాశ్వో నాగః, తిలోత్తమా అప్సరాః - బ్రహ్మాపేతో రాక్షసః, ఋతజిద్యక్షః, ధృతరాష్ట్రో గన్ధర్వః-ఇషమ్భరాః ఏతే ఆశ్వినమాసనిర్వాహకాః * ॥ ౪౩ ॥ * విష్ణురాదిత్యః-అశ్వతరో నాగః, రమ్భా అప్సరాః, సూర్య

తార్క్ష్యో గన్ధర్వః- సత్యజిద్యక్షః - విశ్వామిత్రఋషిః, మఖాపేతో రాక్షసః, ఊర్జమాసం కార్తికమాసమ్ ॥ ౪౪ ॥ వ్యూహసమూహముపసంహరన్ తత్స్మరణఫలమాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ హే విప్ర, ఆదిత్యస్య, ఏతాః సమాఖ్యాతాః, విభూతయః, సన్ధ్యయోః స్మరతాం-నృణాం - అంహః పాపం - హరన్తి ॥ ౪౫ ॥ అథైషాం పృథక్కర్మాణ్యాహ త్రిభిః ॥ ద్వాదశస్వపీతి ॥ అసావాదిత్యరూపో, దేవః - ద్వాదశస్వపి మాసేషు, ఏభిరుక్తైః, షడ్భిః, ప్రతిగణమాదిత్యేన వినా షడ్భవన్తీతి షడ్భిరిత్యుక్తం. తేన సహ సప్త భవన్తీతి తదభిప్రాయేణ "నానావహతి సప్తక" ఇత్యుక్తం పురస్తాత్ - యద్వా, వాలఖిల్యగణేన సహ సప్తత్వమితి తేన వినాఽత్ర షడ్భిరిత్యుక్తం, ప్రతిగణమాదిత్యకీర్తనం తు నామభేదవివక్షయా - ప్రాధాన్యవివక్షయా వా, విగ్రహాన్తరేణాస్వాన్తరాత్మభూత భగవదుపాసకత్వవివక్షయా వే - తి విభావనీయం - సమన్తాత్ప్రరిత - శ్చరన్ అస్య జనస్య ఇహలోకే - పరత్ర చ లోకే సద్గతిం శుభాం గతిం, తనుతే-సమ్మతిమితి పాఠే, ఇహాముత్ర శ్రేయోవిషయాం మతిం తనుత ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ సామభిః ఋగ్భిః-ఋగ్యజుర్భిః-తల్లిఙ్గైః సూర్యప్రకాశకైః-రముం సూర్యం, ఋషయః-స్తువన్తి ॥ ౪౭ ॥ నాగాః-రథం-మున్నహ్యన్తి దృఢం బధ్నన్తి గ్రామణ్యో యక్షాః-నైఋతా రాక్షసాః, పృష్ఠే పశ్చాత్, ద్రథం చోదయన్తి గమయన్తి ॥ ౪౮ ॥ వాలఖిల్యా ఇతి ॥ పురతోఽభిముఖం-సూర్యమావృత్య స్థిత్వా, తేన సహ-యాన్తి గచ్ఛన్తి, విభుం సూర్యం స్తుతిభిః స్తువన్తి, స్తుతీః కుర్వన్తి చేత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ అనాదినిధనః ఆద్యన్తరహితః-నిత్యో, ఽజో భగవాన్-నిత్యం - ప్రతికల్పం, స్వం, మాత్మానం, ప్రకృతిపురుషశరీరకం స్వమాత్మానం, వ్యూహ్య ద్వాదశగణరూపేణ విభజ్య - లోకాన్నయతి స్వే స్వే కర్మణి ప్రవర్తయ

ఖాపేత ఊర్జమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౪ ॥ ఏతా భగవతో విష్ణోరాదిత్యస్య విభూతయః । స్మరతాం సన్ధ్యయోర్నౄణాం హరన్త్యంహో హ్యహన్యహని ॥ ౪౫ ॥ ద్వాదశస్వపి మాసేషు దేవోఽసౌ షడ్భిరస్య వై । చరన్ సమన్తాత్తనుతే పరత్రేహ చ సన్మతిమ్ ॥ ౪౬ ॥ సామర్గ్యజుర్భిస్తల్లిఙ్గైరృషయః సంస్తువన్త్యముమ్ । గన్ధర్వాస్తం ప్రగాయన్తి నృత్యన్త్యప్సరసోఽగ్రతః ॥ ౪౭ ॥ ఉన్నహ్యన్తి రథం నాగా గ్రామణ్యో రథయోజకాః । చోదయన్తి రథం పృష్ఠే నైరృతా బలశాలినః ॥ ౪౮ ॥ వాలఖిల్యాః సహస్రాణి షష్టిర్బ్రహ్మర్షయోఽమలాః । పురతోఽభిముఖం యాన్తి స్తువన్తి స్తుతిభిర్విభుమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఏవం హ్యనాదినిధనో భగవాన్ హరిరీశ్వరః । కల్పే కల్పే స్వమాత్మానం వ్యూహ్య లోకానవత్యజః ॥ ౫౦ ॥ **

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********

సూత ఉవాచ ॥ నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే । బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్ వక్ష్యే సనాతనాన్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వః కథితం విప్రా విష్ణోశ్చరితమద్భుతమ్ । భవద్భిర్యదహం పృష్టో నరాణాం పురుషోచితమ్ ॥ ౨ ॥ అత్ర సంకీర్త్యతే సాక్షాత్సర్వపాపహరో హరిః । నారాయణో హృషీకేశో భగవాన్ సాత్వతాం పతిః ॥ ౩ ॥ యచ్చ

తి ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ***

తదేవం కార్త్స్న్యేన శాస్త్రం బహుత్వాదాలస్యసుఖగ్రహణాయాదితః ప్రబన్ధార్థాన్ సంగ్రహేణానుక్రమిష్యం స్తావదస్య ప్రబన్ధరూపస్య మహావాక్యస్యార్థో నారాయణ ఏవ వేదాన్తవేద్యో జగత్కారణభూతో బ్రహ్మశబ్దాభిధేయ ఇతి వక్తుం స్వగురుదేవతానమస్కారపూర్వకం ప్రతిజానీతే ॥ నమ ఇతి ॥ కృష్ణశబ్దేనాత్ర భగవాన్నారాయణో బాదరాయణో వా వివక్షితః-తత్రాద్యే-ధర్మాయ సిద్ధరూపధర్మాయ, కృష్ణాయ-ద్వితీయే-ధర్మప్రవర్తకాయ - కృష్ణాయ - భగవద్భక్తిలక్షణధర్మాయ చేతి వా. వేధసే బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ - బ్రాహ్మణేభ్యో నారదబాదరాయణశ్రీశుకాదిభ్యః శాశ్వతానవిచ్ఛిన్నోపదేశపరంపరాప్రాప్తాన్ - ధర్మాన్, ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాద్యాన్ భాగవతధర్మాన్, వక్ష్యామి-సంగ్రహేణేతి శేషః ॥ ౧ ॥ మహావాక్యార్థమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్, కథితం-పరమాద్భుతం, పురాణం-విష్ణోశ్చరితం చరిత్రప్రతిపాదకం-తద్విశినష్టి, యత్, హే విప్రాః, అహం-భవద్భిః, పృష్టః-యచ్చ - నరాణాం జీవానాం, పురుషోచితం-పురుషత్వే మనుష్యత్వే సతి, ఉచితం శ్రవణాదియోగ్యమ్ ॥ ౨ ॥ విష్ణోశ్చరిత్రత్వమేవోపపాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర పురాణే, శ్రవణమాత్రేణ సర్వాణి పాపాని హరతీతి తథా, హరిరాశ్రితబన్ధహరః, ఇన్ద్రియాధీశః, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణః, భక్తపాలకో-నారాయణః కీర్త్యతే ॥ ౩ ॥ తమేవ విశినష్టి ॥ యదితి ॥ గుహ్యం వేదాన్తరహస్యం-జగతః-ప్రభవాప్యయం, ప్రభవత్యస్మాదితి ప్రభవం, అప్యేత్యస్మిన్నిత్యప్యయం తచ్చ తచ్చ, తత్సృష్టిసంహారకారణమిత్యర్థః, అథవా, అవాన్తరవాక్యార్థాననుక్రమిష్యం- స్తావత్ప్రథమస్కన్ధార్థాననుక్రమతే వ్యాఖ్యాయ ॥ జ్ఞానమితి ॥ అత్రేత్యనుషజ్యతే-సాధూపాఖ్యానం, సాధూనాం భవతాముపాఖ్యానం, ప్రశ్నాత్మకముపాఖ్యానం - విజ్ఞానసంయుతం-జ్ఞానం చ, ప్రోక్తం - తత్ర, జ్ఞానం ప్రకృతిపురుషవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానం పరమాత్మస్వరూపగు

ణవిచారాత్మకః ॥ ౪ ॥ తదాశ్రయం భక్తియోగాఙ్గం వైరాగ్యం చ సమాఖ్యాతమ్ । పారీక్షితం పరీక్షిజ్జన్మాదిః తావ
త్తత్ప్రస్తావాయ నారదస్యాఖ్యానం చ రాజర్షేః పరీక్షితో విప్రశాపాత్ ప్రాయోపవేశశ్చ, వ్యాఖ్యాతశబ్దస్యానుషక్త
స్య యథాయోగ్యలిఙ్గవిపరిణతస్య ప్రథమాన్తైస్సంబన్ధః ॥ ౫ ॥ అథ ద్వితీయస్కన్ధార్థాననుక్రామతి సార్ధేన ॥ శుకస్యే
త్యాదినా ॥ బ్రహ్మర్షభస్య బ్రాహ్మణోత్తమస్య, శుకస్య పరీక్షితా సహ, సంవాద ఇతి కృత్స్నస్కన్ధార్థః. తదవాన్తరార్థ
మాహ, యోగధారణయేతి, ఉత్క్రాన్తిః అర్చిరాదినా గతిః. నారదాజయోః నారదచతుర్ముఖయోః సంవాదః ॥ ౬ ॥ తత
స్తృతీయస్య అవతారాణామ్ అనుగీతమ్ అనువర్ణనమ్ అనుచరితమితి పాఠే, అవతారాన్తరానుచరితం చ. అగ్రతః వ్యష్టిసృష్టేః పూ
ర్వం ప్రాధానికః ప్రాకృతః సర్గః మహదాదితత్త్వసర్గః. అథ తార్తీయానర్థాననుక్రామతి షడ్భిః ॥ విదురోద్ధవసంవాద ఇత్యా
ది తృతీయతురీయస్కన్ధద్వయస్వరూపప్రదర్శనమ్ ॥ ౭ ॥ పురాణాత్మికా యా సంహితా తస్యాః ప్రశ్నః తదర్థప్రశ్నః మ
హాపురుషస్య భగవతః సంస్థితిః, సమ్యక్ ప్రలయే అవస్థానం, ప్రాకృతికః ప్రకృతిగుణక్షోభాత్మకః తతో, వైకృతికాః సప్త మహ
దహఙ్కారభూతపఞ్చకాత్మకా వ్యాఖ్యాతా ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ తతస్తేభ్యో వైకృతికేభ్యః బ్రహ్మాణ్డస్యోత్పత్తిః ॥ తద్విశిష్టే
యతో యత్ర బ్రహ్మాణ్డే వైరాజః పురుషః చతుర్ముఖో జాత ఇత్యర్థః స్థూలసూక్ష్మస్య పరమాణ్వాదిపరార్ధాన్తసూక్ష్మస్థూలయా

బ్రహ్మ పరం గుహ్యం జగతః ప్రభవాప్యయమ్ । జ్ఞానం చ సాధూపాఖ్యానం ప్రోక్తం విజ్ఞానసంయుతమ్ ॥ ౪ ॥ భక్తి
యోగస్సమాఖ్యాతో వైరాగ్యం చ తదాశ్రయమ్ । పారీక్షితముపాఖ్యానం నారదాఖ్యానమేవ చ ॥ ప్రాయోప
వేశో రాజర్షేర్విప్రశాపాత్పరీక్షితః ॥ ౫ ॥ శుకస్య బ్రహ్మర్షభస్య సంవాదశ్చ పరీక్షితా । యోగధారణయోత్క్రా
న్తిస్సంవాదో నారదాజయోః ॥ ౬ ॥ అవతారానుగీతం చ సర్గః ప్రాధానికోఽగ్రతః । విదురోద్ధవసంవాదః క్షత్త్ర
మైత్రేయయోస్తతః ॥ ౭ ॥ పురాణసంహితాప్రశ్నో మహాపురుషసంస్థితిః । తతః ప్రాకృతికస్సర్గస్సప్త వైకృతి
కాశ్చ యే ॥ ౮ ॥ తతో బ్రహ్మాణ్డసంభూతిర్వైరాజః పురుషో యతః । కాలస్య స్థూలసూక్ష్మస్య గతిః పద్మసముద్భ
వః ॥ ౯ ॥ భువ ఉద్ధారణేఽమ్భోధేర్హిరణ్యాక్షవధో యతః । ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గో రుద్రసర్గస్తథైవ చ ॥ ౧౦ ॥ అ
ర్ధనారీనరస్యాథ యతస్స్వాయంభువో మనుః । శతరూపా చ యా స్త్రీణామాద్యా ప్రకృతిరుత్తమా ॥ ౧౧ ॥ సం
తానో ధర్మపత్నీనాం కర్దమస్య ప్రజాపతేః । అవతారో భగవతః కపిలస్య మహాత్మనః ॥ దేవహూత్యాశ్చ సంవా
దః కపిలేన చ ధీమతా ॥ ౧౨ ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిర్దక్షయజ్ఞవినాశనమ్ । ధ్రువస్య చరితం పశ్చాత్పృథోః ప్రాచీన
బర్హిషః ॥ ౧౩ ॥ నారదస్య చ సంవాదస్తతః ప్రైయవ్రతో ద్విజాః । నాభేస్తతోఽనుచరితం భరతస్యార్షభస్య చ ॥ ౧౪ ॥
తతో ద్వీపసముద్రాదివర్షనద్యుపవర్ణనమ్ । జ్యోతిశ్చక్రస్య సంస్థానం పాతాలనరకస్థితిః ॥ ౧౫ ॥ దక్షజన్మ ప్రచే
తోభ్యస్తత్పుత్రీణాం చ సంతతిః । యతో దేవాసురనరాస్తిర్యఙ్నగఖగాదయః ॥ ౧౬ ॥ త్వాష్ట్రస్య జన్మ నిధనం
పుత్రయోశ్చ దితేర్ద్విజాః । దైత్యేశ్వరస్య చరితం ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ మన్వన్తరానుచరితం గజేన్ద్రస్య
విమోక్షణమ్ । మన్వన్తరావతారాశ్చ విష్ణోర్హయశిరాదయః ॥ ౧౮ ॥ కౌర్మం మాత్స్యం నారసింహం వామనం
చ జగత్పతేః । క్షీరోదమథనం తద్వదమృతార్థే దివౌకసామ్ ॥ ౧౯ ॥ దేవాసురమహాయుద్ధం రాజవంశానుకీర్తనమ్ ।

పేణావస్థితస్య కాలస్య గతిః, సర్వేషాం సత్త్వానాం, వ్యష్టిభూతానాం, ఉత్పత్తిః ॥ ౯ ॥ అమ్భోధేః అప్సువ ఉ
ద్ధారణాత్ ఉద్ధరణం. ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గః దేవతిర్యగధోలోకసర్గః ॥ ౧౦ ॥ అర్ధాభ్యాం నారీ నరశ్చ తయోస్సమా
హారః తస్య సర్గః తద్విశిష్టే ॥ యతః యత్ర నారీనరే స్వాయంభువో మనుః తస్య యా పత్నీ, శతరూపా స్త్రీణా
మాద్యా ప్రకృతిరాకృతిః, అతఏవోత్తమా. తస్య నారీనరస్య సర్గ ఇతి సంబన్ధః ॥ ౧౧ ॥ తతః కర్దమస్య ధర్మపత్నీ
నామితి బహువచనం పూజాభిప్రాయకం. ధర్మపత్న్యాః దేవహూత్యాః, సంతానః కలాఽనసూయాదినవకన్యకారూ
పస్సంతానః తథా, కపిలాఖ్యస్య భగవతోఽవతారః కపిలేన సాకం దేవహూత్యాస్సంవాదః ॥ ౧౨ ॥ అథ చ
తుర్థార్థాననుక్రామతి ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిరిత్యాదినా ॥ నారదస్య చ సంవాద ఇత్యన్తేన పఞ్చమార్థాననుక్రమతే ॥ ప్రై
యవ్రత ఇత్యాదినా పాతాలనరకస్థితిరిత్యన్తేన ద్విజా ఇతి సంబోధనం ప్రైయవ్రతః ప్రియవ్రతవృత్తాన్తః. ఆర్షభస్య భరత
స్య చానుచరితమితి సంబన్ధః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ద్వీపాదీనాముపవర్ణనమ్ ॥ ౧౫ ॥ షష్ఠార్థాననుక్రమతే ॥ దక్షజన్మే
తి ॥ తత్పుత్రీణాం దక్షపుత్రీణాం సంతతిః యతః యాభ్యో దక్షపుత్రీభ్యః దేవాదయో బభూవురిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ త్వా
ష్ట్రస్య వృత్రాసురస్య జన్మ నిధనం మరణం చ ॥ అథ సప్తమార్థాననుక్రామతి ॥ పుత్రయోశ్చేతి ॥ ౧౭ ॥ అష్టమార్థానా
హ ॥ మన్వన్తరేతి ॥ విష్ణోః హయగ్రీవాదయో మన్వన్తరేష్వవతారాః ॥ ౧౮ ॥ తథా జగత్పతేః, కౌర్మాదీని యాని
దివౌకసాం దేవాదీనామమృతార్థే క్షీరోదమథనమ్ ॥ ౧౯ ॥ నవమార్థాననుక్రమతే ॥ రాజవంశానుకీర్తనమిత్యాదినా

నా ॥ అత్ర క్వచిత్-స్వచిదనుక్తిః వ్యుత్క్రమోక్తిశ్చ ప్రసిద్ధత్వాదనాదరాత్ * ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ *
అర్థదశమార్థాననుక్రామతి ॥ తస్య కర్మాణీత్యాదినా॥ విప్రశాపాపదేశేనేత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన * ॥ ౨౭ ॥ * నిష్పేషో వ
ధః-అఘాసురస్య-అసుసంహారః ప్రాణాపహారః-కస్య చతుర్ముఖస్య మాయాప్రదర్శనమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * సహభ్రాతుః సబల
స్య-ధేనుకస్య-ప్రలమ్బస్య చ-సంక్షయః వధః-పరిసర్పతో-దవాగ్నేస్సకాశాత్-గోపానాం - పరిత్రాణమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * దమన
మనుశిక్షణం-అహో ఇత్యాశ్చర్యే-నన్దస్య-మోక్షణం - వరుణస్యసకాశాదితి శేషః - కన్యానాం గోపకన్యానాం-వ్రతచర్యాః
తాం విశినష్టి-యతో యస్యాం - వ్రతైః-రచ్యుతః-తుష్టః * ॥ ౩౦ ॥ * యజ్ఞపత్నీభ్య ఇతి చతుర్థ్యర్థం-ప్రసాదోఽనుగ్రహః॥ శ
క్రస్యేత్యస్య-పరిభవాద్యేతి శేషః-యజ్ఞాభిషేకః-యజ్ఞః పూజా - అభిషేకశ్చ-తయోర్ద్వన్ద్వైక్యమ్ * ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ * గ

ఇక్ష్వాకుజన్మ తద్వంశః సుద్యుమ్నస్య మహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ ఇలోపాఖ్యానమత్రోక్తం తారోపాఖ్యానమేవ చ ।
సూర్యవంశానుకథనం శశాదాద్యా నృపాయతః ॥ ౨౧ ॥ సౌకన్యం చాథ శర్యాతేః కకుత్స్థస్య చ ధీమతః । ఖట్వాఙ్గ
స్య చ మాన్ధాతుస్సౌభరేస్సగరస్య చ ॥ ౨౨ ॥ రామస్య కోసలేన్ద్రస్య చరితం కిల్బిషాపహమ్ । నిమేర
ఙ్గపరిత్యాగో జనకానాం చ సంభవః ॥ ౨౩ ॥ రామస్య భార్గవేన్ద్రస్య నిఃక్షత్రీకరణం భువః । ఐలస్య సోమవంశస్య
యయాతేర్నహుషస్య చ ॥ ౨౪ ॥ దౌష్యన్తేర్భరతస్యాపి శన్తనోస్తత్సుతస్య చ । యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదో
ర్వంశోఽనుకీర్తితః ॥ ౨౫ ॥ యత్రావతీర్ణో భగవాన్ కృష్ణాఖ్యో జగదీశ్వరః । వసుదేవగృహే జన్మ తతో వృద్ధిశ్చ
గోకులే ॥ ౨౬ ॥ తస్య కర్మాణ్యుదారాణి కీర్తితాన్యసురద్విషః । పూతనాఽసుపయఃపానం శకటోచ్చాటనం శిశోః ॥
తృణావర్తస్య నిష్పేషస్తథైవ బకవత్సయోః । అఘాసురాసుసంహారః కస్య మాయాప్రదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ ధేనుకస్య
సహభ్రాతుః ప్రలమ్బస్య చ సంక్షయః । గోపానాం చ పరిత్రాణం దవాగ్నేః పరిసర్పతః ॥ ౨౯ ॥ దమనం కాలియ
స్యాహేర్మహాహేర్నన్దమోక్షణమ్ । వ్రతచర్యా చ కన్యానాం యత్ర తుష్టోఽచ్యుతో వ్రతైః ॥ ౩౦ ॥ ప్రసాదో
యజ్ఞపత్నీభ్యో విప్రాణాం చానుతాపనమ్ । గోవర్ధనస్యోద్ధరణం శక్రస్య సురభేరథ ॥ యజ్ఞాభిషేకం కృష్ణస్య స్త్రీ
భిః క్రీడా చ రాత్రిషు ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడస్య దుర్బుద్ధేర్వధోఽరిష్టస్య కేశినః । అక్రూరాగమనం పశ్చాత్ప్రస్థానం రా
మకృష్ణయోః ॥ ౩౨ ॥ వ్రజస్త్రీణాం విలాపశ్చ మధురాలోకనం తతః । గజముష్టికచాణూరకంసాదీనాం తథా వ
ధః । మృతస్యానయనం సూనోః పునస్సాన్దీపనేర్గురోః ॥ ౩౩ ॥ మధురాయాం నివసతా యదుచక్రస్య యత్ప్రి
యమ్ । కృతముద్ధవరామాభ్యాం యుతేన హరిణా ద్విజాః ॥ ౩౪ ॥ జరాసన్ధసమానీతసైన్యస్య బహుశో వధః ।
ఘాతనం యవనేన్ద్రస్య కుశస్థల్యా నివేశనమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆదానం పారిజాతస్య సుధర్మాయాస్సురాలయాత్ । రుక్మి
ణ్యా హరణం యుద్ధే ప్రమథ్య ద్విషతో హరేః ॥ ౩౬ ॥ హరస్య జృమ్భణం యుద్ధే బాణస్య భుజకృన్తనమ్ । ప్రాగ్జ్యో
తిషపతిం హత్వా కన్యానాం హరణం చ యత్ ॥ ౩౭ ॥ చైద్యపౌణ్డ్రకసాల్వానాం దన్తవక్రస్య దుర్మతేః । శమ్బరో
ద్వివిదః పీఠో మురః పఞ్చజనాదయః ॥ ౩౮ ॥ మాహాత్మ్యం చ వధస్తేషాం వారాణస్యాశ్చ దాహనమ్ । భారావతర
ణం భూమేర్నిమిత్తీకృత్య పాణ్డవాన్ ॥ ౩౯ ॥ విప్రశాపాపదేశేన సంహారస్స్వకులస్య చ । ఉద్ధవస్య చ సంవాదో వా
సుదేవస్య చాద్భుతః ॥ ౪౦ ॥ యత్రాత్మవిద్యా హ్యఖిలా ప్రోక్తా ధర్మవినిర్ణయః । తతో మర్త్యపరిత్యాగ ఆత్మయోగా
నుభావతః ॥ ౪౧ ॥ యుగలక్షణవృత్తిశ్చ కలౌ నౄణాముపప్లవః । చతుర్విధశ్చ ప్రలయ ఉత్పత్తిస్త్రివిధా తథా ॥ ౪౨ ॥
దేహత్యాగశ్చ రాజర్షేర్విష్ణురాతస్య ధీమతః । శాఖాప్రణయనమృషేర్మార్కణ్డేయస్య సత్కథా ॥ ౪౩ ॥ మహాపు

జః కువలయాపీడాఖ్యః॥ సాన్దీపనేర్గురోః పుత్రస్య-మృతస్య-పునః-రానయనమ్ * ॥ ౩౩ ॥ * మధురాయామితి ॥ హే ద్విజాః
ఉద్ధవరామాభ్యాం-యుతేన-హరిణా- మధురాయాం నివసతా-యదూనాం సమూహస్య-యత్-ప్రియం-కృతం తచ్చ * ॥ ౩౪ ॥ *
యవనేన్ద్రస్య కాలయవనస్య * ॥ ౩౫ ॥ * సుధర్మాయాశ్చాదానమితి సంబన్ధః ద్విషతశ్చైద్యాదీన్ ప్రమథ్య హరేః హరిణా-రు
క్మిణ్యాహరణమ్ * ॥ ౩౬ ॥ * ప్రాగ్జ్యోతిషపతిం భౌమమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * యే శమ్బరాదయ- స్తేషాం-మాహాత్మ్యం - వధ
శ్చేతి సంబన్ధః * ॥ ౩౮ ॥ * నిమిత్తీకృత్య ద్వారీకృత్య * ॥ ౩౯ ॥ * ఏకాదశార్థానుక్రమతే - విప్రశాపాపదేశేనేత్యాది
నా ॥ అపదేశో వ్యాజ- స్తేన * ॥ ౪౦ ॥ * సంవాదం విశినష్టి॥ యత్రేతి॥ ధర్మవినిర్ణయః వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయః-మర్త్యపరిత్యా
గః మర్త్యలోకపరిత్యాగః-భూమిపరిత్యాగ ఇతి పాఠాన్తరమ్ * ॥ ౪౧ ॥ * ద్వాదశార్థానుక్రమతే॥ యుగేతి ॥ యుగలక్ష
ణాని-తేషు - వృత్తయశ్చ-ఉపప్లవః కలిదోషైరుపద్రవః చతుర్విధః ప్రాకృతికో నైమిత్తిక ఆత్యన్తికో నిత్యశ్చేతి చతుర్విధః
ప్రలయః త్రివిధా ప్రాకృతికీ నిత్యా నైమిత్తికీ చేతి త్రివిధా - ఉత్పత్తిః * ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ * మహాపురుషవిన్యాసః ఆజ్ఞోపాఙ్గా

ధివిన్యాసః-సూర్యస్య,గణవిభాగః-ఇతిచోక్తమితిచకారాదన్యదపి హేద్విజశ్రేష్ఠాః-యుష్మాభిః యత్పృష్ట - హం-పృష్టోఽస్మి-త-దుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ఇహపురాణే-సర్వశః-కాత్స్న్యేన, హరేః, లీలారూపాణ్య-వతారకర్మాణ్యేవ,కీర్తితాని ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁పురాణకథనశ్రవణఫలంవక్తుంభగవత్కీర్తనశ్రవణానుభావమాహ॥ పతిత ఇతి ॥ హరయేనమ ఇత్యుచ్చైర్బ్రువన్నితిసంబన్ధః ❁॥౪౬॥ ❁కించ,సంకీర్త్యమాన ఇతి॥ శ్రుతః అనుభావోయస్య-తథాభూతోవా-హరిః పుంసాంసంకీర్త్యమానః శృణ్వతాంచాన్తఃచిత్తం - ప్రవిశ్య అశేషం - వ్యసనందుఃఖం - తద్ధేతుదురితంవా - ధునోతి, యథా - ఽర్కః సూర్య - స్తమో - ధునోతియథావా - ఽతివాతఃచణ్డవాయు - రభ్రంధునోతి - తద్వత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కించ - భగవత్సంకీర్తనమేవమహాఫలం-తద్వ్యతిరిక్తంసర్వంమిథ్యాలాపమాత్రమితిప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః ॥ మృషాగిర ఇతి ॥ యత్ యత్ర-భగవానధోఽక్షజోనకథ్యతే-నప్రతిపాద్యతే-తాః-మృషాగిరఃమిథ్యా వాచః,ప్రత్యుతా-సతీరప్యతః - దోషావహాః-యద్భగవద్గుణానా-ముదయఃప్రకాశో-యస్మిన్-త-ద్య-త్తదేవ-వచః-సత్యంమఙ్గళావహం-పుణ్యావహంచ - అత్రాదరాత్పునరపి పదంతచ్ఛబ్దప్రయోగః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁నవంనవం-రుచిరంరుచిజనకం - తదేవ-శశ్వత్ సదా - మనసో-మహోత్సవంమహానన్దకరం శోకార్ణవస్య-శోషణం-కింతత్-యత్ యత్ర-ఉత్తమశ్లోకస్య।యశో-ఽనువర్ణ్యతే - భగవద్గుణోదయమిత్యుక్త్వేఽప్యాదరాత్పునరుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ఏతదేవభఙ్గ్యన్తరేణాహద్వాభ్యామ్॥ నేతి ॥ య-ద్వచః-చిత్రాణిపదానియస్మిన్-తథాభూతమపి జగత్పవిత్రం-హరే-ర్యశఃకీర్తిం - నవక్తినప్రతిపాదయతి - తద్వచః-ధ్వాఙ్క్షతీర్థంకాకతుల్యానాంకామినాంరతిస్థా

రుషవిన్యాసస్సూర్యస్యజగదాత్మనః।ఇతిచోక్తంద్విజశ్రేష్ఠాయత్పృష్టోఽహమిహాస్మివః॥ ౪౪ ॥ లీలావతారకర్మాణికీర్తితానీహసర్వతః॥ ౪౫ ॥ పతితఃస్ఖలితోవాఽఽర్తఃక్షుత్త్వావావివశోబ్రువన్।హరయేనమఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేసర్వపాతకాత్ ॥ ౪౬ ॥ సంకీర్త్యమానోభగవాననన్తశ్శ్రుతానుభావోవ్యసనంహిపుంసామ్ । ప్రవిశ్యచిత్తంవిధునోత్యశేషంయథాతమోఽర్కోఽభ్రమివాతివాతః ॥ ౪౭ ॥ మృషాగిరస్తాహ్యసతీరసత్కథానకథ్యతేయద్భగవానధోఽక్షజః । తదేవసత్యంతదుహైవమఙ్గళంతదేవపుణ్యంభగవద్గుణోదయమ్ ॥౪౮॥ తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవంతదేవశశ్వన్మనసోమహోత్సవమ్ । తదేవశోకార్ణవశోషణంనృణాంయదుత్తమశ్లోకయశోఽనుగీయతే ॥ ౪౯ ॥ నయద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రంప్రగృణీతకర్హిచిత్ ।తద్ధ్వాఙ్క్షతీర్థంనతుహంససేవితంయత్రాచ్యుతస్తత్రహిసాధవోఽమలాః ॥ ౫౦ ॥ తద్వాగ్విసర్గోజనతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబద్ధవత్యపి।నామాన్యనన్తస్యయశోఙ్కితానియచ్ఛృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్తిసాధవః॥౫౧॥నైష్కర్మ్యమప్యచ్యుతభావవర్జితంనశోభతేజ్ఞానమలంనిరఞ్జనమ్।కుతఃపునశ్శశ్వదభద్రమీశ్వరేనచార్పితంకర్మయదప్యనుత్తమమ్ ॥ ౫౨ ॥ యశశ్శ్రియామేవపరిశ్రమఃపరోవర్ణాశ్రమాచారతపశ్శ్రుతాదిషు । అవిస్మృతిశ్శ్రీధరపాదపద్మ

నం-నతు-హంససదృశైఃజ్ఞానిభిః-సేవితం తత్ర హేతుః- యత్ర-ప్రబన్ధే-అచ్యుతః-ప్రతిపాద్య ఇతి శేషః-తత్రైవహి - అమలాః నిర్మలాన్తఃకరణాః సాధవో-రమన్త ఇతి శేషః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁తద్వాగ్విసర్గః-సఏవవాచఃప్రయోగః- జనతాయాః-జనసమూహస్య-అఘవిప్లవః-అఘవినాశకః కోఽసౌ - యస్మిన్ వాగ్విసర్గే- ప్రతిశ్లోక-మబద్ధవత్యపి అబద్ధయుక్తేఽపి- అనన్తస్యభగవతో-యశసా-అఙ్కితాని-యశఃప్రకాశకాని-నామాని-వర్తన్తే-యతఏవ-మతః-సాధవః-తద్వాగ్విసర్గం శృణ్వన్తి వక్తృసాన్నిధ్యే శ్రోతృసాన్నిధ్యేసతికథయన్తి-తదుభయవిరహే-కేవలం-గాయన్తి ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁విశుద్ధజ్ఞానయోగనిష్ఠాఽపిభగవద్గుణాదిశ్రవణాదివిధురానశోభతే-కింపునఃకర్మయోగనిష్ఠేత్యాహ॥నైష్కర్మ్యమితి ॥ నిర్గతంకర్మయస్మాత్తన్నిష్కర్మ-తదేవనైష్కర్మ్యం - సకలకర్మబన్ధవిధ్వంసకమిత్యర్థః తన్నిరఞ్జనంప్రకృతిసంబన్ధధ్వంసకం-అతఏవ-నిర్మలం-జ్ఞానమపి- అచ్యుతభావవర్జితంఅచ్యుతగుణానుశ్రవణాద్యభిసంధివిధురంచే - దలంనితరాం - నశోభతేతతఃప్రచ్యుతిసంభావనయేతిభావః-యతో-జ్ఞానమేవా-లం-నశోభతే-కుతఃపునః-కర్మ- శోభేత-కథంభూతం-ఈశ్వరే - నచార్పితంనార్పితం-అతఏవ - శశ్వత్ సదా-అభద్రంఅనుష్ఠానదశాయాంచపతనశఙ్కయాదుఃఖావహం - కింబహునా- యదప్యనుత్తమంసర్వోత్తమమపికర్మ-కుతఃపునశ్శోభేత,అహేతుకమితిపాఠే-అనభిసంహితఫలమపీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁కించ॥యశశ్శ్రియామితి॥యశోయుక్తాయాః-శ్రీఃసంపత్తిస్తాంనిమిత్తభూతాయాం, తదర్థమిత్యర్థః, యో,వర్ణాశ్రమధర్మతపోఽధ్యయనాదిషు, నిష్ఠావిశేష ఇతి శేషః,స,పరో-మహాన్,పరిశ్రమఃపరిశ్రమఫలకఏవ , యశశ్శ్రియోఃక్షయిష్ణుత్వేనపురుషార్థాభాసత్వాదితిభావః -తర్హి,తస్యకింఫలమిత్యత్రాహ ॥ గుణానువాదశ్రవణాదరాదిభిః - శ్రీధరపాదపద్మయోః, రవిస్మృతిః-యదివర్ణాశ్రమాచారాదిషునిష్ఠా, తర్హితయాభగ

వద్గుణానువాదాదిభిర్భావితవ్యం, తతస్తత్పాదపద్మయోరవిస్మృత్యా, ఏవంచేత్తస్మిన్ప్రాసఫలేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ కిమవిస్మృత్యేత్యత ఆహ ॥ అవిస్మృతిరితి ॥ అభద్రాణి దుఃఖనిమిత్తాని దురితాని. ధునోతి - శమం శాన్తిం. రాగాద్యకలుషితాం. తనోతి సత్త్వస్య. శుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభూతిం. సత్త్వగుణాభివృద్ధిమితి యావత్ ॥ తతః. పరమాం - భక్తిం ప్రేమలక్షణాం. జ్ఞానం యథాఽవస్థితభగవత్స్వరూపజ్ఞానం. విజ్ఞానేన ప్రకారజ్ఞానేన. విరాగేణ తదితరవిషయాన్తరవైముఖ్యేన - యుక్తం. తనోతీత్యనుషఙ్గః ॥ ౫౪ ॥ యతో భగవద్గుణానువాదాదిర్మహాఫలః తతో. యూయమహం చ కృతార్థా బభూవిమేత్యాహ ॥ ద్వాభ్యాం ॥ యూయమితి ॥ హే ద్విజాగ్ర్యాః. యూయం. భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః. కుతః - యత్ యతః. అబాహ్యభాజః న. బాహ్యాని విషయాన్తరాణి - భజన్తీత్యబాహ్యభాజః. బాహ్యవిషయచిన్తారహితా ఇత్యర్థః. నారాయణ - మాత్మని హృదయే. అభినివేశ్య. తద్గుణశ్రవణాదిద్వారా మనసి స్థిరం కృత్వా. అభజత - లడర్థ్యేకవచనం - కథంభూతం. అఖిలానాం. అన్తరాత్మభూతం - దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం - అదేవం - యస్యారాధనీయో దేవో నాస్తితం - అత ఏవ - ఈశం సర్వనియన్తారమ్ ॥ ౫౫ ॥ యూయం మహోపకర్తార ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యుష్మాభిః సంస్మారితం - ఆత్మతత్త్వం ఆత్మతత్త్వప్రకాశకం పురాణం. యస్యాహం చ. కృతార్థ ఇతి భావః. స్మృతేరనుభూతవిషయజ్ఞానాత్మకత్వాత్. క్వేదం శ్రుతం త్వయేత్యత్రాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ మయా. మహర్షివక్త్రాత్ శ్రీశుకముఖాత్. మహతాం - ఋషీణాం చ. శృణ్వతాం సతాం

మోర్గుణానువాదశ్రవణాదిభిర్హరేః ॥ ౫౩ ॥ అవిస్మృతిః కృష్ణపదారవిన్దయోః క్షిణోత్యభద్రాణి శమం తనోతి చ ।
సత్త్వస్య శుద్ధిం పరమాత్మభక్తిం జ్ఞానం చ విజ్ఞానవిరాగయుక్తమ్ ॥ ౫౪ ॥ యూయం ద్విజాగ్ర్యా బత భూరిభాగా
యచ్ఛశ్వదాత్మన్యఖిలాత్మభూతమ్ । నారాయణం దేవమదేవమీశమబాహ్యభాజోఽభజతాభివేశ్య ॥ ౫౫ ॥ అ
హం చ సంస్మారిత ఆత్మతత్త్వం శ్రుతం పురా మే పరమర్షివక్త్రాత్ । ప్రాయోపవేశే నృపతేః పరీక్షితః సదస్యృషీ
ణాం మహతాం చ శృణ్వతామ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతద్వః కథితం విష్ణోః కథనీయోరుకర్మణః । మాహాత్మ్యం వాసుదేవస్య స
ర్వాశుభవినాశనమ్ ॥ ౫౭ ॥ య ఏవం శ్రావయేన్నిత్యం యామక్షణమనన్యధీః । శ్రద్ధావాన్యోఽనుశృణుయాత్పు
నాత్యాత్మానమేవ సః ॥ ౫౮ ॥ ద్వాదశ్యామేకాదశ్యాం చ శృణ్వన్నాయుష్యవాన్భవేత్ । పఠత్యనశ్నన్ప్రయతః
పూతో భవతి పాతకీ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కరే మథురాయాం చ ద్వారవత్యాం యతాత్మవాన్ । ఉపోష్య సంహితామే
తాం పఠిత్వా ముచ్యతే భయాత్ ॥ ౬౦ ॥ దేవతా మునయః సిద్ధాః పితరో మనవో నృపాః । యచ్ఛన్తి కామాన్గృణ
తః శృణ్వతో యేఽత్ర కీర్తితాః ॥ ౬౧ ॥ ఋచో యజూంషి సామాని ద్విజోఽధీత్యానువిన్దతే । మధుకుల్యాః పయః
కుల్యా ఘృతకుల్యాశ్చ తత్ఫలమ్ ॥ ౬౨ ॥ పురాణసంహితామేతామధీత్య ప్రయతో ద్విజః । ప్రోక్తం భగవతా యత్
తు తత్పదం పరమం వ్రజేత్ ॥ ౬౩ ॥ విప్రోఽధీత్యాప్నుయాత్ప్రజ్ఞాం రాజన్యోఽబ్ధిమేఖలామ్ । వైశ్యో నిధిప
తిత్వం చ శూద్రః శుద్ధ్యేత పాతకాత్ ॥ ౬౪ ॥ కలిమలసంహతికాలనోఽఖిలేశో హరిరితరత్ర న గీయతే హ్యభీక్ష్ణమ్ ।

మయా. శ్రుత. మితి సమ్బన్ధః ॥ ౫౬ ॥ ఏతత్పురాణకీర్తనాదిఫలం ప్రపఞ్చయత్యష్టభిః ॥ ఏతదితి ॥ కథనీయాని. ఉరూణి అపరిమితాని. కర్మాణి. చేష్టితాని. యస్య. తస్య విష్ణోః. వాసుదేవస్య. మాహాత్మ్యప్రకాశకం. వో యుష్మభ్యం. కథిత, మేత. త్పురాణం. సర్వాశుభవినాశనం. కీర్తయతాం సర్వామఙ్గళవిఘాతకమ్ ॥ ౫౭ ॥ శ్రవణఫలమాహ ॥ య ఏవమితి ॥ యామం. క్షణం వే. త్యర్థః. స. ఆత్మానం. పునాత్యేవ ॥ ౫౮ ॥ కాలవిశేషయోగాత్ఫలవిశేషమాహ ॥ ద్వాదశ్యామితి ॥ యః. పాతక్యపి. ప్రయతః సమాహితచిత్తః. అనన్యః ప్రయోజనాన్తరరహితస్సన్. పఠేత్. స. పూతో. భవతి. అనశ్నన్నితి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కర ఇతి ॥ యతాత్మవాక్ సమాహితమనాః ॥ ౬౦ ॥ సర్వఫలసాధనత్వం వదన్ ఫలదానాహ ॥ దేవతాదయ ఇతి ॥ యేఽత్ర పురాణే. అనుకీర్తితాః. తే. దేవాదయః. గృణతః. కథయతః. శృణ్వతో వా - పురుషస్య. కామానిష్టార్థాన్. యచ్ఛన్తి. దేవతాద్యన్తర్యామీ భగవాన్యచ్ఛతీతి భావః ॥ ౬౧ ॥ ఫలాతిశయమాహ ॥ ఋచ ఇతి ॥ వేదత్రయ - మధీత్య. య. త్ఫలం, ప్రాప్నుయాత్ - మధుకుల్యాదిభ్యో, యత్ఫలం. మధ్వాదిప్రవాహయుక్తాన్న దానాద్యత్ఫలమిత్యర్థః. త. త్ఫలం - ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౬౨ ॥ కిం. చై - తాం. పురాణసంహితా. మధీత్య. య. ద్భగవతః విష్ణోః. పరమం పదం - ప్రోక్తం ప్రతిపాదితం. తద్వ్రజేత్ ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౬౩ ॥ అధికారానురూపాన్ఫలవిశేషానాహ ॥ విప్ర ఇతి ॥ రాజన్యః. అబ్ధిమేఖలాం పృథ్వీం శూద్రః. శ్రుత్వా. పాతకా - న్ముచ్యతేత్యర్థః ॥ ౬౪ ॥ ఏతత్ప్రబన్ధోక్తవిధప్రభావాతిశయకారణం ప్రబన్ధాన్తరవైలక్షణ్యమాహ ॥ కలిమలేతి ॥ కలిమలానాం. సంహతిం. కాలయతి వినాశయతీతి తథా. సః. అఖిలానా. మీశ్వరో. హరి - రితరత్ర

జసాదిప్రబన్ధాస్తరేష్వ-భీక్ష్ణంపునఃపున-ర్నగీయతే-అత్రతు-త త్తత్కథాప్రసఙ్గైరనుపదం, పదేపదే ప్రతిపాదితః ✻ ॥ ౧౪॥ ✻ ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాదితంభగవన్తంనమస్కరోతిద్వాభ్యామ్ ॥ తమితి ॥ జగదుదయస్థితిలయాఃజగదుదయాదిహేతవః-ఆత్మనఃరజఆదయశ్శక్తయో-యస్యతం-ద్యైరప్యనవసితః- స్తవఃస్తోత్రం-యస్యతమ్ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ ఉపచితాభిఃబుద్ధియుక్తాభిః-కాలప్రకృతిమదహంకారపఞ్చభూతాత్మికాభిః-నవభిఃశక్తిభిః-ఆత్మన్యేవ-ఉపరచితాః,స్థిరా-జఙ్గమాశ్చ-ఆలయాః- యస్య,తస్మై-ఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నేజాడ్యప్రసఙ్గరహితజ్ఞానాత్మకతేజస్స్వరూపాయ- సురఋషభాయదేవశ్రేష్ఠాయ,సనాతనాయ భగవతే-నమః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ అత్రక్వచిదధ్యాయసమాప్తిఃక్వచిన్నేతిద్రష్టవ్యమ్ ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ కియదేతత్ప్రబన్ధగ్రన్థసంఖ్యాపరిమాణమితిపునర్బుభుత్సామాలక్ష్య తద్వక్తుం తత్ప్రసఙ్గాత్తావత్పురాణాన్తరాణాంతత్పరిమాణంచవక్తుం - తత్ప్రతిపాద్యం దేవంప్రణమతి ॥ యమితి ॥ యం-బ్రహ్మాదయః- స్తవైః-వేదైః- స్తువన్తి-స్తువన్తి-కథంభూతైః-రఙ్గాదిభిస్సహితైః-ఉపనిషచ్ఛబ్దస్యాకారాన్తత్వం ఛన్దోఽనురోధాత్-ధ్యానేనా-వస్థితం-నిశ్చలంచ, తేనతద్గతేన-మనసా-యం, యోగినః-పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-సురాసురగణాః-యస్యాన్తంప్రభావేయత్తాం - నవిదుః,అమృతమథనాదావితి శేషః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ ధుర్విజ్ఞేయత్వమేవప్రదర్శయితుంకూర్మావతారమనుస్మరన్నాశిషంప్రార్థయతే॥ పృష్ఠేతి ॥ పృష్ఠే-భ్రామ్యన్-అమన్దోగరిష్ఠః-

---

ఇహతుపునర్భగవానశేషమూర్తిఃపరిపఠితోఽనుపదంకథాప్రసఙ్గైః॥ ౧౫ ॥తమహమజమనన్తమాత్మతత్త్వం జగదుదయస్థితిసంయమాత్మశక్తిమ్। ద్యుపతిభిరజశక్రశఙ్కరాద్యైర్దురవసితస్తవమచ్యుతంనతోఽస్మి॥ ౧౬ ॥ ఉపచితనవశక్తిభిస్స్వఆత్మన్యుపరచితస్థిరజఙ్గమాలయాయ। భగవతఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నే సురఋషభాయ నమస్సనాతనాయ ॥ ౧౭ ॥ యంబ్రహ్మావరుణేన్ద్రరుద్రమరుతస్తున్వన్తిదివ్యైఃస్తవైర్వేదైస్సాఙ్గపదక్రమోపనిషదైర్గాయన్తియంసామగాః।ధ్యానావస్థితతద్గతేనమనసాపశ్యన్తియంయోగినోయస్యాన్తంనవిదుస్సురాసురగణాదేవాయతస్మైనమః॥ ౧౮ ॥ పృష్ఠేభ్రామ్యదమన్దమన్దరగిరిగ్రావాగ్రకణ్డూయనాన్నిద్రాళోఃకమఠాకృతేర్భగవతశ్శ్వాసానిలాఃపాన్తువః।యత్సంస్కారకలానువర్తనవశాద్వేలానిభేనామ్భసాంయాతాయాతమతన్ద్రితంజలనిధేర్నాద్యాపివిశ్రామ్యతి॥ ౧౯ ॥ సూతఉవాచ॥ పురాణసంఖ్యాసంభూతిమస్యవాచ్యప్రయోజనే। దానందానస్యమాహాత్మ్యంపాఠాదేశ్చనిబోధత ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మందశసహస్రాణిపాద్మంపఞ్చోనషష్టిచ। శ్రీవైష్ణవంత్రయోవింశచ్చతుర్వింశతిశైవకమ్ ॥ ౨౧ ॥ దశాష్టౌశ్రీభాగవతంనారదంపఞ్చవింశతిః।మార్కణ్డం నవవాహ్నంచదశపఞ్చచతుశ్శతమ్ ॥ ౨౨ ॥ చతుర్దశంభవిష్యంస్యాత్తథాపఞ్చశతానిచ। దశాష్టౌబ్రహ్మవైవర్తంలైఙ్గమేకాదశైవతు ॥ ౨౩ ॥ చతుర్వింశతివారాహమేకాశీతిసహస్రకమ్। స్కాన్దంశతంతథాచైకంవామనందశకీర్తితమ్ ॥ ౨౪ ॥ కౌర్మంసప్తదశాఖ్యాతంమాత్స్యంతత్తుచతుర్దశమ్। ఏకోనవింశత్సౌపర్ణంబ్రహ్మాణ్డంద్వాదశైవతు ॥ ౨౫ ॥ ఏవంపురాణసన్దోహశ్చతుర్లక్షఉదాహృతః।తత్రాష్టాదశసాహస్రంశ్రీభాగవతమిష్యతే ॥ ౨౬ ॥ ఇదంభగవతాపూర్వంబ్రహ్మణేనాభిపఙ్కజే। స్థితాయభవభీతాయకారుణ్యాత్సంప్రదర్శి

మన్దరగిరిః-తస్య,గ్రావాణః- తేషామ్, అగ్రాణి,తైః-కణ్డూయనాత్, సుఖేన, నిద్రాళోఃనిద్రాశీలస్య,భగవతః , కమఠాకృతేః-శ్వాసానిలాఃశ్వాసవాయవః - పాన్తు, తాన్వి శినష్టి ॥ యేషాంశ్వాసానిలానాం - సంస్కార, స్తేషాం, లేశస్తదనువర్తనవశాత్ - జలధేః, అమ్భసాం-యాతాయాతంగమనాగమనంఅతన్ద్రితం యథాతథా, అద్యాపి - నవిశ్రామ్యతి - ననుసముద్రక్షోభాదేవత - న్న సంస్కారవశాత్, తత్రాహ, వేలానిభేనేతి ॥ వేలా క్షోభ - స్తస్య, చ్ఛలేనమిషేణ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ పురాణేతి॥ పురాణసంఖ్యా,స్తాసాం , సంభూతింసమాహారం , చ , స్యశ్రీభాగవతస్య వాచ్యంవిషయ- స్తత్ప్రయోజనంచ , దానంపుస్తకదానం-దానస్య,పాఠాదేశ్చ మహాత్మ్యంనిబోధతశృణుత ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ బ్రాహ్మమితి ॥ త్రయోవింశత్త్రయోవింశతిః।శైవంచతుర్వింశతిస్సహస్రాణి ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ వాహ్నమాగ్నేయంపురాణం, పఞ్చదశ,సహస్రాణి , చత్వారిశతానిచ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ బ్రహ్మవైవర్తందశసహస్రాణిఅష్టౌశతాని - ఏకాదశైవఏకాదశసహస్రాణ్యేవ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ స్కాన్దంతు,శతాధికైకాశీతిసహస్రమ్ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ సౌపర్ణంగారుడంపురాణం, ఏకోనవింశత్, ఏకోనవింశతిసహస్రాణి , భారతరామాయణేత్వితిహాసావతస్తయోరియత్తానోక్తా ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఏవమితి॥అతః,పురాణానాం,సన్దోహఃసమూహః , శ్చతుర్లక్షసంఖ్యాక ఏవ॥ఇదానీమస్యవాచ్యాదీన్ దర్శయితుమాహ॥ఇదమిత్యాదిభిః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻

సంప్రదర్శితంచతుశ్శ్లోకరూపేణేతి శేషః ✻ ॥ ౬౭ ॥ ✻ యద్యప్యత్రా, దిమధ్యావసానేషు,పృథగాఖ్యానై ర్నానావిధై రాఖ్యానైః,సంయుతం, తథాఽపి,సర్వత్రహరిలీలాకథానాం,వ్రాతస్సమూహఏవా,మృతం, తేనానన్దితా, స్సన్తశ్చ,సురాశ్చయేనతత్ ✻ ॥ ౬౮ ॥ ✻ అనేనవాచ్యంప్రధానంసూచితం॥తత్స్పష్టమేవాహ॥సర్వేతి॥సర్వవేదాన్తేషు -యః-త్సారభూతం బ్రహ్మ,ఆత్మాచ-తయోర్భావఃబ్రహ్మాత్మత్వం - స్వరూపతోగుణతశ్చనిరతిశయబృహత్త్వం - అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్తృత్వంచ - తదేవై - కం-లక్షణంఅసాధారణధర్మో, యస్యతత్-యద్వా,బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమితిబ్రహ్మాత్మశబ్దవాచ్యం-య-దేకం-వస్తు - తస్యభావ-స్తత్త్వం-త-ల్లక్షణం-యస్య-త - దద్వితీయంస్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం-వస్తుప్రతిపాద్యోవిషయఇత్యర్థః-తన్నిష్ఠంతాదృశవస్త్వధీనం - కైవల్యంప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - ముక్తిరితియావత్ - తదేవై-కం-ప్రయోజనంచానపాయాదిప్రయోజనం-యస్య,తత్ ✻ ॥ ౬౯ ॥ ✻ గ్రన్థాన్తేస్వగురునమస్కారాత్మకంమఙ్గలమాచరతి॥స్వసుఖేతి॥స్వసుఖంస్వాన్తరాత్మానుసంధానసుఖం-తేన, నిభృతంపూర్ణం-చేతో-యస్యసః-తేన - స్వసుఖేన-వ్యుదస్తోఽన్యభావఃనిరస్తభగవద్వ్యతిరిక్తసఙ్గః-అపిశబ్దస్సముచ్చయే- యద్వా - సులభతరసమాధితయాసాక్షాత్కృతాన్తరాత్మస్వరూపోఽపి - భగవ

తమ్ ॥ ౬౬ ॥ ఆదిమధ్యావసానేషువైరాగ్యాఖ్యానసంయుతమ్ । హరిలీలాకథావ్రాతామృతానన్దితసత్సురమ్ ॥ ౬౮ ॥ సర్వవేదాన్తసారంయద్బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమ్ । వస్త్వద్వితీయంతన్నిష్ఠంకైవల్యైకప్రయోజనమ్ ॥ ౬౯ ॥ స్వసుఖనిభృతచేతాస్తద్వ్యుదస్తాన్యభావోఽప్యజితరుచిరలీలాకృష్టసారస్తదీయమ్ । వ్యతనుతకృపయాయస్తత్త్వదీపంపురాణంతమఖిలవృజినఘ్నంవ్యాససూనుంనతోఽస్మి ॥ ౭౦ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
ప్రోష్ఠపద్యాంపౌర్ణమాస్యాంహేమసింహసమన్వితం । దదాతియోభాగవతంసయాతిపరమాంగతిమ్॥ ౧ ॥ రాజన్తేతావదన్యానిపురాణానిసతాంగణే। యావన్నదృశ్యతేసాక్షాచ్ఛ్రీమద్భాగవతంపరమ్॥ ౨ ॥ సర్వవేదాన్తసారంయచ్ఛ్రీభాగవతమిష్యతే । తద్రసామృతతృప్తస్యనాన్యత్రస్యాద్రతిఃక్వచిత్ ॥ ౩ ॥ నిమ్నగానాంయథాగఙ్గాదేవానామచ్యుతోయథా । వైష్ణవానాంయథాశంభుఃపురాణానామిదంతథా ॥ ౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణమమలంయద్వైష్ణవానాంప్రియంయస్మిన్పారమహంస్యమేతదఖిలంజ్ఞానంపరంగీయతే । యత్రజ్ఞానవిరాగభక్తిసహితైర్నైష్కర్మ్యమావిష్కృతంతచ్ఛృణ్వన్విపఠన్విచారణపరోభక్త్యావిముచ్యేన్నరః॥ ౫ ॥ కస్మైయేనవిభాసితోఽయమతులోజ్ఞానప్రదీపఃపురాతద్రూపేణచనారదాయమునయేకృష్ణాయతద్రూపిణా । యోగీంద్రాయతదాత్మనాథభగవద్రాతాయకారుణ్యతస్తచ్ఛుద్ధంవిమలం విశోకమమృతంసత్యం పరంధీమహి॥ ౬ ॥ నమస్తస్మైభగవతేవాసుదేవాయసాక్షిణే । యఇదంకృపయాకస్మైవ్యాచచక్షేముముక్షవే॥ ౭ ॥ యోగీన్ద్రాయనమస్తస్మైశుకాయబ్రహ్మరూపిణే । సంసారసర్పదష్టంయోవిష్ణురాతమమూముచత్ ॥ ౮ ॥ ✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం ✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ సంహితాయాంశ్రీవైయాసిక్యాంద్వాదశస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻

✻ శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయసర్వలోకశరణ్యాయనమోనమః. ✻

ల్లీలాభిరాకృష్టచిత్తఇత్యర్థః-తదీయం అజితస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకాశకం, తత్త్వానాం-చిదచిద్గతానామనారోపితాకారాణాం - దీపమివ-ప్రకాశకం, అతఏవా - ఖిలపాపఘ్నం - ఇదం-పురాణం - యః - కృపయా - వ్యతనుత-ప్రకాశితవాన్-తం-వ్యాససూనుం నతోఽస్మి ✻ ॥ ౭౦ ॥ ✻ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాప్రారంభః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ప్రోష్ఠపద్యామితి॥ ప్రోష్ఠపద్యాం హేమసింహసమన్వితంస్వర్ణసింహాసనారూఢమ్ ✻ ॥ ౧-౨ ॥ ✻ సర్వేతి ॥ తద్రసఏవామృతంతేనతృప్తస్యనిర్వృతస్య ✻ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✻ శ్రీమదితి ॥ పారమహంస్యంపరమహంసైఃప్రాప్యం- నైష్కర్మ్యంసర్వకర్మోపరమః,భక్త్యాతచ్ఛ్రవణాదిపరోవిముచ్యతే ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ శ్రీభాగవతసంప్రదాయప్రవర్తకరూపేణభగవద్ధ్యానలక్షణంమంగళమాచరతి ॥ కస్మా ఇతి ॥ కస్మైకాయబ్రహ్మణే- అతులఃఅసమః-అయంశ్రీభాగవతరూపః-పురాకల్పాదౌ-తద్రూపేణబ్రహ్మస్వరూపేణతద్రూపిణానారదరూపిణా- యోగీంద్రాయశుకాయకృష్ణరూపేణేతిసిద్ధం-తదాత్మనాశుకరూపేణతత్పరం సత్యంశ్రీనారాయణాఖ్యంతత్త్వంధీమహీతిగాయత్ర్యాఖ్యయథోపక్రమముపసంహారగాయత్ర్యాఖ్యాబ్రహ్మవిద్యే

యమితిదర్శయతి ॥ ౬ ॥ తమేవదేవతారూపేణగురురూపేణచప్రణమతిద్వాభ్యామ్ ॥ నమఇతి ॥ వ్యాచచక్షే వ్యాఖ్యాతవాన్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాసమాప్తా

ఇతిశ్రీవత్సకులపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య శ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణపఙ్కజపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేనశ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేదేవకీనందనాయనమోనమః.

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః

యోఽసౌతురఙ్గవదనోహృదినివిష్టస్సంచోద్యబుద్ధిమసకృత్కృపయాస్వయామే । ప్రాలీలిఖత్కరతలేన్ద్రియదైవతేస్వమూర్తిస్తమేనమనఘంమనసైవపరేశమ్ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌపిశఙ్గపరిధిర్వనమాల్యుదారమన్దస్మితాకలితవీక్షణవీక్షితేన । సంచోదితేనచమయాపరిదృష్టమూర్తిస్స్వప్నేతమేమిశరణంవసుదేవసూనుమ్ ॥ ౨ ॥ క్వేదంగభీరనిగమోక్తరహస్యసారంక్వాహంసుమన్దమతిరత్రపరంనిదానమ్ । వీక్షాయదీయకరుణాకలితాతమేవశ్రీశైలదేశికవరంశరణంగతోఽస్మి ॥ ౩ ॥ చికీర్షాఽమోఘాసానిరవధికృపాలోకకలితాయయాయస్యాస్యాన్తం వివృతిరచనాయాస్సమగమమ్ । సఏవశ్రీశైలోగురురఖిలవిద్యాజలనిధిర్మమాధ్యాస్తాంస్వాన్తంచరణయుగళీంసంప్రకటయన్ ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైర్విరచితాఏతేశ్లోకాః

టీకా శ్రీరాఘవార్యాభిధకృతిరచితాతైరసంశోధితత్వాత్ప్రాయశ్శబ్దార్థవాక్యాదిషువిషమగతిర్లేఖకా
నాంచదోషాత్ । నానాదేశీయకోశైస్స్వమతివిభవతశ్చాపిసంశోధితాసీచ్ఛ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రా
దిమపదకలిజిత్సంయమీన్ద్రేణసైషా ॥ ౧ ॥ శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాశోధనకైంకర్యవైభవేన
హరిః । ప్రీణాతుహయగ్రీవోలక్ష్మీనారాయణస్సకృష్ణశ్చ ॥ ౨ ॥ భాగవతచన్ద్రి
కైషా వాత్స్య శ్రీవీరరాఘవార్యకృతా । శ్రీభాగవతసుధాంశుం
ప్రసాధయన్తీచిరాయజయతుభువి ॥ ౩ ॥

ద్వాదశస్కంధస్సమాప్తః

ఓం.తత్సత్ - కృష్ణార్పణమస్తు.

జగద్విఖ్యాతశ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాతోయం - ద్వాదశస్కంధాత్మక
శ్శ్రీమద్భాగవతగ్రంథఃపరిసమాప్తః

హరిః-ఓం-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.